NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1981

6

NESİN VAKFI

EDEBİYAT YILLIĞI 1981

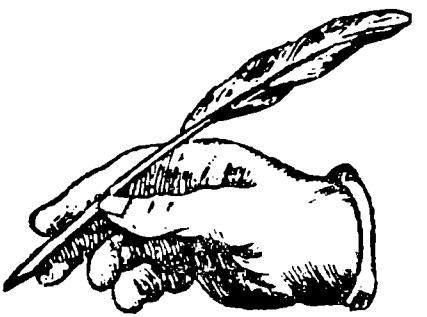

Bu
Kitabın
Bütün
Kazancı
Nesin
Vakfı'na
Bırakılmıştır

NESİN VAKFI

EDEBİYAT YILLIĞI

1981

Kapak düzeni Erkal Yavi

KARDEŞLER BASIMEVİ
İ S T A N B U L — 1981

Bu Yıllık'ın oluşması için
işbirliğine
KATILANLAR

Konur Ertop

Mehmet H. Doğan

Turan Dursun

Öksel Göçmen

İrfan Ünver Nasrettinoğlu

Aziz Nesin

Erdal Öz

Emin Özdemir

Kemal Özer

Nurten Tuç

NESİN VAKFI'ndan MEKTUP

Nesin Vakfı, Aziz Nesin'in bugüne dek yayımlanmış 70 kitabından 59 kitabının geliriyle 1972 yılında kurulmuştur. Aziz Nesin'in ölümünden sonra, geriye kalan kitaplarıyla birlikte taşınır ve taşınmaz bütün kalıtı Nesin Vakfı'nın olacaktır. Daha sağlığında Aziz Nesin eşine ve çocuklarına miras haklarını vermiş olduğundan, bütün mirasçıları noter senediyle Aziz Nesin'in ölümünden sonra ayrıca mirasından hak istemeyeceklerini resmî olarak bildirmişlerdir. Bu yolda noter senedi yapılmış ve mahkeme kararı alınmıştır. 1974 yılında Nesin Vakfı yapılarının kurulmasına başlandı. Başlangıçta Nesin Vakfı'nın kitaplardan geliri yılda 600 bin liraydı. Para değerinin günden güne düşmesinden dolayı bu gelir her yıl sayı olarak artarak 1978 yılında bir milyon, 1980 yılında da iki milyon liraya yükselmiştir. Bugünkü para değerine göre, yılda iki milyon lira gelirle, altı yıldanberi Nesin Vakfı yapılarının kurulması bitirilememiştir. Her yıl, gelecek yılda yapıların kurularak kimsesiz çocukların alınacağı umudunu taşıdık. Ancak yapı gereçleri fiyatının ve buna göre de haklı olarak işçi ücretlerinin akıl almaz oranda yükselmesi sonunda, yapılar hâlâ kurulamamıştır. Nesin Vakfı'nın sahibi olduğu ve toplamı 70 bin metrekare yüzölçümünde olan dört araziden birinde büyüklü küçüklü beş yapı kurulmaktadır. Bunlardan üç yapı kurulmuştur. Büyük yapı da bitirilmek üzeredir. Şu anda Nesin Vakfı'nda sürekli olarak 12 kişi çalışmaktadır. Bugüne dek Nesin Vakfı'na harcanan para 10 milyon liraya yaklaşmıştır. Ancak bugünkü para değerine göre, Nesin Vakfı'nın sahibi olduğu taşınır ve taşınmaz malların toplam parasal değeri 70-80 milyon lira olarak kestirilmektedir. 1981 yılında kimsesiz çocukların Nesin Vakfı'na alınacağını ummaktayız. İsteyenlere şu adresten Nesin Vakfı senedi gönderilir:

NESİN VAKFI
P.K. 5 - Çatalça
Istanbul

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın altıncısını sunduğumuz için sevinçliyiz. Geçmiş yıllıklarımızın fiyatlarının her yeni yılda arttırıldığını okurlarımız bilmektedir. Bu fiyat artışlarının olacağını daha ilk yıllığımızda okurlarımıza duyurmuştuk. Gelecek yıllarda da yıllıkların fiyatı sürekli olarak yükseltilecektir. Kaldı ki, her yıl daha çok aranmakta olan eski yıllıklar da gittikçe azalıyor. Elimizde 1976 ve 1977 yıllıklarından biner, 1978 yıllığından sekizyüz, 1979 ve 1980 yıllıklarından da üçer yüz tane kalmıştır. Bu sayılar gittikçe azalmaktadır. Fiyatları daha çok yükselmeden ve tükenmeden, aydınlarımızın bu yıllıklara sahip olmalarını salık veririz.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarının 1981 yılı içindeki fiyatları şöyledir:

1976 Yıllığı 300 lira — 912 sayfa
1977 Yıllığı 300 » — 960 »
1978 Yıllığı 300 » — 704 »
1979 Yıllığı 400 » — 970 »
1980 Yıllığı 500 » — 984 »

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları her Türk Kitaplığının demirbaşıdır. Bir yıl içindeki bütün edebiyat olaylarını bu yıllıklarda toplu olarak bulacaksınız. Bu yıllıklar, her edebiyatçının, her edebiyatseverin, her edebiyat ve Türk dili öğretmeninin, hatta her gerçek aydının kitaplığında bulunması, gerekli değil, zorunlu bir yapıttır. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları, bikez okunduktan sonra bırakılacak yapıtlardan değildir, her zaman başvurulacak ve yıllar geçtikçe değeri daha çok artacak ve bulunması zorlaşacak bir büyük toplu yapıttır.

Şu adresten ödemeli olarak isteyebilirsiniz:

NESİN VAKFI
P.K. 5 - Çatalca
Istanbul

İÇİNDEKİLER

Sunu 11

1980 Yılı Edebiyat Takvimi 19

Konuşma, Söyleşi ve Açıkoturumlar 48
Kitap Imzalama Günleri 60

1980'de Edebiyata İlişkin Olaylar 62

Türkiye-Avusturya Kültür İlişkileri Sempozyumu 63
TYS'nin Basın Toplantısı 65
Ecevit'in «Türkiye'de Terör» Seminerindeki Konuşması 68
«Kağıt Sorunu» ... 74
Kültür Büyük Ödülü 78
TDK Grevi ... 81
TDK 17. Kurultayı 85
«Türk Dili Akademisi»nin Yankıları 93
SİSAV'ın «Türk Dili» Semineri 102

1980'de Şiir 110

1980'de Halk Edebiyatı ve Kültür Şenlikleri 138

1980'de Çocuk Edebiyatı 150

1980'de Türk Dili 184

1980'de Radyo ve TV'de Edebiyat 218

1980'de Roman ve Öykü 233

1980'de Ödüller, Armağanlar, Yarışmalar 249

Değerlendirme 249
Tartışmalar ve Değinmeler ... 255
Ödül Tüzükleri ve Yönetmelikler 310
Sonuçlar ve Yankıları 326

Türk Edebiyatı ve Edebiyatçıları Yurt Dışında 446
Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız 556

Muazzez Tahsin Berkand 557

Necip Fazıl Kısakürek 558

Burhan Arpad 563
Kemal Bilbaşar ... 567
Nermin Menemencioğlu 579

Besim Akımsar 581
Sabahattin Kudret Aksal 583
Cengiz Dağcı ... 586
Mehmet Kemal 607
İbrahim Minnetoğlu 618

Dursun Akçam 625
Osman Numan Baranus 629
Seyfettin Başçılar 634
Güngör Dilmen 640
Muzaffer Erdost 644
Bilge Karasu 652
Halil Kocagöz 660
Mahmut Makal 663
Turgut Özakman 673
Tahsin Saraç 693
Fethi Savaşçı 703
Şevket Yücel 712

1980'de Türkiye'ye Gelen Edebiyatçı Konuklarımız 722

Michael Scharang 722
Stoyan Daskalov 722
Liana Daskalova 732
Peter Rühmkorf 734
Michael Krüger 734
Hüseyin Düzgün 740
Dritero Agolli 744
Dimitri Nikolaef 749
Niko Nikola 752
Radi Fiş 755
André Helbo 764

1980'de Edebiyatçılarımızı Kutlama Günleri 765
Hasan İzzettin Dinamo (765) / İlhami Bekir (766)
Sunullah Arısoy (768) / Fethi Savaşçı (768)
Enver Gökçe (769)

1980'de Edebiyatçılarımızı Anma Yazıları ve Törenleri 771
Yahya Kemal (772) / Namık Kemal (778)
Şeyh Bedrettin (783) / Mehmet Akif (788)
Nâzım Hikmet (789) / Sabahattin Eyüboğlu (801)
Osman C. Kaygılı (813) / Hüseyin R. Gürpınar (820)
Bedri R. Eyüboğlu (822) / Ahmet Vefik Paşa (824)
Sabahattin Âli (829) / Bakî (833)
Aşık Veysel (836) / Adalet Cimcoz (847)
Nurullah Ataç (853) / Abdullah Cevdet (855)
Kemal Tahir (860) / Sait Faik (862)
Orhan Kemal (871) / Cahit Irgat (888)
İbrahim Hakkı (889) / Adnan Ötüken (895)
Nurettin Topçu (895) / İlhan Tarus (897)
Tevfik Fikret (901) / Ömer Faruk Toprak (907)
Sermet Çağan (910) / Şinasi (915)
Nedim (917) / Orhan Veli (922)
Nevzat Üstün (934) / Sevgi Soysal (937)

1980'de Yitirdiğimiz Edebiyatçılarımız 942
İhsan Hıncer (943) / Cavit Orhan Tütengil (948)
Ekber Babayef (973) / Behçet Necatigil (976)
Mustafa Nihat Özön (1030) / Rüknettin Resuloğlu (1043)
Nusret Hızır (1043) / Zekeriya Sertel (1069)
Bedrettin Tuncel (1093) / Mehmet Ali Yalçın (1097)
Ümit Kaftancıoğlu (1101) / Suut Kemal Yetkin (1124)
Ahmet Muhip Dıranas (1133) / Tuğrul Delioman (1164)
Tahir Nejat Gencan (1169) / Behçet Yazar (1172)
Naki Tezel (1174) / Emin Karakuş (1176)
Nâzım Kurşunlu (1177) / İlhan Erdost (1179)
Sedat Veyis Örnek (1181) / Gündüz Akıncı (1187)
İlhan Demiraslan (1190)

1980'de Yayınlanan Yerli Yazın Yapıtları 1192

1980'de Yayınlanan Çeviri Yazın Yapıtları 1200

«1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı»na Değgin Yazılar 1204

S U N U

BU YILLIK NEDİR, NE DEĞİLDİR :

Eskiden yıllık yerine Osmanlıcada «Nevsal» denilirdi. Dünyada geçerli dillerde «Year Book» yada «Almanach» deniliyor. Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlük'ünde bu anlamdaki Yıllık'ın tanımı yoktur.

Genel anlamda yıllık, her yeni yılda yayımlanan, geçmiş yıldaki olayları topluca içeren yapıttır. Burada sözkonusu olan geçmiş yıldaki her türlü olaydır. Yıllıklarda bu olaylar, önce türlerine, sonra da tarih sırasına göre bölümlenerek ayrılmıştır.

Her konuyu içeren büyük dünya ansiklopedilerinin her yıl yeniden basımı yapılamayacağından, oysa her yıl öğrenilmesi gereken olay ve olgular da bulunduğundan, örneğin Encyclopedia Britanica gibi, böyle büyük ansiklopediler, her yıl Yıllıklar yayımlamaktadırlar.

Bu genel yıllıkların dışında salt belli konulara ayrılmış özgül yıllıklar da vardır; Örneğin tiyatro, sinema, edebiyat yıllıkları gibi. Bu özgül yıllıklar daha çok ulusaldırlar.

Bu açıklamalarımıza uygun olarak yurdumuzda yayımlanmış ilk yıllık Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'dır. Öteki yıllıkların herbiri ayrı ayrı değerli ve yararlı olmakla birlikte, öznel ve özgül edebiyat yıllıkları olmamışlardır. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı Batı'dan ve ilerlemiş ülkelerden öykünmeden yapılmış özgün bir yapıttır. Böyle bir edebiyat yıllığı, ne Birleşik Amerika'da, ne Sovyetler Birliği'nde, ne Federal Almanya'da, ne de sosyalist olsun kapitalist olsun başka ilerlemiş ülkede vardır.

Dış ülkelerde, üniversitelerde, türkoloji enstitülerinde Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'na büyük ilgi gösterilmesinin nedeni, belki dalında biricik olmasıdır. Başka ülkelerde, örneğin Federal Almanya'da, bizim yıllığımız örnek gösterilerek, yazar örgütlerinin de benzeri edebiyat yıllıkları yayımlaması için öneriler yapılmıştır.

Bu kısa açıklamadan sonra özgül yıllıktan ne anladığımızı da söyleyelim. Yıllık, hangi konudaysa, geçmiş yıl içinde o konudaki bütün olayların, etkinliklerin, edim ve eylemlerin sayımdökümünü (inventaire), ayrıca bunların yorum ve değerlendirmelerini derleyen bir yapıttır. Altıncısını sunduğumuz Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nda yapmak istediğimiz budur. Türkiye'de daha önce çıkmış olan değerli yıllıklar tek konuya değil, biçok konuya yer vermişler, öznel ölçüt kullanmışlar, yıllıktan çok öznel ölçütle seçki niteliğindedirler. Yıllıkta geçmiş yılın olgularının yer alması gerekirken, bizdeki yıllıkların kimisinde, tıpkı dergide olduğu gibi, yazılar yayımlanmıştır. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nda, olacak olanlar değil, olmuş olanlar (olgular) yer almaktadır. Ve bu edebiyat olgularını yıllığa alırken sağ-sol, ilerici-gerici yada daha başka belirli bir görüş açısından ölçütler kullanılmamaktadır. Olgu, olgudur. Ancak bu edebiyat olgularının değerlendirilmeleri ve yorumları, isteristemez değerlendirenin ve yorumcunun dünya görüşüne, anlayışına ve beğenisine göre yapılmaktadır.

ALTI YIL ÖNCE

Bu yıllıkların ilki olan «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1976'yı hazırlarken, bu yıllığı kaç basmamız gerektiği üzerinde ilgililerin ve deneyimleri olanların düşüncelerini sormuştuk. Daha basılmadan yazı dizinini görenler, en az onbin basılmasını salık verdiler. Biz yine de ihtiyatlı davranarak beşbin basmıştık. Çok satılacağına, satıştan Nesin Vakfı'na gelir sağlayacağımıza inandığımız için, basımevi sahibinin de önerisiyle Yıllığın dizilmiş sayfa metallerini dağıtmayıp iki ay beklettik. Sonunda iyimserce bir hayale kapılmış olduğumuzu gördük. Ancak 2400 tanesi satılmıştı. Bu az satıştan ders alarak 1977 yıllığımızı üçbin tane bastırmıştık. Bunun da çok olduğunu görüp, ondan sonraki (1978, 1979, 1980) yıllıkları ikişer bin bastırdık. Elinizde bulunan 1981 yıllığı da iki bin beş yüz bastırılmıştır. Bu yıllıklar sürekli zarar etmektedir. Örneğin 1980 yıllığı, 984 sayfa, yani 61,5

formadır. Bu yıllığın yayımlandığı tarihte normal olarak herhangi bir kitabın fiyatı, forması on liradan hesap edilerek belirlenmekteydi. Bu hesaba göre 1980 yıllığının fiyatının 600 lira olması gerekirdi. Fiyatı 600 lira olması gereken yıllığın fiyatını 300 lira koyarak, daha baştan zararı kabul etmiş olduk. Öyle ki, ne kadar çok satılsa o kadar çok zarar edecektik. Böyleyken 1980 yıllığı şu ana dek 1600 tane satılabilmiştir. Yine de bizi sevindiren ve bize umut veren eski yıllıklarımızın sürekli aranması ve istenmesidir. Başlangıçta bu yıllıkları çıkarmaktan iki amacımız vardır; yararlı olmak ve Nesin Vakfı'na gelir sağlamak. Bugünse salt bir amacımız var: Yararlı olmak... Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarının Türk edebiyatına, ilerde Türk edebiyatı tarihine ve Türk edebiyatı sosyolojisi üzerine çalışacaklara büyük yararı olacağına kesinlikle inanmaktayız. Bundan başka, her yeni yılda, eski yıllıkların fiyatları arttırılmakta ve eski yıllıklar —az da olsa— satılmaktadır. Bu yolla, zararın kapatılıp kazanca bile geçilebileceğini sanıyoruz.

SÜREKLİLİK

1980 Yıllığı'nın Sunu yazısında şöyle demiştim:

«Çok yararlı olduğuna inandığım bu yıllıkların sürmesinin benim yaşamımla koşullu ve bağımlı kalmaması, benden sonra da yayımlanabilmesi için, Nesin Vakfı Yönetmeliğine gerekli maddeleri koyarak, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nı kurumlaştırmak istiyorum.»

1980 yıllığına dek, bu yıllıkları tekbaşıma hazırlayıp yönetmekte, yazıları derlemekteydim. 1981 yıllığında bütün bu işleri Nurten Tuç görev olarak aldı ve üstlendi. Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları'nın parasal kaynaklarını da sağlayarak, benim yaşamıma ve desteğime bağlı kalmadan bu yıllıkların sürekli yayımlanmasını güvenceye alacağım.

GECİKMENİN NEDENİ

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nı her yılın ilk günü satışa çıkarıyorduk. Bu yıl 1981 yıllığını bir ay gecikmeyle çıkarabiliyoruz. Bunun nedeni, bugüne dek beş yıllıkta «Öykü ve Roman» bölümünü hazırlayan Atilla Özkırımlı'nın bu görevi yapamayacağını bize çok geç bildirmiş olmasıdır. Atilla Özkırımlı'nın kendince bitakım gerekçeleri vardır. Bu üzücü olayı, bu genç arkadaşın lehine olarak, bu Sunu yazısında ayrıntılarıyla okur-

lara yansıtmayı doğru bulmuyorum. Umarım ki, Özkırımlı, yine kendi adına, bu konuda bir tartışma açmak girişiminde bulunmaz. Beni ne denli zor durumda bıraktığını elbet bigün kendiliğinden anlayacaktır. Bugüne dek beşi yayımlanmış olan Nesin Vakfı Edebiyat yıllıklarına değerli katkısı, emeğinin hakkını karşılamadığını bildiğim ve kendi isteğine göre ödenmiş telif hakkı almaktaki alçakgönüllülüğü ve yardımları için Atilla Özkırımlı'ya teşekkür ederim.

Bizi bu zor durumdan, dileğimizi lütfen kabul eden Konur Ertop arkadaşımız kurtarmıştır. Kendisine ne denli teşekkür etsem azdır. Konur Ertop'un çok kısa bir zamanda 1981 yıllığının «Öykü ve Roman» bölümünü hazırlamasının nasıl büyük bir özveri olduğunu bilmekteyim. Bundan sonraki yıllıklarımızda da Konur Ertop bu bölümü hazırlamayı üstlenmiştir. Çok kısa zamanda ve ön hazırlıksız yazılmış olan «Öykü ve Roman» bölümü doyurucu ve istenilen oylumda değilse, okurlarımızın bizi bağışlamalarını dilerim. Kimi öykü kitapları ve roman bu bölüme alınamamışsa, Konur Ertop arkadaşımızın gelecek yıllığımızda onlardan sözederek bu eksikliğimizi gidereceğini umarım.

Şiir, öykü, roman, deneme ve daha başka dallardaki kimi kitaplardan yıllıklarda sözedilmemesinden, o kitapların yazarları haklı olarak yakınmakta ve gücenmektedirler. Sanıyorum ki bunun nedeni, önemsememiş olmak değil, yıl içinde çıkan bütün kitapları, o bölümü yazan arkadaşlarımızın sağlayamamış olmalarıdır. Bu nedenle, yapıtlarının kesinlikle Yıllıklarda yer alabilmesi için, yazarlarının kitaplarını ayrıca Yıllık adına göndermelerini dilerim. Bu kitaplar, bölümleri yazan arkadaşlara verilecektir.

ÖLDÜRÜLENLERİMİZ

Geçtiğimiz 1980 yılı Türk yazını için salt suskunluk ve devinisizlik yılı değil, hem de bir kıyım yılı olmuştur. Yitirdiğimiz Yazıncılar bölümünde görüleceği üzere 1980 yılı içinde yirmi yazarımız ölmüştür. Doç. Bedrettin Cömert'in ölüm acısı daha dinmeden, 1980 yılı içinde iki arkadaşımız daha, Prof. Cavit Orhan Tütengil'le Ümit Kaftancıoğlu da alçakça kurşunlanarak öldürülmüştür. Öldürülen yazarlarımız üzerine yazılanlar, Yitirdiğimiz Yazıncılar bölümünde derlenmiştir.

Bilindiği üzere, yuvarlak yaşdönümlerinde bulunan yazarlarımız, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'na yaşlarına ilişkin duygu

ve düşüncelerini yazmaktadırlar. Muzaffer Erdost'tan da, 50. yaşı dolayısıyla Yıllığa yazı yazmasını rica etmiştik. Muzaffer Erdost kendisiyle birlikte dövülen ve dövüle dövüle öldürülen kardeşi İlhan için yazdığı yazıyı yayımlamamızı dilemiştir. Bu yazıyı, Yuvarlak Yaşdönümlerinde Yazarlarımız bölümünde yayımladık. Okurlarımızın bu acılı yazıyı okuduklarında, bizim derin üzüncümüze katılacaklarına inanıyoruz.

Dileğimiz, 1981 ve sonraki yıllarda Türk yazınının böyle acılar çekmemesidir.

YILIN TARTIŞMASI

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıklarının ilginç bölümlerinden biri de «Yılın Edebiyat Tartışmaları»dır.

1976 Yıllığımızda, Bekir Yıldız'ın bir açıklaması üzerine 1975 yılında başlayıp sürmüş olan Sabahattin Ali-Sait Faik üstüne tartışmaya yer vermiştik.

1976 yılı içindeki en önemli edebiyat tartışması yazarların «Büyük Yaşam»ı üzerine açılmıştı. Cemal Süreya, Oktay Akbal, Ömer Faruk Toprak'ın katıldığı bu tartışma genişlemeyip dar çevrede kaldığı için, 1977 yıllığına alınmadı. Bu tartışma konusunun ilerde yine gündeme gelmesi olasılığı vardır sanıyoruz.

1977 yılı içinde, 1978 yıllığımıza girecek değerde bir edebiyat tartışması göremedik.

1978 yılının en geniş boyutlu tartışması, Zekeriya Sertel'in «Nazım Hikmet'in Son Yılları» adlı kitabından dolayı açılmıştı. Bu tartışmaya 1979 yıllığımızda geniş yer ayırmıştık.

1979 yılında Zehra İpşiroğlu'nun «Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik» adlı kitabından dolayı Lukacs-Brecht üzerine açılan tartışma, konusu bakımından çok önemliydi. Ancak bu tartışma da dar çevrede kaldığı için 1980 yıllığına alınmadı. Bu tartışma dolayısıyla yazılanlar şunlardır:

Yanlı yansızlık ve «Anlamsız Tiyatro» —Veysel Atayman, 6 Ocak— Dünya.

«Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik» adlı yapıtı dolayısıyla Zehra İpşiroğlu'na sorduk — 12 Ocak — Dünya.

Lukacs, Brecht ve bir kaç Yanılgı —Ahmet Cemal— 17 Ocak — Dünya.

Lukacs Brecht tartışması üzerine —Zehra İpşiroğlu— 26 Ocak — Dünya.

Tarştışmada Öznellik —Zehra İpşiroğlu— 20 Şubat — Dünya.
Lukacs mı —Mutlu Parkan— Türkiye Yazıları -- Nisan.

*
**

1980 yılında, Edebiyat Cephesi dergisinde Yalçın Küçük'ün bir yazısıyla başlayan Sabahattin Ali'nin öldürülmesi olayı üzerine çıkan tartışma, 12 Eylül'deki siyasal değişimden sonra birden kesilerek eksik kalmıştır. Eksik kaldığı için de bu önemli, önemli olduğu kertede de başka yönlere dallanan tartışmayı, 1981 yıllığımıza almadık. Ancak, eksik kalan bu tartışmanın ileride süreceği kanısındayız. Tartışma bütünlendiğinde, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'na alınacaktır.

SUSKUN BİR YARI YIL

Nesin Vakfı Edebiyat yıllıkları için her yıl Yıllıkların son bölümünde yer verdiğimiz eleştiriler ve değerlendirmeler yayımlanmaktadır. Bu eleştirilere büyük değer verip onlardan yararlanmaya çalışıyoruz. Çok doğal olarak, katılmadığımız eleştiriler de oluyor. Örneğin, yıllıklarımızdaki «Konuşma, Söyleşi, Açıkoturum» ve «Yazarların Okurlarına Kitap İmzası» bölümlerinin gereksiz olduğu ve bu bölümlerin yıllığın oylumunu boşuna kabarttığı yolundaki eleştiriye katılamıyoruz. Bu bölümler, hem geçmiş yılın edebiyat olguları olması, hem de o yılın edebiyat etkinliklerini göstermesi bakımından çok önemlidir. Nitekim bu bölümlerin ne denli önemli olduğu, bu yıl daha iyi anlaşılmıştır. Nesin Vakfı Edebiyat yıllıklarını yayımlamaya başladığım 1976 yılındanberi 1980 yıllığına dek, yazarlarımızın konuşma, söyleşi ve açıkoturumlarıyla okurlarına kitap imzalamaları sürekli olarak artmaktaydı. Bu artışa dikkati çekmek için 1976 yıllığında şöyle demiştik: «1975 yılı, uzun yıllardanberi görülmemiş, her edebiyatseverin özlemini çektiği bir edebiyat canlılığı içinde geçmiştir. Olumlu, olumsuz pekçok edebiyat devinileri olmuştur.»

Bu sevindirici edebiyat canlılığını 1979 yıllığımızın sunu yazısında da şöyle belirtmiştik:

«Şimdiye dek yayımlanmış dört yıllığı bir arada inceleyince, yurdumuzdaki siyasal ve toplumsal kargaşaya karşın, edebiyat etkinliklerinin gittikçe ve hele geçtiğimiz yıl, çok arttığını görmekteyiz. (...) Edebiyatçılarımızın söyleşileri, konuşmaları, açıkoturumları, okurlarına kitap imzalamaları geçtiğimiz yıl çok

artmıştır. 1978 yılı her bakımdan bir edebiyat devini yılı olmuştur, diyebiliriz.»

Bir de elinizdeki 1981 yıllığına bakalım. Ne görüyoruz? Türkiye'de edebiyat etkinlikleri Eylül ortasından sonra sanki bıçakla kesilmiş gibidir. Bu durum, siyasal düzenle edebiyat etkinliklerinin, kimi koşulda doğru orantılı, kimi koşulda ters orantılı olarak koşutluğunu göstermektedir. Yazarlarımızın konuşma, söyleşi, açıkoturumları, okurlarına kitap imzalamaları Eylül'den sonra birden kesilmiştir. Gazetelerin sanat sayfalarında, yada sanat haberlerinin bulunduğu sayfalarda, eylül'den sonra edebiyat etkinliklerine ya hiç yer verilmemiş yada pek az yer verilmiştir. O yerler boş kalmamış, bu kez sinema ve resim etkinliklerine daha geniş yer ayrılmıştır. Böylece, siyasal değişikliklerde en belirgin anlatı sanatı olan edebiyatın, öbür sanatlara göre nasıl titizlikle kollandığı bikez daha ortaya çıkmıştır. Sanatlar içinde her zaman üstüne en çok şimşekleri çeken, en çok tedirgin eden ve buyüzden de en çok tehlikede olan, anlatı edebiyat olmuştur. Yıl yıl salt bu özelliği göstermek için bile, yıllıklarımızda o bölümlerin bulunmasını yararlı görmekteyiz. Kaldı ki, aşağıyukarı bin sayfalık bir yıllıkta bu etkinliklere ayrılan beş-altı sayfa çok görülmemelidir.

Bu bölümlerin, ilerde edebiyat sosyolojisi araştırmaları yapacak olanların çok işine yarayacağını umuyoruz.

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI

Kuruluşundan bu yana yedi yıldanberi Türkiye Yazarlar Sendikası, Türkiye'deki edebiyat etkinliklerinin çok büyük bir bölümünün girişimcisi ve yürütücüsü olmuştur. 12 Eylül siyasal değişiminden sonra TYS bu asal görevini zorunlu olarak yerine getirememiştir. Askeri yönetim, Türkiye Yazarlar Sendikası'nı kapatmamış, kendisiyle görüştüğümüz sayın İstanbul Sıkıyönetim Komutanı'nın deyişiyle, sendikanın kapısına kilit vurulmamıştır. TYS açıktır. Ancak, bu askeri düzenin gereği yasaklara uyularak, TYS'de hiçbir sendikal etkinlik ve çalışma yapılmamaktadır. 12 Eylül'den Sonra, TYS'nin büyük görev yükünü omuzlarında taşıyan İkinci Başkanımız Demirtaş Ceyhun'la, onur kurulu üyesi değerli şair A. Kadir bir aydan uzun bir süre gözaltında tutulmuşlarsa da, sonradan özgür bırakılmışlardır.

TYS bütün sendikal çalışmalarını ve bütün dış kültürel ilişkilerini, normal düzene dönülünceye dek dondurmuştur.

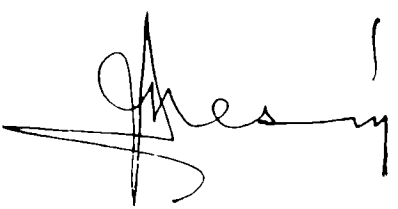
Askeri yönetim, daha iktidarı aldığının ilk günü, iktidara istekli olmadıklarını, ama bunun kaçınılmaz bir zorun olduğunu açıklamıştır. Böyle olduğu bilinmektedir.

Dileğimiz, askerlerin bir daha yönetimi ele almayı gerek sinmeyecekleri biçimde normal demokratik düzene en kısa zamanda geçilmesidir. Umut verici olan da, iktidarda bulunan askerlerin de bu istekte bulunduklarını açıklamış olmalarıdır.

Değerli okurlarım, 1982 Yıllığında yine buluşmayı umarak sevgilerim ve saygılarımla.

Çatalca
Nesin Vakfı

5 Aralık 1980

1980 YILI EDEBİYAT TAKVİMİ

4 Aralık 1979 — Behçet Necatigil, Cerrahpaşa Hastanesinde bir süredir tedavi görmektedir. Sağlık durumu gittikçe düzelen Necatigil'i geçen hafta Turizm ve Tanıtma Bakanı Barlas Küntay ziyaret etti. Küntay, Necatigil'e geçmiş olsun dedi, biran önce iyileşip sağlığına kavuşması dileğinde bulundu.

7 Aralık 1979 — Türkiye Yazarlar Sendikası ile Türk Sinematek Derneği 7 Aralıkta İstanbul'da «Çağdaş Bulgar Şiiri ve Büyük Ozan Vaptsarov'un 70. Doğum Yıldönümü» konulu ortak bir toplanti düzenledi.

9 Aralık 1979 — Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı Aziz Nesin, Cumhurbaşkanı Korutürk, Başbakan Demirel, Kültür Bakanı Koraltan ve sanatçılara gönderdiği telgrafla, «Devlet Operası Balesi Genel Müdürü Aykal'ın görevinden alınması ve 'Bir Aşk Masalı' adlı yapıtın sahneden kaldırılması olayını» kınamıştır.

Aziz Nesin, Kültür Bakanı'na gönderdiği telgrafta şöyle demiştir: «Değerli sanatçı, yönetici Gürer Aykal'ın Devlet Operası Balesi Genel Müdürlüğü görevinden alındığını, 'Bir Aşk Masalı' adlı büyük yapıtın sahneden kaldırıldığını öğrendik. Hiçbir kurnazlığın örtbas edemeyeceği sanata, sanatçıya karşı bu tutumunuzun, ülkemizde geçmiş yıllarda denenmiş ve ulusal kültürümüze yıkıcı etkilerinden başka bir sonuç vermemiş olduğunu, bu tür işlere kalkışanların er geç ülkeye, ülke kültürüne zararlı kişiler arasına girmekten öte bir başarıya ulaşamadıklarını Türkiye Yazarlar Sendikası olarak size bu ilk görev günlerinizde hatırlatmayı yararlı saydık.»

12 Aralık 1979 — İlki 1978 yılı içinde imzalanan Türkiye Yazarlar Sendikası ile Romanya Yazarlar Birliği arasındaki ikili anlaşma, 12 Aralık 1979 günü Bükreş'te yapılan bir törenle 1980 ve 1981 yılları için iki yıl daha uzatılmıştır.

Romanya Yazarlar Birliği adına İkinci Başkan Constantin Chiritza ile TYS adına İkinci Başkan Demirtaş Ceyhun'un im-

zaladıkları bu yeni anlaşmaya göre 1980 yılı içinde karşılıklı olarak dörder yazar, 1981 yılı içinde de ikişer yazar gönderilecek, her iki taraf birbirlerinin edebiyatlarını kendi ülkelerinde tanıtma çalışmalarında bulunacaklardır.

Romanya Yazarlar Birliği Genel Sekreteri Ion Hobana ile Demirtaş Ceyhun'un yaptıkları görüşmeler sonunda 1980 yılı içinde karşılıklı gönderilecek ikişer yazar, 1979 anlaşma koşullarına göre işlem görecekler, Türkiye'den gidecek yazarların dönüş yol paraları Romanya Yazarlar Birliği tarafından karşılanacaktır.

14 Aralık 1979 — Halikarnas Balıkçısı'nın gömütü:

Ölümünün ardından 7 yıl geçmesine karşın, gömütü bir türlü yaptırılmayan ve çevrede yaşayanlarca yanlış değerlendirildiği için «yatır» görünümüne dönüşen ünlü yazarımız Halikarnas Balıkçısı toprağa verildiği Bodrum'da anılıyor. İlgililerce verilen bilgiye göre, bir hafta boyunca sürecek olan program uyarınca beldenin kalesinde Cevat Şakir'in yapıtları ve kendisiyle ilgili bulunabilen eşyalarla belgeler halkın görüşlerine sunulacak.

Sorumluluğunu, Kültür Bakanlığının üstlendiği Balıkçı'nın gömütünün yapımı konusunda yeni gelişmeler olduğunu belirten yetkililer, şunları söylüyorlar:

«13 ekim 1973'te yaşama gözlerini İzmir'in Hatay semtinde kapayan Cevat Şakir, bilindiği gibi evrene yurdumuzu ve özellikle Akdeniz kıyılarını tanıtmış büyük düşünür ve yazarımızdı. 1971 yılında basılan Anadolunun Sesi ile Hey Koca Yurt adını taşıyan yapıtları büyük ilgiyle karşılanmıştı. Gömütünün bugüne değin yaptırılamamış olması, gerçekten üzücüdür. Ancak, Bodrum Turizm Müdürlüğünün sürekli olarak yaptığı çalışmalar sonunda etkin sonuçlar elde edilmiştir. Ege Üniversitesi Mineroloji Kürsüsü ile ortak çalışmalar yapılmış ve yapımı planlanan gömüte konulacak 3 tür kaya saptanmıştır. Bunlardan birinin seçimi için, uzmanlardan oluşan bir kurul seçimini yapacaktır. Dileriz ki sonuç olumlu sonuçlansın.»

17 Aralık 1979 — İlki 1977 Aralık ayında İstanbul'da imzalanan Bulgaristan Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikası arasındaki ikili kültür anlaşması, iki yıllık sürenin dolması nedeniyle 17 Aralık 1979 günü Sofya'da düzenlenen bir imza töreniyle 1980 ve 1981 yılları için uzatılmıştır.

Bulgaristan Yazarlar Birliği adına Kamen Kalçev'in, TYS adına da Demirtaş Ceyhun'un imzaladıkları anlaşma da, 1977'de imzalanan anlaşma hükümlerini aynen korumaktadır.

17 Aralık 1979 — Türkiye Yazarlar Sendikası ile Cüzzamla Savaş Derneği'nin ortaklaşa olarak düzenledikleri şiir ve müzik şöleni 17 Aralık günü 17.00'de Harbiye'deki Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda yapıldı.

21 Aralık 1979 — İlk Türk Basımevi'nin kuruluşunun 250. yıldönümünde, kurucusu İbrahim Müteferrika'nın Divan Edebiyatı Müzesi'ndeki (Galata Mevlevihanesi) mezarının Türkiye İş Bankası tarafından yenileştirilmesi nedeniyle 21 Aralık cuma 10.00'da bir anma töreni düzenlendi. Mezarın düzenlemesinde İbrahim Müteferrika'nın basımını yaptığı kitapların bir listesi de yer almıştır.

22 Aralık 1979 — İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin Birleşmiş Milletlerde kabulünün 31. yıldönümü nedeniyle Uluslararası Af Örgütü Türkiye Ulusal Şubesi Derneği İstanbul Gurubu, İstanbul Barosu ve İnsan Hakları Merkezince 22 Aralık 1979 günü Atatürk Kültür Merkezi'nde «YAŞAMA HAKKI» adlı açık oturum düzenlendi.

Konuşmacılar

AZİZ NESİN (Türkiye Yazarlar Sendikası) «Sansür»

ORHAN APAYDIN (İstanbul Barosu) «Düşünce ve Örgütleme Özgürlüğü»

Dr. BASKIN ORAN (A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi) «Irkçılık»

Prof. METİN ÖZEK (Türkiye Tabipler Birliği) «İşkence»

Yönetici

Dr. GÜNDÜZ VASSAF (Uluslararası Af Örgütü İstanbul Gurubu)

24 Aralık 1979 — TYS ve İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları, 24 Aralık 17.30'da Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda «Hasan İzzettin Dinamo'nun 50. Sanat Yılını ve Doğumunun 70. Yılını Kutlama Töreni» düzenlemişlerdir.

27 Aralık 1979 — Aylık kitap dergisi «Günümüzde Kitaplar», Tarık Dursun K. yönetiminde yeniden yayınlanmaya başladı. Birinci sayısında İlhan Selçuk, Oktay Akbal, Çetin Altan, Melih Cevdet Anday, Ahmet Köklügiller. Tarık Dursun K. Osman Serhat, Sezer Tansuğ, Fikret Arığ, Demir Özlü, Afif Yesari, Rekin Teksoy, Yaşar Kavdır, M. Hasan Göksu, Mehmet Harmancı, Orhan Apaydın, Nüşin Ayiter ile Aziz Nesin'in yazılarına yer veren «Günümüzde Kitaplar» Dergisinin «Özel Kesit»i, geçenlerde yitirdiğimiz yazar, öğretmen, Şair Behçet Necatigil'e ayrılmıştır.

27 Aralık 1979 — 22 24 Mayıs **1979** günü TYS tarafından İstanbul'da düzenlenen «Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı»na katılan Yunanlı yazarlarla yapılan bir anlaşma sonucu, her yıl İstanbul'da bir Yunanlı yazarın, Atina'da da bir Türk yazarının oyununun sahnelenmesine karar verilmiş ve bu amaçla da Yunanlı Yazar Menelaos Lundemis'in «Sanatçının Gücü» adlı oyunu çevrilerek, İstanbul Akademik Sanat Topluluğu tarafından sahnelenmek üzere hazırlanmıştır. Atina'da da, halen Dışişleri Genel Müdürü olan Yıldırım Keskin'in bir oyununun sahnelenmesine karar verilmiştir.

Yunanistanla ülkemiz arasındaki gergin politik ortam'ın yumuşatılmasında önemli katkılar yaratacağından kuşku duyulmayan bu girişim, üzülerek belirtelim ki, gene bir takım görünmez nedenlerle engellenmiştir.

Lundemis'in İspanya İç savaşını konu edinen «Sanatçının Gücü» adlı oyunu, eserin ülkemizde kitap halinde yayınlanmamış oluşu gerekçe gösterilerek, Üsküdar Cumhuriyet Savcılığınca, 26 Aralık **1979** günü oynanacak gala öncesi sözlü baskılarla engellenmiştir.

Örtülü MC olarak nitelenen AP azınlık Hükümetinin sanata karşı takındığı gerici tavrın bir başka örneği olan bu davranış, bütün aydın kamu oyunca üzüntüyle karşılanmıştır.

30 Aralık 1979 — Nazım Hikmet Kurulu Başkanı Kemal Sülker ve Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri Ataol Behramoğlu, Nazım Hikmet'e yapılan saldırılara ilişkin basına ortak bir açıklama yaptılar. Açıklama şöyle:

Demirel Hükümeti'nin Kültür Bakanı Koraltan, gerçek sanatçı ve yurtseverleri bakanlıktaki görevlerinden uzaklaştırırken, Nazım Hikmet'in bir oyunundan uyarlanan «Bir Aşk Masalı» adlı bale gösterisini de yasaklatmıştır. Şimdi de, faşizmi önlenebilecek kara ve kanlı güç olarak gösteren Brecht'in bir yapıtını programdan çıkarmaya çalışmaktadır. Bütün bunlar, çağdışı bir anlayışın kültür düşmanlığına dönüşen görüntüleridir.

Koraltan, bunları yaparken tarihsel yanılgı içinde, Türkiye'nin yüz akı, dünya devrimci şiirinin sıradağlarından biri olan Nazım Hikmet'i vatan hainliğiyle suçlamaktan geri kalmamıştır.

Nazım Hikmet vatan haini değildir. Hiç bir yargı organı Nazım Hikmet'i vatana ihanetten mahkûm etmemiştir. Nazım Hikmet, Türkiye'yi hâlâ emperyalizme bağımlı bırakan kararlar aldığı ve anlaşmalar yaptığı için Demokrat Parti iktidarını suç-

layan şiirler yazmış, halkın haklarına ve özgürlüklerine, Anayasaya aykırı, demokratik hukuk düzeyine ters düşen bir yöntem izlediği için DP iktidarının bakanlarını, meclis başkanını, devlet başkanını suçlayan konuşmalar yapmıştır. Bakanlar Kurulu Adnan Menderes'in başkanlığında toplanmış ve Nazım Hikmet'i vatandaşlıktan çıkarmıştır. Onlara göre bu yergi ve eleştirilere imzasını atan Şair Nazım Hikmet, vatana ihanet suçu işlemiştir.

Ancak bu karara imzalarını atanlar, 1960'da Yassıada'da mahkeme önünde yaptıklarının hesabını verememiş ve pek çoğu idama mahkûm edilmiş, bunlardan üçü de asılmıştır. Böylece Nazım Hikmet'i suçlayanlar, vatana ihanet suçunun cezasını yaşamlarıyla ödemişlerdir.

Bu sonuç bile, Nazım Hikmet'in yurtseverliğini kanıtlamıştır.

Nazım Hikmet vatan haini değildir. Bunu iddia eden Kültür Bakanı, dünya halkları ve sanatçılarınca Türk kültür ve sanatının, sanat ve kültür elçisi diye saygıyla andığı, anısı önünde ayağa kalktığı bir şaire uluorta iftira etmekle ancak kendi kimliğini ortaya koymuş olmaktadır.

1 Ocak — Yaşar Kemal'in «Teneke» adlı öyküsünü, kendinden izin almadan «Kanal» adlı filme uyarladığı gerekçesiyle yapımcı Erden Kıral'a karşı açtığı «tesbit» dâvâsında bilirkişi seçilen Prof. Dr. Ersin Çamoğlu ile sinema yazarları Turhan Gürkan ve Turan Aksoy, raporlarında, «Kanal» filminin «Teneke»nin bir uyarlaması olduğunu belirttiler.

Yaşar Kemal'in avukatları Gülçin Çaylıgil ile Ziya Nur Erün, Irmak Film sahibi Erden Kıral'a karşı 250,000 liralık tazminat dâvâsı açacaklarını ifade ediyorlar.

14 Ocak — Hacettepe Üniversitesi Beytepe Kampüsü Çalışanları Biriktirme Yardımlaşma Sandığı Yönetim Kurulu adına bir açıklama yapan Hüseyin Kara Kooperatifin Beytepe kampüsü satış kantinleri ve muhasebe bürosunda yapılan aramada Aziz Nesin ve Nazım Hikmet'in kitaplarının bir kadın polis tarafından «yasak yayın» ilan edildiğini ve bu nedenle sandık başkanının 6 saat süreyle gözaltında tutulduğunu bildirdi.

Yardımlaşma Sandığı'nın Genel Kurulu'na 15 gün kala yapılan bu hareketin sandık yönetimini «yasa dışı» ilan etmeye yönelik olduğunu bildiren Kara, olayı üniversite yönetiminin bir oyunu olarak niteledi. Öte yandan Hacettepe, Sağlık Bakanlığı Milli Eğitim Bakanlığı ve KÖY-KOOP Çalışanları Tüketim Kooperatifleri ortak bir açıklama yaparak olayı kınadılar.

15 Ocak — Tüm Sanatçı Örgütleri, birbirinden kopuk, karşılıklı haberleşmeden uzak çalışmalarının, ekonomik ve toplumsal etkinliklerini engellediğini belirterek, bir çatı altında toplanmaya karar verdiler.

Birleşme yolundaki ilk çalışmalarını, geçici bir kurul oluşturarak, Sinematek Derneği Salonunda, 21.1.1980 tarihinde, saat 21.00'de yapacakları toplantı ile başlatacaklar.

Tüm Sanatçı Örgütleri, kuracakları birliği, belli bir anlaşma çerçevesinde sürdüreceklerini açıkladıları «Sanatçı Örgütleri Birliği Anlaşma İlkeleri» bildirisinde koşulları açıklanan birleşme şöyle:

«Ülkemizde tüm sanatçı örgütleri ve sanatçılar, birbirinden kopuk ve karşılıklı etkileşimden ve iletişimden uzak bir şekilde varlıklarını sürdürmekte, değişik sanat dallarının yaratıcı ve yorumcuları, günümüzde gittikçe güçleşen yaşam koşullarından zamansızlık, yersizlik, maddi olanaksızlık gibi etkenlerle, birbirlerinin ürünlerini yeterince izleyememektedir. Bu durum sanatçıların gelişimlerini kösteklemekte, iletişim olanaklarını kısıtlamakta ve sanatçıların ekonomik, toplumsal haklarını, elde etmelerine engel olmaktadır. Yukarıdaki olumsuz koşulları, olumlu biçimde değiştirmenin ilk yolu, bir çatı altında toplanmaktan geçer.

— Yasal olarak dernekler ve sendikalar ayrı ayrı iki federasyonda birleşebilmektedir. Bu yoldaki çalışmaları yapmaya, oluşma biçimi aşağıda belirtilen Genel Yönetim Kurulu hükümlüdür.

— Aşağıda isimleri yazılı örgütlerin birer temsilcilerinden oluşacak Genel Yönetim Kurulu yukarda özü belirtilen çalışmaları yürütmekle yükümlüdür... Genel Yönetim Kurulu, işlerde ivedilik sağlamak amacıyla beş kişiden oluşan bir yürütme kurulu seçer. Yönetim Kurulu kararları, üye tam sayısının üçte iki oyuyla alır.

— Bu birliğe yeniden katılmak isteyecek örgütlerin, Türkiye sanat yaşamında etkinliklerini ve yetkinliklerini kanıtlamış oldukları konusunda Genel Yönetim Kurulunca karar alınmış olması gerekir.

Bu birleşime katılan dernek ve sendikalar şimdilik şunlar:

Türkiye Yazarlar Sendikası, Sinema Emekçileri Sendikası, Perde ve Sahne Sanatçıları Sendikası, Tiyatro Sanatçıları Derneği, Görsel Sanatçılar Derneği, Karikatürcüler Derneği, Müzisyenler Sendikası, Kameramanlar Derneği, Tiyatro yazarları Der-

neği, Sanatçılar Birliği, FİLM-SEN, DETÇA, İFSAK, FOTOS, GRAF SAN, TÜM-İŞ, TRT-DER, YÖN-SEN, SİYAD.

20 Ocak — İstanbul Devlet Tiyatrosu'nun düzenlediği «Sanat İnsanları» adlı söyleşi programının bu ayki konusu, 13 aralıkta yitirdiğimiz ünlü ozanımız Behçet Necatigil. Necatigil'in yaşamının, yazın değerinin ve yapıtlarının bir söyleşi ve gösteri ile ele alındığı program 20 Ocak saat 14.30'da Atatürk Kültür Merkezi'nde yapıldı. Doğan Hızlan, Kamuran Şipal, Hilmi Yavuz, Hasan Pulur ve Rauf Mutluay'ın katıldıkları söyleşide Devlet Tiyatrosu sanatçıları Necatigil'in şiirlerini okudu ve radyo için yazdığı kısa oyunlardan bazılarını oynadılar. Ayrıca ozanın kendi sesinden bazı şiirleri de dinletildi.

23 Ocak — Amerikan Kültür Merkezi, «Çocuk Yayınları ve Yayımcılığı» konulu bir açık oturum düzenledi. Doğan Hızlan'ın yöneteceği açık oturuma Vedat Demirci, Can Göknil, Sema Okay ve Ülkü Tamer katıldılar.

24 Ocak — Geçtiğimiz yıl, tiyatroyu izleyicilerin ayağına götürmek düşüncesiyle yola çıkan ve gittiği her yerde ilgi ile izlenen Devlet Tiyatrosu oyunları Ege'deki bazı yetkililerce engellendi. Yayınlanan program gereğince İzmir Devlet Tiyatrosu, Fakir Baykurt'un yazdığı «Tırpan» adlı oyunu Uşak, Kütahya, Burdur, Isparta, Denizli ve Aydın'da yansılayacaktı. Bu illerin izleyicileri şurası kesin ki özlemle bu oyunu görmeye hazırlanıyorlardı. Ancak son dakikada Isparta, Denizli ve Aydın ili yetkilileri «güvenlik önlemlerini alamayız» gibi bir gerekçeyle anılan oyunun bu kentlerde oynanmasını engellediler.

Gene geçtiğimiz yılın uygulamasına bakacak olursak, acaba geçen yıl halkın beğenisinden başka yöneticileri tedirgin edecek ne olmuştu? Salonları, o kültürel açlıkları ile dolduran halkımız, tiyatroya saygı ve ilgiden başka ne göstermişti? Saygı ile ilgiye karşı önlem almak ne demektir? Kavramların bu denli ters yüz edildiği acaba başka bir ülke var mıdır yeryüzünde?

«Tırpan», bizim romanımız. Havaana, Durdu Kız, Kabak Mustu bizim insanımız. Tırpan bizim gerçeğimiz. Yetkililer bu gerçeğe sırtlarını dönerken acaba kime karşı sırtlarını döndüklerinin bilincindeler mi? Anlaşılan Emin Bilgiç'in güdümündeki Kültür Bakanlığı, bütçe görüşmelerinde belirttiği «milliyetçi kültür» kavramı için ithal malı bir kültürü kastediyordu. Yoksa bizim olan bir oyuna karşı takınılan bu tavır başka türlü nasıl açıklanabilir?

Sorular elbette birbirini izliyor. Aydınlığa çıkacak yolları karartmada kimse güçlü olamamıştır. Umarız bu tür sudan nedenlerle oyun yasaklamanın gizli sansürü daha başka sanatsal hareketler için sürmez. Onlara Atatürk'ün bir sözü ile yanıt verelim: «Sanatı olmayan bir ulus, hayat damarlarından biri kesilmiş gibidir.» **(Cumhuriyet - Erdoğan Aytekin)**

26 Ocak — Kızıldere olaylarını konu alan, Rıza Zelyut'un «Sonsuz Yarım Gün» kitabı ve yazarı hakkında soruşturma açılmıştır.

Türk Ceza Yasasının 311, 312 ve 159. maddelerini ihlal suçundan açılan soruşturma ile ilgili olarak, Rıza Zelyut'un Savcılıkta ifadesi alınmış, kitabın dağıtımı durdurulmuştur.

Soruşturma Prof. Sulhi Dönmezer'in «kitabın tümü ile yasanın cürüm saydığı fiileri övdüğü ve TCK 311, 312, 159 maddelerini ihlal edici nitelikte olduğu» yolundaki bilirkişi raporuna dayanılarak açılmıştır.

Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer'in bu kitap ve yazarıyla ilgili olarak düzenlediği bilirkişi raporunda şunlar söyleniyor:

«...Kitabın arka sayfasında açıkça belirtildiği üzere kitap 1972 yıllarında Kızıldere'de cereyan eden olaylarda zabıta ve ordu kuvvetleriyle çarpışırken ölen kişilerin hatıralarını yüceltmek onları övmek, işledikleri fiillerin yüceltilmesi suretiyle adı geçenleri ebedileştirmek amacıyla yazılmış bir destan niteliğindedir.»

Kitapta bunların yaptıkları eylem, amaçları yüceltilmekte ve adı geçenleri öldürmüş bulunan Devlet Güçleri de küçültülmektedir.»

«... Kitap tümüyle kanunun cürüm saydığı fiilleri övmekte, Devletin Askeri Kuvvetlerini küçültmekte ve ayrıca bu tür hareketleri taklide diğer kişileri teşvik edici mahiyette bulunmaktadır.

Bu itibarla kitap, TCK 311, 312 ve 159. maddeleri ihlal edici nitelikte görülmüştür»...

Bu konuda bilgisine başvurduğumuz yazar Rıza Zelyut; bu uygulamanın emekçi halkımız ve tüm aydınlar üzerindeki baskının bir parçası olduğunu söyleyerek bu baskıları kınadığını bildirdi.

26 Ocak — Tanınmış yazarlardan, romancı, hikâyeci, eleştirmen Behzat Ay, bir trafik kazası geçirmiştir. Omzundan yaralanan ve kaburga kemikleri kırılan Behzat Ay, Validebağ Sa-

natoryumuna kaldırılarak, tedavisine başlanmıştır. Sanatçının sağlığının iyiye doğru gittiği öğrenilmiştir.

30 Ocak — Kısa adı KÜT - DER olan «Üniversite Kütüphanecilik Bölümü Mezunları ve Öğrencileri Derneği», «Yasak kitaplar ve kütüphaneler» konulu bir söyleşi düzenlemişlerdir.

Petkim-İş Sendikası konferans salonundaki söyleşiye gazeteci yazar Uğur Mumcu ve Sami Nabi Özerdim katılmışlardır.

9 Şubat — Sinema Yazarları Derneği 9 Şubat günü Sinematek'te «Son bir ayın Filimleri» konulu bir tartışma düzenledi. Özellikle «Kıyamet» ve «Almanya Acı Vatan» adlı filmlerin söz konusu edildiği tartışmaya Onat Kutlar, Atilla Dorsay, Ahmet Sezerel ve Hakkı Alacakaptan katıldılar.

10 Şubat — Türkiye Yazarlar Sendikası, İstanbul'da Tepebaşında kendisine yeni bir genel merkez binası kiralamıştır. Tepebaşı Meşrutiyet Caddesi 233 adresindeki bu yeni merkez, İstanbul Amerikan Başkonsolosluğu ve İstanbul Sanayi Odası'nın karşılarında olup, Union Française'in birinci katındadır. Bina işletmecileriyle yapılan anlaşmaya göre, TYS binanın üst katındaki toplantı salonunu ve öteki sergi salonlarını da kullanabilecek, ayrıca zemin kattaki lokanta ve gazino gibi yerlerden TYS üyeleri ve konukları %30 indirimli olarak yararlanabileceklerdir. TYS'nin şimdilik yeni telefonu 44 18 65'dir.

19 Şubat — Türkiye Yazarlar Sendikası'nın çeşitli sanat ve bilim dallarının edebiyatla ilişkilerini ve etkileşimlerini saptamak amacıyla düzenlemeyi kararlaştırdığı dizi açık oturumların ilki olan «Sinema — Edebiyat İlişkileri» konulu açıkoturum geçen ay Harbiye'deki Muhsin Ertuğrul Tiyatrosunda yapıldı. Attilâ Dorsay'ın yönettiği oturuma Aziz Nesin, Lütfi Akad, Bilgesu Erenus, Halit Refiğ ve Vedat Türkali konuşmacı olarak katıldılar.

Açık oturumun ilk konuşmacısı olan Aziz Nesin, bilim dalları nasıl felsefeden kaynaklanıyorsa, tüm sanat dallarının da edebiyattan kaynaklandığını, yalnızca sinemanın bu genel kuralın dışında kaldığını belirterek şunları söyledi:

«Yalnız sinema edebiyattan ayrı olarak gelişmiş ve edebiyattan kopma savaşımı vermemiştir. Sinema, gelişmesini tamamladıktan sonra edebiyata yönelmiştir. Bunun nedeni, sinemanın teknolojik açıdan çok ileri olanakları içermesidir.» Nesin, sinema ile edebiyatın düşünceyi üreten araçları yönünden birbirinden ayrıldığını, sinemada kullanılan aygıtların, insan düşüncesine de yön verdiğini belirtti.

Daha sonra söz alan Lütfi Akad, sinemanın edebiyatın görsel biçimi olduğunu belirterek, bir gösteri sanatı olarak değil, bir anlatım sanatı olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyledi.

Bilgesu Erenus, yazarların sinemaya yaklaşımının genellikle çelişkili olduğunu, hayranlık ve tiksintiyi birlikte içerdiğini belirterek, şöyle dedi:

«Çağdaş bir yazar, bu çağdaş aracı kullanmalı artık. Kitle için, bu kitle aracından yararlanmalı. Toplumsal ilişkilerdeki çelişkiler bu yolla geniş kitlelere iletilebilir. Bu yazar, salt sinema seyircisi olarak kalmamalı, sinemanın içinde olabilmenin olanaklarını aramalıdır.»

Sinema endüstrisini korku tüneline benzeten Erenus bazı yazarların, sermaye sınıfının istemlerinden yararlandığını ve gelip geçici olduğunu bilmelerine karşın, bu çarkın içine girmekten kendilerini alamadıklarını söyledi.

Halit Refiğ ise gerçek anlamda, sağlıklı sinema edebiyat ilişkilerinin, İsmail Cem'in TV Müdürlüğü sırasında başladığını, daha önceki dönemlerde sinemacıların edebiyatçıları sömürdüğünü belirtti.

Oturumun son konuşmacısı olan Vedat Türkali ise, sinemacıların edebiyata saldırısının seyirciyi kolayca ele geçirmeye yönelik olduğunu öne sürdü ve sözlerini şöyle sürdürdü:

«Sinema edebiyata bir devingenlik getirdi. Edebiyatçılar sinemaya doğrudan yönelmeli, sinemacının çağrısını beklememelidir. Çalışmalar, sinemanın ve edebiyatın gelişmesine yarayacak yönde olmalıdır.»

2 Mart — Şair Behçet Necatigil'in ölümüyle boşalan Sait Faik Armağanı Seçiciler Kurulu üyeliğine şair Sabahattin Kudret Aksal seçilmiştir. Yeni üyeyi seçmek için toplanan seçici kurul üyeleri Aksal'ın üyeliğine oy birliğiyle karar vermişlerdir.

4 Mart — Türkiye Yazarlar Sendikası, sanat etkinlikleri arasına bir yenisini ekleyerek sanat kasetleri çıkarmaya başlamıştır. İlk kaset SAK 1, Leylâ Şerifi'nin konserine ve söz ile müziği Nâzım Hikmet'in olan Vatan Hasreti Şarkısı'na ayrılmıştır.

Kasette Azerbeycan, Tacikistan Halk Sanatçısı ünlü Sovyet şarkıcısı Leylâ Şerifi'nin TYS yararına İstanbul'da 26 Kasım 1979'da verdiği konserde söylediği çeşitli halkların türküleri yeralmaktadır. Ayrıca Nâzım Hikmet'in tek beste çalışması olan Vatan Hasreti Şarkısı'nın öyküsü ile şarkı Leylâ Şerifi tarafından ilk kez müzikseverlere sunulmaktadır.

TYS'nin sanat kasetleri yayımını, önümüzdeki günlerde «Ken-

di Sesleriyle Sanatçılarımız» adiyle ünlü şair ve öykücülerimizin şiir ve öykülerinden oluşan bir diziyle sürdüreceği bildirilmektedir. İki sanatçıya ayrılacak olan her kasetin birinci yüzünde ünlü bir şairimiz kendi sesiyle şiirlerini, ikinci yüzünde de ünlü bir öykücümüz öykülerini sunacaktır.

TYS Sanat Kasetlerini ötekilerden ayıran özelliği kasetlerin sanatçısının imzasını taşıması ve seri numaralı olmasıdır. İkinci özelliği de, plakçılardan çok İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerdeki bellibaşlı kitabevlerinde satılmasıdır.

6 Mart — 1974 yılında ilerici-demokrat yazarlarımızın öncülüğünde kurulan Türkiye Yazarlar Sendikası, geçtiğimiz ay 6. çalışma yılını tamamladı.

Çalışma süreci içinde, hem tüm ilerici, yurtsever ve devrimci yazarları bünyesinde toplamayı başaran Türkiye Yazarlar Sendikası, yazarların mücadelesini örgütlü bir biçimde sürdürebilmiş ve bu konuda önemli bir örnek oluşturmuştur.

8 Mart — Sol Yayınları Sahibi ve Genel yönetmeni Muzaffer Erdost, önceki akşam Sıkıyönetim Komutanlığınca gözaltına alınmıştır. Erdost'un evinde arama yapan Merkez Komutanlığına bağlı ekipler, Sol Yayınlarınca basılan bazı kitapları da götürmüşlerdir.

11 Mart — TRT yönetimi son olarak geçtiğimiz cuma günü yayınlanması gereken ve TRT I Öğle Üzeri programında yer alan Ömer Seyfettin'in dilde sadeleşme ve millileşme yanlısı oluşunu içeren pasajı son anda yayından kaldırmıştır. Yayından kaldırılan programda, ayrıca Türk dili konusunda Mahir Ünlü, Ali Püsküllüoğlu ve Ömer Asım Aksoy'un da görüşleri yansıtılacaktı.

13 Mart — Yayın Kooperatifi

Üyesi bulunan yazar ve çevirmenlerin yapıtlarını kendi olanaklarıyla en verimli bir biçimde yayınlamak üzere kurulan Yazar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi (YAZKO) aracılığıyla, okurların kitapları daha ucuza satın alabilecekleri bildirilmiştir.

Erol Toy, Kemal Bilbaşar, Bekir Yıldız, Bertan Onaran, Pınar Kür, Asım Bezirci, Afşar Timuçin, Kemal Sülker, Zeyyat Selimoğlu, Ataol Behramoğlu ve M. Kemal Ağaoğlu tarafından kurulan YAZKO'nun halen 28 üyesi bulunmakta, Abbas Sayar, Füruzan, Oktay Arayıcı, Selahattin Hilav, Tomris Uyar, Yılmaz Güney, Lütfü Livaneli ve Nihat Behram'ın üyelik çalışmaları da sürmektedir. En az beş kitabı yayınlanmış üyesinin bir, en az onbeş kitabı bulunan iki, en az onbeşten fazla kitabı çıkmış or-

tağının da üç kitabını bir yıl içinde yayınlamayı taahhüt eden YAZKO, Kemal Ağaoğlu'ndan alınan bilgiye göre bu çerçeve içinde bu ay Bekir Yıldız'ın «Halkalı Köle», Kemal Bilbaşar'ın «Bedoş», Erol Toy'un «Iğrıp» romanlarıyla Çetin Altan'ın «Al İşte İstanbul» adlı anlatısı yayın yaşamına sokulacaktır.

Geçici Yönetim Kurulunu Erol Toy, Kemal Bilbaşar, Bekir Yıldız, Bertan Onaran, Pınar Kür ile Mustafa Kemal Ağaoğlu'nun oluşturduğu YAZKO'nun geçici Denetim Kurulu üyeliklerini ise Asım Bezirci ile Afşar Timuçin yürüteceklerdir.

M. Kemal Ağaoğlu, kooperatifin sorunlarıyla ilgili olarak bilgi verirken şunları söylemiştir: «Kitapların seçiminde bildiğimiz anlamda aklımıza gelen bir kıstas yok, ancak kağıt darlığı nedeniyle ilk zamanlarda fazla kalın olmayanlarını yayınlamaya çalışacağız. Temel sorunumuz kağıt ve kitabın yan ürünleri olmaktadır. Dağıtım da bir sorun olarak karşınıza çıkıyor. Yayıncılar bir çatı altında toplanmadığı sürece, dağıtım sorununa çözüm getirilebileceğini sanmıyorum.»

13 Mart — «Milli Kültür» dergisi toplatıldı: CHP hükümeti döneminde «Ulusal Kültür» adıyla yayınlanan ve Demirel azınlık hükümeti tarafından adı «Milli Kültür»e çevrilen derginin 12'nci sayısı, Kültür Bakanlığı Tanıtma ve Yayımlar Dairesi Başkanı'nın bir yazısı nedeniyle Kültür Bakanı Tevfik Koraltan'ın isteği üzerine toplatılmıştır.

«Milli Kültür» dergisinin toplatılmasına, Kültür Bakanlığı Tanıtma ve Yayımlar Dairesi Başkanı Melin Has Er'in derginin 62—64 sayfaları arasında yer alan «İstiklal Marşımız» adlı yazısı neden olmuştur. Melih Has Er, derginin 64. sayfasında yer alan yazısının bir bölümünde, ezanın «Eşhedü enlâ ilâhe illâllah» diye başladığını yazmıştır. Oysa, «Allah-ü Ekber» diye başlamaktadır. Bunun üzerine Kültür Bakanı Tevfik Koraltan derginin hemen toplatılmasını ve piyasaya çıkmamasını istemiştir

Kültür Bakanlığı Tanıtma ve Yayımlar Dairesi Başkanı Melin Has Er derginin toplatılmasına neden olan yazısının söz konusu bölümünde aynen şu ifadeleri kullanmıştır:

«Şair sekizinci kıt'ada Allah'a hitabediyor. Şair'in Allah'tan yegâne dileği, mâbedinin göğsüne yabancı (düşman) eli değmemesidir. Camilerimiz ve mukaddes saydığımız bütün varlıklarımıza düşman eli değmemelidir. Bu ezanlar ebediyen, Türk yurdunun üstünde inlemelidir. Ezan sesi hiçbir zaman susmamalıdır. Ezan, «Eşhedü enlâ ilâhe illâllah» ile başlar. Bu söz ise dinimizin temeli olan kelimei şahadettir. İslamiyetin beş şartından en

mühimi, dolayısiyle dinimizin temeli kelime-i şahâdettir. Bir insanın müslüman olması için kelime-i şahadet getirmesi şarttır. Ezan ve kelime-i şahadet olmayınca, islâmiyet de olmaz.»

275 Bin Lira Harcamıştı : Melih Has Er'in yazısında, bir yanlışlık yaptığı için Kültür Bakanı tarafından toplatılan «Milli Kültür» dergisinin bir tanesi için bir lira harcandığı ve 12. sayının 275 bin adet basıldığı öğrenilmiştir. Bu arada, yanlış ifadeler yüzünden derginin toplantılmasına neden olan Melih Has Er'e söz konusu yazısı için 1140 lira telif ücreti çıkarıldığı da edinilen bilgiler arasındadır.

13 Mart — Yabancı Diller Yüksek Okulu Almanca Bölümü Türk Alman Kültür Enstitüsünün işbirliği ile 7, 10, 11 ve 13 Mart tarihlerinde Yabancı Diller Yüksek okulunda seminer düzenledi. «Çeviri sürecine yöntem açısından yaklaşımlar» konusunu işleyen semineri Saarland Üniversitesinde Prof. Wolfram Wilss yönetti.

15 Mart — İstanbul, Tünel Kültür-Sanat Evi, 15 Mart Cumartesi günü «Edebiyat-Siyaset İlişkisi» konulu bir açık oturum düzenlemişti. Ancak oturuma katılması gereken yazarlar, rahatsızlıkları ve gereken hazırlığı yapamamaları gibi nedenlerle toplantıya katılamadılar. Çağrılı yazarlardan yalnızca Demirtaş Ceyhun'un katıldığı toplantı, konuklar arasındaki İsmet Zeki Eyuboğlu ve Münir Özkul'un da katılmalarıyla «Sanat-Siyaset İlikisi» üzerine bir söyleşi toplantısı niteliğinde gerçekleştirildi.

Necati Güngör'ün yönettiği oturumda, daha çok toplantıya hazırlıklı gelen Demirtaş Ceyhun'un görüşleri çevresinde tartışıldı, söyleşildi. Üç sanatçı da konuşmalarında edebiyat ve sanatın siyasetten kopuk olamayacağı görüşünde birleştiler. Demirtaş Ceyhun, Lenin'in 1907'de yazdığı ve parti edebiyatını savunduğu yazısının bugün hâlâ tartışıldığını, bazı kişilerin bu yazıyı bir buyruk gibi kabul ettiklerini ve bu yazıya dayanarak edebiyata kendi yapısı, anlatım olanakları dışında siyasal görevler yüklediklerini belirtti. Örnek olarak 1930'ların SSCB'sinde Jdanov'un edebiyata dışarıdan yüklediği kitleleri eğitme görevini gösterdi. «Oysa edebiyat ile eğitim farklı farklı şeylerdir» dedi. Böylece sınırlı, sekter bir edebiyat töresinin yaratıldığını, bunun günümüze dek varolduğunu söyledi. Nazım'ın Picasso'yu öven görüşlerinden alıntılar vererek, aynı özün milyonlarca biçimde anlatılabileceğini savundu.

İsmet Zeki Eyuboğlu, çağımızda edebiyatın diğer toplum kurumlarıyla içiçe olduğu zaman etkili olabileceğini belirtti. «Ede-

biyat için en üzücü durum müzelik olmaktır. Edebiyat diğer toplum kurumlarıyla ilişkisini keserse fosil olur, müzelik olur» dedi. Bugün edebiyat ile siyasetin birbirinden ayrılma olanağının kesinlikle bulunmadığını vurguladı.

Münir Özkul, aynı görüşü yineledikten sonra daha çok tiyatro ile siyaset ilişkisi üzerinde durdu. Özel tiyatroların birçoğunun kapanmak zorunda kalmasını siyasetin, toplumsal sorunların dışında kalmalarına ve seyircisini yitirmesine bağladı.

Aynı konuya Demirtaş Ceyhun da değindi ve özel tiyatroların kapanması olgusunun siyaset yapma adına oyunlarda siyasetin çok kaba, itici bir tarzda kullanılmasının sonucu olduğunu, seyircinin yavaş yavaş bu slogancı oyunları kanıksadığını söyledi. Daha sonra söz alan Münir Özkul, günümüzün tiyatro adamının toplumsal içerikli yeni tiyatronun biçimini bulması gerektiğini, eski, klasik anlatım biçiminin bu tiyatroya uymadığını belirtti.

Demirtaş Ceyhun, daha sonra kendisine yöneltilen bir soruyu yanıtlarken, 20. yüzyılın büyük yazarlarının Üçüncü Dünyadan çıktığını, edebiyatın geleceği konusunda Üçüncü Dünyanın büyük bir potansiyel olduğunu anlattı. Sanatçı-parti ilişkisi üzerine bir soruyu da «Sanatçı partili olmalıdır, ancak SSCB'de bu konuda yapılan hataları da gözönüne almak gerekir» dedi.

(Aydınlık — 21 Mart)

22 Mart — Ünlü halk ozanımız Âşık Veysel, ölümünün yedinci yıldönümünde köyü Sivrialan'da, mezarı başında düzenlenen bir törenle anıldı.

Veysel'in mezarı başında yapılan törende kişiliği ve sanatını konu alan konuşmalar yapıldı, yurdun çeşitli yerlerinden gelen halk ozanları Âşık Veysel'in yapıtlarını seslendirdiler.

27 Mart — Türkiye Yazarlar Sendikasının İstanbul Harbiye Şehir Tiyatrosu salonlarında düzenlediği ve ilki 14 Şubat günü yapılan kültür sanat etkinliklerinin ikincisi, 27 Mart günü gene aynı salonda saat 17'de «İşçi sınıfı ve edebiyat ilişkileri» konusunda yapılmıştır.

27 Mart — Kültür Bakanlığının Bakan Ahmet Taner Kışlalı'nın döneminde Çocuk Yılı dolayısıyle açılan çocuk yapıtları yarışmasında kazanan yapıtlar yeniden incelenmek üzere kurullara verilmiştir.

Birinciliği kazanan Selahattin Arslan'ın ve Sulhi Dölek'in

yapıtları Tevfik Koraltan'ın atadığı yeni kurullarca incelenecekler, ondan sonra yayınlanıp yayınlanmamasına karar verilecektir.

Ayrıca eski dönemde kitapları basımevine verilen bazı yazar çevirmenler de kitaplarının dağıtılmadığını ileri sürmektedirler.

29 Mart — İstanbul'da, Atatürk Kültür Merkezinde düzenlenen «Sanat İnsanları» konulu toplantıların beşincisinde, 29 Mart günü, Salâh Birsel tanıtıldı.

Program sunuculuğunu Kemal Bekir'in yaptığı toplantıda Edip Cansever ve Cemal Süreya Birsel'in şairlik yönünü, Selim İleri romancılığını, Konur Ertop günlüklerini, Doğan Hızlan denemecilik yönünü, Hulki Aktunç Türkçesini konu alan konuşmalar yaptılar. Nezihe Meriç, Necati Cumalı ve Oktay Akbal ise sanatçının çeşitli yönleri üzerinde durdular. Devlet Tiyatrosu sanatçıları da Birsel'in şiirlerini okudular.

31 Mart — İstanbul'da Atatürk Kitaplığında açılmış olan İkinci Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarına 26 ülke ile iki yabancı yayınevinin yanısıra ülkemizden de birçok yayınevi katıldı. Fuar 30 Nisan tarihinde kapanacak.

31 Mart — 31 Martta açılan İkinci Uluslararası İstanbul Çocuk Kitapları Fuarı etkinlikleri içinde olarak, değerli folklorcu, masal derleyicisi ve yazarı Eflatun Cem Güney'e törenle bir plaket verilmiştir.

1 Nisan — Suudi Arabistan edebiyatçılarını ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtmak amacıyla, Veliaht Prens Fahd'ın oğlu Suudi Gençlik Örgütü Genel Başkanı Prens Faisal bin Fahd bin Abdulaziz'in onayı ile yeni kurulan «Taif Edebiyat Grubu», Cidde Büyükelçiliğimiz aracılığıyla Dışişleri Bakanlığına başvurarak, ülkemizdeki yazarlar ve örgütleriyle ilişki kurmak istediğini bildirmiştir.

Ülkemizdeki edebi ve kültürel yayınlardan örnekleri rica ettikleri, doğrudan temas kurmak için yayınevlerinin adreslerini istedikleri «Taif Edebiyat Grubu»nun bu çağrısı Dışişleri Bakanlığınca Milli Eğitim Bakanlığı ve Kültür Bakanlığı ile birlikte Türkiye Yazarlar Sendikası'na da iletilmiştir.

Sendika Yönetim Kurulu, Suudi Arabistan edebiyatçılarının bu iyi niyetli çağrısını içtenlikle karşılamış ve kendileriyle her türlü işbirliğini derhal kurmaya hazır olduklarını ivedi olarak bildirmeğe karar vermiştir.

Önümüzdeki günlerde bu ilişkinin daha olumlu sonuçlara ulaşması beklenilmektedir.

1 Nisan — Türkiye Yazarlar Sendikasının yıllardır çalışma programlarında bulunan, ancak yayımcılarla gerekli işbirliğinin başlatılamaması yüzünden bugüne dek hep ertelenen «Türkiye Yazarlar Sendikası Telif Hakkı Tip Sözleşmesi» taslağı Sendikanın Hukukçuları Murat Topçuoğlu ve Sermin Dinçer tarafından hazırlanarak Yönetim Kurulunca da incelenerek kesinleştirildikten sonra söz konusu sözleşme Yayıncılarla Sendikanın ortak toplantısında gündeme getirilecektir.

2 Nisan — Tanınmış öykücümüz Sabahattin Ali, ölümünün 32. yıldönümünde Ankara Sanatsevenler Derneğinde düzenlenen toplantıda anıldı. Toplantıya Talip Apaydın, Fakir Baykurt ve Mahmut Makal konuşmacı olarak katıldılar. Apaydın, Sabahattin Ali'nin Türk öykücülüğü içindeki yerini, Makal dergiciliğimize kaltkılarını, Baykurt çeşitli yönlerini konu alan konuşmalar yaptılar.

Öte yandan İstanbul'da, Tünel'deki Kültür — Sanat Evinde de «Sabahattin Ali'nin Gerçekçilik Anlayışı» konulu bir açık oturum düzenlendi.

4 Nisan — Melih Cevdet Anday Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Cüneyt Gökçer'e çektiği telgrafta, Bursa Devlet Tiyatrosu'nun programında yer alan «Yarın Başka Koruda» adlı oyununun durdurulmasını istemiştir.

Bir yıldan bu yana Paris'te Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Müşaviri olarak görev yapan Anday'ın aynı oyunu daha önce Ali Cengiz Çelenk'in yönetiminde, yine aynı tiyatroda sahneye konmak istenmiş, ancak Çelenk'in ölümüyle gerçekleşememişti. Ergin Orbey'in Genel Müdürlüğü döneminde ise yönetmen bulunamadığı gerekçesiyle «Yarın Başka Koruda» adlı oyun bir kez daha ertelenmişti.

Daha önce Devlet Tiyatroları'nın mart ayı programında yer alan «Yarın Başka Koruda» adlı iki bölümlük oyun, sanatçılardan birinin rahatsızlanması ve elektrik kısıntılarından ötürü provaların yetişmemesi nedeniyle nisan ayında başlamış, ilk gösterisi 2 nisanda yapılmıştır. Yalın Tolga tarafından yönetilen ve dekor kostümlerini Erkan Kırtunç'un hazırladığı «Yarın Başka Koruda» da rolleri Feyha Çelenk (Kadın), Cihat Büyükışık (Erkek), Sevinç Çetinok (Ev Sahibi Kadın), Hikmet Orhon (Madam Rosa), Hanife Uğurlu (Kız), Mustafa Uğurlu (Öğrenci),

Mutlu Günay (Orman Bekçisi), Emin Gümüşkaya (Yaşlı Adam) paylaşmaktadır.

25 Nisan — Türkiye Yazarlar Sendikası Yönetim Kurulu, Sendikanın 6. kuruluş yıldönümü dolayısıyla geçtiğimiz 25 Nisan akşamı, yeni taşındıkları binanın salonlarında bir müzikli yemek düzenlemiştir.

Tepebaşı'ndaki yeni binaya taşınmanın getirdiği masrafları da karşılamak amacıyla düzenlendiği belirtilen geceye, değerli müzikçiler Sezen Aksu, Melike Demirağ ve Tülin Nutku da katılarak şarkılar söylemişlerdir.

Gece, Sendika adına Çetin Altan'ın yaptığı bir konuşmayla açılmış, daha sonra yemeğe bilet satın alarak katılan Ankara Belediye Başkanı Sayın Ali Dinçer de, yöneticilerin ricalarını kırmayarak kısa bir konuşma yapmıştır.

İki yüze yakın yazar, müzikçi, sanatçı ve sanatseverlerin katıldığı gecede, Sendika yararına bir de, üzerinde Sendikanın ambleminin ve adının bulunduğu büyük bir bakır tepsi açık artırmaya çıkarılmıştır. Cüneyt Arkın'ın sunuculuğunu yaptığı bu açık artırmada söz konusu bakır tepsi 50 bin liraya genç sinema oyucusu arkadaşımız Mahmut Cevher'in üzerinde kalmıştır.

Değişik dallardaki sanatçıların daha bir kaynaşmasına yol açan gece geç saatlerde neşe içinde sona ermiş ve katılanlar bu tür toplntıların sık sık yinelenmesini istemişlerdir.

26 Nisan — Türk Dil Kurumu'nda çalışan 55 işçiyi kapsayan toplusözleşme görüşmelerinin geçen hafta çıkmaza girmesi üzerine işçilerin bağlı olduğu BANK-SEN Sendikası tarafından alınan grev kararı 26 Nisan'da yürürlüğe girdi.

BANK SEN Merkez Temsilciliği Başkanvekili Savaş Dizdar şu sırada Türk Dil Kurumu tarafından işçilere ödenen ücretleri çok az bulduklarını belirterek, «Türk Dil Kurumu bizim anladığımız gibi bir patron işyeri değil, fakat bu koşullarda grev kararı almak kaçınılmaz oldu» dedi.

Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Cahit Külebi ise grev kararı konusunda «Gelirimiz Atatürk'ten kalan mirastan kaynaklanmaktadır. Bizden gelirimizin üstünde para istenirse bunu kabul etmek olanaksızdır» şeklinde konuştu.

28 Nisan — Türk Dil Kurumu'nda çalışan 40 işçinin 26 Nisan'da başlattıkları grev sürerken, Türkiye Yazarlar Sendikası bir açıklama yaparak, Türk Dil Kurumu çalışanlarının haklı grevini desteklediklerini bildirdiler.

Türk Dil Kurumu çalışanları çok düşük ücret aldıkları gerekçesiyle 26 Nisan'da greve başlamışlardı. İşçiler ayrıca Türk Dil Kurumu üyelerine birer mektup yollayarak kurum yöneticilerinin kendilerini greve sürüklediğini ileri sürdüler. Mektupta «amacımız, geleceğimizi bağladığımız kurumun her geçen gün daha iyiye gitmesidir. Yalnız bunun için yeni düzenlemelere gerek vardır. Kurumun da ekonomik açıdan çağına ayak uydurması zamanı gelmiştir» denildi.

8 Mayıs — Yaşar Kemal, 27 nisan 1980 tarihli New York Times Kitap Eki yazarlarından Herbert Mitgang'a verdiği bilgide, «Türk hükümeti hayatım için güvence verirse Türkiye'ye dönerim» diyor. Mitgang, Yaşar Kemal için romancı, hikâyeci, gazeteci ve hapishane kuşu deyimini kullanıyor.

Dergide yayınlanan yazının önemli bölümünün çevirisini aşağıya aktardık:

«İnsanın istediğini yazma özgürlüğünün her yerde bulunmadığını zaman zaman anımsamakta yarar var. Birçok ülkelerde sözün tehlikeli ve denetime bağlı bulunduğunu bilmekte yarar var. Birçok yazar, eserlerini, demir parmaklıklar ardında yazmış olsa da yazarlar için vakitlerini daha iyi harcayacakları yerler var dünyada.

Nobel Ödülü'ne aday gösterildiği için Yaşar Kemal'in yapıtlarını birkaç yıldır izliyoruz. Geçenlerde kendisine telefon açtım. İstanbul'a değil, şimdi özgür havasında yaşayıp yazı yazdığı Stokholm'e açtım. Onun çevirmenliğini de yapan eşinin annesi İngiliz olduğundan üçlü konuşmamızda yardımcı oldu.

Yaşar Kemal «Geri dönebiliriz, ama, belli değil, çünkü şimdilik durum karışık» demiştir. 1971 yılında Türkiye'de faşist bir cunta tarafından hiçbir nedene dayanmadan tutuklandım. Özellikle Fransa ve İsveç'ten gelen protestoların baskısıyla serbest bırakıldım. Bir hafta sonra, eşim, gizli bir komünist partisi kurduğu gerekçesiyle askeri hapisaneye atıldı. İddianamede karımın Yahudi oluşu da yer almıştı. Tarihçi, Shakespeare, Melville ve Flaubert çevirmeni Sabahattin Eyüboğlu ile Yunan klasiklerinin çevirmeni profesör Azra Erhat da tutuklandılar ve gülünç bir yargılamadan sonra üçü de aylarca hapiste kaldılar.

«Halen Türkiye sıkıyönetim altında. Tanınmış birçok liberal profesörle yazarın hayatları tehlikede. Romanının tefrika edildiği Milliyet Gazetesi Genel Yayın Müdürü Abdi İpekçi öldürüldü. Polis, faşist teröristler tarafından hazırlanmış bir tasfiye listesi bulmuştur. Adım bu listede var.

«Ben Türkiye'den 1978'de ayrıldım. O tarihten önce iki kez beni öldürme girişiminde bulundular. Dönmeye hazırlanıyordum ki Abdi İpekçi'nin öldürüldüğünü duydum. Bir süre için Stokholm'de yaşamaya karar verdim. Şayet Türk hükümeti hayatımı garanti altına alırsa hemen dönerim. Hapisten korkmuyorum, fakat bir sokak köşesinde kazaen öldürülmek istemiyorum.

Yazmak istediğim çok şey var daha...»

10 Mayıs — Yunus Emre Kültür ve Sanat Haftası nedeniyle Halk Kütüphanesi'nde açılan «**Yunus Emre Kitap Sergisi**»nda filozof, hâk aşığı Yunus için yazılmış 38 kitap sergilendi. Kütüphane Müdürü Aysel Çağıran, Ankara'daki Milli Kütüphanede bilim adamları tarafından, halk ozanı adına yazılmış 460 eserin daha bulunduğunu söyledi.

Serginin açılışına çok sayıda Yunus aşığı katıldı. Vali Naim Cömertoğlu, «**Halk ozanı, ve filozofu Yunus gerçekten bir düşünce uzmanıdır. Adına bugüne kadar yazılmış eserlerle yetinmememiz gerekir. Şiirlerini, divanlarını işleyerek her neslin anlayacağı dille yeni eserler meydana getirmek lâzım**»dır diyerek kurdeleyi kesti.

Eskişehir Kültür Müdürlüğü'nün işbirliği ile İl Halk Kütüphanesinde düzenlenen serginin gezilmesi sırasında, Kütüphane Müdürü Aysel Çağıran Yunus hakkında yazılmış 460 kitabın Ankara'daki Milli Kütüphanede bulunduğunu belirterek, «**Sergimizdeki Yunus'a ait eserlerin sayısı ise 38'dir**» dedi.

18 Mayıs — Türkiye'de 1. Müzecilik kongresi Müzeciler Derneği'nin (MÜZE-DER) girişimiyle 15-18 Mayıs 1980 tarihinde İstanbul Atatürk Kitaplığı'nda toplandı. İstanbul Belediyesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi, Arkeoloji Derneği, Müze Müdürlükleri ile Türkiye Yazarlar Sendikası, Görsel Sanatçılar Derneği, Karikatürcüleri Derneği, İstanbul Belediye Şehir Tiyatroları gibi sanatçı kuruluşlarının da katıldığı 1. Türkiye Müzecilik Kongresi'nde müzeciliğin çok yönlü sorunları ele alınarak tartışıldı. Başlıcalıkla da Türkiye'de müzeciliğin üniversiteler gibi özerkleştirilmesinin ortaya atıldığı Kongre'de MÜZE-DER Genel Başkanı Emin Başaranbilek, «Siyasal iktidarların siyasal tercihleri» doğrultusunda müzeciliğin baskı altında tutulmasına karşı çıktıklarını bildirerek, MÜZE-DER'in başlıca önerilerini şöylece sıraladı: 1) Müzeler, özerk kültür kuruluşları kapsamına alınmalıdır; 2) Mevcut müzelerin yapısal ve işlevsel sorunları çözümlenmeden yeni müzeler açıl-

mamalıdır; 3) Müzelere giriş parasız olmalıdır· maddi kültür mirasımızın korunması için önlemler alınmalıdır; 4) Yabancı kazılar ivedilikle denetim altına alınarak, Helsinki Nihai Senedi kararları doğrultusunda «kültürel ve bilimsel işbirliği» çerçevesine oturtulmalıdır.

Geniş bir ilgiyle karşılanan ve çok sayıda konuşmacının çeşitli sorunları dile getirdiği kongrede, Türkiye Yazarlar Sendikası adına Aziz Çalışlar konuşmuştur.

25 Mayıs — Bu yıl Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü Necip Fazıl Kısakürek'e verildi. Karar, Kültür Bakanı Tevfik Koraltan tarafından oluşturulan bir özel kurulca alındı.

30 Mayıs — Türkiye Yazarlar Sendikası (Tepebaşı Meşrutiyet Cad. No. 233, Beyoğlu/İst) adresindeki yeni genel merkez binasına taşınması ve 6. kuruluş yıldönümü nedeniyle 30 Mayıs akşamı üyelerine bir kokteyl verdi.

Sendikanın eski ve yeni yazar üyelerinin de tanıştıkları kokteyl canlı ve sıcak bir hava içinde geçti.

1 Haziran — 3 haziran 1970 tarihinde yitirdiğimiz ünlü Türk hikâye ve romancısı Orhan Kemal, salı günü ölümünün 10. yıldönümünde anılacak. Anma törenlerinden bir gün önce ise yani 2 haziran 1980 günü Adana 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde Orhan Kemal için açılan bir davaya başlanılacak.

Orhan Kemal için dava açan Celâl Orgun adında bir kebapçı. Üzerinde, kendi deyimiyle «şimdilik» taşıdığı nüfus cüzdanına göre 42 yaşında olan 5 çocuk babası Celâl Orgun, Orhan Kemal'in öz oğlu olduğunu öne sürmekte, nüfus kaydının buna göre yeniden düzenlenmesini istemektedir.

Fiziki yapısı, çizgileri, görünüşü ile ünlü romancı Orhan Kemal'in «kusursuz bir benzeri» olan Celâl Orgun için, Orhan Kemal'in Adana'daki çocukluk ve gençlik arkadaşları, benzerliği tarif ederken «şaşkınlık verecek ölçüde» deyimini kullanmaktadırlar.

Celâl Orgun'un, kendi anlatımına göre öyküsü şöyle

«Asıl adı Mehmet Raşit Öğütçü olan babam Orhan Kemal, lise son sınıftayken, annem Süheyla Bedriye Kırboğa ile ilişki kurmuş. Bu gayri meşru ilişkiden annem bana hamile kalmış ve doğum yaptıktan üç gün sonra beni, bakması için sütçülük yapan Meryem Sakine Özberkem adlı kadına vermiş. Bu arada babam liseden sonra askere gitmiş ve annemle ilişkisi kesilmiş. Başka bir kadınla izdivaç yapmış. Çocukken, koyun, keçi, inek

çobanlığı yapardım. Yıllarca keçi postu üstünde yattım. Bana bakan Meryem Sakine Özberkem daha sonra Hacı Kasım Taylanyiğit adında biri ile evlendi ve 11 yaşında beni okula başlarken 'besleme' olarak nüfusa kaydettirdi. Bana bakan ailemle yıllar geçti. Bu arada çevremden, babamın ünlü romancı Orhan Kemal olduğunu öğrendim. Ben onu aramadım. Ama bazı arkadaşlarım ve mahalledeki büyükler durumu bir mektupla bildirmişler. Hatta mektubu yanlışlıkla Yaşar Kemal'e göndermişler, Yaşar Kemal de mektubu babama vermiş. Beni besleyen büyüten Meryem Sakine Özberkem 1977 yılında öldü. Ben zaman zaman babamın resmî evliliğinden olan, kardeşlerim Yıldız, Nazım, Kemali, Işık ve Ateş ile görüştüm. Şimdi asıl kimliğimi yani babam Orhan Kemal'in babam olduğunun tescilini istiyorum.»

2 haziranda başlayacak duruşmaya Celâl Orgun'un annesi Süheyla Bedriye Kırboğa, nüfusuna geçiren Hacı Kasım Taylanyiğit ile çok sayıda tanık da katılacak.

10 yıl önce 56 yaşında, geride 36 hikâye ve roman bırakarak ebediyete göçen Orhan Kemal için açılan «babalık» davasının nasıl sonuçlanacağı ilgi ile beklenmektedir.

(Milliyet - Muzaffer Bal)

9 Haziran — Arnavutluk Halk Sosyalist Cumhuriyeti Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikası arasında karşılıklı kültür anlaşması imzalandı.

İmza töreninde konuşan Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı Aziz Nesin, SSCB, Bulgaristan, Romanya ve Çekoslovakyadan sonra 5. Kültür Anlaşmasını imzaladıklarını kaydederek, yakında Federal Almanya ve Yunanistan Yazarlar Birlikleri ile de anlaşma imzalayacaklarını açıkladı.

Öte yandan Arnavutluk Yazarlar Birliğinin dünyada ilk kez kültür anlaşmasını Türkiye ile imzladığını belirten Aziz Nesin, Arnavutluk gezisiyle ilgili izlenimlerini anlattı.

Daha sonra bir konuşma yapan Arnavutluk Yazarlar Birliği Başkanı Dritero Agolli her yazarın amacının insanlar ve halklar arasındaki ilişkilerin daha sağlam temellere oturması olduğunu söyledi. Agolli ayrıca gerçekçi yazarların gericilikle işbirliği yapmadıklarına işaret etti. Agolli toplantıda söylenenlerin eylemlerle de kanıtlanmasını istedi.

Daha sonra imzalanan dostluk anlaşmasında her 2 yılda bir her iki tarafın 2'şer yazar göndererek 15'er günlük bir gezi

düzenlemesi öngörülüyor. Anlaşmaya göre taraflar birbirlerine karşılıklı edebiyat dergileri gönderecek, karşılıklı görüşmeler yapacak ve çevirileri destekleyecek.

İmza töreninden sonra Aziz Nesin, Agolli'ye değerli bir türkuaz toprak tabak hediye etti.

10 Haziran — Mustafakemalpaşa Kültür Dayanışma Derneği'nin düzenlediği «Yurtsever Aşıklar Gecesi»nde söylediği türkülerle komünizm propagandası yaptığı iddia edilen halk ozanı Abuzer Karakoç, 1 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı.

Bursa 1. Ağır Ceza Mahkemesince yargılanan Abuzer Karakoç'a mahkeme ayrıca 4 ay süreyle Ankara'da gözetim altında bulundurulması cezası verdi. Tutuksuz olarak yargılanan sanık hakkındaki karar gıyabında verildi.

14 Haziran — Merkezi Paris'te bulunan UNESCO'ya bağlı Milletlerarası Tiyatro Enstitüsü (İTİ) Türkiye Milli Merkezinin kongresi salı günü İstanbul'da Güzel Sanatlar Akademisinde Recep Bilginer'in başkanlığında toplandı.

Çeşitli tiyatro konularının tartışıldığı toplantıda, İTİ Başkanı ve büyük tiyatro adamı Muhsin Ertuğrul ile Milli Merkez Komitesi üyeleri Prof. Bedrettin Tuncel ve Tarık Levendoğlu saygıyla anıldılar. Ayrıca, Devlet Konservatuarının kuruluşunda ve Devlet Tiyatrosunda önemli hizmetleri geçen Alman tiyatro adamı Karl Ebert'in ailesine de bir başsağlığı mektubu yazılması kararlaştırılmıştır.

Tiyatro Enstitüsü toplantısında Türk tiyatro hayatına yaşamları boyunca önemli hizmetleri geçen sanatçılardan Mehmet Karaca, Ferit Egemen, Rıza Tüzün, Rauf Ulukut, Şahap Akalın ve Selçuk Kaskan'ın da ailelerine birer mektup yazılarak, toplantıda saygıyla anıldıkları bildirilme kararı alınmıştır.

İTİ toplantısında önemli konulardan biri de, Türk yazarlarının oyunlarının yabancı dillere çevrilerek Dünya tiyatrolarına dağıtılmasını sağlamasıdır. Önümüzdeki yıl daha çok Türk piyesinin yabancı dillere çevrilmesi için çalışmalara başlanılmıştır.

Yapılan seçim sonunda İcra Komitesi üyeliklerine İrfan Şahinbaş, Haldun Taner, Recep Bilginer, Cüneyt Gökçer ve Turan Oflazoğlu seçilmişlerdir. Başkanlığa da Prof. İrfan Şahinbaş getirilmiştir.

16 Haziran — Yazko (Yazarlar Kooperatifi) 1. Olağan Kongresi geçtiğimiz cumartesi günü İstanbul'da yapıldı.

Yirmibeş kadar üyenin katıldığı kongrede Asım Bezirci'nin karşı çıkmasına rağmen «Yeni Dergi»nin yeniden yayınlanması

kararlaştırıldı. Bilindiği gibi ilk sayısı Ekim 1964'de çıkan Memet Fuat tarafından yönetilen «Yeni Dergi» uzun yıllar kültür hayatımıza büyük katkılarda bulunmuştu. Dergi yine Memet Fuat tarafından yönetilecek.

Kongre sonucunda yeni seçilen Yönetim Kurulu ise şu isimlerden oluşuyor: Mustafa Kemal Ağaoğlu, Kemal Sülker, Kemal Bilbaşar, Adnan Özyalçıner, Bertan Onaran. Denetim Kuruluna ise Asım Bezirci ve Afşar Timuçin seçildiler.

21 Haziran — Sivas ilimizin Yıldızeli ilçesinin Banaz köyünde ünlü halk ozanımız Pir Sultan Abdal adına bir kültür ve sanat şenliği düzenlendi.

21 ve 22 Haziran cumartesi ve pazar günleri yapılan 1. Pir Sultan Abdal Kültür ve Sanat Şenliğinde, halkoyunu gösterileri, halk ozanları, Pir Sultan Abdal konulu bir söyleşi toplantısı, dia ve film gösterileri, tiyatro gösterisi, fotoğraf ve resim sergileri, «Köy Kalkınması ve Toplumsal Konular» konulu bir ikinci söyleşi toplantısı yer aldı.

Geçtiğimiz yıl içinde de Banaz'da Pir Sultan Abdal'ın bir anıtı dikilmişti.

28 Haziran — TYS, Çağdaş Gazeteciler Derneği'ni Desteklememe kararı aldı

Geçtiğimiz yıllarda Ankara'da kurulmuş bulunan «Çağdaş Gazeteciler Derneği»nin daha sıkı bir işbirliği kurulması önerisi TYS Yönetim Kurulunca olumlu karşılanmış ve Sendikaya üye sarı basın kartlı yazarların da Çağdaş Gazeteciler Derneği'ne üye olması konusunda üyelere bir çağrı çıkarılmasına karar verilmiştir.

Sendika yöneticileriyle Çağdaş Gazeteciler Derneği Yönetim Kurulu arasında yapılan görüşmeler sonunda önümüzdeki dini bayramlarda Ankara'da çıkarılacak «Bayram Gazetesi»nin hazırlanması hususunda da işbirliği yapılacaktır. Anlaşma, Çağdaş Gazeteciler Derneği'nce 28 Haziran günü İstanbul'da yapılan bir basın toplantısıyla kamuoyuna da açıklanmıştır.

1 Temmuz — Tiyatro Yazarları Derneğinin genel kurul toplantısı İstanbul'da yapıldı.

Vedat Nedim Tör'ün kongre başkanlığına seçilmesinden sonra tiyatro yazarlarının sorunlarını dile getiren dernek üyeleri, özellikle özel tiyatroların birer birer kapanmasından ve TRT'nin telif hakları konusunda yazarlara karşı olumsuz tutum takınmasından yakındılar.

Toplantı sonunda seçilen yönetim kurulu, kendi arasında

görev bölümü yaparak Necati Cumalı'yı başkanlığa, Tarık Buğra'yı ikinci başkanlığa, Recep Bilginer'i genel sekreterliğe getirdi. Haldun Taner, Sabahattin Kudret Aksal, Sadık Şendil ve Turan Oflazoğlu da yönetim kurulu üyesi olarak kaldılar.

1 Temmuz — Pen Yazarlar Birliğinin İstanbul'da toplanan genel kurulunda yönetim kurulu üyeliklerine Tahsin Yücel, Necati Cumalı, Doğan Hızlan, Hüsamettin Bozok, Oktay Akbal, Sami Karaören ve Recep Bilginer seçildiler. Kendi arasında görev bölümü yapan yönetim kurulu, başkanlığa Tahsin Yücel'i, ikinci başkanlığa Necati Cumalı'yı, genel sekreterliğe Doğan Hızlan'ı, saymanlığa Hüsamettin Bozok'u getirdi.

1 Temmuz — Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu, Yürütme Kurulunun istifasını olağanüstü toplantıda oybirliği ile reddetti.

TDK Yürütme Kurulu, kurum ile Bank-Sen arasında sürdürülen toplu sözleşme görüşmelerinden olumlu bir sonuç alınamaması üzerine istifa ettiğini bildirmişti.

TDK Yönetim Kurulu, bu toplantıda Bank-Sen'in toplu sözleşme görüşmelerindeki isteklerinin de kabul edilemeyecek nitelikte olduğu görüşünde de birleşti.

4 Temmuz — 21. Uluslararası Nasreddin Hoca Festivali 4 Temmuz günü Akşehir'de başladı. Çeşitli eğlence ve yarışmaların düzenlendiği festival 10 Temmuz'a kadar sürecek.

Temsili Nasreddin Hoca bugün saat 17.30'da Hıdırlık'ta bulunan mezarlıktan konuklar tarafından alınarak şehir içinde gezi yapacak. Temsili Nasreddin Hoca'nın geleneksel olarak Akşehir gölüne ünlü mayasını Cumartesi günü çalmasından sonra şehir stadında gösteriler başlayacak.

Akşehir Nasreddin Hoca ve Turizm Derneği tarafından düzenlenen festivale yurt dışından folklor ekipleri de katılacak. Bu arada düzenlenen Uluslararası Nasreddin Hoca Karikatür Yarışması'na 26 ülkeden 400 sanatçının eserleriyle katıldığı belirtildi. Derece alan karikatüristlere düzenlenen törenle kişi ve kuruluşlar tarafından ödül verilecek.

10 Temmuz — TYS Avukatları Sermin Dinçer ve Murat Topçuoğlu Üyelerinin Sorunlarına Çözüm Arayacaklar.

Türkiye Yazarlar Sendikası, Sendikanın hukuksal sorunlarının çözümünde kendilerine gönüllü olarak yardımda bulunmayı öneren genç hukukçular Av. Sermin Dinçer ve Murat Topçuoğlu ile anlaşmıştır. Hukukçular sendikanın genel sorunlarının çözümünde kurul çalışmalarına yardımcı olacakları gibi, üyelerin mesleki sorunlarının çözümlerinde de katkıda bulunа-

caklardır. Bu amaçla her ayın birinci ve üçüncü çarşambaları sendika merkezinde öğleden sonra saat 15-17 arasında üyeler sendika avukatlarıyla görüşebileceklerdir.

10 Temmuz — Antalya Sanat Derneği, 10 Temmuz günü «Enver Gökçe Gecesi» düzenledi. Antalya'daki bir halk plajında düzenlenen gecede, şair Enver Gökçe, çeşitli yönleriyle tanıtıldı. Gökçe'den şiirlerin de okunduğu gece süresince izleyicilere halk türküleri ve halk oyunları da sunuldu.

24 Temmuz — 3 Temmuz 1980 gün ve 20094 sayılı Cumhuriyet Gazetesi'nin 7. nci sayfasında Abdülkadir Bulut imzalı ve «Enver Gökçe Onur Gecesi'ne doğru» başlıklı yazı büyük şairimizin 3 yıldan beri kimsesizler yurdunda kaldığını yazıyor.

Yazıyı okuduktan dakikalar sonra bile, olayın etkisinden kurtulamadım. Düşünün bir kez, çağımızın değerli ozanı, şairi Enver Gökçe, gibi bir kişi kimsesizmiş gibi, kimsesizler yurdunda kalıyor. Bir «kimseli» olabilmek için illa çoluk-çocuk sahibi olmak gerekiyorsa, doğrudur ve Enver Gökçe kimsesizdir. Ama halkıyla bütünleşmiş, onun kurtuluşu uğruna işkencelerden geçmiş, hapishanelerde yatmış ve kendini halkına adayarak şiirler yazmış bir ozan çoluk-çocuğu olmasa da, kimsesiz olamaz! Çünkü o halkın ozanıdır ve Gökçe'nin sevdalısı olduğu bu halk, ona sahip çıkmasını bilmelidir.

TYS'nin böylesi önemli bir konuya karşı ilgisiz kalıp, Gökçe'nin kimsesizler yurdunda kalmasına göz yumması düşündürücüdür.

Evet, başta ilerici, demokrat basın olmak üzere TYS'ye ve tüm aydınlara sesleniyorum:

ENVER GÖKÇE İÇİN BİRŞEYLER YAPIN!

Mecidiye Kasabası Belediye Başkanı
Mesut DEĞİRMENCİOĞLU

1 Ağustos — TDK'nda Grev Sona Erdi Bir süreden beri grevde bulunan Türk Dil Kurumu çalışanları, toplu sözleşme görüşmelerinde anlaşma sağlanması üzerine, greve son verdiler.

TDK, emekçilerinin bağlı bulunduğu Bank-Sen tarafından yapılan açıklamada, imzalanan toplu sözleşme ile elli beş dolayındaki TDK çalışanının ücretlerinde artış sağlandı.

Öte yandan, Temmuz ayında toplanması gereken, ancak grev dolayısıyla toplanamayan TDK Kurultayının toplantı tarihi henüz belirlenmedi.

1 Ağustos — İstanbul çevre belediyelerinden Kartal, Maltepe ve Yakacık Belediyeleri tarafından her yıl düzenlenen kültür ve sanat şenliklerinin bu yıl güvenlik sağlanamadığı için yapılamayacağı açıklandı. Sözü geçen üç belediyenin başkanları tarafından yayımlanan ortak duyuruda, şenliklerin yapılmamasında yetkililerin tutumunun da etken olduğu belirtildi.

19 Ağustos — Türkiye Yazarlar Sendikasının 1977 yılından bu yana açmakta olduğu İzmir Enternasyonal Fuarındaki pavyonunun onarımı tamamlanmış ve açılışa hazır hale getirilmiştir.

20 Ağustosta açılacak olan pavyonda ülkemizdeki hemen hemen bütün büyük yayınevlerinin kitapları sergilenecek ve eski yıllarda olduğu gibi bu yıl da TYS üyesi yazarlar okurlarına kitaplarını imzalayacaklardır. Açıklanan programa göre ilk iki gün 20 ve 21 Ağustosta TYS Genel Başkanı Aziz Nesin ile Demirtaş Ceyhun, Müjdat Gezen ve Faik Akçay kitaplarını imzalayacaklardır. 22 ağustosta Abidin Nesimi ve Adil Turan, 23 ağustosta da Uğur Mumcu, Yılmaz Suncu ve Ebubekir Pamukçu ile 24 Ağustosta da gene Uğur Mumcu, bu kez Medeni Ferho ve Murat A. Erginöz'le birlikte okurlarına kitaplarını imzalayacaklardır.

Bu yıl pavyonda 26 yayınevi stand kiralamış ve kitaplarını satışa sunmuştur. Sendika yönetiolilerince belirtildiğine göre altmışı aşkın yazarın okurlarıyla diyalog kuracağı ve kitaplarını imzalayacağı bu yılki pavyonda kitap satışının bir milyon lirayı aşması beklenilmektedir. Bir ay gibi kısa bir süre içinde en az on bin kitabın satılacağı hesaplanmaktadır.

Sendika yöneticilerince bu yıl kitap pavyonunun dışında bir de eylül ayı içinde bir şiir ve müzik gecesi düzenlenmesi tasarlanmaktadır.

20 Ağustos — TYS (Türkiye Yazarlar Sendikası) Türkiye'de ve dünyanın başka ülkelerinde yayınlacak, şiir ve hikaye antolojilerinin düzenlenmesi için ön hazırlık çalışmalarına başladı. TYS üyesi eleştirmenlerden oluşan bir grup, listeler düzenleyecek, bu listeler üzerine tartışıldıktan sonra antolojilere hangi yazarların gireceği saptanacak. Antolojinin başında yer alan açıklamada, antolojinin düzenlenme ilkeleri bulunacak. Hikaye ve şiir antolojisi daha sonra da yabancı ülkelerde yayınlanacak. Bu girişim gerçekleşirse, yurt dışında edebiyatımızı tanıtan tarafsız bir antoloji yayınlanmış olacak.

1 Eylül — Kültür Bakanlığı, Şehir Tiyatrolarının Rumelihisarı'nda sergileyeceği üç oyundan «Tırpan» için gereken izni ver-

medi. Oyun programının onayını geciktiren Kültür Bakanlığı, Şehir Tiyatroları Genel Sanat Yönetmeni Hayati Asılyazıcı'nın olay üzerinde ısrarla durması karşısında tavrını ortaya koyarak, hiçbir gerekçe göstermeden «Tırpan»ın Rumelihisarı gösterilerini engelledi.

Ayrıca «Tırpan»ı oyunlaştıran ve yöneten Taner Barlas da Bakanlığın bu tutumunu kınadı. Barlas «Seyircinin böylesine ilgisini çekmiş, hem kitap hem oyun olarak ödüllendirilmiş bir yapıtın engellenmesi, Kültür Bakanlığı'nın nasıl bir yozluk içinde olduğunun açık bir belgesidir» diyerek konuyla ilgili görüşlerini belirtti.

1 Ekim — Kültür Bakanlığı, 1969-1978 arasında, ancak 76 kitabını piyasaya sürebildiği «1000 Temel Eser»i, iki yıllık bir aradan sonra yeniden yayımlamaya karar verdi. Yetkililer, «Yunus Emre», «Mevlût» ve «Nedim Divanı'ndan Seçmeler» adlarını taşıyan ilk üç kitabın önümüzdeki günlerde kitapseverlere sunulacağını bildirdiler.

Yayımlanması plânlanan yüzlerce kitap 17 seride toplanacak. 1981'in Atatürk'ün doğumunun 100. yılı olması dolayısıyla, bu yayın mevsiminde «Atatürk Serisi» ne ağırlık verilecek.

(Hisar — Ekim)

4 Ekim — Eski Kültür Bakanlarından Prof Talat Sait Halman, büyükelçi ünvanı ile kültür işlerini yürütmek üzere Birleşmiş Milletler nezdindeki Türkiye Daimi Temsilciliği'ne, Temsilci Yardımcısı olarak atandı.

4 Ekim — Türk Dil Kurultayı'nın ekim ayında toplanması bekleniyor. Üç gün sürecek kurultayda, yönetim kurulu, onur ve denetleme kurulu üyelikleri için seçimler yapılacak.

Türk Dil Kurumu'nun son yönetim kurulu toplantısında üç kol başkanı istifalarını verdiler. Sözlük Kolu Başkanı Kemal Demiray, Yayın ve Tanıtma Kolu Başkanı Adnan Binyazar ile Terim Kolu Başkanı Emin Özdemir, Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı Cahit Külebi'yi eleştirdiler ve istifa ettiklerini bildirdiler. Özdemir, Demiray ve Binyazar'ın yönetim kurulu üyelikleri sürüyor.

2 Aralık 1980 — Ümit Kalftancıoğlunun katili yakalandı.

Mecidiyeköy'de görevine gitmek üzere yanında çocuğu olduğu halde uğradığı silahlı saldırı sonucunda öldürülen TRT görevlisi, Gazeteci ve Yazar Ümit Kaftancıoğlu'n'un katili yakalanmıştır.

1 nisan 1980 günü meydana gelen olaydan sonra kimliği belirlenemeyen katiller olay yerinden kaçmayı başarmışlardı. Emniyet Müdürlüğünce yapılan açıklamada, Kaftancıoğlu'nun katili olduğu belirlenen Ahmet Mustafa Kıvılcım, gerçekleştirilen bir operasyon sonucunda Ümraniye Dudullu köyünde ele geçirilmiştir.

Yetkililer, olaya karışan diğer kişilerin de belirlendiğini, gerekli operasyonlara girişildiğini söylemişlerdir.

4 Aralık 1980 — Atatürk'ün 100'üncü doğum yılı için «Atatürk Marşı» güfte yarışmasına katılan 406 yapıttan hiç birinin beğenilmemesi üzerine, marşın sekiz ünlü ozana ısmarlanması kararlaştırılınca, ozanlar arasında adı geçen Cahit Külebi, Kültür Bakanı Cihat Baban'a bir mektup göndererek üzüntülerini bildirmiştir. Cahit Külebi, Cumhuriyet muhabirine de «Ismarlama şiir yazılamaz» demiştir. Cahit Külebi'nin, Kültür Bakanı Cihat Baban'a verdiği yanıt şöyledir:

«Kültür Bakanlığına (Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne)

25 Kasım 1980 günlü ve 3642 sayılı yazınız.

1943'te Atatürk için şiir yazmış, 1951 — 1952'de ise «Atatürk Kurtuluş Savaşında» adlı yapıtı hazırlamış bir sanatçı olarak bütün yaşamım boyunca yürekten bağlı bulunduğum Atatürk'e karşı görevimi yapmış bulunmaktayım. Bu nedenle seçtiğiniz büyük ozanlar arasında adımın duyurulmasına üzüldüğümü belirtir, saygılarımı sunarım.»

Cahit Külebi

Kültür Bakanlığı Atatürk Marşının güftesi, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Şaik Gökyay, Cahit Külebi, Şinasi Özdenoğlu, Bekir Sıtkı Erdoğan, Feyzi Halıcı, Mehmet Çınarlı ve Coşkun Ertepınar'a ısmarlanmıştı.

6 Aralık 1980 — Sanatçı Dr. İlhan Demiraslan Trabzon'da öldü. Varlık Yayınları arasında çıkan «İncir Ağacı» adlı yapıtın sahibi olan Dr. Demiraslan Trabzon'da toprağa verildi. Genç yaşta vefat eden sanatçı üç yıl önce de bir enfarktüs geçirmiştir.

Dr. İlhan Demiraslan'ın cenaze törenine meslekdaşları ile ailesi Trabzonlu sanatçılar katıldı.

20 Aralık 1980 — Türkiye ile Yugoslavya arasındaki kültürel değişim programı Belgrad'da imzalanmıştır. Türkiye adına Belgrad Büyükelçisinin imzaladığı iki yıl süreli programda karşılıklı olarak bilim adamları, öğretim üyeleri, öğrenciler, sanatçılar ve folklor ekiplerinin değişimi ile el sanatları, fotoğraf ve resim sergilerinın düzenlenmesi öngörülmektedir.

20 Aralık 1980 — Yalçın Küçük'ün «**Bir Yeni Cumhuriyet İçin**» adlı kitabı, içinde komünizm övüldüğü gerekçesiyle İstanbul 1. Sulh Ceza Mahkemesi kararıyla toplatılmıştır. 5.11.1980 gün ve 980/113 sayılı kararda, toplatma gerekçesi olarak TCK.'nun 142/1 4. maddeleri gösterilmiştir.

Kitapla ilgili soruşturma dosyasının İstanbul Basın Savcılığında olduğu ve toplatmaya esas alınan iddiaların araştırıldığı bildirilmiştir. Bu arada, Bursa'daki iki kitapçının, söz konusu kitabı bulundurdukları gerekçesiyle bir süre gözaltında tutulduktan sonra serbest bırakıldıkları öğrenilmiştir.

21 Aralık 1980 — «Yusufçuk» şiir dergisinin son sayısı yayınlandı. Küçük boyutlu dört sayfalık bu sevimli dergide yalnızca şiir sorunları üstüne yazılar ve şiirler yer alırdı.

Şair Ali Püsküllüoğlu'nun yönettiği Yusufçuk'ta şiir ustalarıyla birlikte genç şairlerin de yeni çalışmaları okura ulaştırılırdı.

Ayrıca özel sayılar daha önceki kuşaktan şairlere gösterilen bir saygıyı simgelediği gibi onun yapıtlarının yeniden edebiyat gündeminde tartışılmasını sağlardı.

26 Aralık 1980 — DİSK'e bağlı Genel-İş Sendikası'nın malı olan Emaş Matbaası'nda bir arama yapan güvenlik kuvvetleri matbaanın müdürü gazeteci ve yazar İlhami Soysal'ı gözaltına almışlardır.

İlhami Soysal daha önce de gözaltına alınmış, ifadesine başvurulduktan sonra 48 saat içinde serbest bırakılmıştı.

1980 YILINDA KONUŞMA, SÖYLEŞİ, AÇIK OTURUMLAR

11 Aralık 1979 — Sanat Sevenler Derneği'nde Açık Oturum; Konu: İnsan Hakları; Konuşmacılar: Dr. Füsun Altıok, Doç. Dr. Rona Aybay, Enis Batur, Doç. Dr. Hikmet Sami Türk; Yöneten: Prof. Dr. Mümtaz Soysal.

26 Aralık 1979 — Sanat Sevenler Derneği'nde Konferans, Asyalı mıyız Avrupalı mıyız?» Konuşmacı: Doç. Dr. Sina Akşin.

9 Ocak — Bertan Onaran, çarşamba 18.00'de İstanbul Filarmoni Derneği'nde «Sanat Eğitiminde Kadının Yeri»ni anlattı.

6 Şubat — Sanat Sevenler Derneği'nde «Şiir Gecesi»; Katılan Sanatçılar: Metin Altıok, Gülten Emre, Ahmet Telli, Azer Yaran; Yöneten: Ahmet Say.

(Program öncesi ve sonrasında sanatçılar okurlarına kitaplarını imzaladılar.)

13 Şubat — Sanat Sevenler Derneği'nde «Edebiyat Sosyolojisi Üzerine» konferans; Konuşmacı Doç. Dr. Artun ÜNSAL.

19 Şubat — TYS'nin edebiyatla diğer sanat ve kültür olguları arasındaki ilişkiler üzerine düzenlediği bir dizi açık oturumun ilkinde «Sinema-Edebiyat İlişkileri» tartışıldı. Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosunda yapılan açık oturum sinema yazarı Atilla Dorsay tarafından yönetildi. Katılan konuşmacılar Aziz Nesin, Lütfi Akad, Bilgesu Erenus, Halit Refiğ ve Vedat Türkali idi.

Dorsay'ın bir açış konuşmasıyla başlayan açık oturumda ilk söz Aziz Nesin'e verildi. Nesin gençliğinde film yönetmenliği yapmak istediğini ama buna olanak bulamadığını, daha sonra da sinemacıların eserlerine fazla bir ilgi göstermediklerini söyledi. Sanatların bir çoğunun edebiyattan, yazılı metinden doğduğunu,

oysa sinemanın teknik bir buluş sonucu ortaya çıktığını belirten Nesin, «bu nedenle diğer sanatlarda edebiyattan kopma savaşımı gözlenirken sinemada tersine edebiyatla daha çok ilişki kurma eğilimi dikkati çeker» dedi.

İkinci olarak söz alan Lütfi Akad, sinemanın anlatım aracının edebiyattan farklı olarak yalnızca söz olmadığını, sinemanın edebiyatın görsel olarak zenginleştirilmiş bir biçimi olduğunu belirtti.

Bilgesu Erenus, göze ve kulağa seslenen bir sanat olarak sinemanın en geniş kitlelere seslenmesinin önemine değinerek başladı konuşmasına. Bir yazar olarak sinemaya saygısının bu nedenle arttığını, ama Türkiye'deki film yapım koşulları ve endüstrinin düzeyi ile bu çevredeki ilişkilerin sinemadan tiksinti duymasına da yol açtığını söyledi. Sinema ile edebiyatın ilişki kurmasının gereğine inandığını belirten Erenus, ilerici yazarların eserleri karşısında Yeşilçam'daki düzenin ortaya çıkardığı güçlükleri sıraladı. Yapımcılardan, yönetmenlerden yakındı. Yine de sinema alanında ürün vermeye çalışmanın gereğini belirtti.

Halit Refiğ, önce sinema-edebiyat ilişkilerinin çok geniş, çok kapsamlı bir konu olduğunu söyledi. TYS'nin böyle bir toplantı düzenlemesini överek, «ülkemizde ilk kez sinemacılarla edebiyatçılar böylesine yağmurlu ve karanlık bir günde biraraya geldiler. Bu zorunlu, gerekli ve yararlı bir başlangıçtır» dedi. Konuyu iyi tartışabilmek için sinema ve edebiyatın ayrıntılı tanımlarını yapmanın gereğini vurgulayan Refiğ, daha sonra iki sanat dalı arasındaki ilişkilerin sinemanın Türkiye'ye girdiği dönemden beri varolduğunu örneklerle açıkladı. TV'nin yaygınlaşması sonucu bu ilişkilerin devletin kültür politikası haline dönüştüğünü de sözlerine ekledi.

İlk turun son konuşmacısı Vedat Türkali, sinemanın meta üretimi yasalarına bağlı bir piyasa olduğunu, bunun üretim ve pazarlamasıyla büyük bir sistem olduğunu anlattı. Sinemanın ilk zamanlarında edebiyata kâr amacıyla yöneldiğini, seyirciyi çeken konulara el attığını, daha sonra ciddi ve kaliteli eserlere önem vermeye başladığını söyledi. İki sanatın da kendine özgü anlatım olanaklarıyla birbirlerini etkilediğini belirten Türkali, Türkiye'de edebiyatçılardan yararlanma şeklinde ortaya çıkan kişisel ilişkilerin sözkonusu olduğunu savundu.

İkinci tur konuşmalarda Aziz Nesin, iki sanatın anlatım araçlarının farklılığı üzerinde durarak bunu iki ayrı dil olarak niteledi. Düşünceyi üreten aracın aynı zamanda düşünceyi etki-

lediğini, edebiyat uyarlamalarında sinemanın anlatım aracı olan kamerayla düşünmenin önemini vurguladı. «Eğer biz kamerayla düşünmüyorsak, edebiyata ağırlık veriyoruz demektir. Kötü senaryodan iyi film olmaz» dedi. Ayrı bir sinema dili kuramamış başarısız edebiyat uyarlamalarına örnek olarak Amerikan ve Rus sinemacılarının «Savaş ve Barış» uyarlamalarını gösterdi. «Türkiye'de bu anlamda sinema-edebiyat ilişkisi olmadı, sinemacı-edebiyatçı ilişkisi oldu» dedi.

Lütfi Akad, edebiyat eserini sinema diline tercüme etmenin sözkonusu olduğunu belirttiği kısa konuşmasında görüşünü «sinemacı kendi edebiyatını kendisi yapmalı; edebiyatçı da kendi sinemasını kendi yapmalı» şeklinde ortaya koydu.

Bilgesu Erenus, edebiyatçıların bu yeni anlatım aracını kullanmaktan korkmamaları gerektiğini belirtti. «Bir dil olarak kamerayı da öğrenmek gerekir» dedi. Yönetici Dorsay da Batı'da edebiyatçıların sinema yapmalarına sıkça rastlandığını örneklerle açıkladı.

Halit Refiğ, Aziz Nesin'in ve Akad'ın açıklamalarına tümüyle katıldığını belirterek iki sanatın bütünüyle ayrı dillere sahip olduğunu, edebiyatın psişik, sinemanın fizik bir olay olduğunu, edebiyat okurunun inceleme için sınırsız zamana sahip olduğunu, sinemada ise herşeyin zamanla sınırlı olduğunu anlattı. Anlatım farklılığından ötürü başarılı edebiyat eserlerinden her zaman başarılı filmler çıkmadığını söyleyen Refiğ, iki sanat arasında sağlıklı ilişki kurulmasını sinemacı ve edebiyatçıların biraraya gelip ortak çalışma yapması şeklinde anladığını belirtti.

Türkali de son yaklaşımlara katılarak sinemanın edebiyat olmaya özenmemesi, kendi dilini koruması gerektiğini vurguladı. İki sanatın da ayrı tekniklerle insanı vermeye çalıştıklarını söyleyen Türkali, sinemacı ve edebiyatçıların daha yakın ilişkiler kurmalarını, dayanışmalarını istedi.

Toplantıda, Türkiye Yazarlar Sendikasının ayda bir kez Harbiye Şehir Tiyatrosunda düzenleyeceği bu toplantılarda «İşçi Sınıfı ve Edebiyat», «Tıp-Edebiyat İlişkileri» «Öğrenimimizde Edebiyat» gibi konuların da tartışılacağı açıklandı.

20 Şubat — Sanat Sevenler Derneği'nde «SÖYLEŞİ»; Sanatçı: Hasan Hüseyin Korkmazgil.

22 Şubat — Sanat Sevenler Derneği'nde konuşma, «Ziya Gökalp ve Türk Uygarlığı» Konuşmacı. Ümit Hasan.

27 Mart — AÇIK OTURUM

Konu: İşçi Sınıfı Edebiyat İlişkileri

Yer: Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu
Tarih: 27 Mart 1980 Perşembe Saat: 17.00
Yöneten: Cengiz Gündoğdu
Konuşmacılar:
Türkiye Yazarlar Sendikası'ndan: Asım Bezirci, Demirtaş Ceyhun, S. Günay Akarsu.
Oleyis Sendikası'ndan: Kemal Akar
Tekstil Sendikası'ndan: Selahattin Uyar

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI

Giriş 20 TL. dır.

İŞÇİ SINIFI EDEBİYAT İLİŞKİSİ KONULU AÇIK OTURUMDAN NOTLAR

Ferda VOLKAN

27 Mart günü, Türkiye Yazarlar Sendikası ve İstanbul Belediye Tiyatroları'nın ortak çalışmasıyla İşçi Sınıfı-edebiyat ilişkileri konulu bir açık oturum yapıldı.

Yazar Cengiz Gündoğdu tarafından yönetilen açık oturuma, TYS'den Asım Bezirci, Demirtaş Ceyhun ve Günay Akarsu, Oleyis Sendikası'ndan Kemal Akar ve Tekstil Sendikası'ndan Selahattin Uyar katıldılar. Cengiz Gündoğdu'nun, sınıflar mücadelesinde sanatın yerini vurgulayan açış konuşmasından sonra konuşmacılar sırayla söz aldılar.

Asım Bezirci, her yapıtın ilericiliğini belirleyen şeyin, onun dayanması gereken bilimsel temel olduğunu, diyalektik materyalizmden kaynaklanmayan bir yaklaşımın, hangi sınıf ya da sınıfları anlatırsa anlatsın, ilerici olamayacağını vurguladı. Sınıfsal bir yaklaşımın ilk kez Nazım Hikmet'te görüldüğünü belirten Bezirci, edebiyatımızın başlangıcından beri «işçilere acıma» biçiminde var olan bir yaklaşımın, günümüzde bilimsel bir içeriğe kavuşmakta olduğunu belirtti.

Selahattin Uyar Asım Bezirci'ye katıldığını, ancak bazı yazarların sürekli bir biçimde kırsal kesimin sorunlarını yazıyor olmalarının, okuyucu kitlesini bıktırıp çeviri yapıtlara yönelttiğini, bunun da edebiyatın gelişimi için sakıncalı olduğunu söyledi. Genel olarak tüm yazarların burjuvazinin oltasına takıldığını, ortaya konan ödüller uğruna bilimsellikten uzaklaşıldığını, tersane, demiryolu grevlerini, 1 Mayıs olaylarını anlatan yapıtların yazılmadığını vurgulayan Uyar, yazarların önde gelen görevi-

nin, «Proletarya kültürünü geliştirmek olduğu»nu sözlerine ekledi.

Günay Akarsu ise, işçi sınıfı-tiyatro ilişkileri konusuna değindi. Bu ilişkinin, işçi sınıfı-edebiyat ilişkisinden de zayıf olduğunu belirten Akarsu, tiyatro sanatının etkileyiciliğinin ancak küçük burjuva çevrelerde yaygınlaşabildiğini, bu aksaklığın ise bugüne kadar süregeldiğini, iyi niyetli bazı özel tiyatroların ise, parasal sorunlardan ötürü bu çemberi kıramadıklarını, ödenekli tiyatroların ise zaten mevcut yönetimlere bağımlı olduklarını söyledi. Akarsu, geriye örgüt ya da sendika tiyatrolarının kaldığını, geçmişte örnekleri görülen bu tür bir çalışmanın mutlaka yeniden ele alınması gerektiğini, sanatçılara düşen görevin bu süreci çabuklaştırmak doğrultusunda öğrütlenmek olduğunu sözlerine ekledi.

Kemal Akar özgürlüklerin giderek kısıtlandığı günümüzde edebiyatı da egemen sınıfların belirlediğini, sanatçıların sınıf mücadelesinde geride ve eksik kaldıklarını, ezilen sömürülen insanların sanata ihtiyaç duyduklarını edebiyatçıların, mutlak olarak, bilinç götürmekle yükümlü olduklarını, bu doğrultudaki eksikliklerin hızla tamamlanması gerektiğini söyledi. Sanatın gelişiminde, işçi sınıfının belirleyici olacağını sözlerine ekleyen, Akar, var olan tüm zorluklara karşın. devrimci yazarların, işçi sınıfına yönelik bir edebiyatın yaratılması doğrultusunda ellerini çabuk tutmaları gerektiğini de vurguladı.

Demirtaş Ceyhun, konuşmasına, Selahattin Uyar'a katılmadığını belirterek başladı. Edebiyatın devrimci olabilmesi için mutlaka işçi sınıfından söz etmesi gerekmediğini söyleyen Ceyhun, işçi sınıfı edebiyat ilişkisi tartışmasının, işçiler için basitleştirilmiş edebiyat anlayışını gündeme getireceğini, böylesi bir edebiyat çalışmasının ise, sanatçıları yozlaşmış bir sanat anlayışına götüreceğini söyledi. Ceyhun konuşmasını sanatçının partili olması ve ideolojisi doğrultusunda istediğini seçmesi gerektiğini belirterek bitirdi.

Tekrar söz alan Asım Bezirci ise, yazarın işçi sınıfından söz etmesinin yeterli olamayacağını, işçi sınıfının yanında savaşarak yaşamak gerektiğini, işçilerin ilgilenebileceği yapıtların niteliksiz olabileceği gibi bir savın yanlış olduğunu söyledi. Bezirci, yazarların en büyük eksikliklerinin bunu kavrayamamak olduğunu da sözlerine ekleyip, ekonomik ideolojik-politik mücadelenin bir bütün oluşturduğunu, yapılması gereken şeyin ise, estetik niteli-

ği yüksek, işçi sınıfının bilimine dayanan ve herkesin okuyup sevebileceği yapıtlar sunmak olduğunu belirtti.

Daha sonra yeniden söz alan Günay Akarsu, Selahattin Uyar ve Kemal Akar da, sanat eserini belirlemesi gereken şeyin işçi sınıfı ve onun bilimi olduğunu yineleyen konuşmalar yaptılar.

Açık oturum Cengiz Gündoğdu'nun konuşmasıyla sona ererken, konuşmacıların oldukça uzun bir süre konuşmalarına karşın bazı sorular sormak isteyen izleyicilere, zaman darlığı nedeniyle yanıt verilemeyeceği belirtildi.

(Demokrat)

3 Nisan — Devlet Tiyatrolarının ayda bir düzenlemekte olduğu «Sanat İnsanları» adlı programın beşincisinde, şair ve denemeci Salâh Birsel tanıtıldı. Kemal Bekir'in sunduğu ve Edip Cansever, Selim İleri, Konur Ertop, Nezihe Meriç, Hulki Aktunç, Doğan Hızlan, Necati Cumalı ve Oktay Akbal'ın konuşmacı olarak katıldığı toplantıda Salâh Birsel'in eserleri ve sanatçı kişiliği anlatıldı. Atatürk Kültür Merkezindeki «Sanat İnsanları» programında ayrıca Devlet Tiyatrosu sanatçıları Salâh Birsel'in şiir ve denemelerinden örnekler okudular. Toplantıya konuşmacı olarak katılacağı önceden duyurulan Cemal Süreya ise rahatsızlığı nedeniyle programa gelemedi. Bu arada Salâh Birsel de kendi şiir ve deneme yazarlığını tanıtan iki konuşma yaptı.

«Sanat İnsanları» toplantısında Edip Cansever, Salâh Birsel'in şiiri üzerine konuştu. Cansever, Birsel'in şiirinde filozofça bir tavır bulunduğunu belirterek, «Doğa bir eşyadır, onun şiirlerinde nesneleşmiş bir oluşumdur» dedi.

Selim İleri ise sanatçının yayınlanmış tek romanı olan «Dört Köşeli Üçgen»i tanıttı. İleri, Salâh Birsel'in romanını özetledikten sonra eserin insanı çirkinliklere yabancılaştıran bir yönü bulunduğunu söyledi. İleri devamla Salâh Birsel'in «Dört Köşeli Üçgen» romanı ile Batı'da örnekleri görüldüğü gibi «düşüncenin romanlaştırılmasına» giriştiğini belirtti.

Nezihe Meriç de tanıdığı Salâh Birsel'i anlatarak, sanatçının başlıca özelliği olarak dış dünyasıyla iç dünyasının uyum içinde olmasını gösterdi.

Daha sonra Salâh Birsel'in denemeciliğini ele alan Konur Ertop, yazarın yayınlanmış iki günlüğünü irdeleyerek bu kitaplarına yansımış kişiliğine değindi. Salâh Birsel'in günlüklerinde

şiir sanatının önemli bir yer tuttuğunu belirten Konur Ertop, sanatçının kendi şiir ilkelerini bu yazılarında açıkladığını vurguladı.

Doğan Hızlan da Salâh Birsel'in eserlerindeki alay üzerinde durdu. Onun alaycılığının özgünlüğüne değinen Hızlan, «Salâh Birsel'de deneme türü, bir yaşama biçimidir» dedi. «Ah Beyoğlu, Vah Beyoğlu,» «Kahveler Kitabı» gibi eserlerinin denemeden de öte bir uygarlık tarihi olduğunu söyledi.

Hulki Aktunç'un konuşması Salâh Birsel'in şiirlerindeki ve denemelerindeki Türkçe'nin özelliklerini deşiyordu. Aktunç, bu konuda çeşitli örnekler vererek «Salâh Birsel'in dili yeniden yarattığını» söyledi. Necati Cumalı da konuşmasında Birsel'in yayınlanmış son kitabı olan «Boğaziçi Şıngır Mıngır»ı tanıttı. Bu kitabıyla sanatçının okuyucuya 1800'lerden bugüne 200 yıllık bir dönemi yeniden yaşattığını kaydetti. Cumalı, «Bu kitabı okurken 200 yıllık bir dönemin sanki Salâh Birsel'in yaşamıyla iç içe geçtiğini sanırız» diye konuştu.

Toplantının son konuşmasını Oktay Akbal yaptı. Akbal da tanıdığı Salâh Birsel'i izleyicilere anlattı ve onun bazı şiirlerinin tanık olduğu öykülerine değindi. Salâh Birsel'in yaşamından anısında kalan birtakım kesitler aktardı.

(Aydınlık — 4 Nisan)

6 Nisan — İstanbul, Tünel Kültür-Sanat Evinde 6 Nisan günü Sabahattin Ali üzerine haftanın üçüncü açık oturumu yapıldı. «Sabahattin Ali'nin Gerçekçilik Anlayışı»nın tartışılacağı oturuma konuşmacı olarak Konur Ertop, Atilla Özkırımlı ve Kemal Sülker katıldı.

Geçtiğimiz çarşamba günü Ankara Halk Tiyatrosu Kültür Merkezinde, perşembe günü de Ankara Sanat Sevenler Derneğinde 1948'de öldürülen yazar Sabahattin Ali üzerine anma toplantıları düzenlenmişti.

12 Nisan — Ankara'da «Hacı Bektaş Veli Felsefesinin Çağdaş Yorumu» konulu açık oturum, 12 nisan 1980 cumartesi günü saat 13.00'de yapılmıştır. Açık oturum, Hacı Bektaş Turizm Derneği Ankara Şubesince düzenlemişti. Açık oturuma Ümit Kaftancıoğlu da katılacaktı. Açık oturumu Adnan Binyazar yönetmiş, Mehmet Bayrak, Abdullah Tekin, Osman Çoban konuşmacı olarak katılmışlardır.

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Genel Sekreter Mustafa

Üstündağ, açık oturuma telgraf göndermişler, TBP Genel Başkanı Mustafa Timisi, TSİP Ankara Şubesi Başkanı mektup göndermişlerdir. TRT-DER temsilcisi kısa bir konuşma yapmış, toplantıyı CHP'li milletvekillerinden Mustafa Gazalcı, Ertuğrul Günay, Veli Zeren de izlemişlerdir.

Açık oturum İstanbul'da cuma günü bir silahlı saldırı sonucunda öldürülen Ümit Kaftancıoğlu'na halk ozanı Müslüm Sümbül'ün ağıt yakmasıyla açılmış, Aşık Veysel'in «Dostlar Beni Hatırlasın» türküsünü çalıp söyleyen Müslüm Sümbül, başka ağıtlarla da Kaftancıoğlu'nu anmıştır.

Daha sonra, Kaftancıoğlu'nun anısına saygı duruşu yapılmış, açık oturumda Hacı Bektaş Veli'nin öncülüğüne, geliştiği ortama, o zamandan bu yana gelişen olaylara ve çağdaş düşünceye değinilmiştir. Toplantı, yine Müslüm Sümbül'ün Pir Sultan'dan söylediği deyişlerle sona ermiştir.

24 Nisan — Türkiye Yazarlar Sendikası'nca her ay düzenlenmekte olan seri açıkoturumların üçüncüsü 24 Nisan günü Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu'nda yapıldı. Açıkoturuma, TYS Genel Sekreteri Ataol Behramoğlu, eleştirmen Atilla Özkırımlı edebiyat öğretmenleri Hüseyin Ertan, Erdem Kanat, Celil Altın ve oturumun yöneticisi olarak da yazar Mehmet Başaran katıldılar.

Oturumda ilk sözü alan A. Behramoğlu konuşmasına edebiyatın tanımıyla başladı. Edebiyattan salt bilgi beklemenin yanlış olacağını, edebiyatın hayatı, toplumu, öğretmeyip, algılattığı, sezdirdiği ve sevdirdiğini vurguladı. Bu anlamda edebiyatın eğitselliğinin, bilimin eğitselliği gibi doğrudan değil, dolaylı bir eğitsellik olduğunu, edebiyat eğitselliğinin anında etki göstermeyip, insan kişiliğini derinliğine ve sürekli etkilediğini söyledi. Ülkemizde edebiyat eğitiminde düşünce ve toplumsal tarhten kopuk bir yöntem izlenildiği, öğrencilere çok metin okutmak yerine didaktik bir tarzda metin incelemesi yaptırıldığı, ülkemizin ve dünyanın insancıl, halkçı içerikli edebiyat ürünlerine yer verileceği yerde edebiyat adı altında şovenist ve gizemli içerikli yapıtlara ağırlık verildiğini bu yüzden de edebiyatın sevilen bir ders olmadığını belirtti.

Daha sonra söz alan eleştirmen Atilla Özkırımlı, edebiyat eğitiminin geriye dönük olarak yerleştirilmesi için cumhuriyet tarihimizde iktidarlarca yapılan çalışmalara değinerek, bugünün edebiyat eğitiminin tamamen çağdaş yazar ve metinleri kapsaması gerektiğini savundu.

Söz alan edebiyat öğretmeni Hüseyin Ertan, sınıfında öğrencilerinin edebiyat eğitimi üzerine düşüncelerinden parçalar okuyarak söze başladı ve hiçbir öğrencinin bugünkü edebiyat eğitiminden hoşnut bulunmadığını belirtti. Ertan, ayrıca okullarda yöneticilerin öğretmenlerce seçilmesini, öğretmenlerin tayin, terfi gibi özlük işlerinin de siyasal iktidarların elinden kurtarılarak «Yüksek Öğretmenler Kurulu» tarafından çözümlenmesi gerektiğini savundu.

Edebiyat öğretmeni Erdem Kanat ise ülkemizdeki edebiyat öğretmeni yetiştiren kurumlardaki eğitimin yetersizliğine değinerek, yetkin ve yeterli edebiyat öğretmenlerinin bu kurumlardan yetişemediğini vurguladı.

Daha sonra salonda bulunan öğrenci ve öğretmenler de söz alarak edebiyat öğrenimi konusundaki görüşlerini açıkladılar ve tartışmalara katıldılar. Tartışmalarda eğitim sisteminin de düzenle bağıntılı olduğu, ancak bu düzen içinde de öğretmen ve öğrencilerin örgütlü çabalarıyla çağdaş içerikli bir edebiyat eğitiminin sağlanabileceği savunuldu.

3 Mayıs — Yazarlar Birliği'nde tartışma. Konu Fikir ve sanat dergiciliği ve meseleleri» Katılanlar: Mehmet Çınarla (Hisar), M. İlyas Subaşı (Küçük dergi), Ersin Gürdoğan (Mâvera), İskender Öksüz (Töre), Yöneten:: Necmeddin Türinay.

11 Haziran — Gazeteci, bilim yazarı Vehbi Belgil, Ankara Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Nükleer Enerji Mühendisliği Bölümünün çağrılısı olarak 11 haziran çarşamba günü Fakülte binasında «Çağdaş Bilim ve Teknoloji Karşısında Türkiye'nin Durumu» konusunda bir konferans vermiştir...

Belgil daha önce de İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulunda «Bilimde ve Sanatta Yaratıcılık» adlı bir konuşma yapmıştı.

12 Haziran — İ.İ.T.İ.A. — SBF Tiyatro Edebiyat Kolu'nun düzenlediği kültürel etkinlikler içersinde yer alan «Şiir ve Toplum» adlı söyleşi Afşar Timuçin ve Aziz Çalışlar'ın katılımıyla gerçekleşti. Nilüfer Uğur'un yönettiği ve çok sayıda izleyicinin katıldığı söyleşide, konuşmacılar öteki sanat dallarında görüldüğü gibi şiirin de toplumsal yapının bir ürünü olduğunu, bunun da karşılıklı bir iletişim süreci içinde belirlendiğini vurgulayarak ülkemizden örnekler verdiler. Konuşmacılar daha sonra izleyicilerin sorularını yanıtladılar.

12 Haziran — Murat Belge ve Hilmi Yavuz, geçtiğimiz hafta

içinde, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi konferans salonunda, daha önce aynı yerde yapılan bir açık oturumda başlattıkları. «Sanatta Gerçeklik» tartışmasını sürdürdüler.

Bu kez üç saat süren tartışmalar, Belge'nin, Yavuz'un savunduğu Lukacs'ın tezlerine eleştiriler yöneltmesiyle başladı. Belge Lukacs'ın örneğini Fransa ve İngiltere tarihinde bulan klasik bir tarih anlayışını (kapitalizmin, feodalizmi izlemesi) benimsediğini, edebiyat eserlerine de bu tarihsel gelişim modelini ne denli iyi yansıtıp yansıtmadığı açısından baktığını söyledi. Dolayısıyla Lukacs'ın tarihsel gelişimi kendi modeline uymayan toplumlardan iyi roman çıkmayacağı şeklinde değerlendirmelere ulaştığını belirtti. Lukacs için Balzac ve Tolstoy, biraz da Stendhal'ın dışında iyi romancı bulunmadığını anlatan Belge, Lukacs'ın gerçekliğe bakışının da bu «tipik tarih» anlayışıyla, «historisizm»i ile sınırlı kaldığını, kendisinin ise bu bakışı doğru bulmadığını, eleştirdiğini açıkladı.

Yavuz, Belge'nin tipiklik ve «historisizm» konusunda Lukacs'a yönelttiği eleştirilere katıldığını, ancak Belge'nin yeterli bir değerlendirme yapamadığını söyledi. Yavuz, Belge'nin Lukacs'ı 19. yüzyıl Avrupa toplumunu merkez alır gösterirken, onun toplumların geçmiş tarihlerine ve edebiyat yapıtlarına Marksçı bir anlayışla yaklaştığını görmezden geldiğini belirtti. «Lukacs, Homeros'a da kendi döneminde tipik olanı yakaladığı için dikkat çeker» dedi. Lukacs'ın Belge'nin eleştirdiği tarih anlayışının. «Şeyleşmiş yapıların tarihi» olduğunu, Homeros döneminde birey ile nesne arasındaki kültürel birliğin (saydamlık), günümüzde ortadan kalktığını vurguladı.

Belge, Yavuz'un sorunu «yabancılaşma» (şeyleşme) olgusuna getirdiğini, kendisinin kapitalizme atfedilen olguyu pek önemsemediğini, bunun nazik bir konu olduğunu, geçmiş yüzyıllarda da aynı olguya rastlandığını söyledi. Dalıa sonra Belge, kabul edilmeyen doçentlik tezinde savunduğu «Sanat bir üretimdir» şeklindeki görüşlerini açıkladı. Üretimden bir şeyi değiştirme, dönüştürme işlemini anladığını belirten Belge, sanatın da varolan ideolojiyi alıp değiştirme olgusu olduğunu savundu. Örnek olarak aynı konuyu işleyen iki İngiliz yazarından Marlowe'un varolan ideolojiyi yansıtırken, Shakespeare'in bunu dönüştüren buna yeni bir gözle bakan bir eser verdiğini anlattı.

Belge'nin tezleri karşısında Yavuz, «üretim olarak sanat» yerine «ideoloji olarak sanat»dan söz etmek gerektiğini ileri sürdü. Sanatta kullanılan malzemenin, örneğin resimde yağlıboya-

nın egemen ideoloji tarafından belirlendiğini. yani üretimin ideolojiye indirgendiğini savundu. Belge ise o malzemeyi kullanarak varolan ideolojiye karşı bir sonuç elde edilebileceğini söyledi. Yağlıboya kullanan Velaskez'in resimlerini göstererek, bunların geleneğin bütününü sorguya çektiğini belirtti.

Murat Belge ile Hilmi Yavuz arasında derinleştirilen «Sanatta Gerçekçilik» tartışmalarının sürdürüleceği öğrenildi.

TÜRK DİL KURUMUNDA 1980 YILINDA YAPILAN KONUŞMALAR

DİLBİLİM VE DİLBİLGİSİ KONUŞMALARI

5 Mart 1980 Çarşamba saat 15.30

1. Sesbilim ve Görevsel Sesbilim

Sesbilim ve görevsel sesbilimin geçmişi, bugünü, dilbilim çalışmalarındaki yeri ve önemi, terim sorunu.

Konuşmacılar: Dr. Ömer Demircan, Dr. Ahmet Özen

12 Mart 1980 Çarşamba saat 15.30

II. Dilin Ses Yönü ve İncelenmesi:

Dil seslerinin nitelikleri, dillerin ses dizgeleri (sesletim); Türkçenin ses dizgesi; dillerin sesbirim dizgeleri, parçalı ve parçalarüstü sesbirimleri, Türkçenin sesbirim dizgesi, parçalı ve parçalarüstü sesbirimleri.

Konuşmacı: Dr. Cengiz Tosun

19 Mart 1980 Çarşamba saat 15.30

III. Dilin sesbirim dizgesinin biçimi ve dizim (sözdizimi ile ilgisi)

Konuşmacı: Prof. Dr. Nevin Selen.

26 Mart 1980 Çarşamba saat 15.30

IV. Türkçenin Ses Dizgesi

Türkçenin ses dizgesini betimlemede yaklaşım ve ölçütler nasıl olmalıdır.

Konuşmacı: Doç. Dr. Bengisu Rona
2 Nisan 1980 Çarşamba saat 15.30

V. Lehçe ve Ağız Gereçlerinin Toplanması (Açık Oturum)
Yöneten: Doç. Dr. Mustafa Canpolat

Katılanlar: Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek, Doç. Dr. Semih Tezcan, Dr. Ayşe Yılmaz, Dr. Kayahan Erimer

ANDRE MARTİNET VE JEANNE MARTİNET'İN KONUŞMALARI

10 Ekim 1980 Cuma saat 10.30 Göstergebilimsel İşlevler **Konuşmacı**: Jeanne Martinet,

10 Ekim 1980 Cuma saat 17.30 Sözlüksel Yayılım İncelemesi Olarak Birleşkebilim **Konuşmacı**: Andre Martinet

HAFTA SONU KONUŞMALARI

22 Mart 1980 Cumartesi saat 15.30

AÇIK OTURUM

Öz Türkçe Üzerine Tartışmalar ve Dilimizdeki Gelişmeler.

Konuşmacılar: ÖmerAsım Aksoy, Doç. Dr. Mustafa Canpolat Prof. Dr. Cemal Mihçioğlu. **Yöneten**: Emin Özdemir.

29 Mart 1980 Cumartesi saat 15.30 Japon Dilinin Gelişimi ve Değişimi **Konuşmacı**: Prof. Dr. Bozkurt Güvenç.

5 Nisan 1980 Cumartesi saat 15.30 Anayasa Dili ve Bugünkü Türkçe **Konuşmacı**: Ali Rıza Önder.

12 Nisan 1980 Cumartesi saat 15.30 Kültürel Gelişmelerde Türkçe **Konuşmacı**: Prof. Dr. Şerafettin Turan.

19 Nisan 1980 Cumartesi saat 15.30 Okullarda Yazın ve Dil Öğretimi **Konuşmacı**: Atilla Özkırımlı.

1980 YILINDA YAZARLARIN OKURLARINA KİTAP İMZALAMALARI

TYS üyesi yazarların, İzmir Fuarı'nda, okurlarına kitap imzalama günleri

20 Ağustos — Aziz Nesin, Demirtaş Ceyhun, Müjdat Gezen, Faik Akçay,

21 Ağustos — Aziz Nesin, Demirtaş Ceyhun, Müjdat Gezen,

22 Ağustos — Abidin Nesimi, Adil Turan

23 Ağustos — Uğur Mumcu, İ. Yılmaz Suncu, Ebubekir Pamukçu.

24 Ağustos — Uğur Mumcu, Medeni Ferho, Murat A. Erginöz.

25 Ağustos — Muzaffer İzgü, Turan Altuntaş, Medeni Ferho.

26 Ağustos — Samim Kocagöz, Edibe Akok.

27 Ağustos — Yalçın Pekşen, Halil Baykangil.

28 Ağustos — Mehmet Doğan, Yalçın Pekşen, Veysel Çolak.

29 Ağustos — Bekir Yıldız, Serhat Kestel, Gülten Dayıoğlu.

30 Ağustos — Nahit Ulvi Akgün, Bekir Yıldız, Muzaffer İzgü. Muzaffer Hacıhasanoğlu.

31 Ağustos — Oğuz Tansel, Hüseyin Yurttaş, M. Celalettin Gürsoy.

1 Eylül — Oktay Akbal, Asım Bezirci, Özdemir Nutku, Hüseyin Yurttaş.

2 Eylül — Oktay Akbal, Asım Bezirci, Fahrünisa Kadıbeşegil, Gülten Dayıoğlu.

3 Eylül — Mehmet Doğan, Ayhan Bozfırat.

4 Eylül — Ayhan Bozfırat, Nazlı Eray.

5 Eylül — Recep Bilginer, Celalettin Çetin, İbrahim Topçuoğlu.

6 Eylül — Celalettin Çetin, Cengiz Bektaş, Abdullah Karahan, İdris Atmaca, İbrahim Topçuoğlu.

7 Eylül — Dursun Akçam, Muazzez Menemencioğlu, Kemal Bayram.

8 Eylül — Dinçer Sümer, İbrahim Kuyumcu, Özgür Coşkun

9 Eylül — Işıl Özgentürk, Hakkı Gümüştaş, Alpaslan Berktay.

10 Eylül — İlhan Berk, Hakkı Gümüştaş, Necati Yıldırım.

11 Eylül — Tomris Uyar, Ataol Behramoğlu.

*
**

İstanbul Nişantaşı Akademi Kitabevi'nde kitap imzalama izlencesi

30 Kasım 1979 — Tomris Uyar, 14 Aralık 1979 — Fatma İrfan Serhan, 21 Aralık 1979 — Gülten Dayıoğlu, 4 Ocak — Ataol Behramoğlu, 11 Ocak — Turhan Selçuk, 18 Ocak — Ruhi Su, 25 Ocak — Sabahattin Kudret Aksal, 1 Şubat — Mengü Ertel, 7 Şubat — Mehmet Ali Birand, 8 Şubat — Nazlı Eray, 15 Şubat — Aziz Nesin, 22 Şubat — Sunullah Arısoy, 29 Şubat — Edip Cansever, 7 Mart — Demirtaş Ceyhun, 14 Mart — Asım Bezirci, 21 Mart — Füruzan, 28 Mart — Salah Birsel, 4 Nisan — Selim İleri, 11 Nisan — Azra Erhat, 25 Nisan — Mehmet Kemal, Refik Durbaş, 2 Mayıs — A. Kadir, 16 Mayıs — İsmail Cem, 23 Mayıs — Ece Ayhan, Arif Damar, 30 Mayıs — Işıl Özgentürk, Celalettin Çetin, 6 Haziran — Ferit Edgü, 13 Haziran — Afşar Timuçin, Muazzez Menemencioğlu.

*
**

Ankara'da Evrensel Kitabevi'nde kitap imzalama izlencesi:

13 Mart —Sunullah Arısoy, 15 Mart — Uğur Mumcu.

1980 YILINDA EDEBİYATA İLİŞKİN OLAYLAR

- ☐ Türkiye - Avusturya Kültür İlişkileri Sempozyumu
- ☐ TYS'nin Basın Toplantısı
- ☐ Ecevit'in «Türkiye'de Terör» Seminerindeki Konuşması
- ☐ Kültür Büyük Ödülü
- ☐ TYS, YAY-DER ve YAY-KO'nun Ortak Basın Toplantısı «Kâğıt Sorunu»
- ☐ TDK Grevi
- ☐ TDK 17 Kurultayı
- ☐ «Türk Dili Akademisi»nin Yankıları
- ☐ SİSAV'ın «Türk Dili» Semineri

TÜRKİYE-AVUSTURYA KÜLTÜR İLİŞKİLERİ BİR SEMPOZYUMDA ELE ALINDI

Başbakanlık Arşiv Genel Müdürlüğü ile Avusturya Kültür Ofisi'nin işbirliği sonucu 28-30 Ekim tarihlerinde düzenlenen sempozyumda, tarih boyunca Türkiye Avusturya ilişkileri konu edildi. Toplumsal, politik ve devlet düzeyindeki ilişkilerin yanı sıra. Doç. Dr. Kemal Eraslan, Haldun Taner ve Prof. Dr. Oktay Aslanapa sempozyuma sundukları bildirilerde, iki ülke toplumları arasındaki sanatsal ve kültürel etkilenmeleri irdelediler.

DİL ETKİLERİ

«Balkan Dilleri Üzerinde Türkçe'nin Etkileri» konulu bildiriyi sunan Doç. Dr. Kemal Eraslan, kültürün yeni nesillere aktarılabilmesi, nesiller arasında birlik ve ortak bağlar kurulabilmesi için dilin en önemli araç olduğunu belirterek şunları söyledi::

«Kültür alışverişi en açık şekilde dile yansımaktadır. Dildeki yabancı sözler, değişik kültürlerin izlerini taşımaktadır. Açık cemiyetlerin dillerinde daha çok, kapalı cemiyetlerin dillerinde daha az yabancı unsurların bulunmasının nedeni budur. Böylece. dil kültür ve medeniyetin aynası olmaktadır. Avrupa ve Önasya kavimlerinin dillerine baktığımızda, bunlarda değişik dillerden pek çok, Afrika kavimlerinin dillerine baktığımızda da pek az yabancı unsurlara rastlamaktayız. Gelişmiş toplumlarda saf bir kültür bulmak mümkün olmadığı gibi, saf bir dil de bulmak mümkün değildir.»

Doç. Eraslan, Türklerin Anadolu'yu vatan edinmelerinden sonra, Balkanlarla başlayan ilişkilerin, pek çok Türkçe kelimenin yanında, Arapça ve Farsça kelimelerin de Balkan dillerine yerleşmesine neden olduğunu belirterek, bu kelimelerin Türk

kültür ve uygarlığının batı dünyasındaki etkilerinin açık delilleri olduğunu söyledi. Doç. Eraslan, konuşmasının son bölümünde, Sırp - Hırvat, Bulgar, Macar ve Yunan dillerine Türkçe'den geçmiş olan sözcüklerden örnekler verdi.

TİYATRO VE YAZIN ETKİLERİ

Tiyatro ve yazın alanında Avusturya etkilerini irdeleyen Haldun Taner, Türk kültürüne yansıyan bu etkilerin salt Avusturya kültüründen değil, Çekoslovakya, Macaristan gibi yan ulusların kültürlerinden de kaynaklandığını belirtti.

Türkçeye Alman dilinden yapılan çevirilerin, genellikle rastlantılar sonucu olduğunu söyleyen Taner, çevirmenlerin hoşlarına gideni ya da kolay geleni çevirdiklerini, yayıncıların da, Türk okurunun kolay algılayabileceği ve özellikle sürümünü sağlayabileceğine inandığı kitapları yayınladıklarını belirterek bu durumun birçok büyük yapıtın (Thomas Mann'ın «Sihirli Dağ»ı gibi), birçok büyük yazarın Türkçeye ulaşamamasına, birçoğunun ise geç ulaşmasına (Büchner ve Brecht gibi) neden olduğunu söyledi.

Avusturya edebiyatından yapılan çevirilerde de, aynı etkilerin söz konusu olması nedeniyle, halk tiyatrosunun öncü isimlerinden biri olan Raymond'un, dramaturg Gremparsel'in oyunlarının Türkçeye çevrilmediğini belirten Taner, sözlerini şöyle sürdürdü:

«Muhsin Ertuğrul'un sayesinde bunlar gibi bazıları Türkçeye kazandırıldı. Örneğin Alman Hauptmann'ı, Avusturyalı Arthur Schnitzler'i, Çekoslovak Karl Çapek'i, Macar Molnar'ı Muhsin Ertuğrul sayesinde tanıyoruz.

Avusturya edebiyatından yapılan çevirilerde, genellikle spesifik Avusturyalıdan kaçıyoruz. Çünkü onun kültürü çok derindir. Biz, kültürü daha yüzeyde olan, daha kolay algılanabilen Çekoslovakyalıyı, Macarı çeviriyoruz.

Bunun dışında, Alman dilinden Günter Grass'ı, Heinrich Böll'ü bize daha yakın geldikleri için çeviriyor ve okuyoruz.

Alman dilinden ve Avusturya yazınından çevrilenler arasında, Türk yazıncılarını çok ilgilendirmiş üç ad daha var: Rilke, Franz Kafka ve Stefan Zweig. Rilke, tüm dünyayı ilgilendirmiş, etkilemiş bir yazar. Kafka ise, Türkiye'de önceleri Kafka modası olduğu için sevilmiş ve çevrilmiştir. Ancak sonraları Kafka'nın somut, gerçekçi detaylarıyla günümüzün gerçekçi bir aynası ol-

duğu görüldü. Sözgelimi, bugünün Türkiye'si Kafka'nın «Procés» indeki mahkemeye çok benzer.

Stefan Zweig, kolay anlatmak için güç yazan bir adamdır. Bir Çin atasözünü en iyi örnekleyen kişi: Sadelik, yalınlık en son bulunan aşamadır. Özellikle çok çevrilen ve tutulan biyografileriyle Türkçeye ve tüm dünya edebiyatına katkıları olmuştur.»

Haldun Taner, ayrıca müzikli Türk tiyatrosunun oluşmasında, Avusturya-Macar operetlerinin öneminin, bunun yanı sıra tiyatro yönetmeni Max Reinhard'ın Muhsin Ertuğrul üzerindeki gerek üslup, gerekse tiyatro disiplini yönündeki etkileriyle bir bilim adamı olmasına karşın Freud'un Türk edebiyatçıları üzerindeki etkilerinin de önemli olduğunu söyledi.

Daha sonra, Balkanlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmesi döneminde yapılmış mimari eserler konusunda bir konuşma yapan Prof. Dr. Oktay Aslanapa, bu konudaki tek yazılı kaynağın Evliya Çelebi'nin «Seyahatname»si olduğunu belirterek, günümüze değin ulaşan ya da çeşitli savaşlar sırasında yıkılmış olan Türk mimari örnekleri üzerine bilgi verdi.

(Sanat Dergisi — 1 Aralık 1979)

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI'NIN BİLDİRİSİ

TYS, 22 Aralık 1979 günü bir basın toplantısı düzenledi. Aşağıda basın toplantısı bildirisinin tam metnini sunuyoruz.

Yurdumuzda, ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetimsel bakımdan, cumhuriyet tarihimizde bugüne dek görülmedik biçimde ve oranda kötü günler yaşanmaktadır. Bugünkü ağır ve çok zor koşullarda, yazar olarak bizim birincil görevimiz, bu kötülükleri önlemeleri gereken —Kişi ve örgüt olarak— bütün görevlileri, yetkilileri, ilgilileri uyarmak ve olumlu bir kamuoyu oluşturmaktır. İşte bu asıl görevimizi yerine getirmek için bu basın toplantısını düzenledik. Yazar olarak sesimizi halkımıza duyurmak istiyoruz. Geleceğimizi büsbütün karartacak ve halkımızı bugünden çok daha kötü günlere sürükleyecek ve bugünleri bile bize aratacak olanların kimler olduğunu halkımıza göstermek istiyoruz. Bu yolda, kimi yöneticileri, kimi partileri, ve politikacıları uyarmak istiyoruz.

4-5 yıldan beri gittikçe yoğunlaşarak artan cinayetlerin,

soygunların sonu gelmeyen bu kargaşanın, bu karmaşanın gerçek nedeni nedir?..

Gerek geçen hükümet, gerekse bu hükümetçe halka gösterildiği gibi, bunlar bir sağ-sol çatışması mıdır?.. Kimileyin sağ-sol çatışması, kimileyin Alevi Sünni çatışması gibi gösterilen, tam anlamıyle halkımıza böyle yutturulmak istenilen bütün bu cinayetlerin soygun olaylarının, bu amansız kıyımların, bu acımasız öldürmelerin gerçek nedeni şudur: Halkı canından bezdirerek, halkı kargaşadan yıldırarak, halkı korku içinde yaşatarak, halkımızın canının ve malının güvenliği için, huzuru için sonunda şuna inanmasını sağlamaktır: «Çok denedik, Demokrasiyle olmuyor. Bize, bu gidişe dur diyebilecek ve bu kargaşaya son verecek güçlü bir kişinin çevresindeki güçlü bir iktidar gerekir!»

Halkımıza, güçlü kişi ve kadrosunun iktidarı özlemini vermek istiyorlar. Bu yolda kamuoyu yaratmak istiyorlar. Açıkça söylemeliyiz ki, bunu başarmadılar da değil. Bugün cinayetlerden yılan kargaşa yüzünden bazen pek çok insanımız «Artık yeter, güçlü bir iktidar gelsin de bu kördüğüşü dursun...» demeye başlamıştır.

Kimdir, nedir bu güçlü iktidar?.. Bunun kim olduğunu, bugünkü başbakan Süleyman Demirel şöyle anlatıyor, «Biz bunları yapamazsak, birileri gelir yapar.»

Süleyman Demirel'in ağzında geveledeği, açıkça söyleyemediği, ama başaramazlarsa geleceğini haber verdiği o «Birileri» kimdir?.. Yanıt verelim: Dikta!.. Diktatörlük gelecektir. Bunun da adı Faşizm'dir.

İşte bu faşizmin gelebilmesi için, sağ-sol çatışması başka güçler çatışması kılıfı altında, bütün bu kargaşalar tek bir kaynaktan, tek yerden yönetilmektedir Biz bu kanıdayız. O «Birileri» dediği diktanın gelmemesi için Başbakan Süleyman Demirel ne yapıyor, ne yapmak istiyor? O «birileri» yani dikta gelince her ne yapacaksa, onun bütün yapacaklarını kendisi parlamentonun oylarıyla yapmak istiyor. İkisinin de yapmak istediği aynı şeydir. Üstelik, «bunları yapmama olanak tanınmazsa birileri gelir yapar» diyerek bizi korkutmak istiyor. Faşizmi kimin uygulayacağı önemli değildir. Kimler uygularsa uygulasın, ayırım yoktur. Süleyman Demirel iktidarı ne yapmak istiyor?.. Anayasayı değiştirmek DGM'leri kurmak, anarşiyi önleme bahanesiyle özgürlüklerimizi sınırlayıcı yasalar çıkarmak... Bunlar yapılırsa cinayetler, soygunlar, kargaşa gerçekten önlenebilecek

midir?.. Ne yazık ki, geçen iktidar döneminin umut bağlanılan beceriksiz CHP'si içinde de bu sanıda olanlar vardır. CHP'yi de uyarmalıyız: Bugünkü hükümetin yapmak istediği, biçim bakımından değişik olsa bile, gelecek diktanın yapacaklarıdır. Kaldı ki, bunlarla yine de cinayetler, soygunlar can-mal güvensizliği, kargaşa önlenemeyecek, daha da artacaktır. Dikta, gelmesi için ortamı hazırlamaktadır.

Yapacağımız, yapmamız gereken başlıca iş demokrasiyi savunmaktır. Bugünkü koşullarda demokrasiyi savunmakla canımızı savunmak, aynı şeydir. Nefis savunmasıyla demokrasi savunması özdeş olmuştur. Örneğin, caniler, yazarlarımızı da hedef seçmeye başlamışlardır.

Şu anda, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın ikinci başkanı Demirtaş Ceyhun, kimler olduğunu kolayca kestireceğiniz gerici güçlerin öldürme tehdidi altındadır. Ve biz bu toplantıyı Demirtaş arkadaşımızın altında bulunduğu tehlikeyi basın yoluyla kamuya duyurmak için düzenledik. Ne var ki, sizin de gördüğünüz gibi, konumuzun ağırlığı Demirtaş Ceyhun olmadı. Çünkü bu, bir bireysel sorun değildir. Ve çünkü, Demirtaş Ceyhun arkadaşımızın öldürülmesini önlemekle sorun çözülmüş olmuyor. Biz elbet, gerici güçlerin Demirtaş'ı öldürmemesi için önlemler aldık, alıyoruz ve alacağız. Gerekli yerlere de başvurduk: Sıkıyönetim Komutanlığı'na, İstanbul Valiliği'ne ve İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne.

Günümüzde öldürülme korkusu altında o denli çok yurttaşımız var ki, güvenlik kuvvetleri de ne yapacaklarını, nasıl önlem alacaklarını bilememekte ve bunu bize söylemektedirler. Yani faşizmin istediği yere hızla gelinmektedir.

Bugün Üniversite öğretim üyesi Gencay Gürsoy da, Doktor Erdal Atabek de sürekli öldürülme tehdidi altında yaşamaktadırlar. Üyemiz Uğur Mumcu, Halit Çelenk ve adlarını açıklamak istemediğimiz en az on beş üyemiz, güvenlik kuvvetlerine güvenemedikleri için, canlarını kendi güçleriyle koruma yollarını aramaktadırlar. Ama sorun tek tek kişilerin, bireylerin sorunu değildir.

Dost-düşman şunu bilmelidir ki, biz yazarlar, alçakça öldürülebiliriz; ama, bu ölümlü dünyada faşistlerin yüreğimize salmak istediği ölüm korkusuna, yılgıya kapılmıyoruz. Ve tek tek canlarımızı, yurdumuzdan ve halkımızdan ayrı düşünmüyoruz. «Gemisini kurtaran kaptan» demiyoruz. «Her koyun kendi bacağından asılır» demiyoruz. Ve uyarılması, artık aymaları gere-

kenleri uyarıyoruz. Bu gidişin sonu, diktadır yani faşizmdir. Bugün de faşizm daha şimdiden adım adım uygulanmaktadır.

Hiç kimse «Faşizmden bana ne!. Bana dokunmayan yılan bin yaşasın!» dememelidir; çünkü eninde sonunda o yılan herkese dokunacaktır. Özgürlüğümüzden olacağız. Özgürlük bir süs değildir. Ekmek sorunudur, iş sorunudur, hak sorunudur.

Demokrasiye sıkı sıkıya bağlanmamız, demokrasiyi savunmamız gerekir. Demokrasiyi savunmakla, canımızı, işimizi, ekmeğimizi, haklarımızı savunmuş oluruz.

Bu kargaşayı, sağ-sol ya da başka ayrılıklar çatışması diye göstererek aldatılmak istenen halkımızı, gerçeklerin nasıl çarpıtıldığını göstererek uyarmamız gerekir.

Faşizmin ortamını hazırlamak için, güçlü kişi, güçlü iktidar özleminin içyüzünü anlayıp anlatarak, açığa vurarak oynanan oyunları bozmamız gerekir. Demokrasiye inanan kamuoyu oluşturmak bugün her aydının boyun borcudur.

Türkiye Yazarlar Sendikası
Genel Başkanı
Aziz Nesin

(Sanat Emeği — Ocak)

BÜLENT ECEVİT
«TERÖRÜN ÜSTÜNE YÜRÜYEN BİR EDEBİYATIMIZ YOK»

Sayın Bülent Ecevit, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin, Abdi İpekçi'nin öldürülmesinin birinci yılı dolayısıyla 30 Ocak 1980 — 1 Şubat 1980 tarihleri arasında düzenlediği «Türkiye'de terör» konulu seminerin ilk günü yaptığı ilginç konuşmada, edebiyatçılarımızı ve yazarlarımızı terörün üzerine giden yapıtlar vermemekle suçlamıştır.

Gerek ülkemizde her geçen gün biraz daha artan terörün irdelenmesi konusunda, gerekse edebiyat ile terör arasındaki ilişkiler konusunda yeni tartışmalara yol açacağını umduğumuz bu ilginç konuşmanın büyük bir bölümünü aşağıda yayımlıyoruz.

«Türkiye'de terörün neden ve nasıl böylesine korkunç boyutlara vardığı konusunda ben uzun uzadıya konuşmak istemiyorum.

Seminere katılacak konuşmacıların konuyu her yanıyla ele alacaklarına, gereğince irdeliyeceklerine inanıyorum.

Kuşkusuz ekonomik ve toplumsal nedenleri vardır teröriz-

min... Hızlı ve düzensiz bir toplumsal değişim sürecinde oluşan çelişkiler, sürtüşmeler, uyumsuzluklar, psikolojik ve toplumsal bunalımlar, kuşkusuz, önemli bir etkendir terörizmde... En azından, böylesi bunalımlara sürüklenen kişiler, terörü kışkırtmak isteyenlerin elinde kolaylıkla birer araç olabilmektedirler.

Fakat ben, terörün ve terörle mücadelenin, her toplumda ve her koşulda geçerli olan bir yönü ve bence sorunun düğümünü oluşturan yönü üzerinde durmak istiyorum. Kısacası terörün, insan psikolojisiyle, insan düşüncesiyle ilgili yönü üzerinde durmak istiyorum.

Terörün kışkırtıcısı da, tertipçisi de, aracı da, kurbanı da insan olduğuna göre, bu sorun, yalnız sosyal önlemlerle veya Devlet önlemleriyle değil, onun yanı sıra ve öncelikle, insanların kafasında ve ruhunda çözülmek gerekir. Teröre karşı belki de en etkin mücadele insan kafasında ve ruhunda verilebilir.

Gazetecilerin düzenlediği bir toplantıda, soruna bu açıdan yaklaşmanın yararlı olacağını düşünüyorum. Çünkü soruna bu açıdan geçerli çözümlerin getirilmesine, gazetelerin, gazetecilerin ve yazarların büyük katkısı olabilir.

Basını, radyosu, televizyonu, tiyatrosu ve sinemasıyla, gerek tek tek insanlara gerek geniş anlamda kitlelere seslenebilen gazeteciler ve yazarlar, yazıncılar (edebiyatçılar) ve sanatçılar getirebilir belki de en etkin çözümü...

Fakat bu alanda yapılması gerekenlerin yeterince yapıldığını söyliyebilecek durumdan, sanırım, henüz oldukça uzağız.

12 yıldır terör, Türkiye'nin başta gelen ve topluma ençok acı veren olgusu... Fakat terörün, şiddet eylemciliğinin gereğince üstüne yürüyen bir edebiyatın ve sanatın varlığından pek söz edilemez Türkiye'de, Bildiğim kadar Türkiye'de henüz bu olgunun ve mücadelenin romanı da yok, tiyatrosu da yok, sineması da yok, ya da yok denebilecek kadar az...

Bunun anlamı nedir?.. Bunun anlamı, demek ki, Türkiye'de, romanıyla, tiyatrosuyla, sinemasıyla yazın ve sanat, çağdaş Türk toplumunun bu canalıcı sorununa geçerli ve etkin bir yaklaşım biçimini henüz bulamamıştır.

Oysa çok başarılı yetenekli yazıncılarımız sanatçılarımız var.

Köyün yazını, köyün tiyatrosu, köyün sineması başarıyla yapılıyor Türkiye'de...

Köyden kente göçün, gecekondunun, yoksulluğun, işsizliğin, haksızlığın yazını, tiyatrosu, sineması başarıyla yapılıyor.

Ama tüm bu gelişmeler, tüm bu değişimler, oluşumlar, sürtüşmeler, gelip bir noktada teröre de ulaştığı halde, yazınımız sanatımız nedense o noktada duruyor.

Türlü kavgaların yazını ve sanatı vardır ve olacaktır.

Kavgalarda yan tutan yazın ve sanat vardır ve olacaktır.

Ama bir de kavgayı ayıran, fizik anlamda kavgaya, can alan kavgaya son vermek için uğraşan bir yazın ve sanat gerekmez mi?..

Bu tür yazın ve sanat nasıl yapılır?

Yan tutarak, ayırım gözeterek yapılmaz.

Hele kavgaların içinde yer alarak hiç yapılmaz.

Bu tür yazın ve sanat yapılırken, yazıncı veya sanatçı, herşeyden önce, kendine özgü sezgisiyle, çağdaş ruhbilimin ve toplumbilimin bile öncülüğünü yapmış olan o sanatçı ve yazıncı sezgisiyle, terörün insan kafasındaki ve ruhundaki kaynaklarına, köklerine, nedenlerine inmelidir, onları irdeleyip çözümlemeli, belirlemeli, teşhis etmelidir. Teşhis ederken de, mesleğinin sanatının ustalığıyla sergilemelidir.

Nasıl sergilemelidir?..

Terörü yapanların veya terörizme alet olanların anlıyabileceği, okurken veya seyrederken kendini görebileceği biçimde, açıklıkta ve etkinlikte sergiliyebilmelidir.

Bu sergileme işleviyle birlikte de, terörün insan kafasındaki ve ruhundaki köklerini kaynaklarını kurutmağa çalışmalıdır Yani teşhisi koyabilmeli, teşhisi hastaya benimsetmeli ve hastanın kendi kendini iyileştirmesine. tedavi etmesine yardımcı olabilmelidir.

Bu tür bir tedavi, kırıp küstürerek değil, kızıp kızdırarak değil, anlayıp anlatarak, duyup duyurarak yapılabilir ancak.

Yazıcı ve sanatçı, öyküsüyle veya romanıyla, tiyatrosuyla veya sinemasıyla, topluma öyle bir ayna tutabilir ki, terörizm için çoğu kez bilmeden ortam hazırlıyanlara ve özellikle de terörün aracı olanlara öylesine bir ayna tutabilir ki, insan kafasının, ruhunun veya bilinçaltının en karanlık noktalarına, köşelerine, derinliklerine kadar öyle bir ayna tutabilir ki, herkes o aynada kendini görür, kendi sorumluluğunu, kendi yanılgısını ve kendi kurtuluş yolunu görür

Teröre karşı böyle bir tedaviyi başarıyla yapabilecek bir yazın ve sanat, kuşkusuz, bağnazlığın yerine hoşgörüyü, düşmanlığın yerine sevgiyi getiren bir yazın ve sanat olmalıdır.

Hükümetteyken yaptığım, özel olarak, resmen veya açıktan yaptığım hatırlatmalara karşın, TRT'nin skeçlerinde, piyeslerinde, filmlerinde bu yaklaşıma yönelmesinde etkili olamadım. Ama bu konuda tek başına TRT'yi eleştirmek haksızlık olur. Çünkü bu konuda radyo ve televizyon, yazıncıdan ve edebiyatçıdan soyutlanamaz. Yazıncı ve sanatçı ne veriyorsa, ne verebiliyorsa onu yayınlamak, onunla yetinmek durumunda kalır radyo ve televizyon...

Bu konuda basına, gazetelere düşen görev nedir?

Bu görevin bir gereğini, kıvançla görüyorum ki, Gazeteciler Cemiyeti, yazarlar arasında açtığı yarışmayla yerine getirmektedir. Yazıncılara ve sanatçılara, bu konudaki görevlerini hatırlatabilir, ve onları bu görevi yapmağa çağırabilir özendirebilir gazeteler... Özellikle TRT bu yönde çağrıları, özendirmeleri, ödül lendirmeleri üstlenmelidir.

Basının bu konuda ne kadar etkin olabileceği dünyada yer-yer kanıtlanmıştır. Örneğin, Uluslararası Basın Enstitüsünün de katkısıyla, İkinci Dünya Savaşından sonra, Alman ve Fransız basınları, biribirine düşman olmuş iki ulusu barıştırıp biribirine dost etmede belki de en büyük etken olmuşlardır.

Basının da özendirmesiyle, iki ülkenin sinemacıları, yıllar sürmüş o korkunç savaşın bile insanlara insanlıklarını hatırlatan bazı yanlarını arayıp bulmuşlar, günyüzüne çıkarmışlardır ve onları işleyerek düşmanlığı sevgiye dönüştüren filmler yapmışlardır.

1961'de, Abdi İpekçi'nin büyük katkısıyla, Uluslararası Basın Enstitüsü, Türk ve Yunan basınlarını da bu amaçla işbirliğine çağırmıştı.

İlk toplantıya rahmetli Abdi İpekçi ile birlikte katılmıştım.

Ne yazık ki iki ülke basını arasında o tarihlerde kurulmak istenen diyalog, başta Abdi İpekçi olmak üzere, birçok Türk gazetecisinin, yazarının iyiniyetine, iyiniyetli çabasına karşın sürdürülemedi... Ama Türk basını, kıvançla belirtmek isterim ki, çoğu kez karşılığını beklemeden, iki ulus arasında yakınlaşma sağlıyabilmek için, üzerine düşenleri yapmağa çalıştı.

Ölümünden önceki son haftalarda da Abdi İpekçi'nin bir uğraşı, Türk ve Yunan basınları arasında diyalogu ve yakınlaşmayı yeniden başlatmak ve o yoldan iki komşu ulus arasında dostluk ortamı oluşturmağa katkıda bulunmaktı...

Abdi İpekçi'yi son görenlerden biri benim. Öldürüldüğü günün sabahı Ankara'da benimle birlikteydi ve Türk-Yunan bası-

nının diyaloğuyla iki Ulusun birbirine yakınlaştırılabilmeleri için neler yapılabileceğini görüşüyorduk; Abdi İpekçi o konudaki girişimlerini, çalışmalarını anlatıyordu bana...

Uluslar arasındaki düşmanlığı gidermek için bunca çaba gösterilirken, yeryer basın ve yazarlar, yazıncılar ve sanatçılar buna katkıda bulunmayı bir insanlık ödevi sayarlarken, ayni çaba, bir Ulusun kendi içinde yaratılan, yaratılmak istenen düşmanlıkları, kırgınlıkları gidermek için de gösterilmek gerekmez mi?...

Bu konuda şimdi her zamankinden daha umutluyum, çünkü Gazeteciler Cemiyetinin bu görevi üstlendiğini görüyorum.

Abdi İpekçi'yi anmanın ve onun anısını yaşatmanın en uygun yolunu bu girişimiyle açmış oluyor Gazeteciler Cemiyeti.

Bu yoldan yurdumuza barış getirme çabalarında, Türk basınına, Türk gazetecilerine, Türk yazıncılarına ve sanatçılarına başarılar dilerim.»

YORUM

Sayın Bülent Ecevit, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin Abdi İpekçi'nin anısına düzenlediği «Türkiye'de Terör» konulu seminerde yaptığı konuşmada, «Muhalefetteki Ecevit»in bir yeni örneğini daha veriyor. İlginç şeyler söylüyor. «Kuşkusuz ekonomik ve toplumsal nedenleri vardır terörizmin» dedikten sonra, yeni bir açı getiriyor terörizme: Bireysel insan psikolojisi. Sayın Ecevit'e göre, terörün bireysel insan psikolojisiyle ilgili yönü, onunla mücadelede önemli faktörlerden biri. Ve faktörün, ülkemizde bugüne dek hiç kullanılmadığını belirtiyor. Bu ihmalden dolayı suçladığı kişiler de, yazarlarımız.

Yazarlarımızın; romanlarında, öykülerinde, şiirlerinde, oyunlarında, senaryolarında bu konuya değinmediklerini söylüyor. «Yazarlarımız, yapıtlarında, terörün insan kafasındaki ve ruhundaki kaynaklarına inseler, onları kuruturlardı» demeye getiriyor.

Ve bu işin nasıl yapılacağı konusunda yazarlarımıza öğütler veriyor. «Bu tür yazın, yan tutularak, ayrım gözetilerek, hele kavgaların içinde yer alınarak hiç yapılmaz» diyor. Böylece de, yazarlarımızı hem bu kavgadan uzak tutmağa çalışıyor, hem de terörün insan psikolojisindeki köklerini kurutmağa çağırıyor.

Bir de özeleştiri yapıyor Sayın Ecevit: «Hükümetteyken yaptığım, özel olarak, resmen veya açıktan yaptığım hatırlatmalara karşın, TRT'nin skeçlerinde, piyeslerinde, filmlerinde bu yaklaşıma yönelinmesinde etkili olamadım» diyor. Ve hemen ardından

da ekliyor: «Ama bu konuda tek başına TRT'yi eleştirmek haksızlık olur» diyor. Suçu, yazarlara yüklüyor. Onlar yazmadılar ki... TRT ne yapsın, demeye getiriyor.

Sanırız, «Muhalefetteki (Sayın) Ecevit'e» bir kez daha bazı uyarılarda bulunmak gerek.

Önce, Sayın Ecevit, ülkemizde son on oniki yıldır hüküm süren teröre bir kez daha yanlış teşhis koyuyor. Çünkü, ülkemizdeki terör bireysel bir terör değil. Örgütlü terör. Üstelik, bu örgütlü terör, devletin dışında da değil.

Bu durumda, yazarları, kavganın dışında kalmağa zorlayarak, Hazreti İsa pozlarında «kavga etmeyin çocuklar» diye, veya «ülkücüler bir yanağınıza vuruyorsa, siz öteki yanağınızı da uzatın» diye bireysel insan psikolojisi üstüne bir şeyler yazmağa çağırmak, doğrusu kolay kolay akıl alır şey değil. Kuşkusuz, terörün hiç bir türü alkışlanamaz. Çünkü terörle bir yere varıldığı, tarihte görülmemiştir. Hele hele işçi sınıfı savaşımında, terör her zaman işçi sınıfının kavgasına zarar vermiştir. Ne ki, devlet terörünü görmezden gelerek, bir anlamda bu devlet terörüne karşı canını koruma telaşına sürüklenmiş gençlerin, bu tür çılgınlıklarını da, olan bitenlerin tek nedeniymiş gibi göstermek, daha büyük bir yanılgıya düşmek oluyor.

İkincisi; Sayın Ecevit'in öz eleştirisi de insanı kandırmıyor. Sayın Ecevit'in 22 aylık iktidarı süresince TRT'yi sağlıklı bir çizgiye getirmeğe değil, olduğu gibi sürüklenmeye bıraktığı biliniyor. Nitekim Sayın Ecevit'in o büyük buluşu TRT Genel Müdürü Cengiz Taşer'in, TRT.'yi on bin marka nasıl satıverdiği ortada. Ayrıca, anımsadığımız kadarıyla Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Başkanı Aziz Nesin'e, Hükümet kontenjanından TRT yönetim kuruluna seçilecek kişilerden birinin TYS üyesi yazarlar arasından olacağına dair verilen sözün unutulduğu da nedense bugün unutuluyor. Üstelik, terörü konu edinmiş (ama devlet terörünü konu edinmiş) bunca şiirin, romanın, öykünün ve oyunun da farkında değil Sayın Ecevit. Çünkü biliyoruz, Sayın Ecevit'in nicedir edebiyatla filan da uğraştığı yok. Okur olarak uğraştığı yok. Öyleyse, ne bu öz eleştiriyle kendini kurtarabilir, ne de TRT'yi savunabilir. TRT, Sayın Ecevit döneminde dahi, değil yazarlarımızın terörle ilgili romanlarından, öykülerinden, şiirlerinden söz etmek, yazarlarımızın kitaplarının adlarının dahi anılmasını yasaklamıştı. Örneğin, Ecevit dönemi TRT Haber Dairesi Müdürü bir eski ozanın (ozancığın), «kitapların adlarını anmak reklamdır, ücret almak gerekir» dediği hâlâ

kulaklarımızda çınlıyor. Sayın Ecevit'in bunlardan dahi haberinin olmaması doğrusu, inanılır şey değil...

22 aylık iktidarları döneminde kitap kağıtlarına birkaç kez zam getirmekten öte yazarlarımıza hiç bir şey vermeyen, 142. madde prangasını dahi kaldırmağa yanaşmayanların, şimdi yazarlarımızı suçlamağa kalkışmaları, gerçekten ibret verici...

EDEBİYAT CEPHESİ

(Edebiyat Cephesi 1—15 Nisan)

KAĞIT SORUNU

Türkiye Yazarlar Sendikası ile Yayıncıları Derneği ve Yayıncılar Kooperatifi Yöneticileri, 19 Mart 1980 günü TYS Genel Merkezinde, kâğıt ve öteki sorunları için ortaklaşa bir basın toplantısı düzenlemişlerdir. Hemen bütün yayımcıların katıldığı bu görkemli basın toplantısında üç kuruluş adına TYS 2. Başkanı Demirtaş Ceyhun'un okuduğu basın toplantısı metnini aşağıda tam olarak yayımlıyoruz.

Ülkemizde ekonomik ve siyasal bunalımın kültür alanını da etkilediği, özellikle birbirini izleyen kâğıt zamlarının, buna bağlı olarak kağıt karaborsasının kitap maliyetlerini ve dolayısıyla fiyatlarını alabildiğine yükselttiği yükselen bu fiyattan oransal olarak yayıncı ya da yazar payı artış göstermezken karaborsacı, aracı ve spekülasyoncu kârlarının alabildiğine arttığı ve tüm bunların ülkemiz kültür yaşamında olumsuzdan da öte öldürücü, yok edici etkileri artık kamu oyunca da anlaşılmaya başlanmıştır. Bu konuda daha aydınlatıcı ve ayrıntılı açıklamalar yapmak, bir ülkenin can damarlarından biri demek olan kültürel yaşam üzerinde dolaşan ağır tehdidi daha ayrıntılı olarak kamu oyuna duyurmak için, ülkemiz yazarlarının meslek örgütü Türkiye Yazarlar Sendikası ve yayıncı örgütleri olarak Yayıncılar Derneği ve Yayıncılar Kooperatifi sorumluları, aşağıdaki ortak açıklamayı yapmayı gerekli gördük.

1 — Bugün ülkemizde kültür ve sanat alanında yayın yapan 100'e yakın kuruluş bulunmaktadır. Güç ve değişken piyasa koşulları içinde üretim yapan ve elde edebilecekleri kârın önemli bir bölümünü aracıya ve spekülatöre kaptırmaktan kurtulamayan bu kuruluşlar, henüz yeterli bir düzeyde olmasa bile, son zamanlarda güçlerini birleştirme zorunluluğunu duymuşlar ve

bu alanda bazı olumlu adımlar atmışlardır. Bugünkü koşullarda bu nitelikte bir yayıncılığın kârlı bir yatırım alanı olmaktan çok, özveriye dayanan kültür emekçiliği niteliğinin ağır bastığını belirtmek isteriz.

Şu anda karşı karşıya bulunulan kâğıt sorununun özü ise kısaca şöyledir: Ülkemizde gazete kâğıdı diye anılan 54-60 gramlık kâğıdın yıllık tüketimi 145-150.000 ton dolaylarındadır. 90 — 100 bin tonluk yerli üretimden, 40 - 50 bin tonu dış alımdan karşılanan bu miktarın büyük bölümü gazete tüketimine harcanmaktadır. Kitap için tüketilen yıllık kâğıdın miktarı 10-15 bin, bunun kültür ve sanat yapıtlarına ayrılan bölümü ise sadece 5000 ton dolayında bulunmaktadır. Bir başka deyişle, Türkiye'de gazete kâğıdı genel tüketiminde kültür ve sanat yapıtlarına düşen miktar yüzde 3'tür. Aynı miktarın genel nüfusa oranlanması ise daha acı bir olguyu ortaya koymaktadır: 1 kişiye düşen yıllık kâğıt miktarı 110 gram. Yani 10 formalık bir kitapçık! Bu rakamlar karşısında ülkemizde kitap yayıncılığının ciddi bir endüstri, yazarlığın ciddi bir meslek olduğunu ve devletin ciddi bir kültür politikasına sahip bulunduğunu söylemeye sanırız kimsenin dili varamayacaktır.

Kamu iktisadi kuruluşu olarak görev yapan SEKA, ülkemizde kâğıt üreten başlıca kuruluştur. Devlet, kâğıt üretimi alanında artan nüfusa ve çağdaş gereksinimlere hiç bir zaman ayak uyduramamış ya da uydurmak istememiştir. Kâğıt fabrikalarının kimi hammaddeler ve araçlar açısından tümüyle dışa bağımlı oluşlarının yanısıra üretilmiş kâğıt yönünden de dışa bağımlılığı sürdürme yönündeki ısrarlı tutum, ülkemizde kültürün gelmiş geçmiş iktidarlarca ciddiye alınmadığının en belirgin kanıtlarıdır. Türkiye gibi kâğıt hammaddesinin bol olduğu bir ülke için, bu, bağışlanamayacak bir hatadır.

Kâğıt üretimi alanında uygulanan çarpık politika, doğal olarak kültür alanına yansımış, kâğıt tüketimi alanında günlük basına büyük ayrıcalıklar sağlanmış, bu ise korkunç israfa, spekülasyona ve karaborsaya olanak tanımıştır.

Anayasamızda şöyle bir hüküm yer almaktadır: «Gazete ve dergiler, Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerin veya bunlara bağlı kurumların araç ve imkânlarından eşitlik esasına göre faydalanır.»

Bu çağdaş hükmün, kapsamına kültür hizmeti görmekte olan yayınevleri de alınarak genişletilmesi gerekirken, tam tersi olmuş, hükümetler zaman-zaman günlük basına ayrıcalıklar ta-

nıyan kararnameler çıkarmışlar, fakat örneğin, çoğu fikir, sanat ve meslek alanlarında hizmet gören dergiler bu ayrıcalıkların dışında tutulmuşlardır. Günlük basına hiçbir denetim uygulamadan, indirimli ve bol miktarda kâğıt tahsisi yapılmaktayken, yayınevleri karaborsacının ve spekülatörlerin eline ve insafına teslim edilmiştir. Mevcut hükümetin aldığı son kararla günlük basına indirimli kâğıt tahsisine son verilmiş olmakla birlikte, yayınevlerine uygulanan kâğıt tahsisi politikasında henüz herhangi bir belirgin değişiklik görünmemektedir. Bu konuya ilişkin olarak istek ve görüşlerimizi şöyle sıralayacağız:

a) Anayasamızın ilgili hükmü, kültür hizmeti gören yayınevlerini de kapsayacak biçimde genişletilmeli, basına olduğu gibi yayınevlerine de vazgeçilmez kamu kuruluşu niteliği kazandırılmalıdır.

b) Kâğıt yokluğu, karaborsa ve spekülasyon nedeniyle kitabı çıkarılamaz duruma gelen yazarın, kitap basamaz duruma gelen yayınevinin, olağanüstü fiyat artışı karşısında kitap alamaz duruma gelen okurun ortak sorununu çözecek bir hükümet kararnamesi çıkarılarak, SEKA'dan kâğıt alımında yazar ve yayınevi istekleri de hiç değilse günlük basına uygulanan öncelikler çerçevesinde ele alınmalıdır.

2 — Kâğıt sorununun yanısıra, PTT ücretlerine uygulanan zamlar da önemli bir sorun olarak karşımızda dunmaktadır. Bilindiği gibi ülkemizde kitap dağıtım örgütleri gelişmemiş durumdadır. Dağıtım olanakları uzak bölgelerin gereksinimini karşılayabilmekten uzaktır. Uzak yörede bulunan okur, yöresindeki kitapçıda bulunmayan kitabı edinme olanaklarından büyük ölçüde yoksun bulunmaktadır. Bu durumdaki okurun tek çaresi, gereksindiği kitabı yayınevinden istemektir. PTT ücretlerine son olarak yapılan ezici zamlar nedeniyle uzak yörede bulunan okurun kitap edinme olanağı tümüyle yok edilmiştir. Bu gün PTT taşınım fiyatları ile kitap fiyatları hemen hemen özdeşleşmiş bulunmaktadır. Örneğin 50 TL. değerindeki kitabı PTT aracılığı ile okura iletebilmek için aşağı yukarı aynı değerde pul yapıştırmak gerekmektedir. Maliyet artışları nedeniyle zaten astronomik artış gösteren kitap fiyatları, aşırı düzeyde PTT ücretinin de eklenmesiyle bir kat daha artmış, bunun doğal sonucu olarak da PTT yoluyla yayınevlerinden kitap istekleri sıfır düzeye inmiştir.

Bu konuda yazar ve yayınevi örgütleri olarak isteğimiz şudur. PTT kişilerin kitap isteklerini karşılama yönünde özel bir

tarife uygulamalı, uzak bölgelerde yaşayan yurttaşların kitap okuma olanağı yeniden sağlanmalıdır.

3 — Yazar ve yayımcı olarak ekonomik sorunlarımızın ayrılmaz bir parçasını da, siyasal nitelikli sorunlarımız oluşturmaktadır. Ülkemizde kültürün sağlıklı bir biçimde gelişmesi, kültür emekçilerine gerekli saygının gösterilmesi, bu alanda güvenli, güvenceli çalışma ortamının sağlanması başta Anayasa olmak üzere yasalarımızın da buyruğudur. Yöneticiler, anayasal ve yasal buyruklara uymakla yükümlüdürler.

Böyleyken anayasal ve yasal güvence altındaki kitabevleri saldırıya uğramakta, keyfi nitelikte tutumlarla basılabilmekte, yayımcılar sorgusuz sualsiz gözaltına alınabilmekte, yayınevlerince gönderilen kitap kolilerinin alımında PTT'lerde olmadık güçlüler çıkartılmaktadır.

Anayasaya göre, bir kitabın toplatılabilmesi için yasaca belirlenen bir suçun işlenmesi yargıcın toplatma kararı vermesi gerekir. İvedili durumlarda da yasaca yetkili kılınan merci kitap toplatabilmekte, fakat toplatma kararını 24 saat içinde mahkemeye bildirme yükümlülüğünü taşımaktadır. Bu karar mahkemece 3 gün içinde onaylanmazsa hükümsüz kalmaktadır.

Aslında bu düzenleme de çağdaş bir nitelik taşımamaktadır. Çünkü özünde, kitap yolu ile suç işlenebileceği var sayımından hareket edilmekte bu da düşüncenin suç olamayacağı anayasal hükmüyle çelişmektedir. Ancak uygulamada bu düzenlemeye bile uyulmadığı görülmektedir.

Daha da acısı, bu gibi keyfi ve antidemokratik tutumlarla, kitap neredeyse silah gibi, uyuşturucu madde gibi tehlikeli bir suç unsuru olarak kamuoyuna sunulmakta, insanlarımız ekmek kadar, su kadar gereksinimleri olan kitaptan okuma ve öğrenme eyleminden korkar duruma getirilmektedirler. Bu çağdışı bir tutumdur. Vahşettir, akıl almaz bir geriliktir. Ülkemize toplumumuza karşı işlenebilecek en ağır bir suçtur. Böylece, bir başka deyişle, bir kitabı yayınlamanın binbir güçlüğünü aştıktan sonra, onun korunması sorunu ile karşı karşıya bulunmaktayız. Yazar ve yayıncı örgütleri olarak buradan tüm yöneticilere, hükümete, tüm sorumlulara ve hakkında soruşturma açılmamış kitapların görüntülerini bile televizyon ekranlarından silah görüntüleriyle birlikte yansıtan, aynı şeyi gazetelerde yapan basın ve yayın sorumlularına sesleniyoruz: Kitaplardan elinizi çekin. Kitap düşmanlığına son verin. Yazarlara, yayıncılara, kitapçılara yapılan baskıların, saldırıların karşısında tüm gücümüzle, elbirliğiyle çı-

kacağımızı, çağdışı uygulamaların sorumlularının yakalarını bırakmayacağımızı, bu alanda hem ülkemizde, hem dünya ölçüsünde kamu oyunu bilgili kılmak, uyarmak için tüm olanaklarımızı seferber edeceğimizi herkes bilmelidir.

4 — Sanat ve kültür alanında kitap tirajlarının ortalama olarak 5000 dolaylarında bulunduğu, çoğu orta sınıftan, memur, öğrenci, işçi olan okurun alım düzeyinin hızla düşmekte olduğu ülkemizde, yayın alanındaki çelişkileri, yazar ve yayıncı arasındaki ilişkide yoğunlaştırmanın yanlış ve zararlı bir tutum olacağı kanısındayız. Bugün, kültür alanının topluca savunulması sorunu ve göreviyle karşı karşıya bulunmaktayız. Ülkemizde yazarlık ve yayın alanının yetkili ve güçlü örgütlerinin sorumluları olarak, bu anlayış çerçevesi içinde çözülmeyecek hiçbir sorunumuzun bulunmayacağı inancındayız. Türkiye Yazarlar Sendikası, Yayıncılar Derneği, ve Yayıncılar Kooperatifi olarak telif hakları sorunlarının çağdaş ve akılcı bir tutumla düzenlenmesinde, yazarlar ve yayınevleri arasında tek tip sözleşmeler oluşturulmasında, bunların düzgün işleyişinin denetlenmesinde gereken tüm iyiniyeti ve çabayı göstereceğimizi, bunun da ötesinde karşılıklı ilişkilerimizi gerek mesleki çıkarlarımız, gerekse kültür alanının demokratikleştirilmesi ve güçlendirilmesi yönünde sürdürmeye ve geliştirmeye kararlı olduğumuzu, yazar ve yayıncı örgütlerinin bir araya gelmeleri bakımından tarihsel bir nitelik taşıdığına inandığımız bu toplantı dolayısı ile kamuoyuna duyuruyoruz.

Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS)
Yayıncılar Derneği (YAY-DER)
Yayıncılar Kooperatifi (YAY-KO)
(Edebiyat Cephesi 1-15 Nisan)

KÜLTÜR BÜYÜK ÖDÜLÜ

Kültür Bakanı Tevfik Koraltan tarafından oluşturulan bir özel kurul, Kültür Bakanlığı Büyük Ödülünü Necip Fazıl Kısakürek'e verdi.

CHP iktidarı döneminde çıkarılan bir yönetmelikle kurulan ve her yıl 29 Ekim günü Yüksek Kültür Kurulu kararıyla verilmesi öngörülen ödül, ilk kez geçen yıl Yaşar Nabi Nayır'a verilmişti.

Ödülün verilişinin üzerinden bir yıl geçmeden, bakanın buyruğuyla, Bakanlık Müsteşarı Emin Bilgiç, Müsteşar Yardımcısı

Burhanettin Yılmaz ve Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel'den oluşturulan özel kurul, ödülün Necip Fazıl Kısakürek'e verilmesini kararlaştırdı. Bunun üzerine bakan, ödül karşılığı 250 bin liranın Kısakürek'e verilmesi için ödeme emri çıkardı. Bu ödeme emri Sayıştay'ın onayından geçerse, ödül Kısakürek'e törenle verilecek.

(Sanat — Temmuz)

NECİP FAZIL'A SULTAN-ÜŞ ŞUARA ÜNVANI VERİLDİ

Türk Edebiyatı Vakfı tarafından, AKM (Atatürk Kültür Merkezi) Konser Salonu'nda, ünlü şairimiz Necip Fazıl Kısakürek'in, 75. doğum yıldönümü münasebetiyle düzenlenen törende; Kültür Bakanlığı adına, Kültür Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç, Kısakürek'e bir plâket, 250 bin lira ve bir şahadetname verdi. Türk Edebiyatı Vakfı da şaire Sultan-üş Şuara (Şairler Sultanı) ünvanını verip, bir plâket ve bir şahadetname ile ödüllendirdi.

Ahmet Kabaklı'nın açış konuşmasıyla başlayan törende, Milli Eğitim Bakanı Orhan Cemal Fersoy ve Kültür Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç de birer konuşma yaptılar. Daha sonra söz alan Tercüman Gazetesi sahibi Kemal Ilıcak, Necip Fazıl'ın şimdiye kadar yayımlanmamış şiirlerini bir kitapta toplayacaklarını ve kitabın gelirinin de şaire bırakılacağını açıkladı. Prof. Dr. Ayhan Songar, Prof. Dr. Süleyman Yalçın ve Prof. Dr. Recep Doksat da şairi çeşitli yönleriyle anlattılar. Necip Fazıl'ın şiirlerinden örnekler sunulduğu, tiyatro eserlerinden bazı bölümlerin oynandığı ve bestelenmiş bir şiirinin de seslendirildiği törende, Necip Fazıl da bir konuşma yapıp, sevdiği bir şiirini okudu.

(Hisar — Temmuz)

SULTANÜ'Ş ŞÜARA

Ahmet KABAKLI

Edebiyatla biraz ilişiği olanlar, «Sultanü'ş şuarâ»nın ne demek olduğunu bilirler. Türk-Osmanlı geleneğinde, yaşayan en büyük şairlere, devirlerin edebiyatçıları tarafından verilen yüceltme ünvanıdır. Bu bir manevi tac'dır ki, büyük şairler onu ancak, kelimeye, düşünceye, hayâle, mecaza olan tasarruf güçleri ile hakkederler. Yoksa Sultanü'ş şüarâlık kimselere, devlet eliyle bir samur kürk gibi giydirilemez. Devirler içinde ancak Bâki ölçüsünde müstesnalara nasib olmuştur.

Sultanü'ş şuarâ geleneği, Osmanlı'dan çok önce Arap'ta, Roma'da ve eski Greklerde de vardı. Yâni, sözü altınların üstünde tutan köklü milletler, yaşayan en büyük şairlerini seçiyorlardı ki, herkes sırasını ve derecesini bilsin; orada-burada rastgele adamlar yahut basit kin ve ideoloji hizipleri, kendilerini veya bazı tafra satıcıları «büyük şair» ilân etmeyen kalkmasınlar.

Devrimiz Türkiye'sinde, her sahada olduğu gibi, sanat, edebiyat ve hele şiir bahsinde de kıyı .etler alt üst edilmiştir. Sanatkârlar, gerçek varlıkları ile değil de, propagandanın reklamın paranın ve kabuk halinde ideolojilerin zoru ile ayakta tutulmakta, şöhret sahibi yapılmaktadırlar.

Hattâ devlet ve basın araçlarını ellerine geçiren kişiler, gerçek değerleri anınayarak unutturmayı, onları küstürmeyi, kötü ve eksik göstermeyi bile başarmaktadırlar. Konsolosluklar, elçilikler gezip, vatanın, milletin aleyhinde konuşup kendisini demirperde ülkelerine davet ettiren zavallılar; dernekler, vakıflar, ve ahbap jürileri kurdurup, «ödül»lere konanlar, sanat âlemimizi de, kaçakçılık, karaborsacılık ve beyaz zehir pazarlarına döndürmektedirler.

*
**

İşte TÜRK EDEBİYATI VAKFI ilgilileri, sanat âlemimizi kurutan bu değerler anarşisinin, tahribât ve kâtliâmına daha fazla razı olamadıklarından, hiç olmazsa çok açık ve en büyük bir hakkı, onu yıllardan beri eşsiz gücü ile haketmiş bir şaire teslim etmeye karar verdiler.

Bugün yaşayanlar arasında, edebiyata namzet görünen şair NECİP FAZIL KISAKÜREK'tir. Bu Üstad'ın 75. doğum yıldönümünü güzel ve kutlu bir fırsat bildiler. 25 Mayıs 1980 günü, ona «Yaşayan en büyük şairimiz» (Sultanü'ş şuarâ) manevi tacını giydirdiler.

Necip Fazıl Kısakürek'in 75. doğum yıldönümü ve Sultanü'ş şuarâlık törenleri, hakkiyle muhteşem oldu. Sanat, fikir, ilim ve basın hayatımızın seçkinleri ve muazzam bir gençlik topluluğu, üç saattan fazla süren bu töreni, kendinden geçme hali içinde takip ettiler. Başta Necip Fazıl'ın zihinlere zindelik, ruhlara ferahlık veren harika konuşması, üstadın şiirleri ve bazı piyeslerinden parçalar, belki hiçbir sanat hadisesinin veremeyeceği geniş alâka, hatta huşû ile dinlendi. Prof. Ayhan Songar, Prof. Süleyman Yalçın ve başkaları, üstadın şiir ve fikirlerini

zulüm ve zindan çilelerini, sanatındaki büyük ıstırabı dile getirdiler.

Türk Edebiyatı Vakfı'nın hazırladığı bu ihtişamlı törene başta Kültür Bakanlığı olmak üzere, devlet de katıldı. Kültür Bakanlığı, «Türkçeye, Türk kültür ve sanatına büyük hizmet vermiş» olan şairimizi bir «şilt» ve nakdi armağan ile mükâfatlandırdı. Milli Eğitim Bakanı ve Kültür Bakanlığı Müsteşarı, törende hazır bulunarak üstad hakkında güzel konuşmalar yaptılar. Başbakan Demirel ve MHP Genel Başkanı Türkeş, şairi, telgraflarla kutladılar. Tercüman Gazetesi sahibi Kemal Ilıcak, Necip Fazıl'ın, yalnız kendi kasasında olup da, bugüne kadar yayımlanmamış şiirlerinin neşredileceğini açıkladı.

Böylece, devletin, edebiyat, sanat, fikir, ilim mahfillerinin, basının, üniversitemizin ittifakları ile, Türk milleti, bu ihtişamlı törende büyük çileler, ıstıraplar çekmiş şair evlâdına, Sultanü'ş şuarâlık tacı giydirmekle ferahladı, hoşnut oldu.

(Tercüman — 28 Mayıs)

TÜRKİYE'DE İLK KEZ BİR DİL VE EDEBİYAT KURUMUNUN ÇALIŞANLARI GREV YAPTI

GENEL YAZMAN CAHİT KÜLEBİ

— **Sayın Külebi, TDK'da sürdürülen grev konusunda bilgi verir misiniz?**

— Geçen yıl yaptığımız anlaşma üzerine 1 Ocak 1980'de bir taslak hazırlanmıştır. Sendika ile görüşmelerimizden sonra günün koşullarına göre arkadaşların istekleri gözönüne alınmıştır.

Geçen yıl 60 kişi çalışıyordu. 60 kişiye ödenen ücret toplamı 11.200.000 lira idi. Çalışanların sayısı bu yıl 50 kişidir. 60 kişiye 11.200.000 lira öderken 50 kişiye, 20 milyon lira ödemeyi kabul ettik. Bugün aldıkları ücretlerinin yüzde yüz artırılmasını kabul ettik. Arkadaşlar, yani sendika sözleşmeyi imzalamadı. İmzalanmış olsa idi, 1 Ocaktan itibaren aradaki farkı da alacaklardı. Yine de alacaklar.

TDK'ın önündeki sergilerinde yalnız net aldıklarını gösteriyorlar kamuya. Yan ödemeleri gözönünde bulundurmuyorlar. Bizim son anlaşma isteğimiz, yan ödemelerle birlikte yüzde yüz bir artırmayı kabul etmekti. Ediyoruz da.

Ben kendi cebime yönelik, işçinin emeğini sömüren kişi değilim. Genel yazmanım. Kurum Atatürk'ün bilime, dile yönelik,

ülkeye yararlı olabilmek amacıyla bıraktığı bir yerdir. Bunun kapanmaması için çalışıyoruz. İşveren kendi hesabına mı çalışan kişidir? Bu sizlerin de üstünde duracağınız konudur.

İlkokul mezunu işçiye, yeni taslağa göre, yan gelirleri ile birlikte 12 bin küsur lira ödemeyi kabul ettik. Bunlar odacılarımız. Ayrıca mesaileri de var. Bin liranın üstünde mesai alacaklar. Gelecek yıl için 15 bin küsur lira ödeyeceğiz.

Yüksek Okul mezunu için, 16 yıl çalışanlara uygulamak istediğimiz ücret ise şöyle:

Bu yıl 15.721 net, gelecek yıl 18.885 net ödeyeceğiz.

21 yıldır çalışan odacı İhsan'ı örnek verirler. Geçen yıl 8.943 lira alıyordu. Bu yıl 16.245 lira, gelecek yıl 19.292 lira ödeyeceğiz. Bir de vergisi, sigortası, brütü var işin. İşçi elbette eline geçecek parayı, geçimini düşünecektir. Gelelim devlet sektörüne, kimi yerlerde tek tük bu ücretlerin üstünde alanlar olabilir. Kurumun vereceği o örneklerle karşılaştırılmamalı. Birinci derecedeki memurun aldığıyla karşılaştırılmalıdır

Yürütme kurulu üyeleri 4200 lira alıyorlar. Benim aldığım nedir? Genel yazman olarak onlardan çok mu alıyorum?

İşçilerin oransız isteklerinin Kurumun geleceğini sarsacağı düşünülüyor. Yapacaksak, üreteceksek, birlikte üretelim. Bakalım gelecek yıl ne gösteriyor? Kurum, sıkıntıya düşüp kapatılsın mı? Amacımız nedir? Ne yapmak istiyoruz.

Benim ne gibi bir niyetim olabilir? Yürütme kurullarındaki arkadaşların ne düşüncesi olabilir?

Yıllardır birlikte çalıştıklarım, arkadaşlarım, sevdiklerim onlar benim. Üzülüyorum. Hepsiyle dost, kardeş kalmak istiyorum. Onlara ters düşmek istemiyorum. Ama kurumun gelirini aşacak boyuttaki istekleri nasıl karşılanır? Gelecek yıl karşılayabilecek miyiz?

Önümüzdeki hafta toplanıyoruz. Yönetim Kurulu üyeleri ile görüşeceğiz. Olanaklarımız içinde çözüm getirmeye çalışacağız.

Biz de Kurum çalışanları gibi, grevciler gibi bir açıklama yapsaydık. Kamu işin içyüzünü öğrenecekti. Onlar bildikleri gibi, bir patronu karşılarına almış gibi, kendi görüşlerine göre bilgi veriyorlar. Bizim yüzde yüz artırma taslağımızdan kimsenin haberi yok. Eski ücretleriyle, ya da üç bin lira gibi bir zamla bu işi kapatmak istemedik. İstemiyoruz da. Grevi kendileri yarattılar. Bakın Türk Dili Dergisi çıkmadı. Grevi 26 Nisanda başlattılar. Ayın 26'sında çıkan, dağıtıma verilen dergi basılmadı daha.

Kurumun yararlı olması, işlerin aksamaması dileğindeyim. İsteğindeyim.

ALİ PÜSKÜLLÜOĞLU:

— Sayın Püsküllüoğlu, bu grev için siz ne diyorsunuz?

— Ali Püsküllüoğlu olarak bir şey söylecek değilim. Kurumda çalışanlar olarak söyleyeceklerimi değerlendirin. Kurumda daha önce zaman zaman yöneticilere de söyledik. Başta kurumun çalıştırdığı kişilere yaşam koşullarına uygun bir para vermesi gerekiyor. Ayrıca, Kurum çalışanlarının Kurum çalışmalarına her bakımdan katılmaları da kimi sorunları daha aza indirecekti. Çok çeşitli önerilerimiz olabilir bu konularda. Hem bilimsel çalışmalarında, hem bunların ürüne dönüşüp topluma sunulmasında. Çalışanlar olarak, şimdiye dek bizden yeterince yararlanılmamıştır. Umarız bu grevden sonra önerilerimiz, gözönüne alınır. Kurum daha iyiye yönelir.

GREV KOMİTESİ BAŞKANI
MAZLUM BEYHAN

— 26 Nisan'da başlattığınız TKD grevi hâlâ sürüyor. Bir anlaşmaya gidemediniz mi? Nedenini açıklar mısınız?

Türk Dil Kurumu'nda çalışan işçilerin ücretleri, günümüz koşullarına göre, hiç bir işyerinde uygulanmayacak kadar düşük. Örneğin: 23 yıldır çalışan işçinin net geliri 5200 lira. Ben de Kurumda çalışıyorum. Yüksek öğrenimliyim. 4.100 lira alıyorum. Tüm sosyal haklar ve ikramiye dahil 6.200 lira alıyorum. İsteğimiz, ücretlerimizin artırılmasına yöneliktir.

Geçen yıl, aylık 4.659 lira, sosyal yardım 2.813 lira, toplam 7.286 lira.

Bu yıl, net aylık 7.750 lira, sosyal yardım 7.165 lira, toplam 14.915 liradır istenilen para.

— Kurumun isteğinizi karşılayabilecek geliri var mı? Kaynakları örneğin!

— Kaynakları var. TDK'nın 42 milyon liralık geliri var. Biz bunun 25 milyonunu istiyoruz. İsteğimiz bu rakama ulaşıyor. Kalan 17 milyon lira, kitap, dergi, bina giderleri için yeterli diyoruz.

— Kurumun geliri verdiğiniz rakamlara göre, öteki giderler için az gibi geliyor. Gelirleri artırılabilir mi?

— Kurumun gelirleri artırılır.

Atatürk Hisse Senetlerinden İş Bankası'ndan gelirimiz. var Onu artırmak elimizde değil. Kurum, yayınlarından dolayı zarar etme politikasından vazgeçebilir. Zarar ediyoruz, diyorlar Biz böyle görmüyoruz. Kâr etmeyebilir. Ama yayınlar kendi geliriyle yetinebilir. İşletme giderleri fazla. Çok büyük binada oturuyoruz. Eski bina işimizi yürütmeye yeterli idi. Büyük bina kiraya verilerek, daha çok gelir elde edebilirdik. Yalnız yakacak giderleri 9 milyon lira. Bu giderlerden kurtulmak kazançtır.

Haftasonu konuşmaları yapılıyor, Kurumda. On üç kişinin izlediği bu konuşmalar kitaplaşıyor. Bu savurganlıktır. Hiç satılmayan, yalnızca konuşmacılara doyum sağlayabilen bu kitapların basılması gerekli mi?

İsteklerin çok olduğu (Sözcük Türleri I. II. Cilt) kitabın yeni baskıları yapılmıyor.

Bizlere denilir ki: «Burada çalışmanın onuru yeter!» Mademki böyle; çeşitli yerlerden geliri olan, kişiler kurullarda. Kurullara gelebilmek için bir yıl öncesinden kulis çalışmaları yapıyorlar. Onlar yalnız bu onuru taşısalar, bir ücret istemeseler olmaz mı? Ücret için mi, yoksa oturumlarda bulunmak için mi, yani (onur) için mi yapılıyor kulisler.

GREV KOMİTESİNDEN SEVGİ ÖZEL:

— Kurum daha az işçiyle işlerini yürütemez mi?

— Dille ilgili, bilim dallarında, üretici olan 16-17 kişi var. Bu 16 kişinin kurumun bilim işlerinin gerektiği biçimde, eğitsel ve parasal sorunları çözümlenirse, elbette yürütülür. Bunların dışında kalan 30 kişi kurumun çeşitli bölümlerindeki işleri yürütüyor. Aslında dille ilgili bilim dallarındaki kişilerin çoğaltılması gerekir. Örneğin kurumda 60 kişi çalışıyordu. Çalışanların kimileri ücret yetersizliğinden ayrılıp başka yerlere geçtiler. İşe yarayacak, yetişmiş kişilerin ayrılması da kurumun işlerinin aksamasına neden oluyor. Yeni alınanlar, işsizlik nedeniyle giriyorlar, sonra gülünecek kadar az bir ücretle çalışamayacaklarını anlıyorlar. Her işi öğrenmiş, yetişmiş personelin dağılması yerine günün koşullarına uygun ücret verilmesi gerekir.

Not: Kurumda çalışanların ücretlerinin geçen yıl düşük olduğu saptanıyor. Genel Yazmanın açıklamasına göre bu yıl verilmek istenen zam yüzde yüz. Yıllık 20 milyon lira. Yıllık ortalama işçi başına brüt 400 bin lira tutuyor.

Mazlum Beyhan'ın yanıtlarında belirtilen istek, 25 milyon lira. Yıllık ortalama işçi başına brüt 500 bin lira tutuyor.

Mazlum Beyhan der ki: «Yayınlar zarar etme politikasından vazgeçebilir.» Ne kadar kazanç sağlayabilir acaba! İsteklerinin yalnız onda birini karşılayabilir mi?

Kurumun amacı, bilime ve kültüre yönelik olup, okura geniş uzanabilmektir.

Kurumun belli gelirleriyle, personel, yakacak vs. giderleri karşılanıyor. Üretim kâr olarak yok. Yakacak giderinin hepsi ortadan kaldırılsa, gelecek yılki isteklerini karşılayabilecek mi o para?

Edindiğimiz bilgilere göre, çalışanların bu yılki istedikleri, devlet sektöründe çalışan memur maaşlarından fazla. İşçi statüsünde olabilirler ama hepsi masa memuru. Beden işçisi değiller.

TDK dilimize, yazınımıza büyük yararlar getiren çalışmalar yapan bir Kurumumuzdur. Bu tür sorunlarla çalışmaların aksaması büyük kayıptır. Umarız daha büyük kayıplar olmadan kısa sürede, Kurum yöneticileriyle, çalışanlarıyla bir bütün olarak işler duruma gelir. (Sesimiz — Haziran, Temmuz)

TÜRK DİL KURUMU'NUN 17. KURULTAYINDA, ESKİ YÖNETİM KADROSUNA YENİDEN GÖREV VERİLDİ

Nilgün TARKAN

17 Türk Dil Kurultayı buruk bir hava içinde yapıldı. Atatürk Dil Akademisi kurulması yolundaki açıklamalar, kurum üyelerini tedirgin etmişti. Üyeler konuşmalarında bu rahatsızlığı dile getirdiler. Ayrıca Akademi'nin kurulacağı yolundaki açıklamanın zamanlamasının kasıtlı olduğu görüşü etkindir. Üyelerin bir bölümüne göre, açıklama kurultayın başlangıç günlerine özellikle denk getirilmişti.

Verilen bir önergeyle kurum üyelerinden oluşan 5 kişilik bir komitenin Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreteri'yle görüşme yapması karara bağlandı. Şerafettin Turan, Cahit Külebi, Necmettin Sahir Sılan, Enver Ziya Karal ve Afet İnan'dan oluşan komite görüşme sağlanırsa Konsey'e kurum çalışmaları hakkında bilgi verecek.

Üç gün süren kurultayda kurum ödüllerinin sayısı azaltıldı. 11 olan ödül sayısının etkinliği azalttığı görüşüyle ödül sayısı 6'ya indirildi. Buna göre Türk Dil Kurumu ödülleri her yıl yazın ve bilim olmak üzere iki alanda verilecek. Yazın ödülleri kendi arasında a) şiir, b) roman ve öykü, c) çocuk yazını, ç) deneme,

gezi, eleştiri, inceleme, anı günlük ve oyun, d) çeviri olmak üzere beşe ayrılıyor. Bu ödüller için toplam 250 bin lira para armağanı konuldu. Ayrıca ödül yönetmeliğinde yapılan bir değişiklikle ödül alanlara 5 yıl sonra yeniden başvurma hakkı tanındı. Daha önceki uygulamaya göre kurumdan bir kez ödül alanlar bir daha ödüle hak kazanamıyorlardı.

Kurultayda ayrıca «Yaşayan Atatürk» konulu bir kompozisyon yarışması açılması kararı alındı. Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü nedeniyle düzenlenecek bu yarışma öğrencilere yönelik olacak. İlkokul, ortaokul, lise ve dengi ile üniversite öğrencileri yarışmaya katılacaklar ve alanında değerli görülen yapıtlar 4 ayrı kitap halinde bastırılacak. Ödül miktarını ise yönetim kurulu saptayacak.

KURULTAY'IN AÇILIŞI

Kurultay normal olarak yapılması gereken tarihten 3 ay kadar sonra 28 Ekim günü başladı. Açılış törenine Devlet Bakanı Başbakan Yardımcısı Zeyyad Baykara ve Anayasa Mahkemesi Başkanı Şevket Müftügil ve üyeler katıldılar. Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Nurettin Ersin, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Nejat Tümer, Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlam ve Danıştay Başkanı Ragıp Tartan kurultaya başarı telgrafı göndermişlerdi.

Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Şerafettin Turan açış konuşmasında, kuruma yöneltilen eleştirilere ve suçlamalara değindi. Prof. Turan bu konuda şöyle konuştu:

«Türkçe terimler konusunda Atatürk'ün belirttiği sonuca ulaşabilmek için, Türk Dil Kurumu olarak çabalarımıza, her alandaki uzmanların ve ilgili kuruluşların destek olmasının gerektiğine inanıyoruz. Bu işbirliğinin yanı sıra, ulusal kültürümüzün ana öğelerinden olan özleşmiş Türkçenin daha da yaygınlaşabilmesi için «Kâğıt»ın yalnız bir sanayi ürünü olarak değil, eğitim ve kültürün ana aracı olarak görülmesini dilemekten geçemeyeceğim.

16. Kurultaydan bu yana kuruma ve çalışmalarımıza karşı değişik nedenlerden kaynaklanan eleştiriler, kapalı ve açık suçlamalar eksik olmadı. İyiyi, doğruyu, güzeli bulmak için yapılan uyarıları her zaman olduğu gibi saygı ile karşılıyoruz. Haklı eleştirilerden yararlanmak görevimiz, haksız saldırılardan yılmadan yolumuza devam etmek de, dil devrimine inanmış kişiler olarak gönül borcumuzdur.

Hiç kuşkusuz dil, yaşayan ve yaşadığı için de her varlık ya da olgu gibi gelişen, değişen bir öğedir. «Yaşayan Türkçe» özlemine kim hayır diyebilir? Ne var ki «Yaşayan Türkçe» çadırı altında zorla yaşatılmak istenen yapay ve anlaşılmaz başka bir dil bulunduğu da unutulmamalıdır. Örneğin, evine, işyerine, elektrik, havagazı ya da telefon almak isteyen vatandaşlarımızdan acaba yüzde kaçı, kendilerine imzalatılan sözleşmedeki maddeleri anlayabiliyor, ya da derdine deva olsun diye eczaneden ilaç alan yurttaşlarımızdan kaç kişi, ilâç kutusundan çıkan melez dili çözebiliyor?

Her yeni'nin ve her yenilik'in başlangıçta, aşırı görülmesini doğal karşılamak gerekir. Çünkü insan bir yönüyle alışkanlıklarının tutsağı gibidir. Ne var ki topluma öncülük etmesi, geleceğe katkısı bulunabilmesi için de bu tutsaklıktan kurtulması, kendini yenilemesi ve yaşadığı döneme uyması gerekir. Kendini yenilemenin en belirgin örneğini de Atatürk'ün her alanda olduğu gibi dilde de M. Kemal'i aşmasında görmüyor muyuz»

Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Şerafettin Turan geçen kurultaydan bu yana 6 üyenin öldürüldüğüne dikkati çekti.

Doç. Bedrettin Cömert, Prof. Ümit Yaşar Doğanay, Prof. Cavit Orhan Tütengil, Ümit Kaftancıoğlu ve Prof. Nihat Erim son iki yılın terör kurbanları arasındaydılar.

KURUM BİR DARBOĞAZDA

Kurultayda daha sonra yönetim kurulu raporu okundu. Raporda, kurumun içinde bulunduğu mali sıkıntıdan söz edilirken şöyle deniyordu:

«1980 akçal yılında Atatürk kalıtından yapımıza yaklaşık olarak 25 milyon lira geldi. Bu gelirin kesin tutarı, Ankara 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde bizden yana sonuçlanan davanın kesin hesapları yapılınca belirlenecektir. CHP başlangıçta — hiçbir açıklama yapmadan — payımızın 20 milyon lirasını verdi. Uğraşlarımız sonucunda 24 Temmuz 1980'de 4 milyon 500 bin lira daha aldık. Ne var ki koşullar gittikçe ağırlaştı. Atatürk kalıtından aldığımız gelirin ortalama her yıl yüzde 16-20'lik bir artış göstermesine karşın Türk parası değer düşürümünün geçen yılda yüzde 150'yi bulması, buna koşut olarak üçüncü dönem toplu sözleşmemizde 1980'de yüzde 133, 1981'de yüzde 193'lük bir ücret artırımı yüklenmemiz, kurumumuzu aşılması güç bir darboğaza sokmuştur. Bu yükü bu yıl karşılayacak durumda-

yız. İlerki yıllarda ise karşılaşacağımız koşullar, kurumumuzun yaşamı bakımından düşündürücüdür.»

Raporda, kurumun Atatürk'ün gösterdiği görev ve amaçlar doğrultusunda çalışmalarını sürdürdüğü belirtiliyor, kurumun bu amaç ve görevlerden ayrılmaması sonucu dilin gelişmesi ve özleşmesi yolunda büyük hizmetler yaptığı, bugünkü yaygın saygınlığına kavuştuğu anlatılıyordu. Dilin özleşmesine karşı girişimlerden de söz edilen raporda bu konudaki görüşler şöyle dile getiriliyordu:

«Ulusçu olduklarını ileri süren ve öteden beri kurumumuza karşı çıkan, adları üyelerimizce de bilinen küçük bir çevrenin temsilcileri, 1979 yılı sonlarında ve 1980'de sürekli olarak yineledikleri savlarını, bir yandan Tercüman gazetesinde aylarca sürdürerek, öbür yandan TBMM'ye ve hükümet çevrelerine de yansıtarak artırdılar.

Öbür yandan TRT Genel Müdürlüğü, bir yasak sözcükler dizelgesi hazırladı. Kullanılabilecek sözcükleri de yine bir dizelgede topladı. Baştan başa çelişkiler ve yanlışlıklar dolu olan bu dizelgeler, en başta TRT'de çalışan görevlilerin tepkisini uyandırdı. Daha sonra ise, gittikçe etkisini yitirerek çok dar bir uygulama içinde eridi.»

Denetim Kurulu raporunda ise Türk Dil Kurumu'nun iflasın eşiğinde olduğundan söz ediliyordu. Kurumun geleceği üzerinde düşünülmesi zamanının geldiği belirtilen raporda, yıllık gelirin çok önemli bir bölümünün Atatürk'ün kalıtından geldiği anlatılıyor, geçen dönemde bu gelirin 39 milyon 875,5 bin lira olduğu belirtiliyordu. Raporda bu gelirin her an azalması ve kurumun çalışamaz duruma gelmesi olasılığından söz ediliyor, Türkiye İş Bankası'nın sermayesini artırması halinde kurumun artan miktarı karşılayacak durumda olması gerektiği belirtiliyordu.

Denetim Kurulu raporunda gelir artırıcı önlemler alınması, bunun yanı sıra gider azaltıcı çalışmalara hızla girilmesi öneriliyordu.

Kurultay daha sonra çalışmalarını komisyon (Yarkurul) biçiminde sürdürdü. Kurultayca seçilen «Derleme ve Tarama Yarkurulu», «Dilbilim ve Dilbilgisi Yarkurulu», «Sözlük Yarkurulu», «Terim Yarkurulu», «Yayın ve Tanıtma Yarkurulu» ve «Bütçe-Plan Yarkurulu» için seçilen üyeler kurumun geçtiğimiz 2 yıl içinde yaptığı çalışmaları eleştirdiler ve önümüzdeki 2 yıl içindeki çalışma programı konusundaki önerilerini belirlediler.

Yarkurulların önümüzdeki 2 yıl için getirdikleri öneriler şöyle sıralandı:

«Ses belgeliği üzerindeki çalışmaların sürdürülmesi, Anadolu ağızlarının söz derleme çalışmalarının hızlandırılması, ve bunu sağlamak için bir söz derleme kılavuzu hazırlanması. Türk dili tarihi ile ilgili kılavuz niteliğinde bir yapıt hazırlanması Türk Dili dergisinde dilbilim ve dilbilgisi konusunda yazarlara fazla yer verilmesi, basın ve yayın organlarında yer alan dilsel yanlışlıkların saptanması ve bunların kanıtlarıyla birlikte Türk Dili dergisinde gösterilmesi, baskıya verilmiş olan ilkokul sözlüğünün basımının bitirilmesi, Türkçe köken bilgisi sözlüğünün basılması, fizik terimleri sözlüğü, sayıbilim terimleri sözlüğü, gösterim sanatları terimleri sözlüğünün yayıma hazırlanması, ayrıca elektrik mühendisliği kılavuzu, bitkibilim terimleri sözlüğü, dirim bilim terimleri sözlüğü, ekonomik terimleri sözlüğü, tüze alanları ile ilgili sözlükler, hekimlik yan dallarıyla ilgili sözlükler, zenaat alanları ile ilgili sözlükler ile müzik ve plastik sanatlarla ilgili sözlüklerin hazırlanması için çalışmaların sürdürülmesi.»

TRT DİL DEVRİMİ'NE KARŞI ÇIKIYOR

Yayın ve Tanıtma Yarkurulu'nca hazırlanan raporda yer alan ödül sayısının azaltılması, Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü nedeniyle bir yarışma açılmasına ilişkin öneriler kabul edildi. Yarkurul raporunda ayrıca Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümüyle ilgili kitaplar, okullara yardımcı ve kılavuz kitaplar, yazın ansiklopedisi, halk kitapları, çocuk kitapları ve çağdaş Türk yazını dizisi hazırlanması öngörülüyordu. Raporda, TRT yönetiminin dilde özleşme çabalarına karşı çıktığı belirtiliyor, kimi sözcükülerin kullanımını yasakladığı, bu davranışıyla dil devrimine karşı bir tutum içine girdiği anlatılıyordu. Bu konunun titizlikle ele alınarak Türk Dili dergisinde ayrıntılı olarak incelenmesi, ve gerekirse bir kitapçık biçiminde basılarak TRT çalışanlarına ve ilgili öteki kuruluşlara gönderilmesi isteniyordu. «Atatürkçü Kavramlar Sözlüğü» hazırlanması da raporda yer alan dilekler arasındaydı.

ESKİ YÖNETİM İŞBAŞINDA

Kurultayın üçüncü günü seçimlere geçildi. Bugünkü yönetimin listesinin yanı sıra kendilerine «Demokratik Topluluk» adını veren üyelerce de bir liste hazırlanmıştı. Listede Türkiye Ya-

zarlar Sendikası üyelerinin yanı sıra öğretim üye ve görevlilerine de yer veriliyordu. Muhalefet, kurumun demokratik bir yapıya kavuşturulması, kurumun durağanlıktan ve içe kapanıklıktan kurtulması, halkla ilişiklerin geliştirilmesi, dış ilişkilere önem verilmesi, kurum harcamalarında tutumlu davranılması, bilimsel çalışmaların hızlandırılması gerektiğini belirtiyor, işbaşına gelmesi halinde bu görevlerin yerine getirileceğini anlatıyordu.

Listede aralarında Aziz Nesin, Tahsin Saraç, Talip Apaydın, Muzaffer Hacıhasanoğlu, Adnan Özyalçıner, Erdal Öz, Nezihe Meriç, Gülten Akın gibi yazarlarla birlikte, Prof. Cevat Geray, Doç. Emre Kongar, Prof. Gültekin Oransay, Prof. Özer Ozankaya, Prof. Sevda Şener, Prof. Atalay Yörükoğlu gibi bilim adamları yer alıyordu.

Bunların dışında bir de «Konya Listesi» diye adlandırılan bir başka liste seçim günü orataya çıktı. Konya Listesi şimdiki yönetimin listesinden bazı üyeler almış ve yeni eklemeler yapmıştı. Bu liste seçimlerde fazla ilgi toplamadı.

Gece geç saatlere kadar yapılan oy ayrımı sonunda eski yönetimin işbaşında kaldığı anlaşıldı. Yönetim Kuruluna seçilen üyeler aldıkları oylara göre şöyle sıralandı:

«Prof. Doğan Aksan (166), Doç. Mustafa Canpolat (159), Prof. Berke Vardar (154), Prof. Vecihe Hatipoğlu (149), Prof. Tahsin Yücel (149), Ömer Asım Aksoy (145), Prof. Özcan Başkan (145), Prof. Akşit Göktürk (144), Prof. Ruşen Keleş (144), Sami Karaören (141), Prof. Sedat Veyis Örnek (137), Prof. Şerafettin Turan (136), Özcan Atalay (135), Prof. Sadettin Buluç (134), Prof. Hasibe Mazıoğlu (133), Necati Cumalı (132), Prof. Bahri Savcı (132), Adnan Binyazar (130), Dr. Mustafa Şerif Onaran (128), Sabahattin Kudret Aksal (125), Satı Erişen (125), Necdet Uğur (124), Prof. Özdemir Nutku (122), Prof. Burhan Cahit Ünal (121), Kemal Demiray (120), Prof. Bedia Akarsu (119), Fazıl Hüsnü Dağlarca (119), Cahit Külebi (118), Emin Özdemir (117), Salah Birsel (116), Mehmet Deligönül (116), Oktay Akbal (115), Emel Vardarlı (112), Dr. Kâmile İmer (110), Doç. Semih Tezcan (110).»

Kurumun yedek üyeliklerine ise Orhan Hançerlioğlu (109), Prof. Vahit Turhan (107), Ferhan Oğuzkan (106), Ferit Develioğlu (104), Aziz Nesin (101), Doğan Hızlan (98), Nuray Yarkın (98), Aydın Köksal (92), Prof. Cevat Geray (88), İsmail Uluçgür (88) getirildiler. Aziz Nesin, Aydın Köksal ile Prof. Cevat Geray muhalefet listesinde de yer alıyorlardı.

Böylece Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu'na Prof. Vecihe Hatipoğlu. Dr. Mustafa Şerif Onaran, Sabahattin Kudret Aksal, Necdet Uğur, Mehmet Deligönül, Emel Vardarlı ve Kâmile İmer yeni olarak getiriliyordu.

Onur Kurulu üyeliklerine Ahmet Erdoğdu, Salim Başol, Prof. Osman Ersoy, Fahrettin Uluç ve Prof. Atalay Yörükoğlu, Denetleme Kurulu üyeliklerine ise Muzaffer Uyguner, Muzaffer Egesoy ile Bülent Aydın getirildiler.

Seçimlerde 253 üye oy kullandı. Ancak 250 imza olduğu anlaşıldığından 3 oy kura çekilerek imha edildi, üç oy boş çıktı, iki oy da geçersiz sayıldı.

Kurultaydan sonra toplanan Yönetim Kurulu görev bölümü yaptı. Genel Başkanlığa yeniden Prof. Şerafettin Turan getirildi. Genel Yazmanlığa ise üç üye adaylığını koymuştu. Yapılan seçimler sonucunda Cahit Külebi 14 oy alarak genel yazmanlığa yeniden getirildi. Öteki adaylardan Kemal Demiray 13, Mehmet Deligönül de 4 oy aldı. Başkan ve Genel Yazmanla birlikte Yürütme Kurulunu oluşturan kol başkanlıklarına ise yeni üyeler getirildi. Derleme Tarama Kolu Başkanlığına Doç. Semih Tezcan, Dilbilim ve Dilbilgisi Kolu Başkanlığına Prof. Vecihe Hatipoğlu, Sözlük Kolu Başkanlığına Emel Vardarlı, Terim Kolu Başkanlığına Mehmet Deligönül, Yayın ve Tanıtma Kolu Başkanlığına Dr. Mustafa Şerif Onaran getirildiler. Asbaşkanlığa Özcan Atalay, Saymanlığa da Prof. Burhan Cahit Ünal seçildiler.

«TÜRKİYE» ADI DEĞİŞTİRİLSİN

Kurultayın «dilekler» bölümünde Süleyman Nuri Öz adlı bir üyenin önerileri ilginç bulundu. Öz, önerilerinden birinde şöyle diyordu:

«Türk devletinin adını taşıyan «Türkiye» sözcüğü tam Türkçe değildir. Bunun yerine tarihsel ve kutsal Türkçe olan «Türkeli» sözcüğünün alınması için yetkili makama kurumca başvurulmasını öneriyorum.»

Divan Başkanı Ali Rıza Önder bu dileğin gerçekleşmesinin bir Anayasa değişikliğini gerektirdiğini belirtti. Öz, başka bir öneriyle de Türk alfabesine yeni bir harf eklenmesini istedi. Eski Türkçede bulunan «Kaf-i nun» harfinin karşılığının Türkçede bulunmadığını bildiren Öz, bu harfin alfabeye eklenmesi gerek-

tiğinden söz ediyordu. Bu önerinin de uygulama olanağı bulunmadığı başkan tarafından belirtildi.

(Sanat Dergisi — 15 Kasım)

TDK KURULTAYINDAN SONRA

Dil Kurumunun 17. Kurultayını da geride bıraktık. Eğer Türk Dil Kurumu, geçen sayımızda Ragıp Gelencik arkadaşımızın nesnel bir değerlendirme ile tanıttığı bir kuruluşsa, (ki öyledir) 17 değil 170 kurultay ile de durum değişmeyecek, kurumun anti-demokratik yapısı aynen yerinde kalacaktır.

Son kurultayda Türkiye Yazıları çalışanları olarak okurlarımıza ilginç gelecek gözlemlerde bulunduk. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Yönetici klik, kurumunun yapısını çok iyi bildiği ve kurultay üyelerinin eğilimlerini yakından tanıdığı için sonuçtan emin gözüküyor ve tam bir vurdumduymazlıkla kurultayın üç günlük süresini atlatmaya bakıyordu. Onların bütün sorunları, bu üç günlük süreyi kişisel açıdan yıpranmaksızın atlatabilmekti. Bu uğurda gülünç duruma düşmeyi bile göze alıyorlardı. Aziz Nesin'in başını çektiği demokratik muhalefet grubunun suçlamalarına verecek yanıtları olsun olmasın, yönetim adına kürsüye gelen Cahit Külebi, «Ben bu sorulara yanıt vermeyeceğim, örtülü kalsın daha iyi» diyebiliyordu. Bu sayede bir kez daha anlaşıldı ki, TDK kurultaylarında bir tartışma zemini bile hazırlanamamaktadır, buna izin yoktur. Öyleyse iki yılda bir yinelenen TDK kurultaylarının anlamı nedir? Dilerseniz bu soruya bir yanıt verelim: TDK kurultayları yönetici kliğin başta kalması için düzenlenmiş biçimsel bir dernekçilik olayıdır.

Kurultayda söz alan bazı konuşmacılar (Özellikle Cahit Külebi), taktik olarak yakınmayı, mağdur duruma düşürülmüşlüğün kırıklığını taşıyor gibiydiler. Hatta daha da ileri giderek bu işten çok sıkıldıklarını, artık görev almak istemediklerini, sorulara yanıt vermek zorunda bırakılmalarının kendilerini bir kez daha sıktığını yana yakıla anlatıyorlardı. Kurultayı izleyen dışardan bir kişinin, onlara «Vah canım, yazık sana! Gene üzdüler seni!» diyesi geliyordu. Ama iş sadede gelince, yani gündemin «Seçim» maddesine gelince yakınanlar ve üzülenler bu kez birden canlanıveriyor, seçileceklerinden emin bir tavırla kurultaya tepeden bakmaya başlıyorlardı.

Üçüncü bir gözlemimiz, «Konyalılar» diye bilinen ve Feyzi

Halıcı'nın başını çektiği daha da sağcı listedeki oyların desteği ile seçilenlerin sevinciydi. «Konyalılar», 45 kişilik yönetim kurulu listesini çıkartamadıklarından (sayıları buna elvermediğinden), kendilerine yakın olabilecek bazı yönetici klik üyelerine oy akıtmışlardı. Ve ne gariptir ki «demokrat» olarak bilinen nice kişi, bu listeden de aday gösterilmelerine karşı çıkmıyorlardı. Biz gerçek bir demokratın, ilkeli tavrını açık yüreklilikle ve özgürce ortaya koymasını bekleriz. «Ben şu listenin adayı değilim, o listeden gözükmem ilkelerimle bağdaşmaz.» demelerini duymak isterdik. Prof. Tahsin Yüsel, Necati Cumalı, Mustafa Canpolat, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Sami Karaören, Doğan Aksan ne arıyordu bu listede? Orada gözükmelerine neden açıkça karşı çıkmıyorlardı? Mustafa Şerif Onaran gibileri ise, merkez listesinin getireceği oylarla seçilemeyeceğini bildiğinden, öbür listede de yer almasından ötürü sevincini saklamıyor, ellerini oğuşturarak önüne gelene yönetim kurulu üyeliğini garantilediğini söylüyordu. Nitekim Onaran, Konyalıların 20 kişilik oy pompasıyla yönetim kuruluna seçildi, ordan da düşlerine giren yayın kolu başkanlığına getirildi. «Türk Dili» dergisinin yeni yöneticisi, edebiyatımıza hayırlı olsun! Sanırız kendileri desteğini gördüğü Konyalı oyların eğilimlerini dergide gözden ırak tutmayacaktır.

Dördüncü bir gözlemimiz şudur: Kurultayın demokrat ve yurtsever üyeleri her iki yılda bir aynı görüntüyle karşılaşmaktan bıkmışlardır. Bu sağlam öğeler kurultaya bir daha gelmek gereğini duymadıklarını söylemektedirler

Son kurultaydan sonra özet olarak şunu söyleyebiliriz: Türkiye Yazıları'nın TDK hakkındaki başlangıçtan bugüne süregelen ve ısrarla savunduğu görüşlerin sağlamlığı bir kez daha doğrulanmıştır. **(Türkiye Yazıları — Aralık 1980)**

«TÜRK DİLİ AKADEMİSİ» DE KURULUYOR

Nilgün TARKAN

Kültür Bakanlığı, «Atatürk Türk Dili Akademisi» kurulmasına ilişkin bir başka yasa tasarısı hazırladı. Bu tasarı da görüşlerinin alınması için bakanlıklara sunuldu. Tasarının gerekçesinde «Türkiye'de Türk dilinin yüksek bir ilmi kuruluşun sorumluluğu ve koruyuculuğu altında gelişmesi zorunlu görülmektedir,» deniliyor.

Tasarıda, Türkçenin uzun süreden beri bir başıboşluğun, «sun'i ve ilim dışı zorlamaların içine terkedildiği» savunuluyor ve Akademinin amaçları şöyle belirtiliyor:

«Türkçeyi ilmi metodlarla araştırmak ve incelemek, bütün tarihi devreleri ve yayılış sahaları içinde Türkçenin yazı ve konuşma dili varlığını tespit etmek ve ortaya çıkarmak. Türkçenin yapısını ve bu yapıyı meydana getiren kanun ve kaideleri korumak, Türkçenin tarihi gelişme seyrini göz onunda bulundurmak-Türkçenin tabii güzelliğini ve âhengini muhafaza etmek, Türkçenin tabii ve canlı varlığını koruyarak yayılıp gelişmesine ve zenginleşmesine yardımcı olmak, Türkçeyi çağdaş teknolojinin icaplarına cevap veren bir dil haline getirmek.»

Türk Dili Akademisi, Başbakanlığa bağlı olacak. Akademinin «asil üye», «şeref üyesi» ve «muhabir üye» olmak üzere üç tür üyesi olacak. Sayısı 40'dan fazla olmayacak asil üyelerin seçimi konusunda şu yöntem getiriliyor:

«Üniversite Türk Dili ve Edebiyatı bölümü kürsülerinde profesör veya doçent ünvanı kazanmış olmak ve aynı zamanda Türk Dili üzerindeki tutum ve çalışmaları Akademinin amacına uygun olmak. Bunların dışında Türk dili ve edebiyatının gelişmesine eserleri ve çalışmaları ile büyük hizmetleri dokunmuş seçkin yazarlar ve sanatkârlar da bundan sonraki fıkrada belirtilen nispetler dahilinde Akademiye asil üye seçilebilirler.

Asil üye sayısının üçte ikisinin dilci olması şarttır. Geriye kalan üyelikler, edebiyat sahasındaki ilim adamları ile yazar ve sanatkârlara tahsis edilir. Ancak yazar ve sanatkâr sayısı bütün Akademi üye sayısının onda birini geçmez.»

Tasarı, Akademi asil üyelerinin görevlerini şöyle belirtiyor: «Akademinin amacını gerçekleştirici ilmi ve idari çalışmalarda bulunmak ve toplantılara katılmak.»

Şeref üyeleri, «Türk dilinin veya edebiyatının gelişmesine maddi veya manevi destek olmuş Türk veya yabancı şahsiyetler arasından, bölümlerden birinin tavsiyesi, yönetim kurulunun teklifi ve genel kurulun üçte iki çoğunluk kararı ile» seçilecek. Muhabir üyeler ise, şeref üyeliği için gerekli koşulları taşıyanlar arasından aynı yöntemle seçilecekler. Muhabir üye sayısı, asil üye sayısının en çok iki katı olabilecek.

Akademinin «Dil» ve «Edebiyat» olmak üzere iki bölümü olacak. Akademiye, kuruluşu sırasında Başbakan tarafından 15 asil üye seçilecek. Asil üyelerin görevi sürekli olacak.

(Sanat Dergisi — Mayıs)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI AKADEMİSİ KURULMASINA İLİŞKİN TASARI HAZIRLANDI

«Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi» kurulmasını öngören kanun tasarısı taslağı, Kültür Bakanlığı tarafından hazırlanarak, bakanlıkların görüşü alınmak üzere Başbakanlığa sunuldu.

Kültür Bakanlığından yapılan açıklamaya göre, Türk dili ve edebiyatı alanında Türkiye'de en yetkili resmi kuruluş olarak ilmi ve idari özerkliğe sahip, yüksek ilim, kültür ve araştırma merkezi olarak görev yapacak olan akademi, Türk dilini ilmi usullerle araştıracak. Bakanlıktan yapılan açıklamada, Türk Dili ve Edebiyatı Akademisinin amaçları şöyle belirlendi.

«Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi, Türk dilini ilmi usullerle araştıracak, tarihi devreleri ve yayılış alanları içinde Türkçenin yazı ve konuşma dili olarak varlığını tespit edecek, dilimizi yabancı tesirlerden kurtarmak ve Türkçe'yi çağdaş teknolojinin icaplarını karşılayan bir dil haline getirmek için çalışılacak. Ayrıca, Türk edebiyatının çeşitli türleri üzerinde araştırma ve inceleme yapmak, milli değer taşıyan çalışmaları yayınlamak, Türk dili ve edebiyatı ile ilgili olarak, yurt içinde ve dışında basılmış ilim ve sanat eserlerini dilimize kazandırmak yoluyla da ilim seviyesinin gelişmesine hizmet edecektir.»

(Son Havadis — 24 Kasım)

DİL AKADEMİSİ TEPKİ YARATTI

Salim ALPASLAN

Kültür Bakanlığı'nca hazırlanarak bakanlıkların görüşüne sunulan «Türk Dili ve Edebiyat Akademisi» çeşitli bilim çevrelerinde büyük tepkiyle karşılandı. Kendileriyle konuştuğumuz bilim adamları, amacı, Kültür Bakanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği'nden yapılan açıklamada «Türk dilini ilmi usullerle araştıracak, tarihi devreleri ve yayılış alanları içinde Türkçe'nin yazı ve konuşma dili olarak varlığını tespit edecek, dilimizi yabancı tesirlerden kurtarmak ve Türkçe'yi çağdaş teknolojinin icaplarını karşılayan bir dil haline getirmek» biçiminde özetlenen Türk Dili ve Edebiyat Akademisi'nin kurulması ile ilgili olarak görüşlerini şöyle dile getiriyorlar:

Cahit KÜLEBİ

(Türk Dil Kurumu Genel Yazmanı)

Dil Akademisi kurulması konusu, bundan önce de hemen her yönetim değişikliği oluşmasında ortaya atılmıştı. Bu girişimlerde üniversite öğretim üyesi sanım taşıyan birkaç kişinin öncülük ettiği dikkati çekmişti. Bunların içinde, Atatürk'e ve onun ilkelerine dil uzatmak sanısından Milli Eğitim Bakanlığı'nca hakkında kovuşturma açılan bir profesör bulunduğu gibi, Atatürk'ün başlattığı, dilimizin «Kendi özbenliğine kavuşması ve yabancı dillerin boyunduruğundan kurtulması» çalışmalarına tutarsız biçimde karşı çıkan MC Hükümeti sırasında, Atatürk'e karşı, mezhepçi, bölücü, ısmarlama ders kitaplarını yazan birtakım tutucular da vardı. Bunlar zaman zaman tutucu hükümetlere akıl hocalığı ettiği gibi, zaman zaman da Atatürk yolunda ilerici politikacılara etkinlikte bulunduklarını bilmekteyiz. Basında çıkan haberden öğrendiğimize göre, söz konusu akademinin kapsamı daha da genişletilerek «Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi»nin kurulması istenmektedir.

Aslında benim gibi, dil kurumu ailesi içinde bulunmaktan onur duyan Atatürkçülerin, Akademi kurulup kurulmaması olayına önem vermemesi gerekir. Ne var ki, kurulacak akademide, yukarıda değindiğim kimseler görev alacaksa bu akademide «Yaşayan dil» maskesi altında dilimizin özleşip gelişmesine, kendi özbenliğine kavuşmasına karşı çıkılacaksa, başta Milli Eğitimimiz olmak üzere ulusal ekinimizin bütün alanlarına zarar verici bir yapı oluşturulacaksa, bütün Atatürkçü ve ilerici her Türk aydını gibi biz de buna karşı çıkarız.

Kaldı ki akademiler eski çağların kuruluşudur. Günümüzde genellikle önemini yitirmiştir. Kurulacak akademinin Türk edebiyatını da içerdiğini öğrendiğimize göre şunu da belirteyim: Böyle bir girişim çağımızın koşullarına uymaz, tutarsız ve geçersizdir.

Prof Dr. Tahsin YÜCEL

(İstanbul Edebiyat Fakültesi Fransızca Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Öğretim Üyesi)

Türkiye'de bir dil akademisi kurulması belirli çevrelerce öteden beri gündeme getirilir, taslaklar tasarılar hazırlanır. Bu tasarıların hiç bir zaman gerçekleşmemiş olmasının birçok ne-

denleri var. Bir kez, dilimizin zenginleştirilip arılaştırılması gerçekten isteniyorsa bunu Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu ve Atatürk ilkelerine hem beyni hem de yüreği ile bağlı geniş bir yazar ve aydın kitlesi büyük ölçüde gerçekleştirmiştir: bunun sonucu olarak bilimle sanat kavramlarını geniş ölçüde karşılayan zengin bir terim dağarcığımız var bugün. Hekimlik dalında bile yüzde doksan arı Türkçe kitaplar yazılabiliyor. İkincisi Batı ülkelerinde kimilerinin oldukça uzun bir tarihi de bulunan bu türlü kuruluşlar böyle bir işlevi hiç bir zaman gerçekleştirememişlerdir, örneğin ünlü Fransız Akademisi'nin Fransız dilinin gerçekleşmesindeki işlevi sıfır derecenin çok yukarılarında değildir. Üçüncüsü bu türlü taslaklar ve tasarıların Atatürk devrimlerinin ayrılmaz bir parçası olan dil ve yazı devrimine karşı çıkanlarca hazırlanmış ve karşılarında her zaman Atatürkçü güçleri bulmuş olmasıdır. Hazırlandığını öğrendiğimiz yeni tasarı konusunda fazla bir bilgim yok, ama gazetelerde gördüğümüz amaçların gerçekleştirilmesi için yeni bir kurum oluşturulmasının ivedi bir zorunluk olduğunu sanmıyorum. Sözü edilen çalışma ve araştırmaların büyük bir bölümünü Türk Dil Kurumu öteden beri başarıyla yürütmüştür. Üniversitelerimiz de bu konuda görevlerini yaparlarsa sorun kendiliğinden çözümlenir.

Prof. Dr. Akşit GÖKTÜRK

(İstanbul Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyat Kürsüsü Öğretim Üyesi)

Bir Türk Dili Akademisi kurulması, geçmiş yıllarda da birkaç kez söz konusu edilmişti. Her ortaya atılışında başarısızlığa uğrayarak iyice yıpranan bu girişim, bu kez yeni bir kılıkta çıkıyor karşımıza; Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi. Böyle bir akademi önerisinin en belirgin yönü, öteden beri hem Atatürk'ün Türk dili konusundaki ilkelerine hem de bu ilkeleri yarım yüzyıla yakın bir süredir başarıyla yürüten Türk Dil Kurumu'na, karşı olan çevrelerce savunulmasıdır.

Bugün Türk Üniversitelerinde Türk Dili ve Edebiyatı adlı bölümler vardır. Yapılması gereken en ivedi işlerden biri, bu bölümleri Türkçe'yi çağdaş dilbilim yöntemleri ışığında inceleyecek değerlendirecek bilgiyle uzmanlıkla donatmaktır. Ne yazık ki, bu bölümlerden kaynaklanan kısır, içedönük, dural bir geçmiş tutkunluğu, çağdaş bakıştan, nesnel kavrayıştan yoksunluk, bir

dil-kültür «milliyetçiliği» süsü verilerek hoş gösterilmeye çalışıyor... Çağdaşlığa, ilerlemeye böylesine kapalı ilkel bir ulusçuluğun «Akademi» adıyla devlet kanadı altında kurumlaştırılmaya çalışılması, gerçek Türk aydınlarının katılacağı bir girişim olamaz. Geçtiğimiz yıllarda Atatürk devrimlerine, bilime, çağdaşlığa karşı direnme deneylerinin son bir dalgası olarak görülebilecek bu yeni «Akademi» girişimi de daha öncekiler gibi başarısızlığa uğrayacaktır.

Umudumuz bu girişimin başını çekenlerin de «Akademi» adı na sığınmakla bilimsellik kazanılamayacağını, bilimselliğin temelde bir çağdaşlık, evrensellik uygarlık sorunu olduğunu birgün kavramalarıdır.

Prof. Dr. Şerafettin TURAN

(Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsü Öğretim Üyesi)

Dil Akademisi'nin Atatürk'ün isteğini yerine getirmek amacıyla kurulması gerektiği yolundaki görüşler ve savlar Atatürk'ün Dil Devrimi ve Türk Dil Kurumu hakkındaki görüşlerini bütünüyle incelememenin ya da bilmezlikten gelmenin bir sonucu olsa gerek. Gerçekten de 1936 kasımında Türkiye Büyük Millet Meclisi açış konuşmasında Atatürk Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'ndan söz ederken, «Bu ulusal kurumların az zaman içinde ulusal akademiler halini almasını temenni ederim» demişti. Ne var ki o dönemde kendi istekleri doğrultusunda yasa çıkartacak durumda bulunan Atatürk bu görüşünden vazgeçtiği için onun sağlığında bir akademi kurulmamış ve ertesi yıl 1 kasım 1937'de gene T.B.M.M. açış konuşmasında «Türk Tarih ve Dil Kurum'larının Türk milli varlığını aydınlatan çok kıymetli ve önemli birer ilim kurumu mahiyetini aldığını görmek hepimizi sevindirici bir hadisedir» diyerek ilk görüşünden vazgeçtiğini açıkça belirtmişti.

Atatürk'ün 100. doğum yıldönümünü kutlamaya hazırlanırken bir değil iki akademi kurulmak istenmesi ülkemiz gerçekleri açısından yeni tür bir enflasyona yönelik olabilir. Türkiye'de her bilimsel alan için yasa ile kurulmuş ayrı ayrı akademiler değil tüm bilimsel dalları içeren bir Bilimler Akademisi'ne gerek vardır.

Prof. Dr. Berke VARDAR

(İstanbul Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Öğretim Üyesi)

«Dil Akademisi» konusu bu güne değin birkaç kez gündeme gelmiş, çeşitli tartışmalara yol açtıktan sonra da gündem dışı kalmıştı. Atatürk İlkelerine büyük bir bağlılık gösteren yeni yönetim döneminde bu konu kuşkusuz bambaşka bir yaklaşım içinde ele alınacak ve Büyük Önder'in çizdiği yolda ilerlenecektir. Bu alandaki siyasal tartışmalar, bilimi, dilbilimi hiçe sayan yönelişler, kimilerinin, Atatürkçü bir kuruluş olan Türk Dil Kurumuyla hesaplaşma girişimleri artık gerilerde kalmıştır. Atatürk'ün dil konusundaki görüş ve eylemleri, ulusçuluk ve halkçılıktan kaynaklanan atılımları bu alanda tek kılavuz olacaktır.

Atatürk ülkemizin, dil ve tarih gibi iki temel konudaki «akademi» gereksinmesini, Türk Dil Kurumuyla Türk Tarih Kurumunu yaratarak çok özgün bir biçimde karşılamıştır.

Kanımızca, bir dil akademisi kurulacak olursa, bu kuruluşun çalışmaları Türk Dil Kurumunun etkinlikleriyle çelişmemelidir. Bir başka deyişle, her iki kurumun da dil anlayışı özdeş olmalı, Türk Dil Kurumunun Atatürk'çe belirlenmiş amaçlarına uygun ilkeler, ilerde hiç bir yoruma yer bırakmayacak bir açıklıkla akademinin kuruluş yasasında bulunmalıdır.

Belki ilk aşamada bir akademi kurmak yerine, Başbakanlığa bağlı bir Yüksek Dil Kurulu oluşturulması, çalışmaların bir süre bu kurul aracılığıyle düzenlenmesi, ilk somut gerçekleştirmelerden alınacak sonuçların değerlendirilmesinden sonra izlenecek yolun belirlenmesi daha yerinde olur.

(Cumhuriyet — 27 Kasım)

«BİLİMSEL YÖNTEMLE» Mİ «İLMİ USULLE» Mİ?

«Türkiye'de bir akademi kurulması düşüncesi yeni değildir. Zaman zaman bu konu ileri sürülmüş, konuşulmuş, tartışılmış, gereken koşullar bir araya gelmemiş olduğu için, benimsenip gerçekleşememiştir.

Akademi ihtiyacını ileri sürenlerin çoğu, bugüne dek kestirme yoldan giderek: 'Hazır ortada Tarih ve Dil Kurumları duruyor. Onların üyelerini dağıtarak, bütün varlıklarına el koyarak, bir akademi kurmak neden mümkün olmasın?' demişler ve önerilerini bu temele dayamaya çalışmışlardır. Atatürk'ün vasiyeti

ortada iken böyle bir önerinin yasa yoluyla gerçekleşmesi söz konusu olmayacağı artık anlaşılmış bulunuyor.»

Ağah Sırrı Levend, Türk Dili dergisinin 17 şubat 1968 tarihli sayısında o günkü girişimleri böyle özetliyor. Levend'in yazısı; Akademi sorununun bazı çevrelerce belirli dönemlerde ortaya sunulduğu gerçeğini vurguluyor.

Atatürkçülük felsefesinin bir bütün olduğunu bilen kişiler, dil devriminin ve bunun uygulayıcısı Türk Dil Kurumu'nun da bu felsefenin ayrılmaz bir parçası olduğunu kabul edeceklerdir.

Harf devriminin doğal sonucu olarak yapılan dil devrimi söylenilenin tersine, kuşaklar arasındaki anlaşmayı sağlama amacına dayanır.

Dil devrimiyle Atatürk'ün doğrudan doğruya ilgilenişinin en belirgin örneği Yalova'da Ruşen Eşref'e dil konusunda bir çalışmayı Türkçeye çevirtip Yunus Nadiye vermesi, onun basılmasını sağlamasıdır.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri adını taşıyan toplamı okuyanlar, orada Atatürk'ün dilde Türkçeleşmeye ve bu Türkçeleşmeyi sağlayacak kurum olan Türk Dil Kurumu'na verdikleri önemi anlayacaklardır.

Bakın O ne diyor; «Ulusal duygu ile dil arasındaki bağ çok güçlüdür. Dilin ulusal ve zengin olması ulusal duygunun gelişmesinde başlıca etkendir. Türk dili, dilerin en zenginlerindendir; yeter ki bu dil, bilinçle işlensin.»

Türk Dili Edebiyatı Akademisi'ni kurmak isteyenlerin «Bilimsel yöntemler» yerine «İlmi usuller»i yeğledikleri anlaşılıyor. «İlmi usul taraftarları»nın daha önceki yıllarda Milli Eğitim Bakanlığı ile Kültür Bakanlığı Yayınları'na yansıyan dil anlayışları ve dünya görüşleri Akademi'nin niteliğini biraz da olsa aydınlığa çıkarıyor.

Sayfamızda, bilim adamlarına yönelttiğimiz soruların yanıtları var, Akademi sorununun ardında yatan gerçekleri gözler önüne serecektir.

Kuşaklar arasındaki anlaşmazlığa yol açanın arı Türkçe değil Osmanlıca olduğu gerçeğini kanıtlayan bir fıkrayla yazımızı noktalayalım.

Eski zamanlarda bir hoca öğrencilerinden lûgat paralamalarını istermiş. Bir gün derste hocanın sarığına bir kıvılcım sıçramış, yanıyor. Öğrencilerden biri ayağa kalkarak demiş ki:

«Ey hâcel bimisal ve ey üstazı zikemal, bihikmeti Rabbi

müteal. har-ı mengalden bir şerare-i cevval sıçrayıp ser-i alülâlinizdeki kavuğu iş'al eylemiştir.»

Hoca elini başına atarak bağırmış:

«Ulan, sarığın yanıyor, desene!»

(Cumhuriyet — 27 Kasım)

CİHAD BABAN: «AKADEMİ, DİLİN GELİŞMESİNİ İNZİBAT ALTINA ALACAK»

Mustafa EKMEKÇİ

Kültür Bakanı Cihad Baban, «Türk Dili ve Edebiyat Akademisi Tasarısı» konusunda, Cumhuriyet'in sorularını yanıtlarken, «Dil ve edebiyatın gelişmesini, doğruluğunu, gramerini inzibat altına alacak bir kurum» demiştir.

Bakanın sorulara verdiği yanıtlar şöyledir:

Türk Dili ve Edebiyat Akademisi kurulması ile ilgili tasarı konusunda düşünceleriniz?

— Tasarı hazırlanmış, tamamlanmış, görüşleri alınmak üzere Bakanlıklara gönderilmiştir.

Bu tasarı, sizden önce hazırlanmıştı değil mi?

— Çok evvelden hazırlanmıştı. Zaten, planlamada filan çalışmalar vardı.

Türk Dili ve Edebiyat Akademisi'nin kurucuları saptanacak. Bu konuda belli bir isim var mı?

— Dereyi görmeden paçayı sıvamayalım. Ne malum? Hiç alâkası yok daha. Oraya heveslenenler, herhalde bir sene sonra filan heveslerini harekete geçirmeli.

Yani, bir yıl çıkmaz mı diyorsunuz tasarı?

— Bilmiyorum.

Öteden beri Türk Dil Kurumu ile çekişmeli olanlar akademi kurulsun derlerdi. Bu, yine böyle bir polemiğe yol açar mı?

— Açar mı bilmiyorum. Yalnız bu akademi kanunu çok evvel düşünülmüştür. 1969'dan evvel. Mecliste, iki-üç tane var. Ondan sonra, gene bir tane daha hazırlanmış, biribirinden habersiz. Ondan sonra planlama bunu ele almış. Bütün bunlar, derlendi, toplandı. Hükümet programında da olan esaslar içinde hazırlandı. Ve Bakanlıklara sevkedildi. Bakalım, Bakanlıklardan ne gelecek? Onların da görüşlerini aldıktan sonra... Kurucu Meclis'ten önce olur mu bilmiyorum.

Kurucu Meclis'te mi görüşülür bu tasarı?

— Zannetmem. Kurucu Meclis'in görüşeceği şeyler muayyen

olur. O zamana kadar yetişirse Konsey'den çıkar Ama, 24 Bakanlığa gitti. Bütün Bakanlıklara gitti.

Tasarının gerekçesi ne?

— Gereçesi; Fransız akademisinin kuruluş gerekçesi neyse, İsrail'deki akademinin kuruluş gerekçesi neyse, Macaristan'daki neyse o.

Yani?

— Yani, Enternasyonal. Milletlerarası. Dil ve edebiyatın gelişmesini, doğruluğunu, gramerini inzibat altına alacak bir kurum. İnzibat altına alacak derken, politik bazda değil tabii. Ödül verecek, dilin, edebiyatın gelişmesine, yayılmasına çalışacak. Bir polemiğe girmek isterlerse karşılık verecek. Öbür taraf daha hızlı gider, bu taraf daha yavaş gider, onun bulduğu kelimeye belki bu karşı çıkar, doğrusunu bulur. Bilemem onları.

TDK'na paralel çalışacak bir kurum mu olacak?

— TDK'na paralel değil.

Yani, o da olacak, öteki de mi olacak?

— Olacak, olacak. Ona kimsenin karıştığı yok. O. Atatürk'ün vasiyetinden gelme bir kurum. Dernek o.

«Atatürk'ün mirasından buraya da aktarılsın» denilebilir mi?

— Hayır. Bu, bir devlet müessesesi. Yani, kanun tasarısı böyle birşey derpiş etmiyor.

(Cumhuriyet — 27 Kasım)

TDK, «TÜRKİYE'NİN DİL MESELESİ» ADLI SEMİNERE KATILMIYOR

Kısa adı «SİSAV» olan Siyasi Sosyal Araştırma Vakfı'nın «Türkiye'nin dil meselesi» konulu, iki gün sürecek semineri, İstanbul'da Tarabya otelinde başladı. Siyasal Sosyal Araştırma Vakfı'nın üyeleri arasında. Prof. Dr. Fahir Armaoğlu, Orhan Aldıkaçtı, Erdoğan Alkin, Yılmaz Altuğ, emekli General Kemal Atalay, M. Nuri Birgi. A. Aydın Bolak, Haluk Cansın. Dr. Kemal Demir, Nezih Demirkent, Yaşar Karayalçın, Nazlı Ilıcak, Sezai Orkunt da vardır. Yönetim Kurulu Başkanı Prof. Memduh Yaşa, Genel Sekreter de Nazlı Ilıcak'tır.

Birinci günde, «Türkiye'nin dil meselesi» ile «Atatürk ve Dil Kurumu» konusunu Zeynep Korkmaz işledi. Zeynep Korkmaz, TDK'ndan çıkarılacağı sırada istifa etmişti.

«Kelime türetme ve yanlış türetilen kelimeler» konusu Faruk Timurtaş tarafından ele alınmakta, Doç. Dr. Ahmet Bican Ercila-

sun'un da «Tasfiyecilik hareketinin dilimiz üzerindeki tesirleri»ni ele alacağı belirtilmektedir.

Faruk Timurtaş, TDK'ndan istifa eden eski üyelerdendir.

İkinci günü, toplantı Prof. Muharrem Ergin başkanlığında sürecek. Prof. Tahsin Banguoğlu, Hasan Eren ve Ahmet Kabaklı konuşacaklardır. Seminere katılanların çoğunluğunun TDK'na karşı olarak tanındıkları bildirilmektedir.

Seminere çağrılan TDK Başkanı Prof. Şerafettin Turan, Prof. Memduh Yaşa'ya bir telgraf göndererek seminere katılamayacaklarını belirtmiştir.

TDK Başkanı Şerafettin Turan'ın telgrafı şöyledir:

«Vakfınızca düzenlenen seminer, ele alınan konular ve konuşmacılar açısından kültür devriminin karşısında bir tutum yansıtmaktadır. Bu nedenle dil devriminin geliştirilmesiyle görevli kurumumuzun katılmasına ve temsilci göndermemize olanak görmediğimizi bildirir, saygılar sunarım.»

(Cumhuriyet - 26 Aralık 1980)

TÜRK DİLİ SEMİNERİ «RAĞBET» GÖRMEDİ

Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı'nın (SİSAV) dün başlayan «Türk Dili» seminerinde, sözcülerin deyişiyle «lisan buhranı ile iştigal edildi.» Dil konusunda tam bir tutuculuk gösterisi halinde geçen toplantıda «Harikulade Türkçe'mize tasallut ederek tehdit eden kelimeler» alaya alındı.

Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu üyelerinin katılmayı geri çevirdikleri toplantı, bu Kurula alınmamış, ya da çıkarılmış bazı profesörlerin tebliğleri ile açıldı. Açış konuşmasını yapan Prof. Dr. Memduh Yaşa, «çeşitli çevrelerden bir çok zevatın toplantıya katılması için vakfın çok ciddi bir gayret sarfettiğini, ancak maalesef fazla rağbet görmediğini» belirttikten sonra seminere katılan «muhterem zevata bilhassa şükranlarını arzetti.»

Türk Dili Semineri Prof. Dr. Muharrem Ergin'in «Dil davası» adlı tebliği ile başladı. Türkiye'yi 12 eylül harekâtına sevkeden sebepler arasında kültür buhranının yattığım belirten Ergin. «harikulade Türkçe'mize tasallut eden tehditleri islah etmek için islami kelimelerin mevcut olmaya devam etmesini» istedi ve Öztürkçe akımını «Uydurmacılık» olarak nitelendirdi.

Konuşmasında Öztürkçe kelimelerle sık sık alay eden ve izleyicilerin gülüşmelerine neden olan Ergin «Bay», «Bayan» ve

«Ulus» gibi, «çok kullanılan» kelimelerin bile tutulmadığını ileri sürerek şunları söyledi:

«Bay ve bayan kelimeleri kanun zoruyla konulmuştur. Bay zengin demektir. Bey'le alâkası yoktur. Ayrıca bu kelimeler Türkçe'nin sentaksına da uygun değildir. Türkçe'de bu tür ilaveler isimlerin sonuna gelir. Halbuki Bay ve Bayan isimden önce kullanılmaktadır.»

«Ulus ve Tanrı» kelimelerine de karşı çıkan Ergin «Ulus kelimesi tutulmuştur deniyor. Tutulmuş olsa neden hâlâ Büyük Millet Meclisi diyoruz da, Büyük Ulus Meclisi demiyoruz. Sonra Tanrı kelimesi var. Türkçe'de bir «Allah Allah» lafı vardır. Tanrı kelimesi ile bunu yaparsanız «Tanrı Tanrı» olmaz mı?»

Ergin'in Öztürkçe kelimeler konusunda verdiği bazı aşırı örnekler de izleyicilerin gülüşmelerine yol açtı. Türk Dil Kurumu'nun sözlüklerinden aldığı sürdürümcü (abone), ivecen (aceleci), bulunak (adres), ası (afiş), toplum dışılama (aforoz), altıntop (greyfurt), ısıtan (hamam), yarman (cerrah), yazıncak (daktilo) gibi bazı örneklere alaylı bir dille karşı çıkan Ergin, «bunlar askeri harekâta da «askersel devinge» diyorlar. 12 eylül harekâtı askersel devinge midir?» şeklinde konuştu.

Türk Dili Semineri'nin ilk günkü toplantısına SİSAV vakfını oluşturan profesörlerle, bir gazetenin yazarları, eski politikacılar ve bazı sanatçılar katıldı.

Bunlar arasında Samet Ağaoğlu, Hayrettin Erkmen, Kemal Satır, Mükerrem Sarol ile Televizyon'da yayınlanan «Kaynanalar» dizisinin baş oyuncusu Tekin Akmansoy (Nuri Kantar) ve caz piyanisti İlham Gençer dikkati çekiyordu.

(Cumhuriyet — 27 Aralık 1980)

TÜRK DİLİ SEMİNERİNDE TİYATROCULAR «ŞOV» YAPTI

Kısa adı SİSAV olan Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfının düzenlediği «Türk Dili» semineri, dün sona ererken hayli ilginç konuşmalara tanık olunmuştur. Tiyatrocuların başlattığı ikinci günkü bölüm, TRT Genel Müdürü'nün konuşmasıyla sona ermiştir. Seminerin ikinci gününde Dil Akademisi kurulması konusu, genellikle konuşmaların odak noktasını oluşturmuştur.

Tiyatro dünyamızın ünlü çifti Yıldız Kenter Şükran Güngör, Şinasi'nin Şair Evlenmesi oyunundan ve Molliere'den birer

parça okuduktan sonra, kendi uydurduklarını belirttikleri özlü (!) bir oyunu sunmuşlardır. Dünkü oturuma başkanlık eden Muharrem Ergin'in, çağırılıp gelmeyen karşı tarafı da temsil ettiklerini belirten açış konuşmasından sonra, divandaki konuşmacılar söz almış bunların içinde en ilginç konuşmayı Ahmet Kabaklı yapmıştır.

Kabaklı, kendine göre «uydurukçu» yazarların kitaplarından örnekler verdikten sonra şöyle demiştir:

«Türkçe daima vardır. Fakat, aydınlarımız bunu kullanmaktan kaçınırlar. Türkçenin ölçüsü, deyimlere karışmış olmak, halkın dilinde yaşıyor olmak, türkülerine karışmış olmaktır. Fakat giderek bu deyimler halktan kopmaktadır. Yeni bir Karamanoğlu Mehmet Bey'e ihtiyaç vardır. Uygarlık, koşul, utku, söyleşi, indirgeme, tümce, gibi sözcükler meydanlarda bağırarak söylenince halk bunlara cevap veriyorsa bu kelimeler Türkçedir. Dilde inkilap yapılamayacağı kanaatindeyim. Halk ne yapıyorsa doğru odur. Mesele Türkçe'nin üzerindeki yanlış perdeleri kaldırmaktır. Mesela hesap kelimesinden üçyüz kelimeyi bulan kelime türetilmiştir. Biz hesap kelimesini atınca bu 300 kelimeyi de atıyoruz demektir.»

Sebep karşılığı koşul kelimesini kullanan Kabaklı, dinleyicilerce «neden» kelimesinin koşulun karşılığı olduğu konusunda uyarıldı. Bu uyarıdan sonra Kabaklı konuşmasını şöyle sürdürmüştür.

«Türkiye'de hürriyet, istiklal, vatan için şehit verilmiştir. Bu kelimeleri atıp yerlerine özgürlük, yurt, bağımsızlık gibi kelimeler koyarsak dökülen kanlar boşa gitmiş olmaz mı?»

Seminerin öğleden sonraki bölümünde 20'ye yakın konuşmacı söz almıştır. Konuşmacılardan Mehmet Kaplan: «Muhterem konuşmacılar şimdiye kadar dil meselesini bir dilci yönünden ele aldılar. Halbuki dile sosyal zaviyeden bakılmalıdır. Çünkü dil sosyal ve vakıadır. Osmanlıcayı ve batıyı reddetmişiz. Halk dili kalmış. Bu dille ilim yapabilir misiniz?»

Daha sonra konuşan İlham Gençer, hamasi şiirini okumadan önce «Bu seminer sonundaki tebliğin uydurmacıların idam fermanı olmasını diliyorum» demiştir.

İlham Gençer'den sonra, süre sınırlaması tanınmadan söz alan Tercüman Gazetesi sahibi Kemal Ilıcak «Biz Tercüman gazetesi olarak lisana çok dikkat ediyoruz. Hatta zaman zaman bu konuda ceza bile uyguluyoruz. Fakat bunda tam muvaffak ola-

mıyoruz. Tercüman çocuk dergisi 20 bin tirajdan, dili değişince 120 bine çıktı. Çünkü ilk yayınlandığında anlaşılmadığını sandık ve bazı güvendiğimiz arkadaşlarla dili değiştirmek kararı aldık.»

Son olarak söz alan Doğan Kasaroğlu ise kendilerine çok şey borçlu olduğunu söylediği Kemal Ilıcak ve Nazlı Ilıcak'a şükran borçlarını sunduktan sonra, «Dil yaşayan bir unsurdur. Hangi kelimenin yaşadığını nasıl bulabiliriz? 4 milyona hitabeden bir dilin kullanılması için çaba göstermeliyiz. Dil meselesinin bir üstün otorite (Devlet Otoritesi) tarafından ele alınması lazımdır. Bana göre milliyetçi grubun en büyük kabahati sıkıştığı zaman bırakıp kaçmaktır.» Seminer, daha sonra Muharrem Ergin'in konuşmasıyla sona ermiştir.

(Cumhuriyet — 28 Aralık 1980)

BİR SEMİNERDEN İZLENİMLER

Vehbi BELGİL

İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı tarafından 26 - 27 aralık 1980 tarihleri arasında görkemli Tarabya Otelinde görkemli bir dil semineri yapıldı. Konu, başta Türk Dil Kurumu olmak üzere öz Türkçecilerin dilimizde büyük anarşi yarattıkları savı ile bunun önüne geçecek bir dil akademisinin kurulması idi. Seminer dahi görkemli bir anarşi içinde sürdüğü için, çağrısız konuk olarak katıldığım bu seminer ile ilgili izlenimleri yazmak istiyorum. Çalışmalar o kadar büyük bir karışıklık içinde geçti ki, ister istemez Fuzuli'nin «Öyle sermestem ki idrak etmezem dünya nedir / Ben kimem, saki olan kimdir, mey ü sahba nedir» dizelerini anımsadım.

Dilimizde anarşi gerçekten vardı ve bu daha Vakf'ın adında görülüyordu: «Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı» adında 3 Arapça (siyasi ve - vakıf) 1 Fransızca (sosyal), 1 Türkçe (araştırmalar) sözcük vardı. Ayrıca, «Türk Dili Semineri» sözünde de 2 Türkçe (Türk dili), 1 Fransızca (seminer) sözcük vardı. Vakıf kurucularının kafasında da anarşi olmasaydı ad «Siyasi ve İçtimai Tetebbular Vakfı» biçiminde olurdu.

Anarşi, öz Türkçecilere vatan hainleri, hainler cephesi, tecennün etmişler diye saldıran konuşmacıların broşür biçimine sokulmuş bildirilerinde ve konuşmalarında da vardı. Bunlardan birisinin konuşmasının ilk bir buçuk paragrafında 111 sözcük vardı. Bunların 72'si Türkçe, 33'ü Arapça ve Farsça, 6'sı da Fransızca idi.

Çağrılıların çoğunu emekliler ya da emekliliğe merdiven dayamışlarla politika bahçemizin solmuş gülleri, politika gök'ümüzün sönmüş yıldızları oluşturuyordu. Usta yazarlarımızdan kimse ya çağrılmamış ya da gelmemişti. Bu durumda, konuşmalar, yılların yükü altında omuzları çökmüş, kamburu çıkmış, pestilleşmiş Osmanlı konservelerine ve tabii Vakfın kuruculanına yapılıyordu. Bunların çoğu, görkemli öğle yemeğinin verdiği gevşeklikle, konuşma dinlemeyi değil «hafif kestirme»yi yeğlemişlerdi. Bu emeklilik durumu birçoklarının o kadar tuhafına gitti ki dinleyicilerden bir konuşmacı: «Burada bu konularla doğrudan ilgisi olanlar neden yok, (herhalde Milli Eğitim ve Kültür Bakanlarını kasdediyordu) yoksa onlar da buraya gelmek için emekli olmayı mı bekliyorlar?» demekten kendini alamadı. Evet, bu Osmanlı pestillerine seminer yapmanın yararı neredeydi?

Bunlardan Dışişlerinde sakal ağartmış birine: «Anılarınızı yazıyor musunuz?» diye sordum: «Affedersiniz, anı hatırat demek mi?» karşılığını verdi. Yazmıyormuş, yazmayacakmış. Oysa Menderes dönemi Dışişlerimizin ana direği idi bu kişi.

O kafadaki herkes şu noktalarda birleşiyordu: Dilde ateş bacayı, bacayı değil yapıyı sarmıştı. Prof'lar «imkan», «muhtemel» dediklerinde öğrenciler «Ne demek hocam» diye şahlanıyorlardı. Öz Türkçe kullanmayan öğrencileri hocalar cezalandırıyorlardı. Tercüman'ın yazarları öz Türkçe yazdıkları zaman cezalandırıldıkları halde tınmıyorlardı. TRT'de yasak öz Türkçe sözcükler için liste yapılmıştı. Fakat uygulatmak çok güç oluyordu. Reklamlar şirketlerden, bankalardan öz Türkçe geliyordu. Kasaroğlu ne yapsındı? Kasaroğlu sınava hazırlama programlarından kendi de bir şey anlamıyordu. Fakat programları kaldıramıyordu, çünkü öğretmenler öyle konuşuyor öğrenciler öyle anlıyor, okul kitapları öyle yazıyordu. Doktora kurullarında bir profesör «ihtilaflı kaza»dan, öbür profesör «çekişmeli yargıdan» söz ediyordu. Yargıtay üyeleri de birbirlerine girmişlerdi: «Mütemadi suç»a bir kısmı «kesintisiz suç» derken bir kısmı «sürekli suç» diyordu. Genel kurul ise, yasalarda olmayan sözcüklerle yazılmış kararları bozuyordu. Salgın, vakıfçı profesörleri de sarmıştı. Onlar da öğrenciler anlasın diye «uydurukça» konuşuyorlardı.

Hatta hatta, mikrop, konuşmacıları da sarmıştı. Bunların «tebliğ»lerindeki sözcüklerin hemen hemen dörtte üçü öz Türkçe idi. 60-70 yaşındakiler konuşurlarken «sakınca», «aşama», «aşırı» diyorlar «mahzur», «merhale», «müfrit» demiyorlardı.

Onlara göre, Türkiye bir Bâbil kulesine dönmüştü. Bunun tek yolu, devlet gücü altında bir akademi kurmak, bunun kararlarını metazori uygulatmak olmalıydı. Dil Kurumu önceleri devlet gücünü arkasına almıştı. Akademi de öyle yapmalıydı. Bu da yetmezdi, öz Türkçecilerin bütün olanakları ellerinden alınmalıydı. Fakat, bunlar bir yandan söylenirken, bir yandan da, dilde zorlamanın sonuç vermeyeceği rahatça söyleniyordu. İki istek arasında çelişki olduğu kimsenin aklına gelmiyordu. Akademi kararları, herhalde, bankalarda olduğu gibi, her yazarın başına bir süngülü dikmekle uygulatılacaktı.

Bununla birlikte, Akademinin işe yarayacağından kuşku duyanlar da vardı. 60 Anayasasında özerk üniversite, özerk TRT, Anayasa Mahkemesi gibi kuruluşlar işlememişti. Akademi için de durum böyle olursa ne olacaktı?

Sonra, akademi neye göre sözcük seçecekti? Ziya Gökalp İstanbul Türkçesini, İstanbul hanımlarının Türkçesini önermişti. Birisi de kalktı, İstanbul Türkçesi diye bir şeyin kalıp kalmadığını sordu. İstanbul'un dörtte üçü köylü idi. Gecekondular, Fikret'in «Sis»indeki «dûdu muannit» gibi İstanbul'un «âfakını» sarmıştı.

Bir konuşmacıya göre arı dil, eski kültürümüzle bağlarımızı koparmıştı. 364 yıl önceki Şekspir'in (1564 - 1616) oyunlarını bugün her İngiliz anlıyordu. Bunların pek az sözcüğü değişmişti. Gençlerimiz ise aşağı yukarı aynı dönemde yaşamış Baki'nin «Ey pay bend-i dâmgeh-i kayd-ı nâm-ü neng / Tâ key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bidireng», dizelerini anlayamıyorlardı. Ancak, bunun kabahatinin öğrencilerde mi, yoksa Bakiye o dizeleri yazdıran ve hortlamış bulunan Osmanlı kafasında mı idi? Orasını kimse araştırmıyordu. Oysa Şekspir gibi 364 yıl önceki bir yazar değil, 700 yıl önceki Yunus Emre, halkımızın ezberinde idi. Şekspir de zamanının halk diliyle yazdığı için yaşıyordu.

Akılcı yollarla kötülenemeyen öz Türkçecilik «Bir berber, bir berbere, bre berber, gel beraber gezelim» yahut «Kırk küp kırkının da kulpu kırık küp» türünden tekerlemelerle alaya alınıyordu: Olmak, olay, oluşmak, olumlu, olumsuz, olgu olanak sözcüklerinden tekerlemeler yaparak. Yıldız Kenter - Şükran Güngör çifti de kendi uydurduklarını söyledikleri bir oyun konuşması ile «hâzirunu» kırıp geçirdiler, uykuda bir hayli yol almışları da «Ha... ne oluyor?» diye uyandırdılar.

Dil demek millet demek olduğu savından yola çıkan bir kısımları da dili yok etmeye çalışanların milletimizi yok etmeye çalışan hainler olduğunu ileri sürüyorlardı. Bundan ötesi askerlere düşüyordu. Bu hainleri iyi tanımalı idi.

İşin tuhafı, seminercilerin yapayalnız kalmış olmaları idi. Kasaroğlu bu gerçeği şöyle dile getirdi: «Dil meselesi bir üstün otorite tarafından ele alınmalıdır. Bana göre, milliyetçi grubun en büyük kabahati sıkıştığı zaman bırakıp kaçmaktır.»

(Cumhuriyet — 4 Ocak 1981)

1980 YILINDA ŞİİR

Mehmet H. DOĞAN

GENEL GÖRÜNÜM

Artık geride kalmış bir yılın toplam şiir ürünlerine bakarken, bunların toplumsal yaşamdaki bunalımlar, çalkalanmalar, atılımlar, değişimlerle ilişkisini görmeden geçebilir mi insan? Toplumun içinden geçtiği tarihsel dönem, bütün sanat dalları gibi şiire de dolaylı ya da dolaysız damgasını vurur, etkiler onu. Bu etki yararlı, ileriye götürücü de olabilir; engelleyici, hatta geriletici de. Bu etkinin niteliğini ve derecesini belirleyen etkenler, toplumsal olayların iyimesi ve şiddeti olduğu kadar, toplumun geçmişten devraldığı sanatsal birikimdir, şiirsel birikimdir.

Örneğin, **Garip** şiiri akımı, daha doğrusu başlangıçta daha çok bir tavır alış olarak ortaya çıkan **Garip hareketi** kendinden önceki eskimiş, eskitilmiş bir duyarlığa, bir şiir işçiliğine, bir mekanizme karşı çıkışın somut anlatımı olduğu kadar, toplumda, II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan yüzeysel de olsa bir demokratlaşma hareketinin o güne kadar edebiyatın dışında kalmış «küçük adam» duyarlığının şiirin gündemine girişinin bir belirtisidir de.

Yine **İkinci Yeni** akımı, bilinçsiz çoğaltıcılarının kısa zamanda bir başka mekanizme sürüklediği **Garip** şiirine sanatsal bir karşı çıkış olduğu kadar, çok geçmeden yozlaşan çok partili demokrasinin bunalım ve baskı ortamında, şiirin, kendi kalesi içine çekilişi, kendi sorunları üzerine kapanışıdır da.

Yani bu iki şiir hareketinin, Türk şiirinde birer durak noktası olan her iki şiir değişiminin de toplumsal yaşamdaki değişimlerden kaynaklandığını görürüz. Bu demek, şiirsel olduğu kadar toplumsal temelleri toplumsal nedenleri de vardır.

Bu bağlamda düşünülürse, 1970'lerden, hatta 1960'ların ortalarından bu yana gelişen, kendi'lik kazanmağa çalışan genç

şiirin de sanatsal dayanakları yanında, belki de ondan da çok toplumsal ve siyasal kaynakları olduğunu kabul etmek gerekir. Bu nedenle de, «1980 yılında şiirimiz» derken, onu, 1960'ların ortalarından beri gelişen bir tür özgün şiirden ayırmanın olanağı yoktur.

1980 yılı, olsa olsa, 12 Eylül günü, 50-60 yıllık tarhimizin en çalkantılı, en bunalımlı, en kanlı dönemine bir noktanın konduğu; yeni ve daha belirleyici değişimlere gebe bir dönemin açıldığı bir yıl özelliğini taşımaktadır. Ama 1980 yılına damgasını vuran olgu, daha çok, 12 Eylül öncesi, giderek kanlı bir terör ortamına ulaşmış olan toplumsal bunalımdır.

Bu toplumsal bunalımın, yazarı, çizeri, şairi getirip bıraktığı noktanın daha çok ayrımına varıldı bu yıl. Usta öykücümüz Nezihe Meriç'in bir öyküsünde sorduğu gibi:

«Bir yazar yazı yazar.
Neden yazar?
Nasıl yazar?
Nerede yazar?
— Kaç yazar? —»

(Dumanaltı, s. 203)

sorusuyla yüzyüze geldi sanat erleri, şairler.

Bu, 50-60 yıldır bir eşi daha yaşanmamış kanlı günlerde: insanların: —yaşamın nice tatlarını henüz tatmamış gencecik öğrencilerin, en verimli, en olgun çağlarında bilim adamlarının, öğretmenlerin, gazetecilerin, sendikacıların, işçilerin, yoksul bekçilerin, erlerin, polislerin — güpegündüz sokak ortasında onlarcasının öldürüldüğü, ya da bir duvar dibinde ölü bulunduğu; yarına güven yerine yarın korkusunun yüreklerde koca bir ur haline dönüştüğü; dizginleri elden kaçırılmış bir siyasal ve ekonomik yuvarlanışa karşın, sanki hiçbir şey olmuyor gibi insanların kana, ölüme, yıkıma alıştırıldığı; umursamazlığın, korkunun giderek bir felce, bir tepkisizliğe ulaştığı bir toplumda şairler ne yazar, nasıl yazar?

Bu sorunun yanıtını, en genel bir biçimde, yıl içinde yayımlanan şiirler, şiir kitapları veriyor.

Şiirimiz, özellikle genç şiirimiz hızlı bir siyasallaşma sürecindedir. 1960'ların ortasından bu yana gelen bu sürecin sonuna yaklaşıyoruz belki de.

Özellikle genç şiirimiz, dedim; ona sonra geleceğim. Ama aynı siyasallaşma eğiliminin, güncel olayların ağırlığını yansıt-

ma eğiliminin izlerine, gençlerdeki kadar belirleyici biçimde olmasa bile, bugün orta yaş ya da üzerindeki şairlerde de rastlamak olanaklı.

Cahit Külebi'nin son kitabına adını veren **Yangın** şiirinin şu dörtlüğü bunun kanıtı değil mi?

«Şimdi damlarda yanıp söner
İsli lambalar gibi insan gözleri
Daha çok atılacak, it gibi sokaklara
Delik deşik insan ölüleri.»

(Yangın, s. 5)

Ya da geçen yılın son günlerinde yitirdiğimiz, kişiliğinde olduğu gibi şiirinde de sivri noktalara rastlanmayan bir Behçet Necatigil'in son şiirlerinden birindeki şu dörtlükler:

«Sanki sade kan taşıyor kervanlar
Yollara sızan kan,
Kan bankası insanlara
Silahlar saldırıyor.

Yılgın, bezmiş canlar
Kıyım, kaza — —
Kan tüter bacalardan. analar
Kanlı cesetler sarmış sırtlarına.»

(Söyleriz, s. 40-41)

Edip Cansever'in 1974 tarihli **Sonrası Kalır** kitabındaki çoğu şiirler; Turgut Uyar'ın yine 1974 tarihli **Toplandılar** kitapı ile son yıllardaki şiirleri... Ece Ayhan'ın **Orta İkiden Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler**'i, bir **Meçhul Öğrenci Anıtı** şiiri... Can Yücel'in **Bir Siyasinin Şiirleri** ve son ürünleri örneğin...

Daha gençler için, 60'larda, özellikle 70'lerde şiir dünyasına girmiş gençler içinse durum daha başka olmuştur. Onlar, yüz yıla yakın bir süredir savaşsız gün görmeyen, savaşta doğup savaşta ölen Vietnamlılar gibi, gözlerini bu bunalımlı ortama açmışlar, ürünlerini, ülkenin en bunalımlı yıllarını geçirmekte olduğu, siyasal olayların gündemin hep birinci maddesini oluşturduğu çalkantılı bir dönemde vermek durumunda kalmışlardır. Bu kuşaktan gençler, kendilerinden önceki kuşakların 40-50 yılda gördüğünü, hem de birkaç kat şiddetiyle son on yılda gör-

müş, yaşamış, kavganın göbeğinde büyümüştür. Bu kuşağın şairlerinden Ahmet Telli şu dizelerle dile getiriyor bunu:

«Biz ki yorgun çocuklardık
hasretin memesinden emdik kahrı
sevdaların yangınından geçtik
ve keder
bir mengene gibi
sıkıp durdu yüreğimizi
solgun bir güle döndü yüzümüz.»

(Dövüşen Anlatsın, s. 16)

Nâzım'ın «Topraktan öğrenip, kitapsız bilendir» diye tanımladığı Türk köylüsü gibi bu gençler de birçok şeyi yaşayarak öğrenmiş, duyumsamıştır. Veysel Çolak, «Şimdi yaşanıyor/ O zaman/ Okumak aşkıyla terleten yasak kitap» derken bunu saptamaktadır asıl.

1970'lerin ve onun uzantısı olan 1980'in şiir birikimine damgasını vuran bu genç kuşak, sanat kuramlarının somut cümlelerini yaşamlarında, şiirlerinde kısa bir süre içinde çok canlı bir biçimde somutlaştırmak olanağını bulmuş, bir yandan da geçmişteki şiirimize dönerek kendilerini sınamışlardır. Kırk yıllık şiirimizi didik didik ederek bir süre önce kendilerine dayatılan doğruların yanlışlığını farkediyor, gerçek değerleri sahtelerinden ayırabiliyorlar artık. Bu arada, yakın geçmişteki şiirimizle kendi yakınlıklarını, hısımlıklarını arıyor, buluyorlar.

1960'ların sonu ile 1970'lerin başlarındaki hırçınlıklarının yittiğini, o yıllardaki ataklığın bilinçli bir dinginliğe ulaştığını, şiirin salt bir duygu işi değil bir bilgi ve emek ürünü olduğunun anlaşılmasıyla daha da zor bir düzeye: kişiliklerin üretilmesi düzeyine gelindiğini izliyoruz.

Daha şimdiden adlarını duyurmuş, belleklerde iz bırakmış, yarışmalarda, ödüllerde kendilerinden söz edilmeksizin geçilmeyen şairler var bu kuşağın içinde. Bunların en gençlerinden biri olan Abdülkadir Budak'ın aşağıya aldığım sözleri ilk ağızdan tanıklık etmektedir bu olguya:

«70'li on yılın şiirimize kazandırdığı değerler, kuramsal bilgilerinin ürünlerine yedirilmesiyle varolabildiler. Kanımca, bu on yıllık birikimin başat göstergesi genç ozanlarca, 1960'larda öfkeye yenilen şiirimizin estetik bir özgünlüğe yeniden kavuşturulmasıdır. Kuramsal bilginin yazınsal bilgiyle bütünleştiğine,

akılla duygunun dengelendiğine bu ozanların ürünlerinde daha bir tanık olduk. Nâzım'la başlayan, 1940 Kuşağınca somutlanan toplumcu gerçekçi şiirimizin, İkinci Yeni olgusuna savaş açan 1960 toplumcularıyla yüzeysel bir propaganda aracı durumuna getirildiği görülmüştü. Yazınımızda 'slogancı şiir' kavramının yerleşmesine, devrimci olmanın ozan olmaya yeteceği gibi çok yanlış bir kanının yaygınlaşmasına yol açmıştı. İşte 1970'li yılların ortaya çıkardığı değerler, o ağabeylerine oranla geçmişin kültür kalıtından, deneylerinden daha geniş çapta yararlanma yolunu seçerek, yadsımadan çok ayıklamanın önemi üzerinde durarak ve de en önemlisi bu yazın türünün kendine özgü yasalarına daha bir işlerlik kazandırarak, biçimsel işçiliklerine kendi kişisel özgünlüklerini de aşılayarak, şiirin mermer duvarına adlarını oymaya başladılar.» (Dönemeç dergisi, sayı 36-37, Tem.-Ağustos 1980)

Öte yandan, bir başka bağlamda düşünülürse, ülkenin toplumsal-ekonomik koşullarının zorladığı bu siyasallaşma, şiirde klişeleşmeye, kalıplaşmaya gitme tehlikesini de birlikte getirmekte değil midir?

Yılların deneyiminden geçmiş, sevgili Necatigil'in (rahmetli diyemiyorum bir türlü) deyişiyle «kendi şiir burçlarını kurmuş» şairler için böyle bir tehlike söz konusu olamaz. Artık belirginleşmiş şair kişilikleri onları kalıpları, klişeleri kullanmalarını, en azından özümsemeden, kendilerinin yapmadan kullanmalarını önler. Ama genç şairler için bu tehlike her zaman gündemdedir. Bu genç şiirin, olgunluk ürünlerini vermeden, daha gençken yaşlanması, kemikleşmesi tehlikesi her zaman gündemdedir.

Doğan Hızlan, Cumhuriyette yayımladığı «Toplumcu Gerçekçi Şiirde Klişeleşme mi Başlıyor?» adlı yazısında, aslında «aynı temayı işleyişte klişelerden uzaklaşmanın, klişeleri kendi şiir kavramı içinde eritenlerin özgün şiirler yazmalarının olanaklı olduğunu söyleyerek şöyle diyordu:

«Toplumcu gerçekçi şiir anlayışının, son beş yılda ürünlerini veren bazı şairler üzerinde olumsuz etkisi oldu. Bir imge ve kelime bağnazlığına düştüler. İmgenin ve kelimenin kısır döngüsünden bir türlü kurtulamadılar. (...) Şiir de artık yetenekten çok bir araştırma işi. Bilgiden yoksun bir şiir dünyasının ürünleri arabesk müziğe söz olur da şiir olmaz. (...) Şairler gerçekten toplumcu gerçekçi şiirde klişeleşme sorununu kendi şiir dünyalarında bir özeleştiri süzgecinden geçirsinler, sanırım ortaya daha kişilikli, zamanın rüzgârlarına daha dayanıklı ürünler çıkacaktır.» (Cumhuriyet, 11 Eylül 1980)

Daha çok genç şiirimiz üzerinde durduğum bu genel görünüme değgin giriş bölümünü — yaş dönemi belirtmeksizin söyleyeyim — eski kuşaklardan şairlerin gerek dergilerdeki şiirleriyle, gerekse yıl içinde yayımladıkları şiir kitaplarıyla geçen yıllardan daha hızlı bir etkinlik içinde görüldüklerini söyleyerek sürdüreyim.

Melih Cevdet Anday yeni kitap çıkarmadı; daha çok, yeniden çıkmağa başlayan Yeditepe'de ve Milliyet Sanat Dergisi'nde göründü.

Oktay Rifat, 1979 sonunda yayımlanan **Bir Cigara İçimi** adlı yeni kitabından sonra Yusufçuk'ta, Milliyet Sanat Dergisi'nde Gösteri'de yayımlanan şiirleriyle nicedir sürdürdüğü pastoral bir duyarlıkla ama hep yeni kalmasını bilerek yeni bir kitaba hazırlanıyordu: **Elifli.**

Edip Cansever de **Şairin Seyir Defteri**'nden sonraki şiirlerini Milliyet Sanat Dergisi'nde yayımladı. Bu şiirlerde, inatla eski kapalı şiirlerine dönme eğilimi, bilerek kendi içine kapanma isteği göze çarpıyordu.

İlhan Berk, Türk Dili'nde, Yazko Edebiyat'ta, Yusufçuk'ta göründü. **Kitaplar Kitabı** adlı bir şiir kitabı yayımlanacak yakında.

Turgut Uyar yılların suskunluğunu kırdı. Daha çok Somut dergisinde şiir yayımladı.

Metin Eloğlu, Edebiyat Cephesi ve Sesimiz'de yayımladı şiirlerini.

Can Yücel'in Milliyet Sanat Dergisi ve Yazko Edebiyat'taki, yine alaycı, yine kırmızı biber tadında şiirleriyle **«Şiir Alayı»** adlı bir kitaba hazırlandığı bildiriliyordu.

Giderek 1981'in ürün bakımından zengin bir şiir yılı olması beklenebilir.

1980'in şiir etkinliğinde bir başka yenilik, edebiyatın başka dallarında ünlü bazı adların ciddi bir biçimde şiire sarılmalarıydı, denilebilir. Kuşkusuz, bunların başında Aziz Nesin gelmektedir. Aziz Nesin, Milliyet Sanat Dergisi'nin Mart, Haziran ve Eylül 1980 sayılarında 23, Türkiye Yazıları dergisinin Mart 1980 sayısında 8 olmak üzere toplam 31 şiir yayımladı bu yıl. Bunların 1934, 1951 ve 1953 yıllarında yazılmış 4'ü dışındakiler, yazarın 1975'ten bu yana yazdığı şiirlerinden bir bölümünü —sanırım— oluşturuyordu. Arkası gelecek gibi demek ki. Aziz Nesin'in daha önce de taşlamalar biçiminde ölçülü-uyaklı şiirler yazdığı, hatta edebiyata Yediğün dergisinde şiirle girdiği biliniyordu. Ama

kırk yıla yakın bir süre yazdıklarıyla kendini başka dallarda — güldürü, oyun, fıkra yazarlığı — kabul ettirmiş, dünya ölçüsünde büyük bir üne ulaşmış bir yazarın birden bir şair kimliğiyle ortaya çıkışının, ne de olsa yadırganması, en azından bu şair kişiliğin daha önceki yazar kişiliğinin etkisi altında değerlendirilmesi doğal kabul edilmelidir. Bu, yazarın kendisi için de geçerlidir; güldürü, oyun, fıkra yazarı Aziz Nesin'in şair Aziz Nesin üzerindeki etkisini şiirlerde görmemek olanaksız. Aziz Nesin'in şiirleri, şiirin çilesini çekmiş bir şairin doğum sancılarıyla değil, gerek ün, gerekse yaş yönünden olgunluk dönemine ulaşmış, kendine güveni sonsuz bir yazarın rahatlığıyla yazılmış izlenimini veriyor. Nasıl ki, şiirlerin özünde, içeriğinde, bu olgun insanın zengin yaşam deneylerinin sonuçlarını bilgelikler biçiminde görmemek, duyumsamamak olanaksız. Şiirlerde Aziz Nesin'in olan, ona özgü olan da bu öz yalnızca. Biçimse, Türk şiirinin 40 yıldır geçirmekte olduğu değişimlerin ortak ürünü, bence. Sonuçta, bu şiirler'in «kimsenin yorulmadığı denli yorulduğunu» söyleyen Aziz Nesin'in dinlenme alıştırmaları olarak değerlendirilebileceğini söyleyebiliriz, sanırım. Bu şiirlerden birinde:

«Hiç kimse buyur etmedi beni
Bu dünyada hiçbir yere
Ama açtım bütün kapıları tekmeleyerek»

diyordu. Şiirin kapısının, onun çilesini çekmeğe gönüllü herkese açık olduğunu, tekmelemeğe gerek olmadığını da ekleyelim.

1980'de şiire soyunmuş görünen yazarlarımızdan biri de, öykücü-romancı Füruzan'dı. Milliyet Sanat Dergisi'nin Nisan 1980 sayısında yayımlanan **Redife'ye Güzelleme Oyunundan Şarkı Sözleri**'ni şiirden ayrı bir tür olarak almak gerekirse — ki öyledir sanırım — bunun dışında, Yazko Edebiyat'ın ilk sayısında **«O Dilini Unutmaz»** adlı uzun bir şiiri yayımlandı. Ama şiir değildi bence. Yalnızca, o güzelim öykülerinden esintiler taşıyordu. Füruzan'ın öyküyü bırakıp şiire, röportaja yönelmesini edebiyatımız adına bir kayıp sayıyorum ben.

Onat Kutlar da, Milliyet Sanat Dergisi'nin Eylül 1980 sayısında yayımlanan «Nâzım'dan ve Cendrars'dan Sonra» adlı güzel şiiriyle «gizli şairliğini» sürdürdü bir şiirle de olsa.

*
**

Dergilerde ve kitaplarda yoğun bir şiir yılı yaşadık 1980'de. Buna koşut olarak şiir üzerine yazılar da bir hayli kabarıktı der-

gilerde. Bunların hepsinden burada söz etmek olanaksız. Ancak, şiir kuramı yönünden, bir şairin ya da bir akımın irdelenmesi yönünden önemli bulduklarımı, yazar adı sırasıyla anmakla yetineceğim:

Tahir Abacı, **Şiirin Bugünkü Durumu**, Birikim, sayı 54-55.

Ahmet Ada, **Atilla İlhan Şiirinin Başlıca Özellikler**, Yusufçuk, Ocak 1980.

Sabahattin Kudret Aksal, **Bir Çelişki**, Yusufçuk, Mayıs 1980.

Melih Cevdet Anday, **Nobel Ödülü ve Şiir Çevirisi**, Gösteri, Aralık 1980.

Suphi Aytimur, **İnsanlarımız İçin Şiir**, Yusufçuk, Mayıs 1980.

Enis Batur, **Eğretileme: Felsefe ile Şiir Arasında Anlatım Köprüsü**, Papirüs, 1980 Bahar.

Kemal Bayrak, **Genç Ozana Eleştirel Yaklaşım**, Hakimiyet Sanat, Mart 1980.

Ataol Behramoğlu, **«Mustafa Suphi Destanı» ve Bazı Eleştiriler Üzerine**, Sanat Emeği, Eylül 1980.

İlhan Berk, **Şiirin İleri Karakolları**, Yusufçuk, Haziran 1980.

Mehmet Yaşar Bilen, **Kuşak Kavramı Üzerine**, Hakimiyet Sanat, Aralık 1979.

Mehmet Yaşar Bilen, **Şiirde Toplumsal Olgu ve İdeolojik Yansıma I-II** Dönemeç, Ocak-Mart 1980.

Salâh Birsel, **Doğa**, Yusufçuk, Şubat 1980.

Salâh Birsel, **Şiir Zamanı**, Aralık 1980.

Erol Çankaya, **Nâzım Hikmet'in Şiirinin Etkisi**, Türkiye Yazıları, Mayıs 1980.

Erol Çankaya, **Bir Çıkış Noktası Olarak Nâzım Hikmet**, Türkiye Yazıları, Haziran 1980.

Veysel Çolak, **Şiirde Sonuç Yoktur**, Türkiye Yazıları, Ekim 1980.

Osman Çutsay, **Mustafa Suphi Destanı**, Edebiyat Cephesi, Temmuz 1980.

Yalçın Dağyeli, **Nâzım Hikmet ve Mayakovski**, Edebiyat Cephesi, 1-15 Eylül 1980.

Oğuz Demiralp, **Tanpınar'a Göre Şiir ve Musiki**, Somut, Aralık 1979.

Oğuz Demiralp, **Süslemeci Şiir**, Oluşum, Aralık 1979.

Mehmet H. Doğan, **Şiir-Türkü-Folklor İlişkileri Üzerine**, Milliyet Sanat Dergisi, Mart 1980

İ. Güven Kaya, **Ömer Faruk Toprak'ın Şiirlerinde İnsanlar**, Dönemeç, Şubat 1980.

Mehmed Kemal, Orhan Veli'nin Şiiri, Gösteri, Aralık 1980.

Cahit Külebi, Ozanlığın Ödencesi, Yusufçuk, Aralık 1979.

Cahit Külebi, Şiirimizin Zamanı, Yusufçuk, Nisan 1980.

Sait Maden, Çocuk ve Allah 40 Yaşında, Milliyet Sanat Dergisi, Eylül 1980.

A. Turan Oflazoğlu, Mutlak Avcıları, Milliyet Sanat Dergisi, Eylül 1980;

Ahmet Oktay, İşlevi Azalan Bellek, Milliyet Sanat Dergisi, Eylül 1980.

Ahmet Oktay, Özgürlüktür Şiirin İmlediği, Yazko Edebiyat, Kasım 1980.

Veysel Öngören, Kuşakları Ardından Koşturan Geyik 4-5-6-7, Türkiye Yazıları, Ocak-Şubat-Mart-Tem. Ağus. 1980.

Veysel Öngören, Duyarlılık ve Beğeni, Hakimiyet Sanat, Eylül 1980.

Veysel Öngören, İmge İşlerliği, Türkiye Yazıları, Kasım 1980.

Hasan Özkan, Niyazi Akıncıoğlu, 4 şiir, 1 mektup, Sanat Emeği, Şubat 1980.

Oktay Rifat, Biraz Garip Biraz Orhan Veli, Milliyet Sanat Dergisi, 1-15 Kasım 1980.

Oktay Rifat, Şiirin Dili, Yusufçuk, Ekim 1980.

Kemal Sülker, Nâzım Hikmet'i Kağnı Şiirine Götüren Anlayış, Sanat Emeği, Ocak 1980.

Mümtaz Zeki Taşkın, Putları Niçin ve Nasıl Kırmıştık, Kitaplar, 1980.

Tuncer Uçarol, Şiirde Uzay ve İnsan, Saçak, sayı 28.

Sermet Sami Uysal, Yeni Yahya Kemal, Varlık, Şubat 1980.

Mehmet Yalçın, Şiirin Özdeksel Yapısı, Yusufçuk, Nisan 1980.

Hilmi Yavuz, Şiir Yapılır mı?, Eleştiri, Ocak 1980.

Bu yazılara, bir de, şairlerin kendilerini tanıma bakımından önemli gördüğüm iki konuşmayı eklemeliyim:

Dağlarca'nın Dedikleri Demedikleri, Papirüs Bahar 1980.

Nahit Hanım Orhan Veli Kanık'ı Anlatıyor, Milliyet Sanat Dergisi, 1 Kasım 1980.

ŞİİR KİTAPLARI

1979 sonundan 1980 Aralık'ına kadar yayımlanmış şiir kitaplarına genel bir bakışta görülen odur ki, basım giderlerindeki yükselişler şiir kitabı yayımını pek etkilemiyor ve etkilemeyecek. Fiyatları ne kadar yükselse de tüketim düzeyi düşmeyen sigara ve içki gibi şiir tiryakileri de ne pahasına olursa olsun şiir oku-

madan edemiyor. Belki de, öteki tür yayınlara oranla fiyatları yine de kaldırılabilir düzeyde olan şiir kitaplarına karşı bir ilgi artması vardır da denilebilir. Bugün akborsada bir paket sigara fiyatına bir şiir kitabı satınalınabildiğine göre — bir yerde, kitap fiyatlarını böyle oranlamak gerekir gibime geliyor — yine de ucuz sayılır şiir kitapları.

Yayınevlerinde de şiir kitabı basımına karşı çekingenliklerinde, isteksizliklerinde bir değişme oldu bu yıl. Daha çok sayıda yayınevi şiir kitabına artan bir ilgi gösterdi. Aşağıda vereceğimiz listeden de görülecektir bu.

Bu yıl şiir kitaplarından söz ederken, onları, kısa notlarla elverdiğince tanıtmanın yanı sıra yıl içinde dergi ve gazetelerde haklarında çıkan yazıları kaynaklar halinde vermeği uygun gördüm. Böylece ilerki yıllarda yapılacak incelemelere bir kaynakça da hazırlanmış olacağını düşündüm. Ama bu kaynakçanın yalnızca 1980 yılını kapsadığını, ilerdeki eklerle tamamlanması gerektiği de unutulmamalıdır.

1979 yılı sonunda yayımlandığı için geçen yıllığa alamadığımız şiir kitaplarını şöyle sıralayabiliriz:

Gülten Akın, Seyran Destanı, Cem Yayınevi
Hüseyin Atabaş, Yanarca, Derinlik Yayınları
Eray Canberk, Kuytu Sular, Alaz Yayınları
Fazıl Hüsnü Dağlarca, Çukurova Koçaklaması, Cem Yayınevi
Aydın Hatipoğlu, Ben Size Konuk Gelende, Alaz Yayınları
Veysel Öngören, Remo ile Salo, Türkiye Yazıları
Yüksel Pazarkaya, İncindiğin Yerdir Gurbet, Şiir-Tiyatro Yayınları
Oktay Rifat, Bir Cigara İçimi. Ada Yayınları
İlhami Bekir Tez, Unuttum, Alaz Yayınları
Azer Yaran, Mayıs, Türkiye Yazıları
İzzet Yasar, Yeni Kuş Bakışı, Derinlik Yayınları
Hüseyin Yurttaş, Uzunçalar, Dönemeç Yayınları

1980 yılında yayımlanan şiir kitapları ise şunlardır:

Tahir Abacı, Basit Şeyler, Sergen Yayınları
Ahmet Ada, Gün Doğsun Gül Üstüne, Hakimiyet Sanat Yayınları.
Bilgin Adalı, Barışın Tarihçesi, Yeni Ankara Yayınları
Nahit Ulvi Akgün, Eksilen Gökyüzü, Yeditepe Yayınları
Sina Akyol, Su Tadında, Genç Grafik Yayınları
Erdal Alova, En Son Çıkan Şarkılar, Sanat Emeği Yayınları

M. Sunullah Arısoy, Sabrın Gülü, Sun Yayınları
Arif Ay, Dosyalar, Edebiyat Dergisi Yayınları
Nihat Behram, Irmak Boylarında Turaç Seslerinde, Güney Yayınları
Ataol Behramoğlu, Dörtlükler, ABeCe Yayınları
İlhan Berk, İstanbul Kitabı, Ada Yayınları
Abdülkadir Budak, Şimdi Yaz, Hakimiyet Sanat Dergisi Yayınları
Edip Cansever, Şairin Seyir Defteri, Ada Yayınları
Ali Cengizkan, Senlere, Türkiye Yazıları
Necati Cumalı, Aç Güneş, Karacan Yayınları
Çınar Çığ, Eski Bir Tanrı, Kendi Yayını
Veysel Çolak, Günlerin Yağmurunda, Türkiye Yazıları
Arif Damar, Ölüm Yok ki, Türkiye Yazıları
Refik Durbaş, Çaylar Şirketten, ABeCe Yayınları
Gültekin Emre, Kurşuni Bir Siperde, Türkiye Yayınları
Yılmaz Gruda, Kuyumcular, Papirüs Yayınları
Ayhan Gülsoy, Yarım Söz, Yazın Yayınları
Ruşen Hakkı, Çakmaktaşı Kav Kıvılcım, Türkiye Yazıları
Nâzım Hikmet, Bilinmeyen İki Şiir Defteri, Yazko Yayınları
Ayhan Karaca, Severek Ölmek Korkusu, Kendi Yayını
Halil Kocagöz, Çiçekle Tüfek, Işın Yayınları
Turan Koç, Kan Gibi Vakte Düşen, Edebiyat Dergisi Yayınları
Cahit Külebi, Yangın, Derinlik Yayınları
Yaşar Miraç, Gül Ekmek, ABeCe Yayınları
Yaşar Miraç, Taliplerin Ağıdı, Yazko Yayınları
Behçet Necatigil, Söyleriz, Cem Yayınları
Doğan Öz, Biz Ölmeyiz, Türkiye Yazıları
İsmet Özel, Şiirler, Yeryüzü Yayınları
Sevinç Özsucu, Deniz Kuşum, Kendi Yayını
Raşit Öztürk, Ve Bir Başka Gün Sonrasız, Kendi Yayını
Tahsin Saraç, Bir Sevgiyi Görüntüleme, Türkiye Yazıları
Fethi Savaşçı, İş Arkadaşları, Yeditepe Yayınları
Muhteşem Sunter, Gerilere Bırakmak, Yeditepe Yayınları
Abdullah Şanal, Bir Hüznün Sancısı, Yapıt Yayınları
Ahmet Telli, Dövüşen Anlatsın, Türkiye Yazıları
Afşar Timuçin, Savaşçı Türkleri, Kuram Yayınları
Vecihi Timuroğlu, Tut Beni Sevda Çağırır, Sesimiz Yayınları
İsmail Uyaroğlu, Yakında, Cem Yayınları
Murtaza Vural, Terimle Suladım Hollanda Lalelerini, Türkiye Yazıları

Pınar Yamaç, Beşinci Mevsim, Ajans Türk Yayınları
Gülümser Yılmaz, Yaşam Oyunu, Kendi Yayını
Hüseyin Yurttaş, Sanayi Çarşısı, Derinlik Yayınları
Nihat Ziyalan, Güvercin Uçuşu, Cem Yayınevi

KISA NOTLAR

— **Gülten Akın**, 1940'lardan başlayan köyden kente akını Seyran çevresinde topluyor; ama «devletin gücünün tükenmişliğine» bağladığı bu göç akınını, bir yandan 1600'lerde Celâli İsyanları sırasındaki «büyük kaçgunluk»a bağlayıp onu tarih içinde derinleştirirken, bir yandan da öykülerle, mektuplarla, mitinglerle Ankara çevresindeki öteki gecekondu bölgelerine, Haymana'ya, İzmir'e Karabağlar'a uzanarak bütün yurt yüzeyine yayıyor. Çorum'dan, Yozgat'tan, Kars'tan, Kırşehir'den, Sıvas'tan, Hakkâri'den, Van'dan gelip «kente son kapıdan girenler'in toprağa kök salma çabalarını, yaşam savaşımlarını, toplumsal savaşımda yer alışlarını öykülüyor, **Seyran Destanı**'nda (M. H. Doğan, Milliyet Sanat, Nisan 1980).

(Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980; Gültekin Emre, Türkiye Yazıları, Şubat 1980; Halim Yazıcı, Küçücük, Şubat 1980; Doğan Hızlan, Cumhuriyet, 3 Nisan 1980)

— Atabaş daha çok güncele dayıyor şiirini, güncelden kaynaklanıyor. Bir yürüyüşün, bir direnişin o coşku içinde şiirleştirilme çabası, şiirden çok şey götürüyor kaçınılmaz biçimde. İkinci plana düşüyor şiir, işlenmemiş olarak kalıyor. Şair, en soyut bilimsel bilgiye bile, sorular sorarak somut bir biçim vermek istiyor. Oysa, bazı şiirlerinde şiirsel söyleme ulaştığı yerler de var. (M. H. Doğan, Mil. Sanat Şubat 1980)

(Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980; Ruşen Hakkı, Türkiye Yazıları, Şubat 1980; Sadık Güçlüol, Edebiyat Cephesi, Şubat 1980; Burhan Günel, Eleştiri, Mart 1980; Muzaffer Hacıhasanoğlu, Eleştiri, Mart 1980).

— **Eray Canberk, Kuytu Suları** 1969'da yayımladı ilk kez. On yıl sonraki ikinci baskısına ilk baskıya almadığı bazı şiirler de eklendi.

Canberk, Ziya Osman Saba, Behçet Necatigil anlayışının altmış yıllarındaki genç bir temsilcisi bizce. Ozan şiirlerini hep bir iç okuma ya da duygun düşünce söylemiyle oluşturmuş. Biçim, konu, sözcük seçimi, dize kuruluşu hep bu söyleme göre düzenlenmiş. Daha doğrusu biçimlenmiş.

Aradan on yıl geçmiş, Canberk'in şiirleri öylesine gösterişsiz, gürültü patırtısız, öylesine sevecenlik ve erinç taşıyan yüzüyle eskimeden yadırgatmadan karşısımızda. (Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980)

(Behzat Ay, Eleştiri, Ocak 1980)

— Fazıl Hüsnü Dağlarca, Çukurova Koçaklaması.
(Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980)

— Aydın Hatipoğlu'nun şiirleri Alaz Yayınları'ndan çıktı. Hatipoğlu konuk gittiği dostlarını ve kentleri anlatıyor şiirlerinde; Anlatıyor ve ister istemez şiirdiline «anlatı» egemen oluyor. Hatipoğlu'nun şiir dilinde imgenin eksikliği bu «anlatı» özelliğiyle birleşince, ortaya özenilmiş duygusunu veren dize kuruluşlarına sahip, konuşma diline yakın bir söylem çıkıyor. Ozanın yalın bir anlatıyı yeğlemesi bu söylemi olumlu şiir ışıltılarına çekmeye yeterli olmuyor. (Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980)

— Veysel Öngören'in Remo ve Salo adlı kitabındaki uzun şiiri... destansı soluklukta, tarihsel-toplumsal bütünlükte ve sapasağlam bir mantık örgüsüyle işlenmiş, halk duyarlığının çileli birikimiyle donatılmış, yıllar yılı ezile duran insanların ülkesini konu alıp, evrensel insanın boyutlarına kapı açan, giderek devrim kanını taşıyan bir şiir bu. (Gürsen Topses, Türkiye Yazıları, Mart 1980)

(Turgay Nar, Somut, sayı 19; Rusen Hakkı, Eleştiri, Nisan 1980)

— Oktay Rifat'ın, Şiirler (1969), Yeni Şiirler (1973) ve Çobanıl Şiirler (1976) kitaplarıyla sürdürdüğü yeni bir dönemin son ürünlerini içeriyor Bir Cigara İçimi. Kitabın ikinci bölümünde, düzyazı havasında, ama düzyazı olmayan, ayrı bir tatta, ayrı bir güzellikte şiirleri yer alıyor. Doğa, soyut bir güzellik olmaktan çıkıp, çalışan insanıyla, toprağıyla, bu insanın düşünceleri ve acılarıyla bütünleniyor. Kendini her zaman yenilemiş, yeni kalmasını bilmiş Oktay Rifat'ın daha önceki şiirine olumlu bir katkı oluyor Bir Cigara İçimi. (Mehmet H. Doğan)
(Mahmet H. Doğan, Milliyet Sanat Nisan 1980; Tevfik Akdağ, Kitaplar, Nisan 1980; Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980; Ferid Edgü, Gösteri Aralık 1980)

— İlhami Bekir Tez, yaşamını yansıttığı ve Dinamo'ya adadığı Unuttum (1906—1976) adlı uzun şiirini, bu şiirin adıyla ki-

taplaştırmıştır... İlhami Bekir toplumcu gerçekçi bir şair olarak tanınır. Ama, onun 1972'den beri çocuk şiirleri yazdığı da unutulmamalıdır. Çocuk şiirlerinin kimileri de bestelenmiştir. İlhami Bekir aşk şiirleri de yazmıştır. Bu tür şiirlerine örnek olarak son kitabına aldığı En Güzel Şarkı'yı gösterebiliriz. (Behzat Ay, Eleştiri, Ocak 1980)

(Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980)

— **Azer Yaran**, şiirlerini 70'li yıllarda yayımlamağa başlamış bir şair. Mayıs adlı kitabında umutlu bir geleceğin izlerini buldum ben. Ölçülü-uyaklı şiire bir özen görülüyor şiirlerinde. Tekdüzeliğe, mekanik bir kuruluğa sürüklemediği sürece şiiri, kaçınılması gerekmez de bundan. Şiirimiz bu tür yüzeysel sorunları çoktan aştı. Doğayla insanların, acıyla sevincin, umutla öfkenin içiçe yaşadığı şiirler var kitabında. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, Şubat 1980)

(Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980; Muzaffer Hacıhasanoğlu, Edebiyat Cephesi, 16-30 Haziran 1980)

— **Kanama** adlı kitabı sessizlikle geçiştirilen **İzzet Yasar**, okurun karşısına bu kez **Yeni Kuş Bakışı**'yla çıkıyor. Önemli bir şiir kitabı Yeni Kuş Bakışı... İzzet Yasar, romantik bir devrimciliğin ardında gezinmeyi, daha «Kanama»da yadsımıştı. «Kanama»nın kendine özgü kırık lirizminden de şairin saltık zekâya yöneleceği ve saltık zekâ şiirinde karar kılacağını sezmek olasıydı. Nitekim Yeni Kuş Bakışı'nın başında yer alan şiirler, bu ince kitabı oluşturmuş olan bir iki şiir damarını anımsatmayı amaçlıyor. (Yaşar İlksavaş, Gösteri, Aralık 1980)

— **Hüseyin Yurttaş**'ın dördüncü kitabı **Uzunçalar**. İlk şiirlerinden beri hep yüksek sesli şiir üretmek çabasındaydı Yurttaş, bu kitabında da öyle. Bir sevda şiirinde bile, kısacık bir dörtlükte bile bir imgeyle, bir benzetmeyle hemen yükseliveriyor gerilim. Kimi yerde halk şiirinden izler sokuyor şiirine bile bile. Kimi zamansa, zamandaşı bazı şairlerden etkilenmeler yüze çıkıyor. Yurttaş'ın bu etkilenmeleri aşması gerekir artık. Bir de kinsiz, alaysız, küçümsemesiz sevgi katması şiirlerine. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, Şubat 1980)

(Yaşar Miraç, Sanat Emeği, Şubat 1980; Ramis Dara, Somut, sayı 18)

— **Tahir Abacı**, yaşamın bazı sıradan (isterseniz basit diye-

lim) görünümlerinden kalkarak insanın içsel ve dışsal yaşamının köklü açıklamalarına ulaşıyor, yer yer şiir olanla şiir olmayanı birbirine karıştırsa da: bir imgeyi yakalıyor, oradan zengin çağrışımlarla fikir oluşturmaya yöneliyor, yani imgelerden imgelere geçe geçe şiirin fikir örgüsünü açık ve aydınlık bir biçimde, hem yorum gerektirmeyecek hem özgünü kurtaracak biçimde kuruyor. Tahir Abacı'nın hep çizgi dışında kalmasını dilerim. (Afşar Timuçin, Yazko Edebiyat, Kasım 1980)

— **Ahmet Ada, Gün Doğsun Gül Üstüne** adlı kitabındaki şiirlerinden birinde «Dallarda kar suskun, sokakta pusu/Çıkıp gelsen penceremden/Donatsan soframızı ekmek/Ve taze biberle gün ışığı» diyor. Buna benzer daha nice pırıl pırıl dizelerle şair, insanın doğayla, yaşamla birlikteliğini vurgulayan, alçak sesli ama kulaklardan kolay silinmeyen, ilk kitap için başarılı bir şiir oluşturuyor. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, Şubat 1980)

(Ali İhsan Mıhçı, Dönemeç, Mayıs 1980; Tuncer Uçarol, Somut 17)

— **Bilgin Adalı, Barışın Tarihçesi** adını verdiği ilk şiir kitabına son iki üç yılın yoğun şiir birikimini koymuş. Kitap, Kış Yağmur Ses Çocuklama ve Barışın Tarihçesi bölümlerinden oluşuyor.

(Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, 1 Ekim 1980)

— **Erdal Alova, «En Son Çıkan Şarkılar»** adlı kitabında 47 şiiriyle okurun karşısına çıktı.

Bu şiirlerde ozanın kendisinden önce yapılanlara eklemek, yapılmamış olanları da araştırmak isteyen 'değerbilir' ve 'atak' kimliği hemen göze çarpıyor. Geleneğe önem veriyor. Alova. Daha kitabın girişinde Şeyh Galip'ten, Seyrani'den yaptığı alıntılarla ve 'Şiirlerime Önsöz' adlı ilk şiirle başlıyor bu tanıklığımız. Öte yandan, deneyciliğin erdemine de inanmış. Kitabının karikatürist Engin Ergönültaş'ın çizgileriyle birlikte oluşturulan 'Yapma Çiçekler Sergisi' adlı son bölümü ise bu inancın en belirgin ürünü. (Kemal Özer, Cumhuriyet, 15 Nisan 1980)

(Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, Şubat 1980)

— **Sabrın Gülü**, daha çok eski günlerin anılarına, sevilerine yaslanan ve toplumdaki kötülüklere, tüzesizliklere başkaldıran bir yapıt. İmge alanının boyutları sınır tanımıyor. Ballad biçiminden özgür koşuğa kadar her biçimi gözlemek olanaklı. Abi-

din'in çizgilerini andırıyor kimi dizeler, İnsanlık, doğa, sevi, acı, barış, eşitlik, özgürlük, bağımsızlık, yalnızlık ve ölüm ögelerini şiirinden ve kişiliğinden ayrı düşünemiyorsunuz, M. Sunullah Arısoy'un. (Nail Sevil, Türkiye Yazıları, Nisan 1980)

(Burhan Günel, Hakimiyet Sanat, Nisan 1980)

— Son şiir kitabı «**Irmak Boylarında Turaç Seslerinde**» ise, daha bir ince tondan, insan ruhunun derinliklerine biraz daha girerek söylemektedir sözünü **Behram**... Yüzeyden bakılınca —kimilerinin yaptığı gibi— bireysel bir yalnızlığı ve karamsarlığı ve karamsarlıktan arınma çabasını işler gibidir bu son şiirlerinde... Ancak ozan, aslında «genel-toplumsal» olanı, bilimsel bir araştırmanın sonuçlarıymış gibi gerçeğe ve yanık bir sesten dinlenilen türküymüş gibi duygululuğa dayandırarak şiirsel bir bütünlük içinde vermektedir; bireysellik biçimdedir. (Sefa Emet Türkiye Yazıları, Temmuz-Ağustos 1980)

— **Ataol Behramoğlu**, son şiirlerini **Dörtlükler** adıyla bir kitapta topladı.

Behramoğlu, değişik bir biçim uygulamış İslami Türk Edebiyatının **Rubai**'lerinden yola çıkarak, dörder dize ile bir mesaj vermeğe çalışıyor. Genellikle bütün dörtlüklerinde uyak düzeninini de uyguladığı görülüyor. Çarpıcı örneklerle dolu, yorulmadan okunabilen, elden düşürülmeyecek bir kitap Dörtlükler. (Yusuf Savaş, Eleştiri, Mayıs 1980)

— Bir kent ille de bir rehberle mi gezilir? O kentin yaşamını anlatan yalnız el kitapları mıdır? Ben karşıt düşünceyi savunuyorum, bir kenti gezmek istiyorsanız, yaşayarak tanımak istiyorsanız, bir şair size yol göstersin. İstanbul'u **İlhan Berk** dolaştırsın size. Kurşun kubbeler şehri İstanbul'da her mevsimde ve her saatte şiirin tarassut kulesinden usanmaksızın bakmış.

Garip bir karışımdır. İstanbul. Görkemden çöküşe, camiden kiliseye çekilen çizgide var olan bir kent.

İlhan Berk, 1947'den 1980'e kadar İstanbul'u anlattığı şiirleri bir kitapla iletiyor bize. (Doğan Hızlan, Cumhuriyet, 26 Kasım 1980)

(Oktay Akbal, Cumhuriyet, 1 Kasım 1980)

— **Abdülkadir Budak, Şimdi Yaz**'da kendi çizgisinde olgunluğa erişmiş bir şair niteliğiyle çıkıyor karşımıza. Yaşamın küçük küçük ayrıntılarından söz ediyor göründüğü halde, hiç de yüzey-

de kalmayan; biçimi hiç önemsemiyor görünecek kadar basite indirgediği halde, bu sadelik ve basitlik içinde emek ögesini barındıran, Necatigil şiirinin çok yakın akrabası bir şiir Budak'ın şiiri. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, Şubat 1980)

(Burhan Günel, Eleştiri, Nisan 1980)

— **Edip Cansever'in** son şiir kitabı **Şairin Seyir Defteri**, bir şairin düşsel bir gezisinde tutulmuş seyir defteridir. Şairin yolculuğu yalnız düşsel bir yolculuk mudur? Edip Cansever'in her şiirinde düşsel'in karşısında nesnel bir şiirsellik vardır.

Şairin Seyir Defteri'ndeki şiirler Cansever şiir dünyasının belli başlı özelliklerini taşımaktadır. O, alışılmış tadların, eprimiş beğenilerin, kalıplaşmış klişelerin karşısına dikilen şiiri yazmıştır.

Onun doğa karşısındaki tavrı da diğer şairlerle arasındaki ayrımı belirler. Cansever, doğadan algıladıklarını yansıtırken bir Akdeniz şairi kadar coşkuludur ama bunun yanı sıra Anglo Sakson şairlerinin bilinçli şiir kuramının esintileri her dizesinde sezilir. Cansever, alışılmışın dışında bir şiir evrenine yolculuk yaparken hep Beşinci Mevsim'i arar. Beşinci Mevsim, onda kalıplara karşı başkaldırışın bir simgesidir. (Doğan Hızlan, Cumhuriyet, 21 Ağustos 1980)

(Evin İlyasoğlu, Somut 19)

— **Ali Cengizkan**, doğrudan yaşadığımız günlerden kaynaklanan, pırıl pırıl bir zekâ ürünü, özgün bir şiir oluşturuyor. Genç kuşağın en umut verici şairlerinden biri olan Cengizkan'ın **Senlere** adlı kitabını severek okudum. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, 1 Ekim 1980)

(Afşar Timuçin, Yazko Edebiyat, Kasım 1980)

— **Aç Güneş**, koskoca bir şiir kitabı... Günlerdir gecelerdir elimde yanı başımda, masamın üstünde... Bir dost gibi konuşuyorum onunla... Zaman zaman orasından burasından açıp okuyorum. Yirmi yaşın ozanı da bu kitapta, bugünün olgun ozanı da. Her dönemin bir ozanı var, Cumalı'sı var. (...) Hiç eskimemiş bütün o dizeler. O 'nar tanesinden taze' güzelliklerini sürdürüyorlar. **Aç Güneş** bir şiirler toplamıdır, ama Cumalı'nın «Tüm Şiirleri» değildir. Ozanlar yaşadıkça, daha doğrusu ozanlıklarını sürdürdükçe son noktayı koymazlar. Kimileri sık sık değişir; kimileri de belirli bir kişiliği, anlamı, tadı derinleştirerek, yaygınlaştırarak sürdürür. Cumalı'nın dizeleri, 1940'lardan 1980'e dek

«kendi»ne vergi bir çizgide uzanırlar. «Aç Güneş»teki şiir toplamının üstüne ozanın yeni yeni şiirleri gelecektir, gelmiştir de... (Oktay Akbal, Cumhuriyet, 30 Kasım 1980)

— «Ölüm Yok ki» Arif Damar'ın yeni kitabı. Damar, halk şiirinin gür kaynaklarına dönüyor. Hem yeni bir biçim geliştiriyor, hem de toplumsal değişim için şiirini köklü geleneğe bağlıyor. «Aldı Ozan»da Köroğlu'nun tok sesi ve diyalektik maddeci yöntemle toplumsal değişimi yansıtıyor. Düşünce yüküyle şiirsel yükü iç içe işliyor. Doğa ve toplum diyalektiği, hem tarihselle hem de günlük yaşamla bağ kurarak, kavramsal dille değil, şiirsel dille devinir şiirde. (Ahmet Ada, Somut, 19)

(M. Yaşar Bilen, Edebiyat Cephesi, 16-31 Ağustos 1980)

— Refik Durbaş, «Çaylar Şirketten'de, Urfa'dan ekmeğini taştan çıkarmak uğruna/alınterini sevdayla nakışlamak uğruna İstanbul'a gelmiş bir genci anlatır. 1. tekil kişinin dilinden anlatılan bu şiirde, Urfalı'nın yaşamı bir senaryo yöntemiyle şiirleştirilir.

Durbaş, şimdiki zamanla başlayıp geriye dönüş yöntemiyle Urfalı'nın bugüne hangi aşamalardan geldiğini anlatıyor. (...) Bu örgü içinde Urfalı'nın yaşamı, pek az yerde şiirsellik yitirilerek, ince gözlemin ayrıntı saptamalarıyla, sağlam bir kurguyla, sevecen bir duyarlıkla ama yanlış bir ideolojik yaklaşımla anlatılmıştır. (Sabit Kemal Bayıldıran, Dönemeç, Haziran 1980)

(Fazlı Yalçın, Hakimiyet Sanat, Eylül 1980; Yusuf Savaş, Eleştiri, 1 Mayıs 1980)

— Sadeliğin, şiiri basitlikte, sadelikte arama özlem ve eğiliminin başat olduğu bir genç şair Emre. İlk kitabı Kurşuni Bir Siperde'de bir yol arayışı içinde. Özellikle kitaba adını veren şiirde ve çocuklarla söyleşi şiirlerinde, yaşamdan küçük küçük izlenimlerle daha yoğun, daha acımasız gerçeklerin bağını bulmağa çalışıyor. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, 1 Ekim 1980)

— Bir şair bir şairi nasıl algılar? Onun şiirinden tad alma sürecinde neler düşünür?

Onların şiirsel portrelerini bir şair şiirle çizebilir mi? İzlenimlerini paradoksal bir anlatımla yansıtabilir mi?

Şair Yılmaz Gruda, Kuyumcular ve Kuyumcular Günlüğü adını verdiği kitapta böylesine bir yol bulmuş. (...) Kendi kuşağının, kendi şiir dünyasının oluşumunda yer almış adların ürün-

lerini derine inen bir ustalıkla dile getiriyor Gruda. (...) Kısaca, bir şairin şairleri, şiiri şiirle anlatmanın güzelliğini duyacak çabayı göze alıyorsanız, Gruda'nın Kuyumcular'ını okuyunuz. Sanatla zanaatın omuz omuzalığını da hatırlatır size bu çalışma. (Doğan Hızlan, Cumhuriyet)

— **Ayhan Gülsoy** çok genç bir şair. Henüz 24'ünde. Ama ilk kitabı **Yarım Söz** hiç de uzun yıllar sonra yayımlandığına hayıflanılacak bir kitap değil. Tersine, yüreklendirici bir başlangıç. Necatigil etkisinin giderek silineceğine inanıyorum. En güncel gerçekler, sade, alçak sesten bir söyleyişle doluyor onun şiirine, canlılık kazanıyor. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, 1 Ekim 1980)

(Sadullah Kutluer, Hakimiyet Sanat, Nisan 1980); Burhan Günel, Yeditepe, Haziran 1980)

— Arınmış, duru, yalın bir şiiri var **Ruşen Hakkı**'nın. Devingen, rahat, kendince bir şiirsel dil de oluşturmuş. Ritmi, sözlerden çok seslerde arıyor. Ritmi de seviyor; seslerde oluştururken, şiirin genel bütünsel yapısına zaman zaman aliterasyon sanatı eşliğinde zengin bir uyum sağlıyor. Bu özellik, onun şiir yapısına bir özgünlük de katıyor. Yerel kültürün, özellikle Dede Korkut'un serbest nazım parçalarındaki aliterasyonu anımsatan, ama özümlenmiş, yeniden yaratılmış özgün bir biçemin varlığını görürüz dizelerinde. (Mehmet Yaşar Bilen, Hakimiyet Sanat, Temmuz 1980)

(Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, 1 Ekim 1980; Mehmet Pekmezci, Türkiye Yazıları, Temmuz-Ağustos 1980)

— **Nâzım Hikmet'in Bilinmeyen İki Şiir Defteri**, Kemal Sülker'in Nâzım'ın ilk eşi ile konuşması sonunda oluşan bir kitap. Kitap, Nâzım üzerine bilinmeyen bazı anıları, bazı ilk şiirlerin nasıl yazıldıklarını, ve şimdiye kadar bilinmeyen bazı şiirlerini içeriyor Nâzım'ın. Kapsamlı bir Nâzım incelemesi için mutlaka elde bulundurulması gereken bir kitap. (Mehmet H. Doğan)

— **Yangın** toplumumuzun son yıllardaki acılarının, yaşam çıkmazlarının acılarını veriyor. Bunlarda bir yürek yanması, bir ağıttaki kadar yalın, modern bir şiirdeki kadar da çağdaştır. Külebi'nin şiirinin yıllarca taze kalması, bence gelenekle, yaşayanla yaşamayanın neler olduğunun ustaca saptanmasında odaklanır.

Yangın'daki şiirlerini okuyunca, ilk elde şu yargıya vardım: Külebi'de modernle geleneksel, içerikle biçim usta bir bileşkede buluşabiliyorlar.

Şair, güncelin şiirini yazarken, ona kalıcılığın ölmezliğini de koyuyor. Şiiri, ilk heyecanın tuzağında varolan gazete yazılarından, günlük makalelerden ayıran yanın ne olduğunu bilmesinden ileri geliyor. (Doğan Hızlan, Cumhuriyet, 28 Ağustos 1980)

(Oktay Akbal, Cumhuriyet, 24 Eylül 1980; Mustafa Şerif Onaran, Türk Dili, Eylül 1980)

— **Yaşar Miraç'ı**, yeni kitapları **Gül Ekmek** ve **Taliplerin Ağıdı** kitaplarıyla —kendisi karşı çıksa da buna— tehlikeli bir çoğaltmacılığa düşmüş sayıyorum ben. Kendine özgü bir dil ve biçim bulma çabası hâlâ sürmesine karşın, bu çoğaltmacılık, güncel olaylara çok sıkı bağlılıktan, bir de şiirin işlevini aşırı zorlamaktan kaynaklanıyor gibime geliyor. «Gül Ekmek»in ilk şiirinde «yeni, yepyeni/eldeğmemiş bir/türkü söylemeli /ezgi çalmalı/çünkü gün artık/eski değildir» diyor Yaşar Miraç. Onun konumundaki genç şairin çabası da bu «yeni türkü»ye varma yollarını, bu yeni dili varsa bulmak, yoksa yaratmak olmalıdır bence. (Mehmet H. Doğan, Milliyet Sanat, 1 Ekim 1980)

(Afşar Timuçin, Yazko Edebiyat, Kasım 1980)

— **Söyleriz**, Aralık 1979'da yitirdiğimiz şair Behçet Necatigil'in ölümünden sonra yayınlanan şiir kitabı.

Söyleriz, Neoatigil'in belirgin, tedirgin, karamsar dünyasını veriyor desek eksik bir değerlendirmede bulunmuş oluruz. **Söyleriz**'de bir beden ve ruh acısının buluşmasının ürünleri yer alıyor. Evler'den sokaklara göçen bir şairin başka ülkelere hiç bitmeyecek bir gezisinin izlerini taşıyor bu ürünler. Necatigil, daha bir açılmaz, daha bir parçalanması olanaksız, daha bir insanlara yük olmak istemeyen dünyayı yansıtıyor bu şiirlerinde. (Doğan Hızlan, Cumhuriyet)

(Ahmet Ada, Hakimiyet Sanat, Haziran 1980)

— «**Gerilere Bakmak** ilk kitabım oysa ilk şiirlerim değil, ben şiiri otuzbeş yıldır kovalıyorum. Gece uykularımı kaçırdığı, beni sokaklara düşürdüğü oldu. Tiryakiyiz birbirimize. Kitabımdaki şiirleri 1955-1965 yılları arasından seçtim. Sonrakileri yakında sunacağım. Değişmiş, yenilenmiş bulmanı dilerim.» (Edip Cansever, Muhteşem Sunter'le Bir Konuşma, Yeditepe, Mart 1980)

— **Ahmet Telli**, şiir kitaplarının çarpıcı adlarına karşın (Yan-

gın Yılları, Hüznün İsyan Olur, Dövüşen Anlatsın) hiç de slogana yüz veren bir şair değil bence. Tersine, «En çok sevda sözcüğünü kullandım şiirlerimde/sonra acı, hasret, bekleyişler ve sabır» derken şiirinin nelerle beslenmiş olduğunu açıklamış oluyor bir bakıma. «Ismarlama sözcüklere bel bağlamadım hiç mi hiç» dizesini hiç mi hiç unutmamasını dileyelim. (Mehmet H. Doğan)

— Murtaza Vural da emeğine karşılık laleler ülkesi Hollanda'ya alınteri dökmeye gitmiş bir işçi, el yerinde ucuza emek satan bilinçli bir işçi. Bilinçliliğini şiirlerinde bir bir ortaya koyuyor, böylece insanların bilinçlenmesi için kendi ölçüsünde katkıda bulunuyor. Şiirleri dış etkilerden tam tamına kurtulmuş olmasa da o kendi sesine, kendi anlatımına oldukça yaklaşmış, pek özgün olmayan duru bir anlatım bu. (Afşar Timuçin, Yazko Edebiyat, Aralık 1980)

ÖDÜLLER, YARIŞMALAR

1980 yılında sayıca büyük bir artış gösteren edebiyat ödüllerinden şiir de kendine düşen payı aldı ve şiir ödülleri birden 2'den 7'ye çıktı. Daha önce düzenli olarak verilen Türk Dili Kurumu ve Yeditepe Şiir Ödülüne, Akademi Kitabevi, Ömer Faruk Toprak, Behçet Necatigil, Bedrettin Cömert, Nevzat Üstün, Kültür Bakanlığı ve Yazko şiir ödülleri de eklendi. Ayrıca, Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü, Lions Edebiyat Ödülü ve Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü'nün de gerektiğinde şiire verilebileceği düşünülürse, bir yıl içinde yayımlanan şiir kitaplarının on ödülle ödüllendirilebileceği gibi bir olgu çıkar ortaya. Bu denli çok sayıda ödülün, şiire getirecekleri ya da şiirden götüreceklerini hesaplamadan önce şu pratik gerçeği ortaya koymak gerekir önce: Bir yılda dişe dokunur, ortalama 40-50 şiir kitabı yayımlandığına göre 4-5 kitaptan biri ödüllendirilecek ya da yılın en iyi 3-4 kitabı bütün şiir ödüllerini paylaşacak demektir. Her ne kadar Akademi Kitabevi, Toprak, Bedrettin Cömert, Nevzat Üstün ve Yazko şiir ödüllerinin, henüz yayımlanmamış ama yayıma hazır duruma gelmiş şiir kitaplarını da ödüllendirme olasılığı varsa da, bunun yurdumuzda yazılan şiiri nicelikçe değiştirecek, hızlandıracak, yeni şiir yeteneklerinin ortaya çıkmasına olanak hazırlayacak bir öge olacağı biraz uzak bir olasılık gibi gelmekte bana.

Şiir ödüllerinin şiire getirecekleri ile şiirden götürebileceklerini hesap ederken, önce, ödüllendirmenin ancak iki ayrı amaca

yönelik olursa yarar getireceğini söyleyebiliriz. Birincisi, bir şiir ustalığının geçmişini, yaşam boyu sürmüş bir şiir tutkusunu ve çabasını değerlendirmek; ikincisi ise, yetişmekte olan kuşaklardan yeni yeni yetenekleri ödüllendirerek onları daha iyi şiire özendirmek. Ama bizde bu ödül kurumu henüz çok yeni olduğu için, çoğunlukla böyle bir amaç ayırımına gidilmemekte, dolayısıyla çok genç bir yetenek, yılların ustası bir şairle aynı değerlendirmeye girmek gibi bir durumda kalmaktadır. Böyle bir değerlendirme durumunda —zorunda— bırakılan seçici kurul üyelerinin göstereceği davranış da ayrı bir konu.

Biz yine, ödül sayısının artmasının, genç kuşaklar arasında giderek şiire özendirici bir işlevi de birlikte getirmesini dileyerek bu yılki şiir ödüllerine bakalım:

Yeditepe **Şiir Armağanı**, 1979 yılında yayımlanmış şiir kitapları arasından **Sabahattin Kudret Aksal**'ın **Şiirler** adlı kitabına verildi. Aksal'ın kitabı, «Şarkılı Kahve»den (1944) «Çizgi»ye (1976) kadar olan kitaplarına girmiş şiirleriyle, o tarihten 1979'a kadar yayımlanmış fakat henüz kitap haline girmemiş şiirlerini içermekte.

Toprak Şiir Ödülü

Geçen yıl ölen şair ve yazar Ömer Faruk Toprak'ın adına eşi ve TYS tarafından kurulan ödül ilk kez bu yıl verildi. Berna Moran, Mehmet Başaran, Füruzan Toprak, Alpay Kabacalı ve Tekin Sönmez'den oluşan seçici kurul, Toprak Şiir Ödülünü, **Metin Altıok**'un «**Kendinin Avcısı**» ile **Ahmet Telli**'nin **Hüznün İsyan Olur** adlı kitapları arasında bölüştürdü.

Türk Dil Kurumu Şiir Ödülü

TDK şiir ödülünü bu yıl «**Trabzonlu Delikanlı**» yapıtıyla Yaşar Miraç aldı. Miraç, şiiri konusunda şunları söyledi: «Şiirim benimle içinde yaşadığım toplum, doğa ve zaman arasındaki gelgitten oluşmaktadır. Şiirimde temel bir nitelik olarak 'ses' olgusunu gösterebilirim. Yalnız bunun 'sescil bir şiirim vardır' gibi biçimci bir nitelemeyle ilgisi yoktur. Şiirlerimdeki 'ses'i şöyle açıklayabilirim: Duyuncun sesi ve bilincin sesi, dilin seslerinde kaynaşır. Dilin sesleri ozanca işlenir, ışığa dönüşür. İşte şiir bu durumdur: dilin ışıklı sesleri.» (Milliyet Sanat 15 Ekim 1980)

Akademi Kitabevi Şiir Ödülü .

Genç yazarları özendirmek amacıyla kurulan ve yayımlan-

mış ya da yayıma hazırlanmış ilk kitaplara verilecek olan Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri seçici kurulu (A. Kadir, Vedat Türkali, Adalet Ağaoğlu, Emil Galip Sandalcı, Afşar Timuçin, Murat Belge, Adnan Özyalçıner, Alpay Kabacalı ve Kemal Özer) şiir dalında oy çoğunluğunu sağlayan bir yapıt çıkmadığından, Ozan Telli'ye «**Komüncüler**», Murathan Mungan'a «**Osmanlıya Dair Hikâyat**» ve Turgay Fişekçi'ye «**Yakınlık**» adlı çalışmalarıyla başarı belgesi vermiştir.

Geçen yıl yitirdiğimiz Nevzat Üstün'ün adına konan **Nevzat Üstün Şiir Ödülü** Seçici Kurulu (Gülten Akın, Mehmet Başaran Adnan Benk, Hasan İzzettin Dinamo, Tahsin Saraç, Sadun Tanju) ilk ödülün «**Halk Çağı**» adlı kitabıyla Ali Yüce'ye verilmesine karar verdi. Ayrıca **Sanayi Çarşısı** kitabıyla Hüseyin Yurttaş da başarı ödülü aldı.

Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü

«Her yıl, sanat, kültür ve düşün alanlarında ortaya koyduğu üstün nitelikteki yapıtları ve çalışmalarıyla kültürümüzü yurt düzeyinde tanıtan, sanat ve kültür yaşamımıza katkıda bulunan kişi, topluluk ya da kuruluşa verilmekte olan Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü, Kültür Bakanlığınca oluşturulan Kültür Yüksek Kurulunca» bu yıl **Necip Fazıl Kısakürek**'e verildi.

Kültür Bakanlığı, ayrıca, Atatürk'ün yüzüncü doğum yılını kutlama şenlikleri çerçevesinde bir şiir yarışması düzenledi. Seçici Kurulunu Fevzi Halıcı, Nureddin Özdemir, İlhan Geçer, Rıdvan Çongur ve Yavuz Bülent Bakiler'in oluşturduğu yarışma sonuçları 1981 yılı içinde bakanlıkça açıklanacak.

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü

Bu yıl ödül jürisi, Sabahattin Kundret Aksal, Çetin Altan, Mehmet H. Doğan, Aydın Emeç, Doğan Hızlan, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Cemal Süreya ve Tahsin Yücel'den oluşan Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü, «tüm sanat çalışmaları da değerlendirmede göz önünde bulundurularak, Türk şiirinin gelişimindeki öncülük ve etki gücünden ötürü» **Bir Cigara İçimi** adlı kitabıyla Oktay Rifat'a verildi.

Behçet Necatigil Şiir Ödülü

Geçen yıl sonunda yitirdiğimiz şair Behçet Necatigil adına konan şiir ödülünün, Doğan Hızlan, Rauf Mutluay, Fethi Naci,

Edip Cansever, Hilmi Yavuz, Oktay Akbal ve Kâmuran Şipal'den oluşan seçici kurulu, 29 aday arasından, ilk ödülün **İstanbul Kitabı** adlı kitabıyla **İlhan Berk**'e verilmesini kararlaştırdı.

Bedrettin Cömert Sanat Etkinlikleri Düzenleme Komitesince Cömert'in anısını yaşatmak amacıyla kurulan ve «amaç ve ilkeleri, insan-doğa-toplum gerçekliğini diyalektik temellere dayandırarak ve bu temelde emekçi kitlelerin saflarında yer alan, aynı zamanda toplumcu gerçekçi anlamda öz ve biçim birlikteliğini sağlayan şiirleri ödüllendirmek» olan ödülün seçici kurulu Gülten Akın, Salih Bolat, Abidin Emre, Hasan Hüseyin ve Özgen Seçkin'den oluşuyor. Katılma süresi 2 Eylül 1980 günü sona eren ödül, bu yazının yazıldığı güne kadar sonuçlanmamıştı.

— Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi YAZ-KO'nun yazar, çevirmen ve araştırmacıları desteklemek, özendirmek, sanat ve kültürümüze katkıda bulunmak amacıyla düzenlediği ve hiç yayımlanmamış yapıtlara verilecek olan ödüller, bu arada şiir ödülü, 15 Ocak 1981 de açıklanacaktır.

— İzmir Sanatçılar Derneği ile bir endüstri kuruluşu ortaklaşa bir «Atatürk Şiir Yarışması» düzenledi. 30 Aralık 1980 tarihine kadar başvurulabilecek yarışmanın sonuçları 1981 yılı içinde açıklanacaktır.

OLAYLAR, ANMALAR, ÖZEL SAYILAR

Türk şiiri bir yıl içinde iki büyük ve özgün şairini yitirdi.

— Behçet Necatigil, 13 Aralık 1979'da İstanbul'da öldü. Necatigil, uzun süredir akciğer kanserinden yatmaktaydı.

— Ahmet Muhip Dranas ise 21 Haziran 1980 günü kalp yetmezliğinden Ankara'da öldü.

Her iki şairimizin ölümlerinden sonra gazete ve dergilerde ardlarından yazılan yazılar için birer kaynakçayı, ilerde incelemecilere yararı olur düşüncesiyle yazımızın sonuna ekledik.

— «İncir Ağacı» (1952) ve «Eller Ekmeğe Doğru» (1958) adlı iki şiir kitabı olan şair İlhan Demiraslan, Aralık başında Trabzon'da öldü.

— Türkiye Yazarlar Sendikası ile İstanbul Belediye Şehir Tiyatroları, Hasan İzzettin Dinamo'nun 50. sanat yılını ve 70. yaşını 24 Aralık 1979'da İstanbul'da düzenlenen bir törenle kutladı.

— Türkiye Yazarlar Sendikası, 28 Aralık 1979 günü, Ferzan Gürel, Mehmet Seyda, Kemal Sülker'le birlikte şair Suat Taşer'in 60. doğum yıldönümleri nedeniyle bir kutlama toplantısı düzenledi.

— Behçet Necatigil, 20 Ocak 1980 günü, İstanbul Devlet Tiyatrosunun «Sanat İnsanları» adlı aylık programında anıldı. Anma gününde sanatçının yapıtları ve kişiliği üstüne konuşmalar yapıldı, şiirleri okundu.

— Türkiye Yazarlar Sendikası, Barış Derneği ve İstanbul Barosu, 22 Ocak 1980 günü «78. Yılında Nâzım Hikmet» konulu bir söyleşi düzenledi.

— Ozan Sunullah Arısoy'un 55. Yaş günü için Ankara Sanatseverler Derneğinde bir tören düzenlendi (28 Mart 1980).

— 29 Mart 1980 günü, «Sanat İnsanları» konulu toplantıların beşincisinde Salâh Birsel tanıtıldı. Devlet Tiyatrosu sanatçıları Birsel'in şiirlerini okudular.

— 10 Mayıs 1980 günü ise Sabahattin Kudret Aksal, şair, öykücü ve oyun yazarı olarak tanıtıldı, yapıtları okundu.

— Antalya Sanat Derneği, 10 Temmuz 1980 günü «Enver Gökçe Gecesi» düzenledi.

— Hakimiyet Sanat Dergisi Ocak 1980 tarihli sayısını Behçet Necatigil'in ölümüne ayırdı. Dergide Behçet Necatigil'in son TV konuşmasının metniyle birlikte Necatigil'in, derginin yazarlarından Abdülkadir Budak'a yazdığı mektubun fotokopisi yayımlandı, şairin el yazısıyla.

— Saçak Dergisi, Mart-Nisan 1980 tarihli sayısını Behçet Necatigil'in ölümüne ayırdı. Ve dergi bu sayıyla yayınına son verdi.

— Edebiyat Cephesi, 16 Mayıs 15 Haziran tarihli sayısının bir bölümünde, daha çok yabancı yazar ve şairlerin yazı ve şiirleriyle, Nâzım Hikmet ölüm yıldönümünde anıldı.

— İzmir'de yayımlanan Dönemeç dergisinin bir arada çıkan Temmuz-Ağustos 1980 sayısı «70'li Yılların Şiiri ve Ozanları Özel Sayısı» olarak yayımlandı.

— Yusufçuk şiir dergisi, yıl içinde bazı sayılarını özel sayı-

lar olarak düzenleme geleneğini sürdürdü. Aralık 1979 sayısı Cahit Külebi'nin, Mart Sayısı Cemal Süreya'nın, Ekim sayısı ise Oktay Rifat'ın şiirine ayrıldı.

— Yusufçuk şiir dergisi, Aralık 1980 tarihli 24. sayısıyla yayımına son verdi. Türk şiirinde iki yıldır yeri doldurulmaz bir işlev gören derginin kapanması şiir sevenler arasında üzüntüyle karşılandı.

Behçet Necatigil'in Ardından Yazılanlar İçin Kaynakça

Oktay Akbal, **Behçet İçin**, Türk Dili, Şubat 1980

Oktay Akbal, **Necatigil Yok Şimdi**, Cumhuriyet

Füsun Altıok, **Bile/Yazdı İçin Yaza/Bildim mi?**, Oluşum, Şubat 1980

Sabit Kemal Bayıldıran, **Nâzım Hikmet — Behçet Necatigil — Evler ve Cücelik Üstüne**, Dönemeç, Nisan 1980

Cengiz Bektaş, **Necatigil Ağacı**, Saçak, Mart-Nisan 1980

İlhan Berk, **Behçet Necatigil**, Türk Dili, Şubat 1980

Mehmet Yaşar Bilen, **Necatigil'in Şiirimizdeki Yeri**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Horts Wilfrid Brands, **Behçet Necatigil ve Almanya**, Varlık, Ağustos 1980

Demirtaş Ceyhun, **Bir Ustamı Daha Yitirdim**, Edebiyat Cephesi, Aralık 1979

Necati Cumalı, **Behçet Necatigil**, Cumhuriyet, 22 Aralık 1979

Oğuz Demiralp, **Necatigil**, Oluşum, Şubat 1980

Mehmet H. Doğan, **Necatigil İçin**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Mehmet H. Doğan, **Necatigil'in Şiirine Giriş**, Türk Dili, Mart 1980

Bekir Doğanay, **Necatigil Gerçeği**, Hakimiyet Sanat, Ocak 1980

Mehmet Ergün, **Behçet Necatigil ve Çocuk Edebiyat Cephesi**, Aralık 1979

Osman Serhad Erkekli, **Behçet Burcundaki Yalnız Adam**, Saçak, Mart-Nisan 1980, Varlık, Aralık 1980

Konur Ertop, **Kılı Kırk Yaran, Arı Gibi Çalışan**, Cumhuriyet, 23.11.1979

Naci Girginsoy, **Şairim Öldü**, Varlık, Şubat 1980.

Ayhan Gülsoy, **Vaktin Zulmü**, Varlık, Şubat 1980

Doğan Hızlan, **Dileğim Yok Bu Cihan İçre Şiirden Gayrı**, Cumhuriyet, 26 Aralık 1979

Selim İleri, **Behçet Necatigil'in Beşiktaş'ında Gezintiler**, Milliyet Sanat 1 Aralık 1980

Özdemir İnce, **Behçet Necatigil Üstüne**, Hakimiyet Sanat, Ocak 1980

Arslan Kaynardağ, **Necatigil'in Şiirinde Öz ve Biçim**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Mehmed Kemal, **Necatigil'in Ardından**, Cumhuriyet, 18 Aralık 1979

Yunus Koray, **O Hiç Ölmedi**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Sadullah Kutluer, **Ölümü Bekleyen Şair**, Hakimiyet Sanat, Ocak 1980

Hasan Pulur, **Kaç Şair Yaşar Şiirlerinde**, Hürriyet, 16 Aralık 1979

Ali Püsküllüoğlu, **Necatigil, İncelikler Ozanı**, Yusufçuk, Ocak 1980

Efdal Sevinçli, **Şiirleriyle Necatigil**, Dönemeç, Şubat 1980

Erhan Sözer, **Behçet Necatigil**, Türk Dili, Şubat 1980

Ercüment Uçarı, **Necatigil İçin Günlük**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Tuncer Uçarol, **Necatigil'in Şiirleri Üstüne Günlük**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Tuncer Uçarol, **Behçet Necatigil'in Sözcükleri**, Türk Dili Mart 1980

Sedat Umran, **Behçet Necatigil'in Şiiri**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Orhan Ural, **Beşiktaşlı Bir Ozan**, Edebiyat Cephesi, Aralık 1979

Muzaffer Uyguner, **Necatigil ve Toplumculuk**, Türk Dili, Şubat 1980

Muzaffer Uyguner, **Necatigil'in Şiiri Üzerine**, Saçak, Mart - Nisan 1980

Şemsettin Ünlü, **İşinin Bilincinde Bir Ozan**, Saçak, Mart-Nisan 1980

Hilmi Yavuz, **Şiirde Anlam ve Behçet Necatigil**, Yeditepe, Şubat 1980

Hilmi Yavuz, **Dünya, Yu Ellerimi Yalnızlık Sularında**, Cumhuriyet, 20 Aralık 1979

Salih Yurttaş, **Ebruli Hanımeli Açan Bir Ev, Evler, Nâzım Hikmet ve Behçet Necatigil**, Küçücük, Ocak 1980

Necati Zekeriya, **Behçet Necatigil'in Ardından Kapandı Parantez**, Varlık Şubat 1980

*
**

Ahmet Muhip Dranas'ın Ardından Yazılanlar İçin Kaynakça

Ahmet Ada, **Dranas'ın Öncülüğü**, Hakimiyet Sanat. Ağustos 1980

Oktay Akbal, **Ahmet Muhip Dranas**, Cumhuriyet, 29 Haziran 1980

Sabahattin Kudret Aksal, **Ahmet Muhip Dranas**, Cumhuriyet, 29 Haziran 1980

Melih Cevdet Anday, **Bir Ozan Öldü**, Cumhuriyet, 27 Haziran 1980

Bilgay Esemenli, **Şair Ahmet Muhip Dranas**, Varlık, Ağustos 1980

Doğan Hızlan, **Duygu Ustası Dil İşçisi Bir Şair**, Cumhuriyet, 29.6.1980

Arslan Kaynardağ, **Dranas'ın Şiirinin Özellikleri**, Somut, sayı 20 - 21

Mehmed Kemal, **Fahriye Abla'nın Şairi**, Cumhuriyet, 26 Haziran 1980

Ahmet Köklügiller, **Ahmet Muhip Dranas**, Varlık, Ağustos 1980

Erdal Öz, **Dranas'la 1962 Yılında**, Milliyet Sanat, Ağustos 1980

1980 YILINDA HALK EDEBİYATI VE KÜLTÜR ŞENLİKLERİ

İrfan Ünver NASRATTINOĞLU

Önceki birkaç yıl içerisinde olduğu gibi, 1980 yılında da Halkbilim, Halk Edebiyatı ve Kültür Şenlikleri konusunda önemli çalışmalarda bulunulmuştur.

Bir yandan, ulusal düzenlemeler yapılmış, öte yandan uluslararası düzeyde bilimsel toplantılar yapılarak Halk Edebiyatı tartışılmıştır. Tüm bu toplantılarda sunulan bildiriler arasında, genel olarak, Türk kültürüne önemli katkılarda bulunacak tezler de yer almıştır. Özellikle, Yugoslavya'da düzenlenen Uluslararası Halkbilim seminerlerinde sunulan kimi bildirilerin Türkçeye çevrilerek, ülkemizde de yayımlanmasının yararlı olacağı, halkbilim içerikli kimi yazılarda da vurgulanmıştır (1).

1980 yılı içerisinde, gerek Halk Edebiyatı, gerekse Kültür Şenlikleri'ni düzenlendikleri tarihlere göre şöyle özetliyebiliriz:

«FOLKLOR ARAŞTIRMALARI KURUMU»NUN KONFERANSLAR DİZİSİ

1955 yılında Prof. Fuat KÖPRÜLÜ ve arkadaşları tarafından kurulmuş olan «Folklor Araştırmaları Kurumu»nun yıllık konferanslar dizisi 20 Aralık 1979 tarihinde başlamış ve 22 Mayıs 1980 tarihinde sona ermiştir. Bu süre içerisinde şu konular üzerinde konferanslar verilmiş ve tartışılmıştır:

20 Aralık 1979 Prof. Dr. Ahmet Edip UYSAL: **«İngiliz Folklorcusu Hasluck'un Türk Folkloru İle İlgili Çalışmaları»**

8 Ocak 1980 Ebed Mahir YALNIZ **«Ölümünün I. Yıldönümünde Folklorcu Vehbi Cem AŞKUN»**

17 Ocak 1980 Abdullah SATOĞLU **«Molulu Âşık Revaî»**

31 Ocak 1980 Süleyman KAZMAN **«Köy Tiyatrosu»**

14 Şubat 1980 Ali Rıza ÖNDER «Kayseri-Turan Köyü'nde Aile Adları ve Lâkapları»

28 Şubat 1980 Fethi ÜLKÜ «Folklorumuzda Mendil»

15 Mart 1980 Nail TAN: «Ankara'da Bazı Mesleklerin İl ve İlçelere Göre Uzmanlaşması Üzerine Bir Araştırma»

27 Mart 1980 Ahmet Vefa ARAY «Çukurova Folklorunda Kacaoğlan»

10 Nisan 1980 Zümrüt NAHYA «Urfa'da Doğum Adetleri».

24 Nisan 1980 Kâmil TOYGAR: «Türkiye'de Folklor Derlemelerinin Genel Bir Değerlendirilmesi»

8 Mayıs 1980 Ali Haydar KARAHACIOĞLU «Görele Folkloru»

15 Mayıs 1980 Gül CELKAN «Japon Folkloru»

22 Mayıs 1980 Salih Zeki KUTUCUOĞLU «Şair Ümmi Kemal»

Folklor Araştırmaları Kurumu'nun düzenlemiş olduğu bu konferanslar Ankara'da Türk Kooperatifçilik Kurumu konferans salonunda verilmiştir.

KAFTANCIOĞLU'NUN KONFERANSI

Anarşi ve terör olayları içerisinde yitirdiğimiz Halkbilimci Ümit KAFTANCIOĞLU 19 Ocak 1980 tarihinde İstanbul'da Tünel Kültür ve Sanat Evi'nde «Pir Sultan Abdal»ı anlatmıştır. KAFTANCIOĞLU bu konferanstan önce, T.R.T. Radyolarında da aynı konuda proğramlar hazırlayıp, yayımlamıştı.

VAHİT LÜTFİ SALCI ANILDI

Halk Kültürüne, özellikle halkbilim çalışmalarına sessiz, ama çok değerli katkılarda bulunmuş olan halkbilimcilerden birisi de Vahit Lütfi SALCI'dır. 1883 yılında İstanbul'da doğan SALCI, 1948 yılında nüfus memurluğundan emekliye ayrılmış, 3 Şubat 1950 tarihinde ölmüştür. Kırklareli Belediyesi 27 Mayıs 1978 tarihinde inşaatı tamamlanan bir parka «Vahit Lütfi Salcı Parkı» adını vermiş 1980 yılı içerisinde de ölümünün 30. yıldönümü nedeniyle bir anma toplantısı yapılmıştır. Saz Şairleri Gibi (1940), Gizli Türk Dini Oyunları (1941) ve Kırklareli Şairleri (1945) gibi basılmış yapıtları bulunan SALCI'nın halkbilim içerikli çok sayıda belgeleriyle cönkleri merhum Cahit ÖZTELLİ tarafından alınarak değerlendirilmiştir. SALCI'nın ayrıca, Kızılbaş Şairle-

ri, Türk Alevi Kadın Şairler ve Türkleşmiş Hristiyan Bektaşi Şairleri adlı basılmamış yapıtları da bulunmaktadır

Kırklarelililer 8 Mart 1980 tarihinde de «Aşık Ali Tanbur-a cı» için bir şölen düzenlemişlerdir. Yaşamını bu kentte sürdüren Tanburacı için düzenlenen özel geceye, yöredeki halk ozanları da katılmışlardır.

AŞIK VEYSEL ANILDI

Şarkışlalı Aşık Veysel ölümünün 7. yıldönümünde ülkemizin çeşitli yerlerinde düzenlenen törenlerle anılmıştır.

Sivas Kültür Müdürlüğü ve Şarkışla Kaymakamlığının ortaklaşa düzenledikleri Sivrialan'daki törende Veysel'in yaşam öyküsü anlatılmış, yapıtlarından örnekler okunmuş ve kimi halk ozanları, Veysel'in yapıtlarını seslendirmişlerdir. Bu arada Veysel'in anısına düzenlenmiş olan müze gezilmiş ve halk oyunları gösterileri yapılmıştır.

Ankara'da, kısa adı ANTEG olan Ankara Turizm ve Eğlence Grubu da Ankara Küçük Tiyatro salonunda 24 Mart'ta bir toplantı düzenlemiştir. Bu törende de çeşitli konuşmacılar Veysel'in yaşamı ile ilgili konuşmalar yapmışlar, ünlü-ünsüz sanatçılar tarafından türküleri okunmuş, ayrıca bir koro tarafından da kimi yapıtları sunulmuştur.

Başkent Ankara'daki ikinci tören Ankara Halk Tiyatrosu Kültür Merkezi'nde yapılmıştır. Bu törende Ümit KAFTANCIOĞLU (Merhum) Veysel'in yaşamöyküsünü anlatmış, Müslüm Sümbül, Ali Dinçal ve Mustafa Zengin de kimi özelliklerine değinmişlerdir.

Öte yandan, Kültür Bakanlığı'nın desteğiyle Müzik-San Vakfı tarafından İstanbul'da Atatürk Kültür Merkezi'nde de görkemli bir anma toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda Vakıf Başkanı Tahir Kutsi Makal ile Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Başkan Yardımcısı Hayrettin İvgin birer konuşma yapmışlar sonra da Afyonlu Aslı Bacı, Karslı İsmail Cengiz, Kelkitli Serdari, Sivaslı İsa Koç, Eskişehirli Sarıcakız, Afyonlu Ali Taş, Erzincanlı Sefil Aşık ve Adanalı Fikret Ünal gibi halk ozanları da sazları ve sözleri ile Veysel'i anmışlardır. Ayrıca, Turan Engin, Seha Okuş, Mine Yalçın gibi profesyonel sanatçılar Veysel'in ünlü türkülerini okumuşlar; bu arada HOY-DER adlı halk oyunları topluluğu da Sivas yöresinin halk oyunlarından örnekler sunmuşlardır.

ERZURUM AŞIKLAR ŞÖLENİ

Bir ara unutulmaya yüz tutan Aşıklık Geleneği, son yıllarda önemli gelişmeler göstermektedir. Ülkemizin çeşitli kentlerinde, kasaba ve köylerinde özel olarak «Halk Ozanları Şöleni» düzenlenmekte, yeni yetişen ozanlar ile gelenek, canlı olarak tutulmaya çalışılmaktadır.

Aşıklık Geleneği'nin yaşatılmasında Erzurum Üniversitesi'nin önemli katkıları olmaktadır. İlki 1979 yılında düzenlenen «Geleneksel Aşıklar Şenliği»nin ikincisi 3-5 Nisan 1980 tarihlerinde yapılmıştır. Atatürk Üniversitesi Mediko-Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Müzik, Folklor ve Tiyatro Müdürlüğü tarafından düzenlenen şenlikte, aşıklararası yarışmalar da yapılmıştır. Hikmet Dizdaroğlu, Doç. Dr. Saim Sakaoğlu, Dr. Ensar Arslan, Yaşar Günüy ve Doç. Dr. Muhan Bali'den oluşan seçiciler kurulunun değerlendirmesine göre, çok sayıdaki aşıklar şöyle ödüllendirilmişlerdir:

ATIŞMA DALINDA:

Ercişli Emrah Ödülü Yaşar Reyhani;
Aşık Şenlik Ödülü İlhami Demir
Hıfzi Ödülü Nusret Toruni
Dadaloğlu Ödülü Davut Sulari
Nihanî Ödülü Mustafa Ruhani
Zülâli Ödülü Nuri Çırağı
Sümmani Ödülü Mevlüt İhsani
Feryadî Ödülü Zülfikâr Divanî
Ruhsati Ödülü Fuat Çerkezoğlu

KOÇAKLAMA DALINDA:

Fakirî Ödülü Fuat Çerkezoğlu
Dadaloğlu Ödülü Erol Ergani
Efkârî Ödülü : Mustafa Ruhanî
Gündeşlioğlu Ödülü: Nuri Çırağı
Ruhsati Ödülü Sefil Selimi
Köroğlu Ödülü : Davut Sularî
Mehmet Ozanî Ödülü Ali Rahmani

GÜZELLEME DALINDA:

Karacaoğlan Ödülü Mustafa Ruhani
Veysel Ödülü Mevlüt İhsanî
İrfanî Ödülü Sümmanioğlu
Erzurumlu Emrah Ödülü Ümmanî Can

Yunus Emre Ödülü Yaşar Reyhani
Kul Himmet Ödülü Davut Sulari
Cemal Hoca Ödülü Mehmet Gülhani

TAŞLAMA DALINDA
Huzurî Ödülü İlhami Demir
Gevherî Ödülü Nusret Toruni
Serdarî Ödülü Nuri Merami
Pir Sultan Ödülü : Yaşar Reyhani
Kaygusuz Abdal Ödülü : Zülfikâr Divani

DUDAKDEĞMEZ DALINDA :
Zülâli Ödülü Sümmanioğlu,
Dede Kasım Ödülü Mevlüt İhsanî
Hasta Hasan Ödülü Nusret Toruni

TECNİS DALINDA

Aşık Şenlik Ödülü İlhami Demir

Muamma Dalında ise, asılan muammaya doğru yanıt veren aşık çıkmamıştır.

AHMET KUTSİ TECER ANILDI

Halk Edebiyatına, özellikle aşıklık geleneğinin gelişmesine önemli katkıları olan Ahmet Kutsi Tecer, Ankara'da 12 Nisan 1980 tarihinde, Folklor Araştırmaları Kurumu'nun düzenlediği bir törenle anılmıştır. Törende Süleyman Kazmaz «Tecer'in Yaşamı ve Kişiliği», Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal «Koçyiğit Köroğlu ve Köşebaşı Oyunları», Nail Tan «Halkbilime Hizmetleri» üzerine birer konuşma yapmışlardır. Törende, Ayhan İnal, Gül Celkan, Enver Tuncalp, Mustafa Ceylân, Aşık Çatak, Aşık Emircan, Aşık Kocaman ve Aşık Yaşar Reyhani şiirler okumuşlar ve saz çalıp, türkü çağırmışlardır.

HALK OZANLARI İÇİN JÜBİLELER

Son yıllarda, yaşayan halk ozanları için de jübileler düzenlenmektedir. Nitekim, 1980 yılı içerisinde Ankara'da iki ayrı jübile yapılmıştır. Bunlardan ilkinde, 12 Nisan 1980 tarihinde Erzurumlu Aşık Reyhani için Cebeci'deki bir düğün salonunda düzenlenen şölene Samsunlu Aşık Kemali Bülbül, Adanalı Aşık Kocaman, Erzurumlu Aşık Emircan, Develili Aşık Çatak ve Muhlis Deniz katılmışlardır.

18 Nisan 1980 tarihinde de Aşık Emircan için bir jübile dü-

zenlenmiş, bu jübilede de çeşitli halk ozanlarından başka, kimi profesyonel ses sanatçıları türküler okumuşlardır.

PROF. SUUD KEMAL YETKİN'İ YİTİRDİK

Edebiyat ve Sanat Tarihi üzerine çok sayıda makalesi ve yapıtları bulunan Prof. Dr. Suut Kemal Yetkin 18 Nisan 1980 tarihinde Ankara'da ölmüştür. 77 yaşında ölen Yetkin, Folklor Araştırmaları Kurumu'nun kurucusu olup, ölümüne değin bu Kurumun üyesi olarak kalmıştır.

OSMAN ATTİLA ANILDI

Afyonkarahisar Folkloru, özellikle Afyonkarahisar Türküleri üzerine çalışmalar yapan ve yapıtlar yayımlayan Şair Osman Attilâ ölümünün ikinci yıldönümü nedeniyle doğum yeri olan Afyonkarahisar'da anılmıştır. Nail Tan'ın «Osman Attilâ'nın Folklorcu Yanı» konulu konuşmasından sonra, toplantıya katılan halk ozanları Attilâ için çalıp söylemişlerdir

ODTÜ KÜLTÜR ŞENLİĞİ

Ankara Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından düzenlenen II. Sanat ve Kültür Şenliği 1-31 Mayıs 1980 tarihleri arasında yapılmıştır. Çok sayıda yabancı ülkenin, çeşitli kültürel etkinleri ile katıldıkları şenlik izlencesi içerisinde halk edebiyatı konulu söyleşi de yapılmıştır.

GELENEKSEL YUNUS EMRE KÜLTÜR VE SANAT HAFTASI

Eskişehir Valiliği tarafından düzenlenmekte olan Geleneksel Yunus Emre Kültür ve Sanat Haftası 6—10 Mayıs 1980 tarihleri arasında yapılmıştır.

6 Mayıs'ta Yunus Emre'nin Yunus Emre Köyü'ndeki mezarı başında yapılan törende Vali Naim Cömertoğlu, Prof. Abdülbaki Gülpınarlı, Prof. Abdülkadir Karahan ve M. Aziz Bolel konuşmuşlardır.

Çok yönlü kültür faaliyetleri ve düzenlenen konferanslarda Ord. Prof. Dr. Fahrettin Kerim Gökay, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, Doç. Dr. Saim Sakaoğlu, Vecdi Yarman, Orhan Şaik Gökyay, Satı Erişen, Nail Tan ve İrfan Ünver Nasrettinoğlu Yunus Emre'nin çeşitli yönlerini anlatmışlardır.

7 Mayıs akşamı düzenlenen «Şairler Şöleni» izlencesi iki bö-

lümden oluşmuş; birinci bölümde Eskişehirli ve Eskişehir dışından şölene katılan şairler şiirlerini okumuşlar; ikinci bölümde ise halk ozanları sazları ve sözleri ile izlencede yer almışlardır. Şölene, İstanbul'dan Aşık Zülfikâr Divanî ve İsmail Cengiz, İzmir'den Ali Rıza Ezgi, Eskişehir ve yöresinden de Aşık Pervanî, Aşık Sefili, Mehmet Çağlar, Mustafa Kalaycı, Durmuş Kızak ve Aşık Nurşah katılmışlardır.

11 Mayıs 1980 akşamı da T.R.T. Televizyonunda «Yunus Emre» konulu bir açık oturum düzenlenmiş ve bu oturumda, Prof. Dr. Nihat Nirun, Prof Dr. İbrahim Agâh Çubukçu ve M. Aziz Bolel, Yunus'un çeşitli yönlerini anlatmışlardır.

KONYA'DAKİ SEMİNER

Öte yandan, Konya Kültür ve Turizm Vakfı da 30—31 Mayıs 1980 tarihlerinde Konya'da «Yaşayan Türkçe Bayramı ve Yunus Emre Semineri» düzenlemiştir. Bu seminerde şu bildiriler okunmuştur:

Prof. Dr. Abdülkadir Karahan: «Yunus Emre ve Tasavvuf»

Prof. Dr. Şükrü Elçin: «Fuat Köprülü, Ahmet Yesevî ve Yunus Emre»

Doç. Dr. Meserret Diriöz: «Yunus Emre ve Sanatı»

Dr. Müjgân Cunbur: «Yunus'un Gönlü»

Celalettin Çelebi: «Yunus Emre ve Mevlâna»

Mehmet Çınarlı: «Yaşayan Türkçe»

Rıdvan Çongur «Yunus Emre'yi Yanlış Yorumlayanlar»

Semih Sergen: «Yunus Emre'de İnsan Sevgisi»

Cahit Obruk: «Yunus Emre ve Aşık Paşa'da Mistik Ahlâk ve Bir Sonuç»

İsmail Ali Sarar: «Türk Dili ve Yunus Emre»

İlhan Geçer: «Cumhuriyet Döneminde Türk Dili Üzerine Çalışmalar»

Ayhan İnal: «Yunus Emre'nin Şiirleri»

Konya'daki seminerden sonra, konuşmacıların bir bölüğü Karaman'a gitmişler ve bu ilçede de «Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey» konulu bir toplantıya katılmışlardır.

YUNUS EMRE ANKARA'DA DA ANILDI

Ünlü Ozan Yunus Emre için, Ankara'da da bir anma toplantısı düzenlenmmiştir. 24 Mayıs 1980 tarihinde Türk Kooperatifçilik Kurumu tarafından düzenlenen toplantıda Selçuk Alparslan,

Nail Tan, Rıdvan Çongur, Semih Sergen ve Ayhan İnal birer konuşma yapmışlar, Aşıklardan Kemal Bülbül, Ali Çatak ve Muhlis Deniz de Yunus'un yapıtlarını seslendirmişlerdir. Bu toplantıda ayrıca, kooperatifçi şairler de kendi şiirlerini okumuşlardır.

BİR SEMİNER DAHA...

14—17 Mayıs 1980 tarihlerinde de İstanbul'da Aydınlar Ocağı tarafından «Milli Kültürümüzde Yozlaşma ve Yabancılaşma» semineri düzenlenmiştir. 7 ayrı seksiyon halinde çalışmalar yapan seminerdeki Halkbilim seksiyonunda Prof. Dr. Şükrü Elçin, Nida Tüfekçi; Feyzi Halıcı, Tahir Kutsi Makal, Doç. Dr. Saim Sakaoğlu, Dr. Umay Günay, Sadi Yaver Ataman, Fikret Değerli, Doç. Dr. Belge Seyidoğlu, Dr. Cahit Özönder, Rasim Cinisli, Doç. Dr. Abdurrahman Güzel, Dr. Nevzat Gözaydın, Nahit Dinçer, Enver Yakupoğlu, Nihat Bozkurt ve Nail Tan yer almışlardır. Bu seksiyonun bildirisi Prof. Dr. Şükrü Elçin tarafından hazırlanmış ve tartışılmıştır.

Seminerin Dil ve Edebiyat seksiyonu bildirisi de Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş ve Ahmet Kabaklı tarafından hazırlanmıştır.

Seminer nedeniyle düzenlenen «Gece»de Aşık Daimi; Yunus Emre, Aşık Garip, Kerem, Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Karacaoğlan, Ercişli Emrah, Erzurumlu Emrah, Dadaloğlu, Seyrani, Ruhsati. Sümmani, Çıldırlı Şenlik, Veysel ve Ali İzzet'ten ezgiler okumuştur. Ayrıca Ümit Tokçan, Mehmet Özbek Neriman Tüfekçi, Muharrem Kemertaş, Şahin Gültekin ve Aşık Daimi ayrıca ilâhi, türkü, semah, güzelleme, bozlak, uzun hava ve deyişler okumuşlardır.

AŞIK EFKÂRİ BABA ÖLDÜ

Ardanuçlu Aşık Efkâri 15 Mayıs 1980 tarihinde Bursa'da ölmüştür. 1900 yılında Ardanuç'ta doğan Efkâri Baba, yaşamı boyunca bütün yurdu adım adım dolaşmış ve yüzlerce deyiş söylemiş, yazmıştır. Deyişlerinin kimileri kitap haline getirilmiş, kimileri de Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi tarafından derlenmiştir. Ankara'da bulunan Halk Ozanlarını Tanıtma ve Eserlerini Yaşatma Derneği tarafından Efkâri Baba için 1976 yılında bir jübile düzenlenmiş ve bu nedenle M. Adil Özder tarafından hazırlanan bir kitap, aynı dernek tarafından bastırılmıştır.

ULUSLARARASI MARMARA FOLKLOR FESTİVALİ

İstanbul Turizm-Folklor Derneği'nin düzenlediği geleneksel Festivallerinin Üçüncüsü 16—21 Mayıs 1980 tarihleri arasında İstanbul'da yapılmıştır. Festivale, ülkemizin çeşitli yörelerinden gelen ekiplerden başka, İtalya, Polonya, Yugoslavya ve Bulgaristan'dan da halk oyunları toplulukları katılmışlardır.

ULUSLARARASI SİLİFKE FESTİVALİ

VII. Uluslararası Silifke Folklor ve Müzik Festivali, her yıl olduğu gibi, 1980 yılında da 20-26 Mayıs tarihlerinde yapılmıştır. İtalya, Polonya, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan da halk oyunları topluluklarının katıldıkları festivalde. «Geleneksel Aşıklar Şöleni» de yapılmış, İrfan Ünver Nasrattınoğlu'nun yönetimindeki bu şölene Kars'tan Şeref Taşlıova ve Rüstem Alyansoğlu, İstanbul'dan Zülfikar Divani, Sivas'tan Sefil Selimi, Gürün'den Gülhani, Erciş'ten Ahmet Poyrazoğlu, Erzurum'dan Mulhis Deniz, Samsun'dan Kemali Bülbül katılmışlardır.

GELENEKSEL NASRETTİN HOCA ŞENLİKLERİ

Her yıl haziran ayının sonunda Eskişehir'de, temmuz ayı başında da Akşehir'de Nasrettin Hoca Şenlikleri yapılmaktadır. Eskişehir Valiliği tarafından 27—29 Haziran 1980 tarihlerinde yapılan anma toplantılarında önce Hortu (Nasrettin Hoca) köyüne gidilerek, burada çeşitli konuşmalar yapılmış, halk oyunları gösterileri ile konserler sunulmuştur. Daha sonra Hoca ile ilgili toplantılar Eskişehir'de sürdürülmüştür.

Akşehir'deki törenlerde de geleneksel «Göle Yoğurt Çalma» gösterisi yapılmış, halkoyunları ve müzik izlenceleri sunulmuştur. Geleneksel karikatür yarışması da düzenlenmiş ve derece alan yapıtların sanatçıları ödüllendirilmişlerdir.

HACIBEKTAŞ ŞENLİĞİ

17. Geleneksel Hacıbektaş Şenliği 16—20 Ağustos 1980 tarihleri arasında Hacıbektaş ilçesinde yapılmıştır. Halkoyunları, semahlar, konferanslar vb. gibi çok yönlü kültür etkinlikleri ile geçen şenlik izlenceleri arasında halk ozanları şöleni de yer almıştır. Bu arada Tuygun Sabuncu'nun yönetiminde Mahmut Tali Öngören, Dr. Ergin Atasü, Filiz Akçay, Can Yücel ve Ahmet Abakay'ın iştirakiyle bir açık oturum yapılmıştır.

HACIBEKTAŞ FELSEFESİNİN ÇAĞDAŞ YORUMU

Öte yandan 12 Nisan 1980 tarihinde de Ankara'da «Hacıbektaş Veli Felsefesinin Çağdaş Yorumu» konulu bir açık oturum yapılmıştır. Hacıbektaş Turizm Derneği Ankara Şubesi tarafından düzenlenen açık oturuma Adnan Binyazar'ın yönetiminde Mehmet Bayrak, Abdullah Tekin ve Osman Çoban katılmışlardır.

AHİ EVRAN ESNAF BAYRAMI

16. Uluslararası Ahi Evran Esnaf Bayramı 5—8 Eylül 1980 tarihlerinde Kırşehir'de yapılmıştır. Bayram nedeniyle üç gün süren bir de sempozyum düzenlenmiş ve bu sempozyumda bu bildiriler sunulmuştur:

Prof. Dr. Gündüz Özdeş: **«Ahilik ve Sosyal Yardımlaşma»**

Doç. Dr. Rasih Demirci: **«Ahilik-Kooperatifçilik İlişkileri»**

Doç. Dr. Abdülkadir Şener: **«Ticaret Ahlâkı»**

Doç. Dr. Tuncer Gülensoy: **«Simav'da Yarenlik Teşkilâtı»**

Doç. Dr. Ahmet Uğur: **«Osmanlı Siyasetnamelerinde Riaya ve Beraya»**

Dr. Müjgân Cunbur: **«14. Yüzyıl Başlarında Edebiyatımızda Ahilik»**

Doç. Dr. Sadettin Kocatürk: **«Anadolu'da İlmin Gelişmesi ve Gülşehri'nin Yeri»**

Doç. Dr. Rami Ayas: **«Ahilik Araştırmaları Üzerine Düşünceler»**

Nail Tan **«Ahilik-Sendikacılık İlişkileri»**

Hayrettin İvgin: **«Vezirköprü'de Ahilikten Kalma Gelenekler»**

Sempozyum çalışmaları sürerken, bayrama katılan şairlerden Nüzhet Erman, Halil Soyuer, Ayhan İnal, Sabahattin Çankaya, Kamil Bozdağ ve Aşık Kemali Bülbül Ahilikle ilgili şiirler okumuşlardır.

3. ULUSLARARASI TÜRKOLOJİ KONGRESİ

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türkiyat Enstitüsü tarafından düzenlenen 3. Uluslararası Türkoloji Kongresi 6—10 Ekim 1980 tarihlerinde İstanbul'da toplanmıştır. Kongre uluslararası nitelikli olmasına karşın, sadece Yugoslavya'dan, Türk asıl-

lı 2—3 türkolog katılmışlardır. Kongrede halk edebiyatı ile ilgili çok az sayıda bildiri okunmuştur.

MANASTIR VE ÇEVRESİ FOLKLOR SEMİNERİ

31 Mayıs — 2 Haziran 1980 tarihlerinde, Yugoslavya'nın Makedonya Cumhuriyeti'ne bağlı Manastır (Bitola) kentinde Uluslararası düzeyde bir folklor semineri düzenlenmiştir. Bu seminere Türkiye'den Prof. Dr. İsmail Kaynak, Sevim Güray, Kamil Toygar ve İrfan Ünver Nasrettınoğlu katılmışlar ve birer bildiri sunmuşlardır. Bu bildirilerin 3'ü genel folklor konuları içermekte olup, salt Kamil Toygar'ın bildirisi konumuzla ilgilidir: «Türkiye'de yaşayan Manastır ve Çevresi Türk Halk Türküleri.» Ancak, seminerde okunan 58 bildiri içerisinde 20 tanesi Türk halk edebiyatını yakından ilgilendirmektedir.

MARKO ÇEPENKOV FOLKLOR ENSTİTÜSÜ'NÜN 30. YILI

Yugoslavya'nın Makedonya Cumhuriyeti başkenti Üsküp'te çalışmalarını sürdüren «Marko Çepenkov Folklor Enstitüsü»nün kuruluşunun 30. yıldönümü nedeniyle 2—3 Ekim 1980 tarihlerinde Üsküp'te bilimsel bir toplantı yapılmış ve bu toplantıya ülkemizden Prof. Dr. Ahmet Edip Uysal ve bu satırların yazarı katılmışlardır. Çağrılı olan Nail Tan ise son anda Üsküp'e gidememiş, ama gönderdiği bildirisi seminerde okunmuştur. Makedon ve Türk Halk türkülerinin tasnifi sorunlarının özellikle ele alındığı bilimsel toplantıda Türk Bilgini Prof. Dr. Pertev Naili Boratav'ın Almanya'da Almanca yayımlanan tasnif kataloğu sık sık anılmış ve bu kataloğun örnek bir katalog olduğu, yabancı bilginler ve uzmanlar tarafından itiraf edilmiştir. Ne yazık ki bu katalog halen Türkçeye çevrilmiş ve Türkçe yayımlanmış değildir. Bu çelişkili durumu bize soran yabancı dostlarımıza bir yanıt verememiş olmanın ezikliğini de toplantı boyunca duymuş bulunuyoruz.

PROF. SEDAT VEYİS ÖRNEK'İ YİTİRDİK

Türk Halkbilimi konusunda etkin ve kalıcı çalışmalar yapmış, yapıtlar yayımlamış olan Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek 15 Kasım 1980 tarihinde ölmüştür. 1927 yılında Zara'da doğan Prof. Örnek'in Sivas ve Yöresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki (1966), Etnoloji Sözlüğü (1971), İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane (1971),

Anadolu Folklorunda Ölüm (1971), Budunbilim Terimleri Sözlüğü (1973), Türk Halkbilim (1977) ve Geleneksel Kültürümüzde Çocuk (1979) adlı yapıtları bulunmaktadır. En verimli çağında yaşama gözlerini yuman Örnek'in ölümü, halkbilimciler için büyük kayıptır.

YIL İÇİNDE YAYIMLANAN KİTAPLAR

1980 yılı içerisinde Halk Edebiyatı ile ilgili kimi yayınlar yapılmıştır. Bunlardan görebildiklerimiz şunlardır:

1. Abdullah Satoğlu, **Halk Şairi Molulu Revai**, Ankara 1980, 64 Sayfa.

2. Zülfikar Divani (Akgün), **Barış Çağrısı/Kardaş**, İstanbul 1980, 200 Sayfa.

3. Ahmet Özdemir, **Şarkışlalı Aşık Serdari (Hayatı ve Şiirleri)**, Şarkışlalılar Dayanışma Derneği Yayını: 1. Osmanlı Matbaası, 80 Sayfa.

4. Refik H. Soykut, **İnsanlık Bilimi Ahilik**, Ankara 1980, 64 Sayfa.

5. Orhan Şaik Gökyay, **Dede Korkut Hikayeleri**, İstanbul 1980, 254 Sayfa.

6. Dr. Mehmet Saadettin Aygen-Mehmet Şenkaya, **Afyon'da Söylenen Ninniler**, Afyon 1980, 48 Sayfa.

7. Vedat Nedim Tör, **Kemalizmin Dramı**, Çağdaş Yayınları: 44. İstanbul 1980. (Vedat Nedim Tör'ün 40 yıldır yayımlamakta olduğu makalelerinden seçmeleri içeren yapıtta, Halk Türküleri, Yunus Emre vb. konularında da makaleler yer almaktadır.)

1980'DE ÇOCUK EDEBİYATIMIZ

Erdal ÖZ

1980 yılında çocuk edebiyatımız üzerine pek az yazı yazıldı. Konunun tartışılması, yeni boyutlara ulaştırılması açısından, 1980, son beş altı yılın en kısır yılı oldu. Bu kısırlığın sanırım en önemli nedeni, bir önceki yılın «Dünya Çocuk Yılı» oluşuydu. 1979 yılı boyunca, konuyla uzaktan yakından ilgili herkes, aklına geleni yazdı, ağzına geleni söyledi. Konu ister istemez bıkkınlık yarattı.

1980 yılında çocuk edebiyatı üzerine pek az yazı yazıldı ama, en çok çocuk kitabının yayımlandığı yıllardan biri de 1980 oldu. Bu bir çelişki değil. Nedenleri var:

1980 yılı, ekonomik ve siyasal açıdan, Türkiyemizin en kargaşalı yılıydı. Terör, doruk noktasına ulaşmıştı. Bu eylemler, büyük kentleri aşıp en küçük kasabalara kadar ulaştı, yurt çapında yaygınlık kazandı. Özellikle büyük birkaç kentimizin dışındaki kent ve kasaba kitapçıları, kitabevlerine birtakım kitapları sokamaz oldular. Bulundurdukları kitaplar karşıt görüşlü eylemcilerin tepkisine neden oluyor, kitabevleri basılıyor, kitaplar parçalanıyor, kitabevlerine patlayıcı maddeler atılıyor, kitabevi sahipleri kurşunlanıyor ya da ölüm tehdidiyle kitap bulunduramaz, kitap satamaz duruma sokuluyorlardı. Kitapçılık açısından 1980, Anadolunun kitapsız kaldığı bir yıl oldu.

Gerek kitap fiyatlarının aşırı boyutlara ulaşması ve dolayısıyla kitap alıcısının alım gücünü aşması yüzünden, gerekse okurlara kitap ulaştırmada beliren yeni güçlükler yüzünden 1980, pekçok yayınevi için suskunluk yılı oldu. Birtakım yayınevleri hemen hemen hiç kitap yayımlamadılar, eldeki kitaplarını yavaş yavaş olsa tüketme yolları aradılar. Bu duruma dayanamayıp kapanan yayınevleri oldu. Birtakım yayınevleri de, gerek ayakta kalabilmek, gerekse daha hızlı gelir sağlamak amacıyla,

son yıllarda büyük etkinlik kazanan taksitle kitap satan firmalara yönelik, pahalı, lüks, ciltli diziler için yatırım yaptılar.

1980'in genel görünümü buydu.

Ancak, yıl boyunca çocuk kitapları yayınında şaşırtıcı bir hızlanma görüldü. Kimi yayınevi, öbür türlerdeki yayınlarına ara verip, çocuk dizilerini hızlandırdı (Cem, Koza). Kimi yayınevi çocuk dizileri yayımlamaya başladı (Oda, Dönemeç). Bir de çocuk kitabı yayımlayan yeni yayınevleri belirdi (Büyük Yayın Dağıtım).

Çünkü kitap yayıncılığı tam bir çıkmaza girmişken, dağıtımı yapılabilen ve okuruna ulaştırılabilen tek kitap türünün çocuk kitabı olduğu anlaşıldı.

Bunun nedenleri üzerinde de durmak gerek:

Bir kere, son beş altı yılın, yayın dünyamıza getirdiği en büyük yenilik, yazarlarımızın çocuklar için yazma alışkanlığı edinmiş olmalarıydı. Türkiyemizin çocuk kitaplarına duyduğu büyük açlık, sonunda pekçok yazarımızı çocuklar için de yazmaya yöneltmişti. Önemli yayınevlerinin bu yoldaki girişimleri, yazarlarımızı çocuk kitabı yazmaya yöneltirken, çocuklar için yazmaya başlayan yeni yeni yazarların da boy göstermelerine önayak oldu. Ülkedeki iyi çocuk kitabına duyulan büyük açlık giderilemediği için, çocuk kitaplarına duyulan ilgi, 1980'de de sürdü.

Bir başka neden de, kâğıt ve fiyat sorunuydu. Kitap yayıncılığının yıllardır çözümsüz kalan en büyük sorunu kâğıtsızlık ve kâğıt fiyatlarındaki önü alınmaz yükselişti. Bu sorun 1980'de daha da içinden çıkılmaz boyutlara ulaşınca, kalın kitaplar, ister istemez kitapçı raflarında ve yayıncı depolarında tozlanmak, alıcı bulamamak zorunda kaldılar. Bu kitaplara konan aşırı düzeydeki fiyat etiketleri, kitap okurunu da kitap alamaz durumda bıraktı. Oysa çocuk kitapları, daha ince kitapçıklar olarak da yayımlanabiliyor, daha az kâğıt tüketimiyle ve aşırı düzeylere varmayan fiyat etiketleriyle tek satılabilen kitap türü olma niteliğini yine de sürdürebiliyordu.

Çok önemli saydığım bir başka neden de, kitapçı raflarında ve vitrinlerinde yer alan çocuk kitaplarının, terör odaklarının gözünden kaçmış olmasıydı. Özellikle taşra kitapçıları, yılgı içinde, hangi kitabın başlarına neler açacağını bilemezken, çocuk kitaplarını daha sakıncasız bulup kitabevlerinde sergileme olanağı buluyorlardı. Bu da çocuk kitaplarının dağıtım ve satımını açan yollardan biri oldu.

Gerçi sağ terör, 1980'de, değerli yazarımız Ümit Kaftancıoğlu'nu kalleşçe aramızdan alıp götürüyor ve onu öldüren sağ eylemci, yılın sonlarına doğru yakalandığında «Kaftancıoğlu, çocukların kafasını bozan kitaplar yazıyormuş, onu bu yüzden öldürdüm,» gibisinden bir açıklama yapabiliyordu. Demek ki sağ terör, çocuk edebiyatına da yönelmiş durumdaydı ve bu dalda ürün veren yazarlarımızı hedef seçme aşamasına ulaşmıştı. Ama, yıl boyunca bu etkinlik çocuk kitaplarının üretimini önleyecek boyutlara ulaşamadı.

Bütün bu saydığım nedenlere, son yıllarda, çocuklar için üretilen ürün çokluğunun, yayıncıları çocuk kitapları basmaya zorlamış olabileceği de eklenebilir sanıyorum.

1980'İN ÇOCUK KİTAPLARI

Özellikle yerli çocuk edebiyatı ürünleri, 1980'de şaşılacak sayılara ulaştı. Yabancı çocuk kitaplarını çevirip yayımlama alışkanlığı, 1980'de, gözle görülür bir hızla, yerini yerli yazar ve çizerlerimizin yarattığı kitaplara bıraktı. Çocuklar için yapılan her çalışma, kolayca kitaplaşma olanağı buldu. Eline geçen her çalışmayı, iyi kötü ayrımı yapmadan hemen kitaplaştıran yayıncılar belirdi. 1980'de çıkmış çocuk kitaplarına bakıyorum da, bir değerlendirme yapmak zorunda olduğumdan, ister istemez şu yargıya varıyorum. Kimse alınmasın ama, 1980'de yayımlanan çocuk kitapları sayısındaki bu artış, bana kalırsa sayısal bir artış olmanın ötesine geçemedi; bir değer artışı olamadı. Tam tersine, sayısal artışa karşılık, 1980'de nitelikli çocuk kitabında bir düşüş olduğu kanısındayım.

Cem Yayınevi Çocuk Dizisi olan **Arkadaş Kitaplar**, yine nitelikli çocuk kitabı üretiminde 1980'de de başı çeken yayınevi oldu. Hemen onun ardından **ABeCe** Yayınları geliyordu. **Milliyet, Remzi, May, Derinlik** Yayınevlerinin çocuk yayınlarında, geçmiş yıllara oranla gözle görülür bir yavaşlama görüldü. Özellikle Koza Yayınevi, 1980'de, çok satışlı çeviri çocuk kitaplarıyla yetinmek durumunda kaldı. Oda Yayınları, yirmiyi aşkın çocuk kitabıyla, yeni başladığı çocuk dizisini, çalakalem bir görünüşte de olsa, hızla sürdüren ilginç bir yayınevi oldu. İzmir'de Dönemeç Yayınları, İstanbulda Büyük Yayın Dağıtım, tümüyle yerli kitaplardan oluşan çocuk dizileriyle önem kazandılar.

Çocuklar için yazdığı masallarla, çocuk edebiyatımıza değişik boyutlar getiren **İhmal Amca**, «Boyalı Kırlangıç» ve «Eşek Eşekken» adlı iki yeni kitabıyla ilgiyi çekerken, halk masalları-

mızdan, ve tarihsel olaylardan yola çıkan **Adnan Özyalçıner**, iki çocuk kitabıyla (Ölümsüzleşen Bahçe, Sabırtaşı Çatladı) çalışkan usta bir yazardı yine. Bir öğretmenin öldürülmesini öğrencilerinin diliyle anlatan **Mehmet Güler**, (Okul Bir Türküdür), Bir teknenin ardına bağlanan küçük bir kayığın öyküsünü ustaca dile getiren **Zeyyat Selimoğlu** (Yavru Kayık), 1980'in başarılı ve çalışkan yazarlarıydılar. Fakir Baykurt, Muzaffer İzgü, Ali Püsküllüoğlu, ilgi çeken çalışmalarını kitaplaştırdılar. Ama bence 1980'in çocuk edebiyatımıza getirdiği en büyük değer, üç kitapla çocuk edebiyatımızda yer alan **Süleyman Bulut'tu. Aloş Emeğin Resmini Çiziyor** adlı ilk kitabından sonra yayımlanan **Kar Tanesi** ve **Sarıtay** adlı kitaplarıyla, Süleyman Bulut, bence 1980'in en başarılı çocuk kitaplarını yazan yazarımız oldu. Onun gelecek yıllardaki çalışmalarını dikkatle izlememiz gerekiyor.

1980'DE ÇOCUK EDEBİYATI ÜZERİNE YAZILAN YAZILAR

Yıl içinde bu konuda pek az yazı yazıldı. Bu yazılarla birlikte, 1979'un son ayında çıkan yazıları birlikte değerlendirmek zorundayım. Yazının sonuna da 1980'in ilginç yazılarıyla birlikte, 1979'un son yazılarından alıntılar yapacağım.

1979'un son aylarında çıkan yazılarla, 1980'in yazılarını birlikte değerlendirmeye kalkışınca, ağırlık noktasının, çocuk edebiyatı ve ideoloji olduğunu gördüm.

Yılmaz Elmas, Oda Yayınlarının ilk kitabı olarak yayımlanan **Çocuklara Armağan** adlı kitaba yazdığı önsözü şöyle bitiriyordu:

«Sömürüsüz düzenin ülkemizde kurulması pek kolay olmayacaktır. Bütün olanaklar sömürenlerin elinde olmasına rağmen, çalışan insanlar daha güçlüdür. Çünkü emeği üreten onlardır. Her şeyi yaratan işçi sınıfıdır. Tüm uğraşımız, siz çocuklara daha güzel ve sömürüsüz bir dünya bırakmak içindir. Gelin bu mücadeleye katılın, omuz verin.»

Yazının son bölümüydü bu. Yazı boyunca, Yılmaz Elmas, artık alıştığımız, herkesin söylediği, bu yüzden de kanıksadığımız ve sanırım hep bir örnek sözcüklerle ezberlenip söylendiği için de bize ve kimseye ilginç gelmeyen, karşı konulması bile gereksiz genel bilgiler ve terimlerle bezenmiş yazısını bu yargıyla bitiriyor ve çocuklara şöyle sesleniyordu:

«Gelin bu mücadeleye siz de katılın, omuz verin.»

Unutmayalım, bu çağrı çocuklara yapılıyordu.

Yine aynı kitapta yer alan «Çocuk Yılı Gürültüsü ve Çocuklar» başlıklı yazının yazarı Zafer Tanış, çocuklara nelerin anlatılması, nelerin kavratılmasını öğütlüyor ve şunları söylüyordu:

«Bizlere bu konuda düşen görev, çocuk sorunlarıyla toplumsal sorunların içiçeliğini, bu sorunların insanın insan tarafından sömürüsünü temel alan kapitalist-emperyalist düzenden kaynaklandığını, ortak sorunlarımızın ancak sınıfsız, sömürüsüz bir toplum düzeni kurulduğunda (...) çözüme ulaşacağı çocuklara anlatılıp kavratılmalıdır.»

İşi bu kadar ucuzlatmayı anlamak kolay değil. Biri çıkıyor, çocukları mücadeleye katılmaya, omuz vermeye çağırıyor, bir başkası çıkıyor, yine belli kalıpları, belli ilk bilgileri sıraladıktan sonra, biz büyüklere, yanılmıyorsam yazarlara öğütler veriyor ve bunları bunları bunları çocuklara anlatmalıyız, kavratmalıyız, diyor. Sanki kendilerine bu sınıf bilinci çocukluk çağlarında verilmiş sanırsınız.

Çocuğu ne kadar yanlış bir yere koyuyoruz farkına varmadan. Zavallı çocuklar, diyorum. Acıyorum onlara. Nedir bu çocukların suçları? Niçin bu kadar büyük bir cezayı uygulamak istiyoruz onlara? Şöyle elimizi yüreğimize koyup düşünecek olursak, doğrusu bu çocukların işleri çok zor. Çocukluklarını bile doğru dürüst yaşayamazken, onlardan, çocuk olduklarını hiç düşünmeden, büyüklere yardım dileniyoruz, büyükler gibi birtakım kalıplaştırılmış gerçekleri öğrenmelerini, bilmelerini ve bize omuz vermelerini istiyoruz. Olmaz böyle şey. Judanov bile, çocukları böyle bir kıskaca sokmayı düşünmemiştir sanırım.

Olayı böylesine ucuzlatmamak gerek. Çocuk edebiyatında gerçekçi bir tutumdan yanayız, tamam. Toplumsal içerikli kitapların yazılmasından yanayız; o da tamam. Egemen sınıfın koşullandırdığı çocuklarımızı, yeni bir sınıfın geleceği açısından aydınlatmak, yepyeni bir topluma, dünyaya hazırlamak, bu da tamam. Ama, çocuğun çocuk olduğunu unutarak, ona çocukçalığını doğru dürüst yaşatamazken, hele çocuk kitaplarının bile bunca pahalı olduğunu, hangi çocukların bu kitapları edinebildiği düşünmeksizin, çocuklardan bu kadar katı, kesin tavırlar beklemek, üstelik ondan yardım beklemek, ne Türkiye gerçeğiyle bağdaşır, ne çocuk edebiyatıyla, ne de çocukla.

Milliyet Sanat Dergisi, 1979'un son ayında yazarlara bir soru yöneltiyor:

«ÇOCUK EDEBİYATINDA İDEOLOJİNİN YERİ?»

Bu konuda Konur Ertop ile Abdullah Özkan'ın yanıtları ilginç:

Abdullah Özkan, «Ne Arıyor İdeoloji Çocuk Kitabında» başlıklı yazısında konuya şöyle yaklaşıyor:

«Sorunun bu biçimde ele alınmasının ana nedenlerinden biri, ideoloji sözcüğünün günümüzdeki kavranış biçimi, ideolojiyi 'görüldüğü her yerde ezilmesi gereken düşman' olarak gören anlayışın koşullandırdığı bu bakış, doğal olarak çocuk kitabında ideoloji deyince egemen sınıf ideolojisine karşı olmayı anlıyor. Buna bağlı olarak da, çocuk kitaplarındaki en küçük bir gerçekçilik bile çocukların saf ve masum dünyalarına bir saldırı olarak değerlendiriliyor. (...) İdeolojik yön, eskiden de çocuk edebiyatını şekillendirmiştir. Bugün ise ideolojinin yalnız doğrultusu değişmiş, işçi sınıfı gerçeğine yönelmiştir. Bu içeriğin bir sanat yapıtı niteliği içinde verilip verilmediğini göstermek ise eleştirinin işidir. Ne var ki günümüzde çocuk kitapları eleştiriden alabildiğine uzak kalmıştır. Bunların eksiklikleri, aksaklıkları, hemen hiç sözkonusu edilmemektedir. Günümüzde çocuk edebiyatının daha sıkı eleştirilerden geçmesini, çocuklarımızın dünyasına daha sağlam, tutarlı, çağdaş katkılar getirmesini dileyelim.»

Konur Ertop da konuya şöyle yaklaşıyor:

«Günümüz çocuk edebiyatında da, yeni yetişen kuşaklara toplumumuzdaki büyük çelişkileri, emekçilerin bu ortamdaki yerini gösterme kaygısı baskındır. (...) Bu tablo ve ilkeler çok aşırı görülebilir. Çocuk edebiyatının emekçi çocuklarına sınıf bilinci aşılama gibi bir görevi kaldıramıyacağı ileri sürülebilir. Ama şimdiye kadar verilmiş ürünlerin de, egemen sınıfların görüş ve düşüncelerini aşılayageldiğini, dolayısıyle, onların da «politik çocuk kitabı» olmaktan uzak bulunmadığını hatırlatmak gerekir. Ancak onlar bugüne değin geçerli olmuş ilkeleri dile getirdikleri için «politik» nitelikleri dikkati çekmemektedir İleri sürdükleri görüşler, savundukları değerler yadırganmamakta, olağan karşılanmaktadır.»

Yine **Abdullah Özkan**'ın yazısına dönüyorum:

«Eğer çocuk kitabı, öncelikle yaşamdan kaynaklanan bir sanat yapıtı olarak varolamıyor ve çocuğun, yaşamıyla bütünleştirerek sorunlarına çözüm bulduğu bir araç olamıyorsa, sloganların peşpeşe sıralandığı kuru öğütler toplamı bir liste çıkar or-

taya. Aslında çocuk kitaplarında ideolojinin yeri ve ölçüsü gibi yapay bir sorunun ortaya çıkmasına bu yanlış örnekler yol açıyor.»

Ve **Bekir Onur**, 'Zekâ Ve Ötesi' adlı yazısında, bu yanlış ve kötü örneklere şöyle değiniyor:

«Bugün ülkede herkes, zeki yarış atları yetiştirme hevesinden yakınıyor... Ama bu heves, bir salgın haline gelmiş ve çocuk edebiyatını da kıskacına almıştır. Önceki dönemin çocuğun gönlünü çelen duygu edebiyatından sonra, şimdi de çocuğun bilincini kurcalayan zekâ edebiyatı. Üstelik çoğu zaman çocukların anladığından kuşku duyulabilecek bir simgeleştirme ve soyutlama düzeyinde. Çocuk, kendi günlük yaşamından çok uzak bir kavramlaştırmayla karşı karşıya. İki tutumda da yanlış olan, çocuğa verilen anlam, çocuğun konulduğu yer. Yani çocuğu nasıl tanımladığımız, yani ideolojimiz. İki tutumda da çocuk karşımızda, yanımızda değil. İyi olanı çocuk adına biz seçiyoruz, çocuk sadece edilgin bir alıcı; zorunlu üstelik.»

Bu söylenenlerde, söyleniş biçimlerine tümüyle katılmasak da, hak vermemek elde değil. Bu alıntılardan sonra şunları söyleyebiliriz:

Çocuk edebiyatımız, son yıllarda, toplumsal içerikli bir edebiyata dönüşmüş, bu yolda başarılı başarısız pekçok ürün verilmiştir. Ancak yeni bir dünya görüşü doğrultusunda üretilen çocuk kitaplarının kötü ve başarısız örnekleri, bu konuda yazılan ayakları yerden kopuk ipe sapa gelmez yazılar ve sanki insanlığın varacağı en son doğrularmış gibi sunulan kesin yargılar, konunun saptırılmasına, yanlış kanıtların ve dolayısıyla bunlardan etkilenen başarısız ürünlerin doğmasına neden olmaktadır.

Özellikle adlarını yeni yeni duyurmaya çalışan genç yazarlarımızın yapıtlarına bakacak olursak, genellikle görünen şudur: Konu, ille de işçi sınıfından kişilerin ve onun çevresinin olaylarıyla örülecek, kitabın temel yapısı kesinlikle sınıf kavgasına dayandırılacak, sincaplar, arılar, karıncalar bu sınıf kavgasının emekçileri olarak, belli kalıplar, belli şablonlar içinde kesinkes kavgayı kazanacaklar. Kötü bir kurgu bilim örneği.

1980'de yayımlanan pekçok kitabın temel yapısı buydu. Biliyorum, yayımlanan bu kitaplar okunacaktır, hızlı satışlar da yapabilecektir, belki kısa sürede tükenecek ve yeni basımlarına da geçilebilecektir. Ama ne bunları okuyan çocuklara bir okuma sevgisi kazandıracak, ne onların çevreleriyle bağlarını güç-

lendirebilecek, ne de onlarda sınıfsal bir bilinç uyandıracaktır. İşçi sınıfına karşı bir sevgi bile yaratacağından kuşkuluyum. Tam tersine, tıpkı okul kitaplarında çocuklarımıza ezberletilen kokuşmuş manzumeler düzeyinde yeni bir kötü edebiyat örneği olmaktan öteye geçemiyecektir bu çalışmalar. Üstelik bu kötü örnekler, çocukları, toplumsal içerikli gerçek çocuk kitaplarına karşı da soğutacak, onları ya daha ilginç sıradan serüven romanları okumaya yöneltecek, ya da bütünüyle okumaktan koparacaktır.

Hele büyüklerin bu kitapları beş on sayfa bile okuyacaklarını hiç sanmıyorum. Oysa her zaman söylediğim gibi, başarılı bir çocuk kitabı, büyüklerce de ilgiyle okunabilmelidir. İyi çocuk kitabının bence değişmez ölçütü budur.

Peki neden böyle oluyor? Düşünelim. Bir kere, bu kötü kitapların yazarları, öncelikle yazar değiller. Bırakın çocuklar için bir öykü, bir roman, bir şiir kurgusunu, yazım kurallarını bile doğru dürüst beceremeyen kişiler bunlar. Hadi yazım kurallarından geçtim, doğru dürüst kara cümleleri bile yok çoğunun. Zaten onlar için kara cümle kurmak da pek önemli değil. Önemli olan sınıf kavgası, işçi sınıfı, ve onun ideolojisi. Gelecekte, işçi sınıfının, bu kötü yazarları bağışlayacağını hiç ama hiç sanmıyorum. Bu edebiyata da, çocuklara da, işçi sınıfına da düpedüz ihanettir.

Ne yazık ki bu kişiler, bu ilkel çalışmalarını kitaplaştıracak yayıncılar da bulabiliyorlar. Çünkü asıl tehlike, bundan sonra başlıyor.

Bu kötü örnekler yüzünden, çocuk edebiyatımızın yeni filizlenmeye başlayan güzelim fidanlarını görmüyor değilim. Bu sözlerim, güzel ve başarılı örnekleri gözlerden kaçırmamak içindir. Bana kalırsa artık maya tutmuş, sağlıklı çocuk kitapları ülkemizde de boy atmaya başlamıştır. Bunca kötünün içinde onların değeri daha da ortaya çıkıyor.

Evet, artık çocuk edebiyatımızın da sağlıklı bir eleştiriden geçirilmesi gerekmektedir.

Burada, çocuk edebiyatımızın başarılı iki yazarının görüşlerine yer vermek istiyorum. Göreceksiniz, ikisi de sınıfsal bir kavganın yazarları olduğu halde, hiç de bilgiçlik taslamadan konuşuyorlar; bir sanatçıya yakışır alçakgönüllü olmayı elden bırakmadan konuşuyorlar. Onların, gerek çocuklarımıza, gerekse çocuklar için yazanlarımıza söyleyecek küçük gibi görünen ama doğru yargıları var.

Bu iki kişiden biri **İhmal Amca**. Bu yıl içinde iki yeni kitabı yayımlanan İhmal Amca, **Eşek Eşekken** adlı o güzelim kitabının önsüzünde bakın neler söylüyor:

«Sevgili çocuklar. Ben çocukken masal söyleyenim yoktu. Oysa deli olurdum masal dinlemeye. Ve masala böylesine susamışken, dinleye dinleye, iki üç satırla özetlenebilecek hep şu masalı dinlerdim annemden: 'Her şeyi merak eden, her şeyi bilmek isteyen bir kız varmış. Bir akşam babası bir kutu getirmiş. Ertesi sabah annesi sokağa çıkarken kızına, 'Sakın bu kutuyu kurcalama kızım' demiş. 'Ben yarım saate kalmaz dönerim'. Ama kız her şeyi bilmek ister ya, annesi çıkar çıkmaz, kutuyu açmasıyla, içindeki kuş pencereden uçmuş gitmiş.' İşte dinleye dinleye bıktığım masal bu kadar. Daha çocukken bağdaşamamıştım bu masalla. Hakkım yok mu çocuklar? Siz söyleyin, saçma değil mi bu masal? Bir çocuğun her şeyi bilmek istemesinden daha doğal ne var? Çocuk elbette her şeyi bilmek isteyecek. Annesi sokağa çıkarken kızına 'Kutuyu kurcalama' deyip merakını kışkırtacağına, 'Kızım bu kutunun içinde kuş var, sen kurcalarsan belki kaçırırsın, bekle de dönüşümde birlikte açarız' deseydi daha iyi olmaz mıydı? Hem kızcağız kutuda ne olduğunu bilirdi, hem de kuş kaçmazdı; öyle değil mi? Öte yandan bazı büyükler, 'İyi ama' diyecek, 'kızcağız da annesinin sözünü dinleyip sabretseydi kuş kaçmazdı.' O da doğru ama, bunu söyleyecek büyükler, çocukluklarını unutmuş olanlardır. İşte ben kitaplarımdaki masalları, çocukluğumun masala susamışlığı içinde, bir zamanlar kendimin de çocuk olduğumu unutmamaya çalışarak, her çocuğun birgün büyüyeceğini, her an, hattâ masalları okurken de büyümekte olduğunu düşünerek, bir de çocukların büyüdüklerinde birbirlerini, doğruluğu, iyiliği sevmelerini isteyerek yazdım. Hoşunuza giderse ne mutlu bana.»

Ve bir başka örnek: Bu yıl **Kolo** adlı ilk çocuk kitabıyla Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını Ödülünü kazanan **Vedat Dalokay**, bu yıl ikinci basımı Kardeş Kitaplar dizisinde yapılacak kitabına yazdığı yeni önsözde, bakın konuya gerçekten nasıl bir alçakgönüllülükle yaklaşmaya çalışıyor:

«Mesajınız nedir Kolo'yla? Toplumumuza ne vermek, ne söylemek istediniz? türünden bir dolu soruyla karşılaşıyorum. Ben çocuklarıma verdiğim bir sözü yerine getirmiştim. Yazmaya başladığımda mesajım falan yoktu. Yani toplumcu bir yapıt yapma savı... Şako'ya, Kolo'ya ve çocuklara olan sözümü ve sevgimi somutlaştırmak istemiştim, o kadar. Fakat öyküyü bi-

tirip ilk okuduğumda, Doğu'nun bin yıllık çilesini, öfkesini, kan davalarını, topraksızlığı, gurbete gidişi, tanrı ve ölüm kavramını, Doğu'nun sert ve amansız ve fakat ölesiyle güzel doğasıyla yaşam savaşımı vermeye çalışan birçok satır ve bölümlere yer verdiğimi gördüm. Hele baraj öyküsünde, Doğu'ya uygarlık götürüyoruz diye yola çıkan bir devletin, doğayı ve insanı, yani tüm yaşamı nasıl umursamadığını, bin yıllık yaşam ve yüzbin yıllık doğayı nasıl yok ettiğini anlatmıştım. Bunu gözlerimle görmüş ve yaşamıştım. Jandarmalı devlet gitmişti ama, daha beteri barajlı devlet gelmişti. İkincisi daha beterdi Şako Bacı ve Kolo için.»

Vedat Dalokay'ın bu önsüzünü, tümüyle yazımın sonuna alacağım için, bu kadarlık bir bölümüyle yetiniyorum.

Sözü şuraya getirmek istiyorum:

Gerçekten hayattan kaynaklanmayan bir edebiyat, ideoloji adına birtakım önyargılarla, kuramsal sloganlarla, birtakım ilkel kalıp bilgilerle yola çıkılarak yazılırsa ölü doğmuş bir çocuk gibidir. Edebiyatın dışında düşünemiyeceğimiz çocuk edebiyatı için de durum budur. Belki Behrengi olmak güzeldir, çünkü güçtür Behrengi olmak. Ama ondan çok değişik koşullar içinde ona özenmek, çocuk edebiyatını yalnızca Behrengi türünde anlamak, düpedüz Behrengiyi anlamamaktır, edebiyatı anlamamaktır, dünyayı, içinde yaşadığımız toplumu, bu toplumun insanını, bu toplumun çocuğunu anlamamaktır.

1981 yılının, çocuk edebiyatımıza daha sağlıklı ürünler, olumlu eleştiriler getireceği inancıyla bu yıllıktaki yazımı burada noktalıyor, sözü, çocuk edebiyatının sorunlarına değinen, 1979 ve 1980'in seçkin yazarlarına bırakıyorum.

GÜNÜMÜZDE ÇOCUKLAR İÇİN YAZILAN EDEBİYAT YAPITLARI, YENİ İDEOLOJİK BOYUTLARA YÖNELİYOR

Konur ERTOP

«Çocuk edebiyatı» sözü, çocuklara seslenen bütün yapıtları kapsamaz. Yalnız çocuklara sunulmak için hazırlanmış eğitici, öğretici kitaplar günden güne çoğalmakta ve bunlar yayıncılığın çok hareketli bir dalını oluşturmaktadır. Sanat niteliği ön düzeyde gelen yapıtları bunlardan ayırmak gerekir. Çocuğa seslenen sanatsal nitelikteki yapıtları genel anlamda «çocuk kitapları»ndan ayıran önemli bir yön de onların «salt çocuklar için yazılmış olmamaları»dır.

Çocuğa seslenen edebiyat yapıtları, edebiyatın bütün öteki ürünlerinden farklı değildir. Bu yüzden çocuklar için ayrı bir edebiyat bulunmadığı da ileri sürülmektedir. Nurullah Ataç bu ayrıma kesin olarak karşı çıkan yazarlar arasında yer almıştır. Bu konuda «Çocuklar için yazılan kitapların büyükler için yazılanlardan ayrı olması gerektiğine inananlardan değilim», «Çocuklara okutulacak kitaplar, büyükler için yazılanlardan başka değildir, onlar arasından seçilmelidir» demekteydi.

Ataç'ın bu görüşü günümüzde de benimsenmektedir. «Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca» adlı yapıtı için Erdal Öz'ün sorduğu bir soruya karşılık verirken Yaşar Kemal şunları söylemektedir: «Çocuklar için ayrı bir edebiyat biçimi düşünemiyorum... Çocuklar için ayrı ağaç, ayrı deniz, ayrı gökyüzü yapmamış doğa. Hep aynı ağaç, aynı deniz, aynı gökyüzü. Çocuklar bunlardan kendilerince anlamlar çıkarıyorlar.» Yaşar Kemal bugün genellikle çocuklara seslenen masalların da bir ayrıma bağlanmasına karşı çıkmaktadır: «Masalların çocuklar için olduğunu ben ilk kez kentlere gelince duydum. Masallar çocuklar içinmiş. Bizim oralarda. Çukurova'da köylüler köy odasında masal anlatırdı. Bu masalları çocuklar da büyükler de aynı eşitlik içinde dinlerdi.»

Günümüzdeki çocuk edebiyatının önemli niteliklerinden biri yukarda sergilenen görüşlere dayanmaktadır. Yaşar Kemal'den Aziz Nesin'e, Fazıl Hüsnü'den Nezihe Meriç'e, Fakir Baykurt'tan Güngör Dilmen'e kadar en ünlü, en başarılı sanatçıların kitapları çocuklar için yayımlanan dizilerde yer almaktadır Bu yapıtlar arasında yalnız çocuğa seslenecek nitelikte olmayanlar da bulunmaktadır. Bunlar sanatçıların kişiliğini, topluma ve insana bakışını, yaratıcı gücünü yansıtmaktadır.

Çocuk kitapları da yetişkinler için yazılan kitapların türlü niteliklerini kendinde toplar. Okunur okunmaz unutuluverecek olanları, duyguyu, düşünceyi etkileyenleri, hoşa gidenleri, sıkıcıları, okunması özel bir çaba gerektirenleri... vardır.

Bu kitaplar da yetişkinler için yazılan kitaplar gibi toplumun dünyaya bakışını, toplumsal düzenle ilgili görüşlerini, ahlak anlayışlarını dile getirirler. Hatta bu nitelikleri yetişkinler için yazılan kitaplardan daha da çok taşırlar. Çünkü yetişkinler çocuğa genellikle eğitici bir yaklaşım içinde yönelir. Çağın egemen anlayışını ona kazandırmak için yazılı ürünlerden de yararlanmak ister.

Çocuk kitaplarının en önemli özelliklerinden biri bundan

dolayı toplumsal içerikleridir. Bu nokta günümüzde olduğu gibi geçmişte de çocuklar için yazılmış kitaplara yansımış bulunmaktadır.

XVII. yy. ozanı Nabi, 7 yaşındaki oğlu Ebülhayr Mehmed'e yaşam yolunu göstermek, öğütler vermek, çağının görüş ve anlayışını kazandırmak için kaleme aldığı «Hayriyye» adlı yapıtında doğal olarak İslam kültürünün geçerli ilkelerine dayanmaktaydı. Din buyruklarına uyulmasını bekliyordu. Tevekküle ve kanaatkârlığa dayanan bir ahlaksal tutum vermeye çalışıyordu çocuğa. Bu ahlak, çevresiyle sürtüşmeyen, olayların üzerine hiçbir zaman gitmeyen, toplumu ve insanları oldukları gibi kabul eden ve ondan en az zarar görülecek biçimde yaşanmasını öğütleyen bir anlayışa bağlıydı.

«Ademe lâzım olan rahattır/Ko desinler sana bihimmettir.» diyordu. «Kendi içine kapalı, dış dünya ile ilgisini kesmiş, rahatından başka bir şey düşünmeyen insan tipi» yetiştirmeyi amaçlayan Hayriyye, Prof. Mehmet Kaplan'ın bu konuyu inceleyen bir çalışmasında gösterildiği gibi «pasif ve konformist eski insan tipi»nin özelliklerini yeni kuşaklara kazandırmaya çalışır. Var olan düzeni olduğu gibi benimser: Dünyanın tanrısal bir düzeni, bir uyumu bulunmaktadır. İkisi de insan olduğu halde birinin ev yaptırması, ötekininse işçi olarak çalışması bu uyumun gereğidir.

Yeni Türk devleti kurulduktan sonra bir süre Kurtuluş Savaşı'nın taze anıları çocuk yazınını beslemiştir. Ancak eğitimi politikadan soyutlamak, daha doğrusu doğrudan doğruya yönetimin geçerli politikasına bağlamak kaygısı çocuk yapıtlarının toplumsal içerikten gitgide daha çok yoksunlaşmasına yol açmıştır. Bu dönemde çoctuklar için verilen kitaplar doğa ve soyut yurt sevgisine dayandırılmıştır. Birtakım çocuk yapıtları salt heyecanla temellenen ve sözümona tarih, coğrafya bilgileri vermeyi amaçlayan romanlar olmuştur. Bunların yanında tarih bilincinden yoksun tarihsel romanlar, çocuğa bilinçsiz acıma duyguları aşılayan metinler yer alır.

Çağdaş edebiyatımız özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarından başlayarak, gerçekçi ve toplumcu çizgide gelişmesini hızla sürdürürken çocuk dünyasına uzun süre yabancı kalmıştır. Çocuklar için ürün verenler yaratıcı sanat gücünden yoksun kalemler olmuştur. Bugün ise yazarlarımız etkili bir hareket içinde çocuğa yönelmişlerdir. Fazıl Hüsnü, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Erol Toy, Nezihe Meriç, Güngör Dilmen, Bekir Yıldız, Talip

Apaydın, Fakir Baykurt, Mehmet Seyda, Demirtaş Ceyhun... gibi ünlü pek çok yazarımız, çocuğa yönelmiş yapıtların sahibidir.

Çocuk edebiyatının geniş kapsam ve etkinlik kazanışı, 12 Mart dönemi sonrasında olmuştur. Bunun nedenleri şöyle açıklanabilir:

Eğitimin yaygınlaşması, hızlı kentleşme olguları çok geniş bir çocuk-okur topluluğu oluşturmuştur. Yayıncı için bu ortam kâr getirecek elverişli bir ortam sayılmaktadır. Basım sanayii son yıllarda çok gelişmiş, basımevleri «best-seller», «long-seller» «niteliğinde mal üretme kaygısına kapılmışlardır. Çocuk kitabı bu piyasayı besleyecek bir «mal» sayılmıştır. Kârlılığı denenmiş olan bu piyasayı öteden beri çeviri çocuk kitapları beslemiştir. Çok satışlı orta-malı kitaplar çıkaran yayınevleri, dizileri arasında çocuk kitabı ciltlerine de yer vermişlerdir. Batıdan akın halinde gelen best-seller'ler çevrilirken aynı piyasanın çocukları için ürettiği kitaplar da dilimize çevrilmektedir. Yerli yazarlardan çocuk kitabı isteminde bu hareketli ortamın payı vardır.

Ancak daha etkin bir neden, toplumsal düşüncenin gelişmeleriyle ilgilidir.

1960'tan günümüze doğrun ülkemizde toplumcu düşünce çok geniş biçimde gelişmiştir. Batının toplumsal düşünceyle ilgili önemli yapıtları geniş bir çeviri hareketi içinde dilimize aktarılmıştır. Bu hareketli ortam yavaş yavaş toplumun yapısında, toplumsal düzende yaratılacak yeni oluşum için yerli öneriler getirmeye başlamıştır. Toplumsal metinlerin çevirisini böylece, bizim toplumumuzla ilgili öneri ve araştırmalar izlemiştir. Edebiyatımız da bu hareketten, önerilen düşüncelerden etkilenmiş, yazarlarımız toplumsal düzen değişikliğini konu edinmiş, kendi önerilerini yapıtlarında dile getirmeye başlamıştır. Edebiyatımızın gerçekçi ve toplumcu içerik taşıyan, özellikle köy çevresinin sorunlarını işleyen ve 1954'le 1967 arasını yoğun biçimde dolduran «köy edebiyatı» ürünlerini günümüze doğru «toplumsal-siyasal tezler dönemi»nin ürünleri izlemiştir. Bu dönemin yazarları kent çevresinde, çok daha seyrek olarak da kırsal kesimde ve tarihsel olaylar arasında yeni Türkiye'nin toplumsal değişikliği için girişilen eylemleri tartışırlar, kendi önerilerini savunurlar.

Edebiyatımızın bu çerçevesi çocuk yayınlarını yakından etkilemiştir.

Çocuk edebiyatının gelişmesinde «Şermin» yapıtıyla önemli yeri olan Tevfik Fikret «Halûk'un Defteri»nde İkinci Meşrutiyet'in getirdiği bozuk yönetimle ve İttihatçıların yanlış politikasıyla kırılan umutlarını genç kuşaklara yöneltmiş, onların yeni

bir dünya görüşüyle, yeni bilgiler ve sorumluluklarla yetişmesi için ilkeler önermeye girişmişti. Günümüz çocuk edebiyatında da yeni yetişen kuşaklara toplumumuzdaki büyük çelişkileri, emekçilerin bu ortamdaki yerini gösterme kaygısı baskındır. Bu nitelikte çocuk kitaplarının kurumlarını, ilkelerini dile getiren kimi yapıtlar da günümüz çocuk edebiyatına yön vermektedir. Dieter Richter'in «Politik Çocuk Kitabı» bu kaynaklardan biridir. Bu yapıtta «çocuk kitabını masalların hayvanların pürüzsüz dünyasından çıkartıp 'endüstri toplumu'nun 'toplumsal gerçekleri'yle yüzyüze getirmek»ten söz edilir. «Pürüzsüz çocuk dünyası üstüne edilen sözlerin, işçi çocuklarının büyük yığınının maddi yaşam koşullarıyla yüzyüze getirildiklerinde, nasıl kocaman uyduruklar olduklarının iyice ortaya çıktığı» anlatılır. Klasik masala «şüpheyle» bakılır, «eski anlatım biçimlerinin karşısına, yeni proleter sınai masalın, proleterya devriminin efsanelerinin» konması gerektiği açıklanır. Richter'in kitabında gösterildiği üzere, «köylülerin ve küçük burjuvaların halk masallarında eskiden kurdun ya da kuzunun yaptığını makineler, gereçler, yüksek fırınlar, demiryolları, gemiler, telgraflar, telefonlar, maden kuyuları ve kimya imbikleri yapacak, canlanıp konuşmaya başlayacaklardır.»

«Bugün elde bulunan masalların, kahramanlık öykülerinin malzemesi, çokluk burjuvazi öncesi ya da erken burjuva dönemine aittir. Büyük bölümü de çalışan halk kitlelerinin bilinçsiz sanatsal yaratımıdır. Yine de biz bu 'halk sanatı'nı olduğu gibi ve eleştirmeden proleter çocuklarının eline veremeyiz. Çünkü o, sadece emekçi kitlelerinin harika özelliklerini değil, kölelikleri tarafından koşullandırılan geri kafalılıkları ve bağımlılıklarını da içermektedir.»

Bu tablo ve ilkeler çok aşırı görülebilir. Çocuk edebiyatının emekçi çocuklarına sınıf bilinci aşılama gibi bir görevi kaldıramayacağı ileri sürülebilir. Ama şimdiye kadar verilmiş ürünlerin de egemen sınıfların görüş ve düşüncelerini aşılayageldiğini, dolayısıyle onların da «politik çocuk kitabı» olmaktan uzak bulunmadığını hatırlatmak gerekir. Ancak onlar bugüne değin geçerli olmuş ilkeleri dile getirdikleri için «politik» nitelikleri dikkati çekmemektedir. İleri sürdükleri görüşler, savundukları değerler yadırganmamakta, olağan karşılanmaktadır!

Bu konuda Kültür Bakanlığı'nın çıkardığı Ulusal Kültür dergisinde Doç. Dr. Türker Alkan'ın «Çocuklar, Eğitim ve Kapitalizm» adlı incelemesi bizde ilkokul kitaplarının «kapitalist» doğ-

rultuda bilinçlendirmeye dönük işlevlerini sergilemesi bakımından dikkat çekmektedir. İncelemede, özel girişimin, 'zengin olmanın ve rahat yaşamanın' yolu olarak tanıtıldığı anlatılmaktadır: «Özel girişimciyi beğenmek, onun gibi olmak düşüncesi çocuklara aşılanıyor. Özel girişimci çok çalışkan, zeki, yetenekli ve bu nedenle başarılı bir kişidir: Hemen her kasabada, her şehirde böyle zengin olmuş birkaç kişinin hikâyesini anlatırlar. İşporta içinde mal satarak, sokaklarda gazete satarak, boyacılık, amelelik, garsonluk ile işe başlayarak zengin olan adamlar çoktu. Amerika'da zengin olmuş adamların hayatını inceler, bunların hayatına dair olan kitapları okursak bunların çoğunun evvela küçük işlerde çalışmaya başladıklarını görürüz. Garsonluk, tezgâhtarlık, amelelik ile işe başlayıp para kazanan, milyoner olanlar vardır. Milyonerlerin hayatlarından bahseden kitaplardan okuyunuz.»

Günümüz çocuk kitaplarına bu saptamaların ışığında bakarsak çocuk kitapları için toplumcu içerik 'kaldırılamayacak bir ağırlık' sayılamaz. Çünkü günümüze değin çocuk kitapları zaten daima toplumsal görüşlerle yüklü olmuştur! Ama onlar egemen sınıfların görüşlerini yansıttığı için tepki görmemiş, olağan karşılanmıştır...

Toplumdaki çelişkileri görmek, toplumsal bilinç kazanmak için çocuğun yaşının erken olup olmadığı konusu üzerinde de durulması gerekir. Milliyet Çocuk Dergisi'nin çocuklar arasında düzenlediği bir yarışmada ödül kazanan yazarlara göz atmak bu konuda yeterli bir fikir verecektir. Konusu «Söz özgürlüğü» olan bu yarışmaya 9 yaşında bir çocuğun verdiği yanıtta zorbalıkla yönetimi ele geçirmek isteyen azınlıkların yaratacağı karanlık ortam şöyle canlandırılıyordu: «Bunların en korkuncu savaştır. Savaşta yıkılan evler, yaralanan insanlar, açta, açıkta kalan çocuklar, cephede biraz daha yaşamak umuduyla çarpışan askerler korkunç bir tablodur». Bunun hemen karşısında şu görüntüye yer verilmekteydi: «Fakat söz özgürlüğü sağlanmış bir ulusta mutlu, geleceklerinden emin yaşayan insanlar ne güzel bir tablodur...»

Bu görüş açısına varmış çocuk elbette artık geleneksel edebiyatla yetinemeyecektir. Değişen yaşamın, gelişen düşüncenin eskisinden apayrı ürünler getirmesi olağandır.

Değişmelere ve gelişmelere bağlı olarak günümüz çocuk edebiyatının bütün türlerinde içerik yönünden yenileşmeler görülmektedir.

Çağdaş şiir, Orhan Veli'den Cahit Külebi'ye kadar türlü temsilcileriyle, çocukların da beğenip benimseyebileceği şiirler getirmiştir. Ama salt çocuklar için usta sanatçılar tarafından şiirler kaleme alınması ancak günümüzde büyük gelişmesini göstermiştir. Fazıl Hüsnü'nün bu alanda art arda verdiği yapıtlar, kahramanları doğaya ait varlıklar olan çağdaş birer masal niteliği gösterir. Doğanın ve çocuğun bozulup yozlaştırılmamış zenginlikleri ile yetişkinler dünyasının çelişkilerini göz önüne serer.

Günümüz şairler kuşağı çocuk şiirleri kitaplarında kendi sanat çizgilerinden uzak düşmemektedirler. Çocuğa seslenirken kendi dünya görüşlerini de dile getirmektedirler. «Çocuk ve Şiir» kitabının yazarı İsmail Uyaroğlu yapıtına şu dizelerle girmektedir:

«Çocuklar, şiir/Sevmektir/Sizleri sever, kuşları, çiçekleri sever/İncedir bu yüzden, soğuklarda üşür/Ama bir mermidir de yeri gelince/Düşmanı vurup geri döner/Ve öpünce güle dönüşür.»

«Yeri gelince mermi olan» bu şiir... «niye/İnsanlar arasında sınırlar var?» diye sormaktadır. Geceyi «...bütün çocuklar/Eşit görünüyor karanlıkta/Belli olmuyor kim yoksul/Kim varlıklı/Kimin ceketi eski, kimin yeni» diye sevdiğini anlatır.

Gazetelere yansıyan güncel gerçeklere dikkati çeker:

«'Dünkü olaylarda üç kişi öldü'/'Poliste işkence gören genç sakat kaldı'/'Vurulan gençlerin katilleri bulunamıyor' //Okuyup bitirince babamın gazetesini her gün/Kükrüyor içimde bin aslan.»

Çocuk edebiyatında önemli yeri olan masallar da günümüzde önemli bir değişime uğramıştır. Bir kuşak önce çok sevilen masal ustası Eflatun Cem Güney artık eski ilgiyi görmemektedir. Bunun nedeninin biçimle ilgili bir yönü vardır önce. Eflatun Cem'in masalları bugün geçerli olmayan bir anlatım gerecine dayanmaktadır.

Masal derleyicilerinden alınıp çocuklar için hazırlanan yeni çeşitlemeler daha süssüz, gösterişsiz, yalın anlatımlıdır. Örneğin Nâzım Hikmet'in «Sevdalı Bulut» adlı masal kitabındaki metinlerin büyük bir bölümü Pertev Naili Boratav'ın «Az Gittik, Uz Gittik» adlı masal derlemeleri kitabından alınmıştır. Bu aktarmada kendisi de çok sade bir anlatıma dayanan Boratav derlemeleri daha süssüz fakat çekici bir deyişle yeniden şekillendirilmiştir. Bu masallarda iyilerle kötülerin, haksızlarla haklıların ilişkilerini gösteren, halkla sarayın çelişkisini vurgulayan bir içerik ön plana geçirilmiş, masallara bu doğrultuda yeni eklemeler

de yapılmıştır. Bugün masallar bu tür katkılarla sunulmaktadır çocuklara.

«Sevdalı Bulut»ta masal gereçlerinden yola çıkılarak yeni masallar da oluşturulmuştur. Nâzım Hikmet bu kitabının önsözünde şöyle der: «O masalları bugünün bazı sorunlarına karşılık vermeye yöneltmek için masal tekniğinden faydalanarak, masal tekniğini taklit ederek değil, kendim de bazı denemeler yaptım.» Masalla ilgili çalışmalar bugün bu doğrultuda geliştirilmektedir. Örneğin Erol Toy'un «çağdaş bir masal» diye tanıtılan Altın Saray'ı şöyle bitmektedir:

«— Efendilerin tümü, aileleriyle birlikte öldüler. Bundan sonra altını kimin için çıkaracak, sarayı kimin için kuracaksınız?

Serencam güldü gözcünün sözlerine. Gülerek yanıtladı sorusunu:

— Kendimiz için.

Kitle yanıtı bulmuş olmanın kıvancıyla eyleme geçti. Tümü bir ağızdan bağırdılar:

— Kendimiz için...

Gözcü bir an şaşkın durdu. Sonra kendi arasında iş bölümü yaparak türkülerle işbaşı yapan kitlenin arasına karıştı.»

Bekir Yıldız'ın «Ölümsüz Kavak»ı ormandan kesilen ve fabrikada kâğıt yapılarak insanlara yararlı olan, böylece ölümsüzlük kazanan bir kavak ağacının masalıdır. Bu çağdaş masal toplumumuza ait gözlemler getirir: Bâbıâli'de kâğıt taşıyanlar, kâğıt spekülatörleri, kentin kenar mahallelerindeki sınıfsal çelişkiler, kitaba ve düşünceye yapılan baskılar gösterilir.

Yaşar Kemal'in «Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca» kitabında, çalışanların, iyilerin dünyasına yönelen baskı, sömürü gösterilir. Hayvanlar dünyasından kaynaklanan alegorilerle çağdaş sömürgecilik, kültür emperyalizmi, işbirlikçilik sergilenir. Toplumcu eylemin yaygın sloganı masal öğeleriyle birleştirilir: «Haydiyin öyleyse düşün yollara, dağılın ülkelere kentlere, yeryüzü türkünüzle çınlasın. Duymayan kulak, görmeyen göz, sevmeyen yürek, inanmayan kafa kalmasın. Yeryüzünün bütün karıncaları birleşiniz!»

Günümüz çocuk edebiyatında masalın yeri ve işlevi değişmiş görünmektedir. Aziz Nesin «Öküzbaşkan» masalında, savunduğu hiçbir görüş, bağlandığı hiçbir düşünce olmadığı için yansız sayılan ve bu niteliği yüzünden devlet başkanı seçilen bir öküzü anlatır. Böylece masal yoluyla güncel - siyasal olaylara ansıtma yapılır:

«Hayvanlar öküzü başkan yapmalarının kendileri için yüz karası olduğunu sonradan anladılar. Ama gelecek seçimlere dek artık iş işten geçmişti. Öküz Başkanın dönemi, hayvanlık tarihinin kara bir sayfası olarak kaldı.»

Masala güncel yaşamdan, çağdaş dünya görüşünden öğeler katan edebiyat anlayışı çocuk ve romanını tümüyle gerçek yaşama, güncel sorunlara dayandırmaktadır. Bugünkü edebiyatımızın roman ve öyküleriyle dile getirdiği ortam 1954 1967 döneminde olduğu kadar geniş ölçüde bağlı değildir köy yaşamına! Ancak verilen kimi örnekler bu ortamda yaşayan çocukları kuşatan çetin yaşam koşullarını dile getirmektedir. Muzaffer İzgü «Kara Pamuk» kitabında, Çukurova'da pamuk toplayan bir köylü ailesinde bir çocuğun serüvenini anlatmaktadır. 11 yaşındaki Rayifo, 11 evli bir köyde yaşamaktadır: «Köyümüzün okulu da yoktur, öğretmeni de yoktur. Çok çok iki yılda bir iyi giyinmiş' efendiler katır üstünde gelirler köyümüze. Bir de jandarmalar gelirler. Jandarma eşkiya arar, suç işlemiş dağa çıkmışları arar, İyi giyinmiş beyler de ne için gelirler hiç bilmem. Yukarılara giderler, yukarıdaki köye, ağanın köyüne giderler. Orada koyun çevirmesi yerlermiş, buzlu ayranlar içerlemiş. Bizim köy yoksulmuş, eğleşmeye bile değmezmiş. Zaten bu bizim 11 haneyi başka bir ağa kovmuş yurdundan, 11 hane, eşyaları sırtlarında varmışlar gelmişler buraya.»

Hakkı yenenler direnişe geçmekte, haklarını zorla almaya çalışmaktadırlar: «Girdik tarlaya. Bir yaman girdik. Kendimize topluyoruz. Bir başka oluyor insanın kendine toplaması. Mini mini çağalar bile girdiler. Güneş yakmadı, pamuk yırtmadı. Refo emmim bağırıyor arada bir:

— Deyin ha, ölürüz de bırakmayız hakkımızı onlara.»

Talip Apaydın «Ali Yanık» öyküsünde yoksul köy çocuklarıyla varlıklı kent çocuklarını karşı karşıya getirir: «—Hıh, bir köylü daha! diye söylendi Vedat. Köylülerle doldurdular sınıfı.

Necla ile Aysel yüzlerini buruşturdular.

Biz kentliler nedense pek sevmezdik köy çocuklarını. Onları biraz kaba bulurduk. Üstleri başları da pek düzgün olmazdı. Dilleri değişikti. Bazı sözcükleri yanlış kullanırlardı. Bir de nedenini iyi bilmiyorum ama bize göre daha zayıf oluyorlardı. Dersleri iyi kavrayamıyorlardı.»

Sınıfta bir kompozisyon yazdırılır: «Ne olmak istiyorsunuz, nedenleriyle açıklayın.» Köyden gelen Ali'nin verdiği yanıt şa-

şırtıcıdır: «Kimimiz doktor, kimimiz mühendis, mimar, kimimiz subay olmak istediğimizi yazdık. Nedenlerini sayıp döktük. Ali neyazmıştı acaba? Göz ucuyla baktım: 'Ben işçi olmak istiyorum' diye başlamıştı.»

İşçinin sömürüye direnen, bilinçli bir insan olması gereği de vurgulanır: «Akşam eve gelince babama anlattım.

— Doğru, dedi. İşçiler dünyanın en saygın insanlarıdır. Çünkü en çok onlar çalışırlar. Onlar yaratırlar, onlar üretirler. Ama bilinçli olmazlarsa emeklerini başkaları sömürür.»

Kent yaşamı anlatılırken apartmanlarda oturanların kapıcılara bakış tarzıyla gene bir sınıfsal çelişki ortaya konur. Nezihe Meriç'in «Alagün Çocukları» kitabında bir hanımefendi şöyle konuşmaktadır: «Kapıcının karısı börek yapacak da bunlar yiyecek. Ay vallahi baygınlık geliyor içime. Tok evin aç kedileri. Söyledin mi adın kaynana oluyor. Çocukları serbest büyüyecekmiş. Bunlar kapıcı milleti. Yaşadıkları yeri görüyorsunuz. Allah'ın bodrumu. Orada yer orada yatarlar. Bunların temizliğinden ne beklenir. Her türlü mikrop bulunur vallahi.»

Bütün bu örnekler çocuk kitabının gerçekçi nitelik kazanırken yeni ideolojik boyutlar da aldığını göstermektedir. İdeolojik yön eskiden de çocuk edebiyatını şekillendirmiştir. Bugün ise ideolojinin yalnız doğrultusu değişmiş, işçi sınıfı gerçeğine yönelmiştir.

Bu içeriğin bir sanat yapıtı niteliği içinde verilip verilmediğini göstermek ise eleştirinin işidir. Ne var ki, günümüzde çocuk kitapları eleştiriden alabildiğine uzak kalmıştır. Bunların eksiklikleri, aksaklıkları hemen hiç söz konusu edilmemektedir.

Günümüzde çocuk edebiyatının daha sıkı eleştirilerden geçmesini, çocuklarımızın dünyasına daha sağlam, tutarlı, çağdaş katkılar getirmesini dileyelim.

(Milliyet Sanat Dergisi - 3 Aralık 1979)

İDEOLOJİK KAVRAMLARLA KOŞULLANDIRMA

Gülten DAYIOĞLU

Çocuk, okuduğu kitaplarla sadece okuma alışkanlığı edinmekle kalmaz, bunun yanında pek çok iyi ya da kötü alışkanlıklar da edinir kuşkusuz. Kitapla başbaşa kaldığında, ona «iyi» ya da «kötü» konusunda yol gösterecek bir etken bulunmadığından, seçimi kendisi yapma durumundadır. Doğasına uygun düşen kitap kişileriyle ve konularla hemen özdeşleşir. Kendini o kişinin

yerine koyarak, kıvrıldığı minderin üstünde, olağanüstü serüvenlere dalar. Bu nedenle kitap çocuk üzerinde, ana, baba ve öğretmenin eğitiminden daha etkin izler bırakabilecek güçtedir.

Çocuk, çok duyarlı bir varlıktır. Anasından doğduğu andan beri hep, çevresinden kendisine «şunu yap», «bunu yapma», «şöyle ol», «böyle olma» şeklinde, baskı gelmektedir. Büyüyüp bilinçlendiğinde bu usandırıcı buyruklara dikbaşlılıkla karşı gelebilmek için hep tetiktedir.

Çevreden edindiği algılarla belleği yeterince güçlenmediği, duygularını dizginlemeyi bilemediği ve görüşleri belirginleşmediği, olayları ülküsel ölçülere göre yorumlamayı beceremediği, başka bir deyişle, henüz kişiliği gelişmediği için ona aşılamak istediğimiz, «bize göre iyi, bize göre yararlı ve doğru olan» görüş, düşünce, davranış ve olguların ölçüsünü iyi düzenlememiz gerekir. Çocuğa da ne vereceksek, iz halinde, sezgi yoluyle vermek zorundayız. Tersini yaparsak, yitiririz onu. Çocuk için yazarken, bilimsel deneylere dayanan bu gerçek, hareket noktası olarak benimsenmelidir.

Böylesine ayrıntılı bir giriş yapmamın nedeni, son yıllarda, çocuk yazınında başgösteren bir olgudur. Gerçekten, bir bölük yazar ve yayınevi, çocuk kitaplarında, ideolojik görüşleri, politik kavramları ve bunların uzantısı olan birtakım tutum ve davranışları sergilemektedirler. Bu tür yazarlar, ağızbirliği etmişçesine, kalın enseli, çatık kaşlı, şiş göbekli patronları, parababalarını, onlarca sömürülen işçileri, işçilere kol kanat olan sendikaları hatta sarı sendikaları, işçilerin silahı grevi, patronun silahı lokavtı... Bunlara koşut olarak, dinsel kavramlar, ırkımızın ve dinimizin öteki ulusların ırklarından ve dinlerinden üstünlüğünü; özellikle, ekmek parası için öğrenimini bırakan, yüzü yağ, kir pas içinde çıraklık ya da işçilik yapan çocukları, varlıklı kesimlerin, ustaların, ya da karşıt görüşlü kişilerin acımasızlığını, ayrıntılarıyla konu edinmekteler.

Bu tür yapıtları veren yazarların bir bölümüne bunu neden yaptıklarını sordum. «Yurttaş, çocuk yaşta bilinçlenmeye başlamalı» gibi yanıtlar verdiler.

Ana olarak, öğretmen olarak, çocuk yazınına emeği geçmiş bir yazar olarak düşündüm. Ve «Şimdi de sıra çocuklara geldi.» demekten kendimi alamadım. İdeolojik sloganlarla yüklü, çocuk kitaplarını okudukça, doğrusu tedirgin oluyorum. Bu tür çıkışları yapanların, çocuk denen varlığı iyi tanımadıklarına inanıyorum. Yukarıda belirtmeye çalıştığım nedenlerden ötürü, her

şeyden önce bu tür kitapların çocuğu itici bir etki yaptığı kanısındayım. Yazarların, sürekli ve güdümlü olarak, bazı savları ve kavramları aktarma çabasında oldukları kesinlikle çocuğun gözünden kaçmayacaktır. Doğasına ters gelen bu baskı ve yükleme, çocuğu öncelikle okumaktan ve kitaptan soğutacaktır.

Ayrıca bu tür kitaplar, üstü kapalı da olsa, insanın insana düşmanlık beslemesini körüklemektedir. Kin, nefret, öfke, ikilik tohumları atılmaktadır çocukların kafalarına ve gönüllerine. Çocuk, boyunu aşan bu tür yüklemelerle sevgisiz, tedirgin, uyumsuz, bunlara bağlı olarak da saldırgan, kırıcı bir kişilik oluşturacak, yaşamı süresince mutsuz olacaktır. Bu sevgisizlik, sadece yazarların gösterdikleri kesimdekilere yönelmekle kalmayacak, giderek, çocuk, tüm insanlara karşı benzer duygular geliştirecektir. Kendisine olumlu düşüncelerle yaklaşanlardan bile kuşku duyacak, onlara hiçbir zaman güvenmeyecek, böylece insanlardan kopup gidecektir.

«Slogan edebiyatı, öykülerden, tiyatrolardan, romanlardan, şimdi de çocuk kitaplarına sıçradı» diyerek dertlenen gerçek çocukseverler, haksız değillerdir. Bugün bu nedenle ana babalar, öğretmenler, kitapçılarda «çocuk kitabı» diye ellerine tutuşturulan yapıtlara kuşkuyla bakıyorlar.

Çocuk toplumda gelişen olgulardan soyutlanamaz. Bu bir gerçektir. Günümüzde, çocuk için yazarken amaç, onu sadece eğlendirmek ya da boş zamanını hoşça geçirmesini sağlamak olamaz. Yirmibirinci yüzyılın eşiğine gelmişiz. Dünya başını almış gidiyor. Biz hâlâ çocuklarımızı peri masallarıyle avutup uyuşturmayı sürdürürsek, onlara karşı görevimizi yapmamış hatta suç işlemiş oluruz.

Çocuğun, dünyadaki olaylardan, ülkemizdeki gidişten, sorunlardan, bunalımlardan haberi olacaktır elbet. Zaten içindedir pek çoğunun. Öyle ki, evinin önünde oyun oynarken, bedenine kurşun saplanacak kadar içindedir. Fakat, bu olgular, insanı insana karşı kışkırtan, kan kabartan, nefret uyandıran, insanın doğasında var olan sevgi tomurcuklarını, açmadan yakıp kavurucu, katı mesajlar, çiğ olaylar biçiminde verilmemelidir. Kışkırtıcı sloganlar, çocukları büyüklere göre, daha derinden yaralar. İleride istesek de onultamayız bu yaraları.

İnsanın insanı sömürmesi, bir yandaki bolluk içinde yüzerken, öte yandakinin bulgur aşı karşılığında, alın teri döküp soluk tüketmesi, kesinlikle insanlığı küçük düşürücü, çağdışı bir olgudur. Ama, bu olgunun ortadan kaldırılması, çocuk kitaplarında

sloganlar atarak, mesajlar vererek gerçekleştirilemez. Amaç, çocuğu bu yönde bilinçlendirmekse, uygulanan yöntem katı ve yanlıştır. Ayrıca da çocuğun doğasına terstir.

Çocuğu, hangi konuda olursa olsun, bilinçlendirmek için, ona, tinsel ve düşünsel yapısını yakıp yıkmadan yaklaşmak gerekir. Bilmesi gereken konuları sezinletme yoluyla ona aktarmaya çalışmak, etkin bir yöntemdir. Ama, gelişigüzel yapılacak bir iş değildir. Onca karmaşık kavramı, kuyumcu gibi işleyip kimyager gibi birleştirerek çocuğun düşünce yapısına ve tinsel özelliklerine uygun biçimde sunmak sanıldığı kadar kolay değildir.

Çalakalem «çocuk bilinçlendirme» çıkışı yapanlar, konunun boyutlarını ve sonuçlarını iyi hesaplamalıdırlar. Başka bir deyişle böyle bir girişimden önce, yaptıkları iş konusunda kendilerini bilinçlendirmelidirler.

Yazar olarak her şeyden önce okuyan, gerçek anlamda duymayı ve görmeyi bilebilen, özgür düşünceli, sağlam kişilikli, yaşamayı, dünyayı, insanları seven, çağdaş yurttaşlar yetiştirmeyi görev edinmeliyiz. Düzenden gelen çarpıklıkları ve çağdışı olguların köklerini ancak bu tür insanlar kurutabilir.

Güncel olayların etkisiyle öfkeye, umutsuzluğa ve hatta telaşa kapılıp bugünlerden çabucak sıyrılabilmek için çocukları gelişigüzel bilinçlendirmeye ve koşullandırmaya kalkışmak, kanımca yarardan çok zarar verecektir gelecek kuşaklara. Deneyler sonunda anlaşılmıştır ki, ucuz, her zaman pahalıya oturur. Kestirme yol ise, çokluk gideceğimiz yere daha da geç ulaşmamıza neden olur.

(Milliyet Sanat Dergisi, 3 Aralık 1979)

NE ARIYOR İDEOLOJİ ÇOCUK KİTABINDA?

Abdullah ÖZKAN

Çocuk edebiyatı ve ideoloji. Daha ilk baştan soruna bakışımızı koşullandıran tedirgin edici bir karşıtlık. Bu iki sözcüğün yan yana gelişinin ürkütücü bir biçimde algılanmasının nedeni, söz konusu iki kavramın birbirlerinden tamamen bağımsız şeylermiş gibi ele alınmasında. Çocuk edebiyatı ve ideoloji kavramlarının bir arada olmasının çok özel bir durummuş gibi ele alınması, çocuk edebiyatında ideolojinin ölçüsü ne olmalıdır gibi yanlış sorulara yol açıyor. Sanki ideolojisiz bir edebiyat olabilirmiş gibi çocuk kitaplarında ideolojinin varlığı araştırılıyor ve ideolojik bulunan bir kitabın sakıncaları tartışılıyor.

Sorunun bu biçimde ele alınmasının ana nedenlerinden biri

ideoloji sözcüğünün günümüzdeki kavranış biçimi. İdeolojiyi «görüldüğü her yerde ezilmesi gereken düşman» olarak gören anlayışın koşullandırdığı bu bakış, doğal olarak çocuk kitabında ideoloji deyince egemen sınıf ideolojisine karşı olmayı anlıyor. Buna bağlı olarak da çocuk kitaplarındaki en küçük bir gerçekçilik bile çocukların saf ve masum dünyalarına bir saldırı olarak değerlendiriliyor.

Sorunun bu denli yanlış boyutlara ulaşmasının çeşitli nedenleri var. Burada ele almamız gereken bu durumun nedenleri değil sonucu. Bu nedenle öncelikle şunu belirlemeye çalışalım. Nedir ideoloji? Çocuklar ya da büyükler için yazılan bir kitabın, ya da seyrettiğimiz bir filmin konusu aralarına sıkıştırılivermiş birtakım fesat düşünceler mı? Yoksa okuyucuyu ya da seyirciyi belli bir düşünce biçimine koşullandırmaya çalışan, çok ince hesaplara dayanan bir sanatsal anlatım biçimi mi? Kuşkusuz hiçbiri değil. Ama yine de ideoloji ile uzaktan yakından ilgisi olmayan bu düşünceler tüm saçmalıklarıyla çocuk edebiyatı ve çocuk dünyasıyla ilgili çalışmalarda değişik biçimlerde karşımıza çıkıveriyor. O zaman sorumuzu tekrar sorarak yanıtlamaya çalışalım. Nedir ideoloji?

Belli toplumsal oluşumlarda yaşayan bireylerin maddi yaşam koşulları onların dünyaya bakış biçimini de belirler. Bu bakış tarzına, en genel anlamda ideoloji diyebiliriz. Yani sınıflı bir toplumda, sınıfların maddi yaşam koşullarından, mücadelelerinden doğar ideolojiler. Bu varoluş biçimi, toplumun egemen maddi gücünün, egemen manevi güç durumuna da gelmesi, sonucunu doğurur. Üretim araçlarını denetleyen, yani kurulu düzenin yeniden üretimini denetleyen sınıf, zihinsel üretimi de denetler. Bu nedenle egemen sınıfın düşünceleri, yani yaşam koşullarından üreyen egemen ideoloji, her çağda egemen düşünceler olmuştur.

Bu durumun doğal bir sonucu olarak toplumsal yaşamda eğitimden edebiyata dek, hemen her alandaki maddi yaşamın yeniden-üretimini sağlamayı amaçlayan egemen sınıfların, bu amaçlarının şöyle ya da böyle dile getirildiği örneklerle karşılaşıyoruz. En basit ahlak öğütlerinden en yüce ideallere dek egemen ideolojinin çeşitli anlatım biçimlerine rastlarız her yerde.

Çocuk edebiyatı alanında da aynı olguyu gözlüyoruz. Üstelik egemen ideolojinin şirinleştirilmiş türlü biçimleri çocuk kitaplarında büyüklerinkinden daha etkin ve yaygın bir biçimde varlığını sürdürüyor.

Demek ki, edebiyattan sinemaya dek tüm sanat dallarındaki

ürünlerde ideolojik bir mesaj var. İster çocuklar için, istersc büyükler için yazılmış olsun, her edebivat yapıtı belli bir ideolojiyi yani belli bir dünya görüşünü yansıtır. Çocukların saf ve temiz rüyalarındaki meleklerden masal kahramanı prenslerden, kötülük saçan devlere, krala karşı gelen hainlere dek her anlatım aracı ideolojik bir amaç güder. İyi insan, iyi vatandaş olma öğütlerinden, 'fakirlere yardım et' türünden derslere dek tüm bu anlatım biçimlerindeki ideolojiklik, hiçbir zaman tartışma konusu edilmeyecek doğrular olarak kabul edilir. Toplumsal yaşamın yeniden-üretilmesini ve kurulu düzenin devamını sağlamayı benimsetmeye çalışan her türlü araç, egemen sınıfın, yani maddi ve manevi yaşamı denetleyen sınıfın, düzenin sürmesini sağlamak amacıyla ürettiği ideolojik araçlar değil de nedir? Tartışılmaz değerler gibi ele alınan bu durumun açık seçik belirlenmesi gerekiyor. Çocuk edebiyatında ideoloji deyince öncelikle vurgulanması ve sergilenmesi gereken de bu durumdur. Eğer bu gereği gibi yapılabilirse, sorunun tartışma boyutları daha bir netleşir.

Demek ki, sorunu ele alış biçimini belirlemek gerekiyor öncelikle. Çocuk deyince, egemen sınıfların anladığı gibi toplumsal sorumluluğu olmayan, toplumsal ve ekonomik üretkenlikte payı bulunmayan apolotik yaratıklar mı anlamak gerek? Ve buna bağlı olarak bu sonucu sağlamak için toplumsal sorunlardan soyutlanmış bir biçimde yetiştirilen çocuğa göre bir edebiyat mıdır olması gereken? Yoksa çocuğu en geniş anlamda sorumlu ve üretken bir birey olarak kabul eden ve en küçük yaştan itibaren kavrayabildiği oranda toplumsal gerçekleri anlatan bir anlayış ve bu anlayıştan üreyen çocuk edebiyatı mıdır söz konusu olan? Sorunu böyle koyunca bunlardan birinin yeğlenmesi ya da kayıtsız koşulsuz kabul edilmesi kalıyor geriye. O zaman çocuk edebiyatında ideoloji deyince bu karşıtlığın birinden yana olmak ve ona göre davranmak ve ötekine karşı çıkmak, onunla mücadele etmek doğal sonuç oluyor. Yani tüm çocuk kitaplarında belli bir ideolojik bakış söz konusudur. Bunlardan birinin, eleştirilmesi gereken düşünce, yani ideoloji, ötekinin tartışılmaz doğru düşünce, yani ideolojik olmayan düşünce olarak kabul edilmesi, çocuk kitaplarında ideoloji gibi yapay bir sorunun ortaya çıkmasına yol açıyor.

Eğer çocuk kitabı, öncelikle yaşamdan kaynaklanan bir sanat yapıtı olarak varolamıyor ve çocuğun, yaşamıyla bütünleştirerek sorunlarına çözüm bulduğu bir araç olamıyorsa, sloganların

peşpeşe sıralandığı kuru öğütler toplamı bir liste çıkar ortaya. Aslında çocuk kitaplarında ideolojinin yeri ve ölçüsü gibi yapay bir sorunun ortaya çıkmasına bu yanlış örnekler yol açıyor. Yaşamın egemen ideolojiye karşı olma boyutunu tüm gerçekliliğiyle kavrayamayan pek çok iyiniyetli ilerici sanatçının dünya görüşlerindeki bulanıklıkları, aksaklıkları yazdıkları çocuk kitaplarına neredeyse parti programlarındaki slogansal tanımlarla aksettirmeleri olgusu bu sorunu doğuruyor. Ancak çocuk kitaplarında ideolojinin yeri gibi bir çarpıtmayı var eden bu olguyu başka bir düzeyde ele almak ve değerlendirmek gerekiyor. Buna karşın sorun yine de çocuk edebiyatında ideolojinin varlığının yanlışlığı, eksikliği, fazlalığı gibi bir yerde düğümleniyorsa, o zaman karşı olunacak ideolojinin hangi ideoloji olduğu sorusu çıkar ortaya. Sorun açıktır. Eğitimden sanata dek her alanda var olan ideoloji ve sınıfsal karşıtlıktan çocuk edebiyatı alanında hangisine karşı çıkmalı, hangisinden yana olmalı?

(Milliyet Sanat Dergisi 10 Aralık 1979)

ÇOCUK YAZINI DEYİNCE...

Mehmet SEYDA

Rahmetli eleştirmen, yazın tarihçisi Tahir Alangu'nun belirttiği gibi, (Bknz. «Çocuk Kitapları Üstüne» Bir çocuk romanı yarışması dolayısıyla verilmiş konferans notları. Yıl 1965); «Çocuk edebiyatı ve kitapları konusu, bizde ancak, Meşrutiyet'ten sonra batılı eğitim anlayışının öğretmen okullarına girmesiyle kendini duyurmuştur. Meşrutiyet'in devrimci eğitimcisi Sati Bey ve yine şair ve eğitimci Tevfik Fikret gibi ünlü kişilerin öncülüğünü yaptıkları bu çocuk edebiyatı hareketi, başlangıçta, çok dar bir anlamda ele alınmış, o günlerin koşullarına uyularak çocukların şivelerini düzeltmede ve onları eğitmede işe yarayabilecek manzumeler hazırlanmasını başlıca amaç edinmiştir. Uzun yıllar bizde «Çocuk Edebiyatı» denilince de hep bu soy manzumeler anlaşılmıştır.»

Bunun daha gerisindeki dönemde, batıda değerleri çocuk eğitimi bakımından bugün de tartışılan resimli yazılı masallar, ninelerin, Arap «bacı»ların ağızlarına bakılarak dinlenilen sözlü masallar, rasgele okunulan hafif tarihsel serüven romanları yer alır. Ve bu romanların bir ucu Monte Kristo'lara, Pardayyanlar'a uzanır. Bir Fransızca dersinde, hiç unutmam, Ataç bilinen takılganlığı ile, «Fransa'da Pardayyanlar'ı müşteri bekleyen ara-

bacılar okur,. bizde çocuklar ve büyük büyük adamlar okur!» demişti.

Yazınımız, özellikle son yıllarda, özellikle roman dalında, hızlı gelişmeler gösteren bir yazındır. Bunun yanısıra, çocuk yazınımızda da hızlı bir gelişime tanık oluyoruz. Nasıl köy kökenli yazarlarımızın romanları, öyküleri yazınımıza «köy romanları» tartışmasını getirdiyse, yazarlarımızca yeni yeni yazılmaya başlanan çocuk romanları, öyküleri ve şiirleri de, iç dinamiği gereği, yazınımıza, «Büyüklerinkinden ayrı bir çocuk yazını var mıdır, yok mudur?» sorununu, tartışmasını getirmişti ilkin. Vardır diyenler oldu, yoktur diyenler oldu. Ataç yoktur diyenler arasındaydı. Ben de, bir süre, önce çocukluğumda, sonra erginliğimde okuduğum «Gulliver'in Yolculukları», «Alice Harikalar Ülkesinde» gibi yapıtların etkisinde kalarak, «Yoktur. Çocuklar da, sırasında, büyüklerin okuduğu yapıtlara yakın ilgi duyabilirler» diyenlere katıldım. Hemen belirteyim, bu görüşüm bugün kökten bir değişime uğramış değildir. Çünkü yazın dünyasında hem büyüklere, hem küçüklere seslenen kitaplar her zaman vardır, her zaman olmuştur, her zaman olacaktır. Çocuk sorunları toplumsal sorunlardan soyutlanamadığına göre, her çocukta bir an önce büyüme isteğine koşut bir «büyüklük», her yaşlıda izlerini tümden yok edememiş bir «çocukluk» bulunduğuna göre, bu tür romanları kimse küçümseyip yokumsayamaz.

Şimdi, örnekleri bollaştıktan sonra, tartışma sırasının «Çocuk edebiyatında ideolojinin yeri»ne gelmesi ilginçtir. Kuşkusuz, her şeyden önce, gene bir dinamizmin, canlılığın belirtisidir. (Bunun bir pazarlama ve satış konusu da olabileceğine burada değinmek istemiyorum) Zaman, bana, çocuk yazının kendine özgü bazı «girilemez» bölgeleri olduğunu öğretti. Neler? diyeceksiniz. İzninizle, kendi çalışmalarımı anlatırsam, bunu daha iyi açıklayabileceğimi sanıyorum. Çocukluk dönemi, çocuk sorunları, aklım kimi şeylere iyi kötü ereli beri, beni şiddetle ilgilendirmiş konuların başındadır. Yirmi beş yıllık bir bekleyişten sonra yayınlanan ilk kitabım «Yaş Ağaç»ta, bu eğilime bağlı kalıp, bir çocuğu anlatmıştım. Çocuk romanı değildi, bir çocuğun romanıydı. Kaçınılmaz biçimde, çocuğun cinsel yaşamını da işlemişti; kendi yaşıtlarının yanı sıra, yaşından büyük kızlara, ablalara, teyzelere tutulmalarını falan. Bir «çocuk romanı» yazılması söz konusu olduğunda, «Bir Gün Büyüyeceksin»i yazarken tüm bunları ayıklayıp çıkararak, çocuğun ilgisini çekebilecek başka alanlara yöneldim. Sanırım yanılmadım. İyi

açıklanırsa, işlenirse belki anlar da, kavrar da, ama cinselliği çok yönlü (polimorf) olan çocuğa yazın aracılığı ile onun kendi cinsel sorunlarını sergilemenin yararı yoktu. Ona, ağız bölgesine götürdüğü her nesnenin, anasının memesine yumuluşunun bir cinsel hazdan kaynaklandığını; pipisi okşanırken koyverdiği gülücüklerin, -özellikle kız çocuklar için- yatakla, yastıkla sürtüşmelerin içyüzünü açıklamanın gerçekten yararı yoktu. Çocuk sağlığı ile uğraşan doktorlar gibi, yaşamları okullarda geçen öğretmenler, eğitimciler gibi, çocuk büyütüp yetiştiren tüm analarla babalar gibi, çocuk yazını dalında kalem oynatan her yazar da, çocuğun gelişme, yetişme çağında cinselliğinin erken uyanması, ya da uyandırılmasının, onun hem kendi ruhsal -bedensel sağlığı, hem ailesi ve toplumu bakımından yarar yerine zarar vereceğini bilmek zorundaydı. Bir yapıt daha geniş alanlara yayıldığından, bunu belki onlardan daha çok bilmek zorundaydı.

Görülüyor ki, yazar, çocuk yazınında bir eğitimci sorumluluğu da yüklenecektir. Şimdi iyi bir eğitimciden toplumun daha başka neler beklediğini sayıp sıralayabilirsek, işimiz oldukça kolaylaşır. Bizleri çocukluğumuzda «mesteden» o bir dudağı yerde, bir dudağı gökte Arap halaylıklı, o dev analı, perili cinli ve hortlaklı, padişahlı vezirli masallar dönemi artık kesinlikle kapanmış gibi görünüyor. Bizler bunların birer «masal» olduğunu elbette bilirdik, ama karanlık yerlerde «su dökersek» cinlerin gelip çarpmasından gene de korkardık.

Geçmişle karşılaştırıldığında, birtakım eski değer yargılarının her yerde rafa kaldırıldığını ayırımlamamız güç olmuyor. Çevremize dikkatlice baksak, herkesin biraz sinirli, tedirgin olduğunu, karşlıklı sevginin, güvenin, saygının azaldığını rahatlıkla gözlemleyebiliriz. E, doğal olarak, çocuklar da bunlardan paylarına düşeni alıyorlar. Çeşitli olanaksızlıklar; koşulların elverişsizliği yüzünden, hızla yıkılmakta olanların yerine yeni değer yargıları aynı hızla yerleşemiyor, açıklar, boşluklar oluşuyor. İşte tam burada, çocuk yazınıyla uğraşanlara büyük görevler, sorumluluk düşüyor. Nelerin yerine nelerin konulacağının, aşılanacağının seçimi dengeli bir titizliği gerektiriyor.

Bana kalırsa, ön planda gelen ilk tutum, çocuğun iç dünyasının yumuşatılmasıdır, insan sevgisiyle, hayvan sevgisiyle, doğa sevgisiyle, yurt sevgisiyle... daha nice sevgilerle yumuşatılması. Bir kadın öğretmenimi anımsadım şu an. Mektubunda sormuştu: «İç dünyasını ünlü klasiklerle besleyip yumuşatamamış, on-

ların dünyalarına girememiş bir kimse acaba yazar olabilir mi? Olursa, nasıl bir yazar olur?» Bu soruları hep birlikte yanıtlamalıyız. Sevgiden, önüne gelene teslim bayrağı açan edilgin bir sevgiyi anlamıyorum. Çocuklar, sevdikleri, tuttukları, haklı gördükleri kimselerle konumlar için çaba harcamayı, uğraşı göze alan etkin bir sevgiye aşılanmalıdır. Öte yandan, romanlarımızda, öykülerimizde, şiirlerimizde öç alma duygularıyla insan öldürmelerden öncelikle bizler kaçınmalıyız. İyiliğin, dostluğun, dayanışmanın, çalışkanlığın, alın terinin değeri, üzerine basıla basıla vurgulanmalıdır.

Bilinçli bir sorumluluk duygusu, konulara insanlık sevgisiyle yaklaşım. Çocuk yazını yazarının daha başka desteği ne olsun?

(Milliyet Sanat Dergisi 17 Aralık 1979)

ZEKÂ VE ÖTESİ

Bekir ONUR

Çocuk edebiyatı ile ideolojinin ilişkisini araştırırken zekâ kavramı ile ideolojinin ilişkisinden yola çıkmak okuyucuya şaşırtıcı gelebilir. Eğitim ideoloji ilişkisinden hareket edilseydi okuyucu şaşırmazdı, çünkü bu konu bizde çok tartışılmıştır. Oysa zekâ kavramı ile ideoloji ilişkisi batıda çok eskiden beri tartışılagelmektedir ve bu konu bize pek az yansımıştır.

Fransa'da 1974'te tartışma yeniden canlandığında bir gazeteci ünlü bir psikologla konuşur: «Rene Zazzo, Fransız psikolojisinin, 'büyüklerinden' biri. Şu sorular söz konusu: «İşçi çocukları memur çocuklarından daha az zeki mi doğarlar? Zencilerin beyni beyazlarınkinden daha mı küçüktür? Bireyler arasındaki eşitsizlik kalıtımsal mıdır?» Zekâyı ölçme konusu ortaya çıktığı zaman önce sağın «ruhun yüceliği» bahanesiyle, sonra da solun insanların eşitliği gerekçesiyle tepki gösterdiğini belirten bilim adamı aşağıdaki açıklamaları yapıyor. Bunları okumanın iki açıdan yararlı olacağı kanısındayız: Bilim adamının bir sorun karşısındaki tavrını gözlemlemek ve soruna ilişkin açıklamalarından konumuz için paylar çıkarmak. İzleyelim.

«Bireyler arasındaki farklar hem genetik etkenlerden, hem de çevrenin etkilerinden gelir. Bu artık bir kanaat sorunu değil, bir olgudur. Artık ne 'çevreci'lerin şefi Skinner genetiğin rolünü yadsımakta, ne de 'doğuştancı'ların şefi Lorenz çevrenin rolünü reddetmektedir. İdeolojik sapmalar işte bundan sonra geliyor. Skinner gibi 'kuşkusuz genetik etkenler işe karışıyor, fakat çevrenin rolü çok daha önemlidir' dendiği zaman felsefe başlıyor demektir. Bilim adamı 'fakat' demez. O, iki etkenin de et-

kisini saptar. (...) Kişiliğin gelişiminde duygusal sorunların önemini azımsamamak gerekir. Birey her şeyden önce başkası'yla ilişkileri içinde oluşur. (...) Zekâ kalıtımsal değildir. Evrimi sırasında çocuk belirli bir dünya bilinci kazanır. Bu bilinç de kendi payına bir gelişim etkenidir. Çevrenin ya da kalıtımın ötesinde psikoloğun incelemesi gereken de budur. (...) Toplumsal sınıflar arasında varolduğu bir gerçek olan farklar sadece toplumsal ve kültürel etkenlere bağlıdır. Bu farklar yalnızca zekâyla da ilgili değildir. (...) Kültürden, çevreden bağımsız bir zekâ mevcut değildir. (...) Üç ilkenin altını çizmek isterim:

1. Bir birey, etnik mensubiyetine göre değil, kişisel niteliklerine göre algılanmalıdır.

2. Zekânın, bireyleri, ırkları, uygarlıkları değerlendirebilecek ilk ve mutlak değer, tek nitelik olduğu düşüncesinden sakınmamız gerekir.

3. İnsanlığın eşitliği ilkesini kalıtımsal kimlik sayıltısına dayandırmamalıyız.

Ayrıca kalıtım fobisini, determinizm korkusunu iyileştirmemiz gerekir. Çevrenin koşullandırmaları biyolojik bireyselliğimizin direnciyle karşılaşmasaydı insanlığın halinin ne olacağını düşününüz. Hepimiz birer robot olurduk. Kalıtımsal etkenler bizi belirleyen tek etken olsaydı yine aynı şey. Bu da tüm özgürlüğün yadsınması olurdu.»

Bu noktada asıl konuya girelim. Robot çocuklar mı yetiştirmek istiyoruz, yoksa özgür, yaratıcı, bilinçli çocuklar mı? Bu karar yapacağımız çocuk edebiyatını belirleyecektir. Ama bu kararı da belirleyen temel bir etken var: Çocuk derken ne anlıyoruz? Çocuğu istediğimiz gibi yoğurup biçimlendirilecek bir hammadde olarak, güçsüz, edilgin, seçici olmayan, sadece alıcı bir varlık olarak görüyorsak, hangi ideoloji açısından olursa olsun, yapılan iş yanlış demektir. Çocuğu sadece zekâsı geliştirilecek bir öğrenci gibi görüyorsak, bu çocuk ilerde hiçbir dünya görüşüne yaratıcı katkısı olmayacak kuralcı, katı, hesaplı, hoşgörüsüz, tekdüze bir kişi olacak demektir.

Bugün ülkede herkes zeki yarış atları yetiştirme hevesinden yakınıyor. Ama bu heves bir salgın haline gelmiş ve çocuk edebiyatını da kıskacına almıştır. Önceki dönemin çocuğun gönlünü çelen duygu edebiyatından sonra, şimdi de çocuğun bilincini kurcalayan zekâ edebiyatı. Üstelik çoğu zaman çocukların anladığından kuşku duyulabilecek bir simgeleştirme ve soyutlama düzeyinde. Çocuk kendi günlük yaşamından çok uzak bir

kavramlaştırmayla karşı karşıya. İki tutumda da yanlış olan çocuğa verilen anlam, çocuğun konulduğu yer. Yani çocuğu nasıl tanımladığımız, yani ideolojimiz. İki tutumda da çocuk karşımızda, yanımızda değil. İyi olanı çocuk adına biz seçiyoruz, çocuk sadece edilgin bir alıcı, zorunlu üstelik.

Oysa çocuk bizim sandığımız bu çocuk olmadığını kanıtlıyor kendi payına. Televizyondaki programda konuk yazara da, yazarı savunmaya kalkışan sunucuya da kanıtladı kendini. Seçiyor, soru soruyor, eleştiriyor, karşı çıkıyor. Çoğu zaman yazarın 'bildiri'sine aldırmıyor bile, kendi bildirisi var çünkü, kendi dünya görüşü. Onun yanında olup bu görüşü algılamaktansa, onu karşısına alıp bilinç öğretmenliği yopmaya kalkışanlar gülünç oluyorlar. Çünkü çocuk küçümseniyor. Biz bilinçliyiz, o ise bilinçsiz başıboş bir zekâ. Bir yanda hep çekicimizle örsümüzün arasında görmek istediğimiz şekilsiz bir madde. Bir yanda kendiliğindenlik hakkı tanımayan, seçme olanağı vermeyen, imgelemi beslemeyen, sezgiyi uyandırmayan, kısacası tüm kişiliğe yönelmeyen bir edebiyat. Bunların ötesinde de çocuk. (Bunun gerçekten edebiyat olup olmadığı tartışması da ayrı. Çocuğa sulandırılmış bir ekonomi politik dersi vermeye kalkışmanın edebiyatla ilgisi ne? Şeker Portakalı'nın küçük Zeze'sini bu dersi kendi yaşantılarından çıkaracak kadar zeki ve duygulu bulmuyor musunuz?) Çocuğun kişiliğini başkasıyla ilişkisi geliştirir ve bu ilişki iki yönlü olmak zorundadır. Sol içerikli bir çocuk edebiyatını sağ nitelikli bir tutumla vermeye kalkıştığımızı farketmek gerek.

Psikolojide çevre mi kalıtım mı diye batağa saplananlar gibi, edebiyatta ideolojik mi değil mi diye çıkınaza girenler de bu işin «nasıl»ını düşünmek zorundalar.

Bir örnek, «Pal Sokağı Çocukları» Fransa'da yetmiş yıl sonra yeniden yayınlandığında bir eleştirmen şöyle yazıyordu, öyküyü özetledikten sonra: «Fakat Molnar, asla bilgiçlik taslamadan ve sıkıcı olmadan daha uzağa gidiyor ve biz kitapta insanlar arasındaki çatışmaların doğası ve onları belirleyen güçler üzerine derin bir düşünüş buluyoruz.»

Bizim çocuklarımız da çocuk edebiyatında bilgiçliğin ve sıkıcılığın ötesinde bu derin düşünceyi aramakta haklı değiller mi?

(Milliyet Sanat Dergisi 24 Aralık 1979)

VEDAT DALOKAY'IN «KOLO» İLE İLGİLİ ÖNSÖZÜ

Çocukluğumun önemli bölümü, Süpürgeç dağına yaslanmış

bağlar bahçeler arasında kurulu Pertek'te geçti. Deliçay Murat'ın tam kıyısındaki Pertek'in 8-10 hanelik bir küçücük köyü, Borkini, Dedem Mustafa Ağanındı. Şako Bacı'nın ve Kolo'nun bu şirin köyü şimdi Keban Baraj gölünün 40 metre altındadır.

Kolo benim çocukluk anılarımdır. Tüm malzemesi, Kolo ve tekesi, Şako, hayın kurt, Deliçay, Gulo dayı, pireler ve türküler gerçektir. Olaylar da gerçek: Kolo'nun bir kova dolusu süt vermesi, sürü'nün Deliçay'ın öte kıyısına geçmesi, Kolo'ların kaybolduğu yerde üçpınar'ın doğması... Olmaz demeyin, ben öyle anımsıyorum ve de öyle olmasını istiyorum. Üstelik düş karışmamış ham gerçeğin pek öyle tadı yoktur.

Beş çocuğum ve karımla, yani 14 ayakla toprağa basan bir babayım. Her çocuğumla birlikte çocukluğumu yeniden yaşadım ve tam beş kez yeniden doğup yeniden büyüdüm. Yatak odama bitişik öteki odalardan bugün bile ilkokuldan üniversiteye kadar sesler geliyor.

Onbeş yıl önce bir tatil günü anaları çarşı pazara gidince Beloş, Hakko ve Siboş'a masal anlatmak bana düştü. Önce onlara nasıl doğduklarını anlattım, yetmedi; kendi çocukluk anılarıma başladım... Sevmişlerdi Kolo'yu ve Şako Bacı'yı. Son gelen Barış'la Gözde'ye de anlatmak gerektiğinde, paçamı kurtarmak için «size yazacağım bunları,» diye sözverdim. Yapmakta olduğum bir cami inşaatı için İslamabad'da bulunduğum bir sırada, (1979 Dünya Çocuk Yılı, Mart ayında) iki gecede Kolo'nun öyküsünü yazdım. Sabahleyin okuduğumda çok fena bozulmuştum. Malzeme iyiydi ama, her şey karmakarışıktı ve dili de öyle çocukların anlıyacağı gibi rahat değildi.

30 yıllık Mimarlığıma sığındım. Tüm malzemeyi, zamanı, olayları, bir anaokulu inşa eder gibi, yeniden ele aldım. Moloztaşı, tuğlayı, kiremidi, Yani Kolo'yu, Şako'yu, Teke'yi, her şeyi huyuna ve biçimine göre zamanda ve mekanda yeniden düzenledim. Yoğun betimlemeleri, gereksiz ayrıntıları silip süpürdüm. Yani anlıyacağınız Kolo'nun dişlerini bir temiz fırçaladım. Çocuklarımın «ne demek baba?» diyecekleri bütün sözcük ve tümceleri attım. Bitirirken de Kolo'nun, Kolofoş'un, Şako'nun kim olduğunu anlatan son yaprağı yazdım, tamam oldu...

Kolo'yu yayınlamadan ve kitap haline getirmeden önce karıma, çocuklarıma ve yakın arkadaşlarıma önce okudum. Özellikle değerli arkadaşlarım Demirtaş Ceyhun ve Tahsin Saraç sevdiklerini, beğendiklerfini söyleyerek beni çok yüreklendirdiler. İsmail Gülgeç resimledi, Erdal Öz de ele aldı. Basıldı. Bir küçük

masal oldu. Masalı hem çocuklar hem de büyükler ilgiyle okuduklarını söylüyorlardı. Hatta küçükler devreden çıkmış Kolo'yu büyükler okuyor, Türk Dil Kurumu'nun Büyüklerden kurulu Seçiciler Kurulu da Çocuk Masalı Kolo'yu ödüle yaraşır görüyordu...

Şimdi düşünüyorum: Masal kimler için yazılır? Sanırım güzel masal, çocuğa da, dedeye de seslenir; yediden yetmişe tüm kuşaklara... Çocukların büyük ve büyüklerin çocuk yanları Masal'da birleşir, bilgelikten uzak tatlı bir bileşim olur.

«Mesajınız nedir Kolo'yla? Toplumumuza ne vermek ve ne söylemek istediniz?» türünden bir dolu soruyla karşılaşıyorum. Ben çocuklarıma verdiğim bir sözü yerine getirmiştim. Yazmaya başladığımda mesajım falan yoktu. Yani toplumcu bir yapıt yapma savı... Şako'ya, Kolo'ya ve çocuklara olan sözümü ve sevgimi somutlaştırmak istemiştim, o kadar. Fakat öyküyü bitirip ilk okuduğumda, Doğu'nun bin yıllık çilesini, öfkesini, kan davalarını, topraksızlığı, gurbet'e gidişi, tanrı ve ölüm kavramını, Doğu'nun sert ve amansız ve fakat ölesiye güzel doğasıyla yaşam savaşımı vermeye çalışan birçok satır ve bölümlere yer verdiğimi gördüm. Hele Baraj öyküsünde, Doğu'ya uygarlık götürüyoruz diye yola çıkan bir devletin, doğayı ve insanı yani tüm yaşamı nasıl umursamadığını, bin yıllık yaşam ve yüzbin yıllık doğayı nasıl yok ettiğini anlatmıştım. Bunu gözlerimle görmüş ve yaşamıştım. Jandarmalı devlet gitmişti ama, daha beteri barajlı devlet gelmişti. İkincisi daha beterdi Şako Bacı ve Kolo için.

Jandarma takımı yavru koloların ölümüydü ama, barajlı devlet, doğanın, tüm varlıkların, Kolo'nun ve Şako'nun ve köylülerin sonu idi.

Ben Şako'yu, Kolo'yu ve yaşadıkları yöreyi masala korken yürüyen hayat, sosyal, politik ve ekonomik yapısıyla masalda yerini almıştı. Vallahi bunun farkında bile değildim. Ama farkında olduğum, doğrusunu bildiğim bazı olayları da yazarlığın hınzırlık yanına getirerek değiştirmiştim. Örneğin, Şako Bacı'nın ölümü, masaldaki gibi yatağında olmamıştı. Şako Bacı, köyünü bir baştan bir başa bıçak gibi ortadan yaran şehirlerarası bir yolda bir kamyonun altında can çekişerek ölmüştü. Vücudunun birçok parçaları kamyona ve asfalta yapışmıştı. Köye uygarlık getiren yol, Şako'yu ve doğa'yı bir ustura gibi doğramış, koyun ve keçi sürülerinin keyfini kaçırmıştı. Yol'un uzak yakın çev-

resi, her yer pis bir ölüm tozuyla örtülmüştü. İnanın bana, kan çanağı gelincikler bile tozdan seçilemiyordu. Devletin barajı bir türlü, yolu bir başka türlü katildi. Şako Bacı böyle ölmemeliydi. O'na yakışmıyordu. Şako Bacı'ya ölüm güzel gelmeliydi. Acısız ve çektirmeden. Şako'nun yazgısında «heyhat» bu yokmuş meğerse. Ama o istediği güzel ölümü, öyküde ona ben verdim. İnanmanızı isterim, Kolo'yu yazmaya başlarken bunları hiç düşünmemiştim.

Türk Dil Kurumu Ödülleri'ni paylaşanları, Sayın Başkan, konuklara tanıtırken, yanılmıyorsam «Dilimizin Yeni Ustaları» gibi bir deyim kullandı. Düşünüyorum şimdi, şu konuştuğum Dil'e ne katkım olmuştur Kolo adlı masalda? Bilemiyorum, fakat yazarken başıma gelen sıkıntıları söylemek istiyorum. Masalı, yalın, duru sözcükler ve kısa tümcelerle örmeliydim. Doku karmakarışık olmamalıydı. Çocuklar bunu duyacaktı, okuyacaktı. Sonra, son derece yalın bir biçim de doğru olmazdı deyip, biraz tad verebilmek için düz sahifelerde bazı sözcüklerin kabarmasını istedim. Sanki, üçüncü bir boyut vermek istedim kâğıda. Bu, kimi kez sütün sesi «fışş, fışş» kimi kez kesilen yünlerin sesi «hart, hart» çoğu kez de Kololaların sesi oldu. Rüzgâra kapılan, kavaklığa ve koyak'a kayan... Masalda tekrarlanan bazı sözcük ve tümcelerin de müzik yapmasını yani kulağa hoş gelmesini istiyordum.

Ben mimar olarak yapacağım yapıdaki taşı, tuğlayı, ahşabı kullanma yeteneğimi, doğal alışkanlığımı, masalı ortaya çıkaracak dile, yani anlatım malzemesine de uygulamak istedim. Masal yalın ve gösterişsiz bir yapı, yani Şako Bacı'nın Kom'u (evi) gibiydi. Kom, toprak, taş ve birkaç ağaç kütüğüyle yapılmıştı. Masal da öyle olmalıydı, ama çocukların ve yörenin sözcükleriyle örülmeliydi. Duyarlılığım üç aşağı beş yukarı bunlardı dil konusunda.

Bundan böyle siz sevgili çocuklar için yeniden bu dalda yazar mıyım sorusuna gelince, «bilmem ki, bilemem ki,» diyeceğim. Böyle bir kavak yeli us'umda bir daha ne zaman eser, kimbilir?

Vedat DALOKAY

(1980)

Çocuk Edebiyatıyla ilgili haberler

Ülkü Tamer'in **Günışığı Hoşça Kal** adlı kitabı, Kalina Belova'nın çevirisiyle, yeniden resimlenerek Sovyetler Birliğin'de 150 bin tane basıldı.

Yaşar Kemal'in **Filler Sultanı ve Kırmızı Sakallı Topal Karınca** adlı kitabı, İsveçte kitap olarak yayımlandı. Yakında Fransa'da Gallimard yayınları arasında da çıkıyor.

Ülkü Tamer'in **Pullar Savaşı** adlı kitabı, Bulgaristanda tıpkı Türkiyedeki basımı gibi, renkli olarak basıma hazırlandı. 1981 yılı içinde yayımlanması bekleniyor.

Behrengi'nin **Küçük Kara Balık** adlı kitabı, Türkiyede yayımlanan biçimiyle ve **Mehmet Sönmez**'in resimleriyle Macaristanda yayımlandı.

Erdal Öz, altı yıla yakın bir süredir ortağı ve tek yöneticisi olduğu **Arkadaş Kitaplar**'dan ayrıldı. **Can Sanat Yayınları** adlı yeni bir ortaklığın yönetimini yüklendi. Can sanat Yayınları, 1981 yılının ocak ayı içinde, iki yeni diziyle yayınlarına başlıyor. Biri, **Kardeş Kitaplar** adlı çocuk dizisi, biri de **Dost Kitaplar** adlı gençlik dizisi. Bu arada Erdal Öz'ün Arkadaş Kitaplar'dan ayrılmasıyla birlikte, Arkadaş Kitaplar dizisinde çıkmış doksana yakın kitabın Can Sanat Yayınlarına geçtiği öğrenildi. Erdal Öz'ün ayrılmasından sonra Arkadaş Kitaplar'ın yöneticiliğine **Alpay Kabacalı** geçti.

Erdal Öz'ün ayrılmasından sonra, Arkadaş Kitaplar, Beyaz dizinin dışında 1979 yılında başlattığı Kırmızı dizi ve Mor Dizi'nin yayımından vazgeçti. O dizilerde Arkadaş Kitaplar'da kalan kitaplar da bundan sonra Beyaz Dizi'de çıkacak.

Demirtaş Ceyhun, 12 Eylülden hemen sonra gözaltına alındı. **Adanın Kuşu** adlı kitabının yeniden resimlenmiş dördüncü basımını ancak gözaltından çıktıktan sonra görebildi.

Kolo adlı ilk kitabıyla 1980 Türk Dil Kurumu Çocuk Yazını ödülünü kazanan **Vedat Dalokay**'ın Mimar Sinan'la ilgili yeni bir çocuk masalı üzerindeki çalışmaları tamamlanmak üzere. Bu kitabın 1981 yılında Can Sanat Yayınları'nın Kardeş Kitaplar dizisinde yayımlanacağı öğrenildi.

Türk Dil Kurumu büyük kurultayı 1980 sonunda yapıldı ve bu kurultayda, ödül sayısı azaltılarak altıya indirildi. Bu arada ödüllere ayrılan para 10 bin liradan 40 bin liraya çıkarıldı. 1981 yılında Çocuk Yazını ödülüne 40 bin lira verilecek.

Yazar ve çevirmenlerimizin ortaklığıyla kurulan **Yazko**, 1980 yılının, önemli ve etkin bir yayımcılık girişimiydi. Yazko'nun bu etkinliğini, 1981 yılı içinde yeni bir çocuk kitapları dizisiyle de geliştireceği öğrenildi. Bu etkinliğin neler getireceğini 1981 yılı içinde göreceğiz.

1980'DE TÜRK DİLİ

Emin ÖZDEMİR

BİTMEYEN KAVGA

1979'da dilimizin görünümünü, içinde bulunduğu tartışmalı ortamı topluca değerlendiren yazımı şu tümcelerle bağlamıştım:

Tutucu çevrelerin şiir, öykü, oyun ve romanlarında bile yeni söz değerleri kullanım alanına çıkmıştır. Dil devriminin getirdiği yeni söz değerleri toplumun her kesiminde yaygınlık kazanmaktadır. Dilde tutuculara, dil gericilerine gelince? Sayıları azalmalarına karşın yaygaraları, tepkileri yıl boyunca sürüp gitmiştir. Bunu da doğal karşılamak gerek. Çünkü dil salt bir iletişim aracı değil, düşüncenin de toprağıdır.» (**Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980**, s. 599.)

1980'i, Türk Dili açısından değerlendirmeyi amaçlayan bu yazıya da alıntıladığım tümceleri yineleyerek girmem gerek. 1979'da olduğu gibi 1980'de de dil sorunumuz tartışma gündeminden inmemiştir. Aynı kalemler, aynı savları ve düşünceleri yineleyip durmuşlardır. Türkçenin kazandığı yeni söz değerlerini sindiremeyenler, bunları söz dağarcıklarına ağdıramayanlar özleştirme akımından yana olanları karalamaya, en ağır dille suçlamaya çalışmışlardır. Düşünemedikleri, daha doğrusu dil topraklarını işleme gereğini duymadıkları için böyle bir gereksinimi duyanlara veryansın etmişlerdir. Gazeteler özel sayfalar düzenlemiştir özleştirmeciliğin dil yıkımı olduğunu kanıtlamak için. Radyonun, televizyonun dili kınanmış, yöneticileri dilde gerici bir çizgiye itilmiştir. Başta Eğitim Bakanlığı, Kültür Bakanlığı olmak üzere resmi kuruluşlar genelgeler yayımlamışlardır. Yazışmalarda kullanılması sakıncalı sözcük dizelgeleri düzenlenmiştir. Kestirmeden söylemek gerekirse 1979'a göre 1980, dil tartışmalarının yoğunlaştığı, özleştirmeciliği engelleme çabalarının arttığı bir yıl olmuştur. Kısacası Türkçeyi özleştirmek varsıllaş-

tırmak isteyenlerle bu isteği zararlı bulanlar arasındaki tartışmalar yıl boyunca sürüp gitmiştir.

YİNELEMELER

Tartışmalar yıl boyunca sürüp gitmiştir ama, öne sürülen savlarda açıklanan gerekçelerde yeni bir açılım görülmemiştir. Tersine özleştirmeciliği dil yıkımı sayanların tutumunda bir sertleşmeyi gözlemlediğimi söyleyebilirim. Yirmi yirmi beş yıl önce ne söylemişlerse bugün de aynı şeyleri söylüyorlar. Tek ayrılan yan, sözün dokusuna sövgüyü katmaları. Örneğin Necip Fazıl Kısakürek, 12 Mart 1980 günlü **İstanbul** gazetesinde dil devriminin getirdiği yeni söz değerlerini yazılarında, konuşmalarında kullananların tutumunu ele alıyor. Dile dokunulamayacağını yineledikten sonra şöyle diyor:

«Hürriyete özgürlük, medeniyete uygarlık, mevzua konu, cevaba yanıt, fedakârlığa özveri, ihtiyaca gereksinme, haşmete görkem, ferde birey, seviyeye düzey, samimiyete içtenlik (vesaire vesaire) diyebilen bir kişi en aziz ve basit halk mefhumlarını baltalamakta, akıldan yana budala, histen yana odun, insaftan yana vahşi, milliyetten yana piçtir. Türkten ve hatta insandan başka her şeydir.»

Özgürlük, uygarlık, konu, yanıt, özveri, gereksinme görkem, birey, düzey, içtenlik... sözcüklerinden bir bölümünü (konu, uygarlık) **İstanbul** gazetesinde yazan öteki yazarlar ya da özleştirmeciliğe karşı olan kimi yazarlar da kullanıyorlar. Buna dokunacak değilim. Belirtmek istediğim şu: **Özgürlük, uygarlık, konu, düzey** gibi sözcükler dilin çevrimine girmiştir. Yeniden yetmişe değin, dedeyle torunun yadırgamadan kullandığı sözcüklerdendir. Bunları kullananları suçlamaya kalkmak, tüm ulusu suçlamaktır bir yerde. Özleştirmeciliğe karşı çıkanların ağız ve düşünce düzeyi bu çizgidedir işte.

Özleştirmeciliğe karşı çıkanlar sayıca azdır; gün güne de sayıları azalıyor. Buna karşın yeni adlarla da karşılaşıyoruz. Bunlardan biri. Veysel Akpınar, 10 Mart 1980 günlü Yeni Asya'da 'Kurumsal Otlangaç» adlı yazısında Türk Dil Kurumunu suçluyor, bu kurumun çalışmalarına karşı çıkmanın «namuslu her kalem» için bir görev olduğunu vurguluyor. Şöyle diyor Veysel Akpınar: «Türk Dil Kurumu mevcudiyetinin idamesi bakımından kelime uydurmak zorunda ise, namuslu her kalem de namusunun icabını yapmak zorundadır Yani birkaç kalın enseli «bilimbaz»ın,

«cehaletsel dürtüler»le lisanımızı sürekli hançerlemeleri karşısında sessiz kalmamak durumundadır.»

Veysel Akpınar gibi, bu görevi dinsel bir zorunluluk sayanlar da var. Dil olaylarından, dilin işleyiş düzeninden anlamasalar, yazar ya da dilci olmasalar bile özleştirmeciliğe, dilimizdeki gelişme ve değişmeye karşı çıkmayı dinsel açıdan bir görev sayıyorlar. Bunlardan biri Kemal Öztürk, 31 Ocak 1980 günlü Sebil'de şöyle diyor:

«... Konfüçyüs Krallara Tavsiyeler kitabında 'eğer bir milleti mahvetmek istiyorsanız onların dinleri ve dilleri ile oynayın.' demiş. Bizimse yüz elli yıldan beri hem dilimizle hem de dinimizle her gelen oynayıp duruyor... Kötülükler ve haksızlıklar karşısında susmak, dinimizce günah addedilir. Buna binaen bir edip ve bir lisaniyatçı olmadığım halde bu korkunç dil katliamı karşısında susmaya gönlüm razı olmuyor.»

Susmaya gönlü razı olmayanlardan biri de Ord. Prof. Dr. Sulhi Dönmezer. 31 Ocak 1980 günlü Son Havadis'teki «Bir Karar ve Hukuk Dili» adlı yazısında tüze dilimizdeki özleştirmecilikten yakınıyor. «Beraat» yerine aklanma sözcüğü kullandığı için bozulan bir «mahkeme kararı»na sözü getirerek bozma işleminin yerinde olduğunu söylüyor. Gerekçe olarak da yasa terimlerini ancak yasa koyucunun Türkçeleştirebileceğini belirtiyor. Dilimizdeki özleştirmeciliğin geniş boyutlara ulaşmasından, yaygınlık ve yaşarlık kazanmasından duyduğu tedirginliği dile getiriyor.

Dilimizdeki değişmeden tedirginlik duyanlardan biri de Yalçın İzbul. Yıl boyunca bunu Tercüman ve Orta Doğu gazetelerinde yazdı durdu. 29 Ocak 1980 günlü Orta Doğu'da «Dil Üzerine Görüşler» adlı uzunca yazısında şu düşüncelerini açıklıyor Yalçın İzbul. Her dil değişir, gelişir. Bu doğaldır. Ne ki bu değişme ve gelişme insan eliyle olmaz. Çünkü hiçbir dil «müdahele» götürmez. Oysa dili özleştirenler dile dışarıdan müdahale etmeye çalışıyorlar.

Yeni Asya, Sebil, Son Havadis, Orta Doğu, Savaş... gibi gazetelerin yanı sıra aşağıda da değineceğimiz gibi bu yıl özleştirmeciliğe karşı özel bir tepki gösteren gazete Tercüman oldu. Celal Yardımcı, 24 Şubat 1980 günlü Tercüman'da «Dil Yarası» adlı yazısında özleşen dilimizin meclise girmesinden, toplumun değişik kesimlerine yayılmasından yakınıyor. Yakınısını inandırıcı kılmak için ilginç (!) sayılar veriyor, varsayımlara girişiyor:

...Medeni dünya milletleri dün faraza 50.000 kelime ile ya-

zıp konuşuyor idiyseler ilme dayanan dil akademileri sayesinde bugün 100.000 kelime ile yazıp konuşmaktadırlar. Zenginleşiyor dilleri gittikçe. Bizde dün vokabülerimizde mevcut faraza 30.000 kelime, dil kıyımı cehalet laboratuvarı yüzünden bugün 15, 20 bin kelimeye düşmüştür. Konuşulan, sevilen, anlaşılan dil hazinemizi yarı yarıya soydular adeta.»

Bir Celâl Yardımcı mı özleştirmecileri dil soygunu yapmakla suçlayan? Başkaları da var elbette. Nitekim 29 Ocak 1980 günlü **Adalet**'te Hilmi Yücebaş da aynı düşünceleri öne sürmüştür:

«Atatürk Türk dilini bütün modern mefhumları ifade edecek bir hale getireceğiz demişti. Fakat onun yolunda yürüdüklerini ifade eden dil devrimcileri arı Türkçe diyerek ne yazık ki Türkçemize zenginliğini kaybettirmişlerdir. Dilde tasfiyecilik diye kalp para gibi piyasaya sürülen uydurma kelimeler Türk milli kültürüne bir darbe sayılmış, alay mevzuu olmuştur.»

«Piyasaya kalp para sürer gibi kelime sürmeyi» önlemenin yolu nedir? Bu soru üzerinde de düşünüyor H. Yücebaş. Bir Akademi kuruldu mu her şey düzelecektir. Yapılacak iş akademinin kurulmasını bir ayak önce gerçekleştirmek. Bunu, akademi kurma özlemini dile getiren başka yazılar da yazılmıştır. Yıl boyunca dilde tutucu sayılan çevrelerin sık sık üzerinde durdukları, hükümetten bekledikleri temel işlerden biri olmuştur akademi işi. **Yeni Asır**'da Kemal Karahan (26 Şubat 1980), Haluk Cansın (23 Şubat 1980) «Türkçeyi kurtarmanın yolu akademiden geçer» düşüncesini savundular.

Küçük değiniler, sınırlı alıntılarla düzeyini göstermeğe çalıştığım bu karşı çıkışlara adlarının başında dr., doç., prof... gibi sanlar taşıyanlar da katıldılar. **Yeni Asya**, **Adalet**, **Sebil**, **Orta Doğu**, **Tercüman**, **Son Havadis**, **Hisar**... gibi gazete ve dergilerde gözükerek dil devriminin verimlerini karalayan, Türkçe kök ve eklerle türetilmiş Türkçenin öz değerlerini «uyduruk» olmakla suçlayan yazılar yazdılar. Bunların tümünü burada sayıp dökecek değilim. Prof. Dr. Faruk Timurtaş'tan Prof. Dr. Muharrem Ergin'e; Prof. Dr. Zeynep Korkmaz'dan Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu'na değin anlı sanlı dilcilerimiz, bilim adına karşı çıktılar Türkçenin kazandığı yeni söz değerlerine... Hep aynı savları, aynı düşünceleri yineleyerek: Dile dokunulmaz, dil kendi ilke ve yasaları içinde gelişen bir varlıktır... Yeni türetilen sözcükler az işlek eklerle yapıldığı, türetme kurallarına uymadığı için uydurmadır... Yabancı kökenli sözcükleri durup dururken dilden atmaya çalışmanın ne yararı var? Dilin çevri-

mine sokulan yeni sözcükler yüzünden kuşaklar arasında bağ koparılmıştır... Toplumuzdaki tedirginliklerin, erktanımazlığın (anarşinin) bir nedeni de dilin söz düzeniyle oynamaktır. Türk Dil Kurumu dilimizin sözdağarcığını anlaşılmaz sözcüklerle doldurmuş, dilimizi yozlaştırmıştır. Dil Kurumu kapatılmalıdır bu yüzden...

Dilsel ve düşünsel düzeyini kısaca örneklendirme çalıştığım bu karşı çıkışların, bu dil dışı görüşlerin sürgitliğini koruması, daha doğrusu dil tartışmalarının ülkemizde bir **bitmeyen kavga** niteliğini kazanmasının nedenleri nelerdir? Ayrıntılara inmeden soruyu nirengi noktalarıyla açıklayayım: Bugün dil devrimine karşı olanların bir bölümü gerçekte Atatürk'e, Atatürkçülüğün temel ilkelerine karşıdırlar. Düşmandırlar ona. Bunu açıkça yapamadıkları için Atatürkçülüğün temel atılımlarından biri olan «dilde ulusallaşma», yönsemesinden kayanaklanan dil devrimine karşı çıkarlar ikide bir. Gerçekte dil devrimini yererek Atatürkçülükten, Cumhuriyetin getirdiği temel değerlerden öç almak isterler...

Dil devrimine karşı çıkanların bir bölümü de dili ve dilsel olayları bütünselliği içinde kavrayamayanlardır. Dr., Doç., Prof... gibi sanları edinmiş de olsalar dili algılayış ve kavrayış biçimleri yanlıştır. Şundan ki onlara göre dil, toplumsal yapıya bağlı, bireyler arasında iletişimi sağlayan bir dizge değildir. Başlı başına yasaları olan, insandan ve toplumdan kopuk, canlı bir varlıktır dil. Onların benzetisiyle söyleyelim, nasıl, bir atın rengini, biçimini değiştirme, ona dilediğimizi yaptırma gücüne sahip değilsek dil için de durum bundan ayrı değildir. Ona ilişemeyiz. Bu yönden dil kendi doğal akışına bırakılmalı... Böyle diyor, böyle düşünüyorlar. Oysa dili «canlı bir organizma» sayan anlayış çoktan yıkılmıştır. Ne ki bizimkiler bu anlayışın dışına çıkamamışlardır. Çağdaş gelişmelerden, dilbilim alanındaki yeni uygulamalardan uzakta kalmışlardır. Edintileri taşıllaşmış, düşünme güçleri donmuştur. Türk Dil Kurumunun devrimci ve bilimsel çalışmalarına karşı çıkışları bundandır. Yeni sözcükleri tartışma gündemine getirmeleri, belirli örneklerin içinde döneleyip durmaları da bundandır. Dili bir iletişim dizgesi olarak algılayamayışlarındandır.

Kavgayı sürdürenlerin bir bölümü de alışkanlıklarının tutsağı olanlardır. Sözcüklere olağanüstü yönler yükleyenlerdir. Diyelim ki böyleleri «istiklâl» yerine **bağımsızlık**'ı kullanamaz kolay kolay; kullanırsa, «istiklal» sözcüğü dilden atılırsa «istiklâl»

kavramının da dilin dışında kalacağı saplantısı içindedir. Bir de düşünsel evrenleri sınırlıdır bunların. Yeni yeni düşüncelere varma, düşüncenin toprağını işleme gereksinimini duymazlar. Duymadıkları için de yeni sözcükleri de yeni sözcüklerin yaratıcılarını da suçlarlar.

Kavgayı sürdürenlerin düşünce ve eylemlerindeki değişmezliğin bir başka nedeni de bunların eleştirel bir bakıştan, özeleştiri yönsemesinden yoksun oluşlarıdır. Dilimizin nereden nereye geldiğini görmezler. Bu bir yana kendi sözdağarcıklarında oluşan değişim ve yenileşmenin de ayrımında değillerdir. Öyle ki çok değil beş altı yıl önce «nesebi gayri sahih», hadi konuştuğumuz gibi söyleyeyim «piç» diye nitelendirdikleri sözcükleri bugün sere serpe, rahatça kullandıklarını görmeye yanaşmazlar. Bunu gösterenlere de «çevrenin baskısıyla» yaptıklarını söylemekten çekinmezler.

Eleştirel bakıştan, özeleştiri duygusundan yoksun oldukları için her şeyi tek boyuta indirir böyleleri. Dil olgularını da tek boyutuyla ele alırlar. Onlara göre dildeki değişmeler, sözdağarcığımızdaki yenileşmeler kişisel istemlerin, buyurumların ürünüdür. Bu istemler, buyurumlar kalktığı gün yeni sözcüklerin yaratımı da, dilin özleşmesi de duracaktır kendiliğinden. Oysa dilimizdeki gelişme ve değişme kişisel buyrumlarla değil, toplumsal yapıyla dil arasındaki etkileşimle açıklanabilir. Sözlük yapısındaki yenileşim de. Toplumsal yapının değişik katmanlarında yapılan düzenlemeler dile de yansır. Bu yansıyım dilin işleyiş düzeninde değil, sözlüksel yapısında gösterir kendisini. Bunda dilsel nedenlerin de payı vardır elbette. Gelgelelim ülkemizdeki dil tartışmalarının sürgitliğini hazırlayanlar bu gerçeğin ayrımına varamıyorlar. Varamadıkları için de direntilerini sürdürüyorlar. Geçen yıllarda gözlemlediğimiz bu tutum 1980'de de değişmemiştir.

YASAKLANAN SÖZCÜKLER

1980'de değişik açılardan tartışmalara yol açan genelgeler yayımlandı. Resmi yazışmalarda kullanılacak sözcüklerle ilgili bakanlıklarda yayımlanan genelgeler, Milli Eğitim Müdürlüklerinin okul ve öğretmenlere gönderdiği yaşayan Türkçeyi kullanma ve kullandırma'yı amaçlayan genelgeler... gibi. Bunlar arasında biri tepkiyle karşılandı. Bu da TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu'nun yayımladığı 14.2.1980 gün ve 866 sayılı «TRT yayınlarında kullanılacak dil» konulu genelgesiydi. Hem TRT'de çalışanlar, hem

de sözleşme yöntemiyle iş alanlar genelgeden duydukları tedirginliği dile getiren açıklamalarda bulundular. Televizyon filimlerini seslendiren kimi sanatçılar, genelgeyle gelen dilsel baskı karşısında işlerini bırakabileceklerini belirttiler.

Kasaroğlu, önce dilin özellikleri, kullanımı üzerinde duruyor, şöyle giriyordu genelgesine:

«Milli varlığımızın dayanağı olan dilimiz, toplumumuzun gelişmesine paralel olarak zenginleşen en büyük kültürel değerimizdir.

Türk Milleti kendi dilini bu inanış içinde geliştirmiş, dengeli bir değişimi, amaç edinmiştir.

Ancak, bu amaca giderken toplumun kuşakları arasında uçurumların açılmaması ve dilin zenginleştirilmesi gerçeği dikkatten uzak tutulmamıştır.

Bu temel anlayış, dilin gelişmesini sağlamış, toplumun ancak fertlerin birbirlerini anlayabildiği ölçüde bütünlük kazanıp güçleneceği inancının eseri olmuştur.

Unutulmamalıdır ki, dil, duygu ve düşünceyi ifade eden cümlelerden ibarettir. Kelimeler, ancak bu cümleler içinde kullanıldıkları biçimleriyle değer ifade ederler.

Dili «arılaştıracağım» diye kelimeyi, cümleye, yani duygu ve düşünceye feda etmemek lâzımdır.

«Akıl» yerine «us» kullanmak için «akıl sır ermez» deyimini «Us sır ermez» şeklinde kullanamazsınız.

Bunun gibi. «Bir ihtimal daha var...» diye başlayan şarkıyı «Bir olasılık daha var» şekline sokamazsınız.

Bu misaller gibi yüz binleri aşan cümleyi «arılaştırma» uğruna feda etmeye, Türkçeyi kısırlaştırmaya kimsenin hakkı olmamak gerekir.

Türkçenin kurallarına uymayan kelimeler kullanıp dilimizin ahengi bozulmamalıdır.

Konuşma dilinde, geniş kitlelere mal olmamış kelimelerden mutlaka kaçınılmalıdır.

Yeni kelime kullanma uğruna büyük yanlışlıklar yapılmamalı, cümlelerin manası bozulmamalıdır.»

Söylenenleri somutlama ereğiyle örnek tümceler, yanlış anlam ve bağlamda kullanılmış sözcükler de seçilmiş genelgede. Sözgelimi, izlemek sözcüğü için şu türden bir açıklama yapılmış:

«Dilimizde maddi bir varlığı adım adım takip etmek anlamındadır. Bunun seyretmek, dinlemek, Bir yazarı okumak, Bir ola-

yı gözlemek manalarında kullanılması yanlıştır. Meselâ: «Televizyonda izlediniz, yayınımızı izliyorsunuz» denilmemelidir.

Kuşku sözcüğünün kullanımı için de şunlar belirtilmiş: «**Endişeli korku, sıkıntı, kuruntu, içine dert etmek** manalarında gelen bu kelimenin ŞÜPHE yerine kullanılması yanlıştır. «**Hiç kuşkum yok... Kuşkusuz öyledir**» tarzındaki kullanışlar yersiz ve geçersizdir. «Şüphesiz! Hiç şüphem yok» denilmelidir.»

Örnekler, **kent, tüm, neden**... sözcüklerinin kullanımlarıyla çoğaltılmış, bu türden yanlışlara düşülmemesi istenmiştir. Ardından da TRT'nin bir kamu yayın organı olduğu belirtilmiş, **anlaşılır dille** yayın yapmasının zorunluluğuna değinilmiştir:

«Türkçenin arılaştırılması için, bu yolda çalışan kuruluşlarca. yazar ve düşünürlerce ortaya atılmış, henüz birer teklif olmaktan öteye geçmemiş kelimelerin TRT'de kullanılması Kurumun anlaşılır olma ilkesiyle bağdaşmamaktadır.»

Bu düşünceler üzerine kurulmuş olan genelgeye iki sözcük dizelgesi eklenmiştir. Birinci dizelge kullanımında sakınca olmayan sözcükleri içermektedir: **Anıt, görgü kuralları, kas, saldırmazlık, bağışlamak, uyum, azınlık, sağduyu, vurgu, yansıtmak, yankı, tepki, etken**... gibi. İkincisindeyse «kullanılmayacak olanlar» yer almıştır: **Algı, algılamak, anımsamak, anı, anımsatmak, bağıntı, beğeni, başyazman, bildirge, bireysel, değin, dinsel dizge, dize, doğallık, dizgesel, dürtü, eğitsel, eleştirel, evre, eşgüdüm**... gibi.

Kalın çizgileriyle özetlediğim TRT Genel Müdürünün genelgesi, tutarsız, birbiriyle çelişen düşüncelerden kaynaklanıyor. Daha doğrusu dil dışı etkenlerin ürünü. Çünkü genelgenin yayımlanışından bir süre önce Tercüman gazetesi «Yaşayan Türkçe» adıyla özel bir sayfa başlatmıştı. Genel Müdür de o sayfada savunulan düşünceleri paylaştığını bu girişimiyle kanıtlamak istemiştir. Nitekim genelgeyi eleştiren dilciler bu koşutluğu vurgulamışlardır eleştirilerinde. Ömer Asım Aksoy «Dil Süreci» adlı yazısında (Türk Dili, sayı: 343, Nisan 1980) sözü genelgeye ağdırarak şu değerlendirmeyi yapmıştır:

«Bu genelge bir girişle iki dizelgeden oluşuyor. Birinci dizelgede kullanılacak sözcükler, ikinci dizelgede kullanılmayacak sözcükler var. «Ak liste»deki sözcüklerin sayısı 650, «kara liste» dekilerin sayısı 250.

Böyle listeler hazırlanıp görevlilere dağıtılması, özleştirme akımını sınırlamaya çalışmanın belirtisidir. Dilin özgürce kullanımını engelleme eleştirilecek bir davranıştır.

Bunu böylece saptadıktan sonra, dizelgelere bakınca görüyoruz ki ak liste, özleştirme akımına karşı olanlardan umulmayan ölçüde gerçekçi bir görüşle hazırlanmıştır. Tercüman gazetesi yazarlarınca yerilmekte olan sözcüklerden birçoğu bu dizelgeye alınmıştır. Genelge bu sözcüklerin «dilimize yerleşmiş ve geniş halk kitlelerine mal olmuş» bulunduğunu kabul ediyor.

Dizelgelerde yer alan sözcüklerden kimilerini yazısına alıntılayıp bunları toplu bir değerlendirmeden geçirdikten sonra şu eleştirileri yöneltiyor Ömer Asım Aksoy:

a) «Acun», «dörüt», «sözül» gibi zaten kimsenin kullanmadığı birtakım sözcüklere de kara listede yer verilmiş.

b) «Düzyazı», «kanı» sözcükleri ve birbirine yakın başka sözcükler hem ak hem kara listede görülüyor: Etken-etkilemek, yönetmen-eleştirmen-zorunlu-zorunluluk, uygar-uygarlaşmak, karşıt-karşın, önermek-önerme, doğa-doğaüstü, içgüdü-öngörü... gibi.

c) Dilimize yeni girmiş olmayan, eski çağlardan beri kitaplarda ve halk ağzında kullanılan «değin», «yeğleme» gibi dil varlıklarımız da «dile mal olmamış öneriler» arasında gösterilmiş.

ç) Anayasa'da bulunan şu sözcükler de kullanım dışı bırakılmış: İstem, kanı, tüm, yüküm, zorunluk.

d) Anayasa Mahkemesi kararlarının, öneri niteliğindeki sözlerle yazılmış olduğu düşünülebilir mi? Oysa bu mahkemenin kararlarında geçen birtakım sözcükler de kara listeye girmiş: Doğal, erek, evre, irdelemek, karşın, koşul, olanak, örgüt, örneğin, özgün, saptamak, tümce, yaşam... gibi.

e) Genelgenin giriş bölümünde şu doğru gözlem var: «Dilimiz, toplumumuzun gelişmesine paralel olarak zenginleşen en büyük kültürel değerimizdir.» Ne ki biraz sonra bu sözlerle bağdaşmayan düşünceler görülüyor. Sözgelişi deniliyor ki:

«Kent» kasaba, küçük köy manasınadır. Bu kelimenin şehir karşılığında kullanılması yanlıştır. Bunun kasaba anlamına kullanılması gerekir.

«Kent» şehir demek ya, eskiden kasaba demek olsaydı bile bugün şehir yerine kullanamaz mıyız? «Din, şeriat» demek olan «millet»i asıl anlamından saptırarak «ulus» yerine kullanmamış mıyız? Bugün dahi «ulus»un «millet» yerini tutmayacağını savunanlar yok mu? Oysa seksen yıl önce Şemsettin Sami, ünlü sözlüğünde «millet»in «kavm» anlamına alınmasının yanlış olduğunu söylememiş mi?

«Kent», şehir anlamına gelir, demiştik. **Divanü Lügat-it-Türk**'ün birçok maddesinde «kent», Arapça «belde» sözcüğü ile karşılan-

mıştır. Kamus'a göre «belde, muhit ve mahdut ve muayyen olan mekân»dır ve «şehre belde ıtlakı bu cihettendir.»

Ahteri'ye göre ise «belde, şehir ve büyük köy»dür...

Anayasa'mızın dilini ölçü alanlar da «kent» sözcüğüne kapılarını kapayamazlar. Çünkü Anayasa'nın 3. maddesinde «Başkent Ankara'dır» diye yazılıdır.

f) Yine giriş bölümünde deniliyor ki:

— İzlemek maddi bir varlığı adım adım takip etmek anlamınadır. Bunun «seyretmek», «dinlemek», «bir yazarı okumak», «bir olayı gözlemek» manalarında kullanılması yanlıştır. Mesela «televizyonu izlediniz, yayınımızı izliyorsunuz» denilmemelidir.

Girişte böyle denilmesine karşın, ak listede, yani «dilimize yerleşmiş ve geniş halk kitlelerne mal olmuş», «kullanılması uygun» sözcükler arasında izlemek sözcüğünü de görüyoruz...

g) Genelgede şöyle bir tümce de görülüyor:

— «Bir ihtimal daha var» diye başlayan şarkıyı» bir olasılık daha var» şekline sokamazsınız.

Doğrudur, bir «beste»nin belli sözleri değiştirilemez. Ama bu kural yalnız yabancı sözcükleri savunmak için mi geçerlidir? «Korkma, sönmez» diye başlayan ulusal marşımızı «havfetme, muntafi olamaz» biçimine sokabilir misiniz?»

Ömer Asım Aksoy, genelgenin düşünsel örgüsündeki tutarsızlıkları bir bir vurguladıktan sonra anlatımındaki çelişkilere, eşanlamlı sözcüklerin yan yana kullanılışına, Türkçeleri varken yabancı sözcüklerin yeğlenişine de değindikten sonra şöyle sürdürüyor yazısını:

Televizyonda izledik: Millet Meclisinde 1980 bütçesinin tümü üzerine konuşan sözcüler, hele hükümet sözcüleri, Anayasa dilini çok aşan bir dil kullandılar. «Boyut» dediler, «kapsam» dediler, «süreç» dediler, «örneğin» dediler, «bu nedenle» dediler, «önem, ayrım, ödün, ortam, güncel, bunalım, seçenek, yaklaşım, bağışıklık, değinmek, bağımlı, yaşam, vergileme, denge, toplumsal, izlemek, doğal, bilinç...» dediler...

Resmi ağızların dili bile buyruklarına ters düşerken resmi olmayan ağızları ve kalemleri kim tutabilir? Romanları, tiyatroları, şiirleri, bilimsel yapıtları görüyoruz.

Dile buyrukla yön vermediği içindir ki yazıyı yasa ile değiştiren Atatürk, dil için yasa çıkarmadı da bir dernek kurdu; toplumu aydınlatma, inandırma yolunu izledi.»

Buyruklarla, yasaklamalar, zorlamalarla dile yön verilemez. Özleştirme akımının düşünsel yapısını anlamayanların saplantısı

da burada başlıyor işte. Oysa geçmişi, bugüne değin yapılanları nesnel bir yaklaşımla değerlendirseler nasıl çıkmaz bir yolda olduklarını anlayacaklardır. Nitekim genelge üzerine yazdığım bir yazıda bunu özellikle vurgulamış şunları belirmiştim:

«... Sözcükleri yasaklama yeni bir olgu değildir. Önceki yıllarda da denenmiştir. TRT'de, Öğün Paşa döneminde olsun, Karataş döneminde olsun bu amaçla özel sözlükler düzenlenmiştir. «Şu şu sözcükler kullanılacak, şunlar şunlar kullanılmayacak» gibisinden buyruklar verilmiştir. Gelgelelim bu yolun, sözcük yasakçılığının çıkmazlığı anlaşılmıştır. Sunucular, konuşmacılar, metin yazarları, izlenceciler ayrımına varmadan yasaklanan sözcükleri kullanmışlardır yine. Dahası sözcükleri yasaklayanlar da.

Dil devriminden bu yana, dirimbilim açısından iki kuşaklık bir süre geçmiştir. Bu süre içinde yetişenlerin sözdağarcığıyla dil devriminin sözlüğü bütünleşmiştir. Siyasal baskılarla bu bütünleşme bozulamaz. Sözcük yasakçıları bu gerçeği algılıyamıyorlar.

Diyelim ki anlaşılırlık adına «teklif halindeki kelimeler»in kullanımı yasaklanıyor. Peki bir sözcüğün öneri nitelik taşıyıp taşımadığını belirleyen ölçütler nelerdir? Bu, kişiden kişiye değişir. Örneğin 1945'ten bu yana dilin çevrimine girmiş, okul kitaplarında yer almış **algı**, algılamak, **anı**, **doğa**, **dürtü**, **güdü**... gibi sözcükler TRT Genel Müdürüne göre «teklif halinde»dir. Neye göre saptıyor böyle olduğunu? Bilmiyoruz. Ölçütü kendi sözdağarcığıysa bu çok aldatıcıdır. Nitekim bir başkası da çıkar, Genel Müdürün genelgede kullandığı şu sözcükleri öneri sayabilir: **Amaç**, **kuşak**, **inanç**, **kural**, **kamu**, **ünlü**, **araç**, **ilke**...

...Dilin bütünselliğine, dilbilimin verilerine de ters düşer sözcükleri yasaklama. Şöyle ki sözcükler anlam alanı ve yapısal yönden salkımlar oluştururlar. Anlam alanı ve yapısal özellikleri özdeş olan sözcükler arasında kullanım açısından bir etkileşim vardır. Sözgelimi «içtima» sözcüğünü «toplanma, toplantı» diye Türkçeleştirdiniz mi, «içtimai» sözcüğünü de Türkçeleştirmek zorunluğunu duyarsınız. Bu duyumsam bireysel bir istem değildir. Dil içi nedenlerle ortaya çıkmıştır Diyelim ki şöyle bir tümce kurdunuz: «Toplantıda içtimai meseller ele alındı.» **Toplantı** sözcüğü hem anlam hem de biçim açısından «içtimai» ve «mesele» sözcüklerini etkileyecektir. Aralarında dizgesel bir bağ kurulmasını isteyecektir. İşte o zaman bu isteme uyarak «toplumsal» ve «sorunlar» sözcüklerini kullanacaksınız.

Sözcükler arasındaki anlam alanı ve biçimsel özdeşlik ilkesini hiçe sayıyorlar sözcük yasakçıları. Nitekim genelgede öz Türk-

çe sözcüklerin bir bölümünün TRT yayınlarında kullanılmasında bir sakınca görülmüyor. Ancak bu sözcüklerin türevleri yasaklanıyor. Örneğin doğa, sözcüğüne ses çıkarılmıyor, kullanımı doğal karşılanıyor. Gelgelelim bu sözcüğün türevleri olan doğal ve doğallık sözcükleri yasaklanıyor. Bunun gibi birey ve uzay sözcüklerini kullanabilirsiniz. Ancak bunların türevleri olan bireysel'i, uzaysal'ı kullanmaktan kaçınacaksınız.

Köklerle türevler arasında dizimsel bir bağlantı kurma Türkçe düşünmenin doğal bir sonucudur. Bu bağlantı kurulmadı mı tümcelerinize Türkçenin sıcaklığı sinmez. Anlatımınız da ilkelleşir. Çünkü sözcükler arasında kan bağını kuramamışsınızdır...»

TRT Genel Müdürünün yayımladığı genelgeyi yönlendiren anadüşünce dil devriminin yeni Türk insanını ve düşüncesini oluşturmadaki önemini anlayamayan kişilerin davranışlarında açıkça görülür. Genelgeye bu açıdan da bakmak gerekir. İlhan Selçuk, 26 Şubat 1980 günlü Cumhuriyet'te «Osmanlıca Öldü, Kimse Diriltemez» adlı yazısında böyle bir açıdan bakıyor konuya. Osmanlıcaya bağlılığın kimi kişileri yanlışlara, çelişkilere düşürdüğünü vurguluyor; dil devrimine saldırmak isteyen bu kişilerin devrimin getirdiği söz değerlerine sığınarak bunu yaptığını belirtiyor. Şöyle diyor İlhan Selçuk.

«Dil devrimi nedir?

Atatürk sarayla birlikte saray dilini de yıktı... Osmanlı devletinin yerine Türkiye Cumhuriyeti kuruldu, Osmanlıca yerine Türkçe benimsendi. Dil devrimi halkçılığın vazgeçilmez bir parçasıdır ve artık benimsenmiş, özümsenmiştir. Bu alanda dönüşü olmayan bir nehir, devrimin okyanusuna doğru yol alıyor... Menderesleri olabilir bu nehrin; ama, kimse kendini aldatmasın; bu nehir eninde sonunda denize ulaşacaktır. Devrim sürecinde nehrin zaman zaman yön değiştirir görünmesi, doğaya uyum sağlama zorunluluğundan doğar. Şimdi bu kural içinde serüvenin yeni bir dönemecini yaşıyoruz; ve azınlık iktidarının gerici güçleri, TRT'nin dilini Osmanlıca'ya çevirmek istiyorlar..

Başarabilirler mi?

Hayır...

Dil devriminde halkla yazar ve ozan bütünleşmesi sağlanmıştır. Yazarların eline kelepçe, ozanların ayağına pranga vurulabilir, dillerine kilit vurulamaz. Dil devrimi her türlü siyasal baskıyı parçalayarak yürüyecektir.»

19 Şubat 1980 günlü Günaydın'da Hüsamettin Çelebi de bu konuya eğilmiş. Şöyle başlamış yazısına: «Hükümetin kurulduğu

günlerde iki bakanımızın bakanlık genelgeleri yayınlayarak, yazışmalarda 'uydurma' kelimeler kullanılmamasını istedikleri duyulmuştu. Bu konudaki haberler üzerine biz de o tutumla ilgili düşüncelerimizi yazmıştık.

1980 mali yılı bütçesinin C. Senatosunda görüşüldüğü sırada, özellikle kanun metninin okunup oylandığı saatlerde, o bakanları ve genelgeleri düşündük. Çünkü metin, o iki sayın bakanın «kullanılmasın» dedikleri kelimelerle doluydu. Metnin altında da o bakanların imzaları vardı.»

Bu gözlemini belirttikten sonra TRT Genel Müdürünün genelgesini ele alıyor H. Çelebi. İlke olarak Genel Müdürün yaklaşımında gerçeklik payı buluyor. Ne ki seçilen sözcükler ve uygulama yönünden haklı saymıyor.

«... Çünkü listede uzun yıllardır kullanılan yüzlerce resmi metinde kanunlarda yer alan «Ulus, uluslararası» gibi kelimelerin yer aldığını hayretle görmüş bulunuyoruz. Bu kelimelerin 'henüz teklif durumunda oldukları' söylenemez. Bunlar gibi «anı, öneri» kelimelerinin de 'teklif' olmaktan çok ileri bir durumları bulunduğu artık halk diline mal oldukları inkâr edilemez. Bu kelimelerin kişisel değerlendirme konusu olmayacak kadar yerleştikleri kesindir, sanıyoruz...

Peki ne yapılmalıdır? Bu soruyu da soruyor H. Çelebi. Yapılacak iş bir Dil akademisi kurmak... Dil sorunumuza çözümü akademide buluyor...

TRT Genel Müdürünün sözcükleri yasaklama girişimi dil devrimine karşı olan çevrelerde de övgüyle karşılandı. Genel Müdürü öven, yücelten yazılar yazıldı. Başta Tercüman, Son Havadis, Orta Doğu... gibi gazetelerde bu girişimden duyulan «memnuniyet» dile getirildi.

Nazlı Ilıcak 21 Şubat 1980 günlü Tercüman'da «TRT'de Yapma Dille Mücadele» adlı yazısında ilkin yeni sözcüklerin yanlış kullanıldığını örneklendiriyor. Bu yanlış kullanımlardan da dil devrimini ve Türk Dil Kurumunu sorumlu tutuyor. Oysa sözcükleri seçme, yerli yerinde kullanabilme bir alışkanlık işidir. Bu alışkanlığı edinmemiş kişiler bir sözcüğün ister Türkçesi olsun isterse yabancısı ayrımına varmadan yanlış kullanabilirler. Yanlış kullanımlardan sözcüklerin kendisini sorumlu tutmak, bunu TDK'nın sırtına yüklemek gerçeği görmemek değil de nedir? N. Ilıcak da böyle davranıyor. Genelgeden söz ederken de şunları yazıyor:

«Umum Müdür Kasaroğlu yaşayan Türkçeye sahip çıkmış, ya-

yınladığı genelgeyle dil keşmekeşine son vermek istemiştir. Genelgede **önem, toplum, ilginç, olay, görev** gibi kelimeler şekil ve mânâ bakımından yanlış olmalarına rağmen yaygın hale geldikleri için, eski deyimle galat-ı meşhur sayıldıkları için, yasaklanmamıştır. Ulus kelimesi bir istisna teşkil etmekteydir. Bu kelime yaygın olmasına rağmen kullanılmaması gereken kelimeler listesinde yer almıştır. Böyle bir yasağın «millet» kelimesi unutuluyor endişesinden kaynaklandığı açıkça bellidir.

Millet, milliyetçi, milliyetçilik, milli, milliyet gibi mânâ bakımından zengin, heyecan uyandıran kelimelerin yerine ulus, ulusçu, ulusalcılık, ulusal, ulusallık gibi, şahsiyetsiz, köksüz kelimeler konuluyor. Ulus'un yasaklanmasını teklif eden kıymetli meslekdaşımıza millet kelimesini unuturmak isteyenleri aynı şekilde uyardınız mı diye sormak her halde hakkımızdı.

Kurumcular, kitleleri harekete geçirmiş, duygulandırmış şan, şeref, hürriyet, memleket, istiklal, vatan, zafer, millet gibi birçok mukaddes kelimeye musallat olmuşlardır. Halbuki her millet mukaddesleri ile yaşar...»

Sözcükler birer kavram birimdir. Daha doğrusu o kavramları adlandırmaya yarayan simgelerdir. İletişim dizgesi içinde anlam kazanır, kullanım alanına çıkarlar. Bu yönden bir kavramı adlandıracak imleri değiştirme kavramı değiştirme anlamına gelmez. Ayrıca sözcükleri «şahsiyetli», «şahsiyetsiz», «mukaddes», «mukaddes olmayan» gibi nitemlerle nitelendirmek onları canlı birer varlık olarak görme anlamına gelir. Bunun da dilbilimde yeri yoktur.

TRT Genel Müdürünün yasaklama çabasını yüceltenler Nazlı Ilıcak'ın söylediklerini yinelemekten öteye gitmiyorlar. Hepsine değinmeyi gereksiz buluyorum. Başta da belirttiğim gibi aynı düşünceyi, aynı örnekleri yineleme dil devrimine karşı çıkanların ortak yönüdür. Böyleyken 1980'i dilsel etkinlikler açısından değerlendirme amacını içerdiği için bu yazımda ister istemez yinelemelere düşüyorum. Konunun doğasından gelen bir durum bu.

YAŞAYAN TÜRKÇE

1980, Türk Dili üzerine tartışmaların yoğunlaştığı bir yıl olarak adlandırılabilir. «Yaşayan Türkçe» konusu da tartışmaların odak noktası oldu. Tercüman, Aralık 1979'dan başlayarak önceleri tek sayfa, sonraları yarım, daha sonraları da küçük bir köşe ayırdı. Yaşayan Türkçemiz ana başlığı altında dil devriminin getirdiği yeni söz değerlerine karşı olanları bir araya toplamaya çalıştı.

Neydi bu çalışmanın ereği? Dil devriminin 50. yılına yaklaşıldığı, bu devrimin getirdiği yeni söz değerleri **Tercüman**'da da değişik anlam düzeyleriyle kullanıldığı günlerde böyle bir çıkışın gerekçesi ne olabilirdi? Bu soru gazetenin 19 aralık 1980 günlü sayısında şöyle yanıtlanıyor:

«Milletimizi millet yapan bütün değerleri korumak ve yükseltmek davasının sahibi olan Tercüman, 19 Aralık'tan başlayarak milyonlarca okuyucu huzuruna YAŞAYAN TÜRKÇEMİZ sayfasıyla çıkacaktır.

Yayını aylar sürecek bir zaman kesiminde sunacağımız bu sayfada Türkçemizin bütün meseleleri, ilim, sanat ve zevk ölçüleriyle ele alınacaktır. Dilimizin içine düşürüldüğü açmazlar, kısırlıklar, saptırmalar, yanlışlar ve doğrular, üniversitelerimizin edebiyat fakültelerine mensup dil bilginleri tarafından ortaya konacaktır.

Hepsi de aslında UYDURMACILIK demek olan 'arı Türkçecilik, öz Türkçecilik, özleştirmecilik, tasfiyecilik' gibi ilim ve ciddiyetten uzak zorlamaların, öğretim, fikir, edebiyat ve devlet hayatımızda nasıl bir kültür bozgununa ve anarşiye yataklık ettiği anlatılacaktır.

Kanlı anarşi nasıl milletini sevmeyen, kardeşini boğazlayan, bütün kutlu varlığımızı, şahsi çıkarlarına feda eden sözde aydınların eseri ise Türkçemizin içine düşürüldüğü kısırlık da, dilimizi, milli irfanımızı, sevmeyen, onu 'anasının sütü' gibi aziz bilmeyen ve ona vicdansızca kıyabilen diplomalı cahillerin türettiği faciadır.

Dilimiz onu yapan milletten uzaklaştırılmış, geçmişimizden ve dış Türklerden koparılmış, üzerindeki bütün doğruluk, yanlışlık, imlâ, kelime, cümle kaidesi kontrolleri kaldırılmış olarak bugün en buhranlı çağlarını yaşamaktadır.

TRT'de, okul kitaplarında, devlet yazışmalarında kullanılan anlaşılmaz, soğuk, zevksiz şeyler, artık uzun tarihimiz içinde gelişen ve halkımızın konuştuğu canlı Türkçe değildir.

Türkçemiz üzerindeki lâubalilik o dereceye varmıştır ki, politikacılar kelime icadına kalkışmakta, bazı partilerin, iktidarların ve doktirinlerin, kendilerine mahsus ayrı bir dilleri bulunmaktadır. Türkçemiz 'devrimcilik' adı altında politikaya batırılmakla kalmamış, her isteyenin onu bozma ve ona saygısızlık hakları da bir imtiyaz gibi tanınmıştır. Ortaokullarda 'arı dil' kolları kurulmuştur. Genç öğretmenleriyle çocuklar harıl harıl 'sözcük' türetiyorlar.

Dünyada her medeni dilin grameri, imlâsı, kelime hazinesi, cümle yapma tarzları kesin kaidelerle bilindiği halde, 1400 yıllık yazılı geçmişi bulunan Türkçemizin «kaos» ve kargaşalık içinde bulunması bilhassa istenmiştir. Ciddi gramer öğrenimi yapılamamakta. Türkçeye yüzde yüz zıt olan 'devrik cümle' moda haline getirilmekte her üç yılda değiştirilen imlâ kılavuz'larıyla (!) yazı ve konuşma dilimiz bozulmaktadır.

Türkçeyi bozma ve kısırlaştırma 'çaba'larının deneme istasyonu olan merkez, yıllardan beri hiçbir ilme, sanata ve dürüstlüğe katlanamayan bir 'alaylı'lar kurumudur. Kurumcular, Atatürk'ün ancak bir **Dil Akademesi**'ne bıraktığı, kendi el yazısıyla bilinen 'miras'ını eş dost arasında paylaşıp harcamaktan başka bir şey düşünmüyorlar. Külliyetli ve manalı olan bir mirası, Türkçemizi 'harcamak' için kullanıyorlar.

Bin yıldan beri halkımızın harman ve ocakbaşı sohbetlerine, çarşı pazarlarına, türkülerine, masallarına ve atasözlerine girmiş «şart, hayat, hayal, sebep» kelimelerini yabancı köklüdür diye atıp yerlerine **koşul, yaşam, imge,** neden gibi çiğ **sözcük**'leri tutturmaya çalışan kurumun **Atatürkçülük** iddiası ise bütünüyle yalandır. Atatürk'ü sömürme tutumudur. Atatürk'ün başlangıçta bir müddet deneterek, çıkmaz yol olduğunu gördüğü 'tasfiyecilik'ten **Güneş-Dil** Teorisi'ne sığınarak nasıl vazgeçtiği ve halkın diline nasıl döndüğü «Yaşayan Türkçemiz» sayfasında isbat edilecektir.

Yaşayan Türkçemiz'in davasını güderken, aslında Dil Kurumu hiçbir şekilde bizim muhatabımız değildir. Onu özel bir heveskârlar şirketi sayarak, kendi işi ve kârı ile başbaşa bırakabiliriz. Aslında devletimizin yapacağı da budur. Gerçek bilgin ve sanatkârlardan bir DİL Akademisi meydana getirilerek, bu kurum, zararsız ve kendi haline bırakılmalıdır. Çok geç kalmış olan bu iş, Atatürk'ün de vasiyeti gereğince, hemen yapılmalıdır. Böylece Türkçemiz, bazı siyasi iktidarların ve cahillerin oyuncağı olmaktan kurtarılmalıdır.

Ne var ki, şimdilik biz bu kurumu ister istemez karşımıza alacağız. Çünkü bu çarkı işletenler Türkçemizin ilmi ve sanatıyle hiçbir ilintileri olmadığı halde, Türk devletinden (TRT'sinden, mekteplerinden, bakanlıklarından, devlet büyüklerinden) sanki Türkçenin yegane bilicisi bir akademi imiş gibi muamele görüyorlar. Milli eğitimimiz ve bütün devlet kuruluşlarımız üzerinden, onun bilgisizlik ve bozgunculuk baskısı kalkıncaya kadar, onunla mücadele etmeye mahkûmuz.»

Yaşayan Türkçemiz sayfasını oluşturma gerekçesini açıklayanlar, daha sonra devleti de Türkçeyi bozmakla suçlamaktadırlar. Devletin dile «müdahale» etmesinden yakınarak kendilerine göre Türkçenin içinde bulunduğu acıklı durumdan devleti sorumlu tutuyorlar. Baştan beri sıraladıkları sorunların üstüne gitmek için bu sayfayı düzenlediklerini açıklayarak şöyle bağlıyorlar sözlerini:

«Tercüman bugüne kadar uydurmacılığa karşı direnmiş, halkımızın anlayacağı canlı ve güzel Türkçeyi haberlerinde ve sütunlarında yazmaya çalışmış bir gazetedir. Ancak bilindiği gibi yanlışlar, modalar ve kötülükler bulaşıcıdır. Bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonra da (dil sayfamızda yerilen) bazı yanlış ve uydurmaca sözlere gazetemizde rastlarsanız şaşırmayın ve bizi kınamayın. Göç gide gide düzelir. Biz yanlışlıkları ortaya koyalım, bundan elbette gençlerimiz, öğretmenlerimiz ve bütün müesselerimiz nasiplerini alacaklardır.»

Bu uzunca alıntıyı şunun için yaptım. Özleştirme akımının karşılaştıkları güçlükler, uğradığı suçlamalar üzerinde yarın çalışacak olanlara bir belge bırakmak. Yoksa bu açıklamanın da yaslandığı düşünceler dil dışıdır. Hele suçladıkları sözcükleri kendilerinin de kullanabileceklerini açıklarken öne sürdükleri gerekçe tek sözcükle gülünçtür.

Yaşayan Türkçemiz sayfasında kimler gözükmüş? Neyi savunmuşlar. Bunları dökümleyelim kısaca. Yazanların ve yazıların adlarını sıralarsak Yaşayan Türkçemiz sayfasının düşünce dolaşımını görebiliriz. Yorumlama, açıklama yapmaya da gerek kalmaz.

Rıza Akdemir, Anayasa Dili (2 Mart 1980), Prof. Dr Beynun Akyavaş, İğneli Fıçıdaki Türkçe (31 Aralık 1979), Frenkçe Uydurukla**r** (5 Ocak 1980, Türkçede Yaprak Dökümü (25 Aralık 1980) Öğren de Gel (16 Şubat 1980), Fransızca Konuşur musunuz? (10 Mart 1980), Doç. Dr. Adile Ayda Olanak-Olasılık (25 Ocak 1980), Prof. Dr. Hüseyin Atay Dilde Faşistlik (21 Mart 1980), Beşir Ayazoğlu Kelimeler ve Kültür (30 Aralık 1979), Neden «Neden» (20 Ocak 1980), Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu Güzel Türkçe Doğru Türkçe (19 Aralık 1980), İki Yönden Yabancılaşma (13 Ocak 1980), Batı Dilleri ve Türkçe (28 Şubat 1980), Batıya Doğru Yabancılaşma (12 Mart 1980), Kelime Nasıl Yapılır? (9 Şubat 1980), Prof. Dr. Emin Bilgiç Doğru, Zevkli, Güzel Dil (6 Şubat 1980), Dr. Necdet Bingöl Koşul Olur da Batıl Olmaz mı? (11 Şubat 1980), A. Şevket Bohça Anımsatmak (5 Ocak 1980) Ruhsatı Kimden Aldınız? (15

Ocak 1980), **Türkçeyi Türkçeleştirme Suyu Sulandırmaya Benzer** (22 Şubat 1980), Prof. Dr. A. Mecit Doğru **Türk Dünyası Özleştirmeciliğe Nasıl Bakıyor?** (21 Ocak 1980). Prof. Dr. Şükrü Elçin **Dilde İnce Fark** (18 Ocak 1980), Doç. Dr. Ahmet B. Ercilasun **Türkçeyi Bozan Kelimeler** (19 Şubat 1980), **Uydurmacılık** (15 Mart 1980), **Kaybolan Kavramlar** (2 Eylül 1980), Prof. Dr. Hasan Eren **Alamanca Dili** (5 Ocak 1980), **Konkurhipik** (7 Ocak 1980), **Konfüçyüs** (14 Şubat 1980), Prof. Dr. Mehmet Eröz **Kültür İhtilali ve Dilimiz** (25 Şubat 1980), Ayvaz Gökdemir **Milli Dil Milliyetçilerin Davasıdır** (29 Mart 1980). Prof. Dr. Erol Güngür **Dilimiz ve Kültürümüz** (26 Aralık 1980), **Cahillik ve Dilsizlik**, (2 Ocak 1980), **Ölü Dil Yaşayan Dil** (15 Ocak 1980), **Atatürk ve Dil** (29 Ocak 1980) **Milliyetçilik ve Dil** (18 Şubat 1980), **Yeni Gösterişçilik** (8 Mart 1980), **Kim Kime Uyacak?** (17 Mart 1980), **Medeniyet Dili** (6 Nisan 1980), Doç. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu **Tinsel ve Tensel** (7 Şubat 1980), **Fransa'da Dil Hadisesi** (21 Şubat 1980), Nazlı Ilıcak **Yaşayan Türkçe ve Dil Kurumu** (4 Ekim 1980). Üstün İnanç **Dil Dehası** (17 Ocak 1980), Doç. A. F. Karamanlıoğlu **Türkçenin Gerçeği** (22 Ocak 1980), Prof. Dr. Mehmet Kaplan **Suç Milli Eğitim ve TRT'nindir** (1 Ocak 1980) **Terimlerin Durumu** (10 Şubat 1980) **Dilde Gelişme** (6 Ocak 1980), **Yaşayan Dile Düşmanlık** (20 Ocak 1980), **Dil ve Tarih** (3 Şubat 1980), **Millileşmek** (8 Şubat 1980). **Konuşma Dili ve İlim Dili** (16 Mart 1980), **Kültür Dili** (24 Mart 1980), **Resmi Dil Türkçe** (4 Eylül 1980), **Kültür Dili - Konuşma Dili** (23 Eylül 1980) Prof. Dr. Abdülkadir Karahan —**Sel**, —**Sal**, Prof. Dr. Sevinç Koral **Kazanım-İstem** (4 Nisan 1980), Doğan Kaya **İmtihan-Sınav** (31 Ocak 1980), Necip F Kısakürek **Ah Şu Türkçenin Başına Gelenler** (26 Şubat 1980), Doç. Dr. Nuri Koçyiğit **Türkçenin On İki Asırlık Zaferi** (23 Mart 1980), **Bütün-Tüm** (4 Ocak 1980), **Kuşku-Şüphe** (19 Ocak 1980), **Giderek Değil Gittikçe** (28 Ocak 1980), Prof. Dr. Zeynep Korkmaz **Ana Dil Sevgisinden Ana Dil Sorumluluğuna Garip Bir Savunma** (10 Ocak 1980), **Düşün** (21 Ocak 1980), **Türkçecilik Adına Yabancı Taklit** (27 Ocak 1980), **Türkçeleştirme Çalışmalarının Fikir Temeli ve Yön Değişikliği** (9 Şubat 1980), **Olanak, Yazanak, Yazanakçı Kelimeleri ve Yanlış Örnekler** (21 Şubat 980) **Dil ve Kültür Yıkıcılığı** (14 Mart 1980), **Dilde Tasviyecilik Atatürk Devrimciliğiyle Bağdaşabilir mi?** (5 Nisan 1980), Dr. Orhan Köprülü **Türkçe Küçük Bir Sala Binilip Sele Bırakılamaz** (12 Mart 1980), Şevket Kuthan **Karagöz'ün Dil Sefası** (2 Ocak 1980), **Karadeniz** (3 Ocak 1980), **TRT'nin Yanlışlar Sözlüğü**, (13 Ocak 1980), **Nesil-Kuşak, Yasa, Kanun Tüzük, Saptamak** (19 Şubat

1980), Olasılık-İhtimal (22 Şubat 980) Olanak-İmkân (5 Mart 980), Muhtaç-Gereksigen (13 Mart 1980), Doç. Dr. M. Orhan Okay Kaybolmuş Nüanslar (19 Şubat 1980), İmlamız (20 Mart 1980), Dr. F. Sertkaya Atatürk'ün Dil Politikası (22 Aralık 1979), Uydurma Kelimeler Giyisi (27 Aralık 1979) Tüm Gün Çaba Tüketenler veya Bütün Gün Çalışanlar (9 Ocak 1980), Türkçe Sözlük Üzerine (17 Ocak 1980), Ajun-Acun (26 Şubat 1980), Prof. Dr. Ayhan Songar Kelimeler ve Semboller (25 Aralık 1979), Akıl ve Dil (29 Aralık 1979), Dil ve Düşünce (14 Ocak 980), Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş Önce Dil Sonra Kaide Ama... (13 Mart 980), Dilde Değişme ve Reform (22 Mart 1980), Saygın ve Danışman Üzerine Bir Cevap (28 Şubat 1980), Yadırganan Kelimeler (10 Şubat 980), Uydurmacılık ve Kelime Türetime (20 Aralık 1979), Dili Sadeleştirmenin Sınırı, (30 Ocak 1980), Man Eki ve Asıl Şecaat Arzedenler (23 Ocak 1980), Dil ve Devrim (4 Ocak 1980), Bu yazılar dışında «Uydurma Kelimeler» başlığı altında en sık görülen ad Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş olmuştur sayfada. Hemen her gün dil devriminin getirdiği kimi sözcüklerin yanlışlığını göstermeğe çalışmıştır. Timurtaş'ın yanlışlığını göstermeğe çabaladığı sözcüklerin bir bölümünü de sıralayalım burada:

Yanıt, egemen, kent, saygın, eşgüdüm, olasılık, onur, koşul, uygar, özgürlük, kuşku, karşın, karşıt, özümlemek, zorunlu, zorunluluk, içermek, uğraş, düşün ,yinelemek, değinmek, indirgemek, kalıtım, izlemek, imge, simge, gereksinim, acun, yansız, bağım, bağımsız, birey, uzay, bellek, dışalım, dışsatım, anı, anımsamak, uygar, uygarlık, içerik, koşul, serüven, yapıt, önlem, yaşam, yaşantı, öğretmen, parasal, koşul, öykü/beğeni, özgün, özgü, aşama, yaptırım, bağıt, koşul, geçtiğimiz, geçen, ulus, örneğin, çevren, gizem, soycul, insancı, düzey... Doç. Dr. Mertol Tulum Zaaf-Zâfiyet (4 Ocak 1980), Egal-Eşkal (6 Ocak 1980) Saygınlık mı, saygı mı? (9 Ocak 1980), Sebep Olmak ve Sağlamak (12 Ocak 1980), Serinkan mı, serinkanlı mı? (17 Ocak 1980, Bilenin Cümledeki Yeri (25 Ocak 1980).. Vurgu (27 Ocak 1980)...

Yaşayan Türkçemiz sayfasında aynı yazılar değişik tarihlerde yayımlandı. Kimi günler de Refi Cevat Ulunay'ın, Orhan Seyfi Orhan'ın, İ. Hami Danişment'in, Mümtaz Turhan'ın bir zamanlar yazdıkları yazılara yer verildi. Sonra sonra yazılar azaldı, minicik değinilere dönüştü. Tantanalı duyurularla kamuoyuna sunulan Yaşayan Türkçemiz sayfası ne getirdi? Neyi kanıtladı? Başta da belirttiğimiz gibi bu soruları tartışacak değilim. Ayrıntılı çıkarımlara, yorumlara gidecek de değilim. Şu kadarını söyleye-

yim ki bu sayfada görünen, adlarının başına bilimsel sanlar getirilen kişiler gelişen ve özleşen dilimizin gerisinde kalmışlar. Refik Halitler'in, Ömer Seyfettin ya da Ali Canip Yöntemlerin çizgisini aşamamışlar. Dahası dil ve anlatım düzencesinden de yoksunlar. Nitekim bunlardan birinin Prof. Dr. Şükrü Elçin'in yazısını **Türk Dili**'nde (Mart 1980, sayı: 342) değerlendiren İsmail Ulçurgür, şöyle giriyor söze:

«Bundan yıllarca önce, «doktor» sanına ulaşmış, doçent olmaya çalışan bir yazın öğretmeninin ortaokullar için hazırladığı bir okuma dizisi dolayısıyla nice yanlışlarına tanık olmuştum. Yıllardan sonra bu yazın öğretmeni doçent oldu, profesör oldu. Artık bu tür yanlışlara düşmez sanıyordum; ancak, Prof. Dr. Şükrü Elçin'in 18 Ocak 1980 günlü **Tercüman**'da çıkan «Dilde İnce Fark (Nüans) Üzerine» başlıklı, 15 tümceyi geçmeyen küçücük yazısında büyük büyük yanlışların, yanılgıların yattığını görünce yanıldığımı anladım.

Söz konusu yazı eksik bir tümceyle başlıyor: «Dili zenginleştiren ona renk ve mânâ kazandıran hususiyetlerden biri de ince farklardır.» Hangi ince ayrımlar? Nerelerdeki ince ayrımlar?

Bunu izleyen ikinci tümce, bende bir lise öğrencisinin başarısız bir tümcesini okuyormuşum izlenimini uyandırdı: «İnce farklar (nuance) dilin kendi bünyesinde doğan veya kültür alışverişi sonunda dile giren kelimelerin yardımı ile meydana gelen mefhumlar ve hususiyetlerdir.» Bu tümcenin iskeletini çıkaralım: «İnce farklar... mefhumlar ve hususiyetlerdir.» Buradaki uyumsuzluğu açıklamaya gerek var mı?»

İsmail Ulçugür, Prof. Dr. Şükrü Elçin'in küçük yazısındaki büyük yanlışları, tutarsızlıkları gösteriyor, böylesine dilsel ve düşünsel savruklukla bırakın dil olaylarını açıklama, gündelik iletişimin bile kurulamayacağını somutluyor. Bir başka yazısında da Prof. Dr. Şükrü Elçin için yaptığını, **Cumhuriyet**'te yayımlanan (2 Ağustos 1980) «Nerden Nereye» adlı yazısında Prof. Dr. Mehmet Kaplan için de yapıyor:

«Tercüman gazetesinde 19 Aralık 1979'da başlayarak 10 Nisan 1980'e dek, dört aya yakın bir süre Yaşayan Türkçemiz sayfasıyla gerçekten Türkçeyi sevenler, Türkçenin olanaklarından yararlanarak zenginliğini çağdaş bir düzeye getirmek için uğraşanlar, eski deyişle «nişangâh tanzimi» yapılmadan bir yaylım ateşine tutuldu. Ancak öyle şeyler yazıldı ki, karşı devrimciler, kendi güçsüzlüklerini bir kat daha ortaya koymuş oldular. Böylece Türkçe için çalışanların kendilerine güvenleri bir kat daha arttı. Her

yaşayan Türkçemiz sayfası, TDK'yı ve yandaşlarını karalamalarla dolu idi. Bunu yapanlar şu ya da bu nedenle asıl kendilerini karalıyorlardı. Bunun ayrımında değillerdi. Bakınız, 9 Mart 1980 günü 'İşaretleri Değiştirmek' başlıklı yazısında Prof. Dr. Mehmet Kaplan, dilde özleştirme ve bundan yana olanlar için şöyle diyordu:

«Bu oyunu oynayanların büyük bir kısmı, Türk milliyetçiliğine düşman olan şahıslardır. Öztürkçe tarih ve kültür düşmanlarının elinde bir beyin yıkama vasıtası haline gelmiştir. Suç elbette gençlikte değildir, onlara tarihi ve milli kültür kaynaklarına gitmeyi engelleyen kötü maksatlı maarifçilerdir.»

Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın bu sözlerini ele alan İsmail Ulçugür, onun yaşam içinde nasıl zik zaklar çizdiğini göstererek düşün evrenindeki tutarsızlığını kanıtlıyor. Değişmezliğin, daha doğrusu geriye doğru bir değişmenin dil devrimine karşı olanların belirleyici yönlerinden biri olduğunu gösteriyor.

Ömer Asım Aksoy da **Türk Dili**'nde (sayı: 341, 343) «Yaşayan Türkçe» kavramının belirsiz, beli bir zaman dilimi içinde tanımlanamayacak yanlarını ele aldı. Çünkü bir süreç içindedir dil. Neye göre belirleyeceğiz yaşayan Türkçenin niteliklerini? Şöyle diyor Ömer Asım Aksoy:

«Beş yüzyıl önceki dil de, üç yüzyıl önceki dil de kendi çağlarının yaşayan dili idiler. Ama üç yüzyıl önceki dil, beş yüzyıl öncekinin özdeşi değildi. Bugünkü dil de doğal olarak 300, 200, 100 ya da 50 yıl önceki dil değildir. Dil, bir süreç içindedir. İlkbaharın çiçeklenen ağacı nasıl, kışın gördüğümüz çıplak canlının zamanla donanmış biçimi ise, yaşayan siz ve ben, nasıl, geçen yıllarımızdaki gibi kalmamışsak, dil de böyle bir süreçle değişe değişe yaşamaktadır Durarak, donarak «yaşama» olmaz. Bu, (Faruk Timurtaş kabul etmese de) bir doğa yasasıdır ve dil, doğanın dışında değildir. Bu nedenle onu belli birzaman kesitinde durdurmaya çalışmak, doğaya karşı ve bilim dışı bir tutumdur.»

Ömer Asım Aksoy bu savını kanıtlıyor «Yaşayan Türkçenin ölçüsü Anayasa dilidir» diyenlere 1945'te 70 oranında Türkçeleştirilen **Anayasa** dilini, 1950 iktidarının benimsemeyip dili ancak % 25 Türkçe olan **Teşkilâtı Esasiye Kanunu**'nun dilini yaşar sayarak ona döndüğünü 1965 **Anayasası** ise dil açısından 1945 **Anayasasındaki** tutumu benimseyerek, % 70 oranında Türkçeye yöneldiğini anımsatıyor. Ardından da şunları ekliyor:

«1950 iktidarı **Anayasa** dilini yaşayan dile aykırı bulduğu halde, o iktidarın devamı olduğunu söyleyen bugünkü hükümet,

Anayasa dilini «yaşayan dil» saymaktadır. Bu durum «yaşayan dil» anlayışının 28 yılda nereden nereye geldiğini çok açık gösterir. Ortada böyle bir gerçek varken dili Anayasa'daki aşamada tutma olanağının bulunmadığı nasıl görülmüyor, şaşılır.»

Mustafa Canpolat da «Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi» başlıklı yazısında (Türk Dili, Mart 1980, sayı: 342) Tercüman'ın «Yaşayan Türkçemiz» sayfasını öne sürdükleri savlar açısından bir bütün olarak ele alıyor. Tercümancıların yanlışsadıkları, karaladıkları sözcüklerin dilimizin işleyiş düzenine, yasalarına uygun olduğunu örneklerle gösteriyor. Tek boyutlu yaklaşımlarla yeni söz değerlerini değerlendirmenin olanaksızlığını vurguluyor.

Tercümanın «Yaşayan Türkçemiz» adlı tantanalı tuntunalı girişimi ne getirdi? Şöyle bağlayalım bu soruyu: Osmanlıcanın diriltilemeyeceği, Tercümancıların akıntıya kürek çektiğini, gazetenin bir köşesinde kınanan, suçlanan sözcüklerin bir başka köşesinde kullanıldığını, Tercümancıların bir kesiminin yanlış, uydurma saydıkları kimi sözcükleri yine içlerinden bir kesiminin doğru bularak kullandığını kanıtladı. Dil devriminin yerlerinden söküp attığı sözcükleri hiçbir gücün diriltemeyeceğini de gösterdi...

AY ADLARI

1980 içinde tartışılan konulardan biri de 8 ayla ilgili önerilen adlar oldu. Cemal Mıhçıoğlu Türk Dili'nin Mart 1980 sayısına ay adları üzerinde yaptığı özleştirme denemesini kuşatan bir yazı yazdı. Girişte yönetim alanına yönelik bir çevirisinin 3. baskısını dil açısından özleştirmeye çalışırken ay adlarını Türkçeleştirebilir miyim sorusuyla karşılaştığını açıklıyor Mıhçıoğlu:

1940'larda Türkçeleştirilen 'ekim, kasım, aralık, ocak' dışındaki ay adlarının tümü yabancı kökenliydi. 'Ne olurdu teşrınleri, kânunları atarken öbür ay adlarını da Türkçeleştirselerdi.' diye düşünmekten kendimi alamadım. Daha sonra bu konuda Anadolu'nun çeşitli yörelerinde kullanılmakta olan ay adlarını araştırarak bir özleştirme denemesine girişmeyi düşündüm.»

Bu girişten sonra Cemal Mıhçıoğlu şubat, mart, nisan, mayıs, haziran, temmuz, ağustos, eylül... adlarına Türkçe karşılık arama işine girişiyor. Her ay için değişik kaynakları yoklayarak hangi adın kullanıldığını saptıyor. Halk ağzından yapılmış derleme sözlüklerine başvuruyor. Betimleyici ve açıklayıcı bir yöntemle her ay için Türkçe bir karşılık öneriyor. Sözgelimi Mart ayı için şöyle deniyor:

«Mart sözcüğü Latincede savaş tanrısının adı olan Mars, Mart

sözcüklerinden gelir. Kışın göz açtırmayan soğuğu, karı, buzu, yağmuru kesilip savaşa çıkılmak için koşullar elverişli olmaya başladığı için böyle adlandırılan marta atalarımız **yilin** ayı ya da **yelin** ayı adını vermişler. XV. yüzyıl başlarında Farsçadan dilimize çevrilen **Melhame-i Şemsiyye** adlı yapıtta «Yilin ayı der buna rustayiler / Adını mart komuş İsa'yiler' (Yilin ayı der buna kırda yaşayanlar, köylüler / Adını mart koymuş İsa'ya inananlar) diye ilginç bir koşa geçiyor. «Dişi hayvanların meme uçları dışında sütün biriktiği meme torbası» anlamına gelen **yilin** ya da **yelin** sözcükleri, Bursa, İsparta, Çanakkale, İstanbul, Balıkesir, Kastamonu, Sinop, Edirne yörelerinde; 'doğurması yakın hayvanlarda memeye süt yürümesi' anlamına gelen **yeliniemek** ya da **yelinnemek** eylemi ise Sinop, İçel gibi illerimizde bugün de kullanılmakta, ancak kimi yerlerde nisana da bu ad verilmektedir. Adana yöresinde marta **gecimek** ayı da deniyor. Değişik yörelerde değişik deri sayrılıkları için kullanılan gecimek «aşırı düşkünlük, dadanma, kızgınlık» anlamına da kullanılıyor...»

C. Mıhçıoğlu bu doğrultuda geliştiriyor açıklamasını. Mart için değişik yörelerde ve kaynaklarda geçen adlandırmaları sıralıyor. Yaygınlık ve kullanım durumuna bakarak mart için **yelin** sözcüğünü yeğliyor.

Değişik kaynakları yokiayan, buradaki veri ve bilgileri değerlendirerek kimi çıkarımlara giden Mıhçıoğlu sonuçta şu karşılıkları öneriyor: **Şubat-gücük, Mart-Yelin, Nisan-Açaray,** Mayıs-**Gül**ay, Haziran -**bozaran,** Temmuz-**Biçim,** Ağustos-**Derim,** Eylül-**verim**... Yazısını da şöyle bağlıyor: «Yukarıdaki önerileri aydınlarımızın, yazıncıların, ozanların, dilseverlerin ilgisine sunuyorum.»

C. Mıhçıoğlu'nun bu önerileri nedense Türk Dil Kurumunun sanıldı. Kurumu suçlayış edinmiş çevrelere «malzeme» çıktı. Gazetelerde, dergilerde bu adlardan ötürü Kurumu karalayan yazılar yazıldı. Sözgelimi Necati Zincirkıran 10 Mart 1980 günlü **Günaydın**'da şunları söylüyor:

«...Dil konusunda tutucu insanlar değiliz. Ama dilimizin de alay konusu edilmesine karşıyız. Kuşkusuz dili arılaştırmak iyi bir şeydir. Fakat nasıl?

Yeni sözcükler üretirken her şeyden evvel dilin öz yapısını bozmamak gerekir. Dilimizdeki yabancı sözcükleri atalım. Ama onların yerine aynı anlamı verebilecek güçteki kelimeleri koyalım.

Bir dil, zorlama ile arılaşamaz. Yeni sözcükleri halk kullandığı oranda dildeki yenileşme başarı kazanmış olur. TRT'nin, bası-

nın, zorlama yoluyla yeni sözcükler kullanmaları da bir şey ifade etmez. Bu şekildeki zorlamalar dildeki kopuklukları yaratır. Halkla bütünleşmeyen bir yenilik oturmaz, kalıcı olmaz...

Haziran için bulunmuş sözcüğe bakın: Bozaran... Boz açılmamış, sürülmemiş toprak anlamına gelir. Şimdi bozaran ne demek? Toprak ya da külrengine gelen mi demek? Fonetik (sesbilgisi) açısından bile yanlış ve de kötü bir kelime...

N. Zincirkıran gibi Can Yücel de bu sözcükleri, ay adları için Mıhçıoğlunun yapmış olduğu önerileri Kuruma yüklemiştir; o da «Yellim Yellim Yellemla» adlı yazısında (Demokrat, 9 Mart 1980) sözü bu konuya ağdırarak diyor ki:

«...Kurum kelime keşifliğine kafasını kaptırmış bir kere. İkide bir yeni kelime listeleri yayınlıyor, böylece dile hizmet ettiğini sanıyor. Anlamıyorlar ki böyle zıpçıktılarla olumlu gelişimi ağırlaştırıcı tepkileri gelberi ediyorlar. Şimdi de ayların adlarını değiştirmişler! Sevsinler! Marta yelin desen ne olacak, cart desen ne olacak?...

Böyle düşünmeyenler de oldu. Önerilen ay adları karşısında. Yeni Yol'da (20 Mart 1980) Suat M. Özbudak, yeni yaratılan ya da önerilen sözcükleri öfkeyle karşılamanın anlamsızlığına değiniyor. TDK'nın zorlayıcı bir gücünün bulunmadığını belirterek şunları söylüyor:

«Türk Dil Kurum (TDK) 12 aydan 8 tanesinın adı için yeni sözcükler önermiş, Vay, sen misin öneren, şimdi neler söylemiyorlar ki. Dil, sözcük uydurma ve zorlamalarla özleştirilemezmiş, olur muymuş böyle şey, nereden çıkmış bu sözcükler. Bu savlarla kuruma suçlamalar yağdırıyorlar.

İlkin şu gerçeği göz önünde bulundurmak zorunluluğu var. TDK, adı üstünde salt bir kurumdur. İstese de zorlama olanak ve gücüne sahip değildir. Yaptırma ve yürütme için yetkisi yoktur. Doğası gereği salt önerir o. Önerileri tutar, tutmaz, beğenilir, beğenilmez başka konudur. Bu bakımdan Kurumu zorlamcılıkla suçlamak en azından apaçık bir yanlıştır...

Ay adları üzerine basında örneklendirdiğim gibi değişik yorumlar, açıklamalar çıktı. Bu konuda Yankı dergisi TDK Genel Yazmanı Cahit Külebi ile bir konuşma yaptı. Özleştirme çalışmalarının değişik boyutlarını kuşatan bu konuşmada Genel Yazmana yürütülen sorulardan biri de Türkçeleştirilmek istenen ay adlarıyla ilgili. Yanıtı da şöyle:

...Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu'nun bir incelemesi, dergimizde yayınlandı. Sözkonusu ay karşılıkları bu incelemede yer aldı.

Türk Dil Kurumu ile tek ilgisi, bu incelemenin dergimizde yayınlanmasıdır. Bir ajans da, bu isimleri TDK'nın bulduğu, ay adlarını değiştirdiğimiz şeklinde yazdı. Oysa ay adları kanunla değişebilir. Ay adlarını değiştirmeye bizim yetkimiz yoktur. Kimse işin gerçek yönüne bakmadan, araştırmadan TDK ayların adını değiştirdi deyip, aleyhimize kamuoyu yaratıyorlar...»

Ülkemizde dil kavgası hep süzcükler düzeyinde olmuştur. Önerilen ya da yaratılan yeni bir sözcüğü beğenmiyen çevreler ona karşı tepki göstermişlerdir hep. Oysa sözcükleri seçme, kullanma bireysel bir yönelimdir. İletişimini dilediği birimlerle oluşturur. Dileyen gücük, dileyen de şubat der. Gücük algılanmazsa, dilin çevrimine ağmamışsa başka bir yol arayacaktır onu kullanan. İletişim gerektirecektir bunu. Anlaşılmayan da budur işte. Sözcüklerin bireysel, dilin toplumsal oluşu...

TDK ÖDÜLLERİ

Türk Dil Kurumunun 1980 yılında yazın ve bilim dil ödülleri 26 Eylülde açıklanmıştır. Ödüller 26 Eylül Dil Bayramında yapılan törenle kazananlara verilmiştir. Ödüllerle ilgili olarak seçici kurulların tutanaklarından gerekçe kesimini alıntılayalım buraya:

Şiir dalında Yaşar Miraç'ın **Trabzonlu Delikanlı**'sı ödüle değer bulundu. Bu yapıtta yerel, bölgesel değerlerden yola çıkarak ve çağdaş bir şiir oluşturduğu görüldü.

Roman dalında İrfan Yalçın'ın **Ölümün Ağzı** yapıtı ödüle değer bulundu. Yazarın toplumsal gerçeklerimizle ilgili bir kesiti çarpıcı çizgilerle konu edindiği saptandı.

Öykü dalında Muzaffer Hacıhasanoğlu'nun **Eller** yapıtı ödüle değer bulundu. Öykücünün insanımızı ve toplumumuzu gerçekçi bir yöntemle konu edinmesi, uzun deneylere dayanan bir yazış ustalığı geliştirmiş olması ödülün gerekçesi sayıldı.

Oyun dalında Recep Bilginer'in **Yunus Emre**'si konusuna çağdaş, insancı açıdan yaklaşması. Yunus Emre'nin dilimize ve düşüncemize katkılarını yansıtması yönünden ödüle değer bulundu.

Çeviri dalında İlhan Güngöre'nin D.T. Suzuki'den çevirdiği **Zen Budizm Seçme Yazılar** Kitabı; güç bir konuda başarılı bir çeviri vermesi ve Türkçeyi pürüzsüz ve akıcı bir biçimde kullanması, yabancı kaynaklı sözcüklere yer vermemesi nedeniyle ödüle değer bulundu.

Deneme dalında Enis Batur'un **Şiir ve İdeoloji** adlı yapıtı; ya-

zıların belli bir ekine dayanması, denemelerdeki anlatımın akıcılığı, yazarın da Türkçeye yüzde yüz adanmış bir yazın dili getirmiş olması dolayısıyla ödüle değer bulundu.

Masal ve Çocuk yazını dalında Vedat Dalokay'ın Kolo adlı yapıtı; halk geleneklerinden yola çıktığı, canlı tipler tanıttığı, anlatımın çocukların düş gücünü göz önünde tutacak biçimde uyguladığı için ödüle değer bulundu.»

Yazın Ödülleri seçiciler kurulu; Oktay Akbal, Konur Ertop, Salâh Birsel, Bedia Akarsu ve Doğan Hızlan'dan oluşuyordu. Prof. Savcı, Prof. Dr. Cevat Geray, Prof. Dr. Ruşen Keleş, Prof. Dr. Cemal Mıhçıoğlu, Prof. Dr. Berke Vardar'dan oluşan Bilim Dil Ödüllerinin Seçiciler Kurulu da ödülü kazananları ve kazanış gerekçelerini şöyle belirtiyorlar:

«1. Fen bilimleri dalındaki dil ödülünün, çeşitli yabancı dillerden gelen sözcüklerin kaynaştığı sağlıkbilim dilinin özleştirilmesi yolundaki övülüp özendirilmeye değer çabalarından ötürü Kalp Yetersizliği adlı yapıtın yazarı Prof. Dr. Dinçer Uçak'a,

2. Toplumsal bilimler dalındaki dil ödülünün, arı dile yönelik olumlu tutumunu yansıtan ve seçici kurul üyelerinin yaptıkları nicel değerlendirmede en yüksek sayıyı alan Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişim adlı yapıtın yazarı Prof. Dr. İbrahim Yasa'ya verilmesini kararlaştırmıştır.»

TDK Yazın Ödüllerini kazananlarla Milliyet Sanat Dergisi'nde (10/15 Ekim 1980) yapılmış bir konuşma var. Yöneltilen sorulardan biri de «Dil devrimimizin bugün ulaştığı aşama sizce yeterli midir?» ...Soruyu şöyle yanıtlıyorlar:

Yaşar Miraç: «Dil sürekli kendini yeniler, sürekli gelişir. Türkçenin Arapça ve Farsçadan, Osmanlı devrindeki karman çorman yapısından kurtulması bugün büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Batı dillerinden dilimize giren yabancı sözcükler için aynı şey söylenemez. Bugün en çok bu tür sözcüklere karşılık bulma çabası gündemdedir. Bir dilin gelişimi yalnız yabancı sözcüklere karşılık bulma çabasıyla sınırlandırılamaz. Böyle bir sorun olmasa bile toplumsal ilerlemeyi karşılayabilmek için dilde yeniden üretim gereklidir. Bugün varılan düzey eskiye oranla hayli sevindiricidir. Fakat daha yapılması gereken öyle çok iş var ki: Türkiye Türkçesi bile yetkin bir dilbilgisinden yoksundur. Diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırmalı dilbilgisi ise bugün için çok uzak bir düş. Türkçemizde halen bir kökenbilim (etimolojik) yapılabilmiş değil. Anadolu ve Rumeli diyaleklerinin, yerel ağızların geniş ve yeterli bir irdelenmesi de başarılama-

mıştır. Ayrıntılı dil haritaları yoktur. Birçok yabancı dilde bulunan özel sözcükler bizde daha yeni yeni oluşturulmaktadır. Bunlar gibi daha birçok çalışmalar bekliyor dilcilerimizi.»

Muzaffer Hacıhasanoğlu: «Devrimde hiçbir aşama yeterli sayılamaz. Karşıdevrimciler bugün ulaşılan sonuçları bile sindiremiyorlar. Boşuna çabaları. Türk dilinin arılaşması durmayacaktır. Genç kuşaklar arı dili günlük yaşamda rahatça kullanıyorlar. Yazarların çoğu Osmanlıca sözcük kullanmıyor artık.

İrfan Yalçın: «Özellikle 1950'den bu yana ortaya çıkan yoğun engellemelere karşılık, Türk dilini özleştirme çabaları etkinliğini hiç yitirmemiş. İşin gülünç yanı kendilerinden başka hiç kimseyi 'milliyetçi' saymayanlar, bu çabalara karşı çıkmakta, Türk dilinin yabancı sözcüklerden arıtılmasına hayır demekte, ama ne ki, yeni sayabileceğimiz pek çok sözcüğü pekâlâ kendileri de kullanmaktadırlar. Bu da göstermektedir ki ne bir altyapı ne de bir üstyapı kurumu olan diller, içlerinde oluşturduğu uygarlığın toplumsal tarihsel sürecinde yenileştirici dinamiklerini her şeye karşın koruyabilmektedirler. Altı yüzyıl süren Osmanlılık, elbette yaralamıştır dilimizi. Ama Cumhuriyetten sonra, ulusallaşma sürecinin yoğunlaşmasıyla dilimiz kirinden pasından arınmaya başlamış, gün günden güzelleşmiştir. Bence, günümüzde dil konusunda yapılan çalışmalar yeterli ve olumludur.»

Recep Bilginer: «Bütün devrimler gibi dil devrimi de canlılığı olan, yürüyen bir eylemdir. Sürekliliği vardır. Daha doğrusu bitmeyen bir maratondur. Yolun belli bir noktasında, ulaştığı aşama yeterlidir ya da yetersizdir diye bir ayırım yapamıyorum. Yalnız, geniş anlamda ele alındığında dilde sadeleşmenin, hem konuşma dilimize hem edebiyatımıza önemli katkısı olduğunu söylemek isterim. Özellikle de tiyatroya. Çünkü sadeleşme dilde, sade anlatımı ve anlaşılmayı getirdi. Aydın ve halk arasında. Osmanlıcanın koyduğu duvarı yıktı. Dilimizin sadeleşmesini bu nedenle söz sanatlarına büyük katkısı olan bir olgu olarak görüyorum.

Dilde çok hızlı değişmenin kuşaklar arasında boşluklar yaratacağı olgusu da gözden uzak tutulmamalıdır. Bunu bilinçle, sindire sindire yapmakta yarar görüyorum.»

İlhan Güngören: «...Dil devrimi başlamıştır elbette sürecektir. Dilimizi işlemenin, geliştirmenin, zenginleştirmenin bir sonu olmaz. Bir ileri bir geri dalgalanmalar olmazsa dilimizin gelişmesini çok daha ileri aşamalara vardırmasına başka engel kalmaz.»

Enis Batur: «Dil devrimi belli bir süreklilik içinde kalınırsa geçerliğini canlı tutabilir. Dilde özleşmeden yana olanların çabası bir başına düşünülürse yeterlidir belki. Ama karşı tavrı küçümsemek de çok yanlış olur. Burada da savaşımı kesintisiz tutmakta sayısız yarar var, kanısındayım.»

XVII. TÜRK DİL KURULTAYI

TDK'nın Temmuz içinde yapılması gereken XVII. Kurultayı Kurumdaki işbırakımı (grev nedeniyle) Ekim ayı sonunda yapılabildi. 28 Ekim 1980 günü başlayan Kurultay üç gün sürdü. Türk Dil Kurumu Başkanı Prof. Dr. Şerafettin Turan Kurultayı açış konuşmasında sürdürülen özleştirme çalışmalarının hangi boyutlara vardığını, çalışmaların hangi doğrultularda geliştiğini belirtti. Dil devriminin Ulusal Bağımsızlık Savaşımızın bir uzantısı olduğunu vurgulayarak bütün kurum ve kuruluşlarla TDK'nın işbirliği yapmaya, değişik bilim ve bilgi dallarının terimlerini Türkçeleştirmeye özen gösterdiğini söyledi. Şöyle sürdürdü sözlerini:

«...Terimler konusunda Atatürk'ün belirttiği sonuca ulaşabilmek için Türk Dil Kurumu olarak çabalarımıza, her alandaki uzmanların ve ilgili kuruluşların destek olmasına inanıyoruz. Bu işbirliğinin yanı sıra, ulusal kültürümüzün ana öğelerinden olan özleşmiş Türkçenin daha da yaygınlaşması için «Kâğıt»ın yalnız bir sanayi ürünü olarak değil, eğitim ve kültürün ana aracı olarak görülmesini dilemekten geçemiyeceğim.

XVI. Kurultaydan bu yana Kuruma ve çalışmalarımıza karşı değişik nedenlerden kaynaklanan eleştiriler, kapalı ve açık suçlamalar eksik olmadı. İyiyi, doğruyu, güzeli bulmak için yapılan uyarıları her zaman olduğu gibi saygıyla karşılıyoruz. Haklı eleştirilerden yararlanmak görevimiz, haksız saldırılardan yılmadan yolumuza devam etmek de dil devrimine inanmış kişiler olarak gönül borcumuzdur.»

Yapılan eleştirilerin, «Yaşayan Türkçe» çadırı altında eskimiş, yaşamını yitirmiş Osmanlıca sözcükleri diriltme girişimlerinin çağdışılığına değinen Prof. Dr. Şerafettin Turan, özleştirmecilerin Mustafa Kemal çizgisinde çabalarını sürdürdüğünü belirtti. Özleştirme bilincinin toplumun her kesiminde uyandığını, onu dıştan baskı ve zorlamalarla engellemenin olanaksızlığını açıkladı.

Daha sonra Genel Yazman Cahit Külebi, Kurumun son iki yıllık dönem içinde bilimsel, yönetimsel, özdeksel durumunu

içeren Yönetim Kurulu yazanağını okudu. Yazanakta Atatürk'ün TDK'ya verdiği görev açıklanıyor, çalışmalar topluca dökümleniyor, Atatürk kalıtı ve parasal durumlara yönelik bilgiler veriliyor, yeni çalışmalardan ve yapısal düzenlemelerden söz ediliyordu.

Yönetim Kurulu Yazanağı üzerinde ilk sözü Aziz Nesin aldı. Yazanakta geçen «...Zaman zaman olduğu gibi, son yıllarda da, gerek Kurum içinde, gerekse dışında, bu görev ve amaçların dışına çıkılması yolunda, siyasal nitelikte baskılarla karşılaşmaktayız. Belirtelim ki, Türk Dil Kurumunun, tüzüğünde bulunmayan ve Atatürk'ün vasiyetinde buyrulmayan birtakım amaç ve görev dışı girişimlerde bulunması, kendi işlevi bakımından yarar sağlayamayacağı, tersine görevini aksatıracağı gibi; geleceğini de tehlikeye düşürür.» sözleriyle anlatılmak istenen «siyasal nitelikli baskı»nın ne olduğunu sordu. Ayrıca Kurultaya kısa bir süre kala Yürütme Kurulundan çekilen üç kol başkanının çekilme nedenlerinin açıklanmasını istedi. Kurumun parasal yönden dar boğazda olup olmadığını saptayacak bir yarkurulun oluşturulmasını önerdi.

Genel Yazman Cahit Külebi, eleştirileri yanıtladı. «...siyasal nitelikli baskı sözünü, TDK'yı zaman zaman kendi çizgilerine çekmeye çalışan kimi kuruluş ve derneklerin belirttikleri istem biçiminde anlamak gerektiğini, o sözü bu bağlamda kullandığını, belirtti. Terim Kolu Başkanı da çekiliş nedenini açıkladı:» ...çekilişinin kişisel nedenlerden doğmadığını, işbirakımı süresince Genel Yazmanın sallantılı bir tutum izlediğini, bu tutumun işbırakımının doğmasında, uzamasında başlıca etken olduğunu bu yüzden de kendisiyle yürütme sorumluluğunu daha fazla taşıyamayacağını vurgulayarak sözlerini şöyle bağladı: «...Kurumun saygınlığını kanatacak, çalışma gücünü etkileyip soluğunu tıkayacak davranışlar kimden gelirse gelsin bunlara karşı çıkma Atatürk'ün dil ülküsünü benimsemiş herkes için bir ödevdir...»

Yönetim ve Denetleme Kurulu yazanakları üzerindeki görüşmeler bittikten sonra Kurumun son iki yıldaki bilimsel çalışmalarını değerlendirmek, 1980-1982 dönemi çalışma izlencesini belirlemek için yarkurullar oluşturuldu. Derleme Tarama Yarkurulunda 1980-1982 dönemi için şu çalışmaların yapılması Derleme Tarama Kolu'na görev olarak verildi:

1. Derleme Sözlüğü ek cildinin tamamlanması.

2. Tarama Sözlüğü El Kitabının tamamlattırılarak bastırılması.

3. Anadolu ağızlarından söz derleme çalışmalarının düzenli bir biçimde sürdürülmesi, bunun için bir söz derleme kılavuzu hazırlanması.

4. Ses belgeliğiyle ilgili çalışmaların sürdürülmesi.

5. Derleme Sözlüğü El Kitabının hazırlanması.

6. Tarihsel Sözlük'le ilgili çalışmaların hızlandırılması...

Dilbilim ve **Dilbilgisi Yarkurulu** da 1978-1980 döneminde yapılan işleri değerlendirdikten sonra 1980-1982 dönemi için şu izlenceyi saptadı:

Türkiye Türkçesi. Temel Dilbilgisi Genel İzlencesinin eksik yönleri tamamlanmalı ve kapsamlı bir dilbilgisi hazırlanmalıdır.

2. Türk Dili Tarihiyle ilgili bir kılavuz oluşturulmalıdır.

3. Temel dilbilim yapıtlarıyla ilgili çeviriler sürdürülmeli, bunlar arasında dil devriminin sorunlarına yer verenler de alınmalı, çeviriler Türkçe örneklerle desteklenmelidir.

4. Sözcük, tümce, anlam ve yazım yanlışları üzerinde araştırmalar yapılmalıdır.

5. Dil eğitimi ve öğretimini yönlendirecek çalışmalar yapılmalıdır. **Sözlük Yarkurulu** da önümüzdeki dönemde (1980-1982) şu işlerin gerçekleştirilmesini Sözlük Koluna görev olarak verdi:

1. Baskıdaki İlkokul Sözlüğünün basım işinin bitirilmesi.

3. Almanca-Türkçe Sözlüğün basım işinin sağlanması.

4. İngilizce-Türkçe, Fransızca-Türkçe, Almanca-Türkçe küçük sözlüklerin hazırlanması.

5. Geniş kapsamlı İngilizce-Türkçe Sözlük'ün bitirilmesiyle ilgili çalışmaların sürdürülmesi.

6. Türkçe Sözlük, Resimli Türkçe Sözlük, İlkokul Sözlüğü üzerinde geliştirilme çalışmalarının yapılması...

7. Tanzimattan günümüze değin yapıtlarda kullanılan Türkçe ve yabancı sözcükleri kuşatan bir sözlüğün hazırlık çalışmalarına başlanması...

Terim Yarkurulu, Terim Kolu'nun 1978-1980 dönemindeki çalışmalarını değerlendirmiş, bu dönemde de (1980-1982) şu işlerin yapılmasını izlenceye bağlamıştır.

1. Hazırlığı biten ve basımevine verilecek aşamaya getirilmiş olan şu sözlüklerin baskı işleri bitirilecektir:
   a) Otomobil ve Motorbilgisi Terimleri Sözlüğü.
   b) Bilişim Terimleri Sözlüğü.
   c) Yöntembilim Terimleri Sözlüğü.
   ç) Kimya Terimleri Sözlüğü.
   d) Matematik Terimleri Sözlüğü.

2. 1978-1980 döneminde hazırlığı sürdürülen şu sözlüklerin basımı sağlanacaktır.
   a) Fizik Terimleri Sözlüğü.
   b) Sayıbilim Terimleri Sözlüğü.
   c) Gösterim Sanatları Terimleri Sözlüğü.

3. Şu sözlükler üzerinde de öncalışmalar yapılacaktır:
   a) Elektirik Mühendisliği Kılavuzu.
   b) Bitkibilim Terimleri Sözlüğü,
   c) Dirimbilim Terimleri Sözlüğü,
   ç) Ekonomi Terimleri Sözlüğü
   d) Tüze alanlarıyla ilgili terim sözlükleri,
   e) Hekimlik yan dallarıyla ilgili terim sözlükleri,
   f) Zanaat alanlarıyla ilgili terim sözlükleri
   g) Müzik ve plastik sanatlarla ilgili terim sözlükleri.

4. Terim hazırlayacak olanlara yardımcı olma ereğiyle yayımlanmış olan **Terim Hazırlama Kılavuzu** adlı yapıtın genişletilmiş ve geliştirilmiş 2. baskısının hazırlanıp yayımlanması.

Yayın ve Tanıtma Yarkurulu da Kolun şu türden kitaplar üzerinde çalışmasını kararlaştırmıştır:
   a) Yardımcı okul kitapları,
   b) Türkçe ve yabancı dillerde okullar için cep sözlükleri,
   c) Halk kitapları,
   ç) Çocuk kitapları,
   d) Çağdaş Türk yazını dizisi,
   e) Atatürk'ün doğumunun 100. yılıyla ilgili kitaplar.

Bu çalışmalar dışında Koldan sergiler işini sürdürmesini, hafta sonu toplantılarının Ankara dışında başka kentlere de götürülmesini, dergide Türkçenin özleşmesine saldıran yazar

ve yazılara karşı etkili biçimde savunu yazılarının yazdırılması, dilimizde gözlemlenen kimi yanlış kullanımları gösterir yazıların hazırlattırılarak yayımlanması da istenmiştir...

Özet olarak verdiğimiz bu izlenceler genel kurulda tartışılmış, Kurumun 1980-1982 döneminde yapacağı işler döküm lediğimiz biçimde saptanmıştır. Ayrıca 11 olan ödül sayısının 6'ya indirilmesi benimsenmiş, buna göre Türk Dil Kurumu ödüllerinin yazın ve bilim alanında verilmesi yazın ödüllerinin de kendi arasında: Şiir, roman ve öykü, çocuk yazını, deneme gezi, eleştiri, inceleme, anı, günlük ve oyun, çeviri... biçiminde beş türe ayrılması uygun görülmüştür.

Kurultayın üçüncü günü seçimler yapılmıştır.

III. MİLLİ TÜRKOLOJİ KONGRESİ VE TÜRK DİLİ ÜZERİNE BİLDİRİLER

Üçüncü Milli Türkoloji Kongresi, 6-10 Ekim 1980 tarihleri arasında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi salonlarında yapıldı. Kongreye Türkbilim (Türkoloji) alanında çalışan 200'ü aşkın dilbilimci katıldı. Katılanlar çalışma alanlarına göre Türk Dili, Türk Edebiyatı, Türk Tarihi, Türk Sanatı ve Türk Musikisi adlarını taşıyan kesimlerde çalıştılar, bu kesimlere değgin bildiriler sundular. Bunlardan Türk Diliyle İlgili olanları sıralayalım:

Doç. Dr. Adile Ayda: Türk dili ile Etrüsk dili arasındaki benzerlikler Prof. Dr. Talat Tekin: Taryat Yazıtı — Dr. Osman F. Sertkaya: Eski Türkçe «Tog» (Tuğ) Kelimesi üzerine — Doç. Dr. Mertol Tulum: Eski Anadolu Türkçesinde Az rastlanan kelimeler ve ekler üzerine — Celâl Mustafa: Gilân Türkçesinde Eklerin Durumu — Prof. Dr. Zeynep Korkmaz: —sa/se dilekşart kipi eklerinde bir yapı birliği var mıdır? —Prof. Dr. Aykut Kazancıgil: 19. ve 20. asırda (yüksek öğretimde) eğitim dili olarak Türkçe— Prof. Dr. Faruk K. Timurtaş: Yunus Emre Divanının yazmaları üzerine— Prof. Dr. Hasan Eren: Yazımda birlik— Doç. Dr. Kemal Eraslan: Kergek (gerek) kelimesi ve kullanışları— Dr. Tuncer Gülensoy: Bucak (Suriye) Türkçesi Üzerine— Şükrü Güllüoğlu: Türkçede âhenk kaidesi— Sadullah Poçinka: Doburçan Türkçesinde yapım ve çekim ekleri— Prof. Dr. Sadettin Buluç: Irak Türk ağızlarının bazı yapım özellikleri— Mehmet Gülser: Üsküp Türkçesinde fiil çekimleri— Dr. Ali Uğur: Mısır üniversitelerinde Türkoloji çalışmaları...

YAPIT VE YAZILARDAN SEÇMELER

1980 yılı içinde Türkçemizin sorunları üzerine değişik yazılar ve yapıtlar yayımlandı. Yazıların büyük bir kesimi başta da değindiğimiz gibi gelişen, özleşen dilimizden yana olanlarla, gelişme ve özleşmeye karşı çıkan tartışma yazılarıdır. Bunların bir bölümünü alıntılamalar yoluyla göstermeye çalıştım yukarıda. Yazıların bir bölümü de tartışmacı çizgiyi aşan, sorunsal yönü ağır basan yazılar. Bunları tek tek değerlendirme yerine ilginç bulduklarımı sıralıyorum. Kitap biçiminde yayımlanmış yapıtlar için de aynı yolu izledim. Kuşkusuz Türk dili üzerine yazılanlar salt bunlar değildir. Ders kitabı niteliğini aşan yapıtlarla, ilgimi çeken yazıları anıyorum burada:

— **Değişen Dünya Değişen Dil**, Macit Gökberk, Çağdaş yayınları...

— «Terminolojiye Sahip Çıkılmalıdır», A. Altındal, **Süreç**, Sayı 2.

— **Çağdaş Türkçe Sözlük**, Ali Püsküllüoğlu, Maya Yayınları...

— «Dil ve Yazı Üzerine,» Tunç Tayanç, **Milliyet Sanat**, Yeni Dizi II.

— **Dil ile Ekin**, Aydın Köksal, Türk Dil Kurumu Yayınları.

— «Tıp Dilinin Değişmesi», Dr. Yaman Örs. Tıp Dergisi, 6.

— **Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni**, Dr. Ömer Demircan, TDK yayınları.

— **Mantıksal anlam Kuramı**, Prof. Dr. Teo Grünberg-Dr. A. Onart, TDK yayınları.

— «Akademi Havası», Ali Dündar, **Varlık Dergisi**, Mayıs 1980.

— **Coğrafya Terimleri Sözlüğü**, Sami Öngör, TDK Yayınları.

— **Ruhbilim Terimleri Sözlüğü**, Doç. Dr. Mithat Enç, TDK Yayınları.

— **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Prof. Dr. Özer Ozankaya, TDK Yayınları.

— «Yazın Dili Deneme Dili; Orhan Barlas, **Milliyet Sanat**, Temmuz 1980.

— **Hekimlik Terimleri Kılavuzu**, Prof. Dr. Orhan Öztürk, Prof. Dr. Ekrem Gülmezoğlu, Prof. Dr. A. Yörükoğlu, Dr. Y. Örs, E. Özdemir, E. Göçen, TDK Yayınları.

— **Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü**, N. Özön, TDK Yayınları.

— Dil Savaşı, Necati Cumalı, **Cumhuriyet**, 28 Ekim 1980.

— **Uygulayım Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları.

— Terimsel Etkinlik ve Terimbilim, B. Vardar, **Türk Dili**, sayı: 346.

— **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, Prof. R. Keleş, TDK Yayınları...

— **Her Yönüyle Dil II**, Prof. Dr. D. Aksan, TDK Yayınları.

— **Dil Devrimimiz**, E. Özdemir, TDK Yayınları.

SONUÇ

1980, dilde tartışmaların yoğunlaştığı bir yıl olmuştur. Tartışmalar Tanzimattan bu yana süregelen bir kavganın uzantısı gibi görünebilir Yazıyı bitirdiğim günün (25 Kasım 1980) gazetelerinde bir haber vardı: «Türk Dili ve Edebiyatı Akademisi Kuruluyor» başlıklı. Haberde Kültür Bakanlığınca hazırlanıp Bakanlar Kuruluna verildiği bildirilen Akademi yasa tasarısının gerekçesinden de söz ediliyor. Bu gerekçeye yön veren düşünce de özleşen ve gelişen Türkçeden duyulan tedirginlikten kaynaklanıyor. Akademi, özleşmeye karşı olan çevrelerin dili sıkıdüzen içinde tutma eğilimlerini yansıtmıştır hep. Kurulur mu, kurulamaz mı? Şimdiden bir şey söylenemez. Atatürk'ün kurduğu, yaşaması için mal varlığının bir bölümünü bağışladığı Türk Dil Kurumu varken böyle bir akademiye ne gerek var. Toplumumuz Tanzimattan bu yana ikili kurumlardan çekmiştir: Eski yazı - yeni yazı, eski okul-yeni okul gibi. Yarın da dilde yeniden bir ikileşme başlayacak: Akademi Türkçesi-Türk Dil Kurumu Türkçesi... Dileriz ki tasarıdan öteye geçmesin bu düşünce. Geçerse ne olur? Tartışmalar daha da yoğunlaşır o kadar. Yoksa toplumun her kesiminde anadili bilinci uyanmıştır. Türkçeyi, Türkçe sözcükleri hor gören anlayış temelden yıkılmıştır. Özellikle dil devrimi süreci içinde yetişen kuşaklarda ulusal dil bilinci yerleşmiştir. Bu bilinci söndürmek olanak dışıdır bugün.

Sözü şöyle bağlamak istiyorum. 1980 dil tartışmalarının sürüp gittiği bir yıl olmuştur. Akademi özlemini sık sık dile getiren, gerçekte gelişen ve özleşen Türkçeyi yörüngesinden saptırmak isteyenler bu yolla güç kazanırsa önümüzdeki yıllarda da dil tartışmaları sürgitliğini koruyacaktır.

TÜRKİYE RADYOLARINDA YAZIN VE İZLENCELER

Turan DURSUN

Yazın izlencelerini ötekilerden kesin çizgilerle ayırmak olası mı?

Bilindiği gibi yazın «düşünce, duygu ve imgelerin söz ya da yazıyla etkili biçimde anlatılması sanatı.» diye açıklanır. TDK Sözlüğünde böyle anlatılır ve başka yerlerdeki açıklama da aşağı yukarı böyledir. Buna göre yazın izlenceleri ile ötekilere kesin bir sınır koymak kolay değildir. Ayrım, daha çok göreli olabilir.

Bununla birlikte şöyle bir ayrım yapmak olası:

1 — «Yazın»ın daha çok yoğun olduğu izlenceler vardır;;

2 — «Yazın»ın daha az yoğun olduğu izlenceler vardır.

Bu ölçü içinde sıralamaya çalışalım:

BİR SANATÇININ GÜNLÜĞÜ

İzlencenin konusu:

Yazar, ressam, kompozitör, tiyatro sanatçılarının kendilerini tanıtmaları.

Amacı: Yazar, ressam, kompozitör, tiyatro ve sinema sanatçılarının ilk ağızdan, kendilerinden sanatçı kişiliklerini tanımak, «gönüllerinin gizli gülü»nü kendi seslerinden ya da günlüklerinden, örnek olmaları da dikkate alınarak, dinleyiciye tanıtmak. Ayrıca, bu yazarlarımızın seslerini ve görüşlerini TRT arşivine maletmek.

Bu izlence 1979'dan süre gelmiştir. 1980'de de haftada bir TRT II'de ve bir süre Pazartesi saat 21.00'de, daha sonra Cuma saat 10.30'da yayınlanmış ve yapımcısınca 4 Ekim 1980'de sona erdirilmiştir. Yapımcısı: Güneş Buharalı'dır. İzlencenin uzantısı varsa da Buharalı'nın değildir. İzlence için Buharalı yaparken

söylenebilecekler, uzantısı için aynı güçte söylenebilir mi? Tartışma götürür.

İzlence dizisinden bir örnek:
Ceyhun Atuf Kansu:

«— Bugün konuğumuz: Ceyhun Atuf Kansu. Hayatını ve kalemini halkının dertlerine, acılarına, sevinçlerine, mutluluğuna adamış Ceyhun Atuf Kansu. Kansu ile bu yılın başında görüşmüştük. Nereden bilebilirdik büyük yurtsever, insan, büyük sevgi adamı, büyük gönül adamı Şair Kansu'nun... aramızdan ayrılacağını. Ceyhun Atuf'un hayatıyla sanatı arasındaki uyum, çok az sanatçıda görülür. Çocuk hekimi olarak yıllarca Anadolu'da kalmıştı. Şiirlerindeki iyimserliği, belki de bu çocuk sevgisindendir. İnsan sevgisi, halk sevgisi şiirlerinin ve yazılarının vazgeçilmez özellikleriydi. Şiiri kadar, hekimlik mesleğine de tutkundu. Neyi yaşadıysa onu yazdı. Eskilerin ermiş dedikleri insanlardandı. Hem hekim olarak, hem şair olarak halkın yüreğini dinlerdi. Kendi yüreğinde taşıdığıysa, yüklü bir ağıttı. Bilinçi ve çağdaş bir aydın olarak dertleri, sevinçleri, umutları şiire ve yazıya aktardı...» diye başlıyor ve Kansu'nun niteliklerine ilişkin anlatım sürüp gidiyor.

Sonra Ceyhun Atuf Kansu'nun kendi sesi yer alıyor: «—Madem ki beni benle başbaşa bıraktınız ben de kendimi, kendime anlatayım. Size anlatayım, okurlarıma anlatayım. Aslında çok yalın yaşam içindeyim. Belki bu yaşamımı yalın yapan, ikinci bir uğraşım: Çocuk hekimliğimdir. Çünkü bu ne olursa olsun günün bir takım saatlerini bağlıyor. Böylece hem, topluma yararlı olma olanağını buluyorum, diğer yandansa bana yararlı olacak bir sürü zamanımı yitiriyorum. Düşünüyorum hep: Sabah erken kalkarım. İlk önce göğe bakarım... severim, oyalanırım. İlk umuttur bu. Gün öyle başlar...» diyerek başlayan Kansu, o gerçekten çağdaş insan, içli içli ve gerçekçi biçimde anlatıyor kendini.

İzlence dizisinin tümü, İstanbul Radyosu yapımıdır. Ve dizide Ceyhun Atuf Kansu'dan başka şunlar da yer almıştır izlence konusu olarak:

Adalet Ağaoğlu, Çetin Altan, Sabahattin Batur, Abdulbaki Gölpınarlı, Aziz Nesin, Nurullah Berk, Edip Cansever, Yılmaz Çetiner, Onat Kutlar, Nadir Nadi, Ferit Öngören, Sabahattin Selek, Metin Eloğlu, Nurullah Berk, Cihat Burak, Nuri İyem, Ce-

vat Dereli, Can Yücel, Cemal Süreyya, Metin Erksan, Fikret Hakan, Semih Balcıoğlu, Tan Oral, Cevdet Çağla, Necdet Yaşar, Adnan Saygun, Niyazi Sayın...

GÜNLERLE GELEN

Bu izlence dizisinin 48. si olan ve 2.9.1980 de yayınlanan izlencesinde dizi özetleniyor ve şöyle deniyor: «— Oyunlar, konferanslar, ödüller, açık oturumlar... işte böyle geçti arkada bıraktığımız sekiz ay. Ülkemizin kültür, sanat ve bilim yaşamı. İki yıldır her hafta yayınlanan Günlerle Gelen Programında, elden geldiğince, olanaklar elverdiğince bu olayları izlemeye ve sizlere yansıtmaya çalıştık. Hatırlıyacaksınız Haziran'ın programında: '— Eylül'de yine birlikte olalım!' demiştik. Bu arayı, yaz aylarının kültür, sanat ve bilim olaylarında gözlenen durgunluk nedeniyle vermiştik. Bugün yeni dönemde yine aynı programda; aynı içerikle yayınımıza başlıyoruz ve ilk olarak geçmiş sekiz ayın bir değerlendirmesini mikrofonlarımıza getirmek istiyoruz. Bu süre içinde yayınlanan 25 programda yaklaşık, 120 konuya yer vermişiz. Bunların bir bölüğü, plastik sanatlar dışında kalan güncel sanat olayları, bir bölüğü de bilimsel tartışmalar, konferanslar, sinemalar, açık oturumlar...»

Yapımcıları: Sezi Nuhrat ve Nursel Duruel. Yapıma zaman zaman Gürol Sözen de katılmıştır.

Türkiye Radyoları 1980 Yılı Programları Yapım ve Uygulama Talimatı'nda bu izlence dizisi şöyle belirlenir:

Programın adı Günlerle Gelen

Programın konusu: Genel Kültür, sanat ve bilim olayları.

Programın amacı: Haber bültenlerinde özet olarak verilen, güncel kültür, sanat, bilim olaylarını derinlemesine inceleyip, ayrıntılarıyla dinleyiciye yansıtmak, bu yolla kültürel gelişmeye katkıda bulunmak.

Yayın dönemi: I., II., III. ve IV dönem.
Periyodu Haftada bir.
Yayın günü: Salı.
Yayın saati: 18.15.
Süresi: 45'
Yayın yeri: TRT — II
Yapımcı Radyo İstanbul Radyosu.
Yapım: 1 — Günlerle Gelen ve «Sorunların Işığında» önerileri birleştirilmiştir. Her hafta yayınlanacak programlarda gün-

cel sanat, kültür ve bilim olayları verilirken, bu olaylara ilişkin tartışmalar da değerlendirilecektir.

2 — Programlarda siyasal konulara yer verilmiyecektir.

3 — Konularla ilgili açık oturum, tören, konferans ve şenliklerin amaç yönünde yansıtılmasına çalışılacaktır.

4 — Olanaklar ölçüsünde programlarda yurt dışında olan ve ülkemizi ilgilendiren bilim, sanat ve kültür olayları da yansıtılacaktır.

5 — Program dizisi, güncel olaylara bağlı olduğundan ve bu nedenle konu dökümü saptanamadığından, her programda yer alacak konular, özellikle Şube Müdürünün onayından sonra işlenecektir.

6 — Güncel sanat ve kültür olaylarının durgun olduğu Temmuz-Ağustos aylarında programların yayınına ara verilecektir.

Konu dökümü Dizi güncel olaylara bağlı olduğundan konu dökümü verilmemiştir.

ÖYKÜLERİN DİLİ

Ankara yapımı olan bu izlencenin yapımcısı da Sevinç Külahlı. Dizinin konusu ve amacı 1980 Talimatında şöyle belirtiliyor:

KONUSU Yerli ve yabancı öykü yazarlarının öykülerinden örnekler, onların çeşitli konulardaki görüş ve düşünceleri, ülkelerinin yaşam koşulları, edebi özellikleri.

AMACI Yerli ve yabancı öykü yazarlarının öykülerinden örneklerle, onların çeşitli konulardaki görüş ve düşüncelerini, gelenek ve göreneklerini genel olarak insanlık açısından dile getirmek, insanlığın genel sorunlarına eğilen, duygu ve düşünce olarak ulusumuzun da paylaşabileceği koşullara yer veren öykülerinden söz etmek.

İzlence II. ve III. yayın dönemleri boyunca TRT-II'de ve pazar günleri saat 14.00 de yayınlanmıştır.

İzlence dizisinde Saul Bellow (ABD), John Cheever Jhn Updike (ABD) Valentin Katayev-Vera İnberg (SSCB), Yuring Nagabin-Konstantin Paustovskiy (SSCB), Graham Greene (İngiltere), Guy Mauppassant (Fransa)... gibi yabancı, Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esendal, Sait Faik, Necati Cumalı, Tarık Dursun... gibi yerli yazarlar konu dökümünde yer almıştır.

ÖRNEKLERLE TÜRK EDEBİYATI

Bu izlence dizisinin yapımcısı: Olcay Aral. Konusu: Türk

Edebiyatı ve tarihi. Amacı: Oluştuğu toplumsal ve ekonomik koşullar içinde, başlangıcından günümüze Türk edebiyatı tarihini örneklerle aktarmak. Yayın dönemi, I., II. dönemleri kapsıyor. TRT-II'de, her hafta, saat 11.30'da yayınlanmıştır. İzmir Radyosu yapımıdır. Dizi, 1979 yılında yayına başlamış ve 22 izlence o yıl yayınlanmıştır. Diziden 1980 yılında 30 izlence yayınlanmıştır.

RADYO TİYATROSU

Konusu radyo oyunları olan dizinin amacı şöyle belirtiliyor: Radyo için yazılmış ya da yerli ve yabancı çeşitli eserlerden radyoya uygulanmış kişi, aile ve toplum yaşamının çeşitli oluşumlarını sanat ortamında işleyen radyo oyunlarıyla dinleyicinin duygu ve düşünce yapısını geliştirmek, değerlendirme yeteneğini güçlendirmek...

Yapımcı Radyo: Ankara, İstanbul, İzmir Radyoları. 23 Temmuz 1980'e değin 25 oyun yer almıştır.

ARKASI YARIN

Radyo Tiyatrosu gibi bu izlencenin konusu da radyo oyunları. Amacıysa şöyle belirtilir «Talimat»ta: Özellikle edebi değeri olan ve ilgi toplayan çeşitli roman ve hikayeleri rahat anlaşılır bir anlatımla bölümler halinde radyoya uygulayarak dinleyicinin düşünce yapısını ve duygu dünyasını geliştirmek. Tüm dönemleri kapsıyor. TRT-II'de, haftada 6 gün, Yapımcı Radyolar: Ankara ve İstanbul Radyoları.

SANAT OLAYLARI

Amacı: Sanat olaylarına ilişkin dinleyiciye bilgi vermek. İstanbul Radyosu yapımı. Yapımcıları: Turgun Erülgen ve Oray Tuğlan. TRT-II'de yayınlanıp 25.3.1980 de sona ermiştir. Resim, heykel, tiyatro, müzik... gibi çeşitli sanat etkinliklerine ilişkin Röportajlar yapılmıştır.

ÇEVREMİZDE SANAT

Bu izlence dizisi de aynı yapımcılar tarafından gerçekleştirilmiş ve İstanbul Radyosu'nda hazırlanmıştır. Amacı: Bölgesel güncel sanat olaylarını gerçekleştirmek.

İzmir Radyosu yapımı ve TRT-I, TRT-II de haftada bir yayınlanan İZ BIRAKANLAR izlencesi de yazın içerikli izlenceler ara-

sında sayılabilir. (Yapımcısı: Şadan Gökovalı). Bu nitelikte ya da buna yakın nitelikteki yazına ilişkin yanları dolaylıdır. Ve bu tür izlenceler az değildir.

1980 Yılı «Talimatı»nda yer alan «yazın» izlenceleri içinde yayından kaldırılan, hemen hemen olmamıştır. «Çarpıtılan, değiştirilip kuşa çevrilen de hiç olmamıştır» diyebilseydik ne iyi olurdu.

Bilindiği gibi TRT'de bir «denetim» mekanizması vardır. Bu mekanizma «aman vermez» niteliktedir. 359 sayılı yasanın 20. maddesindeki «kontrol» sözcüğünden geliştirilip devleştirilmiştir. Özelliği ne olursa olsun hiçbir izlence, bu devin öğütücü dişlerinden kurtaramaz kendini. Devin dişleri olarak seçilen «Denetçi»ler, çok özenle seçilir, seçildikten sonra da bakılır, denenir ve ona göre «Denetim»de kalma olanağı verilir. «Diş» biraz kesmiyorsa, ya da kesmediği kuşkusu varsa hemen «çekilir» alınır.

Bu dişler, izlencelerin özellikle nerelerini keserler?

Olabilse de bu sorunun yanıtı, yeterince verilebilse burada. Yazık ki bu olası değildir. Soruyu, gidip, izlencelerin yapımcılarına sormalı.

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI 1981'İN NOTU:

A — Bir önceki yıllığın notundaki eleştiriler, olduğu gibi geçerlidir:

1 — TRT'de «yayın politikası» olmadığı belirtilmişti. Bu politika bugün de yoktur. Bu politikanın yerine çamurdaki politikacıların politikası geçerli kılınmıştır. Ve öylece sürüp gideceğe benzer.

2 — Radyolarda önceki yıllarda yer alan «Kitap saati», «kitaplar, Dergiler, Görüşler»e benzer bir izlenceye yer verilmesi istenmişti. Böyle bir izlenceye, «reklâm» olur diye yer verilmiyor. TRT, «kitaplar»ın, «dergiler»in yerine, «Sakıp Sabancı»ların reklamını yapan izlenceleri yaptırıp yayınlamakla sürdürüyor uğraşısını. Bundandır ki bir sanat izlencesinde bir sanat dergisinin (Milliyet Sanat'ın) adı, TRT'nin «kılı kırk yaran» ve de her biri «sansürcü başı» mertebesine varan denetçilerince «reklam» oluyor diye çizilmiştir. Buna karşılık aynı TRT, ekranlarında, anasına, babasına, amcasına, dayısına dek tüm «sülalesi»yle «hür müteşebbis» Sakıb Sabancı'nın reklâmını yapmaktan çekinmemiştir.

3 — İzlencelere ve yapımcılarına gerekli olanaklar verilmesi istenmişti. TRT, bu konuda «verici» olmayı hiç sevmiyor, sürek-

li «alıcı» oluyor. Öteden beri şaşmadığı geleneğidir; olanak vermez, olanak alır. Hele çağdaş izlencelere, çağdaş yapımcılara olanak vermek şöyle dursun, elinden gelse bu tür izlence ve yapımcıların kokusunu bile bırakmaz çatısı altında.

4 — Yurtdışındaki yurttaşlarımızın da «daha çok okuyanlar» kesimine girebilmeleri için onlara «yazın izlenceleri» sunmak gereğinden sözedilmişti. TRT yöneticileri ve değişmez egemenleri için yurttaşların «okuyanlar» ya da «daha çok okuyanlar» durumuna gelmelerinin bir önemi var mıdır?

5 — Çocuklara yönelik «çocuk yazın izlenceleri» olsun, denmişti. TRT yöneticileri için bunun da önemi olacağını söylemek çok zor. Bu yöneticiler için daha başka önemli şeyler var.

6 — Bir «yazın semineri» TRT'de gerçekleştirilirse yararlı olacağı anlatılmıştı. TRT, böyle şeylerle uğraşmaz!

7 — Stüdyo yetersizliği ve teknik yetersizlikler dile getirilmişti ve bu yetersizliklerin giderilmesi gerektiği anlatılmıştı. TRT'de çalışan yaratıcı elemanlara güçlükler çıkarmak varken, böyle yetersizlikleri gidermekle ne diye uğraşılsın?

8 — TRT'nin «...yazın ve sanat alanlarındaki geniş bir kitle ile iletişimi geliştirmenin önlemlerini arayıp bulmak zorunda ve görevinde» olduğu yazılmıştı. Ne yazılırsa yazılsın ve ne söylenirse söylensin, TRT'nin böyle şeylerle uğraşmaya elverecek zamanı yok. TRT «yazın»ı, Kasaroğlu'nun «telif» edip uyulmasını emreylediği sözlüğünde bile yasaklamıştır. (Bkz. TRT Sözlüğü, EK-2, s. 9.)

B — TRT'nin Başı Çağdaşlığa Karşı:

1 — TRT Genel Müdürü Doğan Kasaroğlu imzasıyla bir genelge yayınlanmıştır. 14.2.1980 gün ve 866 sayılı genelge. Konusu: «TRT yayınlarında kullanılacak dil». Genel Müdür, daha doğrusu «Umum Müdür», TRT yayınlarında dilimizi kurtarmak (!) istemiş ve hemen kolları sıvıyarak büyük bir fedakârlıkla bir SÖZLÜK hazırlamıştır. 866 sayılı genelgeyle işte bu SÖZLÜK'ü göndermiş ilgililere. Titizce uyulmasını emretmiş ve uymayanların haklarından geleceğini bildirmiştir. Sözlük, genelgede, «EK-1», «EK-2» olarak yer almıştır. Adı: («Resmen:») «TRT SÖZLÜĞÜ». «Kasaroğlu Sözlüğü» demek gerekirdi. Ama «Umum Müdür», «fedakârlık» gösterip o adı koymuş

Gerçek adıyla «Kasaroğlu Sözlüğü»nde, Sözlük alanında bir «inkılâp» yapılmış;; kullanılmaları emredilen «kelime»ler yanında, «bazı kelimeler»in kullanılması yasaklanmıştır. Ne var ki

nice devlet büyükleri bu yasağa uymamakta, Kasaroğlu'nun «—kullanılmaz!» dediklerini kullanmaktadırlar. Bir kaç örnek:

«TÜM», Kasaroğlu Sözlüğünde yasakken, Milli Güvenlik Konseyi'nin 1 ve 3 no.lu bildirilerinde yer almıştır.

«Dinsel», Kasaroğlu Sözlüğünde yasakken, Milli Güvenlik Konseyi'nin 6 no.lu Bildirisinde yer almıştır.

Yaşam, koşul, neden, kuşku, zorunlu, saptamak ve önlem sözcükleri, Kasaroğlu Sözlüğünde yasaklandığı halde, Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in 12 Eylül konuşmasında yer almışlardır.

Yaşantı sözcüğü Kasaroğlu Sözlüğünde yasaktır, ama 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı'nın 48. no.lu bildirisinde kullanılmıştır.

Ve daha nice örnekler sıralanabilir.

Anayasa'da yer alan kimi sözcükler bile Kasaroğlu Sözlüğünde yasaklar arasındadır. İstem, kanı, yüküm, zorunluluk... gibi.

Doğan Kasaroğlu diyor ki: «—dil; yaşayan, gelişen bir kültür aracıdır ve TRT'de (TRT'deki «de»nin ayrı yazılması gerekirdi) bu gelişmeyi en iyi biçimde takip etmek ve değerlendirme (değerlendirmek olacak) durumundadır.» (Genelge, s. 4)

Böyle diyor ama «dil»deki «gelişme»yi bakın nasıl «takip» ettiriyor TRT'ye:

Kasaroğlu'nun Sözlüğüne ve buyruğuna göre:

ALGI kesin kullanılmıyacak, yerine «idrak», anlama, anlayış, «feraset» kullanılacak.

ALGILAMAK kullanılmıyacak, yerine «idrak etmek»... kullanılacak.

ANI kullanılmıyacak, yerine «hatıra», «hatırlanan şey» kullanılacak.

ANIMSAMAK, AYMAZLIK, BAĞIM, BAĞINTI, BAŞYAPIT, BİREYSEL, ÇAĞRI, ÇAĞRILIK, DEĞİN, DENEK, DİNLENCE, DİNSEL, DİRİM, DİZE, DOĞALLIK, DOĞA ÖTESİ, DÜRTÜ, DÜŞÜN, DÜZ YAZI, EREK, EŞGÜDÜM, ETKİLEMEK, EVRE, GİZEM, GEREKSİNME, GEREKSİNİM, GÖNENÇ, GÖRSEL, GÜDÜ, GÜLDÜRMEN, GÜNCE, İKİRCİM, İKİRCİMLİ, İKİRCİKLİ, İNANCA, İNDİRGEME, İRDELEMEK, İSTENÇ, İSTEM, İSTER, KANI, KANITLAMAK, KOŞUL, KURAM, KUŞKU, NEDENSEL, OLANAK, OLASI, OLASILIK, ONURLU, OZAN, ÖDÜNSÜZ, ÖNERME, ÖNLEM, ÖRGÜTÇÜ, ÖRNEĞİN, RUHSAL, SAPTAMAK, SAVAŞIM... ve daha nice artık herkesin kullandığı, alıştığı sözcükler kullanıl-

mıyacak, yerlerine Osmanlıcaları kullanılacak. İşte Kasaroğlu «dil»deki «gelişme»yi böyle «takip» ediyor ve ettiriyor!

İyi ama neden «—kullanılmıyacak!» diyor Kasaroğlu bu sözcükler için?

Kasaroğlu'na göre: «—bunlar henüz yerleşmemiş kelimelerdir» de ondan;

«Kelime»lerden hangilerin «yerleştikleri»ni ve hangilerin yerleşmediklerini Kasaroğlu nasıl bilmiş? Hangi uzmanlığıyla?

Orası sorulmaz. Kasaroğlu'na hiçbirşey sorulmaz, sorulamaz. O, Kasaroğlu'dur! Asar-keseroğlu gibi «hükümran»dır.

20.11.1980 de TRT Program Koordinasyon Toplantısı yapıldı. Bu toplantıda işin içindekilere, yapımcılara değil, büyüklerin «evet efendimci»lerine yer verildi. Bu toplantıda büyüklerle her zamanki «avene», «kendi çalıp kendi oynar» sözüne uygun bir çalışma yaptılar. İşte bu toplantıda TRT Genel Müdür Yardımcısı Ertan Karasu: «TRT'nin bir dil akademisi olmadığı»nı anlattı! Genel Müdürü'nün ağzıyla konuştu. TRT'de «anlaşılır bir dil»le yayın yapılması gerektiğini «beyan» eyledi.

TRT'nin «bir dil akademisi» olmadığını yineleyip duran bu «zat»lara sormalı: Öyleyse Genel Müdür Kasaroğlu'nun bu sözlüğünü nasıl «izah» edersiniz? Hangi «kelime»lerin kullanılması, hangilerinin kullanılmaması konusundaki karar kimden, hangi «dil akademisi»nden çıkmıştır?

Dil uzmanı Kasaroğlu'nun Sözlüğünden ilginç bir örnek:

Bu sözlüğe göre SORUNSAL sözcüğü kullanılmamalı. Yerine ne mi kullanılmalı? Kasaroğlu Sözlüğüne göre, Sorunsal'ın yerine şu kullanılmalı: Problematik, meseleye ait.

İşte böyle dil uzmanıdır Kasaroğlu. Ve bu yetkiyle der ki: «—Dili arılaştıracağım diye, kelimeyi, cümleye, yani duygu ve düşünceye feda etmemek lazımdır.» «Hazret»in kendisi hiç mi hiç «feda» etmiyor!

2 — Doğan Kasaroğlu yalnızca «dil» konusunda değil; başka konularda da «Tercüman Gazetesi»nin «zihniyeti»yle «irtibatlı» olmuştur.

Ona göre izlenceler «teklif» ettirmiştir, ona göre «programcılar» sahneye çıkarmıştır.

1980 Yapını ve Yayın Talimatı'nda çağdaş olan izlencelerden kimine hiç yayınlanma şansı tanınmamıştır, kiminin yayınıysa başladıktan bir süre sonra sona erdirilmiştir.

TV'DE YAZIN

Ankara Televizyonu'nun hazırladığı yazın izlenceleri (ortalama 15 dakika) :

6 Mart — Necip Fazıl Kısakürek, **20 Mart** — Samet Ağaoğlu, **3 Temmuz** — Reşat Enis, **10 Temmuz** — Tarık Buğra, **21 Ağustos** — Peride Celâl, **28 Ağustos** — Mehmet Kaplan, **4 Eylül** — Cahit Külebi, **11 Eylül** — Sabahattin Kudret Aksal, **18 Eylül** — Nezihe Araz, **15 Eylül** — Zeyyat Selimoğlu, **8 Kasım** — Orhan Veli.

İstanbul Televizyonu'nda Yazın :

Tevfik Fikret (33 dakika), Abdi İpekçi (20 dakika); «Sanat Dünyası» altı kez, pazar günleri (30 dakika).

«YAŞAYAN EDEBİYATÇILAR» DİZİSİNDE HASAN İZZETTİN DİNAMO

«Yaşayan Edebiyatçılar» adını taşıyan, Türk yazar, şairlerini yaşamları ve sanatlarıyla ekrana getiren dizide 6 Aralık 1979 gününü, şair ve romancılarımızdan Hasan İzzettin Dinamo (1909) yer aldı. İçinde bulunduğumuz ayda 70. yaş günü ve 50. sanat yılı kutlanacak olan Dinamo, Televizyon Kültür Yayınları Şubesi'nden Turgut Masatçı'nın hazırladığı bu programda yaşamını ve sanatını anlattı. Dinamo, sanatını oluşturan ögeleri, yaşamından ilginç kesitleri de izleyicilere iletti. Sanatçıyla söyleşiyi Doğan Hızlan yaptı.

1931 yılında Sivas İlköğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra Malatya ve Adıyaman'da iki yıl öğretmenlik yapan Dinamo bu arada girdiği Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'ndeki öğrenimini tamamlayamadan son sınıftan ayrıldı (1935). Sonraları çeviri yapıp özel dersler vererek hayatını kazandı. İlk şiiri 1925 yılında Giresun'da «İzler» Dergisi'nde çıkmıştır.

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU TANITILDI

13 Aralık 1979'da Kerime Şenyücel'in hazırladığı ve «Haberler»den sonra yayına giren programda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yaşam öyküsü konu edildi. Yaşadığı dönemin önemli politik ve sosyal olayları etkisinde oluşan kişiliğini inceleyen yapım Karaosmanoğlu'nu yazar olarak da ele aldı. Yakup Kadri Karaosmanoğlu (1889 1974) Kahire'de doğmuş ve öğrenimini

çeşitli kentlerde sürdürmüştür. İlk yazısı «Resimli Kitap»ta yayınlanan «Nirvana» adlı bir perdelik oyundur (1909). Fecr-i Atî'nin kurucuları arasında bulunan Karaosmanoğlu, milli mücadeleye kadar «Peyam» ve «İkdam» gazetelerinde makale ve hikayeler yazarak yaşamını kalemiyle kazanmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'ya, Mustafa Kemal saflarına geçti. Milletvekilliği ve elçilik görevlerinde de bulunan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, altmış yılı bulan yazarlık hayatında deneme, hikâye, makale, tiyatro, anı, monografi ve roman türlerinde sayısız eserler vermiş, özellikle romancı olarak büyük ün yapmıştır. Ünlü romanı «Yaban», CHP Roman Armağanı'nda ikinci ödülü almıştır. Yakup Kadri Türk romanının gelişmesinde çaba harcayan kalemlerden biri olmuştur.

KİTAPLAR VE DÜŞÜNCELER

Televizyonun ilgi çeken edebiyat programı «Kitaplar ve Düşünceler»de 17 Aralık 1979'da, şiir türünde kitaplar üzerine söyleşi yapıldı. Yöneticiliğini Aziz Nesin'in yaptığı programda Yaşar Miraç'ın 'Trabzonlu Delikanlı' ve Sabahattin Bektaş'ın 'Yer Deli, Gök Deli' adlı şiir kitapları tartışıldı. Programa ozanların yanısıra, Mehmet Doğan da eleştirmen olarak katıldı.

Şiir konusunun daha çekici kıldığı bu program, yararlı ve gerekli bir yapım. Ancak, yapımcının bazı yenilikler getirmesi de şart. Tartışılan kitaplar özellikle yetenekli şairlerden seçilmiş.

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN «YAŞAYAN EDEBİYATÇILAR»DA

26 Aralık 1979'da televizyon Kültür Yayınları Şubesi'nden Turgut Masatçı'nın hazırladığı «Yaşayan Edebiyatçılar» programında Gazeteci Eleştirmen Doğan Hızlan, günümüz edebiyat tarihçilerinden Mustafa Nihat Özön ile bir söyleşi yaptı. 1896 İstanbul doğumlu Mustafa Nihat Özön, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini bitirdikten sonra Ankara Atatürk Lisesi ve İstanbul Kız Öğretmen Okulu'nda öğretmenlik yapmış, otuz yıla yakın edebiyat okuttuğu Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nden 1961'de emekliye ayrılmıştır. Liseler için batı yöntemlerine uygun ilk edebiyat ders kitabını hazırladıktan sonra çalışmalarını edebiyat tarihi araştırmalarında toplayan Özön, özellikle Tanzimat dönemi eserlerinin açıklamalı, yeni baskılarını yayımlamıştır. Romanlar çevirip sözlük de çıkarmış olan yazar, Ankara'da

aylık sanat ve edebiyat dergisi «Kalem»i yönetmiş, 36 sayı çıkan haftalık «Oluş» dergisinin de yazışleri müdürlüğünü yapmıştı. Başlıca eserleri: «Türkçe'de Roman», «Namık Kemal ve İbret Gazetesi», «Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi», «Türkçe Tabirler Sözlüğü», «Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü», «Türk Tiyatrosu Ansiklopedisi» (Baha Dürder'le birlikte)

MEHMET AKİF TV'DE ANILDI

İstiklal Marşının sözlerini yazan şair Mehmet Akif Ersoy ölümünün 43. yıldönümünde özel bir programla anıldı. Kültür yayınları şubesi tarafından hazırlanan programda şairin düşünceleri, sanat kişiliği ve çalışmaları ele alındı.

Yapımın en ilginç yönlerinden biri de şairin fesi çıkartıp, şapka giymek istemediği için Mısır'a gittiği iddialarını çürütmesi ve bu konuya ışık tutmasıydı.

Atatürk'ün Ankara'ya gelişinin 60. yıldönümü nedeni ile hazırlanan programda konu iyi derlenmişti. Atatürk'ün Samsun'dan yola çıkıp Ankaraya gelişini ve Ankaralı seymenler tarafından karşılanışını anlatan yapımcılar Ata'nın izlediği yolu bugünün görüntüleri ile ekrana da yansıttılar.

VEDAT NEDİM TÖR «YAŞAYAN EDEBİYATÇILAR»DA

Televizyon Kültür Yayınlar Şubesi'nden Turgut Masatçı'nın hazırladığı ve Doğan Hızlan tarafından sunulan «Yaşayan Edebiyatçılar» programında (10 Ocak) günümüz yazarlarından Vedat Nedim Tör (doğ. 1897, İstanbul) tanıtıldı. 1916'da Galatasaray Sultanisi'ni bitiren Tör, yüksek öğrenimini Berlin'de yaptı. Iktisat doktoru oldu (1921). Yurda dönüşünde Basın Yayın Genel Müdürlüğü Ankara Radyosu Müdürlüğü (1940 1944) görevinde bulunan Vedat Nedim Tör daha sonra çeşitli bankaların kültür işlerini yürüttü. Halen Yapı ve Kredi Bankası Sanat Müşavirliğini yapıyor. Sanatçı Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir vb. arkadaşlarıyla «Kadro» (34 sayı, 1932 - 34), sonra da «Hep Bu Topraktan» (dört ayda bir 6 sayı 1943 45) dergilerini çıkarmıştır. Makale ve fıkra yazarlığı yanı sıra romanı (Resim Öğretmeni 1943) ve sahne oyunları ile tanınır: «İşsizler» «Üç Kişi Arasında», «Fevkalâsriler», «Kör», «Hayvan Fikri Yedi», «Köksüzler», «İmralı'nın İnsanları», «Değişen Adam», «Sanatkâr Aşkı», «Hep ve Hiç», «Siyah Beyaz», «Aşağıdan Yu-

karı», «Sahte Kahramanlar». Vedat Nedim Tör anılarını «Yıllar Böyle Geçti» (1976) adlı kitabında derledi.

SUUT KEMAL YETKİN «YAŞAYAN EDEBİYATÇILAR»DA

Televizyon Kültür Yayınları Şubesi'nden Turgut Masatçı'nın hazırladığı dizinin 24 Ocak günü yayınlanan bölümünde Eleştirmen Doğan Hızlan günümüz deneme yazarlarından Suut Kemal Yetkin ile söyleşi yaptı. Yüksek öğrenimini Fransa'da yapan Suut Kemal Yetkin 1933 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Estetik ve Sanat Tarihi Doçenti oldu. Daha sonra çeşitli öğretim kurumlarında profesörlük görevi yapan ve bir ara Urfa Milletvekili de seçilen Yetkin, 1964 başlarında konuk profesör olarak Amerika'ya gitti. Önceleri Suut Saffet imzasıyla şiir ve mensur şiir yazan, ilk şiiri Yarın Dergisi'nde (1921) ilk düz yazısı da bir iki yıl sonra Servet-i Fünun'da çıkan Suut Kemal Yetkin'in 1923'te «Şi'r-i Leyal» adıyla bir de şiir kitabı yayınlandı.

Paris dönüşü estetik, sanat ve felsefe, resim, İslâm sanatları konularındaki eserleri yanı sıra 1940 dan bu yana deneme yazarlığı ile de anılan Yetkin, edebiyatın türlü konularına ilişkin özlü düşüncelerini denemelerinde anlatmıştır. Suut Kemal Yetkin'in önemli eserleri arasında «Şiir Üzerine Düşünceler» (1969), «İslâm Mimarisi» (1954), «Türk Mimarisi» (1970), «Estetik» ve «Estetik Doktrinleri» (1972) bulunmaktadır.

CEVDET KUDRET «YAŞAYAN EDEBİYATÇILAR»DA

Televizyon Kültür Yayınları Şubesinden Turgut Masatçı'nın hazırladığı programda Eleştirmen Doğan Hızlan 7 Şubat'ta günümüz şair, yazar, incelemeci ve edebiyat tarihçilerinden Cevdet Kudret (doğ. 1907, İstanbul) ile söyleşi yaptı. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini 1933 yılında bitiren Kudret, Kayseri ve Ankara Atatürk Liselerinde, Ankara Devlet Konservatuvarında edebiyat öğretmenliği, İstanbul, Ankara'da avukatlık yaptı, Türk Dil Kurumunda çalıştı, redaktörlük etti. Meşale Dergisinde (1928) toplanan Yedi Meşale şairlerinden biri olan Cevdet Kudret'in sanat yaşamı Servet-i Fünun Dergisinde başlamıştır. 1952' den başlayarak önce değişik imzalarla sonra kendi adıyla edebiyat tarihimizin ünlü isimleri, eserleri üzerine tanıtma ve el ki-

tapları, okul ders kitapları (bu lise kitapları Abdurrahman Nisari adıyladır) yayımlanan Cevdet Kudret'in «Tersine Akan Nehir», «Rüya İçinde Rüya», «Kurtlar», «Danyal ve Sara» (piyes), «Havada Bulut Yok», «Sınıf Arkadaşları» (roman), «Dilleri Var Bizim Dile Benzemez» (dil üzerine deneme ve tartışmalar) «Karagöz», «Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman» adlı yapıtları bulunmaktadır. «Ortaoyunu» Türk Dil Kurumu 1974 Bilim Ödülünü kazanmıştır.

REŞAT ENİS
«YAŞAYAN EDEBİYATÇILAR»DA

İstanbul doğumlu günümüz romancılarından Reşat Enis 3 Temmuz'da «Yaşayan Edebiyatçılar»da konuk olarak yer aldı. 1928'de İstanbul Erkek Lisesi'ni bitiren Reşat Enis bir süre Yüksek Ticaret Okulu'nda okudu, gazetelerde muhabirlik, fıkra yazarlığı, yazılışleri müdürlüğü yaptı. Reşat Enis ilk kitabını 1930 yılında çıkardı: «Kılıcımı Sürüyorum.» Bu öykü kitabından sonraki tüm yapıtları roman türündedir: «Kanun Namına» (1932), «Gong Vurdu», «Gece Konuştu» (1935), «Afrodit Buhurdanında Bir Kadın» (1939), «Toprak Kokusu» (1944, İkinci baskısı Kara Toprak adıyla 1969), «Ekmek Kavgamız» (1947), «Ağlama Duvarı» (1949), «Yol Geçen Han» (1952), «Despot» (1957), «Sarı İt» (1968).

PERİDE CELÂL
«YAŞAYAN EDEBİYATÇILAR»DA

23 Ağustos'taki programda Doğan Hızlan, Peride Celâl ile yaşamı, roman ve hikâye anlayışı üzerine bir söyleşi yaptı. 1915 doğumlu Peride Celâl, İstanbul'da bir Fransız lisesinde okudu, birkaç yerde çalıştıktan sonra İsviçre'ye gitti. Bern Basın Ataşeliğinde sekreterlik yaptı, dönüşünde Basın Yayın Kurumu ve Yeni İstanbul gazetelerinde görev aldı. «Ak Kız» adlı ilk hikâyesi Yedigün dergisinde çıktı, bunu Son Posta, Cumhuriyet, Tan, Milliyet gazetelerinde hikâyeler, röportaj ve romanları izledi Peride Celâl'in «Sönen Alev», «Yaz Yağmuru», «Ana Kız», «Kızıl Vazo», «Ben Vurmadım», «Atmaca», «Aşkın Doğuşu», «Yıldıztepe», «Dar Yol», «Üç Kadının Romanı», «Kırkıncı Oda», «Gecenin Ucundaki Işık», «Güz Şarkısı», «Evli Bir Kadının Günlüğünden» ve «Üç Yirmidört Saat» adlı romanlarından sonuncusu Sedat Simavi Vakfı'nın 1977 Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

«TEVFİK FİKRET» TV'DE

19 Ağustos gecesi beyaz camda izlediğimiz «Tevfik Fikret» programı, yaz sezonu boyunca yayınlanan programların en iyilerinden biriydi. Metin yazarlığını ve sunuculuğunu Atilla Özkırımlı'nın yaptığı, İstanbul Televizyonu'ndan Emel Uygur"un yönettiği program gerçekten dönemine büyük katkıları olan Tevfik Fikret'e layık bir yapım olarak karşımıza çıktı.

Tevfik Fikret'in kişiliğini, özgürlük kıvılcımları taşıyan düşüncelerini, oldukça iyi seçilmiş ve derlenmiş şiirleri, görüntüleriyle sundu program bize... Ancak, «Tarih-i Kadim» gibi az rastlanır doğru bir tarih anlayışının ürünü olan şiirinin yalnızca adının anılıp metninin okunmaması büyük eksiklikti. Seçilen diğer şiirleri şairin paylaşma, özgürlük, isyan duyguları ve coşkularını en iyi şekilde dile getiren özlü şiirlerdi.

Eksikliklerine karşın, böylesi güzel bir programı gerçekleştiren yapımcıları kutlamak gerekir.

(Demokrat — 24 Ağustos)

ORHAN VELİ KANIK ÖZEL PROGRAMI

TRT II'de 15 Kasım'da yayınlanan bu programı İstanbul Radyosu Kültür Şubesi yapımcılarından Güneş Buharalı hazırladı.

36 yıl gibi kısa bir süre yaşayan yeni Türk şiirinin öncülerinden olan Orhan Veli'nin ölümü nedeni ile hazırlanan programda Orhan Veli iki kişiyle, Şair Ahmet Oktay ve eleştirmen yazar Vedat Günyol'un değerlendirmeleriyle anıldı.

1980 YILINDA ROMAN VE ÖYKÜ

Konur ERTOP

1980 yılında Türkiye'de roman ve öykü dalları; son iki yıl içinde 5.241 insanını silahlı yıldırı olaylarında yitiren, bu olaylarda 14.152 yaralı veren, ekonomisi sürekli enflasyon baskısı altında kalan, haksız kazançların alabildiğine büyüdüğü, çalışan sınıfların geçim güçlüğü çıkmazında bocaladığı, halkıyla aydınları arasında anlaşma kopuklukları görülen, aydınları yönetim organının baskısı altında tutulan, bozuk ekonomisi yüzünden yanlış bir kentleşmenin sorunlarıyla karşı karşıya bulunan, yanlış eğitim yüzünden yaşamla ilişkileri ve ruhsal yapıları sağlıksız insanların çoğaldığı, toplumsal sınıflar arasında olduğu gibi kadınlarıyla erkekleri arasındaki ilişkileri de yoluna koyamamış... bir ülkenin gerçeklerini dile getirdi. İnsanımızın, toplumumuzun sorunları olanca canlılığıyla yapıtlara yansıdı. Romancılarımız, öykücülerimiz güncel sorunlarımızı, onların temellerini oluşturan olaylarla birlikte ele alıp işlediler. Yılın ikinci yarısının ortasında Silahlı Kuvvetlerin giriştiği harekât bile anlatı sanatımıza konu edinildi, değerlendirilip yorumlandı.

Yılın anlatı türündeki ürünleri ülkemizin gerçeklerini türlü yönleriyle ortaya koydu. Yazarların deyiş özellikleri, sanata bakış yolları arasındaki ayrılıklar ortak sorunları konuları, birbirleriyle bütünleşecek biçimde ele almalarına engel olmadı. Hepsi birleşerek 1980 Türkiyesini sanat yoluyla yansıtan bir ayna oluşturdular.

Bu aynaya yansıyan görüntüleri, yazarların sanat becerilerini de değerlendirerek ortaya koymaya çalışalım.

Yapıtlar 1980, kâğıt ve basım giderlerinin olağanüstü yükseliş gösterdiği bir yıl oldu. Kitap fiyatlarının artışı kadar kağıt kıtlığı da büyük oylumlu yapıtların basılmasını ve geniş kütlelere ulaşmasını engelledi. Bu güç koşullar içinde yayın alanına çıkabilen romanlar şunlardı:

Yaz Sonu, Adalet Ağaoğlu; Cehennem Kraliçesi, Selim İleri;

Fena Halde Leman, Atilla İlhan; Danaburnu, Oktay Rifat; Zor Oyunu, Erol Toy; Iğrıp, Erol Toy; Alçaktan Uçan Güvercin, Tarık Dursun K.; Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü, Tarık Dursun K.; Islak Güneş, Ayla Kutlu, Elifin Öyküsü, Erhan Bener; Gece Gelen Eski Dost, Afşar Timuçin; Halkalı Köle, Bekir Yıldız; Fareyi Öldürmek, İrfan Yalçın; Bedoş, Kemal Bilbaşar; Politikada Bir Sarı Çizmeli, Recep Bilginer; Çocukluğun Soğuk Geceleri, Tezer Özlü Kıral.

Şu romanlar yılın son günlerinde yayımlandığı için yazımızın kapsamı dışında kaldı: Kimsecik 1, Yaşar Kemal; Bir Akşam Alacası, Selim İleri; Geç Başlayan Yargılama, Sulhi Dölek.

Yılın başlıca öykü kitapları şunlardı: Aşk ve Poster, Demir Özlü; Bir Denizin Eteklerinde, Selim İleri; Göçmüş Kediler Bahçesi, Bilge Karasu; Yazmak Eylemi, Ferit Edgü; Bingöl Hikayeleri, Ahmet Say; Yokuşu Tırmanır Hayat, Işıl Özgentürk; Soyunanlar, Zeyyat Selimoğlu; Sokak Lambaları, Ayhan Bozfırat, Süpürgeli Bakan, Mehmet Yıldız.

Zaman : Ülkemizin ve insanımızın sorunları günümüze doğru daha geniş ayrıntılarıyla ele alınmaktaydı. Ancak kimi yapıtlarda geçmişe ait zaman dilimleri konu edinilmekte, kimi romanlarda da günümüz olayları geçmişe doğru uzanan temelleriyle birlikte yansıtılmaktaydı. Bedoş'un ilk sayfalarında II. Meşrutiyetten hemen önceki yılların olayları konu edinilmişti. Çanakkale Savaşı yılları, Mütareke dönemi, Lozan Barışını izleyen dönem zamanı belirliyordu. Halkalı Köle'de Kurtuluş savaşı yıllarından (Kaçkaç Zamanı) kısaca söz edilmişti. Fena Halde Leman'da kahramanın yaşamı II. Dünya savaşı yıllarındaki olaylarla yakın ilişkideydi. Zor Oyunu'nda Atatürk'ün ölüm yılından başlayan olaylar, 12 Eylül'de Ordunun yönetime el koyuşuna değin geliyordu. Kayabaşı uygarlığının yükselişi ve birdenbire çöküşü'nde 2006 yılının, olaylarından söz ediliyordu. Bu çerçeve içinde olayların yoğunlaştığı asıl dönemse «cinayetlerin önüne geçilmez bir akış gösterdiği (Cehennem Kraliçesi), (silahlı saldırıya uğrama korkusu»nun aydınları sardığı (Halkalı Köle), «karanlık bir dönem»di (Yaz Sonu).

Çevre : Köy çevresi uzunca bir süredir ikinci plana inmiştir. 1980'in romanlarından Elifin Öyküsü'nün bir bölümü Sivas'ın Karayazı köyünde geçmektedir. Alçaktan Uçan Güvercin'de Eğridir'in Haydarbey köyü söz konusu olmaktadır, ancak ana konu ilçede geçmektedir. Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü'nde sözü edilen yer de, nerede olduğunu bilme-

diğimiz bir köydür. Fareyi Öldürmek, taşrada bir deniz kentinde, «maden ocağı» bulunduğuna göre belki Zonguldak'ta geçmektedir. Politikada Bir Sarıçizmeli'de anlatılan «Aslıyok ülkesi»dir. Bedoş, Fatih'te Sarıgüzel'de ve «Hayriye karakolu'ndan Küçükmustafapaşa'ya inen yokuşun başındaki» evleri çevreleyen eski İstanbul mahallelerini canlandırmaktadır. Sahaflardaki arzuhalciler, Laleli'deki bakıcı, Naşit'in tiyatrosu, Çelebisultanahmet İnas Okulu, Darülmuallimat kentin yakın geçmişine ait özellikleri dile getirmektedir. Danaburnu'nda, Cehennem Kraliçesi'nde İstanbul'un kaymaşası, çalkantıları yansıtılmaktadır. Çocukluğun Soğuk Geceleri'nde kentin ortahalli ailelerini barındıran kesimi ile «büyük, görkemli apartmanların» bulunduğu semtleri arasındaki çelişkiler vurgulanmaktadır. «Hiçbir yerli öğe taşımayan», «Orta Avrupa kentlerinin eski, karanlık sokaklarını andıran» İstanbul semtleri bu romanda yabancı okulların verdiği yanlış eğitimin açmazlara sürüklediği genç insanları çevrelemektedir. Fena Halde Leman'da İzmir'e ve Paris'e ilişkin betimlemeler geniş yer tutmaktadır. Islak Güneş İskenderun'un yoksul bir mahallesini anlatmaktadır. Iğrıp'ta Marmara Adası konu edinilmiştir.

Cehennem Kraliçesi'nde İstanbul'un varlıklı bir semti anlatılırken «Bir zamanlar burada yükselen ticaret burjuvazisiyle düşkün Abdülhamit paşaları oturmuşlardı. Şimdi de onların çocukları. Değişen bir şey yok.» denmektedir. Değişen şey çıkarcılığın, fırsatçılığın alabildiğine büyümesi, orta halli insanları ezmesidir. Gece Gelen Eski Dost'ta Sedat, bir kıyı lokantasında «Eskiden buralara geldiğimizde bize insan gibi davranırlardı.» der. Aysel, «Şimdi adam alacağı paraya bakıyor.» yanıtını verir. «Seni adam değil para diye görüyor.» der. Genç karı koca, «herkese parayla ölçmeyi, parayla ölçülmeyi, parayı amaç, parayı hak saymayı, parayı sevmeyi ve parayla sevilmeyi öğreten» düzeni eleştirirler.

Kentlerde hızlı değişmeler meydana gelmiştir. Islak Güneş'te bir taşra kentinin insanları ekonomik açmazlara ve kültürel yabancılaşmaya sürükleyerek büyüyüşü anlatılır: «Apartmanların alt katlarına süpermarketler açılmıştı. Kadın ve erkek kuvaförleri, çamaşır yıkama fabrikaları, publar, şarküteriler, kokusuz büyük çiçekler satan çiçekçiler, pastahaneler, diskotekler, parfümeri, bicüteri mağazaları ve hotel'ler vardı artık. Oklahama Pazarı, Kilis Pazarı, Washington Pazarı vardı, sokaklarda taxiler dolaşıyordu vızır vızır.»

Köyden kente nüfus akını sürmektedir. Ancak köyle kent arasındaki çelişkiler ortadan kalkmış değildir. Elifin Öyküsü'nde küçük Güler'le, «şehirli ismi var diye» köydeki arkadaşları eğlenmektedir. Kentte ise okula giden köylü Elif'in konuşmasıyla eğlenilir. Elif kendi kendine, onlar gibi konuşmak için söz verir!

Köy ve kent dışında asıl geniş yer kaplayan ve Yaz Sonu, Cehennem Kraliçesi, Danaburnu gibi yapıtlara konu olan çevre «tatil köyleri»dir. Bu çevreye ilişkin gözlemler tatile gelenlerin yerli halkla ilişkilerinin yarattığı sorunları sergilemektedir. Cehennem Kraliçesi'nde, «son on onbeş yılın Bodrum'u gözle görülür, elle tutulur biçimde değişime» uğrattığı belirtilmektedir. Büyük kentten gelenler «azgın boğalar gibi» bu küçük kasabaya dolmakta; «mutsuz, baskı altındaki yaşamalarından kurtulmağa» çalışmaktadırlar. Artık bu tatil kasabasında «pek açıksaçık bir bayağılık» görünmektedir. Danaburnu'nda anlatılan «İstanbul'dan beş altı yüz kilometre güneyde, İncirlik denen yerden beş kilometre içerde deniz kıyısındaki site», «varlıklı kişilerin rahatı için kurulmuştur.» «Bitkileriyle bile bu yörenin içinde değildir.» Yazlıkçılar, paralarıyla çevrenin yaşamı üzerinde baskı kurmuşlardır. Giyim kuşamları, davranışları kendilerine öykünen, yoz bir çevre de oluşturmaktadır. Yaz Sonu, tatile gelenlerin çarşıda yarattıkları ayrıma dikkati çeker. Alanya yakınında bir yerleşme bölgesinde «daha dün dağlardan inmiş, denizle henüz hiç ilgisi olmamış» yerli halkla yazlıkçıların yaşam biçimleri arasındaki ayrımlar üzerinde durur. Cinsel eğitimden geçmemiş, cinsel doygunluğu kendi çevresinde bulamamış sakat delikanlı Seyha'nın boş tatil evinde Play-Boy dergileri, kadın çamaşırlarına karşı, sonunda da Nevin'e karşı davranışı yerlilerle yazlıkçılar arasındaki çelişkilerin dikkate değer bir yanını göstermektedir.

Ekonomik yaşam: Kişiler ve toplumsal çevreler tanıtılırken belirleyici etken olarak ekonomik yaşam ve ekonomi ilişkileri üzerinde geniş biçimde durulmuştur. Düzen, «zenginin daha zengin olmasını» gerektirmektedir (Danaburnu). Yaşamını köyde sürdürenler de, kasabaya kente gidenler de güç koşullar içindedir. Deniz emekçilerinin dünyasında, «bir yandan reisler, öbür yanda üç dizi uskumruya günde on iki saat urgana asılan ırgatlar» yer almaktadır. «Herkes tezgahını zamanında kurmuş»tur; reis'ler istedikleri kadar kredi alabilmekte, Et ve Balık Kurumu'nun artık işletmediği balıkçı tekneleri bütün çırpınmalarına

karşın emekçilere kiralanmamaktadır; mermer ocaklarında çalışan işçiler yaşam güvencesinden yoksundur (Iğrıp).

Fena Halde Leman'da konu edinilen Korkut Holding, «eski bir İzmir ailesinin eşraflıktan tüccarlığa, tüccarlıktan sanayiciliğe» yükselişinin sonucudur. Ailenin bir kuşak öncesindeki defterdar mason Racı Bey, Kurtuluş Savaşında Atina'dan gelen yüksek komiser Stergiadis'le çıkar ilişkileri kurmuş, kurtuluştan sonra bırakılan azınlık mallarından haksız kazanç sağlamıştır. Oğlu DP İzmir milletvekili Ekrem Korkut'un özel sektöre geniş olanaklar bağışlayan iktidardan yararlanarak başlattığı girişimleri Fransız asıllı eşi Leman (Jeanne Courtine) sürdürmüştür. Holding, Fransız Nattier traktörlerinin en büyük hissedarıdır; Urla'da Fransızlarla ortak bir tatil köyü kurma girişiminde bulunmuştur... Sanayiciler kendi çıkarlarını koruyacak, devletle ilişkilerini düzenleyecek örgütler kurarlar. İşçi haklarını koruyacak sendikaların fabrikalara girmesini önlemeye çalışırlar (Alçaktan Uçan Güvercin).

İş olanakları sınırlı kırsal kesimden büyük kentlere olduğu gibi yurtdışına da işçi göçü yapılmaktadır. Halkalı Köle'nin kahramanı eşiyle birlikte Almanya'ya gitmiş; karı-kocanın çalışması varlıklı olarak yurda dönmelerini sağlamıştır. Danaburnu'nda Ali Usta, «Almanya'ya kapağı atmayı» tasarlamaktadır. Ancak Çocukluğun Soğuk Geceleri yazarına göre yurt dışındaki insanlarımız «belli bir baskı ve korkuyla kişiliğini giderek yitirmeye mahkum»dur. Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü'nde «yarı Alaman, yarı Türk» yeni bir kuşağın oluştuğu vurgulanır. Dünya ekonomisini yöneten çokuluslu şirketlerin yönlendirmesiyle 1985'te yurda kesin dönüş gerçekleşir. Küçücük Kayabaşı'na geri dönenler çevreleriyle yeniden bütünleşemezler.

Halk ve aydınlar: Halk yoksunluklar içinde fakat özverilidir. Ezilen, sömürülen, çaresiz insanların içinde bile direnme gücü, umut yaşamaktadır. Bedoş'ta eski İstanbul'un yoksul mahalleleri, Islak Güneş'te İskenderun, Elifin Öyküsü'nde Karayazı köyü sağduyulu halk insanlarını barındırır. Bu sonuncu köyün Alevi halkı, halkı bölen bir sorunu gündeme getirir. «Alevileri gâvurdan beter, Komonistlerden kötü» sayan anlayış, halkın dışından kaynaklanmaktadır. Danaburnunun kahramanı da Rumlarla doğan anlaşmazlıklar için «Aramızı bozuyor pezevenkler, traktörün lastiğini altı yüzden altı bine çıkaranlar.» demektedir. Iğrıp'ın kahramanı Gavur Osman bir Rum kızı olan Efsuni'den doğmuş-

tur. Kurtuluş Savaşında yerli halkla Rumların birbirine düşürülmesi, halkın sağduyusunu ortadan kaldırmamıştır. Deli Keşiş Yovan bu romanda «Kimimiz müslüman doğduk kimimiz Hıristiyan. Kimimiz din değiştirdik, kimimiz aslımızı unuttuk. Yine de kardeş kaldık.» der. Islak Güneşin İskenderunlu kahramanları da din ayrımı gözetmeden kaynaşmış bir biçimde yaşarlar: «Şaşırtıcıydı sokaktaki dinsel inançlar. Madam Mariya da, Sara da, her Ramazan oruç tutar, zorunlu olarak yedikleri günleri de Bayramın hemen ardından tamamlarlardı.

Biz de yortularda, bazan da pazar günleri kilisedeki ayinlere giderdik. Paskalyalarda Madam Mariya, tüm çocukların adları yazılı çörekler yapardı.

Aydınlar kimi yerlerde ülkücü, özverili eylemciler olarak canlandırılmıştır. Alçaktan Uçan Güvercin'de kaçırılıp kirletilen bir kızın haklarını sermayeye ve politik çevrelere karşı savaşım vererek korumaya çalışan savcı, olumlu tiplerden biridir. Ancak sık sık karşımıza «küçük burjuva, bencil, kendini beğenmiş aydınlar topluluğu»nun (Cehennem Kraliçesi) üyeleri çıkar. Onlar «yeryüzünün en ikiyüzlü kalabalığı»nı oluştururlar. «Küçük çıkarları uğruna herşeyi yapabilirler». Iğrıp'ta aydınların halktan kopmuşluğu üzerinde durulur. İstanbul'da okuyan oğlunu görmeye giden balıkçı Gavur Osman, «Biz okumuşu yabancılarız... Oysa şuraya bak... Yarın her biri yargıç, doktor, memur, bucak müdürü olacak bu gençlerin. Diplomalarını aldılar mı, üst katın insanları olacaklar. Buyuracaklar... Ve belki biz yine yabancılaşıp korkacağız.» diye düşünür. «Okumuş insan bize yukardan bakar» der. Çocukluğun soğuk gecelerinde Cumhuriyet rejiminin yetiştirdiği aydın tipi eleştirilir. Danaburnu'nda köylüleri görünce «Batı romanlarındaki köylü tiplerini düşünür»; o kitaplardan gelen yargılara dayanır. Zaman zaman karşımıza aydın-sanatçı tipleri çıkar. Çocukluğun Soğuk Geceleri'nin kahramanı, bir yazar olan ağabeyini, bir tiyatro adamı olan ağabeyini bunalımları, «musallat fikir»leriyle tanıtır. Gece Gelen Eski Dost'ta «Manda gibi bir eleştirmeci», «Kendini ,başkalarını ve herşeyi çok iyi bildiğini sanan son derece cahil» bir kadın yazardan söz edilir. Romanın kahramanlarından biri, «birbirini tutan edebiyatçı sürüsü»nün üyelerindendir. Kendini serüvenci sanmaktadır. «Sapır sapır dökülen bir alkolik» olur ve tükenir.

Aile: Ailenin sorunları, aile üyelerinin ilişkileri geniş biçimde işlenen temalardandır.

Halkalı Köle'de, «Bir çatı altında yaşayan ama kokusunun

sızmaması için, kurşun tabutlarda saklanan cesetler gibi, her ailenin birbirinden sakladığı acılar, yalanlar, gözyaşları, iğneleyici sözler de vardı.» denmektedir. Bu sorunlardan türlü bunalımlar, çatışmalar doğmaktadır. Evliliğin yanlış temellenmesidir bunların kaynağı: «Neden dost olmadan, erkek-kadın, karı-koca olmağa çabalıyoruz?», «Karı koca olamadık. Gerçek dost da olamadık.» (Çocukluğun Soğuk Geceleri). Cehennem Kraliçesi'nde, «Bütün evliliklerde az çok mutsuzluk vardı... Mutlu ilişkiler, mutlu evlilikler geçen yüzyılın romanlarında, kötü radyo oyunlarında yaşanıyordu bir tek.» denmektedir. Birbirlerine bağlananlar, zamanla «birer yabancı olduklarını» kavrarlar. «Düşmanca» davranmalar başgösterir. Cinsel kopuş bunun önemli nedenlerinden biridir. Yaz Sonu'nun kahramanı kadınla kocası arasında bu neden, ayrılmaya yol açmıştır: «Kocanın» erkekliğine duyduğu güvensizlik», karısını «inciten, geren, hatta öfkelendiren» bir olgudur. Kırkına gelmeden beliren bu «nedeni seçilmez cinsel tutukluğu» erkek, «herşeyin merkezi» yapmıştır. «Aralarındaki cinsel sarsıntıyı örtmeye savaşan» yetişkin bir oğulları da olduğu halde, ayrılırlar. Birçok ailede sürekli anlaşmazlıklar, kavgalar görülür: :«Annemle babam kedi köpek gibiydiler. Hırlaşmadan duramazlardı bi saniye. Ne yapar yapar, yaratırlardı kavgayı.» «Babamla annem arasında hiçbir sıcaklık, hiçbir sevgi yok gibi. Annem onu erkek olarak hiç sevmediğini her davranışıyla belli ediyor.» Anlaşmazlıklar çok şiddetli kavgalara, dövüşmelere yol açar. Halkalı Köle'nin kahramanı karısını sık sık dövmekte, eşinden karşılık vermemesini, sinmesini istemektedir. Bu sözde aydın olan, yapıtlar kaleme alan, dünya sorunları üzerinde sözümona düşünce yürüten kahraman, «Gülhane Parkındaki ayılar, seyircilerin aşırı ilgilerinden ötürü çıldırıyorlarmış...» demekte, kendisinin de karısına gösterdiği ilginin anlaşmazlığa yolaçmış olacağını düşünebilmektedir. Ona göre «evin üreteninin, evin otoritesinin» aile üyelerince yargılanması doğru değildir! Evlilik kurumu «bir düşman»dır. Bozuk düzenin güven ve saygı duyulamayacak kurumlarındandır. Ancak yasalar yüzünden «taraflardan biri istemezse, ayrılmak adeta mümkün değildir.» Evlilik boyunca erkekten vana olan (!), kadına erkeğin soyadını veren, çalışıp çalışmamasını onun onayına bırakan «daha çok söz ve hak sahibi» kılan, «dışardaki ilişkilerde de erkeği kollayan» yasalar, ayrılma söz konusu olunca «inanılmaz bir ikiyüzlülükle» (!) kadının yanına geçmektedir. Yasaların kadın istemedikçe ayrılmayı mümkün kılmaması, Halkalı Köle'nin

kahramanına göre «faşizm»dir! Evlilik kadın için «bir meslek»tir. «Üreten erkek olduğu için ezilen hep odur.» Oysa genel kanı «tepeden tırnağa ikiyüzlü burjuva ahlakı»nın, «özellikle kadınları baskı altında» tuttuğudur (Cehennem Kraliçesi) Bu yüzden «sağlam bir barınak gibi kurulan evlilik»ler (Gece Gelen Eski Dost) seyrektir.

Ailede çocuk da ezilir, baskı altında tutulur, kişiliği yanlış yönlendirilir. Fareyi Öldürmek'teki baba doktor parasını içkiye verdiği için çocuğunun ölümüne neden olur. Kahraman, «babasının kendisine taktığı çelmeyi» sorunlarla dolu bir yetişkinliği sürdürürken de duyar. Islak Güneş'teki çocuk annesiyle babasından, mahallenin öteki insanları gibi «Sait Bey» ve «Nazmiye Hanım» diye söz etmektedir sürekli olarak». Bu durum çocuklarla aile büyükleri arasındaki uzaklığın belirtisidir. Ailede babanın baskısı büyüktür. Fena Halde Leman'ın kahramanı baba ocağında çocukluktan çıktığını gösterememiş, erkek gibi davranmayı becerememiştir: «Evin eşiğinden içeri atladığı dakika koskoca herif çocuk oluyor.» Eğitim düzeninin bozuklukları çocuğun kişiliğini örseleyen başka bir etmendir. «Her ilkokul devrimi gerektirir.» (Cehennem Kraliçesi). Eğitim aksaklıklar, çelişkilerle doludur. Çocukluğun Soğuk Gecelerindeki genç kadın, «Bütün öğrendiklerimi unutmak istiyorum.» der. Yeni öğrenci kuşaklarının da eğitim düzeniyle aynı ilişkileri sürdürdüğünü görünce «Hiçbir yanlış değişmedi.» der. Çocuğu bocalatan, kişiliğini zedeleyen nedenler arasında cinsel eğitimden yoksun bırakılışının önemli bir yeri vardır. Islak Güneş'teki mahallenin çocukları ilk cinsel bilgilerini arkadaşları Ivon'dan alırlar: «Babası sabaha karşı ayıldığında annesine ne yapıyorsa anlatıyordu.» Çocukluğun Soğuk Geceleri ile Elifin Öyküsündeki kız çocuklar kız arkadaşlarıyla cinsel deneylere girişirler. Elifin Öyküsü'nde köyden yetişen, eğitimden yoksun kalan kız çocuğu, büyüdüğünde «Göksel Arsoy gibi kocası olmasını» istemektedir. Bu etkilenmeden genç kızlığında da kurtulamayacaktır.

Bir çocuğun neler duyacağını, nelerden nasıl acılar çekebileceğini onları yetiştirenler kavrayamamaktadır. Çocuklar Islak Güneşteki Sedat gibi «sahici bir anneleriyle babaları» olmasını özlemektedirler. Büyükler onların dünyalarına yabancı kalmaktadır: «Bir köpeğin, bir çocuğun yaşadığı ve öğrendiği tüm bilgilere ve duygulara neler ekleyebileceğini hangi büyük bilebilir?»

Çocuklar yetişkinlerin dünyasına katılınca, kendilerinden öncekilerin yaşamına uymaktadırlar. Onların çektiklerini çekmek-

tedirler. Elifin Öyküsü'ndeki kız çocuğu, «Anam, babama varmış, ne olmuş? Her gün dayak yer, azar işitir. Fatma ablam da o Gazi olacak sümsüğe varmış da başı göğe mi ermiş?» der. Genç kızları bu tür evliliklerden daha kötü yaşamlar da beklemektedir. Islak Güneş'teki Zehra hizmetçi olarak verildiği evdeki doktor tarafından kirletilir. Hamile kalınca eşcinsel ve uyuşturucu madde tutkunu bir sağlık memuruyla evlendirilir. Elifin Öyküsü'nde evlatlık olarak verilen küçük kız, evin oğlunun ve büyükbabanın saldırılarına uğrar. Danaburnu'ndaki Emine babalığı tarafından kirletilir; hapse düşer, sonra da randevuevlerinde çalışır. Alçaktan Uçan Güvercin'deki genç kız, kaçırılıp kirletildikten sonra iki ay kadar elden ele dolaştırılır...

Sağlık sorunları köyde ve kentte insanların yakasını bırakmamaktadır. Elifin Öyküsü'nde, köyde kızamıktan çok bebeler ölür. Halkalı Köle'nin kahramanını anası ahırda doğurmuştur. Kadının bir haftada iki çocuğu birden ölmüştür. Iğrıp'taki Gülizar, zamanında hastaneye götürülemediği için ölür. Danaburnu'ndaki Mehmet de hasta anasını sırtında taşıyıp kasabaya taşır fakat kadın kurtarılamaz. Halkalı Köle'de çağrılan doktor, hastanın ölmüş olduğunu söyler, evdekiler yanıp yakılırken doktor, ücretini almaya çalışır. Ölünün ceplerinden çıkarılan para kendisine verilir. Çocukluğun Soğuk Gecelerinde doktorlar, sağlık görevlileri ruh ve akıl hastalarının cinselliğinden yararlanmağa çalışırlar.

Cinsellik: Kahramanların cinsel ilişkileri, cinsel açmazları romanlarda önemli temalardan birini oluşturmuştur. Yetişme çağında olanların cinselliği adım adım tanıyışı, yetişkinlerin sağlıklı bir cinsel yaşam içindeki ilişkileri ya da türlü cinsel sapmalara yönelişleri romanlarda anlatılmaları zorunlu sayfalar oluşturduğu gibi okuyucuyu heyecanlandırmak, iç gıcıklamak için bu tür bölümlerin abartıldığı da görülmüştür. Cehennem Kraliçesi'nde Belkıs'la Rifat'ın sevişmelerini anlatan bölüm böyle bir konudaki ayrıntılı tanımlamalardan biridir. Ancak bu yapıtta ve öteki romanlarda cinselliği daha değişik yönden ele alan sayfalar da çoğunluktadır. Örneğin Cehennem Kraliçesi'nde «Eski Yunan'da... ideal aşk ancak erkekler arasında yaşanabilirdi...» denmektedir; kahramanlardan Hüseyin (Bülbülün diye anılır) bir eşcinseldir. Elizabeth Rothman eşcinsel bir kadındır. Fena Halde Leman'ın Miss Higgins'i ile Leman arasında böyle bir ilişki yaşanmıştır. Haco Hanım, kocasının ilk eşi Müzeyyen'le ve gelini Leman'la, Leman İclal'le aynı ilişkiyi sürdürür. Bu ro-

manda sapık cinsel yaşamlar akıl almayacak boyutlara ulaşmıştır. Mamma Pellegrini «oğlancı ve «vampir»dir. Georges, Lilianne adıyla kadın kişiliğine bürünmüştür. Victoire ise erkek kimliğiyle sahneye çıkan bir kadındır. Frigide Cecile, ancak başkalarının yanında kendi kendine doyuma ulaşabilmektedir. Georges Leman'a «tersine bir çift olarak» birlikte yaşamayı önermektedir. O, «hissettiği uyarınca kendisini yeniden üretmiş»tir: «Biçimi içeriğine oturuyordu artık, içinde bir tek beni olan tek bir kişilikti.» (!) «Sevmekten çok sevilmekten hoşlanan» Ekrem'in Leman'la evlenirken onda bulmak istediği şey, Lemanın onu memnun etmek için terketmek istediği şeydir: «Üçüncü cinsten olmak!» Annamlı sadist pansiyoncu kadının ve mazohist Paşa Nuri'nin de katılmasıyla cinsel sergilemeler iç gıcıklayıcılığı çözümleyiciliğinden daha baskın çıkan bir tablo oluşturur.

Siyaset: Siyasal çerçeve gerçekte en çok yıldırı olaylarının egemen olduğu son birkaç yılla belirlenmiştir. Geçmiş yılların konu edinilmesinde güncel sorunlara çözümler getirme kaygısı sezilir. Yıldırı olayları türlü görünüşleriyle sergilenmektedir. Yaz Sonu'nda, okurun karşısında yazınsal metni adım adım oluşturan kişi, «Beş yıl öncesi karanlık bir dönemin sonuydu. Ardından daha karanlık bir dönemin geleceğini hiçbirimiz bilmiyorduk. Birtakım umutlar besleniyordu. Kıyımlar duracaktı.» diye konuşur. Oysa kıyımlar durmamış, bir çığ gibi büyümüştür: «Ülkedeki yıllanmış kan ve çürümüş et kokusu gittikçe baskınlaşıyordu.» Gazetelerde «anarşi ve siyasal cinayet haberleri» görünmektedir (Cehennem Kraliçesi). Yaz Sonunda İstanbul'a üniversiteye giden Güney vurularak öldürülür. Danaburnu'nda Yüksek Ticaret öğrencisi, «Okul kapalı. Açılır açılmaz tabancalar patlar, falçatalar, zincirler çalışır, yeniden kapanır. Bir bokun içine düşmüşüz, yüzüyoruz. Kurtuluş nerede, bilen varsa beri gelsin.» diye konuşur. Silahlı yıldırı, günlük yaşamın içine girmiştir: «Her gün topluca öldürülüyor insanlar. Kahveleri, okulları, otobüs duraklarını makineliyle tarıyorlar, bomba atıyorlar kalabalıklara.» Nitekim, Yorgo'yla Recep'in gittiği meyhaneye de «faşistler» saldırır: «Belki on beş, belki yirmi el, üstüste bir makinelinin sesiyle irkildiler. Önce pek anlayamadılar neye uğradıklarını. Ama içerdeki kargaşa, devrilen şişe, kırılan bardak çanak, inilti ve çığlık açıkça gösteriyordu durumu. Ortalık yatışır gibi olunca çekinerek başlarını uzattılar. Yüzler gördüler uzamış, kan çanağı gibi gözler korkuyla büyümüş. Üç ölü vardı pencere önünde.»

Yıldırı, insanlarda saldırıya uğrama korkusu yaratmıştır. Halkalı Kölenin yazar kahramanı, Faşistlerin kıyım listelerine kendisinin de alındığını öğrenmiş, telefonda tehdit edilmiştir. Yalnız başına yaşadığı evinde geceleri korkulu düşler görmekte, sanrılar içinde çırpınmaktadır. Aydınlar üzerinde 12 Mart günlerinin baskılarından kalan acı izlenimler de kendini göstermektedir: «Baskınların, vahşetin korkunç günlerinde çıldıranlar olmuştu, işkenceler, kanlı ihbarlar...» (Cehennem Kraliçesi). Yıldırının yaygınlaşması kanlı baskının kaynağı faşizmle günlük yaşamın türlü alanları arasında bağlar kurulmasına yol açar. Halkalı Köle'nin kahramanı, «Faşistlerin kurşunuyla, evliliğin, özellikle ayrılma girişimlerinde açığa çıkan örtülü faşizmini nasıl ayırmalı birbirinden?» diye sorar. Cehennem Kraliçesi'nde «Herkesin bir gizli yahudisi vardır, bilincaltına itmeye çalıştığı.» denmektedir. Belkis, eşcinsel Bülbülün'ün söylediklerini aklından geçirirken «Bu kadınsız toplum düşüncesinde açıkça bir faşizm yatmıyor mu?» diye düşünür.

Aydınların toplum olaylarını değerlendirip yargılamasında zaman zaman çelişkiler, tutarsızlıklar görülür. Cehennem Kraliçesi'ndeki Marksist bilim adamı Mehmet adım adım eylemin, toplumun ve yaşamın dışına sürüklenir. Halkalı Köle'nin kahramanı oğlunu yargılarken, «Devrimci savaşımında beni izleyeceğine, en aşırısını yeğlemekle, annesinin öcünü benden alacağını sanıp geceleri silah belinde, afişler asmaya çıktı...» demektedir. Oysa Iğrıp'ın balıkçı kahramanı, İstanbul'da hukuk okurken tutuklanan oğlunun sorunlarına sağduyusuyla bütün bütüne sahip çıkmaktadır: «...başıma çörekleniyor buradaki soyguncu takımı. Adını gazetede okuyorlar... Radyo sizden sözetti mi, sesini açıyorlar... Hele o üzülmüş görünme çabasındaki içten sevinçleri yok mu. beni bitiriyor oğlum. Oh olsun der gibi döğünüyorlar. Hani biraz üzgün görünsem, bağrış çağrış ağıta oturacaklar. Üzülmüyorum inadına. Senin kötü bir iş yapmayacağına inandığımdan, punt vermiyorum ellerine.»

Siyasal yaşamın abartılmış bir portresi, gülmece olanaklarından yararlanılarak Politikada Bir Sarıçizmeli'de yansıtılmıştır. Aslıyok ülkesinde, Üsküaçık Köy'den yetişen Sarıçizmeli, para ile milletvekili seçilir. Ülkenin çelişkileri «Hazinesi tam takır kuru bakır, yoksulu çoğunlukta, azınlığı paraları sayıyor şakır şakır.» diye tanımlanmaktadır. «Mecliste temsil edilen partilerin programlarında, bazı ufak tefek farklar olsa da, uygulamada, hepsi aynı havayı çalarlar.» Başkentte politikaya karışan kadın-

lar vardır: «Bunlar kendi adlarına iş çevrirler. Kimi de bazı firmaların, Başşehirde iş takipçisidir. «Nüfuz ticareti almış yürümüştür: «Damat, iyi bir iş kurmuştu. Bir ithalat ve ihracat firması. Önceleri, kurnazlıkla, kayınpederinin ağzından laflar alıyordu, hükümetin ithalat ve ihracat politikası konusunda. Hatta, kararnameleri, daha hazırlanırken, hazırlanırken bir yana daha konu ilk kez konuşulurken öğreniyor, bu da ona öteki ithalat ve ihracatçılar yanında üstünlük sağlıyordu.»

Alçaktan Uçan Güvercin'de, yakın yılların gerçek olayları sergilenerek «Başkentte kurulan mebus pazarı» hatırlatılır. Köyde, kasabada politik yaşamı yönlendiren kişiler tanıtılır. Babası Savaşta İşgalci Almanlarla işbirliği yapmış Yugoslav göçmeni Nuri Genç bunlardan biridir: «Ankara'ya bir telefon, Ankara'dan bir telefon... Bütün Bankalar kapılarını ardına dek açıverirlerdi. Krediyi ona vermeyip kime vereceklerdi ki! Partinin has adamıydı, parti demek o demekti. Koca Ankara'nın temsilcisiydi. Herşey onda başlar onda biterdi. Bir kafası kızsa, şimdi dese: «ey bölgem, ey millet, bu AP'de iş miş yok. Siz beni dinleyin, bundan sonra oylarınızı AP yerine CHP'ye verin!» o saat, beş ilde AP'nin çanına ot tıkanır, ümüğü düğümlenirdi.»

Siyasal yaşamı etkileyen önemli uluslararası ilişkilerden biri olarak ABD ile ilişkilerimizin gelişimi üzerinde türlü yönlerden durulmuştur. Islak Güneş, II. Dünya Savaşını hemen izleyen dönemde dost ABD filosunun İskenderun'a yaptığı ziyaretleri konu edinir. Okula giden çocuklar «dünyanın en büyük gemisiyle» limana gelen Amerikalılar için öğrendiklerini arkadaşlarına tekrarlarlar: «—Biz» diyorlarmış, «biz Türkleri çok seviyoruz. Türkler dünyanın en büyük milleti. Onları tanımak, Ruslara karşı onlara yardım etmek için geliyoruz.» Ancak bu dost gemicilerin liman kentindeki davranışlarını bütün gözler aynı biçimde görmemektedir: «Gün batımıyla kararan sokaklarda, gördükleri genç kızlara sarılıyor, öpmek istiyorlardı. Hatta bazıları bizi bile öpmek istedi. Ağızları tahtakurusu gibi kokuyordu.» Küçük çocukların izlenimiyle ortaya konan karşıt tutum, Zoroyunu'nda siyasal boyutlarıyla konu edinilir. «Savaş yengini Sovyetlerin karşısında tek başına direnen» bir ülkenin sonradan NATO'ya girebilmek gibi bir tutkuya kapılmasına zor kavranacak bir davranış olarak bakılır. Kore Savaşının hemen ertesinde Sorbonne'da ekonomi asistanı Mirielle'in ağzından Türk-ABD ilişkileri, «Kısa zamanda toparlanmazsanız, siz de Alman kapitalistlerinin durumuna düşer, Amerikan şirketlerinin acentesi

olur çıkarsınız...» diye değerlendirilir. Fena Halde Leman'da «halkı elit düşünürlerin, elit düşünürleri ise Amerika'nın yönetmesi» olgusuna dikkat çekilir. Romanın anlatıcısının değerlendirmesine göre, Cuntaları desteklediği için Nixon yönetimi Amerika'da sert eleştiriler almış, bu yüzden Başkan Yardımcısı Atina ve Ankara'ya ziyaretler yapmıştır. Atina'da o sırada «Albaylar Cuntası» egemendir; Türkiye'de de 12 Mart Muhtırası verilmiştir. Agnew'un Atina yolculuğu Albayların baskıyı gevşetmelerini sağlar. Türkiye'de de Çoğunluk partisi güç sınamasından kârlı çıkar.

Ordunun siyasal yaşamla ilişkileri Zor Oyun'un ana konusunu oluşturmaktadır. Yapıtta Atatürk öldüğü zaman Halıcıoğlu'nda Atış Okulunda Öğrenim gören topçu subayları kuşağının o tarihten 12 Eylül'e değin 42 yıl boyunca Türkiye'nin siyasal yaşamı üzerindeki gözlemleri, değerlendirmeleri, siyasetle ilişkileri anlatılmaktadır. Bazılarının adları kısaca anılan fakat kimlikleri çıkarılabilen (Talat, Celil, Sami, Sadi, Alpaslan...), bazılarının soyadları (Aknoz, Tacan, Sunay, Tağmaç, Tural), bazılarının da hem adları hem soyadları (İlhami Barut, Cemal Yıldırım, Faruk Güventürk, Faruk Gürler) verilen kalabalık bir subay kadrosunun siyasal görüşleri, eylemleri dile getirilmektedir. Genç subayların II. Dünya Savaşı içinde Hitler'i ve Alman başarısını yanlış değerlendirdiği bir dönem olursa da olaylar ve deneyler gerçekleri açık olarak görmelerini sağlar. «Devrim bitti» diyen Kel Ali gibi devlet adamlarının etkisi uzun sürmez. «Koşullarla birlikte insan da değişir». Romanın adı belirtilmeyen baş kişisinin Yıldız'da ders verirken Amerikalı gözlemci subayla giriştiği tartışma Ordu-politika ilişkisine açıklık getirmektedir. Kurmay binbaşı askerleri «politikacıların buyruğunda, onların gösterdiği amaçlar doğrultusunda plan yapmaya zorunlu» sayan görüşe şiddetle karşı çıkmaktadır. Kahramanlardan biri, «topçuların her sınıfından birkaç cunta doğduğunu» söylemektedir. Nitekim 1950'lerden itibaren türlü örgütler kurulur, aralarında birleşmeler, çözülmeler olur. Romanın baş kişisine, koruyucusu Reşit Paşa «Aramızda senin gibi zor oyununa koşulacak zabitlerimiz de var.» demiştir. Yaşadığı olaylar, yurtta ve yurtdışında geliştirdiği eğitim ona Türkiyenin ve dünyanın sorunlarını yakından tanıtır. Romancı bu kahramanı aracılığıyla dışa bağımlı olmaktan kurtulan ekonomi, devletçilik karşısında özel girişimin yeri, yerli silah endüstrisi, aydınların tutumu gibi konularda değerlendirmelere girişir. Yapıtın son sayfalarında «bir

iç savaşın bütün boyutlarının sergilendiği bir sırada, «Kurtuluş Savaşının ideolojisi»ne bağlı Silahlı Kuvvetlerin yönetime nasıl el koyduğu anlatılır.

Anlatım: Bir yılın romanlarını en önemli toplumsal çizgileriyle tanıtmaya çalıştıktan sonra anlatım özellikleri üzerinde de kısaca duracağız. Romanlarda yer yer deyiş bozukluklarıyla karşılaşılmaktadır. Zor Oyun'dan aktardığımız şu tür söyleyişlerin benzerleri seyrek olarak öteki yapıtlarda da görülmektedir: «Birden yüreğimi boşlukta bulunca, vızgelenin, zor geldiğini bilemezdim.», «Öğüncüm dopdolu ama sevincim bomboştu.», «Yüreğimde yeni bir filizlenme, belleğimde, taptaze bir çiçeklenmenin rengi ve kokusu açtı.», «Güneş, Haliç üstünde tutuşarak, Rami sırtlarında yatmaya yönelmişti. Altın uçları, ağaçların yeşilinde, iğne oyası işleyerek yanıp sönüyordu.»

Romanların inandırıcı olmasını sağlamak, biçim sorunlarını çözümlemek için sanatçılar kendilerince inandırıcı, etkileyici buldukları türlü yollar kullanmışlardır. Alçaktan Uçan Güvercin, bir gazete haberinden kaynaklanmış gösterilmekte, yer yer mektup, soruşturma belgesi, mahkeme zaptı niteliğinde metinler kullanılmaktadır. Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü'nde bir röportajcının ses alma aracıyla türlü kişilerden derlediği varsayılan metinler yapıtı kurmaktadır. Politikada Bir Sarıçizmelinin yazarı bir tiyatro oyunundan çıktığını ileri sürmektedir. yapıtının. Fareyi Öldürmek de, yakınlarının anlattıklarını sıralayarak tanıtmaktadır kahramanını; «belgesel nitelikte» bir metin oluşturulduğu ileri sürülmektedir. Elifi Öldürmek kahramanın kaleminden çıkmış defterlere dayandığı açıklanan bir metindir. Fena Halde Leman'ın büyük bir bölümü kahramanın yazara gönderdiği açıklanan bir dosyanın metnidir. Yapı bakımından en ilginç çalışma, yazma eyleminin tanıklığına okuru da katan Yaz Sonu'dur.

Bütün bu yapıtların bizi ve bizi çevreleyen dünyayı ustalıklı tanıklıklarla dile getirdiğini belirtmek gerekir. Danaburnu'ndan şu bölüm, bozuk yaşamın, bozuk yaşamın getirdiği kargaşanın kısa fakat anlamlı bir ifadesidir: «Gençler, başörtülü kadınlar, kalantor adamlar geçiyordu sokaktan. Hiç boş kalmazdı bu sokak. Akşam saatlerinde ve öğle üstü yemeğe doğru inceden akan bir dere gibi kalabalığını, caddenin ardı arası kesilmeyen dolmuşları, taksileri, özelleri arasına döker, ana cadde ise kentin göbeği doğrultusunda gürül gürül akardı. Bozuk yaşamın, bozuk düzenin getirdiği kargaşa tersine dönerek yaşamı ve düzeni

büsbütün çorbaya çeviriyordu. Bu çorbanın içindeki insansa gitgide acımasız, gitgide amansız oluyordu. Bıyıklar düşüyor, yüzler kararıyor, bakışlar çivi gibi sivrileşiyordu. En azından muştu, falçata, jilet, ustura bıçak türünden bir kesici, giderek bir tabanca edinmek gerekiyordu elin çakalına yem olmamak için. Recep dükkanın camından kentin sadece küçük bir sokağını ve bu sokaktan geçen insanları seyrederken bile bu boğucu havayı duyabiliyordu.»

Başka bir sokağın, Islak Güneş'te anlatılan yoksul İskenderun mahallesinin insanlarından Nazmiye Hanımın bir komşu evinin dramını anlatırken söylediği sözler ise sevgiyle, hoşgörüyle tüm insanlığa yaklaşan soylu bir anlayışın belirtisidir ve romanımızın insanımıza bakışını da dile getirmektedir:

«Bunlar ne kadar yalnız insanlar Sait. Hangisini alsan yalnız. Kim yönetiyor o evi? Suçlamak kolay bir şey. Suçlamaya kalkışınca hepsini suçlayacak şey bulmak kolay.»

Öykülerde anlatım : Öykülerde de romana konu olan toplum ve insan gerçekleri işlenmiştir. Türün gereği olarak bunlarda durumların saptanmasına, ayrıntıların derinleştirilmesine daha çok dikkat gösterilmiştir. Doğu Anadolu'nun köylerinde yoksunluklar içinde yaşayanların yönetimle ve birbirleriyle ilişkileri, bu insanların zenginliklerle yüklü iç dünyaları (Bingöl Hikayeleri), toplumcu eylemin, yıldırı olaylarının içinde yer alan gençlerin serüvenleri (Yokuşu Tırmanır Hayat), toplumsal çatışma ve cinsel bunalım içindeki aydınların açmazları (Aşk ve Poster), yıldırı olayları (Yazmak Eylemi), Almanya'daki işçilerin yaşamı (Süpürgeli Bakan), büyük çoğunluğun olağan günlük yaşamından türlü saptamalar (Sokak Lambaları, Soyunanlar) öykülerde konu zenginliği yaratmaktadır.

Gözlemler, düz anlatım yolları yanında türlü çağrışımlar, zaman kaydırmaları, bilincaltına yönelişler öykülerin anlatımına hareket kazandırmaktadır. Öykü edebiyatımızda sık kullanılan anlatım yollarından yararlanırken yer yer, oldukça büyük ustalığa ulaşan çalışmalar yapılmıştır: Bingöl Hikayeleri, Yokuşu Tırmanır Hayat...

«Bir toplumsal/siyasal olay üzerine 101 çeşitleme» alt başlığını taşıyan Yazmak Eylemi adlı yapıt, örgüsü ve anlatımı yönünden özellikle dikkat çekicidir. Kitabın yazarı, çalışmasını «öykü» diye nitelendirmiş değildir. Ancak yapıtın niteliği başka bir adla da belirlenmemiştir. Ele alınan konu 1980 şubatında, İstanbul'da silahlı eylemcilerin tüm dükkanları bir gün boyunca

kapalı kalmaya zorlayışlarıdır. Yapıtta türlü toplumsal sınıflardan, yaşamları, ilişkileri, kişilikleri, dünya görüşleri farklı insanların bu olay karşısındaki davranışları yansıtılmaktadır. Yazar çok değişik insanlara ilişkin durumları onların ağzından, onlara ilişkin yorumlamalar ve söyleyişlerle yansıtma yolunu tutmuştur.

Bir Denizin Eteklerinden'de de kitaba adını veren uzun öykü, yazarın kendisiyle özdeşleşen anlatıcıyı ve romanlarındaki kimi kişileri konu edinmektedir. Yapılan saptamalar, ayrıntılarına inilen ve yargılanan davranışlar, kişilikler yazarın dünyasını daha yakından tanıtmakta ve okuru bir yazma sürecinin tanığı yapmaktadır. Bu süreç güncel olaylar ve kültür alanıyla ilgili saptamalarla birleşip başka öykülerde de kendini göstermektedir.

Okuru bir metnin oluşum sürecine tanık kılma, günümüzde oldukça önem kazanmıştır ve ilginç anlatım biçimleri oluşturmaktadır. Göçmüş Kediler Bahçesi'nde de bu noktadan yola çıkan bir anlatım kendini göstermektedir. Yapıtta iç tedirginliğini, çevreye bağdaşmayışı, gerginliği, gizemi, erotizmi ve şiirselliği birleştiren masalsı metinler yer almaktadır. Bunlar yazar-anlatıcının Akdeniz kıyısında Ortaçağdan kalma bir Avrupa kentinde yaşadığı bir serüven içinde birleşmektedir. Bağlayıcı bölümler, metinler için yapılan eklemeler, açıklamalar okuru da kendisine katan düşündürücü bir oyun oluşturmaktadır. Çağımızın karmaşasını, «dünya cehennemini» gözler önüne seren bir oyun!

1980'DE ÖDÜLLER, ARMAĞANLAR, YARIŞMALAR

Yazan ve derleyen

KEMAL ÖZER

DEĞERLENDİRME

Kemal ÖZER

Geçen yılki değerlendirme yazısına başlarken, daha önce yapılan iki önerinin ürün vermekte olduğunu vurgulamaya çalışmıştık. Biri, ödüllerin, özendirme niteliğiyle genç yazarlara yönelmesi, öteki de onurlandırma niteliğiyle belli bir birikime ulaşmış olanları topluca değerlendirmesiydi. Birincisine örnek olarak «Ali Rıza Ertan Ödülleri» ile «Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri»ni, ikincisine örnek olarak da «Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü»nü göstermiştik.

ORTAYA ÇIKAN SAKINCA

Her iki uygulamanın vereceği sonuçları bekler ve tartışırken, birtakım sakıncaların ortaya çıkabileceğini de sözkonusu etmiştik. Nitekim bu sakıncalardan biri, onursal değerlendirmeler için ileri sürdüğümüz «değerlendirmeyi yapan kurumun niteliği» sorunuydu. 1980 içinde, el değiştirmiş bir Kültür Bakanlığı'nın ödülü Necip Fazıl Kısakürek'e vermesiyle sakınca ortaya çıkmış oldu. Sonuçlardan Yaşar Nabi Nayır'a yönelen ilki ne denli yerinde bulundu, yankı uyandırdıysa, ikincisi kamuoyunun dinamik kesiminde o denli tepkiye yol açtı, yadırgandı.

ONURSALLIĞIN YENİDEN YORUMUYLA BAĞINTILI

Yine geçen yılki yazımızda genç yazarlara yönelen ödülleri tartışırken, «Ali Rıza Ertan Ödülleri» üzerinde ayrıca durmuş, koşulların «maddi» karşılık yerine ancak «onursal» karşılığa elverişli olması, alanının geniş tutulması vb yüzünden kimi sakıncaların ortaya çıkabileceğine değinmiştik. Nitekim bu ödüller, daha ilk sonuçlarına ulaşmadan kaldırılmak zorunda kaldı. İler-

de daha geniş değineceğimiz gibi, aslında bu, «Ali Rıza Ertan Ödülleri»nin yapısal eksikliği ya da yanlışlığından kaynaklanmıyordu. «Saygınlık» ve «amatörlük» kavramlarının arasındaki ilişkinin gündeme gelen yorumlanışıyla sıkı sıkıya bağıntılıydı.

Buna karşılık, «Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri», ulaştığı ilk sonuçla, amacına yönelişte olumlu adım atmış görünüyor. Gerek katılan yapıt sayısının çokluğu, gerek sonuçların kamuoyunda olumlanması, değerlendirilen genç yazarların yapıtlarına yayınevlerinin dikkatini çekmesi ödülün geleceğini etkileyecek nitelikte. Bundan sonraki uygulama, ödül amacını ne kadar iyi belirlerse, öteki ödüllerden kendini ayıran, kendi alanını dolduran sonuçlara ne kadar çok ulaşırsa, saygınlığı, dolayısıyla etkinliği o kadar artacak ve başka ödüllerin de kendi durumlarını gözden geçirmelerine yol açacak kuşkusuz.

BİR BAŞKA DEĞERLENDİRME YÖNTEMİ

Özendirme ve onurlandırma konusunu kaparken, bu alanda sözü edilebilecek üçüncü bir uygulamaya değinelim. Yıl içinde «Türk Kütüphaneciler Derneği»nin düzenlediği «Çocukların Seçtiği Kitap» Yarışması, yıllardır bir türlü ön sıraya çıkamayan bir değerlendirme yöntemini gözler önüne serdi. Yeterince üzerinde durulmadı belki, ama kimi alanlarda uygulanırsa etkili sonuçlar vereceğini düşündüğümüz bu yöntem, geriye dönüp şöyle bir anımsarsak, daha çok dergilerde karşımıza çıkar. Nitekim aklımıza ilk gelen, «Dost» dergisinin yıllar önce okurları arasında açtığı soruşturma oluyor. Bugün hâlâ kimi yazarlarımızın yaşamöyküsü satırlarında o soruşturma sonuçlarının yansımakta olduğunu düşünürsek, bu yöntemin, amatörlük-profesyonellik çekişmesi içine girmiş bulunan ödül kurumuna yeni bir seçenek getirebileceği üzerinde durabiliriz.

GENEL GÖRÜNÜME EGEMEN OLAN

Kuşkusuz yılın genel görünümüne ağırlığını koyan etkinlikler salt bunlar değildi. Asıl gündeme gelen, ödülleri kurum olarak ilgilendirecek gelişmeydi. Bu, belki de yıl içinde ödül sayısındaki gözle görülür artışın, yeni kurulan ödüllerde ortaya çıkan özelliklerle sürüp gelmekte olanların yaklaştığı ölü noktanın su yüzüne vurmasından kaynaklanıyordu. Gerçekten de bir kargaşa egemendi genel görünüme. Bir yandan hızlı artış, bir yandan hızlı etkisizleşme.

İlerki sayfalar incelendiğinde görülecektir ki, yıl içinde yapılan değerlendirmeler geçen yıllardaki kadar bile ilgi uyandırmamıştır. Ödül sonuçlarının yankılanmasında bir tırmanış yerine bir yorulma göze çarpmaktadır. Buna karşılık, yeni kurulan ödüllerin sayısındaki artış ve niteliğindeki değişme bir dönemece gelindiğinin belirtisidir.

AMATÖRLÜK-PROFESYONELLİK KARŞITLIĞININ GÖRÜNÜR DURUMA GELMESİ

Bizce bu dönemeç, bir amatörlük-profesyonellik karşıtlığının görünür duruma gelmesinden başka bir şey değildir. Başka bir deyişle, ideolojik nedenlerin hızla görünürlük kazanmasıdır. «Ödüllerin İşlevi Üzerine» yazdığımız bir yazıda daha geniş irdelediğimiz bu konuyu, kısaca şöyle özetleyebiliriz burda:

Amatörlük dediğimiz, bir ödülün, arkasını kurum, dernek ve kuruluşlara dayamadan, dâha çok kişisel ya da ailesel girişimler olarak işlemesi. Bunlar bugüne değin salt onursaldı (Yeditepe Şiir Armağanı, Orhan Kemal Roman Ödülü vb gibi) ya da küçük, simgesel bir ekonomik katkıyla yetiniyorlardı. Profesyonellik dediğimiz ise, ödüllerin bir yatırım alanı durumuna gelmesi, dernekler (Darüşşafaka Cemiyeti, Lions Kulüp vb), kurumlar (Türk Dil Kurumu vb), kuruluşlar ve vakıflar (İş Bankası, Sedat Simavi Vakfı, Türkiye Milli Kültür Vakfı vb) aracılığıyla işletilip denetlenmesi.

İKİSİNİN DE GÜÇLERİ, SİLÂHLARI VAR

İkisinin de kendilerine göre güçleri, silâhları var. Profesyonelliğin ekonomik gücüne karşı, amatörlüğün saygınlık gücü gibi. Amatör ödüller ekonomik alanda atılım göstermeyeceğine göre, ya elindeki «saygınlık» gücünün hakkını verip yaşarlığını sürdürecek, ya da gitgide etkisizleşerek varlığıyla yokluğu ayırt edilmez, katılım sağlamak için sanatçılara çağrı çıkarır duruma gelecek.

Profesyonel ödüllerin ekonomik gücü ise yalnız sanatçıya ödediği parayı altı basamaklı sayılara yükseltmekle kalmıyor, akçalı seçici kurul üyeliğinden geniş kapsamlı duyurma ve tanıtma yollarına kadar «iş»i boyutlandırıyor. Bu arada yoksun göründüğü «saygınlık»ı da «göz kamaştırıcılık»la değiş tokuş etme yolunda ilerliyor.

SAYGINLIK KAVRAMI ÜSTÜNE

Ödülün altı basamaklı paralar kazandırması, büyük reklâmlarla duyurulması, parlak törenlerle verilmesi, kazananı «seçim ve dağıtımdaki ciddiyet»le duygulandırması hep bu göz kamaştırıcılığın belirtileri. Ne var ki göz kamaştırıcılık başka, saygınlık başka. Saygınlık, her şeyin düzen içinde, tıkır tıkır işlemesiyle sağlanabilir mi? Göz kamaştırıcılık satın alınabilir, ama saygınlık için başka şeyler gerekli. Hele İlhan Selçuk'un da belirttiği gibi, «Çok para kazanmanın yollarını bulan ve kara servetler oluşturan kültür düşmanları da kasalarına güvenerek bol paralı ödüller düzenlemeye başladılar»sa..

Sözün burasında soralım: Profesyonellerin yokluğunu çektiği şeyin amatör ödüllerce hakkı veriliyor mu? Bugüne değin amatörce yürütülen, yoklukta varlık durumuna gelen ödüllerin, ideolojik bakımdan kurulu düzene hizmet etmedikleri sürece saygınlığa elverişli bir yapıları vardı. Öyle görünüyor ki, uygulamada bu elverişli yapıyı geliştiremediler, sanatsal bakımdan da, ideolojik bakımdan da bol paralı ödüller karşısında yeğlenir bir değerlendirme geleneği yaratamadılar.

Genel görünüme egemen olan «hızlı artış, hızlı etkisizleşme» dönemeci, ancak bu sorunu çözebilen ödüllerin ayakta kalmasıyla aşılabilir. Bu olmazsa, başka alanlarda olduğu gibi, ödüller alanında da iki lig oluşacak, profesyonellerin her şeyine çok renkli, geniş sayfalar ayrılırken, amatörlerin yankısı ancak bir avuç meraklı arasında konuşulup tartışılacak.

YENİ KURULAN ÖDÜL VE YARIŞMALARIN ANATOMİSİ

Yıla damgasını vuran sayısal tırmanışa bakarsak, toplama eklenen ödüller arasında kişiler adına kurulanlar yine başta. Ömer Faruk Toprak, Behçet Necatigil, Bedrettin Cömert için şiir, Sabahattin Ali için öykü, Nevzat Üstün için hem şiir, hem öykü dallarında ödül kuruldu. Bir de yayıncıların açtıkları yarışmalar var. MAY Yayınevi'yle YAZKO, biri roman dalında, öteki roman, öykü, şiir, inceleme dallarında (hem yaratı, hem çeviri) oldukça geniş ölçekli değerlendirmeler yapacaklarını duyurdular.

Baştan beri önemsediğimiz, savunduğumuz kimi nitelikleri barındırıp barındırmadıklarını bu girişimlerde de aradık. Örneğin amacın belirlenişi bir göstergeydi bizim için. Nevzat Üstün Ödülü'nde amaç, «Üstün'ün anısını yaşatmak, ülkemiz şiir

ve öykücülüğünün toplumcu, gerçekçi çizgide gelişimine katkıda bulunmak», Ömer Faruk Toprak Ödülü'nde «Toprak'ın anısını yaşatmak» ve «İnsanın insanla, doğayla, toplumla ilişkilerini ve insan, doğa, toplum gerçeklerini insancıl bir yaklaşımla, sömürüye karşı çıkarak işleyen, dil özeni ve söyleyiş becerileri taşıyan, tüm bunlarda belirli bir başarı çizgisine erişmiş olan yapıta» verilmek, Bedrettin Cömert Ödülü'nde «İnsan-doğa-toplum gerçekliğini diyalektik temellere dayandırarak, bu temelde emekçi kitlelerin saflarında yer alan, aynı zamanda toplumcu gerçekçi anlamda öz ve biçim birlikteliğini sağlayan» şiirlere verilmek biçiminde belirlenmişti. Necatigil Şiir Ödülü'nde ise ödülü kazanan kitabın «Seçiciler Kurulu'nun kanı ve yargılarıyla yılın EN İYİ ŞİİR KİTABI sayılmaya hak kazanacağı» vurgulanıyordu. Sabahattin Ali Ödülü, «Türk öyküsünün gelişimine katkıda bulunmak, yeni değerlerin belirmesine olanak sağlamak» amacını güdüyordu. Katılacak yapıtlarda «sanat değeri», «Türkçenin çağdaş gelişimine koşut bir dil ve anlatım gücü», «öykücülüğümüzün gelişimine katkı» aranacağını bildiriyordu.

İlk ağızda saptayacağımız şu: İlk üçünün getirdiği ölçütle aynı yapıta üç ödül de verilebilir. Neden mi? İlerici bir yazarın anısına kurulacak bir ödülde amaç olarak düşünülebilecek en «ortalama» ölçüt ancak bu olabilir de ondan. Oysa ödüllerin varlık nedeni, başka ödüllerin değerlendiremediğini değerlendirmek olmalı kanımızca. Uygulama zaten bunun böyle olması gerektiğini gösteriyor. Ortalama ölçütlere göre işleyen ödüllerin gittikçe etkisizleştiğini ortaya koyarak.

YARIŞMALARIN AÇIK VE GİZLİ AMAÇLARI

Yayınevlerinin açtığı yarışmalara gelince, onların amacı bir bakıma çok açık, bir bakıma da oldukça gizli. MAY Yayınevi'nin yarışması yalnızca «toplumcu gerçekçi» diye belirtiyor değerlendireceği romanlarda aranacak niteliği. YAZKO'nunki bu kadar bile belirli değil. «Yazar, çevirmen ve araştırmacılarımızı desteklemek, sanat ve kültürümüze katkıda bulunmak» gibi daha genel ve ortalama. Açık olan amaçları bunlar, ya gizli olanlar diyeceksiniz. Gizli olanı, MAY Yayınevi'nin açtığı Mehmet Ali Yalçın Roman Ödülü yarışmasının özel koşulunda: «Ödül alıp yayınlanmaya hak kazanan yapıtların her türlü yayın ve telif hakkı MAY Yayınların ait olacaktır». Yönetmelikten çıkan anlama göre, yayınevi birinciye 50 bin, ikinciye 30 bin, üçüncüye

20 bin TL ödül verecek, buna karşılık özel koşul gereği «her türlü yayın ve telif hakkı»nı ele geçirecektir. Bugünkü fiyatlara uygun olarak hesaplarsak zaten bir romanın telif hakkı 50 bin TL'den az olamaz. Yayınevi bu parayı ödül olarak veriyorsa telif hakkı nerde? Telif hakkı olarak veriyorsa ödül nerde?

YAZKO Ödülleri'nin gizli amacı da aslında açık. Koşullarda yer alan yedinci madde şöyle diyor: «Yarışmalarda ödül alan yapıtların sahipleri kendiliğinden YAZKO üyesi olacak ve kazandıkları ödüller YAZKO'ya katılma ödentilerinden düşüldükten sonra kendilerine ödenecektir». YAZKO'ya katılma ödentisi bildiğimize göre 80 bin TL. Yaratı ve çeviri sekiz dalda verilecek ödüllerin tutarına bakıyoruz, dördü 80 bin, ikisi 100 bin, ikisi 50 bin. Demek ki kazananlardan dördü hiç ödül alamayacak, ikisi 20'şer bin TL alacak, ikisi ise 30'ar bin TL borçlanacak. YAZKO üyeliği elbet değerli olabilir ve bir yarışmada ödül olarak konabilir. Ama bunu bu biçimde gizlemeye, toplam 620 bin TL ödül veriyormuş gibi ortalığı kızıştırmaya ne gerek var Diyeceksiniz ki yayınevidir, kendi çıkarını ve reklâmını düşünecektir. Diyemeyiz, çünkü YAZKO yayınevi değil kooperatif. Üstelik bir yazarlar ve çevirmenler kooperatifi. Düşünebiliyor musunuz, yazarlar ve çevirmenler başka yazar ve çevirmenlere nasıl ödüller hazırlıyor, ya da hazırlanmasına göz yumuyor?

GENEL GÖRÜNÜMÜ GÖZDEN GEÇİRİRKEN

Genel görünümü gözden geçirirken, kimi ödüllerde araya kesikliğin girdiğini belirtmeliyiz. Siyasal koşulların değişmesi sonucu kimi ödüllerden vazgeçildiğini de. Ankara Belediyesi'nin düzenlediği Başkent Ödülleri gibi.

Türlere göre dağılıma baktığımızda, geçen yılın tiyatro dalındaki çıkışına benzer bir çıkışı bu yıl öyküde görüyoruz. İkisi gülmece alanında olmak üzere yedi değerlendirmeyle öykü türü başı çekiyor.

Yılın ödül başarılısı ise tartışmasız Adalet Ağaoğlu. Dört roman değerlendirmesinden üçünü aldı «Bir Düğün Gecesi» yapıtıyla.

Ödülleri paylaşan öteki sanatçılar arasında ilk kez değerlendirilenler çoğunlukta. Bunların büyük kesimi de gençlerden oluşuyor. Yaşar Miraç, Enis Batur, Ozan Telli, Murathan Mungan, Turgay Fişekçi, Nursel Duruel, Hüseyin Yurttaş gibi.

1 aralık 1980

TARTIŞMALAR VE DEĞİNMELER

ÖDÜLLER

İsmet Zeki EYUBOĞLU

1979 yılında değişik dallarda, ödüller dağıtılmış, kazananların adları yazılmış, fotoğrafları çekilmiş, onlarla yapılan konuşmalar yayımlanmış. «Cumhuriyet»in 6 Ocak 1980, günlü, sayısında ödül kazananlarla yapılan bir konuşma yeraldı. Onlara okudukları, beğendikleri yapıtlarla ilgili düşünceleri sorulmuş Verilen karşılıkları, beğenilen, övülen yapıtların adlarını okuyunca biraz düşündüm. Beğenilen yapıtların şiir, öykü, roman gibi yazın türlerinden oluşu ilgimi çekti. Ödül kazananların çoğu yüksek öğrenim görmüş, yabancı dil bilen kimseler. Buna karşılık içlerinde çağımız bilgi ortamıyla, kültür düzeyiyle ilgili sorunlara değinen, o sorunlarla bağlaşımlı yapıtlardan bir tekini bile okuyan yok. Demek bizde yazın denince yalnız şiir, öykü, roman ile öteki yazın ürünleri anlaşılıyor. Peki felsefe, sanat tarihi, tarih ile öteki kültür varlıklarına değinen araştırmalar, incelemeler neden okunmaz? Neden Türk yazarı böylesine kolay anlaşılan, verimli sorunları içermeyen yapıtları okumaz yıllardır? Neden yazın denince yalnız o alanda kalan ürünler anlaşılır?

Çağımızda yeryüzü yerinden oynuyor, insanlar birbirlerini öldürüyorlar, toplumlar çalkalanıyor, ülkemizi dört yandan yalımlar sarmış, gençler ayrı ayrı örgütler oluşturmuş birbirlerini yoketme yarışında, üretilen tüketilene yetmiyor, gaz yok, mazot yok, ilaç yok ışık yok, yakacak yok, yiyecek az, giyecek yetersiz, dost az, düşman çok. Çağımız kendi kendini yiyor insanlık ölüm dirim savaşında; toplumlar kaynıyor, uygarlık askıda, Amerika çıkar ardında, Rusya yayılma kaygısında, ülkemiz tedirginlik içinde, güvensizlik ortamında. Bütün bu üzücü olaylar, durumlar karşısında daha kötüsü çağın uygarlığı sarsılıyor, geleceğimiz kuşkulu, çözüm bekleyen sorunlar yığınlaşıyor. Bu sorunlarla ilgili binlerce araştırma, inceleme var, kitap var. Çağımızın aydınları kolları sıvamış, insan sorunları üzerinde canını dişine takmış çalışıyor. Eğitim, üretim, tüketim, beslenme, güvenlik sorunları kaygı verici bir düzeyde. Sözün kısası dünya can çekişi yor, bir kurtuluş yolu arıyor, bunalım içinde.

Bütün bu sorunlar, karmaşalar karşısında bizimkiler şiir okuyor, öykü döktürüyor, roman yazıyor. Bunlar çağımızın dışında mı, toplum sorunlarıyla ilgileri, ilişkileri yok mu? Bunlar boşlukta dolaşır, yellerle mi beslenirler? Bu sorunların hangisi

şiirle, öyküyle, romanla çözümlenir? Afganistan'da ilerleyen Rus tankları, en korkunç silahlarla donanmış savaş gemileri şiirle durdurulabilir mi? Yüzbinlerce aç, susuz insan öyküyle doyar mı? Üretim-tüketim dengesizliği, toplum sarsıntıları romanla giderilir mi? Neden çağımıza, insan sorunlarına yabancıdır yazarlarımız, bilinmez.

Uygarlık sayısız damarları, sayısız dokuları olan büyük bir örgüttür, bir bütündür. Bunların birinde gelişme, ötekinde yozlaşma olamaz. Bir ülkede, uygarlık bakımından, bütün kurumlar eşaşamada gelişebilir. Birinde çok ilerde, ötekinde çok geride olmak diye bir durum yoktur. Şöyle bir düşünelim: Çağımızda hangi ülke spor türlerinde çok ileride, bilim alanında, teknik konusunda geridir? Bütün başarılar, ilerlemeler, gelişmeler yanyana, atbaşı yürümüyor mu? Yazın türünde çok ileri de öteki yaratma alanlarında geri bir ulus var mı çağımızda? Descartes'ı, Spinoza'yı, Gassendi'yi, Malebranche'ı, Pascal'ı, Bergson'u okumamış önemli bir Fransız yazarı, ozanı bilir misiniz? Leibnitz'i, Kant'ı, Hegel'i, Nietzsche'yi bilmeyen bir Alman ozanı, yazarı düşünülür mü? Hangi başarılı İngiliz aydını Hobbes'u, David Hume'u, Locke'u, Russell'i tanımaz? Hangi ünlü Avrupa aydını Heidegger'i, Jaspers'i, Husserl'i Hartmann'ı, Darwin'i, Freud'u Jung'u,

Sartre'ı, Marks'ı, Lenin'i, özet olarak bile olsa, okunmamıştır?

Bir de bizim yazarlara gelin, akan sular durur. Bertol Brecht'i dillerine dolayanlar onun neler okuduğunu öğrenmek istemişler mi dersiniz? İşte yazarlarımızın, ozanlarımızın çağımıza yabancı kalışları bundandır. Çağımızda insanın görüş açısı çok mu çok genişlemişken, bizim yazarlarda, ozanlarda düne oranla daha da daralmıştır. Çağdaş aydının evreni alabildiğine engindir, derindir; bizimkilerin sığdır, daracıktır. Çağdaş aydın bütün insanlara, uluslara, evrene bakıyor, bizimkiler de birbirlerine. Telefon konuşmalarıyla varılan anlaşma sonucu verilen ödülleri, en azından on gün önceden öğrenmek güç bir iş değildir, nitekim ben öyle öğrendim kimlerin kuyruktaki sıralarının geldiğini. Ödül verdiği kitabı okumayıp telefonla arkadaşından öğrenen az üye görmedik yazın ortamımızda. Kimine kömür alsın, kimine Beymen'den kışlık bir giysi sağlasın, kimine çok yaşlandı artık, kuyrukta daha beklemesin, kimine kocası arkadaşımızdır, güvenmesin gibi önemli nedenlerle dağıtılmıştır ödüller bizde çokluk.

Neyi gösterir, neyi öğretir bize bu durumlar demeyin. İçinde bulunduğumuz düşünce, sanat ortamı böyledir. Çağımızın kültü-

rüne, uygarlığına kapalıyız, en ileri yaratma alanlarında bile bir tekke geleneğini sürdürmekteyiz Batının yalnız öykü, roman, şiir türünden ürünlerini okumakla kişi ne yazar, ne ozan, ne düşünür olabilir çağımızda. Sanatın başka düşünce ürünlerinden de yararlanması gerekir daha güçlü, daha etkili olabilmesi için. İnsanla ilgili sorunlar toplumların sınırlarını çoktan aşmış günümüzde. İnsan yeryüzü yurttaşı olma yolundadır, ulusal toprak kesimleri yaratıcı başlara dar geliyor artık.

Birtakım sığ başların sandıkları gibi karşıt görüşlü olmak, Lenin'in, Mao'nun izinden yürümek evrene açılmaya büyük bir okuyucu topluluğu oluşturmaya yetmiyor. Sözgelişi Nazım Hikmet'in ünü, onu beğenmeyenlerin ileri sürdükleri gibi, yalnız benimsediği yönetim düzeninden gelmiyor, şiirinin dokusunu kuran insan sorunlarından kaynaklanıyor. Onun gibi daha nice ozanlar vardır, onun beğendiği, özlediği yönetimi seven, neden öylesine geniş bir ilgi toplayamamışlar? Bu sorunun üzerinde durmak, düşünmek gerek. Yazarlarımızın verimli, geleceğe açık olamayışları, insan sorunlarına, toplum gerçeklerine uzak düşüşleri yüzündendir. Sözgelişi Anadolu yaşamıyla, köy insanlarıyla ilgili bir roman, bir öykü yazılırken işlenen konunun, olayların kaynaklarına inilmez, ortaya çıktıkları yöreye gidilip araştırma, inceleme yapılmaz. Daha açığı Anadolu'ya İstanbul'dan, yazarın oturduğu evin penceresinden, yazı masasının üstünden bakılır. Bu bakış biçimi okuyucuyu aldatır, gerçekleri olduklarından başka türlü gösterir. Yazar işleyeceği konuda yeterli olmadığını anlayınca işin kolayına kaçar, en ucuz konu olan «aşk»a yönelir. İşte son yıllarda, özellikle kadın yazarlarımızın, bu konuyu, okuyucuyu tiksindirinceye değin işlemeleri bundandır. Yazar ilgi toplamak için, gerçekçi görünmek için özel yaşamında geçen bir takım sevişme olaylarını sergiler. Bu gerçekçilik değil bir kandırmacadır, konu bunalımının, yetersizliğinin dışa vuruşudur.

Yetersiz yazarın can kurtaran halkası «aşk»tır, kendi özel yaşamıdır. Başka bir can kurtaran halkası daha vardır, ona da «anı» derler, «günce» derler. Eskiden kimi yazarlar, yöneticiler yaşlanmaya başlayınca, bütün ilgilerden uzak kaldığını, kıyıya itildiğini anlayınca, bu eziklikten kurtulmak için işi anı yazarlığına dökerlerdi. Bu anılar arasında çok önemli, aydınlatıcı, yararlı olanları da vardı, tarih bakımından, toplum bilim yönünden. Ancak bizde yazar tarihçi, toplum bilimci olmadığına göre anılarını da o açıdan göremeyiz. Günümüzde birtakım yazarların, birkaç gün önce gördüklerini, duyduklarını yazıya geçirmelerin-

de bir yarar yoktur. Bunlar geleceğin araştırıcıları için de pek ilginç olmasa gerek. Nedeni de, çağımızda, toplumda geçen olayların değişik yayın araçlarıyla korunur duruma getirilmesi, birer «belge» niteliği kazanmasıdır.

Bizim yazar takımı toplumdan, çağımızdan sorumlu olduklarını bilecek aşamada değildir, bencildir, yazarlıkla arkadaşlık ilişkilerinin atbaşı yürümesi gereğine inanmıştır. Bunun en belirgin örneği ödül kurullarının şu «demirbaş» üyeleriyle ödül kazananlarla, sözde sanat konularında, özel konuşmalar düzenleyen aracılardır. Bu yüzden bizde eleştiri ne doğmuş ne de doğacak gibidir. Eleştirinin olmadığı yerde uygarlık da yoktur.

(Aydınlık — 21 Ocak)

SANATÇI VE ÖDÜL

Mehmet SEYDA

Her yıl sanatçılarımıza verilen ödüllerin sayısı kaça çıktı kuzum?

Anımsamaya çalışalım: Yeditepe Şiir Ödülü. Orhan Kemal Roman ödülü. Madaralı Roman ödülü. Sait Faik Hikâye ödülü. Milliyet Yayınları ödülleri (değişik yazı türlerinde). Hürriyet gazetesi ödülleri. Türk Dil Kurumu ödülleri (gene değişik türlerde) - Kültür Bakanlığı ödülleri (büyüklü küçüklü ve değişik türler için-cayılmazsa)- TRT ödülleri (1970'de bir kez uygulandı, sonra cayıldı.) Sabahattin Ali Öykü Ödülü (yeni.)

Unutulan, eksik kalan ödüller varsa lütfen siz tamamlayın. Görülüyor ki, yıl içinde dağıtılan ödül sayısı bir hayli kabarıktır, daha da çoğalacağa benzer. Artık nerdeyse töre durumuna girmiştir: Her ödül dağıtımından sonra, ödül alan sanatçı ile yapıtı üzerinde biraz durulur. Biraz dedim, çünkü çok sürmez bu tartışmalar, değerlendirmeler, eleştiriler. Gözler gelecek yıla çevrilir. Şimdilerde tartışması en çok yapılan ödüllerin Sait Faik Hikaye ödülü ile TDK ödülleri olması, bunlara giderayak Hürriyet gazetesi ödülünün katılması bir bakıma doğal. İlk ikisi eksikleri ve hemen hemen kurumlaşmış olmaları bakımından önemliyse, sonuncusu parasal değeri yönünden önemli. Öbür ödüllerin tümünü -manevi değerleri söz dışı Erbakan Hoca kazansa, acaba çarşıda pazarda kaç file doldurabilir? Kazanan, bir iki dostunu alıp Boğaz'da yemek yemeye kalkışsa, biter gider. Son yıllarda yazarların/sanatçıların ödül kazanmış olup olmamaları sorun durumun getirildi. Asıl bunun üzerinde durmamız gerekiyor.

William Saroyan'ın «İNSANLIK KOMEDİSİ» adlı romanını Ahmet Hisarlı dilimize 1944 yılında çevirmişti. Saroyan bu romanında da, bilerek isteyerek çocuksu bir dil kullanır. Tatlı bir anlatım, kısacası. Yazarlığı ile, yazarlıkla ilgili olarak Saroyan şöyle der:

«Yazdıklarını yayınlayamamış yazarların öyküsü bir türlü bitmez. Çünkü bir türlü yayınlanmaz. Yazdıklarını yayınlayan yazarlar da (neler yazdıklarını) tez unuturlar. Onun için, onların öyküsü de bir türlü bitmez.

«Yazdıklarını yayınlatamamış bir yazar tanıyorsanız, dünyada ondan daha öfkeli, daha övüngen, daha yalnız ve belki daha sevimsiz bir adam olmadığını bilirsiniz.»

Demek, yazarlığın birinci aşamasında ilkin bu sorun var: Yapıtını yayınlatmak - yayınlatamamak. Kim ki kitabını vitrinlerde, şunun bunun elinde görüyor, az buçuk rahata eriyor. Yoksa hali duman. Ondan ters, ondan didişken-geçimsiz, ondan daha «büyük» yazar ve insan az bulunacak dünyada. Gerçekten, kitapsız kalmaya dayanabilmiş kaç sanatçı çıkar içimizden? Belki «Yahya Kemal..» diyeceksiniz. O, bu işin keyfini zevkini, çevresinde toplaşanları ağzının içine baktırtarak sürdürmüş. Ego'sunu yatıştırmış, gördüğü büyük ilgi, «üstatlık payesi» yetmiş ona.

Şimdi gelin bir de öykücü/romancı Burhan Günel'in son çıkan romanı «AKSAYAN»ın başındaki şu satırları okuyalım:

«Artık ödül almalısın, yoksa bundan sonra kitaplarını yayımlayamayız» diyebilen editörlere, altına imza attığı sözleşmeye uymayan, sözünde durmayan, para canlısı yayıncılara söyleyecek sözüm yok. Yetenekleri varsa kendilerinden utanısınlar. Benzer sancıları çeken sanatçılara, yazın adamlarına ve gittikçe zorlaşan yaşam koşulları içinde, kitabımı alabilen, üzerinde düşünen okurlara içtenlikle merhaba! AKSAYAN'ın yayımlanabilmesinde emeği, ilgisi, payı olan herkese teşekkürler merhaba!»

Gördünüz mü işin gelip nereye dayandığını? Haydi çıkın işin içinden. Yeni bir kitabınızın yayınlanabilmesi artık yeni bir koşula bağlı; daha önce ödül almış olmanıza.

Doğrusunu isterseniz, her ödüllendirmenin tam bir «isabet» kaydettiği kanısında değilim. Sanırım, yapıtları değerlendirmek için kendi aralarında tartışan seçiciler kurulu üyeleri de bu kanımı paylaşacaklardır. Her seçişte bin çeşit etken rol oynar, herkes de bilir bunları. Bir yere otursak, içtenlikle konuşsak, ödüle hak kazanmış sayılan sanatçının yanında değerlendirilmemiş nice değerli sanatçının yer aldığını saptayabiliriz. Klikler doğmuş-

tur yazınımızda, yapay kuşak bölünmeleri türemiştir. Kimi zaman o yıl içinde çıkmış yapıtı değil, yazarın «adı» ödüllendirilmiştir.

Gerçek yanı yok mu- yalan mı, yanlış mı bu dediklerim?

Genç bir yazara ödül ne kazandırıyor? Onun belki biraz ünlenmesini sağlıyor. Ama o yazar, ödül kazandıktan sonra, sürekli desteklenmiyorsa, klik adamı, kuşağının benimsenmiş adayı değilse, kısa bir zamanda unutulup gidiyor. Adı, başarısı gürültüye geliyor. Yani, ünlenmek, önde gelmek için yalnız yazarlık yeteneği yetmiyor. İlle de, ne olursa olsun, gönüldeşleri, elinden tutanları olacak birazcık. Olacak ki, ünü çoğalsın, kitapları birkaç baskı görsün. Sonra, belli yayınevlerini gözleyip kollayan kitap tanıtıcılarına ne buyrulur? Piyasada onlar da var, onlar da kendi çaplarında «söz sahibi».

Ödüllendirmelere deminden beri olumsuz gözle baktığımı biliyorum. Sanatçı, seçiciler kurulu üyelerinin kimlerden oluştuğunu bile bile katıldığı bir yarışmaya, bir ödüle, o yarışmayı kazanamadıktan sonra saldırırsa elbette ayıp eder. Susmasını, sonucu sineye çekmesini bilmeli, bu olgunluğu göstermelidir. Öte yandan, şu ya da bu özre sığınmamalı, her seçimden sonra, kurul üyelerinin yazılı raporları yayınlanmalı, açıklık kazanmalıdır. Kulise yer kalmamalıdır seçimlerde. Herkesin ayakları, iyi kötü, suya erer o zaman. Bunlar böyle yapılmadıkça - ki yapılan yerler var, yapılmayan yerler hâlâ var- kazanmayanlar denli kazananlar da rahatsız olacak, dedikodular, ödüllendirmeler üzerindeki olumsuz kuşkulu hava sürüp gidecektir. Bilmem, durum öyleye benzer.

Oysa çözüm yolu ne kadar basit... değil mi?

EDEBİYAT ÖDÜLLERİMİZİN SAYISI ARTIYOR

Ödüllerin yararı üzerine çok konuşulmuştur. En azından edebiyat ödüllerinin, eserleri daha geniş okur kitlesine ulaştırmada büyük yararı olduğu inkâr edilemez.

Edebiyat ödüllerinin işlevi üzerine yapılan tartışmalarda iki görüş çarpışır daima: Ödül bir ustanın emeklerinin değerlendirilmesi olmalıdır, ödül genç bir yazarı yüreklendirmeli, çalışmalarında destekleyici bir anlam taşımalıdır. Bu iki görüşün de ayrı ayrı ödüller açısından değerlendirilmesi gerekir. Gerçekten de kimi ödüller, genç kalemleri yüreklendirmeye yönelik olmalı ama ustaların emekler toplamı da ödüllendirilmelidir.

Ödüller konusunda yapılan başka yorumlar da, «Ödüllerin ayrı bir anlam ve nitelik taşıması» konusunda odaklanmaktadır. Ödüller, adına verilen kişilerin anlayışını yansıtan eserlere verilmeli, böylece onun anlayışındaki, doğrultusundaki bir edebiyat anlayışının, eğiliminin yaşatılması sağlanmalıdır. Sözgelimi bir Sait Faik Ödülü, onun hikaye anlayışını sürdüren yazara, bir Orhan Kemal Roman Armağanı gerçekçi çizgideki bir romana verilmelidir.

Hiç kuşkusuz ödüller arasındaki farkı gözetme açısından üzerinde durulması ve uygulamada kulak ardı edilmemesi gereken uyarılar bunlar.

Ne var ki, bizim ödül konusunda asıl üzerinde durmak istediğimiz nokta bu değil: Yukarda saydığımız görüşler ödülün verilme yöntemine ilişkin öneriler daha çok. Oysa ödül konusundaki en önemli tavır ödülün haklılığı konusunda kuşku uyanmamasıdır, bu da seçiciler kurulunun tarafsız olması, klikleşmelere karşı tavır alması sayesinde gerçekleşir. Dostluk ilişkileri ile kliklerin sesine uyarak yapılan seçimler, ödüllendirmeler yalnız ödülün etkinliğini yok etmekle kalmaz ödüllere güveni de sarsar. Böylece haklı ödül alanlar da haksızlar kervanı arasında kaynayıp gider. **(Hürriyet 8. Gün - 30 Mart)**

BİR ÖDÜL TÖRENİNDEN İZLENİMLER

Atilla ÖZKIRIMLI

Ankara'da, Zafer çarşısının üstünde bir salon. Girişte konukları karşılayan görevliler. Buyurunlar, hoş geldiniz efendimler, saygılar sunarımlar... Salonun bir köşesinde olabildiğince zengin bir büfe. Renk renk içkiler, börekler, çörekler, kanepeler... Tam karşıda bir mikrofon. Ardında, duvarda Ümit Kaftancıoğlu'nun portresi... Bir tören yapılacak bu salonda. Ankara Belediyesince düzenlenen 1979 Başkent Ödüllerini kazananlara ödülleri verilecek. Ama Kaftancıoğlu alamıyacak ödülünü. Anısına adanan ödül kitapçığını da göremiyecek...

Dağıtılıyor bu kitapçıklar. Kaç kişi bakıyor şöyle bir, kaç kişi karıştırıyor sayfalarını? Belki hiç... Çünkü rengârenk kadehler sol ellere el koymuş. Sağ eller dolaştırılan tepsilerden bir şeyler kapma telaşında. Gözler ya bu tepsilerin yaklaşacağı anı kolluyor, ya tepsiye uzanan eli yönetmekte, ya da orada karşılaşılan bir tanıdığın yüzüne dikilmiş; ara sıra da kaçamak bakışlarla salonu tarıyor. Ağızlar işlemekte. Ya yiyecek öğütüyor ya da lâf üretmekte.

Derken mikrofondan bir ses yayılıyor. Belediye Başkanı Ali Dinçer bu. Ne söylüyor? Töreni açış konuşması mı? Ödüllerin amacını mı açıklıyor? Uğultuyu bastırabilse anlaşılacak. Ama mikrofonun önündeki topluluk dışında kimse dinlemiyor ki... Üçerli beşerli kümeler kendi havasında. Milli Eğitimin kızağındaki bir arkadaş öne doğru ilerlemeyi öneriyor. Kıpırdamıyorum yerimden. Tanıklık dinlemekten daha önemli şimdi. Ali Dinçer'in bir cümlesini yarı buçuk yakalıyorum tam o sırada. Kaftancıoğlu'nun ödülünü Adnan Binyazar alacak onun adına. Binyazar'ın sesi duyuluyor ardından. Kaftancıoğlu için bir dakikalık saygı duruşuna çağırıyor konukları Binyazar.

Uğultu bıçak gibi kesiliyor. Gözlerinize inanamıyorsunuz. Bir mucize mi bu?.. Elbette değil. Bir düş yalnızca, Uğultu bıçakla kesilmişcesine değil, önden arkaya doğru perde perde yavaşlıyor çünkü. Bir kümeden ötekine, uyarmalarla, hiştlerle ilerliyor sessizlik. Salonun bitimine ulaştığında sürenin üçte biri çoktan doluyor. Ama ne Kaftancıoğlu'nun anısı, ne alçakça bir cinayetin daha dinmemiş acısı ölümcül bir sessizliği sağlayabiliyor. Önümde duran biri kıkırdıyor, fıkırdıyor. Başını önüne eğmiş zor tutuyor kendini koyvermemek için. Başaramıyor. Kasılan omuzlarını görüyorum arkadan. İçe gömülmeye uğraşılan bir gülmenin belli aralıklarla garip seslere dönüşen patlamalarını duyuyorum. Yanındaki de aynı durumda. Başlar çevriliyor, gözler ayıplarcasına bakıyor. Bir iki uyarıcı fısıltı. Saygı duruşunun bittiğini bildiren teşekkürle noktalanıyor her şey. Ve uğultu anında egemen oluyor salona. Az önceki perde perde kesilişin tersine hızla yükseliyor.

Kınanıyor o iki kişi, çevrelerinde kızgın bir kalabalık... Hayır, hayır, bir fantezi bu da... İkinci bir düş... Saygı duruşu biter bitmez unutuldular çünkü. Herkes yine birbiriyle. Yine kadehlerde, yine tepsilerde. Mikrofonda birileri. Konuşuyorlar. Ümit ya da Kaftancıoğlu sözcükleri duyuluyor arada bir. Uğultuyu yırtarak. Ödül kazananlar olmalı Orada, önde, onları kutlayan birileri vardır. Yanaklar öpülüyordur kurallar uyarınca. Duvarda Ümit'in sureti. Bir başına. Garip...

Garip, çünkü az önce yeniden öldürüldü. Aslında ölmemişti. Oradaydı. Dolaşıyordu. Tutulmaya çalışılan bir kahkaha tam yedi kez patladı. Bir bıçak oldu, yedi kez saplanan sırtına. Kurşunun yapamadığını yaptı. Yıktı onu. Bedeni böreklerin, çöreklerin, kanepelerin, köftelerin, sosislerin altında gözden yitti. İçki sağanağıyla yundu, yıkandı. İşçilerin maaşını ödeyemeyen, hiz-

met üretemeyen bir Belediyenin düzenlediği yarışma, sanata, kültüre duyduğu saygı, değerbilirlik de onunla birlikte gömüldü...

Dışarı çıktığımda akşam çöküyordu. Yenişehir ıssızlaşmıştı şimdiden. Hüzün egemendi kaldırımlara. Güzelim akşamüstlerini yaşayamıyordu insanlar. Ölüm yasaklamıştı hayatı. Belki bu saatlerde, bir yerlerde Kaftancıoğlular öldürülüyordu.

Ansızın kanla doldu ağzım sanki. Bir bulantı, geldi içime oturdu. Sahi, öldürülen Kaftancıoğlu olmayabilirdi. Ben, sen o; oradakilerden biri, o kıkırdayanlar olabilirdi. Titredim. Ölüm içimizdeydi asıl. **(Cumhuriyet — 1 Mayıs)**

ÖDÜLLER SALKIMI

İlhan ERSEVEN

Yazın ve sanat dünyamızda son günlerde ödül düzenlemelerden geçilmez oldu. Her ay yeni bir ödül oluşturulduğunu görüyoruz. Kısaca sayarsak bunların başlıcaları şunlardır: TDK Ödülü (çeşitli yazın dallarında), TRT (çeşitli sanat ve yazın dallarında), Orhan Kemal Roman Ödülü, Madaralı Roman Ödülü, Milliyet Sanat Ödülü (çeşitli sanat ve yazın dallarında), Sait Faik Ödülü, Sabahattin Ali Öykü Ödülü, Yeditepe Şiir Ödülü, Behçet Necatigil Şiir Ödülü, Ö. Faruk Toprak Şiir Ödülü, Ankara Başkent Ödülü, çeşitli sanat ve yazın dergilerinin açtığı Dergi Ödülleri, bol ücretli Kültür Bakanlığı Ödülleri vb.

Bir şeyi değerlendirip ödüle lâyık görmek iyi bir şey. Şüphesiz ödülün, kazanan kişiye büyük katkısı olacaktır. Sanat ve yazın dünyasında adı anılacak, tüm dergilerde gazetelerde adı geçecek, bir an önce üne kavuşacaktır. Yani popüler olacaktır. Ödül, sanatçıyı dağın eteğinden alıp ta doruğuna çıkarmada bir araç oluyor. Ama bu ne derece tutarlı bir şey. Bir sanatçı var, tüm ömrünü yazın'a adamış, dil işçiliği yapmış, bir sürü yapıt vermiş, bu kişi değerlendirilmiyor; fakat öbür tarafta son bir yıldır kıyı köşe dergilerinde tek-tük yazıları, şiirleri çıkıyordur. Bu arada bir de yarışmaya katılıyor ve bir bakıyorsun o kişi ödüle lâyık görülmüş, bir tek yapıtıyla veya bir iki şiiriyle. İşte en büyük çelişki karşımıza çıkıyor. Önce ödülün amacı nedir? Bunu doğru saptamak gerekir. Ödül bir kişi adına konuyorsa, salt onu yılda bir kez olsun anısını yaşatmak ayağından gelen yapıtlardan birini değerlendirmek mi, yoksa o kişinin sanat çizgisine göre bir şey yapabilmiş mi? Örneğin bir Nazım Hikmet Şiir Ödülü için şiirde neyi arayacağız? Katılan kişinin adı sanı

duyulmuş olmasını mı, yoksa Nazım Hikmet şiirini kendi şiirinde yakalamış mı, bunu mu arayacağız? En iyi bir şiiri seçelim deyip bir Attila İlhan veya İlhan Berk türünden bir şiiri mi seçeceğiz?

Ne yazık ki ülkemiz sanat ve yazın dünyasında ödül sistemi iyice yerleşmemiştir. Örneğin TDK'nun son verdiği bir şiir ödülü bunun kanıtıdır. Gerçekten bu ödül. Sayın İlhan Berk'in kişiliğine mi verilmiştir, yoksa gerçekten şiir yazdığı için mi? Ama Sayın Ozanımız, ben şiiri anlamak için yazmam diyor. Peki, siz anlaşılmayan bir şiir yapıtına nasıl ödül veriyorsunuz?

Kişi adına olsun, bir kuruluş adına olsun, ne adına olursa olsun, bir ödül kurulu kurmak istiyorsak, önce amacımızı iyice saptayalım. Ödülü kişiye mi, yoksa yapıtına mı? Kişiyi ödüllendireceksek, onun sanat ve yazın dünyamıza ne kazandırdığına bakmalıyız. Eğer yapıtını değerlendireceksek, yapıt ödülün amacına yaklaşmış mı, dil'in gelişimine katkısı olmuş mu ona bakmalıyız. Yoksa, önceden saptayıp da sırası geldiği için kişi ödüllendirmeyelim.

Hem ödül, bütünün bir parçası değerlendirilerek verilmez. Sanatçının tüm ürünleri değerlendirilmeli ve öyle ödüllendirilmelidir. Yoksa içinden en iyisi seçilip gönderlen bir parçayı ödüllendirmek en azından amacından uzaklaşmak gibi olur bence...

Bu kadar ödül var sanat dünyamızda. Acaba bunlar bir araya gelip bir ödül konseyi oluşturamazlar mı? Yani tüm şiir ödülleri, roman ve öykü ödülleri kurulları bir çatı altında birleşip bir sanat ödülü konseyi oluştursalar daha iyi olmaz mı? Bu bir öneridir... **(Yapıt — Temmuz)**

EDEBİYATÇILAR DİKKAT!..

İlhan SELÇUK

Kitaplar dergisinin mayıs 1980 sayısında, Nejat Ebcioğlu, edebiyat alanında her yıl verilen ödülleri sıralamış; oradan aktararak size sunuyorum:

1) Sait Faik Ödülü (Öykü)
2) Orhan Kemal Ödülü (Roman)
3) Türk Dil Kurumu Ödülleri (Roman, öykü, çeviri, şiir, deneme - eleştiri - gezi dallarında)
4) Hasan Ali Ediz Ödülü (Çeviri)
5) Yeditepe Ödülü (Şiir)
6) Sabahattin Ali Ödülü (Öykü)

7) Behçet Necatigil Ödülü (Şiir)
8) Sedat Simavi Vakfı Ödülü (Edebiyat)
9) İş Bankası Ödülü (Edebiyat adı altında roman, şiir, öykü, tiyatro, eleştiri, deneme dallarında)
10) Madaralı Ödülü (Roman)
11) Ankara Belediyesi Başkent Ödülü (Öykü)
12) Türkiye Milli Kültür Vakfı Ödülü (Edebiyat)
13) Peyami Safa Ödülü (Roman)
14) Ülkücü Gazeteciler Ödülü (Roman)
15) Dündar Taşer Ödülü (Roman)
16) Akademi kitabevi Ödülleri (Şiir, roman, öykü, deneme, eleştiri, inceleme, gezi dallarında)
17) Abdi İpekçi Anısına Milliyet Sanat Dergisi Ödülü (Roman)
18) Tercüman Gazetesi Ödülleri
19) Ömer Faruk Toprak Ödülü (Şiir)

Nejat Ebcioğlu soruyor:

— Ödül enflasyonu yok mu?

*
**

Bu ödül bolluğunda her yıl 20'yi aşkın edebiyatçıya ödül dağıtıldığına göre 5 yılda 100'ü aşkın sanatçı ödül alacak. Ya da bir sanatçı öyle çok ödül kazanacak ki, ne yapacağını şaşıracak!.. Dağıtıla dağıtıla ödüllerin değeri kalmayacak; iş o kerteye ulaşacak ki kitapçı vitrininde «Filanca ödülü almıştır» diye başköşeye oturtulan kitap, okurun ilgisini çekmeyecek.

Her ödül için jüri üyelerinin de hesabını tutmalı. Her ödül için 5 kişilik jüri oluşturulsa, en aşağı 100 kişi eder. Jüri üyeleri de ünlü ve kıdemli edebiyatçılar olacağına göre ortaya sorunlar çıkacak. Bir yanda ödül dağıtan üye, öte yanda ödül alacak. Yavaş yavaş al gülüm ver gülüm hesabı işlemeye başlayacak.

Ödül dağıtanlarla ödül alanlar, üstüste vurulduğunda kaç yüz kişilik bir kadro oluşacak? Bir ülkede edebiyat alanında değerli sanatçılar kaç kişi olabilir? Bir romancının, bir ozanın yetişmesi kolay mı? Herkes ülkenin sanatına katkıda bulunabilecek güce erişebilir mi? Türkiye ekonomisinde yıllık enflasyon oranı yüzde 100'ü aştı; yani üç rakamlı sayıya ulaştı ve geçti. Kağıt sıkıntısının yanısıra, geçim derdi yurttaşın belini büktüğünden kitap piyasasında rüzgâr esmiyor, yaprak kımıldamıyor. Sanat dünyasını karanlığa boğmak isteyen egemen iktidarın politikası, edebiyat dünyasını ucu görünmez bir tünele sokmuş..

*
**

Türkiye tam bir kargaşayı yaşıyor.

Ölçüler darmadağınık.

Vaktiyle ödüller kesiminde enflasyon yokken veren de, alan da coşkulu ve özenliydi. Hem bir yandan ödüller çoğalırken başka dolaplar çıktı ortaya... Çok para kazanmanın yollarını bulan ve kara servetler oluşturan kültür düşmanları da kasalarına güvenerek bol paralı ödüller düzenlemeye başladılar.

Bu neye benzer bilir misiniz?

Ömrü hırsızlıkla geçmiş kişinin cami, ya da çeşme yaptırmasına, azılı gangsterin hastane kurmasına..

Edebiyatçılar dikkati...

(Cumhuriyet — 12 Temmuz)

ÖDÜLLERİN İŞLEVİ ÜZERİNE

Kemal ÖZER

Ödüller üzerine ne çok şey yazıldı ve söylendi. Salt bunu bile bir ölçüt alsak, ödüllerin bir işlevi olduğunu ileri sürebiliriz. Kamuoyunda yankı bulması, katılan katılmayan, kazanan kazanmayan pek çok sanatçının ilgisini ya da tepkisini çekmesi, işlev konusunda bir göstergedir kuşkusuz.

Ama bunu böylece saptamak yeterli mi? Daha ilerisine gidip bunun nasıl bir işlev olduğunu araştırmak gerekmez mi? Araştırma için değişik yöntemler uygulayabiliriz üstelik. Kısa bir tarihsel anımsama, bu yöntemlerden yalnızca biri. Ben bunu yeğliyorum.

Önce şunu belirlemeli: Her ödülün altında kesenkes bir «değerlendirme» yatar. İkinci olarak da şunu belirlemeliyiz: Her «değerlendirme» bir amaç için yapılır.

Konumuz edebiyat olduğuna göre, ödüllerin getirdiği değerlendirmeler ilk bakışta «sanatsal» yönüyle algılanır. Hem ödül yönetmeliklerine, hem de ödül sonuçlarına yansıyan ilk bakışta bu «sanatsal» değerlendirmelerdir: Çektiği ilgi ya da tepki, yarattığı tartışmalar, yol açtığı işlev araştırması hep bu değerlendirme çevresinde örülür.

Oysa belki hemen göze görülmeyen, ama serinkanlı ve kapsamlı bakıldığında kendini belli eden bir de «ideolojik» değerlendirme sözkonusu. Her değerlendirme bir amaç için yapılır demiştik. Öyleyse yapacağımız bir amaç araştırması bizi değerlendirmelerin öbür yüzüyle de tanıştırmaz mı?

Tarihsel bir anımsama bize neyi gösteriyor? Cumhuriyet döneminde ilk ödüllendirmenin 1940 dolayında görüldüğünü. CHP damgasını taşıyan ilk ödüllendirmeler amacını, yani «nasıl» bir edebiyat istediğini açıkça ortaya koymuştur. İktidardaki bir partinin görüşüne göre seçilen bu yapıtların burda irdelemesini yapacak değiliz, hepsini de aynı kaba koymuyoruz. Ayrıca «istenen»le «ortaya çıkan»ın tıpatıp birbirine uymak zorunda olduğunu da ileri sürmüyoruz. Nitekim çok sonraları devletin değil ama «yarı resmi» kurumların ödül verme girişimleri oldu (TRT'yi anımsayalım) ve «istenen»le «ortaya çıkan» çakışmadığı için arkası gelmedi.

«Nasıl bir edebiyat» istendiğini iktidar partisi gibi girişimcilerin saklaması ne kadar olanaksızsa, edebiyat içi girişimcilerin gözden kaçırması da o kadar kolaylaşıyor. Nitekim 1950'lerde ödüller «özel girişim» eliyle düzenlenmeye başlıyor. Bir an anımsayalım. İşleve ilişkin çok ilginç bir olay patlak veriyor bu yıllarda. Varlık Yayınevi'nce bir «roman ödülü» kuruluyor. İlk yıl, ödül verilirken bir çekişme su yüzüne vuruyor. Yayınevi'nin ödül vermeyi «uygun» bulduğu yapıt Orhan Hançerlioğlu'nun «Ali»sidir. Oysa ödülü Yaşar Kemal'in «İnce Memet»i alıyor. Ödülden beklenen işlev yerine gelmemiştir. Düzenleyici, ondan sonraki yıllarda da sonuç alamayacağını düşünmüş olmalı ki, ödülü kaldırıyor. («Ali» ile «İnce Memet» arasındaki yeğlemenin «edebiyat içi» gösterilmesi, düzenleyici özel olduğuna göre, elbet daha kolay. Ama öyle olmadığı da tartışma götürmez.)

Başarısızlığa uğrayan girişimciyi yine aynı yıllarda başka bir ödül olayında görüyoruz. Sait Faik için kurulan hikâye armağanını düzenliyor. Bu, artık kuruculuk gibi doğrudan değil, denetim gibi dolaylı bir girişimdir. İlk sonuçların açtığı tartışmaları, yarattığı tepkileri anımsarsak, (sonradan başka özel girişimlerin başarısızlığını da göz önünde tutarak) üçüncü bir evre'nin neden ortaya çıktığını daha iyi anlarız. Darüşşafaka Cemiyeti'nin araya girmesiyle ödüllerde üçüncü evre başlamış oluyor. Bu, bir kurumlaşma evresidir. Ve bugüne doğru gelişmesini izlediğimizde, vakıflara kadar gelir dayanır. Bir başka deyişle amatörlüğün yerini profesyonelleşme alır.

Amatörlük bugün artık «ilerici» değerlendirmelere indirgenebilir. En tipik örneği Orhan Kemal Roman Ödülü. Birkaç yıl sonra belki de katılan roman bulamayacak. Neden mi? İşlevini sürdüremedi de ondan. Amatörlük «onur»la ödüllendirir yapıtı. Orhan Kemal ödülü de «onur» veriyordu kazananlara. Onurun

Orhan Kemal'den gelen yanı azalmadığına göre, bu «onur»un dağılışında bir aksama olduğu açık. Amatörlüğün yazgısıyla ilgili bir başka örnek anımsayalım. Ali Rıza Ertan için kurulmak istenen «tam amatör» ödül, daha başlamadan bitti.

Ödüllerin «nasıl» bir işlevi olduğunu belirlemede, profesyonelleşme, özel girişimden vakıflara doğru gelişme nasıl bir gösterge oluyorsa, amatörlüğün gerilemesi de birtakım ipuçları taşımakta. Biri «değerlendirme»nin ideolojik yanını önemserken, öteki üstünde durmadı. Birinin elinde «para» vardı, ötekinin «saygınlık». Amatörler «saygınlık»ı «para»ya yenik düşürdüler. «Saygınlık»ın harlı tutulması, değerlendirmede açık seçik, tutarlı olmaktan, hem yaratıcıya hem okura bunu kanıtlamaktan geçiyordu. «Para»ya karşılık okur desteğiyle yazarı «onur»landırırlarsa işlevlerini sürdürebilirlerdi. Üstelik birinin «değerlendirme amacı»nı açıklıkla koyamamasına karşın, ötekinin gücü, sakınmasız belirtebilmesinden geliyordu. Amatörler bundan da yararlanamadı.

Bunca yıllık uygulamaya bakalım. Ödül aldığı için üst üste baskı yapan bir yapıt görülmüyor. Falanca ödülü aldığı için şu kadar bin satılır diyemiyoruz. Ama bir yazarın yaygınlık kazanmasında, yapıtlarının genel satışıyla belli bir düzeyin üstüne çıkışında etken olduğu, daha doğrusu etkenlerden biri olduğu da açık. Ün ardındaki yeteneksiz yazara, onur ardındaki içi geçmiş yazara ödüllerden gelen doyumun öyle uzun boylu üzerinde durulacak bir yanı yok. Ama belli türde bir edebiyata yatırım yapıldığında sonuçlarının alındığını da göz ardı edemeyiz. (Yıllar önceki bunalım edebiyatını, bugünkü hastalıklı duyarlık edebiyatını anımsayalım.)

Andığımız gelişme de, gerileme de, ödüllerin işlevini kavrama noktasında düğümleniyor. Gelişen yan, bu işlevi kavramış ve yatırımı ona göre yapmıştır. Acelesi yok, ürünün her vakit kısa sürede devşirilmediğini biliyor. Gerileyen yan ise neye yatırım yapacağım da, neyi nasıl devşireceğini de bilmekten uzaklaşmakta.

ÖDÜLLER KONUSU

Oktay AKBAL

Ülkemizde verilen edebiyat ödülleri işlevlerini yerine getirebilmekte midir? Ödüller edebiyatın ve edebiyatçıların daha büyük okur yığınına ulaşmasını sağlayabilmiş midir?

Yeni çıkan «Gösteri» dergisinde bir soruşturma var bu konuda. Bir çok yazarlar, ozanlar yanıtlamışlar. Benim de yanıtım var. Şöyle demiştim: «28 yıl içinde pek çok yazarımız, ozanımız ödül aldı. Ne zararını gördük bunun? Önce zararı var mı, onun üstünde durmak gerekir. Herhalde hiç bir zararı yok. Burası kesin. Yararı? Var elbette. Bugün Sait Faik Ödülünü kazanan bir kitap en azından iki-üç baskı yapıyor. TDK ödülü için de öyle... Zamanla, basın da radyo da, kamuoyu da, sanatsever okur da, ödül kazanmış yapıtları satın almak, okumak, eleştirmek, tartışmak alışkanlığını edindi. Kısacası bir hava yarattı bu ödüller bir yazın ve sanat havası...»

İlhan Berk «Bütün ödüllerin yararına inanmak gerek» diyor. Adalet Ağaoğlu «Ödüllerin işlevleri olduğundan kuşku duymamalı» diyor. Cahit Külebi «Ödüller kitap satışını etkiliyor» diyor öteki yazarlar da —Erol Toy'la Fethi Naci dışında— ödüllerin yararlı yanları olduğu kanısında...

Eski bir tartışmadır bu. Bitmez tükenmezi Ödüller yararlı mıdır değil midir? İki görüşü de savunmak olasıdır; haklı, inandırıcı gerekçeler ileri sürmek de... Nitekim roman yazarı Erol Toy «Ödüller yarar getireceğine zarar getiriyor» diyor. Gerekçesi de «ödül seçicilerinin her kezinde, kesin kalıcılıklar seçmeleri gibi bir sorumluluk yerine, kendi değer yargılarının koşullarına en uygununu seçmeleri».. Toy, bu davranışın «dürüstlükleri gereği olacağından ve zaten ötekinin bir ölçütü bulunmadığından yarar yerine zarar getireceğine» inanmaktadır. Benim katılmadığım bir görüştür bu, ama her görüş gibi saygıdeğer bir yanı vardır. Toy da, bugüne dek hiç bir ödüle, yarışmaya yapıtlarını göndermemekle bu görüşü doğrultusunda davranmıştır. Kendi bileceği bir iştir bu.

Öte yandan, eleştirmeci Fethi Naci de ödüllerin yararına, gerekliliğine inanmayan bir kişi... Çünkü derginin sorduğu her iki soruya da 'Hayır, Hayır' yanıtını vermiş. Gerekçe de göstermeden, 'hayır' diyerek sorunu kapatmış. Fethi Naci'ye göre ülkemizdeki ödüllerin hiç bir işlevi voktur, edebiyatı ve edebiyatçıyı büyük okur yığınına ulaştıramamıştır. Yani gereksiz, boşuna, yanlış bir iştir, bir uğraştır ödül vermek, ödül dağıtmak, ödül kurmak, ödüle katılmak, ödüllerde seçici olarak yer almak... Madem ki hiç bir işlevi yok, madem ki yazına ve yazın adamına bir yararı yok!

«Gösteri» dergisinde Türkiye'de Edebiyat Ödülleri'nin dökümü yapılmış. Bu döküme baktığımızda eleştirmeci Fethi Naci'nin

—ödüllerin işlevine inanmayan, yararsız bulan Fethi Naci'nin— Hürriyet Gazetesinin kurduğu Sedat Simavi Edebiyat Ödülü, Behçet Necatigil Şiir Ödülü seçici kurullarında yer aldığını görüyoruz!.. Bu bir çelişki değil mi?... Ödüllerin işlevine inanmayan bir kişinin ödül seçici kurullarında ne işi var diye düşünmez misiniz?... Ne var ki Fethi Naci, çelişkilerden korkmaz, nitekim «Milliyet Sanat» dergisinde «Türkiye'de Roman Var mı?...» sorusuna —ki bu soruyu kendi kendine soruyor— şu yanıtı veriyor: «Evet, Türkiye'de roman var: Ne kadar futbol varsa o kadar.» Türkiye'de futbol var, ama kendi ölçütüne göre var, dünya ölçüsüne göre düşündünüz mü büyük bir değer taşımıyor. Naci'ye göre roman da öyledir... «Bir de eleştirmenlerimizde hep bu «ulusal sınırlar» olgusunu gözönünde bulunduruyoruz. Ama ulusal sınırlarımız dışında var olan romanla Türk romanını karşılaştırdığımız zaman ne oluyor?...» diye yazıyor.

Fethi Naci'nin üyesi bulunduğu Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'nde iki Türk romanı derece aldı, Peride Celal'in ve Adalet Ağaoğlu'nun romanları... Türkiyede roman varmış ki Naci'nin de yer aldığı bir kurul onları buldu, ortaya çıkardı, büyük bir ödül vererek değerlendirdi. Ama denecek ki «ulusal sınırlar» ölçüsünde bir değerlendirmedir bu... Bizde ulusal sınır dışında yayınlanan, ayrıca beğenilen, övgüler yazılan romanlarımız da var. Yaşar Kemal'in, Çetin Altan'ın vb. romanları için Batı gazetelerinde olumlu yazılar çıktı. Bunların hepsi de dostça övgüler, yaklaşımlar mıdır?... **(Cumhuriyet — 14 Aralık 1980)**

ÖDÜLLERİN TOPLUMSAL İŞLEVİ

Emre KONGAR

Bir insan kalabalığını toplum'a dönüştüren öge, inançlar, değerler ve kurallardır. Bir kalabalığın, toplum niteliği kazanması için, bu inançların, değerlerin ve kuralların az da olsa bir bölümünün paylaşılması gerekir.

Kişiye toplumsal değerlerin; kuralların, inançların aktarılmasına «toplumsallaştırma» denilir. Önce aile yapar bu işi. «Yalan söylemek kötüdür», «sözünde durmak iyidir» gibi değerler ve kurallar öğretilir çocuğa. Derken arkadaş grupları ve bir yandan da radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçları işin içine karışır. Daha sonra bu değer inanç ve kural aktarılmasında okullar görev yüklenir.

Kişiler, böylelikle bir toplumun bireyleri durumuna dönüşür-

ler. Aslında, kişinin toplumsallaşması, öğrenme yeteneği yokolmadığı sürece, devam eder. Toplumla birey arasında, başta kitle iletişim araçları olmak üzere, tüm kanallar (hukuk kuralları, ahlâk kuralları, dinler ve bunların insana aktarılmasında ortaya çıkan mekanizmalar) toplumsallaşmayı sürdürürler.

Bireye, toplumun değerlerini, inançlarını ve kurallarını aktarırken, pek çok araç kullanılır. Örneğin, moda, bireylerin, çekici gördükleri kişilerle özdeşleşmeleri yoluyla onları toplumsallaştırır. Buna bilim dilinde «özdeşim» ya da «cazibe» gücü denir.

Toplumsallaşma yolunda kullanılan en önemli araçlardan biri «cezalandırma»dır. Evde babanın sözünü dinlemezsen, (Türkiye'de) dayak yersin. Ders çalışmazsan kırık not alırsın. Hırsızlık yaparsan hapse girersin. Sevgiline ihanet edersen, terkedilirsin. «Cezalandırma», duygusal plandan, hukuk alanına dek uzanan pek çok çeşitliliği içerir. Aileden devlete kadar, pek çok «toplumsal kurum» aslında birer cezalandırma aracı görevi de yapar. Çünkü kişiyi, toplumsallaştırmakla yükümlüdürler.

Toplumsallaştırma işlevinde. «cezalandırma»nın ikiz kardeşi «ödüllendirme»dir. Dinlerde bile «cennet» ile «cehennem» kavramlarının yanyana olması, bu ikizliğin bir sonucudur.

Ödüllendirme, hiç kuşkusuz, cezalandırmadan çok daha sağlıklı ve çok daha etkili bir yoldur. Bir tebessüm bir öpücük bir aferin, ya da bir teşekkür bırakınız çocukları, kimi zaman yetişkinlerin de tüm davranışlarının biçimlenmesinde etkili olur. Ödüllendirme yolları arasında, başta para ödülleri olmak kaydıyla maddi ödüllerle birlikte, bireyi övme ve ünlü kılma gibi manevi armağanlar da çok önemli bir yer tutarlar.

Toplumdaki ödüllendirme mekanizmaları çeşitlidir. Politikada ödül, seçim kazanmadır. Eğitimde, yüksek not ve yüksek dereceli bir diplomadır. Aşkta vuslat, arkadaşlıkta güven'dir, kazanılan ödüller. Bir insanın yaşamındaki büyük ödül ise, bireyden bireye değişir (İyi ki de değişir, yoksa toplum, insanlardan değil, robotlardan oluşan bir varlık olurdu): Kimine göre zenginlik, kimine göre sevgi, kimine göre başarı, kimine göre sağlık, kimine göre ise uzun ömürdür büyük ödül.

Aslında ödül de sevgi gibidir: Bir insanın ve bir toplumun yaşamının belkemiğini oluşturur Hem alınır, hem verilir. Kötü kullanılırsa da insanı şımartır.

Toplumu toplum yapan ögelerden biri belki de en önemlilerinden biri o toplumun sanatı, edebiyatıdır ve bilimidir. Bir toplumun, geçmişten süzülerek gelen tüm birikimi ve geleceğe iliş-

kin gelişme filizleri, sanatında edebiyatında ve toplumsal bilimlerinde görülür. Bu açıdan, sanatı, edebiyatı ve bilimi güçlü olan bir toplumun da güçlü olduğu bilinen bir gerçektir.

Sanat ve edebiyat gücü, ne yazık ki yalnız tarihe ve gelecek için beslenen umutlara bağlı değildir. Bir toplumun sanatçısına ve edebiyatçısına verdiği önem büyük ölçüde onun maddi gücünde, yani üretim olanaklarında yatar. Bu yüzden «geri teknoloji ülkeleri»nin çoğunda sanat ve edebiyat da geri, «ileri teknoloji ülkeleri»nin çoğunda ise, sanat ve edebiyat da ileridir. Pek doğal olarak bu durumun istisnaları görülebilir. Fakat bu istisnalar uzun dönemlerde tarihin karanlıklarında sönüp giderler.

Kişilerin «toplumsallaştırılma» süreçlerinde çok etkin olan «ödüllendirme», hiç kuşkusuz, sanat ve edebiyat alanında da önemli bir işleve sahiptir.

Tarihte Roma Senatosu'nun ozan Petrarca'ya taç giydirerek ödül verdiği düşünülürse, bir kültür birikiminde ödüllerin rolü daha iyi anlaşılabilir.

Sanat, edebiyat ve bilim ödülleri genel olarak üç ayrı işleve birden yönelmiş gözükmektedir.

Birinci işlev, belli bir kişinin ya da belli bir kuruluşun anısını yaşatmaktır. İnsan adına ya da kuruluş adına düzenlenen ödüllerin çoğunda bu işlev ön plandadır.

İkinci işlev, belli bir amacın, ya da bir düşüncenin, bir sanat, edebiyat, kültür anlayışının desteklenmesidir. «Atatürk ideolojisi», «toplumcu öykü», «öztürkçe» gibi koşulları arayan yarışmalar böyle bir işleve yöneliktir daha çok.

Üçüncü işlev, belli bir sanat, edebiyat ya da bilim dalının desteklenmesidir. Resim, roman, öykü, şiir, toplumsal bilimler gibi, bir ödül, hangi alanda ise, doğrudan doğruya o alanın gelişip serpilmesine katkıda bulunur.

Hemen belirtmeliyim ki, hemen hemen bütün ödüller, bütün bu işleri aynı anda gerçekleştirmeye yöneliktir. Bir başka deyişle, ana amaç, hangisi olursa olsun, hemen ardından öteki amaçlar da kendiliğinden gelir. Bir ödülü, gerek verildiği alandan, gerek veren kuruluştan (ya da kişiden) gerekse veriliş amacından soyutlamak olanaklı değildir.

Bir ödülün saygınlığı hiç kuşkusuz, pek çok ögeye bağlıdır. Bunların başında, ödüle katılanların niteliği ve sayısı gelir. Bu ise, ödülü veren kuruluşun toplumdaki yerine, ödülün yaygınlığına, maddi değerine, seçiciler kurulunun oluşma biçimine bağlıdır.

Kanımca, bir ödülün saygınlığını en çok etkileyen öge, ödülün belirtilmiş olan amacı ile, seçiciler kurulunun niteliği ve zaman içindeki nesnel ve tutarlı davranışlarıdır. Bir başka deyişle, bir ödül, onu veren seçiciler kurulu ve bu kurulun, kamu vicdanındaki saygınlığı ile değer kazanır. Kamu vicdanındaki saygınlık ise, kurulda yeralan kişilerin niteliği ile, bu kişilerin zaman içinde gösterdikleri başarılı seçim kararlarına bağlıdır.

Yeni bir devletin ve yeni bir uygar toplumun temellerini atan Atatürk'ün oluşturduğu ortamda, ödüllerin de büyük bir önemi vardır. Örneğin, bir gece, Çankaya Köşkü'nde konuğu olan sanatçılara, politikacıların soğuk davranması karşısında söylediği şu sözler toplumbilim açısından tam bir ödüldür: «Hepiniz meb'us olabilirsiniz... Vekil olabilirsiniz... Hatta Cumhurreisi olabilirsiniz... Fakat sanatkâr olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu çocukları sevelim.»

Nitekim, Atatürk'ün partisi CHP, 1942 ve 1946'da roman ve şiir ödülleri koyarak bu anlayışı Türk toplumunda yerleştirmek istemiştir.

Kıvançla belirtmek gerekir ki, Türk kamuoyu, özellikle Türk basını bu konuyu hemen benimsemiştir. 1946 yılında Cumhuriyet gazetesinin Yunus Nadi Ödülü, 1962 yılında Milliyet gazetesinin Karacan Armağanı ve 1977'de Hürriyet gazetesinin Sedat Simavi Vakfı ödülleri bu konudaki önemli girişimlerdir.

Yine Atatürk çizgisinde edebiyat, sanat ve bilim dallarındaki özendirmeyi amaçlayan Türk Dil Kurumu ödülleri 1955'den beri, toplumumuzda önemli bir gelenek oluşturmuştur.

1963'de kurulan Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) da, ödüllendirmenin toplumsal işlevini kavrayarak, 1966 yılından beri ödül sistemi içine katılmıştır.

Son yıllarda ozan bir başbakanın ve bilimadamı bir kültür bakanının döneminde, ödül sistemi, devlet eliyle de yaygınlaştırılmak istendi. Kültür Bakanlığı, 1978 yılında «toplumun kültürel yaşamındaki etkinlikleri yoğunlaştırmak ve yaygınlaştırmak, yaratıcı üretimi değerlendirmek ve onurlandırmak, genç yetenekleri özendirmek ve desteklemek amaçlarıyla» «büyük ödül», «başarı ödülleri» ve «özendirme ödülleri» vermeyi kararlaştırdı. Ne yazık ki, özerk güvencelere kavuşturulamadığı için bu olumlu atılım, toplum içindeki yerini gerektiği biçimde alamadı.

Gerek gelişmiş kapitalist ülkeler, gerekse gelişmiş sosyalist ülkeler, toplum içinde ödüllendirmenin önemini kavramış gözü-

küyorlar. Birleşik Amerika ve Sovyetler Birliği, ödül sistemini, toplumsal yapı içinde bütünleştirmiş ülkelerden.

Çeşitli ülkelerin yalnız ulusal kültürlerini geliştirmek için değil, aynı zamanda, uluslararası anlayışı ve işbirliğini desteklemek için de koydukları uluslararası ödüller var. Özellikle sinema alanında, son günlerde ülkemizin yüzünü ağartan Türk yönetmenlerinin de paylaştıkları bu ödüller, tüm insanlığın malı olan kültür ve sanat yapıtlarını ve bilimsel çabaları daha geniş bir kapsam içinde değerlendiriyorlar.

Bir toplumu, toplum yapan en önemli ögeler, onun ürettiği, sanat, bilim, edebiyat adamlarıdır. Toplumsal siyasal ve ekonomik darboğazlarda boğulan toplumumuzda, şiddete, sevgisizliğe, düzeysizliğe, zevksizliğe doğru bazı filizlenmelerin oluştuğu gözden kaçmamalıdır. Sanırım, nesnel, dürüst, sağlıklı kullanılan bir «ödüllendirme» düzeni bu gidişe dur diyecek en önemli etkenlerden biridir.

Başta basınımız olmak üzere, gönüllü çabalarla desteklenen bu ödüllendirme eğilimleri, devletçe de benimsenirse bundan kimseye zarar gelmez. Ülkemizin kültürü büyük yarar sağlar.

(Gösteri — Aralık 1980)

TÜRKİYE'DE EDEBİYAT ÖDÜLLERİ

Türkiye'de edebiyat ödüllerinin geçmişi oldukça kısadır. Bu alanda ilk girişim CHP'den gelmiştir. 1942'de bir CHP Roman Mükâfatı düzenlemiş, Halide Edip Adıvar'ın «Sinekli Bakkal»ı (1928) birincilik, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Yaban»ı (1932) İkincilik, Memduh Şevket Esendal'ın «Ayaşlı ile Kiracıları» (1934) üçüncülükle ödüllendirilmişlerdir. Ödüllendirilen romanların ilk yayımlanış tarihlerine dikkat edilirse, bu girişimin günümüzdeki ödül kurumlarının işleyişinden oldukça farklı bir anlam taşıdığı görülür. Dört yıl sonra verilen şiir ödülünde ise daha güncel davranılmıştır. Bu kez ödül alan ozanlar, yeni yazdıkları birer şiirleriyle Cahit Sıtkı Tarancı, Attilâ İlhan, Fazıl Hüsnü Dağlarca'dır.

Aynı yıl (1946) bir devlet girişimine tanık olunur. Çıkarılan 4933 sayılı bir yasayla «İnönü Armağanı» kurulur. Yasaya göre devlet her yıl şu üç alanda ödül dağıtacaktır: Bilim yapıtları, sanat yapıtları ve sağlık-savunma-tarım-endüstri alanlarında başarı gösteren kişiler. Üstelik bir de değil iki ödül konulmuştur: İnönü değerlendirme, İnönü özendirme ödülleri. Ama yasa çıkarıl-

masına, ödüller için bütçede her yıl ödenek ayrılmasına karşın, «İnönü Armağanı» işlerlik kazanamaz. 1947'de, yalnız sanat alanında Yahya Kemal'in «Hayal Şehir» adlı şiiri, A. Adnan Saygun'un «Yunus Emre Oratoryosu» ve Cevat Fehmi Başkut'un «Küçük Şehir» adlı oyunu ödüllendirilir. 1950'deki iktidar değişiminden sonra ise bütçeye ödenek konulmayarak uygulamada iyice işlemez duruma getirilir.

Bu ilk girişimlerden sonra sürekli olmayan, bir kez verilen ödüller dışında, günümüzde de sürdürülen ödüllerin en eskisi Yeditepe Şiir Armağanı'dır (1954). Onu Sait Faik Hikâye Armağanı ile Türk Dil Kurumu Ödülleri izlemektedir.

Bugün Türkiye'de salt edebiyat alanında otuzu aşkın ödül dağıtılmaktadır. Bu sayıya, çeşitli alanlarda verilen, kimi yıllarda da edebiyata ayrılan Yunus Nadi, Karacan yarışmaları gibi ödüller dahil değildir.

Aşağıda 1980'de verilen ya da yeni kurulan, kısacası içinde bulunduğumuz günlerde geçerliliğini koruyan ödüllerle ilgili tanıtıcı bilgileri bulacaksınız. Ödüllerin kuruluş yıllarına göre yapılan bu dökümün değerlendirilmesini ise okura bırakıyoruz.

YEDİTEPE ŞİİR ARMAĞANI

Yeditepe dergisi ve yayınları adına Hüsamettin Bozok'un kurduğu (1954) ödülün amacı yılın en iyi şiir kitabını seçmektir. Ödüle katılma zorunluğu yoktur. Oktay Akbal, Recep Bilginer, Hüsamettin Bozok, Konur Ertop, Sami Karaören, Atilla Özkırımlı ve Adnan Özyalçıner'den oluşan seçici kurul bir önceki yıl yayımlanmış bütün şiir kitaplarını gözden geçirmekte, sonuç Yeditepe dergisinin kuruluş yıldönümü olan 1 Nisan'da açıklanmaktadır. Verilen ödül bir plakettir.

SAİT FAİK HİKÂYE ARMAĞANI

Sanatçının annesi Makbule Abasıyanık'ın kurduğu (1955) armağan bir önceki yılın en beğenilen öykü kitabına verilir. Başlangıçta 1000 lira olan ödül tutarı 1980'de 10.000 lira idi ve seçici kurul şu adlardan oluşmaktaydı: Prof. Vahit Turhan, Prof. Tahsin Yücel, Sabahattin Kudret Aksal, Hilmi Yavuz, Rauf Mutluay, Oktay Akbal, Armağan Makbule Abasıyanık'ın vasiyeti gereğince Darüşşafaka Cemiyeti'nce yürütülmekte, armağanı kazanan kitap, Sait Faik'in ölüm yıldönümü olan 11 Mayıs ta açıklanmaktadır.

TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLLERİ

Türkçenin sanat ve bilim dili olması yolundaki çabaları özendirmek amacıyla kurulan (1955) ödül, tüzükteki son değişikliklere göre şiir, roman, öykü, oyun, çeviri, deneme, eleştiri, gezi, çocuk yazını dallarında verilmektedir. Ödüle katılan yapıtlarda dil değeri ve TDK ilkelerine bağlılık yanında yazın yapıtlarında sanat değeri aranmaktadır. Her yıl 26 Eylül Dil Bayramı'nda verilen ödüllerin bir sonraki seçici kurulları Türk Dili dergisinin ocak sayısında açıklanmaktadır. Bu yıl seçici kurul, Oktay Akbal, Salâh Birsel, Bedia Akarsu, Konur Ertop, Doğan Hızlan'dan oluşmaktaydı. Ödül tutarı, her dal için 10'ar bin liraydı.

28 Ekim 1980'de toplanan Kurultay'da ödül yönetmeliğinde değişiklik yapıldı. Yazın ödülleri beş dalda toplandı. Bir de ayrı bilim ödülü var.

Yazın ödülleri ve bilim ödüllerine 250.000, Her ödüle 40.000 lira ayrıldı.

Yazın ödüllerini oluşturan 5 dal şöyledir:

a) Şiir ödülü, b) Roman ve öykü, c) çocuk yazını, ç) Deneme, gezi, eleştiri, inceleme, anı, günlük, oyun, e) Çeviri.

Bilim ödülü. Bu yılın seçici kurulu daha belli olmamıştır.

ORHAN KEMAL ROMAN ÖDÜLÜ

Öykü ve roman yazarı Orhan Kemal'in anısını yaşatmak amacıyla ailesince kurulan (1971) ödül bir takvim yılı içinde ilk kez yayımlanmış bütün romanlara açıktır. Ödüle katılabilmek için başvurma zorunluğu vardır. Seçici Kurul, Rauf Mutluay, Vedat Türkali, Çetin Altan, Fikret Otyam, Asım Bezirci, Mehmet H. Doğan, Hilmi Yavuz, Konur Ertop ve Nurer Uğurlu'dan oluşmaktadır. Orhan Kemal'in ölüm yıldönümü olan 2 Haziran'da sonucu açıklanan ödül gümüş bir plakettir.

MİLLİYET YAYINLARI ROMAN YARIŞMASI

Genç yazarlara ve yapıtını yayımlayamamış sanatçılara olanak sağlamak amacıyla kurulan (1974) ödülün son seçici kurulu Orhan Hançerlioğlu, Oktay Akbal, Hilmi Yavuz, Selim İleri ve Ülkü Tamer'den oluşmaktaydı. Derece alan yapıtların Milliyet Yayınları'nca kitaplaştırıldığı yarışmanın sürüp sürmediği konusunda bir açıklama yapılmamıştır.

MADARALI ROMAN ÖDÜLÜ

Köy Enstitülü Fikret Madaralı ile eşinin kurduğu (1974) ödül, her yıl Köy Enstitülerinin kuruluş yıldönümü olan 17 Nisan"da verilmektedir. 1980'de 25 bin liraya çıkarılan ödülün seçici kurulu, Füsün Akatlı, Mehmet Başaran, Mehmet Bayrak, Adnan Binyazar, Mustafa Ekmekçi, Mustafa Şerif Onaran, İlhami Soysal ve Talip Apaydın'dan oluşmaktaydı. Ödüle bir önceki yıl kitap olarak yayımlanmış romanlar katılabilmektedir.

PEYAMİ SAFA ROMAN YARIŞMASI

Ötüken Yayınevi'nce düzenlenen (1974) ödüle, sonradan Edebiyat Cemiyeti ile Türk Edebiyatı Dergisi de katıldı (1978). Ödül daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış yapıtlara verilir. Sonuçlar Peyami Safa'nın ölüm yıldönümü olan 15 Haziran'da açıklanmaktadır.

NASRETTİN HOCA GÜLMECE ÖYKÜSÜ YARIŞMASI

Nasrettin Hoca ve Turizm Derneği'nce düzenlenen (1976) yarışma, yayımlanmamış öykülere açıktır. Katılan öyküler arasından seçilecek üç öyküye parasal ödül verilmekte, iki de mansiyon dağıtılmaktadır. Sonuçlar her yıl Akşehir'de Temmuz'da düzenlenen Uluslararası Nasrettin Hoca Şenliği'nde açıklanmaktadır. Bu yıl seçici kurul, Bekir Yıldız, Muzaffer İzgü, Müjdat Gezen ve Ahmet Çulhacı'dan oluşmaktaydı.

SEDAT SİMAVİ VAKFI EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Sedat Simavi Vakfı'nca kurulan (1977) ödül yedi dalda verilmektedir. Fen Bilimleri, Sağlık Bilimleri, Görsel Sanatlar, Edebiyat, Spor, Kitle Haberleşmesi ve Sosyal Bilimler. Konumuz olan edebiyat ödülü son bir yıl içinde fikir yönü veya estetik değer ölçüleri açısından en başarılı, en iyi, en güzel yapıtı vermiş kişiye verilir. Başvurunun yanısıra, oluşturulan bir ön araştırma kurulu da ödüle aday gösterebilmektedir. Katılacak yapıtlar yayımlanmış ya da yayımlanmamış olabilir. Vakıf Yönetim Kurulu'nca saptanan seçici kurul her yıl Hürriyet Gazetesi'nce duyurulmaktadır. Sonuçları Sedat Simavi'nin ölüm yıldönümü olan 11 Aralık'ta açıklanan ödül, parasal tutarı en yüksek ödüllerden biridir.

Bu yılın seçiciler kurulu Sabahattin Kudret Aksal, Çetin Al-

tan, Rauf Mutluay, Mehmet H. Doğan, Aydın Emeç, Tahsin Yücel, Cemal Süreyya, Fethi Naci ve Doğan Hızlan.

HASAN ÂLİ EDİZ ÇEVİRİ ÖDÜLÜ

Hasan Ali, Ediz ailesinin girişimiyle Türkiye Yazarlar Sendikası'nca yürütülen (1978) ödülün seçici kurulu şu adlardan oluşmaktadır: Azra Erhat, Eray Canberk, Ataol Behramoğlu, Akşit Göktürk, Aziz Çalışlar, Adnan Binyazar. 3 Temmuz 1972'de yitirdiğimiz Ediz'in anısına verilmekte olan ödülün sonucu, yaz aylarının durgunluğu gözönünde tutularak Mütercim Asım'ın doğum yıldönümü olan 26 Kasım'da açıklanmaktadır.

LİONS EDEBİYAT ÖDÜLÜ

İnsancıl bir dünyanın kurulmasına katkısı olan edebiyat yapıtlarını daha geniş kitlelere ulaştırmak ve insanların birarada barış içinde yaşamalarını sağlamak amacıyla Mecidiyeköy Lions Kulübü'nce kurulan (1978) ödül her yıl bir başka edebiyat türünde verilmektedir. Seçici kurul. Necati Cumalı, Oktay Akbal, Doğan Hızlan, Zahir Güvenli, Yıldırım Doğan ve Gültekin Malkoç'tan oluşmaktadır.

TÜRKİYE MİLLİ KÜLTÜR VAKFI ÖDÜLLERİ

Türk kültürüne katkıda bulunmak amacıyla Türkiye Milli Kültür Vakfı'nca kurulan (1976) ödül edebiyat, tarih, fikir gibi çeşitli dallarda verilmekte, bir büyük ödülün yanısıra jüri özel ödülleri de dağıtılmaktadır. Son yıllarda daha çok edebiyat ürünleri değerlendirildi.

KÜLTÜR BAKANLIĞI BÜYÜK ÖDÜLÜ

Ödül, yılda bir kez sanat, kültür ve düşün alanlarında ortaya koyduğu üstün nitelikli yapıtları ve çalışmalarıyla kültürümüzü yurt düzeyinde tanıtan, sanat ve kültür yaşamımıza katkıda bulunan kişi, topluluk ya da kuruluşa verilmektedir. Bakanlıkça oluşturulan Kültür Yüksek Kurulu 1979'da Yaşar Nabi Nayır'ı ödüllendirmiştir. AP iktidarı döneminde ise 1980 ödülü Necip Fazıl Kısakürek'e verilmiş, ilgili yönetmelikte de değişiklik yapılmıştı. Ödül tutarı 250 bin lira idi.

AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ

Genç yazarları özendirmek amacıyla kurulan (1979) ödül,

şiir, öykü, roman, deneme-inceleme-eleştiri-gezi ve çocuk edebiyatı dallarında yayımlanmış ya da yayıma hazırlanmış ilk kitaplara verilecektir. Seçici kurul, A. Kadir, Vefat Türkali, Adalet Ağaoğlu, Adnan Özyalçıner, Kemal Özer, Alpay Kabacalı, Murat Belge, Emil Galip Sandalcı ve Afşar Timuçin'den oluşmaktadır. Ödül tutarı her dal için 10'ar bin liradır. İlk ödüller bu yıl 21 Kasım'da açıklanmıştır.

SABAHATTİN ALİ ÖYKÜ ÖDÜLÜ

Sabahattin Ali'nin anısını yaşatmak amacıyla kurulan (1980) ödüle bir kitap oluşturabilecek, yayımlanmamış en az üç öyküyle katılınmaktadır. Seçici Kurul, Berna Moran, Murat Belge, Asım Bezirci, Füsun Akatlı, Cemal Süreya, Onat Kutlar, Atilla Özkırımlı ve Filiz Ali Laslo'dan oluşmaktadır. İlki, Sabahattin Ali'nin ölüm yıldönümü olan 2 Nisan 1981'de verilecek ödülün tutarı 25 bin liradır. Ayrıca Sabahattin Ali'nin 35. ölüm yıldönümünden başlayarak beş yılda bir onun yapıtları üzerine yapılacak araştırma-inceleme-eleştiri-sinema, tiyatro, müzik vb. dallarından birinde de ödül verilecektir.

TOPRAK ŞİİR ÖDÜLÜ

Ozan ve yazar Ömer Faruk Toprak'ın adına eşi tarafından kurulan ödül, ilk baskısı yayımlanan şiir kitaplarına verilmektedir. Seçici kurul, Füruzan Toprak, Berna Moran, Mehmet Başaran, Tekin Sönmez ve Alpay Kabacalı'dan oluşmaktadır. İlki bu yıl 20 Ağustos'ta verilen ödülün tutarı 10 bin liradır.

BEHÇET NECATİGİL ŞİİR ÖDÜLÜ

Şair Behçet Necatigil adına konulan şiir ödülüne, yayımlanmış şiir kitapları aday olabilmektedir. Seçici Kurul şu adlardan oluşmaktadır. Doğan Hızlan, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Edip Cansever, Hilmi Yavuz, Oktay Akbal, Kâmuran Şipal. İlki bu yıl 13 Aralık'ta Necatigil'in 1. ölüm yıldönümünde verilecek ödülün tutarı 30 bin liradır.

TÜRKİYE İŞ BANKASI ÖDÜLLERİ

Her yıl Türk edebiyatı, sanat, toplum ve insan bilimleri dallarında üç büyük ödülün verileceği yarışmada bu yıl roman, kısa film ve ekonomi dalları seçildi. Roman ödülü seçici kurulu şöyle: Prof. Gündüz Akıncı, Prof. Macit Gökberk, Doğan Hızlan,

Prof. Talat Tekin, Prof. Suat Sinanoğlu, Vedat Varol, Prof. Tahsin Yücel. Ödül tutarı 250 bin lira.

BEDRETTİN CÖMERT ŞİİR ÖDÜLÜ

Bedrettin Cömert Sanat, Etkinlikleri Düzenleme Komitesi'nce Cömert'in anısını yaşatmak amacıyla kurulan ödülün seçici kurulu, Hasan Hüseyin, Gülten Akın, Salih Bolat, Abidin Emre ve Özgen Seçkin'den oluşuyor. Toplumcu gerçekçi şiirlerin değerlendirileceği ödülün tutarı 10 bin lira. Üç ozana 2'şer bin liralık başarı ödülü verilecek.

NEVZAT ÜSTÜN ŞİİR VE ÖYKÜ ÖDÜLÜ

Öykücü ve şair Nevzat Üstün adına kurulan ödülün tutarı her dalda 50 bin lira. Şiir Seçici Kurulu, Gülten Akın, Mehmet Başaran, Adnan Benk, Hasan İzzettin Dinamo, Tahsin Saraç, Sadun Tanju'dan oluşuyor. Öykü seçici kurulu da şöyle. Çetin Altan, Talip Apaydın, Adnan Binyazar, Mehmet Ergün, Afet Ilgaz, Nezihe Meriç. Ayrıca her iki kurulda da ödülü yürüten Umut Sanat Ürünleri'nin bir yetkilisi bulunacak. Açıklanma tarihi 8 Kasım.

ABDİ İPEKÇİ ÖDÜLÜ

Milliyet Sanat Dergisi'nce, sanatçıları desteklemek ve özendirmek, sanatın gelişimine katkıda bulunmak amacıyla Abdi İpekçi'nin anısına değişik sanat dallarında ödül dağıtılacaktır. 1980 yılı ödüllerinin roman, oyun, resim dallarında verileceği, üç yarışmanın seçiciler kurulunun derginin Kasım 1980, sonuçların da Ocak 1981 sayılarında açıklanacağı belirtilmiştir. (Ekim ayında dergi sahip değiştirdiği için ödülün durumu aydınlığa kavuşmadı.)

KÜLTÜR BAKANLIĞI ÖDÜLLERİ

Kültür Bakanlığı Atatürk'ün doğumunun 100. yılını kutlama çalışmalarıyla ilgili olarak kültür, sanat ve ilim konularını içine alan 9 ayrı dalda ödüllü yarışma açmıştır. Bu dallar şunlardır: Şiir, hikâye, roman, müzik, resim, heykel, tiyatro, film hikâyesi, ilmi araştırmalar. Yarışmalarla ilgili şartnameler Bakanlıktan, il kültür müdürlüklerinden ve valiliklerden sağlanabilir. Ödül tutarları 25 bin ile 75 bin lira arasında değişmektedir.

MEHMET ALİ YALÇIN ÖDÜLÜ

Gazeteci, yazar, May Yayınevi kurucusu Mehmet Ali Yalçın adına kurulan ödül, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış yapıtlara açıktır. Seçici Kurul Burhan Arpad, Şükran Kurdakul, Hasan İzzettin Dinamo, Erol Toy ve Asım Bezirci'den oluşmaktadır. Birincilik (50 bin), ikincilik (30 bin), üçüncülük (20 bin) olmak üzere üç ödül konulmuştur. İlki 1 Nisan 1981'de verilecektir.

YAZKO ÖDÜLLERİ

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi YAZKO'nun yazar, çevirmen ve araştırmacıları desteklemek, özendirmek, sanat ve kültürümüze katkıda bulunmak amacıyla düzenlediği ödül, roman, öykü, şiir, inceleme dallarında telif ve çeviri hiç yayımlanmamış yapıtlara verilecek. YAZKO üyeleri dışında herkese açık olan yarışmaların ödülleri 50 binle 100 bin lira arasında değişiyor. 5 kişilik son eleme kurulu 16 Aralık'ta, sonuçlarsa 15 Ocak 1981'de açıklanacak. **(Gösteri — Aralık)**

TÜRK YAZARLARI EDEBİYAT ÖDÜLLERİNİ TARTIŞIYOR

1. **Ülkemizde verilen edebiyat ödülleri, işlevlerini yerine getirebilmekte midir?**
2. **Ödüller edebiyatın ve edebiyatçının daha büyük okur yığınına ulaşmasına sağlayabilmiş midir?**

ADALET AĞAOĞLU:

Bir sanat dergisinde 'okur-yazar'lık köşesi edinebilmiş, orda ya da başka bir köşede edebiyat üstüne görüşlerini açıklamağa yüreklenebilmiş bir kişi düşünün. Böyle bir kişinin bile okuyacağı romanı seçmek için hâlâ ödül sonuçlarına bel bağladığına tanık olmuşsak, ülkemizde edebiyat ödüllerinin pek ciddi önemde işlevleri bulunduğundan kuşku duymamak gerekir. Ama ben, sorunuza ciddi bir yanıt aradığım için, konuyla ilgili olarak toplum genelinde derinlemesine bir araştırmanın çok ilginç sonuçlar verebileceğini düşünüyorum. Bu kısa soruşturmada ise, görünenle yakın deneylerimin bana verdiği ipuçlarına değinmekten öteye gidemeyeceğim.

Ülkemizde edebiyat ödüllerinin işlevi, pek çok açıdan öyle

abartılacak bir işlev değil. Yazarı, basarı, basılanı seçip ödüllendirerek yaygınlaştırma çabasında olanıyla bütün bir edebiyat dünyamızın önünde bugün okumayı, düşünmeyi sevmeyen koskoca bir toplum yapısı dikilmektedir. Çoğunluğun belirlediği bu yapının okur-yazarları da, okumaz-yazmazları denli, paralıları da parasızları denli, edebiyattan habersiz. Ödüller yoluyla yapılan bir 'duyuru', andığım bu çoğunluk için bir sabun, bir halı reklamı yanında sivrisinek vızıltısı bile değil. Bunların arasında ekonomik gücü fazlasıyla yerinde olanları var. Her şeye ilgileri, her şeyi tüketmeye sevdaları maşallah yerinde. Kitaba ilgileri de, sevgileri de sıfır. Hatta belirli biçimde düşmanlar kitaba. Yönetimler bir yanı akçaya boğarak, bir yanı akçasız koyarak en büyük çabayı, okumaz bir toplum oluşturmnada gösterdiler. Toplumun geldiği bu yerde edebiyat ödüllerinin işlevi ancak, ödül nedeniyle televizyonda görüp, adını ister istemez kafasına aldığı bir yazarın adı nerede geçiyorsa orada «a, ben onu biliyorum» diyecek kadar. Ödüllenmiş bir yazar, her «sizi tanıyorum, biliyorum» diyeni, hatta «ah, size hayranım» diyeni okuru sanarsa yandı. Toplum geneli, bazı ödüller nedeniyle bilse bilse en çok, yazarın adını bilir. O yazarın tek yapıtını okumaksızın sağda solda edebiyat okuru geçindiği bile olur bu kesimin. İşte toplum genelinde edebiyat ödüllerinin işlevi bu kadar ve yazar açısından sevimsiz bir işlev bu.

Okumayı, düşünmeyi, yaşama biçiminin bir parçası yapmış ya da yapmak isteyen, hatta ödüller yoluyla buna daha da çok isteklendirilen bir kesim okurun krşısında ise aşılması güç bir pahalılık duvarı var. Bu kesimin kitap seçme güçlüğünü gidermede, edebiyat ödülleri biraz yardımcı olabilir. Gerçekte bu, okurun özgür seçimi değildir. Ama edebiyat yapıtlarını özgürce seçmeğe açılacak kapıları aralamak için akla gelebilecek pek çok yoldan biridir. Bu noktada ise okur adına seçim yapmayı üstlenmişlere, herhalde büyük sorumluluklar düşmektedir. Bugün ülkemizde bu sorumluluğu duyan seçiciler de var, duymayan seçiciler de. Okur adına seçtiğini sonuna dek savunacak olanlar da var, yarın kendi seçiminden kendisi yan çizecek olanlar da...

Andığım bu iki kesim dışında kalan bir başka kesim daha var ki, sayısı çok az. Fakat edebiyat okurluğu güçlü bir kesim bu. Bilinçli, gerçek okur dediğimiz bu okur kesiminin öyle ödül sonuçlarına falan pek aldırdığı yok. Kendi seçimini kendisi yapmak istiyor ve yapıyor

Görüyorsunuz, ülkemizde edebiyat ödüllerinin bir işlevi varsa

bile, çok sınırlı, bağrında yığınla da çelişki barındıran bir işlev bu. Yazarı desteklemek, hatta bazı durumlarda onun geçim sıkıntısını biraz hafifleterek yaratıcılığına daha iyi bir ortam hazırlamak, edebiyata üç-beş bin fazla okur kazandırmak gibi olumlu yönleri kadar, olumsuz yönleri de içeren bir işlev. (Tembel bir okuru daha tembelleştirmek, okumazın toplumda okumuş gibi davranmasına, yazmazın yazıyormuş gibi yapmasına yolaçmak, zaman zaman ad satmayı şiir, öykü, roman okutmanın önüne geçirmek, izleyiciyi hazır lokmaya alıştırmak vb. gibi). Ayrıca, edebiyat ödüllerinin gittikçe çoğaldığı günümüzde bu ödüller, saygınlık yönünden işlevini bütünüyle yitirecek gibi görünmektedir.

Tek başına ödüllerin edebiyatı ve edebiyatçıyı geniş okur yığınına ulaştırmada yardımcı olabilmesi pek kolay değil. Bunun olabilmesi için, o geniş yığınların çok başka kanallardan da hazırlanması gerek. Okullarda edebiyat adı altında ne okutuluyor, kamu iletişim araçlarında edebiyata ne kadar ve nasıl yer ayrılıyor. hep görüyor, biliyoruz. Nüfus sayımlarında ise pek çok vatandaş gerekli haneye 'okur-yazar' diye kondurur. O hanelere kendisi hakkında bu notu kondurmuş olanların paralı-parasız büyük çoğunluğu okumaz. Mektup bile yazmaz. Okursa renkli gazete okur. Nazik kafasını yormayacak yayınlar okur. Yazarsa fatura yazar, dilekçe yazar, en masumu asker mektubu yazar. Çoğunluğu bu olan bir toplumda ödüllerin, edebiyatı yaygınlaştırmadaki payı çok sınırlıdır. Hem, ödül bir edebiyat yapıtına üç-beş bin fazla okur taşısa bile asıl sorun gelir, yine o yapıtın kendi öz değerine dayanır. Okur adına seçmeyi üstlenmişlerin taşıdığı sorumluluk da buradadır. Seçmede okurun sayısını hedef almaktan çok, onun düzeyini yükseltmek amaçlanırsa yeni yapıtlara kazanılmış üç-beş bin fazla okur da peşinden yeni okurlar taşır. Düşündüren, tartıştıran her edebiyat yapıtı, tek okurunu iki edebilen yapıttır çünkü.

OKTAY AKBAL:

7 Ocak 1952 günü «Vatan» Gazetesi'nde çıkan bir yazımı buldum. «Fransa'da Mükâfat Mevsimi ve Biz»... Fransa'da o ay içinde dağıtılan yazın ödüllerinden söz etmişim, sonra da sözü bize getirmişim: «Hangi Fransız edebiyat ve sanat dergisini elimize alsak sayfalarında bu mükâfatları kazananların hayatını, resimlerini, yeni yazılarını görürüz. İnsan o sayfaları dolduran yazılara, o heyecanlı münakaşalara, bu işe verilen öneme bakıyor da acı

acı içini çekiyor. Türk edebiyatı böyle bir teşvik ve yardımdan ne kadar uzakta, ne kadar yalnız ve terkedilmiş bir durumdadır. Yine de hikâyecilerimiz, şairlerimiz yılmadan yazıyorlar, eser veriyorlar. Bizim memleketteki edebiyatçılar gibi kahramanlara her yerde rastgelinmez sanırım. Ne geniş okuyucu, ne devlet yardımı! Üstelik çeşit çeşit zorluklar!» Yazının sonunu şöyle bağlamışım: «Bu durumda yine de didinen, Türk edebiyatını bir adım daha ileri götürmek için her türlü zorluk karşısında ezilmeden eser yaratan insanlara kahraman adını vermekten başka çıkar yol yoktur. Ya kahraman, ya da akılsız, ikisinden biri.»

Yirmi sekiz yıl önceki bir yazı... Bundan başka yazılar da yazdım ödüllerin gerekliliği konusunda... Tartışmalar başladı ardından, ödüller gerekli midir, yararlı mıdır, yoksa tam ters sonuçlar mı verir? diye. En başta Nurullah Ataç; karşıma çıkmıştı, ödüllerin yararsızlığını ileri sürüyordu. Örnekler gösteriyor, her zaman 'en İyi'nin kazanmadığını, pek çok 'kötü' yazarın da ödül aldığını söylüyordu. Giderek tartışmalar genişledi, sanırım Vedat Günyol, Orhan Burian, Adnan Benk, daha başkaları da katıldı. Ataç'ın bu konudaki yazıları TDK'nın bastırdığı 'Denemeler' kitabındadır, benim yazılar ise kitaplara girmedi, gazete koleksiyonlarında kaldı.

Yalnız yazmakla yetinmedim. 1954 Kurultayı'nda, Yayın Altkurulu'nda Salah Birsel'le birlikte TDK'nın bir yazın ve bilim ödülü kurmasını önerdik; Yayın Kolu Başkanı Ataç'a karşın bu öneriyi benimsettik, Kurultay'a da onaylattık. Ertesi yıldan sonra TDK ödülleri dağıtılmaya başlandı. Yine aynı yıl Sait Faik Hikâye Armağanı kurulmuştu. Sait Faik'in ölümünden sonra annesi yılda bin lirayı o yılın en başarılı öykü kitabına veriyordu. TDK ve Sait Faik Ödülleri 1955'ten sonra ortaya çıktı. O gün bugün —Sait Faik Armağanı kısa bir aradan sonra— yaşamaktadır. Onlara aynı yıl, Yeditepe Şiir Ödülü de eklendi.

Yazın ödüllerinin işlevi büyüktür. Daha 1952'lerde savundum gerekliliğini... Aradan geçen 28 yıl içinde pek çok yazarımız, ozanımız ödül aldı. Ne zararını gördük bunun? Önce zararı var mı, onun üstünde durmak gerekir. Herhalde hiçbir zararı yok, burası kesin! Yararı? Var elbet. Bugün Sait Faik Ödülü'nü kazanan bir kitap en azından iki-üç basım yapıyor. TDK Ödülü için de öyle. İlk yıllarda pek etkisi yoktu bu ödüllerin, yani basında, radyoda adı bile geçmezdi. Bin lira, iki bin liraydı tutarı Sait Faik ve TDK Ödülleri'nin, Yeditepe ise —bugünkü gibi— bir maden plaket verirdi kazanan ozana... Zamanla, basın da, radyo

da, kamuoyu da, sanatsever okur da, ödül kazanmış yapıtları satın almak, okumak, eleştirmek, tartışmak alışkanlığını edindi. Kısacası bir 'hava' yarattı bu ödüller, bir yazın ve sanat havası...

Yirmi sekiz yıl önce savunduğum düşünceleri bugün de savunurum: Yazın ödülleri yararlıdır. Önce bir yüreklendirmedir bir yazara ödül vermek. Az-çok parasal yönden bir desteklemedir. Özellikle son yıllarda. basın ve yayın organlarının ödül sonuçlarına daha büyük ilgi göstermelerinden sonra, o yazarın, o ozanın geniş okur yığınlarınca tanıtılması, sevdirilmesidir. Az şeyler mi bunlar? Her ödül kazanan yapıtın çok önemli, çok değerli olduğu savında değilim elbet. Belirli kişilerin beğenisini yansıtır sonuçlar Üstelik de belirli sayıda yapıt arasından seçilmiştir o ödül kazanan kitap... Ben tüm ödüllerin her yıl verilmesinden yanayım. Hem yalnız yapıta verilmez bir ödül, o yazarın kişiliği, önceki yapıtlarıdır etkin olan... Yirmi sekiz yıl önce bir tek ödül yoktu, bakın bugün kaç ödül var? Şiirde Yeditepe, TDK, Behçet Necatigil, Ömer Faruk Toprak, Nevzat Üstün Ödülleri, öyküde Sait Faik, TDK, Sabahattin Ali Ödülleri, daha niceleri... Ödül sayısı çok diyenler var, onlara katılmıyorum. Yalnız ödül yönetmeliklerini değiştirmek gerek. 'Katılma', 'başvurma' koşulları kaldırılmalı, seçici kurullar kendiliklerinden seçmelidirler o yılın ödül kazanacak yapıtlarını...

O eski yazımda 'her türlü zorluklar karşısında ezilmeden eser yaratan insanlara kahraman adını vermeli' demişim... Çeyrek yüzyıl geçmiş aradan, durumda pek az bir değişme var. Yine yazın adamları ikinci, üçüncü mesleklerden geçimlerini sağlıyorlar, yine kitaplarını güçlükle yayınlıyorlar, yani o kahramanlık ya da o güzel akılsızlık, sürüp gidiyor. Varsın beş on ödül olsun onlara güç veren, azıcık yüreklendiren, hiç değilse bunu çok görmeyelim...

İLHAN BERK:

1 — Ülkemizdeki edebiyat ödüllerinin işlevlerini yerine getirip getiremediğini soruyorsunuz.

Doğrusu bütün ödüllerin yararına inanmak gerek. İşlevlerini daha iyi yapabilmeleri ise, bu elbette ödül veren jürilerin iyi seçilmesine bağlıdır. Bunun için de önce ödülün kapsamı, amaçları iyi saptanmalıdır. Bu saptanırsa jüri tavrını ona göre koyar. Ona göre jüri üyeleri seçilir. Jüri üyeleri de bunu bilir.

Bu başlangıçtan bilinmelidir. Yararı, ödüle katılacak sanatçılara açıklık getirir.

Ülkemizdeki edebiyat ödüllerinin işlevleri ancak böylelikle yerine getirilmiş olur. Bunun yapıldığı kanısında değilim. Birbirini tutmayan jüri üyeleri biraraya getiriliyor çünkü. Sonuçta ters bir orantı kuruluyor. Değerli bir yapıt bu yüzden bunun dışında kalıyor. Ödülün yararı da çarptırılıyor. Önce bu saptama gerekli derim.

2 — Türkiye'de ödül geleneği yeni yeni kuruluyor. Bu yüzden büyük bir patlama beklenemez. Etkin olmasına, büyük okur yığınına ulaşmasına gelince, iki şey gerekli görünüyor bana:

1. Ödül koyucu kişi ya da kurumun önemi, etkinliği,

2. Büyük okur yığınına ulaşmasını sağlamak için, bu salt sanat dergilerinin duyurusuna kalmamalı, gazete, radyo, TV gibi iletişim araçlarında gerekli duyuru yapılmalı.

Ödüllerin etkinliği bütün bu iletişim araçlarının kısırlığına karşın, yine de bir bölüm okura ulaştığını gösteriyor diyebiliriz. Bu sayede kimi ödül kazanmış yapıtlar, iki üç kez basılabiliyor.

FETHİ NACİ:

«Hayır. Hayır.»

CAHİT KÜLEBİ:

Ödüllerin etkinliğine değinmeden önce, son otuz kırk yıllık süredeki ödül kurumlarını anımsatmakta yarar görüyorum. İlk aklıma gelenler, Varlık Roman, Sait Faik Öykü, CHP Şiir Ödülleri. Bunlardan ilk ikisinde seçici kurul üyesiydim. Sonra çekildim. CHP Şiir Ödülü'ne gelince bununla ilgili anılarım var. İleride fırsat düşünce yazacağım. Bu üç ödülün, gerçekten çok iyi seçmeler yapıldığı halde, yazınımızda büyük etkinliği olmadı. Yalnız CHP Şiir Ödülü, genç bir büyük ozanı, Attilâ İlhan'ı tanıttı. Ne var ki, bu ödül olmasaydı da, Atillâ İlhan yine o yıllarda yaygın tanınmışlığına ulaşırdı.

Daha sonra Türk Dil Kurumu Ödülleri kuruldu. Bu ödül, başlangıçta bir yazın, bir de bilim ödülü olmak üzere iki dalda idi. Daha sonra yazın dalında dokuz, bilim dalında iki, basın dil ve TRT dil olmak üzere, on dörde çıkarıldı. Bu ödüllerin seçiciler kurullarında da birkaç yıl görev aldım. Türlü söylentilere karşın diyebilirim ki, gerek bu değindiğim, gerekse şimdi anacağım ödüllerin verilmesinde her zaman büyük titizlik gösterilmiştir. Bu ödüllerin de başlangıçta çokça etkinlik göstermediği, sanatçıları yüreklendirme ve satışı artırma bakımlarından ilk yıllarda görünür bir yarar sağlayamadığı söylenebilir.

Türk Dil Kurumu Ödülleri'nin bence tek etkinliği dilimizin özleştirilip gözelleştirilmesi yolunda olmuştur.

Üçüncü bölüm ödüller diyebileceğimiz sonunculara gelince, bunları da ikiye ayırmak yerinde olur. Birincisi kişiler adına koyulan ödüller. Öbürü, Hürriyet Gazetesi, Türkiye İş Bankası vb. gibi büyük ödüller. Böylelikle, İlhan Selçuk'un da o güzel yazısında değindiği gibi, bir ödül furyası başgösterdi. Başka ülkelerde bu denli çok ödül bulunduğunu sanmıyorum. Kimi tek türde. Kimi birçok türlerde birden verilen bu ödüllerin yazınımızı zenginleştirip zenginleştirmediği yolunda çok şey söylenilebilir. Kimi türlerde öyle durumlar oldu ki, bir yılda tek yapıtla hemen bütün ödülleri toplayabilenlere rastlandı. Bu elbette bir başarı sonucudur. Ne var ki, bu başarı yazar yönünden olumlu bulunmakla birlikte, ödüllerin etkinliği yönünden pek de olumlu sonuç sayılmayabilir.

Günümüzde ister akçalı, ister akçasız olsun, ödül almanın satışa etki yaptığı bir gerçek. Bu da ödüllerin gittikçe yararlı olduğunu bir bakıma kanıtlıyor.

Ben, ödüllerin ulusal bir olgu sürecindeki dilimizin özleşmesinden başka bakımlardan yazınımıza kazanç sağladığına inanmıyorum. Yalnız, Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü ile Türkiye İş Bankası'nın ödülleri gibi azımsanmayacak ölçüde para verilen ödüllerin sanatçıları desteklediği de yadsınamaz.

Olabilse de, bütün küçük ödüller birleştirilse ve bir ulusal ödül olarak her yıl birkaç dalda verilse, kanımca yazınımıza daha çok yarar sağlar. Buna da bugünkü koşullar içinde olanak yok.

LEYLA ERBİL:

Önce şu bilimsel gerçekte anlaşalım. Edebiyat alanı da toplumun öteki kesimleri gibi, ticaret, politika vb. içinden koptuğu toplumun, —sınıflı, kapitalist sistem— tüm kirlerine sağlıksız ilişkilerine bulaşmıştır. (Devrimci ahlâkı düşünsel yönden benimseyerek o yolda davranan ögeler bu genel gerçeği bozamaz.) Entellektüel ilişkilerin bu çürümüşlüğü, bu yabancılaşmışlığı, ödül kurumlarına da, o kurumları oluşturan bireylerin yapısına da doğal olarak yansımıştır. Böyle olunca edebiyat ödüllerini yüceltmenin, sonuçları abartmanın, bu seçimleri yapan kişileri ilişkiler bütününden soyutlamanın yanlışlığı kendiliğinden ortaya çıkar.

Ne ki, edebiyat ödüllerinin etki alanı, değeri tartışma götürür aciz yapısının çok üstünde boyutlara ulaşmıştır. Böyle olduğu için de yazarlarımızın vazgeçemeyeceği, tavizler vererek ilişkilerini uygun tutmağa çabaladığı, doğal olarak da onlara kan verdiği yuvalar durumun dönüşmüştür. Ödüllerin toplum içinde sağladığı ün, kazanç, kof da olsa onur, yazardan başka yayınevlerini, dağıtımları da egemenliği altına almıştır. Daha da kötüsü, ödül kurumlarının, kendi istediği yönde ve aşılmasına izin vermediği bir görüş doğrultusunda küçümsenmeyecek oranda kamuoyu oluşturmasıdır. Son yıllarda gittikçe kabaran sayılarına bakarak bu çarpıklığın daha da azıtacağını düşünebiliriz.

Ödüller kimi vakit bir adın yansıttığı sanat anlayışı —O. Kemal Ödülü gibi—, kimi vakit belli bir ideolojinin benimsetilmesi amacıyla bir kurumca, —Türk Dil Kurumu Ödülü— dağıtılır. Ne ki, hangi amaçla dağıtılırsa dağıtılsın sonuç değişmez. Sonuç, yargıcılar kurulunun duygusal nedenlerle sevdiği, tuttuğu kitaplara da değil; kişilere dayanır. Amacımız bireyleri teşhir etmek olmadığına göre —adlar bizde saklı kalarak— anımsayabiliriz: Türkçesinin bozukluğuyla ünlü bir yazara dil ödülü verilir. Olay eleştiriye uğradığında, bu ödülün o yazara başka bir ödül verilemediği için, haksızlığı gidermek amacıyla —gerekçesi kendinden bozuk bir savla— verildiği ileri sürülebilir. S. Faik Armağanı'nın, yazarın dünyasıyla ve tüzüğün ilkeleriyle çok ters düşen yazarlara bol bol dağıtıldığı bilinmektedir. Son yıllara değin tutarlı seçimleriyle kamuoyunda haklı bir saygı yaratan O. Kemal Ödülü'nün, emekçilerle en ufak bir ilişkisi bulunmayan bir yazara, hatta onlarla alay eden bir yazara, küçük burjuva hümanistlerinin, —yani ödül kurumlarını dolduran kişilerin ve yazarın bizzat kendisinin— devrimci mücadeledeki yerinin hesabını sonmaya sıvanmış, o kesimi onurlandıran bir romana verildiği de görülebilir.

Daha da garibi, yaşını başını, ününü almış yazarların bile kendi sanat görüşlerine, siyasal anlayışlarına ters düşen ödüllere bile elleriyle kitaplarını göndermek alçak gönüllülüğünde (!) bulunmalarıdır. Yazarın eliyle kitap göndermesi, özgeçmişini yazması katılma koşuludur. Bu koşul yazarı aşağılayıcıdır. Asıl amaç o yıl içinde yayınlanmış en değerli yapıtı bulup, topluma sunmak olmadığından (!) bir yazar ödüle katılmamışsa —yargıcılar kuruluna saygıda kusur etmişse— bu koşulla cezalandırılır. Bu maddeyle yazarın ödülü red etme, böylece seçiciler kurulunu eleştirme hakkı da elinden alınmıştır. Bu durum bir başka sakınca

daha yaratmış: Kitabı eliyle göndermeyi içine —haklı olarak— sindiremeyen yazar, bu kez haberi yokkenmiş gibi yapıp (!) başka ellerle kitabını göndertme yollarına başvurmuştur. Ödül saplantısı o boyutlara varmıştır ki aşağı yukarı yirmibeş yıldır hiçbir Türk yazarı ödülü reddetmemiştir. (Bekir Yıldız, bir kez S. Faik Armağanı'ndan aldığıyla S. Ali Ödülü kurulması niyetinde bulunmuş, ama ödül jürisini karşısına alamadığından bu girişim de dejenere edilmiştir.) Katılmayanlar da dört beş yazardır.

Ne ki öyle de olsa böyle de, olaylar bir gerçeği yansıtmaktadır: Ödüllerle yazarlar, biri berikinin beriki de ötekinin ahlakını çarpıtmaktadır.

Ödüllerin hemen hemen tümünde aynı kişiler ya da aynı zihniyetler egemendir. Vakit vakit isabetli değerlendirmelerle bir ürünü yaygınlaştırmada rolleri bulunduğu vaki olsa da, kendi ideolojileri dışında onların düzeylerini, zevklerini aşan bir yazının boy atmasına olanak verdikleri pek nadirdir. Edebiyat gibi mutlaka özgür kalması gereken bir aşkınlık alanını ceza yasasının 141'lerinden önce denetimleri altında bulunduran bu baskı gruplarını Türk yazarının biraraya gelme bilincini göstererek mutlaka yenmesi gerekecektir. Bu baskı grupları küçümsenmemelidir. Onların biribirlerine sımsıkı bağlı olmalarının üzerinde durulmalıdır. En eski ödüllerden biri olan S. Faik Hikaye Ödülü jüri üyelerinin, 25 yılda aralarından sadece Memet Fuat ve Kemal Tahir'in istifa ederek ayrılmış olmaları bu yapının ne denli sağlıksız olduğunu görmemize yeter sanırım. Ayrıca S. Faik'e' bu denli bağlı kişilerin, onun bir kitabının bile bir batı diline çevirtip, yayınlanmasına önayak olmamaları da işin bir başka düşündürücü yanıdır.

Bence ödüllerin en büyük zararı genç yazar aracılığıyla sürdürülen geleceğin Türk edebiyatına yapılmaktadır. Kendini böylesine yoz bir ortamda bulan genç yazar, ödüllere karşı çıkmanın nasıl ödetildiğini daha önce duyduklarından, seyrettiklerinden bilir. Ve tek başına mücadelenin boşunalığına inanarak —ki bu bir ölçüde doğrudur— sessizce kendi payına düşecek düzmece onuru beklemeye koyulur. D. Özlü'nün bir yazısında açıkça belirttiği gibi, ödüller «genç yazar kuşaklarının 'edebiyatta devrim' yapmalarını önlerler; onları eski kuşaklara benzemeye sürüklerler.» (Edebiyat Ödülleri. Milliyet Sanat Dergisi. 1978. Sayı: 218)

Türk yazarının, geleceğe bir edebiyat mirası bırakmak yeri-

ne bir ganimet bırakma sorumluluğunu daha fazla yüklenmeyeceğini umalım.

ÇETİN ÖZEK :

«Ödüllendirmenin» toplumsal yapı ve ilişkiler içinde belirli bir işlev sahibi olduğunu kesinlikle kabul etmek gerekir. Tüm tarihsel süreç içinde, değişik alanlarda ve değişik toplumlarda «ödüllendirme» yoluna başvurulması, bir gereksinmenin ürünü olsa gerekir. Belirli bir uğraşıda başarı ve üstünlük gösterenin ödüllendirilmesi, kişilerin uğraşılarında daha çok çaba göstermek, başarıya ulaşmak için bir atılımda bulunmak gücünü yaratacağından, toplumda dinamizmin sağlanmasına yönelik etken olabilmektedir.

Belirtilen durum, yurdumuz açısından ve «edebiyat» konusunda da geçerlidir sanısındayım. Son yıllarda artan «edebiyat» ödüllerinin bu sanat dalında belirli bir canlılığa yolaçtığı ve genel ilgiyi çektiği açıkça görülmektedir. Giderek ödüllendirmenin daha düzenli, daha yerleşmiş nitelik kazanmasıyla, belirtilen canlılık ve ilginin de artacağı anlaşılmaktadır.

Edebiyat ödülünün işlevi ne olmaktadır? Bu konuda bir ayrıma varmak yerinde olacaktır. Yıllarını bu sanat dalında uğraşı vererek geçiren, ustalaşan edebiyatçıların ödüllendirilmesi, bu çaba, ustalık ve emeklerinin değerlendirilmesi, belirli bir «onurlandırma» ile toplumun bu sanatçıya olan «şükran» borcunu yerine getirmesi anlamını taşımaktadır. Bir sanatçı için bunca yılın uğraşı, yorgunluğu, belki de sıkıntılarından sonra, toplumca böylesine onurlandırılması, sanırız ki, tüm maddi yönlerin üzerinde bir değer taşımak, sanatçıya mutluluk vermek gerekir. Uğraşının, ustalığın, yorgunluğun, birşeyler yaratmak çabasının ve bu uğurda çekilen maddi ve manevi sıkıntıların umursanmadığı, değerlendirilmediği bir toplumda, sanatçının bunca çaba, yorgunluk, sıkıntının boşa gittiğini sanmasına ve bunlara katlanma güç ve direncini kaybetmesine yolaçması doğaldır. Bu açıdan, ustaların ödüllendirilmesi ustanın daha ustalaşma yolunda güç kazanması, yaşamını ve uğraşısını boşa harcamış olmak, duygusundan ve kırgınlığından, kendi kendisini yitirmekten kurtulmasına yolaçacaktır.

Edebiyat ödüllerinin diğer ve çok önemli bir işlevi ise, «özendirici» olmasıdır. Sanırım, daha çok «yarışma» niteliğinde olan ödüllendirmelerde uğraşısında yeni olan ve yeniliğine rağmen yetenek ve ustalık tomurcuklarını yapıtlarında kanıtlayanların

ortaya çıkması, hem bu kişilerin yetenek ve ustalaşma yolunda çabalarını artırmalarına yolaçabilecek, hem de aynı çizgide olan yenilerin «ödüllendirilme» amacıyla daha titiz, daha nitelikli yapıtlar üretme gayretlerini arttıracaktır. Böylece toplumun, yeni yeni isimleri duyması, onların yapıtları üzerine daha kolaylıkla eğilmeleri olanağı doğacaktır.

Belirtilen işlevler açısından yurdumuzdaki «edebiyat» ödüllerine bakıldığında, birinci işlevin ağırlık kazandığı görülmektedir. Gerçekten, özellikle büyük akçalı ödüllendirmelerde, daha çok ustaların, tüm çalışmalarındaki gelişimlerinin ve olgunluklarının gözönünde tutularak ödüllendirildikleri saptanabilmektedir. Bu türden ödüller, yeni ve ustalaşmış edebiyatçıların tümüne açık olsa bile, bunların eşit koşullar içinde bulunmadıkları ve bir «yeni»nin ödülü kazanma olanağının sınırlılığı kabullenilmek gerekir Bu açıdandır ki, belki de, «özendirici» edebiyat ödüllerinin özel olarak düzenlenmesi, «onurlandırıcı» ödüllerden ayrılması yararlı olacaktır. Böylece, edebiyat yaşamının yeni ve yetenekli isimlerin yapıtlarıyla zenginleşmesi sağlanabilecektir.

Edebiyat ödüllerinin sonuçları açısından da bir noktaya değinmek isterim. Ödüllendirmelerin edebiyat alanını zenginleştirmesi, ödüllerin edebiyatın tüm türleri için geçerli olmasına bağlıdır. Buna karşın, roman, şiir ve hikaye dallarında varolan gelişmişlik, anı, gezi notları, deneme, tiyatro gibi dallarında uğraşı verenlerin ödül kazanma olanaklarını geniş ölçüde sınırlamaktadır. Mevcut yapı içinde de durumun böyle sürüp gideceği de anlaşılmaktadır. Sanırız ki, edebiyatın belirtilen dalları açısından ayrı ödül düzenlemelerine gitmek yerinde olacaktır.

Ödül kazanan sanatçının yapıtına ilginin ve talebin büyük ölçüde artıp artmadığını kesinlikle bilmiyorum. Buna rağmen, ödüllerin edebiyatı ve edebiyatçıyı daha geniş bir okur yığınına götürmekte yardımcı olduğunu sanırım. Her ne kadar, Türkiye'deki nüfus ve okur yazarlık oranının yükselmesiyle orantılı bir talep artımının gerçekleşmediği görülmekteyse de, bunda, kitap bedellerinin pahalılığının, yayıncılığın özellikle son yıllarda içine girdiği olumsuz koşulların önemli etkenliği olsa gerekir. Belki geçmişte, edebiyat yapıtlarının okunmasına karşı çıkan ve bunu gereksiz, hatta zararlı gören tutucu düşünce biçiminin günümüzde daha sürmesi de olumsuz etkiler yaratmaktadır. Ayrıca, piyasa romanlarına belirli çevrelerin düşkünlüğü, siyasal kutuplaşmalar içinde bağnaz bir biçimde edebiyat yapıtlarını boşlayıp, bunlara eğilmeyi kişinin toplumsal görevlerinden kaçması ve

savsaklaması olarak kabul etmek gibi eğilimlerin de etkenliğini kabullenmek gerekir. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen, belirli bir gelişimin varlığını yine de mutlulukla gözlemek olanağı var. Ödüllerin giderek yaşamımızda sağlayabileceği canlılık ve yaratabileceği ilginin, yığınların edebiyata yaklaşımını sağlayacağına ve olumsuz düşünce biçimlerini silebileceğine inanıyorum.

TOMRİS UYAR:

Ödüllerin son yıllarda, hemen hemen bütün yazın dallarını kapsayacak ölçüde ve hızla artması, ilk bakışta sevindirici bir olay gibi geliyor. Özellikle genç yazarların yapıtlarını yayınlatmaları ve yeni yapıtlar verme yolunda maddi-manevi destek görmeleri açısından. Ayrıca kanımca bir yazar yapıtını ancak yayımlanmış olarak gördükten sonra uğraşıyla ilgili gerçek ipuçlarını elde edebilir, nesnel bir bakış edinebilir.

Gelgelelim bu ödül bolluğu (yazarlar ve yargıcı kurul üyelerince kötü kullanıldığında) yedeğinde korkunç bir yozlaşmayı da getirebilir. Şimdilik yazarın okura ulaşmasında az da olsa katkısını benimsediğimiz ödüller, bir süre sonra okur gözünde saygınlıktan, güvendiricilikten yoksun duruma düşebilirler. Daha önce de değindiğim gibi, birtakım yazarların sırayla birbirlerinin yargıcısı ve adayı rollerini benimsedikleri bir kapalı devre oyunu başlayabilir.

Bu yozlaşmayı önlemede temel sorumluluk, yazara düşmektedir kanımca. Kitaplarını bastırabilen yazarlar bu alanda gençlerin önünü tıkamamalıdırlar, amatörlerle yarışmaktan kesinlikle kaçınmalıdırlar. Ama ne yazık ki ülkemizde ad yapmış sanatçılar bile —bu arada adlarına ödül konulan şairlerle yazarları da analım— yapıtlarını rahatça yayımlatamamaktan yakınıyorlardı. Aslında, yazarlardan bir özveri bekliyoruz demek ki.

Genç yetenekler de yeni ödüllerin çoğunun «yarışma» niteliğinde olduğunu, belli bir dünya görüşü çerçevesinde, belli bir biçim anlayışına göre verildiğini gözden uzak tutmamalılar. Bu anlamda alındığında, yeni ödüller genç yazara «bir ısmarlamada» bulunmaktadırlar. Dikkat! O zaman yazara ödülden kazanacaklarıyla kendinden yitireceklerinin bir hesabını yapmak düşmektedir.

Yargıcı kurul üyelerine gelince... Onların da artık her dalda

yetke, «uzman eleştirmen» sayılma hırsından vazgeçmeleri, yalnızca kendi dünya görüşlerine, yazın anlayışlarına uygun düşen ödüllerin bir tanesinin kurulunda yer almayı ilke edinmeleri gerekiyor. Aksi halde kendi anlayışlarını her kurula taşıyarak bir kültür tekelinin doğmasına yolaçacaklar, hep belli bir doğrultuda ürün verilmesini önerecek, çizgi dışında kalan ürünleri yok sayacaklardır.

Sanırım çözüm, yargıcı kurullara perspektiflerini, ilgi alanlarını geniş tutabilmiş sosyal bilimcilerin, iktisatçıların, güzel sanatlar dalında uğraş verenlerin kısaca, yeni yıpranmamış adların katılmasıdır.

EROL TOY

1 — Kültür üretimi, verilmek istenenle, algılananın çoğun tam anlamıyla ters olabildiği bir bağlam içerir. Çünkü üreticinin, yer zaman ve koşullarıyla, tüketicisinin, (yani, okur, seyirci ve değerlendirmecinin), durumunun çakışması halinde iletişim tam kurulmuş, çatışması halinde hiç kurulamamıştır. Bu açıdan bakıldığında, bir kültür ürününün değerlendirilmesi her zaman, sahiplenenin nitelikleriyle oranlıdır. İşin burasında, ödüle bakılırsa böylesine tekil değerlendirme ortamını değiştirmeye dönük bir yabancılaşmadır. Daha açık söylemek gerekirse, sanata ödül, endüstriye reklâm gibi bir şeydir. İnsanların seçim bilincini yönlendirmeye dönük bir tavırdır. Oysa kültürün baş koşulu seçeneğini kişinin kendisinin bulmasıdır. Ödül, bir takım aracıların, bir takım öznel düşünceler adına. bir yapıtı değerlendirmesi ve kültür tüketicisinin önüne, tek seçenek olarak çıkarmasıdır. Ve elbette yanlış bir tavırdır... Kültür üreticisinin tüketilmeye değer bulup sunduğu yapıtı, tüketicisinin seçimi yerine, başka öneriler, aracılıklar ve yabancılaşmalarla değiştirmek hüneridir. Bunun için de, çeşitli oyunların, reklâm aracı olarak kullanılabilecek her türlü davranışların bağışlanacağı bir ortam yaratmaktadır. Bence ödüllerin işlevi budur. Elbette, kültürümüze yeni değerler kazandırabilecek niteliğe dönüşünceye değin...

2 — Yukarıda belirttiğim görüşler çerçevesinde, çoğun zararlı olmaktadır. Çünkü, yazının amacı okunmaktır. Okunmasını kendisi sağlayamayan da, çabuk eskir. Bu bakımdan, ödül seçicilerinin her kezinde, kesin kalıcılıklar seçmeleri gibi bir sorumluluk yerine, kendi değer yargılarının koşullarına en uygununu seçmeleri dürüstlükleri gereği olacağından ve zaten öte-

kinin bir ölçütü bulunmadığından, yarar yerine zarar getireceğine inanmak, boş olmasa gerek.

HİLMİ YAVUZ:

1,. 2. Önce edebiyat ödüllerinden beklenen işlev nedir, bunu saptamak gerek. İkinci sorunuzda belirttiğiniz gibi, «edebiyatın ve edebiyatçının daha büyük okur yığınına ulaşmasını» sağlamak mı? Doğrusu, ülkemizde edebiyat ödüllerinin bu işlevi gerçekleştirdiklerini söylemek olanaksız. Ödüller, büyük okur yığınları getirmiyor yazara. Öyleyse nedir ödüllerin işlevi? Bu soruyu yanıtlayabilmek için, Türk yazarının edebiyat ödüllerinden somut olarak ne beklediğini belirlemek gerekiyor.

Gerçekten de nedir Türk yazarının ödüllerden beklediği? Önemsiyorsa neden önemsiyor ödül almış olmayı? Açıkça söylemeli: Türk yazarı ödüllerin parasal karşılıklarını önemsiyor. Ödülü, kendisine bir statü, yazarlığının onaylanması anlamında bir statü getirebileceğini düşündüğü için önemsiyor. Ödül alırsa, daha sonraki yapıtlarını yayınevlerine daha kolay kabul ettirebileceğini sandığı için önemsiyor. Ödül dolayısıyle gazetelerde, radyoda, TV'de kendinden ve yapıtlarından söz edilmesini sağladığı için önemsiyor. Türkiye'de ödüller, bu saydıklarımı gerçekleştirdiği ölçüde işlevlerini yerine getirmiş sayılıyor. Yazar, ödüllerden bunları bekliyor çünkü...

Ayrıca, bazı yazarlarca önemli sayılabilecek birtakım yan işlevleri de var edebiyat ödüllerinin. Doğrudan gözlemlediğim bir olgu, ilginç bulunabilir diye aktarıyorum: Ülkemizde yayımlanan büyük bir ansiklopedi, hangi yazarların ansiklopediye alınacağı konusunda, herhangi bir ödülü almış olmayı ölçüt saymıştı. Türkiye'deki yazarların tümünü almak olanağı olmadığına göre, ödülden başka bir ölçüt sözkonusu olmuyor; edebiyat kamuoyundaki saygınlığı ne olursa olsun ödül, ünlenmenin, ün kazanmanın, ister istemez, ölçütü sayılıyor.

Ben bu bağlamda ödüllerin ülkemizde, özellikle genç yazarlar için hem yapıtlarını yayınevlerine kabul ettirebilme, hem de adından ve yapıtlarından söz ettirebilme açısından yararlı bir işlevi olduğunu düşünüyorum. Ama benim de üyesi olduğum jürileri dışta tutmadan söylemeliyim ki, genel eğilim genç ve yetenekli yazarları değil, yaşını başını almış ünlü yazarları ödüllendirme doğrultusundadır. Bir yaşam toplamının ödüllendirilmesi gibi, yazarı büyük okur yığınlarına ulaştıran uluslararası

ödüller (örneğin, Nobel Ödülü) için doğru sayılabilecek bir eğilimin, Türkiye'deki edebiyat yaşamının somut beklentileri açısından hiçbir anlamı olmadığını belirtmek isterim. Ama ödüller, genellikle yaşlı yazarlara veriliyor. Bunu, bir (deyim, bir jüri üyesinindir) 'turnike sorunu' olarak görenler vardır. Genç yazarlar için, «gençtir, sırasını beklesin, ileride nasıl olsa alır», deniyor. Ben bu gerekçeyi hiç anlayamamışımdır. Ödüller, en çok genç yazarlar için bir anlam ve işlev taşıyor çünkü...

TAHSİN YÜCEL:

1. Bu soruya kesin bir yanıt vermek zor. Konuya iyimser bir gözle bakarsak, yazın ödüllerinin bir ölçüde işlevlerini gerçekleştirdiklerini söyleyebiliriz. Örneğin Türk Dil Kurumu yazın dil ödülleri dilimizin arılaşıp gelişmesine katkıda bulunan, bu arada yazınsal bir değer de taşıyan yazın yapıtlarını ödüllendirmeyi amaçlamakta, ödüllendirilen yapıtlar da genellikle aranan nitelikleri taşımaktadır; Sait Faik Hikâye Armağanı, yazınsal değeri temel ölçüt sayarak yılın en iyi öykü kitabını, Sedat Simavi Ödülü gene aynı ilkeye uyarak yılın en iyi yazın yapıtını ödüllendirmeyi amaçlamakta, ödüllendirdikleri yapıtlar da bu tutumu doğrulamaktadır. Aynı şeyi başka birçok ödüller için de söyleyebiliriz. Öyleyse, hiç değilse verenler açısından, yazın ödülleri işlevlerini yerine getiriyor demektir.

Hiç kuşkusuz, her zaman en iyi yapıtların ödüllendirilmediği söylenebilir; ama, değer yargısı ister istemez öznel olacağına göre, çözümsüz bir sorundur bu. Ancak, sonuçların daha az tartışılır olması için, ödüllerin özgül yönelimlerinin daha belirgin duruma getirilmesi, her ödülün seçici kurulunun eğilimleri birbirine yakın kişilerden oluşturulması ve sık sık değiştirilmemesi bir seçenek olarak düşünülebilir. Böylece, hem sonuçlar büyük şaşkınlık ve kızgınlıklara yol açmaz, hem de son yıllarda sayıları çok artmış olan ödüllerin her birinin bir kişiliği, kendine özgü bir yeri ve önemi olur.

Ödüllerin işlevlerini yerine getirmediklerini düşündürten nedenlere gelince, bunların belki de en önemlisi, ülkemizdeki ödül sayısının yüksekliğine karşın, yayımlanan yapıt sayısının düşük olmasıdır Çok az sayıda yapıt yayımlandığı, yayımlananlar da her zaman yazılanların en iyileri olmadığı için, hiç ödül vermemeyi yüklendikleri görevle bağdaştıramayan seçici kurullar, çoğu kez coşkusuz bir biçimde, orta halli birkaç yapıt arasında bir seçim yapmak durumunda kalmaktadırlar. Bu da bize özellikle

akçal tutarı fazla yüksek olmayan kimi ödüllerin her yıl verilmek yerine, örneğin beş yılda bir verilmesinin daha uygun olup olmayacağını düşündürüyor.

Yazın ödüllerinin işlevlerini gereğince yerine getirmelerini önleyen ikinci bir etken de ödüllendiren seçicilerle ödüllendirilen yazarların durumu. Doğal olan, ödülün belirli bir yere, belirli bir yaşa ulaşmış kişilerden oluşan bir seçici kurulca, yazın yaşamımızda belirli bir yere ulaşma yolunda olan, genç yazarlara, genç ozanlara verilmesi. Bizde böyle bir kuralın geçerli olduğunu söylemek zor. Örneğin benim bugüne değin yeraldığım seçici kurullarca ödüllendirilenler içinde, benden daha yaşlı olanlar, daha genç olanlardan çok daha fazladır sanırım. Hiç kuşkusuz, başvurma zorunluğu da getirilmeyen kimi büyük ödüllerin yeri ayrı, ama yazın yaşamımızdaki yerleri çoktan belirlenmiş, ünlü yazarların gençlerle yarışa girmeleri aykırı görünüyor bana. Aldıkları ödüllerin kendilerine yeni bir olanak sağlamadığını da deneylerimizden biliyoruz.

2. Birkaç örnek bir yana bırakılırsa, bu soruyu hiç duralamadan: «Hayır», diye yanıtlayabiliriz. Bir yandan ödüllerin çokluğu, bir yandan ödüllendirilmiş yapıtların düzeyi, ülkemizde yazın ödüllerinin bu birincil işlevlerini gerçekleştirmelerini önlemiştir genellikle. Birkaç ödül kazanmış olmak, ayırıcı bir nitelik olmaktan çıktı artık. Öte yandan, ne kitle basını ödüllendirilmiş yapıtları tanıtmaya önem veriyor, ne de bu yapıtları yayımlamış olan yayınevleri bu yolda fazla bir çaba harcıyor. Yazın dergilerimizse konuya daha çok olumsuz biçimde yaklaşıyorlar. Bunca ödülün beklenen olumlu sonucu vermemesinin de gösterdiği gibi, yazınımız içinde sıkışıp kaldığı dar çemberi bir türlü aşamıyor, bizse bu çemberi bütün evren sanıyor, çemberi kırmaya çalışacak yerde, aynı çember içinde sıkışanları yok ederek yerimizi genişletmeye çalışıyoruz.

M. ALİ YALÇIN ROMAN ÖDÜLÜ ÜZERİNE

Ayhan DEMİR

Yayıncı M. Ali Yalçın adına roman ödülü konulduğunu gazete ve dergilerden öğrenmiş bulunuyoruz. Böyle bir girişim sevindiricidir. Üzerinde durmak istediğimiz konu, bu ödüle katılma ilkelerinden biridir. Sözkonusu ilke yarışmaya katılacak yapıtların «toplumcu gerçekçi» olması zorunluluğudur.

Kişiler ya da kuruluşlar adına konulan ödüllerin anısal ni-

telikleri vardır. Böylece o kişi ya da kuruluşun adı yaşatılır. Bir yönüyle de, toplumda sanat ve edebiyat sevgisi canlandırılır. Yeni yeteneklerin çıkmasına olanak sağlanmış olur. O nedenle ödüller sanat ve edebiyatta yaratıcılığı geliştirir, sınırlandırmaz. Ancak kimi slogancı ve katı ilkeler getirilirse sanatsal yaratıcılık kısıtlanmış olur. M. Ali Yalçın Roman Ödülü'nün birinci ilkesi bu türdendir.

Toplumcu gerçekçilik, «bilimsel sosyalizm» dünya görüşünün sanat kuramıdır. Hatta bazı ülkelerde resmi sanat ideolojisidir. Ancak bu durumun, toplumcu gerçekçi sanatın gelişmesine ne denli katkısı olmuştur, tartışma konusudur.

Bir sanat yapıtının ya da romanın toplumcu gerçekçi olup olmadığını belirleyen ölçü nedir? Örneğin M. Ali Yalçın Roman Ödülü Seçici Kurulu'nun nesnel bir ölçüsü var mıdır? Varsa bu ölçü neye göredir? Çünkü toplumcu gerçekçilik kuramı farklı yorumlamalara uğramıştır. Bu konuda, dünyada ve Türkiye'de farklı anlayışlar ve uygulamalar vardır.

O nedenle bir ödüle katılabilmek için böyle sekter, sınırlayıcı ilkeler koymaktansa, her sanat yapıtına açık demokratik ilkeler koymak daha olumlu olur. İlkeler siyasal değil, sanat ve edebiyat bağlamında saptanmalıdır. Yoksa o ülkedeki sanat ve edebiyat birikimi kucaklanamaz.

Sanat Dergisi'nin böylesine sekter, slogancı ve kaba anlayışları eleştiren yönlendirici bir niteliğinin de olması yerinde olur.

(Milliyet Sanat — 15 aralık 1980)

TÜRKİYE, AYDINCIKLAR, KÖYLÜLÜK, ÖDÜLLER VE YAŞASIN EDEBİYAT

Tekin SÖNMEZ

Türkiye, yaşanmamış ilişkiler toplamından, yaşanmamış kesitlerin ayrımlı kılcal damarlarına dek, yepyeni gerçekleri yaşıyor bugün. Gerçeklerin o titreşimli, tınılı değişkenliğindeki yasalar (toplumsal, tarihsel, bireysel, evrensel yasalar) daha da çok hızlanarak işliyor. Önceleri, sözgelimi bir yıl boyunca ağır ağır değişen bir gerçeklik; gereçler, şeyler, ilişkiler ağı, günümüzde, 1980'ler yaşanırken, bir ay gibi kısa bir sürede çöp sepetine atılıyor, eskitilerek.

Bireysel kalıtların, tarihsel-toplumsal-evrensel kalıtlarla aka köpüre yuvarlanışı; içiçe geçmiş ve devsel karmaşanın vardığı **depremsel bölge**, Türkiye'nin özel tarihi içindeki en önemli dönemlerden birisini daha yaşatıyor bizlere. Bu geçiş dönemindeki

bireylerin özel tarihlerini oluşturan, kültür kırsal alan kalıtlarıyla tıka basa dolu **bilinçaltı dehlizleri** de büyük bir kasırgada. Yepyeni ilişkilerin **ivmesiyle**, apayrı bileşkelerle bir yol kavşağının şaşkınlıkları; ya da kaygısızlıkları içinde aydınlar. Aydınlar sözcüğü fazlaca iyimserlik olacak. Aydıncıklar... Genel açıdan sanatçılar, yazarlar, bir bölük bilim emekçileri ayıraç dışı tutulursa; **okutulmuş diplomalı aydıncıklar**, denilebilir. Yeteri bu. Bugün için elbet.

DENEKTAŞININ SARMALINDA

Aydıncıklar, kesinkes yol ayrımları saptanan, köprülerin atıldığı Türkiye sarmalında, **bugünkü geçiş döneminin denektaşına** da, bilerek ya da bilmeyerek düşürüyorlar adlarını. Bireysel donanımsızlığın aydıncıkları bunlar. **Çağdaş, akılcı erginlikten** yoksunluğun izdüşümü; yığınsal itici motorlara yansıyışı; **gerçeğin** sözcüklere, sayılara, dizgelere, simgelere dönüşümü; kavramlara, sözdizimlerine açılımı, ete kemiğe bürünüşü, en başta anlatım kısırlığı aydıncıkları tutuklayan bir öge. **Dilsel**, söylemsel eksiklik, Kullanılan **sözcüklerdeki sayısal yoksulluk**, bugün, bu son kerte karmaşık dönemeçte, aydınlara; **diplomalı aydıncıklar** tanımını, acımasız dipnotları olarak düşmekten çekinmiyor, sakınca görmüyor.

Çünkü, Türkiye'de yıllar yılı bir «montaj» üretim fabrikası işleyişinde, orta ve yüksek öğretim katlarında ve tüm eğitim kurumlarında; sözlerin en renkli, zengin çiçekleriyle bezeli bireysel yetenek gelişimi, düşünsel-yazınsal **tanışmalar gözardı** ediliyor, eksik bırakılıyor. Bu tanımın nedenleri hazır, burada. Gerekçe çok. İşte birisi; yaşadığı dönemde, anadilin en seçkin örneklerini veren ozanlara, yazarlara dersliklerde yer verilmeyişin bir göstergesi oluyor, **dilsel donanımsızlık**. Bellekte kalan sımsıcak, taptaze bir örnekle somutlayalım: daha bir kaç hafta önce, TV'de yayımlanan, liseler arası bilgi yarışması'ndaki üç liseli öğrencinin (yapıtları ve fotoğrafıyla) Melih Cevdet Anday'ı tanımayışlarındaki ayıp, kimin, kimlerin olacak?

...GELECEĞİ YOĞURAN SÖZ

Ozanca bir imgeyle söylemek gerekse; söz bilimsel/ve sanatsal dizgelerle günü mahmuzlayıp, böylece geleceği yoğurandır, biraz. Bu yaklaşımın karşıtında, **oylumlu ustalıklara**, uzmanlıklara düşman örnekler sıralanabilir.

Kasaba hekimliğinden, Şerlok Holmesliğe ayvaz İçişleri, dava tecimciliğinden, Eğitim koltuklarına **oturma iznini** yaratan da, **yaşayan** da onlar. Yani diplomalı aydıncıklar. Güncel politikaların sığ, yapay kullanımlı ayvazlarını yaratan, oluşturan bir yanıyla **kırsalalan kalıtının** küflü kokularıysa, bir yanını da, «montaj» üretim düzenindeki sistemsel-yapısal işleyiş oluşturuyor. Sözün has geleceğine karşılık; söylemin oylumlusuna aykırılık da bundan.

Kıtap gazete, roman, şiir... okumak. salt ekonomik gerekçelerle değil, zaman «israfı» açısından da bir «lüks» sayılıyor, bugün de. Ne kitap fiyatlarının, genel gidiş nedeniyle yükselişi, ne şu ne de bu... «İşsizlerin işi» sayılıyor edebiyat, bu aydıncıklar katında. **Aydın olmanın**, yüksek okul ya da ortaöğrenim **diploması** almakla, ya da herhangi bir «resmi» okulu tamamlamakla özdeşlik düşüncesindeki yaygınlık, toplumsal algılama yaygınlığı bundan olsa gerek.

YAZININ İLETİŞİM KANALLARI DA...

Oysa, bırakalım öteki kentleri, bugün, İstanbul'da yayımlanan birkaç günlük gazetenin basım ve satış sayısı; dolaşım, **iletişim damarları** ortada. Bu gazetelerin genel politik yaklaşımları, teknikleri; **ussal-estetik bezenişleri** ve hangi katmanlara yönelip **izleyici devşirdikleri** ve toplamının kaç milyonluk bir alanda devinişi, sayısal verilerle gülünç. **Sözün ovaları** nasıl sınırlıysa Türkiye'de, **yazının** iletişim **kanalları** da dar. Aydıncıkların bu konuda getirecekleri gerekçeler çok. Gerekçeleri **kırkbirbuçuk** sözcükle, bağıra bağıra sıralamakta da kendilerinden daha baskını yok, şimdilik. Bu kesin. Demagoji pazarının en kaygan koşullarla hem yaratıcısı, hem savcısı, hem de yargıcı olan aydıncıklara bu konuda toz kondurulamaz.

Kırsalalan kalıtlarının en bağnaz bilinçaltı dehlizlerine sık sık kaçışları, buradan «Kaç yüzyıllık tarih..» haykırışlarıyla tarih sahnesinden inmemekte direnişleri; salt **savundukları sistemin** gereği, zorlaması değil. Söylem cılızlıkları, söz yoksullukları gereği bu böyle. Çünkü «Kaç yüzyıllık tarih...»; ya da önerilen sistemler, günümüzde de okuma, yazma, donanımlı olma yasaklarını yeğliyorsa, öneriyorsa; dilsel hazların, sözcüksel gelişmenin, bunun bireylerle yansıyışının, sanatsal yaratışının karşısındaysa eğer, yineleyelim: «**Kaç yüz yıllık tarih**», tanımlaması, bir timsahın gözyaşları olacak.

Sekiz-on milyonluk çağdaş toplumlarda, Türkiye'nin beş katı

(Belki daha da fazla) günlük gazete sayısı, kitap sayısı (üstelik son kerte gelişmiş TV kanallarına karşın) milyonlarla **iletişim raylarını**, havalimanlarını kurmuşken: Türkiye gerçeğinin bunca «çabalama kaptan» emekleyişinin başında, tartışmasız **aydıncık üretimi** geliyor. **Köylü** aydıncıklar.

KÖYLÜLÜK, AYDINCIKLAR YA DA SİSTEMİN AYVAZLARI

Kırsalalanların tozlu, küf kokulu tortuları, köylülük ve aydıncıklar, salt bir kaç tümceyle geçiştirilemeyecek denli karmaşık. Başlıbaşına bir ayrıştırım (analiz) konusu olacak. Yine de Türkiye'nin, köylülükten (feodalizmden) kurtulduğunu; **köylülüğü tüm altyapı-üstyapı** kurumlarıyla geride bıraktığını sandığı an; yirminci yüzyılın sonlarında, yine **köylülükle kuşatıldığı** an oluyor.

Bunu, en kestirme bakışla, kullanılan sözcüklerin sayısal birikiminden yöneten-yönetilen **tüm bürokrasinin**, dil ve edebiyat karşısındaki tutumlarından anlıyoruz hemen. TV ekranları, üç sözcüğü ard arda söyleyemeyecek denli donanımsız, deneyimsiz **yüksek bürokratların** ellerine kopye kağıtları veriyor. Yine de yetmiyor bu. Her ekonomik sistem, kendi yapısının güvencesi gereği, **kendi ayvazlarını** da akça yönünden de **bilgi** yönünden de donatır. Konuşmadan düşünceleri açıklama geleneği olan, **pandomimlerle eylemlere** yol veren, kırsalalan yönetimleri, yirminci yüzyılın sonlarında, son kerte **donanımsız-ayvazlarla** iş yürütüyor. Köylülük, değişik giyitlerle son otuzlu-kırklı yıllara mührünü vururken daha ilk adımda kullanılan söz yoksulluğuyla yorgun «piyadaye» dönüşüyor. Sözcükleri, sözdizimlerini seçerken, iletirken, sese dönüştürürken; başvurduğu tınısal, **titreşimsel şiddet** de bundan. Girtlağındaki sert iniş çıkışlar, da alanda **sıkışmış ses tonları** da bundan.

«İŞSİZLERİN İŞİ EDEBİYAT»

Tüm bunlar, salt kitap, gazete izleme, edinme alışkanlığının verilmeyişiyle açıklanamaz. Daha başka, daha katmerli nedenler var. Başa dönelim, biraz.

Sözcüklerin en güzel bahçelerinde yetişen meyvaların; yazarların, **ozanların** ürünleriyle; bürokrasi üreten okullara sokulmayışının Türkiye açmazı burada. Yükseköğrenim ya da çeşitli alanlarda uzmanlık eğitimi, öğrenimi görmüş **tüm bürokrasi** önünde yapılacak bir araştırı. son bir yıl içinde yayımlanan roman, şiir,

öykü, deneme... kitaplarının kaç bin kişilik kısır bir çemberde dönendiğini belgeleyecektir. Bunu biliyoruz. Toplumsal bilinçaltı denizlerimizde daha başka şeyler var. Buna bakalım.

Yüksek ya da ortaeğitim görmüş diplomalı genel bürokrasi kadroları önünde, eli yüzü düzgün bir kaç sözcükle, doğru anlatımlı, akışkan betimleme gücüne, yetisine varmış bir kişinin yüzüne bakılmadan «Edebiyata değil işe bakalım» sözündeki saygı kıtlığı, aslında, anadil karşısındaki bilgisizliğin açığa çıkışı, nasırlanmış alışkanlığın yansıması oluyor. Sait Faik'in yazarlık, edebiyatçılık kimliğine ve kişiliğine «işsiz» damgasını vuran soğuk bir gelenek.

KONUŞMADAN, DÜŞÜNCELERİ ÜRETME VE AÇIKLAMA GELENEĞİ

Ozan, yazar bir başbakanın, yirmi aylık yönetiminde de, en azından TYS üyelerine bir sosyal güvence, bir sarıkart verilmeyişi de (ki kağıt karaborsacılarının sarıkartla cirit attığı bir ülkede) yukarıdaki soğuk geleneğin bir uzantısı oluyor. Ayrımlı, zengin, tınıları ve titreşimleri olan bir sözcükler birikimini kullanım: «Edebiyat», yani fasa fiso sayılıyor bugün de. Ozanların, yazarların, sanatçıların günışıklarını cıvıltılarla yansıtan; horultulu uyuklayışların karanlığına çomak sokan gelişimleri; yaptıkları işin küçüksenerek cezalandırılmasına neden oluyor. Her sözün başında: «Edebiyatı bırak», tamlaması bundan. Türkiye'nin en eskimez acısı bu. Bırakın Türkiye'de felsefe üretmeyi, tartışmayı, Türkiye'de, sözcükler kullanılmadan düşünceleri açıklama, sözcük birikimi derinleştirilmeden, politikalar üretme, politikalara yön verme geleneği var.

Çünkü, konuşmayı beceren tek canlı insan olduğu halde, yine çağdaş boyutları yansıtan, tutarlı, dengeli söylence ve anlatım açılımlarını «Edebiyat yapmak» aşağılamasıyla ve çağdaş yazarların, ozanlarını karalamayla, yasaklamayla yetinen ülkelerden birisi de Türkiye. Kırsalalanların eskimiş folluğunda kuluçkaya yatırılan toplumsal mayanın ipliklerine baktığımızda, köylülük ve aydıncıklar, günün satırbaşları olarak gündemi dolduruyor. Bu tartışma, kısa sürede sona erecek gibi değil. Derinleşmeli.

KIRKBİRBUÇUK SÖZCÜKLE

Kırkbirbuçuk sözcükle yaşayıp yiten milyonlar, yüksek ve

ortaöğrenim görenler **özellikle**, dilsel tadların karşısında, insansal bir gereç olan söylem zenginliğini savsaklarken, bireysel, toplumsal-tarihsel, gerçekleri, içsel ve dışsal dinamikleri de kırık dökük sözcüklerle açıklamaktan geri durmuyorlar ve bu açıdan da; sınıfta kalma yarışında hep birincilik alıyorlar, sıfırla. «Kaç yüzyıllık tarih», «müreffeh Türkiye» gibi yaftalarla, yurtseverlik yarışına çıkanlar da anadillerini kullanırken sıfır alarak, TV ekranlarında çalışkanlıkla köşeyi döndüklerini söylenceye döküyorlar, kurnazlıkla.

Karasaban kalıtının, yeni güneş boyalarıyla nakışlanma yeniden oylumlarla işlenmeyişi yeterli değil. Dahası, yapay, sığ geçiştirimlerle, politikalara ve Türkiye'nin geleceğine yön verileceği sanılıyor, giyitler biçiliyor; kalın çizgili, geniş ekose bir ceket üzerinde, yine kalın çizgili, geniş ekose bir kravatın kalın bağlanmış naralarıyla... Tüm bunlar olurken, «konuşmak değil, iş yapmak» gündemi dolduruyor, çağrılar çıkarılıyor. Konuşmak, ama kaç sözcükle konuşmak gözden kaçırılıyor yine. Bu yaklaşım, yeteneksizliği değil, yetiştirilmeyişi ve başından beri vurguladığımız eksikliği savunur duruma düşürüyor, aydıncıkları.

BALİNALAR KONUŞMAZ...

Bizlere, dil alanlarının genişliğinden geçerek, gerçekler-duyular dünyasına giriş izni değil: doğrudan iş yapma yetisi verildi, denilmek isteniyor, belki de. «Edebiyatı», konuşmayı bırakalım, işe bakalım sözü bundan. Balinalar konuşmaz yüzer. Maden işçileri, maden çıkarırlar, gerisine karışmazlar. Denizcilerin, denizlerden anlaması, onların takvimini ve doğal yasalarını bilmesi yeter, konuşmaları gereksiz. Uzakdıkça uzayacak, sonunda kağnı gıygıyı verecek benzetiler sıralamak kolay. Peki ya anlaşılması zor olan ne?

Anlaşılmaz gibi görünen, çağın vardığı tüm boyutları, anadilin olanaklarıyla ve oylumuyla, edebiyat bağlarından devşirilmiş görkemli anlatım meyvalarına dönüştürümün, neden «istihza» konusu olduğu. Edebiyat sözcüğünün taşıdığı yüklemden, yaptığı işten gelen özelliğine, işlevine; **kolaycı aydıncıkların** dudak kıvırtmalarıyla, aslında küçümsenen hangi konu?

1 — Türkiye gerçeği mi?

2 — Söylem, anlatım yetkinliği, sözün ve yazının insansal (tarihsel - toplumsal-bireysel) gerekliliği mi?

Her ikisi de.

Ancak, ikisinin arasındaki ayırtı şöyle olabilir: birisi olma-

dan, öteki anlaşılmaz. Söz olmadan, gerçek, gerçek değil de ondan. Oysa söz soyut, gerçek değişken de olsa somut. Ama somut bir şeyi, ya da gerçekliği, sözle, işaretlerle, simgelerle açıklamadıkça, o somutluk yada gerçeklik tüm boyutlarıyla, geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanlarıyla, durumlarıyla bir hiç.

YAŞASIN EDEBİYAT!..

Türkiye, yirminci yüzyılın sonlarında, bireysel olsun, yığınsal olsun; uluscu şoven politikalar olsun, ilerici önermelerle gündem hazırlayan politikalar olsun, dilsel sıkışıklıktaki mengeneyi parçalayamıyor.

Olaylara, şeylere, hep aynı, hep benzer sözcüklerle, kavramlarla, tanımlarla yaklaşım, Türkiye'nin de, Türkiye'deki köylü aydıncıkların da cansimiti oluyor. TV ekranları, bunu en geniş kanıtlarıyla, belgesel arşivleriyle; toplumun bilinçaltı koridorlarına yığmakla kalmıyor, geleceğe de notlarını, kanıtlarını düşürüyor, bugünden.

Bu nedenle, gelecek; yaratacağı dilsel tadlarla; gerçeğin sanatsal aynası, toplumsal-bireysel haritası olarak edebiyatın. Günümüz Türkiye'sinde, günü mahmuzlayan söylem güzellikleriyle; geleceği yoğuran da edebiyat. Yaşasın edebiyat!

İşte tam burada, günümüzde verilen edebiyat ödülleri, bu ödüllerin önemi devreye giriyor.

II

«ÖDÜL» SÖZLÜĞÜYLE ÇIKALIM YOLA

«Ödül» sözcüğünün sözlük anlamına bakalım ilkin.

«1. İyi bir işe karşılık olarak verilen armağan ya da edilen iyilik. /.../ 2. Hasmını yenen pehlivana verilen para, koç, inek at gibi şeyler» (Türkçe Sözlük, 6. baskı, Ankara). Burada belirdiği üzre, «hasmını yenen pehlivan» olduğu gibi, hasmına yenilen bir pehlivan var mı edebiyatta?

Buna değinmeden önce, bir çıkma yapalım. Bu ödül kavramını ekonomik sistemlerin kendilerine göre yorumlayışını ve uygulayışını, Türkiye'de ilk kez derli toplu bir çalışmayı, daha 1975'de yapan Yansıma Dergisi'ni (Yansıma, sayı 41, Kapitalizm Ödül ve Ceza, Nobel, Oscar, Eurovision ve siyasal ödüller özel sayısı, 1975) analım. Bu sayıda, ödülün ceza ile iç içe, birlikte oluşu, birçok örnek gösterilerek sunulmuştu. Nobel'in işleyişi, sine-

ma dalındaki ilişkiler, müzik alanındaki görüntülerle, Siyasal anlamda verilen ödüller, kadronun ve koşulların elverdiğince işlenmişti. Aradan beş yıl geçtikten sonra, bu ödül konusunun yine tartışma alanında bulunuşu hem sevindirici, hem de üzücü. Yine de, kısa bazı değintiler gerekiyor, 1980'e baktığımızda.

«EDEBİYATÇILAR DİKKAT»

«Edebiyatçılar Dikkat» yazısıyla sayın **İlhan Selçuk** (Cumhuriyet, 12 Temmuz 1980) «Dağıtıla dağıtıla ödüllerin değeri kalmayacak; iş o kerteye ulaşacak ki kitapçı vitrinlerinde 'Filanca ödülü almıştır' diye başköşeye oturtulan kitap, okurun ilgisini çekmeyecek. /.../ Bir yanda ödül dağıtan üye, öte yanda ödül alacak. Yavaş yavaş algülüm-ver gülüm hesabı işleyecek. /.../ Çok para kazanmanın yollarını bulan ve karaservetler oluşturan kültür düşmanları da kasalarına güvenerek bol paralı ödüller düzenlemeye başladılar.»

Sayın İlhan Selçuk'dan alıntılara değinmeden önce, ödül alanındaki görünüme bir bakalım. 1955'den bu yana verilen ilk ödüller: **Türk Dil Kurumu** ve **Sait Faik** ödülleri. İlki, son düzenlemeye göre altı dalda, ikincisi başından bu yana salt öyküye ödül veriyor. Yeditepe Şiir Ödülü de bu yıllarda oluşturuldu. Bu ilk ödüllerden sonra, hemen her yıl başka başka dallarda, yazarların çalışkanlıklarını gönendiren Cumhuriyet gazetesinin **Yunus Nadi** ödülü sözkonusu edilebilir. Milliyet ve Madaralı roman ödülleri (1974), Sedat Simavi Vakfı Ödülü (1977), TYS tarafından yürütülen Hasan Ali Ediz çeviri ödülü (1978), Lions Edebiyat Ödülü (1978), Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü (1977), altı dalda ilk yapıtları gönendiren Akademi Kitabevi Ödülleri (1980), Ömer Faruk Toprak, şiir: Behçet Necatigil, şiir; Nevzat Üstün, şiir ve öykü (1980) ödülleri. İş Bankası Ödülleri, (edebiyat, inceleme) ve Abdi İpekçi (1980) ödülleri son yıllarda, ödül konusunu yaygınlaştıran girişimler oldu.

ATATÜRK ADINA...

Ödüllerin, Türkiye'nin son yıllarında hemen her kesimde kullanılması, hattâ politikaların yol ayrımında ya da işlevinde devreye sokulması, giderek kızıştı. Bunlara, 14 Mayıs Vakfını da katabiliriz. 14 Mayıs Vakfı, DP'nin kültürel düzlemde politikasını yayma, geliştirme ve Mustafa Kemal odağında ulusal kurtuluş eyleminin, anti-faşist, anti-emperyalist konumuna karşın, kendi

yapısına uygun ögelerinin, varsa, bulunup irdelenmesini amaçlıyor, denilebilir. Mustafa Kemal'in, dil konusundaki tutumunu, bir kalemde gözardı edip son kerte soğukkanlı bir yaklaşımla kaleme alınan, ödül duyurusundan bir kesit verelim:

«100. ölüm yıldönümünde 'Atatürk-Devlet ve Demokrasi' yazı yarışması. 14 Mayıs Vakfının senedindeki gayeleri tahakkuk ettirmek üzere, Atatürk-Devlet ve Demokrasi konulu mükafatlı bir yarışma düzenlenmiştir.

«Hususiyetle son yıllarda mevcut fevkalade şartlar karşısında ülkemizde demokrasinin yaşaması ve güçlenmesi için Atatürk prensiplerinden ilham alarak...» uzatmayalım. Ne ki ödül tutarı, 550 bin, 1.250, 2.150, 3.100 bin liralık ayrıca 10 bin liralık beş mansiyon, ödüllerle akçalandırılacaktır, bunu ekleyelim. Seçici kurul üyelerinden, bir tek ad vermemiz de, ödülün kimliğini, kişiliğini ve içeriğini, yapısını açığa çıkarmaya yeter, sanırım. Prof. Dr. Faruk Timurtaş, seçici kurul üyelerinden birisidir.

İzmir Sanatçılar Derneği ve Metaş Kuruluşunca oluşturulan ve iki yıl önce Türkiye ölçüsünde açılan «Atatürk Şiir Yarışması» da ilginç. Yarışmada, 1. için 100 bin, 2. için 50, 3. için 25 bin liralık ödül verileceği duyurulmuştur. «METAŞ» harflerinin ne gibi yapısal özellikleri yüklenen bir kuruluş olduğunu, bilmiyoruz. Araştırmaya zaman da bulamadık. Bunların yanısıra, Akbank'ın Fotoğraf ve Karikatür dallarında, DYO'nun resim yarışmasında önemli sayılacak ödüller verdiğini de ekleyelim.

İŞİMİZ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ

Yukarıdaki çok akçalı, geniş evreleri içine alan bazı kuruluşlarca düzenlenen ödüllü yarışmalar üzerine, burada fazla bir şey söylemeden. (bunu başka bir yazıya bırakarak) doğrudan edebiyatı öncülde tutan sonra da toplumsal-tarihsel işleve yaslanan ödüllere kısaca değintiler düşelim.

Bir kez, seçici kurullar üzerine yazılan, yankıyan çıkışlara eğilmeden işe girişmek olmaz. Sayın Nezihe Meriç, Nevzat Üstün öykü ve şiir ödülü seçici kurul üyeliğinden ayrılışı şöyle iletmiş, izleyiciye: «...daha jüri raporlarının sonuçları alınmadan-nasıl olduysa ( ) adları ortaya çıktı...» Bu açıklayış, ödül vericiler arasında bazı uyumsuzluğun göstergesi sayılmalı.

Sayın Leyla Erbil de şu görüşü dillendiriyor. «Sonuç, yargıcılar kurulunun duygusal nedenlerle sevdiği, tuttuğu kitaplara da değil; kişilere dayanır.» (Gösteri, s. 1, Aralık 1980) Aynı dergi-

de, sayın Tomris Uyar da bir parantez açmış, yargıcılar kurulu üzerine: «Yargı kurul üyelerine gelince... Onların da artık her dalda yetke, 'uzman eleştirmen' sayılma hırsından vazgeçmeleri, yalnızca kendi dünya görüşlerine yazın anlayışlarına uygun düşen ödüllerin bir tanesinin kurulunda yer almayı ilke edinmeleri gerekiyor. Aksi halde, kendi anlayışlarını her kurula taşıyarak, bir kültür tekelinin doğmasına yolaçacaktır, hep belli doğrultuda ürün verilmesini önerecek, çizgi dışında kalan ürünleri yok sayacaklardır.»

Buna, bu satırların yazarından da bir dipnotu olsun; TDK adına, 1980 yılında ödüllendirilen duyurulan yapıtların seçici kurul üyeliğini yapmış bir eleştirmenimiz, 1981'in adayları için şimdiden yol gösterim girişimindedir. Kasım 1980 günlerinde iki avukat arkadaşa (bir ozanın adı sözkonusu edilince), söyledikleri ilginçtir: «..Koltuğunun altında dosyası matbaa matbaa dolaşıyor, Türk Dil Kurumu ödülüne aday olacakmış. Kazanacağını sanıyor. Boşuna yorulmasın...

Dört ayrı yargıcılar kurulunda da adı bulunan bu sayın eleştirmenimiz, daha basımı yapılmamış, üstelik herhangi bir dergide de görmediği bir insan emeği için kesin önyargıda bulunuyor, bulunabiliyor.

«KÜLTÜR TEKELİ YA DA AL GÜLÜM VER GÜLÜM»

Bu bağlamda, eleştirmenimizin tutumunu, tavrını belirleyen tek öge, sayın Leyla Erbil'in deyimiyle (Tomris Uyar burada son kerte iyimser) yazarın, ozanın adı olmuştur. Bu olgu, salt «kültür tekeli» ya da «al gülüm ver gülüm» yinelemesiyle açıklığa kavuşacak çağdaş bir davranış olamaz. Çünkü, çağdaş sözcüğünün içinde, toplumsal ekonomik dizgelerin tüm karmaşık ilişkiler ağı egemendir. «Kültür tekeli» deyimi de, «al gülüm-ver gülüm» imgesi de, ekonomik dizgelerin yapısına bağlı bir ivme gösterir. Oysa, daha ortada yapıt yokken, o yapıtın basımı bile yapılmamışken, bir yargıcı kurul üyesinin, ya da 1981 yapıtları için yargıcı kurul üyesi olabilecek bir eleştirmenin, yaklaşımını ancak ve ancak, bilinçaltı dehlizlerindeki baskılar, birikimler eleverebilir. «Kültür tekeli»ni oluşturmak, bir ekonomik dayancanın diretmesi ve yayılması adına yapılan bir girişimdir elbet. Ama, bu sayın eleştirmenimiz, buraya böyle bir açıdan yaklaşmış sayılamaz. Peki, ne adına konuşmuştur? Türk Dili adına mı, sanat adına mı ne adına?

TÜRK DİL ÖDÜLLERİNE KATILIM NEDEN AZ?

Türk Dili ödülleri, edebiyat alanında son kerte dalgalanma yaratmaya adaydır. Bu dalgalara, seslere, çıkışlara bakarak, ödüle. her yıl yığınsal katılım yapıldığı sanısı uyanıyor. Oysa durum değişiktir. 1980 yılı için aday olan emek ürünlerinin sayısı 39. Dokuz dalda, 39 yapıt. Tüm dallarda ortalama % 4,33 yapıt başvuruda bulunmuş oluyor. Yani her dalın başvurum ortalaması bu. Son derece içkapayan bir görüntü. Türk Dili adına konulan ödüllere, bu denli az katılımın sorumlusu, yazarlar, ozanlar olmasa gerek. Türk Dilini, anadil olarak işleyen hiçbir yazarın, hiçbir ozanın, bu ödüllere karşı olduğunu da sanmıyoruz. Öyleyse, yargıcılar kurulunun, kişisel eğilimlerini bilinçaltı dalgalarını yenmeleri, çağdaş ilişkiler içinde hiç değilse bu işi gönendirmeleri gerekmiyor mu?

Burada, Türk Dil ödüllerinin akçası az olduğundan katılım da az, denilebilir Sözgelimi, şiir dalına 13 yapıt katılmış TDK ödülleri için. Deneme dalına 2, oyun dalına 1, roman dalına 3, öykü dalına 9, eleştiri dalına 1 yapıt adaylık için başvuruda bulunmuş. Deneme dalına başvuran 2 yapıttan birisi, oyun dalına başvuran tek yapıt ödüllendirilmiş. Kime göre, neye göre? Başka seçenekleri olmayan, sınırlı bir katılım, hangi ölçekle değerlendirilmiş, bunu kurcalamayalım. Peki ama, Türk Dili yüklemiyle yola çıkılan bir ödül gerçeği varsa karşımızda, verilen akçanın azlığı, gerekçe gösterilemez. Yazarlarını, ozanlarını, sanatçılarını ödüllendirmeyen, ödüllendirmek istemeyen bir toplumsal dokunun iplikleri, Türk Dili ödül yargıcılar kurulunda, ne yazık ki filizlenmiştir. Tek yapıtla oyun dalına katılan bir yazarın ödüllendirilmesi kişiyi gönendirdiğine göre, eleştiri dalında da yine tek yapıtla yapılan bir başvuru (Asım Bezirci) gözardı edilmemeli, konu dil bağlamında olduğu için, yıllarını bu uğurda harcayan düşünce adamlarımız, gönendirilmelidir. Çünkü konumuz Türkçe, anadilimiz olmaktadır.

TDK'na yapılan başvurunun, akçasal gerekçeyle açıklanamayacağını vurgulayan bir örnek daha. Ömer Faruk Toprak Şiir ödülü de 10 bin liradır. Türk Dil Kurumu'nun 1980 yılı içinde verdiği de 10 bin (Bu yıl 20 bin liraya çıkarıldı.) liradır. Her iki yarışmaya başvuru farklıdır. Toprak şiir ödülüne 25 yapıt başvuruda bulunmuştur. TDK'na bu dal için 13 yapıt başvuruda bulunmuştur. Seçici kurul üyeleriyle de bir karşılaştırma yapmak gereksizdir. Ne yazık ki, ortada açıklanması ya da düzeltilmesi gereken bir durum sözkonusudur.

SEÇİCİ KURUL ÜYELİĞİ ALEVDEN GÖMLEK

Seçici kurul üyeleri, değişen dünya ve toplum koşulları karşısında, daha incelikli daha donanımlı, insan onuruna aykırı gelmeyen yaklaşımlar sınamalıdırlar. Toprak Şiir Ödülü'ne katılan yapıtlar üzerine yazı yazmak istediğim halde, seçici kurul üyesi olmam, yazı yazmamı engellemiştir. Yarışmaya katılan genç yeteneklerden söz edilecekse, bu arkadaşları kazanmak ya da edebiyat alanında tutmak, ya da yolvermek için, onlara mektuplarla da düşünceler aktarılabilir. Hiçbir seçici kurul üyesinin, ödüllendirilmemiş bir yapıt üzerine öğütler vermesi, öneriler getirmesi ve bunu onlarca okur önünde bir öğretmen kimliğiyle yapması, hakkı olmamalıdır.

Seçici kurul üyeliği alevden bir gömlek. Bunu biliyoruz. Ama, seçici kurul üyeliği olmadan da, ödüller olmaz. Böylesi bir durumda, ödül sözcüğünün, **sözlük** anlamıyla olaya bakarsak «...**hasmını yenen pehlivan**» tanımı ilginç düşecektir. Demek oluyor ki, bu alanda bir yenen, birçok da yenilen var. Bize kalırsa, **yenilenler**, aday olup da ödüllendirilmeyenler değil. Zamana karşı **dayanıksız** yapıtları seçen, yargıcı kurulları, bir anlamda yenilen pehlivanlara benzetilse uygun düşer sanıyoruz. Seçici kurul üyeleri, başvuru yapan yapıtları yargılarken, onları (seçici kurul üyelerini) kim yargılayacak? sorusunun yanıtı da burada. **Zaman!**...

Bunu değişik açıdan sayın Oktay Akbal, 7 Ocak 1952 tarihli Vatan gazetesinde şöyle dillendiriyor: «Bizim memleketteki edebiyatçılar gibi kahramanlara her yerde rastgelinmez sanırım. Ne geniş okuyucu, ne devlet yardımı! Üstelik çeşit çeşit zorluklar!» (Aktaran, «Gösteri,» sayı 1, Aralık 1980)

«KAHRAMAN EDEBİYATÇILAR»

Seçici kurul üyelerini de, aslında, sayın Oktay Akbal'ın pek güzel söylediği «kahraman edebiyatçılarımız» zamana karşı dayanıklı yapıtlar vererek yargılayacaklar. Bunu biraz açalım.

Edebiyat ödüllerinin çoğalması, bir açıdan sayın İlhan Selçuk'un deyişiyle, ödüllere ilgiyi mi azaltacak? Buna değişik açılımlar düşelim.

1. İyi ya da kötü, parlak ya da sönük olumlu ya da olumsuz. (ama kime göre ve neye göre sorusunu da unutmadan) belli coşkularla, belli bireysel bezenişle, donanım sınırları içinde yazılmış; ama tanınmış, ünlenmiş yazarların ödüllendirilmesi. Tıp-

kı, Nobel'de olduğu gibi. Bir açıdan «ununu elemiş, eleğini asmış» yazarlar diyebiliriz.

2. Yine yukarıdaki yinelemeyi bir yere dek kuralım ve şunu da ekleyelim... adı duyulmamış, yeni bir yeteneğin deneyimsizliklerine karşın gönendirilmesi, kazanılması adına, ödüllendirim.

Eğer, kurallar bu son kerte şematik düzlemde olsa ve ölçekler net, açık belirlense, yine de bir şey söylemek gerekmeyecek. Çünkü kurallar budur, deyip geçer insan. Oysa olay **karmaşıktır.** Türkiye'de ivme gösteren tüm olaylar gibi karmaşık ve geçiş sürecinin izlerini, kalıtlarını, tortularını bağrında taşımaktadır.

SEÇME, ÖDÜLLENDİRİM, SEÇİCİ ÜYELERİN GELİŞMİŞLİĞİNİN YA DA DONANIMSIZLIĞININ AYNASIDIR

Burada, seçici kurul üyesini kurtaracak tek yaklaşım bu değil, yine de söyleyelim. Başvuran yapıtlar arasından (başvuru koşulu varsa) zamana karşı dirençli çıkanlar, seçici kurul üyelerini kurtarabilir, belki. Öte yanda, ödüllendirim son kerte görecedir de. İlkin seçici kurul üyelerinin tümü, sonra tek tek üyelerin, özel kişisel edinimleriyle, bilinçaltı-bilinçüstü birikimleriyle, içsel dışsal donanımlarıyla bağımlı olarak **ödüllendirim** ortaya çıkmaktadır. Geleceğe dönüklük açısından, seçici kurul üyesinin sınanması, denenmesi, bilgisinin, birikiminin düzeyinin sergilenmesidir bir bakıma seçme.

Kişisel bilgi; bireysel duyarlık ve çağdaş birikimle çeperlenmiştir. Seçme eylemi, ve seçici bu aşamada, özgür değildir. Edebiyat tarihi açısından da, gelecek günler açısından da bağımlıdır. Bu açıdan bakıldığında, ödüle aday olan ozan ya da yazar da aradan çıkmış, ödüllendirim ya da cezalandırım, ilkin yapıtla, seçiciyi başbaşa bırakmıştır. Seçici bir yapıtı ödüllendirirken de, cezalandırırken de, kendi kişiliği ve kimliğiyle başbaşa, içiçe yaşayacaktır bu gerçeği; ödüle adaylık bildirisi yapılan yazar değil. Çünkü, yazar yapıtını seçici kurulla başbaşa bırakarak, yerine, yeniden üretimin yüreğinde kafasında alevlerle cehennemleşen duyarlık haddelerine dönmüştür. Yeni bir üretim için, yeniden zamana karşı direnme için.

Bu nedenle, seçici kurul üyelerinin işi, gün günden zor ve çetin.

ÖDÜL, SATIŞ İÇİN YETERLİ OLMUYOR

Ayrıca, ödül almış bir çok yapıtın (Nobel de olsa) mutlaka

geniş okur yığınlarına ulaştığı, geniş dalgalanmalarla satış piyasasını sarstığı, Türkiye açısından söylenemez. Türkiye'de kitap-okur-iletişim koşullarını, yazının ilk bölümünde görmeye çalışmıştık. Bu nedenle, dönüş yapmayalım ve seçici kurul üyeleri için, bir yaklaşımda bulunalım. Sayın Necati Cumalı, geçenlerde yaptığı bir söyleşide şuna yakın düşünceler üretmişti: «Ozanların, salt şiirleriyle anlaşılması yeterli olamaz. Bu nedenle, ozanların piyes yazmaları, onların gerçek birikimlerini ortaya koymaya yetecektir.» Yanılmıyorsak buna benzer sözlerdi, edilen.

Bu yaklaşımı, seçici kurulu oluşturan eleştirmenler için de genişletebiliriz. Seçici kurul üyesi olan sayın eleştirmenler alınmasın, ama, önlerine sürülen şiir, öykü, roman yaratıları için yargılarda bulunmadan; bu dallarda birkaç deneme yapsalar, gerçek birikim, donanım ve duyarlık alanlarını açığa çıkarsalar, daha iyi olacak sanıyoruz. Dahası, hiç değilse, eleştirmen seçici kurul üyeleri, en azından yaptıkları iş gereği ödüller de almalılar. Çünkü, ödül alan kişilerin, ödül vermeleri için gerekli izdüşümü, gerekli çağdaş duyarlığı ve insancıl yumuşaklığı da edinmiş olmaları sözkonusudur.

EDEBİYAT YAŞAYACAK...

Sözümüzü bağlarken, Türkiye'nin bu karmaşık ve sıkıdüzenli geçiş evresinde, yine de edebiyatın üstüne düşen görevini, başarıyla yapacağına olan inancımızı yineleyelim. Sayın Oktay Akbal'ın değindiği gibi, «kahraman edebiyatçılar», bize göre bir imgeyle; işsizliğin işçileri «edebiyatçılar,» ya da geleceğin harmanında yürek dolusu pınarlar üreten edebiyatçılar zamana karşı yarışacak.

Yarışmasını, bireysel, toplumsal, tarihsel, evrensel koşulların, olayların, olguların, toplamların, ayrımların, duyarlığın, donanımın... sarmalında başaranlar, güncel çekişmelerle, didişmelerle yoğrulmuş ödülleri almasalar da kazanacaklar.

Yaşasın edebiyatçılar ve edebiyat! !

Edebiyat yaşayacak...

(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)

ÖDÜL TÜZÜKLERİ VE YÖNETMELİKLERİ

NEVZAT ÜSTÜN ŞİİR VE ÖYKÜ ÖDÜLÜ

«Nevzat Üstün Şiir ve Öykü Ödülü» Üstün'ün anısını ya-

şatmak, ülkemiz şiir ve öykücülüğünün toplumcu, gerçekçi çizgide gelişimine katkıda bulunmak amacıyla konulmuştur.

1 — Ödüller her yıl Nevzat Üstün'ün ölüm yıldönümü olan kasım ayında verilecektir.

2 — Ödüllere katılacak şiir ve öykülerde, bir önceki takvim yılının eylül başından, içinde bulunulan yılın, 1 eylül'üne kadarki süre içinde kitap halinde yayınlanma ya da yayına hazır kitap biçimine getirilme koşulu aranmaktadır.

3 — Bir yazar her iki dala da katılabilir. Ancak her dalda tek yapıtla aday olabilir. Ödül bölüştürülmez, dalındaki adaylardan yalnızca birine «başarı belgesi» ile birlikte verilir.

4 — Ödüllerin maddi değeri her iki dal için de ayrı ayrı 50.000 TL'dir.

5 — Seçiciler Kurulu üyeleri ödüllere aday olamazlar. Seçiciler Kurulunda her üyenin bir oy hakkı vardır. En çok oyu alan yapıt ödüle hak kazanır.

6 — İstifa eden ya da herhangi bir nedenle ayrılan Seçiciler Kurulu üyesinin yerine birinci yedek üye çağrılır.

7 — Ödülü bir kez alanlar 2 yıl geçmeden yeniden aday olamazlar.

9 — Her türlü başvurma ve yazışmalar için UMUT SANAT ÜRÜNLERİ — Lale Han, Kat 6, Beyoğlu - İstanbul adresi kullanılacaktır. Tel: 43 44 39 — 49 77 35.

10 — Yayınlanmış şiir ve öykü kitaplarından dokuz adet, yayınlanmamış şiir ve öykülerin daktiloyla iki aralıklı yazılmış olarak dokuz kopyanın, yazarın ödüle katıldığını bildirir bir yazı ve kısa yaşam öyküsüyle birlikte 1 eylül 1980 gününe dek «Nevzat Üstün Şiir ve Öykü Ödülü» UMUT SANAT ÜRÜNLERİ, Lale Han, Kat 6, Beyoğlu - İSTANBUL adresine gönderilmesi gerekir. Ödüllere katılacak şiir ve öykülerde çağdaş bir Türkçe ve toplumcu nitelikler aranır.

Şiir Seçiciler Kurulu: Gülten AKIN, Mehmet BAŞARAN, Adnan BENK, Hasan İzzettin DİNAMO, Tahsin SARAÇ, Sadun TANJU, Umut Sanat Yetkilisi.

Öykü Seçiciler Kurulu: Çetin ALTAN, Talip APAYDIN, Adnan BİNYAZAR, Mehmet ERGÜN, Afet ILGAZ, Nezihe MERİÇ, Umut Sanat Yetkilisi.

TOPRAK ŞİİR ÖDÜLÜ YÖNETMELİĞİ

Madde 1 — Ozan ve Yazar Ömer Faruk Toprak'ın anısını yaşatmak için, Füruzan Toprak tarafından TYS desteğinde «Top-

rak Şiir Ödülü» adı altında bir ödül kurulmuştur. Bu ödül, aşağıda maddeleri sıralanan yönetmeliğe göre seçilecek yapıta verilecektir.

Madde 2 — Toprak Şiir Ödülü'nün amaç ve ilkeleri Ömer Faruk Toprak'ın vasiyetini içermektedir. Şöyle ki: İnsanın insanla, doğayla, toplumla ilişkilerini ve insan, doğa, toplum gerçeklerini insancıl bir yaklaşımla, sömürüye karşı çıkarak işleyen, dil özeni ve söyleyiş becerileri taşıyan tüm bunlarda belirli bir başarı çizgisine erişmiş olan yapıta ödül verilir.

Madde 3 — Füruzan Toprak'ın girişimiyle oluşan seçiciler kurulunda şu asil üyeler bulunmaktadır: Füruzan Toprak, Berna Moran, Mehmet Başaran, Tekin Sönmez, Alpay Kabacalı.

Yedek Üye: Azra Erhat.

Madde 4 — Ödül, bir önceki yılın ocak ayı başından aralık ayı sonuna değin ilk baskısı yayınlanan kitaplara verilir. Ertesi yıl ocak ayı sonuna değin ozanın kendisince, ya da izin belgesiyle birlikte yayınevince, Türkiye Yazarlar Sendikası'na 10 (On) ar tane gönderilen yapıtlar ödüle aday olurlar. Ödüle katılmıyan yapıtlar, bir seçici kurul üyesinin önerisiyle aday gösterilebilir. Bir üye en çok iki yapıt önerebilecektir.

Madde 5 — Ödül 10.000 (On bin) liradır: Füruzan Toprak tarafından ödenir.

Madde 6 — Seçiciler kurulu kendi arasından bir başkan seçer. Oyların eşit olduğu durumlarda başkanın iki oyu var sayılır. Seçiciler kurulundan iki üye, üç yılda bir kura ile değişecek, giden iki üyenin yerine yeni iki üye seçilecektir. Kurucu üye olması nedeniyle Füruzan Toprak değişmez üyedir.

Madde 7 — Ödüle aday her yapıt için asil ve yedek her seçici kurul üyesi 100 üzerinden değerlendirme yapar. Asil üyelerden birinin toplantıya katılamaması ve raporunun ele geçmemesi hallerinde yedek üyenin raporu geçerli sayılır. Toplam sayıların yarısından bir fazlasını alan yapıta ödül verilir. Eşit sayı alma durumunda, en yüksek sayıyı alan eşitler arasında, yeniden gizli bir oylama yapılır Yine eşitlik durumunda, 6. madde işlerlik kazanır.

Seçici kuruldan çekilen ya da ölen üyelerin yerine yenileri seçilir.

Madde 8 — Toprak Şiir Ödülü'nü kazanmış bir ozan aldığı ödül üzerinden dört yıl geçmedikçe, yeniden aday olamaz.

Madde 9 — Ödüle aday gösterilen yapıtlar, Şubat sonuna değin kurul üyelerine iletilir. Ağustosun başında seçiciler kurulu-

nun yapacağı son toplantıda ödülü hak eden yapıt belirlenir. Bu toplantıya katılamıyan üyeler, değerlendirmelerini ve raporlarını taahhütlü olarak, kurucu üyenin adresine gönderirler. Oyların yinelenmesi gerektiğinde, posta ile gönderilen oyların durumu değişmez.

Madde 10 — Kurul üyesi ozan, ödüle aday olamaz.

Madde 11 — Yönetmeliği aşan durumlarda gerekli sonuca varabilmek için seçici kurul üyelerinin oy çoğunluğu gereklidir.

Madde 12 — Toprak Şiir Ödülü, Ömer Faruk Toprak'ın ölüm yıldönümü nedeniyle, her yıl 20 Ağustosta düzenlenen bir törenle verilir. Ve o gün basına açıklanır.

Önemli geçici not: Ödüle katılma süresi, bu yıl için 15 Nisan 1980 tarihinde sona erecektir.

Adres: TYS Meşrutiyet Cad. No. 233

Tepebaşı/İstanbul

BEDRETTİN CÖMERT'İN ANISINA 'ŞİİR YARIŞMASI' DÜZENLENDİ

Bedrettin Cömert Sanat Etkinlikleri Düzenleme Komitesi, 11 Temmuz 1978'de katledilen bilim ve sanat adamı Bedrettin Cömert'in anısını yaşatmak için, «Bedrettin Cömert Şiir Ödülü» düzenledi.

Hacettepe Üniversitesi Beytepe Çalışanları Yardımlaşma Sandığı Başkanı Bülent Kiper bir açıklama yaparak, öldürülüşünün ikinci yılında Doç. Dr. Bedrettin Cömert'i tüm Beytepe çalışanlarının saygıyla andıklarını ve anısına bu yıl bir şiir yarışması düzenlediklerini belirtti, açıklamasını şöyle sürdürdü:

«Bedrettin Cömert'i öldürmekle faşistler, bilim ve sanat düşmanı olduklarını bir kez daha kanıtladılar. Bedrettin Cömert faşistlerin planlı bir biçimde katlettikleri bilim ve sanat emekçilerinden sadece biridir. Ülkemizin dört bir yanında emekçi halkımıza pervasızca saldıran faşistler, Cömert'in, Tütengil'in, Doğanay'ın, Karafakioğlu'nun, Yavuz'un, Kaftancıoğlu'nun, İpekçi'nin ve öldürülen diğer tüm bilim ve sanat emekçilerinin katilleri yakalanmalı ve hesap sorulmalıdır.»

Yardımlaşma Sandığı her yılın 11 Temmuz günü, eski başkanı Bedrettin Cömert'in anısına düzenlediği ve gelenekselleştirme çabasında olduğu yarışmayı bu yıl şiir dalında düzenledi. Yarışmaya katılmak isteyen ozanlar, şiirlerini en geç 2.9.1980

günü 17.00 ye kadar Bedrettin Cömert Sanat Etkinlikleri Düzenleme Komitesi, H. Ü. Beytepe Kampüsü adresine posta ile veya elden gönderebilecekler.

Bedrettin Cömert Şiir Ödülü aşağıda maddeleri belirlenen yönetmeliğe göre seçilecek olan şiirlere verilecek.

Madde 1. «Bedrettin Cömert Şiir Ödülü»nün amaç ve ilkeleri, «Bedrettin Cömert Sanat Etkinlikleri Düzenleme Komitesi» tarafından belirlenmiştir. Buna göre; insan-doğa-toplum gerçekliğini diyalektik temellere dayandırarak ve bu temelde emekçi kitlelerin saflarında yer alan, aynı zamanda toplumcu gerçekçi anlamda öz ve biçim birlikteliğini sağlayan şiirler ödüle değer görülecektir.

Madde 2. Seçici Kurul'da şu üyeler yer alacaktır: Hasan Hüseyin, Gülten Akın, Salih Bolat, Abidin Emre, Özgen Seçkin.

Madde 3. Ödül on bin (10.000) TL. dir Ayrıca Seçici Kurul'un üç ozana iki bin (2.000) TL. tutarında başarı ödülü verme yetkisi vardır.

Madde 4. Ödüle, daktilo ile beşer (5'er) nüsha olarak yazılmış» on (10) adet şiir gönderenler aday olabileceklerdir.

a. Kitap olarak yayınlanmış şiirler, ödüle katılamaz.

b. Gönderilen şiirlerin hiç bir yerine, kimlik belirtici bir işaret konulmayacaktır.

c. Adaylar, rumuz olarak saptadıkları bir sözcüğü, şiirlerinin görülebilecek bir köşesine yazacaklardır.

Madde: 5. Ödüle katılmak isteyen ozanlar, şiirlerini en geç 2.9.1980 günü saat 17.00 ye kadar, «Bedrettin Cömert Sanat Etkinlikleri Düzenleme Komitesi, H.Ü. Beytepe Kampusu, Beytepe/Ankara» adresine posta ile ya da elden ulaştırmak zorundadırlar.

Madde 6. Adaylar şiirlerini koydukları büyük zarfın içine ayrıca bir kimlik zarfı koyacaklardır. Bu zarfın üstüne, rumuz olarak saptadıkları sözcüğü yazacaklar, içine de ad, soyad, adres ve kısa yaşam öykülerini içeren bir yazı koyduktan sonra zarfı kapatacaklardır.

Madde 7. Seçici Kurul, ödül sonucunu en geç otuz (30) gün içinde saptayarak, basın ve mektup yoluyla açıklayacaktır.

Madde 8. Seçici Kurul'da görev alan ozanlar, ödüle aday olamazlar.

Madde 9. Ödüle katılan şiirler geri verilmez.

NECATİGİL ŞİİR ÖDÜLÜ YÖNETMELİĞİ

1 — 13 aralık 1979 perşembe günü yitirdiğimiz şair Behçet Necatigil adına, yılda bir kez verilmek koşuluyla, ailesince bir şiir ödülü konmuştur.

2 — Ödül, Seçiciler Kurulu'nun her yılın kasım başlarından aralık ayının onuna kadar yapacağı incelemeler sonucunda, çoğunluk oyuyla kazanan kişiye, 13 aralık günü ya da onu izleyen uygun bir tatil gününde düzenlenecek anma toplantısında sunulacaktır.

3 — Verilecek ödül, kazanan kişinin adını ve eserini, kazandığı yılı belirleyen gümüş bir plaketle 1980 yılı için 15.000 liradır. Ailesinin koyduğu bu paradan başka Bütün Eserleri'ni yayınlayacak Cem Yayınevi de ödül kazanana 15.000 lira verecektir. Toplam ödül tutarı 30.000 liradır.

Behçet Necatigil'in emek verdiği kurumlar da bu ödüllendirmeye ek sunularda bulunabilirler.

4 — İlke olarak üç edebiyat eleştirmeni, iki şair, iki hikâye roman yazarından oluşan Necatigil Şiir Ödülü Seçici Kurulu'nda şu adlar yer almaktadır. **Doğan HIZLAN, Rauf MUTLUAY, Fethi NACİ, Edip CANSEVER, Hilmi YAVUZ, Oktay AKBAL, Kâmuran ŞİPAL.**

5 — Seçiciler Kurulu'nda yer alanların yapıtları ödüle aday olamaz.

6 — Bir yılın son iki ayıyla (Kasım Aralık), ertesi yılın ilk on ayında (Ocaktan Ekim sonuna kadar) yayımlanmış bütün şiir kitapları ödülün doğal adayı olabilir. (Kasım başından Kasım başına). Adaylığın geçerliği için: A) Ya yazarı ve yayınevince sekiz adedinin P.K. 109 Beşiktaş İSTANBUL adresine gönderilmesi (NECATİGİL ŞİİR ÖDÜLÜ), B) Ya da Seçiciler Kurulu'nun kendi içinden görevlendireceği saptama komitesince kurula aday olarak önerilmesi gerekir.

7 — Ödülün verilişiyle ilgili olarak düzenlenecek olan anma toplantısının tarihi (13 Aralık adına ödül konmuş olan Behçet Necatigil'in ölüm); yayın takvimi bakımından bir karışıklık yaratabileceği için, her yılın kasım başıyla ertesi yılın kasım başları arasında yayımlanacak bütün şiir kitaplarını saptamak, sağlamak ve en iyilerini Seçiciler Kurulu'nun bilgisine sunmak için iki kişilik derleme komitesi görevli olacaktır. Katılma başvurusunun gerekliliği yanısıra herhangi bir ihmalin olasılığını da düşünen yönetmelik maddesi, başvuruda bulunmamış eserlere de

—ön komitece önerilmek koşuluyla— adaylık hakkı tanımaktadır. Ancak, hangi yolla olursa olsun, aday olan eserlerin adları açıklanmıyacaktır.

8 — 1980 yılı ödülü için görevlendirilmiş Derleme Komitesi, **Doğan HIZLAN** (Cumhuriyet Gazetesi, Cağaloğlu — İstanbul) ve **Rauf MUTLUAY**'dan oluşmaktadır. (Fulyalı Sokak 31 İçlevent — İstanbul).

9 — Ödül sunulacak TEK ESER; Seçiciler Kurulu'nun kanı ve yargılarıyla, yılın EN İYİ ŞİİR KİTABI sayılmaya hak kazanacaktır. Bu bakımdan ödülü bir kez kazanmış olmak, başka yıllarda da aynı başarıya ulaşmak için engel değildir.

10 — Seçiciler Kurulu'nun toplantılarına en yaşlı üye başkanlık eder. Yaş sırasıyla başka iki üye ikinci başkanlıkla yazmanlık görevlerini üstlenirler. Toplantı tutanakları. hazırlanacak onaylı bir defterde saklanır. Yargı sonuçları, 13 aralık günü için bütün basın yayın organlarına eşitlikle duyurulur

11 — Herhangi bir üyeliğin boşalması durumunda yerine yenisini seçmekle de Seçiciler Kurulu yetkilidir.

SABAHATTİN ALİ ÖYKÜ ÖDÜLÜ YÖNETMELİĞİ

KURULUŞ VE AMAÇ

1 — Sabahattin Ali'nin anısını yaşatmak, Türk öyküsünün gelişimine katkıda bulunmak, yeni değerlerin belirmesine olanak sağlamak amacıyla «Sabahattin Ali Öykü Ödülü» konulmuştur.

2 — Ödül her yıl Sabahattin Ali'nin ölüm yıldönümünde verilir. Ödül, S. Ali ailesi ve eserlerinin yayınlayıcısı Cem Yayınevince konulmuş olup, bu yönetmeliğe bağlı olarak ailesi adına Filiz Ali Laslo, Cem Yayınevi adına Oğuz Akkan ve onların ortak çağrısı üzerine Atilla Özkırımlı tarafından yürütülür.

a) Bu ödül Sabahattin Ali'nin ölümünün 35. yıldönümünden başlayarak her beş yılda bir öykü dalı dışında Sabahattin Ali'nin eserleri üzerine yapılacak:

1 Araştırma, inceleme ve eleştiri
2 Sinema, Senaryo
3 Oyun
4 Müzik
5 Yabancı dillere çeviri

v.b. dallarında verilir. Bu durumda ödül konusu önceden açıklanır. Seçici kurul üyeleri uzmanlık isteyen konulara göre değişir.

b) Ödül giderleri Sabahattin Ali ailesi ve yayınlama hakkı Cem Yayınevi'nde kaldığı sürece ortaklaşa karşılanır.

KATILMA KOŞULLARI

3 — Ödüle katılacak yapıtlarda sanat değeri taşımak, Türkçenin çağdaş gelişimine koşut bir dil ve anlatım gücü olmak, öykücülüğümüzün gelişimine katkıda bulunmak, koşulları aranır.

4 — Ödüle bir kitap oluşturabilecek, yayımlanmamış en az 3 öyküyle katılınabilir. Öykülerin bir dergide yayımlanmış olması katılmasına engel değildir.

a) Öyküler daktiloyla iki aralıklı yazılmış ve üç kopya olarak her yıl 1 Ocak 31 Aralık tarihleri arasında gönderilebilir.

b) Yazar, ödüle katıldığını bildirir bir yazıyla kısa yaşam öyküsünü eklemelidir.

c) Ödül ,bütün yazarlara açıktır.

d) Ödülü bir kez alanlar 3 yıl geçmeden yeniden aday olamazlar.

5 — Başvuranların çokluğu durumunda oluşturulan bir ön kurulca katılan yapıtlar ödülün amaçları doğrultusunda değerlendirilerek en az 10 yapıt 15 Şubata kadar seçici kurula sunulur.

DEĞERLENDİRME

6 — Değerlendirme sayı yöntemiyle yapılarak en çok sayıyı alan tek yapıt ödüllendirilir. Sayıların eşit olması durumunda, eşitler arasında gizli oylamaya geçilir ve seçici kurul tek yapıt üzerinde birleşinceye dek oylama sürdürülür.

a) Her üye katılan her yapıtı 100 sayı üzerinden değerlendirir. En çok sayıyı alan yapıt, değerlendirmeye katılan üyelerin tam sayı toplamının yarısının altına düşerse, ödül, en yüksek sayılı iki yapıt arasında paylaştırılır.

b) Seçici kurul üye tam sayısının üçte ikisiyle en geç 30 Mart tarihinde toplanır. Toplantıya katılmayan üyeler kendilerine sunulan yapıtlara verdikleri sayıları kapalı bir zarfla iletirler. Zarflar toplantıda açılır.

c) Seçici kurul üyeleri değerlendirme gerekçelerini içeren kısa bir rapor hazırlarlar. Bu raporlar ve seçici kurul toplantısının tutanakları gizli tutulmaz.

SEÇİCİ KURUL

7 — Seçici kurul, **Berna Moran, Cevat Çapan, Murat Belge,**

Asım Bezirci, Füsun Altıok, Cemal Süreya, Onat Kutlar, Atilla Özkırımlı ve **Filiz Ali Laslo**'dan oluşacaktır.

a) Seçici kurul üyeleri, ödülün kurumlaşmasına kadar karşılıksız görev yapar, Sabahattin Ali Ödülü'nün onurunu paylaşırlar.

b) Seçici kurulun başkanı yoktur. İşlemler ödül yürütücüleri adına Atilla Özkırımlı tarafından yürütülür

GENEL KURALLAR

8 — 1981 Sabahattin Ali Öykü Ödülü 25 000 (yirmibeş bin) TL. olarak saptanmıştır. Bu tutar sonraki yıllarda arttırılabilir.

9 — Katılma koşulları, ödül tutarı ve seçici kurul üyeleri her yılın ilk ayı sonuna kadar açıklanmış olacaktır.

10 — Ödül son katılma tarihini izleyen yıl içinde, Sabahattin Ali'nin ölüm yıldönümü olarak kabul edilen 2 Nisanda verilir.

11 — Ödülü kazanan tek yapıt başka bir yayınevince ya da seçici kurulun önerisiyle Cem Yayınevince yayımlanır.

12 — Başvurular ve her türlü yazışmalar için (şimdilik) «Cem Yayınevi, Ankara Caddesi, Cağaloğlu, İstanbul» adresi kullanılacaktır.

YAZKO ÖDÜLLERİ YÖNETMELİĞİ

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi (Yazko) «yazar, çevirmen ve araştırmacılarımızı desteklemek, sanat ve kültürümüze katkıda bulunmak» amacıyla her yıl değişik dallarda ödül dağıtmayı kararlaştırmıştır. 1980 ödülleri şu dallarda verilecektir:

— Roman Ödülü (en az 150 daktilo sahifesi) 100.000 lira
— Öykü Ödülü (en az 120 dakilo sahifesi, birden fazla öykü olabilir.) 80.000 lira
— Şiir Ödülü (toplam 350 dizeden az olmamak üzere) 80.000 lira
— İnceleme Ödülü (en az 150 daktilo sahifesi) 100.000 lira

ÇEVİRİLER

— Roman Ödülü (en az 150 daktilo sahifesi) 80.000 lira
— Öykü Ödülü (en az 120 daktilo sahifesi, birden fazla öykü olabilir.) 50.000 lira
— Şiir Ödülü (toplam 500 dizeden az olmamak üzere) 50.000 lira
— İnceleme Ödülü (en az 150 daktilo sahifesi) 80.000 lira

Yarışmaya katılanların kabul etmiş sayılacakları koşullar şunlardır:

1) Yarışmaya katılanlar diledikleri konuyu işleyebilirler ve birden fazla dalda yarışmaya katılabilirler.

2) Bütün müsveddeler daktilo ile 2 aralıklı ve 8 kopya olarak dosya kâğıdına yazılacaktır. Pelür kâğıdı kullanılabilinir.

3) Yarışmaya katılacak yapıtlar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve hiçbir yarışmada derece almamış olmalıdırlar.

4) Yarışmaya katılanlar bir «rumuz» kullanacaktır. Yapıtın üstünde gerçek kimliği belirten hiçbir işaret bulunmayacaktır. Yapıtla beraber kapalı bir zarf gönderilecek. zarfın üzerine «rümuz» ve yapıtın adı, hangi dalda yarışmaya katılındığı yazılacaktır. Zarfın içine yarışmaya katılanın gerçek adı, kısa yaşam öyküsü, adresi ve varsa telefon numarası yazılacak, ayrıca bir fotoğraf konacaktır. Yarışmaya çeviri ile katılanlar, çevirinin yabancı dildeki aslını da yapıta ekleyeceklerdir. Derece almayan yapıtların zarfları açılmadan saklanacak, yapıt, sahibinin isteği halinde gene açılmadan geri gönderilecektir.

5) Yarışmaya katılacak yapıtlar en geç 15 Aralık 1980 akşamına kadar YAZKO, Arif Paşa Sokak, Kurt İşhanı, Cağaloğlu, İstanbul adresine postalanacak, ya da elden teslim edilecektir.

6) Yarışmaların birinci eleme kurulu YAZKO üyelerinden oluşan 7 kişilik bir kuruldur. 5 kişilik son eleme kurulunun kimlerden oluşacağı 16 Aralık 1980 günü, yarışma sonuçları ise 15 Ocak 1981 günü Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinde açıklanacaktır.

7) Yarışmalarda ödül alan yapıtların sahipleri kendiliğinden YAZKO üyesi olacak ve kazandıkları ödüller YAZKO'ya katılma ödentilerinden düşüldükten sonra kendilerine ödenecektir.

8) Ödül alan yapıtlar derhal YAZKO'ca yayınlanacak ve sahiplerine satışlardan % 10 oranında telif hakkı verilecektir.

9) Ödül sahipleri, ödül alan yapıtlarının sonraki baskıları ile YAZKO'ca basılacak öteki yapıtları için YAZKO üyelerinin tüm haklarına sahip olacaklardır.

10) Yarışmalar YAZKO üyeleri dışında herkese açıktır.

MEHMET ALİ YALÇIN ROMAN ÖDÜLÜ YÖNETMELİĞİ

KATILMA KOŞULLARI

— Mehmet Ali Yalçın Roman Ödülüne toplumcu gerçekçi romanlar katılır.

— Yapıtlar daha önce hiç bir yerde yayınlanmamış olmalıdır.

— Yapıtlar üç kopya olarak, kağıdın bir yüzüne daktiloyla ve iki aralıkla yazılmalı, her kopya ayrı ayrı dosyalanmalıdır.

— Gönderilecek eserlerin en az 150, en çok 300 sayfa olması gerekir.

— Yarışmaya seçiciler kurulu ve MAY Yayınlarının yakın çevresi katılamaz.

KATILMA BİÇİMİ

— Yarışmaya sanatçılar bir «rumuz»la katılacaktır. Yapıtın üstünde gerçek kimliği belirten bir yazı bulunmayacaktır. Gerçek kimlik yapıtla birlikte kapalı bir zarf içinde gönderilecek, zarfın üstüne «rümuz» ve yapıtın adı yazılacaktır. Zarfın içine yazarın gerçek adını, kısa yaşam öyküsünü, adresini ve-varsa-telefon numarasını belirten bir kağıtla birlikte bir fotoğrafı konulacaktır. Derece alamayan yapıtlar, zarfları açılmadan sahiplerine geri verilecektir.

DEĞERLENDİRME

— Oylar kapalı zarf usulüyle, gizli oyla ve gerekçeli raporlarıyla verilecektir.

— Oylamada salt çoğunluğu alan kazanacaktır.

— Oylamada raportör olarak MAY yayınlarından temsilci bulunacaktır. (MAY Yayınları temsilcisi oylamaya katılmaz).

— Yapıtların en geç 31 Aralık 1980 tarihine kadar.

Mehmet Ali Yalçın Roman Ödülü May Yayınları

Babıâli Caddesi No. 19/8 Cağaloğlu-İstanbul

adresine elden veya postayla teslim edilmesi gerekir.

— Sonuçlar 1 Nisan 1981 tarihinde ilan edilecektir.

ÖDÜLLER

— Birincilik alan yapıt yayınevimizce yayınlanacak ve 50.000 TL ödül alacaktır.

— İkincilik alan yapıt yayınevimizce yayınlanacak ve 30.000 TL ödül alacaktır.

— Üçüncülük alan yapıt yayınevimizce yayınlanacak ve 20.000 TL ödül alacaktır.

ÖZEL KOŞULLAR

— Ödül alıp yayınlanmaya hak kazanan yapıtların her türlü yayın ve telif hakkı MAY Yayınlarına ait olacaktır.

SEÇİCİ KURULU

— **Burhan Arpad,**
— **Şükran Kurdakul,**
— **Hasan İzzettin Dinamo**
— **Erol Toy,**
— **Asım Bezirci**

İSMAİL GERÇEKSÖZ EDEBİYAT ARMAĞANI

DOĞUŞ EDEBİYAT DERGİSİ, milli sanatı güçlendirmek ve sanatçılarımızı desteklemek amacıyla her yıl değişik bir sanat dalında **İSMAİL GERÇEKSÖZ'ÜN HATIRASINA EDEBİYAT ARMAĞANI** vermeyi kararlaştırmıştır.

1980 yılı Armağan Dalı	**ROMAN**
Birinci seçilen romana	**25.000 TL.**
İkinci seçilen romana	**10.000 TL.**
Üçüncü seçilen romana	**5.000 TL.**

YARIŞMA ŞARTLARI

* Yarışmaya katılacak romanlar hiç bir yerde yayınlanmamış ve basılmamış olacaktır.

* Eserler 75 daktilo sayfasından az olmayacaktır.

* Daktilo sayfasının tek yüzüne iki aralıkla yazılacak ve dört nüsha olacaktır. Her nüsha ayrı ayrı dosyalanacaktır.

* İsteyen takma adla katılabilir. Asıl adları bir zarf içerisinde ayrıca belirtilecektir.

* Yarışmaya katılanlar bir fotoğrafla birlikte kısa öz geçmişlerini de belirteceklerdir.

* Dereceye giremeyen eserler istenirse posta masrafı sahibine ait olmak şartıyla iade edilebilir.

* Yarışmaya katılan eserler en geç 30 Ekim 1980 akşamına kadar postaya verilmelidir. (Adres: DOĞUŞ EDEBİYAT DERGİSİ P.K. 380 — Kayseri)

* Jüri üyeleri DOĞUŞ EDEBİYAT DERGİSİ'nin Ağustos 1980 sayısında; Yarışma neticeleri ise Ocak 1981 sayısında açıklanacaktır.

* Birinci seçilen eser DOĞUŞ EDEBİYAT DERGİSİ tarafından bastırılacaktır. Yazarına ayrıca telif ücreti ödenmeyecektir.

«ATATÜRK FİLM HİKÂYESİ» YARIŞMASINA KATILMA KOŞULLARI BELİRLENDİ

Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılı nedeniyle, Kültür Bakanlığınca düzenlenen «Atatürk Film Hikayesi» yarışmasına katılma şartları ile seçici kurulun belirlendiği bildirilmiştir.

Atatürk Film Hikâyesi yarışmasının değerlendirmesini yapacak olan seçici kurulda Prof. Dr. Afet İnan, Yücel Çakmaklı, Şükrü Güzel, Çetin Karamanbay ve Ahmet Bayazıt'ın görev aldıkları öğrenilmiştir.

Kültür Bakanlığı yetkilileri, «Atatürk Film Hikâyesi» yarışmasında birinci gelen yarışmacıya 75.000 TL. ikinci gelene 50.000 TL. üçüncü gelen yarışmacıya ise 30.000 TL. verileceğini açıklamışlardır.

Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılı dolayısıyla düzenlenen «Atatürk Film Hikayesi» yarışmasına katılan film hikayelerinin, en geç 30 eylül 1980 salı günü saat 17.00'ye kadar «Kültür-Sanat ve Bilim Ödülleri, Atatürk Film Hikâyesi Yarışması, Kültür Bakanlığı Atatürk'ün doğumunun yüzüncü yılını Kutlama Bürosu» adresine postalanması gerekmektedir.

1981 yılında kutlanacak olan ATATÜRK'ÜN 100. DOĞUM YILDÖNÜMÜ nedeniyle İZMİR SANATÇILAR DERNEĞİ ve İZMİR METALURJİ FABRİKASI T.A.Ş.'nin ortaklaşa düzenledikleri

«ATATÜRK ŞİİRİ YARIŞMASI» YÖNETMELİĞİ

1 — İzmir'de 128 Sokak No. 6/B'de bulunan İzmir Sanatçılar Derneği ile yine İzmir'de eski Kemalpaşa yolunda uğraşını sürdüren İzmir Metalurji Fabrikası Türk Anonim Şirketi, (METAŞ) 1981 yılında, 19 Mayıs'da kutlanacak olan Atatürk'ün 100. doğum yılı nedenile Türkiye çapında, ortaklaşa bir «Atatürk Şiiri Yarışması» düzenlemiş bulunmaktadırlar.

2 — Yarışmanın amacı, yöntemi ve harcamaları ve protokol konularında sürdürülecek bütün çalışmalar, aşağıdaki bölüm ve maddelerde sıralanan ilkeler çerçevesinde yürütülecek; Çalışmaları, yukarıda 1. maddede adları geçen kuruluşlar adına, İzmir Sanatçılar Derneği yönetecektir.

3 — AMAÇ

a — «Atatürk Şiiri Yarışması»nın amacı, 1981 yılında kutlanacak Büyük Atatürk'ün 100. doğum yılına Şiir alanında katkı-

da bulunmak, Türkiyeli tüm Ozanların Ata sevgisine yönelik duygularını, Şiir dilinde harekete getirmektir.

b — Yıllardanberi sağın en ucu ile solun en ucuna çekilmek istenen, ya da Ulus'a mal olmuş sevgisine gölge düşürülmek, devrimleri, çağdaşçı, ulusçu, insancı, halkçı, uygarlıkçı, görüşleri gölgelenmek, dinamizmi saptırılmak istenen Mustafa Kemal Atatürk sevgisini bayraklaştırmaktır.

c — Yetişmekte olan kuşakların boş bırakılmış vicdanlarına yurtsever ve insansever Atatürk'ü, devrimlerini, ilkelerini doldurmak, onlara yeniden Atatürk inancı ve sevgisini kazandırmaktır.

4 — YARIŞMANIN YÖNTEMİ

a — Yarışma, bu yönetmelik ilkelerine uygun olarak olduralacaktır.

b — Amacı özetleyen bir kaç cümle ile birlikte, yarışmanın açıldığı yer, katılma süresinin son günü, katılma koşulları, önseçiciler kurulu ile son seçiciler kurulunun kimlikleri, verilecek ödüller, üç İstanbul, iki İzmir gazetesinde en az üç kez yayınlanacaktır.

c — Yarışma, İzmir'de açılacak, eserler «İzmir Mithatpaşa Caddesi - Köprü 128 Sokak No. 6/B deki İzmir Sanatçılar Derneği» adresine postalanacaktır.

d — Katılma süresinin son günü 1980 yılı Aralık ayının son günüdür. Gönderilecek eser, postaya 30 Aralık tarihinde ele geçecek şekilde atılacak, bu tarihten sonraki katılmalar geçerli sayılmayacaktır.

e — Ön seçiciler kurulu, 1981 başından itibaren iki ay içinde çalışmalara başlayacak, son seçiciler kuruluna, beğeniyi kazanmış 10 eseri ayırıp sunmuş olacaktır.

f — Yarışmaya tek bir şiirle katılınabileceği gibi, isteyen, Atatürk için kaleme alınmış bir kitapla da katılabilir

g — Gönderilecek Şiir ya da kitapların, daha önce hiç bir yerde yayımlanmamış olması gerekir. Bu koşullar bilindiği halde, evvelce yayımlanmış Şiir, ya da eserini gönderen bir Ozan, bu durum bilinmediği için, yarışmada dereceye girse, ödül kazansa bile, bu kazancının maddi ve manevi yönden hükümsüz olacağını bu yönetmelik karşısında kabullenmiş olacaktır.

h — Yarışma, ozanlığı meslek edinmiş ya da edinmemiş olan herkese açıktır.

i — Ozanlar yarışmaya katılmalarını gerektiren şiir, ya da şiir kitaplarını, altına gerçek ad yerine bir simge koyarak zarflayacak ve açılmayacak biçimde kapatacaklardır. Ayrıca bu şiir ya da eserinin altındaki simgenin kendisine ait olduğunu, açık, sürekli adreslerini de yazarak belirlediği mektuplarını ayrı bir zarfın içine koyarak kapatacaklar, sonra bu iki zarfı da başka bir zarf içine koyarak bu yeni zarfı da yeniden kapatacak öyle postalayacaklardır. Bir örnek ile durumu açıklayalım: Söz gelimi yarışmacı ozan, «Atatürküm» adlı bir şiirle katılmak istiyor. Kendi adı Mustafa Çakıroğlu'dur. Şiirini yazdığı kâğıdın ya da kitabının en sonuna, ya da başına, söz gelimi «Üç yıldız» simgesini yazacak ve bu zarfı kapatacaktır. Bu zarfa konan yarışma şiirinde ve zarfın üzerinde onun kimliğini belirten hiç bir işaret bulunmayacaktır. Mustafa Çakıroğlu, yeni bir kâğıt alacak ona şunları yazacaktır:

«Atatürküm adlı «üç yıldız» simgeli şiir bana, Mustafa Çakıroğlu'ya aittir. Ve adresim de şudur.» Bu kâğıdı da bir zarf içine koyup zarfı iyice kapatacaktır. Sonra bu iki zarfı içine alabilecek yeni ve daha büyük bir zarfa, her iki zarfı da koyup, zarfların üzerlerine hiç bir şey yazmadan, hiç bir işaret koymadan, son ve büyük zarfı da kapatacak, öyle postalayacaktır.

k — Bu koşullara uymadan hazırlanmış ve postalanmış zarflar hükümsüz sayılır.

l — Ön seçiciler kurulunun incelemeleri sonucunda kazananların bildirdikleri sürekli adreslerine yazılı bildiride bulunulacak, yarışma dışı kalmış şiir ya da kitap sahipleri için ayrıca bir bildiride bulunulmayacaktır.

m — Her iki seçiciler kurulu oylarını gizli oy pusulaları ile belirtecek, Başkanın anımsatması ile oylar açıklanacaktır. İki eser üzerindeki oylarda eşitlik olması halinde, Başkanın bulunduğu grubun oyları yeğlenecektir.

n — Seçiciler kurulu, başkanlarını kendi aralarında, gizli oyla seçer.

o — İlk seçiciler kurulunun ödüle hak sahibi görmediği şiirler ya da kitaplar, «Yarışma dışı kalmışlardır.» yazılı bir torba içine konacak, yarışmada ödüle ve beğeniye lâyık görülmüş on eser, bütün seçicilerin imzasını içerik bir tutanakla saptanacak, bunlar mühürlü bir torbaya ya da büyük zarfa konarak, zarfın üstü de seçicilerce imzalanarak, son seçiciler kuruluna sunulmak üzere, İzmir Sanatçılar Derneği Başkanlığına zimmet karşılığı verilecektir.

ö — Son seçiciler kurulu, 1981 yılı Mayıs ayı içinde İzmir'de ÇINAR sinemasında saat 20.00'de hazır bulunacaktır.

p — Ödüle ve beğeniye lâyık görülerek, kendisine ön seçiciler kurulunca sunulan on şiiri, son seçiciler kurulu, halkın karşısında, sahnede, şiir, musikî, sanat gecesinde sonuçlandıracaktır. Ön seçiciler kurulunun beğendiği on eser, o gece için salonda konuk olarak hazır bulunan dereceye girmiş şiirlerin sahibi ozanlar tarafından dinleyicilere okunacak, arzu eden ozanların şiirini Derneğimizin sunucuları okuyacaktır.

r — Beğenilen on eser arasına girmiş şiirler okunurken, bir yandan da başta müzik olmak üzere, türlü sanat gösterileri sunulacaktır. Bu sırada da son seçiciler kurulu, her okunan şiir hakkındaki notlarını saptayacaktır.

s — Notlar 100 puan üzerinden verilecek, sonuçlar gecenin sunucuları tarafından halka duyurulacaktır

ş — 1. 2. ve 3. dereceler, parasal olarak ödüllendirilecek, 1. ye 100.000, 2. ye 50.000, 3. ye 25.000 liralık para ödülleri çek olarak sahnede verilecektir.

t — Dereceye giren on eser ve son seçiciler kurulunun verdiği puan pusulaları bir büyük zarfa konularak mühürlenecek, zarfın üstü başkan ve üyelerce imzalanacak, bir yıl süreyle korunacaktır.

u — Dereceye giren şiirler, İzmir Sanatçılar Derneği ve METAŞ tarafından yayınlanabilecek, bunun karşılığı olarak ilgililere ayrıca bir şey ödenmeyecektir.

5 — HARCAMALAR

a — «Atatürk Şiiri Yarışması»na İzmir Sanatçılar Derneğiyle birlikte ağırlığını koyan METAŞ kuruluşu, 500.000 liralık bir fonla bütün harcamaları karşılayacaktır. İzmir Sanatçılar Derneğinin harcamayı gerektiren yazıları ile gider faturaları da sonradan sunulmak üzere harcamalar METAŞ'ca karşılanacaktır.

b — İzmir'den ve İzmir dışından katılan seçicilere, çalışmalarını ve yorgunluklarını karşılamak üzere maddi katkıda bulunulacaktır. Ayrıca İzmir dışından gelecek olan seçicilerin bütün gerekli ve zorunlu gereksinmeleri de karşılanacaktır.

6 — ORGANİZASYON

a — «Atatürk Şiiri Yarışması» ile ilgili tüm organizasyon işleri, İzmir Sanatçılar Derneğince yürütülecektir.

b — Bu yönetmelik, İzmir Sanatçılar Derneğinden, Ankara'-

da Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğünden, İstanbul'da Kültür Müdürlüğünden sağlanabilir.

SONUÇLAR TUTANAĞI

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü
Türkiye İş Bankası Oyun Yarışması
Abdi İpekçi Röportaj Yarışması
Başkent Ödülü Öykü Yarışması
«Çocukların Seçtiği Kitap»
Madaralı Roman Ödülü
Avni Dilligil Tiyatro Ödülleri
Yeditepe Şiir Armağanı
Sait Faik Hikâye Armağanı
Orhan Kemal Roman Ödülü
Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü
Nasrettin Hoca Gülmece Öyküsü Yarışması
Hacıbektaş Şenliği Gülmece Öyküsü Yarışması
Toprak Şiir Ödülü
Sanatsevenler Derneği Tiyatro Ödülleri
Türk Dil Kurumu Ödülleri
Nevzat Üstün Şiir ve Öykü Ödülü
Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri
Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü
Necatigil Şiir Ödülü

KAZANANLARLA İLGİLİ YANKILAR

SEDAT SİMAVİ VAKFI EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Sedat Simavi Vakfı'nın edebiyata ayrılan ödülünü 1979'da «Bir Düğün Gecesi» romanından ötürü Adalet Ağaoğlu kazandı. Çetin Altan, Sabahattin Kudret Aksal, Mehmet H. Doğan, Aydın Emeç, Doğan Hızlan, Rauf Mutluay, Fethi Naci, Cemal Süreya, Prof. Dr. Tahsin Yücel'den oluşan seçici kurul, Adalet Ağaoğlu'nu, «çeşitli edebiyat türlerindeki geçmiş başarılarına eklenen yeni eserinde, toplumumuzun geçmişiyle bugününü değerlendiren gerçekçi gözlemleri, doğru eleştirileri, canlı kişileri, yapıca ve dilce sağlam etkili anlatımı öncelikle değerlendirilmesi gereken bir romancı ustalığı gösterdiği için» ödüle değer bulduğunu kamuoyuna açıkladı.

Aynı ödül 1980'de «Bir Cıgara İçimi» adlı şiir kitabından dolayı Oktay Rifat'a verildi. Seçici kurul, bu sonuca varırken, Oktay Rifat'ın «tüm sanat çalışmalarını da» göz önünde bulundurduğunu, onu ödüle «Türk şiirinin gelişimindeki öncülük ve etki gücünden ötürü» değer gördüğünü vurguladı.

Adalet Ağaoğlu yapıtının kimin tarafından ödüle aday gösterildiğini hâlâ bilmiyor

«BİR DÜĞÜN GECESİ»

1979 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülünü kazanan, «Bir Düğün Gecesi» Adalet Ağaoğlu'nun üçüncü romanı, ilk taslağı 1971'lerde tasarlandığı halde, yayınlanması 1979 yılını bulmuş... Adalet Ağaoğlu, bu yıllar içinde boş durmamış. İki roman, bir hikâye kitabı ve oyunlar yayınlamış.

Bu arada, «Bir Düğün Gecesi» çilesine toplumun yaşadığı son on yıllık dönemin çilesini de katarak romanlaşmış.

Adalet Ağaoğlu, «Bir Düğün Gecesi» ni yazdıran nedenleri. gelişmesini ve romanının içeriği ile ilgili düşüncelerini şöyle anlatıyor:

«İlk romanım «Ölmeye Yatmak» Cumhuriyet'in ilk yıllarında tek parti döneminin düşünsel açıdan, toplumsal duragan bir kuşağın romanıdır. Daha bu romanı bitirmeden, bu kuşağın çocuklarını yazmayı düşünmeğe başladım. Her yönden duragan bir toplumun ve o dönemi yaşayan kuşağın çocukları bambaşka bir kargaşayı yaşıyordu. Duragan bir gölün alttan alta kaynaması gibi... 1950'lerden sonra, yani çok partili dönemin başlaması... Köyden kente hızlanarak artan göç olgusu. Genel olarak, sivil ve asker bürokrasisinin elele vermesi... Kasaba eşrafının kentleşmesi... kentlerde doğmuş olan çocukların henüz yakın geçmişleri ve onların ana-babalarıyle çatışmasının romansal bir dram oluşturduğunu görüyordum. 1968 öğrenci hareketlerinden sonra, bu çocukların gerek anne babalariyle, gerekse kendileriyle çatışmaları vardı. Bu çocukların çatışmalarından, yaşamından 12 Mart çıkmazına geliniyordu...»

SEVGİSİZLİĞİN, YALNIZLIĞIN, KUŞKULARIN ROMANI DOĞUYOR

Tüm toplumun acılarını paylaştığı bu dönemin şiirleri, hikâyeleri, romanları yazıldı. «Bir Düğün Gecesi» bunlardan biri mi?..

Adalet Ağaoğlu, bu soruyu şöyle yanıtlıyor:

«Sıcağı sıcağına yazılmış 12 Mart'ta değgin romanlar daha çok duygusallığa ve işkence edebiyatına dayanıyordu. Tarihsel, toplumsal uzantıları pek kurcalanmıyordu. «Bir Düğün Gecesi» bir toplumsal olguyu çeşitli boyutlarda kurcalarken, o günleri gün ışığına çıkaran bana birçok şeyi anlatma olanağı sağladı. Romanın kahramanları da beni araya girmeye zorladılar.»

Peki, ne anlatmak istiyordu Adalet Ağaoğlu?...

«Ben bu romanda böyle kaotik dönemin kişilerinde, toplumda sevgisizlikleri, yalnızlıkları, kuşkuları, güvensizliği, karamsarlığı, kopmaları, umursamazlıkları anlattım. Ama, bunun yanısıra, insana duyduğum güvenden ötürü, bazı ışık parıltılarını da vermeğe çalıştım.»

İlk gençlik şiirlerinin yazılmağa başlanması 16 yaşlarına rastlıyor. Daha sonra hikâyeler ve hatta romanlar... Bunlar gün ışığın çıkmadan yırtılıp, atılıyor... Ve uzun yıllar yalnız tiyatro yazılıyor. Ve Adalet Ağaoğlu, öncelikle bir oyun yazarı olarak tanınıyor bu nedenle.

1970 yılına kadar hem çalışıp yaşamını kazanırken, hem de yazan Adalet Ağaoğlu, o yıldan bu yana, yazarlık yaşamını başka işlerle paylaşmıyor.

Bir yazar olarak, evi ile yazarlığını nasıl yürütebildiğini de kendisi anlatıyor:

«Bir evin hem büro, hem ev olması çok güç. Sistemli çalışabilmek için kendi kendimi disipline etmek zorundayım. Her zaman kendimi çalışıyor hissediyorum. Ben yaşamağa çok önem veriyorum. Yaşamdan kopmamağa önem veriyorum. Çok meraklıyım. Her şeyi merak ediyorum.»

HABERSİZ GELEN VE ŞAŞIRTAN BİR ÖDÜL

Adalet Ağaoğlu, «Bir Düğün Geçesi» romanının Sedat Simavi Edebiyat Ödülünü kazandığını öğrenince çok şaşırmış.

Bu şaşkınlığını da gizlemiyor:

«Bir Düğün Gecesi» ile ödüle değer görüldüğüm resmen bildirildiği zaman şaşırdım» diyor. «Çünkü, ben kendim bu yarışmaya katılmadım. Yayınevinin de romanımı bu yarışmaya göndermediğini biliyorum. Herhalde bir kişi, ya da bir kurum, «Bir Düğün Gecesi»ni ödüle aday göstermiş olmalı...» diyor... Adalet Ağaoğlu, romanını kimin, kimlerin önerdiğini hâlâ bilmediğini söylüyor.

Katılmadığı bir yarışmada da olsa kişinin ödül kazanması,

güzel bir olay. Bu genel bir kanı. Ama, Adalet Ağaoğlu, buna pek katılmıyor.

«Ben ödüllere temelden karşıyım. Ancak, bunu açıklaması çok uzun sürer. Ve bu; sistemle ve düzenle ilgili. Bence ödül, bir yazar için bir tavsiye mektubudur. Gerçekte asıl özlenen okurun bu tür tavsiye mektuplarına gereksinim duymayacak bir düzeye ulaşmasıdır. Kendi seçimini, edebiyatı titizlikle inceleyerek kendisi yapmalıdır.»

Adalet Ağaoğlu'nun, ödülle ilgili olarak belirtmek istediği iki nokta daha var:

Bir: «Ben asıl ödülümü, çok ağır sanılan bu romanın altı ayda ikinci baskısını yapmakla almıştım.»

İki: «Jüri üyelerini. «Bir Düğün Gecesi»ni bu ödüle değer görmeleri nedeniyle, yürekliliklerinden ötürü kutlamak gerekir. Kutlarım, hem romanın içeriği ve hem de yazısal biçimi açısından okura sunmağa değer gördükleri için.»

(Hürriyet — 12 aralık 1979)

ADALET AĞAOĞLU «BİR DÜĞÜN GECESİ, BİR DÖNEMİN İNSANINI TOPLUMSAL BOYUTLARI İÇİNDE İRDELİYOR»

Doğan HIZLAN

● **Ödül kazanan romanınız Bir Düğün Gecesi'nde özellikle toplumumuzun ve insanımızın hangi yanını vurgulamak istediniz?**

● Kuşaklararası çatışma, sık sık ele alınan, evrenselliği olan bir sorundur. Toplumların değişim, özellikle de hızlı ve çarpık değişim dönemlerinde, bunun yanına çok daha yoğunlukla başka çatışmalar da ekleniyor. Toplumsal savruluşların aynı ölçüde nedeni ve sonucu olan ekonomik, politik ayrışmalardan ötürü de birey, hem kuşaklararası, hem aynı kuşak içinde; hem sınıflar arası, hem aynı sınıf içinde: hem geçmişle hem bugünle daha yoğun biçimde çatışıyor. Böylece insanın kendi içinde, kendi kendisiyle de yoğun bir çatışma başlıyor. Bu durumda iken, bireyler baskı yoluyla sıkıdüzene sokulmak istendiklerinde, bunalım artıyor. Her yanı yoğun bir sis, bir duman kaplıyor. Önden bilinen bütün değer ölçüleri artık bilinemez oluyor Umut ve gelecek yitiyor. Artık herkes birbirini suçlamakta, herkes parmağını en yakınındakinin gözüne daldırmaktadır.

Bir Düğün Gecesi'nde, işte böyle bir dönemin insanını, 1972'-

lerde tanımaya, bu insanları birbirlerinden ve gelecekten bunca kuşkuya, güvensizliğe iten nedenleri, tarihsel toplumsal konumları içinde kurcalamaya çalıştım. Dışta çok bireysel bir sorun olarak görünen o kırık aşkların, inançların, insanlar arasındaki iletişimsizliğin, düş kırıklıklarının, umarsızlıkların, buna karşın yine de varolma peşinde yaralı geyikler gibi koşuşun kurcalanması. Romanım için, bir ucundan bunları söyleyebilirim. Bu alacakaranlıkta, kime, nereye atıldığı bilinemiyecek bir kurşun da var. O kurşun, somut olarak birilerine değse de, değmese de, insanların şurasında açılmış derin bir yara... Yarasıyla direnenlere, bu yaranın acısıyla canlılığını kavrayanlara, insanın bu en trajik sovunusuna duyduğum saygıyı da bunlara ekleyebilirim.

Bir yazarın, yazdıklarının en kötü anlatıcısı olduğuna inanırım. Şimdi burda, böyle bir çırpıda konuşurken ben de **Bir Düğün Gecesi** üstüne herhalde ya çok eksik söylemişimdir ya da çok fazla.

● **Roman ve hikâyelerinizdeki kadın karakterlerin ortak bir özellikleri var mıdır? Varsa, neler? Yoksa, yine nedenini açıklar mısınız?**

● Genelde bazı ortak yönleri olmalı. Bunların ilki ve en geneli, hepsinin de bu ülkenin, böyle bir toplumun kadınları oluşunda. Daha iç planda, bu kadın karakterlerin küçük burjuvalar arasında, kasaba, küçük kent, taşra kökenli bulunuşlarında. Özelde de aydın yarı aydın tabakalar arasından çıkışlarında Kanımca, onların ortak yanlarını. içiçe geçmiş bu üç halkada bulabiliriz belki. Neden genelde böyle? Çünkü, burda yaşıyorum. Kendi insanımızı, bu arada bizim kadınlarımızı doğallıkla daha iyi tanıyorum. Sonra, Türkiye somutunda, sözünü ettiğim çarpık değişim yönünden duruma en iyi kasaba, küçük kent kökenli kişilerin ışık düşürebileceğini görüyorum. Dünün saray konak artığını da, bugünün işçileşen köylüsünü de, büyük kent varoşlarında yaşayan kadını da anlayabilmek için, gözümü aradakilerin konumundan ayırmamam gerektiğini sanıyorum. Aydın yarı aydın kadınların yazdıklarımda sık sık görünüşü ise, bir çatışmanın yarattığı düşünce ve duyguları aktarmada elverişli kimlikler olmalarından herhalde. Hem, bir yazar, yazınsallık acısından da kurtlarını, aydın kişiler aracılığıyla dökebiliyor Romanın bütününde bulunması gerekli çok boyutluluk için onların yardımına muhtaç olduğum gibi, bulundukları konum üstüne tek soru sormamışları daha iyi belirleyebilmek için de muhtacım onlara.

Daha pek çok nedeni var. Ama burda uzun açıklamalara girişmeğe olanağımız yok.

● **Günümüzde bir Türk romancısının işlevi ne olmalıdır?**

● İnsanını, toplumunu kavramaya çalışmayan, ister yazınsal açıdan olsun, ister kuramsal ve içerik açısından, bilgileri, sezgileri yaşamdan geçirip orada denek taşına vurmayan romandan ne ot olur, ne ocak. Roman, elbette tarihin, coğrafyanın, toplumbilimin vb. nın işlevlerini doğrudan yüklenmez. Yüklenmemelidir. Yine de biz Tolstoy'u okurken Çarlık Rusyasını, Flaubert'i okurken Fransa'nın Louis Phillippe dönemini, bu tarih ve coğrafya ortasındaki birey ilişkilerinden, onların iç dünyalarından yola çıkarak daha iyi kavrayabiliyoruz. Kısacası, romanın işlevi gerekliliğinde ise, romancının işlevi de, insanı toplumsal varlık olarak kavramamız için bu gerekliliği, benimsenirliği sürdürebilmesinde.

● **Türk romancısı nasıl sürdürebilir bu benimsenirliliği?**

● Bu konuda benim asıl büyük özlemim. Türk yazarının, romancısının gerçek özgür bireyler haline gelebilmesi. Romanımızı dünyaya ve yarınlara bağlayacak içerik biçim özgünlükleriyle. hem ayağını yerden kesmeden, hem «kim, ne der?»e takılmadan önü açık bir doğrultuda besleyebilmesi.

● **Hikâye, roman ve oyunlarınızda ince bir alayın (İroni)nin varlığı, sizin yazıncılığınızın özgün belirtilerinden biri, İroni'nin yazıcılığınızdaki yerini belirtebilir misiniz?**

● Kendimle hep alay ederim. Çok duygulandığım zaman, çok duygulandım diye, bir şeyi gereğinden fazla ciddiye alınca, gereğinden fazla ciddiye aldım, diye.. Herkesten ve herşeyden önce kendimi iğneleyip durduğum için, belki de yazarken bunun acısını çıkarıyorum. Bir diş ağrısı, şarkı söyleyerek de geçiştirilmeye çalışılır, öyle değil mi? Yazdıklarımda beliren ironi, işte böyle, bir çeşit savunu olsa gerek. Ama asıl şu: Bir filmde, bir küçük kızın dediği gibi: «Büyüklerin ağladığı her şeye gülmek, onların güldüğü her şeye de ağlamak geliyor içimden.» Yaşamı büyük ölçüde bu gözle algılıyorum. Çevremde olup bitenler ortasında ve şu yeryüzünde insanoğlu, acıyla gülüncün çok iyi yoğrulmuş bir hamuru sanki. Çalkantı içindeki toplumlarda bu durum iyice belirginleşiyor. İroni, aynı zamanda bana uzak açı da kazandırıyor. Üstelik Donkişot beni hiç güldürmemiştir. Hep hüzünlendirmiştir.

● **Son on yılda, kendi açınızdan, hikâye ve romancılığımız da en altı çizilmesi gereken ilerleme, gelişme ya da gerilemeler nelerdir?**

● Edebiyatımız, ele alınan konular, kişiler, mekân açısından bir çeşitlilik kazanmaya başladı. Yazınsal kaygılar da yavaş yavaş öne çıkıyor. Kanımca bu, iyi bir gelişme. Sanki kentlerde bir yaşama yoktu. Oralarda düşünen, duyan, yırtılan insanlar yoktu. Toplumsal zorlamayla da, şimdi var. İnsanımızın son on yılda giderek artan derin kaygıları ise romanımızı, hikâyemizi besleyecek gür bir kaynak. Bu patonsiyel daha iyi değerlendirilebilirdi. Bir yandan kâğıt sorunu, pahalılık, öte yandan politik yaşamdaki kargaşa, kimsenin kimseyi beğenmez oluşu, özellikle çok genç yazarlarımızın önünün tıkanması, birikimi tam olarak değerlendirmemizi engelliyor. Böylece, ilerleyişte bir gerileme oluyor bu.

● **Ödüllere karşı mısınız?**

● Bakın, nedir bu: İlkokullarda çocukları yarıştırırlar. Hep bir sınıf birincisi vardır. Diyelim. Ahmet. Öteki bütün çocuklara: «Ahmet gibi olsana» denilir. Sınıf birincisi o Ahmet, örnek Ahmet'tir. Herkes artık onun gibi oturup, onun gibi kalkmalıdır. Ben, buna karşıyım işte. Yoksa, hiç bir desteği olmayan, hele bugün ülkemizde kendinden başka güvencesi bulunmayan yazarın desteklenmesinin yolu ödüllerden geçiyorsa, buna neden karşı olayım? **(Cumhuriyet — 29 aralık 1979)**

BİR ŞİİR USTASI : OKTAY RİFAT

1940'dan bu yana Türk şiirini inceleyenler; ona damgasını vurmuş bir ustanın adıyla karşılaşacaklardır. Oktay Rifat adı nitelikli şiirle eş anlamlı kullanılır olmuştur şiir sözlüğümüzde.

Orhan Veli, Melih Cevdet Anday'la şiir serüvenine kalem adayan usta, şiirini geliştirmiş, kendine özgülüğünü yitirmeden yenilemiş, her zaman yeni ve iyi şiir yazmayı başarabilmiştir.

Geçen yıl yayınlanan **Bir Cıgara İçimi** şiirler toplamıyla bu yılki Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülünü kazanması, yıllarını şiire adayan, şiirinin özündeki soyluluğu hep koruyan bir şairin onurlandırılması olarak yorumlanmalıdır

Geçen yaz yapılan bir şiir ödül töreninde gene Türk şiirinin belleklerde yaşayan bir adı Rifat için demişti ki, «Biz şiirlerimizi yayınlarken onun, şiirlerimiz için ne düşündüğünü merak ederdik.»

Fotoğraf dünyasının bir ustası da onu güzel bir benzetmeyle anmıştı: «O, şiirimizin senyörüdür. Toplumların yaşamında senyörlük kurumu tarihe karıştı ama şiir mülkünün senyörleri yaşıyor.»

Oktay Rifat'ın şiiri bilgiyle, açıkçası kafayla kurulmuş bir şiirdir. Ama kuru değildir, şiirde duyarlığın payını hiç bir zaman unutmamıştır.

Duyarlığın payını unutmayan Oktay Rifat'ın unutmadığı bir başka nitelik daha vardır. İronisi. Çoğu şiirindeki o ince yergi tadı, şiiri zedelemeyen ince alay onun şiirine ayrı bir lezzet verir.

Oktay Rifat'ın şiiri, yeniliklere açık bir şiirdir. Türk şiirinde kendinden genç kuşakların bile şiir deneyimlerini ön yargıyla reddetmemiş, onun şiir ölçüleri ile bir değerlendirilmesini yapmıştır. Bunun sonucunda şiirine yararlı olanı almış, onu gene Oktay Rifat kişiliği içinde yoğurmuş, yeniden bir şiir oluşturma işinin üstesinden gelmiştir.

Oktay Rifat ve kuşağı 1940 yıllarında şiir yazmaya başladıklarında bazı kavramlar şiir dünyasına sokulmazdı. Şiirin inceliğine, nazenin varlığına yakıştırılamazdı. İşte bu şiirin yasakları onları **Garip** dediğimiz şiir anlayışına götürdü. Açıkçası kimi yasak sayılan konulara eğilimleri bu yüzdendi.

Garip'ten bu yana Oktay Rifat'ın şiir çizgisini izlediğimizde görürüz ki onun soy şiir özü, değişimler geçirmiş, ama her değişimde de kendisi kalmasını bilmiştir.

Bir Cigara İçimi için 8. GÜN'ün 24 Şubat 1980 tarihli edebiyat sayfasında şöyle bir yargı yer alıyor:

«Her zaman ustadır Oktay Rifat. Çeşitli şiir dönemlerinde değişiklikler, şiir kapısından içeri girmiş ve hep Oktay Rifat kişiliğinde var olmuşlardır.»

Bir Cıgara İçimi, iki bölümden oluşan bir kitap. Birinci bölümde şiirler, ikinci bölümde düzyazı-şiirler yer alıyor.

Bir Cıgara İçimi'nde Oktay Rifat karşımıza, çağın mutsuzluğunun etkisinde kalmış bir şair kimliğiyle çıkıyor.

Oktay Rifat, Ödülü **Bir Cıgara İçimi** kitabıyla kazanırken, bir kitaplık emeğin değerlendirilişiyle ödüllendirilmiyor, şiire adanmış bir ömrün hakedilmiş ödülünü alıyor.

(Hürriyet 8. Gün 14 aralık 1980)

OKTAY RİFAT : «ŞİİR BİR ÖZDÜR, DÜZYAZIYLA DA VERİLEBİLİR»

Doğan HIZLAN

Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü «Bir Cigara İçimi» adlı şiir kitabıyla kazanan Oktay Rifat Cumhuriyet'in sorularını yanıtladı.

— Şiir nedir Tanımını yapar mısınız?

— Nurullah Ataç bir gün bana şöyle demişti: «Otobüs bekledik durakta sözü şiir değildir. Ama otobüsler bekledik duraklarda deyince birdenbire şiir oluverir.» İnsanın insana kulluğu yok edilmelidir, bu çağrı bizdendir sözü şiir değildir. Buna karşılık, yok edin insanın insana kulluğunu / Bu davet bizim sözü şiirdir. Neden? Çünkü otobüs bekledik durakta sözüyle insanın insana kulluğu yok edilmelidir, bu çağrı bizdendir sözleri her türlü duygusal yükten yoksundur, kurudur, öbürleriyse heyecan yüklüdür. İnsanın iç yapısına bakılırsa bir akıl vardır başta, kavramlar arasında ilişkiler kurulan yer, soğuk ve heyecansız ülke, düzyazının diyarı. Düzyazı aklın dilidir. Doğrular bu dille aranıp bulunur, tartışmalar bu dille yapılır. Akıldan yüreğe doğru inmeye başladınız mı, diyeceğim, kavramlar ülkesinden çıktınız mı, dil susar, canın en üst perdeden en alt perdeye dek uzanan titreşimleri, öfkeleri, sevgileri tutkuları dışa vurmak için sanatın dilini bekler. Az daha aşağılara inerseniz bir bataklığa saplanırsınız. Bilinçaltıdır orası. Tümüyle suskundur. Ancak gerçeküstücülerin automatişme psychique dedikleri yolla ham olarak boşaltılır. Bu tekerlemeden sonra gelelim şiirin tanımına. Şiirin tanımı sanatın tanımına bağlıdır. Çünkü şiir güzel sanatların bir koludur. Mallarmé en yücesidir, ilkidir, diyor. Hegel'se değişik sözcüklerle sanatı hep bir biçimde tanımlar. Birinci tanım Varlığının amacı ruhu yansıtmak olan her nesne sanat yapıtıdır. (Bernard Teyssédre'in Hegel estetiği, presses Universitaires de France, sahife 1) Aynı kitaptan ikinci bir tanım: Sanat, ruhun duyu organlarıyla algılanabilir hale dönüşmesidir. Başka bir tanıma geçmeden önce Hıristiyanlığa özgü bir kavramdan söz etmemiz gerekir: Incarnation. Bu Tanrı'nın ete kemiğe bürünerek İsa Peygamber haline dönüşmesi demektir. Hegel, sanatı bu olaya benzetiyor. Sanat ruhun maddeleşmesi, nesnelleşmesi, incarnation'udur diyor. Yonuda mermer oluyor ruh, müzikte ses, mimarlıkta uyum ve ölçü, şiirde söz. Bilirim, ruh sözcüğü sevilmez. Can diyebilsek keşke buna! Bu tanımı kabullenmek için ille de

ruhçu ya da idealcı olmaya gerek yoktur. Biz bu tanımı kabullenirken ruh madde midir, yoksa başka bir ilkeden mi kaynaklanır sorununu bir yana itiyoruz. Ruh ister maddenin ürünü olsun, ister ayrı bir ilkeden kaynaklansın, ruh denilen bir olaylar zinciri vardır ve ruhbilim bu olayları inceler. Hegel'e göre şiir ruhun söze dönüşerek nesnelleşmesi, algılanabilir hale gelmesidir. Valéry Baudelaire'in Şer Çiçekleri'ne yazdığı önsözde: «Tarih, bilim, aktöre ruhun diliyle sergilenmekle hiç bir kazanç elde etmez.» derken şiiri ruhun dili olarak tanımlar. Çok uzattık, ikinci soruya geçelim.

— Bir Cigara İçimi'nde ve yeni yayınlanacak kitabınız Elifli'de düzyazı bir örneklerimiz ayrı bir ustalık lezzet taşıyor, Düzyazı şiir üzerine düşünceleriniz?

— Yukardaki konuşmalarımızdan sonra düzyazı ve şiir ayrımının bir vezin ve uyak işi olmadığı onlaşılmıştır sanırım. Şiir bir özdür, düzyazıyla da verilebilir. İçeriktir önemli olan. İçerik derken kavramsal içeriği, başka bir deyimle, anlamı değil duyarlılık yükünü anlatmak istiyorum. Hegel şöyle diyor: «Her türlü insan işinde olduğu gibi sanatta da içeriktir son sözü söyleyen.» Ancak yukardaki tanımlar göz önünde tutulursa anlaşılır Hegel'in ne demek istediği.

— Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü"nü kazandınız. Ödüllerin şairi ve yapıtını geniş okur yığınına ulaştırmada bir işlevi olduğu kanısında mısınız?

— Ödüllerin yapıtlarımızın daha çok okunmasında bir etkisi olacağını sanıyorum. Bu bakımdan aldığım ödül yararlı olmuştur.

— Şiirinizi besleyen kaynaklar nedir diye sorsak bir açıklama yapabilir misiniz?

— Kitaplar diyebilirim kısaca.

(Cumhuriyet — 16 aralık)

TÜRKİYE İŞ BANKASI OYUN YARIŞMASI

Türkiye İş Bankası'nın açtığı oyun yarışmasında Turgut Özakman'ın «Fehim Paşa Konağı» yapıtı birinciliğe, Murathan Mungan'ın «Mahmut ile Yezida» yapıtı ikinciliğe, Ülker A. Köksal'ın «Adem'in Kaburga Kemiği» adlı yapıtı üçüncülüğe değer görüldü.

ABDİ İPEKÇİ RÖPORTAJ YARIŞMASI

Milliyet Sanat Dergisi'nin düzenlediği Abdi İpekçi Röportaj

Yarışması'nı «Binbir Düşünce» ve «Tarih Kuyusunun Dibindeki Su» adlı röportajlarıyla Yavuzer Çetinkaya kazandı. 70 kadar yarışmacının 80'in üzerinde yapıtla katıldığı yarışmada ikinciliği «Ordaki Köy'ün Öyküsü» yapıtıyla Yılmaz Tuncer, üçüncülüğü de «Demirci'nin Yaylasında» yapıtıyla Ümit Sarıaslan aldı. Eleme Kurulu'nca kendisine iletilen 13 röportajı değerlendiren seçici kurul (Çetin Altan, Yusuf Atılgan, Alpay Kabacalı, Ülkü Tamer ve Sadun Tanju) Lütfi Özgünaydın'ın «Keban'ın Köprüleri Bir Bir Gitti» röportajını da «övgüye değer» buldu.

BAŞKENT ÖDÜLLÜ ÖYKÜ YARIŞMASI

Ankara Belediyesi'nin düzenlediği Başkent Ödülleri'nde öykü dalında yapılan yarışmayı «Kentin Tanıkları» adlı öyküsüyle Ruşen Hakkı kazandı. «Çocuk ve Kent» konusuna ayrılan yarışmada Adalet Ağaoğlu, Fakir Baykurt, Adnan Binyazar, Dursun Akçam, Talip Apaydın ve Remzi İnanç'tan oluşan seçici kurul Mehmet Güler'in yapıtına ikincilik, Ümit Kaftancıoğlu'nun yapıtına da üçüncülük verdi. Yarışmada ayrıca Mehmet Coşkun Günal, Mehmet Güler ve Vicdan Ersoyun yapıtları mansiyona değer görüldü.

RUŞEN HAKKI İLE

Sadık GÜÇLÜOL

— «Kentin Tanıkları» adlı öykünüzle Ankara Belediyesi Başkent Öyküsü Yarışma birinciliğini kazandınız. Bu öykünüz üzerinde düşünceleriniz?

— Kentin Tanıkları, yarışma için yazılmış bir öyküdür. Konu «Çocuk ve Kent»ti. İzmit, bu bakımdan zengin... 1950'lere kadar 35-40 bin nüfusu, bir fabrikası varmış; SEKA! Bugün 200-250 bin nüfuslu oldu. 70'in üzerinde fabrika, İzmit'in en güzel yerlerinde: Deniz kenarlarında, yeşil alanlarda... Ama kenti yönetenler, kentin büyümesi için hazırlıklı değiller. Hızla ve düzensiz konut yapılıyor. Ben tapu fen memuru olduğum için bu işlerin içindeyim.

Bu kentte çocukların ezilmelerine değindim öykümde. Yeni bir biçim düşünmek istedim: «Kentin Tanıkları»nı, sırasıyla gökyüzü, gecekondu, Deli Ferdo anlatırlar. Ferdo, askerlik için İzmit'e gelmiştir, bilinçli bir çavuşla tanışır. Diyebilirim ki bu, kıtaya çavuş çıkmış yedeksubaylardandır. Terhis sonrası İzmit'e yerleşen Ferdo, yapılarda çalışır, gecekondu edinir, evlenir, çocuğu olur. Çocuğu gecekondu yaşamına yabancı kalır.

Sonra çocukların bunalımı başlar. Yeşil alan yoktur. Deniz, artıklarla pislik içindedir. Çocuk parkındaki havuzda da yüzmek yasaktır: Havuz kuşlar, ördekler, kuğular içindir. Parkta da büyükler oturur. Çocuklar havuzda kaçamak yüzebilirler. Öykümde bu çelişikleri anlatmak istedim.

— Öyküye nasıl başladınız? Toplumsal içerikli, devrimci öykücülüğün günümüzdeki yeri nedir? Buradan yola çıkarak öykücülük anlayışınızı kısaca açıklar mısınız?

— Ben öyküyle başladım, şiire geçtim. 1961'de öyküye döndüm. Çocukluğum, maddi bakımdan yoksun, çevreyi yaşamak açısından zengindi. Çocukları seviyorum, «Sokağın Ucu Deniz» adlı öykü kitabım bu yüzden çocuklarla başladı.

Günümüzde iyi öyküler yazılıyor. Öykü nasıl yazılır? Görerek, yaşanarak ve sınıf bilincine varılarak! Eskiden Türkiye'de yazarlar, çoğunlukla burjuva ve küçük burjuva için yazıyorlarmış. Ama işçilerin yaşamı pek az anlatıldı öykülerde. Nedeni şu sanıyorum: Yazar arkadaşlarımız, işyerlerine, zamanları olmadığı ya da yasak olduğu için giremiyorlar. Diyelim ki yazar fabrikaya girdi. Gezdi, aletlere, çalışmalara baktı: Gene yazamaz. O, işçinin yaptığı işi, kullandığı aygıtları, fabrikanın kurulmuş patron düzenini, sendikayı bilmesi, tanıması gerekli. Bunlar zaman gerektiriyor. Yazılacak mutlaka, ama zamanla... 71'den bu yana yeni, iyi örnekler görmeye başladık

— Yarışmalar konusundaki düşünceleriniz ve bunların günümüzdeki önemleri...

— Yarışmalar yazarı yüreklendirir... Yazar maddi açıdan biraz tatmin olur, ayrıca ödül kitabın satışını etkiler. Fakat bizde ödüller çok az. Bir de, ödüllerde verilen on bin lira, bugün hiçbir şey değil.

Öykümü yazarken umutluydum. Gönderdikten sonra seçicilerin adları çıktı. Bu önemli. Sanıyorum bazı arkadaşlar seçici kişilere göre yazıyorlar. Birtakım kulisler oluyor, tanıdık olmanın, dost olmanın etkisi oluyor.

— Bundan sonraki çalışmalarınız...

— Sırada, Türkiye Yazıları'ndan çıkacak şiir kitabım var: «Çakmaktaşı, Kav ve Kıvılcım». Bunlar 60 sonrasının çalkantılı günlerinin şiirleri, ama umutsuzluğun değil! Uzun öyküm var, roman da diyebiliriz: «Umudun Çiçeklendiği Günler». 12 Marttan süzülüp gelir; devrimci gençlerin kırsal alandaki çalışmalarını anlatır. 15-16 Haziran'la ilgili bir roman: İşçiyi, patronu, küçük

burjuvayı anlatır. Katı gerçekçi değil, daha çok psikolojiktir. «Kentin Tanıkları», yeni bir kitabın ilk hikâyesi...

(Türkiye Yazıları Nisan)

«ÇOCUKLARIN SEÇTİĞİ KİTAP»

Türk Kütüphaneciler Derneği'nin düzenlediği «Çocukların Seçtiği Kitap» yarışmasında 45 çocuk seçici kurulu oluşturmuş ve şu sonuçlara varmıştır:

Öykü: 1. «Tele Yunus» (Ülkü Tamer) 2. «Çocuklar da Savaştı» (Afet Ilgaz)

Roman: 1. «Bastıbacak Ermiş» (Mehmet Seyda) 2. «Kolo» (Vedat Dalokay)

Şiir: 1. «Müzik Satan Çocuklar» (Yalvaç Ural) 2. «Sen Balık Mısın» (Veysel Çolak)

Masal: 1. «Uçtu Uçtu Ali Uçtu» (Muzaffer İzgü) 2. «Masalın Aslı» (Vasıf Öngören).

MADARALI ROMAN ÖDÜLÜ

Madaralı Roman Ödülü'nü «Bir Düğün Gecesi» adlı romanıyla Adalet Ağaoğlu kazandı. Ağaoğlu'nun yapıtını ödüle değer gören seçiciler kurulunda Dr. Mustafa Şerif Onaran, Füsun Akatlı (Altıok), Adnan Binyazar, Mustafa Ekmekçi, İlhami Soysal, Mehmet Başaran, Mehmet Bayrak ve Talip Apaydın bulunuyordu.

ADALET AĞAOĞLU: «ÖDÜL KURUMLARININ YAZARA, YAZARIN DA ÖDÜL KURUMLARINA GEREKSİNİMİ VAR»

■ **Önce bize, Madaralı Roman Ödülü üstüne düşüncelerinizi açıklar mısınız?**

■ Madaralı Roman Ödülü, kuruluşuyla edebiyatın önüne edebiyat dışı bir amaç koyduğunu açıklamıştı: Köy Enstitüleri düşüncesini yaşatmak gibi bir amaç. Biliyorum, bu tutumla dolaylı yoldan, çağdaş bir romanda bulunması gereken «ilericilik' niteliği de vurgulanıp belirlenmek isteniyor. Ama hem buradaki 'ilericilik' anlayışı tartışma kaldırabilir, hem de tek başına dil, tek başına konu vb. gibi, tek başına 'ilericilik' kavramı da, genelde bütün zamanlar edebiyatını, özellikle çağdaş edebiyatı tümüyle kavrayıp kapsayacak bir değer ölçütü olamaz.

■ Amacı böyle belirlenmiş bir ödülün «Bir Düğün Gecesi»ne verilişini nasıl değerlendiriyorsunuz?

■ «Bilemem» deyip geçemiyeceğim bir soru. Öyle ya, roman larımızı değerlendirmede yukarda andığım türden ölçütlerin edebiyatla ilintisinin bulunmaması bir yana, özelde benim edebiyat anlayışımla da yakınlığı yok. Dahası, Köy Enstitülerini bağrından çıkarmış Cumhuriyet idealizmini, ideolojisini epey eleştiren «Ölmeye Yatmak» adlı romanımın bir anlamda kaçınılmaz devamı diyebileceğim «Bir Düğün Gecesi» de, ödülün belirlenen amacına pek yatkın olmamalı. Bu durumda, «Bir Düğün Gecesi»nin, Madaralı Roman Ödülü'ne değer görülmesinden benim çıkarabildiğim sonuç şu: Herhalde seçici kurul üyeleri çoğunlukla, adının ardında 'roman' belirlemesi bulunan bir değerlendirmeye, Köy Enstitülerinin manevi anlamda yaşatılması düşüncesinin dışında bir ölçü getirilmesi gereğini duymaktalar. Devrimci düşünceyi de kucaklayan edebiyatiçi bir ölçüt. Bunun için çaba harcamakta, ödülün anlamını edebiyatın alanına çekmeyi, asıl bu alanda ciddiye alınır kılmayı dilemektedirler belki. Adım adım gerçekleştirildiğini gözlemlediğim böyle bir aşamadan edebiyatımız adına kıvanç duyduğumu söyleyebilirim. Her aşama, karşılıklı çabayı gerektiriyor işte.

Her zaman yazarın ödül kurumlarına gereksinimi vardır sanılır. Ama ödül kurumlarının da yazara, daha çok, daha iyi yazara gereksinimi var bence.

■ Peki, bir ödül kurumu, bir düşünceyi, örnekse sizin deyiminizle, manevi de olsa «Köy Enstitülerinin yaşatılması» gibi bir düşünceyi amaçlayamaz mı?

■ Elbette her kişi ve kurum, benimsediği bir düşünceyi yaygınlaştırmak ister. Gerekirse bunun için ödüller de koyabilir. Ne ki, bence bu, 'roman ödülü' olmamalı. Benimsetilmesi ve yaşatılması istenen şey üstüne araştırma, inceleme kitapları, röportajlar vb. kanımca bu türden amaçları içeren ödüllere daha uygun adaylar. Ne olursa olsun hepimiz de, gerek yaratırken gerek yaratılanı değerlendirirken, sanatın, edebiyatın ikinci, üçüncü derecedeki işlevlerini birinci derecedeki niteliğiymiş gibi öne çıkarma sapmasından kurtulmalıyız. Ben, Madaralı Roman Ödülü seçici kurul üyelerinin çoğunlukla bu çabayı gösterdiklerine inanıyorum.

■ **Romanınız ya da ödül üstüne başka söyleyecekleriniz?**

■ Çok. Ama şimdi yerimiz de dar, yenimizde de. Yine de şunu hemen ekleyeyim: Edebiyat yapıtlarımızın değerlendirilmesinde temel ölçüt olarak 'çağdaş iyi Türk romanı' arayışı alınırsa, yazarların da, seçicilerin de edebiyat anlayışlarındaki farklılıklar, birinin ötekini hiçsemesine, yoksamasına yol açmaz. Tam karşıtı, bu farklılıklar edebiyatımızı zenginleştirip güçlendirecek daha verimli tartışmalara yol açabilir.

(Cumhuriyet — 20 Nisan)

BİNYAZAR «BİREYİMİZ, TOPLUMUMUZ BİR DÜĞÜN GECESİ ROMANININ İÇİNDE»

Bu yılın Madaralı Romanı Ödülü, Adalet Ağaoğlu'nun «Bir Düğün Gecesi» adlı yapıtına törenle verildi. Sanatseverler Derneğinde yapılan törene sanatçılar, gazeteciler ve Ağaoğlu'nun arkadaşları katıldı.

Törende ilk konuşmayı yapan ödül sekreter vekili Dr. Mustafa Şerif Onaran, Madaralı Roman Ödülünün, köyden yetişen yazarlara verilmesi gibi bir kanının yanlışlığını özellikle vurguladı. Bilindiği gibi, Madaralı Roman Ödülü verilecek romanlarda şu nitelikler aranmaktadır: Halktan yana ilerici bir öze sahip olmak, cumhuriyet ve demokrasi ilkelerine ters düşmemek, pürüzsüz, arı bir Türkçe ile yazılmış olmak, Türk romancılığının geldiği çağdaş düzeyin altında olmamak... Bu konuşmadan sonra, Fikret Madaralı'nın eşi Fethiye Madaralı, Adalet Ağaoğlu'na ödülünü ve başarı diploması verdi. Romanının değerlendirilmesinden mutluluk duyduğunu belirten Ağaoğlu, romanının genel konumunu anlattı. Yaşamı ile romanı arasındaki bağlantılara değindi. Ağaoğlu, ayrıca, romanına gelen tepkileri söz konusu ederek, okur sayısının gittikçe arttığını, hiç umulmadık kesimlerden romana ilgi duyulduğunu anlattı.

Fikret Madaralı da yaptığı konuşmada İsmail Hakkı Tonguç'u anlattı.

Ağaoğlu'nun «Bir Düğün Gecesi» adlı romanını konuklara Adnan Binyazar tanıttı. Binyazar, «Ağaoğlu'nun romanının konusu yüz metre kadar yakınımızda bulunan Anadolu Kulübünde geçmektedir. Yani aramızda, içimizde geçmektedir. Bireyimiz, toplumumuz bu romanın içindedir» dedi.

(Cumhuriyet — 26 nisan)

AVNİ DİLLİGİL TİYATRO ÖDÜLLERİ

Avni Dilligil Tiyatro Ödülleri'nden «en başarılı yerli yazar»a ayrılanı «Tırpan» oyunundan ötürü Fakir Baykurt ve Taner Barlas'a, «en başarılı çevirmen»e ayrılanı ise «Kanlı Düğün» çevirisinden dolayı A. Turan Oflazoğlu'na verildi. Seçici Kurul Nedret Güvenç, S. Günay Akarsu, Sevgi Sanlı, Zeynep Oral, Melih Vassaf, Tahir Özçelik ve Halûk Şevket'ten oluşuyordu.

YEDİTEPE ŞİİR ARMAĞANI

1980 Yeditepe Şiir Armağanı'nı «Şiirler» kitabıyla Sabahattin Kudret Aksal kazandı. Değerlendirmeyi yapan seçici kurul, Oktay Akbal, Recep Bilginer, Hüsamettin Bozok, Konur Ertop, Sami Karaören, Atilla Özkırımlı ve Adnan Özyalçıner'den oluşuyordu.

Seçici kurul, sonuca varmadan önce, 1979 içinde çıkan 71 şiir kitabını incelemiş, ilk elemede bu sayıyı 27'ye düşürmüştü. Daha sonra 8 kitap seçen kurul, son aşamada Aksal'ın «Şiirler», Metin Altıok'un «Kendinin Yabancısı» ve Özdemir İnce'nin «Rüzgâra Yazılıdır» kitapları üzerinde durmuş, yapılan oylamada Aksal'ın kitabı beş oy toplayarak ödülü kazanmıştır.

Tüzük gereğince her üyenin üç kitap önerdiği ikinci aşamada belirlenen 8 kitap ve aldıkları oylar şöyleydi: «Şiirler» Sabahattin Kudret Aksal (4 oy), «Kendinin Avcısı» Metin Altıok (4 oy), «Mustafa Suphi Destanı» Ataol Behramoğlu (3 oy), «Rüzgâra Yazılıdır» Özdemir İnce (3 oy), «Trabzonlu Delikanlı» Yaşar Miraç (3 oy), «Eski Şiirler Yeni Türküler» Vedat Türkali (2 oy), «Duyuru» Müştak Erenus (1 oy), «Hüznün İsyan Olur» Ahmet Telli (1 oy).

BİR SÖYLEŞİ

SABAHATTİN KUDRET AKSAL

■ **«Şiirler» adlı kitabınız Yeditepe armağanını kazandı. Bu kitabınız, bugüne dek yayınladığınız şiir kitaplarınızın tümüyle birlikte, yayınlanmamış şiirlerinizi de içeriyordu. Size, şiir nedir diye sorsak, acaba bize tanımını yapabilir misiniz?**

Şiirin, günümüze gelinceye dek, pek çok tanımı yapıldı. Her çağ, her dönem, şiire kendine göre bir tanım getirdi. Aynı dönemde yaşayan ozanlar bile ayrı ayrı tanımlara ulaşmanın çabasını gösterdiler. Bu gerçeği göz önünde tutarak, bir yazımda, şiirin tanımını yapmayı, körlerin filin tanımını yapmalarına ben-

zetmiştim. Kocaman bir hayvan olan filin, körler değişik yerlerini tutarak tanımını yaparlarmış. Örneğin, filin orasını burasını yoklayan bu körlerden biri fili sadece bir kulak olarak düşünmüşse, bir başkası sadece hortum sanmış. Şiir de, üstelik körler tarafından değil, onu derininden görenler ya da derininden gördükleri savında olanlar tarafından, orasından burasından çok yoklandı. Değişik tanımlar ortaya çıktı. Bu olguyu. doğal görmek gerekir.

Yahya Kemal bir gazelinde, «Esrarı nazmı şerhedemez aklı dünyevi,» diyor. Evet şiirin gizini us yoluyla çözümleyemeyiz. Bunun başlıca nedeni, şiirin çelişik iki kavramın bileşiminden ortaya çıkmasındadır. Bu iki kavram, büyü ve matematik kavramlarıdır.

■ **Hikâye ve oyun yazarı Aksal'a şunu da soralım: Şiir dünyanızla, oyun yazarlığınız ve hikâyeciliğiniz arasında ne gibi benzerlikler ve ne gibi ayrımlar var?**

Edebiyatın, sanatın öbür dallarına göre bir ayrıcalığı var: Örneğin, çizgi ve boyayla sadece resim yapılır. Sesler, salt müzik sanatını doğurmuştur. Gövdenin devinimiyse baleyi yaratmıştır. Ama, edebiyat öyle mi? Sözcüklerle şiir de, roman da, öykü de, oyun da yazılmaktadır. Görüyoruz ki, bu sanatların tümü de aynı öğeye dayanıyor, o da sözcük, dil. Böyle olduğuna göre, bence, bu sanat türlerini birbirlerinin uzağında görmenin olanağı yoktur.

■ **Siz, şiirinizden başka öyküleriniz ve oyunlarınız için de ödüllendirildiniz. Ödüller için ne düşünüyorsunuz?**

Ödüllerin özendirme amacına katılamam. Çünkü özendirme kavramıyla, sanatçı onurunu bağdaştıramam. Ayrıca, sanatçının özendirilmeye gereksinimi olduğu kanısında da değilim. Çokluk, sanatçı için ilgisizliğe ve yalnızlığa itilmek de itici bir güçtür. Bence ödül, değerlendirmedir. Belli bir dönemde, belli bir yapıtın değerinin belgelenmesidir.

(Hürriyet 8. Gün — 30 Mart)

YEDİTEPE ŞİİR ÖDÜLÜ ALAN SABAHATTİN KUDRET AKSAL

Konur ERTOP

Sabahattin Kudret Aksal, İkinci Dünya Savaşı yıllarında ününü yapmaya başlamış bir sanat adamıdır. Hikâyeleriyle, Sait Faik Abasıyanık ve Türk Dil Kurumu ödüllerini kazanmış, bir

oyunu dolayısıyle Ankara Sanatseverler Derneği'nce «Yılın en iyi oyun yazarı» seçilmiştir. Deneme yazılarını toplayan bir kitabı vardır. Ama onun asıl alanı bütün bu dalların dışındadır: O herşeyden önce bir ozandır. Öteki türlerdeki bütün yapıtları da bir ozanın kaleminden çıktıklarını açıkça belli eden şiir yüklü öyküler, şiirle dolu oyunlar, şiir üstünde duran, konularını şairce işleyen denemelerdir.

Sabahattin Kudret Aksal, ilk şiir kitabı «Şarkılı Kahve»nin ardından Gün Işığı, Duru Gök, Elinle, Eşik, Çizgi gibi kitaplarda toplamıştı şiirlerini. Yeditepe Şiir Ödülünü alan ŞİİRLER (İş Bankası Kültür Yayınları) adlı yapıtında daha önceki kitaplarında yer almış bütün şiirleri ve kitaplarına girmemiş yeni ürünleri yer almaktadır. Böylece onun şiiri bir bütün olarak gözler önüne serilmektedir.

Sabahattin Kudret'in ilk şiirlerinde yalnızbaşına bir genç adamın avarelikleri, yaşama sevinci, kalabalık kentten kopup uzaklara gitme özlemi, yollarda dolaşarak, kahvelerde zaman öldürerek geçirdiği günlerin izlenimleri vardır. 1940 kuşağı içinde yaşamın güzelliklerine bağlı bir kent aydınının duygularını yansıtmıştır bu ilk dönem şiirleriyle. «Sakin yaşamaya» özlemi dile getirmiş, küçük memurları, tezgâhtar kızları, sevgileri anlatmıştır. «Yaşanmaya değer bir dünya sağlayanları», «Barış içinde bir dünya» kurmak için ölenleri uzak izlenimlerle konu edinmiştir ancak.

Şiirinin kuruluşu, anlatımı daima ustalık taşımıştır.
«Ne bitmez şarkın var
Baca
Bütün gün tütersin»
«Her zaman sarışın
Yalnız akşamüstleri
Hüzünlü»
gibi küçük şiirleri dillerde dolaşmıştır.

Felsefe öğrenimi görmüş Aksal'ın zamanla şiirinde düşünce yönü ağırlık kazanmıştır. Başlangıçtan beri işlediği doğa, sevi, yalnızlık gibi temalar sonraki şiirlerinde düşünsel derinlikleri araştırılarak ele alınmıştır. Yeditepe Ödülünü alan kitabının yeni şiirlerini toplayan bölümünde zaman, sonsuzluk, ölüm, tarih gibi temalar işlenmektedir. Bu konularla ilgili olarak insanoğlunun düşüncesinde düğümlenen sorulara yanıtlar aranmaktadır.

Sabahattin Kudret, şiiri «Dile dayanan, dili ayıklayan, dilin çözümlenmesiyle bileşimini yapan bir bakıma matematiksel bir çalışmanın ürünü» sayar; «Üzerinde oynanmayacak, daha çok açıklanamayacak, sıkıştırılamayacak, başka bir deyişle anlatılamayacak, plastik bir yapı» olarak görür. Kitabında topluca yer alan hemen bütün örneklerde dilin ve yapının bu anlayışa sıkıca bağlı kaldığı görülmektedir.

Yeditepe ödülü çağdaş şiirimizin usta bir temsilcisinin uzun bir sanat yaşamını dolduran emeğini değerlendirmiş olmaktadır.

(Eleştiri — 1 Nisan)

AKSAL'IN YENİ ŞİİRLERİ

Konur ERTOP

1980 Yeditepe Şiir Armağanı, «Şiirler» adlı kitabı dolayısıyla, Sabahattin Kudret Aksal'a verildi. Bu kitap Aksal'ın tüm şiirlerini biraraya getirmektedir. İlk şiirinin 1938'de yayımlandığını bildiğimize göre, karşımızda kırk yılı aşan bir süre boyunca şiire adanmış bir çalışmanın ürünleri bulunmaktadır. Aksal bizim şiir geleneğimizin birçok büyük temsilcisi gibi şiirden başka alanlarda da başarılı ürünler vermiştir. Bu ürünler zaman zaman ödüllerle değerlendirilmiştir. Örneğin öyküleriyle Sait Faik ve Türk Dil Kurumu ödüllerini almıştır. Bir oyunuyla Ankara Sanatseverler Derneğinin «En İyi Oyun Yazarı Ödülü»nü almıştır. Ama onun şimdi kırk iki yaşına basan şiiri, hak ettiği bir ödülle ilk kez değerlendirilmiş olmaktadır. Aksal'ın öykücü, oyun yazarı da ya denemeci olmaktan daha önce ve daha çok şair olduğunu düşünürsek bu gecikmiş ödülün ne kadar yerinde bir değerlendirmeye işaret ettiğini anlarız.

Yeditepe Ödülü Aksal'a, «Şiirler» kitabı için verilirken bir yandan onun şiir çalışmalarının tümü gözetilmiş, öte yandan da bu toplu şiirler kitabının son bölümünü oluşturan «Sürek» adlı bölümdeki yeni şiirler gözönünde tutulmuştur. Bu yüzden ben de bu şiirlerden söz edeceğim:

«Sürek»te karşımıza çıkan temalardan biri şiirin yaygın temalarından olan 'doğa'dır. Değişik mevsimlerin izlerini kazıdığı doğa parçaları sık sık canlandırılır. «Dumanı tüten bahçe»ler, «sisli dağlar, ovalar» konu edinilir. Doğanın «büyük ayna» olduğu dile getirilir. Ancak doğayla şair arasında bir uzaklık bulunduğu da dikkati çeker Birçok yerde doğa bir mekânın içinden, bir camın ardından görülmektedir. «Yol boyunca köyler» şiirin-

de görülenler, «otobüsün camından» görülmüştür. Şiirlerden biri «Bir tren penceresinden» başlığını taşımaktadır.

Şairi kuşatan ikinci çevre kenttir. Ancak kent de hareketli kalabalığından, kaynaşmasından soyutlanmış görünür. Bir şiirde anlatılan bir kişi, sokağı koşarak geçer, ama sanki saydam bir yaratıktır, kimseler onu görmez! Sokakta akşam bastırırken gölgede yüzler uzar ve Modigliani'nin resimlerini andırır. «Kapan» şiirinde anlatılan kişi sokakta tek başına, gölgesiyle sarmaş dolaş gezinir... Kent, «kartondan bir maket» gibidir. Ve geçmişe, şairin çocukluğuna ait hayallerin bir dekorudur. «Unutulmuş eski zaman»ın içinden anılar parça parça çıkarılarak «geçmiş» yeniden oluşturulmaya çalışılır. «Kanaviçe» şiirinde «Eski İstanbul», «tahta evleri, küçük bahçeleri» incir - ceviz ağaçları, soluk yüzleri saklayan kafesleri... «bir resim gibi» canlandırılmıştır. «Koltuk» şiirinde geçmişin birbiri üzerine yığılan anıları içinden «uzak resimler gibi» insan yüzleri çıkarılır. «Geçmiş zamana uzanıp sarkmak», «geçmiş zamanı anlatmak» başka başka şiirlerin fiillerini oluşturur. Anıların, geçmiş zamanın sık sık konu edinilmesi bizi «zaman» ve «sonsuzluk» temalarına götürür. Bu kavramları canlandıracak imgelere şiirlerde önemli bir yer verilir. Gecenin büyüttüğü korkular, ölüm düşüncesi türlü simgelerle birçok şiire konu olur.

Bütün bunlar hiç yeni, hiç özgün şiir temaları değildir. Nitekim şairimiz bizim şiir geleneğimizin daha İslâmlıktan önceki dönemde kullanılmağa başlanmış 7, 8, 9 heceli kalıplarla ve dörtlüklerle kurmuştur şiirlerini. Geleneksel duraklar arasında duraksız dizeler kullanmanın dışında da biçim yeniliği pek aramamıştır. Bu sınırlı çerçeve ise onu daha önceki şiirinin ve geleneğin karşısında oldukça güç bir sınava sürüklemiştir. 1980 Yeditepe Şiir Armağanını kazanmış olması bu sınavdan başarıyla çıktığını göstermektedir.

Kendisini yürekten kutluyorum. (Yeditepe - Mayıs)

SAİT FAİK HİKAYE ARMAĞANI

Prof. Vahit Turhan, Prof. Tahsin Yücel, Sabahattin Kudret Aksal, Hilmi Yavuz, Rauf Mutluay ve Oktay Akbal'dan oluşan seçici kurul, Sait Faik Hikaye Armağanı'nı «Yürekte Bukağı» kitabından dolayı oy çokluğuyla Tomris Uyar'a verdi.

TOMRİS UYAR: «SAİT FAİK, OKURLA KENDİNİ EŞİT TUTAN, ONU SIRDAŞ BULAN BİR YAZARDIR»

Doğan HIZLAN

Sayın Uyar, Sait Faik Hikâye Ödülü'nü kazanan bir hikâyeci olarak Sait Faik'in hikâyeciliği üzerine düşüncelerinizi söyler misiniz?... Sait Faik sizi etkiledi mi, hikâyeciliğinizin oluşumunda önemli bir yeri var mı?...

Sait Faik'in bugünü diye bir soru sorsak... Bugün hâlâ sizce etkinliğini sürdürüyor mu?... Ayrıca Sait Faik'in etkisi altında kalan yazarlarımız var mı.. Böyle bir etki dairesi oluştu mu?..

Hikâye ustalarımızı saydığımızda, bu alanda gerçekten zengin bir geçmiş çıkıyor karşımıza. Sait Faik de bu zengin geçmişin doruklarından. Bence onun en önemli özelliklerinden biri, hikâye anlatmaması, hikâye yazmasıdır. Çağdaş kısa hikâyenin etki alanını, at oynatabileceği bölgeleri daha baştan kavramıştır Yoğunluk, vuruculuk, zamanlama ve unutulmaz ayrıntılar bulma becerisi... Yazdığı, sonsuz ve uzun bir bütün hikâyedir aslında... Nerelere uzanırsa uzansın dipte aynı özsuyun aktığına tanık oluruz... Şiirsel bir şaşkınlıkla haykırır sanki: Yoo, dünya bu kadar güzel olamaz, bu acılarla bile bu kadar yaşanılası olamaz!...

Sait Faik, büyük şiirini küçük hikâyelere böler, azar azar tattırır bize... Toplumcu mudur, bireyci midir, düşçü müdür, gerçekçi midir gibi katı kalıpların hiçbirine yerleştiremezsiniz bu değişik tadları. Yaşam denilen olağanüstü olay nasıl bu yönsemelerin tümünü barındırıyorsa, Sait Faik hikâyesi de barındırır Dili bile yaşamın kendisi kadar güzel hatalarla doludur..

Bir özelliği daha: okurla kendini eşit tutan, onu sırdaş bulan bir yazardır Sait Faik... Çeşitli trüklerle onun karşısında öncelik almaya çalışmaz... Hikâye, sanki okurla yazarın paylaştıkları bir olaymış, bir gözlemmiş gibi ilerleyip sonucuna varır... Oysa geriye doğru baktığımızda, yazarın bu rahatlığı büyük bir ustalık sonucu kurduğunu kavrarız... Tek bacak üstünde duran bir masa vardır karşımızda ama o ana kadar biz hep onu dört bacaklı sanmışızdır... Güzellik yarışmaları mı istersiniz, deniz emekçilerinin acılı yazgıları mı, Çingene güzellerine övgüler mi, kovalarında bulutlar taşıyanlar mı, acımasız karaborsacılar mı, savaş vurguncuları mı ama, hepsi hepsi yalnızca bir sanatçının

değil bir zanaatçının yontusuyla yaşarlık kazanmıştır onun hikâyelerinde...

Bugün de Sait Faik, kendisine özellikle kapanmayan yazarları etkilemekte. Ama ondan etkilenmek için yalnızca yazına karşı değil yaşama karşı da bir aynı-tavır gerekiyor...

Bu tavır çocukluğumdan beri var bende ama nerelerde nasıl kullanılabileceğini Sait Faik'ten öğrendim..

Günümüzde edebiyat derslerinde okullarda hâlâ okutulan çağdışı metinler yüzünden yazıdan soğuyan gençleri yeniden kazanmak söz konusu olduğunda, onlara salık vereceğimiz ilk adlardan biri Sait Faik oluyor

■ **Ödüller gittikçe artıyor. Bu açıdan bakılınca ödüllerin işlevini yeniden düşünmek gerekiyor. Ne dersiniz? Ayrıca her ödülün bir farkı olması gerektiği tezini savunur musunuz? Sözgelimi bir Sait Faik Ödülünün verileceği kişinin onun hikâye anlayışını yansıtan yazar olması gerekmez mi? Orhan Kemal, Behçet Necatigil, Sabahattin Ali Ödülleri için de bu düşünülmeli mi?**

■ Ödüllerin bu hızla çoğalması bir yozlaşma getirebilir belki. Ama seçici kurullar üyeleri dürüst tutumlarıyla her türlü sakıncayı giderebilirler sanırım. Sanatçının onurunu korumak, ödülün önemini fazla abartmamak tek çıkar yol gibi geliyor bana. Çünkü yakında birbirimizin hem yargıcıları hem adayları olabiliriz.

Ödüllerin çoğalmasının bir iyi yanı daha var: Ödül kazananlar «Acaba kaç düşman daha kazandım?» diye düşünmek zorunda kalmazlar.

Haklısınız, her ödülün adını taşıdığı yazarın dünya görüşüne ve tavrına uygun bir yapıta verilmesi gerekir. Ne var ki seçici kurul üyeleri, bu özellikleri taşıyan ürünlerin yazınsal açıdan yeterli olmadığını saptamışlarsa, elbette ki oylarını «en iyi»ye vereceklerdir.

■ **Çevirmenliğiniz ve denemeciliğiniz var. Gündökümü'nde de günlükleriniz yayınlandı. Bu türler —deneme ve günlük— üzerine düşündüklerinizi de öğrenmek istiyoruz.**

■ Çeviri ve günlük tutma... Yazınla aramdaki ilgiyi her an diri tutmamı sağlayan uğraşlar bunlar. Sözcüklerimi, kavramlarımı sınıyorum, başka yazarların ışığında kendi toplumumu gözden geçiriyorum, kendime çekidüzen veriyorum. Tanık oldu-

ğum, tepki göstermek gereğini duyduğum her olayın, her yazının, her düşüncenin hikâye sanatına giremeyeceğini biliyorum çünkü.

(Cumhuriyet — 17 Mayıs)

TOMRİS UYAR SAİT FAİK ARMAĞANINI KAZANDI

■ **Sait Faik Hikâye Armağanı'nı kazanan bir hikayeciye sorulması zorunlu ilk soru şu olmalı. Sait Faik için hikayeciliği üzerine söyleyecekleriniz?**

■ Yazar olarak Sait Faik'in en büyük önemi, yaşamıyla yazma uğraşını birbirinden hiç koparmadan yanyana ve içiçe yürütmesi. Bu anlamda alındığında, bir yazın ustası olduğu kadar bir yaşama ustası da sayılabilir. Sait Faik'te yazı hiç bir zaman yaşamayla takas edilmez. Sözcükleri günlük yaşamdaki renkleriyle aynı rahatlıkla, aynı doğallıkla kullanır. Ama bu özellikleri onun kurmaca açısından da çok usta bir öykücü olmasını engellemez. Sanırım en büyük başarısı bu.

■ **Tomris Uyar, şimdiye kadar iki ödül kazandınız. Ödüllerin okur ilgisini çoğaltmada bir etkisi oluyor mu? Kısacası ödüllerin yararı mı var, zararı mı?**

■ Öykü, roman dalında kazanılan ödüllerin yazara bir yaygınlık kazandırdığı söylenebilir. Ama sözgelimi şiir dalında ya da Türk Dil Kurumu Ödülü'nü kazandığım Evrenin Yapısı gibi felsefi yanı ağır basan yapıtlarda alınan ödüllerin fazla bir yararı olacağını pek sanmıyorum. Son yıllarda ülkemizde ödül sayısı korkunç bir hızla artıyor. Umarım bu artış yazarların ödül kazanma sevincini köstekleyecek bir boyuta varmaz.

Sait Faik Ödülü'nü kazanmam beni gerçekten sevindirdi. Bu ödüle Sait Faik'in kişiliğinden ötürü de ayrı bir önem veriyorum.

■ **Şimdi de ileriye dönük çalışmalarınızdan biraz söz eder misiniz?**

■ Yeni bir öykü kitabı hazırlıyorum. Adı Yaz Düşleri, Düş Kışları olacak. Basıma hazır günlüklerim var. Önümüzdeki yıl bir çağdaş Latin Amerika Öyküleri derlemesi yapacağım. Ünlü Amerikalı yazar Kurt Vonnegut'tan çevirdiğim Hapishane Kuşu adlı romanda önümüzdeki aylarda çıkacak.

(Hürriyet 8. Gün — 18 mayıs)

«HALK İÇİN YAZMA YANLISIYIM»

1980 Sait Faik Hikaye Armağanı, «Yürekte Bukağı» adlı yapıtından ötürü Tomris Uyar'a verildi. Sanatçıyla bir söyleşi yaparak, çeşitli konularda görüşlerini aldık. Sorularımıza verdiği yanıtları araya girmeden aktarıyoruz:

«Yazın yaşamıma 1961 yılında, çevirilerle başladım. Şimdiye dek yazılanların büyük çoğunluğunu okumuştum. Bu birikimin itmesi ile başladım, çevirilere. İlk hikayemi 1962 yılında yazdım. 30 kadar çevirim var. Türkçe'de olmasına gerek duyulabilecek yapıtları çeviriyorum. «İpek ve Bakır», «Ödeşmeler», «Dizboyu Papatyalar» ve «Yürekte Bukağı»daki hikayelerim dışında «Gündönümü 75» adlı güncem var..»

«Yazında bir kıpırdanma görüyorum. Romanda bir arayış var. Hızla ürün veriliyor, güncel olaylar bu ürünlere ustaca yerleştiriliyor. Romanda artık siyasi ve edebi seçme bir araya getirildi. Estetik de içerik kadar önem kazandı. Bunlar hikaye için de geçerli ancak hikaye, romana kıyasla daha zor. Çünkü roman daha avantajlı bir konu. Yardımcıları daha fazla.»

«Yazar, kuru mesajlar vermek yerine okurun, kendi yanılanmasını bulabileceği olaylardan hareket etmeyi tercih etmeli. Örneğin Sabahattin Ali'nin «Portakal» ve Sait Faik'in «Sinarit Baba» adlı hikayeleri, yazarlarının dünya görüşlerini çok basit bir biçimde yansıtmakta, okur, mesajı hemen, basit çağrışımlarla alabilmektedir.

«Sanatın işlevi sorulara çözüm getirme değil, okura doğru sorular sordurtmak olmalıdır. Çözüm getirici olması halinde bilim olur zaten. Yanısıra ben, marazi edebiyata da karşıyım. Bu edebiyat değil, boşalım oluyor. Yazar sorunlarını anlatabilir ama sorunlar yazar olarak ortaya çıkmamalıdır.

«Toplumcu-gerçekçi bir yazar olarak çabayı geriye çeken hiç bir yönsemeyi bağışlamam. Halk için yazma yanlısıyım ama halka göre yazma denen olguya karşıyım.»

«Sait Faik, beğendiğim, saygı duyduğum bir yazar Ödüller esnektir, anlayışlar değişir. Ama ben Sait Faik adına konan bu ödüle değer veriyorum.»

«Öykülerimde mekanlarım kentler. Herkes iyi tanıdığı çevreleri daha açık yansıtabilir. Günümüzün kentleri artık köylerle de, dış ülkelerle de ilişkiler içerisinde. Köylerin o kapalılığı kalmamış durumda.»

«Sanatçı, mesajını iletirken, yapaylığa düşmemeli, uyuştu-

rucu olmamalıdır. Sevgi yüklü bir yaklaşımla, mücadele gücü, direnci aşılamalıdır. Edebiyat bu durumundan ötürü vazgeçilemeyen bir uğraşı olma durumunda.. Yazar, bu çalışma içerisinde direnç kazanmaktadır. Günümüzde her namuslu aydın, yazar, toplumcudur, ilericidir. Böyle olmaya da zorunludur.»

(Demokrat — 20 mayıs)

TOMRİS UYAR'A ÖDÜLÜ TÖRENLE VERİLDİ

1980 Sait Faik Hikaye Armağanı'nı «Yürekte Bukağı» adlı kitabı ile kazanan Tomris Uyar'a ödülü 16 Mayıs'ta Perapalas salonlarında yapılan bir törenle verildi.

Kazanana ödül olarak on bin lira ile madeni bir plaket verilmektedir. Plaketlerden biri sanatçıda kalmakta, öteki ise Burgaz'daki Sait Faik Müzesi'ne konulmaktadır.

Darüşşafaka Cemiyeti'nin düzenlediği törene basın ilgilileri sanatçılar ve geçmiş yıllarda Sait Faik Armağanını kazanmış öykücüler katıldılar.

Saat 18.00'de bir kokteylle açılan törende ilk konuşmayı Sait Faik Hikaye Armağanı Seçiciler Kurulu adına Vahit Turhan yaptı. Turhan'ın konuşmasını PEN Kulübün yeni başkanı ve Sait Faik Armağanı seçiciler kurulu üyesi Tahsin Yücel'in konuşması izledi. Yücel, konuşmasında Tomruk Uyar'ın öykücülüğü üstünde durdu. Darüşafaka Cemiyeti Genel Sekreteri Metin Taran'ın konuşmasından sonra armağanı kazanan Tomris Uyar da bir konuşma yaptı.

Öykücü Tomris Uyar'ın ödül töreninde yaptığı konuşmayı sunuyoruz.

Sayın Konuklar,

Bu törene katıldığınız için sizlere teşekkür ederim. Sizlere ve değerli hikâyeci arkadaşlar arasından bu yılın Sait Faik Ödülü'nü benim kazanmam doğrultusunda oy kullanan seçici kurul üyelerine.

Tek isteğim, bu armağanın ilerki yıllarda daha aydınlık günlerde, yüreğimizde bu bukağı kalktığında verilmesi..

Ne yazık ki Sait Faik'le hiç karşılaşmadım. Ne yazık ki diyorum çünkü sözgelimi bir Reşat Nuri, bir Yahya Kemal dipdiri kalmışlar belleğimde.

Yazıma tutkun bir aile çevresinde yetiştim ben. Babam denemeler yazardı, çeviriler yapardı ailede herkes bir anlamda yazına bulaşmıştı. O yüzden olacak, daha okumayı sökmeden Ne-

dim'i ezberlemiştim, belki yine o yüzden ilkokulu bitirmeden Halide Edip'in, Reşat Nuri'nin Halit Ziya'nın hemen bütün yapıtlarını okumuştum. Bunları yazmaya oldukça hazırlıklı bir genç kızla Sait Faik'i tanımanın çoşkusunu açıklamak için anlatıyorum.

Hikayede Sabahattin Ali ve Reşat Nuri ile, şiirde Nazım ve Orhan Veli ile sokaklara, kenar mahallelere, kasabalara uzanmayı öğrendim. Ama Sait Faik'le düpedüz kıyıya indim.

Neydi Sait Faik'in büyüsü, hepimize durmaksızın «Hışt!!» diyen sesi, bu gün bile etkisinden kurtulamadığımız o «Yazmasam deli olacaktım» bildirisi?

Bir eleştirmen, «Ölüm ve hikâye anlatma» adlı bir denemesinde ilginç bir saptama yapıyor. «Acaba neden ölmekte olan bir insanın çevresine toplananlar ondan büyük bir açıklama beklerler?» diye soruyor.

«Çünkü ölüme yaklaşan kişi» diye yanıtlıyor bu soruyu, «içinde o anda açılıveren bir görüntüler dizisiyle yaşamını bir çırpıda gözden geçirir, çeşitli durumlarda pek bilincinde olmadan karşılaştığı öz kişiliğini kavrar. İşte o an yüzünde de sözlerinde de kişiliğinin derinlerinde yatan asıl öğenin, unutulmazın su yüzüne çıktığı görülür. Gerçek iletişim kurulmuştur. Ölen kişi, isterse dünyanın en zavallı, en bilisiz yaratığı olsun, çevresine doluşanlar onun ansızın kazandığı bu yetkenin etkisindedirler artık. Bilginin, aklın ötesindeki gerçek yaşam gözlerinin önüne serilmiştir. İşte hikâye anlatma güdüsü bu yetkiden kaynaklanır.

İdam mahkumuna son dileğini sormak, kitaplara son sözler yazmak alışkanlığı da buna bağlanabilir belki.

Sait Faik'in hiçbir sıfatlı kalıplaşmış toplumcu görüşe sığmaması kesinlikle buna bağlanabilir. O, büyük bir yaşama deneyini kurduğu anlarla öykülerle iletmek derdindedir. Sahiciliğiyle, vericiliğiyle yaşamın büyüsünü şiirsel boyutlara vardırmak derdindedir. Kısacası, yazma gerçeği, yazma deneyi ve deneyini ilk elden aktarma isteğidir onun temel özelliği. Yaşama sürecini çok andıran kısa hikâyenin sonuna saygılı bir ölüm sessizliği yerleştirmek, anlamsızı anlamlı kılmaktır.

Kıyıya inmek dedim demin. Her kıyıda bir balıkçı, bir balık ve onlar arasında gelişen serüvene tanık bir deniz var. Dünyanın her ülkesinde yaşanan bir serüven bu. En güzel yapıtlara geçmiş, balık bazan, beyaz bir baline bile olabiliyor.

(Yansıma — 26 mayıs)

ORHAN KEMAL ROMAN ÖDÜLÜ

Orhan Kemal Roman Ödülü'nü «Bir Düğün Gecesi» romanıyla Adalet Ağaoğlu kazandı. Seçiciler Kurulu Rauf Mutluay, Vedat Türkali, Çetin Altan, Fikret Otyam, Asım Bezirci, Mehmet H. Doğan, Hilmi Yavuz, Konur Ertop ve Nurer Uğurlu'dan oluşan ödüle toplam beş roman katılmıştı. Kazananın dışındaki dört roman şunlardı: «Aksayan» (Burhan Günel), «Geri Dönülmeyen Yol» (Naile Turhan), «Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları» (Demir Özlü), «Ölümün Ağzı» (İrfan Yalçın).

ORHAN KEMAL ROMAN ARMAĞANI AĞAOĞLU'NA VERİLİYOR

Bir Düğün Gecesi adlı romanınıza 1980 Orhan Kemal Roman Ödülü de verilmiş bulunuyor. Bu nedenle Orhan Kemal'in yazarlığı üstüne düşüncelerinizi sorsak?

İlkin şunu söyleyeyim: Orhan Kemal öleli tam on yıl oldu. Şu günlerde, arkalarını tutucu bir iktidara yaslamış baskıcı, sömürücü çevreler kendi milli şairlerini ilân ederlerken, ömrü boyu bu türden «Milliciler»e karşı kalemiyle direnip savaşmış Orhan Kemal'i bir kez daha saygıyla anarım.

Bir yazar üstüne düşüncelerimiz, kanılarımız bazen zaman içinde değişebilir. Ama Orhan Kemal bende, taa 1945-50'lerde okuduğum ilk kısa ve uzun hikâyelerinden başlayarak son romanına dek, genelde hemen hiç değişmeyen izlerle kaldı. Bence bu derin iz, onun yapıtlarında ele aldığı kişilere yaklaşımından kaynaklanıyor büyük ölçüde. Orhan Kemal, bu kişileri kendi sınıfları, bu konumdaki koşullarıyla çok iyi tanımış, onları okuruna da kendi gerçekleriyle tanıtabilmiş bir yazarımız. Büyük toprakların ezilmiş insanları, küçük işletmelerin dokuma işçileri, hapishanelerin adem babaları, sonra bir kadın (yıllar sonra da unutamadığım), iflâhsızın Memet'le başlayarak büyük kent kıyılarından tutunmaya çalışanlar, hepsi, Orhan Kemal'in romanlarında, hikâye ve oyunlarında kendi gerçekleriyle yaşarlar. Yazarımız bu gerçekleri saptırmaz. Onlara aynı zamanda duyguyla, sevecenlikle yaklaşır, ama bu sevgi hep o insanları iyi tanımasından kaynaklanır. Hepsi özlemleri, zaafları, kendi dar dünyaları, kendilerine özgü küçüklükleri ve yücelikleriyle çok renkli bir alaşımdırlar.

Edebiyatımızda, kendi konumlarının belirlediği bir kişilendirme, deyince, Orhan Kemal başüstüne konmasın, olmaz.

«İnce bir alay, ustaca kullanılmış bir yergi kara mizah belki, özellikle «Bir Düğün Gecesi»nin belirgin yönlerinden biri. Yazarlığınızdaki bu tavrı nasıl açıklardınız?»

«Genelde insanı, özelde kendimi hep, açıklığıyla gülüncün bıçak sırtında algılıyorum. Daha açık olmak gerekirse, bir geçiş dönemi toplumu içine doğdum. Geldik, gidiyoruz, hâlâ o geçiş dönemi toplumu içindeyiz. İşte her an, her yanımız Ankara tavası üstüne peşmelba, Beethoven nağmeleri arasına mehter - zurna, bunca yokluk ve yoksunluk arasında da tahvil, banka, kredi yağmuru, üstelik bir türlü ıslatıp serinletmeyen... Biz ölülerimize ağlıyoruz ama, ölülerin bize gülmediği ne malûm? Bana hep, gülüyorlarmış gibi geliyor. Kendimize ve başkalarına içten bakabildiğimiz kadar ve aynı anda uzaktan, uzak açıdan da bakabilince, sonuç böyle oluyor.»

«Bir Düğün Gecesi», bu yıl alınabilecek üç ödülü de almış bulunuyor. Ülkemiz edebiyatında ilk kez görülen bu durum üstüne neler söylemek isterdiniz?»

«Kimbilir, belki yılın özelliği, belki romanın geniş alanda bazı özlemleri karşılayabilmesi, ya da ikisi birden. Ne olursa olsun, insan, emeğin boşa gitmediği gibi bir duyguyu yaşıyor elbet. Hatta geleceğe birazcık umutla bakabiliyor. Ama, durumu gözümde fazla da büyütemiyorum. Zaten ortam da büyütmememe yardımcı oluyor. Sonra, her değerlendirişin, kendi ağırlığı kadar da sorumluluk getirdiğini biliyorum. İşim şimdi daha kolay değil, çok daha zor, her şey ödenir. Ben de kuşkusuz, bu üç ödülün bana getireceklerini ödeyeceğim, ödemeye çalışacağım, götüreceklerini de göğüsleyeceğim elbet.»

AĞAOĞLU: «ORHAN KEMAL İNSANA VE İNSAN ONURUNA GÜVEN DUYMUŞTUR»

Doğan HIZLAN

■ Orhan Kemal Roman Armağanı'nı kazandınız. İlk sorumuz da Orhan Kemal üstüne olsun. Orhan Kemal gerçekçiliği ne tür bir gerçekçiliktir? Ölümünün 10. Yılında, usta hikâyeci ve romancımızın sizce edebiyatımızdaki en belirgin nitelikleri nelerdir?

— Şu kısa soruşturmada ben, ilkin, kalemini, ele aldığı kişileri, olguları, düzenin girdisini çıktısını tanıyarak, ezilen insandan yana kullanmış Orhan Kemal'i saygıyla andığımı belirtmek isterim. Orhan Kemal yazarlığının bende bıraktığı derin iz, onun,

ilgi çemberi içine aldığı kişilere bakışının toplumsal gerçekçi bir bakış olduğu noktasında odaklanmaktadır. Şimdi, Orhan Kemal, toplumsal gerçekçi bir yazarımızdır, derken, biliyorum ki bunun da açıklanması gerekecek. Orhan Kemal, insana toplumsal bir varlık olarak eğilir, onu kendi tarihsel ve toplumsal konumu, kendi koşulları içinde anlar, tanır ve tanıtmaya çalışır derken, bu da daha pek çok temel ve yan açıklamaları gerektirecek. Yine bu kısa soruşturmada, kolayına söyleniveren herşey gibi, pek bir şey söylememiş olmaktan çekiniyorum. Ancak, şunun altını kalınca çizebilirim: Orhan Kemal'in toplumsal gerçekçiliği, yazarın kendi gerçeğini toplumun ve başkalarının gerçeği sayan, onların yerine koyan gerçekçilik anlayışına uymaz. Ele aldığı sınıfın ve konumların insanları, yazarın kafasındaki kurmaca bir gerçekle değil, yaklaşılabildiği oranda kendi gerçeklikleriyle vardırlar. Elbet, bunu yaparken yazarın da bir kendi gerçeği vardır. Biz, Orhan Kemal'in kendi gerçeğini de bu doku içinde, alttan alta sezeriz. Biliriz ki, Orhan Kemal, olayları ve kişileri onların kendi gerçeklikleriyle anlatmaya çalışırken, hep bulunduğu yerin farkına vardırılmayanlardan yanadır. Bu yandaşlıkta ülküselliştirme yoktur. Burada Gorki'ye çok yakın durur. Duygulanımlarında ise zaman zaman Çehov'vari izler buluruz. Orhan Kemal'in, roman, hikâye kişilerine sevgisi, onları içten tanıyıp anlamasından kaynaklanır. Yani, soyut bir insan sevicilikten uzaktır Orhan Kemal. Hikâyelerinden birinde, iplikhâne masuracılarından Ali, cılızlığından, fersizliğinden iş göremez. Masuracılıktan çıkarılır, kendisine mahalle bekçiliği verilir. Ali, bekçi üniformasını giyer giymez, fabrikadaki dünkü arkadaşlarına çalım atmaya başlar. Ötekiler de bu çalıma tutulurlar. Birbirlerinin yanında, birbirlerine yandaş olması gereken bu insanlar arasına, onları birbirine düşüren bir şey girmektedir. İsterseniz buna, burada yine bir zorunlulukla, toptan, düzen diyelim. O kişilerin bu düzendeki tarihleri diyelim. İşte Orhan Kemal, konumları bu olan o kişiler aracılığıyla okuruna, araya giren o şeyi düşündürür. «Kanlı Topraklar»da, Semih Efendi ile Yaşar'ın birbirlerine düşüşü kendiliğinden olmamıştır.

Olup bitenler nereye varırsa varsın. Orhan Kemal yazarlığını belirleyen en açık niteliklerden biri de, onun insana ve insan onuruna duyduğu güvendir. Her yüzüne tükürülen «elhamdülillâh» deyip geçmez. Düzen, dayancasız insanı ne denli ufalarsa ufalasın, onlar ne denli kişilik aşınmasına uğramış olurlarsa olsunlar, bir yerde insan onuru şahlanır. Yoksa, insana insan diye-

mezdik. Orhan Kemal, bu inançla yazmıştır. İnsanın akla kara karışımının grisinde, bu griliğin özünde insanın insan olma niteliği barınır: Aşk, onur, dayanışma. İnsanın özündeki bu nitelikleri de tek tek kendi içsel gerçekleriyle yansıtmaya çalışır Orhan Kemal, Cemile, beğendiği adamla evlenecektir Necati, olmaz görüneni olur yapmıştır, ama o ortamda, o ayrıksı odalarda ne hüzünlü bir aşk, ne kuşkulu bir birleşmedir bu. «Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine..» Toplumsal gerçekçi olduğunu savlayan pek çok yazarda tanık olabildiğimiz bu kolay çözüm, Orhan Kemal'de yoktur işte. Sergilediği koşullarda, okurun düşüncesi, istemi dışında da olsa, asıl her şeyin şimdi, bu birleşme ile başladığına takılı kalmalıdır. Öyle de olur.

Orhan Kemal yazarlığı üstüne söyleyebileceklerim kuşkusuz bu kadar değil. Zamanımızın toplumsal gerçekçiliğinin, Gorki'den bu yana, anlatım olanakları olarak da uzun yollar aldığını biliyoruz.

■ «Bir Düğün Gecesi», üçüncü ödülüne de vardı. Değişik seçici kurullardan gelen bu ödüllendirmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz? Daha açıkçası, bu romanınız, toplumumuzun hangi ortak bileşkesini buldu ki, bunca ödülü kazandı?

— Bunu, her üç değerlendirmede de, oyunu «Bir Düğün Gecesi»nden yana kullanmış seçici kurulları üyelerine sormak daha doğru olmaz mı? Seçici kurulları üyeleri herhalde gerekçeli raporlarını açıklayacaklardır. Açıklanırsa, ben de daha iyi aydınlanırım. Hem de, izleyici katında benim burda söyleyeceklerimden daha inandırıcı bir sonuç sağlanır. Benim bu konuda söyleyebileceklerim ancak bazı tahminlere dayalı kalacaktır. İlkin, «Bir Düğün Gecesi»nin, bu ödüllere değer görülmezden önce de okur ve eleştirmenler katında, olabileceği kadar yankılanmasının nedeninin irdelenmesi gerekir belki. Romanın okuru, düşünüp de söyleyemediklerinin, isteyip de dile getiremediklerinin, sezip de bilinçine alamadıklarının, sancılarının, içine attıklarının bu romanda dile getirildiğini algılamış olabilir. Bunun yanısıra, anlatım olarak edebiyatımızda bir değişimi özlüyor da olabilir.

Seçici Kurullarda ayrı yönde değerlendirmeye gelince: Durumu uzaktan izleyenlere, çok yakından izleyip de bilmiyor görünenlere şunu açıklamakta yarar var sanıyorum: Doğru, her üç ödül de, taşıdıkları adlarla içlerinde değişik tutumları, eğilimleri barındırıyor. Ama dikkat edilirse, seçici kurullar üyeleri, çoğun-

luğu ile edebiyat anlayışları, insanımıza bakışları, dünya görüşleriyle birbirlerine yakın edebiyat kişileri. Anlayışları, beğenileri farklı üyelerden olumlu yönde oy kullanmış olanlar varsa, ola ki bu da, oy çoğunluğuna uyma zorunluluğundan doğmuştur. Sonra canım, o düğün gecelerinde, o tümgenerallerle bu işadamları pek mi huzur içindeydiler? Bu ortamda, şu çarpık kapitalistleşmede herşeyin egemenlerin elinde olduğunu sanmak yanlış.'

■ Anlattığınız siyasal dönemi romanlaştırırken ya da romana aktarırken hangi özellikleri göz önünde bulundurdunuz?

— Açıkçası ben, «Bir Düğün Gecesi»nde siyasal bir dönemi, diyelim 12 Martı, başlangıç ve bitiş günleri, tarihleri belirli bir zaman parçası olarak romana aktarmayı amaçlamadım. Ele aldığım kişilerin tarihleri ve toplumsal konumları nedeniyle o siyasal dönem romanın içine aktı. Hanımların boyunlarındaki altın zincirler gibi, yerini aldı. Bana kalsa, ben o Anadolu Kulübü'ndeki düğünü, rozetini takmadan anlatmak isterdim. Ama bu da romanın kendi gerçeği işte. Ele aldığım kişilerin kendi tarihsel gerçeği. Ben ne yapabilirdim ki? Bu insanlar varsa, 12 Mart gibi siyasal bir dönem olacaktı. 12 Mart olduğuna, göre de bu insanlar böyle olacaktı. Taşra burjuvazisinin toplumumuzdaki tarihine, bugünkü etkinlik derecesine de bakmak gerekirdi. Herkes gözünü en iri görünene, büyük toprak ağalarıyla Osmanlı artığı aydınlara çeviriyor, ama Türkiye genelini belirleyen koca bir taşra, kasaba ve arasınıf unutuluyor.

Üç devrimci avukatımız vardır diye, bütün avukatlar devrimci ilân edilmek isteniyor. Ben beynimde hiç sansür hücresi biriktirmemeye çalışıyorum. Yazarlığa sıvanırken, insan ilkin kendisiyle uğraşmalı.

Düşündüklerimizi romanlaştırmak. Bu başlıbaşına bir konu ve bizim için asıl konu. Kısa sürelerin, bir anlık çakışların, romanın da yaşamın da içsel gerçeğine çok yakın düştüğünü, o yoğunlukta algı alanının çok geniş olduğunu görüyorum. Bu da kendi yazınsallığını gerektiriyor.

■ İleriye dönük çalışmalarınız ve tasarılarınız?

— Son romanıma, «Bir Düğün Gecesi»nin hemen ardından başlamıştım. Geçen güz, bitirdiğimi sandım. Üç ay beklettim, yeniden okudum, beğenemedim. Üşenmedim, yeniden yazdım. YAZ SONU oldu. Anadolu Kulübü, çok dumanlı, çok boğucu, pek

kusturucu idi. Ayrıca yürek kanatıcı idi de. Bir gömülme törenini yazacakken ansızın açıkhavaya attım kendimi. Doğada, deniz kıyısında bir özlem romanı yazacaktım, ama yazarın Lermontov'dan en başa döktürdüğü gibi: Özlemi fırtınadır / Bulursa dinginliği / Bulur ancak / Kasırganın koynunda.

Böylece, bitmez tükenmez tasarılar. Ansam neye yarar? Gerçekleştirebilmeli ki... **(Cumhuriyet — 1 Haziran)**

BİR YILDA ÜÇ ARMAĞAN BİRDEN...

Atilla ÖZKIRIMLI

Adalet Ağaoğlu, «Bir Düğün Gecesi» adlı romanıyla Orhan Kemal ödülünü de alarak ulaşılması güç bir başarıyı gerçekleştirdi. Önce Sedat Simavi, ardından Madaralı ödülleri; şimdi de Orhan Kemal roman ödülü. Hiç kuşkusuz, bir dördüncü halka. Türk Dil Kurumu Roman Ödülü de eklenebilirdi bu başarı zincirine. Ama Ağaoğlu TDK ödülünü alamayacak. «Üç Oyun» adlı yapıtıyla TDK 1974 Tiyatro Ödülü'nü kazandı çünkü. Kurumun ödül yönetmeliğine göre bir başka dalda ödüle katılamaz bile.

Bu durumda, bir terslikle karşılaşılabileceği de olası. Bir an için, daha önceki yıllarda olduğu gibi. TDK yazın ödülleri seçici kurulunun roman dalında ödül vermediğini düşünün. Bir roman, bir yılda ardı ardına üç ödül kazanmışken, «bu yıl roman dalında ödüle değer yapıt bulunamamıştır» yargısının gülünç düşmeyeceği söylenebilir mi? Ödüllerin işleyiş biçimini bilmeyen okura ters gelmez mi bu yargı? Üstelik ödüle katılan romanlardan birini ödüllendirmek de açmazı çözmüyor. Sonuçlanan üç ödüle de katılmamış bir roman bulmak gerekli. Bekleyelim, göreceğiz.

Ama kanımca, asıl üstünde durulması gereken sorun başka. Değişik amaçlı üç ödülün değişik seçici kurullarca aynı romana verilmesini, katılan romanlar arasında hep onun ödüle değer bulunmasını nasıl açıklamalı? Kuşkusuz önce romanın değeriyle. Oysa bu yanıt hemen ardından şu yargıyı getiriyor: 1979 yılında, Türkiye'de «Bir Düğün Gecesi» dışında başarılı sayılabilecek roman yoktur.

Elbette, yanıltıcı bir mantıksal sonuçtur bu. Çünkü bizdeki ödüllerin hemen hepsi bir yarışma niteliği taşımaktadır. Seçme, yıl içinde yayımlanmış romanlar arasında değil, yazarın ya da yazarın iznini alarak yayımcının başvurusuyla ödüle katılan ya-

pıtlar arasında yapılır. Bu nedenle, ödüle katılmamış ya da yazarı daha önce aynı ödülü aldığı için katılamamış değerli yapıtlara oranla değeri tartışılabilecek yapıtlara, ödül verildiği çok olmuştur. Kısacası, ödül sonuçları bütünü değerlendirmekte bir ölçü değildir. Ayrıca işleyişleri dolayısıyla ödüllere katılmamayı ilke edinmiş yazarlarımızın bulunduğu da unutulmamalıdır.

Gerçi bu açıklamalar, ödüllerin yönlendirdiği okurun bütün üzerine varacağı önyargıları önlemek amacını gütmektedir. Ama şu gerçeği vurgulamak da bir haktanırlık olacaktır: «Bir Düğün Gecesi», değeri salt aldığı ödüllerle ölçülemeyecek, başarılı, önemli bir romandır. Yılın romanıdır. Üç ayrı seçici kurulun aynı roman üzerinde birleşmesi ne bir rastlantıdır ve ne de ödül yönetmeliklerindeki katılma koşullarıyla açıklanabilir.

Çünkü Adalet Ağaoğlu'nun romanı, daha önce de belirttiğim gibi, «yaşadığımız hayatın çelişkilerini, karmaşık yapısını yansıtan bireysel gerçeklikle toplumsal gerçekliğin diyalektiğinin oya gibi işlendiği bir senfoni. Salt kendi kendisiyle hesaplaşmaların değil, yaşanılanın faturasının çıkarıldığı, toplumsal oluşumların somut karşılıklarının verildiği bir yapıt.» (1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı, s. 92). Kazandığı başarı şaşırtıcı sayılmamalı bu nedenle.

Ayrıca, edebiyat alanında kırılmış bir rekor da sayabiliriz bu başarıyı. Değişik yapıtlarıyla değişik yıllarda birçok ödül kazanmış sanatçılarımızın sayısına oranla aynı yapıtla bir yılda birkaç ödül alan yazarlarımızın sayısı daha az. Söz gelimi. Fazıl Hüsnü Dağlarca. Aziz Nesin (kuşkusuz yurtdışında aldıklarıyla). Mehmet Seyda, Sabahattin Kudret Aksal çok ödüllü sanatçılarımızdan hemen akla gelenler. Oysa daha önce yalnızca Orhan Kemal «Önce Ekmek» adlı öykü kitabıyla (1969 Sait Faik ve TDK) iki ödül birden kazanmıştı. Vedat Türkali ise «Bir Gün Tek Başına» romanıyla ayrı yıllarda iki ödül (1974 Milliyet Yayınları, 1976 Orhan Kemal) almış; Kemal Tahir'in iki ayrı romanına aynı yıl içinde iki ödül (Yorgun Savaşçı 1968 Yunus Nadi, Devlet Ana 1968 TDK) verilmişti. Adalet Ağaoğlu, aynı romanla bir yılda üç ödül alan tek sanatçı şimdi.

Kolayca kırılacak bir rekor da değil bu üstelik. Daha iyisi yazılamayacağından değil. İnanıyorum ki, Ağaoğlu önce kendisi aşacak kendi romanını. Ama «Bir Düğün Gecesi» üç ödüllü roman olarak daha çok sayıda okura ulaşacak. Onu okura götürdükleri, okurun ilgisini bu romana çektikleri için her üç ödülün seçici kurullarını da kutlamak gerek. Hele bu yapıt, havanın

alabildiğine bulandırıldığı bir ortamda, «Bir Düğün Gecesi» gibi, okuru yaşadığımız günler üzerine düşünmeye çağıran bir romansa. **(Cumhuriyet — 7 Haziran)**

KÜLTÜR BAKANLIĞI BÜYÜK ÖDÜLÜ

İlki geçen yıl Yaşar Nabi Nayır'a verilen Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü 1980 de Kültür Bakanı Tevfik Koraltan'ın direktifiyle oluşturulan üç kişilik bir komisyon aracılığıyla Necip Fazıl Kısakürek'e verildi. 250 bin lira tutarındaki ödülü Kısakürek'e değer gören «özel komisyon» Bakanlık Müsteşarı Emin Bilgiç, Müsteşar Yardımcısı Burhanettin Yılmaz ve Güzel Sanatlar Genel Müdürü Mehmet Özel'den oluşuyordu.

«SABIK ŞAİR» ÖDÜL ALMIŞ...

Oktay AKBAL

Kültür Bakanlığı bir «sanat ödülü» kurdu. Her yıl 29 Ekim Bayramında sanata, yazına önemli katkıları bulunmuş kimselere bu ödülü verecek. Ödül, 250 bin lira... İlk kez 29 Ekim 1979'da bu ödülü Yaşar Nabi Nayır kazandı. Gerçekten de yerinde bir seçimdi Nayır. İlk gençliğinden bu yana yazın alanında ürün veren, yazar ve yayıncı olarak, sürekli çalışmış, kısacası bir yazın adamı kişiliğiyle yaşamış ve yaşamakta olan bir insn...

Şimdi duyduk ki 1980 yılı Kültür Ödülü Necip Fazıl Kısakürek'e verilmiş... Öyle işte, durup dururken!!... Üç kişilik bir Kurul, yani Bakanlık Müsteşarı, Müsteşar Yardımcısı, Güzel Sanatlar Genel Müdürü oturmuş konuşmuşlar, Necip Fazıl'ı «yılın sanat adamı» seçmişler. Şimdi bir tören yapılacak ve aldığı ödül kendisine verilecekmiş...

Necip Fazıl Kısakürek'i gençlik yıllarından beri tanırım. İyi tanırım. Değerini, önemini bilirim. On sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar gerçekten de büyük umutlar uyandıran bir ozan olduğunu... Türk şiirinde önde gelen bir yeri vardır, bunda kimsenin kuşkusu yok. Ne var ki ozan olarak çağını çoktan kapattı. En önemli şiirlerini 1935'e kadar yazdı. Daha sonra oyunlar, fıkralar yazdı. Sanat yaşamını da 1945'e dek sürdürdü. Sonra birdenbire değişip, kendini bu ulusun «mürşit»liğine atadı... Kendi kendine bir görev yüklendi: «Verdim cüceye, onun olsun şairlik — Şimdi gözüm büyük sanatkârlıkta» diyerek yazından, sanattan koptu. «Büyük Doğu»yu önce bir düşün ve yazın dergisi olarak çıkarıyordu. Bizler de yazıyorduk, sonra bir de baktık ki

«sabık şair» (Böyle diyor kendisi için) gerçekten sanatı bırakıyor, Türkiye'de gericiliğin, yobazlığın öncüsü olarak ortaya çıkıyor!.. Gerisini herkes bilir.

Evet, Necip Fazıl Kısakürek «bir zamanlar» iyi bir ozandı, iyi oyun yazarıydı, iyi bir öykücü, denemeci, köşe yazıları ustasıydı. Bunu yadsıyan yok. Hiç kuşkusuz yazın (edebiyat) tarihimizde önemli yeri vardır, olacaktır, şiirlerinin güzelleri seçkilerde yer alacak, okunacaktır. 1930'ların şiir evreni içinde kendine özgü bir kişilik taşıyan iki ozandan biridir Necip Fazıl... Biri Nazım Hikmet'tir o ozanların, öbürü de Necip Fazıl... Ama ne zaman? 1930'lar, 40'ların da ilk üç beş yılında... Sonra? Sonrası hiçlik, boşluk, havaya uçmuş zaman parçaları... Türkiye'de gerici akımların başlatıcısı olmak bir erdemse, Necip Fazıl bu erdeme ulaşmıştır. Ama yazınla, sanatla hiç bir ilgisi kalmamıştır, bunu kendisi istemiştir. Ara sıra yazdığı dizeler, sahnelediği oyunlar, eski günlerin Necip Fazıl'ının silik birer gölgesi olmaktan ileri gidememiştir.

Bir ozan belirli bir çağında yazdığı beş-on şiirle de geleceğe kalabilir. Rimbaud böyle olmadı mı? Necip Fazıl da gerçekten başarılı ve unutulmaz sekiz on şiiriyle yazın tarihimizde daha yaşarken yerini almıştır. Siyasa tarihimizde de yerini alacağı kuşkusuzdur! Ama nasıl tanımlanarak, Türkiye'yi bir çıkmaza, bir gericilik batağına soktuğu belirtilerek; Nahit Sırrı'nın dediği gibi: «Necip Fazıl beyefendi edebiyat tarihimizde yer alır, siyaset tarihinde yer alır, kumar tarihinde yer alır, daha başka tarihlerde de yer alır, öylesine büyük bir kişidir

İyi güzel hepsi... Ama şiiri, yazını, sanatın her türlü uğraşını kırk yıl geride bırakmış, nerdeyse kendisinin ozan olduğunu bile unutmuş bir kişiyi 1980 yılında ödüllendirmenin anlamı nedir? Geçmişteki başarılı ürünlerinden dolayı mı bu ödül verilmiş, yoksa 1945'lerden bu yana Atatürk devrimine «karşı» çıkışlarından ötürü mü? Herhalde şimdiki Kültür Bakanı ödül töreninde —eğer bu hükümetin ömrü o töreni yapmaya yeterse— yapacağı konuşmada bu ödülün verilme nedeni ve gerekçesini bildirir... Hele hele, 29 Ekim'de verilmesi gereken bir ödülün mayıs içinde neden verildiğini de inandırıcı bir biçimde açıklar... Biz de öğrenir, «sabık şairi»mizi kutlarız. «Yeryüzünde yalnız benim serseri — Yeryüzünde yalnız ben derbederim» gibi. «Bu akşam bir ateş duyup etimde — Kadın kadın diye içimi oydum» gibi gençlik günlerimizde dilimizden düşmeyen dizelerini mırıldanırız!

(Cumhuriyet — 8 Haziran)

NASRETTİN HOCA GÜLMECE ÖYKÜSÜ YARIŞMASI

Bekir Yıldız, Muzaffer İzgü, Ahmet Çuhacı ve Müjdat Gezen'den oluşan seçici kurul, Nasrettin Hoca Gülmece Öyküsü Yarışması'nın yedincisinde oybirliğiyle şu kararları aldı:

a) Birinciliğe değer öykü bulunamadı,

b) «Atalarımız Orta Asya'dan Neden Göç Etti» öyküsüyle Mehmet Erdem ve «Hakkını Helâl Et» öyküsüyle Ali Meriç ikincilik ödülünü paylaştılar,

c) Nurettin Türker'in «Yarının milyoneri» öyküsüne ise mansiyon verildi.

«SINIFIMIN GÜLMECESİNİ YAZIYORUM»

Necati **GÜNGÖR**

Akşehir Nasrettin Hoca Şenliği Gülmece Öyküsü Yarışmasında bu yıl birincilik ödülü hiçbir yarışmacıya verilmedi. Yarışmada ikincilik ödülünü kazanan Mehmet Erdem, sorularımızı şöyle yanıtladı.

1) Kısaca kendinizden ve gülmece öyküsü yazarlığı konusundaki çalışmalarınızdan sözeder misiniz? İlginiz nasıl başladı, nasıl sürüyor?

2) Yerli ve yabancı gülmece yazarlarından kimleri beğenmektesiniz? Bunlar içerisinde sizi etkileyenler de var mı, kimler?

3) Ödül kazanmış, genç bir gülmece yazarı olarak, bundan sonraki tasarılarınız hakkında bilgi verir misiniz?

1) 1953 yılında Burdur ili, Gölhisar İlçesine bağlı Yusufca Köyü'nde doğdum. Altısı benden büyük olmak üzere sekiz kardeşiz. Anadolu'nun tüm kırsal kesimi insanları gibi ben de daha altı-yedi yaşlarında üretime katılmak durumundaydım ve ilk işim manda ve at çobanlığı idi. Köy ilkokulunu bitirdikten sonra, zorluklar içerisinde, her gün yedi kilometre yaya gidip gelerek orta öğrenimimi ilçede tamamladım. Devlet parasız yatılı sınavlarına girdim, bunlardan birini kazandım da. Biz köy çocukları için hemen hemen tek olanak buydu. Amacım anamın, babamın deyimiyle «reçberliğin irezilliğinden» kurtulmaktı. Bunun için okumalı, «memur» olmalıydım. Parasız yatılı meslek okulunu bitirince, 17 yaşında çalışma yaşamıma başladım. Ege Üniversitesi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu'nu çalışarak okudum ve 1976 yılında bitirdim.

2) Yazınla uğraşım ilkokul sıralarına değin uzanır. O za-

man bir bankanın ilçe köy okulları arasında açtığı yarışmada, kompozisyonum ödüllendirilmişti.

Lise sıralarına raslayan çağda öyküler yazmaya başladım. Yazdığım bu öyküler, köyümde, çevremde, halkın günlük yaşamında tanık olduğum, gözlemlediğim acılar, olaylardı. İşte o sıralarda köyde geçen ve ölümle sonuçlanan bir çocuk düşürme olayını anlatan «sabun» adlı öyküm, bir yerel gazetenin açtığı yarışmada ikinci oldu. Bu beni kamçıladı. Gülmece öyküsüne ilgim ise, Akbaba dergisi ve özellikle de Aziz Nesin ve Muzaffer İzgü ile başladı diyebilirim. Gülmecenin ne denli etkili bir silah olduğunu anladıktan sonra, ezilen sınıfın bir bireyi olarak egemen güçlere karşı bu silaha sarılmış bulunuyorum. Benim gülmece öykülerim öyle insanı kasıklarını tutarak güldüren cinsinden değil. Kara gülmece de diyebilirsiniz bunlara Gülmecenin sınıfsallığını yadsınuyorum ve sınıfımın gülmecesini yazıyorum. Baskılar, işkenceler altındaki acılı insanlarımızı güldürmek pek öyle kolay olmasa gerek.

Yerli gülmece yazarlarından. başta Aziz Nesin olmak üzere Sabahattin Ali, Muzaffer İzgü'yü beğenerek okudum, okuyorum. Yabancılar için bir sıralamaya gitmeyeceğim. Burjuva gülmecesi yazarları dışında. ezilen dünya halklarının savunucusu, özgürlükçü, insancı yazarların yapıtlarını olanaklarım elverdiğince okuyorum. Beni etkileyen yerli-yabancı yazarlar olmuştur. Gogol, Çehov, Aytmatov, Aziz Nesin, Muzaffer İzgü bunların en başta gelenleri hatta öyle ki bu yazarların yapıtlarını okuduktan sonra uzun bir süre yazmamayı yeğlemişimdir.

3) Aslında benim için, Nasreddin Hoca Gülmece Öykü Yarışmasında ödül almış olmam, futboldaki deyimiyle erken gelen bir final oldu. Ama çok sevinçliyim. Biliyorsunuz her gönülde bir aslan yatarmış. Bu aslanlardan bizim gönlümüzde de var Yazdıklarımı genellikle yayınlama olanağı bulamıyordum. Yerel gazetelerde, küçük dergilerde yayınlansa da, geniş okur kitlesine ulaşamıyordu. Şimdi yazdıklarımın geniş halk kitlelerince okunmasını sağlamak için çaba göstereceğim.

(Demokrat — 23 Temmuz)

HACIBEKTAŞ ŞENLİĞİ GÜLMECE ÖYKÜSÜ YARIŞMASI

17. Hacıbektaş Şenliği içinde düzenlenen «Gülmece Öyküsü Yarışması»nı «Düdük Davası» adlı öyküsüyle Ali İhsan Mıhçı kazandı. Ahmet Say ve Ergin Atasü'den oluşan seçiciler kurulu,

değerlendirme ölçütü olarak öykünün mesajı, dili, anlatım gücü ile kurgu ve tekniğinin ayrı ayrı düşünüldüğünü, bu öğelerin her birine 20'şer puan verildiğini, birinciliği alan öykünün 80 üzerinden 67 puan topladığını açıkladılar. İkincilik ve üçüncülüğe değer yapıt bulunamayan yarışmada Arif Baş'ın «Akşamlama» adlı öyküsü 49 puan ve Kara Şahin rümuzlu yazarın «Binbir Gece Msalları» adlı öyküsü de 39 puanla mansiyon aldılar.

TOPRAK ŞİİR ÖDÜLÜ

20 ağustos 1979'da ölen ozan Ömer Faruk Toprak adına kurulan «Toprak Şiir Ödülü»nün ilk sonucu 1980'de belirlendi. Toprak'ın ölüm yıldönümünde, Berna Moran, Mehmet Başaran, Füruzan Toprak, Alpay Kabacalı ile Tekin Sönmez'den oluşan seçici kurul ödülü Metin Altıok'un «Kendinin Avcısı» ve Ahmet Telli'nin «Hüznün İsyan Olur» kitapları arasında bölüştürdü.

SANATSEVENLER DERNEĞİ TİYATRO ÖDÜLLERİ

Ankara Sanatsevenler Derneği'nin her yıl verdiği tiyatro ödüllerini 1980'de çeviri dalında «5. Frank» çevirisiyle Tahsin Saraç kazandı. Atila Sav, Ayşegül Yüksel, Nurhan Karadağ, Emre Kongar, Anıl Çeçen ve Cihat İleri'den oluşan seçici kurul «en iyi oyun yazarı» dalında ödül vermedi.

TÜRK DİL KURUMU ÖDÜLLERİ

Oktay Akbal, Salâh Birsel, Konur Ertop, Bedia Akarsu ve Doğan Hızlan'dan oluşan seçiciler kurulunun yaptığı değerlendirmeye göre «Trabzonlu Delikanlı» kitabıyla Yaşar Miraç «şiir», «Eller» kitabıyla Muzaffer Hacıhasanoğlu «öykü», «Ölümün Ağzı» kitabıyla İrfan Yalçın «roman», «Yunus Emre» kitabıyla Recep Bilginer «oyun», «Şiir ve İdeoloji» kitabıyla Enis Batur «deneme», «Kolo» kitabıyla Vedat Dalokay «masal ve çocuk yazını», D.T. Suzuki'den yaptığı «Zen Budizm» çevirisiyle İlhan Güngören «çeviri» dallarında Türk Dil Kurumu ödüllerini kazandılar.

Ödüllere toplam 45 yapıt katılmıştı. Katılan yapıtların türlere göre dağılımı şöyleydi:

Şiir: (12) «Uzunçalar» (Hüseyin Yurttaş), «Dağ Çiçeği» (Aşık Şahveri), «İncindiğim Yerdir Gurbet» (Yüksel Pazarkaya), «İnsanlara Doğru» (Nurullah Can), «Mangal Gibi Bir Yürek» (Rıdvan N. Sayman), «Dünya Çocukların Olacak» (Muazzez Me-

nemencioğlu), «Günaydın Gül Yaprağı» (Hidayet Karakuş), «Halkın Soluğu» (Mehmet Aydın), «Trabzonlu Delikanlı» (Yaşar Miraç, «Yeni Kuş Bakışı» (İzzet Yasar), «Yanarca» (Hüseyin Atabaş), «İblise Göre Şiir» (Enis Batur)

Roman: (3) «Aksayan» (Burhan Günel), «Ölümün Ağzı» (İrfan Yalçın), «Dünya Bir Atlıkarınca» (Gönül Pultar)

Öykü: (9) «Kaydırak Tepesindeki Kadın» (Savaş Büke), «İki Gündüz Bir Gece» (İ. Güven Kaya), «Geceyi Tanıdım» (Nazlı Eray), «Gramofonlar, Radyolar, Teypler» (Necati Mert), «Eller» (Muzaffer Hacıhasanoğlu), «Işıksız Yaşantılar» (Ziya Mısırlı), «Gülüşün Kurtuluşu» (Haydar Koyunoğlu), «Ağda Zamanı» (İnci Aral), «Irmak» (Ruşen Hakkı).

Deneme: (2) «Şiir ve İdeoloji» (Enis Batur), «Boşta Bırakanlar» (Şevket Yücel).

Oyun: (1) «Yunus Emre» (Recep Bilginer).

Eleştiri: (1) «Halk, Sosyalizm, Kültür ve Edebiyat» (Asım Bezirci).

Gezi: (2) «Sosyalist ve Kapitalist Ülkelerden Gezi İzlenimleri» (Dr. Yahya Kanbolat), «Savaşan Kamboçya» (Mehmet Ataberk Nuri Çolakoğlu).

Masal ve Çocuk Yazını: (7) «Kolo» (Vedat Dalokay), «Altın Bilezik» (Mehmet Türkkan), «Ben Büyüyünce», (Gülten Dayıoğlu), «Gerçeğin Masalı» (Sennur Sezer), «Bir Bir Değilken» (Necati Mert), «Sümbül ile Nerkis» (Neşe Yaşın), «Dört Boynuzlu Koç» (Ümit Kaftancıoğlu.

Çeviri: (8) «Zenci Şiiri» (Antoloji L. Sami Akalın), «Isırgan Otu» (Paul Wagner Murat A. Enginöz), «Düşmanlar» (Isaac Bashevis Singer Mehmet Harmancı), «Köle» (Isaac Bashevis Singer - Mehmet Harmancı), «Sürgünler» (James Joyce Selçuk Yönel), «Şiirler» (Catullus Güngör Varınlıoğlu), «Anatomi Sözlüğü» (Prof. Dr. Hainz Fenels Süreyya Ülker), «Zen Budizm» (D. T. Suzuki İlhan Güngören).

ÖDÜLLER VE TDK — 1980

Konur ERTOP

Son yıllarda sayıları gittikçe artan, kiminde para karşılığı da oldukça yükselmiş bulunan edebiyat ödülleri bizde toplumun sanata, edebiyata ilgisizliğini gidermek için bir önlem diye düşünülmüştü. Kitap basımı okur sayısına göre bile çok küçük ölçekteydi, yazarlar çabalarının karşılığını alamıyorlardı, en değerli

yapıtlar bile toplumda bir yankı uyandıramıyordu. Bugün de değişmeyen bu durum üzerinde ödüllerin olumlu bir etkisi olacağı düşünülürdü. Birbirleriyle yaşıt olan Türk Dil Kurumu Ödülleri, Sait Faik Hikâye Armağanı ve Yeditepe Şiir Armağanı'nın kuruluşlarının üzerinden 25 yıl geçti. Bunlara yenileri eklendi. Yazarların yaşam öykülerinde birkaç kez ödül aldıkları okunuyor. Yalnız birer onur belgesi vermekle yetinenler dışında para karşılığı artık birkaç yüz bin lirayı bulan ödüller de var. Bütün bunlara karşın ödüllerin edebiyatla toplum arasındaki ilgiyi çoğalttığını, yazarları kollayıp koruyabildiğini söylemek zor olacaktır.

Ödüllerin sayısı arttıkça kitapçı vitrinlerinde birer ödül kuşağıyla süslenmiş yapıtlar da çoğalmış ve okurun ilgisini çekmekten uzaklaşmıştır. Bir yıl içinde bir ödülü alamayan bir yapıt birkaç ay sonra öteki ödülü almakta bu yüzden ödül kazanan kitabın mutlaka «en başarılı» kitap olacağı kanısı sarsılmaktadır. Çok daha başarılı yapıtlar veren yazarların sıradan bir kitaplarıyla ödül aldıkları olmakta, okur da o kitabın başarısızlığını görünce ödüllere güven duymaktan uzaklaşmaktadır. Ödüller çoğaldıkça «Sırası gelen ödülünü alıyor!» kanısı yaygınlaşmaktadır. Eskisi gibi ödül alan yapıtlar üzerinde tartışmalar kopmamakta, ödüller eleştirilere, incelemelere de yol açmamaktadır...

Bütün bunlara karşın ödüller sürmekte, yeni yeni ödüller kurulmaktadır. Ödülleri önemseyen okur topluluğunun küçüklüğüne karşın yazarların, yayınevlerinin ödüllere önem verdiği anlaşılmaktadır. Seçicileri etkilemek üzere mektuplar gönderen, kalem arkadaşlarına kara çalan bir romancı, kitabının önsözünde yayınevlerinin kendisine «Hiç bir ödül kazanamadın, artık senin romanlarını basmayacağız.» dediğini yazmaktadır!

Ödüllerin başarısını ispatlamış yazarlara bir katkısı olmayacağı açıktır. Onlara verilen ödüller edebiyat dünyasındaki değerbilirlik borcunun ödenmesi sayılmalıdır. Yeni yazarları, yapıtları ortaya çıkaracak, onlara olanak sağlayacak ve dikkatleri üzerlerine çekecek ödüllerin edebiyata daha büyük yararlığı olacağı anlaşılmaktadır. Yayımlanmamış yapıtların katıldığı ödüller bu bakımdan daha etkin bir işlevi yerine getirmektedir. Yeni kurulan ödüllerin özellikle bu doğrultuda olması edebiyatımızın geleceği bakımından umut vericidir.

Türk Dil Kurumu Ödülleri bu yıl yedi dalda değerlendirdiği

yapıtlarla ödüllerin birbirinden farklı amaçlarını birleştirmiş oluyordu. Seçiciler kurulunda Oktay Akbal, Salah Birsel, Prof. Bedia Akarsu, Doğan Hızlan'la birlikte ben de görev almıştım. Ödüle dokuz dalda otuz dokuz yapıt katıldı. TDK Ödül Yönetmeliği, yapıtlarda «dil değeri ve Türk Dil Kurumu ilkelerine bağlılık» ile «sanat değeri»nin birarada yer almasını öngörür. Bu açıdan yapılan değerlendirmeler Dil Devrimi ilkeleriyle dil titizliğinin ve elbette ona bağlı olan sanat kaygısının yeterince gözetilmediği yapıtların elenmesine yol açtı. Başarılı bir genç ozanın konularını geniş halk kesiminin yaşamına sorunlarına dayandırırken kuşağının başka temsilcilerinde de görüldüğü üzere kimi eski sözcüklerde şiirsel bir tad yakalamaya çalışması bu elenme nedenlerinden biri olmuştu.

Ödüller edebiyatımızın ayrı eğilimlerini birarada değerlendirirken ayrı kuşakları da birleştirmiş oldu. «Trabzonlu Delikanlı» ile şiir ödülünü alan Yaşar Miraç, Deneme dalında «Şiir ve ideoloji» yapıtıyla ödül alan Enis Batur, genç kuşağın temsilcileri arasındaydı. Miraç yerel, bölgesel değerlerden, gereçlerden yola çıkarak ulusal ve çağdaş bir şiir oluşturma yolunda olduğunu gösteriyordu. Ancak yaşam deneylerinin ve yaratma gücünün sınırlı görünüşü, şiirsel olanakları fazlaca tekrarlayarak kullanmasına yolaçmış bulunuyordu. Enis Batur'un «Şiir ve İdeoloji»si özellikle çağdaş Batı edebiyatının bizde az tanınan temsilcilerinin sanatında kimi özelliklere dikkat çekme çabasındaydı. Derlenen bilgilerin kimi önyargılara bağlanmış olması üstelik açık bir anlatımla sunulamaması okurlarla arasına çekilmiş bir engel sayılacaktı.

Ödül alanlar arasında sanat çalışmaları en uzak geçmişe bağlı yazar ise Muzaffer Hacıhasanoğlu'ydu. Onun «Eller» adlı kitabında insanımızı ve toplumumuzu gerçekçi açıdan canlandıran öyküler toplanmıştı. Öykücü, dilimizin geniş çevrelerde kullanılan, söylenen kullanış biçimini uzun sanat deneyine dayanan bir anlatım kolaylığıyla yansıtmaktaydı. Ancak yapıt öykücülüğümüzün bugün ulaştığı aşamanın, arayışların oldukça gerisinde kalmıştı.

İrfan Yalçın'ın kömür işçilerinin yaşamını ele alan «Ölümün Ağzı» romanı, toplumcu-gerçekçi yazarların çok işlediği bir konuyu yerel ve tarihsel gerçeklere bağlayarak özgün bir biçimde anlatabilmişti.

Recep Bilginer'in «Yunus Emre» oyunu, yaşamını ve düşün-

celerini sahne diline aktardığı sanatçıya çağdaş-insancı bir yorumla yaklaşma yönünden başarı taşımaktaydı. Ancak kişilerin canlandırılışında, olayın yürüyüşünde aksaklıklar da yok değildi.

Masal ve Çocuk yazını dalında ödül kazanan ad şimdiye değin mimarlık ve özellikle de politika alanında tanınmıştı. «Kolo» adını taşıyan çocuk kitabı, Vedat Dalokay'ın ilk edebiyat yapıtıydı. Çocuk Yılı'nın yoğunlaştırdığı yayın atılımına o da bu küçük kitapla katılmıştı. İyi gözlenmiş gerçekleri, çekici kişilikler arasından çocuklara aktaracak nitelikteydi. Dalokay'ın yazarlık kişiliği üzerinde konuşulabilmesi bu «heves»in bir «tutku» olarak yaşamasıyla mümkün olacaktır.

Ödül kazanan yapıtlar arasında, edebiyat dünyasını yakından izleyen okurun dahi asıl şaşırdığı kitap «Zen Budizm D.T. Suzuki'den seçme yazılar» oldu. Çevirmenin adı da pek duyulmamıştı. Oysa İlhan Güngören imzası daha önce bu konuda «Zen Budizm Bir yaşama sanatı» adlı incelemeyle Erich Fromm'dan çevrilmiş «Psikanaliz ve Zen Budizm» adlı kitabın üstünde de yer almıştı. «Zen Budizm» Uzak Doğuda geniş etkileri olmuş ve günümüze dek yaşamış Buddha'cılığın bir tarikatıdır. Kitaptan Daisetz Teitaro Suzuki"nin (1870-1966), bir Japon «Budizm Tarihi» profesörü olduğunu öğreniyoruz Zen'in günümüzde taşıdığı önemi dile getirmiş, yapıtlarıyla çağdaş Batı düşüncesi üzerinde de etkin olmuş... Bu öğretiyi «insanın kendi iç varlığını, iç yapısının derinliğini görebilme sanatıdır; bağımlılıktan özgürlüğe götüren yoldur,» diye tanımlıyor. Güngören'in önsözünden ve William Barrett'in sunuş yazısından Zen'in «Batı bilim ve düşüncesinde ortaya çıkmış olan çatlaklar»ı gidermeyi başardığını öğreniyoruz. Ama bunun toplumdan, toplumsal olaylardan, sorunlardan yalıtılmış bir içebakış yoluyla nasıl sağlanabileceğini kavramanın, bizim koşullanmış» (!) bilgi ve düşüncemiz için pek güç olduğu görülmektedir.

TDK ödülleri bugünkü edebiyatımızın, günümüz sanatının ve düşüncesinin türlü çizgilerini çıkarıyor okurun karşısına. Okur onlarda benimseyeceği ve yadsıyacağı yönler bulacaktır. Dilimizin kazandığı anlatım özelliklerinin zenginliklerini görecektir. Bu değerlerin bu yapıtlar aracılığıyla daha geniş çevrelere iletilmesi ve bundan sonraki çalışmalara temel yapılması TDK ödüllerinin amacını gerçekleştirecektir.

(Yazko Edebiyat — Kasım)

MİRAÇ: «TOPLUMCU ŞİİR DENİNCE, YALNIZCA POLİTİK KONUDAKİ ÜRÜNLERİ ANLAMIYORUM»

■ TDK Şiir Ödülünü «Trabzonlu Delikanlı» ile kazandınız. Sizin kendinize özgü türkülere yaslanan bir şiir diliniz var. Bu konuda söyleyecekleriniz?

— Şiirlerimde özgün bir dil varsa, bunun yalnız «türkü» ile bağ kurularak açıklanabileceğini sanmıyorum. Benim şiirimin özelliği «türkülere yaslanmak» mı? Bu yaklaşıma da katılmıyorum. Çünkü burada da şiir kendi dışındaki bir olguya yaklaşıyor. Yani dıştan bir yaklaşım ve eklektiklik söz konusu. Bence baştan beri böylesi bir anlayıştan kendimi korudum. Böyle şiir deneylerinde bulunanları kendi şiirimin karşıtı saydım. Şiirlerimdeki söylemi (üslubu) yaratabilmemde türkünün önemli bir yeri var. Fakat bu «türkü» benim için bir simge sözcüktür. Bazıları bu sözcükten hemen Halk Şiirini, Halk Türkülerini anlıyor. Ben Türkü'yü lirik yerine kullanıyorum, «türkü» deyince şarkıyı da onun içinde düşünüyorum. Ben türkü şiir yazıyorum. Yeni lirik şiir. Fakat bu geçmişte bilinen lirizmden farklı bir lirizmdir de. Bu yüzden daha ilk yapıtım basılmadan Ankara'da 3 sayı yayınlayabildiğim sanat gazetemizin adını «Yeni Türkü» olarak saptadım. «Yeni Türkü» yeni bir lirizm demektir. Bu şiirde türkü ya da liriklik şiirin iç müziğinden başka bir şey değildir. Bu müziğin rengi, tonu ozan olarak yaşadığım toplumun, çevrenin ve kişiliğimin özelliklerini verir. Bu müzik şiirle birlikte oluşur. Trabzonlu Delikanlı'daki şiirlerde Trabzon türkülerine, Karadeniz türkülerine öykünme arayanlar boşuna uğraşır. Çünkü bu şiirler benim kendi yaşadıklarım ve gözlemlerim sonucu oluşmuş şiir türkülerdir. Bu şiirlerde benim özümleyebildiğimce çağdaş Türkiye ve dünya şiirinden edindiğim şiir kültürü yansır.

■ Türk şiirinin bugün vardığı aşama konusunda ne düşünüyorsunuz? Toplumcu gerçekçi çizgide başarılı ürünler verilmiş midir?

— Türk şiirinin bugün vardığı aşama TÜRKİYELEŞME aşamasıdır. Bu yalnız şiirde değil diğer alanlarda da geçerli. Bu artık en ucra köşesine dek Türkiye'nin şiirin içine kendi özgün varlığıyla girmesi, Türkiyeli duyarlılığının oluşması aşamasıdır. Yine dilde en geniş anlamıyla TÜRKÇELEŞME aşamasıdır bugün şiirimizin aşaması. Şiirin öncülüğündeki bu aşama bence TÜRK-

ÇE'nin de yeni bir aşamasıdır. Türkçenin doğu ve Batı dillerinin söyleminden iyice kurtulduğu, kendi özgün söylemini, söz dağarcını en küçük ayrıntısına, en ince renk tonuna varıncaya dek belirginleştirip ışıltığı bir aşamadır söz konusu olan. Yine dilimizin bu aşaması Büyükkent Türkçesisinin (İstanbul Türkçesinin) egemenliğinin yıkılması ve tüm Türkiye Türkçesinin yeniden bir bileşim aşamasıdır.

Toplumcu gerçekçi çizgide verilmiş öyle çok başarılı ürün var ki. Bunları kısa bir konuşma sınırında özetleyebilmem olanaksız. Yalnız şunu belirteyim, ben toplumcu şiir denince yalnızca «politik konu»daki ürünleri anlamıyorum, yine bugüne dek «toplumcu» sıfatıyla anılmamış, birçok ozanı ben toplumcu olarak değerlendiriyorum. Örneğin Cahit Külebi, Mustafa Seyyit Sutüven, Ceyhun Atuf Kansu, Melih Cevdet, Oktay Rıfat gibi ozanlar bence toplumcu gerçekçi ozanlardır. Yine Ece Ayhan'ın «Meçhul Öğrenci Anıtı» şiiri gibi, Turgut Uyar'ın «Salihat-ı Nisvandan Saffet Hanımefendi» şiiri gibi şiirleri de toplumcu gerçekçi şiir sayıyorum. Çünkü artık toplumculuk toplum ve bireyin tüm sorunlarına, insan yaşantısının en derin ayrıntılarına korkusuzca yaklaşabilecek bir geniş anlayışlılık yeteneğine sahip olmalıdır. Çağımızın toplumculuğu böyle olmak zorundadır. Toplumcu gerçekçi şiir politik marştan doğa güzellemesine, aşk şiirinden ağıta her türlü konuya ve biçime açık özgür bir şiirdir. Bunu Nazım usta en olgun döneminde, bundan yirmi yıl önce açıkladı. (Cumhuriyet — 14 ekim)

YAŞAR MİRAÇ: ŞİİR ÖDÜLÜ

Kısaca özgeçmişinizi anlatır mısınız?

9 Eylül 1953'te Trabzon'da doğdum. 1971'de Trabzon Lisesini bitirdim. 1973'te hem okumak hem de çalışmak amacıyla Almanya'ya gittim. Münih'te on beş ay kaldım, sonra yurda döndüm. 1974'te Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili bölümüne girdim. Basılı ilk şiirlerim 1966'da Trabzondaki yerel gazetelerde yayınlandı. «Trabzonlu Delikanlı»daki şiirleri 1971'de yazdım. 1975'te Yürüyüş, Yeni Toplum, Türk Dili ve Militan gibi dergilerde şiirlerim yayınlandı. 1979'da «Trabzonlu Delikanlı», «Şili ile Söyleşi», 1980'de «Gül Ekmek», «Taliplerin Ağıdı» yayınlandı.

Şiirinizi oluşturan öğeler sizce nelerdir?

Şiirim benimle içinde yaşadığım toplum, doğa ve zaman arasındaki gelgitten oluşmaktadır. Şiirimde temel bir nitelik olarak «ses» olgusunu gösterebilirim. Yalnız bunun «sesçil bir şii-

rim vardır» gibi biçimci bir nitelemeyle ilgisi yoktur. Şiirlerimdeki «ses»i şöyle açıklayabilirim: Duyuncun sesi ve bilincin sesi, dilin seslerinde kaynaşır. Dilin sesleri ozanca işlenir, ışığa dönüşür. İşte şiir bu durumdur: Dilin ışıklı sesleri.

Yalnız bu liriklik sanat anlayışı olarak bilinen sanat anlayışı olarak ele alındığında geçmişte klasik edebiyat akımı olarak bilinen lirizmle karıştırılmamalı. Söz konusu, olsa olsa yeni bir lirizmdir. Ben lirik sözcüğünü «türkü» ile karşılıyorum. Ve bu yeni lirizme «Yeni Türkü» diyorum. «Yeni Türkü» adını yanlış yorumlayanlar oluyor. «Yeni Türkü» halk şiiri, halk türküsü kalıplarını güncel konularla bezeyip halk şiirlerinin tonlarını, «edalarını» günümüzün konularına uydurmak, türkülere öykünmek değildir. «Yeni Türkü» yaşadığımız günlerin, bu çağın türküsü anlamındadır. «Yeni Türkü»de her türlü konu, biçim ve tarza açık yeni bir şiir bileşimidir söz konusu olan. Öyle ki; hem halk şiirini, türküleri, hem Divan şiirini, şarkıları, hem Batı şiirinin biçim ve tekniklerini, hem de Doğu şiirini kucaklayan; fakat bunu Türkçe ile ve bu dilin sözdizimine en uygun akıcılığa ulaşmış bir söylemle gerçekleştiren bileşimci bir şiir anlayışı.

Şiirin toplumsal işlevi konusunda ne düşünüyorsunuz?

Her çağın şiiri, o çağın toplumsal atılımının öncülerinden biridir. Toplumsal işlev yalnız politiklik'le sınırlı değildir Toplumsal işlev en geniş anlamıyla toplumun her türlü ayrıntılı yaşama biçimini, sevdasıyla, kavgasıyla, umuduyla, umutsuzluğuyla, kaygısıyla, sevinciyle içerir. Bir sevda türküsü de, bir politik marş da toplumsal işlevlidir. İster tek bir insanın sevdasını, ister bir halkın kavgasını dile getirsin, şiir eğer bunu kendi doğal özelliğiyle başarıyorsa toplumsal işlevlidir.

«Trabzonlu Delikanlı» yapıtınızın onu izleyen diğer yapıtlarınızla ortak yanları ve onlardan ayrılan yönleri nelerdir?

«Trabzonlu Delikanlı»yı ben diğer ozanlardan farklı, kendime özgü bir şiir yolunun başlangıcı; daha sonraki yapıtlarımı da bu yoldaki yeni nişan taşları olarak değerlendiriyorum. Bir ozanın tüm şiirleri onun özgün söylemini taşımalı fakat birbirinin aynı olma, kendini yineleme, işlenmiş konuları çoğaltma gibi tuzaklara da düşmemeli. Bu açıdan benim seçtiğim yolun «hep aynı şiiri yazma» tuzağına düşme olasılığı daha çok. Ben yine de bu tehlikeli yolu seçtim. «Trabzonlu Delikanlı» ve diğer yapıtlarım («Şili ile Söyleşi», «Gül Ekmek», «Taliplerin Ağıdı») benim temel şiir söylemimi yansıtmaları yönünden birbirine benzemekteler. Konu olarak her birinin farklı bütünlükleri bulunmak-

tadır. «Trabzonlu Delikanlı»da Türkiye için bile yerel sayılabilecek bir konu bütünlüğünden yola çıkan şiirler yer alıyor. «Şili ile Söyleşi» ise tam tersi Türkiye'den çok uzak bir ülkeden, yabancı bir konu bütünlüğünden, Şili'nin hepimizce bilinen dramından yola çıkıyor. Fakat bu şiirde Türkiye şiirine ve benim şiirime özgü biçim ve söylem egemen. «Gül Ekmek»te daha çok toplumsal konuların işlendiği şiirlerim bulunmaktadır. Bence bu yapıt iki karşıt uçta bulunan ilk iki yapıtıma göre odak noktasındadır. Bu yapıt «Trabzonlu Delikanlı»ya göre ilginç bulunmayabilir. Çünkü «Trabzonlu Delikanlı» el değmemiş, Türkiye'de şiire girmemiş bir bölgeden kaynaklanan konular bütünüdür. Oysa «Gül Ekmek»te daha önce birçok ozanın işlediği toplumsal konuları bir kez de ben kendimce ele almaya çalıştım. 15 ağıdın yer aldığı «Taliplerin Ağıdı» yapıtım için de aynı durum söz konusudur. Ağıt da başka ozanlarca daha önce işlenmiş bir şiir türü ve çokça örneği bulunan bir konu. Gerçekte «Taliplerin Ağıdı»ndaki şiirler birer kavga şiiri niteliğindedir.

Dil devrimimizin bugün ulaştığı aşama sizce yeterli midir?

Dil sürekli kendini yeniler, sürekli gelişir. Türkçenin Arapça ve Farsçadan, Osmanlı devrindeki karman çorman yapıdan kurtulması, bugün büyük ölçüde gerçekleşmiştir. Batı dillerinden dilimize giren yabancı sözcükler için aynı şey söylenemez. Bugün en çok bu tür sözcüklere karşılık bulma çabası gündemdedir. Bir dilin gelişimi yalnız yabancı sözcüklere karşılık bulma çabasıyla sınırlandırılamaz. Böyle bir sorun olmasa bile toplumsal ilerlemeyi karşılayabilmek için dilde yeniden üretim gereklidir. Bugün varılan düzey eskiye oranla hayli sevindiricidir. Fakat daha yapılması gereken öyle çok iş var ki: Türkiye Türkçesi bile yetkin bir dilbilgisinden yoksundur. Diğer Türk lehçeleriyle karşılaştırmalı dilbilgisi ise bugün için çok uzak bir düş. Türkçemizin halen bir kökenbilim (etimoloji) sözlüğü yapılabilmiş değil. Anadolu ve Rumeli diyaleklerinin, yerel ağızların geniş ve yeterli bir irdelenmesi de başarılamamıştır. Ayrıntılı dil haritaları yoktur. Birçok yabancı dilde bulunan özel sözcükler bizde daha yeni yeni oluşturulmaktadır. Bunlar gibi daha birçok çalışmalar bekliyor dilcileri. **(Milliyet Sanat 15 ekim)**

YAŞAR MİRAÇ

Soru — İlk yapıtınız «Trabzonlu Delikanlı»ya verilen TDK şiir ödülü ile başlayan bir yenilik var. Bu yeniliği nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yanıt — TDK ödülleri yakın yıllara değin genellikle edebiyatta on onbeş yılını geride bırakmış ozan ve yazarlara veriliyordu. Geçen yıl ve bu yıl bu durum değişmeye başladı denebilir. Özellikle şiirde ödül almak beş-on şiir yapıtı çıkarmadan ve dergilerde on-onbeş yıl görülmüş bir ozan olmadan olanaksızdı. Yaş olarak da bugüne değin şiirde ben yaştakilere ödül verilmiş olduğunu anımsamıyorum. Bunları biçimsel yenilikler olarak değerlendiriyorum. «Trabzonlu Delikanlı»ya verilen ödül bence bir şiir anlayışını artık dostun düşmanın kabul etmesinin ve bu anlayışın kendini benimsetmesinin belgelenmesidir. Bu şiir anlayışını ben «Yeni Türkü» diye adlandırıyorum. Yeni Türkü öyle «şiir akımı» denebilecek kurallı dar bir olgu değil. Daha doğrusu «akım» sözcüğü ile karşılanabilecek fantastik bir olgu değil. Yeni Türkü yeni bir «Lirizmdir». Bu lirizm toplumcu şiirin artık Türk şiirinin odağında ilerlemesinin lirizmidir. Türkçenin doğal lirizmidir. Ben bu lirizme «Yeni Türkü» diyorum. «Türkü» sözcüğü ile **lirik** olanı karşılıyorum.

Bunu kendi şiir deneyimden ve kuşaktaş olduğum ozan arkadaşlarımın şiir deneyinden çıkardım. Fakat bu yalnızca yetmişli yıllarda ortaya çıkmış başka bir deyişle «gökten zembille inmiş» bir şiir anlayışı değil. Daha önce bizde bu şiirin ilk ustaları ve örnekleri yaratıldı. Örneğin Nazım Hikmet'in «masalların masalı» «güneşi içenlerin türküsü», «salkım söğüt», «japon balıkçısı türküsü», «kuvayı milliye destanı»ndaki ve «şeyh Bedrettin destanı»ndaki bir çok bölüm, son dönem şiirlerinin çoğu. Örneğin Cahit Külebi'nin şiirleri, Mustafa Seyyit Sütüven'in ilk şiirleri. Ben bu ozanları bu yolun ilk ustaları sayıyorum. İşte «Trabzonlu Delikanlı» ile bu anlayış ödüllendirildi. Bundan böyle «Yeni Türkü»nün daha bir boyutlanacağını ve yeni yeni adlarla şiirimizin 2000 yılına doğru uzayacak sürecini en başta etkileyecek anlayış olacağını sanıyorum. Yani «Trabzonlu Delikanlı» Yeni Türkü için yalnızca bir başlangıçtır.

Soru — Bugüne değin yayımladığınız yapıtlarla kurmaya çalıştığınız «şiir dünyası»nı özetler misiniz?

Yanıt — Genç olmak genellikle işe yeni başlamak olarak değerlendirilir. Ben onbeş yılı aşkın bir zamandır sürekli şiirle uğraşıyorum Bu uğraş öyle boş zaman uğraşı değil, bir yaşama biçimi olarak sürdü. Türk şiirinin geçirdiği evreleri kendimce yaşadım; hece, garip, toplumcu şiir hatta ikinci yeni ve divan şiiri (bir ara 25 divan kalıbından şiir yazdım). Trabzonlu Delikanlı işte böylesi bir şiir birikimi içinde oluştu. Bu şiirlere gelin-

ceye dek yazdıklarım kişiliğimden çevremden özümlediğim kültürden kaynaklanan bir akıcılığa, yalınlığa sahipti Fakat o şiirlerde kendime özgülüğü belirgin bir şiir dili yaratmış sayılmazdım. Bu aşama Trabzonlu Delikanlı'yla gerçekleşti; 1971'de yazdığım şiirlerle. Şiir işçiliği olarak o günlere dek okuduğum Türkiye şiiri ve dünya şiiri tekniği benim için ipucu oldu. Fakat hep şunun bilincindeydim: Öyle bir şiir diline ulaşmalı ki bu dilin ürünlerini okuyanlar diğer ozanların şiirlerinden ayırdedebilsin. Yalnızca «başka» olmak yetmiyor. Bu başkalık sevilsin, beğenilsin. İşte bu düşünce beni lise son sınıfta ve daha sonraki iki yıl boyunca yönetti.

Sonuç: 1971'de yazılmış şiirler, 1975 Aralığında Militan'da yayınlanınca hemen ilgi gördü. 1979'da yapıt basılınca bu ilgi daha da arttı ve 1980'de TDK ödülüne dönüştü.

Trabzonlu Delikanlı için genellikle olumlu değerlendirmeler yapıldı. Yalnız benim, şiirini beğenmediğim ve bunu açık açık söyleyip eleştirdiğim (bence ozandan çok öyküzan olan) bazı kişilikler daha önce olumlu karşılayıp ya da susarak geçiştirdikleri şiirlerim için «sövgülerle» hep bir ağızdan koro oluşturmaya başladılar. Bunu da çok iyi anlıyorum. Günümüzde gerçek bir ozanın herkesce sevilmesi büyük bir tehlikedir. Yalnız ozan olarak değil insan olarak da söylenebilir bu: Günümüzde bir insan eğer dürüst bir kişiliğe sahipse ve düşmanı yoksa yazık olsun ona.

«Trabzonlu Delikanlı» için övgü niyetiyle edebiyat kamuoyumuzda «folklor ögelerini şiirde iyi kullanmış», «türkülerden iyi yararlanmış» ya da «türkülere öykünen halk şiirinden etkilenen akıcı bir şiiri var» gibi değerlendirmeler de yapıldı. Ben bu tür yaklaşımlarla şiirimin hiçbir ilişkisi olmadığını biliyorum.

Bu değerlendirmeleri «övgü» niyetiyle de olsa benimsemiyor, edebiyatımızdaki değerlendirme düzeyinin sığlığına yoruyorum. Böylesi bir anlayışa uygun davranan, halk şiirinden, türkülerden yararlanan ozanlar var. Ben onlara «türküzan» diyorum; yani türkülere özenen ve öykünen anlamında.

Trabzonlu Delikanlı'daki şiirler için yalnızca «türkü» kavramıyla yapılacak değerlendirme eksik kalır. Hele «türkü»den ne anlaşıldığı konusunda az önce söylediğim yaklaşımlar göz önüne alınırsa yanlış bir sonuca varılır. Bu yapıtta şiirin iç müziğinden yola çıkılmış bir «türkü» olgusu vardır. Bu müziğin tonu doğaldır ki kendimce özümlediğim bölgenin rengini taşımakta.

Bunun yanısıra önceki soruda belirttiğim şiir deneyiminin yansıdığı da ortadadır. Örneğin birçok şiirseverin bu şiirlerde «aruz» olduğunu söylemesi bence doğrudur. O zaman bu şiirleri yalnızca «türkü» ile açıklamak doğaldır ki yetersiz kalır. Konu olarak kendi yaşadıklarım, tanık olduğum olay ve çevre egemendir. Başka bir deyişle yerelden kaynaklanan bir şiirdir sözkonusu olan.

İkinci yapıtım «Şili İle Söyleşi» 17 bölümlük uzun bir şiir. Burada da kendi söylemimi bu kez karşıt bir konu alanından yani evrensel sayılabilecek bir konu alanından başlatıyorum.

Gül Ekmek'te 1975-80 yılları arasında yaşadığım toplumsal savaşımla ilgili şiirlerimi topladım. «Taliplerin Ağıdı»nda da yine bu dönemde yazdığım fakat «ağıt» türünde şiirler var. Bu iki yapıt karşıt uçlardaki ilk ikisine göre denge oluşturuyor bence. «Trabzonlu Delikanlı»da başlayan şiir dili bu yapıtlarda da sürüyor. Bunu doğal sayıyorum. Bu son iki yapıttaki şiirlerin konu alanları «Trabzonlu Delikanlı»daki «işlenmemişlik» durumuna sahip değil. Daha önce başka ozanlarca bu konu alanlarında birçok örnekler verildi. Bu yüzden ilk bakışta işim daha zor. Daha önce işlenmiş konu alanında şiirimin kişiliğini sınamış oluyorum. Bu şiirleri de «Yaşar Miraç'ın Şiiri» diye diğer şiirlerden ayırt edebiliyorlar. Bu başarı için yeterli değildir. Bu şiirlerin sevilmesi, beğenilmesi, yaygınlaşması ancak «başarılı» olduklarını belgeleyecek. Ben bu konuda şimdiden bir şey söylemek durumunda değilim. Fakat Mehmet Doğan'ın «Milliyet Sanat»taki (1 Ekim 1980) değerlendirmesini de hakettiğimi sanmıyorum. Mehmet Doğan anımsadığımca «Yaşar Miraç'tan tek tek güzel dizelerin şiirlere serpiştirildiği yapıtlar değil daha yoğun emek ürünü yapıtlar bekliyoruz» diyor. Bu demektir ki «Gül Ekmek» ve «Taliplerin Ağıdı»ndaki 55 şiirin hiç biri başarılı değil, şiir değil. Bu yargı bana çok ağır bir yargı gibi geliyor. Mehmet Doğan «bu yapıtlarda başarısız şiirler arasında serpişmiş iyi şiirler var. Oysa Yaşar'dan bütün olarak başarılı bir düzey tutturmuş şiir yapıtları beklerdik.» deseydi ve ben bu görüşe katılmamış bile olsaydım karşılık verme hakkını kendimde görmezdim. (Yazko Edebiyat — kasım)

MUZAFFER HACIHASANOĞLU «TÜRK DİLİNİN ARILAŞMASININ ÖNÜNE GEÇİLEMEZ»

— TDK öykü ödülünü kazanan «Eller» kitabınızın özelliğini anlatır mısınız? Öykü anlayışınız, olaylara, kişilere yaklaşımınız?

— «Eller»de topladığım öyküler, uzun bir geçmişi olan öykücülüğümden —İlk öyküm 1947 yılı haziranında Varlık dergisinde yayınlanmıştı— bir kesimi verir sadece. Bu kitaptaki öykülerden daha önce yazılmış öyküler de, daha sonra yazılmış olanlar da dosyalanmış olarak beklemektedir. Sırası gelince onlar da yayınlanır umudundayım. «Eller»deki öykülerde, insanımızı, büyük olaylara yaslanmaya gerek duymadan, toplumsal gelişim içinde, vermeye çalıştım. Öykülerimin çoğunluğu gözleme dayanır. Bu öykülerde toplumun her katından kişiler vardır sevgiyle yaklaşmışımdır hepsine de. Olayın çarpıcılığına dayanmaz öykülerim; bireyleri toplum içindeki yerlerinde yakalayıp iç dünyalarına girmeye çalışırım. Yine bu kitapla ilgili bir konuşmada sorulmuştu. «Bu hikâyeleri okuyanların kendileriyle ve memleket sorunlarıyla ilgileneceklerine, bilinçleneceklerine ve durumlarını değiştireceklerine inanıyor musunuz?» diye. Ben toplumcu gerçekçiyim; gerçekleri olduğu gibi ortaya koymaya çalışıyorum, bazı çıkış yollarına da ışık tutuyorum; etkili olup olamadığımı okurlarım bilir.

— Dilde arılaşmanın öykü dilimizin kurulmasında yararı olmuş mudur?

Türk dilinin arılaşmasının önüne geçilemez; boşuna direnenler de er geç bu gerçeğe boyun eğeceklerdir. Ömer Seyfettin'den bu yana Türk öykü dili arılaşmasını sürdürüyor; herkesin anlayabileceği, seveceği bir öykü dili oluşuyor.

— Kısaca yaşam öykünüz?

1924 yılında Çankırı'da doğmuşum. İlköğrenimi Ankara'nın Kalecik ilçesinde, orta öğrenimimi Ankara Gazi Lisesinde, yüksek öğrenimi Ankara Tıp Fakültesinde — 2/3'ü İstanbul Tıp Fakültesi — tamamladım. Yazınla ilişkim ilkokul, ortaokul çağlarından başlarsa da ilk koşuk ve düzyazı türündeki çalışmalarım 1944 yılında İstanbul Halkevinin İstanbul dergisinde Muzaffer Doluca adıyla yayınlandı. 1947 yılı haziranında Varlık Dergisi «Bir Fotoğraf Canlanıyor» adlı öykümü yayınladı. 1948'de hekim çıktım. 1951'de ilk öykü kitabım «Bir Tesbih Tanesi» yayınlandı. 1954'de «Bu Dağın Ardı», 1957'de Dahiliye Mütehassısı oldum. Hekim olarak Çubuk, Gaziantep Oğuzeli Kilis, Şabanözü, Ankara, Tosya, Ayvalık, Malatya Suluova'da çalıştım. 1954'den bu yana dergilerde, gazetelerde yayınlanan öykülerden bir bölümünü «Eller»de kitaplaştırabildim. Romanlarımdan «Kasaba Kadınları» 1961 yılında Vatan Gazetesinde, «Tadsız Dünya» 1971 yılında Yenigün Gazetesinde, «Emin Efendi» 1972 yılında Cumhuriyet

Gazetesinde, «Evlerde Sevgi Yoktu» Milliyet Gazetesinde yayınlandı. (Cumhuriyet — 30 eylül)

M. HACIHASANOĞLU, ÖYKÜ ÖDÜLÜ

«Eller» yapıtınızda derlediğiniz öyküler hangi toplumsal çevrelerin ne gibi sorunlarını ele alıyor?

«Eller»deki öyküler genellikle köy ve kasaba insanımızın bireysel ve toplumsal sorunlarını ele alan öyküler. Toplumun değişik katlarından tipler var bu öykülerde. Endüstrileşme süreci içinde insanımızdaki değişiklikler işleniyor; feodal artıkların, bürokratların durumu ortaya konulmaya çalışıyor.

Ne tür bir gerçekçilikten yana olduğunuzu açıklar mısın?

Toplumcu gerçekçilikten yanayım.

Bugünkü öykücülüğümüzün biçim ve öz bakımından taşıdığı özellikler üzerinde gözlemleriniz ve değerlendirmeleriniz nelerdir?

Bugün öykücülüğümüzde gerçekçi ve toplumcu gerçekçiler çoğunluktadır. Bireyci, kapalı öykücülüğü seçen bir bölük yazarımız da vardır. Her iki yönde çalışanlar da kendilerine yeni biçim ve deyiş yolları araştırmaktadırlar Türk öykücülüğü genç kuşaklar elinde günden güne gelişmektedir.

Dil devriminin bugün ulaştığı aşama sizce yeterli midir?

Devrimde hiçbir aşama yeterli sayılamaz. Karşı-devrimciler bugün ulaşılan sonuçları bile sindiremiyorlar. Boşuna çabaları. Türk dilinin arılaşması durmayacaktır. Genç kuşaklar arı dili günlük yaşamda rahatça kullanıyorlar, yazarların çoğunluğu Osmanlıca sözcük kullanmıyor artık.

(Milliyet Sanat — 15 ekim)

İRFAN YALÇIN: «DİLDE ARILAŞMA ULUSALLAŞMA SÜRECİMİZİN EN TİPİK AYRINTISIDIR»

— TDK Roman Ödülünü kazanan kitabınız Ölümün Ağzı üçüncü romanınız. Neyi anlatmak istediniz, mesajınız neydi?

«Ölümün Ağzı»nda bugün Türkiye'de çok kişinin pek bilmediği, İkinci Dünya Savaşı yıllarında, 'Zonguldak kömür ocaklarında uygulanan «İşçi Mükellefiyeti» olgusunu anlattım. Bu tarihsel olgu bir araçtı benim için gerçekte. Asıl vurgulamak istediğim, yabancılaşma olayı idi.' Özellikle, geri kalmış kapitalist toplumlarda emeğiyle yaşayanların çalıştıkça yoksullaşması, çalıştıkça acı çekmesi olayı yani.

— **Roman kişilerinizi hangi katmanlardan seçiyorsunuz?**

İlk iki romanın «Pansiyon Huzur»la «Genelevde Yas»ın kişileri lumpen proleter kişiler genellikle. «Sistem»in bütün çalışma olanaklarını ellerinden alıp köşeye sıkıştırdığı, geniş anlamda «parçaladığı», dikiş tutmaz kişiler... Üçüncü romanım «Ölümün Ağzı»nın kişileri yarı işçi yarı köylüler; bir ay kömür ocaklarında, bir ay tarlada çalışanlar.

— **Dilde anlaşmanın roman diline ne gibi yararları olmuştur?**

Cumhuriyet dönemiyle yoğun biçimde başlayan ulusallaşma sürecimizin en etkili, en tipik bir ayrıntısıdır dilde anlaşma. Özellikle, düşüncede, bilinçte duruluğu, kesinliği ,gerçekliği sağlayan önemli bir olay olarak kabul ediyorum ben bunu. Roman, belirli bir genel gerçeği, onun gerçekliğini bozmadan dil yoluyla yeniden yaratma olduğuna göre, dildeki anlaşma roman dilini elbette etkilemiştir. Bu etkileme her yönden olumlu olmuştur bence. Her şeyden önce yazarın biçemine (uslûp) bir inandırıcılık, bir doğruluk, bir netlik kazandırmıştır.

— **Kısaca öz geçmişinizi anlatır mısınız?**

1934 yılında Zonguldak'ta doğdum. İstanbul Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi'ni bitirdim. Öğretmen olarak uzun yıllar Anadolu'da çalıştım. 1971'de öğretmenlikten ayrılıp İstanbul'da bir kitapçı dükkanı açtım. Şimdiye dek dört romanım yayınlandı. Bunlardan «Pansiyon Huzur»'la «Fareyi Öldürmek», Milliyet Roman yarışmasında ödüller kazandı.

(Cumhuriyet 27 eylül)

İRFAN YALÇIN ROMAN ÖDÜLÜ

«Ölümün Ağzı» romanınız, ne gibi gözlemlerden yararlandı, hangi gereçlerle oluştu?

«Ölümün Ağzı» romanının teması, 1940-1948 yıllarında Zonguldak kömür ocaklarında uygulanan «işçi mükellefiyeti», yani «acı çeken emek»tir. O yıllarda, kömür ocaklarında çalışmam söz konusu olamazdı tabii. Ama Zonguldaklıyım ben: Çocukluğumu kararttan o savaş yıllarında kulaklarım mükellefiyet öyküleriyle dolmuştur hep. Askerlik dönüşü Zonguldak'a gelip öğretmen olarak çalışmaya başladıktan sonra, köy köy dolaşıp «mükellefiyet» olgusunu bütün boyutlarıyla yaşamış pek çok eski madenciyle konuştum, kömür ocaklarına girdim. Sonunda, bir yığın belge toplandı elimde. Kurgusal bir ürünün «hammaddesi» sayı-

labilecek bu «verileri» yıllarca beynimde ve yüreğimde pişirerek 1976'da «Ölümün Ağzı»nı yazdım.

Ne tür bir gerçekçilikten yana olduğunuzu açıklar mısınız?

Gerek Türk, gerek dünya yazınında iki tür yazar var bugün. (Çünkü iki tür dünya görüşü var) 1 — Biçimin serüvenini oluşturanlar. 2 — Serüvenin biçimini oluşturanlar.

Biçimin serüvenini oluşturan yazarlar, yalnızca biçimi, biçemi (üslup), söyleyişi ön plana çıkaran ,bir genel gerçeğe eğilmeyi ayıp sayan, ideolojiye yasak koyarken ideolojiye yasak koymanın ideolojik olduğunu bilmeyecek kadar dünyadan habersiz olan, kendi özgül gerçeklerinden çıkamayan, bu nedenle de dünyayı, yaşamı değişmez bir kaos içinde gösteren yazarlardır. Bunlar, önce kafalarında bir biçim yaratır, sonra ona uygun olacak bir gerçeklik ararlar. Bu nedenle de, anlatmak istedikleri sözde gerçeklikler böylesi kalıplar içinde eğilir, bükülür, sonunda tanınmaz olur. İşte ben bu tür yazarların karşısındayım. Demiyorum ki, geçmişin kullanıla kullanıla eskimiş söyleyiş biçimlerini, anlatım yollarını, dil kurgularını sürdürelim. Elbette yazın alanında yeni biçimler, yeni anlatım yolları bulalım. Ama bunu biçimden öze değil de, özden biçime doğru giderek yapalım. Biçim kaygısıyla gerçeği idealize etmeyelim, gerçeği «maniérisme» uğruna öldürmeyelim, bambaşka koşulların ürünü olan Virginia Woolf, James Joyce, Musil gibi «avant-garde» yazarların Türkiye temsilciliğini yapmayalım, gerçek dünyayı özgülle genelin diyalektiği içinde yansıtacağımız yerde gerçekliğin bizdeki sağlıksız yansıma biçimleriyle uğraşmayalım. Bilelim ki, yeni, değişik, çağdaş «sorunsallar», gerçekte aynı sıfatlarla niteleyebileceğimiz biçimleri doğuracaktır. Burda önemli olan, yeni, çağdaş gerçeklikleri bulabilmek, çevremizden, toplumumuzdan, dahası, çağımızdan bir yazar olarak sorumluluk duyabilmektir.

Dil devriminin bugün ulaştığı aşama sizce yeterli midir?

Özellikle, 1950'den bu yana ortaya çıkan yoğun engellemelere karşılık, Türk dilini özleştirme çabaları etkinliğini hiç yitirmemiştir. İşin gülünç yanı, kendilerinden başka hiç kimseyi «milliyetçi saymayanlar, bu çabalara karşı çıkmakta Türk dilinin yabancı sözcüklerden arıtılmmasına hayır demekte, ama ne ki, «yeni» sayabileceğimiz pek çok sözcüğü pekâlâ kendileri de kullanmaktadırlar. Bu da göstermektedir ki, ne bir alt-yapı, ne de bir üst-yapı kurumu olan diller, içlerinde oluştukları uygarlığın toplumsal-tarihsel sürecinde yenileştirici dinamiklerini herşeye kar-

şın koruyabilmektedirler. Altı yüzyıl süren «Osmanlılık», elbette yaralamıştır dilimizi. Ama Cumhuriyetten sonra, ulusallaşma sürecinin yoğunlaşmasıyla dilimiz kirinden pasından arınmaya başlamış, gün günden güzelleşmiştir. Bence, günümüzde dil konusunda yapılan çalışmalar yeterli ve olumludur.

(Milliyet Sanat — 15 ekim)

RECEP BİLGİNER: «TÜRK DİLİNDE ARILAŞMANIN EN ÇOK TÜRK TİYATROSUNA YARARI OLDUĞUNU SÖYLEYEBİLİRİM»

— **Yunus Emre oyununuzla TDK oyun ödülünü kazandınız? Yunus Emre'yi neden seçtiniz? Hangi mesajı izleyicilerine iletmek amacındasınız?**

Yunus Emre Türk dilinin temel direklerinden biridir. Ozanlığı şiirlerinin içeriğinin çok derin ve geniş olması yanında büyük dil ustalığına da dayanmaktadır. Bu nedenle şiirleri yaşadığı 13. yüzyılda olduğu gibi çağımızda da taptazedir; dil yönünden ve düşünce yönünden.

Ayrıca Yunus Emre ileriye dönük bir ozandır. Yasadığı çağda yobazlığın, Farsça ve Arapça dillerinin egemen olmasına karşın, örneğin çağdışı Mevlana, piri olduğu söylenen Hacı Bektaş Veli; biri Farsça öteki Arapça yazdıkları halde, Yunus Türkçe yazmakta direnmiştir. Aslında halk dili ile yazdığı halde o bir halk ozanı değil, bilge kişidir. Bakın Türk dilindeki ustalığına dair bir örnek vereyim: «Ben» sözcüğünden şu iki anlamlı ve derin bir düşüncenin özlerini taşıyan dizeyi oluşturmuştur:

«Beni bende demen, bende değilim
Bir ben vardır bende, benden içeri»

Yunus Emre Türkiye'de olduğu kadar, belki dünyada da ilk hümanist ozandır. Bağnazlığa karşı açık ve layik fikirleri, kardeşliği ve barışı savunmuştur. Özellikle de slogandan ve ucuzluktan kaçınmıştır. Yunus Emre'yi seçmemin başlıca nedenleri işte bunlar.

— **Türkçe'de oyun dili konusunda söyleyecekleriniz? Arılaşma akımından sonra oyun dilimizde gelişmeler olmuş mudur?**

Türk dilinde arılaşma ve sadeleşmenin en çok Türk Tiyatrosuna yararı olduğunu içtenlikle söyleyebilirim. Çünkü tiyatro her sınıftan halkın anlayabileceği ve benimseyeceği ortak bir dili kullanır. Tiyatro dili açık, sade ve kolay anlaşılabilir bir dildir. Dolambaçlı cümleler kurmak kendi söz dizimize aykırı Osmanlıca kurulan cümleler eskiden tiyatro dilini kitap diline çevirmişti. Sadeleşme ve arılaşma akımından sonra ise tiyatro diline ra-

hatiama ile birlikte bir kolaylık geldi. Son otuz yılın yetişen yazarları ve yazılan oyunları bu akımın ürünüdür. Arılaşma akımı ile birlikte oyun dilimizde gelişme oluşmuştur ve yeni oyunların dili de Türk dilinin arılaşıp gelişmesine yardım etmiştir.

— Türkiye'de oyun yazarlığı ileri bir düzeye ulaşabilmiş midir? Ne dersiniz?

Türkiye'de oyun yazarlığı ileri bir düzeydedir. Hatta birçok komşu ülkelerimizden ileridir. Tiyatrosu çok gelişmiş ülkelerin tiyatro düzeyine yakın bir düzeydedir. Bizim bütün noksanımız tiyatromuzun dışa açılma olanaklarından yoksun oluşudur. Bu konuda devletin hiç bir yardımı olmamıştır. Eğer devletin kültür politikası içinde, kültür alışverişi yaptığımız ülkelere onların piyesi bizde oynarken bizim yazarlarımızın piyeslerini de dışarda oynamasını sağlayacak girişimlerde bulunsa devlet, Türk tiyatrosu rahatlıkla dış dünyaya açılabilir.

— Kısaca öz yaşamınız?

1922'de Adana'da doğmuşum. İlk, orta ve lise öğrenimimi çeşitli kentlerde yaptım, bir süre İstanbul'da Gazetecilik Enstitüsünde okudum. Edebiyata da şiirle başladım. 1946 yılında gazeteci oldum. Çeşitli gazetelerde muhabirlik, yazılışleri müdürlüğü fıkra yazarlığı yaptım. İki haftalık dergi ve iki gazete çıkardım. Bir yazımdan dolayı hapse girip çıktım. Anılarımı «Hapishane Penceresi» adlı kitapta yayınladım. «Yunus Emre» devlet ve şehir tiyatrolarında oynamış, olan 6. piyesimdir. 7. «Parkta Bir Sonbahar Günüydü» Devlet Tiyatrolarında oynadı. Son piyesim «Ben Kimim» Devlet Tiyatroları Yeni Sahne'de, Ekim başında oynayacak. **(Cumhuriyet — 27 eylül)**

RECEP BİLGİNER: OYUN ÖDÜLÜ

«Yunus Emre» oyununuzda kahramanınızı ne yolda değerlendirdiniz? Yunus Emre'nin günümüzde getirdiği ana bildiri nedir?

Yunus Emre oyununda, kahramanımı aydınlık ve ileriye dönük düşünceleriyle değerlendirmeye çalıştım. Yunus'un taşıdığı fikirlerin, yediyüz yıl sonrası günümüzde de geçerli olduğu kuşkusuz. Hemen her dizesinden insan sevgisi, kardeşlik ve barış duyguları akıyor. Ne diyor Yunus Emre

Ben gelmedi davi için
Benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir
Gönüller yapmaya geldim

Yunus, din, dil ve ırk farkı gütmez. Bunu da şöyle dile getirir dizelerinde: «Yetmiş iki millete bir göz ile bakmayan, evliya da olsa, hakikatte asidir»

Bir de insanı esas alır Yunus, her şeyden önce ve her şeyin üstünde. «Ne kansın ne madensin, padişahı sende bul» der. Başka dizelerinde, Türk dilinin en kıvrak sözleriyle yobazlığa karşı çıkar. Cennetin, eblehleri tutan bir tuzak olduğunu söyler, gerçek Tanrı sevgisinin, namazdan filan değil, kalpten geçtiğini anlatır. Bir gönül yıkanın, bin kez hacca gitse de bağışlanmayacağını vurgular Yunus.

Bir de aşırı zenginlere, hırsız ve arsızlara çıkışları var Yunus'un. «Gitti beyler mürveti, binmişler birer atı/Yediği yoksul eti, içtiği kan olıcak.»

Yunus Emre oyununun, günümüze getirdiği bildiriyi şöyle özetleyebilirim: Yunus, oyundaki yaşamının olayları içinde, kavganın ve insanların kıyasıya birbirlerini öldürmesinin ortasında «Ben her şeye rağmen, yine de dostluk, kardeşlik ve barış türküleri söylemeye devam edeceğim» der. Bu düşüncesini de şu dizeleriyle oyunda da tamamlar: Gelin tanış olalım, işi kolay tutalım/Sevelim sevilelim bu dünyaya kimse kalmaz

Belirli bir yaşam öyküsünden yola çıkan yapıtlarda tarihsel bilgilerin ve sanatçının yaratma özgürlüğünün uzlaştırılmasındaki güçlükler nelerdir?

Yunus Emre oyununda, onun yaşam öyküsünden az yararlandım. Çünkü, Yunus'un yaşamı bir söylentiden ibaret. Hacıbektaş Veli'ye, oradan da Taptuk Emre dergâhına gitmesi, Bektaşilerin soy kitabı olan «Velayetname»de yazılı. O kadar. Gerisi bir sürü söylenti. Ama, Yunus'un, şeyhi Taptuk Emre'nin kızına âşık olması, onunla evlenmesi, fakat, kendisini layık görmediği için, zifaf odasından içeri girmemesi, bana, dramatik yönden etkili göründü ve bunu işledim. Bir de, Yunus'un yaşadığı dönemde, Anadolu'da geçen kimi tarihi olayların içine, Yunus"un yaşamını oturttum. Asıl kişiliğini belirleyecek davranışlarını, şiirlerinden çıkardığım anlamdan aldım.

Yaratma özgürlüğünü, Yunus'un tarihi kişiliği hiç engellemedi.

Dil devrimimizin bugün ulaştığı aşama sizce yeterli midir?

Bütün devrimler gibi, dil devrimi de, canlılığı olan, yürüyen bir eylemdir. Sürekliliği vardır. Daha doğrusu bitmeyen bir maratondur. Yolun belli bir noktasında, ulaştığı aşama yeterlidir ya da yetersizdir diye bir ayırım yapamıyorum. Yalnız, geniş

anlamda ele alındığında, dilde sadeleşmenin, hem konuşma dilimize, hem edebiyatımıza önemli katkısı olduğunu söylemek isterim. Özellikle de tiyatroya. Çünkü, sadeleşme, dilde, sade anlatımı ve anlaşılmayı getirdi. Aydın ve halk arasında. Osmanlıcanın koyduğu anlaşılmaz duvarı yıkıldı. Dilimizin sadeleşmesini, bu nedenle, söz sanatlarına büyük katkısı olan bir olgu olarak görüyorum.

Dilde, çok hızlı değişmenin, kuşaklar arasında boşluklar yaratacağı olgusu da gözden uzak tutulmamalıdır. Bunu bilinçle, sindire sindire yapmakta yarar görüyorum.

(Milliyet Sanat — 15 ekim)

RECEP BİLGİNER

Soru — Türk Dil Kurumu'nun 1980 tiyatro ödülünü kazandınız. Bu konuda ne düşündüğünüzü açıklar mısınız?

Yanıt — Türk Dil Kurumu gibi Türk dilinin arılaşması ve sadeleşmesi konusunda önemli katkıları olan bir kuruluşun ödülünü kazanmak, kuşkusuz, kıvanç verici. Ama, ben, bu ödülün Yunus Emre oyunuma verilmesine menınunum en çok. Çünkü, Yunus Emre, Türk dilinin temel direklerinden biridir. Dildeki ustalığı nedeniyle, şiirleri tazeliğini korumaktadır. Türk dilinın yüz yıllarboyu ayakta kalmasında Yunus'un da payı var. Bakın, bir ben sözünden nasıl dizeler oluşturuyor?

Beni bende demen bende değilim
Bir ben vardır bende benden içeri

Hele, şu dizeler, yedi yüzyıl öncesinden, köylü kentli demeden, hepimizin kolayca anlayıp seveceği söz dizisinden oluşmuyor mu?

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın döküp benim için yaşın yaşın ağlar mısın?

Gerçi, sadece, dilindeki yalınlık değil Yunus'u büyük yapan. Sapına kadar ozandır Bilinçli bir ozandır. Dizelerindeki şiirsellik ve dilindeki yalınlık birleşince onu yedi yüzyıl öncesinden günümüze ulaştırmıştır. Yaşadığı dönemde, Mevlânâ Farsça yazıyordu; Şeyhi Taptuk Emre'nin de piri olan Hacı Bektaş Veli Arapça yazıyordu Yunus'u Yunus yapan Türkçeye olan bu derin bağlılığı değil mi? Bu nedenle, oyunun bir yerinde Yunus"a şu sözleri söylettim. «Dilim bende ise, ben bendeyim demektir.»

Soru — Genel olarak, bu tür ödüller hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yanıt — Ödül, hangi kitaba verilmişse, onun çevresinde yeni bir ilgi oluşturur. Yazarını da güncele getirir. Kitabın da, yazarının da, adının biraz daha yaygınlaşmasını sağlar. Ödüllerin, özendirici bir yanı olduğunu da söyleyebilirim. Türk Dil Kurumu, bu görevi, yıllardır, kendisine yaraşır bir ağırbaşlılıkla sürdürüyor.

Soru — Ödül, kitabı ve yazarını güncele getirir dediniz. Sanatın ve sanat adamının amacı güncele gelmiş olmak mıdır sizce?

Yanıt — Değil. Sanatın amacı, uzun ömürlü olmaktır. Buna, zaman köprüsünü aşarak, gelecek kuşaklara uzanmak da diyebiliriz. Bu tür ödüller, kendisine ödül verilen kitabın ömrünü uzatır mı uzatmaz mı, bir şey diyemem. Yazarın amacı, sadece ödül almak olamaz. Ödüller de, bu nedenle, bir amaç değil, bir değerlendirmedir. Yoksa, ödül, kısa bir süre, o kitap ve yazarı üzerinde, dergilerde, kimi toplantılarda konuşulmayı sağlar. Sonrası, kitabın içeriğine bağlı bir olaydır.

Soru — Yunus Emre'nin yaşamını konu edinen bu piyesi yazmanızın özel bir nedeni var mı?

Yanıt — Yunus'un dili gibi, şiirlerinde işlediği duygu ve düşünceler de ölümsüzdür. Bağnazlığa karşı çıkan, bunu şiirlerinde dile getiren bir ozandır. Bir tek bu bile yeter, ama dahası var. Yunus, barışın, kardeşliğin, dostluğun ozanıdır. Dost onun için, can yoldaşıdır, sıladır. Hep dosta gitmek isteğindedir. Yetmiş iki millete bir göz ile bakmaktadır.

Bu nedenle, kâh camiye gider Kur'an okurum, kâh kiliseye gider ruhban olurum, der. Tam anlamıyla gerçeğe yönelmiştir Yunus Emre. Bu inançla «Cennet cennet dedikleri / Birkaç köşkle birkaç huri / İsteyene ver onları / Bana seni gerek seni» diye seslenir Tanrıya.

Yunus'un asıl önemi, insan değeri üzerinde ısrarla durmasıdır. O dönemde, din baskısının toplumu kasıp kavurmasına karşın, insanı Tanrılaştırma yolundadır.

Söyle söyle kamuya, ne kansın ne madensin
Mana ile dolusun Padişahı sende bul

Soru — Türk Dil Kurumu ödülünü almanız nedeniyle, Türk dili ve Türk tiyatrosu ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Yanıt — Türk dilinde, sadeleşme ve arılaşma eylemi —bu konuda yapılagelen eleştiri ve öğünmelerin dışına çıkarak söylemek isterim— belki en çok Türk tiyatrosuna yaramıştır. Çünkü, tiyatro, ağdalı ve dolambaçlı bir anlatım düzeni değil, sade,

yalın bir anlatım düzenidir. Dilimizde sadeleşme, eski sözleri atıp yerine yeni sözler koymakla olmadı. Anlatımda da oldu. Yazı dilinde ve konuşma dilinde. Gereksiz süslemeler kalktı edebiyatımızda. Laf ebeliği yerini, gözleme, öze bıraktı. Tiyatronun belli başlı özelliği de, sözde ekonomi sağlamaktır. Bu kolaylaştı dildeki sadeleşme ve anlaşmayla.

Soru — Son yıllarda, tiyatro sayısında bir azalma oldu, bunu nasıl değerlendiriyorsunuz.

Yanıt — Çeşitli nedenleri var kuşkusuz. Ekonomik durumun, ulaşım zorluklarının, terörün. Bence, en önemlisi tiyatroların tutumundan geliyor. Bütün bunlar, seyirci azalmasına yolaçınca, tiyatro sayısında da azalma oldu. Özel tiyatrolar, kendi gelirleriyle yaşayamaz oldular. Masrafları arttı, gelirleri azaldı.

Biraz önce söylemiştim ya, seyirci azalmasına tiyatroların tutumlarının da neden olduğunu. Tiyatro sayısı çoğalınca, yeterli eleman bulmak zorlaştı. Çünkü, tiyatrocu yetiştiren yeterli okulumuz yok. Kadrolar zayıfladı. Bir de, tiyatrolar, sahneyi, slogan atma alanına çevirdiler. Kendi kurallarına 2500 yıldır sıkı sıkıya bağlı olan, bu nedenle ayakta kalan tiyatro sanatının gerektirdiği duyarlılığa boş verildi. İlk zamanlar, bu tür oyunlarda heyecan duyan seyirci, zamanla kanıksadı, sokakta, miting meydanlarında, kimi kuruluşların toplantılarında duyduğu sözleri, sahnede de duyduğunu anlayınca, tiyatro ona bir şeyler vermez oldu. Seyircinin önemli bölümünün tiyatrodan, böylece soğuduğunu söyleyebilirim. Bu yanılgıya, zaman zaman ödenekli tiyatroların da düştüğünü gördük. Aktörü de bozdu bu tutum. Çünkü, tiyatro anlayışı, tiyatroya olduğu gibi aktörlüğe de aykırı bir yola girdi. Yazar, eleştirmen, yönetici, aktör ve seyirci bir bütün olacağına, böylece, tiyatronun gelişmesi, yaygınlaşması sağlanacağına, kopmalar oldu bu bütünden. Sonunda da, Türk tiyatrosu zarar gördü.

Soru — Kaç piyesiniz oynadı şimdiye kadar?

Yanıt — İlk piyesim **Gazeteciden Dost**, 1961'de, Şehir Tiyatroları, Tepebaşı'ndaki Dram Sahnesi'nde oynadı. İkinci piyesim, **İsyancılar**, Şehir Tiyatroları'nda, Devlet Tiyatroları'nda ve özel tiyatrolarda oynandı. Üçüncü piyesim **Ben Devletim'i** rahmetli Ulvi Uraz Küçük Sahne'de oynadı. Dördüncü **Utanç Dünyası**, Şehir Tiyatroları'nda. Bu oyun, 1971, İlhan İskender Armağanı'm aldı. Beşinci piyesim, Sarı **Naciye**, Şehir Tiyatroları'nda, ve Devlet Tiyatroları'nda oynandı. Altıncı piyesim oluyor **Yunus Emre.** Bu da, Şehir Tiyatroları'nda ve Devlet Tiyatroları'nda sahnelen-

di. Yedinci piyesim, **Parkta Bir Sonbahar Günüydü**, Devlet Tiyatroları'nın, Ankara, Bursa ve İzmir sahnelerinde, son piyesin **Ben Kimim**, Devlet Tiyatroları, Ankara Yeni Sahne'de oynuyor.

Soru — Öz geçmişiniz hakkında kısa bilgi verir misiniz?

Yanıt — Yazı hayatına şiirle başladım. 1945'de gazeteci oldum. O dönemin çok partili siyasi yaşamının çalkantıları sarmıştı ülkeyi. Gazetecilik ve politika kavgası arasında, yavaş yavaş şiir arka plana gitti. Şimdi, şiirin özlemini, oyunlarımla gidermeye çalışıyorum. Oyun yazmaya biraz geç başladım ama, gazetecilik deneyimden de, oyun yazarlığımda yararlandığımı söyleyebilirim. Çünkü, haber yazmanın da, bir başı ortası sonu vardır, piyes yazmanın da. İkisinin bir başka ortak yanı da, birinin seyircisinin, ötekinin okuyucusunun her sınıftan insanlardan oluşmasıdır.

Gazeteciliğimde, hep, yazdığım haberin gazeteye basılmış biçimini görmenin heyecanını yaşadım, şimdi de, yazdığım piyesleri sahnede görmenin heyecanını yaşıyorum.

(Yazko Edebiyat — kasım)

ENİS BATUR: «DENEME, YILLARLA BİRİKEN BİR DONATIM, KEMİKLEŞMİŞ BİR OLGUNLUK GEREKTİRİR»

TDK Deneme Ödülü'nü «Şiir ve İdeoloji» adlı yapıtıyla kazanan Enis Batur deneme üzerine görüşlerini şöyle belirtiyor:

«Denemeyi iki ayrı yatakta ele alıyorum ben. Geleneksel deneme ki Montaigne, Bacon çizgisinde sürüp giden bir tür bu. Bir de çağcıl bir deneme anlayışından söz etmek gerek bugün: Deneyci, atılgan bir yazı biçimi. Benim gözümde deneme, bütün yazınsal kanallar gibi, kişinin durmadan kendini açığa çıkarmaya çalıştığı, bu yoldan da okura kendi kendini açığa çıkarmayı öğrettiği bir tür. Dil deyince yazarın kendi dili geliyor aklıma herşeyden önce: Her yazar Babil Kulesine bir kat dökmek ister ve sayısız dilin arasından kendi fark'ını önümüze koymayı amaç bilir. Daha eski kuşakların «üslûp» dediği bu tehlikeli ırmağı kişisel deltalara sürükledikçe kurulan bu dille varolur deneme de, şiir de.

Denemede büyük isimlerimiz var: Ataç, Nermi Uygur. Salâh Birsel gibi. Yıllarla biriken bir donatım, kemikleşmiş bir olgunluk ve uçsuz bir ufuk gerektirir deneme; bu nedenle de her ülkenin yazınında, seyrek bulunan bir doruğa toplanır bu yazarlar. Çağcıl tavırlı, deneyci yanı ağır basan deneme yazarlarının ise

giderek artacağı, yaygınlaşmasalar bile belli bir düzeyin üstünde etkinlik kurabileceklerine inanıyorum. Bu, gerçekleşirse, yazınımızın tekdüze kimliğini de kırmada gözden kaçmayacak bir işlev tutacaktır.

(Cumhuriyet — 4 ekim)

ENİS BATUR: DENEME ÖDÜLÜ

Kısaca özgeçmişinizi anlatır mısınız?

1952'de doğdum. İlk yazım 1970'de yayımlandı. 1973'de Paris'e gittim, oradayken «Eros ve Hgades», «Bir Ortaçağ Yalnızlığı», «Nil» ve «Ara Kitab» başlıklı şiir kitaplarım yayımlandı. 1977'de döndüğümde üç aylık kültür dergisi «Yazı»yı yayın yaşamına soktum. 1977'de «Ayna» başlıklı bir deneme kitabım, 1979'da «İblise Göre İncil» adlı şiir toplamım yayınlandı. Eleştirel çalışmalarım yakın bir gelecek içinde iki ayrı kitapta derlenecek: «Eleştiride Öncü Gelişimler» ve «Çoğul Okuma». Yıl içinde bir de şiir kitabım yayımlanacak: «Kandil».

Deneme türünü nasıl tanımlıyorsunuz? Denemelerinizi yazarken izlediğiniz yöntem nedir?

Deneme, benim gözümde iki ayrı olukta ilerliyor: İlki Montaigne'den, Bacon'dan bu yana yatağını değiştirmeyen «klasik» deneme türü. Çok zorlu, gerçek bir olgunluk ve yüklü bir birikim gerektiren bir yazı serüveni. Saysanız, yazın tarihlerinden 100 has denemeci zor çıkartısınız. 60 yıllık Cumhuriyet yazınımızda, kanımca, bu çerçevede anılabilecek topu topu üç yazar vardır: Ataç, Nermi Uygur ve Salâh Birsel. Bir de çağdaş bir deneme tavrı var: Denemeden çok deney türüne yaklaşan bir biçim bu. «Şiir ve İdeoloji»yi saymazsak, daha çok bu sonuncu çizgide yol alıyor denemelerim. Yenilikçi, atak bir yazı kimliğini yedeğine almak isteyen kişi için yaratmaya elverişli bir uzam; olgunluktan çok atılganlığı gerektiriyor. Belli bir yaştan sonra da denemenin «klasik» tanımına yaklaşmak önemli bir hedef olabilir benim için.

«Şiir ve İdeoloji»nin okur karşısına getirmeyi amaçladığı ana sorunlar nelerdir?

«Şiir ve İdeoloji»de okuru çağdaşlık olgusuyla karşı karşıya getirmeyi amaçladım. Türk okuru yayın pazarının siyasetine göre tanışma yolları buluyor Batı kültürüyle; başka kan dolaşımları da var oysa ve benim kitabım küçük bir ipucu verebilir bu bağlamda. Kanımca, kültür ve bilim alanında, Batı'da ve Do-

ğu'da olanın ayırdına varmamızı istemeyen birden fazla kesim var ülkemizde. Kitabım yayımlandıktan sonra aldığım kimi tepkiler de bunun bir göstergesi. «Batı çökmüştür, Doğu uyumaktadır, biz bize kalalım» felsefesini doğuran anlayışa karşı savaşım vermek birincil görevimiz bugünlerde.

Dil devriminin bugün ulaştığı aşama sizce yeterli midir?

Dil devrimi belli bir süreklilik içinde kalınırsa geçerliliğini canlı tutabilir. Dilde özleşmeden yana olanların çabası bir başına düşünülürse yeterlidir belki. Ama karşı tavrı küçümsemek de çok yanlış olur: Burada da savaşımı kesintisiz tutmakta sayısız yarar var kanısındayım.

(Milliyet Sanat — 15 ekim)

VEDAT DALOKAY «ŞAKO BACIYA SÜT KOVASI VEREN KOLO BANA DA BU ÖDÜLÜ VERDİ»

— TDK Çocuk yazını ödülü kazanan «Kolo» kitabınızın doğumunu bize anlatır mısınız?

— Kolo, çocuklarımın çok sevdiği, benim de onlara sık sık anlattığım bir masaldı. Görevim nedeniyle Pakistan'da bulunduğum sürece Kolo'yu bir kitap haline getirmeye karar verdim. Bu bir yazma denemesiydi. Kolo'yu iki gecede yazdım ve okuduğumda hiç beğenmedim. Masal yazmanın zorlukları karşıma dağ gibi dikilmişti. Bir kere, malzeme çocuğa göre değildi zaman zaman ilişkileri iyi kurulmamıştı ve gereksiz betimlemeler vardı. Bu yüzden kendimi acımasız eleştirdim ve Kolo'yu tekrar yazdım. Kolo'yu yazdığım yıl, dünya çocuk yılıydı, ben de tüm çocuklara armağan olsun istedim bu masalı.

Kolo'nun hâlâ yaşadığına inanıyorum. Şako bacıya süt kovası veren Kolo bana da bu ödülü verdi. Buna inanıyorum.

— Çocuk yazınının vardığı aşamayı yeterli buluyor musunuz? Neler yapmalı?

— Bunu yanıtlamak edebiyatçıların işi...

— Kısa özgeçmişiniz...

— Elazığ doğumluyum. Ailemin Tunceli'den Elazığ'a göç ettiği gün doğmuşum. Çocukluğumu özellikle oniki yaşıma kadar çok net hatırlarım. İlkokulu Elazığ'da okudum. Ve sanata ilk yakınlığım ortaokuldaki resim ve edebiyat dersleriyle olmuştur. Daha sonra Teknik Üniversite Mimarlık bölümüne girdim. Aslında ben güzel sanatlarla hep içiçe yaşadım.

(Cumhuriyet — 30 eylül)

Kısa özgeçmişinizi anlatmanızı diliyoruz.

Doğumum 10 Kasım 1927 Elazığ. İlk, orta, lise Elazığ'da, üniversite İstanbul'da. 1949 yılında İTÜ'yü mimar olarak bitiriş. 1950 askerlik, 1951-1953 yıllarında Paris'te mimarlık ve şehircilik dallarında araştırma ve çalışmalar. 1954 yılında Ankara'da kurduğum Dalokay Mimarlık Atölyesi ile bugüne değin mesleki uğraş. Bu yıllar arasında Ankara Mimarlar Odası ve TYM Birliği ve Ankara Belediye Başkanlığı. Kırkı aşkın ulusal ve uluslararası mimarlık ödülleri. Evliyim ikisi erkek, beş çocuğum var.

Mimarlık, politika alanları dışında okur çevresi yeni bir çalışma alanınızla daha karşılaşmış oluyor. Bu dalda daha önce çalışmalarınız olmuş muydu? Kopo'yu oluşturan etkenler neler oldu?»

Kopo benim çocukluk anılarımdır. Kopo masalının tüm malzemesi Kopo ve tekesi, Sako, hayın kurt, Deliçay, Gulo Dayı, pireler ve türküler gerçektir. Olaylar da gerçek. Olmaz demeyin, ben öyle anımsıyorum ve öyle olmasını istiyordum. Üstelik ham gerçeğin de pek öyle tadı yoktur. Onbeş yıl önce bir tatil günü anaları çarşı pazara gidince Beloş, Hakko ve Siboş'a masal anlatmak bana düştü. Önce onlara nasıl doğduklarını anlattım. Yetmedi kendi çocukluk anılarıma başladım. Sevmişlerdi Kopo'yu ve Sako bacıyı. Son gelen Barış'la Gözde'ye de anlatmak gerektiğinde paçamı kurtarmak için 'Size yazacağım bunları' diye söz verdim.

Kopo'nun çocuklarımıza kazandırmayı amaçladığı değerler sizce nelerdir?

«Mesajınız nedir Kopo'yla? Toplumumuza ne vermek ve söylemek istediniz? türünden bir dolu soruyla karşılaşıyorum. Ben çocuklarıma verdiğim bir sözü yerine getirmiştim. Yazmaya başladığımda mesajını falan yoktu. Yani topluca bir yapıt yapma savı. Sako'ya, Kopo'ya ve çocuklara olan sevgimi somutlaştırmak istemiştim, o kadar. Fakat öyküyü bitirip ilk okuduğumda Doğunun bin yıllık çilesini, öfkesini, kan davalarını, topraksızlığı, gurbete gidişi, Tanrı ve ölüm kavramını, Doğunun sert ve amansız fakat ölesiye güzel doğasıyla yaşam savaşını vermeye çalışan birçok satır ve bölümlere yer verdiğimi gördüm. Hele baraj öyküsünde Doğuya uygarlık götürüyoruz diye yola çıkan bir devletin doğayı ve insanı yani tüm yaşamı nasıl umursamadığını bin yıllık yaşam ve yüzbin yıllık doğayı nasıl yokettiğini anlat-

mıştım. Bunu gözlerimle görmüş ve yaşamıştım. Jandarmalı devlet gitmişti ama daha beteri barajlı devlet gelmişti. İkincisi daha beterdi Sako bacı ve Kopo için.

Jandarma dayağı yavru Kopo'ların ölümüydü, ama barajlı devlet doğanın, tüm varlıkların, Kopo'nun ve Sako'nun ve köylülerin sonu idi. Türk Dil Kurumu ödüllerini paylaşanları sayın başkan konuklara tanıtırken «Dilimizin yeni ustaları» gibi bir deyim kullandı galiba. Düşünüyorum şimdi, şu konuştuğum dile ne katkım olmuştur, Kopo adlı masalda? Bilemiyorum, fakat yazarken başıma gelen sıkıntıları söylemek istiyorum. Masalı sade, duru sözcükler ve kısa tümcelerle örüyordum. Doku karmakarışık olmamalıydı. Çocuklar bunu duyacaktı, okuyacaktı. Sonra o derece sade bir biçim de doğru olmazdı deyip düz sahifelerde bazı sözcüklerin kabarmasını istedim. Üçüncü boyutu vermek istedim kâğıda. Bu kimi kez sütün sesi 'fıss, fıss', kimi kez kesilen yünlerin sesi 'hart, hart', çoğu kez de Kopo'ların 'sesi' oldu. Masalda tekrarlanan bazı sözcük ve tümcelerin müzik yapmasını, yani kulağa hoş gelmesini istiyordum. Ben mimar olarak, yapacağım yapıdaki taşı, tuğlayı, ahşabı kullanma yeteneğimi doğal alışkanlığımı, masalı ortaya çıkaracak dile yani anlatım malzemesine de uygulamak istedim. Masal sade ve gösterişsiz bir yapı, yani Sako bacının kom'u (evi) gibiydi, Kom, toprak, taş ve birkaç ağaç kütüğüyle yapılmıştı. Masal da öyle olmalıydı, ama çocukların ve yörenin sözcükleriyle örülmeliydi. Duyarlılığım bu idi dil konusunda.

(Milliyet Sanat — 15 ekim)

İLHAN GÜNGÖREN: ÇEVİRİ ÖDÜLÜ

Kısaca özgeçmişinizi anlatır mısınız?

Memur çocuğu olarak 1923 yılında Antalya'da doğdum, 1944 yılında Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirdim. 1976 yılına kadar İstanbul'da avukatlık yaptım. 1976 yılından beri yalnız Zen Budizm incelemeleriyle, Zen Budizm'i tanıtıcı kitaplar yazıp çeviriler yapmakla uğraşıyorum.

Çeviri dalında önceki çalışmalarınız neler olmuştu?

Daha önce Erich Fromm'un «Psikanaliz ve Zen Budizm» adlı kitabını çevirdim. Bu çeviri ikinci baskı yaptı. Bundan başka «Zen Budizm, Bir Yaşama Sanatı» adlı bir kitap yazdım. İlk baskısı tükendi, ikinci baskı yapmayı düşünmüyorum. Yazmayı henüz bitirdiğim «Buda ve Öğretisi» adlı bir incelemem basılmak üzeredir.

Zen Budizm konusu ve yazar Suzuki üstüne kısaca bilgi verir misiniz?

Zen Budizm bilinci keskinleştirmenin, iç varlığımıza da, çevreye karşı da daha duyarlı, daha uyanık, daha bilinçli olmayı sağlayacak biçimde zihni eğitmenin yollarını gösteren Uzakdoğulu bir öğretidir. Başlıca uygulama yöntemi «Zazen» adı verilen Zen meditasyonudur.

İnsanın «Zen uyanıklığını.» elde edince kendini yanılgıdan kurtaracağını, kendini de, dünyayı da, yaşamı da daha gerçekçi bir gözle görme, daha akıllı bir biçimde değerlendirme olanağını kazanacağını savunur.

Şöyle bir düşünecek olursak gerçek «ben»le kafamızda yarattığımız «ben» arasında, gerçek dünyayla inançlarımızla, seçimlerimizle, ön yargılarımızla gönlümüze göre yarattığımız dünya arasında büyük bir açıklık olduğunu görmezlikten gelemeyiz.

İşte Zen bize kafamızda kurduğumuz düzgülerden vazgeçip gerçek dünyada yaşamasını öğretmeyi amaç edinmiştir.

Zen Budizm'in yalnız Uzakdoğu kültürü, Uzakdoğu gizemciliğiyle ilgili bir konu olarak düşünülmesi doğru olmaz. Zen'in herkesin, hepimizin yaşamında uygulama alanı bulabilecek bir bildirisi var.

Batı, Zen Budizm'le tanışıklığını birinci derecede Suzuki'nin çalışmalarına borçlu. Özellikle çevirdiğim kitapta, içinden seçmeler yaptığım, «Zen Budizm Üstüne Denemeler» adlı yapıt Batı düşüncesinde devrim yapmış bir kitap. Bir Amerikalı tarihçi (Lynn White) «Suzuki'nin bu kitabının yayınlanış yılı olan 1927'nin Batının düşünce tarihi bakımından gelecek kuşaklar için 13. yüzyılda William of Moerbek'in Aristo çevirisi ya da 15. yüzyılda Marsiglio Ficino'nun Plato çevirisiyle eşit önemde tutulabileceğini» yazıyor, (Frontiers of Knowledge in the Study of Man, New-York, Harper and Brothers, 1956 S. 304 5).

Türk okurunun, Türk aydının Zen Budizm'le tanışmakla daha geniş, daha çok yönlü bir görüş açısı kazanacağını sanıyorum ama bundan da öte Türk aydınının ancak dünyadaki değişik kültürler, değişik düşünceler, değişik görüşlerle tanışarak kendini tekdüzelikten, taşralılıktan kurtarabileceği inancındayım.

Çevirinizde karşılaştığınız güçlükler neler oldu? Dil devrimimizin bugün ulaştığı aşama sizce yeterli midir?

Zen Budizm Türkçe bakımından da işlenmemiş bir konu. Kendine özgü sözcükleri terimleri var. Bunlara karşılık ararken

tasavvuftan ya da başka gizemci öğretilerdeki karşılıklardan yararlanmamaya özen gösterdim. Çünkü başka gizemci öğretilerdeki terimlerin, o öğretilerdeki inançlarla, doğmalarla bulaşmış olmaktan gelen anlam değerleri var. Bu terimleri kullanmanın Zen'in anlaşılmasını kolaylaştıracağına güçleştireceği kanısına vardım. Karşılıkları o terimin özanlamını belirtecek günlük yaşamımızda kullandığımız canlı, çarpıcı sözcükler arasından seçtim.

Çeviriyi yaparken en öne aldığım ilke Zen Budizm'i de Suzuki'nin öğretisini de anlamından, bildirisinden saptırmadan en kolay anlaşılır biçimde sunmak oldu.

Bu çeviriyi başka dillerde söylenebilmiş her düşüncenin, her duygunun hatta başka dillerden, daha güzel bir biçimde anı dille söylenebileceğine yürekten inanarak yaptım. Çeviriyi yaparken zorlandığım yerlerde eksiği hiçbir zaman Türkçe'de bulmadım. Kusuru kendi yetersizliğimde, beceriksizliğimde aradım. Onun için de bir çözüme ulaşana kadar arayışımı sürdürdüm. Bu inancımın doğruluğunu aldığım değerli ödül kanıtlamış oluyor.

Dil devrimi başlamıştır ve elbette sürecektir. Dilimizi işlemenin, geliştirmenin, zenginleştirmenin bir sonu olamaz. Bir ileri bir geri dalgalanmalar olmazsa dilimizin gelişmesini çok daha ileri aşamalara vardırmasına başka engel kalmaz.

(Milliyet Sanat — 15 Ekim)

İLHAN GÜNGÖREN: «ÇEVİRİDE ZORLANDIĞIM ZAMAN NEDENİNİ KENDİMDE ARADIM»

— Neden Zen Budizm'i çevirdiniz?

Uzun senelerden beri Zen Budizm'i inceledim ve Zen Budizm'i kendi yaşamımda da uygulamaya çalıştım. Ben çevirmenliği meslek olarak seçmiş bir kimse değilim. Bu kitabı çevirmekteki amacım Zen Budizm'i çağımızın en ilginç aydınlarından birinin ağzından Türk okuruna tanıtmaktı. Zen Budizm son elli yıl içinde Batı'da olağanüstü bir ilgi uyandırmış, doğulu bir uyanma ve aydınlanma yöntemi. Batıda uyandırdığı ilgiyi birinci derecede Suziki'nin kişiliğine borçlu. Bu kitabın içindeki denemeleri içeren Suziki'nin «Zen Budizm Üstüne Denemeler» adlı kitabı için Amerikalı tarihçi Lynn White «Suzuki»nin kitabı Batı'nın kültür tarihinde 13. yüzyılda Aristo'nun ya da 15. yüzyılda Platon'un kitaplarının Latinceye çevirilerinin yapılması kadar önemli bir olay» diyor. Fransız Akademisi üyesi Jean Paulhan'sa «Zen

Budizm»le Batılının tanışmasını Descartes mantığının ortaya çıkışı kadar önemli bir olay olarak niteliyor. İşte böylesine önemli bir kitapla Türk okurunu tanıştırmak istedim.

— Türk Dil Kurumu çeviri ödülünü kazandınız. Çeviri yaparken nelere özen gösteriyorsunuz? Bu konuda belirli ilkeleriniz var mı?

Bu kitabı çevirirken Türkçe'nin her düşünceyi, her olguyu dile getirmeye yeterli olduğu inancından hareket ettim. Çeviride zorlandığım zamanlar bunun nedenini Türkçe'de değil kendi beceriksizliğimde, kendi yetersizliğimde aradım. Her güçlüğe bir çözüm bulmaya çaba harcadım.

(Cumhuriyet — 27 eylül)

NEVZAT ÜSTÜN VE ÖYKÜ ÖDÜLLERİ

1979'da bir kaza sonucu ölen ozan ve yazar Nevzat Üstün adına kurulan şiir ve öykü ödüllerinin ilk sonuçları 1980 içinde belirlenmiştir. Toplam 128 yapıtın aday olduğu ödülü şiir dalında «Halk Çağı» adlı yapıtıyla Ali Yüce, öykü dalında da «Ağız İçinde Dil Gibi» adlı yapıtıyla Osman Şahin kazanmıştır. Gülten Akın, Mehmet Başaran, Adnan Benk, Hasan İzzettin Dinamo, Tahsin Saraç, Sadun Tanju ve Umut Sanat Yetkilisi Seher Karabol'dan oluşan şiir seçiciler kurulu «Sanayi Çarşısı» adlı yapıtıyla Hüseyin Yurttaş'a; Çetin Altan, Talip Apaydın, Adnan Binyazar, Mehmet Ergün, Afet Ilgaz, Nezihe Meriç ve Umut Sanat Yetkilisi Seher Karabol'dan oluşan öykü seçiciler kurulu da «Bingöl Hikâyeleri» adlı yapıtıyla Ahmet Say'a başarı ödülleri vermiştir.

NEVZAT ÜSTÜN ÖDÜLLERİ: ALİ YÜCE'YE SORULAR

Soru — Halk Çağı adlı yapıtınızla «1980 Nevzat Üstün Şiir-Ödülü»nü kazandınız. Önce bize yapıtınızı biraz tanıtır mısınız?

Yanıt — Halk Çağı ikinci şiir kitabım olacak diyorum, çünkü henüz kitap olarak yayımlanmadı. Bu kitabımı dört bölümden oluşturdum: 1. Halk Çağı; 2. Karacaoğlan'ın Karası; 3. Karatahtaya Gömülen Öğretmen, 4. Analar-Oğullar. Kitaba giren şiirler öz bakımından toplumcu gerçekçi, biçim bakımından iki türdedir. Geleneksel biçimde yazdıklarımla değerlendirmeci Tuncer Uçarol'un «boncuk şiir» diye adlandırdığı şiirler. Bir süredir yazmayı sürdürdüğüm bu yeni denememde sözcükler ipliğe bon-

cuk dizer gibi tek tek sıralanmaktadır. Sözcüklerin bu dizilişi anlamsal ve çağrışımsal ağırlıklarına göre olmaktadır. Alışılagelen yapısal ögelere ve dilbilgisi kurallarına uymuyor. Bu şiirlerimde eyleme (fiile) hemen hemen hiç rastlayamazsınız. Bu, şiirin tadılmasına, hiç engel olmamaktadır bence. Sözcükler art arda okunurken çok değişik bir ritm ve şiirsel tat duyulmaktadır. Bunlardan kitabıma yedi şiir aldım.

Soru — Ödüllerin edebiyatımızın gelişmesinde sizce ne gibi etkileri vardır?

Yanıt — Yalnız ülkemizde değil, dünyanın her yerinde, ödüllerin sanatın gelişmesinde olumlu, özendirici, sanat ürünlerinin üzerine sanat tüketicilerinin ilgisini çekici etkisi vardır. Burada bir noktaya parmak basmakta özellikle ülkemiz açısından yarar görüyorum. Sanat yarışmaları çoğun kitaplaşmış yapıtlar arasında yapılmaktadır. Bu ise sanatçılar arasında bir fırsat eşitsizliği doğurmaktadır. Özellikle benim gibi sanat merkezlerinden, sanatsal ilişkilerden uzakta yaşayan sanatçılar için ürünlerini kitaplaştırma olanağı hemen hemen hiç yok gibidir. Benim gibilerin apayrı bir çilesi vardır. Yanıtı uzatmamak için ayrıntılara inmiyorum. Çok ilginç ve acı çile örnekleri biliyorum. «Nevzat Üstün Şiir Ödülü» bu bakımdan çok sevindiricidir. Kitaplaşmamış yapıtlara da yarışma olanağı verdiği için. Gönül ister ki bütün yarışmalar bu geleneği sürdürsünler. Yoksa «Senin patiklerin cici değildir, iyi koşamazsın,» demek gibi bir şey olur bu. Benzetmem hoş görülsün.

Soru — Şiirimizin bugünkü durumu üstüne neler düşünüyorsunuz?

Yanıt — Şiirimiz; yalnız şiirimiz değil, öteki yazın ve sanat türlerimiz, bütün olanaksızlıklara karşın olumlu ve onurlu bir çizgide gelişmektedir bence. Sanat, Osmanlı döneminde kapatıldığı Harem odalarından çıkmış, sarayın yüksek duvarlarının üzerinden atlayarak Anadolu'ya yayılmış, halka, toplumun gerçeklerine yönelmiştir. Yazınımızın yüzüne kan gelmiş, sağlığına kavuşmuştur bence.

(Yazko Edebiyat — aralık 1980)

NEVZAT ÜSTÜN ÖYKÜ YARIŞMASININ ARDINDAN

Ali ILGAZ

Nevzat Üstün öykü yarışmasına otuz öykü katıldı. Kitap ve dosya olarak. Bu öyküleri okurken zaman zaman bir jüri üyesi

olduğumu unuttum ve bir sanatçı olarak, kimi zaman da yalın bir okur olarak çok heyecanlandım. Sonuçların belli olmasından sonra, bu yarışmaya katılan öyküler ve öykücüler için izlenimlerimi belirtmeyi de gerekli buldum.

Bu yarışmaya otuz öykücü yani otuz sanatçı ya da sanatçı adayı, en değerli coşkular ve umutlarla katılmış, dehalarını, yeteneklerini, ustalıklarını, emeklerini ortaya koymuşlardır. Bu açıdan, bu otuz öykücüyü, kendime en başta dost, arkadaş, meslektaş sayıyorum. Sonuç ne olursa olsun, kendilerini böyle «yüce» bir uğraşa, bir ölçüde, ya da tamamı tamamına adadıkları için kutlarım.

Öyküleri okurken heyecanlandığım, şaştığım, sıkıldığım, kendi kendime yazarını kutladığım oldu. Ama hepsinde ortak bir duyguya kapıldım ki o da şudur: Bu yarışmaya katılan öykücü ya da öykücü adayları, en başlangıçta olanı bile, en azından şu önemli görevi ya da işlevi yerine getiriyorlar: Denetimsiz kalmış bir toplumu, en insan gözlerle ve yürekle eleştiriyorlar. Bu eleştiriler kimi zaman tam, eksiksiz, kimi zaman yanlış, kimi zaman yetersizdi ama genellikle insandan yana, hayattan yanaydı. Toplumcu gerçekçiliğin, hatta eleştirici gerçekçiliğin de temelinde yatan ilke budur: Hayattan ve insandan yana olmak. Gerçeği en güzel, en şiirsel, en bütünleşmiş, en kendine yaraşır biçimde yansıtabilmek.

Bu ilkeyi gözönünde bulundurarak, başlangıçta kutladığım öykücü arkadaşlarım hakkında, tek tek düşüncelerimi belirtmek istiyorum. Bu yazı, jürideki öbür arkadaşlarımı bağlamıyor. Benim kendi kişisel görüş ve düşüncelerimi yansıtıyor. Bunu yapmakla belki de şu geleneği kırmak istiyorum: Bizde genel olarak bir yarışmaya birtakım adlar, kitaplar katılırlar. Bunlardan biri ya da ikisi kazanır, duyurulur, saygı görür. Geriye kalan pek çok ad, sözü edilmeye değer bulunmaz. Bütün heyecanları, iyi niyetleri, umutları, hatta başarılarıyla bir kıyıda, kendi yazgıları için dişediş bir savaşa girişmek üzere yalnız bırakılırlar. Birinin kazandığı bir yarışmada kazanamayan herkese «siz değersizsiniz» denmiş gibi, böyle bir saygısızlık yapılmış gibi üzgün hissederim kendimi. Oysa kazanamayan ötekiler ya kazanandan biraz daha geridedir ya da böyle bile değildir, en az onun kadar değerlidir. Bu yüzden, yarışmaların anatomilerinin bilinmesi, gerektiğini düşünmüşümdür hep. Kendimce bu geleneği, bir açıdan kırmak istiyorum. Yarışmaya katılan her kitabın değilse de çoğu kitabın değerler taşıdığına inanıyorum. İsteyenler bu tutumu-

mu eleştirebilirler ama şunu içtenlikle belirtmeliyim ki böyle bir yazı yazmasaydım kendimi hep tedirgin, ezik hissedecektim. Bu öğretmenlikten gelen bir değerlendirme alışkanlığı belki, belki sanatçı dostlara bir minnet borcu, belki bir edebiyat insanı olarak yirmi beş yıldır çilesini çektiğim bir dünyanın ışıklı ve değerli yanlarını ortaya koyarak, emeklerin ne olursa olsun boşa gitmediğini anlatmak isteği...

Üç aydır okuyorum bu öyküleri. Önce elime geçen ilk kitaplarla başladım okumaya Deniz kıyılarında, trenlerde, evde, okulda, yollarda, otobüslerde, duraklarda, tekrar evde, gece yarısı, gündüz, sabah her saat her koşul ve ortamda, tekrar tekrar okuyup düşündüm. Yanlış yapmamak, kırmamak, kazanmak için. Umarım amacıma yaklaşmışımdır.

İlk elime geçen kitap Nihat Nikeral'in **Ve Dostluklara** adlı kitabıydı. Bu arkadaşı, çevresine ve kendisine eleştirel gözlerle bakan ama gelişmesi için, yetişmesi için kendine özel bir eğitim uygulaması gereken iyi niyetli bir dost olarak kabul ettim.

Fazlı Yalçın'ın **Sevgi Yoksa** adlı kitabı vardı sırada. Bu kitabı okurken şu notu almışım: «Beklenmeyen bir ustalık. Sıcak, alçakgönüllü bir dünyanın yalın, etkileyici gerçekleri.» Fazlı Yalçın'ın daha başka kitaplarını okuyabileceğimizi umuyorum ilerde.

Ondan sonra Refik Aydın geldi sanırım, **Haziran Sabahı**'yla. Okurken aldığım not: «Şaşırtıcı ustalıklardan biri daha. Ege'den çok ilginç ve etkileyici kesitler ve izlenimler veriyor.» Tekrar tekrar okudum **Haziran Sabahı**'nı. Yalnız bu iki arkadaşın kitaplarını okuduktan sonra duyduğum tadın biraz örselendiğini de farkettiğimi söylemeden geçemeyeceğim.

Okuyucuya «kıssadan hisse» çıkarmayı o kadar açıklıkla hissettirmesinler. Edebiyatın, sanatın insana vereceği coşkuyu hiç küçümsememeliyiz. Bu coşkunun gerçekliği ve içtenliği, zaten okurları belli doğrulara götürecektir. Sonraki öykü kitaplarında da bu kaygıyı kiminde zaman zaman, kiminde tümüyle hissettim.

Yokuşu Tırmanır Hayat'a geldi sıra. Dostum, arkadaşım Işıl Özgentürk'ün öyküleri. Bu zeki, kültürlü heyecanlı genç kadının kitabını okurken neler düşündüğümü şöyle özetlemişim: «Coşkulu bir anlatımı ve olaylara bakmasını bilen sanatçı yaratılışı, gelişen bir ustalığı var. Okuyucuyu kendi düşünce ve inançlarına çağırmak için acele eden ve bu yüzden yarattığı güzelliklerin büyüsünün azalışına neden olan bir tutumu da var.»

Bingöl Hikâyeleri'ni okurken (Ahmet Say) doğa betimlemelerinin gücünü yoğun bir biçimde hissettim. Bununla da kalmı-

yor Ahmet Say, o çok sevdiğim, beklediğim seyi yapıyor. Bir sanatçı saflığı, coşkunluğu, savrukluğuyla ama ustaca toparlanıp bu savrukluğu aşarak izlenimlerini, gözlemlerini, duygularını gerçeğin yalın şiriyle öyküleştirerek yeniden yaratıyor.

Gramofonlar, Radyolar, Teypler Necati Mert'in öykü kitabı. İlginç ve değişik çevrelerden, başarılı kesitler sunuyor okuyucuya. Necati Mert de kitapları yayımlanmış öteki yazar arkadaşlarımız gibi belli bir düzeyin üstünde çıkıyor karşımıza. Anlatıma egemen, dili iyi kullanıyor. İlginç insanlar, olaylar, ayrıntılar yakalıyor. Ne var ki amacıyla ilgili kaygıyı zaman zaman fazla duyurduğundan, okuyucu kendini onca güzel anlatılanların ve onca başarıyla anlatanın coşkusuna kaptırmışken kıssadan hisse çıkarmak gibi bir durumla karşı karşıya kalıyor.

Başka Bir Yaz (Burhan Günel): Günel başlangıcından bu yana, dikkatimi çekmiş bir yazardır. Onu okurken ben anlattıklarını, dilini anlatımını düşünmeksizin, çok başka bir şeyin, onun yazar kişiliğinin gücünü duyarım. Her seferinde aynıymış gibi görünen kişilerinin ardında, insan gerçeğinin bir başka ayrıntısıyla karşılarım.

Kalfa-Cafer Hergünsel'in öyküleri, Türkçedeki yanlışlara ve acemiliklerine karşın çok etkileyici, umut verici bir kitap. Özellikle doğayı anlattığı parçalarda sarsan bir kişiliği var yazarın. Onun «site» öyküleri dediği ve kent yaşamasını anlattığı öykülerde dikkat ettiği şey, «insan gerçeğini» ortaya çıkarmak. Bir pırıltı, bir umut ışığı varsa, Hergünsel onun peşine düşüyor.

Gülşen Girginkoç **Yol Arkadaşı**'yla aramıza katılan bir sanatçı, bir oyuncu arkadaşımız. Heyecanlı ve çok umut verici bir başlangıç sayılabilir bu kitabı. Bu işte olgunlaştıkça ve işi iyi kavradıkça çok başarılı öyküler yazabilecek bir sanatçı kişiliğini haber veriyor Girginkoç.

Ağda Zamanında İnci Aral, ilk kitabıyla kendini kabul ettirdi. Özellikle kadın kesiminin duyguları, açmazları, mutsuzluk ve kaygılarını anlattığı öykülerinde başarılı. Kadın gerçeğinin oldukça ayrı bir gerçek olduğunu toplumumuz artık kabul etmek zorunda. Gerçeğin savsözlere sığmayacak kadar büyük bir canlılık taşıdığı böylece yaşandıkça daha iyi anlaşılıyor. «Kadın erkek eşittir. Kadının erkekten ve toplumdan ayrı bir sorunu olamaz. İkisinin de sorunu toplumdaki değişimle (bunu da çok kez sadece ekonomik değişime bağlarlar) çözümlenecektir,» diye düşünenlere hep Bebel'in şu, yüz yıl önce yazdığı cümleyle cevap vermek isterim: «Kadınla erkeği eşit saymak gericiliğin ta ken-

disidir.» Bebel bu düşüncesini aşağı yukarı şöyle temellendirir: Çünkü kadınla erkeği eşit saymak, insanın, dolayısıyle kitlelerin tarihsel ve toplumsal gelişmesini yavaşlatır, önler, geciktirir. İki bin yıllık bir ezilişi, bir sömürüyü, bir farklılığı gözden saklayabilir miyiz? İnci Aral, hüzünlü, öfkeli, duygusal, kırgın bir dünyanın canlı gerçekleri içine çekiyor insanı.

Babamın Türküleri: Hakkı Özkan, otuz yıldan fazla bir süredir edebiyatı meslek edinmeye çalışan —hepimiz gibi— bu yüzden de edebiyatı ciddiye alan, titiz, duygusal, eşsiz iyi niyette bir yazar arkadaşımızdır. Gene böyle iyi niyetli bir çalışma, saygıdeğer bir emek ürünüyle karşı karşıyayız. Onun insanları, iyi, çalışkan, inert, tokgözlü insanlardır. Onun dünyası en yoksul ve umutsuz zamanlarda bile insanın içine feraklık veren bir yumuşaklıkta, güzelliktedir. Yalnız şunu söylememe Hakkı Özkan izin versin. Biliyorum, o bu eleştiriyi de her zamanki ağırbaşlılığı ve olgunluğuyla karşılayacaktır. Bu kitapta da, sanat eserinin taşıması gereken coşku, iyi niyet coşkusunun yanında zaman zaman azalıyor.

Paslı Kelepçeler — Ali Kemal Gözükara'nın titizlikle yansıttığı acı bir yazgının eleştirisi, bir genelev kadının korkunç yazgısıdır. Gözükara yerel dili çok iyi kullanarak, bu yazgıya başkaldıran bir köylü kadının dramını bir mahkemenin safahatında naturalist bir tutumla veriyor. Gözükara hayata bakan gözlerini iyi kullnmalıdır. Çünkü çok iyi gören gözleri var. İnsan bundan cesaret alarak sormak istiyor: Hayat bu kadarcık mıdır? Peki ne diye hayata bağlanalım öyleyse? Hani onun değerli, güzel, şiirli, bozulmamış yanları? Gözükara bize, «Bozulmamış yanı kalmamış ki!» diyecek belki. Öyleyse sen bizi inandır gerçek hayatın bu olmadığına, onu bütünleştir, gerçeği göster bize...» deriz biz de.

Mezora Taşları — Ahmet Erol. Bu kitabı okurken aldığım notta şunlar yazılı. «Umut verici bir başlangıç. Memleket —doğduğu yerler— sevgisini, doğa tutkusunu, özlemi çok içten ve sıcak bir anlatımla veriyor. Özellikle «Çığırtkanlı Köy'ün Çığırtkanı» öyküsü, başarılı.

Vedat Gülşen Üretürk — **Al Gülüm Ver Gülüm.** Çevirileriyle tanıdığımız Üretürk çok değişik bir kitapla çıkıyor karşımıza. Toplumsal eleştiriyi mizahla karışık soyutlamalarla gerçekleştiriyor. Bunlara öyküleştirilmiş düşünceler de denebilir. Çok zekice buluşları var.

Şükran Sevim — Yüreklendirilmesi gereken bir öykücüyle

daha karşı karşıyayız. Başlangıç diyemeyeceğim, çünkü bunun ötesinde bir ustalığı var. Özellikle kadın duygularını anlattığı öykülerde. Çok etkileyici iki öyküsünü hatırlıyorum: «Dinlence» ve «Boğuntu.»

Suzan Albek — Başka bir umutverici çıkış. Yüreklendirilmesi gereken bir öykücü daha. Aceleci ve sabırsız oluşu, öykülerini çok kısa boyutlu izlenimler olarak bırakmış. Son derece doğru ve güçlü yargılar taşıyan bir yazar. Sabırla işlediği ve yerel renkler taşıyan «Gayret Kuşağı» başarılı.

Selahattin Aslan — Şaşırtıcı başarılardan biri daha, Karadeniz'den ilginç duyarlıklarla okuyucuyu heyecanlandırıyor, sarıyor, etkisi altına alıyor. «İki Köprü Öyküsü» çok güzel. Doğayı anlattığı bölümlerde özellikle çok başarılı.

Ülkü Karaosmanoğlu — Savruk ve coşkulu. Sağlam bir düşünce yapısı var. İmzasına rasladığımı hatırlamıyorum ama, epeydir yazmakta olduğu izlenimini veren bir ustalık gösteriyor. «Kaçak», «Darvakiller» iyi. «Zorba'ya Özlem» etkileyici.

Murat Tuncel — Umutlu bir başlangıç, gelişmesini bekleyelim. Yüreklendirilmeli ve iyi niyet ölçüsünü iyi ayarlamalı. Edebiyatın onda bir tutku olduğu anlaşılıyor, bu da iyi bir belirti.

Şahin Doğan — Bu öykücü beni şaşkınlıktan şaşkınlığa sürükledi. İlk kez bu imzayla karşılaşıyorum. Sanırım tam bir öğrenim görmediği halde kendi kendine yetenek ve cevherini iyi kullanarak ustalığa erişmiş. Çok okumuş ve düşünmüş olduğu anlaşılıyor. Sanat eserinin amacı olan şeyi, yani hayatın şiirselliğini, insanın olağanüstülüğünü göstermekte eşsiz bir ustalığı var. En ince ve anlaşılmaz duyguları başarıyla anlatması, insanı o çok seyrek saran ama hayatın belki de anlamı olan coşkuyu, kendinden geçme halini yakalayışı, özellikle dikkatimi çekti. Çizdiği insanların, insana yakışan bir yücelikte göründüğü bu anları unutmak olanaksız. Efkarlı ve hele Kazak Yusuf tipinde insanın o gizli ateşini, güzelliğini anlaşılmaz bir kolaylıkla buluyor, gösteriyor sıradan olaylar, sıradan belirtiler içinden.

Fahrettin Demir — **Yol Verin Ford'a** kitabıyla katılıyor yarışmaya. Kars'dan bir ses. Kaftancıoğlu'nu hatırladım okurken. Ona yaklaşan bir ustalığı ve başarısı var. Unutulmaz tiplerinden biri, Deli Kılıç. «Kınalı'yla Sarıoğlan» öyküsü çok etkileyici. Gelenekleri, sevecen sanatçı gözleriyle eleştiren, insanları, insan ilişkilerini sağlam bir dünya görüşüne yaslanarak ama şiirselliğe götüren bir gerçekler zenginliğinin ortasında geliştirerek elden geçiriyor.

Hüseyin Akyüz:: Yetenekli bir öykücü. Başlangıç sayılacak çalışmaları ve ses verdiği işçi çevresi, bizi Akyüz için umutlanmaya götürüyor. Kitabı: **Yaşanmamış Bahar.**

Selçuk Yönel: **(Yeni Boyutları Sevgimin).** Oynak, kıpırtılı bir sanatçı kişiliği. Zeki, şakacı gözlerle bakıyor dünyaya ve insanlara. Şu yargıya varmışım okurken: «Hüzünlendiği zaman ustalığını yitiriyor.» Unutamayacağım öykülerden biri de Yönel'in «Patlıcanlar veya İnecek Var» öyküsüydü. Bu öyküde Selçuk Yönel, insan kalabalığı içinde, kurallara uyar görünüp kurallar ve kuralcılarla tatlı tatlı şakalaşıyor. Kendine kendisi gibi bir «anne» tipi seçmiş, olağandışı insanı, yani «yazar»ı onun o eşsiz düşsel dünyasını vermiş. Örümceği anlatan bir öyküsünü de ayrıntıları saptama ve imgeleme açısından çok başarılı bulmuştum.

Şenol Aşık: Umut verici bir başlangıç o da. Ustalaşacağı, bize çok yeni şeyler anlatacağı muhakkak. Türkçe yanlışları, ya da dikkatsizlikleri, başarısını engelleyebilir.

Mustafa Balel: **(Mermi Türkülü Gelincik).** Yıllardır kitapları yayımlanan öteki usta öykücü arkadaşlarımız gibi Balel de belli bir düzeyin üstünde kalıyor. Yalnız, ille sonuçta okuyucuyu bir doğruya götürme çabasında olduğu seziliyor. Bu yüzden birçok arkadaşımız kendilerini sanatçı dehalarının uçuşuna kapıp koyverecekken gene kendileri engelliyorlar, bence. Yaşamanın ve insanın ne denli iyi, ne denli bütünleyici anlatılırsa, yani gerçeğin kendi büyüsü ve şiirselliği yakalanabilirse, edebiyatta en doğrunun bu olduğuna inanıyorum. Bu arkadaşlardaki ustalığın da bu çapta ve güçte olduğuna inanıyorum. Balel'in «Asmalı Pencere» öyküsü, başarılı ayrıntıları ve anlatımıyla yarışmanın iyi öykülerinden biriydi.

Behiç Duygulu: — Duygulu arkadaşımız da yılların öykücüsüdür. Bu yüzden diline de, anlatımına da, yani yazının ilk temel harçları, gereçleri olan bu başarılarına bir diyeceğimiz yok. Yalnız Duygulu'yu bu öykülerinde ben dağınık buldum biraz. Ustalığını, özellikle yapıyormuş gibi bir rahatlıkla harcıyor sanki. Yalnız bu öykülerinde ilginç bir kadın tipi getiriyor Duygulu. Alışılmışın dışında, geleneksel rolünü reddeden, bu yüzden de «polis» sanılan, «çağdaşlaşma» deneyimleri içinde sarsılarak yürümeye çalışan bu kadın beni çok düşündürdü. Yazarın bu tipe duyduğu kuşkuyu bir yana koyarsak, edebiyatımız için gerçekten gecikmiş bir tiptir bu kadın tipi.

Osman Şahin — **(Ağız İçinde Dil Gibi).** Hızla gelişen ve ustalaşan öykücü arkadaşımız Osman Şahin, kendine özgü, çar-

pıcı nitelikteki öykülerine yenilerini katıyor. Sağlam örgülü bu öykülerde, dilin yer yer şiirsel bir kullanıma ulaştığı görülüyor.

Zeynel İlhan — **Geçim Dünyası** adlı kitabıyla yarışmaya katılan Zeynel İlhan kent hayatından ve mahkemelerden ilginç kesitler sunuyor bize. Temiz bir dille ve anlatımla. Onun yaşantı zenginliğinden ve bulduğu tipik çelişkilerden yararlanabilir öykücülüğümüz.

Fevzi Yılmaz — **Düşlerin Tükenişi.** Zengin gereci var F. Yılmaz'ın. Dağınık bir anlatımla bu gereci hakkettiği ilginçlikte sunma fırsatını kaçırıyor. Gene de umut verici bir başlangıç olduğu kabul edilmeli. Kısa zamanda gelişebilecek bir olgunlukta olduğu anlaşılıyor.

Kirkor Ceylan — Çapraşık Türkçesiyle topluma dikkatlice bakan gözleri var Ceyhan'ın. İyi niyetli çabasına saygı duyuyorum.

Bu yargıların, düşüncelerin çoğunu, kitapları okurken not olarak saptadığımı söylemiştim. Yazıma başlarken belirttiğim gibi, bu otuz öykücünün ve öykü kitabının Türk öykücülüğü için birçok değerli yazarı haber verdiğine inanıyorum. Bu açıdan, onları okurken kıvanç duyduğumu tekrarlamak isterim.

Yarışmaya katılan kitapların kimi ortak özelliklerinden de söz etmek istiyordum. Sözgelişi, yazarlardan çoğu, yarıdan çoğu, öğretmendi. Bu durumun önemli bir gerçeğe parmak bastığını sanıyorum. İnsanlarla, kitaplarla, hayatla içiçe olan bu kesim, öğretmenler, Türk aydınlarının çoğunluğunu oluşturuyorlar ve edebiyat açısından da şu gerçeği kanıtlıyorlar: Edebiyat bir cevher işi olduğu kadar da bir eğitim, yetişme, gelişme işidir. Akademik bir öğrenim ya da büyük bir kişisel çabayla ya da insanların kendilerini, kitaplar yardımıyla yetiştirme işiyle canlanır, gelişip serpilir, ürün verir.

Yarışmaya katılan öykülerin ikinci sevindirici ortak yanı da şuydu: Bu yarışmanın katılma koşullarından biri olan «toplumcu gerçekçi» edebiyat anlayışının gitgide daha iyi anlaşıldığı ve yazarlarımızın belki de doğaları sonucu, buna «doğal»cılıktan daha yatkın oluşları. Toplumcu gerçekçilik sanıyorum ki gerçekleri, olayları, insanları, hayatı, kısaca dünyayı göründüğü gibi kavramak değil, olduğu gibi kavramaktır. Yani gerçeği bir yanıyla değil, bütünüyle, içiyle, dışıyla kavrayabilmektir. Bütünleştirici, gerçeğin kendi yapısındaki kendi yücelliği, kusursuzluğunu, tamlığını ortaya çıkarıcı, insanı ve hayatı değerli kılan olağanüstü yapısına kavuşturucu bir 'çokyönlülükte' bakış getiriyor bu gerçekçilik, edebiyata. Sevecen, sağlam, nesnel bir coşkunluk is-

tiyor. Bütün bozulmuşluğu, çürümüşlüğü, yozlaşmışlığı içinde de olsa insandan ve hayattan yana olmak gerektiğini ilke olarak benimsememizi istiyor. Hayatın ve insanın, doğalcıların (naturalist) anladığı gibi, zayıflıktan, pislikten, karamsarlıktan, duraganlıktan ibaret olmadığı gerçeğini kabul ediyor. Başka bir yandan, yenilikçi boğuntu edebiyatının yarattığı, tarihsel, toplumsal bağlarından kopuk, nedensiz ve anlamsız karamsarlığın da karşısında olmamız gerektiğini de ortaya koyuyor. Yoksa, hayata bağlanmamızın, mücadele etmemizin, sanat eserleri yaratmamızın bir nedeni ve anlamı kalmazdı.

Bu konuda düşünmeye başlayınca aklıma hep Şolohov'un Don dizisindeki kahramanı Melekhov gelir. Şolohov, büyük burjuva gerçekçisi Tolstoy'un görkemli gerçekçilik çizgisini sürdüren en büyük çağdaş gerçekçilerden biri sayılıyor. Unutulmaz baş kişisi Melekhov dört büyük ciltte, bir insanın, bir toplumun, bir ülkenin geçirdiği akıl durdurucu gelişimlerin en gerçek simgesidir. O, ne bir kahraman, ne bir hain, ne bir melek, ne çürümüş bir köylü, ne hiç hata yapmayan bir devrimcidir. O sadece bütün çelişkileri, erdemleri, zayıflıkları, tutkuları, başkaldırışları, yanlış ve doğrularıyla, gelişmesiyle ve savaşıyla bir insandır. Toplumun, toplumsal kurumların, insan ilişkilerinin acısını en fazla duyan ve buna en fazla başkaldıran seçkin bir insan oluşuyla da başkişiliği haketmiştir.

Öyle görünüyor ki, genç Türk öykücüleri, artık edebiyatın toplumu sağlıklı gözlerle görme ve cesaretle yansıtmak demek olduğunu anlamış bulunuyorlar. İşin en sevindirici yanı da, insanı ve doğayı ve toplumu en şiirsel ve bütünleştirici kendi gerçeğiyle, yani gerçeğin şiirselliği denebilecek yalın bir şiirsellikle anlatma yeteneğini taşıyorlar. Öykülerde okuduğum doğa güzellikleri, bunların anlatılışındaki ustalık da gene bana Şolohov'un, ülkesinin doğasını anlatırken duyduğu ve duyurduğu coşkuyu hatırlatmıştı. Öykücü dostları, yeniden, içtenlikle kutlarım.

OSMAN ŞAHİN

Soru — **Ağız İçinde Dil Gibi** adlı yapıtınızla «1980 Nevzat Üstün Öykü Ödülü»nü kazandınız Önce bize yapıtınızı biraz tanıtır mısınız?

Yanıt — **Ağız İçinde Dil Gibi**'de kendi öykücülük düzeyimi sürdürmeye çalıştım. Yörel öykücülüğün sınırlarını aşarak öykü tabanımı genişlettim. Çukurova ırgatlarından, Toroslardan, Göksu Irmağı'nda tomruk taşıyanlardan bu kez biraz daha bilinçlen-

miş olarak karşımıza gelecek olan Güneydoğu insanlarımızdan, 12 Mart'dan, K. Maraş olaylarından öyküler getirdim. Yıllar yılı ağır ekonomik, siyasal, törel baskıların altında ezilen, sömürülen insanlarımızın gerilemeyen, aksine yüksek bir moralle direnişlerini keskin çizgilerle yansıtmaya, edebiyatımıza haber vermeye çalıştım. Onların yaşamlarından yola çıkarak düzendeki büyük haksızlıkların, çelişkilerin üstüne öykü sınırları içinde kalemimle yürümeye çalıştım. Sözcüklerimin içini boşaltmadan, açık, anlaşılır, yer yer de şiirselliğe varan süssüz bir dil kullanmaya özen gösterdim. Gelişeni haber vermeye çalıştım kısaca...

Soru — Öykücülüğümüzün bugün vardığı aşama üstüne neler düşünüyorsunuz?

Yanıt — Bu sorunuzun yanıtı uzun bir yazı konusu aslında Ama kısaca belirtmem gerekirse, öykücülüğümüzde son yıllarda gözlemden-dış gerçeklikten çok iç gerçekliğe doğru hızlı bir yöneliş var. Sait Faik'le başlayan bu eğilim günümüzde Füruzan, Adalet Ağaoğlu, Demir Özlü, Ferit Edgü, Selim İleri, Tomris Uyar, Ayhan Bozfırat, Nazlı Eray ve daha birçok öykücümüzün yapıtlarında sürüyor. Küçük dokunuşları, kıpırdanışları, ince, karmaşık duyguları yazıyorlar başarıyla. Büyük kent insanımızın bilinçaltı bunalımlarını, düşlerini, yalnızlıklarını, küçük burjuva aydınlarımızın yaşamlarını çok derinden kavrayarak, yaşamlarını oyuk oyuk, tel tel oyarak tüm karmaşıklıklarıyla, kendi iç konuşmaları, özlemleri, yıkılışları, tutkularıyla yazıyorlar. Ancak bu insanlarımızın yaşamlarını tüm olumlu-olumsuzluklarıyla yazarken bir ortalamaya gidiyorlar, okura bir yöneliş, bir ışık yakıyorlar mı, yoksa okuru o umutsuz, karmaşık dünyanın ortasında bırakıyorlar mı, orası tartışma götürür.

Soru — Ödüllerin, edebiyatımızın gelişmesinde sizce ne gibi etkileri var?

Yanıt — Edebiyatımızda verilen ödüllerin çoğu, örneğin demirbaş ödüllerimizden bir Sait Faik Ödülü, bir Türk Dil Kurumu Ödülü ancak yayımlanabilmiş, yayın duvarını aşabilmiş yapıtları değerlendirip ödüllendiriyordu. Halen de öyledir. Nevzat Üstün Şiir ve Öykü Ödülleri'nin ayrıcalığı bence buradadır. Basılmış yapıtlar kadar basılmamış yapıtlara da katılabilme olanağı sağlaması, ellerinde nice yılların birikimi şiir ve öykü bulunan yazar arkadaşlarımızın yapıtlarının da değerlendirmeye sunularak özendirilmesi, gün yüzüne çıkarılmasıdır. Sonuç da aşağı yukarı öyle olmuştur. Şiir ödülünü kazanan arkadaşımız Ali Yüce'nin Halk Çağı, başarı ödülü kazanan arkadaşımız Hüseyin Yurt-

taş'ın **Sanayi Çarşısı** ve öyküde benim **Ağız İçinde Dil Gibi** yapıtlarım yayımlanmamış, yayınevi kapılarından geri çevrilmiş yapıtlardı. Ödül kazanınca şimdi bu üç yapıtın da yayınevlerince alındığını biliyorum. Bu Nevzat Üstün'ün anısına ve edebiyatımıza bir katkıdır.

Ödüller genel olarak yazarını, yapıtını bir dönem olsun edebiyat çevrelerinin, eleştirmenlerin yayıncıların, okurların gündemine getirir. Örneğin benimle yapılan şu konuşma bile ödülün bana getirdiği bir ilgidir. Ödülü kazanan yapıtlar hakkında konuşulur, yeni ilgiler, eleştiriler, yeni çevreler getirir Kısaca ödüller yazarın ve yapıtın adının az da olsa yaygınlaşmasını sağlar. Yazarla yapılan konuşmalar, eleştiriler kimi yıllıklara girer. Bu da bir yazar için olumlu, yüreklendirici, sevindirici şeylerdir. Ona zengin edebiyat geleneğimiz adına, ağır sorumluluklar getirir. Ama en güzel ödül, yapıtlarımızın okurlarımızdan göreceği ilgidir, yakınlıktır, bence.

(Yazko Edebiyat — aralık 1980)

OSMAN ŞAHİN «ÜLKEMİZİN EN GERİ KALMIŞ YÖRELERİNİN GERÇEĞİNİ VERMEYE ÇALIŞTIM»

Adnan ÖZYALÇINER

— 1980 Nevzat Üstün Öykü Ödülünü kazanan «Ağız İçinde Dil Gibi» adlı öykü kitabınızda neler anlatıyorsunuz?

— «Ağız İçinde Dil Gibi»de kendi öykücülük düzeyimi sürdürmeye, ülkemizin en geri kalmış, unutulmuş yörelerinin görünen gerçeğini kalın çizgilerle vermeye çalıştım. Yörel öykücülüğün sınırlarını aşarak öykü tabanımı genişlettim. Çukurova ırgatlarından, Toroslardan Göksu ırmağından, bu kez daha bir yüksek moralle direnen Güneydoğu yöresi insanlarımızdan 12 Mart'tan, K. Maraş olaylarına dek öyküler yazıp getirdim. Öykülemeye çalıştığım insanların hemen tümü de yıllar yılı ağır ekonomik, siyasal, törel baskıların altında ezilmiş, kahıra uğramış, işsiz, topraksız, kısacası adam yerine konulmayan insanlardır.

— Bu anlattıklarınızla toplumcu gerçekçi öykücülüğümüze ne gibi katkılarınız olduğunu düşünüyorsunuz?

— Şimdiye değin yazabildiğim öykülerimle çok önemli yurt gerçeklerini verebildiğimi sanıyorum. Issız, unutulmuş insanlarımızın ayakta kalabilmek için gösterdikleri direnci ve çabayı vurucu keskin çizgilerle öyküleştirdiğimi sanıyorum. Üç dört sayfalık öykülerimle okura hep şu kaygı dolu soruyu sordurmak

istedim; «Bu insanlarımızın hali ne olacak?» Kırmızı Yel'le, Bedvanlı Zülfo ile, Fareler'le, Acenta Mirza ile, Bebek'le, Musallim İle Kuşde ve öbür öykülerimle toplumcu gerçekçi edebiyatımıza karınca kararınca bir şeyler verebildiğime inanıyorum.

— Daha önce kazandığınız TRT 1969 Öykü Büyük Ödülüyle edebiyat yaşamına katıldınız. Güneydoğu Anadolu'yu anlatan ilk kitabınız Kırmızı Yel'den bugüne kendi öykücülüğünüzdeki gelişmeyi belirtir misiniz?

— Kırmızı Yel, ülkemizin can alıcı gerçeklerinden birini, feodalizmi vermeye çalışıyordu. Feodal toplumun iki ana sınıfı köylülerle, ağaları anlatıyordu. Karasaban, muska, kurşundökme, yatır gibi örnekler de gene bu feodal kültürün örnekleriydi. Köylülerin hepsi de ezilen, sömürülen, küçümsenen insanlardı. Yoksulluklarında bir dürtü, devinim yoktu. Döğüşmeyen, biçare insanlardı. Kırmızı Yel'in anlatım dili de yöre diliydi, feodalizmin diliydi. Okuru yoruyor, okurun dilini büküyordu. Etkin bir anlatım aracı olan dil'in açık seçik olması anlatılanlar kadar önemliydi oysa. Acenta Mirza ile Ağız İçinde Dil Gibi'de bu yerel dil anlayışı terkedilmiş, yerine kolay anlaşılır, yalın, şiirsel bir dil gelmiştir.

— Ödülünü kazandığınız Nevzat Üstün'ün yazarlığı ve öykücülüğü konusundaki düşünceleriniz nelerdir?

— Nevzat Üstün'ü yapıtlarıyla 1968'lerde tanıdım. O günden bugüne unutamadığım ilginç öyküler okudum Nevzat Üstün'den, Sevgi dolu, insan dolu öyküler Akrep Üretme Çiftliği, Bir Damla Yağmur, Boğaların Ölümü, Götürülmeler, Ağustos Götürülmeleri ve Bir Kadın adlı öyküleri şu an ilk aklıma gelenlerden. Nevzat Üstün, Kayseri, Develi yöresi insanlarını, kendini, babasını, aile ocağını, Erciyas'ı kasaba eşrafını yalın bir dille verir. Yalınlık hemen tüm yaşamına egemen olmuştur Nevzat Üstün'ün. **(Cumhuriyet — 1 aralık 1980)**

NEVZAT ÜSTÜN ÖDÜLLERİ VERİLDİ

Tuncer UÇAROL

Nevzat Üstün Şiir ve Öykü Ödülleri, geçen yıl trafik kazasında yitirdiğimiz ozan ve öykücü Nevzat Üstün'ün (1924-1979) birinci ölüm yıldönümü 8 Kasım 1980 günü dağıtıldı. Şiir ödülünü **Halk Çağı** kitabıyla Ali Yüce, öykü ödülünü **Ağız İçinde Dil Gibi** kitabıyla Osman Şahin kazandı. Ayrıca, **Bingöl Hikâyeleri** ile Ahmet Say öykü dalında, **Sanayi Çarşısı** kitabıyla Hüseyin

Yurttaş da şiir dalında övgüye değer bulundu. Kitaplar henüz yayımlanmadı.

Törende şiirlerinden söz edilmedi Nevzat Üstün'ün... Oysa **Oluş** (1946), **Yaşadığımız Devre Dair Şiirler** (1951), **Cüceler Çarşısı** (1955), **Yitikler Kapısı** (1960), **Güneş Ülkesi** (1964), **Hey Sen Amerikalı** (1967) adlı altı şiir kitabı ile, bunlara yenilerinin de eklenmesiyle hepsini kapsayan **Köprübaşı** (1968), ayrıca daha sonra yayımlanan **Ak Yeşil Kavak Ağaçları** (1972) adlı şiir kitabı var Nevzat Üstün'ün.

Sadun Tanju, anma konuşmasında Nevzat Üstün'den genel olarak söz etti. Gezi yazıları da yazan Nevzat Üstün'ü şöyle tanımladı: İspanya gezisinde, arenada, «Herkes boğanın karşısındayken, Nevzat boğanın yanındadır. Çünkü uygar insanın aklının yanlış yolda kullanılmasının karşısındadır.»

Afet Ilgaz da, Nevzat Üstün'ün öykücülüğü üstüne konuşurken, onun yapmak istediklerini, onun Einstein'dan yaptığı bir alıntıyla vurgulamış oldu: «Önyargıları parçalamak, atomu parçalamaktan daha zordur.» diyerek.

Nevzt Üstün'ün eşi Şükran Üstün de, «Geride bıraktıklarıyla onu duyuyorum.» dedi.

Ödüle katılacak kitaplar için ana koşul, «çağdaş bir Türkçe ve toplumcu nitelikler taşımak»tı. Ödül; «ülkemiz şiir ve öykücülüğünün toplumcu, gerçekçi çizgide gelişimine katkıda bulunmak amacıyla konulmuştu». Yarışmaya katılan 98 şiir kitabı içinde bu ödülü **Halk Çağı** adlı kitabıyla kazanan Ali Yüce"nin henüz yayımlanmamış bu kitabını acele okudum. Ali Yüce"nin şiirlerini daha önceden de inceleyip yazılar yazmıştım. Ali Yüce, bu ödülün istediklerine, özüyle de biçimiyle de uygun bir ozanımızdır.

Ali Yüce, ödül konuşmasında şunları söyledi özetle:

— Kitap yayımlayamayanlar açısından ve benim için, bu ödül çok önemlidir. Çünkü, yarışmaya yayımlanmamış kitaplar da katılabildi.

— Bir halk türküsü; aşağıdan gelirem, der. Ben de aşağıdan gelenlerdenim.

— Benim şiirlerimde güleryüz de, acı da vardır. Doğada da sevgiyle acı iç içe değil midir?

— Benim şiirimde lirizmden kaçış saptanmıştır. Ben mi lirizmden kaçmışımdır, lirizm mi benden kaçmıştır, orasını bilmem. Ama bunun gerekçeleri **Şeytanistan** romanımda vardır.

— Şiirimin toprağı, nesnel ve öznel koşullarımın alaşımıdır. Şiirimdeki sevecenlik, bilerek alay etme, köyümden gelir. Köyümün insanları acı gerçeklerle alay eder; açlıklara, susuzluklara iyi dayanır, ama şakasızlıklara hiç dayanamaz. Benim anamın okuma yazması yoktur. Ama benim gözümde anam da ozandır. Bir güzel çiçek karşısında anam da, köylülerim de ozanlaşır...

Daha önce Boyundan Utan Darağacı (1976) adlı bir şiir kitabı çıkarmış olan Ali Yüce'nin, Halk Çağı'nı da tez elden yayınlamasını bekleyelim. Daha doğrusu; kitap yayınlamada nedense pek şanssız olan Ali Yüce'nin bu kitabına, bir yayınevinin tez zamanda sahip çıkmasını dilemek gerek.

Yarışmada Sanayi Çarşısı kitabıyla başarı ödülü kazanan, İzmirli genç ozan Hüseyin Yurttaş'ın (1946) ise daha çok şiir kitabı var. O da şunları söyledi ödül konuşmasında:

— Acılarla geliyoruz. Ama acılar büyük sevinçleri doğuruyor.

— 1940'lı toplumcu ozanlar, 1970'li ozanların doğumlarına neden oldu. Bizler onların eseriyiz. O günlerin acıları daha değişikti, bizler daha değişik acılar yaşadık. Ama acı acıdır. Acılar da sevinçleri döllemeye, devam ediyor.

— Yarışmaya, toplumcu ozanlar katılabilir koşulunun konulması, yerindedir.

— 1971'den sonra şiir belli bir bunalım geçirmeye başladı. Belli sloganlara sığınmıştı. 1980'lere gelindiğinde toplumcu şiirimizde bir duralma görüldü.

— Öyle kolay, kalıpçı, sıradan sözcüklerle şiir yazılacağına inanmıyorum. Şiiri şiir eden öğelerden uzaklaşmamak gerek.

— Kitabımda, çağımız insanının değişik bir yanını yazmaya çalıştım. Sanayi çarşısının insanlarını...

— Bugünkü iletişim olanakları değişik konuları yaşatmaya itiyor. Dalgalı bir yaşam sürüyor insan böylece. Televizyon, sinema, gazeteyle... Ben de, bu kitabımda, sinema tekniğini kullanmaya çalıştım. Bir sanayi çarşısının değişik yaşantılarını art arda yazmaya çalıştım...

Yurttaş'ın yayımlanmamış bu kitabına da çok kısa bakabildim; hemen sevilecek şiirleri var. Beğenilecek bu kitap da.

Yarışmada, daha başka övgüye değer kitaplar olduğunu da duydum. Dileğimiz, gelecek yılın katılma koşullarında, yalnız bir kitaba değil, ilk üç kitaba derece verileceğinin duyurulması... Ayrıca, kitapların yayımlatılmalarının sağlanması... Nevzat Üs-

tün'ün yapıtlarının da değerlendirilip yaşatılması, Dahası; ödül konuşma ve yazılarının derlenerek, giderek zengin bir kaynak yaratılması. (Yeditepe — 7 Aralık 1980)

NEZİHE MERİÇ, NEVZAT ÜSTÜN ÖYKÜ ÖDÜLÜ SEÇİCİ KURULUNDAN AYRILDI

Nevzat Üstün Öykü Ödülü'nün ilk sonuçları açıklandıktan sonra, seçici kurul üyelerinden Nezihe Meriç, ödülü düzenleyen UMUT Sanat Ürünleri Tic. Ltd. Şti adresine bir yazılı açıklama göndererek kuruldan ayrıldığını bildirdi. Meriç'in açıklaması şöyleydi:

«Son yıllarda, sanat ödülleri ve jüriler üstüne yapılan çeşitli yakıştırmalar, dedikodular, Nevzat Üstün Öykü Jürisi için de yapılmış, daha jüri raporlarının sonuçları alınmadan —nasıl olduysa— Osman Şahin ve Ahmet Say adı ortaya çıkmıştı.

Jüri üyesi olmanın sorumluluğu, seçme yapmanın zorluğu içinde, bu söylentilerin getirdiği sıkıntıyı, jüriye yazdığım bir mektupla açıklamıştım.

«Aşırı titiz bir yaradılışım olduğundan, ben bu sıkıntılara gelemiyorum, sağlığım bozuluyor» gerekçesiyle Nevzat Üstün Öykü Jürisi üyeliğinden ayrılıyorum. Bilgilerinize sunar, başarılı çalışmalar dilerim.»

AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ

Genç yazarların ilk yapıtlarına verilmek üzere kurulmuş bulunan Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri'nin ilki 1980 içinde sonuçlarını vermiştir. Dört dalda 54 yapıt arasında yapılan değerlendirmeye göre roman dalında hiçbir yapıt ödüle değer bulunmamış, öykü dalında Nursel Duruel'in «Geyikler, Annem ve Almanya» yapıtı, deneme-inceleme-eleştiri-gezi dalında Ayşegül Dora Güney'in «İran'da Devrim» kitabı oy çokluğuyla kazanmıştır. Şiir dalındaysa hiçbir yapıt kazanacak çoğunluğu sağlayamamış, Ozan Telli'nin «Komüncüler», Murathan Mungan'ın «Osmanlıya Dair Hikâyat», Turgay Fişekçi'nin «Yakınlık» yapıtları başarı ödülüne değer görülmüştür.

A. Kadir, Vedat Türkali, Adalet Ağaoğlu, Emil Galip Sandalcı, Afşar Timuçin, Murat Belge, Adnan Özyalçıner, Alpay Kabacalı ve Kemal Özer'den oluşan seçici kurul, öykü dalında

ayrıca Abdullah Nefes'in «Sürgün» ve İnci Aral'ın «Ağda Zamanı» kitaplarıyla, deneme-eleştiri dalında Recep Selâhattin Doğan'ın «Alıp Veremediklerim» yapıtına mansiyon vermeyi kararlaştırmıştır.

AKADEMİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ VE GENÇ ŞAİRLER

Sennur SEZER

Karikatürist Oğuz Aral, hiç sevmez yarışmaları, kazananların sevincini paylaşmaz. Yarışmaya katılıp da derece alamayanları düşünür. «Yarışmayı bir kazanan varsa en az on kaybeden vardır ve kazanan kadar da iyidir işleri,» der.

Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri sonuçlandıktan sonra, Aral'ın sözleri daha çok takıldı aklıma. Bu yarışma basılmamış kitapları da kapsıyordu. Dereceye girmeyen kitapların basılması kimbilir ne zaman gerçekleşecekti. O zamana dek sözü edilmeden kalacaktı bunca yazar, şair.

Adnan Özyalçıner jüri üyesi olduğu için, yarışmaya katılan kitaplar dosyalar aylar öncesinden evimize geldi. Ben de şiir kitaplarını okuyabilmek, notlar alabilmek olanağını buldum. İlk eser yarışması sanırım ilk kez uygulanıyor yurdumuzda. Bu daha çok genç kişilerin katıldığı bir yarışmayı oluşturuyor. Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri şiir dalına katılan kitaplara bir göz atmak şiirimizdeki yeni eğilimleri saptamakta da yararlı olcaktır.

Yarışmanın şiir dalında birincilik ödülü verilmedi. Başarı ödülü 3 şair arasında bölüştürüldü: Murathan Mungan, Turgay Fişekçi, Ozan Telli. Bu üç şairin de kitapları basılmamıştı.

Murathan Mungan'ın kitabı **Osmanlıya dair Hikâyat** adını taşıyor. 30 kıssadan oluşuyor. Şiirimizin geçirdiği bütün değişimlerden etki payını almış bir şiir, Mungan'ın şiiri. Nâzım Hikmet'ten Ece Ayhan'a söyleyiş özelliklerini kendince birleştirmiş olan şairin, şiirinin bir tehlikesi dili. Ses ve ritm için kullanılmaya başlanmış, konunun gerektirdiği bir gereç gibi görünen osmanlıca, sonunda kitabın bütününü kapsıyor. Benzetmeler ve mecazlarla birleşen dil yeni bir divan edebiyatı örneği oluşturuyor. Bu divan şiirinin bir tehlikesi var: özenle seçilmiş ama uzmanların dışında pek kimsenin bilmediği sözcükler (mimus, cinaedi), olaylar (köçeklerin zenbil içinde yetiştirilmeleri), unutul-

muş terimler (mülhid hülle, züyûf), eskimiş sözcükler (lisân, ehrâm, zinhar, tedavül, ayâl, muhteris, müstear, mücerret, mükerrer, fetret, müstebit, müptela) benzetme ve tamlamaların soyutluğuyla (pastoral bir Tevfik Fikret sürekli çiçeksiz İkinci Mahmut) birleşince çağrışımları zorlaştırıyor, imajları bulanıklaştırıyor. Dilin uyumuna kapılıp şiirin özünü kaçırma durumunu yaratıyor.

Murathan Mungan, okurun şiir karşısında kolaycı olmasını istemiyor. Elbette şiire verilen kadar emek harcar iyi şiir okuru. Ama usta şiir, okurunu sözlükler, ansiklopediler karıştırmak zorunda bırakan bir şiir de demek değil bence. Bir örnek verelim Osmanlıya dair Hikâyat"dan:

KISSA IV

hiç çizmediği bir minyatürden artakalmış Levni
hiç bitmez sandığı ömrünü tamamlamış bir Kerim Devlet
tarihini adıyla mağrur
şiirini mahlasıyla mahçup
yazan Muhibbi
hiç ummamış belli ki
bir rüzgârla bir zaman kıyışığından sızacak
pastoral bir Tevfik Fikret
«Bu en güzel terânedir»
«Bu en güzel terânedir»
terâneler artık bir tarihten hayli mücerret

Başarı ödülünü Murathan Mungan'la paylaşan şairlerden biri Turgay Fişekçi. Turgay Fişekçi'nin basılmamış kitabının adı: Yakınlık. Fişekçi'de de yaşına yakışmayan eski sözcüklere rastlanıyor. Bunlardan en çok yineleneni «hasret» Fişekçi'nin söyleyişi arı duru, ama söyleyişini kolay kalıplara («ekmek derdi bitip/kavuştuklarında insanlar insanlıklarına», «çocuğunu seven bir anne gibi», «insanca bir gülümseme») bağladığı yerlerde imajı kaçırıyor. Turgay Fişekçi söyleyiş duruluğunda gösterdiği özeni, sözcüklerde ve şiirin genel sesine gösterdiği ölçüde başarılı olacak «Karda Işıltılar» adlı şiirden örnek bir bölüm verelim:

KARDA IŞILTILAR

Gece yağmaya başlayan kardan mı nedir?
Saklamak zorunda olduğum kocaman bir sevinç varmış gibi
Çok güzel şeyler söyleyecekmişim de

Söyleyemiyormuşum gibi dolu dolu yüreğim.
(...)
Merdivende verdiğin sarı kasımpatıyı unutmadım
Sevdiğim bir şiir kitabına taktım onu
Karıştı çiçeğin şiirlere
Kolunu boynuma doluyorsun otobüste
Çocuğunu seven bir anne gibi
Yakınlığımız insanlığımızdan geliyor
Ne kadar insanlaşırsak.
O kadar arkadaşız.
Kar dinmek bilmiyor dışarda.

Ozan Telli, ilk kez adını Vatan gazetesinin açtığı bir yarışmanın birincisi olarak duyurmuştu. Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri'nin şiir dalında başarı ödülünü Mungan ve Fişekçi'yle paylaşan Telli bu yarışmaya Komüncüler adlı basılmamış kitabıyla katılmış. Ozan Telli söylediklerinin sarsıntısını yalnızca akıl ve kalıplarla iletmeye çalışıyor. Bu yüzden şiiri vuruculuğunu ve etkisini yitiriyor. Kalıplarla sözler şiirlerde, türkülerde daha önce kullanılmış ve çok yaygınsa şairin yüklediği yeni anlamı taşıyamıyor:

«Serer sarı saçlarını/salkımsöğüt serin suya»
«nar çatlamış nar ikiye/yüreğimi yar ikiye» (Güney geceleri)

Akılın getirdiği çağrışımlarsa, şiiri (şairin istediğince) tümleyemiyor:

BİN BABALI BEBE

(VI)

bin babalı bir bebeyim abiler
yetimlerin yetimiyim yaralı
ak bir kundağa sarılı
cami kapısında bulunmuşum
ezan sesiyle ağlayan benim
günde beş vakit

(VIII)

annesiz ninnisiz uyudum
çam beşikte belenmeden büyüdüm
çocuk olamadım abiler
oynayacak oyuncak
bulamadım abiler

çember çeviremedim
uçurtma uçuramadım
kanadı kırılmış kanar kuşumun
bir yanı yaralı
bir yanı yarım

Yarışmaya katılan diğer şairleri şöyle sınıflandırabiliriz: elindeki malzemeyi yeterli teknikle ayıklayarak işleyemeyenler, teknik aksaklıklar yüzünden özü zedeleyenler ve şiirin ne olduğunu kavrayamayanlar. Teknik aksaklıkları yüzünden şiirinin özünü zedeleyen genç şair sayısı az değil. Özgün bir konu, imaj getiren şairlerden biri Adnan Özer, Adnan Özer'i «Sanat Emeği» dergisinden anımsıyacaktır okurlar Yarışmaya Camkesti adlı basılmamış kitabıyla katılan Özer'in tek bir eksiği var, önemli bir eksik, şiirin ritm ve sesi. Bu ses aksıyor, aksayınca çeviri bir şiir okuyormuşsunuz duygusuna kapılıyorsunuz. Özer zaman zaman yaşdaşları gibi osmanlıcanın ritmine kapılıyor. Oysa şiirinin özü yadsıyor bu osmanlıca kelimeleri, Adnan Özer şiirine gerekli sesi bulduğu zaman özgün bir şair olacak. Örnekleyelim:

GÜLDÜ NAR ÇİÇEĞİ

Güldü nar çiçeği
döküldü ağzından
güneşten ısırdıkları
ah neler döktün
neler saçtın öyle
çiçek selleri sardı şehri
meyva dağları kopup geldi
nar çiçeği nar çiçeği
iki kolum var
koparsa kopsun
ışıltınla zincirler kırmaktan
sen gül
kır evreni
pamukları tüyleri savur
nar çiçeği nar çiçeği
durulunca fısılda bana
çözeyim sargılarımı
sereyim esintine
yüreğimin kanadığı bezleri

Günaydın Gül Yaprağı (1979) adlı kitabıyla Hidayet Karakuş

da katılmıştı yarışmaya. Karakuş'da görüntü, duygu yükünü aktarmayı kolaylaştırıyor:

(...)
sabahtı
yolların dudağı kara
kurşunlar yağıyordu
kapılar kapalı
çocuklar açık
önce senin gülüşünü
iki durak önceki
birileri açılan kitabını
yüzüne örtüyordu

(Günaydın Gül Yaprağı)

Hidayet Karakuş'un şiiri yalın ve duru. Ama bu yalın ve duruluk bazen kısa dizelerle birleşince şiirin soluğunu azaltıyor. Haykırmadan duygulandıran bu şairin daha gür bir soluğa ulacacağını umuyorum.

Şiirde ayıklama ve konuyu seçme önemlidir. Bütün sanat dallarında olduğu gibi. Turgay Nar bu ayıklamayı yapamamış bir genç şair. Bendimahi Bent Üstüne adlı yayımlanmamış kitabı 3 bölümden oluşuyor. Uludağı ve Nâzım —Dağlar— Demirci. Birinci bölümdeki şiirler sıradan hatta kolaycı: «Yine efkar bastı/bir daha vurulmuş (...) ağzım acı/tütün acı/duyuş acı/köpek dişimde ince bir sancı» Ama Dağlar ve Demirci bölümlerinde konu ve söyleyiş olarak ilginç bir malzeme getiriyor Turgay Nar: «Hurcumuzun bin bir rengi solarken/Hem donar, hem geçer kan zaman» Halk destanlarının söyleyişini andırıyor: «Süphan dağı, kar ile duman/küsmüş Hıdırmenteş gölü susmuş/tavşanlar kan işemişti soğuktan/sırat mı keskin ayaz mı» (Eşkiya Simko Dayımdır Benim) Turgay Nar yeni halk destanları da deniyor: Deprem destanı, sürgün destanı gibi. İlerde yazım seçimini Dağlar ve Demirci bölümlerindeki şiirler yönünde yaparsa özgün bir ses kazanacak şiirimiz. Ama yöresel kelimelerden ayıklama yapması, dildeki yersel deyimlere değil imajlara yaslanması koşuluyla.

Şiirde kalıp-söz birçok ozan için tuzaktır. «Biz ki Yunustan ders almışız/Keremdir sevdamızın mührünü kazan/Sabır bir alfabedir ayışığında/Gönül yarını sayıklar» diye bir giriş yapan Siyami Yozgat belli sözcüklerin sembol-kalıplarına kapılıp (şafak, hınç, afyon) sözü ayıklamadan sıralayınca şiiri elden kaçırıp gevezeliğe düşüyor. Gevezelik ve kalıpsöz, yetenek ve duygu-

yu alıp götürüveriyor. Şiirin öz sesinin olmaması kadar fazla ölçülü bir söz de özü gözden kaçırmaya yetiyor. «Kar ufkunda yürür gibiyim/Bütün bir gece uyuyan evlerde/Onlar mı yanıldılar ben mi öldüm/Yoksa gün mü doğmakta evlere». Bu örnek Ömer Ateş Kızıltuğ'dan.

Ünlü bir şiirden, bir şairden etkilenmek doğal. Ama şiirine bu dizelerden serpiştirmek gençler için tehlikeli. Usta ozanla yeni başlayanı ister istemez karşılaştırmaya itiyor okuyanı. Ve sonuç elbette yeni başlayanın iyiliğine olmuyor. Koray Yaman, Başaklar Rahat adlı kitabında Orhan Veli'den Nâzım Hikmet'den aldığı dizeler yanında Hasan Hüseyin'den de dizeler alıyor. Tırnakla ayırmadığına göre belki anımsamadan yapıyor bunu. Oysa «Biz çan yaparız/kapımıza takarız/sonra papatyalar gelir/ve papatyaların içinden/döner gelir çınlayan çanlarımız» gibi kendiliğinden rahat bir söyleyişi var.

Akademi Kitabevi Edebiyat Ödüllerine katılan kitaplar bu kadar değil. Aşağı yukarı otuza yakın kişi katılmış bu yarışmaya. Ben bu kitaplardan gözüme çarpan iyi ya da ortak yanlışlardan genç şiirimiz üstüne notlar almak istedim. Osmanlıca tutkusu, kalıp-söz, ayıklamama, gevezelik, ve şiirin iç ses yokluğu yalnızca genç şiirimizin değil şiirimizin genel yanılgıları olarak belli ustalar dışında yineleniyor. Yinelenen yanlışlardan biri de güzel bir dizeyi, bir dörtlüğü kitaba yayarak, yineleyerek yıpratmak. Yine Akademi Kitabevi Edebiyat Ödüllerine katılanlardan örnekleyeyim: Haydar Eroğlu, Bir Zor Zanaat Şairlik adlı, kısa sürede 2 baskı yapmış ilk kitabında bölüm geçişlerinde kullandığı dizeleri ve sözcükleri kitap boyu yineliyor. Giriş dizeleri şöyle: «Çok sesli bir şarkıya başlamayı denerim/Halkım eşliğinde/Yanıma yanlış durma». Bu dizelerle birlikte yinelenen ve kitapta çoğunluğu olan sözcükler şunlar: Alfabesi sosyalizmin, yasak alfabesi bir şarkının, eldokuması bir şarkı, çok sesli, tekçe-erkekçe —zor zanaat— halkım. Ilk dizelerde duygulu hatta vurucu gelen sözcükler yinelendikçe kendi anlamını da yitiriyor. «Leyla, selvi, ceylan, serv-i simin» gibi bir kalıp haline geliyor. O zaman da şairin bütün iyi niyeti güme gidiyor.

Evet, zor zanaattir şairlik. Bana gençliğimde, şimdi öykücülüğü bırakmış bir magazin dergisi yöneticisi: «Şiirde 'seni seviyorum' demeden, 'seni seviyorum'u duyurmak gerek,» demişti. Ustaları okudukça haklı olduğunu anladım. Şiirimde bunu başarmaya çalışıyorum. Gençlerinse başaracaklarına inanıyorum.

(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)

«SOMUT OLANLA SOYUTUN YÜKLENDİĞİ YAZINSAL İŞLEV BİRBİRİNDEN FARKLIDIR»

Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülü Öykü Yarışması'nda Nursel Duruel «Geyikler Annem ve Almanya» başlığını taşıyan yapıtıyla birinci oldu. Aşağıda Duruel'in görüşlerini bulacaksınız.

— Öykü yazmaya ne zaman başladınız?

— Öykü yazılmadan önce anlatılıyor galiba. Ben, belki pek çok insanın yaptığı gibi hiç durmadan öykü anlatırım kendime. Tanık olduğum, yaşadığım, gördüğüm olayları, durumları, insanları, insan ilişkilerini sıcağı sıcağına anlatırım. Bir çeşit iç konuşma. Çoğu kez de bunu özenle yaptığımı farkederim. Yani, sözcükleri seçerek, yaşanan gerçeğin akışını yeni bir düzene koyarak. Böylece yaşananın boyutları daha belirginleşir kafamda. Belirginleşmese bile tartışmaya yol açar ki, bu da açıklama, tanıma eğiliminin başlangıcıdır sanırım. Yazmaya gelince.. kafamın içinde sürüp giden bu düzenlemeleri kağıt üzerinde yeniden düzenlemeye 1970'lerde başladım.

— Kitabınızdaki öykülerin bir bölümü somut bir anlamı içeriyor bir bölümünde ise daha soyut diyebileceğimiz düşünsel bir bakış açısı yer alıyor. Bu konuyu açıklar mısınız?

— Somut olanlar için söyliyecek fazla sözüm yok. Öykü türü neyse onun özelliğini taşıyorlar. Sınırları belirlenmiş durumda.

Soyut diye tanımladıklarınızı somut olarak yazmaya kalksaydım sayfalarca sürerdi. Bu yönüyle soyut öykülerin şiirle yakın akrabalıkları var gibi geliyor bana —sözü aza indirip anlamı yoğunlaştırmak— öyküyle şiirin sınırlarını birbirlerine daha çok aralamak, geçişi kolaylaştırmak. Bu açıdan bakıldığında, örneğin «Ölüm Aralarında Kaldı» adlı öyküyü ille de öykü türüyle sınırlamamalı.

Sonuç olarak şunu söyleyebilirim: Somut olanlarla soyut olanların yüklendikleri yazınsal işlev birbirinden farklı.

— Bu arada öykü anlayışınızı özetler misiniz?.. Yeni çalışmalarınız var mı?...

— Bu sorunuzu okuyucu olarak yanıtlayabilirim ancak.

Bir öyküde söylenmeye değer olan söylenmişse, anlatmaya değer olan anlatılmışsa ve teknik arkalarda gizlenmişse okumak gerçekten mutluluk kaynağı oluyor, yenilenme, zenginleşerek değişme nedeni oluyor. Yakınlık duymadığım, hangi amaçla yazılmış olursa olsun kötü yazılmış olanı, zevksiz olanı. Kısacası genel anlamda sanat dendiğinde ne anlıyorsam, ne bekliyorsam öy-

kü için çerçevesi biraz daha belirlenmiş olarak aynı şeyi söyleyebilirim. Hazır durumda yok. Yarım kalanları tamamlamaya çalışıyorum. (Cumhuriyet — 25 Kasım)

«KİTAPTA GAZETECİLİKLE ARAŞTIRMACILIĞI BİR ARADA YÜRÜTMEYE ÇABA HARCADIM»

Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülü Deneme - İnceleme - Araştırma Gezi dalında «İran"da Devrim» adlı yapıtıyla birinciliğe değer görülen Ayşegül Dora Güney, Cumhuriyet'in sorularını yanıtlıyor.

— **«Şah'ın devrilmesiyle sonuçlanan İran Devrimi'ne dek bu ülkede gözlenen gelişmeleri nasıl değerlendirebiliriz?**

— Baba Pehlevi'nin zulmü ve baskı rejimi. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki paylaşımda emperyalistlere yetmeyince oğlu başa getirilir. 1941-46'da İran paylaşılmıştır artık. Almanların yenilgisiyle boşalan yeri İngiltere, hemen ardından ABD doldurur. Sonraları çıkan İran-Anglo petrol anlaşmazlığı, çarşı esnafının petrol ihalelerindeki ısrarı. Musaddık'ın başbakanlığı, CİA'nın dünya politikası içindeki ilk büyük dolabı ve Şah'ın yeniden ülkeye dönmesi sonucu. İran, tümüyle emperyalistlerin denetimi altında, için için kaynayarak 1978'lere gelir.

— **1978 yılı patlamasını neye bağlıyorsunuz?**

— 1977 yılında ABD'yi ziyaret eden İran Şahı ve eşi Beyaz Saray çevresinde toplanan binlerce öğrenci tarafından aleyhte gösteriyle karşılanır. Şah İran'a dönüşünde şiddeti artırır, ancak şiddet baskının tepkisine yetmemektedir. Bu arada emperyalistlerin büyük ölçüde sömürdüğü ülkede İran burjuvazisi payını almış, öte yanda ise küçük burjuva ve çarşı esnafı yine aç kalmıştır. Bu olay ülkedeki sosyalistlerle dinci kesimin birleşmesine ve birleşik cephe halinde hareket etmesine yol açar. Lider Humeyni kitleleri emperyalizme karşı ayaklandırır. Yıllardır baskı, zulüm ve açlık içinde olan İran halkı inanılmaz bir çaba sonunda elbirliğiyle, güçbirliğiyle İran Şahı'nı devirir ve ülke son bir yıl içindeki geçirdiği çeşitli dönemlerden sonra bir cumhuriyet halini alır.

— **Tüm bu olayları kitabınıza yerleştirirken nasıl bir yol izlediniz?**

— İran'a gazeteci olarak dokuz kez gittim. 1967'den bu yana olayları yakından izlemek olanağını buldum böylece. Bir kitap yazmayı düşündüğümde kendi anılarımla izlenimlerimi yerli ve

yabancı kaynaklarla hamur ettim. Hazırlıklarım sırasında tüm çabam, gazetecilikle araştırmacılığı bir arada yürütmekti.

(Cumhuriyet — 25 kasım)

«HAYATTA HER ŞEY ŞİİRE DE YANSITILABİLMELİ»

Feryal ÇEVİKÖZ

Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülü Şiir Yarışmasında «Yakınlık» adlı yapıtı ile başarı ödülüne değer görülen Turgay Fişekçi, Cumhuriyet'in sorularını yanıtlıyor:

— Genç Türk şiiri üzerine düşünceleriniz?

— Son yıllarda ülkemizde yaşanan yoğun toplumsal değişim ve gelişimlere koşut olarak şiirde de çok genç fakat yeteneklerini hemen herkese kabul ettirebilen çok sayıda şair ortaya çıktı. Bu nitelikte ve yaşları yirmi ile otuz arasında en az yirmi şair sayabiliriz. Bu şairlerin geçmiş dönemlerden farklı bir özelliği de her birinin şiirlerinde kendi özgünlüklerini bulabilmiş olmalarıdır. Kendi yörelerinin ve kişiliklerinin özgünlüklerini şiirlerine de taşıyabilmişlerdir.

— Şiirinizde genel olarak günümüz insanını konu alıyorsunuz.

— Şiirin kaynağının yaşanan hayat olduğuna, bu nedenle şairin yaşadığı, yüreğinde duyduğu şeyleri yazmasının doğruluğuna inanıyorum. Burada «yaşama» sözcüğü elbetteki en geniş anlamda kullanılıyor» Hayatta olan herşey şiirde de yansıtılabilmelidir.

Şiirde açık ve yalın bir anlatımdan yanayım. Ancak bunu yaparken kuruluğa düşmemek gerek. Bağıran şiirden çok sessizce okunabilen şiiri seviyorum, ya da bir şarkı gibi dile takılıvereni.

— Son olarak, bu tür edebiyat ödülleri sizce ne dereceye kadar gereklidir?...

— Günümüzde özellikle yayın alanının geçirmekte olduğu ekonomik kriz nedeni ile, bırakın genç yazarları pek çok kitabı, belli bir okur kitlesi olan yazarlarımız bile yapıtlarını güçlükle bastırabilme durumundalar. Bu nedenle ödüller yazarın ve yapıtının tanınabilmesi ve yaygınlaşabilmesi açısından önemli bir rol oynamakta... (Cumhuriyet — 4 aralık 1980)

AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ: MURATHAN MUNGAN

Mustafa CEM

Soru — **Okurlarımıza kendinizi ve yazarlık hayatınızı tanıtır mısınız?**

Yanıt: — 21 Nisan 1955'de İstanbul'da doğdum. Mardin'liyim. Orda büyüdüm. Yazarlığımı belirlemede yaşadığım çocukluğun yanısıra. Mezopotamya uygarlığının ve kültürünün son tanığı olan bu çevre çok etkin oldu. A. Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro bölümünü bitirdim. Aynı bölümde doktora yapmak üzereyim. Şimdilerde Devlet Tiyatroları'nda Dramaturg olarak çalışıyorum.

Düzenli olarak 1972'den bu yana okuyor, yazıyorum. İlkin düz yazılarım yayımlandı. Bunlar deneme, eleştiri, inceleme türünde yazılardı. Şiirlerimin ve metinlerimin yayımlanması çok daha yakın tarihlere rastlar. Sahne oyunu, radyo oyunu. filim senaryosu, hikâyeler yazdım. Bir de Orhan Veli'nin şiirlerinden uyarladığım bir çeşit sahne senaryosu ya da sahne için şiirlerle bir kolaj denebilecek yeni tür bir sahne oyunum var. Şimdilerde daha çok «Uzun Hikâye» üzerinde yoğunlaştırdım çalışmalarımı. **Mahmud ile Yezida** diye bir kitabım var.

Şimdilik değişik türlerde ürünler veriyorum, giderek bunlardan birinin ya da ikisinin beni seçeceğini ve daha az yazacağımı sanıyorum.

Soru: — **Günümüz genç Türk şiiri üstüne neler düşünüyorsunuz?**

Yanıt: — Bu sorunuzu genç Türk şairleri üzerine ne düşünüyorsunuz. diye anlıyorum. Değilse «tevellütü» genç olmakla birlikte, yazdığı şiirler genç olmayanlar olduğu gibi, «tevellütü» eski olmakla birlikte şiiri gencelten şairler de var.

Türk şiirinde genç şairlerin ağırlığı gittikçe kendini duyuruyor. Nöbeti devralmaya hazır bir halleri var gibi. Kapladıkları hacim genişliyor. Bunlar şiire yeni sorunsallar taşıyorlar; yeni şiirseller kurma çabasındalar. Şiirleri daha kapsamlı, daha rafine bir kültürün izlerini taşıyor. Bu bağlamda, genç şairlerde görülen bir başka ortak yan: onların yaygın ilgi alanları. Bu onların şiirlerini zenginleştiren bir şey kuşkusuz. Günümüzde daha gözüpek şiirler yazılıyor. Şiirlerin dinamikleri konusunda daha sorgulayıcı bir tutum seziyorum. Bu da kuşkusuz şiiri gencelten, ona tazelik katan birşey. Nedense bizde şairlerin çoğu, şiir üze-

rine kafa yormaktan çok, şiir yazmayı yeğlerlerdi. Gençlerle birlikte daha yaygın olarak şiiri düşünmek alışkanlığı kazanılıyor sanırım.

Eskiden bir şairin «Olması» daha uzun zaman gerektirirdi. Şimdiyse genç imzalar daha profesyonel, daha ustalıklı başlıyorlar şiire Geçmiş şiir mirasını daha bilinçli, daha önyargılardan uzak değerlendiriyorlar. Bir de sanırım en önemlisi genç şairleri genel başlıklar altında toplamak hayli güçleşiyor. Bu da onların daha işin başında özgün bir şiir kurma savaşında olduklarını gösterir.

Şiir serüvenlerini ilgiyle izlediğim genç imzalar var: Yıldırım Türker, Lale Müldür, Taner Özmen, Ahmet Güntan, Behçet Aysan, Tarık Günersel, Ahmet Erhan, İzzet Yasar konaklama yerlerini çok merak ettiğim şairler. Bu isimlerden birçoğunun daha şimdiden kendine geniş pergellerle yer açtığı kanısındayım.

Soru: — **Şiir anlayışınızı, bu bağlamda bir yazar olarak neden ve kimin için yazdığınızı açıklar mısınız?**

Yanıt: — Şiir anlayışı diye bir kavramın doğruluğundan, tanımlama gücünden kuşkuluyum. Belki de şiir anlayışı diye bir şey yoktur; şiir beğenisi vardır. Kişilerin edindikleri kültür ve duyarlık doğrultusunda, şiir eğitimleri ve eğitimsizlikler konusunda Şiir'den beklentileri vardır. Şiirde sevdikleri, sevmedikleri vardır. Şiir üzerine kimi görüşleri vardır. Şimdi bunların toplamına şiir anlayışı mı diyeceğiz? Kimi kavramlar konuşmamızı kolaylaştırabilirler, ama doğru düşünmemizi, doğru mantıklar yürütmemizi zorlaştırabilirler. Konuşurken bize zaman kazandıran bir kavram, bir de bakmışız bir olguyu çözümlemimizi hayli zorlaştırıyor. Ben de şiir anlayışı denilen şeye biraz böyle bakıyorum.

Benim şiirden ilk beklentim, şiir diye yazılan şeyin sahiden «şiir» olması. Kuşkusuz teorik olarak buna kimsenin itirazı yoktur. Ne ki ne şiirdir, ne değildir sorusunda düğümlenecektir herşey. Bunun için de şiir anlayışından çok, sanat muhakemesine gereksinilecektir. Kişisel olarak benim, şiirden beklentilerim var demem daha doğru. Şiiri ciddiye alıyorum. Şiir benim için felsefe, ekonomi, tarih kadar önemli birşey. Şiir yalın ya da karmaşık, açık ya da kapalı, uzun ya da kısa olabilir. Hepsinde ayrı lezzetler bulabilirim. Bence önemli olan şiirin amacıyla örtüşmesidir. Kendini amacına uygun gerçekleştirebilmesidir. Günümüz Türk şiirinin en önemli açığı bence bu noktada başlıyor. Şiir içtenliğini yitiriyor, şiire su katılıyor. Bir yanda sığ, derinliksiz

insanlar yaşadıkları yavanlığı sahici bunalım sanıp anlaşılmaz sözcüklerin karanlığında kendilerine anlam katmaya çalışırken; öte yanda ezan duyarlığıyla, devrimci ayetler ve sureler yazılıyor. Bu soy şairlerin çoğu, şiirlerini ne kendi hayatlarıyla, kendi çelişkileriyle örtüştürebiliyorlar, ne de sosyalizmin teorik içeriğiyle.

Ekonomi, tarih gibi şeyleri öğrenmek isteyen insanlar konuyla ilgili kitaplara başvururlar. Bu onlar için yapılması gereken doğal birşeydir. Yadırgamazlar. Aynı biçimde sinemayı, tiyatroyu öğrenmek için de kendilerini bilgilendirirler. Tiyatro tarihi, sinema tekniği öğrenirler. Ne ki şiir söz konusu olunca, her kesimden insanın ortak bir yanı var: Herkes «Ben nerdeysem şiir orda olsun.» diyor. Gerçekte bu tutumun temelinde, şiiri hâlâ küçümseyen bir düşünce yatıyor. Oysa şiir öğrenilebilir bir şeydir. Kimi şiirler yardımcı kitaplarla okunurlar, okunmalıdırlar. Şiir bir kültür, bilgi ve beğeni aracıysa, bu görevini yerine daha iyi bir biçimde getirmek için değişik okullar kurabilir. Zaten şiirin güzelliği de, bu zenginliğinde, çeşitliliğinde değil midir? Tek tip şiir yazılsaydı eğer, ne kadar yavan bir şey olurdu bu. Bu yüzden şiire üniforma giydirilmeyeceği inancındayım.

Şiirde sevdiklerim, sevmediklerim de vardır. Her tür ucuzluğu, bayatlığı, yavanlığı, sığlığı, kısırlığı, çirkinliği herşeyde olduğu gibi şiirde de sevmiyorum. Şiirde sahicilik, içtenlik, zekâ, kültür ve duyarlık arıyorum.

Bazı sorunların ortaya konuluş biçimleri, onları daha işin başında çözümsüz kılar. Türkiye'deki düşünce hayatına egemen olan akıl yürütme, muhakeme, ayrıştırma ve bütünleme yöntemleri ne yazık ki hâlâ Metafizik Söylemlerin etkisinde. Doğru düşünme, doğru söylem kurmakla sağlanır. Diyalektik düşüncenin nesnesi Söylem'dir. tek tek sözcükler ya da belâgat değil. Bu bağlamda «Arım, balım, peteğim»i «İşçim, köylüm, proletaryam» yaparsak zevahiri kurtarmış sayılmayız.

«Fahişelik mi fuhuşu yaratır, fuhuş mu fahişeliği?» ya da «Toplum kurallarını düzenlemede ahlak kuralları mı önemlidir, hukuk kuralları mı?» gibi Osmanlı münazara anlayışıyla kurulmuş bu sorular ne denli açıklama gücüne sahipse, «Kimin için yazıyorsunuz?» sorusu da böyle bir açıklama gücü taşır. Şimdi «Ben halkımı bilinçlendirmek için, halkım için yazıyorum» desem ne olacak? Neyi onaylatmış olacağım?

Neden yazdığımı bilmiyorum. Kimse de buna doğru-dürüst

yanıt veremez. Yazmak eylemi **bu soy sorulandırılamaz** bana kalırsa.

Kimin için yazdığıma gelince, ilkin kendim için yazıyorum. Herkes gibi. Ne ki ben, ilkin kendim için yazdığımın bilincindeyim. Bunun da yazarlığıma kattığı **artıları** yadsıyamam. Bunun bilincinde olmak, **başkalarına yazmanın** ilk koşuludur bana kalırsa. **(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)**

AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ: TURGAY FİŞEKÇİ

Afşar TİMUÇİN

Soru — **«Yakınlık» adlı yapıtınızla Akademi Kitabevi Edebiyat Ödüllerinden şiir dalında başarı ödülü kazandınız. Bize kısaca kendinizi tanıtır mısınız? Yapıtınızla ilgili neler söylemek istersiniz?**

Yanıt — 1956 Balıkesir doğumluyum. İstanbul Hukuk Fakültesini bitirdim. Aylık «Sanat Emeği» dergisinin sorumlu yönetmenliğini yaptım. Değişik etkilerle 1972 yılında şiir yazmaya başlamış olmama karşın, şiirle yoğun uğraşım 1976'dan bu yana sürmekte. **Yakınlık** adlı yapıtım da bu süre içinde yazılmış olan şiirlerimden oluşmakta.

Soru — **Niçin yazıyoruz ve kimin için yazıyoruz sorularını yazar sık sık kendine sorar ya da sormalıdır. Siz bu soruları nasıl yanıtlarsınız?**

Yanıt — Önce şunu söylemeliyim. Yazarlık da öbür meslek dalları gibi bir meslektir ve yazarın yazarlığıyla yaşayabilmesi asıldır. Ancak bir insanın yaşam süreci içinde herhangi bir mesleği seçmesiyle, yazarlığı seçmesinin farklı nedenleri olmaktadır. Çoğu kez de elde olmadan insanın doğası onu yazmaya götürmektedir.

İlk sözlü edebiyatın ortaya çıkışından bu yana sanatçılar yaşadıkları çağın ve toplumun üzerine çıkabilip şiirleriyle, resimleriyle tüm insanlığa ve tüm çağlara seslenen evrensel yapıtlar vermişlerdir. Bilimsel buluşlar her zaman aşılabilmekte, daha gelişkin, çağa uygun yapılar ortaya çıkmaktadır Oysa sanat yapıtlarında, gelişme daha çok biçimsel yapıda meydana gelmekte. yüzlerce yıl önce söylenmiş bir beyit günümüz insanını canevinden vurabilmektedir. Bu nasıl olmakta? Bir kere sanatın konusu ve öznesi 'insan'dır. Çağlar boyunca insan malzemesini işleyen sanatçı bundan evrensel yapılar çıkarabilmiştir. Bir anlamda

sanatçılar yaşadıkları dönemlerin peygamberleri olmuşlardır. Görülmeyeni görmüş, duyulmayanı duymuş ve tüm insanlığa duyurmuşlardır. Çünkü onların alev alev yanan yürek fırınları vardır. Bu fırında hayatın demir külçesi erimekte, tüm özü ortaya çıkmaktadır.

O halde «neden yazıyorsun?» diye sorulduğunda yanıtım her sanatçının vereceği yanıt olacaktır: İnsani olan her şeyi hayata egemen kılmak.

Soru — **Günümüz türk şiiri üstüne neler düşünüyorsunuz?**

Yanıt — Kanımca günümüz Türk şiiri dünya ölçüsünde bir şiirdir. Bir kez başka uluslarda pek görülmeyen çok zengin bir halk şiiri geleneğine sahiptir. Kökleri çok sağlamdır. Son altmış yılda ülkemizde ve dünyada meydana gelen gelişmelerle koşut olarak da çağdaş bir dünya görüşüyle ürünler verilmektedir. Süreç içinde yalnızca toplumun sorunlarını ve acılarını işleyen ürünlerin yanısıra, toplumcu bir bakış açısıyla bireyin sorunlarını, birey-toplum ilişkilerini işleyen yapıtlar da yaratılmaktadır. şiirimizde güçlü bir genç şairler topluluğu göze çarpmaktadır. Her on yılda bir yeni ve güçlü seslerden oluşan kuşaklar ortaya çıkmaktadır. 80'li yılların başında olduğumuz şu sıralarda da şiirimizde güçlü bir genç şairler topluluğu göze çarpmaktadır. Yaşları henüz 20-30 arası olan 15-20 kadar genç şair daha ilk adımlarında kişiliklerini kabul ettirebilmişlerdir. Yapıtlarında kendi özgün şiir çizgilerini bulabilmişlerdir. Bugün şiirimizde değişik renkler, tonlar ve anlayışlar yarışmaktadır. Bu çok olumlu bir gelişmedir. Bugün için benim şiirimizde gördüğüm eksik yön, güçlü bir ulusal kaynaktan beslenmesine karşın, henüz evrensel kültür öğelerinin şiirimize tamamen yerleşememiş olmasıdır. Çağdaş uygarlık düzeyinin gerisinde kalmaktan doğduğunu sandığım bu eksiklik de giderildiğinde Türk şiirinin dünya şiiri içindeki seçkin yerini güçlenerek koruyacağına inanıyorum.

(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)

NURSEL DURUEL: AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Afşar TİMUÇİN

Soru — **«Niçin yazıyoruz?» sorusu yazarın sık sık kendisine sorduğu, okurun da yazara ve kendisine ikide bir sorduğu bir sorudur. Siz bu soruya nasıl bir karşılık vermeyi düşünüyorsunuz?**

Yanıt — İnsan denen tür neden sanat yapar? Neden felse-

feyle bilimle uğraşır?.. Bu sorular çok eskilerden beri sorulagelmiş sorular, öyle olduğu halde tazeliklerini yitirmiyorlar. «Niçin yazıyoruz?» sorusu da her yeni okuyucuda, her yeni yazarda bir kez daha tazeleniyor. İlk olarak sorulmuşçasına dikiliyor karşımıza. Başka bir düzeyde, her okuyuşta, her yazışta bu tazelenmeler sürüp gidiyor.

İlk sorulduğundan bu yana yazma olayı üzerinde düşünenlerin, kuramcıların, yazarların verdikleri yanıtlar birbirine eklene eklene geniş bir açıklamalar demeti oluşturmuş. Ben kendime aynı soruyu sorduğumda verdiğim yanıtların bu geniş açıklamalar demeti içinde daha önceden yer almış olduğunu, hem de çok kapsamlı bir biçimde yer almış olduğunu gördüm.

İnsan tanımak istiyor. Kendini toplumsal çevresini, doğal çevresini tanımak ve açıklamak istiyor. Birinci basamak olan bu istek özünde bir sonraki aşamanın çekirdeğini taşıyor. Yani var olanı anlamayı yeterli bulmuyorsunuz çoğu kez. Olanın hangi doğrultularda değişebileceğini de anlamak istiyorsunuz. Bu noktada belki özlemleriniz katılıyor işe. Daha gelişmiş, arınmış insana duyduğunuz özlem, bu insanın gerçekleştirdiği toplumsal ilişkilere ve doğal çevreyle uyuma duyduğunuz özlem vs...

Bu söylenenler başka yollarla da dışa vurulabilir, sergilenebilir... O halde neden yazmak?..

Aşk gibi bir olay yazmak. İçinizde yazma eğilimi varsa önüne geçilmiyor. Kaçmak boşuna. Bir süre için unutturabiliyorsunuz kendinize, bir de bakıyorsunuz olur olmaz zamanlarda depreşiyor. (Ben yazma isteğiyle uzun süre savaştım. Bu savaş yazmak istemeyişimden değil, tam tersine yazmayı çok isteyişimden, ama aynı ölçüde de korku duyuşumdan kaynaklandı. Edebiyata duyduğum büyük saygı yüzünden kendimi uzak tutmaya çalıştım).

Yazma olayının aşka benzer bir başka yönü uyarıcılara karşı duyarlı olmanızı sağlaması, gerilim içinde tetikte bekletmesi.

Yazma, baştan beri söylediklerimi kapsayıp aştığı için vazgeçilemez temel bir istek olarak gücünü sürdürüyor.

Soru — Gerçekçi ya da özel olarak toplumcu gerçekçi sanat anlayışının — yanılmıyorsam siz de bu sanatın içindesiniz — gerçeği nasıl yansıtması gerektiği konusunda neler düşünürsünüz? Gerçekçiliği doğalcılıktan ayıran noktaları nasıl saptayabiliriz?

Yanıt — Gerçeğin yansıtılmasını kolay başedilir bir olay gibi görmüyorum. En başta gerçeğin kavranması sorunu var. Ger-

çeğin kavranması belki her zaman güçtü ama hızlı bir değişimin yaşandığı günümüzde, alabildiğine karmaşıklaşan toplumsal ilişkiler içinde daha da güçleşti. Bu yüzden gerçekçi olma çabasına giren birinin iyice silâhlanması yani çağını anlayıp değerlendirebilecek bilgilerle donanması gerektiğine inanıyorum.

Nasıl yansıtılacağına gelince... Yaşanan gerçek olduğu gibi aktarılamayacağına göre — aktarılsa da anlamsız bir yazı yığını olacağına göre geçmiş-şimdi-gelecek ilişkileri sağlam olan bir gerçekliğin ipuçları yansımalı yazılarda. Ve bütün karmaşıklığına karşın durulaşmış olarak yansımalı. Görünen gerçeği cılız bağlantılarıyla açıklamaya yeltenen kitapları birçok okur gibi ben de itici ve yavan buluyorum.

Okuyucu olarak beklediklerim bunlar. Yazma söz konusu olunca kalemi hemen bırakmalı diyorum kendi kendime bu noktada da ilk sorunuzu yanıtlarken söylediğim «vazgeçememe» olayı çıkıyor karşıma.

Soru — **Mesleklerimiz sanatımıza ister istemez yansıyor. Sizin de İstanbul Radyosu'nda program yapımcısı olarak çalıştığınızı öğrendik. Mesleğinizin sanatınıza nasıl yansıdığını açıklar mısınız? Sanırım bu açıklama hikayelerinizin daha iyi değerlendirilmesine yardımcı olacak.**

Yanıt — Bu sorunuzla mesleğimden sözaçma fırsatı verdiniz. Teşekkür ederim. Geçenlerde bir köşe yazarımız nankör meslekleri sıralıyordu ve içlerinde programcılık yoktu. Sanıyorum yeterince bilinmediği için yoktu. Program yapımcılığı insanı en çok bağlayan mesleklerden biri. Ya da benim için ve yıllardır birlikte çalıştığım arkadaşlarım için öyle. Asıl söylemek istediğim yarı yarıya, bazen de bütünüyle yaratıcı emek isteyen program çalışmalarının hakettiği özgün yeri alamamış olması. Ülkemizde; kültür sanat konularıyla ilgilenenlerin nedense üzerinde durmadıkları bir alan. Burada yazılı olanla sözlü olanın ayırımı çıkıyor ortaya. Her türden çalışma, eğer yazılıysa göreceli olarak yerini buluyor. Edebiyatın bütün türleri. İnceleme araştırma çalışmaları, gazetelerde yer alan yazı türleri içeriklerindeki kalıcılığın tartışma götürdüğü durumlarda bile en azından belge olarak kalabiliyorlar. İsteyen istediği zaman yeniden dönüp bakabiliyor. Sese dönüştürülmek üzere düşünülüp tasarlanmış program çalışmaları ise program yayınlandığı anda uçup gidiyor. Dinleyiciye ne oranda ulaştığı yapımcısı tarafından bilinemiyor. Etkisi, gücü yalnız kendi başarısına değil, dinleyicinin ilgisine, belleğine bağlı. Bu türe ilgi gösterilmesi yalnız programcı açı-

sından değil, bu üretimin amacı olan dinleyici açısından da büyük yararlar sağlayacaktır kanısındayım.

Şimdi asıl sorunuza dönelim. Programlar için yaptığım çalışmalar bütün programcılar gibi beni de öze göre biçim bulma konusunda düşündürdü, sayısız deneme yapmama yolaçtı. Öte yandan dil üzerinde düşünmemi, titizlik göstermemi gerektirdi. Bu deneyler hikâyę yazarken kolaylık sağlayan, yardımcı olan birikimlerdi. Buna karşılık kurum adına gerçekleştirilen sınırlandırılmış — (kaçınılmaz olarak sınırlandırılmış, süreden amaca dek) çalışmaların tutukluğu, kurumsaldan bireysele geçerken kolay kolay atılamıyor. **(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)**

AKADEMİ KİTABEVİ EDEBİYAT ÖDÜLLERİ: İNCİ ARAL

Sennur SEZER

Soru — «Ağda Zamanı»ndaki öyküleriniz daha çok birinci kişi ağzından yazılmış. Böyle bir anlatımı neden seçtiğinizi ve öykü anlayışınızı açıklar mısınız?

Yanıt — Ağda Zamanı'ndaki öykülerimde genelleşebilen «ben»i anlatmaya çalıştım. Bunu yaparken kişilerimle özdeşleşebilmeyi önde tuttum. Onlara içten bakmaya çabaladım. Çoğunluk kahramanlarım kendi kendilerini anlatabiliyorlardı. Araya girerek onların özgürlüklerini sınırlamaya gerek yoktu. Bıraktım, durmadan konuşsunlar, düşünsünler, söylensinler, düş kursunlar. Anlattığım kişilerin davranış ve duygularını betimleyen bir anlatıcı-öykücü olarak sürekli yanlarında bulunmayı, ikide bir söze karışmayı istemedim. Öykülerimde iç konuşmalar ve sık sık geriye dönüşler vardı. Üçüncü kişiyi konuşturmak biçimsel yönden de altından kalkılması güç sorunlar yaratıyordu. Anlatmak istediklerimi birinci kişi ağzından yazmayı gerçeğe daha yakın ve inandırıcı buldum. Yaşayan, canlı, gerçek tip ve kişileri bu yolla vermek bana daha kolay geldi. Ayrıca dil, akış ve şiirsellik açısından üçüncü kişi ağzını sevmiyorum. Aynı ses ve sözcükleri ard arda sıralamaktan kaçınıyorum.

Yaşamı bir öyküler dizisi, içiçe geçmiş öykücükler olarak algılıyorum. Her kesit, her an, her görüntü öykü olabilir Ama elbette seçmek, neyi nasıl anlatacağını bilmek gerek. Öykü ile de dünyayı değiştirme çabasına, insanın insan olma kavgasına katkıda bulunulabileceğine inanıyorum. Bu konuda bir sorumluluk duyan öykücünün ister çarpıcı olayları konu edinsin, ister yaşa-

mın önemsiz sayılabilecek ayrıntılarını, sorunsalın dışına çıkamayacağı kanısındayım. Duyarlı kimseler için yaşamak başlı başına bir sorundur çünkü. Öykü denince, kısa, yoğun, okuyanın içinde bir yeri titreten, düşündüren, kaba gerçekçilik ve slogancılıktan uzak, kolay olmayan öyküyü anlıyorum.

Soru — **«Ağda Zamanı»nı kadın dünyasına yönelik öyküler oluşturuyor. Kişileriniz de daha çok mutsuz kadınlar. Kadın sorunlarını ülkemizde ve dünyada genel insan sorunları içinde nereye koyuyorsunuz?**

Yanıt — Ağda Zamanı'nın kadınları genellikle aynı sınıfsal konumda bulunan kadınlar. Küçük kentsoylu kesim. Ülkemizi kapitalizme geçmeye çabalayan geri kalmış bir ülke olarak kabul ettiğimizde bu kadınların mutlu olmaları söz konusu bile olamaz. Ama kimi bilincinde bu mutsuzluğun kimi değil. Oysa tümü bu geçiş sürecinin sıkıntılarını, çelişkilerini yoğun olarak yaşıyorlar. Değer ölçüleri sarsılmış, yabancılaşmışlar. Ülkenin ekonomik, toplumsal ve kültürel yaşamında ne gibi bir rol oynayabileceklerini, hangi değerlerin geçerli olacağını düşünen pek az içlerinde. Çözülmekte, olan feodal değer yargılarından kopamıyorlar. Bir şeyler değişsin istiyorlar belki, belli belirsiz. Ama daha çok para ve meta ile ilgili gerçekler üzerinde duruyorlar. Bu değerlerlere uygun davranıyorlar.

Var olan sosyo-ekonomik yapının belirlediği eğitim sonucu, kadın, üzerindeki baskıyı doğal saymaktadır. Kendi cinsi ile ilgili olarak yanlış bilinçlendirilmiştir. Bu durum en çok benim öykülerimde konu edindiğim kesimin kadınlarında karşımıza çıkmakta. Ben bu kesimin çelişkisinin daha çarpıcı ve yaygın olduğu görüşündeyim. Kadın kendisini erkeğe eşit, eş ve arkadaş olabilen özgür bir birey olarak tanıyamadıkça bireysel sorunlarını aşarak toplumsal sorunlara ulaşma süreci gecikecektir. Doğal ki mutluluğun da...

Gerek ülkemizde gerek dünyada kadın sorunlarının büyük ayrım gösterdiğini sanmıyorum. Konu üzerinde düşünürken erkekleri suçlayıp aşağılayarak, kadının üstün olduğu gibi bir görüşü de doğru bulmuyorum. Kadınların ve erkeklerin düşünsel yetenek ve ruhsal yapı bakımından eşit yaratıklar olduklarına inanıyorum. Var olduğu söylenen her türlü ayrımı sonradan yaratılmış ve yapay buluyorum. Daha uygar, daha mutlu, daha eşit bir toplumsal düzen içinde her alanda (çocuk bakımından sanayi işçiliğine dek) erkek cinsini kadının yanı başına koyuyorum. Her türlü olumsuz koşullanmadan kadınların ve erkek-

lerin birlikte çalışıp üreterek, yaşamın her anını bölüşerek kurtulabileceklerini düşünüyorum. Kadınların mutlu olamadığı bir dünyada erkeklerin de mutsuzlukları sürüp gidecektir.

Soru — **Son yıllarda hikâye ve romanda kadın öykücü ve romancılarımız kendilerinden epey söz ettirdiler. Akademi Kitabevi'nin ilk eser öykü yarışmasının üç derecesinden ikisini de kadın öykücüler aldı. Kadın öykücülerimizin günümüz edebiyatına katkıları üzerine görüşünüz nedir?**

Yanıt — Kadın yazarlarımızın erkeklerden daha yetenekli, duyarlı ve çalışkan olduklarını düşünemeyiz Kadın-erkek yazar ayrımına da karşıyım. Ancak toplumumuzdaki kadın-erkek ayrımının uzantısı olarak bundan kurtulamıyoruz. Erkeklere özgü sanılan yazın dünyasında kadınlar çok uzun zaman erkek gözüyle ele alınmış, anlatılmışlardır. Orada bir süs, edilgin bir varlık, duygu ortağı olarak yer bulabilmişlerdir kendilerine. Eline kalem almaya özenen kadın ya erkekler gibi yazmaya kalkışmış ya horlanıp kınanmış ya da küçümsenmiştir. Değişen toplumumuzun düşünen ve değişen kadını elbet başkaldıracak, kendi varlığını yaratıcılık yoluyla olumlamaya çalışacaktı. Böylece kadın yazarlarımız kendilerini, iç dünyalarını, yaşantılarını ustalıkla anlatabildiler. Uzun süre kapalı kalmış kadın dünyasının gizini, güzelliğini, duyarlığını, cesaretle açığa vurmaları başlangıçta elbette çok çekici bulunmuştur. Ancak genellikle ve doğal olarak kendi sorunlarını konu edinmişlerdir. Kendi cinselliklerinin çekiciliğine kapılmışlar, kendilerini savunmaya durmuşlar, insanın ve toplumun sorunlarına eğilmeleri geçikmiştir. Son yıllarda ülkemizin içinde bulunduğu hızlı değişim ve bunun yarattığı çelişkiler kadın yazarlarımızı da kadınlıklarından kurtarıp insan olmanın bilincine vardırmıştır. Bugün onlar da toplumsal sorunlar üzerinde düşünüyorlar ve daha güzel bir dünya yaratma görevini bölüşme çabası içindeler. Başarılı oluyorlarsa uzak kalamadıkları sorunlardan yola çıkıp dünyayı açık seçik görebilmelerinden, genelde birleşerek toplumsal ve evrensel gerçeğe varma sürecine girmiş olmaları yüzündendir bence. Yazın dünyamıza bu temel üzerinde kadınımızın yüzyıllardır gizli kalmış, yadsınmış yeteneği ve birikimi yansımaktadır. Elbette önemlidir bu katkı.

Soru — **Akademi Kitabevi'nin ilk eser öykü yarışmasında «Ağda Zamanı» ile mansiyon aldınız. Bu ödülün ilerki çalışmalarınıza nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?**

Yanıt — Mansiyon aldığımı gazetede okudum, şimdi de sizden

duyuyorum. Şu ana kadar bana Akademi Kitabevi'nce özel bir duyuru yapılmadı. Bu yüzden bir ödül almış olduğuma kesin olarak inanıp sevinemedim. Mansiyon aldığımı gazetede okumak yerine ödülü düzenleyenlerden duymak isterdim. Kendimi ödül almış biri gibi hissetmediğim için bundan sonraki çalışmalarıma bir etkisi olup olmayacağını bilemiyorum. Ama herhalde olmayacak. **(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)**

AKADEMİ KİTABEVİ ÖDÜLLERİ: AYŞEGÜL DORA GÜNEY

Adnan ÖZYALÇINER

Soru — **Akademi Kitabevi edebiyat ödülleri, eleştiri, inceleme, gezi dalında İran'da Devrim adlı kitabınızla birincilik aldınız. Kitabınızda incelemeyle gezi türlerindeki birleştirme başarınız ilgi çekti. Sizin bu konudaki düşünceniz nedir?**

Yanıt — İran'la ilgili anılarım çocukluk yıllarımdan kaynaklanıyor. Küçük bir kız çocuğu olarak kopuk kopuk duyduklarım, izlediklerim beni İran'la ilgilenmeye itmişti. 1968 yılından bu yana dokuz kere gittim İran'a İlk kez Saray'ın davetlisi olarak, sonra da çeşitli olayları izlemek ve yine gazetecilik yapmak üzere. 2500. yıldönümü şenliklerini, Pehlevi ailesinin 40 gün 40 gece süren yaş günü şenliklerini, en küçük Prenses Leyla'nın doğumunu, ve Şah'ın skandallarla dolu yaşamını çok yakından izleme olanağı buldum. On yıl içinde İran'a her gidişimde, «Artık bu iş burada biter. Hiç bir halk böylesine baskıya zulme, açlığa daha fazla dayanamaz,» diyerek döndüm. Ve, sonunda gerçekten İran halkı kendisinden beklenen tepkiyi gösterdi. Tüm güçler birleşerek İran devrimini başardı.

İran'a gidiş gelişlerimden bende anılarla birlikte bol miktarda döküman birikmişti. Gazeteci ile araştırmacı bir yazar arasında çok fark var doğal olarak. Araştırmacı bir yazar günlük olaylardan çok, temel gerçekleri ortaya çıkarmaya uğraşır. Oysa bir gazetecinin görevi herşeyden önce haberi en çabuk ve en güzel olarak okuruna sunabilmektir. Ben bu kitabı yazarken her iki görevi birden üstlenmeye çalıştım. Bir yandan araştırarak, İran'la ilgili tarihi, ekonomik, sosyal, kültürel gerçekleri verirken, bir yandan da güncel konuları gazeteci deyimiyle atlamamaya çalıştım.

Kitabı yazmaya başladığım zamanla bitimi arasındaki bir yılı aşkın süre içinde tarihin en hızlı ve güçlü halk hareketlerin-

den birisi meydana geldi. Her geçen gün olay yepyeni boyutlar kazandı. 1977 yılında Şah'ın ABD'yi ziyareti ile başlayan İran halk hareketi 1979 yılında monarşinin devrilmesi ve İran Cumhuriyeti'nin kurulmas ile her gün değişen olaylara sahne oldu.

Anılarımı gezi notlarım ve araştırmalarımla hamur etmeye çabalarken bir yandan da gezetecilikten gelen bir alışkanlıkla kitabın baskıya gireceği güne kadar olan günlük olayları da sergilemeye çalıştım. İnceleme-araştırma dalında pek denenmemiş bir işti yapmak istediğim. Olay devam ederken kitap da bir yandan yazılıyordu Bitmiş bir hareketi değil en yoğun noktasına erişmiş bir halk hareketini, o ülkenin yapısal sorunlarıyla birlikte vermeye çabaladım. Biraz güç ama çok zevkli bir çalışmaydı. Yeniden böyle bir çalışma yapmak isterim doğrusu.

Soru — **İnceleme - Gezi türünün edebiyatın öteki dalları arasındaki yeri ve işlevi sizce nedir?**

Yanıt — Önce şunu söylemeliyim ki ben bir edebiyatçı değil, önce bir gazeteciyim. Gazeteciliğimin elverdiği ölçülerde inceleme yaparak İran gezilerimin anılarını bir kitapta toplamak istedim.

Ülkemizde gezi türünde yazılmış kitapların büyük çoğunluğu gezi notlarına-anılarına dayanarak hazırlanmıştır. Gezi notları ile araştırmanın birleştirildiği çok fazla kitap yok sanırım ülkemizde. Yanılmıyorsam bizde gezi türünün ilk ustası Evliya Çelebidir. Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi belki çağımız araştırma, inceleme gezi anlayışına uymaz ama gezi-anı türünün en belirgin ilk büyük örneğidir. Daha sonra Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Sefaretnamesi de gezi anı türünün güzel bir örneğidir. Cumhuriyetle birlikte dünyaya açılan yazarlarımız bu dalda bir çok eserler vermişlerdir. Bunların içinde lise edebiyat kitaplarına bu türde bir örnek olarak girmiş gazeteci yazar Falih Rıfkı Atay'ın **Hind, Deniz Aşırı, Londra Konferansı Mektupları** gezi notları ile araştırmanın bir araya geldiği ilk eserlerdir. Daha sonraları ise bir çok yazarımız, örneğin, Nadir Nadi, Hıfzı Veldet, Niyazi Berkes, Samet Ağaoğlu, Oktay Akbal, İlhan Selçuk, Çetin Altan, Fikret Otyam, Mahmut Dikerdam ve daha niceleri bu türde eserler vermişlerdir.

Edebiyatın öteki dalları arasında inceleme gezi türünün farklı bir konumu var elbet. Bu türün en önemli özelliği hiç bıkıp usanmadan incelemek, doğruları, gerçekleri gezi anıları ile yuğurmak bence. Hikâye, ya da roman her şeyden önce gözlem sonra da hayal gücüne dayanıyor. Oysa gezi-inceleme türü ta-

mamen gezilen yörelerin iyice gözlenmesi yanında, gezinin özümlenmesini ve çok ciddi bir araştırmayı gerektiriyor. Bu türde hayal gücümüzün hiç bir önemi yok. Sadece iyi bir gözlemci ve araştırmacı olmanız bir de elinizin kalem tutması yeterli bu türde bir eser verebilmek için. Bu tür kitaplar okuyanlara gezip görmedikleri, ya da görüp de özümlemedikleri yerlerle ilgili bilgi vermek için yazılır. Bunu söylemekle, gezi inceleme türündeki kitapların birer ders kitabı olduklarını söylemiyorum. Önemli olan gailba anlatılmak isteneni, ders kitabı kuruluğundan kurtarıp, belirli bir akıcılık içinde anıları bilgilerle yoğurup okuyucuyu bıktırmadan verebilmek.

Soru — **Genel devrim kavramı ile İran Devrimi arasında sizce ne gibi ilişkiler var? Bunları kısaca açıklayabilir misiniz?**

Yanıt — «Devrim» kelimesinin karşılığı Meydan Larousse'a göre «Kök»lü tedbirlerle kısa sürede meydana gelen önemli değişiklik, büyük yenilik; ayaklanma sonucu iktidarı ele geçiren kimselerin zor kullanarak toplumda ani ve derin siyasi, iktisadi ve sosyal değişiklikler yapması sonucu ortaya çıkan tarihi olayların tümü.»

Genel devrim kavramının sözlük anlamı görüldüğü gibi «Ayaklanma sonucu iktidarı ele geçiren kimselerin zor kullanarak toplumda ani ve derin siyasi, iktisadi ve sosyal değişiklikler yapması». İran Devrimi de genel anlamda tümüyle bu tanıtıma uyuyor. Batının petrol deposu ve silahlarının en büyük alıcısı olan İran bir yandan da Orta Doğu'da Emperyalizmin kalesi olma görevini yürütüyordu. Bunlar göz önünde bulundurulursa İran'daki devrimin en önemli ve önde gelen niteliği anti-emperyalist oluşudur

Dini liderlerle aydınların, öğrencilerin, siyasal partilerin ve işçinin bir araya gelerek başlattıkları hareket, çarşı esnafının da katkısı ile tümüyle bir halk hareketi haline gelmiştir. Halkın gücü Şahın tüm baskı ve zulmüne rağmen İran devrimini yaratmıştır Monarşiyi yıkıp Cumhuriyeti kurarken aynı amaçta birleşen çeşitli siyasal görüşlü örgütler ve etnik guruplar daha sonra kendi istemleri doğrultusunda ve ayrı ayrı çalışmaya başladılar İran Orta Doğu'da emperyalizmin, jandarmalığını terk ederek üçüncü dünya ülkeleri arasındaki yerini aldı. Emperyalizm, İran'ı siyasi, askeri, ekonomik alanlarda kıskaç içine almak ve böylece devrimi yıpratmak istemektedir. Orta Doğu'da şu anda kaynayan yara bu olgunun bir sonucudur. Orta Doğu'da 1950'lerden bu yana yapılmış olan tüm hesapları bir yıl gibi kı-

sa bir zamanda tümüyle yıkan İran halkı bundan böyle daha çetin uğraşlar vermek, devrimini korumak, ve yerli yerine oturtmak zorundadır.

Soru — **Başarılı olan bu ilk kitabınızın ardından yeni kitaplar hazırlıyor musunuz? Yeni çalışmalarınız nelerdir?**

Yanıt — Doğrusunu söylemek gerekirse İran'da Devrim kitabından sonra ciddi bir kitap çalışmam olmadı. Olanaklar elverdiğinde, şu anda ilk baskısı tükenmiş olan kitabımı ikinci baskıya hazırlamak istiyorum. Bunun için yeniden bazı araştırmalar yapmam ve kitabı bitirdiğim yerden bu güne geçen olayları incelemem gerekiyor. Önümüzdeki günlerde bununla uğraşacağımı sanıyorum.

Daha sonrası için kafamda bir şeyler var, ama şu anda olanlardan bahsetmek için çok erken. Henüz çok yeni başlamış bir araştırma devresindeyim. Ama bu kadar zevkli bir çalışma türünden vazgeçebileceğimi sanmıyorum. Elimden geldiğince tez bir zamanda yeni bir şeyler üretmeye çalışacağım.

(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)

(Akademi Kitabevi Edebiyat Ödülleri yarışmasında Deneme - Eleştiri - İnceleme - Gezi dalında mansiyon kazanan Recep Selâhattin yöneltilen sorulara aşağıdaki yazıyla karşılık vermiştir.)

KONUŞMANIN YERİDİR

Recep SELÂHATTİN

Kimsin, kimlerdensin gibi alışılagelen sorularla karşılaşacağımı umduğum için söyliyeyim hemen; 1943 doğumluyum. Öyle pek yenilerden olmamama karşın, yazısı çizisi hemen her yerde görülen bir kişi de değilim. Basılmış bir yapıtım da yok. Birçok nedenleri var tüm bunların. Hemen birincisini söyliyeyim: Bir kez bir başına yazar değilim, öğretmenim. Öğretmenlikten kazandığımla sürdürüyorum yaşamımı. Bu uğraşımdan geriye kalan ne varsa, işte onları da yazın çalışmalarımda kullanabiliyorum. Diğer nedenlere gelince...

Balıkesir, Manisa ve Erzurum gibi yerlerde uzun yıllar bulundum. Şimdi de Antalya'da işimin başındayım.' Yurdumuza egemen olan sanat ortamına giremedim. Şu anda da girmiş değilim. Bu durum yalnızca benim kişisel edilgenliğime bağlanamaz. Nasıl girebilirsiniz bu dört bir yanı 'demir ağlarla örülmüş' sanat ortamına? Kolay değil bu iş, öyle hemen «Ha» deyince olacak işlerden değil bu... Demir leblebi!

Bir kez uzaklardasınız, «Kuş konmaz, kervan geçmez» deyi-

şini Anadolu için bugün bile rahatlıkla kullanabilirsiniz. «Ne var, ne yok?» sorusuna zamanında yanıt alamazsınız buralarda. Sanat yapıtları dergiler, bildiriler çok çok sonraları geçer elinize. Elinize geçtiğinde de atı alan Üsküdar'ı geçmiştir. Olanı biteni arkadan izlersiniz.

Radyoyu, televizyonu gösteriyorsanız boşuna; herkes biliyor ne var ne yok olduğunu bunlarda. Bugünlerde Ceyar'dan öte bir şey konuşulmuyor. Yarın ise yine başka bir Ceyar bulunur, bu en etkin iletişim organlarına. Aziz Nesin ayda bir — o da yarım saatcik — görünüverir, üç beş kişiyi alır karşısına ,birbirlerine, «Sen şöylesin, ben böyleyim...» dedirtir durur. Doğan Hızlan da bu hafta Behçet Necatigil'i alır karşısına, iyi güzel ama, hemen ardından gelecek hafta da Necip Fazıl Kısakürek'e tozlarını silkmesine olanak tanır. Radyoda, televizyonda gördüğümüz görebileceğimiz bunlar. Yasak savmak gibi birşey. Hoş, şimdi onlar da kapı dışarı oldular sanırım. Bu denlisini bile sindiremiyor bu tür resmi organlar. Kapatın...

Az önce, büyük kentlerimiz dışındaki sanat ortamının gecikmişliğini söylemiştim ya, o denli de değil hani. Kızgınlığımdan, kırgınlığımdandı bu söylediklerim. Arada sırada da olsa bazı sanat etkinlikleri buralarda bile oluyor. Ama yine de demir ağlarla örülmüş bu sanat etkinlikleri. Yerleşik bazı adlar dışında ne siz içeri girebilirsiniz, ne de içerdekiler azbuçuk kıpırdanıp size yer verirler. Olan biten böyle...

*

Yazın ortamında «Edebiyatın İşportacıları» denilen eli silâhlı, pardon kalemli bazı kişiler var ki, tutmuşlar kapı ağızlarını, eşiktekiler içeri girmek için uğraşıp dursunlar, boşuna...

Bu edebiyatın işportacıları; bırakınız kapı ağzında bekleşen yenileri, dünün ustalığı kanıtlanmış yiğit yazın erlerini bile çatur çutur yiyorlar, ya da yemeğe çalışıyorlar. Yazın ortamına girebilmek için can atan eşiktekiler ne yapsınlar bu durumda? Bu durumun somut örneğini, Somut Dergisi çıkardığı özel sayısında yaşadı. Neymiş efendim, bunca yıl şiir yazmış olan birisi, kalkıp yeni yetmelerle nasıl yan yana oturtulurmuş... İşte böyle.

*

Yazın dalındaki ödüllü yarışmalara da değineyim. Yarışmanın sonuçları açıklanıncaya değin çok hoş, çok coşkulu bir olay. Ama sonuçlar açıklanmaya görsün, işte kazan burada patlıyor. Yarışma sonuçlarının açıklanışına değin canlı kanlı olan bu olay,

iş sonuçlanınca bir balon gibi sönüyor, bitiveriyor. Bu yarışmalara en güzel umutlarla giren eşiktekiler, doğal olan nedenlerle yarışma dışı kalıverdiklerinde başlıyor çöküntü. Bir hoş oluyorlar hem kazananlar, hem de kazanamayanlar. Şimdi kazananları bir yana bırkalım da, 'eli boş kalanları' konuşalım. Aslında 'eli boş kalmak' diye bir şey olamaz, kazanamayanlar da bir şeyler edinmiş olmalılar bu yarışmalardan ama olmuyor işte. Doğaldır;; anlı sanlı olmuş yılların yazın erleri bile kolay kolay katlanamıyorlar sonuçta çizgi dışı kalışlarına. Peki, ya eşiktekiler ne yapsınlar, nasıl bozum olmasınlar? İnsanlığın dramı yatıyor burada.

Eşiktekilerin ve bunların yanında ustalıkları kanıtlanmış bazı yazın erlerinin yakınmalarında haklı oldukları yanlar yok mu? Vardır elbette. Mısır'daki sağır sultanın bile duyduğu bazı fıskosları da çıkaralım gün ışığına. O yarışmaya bakıyoruz, öncesinden fıskosu edilmiş bu kişi kazanıyor. Ardından başka bir yarışmaya bakıyoruz, yine aynı fısıltı ve yine öncesinden saptandığı sanılan sonuç... Abartılmış gibi olacak ama neredeyse Nobel pazarlamasını bile koyup geçeceğiz. Dedikodu bile olsa ayıp şeyler bunlar, geçelim...

Düne gelesiye dek işte böyle fıskoslu olan, gerekçeli sonuçları açıklanmayan ödüllü yarışmaların yerine, bugün açık seçik, «Ay aydın, hesap belli» yöntemiyle yürütülenleri de görüyoruz. Ya da bugün, ödüllü yarışmaları düzenleyen kurumlar daha da çok güvence veriyorlar, saygınlık kazanıyorlar. Şöyle de söyleyebiliriz: ödüllü yarışma düzenleyen kurumlar da giderek kendilerine çeki düzen vermeye başladılar bugün.

Başta da söyledim; ödüllü yarışmalara katılmak bile çok hoş. Bir kez «umut» dolu, yalnız bu denlisi bile yeter de artar. Sonuca katlanmaya gelince; yarışmayı düzenleyen kurumun tutumuna göre değişir. Sonuç tutanaklarını açıklamayan, daha düne gelesiye dek seçici kurul üyelerinin ağzına kilit vuran T.D.K. gibi kuruluşların ödülleri üzerinde ileri geri konuşulmasından doğal ne olabilir? Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü (!) üzerinde de susulacak değil ya. Sonrası, bu yarışmada seçici kurula giren kişi bakıyorsunuz öteki yarışmaya yapıtını sokmuş oluyor. O yarışmadaki kişi de bu yarışmaya oynuyor. Tüm bunlar olamaz mı, olur ama yine de ne dersiniz; karşılıklı al gülüm ver gülüm havası olursa, elin ağzı da torba değil ki, büzesiniz.

Ama yine de bu ödüllü yarışmalar sürdürmeliler yaşamları-

nı. Dışarda kalanlar için umut kapısıdır bu tür yarışmalar. İtici güçtür.

*

Egemen güçler her alanda olduğu gibi, yazın alanında da kimlerin boy göstereceklerini kendileri saptıyorlar. Somut örnek mi istiyorsunuz, istediğiniz denli örneği var bunun. Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'da parlayan bağımsızlık ateşini, ta İstanbul'dan üfleyip söndürmeğe çalışan yazar çizer takımına bir bakınız hele. Daha sonra Edebiyat Kitaplarında (!) yine onlar boy göstermiyorlar mı? Bağımsızlık Savaşı verilirken ve daha sonrasında kapağı yurt dışına atanlar, kendileri için uygun ortamı bulunca nasıl da çalım atıyorlar yurt içinde. Sana bana mangalda kül bırakmıyorlar. Yaptıkları hayınlıkların üzerine sünger çekilmiş. Ne olursa olsun, yeter ki egemen güçlerin tekerine çomak sokulmasın, tüm hayınlıklar bir anda unutuluveriyor.

Bunları söylerken anımsadım: O kıyıda köşede bir mendili bile dolduramayacak denli küçücük bir gökyüzü altında yıllar süren mahpus yaşamıyla çile dolduran sanatçılarımız dururken, Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü kime verildi, biliyorsunuz değil mi? Alana sözümüz yok; bu egemen güçlerin içinde sanatçı geçinenleri görmek kahrediyor insanı... Edebiyatın işportacıları, ne olacak...

Rıfat Ilgaz'ı anmanın yeridir burada. Hakları yenen yazın erlerini imleyen Rifat Ilgaz'a bir kulak verelim:

> «...Bu şairler, önce parti komiserliği ödevini bir rozet gibi yaka altlarında gizleyen aydınlar tarafından mimlenmişlerdir... Bu ileri, bu halktan yana, emekçiden yana olan yazarları, şairleri jurnal eden, onlara cephe alan mürekkep yalamış dergi sahipleri, yayınevi patronları türedi...»[1]
>
> «...1940 toplumcu gerçekçi kuşağı... Bu kuşağı ilk saptayan ne yer tutmaz edebiyat tarihçileridir, ne de gölgesinden korkan eleştirmenler... İstanbul Emniyetinin Birinci Şubesiyle, Ankara Emniyetinin İkinci Şubesidir. Gerçekten tarihsel görevlerini yapmışlar, bu sanatçıları Edebiyatçı geçinenlerden önce gün ışığına çıkarmışlardır.»[2]

Yalan değil, egemen güçler her yere olduğu gibi, sanat ortamına da sokuyorlar burunlarını. Ama Rıfat Ilfaz'ın gönlü hoş olsun, bir yerlerde sızıntı var bugün, giderek de çatlak büyüyor.

Tüm bunları neden mi yazıyorum, anlatayım.

Geçen yıl Akademi Kitabevi'nin düzenlediği ödüllü bir yarış-

maya katıldım. Yapıtımın adı: «Alıp Veremediklerim». Yukarıda, ta baştan beri söyleyip duruyorum; alıp veremediklerimin kimlerle olduğunu, neler olduğunu çıkardınız sanırım.

Diyecek olanlar çıkabilir: «Ateş olsan cürmüne dek yer yakarsın». Olsun, o da bir iştir. Yeter ki suskunluk olmasın...

(1) Akşam Gazetesi, 6.11.1968

(2) Demokrat Gazetesi, 3.8.1980

(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)

HASAN ÂLİ EDİZ ÇEVİRİ ÖDÜLÜ

1980 Hasan Âli Ediz Çeviri Ödülü, Bertolt Brecht'ten çevirdiği «Karanlık Zamanlar» kitabı dolayısıyla A. Kadir'e verildi. Azra Erhat, Akşit Göktürk, Ataol Behramoğlu, Aziz Çalışlar, Adnan Binyazar ve Eray Canberk'ten oluşan seçici kurul, ödülü «Homeros ve Mevlâna'dan günümüz ozanlarına dek Doğu ve Batı dünya ozanlarının ülkemiz kültürüne kazandırılmasındaki uzun yıllar süren çabalarından ötürü» A. Kadir'e verdiğini açıkladı.

1980 EDİZ ÇEVİRİ ÖDÜLÜNÜ A. KADİR KAZANDI

Zeynep ORAL

1980 Ediz Çeviri Ödülü, geçtiğimiz hafta içinde açıklandı. Yıllarını, tüm çabasını, aklını, yüreğini, kafasını, dilini şiire, hem de şiirin en güzeline, en doğrusuna, en yüreklisine vermiş bir ozanımıza A. Kadir'e verildi ödül.

Azra Erhat, Akşit Göktürk, Ataol Behramoğlu, Aziz Çalışlar, Adnan Binyazar ve Eray Canberk'den oluşan seçiciler kurulu, kararı açıklarken ne de güzel vurguluyordu A. Kadir'in başarısını:

«Homeros ve Mevlâna'dan günümüz ozanlarına dek Doğu ve Batı dünya ozanlarının ülkemiz kültürüne kazandırılmasındaki uzun yıllar süren çabalarından ötürü...»

Bugün 63 yaşında olan A. Kadir, tarih boyunca çeşitli dillerde söylenmiş şiirleri bize Türkçenin en güzeliyle aktarırken, o şiirleri söyleyen ozanları, halkları tanıttı, serüvenlerini, tarihlerini, öykülerini, savaşlarını, aşklarını, duygularını, düşüncelerini, düşlerini paylaşmamıza neden oldu. Kendi gibi, bizlerin de onlara sahip çıkmamızı sağladı. Sahip çıkmamız gerektiğini gösterdi.

A. Kadir kendi şiirlerini «Tebliğ» (1943), «Hoş Geldin Halil İbrahim» (1959, 1965), «Dört Pencere» (1962) ve «Mutlu Olmak Varken» (1968) adlı kitaplarında topladı. Yalnız, yabancı ülkeleri, yabancı toplumları değil, kendi ozanlarımızı da daha iyi anlamamıza önayak oldu: «Bugünün Diliyle Tevfik Fikret» (1967) kitabıyla olduğu gibi. A. Kadir'in bugüne dek yayınlamış kitaplarının adlarına şöyle bir baksak, bize ve kültürümüze neler kattığını kolaylıkla görebiliriz: «Asıl Adalet», «Seçme Şiirler» (Eluard'dan Bezirci'yle), «İlyada» (A. Erhad ile), «Eski Çağlar Tarihi» (Tarihi Kadim), «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» (1. ve 2. ciltler), «Odysseia» (A. Erhad'la), «Dilden Dile», «Halkın Emeği» (Brecht'den, Bezirci'yle), «Vietnam Şiiri» (A. Timuçin'le) «Filistin Şiiri» (A. Timuçin ve S. Şalom'la), «Portekiz Sömürgeleri Şiirleri», «Bugünün Diliyle Mevlâna», «Bugünün Diliyle Hayyam.»

Sözü A. Kadir'e, onun gerek kendinden gerek başka ozanlardan güzelim bir Türkçeyle söylediği şiirlere bırakmadan önce ödül üzerine bir, iki noktayı belirtmeliyim: Yazılarıyla, ama en çok, en çok çevirileriyle (Dostoyevski, Gorki, Puşkin, v.b.) dünya yazarlarını bize tanıtan Hasan Ali Ediz (1905-1972) adına bir çeviri ödülü geçtiğimiz yıl, yazarın eşi Leman Ediz tarafından konmuştu. Birinci Ediz Çeviri Ödülü'nü geçen yıl Şemsa Yeğin, Gorki'den çevirdiği «Edebiyat Yaşamım» adlı eseriyle kazanmıştır. (Milliyet Aktüalite — 7 aralık 1980)

HASAN ALİ EDİZ ÇEVİRİ ÖDÜLÜ A. KADİR'E VERİLDİ

Konur ERTOP

1940 kuşağının toplumcu ozanlarından A. Kadir, günümüzde şiir çevirisi alanında da önde gelen adlardan biridir. Bu alandaki çalışmaları dolayısiyle 1980 Hasan Ali Ediz Çeviri Ödülünü kazanan sanatçıyla yaptığımız konuşmayı sunuyoruz.

Türkçelerini şiir diliyle verdiğiniz ozanlar Homeros'tan Hayyam'la Mevlânâ'ya uzanıyor, Eluard'dan başlayarak günümüz Batı şiirinin bir kesimini kapsıyor. Bütün bu adlar arasında nasıl bir bağ kuruyorsunuz?

*

Bütün bu adlar çağlarını belirlemişlerdir. Öyle ki, çağlarını belirlerlerken, geleceğe de ışık tutmuşlardır. Homeros, Mevlânâ, Hayyam, Eluard, Brecht ve daha sonra gelenler, ta Arnavut şairlerine kadar bu böyle. Hepimiz biliyoruz: Homeros'un İlyada'sı, saldıranlarla saldırıya uğrayanların öyküsü. Yani, yenmek, ez-

mek, sömürmek isteyenlerle, yenilmek, ezilmek ve sömürülmek istemeyenlerin kavgası. Troya savaşlarının, Helene denen hasparın kaçırılması yüzünden çıktığına inanmıyorum ben. Tarihlerde böyle okuduk ama, yalan bu. Bir sürü krallıkların, aç gözlerini bereketli Troya topraklarına dikmeleri ve oralardan bir şeyler koparmak istemeleri, oraları sömürmek istemeleridir Troya savaşlarının asıl nedeni: Dikkatli bir okuyucu İlyada'yı okurken, gözlerden gizlemeye çalışılan bu nedeni anlamakta ve Troya savaşlarını çağımızda sürdürülen emperyalist savaşlara benzetmekte güçlük çekmez. Savaşı o kadar ballandıra ballandıra anlatır ki kurnaz Homeros (ne yapsın, saldırgan Akhaların torunlarına anlatıyordu bu destanı), o kadar ballandıra ballandıra anlatır ki, sonunda savaştan iğrenirsiniz. Homeros'un da bizi vardırmak istediği yer savaş düşmanlığıdır aslında. Barış, özgürlük, yurt sevgisi, dostluk, insanca yaşama özlemi, ancak ve ancak, insanlığımızı yitirmemek için savaş mübah. Böylece Homeros, insanoğlunu soylu ve yüce kılar. Bu yüzden evrenseldir. Mevlânâ'da da böyledir bu, Hayyam'da da, Eluard'da da. Onlarda da özgürlüğe bağlılık, susamışlık vardır, tutuculuğa, bağnazlığa karşı koymak, kula kulluk etmeme direnci vardır. Onlarda, kendilerine özgü tutum ve deyişleriyle, insanoğlunun bugünü ve geleceği üzerindeki engelleri kaldırmak, duvarları yıkmak çabası ayan beyan ortadadır. Onlar da insanoğlunu soylu ve yüce kılarlar. Bu yüzden evrenseldirler.

Size örnekler vereyim: Bakın, Mevlânâ şöyle der: «Dünyada nice diller var, nice diller./ama hepsinde de anlam bir./Sen kapları, testileri hele bir kır,/sular nasıl bir yol tutar gider./Hele birliğe ulaş, hırgürü, savaşı bırak,/can nasıl koşar, bunu canlara iletir.» Gene aynı Mevlâna: «Âlemin bal şerbetinden bana ne? / İşte önümde benim ayran tasım. / Ne malım mülküm var, ne azığım. / Ben gene de senin azığın olsun diye çalışırım, / Senin başını sokacak bir yerin olsun diye, / senin bir dikili ağacın. / Ama hürriyeti kulluğa taş çatlasa satmam!» der.

Hayyam'sa şöyle konuşur: «Özgürlük yoluna girmezsen,/bu yolda koşmazsan var gücünle,/yıkamazsan yüzünü kanında yüreğinin,/yarın avucunu yalarsın./Er dediğin kendini yok bilmedi mi,/cayır cayır yanmadı mı yürek dediğin,/hadi öyleyse, uğurlar olsun.»

Eluard'dan, Brecht'ten örnekler vermeyeyim. Onlar da, savaşlar, kıyımlar, ezmeler, kesip biçmeler bir yana, insanoğlu'nun aslında soylu bir varlık olduğunda birleşirler. ayrıca şunu da ek-

leyeyim: Homeros'ta, insanları tanrıların elinde birer oyuncak gibi görürüz. Ama İlyada'yı okuyup kapattıktan sonra, insanoğlunun tanrılar elinde oyuncak olmaktan kurtulması gerektiğine inanırız. Homeros sanki bize şöyle der gibidir alttan alttan: «Ey insanlar, aklınızı başınıza devşirin ve tanrıların elinden kurtulmaya bakın!» Mevlânâ'da da biraz böyle bu, Hayyam'da da. Eluard'da ve Brecht'teyse, insan oğlunu günümüz tanrılarının elinden kurtarma çabası daha çıplak ortada. Dahası var: İlyada'daki Hektor'un öldürülmesiyle Bulgar şairi Vaptsarov'un öldürülmesi arasında bir benzerlik görmüyor muyuz?

Çevirilerinizi Abdülbâki Gölpınarlı, Azra Erhat, Asım Bezirci gibi titiz yazarlarla birlikte hazırladınız. Bu ortak çalışmaların nasıl yürüdüğünü anlatır mısınız?

Böyle ikili çalışmalarda titizliğin olumlu etkisi vardır. Müsaadenizle, ben de oldukça titiz sayılırım. İnce eler, sık dokurum. Üzerine aldığı işi savsaklayanlar takımından değilim Çalışma arkadaşlarımın titiz olması beni daha da kamçılamıştır. İki taraf da titiz olunca, işin yürümemesi için ortada hiçbir neden, hiçbir sorun kalmaz. Ben bu üç çalışma arkadaşımla da çalışmalarımı tıkır tıkır yürüttüm. Ayrıntılara inmeyeyim, sayfalar tutar. Yalnız onlardan değil, sonraki çalışma arkadaşlarımdan da, «Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri» dizisini birlikte hazırladığımız Şerif Hulûsi'den Gülen Fındıklı'ya kadar, bütün çalışma arkadaşlarımdan hoşnudum. Ve hepsine borçluyum.

Tevfik Fikret'in de şiirlerini yenileştirerek günümüz okuruna sunmuştunuz. Fikret'in şiirleri üzerindeki bu çalışmalar için neler söyleyeceksiniz?

On beş yıl kadar önce karar vermiştim. Tevfik Fikret'in şiirlerini yenileştirmeye. Bir gün evde, elimde Fikret'in «Rubab-ı Şikeste»si, yüksek sesle «Sis» şiirini okuyordum. Şiiri bitirdikten sonra karıma: «Nasıl?» diye sordum. «İyi okuyorsun ama pek bir şey anlamadım» dediydi. Doğrusu ben de bazı sözcükleri anlamamıştım. O zaman birden kafama dank etti. Bence Fikret büyük şairdi, bir önderdi. Genç kuşaklarca okunması, anlaşılması gerekti. Okul sıralarında zoraki şöyle bir okunup sonra unutulan şairler rafına konması hiç doğru değildi. Tevfik Fikret de tıpkı Mevlânâ gibi, Hayyam gibi yenileşmeli, bugünkü kuşağın anlayabileceği öz bir söyleyişe kavuşmalıydı. Hemen sıvadım kolları. İki yıllık bir çalışmadan sonra kırk beş kadar şiir yenileştirdim. Bu şiirlerde de, Fikret bugün yaşasaydı bu şiirleri na-

sıl söylerdi, düşüncesinden yola çıkmıştım. Yani daha önce yaptığım Mevlânâ, Hayyam yenileştirmelerindeki, İlyada çevirisindeki yolu tutmuştum. Ben bu şiirleri bugünkü dilimizle, en güzel biçimde nasıl söyleyebilirim, diyordum kendi kendime. Böylece gene kendimi serbest kıldım. Ölü bir çeviri yapmayacaktım. Yenileştirecektim bu şiirleri, onlara bugünkü dilimizin canlılığını katmaya çalışacaktım. Bir şiir üzerindeki çalışmam, bir iki saatlik bir çalışma değildir. Bir günlük bir çalışma da değildir. Bir şiir üzerinde günlerce, hatta haftalarca çalıştığım olmuştur. Kolay işi bırakıp zor işi aldım üzerime. Şiirlerin yalnız dilini Türkçeleştirseydim, bu hiçbir şey kazandırmazdı bize, şiirlerin anlamını bilmeyenlere anlamını öğretirdi, o kadar. Oysa, benim işim bu değildi. Benim işim, şiirin taptaze özünü alıp, yepyeni bir ağızla söylemekti. Yoksa, satırı olduğu gibi bırakıp, anlaşılmaz bir sözcük yerine anlaşılır bir sözcük oturtmakla yetinmek, işi ciddi tutmamaktı bence.

Kazandığınız çeviri ödülü dolayısıyle yeniden andığımız Hasan Âli Ediz'in çağdaş kültürümüze katkılarını siz nasıl değerlendiriyorsunuz?

Hasan Âli Ediz'den bizim kuşak çok şey öğrenmiştir. Bizden sonraki kuşaklar da çok şey öğrenmiştir. O bizim okul dışındaki öğretmenlerimizden biriydi. Onu ben 1935 yılında daha lise ikinci sınıftayken «Sovyetler'de Stehanof Hareketi» kitabıyla tanımıştım. Sonra, gene lise sıralarındayken, «İspanya'da Neler Oluyor?» kitabını okumuştum. Sonra Puşkin'den çevirileriyle, Turgeniev'den, Çehov'dan, Gogol'dan çevirileriyle. Sonra da, 1938'den bu yana yaptığı Gorki çevirileriyle, Dostoyevski çevirileriyle. Bize klasik Rus edebiyatını ilk okutan ve sevdiren Hasan Âli Ediz'dir. Özellikle kitapların başına yazdığı klasik Rus yazarları üzerine incelemeleri, her zaman başvurulacak kaynaklardır. Bize Gorki'yi o güzelim, sağlam Türkçesiyle asıl tanıtan odur. Ancak onun çevirileriyle Gorki'yi okuduğumuz zaman değişti bizim dünyamız. Öyle sanıyorum, onun Gorki çevirileri olmasaydı; bir Orhan Kemal zor yetişirdi. Toplumcu gerçekçi edebiyatımızın boy vermesinde katkısı çoktur Gorki çevirilerinin. Bizde ilk ciddi çeviri çalışmaları onun öncülüğü ile başlamıştır, diyebilirim. Hasan Âli Ediz'in kitapları her zaman okunacak ve Hasan Âli Ediz adı, edebiyat dünyamızda her zaman saygıyla ve şükranla anılacaktır. **(Milliyet Sanat — 15 aralık 1980)**

«BİZ VE BİZDEN SONRAKİ KUŞAKLAR EDİZ'E ÇOK ŞEY BORÇLUDUR»

Feryal ÇEVİKÖZ

— Hasan Âli Ediz edebiyat çeviri ödülü almanız dolayısıyla Ediz hakkında düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

— Hasan Âli Ediz, saygı duyduğum bir çeviri ustasıydı. Kitaplarını daha okul sıralarında okumaya başlamıştım. Bizim kuşağa Gorki'yi ilk sevdiren oydu. Gorki'nin bizim edebiyat dünyamıza katkısı Hasan Âli Ediz sayesinde olmuştur. Puşkin, Çehov, Gogol, Turgeniev ve Dostoyevski çevirileri de seve seve okuduğum kitaplarıdır. Bizde ciddi çevirinin öncülerindendir Hasan Âli Ediz. Hem bizim kuşak, hem bizden sonra gelen kuşaklar çok şey borçludur Hasan Âli Ediz'e. Gelecek kuşaklar da onun çevirilerini okuyacaklar, bunda hiç kuşkum yok.

— Homeros ve Mevlânâ'dan Tevfik Fikret'e Brecht'e kadar çeşitli şairlerden şiir çevirdiniz. Şiir sizce başka bir dile çevrilirken hangi ilkeleri göz önünde tutarak çevrilmelidir?

— Belki de şimdi siz, sorduğunuz ilkeleri benim bir «allâme» gibi birbiri peşisıra sayıp dökmemi bekliyorsunuz. Oysa ben konuya başka yoldan, şöyle girmek istiyorum: «Şiir başka dile çevrilemez» yargısı var ya, ilk bakışta bu yargı doğrudur. Zaman zaman ben de düşünmüşümdür. Bizim Türkçemizdeki şu şu şiirleri başka dillere çevirmek isteseler, şiirlerdeki şu şu dizeleri, ya da şu şu parçaları nasıl çevirebilirler diye, ve o dizelerden, o parçalardan bizim aldığımız tadı, ya da o tada yakın bir tadı, elin adamı nasıl alabilir diye. Çoğu kez bunu olanaksız görmüşümdür ve işte o zaman ben de «şiir başka dile çevrilemez» yargısına varmışımdır. Ama gelin görün ki, yıllardır şiir çevirisi yapılıyor, dünyanın dörtbir yanında ve bizde. Ve bu iş durmayacak, yavaşlamayacak, tersine, gitgide hızlanacak gibi de görünüyor. Çünkü dünyamız küçülüyor. Dünyamız küçülüyor derken tabii anlıyorsunuz ne demek istediğimi. Dünya insanları gitgide daha çok yanaşıyorlar birbirlerine, birbirlerini daha çok dinlemeye, birbirlerini anlamaya, birbirlerinin duygularına ve düşüncelerine, acılarına ve sevinçlerine, özlemlerine ve kavgalarına ortak olmaya çalışıyorlar. Dünya insanlarının bu birbirlerine yanaşması türlü yollarla oluyor. Şairlerin sesi bu yollardan biri. Bu sesleri kendi ülkelerine duyurmayı da daha çok gene şairler üstleniyorlar. En doğrusu da bu zaten. Peki bizde bu iş nasıl yapılıyor? Bizde yapılan şiir çevirilerini elimden geldiğince izli-

yorum. Parmakla sayılacak kadar az birkaç kişinin çevirileri bir yana, çoğu şiirler çevri kokuyor. Oysa, değil bir şiirin, bir romanın bile çeviri kokması büyük bir felâkettir. Şiiri okurken bir de bakıyorsunuz, kimi sözcükler sözlükteki anlamlarıyla kupkuru karşınızda. Tabii şiir size bir şey söylemiyor. Anlıyorsunuz hemen, şiiri çeviren şiiri ya iş olsun diye çevirmiştir, ya da yaptığı çeviriyi bir matah sanmaktadır. «Çeviride asla sadık kalmak» saplantısı da eklenebilir buna. Öyle sanıyorum, çeviriyi yapan, ben bu şiiri elle tutulur bir biçimde kavrayabildim mi, tam havasına girebildim mi, diye sormuyor herhalde kendi kendine. Aslında şiiri kavrayabilse, havasına girse şiirin, bunu ben nasıl aktarabilirim olanca canlılığıyle kendi dilime, diye düşünmesi gelir ardından. Çevirmek istediği şiir sağlıklı bir şiirse tabii. Sağlıksız bir şiiri çevirmenin ne yararı olabilir ki... Kimi şiir çevirenlerse, biçim sorununu en öne alıyorlar.' Biçim, biçim, diye yırtınırlarken, şiirin canına okumakla kalmıyorlar, biçimin de canına okuyorlar. Arasıra düşünürüm: Bir şair çıksa, İlyada ve Odysseia destanlarını o destanların tıpatıp kendi biçimleriyle çevirse, acaba okunabilir mi?

— 1940 kuşağının usta şairlerinden birisiniz. Buna ilişkin bir soru soralım. Bugünkü toplumcu gerçekçi şiirin oluşmasında sizin ve kuşağınızın şiiri ne oranda etkili olmuştur?

— Benim böyle bir soruyu yanıtlamaya yetkim yok. Bu sorunuza verse verse eleştirmenler, incelemeciler falan yanıt verebilirler, onların işi bu. Ancak ben şu kadarını söyleyebilirim: Belki bir parçacık katkımız olmuştur, karınca kararınca. Şunu da ekliyeyim hemen: Günümüz toplumcu gerçekçi şairlerine bakıyorum, çoğu kendi özgünlüklerini bulmuşlar ya da bulma yolundalar.

— Toplumsal ve siyasal değişimler ve gelişimlerle edebiyat arasındaki koşutluk üzerine ne söylemek istersiniz?

— Bu sorunuz üzerine hemen, dünya edebiyatının gerçek temsilcileri geliverdi gözümün önüne. Balzac'tan Tolstoy'a, Gorki'ye, Ehremburg'a ve daha birçoklarına kadar uzanan bir romancılar zinciri, Hugo'dan Heine'ye, Brecht'e ve daha birçoklarına kadar uzanan bir şairler zinciri. Bu temsilciler, şairi olsun, romancısı olsun, toplumsal sorunlara eğilirler ayrı ayrı kendi çizgilerinde. Toplumun yozlaşan, çürümekte olan, kokuşan yanını önümüze sererler, bununla da kalmazlar, toplumu ileriye götürecek yolları aydınlatırlar. Çoğu da, yeşeren, boy atan ve yeni

bir toplum yaratacak olan, sırt veren taze insan güçlerini yüceltirler, onların yaşamlarını anlatır, türkülerini söylerler. Günümüzde daha çok, geri bıraktırılmış, bağımlı ya da yarı bağımlı toplumların edebiyatında görüyoruz bunu. Daha yoğun. Latin Amerika edebiyatında örneğin. Ve günümüz Filistin şairlerinde.

(Cumhuriyet — 22 Aralık 1980)

NECATİGİL ŞİİR ÖDÜLÜ

Behçet Necatigil adına kurulan Necatigil Şiir Ödülünün ilk sonucu 1980 içinde alındı. Rauf Mutluay, Fethi Naci, Edip Cansever, Oktay Akbal, Kâmuran Şipal Hilmi Yavuz ve Doğan Hızlan'dan oluşan seçici kurul, «İstanbul Kitabı» adlı yapıtından dolayı İlhan Berk'i ödüle değer buldu.

İLHAN BERK «ŞİİR KENDİ MACERASINI KİMSEYE BAĞLI OLMADAN SÜRDÜRÜYOR»

— Behçet Necatigil Ödülü'nün ilkini kazandınız. Necatigil sizin kuşaktan bir şairdi. O zaman şöyle bir soru soralım: Necatigil'in şiiri, şiirimizdeki yeri için ne düşünüyorsunuz?

— Ben bazı şairlerin dünyaya şair olarak geldiğine inanırım. Necatigil, önce bunlardan biridir. Ben yine bazı şairlerin yazdıklarının üstlerine başlarına benzediğine inanırım. Şiirlerinden onun bu dünyada neyi sevip, neyi sevmediğini, bu yerküreye nasıl baktığını, insanları, otları, hayvanları, onları nasıl gördüğünü anlarız. Böylece şiirleriyle onu çizeriz. Şiiriyle yapıtı bizi ayrı ayrı yerlere düşürmez. Birbirlerini tamamlarlar. Necatigil şiirinden çıkarılan o has şairlerdendir.

— İstanbul Kitabı için çok yazı yazıldı. Değişik yorumlar, değerlendirmeler ileri sürüldü. İstanbul Kitabı'nın şiir serüveninizdeki yerini saptayabilir misiniz?

— İstanbul Kitabı'nın büyük bir bölümü benim yirmiüç yaş şiirlerimi kapsıyor. Bugün yazdıklarımla onları yanyana koyarken korkmadım; yalnız yedi — sekiz sözcük değiştirmekle yetindim. Ben dünyaya ilk kez o şiirlerle baktım gibi gelir bana. Dünyanın içinde ilk gelip gidişimdir onlar. Bana öyle geliyor ki, benim dünya maceram, İstanbul Kitabı'nda o gün çizilmiştir. Şiirimin gidip geldiği bütün karanlık — aydınlık, bunlu, bunsuz sokaklarıdır onlar. Bu dünya yüzünün şiir tarihinde çok yolculuklar yaptım; şiirimin girip çıkmadığı yer kalmamış gibi gelir

bana. Bu dünyada yalnız geniş alanlarda, denize çıkan sokaklarda dolaşmadım; bütün dolambaçlı, dar, çıkmaz sokakların da elinden tuttum. Şiiri her yerde aradım. Bunun için şiirim yalnız aydınlığın değil, bunun, karanlığın da şiiridir. İnsanlığın hali gibi, umut da umutsuzluk da şiirimin damarlarını beslemiştir. Bu yüzden de şiirim çilekeştir, tedirgin edicidir. Acıyla büyüdüğü için de, başkaldırıcı, illetli, asidir. Yine bu yüzden de acımasızdır. Hayatın kendisi gibidir. Bazen suskun, ezik görünmüşse, yorgunluğundan, bir kıyı hayatı özleminden değildir bu. Kıyılara da inmek, deltalarda dolaşmak, onlar, oralar rüzgârlarıyla da yıkanmak, arınmak, böylece yeniden soluklanmak güçlenmek içindir. Korkmadan söylüyorum, bütün suskunluklar, yeni anlatım biçimleri bulmak, tekdüzelikten kurtulmak içindir; kıyılara, deltalara inmek hep bu yüzdendir. Yolun uzunluğu onu zaman zaman yaralamıştır elbet, ama yorgunluğu olmamıştır. Elbette umutsuz olduğu olmuştur, ama ondan yılmadım, çünkü şiirimin çoğu umutsuzluğu da beslediğine tanık oldum. Dahası umutsuzluk büyütmüştür şiirimi bile diyebilirim. Hiç alçakgönüllü değilim, ama her büyük iyi şiirin önünde saygımı yitirmedim. Bu şiiri ben yazmak isterdim dedim.

— **İstanbul şehri için çok şiir yazıldı. Antolojilerde yer alan düzeyde ve nitelikte ürünler ortaya konuldu. Bu şairlerden farkınız, siz onlara neyi eklemek istediniz?**

— Başkalarını bilmem, İstanbul yeryüzünün en insani kentidir. Ben İstanbul'u insanlığın haline benzetirim. Onun gibi yıkık, ezik yine onun gibi güvenli inançlı görkemli. Bir yerde daha dedim: İstanbul gibi bir kenti olan yazarlar başka bir şey istememelidirler. Benim İstanbul'a bakışım böyle oldu. Ben ayrımı böyle koydum.

— **Türk şiirinde şiir kuramı üzerine en çok düşünen şairlerin başında geliyorsunuz. Bu konudaki çalışmalarınızın vardığı nokta konusunda da bizi aydınlatabilir misiniz?**

— Şiirin tanıma gelmediğini, sonra da sınırlanmadığını gördüm önce. Yine kendisi yapısı dışında dıştan hiç bir şeye yüz vermediğine tanık oldum. Şiir kendi macerasını kimseye bağlı olmadan (yaratıcısına bile) sürüyor, sürdürüyor. Bağlanmaya (yapısı gereği) ters düşüyor.

Ancak kendi aygıtları, kendi dünyasıyla varoluyor. Bütün canlılar gibi kendi diyalektiği ile işliyor. Biz ona değil, o bize egemen oluyor. Böyle koymak isterim noktamı.

— **Yeni çalışmalarınız konusunda bilgi verir misiniz?**

— YAZKO Yayınları'ndan bu ay Kitaplar Kitabı adlı bir kitabım çıkacak. **(Cumhuriyet - 18 aralık 1980)**

İSTANBUL KİTABI'NIN SERÜVENİ

İlhan BERK

İkisini de masama koyuyorum: **İstanbul**'u ve **İstanbul Kitabı**'nı. Birincisi Ankara'da basılmış. «İstanbul» başlığı ayrı bir kağıda basılıp kapağına yapıştırılmış. Abidin Dino'nun düzenlemesiydi kitap. Kapağın en yukarısında «N. İLHAN BERK» adı yazıyor. Sonradan attım o «N» yi adımdan. Aslında, bir bakıma, «N. İLHAN BERK» in «İLHAN BERK» den, şiirin ozanından öç alması bu. Uzun yıllar yok saydığım bir kitap ikinci baskısını yaptırarak benden öcünü aldı. Üzerinde bir yayınevi adı bulunmadığına göre parasını ben verip «Sakarya Basımevi»nde bastırmışım. Parayı nasıl buldum? Anımsıyorum, belki de borç aldım. Aldığım borcu kim verdi? Ödedim mi? Bunu da anımsıyorum. Şimdi önümde duruyor. Bir barışma mı? Sanmıyorum. Çünkü şiir ozanını bağışlamaz. İkinci baskısının yapılmasına, ödül almasına karşın beni bağışladığını hiç sanmıyorum.

İstanbul benim dünyamdı. Uzun aylardan sonra koşarak geldiğim, yaşamaya ve çoğalmaya geldiğim bu kent, coğrafyadan çok tarihti. Tarih sandığınız anda da bir yeryüzü ve zamanın içinde bir zamansızlıklar atlası. Nerede olursa olsun, adımımı ilk attığım anda yenilmeye başladığımı görmüşümdür. İçine girdikçe dışına fırlatmıştır beni, bir merkezkaç gücüyle. O güçle dolaşıp durmuşumdur çevresinde, «Motosiklet ölüm üstüvanesi»nde dönermişim gibi. Dönme durur ve insan düşer. Düşünce, yenilince kapısından içeri girebilirsiniz.

İstanbul'la, İstanbul'un ve küçük insanların mitologyasını kurmaya çalışmışımdır. Bilindiği gibi şiir insanın mitologyasını kurma savaşıdır. Bu yüzden **İstanbul Kitabı**'nın ikinci bölümüne «Mitologyalar» adını vermem boşuna bir rastlantı değildir. 30-35 yıl önce yaptığım işe adını vermişim, aynı serüveni bir kez daha yazmışım.

ŞİİR ANLAYIŞIM

Çok ters gibi gelecek ama, benim şiir anlayışım yer sarsıntıları gibi bozulup bozulup yeniden kurulmuştur. Düz bir çizgi göstermez. «Anlayış» kavramı bana göre değildir. Hiç değilse ben

böyle anlıyorum. Şiirlerim, şiire değgin yazdığım tüm yazılar bunun doğrulanmasından başka nedir ki?

Şiir yazan adam yenilgi ve bozguna yargılıdır. Bütün şiir tarihi yenilgilerin tarihidir. Büyük ozanların tümü yenilgi fermanlarını boyunlarında taşırlar. İsa'nın kendi haçını Golgota tepesine taşıması gibi. Ronsard, Baudelaire, Verlaine, Rimbaud, Mayakovski, Yesenin, Arthaud, Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Nazım, Dranas, Necatigil, Cahit Sıtkı, başka? Poe, Dylan Thomas hepsi yenilmiş insanlardır. Yengiyle şiir yanyana olmamıştır hiç. Tanrılar tarafından bir kayayı bir dağın tepesine yuvarlamaya yargılanmış Sisyphe'ten ne farkı vardır ozanın? Dağın tepesinden eteklerine yuvarlanan kaya tekrar tepeye çıkarılacaktır. Sonsuza kadar. Çünkü ozan sonsuzluğa inanır! Ozan, sürekli bir «Prometheus durumu» yaşar, tıpkı «Sisyphos durumu»nu yaşadığı gibi. Ozan da «Prometheus» gibi iki kavramı değer olarak benimser: bilinç ve özgürlük. Zeus, Prometheus'u kayalara zincirlediği zaman kurban bir bilinç durumu yaşar, yenilgisinin bilincini, tıpkı Sisyphos gibi. Prometheus'un durmadan karaciğerini yiyen kartala ve sonsuz açılara katlanması onun sürekli özgürlüğünü oluşturur. Ozanlık bir seçmedir, yaşama biçimidir; bu yüzden şu ya da bu şiir anlayışı içinde olmuş bunun hiçbir önemi yoktur. Ozanın bir yaşama biçimini seçmesi önemlidir. Benim için şiirin ve ozanın üç simgesi vardır: Prometheus, Sisyphos ve kendi küllerinden doğan Anka. Çünkü cehenneme nasıl katlansın. Bir ozanın çağı kendi cehennemidir. Her ozan o cehennemi yaşamalıdır; bunsuz ozan olunmaz.

Şiir ister sözcüklerle kurulsun, ister imgelerle. Bunların önemi yok. «Söz» bir araçtır, «dil» bir araçtır. Bunlar şiirle özdeşleştikleri zaman ozan yenilgiye yazgılı «Fatih» durumunu yitirecektir. Ozanın yerine şiir ve «poetika» geçecektir ve kendi kendisinin amacı olacaktır. Duragan bir durumdur bu. Kendi kendinin amacı olmak ölümle eş değerdedir. Ozan yenilgiyi seçmiştir, ölümü değil. Öyle sanılır ama ölüm yenilgi değil, eksiksiz bir yengidir.

Şiir anlayışım benim yaşamamdır, tıpkı Prometheus gibi, Sisyphos gibi, kendi küllerinden doğan Anka gibi.

NECATİGİL ÖDÜLÜ

Bu ödül büyük bir **yenilmişin** adına konulmuş ödüldür, bu bakımdan benim için çok değerlidir. Necatigil'e ozan olarak, insan olarak büyük saygım ve sevgim olmuştur. O bir «**saklı su**»

şiirini yazıyordu. «Saklı su» kavramı yukarda andığım üç kavramla eş değerdedir. Necatigil, insan ve ozan olarak, utkuyu seçmemişti. Utku'ya üniforma gereklidir, oysa şiir üniforma giymez; saydamdır, çıplak dolaşır. Şiire en çok yakışan «ünvan» bu iki sıfattır. Necatigil bütün yaşamı boyunca bunları büyütmek için kendi kanını vermiştir.

«Necatigil Ödülü» yaşadığımız bu çağda bir yenilmişlik diploması olsun isterim; sürekli bir uzlaşmazlığı simgelesin isterim. Ülkemizdeki ödüllerin hemen hemen tümü uzlaşmaya adanmış görünüyor. Bu yüzden de gözümde hiç birinin önemi yoktur. Uzlaştığınız anda artık ne Sisyphos'luğunuz kalır ne, Prometheus'luğunuz, iğdiş olmuşsunuzdur artık.

(Yazko Edebiyat — Ocak 1981)

TÜRK EDEBİYATÇILARI VE EDEBİYATI YURT DIŞINDA

ROMANYA'DA BIR «TÜRK ŞİİRİ ANTOLOJİSİ» YAYIMLANDI

Aralık ayının başında Romanya'da, «Başlangıcından Bu Yana Türk Şiiri Antolojisi» adlı cep kitabı boyunda 380 sayfalık bir antoloji yayınlanmış ve satışa çıkarılmıştır.

Bükreş Üniversitesi Türkoloji bölümü öğretim görevlisi Doç. Nevzat M. Yusuf'un Nicolae Ioana ile birlikte düzenleyip çevirdikleri antolojinin başında Nicolae Ioana imzalı Türk şiirinin gelişimini anlatır 12 sayfalık bir de önsöz var.

15.610 adet basılan antoloji Yunus Emre, Divan Şiiri, Halk Şiiri ve Çağdaş Şiir olmak üzere 4 bölüme ayrılmış. Yunus Emre'nin 7 şiirinden sonraki Divan Şiiri Bölümünde Nesimi (1), Necati (4), Fuzuli (6 şiir, 3 gazel, 1 rubai, 1 kaside ve Leyla ile Mecnun'dan bir bölüm), Hayali (2), Baki (5), Nefi (6), Nev'i (2), Naili (3), Nabi (2), Nedim (4 gazel) ve Esrar Dede'ye (3) yer verilmiş. Halk Şiiri bölümünde de Köroğlu'dan (3), Karacaoğlan ile Dadaloğlu'dan ikişer şiir ve Kâtibi, Gevheri, Mecnuni, Tokatlı Nuri, Deli Boran, Minhaci ile Veysel'den birer şiir var. Çağdaş Türk Şiiri bölümünde yer alan ozan ve şiirlerinin sayıları da şöyle: Namık Kemal (3), Tevfik Fikret (4), Cenap Şahabettin (2), Mehmet Akif (1), Yahya Kemal (3), Ahmet Haşim (5), Faruk Nafiz (1), Ahmet Hamdi Tanpınar (4), Ahmet Kutsi Tecer (1), Nazım Hikmet (23), Ercüment Behzat (2), Ömer Bedrettin Uşaklı (2), Selahattin Batu (1), Necip Fazıl Kısakürek (2), Sait Faik

(2), B. Kemal Çağlar (3), Y. Nabi (1), Ahmet Muhip Dranas (3), Ziya Osman Saba (3), Cahit Sıtkı Tarancı (5), Rıfat Ilgaz (3), Bedri Rahmi (2), Fazıl Hüsnü Dağlarca (19), İlhan Berk (3), Cahit Irgat (3), Behçet Necatigil (4), Orhan Murat Arıburnu (2), Faik Baysal (1), Hasan Şimşek (5), Ceyhun Atuf Kansu (4), Suat Taşer (2), Sabahattin Kudret Aksal (10), Mehmet Kemal (1), Rüştü Onur (3), Ömer Faruk Toprak (6), Necati Cumalı (6), Ahmet Arif (4), Yahya Benekay (1), Arif Damar (1), Bülent Ecevit (6), Attila İlhan (7), Metin Eloğlu (2), Hasan Hüseyin (1), Şükran Kurdakul (2), Ümit Yaşar Oğuzcan (3), Turgut Uyar (2), Edip Cansever (1), Tahsin Saraç (18), Cemal Süreya (3), Gülten Akın (3), Cengiz Bektaş (5), Ülkü Tamer (6), Aydın Hatipoğlu (3).

Antolojinin kapağında da Oya Katoğlu'nun 'Bursa' adlı resmine yer verilmiş.

SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE YENİ BİR TÜRK ŞİİRİ ANTOLOJİSİ

1979 yılının son aylarında Moskova'da «XX. Yüzyıl Türk Şiiri'nden» başlığı ile bir Türk Şiiri Antolojisi yayınlandı. 400 sayfayı aşkın antolojide, kısa yaşam öyküleri ve şiirlerinden çok sayıda örneklerle tanıtılan 27 çağdaş Türk ozanı sırasıyla şunlardır: Tevfik Fikret, Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Nâzım Hikmet, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Sıtkı Tarancı, Rıfat Ilgaz, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli Kanık, Oktay Rıfat, Melih Cevdet Anday, Behçet Necatigil, A. Kadir, Fahri Erdinç, Orhan Murat Arıburnu, Sabahattin Kudret Aksal, Ömer Faruk Toprak, Necati Cumalı, Ahmed Arif, Atilla İlhan, Ümit Yaşar Oğuzcan, Can Yücel, Metin Eloğlu, Cemal Süreya, Kemal Özer, Ataol Behramoğlu.

Dış ve iç kapaklarında Metin Eloğlu'nun deseninin kullanıldığı ve çok sayıda çevirmenin ürünlerinin yer aldığı antolojiyi düzenleyen tanınmış Türkolog, Prof. Tevfik Melikov'un önsözünün bir yerinde şöyle deniyor: «Son yıllarda ülkemizde çağdaş Türk Şiirine yüksek bir ilgi gösterilmektedir. Okuyucuyu çağdaş Türk şiirinin eski kuşaktan bazı seçkin ozanlarıyla ve yetenekli genç ozanlarla tanıştıran kitaplar yayınlandı. «XX. Yüzyıl Türk Şiiri'nden» derlemesi, bunların en temsil edici nitelikte ve tam olanıdır: Bu kitaba giren yirmi yedi ozanın yaratıcılıkları, çağ-

daş Türk şiirinin kuruluşundan günümüze kadar geçtiği yolu göstermektedir.»

TYS, ÇEKOSLOVAKYA YAZARLAR BİRLİĞİYLE ANLAŞMA İMZALADI

Kasım ayı içinde TYS'nın konuğu olarak Türkiye'ye gelen tanınmış romancı ve Çekoslovakya Yazarlar Birliği başkanı Jan Kozak'ın ziyareti sırasında, Türkiye Yazarlar Sendikası ile Çekoslovakya Yazarlar Birliği arasında bir karşılıklı kültür anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma uyarınca yazarlar karşılıklı konuk edilecekler ve çeşitli ortak kültür etkinlikleri düzenlenecektir. Yayınlanan sonuç bildirisinde ise edebiyatın barışçı özü vurgulanmış ve son günlerde NATO çevrelerinin kışkırttığı silâhlanma girişimlerine karşı edebiyatçılara düşen göreve işaret edilmiştir. TYS, Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Romanya'dan sonra dördüncü karşılıklı kültür anlaşmasını imzalamış olmaktadır.

SAMİM KOCAGÖZ SSCB'NE GİTTİ

Roman ve öykü yazarı Samim Kocagöz, TYS ve SSCB Yazarlar Birliği arasındaki kültür anlaşması uyarınca çağrılı olarak Sovyetler Birliği'ne gitti. Samim Kocagöz'ün gezisi onbeş gün sürdü.

SSCB'DE YAPILAN «GENÇLİK VE ÇOCUK EDEBİYATI» KONULU KONFERANSA F.H. DAĞLARCA VE İ. UYAROĞLU KATILDILAR

15-24 Ekim günleri arasında Moskova'da Uluslararası Çocuk Yılı dolayısıyla bir konferans düzenlendi.

Konusu «Gençlik ve Çocuk Edebiyatı» olan ve ikinci kez düzenlenen konferansın ilki, 1972 yılında yine Moskova'da yapılmıştı.

Bu yılki konferansa SSCB dışında 40 ülkeden 65 yazar, çizer ve çocuk edebiyatı üstüne düşünen kişi katıldı. SSCB'den katılan delege sayısı ise 70'i buluyordu.

Aşağıda İsmail Uyaroğlu'nun yaptığı konuşmayı sunuyoruz. çağrıldığı konferansta, Dağlarca bir şiirini okudu, Uyaroğlu ise bir konuşma yaptı.

Aşağıda İsmail Uyaroğlu'nun yaptığı konuşmayı sunuyoruz.

Sayın Delegeler, Saygıdeğer Dostlar,

Bizim Türkçe'de bir deyim vardır. «Su küçüğün, söz büyüğün» derler. Aslında bu sözün doğruluğuna katılmıyorum. Çünkü küçükleri konuşturmamak, onları, düşüncelerini belirtmeyen, yalnızca dinleyen kişiler olarak görmek yanlıştır, yanlıştan da öte tehlikelidir. Ama ben gene de bugün için bu söze uyacağım. Ve çocuklar için yazan, düşünen bunca «dede»nin, «nine»nin, «amca»nın, «teyze»nin arasında genç biri olarak kısa konuşacağım.

Ben Türkiye'den geldim. Bir güney ülkesi olmasına karşın, bu mevsimde ülkem sıcak değildir. Ama ben gene de yanımda bir sıcaklık getirdim gelirken, insanlarımın, halkımın, çocuklarımızın sıcaklığını. Dünyanın dört bir yanından gelen sizler de öyle yaptınız, buraya ülkelerinizin, insanlarınızın, çocuklarınızın sıcaklığını taşıdınız. Her birimizin ülkesinden getirdiği bu sıcaklıklar bir araya gelince, birleşince, Moskova'da, gazetelerin, televizyonların dediğine göre. bu mevsimde yıllardır görülmeyen, olağanüstü güzel, sıcak bir hava yaşandı. Bunu anlamak zor değil. Barışın, dostluğun, kardeşliğin sıcaklığı ve güzelliğiydi bu. Zaten bütün olağanüstü güzellikler de bunlarla yaratılmaz mı?

Barışın, dostluğun, kardeşliğin ateşini diri tutmalıyız, büyütmeliyiz. Çünkü dünya bu ateşle ısınacaktır. Çocuklarımız da ellerini bu ateşe uzatacak, bu ateşle ısınacaklar.

Ancak bunu, bugün dünyanın bütün çocukları için söyleyemeyiz. Çocuklarımızın büyük çoğunluğu hâlâ üşüyor. Çünkü hâlâ çıplak, hâlâ aç ve hâlâ eğitimsizler. Dünya Sağlık Örgütü'nce yayınlanan bir rapora göre, benim ülkemin de içinde bulunduğu azgelişmiş ülkelerde, toplam 1 milyar 200 milyon çocuktan, yaklaşık 90 milyonu yeterli beslenemiyor. Yine aynı örgüt, bu ülkelerin çoğunda, her 1000 çocuktan 175'inin daha bir yaşına basmadan öldüğünü bildiriyor. Çocuklarımız, bazılarının haklarından fazlasına sahip olma, semirme ve sömürme hırsları yüzünden, besinsizlikten, bakımsızlıktan ölüyorlar. Onlar, bu halleriyle ölü çocuk eti yiyen bir canavara benziyorlar.

Ama çocuklarımız, bütün insanlıkla birlikte bu canavarların elinden kurtarılacaktır. Ve mideleri guruldamadan, tek karnına, sağlık ve mutluluk içinde, dünya ilerici insanlığının yaktığı barış ateşinin etrafında ısınarak, bizim onlar için yazdığımız kitapları okuyacaklardır.

Onlar için yazacağımız kitaplar, bence onları, kötülüğün, haksızlığın katlanabilir bir şey değil, önlenebilir ve önlenmesi gereken bir şey olduğuna inandırmalıdır. Bu da didaktik değil,

ilginç, esprili, çocuksu incelikler taşıyan bir anlatımla sağlanabilir. Bugün benim ülkemde bu yapılmaya çalışılmaktadır. Aslın da çocuk edebiyatımız, oldukça eski bir geçmişe dayanmakla birlikte, sözünü ettiğim anlamda, gerçekçi bir özün ilerici bir yorumla ve çocuk duyarlığına seslenecek biçimde verilmesi, son yıllarda yeni bir hız, bir ivme kazanmıştır. Son 6-7 yılda Türkiye'de, çocuk edebiyatı alanında ulaşılan başarıdan ülkem adına onur duyduğumu, size burada hiç bir alçakgönüllülüğe yer vermeden, içtenlikle söyleyebilirim.

Ama aynı içtenlikle, nitelik açısından gösterilen bu başarının, ülkemde egemen olan kapitalizm yüzünden, nicelik açısından gösterilemediğini de belirtmeliyim. Türkiye'nin nüfusu yaklaşık 45 milyon, ama en fazla basılan çocuk kitabı, 5-6 bini geçmiyor. Çünkü halkımız yoksul. Çocuğuna kitap alacak para ayıramıyor. Ağır, zorlu hayat koşullarında, kitap onun için lüks sayılıyor. Buna okuma-yazma oranındaki düşüklük de eklenince, ortaya bu olumsuz tablo çıkıyor.

Ama ben inanıyorum ki ülkemde ve bütün dünyada, çocuklara, şeker dağıtır gibi kitap dağıtılacak günler de gelecektir.

Sözlerimi bitirirken hepinize, en tatlı şekeri yapma şansı diliyor ve saygılar sunuyorum.

(Sanat Emeği — Aralık 1979)

ATİNA'DA TÜRK ŞİİRİNDEN ÖRNEKLER

Geçtiğimiz Aralık ayında, Atina'da düzenlenen bir toplantıda «Birlikçi Yol yazarları» örgütü başkanı genç ozan Makis Apostolatos «Çağdaş Şiirimizde Yunan - Türk unsurunun birarada varoluşu» konulu oldukça ilginç bir konuşma yapmıştır. Konuşmanın sonunda da çeşitli tiyatro sanatçıları Yunan ve Türk şiirinden örnekler sunmuştur. Ayrıca konu üzerine de bir tartışma açılmıştır.

ANADOLU MASALLARI ROMENCEYE ÇEVRİLDİ

Aralık ayının ikinci yarısında TYS ile Romanya Yazarlar Birliği arasındaki ikili anlaşma gereğince genç Romen yazarı romancı Romolus Guga ile birlikte ülkemize de gelen değerli Türkolog Viorica Dinescu, Anadolu halk masallarını Romenceye çevirerek, geçtiğimiz yıl içinde bir kitap halinde yayınlamıştır.

Kitabın başında Anadolu folkloru üzerine uzun bir incelemenin de yer aldığı bu derlemede 26 halk masalından başka,

Eflatun Cem Güney'den iki, Tahsin Yücel, Aziz Nesin ve Tarık Dursun K. dan da birer masal çevrilmiştir.

ÜÇ TÜRK OZANININ ŞİİRLERİ ROMANYA'DA YAYINLANDI

Romanya'da yayınlanmakta olan «Romanio Literara» dergisinde, Yaşar Nabi Nayır, Cahit Külebi ve Mehmed Kemal'in şiirlerine yer verildi.

Derginin, 43. sayısında yer alan şiirler, Romen diline Erem Melike Roman tarafından çevrildi.

YUGOSLAVYA'DA TÜRK ŞİİRLERİ YAYINLANDI

Necati Zekeriya'nın Üsküp'den bildirdiğine göre, Yugoslavya'nın özerk cumhuriyetlerinden Karadağın başkenti Titograd'da otuz dört yıldan beri yayımlanan «Stvaranje — Yaratıcılık» dergisinin Aralık 1979 sayısında, «Dünya Şiirinden Örnekler» bölümünde altı Türk şairinin yapıtları yer aldı.

Şiir, öykü, deneme, inceleme ve roman «tefrika»ları yayımlayan dergide şiirleri Dr. Lamia Hacıosmanoviç'in Sırpça-Hırvatça çevirisiyle yayımlanan şairlerimiz şunlar: Ahmet Haşim, Cevdet Kudret, Yaşar Nabi, Behçet Necatigil, Ülkü Tamer, Tahsin Saraç.

Öte yandan, geçen yıl içerisinde, yine Hacıosmanoviç'in çevirileriyle, Sarajevo'da (Saraybosna) çıkan «Odjek» ve Sırbistan'ın Kruşova kentinde çıkan «Bagdala» adlı edebiyat dergilerinde on beş Türk ozanının şiirleri yayımlandı.

GÜNEY'İN «BOYNU BÜKÜK ÖLDÜLER»İ ÇEKOSLOVAKYA'DA

Yılmaz Güney'in «Boynu Bükük Öldüler» romanı Çekoslovakya'da Xenia Celnarova'nın çevirisiyle yayınlandı. «Brana Spasy» adıyla yayımlanan romanın ilk baskısı 10.000 adet basıldı. Kapağında Altan Yalçın, Mehmet Ergün, Vedat Günyol ve Halil Şaban'ın Güney üstüne görüşlerinin de yer aldığı kitabın Çekoslovakya'daki tanıtımı, Güney'in kitapları ve filmlerini dışarda tanıtan Umut Sanat Ürünleri'nce yapılmıştı.

LEYLA ERBİL ABD'DE

On yıldan beri Amerika Birleşik Devletleri'nin Iowa kentinde düzenlenen, «Uluslararası Yazı İzlencesi - International Writing Programme» için çağrı alan Leyla Erbil, ABD'ye gitti.

Bu dört ay süreli izlenceye geçen yıl bir başka bayan öykü yazarımız, Nazlı Eray çağrılmıştı.

AMERİKAN ŞİİR DERNEĞİNİN DERGİSİNDE TÜRK ŞİİRİ

Poetry Society of America (Amerikan Şiir Derneği) tarafından üç ayda bir yayınlanan Derginin yeni çıkan sayısı, «Orta Doğu Şiiri Özel Sayısı» olarak yayınlanmıştır. Özel sayının konuk editörlüğünü Talat Sait Halman yapmıştır. Halman'ın Arap, İran ve Türk şiirinin başlangıçtan bu yana gelişimini anlatan uzun bir yazısı ile birkaç kısa yazıdan düzünelerle şiir çevirisinden oluşan özel sayı, minyatür ve hat örnekleriyle, bazı şairlerin fotoğraflarıyla süslenmiştir.

Türk şiirinden örnekler arasında, Aprin Çor Tigin, Yunus Emre, şair padişahlar, Mihri Hatun, Pir Mahmud, Şeyhî, Serdarî, Nazım Hikmet, Fazıl Hüsnü Dağlarca ve başkalarından şiirler ve parçalar da yer almıştır. Resimler arasında, Nazım Hikmet ile Dağlarca'nın fotoğrafları vardır.

Amerikan Şiir Derneğinin üyesi olan Halman, 31 Mayıs 1979 akşamı, Dernekte 200 üyenin izlediği bir «Orta Doğu Şiiri» konferansı vermişti. Şiir Derneği, Halman'ı konuk editörlüğe davet etmiştir. Yetmişinci yayın yılına girmekte olan Dergi, ilk defa, bir sayısını Orta Doğu Şiirine ayırmıştır. 10 yıl önce, Dergi, Halman'ın «Çağdaş Türk Şiiri» konulu konferansının metnini de yayınlamıştı.

VEYSEL ÇOLAK ULUSLARARASI FUARDA ÖDÜL ALDI

Türkiye Yazıları dergisinin çalışma kurulu üyesi Veysel Çolak, «Sen Balık mısın?» adlı şiir kitabıyla, 2. Uluslararası Çocuk Kitapları Fuarında ikincilik ödülü almıştır. Aynı dalda birinci ödül, «Müzik Satan Çocuklar» adlı kitabıyla Yalvaç Ural'a verilmiştir.

Masal dalında ise birinciliği Muzaffer İzgü, ikinciliği Vasıf Öngören kazanmışlardır.

ATAOL BEHRAMOĞLU VE TEKTAŞ AĞAOĞLU SOVYET EDEBİYATI ÇEVİRMENLERİ TOPLANTISINA KATILDILAR

Ataol Behramoğlu ve Tektaş Ağaoğlu 3-12 Aralık 1979 tarihlerinde Moskova'da düzenlenen Sovyet Edebiyatı Çevirmenleri toplantısına, Sovyet Yazarlar Birliği'nin çağrılısı olarak katıldılar. Dünyanın çeşitli ülkelerinden yüzden fazla yazar ve çevir-

menin katıldığı toplantının ikinci gününde bir konuşma yapan Ataol Behramoğlu, Türkiye'de çeviri ve çevirmen sorunlarına değinerek, ülkemizde kültür yaşamının ve buna bağlı olarak çeviri alanındaki çalışmaların çok eski ve köklü bir tarihi olduğunu, Türkiye'de çeviri olgusunun sadece sanatsal bir etkinlik değil aynı zamanda çok önemli bir toplumsal eylem olduğunu örnekleriyle anlattı. Daha sonra Yazarlar Birliği büyük salonunda düzenlenen uluslararası şiir gecesinde de Behramoğlu'nun bir şiiri ve Radi Fiş tarafından yapılmış olan Rusça çevirisi okundu.

YABANCI ÜLKELERDE TÜRK KİTAPLARI

YAŞAR KEMAL

Yaşar Kemal'in «Binboğalar Efsanesi» adlı kitabı, Zürih'deki Unionsverlag tarafından Almanca olarak basıldı. Yayınevi yetkililerinin konuyla ilgili açıklamalarında, kitaptan çok umutlu olunduğu ve Yaşar Kemal kitapları dizisinin düzenli olarak yürütülmesinin düşünüldüğü belirtildi. Yayınevinin ikinci kitap olarak büyük bir olasılıkla «İnce Memed»in yeni bir Almanca çevirisini yayımlayacağı bildirildi. «İnce Memed» Almanca olarak ilk kez 1960'da yayımlanmıştı.

Öte yandan Ro-Ro-Ro adlı Alman yayınevinin de Yaşar Kemal'le bir «cep kitapları dizisi» üzerinde anlaşmaya varmak üzere bulunduğu öğrenildi.

AZİZ NESİN

Aziz Nesin'in «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez» adlı yapıtının ikinci cildi, ABD'de «Istanbul Boy — İstanbul Çocuğu» adıyla yayımlandı.

Ünlü yazarımızın çocukluk anılarını içeren kitap, Texas'daki Austin Üniversitesi'ne bağlı Ortadoğu Araştırmaları Merkezi tarafından Talât Sait Halman'ın önsözü ve Joseph S. Jacobson'un çevirisiyle çıktı.

Yapıtın birinci cildi ile İranlı yazar Sadık Hidayet'in «Kör Baykuş» ve «Hacı Ağa» adlı kitapları da daha önce aynı kuruluş tarafından yayımlanmıştı.

ÇETİN ALTAN

Kitaplarının yabancı dillere çevrilip yayımlanması konusunda görüşmelerde bulunmak üzere Fransa'ya giden Çetin Altan, Türkiye'ye döndü. Altan'ın «Küçük Bahçe» adlı romanı Nisan

ayında Flammarion Yayınevince romancı ve şair Julie Pavesi'nin çevirisiyle yayımlanacak.

Budapeşte'deki Europa Yayınevi ise «Bir Avuç Gökyüzü» romanını Macaristan'da yayımlamak üzere Flammarion'la sözleşme imzaladı.

Öte yandan, Çekoslovak Televizyonu, geçen ay, yazarın «Suçlular» adlı oyununu sundu.

NECATİ CUMALI

Necati Cumalı'nın «Acı Tütün» adlı yapıtı Atina'da Temelyo Yayınevi tarafından yayımlandı. «Çağdaş Dünya Yazarlarından Çeviriler» dizisinin yirminci kitabı olarak yayımlanan «Acı Tütün»ü Yunancaya Petros Markaris çevirdi.

ÜLKÜ TAMER

Ülkü Tamer'in «Günışığı, Hoşça Kal» ve «Pullar Savaşı» adlı iki çocuk kitabı, Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Macaristan'da yayımlanacak. Kitaplar, üç ülkede 1980 içinde basılmış olacak.

Öte yandan, yazarın dış ülkelerdeki temsilciliğini bir İngiliz telif hakları ajansının aldığı ve iki kitabın İngilizceye çevrildiği, Danimarka ve İsveç dillerine de çevrilmekte olduğu bildirildi.

(Sanat Dergisi — Şubat)

FEDERAL ALMANYA'DAKİ İŞÇİLERLE SÖYLEŞİ GEZİSİ

Federal Almanya'da Halk Yüksek Okulu ile Halkçı Devrimci Birliği, Türk yazarlarıyla Almanya'daki Türk işçilerinin bir araya geleceği bir söyleşi gezisi düzenledi.

Geziye Türkiye'den Aziz Nesin, Fakir Baykurt ve Hasan Hüseyin çağrıldılar.

NAZIM HİKMET VE RUHİ SU'NUN YAPITLARI YUNAN RADYOSUNDA YAYIMLANDI

Arkadaşımız Niki Stravridi'nin bildirdiğine göre, Nâzım Hikmet'in «Sevdalı Bulut» adlı kitabındaki masallar Yunan radyosunun 3. programında dizi halinde yayımlanmıştır.

Aynı radyonun, halen Hükümet çevrelerince de çok tartışılan, ünlü besteci Manos Hacıdakis'in yönetimi altında kültürel bir atılım yapma çabasındaki bu programında 1979 yılı içinde iki kez birer saatlik Ruhi Su dinletilerine yer verilmiştir. Ruhi

Su'nun «Kuvva-i Milliye Destanı» ve «Seferberlik Türküleri»nin çalındığı bu programlarda ayrıca Türk Halk Müziği ve Ruhi Su üzerine de Sabahattin Eyüboğlu, Abidin Dino ve sanatçının kendisinin açıklamaları yayımlanmıştır.

Gene bu radyoda 11 Şubat 1980 günü, Ruhi Su için bir saat ayrılmış, sanatçının son uzunçaları «Semahlar» dan bazı bölümler dinletilmiş ve A. Kadir ile Melih Cevdet'in şiirlerinden yapılmış bestelerine yer verilmiştir. Ayrıca, program içinde türkülerin yanısıra Türk Halk geleneğinde «aşık», «gurbet», «garip» kavramlarının anlamları üzerine açıklamalar yapılmıştır.

Ulusal yayın organımız TRT nin özellikle son kararlarıyla Nazım Hikmet ve Ruhi Su'ya kapılarını kesin olarak kapattığı bir sırada komşu Yunan Radyosunun bu davranışı gerçekten ilginçtir. Bizce bu dostça tavırdan alınacak dersler vardır.

DOĞUBİLİMCİLER TOPLANTISINDA İKİ BİLDİRİ

24 - 28 mart 1980 tarihleri arasında Batı Berlin'de Alman Doğubilimciler toplantısı yapıldı. Berlin Üniversitesinin toplantı salonunda gerçekleşen bu sempozyumun «Türk ve Ortaasya Dil ve Kültür Bilimleri» bölümünü Türkolog Prof. Dr. Egon Eichgrün yönetti. İstanbul'dan Prof. Dr. Arslan Terzioğlu ile Dr. Klaus Kreiser ve Ankara'dan Dr. Süreyya Faruki'nin de katıldığı bu sempozyumda sunulan bildirilerden ikisi de iki yazarımıza ayrılmıştır.

28 mart cuma günü, Berlin Üniversitesinde Dr. Gisela Kraft, «Bir sosyal eleştiri aracı olarak yazınsal simge» başlıklı bildirisinde örnek olarak Bekir Yıldız'ın «Harran» adlı öyküsünü ele almış, Prof. Dr. Egon Eichgrün ise, «Zeyyat Selimoğlu'nun çocuk romanı Martılar Adası» başlıklı bir bildiri sunmuştur.

Her konuşmacıya otuz dakika ayrılmıştır. Yirmi dakika bildirinin sunulması, on dakika da tartışma olarak saptanmıştır.

Sempozyumda sunulan bildirilerden kimileri şunlardır: «Piri Reis'in 1513 tarihli dünya haritası — Prof. Dr. Leitner (Graz), «Osmanlı Tıp Tarihinde yeni buluşlar» — Prof. Dr. Arslan Terzioğlu (İstanbul), «Osmanlı diplomasi uygulamasında ulak-hükmi (kurye emri) — Dr. Heywood (Londra), «Osmanlı İmparatorluğunda kıyı gemiciliği» — Dr. Süreyya Faruki (Ankara), «Bosna Levendleri: 1683 - 1699 büyük Türk savaşında özel bir Osmanlı birliği» — Dr. Hans Majer (Münih), «Türkiye'de dil konusundaki çekişmelerin günümüzdeki durumu» — Dr. Klaus Kreiser (İs-

tanbul), «Türkoloji ve bir yabancı dil olarak Almanca» — Dr. M. Scheinhardt (Germersheim).

«ACI TÜTÜN» YUNANCA'YA ÇEVRİLDİ

Necati Cumalı'nın «Acı Tütün»ü, Atina'da, Themelyo Yayınevi'nce yayınlandı. «Acı Tütün»ü Yunancaya Petros Markaris çevirdi. Aynı yayınevi, bir süre önce Nazım Hikmet'in «Saat 21-22 Şiirleri»ni, yine Markaris'in çevirisiyle yayınlamıştı.

14 ÜLKEDE YAYIN

1979 yılı, Yaşar Kemal için başarılı bir yıl oldu. İşte, değerli yazarın çeşitli ülkelerde yapılan yayınları:

AMERİKA «Yer Demir Gök Bakır» —Bundan önce, çeşitli yayınevlerince, yazarın beş kitabı yayınlanmıştı. 1980 yılı Nisanında, «Demirciler Çarşısı Cinayeti» yayınlandı.

FEDERAL ALMANYA «Binboğalar Efsanesi» — «Teneke» — Bundan önce, B. Almanya'da çeşitli yayınevlerince, «İnce Memed»in ve «Teneke»nin 7 baskısı gerçekleştirilmişti. 1980 yılı içinde «İnce Memed—I»in yeni iki baskısı yapıldı. Birisini Zürih'teki Union Verlag gerçekleştirdi, ikinci baskıyı da Almanya'nın ünlü cep kitapları yayınevi Ro Ro Ro yaptı.

DEMOKRATİK ALMANYA «İnce Memed» —Bundan önce, «İnce Memed— I»in on binlik bir baskısı çıkmıştı. 1980 yılı içinde de, «Teneke» ve «İnce Memed—II» yayınlandı.

FRANSA «Binboğalar Efsanesi» — Bundan önce, ünlü Gallimard Yayınevi, Yaşar Kemal'in beş romanını yayınlamıştı. 1980 yılı Mayısında, gene Gallimard Yayınevi, «Demirciler Çarşısı Cinayeti» ve «Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca»yı yayınlandı.

İNGİLTERE «Demirciler Çarşısı Cinayeti» —Bundan önce, yazarın 8 kitabı ünlü yayınevi Collins'ce yayınlanmıştı. 1980 yılında da, «Al Gözüm Seyreyleye Salih» romanıyla, «Filler Sultanı» çıktı.

İSVEÇ «Filler Sultanı» —Bundan önce, Yaşar Kemal'in bu ülkede, hepsi de cep kitabı olan 10 yapıtı yayınlanmıştı. 1980 yılında da, «Al Gözüm Seyreyleye Salih» yayınlandı.

NORVEÇ «Ölmez Otu» — Bundan önce, bu ülkede, yazarın 7 romanı çıkmıştı. 1980 yılında da, «Demirciler Çarşısı Cinayeti» yayınlandı.

FİNLANDİYA «Ölmez Otu» — «Binboğalar Efsanesi» — Bun-

dan önce, bu ülkede, yazarın 7 kitabı yayınlanmıştı. «Binboğalar Efsanesi» ayın kitabı seçilerek bir kitap kulübünce yeniden 40.000 basıldı.

DANİMARKA «İnce Memed—I» — Daha önce, bu ülkede yazarın iki romanı çıkmıştı. 1980 yılında Nisan ayında da, «İnce Memed—II» yayınlandı.

ÇEKOSLOVAKYA «Ortadirek» — Bu ülkede yazarın daha önce, yalnız «İnce Memed—I» romanı yayınlanmıştı.

HOLLANDA «Ağrıdağı Efsanesi» — Bundan önce, yazardan yalnızca «İnce Memed—I» çıkmıştı. 1980 yılında, «Ortadirek», «Yer Demir Gök Bakır», «Ölmez Otu» üçlüsü çıktı.

İSRAİL «Ortadirek» — «Yer Demir Gök Bakır» — «Ölmez Otu» — Yaşar Kemal'in ünlü üçlüsü ilk olarak, 1980 yılında bu ülkede çıkmaya başladı.

POLONYA «Binboğalar Efsanesi» — Bütün Avrupa'da, şimdiye kadar yapıtları yayınlanmayan tek ülke Polonya'ydı.

İTALYA «İnce Memed—I» — Yeni baskı. 1980 yılında, «Orta Direk», «Yer Demir Gök Bakır», «Ölmez Otu» yayınlandı.

Bundan başka, Gallimardın Folio Cep Kitapları Dizisi, «İnce Memed—I»i yayınladı. 1980 yılında da «İnce Memed—II» çıktı Folio'da. Gene, 1980 yılında, İngiltere'de «İnce Memed—I» ve «İnce Memed—II», «Ağrıdağı Efsanesi» çıktı. Amerika'da da, «İnce Memed—II»yi yayınlayan ünlü Pocket Book Yayınları, 1980 yılında da «Ortadirek», «Yer Demir Gök Bakır», «Ölmez Otu» üçlüsünü yayınladı. Gene bu yıl, Danimarka'da çıkan «İnce Memed—I» ayın kitabı seçilerek, büyük bir kitap klubünce yeniden yayınlandı. Bu yıl, Fransa'da, «Ölmez Otu», Fransa'nın ünlü «Yılın En İyi Yabancı Kitap Ödülü»nü aldı. İsveç'te her yıl olduğu gibi, yazarın birçok kitabı, cep kitabı olarak yeni baskılar yaptı Gene Fransa'daki bir seçiciler kurulu, «Binboğalar Efsanesi»ni bu yazın en iyi kitapları arasına seçti.

(Yankı — 31 Mart)

AZİZ NESİN ALMANYA'YA GİTTİ

Yazar Aziz Nesin «Federal Almanya'dan gelen bir çağrı üzerine, 20 Şubat günü, birbuçuk iki aylığına bir geziye çıkmıştır.

28 Şubatta Münih'te yapılacak, Federal Almanya Yazarlar Birliğinin V Kongresine de konuk olarak katılan Aziz Nesin, bir süre orada kaldıktan sonra, nice önce kendisine gönderilen çağrıları yanıtlayarak Federal Almanya'dan Çekoslovakya ve Romanya'ya geçti.

İSVEÇ'TE TÜRK DİL KURULU

13 Şubat 1980 tarihinde İsveç'te, bir Türk Dil Kurulu kuruldu. İsveç Türk Federasyonu (TF)'nun çağrısıyla 1979'un son aylarında çalışmalara başlayan kurucular, Kurulun amaçları, üyelik koşulları ve yapısını belirleyen bir tüzük hazırlamışlardır.

Kurucu üyelerin tümünce benimsenen «Dil Kurulu» tüzüğü: Kurucu üyeler geçici olarak beş kişilik Çalışma ve Yürütme Kurulu'nu aralarında seçmiştir. Kurul, kısa sürede çalışmalarıyla dilimize katkıda bulunmuş kişileri de Kurul üyeliğine kazandırarak ilk Genel Kurulu toplama kararı almıştır. Seçilen beş kişilik Çalışma ve Yürütme Kurulu üyeleri: Başkan: Abdullah Rıza ERGÜVEN, yazman: Nedim ÖNENER, üye: Demir ÖZLÜ, üye: M. Ali YULA, üye: Alkım ALTUĞ'dan oluşmuştur.

Türk Dil Kurulu'nun amaçları: a) İsveç'te bulunan Türk azınlığının yaşamında güncel olan, bürokratik ya da her çeşit ilişkiden doğan terim kargaşasının çözümüne katkıda bulunmak, İsveççe terim ve sözcüklerin yaşayan Türk dilinde uygun karşılıklarını bulmak, bu terim ve sözcükleri İsveç ve Türk kurumlarına önermek ve yaygın olarak kullanımını sağlamak. b) İsveç kurumlarının Türk diline dönük gereksemelerini karşılamak. c) İsveç'te bulunan ve Türk azınlığınca kullanılan dilin terimler ve sözcükler bakımından Türkiye'de oluşan, yaşayan dilden kopmasını gerektiğinde Türkiye ve İsveç'teki kurumlarla işbirliği yaparak, önlemeye çalışmak. d) Bu konularda yayınlar yapmak.

YURTDIŞINA GÖNDERİLECEK TYS ÜYESİ YAZARLAR BELLİ OLDU

Türkiye Yazarlar Sendikasının anlaşma imzaladığı ülkelere 1980 yılı içinde göndereceği yazarlar. Yönetim Kurulunun geçtiğimiz günlerde yaptığı bir toplantıda saptanmıştır.

Bu karara göre Sovyetler Birliğine Müntekim Ökmen, Nezihe Meriç, Afşar Timuçin, Mehmet Kemal, Sovyetler Birliğindeki şiir bayramına da Hasan İzzettin Dinamo ile Tahsin Saraç gideceklerdir.

Bulgaristan'a da onar günlüğüne Yusuf Ahıskalı ile İbrahim Topçuoğlu ve eşiyle birlikte onbeş günlüğüne dinlenmeğe Müştak Erenus gidecektir.

Romanya'ya ise onar günlüğüne Necati Güngör ile Sennur Sezer gönderilecektir.

Bu yıl anlaşma imzalanan Çekoslovakya'ya da birer haftalığına İlhan Selçuk ile Necati Cumalı'nın gönderilmesine karar verilmiştir.

POLONYA'DA TÜRK ÖYKÜLERİ

Polonya'da yayımlanan Asya Ülkelerinden Öyküler antolojisine Türkiye'den Bekir Yıldız ile Sait Faik alındı. İki sanatçımızın öykülerini Polonya diline Xenia Celnarova çevirdi.

«Sleony Vejar» adını taşıyan antoloji, başta Türkiye olmak üzere, İran, Irak, Suriye, Hindistan, Bengaldeş, Filipinler, Endonezya, Vietnam, Moğolistan, Kore, Çin ve Japonya öykülerinden örneklere yer verdi.

FEDERAL ALMANYA YAZARLAR BİRLİĞİNİN KURULTAYINA TYS ADINA YÜKSEL PAZARKAYA KATILIYOR

Federal Alman Cumhuriyeti Kağıt ve Baskı Sanayii İşçileri Sendikasına bağlı Alman Yazarlar Birliğinin V. Yazarlar Kurultayı 29 Şubat 2 Mart 1980 tarihleri arasında Münih'te toplandı.

Açıklanan programa göre Kurultayın birinci günü, geçtiğimiz sonbaharda Viyana'da toplanan 3. Avrupa Yazarlar Kongresinde kararlaştırıldığı şekilde önümüzdeki yıl içinde Almanya'da yapılacak 4. Avrupa Yazarlar Kongresinin gündemi görüşüldü. Bu nedenle, Avrupa Yazarlar Kongresine katılan ülkelerden de bu Kurultay için birer temsilci çağrılmıştır.

Ursula Brackmann imzasıyla TYS'na da gönderilen çağrı üzerine, TYS Yönetim Kurulu 29 Şubat sabahı Münih'te yapılacak 4. Avrupa Yazarlar Kongresiyle ilgili bu toplantıya Sendikayı temsilen, halen Almanya'da bulunan üye Yüksel Pazarkaya'nın görevlendirilmesine karar vermiş ve durum ilgililere duyurulmuştur.

29 Şubat günü yapılacak bu toplantıdan sonra gece de, Büyük Festival Salonunun birahanesinde Kongrenin açılışı dolayısıyla bir şenlik düzenlenmiştir. Şenliğe ünlü Alman yazarları Arnfried Astel, Wolfgang Bachler, Heinrich Böll, Franz Josef Degenhardt, Ingeborg Drewitz, Jürgen Eggebrecht, Bernt Engelmann, Ota Filip, Karlhans Frank, Uwe Friesel, Günter Grass, Peter Hartling, Margarete Hannsmann, Günter Herburger, Richard Hey, Kay Hoff, Yaak Karsunke, Heinar Kipphardt, Ursula

Krechel, Siegfried Lenz, Johannes Poethen, Peter Rühmkorf, Thaddaüs Troll, Guntram Vesper, Günter Wallraff, Martin Walser, Gerhard Zwerenz de katıldılar.

1 ve 2 Mart günleri ise Yazarlar Birliğinin Kongresi yapılmıştır. Kongre, Yazarlar Birliğinin 1. Başkanı Bernt Engelmann'ın konuşmasıyla açılmış, daha sonra Birliğin bağlı olduğu Federal Almanya Kağıt ve Baskı Sanayii İşçileri Sendikası 1. Başkanı Leonhard Mahlein bir konuşma yapmıştır.

Bu konuşmalardan sonra da, kongrenin ana konusu olan «1980 de Edebiyat nereye gidiyor?» tezi üzerine aralarında ünlü Alman yazarları Heinrich Böll, Günter Grass, Siegfried Lenz'in de bulunduğu 20 yazar birer tebliğ sunmuşlardır.

Daha sonra ise görüşmelere geçilmiş ve yeni yönetim kurulu seçimi yapılmıştır.

İlgililerce, bu toplantıların, Avrupa yazar örgütleri arasındaki işbirliğinin daha da kuvvetlenmesinde ve Avrupa Yazarlar Birliğinin bir an önce gerçekleştirilmesinde büyük bir önem taşıdığı belirtilmektedir.

TÜRKİYELİ YAZARLARI ALMANYA'DA TANITMAK

— Sayın Pazarkaya, Türkiyeli yazarların, şairlerin eserlerini Almanya'da tanıtmak amacıyla çeviriler yapan, yurt dışında yazılar yazan ilk yazarlarımızdan biri olarak, Türkiyeli yazarlara Almanya'da ne gibi şans tanıyorsunuz?

— Ülkemizde, tüm dünyaca benimsenebilecek, kabul edilebilecek çok değerli yazarlar yetişmiş, yetişmekte. Ancak, bunlar ne yazık ki, tanıtılamamış. Bunun en önemli nedeni, Türkçenin az bilinen bir dil olması, biraz Türkçe bilenlerin çeviri yapamamaları ve Türk çevirmenlerinin de bu işe yeterince eğilmemiş olmaları. Tabii ki bu çok büyük bir eksiklik. Hem Türkiye açısından, hem de Almanya'da yaşayan, bir milyon üçyüzbini bulan yurttaşlarımız açısından. Kendi kültür değerlerimizi yazan yazarlarımızı, ozanlarımızı çevirip yaymak, tanıtmak bir zorunluluktur, bir görevdir bugün... Çünkü onlar ne kadar çok çevrilir, okunurlarsa, Alman toplumunun, burada çalışan insanlarımıza karşı davranışı da onca etkilenir o okumalardan. Bir imaj yaratılmıştır Alman kamuoyunda Türk emekçileri bakımından: Hiç bir şeyden haberi olmayan, hatta okuma yazma bilmeyen yardımcı işçi, çöpçü imajı. Bu imaj daha da gelişir ve kılık kıyafet üzerine bir takım ön yargılara kadar gider. Bunun böyle ol-

madığı, Anadolu insanının çok köklü bir kökenden geldiği, bugün Türkiye'de geçerli düzenin de üzerinde güçlü kültür verilerinin olduğu ancak sanat yapıtlarının, sanatçıların, bilim adamlarının çalışmalarının dışarıda da tanınmasıyla mümkün olabilir.

Nüfusu Türkiye'den defalarca az olan, yetiştirdiği yazar ve sanatçı potansiyeli hiç bir zaman Türkiye'nin potansiyeli ile boy ölçüşemeyecek olan bir İsrail'i örnek vermek isterim. Yada, ne bileyim, Doğu Blokundan bir Çekoslovakya'yı, bir Polonya'yı örnek vermek isterim. Bu ülkelerin yazarlarının, şairlerinin Almanca'ya çevrilmesi tanıtılması, değerlendirilmesi, ödüllendirilmesi, Türkiye'ninkinden kat ve kat fazladır.

Bir örnek, İsrailli mizah yazarı Efraim Kishon yalnız yazdıklarıyla milyarder olabilen bir kişidir Almanya'da ve Batı dünyasında... Ben onu da biliyorum, Aziz Nesin'i de çok iyi biliyorum. Ve şunu alnım açık olarak çekinmeden söyleyebilirim ki, bir Aziz Nesin, birkaç tane Efraim Kishon'a bedeldir. Fakat, Aziz Nesin, Almanya'da bilinmez.

Eğer, devletin de bu güç dönemi, bu geçiş dönemini atlatmak konusunda Türk yazar ve sanatçılarına uzatabileceği bir eli varsa, onları dışarıda tanıtmak için elinden gelen şeyler varsa ve bunları yaparsa, bütün bu durumlar değişebilir. Bu şekilde çeşitli Türk yazarları ki sayıları oldukça çoktur, bir isim vermek istemiyorum— Almanya'da ve tüm dünyada şimdiye kadar olduğundan çok daha fazla tanınır. Onların tanınması, Türkiye'nin tanınması demektir, Türkiye'nin öz değerlerinin tanınması demektir. Onların tanınması siyasal düzeyde yabancı ülke siyasetçilerinin, yöneticilerinin, Türk devlet adamlarıyla görüşmeler yapmak için masa başına oturdukları zaman, davranışlarını etkiler.

Ne kadar çok çevrilirsek, okunursak, tanınırsak, bu etkilerde o kadar büyük olur. Tekrarlamak gibi olacak ama, özellikle Almanya'da çalışan emekçilerimize karşı davranışlarda değişimler, ancak kültür aracılığıyla, edebiyat aracılığıyla sağlanabilir kanısındayım. **(Aydınlık — 5 Nisan)**

FAZIL HÜSNÜ DAĞLARCA'NIN ŞİİRLERİ İSVEÇ'TE YAYINLANDI

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleri, İskandinavya'nın en yüksek tirajlı şiir dergisi «Lirikvennen» —Şiir Dostları— ve «Radix» kültür dergilerinde İsveççe olarak yayınlandı. (Mart 1980) Dağ-

larca'nın «Af Akşamı», «Horoz», «Kainatın Akşam Yoklaması», «Hasta Çocuk», «Balon Yarışması», «Bu Ellerin miydi?» adlı şiirlerini İsveççeye otuz yıldır İsveç'te yaşamakta olan şair ve portre fotoğrafçısı Lütfi Özkök ve karısı Ann-Marie Özkök çevirdiler.

Dağlarca'nın kısa yaşam öyküsünün ve şiirinin Türk edebiyatındaki yerinin anlatıldığı bir tanıtma yazısının yer aldığı «Lirikvennen» şiir dergisinde daha önce de Nazım Hikmet, Melih Cevdet Anday, Oktay Rıfat, Orhan Veli gibi şairlerimizin şiirlerine yer verilmişti. Ann-Marie ve Lütfi Özkök'ün uzun süredir üzerinde çalıştıkları Dağlarca şiirlerinin yakında bir kitap halinde yayınlanacağını da şimdiden söyleyebiliriz.

Böylelikle İskandinavya'da Türk şiirinin 5 ustası yayınlanmış oluyor. 1976 yılında yayınlanan «Ekmek ve Sevda Brödet och Karleken» adlı şiir çevirileri kitabında İsveçli türkolog Lars Johansson'un bir önsözü de bulunuyor. Lars Johansson, Türk edebiyatına ve şiirine yaptığı yaklaşımlarda beş şiir ustasının şiirini inceliyor. Kitaptaki şiir çevirileri yine Özköklerin.

Yavuz Çekirge (Stockholm)

BATI ALMANYA'DA GURBET EDEBİYATI OTURUMU

Kuzeyren Westfalya Sanatçılar Derneği 18, 19, 20 Nisan tarihleri arasında «Göçmen İşçiler ve Gurbet Edebiyatı» konulu bir açık oturum düzenlediler.

Gelsenkirchen kentinde yapılan bu açık oturuma Batı Almanya'da yerleşik Fakir Baykurt, Fethi Savaşçı, Yağmur Atsız, Yücel Fevzioğlu, Aydın Karahasan adlı sanatçılar konuşmacı olarak katıldılar.

Kalabalık bir dinleyici topluluğunun izlediği açık oturumda konuşmacılara dinleyiciler sorular sordular. Sanatçılar gurbet edebiyatının yeni boyutlar kazandığını, gittikçe gelişip serpildiğini, bunun günümüz sanatı açısından sevinç verici bir durum olduğunu vurguladılar.

Batı Alman Radyo ve Televizyonunun da hazır bulunduğu toplantıda yirmi dakikalık bir televizyon filmi de çekildi. Toplantıda Türk sanatçılarından sonra söz alan Dr. Ulrich Krempel de özetle, Batı Almanya'da yerleşik Türk sanatçılarını, Hitler zulmünden başka ülkelere sığınan Alman yazarlarına benzetti.

Daha sonra Alman hastanelerinden birinde tedavi gören Server Tanilli'nin mektubu okundu. Tanilli, faşizmle, emperyalizmle sonuna kadar savaşacağını, bu savaşta yazar arkadaşlariyle

birlikte olduğunu söylüyordu mektubunda. Mektup, okunduktan sonra ayakta dakikalarca alkışlandı.

Toplantının sonunda Fethi Savcaşçı kitaplarını imzaladı.

Bu açık oturumdan bir gün önce Türk Danış Örgütü'nün Gelsenkirchen'deki salonunda Türk ve Alman ressamlarının, karikatüristlerinin, grafikerlerinin sergileri Almanlar tarafından ilgiyle gezildi.

Bu sergiye İsmail Çoban, Aydın Karahasan, Salim Dana, İnes Maier Sinke, Regine Frederick Körner, Walter Kurowski yapıtlariyle katıldılar.

NAZIM HİKMET'İN «KAFATASI» OYUNU ÜSKÜP'TE MAKEDONCA SAHNELENDİ

Nazım Hikmet'in Yugoslavya'da birçok oyunları Türkçe, Makedonca ve Sırpça - Hırvatça sergilenmiştir. Üsküp Makedon Halkı Tiyatrosu sanatçıları «Kafatası» oyununu hazırladılar. Ülküp Türk Arnavut tiyatrosu rejisörlerinden Kemal Lila'nın sahneye koyduğu bu oyun, nisan ayının sonlarında sunuldu. Aynı oyun, 1972'de Türkçe olarak Üsküp Halklar Tiyatrosu sanatçıları tarafından Kemal Lila'nın yönetmenliği altında sergilenmiş, baş rolü (doktor Dalbanezc'yu) emektar sanatçı Lütfi Seyfullah yaşatmıştı. Şimdi bu rolü, Makedon tiyatrosunda en önde gelen Makedon aktörlerinden biri Vasil Körtoşev oynadı.

GÜLTEKİN EMRE ALMANYA'DA

Şair Gültekin Emre, Genç Şairler Bienali'ne katılmak üzere Almanya'ya çağrılmıştır. «Kurşun' Bir Siperde»nin şairi Emre, Federal Almanya'daki bu bienalde, geri kalmış ülkelerin şiirinin özelliklerini anlatmıştır.

KEMAL ÖZER'İN ŞİİRLERİ BULGARİSTAN'DA ÇIKTI

Sofya'da iki dilde yayınlanan aylık «Yeni Hayat» dergisi Mart sayısında iki sayfasını Kemal Özer'e ayırdı. Kemal Özeri kısa yaşamöyküsü ve fotoğrafıyla okurlarına tanıtan dergi, ozanın Bulgaristan'a yaptığı son geziyle ilgili yazısına ve üç şiirine yer verdi. «Vaptsarov'a Saygı Duruşu» ve «Ozanın Gözü» adlı şiirlerle sözkonusu yazı dergide Türkçe, «Gül Üstüne Çeşitlemeler» adlı şiirin beş bölümü ise Bulgarca yayınlandı. Derginin sayfalarında ayrıca Durhan Hasanov'un Kemal Özer'e adanan «Ozanlar Cumhuriyeti» şiiri yer aldı.

ASIM BEZİRCİ SOVYETLER BİRLİĞİ'NE GİTTİ

Asım Bezirci, Moskova'daki Nazım Hikmet Müzesi arşivlerinde araştırmalar yapmak üzere 30 Nisan günü Moskova'ya gitmiştir.

Bir süre önce bu konuda yaptığı başvurusu olumlu karşılanan Asım Bezirci, Nazım Hikmet'in toplu yapıtları üzerindeki çalışmalarını tamamlamak üzere Sovyetler Birliği'nde bir ay süreyle kalmış ve Nâzım'ın dostlarıyla görüşüp anılarını derlemek için Bakü'ye de geçmiştir.

YUGOSLAVYA'DA TÜRKÇE BASIN ORGANLARI

Yugoslavya'nın Makedonya kentinde Türkçe olarak yayınlanan «Birlik» gazetesinde, Yugoslavya Türklerinin ana dili konusunda bir makale yayınlanmıştır.

Hıncal Uluç'un Yugoslavya ile ilgili yazılarında, Yugoslav Türklerinin ana dillerini unutmaya başladıkları yolunda bir anlam çıktığı belirtilerek, bu yargının yanlış olduğu anlatılmaktadır.

Makedonya Sosyalist Birliği yayın organı «Birlik» gazetesinde Vefki Hasan imzası ile çıkan makale başlığında «Anadilimiz Türkçeyi ne unuttuk ne de unutacağız» denilmekte, özetle şu görüşlere yer verilmektedir:

«Özyönetimli Sosyalist Yugoslavya'da yaşayan biz Türkler bu yaşam ve gelişme koşulları altında, tam eşitliği sağlayan koşullar altında anadilimiz Türkçeyi ne unuttuk, ne de unutacağız. Türkçe olan anadilimizi unutmamız şöyle dursun, arı, öz Türkçeyi geliştirme olanaklarından yararlanarak, Türkiye'nin kimi yörelerinde konuşulan Türkçe'den bile daha güzel, daha yalın Türkçe konuşmak durumuna geldik...

Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyetinde yaşayan tüm ulus ile halklarının tam eşitliğini yansıtan ve garanti altına alan Anayasamız herkesin anadiline olduğu gibi, Yugoslavya'da yaşıyan Türk halkına da anadilinin özgürce kullanılmasına ve geliştirmesine tüm olanakları sağlamaktadır.

Yalnız Türk halkının yaşadığı kentlerde değil, en uzak köylerde de kendi ana dillerinde öğrenim görme olanakları sağlanmış, sağlanmaktadır. İlk orta ve yüksek okullarda ana dilimiz Türkçe olarak öğrenim görenlerin sayısını anmak gereksinimi bile duyulmamaktadır. Üsküp ve Priştine felsefe fakültelerinde

Türk dili ve edebiyatı kürsüleri çalışmalarını sürdürmektedirler. Ana dilimiz Türkçe radyo ile TV yayınlarından başka gazete ve dergiler yayınlanmaktadır. Yalnızca örnek olarak gazetemiz geçen yılın 23 aralık tarihinde kendi 35. yıldönümünü törenli bir biçimde kutladı. Aynı zamanda «Sesler» Toplumsal Sanat Dergisi yanısıra «Sevinç» ile «Tomurcuk» adındaki iki çocuk dergisi de yayınlanmaktadır. Türkçe basılan edebiyat ile diğer tür kitapların yayınlanmasına ilişkin yaygın etkinliğimizi de belirtmeliyiz. Kosova sosyalist özerk bölgesinde de ayrıca «Tan» gazetesi «Çevren» dergisi ile «Kuş» çocuk dergisi yanısıra radyo ve TV yayınları yapılmaktadır. Üsküp kentinde bulunan tiyatromuzu da anmalıyız.»

TÜRK EDEBİYATI TARTIŞILDI

Geçtiğimiz günlerde Çekoslovakya'nın Smolenice kentinde «Doğu Edebiyatlarının Kuramsal Sorunları» adlı uluslararası bir sempozyum düzenlenmiştir. (Nisan 1980)

Çeşitli ülkelerden katılan bilimciler ve türkologların (Leningrad Üniversitesi'nden Nelli Yakovlewa, Bratislava'dan Dr. Xenia Celnarova) bildiriler sunduğu sempozyumun bir günü Yakın Doğu edebiyatlarına, bu arada Türk edebiyatına ayrılmıştır. Tanınmış türkolog, Sofya Üniversitesi öğretim üyesi Doç. Dr. İbrahim Tatarlı bu bölümde «Türk Edebiyatında Sosyal Gerçekçiliğin Oluşumu ve Aşamalarının Bazı Sorunları» adlı bir bildiri sunmuş ve ilgiyle karşılanmıştır.

AZİZ NESİN'İN «GOL KRALI» İKİNCİ KEZ YUGOSLAVYA'DA

Ünlü Türk gülmece yazarı Aziz Nesin, Yugoslavya'da en çok okunan, en çok tutulan Türk yazarlarından biridir. Öyküleri birçok mizah dergilerinden başka, gazete ve yazın kültür - sanat dergilerinde yayınlanmış, Yugoslavya'da konuşulan birçok dillere (Sırp Hırvatçaya, Makedonca'ya, Arnavutça'ya, Macarca'ya, Slovence'ye) çevrilmiştir. Aziz Nesin'in öykülerinden seçmeler «Bay Düdük» adlı bir kitapta derlenmiş, «Şimdiki Çocuklar Harika» adlı çocuk romanı da Türkçe (Üsküp'de) yayınlanmıştır. Merhum Prof. Süreyya Yusuf'un çevirisiyle de öyküleri Priştine'de (Kosova'da) «Moya Priça» (Benim Hikâyem) başlığı altında Sırpça Hırvatça basılmıştır.

Aziz Nesin'in Üsküp Halklar Tiyatrosu Türk kolunda önce «Toros Canavarı» (1964) ve «Gol Kralı» (1975) sahnelenmiştir. «Toros Canavarı»nı Üsküp rejisörlerinden Kemal Lila, «Gol Kra-

lı»nı da Türkiye (İstanbul) rejisörlerinden **Mehmet Barlas** sahnelemişlerdir. «**Gol Kralı**» şimdi de, Nisan ayında Prizren Tiyatrosu tarafından üstün bir başarıyla yeniden sergilenmiştir. Geçen yıl **Nâzım Hikmet**'in «**Enayi**»sini hazırlayan bu topluluk, şimdi «**Gol Kralı**» oyunuyla, yarı profesyonel bir topluluk olduklarını kendilerine özgü tiyatro sanatı anlayışlarıyla vurguladılar. Oyunu Üsküp Halklar Tiyatrosu sanatçılarından **Zeki Sipahi** sahneledi. Prizren topluluğu bu oyunla, Kosova'da düzenlenen tiyatro gösterilerine katıldı. Oyun, Üsküp, Priştine ve Gostivar'da da sergilendi.

Necati ZEKERİYA, Üsküp

LOTUS DERGİSİ TÜRK EDEBİYATI ÖZEL SAYISI HAZIRLANIYOR

Asya Afrika Yazarlar Birliğinin yayın organı olan Lotus dergisi, TYS ile yaptığı işbirliği sonucu önümüzdeki sayısının bir bölümünü Türk edebiyatından örneklere ayırmaktadır

Bilindiği gibi dergi İngilizce, Fransızca ve Arapça olmak üzere üç dilden yayınlanmakta ve bütün dünyaya dağılmaktadır.

Derginin önümüzdeki sayısında Necati Cumalı'nın «Leningrad Rüyası», Bekir Yıldız'ın «Tank ve Tanklar» adlı öyküleri ile Ataol Behramoğlu'nun «Mustafa Suphi Destanı'ndan bir bölüm, Özdemir İnce'nin Ritsos için yazdığı «Bir Kuş» ve Kemal Özer'in «Vaptsarov'a Saygı» adlı şiirleri, Afşar Timuçin'in de «Çağdaş Bir Şair ve Marksist bir Düşünür olarak Nazım Hikmet» adlı incelemesi yer alacaktır

Öyküleri, şiirleri ve yazıyı Yurdanur Salman. İngilizceye çevirmiştir. Lotus dergisinin daha ileriki sayılarının birinin gene Türk edebiyatına ayrılması da şimdiden kararlaştırılmış ve hazırlıklara başlanmıştır.

VESTFALYA SANATÇILAR DERNEĞİ

Kuzey Ren Vestfalya Sanatçılar Derneği'nin çalışmaları Federal Almanyada büyük ilgi ile karşılanıyor. Dernek üyesi olsun veya olmasın Ressamlarımızın ve Heykeltraşlarımızın sergilerinin açılmasını, genç sanatçıların yetişmesini ve Göçmen işçiler konusunda edebiyat alanında da daha çok eser verilmesini örgütlemeye ve özendirmeye çalışıyor.

Geçtiğimiz Mart ayı içinde düzenlediği sanat haftası gerek Almanya basınında gerekse F. Almanya Televizyonlar Birliği

(WDR)'de geniş yankı buldu. Sanat haftası boyunca ressamlarımız, karikatüristlerimiz ve heykeltraşlarımızdan, Metin Talayman, A. Karahasan, İ. Ece; S. Dana, Y. Denizli, M. Çakır, K. Çakı, H. Göker, K. Masaracı, T. Taykurt, H. Ergün, Dr. S. Teber'in yapıtları sergilendi.

«Sanat ve Toplum» ve «Göçmen İşçiler ve Edebiyat» adlı iki açık oturum düzenlendi. 1. Açık oturuma yukarıdaki sanatçılarımız. 2. Açık oturuma Fakir Baykurt F. Savaşçı, A. Karahasan, Y. Kaya WDR'den Yağmur Atsız, Tendenzen dergisinden Dr. Ulrich Krampel katıldılar. Açık oturumlar çok sayıda sanatçı ve sanatseverler tarafından izlendi. Televizyon geniş bir proğram yaptı.

17 Mayıs'ta ise 2. Genel Kurulunu Bochum Müzesinde yapan SAN - DER geçmiş dönem çalışmalarını değerlendirdi ve gelecek çalışmaları saptadı. Oybirliği ile aldığı kararda ise ülkemizdeki sanatçılara ve ilericilere yapılan baskıları kınadı.

«TÜRK DENİZ HİKÂYELERİ» ANTOLOJİSİ

Bulgaristan'da yeni bir Türk hikâyeleri antolojisi yayınlandı; (Mayıs 980) «Türk Deniz Hikâyeleri» antolojisi. Bu şimdiye kadar Bulgarca çıkarılan üçüncü Türk Antolojisidir... Tanınmış Bulgar Türkologları İbrahim Tatarlı ile Pareşkev Paruşev'in ortak hazırladıkları ve 1966 yılında yayımlanan Bulgarca ilk Türk Antolojisi «Türk Hikâyeleri» idi... İbrahim Tatarlının derleyip Bulgarcaya çevirdiği «Gök Mahkemesi» Antolojisi 1973 yılında yayımlanmıştı... Gene doçent Dr. İbrahim Tatarlı tarafından hazırlanan üçüncü Antolojinin konusu Türk edebiyatında deniz... Bu antolojideki hikâyeler Sofya radyosunda Türkçe redaksiyonu şefi Stefka Prvanova tarafından Bulgarcaya çevrilmiştir.

«Türk Deniz Hikâyeleri» Antolojisi Varna «Georgi Bakalov» yayınevinin «Dünya Deniz Hikâyeleri» dizisinin XVII. kitabını oluşturuyor.

«Türk Deniz Hikâyeleri» Bulgarca'da denizi konu edinen ilk Türk Antolojisi. Derleyiciye göre «Böyle bir derleme şimdiye kadar ne Türkiye'de, ne de başka bir ülkede yayımlanmıştır...»

«Türk Deniz Hikâyeleri» Antolojisine çeşitli aşamalardan ve edebi akımlardan 44 yazarın yapıtları alınmıştır... Antoloji: Halit Ziya Uşaklıgil'in «Mai Yalı»sı ile başlıyor, Sevgi Soysal'ın «Dum Dum Keyfi» ile bitiyor. Derlemeye alınan yazarların dizini tümünün adının verilemiyeceği kadar uzun. Türk Deniz hi-

kâyesi ustalarından hiç birisi unutulmamış... Eski kuşaktan Refik Halit Karay, Reşat Nuri Güntekin Memduh Şevket Esendal, Halikarnas Balıkçısı, Sadri Ertem, Nazım Hikmet, Sait Faik, Sabahattin Ali, orta kuşaktan ve daha gençlerden Adnan Özyalçıner, Ümit Kaftancıoğlu, Erdal Öz, Demir Özlü, Ferit Edgü ve diğerleri yeralıyor antolojide. Her yazardan birer hikâye var kitapta... Derleyici hikâyelerin seçiminde iki noktayı gözönünde tuttuğunu söylüyor: Birincisi seçilen hikâye yazarın en iyi hikâyesi olsun, ikincisi, şimdiye kadar Bulgarca yayımlanmamış olsun...

«Türk Deniz Hikâyeleri» Antolojisi bu biçimi ve içeriği ile Bulgar okurlarına eski ve yeni Türk edebiyatında deniz konusunun işlenişi hakkında geniş bir fikir veriyor.

Derlemenin sonunda antolojiye alınan yazarların kısa biografileri, Bulgar okuyucusunun Türk yazarlarını daha iyi tanımalarının yanısıra Türk edebiyatı ve onun ustaları hakkında bilgiler edinmelerini sağlıyor...

ÖMER SEYFETTİN'İN ÖYKÜLERİ ÇİNCEYE ÇEVRİLDİ

Öykücülüğümüzün tanınmış adlarından Ömer Seyfettin'in öykülerinden yapılan derleme Uğur Wu tarafından Çinçeye çevrildi. (Mayıs 1980)

Öykülerini genellikle temiz ve sade bir dille yazan, konularını tarihten, askerlik ve çocukluk anılarından alan Ömer Seyfettin'in Çin'de basılan bu yapıtının adı «Seçme Hikayeler». Kitabın başında ise «Kaşağı» öyküsü yer alıyor.

NECATİ CUMALI ÇEKOSLOVAKYA'DA

Necati Cumalı, tiyatro konusunda incelemelerde bulunmak üzere, TYS ile Çekoslovak Yazarlar Birliği arasındaki Kültür Anlaşması gereğince, çağrılı olarak Çekoslovakya'ya gitti. Cumalı'nın şiirleri de bugünlerde yayınlanacak.

*

«Folket i Bild» adlı İsveç'in kültür ve edebiyat dergisinin 20. sayısında Özkan Mert'in «Deniz, Yusuf ve Hüseyin» ile «Sevgili Çocuk» adlı iki şiiri yayımlanmıştır.

*

Batı Almanya'nın önemli edebiyat dergisi AKZENTE'de, Sezer Duru'nun çevirisiyle Özdemir İnce'nin üç şiiri yayımlandı.

ARAS ÖREN ÖDÜL ALDI

Almanya'da yaşayan Türk şairlerinden Aras Ören, Alman Sanayiciler Birliği'nin 8 bin mark (320 bin lira) tutarındaki Edebiyat Ödülünü kazandı.

Daha önceki yıllarda Günter Grass gibi önemli Alman yazarlarına da verilen bu ödülü Ören'in almasından sonra Alman televizyon, radyo ve gazetelerinde birçok haber yayımlandı.

Şiirlerini Türkçe yazıp Almancaya çevirten Aras Ören'in bugüne değin Almanya'da sekiz kitabı yayımlandı.

*

ROMANYA YAZARLAR BİRLİĞİ II. BAŞKANI FULGA'NIN TÜRKİYE İZLENİMLERİ

Romanya Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikasındaki 1980 - 1981 işbirliği anlaşmasının 12 Aralık 1980'de Bükreş'te yapılan imza töreninden sonra Romanya Yazarlar Birliği başkan yardımcılarından Constantin Chritsa ile Türkiye Yazarlar Sendikası Başkan Yardımcısı Demirtaş Ceyhun'un Bükreş Radyosu spikeri Erem Melike Roman'a verdikleri demeç:

Erem Melike ROMAN

— Sayın Laurentiu Fulga, ilk önce Türkiye'yi ziyaretinizin nedenini açıklar mısınız?

Fulga Türkiye Yazarlar Sendikası'nın gerçekten olumlu bir girişimi üzerine, 1978 yılı için işbirliği anlaşmasını imzalamayı, birlikte kararlaştırdık. Romanya Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikası arasındaki işbirliği, fikrimizce bir kültür hareketi, önemli bir olaydır. Çünkü, iki yazar örgütü tarihte ilk kez, çeşitli ve çok yönlü bir iletişimi içeren böylesi bir işbirliğinin yolunu açmaya girişmiştir.

— Romanya ve Türkiye halklarının yakınlaşmasında sizce edebiyatın rolü nedir?

Fulga — Biz; politik, sosyal ve ekonomik alanlardaki işbirliğinin yanısıra, edebiyatın da bu yakınlaşmaya büyük bir yardımda bulunabileceği kanısındayız. Niçin edebiyat? Çünkü;; yazarlar ve onların eserleri, karşılıklı saygı havası içinde, karşılıklı iyi anlaşma havası içinde, birbirlerini tanımak ve gerçek değerleri ile aynı masaya oturmak isteyen insanlığın gerçek temsilcisidirler.

— Türkiye'den ne gibi izlenimlerle ayrıldınız?

Fulga — Bir kere Türkiye Yazarlar Sendikası üyeleri ile her gün konuşmak olanağını buldum. Bu gerçekten çok iyi oldu. Çünkü, yalnız ilginç politik gerçekleri değil, o insanları, kalplerinde ve kafalarında taşıdıkları soylu duygu ve düşünceleri de tanımak ve bizler için, Romen ve Türk yazarları arasındaki ilişkilerimizi ileride de geliştirmenin bir garantisi, bir güveni olan değerli birçok manevi temas noktalarını keşfetmek olanağını verdi bana bu gezi. İstanbul'da imzaladığımız bu anlaşmanın, biz Romanya yazarları ve Türkiye yazarlarının kalplerinde yaşayan, birbirimizi daha iyi, daha köklü, daha doyurucu tanımak, halklarımızın da birbirini tanımasına ve birbirlerine derin saygı beslemesine, böylece bugün dünyanın gözbebeği olan barışın korunmasına yardım edeceği kanısındayım.

— **Nezaketinize teşekkür ederim.**

25. Temmuz. 1978 Bükreş

*

Constantin Chritsa — «Önce şunu belirtmek isterim ki, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikası arasındaki bu işbirliği anlaşmasını, kimse basit ve formel bir girişim olarak görmemektedir. Romen yazarları, insanlığın büyük idealleri ,insan onuru, barış ve halkın ulusal geleneklerine saygı içinde tüm dünya ülkeleri yazarları ile geniş bir işbirliğini istemekte ve bu uğurda savaşını vermektedirler. Bu bakımdan komşu ülkeler ve özellikle tarihte bunca çok karşılaştığımız, önemli manevi ortak kaynaklarımız olan, dil, örf ve adet, folklor gibi konularda birbirlerimize karşılıklı etkilerde bulunduğumuz Balkan halkları ile işbirliği bizi daha çok ilgilendirmektedir. Öyle ki, Romen ve Türk yazarları arasında bu işbirliğini daha da kuvvetlendirmek kararındayız ve edebiyatın, dünkü ve bugünkü kitaplarımızın, bu iki halk arasındaki karşılıklı tanışma, uzun süreli ve gerçek ilişkilerin yürekten kurulması ve kuvvetlendirilmesinde içtenlikli bir araç olduğuna inanıyoruz. Türk edebiyatını tanımak ve onu layık olduğu gibi değerlendirmek arzusundayız. Bunun karşılığı olarak da, halkımızın daima insana ,insaniyete, dünyanın güzelliklerine açık olan sıcak kalbini ve edebiyatını sunuyoruz.

Bugün imzaladığımız anlaşmaya özel bir önem veriyoruz. Onun Romen-Türk manevi ilişkilerinin gelişmesine sağlam bir temel olduğu kanısındayız. Bu anlaşmalar çerçevesinde şimdiye kadar Türk yazar arkadaşlarımızın sıcak ve dostane misafirperverliğinden yararlanma olanağını bulmuş Romen yazarlarının

coşkun anılarını da, bu metnin altına bir damga gibi basıyoruz.

Demirtaş Ceyhun — «Romanya Yazarlar Birliği ile yaptığımız bu ikili anlaşma, bizce çok büyük bir önem taşıyor. Bu önemin anlamı şu; Romanya, halkının önderi Nicolae Ceavuşescu'nun da son derece güzel bir şekilde belirttiği gibi, Balkan halkları tarihsel bağları ile birbirine bağlıdırlar. Ama halkların bu tarihsel bağlarının en kısa sürede yeniden kuvvetlendirilmesi de zorunludur. Biz bu doğrultuda bir girişimdeyiz. Türkiye Yazarlar Sendikası olarak amacımız, Balkan halkları arasındaki kültür alışverişini yeniden tarihteki eski boyutlarına kavuşturmaktır. Bu amaçla Romanya Yazarlar Birliği ile Türkiye Yazarlar Sendikası arasında yaptığımız bu ikili kültür anlaşmsına özel bir önem veriyoruz. Çünkü; Romanya ile yaptığımız anlaşma, inanıyoruz ki, diğer ülkeler ile yaptığımız anlaşmalara ayrı bir değer, ayrı bir anlam kazandıracaktır. Bu nedenle Romanya ile 1979'da başlattığımız anlaşmayı 1980 1981 için uzatmış olmaktan çok memnunum. Bu kuvvetli bu adımdır bizim için.

CONSTANTİN CHRİTSA'NIN BALKAN YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISI HAKKINDAKİ GÖRÜŞÜ

E. Melike ROMAN

E.M.R. — İstanbul'da yapılan Balkan Yazar Örgütleri Toplantısına Romanya'nın katılışından söz eder misiniz? Zaten Türk basını da Romen yazarlarının Türkiye'yi yakından tanımak istediklerini yazdı.

C.C. — Bir başlangıç olan bu toplantıdaki konuşmalarımızda ve kişisel söyleşilerimizde, heyetimiz verimli bir çalışma yaptı. Toplantının genel havası ile bütünleşti. Biz, meyvelerini zamanla verecek bu girişimin ,iyi bir girişim olduğunu her vesile ile Türkiyeli arkadaşlarımıza söyledik. Heyetimiz ve diğer heyetler, kültür ve edebi konulardaki karşılıklı etkiler hususunda ortak bir dili kolayca bulduk. Öyle ki, toplantı gerekli olduğunu tam anlamıyla doğruladı. Biz iki bildiri sunduk. Biri profesör Mircea Zaciu'nun «Romanya ile Türkiye arasındaki tarihsel kültür ve edebiyat ilişkileri»ne dair bildiri, diğeri Corneliu Leu'nun «Balkan edebiyatlarındaki ortak hatlar»a dair bildiri. Gösteriş için alçak gönüllülük olmasın ama, gerek Türkiyeli arkadaşlarım, gerekse, Yunan, Bulgar ve Yugoslav yazarları bu bildirilerin yüksek düzeyini içtenlikle belirttiler ve olumlu karşıladılar. Biz bunu, toplantıya önemli bir katkı saydık. Ayrıca, toplantı sıra-

sındaki tartışmalardan başka, basın temsilcilerine verdiğimiz demeçlerde ve yaptığımız söyleşilerde de, bizleri ilgilendiren sorunlarla, Türkleri ilgilendiren sorunlar üzerinde uzun uzun durduk. Bu suretle birbirimizi daha iyi tanımak, anlamak ve Balkan ülkeleri arasındaki saygıyı kuvvetlendirmek konusuna hizmet eden bir faaliyette bulunduk. Tüm bunların ötesinde, dostluk duyguları, ortak bildiride de açıklandığı gibi kardeşlik duyguları, hepimize egemen oldu ve toplantımıza başka bir çeşni kattı. Toplantı, işbirliği ve tanışma toplantısından öte, birbirlerine söyleyecekleri çok şeyleri olan, dinleyecekleri, görüşüp anlaşmaları gereken çok şeyleri olan dostlar ve kardeşler arasındaki bir görüşme özelliğini kazandı.

Biz, ülkemizin ve devletimizin siyasetini dile getirdik. Bilindiği üzere, Romanya, Balkanlardaki anlaşma, işbirliği ve kardeşlik uğrunda birçok girişimlerde bulunmuştur. Ve bu girişimler ortak yararlara, ortak bağlara ve ortak geleneklere dayanmaktadır. Sanırım ki, bu ortak niteliklerin yeniden doğması, derinleşmesi ve gelişmesinde bu tür toplantıların rolü büyüktür. Çünkü; böylesi görüşme ve karşılaşmalar, yüzyıllar boyunca bizleri birbirimize bağlayan noktaları gün ışığına çıkarır, filizlendirir ve geliştirir.

E.M.R. — Toplantının verimli çalışmaları bir ortak bildirinin yayınlanması ile sonuçlandı. Bu bildirinin önemli noktalarına değinir misiniz?

C.C. — Memnuniyetle. Çünkü; bu bildirinin hazırlanmasına biz de faal olarak katıldık. Şahsen, heyetimizi temsilen, konferansın atmosferini selamladım ve bu hususun ortak bildiriye geçirilmesinde ısrar ettim. Aynı zamanda, dostane konuşmalardan sonra, bu gibi konferansların her yıl bir başka Balkan ülkesinde yapılmasını bir statü haline getirmenin daha iyi olacağını düşündük. Çünkü, her Balkan ülkesinden beş yazarın, yani bir grup yazarın, böyle bir toplantıda hazır bulunması, karşılıklı tanışma, dost olma, sorunları tartışma ve işbirliğini kuvvetlendirme demektir. Çünkü, her seferinde, katılanlar yeni fikirler ile gelecekler ve tüm bunlar, dünyanın bu bölgesinde, edebiyat alanındaki faaliyeti tazeleştirecek, dinamikleştirecektir.

E.M.R. — Genel izlenimleriniz...

C.C. — Önce, toplantıyı örgütleme açısından değerlendirmek istiyorum. Evsahiplerimiz pek alçakgönüllü davrandılar ama, onların misafirperverliğine, yarattıkları dostluk havasına şük-

ranlık duygularımızın ortak bildiriye geçirilmesinde doğrusu ısrar ettim. Kendimizi orada kendi evimizde gibi hissettiğimizi şimdi size de söylemekten sevinç duyuyorum. Türkiye Yazarlar Sendikasının gençliğini, yeniliğini, yarattığı kardeşlik havasını özellikle belirtmek isterim. Türkiye delegelerinin bizim yanımıza ve diğer delegelerin yanına gelerek, ertesi günü nasıl düzenleyelim, programa daha neler katalım, daha neler öğrenmek istiyorsunuz gibi fikir danışmadıkları an olmadı. Bir kelime ile, herkesin kendisini iyi hissetmesi uğrunda büyük bir dikkat ve özen gösterdiler. Görevlerini tam anlamıyla yaptılar, öyle ki evsahipleri, tüm takdirlerimizi kazandılar.

(Edebiyat Cephesi 15 Haziran)

VASIF ÖNGÖREN MÜNİH'TE EPİK TİYATROYU ANLATTI

Bir süredenberi Batı Berlin'de bulunan Vasıf Öngören, Barış Örgütünün düzenlediği «Türk Yazarlarının yapıtlarını okutturma» kampanyasına katılmıştır. (Haziran 1980)

Münih, Alman İşçi Sendikaları Birliği'nin Schwantaler str'de ki binasında düzenlenen toplantıda konuşan Vasıf Öngören «Masalın Aslı» adlı kitabından parçalar okumuş, epik tiyatro üstüne de dinleyenlere bilgiler vermiştir.

Batı Almanya'nın Ingolsad, Würzburg, Ruetlingen, Stutgart, Eslingen, Ludwgsbur, Göppingen, Manheim, Mainz. Obberhausen, Duisburg, Herten, Gelsenkirchen, Berlin kentlerinde düzenlenen toplantılarda da Vasıf Öngören konuşmuştur.

PARS TUĞLACI «SOVYET TÜRKOLOJİSİ»NDE

Azerbaycan Bilimler Akademisi tarafından yayımlanan «Sovetskaya Turkologya — Sovyet Türkolojisi» adlı bilim dergisinin son sayısı, dilci ve araştırmacı Pars Tuğlacı'nın «Okyanus Ansiklopedik Sözlük»üne üç sayfa ayırdı.

«Dil Devrimi ve Türkiye'de Leksikografik Çalışmalar» başlıklı yazıda Okyanus Ansiklopedik Sözlük'ün uzun süreden beri duyulan bir boşluğu fazlasıyla doldurabilecek nitelikte ve her bakımdan övgüye değer olduğu ifade edildi.

ACAROĞLU'NUN ÇEVİRİSİ FİNCEYE AKTARILDI

Türker Acaroğlu'nun Grigoriy Petrov'dan dilimize çevirdiği, 1968'den bu yana üç kez basılan «Ak Zambaklar Ülkesinde — — Finlandiya» adlı kitap, Pekka Karvanen adlı, İstanbul'da otu-

ran bir Fin gazetecisi tarafından Türkçeden Finceye çevrildi ve Finlandiya'nın Oulu kentinde Pohjoinen kitabevince yayınlandı.

TALÂT HALMAN, P.E.N. YÖNETİM KURULUNA SEÇİLDİ

Amerikan P.E.N. Yazarlar Derneği'nin yıllık genel toplantısında. Talât Halman, Yönetim Kurulu üyeliğine yeniden seçilmiştir. (Haziran)

Ünlü romancı Bernard Malamud'un ikinci kez Başkan olduğu kongrede, Yönetim Kuruluna seçilenler arasında Arthur Miller, Edward Libee, Kurt Vonnegut, Jerzy Kosinski ve Allen Ginsberg de vardır.

Halman, 1974'ten beri her yıl, Yönetim Kuruluna oybirliğiyle seçilmiştir. Derneğin 1600 üyesi bulunmaktadır.

ÜÇ OZANIMIZ BULGARİSTAN'DA

Bulgar Yazarlar ve Çevirmenler Birliklerinin ortaklaşa düzenledikleri «9. Bulgar Edebiyatı Dostları Sempozyumu»na ülkemizden Ataol Behramoğlu, Özdemir İnce ve Kemal Özer katıldı. Varna'da 10—24 Haziran günlerinde yapılan sempozyumda 29 ülkeden 80 dolayında ozan, çevirmen ve eleştirmen Bulgar edebiyatının sorunları üzerinde durdular, görüş alışverişinde bulundular ve yapıtlarını birbirlerine tanıttılar.

BİR SEMPOZYUMDAN İZLENİMLER

Kemal ÖZER

Bulgaristan'da düzenlenen bir sempozyuma katıldık, Özdemir İnce ve Ataol Behramoğlu'yla birlikte. İki yılda bir yinelenen ve önceleri yalnız çevirmenlere ayrılan sempozyum, bu yıl «Bulgar Edebiyatı Dostları» adını almış ve kapsamı daha geniş tutulmuştu. Nitekim 30 ülkeden 60 dolayında çağrılının arasına, çeşitli dillere Bulgarca'dan çeviri yapanların yanısıra ozanlar, eleştirmenler ve yayıncılar da katılmıştı. Böylece, bir çeviri sempozyumu yerine, karşılıklı görüşmelere, tanıma ve tanıtmalara olanak hazırlayan uluslararası bir toplantı gerçekleştirilmiştir.

Sempozyumun izlencesinde, eskiden olduğu gibi, uzmanlara yaptırılan konuşmalar yine ilk sırayı tutuyordu. Ama çağdaş Bulgar şiirinde, düzyazısında, oyun yazarlığında, çocuk edebiyatında en son eğilim ve olguları gündeme getiren bu konuşmalarla birlikte, ilginç çevre gezileri, film ve folklor gösterileri, konuk ozanların halk önüne çıktığı şiir akşamları düşünülmüştü. Bun-

lar da uluslararası niteliği pekiştiren ve olaya sanatsal boyutlar katan etkinliklerdi. Kaldı ki yapılan konuşmalarda bile çağrılılar yalnız çağdaş Bulgar edebiyatının en son eğilim ve ürünlerini tanımakla kalmadılar, konuşma sonlarında söz alarak kendi görüşlerini, sanat anlayışlarını ve kendi ülkelerindeki durumu sergileme fırsatı buldular. Şiir akşamları ise çağrılı ozanların ürünlerini hem birbirlerine, hem Bulgar halkına tanıtma bakımından bir sanatsal ortam niteliğindeydi.

Bizler için her bakımdan zengin bir deney ve gözlem birikimi sağlayan sempozyumda, dikkatlerimizin belirli noktalarda toplandığını gördük. Bulgar dostlarımızın kültür ve edebiyatlarını tanıtma çabaları gerçekten göz kamaştırıcıydı. Aldıkları yol, bir ülke edebiyatının evrensel boyutlara açılışında örneklik edecek düzeydeydi. Şimdiye değin 29 ülkede, başka bir dilin aracılığı olmadan, yani doğruca Bulgarca'dan çeviri yapmaya kendini adamış çevirmenler yetiştirilmişti. Bunların bir bölüğü doğrudan sanatçılardı, bir bölüğüyse üstün nitelikli çevirmenlerdi. Dil öğrenmeleri sağlanmış, Bulgar edebiyatını izlemeleri için kendileriyle sürekli ilişki kurulmuştu. Bugün 29 ülkede tam 280 kişiyle bu bağlantı sürüyor, yeni yayınlar adreslerine gönderiliyor, istekleri karşılanmaya çalışılıyordu.

Dikkatimizi çeken ikinci nokta, sempozyum sırasında tanıştığımız çeşitli ülkelerden gelen çağrılıların bizim edebiyatımız hakkında ne kadar az şey bildikleri oldu. Üzülmemek elde değildi. Ama bir şey daha dikkat çekiyor ve doğrusu yüreklerimize biraz su serpiyordu. Tanıştığımız çağrılılar Türk edebiyatı hakkında ne kadar az şey biliyorlarsa o kadar çok da öğrenmek istiyor, ilgi duyuyorlardı. Birçok ülkeden yönelen bu tür istekleri, biz olanak ölçüsünde ve ayaküstü karşılamaya, birtakım bilgileri ağızdan aktarmaya çalıştık. Kimi köprü başları da sağladık. Ama daha ötesi...

Bu noktada üçümüzün aklına ilk gelen Türkiye Yazarlar Sendikası'ydı. Biliyorduk kıt olanaklar içinde olduğunu. Ama yine de bu işi üstlenebileceğini, giderek üstlenmesi gerektiğini düşündük. Önerimiz şöyle özetlenebilirdi: İlk ağızda, çeşitli ülkelerde dilimizden çeviri yapanları saptamak, bunlarla örgüt olarak ilişki kurmak, Türk edebiyatını sürekli izlemelerini, kitap ve dergi edinmelerini sağlamak. Başka ülkelerin yazar örgütleriyle yapılan ikili anlaşmalarda bu çevirmenlerin de ülkemize gelmesini sağlayıcı maddeler koymak. Başlangıçta dar kapsamlı da olsa birkaç yılda bir sempozyumlar düzenlemek.

Ha deyince akla gelenler bunlardı. Ama biliyorduk ki, TYS üstlenirse, bu konuda yapılması mümkün görülenler bunlarla sınırlı kalmayacak.

(Cumhuriyet - 17 Temmuz)

YAHYA KEMAL İÇİN KİTAPÇIK

Türkiye'nin Paris Büyükelçiliği Kültür Ataşeliği, Yahya Kemal'i tanıtan bir kitapçık yayımladı.

«Yahya Kemal Beyatlı» adını taşıyan ve kuşe kâğıdına basılan kitabın kapak desenini Abidin Dino çizdi. Melih Cevdet Anday'ın «Paris'te Bir Türk Şairi» başlıklı Yahya Kemal'i tanıtan yazısından sonra şairin dört şiirinin ve «Fransa'da Şiir» konulu yazısının çevirilerine yer verildi.

SELANİK'TE NAZIM HİKMET'İ ANMA GÜNÜ YAPILDI

Selanik'te «Solda Birlik Hareketi», «Pan Elenik Demokratik Hareketi», gibi demokratik örgütler tarafından Nazım Hikmet'i anma günü düzenlendi.

Selanik'in 1000 kişilik Ahilleas sineması anma günü nedeniyle koridorlarına kadar tıklım tıklım doldu, buna karşın pekçok kişi de salona giremedi. Salona giremiyenlerin programı izleyebilmeleri için sinemadan sokağa da yayın yapıldı. Geceye Türkiye'den katılan Ataol Behramoğlu «Beyaz İpek Gibi Yağdı Kar» ve «Ne Anlatır Yunan Şarkıları» adlı şiirlerini okudu. Ardından Papok grubu Nazım Hikmet'in şiirlerinden yapılmış besteleri söylediler. Deniz Türkali, söylediği şarkılarla büyük sempati topladı. Aziz Nesin'in «Gözlük» adlı hikayesi bir tiyatro sanatçısı tarafından seslendirildi. Daha sonra Aziz Nesin şu konuşmayı yaptı:

«Selam Yunan kardeşlerim! Selam, çok sevgili barışsever Selânikliler!

Türk oğlu, Selânik doğumlu, dünyanın şairi Nâzım Hikmet'i anmak için, ölümünün 17 ci yıldönümünde toplandık.

Selânik'in biz Türkler için ayrı ve çok değerli bir yeri vardır. Türkiye'de Selânik'ten göçetmiş Selânikli pekçok Türk bulunuyor. Selânik'te de Türkiye'den buraya göçetmiş pekçok Rum bulunuyor. Buyüzden Selâniklilerin yüzde altınışı Türkçe biliyor. Benim kimsesiz çocuklar için kurduğum vakfın bulunduğu Çatalca'daki Türklerin yüzde sekseni Türkçe biliyor. Demek ki bizler hemşeriyiz. Sizlere, sevgili hemşerilerim diye sesleneceğim.

Sevgili hemşeriler! Biz Türkler için Selânik'in bir başka değeri de, yirminci yüzyıl dünyasının yetiştirdiği iki büyük Türk, Mustafa Kemal ve Nâzım Hikmet'in, bu kentte doğmuş olmalarıdır. Bu bakımdan Nâzım Hikmet'i ölüm yıldönümünde, O'nun doğum yeri olan Selânik'te anmamızın büyük bir anlamı var. Sevgili Selânik'liler, bu Nâzım'ı anma toplantısıyla çok büyük değerbilirlik gösterdiniz. Halkın yazarı olanlar, aynı zamanda halklarının temsilcisidirler. İşte bu temsil görevimi yerine getirmek için, bu değerbilirliğinizden ötürü, devrimci Türk işçi sınıfı, ilerici ve demokrat Türk aydınları ve barışsever Türk halkı adına hepinize sağolun diyorum.

Çok sevgili, barışçı Selânikliler!

Size bir önerim olacak. Gelecek yıl, 1981 yılı, Mustafa Kemal'in 100'cü doğum yıldönümüdür. Mustafa Kemal, Selânikli olarak, Selâniklilerin hemşerisidir. Hemşeriniz Mustafa Kemal, bildiğimiz gibi, Türk Yunan barışının kurucusudur. Mustafa Kemal'le Venizelos birlikte Türk Yunan dostluğunu kurdular. Bu iki büyük devlet adamı da, bizleri birbirimize düşman etmiş olan emperyalizmin düşmanıydı. Onların ölümünden sonra emperyalizm, Türkleri ve yunanlıları birbirlerine düşman etmek için hertürlü alçaklığı yapmıştır ve yapmaktadır.

Benim önerim şu: Mustafa Kemal'in yüzüncü doğum yıldönümünde, O'nu hemşerisi olan Selânikliler, doğum yeri olan Selânikte bir toplantı düzenleyerek ansınlar. Bu davranışımız, Türkiye'nin şovenlerine, faşistlerine, gericilerine ve Yunan düşmanlığı yaratmak isteyenlere çok güzel bir ders olur. Yalnız Türkiye'deki şovenlere ve faşistlere değil, Yunan şovenlerine, Yunan faşistlerine, Yunanistan'daki Türk düşmanlarına da çok güzel bir ders olur. Türk ve Yunan halklarının daha çok kaynaşmasına, aramızda barışın daha güçlü kurulmasına neden olur.

Barışsever Selânikliler! Halklar arasında dostluk bağı olan büyük kişiler vardır. Yabancıların, emperyalistlerin, kendi çıkarları için, aramızda düşmanlık çıkarmaya çalıştıkları zaman, barış ve dostluk bağı olan bu kişilere sarılmalıyız. İşte bu bakımdan, bugünkü koşullarda Türk ve Yunan halklarının daha da yaklaşmaları için Mustafa Kemal'in ve Nâzım Hikmet'in büyük değerleri daha da artmaktadır. Mustafa Kemal'i yüzüncü doğum yıldönümünde doğumyeri Selânik'te anmak için Yunan ve Türk barış dernekleriyle Yunan ve Türk demokratik örgütleri

el ele verirlerse, bu soylu davranışlarıyla Türk ve Yunan hükümetlerine dostluk yolunda öncülük etmiş olurlar.

Nâzım Hikmet'i tanımış, O'nunla konuşmuş mutlu insanlardan biriyim. Nâzım'la aynı çağda, aynı zamanda ve aynı ülkede yaşamış olmak benim için onurdur. Nâzım'la aynı ülkenin çocuğu, aynı toprağın insanı olarak övünüyorum. O benim ideolojik yönden hocamdır, ustamdır. Gençliğimizde Türkiye'de sosyalizmin bilim ve kuram kitapları yoktu. Türkiye'de bir kuşak sosyalist, Nâzım Hikmet'in kitaplarını okuyarak yetişmiştir. O salt bir şair değil, başlı başına bir okuldu. Daha lise öğrencisiyken O'nun kitaplarını okuyarak yolumu seçtim.

Yaşamın zor koşulları ve siyasal durum yüzünden, ne yazık ki, Nâzım Hikmet'le çok yakın olamadım. Ancak dört kez görüşebildim.

İlki Bursa cezaevinde oldu. Nâzım Bursa cezaevinde yatıyordu. Ben de Bursa'da sürgündüm. Savcı, Nâzım Hikmet'i ziyaretime izin vermiyordu. Binbir zorlukla ancak bikez ziyaretine gidebildim.

İkinci ve üçüncü görüşmemiz İstanbul'da Paşakapısı cezaevinde oldu. Ben Paşakapısı cezaevinden yeni çıkmıştım. Bir hafta sonra Nâzım Hikmet Bursa cezaevinden Paşakapısı cezaevine gelmişti. İki kez ziyaretine gittim.

Dördüncü ve son görüşüm, Cerrahpaşa hastanesinde oldu. O zaman Nâzım açlık grevindeydi.

Nâzım Hikmet'in kişiliğinin birbirinden ayrılmaz üç büyük niteliği vardır. Birincisi, O'nun herşeyden önce, çağında dünyadaki en büyük şairlerden biri oluşudur. İkinci niteliği, işçi sınıfı şairi, yani devrimci oluşudur. Üçüncü büyük niteliği de, Nâzım Hikmet'in dünya barışının kurulması için savaşım veren öncülerden biri oluşudur.

Dünya Barış Komitesi üyesi ve barış ödülü sahibidir. İşte bu bakımdan, 17. ci ölüm yıldönümünde Nâzım Hikmet'i bu anma toplantısında barıştan konuşmak istiyorum. Ama soyut bir barış değil, barışın kendisinden konuşalım. Somut ve güncel olarak barıştan konuşalım. Yani, Nâzım Hikmet'in doğduğu bu kentte, Türk ve Yunan halklarının ortaklaşa barış sorunlarını konuşalım.

Çok sevgili Selânikliler!

Bir düşünelim: Barış nedir? İster tek insan için olsun, ister topluluklar ve toplumlar için olsun, ve hatta doğa için olsun, barış her türlü karşıtlıklar arasında denge sağlamaktır. Yani,

kısacası barış bir dengedir. Bilindiği gibi, insanda çok karışık duygular vardır. İnsan, bu karışık ve karşıt duyguları arasında bir denge kurabilmişse, kendikendisiyle barış içinde yaşıyor demektir. Bir insan kendi içinde denge kuramamışsa o insan dengesizdir, yani ne kadar dengesizse o kadar delidir. Kendisiyle barışı sağlayamamış dengesiz insanlar gibi, tarihte zaman zaman dengesini kuramamış, yani delirmiş toplumlar da görülmüştür.

Barış dengenin kurulmasıdır. Savaş da dengenin bozulmasıdır, yani deliliktir, çılgınlıktır. Savaş dengenin kurulması için yapılırsa gerekli olabilir: Ulusal Kurtuluş savaşları gibi, bağımsızlık savaşları gibi ve gerçek demokrasinin kurulması için sınıf savaşları gibi... Savaşı yapan, savaşta ölen ve öldüren halklardır, ama savaşı çıkaranlar halklar değil, yöneticiler, yani politikacılardır. Ne yazık bugün dünyamızın pekçok yerinde, bu arada Türkiye'de ve Yunanistan'da, daha kendi iç dengesini kuramamış, kendikendisiyle barış sağlayamamış pekçok politikacı vardır. Bir arabayı süren şoför olmak için bile şoförler muayeneden geçirilir de, bir halkı, bir toplumu yöneten, yada yönetmek isteyen politikacılar muayeneden geçirilmez.

Dostlar, arkadaşlar, kardeşler! Bugün Türkiye'de Yunan düşmanlığını, Yunanistan'da da Türk düşmanlığını kışkırtanlar var. Aramızda savaşın çıkmasını isteyenler var. Yunanistan'da olsun Türkiye'de olsun, ister sokaktaki herhangi bir insan, ister bir başbakan, isterse cumhurbaşkanı olsun, Türkiye'yle Yunanistan arasında savaş kışkırtıcılığı yapıyorsa, dengesizdir, delidir, çılgındır. Evet, bizim bir düşmanımız var. Türklerin ve Yunanlıların ortaklaşa bir düşmanı var. Kimdir o düşman? Türklerle Yunanlıları kim birbirine düşman etmeye çalışıyorsa, işte o, bizim ortak düşmanımızdır. Kimler bizi birbirimize düşman ederek para kazanıyorsa, kimler bize silah satıyorsa, kimler bu iki komşu halkı silah yarışına sokmuşsa, işte onlar bizim düşmanımızdır. Ve bu düşman, yoksul halklarımızı sömüren, kanımızı, iliğimizi emen emperyalizmdir.

Bir çuvala doldurulan kediler, kendilerini o duruma birbirleri düşürmüş gibi, birbirlerini tırmalar, pençeler, ısırırlar. Kendilerini o çuvala doldurana düşman olmasını bilemezler; çünkü onlar kedidir. Ama bizler kedi değiliz. Bizleri bir çuvala doldurup, bizi bize, birbirimize düşman edenin emperyalizm olduğunu bilmeliyiz.

Emperyalizmin oyunlarına kendi ülkemden örnek vereyim:

Federal Almanya'nın sosyal demokrat iktidarı, Türkiye'deki CHP iktidarı zamanında Türkiye'ye kredi vermemiş, yardım etmemişti. Ama şimdi, Federal Almanya'nın aynı sosyal Demokrat iktidarı, Türkiye'de iktidarda bulunan hükümet zamanında Türkiye'ye kredi açıyor, yardım ediyor. Niçin? Sovyet ordusu Afganistan'a girdi diye... Demek, onlar Türk halkına yardım etmiyorlar, kendi güvenlikleri için Türkiye'yi ileri karakol ve tampon bölge diye, Türk halkını da —Kore savaşı'nda olduğu gibi— paralı asker olarak kullanmak istiyorlar. Peki, nedir verecekleri yardım? Tank top, panzer, uçak, mermi ve hertürlü silah... Türkiye silah aldıkça, Yunanistan daha çok silah almaya çalışıyor. Yunanistan daha yeni silahlar aldıkça, Türkiye daha da yenilerini almaya çalışıyor. Ne yapacağız bu silahları? Benim üç oğlum var; 38, 23, 22 yaşlarında... Aranızdan birkaçınız benim üç oğlumu mu öldüreceksiniz? Yoksa benim üç oğlum aranızdan birkaçınızı mı öldürecek? Türk işçisi de Yunan işçisi de bugün, iş bulmak, geçinebilmek, ekmek kazanmak için yurtlarını bırakıp Almanya'da uşaklık, hizmetçilik, çöpçülük işçilik ediyorlar. Öte yandan dış kapitalistler, Türkleri ve Yunanlıları, yardım diye silahla doyurmaya çalışıyorlar.

Sizin köylünüzü bizim köylümüzle, bizim işçimizi sizin işçinizle savaştıracaklar. Niçin savaşalım? Bu bir kurtuluş savaşı mıdır ki, bağımsızlık savaşı mıdır ki savaşalım? Bu bir gerçek demokrasi savaşı mıdır ki savaşalım? Halkımız ölsün, emperyalistler yaşasın diye mi savaşacağız?

Türkiye'de Barış Derneği 1950 yılında kurulmuştu. Kore savaşına karşı oldukları için kurucuları hemen hapse atıldı ve Barış Derneği kapatıldı. Türk askeri, o zamana dek adını bile duymamış olduğu Kore'ye savaşa gönderildi. Yaralandılar, öldüler, sağ kalanlar döndüler. Aradan onbeş yıl geçtikten sonra, bizim gazetelerde şöyle bir haber çıktı: «Gümrük ambarında unutulmuş üç sandık açılınca, içinde Kore gazilerine verilecek paslanmış kahramanlık madalyaları çıktı.»

Gümrüklerde unutulup kalmış sandıklar dolusu paslanmış madalyalar uğruna, saçma bir savaşta, Türk ve Yunan halklarının ölmesini istemiyoruz. Kore Savaşının saçmalığını zamanında söyleyenler hapse atıldı, ama aradan onbeş-yirmi yıl geçince, yani iş işten geçtikten sonra, Kore Savaşı'nın saçmalığını anlamayan kalmadı. Biz, yıllar sonra, saçmalığını aptalların bile anlayacağı bir savaşın çıkmasını istemiyor, Türk ve Yunanlı barışçılar bu sevaşın saçmalığını iş işten geçmeden söylüyoruz.

Bizleri birbirimize düşman etmek için kapitalistlerin ve emperyalistlerin uydurdukları hiçbir bahane bizi kandırmamalıdır. Türk-Yunan düşmanlığının, emperyalistlerin ekmeğine yağ sürmek olduğunu bilmeliyiz.

Halkımın yazarı olarak, Türk işçilerinin, Türk halkının, Türkiye'nin ilerici ve demokrat aydınlarının ve Türk barışçılarının adına Yunan halkına, Yunan barışçılarına sesleniyorum:

El ele verelim. Bir ortak örgüt kuralım. Türk-Yunan Dostluk Derneği değil, bu örgütün adı «Türk-Yunan Kardeşlik Derneği» yada «Türk-Yunan Ortak Barış Derneği» olsun. Hep birlikte, emperyalistlerin oyunlarını ortaya çıkaralım, halklarımıza anlatalım.

Türk halkı, Yunan halkına düşman değildir. Yunan halkı da Türk halkına düşman değil. Halklarımız savaşmak istemiyor. Ama hükümetler birbirlerine düşmansalar, o zaman halklar değil, hükümetler kendi aralarında savaşıp dursunlar.

Ölümünün on yedinci yıldönümünde, dünyanın ölümsüz şairi, Selânik'li, büyük Türk insanı, yurttaşımız, ustamız Nâzım Hikmet'i saygıyla anıyoruz. Ve şimdi O'nun ağzından sesleniyoruz.

Yaşasın Dünya Barışı!

Yaşasın halkların dostluğu!

Yaşasın Türk-Yunan Kardeşliği!

Yaşasın Türk-Yunan Barışı!»

Daha sonra Yunan Demokratik Örgütleri adına konuşan Takis Kulandros, Türk-Yunan dostluğuna değinerek emperyalizmin halkları birbirine karşı kıştırtma oyununa gelinmemesini istedi.

Ayrıca Selanik Üniversitesi'nde Aziz Nesin'in «Toros Canavarı» adlı oyunu sahnelendi. Oyundan önce öğrenci temsilciliği adına aşağıdaki mesaj Türkçe ve Rumca olarak okundu:

«Saygıdeğer Aziz Nesin, Ataol Behramoğlu ve diğer davetlilerimiz,

Bugünkü temsilimiz komşu ve kardeş Türk halkının değerli ve ünlü sanatçıları şerefine verilmektedir. Aramızda bulunmanızdan dolayı büyük onur duyuyoruz. Bugünkü beraberliğimiz, gelecekte halklarımız yararına kültür etkinliklerimizi devam ettirmemizde bizim için büyük cesaret kaynağı olacaktır. İnanıyoruz ki, Türk-Yunan kardeşliği antidemokratik gerici güçlerin, emperyalist ve şovenist demeçlerine karşı ortak bir tutum almamızla ilerleyecektir. Ve yine inanıyoruz ki, çabalarımız halklarımız arasında sosyal adalet ve bağımsızlığın gerçekleştirilme-

sinde büyük rol oynayacaktır.

Yaşasın Türk ve Yunan kardeşliği ve barış!»

(Sanat Emeği — Temmuz)

YABANCILAR EDEBİYATIMIZI NASIL GÖRÜYORLAR

Birçok beğenimizin, gelişme odağımızın ölçüsü Tanzimat'tan bu yana hep batı olmuştur. Özellikle edebiyatımızda, batılı bizi nasıl değerlendiriyor, başka ülkelerin yazarları bizim edebiyatımızı hangi düzeyde buluyorlar sorusu her zaman «nükseden» bir hastalık gibidir. Öyle bir ruh hali takınırız ki sanki batıdan ya da doğudan biri bizim edebiyatımızı ya da yazarımızı beğendi mi, hemen ertesi gün yazarlarımızın en seçkin ürünleri yabancı ülkelerin kitapçı vitrinlerini doldurup taşıracak.

Oysa madalyonun gerçek yüzüne bakalım biz. İki ayrı toplum anlayışının, iki ayrı yaşama biçiminin, gelenek ve görenek farklılığının batıyla bizim aramızdaki uçuruma neden olduğu ortadır. Hiç kuşkusuz edebiyatımız da bu farkın odağından kaynaklanır. Neden batı beğendiğinde biz böbürleniyoruz! Türk edebiyatında öyle bir dönem yaşandı ki yurt içinde büyük okur kitlesini derleyemeyen yazarlar birtakım ülkelerde kitaplarının çıkmasıyla övünür oldular. Kendi ülkesinde tanınmayan, ünlenmeyen, belli bir düzeye çıkmayan yazar hangi ülkede baştacı edilmiştir?

Kimi zamanlar türkologlar Türk edebiyatı üzerine değerlendirmelerini yayınlamışlar, kimi zaman da düzenledikleri antolojilerle bu ilgi halesinin bir bölümünü göstermişlerdir.

Son günlerde yayınlanan iki kitap değişik yorumlar getirdi. Ünlü İngiliz yayınevi Penguin Books'un yayınladığı **Turkish Verse** kitabı Türk edebiyatı çevrelerinde olay oldu. Derli toplu, belli ilkeler ışığında yapılmış seçimlerden oluşan bu antolojiyi **Fahir İz** ile **Nermin Menemencioğlu** hazırlamışlardı. Antolojiler bütün nesnellik iddialarına rağmen seçenlerin öznel beğenisini ve değerlendirmesini yansıtır. Kitabın yayınlanmasını izleyen günlerde bir dergide soruşturma yapıldı, antolojiye alınmayanlar adeta antolojiyi düzenleyenlerden hesap soruyorlardı. Demek istiyorlardı ki batıya bizim şiirimizi eksik tanıttınız. Gerçek değerlerin bir bölümünü dışarda bıraktınız. Haklı olsunlar olmasınlar bu tür bir antolojiye yapılan yersiz bir eleştiriydi bizce.

Son günlerde yayınlanan diğer bir kitap da edebiyatımıza bir başka bakış açısını yansıtıyor. **Sovyet Türkologlarının Türk**

Edebiyatı İncelemeleri (Cem Yayınevi, 150 lira.)

Batılıların Türk edebiyatında hâlâ egzotik bir tad arama uğraşlarından vazgeçmemelerine karşılık. Sovyet türkologları edebiyatımıza daha gerçekçi bir yaklaşım içindeler.

En azından edebiyatımızın batılılaşma sürecindeki fikir hareketlerinin yönsemelerini doğruya yakın saptamışlar. Ne var ki bir edebiyatı bütün çeşitliliği içinde gene kendi yazarı, incelemecisi kavrıyor. Bir Ömer Seyfettin'i, o günün tarihi olayları içinde, dil hareketleri içinde değerlendirmek gerekir. Sovyet türkoloğu pek bunu yapamamış...

Türkologların çalışmalarının ekseni, Türk gerçekçiliğinin oluşması ile edebiyatımızda folklor öğesinin kullanılmasıdır. Aslına bakarsanız batılı türkologlar da bizde folklor öğesini arıyorlar. Çünkü onlara değişik ve başka gelen odur.

Kitapta Svetlana Uturgauri'nin Orhan Kemal'in Yapıtları başlığını taşıyan incelemesi gerçekten önemli bir ölçütler toplamı sunuyor.

Kemal Tahir'in Devlet Anası ile Sabahattin Âli'de Hümanizma dışardan bakış açısının nasıl bazı eksiklikleri ve kaydırmaları taşıdığını sergilemesi yönünden ilgi çekici.

Diyeceğimiz, Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemelerini okuyalım. Dışardan bizim edebiyatımızı nasıl gördüklerini bilmede sayısız yarar var. Batılı türkologların değerlendirmelerini de göz ardı etmeyelim. Ama bunları tartışılmaz gerçekler saymayalım. Çünkü unutmayalım ki bizim edebiyatımızı gene en iyi bizim yazarlarımız, eleştirmenlerimiz değerlendirecekler-

dir. (Hürriyet 8 Gün 20 Temmuz)

TÜRK YAZARLARININ YAPITLARI DIŞ ÜLKELERDE BÜYÜK İLGİ GÖRÜYOR

Selim ALPASLAN

Çeşitli dönemlerde Türk yazınına önemli ürünler veren yazarlarımızın yapıtları başta Doğu bloku ülkeleri olmak üzere dış ülkelerde ilgi görüyor. Bu çerçeve içinde son olarak Macaristan, Çekoslovakya ve Irak'da yayınlanmak üzere birçok yeni kitap anlaşması imzalandı.

Alınan bilgiye göre, Sadri Ertem'in «Çıkrıklar Durunca» ile Yaşar Kemal'in «İnce Memed» adlı romanının 1. ve 2. ciltleri önümüzdeki yıl Çekoslovakya'da yayınlanacak. Şair Orhan Veli'-

nin otuz iki şiirinden oluşan bir derleme de yine Çek yayınlarında yer alıyor. Orhan Velinin seçilen ürünleri arasında «Robenson», «Kuşlar Yalan Söyler», «Sereserpe», «Kuyruklu Şiir» «Vatan İçin», «Altındağ», «Galata Köprüsü», «Güzel Havalar», «Kapalıçarşı» ve «Söz» gibi ülkemizde yaygın ünü bulunan şiirler var.

Öte yandan, Macar kitapçılar, beş yıllık yayın planına daha önce yaptıkları ön protokol kapsamı içinde Erdal Öz'ün «Yaralısın» ile Fakir Baykurt'un «Sakarca» adlı romanlarını aldılar. «Sakarca»nın çizgilerini Macar sanatçıların yapması kararlaştırılmışken, bu, daha sonra Ferruh Doğan'a verildi. Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinden bir derleme de yine Macaristan'da yayınlanacak kitaplar arasında.

Doğu bloku ülkelerinin Türk yazınına ilgisi bu yeni yayınlarla sürerken, İranlı Türkolog Hüseyin Düzgün de Mustafa Balel'in «Kiraz Küpeleri», ABeCe'de yeni çıkmakta olan «Mermi Türküsü» ve «Kurtdoğan» adlı kitaplarını «Gözyaşı Satıcısı» başlığı altında Farsça ve Azerbeycan dillerine çevirme hazırlıklarını sürdürüyor Hasan İzzettin Dinamo'nun «Savaş ve Açlar», Fakir Baykurt'un «Yılanların Öcü» romanları ile Mahmut Makal'ın «Bizim Köy» başlığını taşıyan köy notları, Düzgün'ün, üzerinde çalıştığı öteki üç kitap.

Ülkemizdeki sanat yapıtlarının yurt dışında tanıtılması, devlet desteği olmayınca büyük çaba harcanmasını gerektiriyor. Şimdiye dek yurt dışında tanıtmış olan Umut Sanat Ürünleri yetkilileri son anlaşmalarla ilgili olarak yaptıkları açıklamada şunları söylüyorlar:

Şimdiye dek birçok filmin yanı sıra yazarlarımızın yapıtlarını da olan deneyimlerimizden anlaşılıyor ki yurt dışında, sanat - kültür yapıtlarınıza büyük bir ilgi var, ancak tanıtma yok. Yazarlarımızdan Çetin Altan'ın dediği gibi, yabancı ülkelerdeki konsolosluklarımızda yetenekli kadrolarla donanmış kültür evleri açılmalı, burada düzenlenecek sergiler, verilecek konserler ve çeşitli sanat gösterileriyle dış dünyaya açılmalıyız.»

(Cumhuriyet — 21 Temmuz)

YUNANİSTAN'DA TÜRK - YUNAN DOSTLUĞUNU KONU EDİNEN BİR ŞİİR ANTOLOJİSİ ÇIKTI

Yunanistan'ın genç kuşak ozanlarından Makis Apostolatos, Türk - Yunan dostluk ve kardeşliğini konu eden şiirlerle bir an-

toloji yayınlamıştır. Atina'daki ZEA Kültür Derneği yayınları arasında çıkan antolojide 32 Yunanlı ozanın şiiri yer almaktadır. Bunlar arasında Yanis Ritsos, Spiro Milas, Ermos Aryeos, Makis Apostolatos (Barış Çağrısı adlı şiirini Demirtaş Ceyhun'a ithaf etmektedir) gibi ünlü ozanlar da vardır.

Antolojide Panayot Abacı'nın, Türk Yunan ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesi yolunda Yunanlı yazarların yaptıkları yapıcı çalışmaları öven bir önsözü yer almaktadır.

YILDIRIM KESKİN'İN OYUNU YUNANİSTAN'DA SAHNELENECEK

Şehrimiz üniversitelerinde okuyan Rum kökenli öğrencilerden kurulu Amatör Tiyatro Topluluğu, Yıldırım Keskin'in «Aklıbaşında Bir Adam» piyesinin Yunanca çevirisini sergilemek üzere önümüzdeki Eylül ayında Yunanistan'ın Korent şehrinde düzenlenecek olan Amatör Tiyatro Festivali'nden çağrı almıştır. Geçen Mayıs ayında Arnavutköy Kültür Derneği sahnesinde aynı topluluk tarafından 4 kez temsil edilen piyes, Panayot Abacı tarafından Yunancaya çevrilmiştir.

Haber aldığımıza göre, her sene bir Türk tiyatro yazarının yeni bir yapıtını Yunanca olarak hazırlamak koşuluyla, adı geçen topluluk, Yunanistan'da düzenlenen amatör tiyatro festivallerinden çağrı alacaktır.

Yıldırım Keskin'in «Aklıbaşında Bir Adam» piyesi, Korent Tiyatro Festivali dışında Atina'da, değişik tiyatrolarda, 6 kez ve Selanik'te bir kez tekrarlanmıştır.

YAŞAR KEMAL ZÜRİH'TE

Zürih'teki «Unionverlag» adlı yayınevi Yaşar Kemal'in «Binboğalar Efsanesi» ile bu sanatcımızı Alman kamuoyuna tanıtıyor. WDR Televizyonu'nun sevilen edebiyat programı «Tops für Leser» (Okuyucuya Tavsiyeler- eylül başında seyircilerine bir Yaşar Kemal portresi sundu.

KOCACÖZ'ÜN ÖYKÜLERİ FRANSIZCAYA ÇEVRİLDİ

Samim Kocagöz'ün öykülerinden seçmeler «A la suite du Soloil - Güneşin Ardından» adıyla Fransa'da yayımlandı.

Paris'te Librarie d'Amerique et d'Orient Adrien Maisonneuve Yayınevince bastırılan kitapta yer alan 18 öyküyü Sorbonne Üniversitesi Türk Edebiyatı Araştırma Enstitüsünden Dr. Michèle Nicolas seçti ve Fransızcaya çevirdi. Dr. Nicolas, kimi öykülerin

Türkçelerini de verdiği kitaba yazdığı önsözde, öykünün Türk edebiyatındaki önemi üzerinde durduktan sonra Samim Kocagöz'ün Türk edebiyatındaki yerinden söz etti Sonuna bir de sözlük eklenen kitabın kapak düzenini ve resimlerini Paris'te yaşayan Türk sanatçısı Turhan Doyran hazırladı.

«ABV» GAZETESİ BULGARİSTAN'DA TÜRK KİTAPLARINI TANITIYOR

Bulgaristan'da, ülkenin kültürel yaşamını yansıtan toplumsal politik gazete ve dergilerden başka, yaratıcı birliklerinin müzik, edebiyat, tiyatro, film konularında sürekli yayın yapan gazetelerden biri olan «ABV» gazetesi (ABV, Bulgar Abece'sinin ilk harfleridir). «Kitap Dünyası» köşesinde yeni yayınlanmış Türk yapıtlarını Bulgar okuyuculara tanıtmaktadır. (Ağustos 1980)

Bulgar Basın Komitesince çıkarılan gazete aynı köşede yeni çıkmış Bulgar kitapları ile birlikte öteki komşu ülkelerin yazın yaşamından haberlere yer vermekte, ilginç kitaplardan alıntılar yayınlamaktadır. «ABV» gazetesinin başyazarı Sofya Üniversitesine bağlı Gazetecilik Fakültesinden Doç. Filip Panayotov, «Kitap Dünyası» ile ilgili olarak şu bilgiyi vermiştir:

«Gazetede Türkçe'den Bulgar diline çevrilmiş ve Türk yazarları tarafından Bulgaristan hakkında yazılmış her kitaba yer veriyoruz. Bundan bir süre önce Aziz Nesin'in çeşitli dönemlerinde yazdığı öykülerden derlenmiş olup Bulgarca'ya çevrilen «Sizi Bir Yerden Tanıyorum» adlı kitabıyla. Dimitri Vandov'un, «Türkiye ve İki Darbe Arasındaki Türk Basını» (1960-1971) kitabını yayınladık. Yine gazetenin sütunlarında Kerim Korcan'ın Georgi Dimitrov hakkındaki kitabı, Kemal Özer'in «Güldeki Şafak» kitabı ve başka kitaplar konusunda eleştirileri de okurlarımıza ilettik.

Panayotov konuşmasında başta komşular olmak üzere başka ülkelerin benzer yayınlarıyla ilişki içinde olmak istediklerini sözlerine eklemiştir.

AKDENİZ YAZARLARI TOPLANTISI

Fransa'nın Avignon kentinde yapılan Akdeniz Yazarları Toplantısına Türkiyeden Yaşar Kemal ve Nedim Gürsel katıldılar.

Akdeniz'de kıyısı olan ülkelerden otuz kadar yazarın çağrıldığı toplantı ilgiyle izlendi. Toplantıda Yaşar Kemal ve Nedim

Gürsel kendi yapıtlarından parçalar okuduktan sonra Türk yazınına ayrılan günde okurların sorularını yanıtladılar. Toplantıda genellikle halk yazınlarının çağdaş açıdan özümlenmesi sorunu tartışıldı. Akdeniz kültürünün özgünlüğü üzerinde duruldu.

Ayrıca sempozyumun yapıldığı La Chartreuse Manastırının kitaplığında iki yazarımızın Fransa ve Türkiye'de yayımlanan yapıtları sergilendi, Fransız Radyosunda kendileriyle yapılan bir röportaj yer aldı.

AKDENİZ DİALOGU

12 - 15 Eylül günlerinde Marsilya'da Fransız Sosyalist Partisi'nin düzenlediği Akdeniz Dialogu toplantısına Akdeniz ülkelerinin temsilcileri olarak sanatçılar, bilimciler, yazarlar katılmışlardır. Akdeniz dialoguna Türkiye'den çağrılı olarak Aziz Nesin, Prof. Mümtaz Soysal, Çetin Altan, Yaşar Kemal katılmışlardır. İlk üç günkü toplantı Abbey de Maximine'de yapılmıştır. Bu toplantıda dört Türk yazarı bildirilerini sunmuşlardır.

FRANKFURT FUARI'NDA TÜRK KİTAPLARI

Dünyanın en büyük kitap fuarı olan Frankfurt Kitap Fuarı'nın otuz ikincisi 8 Ekimde açıldı.

92 ülkede 5100 yayınevinin 280.500 kitapla (84.000'i ilk kez sergileniyor) katıldıkları Frankfurt Kitap Fuarı'na Türkiye'den de Altın Kitaplar, Hür Yayın, Arkın ve Karacan Yayınları, Odak ve Remzi Kitabevi katıldı.

BEHRAMOĞLU'NUN «DÖRTLÜKLER»İ

Ataol Behramoğlu'nun bu yıl yayınlanan «Dörtlükler» adlı kitabındaki şiirleri tümüyle İlhami Emin tarafından çevrilerek Yugoslavya'nın aylık yabancı edebiyat dergisi Stremej'de yayınlandı. Derginin aynı sayısında Hans Ensenberger, M. Tsvetayeva, A. Ahmatova gibi ozanların ürünleri de yer aldı. Behramoğlu'nun «Dörtlükleri geçtiğimiz günlerde de, Bulgaristan'ın ünlü yergi dergisi Sterşel'de de yayınlandı.

TAHSİN SARAÇ «AVRUPA ŞİİR ANTOLOJİSİ»NDE

Belçika'nın Louvain kentinde yapılan İkinci Avrupa Şiir Festivali'ne Avrupa Konseyi'ne bağlı 21 ülkeden ozanlar katıldı. Türkiye'yi Tahsin Saraç'ın temsil ettiği festivale Alain Bosquet, Michel Deguy, Claude Esteban, Pierre Torreilles (Fransa), Varvitsiodis (Yunanistan), Pierre Roller (Lüksemburg), Jucques

İzoard (Belçika), Primmo Morina (İtalya), Rosales Padrona (İspanya) gibi tanınmış ozanlar da katıldı.

Festival sırasında şiir üzerine bir kolokyum ve ozanların şiirlerini okudukları bir gece düzenlendi. Bu arada «Poètes ve Poésie d'Europe-Avrupa Şiir ve Ozanları» adlı bir antoloji yayınlandı festival kapsamında. Antolojide Tahsin Saraç'ın da üç şiiri Fransızca, Almanca ve Flamanca çevirilerle yer aldı: «Buruk Sevi», «Utanç» ve «Altı Ara Renk Üstüne»...

Tahsin Saraç ayrıca, Lüksemburg'da çıkan «Nouvelle Europe» adlı yazın ve sanat dergisinin yazı kurulu üyeliğine seçildi.

3. ULUSLARARASI YAZARLAR TOPLANTISI EYLÜLDE YAPILDI

İlki 1977 yılında yapılan Uluslararası Yazarlar Toplantısının üçüncüsü de, «Halkların Dünya Barış Parlamentosu» etkinliklerinin bir devamı olarak aynı günler içinde Sofya'da yapıldı.

Anımsanacağı üzere 1977'de yapılan toplantıya ülkemizden Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Burhan Arpad ve Ataol Behramoğlu katılmışlardı. 1979 Haziranında yapılan ikinci toplantıya ise ülkemizden Aziz Nesin ve Demirtaş Ceyhun çağrılmışlardı.

Üçüncü toplantıya da ülkemizden gene Aziz Nesin, Burhan Arpad, Demirtaş Ceyhun ile Ataol Behramoğlu, Kemal Özer, Yaşar Kemal ve Özdemir İnce davet edilmişlerdir.

MOĞOLİSTAN'DA EYLÜL AYINDAKİ SEMPOZYUMA TYS DE KATILDI

Moğolistan Yazarlar Birliği, Asya Afrika Yazarlar Birliği'nin de katkısıyla geçtiğimiz 2 ve 9 Eylül tarihleri arasında Başkent Ulan Bator'da «Sosyal Bilincin Gelişmesinde Edebiyatın Rolü ve Önemi» konulu bir sempozyum düzenledi.

Aynı tarihlerde Ulan Bator'da Asya Afrika Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu ile Mali Komite toplantısı da yapıldı. Gene Asya Afrika Yazarlar Birliği'nin yayın organı olan Lotüs Dergisi Yazı Kurulu ile Birlikte her yıl üye ülkelerden bir yazara verilen uluslararası LOTÜS ödülü jürisi de Ulan Bator'da toplandı.

Bilindiği gibi daha önce Lotüs ödülünü kazanmış olan TYS Genel Başkanı Aziz Nesin, ödül tüzüğü gereğince Lotüs ödülünün doğal jüri üyesidir.

Ayrıca TYS'nin Asya - Afrika Yazarlar Birliği üyesi oluşu dolayısıyla geçtiğimiz Haziran ayında Angola'da (Luanda'da yapı-

lan Genel Kurul toplntısında Lotüs Dergisi Yazı Kuruluna Türkiye'yi temsilen seçilen TYS Dış İlişkiler Genel Sekreter Yardımcısı Aziz Çalışlar da Ulan Bator'daki toplantıya çağrılı olarak katıldı.

MEHMET ÇINARLI VE FEYZİ HALICI «STRUGA ŞİİR AKŞAMLARI»NA KATILDI

Yugoslavya'nın Struga kasabasında 19. defa yapılmış olan Milletlerarası Şiir Festivaline, bu yıl, 37 ülkeden 80 den fazla şair katılmıştı. Kültür Bakanlığı tarafından, Türkiye'yi temsilen festivale gönderilen Mehmet Çınarlı ve Feyzi Halıcı, Struga, İştip ve Üsküp'te şiirlerini okudular; dünyanın dört bucağından gelen şairlerle, özellikle Yugoslavyalı Türk şair ve yazarlarıyla tanışıp görüştüler.

Üsküp Televizyonu ve Priştine Radyosu, Halıcı ve Çınarlı ile birer konuşma yaptı.

21-26 Ağustos tarihleri arasında yapılan Festivalde şiirlerin asılları, programda yer alan şairler, Makedonca çevirileri de Yugoslavyalı sanatçılar tarafından okunmuştur.

ASYA AFRİKA YAZARLAR BİRLİĞİ'NİN 1980 1981 PROGRAMI

Asya Afrika Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu geçtiğimiz 25 26 Nisan tarihlerinde Hindistan'da Kalküta'da yaptığı toplantıda 1980 1981 yılları çalışma programını saptamış ve üye ülkelere duyurmuştur.

Açıklanan bu programa göre, ayrıca da bildirdiğimiz gibi, 2 9 Eylül 1980 tarihinde Moğolistan Yazarlar Birliği'nce Moğolistan'ın Başkenti Ulan Bator'da «Sosyal Bilincin Gelişmesinde Edebiyatın Rolü ve Önemi» konulu bir sempozyum düzenlenecektir.

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın başvurusu da söz konusu toplantıda benimsenerek, TYS'ce Aralık 1980 tarihinde İstanbul'da bir «Şiir Sempozyumu»nun yapılması istemi programa alınmıştır. Bilindiği gibi TYS bu sempozyum için Asya - Afrika Yazarlar Birliği üyesi ülkelerden 30 ozanın İstanbul'a gelmesini planlamıştır. Sempozyumun program çalışmaları TYS yöneticilerince yürütülmektedir.

1981 yılı içinde de, tarihleri önümüzdeki günlerde Ulusal Yazar Örgütlerince kesinleştirilmek üzere Suriye'nin Başkenti

Şam'da bir «Oyun Yazarlığı» üstüne sempozyum ile, bir Afrika ülkesinde de Afrika edebiyatı üzerine bir toplantı düzenlenecektir.

Gene Japonya Yazarlar Birliği'nin isteği üzerine, Lotüs jürisinin 1981 yılı toplantısı Japonya'da yapılacak ve aynı tarihler arasında «Çağdaş Edebiyat ve Kültürde Gelenek ve Yenileşme İlişkisi» üzerine bir sempozyum düzenlenecektir.

Macaristan'da da 1981 yılı içinde «Edebiyatta Estetik Sorunları» konulu bir bilimsel toplantı yapılması programa alınmıştır.

AVRUPA YAZAR ÖRGÜTLERİ TOPLANTISINA TYS ADINA YÜKSEL PAZARKAYA VE GÜRHAN UÇKAN KATILDI

1977 yılından bu yana düzenli olarak yapılmakta bulunan Avrupa Ülkeleri Yazar Örgütleri konferanslarının dördüncüsü 14 - 15 - 16 Kasımda Amsterdam'da toplandı.

Hollanda Yazarlar Birliğince saptanan gündeme göre konferansta «Edebiyat yapıtlarının bir başka dile çevrilmesi konusunda ortaklaşa bir örgütleşme olanakları araştırılarak, Yazar Örgütleriyle olan ilişkileri, ve bu ilişkinin önemi konusu tartışıldı.

Amsterdam'da yapılacak bu toplantıda, Yönetim Kurulunca alınan kararla TYS'yi halen Almanya'da yaşayan ve Münih'teki ön toplantıya da Aziz Nesin'le birlikte TYS adına katılmış bulunan Yüksel Pazarkaya ile gene halen İsveç'te yaşayan üye Gürhan Uçkan temsil ettiler.

TALÂT HALMAN'IN YURT DIŞINDA YENİ YAYINLARI

Talât Halman, Ekim sonunda, Amerikada, Fazıl Hüsnü Dağlarca'dan çevirdiği seçme şiirleri **The Bird And I** (Kuşla Ben) başlıklı küçük bir kitap hâlinde yayınlamıştır. Cross-Cultural Communications yayınevinin çıkardığı kitapta 29 kısa şiir yer almaktadır. Aynı yayınevi, yıl sonunda çıkacak olan Cross Cultural Review dergisinin yeni sayısını çağdaş Türk şiirine ayırmıştır. Özel sayının başlığı, «Çağdaş Beş Türk Şairi» olacak, içinde Halman'ın yazdığı kısa bir önsöz ile Turgut Uyar, Edip Cansever, Metin Eloğlu, Ece Ayhan ve Cemal Süreya'dan şiir çevirileri yer alacaktır.

Kasım sonunda, ünlü Charioteer Press, Melih Cevdet Anday'dan seçme şiirleri **Rain One Step Away** (Yağmur Bir Adım Ötede) başlıklı bir kitap olarak yayınladı. Kitabı, Talât Halman, İngiliz asıllı Amerikalı şair Brian Swann ile birlikte hazır-

lamıştır. Kitapta «Göçebe Denizin Üstünde» ve «Troya Önünde Atlar» gibi uzun şiirler de yer alıyor.

Yeni Zelânda'da üç ayda bir çıkan **Pacific Quarterly** dergisinin yeni sayısı, «Bugünün Yunan ve Türk şairlerine» ayrılmıştır. Özel sayının Yunan bölümünü şair-çevirmen Yannis Goumas, Türk bölümünü Talât Halman hazırlamıştır. Yunan bölümünde 13 şair, Türk bölümünde 43 şair vardır. Türk şairleri arasında, Özdemir İnce, Ferit Edgü, Metin Altıok, Feriha Aktan, Gülten Akın, Ahmet Arif, Ece Ayhan, Halil İbrahim Bahar, M. Başaran, Seyfettin Başcillar, Şemsi Belli, Egemen Berköz, Edip Cansever, Arif Coşkun, Refik Durbaş, Müştak Erenus, Sıtkı Salih Gör, Nedret Gürcan, Attilâ İlhan, Mehmet Kemal, Ayhan Hünalp, Said Maden, Muvaffak Sami Onat, Kemal Özer, Muazzez Menemencioğlu, Ahmet Oktay, Cemal Süreyya, Mehmet Salihoğlu, İlhan Berk, Ali Püsküllüoğlu, Tahsin Saraç ve v.b. yer almaktadır. Seçmeler, genç şairlerle İngilizceye az çevrilmiş olanlardan yapılmıştır.

«LE MONDE» NEDİM GÜRSEL'İN ROMANINI TANITTI

— Fransa'da yayınlanmakta olan «Le Monde» gazetesi tarafından çıkarılan ek nüshasının arka sayfasının tamamında genç bir Türk yazarı olan Nedim Gürsel'in henüz yayınlanmamış bir romanına yer ayrılmıştır.

Gazetede, 1951'de İstanbul'da doğan yazar Nedim Gürsel, genç Türk edebiyatçılarının en ileri gelenlerinden biri olarak tanıtılmaktadır.

Fransa'da bir araştırma merkezinde görev yapan Gürsel'in, «İstanbul'da Uzun Bir Yaz» adlı başka bir eseri de tanınmış yayınevi Gallimard tarafından kısa bir süre önce piyasaya çıkarılmıştı.

BİR BELÇİKA DERGİSİ, TÜRK MASALLARINA YER VERDİ

Belçika'da yayımlanmakta olan uluslararası göstergebilim dergisi Degres, sonbahar 1980 sayısında Türk Halk Masalları konusuna yer verdi. İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu Fransızca Bölümünün işbirliğiyle hazırlanan bu özel sayının sunuş yazısında Prof. Dr. Berke Vardar, Türk Halk Masalları ve bu alanda yapılmış araştırmalar konusunda bilgi vermektedir.

Derginin inceleme bölümünde Prof. Dr. Tahsin Yücel, masallarımızda anlatıcının yerini ve işlevini ele almakta, bütün halk masallarımızda rastlanan yetiştirim izleğini ve bunun içerdiği insanlık dersini vurgulamaktadır. Dr. Mehmet Rifat'ın özgün bir halk masalımızı çözümleyen incelemesinin de bulunduğu dergide, Prof. Dr. Berke Vardar ve Osman Senemoğlu, bir halk fıkrasının göstergebilimsel çözümlemesini yapmakta, ayrıca Berke Vardar ile Erdim Öztokat'ın birer tanıtma yazısıyla Mehmet Rifat'ın hazırladığı kaynakça bulunmaktadır.

BERLİN'DE TÜRK EDEBİYATI SEMPOZYUMU

Berlin Edebiyatçılar Birliği ile Berlin Eyaleti Kültür Sentatörlüğü ve İstanbul Türk-Alman Kültür Merkezi'nin ortaklaşa örgütlemesiyle Berlin'de «Günümüz Türk Edebiyatı» konulu bir sempozyum düzenlendi. Bu sempozyum Berlin'de «Literarischen Colloquium»da (Sandwerder 5, 1000 Berlin 39) yapıldı. Sempozyum dört gün sürdü. (12-15 Aralık 1980). Bu sempozyuma, düzenleyiciler Türkiye'den yedi yazar çağırmışlardı: Aziz Nesin, Çetin Altan, Ferit Edgü, Aysel Özakın, Tomris Uyar, İlhan Berk, Zehra İpşiroğlu. Ayrıca Almanya'da yaşayan şu yedi Türk yazarı da sempozyuma çağrılı olarak geldi: Vasıf Öngören, Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Fakir Baykurt, Yağmur Atsız, Güney Dal, Ahmet Doğan. Şu Türkologlar da sempozyuma katılmışlardı: Prof. Petra Kappert, Dr. Gisella Kraft, Wolfgang Riemann. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'nden okutman İngrid Mönch de bir bildiri sundu.

Genel başlığıyla «Türk Yazını Semineri»nin üç grupta toplanan konuşma konuları şöyleydi:

I. TÜRKİYE'DE YAZINSAL ÜRETİMİN KOŞULLARI
1. Yazarların ekonomik durumu ve kitap basımındaki ekonomik ön koşullar
2. Türkiye'nin toplumsal koşullarında yazın
3. Türk yazınının dış ülkelere açılma sorunu

II. YAZININ TÜRKİYE'DE TOPLUMSAL İŞLEVİ
1. Toplumsal bilinçte yazının yeri
2. Okur ile yazar arasındaki ilişkiler
3. Okur yazar ilişkilerinde masmedia sorunu
4. Eleştirinin rolü ve etkinliği

III. YAZMANIN KENDİ İÇİNDEKİ KOŞULLAR
1. Türk yazınında gelenek ve çağdaşlık
2. Çağdaş Türk yazınında konusal eğilimler
3. Batı yazınının Türk yazını üzerindeki etkisi

Seminer, kollokyumun yöneticisi yazar Prof. Walter Höllerer'in konuşmasıyla açıldı. Daha sonra, seminerin yöneticisi (İstanbul Türk-Alman Kültür Enstitüsü Yönetmeni) Eckart Plinke konuştu.

Aziz Nesin'in konuşması «Türkiye'nin toplumsal koşullarında yazın» konusu üstüneydi.

Seminerde verilen bildirileri sunuyoruz:

ECKART PLİKE'NİN SEMPOZYUMU AÇIŞ KONUŞMASI

Türkiye ve Türk kültürü üzerinde mutlaka düşünmek gerekir. Artık Goethe'nin «ta uzaklarda, Türkiye'de» sözü geçerli değil. Yetenekli Prens Eugen de tarihe karıştı. Viyana'yı kurtarmak diye bir sorun da yok. Ama artık İstanbul Boğazı ile yorulmaz «silah arkadaşlığı» bağları da, gerçekleri örtbas etmeye yetmiyor.

İlişkileri kısa sürede müthiş çatallanmış iki ülkeden söz ediyoruz. Ekonomi, tarihe damgasını bastı. Coğrafi ve kültürel uzaklıkları aşıp, iki toplumu bir araya getirdi. Hegel'in «Bay ve hizmetkârı» kavramı milyonları aşıp karşı karşıya geldi. Bu bağımlılık orantısında tarihsel klişelerle örtülmeye çalışılıyor. Bilinçlenme, aydınlanma doğrultusunda, artık rafa kaldırılmış önyargıların yerini, yeni değerler alıyor ve ürkütücü biçimde karşımıza dikiliyor: Doğu-batı, kültür-kültürsüzlük, gelişmişlik-azgelişmişlik, uygarlık-barbarlık... Bir yandan zengin bir ülke ve bu ülke kültürüne duyulan hayranlık. Yıllardır süregelen yürekten politik bağlar — (Tabi burada politik bağların ne denli yürekten olup olamayacağını sormak gerekir.) — Diğer yandan «Doğu kulisine» karşı takınılan ve bugünkü baskı koşulları altında ancak «sömürü» kavramıyla tanımlanabilecek tutum. Bu ilişkilerin sonucuna bakarsak, görünüm biz Almanlar açısında ne memnunluk, ne de gurur verecek niteliktedir. En kaba yanlışları yapan biziz. Karşı tarafı tanımadan yargılayan —dahası— karşı tarafa zarar vererek yargılayan gene biziz.

Türkiye üzerine ne biliyoruz? Ne gördük? Ne işittik? Ne okuduk ki? Federal Almanya'ya iki milyona yakın insanı gelmiş bu ülkenin devrimcilik ve radikalizm açısından hiç de Çin Kültür Devriminden aşağı kalmayacak bir kültürel eviniminden geçtiğini hiç düşündük mü? Biz, kendi burjuva yargılarımızla bağdaşmayan biçimlere kültürsüzlük denilemeyeceğini kavradık mı? Köklü, zengin bir gelenekten koparılıp, bizim tüketim toplumumuza, signallerinin çoğunu anlamadığı bu «kullan-at» toplumuna atılan insanın yüreğinin nasıl çarptığını gereken titizlikle düşünüyor muyuz?

Soru soruyu izliyor. Yarı gerçekler ise gerçeği saptırıyor. Hatalar, sürtüşmeler, çakışmalar, bir tarafın baskısı, bir tarafın hayal kırıklığına uğrayıp vazgeçmesi. Dünyanın küçülmesi eviniminde bu denli birbirine yaklaşmış bu iki ülkenin arasında ortaya çıkan akılsal ve psikolojik engelleri aşabilmek dış kültür

politikasına düşen bir görevdir. Yani Goethe Enstitülerine ve Enstitünün Türkiye'deki kurumlarına düşen bir görev. Türkiye örneğinde, kültür alışverişinin tek yanlı olacayacağı. Alman kamuoyunu aydınlatmak için Türk kültürünü burada tanıtmak kaçınılmaz sorumluluklardan biridir.

İstanbul Goethe Enstitüsü son yıllarda bu konuya sık sık eğilmektedir. Özellikle geçen yıl düzenlenen bir çeviri seminerinde ve bu seminerde Micael Krüger'in önerisi, bugün burada toplanabilmemizin bir başlangıcı olmuştur. Kendisine teşekkür etmek isterim.

TÜRKİYE'DE EDEBİYATIN TOPLUMSAL İŞLEVİ AÇISINDAN OKUR İLE YAZAR ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Fakir BAYKURT

İstanbul Türk Alman Kültür Enstitüsü ile Berlin Literarisches Colloquim'un düzenlediği «Türk Edebiyatı Semineri»ne çağrıldığımız için ilgili arkadaşlara teşekkür ederiz. Bu saatte sizlere, Zehra İpşiroğlu ile birlikte, «Türkiye'de edebiyatın toplumsal işlevi» açısından **Okur ile Yazar Arasındaki İlişkiler**'den söz edeceğiz; yeryüzünde söz ve yazı başladığından beri var olan, her zaman var olacak olan güzel ve soylu ilişkilerden...

Basım makinesinin bulunması dünyada söz'ün yayılma çapını büyüttü. Daha önce el yazması ile varsıl bir azınlığa ulaşabilen kitaplar; harfler elle tek tek dizildiği zaman bile kitlelere binlerce, on binlerce gitmeğe başladı. Şimdi dünyada tirajları milyonları bulan gazeteler, dergiler, hattâ kitaplar var. Kitaplardan olağanüstü tirajlar yaparak «bestseller» olanlar var. Bunların çoğu sanat değeri düşük, gelip geçici başarılar gibi görünse de, basım tekniğinin gelişmesi, yazarların en büyük iletişim aracı olan kitabın olanaklarını genişletti. Sinemanın, radyo ve televizyonun devreye girmesi ile sadece bir ülkenin ulusal sınırları içine, bir dilin kullanım alanına değil, bütün dünyaya seslenme olanakları doğdu. Bütün yeryüzünde sinema, radyo ve televizyon, büyük ölçüde yazarların ürettiği yapıtları, yani «söz»ü kullanıyorlar. Bu durumda «iyi», «güzel», «doğru» ve «barış»tan, «özgürlük»ten yana olan söz'ün önü açılmıştır; ama «kötü», «çirkin», «yanlış»; «savaş»tan, «tutsaklık»tan yana olan söz'ün yayılma alanı da bununla orantılı olarak genişlemiştir. Şimdi Edebiyat, iki ucu keskin bir bıçak haline daha çok gelmiştir.

Yazar —ozan'ı da aynı kavramın içine katarak söylemeğe çalışıyorum— yazar bu durumda bugün, dün olduğundan daha «sorumlu» durumdadır. Gerçi onun ürettiği söz dün de yayılıyor-

du, hattâ bütün dünyaya yayılıyordu, ama sanıyorum, daha çok «iyi», «güzel», «doğru»; «barış»tan, «özgürlük»ten yana olan sözün yayılma olanağı vardı. Gelişen, gittikçe de gelişecek ve ucuzlayacak olan araçlardan dolayı bütün «kötü»nün, «çirkin»in, «yanlış»ın; «savaş»tan ve «tutsaklık»tan yana olanın da önü açılmıştır.

Türkiye, basım tekniği gelişmelerinden yararlanan, onlardan olumlu yada olumsuz olarak payını alan bir ülke. Ama bilinen ekonomik koşulları ve eğitim düzeyi bakımından edebiyat okurlarının oranı biraz düşük kalmıştır. Buna karşılık hiç değilse özel sayılacak bazı örneklerle, kitap tirajları Avrupa düzeyindedir. Bir örnek olarak izninizle kendi deneyimlerimden söz edeyim.

1955'te ilk kitabım çıktığında, edebiyat kitaplarının ortalama tirajı 3000 idi. O yıllarda 2000, hattâ 1000 basılan kitaplar da çoktu. Öyleyken bile bir kitap basıldıktan sonra üç yıl, beş yıl vitrinlerde kalıyordu. Bitmesi ve yeni baskısının yapılması seyrek görülen bir olaydı. Bugün aynı nitelikteki kitaplarımız ortalama 5000'er basılıyor. 10.000'lik tirajlar ise bazı başarılı yazarlarımız için «normal» sayılmağa başladı. Kâğıt bulabildiğimiz zaman bu yazarlarımızın yapıtlarını 10.000'er basabiliyoruz. Üstelik bu yazarlarımızın kitapları her yıl, yada iki yılda bir yeni baskı yapıyor.

Ben kendimi orta başarıda bir Türk yazarı olarak görürüm. Her biri 10.000'er olmak üzere 1980'de 16 kitabım yeni baskı yaptı. Bu, yılda 160.000'lik tiraj demektir. Kitaplarımın toplam sayısı 27'dir. Kâğıt bulabilseydik ve Türkiye'de kitapçılara, yazarlara yöneltilen saldırılar daha da artmasaydı belki 20 kitabım yeni baskı yapmış olurdu. Üstelik sinemada, radyo ve televizyonda, çeşitli yasaklamacı anlayışlar yüzünden kullanılan (!) bir yazar değilim.

Sık sık düşünmek gereğini duyuyorum: Ben nasıl bir yazarım? Eski meslekdaşlarımdan daha çok yayıldığıma göre, «iyi»yi, «güzel»i, «doğru»yu; «barış» ve «özgürlük» özlemlerimizi mi yaymaktayım; yoksa «kötü»yü, «çirkin»i, «yanlış»ı; «savaş»tan, «tutsaklık»tan yana saçmaları mı? Yoksa zevksizi mi? Kolayı, kaçamağı mı? Kendimi sık sık, eleştiriden, özeleştiriden geçiriyorum. Bu yüzden, yayınlanmış kitaplarımı her yeni baskı olanağı çıktıkça bir daha, bir daha elden geçirmekteyim. Onları nerdeyse yeniden yazmaktayım.

Üç yıl önce Berlin'de yazar arkadaşlarla yaptığımız bir söyleşide bu deneyimlerimi anlattığım zaman bir meslekdaşım

bana şöyle söyledi: «Yanlış yapıyorsun! Vaktini bu işlere harcayacağına yeni kitaplar yaz!» Bu da bir görüştür. Bu görüşün Türk yazarları arasında büyük ölçüde yandaş bülacağı kanısında değilim. Kendim de katılmıyorum.

Bir baskıdan bir baskıya geçinceye kadar, dilde, tavırda, zevkte esaslı değişmeler oluyor. Ana düşüncelerim aynı kalmakla birlikte, bir önceki baskıda «şu» metinle okurlara yolladığım kitabımı, yeni baskıda aynı metinle okurlara yollayamıyorum. Öncelikle düşündüğüm şu: Bu yeni baskıyı, bir önceki baskıyı okuyanlar okumayacak. Yeni okurlar okuyacak. Onlar öncekilerden değişik duyarlıkta, yeni okurlardır. Onlara yeni metinler sunmam gerekir.

Neden? Yazarla okur arasında sanıyorum sürekli bir iletişim var. Yazarın bir eli kalemde, bir eli okurun nabzında. Okur sürekli değişiyor. Özellikle Türkiye'de, niteliği gelişiyor, zevki gün geçtikçe inceliyor, dikkati ,eleştirici dikkati artıyor. Bu durumda ona daha özenli ,daha saygılı gitmek, ona en iyiyi vermeğe çalışmak gerekiyor.

Peki bir önceki baskıda dalga mı geçmiştim? Özensiz, baştan savma bir metin mi sunmuştum? Hayır. Onunla birlikte ben de değişiyorum, gelişiyorum. Dün göremediğimi bugün görüyor, dün bulamadığımı bugün bulabiliyorum. Peki bu durumda yazar yapıtını hemen yayınlamasa, uzun süre bekletse daha doğru olmaz mı? Olmaz. Bir yapıt yürürlüğe girmeden yaşamış sayılmaz. Yaşamayan gelişmez, değişmez. Ancak yaşayan gelişir ve değişir.

Bir de bizim, Türkçe'nin Osmanlı İmparatorluğu döneminde beş altı yüzyıl boyunca içine düştüğü bunalım yüzünden, bugün dilimize daha çok özen ve dikkat gösterme zorunluğumuz var. Arapça ve Farsça'dan gelen sözleri ,zaman boyunca sürekli ayıklayıp yerlerine halktan yada aydınlardan gelen Öztürkçe'lerini koymamız gerekiyor. Böyle bir zorunluk olmasa da sözcüğün, yani «kelime»nin anlam taşıma gücü her gün değişiyor. Bu yüzden yapıtlarımı sık sık elden geçirme zorunluğu duyuyorum.

Az önce andığım «okura saygı» kavramını biraz açınam gerekiyor. Bunu sadece dilde, anlatımda, tavırda gözetmek yetmez. Bir yazar kendini okurla ilişkilerinde sürekli denetlemek zorunda. Sunduğu düşünceler ,eleştiriler, sunduğu «dünya» insana, insanlığa yaraşır bir dünya mıdır? On yıl önce sunduğu de öyle olma niteliğini koruyor mu? Korumuyorsa eksilen yan-

larını tamamlaması, yanlışları varsa düzeltmesi, bir bakıma kendi kendini yenilemesi gerekmez mi? Yaptığım işin anlamını buraya kadar genişletmek istiyorum.

Okur ile yazar arasında sadece sürekli ve karşılıklı değil, aynı zamanda «zorunlu» da olan bu ilişki, ne güzel bir ilişkidir!

Yazar olarak ben elbet okurumu etkilemek, onu bir çok konularda sarsmak, böylece onu değiştirmek, ileri itmek istiyorum. Aynı etkileme ve sarsmayı o da benim üzerimde yapmak istiyor; yapıyor. Ben ona destek olmak istiyorum. O da bana destek oluyor. Ben onun içindeki binlerce yıllık yalnızlığı gideriyorum. O da beni hiçbir zaman tek başıma bırakmıyor.

Okurla yazar arasında bu noktaya kadar bir bakıma soyut olan ilişkiler buradan sonra birden somuta dönüşüyor. Bu nedenle yazar, basım makinelerinin, eleştiri sayfalarının, çeşitli yasal, yasadışı denetimlerin, güdümlü eğitim, yayın ve baskıların yarattığı duvarların ardında yer alan «somut okur»u bulup onunla yüz yüze, diz dize oturup konuşmak görüşmek, sormak, okurun sorduklarına yanıt bulmak, kısacası böylesine somut ilişkiler kurmak zorunda... Attığı ok yerine varıyor mu?

Gazete ve dergi sayfalarında yapılan röportajlara ara sıra ben de göz atmadan edemiyorum. «Niçin, kimin için yazıyorsunuz?» sorusuna, «Kendim için...» diye yanıt veren arkadaşlarıma katılamıyorum. Eğer burada bir söz oyunu yoksa, hiçbir sanatçı kendisi için yazıyor olamaz. Yaratmanın altındaki karmaşık ruhhalini elbet hesaba katıyorum. Yazdıklarını okuyacak olanlara aldırmadan, okuyucuları yok sayarak yapılan bir yaratma işi nasıl bir iştir? Eğer sadece kendin için yazıyorsan, yazdıklarını bastırmak için neden çırpınıyorsun? Onları neden yayınlıyorsun; değil mi?

Sonra... Bir de şu var: Okurlar için yazmak bir erdemsizlik mi ki bunu açıklamaktan kaçınıyorsun? Anlıyorum: «Okurlar için yazma»da kapitalist bir yan var: Okur, müşteri, sürüm... Okurun avlanacak, yada tavlanacak bir kuş olduğu sanılıyor galiba. Öyle değil ki! Okuru sadece bir kapitalist öge, bir «alıcı» gibi gören anlayışın bütün varlığımla karşısındayım. Sosyalist toplumlarda da yazarlar okurlar için yazıyorlar. Paranın olmadığı bir toplumda da okurlar için yazmayı sürdüreceğiz. Bunun kapitalist yanına değil, her zaman var kalacak soylu yanına yaslanacağız. Okurlar için yazmada, bir birey olarak yazarın kendine, kendi duygularına, düşlerine boşvermesi anlamı da var belki. Olsun. Ama yazar yeryüzünde tek başına bir bi-

rey değil, toplumsal bir birey. Onun özel gibi görünen duyguları, düşleri de toplumsaldır. Bütün sorumluluğumuz ve dürüstlüğümüzle okurlar için yazarken aynı zamanda kendimiz için yazmış olabiliriz. O zaman bu son derece mutlu bir iştir. Okur ile yazar özdeşleşmiş, bütünleşmiş demektir.

Okurla yazar ilişkilerinde ben aynı zamanda çok yüce bir dayanışma çabası görüyorum. Baskıcı ve kıyıcı yönetimlerin hırpaladığı, cezaevlerine koyduğu yazarlara okurlar sahip çıkıyor. Gene kendi deneyimlerimden söz edeceğim. Türkiye'nin koşulları nedeniyle yıllar yılı yazarlıkla öğretmenliği birlikte yürüttüm. 1971 yılının 12 Mart'ından sonra tutuklanıp cezaevine konulduğum zaman öğretmenlik maaşım birden kesildi, ama kitaplarımın basımı arttı. Okul ve Şehir Kitaplıklarındaki kitaplarım, aynı saflarda yer aldığımız yazarların kitaplarıyla birlikte ayıklanıp depolara kaldırıldığı zaman de okurlarımız evlerindeki kitaplarımızı komşularına, eşlerine dostlarına vermeğe başladılar. Bingöl şehrinde «Kaplumbağalar» romanımı okuyanlar, arkadaki boş sayfaya adlarını yazıp imzalarını atmışlardı. Saydım, otuzdan fazla imza vardı, kitabın paçavrası çıkmıştı. Bana bu kitabı armağan etmelerini istedim, vermediler, imzalatıp kendileri aldılar. En baskıcı ve kıyıcı yönetim dönemlerinde evlerde biribiri ardına kitap aramaları yapıldı. Benim bütün kitaplarımı, ellerinde hiçbir mahkeme kararı olmadığı halde toplayıp götürdüler. Okurlarım içinden öylelerini tanıdım ki, onlar evlerinden alınıp götürülen kitaplarını karakollardan geri alamadıkları için, kitpçılara gidip yeni baskılarını satın aldılar. Burada, okurlarımın kitaplarını yeniden satın aldıklarını söylerken asla kapitalist anlamda bir ilişkiden söz etmiyorum. Bu bambaşka, yüce, çok saygıdeğer bir ilişkidir ,insanın gözlerini yaşartacak bir dayanışmadır, onu söylüyorum.

Bu yüzden «Kendim için yazıyorum!» yanıtı bana yalınkat bir yanıt olarak görünüyor. Okurlar olmasaydı yazarlar olur muydu, olmaz mıydı? bunu tartışmak bile istemiyorum. Besbelli ki karşılıklı bir olaydır bu. «Bugün okunmasam da olur, yarın okunurum; aah güzel yarın!..» diyen yazarları da bir ölçüde kendi zamanlarının kırgını, küskünü yazarlar olarak görüyorum.

Okur ile yazar ilişkilerinin somuta dönüşmesi için yeni araçlar ve yöntemler geliştirmek zorundayız. Tek tek bütün okurları bulup konuşmaya ne olanak var, ne de buna zaman yeter. Türkiye'de Edebiyat Matineleri eskiden olduğu gibi sık yapılmıyor, yapılamıyor. Yazarlarımız, Almanya'da Halk Yüksek Okul-

ları, Üniversiteler, Şehir Kitaplıkları yada Goethe Enstitüleri gibi kültür kurumlarının düzenlediği ve «Lesung» yada, «Vorlesung» denilen okuma toplantılarına de çağrılmıyor. Dergilerin röportajlarla okurları aydınlatma olanakları da çok zayıf. Radyo ve televizyon ise her zaman ve her yazar için olanaklı değil. İş gene eski kanallara kalıyor. Yazar ,okurlarıyla yapıtlarında başlattığı ilişkiyi, tek tek de olsa, halkla kaynaşarak sürdürececek.

Almanya'daki «Lesung»ları ben çok sevdim. Okurlara düşüncelerinizi açıklıyorsunuz, metin okuyorsunuz, yankı, eleştiri, bir sürü de soru alıyorsunuz. Otuz yılı aşkın yazı geçmişi olan bir yazar olarak, en iyi eleştirmenlerimizin okurlarımız içinde bulunduğu kanısındayım. Geçen yıl, Almanya'da çalışan Türk işçileri için otuz kadar okuma yaptım. Onlara kendi yaşamları üstüne yazdığım hikâyeleri okudum. Sonra da kendilerine açıkça sormaktan çekinmedim: «Bunları sizin buradaki yaşamınız diye yazdım, ne diyorsunuz?»

Bana, sanatın bilgi ve estetik sorunları üstüne çok yararlandığım eleştiriler yönelttiler. Bu işçi okurlarımın eleştirilerinden sonra o hikâyelerimi yeniden yazma ve işleme olanağı buldum, bundan çok büyük mutluluk duydum, tat aldım.

Buradaki seminere gelmeden önce Zehra İpşiroğlu ile tanışma ve görüşme olanağı bulamadım. Onun aynı konuda sizlere anlatacaklarından haberim olmadı. Söylediklerimi sizlerle olduğu gibi onunla da burada tartışacağız. Onun söyledikleri için eleştirilerim olursa, izniyle onları da açıklamak isterim.

Bu seminer biz yazarların okurlarımızla yeni ilişkiler geliştirmemize yardımcı olacaktır. Okur ile yazar arasındaki ilişkileri artıran her güzel girişim gibi buna da candan gönülden teşekkürler.

Duisburg, 10.11.1980

TÜRK EDEBİYATINDAKİ GELENEKSELLİK VE ÇAĞDAŞLIK SORUNLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Güney DAL

Edebiyat tarihçilerinin, Türk edebiyatını genellikle üç öbekte toplıyarak değerlendirdiklerini görürüz: a — Ortak Asya Türklerinin edebiyatı, ki buna İslâmlık öncesi edebiyat da denir. b — İslâm kültürünün etkisinde gelişen edebiyat. c — Batı dü-

şüncesinin etkisinde gelişip, çeşitli aşamalardan geçerek günümüze değin gelen edebiyat.

Edebiyatın, yazıya dayanan bir anlatım biçimi olduğundan kalkman araştırmacılar, Orta Asya Türklerine özgü edebiyatın başlangıcını sekizinci yüzyılın ortalarına değin götürürler. Göktürk Yazıtlarını da bu edebiyatın ilk örnekleri olarak gösterirler. Ne var ki, bu yazıtları bir edebiyat ürünü olarak kabul etmek iyimserliktir. Çünkü, bu dönemin Türkleri bir edebiyat yaratacak toplumsal ve ekonomik bilinci hiç bir zaman elde etmemişlerdir. İçinde bulundukları tüketici ve yağmacı ekonomileri, aşiret-boy-kabile biçimindeki toplumsal örgütlenmeleri, sürekli yer değiştirerek göçebe yaşamaları; yerleşik toplumlara özgü sanat, edebiyat gibi üst yapı biçimlerinde üretici olmalarını engellemiştir. Ayrıca, Göktürk ve Uygur yazıtlarında kullanılan Türkçenin herhangi bir edebiyat yapıtı üretemiyecek denli yoksul bir sözcük hazinesine sahip olduğu bilinmektedir. Yalnız, bu yazıtların geleneksellik ve çağdaşlık açısından Türklerin önemli bir olumsuz karakterini bin yıl önceden vurguladığını belirtmek gerekir O da, yüzyıllar boyunca kendilerine özgü sağlam bir gelenek yaratamıyan Türklerin başka gelenek ve kültürler içinde kolayca eriyip gidebilmeleridir. Nitekim, Göktürk yazıtlarında adı geçen Bilge Kağan, Türklerin bu karakterinden kaygı duymakta, başka uygarlıklar içinde yitip kaybolmamaları için yerleşmiş oldukları Ötügen ormanlarını bırakıp gitmemelerini halkına salık vermektedir. Bu kaygının, bin yıllık perspektivi içinden günümüze uzandığını, Almanya işçiliğini konu edinen yapıtlarda da önemli temalardan biri olduğunu görmekteyiz.

Türklerin, Orta Asya döneminden sonra çağdaşlaşmaya doğru ilk önemli adımı, İslâm dinini kabullenmeleriyle birlikte attıkları görülür Sekizinci yüzyıldan, onuncu yüzyıl ortalarına değin yoğunlaşarak gelişen İslâmlaşma süreci içinde Türkler, görece de olsa toplumsal ve ekonomik bir değişikliğe uğramışlardır. Çobanlık ve göçebelik yavaştan da olsa yerini yerleşik toplum biçimine bırakmaya başlamıştır. İslâm uygarlığının etkisi altında üretilmiş Türk edebiyatının önemli iki yapıtı bu döneme rastlar: Yusuf Hacib'in «Kutadgu Bilig»i ve Kâşgârlı Mahmut'un Dıvan-ı Lûgat'it Türk»ü. Bunlardan «Kutadgu Bilig» de konumuz açısında söz edilebilecek, insanlığın ana temalarına rastlamaktayız. Yazar bu yapıtda, sonu ölümle biten hayatın nasıl kullanılması gerektiğini ,dünyanın kötüye doğru gittiğini, insanın böylesi bir hayatta nasıl ahlâklı olabileceğini irdeler ve

açıklamaya çalışır... İkinci yapıt olan «Divan-ı Lûgat'it Türk», bir sözlük kitabıdır ve onbirinci yüzyılda Türkçeyi Araplara öğretmek amacıyla yazılmıştı. Bu yapıtın çok yönlü değeri içinde konumuzu ilgilendiren yanı, günümüze değin uzanan «Ulusçuluk» ve «Türkçülük» temalarına görece olarak ilk temel taşlığını yapmaklığından gelir. Gerçekten de yazar, zamanının bilinç sınırları içinde Türk geleneklerini, Türk olanı bu yapıtında elden geldiğince öne çıkarmış ve övmüştür.

İslâm kültürü etkisinde gelişen Türk edebiyatının, Anadoluda kurulan Osmanlı-Türk devletiyle birlikte iki ana kola ayrıldığını görürüz. Bunlardan biri «Saray» ya da «Dıvan Edebiyatı», öbürü de «Halk Edebiyatı» olarak adlandırılır. Saray Edebiyatı, onbeşinci yüzyılda Osmanlı devlet merkezinin İstanbul'a taşınması ile birlikte Türk dilinden iyice kopukluk göstermiş, Farsçanın ve Arapçanın baskın olduğu «Osmanlıca» denilen, kendine özgü, yapay bir dil yaratmıştır. Bu dille üretilen Saray Edebiyatı yapıtlarında çoğunlukla hayatla doğrudan ilgisi olmıyan konuların işlendiği görülür. Bu yüzdendir ki, ancak yaşıyandan, hayattan kaynaklanan geleneksellik ve çağdaşlık sorunları Türk edebiyatının bu kesiminde kısırlaşmış, giderek kurumuştur. İslâm teokrasisinin gökten inme değerleriyle koşullandırılmış Osmanlı toplumu, talan ve ganimete dayanan ekonomik yapısından ötürü eşya üretmek zorunluluğunu duymamış, böylece de hayatla olan diyalektik bağı yeterince (ya da hemen hiç) kuramamıştır. Böylesi dural bir toplumun edebiyat temsilcileri olan «Saray Edebiyatı» yazarları da, konularını gül, bülbül ve soyut aşk hikâyelerinden alan bir takım sözcük oyunları ile oyalanmışlar, kendilerinden sonraki kuşaklara gelenek olabilecek değerler bırakamamışlardır.

«Halk Edebiyatı», Türk yazınında geleneksel ile çağdaşlığın diyalektik alışverişine cılız bir damarla da olsa hayat vermiş, önemini günümüze değin sürdürebilmiştir. Öyle ki, bu edebiyat günümüz edebiyatındaki «gelenek bunalımına» bir çare olarak zaman zaman ileri sürülüp örnek gösterilebilmektedir. Kırsal toplumların kapalı ekonomileri içinde oluşan ve belli bir aşamasından sonra kısırlaşıp kendini yineleyen bu edebiyat, 14. Yüzyılda saz şairi Yunus Emre ile ilk parlak örneğini vermiştir. Daha sonra yetişen Pir Sultan Abdal ve Dadaloğlu adlı saz şairleri ise bu edebiyat kolunun övünülecek kişileri olmuşlardır. İçinde yaşadıkları yörelerin sınırlı hayat kıpırtılarını şiirlerine geçiren bu ozanlar, yapıtlarını Farsçanın ve Arapçanın etkisinden uzak

arık bir Türkçeyle yazmışlar; İslâmlığın gerçekle uyuşmayan bâzı yanlarını ve zaman zaman da Osmanlı devletinin yönetim politikasını eleştirmişlerdir. Onların, beşyüzyıl önce ürettikleri bazı şiirler, günümüz aydınlarının çağdaşlık adına yaptıkları toplum eleştirilerinde yeniden kullanıma sokulmuşlardır. Özellikle kendilerine yeni bir gelenek arama ve bu yolla da çağdaşlığa köprü kurma düşüncesinde olan bazı solcu yazarlara da kaynaklık ettikleri görülmüştür.

Batı kültürünün etkisi altına girene değin Türk edebiyatında konumuz açısından sözü edilebilecek nesir örneklerine hemen hiç rastlanmaz. Yalnız, biri 16. öbürü ise 17. Yüzyılda yazılmış iki yapıtın adını anmak gerekir: Dede Korkut Hikâyeleri ile Evliya Çelebi'nin «Seyahatnâme»si. Bunlardan, on ciltlik bir gezi ve gözlem yapıtı olan «Seyahatnâme»yi, 17. Yüzyılın bazı toplum tabakalarından gerçeğe yakın kesitler vermesi bakımından özellikle vurgulamak gerekir.

Edebiyatımız, İslâm dünya görüşünü de yedeğine alarak 1839 yılındaki «Tanzimat» eylemiyle birlikte Batı kültürünün etkisi altına girmeye başlar. «Tanzimat» eylemi, artık iyice çökmeye yüztutmuş Osmanlı İmparatorluğu'nun, çöküntüyü önlemek amacıyla Batının uygarlık ilkelerinden yardım ummuşu ve bu amaçla devlet ve toplum yönetiminde bazı düzenlemelere girişmesidir. «Tanzimat»ı, Türkiye'nin çağdaşlaşması yolunda bir «sıfır noktası» olarak kabul etmek gerekir. Günümüz Türkiye insanının düşünce yapısının temelleri ilk kez bu dönemde atılmıştır. Ne var ki, bu temelin toplumumuz için yeteri kadar sağlıklı olmadığı yaşanan daha sonraki deneylerden anlaşılacaktır... Yüzyıllar boyunca batı toplumlarını kasıp kavuran ekonomik ve toplumsal değişiklikler, katı bir merkeziyetçi devlet yapısına sahip olan Osmanlı-Türk toplumuna hemen hemen hiç yansımamıştır. Böylece de toplum, çağdaşlaşmanın gereği olan ilerletici dinamikleri gövdesinde oluşturamamıştır. Tanzimat ile birlikte «birdenbire» kabul edilen batı değerleri de, o günden bu yana iyileşemiyen bir «yapay çağdaşlaşma» hastalığını da birlikte getirmiştir. Zaten Tanzimat'a değin akılcı bir yöntemle gözden geçirilip biçimlendirilemeyen geleneksel değerler ise, «klâsik tarihimiz» de bir kopukluk yaratan bu dönemle birlikte iyice bozguna uğramışlardır. Ve aydınlarımız, giderek edebiyat üreticilerimiz, çağdaşlaşma adına kendi kültürel yapılarında özümliyemedikleri «batı kültürü» değerlerini savunurlarken; «halk» da, geleneksellik adına, kendisine hep yabancı kalmış «Arap-İslâm» değerlerinin

savunucusu olmak durumuna düşmüştür. Böylece, normal diyalektik gelişimi içersinde birbirinin süreci, birbirinin desteği olması gereken geleneksellik ve çağdaşlık iki düşman kampa ayrılmış; aydınlar geleneği olmıyan bir çağdaşlığın savunusu içinde bocalarlarken, «halk» da, hiçbir zaman çağdaşlığa ulaşamıyacak gelenekselliğin kör kuyusuna düşmüştür. İster Osmanlı dönemindeki «Batılılaşma» isterse cumhuriyet dönemindeki «çağdaşlaşma» eylemlerinde olsun, bu ikilem —gücünden yitirerek de olsa— günümüze değin süre gelmiştir. Tanzimat'dan günümüze kadar gelen Türk edebiyatının geleneksellik ve çağdaşlık serüvenini bu ana yorum üstüne oturtarak irdelemek gerekir...

Yirminci yüzyılın başına değin Türk şiiri, konumuz açısından kısırlığını, yani hayatla olan cansız ilişkisini sürdürür.

Nesirde ise sevindirici kıpırtılar başlamıştır. 1872 yılında yazar Şemsettin Sami tarafından ilk romanımız yazılır. Daha sonraki yıllarda Ahmet Mithat, Namık Kemal, Recaizade Ekrem ilk roman yazarlarımız arasına girerek bu dalda yapıtlar verirler. Ve konularını hem güncelden hem de tarihten alan romanlarında geleneğin eleştirisini ağdalı bir romantizmle yapmaya çalışırlar. İslâm kurallarına göre toplum içine çıkması yasaklanan kadının özgürleşmesini, yamama «modernleşme»nin gülünç yanlarını işlerler. Tiyatro dalında da yapıtlar vermiş bu yazarların geleneksellik ve çağdaşlık sorunlarına yaklaşımları bilinçli olmaktan çok elyordamıyla ve aşırı bir duygusallıkla olmuştur

Tanzimatdan bindokuzyüz yıllarının başına değin geçen 60 yıllık «Batılılaşma», konumuzu zenginleştirecek örneklerin üretilmesinde önemli bir birikim yapmıştır. Bu birikimi özellikle romancı Halit Ziya Uşaklıgilin ve şair Tevfik Fikret'in çok iyi kullandıklarını görürüz. Şair Fikret, çağdaşlık adına devlet yapısını eleştirirken; romancı Halit Ziya da yapıtlarında, geleneğinden kopmuş fakat «taşınmış modernizm» le de uyuşamamış bir kuşağın tedirginliklerini ve yıkımını anlatır.

Osmanlı devletinin çok uluslu geniş sınırları içinde başlıyan bağımsızlık eylemleri, yirminci yüzyılın ilk on yıllarındaki «Türkçülük» akımına da öncülük etmişlerdir. Ve bu akımın etkisi ile de «Milli Edebiyat» adıyla anılan oldukça yapay bir «edebiyat» doğmuştur. Uluslaşma sürecini ve bilincini tamamlamamış bir toplumda, ulusçuluğu savunma adına aceleye getirilmiş bir düşüncenin yazını olan «Milli Edebiyat» ardında sözü edilen iki yazar bırakmıştır: Ziya Gökalp ve şair Mehmet Akif.

1920 yıllarıyla birlikte Batı emperyalizmine karşı verilen

Türk Kurtuluş Savaşı ve hemen ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti edebiyatımızda «Tanzimat»tan sonra konumuz açısından en önemli dönüm noktası olmuştur. Batı uygarlığının ekonomi ve yaşam biçimleri devletin resmi görüşü olarak da günlük hayatta uygulamaya konulmuştur. Ve Arap harflerinin bırakılarak latin harflerinin kullanılmaya başlanılmasıyla da, «gelenek» olan değerlerden bir çoğunun unutulması gerekmiştir. Cumhuriyet devleti, iyice somutlaştıramadığı ideolojisini sağlamlaştırma adına Anadolu öncesinin Türk geleneklerinden yararlanmayı denemiş, «yapay gelenekler» üretme yoluna sapmıştır. Ne var ki, bu tutum da tanzimat ile birlikte kesintiye uğramış olan «gelenekselik ve çağdaşlık trafiğini» «sağlıklı» bir işlerliğe kavuşturamamıştır. Bu sağlıksız trafik sorununu iyice bilinçlendirmiş olan günümüz yazarları özellikle bindokuzyüzkırklı yıllardan bu yana toplumcu dünya görüşünün eleştiri biçimlerini de kullanarak özgün yapıtlar vermişlerdir. Gelenekselik ile çağdaşlık arasındaki boşluklara nasıl sağlam ve sağlıklı köprüler kurulacağı 1980 yıllardaki Türk edebiyatının da baş sorunu olacaktır sanırım.

Konumuz ve güncelliğinden ötürü bizi ilgilendiren, Türk edebiyatının çok taze bir temasına da burada değinmek gerekir. Bu da Almanyada çalışan Türk işçileri konusudur. Henüz bir nebülöz aşamasında olan bu konu, son on yılın Türk edebiyatında biraz da aceleye getirilen edebiyat yapıtlarının üretilmesine neden olmuştur. Kimi yazarlar kısa süreli Almanya gezilerinden sonra bu «nebülöz»ü tanımlamaya, açıklamaya çalışmışlar, kimileri de Türkiye sorunlarından elde ettikleri birikimleri, 20 yıllık geçmişi bulunan Almanya işçilerinin de sorunlarıdır düşüncesiyle «Almanya işçiliğini» yapıtlarında bir plâtform olarak kullanmışlardır. Bu arada geleneksellik sorununu iyice karıştırmış yazarlarımız da olmuş, 20. Yüzyıl Almanyasına işçilik için gelen kişilerimizi, günümüzden yüzlerce yıl önce talan için gelen atalarımızla yanyana koymaya kalkışmışlardır. Bunlar elbet ki, Almanya işçiliği nebülözünün edebiyatımıza yansımış erken örnekleridir. İlerde bu konunun daha yetkin örnekleri verilecek, edebiyatımız belki de özgün kaynaklı bir oğul, bir kovan kazanacaktır.

TÜRKİYE'DE YAZAR VE MASS MEDİA İLİŞKİLERİ

Ferit EDGÜ

Türkiye'deki yazın/mass media ilişkilerini örnekleyebilmek

için bir mantık yöntemine başvuracağım: Saçmaya indirgeme. Berlin'de olduğumuza göre, bu yöntemle vereceğim örneklerin Almanya ile ilgili olması yerinde olur, diye düşündüm. Bir an için gözünüzün önüne getirin: Günter Grass bir roman yayımlıyor. Bu roman üzerinde, ne günlük basında, ne haftalık büyük tirajlı dergilerde hiçbir tanıtma yazısı, hiçbir eleştiri yayımlanmıyor. Alman radyo ve televizyonlarında da, sanata ayrılan bir saat olmadığı, ya da bu süre çok kısa olduğu için, Grass'ın kitabı üzerinde bu media organlarında da durulmuyor. Ya da Enzensberger, toplumsal/politik bir konuda düşüncelerini açıklıyor. Ama bu düşünceleri, sözlü, görüntülü ya da yazılı mass media organlarında es geçiliyor.

Bu örnekleri, sol ya da sağ, tüm yazarlara uygulayın. Ve bana, böylesi bir durumda, yazarın sesini nasıl duyurabileceğini, halka nasıl ulaşabileceğini, nasıl bir etki sağlayabileceğini söyleyin. Ve düşünmeye, yaratmaya nasıl devam edebileceğini. Mass media desteğinden yoksun bir yazar, kuşkusuz, yazına özel merakları olan, nerede, hangi koşulda olursa olsun, KİTABI bulacak bir azınlıkla yetinecektir. Rad Bradbury'nin ünlü romanı, Fahrenheit'deki, sitenin dışına kaçıp bir topluluk oluşturmayı başaran ve her biri, bir yazarı ezberleyen kişiler gibi.

«Saçmaya indirgeme» yöntemiyle verdiğim örnek sizin ülkenizde gerçekten saçma olabilir. Ne yazık ki benim ülkemde gerçek budur.

Türk yazarının, geniş okuyucu kitleleriyle ilişki kurmasında yardımcı olmaları gereken, sözlü ve yazılı mass media organları, ülkenin yazınsal, sanatsal etkinliklerini yok saymaktadır. Bir Türk yazarının yeni yayımlanmış bir romanı, bir şiir ya da bir deneme kitabı, Türk televizyonu için üzerinde durulacak, giderek adı anılacak bir olay değildir. Bir haber bile değildir. Bir gazetenin dışında, basında da durum aynıdır. Ulusal ödüllerin sonuçları bile, bir çok büyük tirajlı gazetede, küçük bir haber olarak bile yer almaz.

Böylesi bir durumda, Türk yazarının okura nasıl ulaşabildiği sorulabilir.

Bugün Türkiye'de herhangi bir yazar ancak yukarda andığım, Rad Bradbury'nin ormana sığınan meraklılarına ulaşabilmektedir. Bu meraklıların sayısı ise 4-5.000 dolayındadır. Bu sayının üzerine çıkmak, daha geniş kitlelere ulaşmak bir takım özellikler gerektirmektedir.

Bu özelliklerin başında, yazarın gazeteciilikten gelmesi, ga-

zete yazarlığıyla adını geniş kitlelere duyurmuş olması gelir. Bugün Türkiye'de, kitaplarının tirajı onbinleri aşan yazarların, hemen hemen tümünün, hiç değilse bir dönemde gazete yazarlığı yapmış olmaları bir rastlantı olmasa gerek. Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Çetin Altan, Atilla İlhan, Oktay Akbal, Haldun Taner... ya günlük gazete yazarlığı yapmışlar ya da gazete yazarlıklarını sürdüregelmektedirler. Günlük bir gazetede köşesi olmayanu bir yazarın, geniş okuyucu kitlelerine ulaşabilmesi, hiç değilse adını duyurabilmesi için tek yol, bir yazın ödülünü almasıyla gerçekleşebilir. Bu iki yolun dışında, bir üçüncü yol yoktur. Reklam? denecek.

Bir yayınevinin, yeni çıkmış bir kitabı, geniş kitlelere tanıtmak için harcayabileceği bir reklam bütçesi yoktur. Dilerseniz, bu konuda, sizleri şaşırtacağını bildiğim bazı sayısal bilgiler vereyim:

Elimdeki bu kitabın fiyatı 100 Türk lirasıdır. Yaklaşık 2 mark. Bir cep kitabı değildir bu. Bir romanın ilk baskısıdır. Almanya'da böylesi bir kitabın fiyatı ne kadardır bilmiyorum. Ama Fransa'da bu oylumda bir kitabın fiyatının 40 franktan, yani 800 Türk lirasından aşağı olmadığını biliyorum.

Ben, Günter Grass'ın son kitabının Fransızca çevirisini okuyabilmek için 1200 lira ödedim. Bu parayla on türk romanı satın alabilirdim.

Şunu kesinlikle söyleyebilirim ki, Türkiye, dünyada (sosyalist ülkeler dahil) kitabın en ucuz olduğu ülkedir.

Neye göre ucuz?

Hangi oranlarda ucuz?

Kitabın Türkiye'de, Almanya'dan, Amerika'dan, Fransa'dan, Japonya'dan ucuz olması hangi nedenlere bağlıdır?

Hiç merak etmeyin, kağıdın, baskının, reklamının ucuzluğuna değil. Gerçi Türkiye ormanlık bir ülkedir, ama selüloz üretimi yoktur. Dolayısıyle kağıt Türkiye'de Avrupa ülkelerinden daha ucuz değildir

Tirajlar yüksek olmadığı için, baskı maliyeti de daha yüksek olmaktadır. Reklam giderleri ise, Amerika'yı değilse de, Fransa'yı ve Almanya'yı aratmaktadır.

Fiyatlar konusunda, gerçek bir değerlendirme yapabilmek için, biliyorum, başka sayısal örnekler vermek gerekecek.

Vereyim: Türkiye'de asgari ücret 5.400 TL'sıdır. Bir üniversite öğretim görevlisinin ise eline ayda ortalama 30.000 lira geçer. (600 mark kadar) Etin kilosu 350, yumurtanın tanesi 9 liradır.

Örnekleri sürdürecek olursak, bir kilo et karşılığında 3 kitap, 1 kilo pirinç ya da 10 yumurtanın karşılığında bir kitap alınabileceğini söyleyebilirim. Kitap okuyacak kişinin karnının tok olması gerekir. Zeytin ekmekle beslenen okuyucularla karşılaşmadım değil, ama okudukları kitabı para sayıp almamışlardı. Kuşkusuz, kitaba verilecek paraları olsaydı, o gün, kitap yerine süt ya da et alırlardı. Doğrusu ben de onlar gibi davranırdım.

Kitap alacak parası olmayan dar gelirli yurttaşların Çağdaş Türk yazınını, devletin ya mahalli yönetimlerin kitaplıklarından yararlanarak izlemesi olanağı da yoktur.

(Dört yıldır bir yayınevinin yöneticiliğini yapıyorum. Yayımladığımız kitaplardan bir çoğu ulusal ödüller aldı. Ama bugüne değin bir tek kitabımız, bir tek halk ya da üniversite kitaplığı için satın alınmadı.

Yazın/Mass Media ilişkilerinden söz ederken, böylesi örnekler vermem yadırganabilir.

Oysa konumun dışına çıktığını sanmıyorum. Zira kitap maliyetlerinin Batı'dakine eş, fiyatlarının ise Batı'daki kitap fiyatlarına oranlanamayacak kadar düşük olmasının, kitaplıklar için kitap alımı yoluyla küçük çapta da olsa bir desteğin olmayışını belirtirken, Türk yazarının geniş okuyucu kitlelerine ulaşamadığını açıklamak istiyorum.

Mass media'da reklam yoluyla tanıtım yolu, bu verilerden anlaşılacağı gibi zaten kapalıdır. Büyük tirajlı bir gazetenin 1/8 sayfasının Türk lirası olarak karşılığı yüzbin liranın üstündedir. Bu elimdeki, fiyatı yüz lira olan kitabı, iki büyük gazetede birer kez «reklam etmek» istesem ödeyeceğim tutar 3 bin kitabın satış gelirini aşmaktadır. Normal bir tiraj ise ancak 5 bindir. Dolayısıyle, böylesi bir kitabın mass media'da reklamı Türkiye'de söz konusu olamamaktadır. Tanıtım etkinliği sağlanamadığı için de, tirajlar düşük kalmakta, yazar kendini geçindirecek telif ücretini sağlayamamakta, yayınevi, yayın yelpazesini genişletecek, yeni yeteneklere olanak sağlayacak girişimlerde bulunamamaktadır.

Kitap satışlarındaki düşüklüğün, yalnızca mass media'nın sanata yer vermemesinden ileri gelip gelmediği, sorulabilir. Radyo, televizyon günlük basın, ülkenin yazınsal yaşamına, yeni yayınlara gereken önemi verseler durum değişecek midir? Türkiye'de, kaliteli bir yayın ürünü için onbinlerin üzerinde bir okur potansiyeli söz konusu mudur?

Bu konuda yapılmış araştırmalar yok elimizde. Ama bu so-

ruya olumlu yanıt verdirecek bazı göstergeler var. İzin verirseniz bunlardan bir kaçını sıralayayım:

1. / Grand Larousse Ansiklopedisinin Türkçe çevirisi (Meydan Larousse), eğer bilgilerim yanlış değilse 150.000'in üzerinde alıcı bulmuştur. Bu ansiklopedinin bugünkü fiyatı 20.000.— liranın üstündedir.
2. / Onbeş günde ya da ayda bir fasiküller halinde yayımlanan, büyük tirajlı, dolayısıyle mass media'da reklam olanağı olan, değişik konulardaki ansiklopedilerin tirajları ise 50-100.000 arasında değişmektedir.
3. / Gazete yazarlığından gelen yazarların kitapları büyük bir okuyucu kitlesine ulaşmaktadır. Sözkonusu yayınların, roman, öykü ya da denemelerinin, geniş halk kitlelerinin ilgisini çeken konulara değinmeleri, ya da kolay anlaşılır olmaları, yüksek tirajlarının açıklaması olamaz. Çünkü aynı niteliklere sahip, ama gazete yazarlığından gelmeyen bir çok yazarın kitabı aynı ilgiyi görmemektedir.
4. / Ulusal bir ödül kazanan kitapların satışı kolaylıkla onbinler hanesine ulaşmaktadır

Kendimden bir örnek vermeme izin verilirse, 25 yıllık yazarlığım boyunca edindiğim 1.000—1.500 kişilik okuyucu sayısı, iki yıl önce, bir öykü ve bir deneme kitabıma verilen ödüllerle onbinler hanesine yükseldi. Burda aramızda bulunan bir şair dostumun yayımladığım kitabı, gene bir ödül dolayısıyle 1. ve 2. baskılarını tüketti. Kırk yıldır şiir yazıp yayımlayan dostumun ilk kez başına geliyordu bu.

Her iki örnek de kendini kolay ele vermeyen yapıtlardı. Anlaşılması daha kolay, okuyucuyu yadırgatmayan yazarlarda, bir ödülün çok daha yüksek tirajlar sağladığını ileri sürebilirim. Sanırım yanılmış da olmam

Yazar/mass media kopukluğunun, bir başka deyişle, sanatsal ürünlerin halka ulaştırılmasının (şu âna değin verdiğim örnekler böylesi bir olguyu ortaya koyuyor) nedenleri konusunda bir soruyla karşı karşıya kalacağımı biliyorum. Bu nedenlerin kökü çok eskilere gider. Ta, Osmanlılar döneminde, özgürlük savaşımı, yazarların, şairlerin savaşımı olmuştur. Resmi ideolojiyi benimsemeyen, yapıtlarında bunu dile getirmeyen sanatçı, bu ideolojiye karşı bir yapıt ortaya koymasa bile sitenin dışına atılagelmiştir. Türkiye'de. Türk sanatçısı, Türk intelligenzia'sı, yüzyılı aşan bir süredir, kıyıda («en marge») bir yaşam sürdüregelmiştir. Türk yazının, bugün geniş okur kitleleriyle ilişki kura-

maması, ne az gelişmişlikten, ne halkın önemli bir çoğunluğunun okur/yazar olmamasından kaynaklanmaktadır. Yazarla, potansiyel okur kitlesi arasında bir bağın var olmayışıdır tek neden.

Birincisi, az gelişmişliğin, (kavramın gündelik kullanım anlamında) Türkiye için geçerli olduğunu sanmıyorum. Türkiye, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler diye nitelenen ülkelerce, ne tarihsel, ne toplumsal, ne de kültürel bir benzerlik göstermektedir.

Her şeyden önce, Türkiye, hiçbir zaman sömürge olmamıştır. Cumhuriyet Türkiye'si kendine özgü bir kültür ve uygarlık yaratan bir imparatorluğun mirasçısıdır. Bu kültürel miras, örneğin Mısır ya da Yunan uygarlıklarında olduğu gibi, binlerce yıllık bir zaman aşımına uğramış bir miras da değildir. Cumhuriyet döneminin çağdaşlaşma sürecinde, kaçınılmaz olarak, «revizyona» uğramış, ama kendine özgü nitelikleri olan bir kültürdür söz konusu olan.

Çağdaşlaşma sürecinden ve »revizyon»dan söz ettim. Türk yazarı, bir yandan geçmişle hesaplaşırken, öte yandan çağdaş dünyanın değerleriyle bir bileşim kurma çabasındadır. Türk yazını kadar, dış dünyanın etkilerine açık ve bu etkileri kolaylıkla özümseyen bir yazın tanımıyorum.

Batı ülkelerinin mass media organları, ülkemdeki gibi, yazınsal, sanatsal olaylara kapalı olmadıkları için, Türk yazar ve sanatçıları Batı ülkelerindeki sanat etkinliklerini günü gününe izleyebilmektedirler. Daha da ötesi bugün Türkiye'de yayımlanan roman, inceleme ve denemelerin büyük bir çoğunluğunu çeviri kitaplar oluşturmaktadır. Kuşkusuz şaşırtıcı bir olgudur bu. Ama Türkiye'de şaşırtıcı olgular eksik değildir. Örneğin mass media'da hiçbir yankısı olmayan bir şiir kitabı, bu ülkede 70—80 bin satabilmektedir. Örneğin, halkının yaklaşık % 50'sinin okuma yazma bilmediği bir ülkede yayınlanan gazetelerden başta gelen ilk ikisinin tirajı, Le Monde ve Figaro'nun tirajının üstündedir. İlk beş gazetenin günlük yaklaşık tirajları iki milyondur, ki bu, yaklaşık 8-10 milyon okuyucu demektir. Türk yazarına, mass media'nın yolları açıldığında, Yazarın geniş kitlelere ulaşabileceğini ve toplumsal yaşamda etkisinin artacağını ileri sürmek bir falcılık olmayacaktır.

Buraya değin Türk yazarı ile Türk mass media'sı arasındaki ilişkilere (daha doğrusu ilişkisizliklere) değindim. Bir de Batı'nın Türk yazınına karşı tutumu var. Aynı önemde ve aynı nedenlere bağlı olmamakla birlikte, burda Batı elinde olduğumuza

göre bu ilişkiye de değinmekte yarar görüyorum.

Bir kaç hafta önce, ünlü Le Monde gazetesinin Pazar ekinin birinci sayfasında, bir yurttaşınızla yapılmış uzun bir konuşma yer alıyordu. Herbert Achternbusch ile böylece tanışmış oldum. Bu konuşma, bende, Achternbusch'un yapıtlarını tanıma isteğini uyandırdı. Peter Handke'yi de Uwe Johnson'u da, Ulrich Sonnemann'ı da böyle tanımıştım. Bunlar Alman yazınıyla ilgili bir kaç örnek... Bu örnekleri artırmam, İtalyan, İspanyol, Güney Amerikalı yazarlarla çoğaltınam güç değil benim için.

Ama sanmıyorum ki, Türk yazını için, Batı ülkelerinin mass media organlarında böylesi bir olgudan sözedilebilsin. Dilinizi bilmediğim için izleyemediğim Alman gazete ve dergileri için bir şey söyleyemeyeceğim. Ama Fransa'nın ard niyetle suçlayamayacağım önemli bir eleştirmenin (Maurice Nadoud) yönettiği «La Quinzaine Littéraire» dergisinde, yayımlanmaya başladığından bu yana, (ki yaklaşık on beş yıl oluyor) Türk yazınıyla, Türk yazarlarıyla ilgili bir yazının yayımlanmamasını nasıl açıklayacağını bilemiyorum.

Tek neden «Türk olmak» mı?

Eğer neden bu ise, Batı'nın, Batılı aydının gözünde «Türk olmak» ne demektir?

Bu sorunun yanıtını, benim değil, sizlerin vermesi gerek.

ULUSLARARASI İLETİŞİMDE YAZIN

Zehra İPŞİROĞLU

Bu toplantıya hepimizin, evsahiplerinin ve bizim iki önkoşulda anlaşmış olarak katıldığımızı sanıyorum:

I. Hepimiz uluslararası ilişkilerde bir iletişim aracı olarak yazının bir rolü olabileceğine, onun iletişimsel işlevine inanıyoruz. 2. yazarların biraraya gelmeleri, tanışmaları, dertleşmeleri ile bu iletişimin işlerlik kazanacağı kanısındayız.

İzninizle bu ikinci önkoşul üzerinde durarak söze başlıyayım. Biz az gelişmiş bir ülkeden geliyoruz. Siz, bizi buraya çağıran Alman yazarları bir Endüstri toplumunda yaşıyorsunuz. Bizler temel yaşam sorunlarıyla boğuşurken ,sizler yabancı dünyalara açılarak, ya da olası dünyalar yaratarak, kendi dünyanızı zenginleştirmeye çalışıyorsunuz. Bizim dertlerimiz, sorunlarımız sizinkinden çok başka. Dilimiz, dinimiz, geleneklerimiz, yaşam uslubumuz ayırıyor bizi birbirimizden. Nasıl anlaşacağız, nerede buluşacağız?

Aradaki farklar ne denli büyük olursa olsun, gene de bir noktada birleştiğimizi sanıyorum. Hepimiz aynı zamanın insanlarıyız. Hepimiz dünyanın geleceği üzerine kuşku uyandığı bir dönemde yaşıyoruz. Hiç kimse, ne III. Dünya ne de Endüstri Dünyası insanı yarınından emin değil. Ama aramızdaki ortaklık bukadar mı? Ya geçmişimizle ilişkimiz? Burada da bir yazgı birliği bizi birbirimize bağlamıyor mu?

Siz, 20 yıl arayla iki büyük dünya savaşı yaşadınız. Biz bunlardan ilkine katıldık ama savaş sonrası döneminin getirdiği sonuçlar bizde çok daha ağırdı. Savaş sonrasında Osmanlı İmparatorluğu çökmüş ve tarihe karışmıştı. Türkiye için bir ölüm kalım devri başlıyordu. Burada bilinen şeyleri yinelemek istemiyorum. Kısaca şunları hatırlatayım: Savaş bizim için I. Dünya Savaşıyla bitmemişti, varlığını sürdürebilmesi için Türkiye her alanda tam bir bağımsızlık savaşı vermek zorundaydı. Bu savaşım sonunda Osmanlı İmparatorluğunun kalıntıları içinden yeni bir Türkiye doğuyordu. Görünüşte I. Dünya Savaşı bu imparatorluğun yıkılmasına yol açmıştı ama gerçekte 20. yy.'a değin feodal bir ortaçak devleti yaşamını sürdüren Osmanlı İmparatorluğunun yıkılması tarihsel bir zorunluktu.

Savaştan sonra doğmakta olan yeni Türkiye tarihe karışmış olan Osmanlı İmparatorluğuyla tam bir hesaplaşma zorunda kalmıştı. Atatürk yol gösteriyordu. Yolunu arayan Yeni Türkiye geçmişini devam ettirmek değil, ondan tümüyle kopmak sıfırdan başlamak zorunda kaldı. Bu dönemde Cumhuriyet kuruluyor, din ve dünya işleri birbirinden ayrılıyor, yeni bir hukuk düzeni getiriliyor, takvimimizden kıyafetimize değin her şey değiştiriliyor, yenileniyordu. Ancak Atatürk devrimi düşüncede bir devrim olmadıkça gerçekleştirilemezdi. Düşünceyi değiştirme devrimlerin en gücüydü. Yüzyıllar boyunca din doğmalarına bağlı kalmış bir düşüncenin mirascısıydık, doğmalardan kurtulmuş bir düşünceyi benimsemek kolay olmayacaktı. Bu yolda Batı'dan çok şeyler öğrenebilirdik. Bu yıllarda batı örneğine göre yeni bir öğretim sistemi getirilerek düşünce reformunun temeli atıldı. Dışardan bilimadamları, profesörler, sanatçılar getiriliyordu. Bizden de türlü bilim dallarında yüksek öğretim görmek üzere öğrenciler dışarıya gönderiliyordu. Türkiye'de batı örneği ilk üniversitelerin, Güzel Sanatlar Akademisinin, yüksek müzik okulunun ve tiyatro okulunun kurulması gene bu döneme raslar. Bu yıllarda Alman yazınına da geniş bir ilgi uyanmıştı. Osmanlı dünyasının batıya açılması o zamana değin yalnızca Fransız kültü-

rünün sınırları içinde kalmıştı. 1930'larda izleyicimiz ilk kez tiyatroda Alman klasiklerini, Goethe'den, Schiller'den Hauptmann'a, Büchner'e değin çeşitli dönemlerin başyapıtlarını izleme olanağını buluyordu. Bunu izleyen yıllarda Alman klasikleri başta olmak üzere, dünya klasikleri bir bir Türkçeye çevriliyor ve yayınlanıyordu.

Osmanlı İmparatorluğuyla hesaplaşma ve geçmişin tasviyesi öylesine kökten olmuştu ki, size bunu bir fikir vermek için söylüyorum, bugün bizler, Cumhuriyet döneminde yetişenler, Cumhuriyet öncesi döneminin dilini bile anlayamıyoruz. Bu dil Arapça, Farsca ve Türkçe karışımı bir dil olan Osmanlıcaydı. Bizler bugün yabancı dil ögelerinden 60 yıl boyunca temizlenmekte olan bir Türkçe konuşuyoruz. Osmanlıca bize yabancı geliyor. Anlayamıyoruz onu, dahası okuyamıyoruz bile. Çünkü Osmanlıca Arap harfleriyle yazılıyordu, bugünkü Türkçe Latin harfleriyle yazılıyor. Bunu bir örnek diye söylüyorum. Babalarımızın dünyasıyla bizim dünyamız arasında bugün artık aşılmaz bir duvar var.

Bilmiyorum, kuşaklar arasında böyle bir kopma sizde de oldu mu? I. Dünya Savaşından sonra gerçi sizde de Cumhuriyet ilan edildi. Pek çok alanda sıfırdan başlamak zorunda kaldınız. Fakat kültür ve sanat alanında da aynı şey oldu mu? Büyük değişiklik öyle sanıyorum ki, sizde II. Dünya Savaşından sonra başladı. Almanya'da savaş sonrası yazını sıfırdan mı başlamıştır, yoksa eskinin bir devamı mıdır? «Zeit» gazetesinde bir süre önce F. Raddatz'ın yazısıyla başlayan bu konudaki tartışmaları biz Türkiye'de ilgiyle izledik. Bu konuda Almanların düşüncelerinin değişik olduğu görülüyor.

Özellikle kuşaklar arasındaki kopukluğu ana tema olarak alan alman yazını bizde de büyük bir ilgi uyandırıyor. Örneğin. H. Böll'ün «Palyaço»su çıkarçıkmaz Türkçeye çevrildi ve oldukça geniş bir okuyucu çevresi buldu. Bundan bir süre önce filoloji öğrencileriyle yaptığımız bir grup çalışmasında burjuva değerlerine, özellikle dinsel değerlere, inançlara karşı çıkan, yaşadığı topluma bir türlü ayak uyduramayan Palyaço tipini, Yusuf Atılgan'ın «Palyaço»dan dört yıl önce, yani 1959 da çıkan «Aylak Adam» adlı romanıyla karşılaştırmıştık. Aylak Adam da bomboş bir dünyaya atılmış hissediyor kendini, sürekli bir arayış ve özlem içinde, özgürlük özlemi. Palyaço ve Aylak Adamı aylaklığa iten koşullar neler? Hangi güçler onların kendilerini bulmalarına engel oluyor? Bu sorunlar üzerinde konuşuldu ve

tartışıldı. Önümüzdeki ders yılının öğretim izlencesinde S. Lenz'in «Örnek» adlı romanı yeralıyor. Bu yapıtın da gençlerde ilgi uyandıracağını sanıyorum.

Başta H. Böll olmak üzere, Borchert'in, A. Seghers'in, S. Lenz'in, G. Grass'ın geçmişleriyle hesaplaşmalarını içeren yapıtlarının hemen tümü Türkçeye çevrilmiş bulunuyor. Savaş dönemini, faşizmin getirdiklerini, savaş sonrası bunalımlarını dilegetiren yapıtlar bizim gerçeklerimize de uyduğundan geniş ölçüde ilgi uyandırıyor.

Son yıllarda büyük bir ilgi uyandıran ve yapıtlarının hemen tümünü sahnelerimizde izlediğimiz bir yazar da B. Brecht. Brecht'in H. Taner, V. Öngören gibi oyun yazarlarımızın üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Bundan başka P. Weiss'ın, Enzensberger'in, Dürrenmatt'ın daha çok sosyal eleştirel konuları içeren yapıtlarını da sahnelerimizde sık sık izliyoruz.

Özellikle savaş sonrası yazının bizde bu denli ilgi uyandırması bizim de sizin gibi geçmişimizle bir hesaplaşma içinde bulunmanızdan kaynaklanıyor. Ancak bu hesaplaşmanın bizdeki kadar kökten olduğunu sanmıyorum. Belki bizim geçmişimizle aramızdaki kopukluk, kuşakların birbirlerinin dillerinden anlayamayacak denli birbirlerinden uzaklaşmaları sizleri yadırgatacaktır. Geleneklerinden kopmuş, hiç geleneği olmayan bir ulus düşünülebilir mi? Yabancı dostlarımızla görüşürken çoğukez bu soruyla karşılaşırız. Bu soruda bellibelirsiz bir hayal kırıklığı da sezilir. Ötedenberi alışılmış bir doğu imgesine uymuyor yeni Türkiye. Ne Boğaziçi safaları, ne harem yaşamı, o dönemden hiç bir şey kalmamış artık, romantik Pierre Loti edebiyatı Osmanlı İmparatorluğuyla birlikte tarihe karıştı. Ama biz gene de geleneklerimizden kopmuş olduğumuzu sanmıyoruz. Kopmuş olduğumuz Osmanlı dünyasının donmuş ve yaşam gücünü yitirmiş gelenekleri. Bundan dolayı üzülmüyoruz da. Bir şey yitirmiş değiliz, tersine donmuş olan gelenekleri tasviye etmekle kendi özgeleneklerimize ulaşabileceğimize inanıyoruz. Osmanlı kültürü saray çevresinde toplanan dar bir dünyanın sınırları içinde kalıyordu. Biz bu sınırı kırarak Anadolu'ya dönüyoruz, kökü halka inen gelenekleri arıyoruz.

Cumhuriyet döneminde Anadolu'nun sesini duyuran ilk kitap Yakup Kadri'nin «Yaban»ı oldu. Savaş sırasında bir kolunu yitirip sakatlanarak Anadolu'nun en kuytu köşesindeki bir köye çekilen bir Türk aydının, Ahmet Celal'ın yaşamı anlatılıyor bu romanda. Ahmet Celal'in bu köyde gördükleri, yaşadıkları akıl al-

mayacak denli ürkünçtür. En ilkel koşullarda yaşam kavgalarını veren köylüler, tarlalarda, derme çatma evlerinde canlarını çıkarırcasına didinip duran kadınlar, gülmeyi bile bilmeyen güneşten kavrulmuş ihtiyar yüzler, yamuk yumuk cücemsi çocuklar, pislik, hastalık, bilgisizlik, batıl inançlar ve en korkuncu savunma içgüdüsünden bile yoksun bir uyuşukluk. Yanıbaşlarında savaş uçakları uğuldarken, onlar başlarına gelecekleri farkında bile değilerdir. Ahmet Celal'in köylülerle anlaşma çabaları boşunadır O onların gözünde diş fırçalama, saç tarama, kitap okuma gibi en doğal davranışların bile yadırganarak karşılandığı bir «yaban»dır. Yakup Kadri"nin gerçekçi anlatım biçimi romanda yer yer tüyler ürpertici karabasan sahnelerine dönüşür. «Yaban» bizi III. Dünya İnsanıyla karşılaştıran ilk yapıttır. Bu yapıtla Türk köylüsü olanca çıplaklığıyla gözler önüne serildiği gibi, onu yüzyıllar boyunca yüzüstü bırakmış olan Türk aydını ve kıyasıya ezen, sömüren emperyalist güçler şiddetle kınanır.

Aradan geçen süre içinde aydınla köylü arasındaki uçurum ne denli aşılabilmiştir? Kendi benliğimizi, kendi özümüzü ne dereceye kadar köylümüzde, Anadolu insanında bulabiliyoruz? Kuşkusuz bugün pek çok şey değişmiş bulunuyor. Anadolu insanı uyuşukluğundan sıyrılıp uyandı artık, bilinçlendi, kendi haklarına sahip çıkmaya başladı. Ancak bizler, onun dertlerine, sorunlarına ne denli eğilebiliyoruz? Ona ne denli yardımcı olabiliyoruz?

Ferid Edgü son anlatılarından birinde, Hakkari yöresindeki sapa, dağlık bir köyde, açkurtlar, bulaşıcı hastalıklar, dillerini bile anlayamadığı yabancı insanlar arasında bir kışı geçiren bir öğretmenin yaşantılarını anlatır. Öğretmen burada kendini yabancı bir adaya sürülmüş gemisi batık bir kazazede gibi duyar. Bu köye geldiğinden beri kendi dünyasıyla olan bağlantısı öylesine kopmuştur ki, kendikendine yabancılaşmaya başlamıştır. Ancak köylüler onu yadırgamazlar, onların gözünde artık bir yaban değildir öğretmen, yardımına gereksinme duydukları bir insandır, umutsuzluk, çaresizlik içinde hep yardım isterler ondan. Anlatı «O» ya da «Sıfır» başlığını taşıyor. Herkes, O'ndan, yani öğretmenden yardım bekler. Oysa onun elinden hiç bir şey gelmez. En temel yaşam gereksinmelerinden bile yoksun olan bu insanların karşısında bir hiçtir, bir sıfırdır... Köyden ayrıldığında köyçocuklarına tüm öğrettiklerinin, kitaplarda yazılı olan tüm bilgilerin anlamsızlığının bilincine varmıştır. Bunların tümünü unutmalarını ister onlardan, yalnız bir şeyi asla unutma-

malıdırlar, o da hiç bir şeyin alın yazısı olmadığıdır, her şeyin değişebileceği, değişmesi gerekliliğidir.

Anadolu ve Anadolu insanı Yaşar Kemal'in, Fakir Baykurt'un, Mahmut Makal'ın, Orhan Kemal'in, Bekir Yıldız'ın, Ömer Polat'ın da yapıtlarının ana temasını oluşturur. Bu yazarların hemen tümü köy kökenli olduğundan, Yakup Kadri, Ferid Edgü gibi aydının açısından yaklaşmazlar sorunlara, doğrudan doğruya köy gerçeklerinden yola çıkarak anlatırlar Anadolu'yu. Bu bakımdan köylü ile aydın arasındaki ikilem Yaşar Kemal'in «Teneke»sinde gördüğümüz gibi bir uzlaşmaya, dayanışmaya dönüşür. Türk aydını burada üç kuruşluk bir kâr için hakları acımasızcasına çiğnenen köylülerle beraber haksızlığa, sömürüye karşı savaşır. Fakir Baykurt da yapıtlarında köylülerin yaşamak için nelere katlandıklarını, yaşam boyunca çektikleri çileleri, geçim uğruna neleri göze aldıklarını, hangi güçlerce sürüklendiklerini, ekonomik ve sosyal düzenin bozuk çarkları arasında nasıl ezildiklerini anlatır. «Tırpan»da çocuk yaşta zengin köy ağalarına satılan köy kadınlarının durumu psykolojik bir gerçekcilikle dile getirilir. «Yılanların Öcü»nde sonderecede yoksul bir köy ailesinin insanca yaşamak uğruna neleri göze aldıklarını, hangi güçlerce sürüklendiklerini, ekonomik ve sosyal düzenin bozuk çarkları arasında nasıl ezildiklerini anlatır. Mahmut Makal'ın 1950 de çıkan «Bizim Köy» adlı otobiyografik denemesi ise köy konulu yazın türünün ilk örneklerinden biridir. M. Makal sade, arı bir dille kendi köyünü anlatır bu yapıtda. Bu köyün insanları pisliğe, hastalığa, kötü gıdaya hayvanların bile dayanamadığı denli kötü koşullarda yaşamaktadırlar. Tezek yapmak için üzerinde sineklerin kaynaştığı hayvan pisliklerine hücum etmeden, öküzler olmadığından kan ter içinde çift koşmaya değin yaşadığı tüm gerçekleri bir bir gözler önüne serer Mahmut Makal. Sömürü düzeni, kan davası, ekonomik güvencesizlik, ağa baskısı, çatışan değerler, gericilik, batıl inançların, geleneklerin etkisi yapıtlarının ana temasını oluşturur.

Çağdaş Türk Yazının en belirgin özelliği yeni bir gerçekçilik anlayışını dile getirmesidir. Osmanlı dünyasında yazar bir hayal dünyasında yaşıyordu. Sanatı dekoratifti, sözcük oyunları, benzetiler, simgelerle konuşuyordu. Günümüz yazarı ise kendisini üçüncü dünyaya bağlayan gerçeklerin, olayların içindedir. Emperyalist güçlerin yarışını büyük bir kaygıyla izlemektedir. Buna karşılık Batı Avrupa ülkeleriyle bir dayanışma içindedir. Bu dayanışma azgelişmiş ülkelerle endüstri ülkeleri arasında kar-

şılıklı bir anlaşmaya, diyalog yolaçabilir. Ancak politik etkenler bu iletişimi çoğukez olumsuz etkilemektedir. Birkaç hafta için incelemelerini Paris'teki Bibliotheque Nationale'de ve Berlin Dehlem Müzesin'de sürdürmek isteyen bir sanat tarihçimizin karşılaştığı büyük engeller buna güzel bir örnek veriyor. Biliyorsunuz, döviz sıkıntısı yüzünden bizde yurt dışına çıkma büyük ölçüde kısıtlanmış bulunuyor. Bu nedenle sözünü ettiği sanat tarihçisi pasaport alabilmek için üç yıl bekliyor. Ancak pasaportu almakla da iş bitmiyor. Bu kez Fransa ve Almanya ondan vize istiyorlar. Vize için gene aylarca beklemesi gerekiyor. Bu uzun bekleme süresi içinde yolculuktan, incelemelerden, her şeyden cayacak denli bunaldığını tahmin edebilirsiniz. Daha kötüsü: kendisini bir parçası olarak duyduğu dünyadan uzaklaştırılmış, neredeyse bir tutukluevine kapatılmış gibi hissediyor. Yanlış anlaşılmasın, vizeyi gerektiren nedenleri anlamadığımızı ya da görmediğimizi sanmayın. Ama bu kişi yabancı işçi değildi, Fransa'ya ya da Almanya'ya iş aramaya gitmiyordu. Bu nedenle onun neden bu denli güçlüklerle karşılaştığını birtürlü anlayamıyoruz. Almanya'ya çağrılı olduğumuz halde, bizim de aynı güçlüklere karşılaşmamız, bizi daha da yadırgattı. Goethe Enstitüsü Başkanı Dr. Plincke'nin yardımıyla, yolculuğumuzdan kısa bir süre önce ancak vizeyi alabildik. O zamana değin sempozyuma katılıp katılamıyacağımızı bile bilmiyorduk.

Bu çalışmanın sınırları içinde yalnızca Anadolu temasını ele aldım. Ülkemizi tanıtma, gelişimini anlatma, sorunlarını dile getirme açısından özellikle bu temanın uygun olduğunu sanıyorum. Bu nedenle bir çok şey konuşmamın dışında kaldı. Örneğin sosyal gerçekçi yazından ve bu yazın türünün kuşkusuz en önemli sözcüsü olan mizah yazarı Aziz Nesin'den sözedemedim. Bu yazın türünün başka bir çalışma çerçevesi içinde kendi başına bir konu olarak ele alınması gerekliliğine inanıyorum. Sonra işçiler ve işçi sorunlarıyla ilgili konuları içeren yazın türüne de değinemedim. Bu tür de Çağdaş Türk Yazının'da önemli bir yer tutuyor.

Konuşmamda sözünü ettiğim yapıtların pek çoğu bugün Almancaya çevrilmiş bulunuyor, ancak gene de okuyucusunu daha bulmuş değil. Türkoloji daha çok Osmanlı edebiyatıyla ilgileniyor Çağdaş Türk Yazınıyla ilgilenenler çok az. Ararat Yayınevinin Çağdaş Türk Yazınını Almanya'da tanıtma yolundaki girişimleri olumlu bir adım. Petra Kappert'in bu yayınevinde başlattığı iki dilde yayınlanan çeviri dizisi (Yani Türkçe asıllarıyla

Almanca çevirisi) özellikle öğrencilerin, Türkçe öğrenmek isteyen Almanların ya da tersinin, işine yarayacaktır. Almanya'da çalışan konuk işçiler dolayısıyla Türkiye'ye karşı duyulan ilgi gittikçe yoğunlaşıyor. Basın ve kitle iletişim araçlarının da bu oranda daha etkin olmalarını dileriz. Gelecekte, oriyentalistlerin etnologlar, sosyologlar ve gazetecilerle iş birliği yapmaları gerekeceğine inanıyorum. Televizyon ve filmin de bu alanda etkisi büyük olacaktır. Son yıllarda Yılmaz Güney'in filimleri başta olmak üzere «Sürü», «Bereketli Topraklar», «Şirin'nin Düğünü» gibi filimler Almanya'da gösterilmiş ve büyük bir ilgi uyandırmış bulunuyor.

DEĞİŞİK AÇILARDAN

Ingrid MÖNCH

İnsan nasıl bildiği şeyi bildiği gibi işitirse, ayni biçimde beklediği, alıştığı bakış açısından tasarladığı şeyi algılayacak, görecektir.

Türkçe bilmeyen bir Alman aydını Türkiye'de «buz makinası» sözcüğünü duyar, üzerinde hiç düşünmeden bu sözcüğü tanıdığını sanır ve Almanca'ya «Putzmaschine» (temizleme makinası) diye çevirir; Berlindeki bir Türk işçisi «Görlitzer Bahnhof» ve «Kaisers» (ilki metro istasyonu. sonuncusu bir süpermarket) sözlerini «Gülizar Bahnhof» ve «Kayseri»ye çevirir. Açık ki, insan toplumsal konumu ne olursa olsun, alıştığı, bildiği şeylerle yönünü bulmaktan kolaylık duyuyor. Alışılmış bakış biçimlerinin değiştirilmesi, kırılması ise, beklenmedik bir anda karşılaşılan sınırdurumlarda oluyor. Bu tür durumlar kimi zaman dışardan, örneğin sevilen başka insanlar ya da işbaşında karşılaşılan toplum kesimi yoluyla çıkıyorlar kişinin önüne. Sınırdurumlara yazında olduğu gibi, olası bir dünyayı oluşturmak için, etkin biçimde girmek de olanaklı, örneğin, ekonomik ve kültürel açıdan bambaşka bir gelişim geçirmiş bir ülkeye giderek.

Barbara Frischmuth, «Gölgenin Güneşte Yokolması» Das Verschwinden des Schattens in der Sonne» adlı romanında, Istanbul'da geçirdiği bir yılın özeti diyebileceğimiz şu sözleri söyler: «Öğrenimimi bitirmeye, o güne değin öğrendiklerimi uygulamaya gelmiştim. Kendime bu arada ne elde ettiğimi sorduğum zaman, somut bir yanıt veremiyordum. Birçok kitap okumuş, Türkçe konuşmasını öğrenmiş, yapıları incelemiş, kenti tanımış, insanlarla tanışmıştım. (...) Çevreme bakmış ama hiçbir direnç

göstermemiştim. Uyum sağlamış ama eleştiri yeteneğimi ikinci plana itmiş, bastırmıştım, böylece sonradan yanılgı olduğu ortaya çıkan türlü deneyimler geçirmiştim. Hemencecik özdeşleşivererek koşullara teslim olmuştum. Yeterince bilgi edinme fırsatını kullanmamıştım. Yalnız görünümler üzerinde düşünmüştüm, zorunluklar üzerinde değil» (113)

Kişinin her zaman tutumunu değiştirmesi gerektiği sonucuna varmak istemiyorum, sorun şu: insan yalnızca kendi tasarımlarının sınırları içinde kalırsa, bu tasarımlarını duygusal açıdan onaylanmış görmekle yetinirse, o zaman bir çok şeyi, bir çok yeniliği gözden kaçırmaz mı, değerlendirmelerinde yanılgıya düşmez mi? «uyum eleştiri yeteneğini bastırırsa», ozaman «yeni», kişiye doğrudan dokunmayan, uzak, egzotik bir olgu olarak kalacaktır. Çünkü duygusal yanımız akıl yoluyla denetlenmeye, yoğurulmaya gereksinim gösterir. Bunun tersini de söyleyebiliriz.

Frischmuth'un romanındaki Ben-kişi düşe benzer diyebileceğimiz bir durumda yaşamaktadır, bu akılcı direnmeyi yasaklayan, «yabancı bir kişinin ilgilenmesi gerekmediği, olsa olsa dışardan yorumlamakla yetinebileceği olguları» (83) yalnız duyusal bir düzeyde algılayan bir durumdur. Aksu adındaki Türk doktora duyduğu sevgi, aslında kişisel güvenliğini ve düşgücündeki imgeleri yoğunlaştırmaya yarayan yeni bir duyusal yaşantıdır. Öğreniminde elde ettiği bilgiler de bu amaca yaramaktadırlar: «Geçmişte bugünün anahtarını bulabileceğime inandırmıştım kendimi (...) Bugün olanı geçmişle karşılaştırmaya çalışıyordum, geçmiş gittikçe daha yakın, daha tanıdık geliyordu bana ve böylece beni —ola da farkına varmışsam— bugünden uzaklaştıran aldatıcı bir dokunulmazlığa, doğrudan doğruya kişisel olarak yaşadığımın dışında genel bir sorumsuzluk duygusuna iten bir nesnelleştirme eğilimine gittikçe daha çok kapılır olmuştum (...) Önceleri çevremde olup biteni anlamama yardımcı olan bu duygu, gittikçe olup bitenden uzaklaşmama onu karşılaştırmalarla etkisiz kılmama yol açıyordu. Geçmişle bugünü birbirine karıştırdığım, somut gerçeğin yalnızca kaçınılmaz bir kesitini yaşadığım sürece de bu değişmeyecekti.» (88, 89)

Bu bir turistin görüş biçimidir, nitekim romandaki ben-kişi bu insanlarla arasındaki benzerlikten (11) ürküntü duyar. Ama Istanbul'da gerçekte olup biteni, kendi bilgi sınırlarını aşan olguları zihinsel olarak algılayıp, işleyemez.

Roman kişisinin İstanbul'daki ev sahibesiyle, sözde Almanca öğrenmek isteyen öğretmen Sevim'le arasında geçen bir konuş-

ma, bu öznelleşmiş bakış açısını açık seçik biçimde ortaya koyuyor. (Sevim): «Sen eminim benim şu şalvarımı giymeye bile özenirsin, oysa ne geçecek ki bununla eline? (...) Hem şu şalvar sözcüğünün kökenini sorsam sana, herhalde hemen açıklıyabilirsin. Oysa ben bu çirkin nesneyi yalnızca çamaşır yıkarken, sık sık eğilip kalktığım için giyiyorum. (...) Sense şalvarı giyerek bir şeyler yaşamak istiyorsun». (74) Ben-kişi: «Böylece kendime bir an için egzotik bir duyguyu yaşama olanağını tanımış olacaktım. Ayrıca, başka bir uygarlığın gözle görülür bir belirtisini kısa bir süre için taşıyarak o uygarlık biçimiyle özdeşleşmeden bir tür doyum duyacaktım... Kimi zaman seni anlamıyorum, diyordu Sevim, bizi tanıyor, bizimle yaşıyorsun, bizi ilgilendiren, daha doğrusu ilgilendirmiş olan şeyleri merak ediyorsun, dilimizi konuşuyorsun, tarihimizi iyi biliyorsun, ama aslında bakmıyorsun çevrene, çevrende gelişen bir çok şeyi algılamıyorsun. Eskiden bugüne neleri taşıyıp getirdiğimizi iyi kavrıyorsun, ama bizde nelerin yeni olduğu seni ilgilendirmiyor (...) Uyurgezer gibi yaşıyorsun. Seni uyarmak isterim. Zaman içinde hep gerilere gitmekle herşeyi daha iyi anlayacağını sanma. Herşeyin böyle, olduğu gibi olmasının nedeni yalnız gelenek değil. Şu kente bak, bambaşka bir şeyler olmaya başlamış çoktan.» (75)

Bu uyarıya karşın, romandaki ben-kişi içinde yaşadığı zamandan uzaklaşmayı sürdürür. Konuk bulunduğu ülkede gösteri yürüyüşleri yapılırken tutuklanmalar birbirini izlerken, o belirtilerin anlamı üzerine belli belirsiz düşüncelere dalar. Gene de şu sorun uğraştırır onu: acaba şimdiki zamandan uzaklaştırılmasına, kendisi, kendi davranışlarıyla mı yol açmıştı, yoksa «konuğu bulunduğum ülkenin insanları, onlara önemli görünen şeylerle ilgileneceğimi hiç hesaba katmamışlar mıydı? (...) Yavaş yavaş bilgisizliğimin onları koruduğunu kavrıyordum. (...) Benim ilgilendiklerim, kuşku uyandıracak şeyler kesinlikle değildi: Çoktan tarihe karışmış, tuhaf, ayrıntı niteliğinde şeylerdi. (...) (Sevim) kendisiyle tanıştıktan sonra benim bu rolü benimsememi sağladı. Ben de rolümü benden beklenildiği gibi oynadım, hiç bir şey sormadım, yalnızca çevreme uydum». (110, 111).

Demek ki uyum ve edilginlik, dil bilme, evsahibi ülkenin tarihini, geleneklerini tanıma gibi en iyi koşullar altında bile, kişinin kendi tasarım sınırları içinde kısıtlı kalmasına neden oluyor, bu sınır ancak düşlem alanında ya da sorular sorarak

düşünsel bir oyun düzeyinde bir dereceye kadar genişletilebiliyor. Bu bakış biçimi, ülkedeki ekonomik ve toplumsal durumların oluşturduğu duvarlara çarpmayan, sınırdurumlarından hep uzakta kalan, yalnızca kendini bu konuksever halkın gösterdiği «sevecenliklere» (104) kaptırmakla yetinen aydın bir turistin bakış biçimidir. Böylesi ancak roman kişisi ülkenin çalışma sürecine katılmış olmadığı için mümkün olabiliyor, çünkü toplumun dışında yaşıyor o, kimseye hesap vermek zorunda olmaksızın dilediğince toplum yaşamına ayak uyduruyor, dilediğince ondan uzak kalıyor.

Türkiye'de çalışmış bir çok Alman bilim adamının çalışma raporları, bir ülkenin çalışma sürecine katılmanın bakış açısını değiştirdiği, çeşitli görüş biçimleri geliştirdiği, aydınların edilgin tutumunu —özellikle çalışma süreci içinde toplumun hoşgörü sınırları pek çabuk kavrandığından-yokedebildiği savını doğruluyor. Çalışma, insanı şimdiki zamanda yaşamaya, onunla hesaplaşmaya, ona direnç göstermeye onu değiştirmeye zorluyor.

P. Pulewka «İlaçbilimci olarak Türkiye'de geçirdiğim ondokuz yıl» (Therapie der Gegenwart, H. 2, 1980, yıl: 119) başlıklı yazısında şunları söyler: «Ekonomik güçlüklerin gittikçe artması bir yana, Türkiye'nin laikleşmesiyle başlayan —ve bizim de hatırı sayılır katkılarımızla— gittikçe genişleyerek yaşamın bütün alanlarını kapsayan köktencil kültür değişimi, ilerici, milliyetçi, islami, yabancı dostu, yabancı düşmanı güçlerin çatışmasına ve şiddetli siyasal, dünyagörüşsel ve dinsel sarsıntılara yol açtı. (...) Toplumun başı çeken aydın kesiminin yabancılara karşı olan tutumu kararsızdı. Yabancı gezginler hep konukseverlikle karşılaşıyorlardı. (...) Çalışmaya gelen Almanların ülkenin aydın çevresiyle ilişkilerinde birtakım — sorunlar ortaya çıkması doğalsa da, biz çoğundan gene de sadık bir dostluk ve yardım gördük. (...). Kentlerdeki ve kırsal kesimdeki sade, yoksul halk sınırsız bir dostluk, çoğukez gözyaşartıcı bir içtenlikle karşılıyordu bizi» (9, 10)

Verdiğim bu iki örneğin birbirleriyle karşılaştırılmalarının doğru olmayacağı öne sürülebilir, çünkü biri yazınsal bir işleyim, diğeri ise salt belgesel bir değerlendirme. Ama ben şunu soruyorum: İki ulusun (Türkiye-Federal Almanya) birbirlerini anlamasına hangi uğraşın katkısı daha büyük olacaktır; Doğu'yu, üzerinde insanların salgınlardan, zehirlenmelerden öldüğü bir toprak («...bir topraktır Doğu», Nazım Hikmet) olarak gören ve ilâç denetimiyle, yapımıyla uğraşan ilâçbilimcininki mi, yoksa

«Kitaplardaki Doğu»nun (N. Hikmet: Doğu-Batı) büyüsüne kapılan oriyentalistinki mi?

Aziz Nesin «Operatörler Kongresi» (İhtilali Nasıl Yaptık? Alm: Wie bereitet man einen Umsturz vor?, Berlin 1977) adlı öyküsünde ender bulunan nesneleri toplar gibi ilginç ameliyatlar peşinde koşan, dünyaca ünlü operatörlerin yaptığı bir toplantıyı anlatır. Anlatıdaki absürd öge, yalnızca insan bedeninin bir nesne (saat ya da makinalı tüfek) gibi sökülüp takılmasında değil, aynı zamanda bilginlerin devletin düşüncesine, politikasına uygun düşen buluşlar yapma yöntemler uygulamada birbirleriyle yarışmalarında bulur kaynağını. Örneğin operatörlerin en usta olanı, basın yasası, yüzünden ağzını açamaz olmuş bir gazetecinin bademciklerini başka bir yoldan alır (27). Böyle ender bilimsel buluşlar peşinde koşanlara gerçeklikte de rastlıyoruz elbette, giderek Goethe Enstitüsü'nün düzenlediği kimi sempozyumları bile örnek verebiliriz. Bunlar insanların algılayımlarını, tasarımlarını değiştirmiyor, tersine sağlamlaştırıyorlar.

Frischmuth'un romanındaki ben-kişi Türkiye'de çevresinde bir duygu ortamı bulamamaktan dolayı acı çekmiyordu, tersine bu duygu ortamı içinde eriyerek, onu şimdiki zamandan uzaklaştıran bir uykuya dalmıştı. Buna karşılık Almanya'da binlerce Türk göçmen işçi, duygusal bir çevre bulamamanın acısı içindedirler. İşçi olduklarından ve Almanya'ya ilişkin abartılı düşlerle bu ülkeye geldiklerinden, yüksek derecede bürokratlaşmış, kurumları bakımından ayrımlaşmış bir endüstri toplumunun bütün olumsuz yanlarıyla, çelişkileriyle pek çabuk yüzyüze geldiler. Ekonomik zorunluklar içinde bulunduklarından, iş ve günlük yaşam çevresinin dar sınırlarını kıramıyorlar, bu yaşamla boğuşmak, savaşmak, direnç göstermek zorundalar. Böylece işdünyasının insandışılığını, kıyıcılığını tüm yoğunluğuyla yaşıyorlar. Bu yaşantıya koşut olarak Federal Almanya'daki yaşamın tümünü giderek, tüm Almanya'yı, iş yaşamındaki deneyimleriyle özdeşleştiriyor ve bir bütün olarak görüyorlar.

Bu bakışın kuşkusuz doğru bir yanı var, ancak Federal Almanya'nın göçmen işçilerin tanımadıkları, ayrıca kendi olanakları içinde tanıyamıyacakları yanları olduğuna da dikkati çekmek isterim. Ama Türk yazarları, aydınları (özellikle öğretmenler) sözgelimi yazın aracılığıyla bu yaşantı alanını keşfedebilirler, böylece işdünyasının katı sınırlarını bir dereceye kadar kırabilirler.

Bekir Yıldız «Alman Ekmeğin»deki anlatılarında yaşama se-

vinci ile dolu, sağlıklı, güçlü Türk işçilerinin, Alman işdünyasında nasıl bedensel ve ruhsal çöküntülere uğradıklarını anlatır. Bundan önce ben de Berlin'de Türk işçileriyle çalıştım. (Almanca kurslarında), Bekir Yıldız'ın anlattıklarının ne denli gerçek olduğunu kendi deneyimlerimden biliyorum. Ama şunu soruyorum: Dilegetirilmesi, yorumlanması gereken başka yaşantı alanları hiç yok mu? Örneğin Alman eğitim ve toplumsal yardım bürokrasisinin dışında, Türk işçi ve çocuklarıyla uğraşan birçok çalışma grupları çıktı son yıllarda. Bunlar çoğunlukla aydınlardan oluşuyor. Kuşkusuz, aydınlara böyle girişimlerde bulunma olanağının tanındığı bir Endüstri toplumunun görüngüleri bu gruplar. Ama şu unutulmamalı ki onlar canla başla, bilinçle sürdürüyorlar çalışmalarını.

Sizler, sevgili Türk aydınları hem hemşerilerinize yeni algıları yorumlamada, eski ve yeni tasarımları düzenlemede yardımcı olmalısınız, hem de Alman kamuoyunu Türkiye konusunda — Türkiye'de yalnızca göçmen işçilerin bakışaçılarının egemen olmadığını çeşitli yaşama biçimleri olduğunu — aydınlatmalısınız.

Türkiye'de turist ya da aydın gözlüğü takmış bir yabancı aydının, bir de Almanya'da iş gözlüğü takmış bir Türk işçisinin gördüklerine ilişkin iki örnek verdim çalışmamda. Her ikisinin de görüş açısı çok dar, bir bütünün ancak çok ufak bir kesitini görebiliyorlar, biri boş zaman alanının öteki ise yalnızca iş alanının sınırları içinde kalıyor. Kuşkusuz bu durum aydın için o denli önemli değil, oysa işçiler görüşlerinin tekyanlılığının acısını hem ruhsal hem bedensel açıdan tüm yoğunluğuyla çekmekteler.

ELEŞTİRİNİN ROLÜ VE ETKİNLİĞİ

Aysel ÖZAKIN

Yolculuklarda insanların neler okuduğunu, nelerle ilgilendiğini görmeğe çalışıyorum. Genç kızların ve genç kadınların çoğu beyaz perde ve televizyon yıldızlarının, ünlü şarkıcıların serüvenleriyle dolu renkli magazin dergilerini iştahla okuyorlar. Kendilerini onların aşklarına, heyecanlarına, acılarına ve başarılarına öylesine ciddiyetle kaptırıyorlar ki... Kendi aralarında da en çok konuştukları konular televizyondaki dizi filmlerinin gerilimli, ya da dokunaklı olayları. Ortak duygular besliyorlar kahramanlara karşı. Hepsi J. R.'a kızıyor, hepsi heye-

canla sonucu bekliyor, böylece televizyon kahramanları geniş yığınların kalbini ve zihnini kuşatıyor. Erkekler ise en çok futbol maçlarının sonuçlarını ve sporcuların niteliğini tartışıyor. Genç enerjik erkekler spor sayfalarına gömülüyor. Zaman zaman ise bir genç kızın ya da bir erkeğin adeta bir suçlu gibi gizleyerek bir kitap okuduğunu görüyorum. Başını kitaptan kaldırıp çevresine bakınınca yüzündeki hüznü ve yalnızlık duygusunu seziyorum. Elinde ya politik içerikli bir kitap ya da toplum düzeninin eleştirisini yapmaya çalışan edebi bir ürün... İlgisi ve bilinciyle çevredeki insanlardan ayrılan bu kişiye garip bir dayanışma duygusuyla yakınlık duyuyorum, ve bir özlemle sarsılıyorum: Acaba insanların çoğunluğunun evlerinde ya da yolculuklarda nitelikli kitaplar okuduğu, aralarında bilimsel ve sanatsal tartışmalara giriştikleri, gerçekliği etkin bir biçimde kavradıkları ve görüşlerini özgürlük ve saygı içinde dile getirdikleri bir zamana yetişebilecek miyim?

Bu özlemi taşıyarak çoğunluğun bugünkü kültür düzeyinin niçin düşük olduğunu anlamaya çalışıyorum. İster istemez egemen ideolojinin sonuçlarıyla karşılaşıyorum. Kitleleri yaratıcı kişiliklere, eleştirel güce, özgü düşünme yeteneğine kavuşmaktan alıkoyan, yerleşik düzeni sürdürebilmek için kendi kendilerine ve yaşanılan gerçekliğe yabancılaşmış kitlelere ihtiyaç duyan egemen sınıfların ideolojisi

Kitleler, onların ekonomik saldırısıyla birlikte ideolojik, kültürel saldırısıyla da karşı karşıyadır. Egemen ideoloji laboratuarında duyguları körükleyen ve bilinci saptıran kültürel tabletler imal etmektedir. Yığınlar yanıbaşlarında varolan gerçekliğin çelişkilerini ve çözümünü aramak yerine televizyon kahramanlarının serüvenlerinin çözümünü aramaya koyuluyor. Zihinleri her yönden gelen darbelerle adeta uyuşuyor. Seks ve şiddet filmleri ve çağdaş masallar Kendi hayatlarından vazgeçen doyumsuz yığınlar çağdaş masallar dünyasına gömülerek avunmaya ve yaşama gücü bulmaya çalışıyor.

Bu çağda insan olmak nerdeyse egemen ideolojiyle hesaplaşmakla anlam kazanıyor. Onun bütün değer ölçüleriyle, oluşturduğu duygularla, önerdiği yaşama tarzı ve bozduğu insan ilişkileriyle. Kısacası insan olmak yabancılaşmadan kurtulma çabalarıyla bir anlam kazanıyor. İnsanın kendini ve çevresini değiştirme çabasıyla bir anlam kazanıyor. Aydın olmanın temel koşulu ise insanın öz değerlerine kavuşmasını savunmaktır. İnsanın yaratıcılığa, özgürlüğe, sevgiye ve korkusuzluğa kavuşma-

sını savunmak... Bunu savunmak ise politik bir tutumu da içerir. Bu noktada aydının halkçı mı olduğu seçkin mi olduğu gibi bir ayrımın anlamı azalıyor. Aydın, egemen ideolojiye karşı etkin bir karşı koyma içinde midir, değil midir? Yabancılaşmaya karşı insanlığın öz değerlerini savunuyor mu savunmuyor mu? Bu savunma işlevi ise politik bir seçişi içerdiğine göre aydın kendi bireysel çıkarlarından (ün, başarı, güvence) da bağımsız olarak insanların geleceği için kendine düşen sorumluluğu yerine getiriyor mu getirmiyor mu? Bence artık yaşadığımız çağ ve toplumsal olaylar bu soruların sorulmasını gerektiriyor.

Kitlelere bu çağın ve bu çağda yaşayan insanın gerçeğini duyurmaya çalışan ve gerçeği görebildikleri için egemen ideolojiyle uzlaşamayan **engagé** aydınların önünde ne büyük engeller var! Onlarla kitleler arasında bir duvar yükseltilmeye çalışılıyor. Kitleler sürekli olarak edilginleştirici ve yabancılaştırıcı ürünlerle şartlandırılıyor ve aydınların sesleri uzak geliyor onlara. Aydınlar bu yüzden de kültürel yönden bir azınlık olmak zorunda kalıyor. Bu da bir bunalıma zaman zaman da bir umutsuzluğa sürüklüyor onları. Aydınlar ve kitleler arasında sözkonusu olan bu uzaklık egemen ideolojiyle, resmi ideolojiyle hesaplaşan ve toplumsal bir sorumluluk taşıyan yazarlarla okurlar arasında daha da somut bir görünüm kazanıyor. Yazarın ürünü onlara ulaşamıyor. Onların ilgisini çekmiyor. Son yıllarda gitgide büyüyen bir engel de kitap fiyatlarındaki artış oluyor. Toplumsal sorumluluk taşıyan yazar bütün bu engellerin bilincinde olarak çabasını sürdürüyor. Çoğu zaman seslenmek istediği kitlelere ulaşamıyacağını bilerek... Okullardaki edebiyat dersi kitaplarında bile egemen ideolojiyle çatışan yazarlara yer verilmiyor. Onlar yoksayılıyor. Yazarı bu yalnızlık duygusundan kurtaracak olan nedir? Birgün kültürel seçkinlik konumunu ortadan kaldıracak ve kültür birikimini bütün insanlığın zenginliği haline dönüştürecek bir dünya görüşüne beslenen duyulan bağlılık... O zamana kadar ise bilinçli aydınlara düşen görev egemen ideolojinin zararlarını yıkıcılığını sergilemek ve olumsuzluğun alanında olumluluğun tohumlarını atmaya çalışmaktır. Dünyanın kültürel yönden de bir bunalım yaşadığı günümüzde aynı safta yer alan aydınlar arasında bir dayanışma gerekiyor. İnsanların her türlü yabancılaştırılmadan kurtulması yolunda dayanışma. İşte yazarla eleştirmeni de egemen ideolojiye karşı bu dayanışma içinde düşünebileceğimizi söylemek istiyorum. Bu eleştirmenlerin yazarları kitlelere ulaştırabilmek için onları her du-

rumda yüceltmeleri gerektir anlamına gelmez tabii. Gerçekliği algılamada bireysel, öznel farklılıklar birbirine yakın insanlar arasında da çelişkiler, anlaşmazlıklar doğurabilir. Ama yine de bütün bunlar aydınsal amaca, toplumsal amaca yönelmenin yarattığı dayanışma duygusunu ortadan kaldırmaz. Eleştirmen kendi görüşleriyle yazarı daha dikkatli, daha özenli olmaya yöneltebileceği gibi kitleleri de gerçekliğe eleştirel bir bakış açısıyla bakmaya yöneltebilmek gibi çifte sorumluluğa bağlıdır. Eleştiri etkin bir tutumdur ve egemen ideolojinin edilginleştirici tutumuna karşıt bir doğrultu seçmek zorundadır.

Eleştirmen yazarın ürününde saçtığı, yaydığı yaşamsal, insansal verileri toparlayıp hem nesnel hem de öznel olan kendi süzgecinden geçiren kişidir. Eleştirmen sanatsal ürünlerdeki duygusal ve düşünsel verileri bir sistem içinde yorumlayabilmek ve onlara bir anlam vermekle yükümlüdür. Bir anlam vermek ise yaratıcı bir çabadır. Artistik bir çabadır. Öyleyse eleştirmenden iki temel özellik beklediğimizi söyleyebiliriz. Hem sistematik, bilimsel bir yaklaşım, hem de sanatsal bir yorum. Bu da onun hem bilgi birikimi hem de duyarlık yönünden bir yetişkinlik içinde olmasını gerektirmektedir. Ancak böylelikle eleştirmen sanatsal yaratıcılığı eksik kaldığı için sanatsal ürünleri yorumlamakla yetinen bir kişi gibi görülmekten kurtulabilir sanıyorum ve kültürel mücadele alanında saygın, güvenilir yerini alabilir.

TÜRK YAZININDA GELENEK VE ÇAĞDAŞLIK

Demir ÖZLÜ

Bazı kuşaklar, yazın alanına, geleneksel edebiyatları ve kendilerinden önceki yazarların yazınsal dünyalarını yadsıyarak gelirler. Türk Edebiyatı'nda 1950 Kuşağı diye anılan benim kuşağım da —genel anlamıda— böyle bir tavırla başladı yazmaya. Kendinden önceki edebiyatlara yani geleneğe sırtını döndüğünü, başlangıçta, öne sürdü; gençliğe özgü, o zararsız, bazen de sevimli görülebilecek olan o entellektüel nihilizmle. Bu tavrın anlamı, geçmişteki yazınlardan, o yazınları kuran öğelerden, sanatsal ve düşünsel alanda, yararlanmayacağız anlamına geliyordu. Ama, bugün, bunca yıl sonra düşünüyorum da, geçmişi yadsırken, geçmişten —bilinçli ya da bilinçsiz olarak— ne kadar çok şey almış olduğumuza şaşıyorum. Geleneksel öğeler, çoklukla, kendiliğinden gelip oturmuştur yazınımıza.

Yazındaki, bu gençlik nihilizminin de, yararsız olduğunu,

—bütünüyle— öne süremeyeceğim. Bu çeşitten bir entellektüel nihilizm, sırasında ,gelişmek ve yeni olmak isteyen yazına, bazı yeni sanatsal değerler ,bazen de yeni dünya görüşleri, insanı ve dünyayı algılayış biçimleri getiriyor.

Buradaki konuşmamın amacı, sadece, kendi kuşağımın kurduğu yazın anlayışını sergilemek değildir. Günümüz Türk Yazınının bütününde görülen bazı belirgin geleneksel ve çağdaş öğeleri —bir kısa konuşmanın çerçevesine sığacak ölçüde— gösterebilmektir. Bu çerçeveye de, gerçekten oldukça zengin ve birbirinden farklı eğilimler gösteren günümüz Türk Yazınının tümünü sığdırmak olanağı yoktur. Bu yüzden, ister istemez, örneklerin tümü değil, de ancak bir bölümü ele alınabilecektir. Açıklamamın amacı, bütün örnekleri gözönüne sermek değil, günümüz Türk yazınında geleneksel ve çağdaş olarak nelerin varolduğunu ayırdedici özellikleriyle —bir ölçüde— belirtmektir.

İsterseniz Türk Yazınını ortalama 10. yüzyılda, Anadolu'nun doğusunda yaşayan masalcı Dede Korkut'tan başlatalım. Dede Korkut, Anadolu'da merkezi devlet düzeninin güçlü olarak başlamadığı bir dönemde Deli Dumrul gibi eşkiyalık eğilimleri gösteren bir kahramanı ve onun çevresinde örülen insansal ağı göstermişti. Dede Korkut'un anlatım uslûbunun kendine özgü özellikleri vardır. Bu masallarda şiirle düzyazı, ardarda, birbirini izlemektedir.

Ardından Beylikler dönemi Anadolu'sunun 13. yy. daki «çoklukçu» kültürüne bakmak gerekir. Bu dönemde siyasal açıdan parça parça olan ve feodal ya da Asya tarzı egemenliği üzerinde çok fazla hissetmeyen Anadolu ,siyasal bütünlük taşımamasının tersine, büyük bir insani-kültürel çoğulluk taşımaktaydı. Bir yanda, Konya'da, Moğol istilâsından kaçarak gelmiş ve oraya yerleşmiş olan bilgin Bahaeddin Veled'in oğlu Mevlâna Celâlettin Rumi'nin derin insancıl tasavvufi şiiri; öte yanda öz Türk Dili ile yazan derin mistik şair Yunus Emre'nin bazen aruz, bazan halk şiiri ölçülerini kullanan şiiri vardı. Temelde Farsca yazmasına karşın, zaman zaman Türkçe sözcükler de kullanan, bazen de Farsca— Türkçe karışık «mülemma» şiirler yazan Mevlâna, altı ciltlik yirmi altı bin beyte yakın Mesnevisinde mistik - didaktik sembollerle dünya görüşünü açıklayan büyük bir yapıt bırakmıştı.

14 yy. da, sonra da 15. yy. da Osmanlı Devleti'nin siyasal bütünlüğü sağlanınca, dünyada benzeri olmayan bir yazın biçimi doğdu:

16. yy. şairi Taşlıcalı Yahya Bey (?—1582), Arnavutluk'tan gelmiş ve askerlik mesleğini seçmişti. Bu kişi, **Divan Edebiyatı**» denilen ve biçimlerini Arap ve Fars şiirlerinden alan kapalı sembollerle, dile, benzetmelere dayanan şiirin ilk büyük temsilcisidir. Bu gelenek, İstanbul'da, Tünel'de bulunan Galip Dede dergâhının şeyhi Şeyh Galip (1757—1799) kadar büyük örneklerini verip durmuştur.

Arap ve Fars şiirinin biçimlerini ve birçok sözcüklerini kullanan bu şiir Arap ve Fars şiirinin bir taklidi değil, bugün yanına uzmanlarınca yaklaşılabilinen —Osmanlı süsleme sanatına benzeyen— benzersiz bir şiirdir. Semboller, eğretilemeler (metaphore), benzetmeler (teşbih), aşk, şarap, yalnızlık, varlık ve yokluk temaları üzerine biçimsel söyleyişler... Divan Şiiri, zaman zaman Saray'ın emrine girmiş ve bazı temsilcilerinde Padişahın övgüsü için kullanılmış olmasına karşın, tekkelerde gelişen mistik kolu ile ,aşkı ve şarabı konu alan «yaşama sevincine» dönük —Epikürcü— liberal kolu ile, benzersiz bir şiir oluşturmuştur.

*
**

Anadolu halk masalları da derlenmiştir. Bunların içinde, tâ eski Sümer mitologisine kadar uzanan, değişmiş motifleri bulmak olasılığı vardır. Fakat, öyle sanıyorum ki, Batılı meslekdaşlarımdan bazılarını en çok şaşırtacak olan, 12. yy. dan sonra, özellikle de 14. yy. da Batıdaki «Şövalye Romanı»na benzeyen ürünlerin Anadolu'da ve Türk Yazınında da bulunuşudur. Bunların üzerinde Arap etkisinin bulunduğu söylenebilir. Hamza adlı bir Arap emirinin kahramanlıklarını anlatan «Hamzaname»: Yarı dinsel, yarı fantastik öğeler taşıyan bir kahramanlık ve şövalye romanıdır. Yirmi kitaptan oluşmuştur. Hamzaname'nin yazarı, bir de, büyük İskender üzerine bir kitap yazmıştır: «Kıssa-ı İskender». Bu öykü de 19. yy. a kadar çok tutulmuştur. İskenderin öyküsünün, kahvelerde meddahlar tarafından okunduğu biliniyor. Ayrıca «Battal Gazi Destanı» ile «Danişmendname»yi de bu arada anmak gerekir. Bu betiklerde olayların geçtiği kentler Anadolu kentleridir: Sivas, Malatya... Öykülerin temel konusu o dönemde Anadolu'da varolan hıristiyanlarla-müslümünların çatışmalarıdır. Bilindiği gibi, Danişmendname, İrène Melikoff tarafından iki cilt olarak, Türkçesi ve Fransızcası bir arada yayınlanmıştır: «La Geste de Malîk Danişmend». Bu şövalye romanlarının dili bugün anlaşılacak gibidir.

Yazınımızda, bütünüyle Osmanlı kültürüne özgü olan, benzer-

siz Divan Dönemi'nin —yabancı sözcüklerle dolu olsa da— Türkçe söyleyiş biçimlerine, bazen de kafiyeye dayanan karmaşık uslûbunun —kendi biçimsel yapısı içerisinde— en yüksek yerlere ulaştığını da söyleyeceğim. Sayısız Divan düzyazı yazarı içinde en ünlülerinden bazılarını burada analım: Tarih yazarları: Âşıkpaşazade ile Neşri... Osmanlıların ilk tarihçileri olarak büyük önem taşırlar. Türkçeyi kullanışları olağanüstü güzelliktedir. Kaba denebilecek, somut bir Türk Dili görürüz bu yazarların anlatışında. Daha sonrakiler, süslemeci bir uslûba başvurmaya başlarlar. Dillerine Arapça ve Farsca sözcükleri doldururlar. Ağdalı yazış Saray çevresinin yazışıdır. Ama 17. yy. da Türkçenin sözdizimi ve sözcükleriyle yazan Evliya Çelebi gibi bir yazar çıkmıştır (1611—1682). Türkçenin, her biçimi onun yapıtında bulunabilir. Uydurma bir dil olarak «kuş dili»ne kadar. Görülüyor ki, uydurulan ve çağrışımlar yaratan bir dilin doğmasını görmek için James Joyce'un Finnegans Wake'ini yazmasını beklemek gerekmemektedir. Aynı dönemde Kâtip Çelebi (1609-1657) öteki adıyla Hacı Halife, araştırmacılığının ötesinde, ilginç diliyle yazınsal örnekler koyar ortaya: «Mizan-ül hak fi ihtiyar-ul ahak» (En doğruyu seçme konusunda hak terazisi), dinsel bağnazlığa karşı hoşgörü savaşı açar. «Tuhfet-ül kibar fi esfar-ül bihar» (Deniz seferleri konusunda kibar kişilere armağan) yazınsal bir denizcilik tarihidir. Gene aynı yüzyılda, tarih yazarı Peçevi (1574-1649 ?) ile «Kitab-ı Bahriye» yazarı denizci Piri Reis, «Vâridat» yazarı, daha önce yaşamış Şeyh Bedrettin'i mutlaka anmak gerekir.

Bunların dışında sayısız Divan düzyazarı olduğunu sanıyorum. Bunların birçoğunun da kitapları yitmiş olsa gerektir. Bu noktada Divan düzyazısının «roman» türünü yaratamamış olduğunu belirtmek isterim. Bu da kültürel yapının iç-yapısına ilişkin bir sorundur. Eski Çin ve Japon kültürleriyle, Ortaçağ Arab kültüründe roman diyebileceğimiz yapıtların olduğunu biliyoruz. Fakat Divan düzyazını, romanı bulgulayamamıştır. Roman, bireyin ortaya çıktığı kültürlerin ve dönemlerin ürünüdür. Buna bağlı olarak, romanın —özellikle klâsik romanın— baş öğesi olan kişi (personne), roman kahramanının, Eski Yunan'da doğan trajedinin kahramanlarıyla göbekbağı olduğu da kolayca tahmin edilebilir. Osmanlı düzyazısı ise, Yunan trajedisine kapalı olan bir alanda doğmuş ve yaşamıştı. Divan düzyazısında, yazarın «alaycı» ya da «mübâlaacı» ya da «ince», «ciddi» uslûbundan başka kişi ya da kişiler pek görünmez. Evliya Çelebi'nin anlattığı kişiler, Batı romanlarındaki yaşayan kanlı-canlı kişiler gibi de-

gillerdir. Bu yazarlar psikoloji ile ilinti kuramamışlardır. Onların kişileri, minyatürlerdeki, perspektiften uzak hareketsiz kişiler gibidirler, ya da bir süsleme parçasında, ya da kımıldamayan bir figürde yeralırlar. Öne çıkansa, yazarın uslûbu ve kişiliğinin iç-gözlemden uzak bazı öğeleridir.

*
**

Türk dilinin, 13. yy. Anadolu öz-Türkçesinden ,feodal egemen sınıflarca kopartılmasının yanında, halk arasında ve tekkelerde, öz-Türkçe yazış ve söyleyiş sürmüş; dinsel gönünen, aslında bütünüyle dünyaya dönük ve halkçı olan ayaklanmaların başını çeken, halk sevgisini dinsel coşkunun en yüce konusu haline getiren çok büyük şairler çıkmıştır. Bunların en yücesi, bir şii ayaklanmasında idam edilen 16 yy. tasavvuf şairi Pir Sultan Abdal'dır.

Yüksek sınıf ve kültür dili olarak Türkçe, 13. yy. öz-Türkçesinden —çeşitli uslûblardan geçerek— 20. yy. Türkçesine varırken, halk bektâşi-alevî tekke edebiyatları da aslına bağlı dili sürdürmüştü.

Türkiye'de, gerçek bir «gizli» yazının da olduğunu, burada, belirtmek isterim. El yazması olan, bazen erotik minyatürlerle de süslü cinsel edebiyat «Bahnâmeler» adı altında halâ gizli tutulmaktadır. Bunun yanında, Devlet yönetimi öğreten betikler —Macciavelli'nin Prens'i gibi— ve yasa betikleri de, dil, uslûb ve dilsel yapı bakımından alabildiğine ilginçtirler.

Bu arada —belki eski Çin kültüründen gelen, gölge oyunu Karagöz'ün de, esas metinlerinin alaycı ve erotik olduğunu söylemek gerekir. Esas Karagöz metin örnekleri Mouton Yayınevi'nin, yılda bir çıkardığı «Archivum Ottomanicum» adlı derginin ikinci sayısında, 1970'de yayınlanmıştır. Günümüz, saçma (absurde) tiyatrosunu da zaman zaman ansıtan bu metinler, sırasında büyük bir eğlenceye, cümbüşe, coşkuya dönüşmektedir.

Bence Türk Yazınının, geleneksel en temel eğilimleri «tasavvuf»la, bu erotik ve eğlenceli yazılardadır. Bu yazılarda, uslûb, sözcük oyunları, «esprit» ile alay, söz sanatlarında yaratıcılığın en yüksek noktaları vardır. Bunun yanında ağdalı Divan düzyazısını, o dönemlerinin yüksek sınıf ruhunu anlamak isteyenler, yapısal açıdan inceleyebilirler.

Geleneksel Türk Yazını, hristiyan itirafçılığından kaynaklanan psikolojik çözümleme yöntemlerini kullanmasa da, insan —dünya-insanın dünyaya bakışı— alay ve ruhsal yücelme ko-

nularında benzersiz incelikte mısralar, beyitler, şiirler ve kafiyeli ya da kafiyesiz düz yazı metinleri getirmiştir insanlığın ortaklaşa kültürüne. Ama, başka kültürlerce, bugünün kuşaklarınca dahi, yanına yanaşılması ,kavranması zor, kendine özgü bir yazındır bu.

*
**

Yazınımızın 19. yy. daki batılılaşmasından ve 20. yy. ın ilk yarısının şiir, roman ve eleştirisinden sözetmek ayrı, derin, uzmanlık isteyen bir konudur. Bu çalışmalar, bugün Fuat Köprülü ve Ahmet Hamdi Tanpınar'la başlayarak, genç kuşak yazarlarından Prof. B. Moran ve Selim İleri'ye kadar yapılmakta, bu dönem edebiyatımızın özellikleri —üstü örtülmüş özellikleri diyeceğim— yeniden bulgulanmaktadır sanki. Bu dönemin yapıtları, gerçekten yalınkat edebiyat tarihçilerince karalanmış, üstü örtülmüş, içlerinde taşıdıkları özellikler gözlerden uzak tutulmuştu.

Bu dönemde, kendine özgü, bazen tasarladığı amaca ulaşmayan, ama kendi amacının yanında yöresinde, başka özgün amaçlara ulaşan romantizm, gerçekçilik (réalisme), doğalcılık (naturalizme) denemeleri vardır. Türk Yazını, bir kültür ortamından, başka bir kültür ortamına geçerken —geleneğinden koparken— belki bir düşüş göstermiş, ancak yer yer olağanüstü yeteneklerin çabalarıyla parıltılı yapıtlar ya da sayfalar ortaya koymuştur. Namık Kemal'in yaratmak istediği kişi. Âli Bey'i, ilkel bir romantizm içinde bulsak da, Recaizâde Mahmut Ekrem'in, «Araba Sevdası»ndaki kişiyi, Türk Yazınında «kişi»nin ortaya çıkışı olarak selâmlıyabiliriz.

Batılılaşma sürecinin tamamlanması açısından, 1940 yılı çevresi ve sonrasına, Türk Yazını açısından, çeşitli nedenlerle, çok özel bir değer veriyorum.

Daha önce Halit Ziya, Uşaklıgil'in, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Mithat Cemal Kuntay'ın —gene, özel uslûb kullanan yazarlar olarak: Hüseyin Rahmi Gürpınar, Nahit Sırrı Örik, Ahmet Hamdi Tanpınar... —romanlarından sonra, bunlar gibi çok özgün romanlar yazmış yazarlardan sonra, 1940 yılları çevresinden başlayarak günümüze kadar, yazınımız, çağdaş —çeşitli ve derin— bir düşünsel açılma göstermiştir. Açık bir söyleyişle: 1940 dan başlayarak Türk Yazını, 19. yy. dan bu yana oluşturulan,

çağdaş düşünceye açılım eğilimini tamamlamış; çağdaş düşünce platformuna —içinde yalpalayan düşünce artıklarını atarak— ayak basmıştır. Bu ayak basmanın düşünsel kaynaklarını, yalın olarak, şöyle sıralayabilirim:

— Türk toplumunda 1940 yılı çevresinde oluşan gerçekten marksçı yazın: Türk toplumunun sınıfsal çözümlenmesinin yapılmaya başlanması, gündelik yaşamın maddi gerçeklerinin sanatsal anlatılışı: daha öncesinde Nâzım Hikmet'in şiiriyle başlayan, Sabahattin Ali'nin hikâye ve romanlarıyla kurulan —ama Doğu ülkelerinde görülen birçoklarından sıcak olan sosyalist-realizm.

Sabahattin Ali'nin gençlik yıllarında, bir süre Almanya'da kaldığını, Alman idealist Romantizminin etkisiyle yazmaya başladığını burada belirtmeliyim. 1950 ye doğru yıllarda, Samim Kocagöz, Kemal Bilbaşar gibi gerçekçi yazarların, tarımda kapitalistleşme çevresinde dokunan ilk hikâyelerinin önemini de burada noktalamak gerekir.

— Sait Faik'in hikâyeleriyle getirdiği, şiirsel, ütopyacı, derin ve özgün hümanizm. Gerçeküstücülüğün (surréalisme) öğelerini de hikâyeye, Türk Yazınında ilk sokan yazar odur: «Alemdağda Var Bir Yılan» (1954). Bu yapıttaki gerçeküstücü hikâyeleri, André Breton dönemi şairlerinin gerçeküstücü düzyazı örneklerinden daha çok benimsediğimi söyleyeceğim. Çünkü, André Breton dönemi düz yazı yazarları «otomatik yazı»nın rastlansallığına gerek sözcük seçimi, gerekse imge bulunması açısından fazlaca yaslandıkları halde, Sait Faik'in gerçeküstücü hikâyelerinde ,gerçeküstücü imgeler ve eğretilemeler (métophore) insana —1953 yıllarının İstanbul'unda yaşayan ve acı çeken insana (bu büyülü antik kentte acı çeken insana) ve yazarının öznel değerlerine, duygularına— sağlıklıca bağlanmışlardır. Bu bence, Fransa'daki eski koşutundan, daha sıcak ve insancıl bir yazının işaretidir:

«Yani! Omonya meydanında akşam oluyor. Gökyüzünden sandallarla şarkılar geçiyor. Arabalarda ışıklar kayıyor, bir at kişnemesi duydun mu? Bir fayton geçti mi delicesine aklından... ve Omonya kahvelerinin camından? Bil ki ben Taksim meydanında, âbidenin önündeki çayırın kısa parmaklıklı demirlerine oturmuş seni düşünüyorum. Seni düşünüyorum. Seni düşünüyorum Yanaki. Gece oldu. Karlar sönmek üzere. Işıklı ilânlar sönüyor. Otlar kararıyor. Bir tavernadan üç gitar sesi geliyor. Mavrodafni kaldırımlarda kırılıyor. Sen oteline kadar yürümeyi düşünme! Atina ile Pire arasındaki metro çoktan işlemiyorsa iş-

lemesin, hava güzel, yürürsün. Martılar Sivriada'da ayın ışığında dönüp duruyorlar. Barba Vasili paltosuna girdi uyudu. Ben seni düşünüyorum Yanaki. Sonra Aspasya'nın söylediği Kefalonya havasından çıkan rüzgâr Sivriada'nın denizini ürpertiyor. Yanaki, Omonya meydanında ışıklar sönüyor. Kahve kapanmak üzere. Yeşil zeytini ye. Şu düzü(*) yuvarla. İşittin mi Pire'den gelen vapur düdüğünü? Ben Galata Köprüsü'ndeyim o dakka. Bir Hollanda şilebi Okmeydanı'nda dolaşan mapushane kaçağına sesleniyor acı acı. Üsküdar iskelesine iniyorum. Sen yeşil zeytini neden yemedin? Omonya meydanındaki Ekselsiyor kahvesinin garsonu: «Kalinikhta Kiryos» diyor bana. «Benden bir Kalinikhta sana. Panco!»

Sait Faik, Kalinikhta

— Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rıfat şairler üçlüsünün «Garip» hareketi. Bu şairler, Orhan Veli'nin Garip adlı şiir kitabına yazılmış olan önsözde gerçeküstücülüğe yakın olduklarını bildirdikleri halde, şiirde başka birşey yaptılar: ilk dönemlerinde şiiri, dili ve insansal ilişkileri sonsuz ölçüde demokratlaştırdılar. Melih Cevdet'in «Çocukluğumun Öğle Uykuları», Oktay Rıfat'ın «Bursa Sokak Satıcıları» şiirleri ile o şiirsel düş yeni anlamıyla Türk şiirine girdi. Orhan Veli erken öldü (36 yaşında). Melih Cevdet özgür bir sosyalist anlayışa, ardından Yunan Mitolojisine, Oktay Rıfat'sa çağdaş Fransız şiirinde René Char'a kadar olan eğilimlere ,kişilikli olarak, uzandı.

— Benim içinde bulunduğum kuşak, 1950 kuşağı da, o döneme kadar gelen Türk Yazınını kökten değiştirdi. Düz yazı alanında oldu bu değişiklik. 1950 ile 60 arasında ,artık düzyazı gerçekten dümdüz yazılmaz oldu. Bu dönemin Türkiye'sinin kapitalist gelişmesi karşısında hegelci/marksçı (özellikle, Marx'ın 1844 El Yazmaları (Manuscrit) ortaya çıkan temalara bağlı) yabancılaşma (alienation) ve nesneleşme (réification) olgularının düşünsel tematiği içinde, gerçeküstücü ve varoluşçu eğilimler taşıyarak, «hiçlik»le karşılaşan insanı gündeme getiriyordu.

Bu dönemin düzyazısı içinde Ferit Edgü'nün hikâye kitaplarını, Bilge Karasu'nun hikâye denemelerini, Orhan Duru'nun, —eski Osmanlı düzyazısından, Karagöz'den, Orta Oyunu'ndan, gerçeküstücülükten, varoluşculuktan ve doğalcılıktan öğelerle ka-

(*) düz **burada 'susuz rakı anlamına kullanılmış olsa gerek. D. Ö.**

rışan özgün hikâyeciliğini —çok tekil bir anlayış olarak— saymak, Adnan Özyalçıner'in «hiçlikle karşılaşan insan üzerine metinlerini» —«Sur»— adlı kitabını da anmak isterim. Bu küçük kitap hiçliğin eğretilemeleriyle doludur. O dönem yazınının başkaca metinlerinde de rastlandığı gibi.

— Burada, bizden biraz daha önceki, bir yazar kuşağını da özenle anacağım. Bu yazarlar çağdaş yazarların taşıdıkları birçok özellikleri kendilerinde taşıyan, sanatsal özelliklerle dolu yapıtlar koymuşlardır ortaya.

Oktay Akbal (doğ. 1923), nostaljik bir geçmişi arayan hikâyeleri, küçük insanları bir Martin du Gard ölçüsünde bir gerçekçilikle anlatan «Garipler Sokağı» romanı, başkaca yapıtlarıyla, bu kuşağın yalın, renkli özgün yazarlarından biridir. Orhan Hançerlioğlu"nun (doğ. 1916) «Büyük Balıklar» adlı, İstanbul kentininin genel yaşam panoramasını veren başarılı biçimsel roman denemesini; Necati Cumalı'nın (doğ. 1921) olgun, duygulu, yumuşak, Ege bölgesinin sorunlarını da gündeme getiren roman ve hikâyelerini, duygulu şiir dünyasını; Sabahattin Kudret Aksal'ın (doğ. 1920) yalın; duyarlı şiiriyle, fantazist tiyatro oyunlarını; Salâh Birsel'in (doğ. 1919) biçimci, alaycı şiirini; geleneksel düzyazıdan, humour'dan beslenen, daha önceki İstanbullu yazarlara Ebüzziya Tevfik, Ahmet Rasim gibi, 20. yy. başındaki yerelci ve alaycı yazarları ardına alan düzyazısını ve okuru kesin sonuçlara götürmeyen olgun, humouriste denemeciliği, çağdaş Türk Yazını'nın en özgün örnekleri arasındadır.

Tahsin Yücel'le yapısalcı (structuraliste) yazın eleştirisi —maddeci dünya görüşüyle ilintisini yitirmeden,— yeni yazına ağırlıkla girmiş, onun anlatı ve hikâyelerine de yerleşmiştir. Anlatı Yerlemleri (Coordonnées narratives) önce Fransız dilinde, sonra da Türk Dilinde yayınlanmıştır. Tarık Buğra'nın, ağırbaşlı eleştirel «sağ» romancılığını da, burada, özel bir yere yerleştirmek gerekir. Türkiye'de, yirmi beş yıl boyunca oldukca yaygın olan, folklordan kaynaklanan popülist yazınıysa fazla benimseyemediğimi söyleyeceğim.

Örnekleri çoğaltmak öylesine olası ki: Felsefe profesörü Nermi Uygur'un yazınsal denemeleriyle Husserl'ci fenomenoloji ve onun güncel uzantılarını Türk Yazınına aktarması; genç kadın romancı Aysel Özakın'ın ilk roman denemeleriyle duygusal bir Akdeniz gerçekçiliğini, sınıf sorununu da görmeye çalışarak gerçekleştirmesi; Cemal, Süreya'nın, Edip Cansever'in, Turgut Uyar'ın, Sabri Altınel'in şiirleriyle, çağdaş insanın geniş duyarlıklı

dünyasını öne çıkarmaları; Behçet Necatigil'in (1916-1979) uzun süreli şiiriyle küçük burjuva insanın gündelik sorunlarından, Divan şiirinin biçimsel denemelerinin modernize edilişine kadar koskoca bir dünya ortaya koyması; genç yaşta ölen kadın yazar Sevgi Soysal'ın hikâye ve romanlarıyla faşizme karşı gündelik mücadeleyi gündeme getirmesini, «Tante Roza» adlı evlilik kurumunu alaya alan özgün hikâye kitabını; Bekir Yıldız'ın biraz kaba ve abartmalı görünse de, içinde gündelik bir gerçeğin kanıtlarını taşıyan, Almanya'daki Türk işçileri olgusunu Türk hikâyesine taşımasını, Güney-Doğu Anadolu'nun sert gerçeklerini dile getirmesini;; Necati Tosuner'in roman ve hikâyeleriyle gündelik gerçeklerin şiirleştirilmesini başardığını, sakat bir adamın Almanya sokaklarındaki aşk çığlığını (roman: «Sancı... Sancı...»; Güven Turan'ın «Dalyan» romanıyla Yeni roman anlatımı yoluyla, 12 Mart siyasal baskı döneminin kuşkularını yaşayan ve cinselliğe sığınan genç kişinin suç ve duyarlık dünyası, gizli başkaldırışı... bugünkü Türk Yazınında yeralmıştır.

Örnekleri daha da çoğaltmak elde. Türk Yazınının ayrılmaz bir parçası olan Sürgün'de oluşan yazın: Almanya'da Yüksel Pazarkaya, Aras Ören, Güney Dal'ın çalışmaları; uzun yıllardır Paris'te yaşayan Nedim Gürsel'in çağdaş yazınla değinti noktaları araması; Londra'da yaşayan Feyyaz Kayacan'ın «hiç» ardına düşmüş çağdaş yazını; 1951 den bu yana Stockholm'da yaşayan Lütfi Özkök'ün Fransız şiirini ardına almış, İskandinav şiirinin duyarlığından da beslenmiş ağırbaşlı şiiri ayrı inceleme konularıdır. Bu yazarların kimisinde toplumbilimsel gerçekler, toplumsal bilinç, azınlık başkaldırısı ağır basmakta, kiminde yazınsal biçim aramaları öne geçmekte, kimisinde de bireysel-modernist edebiyat öğeleri yeralmaktadır. Pazarkaya'da her ikisini de görmek mümkündür.

Konu o denli geniş ki, Türk Şiirinin çağdaşlaşması yolunda Türk Yazını açısından değerleri pek büyük olan: Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Haşim, Ahmet Muhip Dranas... gibi ustaları dahi anamadım. Romancı Abdülhâk Şinasi Hisar'ın özgünlüğünü belirtemedim. Tanzimat yazarlarının en özgünlerinden Beşir Fuat'ın önemini anlatamadım. Selâhattin Enis gibi, onlarla, unutulmaya bırakılmış yazarı anlatamadım. Kenan Hulusi'den, Celâl Sılay'ın şiirinden sözaçmadım. Marksçı yazının büyük insancıl ustası Orhan Kemal'in büyük evrenini koyamadım ortaya.

Ama, günümüze gelince, Attilâ İlhan'ın duygucu şiiri ile, Can Yücel'in siyasal alay ve hicivmiş gibi görünen, ama içinde,

çağdaş İngiliz şiirinin deneylerini biriktirmiş olan, imge gücüne ve zihinsel öğelere dayanan derin şiirini de ayrıca anmak gerekir. Genç kuşaktan, Selim İleri'nin Akdeniz duyarlığıyla, aşkın olanaksızlığını —çıkmazdaki çağdaş genç insanın sorunlarını— anlatan ve teknik açıdan «Bilinç Akımı»na yaklaşan roman denemelerini, günümüzün en ilginç ve Türk Yazınını zenginleştirici örnekleri arasında anmak isterim.

Günümüzde, Türk Yazınında, eleştirinin gerilemiş olduğuna inanmakla birlikte, önceki kuşaklardan Ataç'ın, Fransız Ansiklopedistlerinin hemen hemen bir yüzyıl boyunca yüklendikleri akılcı görevi yüklenen büyük yazısını; Sabahattin Eyüboğlu ile Vedat Günyol'un Eski Yunan Kültürüne, Aydınlanma Çağına, Çağdaş Akılcı Akımlara, göndermelerde bulunan ve sertleşmiş yazın ortamına, toplumsala dönük bir hümanizm yerleştirmeye çalışan, yazılarını çağdaş Türk Eleştirisinin doruk noktaları olarak öne sürmek isterim.

Kendimden sonra gelen kuşakların genç şairlerini bu araştırma çerçevesinde belirtememiş olduğumu bir eksiklik saydığımın bilincindeyim. Ama, amacım, eski yazındaki ilginç yönsemeleri anmak ve çağdaş Türk Yazını'nın çağdaş düşünsel temellerini, herkesin anlayabileceği bir biçimde işaret etmekti sadece.

Romanın, bu büyük bilinç sanatının en yüceldiği yerin Avrupa kültürleri olduğunu düşünmekteyim. Balzac'ı, Stendhal'i, Flaubert'i, Gogol, Dostoyevski ve Tolstoy'u bir yana bıraksak da, çağın ruhuna hâlâ çok yakın olan, Alman Dili yazarları Hermann Broch, Robert Musil, Franz Kafka'yı alsak gözönüne, çağdaş Türk Romanının «biçimi» ile çözülmekte olan dil sorunu açısından taşıdığı bir küçük eksiklik olabileceğini öne süreceğim. Fakat, bir iki on yılda kapatılacak bir eksikliktir bu. Öyle ki, yazının merkezi belki, —sanki de— Türkiye gibi ülkelere kayar gibidir diyeceğim.

Türk Yazını, çoğu kez, demokrasi dışı baskılar altında gelişmek zorunda kaldı. Yukarıda da andığım yazarların, hayatta olanlarının bazıları, yeni ve özgün yeni yönsemeler ardındadır. Bütün bir Türk yaşamının zenginliğidir önlerindeki malzeme. Öyle sanıyorum ki, eski eşsiz dönemlerinin özgünlükleri bir yana, Batı yazınına katılan Türk Yazını da, artık, malzemeyi kullanacak bilinç düzeyine erişmiştir. Belki, kendi özgün deneyleriyle, bu düzeye yeni katkılar sunduğu dönemler, örnekler de olmuştur. Türk Yazını, orada ya da burada, gelişmektedir. Hem ta-

rihsel geçmişinin derinliği, hem de her çeşit baskı altında gelişme gücünü yitirmemesi, onun «yaşarlığının» yitmeyeceğinin en önemli kanıtıdır. Daha demokratik ortamlarda, Türk Yazınının daha da renkleneceğine, derinleşeceğine ,eleştirinin —üzülerek söyleyeyim— hedef şaşırtmalarının ve kıyıcılığının baskısından da büsbütün kurtulacağına inanıyorum.

Bu yazının başında, zamanın da sınırlı olmasından ötürü, «örneklerin tümünün değil» de, «ancak bir bölümünün» ele alınabileceği» belirtilmişti. Fakat, çerçeveyi, çok kaba taslak —ve tartışmaya açık olarak— biraz da olsa tamamlayabilmek için, şu bilgileri de eklemek gerekmektedir.

Sanayileşmiş Batı ülkelerininin tarihlerinde, bir «işçi edebiyatı» yeraldığı gibi, Türkiye'nin özgül koşullarından doğan ve adına «Köy Edebiyatı» denilen, bir edebiyat türü de Türk Yazını içinde, geniş ölçülerde yeralmıştır. Bu yazının, salt köy çerçevesinde kalmayıp, genel anlamıyla Türk insanının sorunlarına açılan bir kolu da, Talip Apaydın'ın şiir ve hikâyeleriyle, Başaran'ın şirlerinde bulunabilir. Mahmut Makal'ın, büyük ilgi uyandıran ve çeşitli Batı dillerine çevrilen «Bizim Köy»ü, bu yazın türünün geniş anlamıyla bir bildirisi gibidir. Aynı eğilimin en ünlü romancısı Fakir Baykurt'tur Gene Dursun Akçam'ı, bu edebiyat eğiliminin örnekleri arasında saymak gerekir.

Ünlü yazar Aziz Nesin'in, mizahla yüklü hikâyelerini, öyle sanıyorum ki, toplumcu-gerçekçi edebiyatın yakınında bir yere, eleştirel bir düzeye oturtmak gerekir.

Bu denemede, şiir alanında 1950 kuşağından daha öteye geçilemedi. Geçildiğinde, kişiliğini kabul ettirmiş şairler arasında Ataol Behramoğlu'nu, şiirinin çağı içindeki insanın toplumsal ve bireysel yönsemelerini kapsaması bakımından mutlaka anmak gerekir.

Çok özgün olan hikâye alanında da günümüze yaklaşıldıkca, renklenme ve çeşitlenme artar. Leylâ Erbil ile Tomris Uyar'ın hikâye yazarı olarak kişilikleri, çağdaş Türk Yazınının, birbaşına kişilik taşıyan örnekleri arasındadır. Deneme alanında, felsefenin yanında, zaman zaman yazınsal sorunlara da yaklaşmak olanağını bulan Önay Sözer'i de anmk gereklidir.

Üniversite çevrelerinde dilbilimle, buna bağlı bilim dalları çevresinde yazınsal etkinliğe yaklaşma çabaları, son yılların en ilgi çekici etkinlikleri arasındadır Üniversitenin bu katkısı, da-

ha olgun ve başlangıçtan başlayarak daha çok boyutlu genç yazarların ortaya çıkmasına katkıda bulunabilir. Nihayet, çağdaş yapısalcı dilbilimle, buna bağlı yazın eleştirisine karşı uyanan ilgi, Türk Yazınının yeni kazançları arasındadır.

Kolayca tahmin edilebilir ki, yazın alanında çok yeni örnekleri öne sürebilmek, öznelci bir yaklaşım yükü taşır. Bu bakımdan, en yeni örnekler üzerinde konuşmak güç olduğu gibi, bir dönemde —örneğin bu denemede— belirtilen bazı örnekler, birkaç yıl sonra ele alındıkta, açıklama yapanı başka yargılara sürüklemek olanağını da taşırlar içlerinde.

İşte sadece, Türk Yazınının zengin ama geleneği unutturulan kalıtına kısa bir yaklaşma denemesi. Geleneği, durmadan gözden geçirmek, bugüne bağlamak ve Batı Kültürünün verileriyle, çeşitli görüş açılarından karşılaştırıp durmak zorunda olduğumuz ortada.

TÜRK YAZINI YURTDIŞINDA

Yüksel PAZARKAYA

Türk yazının yurtdışında yaygınlaşmasının sorunlarını Almanya açısından kısaca irdelemek istiyorum. Bunu yaparken, aynı konuda geçen yıl İstanbul'da yapılan «Çevirinin Sorunları» seminerinde söylediklerimi yinelemeyeceğim. İlgilenenler, Nesin Yıllığının 1980 sayısında bu konuşmanın tam metnini bulabilirler.

Federal Almanya'da yaşayan bir buçuk milyon Türkle, bu ülkenin ikinci dili durumuna geldi Türkçe. Türkler, ülkenin en büyük azınlığını oluşturuyorlar. Bu açıdan Türk yazınının Almancaya yansıması ayrı bir önem kazanıyor. Bir yandan, Federal Almanya'daki Türk azınlığının özbenliğini koruyup geliştirmesi, dışarda yetişen genç kuşakların Türkiye ekinine de kök salabilmeleri ,dolayısıyla benlik oluşumlarını sağlıyabilmeleridir sorun. Zira, Federal Almanya'da doğup büyüyen Türk çocuklarına bile yabancı, ilkel ve aşağı insan gözüyle bakılmaktadır. Oysa, tinsel sağlıkları için bile bu insanların, bir ekine kök salabilmeleri ,ben şuyum diyebilmeleri gerekmektedir.

Öte yandan, yabancılaşmış bir toplum olan Alman toplumunda, Türk emekçisinin niteliksiz, en ağır, en pis, en düşük ücretli işleri gören ve kendisine her türlü yarın güvencesi çok görülen yaratık olarak görülmesini kırmak, en azından yumuşatmak ve belli bir yakınlaşmayı, karşılıklı açılmayı sağlamak gerekiyor.

Ya bu deveyi güdeceksin, ya bu diyardan gideceksin örneği. Bunu sağlayabilmek de, Alman kamuoyunda Anadolu insanının tarihsiz, kültürsüz, niteliksiz bir insan olmadığını, tanrısı sevgi, peygamberi dost, Yunus'lardan, Pir Sultan, Köroğlu, Karacaoğlan ve Dadaloğullarından, Nazım Hikmet'lerden gelmiş bugün de kendi içinden —yalnızca Türkiye'den Berlin'e gelen dostları saymakla yetiniyorum— bir Aziz Nesin ve bir İlhan Berk'i, bir Tomris Uyar ve bir Aysel Özakın'ı, bir Demir Özlü ve bir Ferit Edgü'yü, bir Çetin Altan'ı ve şu an aramızda olmayan nice değeri yalnız yazın alanında çıkarmış bir toplum ve halkın insanı olduğunu göstermekle, bunu kanıtlamakla olasıdır ancak.

Burada genel olarak yazına, özel olarak Türk yazınına ağır bir boyun borcu yüklediğimin ayırdındayım. Oysa, sanat ve yazının etkilerinin, birdenbire değiştiren değil de, ancak uzun sürede usul usul birey ve toplum bilincini işleye işleye değiştiren etkiler olduğunun bilincindeyim. Ancak, tarihin belli bir döneminde, ki o dönem yine belli bir tarihsel blok içindedir, tıpkı niceliksel birikimlerin bir aşamada tamamlanıp niteliksel dönüşümlere uğrayabilmesi gibi, bu demek, artık devrim koşullarının oluşmuş olması gibi, öznel ve nesnel koşullar toplum içinde sanata ve yazına da alışılmadık işlevler yükleyebilir ve görünüz ki, yazın da bu işlevleri ,sanki en doğal, en öz işleviymiş gibi tıkır tıkır yerine getirebilir. Ancak, bu işlevle, evrenle birleşen ve bileşen tek yüceliğini kavrayamamış bireyin korku ve cüceliği, güdük bir bireysel bilincin ürünü olan sanatın ölümsüzlüğü türünden salakça bir sav arasında hiçbir ilişki kurulamaz. Ola ki, yüzbin yıl önce yaşamış ,adını sanını, cismini tinini bilmediğimiz insanın yaptığı sanatın ölümsüzlüğü, bütün eksik ve açıklarıyla, açmaz ve boşluklarıyla, küçüklük ve düşkünlükleriyle bugün yaşayan insanın kromozomlarımda varolsun, görülsün ve tanınsın. Binlerce yıllık «ölümsüz sanat», yeryüzünden savaşları ve düşmanlıkları, kin ve öçü, kendini beğenmişlik ve çekememezlikleri ,işkence, zulüm, baskı ve sömürüleri ortadan kaldıramamıştır. Diyeceğim, sanat böylesine toplumsal ve tinsel daralım ve bunalım, bağım ve baskı içindeki bireyi, o bireyi ancak birey yapabilen us ve duygusunda köklenen beğeni ve zevkine, dolayısıyla belli anlarda bile olsa, erinç ve özgürlüğüne ulaştırabiliyorsa, işte o zaman sanat olabilmiştir. Nasıl nitelenirse nitelensin, hangi akıma ya da okula sokulursa sokulsun.

İşte böyle bir konum içinde Türk yazınının Federal Almanya'da yaygınlaşması sorunu da, dolaylı yoldan, hem Alman in-

sanının, hem Almanya'da yaşayan Türk insanının, tanımlanan biçimde ussal ve duygusal beğeni üzerinden, önyargı, basmakalıp ve bağnazlıklar boyunduruğunu bir kertede kırdırarak, insanları ve toplumları birbirine açma ve yakınlaştırma işlevi olarak ortaya çıkıyor.

Alman insanına yazın aracılığıyla uzanmanın tek yolu bugüne değin çeviriydi. Çeviri ise, bu düzende salt bir ticaret ve kazanç sorunu olarak görülüyordu Alman yayınevlerince. Öte yandan, devlet ve kamu desteğini sağlayarak, ödeneklerle çeviriye yoğunca uzanmak, moda kavramıyla bir lobi sorunuydu. Genelde bunların hiçbiri yoktu oysa bugüne değin Federal Almanya'da. Türkiye tarafından resmi olarak bu soruna eğilmek ise, ussal ve duygusal beğenisi çıkar ve kazanç güdümüyle körleşmiş yönetimlerin salt kültürsüzlüğü içinde zaten olanaksızdır.

Ama bütün toplumlar gibi, Federal Almanya'daki Türk toplumu ve onunla yirmi yıldır sürtüşüp duran Federal Almanya toplumu da kendi iç dinamiklerini bu alanda da zamanla işleterek, etkenleştirerek, Türk yazınından Almancaya çeviri ortamını son yıllarda hem gereksinme, hem ticaret, hem de lobi açısından gittikçe geliştirmiş ve olgunlaştırmıştır. Sıkıntılar, engeller, darboğazlar tükenmemiştir ama, belirttiğimi bu oluşum gerçekleşmiştir, gün geçtikçe de daha artarak gerçekleşmektedir. Kanıt olarak, Nesin Vakfı 1980 yıllığındaki döküme bakınız. Orada, yalnızca yetmişli yıllarda, ondan önceki 25 yılda Türkçeden Almancaya çevrilen kitaplardan daha çoğunun çevrildiği görülecektir. O bildirimi 1980 yılında çıkan yeni kitaplarla bütünlemek isterim.

Yaşar Kemal'in «Bin Boğalar Destanı» ile «İnce Memet»in tam ve yeni baskısı, Nazım Hikmet'in «Memleketimden İnsan Manzaraları»nın 3. ve 4. kitabı, yine Nazım'ın «Allem Kallem»i, Yılmaz Güney'in «Sürü» senaryosu, Aras Ören'in «Berlin Pem»i ile «Odyssee'nin Ortasında» adlı şiir kitabı, Yusuf Ziya Bahadınlı'nın bir öykü kitabı Almanca olarak yayımlanmıştır, 1980 yılında. Çok mu? Değil, ama geçmiş yıllara göre çoğalma var ve sürecek. Hem de oluşmakta olan lobi, aynı zamanda yabancı dil olarak Türkçeye de yönelmeye başlamış, Türkçe öğrenen Almanların sayısında son yıllarda büyük artışlara yol açmıştır. Alman kent, kamu, işletme, hastane ve tutukevi kitaplıklarında bu yıl da biraz daha çoğalan Türkçe kitapları yalnızca Türkler değil, artan sayıda Almanlar da okumaya, sayıları epey olan Türk kitapçılarından Almanlar da kitap al-

maya başladılar.

Sözlerimi bu gelişme içinde şimdi bizim çıkarmaya başladığımız, içinde Almanca bölümü de olan «Anadil» adlı dergimizi anarak bitiriyorum. Yurtdışındaki Türklerin yazın ve sanat dergisi olan «Anadil»in ilk sayısı aralık ayında çıktı ve Berlin'de yapılan bu Türk yazını seminerinde tanıtıldı. Dergi şimdilik iki ayda bir çıkacak, özellikle yurtdışında yaşayan ve yeni kuşaklar içinden yetişen, yetişecek olan yazarlara bir ortam hazırlayacak, yapıtlarından yaşanılan ülkenin diline örnekler çevrilerek o toplum içinde de anlaşılmalarına ve etkenleşmelerine ilk adım atılacaktır.

Anadolu halkının her yerde, her zaman kendi göbeğini kendisinin kesebilmesinden doğan bir umudum var.

YEREL RENK SORUNLARI

Tomris UYAR

Her tür yeniliğin hızla paylaşıldığı (belki de o yüzden hızla eskidiği) günümüzde artık ortaklaşa hale gelen edebiyat dünyasında, önemini hiç yitirmeyen bir eğilim sürüp gitmekte: ilk başvurulduğu günden bu yana kendine özgü açmazları ve açılımları yedeğinde getiren bir yöntem bu: yerel renk kullanımı.

Yerel renk'i günümüz edebiyatında bir coğrafyanın tanımlayıcı açıklayıcı özel rengi olarak görüyoruz. Gerçeklik bütününde vazgeçilmez bir mozaiğin bir bölgenin iklimiyle, tarihiyle, insanlarıyla edebiyatta yeniden var edilmesi. Bir yöre halkının (oraya göçenlerle, orada kalanlarla, oradan gitmeyi yeğleyenlerle) bütün bir halkın serüvenini yansıtma, o insanı «o insan», o yöreyi «o yöre» kılan özel rengi başka insanlara, başka coğrafyalara iletme ve bir tarih perspektifi içine oturtma çabası. Yöreye dışardan gelen etkiler, bir yama gibi sırıtmış mıdır, yoksa halkın yaşamına sinmiş midir?

Ben bu konuşmada, edebiyata bu tür eleştirel bir boyut kazandıran «yerel renk»ten söz etmek istiyorum, kimi sanat yapıtlarında bir bezek, bir motif olarak işlenen pastoral görüntülerden, folklor gösterilerinden değil.

Yerel renkçi yazarlar, sözgelimi Amerikan edebiyatındaki gerçekçilik anlayışına büyük ölçüde katkıda bulunmuşlardı. Bu yazarlar, taşra kahvelerinde, eyalet sınırlarında, kalabalıkların doluştuğu barlarda karşılaştıkları sıradan insanlar aracılığıyla koyarlardı yerel renk'i. Kıta Avrupasına duyulan safdil hayranlığın eleştirisini, bile-isteye kaba bir hümor'la ve bu kişilerin ağ-

zından vermeye özen gösterirlerdi, onların diliyle, onların şivesiyle. Amerikan yerel renkçilerinde gülmece eğilimi ağır basıyordu.

Rus edebiyatının yerel renkçileri, bu taşlama, yergi öğesine buruk bir hüzün katmadan yanaydılar. Yapıtlarında keskin bir eleştirinin yanısıra sevecen bir bakış göze çarpıyordu.

Günümüz Güney Amerika edebiyatının başta gelen yazarlarıysa yerel renk'i, yörenin söylencelerinde, mitoslarda, batılla gerçeğin çakıştığı yarı-gerçek, yarı gerçeküstü bir atmosferde arıyorlar. Çoğu kez ürkünç bir atmosfer bu.

Türk edebiyatında yerel renk'in apayrı bir yeri vardır diyebiliriz. O kadar ayrı bir yerdir ki bu, çağdaş Türk yazarlarını yenilikçiler ve eleştirel ya da toplumcu gerçekçiler diye kolay kolay kümelere ayıramayız da, yerel renk sorunlarını ele alışlarına, dile karşı takındıkları tavra göre kümeleyebiliriz. Bu soruna yeniden dönmek üzere bir örnek vereyim: bir gazetenin 1974 yılında düzenlediği (profesyonellere ve amatörlere açık) bir roman yarışmasına 274 roman katılmıştı. Bu romanların 174'ü toplum gerçeklerinden, toplum düzenini eleştirmekten yola çıkıyordu ve 126 romanda da mekân, köydü. Amatör yazarlar, en iyi bildikleri yöreyi, yakından tanıdıkları kişileri yaşadıkları bölgeye özgü masalları, türküleri, manileri de bol bol kullanarak okura hemen anlatmak derdindeydiler. Hemen: yani doğrudan doğruya, yani gerçeğin el değmemişliğini bozmadan, yaşama müdahale etmeden. Yazar, gerçeği, gerçeğin şivesiyle yansıtma uğruna uzun, gereksiz diyaloglar kuruyordu. İletmek istediği bildiri bu şivenin olanaklarıyla iletilemediğinde de birdenbire bir Tanrı yazar kimliğiyle okura söylev veriyor, yarattığı kişilerin ve okurun üstünde bir yerlere yerleşiveriyordu.

Türk yerel renkçilerinin pathos'a özellikle ağırlık verdiklerini bu romanları okurken kavradım. Ezilen, feodal yapının altında çöken, değerleri rasgele çiğnenen, yaşamlarına kendi iradeleriyle yön veremeyen insanların dramlarıydı söz konusu. Bu dramı yaşandığı gibi vermek kaygısı da yazarı, gerçeği sanatta bir daha yaratmak, gerçeğin özüne uyan dil ve biçim dünyasını araştırmak gibi temel çabalardan uzak tutuyordu. Çünkü yazar, haklıydı.

Bir başka sorun, «tip»lerin yaratılışında açığa çıkıyordu. Yöreden alınan tipler, sıcak, kanlı canlı insanlardı belki ama yazar onları tek boyutlu olarak, hep aynı biçimde davranacakları, aynı tepkileri gösterecekleri durumlar içinde ele alıyordu; bu

anlamda, onları yalnızca kendi bildirisini destekleyen kişilik parçalarıyla tanıtıyordu okura. İnsanın kişiliği, bölgenin sınırlarıyla, diliyle dünyası, bölgenin dili ve dünyasıyla kesenkes sınırlandırılmıştı. Bu sınırı da yazar saptıyordu elbet. Kamnaşanın, çelişkilerin, uyumsuzlukların üstüne bir süngер çekilmişti. Okurun karşısında bir ayna vardı ama yazarın önceden titizlikle süngerlediği bir aynaydı bu.

Geçenlerde, yetkin yerel renk ustalarımızdan Osman Şahin'in bir konuşmasını okudum. Öykücümüz eski öykü kitabındaki dilin bir yöre dili olduğunu, okuru yorduğunu, okurun dilini büktüğünü belirttikten sonra şöyle diyor: «Etkin bir anlatım aracı olan dil'in açık seçik olması, anlatılanlar kadar önemliydi oysa.» Nitekim yazarın sonraki yapıtlarında, yine kendi deyişiyle «bu yerel dil anlayışı terkedilmiş, yerine kolay anlaşılır, yalın şiirsel bir dil gelmiş.»

Aynı soruna başka bir açıdan bakabiliriz şimdi: Türk edebiyatında mekan olarak kenti seçen öykülerdeki yerel renk'e. Bu öykülerde yerel renk, çoğu kez bir nostalji'yle birleşir. Yıkılan bir sur, yeni bir yolun geçmesi için kesilen yüzyıllık bir çınar, birdenbire yükselen ve yaşanan ana aykırı düşen yoz bir şarkı... Memduh Şevket Esendal ve Sait Faik ayağı yerden kesilmemiş bir şiirselliği, çağdaş, kentli insanı, bireyi, gelişen dünya içinde olanca karmaşıklığıyla kavrama isteğindedirler.

Bu özlem, bazı tutucu yazarlarda, «Nerede o eski çınarlar?» ya da «Köylülerin akın etmediği temiz, tertipli kentimiz ne hale geldi?» gibi bir geçmişe kaçma, bir sığınma duygusuna dönüşür. Zaman zaman da kuru bir şehircilik tartışmasıyla noktalanır.

Öte yandan Sabahattin Ali, Reşat Nuri gibi Türk öykücülüğüne damgalarını vuran yazarlarımız, yerel renk'i kendi özel bölgesinde değerlendirmeye, o bölgenin kentlere göçmek zorunda kalan, büyük kentlerde de kimbilir nerelere akacak bir kitlenin tavrında, huyunda-suyunda, dilinde inceleyerek yeniden gerçek kılarlar, genelleştirirler.

Birbirinden çok farklı, gelenekleri bambaşka etnik guruplara, nice imparatorluklara barınak olmuş Anadolu ve Rumeli'de olup Türkiye edebiyatında hızla değişen metropollere karşı yerel değerleri savunmak, kalıcı değerleri saptamak vazgeçilmez bir tutkudur yerel renk yazarı için. Üstelik Türk okuru, bu ayrı dünyaları tanımak adına yöresel dilin engelini sürekli aşmaya çalışmıştır.

Karadeniz öyküleri, Doğu öyküleri, Güneydoğu öyküleri, Çu-

kurova öyküleri. Ege öyküleri, İstanbul öyküleri, okurun ilgiyle izlediği, yaşamına katmaya çalıştığı öykülerdir.

Geriye kalan sorular şunlar olabilir: Yerel renkte direnen yazar, kullandığı lehçeyi ya da şiveyi, koca bir ırmak gibi akan ana dile katacak mıdır? Yoksa ana-dili 500 sözcüklük dağarcığı olan bir göle mi indirgeyecektir? Kişileriyle birlikte değişmeyi göze alacak mıdır? Yoksa en iyi bildiği durumu konumu koruma adına hesaplaşmalardan kaçacak mıdır? Yerel renk, metinde turistik bir süs eşyası, okuyanın kitap rafına yerleştirdiği, iliştirdiği bir heybe olarak mı kalacaktır? Yoksa okurun yaşamına «akla yakın bir soruyla» derinlik getirecek bir öge mi?

Steinbeck, Salinas'ta; Faulkner Mississippi'de; Şolohof, Don kıyılarında; Yaşar Kemal, Çukurova'da; Gabriel Marques, Columbia'da kendi dünyalarını yaratırken bu sorunun yanıtlarını vermişlerdir. Yerel'i evrensel'in bağrından soyutlamadan, bir yöreden dünyaya açılarak sevginin, şiddetin, acının ve kinin kaynağı üstüne çağdaş tartışmalar getirmişlerdir.

KAPANIŞ KONUŞMALARINA YANIT

Aziz NESİN

Seminerin sonunda Prof. Walter Höllerer ve Eckart Plinke kapanış konuşması yaptılar. Aziz Nesin de yanıt olarak şunları söyledi.

Dört gün süren bu seminerin kapanışında Bay Höllerer ve Bay Plinke'ye çok incelikli konuşmaları için, seminere katılan Türk yazarları adına teşekkür ederim.

Bu seminerin başlıca amacı, genel olarak Türk edebiyatını Almanlara tanıtmak ve bu seminere katılan Türk yazarlarıyla Alman yazarlarının tanışmalarını sağlamaktı. Kimi arkadaşlarımız, haklı olarak, yeterince Alman yazarının seminere katılmadığı, bu seminere basında gereken ilginin uyandırılmadığı ve Türk yazınının Almanlara tanıtılması sağlanamadığ için yakındılar. Örnekler de vererek, başka ülkelerden çağrılı yazarlara gösterilen büyük ilginin Türk yazarlarından esirgendiğini belirttiler. Bu yakınmalar haklı olmakla birlikte, Almanlardaki Türk yazınına ve yazarlarına bu ilgisizlik, bence, doğaldır. Neden? Biz Türk yazarları, kendi yurdumuzda havaalanında önce Türk polisinin denetiminden geçtik. Alman uçağına binerken ayrıca bizleri Alman polisleri de bacak aralarımıza dek ikinci kez aradı. Kadın yazarlarımızı da şapkalarını çıkarttırarak saçla-

rına dek aradılar.

Türk yurttşı yolcuları, Türk polisinin aramasından sonra Türk topraklarında ikinci kez Alman polisinin araması, Türk devlet güçlerini aşağılamaktır. Ne yazık ki ve ne yapalım ki bizler Almanlarca aşağılanmış bir ülkenin yazarı olarak Berlin'e gelmiş bulunuyoruz. Berlin'e çağrılı olarak İngiliz, Fransız, Rus, İtalyan yada İspanyol yazarları gelmiş olsaydı, Alman polisi onları kendi ülkelerinde arayamazdı. Bizlerse, kendi ülkemizde apış aralarımıza, saçlarımıza dek Alman polisince aranıp ulusal onurları kırılmış, aşağılanmış Türk yazarları olarak Berlin'e gelip bu seminere katıldık. Böyle yazarlara Almanlar elbet bundan daha çok ilgi göstermeyecek, daha büyük önem vermeyeceklerdi.

Niçin böyle aşağılanıyoruz? Çünkü Almanlar ondört Türk yazarını Berlin'e çağırıp böyle bir seminer düzenleyebiliyorlar, ama biz Türkler buna karşılık olarak ondört Alman yazarını çağırıp Türkiye'de konuk edemiyoruz. Alman, Türk'ü aşağılıyor; çünkü Almanya Türkiye'ye yardım etmektedir, borç vermektedir, silah vermektedir, kredi açmaktadır. Biz yazarlar halkımızın, devletimizin bu aşağılanmasını benliğimizin derinlerinde duyarak çok ağır ödüyoruz.

Türk edebiyatının Almanya'da tanıtılmasına gelince; salt Almanya'da değil, ileri endüstri ülkelerinde Türk edebiyatını kendi dillerine çevirmek için, o yapıtlarda yazınsal değerden çok acaiplik, şaşırtıcılık (ekzotik ve ekzantrik) aranmaktadır. Örneğin, Türkiye'de erkeklerin her cuma günü altı aylık bir çocuğu kesip parçaladıktan sonra camide amuda kalkarak namaz kıldıklarını anlatan bir yapıt olsa, bu kitap hemen ileri ülkelerde çevrilip basılır. Türkiye'de gerçekten şaşırtıcı olaylar pekçoktur. Örneğin bir genelev, içinde çalışan kadınlarla birlikte, hem de mahkeme kararıyla açıkartırma yoluyla satışa çıkarılmıştır. Örneğin, evlenemeyen kadınlar koca bulacakları umuduyla bir caminin minaresine çıkıp donlarını ordan aşağı atarlar. Örneğin, evlendireceği kızının ağırlığı kadar başlık parası alacak olan babanın, tartıya çıkarmadan önce ağır gelmesi için kızına bol tuz yedirip su içirdiği de doğrudur. Daha yüzlerce şaşırtıcı olay sayabiliriz. Ama biz Türk yazarları, böyle acaiplikleri anlattığımız sanılarak yapıtlarımızın Almancaya çevrilmesini istemiyoruz.

Şimdi, salt kendi adıma konuşuyorum. Moskova'daki bir toplantıda da söylediğim bir sözü burda yineliyorum: Anlatmaya çalıştığım nedenler yüzünden lütfen kitaplarımı Almancaya çevirmeyiniz. Dün Hamburg'dan gelip kitaplarımın çevirisini öne-

ren Alman yayımcının önerisini aynı nedenle reddettim.

Ben Alman klasiklerini bilmiyorsam, Goethe'yi, Schiller'i, Heine'yi, Kleist'ı okumamışsam; ben Alman modernlerini bilmiyorsam, Henrich Böhl'ü, Günter Grass'ı, Kippard'ı okumamışsam, bu, o Alman şair ve yazarlarının kusuru değil, benim kusurumdur. Dünya nimetlerinin bir bölümünden tat alamamışım demektir. Almanlar da Türk edebiyatını tanımıyorlarsa, bu benim değil, onların kusurudur. Kendi bilecekleri bişey; dünya nimetlerinin bir bölümünden tat almamış olmaları, benim değil, Almanların kendi sorunudur.

Çok gelişmiş ekonominin aynı zamanda yüksek kültür demek olduğunu sanıyorlarsa, bunun her zaman doğru olmadığını, kendi yakın tarihlerine bakarak anlamalarını dilerim.

Bu sempozyum, bu ölçüde gerçekleştirilmiş ilk Türk — Alman yazın ilişkisidir. Bu ilişkinin daha da gelişmesi dileğimizdir. Bu sempozyumu düzenleyip gerçekleştiren, Berlin Yazarlar Birliği'nden Micael Krüger'e, Berlin yazın kollogyumu yönetmeni Walter Höllerer'e ve İstanbul Türk-Alman Kültür Enstitüsü yönetmeni Eckart Plinke'ye Türk yazarları adına teşekkürlerimizi sunarız.

*

SEMİNERİN YANKILARI

BİR SKANDAL

Karin KERSTEN

19 Aralık 1980 tarihli haftalık DIE ZEIT gazetesinin 52 nolu sayısında yayınlanan yazı şöyle devam ediyor:

Sayıları 2 milyona yaklaşan, yabancı dil konuşan en büyük azınlığı oluşturan Türkler seslerini duyuramadıkça, dilsiz kaldıkça, onları tanıyamayız. Berlin'e davet edilen bir konuğun da söylediği gibi: «onları sevemeyiz.»

Bu nedenle Türk ve Alman yazarlarının birlikte toplanmalarını sağlayan «Literarisches Collogium»un bu girişimi önem kazanıyor. Böyle bir toplantının yapılmasını bir yıl önce İstanbul Goethe Enstitüsünün düzenlediği bir toplantıda Micael Krüger önermişti. Ve Türkler tarafından yapılması gereken hazırlıkları Enstitü yöneticisi Eckart Plinke büyük güçlüklerle yerine getire-

bildiklerini belirtti. Almanlar tarafından yapılması gereken hazırlıklar, geçirdiği ağır trafik kazasına karşın Literarisches Collogium'un yöneticisi Walter Hollerer tarafından yürütülmüştür.

Bu toplantının sonuna değin sürdürülmesi, daha ilk günden bir skandalın patlak vermemesi bir mucize olsa gerek. Bu mucizeyi yaratan, seminere katılanların iyi niyetli ve özellikle Türklerin — karşılarında utanmamız gereken — davranışlarıdır. Türkler, acısını hissettikleri yönleri sonuna değin içlerinde tutup hayranlık duyulacak bir davranışla, Berlin'deki günlerini yapıcı bir yönde kullandılar. Bu ülkedeki yaşayan diğer Türkler gibi beklenmez, umulmaz olaylarla karşı karşıya getirildiler:

Hemen hemen tüm alman yazarları böyle bir seminere katılmayı gerekli ve ilginç bulmadılar. Höllerer'in tüm sanatçılara yazdığı mektuplardan bir ikisine yazarlar tarafından yanıt verildi ve özür dilendi.

Böylece bir düzineden çok ünlü Türk yazarları seminerin birinci gününde ancak Richard Andres, Peter Hamm ve sonuna doğru Joachim Ulmann ile karşı karşıya gelebildiler. Bir kaç Türkolog, Collogium'da çalışan bir kaç ilgili, Plinke'nin öncülüğü ile «dost» sayılabilecek bir görünüşe büründüler.

Berlin Kültür Senatosunun Edebiyat bölümünden sorumlu olan kişi, bir saatini bile bu seminere ayırma gereğini duymadı.

Uzun yıllardan beri Türklerin ucuz emek gücünden yararlanan Federal Almanya ve Berlin eyaleti ,dört gün süren bu seminer için sümültan tercüme yapacak bir kişi için gereken parayı ödemedi.

Hemen hemen aralıksız süren çalışmaların çeviri işini yazar Tezer Kıral konuk olmasına karşın üstlendi ve fiziksel ve psikolojik yorgunluklar sonucu bu görevi yerine getirdi.

Romancı ve satirci ve şimdi faaliyeti durdurulan Yazarlar Sendikası başkanı Aziz Nesin uzun süre hapislerde yatmış bir kişi. Federal Almanya'ya gelebilmek için Türk toprağında Alman Polisi tarafından «donuna kadar» aranmış, ayrıca kendisinin ve arkadaşlarının son ana kadar vize alıp alamayacakları kesinlik kazanmamış. Nesin, arkadaşları adına yaptığı konuşmada deneyimlerine dayanarak şu çağrıda bulundu: «bizi çevirmeyin istemiyorum» dedi. Bu an, toplantıya katılan tüm Almanların üstesinden öyle kolayca gelebileceği bir an değildi.

Hürriyet Gazetesi Almanya basımında (19 Aralık) simpozyuma ilişkin çıkan yazı :

EDEBİYATÇILARIMIZI KÜÇÜCÜK SALONDA DİNLETTİRDİLER

Berlin Edebiyatçılar Birliği ile İstanbul Türk Alman Kültür Merkezi ve Berlin Eyalet Kültür Senatörlüğünün ortaklaşa düzenledikleri «Günümüz Türk Edebiyatı» konulu simpozyum kentteki Türk ve Alman kamuoyunun büyük ilgisini çekti. Seminer çalışmaları dışında yazarlarımızla düzenlenen «Okuma geceleri» yurttaşlarımızın tıklım tıklım doldurduğu salonlarda yapılırken, düzenleyicilerin toplantılar için küçük kitabevlerini tercih etmesi de sert tepkilere neden oldu. Günümüz Türk edebiyatının önde gelen yazarları Aziz Nesin, Çetin Altan tiyatro yönetmeni ve yazar Vasıf Öngören ile Berlinli Türk şairi Aras Ören'in katıldıkları Okuma gecesi Carmerstr'deki «Autorenbuchhandlung salonunda yapıldı. Ancak 50 kişinin girebileceği küçük kitabevini tamamen dolduran ayakta 200'e yakın Türk ve Alman'ın katıldığı toplantıda düzenleyicilere sert bir dille çatan Çetin Altan «Türkiye'den gelen 3 yazarı böylesine küçücük bir salonda, balık istifi şeklinde ayakta izlettirmek ayıp. Koskoca Berlin'de başka salon mu bulunamadı?» dedi Çetin Altan'ın konukların ısrarları karşısında «Al işte İstanbul» adlı öykü kitabından bir öyküyü okumasından sonra Aziz Nesin «Sizler burada ayakta dururken, benim ağzımdan bal aksa kimse dinlemez» şeklinde konuşmasına rağmen konukların uluslararası mizah ustamızı dinlemekte kararlı olduklarını söylemeleri üzerine Aziz Nesin de «İnsanlar Uyanıyor» adlı öyküsünü okudu. Vasıf Öngören'in «Zengin Mutfağı» adlı tiyatro yapıtından birinci perdenin son bölümünü okumasından sonra Berlinli Türk Şairi Aras Ören «Ben Berlin'de her zaman yurttaşlarımıza yapıtlarımı okuyabilirim. Konukların daha fazla ayakta kalıp azap çekmelerini istemiyorum» şeklindeki açıklamasından sonra toplantı sona erdi.

Berlin'de dört gün süren Günümüz Türk Edebiyatı konulu simpozyumun kapanış konuşmasını yapan Aziz Nesin Yeşilköy havaalanında Alman sivil polislerince aranmalarını sert bir dille kınayarak «Türk polislerince yapılan normal aramadan sonra bir de Lufthansa uçağına binerken sivil Alman polislerce arandık. Sanırım bir İtalyan, bir Fransız, bir İspanyol yazara bu uygulama yapılmıyor. Kısacası daha uçağa binerken hakarete uğradık. Ondan sonra bizlerin burada Türk edebiyatını sizlere tanıtmamız, sorunlarımızı tartışmamız isteniyor.» dedi. Dış dünya-

nın Türk Edebiyatına ilgisinin yalnızca eksotik, ekzantrik konuları yaklaşımıyla görüldüğüne dikkati çeken Aziz Nesin, «Dış dünyanın ilgisi böyle olduğu sürece, bizlerin dile getirdiğimiz ekonomik sosyal konularla uğraşmak yerine yüzeysel konulara ilgi gösterildiği müddetçe ben kitaplarımın yabancı dillere çevrilmesine karşıyım. Üstüne üstlük Yeşilköy'deki Alman polislerinin de aşağılaması ayrı.» şeklinde konuştu.

(Hürriyet - BERLİN)

«TÜRK EDEBİYATI SEMPOZYUMU» BATI BERLİN'DE GENİŞ YANKI UYANDIRDI

Yağmur ATSIZ

Batı Berlin'de aralık ayında «Türk Edebiyatı Sempozyumu», gerek Berlin basınında ve gerek Berlin edebiyat çevrelerinde yankılar uyandırarak sona erdi. «Literarisches Colloquium» binasında yapılan sempozyuma Türk tarafından şu yazarlar katıldı:

Aziz Nesin, Çetin Altan, İlhan Berk, Vasıf Öngören, Ferit Edgü, Tomris Uyar, Fakir Baykurt, Demir Özlü, Aysel Özakın, Aras Ören, Yüksel Pazarkaya, Tezel Kıral, Güney Dal ve Zehra İpşiroğlu, Alman tarafından katılanlar arasında en bilinen yazarlar ise Walter Höellerer ile Peter Hamm'dı.

HOLLANDA'DAN DA GELDİLER

Ayrıca çeşitli Alman üniversite ve yayınevlerinden olduğu gibi Hollanda'dan da yayınevi temsilcileri gelmişti.

Bildiriler ve tartışmalar, yazınsal üretimin koşulları, Türkiye'de edebiyatın toplumsal işlevi ve yazma işleminin iç koşulları gibi üç ana konu çevresinde toplanmıştı.

KONULARIN AYRINTILARINA GİRİLEMEDİ

Başlıklardan da anlaşılacağı üzere her biri ayrı bir kollokyum konusu oluşturabilecek nitelikte ve karmaşıklıktaki bu konuların ayrıntılarına girilmesi olanaksızdı. Bu bakımdan hemen herkes, meramını yeterince anlatamadı. Üstelik Türkçe söylenenler Almanca'ya ve Almanca söylenenler de Türkçe'ye çevrilmek zorunda olduğundan, zaman iki misli uzuyordu. Onun için özellikle «ben uzun konuşmaktan hiç hoşlanmam» diye lafa başlayanların bu durumdan çok «müşteki» oldukları dikkati çekiyordu.

Aslında haksız da sayılmazlardı. Teker teker konulardan birkaç örnek bunu açıkça ortaya koyabilir:

«Türk edebiyatında konusal eğilimler» yahut «kamu bilincinde edebiyat» vb.

Gündüzleri bildiri ve tartışmalar sona erdikten sonra yazar ve şairler, kentin çeşitli yerlerindeki salonlarda düzenlenen «okuma seansları»nda yapıtlarından iki dilde örnekler sundular.

OLUMLU YÖNLERİ AĞIR BASAN BİR GİRİŞİM

İstanbul'daki «Türk Alman Kültür Enstitüsü» yönetmeni Eckart Plinke'nin yoğun çabaları ile gerçekleşen sempozyum, son değerlendirmede olumlu yönleri hiç tartışmasız ağır basan bir girişimdi. Fakat çoğu «öze ilişkin» birtakım eksiklik ve aksaklıkları da gözden kaçmıyordu.

DUŞSUZ TUVALETSİZ OTELLERDE AĞIRLAMA

İlk bakışta biçimsel gibi gözükmekle beraber kanımca özü doğrudan doğruya ilgilendiren noktalardan biri, Batı Berlin Senatosu'nun (eyalet statüsündeki kentin hükümeti), kalburüstü Türk yazar, düşünür ve şairlerini ağırlama yöntemiydi. İstanbul'daki Sirkeci otellerinden farksız bir yerde ve çift kişilik, duşsuz, tuvaletsiz odalarda yatırılmak istenen Türk yazarları gerçi kısmen hiç değilse tek kişilik odalara geçmeyi başardılar. Ama olay, ileri bir sanayi ülkesinin Türkiye'ye bakış açısını simgeliyordu. Aziz Nesin bir konuşması sırasında durumu şöyle değerlendirdi:

«ALMAN POLİSİ BENİ SAÇIMA DEK ARARSA EDEBİYATIM CİDDİYE ALINMAZ»

«Benim kendi topraklarım üstünde, kendi polisim beni aradıktan sonra bir de Alman polisi gelip beni kontrol ederse, hem de ellerini saçlarımın arasında dolaştırma cüretini bile kendinde bulursa ve benim devletim bundan hiç tedirgin olmazsa, artık ben edebiyatımın Almanya'da ciddiye alınmasını nasıl beklerim? Ekonomik ve siyasal alanda ilişkilerimiz ne düzeydeyse, edebiyat alanındaki ilişkilerimiz de öyledir.»

Türk edebiyatının dışarıya açılma sorunları bazı sınırlamalar ve istisnai durumlar saklı tutulmak üzere, özetle galiba Çetin Altan'ın şu cümlesinde en iyi ifadesini buldu:

«'Sen dünyayı ne kadar tanırsan dünya da seni o kadar tanır.»

(Cumhuriyet - Aralık 1980)

ALMANYA VE TÜRK EDEBİYATI

Geçenlerde bu sütunlarda Berlin'de yapılan Türk edebiyat haftasından söz açmış ve buradaki toplantıların Almanya'daki yankılarına değinmiştik.

Burada önce işin biraz dedikodusuna girelim.

Bu toplantı İstanbul'daki Türk-Alman Kültür Derneği'nin katkılarıyla düzenlendi. Berlin Senatosu çağrı yaptı. Ama ilk güçlük İstanbul'daki Federal Almanya Başkonsolosluğu'nda ortaya çıktı. Başkonsolosluk yazar ve ozanların işçi statüsüne girdiklerini öne sürerek bunlara vize vermek istemedi. Herhalde bizim yazar ve ozan takımı işçi statüsünde olmaktan mutluluk duyarlardı, ama vize konusundaki engellemeyi anlamadılar. Sonradan iş büyükelçiliğin araya girmesiyle çözümlendi, yazar ve ozanlarımız vize alıp Berlin'e gidebildiler.

Berlin'deki toplantı, gerçekte bir Türk-Alman yazarları toplantısı olacaktı. Ancak Alman yazarlar birkaçı dışında toplantılara önem vermediler Bu durumu Almanya'nın ünlü haftalık gazetesi Die Zeit «skandal» olarak nitelendirdi bir yazısında durumu Almanlar için utandırıcı bir olay olarak nitelendirdi. Oysa Türk yazar ve ozanlarının toplantıları geniş ilgi topladı ve Almanlar bile şaştı bu işe...

Şimdi de Die Zeit'te, Karin Kersten imzalı yazıdan bir parça verelim:

«Almanya'da bulunan toplam 2 milyona yaklaşan Türk topluluğunu anlamamız dilsiz oldukları sürece mümkün değildir. İşte bu yüzden Berlin'deki edebiyat toplantısı büyük önem taşıyordu. Toplantıya Berlin Senatosu ve Alman yazarları yeteri kadar ilgi göstermediler. Ancak halkın ve Türklerin gösterdiği ilgi herkesi şaşırtmıştır.

Romancı ve güldürü ustası Aziz Nesin konuşmasını açarken (gelmeden önce Türkiye'de Almanlar tarafından donunun içine kadar arandığını) belirtmiş, konuşmasının sonunda da (bizim yazdıklarımızı çevirmenize gerek yok. İstemiyoruz) demiştir. Onu dinleyen Almanların hiçbiri bu anı kolay kolay unutamayacaklardır.»

(Hürriyet 4 Ocak 1981)

TÜRK YAZARLARI BERLİN'DE

Ferit EDGÜ

Bugüne değin, Alman yazarları gelir, Türk okur ve yazarları onları dinlemeye giderdi. (Dinleyip dinlemediklerini tabii bilmiyorum.) Ama Türk-Alman Enstitüsü Yöneticisi Dr. Plinke'nin, Berlin'deki «Sempozyum»u açış konuşmasında belirttiği gibi, «kültür alışverişi tek yanlı olamaz.» Tek yanlı dışsatım, ya da dışalım ya alıştır ya veriş, hiçbiri biçimde alışveriş değil. «Alman kamuoyunu aydınlatmak için Türk kültürünü burada tanıtmak, kaçınılmaz sorumluluklarımızdan biridir.»

«Berlin Literarisches Collogium»da 10-15 Aralık günleri arasında gerçekleştirilen «Türk Yazını Sempozyumu» böylesi bir düşüncenin ürünüydü.

Düzenleyiciler, belli ki, Türk yazınındaki hemen her eğilimin yansımasını istemişlerdi bu «Sempozyum»da: Aysel Özakın, Tomris Uyar, Tezer Kıral, Zehra İpşiroğlu, Aziz Nesin, Çetin Altan, İlhan Berk Ferit Edgü vardı Türkiye'den katılanlar arasında. Çağrılı olup da katılmayan, ya da katılamayanlar ise, Melih Cevdet Anday, Yaşar Kemal, Vedat Günyol, Selim İleri, Doğan Hızlan ve Fazıl Hüsnü Dağlarca idi. Yurt dışındaki yazarlarımızdan ise Fakir Baykurt, Demir Özlü, Vasıf Öngören, Yüksel Pazarkaya, Yağmur Atsız, Güney Dal, Aras Ören, Ahmet İ. Doğan çağrılı yazarlar arasındaydılar

BİLDİRİLERİN KONULARI

«Sempozyum»a sunulan bildirilerin konuları şunlardı:

1. Aziz Nesin / Vasıf Öngören: Türkiye'nin toplumsal koşullarında yazın.
2. Ahmet Doğan / Yüksel Pazarkaya: Türk yazınının dış ülkelere açılma sorunu.
3. Çetın Altan / Aras Ören: Toplumsal bilinçte yazının yeri.
4. Fakir Baykurt / Zehra İpşiroğlu: Okur ile yazar arasındaki ilişkiler.
5. Ferit Edgü / Yağmur Atsız: Okur yazar ilişkilerinde masmedia sorunu.
6. Aysel Özakın: Eleştirinin rolü ve etkinliği.
7. Demir Özlü / Güney Dal: Türk yazınında gelenek ve çağdaşlık.
8. Tomris Uyar / Tezer Kıral: Çağdaş Türk yazınında konusal eğilimler.

Konulardan da anlaşılacağı gibi Türk yazınının geçmişi, bugünü, kuramsal ve pratik sorunlarına ilişkin bildirilerin okunup tartışılması için dört gün boyunca sabahtan akşama değin süren toplantılar yetmedi. Örneğin Aziz Nesin her konuşmasını yarıda kesmek, Çetin Altan kısa konuşmak, benim gibi birçok yazar da bildirimi özetlemek zorunda kaldılar.

Bundan da şu sonuca varıldı:: Türk yazarı dertli bir yazardır. Türk yazını sorunları olan bir yazındır. Bu dertlerin, sorunların çoğu, Batı'dan farklı bir nitelik taşımaktadır. Ama bu bildiri ve tartışmalardan bir başka gerçek daha çıktı ortaya: Türk yazını dinamik, çağdaş, geçmişiyle ve Batı dünyasından gelen etkilerle hesaplaşma içinde bir yazındır. Dede Korkut'lardan, Yunus'lardan gelen bin yıllık bir birikimi olan, az gelişmişlik yaftasının yapıştırılamayacağı bir yazındır.

On beş yazar, on beş ayrı görüş demektir. Bu ayrılık, yalnız görüşlerindeki ayrılıktan değil, sanat anlayışlarından da kaynaklanır. Söylemek gerekli mi: Aynı dünya görüşünü paylaşan yazarların, aynı sanat görüşünü de paylaştıklarını ileri sürmek sanat olgusundan ve sanat tarihinden habersiz olmak demektir.

Berlin'de, biz onbeş Türk yazarı da, çok şükür, tek telden çalan saz durumuna düşmedik. Bu çok seslilik zaman zaman kakofoniye dönüşür gibi olmadı değil. Ama bu kakofoni çok sürmedi. Bir başka ortamda, ateşli tartışmalara yol açabilecek kişisel saldırılar, bir gülümseyişle, anlayışla, küçük bir yanıtla geçiştirildi.

«Sempozyum»un amaçlarından biri de Türk yazarlarıyla Alman yazarlarını karşılaştırmaktı. Bu amacın gerçekleşmediğini, aramızda hiçbir önemli Alman yazar ya da şairin bulunmadığını söyleyen bir şairimiz, Münih'ten kalkıp gelen Michael Krüger'le Peter Hamm'ı, Hamburg'dan kalkıp gelen Prof. Petra Kappert'i, «Collagium»un yöneticisi Walter Höller'i, Berlin'den aramıza katılan Gerald Bisinger'i, Dr. Gisela Kraft'ı, Frankfurt'tan gelen Wolfgang Ricmann'ı, İstanbul'dan gelen Dr. Mönch'ü, Roterdam Sanat Vakfı'nın üç yöneticisini, kendi büyüklüğüyle eşdeğer saymadı. Bu şairimizle bir-iki genç yazarımız konakladığımız pansiyonu da şanımıza yakıştıramadı. Almanya'da yaşayan genç bir yazarımız Octavia Paz'ın, bir süre önce, böylesi toplantıya üç çevirmeniyle birlikte geldiğini, bunca Türk yazarına ise iki çevirmen vermenin handiyse bir aşağılama olduğunu ileri sürdü. Ben de dedim ki: Octavia Paz'ı, ilkin kendi ülkesi (Meksika) önemsememiş, onu büyükelçi yapmış. Aramızda hiçbir büyükelçi ya-

zar yok. Kendi devletimizin bizlere göstermediği ilgiyi gösteren Alman dostlarımızı fazla eleştirmeyelim...

Beş gün boyunca okunan bildirileri ve tartışmaları burada özetleme olanağım yok. Tüm bildiriler, «Nesin Yıllığı» 1981'de yayımlanacağına göre, meraklı okuyucu, bu kitaba başvurabilir.

Almanya'da ilk kez gerçekleştirilen bu «Türk Yazını Sempozyum»u benim görüşlerime göre, şu nedenlerle tam bir başarıyla gerçekleşti.

1. Almanya'da yaşayan yazarlarımızın dışında, Aziz Nesin hariç, hiçbirimiz tanınmıyorduk bu ülkede.

2. Türkiye'de aynı yazarlarla aynı konulardaki bildirilerin sunulacağı «Sempozyum»a katılacak dinleyici sayısı, belki daha fazla olurdu: Ama, Türk basınında, Türk radyosunda, Türk televizyonunda, Alman basın, radyo ve televizyonundaki kadar ilgi göremeyeceğini, bugüne değinki örneklere dayanarak ileri sürebiliriz.

3. Sempozyum Türk yazınını, böylesi geniş bir yelpaze ile ilk kez tanıttı bir Batı ülkesinde, bir «ilk akım»ı gerçekleştirdi. Turistik bir gezinin, ideolojik bir uzlaşmanın dışında bir yakınlaşmadır altını çizmek istediğim.

«Sempozyum»un gerçekleştiği günlerde «Aksente» dergisi bir sayısını çağdaş Türk yazınına ayırdı. Gelecek sayılarında, sunulan bildiriler ve «Sempozyum»a katılan yazarların, ozanların yapıtlarından çeviriler yayımlayacak bu dergi.

Tüm bunlar çok mu önemli?

Bana sorarsanız, evet, çok önemli.

Türk yazını, kendine özgü, yazına yeni açılmalar sağlayabilecek birikimlere sahip. Yeni sesler getiren, önemli bir yazındır.

Dünyaya açılmasında, dil açısından büyük engelleri vardır. Bu engeller, bir ölçüde Türk yazınına uyandırılacak ilgiyle aşılabilir. Genç bir yazarımızın, Nedim Gürsel'in, yakınlarda Fransa'da yayımlanan öyküler kitabının gördüğü ilgi bile bu görüşlerimi doğrulayan bir kanıttır.

Kendi yazarlarına, sanatçılarına sahip çıkmayan bir ülkeyiz. Türk yazarını, kendi ülkesinde, horlanan değil önemsenen; toplumsal yaşamın dışına atılmak istenen değil, sahip çıkılan; kuşkuyla değil, sevgiyle bakılan; kitaplarını yayımlayamayan değil, her kitaplıkta kitapları bulunan sansürle değil hoşgörüyle karşılanın, yasaların gölgesini kalemi üzerinde duymayan; hak ettiği saygınlığa kavuşmuş bir yurttaş durumuna getirdiğimizde, kazançlı çıkacak olan yalnız yazarlarımız değil, ülkemiz, ül-

kemizin dünyadaki imajı olur.

Berlin'deki ilk öğle yemeğimiz, Berlin Senatosu Başkanı'nın daha önce çoğunun adını bilmediği Türk yazarlarının onuruna verdiği yemekti.

Kuşkusuz hiçbirimiz böylesi onurlandırmayı önemseyen kişiler değildik. Ve sanırım, hepimiz, bu onurun kendi ülkemizde verilmesini yeğlerdik.

Ama bir yazarın onuru, yazısındaki onurdur. Okuyucunun ona verdiği onurdur. Berlin'de, Alman yazarları, en güç koşullarda bile yazarını bırakmayan Türk okurunun, yazara verdiği gücün ve bu onurun altını çizdiler. Ve bunun kendi ülkelerinde özellikle baskı dönemlerinde söz konusu olmadığını söylediler.

Dr. Plinke'nin «Sempozyum»u açış konuşmasındaki «Türkiye ve Türk kültürü üzerinde mutlaka durmak gerekiyor. Goethe'nin «O uzaklardaki Türkiye» sözcükleri artık geçerli değil. Viyana'yı kurtarmak diye bir sorun yok. O, gına getiren Boğaziçi edebiyatıyla, bitmek bilmeyen «silah arkadaşlığı bağları» sözleri de gerçekleri örtmeye yetmiyor. İlişkileri kısa sürede müthiş çatallaşmış iki ülkeden söz ediyoruz. Bilinçlenme, aydınlanma doğrultusunda, rafa kaldırılmış ön yargıların yerini, artık yeni değerler alıyor. Ve bu değerler ürkütücü bir biçimde karşımıza dikiliyor» sözcükleri güncel bir gerçekçiliği yansıtıyordu. Türk işçisinin bir sorun durumuna geldiğini, uyuyan ırkçılığın yavaş yavaş, başta Türkler olmak üzere tüm göçmen işçilere kaydığı Almanya'da, Hollanda'da, Fransa'da, Türk kültür ve sanatına karşı uyanan ilgi, bir günah çıkarma mı, yoksa o ülkelerde çalışan insanların da, tarih yapan kendilerine özgü bir kültür ve sanata sahip bir ülkenin kişileri olduklarının anımsanmasından mı doğuyor? Yada bu ülkelerin uyanan intelligenzia'sının, emeklerinden yararlandıkları bu insanları tanımak için, kültür ve sanatlarını tanımak gerekliliğini duymalarından mı? Uyanan yılan ırkçılığın önünü ancak böylece alabileceklerini düşündüklerinden mi? Bilmiyorum. Bildiğim, biz yazarlara, bu konuda önemli bir görevin düştüğü. Batı insanını aydınlatmak değil, kendi kendimizi aydınlatmak görevi bu. Çünkü Batı insanını aydınlatmanın yolu buradan geçer. Berlin'de, daha sonra Paris'te gördüğüm kadarıyla, bu ülkelerin aydınları, hiç değilse iyi niyetli aydınlar, gerçekten aydınlanmak istiyorlar.

Berlin'de gerçekleştirilen «Türk Yazını Sempozyumu»nun, bu açıdan işlevini yerine getirdiğine inanıyorum. Ama bu, yalnızca bir ilk adım. Oysa, bizim koşmamız gerekiyor.

(Sanat Dergisi 15 Ocak 1981)

1980 YILINDA YUVARLAK YAŞDÖNÜMLERİNDE EDEBİYATÇILARIMIZ

1980 yılında, 80 yaşında üç; 75 yaşında bir; 70 yaşında dört; 60 yaşında dokuz; 50 yaşında on yedi edebiyatçımız var. Adreslerini bulabildiğimiz yuvarlak yaşdönümlerindeki edebiyatçılarımıza başvurduk, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı için yazı yazmanlarını diledik. Gönderilen yazıları yayımlıyoruz.

80 yaşında

Muazzez Tahsin Berkand
Abdülbaki Gölpinarlı
Mükerrem Kâmil Su

75 yaşında

Necip Fazıl Kısakürek

70 yaşında

Burhan Arpad
Kemal Bilbaşar
Hikmet Feridun Es
Nermin Menemencioğlu

60 yaşında

Besin Akımsar
Sabahattin Kudret Aksal
Cengiz Dağcı
Enver Gökçe
Ahmet Köksal
Mehmet Kemal
İbrahim Minnetoğlu
Arif Hikmet Par
Emin Ülgener

50 yaşında

Dursun Akçam
Osman Numan Baranus
Seyfettin Başçıllar
Güngör Dilmen
Muzaffer Erdost
Yılmaz Gruda
Necati Haksan
Âşık İhsani
Bedrettin Karakoç
Bilge Karasu
Halil Kocagöz
Mahmut Makal
Turgut Özakman
Tahsin Saraç
Fethi Savaşçı
Sezer Tansuğ
Şevket Yücel

MUAZZEZ T. BERKAND

26. 11. 980

Sayın Aziz Nesin Bey,

9 Kasım tarihli mektubunuzu bu gün aldım.

Önemli bir kaza yüzünden uzun zaman hastanede kaldım. Yorgunum, dinlenmeğe ihtiyacım var.

İstediğiniz yazıyı hazırlayacak durumda değilsinmi buna çok üzgünüm. Beni mazur görün.

Size başarılar dilerim, teşekkür ve saygılarımı sunarım.

M. Berkand

KONUŞMA

Necip Fazıl KISAKÜREK

Muhterem dâvetliler!

İçinde yaşadığımız cemiyet...

İnsanın başlıca dört cihazından dimağî olanını kişniş şekeri kadar küçültmüş, asabî, hazmî ve tenasülî olanlarını da yumak yumak ve tepe tepe urlaştırmış bir cemiyet...

Sizi, öyle bir cemiyette hâlâ sanat ve edebiyat cazibesi duymakta devam eden aydınlar olarak ihtiramla selâmlarım.

Edebiyat... Bizde sadece şiir, roman, tiyatro, hikâye gibi bazı ifade kalıplarını kuşattığı sanılan bu mefhum, Batı adamının kafasında (Lettres) tabirinden de anlaşılacağı üzere, sınırsız bir genişlik ve derinlik belirtir.

(Lettres), yani harf, kelime, cümle, yazı dili ve bu vasıtalara bağlı bütün sâf ilimler... Teknik hariç, bütün sâf ilim ve tefekkür çeşitleri, kendilerini edebiyat dairesi içinde görürler.

Öyleyse edebiyatı, mücerret idrak şubelerinin umumî çerçevesi kabul edebiliriz. Bu şubeler arasında baş köşeye oturtulacak, şiiri, romanı vesairesiyle kelâm sanatı... Yunus Emre'nin tabiriyle, hece taşları üstündeki kelâm...

Edebiyatı böyle anlarsak onun izzet ve kıymetini ve muhtaç olduğu şartları anlamaya yol açarız.

Edebiyatı olmayan millet, zatiyle de mevcut değildir.

Milletler kendilerini, teknik harikalardan ziyade geniş şümûlüyle bu noktadan mizana çekerler.

Büyük İskender, taş üstüne taş kalmamacasına yıkılmasını emrettiği bir şehrin meydan yerindeki şair büstüne dokunulmamasını irade etti.

İmdi... Evet, imdi ve şimdi...

Bütün acılığı içinde ilân ve itiraf edeyim ki, bugün edebiyat diye birşeyimiz kalmamıştır bizim!..

Öyleyse biz, millet olarak, var mıyız, yok muyuz?

Bu korkunç sualin cevabını tefekkür, ruh, ahlâk, iktisat, inzibat, idare, lisân sahalarında yaşadığımız ana-baba gününe bakarak siz veriniz!

Ne korkuyoruz! Üzerimizden bir sam yeli estirildiğini, bu yelin her sahada bütün millî kabiliyetleri kavurduğunu, sonunda bizi zaman ve mekân dışına ittiğini ve her şeyi bir çıkartma kâ-

ğıdı taklitçiliğinden ibaret bıraktığını haykırmaktan ne korkuyoruz?

Mücerret ilimler arasında üstün düşünceyle derin duyguyu meczeden edebiyat, içtimaî fayda yönünden ne kadar âciz görünürse görünsün, toplum uvziyetinde kalbdir; ve tüm hayatı doğuran müessir... Ona kâinatın künhünü arayan fikrin, çok defa fikrî yaya bırakıcı füze çapında tahassüs vasıtası diyebiliriz.

Milletimizin gerçek büyük devlet ölçüsüyle 13'üncü Asrın sonundan 19'uncu Asrın başına kadar beş asırlık empriyal asliyet ve şahsiyet hayatına bakınca görürüz ki, üstün fikri derin tahassüs edâsına kavuşturmuş azîm yaratılışlar çıkmakta karşımıza...

Yunus Emre'de maverâi hasret...
Fuzuli'de beşeri rikkat...
Bakî'de sultanî haşmet...
Nefi'de hamâsi belâgat...
Nedim'de garamî hassasiyet...
Şeyh Galip'de bedii zarafet...
Ve hepsinde, teker teker bu kıymetlerin hepsi...

Bunlar, alaca karanlıkta İstanbul'a bakarken kubbe ve minare şeklindeki silüetlerini gördüğümüz devlerdir; ve metafizik temel üstünde fizik, plâstik ve ideolojik nakışlarını âbideleştirmiş bir «devlet-i ebedmüddet»in edebiyatta işaretçileridir.

Bizce bugün onların yanında, Süleymaniye Camiine bitişik arsız arsız dilini çıkarmış, «Bu kubbeyi babam yaptı ama metelik etmez!» diyen bir gecekondu manzarası arzediyoruz.

Kültür Sarayını maddede çatmak ve yapmak kolay iş... Onu meccânen günde şu kadar varil petrol üreten Asyalı ve Afrikalı kabileler de yaptırabilir. İş onun ruhunu, özünü, tohumunu, cevherini, protoplâzmasını ele geçirebilmekte...

Ruhun pabuçlukta beklediği ,maddenin de mihraplaştırıldığı son yarım asırlık devrimizde, birbuçuk asırdır reçel kavanozunu dışından yalama ananesiyle gelen, kurbağaları bile güldürücü şahsiyetsizlik ve asliyetsizlik belâmız zirve noktasına çıkarken, Kültür Sarayı isimli bu süslü kafeste hangi kuş nev'ine yer verileceğini sormak başlıca hakdır.

Herhalde kargalara değil...

Demin, «kurbağaları bile güldürücü» tabirini kullandım. İşte size, tepeden inme, halis Türkçe bir cümle:

«Türkiye'yi batıran sâiklerin bir müessire bağlanamamasın-

daki âmil sebep nedendir ve nedir?»

Ve işte bu cümlenin kurbağacası:

«Türkiye'yi batıran nedenlerin bir nedene bağlanamamasındaki neden neden, nedendir ve nedir?»

Kafamızdaki renk renk nisbet ve mâna tonlarının nè türlü törpülendiğini ve silindiğini ve her şeyin nasıl bir gaga şangırtısına terkedildiğini lütfen görünüz!

Nedenin nedenindeki neden nedir?.. Tımarhanelik bir zekâ geriliği!.

İşte böyle bir hengâmede...

Kıtlığın ne petrol, ne ilâç, sadece insan yokluğundan geldiği bu dehşet gününde...

Şiir yerine kâbuslardaki sinek vızıltısı hezeyanları alt alta dizmenin marifet sayıldığı bu deliler panayırında...

Üç katlı Türk evinin, alt katında 25'likler, orta katında 50'likler, üst katında 75'likler, birbirini boğazlayan ve kötüleyen nesillerle çatırdadığı bu efsanelik iklimde...

İşte saray, Kültür Sarayı...

Tek vasıf ve haysiyeti, cemiyetinin ıstırabını yaşamak, acısını haykırmak ve istikbâlini hecelemekten ibaret bu yetmişbeşlik ihtiyarı içine alabiliyor ve değerlendirmeye davranıyor. Ulvi ve asil davranış!...

Bu davranışın bana ilham ettiği şükran duygusu bir tarafa, belirttiği cesaret ve celâdeti kaydetmeden geçemem.

Ben, taş kafalı komünistlerin, köksüz ve başıboş liberallerin, kanser virüsü siyonistlerin, iç tahrip ajanı devrimcilerin ortaklaşa düşmanı olduğu ve sistemli şekilde ademe mahkûm ettiği, okuma kitaplarında ismini kazıdığı, fakat buna rağmen ilâhi bir tecelli ile toprağı altından kaynatmayı ve üstüne meltemler, ürpertiler ,zelzeleler sermeyi ve etrafına çelikten bir gençlik hisarı çekmeyi gaye edinmiş ve tam 44 yıl tek derece yön değiştirmemiş belâlı adamım; ve bedbaht olduğum kadar mesudum!

Vâkıâ bu benimsenme imkânını bana hazırlayan, bizzat devlet değildir; 25'lik ve 50'lik iki nesil arası, köprü nesil vaziyetinde, selim akıl ve duygu sahiplerinin kurmuş bulunduğu bir cemiyetdir; devletin bu mevzuudaki tavrı ise böyle bir benimsenmeyi kötüye almamak faziletinden ibaret...

Ve işte yarım asırdır zuhurunu beklediğimiz bu fazilet, hususiyle otuz yıldan beri kâh açılan ve kâh kapanan havalar gibi, bugün gerçekleşme ve yerleşme vaadinde bulunuyor. İnkılâp çapında, inkılâp habercisi bir hâdise!..

10 küsûr yıl önce, dekanı bulundukları Dil-Tarih Fakültesinde, konferans salonunu dâvamıza tahsis etmek suretiyle aynı fazilet ve cesareti gösteren muhterem zatı, bugün Kültür Bakanlığındaki müstesna rolünden ötürü, Bakaniyle birlikte en takdirkâr hürmetlerime hedef olarak belirtirim. Onları alkışlayınız!

Öte yandan, hâdisenin asıl müellifi, Edebiyat Vakfı Reisini, lütfen ayağa kalkmaya ve teşekkürleri kabul etmeye dâvet ederim.

Şair, Allah'ın bahşettiği nisbette gelecekten sesler alan nazik bir antendir. Bu bakımdan (avan-gard) dedikleri öncü ve arayıcı sanat adamı rüyasındaki ideal devlet ve hükûmet dururken, mevcut ve eskimiş bulunandan zevk almaz ve ondan hakkın takdir edilmesini beklemez. O, daimî bir isyan halindedir ve bu ideal hayatı arama cehdinde...

Bir Fransız edibi, bu ince hikmeti şöyle ifadelendiriyor.

«— Üç şey gerçek sanatkârı şerefsiz kılar: Fransız Akademisine âzâ kabul edilmek, (Lejyon d'onör) nişaniyle lûtuflandırmak, zamanenin münekkidi tarafından övülmek...»

Bu hissi ve teessürî sözde, sanatkârın hemen her zaman ihtilâf halinde olduğu cemiyetine bakışı olarak derin bir gerçeklik payı var. Ama elbette ki, gaye, aynı sanatkârın, içinde yaşadığı devlet ve cemiyetten itminan sahibi olması...

Bu itminan duygusuna nail ve son derece nadir kahramanlardan biri, Eski Yunanda (Perikles), Çağının lirik şairi (Pendar - Pindaros), Attik Medeniyetin şahika noktasında yaşamış olmasına rağmen, bakınız kendi öz cemiyeti hakkında ne diyor:

«— Meğer ben, bir ömür, katırların yemliğine saman yerine orkide doldurmuşum!!...»

Yunan Medeniyeti'nin en olgun cemiyet manzarasiyle kemâl devresinde, meydanları Sokrates'ler, Platon'lar, Eşil'ler, Sofokles'ler doldururken, ya bizim o elmas halden bu kömür hale düşmemiz karşısında cins sanatkâra ne demek düşer!...

(Kalite)nin, isim ve sıfatı birbirine karıştırmış bozuk bir Türkçeyle «kalite makarna» diye kullanıldığı, bütün ulvî mefhumların olanca vitaminini kaybettiği ve en ışıklı (kozmos)un en karanlık bir (Kaos)a döndürüldüğü bu hiçlik pazarında hangi keyfiyet dâvası?..

Cins sanatkâra bu maddî ve manevî anarşi diyarında ya çatlamak, patlamak, kıvılcım kıvılcım fezada uçmak ve kendisine yeni bir plânette vatan aramak... Yahut, işte bizim yaptığımız

gibi, son nefesine kadar çırpınmak, yırtınmak, zindanlarda güneşi boru içinden seyretmek ve... Evet, ve...

Ve ürettikleri tezek nesilleri has ekmeğe çevirmek için, tırnaklarımıza kan oturmuş, hamurkârlık yapmak borcu kalıyor.

Sabır, tevekkül, ümid, iman, çile ve ıstırap kol kola...

Şimdilik yalnız ıstırabı azizleştirebilsek yeter! Keşke esirler kampı gibi çitle çevrilmiş bir mustaripler kampımız olsa...

Şimdi en belâlı sual:

Hayalimizdeki fert içi ve fert dışı tantanalı oluşa, zaman ve mekân müsait midir? Sakın, zaman geçmiş ve mekân pörsümüş olmasın?..

Dünyanın en güzel aşk serenatlarından biri olan «Romeo ve Jülyet»de, Şekspir, bu sualin cevabını kahramanına, vaziyetine göre şöyle verdiriyor:

Jülyet, sabaha kadar penceresinin dibinde kendisine dalan Romeo'ya:

— Artık git, der; vakit çok geç!

Divâne âşık cevap verir:

— O kadar geç ki, erken kabul edebiliriz!...

Bu noktada bir ân sükûtu dinleyelim... Ve haykıralım:

GÜNEŞİN DOĞMASINA YAKIN VAKİT ERKENDİR!

Muhabbetle selâmlarım!

(Rapor 9 — Haziran 1980)

1930'LARDAN GÜNÜMÜZE

Burhan ARPAD

Yazarlığa geç başladım. İlk hikâyemi yayınladığımda 26 yaşındaydım. Amma, okurluğa erken başladım. On yaşındaydım ve «Rehbe-ri Tahsil numûne mektebi»nin dördüncü sınıfına geçmiştim.

Bir açıklama yapmam gerekiyor. O günlerin «Numûne mektebi» niteliğinde ve altı sınıflı ilk okullarında hemen her dersin ayrı öğretmeni vardı. Ulûm-u Diniye (Din bilgisi) ve Kuran hocaları bile ayrı kişilerdi. Rehberi Tahsil'in 4, 5 ve 6. sınıflarında

Türkçe öğretmenim Tevfik beyi hep borçlulukla anarım. Anadilimi yanlışsız ve düzgün yazmağı ondan öğrendim. Tevfik Fikret, Mehmet Akif ve Ömer Seyfettin'i de o öğretti.

Kitap okumağa nasıl alıştım, bilemiyorum. Kimsenin beni yürekledirdiğini, yol gösterdiğini sanmıyorum. Fakat bizim evde de, yakın evlerde oturan dayılarımın, teyze ve halalarımın evlerinde de gazete okunurdu. Mütareke yılları İstanbul'unda her çeşit gazete vardı. Tasvir-i-Efkâr'ı da, Tevhîd-i Efkâr'ı da, İleri'yi ve İkdamı da okuyordum. Sonraları Refik Halid'in ünlü «Aydede» mizah dergisini okumağa başladım. Yine o sıra forma forma çıkan ve gazete dağıtıcılarının evlere bıraktığı yabancı serüven romanları da bir bir arkasına okuyordum. Bütün bunlar arasında beni en çok çeken, Refik Halid'in Ago Paşanın Hatıratı yergileriydi. Bir de, İkdam'da tefrika olarak yayınlanan Hüseyin Rahmi romanları. Önce her bulduğumu okudum, sonra seçme yapmağa başladım. Bütün bunları okurken bir yandan da Karagöz'e, sonraları Şehzadebaşı'nda Tuluat, melodram, operet, Darülbedâyi temsilleriyle tiyatroya ve birden filmlere aşırı ilgi duyar oldum. Çocukluktan gençliğe böylesine çok yönlü bir sanat ve edebiyat havası içinde ayak bastım. Bu arada kendim için hikâyeler, gördüğüm filmlerin konularını hikâyeleştiren yazılar da yazıp yırtıyordum.

Sonra, Cumhuriyet'in 10. yılı arkada kaldı.

Ömer Seyfettin, Refik Halid, Reşat Nuri, Mahmut Yesari, Ahmet Rasim, Hüseyin Rahmi, Osman Cemal'in hemen bütün yazdıklarını okuyarak 1936'ya gelmiştim. Türkiye Cumhuriyet'inin hikâyecileri ilk eserlerini vermeğe başlamıştı.

1936'da benim de katıldığım bu hikâyeciler nesli 1930 da Sadri Ertem, Reşat Enis, Kenan Hulusi'yle başlar, Bekir Sıtkı, Suat Derviş, Sabahattin Ali, Sait Faik, Umran Nazif, İlhan Tarus, Kemal Bilbaşar, Samim Kocagöz'le genişler. Kemal Tahir'in o güzelim «Göl İnsanları» o yıllarda Tan Gazetesinde Cemalettin Mahir takma adıyla tefrika edilir, fakat kitap olarak basılmaz. Sefer Aytekin'in Yeni Adam'da yayınladığı hepsi birbirinden ilginç köy gerçekleri hikâyeleri de. (Yazık ki, kitap olarak basılmamıştır.) Toplumcu gerçekçi akımı oluşturan bu hikâyecilere en son katılan, amma gerek verimlilik, gerek anlatım ustalığı bakımdan hemen öne geçiveren Orhan Kemal'dir.

Hikâyelerimi kitap biçiminde «Şehir 9 tablo» adıyla yayınladığımda 1940 yeni başlıyordu. İkinci hikâye kitabım 'Dolayısıy-

la' 1944'de basıma hazırdı amma, geçimimi sadece kalemimle sağlamak durumunda kalınca, yayımlamağı hep erteledim. Kitapçılık, basım evi yöneticiliği, Alman dili edebiyatlarından çeviriler ve gündelik gazetelerde yıpratıcı görevler böyle gerektiriyordu.

Yine bir açıklama yapmalıyım. O yıllarda hemen çoğumuz kitaplarımızı kendi paralarımızla bastırırdık. Bin, ya da pek pek iki bin sayı. Sait Faik, ünlü romanı Medâr-ı Mâişet Motor'unu anasının parasıyla bastırmıştı. İlk kitabı Semaver'i de kendi parasıyla bastırmış ve satamayınca bir kitapçıya tanesi beş kuruştan vermişti.

1944'de basıma hazır olan ikinci kitabım ancak 1955'te basılabildi. Taşı Toprağı Altun, Yedi Tepe Olayları hikâye kitaplarım da uzunca aralarla (1966 ve 1974) çıktı. Kalemimi değişik yazı türlerinde kullanmak zorunluğu yüzünden. Amma bu arada gazetecilik olanaklarından yararlanarak Gezi kitapları, Türk tiyatrosundan hikâyeler kitaplarımı yayınladım. 1943'de yayınladığım ilk çevirim «EYUB»tan 1977'de basılan son çevirim «Barış ve Kurtlar»a sanırım bir otuz kadar edebiyat ürününe adımı çevirici olarak yazdım. Bu oldukça geniş ve değişik edebiyat çalışmalarımda hikâyeciliğimi gerek anlatım, gerek biçim olarak koruyabildim sanıyorum.

Edebiyat öğretmeni-edebiyat tarihçisi kimi yazarlarımızın pek farkında olmadığı bir durumu da açıklamak gerekiyor, Toplumcu gerçekçi Türk hikâyeciliğin bir yanı vardır. Ne kendilerinden öncekiler, ne de o yıllarda ortaya atılan kimi şiir ya da düzyazı guruplaşmaları gibi, ne bildiriyle gürültü koparırlar, ne de bir dergi çevresinde toparlanma çabasındadırlar.

Toplumcu gerçekçi Türk hikâyecileri, Cumhuriyet'in 10. yılından sonra belirmeğe başlayan sosyal tedirginlikler, eşitsizlikler ve acı gerçeklerin gözlemleriyle yazmağa başlamışlardır. Anadolu'nun bir ilçesinde öğretmen, ya da memur, taşrada savcı, hatta yargıçtırlar. Ankara, ve İstanbul'da gazelerde çalışanları da vardır. Birbirlerini sonraları rastlantıyla tanımıştırlar. Fakat günümüz Türkiyesi'nde hikâye yazanların çoğunun pek özendiği o yapmacıklı bunalımı, o günlerin ağır baskı düzenine ve paraca sıkıntıda olmalarına rağmen hiç birinde yoktur. Başarılı, ya da başarısız, oluşan yeni Türk toplumunu belirli bir dünya görüşü tenkitçiliğiyle, hikâyeleştirme çabasındadırlar. İçtenlikle yazarlar ve karşılıklı ilişkilerinde hiç bir ard hesap gözetmezler. Hep hatırlarım, ilk hikâye kitabım «Şehir 9 tablo» çıktığında, Kemal Bilbaşar «Anadolu'dan Hikâyeler» kitabını dostça bir kaç

satırla imzalayıp göndermişti. Sait Faik, o sevimli alaycılığıyla; «Şehir 9 Tablo» adına pek takılırdı «Tablacı Burhan!» diye. Fakat Medâr'ı Maişet Motoru romanının tefrika edildiği «Yeni Mecmua»da Matine adlı hikâyem çıktığı gün Ankara caddesinde karşılaşınca, çakır gözleri ışıl ışıl: «Ulan o hikâyeyi ben yazmış olmağı isterdim.» deyivermişti içtenlikle.

Sevgili Samim Kocagöz hemen bütün kitaplarım için hep övgüler yazdığı halde ben onun üzerine birşeyler yazamamışımdır. Bundan ötürü birgün olsun tek satır yakınmış değildir. Oysa ben onun çoğu hikâyelerini, özellikle de «Yarıntı» ve «Umut Kapısı» hikâyelerini yazmış olmağı pek isterdim.

1940'da değil, 1930'ların hemen başlangıcında eser vermeğe başlayıp günümüze ulaşmış Gerçekçi Türk Hikâyecileri için edebiyat tarihçiler ne yazarsa yazsın, onların esnaflığın her biçiminden her zaman uzak kalmağı başardıklarını söylemek isterim.

Yetmiş yaşımı arkada bırakmış bir insan olarak ne üzgünüm ne de sevinçli. Doğdum ve yaşadım. Hikâyeler, araştırmalar, severek ve seçerek hazırladığım çeviri kitaplar, uzun bir aradan sonra haftada bir de olsa gazete köşe yazılarıyla topluma birşeyler vereyim, aydınların yüzüstü bıraktığı, hatta çıkmazlara ittelediği ülkem insanlarına yararlı olayım istedim. Hepsi bu kadar.

KEMAL BİLBAŞAR

...Evet, hayretler içinde yineliyorum: İşte yetmiş yaşıma ulaşmış bulunuyorum. Ne de çabuk geldik bu günlere... Yaşamın akışı düşmekte olan bir taş gibi gözalıcı bir hız kazanıyor yaş ilerledikçe... Kişi şöyle durup ardına bakmağa bile fırsat bulamıyor. Bitirilmesi gereken bir işi bitirme telaşı içimizi daraltıyor, daha hızlı, daha hızlı! diye çalışma temposunu çabuklaştırıyoruz. (Başkalarını kesinlikle bilemem ama, yaşamın anlamını sevgi ve yaratma olark değerlendiren benim için yaşamı çalışmaktan soyutlamak olanaksız.) Çocukluğumuzda 30-40 yaş bizim için yüzyıllar kadar uzak, erişilmez bir zaman süreci idi. O ya-

şa ulaşmış olanları kocamış sayardık. Ailemizde ve de mahallemizde yetmiş yaşına ulaşmış olan yaşlılar pek nadirdi. Onlar içinse (Yaşı yetmiş, işi bitmiş) denirdi. Oysa şimdi yetmiş yaş bir olgunluk zirvesi sayılıyor. Yetmişinde ölen biri için: «Yazık, daha çok gençti.» diye acınılıyor. Açıkçası ben de kendimi kocamış görmüyorum. O acımasız deyişi elimin tersiyle itiyorum: İş bitmedi daha bende... Yüreğim sevgi, damarlarım enerji dolu. Henüz yazı masamın başındayım, iki roman üzerinde birden çalışıyorum. Bir kazaya kurban gitmezsem rahat rahat daha onbeş yıl kalemimi kullanacağım.

Bir var ki ardımızdan gelen kuşaklar bizi ETKİLİ ATEŞ ALANINA GİRMİŞ SAVAŞÇI gibi görüyorlar. Her an yaşamımız sona erecekmiş bekleyişi içindeler sanki... Örnekse, Türk Televizyonunun geçen yıl filme aldığı yirmibeş dakikalık söyleşiyi yayınlamayıp arşive kaldırmış olması. Bu olay böylesi bir bekleyişten kaynaklanıyor sanıyorum. Bir emri hak vaki olursa bu söyleşiyi ağıtsal bildirilerinin ardından yayınlamayı düşünmüş olmalılar. Eğer bu varsayım doğruysa o günü çok beklerler, o söyleşi de çoktan eskimiş olur.

Ne çabuk geldik bu günlere, dedim ama, dönüp ardıma bakınca basbayağı uzun bir yol aşmış olduğumu hemen kavrıyorum. Neler sığmamış bu yetmiş yaş içine... Dört büyük savaşın neden olduğu mahrumluklar, göçler, her şeyi yitirip yeniden başlamalar. Doğumlar, hastalıklar, ölümler. Biri beş yıl, biri dört yıl süren iki yatılı okul yaşamı... Yirmiyedi yıl süren öğretmenlik çilesi, kırküç yıl süren sanat ve edebiyat savaşımı...

Ne ki buradan bakıldığında yaşam girdaplarının çağıldadığı en karanlık kuytular bile akşam güneşinin yumuşak aydınlığında canayakın ve coşku veren bir doğa güzelliği kazanıyor. Yetmiş yaşın en belirgin yanı yüreğin derin bir hoşgörü ve sevecenlikle dolup taşması... Bir zamanlar çok üzüldüğüm, beni karamsarlığa düşüren olaylara neden olanları bile şimdilerde kolayca bağışlıyorum.

Beni yetmiş yaşıma ulaştıran yaşam yolculuğum bir Şubat 1910 da başlamış. Çanakkale'de açmışım bu dünyaya gözlerimi. O kentteki yaşamımdan ilk anımsadığım, düş sisleri içinde, bir kadın başıdır. Düz taranmış saçlarının bir yanına kırmızı çiçek sokulmuş. İri dudakları sakız kokan, kara gözleri kor gibi yanan bir çingene karısının başı bu. Ben, bu kadının kucağında olmalıyım. Sonradan ninemin anlattığına bakılırsa bu çingene ka-

rısı o zamanlar a h v a l-i a d i y e d e n olan bir suç işleyerek beni kaçırmak istemiş. Eğer polis komiseri babamın hizmetinde olan ve evin günlük ayak işlerini gören bekçilerden biri tanımasaymış bu çingene karısı beni alıp götürecekmiş. Bu kaçırma olayı gerçekleşseydi ve ben bir çergenin şoparları arasında büyüseydim acaba yaşam çizgim nasıl bir yol çizerdi, gene sanatçı olur muydum? Kim bilir belki de düğünlerde zurna çalan bir çingene çalgıcı olarak yetişirdim.

Daha sonra bu kentten ayrılışımızı anımsıyorum: Bir yelkenli içindeyiz... Denkler üzerinde feraceli kadınlar, aba poturlu erkekler oturmuşlar, yüksek sesle, yakaran dualar okuyorlar. Mavi sularda bir patlamayla birlikte köpüklü su sütunları yükseliyor gökyüzüne. Serpintileri üzerimize saçıldığında biz çocuklar cümbüşlü kahkahalar atıyoruz. Bu da 1915 yılında Çanakkale bombardımanında kaçışımıza değgin bir tablo.

Sonraki anılarım daha aydınlık: Eskişehir'de Tatar Mahallesi'ndeki evimiz... Mahalle mektebine yazılışım ve âmin alayı... Sonra sünnet düğünümüz... Çevrelerle, atlas yorganla donatılmış sünnet karyolamız. «Ah yarabbim, şu sünnetçi amca ne zaman gelecek? Ne zaman sünnet olup şu karyolada yatacağım,» diye sızlanışlarım... Zor bir sünnet operasyonu, bezle çok sıkı bağlama sonucu azan sünnet yarasının acıları yüzünden o karyolada bikez bile yatamayışım...

Sonra Eskişehire büyük kadanaların çektiği top arabalarıyla gelen, sarıklarının ortasında kırmızı, sarı, penbe ve ak külahlar bulunan kast mensubu Hintli sömürge askerleri... Bunların geçit törenlerini çocuksu bir tecessüsle ve de korkusuz izleyişlerimiz... Müslüman olanların cenaze törenlerine katılışlarımız, Şıh Edebali'nin türbesi bulunan sırtlardaki mezarlıkta bize dağıtılan helvaları iştiha ile yiyişlerimiz.

Aynı günlerde Sungur Tekin ilk okulunda öğretmenlerimizin alçak sesle söylettikleri marşlar. Örneğin:

İzmir Türkün Anayurdu,
Vermez onu bizim ordu,
Yunan İzmir'e girerken
Bütün millet ağlıyordu.

Bursa İzmir güzel Aydın
Ah bir kere kurtulaydın.

Doğma güneş yasımız var
Git haber ver diyar diyar
Türkün kolları bağlandı
İzmiri'i ondan aldılar.

Bursa İzmir güzel Aydın
Ah bir kere kurtulaydın.

Ya da:

Bu sessiz matemin nedir sebabi?
İnsanın içinde düğüm bağlıyor.
Siyahlar örtülü anneler gibi
Her lahde kapanmış toprak ağlıyor.

Derken sömürge askerlerinin bir gece de ortalıktan kaybolmaları, aynı gün kenti nızraklı, kara boşili kuvay-ı milliye atlı birliklerinin doldurmaları... Köprübaşındaki kahvelerden birinde Kuvay-ı milliye'ye gönüllü yazılanlara mavzer ve fişenklik verilmesini izleyişlerimiz. Yukarı mahalledeki başka bir kahvede de Kuvay-ı İnzibatiye'ye gönüllü yazıyorlar... Tuluat kumpanyasında zenne rolüne çıkan onaltı yaşındaki Rıfat abi, komşumuz Hacı Bey Baba'nın öğüdü ve de baskısıyla Kuvay-ı İnzibatiye'ye gönüllü yazılmağa gittiğinde kendisini yuhalayışımız geliyor gözlerimin önüne... Biz mahalledeki çocuklar Kemal Paşa'nın Kuvay-ı Milliye'sinden yanayız. Yaşımız uygun olsa Köprübaşı'ndaki kahveye gidip gönüllü yazılacağız. Birer filinta alıp Kemal Paşa'nın hizmetine gireceğiz. Kemal Paşa'yı sevmemiz onun bindiği ve Tatar komşularımızın t o m a f i l dediği araba yüzünden... Ne at, ne de öküz tarafından çekilmiyordu bu araba... Aramızda yaygın söylentiye göre bu arabayı Çanakkale savaşında ölen şehitler yürütüyordu. Kemal Paşa Çanakkale'de İngilizleri Fransızları yendiği gibi Anadolu'ya saldıran Yunan Palikarya'larını da yenecekti.

Oysa İnönü savaşlar ısırasında İstasyondaki tüm binalar yaralı gazilerle dolup taşıyor... Kent boşaltılıyor. Bizim için yeni bir göçmenlik yaşamı başlıyor. Tuz dolu açık yük vagonlarına doluşan göçmenlerle Ankara'ya kaçıyoruz. Orada sim siyah, yerken dişlerde gıcır gıcır sesler çıkartan ekmeklerden dağıtılıyor göçmenlere... Beyaz ekmek alabilmek için biz iki oğlan kardeş kışla ve esir kamplarının tel örgüleri arasından sigara kağıdı kibrit satıyoruz. Sabahları Hacıbayram'da asker kaçaklarının ve de vatan hainlerinin asılmalarını seyrettikten sonra Hakimiyet-i Milliye gazete idarehanesine uğruyor, satacağımız gazeteleri alı-

yoruz.

Sakarya savaşının top sesleri Ankara'dan duyulduğunda, dekoville Anadolu içlerine taşıyorlar sivil halkı... Biz de Kayseri'ye gitmek üzere ayrılıyoruz Ankara'dan. Yahşi han'da dekovil bizi bir kağnı kornvoyuna aktarıyor. Gündüzün yüze yakın kağnının meydana getirdiği gıcırtı orkestrası, geceleri bozkır böceklerinin konserine terk ediyor. Açılan denkler üzerinde yatıp berrak gökyüzündeki parlak yıldızları seyrederken arabacıların yanan ateş başında söyledikleri türküler değiyor kulaklarımıza:

Gesi bağlarında bir top gülüm var
Hey allahtan korkmaz sana bana ölüm var.
Ölüm de değil bu dünyada zulüm var

Yolculuğumuz Bünyan'da sona eriyor. Yunanlılar Anadolu'dan atılıncaya değin burada kalıyoruz. Akka Sitti'nin evinde kışın tandır başında, yazın komşuların imecesinde bulgur, erişte yaparken ya da tezek kararken kızların söylediği türküler tap taze yankılanıyor kulaklarımda:

Sabahtan uğradım ben bir güzele
Ağlatmadı güzel, güldürdü beni
Ben güzelden böyle vefa ummazdım
Ak göğsünün üstüne kondurdu beni

Üvey babamın isteği üzerine h ı f z'a çalışıyoruz. Damda serili kaynadılmış buğdayları kuşlardan korurken kuran ezberliyoruz. Mevlutlarda kadınları ağlatarak a ş i r okuyoruz.

Mektep cennet
Gel devam et

diyen okul şarkısına hiç te uymadığı, dayaklı küfürlü bir eğitimin egemen olduğu okulda tek sevdiğim türkçe öğretmeni. Elleri egzamalı, ne yazık adını anımsayamadığım bu genç öğretmenimizin bizi okul bahçesi arkasındaki kayabaşı'na götürerek Karacaoğlan'dan ezgiler okumasını içim titreyerek hatırlıyorum:

Sallanı sallanı girdim köyüne
Güzeller başıma derilsin deyi
Herkes sevdiğini almış yanına
Şeftali pazarı kurulsun deyi.

Odada çalınır alışkın sazlar
Kız seni görünce yüreğim sızlar
Başıma toplanmış gelinler kızlar
Şu bizim davamız görülsün deyi

Ala gözler ile kaşın eğmesin
Gönlüm çekmez, her güzeli sevmesin
Sıkça dikmiş kız döşünün düğmesin
Sıkmış, memelerim gerilsin, deyi...

Karacaoğlan der ki, çöktüm oturdum,
Sağ yanımda yavru bazlar götürdüm
Gidip İstanbul'dan ferman getirdim
Herkesin sevdiği verilsin deyi.

Okul sevimsizdi, arkadaşlarla okuldan kaçarak, şimdi elektrik santralını çalıştırdığı için doğal akışını ve de güzelliğini yitiren Sarmısaklı suyunun kasabadan bir saat uzaklıktaki kaynağında meses denen mızraklarla avladığımız alabalıkları pişirip yemek ne tatlıydı.

Afyon zaferi kazanıldıktan, dokuz Eylül'de düşman denize döküldükten sonra Eskişehir'e dönüş başlıyor. Kiraladığımız bir yaylıyla, Han Duvarları'ndaki yol güzergâhını izleyerek önce Ulukışla'ya, sonra tirenle Konya'ya varıyoruz. Mevlana'yı ziyaret için keskin ayaz altında kente iniyoruz. Ne ki Mevlana türbesinden çok kentin ana caddesinde gördüğümüz manzara hiç silinmiyor belleğimden: Ramazan'da aleni nakz-ı siyam ettikleri için iki erkek, Kadı Efendinin buyruğuyla tramvaya koşulmuştu. Sürücü acımasızca kırbaçlıyordu günahkârları... Din yobazlarına karşı duyduğum tiksintide bu olayın büyük payı olduğu kanısındayım.

Eskişehir'e vardığımızda okullar açılalı bir ay olmuştu. Bizi okula almadıklarından, beni terziye, kardeşimi kunduracıya çırak verdiler. İstiklal savaşı sırasında birbirimizi yitirdiğimiz rahmetli ağabeyim Burhan Bilbaşar, o günlerde çıka geldi. Darüşşafaka'da yatılı öğrenciyken, yaramazlık yüzünden okuldan atılmış, sonra imtihan vererek öğretmen olmuş. İstiklal savaşı süresince Adapazarı'nın Karasu bucağında öğretmenlik yapmış. Düşman Anadolu'dan temizlenince Eskişehir'e naklini istemiş. Mutasarrıflıktan Seyitgazi'ye tayini yapılmış. Ağabeyim giderken, çırak durduğumuz dükkanlardan bizi alarak birlikte götürdü. Okula da yazdırdı. Böylece savaş yüzünden bize kapanan eğitim kapısı yeniden açılmış oldu. Eğer ağabeyim olmasaydı belki de okumamız orada kalacak, ben terzi, kardeşim kunduracı esnafından biri olacaktık.

Lozan barışını Seyitgazi'de kutladık. Yapılan şenliklerde, sonradan Atatürk'e süikasttten ötürü asılan, milletvekili Sarı Efe

Edip te hazır bulunuyordu. Hükümet konağı alanında kurulmuş salaş sahnede, padişahların kardeş katlini konu edinen k a r a s i p a h i oyununu öğretmen ve öğrenciler birlikte oynadık. Ben Yavuz Sultan Selim'in korkutarak öldürttüğü küçük kardeşi şehzade Korkut rolündeydim.

İlkokulu, gene ağabeyimin öğretmenlik yaptığı Hadımköy'de bitirdik. Ağabeyim bizi İstanbul Erkek Öğretmen okuluna yerleştirmek istiyordu. Yatılı sınavlarına katılmak üzere İstanbul'a geldik. Togo adındaki Darüşşafakalı bir arkadaşının yardımıyla Sirkeci'de Hocapaşa'da bir garajda yatıp kalkma olanağını sağlamıştık. Sınavlara hazırlanmak için gündüzleri has ekmek, kaşar peyniri ve razakı üzümü alarak Gülhane Parkı'na gidiyor, altıncı sınıfta okuduğumuz dersleri tekrarlıyorduk. Ne ki savaş nedeniyle düzenli biçimde sağlam bir eğitim görmediğimizden bütün çabamıza karşın sınavları başaramadık. Üzüntüyle geri döndük. Ağabeyim kolay yılgınlığa düşen bir adam değildi. O zamanın Milli Eğitim Bakanı Nafi Atuf beyin, rahmetli babamızın Selanik'ten yakın arkadaşı olduğunu bir yerlerden duymuş, öğrenmişti. Benim ağzımdan Bakan'a acıklı bir dille, öğretmen okuluna girmek isteyip neden başaramadığımı anlatıyor, yardımını rica ediyordu.

Mektubu yolladıktan on gün sonra bakanlık antetli bir mektup aldık Nafi Atuf beyden. Mektup: (Sevgili kardeşim Naimciğimin ciğerparesi yavrum!) diye başlıyor, Çatalca Milli Eğitim Müdürlüğünden yolluğumu alır almaz Edirne Muallim Mektebine gitmemi, orada derslerime iyi çalışmamı, babama layık bir evlat olarak yetişmemi öğüktlüyordu. Bu öğüdün yetişmemde büyük etkisi olmuştur. Edirne öğretmen okulundaki eğitim düzeyinin gücü de yatsınamaz tabii.

Sanatla ilgilenmem Edirne Öğretmen okulunda başlamıştır. Öğretmenlik yanında ressam ve de heykeltraş olmayı tutkuyla istiyordum. Öğretmenlerim bu sanatlara karşı yetenekli olduğumu söylerlerdi. Onların teşvikiyle sakallı Türkçe öğretmenimizin büstünü, tabiat bilgisi derslerinde yararlandığımız bir lavhaya bakarak bir aslan ailesinin heykelini yaptığımı anımsıyorum. Ne ki Müzik Öğretmenimiz Ahmet Yekta beyin etkisi giderek daha üstün geldi. Okul orkestrasında keman çalmakla yetinmiyor, Bethoven'lerin, Mozart'ların yarattıkları ölümsüz besteler cinsinden yapıtlar meydana getirmeyi tüm kalbimle istiyordum. Serenatlardan, barkarollerden, menuelerden öykünerek kendim de serenatlar, barkaroller, menueler yapıyordum. Bu yüz-

den. adım yarının büyük bestecisi olmuştu sınıf arkadaşlarım arasında.

Ne var ki Ahmet Yekta beyin onca çabası sonuç vermedi, bir türlü (Ankara Musiki Muallim Mektebi) ne naklimi yaptıramadı. Öğrenimimi Edirne Öğretmen Okulunda sürdürdüm. Okulu bitirme sınavlarında, ayırtman Lise Edebiyat öğretmeni Halil Vedat'ın müşkilpesentliği yüzünden Edebiyattan bütünlemeye kaldım. Tatil aylarında bu derse hırsla çalışmalarım Edebiyatı önemsememe ve de sevmeme yaramıştır.

Öğretmen olarak önce Babaeski, sonra Vize ilk okulunda çalıştım. Vize'de başöğretmenimiz Bayburtlu Zihni'nin torunuydu. Şiirle, edebiyatla uğraşırdı. Dadaloğlu'nun, Pirsultan'ın ezgilerini ezberden okurdu. Okulun kitablığını edebiyat yönünden zenginleştirmişti. Nur içinde yatsın, Bayyurdoğlu'nun aracılığıyla halk şairlerimizin yanı sıra ilk kez Tolstoy'u, Zola'yı, Göthe'yi tanıdım. Bu kitaplık ve Bayyurdoğlu iç dünyama bol ışıklı pencereler açmışlardı. Küçük bahçeli evim Vize kalesinin dibinde, kiliseden bozma camiin karşısındaydı. Okul dönüşlerinde kaleye çıkar, oradan kasabayı ve ovayı seyrederdim. Çok geçmeden bir boydan bir boya uzayan çeltik tarlalarının acı yeşiliyle kale çevresinde toplanmış iki göçmen mahallesindeki toprak işçilerinin nasıl zehirlendiklerini fark eder oldum. O dönemde besteci olma umudumu tümden yitirmediğimden bahar geceleri, kurbağa ve de böceklerin bitmez tükenmez cırıltılarındaki müzikal gizleri yakalamağa çalışırdım. Ne ki besteden çok (kırlara düş gibi inen, nur içinde soyunup sularda yıkanan) su perilerinin oyunlarını betimleyen şiir dizeleri karalardım.

İki yıl Vize'de öğretmenlik yaptıktan sonra 1931'de Ankara Gazi Eğitim Enstitüsüne girdim. Bu okulda dört yıllık öğrenimim sırasında Ahmet Hamdi Tanpınar'la İ. Hakkı Tonguç'un kişisel etkileri beni iyiden iyiye edebiyata bağladı. Hüseyin Cahit'in çıkardığı fikir hareketleri, yayın evlerinin Fransız ve Rus natüralistlerinden ve realistlerinden çevirtip yayınladıkları kitaplar okuma hırsımı kamçılıyordu. O yılların tanınmış şair ve yazarları sık sık toplantı salonumuzda görünürlerdi. Hasan Ali Yücel, Ahmet Kutsi Tecer bunlardandı. Bu sanatçılar, tertiplenen tartışmalı edebiyat ve sanat gecelerimizi renklendirirlerdi.

O günlerde benim de şiir ve düzyazı denemelerim oluyordu. Bunlardan bazıları Edebiyat bölümümüzün çıkardığı İHİ adlı dergide yayınlandı. Bu şiirlerde o zamanın kaldırımlar şairi Necip Fazıl'ın etkileri belirgindi:

Her gece geçiyorum ıssız karanlık yollar
Her gece sanıyorum yolumda tehlike var
Fersiz bakışlarıyla fenerler yoldaşımdır,
Fenerler, yollarıma dökülmüş gözyaşımdır.
Kaatil ışıklarında yansa da pervaneler
Gene masum ve ürkek gösterirler yolumu
Kalbimi rahatlatan bir fısıltıyla derler.
Bu korkulu yolların sonu umutla dolu.

Aynı dergide yayınlanan s o n b a h a r adlı şiirimi okuyan Ahmet Hamdi Tanpınar, öğütleriyle beni şiir yazmada yüreklendirmiştir.

1935 yılında Enstitü'yü bitirdim. Aynı yılın resim bölümü mezunlarından Bedia ile evlendim. Ne ki askerlikten sonra, evliliğimizi dikkate almadan beni Nazilli orta okuluna verdiler. Bir yıl orada Nazilli Palas'ın küçük bir odasında, bekar olarak yaşadım. Bu bir yılın benim sanat yaşamıma çok olumlu katkıları olmuştur: Nazilli Basma Fabrikası bitmişti, işletmeğe açılmak üzere hummalı bir hazırlık sürüyordu. Fabrikanın Rusya'da eğitim görmüş ressamları, mühendisleri, teknisyenleri kasabanın biricik oteli Nazilli Palas'ta kalıyorlardı. Otelin arkasındaki Hacı Emmi'nin lokantasında da akşam yemeklerini birlikte yiyorduk. Konuşmalarda günlük yaşamları, fabrikanın sorunları üzerinde olduğu kadar Rus sanat ve edebiyatından da bilinçle söz ederlerdi. Geceleri onlardan ödünç aldığım kitapları, aşağıdaki kahveden yükselen tavla şakırtıları, öksürüklü kahkahalar ve gramofonda durmadan yinelenen (ÇAYIR ÇİMEN BEKLİYOR BAYANLARLA BAYLARI) şarkısı arasında okurdum. Çehof ve Dostoyevski ile, Gogol'le orada tanıştım.

Okul paydosunda öğrencilerle bisikletlere binip Mendres boyuna indiğimizde onlara okuduğum kitapları özetler, eleştirilerimi yapardım ki bu, okuduklarımı sindirmeme yarardı. Aynı Mendres gezilerinde çocuklar oyuna daldıklarında p a m u k ı s l a h i s t a s y o n u'ndaki ziraat mühendisleriyle yarenliğe giderdim. Toprak ve ürünler üzerinde dönen oyunlar hakkında çok şeyler öğrenmişimdir onlardan. Bu birikimler ürünlerini vermekte gecikmedi: O yıl ilk öykülerimi kaleme aldım. Çımacı Hasan, Hacı Emmi'nin damadı ve Budakoğlu ilk ürünlerimdendir.

1937 yılında görevimi, karımın oturmakta olduğu İzmir'e naklettiler. Karataş Orta Okulu'nda tarih öğretmenliği yaparken, eski Yunan edebiyatıyla ve felsefesiyle haşır-neşir olmuş Asım

Kültür; Musevi okulunda Türkçe öğretmeni, Fransız edebiyatına hayran İrfan Hazar ve romantik Fransız şair ve yazarlarına tutkun, Anadolu Gazetesinin sekreteri Orhan Rahmi Gökçe'yle dost oldum. Bu arkadaşlarla kozmopolit ticaret gelenekleri çok ağır basan bu büyük kentte kendi sanat dünyamızı kurmağa çalışıyorduk. Anadolu Gazetesi, Fikirler ve Kültür dergileri bizim için birer sığınaktı.

Karataş orta okulunda görev almak ta benim için mutlu bir talih olmuştur: Okulun öğretmen ailesi, Beden Eğitimi öğretmenlerine değğin, sanat, düşün ve de edebiyatla yakından ilgiliydiler. Öğretmen odamız bir m e s e n salonunu ya da edebiyat akademisini andırırdı. Yeni bir kitap okuyan, eline güzel bir şiir ya da öykü geçen, bunu arkadaşlarına duyururdu. O sıra Hasan Ali Yücel'in yayınlattığı k l a s i k l e r dizisi ellerden ve dillerden düşmezdi. Çok sağlam konuşmalar ve eleştiriler yapılırdı aramızda. Şair İlhan İleri ve Cahit Tanyol ile birlikte a r a m a k dergisini çıkarmayı bu öğretmen odasında kararlaştırdık. Tüm arkadaşlar onar lira vererek bizi maddeten desteklediler. Aramak dergisinin hazırlanma yeri bizim evimizdi. Her gece geç vakitlere dek çalışırdık. Önce kendi yazdığımız şiir ve öyküleri ya da eleştiri inceleme yazılarını okur, düzeltilmesi gerekli yerlerini ortaya çıkarır, sonra dergimize gönderilen yazılardan beğendiklerimizi ayırırdık. İstanbul ve Ankara'da yayınlanmakta olan gazete ve dergilerdeki sanat ve düşün yazılarını gözden geçirir, hangileri üzerinde, ne yolda tartışmaya girişmemiz gerektiğini saptar, bunları dergimizde yansıtırdık.

O yıl Ankara'da Halkevi'nde yapılan bir öykü yarışmasında Hacı Emmi'nin Damadı, ilk para ödülünü kazanınca dünyalar benim oldu sandım. Sonraları kitaplarımdan kazandığım ödül ve paraların hiçbiri beni o yüz lira kadar coşkuyla sevindirmemiştir. Bu ödül kendime güvenimi ve de hızımı arttırmıştır. Bundan sonraki yıllarda her çıkan yeni dergi benden öykü isterdi, ben de hiçbirini karşılıksız bırakmazdım. Öykülerim birikince kendi paramla Anadolu'dan Hikâyeler ve Cevizli Bahçe kitaplarımı yayımladım. 1941 yılında ilk romanımı, Denizin Çağırışı'nı yazdım. Bu roman 1943'te Yurt Ve Dünya yayınları arasında çıktı. Pertev Naili Boratav yazdığı eleştiride (ilk kez dörtbaşı mamur bir öykü kaleme aldığım) için beni kutlamıştı. Oysa ben o romanda halktan kopuk bireyci bir yöne saptığımı fark etmiştim. O yüzden bir daha öylesi bir yapıt kaleme almadım.

1944'te büyük kültür merkezimizden yazılarımın halka daha

kolay ulaşacağı varsayımıyla İstanbul'a göçmek istedim. Tan gazetesinde iş bulabileceğimi umuyordum. Zekeriya Sertel bu umudumu boşa çıkarmadı. Beni öykü ve reportaj yazarı olarak gazetesine aldı. Ne var ki ben İstanbul'a göçmeden Tan gazetesi tahrip edildi. Aynı yıl CHP'nin açtığı oyun yarışmasına Kadırga adlı oyunumla katılmağa karar verdim. Oyunun son perdesini tape ederken gece, memurlar evimde araştırma yapmağa geldiler. Tan gazetesinde bir süre çalışmam ve Sabiha Sertel'in çıkaracağı görüşler dergisine yazı vadinde bulunmam buna neden olmuştu. Sivil memurlar Milli Eğitim Bakanlığınca yayınlanmış klasikler dizisinden bazı kitaplarımı, ikinci dünya savaşı yıllarında tuttuğum günceyi, notlarımı, bir uzun öykümün müsveddelerini, gazetelerden kestiğim kupürleri ve de yazmakta olduğum son perdenin müsveddelerini götürdüler. Onları bir daha da geri alamadım. Bir büyük öyküm böylece ziyan oldu. Oyunun tape edilmiş ilk perdelerini, okumak için bir arkadaşım almamış olsaydı. Kadırga da onlarla birlikte yitecekti. Son perdeyi yeniden yazdım ve yarışmaya son anda katıldım. Bir akşam radyo haberlerinde oyun yarışmasının sonucu açıklandı. Birinciliği Necip Fazıl Kısakürek, ikinciliği İzmirli bir vatandaş, üçüncülüğü de, sonradan tarihi romanlar yazan Bekir Büyükarkın kazanmıştı. Bu İzmir'li vatandaş bendim. Ne ki o zaman parti başkanı ve Başbakan olan kişi: «Bunlar bizim muhaliflerimizdir.» diyerek birinci ve ikinci ödülü iptal etmişti.

Benim Kadırga adlı bir oyunum olduğunu duyan İzmir Şehir Tiyatrosu'nun rejisörü Avni Dilligil, yapıtın bir kopyasını istedi. Çoğaltarak, izin almak üzere Basın Yayın Genel Müdürlüğü'ne gönderdi. Sahneye koymak arzusundaydı. Oysa Basın Yayın Genel Müdürlüğü, oynanmasını sakıncalı görerek Kadırga'yı geri çevirdi. 1950'den sonra Orhan Hançerlioğlu'nun İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun başına getirilmesinden cesaretlenerek Kadırga'yı bir kez de oraya gönderdim. Çok umutluydum. Oysa Cevat Fehmi Başkurt, Ercüment Ekrem Talu ve Sabri Esat Siyavuşgil'den oluşan Edebi Kurul, (İstanbul halkının gözünü, gönlünü doyuracak nitelikte olmadığı) ön yargısıyla oyunumu geri çevirdi. Aynı gün tiyatronun yayınladığı dergide Edebi Kurul'un görevleri hakkında bir yazı çıkmıştı. Bunda: (...Edebi Kurul'un baş ödevi, kendisine gönderilmiş yapıtları sahneye kazandırmaktır. Bazı kısaltma ve düzeltmelerle yapıt oynanacak duruma geliyorsa, yazarıyla iş birliği yapıp bunu sağlamalı, oynanmasına yardımcı olmalıdır.) deniliyordu.

Edebi Kurul'da görev almış bu üç sanatçımızın hükmü karakuşisi karşısında susamadım, Yeditepe'de bir açık mektup yayınlayarak Edebi Kurul'un yapıtımı halkın karşısına çıkarmadan, İstanbul halkının beğenisini de tekeli altına alarak böyle bir yargıda bulunmağa hakkı olmadığını; Kadırga dil, kurgu ve sanat değeri bakımından kusurluysa bunu açıkça ve örnekleriyle belirtmesi gerektiğini savundum. Hüsamettin Bozok'tan yan tutmayacak bir jüri toplayarak Kadırga'yı onlar önünde okutmasını, eğer bu jüri de Edebi Kurul doğrultusunda bir karara varırsa yapıtımı onların gözü önünde yakınağa hazır olduğumu bildirdim. Hüsamettin, Adalet Cimcoz'un Galatasaray'daki galerisinde bir jüri topladı. O dönemin kalburüstü tüm şair ve yazarları, sanatçıları Refik Halit Karay'ın başkanlığında orada biraraya geldiler. Rahmetli Sait Faik te hasta olmasına karşın, onlara katılmıştı. Ben Galatasaray postahanesinin az ilerisindeki pastahanede sonucu bekliyordum. Bir ara Sait çıka geldi. Yüzü sarı-yeşil renkteydi, gözleri canlılığını yitirmişti. «Piyes okumasını hiç sevmediğim halde Kadırga'nın birinci perdesini zevkle izledim. Onu geri çevirenlerin yuf olsun ervahına!» dedi, giyaplarında kendine özgü küfürler savurdu.

Jürinin kararı da Kadırga'yı yakılmaktan kurtaracak nitelikteydi.

İşçi Partisi'nin kurulması üzerine 1962 yılında emekliliğimi istedim, siyasi hayata atıldım. Ege'de partinin örgütlenmesi ve seçimlerde başarı kazanması için partili arkadaşlarımla elele çalıştım. 1965'te ondört milletvekilinden oluşan bir gurup soktuk meclise. Bir milletvekilini de İzmir'den yollamıştık. Görevimin bittiğin kabul ederek tekrar yazı masamın başına döndüm. Cemo'yu, sonra da Kadırga'yı romanlaştırarak Yeşil gölge'yi yazdım. Cemo 1967 Türk Dil Kurumunun roman ödülüne layık görüldü. Yeşil Gölge'yse 1969'da May roman ödülünü Mehmet Seyda'nın yapıtıyla paylaştı.

Emeklilik yıllarımın bana kazandırdığı diğer yapıtlarım Memo, Kölelik dönemeci, Bedoş ve Zühre Ninemi'dir. Yaşamımın yetmişli yıllarında birkaç yapıt daha üreteceğimi umuyorum...

28 Kasım 1980

BİR BİLANÇO

Nermin MENEMENCİOĞLU

Yıldızlı bir gök altında yürüyordum,
Neon kentlere bakan bir tepede,
Yanıbaşımda umutsuzluk ruhu
Koşuşuyordu, vaazlar vererek:
Varlığıma gerek yokmuş, ben olmasam bir başkası
Yerimde yürürmüş, çağını anlamaya çalışarak,
Çokdan ölmüş olsaydım hiç bir şey değişmezmiş,
Aynı yıldızları, kentleri, ülkeleri
Başka gözler görmüş olurmuş sadece,
Dünya ve emekleri süregelmiş böylece.

Allah aşkına, benden uzaklaş,
Yeter yaptığın işkence, dedim,
İnsan emeklerinin yargıcı olmak bana düşmez,
Ve bir değerim varsa, bilecek ben değilim.

Geçenlerde Czeslaw Milosz'un bu şiirini okudum. Düşündüm ki hepimiz böyle yıldızlı bir gök altında yürümekteyiz, ve yaşımız ilerledikçe dünyamız, insanlar ve kendimiz hakkında çok az şey bildiğimizin farkına daha çok varıyoruz. Bunu anlamak karamsar olmak demek değildir. Sadece daha pek çok öğrenilecek şey olduğunu kavramaktır.

Mesela ben kendimi maddeci diye biliyorum. Ama maddenin ne olduğunu bilmiyorum. Yüzyılımızın fizikci bilginlerine göre madde olumlu ve olumsuz elektrik cisimciklerden meydana gelen enerji dalgaları imiş, zaman ve mekân arasında bir orantı imiş, biz bunları ve başka gerçekleri beynimizin bazı hücrelerinin çalışması ile algılayabiliyormuşuz, ama bu dalgaların, orantıların filan ne zaman ve nasıl başladığından kimse pek emin değilmiş. Aslında bu beyin hücrelerinin de nasıl çalıştığı hakkında bildiklerimiz, son yüzyılda bir hayli çoğalmasına karşın, gene de pek az.

Ama her şeyi bildiklerinden o denli emin olanlar var ki, bildiklerini başkalarına zorla kabul ettirmek için bir kahvede oturanları makineli tüfekle taniyorlar, otobüsden yolcu indirip ta-

banca ile vuruyorlar, üniversite profesörünün kafasını kırıyorlar, çocuklara işkence yapıyorlar.

Çağınızı anlamaya çalışanlar yaylım ateş altında kalıyor.

Oysa fena bir uğraş değil, çağını anlamaya çalışmak. Ve bizden önce gelenlerden kalma bir hayli ipucu var elimizde. Ayrıca cetlerimizin yaşamadığı olguları da yaşamaktayız. Yani tüm bilgisiz değiliz. Bildiklerimiz de var.

Mesela benim cetlerim çadırda yaşadığı halde, ben bir kentte doğmuş, kentlerde büyümüş, yetişmiş Batılı bir Türküm.

Biz Batılı Türkler Osmanlı İmparatorluğunu ve Türkiye Cumhuriyetini kurduk. Bunlar bildiğimiz gerçeklerdir.

Minarelerimizde hoparlör, köy kahvelerimizde radyo, kentlerimizde neon ışıklar var.

Başımızdaki milli serpuş değil, şapkadır, ayağımıza naylon çorap giyeriz.

İş aramaya, Hacca, uçak ile gideriz. Köylerimize otobüs işler. Sokaklarımızda otomobiller tıkanıklık yaratır.

Hasta olduğumuz zaman penisilin, antibiyotik ilaçlar kullanırız. Bir üniversitemizin giriş kapıları üstünde, «Hayatta en hakiki mürşit ilimdir,» tümcesi yazılı.

Buraya kadar günlük yaşamımızın öğelerini sıralamak kolay. Ama geçmişimizle bağlarımızı, ilişkilerimizi değerlendirmeye gelince, işler çatallaşıyor. Çünkü tarihimiz, kültürümüz, sanatımız diyalektik bir ikilik içinde gelişmiştir. Bir yandan mutlak bir devletçilik, toprak Padişahın, kullar Padişahın, öte yandan bu mutlaklığa karşı, Baba Ishak'dan kimlere ve nerelere kadar, halkın direnişi. Bir yandan Saray kültürü, bir yandan Halk kültürü. Zengin bir birikim! Görkemli camiler, neşe dolu çiniler, renk renk halılar, çeşmeler, laleler, gazeller, kasideler, koçaklamalar, güzellemeler, taşlamalar, destanlar, ağıtlar. Ve tabii, antitez: başlıklar ,ağalıklar, tımarlar, devşirmeler, Büyük Kaçgunluklar, yoksulluklar, kara bilgisizlik, aşar, Kafes, bürokrasi, falaka vb.

Elbet bütün bunların izlerini taşıyoruz. Ama eski ile yeninin sentezini kurmuş değiliz. Yaşamımız, edebiyat ve sanatımız bunu yansıtmakta. Olumlu ve olumsuz elektrik cisimcikleri havamızda dolaşıyor. Bunlardan nasıl bir ülke oluşacak?

İşte böyle bir çağda yaşıyoruz. Ben bu çağı son derece ilgi çekici buluyorum.

BESİM AKIMSAR

«Yaşı yetmiş, işi bitmiş» biçiminde bir tekerleme vardır. Biz, yaşamımızın henüz altmışıncı baharında olduğumuza göre, tükenmemize on yıl daha var, demektir.

Altmış yılını bomboş geçirmiş bir insan, bu on yıl içinde ne papabilir? Olsa olsa «temiz hava, bol gıda» alır, o kadar...

«Mazi kalbimde bir yaradır» şarkısını artık sıkça anımsar olduk. Üstelik, gangrene dönüşmüş bir yara... Bozuk para gibi harcamışız yaşamımızı; har vurup harman savurmuşuz.

Bazı beylik anket konuları vardır. Örneğin, tutarlar, «dünyaya yeniden gelecek olsanız ne yapardınız?» diye sorarlar. Ne mi yapardık? Korkarım, aynı şeyleri... «Alışmış, kudurmuştan beterdir» derler ya!

İhtiyarlıkta, «Hoca Merhum»un başına geleni bilirsiniz. Eşeğe binecek olmuş, pat diye düşmüş yere. Bir daha sıçramış, gene düşmüş. «Ah...» demiş kendikendine, «İhtiyarlık!» Sonra iki yanına bakınmış, ortalıkta kimseler yok. O zaman, gülümseyip mırıldanmış: «Ulan, ben senin gençliğini de bilirim!»

Aziz Nesin, her idealist gibi «böyle gelmiş, böyle gitmez» diye dursun; bizim yaşantımız böyle gelmiş, böyle gidiyor, kocaman bir alkol okyanusunda, pupa yelken...

Babam öldüğünde, körpe bir delikanlıydım. Otuz yaşma kadar, ömrüm, ondan kalanları satıp savmakla geçti. Yani hazır yiyiciliği meslek edinmiştim. Sıfırı tüketince, «meslek değiştirmek», yani çalışmak zorunda kaldım. Gazeteciliğe başladım. Ulus, Dünya gibi bazı gazetelerin İzmir muhabirliğini yaptım. Anadolu, Sabah Postası gibi yerel gazetelerde yayın yönetmeni olarak çalıştım. Sabah Postası ve Vatan'da, ayrıca fıkra yazarlığı yapıyordum. Şimdi emekliyim.

Altmış yıl içinde bütün hünerim, «Mehmet Efendi Tufah Adamdır» adlı bir öykü kitabı yayınlamak ve İzmir'de üç yıl süreyle «Kovan» adlı bir sanat dergisi çıkarmak oldu. Hiç biri doğru dürüst ilgi görmedi. Onun için, Aziz Nesin'in, 60'ıncı yıl dolayısıyla, ilgi gösterip benden şu birkaç satırı istemesine şaştım kaldım.

ALTMIŞINCI YAŞIMDA

Sabahattin Kudret AKSAL

Geçmişe baktığım zaman merakımın odaklandığı bir soru da şudur: Bende edebiyata karşı ilgi nasıl başladı? Kuşkusuz, yanıtını vermek güç. Çocukluğuma uzanmak, o panayırda binbir ayrıntının arasından işime yarayacak bir ayrıntıyı bularak gün ışığına çıkarmak, üstelik onun gerçekliğine inanmak nerdeyse

olanaksız. Gene de bir çaba göstermek istiyorum, belki de geçmiş zaman denizinin karanlığında elime birkaç istridye geçebilir.

Sanata duyulan gereksinimin eğitimle ilişkisine, biraz da görenekten doğduğuna bugün de inanırım. Bizim evimizde kitap o kadar da yoktu. Raflarda dizili ya da öteye beriye atılmış beş on cilt de daha çok sözlüktü, birkaç da tarih kitabı. Örneğin tek bir roman yoktu. Oysa on iki, on üç yaşlarımda bir roman sözüdür gidiyordu çevremde. Birkaç arkadaşım, hısımlarımızın benden bir iki yaş büyük çocukları roman diyorlardı da başka bir şey demiyorlardı. Nasıl şeydi bu roman? Nerde bulunurdu, bilmiyordum. Sormak da istemiyordum. Belki de onlara benim de birkaç roman okuduğumu söylemiştim. Birgün bir ara sokakta yürürken, belki tertemiz, ama toza bulanmış gibi görünen, soluk bir güneşin aydınlattığı demiyeceğim büsbütün kararttığı bir kitapçı dükkânının kasvetli camekânını gördüm. Eğri büğrü harflerle yazılmış bir de tabelâ: Kiralık roman. Aradığım ayağıma dolanmıştı. Hemen girdim. Daha dünmüş gibi, o denli berrak anımsıyorum. Tezgâhın başında da saz benizli, daracık bıyıklı, bereli bir adam. Kiralık roman istediğimi söyledim. Rafa doğru döndü, eliyle göstererek 'Ben-de dört beş tane var. Bak, istediğini al.' dedi. O dükkândan, bana adı en çok ilginç gelen bir romanla çıktım: İki Süngü Arasında. Aka Gündüz'ün bir yapıtıydı bu. Dünyalar benim olmuştu. Aydınlık bir alana girebileceğim bir kapıyı açmak üzreydim. Koşarak eve geldim, okumaya başladım. Bu kez, düş kırıklığım sonsuzdu. Bu muydu roman? Aylardan beri çevremdekilerin dillerinden düşürmedikleri, bende sonsuz bir masal ülkesi izlenimini uyandırdıkları roman bu muydu? Daha başkalarını da okudum, çocuk romanları da vardı bunların içinde, biri bile sarmadı. Şiir kitabı almadım o yaşlarımda, okulun sunduğu okuma kitaplarındaki şiirlerle yetindim. O şiirlerle de derinden bir bağlantı kurduğumu söyleyemem. Özenmek istiyor özenemiyordum. Hiçbiri de aradığım yücelik duygusunu uyandırmıyordu. Bir yandan gene de okumayı bir oranda sürdürüyordum. Umudum kolayca yitmiyordu. Bu yaşlarımda aradığımı ne romanda buldum, ne de şiirde. Beni coşkuya sürükleyen gösteri sanatı oldu. Karagöz'den başlayarak, bayram yeri çadır tiyatrolarının tiryakisi oldum. Kantolar bile beni çekti. Tümünde şiirsel bir tad buldum. Bütün bunları yıllarla ölçmek gerekmez, birkaç ayın içinde olan biten şeyler, kısa sürdü. O günlerde İstanbul'un tek gerçek tiyatrosu olan Darülbedayi'e atladım. Önce evden götürdüler, sonraları tek başı-

ma ya da arkadaşlarımla gitmeye başladım. Şiiri de, romanı da önce tiyatrodan öğrendim. Örneğin Balzac'ın oyunlaştırılmış bir roman beni korkunç etkiledi. Shakespeare'in tiradlarından şiiri tanıdım. Öncelikle aradığım dramlardı, ama o yıllarda afişlerde dram yerine kullanılan deyim facia'ydı. Facia seyretmeye bayılırdım, çünkü bu tür oyunlarda tirad alabildiğine uzun, oyuncuların konuşma biçimleri gerçekdışıydı. Gösterinin dünyası benim dünyam olmuştu. Böylece on beş yaşıma ulaştım. Bu kez yeniden kitaplara döndüm, ama tiyatro sevgim de sürüyordu. O günlerin adı çok geçen ozanlarından, romancılarından okudum. Özellikle, sevdiğim ozanlar oldu. Ama onlara da sevgim altı ay kadar sürüyordu. Zamanı dolunca o ozandan bir başka ozana geçiyordum. Roman biraz gölgede kalmıştı. Bu yıllarda pek çok şiir, iki de oyun yazdım. Kısa bir süre sonra tümünü yırttım. Daha çok, dışarda bir kış gecesi egemenliğini sürdürür, içerde, sobada bir kütük hırlarken şiir yazmak ya da oyun düşünmek beni sarhoş ediyordu. O yalnızlığım kadar güzel hiçbir şey yoktu. Böylece onyedi onsekiz yaşlarıma geldim. Onsekiz yaşımda bugünkü benliğimi, daha doğrusu bugünkü benliğimin çekirdeğini bulduldum. Diyebilirim ki, edebiyata ilişkin o günkü birimlerimin çoğu bugün için de geçerlidir. Bu belki de aşırı bir sav! Daha iyisi şöyle söyliyeyim: O günkü birimlerimle bugünkü birimlerim pek de çelişmez. Birimlerimin niteliğini bozmadan geliştirdiğimi sanırım. Beğenimde öyle. O yaşımda sevdiğim ozanlar şimdi de sevdiğim ozanlardır. O günden bu yana şiirler, oyunlar, öyküler, denemeler yazdım. Kimi türe daha çok, kimi türe daha az eğildim. Öyle sanıyorum ki şiir, her dönemimde, en başta geleni oldu. Bugün de sürüp gidiyorum.

ANNEME MEKTUP

Cengiz DAĞCI

Anneciğim;

Hafta geçti mektupları yazmaya başlıyalı. Bugün ara vermeme izin ver. Yazmak istemediğimden değil, istiyorum; ama gün tuhaf bir gün. Hava güneşli. Gökyüzü bulutsuz ve alabildiğine mavi. Gene de zamandan kopuk gibi. İçime Fontannaya'daki avlunun sessizliği çökmüş. Korkuyorum böylesine bir sessizlikten. Göğün mavisinde bile furgon vagonlarına Kirilik harflerle 'Sürgün' kelimesi yazılı trenleri görüyorum. Kaçıp kafesimde saklanacağım gene.

Bu akşam kafesim içinde tüm lambalar sönük. Ama biliyorum, sen ordasın. Belki yarın. Yok yok, yeniden Barjom'un serüveni üstüne duracak değilim. Kızıltaş mı? Kafam ağır şu anda. İçim kaskatı. Yatağımın başucunda Kodain, Penisilin, Asprin, Aspro, Aspelin. İki tablet yutuyorum. Yatıp gözlerimi yumacağım. Uyursam, iyi. Rüyamda Pilibaşı'nı görürüm belki. Sıvalı fırını, Topkaya arteline ait aşevi önünde karpuz yiyen gençleri, mezarlık duvarı dibinde çiçek eken kızları, badem ağacını; Saniye'yi görürüm belki. Ben öyleyim. Kafam heryere ve herşeye kapalı kaldığı zamanlarda gidip Kızıltaş'ın küllerini eşelerim. Senin ve benim bilmediğimiz çok şeyler var bizim küllerimiz içinde. Dün de, Akmescit'de kendisini tutuklayıp sürgün trenine götürmek amacıyle evine gelen K.G.B. mensuplarının gözleri önünde kendi kendini yakmış Davud

Mahmud'un ölüm haberini verdi Londra gazeteleri. Sen bilmiyorsundur belki; yaşamımız hâlâ yasalarla sınırlı. Kızıltaş'da oturmamız yasak. Yüreklerimiz içinde sevi duyuları, özlemler uyanmayacak; çiçekler açmayacak; ışıklar yanmayacak. Bizim gülümsemelerimiz ve öpülerimiz hala Sosyalist romantizm'in dışında. Tüm gerçeklerimiz Taşkent, Simferopol, Moskova savcıları dosyalarında. Davamız basit: bizim biz olarak yaşamak hakkımız. Bunca yıldır ocağımız sönük diye ağlar analar; dünyamız karanlık diye ağlar gelinler ve yavrular. Ben ihtiyar bir savaşçıyım, gücüm yitik; şafaktan bir parça ışık, güneşten bir parça ateş koparıp getiremem size der Alim Aydamak.

Ama üzülme, Anne. Gün günü yeni Phoenix'lerimiz yükseliyor küllerimiz içinden. Yaşamımız masal gibi. Phoenix'lerimiz herkesin dilinde. Şaşmamak elde değil Grimm Kardeşlerinin masalımızı bilmezlikten gelmelerine.

Işığı kısıyorum. Camlı dolabın üstünde yanan lamba lamba değil bu gece. Hastalar bağından bir salkım üzüm. Ah, bizim donuk mutluluklarımız!

Anımsayorsundur; Rüstem askere alındıktan az sonra dolaptaki Lenin'in kitaplarına bir kitap daha katılmıştı. Bakkal kağıdına sarılı bahriyeli pantalonu bacağıma geçirdiğim günün sabahı ne denli coştuğumun farkına varmışsındır her halde. Yamasızdı. Ter temizdi. Işıltılı kara düğme dizeleri vardı cep yanlarında. İki elimi derin cepleri içene sokuşturduğum zaman boyumun uzadığını hisseder gibi olmuştum. Ve ellerim ceplerimde, göğsüm kabarık, beni senden başka kimselerin görmelerini arzuluyordum.

Avluya çıktım. Avlu boştu. Yalnız Barjom uyuyordu kulübesinde. Gidip başını okşadım. Gözlerini açtı; sen kimsin gibilerden bir baktı. Senin ilgin de uzun sürmedi, Anne. Ama ben... Mindere kurulmuş, kuranını okurken dolabın camında kendime, daha fazla bahriyeli pantalonumun yansısına bakarak sevincimin keyfini sürdüm gün boyunca.

Gerisini biliyorsun. Bilincin tam değil belki.

O akşam babamın bana verdiği iki banknotu bahriyeli pantalonumun cebine sokuştururken Selma ve Saniye esti aklıma; ve, öylesine bir olasılık baş gösterirse, parkın kuytuluğunda hangisinin memesini tutup sıkacağımı, elimi hangisinin entarisi altına sokuşturacağımı bilmiyordum. Üstelik şair ruhum üst gelmişti gene.

Karğalar suskun akçaağaçlarında
Dondu Salğır'ın sularında zaman
Ve kentin boğazında korku düğümü
Bana ne?
Ben,
Deniz yolculuğundan dönen bir Poseidon —
Gezeceğim korkusuz Fontannaya'da
Bacağımda bahriyeli pantalon

Ve ertesi gün Gorki sokağına gittim, Gorki'nin Ana romanını satın aldım ve içimde, abanık bir coşkuyla Bayan sinemasına bitişik fotoğrafhaneye girerek, koltuğum altında Ana, bacağımda bahriyeli pantalon, fotoğrafımı çektirdim.

Duvarda Lenin, camlı dolabın içinde kitaplar, ve, o gün dolabın üstünde onurlu yerini alan fotoğrafımla hücremiz güzel, hatta sevimli bir yer olmuştu artık. O güne değin unutmuş olduğun 'ev' kelimesi sık sık tekrarlanıyordu konuşmalarında: ev, eve, evden; ev mi? eve mi? evden mi? Yeniden yaşama sevinci uyanıyordu içimizde. Günler geçtikçe Lenin'in tılsımlı bakışlarına bile alışıyorduk. İçimizde uyanan bu yaşam sevinciyle kışın getirdiği güçlüklere göğüs gerebildik o yıl. Üstelik yeni yılın başlarında kentin ekonomik düzeninde ve kültürel yaşamında iyiye doğru yeni atılımlar baş gösteriyordu. Subhi'de eski düğme fabrikası yerli iş gücüyle üretime başladı; Karl Marks sokağında kadın berberi salonu açıldı; Yalta"yle Akmescit arasında otobüs servisi kuruldu; Bayan sinemasında ilk kez renkli film gösterildi; ve Kırım Komünist Partisinin Merkez Komitesi binası önünde çokça sayıda firen yapan lüks model Z.I.S. otomobilleri göze çarpıyordu. Sonra Mart ayının birinci gününden itibaren mağazalarda un ve kısıntısız ekmek satılacak haberi geldi kulaklarınıza. O günü nasıl beklediğini unutmamışsındır, Anne. Geceleyin uyku tutmadı gözlerini. Şafak sökmemişti henüz uyandığımız zaman. Bahriyeli pantalonumu giyiyordum ki, «Yok!» dedin, «Yok!... Değirmene giden bir kişi bayram giysilerini giymez!» Ve bohçada saklı babamın yamalı pantalonunu çıkarıp bana uzattın. «İşte, geçir bakayım şunu bacağına.» Sonra elime mineli çanağı tutturdun; kendin ise, Tanrı'nın cömertliği nerde ve nezaman çatar bilinmez diye yastık yüzünü aldın. Kantar'ın yukarlarında Sarı Memet'in bakkalına gideceğimizi sandımdı; babam güldü. «Dışarda yalama ayaz. Araba mı çıkar bu kış kıyamet içinde Kantar'a? Hem ışık yandığı yeri aydınlatır daha fazla. Devlet kısıntısız ekmek ve un satmaya karar verdiyse satışa Çingene veya Tatar

mahallelerinden başlıyacak değil elbet. Siz ortalara inin daha iyi.»

O gün eve un getirebileceğimizden kuşkulanıyordu galiba ki, konuşurken de babamın yüzündeki o içten olmayan gülümsemesi silinmemişti.

Bir elimde fener, öbür elimde mineli çanak, kentin ortalarına koyulduk.

Karl Marks'taki Gastranom'un çift kanatlı kapısından başlayıp köşede Sivastopol caddesinin içine burulan kuyruk, Kolhoz aşevinin ötelerine dek uzuyordu. Camları buz kesmiş mağazaların kapılarında demir kilitler asılıydı. Salgır yandan esen soğuk rüzgarla iyice süpürülmüş sokak karanlıktı daha; yalnız karşı yakada Taze Kuvvet ve Gençlik Mecmuası dairesinde, kuyrukta Gastranom'un açılmasını bekliyen insanlara kentin yaşamından büsbütün kopmuş olmadığını belirtmek ister gibi, tavandan sarkan bir tek çıplak ampül yanıyordu. Dalmış, dairenin taş basamaklarına bakarken, daha geçen hafta bahriyeli pantalonumun cebinde Kış şiirim, orda, o basamaklar üstünde durarak pencere camından üstü yeşil bir kumaşla örtülü kocaman masanın gerisinde koltukta oturan, kuşkusuz Marksist ve Leninist ama sarkık bıyığı ve keçi sakalıyle Trotskist görüşlerin pek de uzağında kalmayan, üstelik Kazbek sigarası içen, ve masada küllük içindeki kabuklardan fıstık yediği de anlaşılan editöre bakışımı anımsadım. Girmedim daireye. Giremezdim. Adamın koltukta oturuşu değildi daireye girmeme engel olan; ne de duvara asılı Stalin'in portresi. Telefon çalmıştı içerde, ve ben, telefonda konuşan adama bakarken, dairenin taş basamakları üstüne düşüp eriyen kar lapaları gibi, Kış şiirimin de bahriyeli pantolonumun cebinde eriyip gittiğini hissediyordum.

Ağır bir yürekle Fontannaya döndüm o gün.

Evde geçen kışın akşamı avlunun karları üstünde kalmış Rüstem'in ayak izleri gelip durdu gözlerimin önüne. Ah, akların en akıyle Kızıltaş'a yağan kar!

Yıl geçti Rüstem askere gideli. Mektup bekledim. Yazmadı. Rüstem, Rüstem!

Sana dostum kışı yansıtan
Bir postkart gönderiyorum.
Parkta ağaçlar apak.
Oysa şu anda yağmur yağıyor kente.
Gülme,
Gülünç değil yağmurda kartopu oynamak.

Sokaklar bomboş bu akşam.
Kaldırımlarda dondu zaman.
Beklediğimiz gün gelip çattı;
İşte,
Fırınlarda ekmek kokuları
Buram buram.
Ama ben aç'ım Kızıltaş karlarına bu akşam.
Gülme,
Yaşamda anılardır önemli olan.

Fontannaya'da çocukların kınadıkları bir Barjom'dum sanki; ensemden paltomun yakasını tuttuğun gibi beni duvar dibine çektin. Ve dağıldı düşlerim.

Gün ışıyordu. Karşı yakadaki tavandan sarkık çıplak ampül yitirmişti önceki anlamını. Ama düşlerimi dağıtmak için değildi yakamı tutup çekmenin nedeni. Sırada duran insanlar arasından bir coşku dalgası geçmişti. Nasıl coşmasınlardı!! Gastranom'du burası, Anne! Burjuva ve Kapitalist soyu Torgsin'lere (1) götürdükleri altınlarıyle francola, pirinç pilavı, şeftali tatlısı yedikleri günlerde bizler ekmeğe mama diye yutkunduk. Şimdi sıra bizimdi. Proleter terimizle kazandığımız paramızla ekmek ve un satın alacaktık. Hem kısıntısız. Onlarsa... Onlar artık altınsız, kendi Kapitalist boklarını yesinlerdi Salovki ve Kolıma'da.

Derken bir gürültü. Her kafadan bir ses. Açıldı! Açıldı! diye bağıran bağırana. Sen ise (ben bir Barjomdum sanki) sımsıkı tutuyordun paltomun yakasını.

Ama gürültü uzun sürmedi. Kaldırım kenarında duran şık giysili bir adam (Gastranom yöneticisiydi sanırım): «Yoldaşlar!» diye sesleniyor. Yoldaşlar suspus, adama bakıyorlar. Şık giysili adam aynı otoriteli sesiyle devam ediyor: «Her kişi bir kilo ekmek ve bir kilo un satın alma hakkına sahip. Hiç kimse ekmeksiz ve unsuz ayrılmayacak Gastranom kapısından. Sovyet insanına özgü kollektiv bir sorumlulukla sıranızı bekleyin!»

Ve sırada kollektiv bir sessizlik. Yüzlerde kollektiv bir gülümseme .Kollektiv umut. Ve kollektiv mut. Ben, Anne, kollektiv kelimesinin tam anlamını ancak o gün anladım. Beraberlik veya topluluk denirmiş eskiden bizim dilimizde. Kelime değişti. Ama anlam... Hoş, anlam üstüne tartışmak her zaman mümkün.

Çok eski zamanlarda Atilla'nın orduları toplu sıçarlarmış. Cengiz Han'ın savaşçıları tek tek değil de kentleri hep birlikte

(1) Torgsin - O yıllarda altın karşılığına yicek satan magaza.

talan ederlermiş. Yirminci yüzyılın ortasında ise Kırım Tatarlarının topyekün sürgünlerini bilmiyen bir tek kişi yok yeryüzünde.

O gün Gastranom'da satın aldığımız ekmeğimiz ve unumuzla Fontannaya'ya dönerken tanığı olduğumuz görünüm unutulur mu hiç... Ah, bizim kollektiv mutluluklarımız! Kaldırımlarda ve dehlizlerde, tramvaylarda ve duraklarda, Belediye hamamı girişinde ve berber dükkanlarında insanların koltukları altında yeni buldukları eski mutlulukları — ekmek, ekmek, ekmek, ekmek.

Kantar'a sapmadan önce duraladın; cüzdanın içinden son otuz kuruşunu bulup bana uzattın, ve, içi un dolu mineli çanağı elimden kendi eline alarak: «Git», dedin, «git de çarşıda yarım kilo hamsi al!» Ve sen Fontannaya'ya, ben ise çarşıya yöneldim.

Ah, o hamsiler! Halkalı maşan üstüne diziştirip diziştirip sac sobanın horlarında izgarasını yaptığı o unlu hamsiler!... Sadece hamsi mi? Neler yemedik sevimli evciğimizde! Katlama yedik; Pide yedik; Köbete yedik; Fultu yedik; Karaim çöreği, Tatar böreği... Bir kilo un bu! Bir kilo unun değerini ve verdiği nimetleri senden ve benden başka hiç kimse bilemez, Anne. Öyle ki, evceğimizin duvarları, duvara asılı Lenin de, o akşam ilk kez benim sesimden bir Kızıltaş türküsü dinlediler.

Gidene bak gidene
Boyu benzer fidane

Orta okulda son yılımdı o yıl. Enstitü hazırlıkları bekliyordu beni yaz ayları içinde. Ama o akşam okul tasalarından uzak, fidan boylunun içimde uyandırdığı coşkuyle, «Anne, ben bu yaz Kızıltaş'a gideceğim», dedim. Sen ses etmedin. Ne diyebilirdin? Kızıltaş'a gitmeme kızılcıktan başka bir neden mi olabilirdi? Daha 1930'un başlarında Kırım'dan sürülmüş Mustafa Topkayacılar'ın kızı Halide'nin Novosibirskten Yalta'ya döndüğünü ve Yalta'da ablası Dr. Zemine Topkayacı'nın apartımanında kaldığı sürece gün günü Kızıltaş'a giderek bir zamanlar içersinde oturdukları boş evin pencere camlarını sildiğini, evin duvarı dibindeki artık iyice yabanileşmiş gülleri budayıp suladığını işitiyorduk o günlerde. Halide'nin Sibirya'dan dönmesine bir neden vardıysa, benim de Kızıltaş'ı ziyaret etmek özlemim nedensiz değildi. Sen kızılcık diyordun ya, ben daha geniş anlamıyle doğaydı belki diyeceğim. Doğayı ben doğanın bana kendisini gösterebildiği kadar tanıyordum. Ama benden akıllı biri çıkar da doğasız un ve ekmek olmaz; yediğim hamsilerin, Köbete ve Fultu-

ların, parti emriyle Gastranom'dan değil, gerçekten doğadan geldiğini bana tanıtlayabilirse, başlıca nedenin doğa olduğuna inanmaya hazırdım.

Hamsilere ve una, ya da doğaya şükür, olgunlaşıp hayli güçlenmiştim o yılın kışı içinde. Sık sık Saniye'yi ve Selma'yı görüyordum rüyamda. Halide giriyordu düşlerime. Saniye'yi çıplak, bazan yarı çıplak görüyordum; Selma'yı, buluzunun tüm düğmeleri çözük ve ak memeleri meydanda; Halide ise Kalkutta'nın pis sokaklarında açları ve yetimleri yediren bir Ana Teresa gibi beliriyordu gözlerim önünde. Ne var ki önemli denecek bir engel değildi okul çalışmalarımda bu düşlerim. Gerçi sınıfta birinci değildim; ama sonuncu da değildim. Matematik'te orta. Kimya'da orta. Geometri'de orta. Coğrafya'da orta. Edebiyat'ta orta. Oysa edebiyat dersleri sırasında gizlice Kızıltaş şiirleri yazardım defterime.

Ben bir boğa bilirim Kızıltaş'ta
Derisi karalı aklı.
Otlamadığı zaman Kırtış'ta
Cami dibinde ahıra bağlı.
Çıkmaya görsündü ahırdan —
Ellerde sopa değnek tırpan;
Zincir tüfek ve tasak —
Bir suçtu sanki ahırdan çıkmak.
Sarı Çömez'in ineği
Değil miydi ki tek özlemi.

Ve özlemlerim
Saniyesiz ben kimim?
Saniye kim bensiz?
Soyunup özlemlerimi giysin isterim.
Giyer mi dersin?
Giymezse doğum da ölüm de önemsiz.

Ya da doğaya sevgim
Ben ve Haluk'a benzer biri
Çok eski zamanlardan beri
Kızılcık toplarız Kızıltaş bayırlarında.
Annem der ki kızılcıklar
Daha bir tatlıydı eski zamanlarda.
Tatlıydı elbet;
Kızılcıkların bittiği bayırlardan
Geçmemişti henüz Suvorov'un askerleri.

Öğretmenimiz Safiye Akimova dersle ilgili olmayan bir şeyle uğraştığımın farkındaydı galiba ki, arada gizli bir bakışla uzaktan beni süzdüğünü görüyordum ders sırasında.

Bir gün sınıfta başımı kaldırdığım zaman öğretmen Akimova'yı yanımda buldum. Gözleri defterimdeydi. İstesem de saklayamazdım. Kendisini ilgilendirecek bir şey olmadığını belirten bir tavırla defteri kapattım. Ama öğretmen Akimova'a elini uzatmış, defteri kendisine vermemi istiyordu. Red etmek geçti içimden. Ver diye üstelerse gülünç bir duruma düşecektim sınıfta. Verdim. Gidip masası gerisine oturdu. Bakmıyordu deftere. Bir umut ışığı yandı içimde. Okumayacak diye düşündüm. Ama yanılıyordum. Gerçi ders süresince açıp bakmadı deftere. Başka dersler geldi geçti ve okul günü sona erdi. Öğretmen defterin sözünü etmeyecek diye düşündüm; ve bu düşüncenin verdiği rahatlık içinde sınıftan çıktım.

Kapıda, koltuğu altında defter, beni öğretmen Akimova bekliyordu. Kolumu tutarak: «Benimle gel», dedi. Kurbanlık bir kuzu gibi yürüdüm.

Pencere camlarından sızan güneş ışığıyle aydınlanmış koridorun ucunda durunca başımı çevirip arkama baktım Kapıları açık kalmış sınıflar boştu, koridor boştu. İlk kez görüyordum öğretmen Akimova'yı yakından. Güneş ışığında yüzü sınıfta gördüğüm yüzünden çok başkaydı. Gençti. Güzeldi. O denli güzel ki, güzelliği yüzüne gönlümün dilediğice bakmama engel oluyordu. Bir ara boynunda kızıl lekeler ilişti gözüme. Bakışlarımı ak fanilası altında saklı memelerine indirim. Oldukça bol fanilası altında saklı memeleri belli belirsizdi; ama, Selma'nın memeleriyle öğretmen Akimova'nın memeleri arasında bir seçim yapmam gerekirse...

Öğretmen Akimova kolumu tutup çekti:

«Yüzüme bak!» dedi

Bakışlarımı göğüslerinden yüzüne kaldırdım. Gözleri iri ve maviydi. Mavisi Gurzuf denizindendi. Gülmüyordu. Ama soğuk da değildi. Gülmeyişi mahsustu belki. Gülecek olursa bozkaya danaya, kar lapaları böceklere. Kasımda dökülen yapraklar ise kelebeklere dönecekti.

Defteri göğsü üstünde tutarak konuştu:

«Çok küsüm sana,» dedi, «ama çok! Sınavlara böyle mi hazırlanıyorsun? Bütün geleceğin bu sınavlara bağlı. Sen ise... Sağını solunu görmeden, önüne bakmadan yürürsen günün birinde çukura düşeceğinden haberin yok mu senin? Sen...»

Boğulur gibi kıstı sesini. Şimdi yüzü çirkindi. Gözlerinin mavisi ışıltılar içine gömülmüştü. Kızıl lekeler irileşip irileşip boynunu kaplıyor, göğüs kafesine iniyordu.

Defteri açtı, içinden bir sayfasını çekip kopardı.

«Ders sınav bir yana, utanç denen şey yok mu sende?»

Sonra boyumdan bosumdan mı, yüzümde yansımış içimin ezikliğinden mi, bilmiyorum, benimle bu biçimde konuşmasının doğru olmadığını anlamış bir tavırla gözlerini yere indirdi.

«Peki», dedi, «şimdi git... Ama işin burada bittiğini sanma ha! Sana söylemek istediğim daha çok şeyler var.»

Ben şaşkın, olduğum yerde duruyordum. «Yürü, git!» dedi gene, emir kabilinden bir sesle. Yürüdüm.

Koridorun öbür ucundaki merdivenlere yaklaştığım zaman başımı çevirip arkama baktım. Öğretmen Akimova'nın bakışları üstümdeydi hâlâ. Kulaklarımda yürü, git! yankıları, merdiveni indim.

Karaim sokağını geçerken avlu kapıları arkasında, köşe başlarında ellerinde zincir, balta, tüfek; düşman bakışlı kimselerin beni gözetlediklerini hissediyordum. Suçum neydi? Fontannaya'ya yaklaştıkça içime çökmüş ezikliğin yerini acı bir hınç almağa başlamıştı. Sokak ortasında durarak, «Ben bir boğa mıyım? Suçum ne?» diye bağırasım, sonra bir boğaya dönesim, ahır duvarlarını deviresim, burnuma demir bir halka geçirip beni zincirle ensere bağlayan insanlara saldırasım geliyordu.

Bir rüzgâr gibi girdim eve. Camlı dolap üstünden bahriyeli pantalonla çekilmiş fotoğrafımı elime aldığım gibi yere çaldım. Sen, minderde şaşkın ve ürkek, faltaşı gibi açık gözlerinle bakıyordun bana, Anne. Bana neler olduğunu bilmiyordun. Sönmüştü ışıklar benim için o gün. Karanlıktı dünyam. Okul, kitaplar, Selma... herşey uzaklaşmıştı gözlerimden.

Seni minderde, gözlerin yaşlı ve yüreğini acıtan dertlerinle baş başa bırakıp çıktım. Nereye ve niçin gittiğimi bilmiyordum; kendimi Salgır'ın kıyısında buldum. Kargalar akçaağaçlarına dönmüşlerdi. Ama suskundu o akşam kargalar. Kıyıları buz kesmiş Salgır da geçen bahar Çukurca bahçeleri eteklerinden koparıp aldığı çalı ve taşları kucağına bastırmış, uyuyordu. Yalnız ben, benim taşlarımın ağırlığı altında ve gözlerim alabildiğine açık ,karanlık dünyama bakıyordum. Tanrım, yüreğimin kapılarını aç! Yüreğimin kapılarını aç Tanrım, öğretmen Akimova görsün yüreğim içindekileri. Ben suçsuzum.

Dayak yemiş bir çocuk gibi döndüm eve o akşam. Sen fo-

tografı kaldırıp camlı dolabın üstüne koymuştun gene. Bakmıyordum fotoğrafa. Gülünçtüm bacağında o bahriyeli pantalonla.

Hafta geçti, öğretmen Akimova konuşmadı benimle. Ben yoktum; bir yokluktum sanki. Ama ben de değişiyordum. Öğretmen Akimova'ya karşı yüreğim içinde kin beslemek şöyle dursun, günler geçtikçe yeni bulduğum bir güçle çalışıyordum derslerime.

Günler, haftalar geçti. Şiir defterimi unuttum. Öğretmen Akimova'yı benden ayıran suskunluk duvarı çökmemişti ama önceleri aramızda esen soğuk yel dinmişti gayrı. Hatta bir gün ders sırasında uzaktan bana kaçamak bir bakışla bakıp gülümsediğini görür gibi oldum. Gerçekten bana mı gülümsemişti? İnanmak zordu. Ama yanılmamıştım.

Gene o gün eve dönerken Karaim sokağında biri seslendi arkamdan. Duralayıp sesin çıktığı yere çevirdim başımı. Öğretmen Akimova'ydı. Kolları arasında taşıdığı kitaplar ve dar etekliği hızlı yürümesine engel oluyordu galiba ki, uzaktan bana el etti ve kısa ama sık adımlarla yürüyerek gelip yanımda durdu. Yüzü gözleri besbelli gülümsemeler içindeydi.

«Ben Gençlik Mecmua'sına uğramak istiyorum», dedi, «Benimle gelir misin?»

'Gelir misin'i bir soru değildi. Kitaplarını aldım.

Yol boyunca ne o konuştu, ne ben. Köyevi önünden geçerek Sivastopol caddesi ile Gorki sokağı arasındaki küçük bahçeye girince öğretmen Akimova duralayıp çevresine gözgezdirdi. Görünürde kimseler yoktu. Çevresini kollamasının nedeni beni yakından ve daha iyi görebilmesi içindi sanırım; yanıma sokularak şakağımı öptü.

Ordan yeni bir yol başlıyordu benim için, Anne.

Öğretmen Akimova koluma girdi ve birlikte Gençlik Mecmuası'na yöneldik.

Dairede keçi sakallı adam bekliyordu ikimizi. Adam, önceleri taş basamaklar üstünde durarak pencere camından gözetlediğim günlerdeki gibi, koltukta oturuyordu. Yalnız Kazbek paketi ve içi fıstık kabuğu dolu küllük eksikti masada. Bir an sadece sigara paketi ve küllük değil, bütün oda yalın bir yer gibi geldi bana; ama adam sırtını koltuğun arkalığına yaslayıp bakışlarını yüzüme kaldırdığı zaman eskiden küllüğün olduğu yerde sayfalarına Kızıltaş şiirlerim yazılı defteri gördüm.

Gerisini biliyorsun, Anne. Kış çıkmadan Kış şiirim yayın-

landı gençlik mecmuasında. Hey düşlere gebe zaman! Gündüzlerime gecelerim katıldı. Sis. Sisler içinde kaybolan deniz. Kimsenin görmediği dağlara yağan kar. Karanlık ormanlar içinde Peri şenliği. Ve pusuda yatan canavar — düşlerin doğumunu beklememe, yeni düşler yaratmama gereklik yoktu; ben kendim düşten farksız bir yarattıktım.

Ve Gençlik Mecmuası'nda şiirimin basıldığı gündü; sabah postasıyle bir mektup geldi eve. Mektubu ben aldım postacının elinden. Mektup, Yalta posta mühürünü ve beş kuruşluk 'simeiz, Kırlangıçlar Köşkü' posta pulunu taşıyordu. Zarfı ben açtım, mektubu ise sen çekip çıkardın zarfın içersinden. Ve bana uzatarak:

«Çabuk, oku!» dedin.

Okudum:

'Teyzeciğim;

sizlere uzun zamandır mektup yazamadım. Özür dilemek istiyorum. Ne var ki ihmalkârlığımdan fazla zamanın yarattığı engeller dikildi aramıza. Dört yıl geçti siz Kızıltaş'tan çıkalı. Hastalar'da bağlar az daha yabanileşti. Bazı evler hâlâ boş. Eski hastaane binası Kolhoz'a devredildi ve bugünlerde avlusunda tarım makineleri; analık koğuşu ise yaz ayları içinde mahsül deposu yerine kullanılıyor. Tarihsel günler gelip geçti üstümüzden. Çok şey değişti Kızıltaş'ta; ama güzelliğini yitirmedi hiç. Yıl yılı bahar geliyor Kızıltaş'a. Bahçeler, bağlar yeşeriyor, ağaçlar çiçek açıyorlar. Soğuksu yolu üstünde sarmaşıklarda serçe cıvıltıları; Topkaya bayırlarında kızılcık, muşmula. Biliyorum, ayrılık üzüntüsü içindesiniz. Sabır ve iyi bir geleceğe inanç en iyi ilaç, Teyzeciğim.

'Geçenlerde hasta çocuğuyle kliniği ziyaret eden Sarı Çömez'in akrabası İsmail Boylu'yla konuştum. Sizin ev de boş duruyormuş hâlâ. Balkona çıkan ahşap merdivenin basamaklarını yosun tutmuş, duvar diplerinde ve sıvalı fırından otlar, çalılar fışkırmış; ama ev, damı ve duvarlarıyle, sağlam diyor. Tabii, yerli olmayan kimselerin eve girmeleri olası. Günümüzün yasaları bunu önleyemeyeceğini siz de biliyorsunuzdur. Bu yüzdendir ki eve akrabalarımızdan birinin bir an önce girip yerleşmesi her bakımdan iyi olur diye düşünüyorum. Sarı Çömez, uzak da olsa akraba. Bunu İsmail Boylu'ya açıkladığım zaman kıvandı. Ne var ki amcamın iznini almadan ayağım basmaz eve diyor. Bu durum üstüne düşünüp bir karara varacağınızı umuyorum'.

İçten saygı ve sevgiler.

Z. Topkayacı

P.S. Halide'nin Kırım'da kalma izni Temmuz ayında sona eriyor'

Elinde mektup, kaygılı bir bakışla kerevetin ucunda duran antika saate bakarak günü minderde geçirdin. Ben ise, usumda Halide, Kızıltaş'ı düşünüyordum.

Üstümüzden tarihsel günler geçmeden önce tanıdım Halide'yi. Saniye'den çok başkaydı. Saçları kumraldı. Gözleri kahve renginde. Beline kemer bağlamazdı. Entarisi üstüne dikilmiş kocaman bir cebi vardı. Ve benimle kovalaşmazdı üzüm kütükleri arasında. Ben, karınca öbekleri üstünde oynarken bağın kıyısında durarak uzaktan seyrederdi beni. Özel bir yerdi bağın kıyısı Halide için. Ama annesi saçlarını ikiye bölüp mavi kordelalarla bağladığı veya kıçına yeni bir don giydirdiği günlerde karınca öbeklerine gelip kordelasıyla ögünürdü. entarisinin eteğini kaldırıp yeni donunu gösterirdi bana. Ve her zaman kibrit kutuları taşırdı cebinde. Kutularda ölü böcekler, yuvalarından duvar diplerine düşmüş tüysüz ve cansız serçe yavruları. 'Cenaze' törenine çağırırdı beni. Bağın kıyısındaki gömüt yerine götürdüğümüz kutularda Halide 'ölülerini' gömerdi; sonra ellerini yüzüne kaldırarak duada gibi mırıltılı bir sesle bir şiir okurdu:

Bu fani dünyaydı yeriniz
Öldünüz dalı çiçeği görmeksizin
Bizim bağa gömdüm sizi
Asude uyuyun serçelerim
Amin amin amin amin

Bazı günler ölü böcek, ölü serçe araya araya Tübya kırlarına dek açılırdık. Ablaları beni ve Halide'yi ararlardı bağlar ve bahçeler içinde. Ama günün birinde Halide çıkmadı bağa. Annesi, ablaları da kaybolmuşlardı ortalıktan. Günler, haftalar geçti Halide görünmedi bağda. Bir gün ölü serçeleri gömdüğümüz yerde Halide'yi beklerken sen geldin bağa, elimi tutup beni evimize götürürdün.

Halide, Halide!

Bir zamanlar sen vardın,
Ben vardım, onlar vardı.
Seni ben arardım, beni sen;
Ve onlar ikimizi.

Tarihsel günler geçince
Karınca yuvaları üstünden
Arayan kalmadı bizi.

Bakmaz gayrı hiç kimse
Bizim pencerelerimizden.
Pencerelerimize sadece yapraklar bakar.
Novosibirsk evlerini bilmiyorum ben;
Ama,
Bir zamanlarda bakarlarken
Bizim pencerelerimizden,
Kendi soluklarıyle konuşurlardı bakire kızlar.

Akşam oldu. Odaya çökmüş karanlıkta antika saat belli belirsizdi. Şu günlerde Yalta'da ablası Dr. Z. Topkayacı'nın apartmanında oturan ve zaman zaman Kızıltaş'a giderek bir zamanlar içersinde oturdukları evin pencere camlarını sildiğini duyduğumuz Mustafa Topkayacı'nın Halide'si gerçekten benim bildiğim Halide miydi?

Mektubu okuduktan sonra Halide'yi canlandırmağa çalıştım hafızamda. Türlü kılık ve boyutlarda gelip durdu gözlerim önüne. Bir an sırtında kara tül entari, başı mezarlığın meşe ağaçları üzerinde, kolları bütün mezarlığı kucaklıyabilecek kadar uzun, mezarlıkta dolanırken eğilerek mezarlar üstüne bağdaş kurup oturmuş, ölülerin soluk yüzlerini okşadığını görür gibi oldum. Gerçek Halide değildi o. Hafızam kapalıydı Novosibirsk'li Halide'ye. Benim bildiğim Halide bizim antika saatin çok uzağında ve donuk bir zaman içinde kalmıştı.

O akşam babam işinden dönünce iki kez okudum mektubu. Ama Dr. Z'nin ev ile ilgili düşünceleri ve öne sürdüğü salıkları üstüne bir şey demedi. Biliyorum, sen Kızıltaş'la yaşıyordun. Kızıltaş senin havan, suyun, ekmeğin, ve Mekke'ndi. Bunu anlıyordum. Ne var ki duyu ve özlemlerinin günün gerçeklerinden kopuk olduğunun da pekala farkındaydım. Bunu babam da bilmiyor değildi ve akşam Kızıltaş'taki evin sözünü etmeyişi bu yüzdendi sanırım.

Onun suskunluğunu sen kendi duyu ve özlemlerine uygun bir şekilde yorumlamıştın. Daha fazla. Mektubu okurken babamın Dr. Z'nin 'Sarı Çömez uzak da olsa bize akraba' tümcesini duymazlıktan gelmesi senin yüreğin içinde bir ışık yakmıştı. Sen ve ben gecenin geç saatlerine dek Kızıltaş üstüne konuştuk. Ben, Ayvasıl'lı Emine Teyzenin ve kızı Saniye'sinin Kızıltaş zi-

yaretlerini anımsadım; sen, sıvalı fırını, bostanın kıyısındaki yıldız çiçeklerini, bostanın taş duvarını örten kabak sürgünlerini, ayva ve kızılcık tatlılarını, saçak altında kırlangıçların ördükleri yuvaları, Gurzuf pazarında sattığımız yumurta ve domatesleri, ve gene Gurzuf'ta satın aldığımız o güzelim pencere örtülerini. Babam bizim anılarımızı dinlerken, bakışları antika saate dikili, evi, daha doğrusu ev üstüne alacağı kararı düşünüyordu.

Ertesi günün akşamıydı, İsmail Boylu'nun bir an önce eve girip yerleşmesine izin verdiğini açıkladı ikimize. Ve o andan sonra Kızıltaş'taki evle ilgili anılarımız içimize gömüldü. Sen, sadece evi değil, bütün Kızıltaş'ı yüreğin içine aldın ve dişlerini sıkıp yüreğini kiltledin. Yanılmıyorsam, sen o akşam ihtiyarladın, Anne. Kızıltaş senin içinde öyle kiltli kaldı. Kuşkusuz, yaşama gözlerini yumarken de Kızıltaş yüreğinin içindeydi. Ben ise... Ben başkaydım, Anne. Ben, benim şair ruhumla, doğanın sevi ve kutsamını kazandım. Ağır ağır ihtiyarladım;; ve ağır ağır sönüyorum. Ve Kızıltaş'ı kilitlemedim yüreğim içinde. Kızıltaş'ın bağları ve tütün tarlaları, inekleri ve keçileri, serçeleri ve saksağanları, kertenkeleleri ve kurbağaları bugün de minnet duyar bana.

Ve geçiyordu günler. Eriyordu Çadır dağında kar. Kargalar terkediyorlardı akçaağaçlarını. Uyanıyordu Salğır. Eski bademağacının gövdesinden yeni filizler fışkırıyordu. Unutuluyordu karınca yuvaları. Unutuluyordu Halide'nin kareli veya benekli donu. Ve unutuluyordu üstümüzden geçmiş tarihsel günler. Beklemiyordu gayrı Karaim sokağında Selma kız beni. Özlemlerim başka yönlere koşuyorlardı; Selma'nın etekliği altında ise bahar yeli esiyordu.

Kentin içinde olağanüstü bir canlılık göze çarpıyordu o yılın baharı. Hem sadece parklarda ve Gorki sokağında çiçek açmış kestane ağaçlarıyle değil; Tatar Ve Kırımçak mahallelerinde kerosin kuyrukları kısalıyordu, mağazalarda kısıntısız ekmek satım yanısıra kavanozları et sucuğu, tütsümüş ringa ve makrel balıkları, rafları Vodka şişeleriyle birlikte Zubrovka'lar süslüyordu, Kırım Devlet Tiyatrosunun reportuarlarında ise Don Kihot gibi, Arşın — Mal — Alan gibi oyun ve operetlerle yıllar yılı kaygıyla gölgeli yüzlerde gülümsemeler beliriyordu, ve memlekette Sosyalizm'in yerleşip kök salacağına hala gizliden gizliye inanmayanlar hayal kırıklığına uğruyorlardı.

Benim de nasıl bir hızla değiştiğimi unutmamışsındır, Anne.

Ben, senin doğurmuş olduğun ince ruhlu ve uysal çocuğun muydum? Kızıltaş'taki evde, karanlık gecelerin ortasında üstüne portakal renginde nakışla 'Haluk' yazılı bebeği göğsüme bastırarak «Anneciğim!» diye bağırdığımda yatağıma gelip, «Korkma, oğlum. Bir şey yok Yoldan sadece askerler geçiyor», diye terli saçlarımı okşadığın oğlun muydum ben?

Ağlıyordun, Anne. İçin için. Bana belirtmeksizin.

Ama ne Kızıltaş'a, ne de Fontannaya'da geceleri rüyamda gördüm Selma'nın tadı ağzımda, yatağım içine kurulup geviş getirdiğim günlere dönüm yoktu. Dünya kaç para! Saçlar Mayakovski'vari, enseye kalkık yaka altında ipek eşarb, ve kemik ağızlıkta Kazbek — ver elini Uçansu!

Hey, garson! Doldur kadehi!.. Kadehi doldur garson! İçtiğim bu şarap bizim üzümlerimizdi bir zamanlar Kızıltaş bağlarında!

Ben,
Bizim bağlar içinde durarak
Her gece bağırırım avaz avaz.
Siz,
Benim sesimi değil,
Gözlerimi oyup çıkardınız gözdeliklerimden.

Neye yarar cansız bebekler?
Kız olsun isterim —
Canlı
Ve bedeni apak.
Boş evlerimizde
Soluklarımızla ışıklar yakarak
Atarız korkularımızı beşiklerimizden.

Sabah saatlerinde dönüyordum eve, yüzüm soluk, üstüm başım perişan; ve eşikte kusmuk. Ama hasta değildim, Anne. Benim özgürlüğümdü hasta olan. Babam hoş görülüydü. Durumumu herkesten, belki kendimden de iyi anlıyordu.

Bir gün, Edebiyat dergisi dairesinden çıkmış, gene Uçansu yönüne gidiyordum ki, babamla karşılaştım sokakta. Benim daireden çıkmamı bekliyordu. Hey, özverili baba! Gözleri içinde üzüntülü bir gülümseme. «Beş on dakika konuşabilir miyiz?», dedi ve koluma girerek beni karşıki parktan yana çekti. Geceleyin eve sarhoş dönüşümden söz edeceğini düşündüm parka girerken. Etmedi. Kızıltaş üstüne konuştu bir süre. Sonra, seni üzmek pahasına da olsa, İsmail Boylu'ya eve girip oturmasına izin

verdiğini, bu kararının bizim için gerçekten yararlı olacağını ve yaşamımızda kökten bir değişiklik baş göstermeden önce, Kızıltaş'a dönmemizin olanaksızlığını, böylesine bir değişikliğinse yakın bir zaman içinde baş göstereceğinden kuşkulandığını açıkladı.

Bütün bunları söylerken bakışları yüzümdeydi ve bakışından benim sağlık durumumun kendisini evden de, Kızıltaş'tan da fazla ilgilendirdiğini anlıyordum.

Pazar günleri itfayeciler sendikası orkestrasının üstünde konser verdiği platform'un az uzağındaki sıraların birine oturduk. Bakışlarını yüzümden dizlerim üstünde tuttuğum ellerime indirdi. Baktı baktı.

«Dalgın bir halin var; ne düşünüyorsun?» diye sordu.

Omuz silktim.

«Ben düşünüyorum», dedi.

«Ne?» diye sordum.

İçine bir kıvanç ışığı yayılmıştı birden. Bana söylemek istedikleri benim yaşamıma yeni bir yön verecekti sanki.

«Senin Yalta'ya gitmeni istiyorum. Son mektubunda doktor da yaz ayları içinde seni Yalta'da beklediğini yazıyordu.»

Gözleri gerçekten gülüyordu şimdi.

«Ne dersin?» diye sordu.

«Bilmiyorum», dedim.

«Bilmiyorum ne demek?»

«Yanıda kalmış iki şiirim var. Derginin temmuz sayısı...

Sözümü kesti.

«İyi işte. Deniz, güneş, çam ağaçları, temiz hava... Yalta bu! Daha iyi bir ortam bulabileceğini mi sanıyorsun?»

O günün akşamı kendisine kesine bir yanıt vereceğimi vaad ettim; ve babam iş yerine gitti, ben ise Fontannaya'nın yolunu tuttum. Yalta yolculuğu üstüne düşüne düşüne eve dönerken, evde beni sürpriz bekliyordu.

Pencere dibinde duruyordunuz. Ben avluya girer girmez, ikiniz pencereden çekilerek, bir fotograf pozuyla, antika saatin önünde dikildiniz.

Oda güneş ışığıyle doluydu. Sen, ağır ve biraz da biçimsiz, ellerini karnın üstüne kavuşturmuştun; senin yanıbaşında duran genç kadınsa, (sadece sağlam omuzbaşları ve olgun göğüsleri değil, bütün fizik yapısı genç bir kadın olduğunu tanıtlayordu bana) gözlerini yere indirmişti ve kalınca dudakları ucuna takılı gülümsemesi altında bir sırrın gizlendiği belli oluyordu. Genç

kadını ben tanımayordum. Ama kahverengi iri gözleri içinden ve yüzünün keskin çizgileri arasından Topkayacılara özgü bir benzerlik fışkırıyordu. Bu benzerliği daha iyi görebilmek özlemimle elimi alnıma düşen saçlarıma kaldırmıştım ki, genç kadın, yüzüne inecek bir yumruktan sakınırcasına, başını arkaya attı. Ve gizliliği o anda siliniverdi dudaklarından. Şimdi yüzü açıktı, gözleri içinde belirmiş hoş bir gülümsemeyle beni kendine çağırıyordu. Sen de başını kaldırmış, genç kadına bakıyordun. Ve gözlerini onun yüzünden ayırmaksızın sordun:

«Tanıyamadın mı?»

Başımı salladım.

Bir süre bakıştık. Neden sonra genç kadın yavaş, duada gibi, ama çocuksu bir sesle konuştu:

'Bu fani dünya'ydı yeriniz
Öldünüz dalı çiçeği görmeksizin...'

Halide!

Birbirimizin kucağına atıldık. Göğüs göğüse bağlandı, dudak dudağa, soluk soluğa. Öpüştük. Ağladık. Güldük. Oda dardı. Dar odada kerevet, iki döşek, masa, minder, tabure; ve, biri arkalıksız, iki iskemle. Sen, eşyalar arasında bir fırıldak gibi dönerek Halide için rahat, belki yadırgamayacağı, bir yer ararken, Halide koluma girdi, beni kerevetten yana çekti; ve ikimiz şiltenin ucuna iliştik.

Çaylarımızı içerken arada bir Halide'nin getirdiği içi üzüm dolu sepete bakıyordun. O günkü mutlu yüzün bugün de gözlerim önünde. Halide, Hastalar bağından sadece bir sepet üzüm değil, Kızıltaş'taki evi getirmişti sanki sana. Benim için ise Halide'nin kendisi bir Kızıltaş'tı ve omuzlarına dökülü gür saçlarında düğümlenmiş bağlar, Pilibaşı, Soğuksu, Ayı dağı, Topkaya bütün güzellikleriyle çözülerek beni kendilerine çağırıyorlardı.

Çaydan sonra ayağa kalktık. Evden çıkıyorduk ki, sen önümüze geçtin. Gözlerin korkuyle gölgeliydi. Halide seni yatıştırdı:

«Biz biraz gezeceğiz, Teyze», dedi. «Akşama döneriz.»

Güneş gökyüzündeydi. Ve sıcaktı. Sokakta Halide omuzları üstüne dökülü saçlarını elleri içine toplayıp arkaya attı; sonra ellerini kalçaları üstünden geçirip kara etekliğini düzeltti, göğsünde pembe buluzunun bir düğmesini çözdü, yüzüme baktı, ve güldü.

Halide rüyamda gördüğüm kızlar gibiydi.

Rüyalarımda gördüğüm kızların tümü güzel ve dipdiriydiler;

ama yerleri efsane ve Peri dünyalarıydı; şimdiyse Halide'yle kendi gerçek dünyamda yüz yüze geldiğime ve güzelliğini elle tutabileceğime kanaat getirince nasıl hareket etmemin gerektiğini bilmiyordum.

«Nereye gideceğiz?» diye sordu.

Gitmek istediğimiz yeri benden daha iyi biliyordu galiba ki, elimi tutarak: «Gidip serçe yavrusu arayalım», dedi.

Ve gittik.

Kayaucu'nda Salgırın kıyısına indik.

Köprüyü geçerken Halide kolumdan ayrıldı, üç-beş adım uzaklaşarak dirseklerini köprünün korkuluğuna dayadı ve bana, sadece vücudunu değil, bütün varlığını göstermek istermişçesine uzun bir süre öyle sessiz ve hareketsiz durdu. Halide'ye baktıkça çözümü zor bir muamma olduğunu anlıyordum. Vücudu bir sorun değildi; ;vücudundan kopuk ruhu da çapraşık sayılmazdı; ama ruhuyle vücudunun birleşiminde Halide efsaneleşip ölümsüz bir yaratık oluyordu. Gene de Halide'nin çekici ve gerçek karakterini ruhu değil de vücudunun oluşturduğuna ve bana bir akraba olmasına rağmen, onun vucüdunu okşayıp sevebileceğime inanmak istiyordum.

Ama inanmak...

Tüm Topkayacılar arasında talihine sessizce boyun eğen biri vardı ise, o kişi bendim, Anne. Halide, bu halimle yaşam yolunun benim için çiçeklerle döşeli bir yol olmayacağını anlıyordu ve o gün, sadece bir tek gün için olacaksa bile, kendisini bana bir dost, bir oynaş, bir abla, hatta bir ana olarak sunmak isteyişi bu yüzdendi. Üstelik Halide'nin bu çok değişik tavırları yapmacık değildi.

Salgır'ın kıyısındaki yabansıl otlar ve sarmaşıklar arasından geçerken bir gelincik çiçeğini kaldırıp Halide'ye sundum. Çiçeği göğsünde buluzunun düğme ilmiğine kendi elimle takmamı istedi. Takınca da elimi iki avucu altına alarak dipdiri göğüsleri üstüne bastırdı. Gözleri içinde sevilerin en sıcağıyle bakıyordu yüzüme.

«Hiç unutmayacağım», dedi.

«Çiçeği mi?» diye sordum.

Sorumu yanıtlamadı.

«Sana gerçekten unutamayacağın bir hediye vermeyi isterdim.»

«Verdin», dedi Halide.

«Sana gerçekten unutamayacağın bir hediye vermeyi isterdim.»

«Verdin», dedi Halide.

Ve yere çimler üstüne oturarak eliyle kendi yanında yer gösterdi.

Oturdum. Parmağımı gelincik çiçeği üstünden geçirdim hafiften.

«Bu çiçeğin ömrü uzun sürmeyecek. Bak hele, solmuş bile.»

Halide iri, alabildiğine açık ama az buğulu gözleriyle bakıyordu bana, ve, bakarken, duada gibi yavaş bir sesle Edebiyat dergisinde yayınlanmış, önce 'Sevdiğim Yalta', sonra da Söyleyin Duvarlar' şiirlerimi okudu ezbere.

«Bunlar en büyük hediye benim için,» dedi. «Bunları ömrüm boyunca saklıyacağım.»

Sürekli bir sessizlik çöktü aramıza. Ama sesi hâlâ kulaklarımdaydı ve Halide'nin sesinde şiirlerim olduklarından çok daha güzeldiler. Halide'ye ne demem gerektiğini bilmiyordum. Sessizlik uzadıkça Halide'nin önemi daha da büyüyordu gözlerimde. Halide bir yaşamdı. Halide'nin kendisi bir şiirdi. Daha fazla. Kaybolan Halide'yle tüm ışıklar sönecekti gözlerimde ve ben ıssız, içinden çıkılmaz bir ormanın içerisinde kalacaktım.

Titriyordum. Halide şakaklarımı avuçlayıp başımı yukarıya doğru kaldırdı.

«Neyin var?» diye sordu.

«Hiç», dedim.

«Ama var.»

«Hiç bir şeyim yok.»

Halide ısrar etti:

«Konuş.»

«...»

«Konuş, rica ederim».

«Ben korkuyorum, Halide.»

«Neden?»

«Bilmiyorum neden... Ölümden belki.»

Halide'nin dudaklarından hafif bir gülümseme geçti. Ama gülümsemesi ne sıcak, ne de güzeldi.

«Yaşamaya başlamadık henüz, sen ölümün sözünü ediyorsun.»

Gözlerimi yere indirdim.

Halide:

«Peki, öleceksin», dedi. «Ne zaman? Yarın mı? Bir hafta, bir

ay sonra mı? Hepimiz öleceğiz. Sen, ben... bizden önce annelerimiz. Ölümsüz kim var bu dünyada?... Ölmeden önce gözlerini yerden ayırıp yüzüme bakabilir misin biraz?»

Bakışlarımı Halide'nin yüzüne kaldırdım. Yüzü ciddiydi şimdi.

«Turgenyev'in Rudin romanını okudun mu, bilmiyorum. Rudin'le Afrikan Semeniç arasında yaşam üstüne geçen bir tartışma sırasında Rudin İskandinavya'lı bir Kıral'dan söz eder. Geceleyin ahırda askerleriyle ateşin çevresinde oturmuş konuşurlarken ahırın bir ucundaki açık kapıdan içeriye bir kuşun girmesiyle öbür ucundaki açık kapıdan dışarıya uçması bir olur. Kuşun uçuşunu gören Kıral, 'İşte, der, insanoğlu da o kuş gibi; karanlıktan çıkıp yine karanlığa girer. Işıkta, sıcakta kaldığı süre o kuşun ahırdan geçişi kadar!' Savaşçılar arasından ihtiyar bir savaşçı Kırala seslenir: 'Ama kuş dediğin karanlık içinde bile kendi yuvasını bulabilir, Kıralım. İnsanın ömrü uzun sürmez bu dünyada. Bu bir gerçek. Ne var ki yaşamda yüce yararlıkları yaratan gene insanoğlu. İnsanın ölüm yuvası bile yaşama bağlı.'

Halide gözlerini Salğır'dan yana çevirdi.

«Ah, saçma bir konuşma bu, doğrusu! Bunları sana niçin söylediğimi bilmiyorum... Bazı durumlarda ölüm kişioğlu için bir kurtuluş olabilir. İntihar edeceğim dersen seni anlarım. Az mı şair... Ama ölümden korkmak!»

Sesini kıstı. Sinirleri bozulmuş gibiydi. Ve başı hala Salğır'dan yana dönük, ayağa kalktı.

Oturduğum yerden Halide'nin boyunu olduğundan uzun, omuzbaşlarını ve bacak kaslarını olağanüstü güçlü görüyordum. Ayağa kalkar da, bir an için olacaksa bile, bütün ruhum ve bedenimle, Halide'nin kucağında kalabilirsem, kendimin de güçlü ve yaşamda korkusuz yürüyebileceğimi hissediyordum.

Ve öylesine bir hisle ayağa kalktım.

Halide içimde yer almış değişikliği görüyordu ve özlemlerimi kabul etmeğe hazırdı. Bir an gözleri içinde bütün yaşam yolumu görür gibi oldum. Sonra... Soluğu soluğumda, vücudundan gelen gücü omuzbaşlarını dolamış kollarımda, günahın sert kalıplarından kurtulmuş bacak kasları bacaklarımda; sımsıkı tuttuğu elimi kendi karnı üstünden geçirip bacakları arasında nemli yerine bastırırken sıcacık soluguyle ölüme meydan okuyarak yaşamı sonsuzlaştırıyordu.

O akşam eve dönünce, «Sen şehire inip bu gece konukevlerinin birinde uyuyamaz mısın?» diye fısıldadın kulağıma. Gül-

düm. Halide merak etti. Kulağıma fısıldadığın kelimeleri tekrarladım kendisine. Halide, «Yok, Teyze», dedi. «Yok! hepimiz bu rada uyuyacağız.»

Ve hepimiz hücrede uyuduk o gece.

Ertesi günün sabahı ayrıldı Kırım'dan Halide. Ama o gün bana bıraktıkları hala benimle.

P.S.

Anneciğim;

geçenlerde Amerika'da oturan Kırım'lı bir genç ziyaret etti beni evimde. Geçen yılın yaz ayları içinde Kırım'a gidip gelmiş. Kırımlıların bazılarına hükümet Kırım'a dönmelerine izin veriyormuş. Ama Kızıltaş'ta ikamet etmeleri hâlâ yasak. Amerika'ya döneceği gün Akmescit'de Halide Topkayacı isminde yaşlı bir kadına rasladığını söylediği zaman içim burkuldu. Halide'nin Kırım'da oturup oturmadığını sordum genç adama. «Yok, Novosibirsk'te oturuyor. Ama her yıl Kızıltaş'ı ziyaret ediyor», dedi.

Yattığın yerde rahat uyu, Anneciğim.

Senin oğlun.

ALTMIŞ YAŞ BİR HESAPLAŞMA DEĞİL BİR DERTLEŞMEDİR

Mehmed KEMAL

Yaşının altmışa doğru uzandığını biliyordum da, Aziz Nesin'in mektubunu aldığımda kafama dank etti. «Eyvah,» dedim kendi kendime. «Demek altmışa merdiven dayadık!» Benim kuşağım için altmış yaş az değildir. Şimdi ardıma dönüp bakıyorum

da, yaşıtlarımdan, çoğu arkadaşım gencecik öldüler. Daha doğrusu altmışına erişemeden öldüler. Bu arkadaşlarım ne umutlarla hayata atılmışlardı, neler neler özlüyorlardı! Hiç birini gerçekleştiremeden çekip gittiler. Bunların arasında şair olmak, üne kavuşmak isteyenler vardı. Nerde, bir dizelerini bile anımsayan yoktur. Ancak, eş dost meclisinde adı geçer de, birinin belleğinde kalmışsa, o kadar...

Yazı hayatına şiirle başladım.

Daha lise sıralarında iken şiirlerim köşede bucakta yayımlanan dergilerde çıkardı. Okul arkadaşlarım ve bazı öğretmenlerim beni «Şair» diye çağırdıklarında da koltuklarım kabarır, ne yalan söyliyeyim, bir üstünlük duygusunu kapılırdım. Neydi bu üstünlük duygusu? İyice yorumlayamazdım ama başkalarının yapamıyacağı, başkalarının beceremiyeceği bir şeyler yaptığımı sanırdım. Hele okul kitaplarında şairleri bize abartarak okuttukları için ben hayatta da şairliğin abartmalı bir üstünlük duygusuna düşerdim.

Lise son sınıfa doğru eriştiğimde kazın ayağının sandığım gibi olmadığını anladım. Suat Taşer'le birlikte izinsiz, alındısız bir dergi çıkarmaya yeltendik. Adını «Zerre» koymuştuk. Elle dizilen küçük bir teksir makinesinde bunu tek sayı çıkardık. Fiyakaya düşkün olduğumdan mı, gıllığış bilmediğimden mi, derginin bir yerine sorumlusunun ben olduğumu yazmıştık.

Dergiyi okulda hem sattık, hem dağıttık. Bir süre sonra yöneticilerin de eline geçti. Şimdi ayrıntıları ile anımsayamayacağım ama, az kaldı okuldan koğuluyordum. Baba dostu güçlü birkaç tanıdık araya girdi, yaptığımı çocukluğuma verdiler, paçayı kurtardım. Sanırım resmi görüşle de, devletin gücüyle de ilk karşılaşmam böyle oldu. Benim bir çocukluk özlem ve hevesimi ne kadar da büyütmüşlerdi!..

Türkçe hocalarım arasında aktör Fikret Hakan'ın babası A. Gaffar Güney vardır. Sabahattin Ali'nin, Sait Faik'in öykülerini bizlere sevdiren odur. Anlar mıydık, anlamaz mıydık bilmiyorum ama, onun ballandıra ballandıra güzel bir anlatışı vardı. Satırlar arasında alışmadığımız tadlar bulur, bize gösterirdi. O yüz den olcak, Sabahattin Ali ve Sait Faik gibi öyküler yazmayı denedim, beceremedim. Bunları Gaffar Güney'e de gösterdim. Okudu mu, okumadı mı bilemiyeceğim ama, «Sen şiir yaz...» diye bir süre yolumu tıkadı. Gaffar Güney, öyküde Sabahattin Ali ile Sait Faik'e vurgunken, nedense şiirde Ahmet Haşimci idi. Ahmet Haşim'in nerdeyse yarıya yakın şiirini ezbere bilmem bu

yüzdendir. Haşim'i gözlerimi süze süze okur, kendimden geçer dim. Anladığımı sanmıyorum.

Nazım Hikmet'le orta sonlara doğru tanıştım. Gaffar Güney'in neden bize Nazım Hikmet'ten ses vermediğini çok sonra anladım. Gaffar Hoca, çok iyi Rusça bilirdi. Azerbaycan falan gibi bir yerlerden Türkiye'ye gelmişti. Başından bir şeyler geçmiş olacak, Nazım Hikmet'le bizi tanıştırmadı, bu yüzden de şiirlerini geç okudum. Gaffar Güney'in sonu düşkünlük içinde geçti. Hocalıktan ayrıldı, sakal bıraktı, üst baş perişan, elinde kocaman bir taş parçası kentin sokaklarında dolaştı. Samet Ağa oğlu'nun Gaffar Güney'i anlatmaya çalışan «Öğretmen Gafur» diye bir öyküsü vardır.

Nurettin Artam İnfilizce hocamız oldu. Birinci dünya savaşında İngilizlere esir düşen, bir süre Mısır'da esir kamplarında kalan Artam, İngilizceyi oralarda öğrenmişti. Kökeninde tarikatçılık vardı. Beylerbeyi'nde mi, Çengelköyü'nde mi bir nakşibendi tarikat şeyhinin postnişini olarak dünyaya gelmişti. Tekkelerin kaldırılmasından sonra da ağzına bir daha tarikatçılığı almamış, resmi görüşün (tek partinin) safları arasına katılmıştı. Ulus'ta imzası ile yazmaz, Toplu İğne diye bir takma ad kullanırdı. Ama herkes T.İ.'nin (Toplu İğne'nin) Nurettin Artam olduğunu bilirdi. Neden böyle yapardı, bilemem. Belki memurlar kendi adları ile yazamazlardı da o yüzden Beni edebiyatçılıktan gazeteciliğe doğru çeken Nurettin Artam olmuştur. Atatürk'ün ölümü üzerine Ulus gazetesinde kendi adı ile 15 - 20 tane yazı yazmıştı. Bunları bir kitapta toplamak istiyordu. Bu kitabın baskı, dizgi, düzeltme işleri ile beni görevlendirdi. Böylece Ulus gazetesine ayağımı attım.

17 - 18 yaşlarında vardım. Ulus gazetesinin Memleket Masası diye bir bölümü vardı. Buraya, taşrada çıkan gazeteler gelir, onlardan haberler alınır, yeniden yazılır, bunlar Ulus'un Memleket Sayfasında yer alırdı. Bu masaya çırak oldum. O günlerin en ünlü gazetecisi Cahit Beğenç'di. Yarı köy, yarı kent diliyle röportajlar yazardı. Falih Rıfkı, bu yazıları çok beğendiği için de üstüne kimse varamazdı. Şimdi düşünüyorum da, Cahit Beğenç, işi sıkı tutsa bugünün Yaşar Kemal'i olabilirdi. Yaşar Kemal, o yıllarda Hergele Meydanındaki Kırşehir Hanına Kemal Sadık Göğceli olarak henüz gelmemişti. Yaşar Kemal'in halk edebiyatına özenerek yazdığı şiirler bugün böylesi büyük bir yazar olacağının müjdecisi idi. Yaşar'ın da o yıllardan kalma birkaç şiiri vardır belleğimde, okuruz, gülüşürüz.

Ulus'ta çalışırken, bir gün, yazarlar bölümünden ünlü bir yazar, kapıyı açtı, bana seslendi:

«Hey, delikanlı, buraya gelsene...»

Seyirtip gittim. Cebinden bir on kuruş çıkardı.

«Al şu parayı, köşede çekirdekçi var, bana on kuruşluk kabak çekirdeği al Sigarayı bıraktım da, onunla oyalanacağım.»

Ben gazeteye yazar olacağım diye gelmiştim, bir yazar bana hademe işlemi yapıyordu. Gidip köşeden çekirdeği aldım, üstada verdim, ceketimi giyip sıvıştım. Bir daha gazeteye birkaç yıl uğramadım. Gazetecilik özlemim kursağımda kalmıştı. Gene işi şairliğe vurdum.

Divan tarzında şiirler yazıyordum. Şiirlerim bir türlü öteki yazanlar gibi güzel olmuyordu, ben de biliyordum. Önce vezin beni yoruyordu. Bir iki kalıpta şiirler yazarken, başka kalıpları da denemeye kalkıştım. Gene olmuyordu. Bu kez Nazım Hikmet gibi yazmaya başladık. Başladık diyorum, Suat Taşer ve Fethi Giray'la arkadaş olmuştuk. Onlar da şiir yazıyorlardı. Fethi Giray, şimdi lümpen diye adlandıracağımız insanları anlatıyordu. Suat Taşer ise, nedendir bilmiyorum, bir mitoloji tutturmuştu. Bense ölüm, yaşam şiirleri yazıyordum. Hepsi de soyut şeylerdi.

Bu sırada adları Garip değil ama, Varlık dergisinde Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat şiiri ortaya çıkmıştı. Bunlar önce dört kişi idiler. Bir de Mehmet Ali Sel vardı. Mehmet Ali Sel'in Orhan Veli'nin takma adı olduğunu meyhane dostluklarımız başladığı zaman öğrendik. Bunlar gibi mi yazalım? Öyle yazsak taklit olurdu. Nazım gibi mi yazalım? O d taklit olurdu. Durmadan bir şeyler arıyorduk.

Bir gün bu arkadaşlara dedim ki

«Ben bir şiir yöntemi buldum. Öyle bir şiir yazalım ki dizeler hem aruz olsun, hem hece O zaman dikkati çekeriz.»

Suat'la Fethi denediler, pek kıvıramadılar. Ben birkaç deneme yaptım, kimseye beğendiremedim. Böylece bulduğumuzu sandığımız bu şiir akımı doğmadan öldü.

Nazım'dan, Haşim'den, Yahya Kemal'den kurtularak bir şiir yazmalıydık ama nasıl yazmalı idik? Bir türlü biçimsel düşünmekten kurtulup şiirin özüne inemiyorduk. Derken Suat'ın bir şiiri Yücel dergisinde ayın beğenilen şiirleri arasında çıktı. Fethi Giray'ın «Rizeli Ali'nin Hikayesi» adlı şiirini de Naci Sadullah Tan gazetesinde, «Şiir böyle olur.» diye övdü İkisi de büyük şair olmuşlardı. Şiir çevresinde tanınıyorlardı. Bizim üçlü ekip böylece birbirinden ayrıldı.

Dünyada savaş vardı. Ben savaşa karşı şiirler yazarak bir yol tutturdum. Bir yandan da Tınaz gibi köy gerçeğini içeren şiirler yazıyordum. Bunlar ilgi toplamaya başladı. Fakat çok küçük bir çevrede kalıyordu. Meyhanede şiirlerimizi övenler, bir dergiye demeç verdiklerinde adımızı bile anmıyorlardı. Bu kalleş tutumdan çok kederleniyor, çok üzülüyordum. Bu sırada Cahit Sıtkı karşıma çıktı. Bu kalleşlikleri kendi tattığı için üzülmememi salık verdi. Beni teselli eden, has şiire bağlayan o yıllarda Cahit Sıtkı olmuştur.

Her şairin birinci amacı biraz ündür. Bir türlü üne kavuşamıyordum. İçim içimi de yiyordu. Bir kitap çıkarayım istedim. 1945 yılında «Birinci Kilometre» adlı şiir kitabını çıkarmak üzere İstanbul'a geldim. Ankara'da şiir basacak basımevleri pek yoktu. İstanbul'a geldiğimde İstanbullu edebiyatçılarla tanıştım. Gözümde büyüttüğüm bu sanatçıların benden pek farkı yoktu ama, benden ünlüydüler. Ünleri nereden geliyor diye düşünürken, sonunda buldum. Bunlar bir ekip, bir koloni gibi birlikte geziyorlar, birbirlerini tutuyorlardı. Oysa biz üç kişi Ankara'da aruz mu, hece mi yüzünden birbirimizden ayrılmıştık. Bir ekip kuramıyacağımıza göre tek başına şiirin karanlık yoluna daldım. Kitabım, umduğum ilgiyi bulamadı. Köşe yazarlarına göndermiştim. Çoğu şiirlerimi anlayacak yerde alay ederek ele alıyorlardı. İsmet Hulusi İmset'in Son Posta'da yazdığı bir yazıya çok içerlemiştim.

«Vadeli vadesiz ölen yiğitler
Bir gün olur namınız söylenir
Türkiyeli bir şairin mısralarında»

Bu dizeleri almış, «Türk şairi değil de, Türkiyeli şair?» diye beni gammazlıyordu. Kalktım üstadı ziyarete gittim.

«Sizinle tartışmaya geldim.» dedim.

«Ne konuda?»

«Şiir...»

Sonradan çok dost olacağım İsmet Hulusi ürkek ürkek yüzüme baktı. Toyluğuma vermiş olacak ki

«Bekle,» dedi. «Şimdi birkaç şair arkadaşla buluşacağız, orada bolca tartışırız.»

Sirkeci'de bir meyhanede Naci Sadullah ve bazı yazarlarla buluşacakmış, birlikte oraya gittik. Babıâli yazarlığının ne olduğunu oradaki konuşmalardan anladım. Bizim çok ciddi sandığımız bir çok işleri onlar alaya alıyorlardı. Savaş, barış, dünya sorunları, ideolojik tartışmalar falan filan... onlar için birer eğ-

lence idi Boşuna kızdığımı anladım. «Bâbıâli'si böyle olduğuna göre...» diyerek tartışmadan vazgeçtim.

Kitabı çıkarmıştık ama, boyumuzun da ölçüsünü almıştık, kimsenin ilgisini çekmiyordu. A. Arad'ın kapağını yaptığı Avedis'in dizdiği kitaptan bende bir tek sayı bile yoktur.

Üniversite yılları başladı. Nazım Hikmet okuyarak solculuk dikkatimizi çekiyordu. Savaşta faşizm yenilmişti, bir demokrasi özlemi içinde idik. Tek partinin gücünü hesaplamadan karşısında dikilmeye kalkıştık. Bir parti var ama neydi? At mıydı, deve miydi, aslan mıydı, kartal mıydı? Bir türlü anlamıyorduk. Biz tek partinin karşısında kuyruğu dik tutup dikeldikçe, tek parti de üstümüze üstümüze geliyordu. İş tuttuksa işimizden ediyorlar, bir yere yazmak istersek yazılar çıkmıyordu. Kıyıda köşede çıkan dergilerde şiirler yayınlanıyordu ama, bu yetmiyordu. Şimdi düşünüyorum da şiire o zamanki dergiler bugün olduğundan çok para verirlermiş Çünkü bir şiir parasıyla iki, üç kişi meyhanede kafa çekebildiğimize göre, paranın bir değeri varmış, elbet şiirin de

Burada bir tablo çizmek istiyorum.

Ülkemizde bizden önce de, bizimle de şiir, yöneticiler için hep siyaset olmuştur. Siyaseti ister düzyazıda yap, ister şiirde, ikisini birbirinden ayırmıyorlardı. Belki bu, Namık Kemal'den Nazım Hikmet'e kadar uzanan bir çizgiydi. Halk şairlerinin de bu çizginin oluşmasında emeği vardır, araştırmacılar araştırsınlan. Bizim şiirimiz de siyaset sayıldı. Siyaset sayılmayan şiir Nurullah Ataç'ın tutturduğu yoldu. Resmi görüş böyle bir estetiğe de, örneklemelere de elleşmiyordu. Ahmet Kutsi Tecer'le oluşturulmaya çalışılan bir şiir çizgisi vardı, bu tutmadı. Öyle ki Aşık Veysel, Talibî ve benzeri halk ozanları getirilip şişirildiği halde bu akım güdük kaldı. Bunu Ülkü dergisi temsil ediyordu. Sonradan solculukta çok üne kavuşan bazı arkadaşlar da alttan alta bunu destekliediler, bu dergide çalıştılar ama gene tutmadı.

Savaş bitmek üzereydi. Ben de 24 - 25'ime erişmiştim. Gizli muhalefet rüzgarı esiyordu. Bunu ülkenin tapulu iktidarları da seziyorlardı. Ankara'da Ulus'tan başka. Başkent, Dikkat, Kuvvet gibi muhalif gazeteler çıkmaya başlamıştı. Bize görünmeyen bir basın işçisi olarak bu gazetelerde barınmak, iş bulmak imkanı doğmuştu. İstanbul gazeteleri de Ankara istihbarat bürolarını pekiştirme, çalışanlarının sayısını artırma zorunluğunu duymuşlardı.

Sol muhalefet de belli belirsiz İstanbul'da sesini duyuruyordu. Marko Paşa sanırım bu yıllara raslar. Ben bir yandan edebiyatla uğraşırken, bir yandan da görünmeyen basın işçileri arasına karışmıştım. Ünlü Ankara valisi, Matbuat Genel Müdürlüğünün görünmeyen ajanları bizim gizli basın işçileri olmamızı engellemeye çalışıyorlardı ama, iyi işçi olduğumuzdan mı, ucuza çalıştırıldığımızdan mı, bir şey söyliyemiyeceğim, valinin ve ajanların gammazlamaları para etmez olmuştu. Hem solcu, hem de gazeteci olmak o dönemde epeyce zor bir uğraştı. Çok çalıştık, bu zinciri kırdık.

Bu yılların kahırlı, çileli, acılı örneklerini türlü kitaplarımda çok yazmışımdır. Neye, ne kadar, nerede değindiğimi bilemem. Benim ve benimle birlikte bu yılları yaşayan bir kuşağın serüvenidir. «Acılı Kuşak» adlı kitabım bunlardan ancak biridir. Daha kitap olmayı bekleyen birkaç cilt vardır. Vakti gelir de gün ışığına çıkarsa onlar da okunur.

Bu arada benim de esinlenmekte bir dayanağım olan Aziz Nesin'in mektubundan da alıntılar yapacağım. Çünkü Aziz Nesin de o yılların büyük çilekeşlerinden biridir. Her çilekeş biraz dervişleşerek aradan yıllar geçtikten sonra çektiklerini unutuyor. Bunları çekmeyen kişiler de, eğer bir yerlere ulaşmışsak, buralara ulaşmamızı kolay sanıyor. Ne öyle, ne böyle, şaşmaz bir gerçekçilikle bir gün ülkemizin sol muhalefeti için çile çekenlerin serüvenleri yazılacaktır. Gelelim Aziz Nesin'in mektubuna ve istediklerine:

Senden ricam, Yıllık için, altmışıncı yaşın dolayısı ile bir yazı yazmandır. İstediğin uzunlukta olabilir. Yalnız geç kalındığından, elden geldiğince yazıyı bana çabuk göndermeni rica ederim.

İstediğin şeyi yazabilirsin. Örneğin altmışıncı yaşın sana neler esinliyorsa onu yaz, altmışıncı yaşın izlenimleri, duyguları, duygulanmaları Ya da anılarını yaz, özgeçmişini yaz, istersen kendinle hesaplaş Tartışmaları, kalem kavgalarını, şairliğe başlamanı, ya da gazetecilikle edebiyat ilişkilerini... Her neyse işte yaz ve gönder lütfen.»

Aziz Nesin, «Her şeyi dilediğince yazabilirsin.» demeye getiriyor, bana geniş ve yaygın bir özgürlük tanıyor Böyle bir özgürlüğü az tatmışımdır. Doya doya kullanayım istiyorum ama, ne yazacağım? Çoğu artık bilinen şeyler mi olmalı, ya da bir hesaplaşma mı? Altmışıma eriştim, bir hesaplaşmayı, kendimi yokluyorum da, hâlâ göze alamıyorum. Hesaplaşmanın içinde

hep bir korku var... Hem kendim için, hem karşıtlarım için... Kendime özgü korkum, doğruyu sadece ben mi söylüyorum olacaktır. Karşıtlarıma özgü korkum ise onların hep yalan söyliyeceğidir. Bir yaşam hep doğru ile yalanın çatışması ile geçer mi? Biz doğruları bir türlü halkımıza anlatamadık. Biraz halkımızda anlama kıtlığı varsa, biraz da bizde anlatma yetersizliği var.

Daldan dala atlıyacağnn.

Demokrat Parti'ye geliyorum. Demokrat Parti'yi dört kişi kurmamıştır. Belki tarih hep belge istediği için dört kişinin kurduğundan söz edecektir. Oysa Demokrat Parti'yi yeraltı ve yerüstü bütün muhalefet güçleri omuz vererek kurdular. Solsuz bir demokrasi istedikleri için bütün sol partileri kapatıyorlardı. Demokrat Parti, içinde en az sol bulunan güvenilir bir muhalefet olduğu için kurulabildi, yaşadı. Bugün düşünüyorum da, gizli veya açık bir sol parti ile muhalefet yapma olası değildi. Bir ucumuz gizlilik de olsa Demokrat Parti'yi açıktan desteklemede sakınca azdı. Her solcunun siyasal bir çizgi tutturmada yanılgısı büyük olur. Ortada, açıkta bir siyasal parti yoksa, bu yanılgı daha da büyür. Biz Demokrat Parti'nin demokrasiyi kurmada yolumuzu açacağına inandırıldık. Demokrat Parti iktidar olacak, iktidarı süresince de kendi solunu açacaktı. Bu fidan büyümedi, tersine dahha filizken birkaç yıl içinde iyice kurutuldu. Benzer yanılgı Ecevit solu için de olmadı mı, gene yanılmadık mı? Ecevit solu, iktidar olacak, kendi solunu açacaktı. Tıpkı Demirel sağının iktidar olup kendi sağını açması gibi... Onun için birkaç yıl Ecevit'i destekledik, onun için de bu fidan da filizken kurutuldu.

Bunları sanatın, edebiyatın, şiirin, gazeteciliğin hep siyasetle içli dışlı oluşundan ötürü yazıyorum. Benim edebiyatçılığım ve gazeteciliğim de bu yüzden siyasetten arınamadı. Ne yaptımsa hep siyasetin içinde oldu, siyasetle bir sayıldı. Gazeteciliğimle edebiyatçılığımı da bu yüzden birbirine karıştırmıyorlar yeceğim bu olacaktır. Gazeteci arkadaşlarım da, «O mu, bırak mı? Eski bir yazar, «Muharrir başkadır, edip başkadır.» der. Böylece kendini önemli bir yargıya erişmiş sanır. Edebiyatçı yazardan ne diye üstün olsun, ikisi de eni konu yazar değil midir? Her şeyin en küçük birimlere değin politize olduğu ülkemizde, ekmek peynir almayı bile siyasetten ayırabilir misiniz? Aylar var ki yoksul sofralarına zeytin girmiyorsa, bu sadece ekonomik bir olgu mudur, siyasi değil midir? Zeytinimizi kesenler siyaset yoluyla kesmiyorlar mı?

Gazetede yazma ile dergide yazmanın arasında öyle büyük bir ayırım yoktur. Dergide yazanlar sanki kuş mu konduruyorlar? Bir yazı ister dergide çıkmış olsun, ister gazetede, ne söylediğine, nasıl söylediğine, etkisine bakılır. Dergicilikte biraz aristokrasi, gazetecilikte biraz lümpenlik vardır, yakında o da kırılacaktır. Eski gazeteciler bize yıllarca edebiyatçıyız diye yazdırmadılar ne oldu? Bizim kuşak köşe yazarlığına değin erişti, ötekilerden farkımız biraz daha bilgiçlik taslamamız değil midir? Eskilerin bilgiçliği mangalda kömür gibi biraz küllenmişti, bizinkiler biraz kıvılcımlı...

Gazete yazarlığımla edebiyat yazarlığım arasında bir ayrım gözetmiyorum. Dergide de yazsam böyle ve bunları yazacağım, gazetede de yazsam böyle ve bunları yazarım. Ayrım birinin dergide, birinin gazetede olması mıdır?

Gazeteci yazar olarak da, edebiyatçı yazar olarak da kendimle bir hesaplaşmaya giriştiğimde bunları düşünüyorum. Benim için, «Bırak canım onu, gazeteci değil mi?» diyenlere de söyliyeceğim bu olacaktır. Gazeteci arkadaşlarım da, «O mu, bırak canım edebiyatçıdır (şairdir).» derler. Onlara da sözüm bu olacaktır.

Yazılarımın da, şiirlerimin de sayısını bilemem. Hâlâ şurada burada yayınladığım eski yazılarımı gördüğümde ben de şaşırırım. Şiir için öyle diyemiyeceğim. Yayınlanmayan dolu şiirim olması gerekir. Şiirleri yayınlamıyorum; hem müşterisi az, hem de ayrı bir özen istiyor. Her şairin öncelikle kendini ve kendisi ile birlikte başlayanları, her yeni şiirinde aşması gerekir. Bu, benim için değişmez ve önemli bir kural. Bana yeni yazdıklarım kendimi aşmıyor gibi geliyor. Sonra gün geçtikçe sadeleşen, arılaşan, yeni sözcükler türeten bir dilde şiir yazmak zor. Şiir, yeni dil istemez, durmuş oturmuş dil ister. Dilde yenilik ancak şairin sözcükleri kullanması ile olur, yeni sözcükler icat etmekle olmaz. Bu bakımdan, arılaşan, sadeleşen dille şiir yazmanın çok güç olduğunu söylüyorum. Bir adım daha atayım, yazılamıyor da... Bazı eski sözcükleri, bazı yeni şairlerin, yeniden kullanmalarını çok iyi anlıyorum.

İnsan altmışına merdiven dayayıp bir de kendiyle hesaplaşmaya oturdu mu çok şeyler söyliyebiliyor da, söyledim sanıyor da... Bir insanın yazılarının basılması, okurlarının olması, kitabının yayınlanması, şöhret, para, hepsinden birazcık olsun biz de nasibimizi aldık. Yaşıtlarımızdan biri çok doruğa erişmişse, biz de onun duldasında bir yerlerdeyiz. Onu da görenler var, bizi

de görenler var. İş bakmasını bilmede. Bütün bu yazıp çizdiklerimizle ne yaptık, ne yapabildik, bütün sorun buradadır. Takkeyi öne koyduğunda kişi, «Bu yaptıklarım bana yeter.» diyebiliyorsa merdivenin basamaklarını iyi çıkmış demektir. Diyemiyorsa, ya merdivende bir sakarlık var, ya kendinde bir sakarlık var.

Bazan düşünürüm de, ben de, benim kuşağımdan olan bazı kimseler gibi 35 - 40'ında gitseydim. Şiirlerime bakıp, «Fena şair değildi...» mi diyeceklerdi? Ya da «İşini tamamlamadan tez ayrılmış» mı diyeceklerdi? Böyle söylemede ben tarafsız olamam.

Bizim şiirlerimizi yayınlamaya başladığımız dönemde Zonguldaklı iki genç şair, diyebilirim ki, 23 yada 24 yaşlarında beslenememekten ötürü öldüler. Garip şiirini destekleyici anlamda şiirler yazdıklarını kabul ederek bazı çevreler bu gençleri tepeye çıkardılar. Oysa hapislerde, gözetim evlerinde öldürülen şairler vardı, onlar da gençtiler kimsenin sesi çıkmadı. Bu çevreler bu şairlere aldırmadılar bile.

Şunu belirteceğim, başta Nurullah Ataç olmak üzere resmi görüş ve estetikten yana sayılan şair, yazar, sanatçılar destek gördüler, onlara yanaşanları desteklediler, karşı olanları kimse hatırlamadı. Zaten ağır siyasal baskı olduğu için de resmi görüşe karşı olanlar yurdun dört bir yanına türlü nedenlerle sürgün edilmişlerdi. Şair Attila İlhan bu konuyu sık sık açıklamak ister, haklıdır.

Şiir, sanat, edebiyat, dergi çıkarma gibi çalışmaların yanında bir de dernekçilik vardır. O yıllarda, İstanbul'da üniversite gençliğinin kurduğu İleri Gençlik Derneğine paralel olarak Ankara'da da Türkiye Gençlik Derneği kuruldu. Faşizme karşı çıkan ve demokrasiye yandaş bu derneğin bir özelliği de sadece üniversiteli gençleri üye almak değil, her türlü gençliğe açık olmasıydı. Üniversiteli olmayan, fakat bir işkolunda çalışan gençler de bu derneğe üye olabilirlerdi. O yıllarda dernek denildi mi üniversitelerdeki kuruluşlar hatıra gelirdi. Bu derneğin başlangıçta Ahmet Muhip, Cahit Sıtkı gibi ünlü şairler üyesi olduğu gibi, daha sonra üne kavuşacak olan bir çok sanatçı ve şair de üyesi idi. Dernek çatısı altında bir çok sanatsal çalışmalar yapıldığı gibi, sosyal çalışmalar da yapılırdı. 1946 yılında 4 Aralık Olayları diye bilinen Tan basımevi ve bir çok basımevi ve kitapevlerinin taşlanması, yıkımı sırasında Ankara'da da bu dernek basıldı, talan edildi.

Tutuklanıp mahkemeye verilen beş yöneticisi arasında Enver Gökçe ile ben de vardım. Dernek ağır baskılar sonucu gö-

revini yapamaz oldu, kendini kapattı. Bu olayı da o dönemin sanata yönelik baskılarına bir örnek olarak veriyorum.

1946 yıllarının solcu sanatçıları dergi çıkaramamak, kitap yayınlamak için kağıt ve basımevi bulamamak gibi zorluklarla karşılaşmışlardır. Durum bu olunca gazetelere sığınmışlar, gazetelerde görünmeyen işçiler olarak çalışmışlardır. Çoğu takma adla yazabilmiştir. Bir çoğu da görünmeyen, göze batmayan işleri üstlenmişlerdir: düzeltmenlik, sekreterlik, telefonculuk, haber alma, çeviri, radyo dinleme, radyo gazetesi dinleme gibi... Bugün gazetelerde bu adla çalışılan bölümler yoktur. O dönemin gereği böyle işler vardı. Bu görünmeyen gazete işçileri Demokrat Parti'nin de işine geliyor, gazetelerde böyle işçilerin yer almasını Demokratlar da istiyorlardı. Çünkü bu işçiler demokrasiden yanaydılar ve Demokrat Parti'ye elaltından destek oluyorlardı. Ankara'da Demokrat Parti'yi destekleyen, adı önce Kuvvet, sonra Kudret olan gazetede o yıllarda Suat Derviş, Ercüment Behzat Lav, Asım Akşar, Rüştü Şardağ, Nusret Baban, Ali Karcı gibi solcular çalışmışlardır.

On yıllık kesit içinde kavranan bir dönemi parça parça değil, bir bütün olarak ele almak gerekir. Filan sanatçı, şair, filan yerde şiir yazmış demek olmaz. O dönemde nerede imiş, hangi eylemlerin içinde bulunmuş, hangi çevrelerle işbirliği yapmış, hangi baskılar altında kalmıştır? Bütün bunlara tümüyle bakmak gerekir.

Altmış yılda yazdıklarıma bakıyorum da benim için doyurucu mu? Olmayabilir ama, elden geldiğince yazdım, hâlâ da yazıyorum. Üç şiir kitabı yayınladım. Birkaç otobiyoğrafik roman, anılar kitabı, fıkraların kitaplarda toplanması... Daha kitap olmayı bekleyen bir hayli de yazı var...

Altmış yıl bir hesâplaşma değil, bir dertleşmedir benim için... Bilmem ne kadarını dökebildim?

İBRAHİM MİNNETOĞLU

Sevgili Aziz Nesin,

3 Aralık 1980 günlü mektubunu 15 Aralık 1980 günü elden Cem-May yayınlarından getirdiler. Bu yayınevi ile aramız 50 metredir. İyi iş altı ayda çıkarmış, 12 gün gecikme bilmem ki ikiye mi kötüye mi çıkacak!?...

Ben basın dünyasında biraz içine kapanık adamımdır. Kabuğumun içine çekilmiş yaşarım. Çevrem basın dışındadır. Ve

mektubunda «Sevgili Minnetoğlu» hitabın olmasaydı bu yazıyı da yazmıyacaktım. Aziz Nesin'in beni sevimli görmesi doğrusu ya hoşuma gitti. Zira basında, yazar ve şairler arasında «Sevgili Minnetoğlu» hitabını ilk defa sizden duyuyorum ve çok hoşlandım, teşekkür ederim. Dilerim ki siz arkadaşlara bu işte örnek olursunuz, sizi izleyen çok olsun, Amin!..

Beni, yazımda özgür bırakmanıza teşekkür ederim. İsterseniz sizin sürekli yayınlanan ve benim de sürekli izlediğim, gerçekten çok yararlandığım yıllığınızın okuyucularına biraz kendimi tanıtayım.

1920 de Malatya da doğdum. O bölgenin çok eski bir aile adı olan Minnetoğlu ailesindenim. Hani sevilmeyen toprak ağaları var ya, işte onlardan ama çok sevilen bir toprak ağasının tek oğlu... beş yaşında İstanbula göç ettik.

Babam okuyanı seven, koruyan, saygı duyan bir adamdı. İmamı da, muhtarı da, öğretmeni de halkı seven koruyan cinsten bir toprak ağası...

Ortaokulun 2. sınıfında «İnsan Kırıntıları» adlı bir hikâye yazdım. Öğretmenim rahmetli Tahir Nejat Gencan bu yazımı bir gazeteye götürmemi istedi. Götürdüm. Rahmetli Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'nun gazetesinde yayınlandı. Telif hakkı olarak bana çayla simit verdiler. Eski gazetecilerin ezeli ve ebedi tek gıdası...

Sonra Yeni Sabah, Hergün, Dünya ve Tercüman gazetelerinde uzun yıllar fıkra yazarlığı yaptım. Bu arada da bütün Türkiyeyi, Arap ülkelerini ve Avrupanın çeşitli memleketlerini gezip görme imkânını buldum.

Ayrıca sanat edebiyat dergilerinde Yedigün, Her Hafta, Varlık, Çağrı, Türk Dili, Türk Düşüncesi, Hisar, Kaynak vs. bir çok şiirlerim yayınlandı.

Hayatımda iki şeye pişmanım. Birisi, Dünya gazetesinde «Vagon Penceresinden» adlı sütunumda gezi notları yazmayıp daha çok başka konulara değinmemdir. Sayın Bedii Faik bey daha çok gezi notları yazmamı isterdi, yazı işleri müdürüm Yekta Raşıp bey ise politikayı yazmamı önerirdi. Eğer yalnız gezi notları yazsa idim, çok daha başarılı ve yararlı bir iş yapmış olacaktım. İkinci pişmanlığım da kitap yazma yerine gazetelerde günlük fıkra yazma yolunu tutmamdır. Bu yazılarım geçti gitti. Ama kitaplarım için ayırdığım zaman ve emeğimin bu gün yararını görüyorum.

45 yıldır şiir yazıyorum, 45 yılda şiirden 180 lira kazandım. 30 lirasını Rahmetli Peyami Safa «Türk Düşüncesi» adlı dergisinde yayınladığı «Su ile Kavak» adlı şiirime, 150 lira da «Türk Dili» dergisinde yayınlanan «Atatürk İlkeleri» adlı şiirim için verdiler. Bu şiir sonradan 1971'de Atatürk için yazılan şiirler arasında «Kemalist Ülkü» dergisinde birinciliğe layık görüldü. Ben de sözüm ona yılın şairi seçildim. Türk basınında, sanat dergilerinde büyük bir alkış koptu... Tısss!..

Bu «Tısss!..» karşısında Atatürk'ü fikirleriyle değil de 'deniz gözlü, güneş saçlı' diye anlatan ve Atatürkçü geçinenlere içimden kıs kıs gülerek, o «Tısss»larını sineye çektim.

Ve böylece basından, sanat dergilerinden soğudum. Tercüman gazetesindeki «Aydınlık» sütunumdan da ayrılarak emekli oldum. Şimdi Türkçe deyimler ve atasözleri üzerinde çalışıyorum. Bu konuda iki ciltlik kitabım yayınlandı. Birisi 800 sayfalıktır. Bu da Türkiye Milli Kültür Vakfı'nın araştırma dalında özel ammağanını kazandı. Basında yine bir alkış koptu «Tısss.!» Bunları geçelim isterseniz...

Ama musalla taşına konmazdan önce kadrimi bildiğin için ve aradığın için çok duygulandım. Sana teşekkür ederim.

Benim kötü bir huyum var. Yazar ve şair arkadaşları içimden severim de onlarla hiçbir gün hiçbir yerde meyhane arkadaşlığı yapamam. Her akşam evimde eşimle çocuklarımla bir arada olmayı pek çok severim. Çünkü uzun yıllar seyahatler yapmam nedeniyle onlardan uzak yaşadım. Şimdi onlara doyamıyorum. Bu yüzden de beni basında, sanat çevrelerinde pek tanıyan yoktur. NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI'nın değerli okuyucularına kendimi yeterince tanıttım sanıyorum.

İnanır mısın, senin mektubundan sonra yaşlandığımı ilk defa düşündüm. Öylesine bir çalışma temposu içindeyim ki yaşlandığımın farkına varamıyordum. Her gece saat iki üç olmdan yattığımı hatırlamıyorum. Okurum, yazarım, çocuklarımla ve çok bol olan konuklarımızla sohbet ederek geçen zamanın farkına varmadan yaşar giderim. Başkalarının yaşandığını bilirim de kendi yaşlılığımı hiç düşünmezdim...

Ohh be ne de çok yaşamışım!..

Altmış yıl geçmiş, güzelim dünyaya kazı kkakmışım adeta!.. Edebiyatta çığır açanlar, güzelim şiirleri yazanlar otuz altısında, kırk beşinde gitmiş te ben altmışa varmışım... ayıp etmişim doğrusu!!...

*
**

Edebiyatın toplum için yararı ve zararını anlat diyorsun. Eğer bir toplumun edebiyatı varsa, o toplum uygar bir toplumdur. Uygarlığın zararını savunacak olan bir düşünce varsa aman benden uzak olsun.

Ben edebiyata az değer verilmesinden şikâyetçiyim. Okulların, öğretmenlerin gençleri yeterince okumaya alıştırmadıklarından her zaman yakınır dururum. Batılı insan ve hattâ eski doğulu insan bugünkü insanımızdan daha çok okuyordu. Koskoca 45 - 50 milyonluk Türkiyemizde bugün bütün gazetelerin toplam tirajı iki milyonu geçemiyor. Romanı, hikâyeyi, şiiri, bilim kitaplarını, sanat edebiyat dergilerini ele alırsak... bırakalım, insan utanıyor... Büyük bir sanat ve edebiyat geçmişi olan Türkiyenin şimdi çok az okuyan bir Türkiyeye dönüşmesinde yazan mı, yayınlayan mı yoksa kâğıt fiyatları mı sorumludur?!... Bu oturup konuşulmalı, gündeme getirilmeli, çareler aranmalıdır.

Bana kalırsa yazarlar bir «Donkişot» duygusallığı içinde sanat ve edebiyat yapmaya çalışıyorlar. Toplumun onlara pek kulak astığı yok. Başka ülkelerde olsaydı, bizim yazarlarımızdan çoğu, daha rahat bir hayat sürerlerdi.

Bizimkilerin ise eşleri, çocukları yoksulluk içinde kendileri de Meserret ve İlkbal Kıraathanelerinde bilemedin Beyoğlu'nun ucuz meyhanelerinde yaşamaya mahkum olmuşlardı.

Neyse yazımı çok uzattım.

İleriye dönük düşüncelerimden biri sizi taklit ederek bir edebiyat vakfı kurma hayalidir.

İsterseniz bundan sonra işi şiire dökelim. Maksat yarenlik etmek değil mi?

«Sevgiler» adlı kitabımdan:

B A H A R

Ne oluyor kuzum şu deli kıza
Bir bulut gözlerinde, bir rüzgâr içinde
Dalıp dalıp gidiyor, ayışığına, yıldıza
Sonra bir hırçınlık, ya da neş'e
Belli ki nazar değil, bahar değdi bu kıza

Oynama şeftali çiçeği, oynama bize oyun
Anladık, güzelsin gelin gibi süslenmişsin
Köklerinde toprağın öpüşü, gövdende suyun

Arıları toplamış, pür neş'e gülüyorsun
Kalbini hoplatma şeftali ağacı yazıktır kıza

Daha havalar ısınmadan açmış pencereyi
Unutmuş, büyüğü, küçüğü, iş görmeyi
Sana bakıp ta ders mi alıyor nedir
Gönlüne aşk arıyor, sevda tütüyor gözünde
Şeftali ağacı yapma, kaşgöz etme bu kıza
Boş vermiş dünyaya, elinde ayna
Bizden söylemesi günahı boynuna!...

OZANCA

Ben
Kendimde
Kendimi arıyorsam
Bu seni bulmak içindir

Her
Şekil
Şekildir
Yuvarlaktır, üçgendir, dörtgendir

Hep
Benimdir
Benim değildir
Benim şiirim, bana göre biçimdir

Ben
Ağlıyorum
Sararıp suya düşmüş
Bir yaprağın çürüyüp bitmesine

Sen
Gül
Yaprak
Çürüyorsa

Ne
Güzel
Benim ağladığım
Her şey seni güldürüyorsa

Hiç
Kızamam
Sana darılamam
Benim dünyam şiir dünyasıdır

Sen
Buluta
Bulut diye bakarsın
Bulutlar benim için gökyüzünün pasıdır

Sen
Yat
Uyu
Ben şiir yazacağım

Sen
Gül
Ben
Senin için ağlıyacağım

S O H B E T

Bir ak düşünce kök salar aniden
Karanlığın içinden...
Vakterişip tamamlanınca, yaşama;
Bulanık suda balık avlanır radarla.

Yaşamanın yollarında
Hep papyon gravat takılmaz ya
İki dirhem bir çekirdek
Olamaz dünya!...

İnişler yokuşlar çıkar
Aniden karşımıza
Sıkı tutunmamışsak yaşamaya
Düşeriz şarampola!...

Aklın acı görgeçlerinde
Süzülür, olaylar geçer
Zeynebin, Aliye aşkı açıkca yazılır da
Nermininki örtülür rumuzla!..

Çalışır çabalarsın bir ömür
Ortaya bir NEN koyarsın
Ya bir yapıt, ya para ya pul
Çıkar eloğlunun biri yakıp yıkar

Hep dramla geçer günlerimiz
Komedi yazan yazar bulunmaz
Her gün şoförler küfreder bize
Bir dua eden bulunmaz

Romantik çağlar kalmış arkada
Kopmuş uçurtmaların ipi
Dön deriz geçmiş yıllara
Gel deriz uçurtmalara

Tedirgin oluşumuz bundandır
Ayak uyduramadık zamana
Ne günümüzün müziğine, ne dansa
Tempo tutup sallanamadık

Yok, bu bir yaş meselesi değil
Çocuklukta da okka çekerdi halimiz
Kimimiz canbaz doğmuş ipte oynarız
Seyreder şaşarız, canbazları kimimiz!...

KAÇ YAZAR

Dursun AKÇAM

Aziz Nesin ustanın ,mektubu elden ele dolaştıktan sonra vardı ilime bir yaban ülkede. Yazarlığı dışında üstlendiği işleri nasıl bir titizlikle yürüttüğünü bilirim Aziz Nesin'in, tıpkı yazarlığı gibi... «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı»nda bu yıl, «Yuvarlak yaştaki yazarların» yazılarına ayrıca yer verilecekti. O nedenle benim de yazmam isteniyordu.

Sevmem şu «yuvarlak» sözcüğünü oldum olası. «Yuvarlak adam», «Yuvarlak yazar!», «Yuvarlak politikacı!», «yuvarlak laf!» bir tiksinti uyandırmıyor mu?.. «Yaş» için de kullanılmış olsa bu sıfat, yine de sevimsiz hele «yuvarlak yaş» ibresi yukarıları gösteriyorsa!..

İnsan ömrünün yaş ortalaması ne ki?.. Yoksul ülkelerde, sanatçılarda daha da düşük ,ortalama 60. İlk yaş yuvarlağı «çocukluk», 20'lerde ikincisi «gençlik». Geriye kalır dört on, yani dört yuvarlak. Sanatçı bu yuvarlaklar içinde gücünü gösterir, üretim yapar. Eğer erken yaşta «rastgele» ölmemiş, öldürülmemişse, faşist kurşunların bir yağlısına hedef olmaktan kurtulmuşsa!...

Bir arkadaşım sık sık yinelerdi, «Rast gele doğdum, ezbere büyüdüm, yanlışlıkla öleceğim!..» Rastgele doğduğumuz bir gerçek. Türlü acılardan, engellerden, belâlardan geçe geçe gelmişiz ömrün «beşinci yuvarlağı»na. Köprülerin altından çok sular aktı, nice insanlar geçti, nice putlar yıkıldı çatır çatır! Toplumdaki bu gelişimi, acımasız değişimi biraz da yaşayarak gördük. Çocukluğumda deniz suyu içmiş olanların tükrüğü merhem sayılırdı yöremizde. Gurbet yaman bir öyküydü, bir destandı türkülerde. O da Zonguldak madenlerini, taş çatlasa İstanbul'u geçmezdi öteye. İstanbul görmüşler yedi köy ötede bilinirdi ve hacılar gibi karşılanırlardı. Şimdi bizim köylülerin bir ucu Almanya'yı aşalı çok oldu. İskandinav ülkelerinde, Arabistanda, öbür ucu Avusturalya'ya ulaştı! Yedi etek, dokuz metrelik kaftan yerine blue jean pantolon giymeye başladı köylü kızlarımız!

Cehennem korkusu içinde başlamıştım namaz kılmaya, oruç

tutmaya yedi yaşımda. Ve izinsiz dilime sürdüğüm bir parça tuzu «helal» ettirmek için bir köyden öbür köye koşarak özür dilemiştim tuz sahibinden. Ahmediye, muhammediye dinlemekle geçerdi günlerimiz. Dilimizde duamız, «Allah devlete, hükümete bir zeval vermesin»di. Şimdilerde «güvenlik güçleri» Marks'ın, Lenin'in kitaplarını topluyor köylerden, «Marksist-Leninist» gençlerle birlikte! «Allah devlete, hükümete zeval vermesin» duası, «Bu kokuşmuş düzen değişmeli, sömürünün saltanatı yıkılmalı» ya değişti, «ideolojik» mücadelenin «şiarı» olarak.

Köy Enstitüsüne yazıldığım yılın ilk günlerinde, adı «komünist»e çıkan bir öğretmeni, «dinsiz» diyerek boğmak istiyordum. İkinci sınıfta bu kez benim adım «komünist»te çıktı. Sebep mi? Kitaplıktan «komünist kitapları seçerek» okumak, bir de Yüksek Köy Enstitüsünden bize öğretmen olarak gelen, beş altı ay sonra da apar topar askere alınarak Yedek Subay Okulundan kıtaya «çavuş» olarak «sevkedilen» Talip Apaydın'la «sıkı-fıkı» konuşmuş olmakmış... Saldıranlar, Müdüre şikâyet edenler de «Milliyetçi!» O zamanlar «milliyetçi»liği saldırganlık, yozluk, et kafalılık olarak bellemiştim bu delikanlılara bakarak. Kavram yanlışlığı değişti ama figüranları bugüne değin değişmedi desem yeridir!..

O yıllar, ikinci Dünya Savaşının ve Hitler Faşizminin esintisi altında ülkemizin de kaldığı yıllardı, üstelik ABD ile ilk «ikili antlaşmaları» imzaladığımız yıllardı. Köy Enstitülerinde bir şeyler oluyordu!.. Köy Enstitüsünü bitirinceye değin, sorgulandık, öğütlendik, zanlı bir öğretmen olarak köylere yollandık.

Köylerde sıcak bir dost gibi gelirdi Varlık dergisi her ay başı. Varlık Yayınları da öyle. Okşardım her birini ayrı ayrı kitapların, öyle okurdum! İlk yazım Varlık dergisinin «Köyden Sesler»inde yayınlandı (1952) Ne denli sevindiğimi anlatamam. Dönüp dönüp okumuştum, o küçücük yazıyı!.. Ama bir gün «Gezici Başöğretmen» damlayınca sevincim gırtlağımda kaldı. Çantasında Varlık dergisi. Devlete karşı gelmiştim, hükümete, yasalara, «Memurin Kanununa!» Yazdığım da ne? «Köylülerin ilkel yaşantısı» değişmemiş, «Atatürk devrimleri!» falan filan! O yazıyı bugün çocuklarım okurlarsa kahkaha ile gülerler, alay ederler!.. Varlık dergisi bugün de yayınlanmaktadır. Kim arar, kim sorar bu derginin solculuğunu!..

Bu suça kasaba gazetelerinde yazdığım bir iki yazının suçu ile, köyden gelerek kasabada «Cemiyetler Kanununa aykırı» öğretmenler derneği kurmak suçu de eklenince, «Tamamlayıcı

Kursa» postalandım. Başarısız öğretmenler, bu kursta «tamamlanarak!» mesleğe dönerlerdi.

Gelgelelim, bu kursta da tamamlanamadım, elimde olmayan bir nedenden dolayı. Kitaplıktan «Life» dergisini almıştım. Yabancı dilde yazılmış bir dergi. Resimlerine baktıktan sonra masanın üstüne bırakarak köye gitmiştim bir hafta sonu... Dönüşte yaman bi fırtına ile karşılaştım. Derginin kapağında Stalin resmini gören bir «milliyetçi!» Müdüre koşarak haber vermiş. Müdürün etekleri tutuşmuş, fendik fendik beni aramış. Soluğu mu toplamaya fırsat vermeden sorguya çekti. Dergiyi saklandığı yerden çıkarmamın özel bir amacı vardı, Stalin'i sevmek! Stalinin resmini başkalarına da göstererek «komünizm propagandası» yapmak. Dergiyi masanın üstünde bırakıp köye gitmiş olmam da bu «kastın» ayrı bir deliliydi!...

Bugün kargaları güldürecek bu türden binlerce olay sıralamak olası. Diyeceğim o ki, kaynatılan onca cadı kazanları, türlü baskılar ne toplumsal gelişmeyi durdurabildi, ne de ilerici hareketin büyümesini... Akan suyu yatağından geri çevirmek ne mümkün!.. 27 Mayıs 1960 olayı bir kefenin yırtılmasıydı. Dün fısıltılar içinde «sos» sesini kovuşturanlar, bugün Marksist «literatür»deki tüm kavramlar ...list»lerin, «...izm»lerin, üstüne bastıra bastıra «düzeni değiştirmek» kavgasını yürütenlerden illâh demektedirler. Polis, meyhanelerde üç beş yazarı, ozanı izlemekten çoktan vazgeçti. Bugün onlara rahmet okutanlar yurt düzeyinde salkım saçak, bir başka biçimde!.. Dün, hapisanelerde «siyasiler», «sol tandanslı»lar bir elin beş parmağını geçmezdi. Bugün «sosyalistler, komünistler» ve de, «teröristler» 50 binin üstünde!

Sözün burasında ister istemez bir çağrışım yürüyor bilinç alanına. Acaba bugün on binlerce tutuklu «siyasiler» içinde kaç yazar, ozan var?.. Suçlanan insanları eleştirmek, dahası peşin yargılarla karalamak kolay!.. Ama onların var olan düzenle uyum içinde olmadıkları ve bu uyumsuzluklarını bir takım eylemlerle (ister yanlış denilsin, ister doğru) ortaya koydukları da kocaman bir gerçek. Öyleyse sanatçılar bu düzenle çok mu uyum içindeler? Sanatçılar bu tepkilerini ortaya koyamıyorlar mı yapıtlariyle, yoksa etki alanlarını yitirdiklerinden ciddiye mi alınmıyorlar? Her iki durumda da sanatçı «kitlelerin önünde olma, kitlelere ışık tutma» fonksiyonunu yitirmiş sayılmıyor mu? Nerede sanatçının eğilmeyen başı, kırılamayan kalemi ile yükselen yiğit sesi?.. Geçmişi anımsarsak, hapisaneler daha çok sanatçı-

ların kapı komşusuydu... Düzen mi değişti, sanatçılar mı uslandı?.. Burjuvazinin akıllandığını söylemek, sanatçıyı sorumluluktan kurtarmaz, küçültür ayrıca!

Doğruyu söylemek gerekirse yukarıdaki soruların açık kalan yanıtları karşısında oturup da, «Ben şöyle yazarım, böyle yazarım, sanat anlayışım, yazdığım, yazacağım eserler!..» gibilerden laf etmeye pek dilim varmadı. Sanatçı-yazar yüce bir imajdır, simgedir kitlelerin belleğinde. Bu imajın yıkılması, kötü politikacılara olan güvenin yıkılmasına benzemez. «Ben yazarım, ozanım!» demek kolay mı? Hele Türkiye gibi ülkede!

Kendi kendine gelin güvey olarak «ben şöyle yazarım, böyle yazarım!...» demişsen (Allah nazarından saklasın) kaç yazar!..

YARIM YÜZYIL

Osman Numan BARANUS

Parkı bekleyen adam can mı can, esenliyoruz. Engellemiyor girmemizi. Yüzme havuzu var parkta .Her yan güzel. Hehey diye ünlüyoruz. Selvi dallarından atlarımızla dörtnala dalıyoruz parka bir köprüden. Algüller, akgüller deriyoruz. Kenger kanatıyoruz, sütü avşar sakızı. Biricik kankardeşim Hâdi ile birlikte, sular kulaçlarımızdan dalgalanarak günboyu havuzda yüzmemiz, «Hâdi-haydi!» gibi uyaklarla bezenmiş «İçpınarbaşı» adlı ilk

özünümü yazdırıyor bana, ilk ve ilkel özünümü. On yaşındayım. İyice anımsıyorum.

İlk yayımlanan özünüm «Işığa Doğru»yu oniki yaşımda yazdım. Bu özünün benim olduğuna inanmayan bir öğretmenim, bir gün sınıfta, uzaktaki bir arkadaşımıza bulunduğumuz kenti ve günlük yaşantımızı anlatan birer mektup yazmamızı söyledi. Bu, bir kompozisyon sınavıydı. Ben koşuk biçiminde yazdım. Sınıfa okudu. Arkadaşlarım şaşkınlıkla, coşkunlukla alkışladılar. Gülerek, «erken ötmeğe başlayan horozun kafasını keserler» diyen öğretmenim, «Işığa Doğru» özünümü yerel bir gazetede yayımlattı. Bu da ölçülü-uyaklı, apaçık, apaydınlık bir özün. Ergimizin bizlere hak olduğunu, hakkın gerçeklere dalmak olduğunu... imleyen bir çocuk özünü. Yayımlandığı gün, dirilden giysimle kabaralı kunduralarımı ilk kez rahat buldumdu. Bugün gibi anımsıyorum.

Dünyanın durumu, toplumumuz, özünlerimize yansıyan yaşantılarımız birarada incelenseydi, ilginç koşutluklar saptanırdı. Tek ilkem, bin okuyup bir yazmaktı. Ama heceyle, ama aruzla, ama özgür koşukla. Yeryüzüne yalnız türkü söylemek için, yalnız ötmek için geldiğini bellemiş Pınarbaşı'lı bir ağustosböceği, bencillikten kuruyan karınca kardeşle, pusu kuran Satılmış oğlu Gebeş'e seslenir durur. Bozlaktan koşmaya şarkıdan gazele kolan vura vura «Toygan»a geldim. Onbeş yaşımda yayımladığım, kırkbeş özünden oluşmuş bu kitap, hem özündışı, hem özüniçi konularla uğraşmama, daha doğrusu boğuşmama neden olmuştur. İyi olmuştur. O gün bugündür içime çekerek koklarım matbaa mürekkebini. Formalarda düzeltmeleri yapınca sabahı beklemez, geceden verirdim baskıya. Tüm ayrıntılarıyla anımsıyorum.

Onbeş yaşımdan kırkbeş yaşıma değin, otuz yıl kitap yayımlamadım. Ama durmadım da. Devamlı çalıştım. Bir kez daha diyelim, özün sanatında dil gerçekten amaç değil araçtır. Ne var, araç-gerecin de nitelikli olması göz çıkarmaz. Türkçe düşünüp arapça konuşmak ne denli ayrıksıysa, «özün» ya da «yazın» sözcüğü varken, kökeninin kavranması gerekmeyen ve zaten Anadolu insanının da yüzyıllar boyunca benimsemediği «şiir» ya da «edebiyat» sözcüğünde diretmek, o denli ayrıksıdır. Bir geçmişi vardı denilecek. Söküp attığımız ve atmakta olduğumuz bir sürü yabancı kökenli sözcüğün geçmişi yok muydu? Hem yonu, oyun, öykü, özün, yazın sözcüklerinin geçmişe iyelik kazanmayacağını kim söyleyebilir? Bir adın verilebilmesi için

ille de bir geçmişi olmasını önemli koşul saymak gülünçtür. Bir de, «şiir» yerine «özün», «şair» yerine «ozan» demenin bağaya ilişkin bir çaba olduğu savında bulunulacak. Öze varabilmek için kabuğu yarıp geçmek en doğal iş değil midir? Dile, ozana, özüne, yazına değgin denemelerimle son yazdığım özünlerimi de yayımladığım, «gerçek» anlamındaki «öz» ile «ses-sesleniş» anlamındaki «ün»den oluşmuş bileşik «özün» sözcüğünü «şiir» sözcüğüne yeğleyen bir yapraklık «Özün» gazetesini belirlediğim süre sonunda kapattıktan iki yıl sonra, otuz yıl boyunca ürettiklerimin bir hasadı, bir deyirgisi olan «Sevmek Egemen» kitabımı yayımladım. Kırkbeş yaşımdaydım. Kitabı basımevinden aldığım günü kıvançla anımsıyorum.

Sonra iki kitaplık daha özün yazdım. Önceki kitaplarımın dışında kalanları da bir kitap olacak biçimde toparladım. Sağ olursam bunları da yayımlayacağım. Yayımlanmış, yayımlanmamış tüm ürettiklerimin üzerinde, durmadan çalışıyorum, işliyorum. Bir sanat yapıtı, sanatçısı yaşadığı sürece, bitmiş sayılmaz kanısındayım. Açıkladığım çalışmalarım, sonraları üreteceklerime bir temrin oluyor. Yakınmama neden olacak yorgunluğu veren, sanat çabalarımdan çok, yaşamın sarplıkları. Sanatla uğraşırken, karanlıkları ister istemez soluduğumu, güçlüklerde bir soy ölümcül isteklerimi kırdığımı her zaman anımsıyorum.

1 Temmuz 1930 Salı günü Pınarbaşı'nda doğduğum, babamın anamdan yirmi yaş büyük olduğu, ikisi kız beşi erkek yedi kardeş olduğumuz, varlıklı ve dindar bir aileden geldiğimiz halde hepimizin laik okullarda okuduğumuz, 1932 yılında Kayseri'ye göçtüğümüz, 1933 yılında kıyamet duygusuna kapıldığım, tütüne başladığım, 1934 yılında kızıl etlik toprağından yaptığım heykeller yüzünden cehennemlik sayıldığım, bir takım yasak, ayıp, yazık duvarlarıyla sarıldığım, ilkokulu bitirinceye kadar dört okul değiştirdiğim, bütün sınıfları birincilikle geçtiğim, orta öğrenimimde «iftihar kitabı»na alındığım, çocukluk arkadaşım Aram'ın çağrısıyla girdiğimiz kiliseden tekme-tokat kovulunca camiye gidip namaz kıldığımız, 1947 yılında yağlıboya resimlerimin Dünya Çocuk Resimleri Sergisi''ne okul yönetimince gönderildiği, bir halkevi dergisinde matematik bilimi üzerine felsefe yazısı yazdığım, bir dize üzerinde beş yıl uğraştığım, on yıl bir kızı sevdiğim, dinimin inancımın doğrultusunda olduğunu bildiren özünlerim yüzünden 1949 yılında Deccal'ın eline düştüğüm, 1950 yılında öldürülmek istendiğim, kurtulduktan sonra Uzunyayla'da uzun

süre bir çeşit kaçak yaşadığım, Kayseri Lisesi'ni Ankara Gazi Lisesi'nde bitirdiğim, bir fabrikaya işçi olarak girdiğim, kayıtlı olduğum üniversitede devamlı tedirgin edildiğim için öğrenimime ara verdiğim, 1955 yılında (sekseniki yaşında) çok sevdiğim babamı yitirdiğim, yedeksubaylığımı Erzincan'da yaptıktan sonra tekrar girdiğim eski işyerim hesabına yüksek öğrenimimi tamamladığım, 1960 yılında özünlerimde «Sanem» dediğim kızla evlendiğim, yazı ve özünlerimde onuncu olmak üzere son kez adımı değiştirdiğim, bir kızımla bir oğlumun olduğu, bir partiye girdiğim, sürgünden sürgüne gönderildiğim, beni izleyenlerin özünlerimi izleyenlerden daha çok olduğu, 1970 yılında ağır bir mide kanaması geçirdiğim, 1976 yılında (seksen yaşında) gökçe Kabarta kızı güzel anamı yitirdiğim, ummadığım halde görevle yurt dışına yollandığım, ilki doğduğum yıl olmak üzere iki büyük ekonomik bunalım, bir dünya savaşı, beş harekât yaşadığımdan dolayı aşırı duyarlı olduğum, iş yaşamımda gıdım gıdım da olsa ilerlediğim, 1979 yılında kemer hastalığı da denen zonaya yakalandığım, İsa'nın Beytlehem'e gidişi gibi, otuz yıl sonra gittiğim memleketim Pınarbaşı'nda en ufak bir gelişme şurda dursun, us almaz bir gerileme ve acılar acısı bir örenleşmenin kahrıyla 1980 yılında evimizi bir köylüye sattığım, Ankara'da zemin kat bir evde kiracı oturduğum, telefonumun, kok karnemin, arabamın olmadığı, «Zihni Hazinedaroğlu, Yaşamı ve Sanatı» adlı inceleme-güldeste kitabımı Zihni'nin kızkardeşi Hatice Taylor'ın parasal desteği ile yayımladığım, günlük yaşantımın işyeri dışındaki zaman diliminde evin çarşı-pazar işlerini yaptığım, odun kırdığım, kömür taşıdığım, sobayı yaktığım, televizyonda daha bir gün önce can çekişen sesleri duyurulup, yürekler acısı kocamışlıkları görüntülenen ozan ve yazarların hemen birgün sonra ölüm haberleri verilince üzüntümü olduğu kadar, televizyona ilencimi de bastıramadığım, ev halkı yattıktan sonra hepsinin yastığını, yorganını, pikesini, battaniyesini (karartılmış günlerimden kalma eski bir alışkanlıkla olsa gerek) özenle düzelttiğim, kahvaltı sonu sabah gazetelerini açmadan önce bir draje Mergal aldığım, evimde kitaplık denilecek bir kitaplığım ve de bir fotoğraf albümüm olmadığı ,kitaplarımdan başlıcasının Tevrat, Zebur, İncil, Kuran, Söylev ve Kapital olduğu, çoğu kez tek başıma kentin hiç görmediğim yörelerinde tadını çıkara çıkara gezindiğim... kimseyi ilgilendirmeyebilir. Ancak, kendimle ilgili bu zamandizinsel bilgileri bir tepki sonucu sıraladım. Bir yazımda da belirttiğim gibi, bizde yaşamöyküsü ya da özgeçmiş

yazmak yadırganıyor. Hele «özeleştiri» yapmak, kendi kendini ele vermek sayılıyor. Ekmek parası yolunda yirmisekiz yıllık, sanat yolunda kırk yıllık bir uğraş. Ekmeğini sanatıyla kazananlara ne mutlu! Fildişi kulelerde yaşayabilirdim, işçilerin, köylülerin, emekçi halkın dünyasına girdim. Seslerini duyuramayan kalabalıkların diliyle özünlerimde kıyacıları yargılamışsam, bir bireyi olduğum halkın sofrasında halkla yediğim ekmek en helâl ekmekti. Bu anlamı içeren yirmisekiz yılımla içiçe olan kırk yılımda, nice kez günışığı beni geceleyin yazmağa koyulduğum dizelere dalmış gördü, nice kez gece beni sabahtanberi uğraştığım bir özünün başında buldu. Birlikte alınteri ve göznuru döktüğüm, sayesinde ekmek yediğim, güzelliğin ve dehanın en büyük sanatçısı halkın ortaklaşa ve yaratıcı çabasından kaynaklanan sanatımı ikincil işim saymak mı? Sanatım, kapsamını belirlemeğe çalıştığım ekmek kaygım denli başat ve kutsal çabamdır. Bu düşünceden uzak kalsaydım, değil kırkıncı yılımda, daha onuncu yılımda; değil en kötü durumda kocamak, apansız ölürdüm. Yaşıyorum ve yaşadığım her şeyi anımsıyorum.

İyice anımsıyorum, bugün gibi anımsıyorum, tüm ayrıntılarıyla anımsıyorum, kıvançla anımsıyorum, her zaman anımsıyorum, her şeyi anımsıyorum da, elli yaşımı tamamladığımı unutuyorum. Bunu da bana Aziz Nesin anımsatıyor: «Sevgili Baranus, siz de yarım yüzyıllık oldunuz, kutlarım». Şükran duygularıyla doluyorum.

KIRIK DÖKÜK

Seyfettin BAŞÇILLAR

Yaş elliyi buldu
Bütün türküler yarım,
Üç tâze can, üç çelişki
Çocuklarım ve karım.

Düştü, gerçekti, geceydi,
Sular sığ, gökler yüceydi,
Umduklarım neydi
Nedir bulduklarım?

Bitmek üzre olan bir romanım var. «Öyküm basit. Ama her şeyi, tüm yaşadıklarımı, özlemlerimi, elde etmeden yitirdiklerimi anlatabilecek miyim? Ya unuttuklarım, asıl önemli olan onlar değil mi?» diye başlar. Geride bıraktığım elli yıla bakınca ister istemez aynı sözler dudaklarımdan dökülüyor. «Mutlu anlarımız ne az,» diye düşünüyorum. Gerçekten öyle mi, yoksa biz mi mutluluğu yanlış anlıyoruz? Mutluluktan muradımız, kişisel doyumlar, esenlikler, başarılarsa buna bir diyeceğimiz yok. Kendimizi elimizle yirminci yüzyılın baş döndüren yamaçlarında yalnızlığa itmiş oluyoruz. Oysa, geriye dönüp, gerçek mutluluğu taddığımız anları düşündükçe bunun yalnız kişiye bağlı bir şey olmadığı ortaya çıkıyor. Mutluluklar, bölündükçe çoğalan bir azık gibi görünüyor bana. Paylaşılan coşku, paylaşılan sevgi, paylaşılan acı kavramları, çağda kendimi, kendimde çağı görmeme yardım ediyor. Soruyorum kendi kendime: «Ben neyim, beni ben yapan şeyler ne? Her birimizi o herbirimiz yapan, kısaca, bizi ayıran ve birleştiren o tavır nerden geliyor?» Biz biraz da kendi çağımızın, kendi toplumumuzun, kendi geçmişimizin bir parçası değil miyiz? Ne denli ayrıksı, ne denli çok boyutlu olursak olalım, bütün yolların Roma'ya çıkması gibi, bizim yollarımız da toplumun ve tarihin boyutlarıyla kesişmiyor mu? Bu bakıma, benim ve benim kuşağımın elli yılı, toplumun ve çağın elli yılıyla kardeş değil mi? Ben, kendi hesabıma, özgünlüğümü ancak o bütünün içinde duyabiliyorum. Başka bir deyişle, toplumum ve çağımla birleşerek, birey oluşumun bilincine varıyorum.

Bu birey oluşun bilincinde neler var zaman onu hangi memelerden emzirmiş? Taa çocukluğumdan başlıyarak bir takım düşler kurmuşum. Her özlem, her susuzluk bir düşle kendini belirlemiş. Bu düşlerin çoğu, kafasını gerçeğin kayalarına çarpınca parça parça olmuş. Yenilmemişim. Her parça, yeni bir özlem, yeni bir susuzluktan geçerek yeni bir düş yaratmış. Bu biraz da bizim kuşağın yazgısı. Anadolu'nun ırmakları gibi boşuna akıp durmuşuz. Topluma önemli bir katkıda bulunamamışız. Gene de hiç küçümsenmiyecek bir onur payımız var: halkın içinden çıkmak, onun acılarıyla, yokluklarıyla, özlemleriyle yoğrulmak. Çocukluğumuz savaş yıllarına rasladı. Savaşı görmedik ama, savaşın bütün sıkıntılarını görüp yaşadık. Daha o yaşta, fırınların önünde, bir parça kara ekmek için saatlerce beklediğimiz oldu. Eski giydik, yamalı giydik ama gene de mutsuz sayılmazdık. Büyük bir umudumuz vardı: o çağ elde edemediğimiz

her şey, ilerde bizi bekliyordu. Kurtuluş Savaşı kazanmış olan kuşakların bize aşıladıkları umutlardı bunlar. Yoksulluklarımız, şiir ve sevgi dolu bir yoksulluktu. Daha iyi, daha mutlu yarınlara olan inanımızla yeniyorduk yoksulluğu.

Bende kalan ne o günlerden? Ortaokul'a babamın isteğine karşı gelerek habersizce yazılışım. Babama bir kez karşı geldim ve babam bir kez dövdü beni: ortaokula başladığım gün.

«Baş ettiremem ben seni,» diyordu babam. «Yedi çocukla okutamam seni ben!» İçimde şiire karşı tutku o yıllarda başladı. Faruk Nafiz'i, Behçet Kemal'i, Necip Fazıl'ı, Ömer Bedrettin'i, Rıza Tevfik'i, Karacaoğlan'ı okudum.

Yazları babamla birlikte çalışıyordum. Babam yapı ustasıydı. Gündeliğim birbuçuk liradan başlamış, üç liraya kadar çıkmıştı. Kazancımın bir kısmını anama veriyordum. Almak istemiyordu. Zorla veriyordum. Kalan parayla da kendime elbise, ayakkabı yaptırıyor, kitap, defter, kalem alıyordum.

Evin tek okur yazarı bendim. Babanı, kesesinde bir mühür taşırdı hep. Bir gün, «Ayıp baba,» dedim, «Hiç olmazsa bir imza öğren artık.»

Babam,

«İn omzumdan,» dedi. «Öğrenebilsem askerlikte öğrenirdim.»

«Ben bu işin kolayını biliyorum.»

«Yorma kendini.»

«Bir deneyelim.»

«Ee peki.»

Bir kalem kâğıt getirdim.

«Bak baba,» dedim. «Senin adın ne?»

«Hasan.»

«Adının ilk harfi tek basamaklı bir merdivendir.»

Kağıda yazdık.

«Peh yahu,» dedi babam, «Kolaymış bu iş.»

«İkinci harf ne biliyor musun?»

«Eh o da böyleyse kıvırdık bu işi.»

«İkinci harf loğdur. Dam loğlarken kullanıyoruz ya.»

«Al şu mührü,» dedi babam. «Taşımam artık bu namussuzu.»

«Ne kolay değil mi?»

«Şimdiye kadar bunu böyle söyleyen olmadı ki.»

Kendi kendine yineledi:

«Diyelim ki kış. Dam akıyor. Tek basamaklı merdiveni kurduk. Loğduru alıp dama çıktık. Eee sonra?»

«Üçüncü harf bir çengel.»

«Olmaz, burda bir uyumsuzluk var.»

«Ne o?»

«Tek basamaklı merdivenle loğdur iyi ama bunların yanında çengelin işi ne?»

«Canım say ki loğduru bu çengele taktık.

«Olmaz,» diye başını salladı babam. Okumamız yazmamız yok diye bizi kökten ahmak yerine koyma. Damda çengelin işi neymiş?»

«Canım babacığım, say ki öyle olsun.»

Hevesi kaçmıştı:

«Peki neyse,» diye mırıldandı.

«Çengelden sonra gene loğdur.»

«Cık» etti babam. «Karıştı bu iş.»

«Karışmadı.»

«Merdiven, loğdur, çengel gene loğdur. Haklısın karışmamış. Daha var mı?»

«Son bir harf daha var.»

«De bakalım onu neye benzeteceksin.»

«Bu son harfi yazmasan da olur. İlk dörtten sonra bir çizgi çektin mi tamam.»

«Olmaz,» dedi babam. «Ben bir eksik yazıp da onu bunu kendime güldüremem. Ver mührümü geri.»

«Bütün gösterişli imzalar çizgiyle biter.»

«Allah Allah. Peki ben de kocaman bir çizgi çekerim öyleyse. Çizgiden kolay ne var.»

Aradan bir kaç gün geçmişti. Kapı çalındı. Bir tahsildar gelmişti. Bekçi parası istiyordu. Verdi babam. Bir de kağıt imzalanacaktı.

Tahsildar sordu babama:

«Mührün nerde Hasan?»

«Ne mührü?»

«Bayağı mühür canım.»

«Benim imzam var.»

«Kusura bakma imza atan o kadar az ki. Cehalet işte.»

«Bizi de onlardan mı sandın kardaş.»

«Kusura bakma Hasan usta. Şuraya bir imza.»

Babam kapının arasında durdu. Gözlerini kapadı.

«Tek basamaklı merdiven: haa,» diye söylendi. Başını uzatıp içeri seslendi:

«Lan oğlum merdivenden sonra loğdur mu geliyordu çengel mi? Unutmuşum ırzı kırığı.»

«Loğdur, çengel, loğdur.» dedim.

Babam tamamladı:

«Ve kocaman bir çizgi.»

Kağıdın üzeri baştan başa çizilmişti. Tahsildar,

«Peh yahu,» dedi, «Ne güzel de imzan varmış.»

Babam adamın arkasından,

«Gelecek sefere daha da iyisini atarım,» diye seslendi.

Lise. Lisede başlayan Yahya Kemal tutkusu. Ülkü dergisinde, bir yarışmaya katılan şiirimin seçilmesi. 40 T. lirası mı ne bir para göndermişlerdi o zaman. Bugüne kadar kazandığım hiç bir para o tadı vermedi.

Ah o gençlik yılları, düşlerin, umutların yoğunlaştığı yıllar! İsteklerin dal dal çiçeklenişi. İlk aşklar, ilk ayrılıklar, ilk unutuşlar. O insandaki her şeyi yeniden başlatma tutkusu. Şiirin ve sevginin her şey sanıldığı günler... Ve ilk kadın: İçimde hâlâ, çıplaklığını saçlarıyla örtünmüş o kadının verdiği keder. Ve bir şiircik:

Bu kadın yalnızdır
Çıplaktır, içkilidir,
Bu sisli gecede
Bu kadın sizin.

Yaratılışın en güçlü yanı sevgi ve döllenme. Ölümü yenmenin tek yolu doğum. Gençlikte şiire damgasını vuran hiç eskimeyen öz. Bizim kuşağın şiirinde, aşk, bir susuzluktan, bir doyumsuzluktan kaynaklanır. Fazla romantizme kaçmaz. Yitik bir aşktır ama, gelişi, gidişi vardır, öpülüşü vardır. Uyumsuzluklarla dolu olsa da bu böyledir. Elli yaşımda bile değişmeyen ve yakamı bırakmayan bir şey bu.

Gelişin güzeldi gecesinde aşkın,
Bir el kapıları çaldı anladın
Şehirler uykusuzdu.
Taze bir kadın öpüldü dışarda,
Dar ağacı kuruldu meydanlarda
İnsanlar uykusuzdu.
Soyunup dökünüp yatağa girdin,
İstesen beni hatırlayabilirdin
Bütün gece uykusuzdum.

1950-55 Üniversite yılları. Düşüncenin duygularla at başı gelişme çabası. Okumak, okumak, okumak okudukça bir takım değerlerle çatışma. Demokrasiyi, adam kandırma makinası durumuna getirenler karşısında gencecik kafaların bir tavır seçme zorunluğu, bir arayış. Güzel dostluklar.

Askerlik, ilk görevlilik yılları. Toplum, yavaş yavaş kabuğunu değiştirmeğe başlamış. Erdem adına erdemsizlikler ortalıkta, başını almış gidiyor. Bilenle bilmeyen, çalışanla asalak arasında bir dengesizlik. Bilen yeniliyor, çalışan yeniliyor, iyi kötü karşısında geriliyor. Demokrasinin getirdiği kabuk değişikliğinin özü bu. Umutsuzluk mu? Hayır, hiç bir zaman. Yıllar ne denli aykırı gelirse gelsin, umutsuzluk yok. Hele halkı, halkın özünü, çağın gidişini yakından kavradıktan sonra. O halk ki, bütün uyumsuzluklara, bütün yoksunluklara karşın (taşa ilimun eken) bir halk. Yalnız türküleriyle değil, emeğiyle ,alın teriyle de... Taşta limon yetiştirmek zorların zoru bir iş. Sabır ister, çile ister. Ama sabrı ve çileyi kederle değil gülerek doldurmak da var. Halkımızın, kuşağımızın soyluluğu burada işte. Gülme, alaya alma acıları yenme tavrı olmuş onda. Zaten her gülünç şeyin bir de acı yanı yok mu? Bizim kuşağın yaşam çizgisi, bu acı güldürülerle dolu hep. İşini en sevdiğin anda bunlunduğun yerden koparılman ve bir yanda kızağa çekilmen bir an meselesi. Benim, unutamadığım son görevlilik yıllarım örümcek kafalı kimi siyaset adamlarınca böyle noktalanır. Kula kulluk, boyun eğmek, insanın özüne en aykırı iki gölge. Göç pahasına da olsa çiğneyeceksin bunu.

İnsanın yurdundan, insanlarından ayrı düşmesi mi? Hayır uzaklık diye bir şey yok. İnsan kimi zaman uzaklaştıkça yakınlaşıyor...

GÜNGÖR DİLMEN

50 yaşıma gelmişim bir yazı yazmalıymışım. Öf ne sıkıcı şey. Aziz Nesin'in hatırı olmasa kalemi elime alamam. Kısa bir yazıda hem kendini tanıtacaksın, hem dünya görüşünü, hem sanat görüşünü... ve bunlar ilk kez söyleniyormuş gibi ilginç olacak, hem de ukalâca olmayacak.

İnsan yaşamında dönüm noktalarını önemli olaylar belirler, yuvarlak yıllar değil. (bunu biliyor muydunuz?).

Bütün yaşamımda beni en çok sarsan olay annemin ölümü oldu, geçen yıl 49 yaşımda. Şimdi yaşamım çok kesin bir çizgiyle ikiye ayrılmış gibi: Annemin sağlığında ben, annemin ölümüyle ben. Hiçbir sevincim bu acı kadar yoğun olmadı, ne de başka bir acım onunla eş değerli.

Buna bakarak ellinci yılım benim için sıradan bir yıl olmaya adaydı, bereket versin tiyatrodaki işime son verdiler, bu yılım da renklendi. Tanrı Dionüsos da beni iyi bir silkeledi: 'Eve kapan ve artık elini çabuk tut' dedi, 'zaman savurganlığına paydos'.

Sanırım şimdi tiyatro görüşüm üstüne birkaç söz etmem ge-

rekiyor. Konu ve karakter hiç vazgeçemiyeceğim iki öğe; belli çatışmalar, karar anları, bunalımlar içinde insan davranışları Ama böyle tanımlamalara soyutlamalara girme yerine ben en iyisi tiyatroda neye karşı olduğumu, neye inanmadığımı, neyi sevmediğimi söyliyeyim tiyatro görüşüm belki daha iyi ortaya çıkar.

Giyim kuşamımda olduğu gibi tiyatroda da modayı hiç izlemediğim için bu işin bizdeki elegan takımına hep ters düştüm, yadırgandım. Onlar **epik tiyatro** demişler ben **Aristocu tiyatro**'ya saplanıp kalmışım, **dramatik tiyatro**'dan vazgeçemem diyorum. Yüzyılımızda artık tragedya yazılamaz buyurulmuş, ben hiç kulak asmıyorum, insanların trajik ikilemlerinde bocalayıp duruyorum. Manzum tiyatro lağvedilmiş, artık düzyazıyla yazılacakmış, umurumda değil. 'Toplumsal gerçekçilik' isteniyor ben bu deyimi bile kuşkuyla karşılıyorum. 'Ülke sorunlarına çözüm getirmelisin diyorlar, 'kelin merhemi olsa kendi başına çalar' diye yanıtlıyorum. Anlıyacağınız ben iflah olmam.

Ancak bu 'herkes gider Mersine...' türünden davranış tersliklerimin hesabını vermeye de hazırım. **Epik tiyatro** bir yöntem olabilir ancak. Yöntem de bir araç sayılabileceği için bununla pekala gerici oyunlar da yazılabilir. 'Çağımızda ilerici tiyatro yalnız **epik** tiyatro olabilir' savı bana bagnazlık gibi geliyor. (Bir zamanlar gerici — ilerici sanat sözüne bile karşıydım, 20 yıl önce Metropolis adlı sinema klasiğini görünce böyle bir ayrım olabileceğini kabul etmek zorunda kaldım.)

Sayın kuramcılar sonradan **epik** sözünü de beğenmemeğe başladılar. E, ben baştan beğenmiyordum, kabahatim ne? **Epik** yerine artık **diyalektik tiyatro** denecekmiş. Tabii bu değişikliği bizimkiler yapmadı, hadlerine mi düşmüş? Bizden biri olsaydı, görüşüne katılmasam da, özgün bir beyin kıpırdanışı olarak kutlamak isterdim. Ne var ki **diyalektik tiyatro** deyimi bana daha saçma geliyor. Neden mi? Tiyatro sanatı sözün en geniş anlamıyla zaten diyalektik olmak zorundadır da ondan. **Dramatik tiyatro** sözü de öyle. Tiyatro, tanımına göre dram sanatı olduğuna göre, **dramatik** sıfatı bütünüyle yersiz. **Alkollü rakı** gibi birşey. Osmanlıcada **kaime**, bankanot anlamına geliyor, yani altın yerine kaim olan kağıt para. (Halk ağzında kayme) Enflasyon dönemlerinde esnaf bu kağıt paralara itibar etmeyip alışverişte altın istemeye başlayınca, devlet geçerliği kalmayan paranın itibarını iade edebilmek için **kaime-i mutebere** diye başka kağıt paralar basmak zorunda kalırmış. Brecht'in ve Brechtçilerin ti-

yatro piyasasına sürdükleri düşünceler, kuramlar bu karşılıksız kaymelere kaime-i muteberlere çok benziyor. **Aristocu tiyatro** deyimi de bunlardan biri. Ne yapmış Aristoteles? Kendi çağında sayıları belki yüzleri bulan tragedyaları inceliyerek bunların ortak yönlerini ortaya koymuş trajik kişinin tanımını yapmış. (İşin tuhafı bu tanım eldeki eski Yunan oyunlarından çok Shakespeare'in tragedyalarına uyuyor.) Kendiliğinden birtakım kurallar koymuş değil. Köleci toplum tiyatrosu diye bir güzel damgalanan Eski Yunan tiyatrosu ile birlikte nerdeyse bütün dünya tiyatrosu **Aristocu tiyatro** ya da burjuva tiyatrosu diye küçümseniyor, bunun karşısına tek başına devrimci Brecht çıkıyor.

Bu söylediklerimden Brecht'i pek tutmadığım anlaşılır. Oyunları bana hep kuru geldi, sahnede yaşayan kişiler yerine düşünce kuklaları dolaşıyor sanki. Ancak, eski Brechtçilerin 'Brecht de artık aşıldı' diye yazılar yazmaları beni bile üzdü. Tam bir vefasızlık örneği. Oysa ben Brecht'in birçok oyununun yarına kalacağına inanıyorum. Bu baylar şiiri, tiyatroyu, müziği yüksek atlama gibi birşey sanıyorlar. Sürekli aşama, sürekli rekor kırma. Yeni gelenler kendilerinden öncekilerin pabucunu dama atıyorlar. Yunus Emre aşılıyor, Dede Efendi aşılıyor, Shakespeare aşılıyor, Beethowen aşılıyor Peki kültür birikimi diye birşey yok mu? Yanılgıları şurda, sürekli gelişim diye birşey işitmişler ya, bilim ve teknolojide olduğu gibi sanatta da her yeni atılımın bir öncekini demode ettiğini sanıyorlar.

Bilinen bir olgudur ki moda dönemleri uzun zaman aralıklarıyla da olsa yinelenir. Yazında da böyle olur. Biçim ve öze değin klasizm —romantizm, soyut— somut, gerçekçilik— gerçeküstücülük, usçuluk — gizemcilik gibi akımlar birbirine tepki olarak gelirler giderler, yeniden gelirler. Ben kapuskayı severim ama ömür boyu hergün kapuska yemek istemem. Tiyatroda tür zenginliğinden yana olduğumu söylemek istiyorum.

Bugün izlenmesi gereken tek yol gibi gösterilen **toplumsal gerçekçilik**' sözünü de bu yüzden yadırgıyorum. Toplumculuğa karşı mıyım? Hayır. Gerçekçiliğe? Yine hayır. Ama '**toplumsal gerçekçilik**' tamlamasında bir görgüsüzlük var. Toplumsal sözü neye eklense o şey saygınlık kazanıyor. Zinhar bireyci olmayacaksınız. Toplum içinde birey yokedilmesi gereken birşeymiş gibi. Kitap öyle demiyor ki, bizim imamlar öyle yorumluyorlar.

*

Aziz Nesin kendini anlatacaksın demişti. Bitirmek üzere dö-

neyim kendime. Oyunlarımın yanısıra masalcıklar yazmayı da severim. İşte son yazdığım. Biraz da otobiyografik.

İçtikleri su ayrı gitmeyen iki arkadaş varmış. Bir gece sokakta yürürlerken, az önde gideni, yolun kenarındaki üstü açık bir kuyuya cump diye düşüvermiş.

Kuyunun başındaki aşağıya seslenmiş:

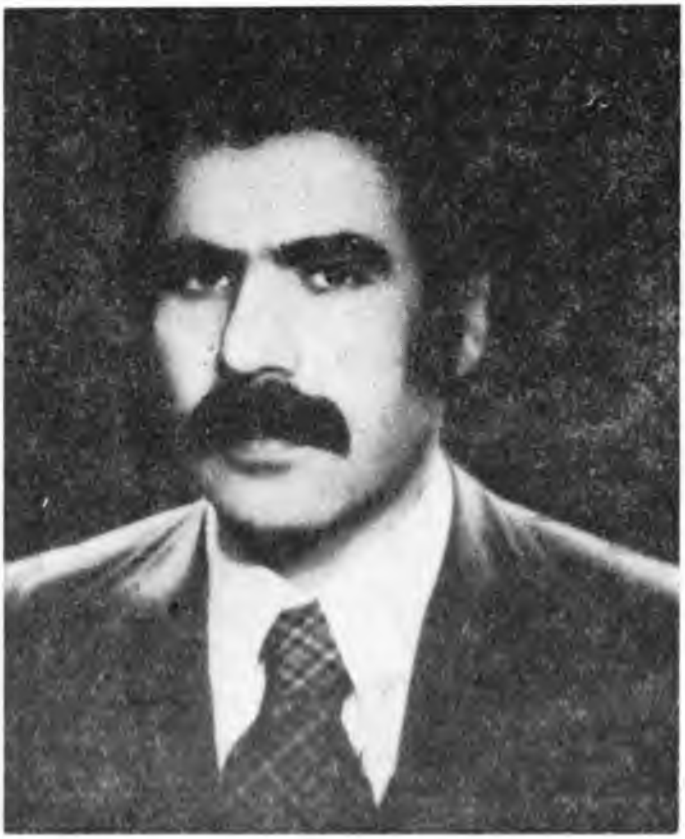
— Yahu ben senin bu kuyuya düşeceğini önceden biliyordum. Çünkü burda bir kuyu olduğunu gündüzün görmüştüm.

— Kardeşim, düşeceğimi önceden biliyordun da niye söylemedin?

— Üzülürsün diye söylemedim.

— Be insafsız, bu ne biçim mantık? Beni uyarsaydın da kuyuya hiç düşmeseydim olmaz mıydı?

— Öyle de olurdu tabii dostum, ama kuyuya nasıl düşeceğini de çok merak ediyordum.

İlhan ERDOST

50. YAŞDÖNÜMÜNDEKİ MUZAFFER ERDOST'UN AZİZ NESİN'E MEKTUBU

Ağabey,

İlhan'ı, 7 Kasım günü akşamı, yanıbaşımda yitirdim. Cezaevinde gözaltına alınmak üzere, a-bloktan c-bloka büyük bir reo araba içersinde götürüldük. Araba daha hareket etmeden arabaya binen dört er, bizi ayağa dikti, hazırola geçirtti ve başladılar bizi dövmeye. Yaya on dakikalık yolu sanki yarım satte alıverdi

araba. Bu süre boyunca, sürekli dayak attılar bize. Sonra arabadan indirdiler, orada on dakika kadar meydan dayağı attılar. Cezaevinin avlusunda dövmeye devam ettiler. Koğuşa içeri girdikten birkaç dakika sonra, İlhan, »Midem bulanıyor, kusacağım» dedi. Biraz sonra da yitirdim kardeşimi. Hiç bir kusuru, suçu yokken, böyle dövüle dövüle öldürülmesi, böyle hiç umulmadık bir anda kardeşimi yitirişimin acısı pek büyük. Bu acının sahibi olarak, onun davasının inatçı bir savunucusu olmak, ömrümün bundan sonraki görevi.

Benden istediğin yazı, defterde yarım kalmıştı. Onu şimdilik ne tamamlayabilir ve ne de yarım kalmış yönüyle tape edip sana gönderebilirim. Bunu, yaşarsak gelecek yıla erteleyelim. Şimdi, kardeşimle ilgili biyografik olduğu kadar, duygularımı dile getiren bir yazıyı gönderiyorum. Eğer çok gecikmediyse, kitabın içersinde kolay görünür bir biçimde yayınlamanı diliyorum. İki de fotoğraf ekli.

Sevgilerimle ağabey.

1.12.1980

M. İlhan Erdost
(imza)

AZİZ NESİN'İN MUZAFFER ERDOST'A YANITI

Sevgili Muzaffer, 9 Aralık 1980

Kardeşin için yazını ağlayarak okudum. Sözün bittiği yerdeyiz. Acını anlatmaya sözüm yetmez. Salt kardeşin İlhan ölmedi, bütün kardeşler ölmüş gibidir.

Susuyorum.

Her zamanki gibi, yine de yaşamak zorundayız.

Aziz Nesin

Muzaffer ERDOST İlhan ERDOST

CANIMA CAN OLAN KARDEŞİM İLHAN ERDOST

Muzaffer İlhan ERDOST

İlhan Erdost, benim, yalnızca kardeşim değil, yaşamımızın sosyal ve iktisadi olduğu kadar, kültürel ve siyasal yönleriyle içiçe geçtiği, birbirimizi bütünlediğimiz, bir yarımdı. Bu nedenle, beni İlhan'sız, İlhan'ı bensiz anlatmak, gerçeği tam olarak ortaya koymaya yetmez.

Biz, Birinci Dünya Savaşında Çarlık işgali altında kalan Erzurum'un (Oltu'ya bağlı) Ardos köyünden Tokat'ın Artova ilçesine (Çiftlik) gelmiş çiftçi bir ailenin çocuklarıyız. Veteriner Fakültesinde son yılımı okurken, İlhan ilkokulu bitirmiş, ve o yıl okuma olanağı olmadığı için, annem onu Kuran Kursuna vermişti. Ben fakülteyi bitirdikten sonra (1956), Ankara'da küçük bir ev tutmuş, eşimle birlikte İlhan'ı de Ankara'ya aldırmıştım. İlhan, hem kardeşim, hem de biz yeni evlilerin, ortaokula başlayan çocuğuydu. Ben o yıllar, ilkin **Pazar Postası** yazışleri müdürlüğü, ve daha sonra **Ulus** gazetesinde basımevi yöneticiliğinde çalıştım. 27 Mayıs 1960, beni Soğukkuyu Askeri Cezaevinde buldu. 15 günlük tutukluluğumun, benim yaşamımda deney-

sel bir önemi olmuştu. 27 Mayıs sabahı, aralarında, bugün İçişleri Bakanı olan Selahattin Çetiner'in, Prof. Muammer Aksoy'un da bulunduğu subay, aydın ve gençlerle birlikte serbest bırakılmıştık.

1963'te yedeksubaylığımı yapmak üzere Şemdinli'ye giderken, İlhan, liseyi bitirmiş, Hukuk Fakültesinde öğrenime başlamıştı. Daha sonra Yön'de yayınlanacak olan Şemdinli Röportajı için gerekli kitapları sağlama, dergi ve gazeteleri tarama işlerini ben İlhan'a yazarak iletiyordum; İlhan kütüphanelerden istediğim bütün notları çıkararak bana gönderiyordu. Bu, bizim, yazılarımı birlikte oluşturmamızın ilk adımı olmuştu.

Ben ilkin Şemdinli'de askerliğimi yaparken, İlhan, resmî bir yerde, küçük bir ücretle çalışıyordu. Çalıştığı yerden aldığı belağrıları giderek artmış. Yıllar sonra bir gün, bugünlerini anlatan elyazısı notları elime geçmişti. Bu notların birinde, kendisine yeni bir iş bulması için tanıdık bir dostumun evine, bir akşamüstü gidişini, yağmurda ıslanışını, ayakkabılarının su çektiğini, üşüdüğünü, parasız olduğunu, evde kimseyi bulamayıp geri dönüşünü yazıyordu. Benden de para istemiyordu. Yıllarca sonra da olsa, bir yerde çalıştığı için parasız kalacağını düşünememiş olmamın acısını derinden duymuş, ve kendimi bağışlamak istememiştim.

Askerliğimi tamamlayıp Ankara'ya döndükten altı ay kadar sonra Sol Yayınları'nı kurdum. İlhan, Hukuk Fakültesindeki sınavlarına, bu yayınevinde yüklendiği işler dolayısıyla pek zaman ayıramıyordu. Gene de hemen tüm sınavlarını verdi, ama hiç ummadığı küçük oylumlu bir dersten belge aldı. İki gün eve gelmeyince, onu Site yurdunda aramaya gitmiştim. Yurtta da yoktu. Yurttan çıktım. Akşamüstüydü. Elleri cebinde, yalnız, başı öne eğik, üzgün yurda dönerken buldum. Kendisine üzülmemesini söylemiştim. Yayınevini birlikte omuzlar, elbet birlikte bir yaşam olanağı sağlarız diyordum. O gün yanlız kalmak istedi, ertesi gün eve geldi. Ondan sonra da, askerliği hariç, işte, evde ve hemen her yerde yanyana, birlikte, içiçe olduk. Yayınevinin hemen her alandaki işlerini paylaştığı bir yarısı oldu.

12 Mart 1971'den sonra benim gözaltına alınmam ve üçbuçuk yıl sürecek cezaevi yaşamımda, İlhan, evin reisi, çocuklarımın babası, ve cezaevindeki benim her yönden bir tamamlayanımdı. Tüm maddi sorunlarımızı üstlendi. Özellikle sivil cezaevinde başlayabildiğim Osmanlı İmparatorluğu ve toprak mülkiyeti ile ilgili çalışmalarımın tüm kitap, belge ve fotokopilerini, cezaevine

taşıdı. Bu arada yaşamımız için maddi olanak sağlamak zorundaydı. Onur Kitabevi'ni açtı ve Onur Yayınları'nı kurarak, bu yayınevinin ilk kitabı olan Darwin'in **İnsanın Türeyişi**'ni yayınladı.

Benim hiç bir yazım, İlhan'la önceden tartışılmadan hazırlanmadı, hiç bir yazım, İlhan'ın dikkatli ve eleştirel okumasından geçip düzeltilmeden yayınlanmadı. **Onur Yayınları**'nın yanısıra, **Sol Yayınları**'nın hiç bir kitabı, onun seçiminden geçmeden programa girmedi ve hiç bir kitap, bu kitapların her yeni baskısı, onun tarafından titizlikle ve dikkatlice okunmadan baskıya gitmedi.

Ben, son bir-iki yıldır yayınlardan yavaş yavaş uzaklaşıp daha çok faşizm konusuna ağırlık verdiğim inceleme yazılarına başladığımda, İlhan, hem yayınevinin tüm işlerini yüklendi, ve hem de bu yazılarımın oluşmasının her yönden ortağı oldu. Ürettiğimiz her şey, her yönden ortaklaşa oldu, ama benim adımla ortaya çıktı. 20 Kasım 1979 günü faşistler tarafından bana karşı kurulan pusuyu beş-on saniye önceden gördü, ve beni bir kez daha ölümden kurtardıktan sonra, hem beni koruyan bir set oldu ve hem de gündelik işlerimizin tümünü omuzladı. Yalnız benim değil, yalnız evimizin değil, bütün tanıdıklarının, bildiklerinin, o geniş çevresinin içersinde, yardımına koşmadığı, özveriyle derdini her yönden paylaşmadığı bir tek kimse bulunduğu söylenemez. Fizyonomi olarak güzel, çok güzel bir insandı. Yüz çizgileri yumuşak, davranışları sıcak, bakışı güleçti. Bu, onun iç güzelliğini, insan sevgisini, sıcak dostluğunu, tam bir duruluk ve tam bir sadelikle yansıtıyordu. Bugün evimiz dört-bir yandan sevdikleriyle dolup taşıyorsa, yurdun dört-bir yanından dostları akıp geliyorsa, yurtdışından telgraf ve telefonlar yağıyorsa, bu, onun ölümündeki yüce anlamı yansıttığı kadar, onun insan olarak, dost olarak çevresine coşkun bir nehir gibi akıttığı sevginin gönüllerde yarattığı bağlılığın bir ifadesidir de

Ben cezaevinden çıkana değin, o denli kendisini bize, eşime ve çocuklarıma vermişti ki, oğlum ve kızım, farklı bir biçimde, onu yalnız amca değil, baba bildiler. Yokluklarımızı, çocuklara bir an duyurmadı. Ve gelecek günlerin ne getireceği bilinmediği için de, o günlerde gönlünü kilitlemeyi bildi bir süre. Benim cezaevinden çıkmam olanakları doğunca, gönlünün kapısı da açıldı, Cezaevinden çıktıktan sonra da şimdiki eşi Gül'ü coşkun bir tutkuyla sevdi. Bu çağıldayan sevgi, 5 Temmuz 1976'da, Ankara'da, sade bir çay bahçesinde, ama sıcak bir sevgi,

coşku dolu, akraba ve dost topluluğu içersinde yaptığımız bir düğünle evliliğe dönüştü. Bir yıl kadar sonra, bir kızı oldu. Hep bir oğlu olmasını isterdi. Çocukken, bir tabancası olsun istermiş, ama olmamış. O zaman, büyürsem, bir oğlum olursa, ona tabanca alacağım diye, yaşamının en büyük düşünü kurmuş. Bir oğlu olmasını bunun için isterdi. Benden, oğlu olacak diye, bir ad koymamı istedi. Babamızın adı «Yusuf»tu. Ben de, «Yusuflar» olsun demiştim. Bir sabah uyandığımızda, kapının arasına sıkıştırılmış Samsun sigarası kâğıdının iç kısmına yazılı bir not buldu eşim. İlhan, «Ağabeyime bir kız adı bulmak düştü» diye yazmış, ve üzüntüsünden kapıyı çalıp, bizi uyandırmak bile istememiş. Kızının adını Türküler koyduk. O kadar güzel bir kız oldu ki Türküler, İlhan, kızı olduğu için apayrı bir sevinç duydu, ve Gül yeniden hamile olduğunda, artık «oğlum olsun» demedi. Bir kızı daha oldu. Onun da adını Alaz koyduk. «İlhan» adını bir kardeşime, çocukken ben koymuşum, bu kardeşim ölmüştü. Yeniden 1944 yılında yeni bir kardeşim daha olunca, onun adı da İlhan oldu.

Ne kadar birlikte olduk, ne kadar birbirimizin yarısı olduk. O kadar birlikte olduk ki, son geceyi Emniyette, birlikte bir kanepede yanyana yatarak geçirdik. Son fotoğraflarımızı yanyana çektiler. Birlikte dövüldük. O kadar birlikte olduk ki, onu yanıbaşımda yitirdim. Ama benim için ne denli acı ki, ben kaldım, o gitti, Canına can olamadım. Onun canı, benim canım oldu. Adı benim adım oldu. Ve bütün yazdıklarım, artık, «Muzaffer İlhan» adıyla basılsın istiyorum. Ancak, o zaman, İlhan'ın yaşamının düşünsel yanı, İlhan gerçeği, bir ölçüde yansıtılmış olacak.

Derine akan acının içersinde, insanı bir an dindiren bazı anlar da olabiliyor. Çarşamba sabahı onu morgda bir kez daha ve son kez görebilmenin dindirişinden sözetmek istiyorum. Dört gece yalnız kaldığı, ve yalnızca bu dört gecesini bilmediğimiz soğuk taş üstünde upuzun yatıyordu. İmam, kardeşimi yıkıyordu. Yüzü, bedeni sabun köpüğü içersindeydi. İki koluma girmişlerdi. Bana, «Bu değil!.» dediler. Ben kardeşimi bilmez miydim, ben kardeşimi tanımaz mıydım. Binlerce insan içinde, ben kardeşimin bir yanını görsem, bu benim kardeşimdir demez miydim. Sonra yıkadılar sabun köpüklerini. Yüzü açıldı. Gözleri hafif aralık kalmıştı. Üst dudağı tüm bedeni acıyormuş gibi yu-

karı çekilmişti. Eğildim yüzüne, iki ellerimle tuttum yanaklarından. Yüzünü, gözlerini öptüm sordum, öptüm sordum: hani yarın, yani yanım / acı nerende kardaşım.

Biz birbirimizi ne kadar çok bilirdik, nerede olduğumuzu, nasıl durduğumuzu, güneşin her batışında karşılıklı kadeh tutuşumuzu. Şimdi ise yalnız ben biliyorum teneşirde duruşunu kardeşimin. Şimdi ise, yalnız ben biliyorum sininde hafif sağa yatık duruşunu kardeşimin. Göğsüne inen coplarla, yumruklarla, teknelerle ezilmiş cebinden çıkan Samsun paketini de; kırılmış kalemini de... Sininde çömelmiş, ıslak gözlerle, karşı tepelerde, kırmızı güneşin batışını bekleyişimi, onsuz ve onunla bekleyişimi bir ben biliyorum şimdi kardeşimin.

O gün. Sıkıyönetim nezaretinde, heyecandan hafif kırmızılaşan yanaklarınla, siyah bıyıklarınla, siyah kaşlarınla, içinden gülümseyen gözlerinle sen ne güzeldin kardeşim Emniyette nezarete geldiğinde, «Ağabey» demişti, «evden çıkarken Türküler uyuyordu uyandırmak istemedim, öpüp çıktım..» Şimdi Türküler, telefonu açıyor, babasıyla konuşuyor. Bir numara uyduruyor, «yirmidokuz beş»i istiyor. «Baba sen misin?» diyor. «Amcamlardan telefon ediyorum...» diyor. «Ben iyiyim...» diyor. «Sakız çiğniyorum. Acı sakız...» diyor. «Bir makine daha mı yapacaksın...» diyor. «Öğleden sonra mı geleceksin...» diyor. «Annemi alıp mı geleceksin...» diyor. «Hadi güle güle...» diyor. Sonra kapatıyor ahizeyi. Sevinçle salona koşuyor. «Babam öğleden sonra gelecekmiş...» diyor. «Ben konuştum...» diyor. «Annemi alıp gelecekmiş...» diyor.

Gözyaşı değil, İlhan'ın yaşamdan koparılışının, İlhan'ın ölümünün onurlu anlamını, onun ölümünün yüceliğini, acının yakıcı alazıyla açıklamaya çalışmak bu. Genç bir bedeni, yaşam coşkusuyla dolu özlemlerini, engin özgürlük tutkusunu, halk ve insan sevgisini, kusursuz ve o denli hiç bir günahı olmayan gülen bir yüzü, kudurmuşçasına üzerine saldıranların döve döve, solgun bir yüze, soluk almayan bir bedene dönüştürdüğünde, İlhan'la yaşam ne denli içiçe ve dopdolu, İlhan'la ölüm ne denli birbirine uzak ve karşıt ise, onun ölümünün anlamı da o denli yüce, o denli büyük, o denli onurlu.

— Akşam uykusunu uyumayan, gitme dur, gitme dur.

—

— Acılarını bilemeyen nereye, nereye...

—

— Yanıbaşımda yitirdiğim, canına can olamadığım, benim güzel kardeşim, gitme dön, gitme dön...

Bir gün duyulacak mı yanıtın. Çocukların gözlerinden pırlayan kuşların kanat seslerinde. Anaların güneş gibi balkıyan gözlerinde. Al bir atın nal vuruşunda. Berrak bir ırmağın çağıltısında. Çok sevdiği Akdenizin kıyıları yalayan dingin hışırtısında, Bayırları dolayan kır çiçeklerinin yumuşak kokusunda. Bir gün duyabilecek miyim onun ölümden dönen ılık sesini, gülen güzel gözlerini, o belleğimde bir altın çivi gibi çakılı duracak olan gülümseyen yüzünü. Duyabilecek miyim! Duyabilecek miyiz!

*
**

Bitirirken, Onur Yayınları'nda çıkardığı kitapların bir listesini de eklemekte yarar var. Şunun için ki, İlhan'ın, kültür yaşamımıza getirmek, katmak istediği şeyin yüceliğini bu kitapların içeriği sergilediği gibi, acı ölümünün gerçek nedenini de, bir kez daha insanlığa seslenecek

ONUR YAYINLARI

* Mukaddime, İbni Haldun
* Bütün Yapıtları (Seçmeler), Hegel
* İnsanın Türeyişi, Charles Darwin
* Türlerin Kökeni, Charles Darwin
* Seksüel Seçme, Charles Darwin
* Emeğin ve Emekçilerin Tarihi, Pierre Brizon
* Fiziğin Evrimi, A. Einstein, L. İnfeld
* Rölativitenin Alfabesi, Bertrand Russell
* Madde ve İnsan, Vasilyev-Stanyikoviç
* Evren ve Dönüşümleri, Ronald Omnes
* Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye, Johannes Glasneck
* Türkiye'de Faşist Alman Propagandası, Johannes Glasneck
* Görünmeyen Hükümet CİA, D. Wise, Thomas B. Ross
* Türkiye'de Kapitalizmin Gelişme Özellikleri, N.Y. Rozaliyev
* Osmanlı İmparatorluğu'nun Yarı-Sömürgeleşmesi, A.D. Noviçev
* Okulun Toplumsal İşlevi, İgnacy Szaniawski
* Albert Einstein Bilimsel Kişiliği ve Dünyamıza Etkisi, L. İnfeld
* Rölativite ve Kozmoloji, William J. Kaufmann

15 Kasım 1980

BİLGE KARASU ADLI BİRİNİN 50. YAŞI ÜZERİNE METİN TASLAĞI

Bilge KARASU

Hal'e inen merdivenin kıyıcığına ilişmiş bir usuyitik, kapatılmakta olan dükkânın aydınlığına doğru sesleniyor: «Efendi, efendi...» Karanlık iyice basmış. Usuyitik, cıgarasını çekiştiriyor. «Ben gidiyorum artık, efendi,» diyor, «cevap vermedin. Soruyorum: Yaşam nedir?» Bilge Karsau, içinden, «yaşam dedi,» diyor. Yanından geçiyor adamın. Çöktüğü yerden kıpırdamadan, «bak, gideceğim şimdi,» diyor gene usuyitik. «Söyle. Yaşam nedir?» Sesi gerilerde kalıyor. Karasu, hal'deki alışverişini çabuk bitirip evine dönmeli. Kendisini kedisinden başka kimse beklemiyorsa da... (Kedisinin bekleyişinden söz etmek de ne ölçüde yerinde olur ya...) Güçlü ampullerin altında elmalar, mandalinalar, kıvırcık salatalar bütün dirilikleriyle parlayarak yanından akıp giderken, anasını düşünüyor Karasu. Usyitimini. Yaşamın ne olduğunun ne zaman sorulduğunu, hangi zamanlar sorulduğunu... Anlam bulamamayı düşünüyor; anlam arayışı, anlam yaratma gerekliğini düşünüyor. Belki her yaşam için ayrı anlamlar üretme gerekliğini...

Ona bakıyorum.

Susuyor. Önüne bakıyor.

Çocukluğundan beri bu oyunu oynar: Gözetlenme oyununu. Önceleri belki bir suçluluk duygusuydu bu: Kendisine dikilen göz Tanrının, anasının, büyüklerden birinin, sevmediği birinin gözü olur, kınardı o anda yaptığını. Adı konmadan yaşanırdı bu suçluluk. Şimdi ise gerçekten bir oyun: Kimi dakikayı, «bakan, gören varmış gibi yaşamak»... Ancak bizim baktığımız kadar bize bakıldığı, gördüğümüz kadar görüldüğümüz yanılgısından, geç, güç sıyrılıyoruz. Bizim bir çift gözümüze karşılık sayısız çift göz almaktadır çevremizi. Bu gözler, sandığımızdan çok daha sık ilişir bize. Ne ki, Karasu'nun oynadığı oyunda, gözler, artık, yapılmakta olan işi kınayacak gözler değildir; yapılmakta olan iş, «kınanacak bir iş» değildir zaten... Karasu kendi kendine bir şeyler anlatır, gözetlenme oyunu da o sıra oynanır. Bakan göz, o anlatılanı dinlemektedir. Nasıl gözse!...

İşte bundan ötürü bakıyorum ona. Baktığımı biliyor, susuyor, önüne bakıyor. Ne düşündüğünü bildiğimi biliyor.

*

Elli yaşında, ellinci yaşıyla ilişkili olarak söyleyebilecekleri ne?...

Düşünüyor. Herhalde bana, yani bunları yazana, «oh olsun!» der gibi gülümsüyor içinden. Böyle bir yazı istenmiş, kısa sürede yazılması gerek. Hanidir, «yetiştirilecek» yazı yazmıyoruz artık. Üstelik, bu yazıyı, günün birinde, metinler kitabının son metni olabilecek, **Kısmet Büfesi**'nin adını taşıyacak kitabın sonuna katılabilecek bir yazı diye tasarlıyoruz. Oysa yazı, bizim için, eskiyip yıpranıp silkelenip biçilip bir daha bir daha biçimlenmedikçe bitmiş sayılmaz; yazıyla bir arada yaşamak, uzunca bir süre iç içe yaşamak isteriz. Bu yazıda bunu yapamayacağımıza göre başlığa «TASLAĞI» sözcüğü eklenecek. Kitapta, bu sözcük başlıktan çıkarılabilir belki. O zamana dek ortaya çıkacak yazıya bağlı.

*

Ellinci yaşının özelliği yok.

Ellinci yılında kendini biribirinden kötü durumlarda bulmuş da olsa: Ölüm, umut kırıklığı, gönül yarası, yalnızlık, acılık; tiksinti, hastalık, eksilme, art arda, üst üste gelmiş olsa da başı-

na... Bunların talimine dokuz yıl önce başlamıştı ya, son iki buçuk yıl, kendisini bunlara iyice alıştırmakla geçti zaten. Gerçeklik bir şeyi gerektiriyorsa onu kabul etmeği, enayi yerine konunca öfkelenmemeği öğrendi gibi. Gülüp geçtiği bile oluyor böyle şeyler olunca. Durmaksızın öğrenmek gerekiyor; kendini tanımak, her günün değişikliğine kendini uyarlamak.

Bu ellinci yıla seviler, umutlar, sevinçler, tazelikler de karıştı orasından burasından. Bunu da söylemeli. Hesabın doğru dürüst tutulması gerek.

Ama ellinci yaşın bir özelliğini bulamıyor. Yirminci yaşın kitaplarda sözü edilen başkalığını, olağanüstülüğünü nasıl beklemişti yirminci yaşında, anımsıyor; buna da gülümsüyor, ince ince. Yirminci yaşında gerçekten çok, çok önemli bir şey olmuştu ona ama o ara farkına varmamıştı ki! Otuz yıldır o çok önemli şeyi yaşıyor sayılır bir bakıma... Bunca yılının muhasebesi karmakarışık; ama hesaplar gene de günü gününe tutulmuş olduğu için, ellinci yıl kırk dokuzuncuya, kırk dokuzuncu yıl kırk sekizinciye kaynayıveriyor. Sınırlar anlamsızlaşıyor gitgide.

*

Öğrenilmiş, düşünülmüş olanlar arasından, kumruya niyet çektirir gibi.

Birden farkına varılan yokluklar var: Niyetçiler, hayvanları, ağzı aralık izleyicileriyle, artık yok. Birtakım şekerleme çeşitleri, aletler, meyva ya da sebze türleri, meslekler, duyarlıklar, ilgiler yok. Birçok kitap bulunmaz oluyor... (Yenilikler tümen tümen, bilmeyen yok. Görüp unutamadıklarımızın sözünü ediyoruz biz burada).

Çocukken **işittiğimiz** bir şeyleri şimdi, bu yaşta, yaşıyoruz. Yaşlanmaya bağlı sandığımız şeyin, düpedüz, yılların geçişiyle ilişkili olduğunu öğreniyoruz. Yani biz, yaşlananlar, öğreniyoruz. Şimdi bunları söylemek, bizim vaktiyle düşündüklerimizi düşündürecektir gençlere. Sonra onlar da...

Yoksa bu yaşın sarılmak istediği bir kötü umut mudur bu? «Onlar da...» Gerçekten, onlar da... mı?

Bizim yaşadığımız acıları onların da yaşaması gereksiz, deriz; sevinçlerimizi onlar da yaşar diye umutlanabiliriz. Oysa nasıl hepimiz öleceksek (belki

«iyi» ya da «kötü» diye ayırt etmeğe bile kalkacağımız ölümlerle öleceksek), nasıl bir yaştan sonra bozulup eksilmeğe başlıyorsak, gençler de, daha gençler de (genç yaşlarında kopuvermezlerse yaşamlarından

ne kadar çok gördük bunu! Ne kadar çok!) eksilip bozulacak zamanla...

kumruya niyet çektirir gibi bir şeyler seçmek... Başkalarına da söylenebilecek, söylemeğe değer bulunacak bir şeyler seçmek...

Ukalâca bir şey örneğin: Yaşlılık — gençlik konusunda işidegeldiğimiz, yazageldiğimiz, beyinlerimizin en büyük donukluğu içinde sürdüregeldiğimiz basmakalıp düşünceler üzerinde biraz kafa yormak zahmetine katlansak, bu kalıpları değiştirmek, en azından zedelemek yürekliliğini bulsak içimizde, bakarsınız, daha az mutsuz yaşlılar, daha az mutsuz gençler türeyiverir.

Bir başka şey, örneğin: Her yasa, her kural, her bölümleme birilerini belirsizliğin sisi içinden çıkarıp seçer, seçtirir, belirginleştirirken, o birilerini pek aldatıcı duygulara salar. Kendilerini gerçekten «başka» imiş gibi görmeğe başlar o birileri. Değil mi ki bir yasa, bir kural, bir bölümleme onlar için düşünülmüş? Oysa böbürlenmek neye yarar? Ölümün eşitleyiciliğini unutmağa, olsa olsa.

Bir başka şey daha, örneğin: Kendini dünyanın özeği sananlar hiç de az değil. Ama kendinden başka bir şey düşünemediğini açıkça ortaya koyacak, belli edecek, herkesi birkaç dakika içinde salgın altına alacak kadar yürekli olanlar, dünyanın ilgiye değer tek kişisi benim diyebilecek ölçüde saf olanlar, çok az. Bizi aldatıyor bu; insanların başkalarına ne denli kapalı olabileceklerinin farkına varmıyoruz.

*

«Tamam, anlaşıldı; bir şeyler öğrenmiş, bir şeyler düşünmüşüz işte. Öğrendiklerimizin, düşündüklerimizin hepsini sayıp dökecek miyiz şimdi? Çiğlik edip ne kadar piştiğimizi mi anlatıyoruz?» diyor içinden kaşının tekini kaldırıp yan yan bakarak.

Haklı. Duralım.

Bir adamı anlatmağa kalkışınız ya, anlatabilmek, başarılması güç bir iş.

Bir şeyler (yaşam üzerine, insanların yapıp yarattıkları üzerine bir şey daha, birkaç şey daha) öğrenmiş, düşünmüş olmak

güzel; biraz yol almış sayılabiliriz. Ama yaşlanma hep ilerleme, yetkinleşme mi? Yok canım! Yaşlanmanın bir başka yanı da var: Dış dünyaya türlü biçimlerde duyulan ilginin şurasından burasından sakatlanmağa başlaması, insanın kendi kendiyle daha çok uğraşır duruma gelmesidir de, yaşlanma... Bununsa tehlikesi büyük. «Çok şükür,» diyor karşımda Karasu, «şimdilik farkındayım bu tehlikenin...» İyi bari.

Şöyle bir şey ekleyiversem şuracığa: «Tutarsızlıklarımız, çelişen düşüncelerimiz (sözlerimiz, eylemlerimiz) de bir o kadar «biz»dir, yaşamımızdır. Nasıl unutalım?»

Bu son yazdığıma pek karşı çıkmıyor; başını hafif hafif bir sallayışı var, o anlama gelir. Daha doğrusu, bunu hoş görmekle yetiniyor gibi. Geçen gün, şöyle bir şey söylüyordu: «Hoşgörü, yaşla azalmıyor ya da çoğalmıyor, galiba... Olsa olsa hoşgörümüzün arttığı yerler var, eksildiği yerler var; o kadar. Öyle sanıyorum.» Kimi şeye kızma hızı azalmış mı ne?

Bir adamı anlatmaktan söz ediyorduk. Oraya dönelim.

Yazarlar, bu işi yapabilmek için, başarılı — başarısız birçok yol denemişler. Okuduklarımız, öğrendiklerimiz var; okumadıklarımız, okuyamadıklarımız, oku(ya)mayacaklarımız var. Yazar olarak her okuduğumuzdan yeni bir yol, yeni bir iz öğrenebiliriz. Gelgelelim, adını taşıdığım birini anlatmağa kalkışınca iş sarpa sarıyor biraz.

Bu biri, örneğin, kırk dokuz yaşında, «imgeler» diye tutturdu. İnsanın, kendine göstermek istediği kendi imgesini, başkalarına iletmek istediği kendi imgesini, başkalarının kendi üzerine kurmuş olabileceği imge üzerine kendi kurduğu imgeyi, inceden inceye ayırmağa çalıştı. Çalışmalarını sürdürüyor da. Ne ki bu imge geliş-gidişi, sonunda, bir çılgın halay oluyordu. Bu düşüncesinin uzantıları, sonuçları, uygulamaları şimdilik bir yanda kalsın. Ama bu yazıda, yazılmak için üşüşüp itişen, sıraya girip sırayı bozan bir düşünceler akını içinden, hangilerini seçmeli?

Bu yazılanlar, yazarın yaptığı «seçim»deki bilinçlilik/bilinçsizlik oranı ne olursa olsun, Karasu'nun kendi üzerine —başkalarına gösterilmek için— kurduğu imgeyi oluşturmayacak mı?

Bu da, kendisini tanıyanların, hele az tanıyanların, özellikle, tanıdığını düşünmekle yetinenlerin, kurmuş olabilecekleri imgelere —gene kuramsal olarak— aykırı, biraz daha aykırı, çok daha aykırı düşmeyecek midir? Yazar, kurar. Bu herkesçe bilinir. Okurlar, ne yaptıklarını her zaman düşünmüşler midir?

*

Bilge Karasu adlı biri üzerine yazılacak bir metni, olsa olsa, «bak, böyle düşündüğünü (ya da, «böyle duygular beslediğini») hiç bilmezdim,» denmesine yol açacak türden açığa vurmalar kurtarabilir.

Örneğin, bir yerlerde yazdığımız, Karasu'nun kendi yaşamı içinde de doğru: Bu adam, soyunmak, (çok gerekli, vazgeçilmez sayılabilecek üç dört parça şey dışında evini, çevresini dolduran her şeyden) sıyrılmak ister... Kimi zaman, sevgilerinden, sevdiklerinden bile. Kısacası, ardında artık bırakmamış bir ölü olmak ister. Çırpınır; ama bunu başarmak pek güç olacağa benzer.

Örneğin, bir başka yerlerde yazdığımız, kendi yaşamı içinde de doğrudur: Bu adam farkına varmıştır ki uzunca bir süredir, yaşamağa çalıştığı, hep «şimdiki zaman»dır. Yaşadıklarının, elbet, bir son/ucudur, her insan gibi; ama kendisine dışarıdan bakanın, yüzünde gördüğü çöküntüyü, kendinin, içinde duyması nasıl gerekmiyorsa, kendinin kurup duracağı bir geçmişin, bu anı yaşadığı sırada, kendisini eteğinden çekiştirmesi de gerekmez.

> Ulu ağaçlar, ulu bir orman geliyor şu anda gözünün önüne. Yüksekçe bir yerdeler. İki arkadaşıyla birlikte. Arabayla güneye iniyorlardı. Araba biraz öteden, yola yakın bir yerlere çekilmişti. Çocuklar oralarda dolanıyordu. Üç kişi, düzlükte ilerlemişler, ağaçların hızla aşağıya doğru inmeğe başladığı yerin kıyısında duruyorlar. Ellerinde çörek, kurabiye türünden bir şeyler; gevip duruyorlar. Arkalarında görkemli bir günün güneşi belli belirsiz alçalıyor artık. Kayran ışık içinde. Ağaçların tepeleri ışık içinde. Artlarındaki ağaçlar, kamaşan gözlerine koyuca bir serinlik salar gibi. Neredelerdi, ne zamandı bu, ayı, süremi, unutmuş hep. Oradan arta kalan tek şey bir güzellik, bir tamlık duygusu. İşte o kadar: Yaşanmış bir an.

Yaşam durmadan çözülüp bağlanan, dağılıp toparlanan, bununla birlikte aynı biçimden, kalıptan, karşılıklı konum düzeninden bir ikinci kez geçmeyen bir gidişse ,anılarımızı pehpehleyelim, anlatalım, kullanalım canımız istiyorsa; ama onlardan koltuk değnekleri çatmayalım kendimize. Anıların yardımıyla ayak-

ta duruyormuşçasına yaşamak, ulaştığımız bu anın bütün bir yaşam içindeki yerini düşünerek yaşamak, ulaştığımız bu anı geçmişe yansıtıp yaşamak, yanlış bir iş, der oldu Karasu. Dünyayla, bu anla, artık ilişkisi kalmayan, dünyayı yalnız geçmişinin korkuları içerisinden algılayan bir yaşlının ancak anılarıyla ayakta durabildiğini (dahası, durmasına yardım edilmesi gerektiğini) gördükten sonra... Geçmişimizi özümlemesini öğrenirsek, andaçları savurabilir, anıları bir kıyıya itebilir, ilişkileri —gerektiğinde— koparabiliriz; yaşam yoksullaşırmış, çevremiz genişlemez, daralırmış, dahası, cenazemizin arkasından yürüyecek olanların sayısı... Varsın olsun. Olacaksa, o da. Yaşamayı öğrenmek gerek... Bu hesaplar yararsız.

«Ya gelecek?» der dostları (gerçek dostları var, bununla övünebilir), «geleceğini hazırlamak büyük ölçüde elinde olduğuna göre, alıklığın gereği ne—» Gençliğindeki kadar umursamaz değil artık bu «gelecek» konusunda. Gene de yıkımın —geldiğinde— her türlü hazırlığı yaya bırakacağına ,ya da anlamsız kılacağına inanır.

Örneğin, usyitimini yakından gördü; ondan korkar. Ona karşı hazırlık yapmak ne demek olabilir ki?

> Usuyitik, kendinde bir aykırılık bulmaz, olsa olsa başkalarının görmekteki, işitmekteki, anlayıp yorumlamaktaki eksikliğine, beceriksizliğine şaşar. Usuyitiğin çevresindekiler, yakınları, sevenleri, onun aykırılığını kabul etmeği neden sonra öğrenirler, büyük güçlüklerle. Ama bunu kabul etmenin de yetmediğini anlamak güç; bu kabul ettiğimize kendimizi, kafamızı, gönlümüzü ayarlamak gerektiğini, usuyitik bizim gibi düşünemiyorsa, bizim kendisi gibi düşünmeğe çalışmamız gerektiğini kavramak çok güç. Çoğu zaman, gerektiği sırada başarılamıyor bu. Gerçeklik duyumuzu istediğimiz gibi yönetemiyorsak, böyle bir duyumuz olduğundan gerine gerine söz etmeğe ne ölçüde hakkımız var? Sorulur.

Ölümcül bir hastalığa, elden ayaktan düşmeğe karşı hazırlık? Kafaca hazırlığın dışında —temel eğitimlerdendir, der Karasu— bir kişiyi mi hazırlamak demektir bu, bu olasılıklara karşı? El altında birini bulundurmak mı? Öyle bakınca çirkinleşiyor bu çözüm.

Yaşamak değil, yaşadıkça bir şeyler yapıp oldurmak ilginçtir, der Karasu (el altında bulunudurulacak kişilerse, **oldurul-**

maz); yoksulluklar içinde bir umut yaratabilmek, azımsanacak şey değildir, der. Kendini ya da başkasını öldürmek herkesin başına gelebilecek bir kazadır, diye ekler; bunun böyle olduğu iyice anlaşılırsa (iyice anlaması gerekenler, özellikle, böyle tehlikelerle karşılaşmadığı gibi karşılaşmayacağına da her şeyden çok güvenen kimi «orta yaşlarım geçkin»lerdir. Onlar, hele onlar anlamalı bunu!) kendini ya da başkasını öldürmek, çok daha seyrek görülecek bir şey olur... Sayıklar gibi sıralar böyle sözleri, içinden. Oysa, kendince, çok sağlam bir bağ kurmaktadır aralarında.

Susar sonra, önüne bakar. Ben bunları yazarım. Seviden —yaşamın içinden katmer katmer bir yeni yaşam çıkarmak olan seviden— hiç açmadık burada. Sırası gelecek. Kediler de dursun köşelerinde... Uslu bir «TASLAK» olsun bu. Geçen gün, gülmeyi unuttuğumun farkına vardım, diyordu. Abartıyor.

Bir adamı anlatmak: Sayfalar, kitaplar, şeritler dolusu; ya da birkaç tümce, birkaç çizgi... Ne biri yeter, ne öbürü. Belki ikisi de gevezelik. Okuyan karar verir; elbet, **kendi hesabına.**

KESİK KIRPIK DEĞERLİ ANILAR

Halil KOCAGÖZ

Bir ozan niçin çalışmaya eğilir, niçin yazar, kesin bir şey söyliyemem ama, ben dokuz yaşımdan bu yana hep insanları çok sevdiğim için ve sevilmek için yazdım. Bilinçlendikçe de, topluma, memleketime yararlı olmak için yazdım. Şimdi elli yaşımda gözlerimi şöyle on dakika yumup açsam, kimbilir kaç yüreklendirici anı, bu yeteneğime eğilmeme yardımcı olmuştur, sizlere anlatsam kolay kolay bitmez.

Yaşam öykümün bu anılardan kopmazlığını niye mi anlatmak isterdim? Belki de yine genç, yaşlı yazarlarımıza, eleştirmenlerimize, bir küçük ışık getirir diye.

İlk önce, on yaşımda ilk şiirimin bir çocuk dergisinde yayınlandığı sıralardan, yazar Samim Kocagöz ağabeyimin şu sözlerini yaşamım boyunca hiç unutmadım. O bana şöyle demişti: «Sen iyi yazmaya bak, çok çalış yeteneğini geliştir, ün nasılsa ardından gelir!» Ben de öyle yaptım, içimden geleni, az söylenmişleri, yeni bulgularımı, edindiğim duygu ve bilgilerle çalışa yuğura, hem de ne ün, ne de başka bir kazanç düşünmeden yazdım. Yazılarımın, şiirlerimin ardından kesin olarak bir ün kazandığımı yine de söyliyemem Ama anlatacağım, beni yüreklendiren anılar, inanın ondan da önemliydi... Çünkü bilirsiniz, en çok «Yiti Duman» adlı betiğimden fransızcaya çevirdiğim şiirlerden, 1967 yılında «HAUTE ACADEMİE İNTERNATIONALE DE LUTECE A PARİS» den aldığım uluslararası ödül getiren şiirlerim, Yeditepe yayınlarında ikibin adet basılmıştır. Örneğin Talat Sait Halman'ın bana yazdığı betikçede «Yalnız Türkiyede değil, Okuduğum bütün dillerde, metafizik şiirin şaheseri» dediği «UZAY DUVARLARI» betiğimin yarısı sayılan bini, aynı yayın evince bana geri gönderilmiştir. Oysa «Ötleğen Kuşu» adlı çocuk romanım, milliyet yayınlarında, yirmi bin basıldı ve ikinci baskısı da bitti. Ben yoksa ozan değilim de romancı mıyım dersiniz? Değerli ozan Behçet Necatigil'in, Muzaffer Uyguner'in, Hüseyin Contürk'ün Değerli ozan İlhan Berk'in yüreklendirmeleri olmasa, çoktan şiirlerimi yırtıp atabilirdim...

Çünkü eleştirmecilerden yine ses yok! Hele Cemal Süreya kardeşimizin: «Şiirimizin dümen suyunda giden ozan» demesinden sonra, —Ki daha 1950 lerde ikinci yeni deyişi, öz ve anlamla birlikte getiren şirlerim varken— kaç yıl şiir yazmaktan korktuğumu blir misiniz. O öyle desin. Ama biz, 1951 yıllarının başında, Sanat dostları cemiyetinde beş kişilik ilk edebiyat günümüzü yapmıştık. Sait Faik ağabey niye olmasın dedi, yukarıda bir odaya çıktık, kürsü gibi bir masaya çıkıp çıkıp yazdıklarımızı okuduk. O zaman Alp Kuran, Karun Alp adıyla akılcı şiirlerin en güzelini yazıyordu, Değerli Metin Eloğlu kardeşimiz en içli şiirlerini okumuştu. Dinleyicilerimizden biri de Şüküfe Nihal Başar'dı. Sıra bana gelince «Balık İle Kavağın Destanı» adlı sayfalar süren bir şiirimi okudum? Bitirince Sait Faik ağabey ayağa kalktı, alkışladı. «Yahu ne güzel konu yakalamışsın dedi, keşke bunu bir de ben yazsaydım... dedi. Konu, öyküye uyacak gibi değildi, şaşırdım. Yıllar sonra anladım ki, meğer Sait Faik ağabey de şairmiş... Nasıl yüreklendim bilemezsiniz...

Bu arada Halikarnas Balıkçısı, Cevat Şakir ağabeyin de, eğitici bir eleştirisini, silinmez bir resim gibi usumda saklamışımdır. Değerli yazar Salah Birsel ağabeyin beğenip, Naim Tirali ağabeyin çıkardığı Yenilik dergisine koyduğu bir şiirim, bu güne göre dili biraz eski, ama içli, yepyeni söyleyişi olan bir şiir? Ağabeyimin evinde, ağabeyim beni kendisine tanıtmak için, son yayınlanan bu şiirimi okumamı istedi. Okudum. Şiir şöyle bitiyordu:

«Sizin de elbet sevdiğiniz bir şehir olacaktır
Tıpkı sevdiğiniz bir içli güzel kız gibi
İhtiyarlamadan, ölmeden önce...»

Halikarnas Balıkçısı bu bitişe çok kızdı. «Şiir güzel ama, dedi, niye İhtiyarlamadan önce? Yani insan yaşlıyken bir kızı, bi şehri sevemez mi?» Doğrusu ben bunu demek istememiştim ama, demek ki demesini bilememişim ve hemen yanıtladım: «Zaten insan sevdikçe, ihtiyarlamış sayılmaz ki!» O daha bir kızarak: «Sen bunu şimdi uydurdun!» dedi bana. Ama o gözlerindeki şiir ve sanat sevgisinin pırıltısı bile, bu kısacık ilgi bile, benim için övgülerden değerli bir yüreklendirici ışık olmuştur.

Daha taze nice anılar... Türk Dili Dergisinde yayınlanan son şiirlerin çok başarılı, dedi, değerli ozan Gülten Akın, sayınakla bitmez genç ozanlar: Evrenin Boyutları adlı şiirimi övdüler bana? Bu yıl onbirinci betiğim yayınlandı. Ama yine eleştirmecilerimizden ne bir tanıtma yazısı, ne de bir eleştiri. Bizim Cemal kardeş gibi birşeyler deseler yine yüreğim yanmıyacak. Ama hiç

ses yok. Behçet Necatigil ağabeyin, Şükran Kurdakul kardeşimizin, «Edebiyatımızda isimler sözlüğü»nde, arada bir adımı görmesem, var mıyım, yok muyum diye çıldırmamak elde değil. Ama ben bu günün kayırıcı içkili masalarında değil, yarının birbirini seven insanlarının gönlünde olmayı yeğ tutuyorum.

Anladığınız gibi, bu yazı ne bir özeleştiri, ne de bir iç dökümdür. Bu yazı bizim edebiyat evrenimizin küçük bir kesitidir. Yazarlar birliğinin İzmir Fuarında hazırladığı imza töreninde, bir gecede ancak üç kişiye şiir betiği imzalayabilmiş bir ozan olduğumu da açıklarsam, yazıyı kendimi öğmek için yazmadığımı sanırım size daha iyi kanıtlamış olurum.

Ama Aziz Nesin ağabey bizi unutmamış. Ellinci yılımda yazarlık öykümü istiyor. İşte bir yüreklendirici el daha...

Ey yüreklendirici anılar, İnsanlar için yararlı birşeyler yapabildimse, bir şeyler yazabildimse, gündelik işler arasında bana güç veren sizlersiniz. Ey insanlar için, toplum için, memleketimiz için çırpınan tüm parmaklar, elinize sağlık...

DEMEK 50 YIL GEÇTİ!

Mahmut MAKAL

Sekiz Eylülde İstanbul'dan hareket ettim, ve onbir Eylülde Almanya sınırından içeri girdim. Nürnberg'de geçirdiğim ilk gecenin sabahında, Türkiye'de hükümetin düşürüldüğünü söylediler. Nürnberg'de beş gün kaldıktan sonra, 17 Eylülde Berlin'e geldim. Berlin, Türklerin en kalabalık olduğu Alman kentlerinden biri. Bu kentteki Türklerin sayısını yüzbin diyen var, ikiyüzbin diyen var. Ama yüzelli binden aşağı olmadığı kesin. Te-

lefon rehberini karıştırırken, neredeyse Alman adına rastlanmıyor...

Eylül ve Ekimde Berlin'de hava çok güzeldi. Güneşli günler sık olmuyor, nerdeyse ceketi attırıyordu. O güzel günlerde Batı Almanya içine iki yolculuk yaptım. Birinde Bremen'e gittim. Bremen deyince akla Bremen Mızıkacıları gelir. Biz ilkokuldayken okuma kitabımızda bu mızıkacıların, öyküsü vardı. Ama sayıları aklımda yedi olarak kalmış. Bremen'deki simgelerini görünce şaşırdım. Meğer dört taneciklermiş: Eşek, kedi, köpek, horoz. Orada, Üniversitede «Anadoluda Öğretmen ve Okul Durumu» ile ilgili bir konferans verdim. Klaus Harkorts gibi bir de dost kazanarak döndüm.

«Buraya mı Taşındık?»

Duisburg'a gittiğimde havalar yine güzel ve güneşliydi. Halkçı Devrimci işçilerin yıllık toplantılarını izlemek için gitmiştim. Bir de ne göreyim: Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Ömer Polat... ozan Orhan Murat Arıburnu, Film Yapımcısı Korhan, Tiyatro oyuncusu Mete Özcü, vatandaşlık kıyımıyla ünlü Hakkı Keskin... hepten oradaydılar...

Ozan Gültekin Emre, Yazar Güney Dal, Tiyatro Yazarı Vasıf Öngören, oyuncu Meral Taygun, Ayla Algan, Tuncel Kurtiz, Kerim Avşar... başta olmak üzere, Berlin'de yaşayan birçok okuryazarı da düşününce, Nasrettin Hoca'nın Yorgan Hikayesinde olduğu gibi, yoksa buraya mı taşındık, diyesi geliyor insanın... Öztürk Serengil bile ticaret tezgahını burada kurmuş...

Okuma Günleri

Aralık'ın ikinci haftasında Aziz Nesin, Çetin Altan, Aysel Özakın, İlhan Berk, Demir Özlü, Tomris Uyar, Ferit Edgü de Berlin'e geldiler. Yazılarından parçalar okudukları toplantılara Almanya'da olanlardan Vasıf Öngören, Fakir Baykurt ve ben katıldık bu okuma programlarına... Koca koca salonlar dururken, daracık daracık kitaplıklarda düzenlenen bu okuma programlarına tam anlamıyla bir hücum vardı. Türk ve Alman okurlar ayakta da yer bulamıyor, sokağa taşıyordu. Bu işleri düzenleyenlerin, katılımın az olacağı varsayımından hareket etmeleri herkesi şaşırtmıştı. Sonuç bambaşkaydı...

Köy Enstitüleri :

Berlin'de çeşitli fraksiyonlara ilişkin Türkler, bu okuma prog-

ramları sırasında da Köy Enstitüleri üstüne sorular soruyorlardı boyuna. Bu konuya merak sarmalarının nedenini tam anlayamamakla birlikte, çok sevindim. Çünkü, kapanışının üstünden yarım yüzyıla yakın bir süre geçtiği halde böylesine ilgi toplayan bir eğitim kurumunda işe yarayan birşeyler olmalı, diye düşündüm. Bundan dolayı da, bu konuda onlara kısanın kısası bilgi vermek üzere bir özet hazırladım. Köy Enstitülerinin Türkiye'de de iyi bilinmediği bir gerçek. Kulaktan dolma laflarla mangalda kül bırakmayanlara sorsanız, kız erkek karışık okuduğu için, iş dersleri olduğu için, olmadık şeyler söyleyeceklerdir. Doğa yasalarını da çiğneyerek ayak yollarını boyacı küpünden çekilivermiş gibi çocuklarla dolduracaklardır... Oysa, Türkiye'nin kurtuluşu, otuzbeş yıldır söylediğimiz gibi, Köy Enstitülerine benzer eğitim kurumlarını oluşturup yeni insan yetiştirmekten geçecektir.

Yazgıya bağlı olmayarak «kıyılmış» 50. yıl

Bunca yıllık sözde memurluk yıllarından sonra (sözde diyorum, çünkü kıyımdan göz açıp doğru dürüst çalışamadım.) Yaşıtlarım birinci derecede çalışırken ya da emekli olurken ben altıncı derecede kaldım. Kültür Bakanı Cihat Baban'ın 1980 yılı biterken kabul ettiği ve Berlin'e yazdığı istifamın, dilekçesini 3.7.1980'de vermiştim. 8.400 lira aylıkla beni Ankara'daki Kültür Bakanlığı Danışmanlığı görevinden Muğla Kitaplığı'na Müdür Yardımcısı olarak sürmüşlerdi. 2.500 lira yolluk vermişlerdi. Oysa bir memurun göçü yüzbin liraya bile zor gerçekleşirdi. Şimdi dağıtılan Meclis üyelerinden, bunca sürgüne ve sürgünlere yolluğun günün koşullarına göre verilmesine ilişkin bir öneri, bir ses çıktığını anımsamıyorum. Evet, bunca yıllık sözde memurluk yıllarından sonra şimdi Berlin'de öğretmenlik yapıyorum...

Toplumların ve ülkelerin kurtuluşu eğitim kurumlarından geçtiği için, bütün iş yetiştirilen insanın niteliğine ve tutumuna bağlı olduğu için, bu işin de en iyisi Köy Enstitülerinde yapıldığı için, Türkiye'nin eğitim işlerine yeni bir düzen verilmeye çalışıldığı bugünlerde, yukarda sözünü ettiğim özeti aşağıda sunuyorum. Böylece de, okuduğum Köy Enstitülerini ve tüm yaşamımı verdiğim eğitim konularını anarak 50. yaşımı kutlamış oluyorum:

Yerleri ve Adları:

Köy Enstitüleri, kentlerin dışında olmak üzere 21 yerde ku-

rulmuşlar, her enstitü üç il'in ilkokul çıkışlı çocuklarını bağrına basmıştır.

Enstitülerin sınırları içinde kurulduğu iller şunlardır: Ankara — **Hasanoğlan**, Eskişehir — **Çifteler**, İzmir — **Kızılçulluk**, Konya — **İvriz**, Kayseri — **Pazarören**, Trabzon — **Beşikdüzü**, Malatya — Akçadağ, Van — **Ernis**, Adana — **Düziçi**, Antalya — Aksu, Balıkesir — **Savaştepe**, Kırklareli — **Kepirtepe**, Sakarya — **Arifiye**, Aydın — **Ortaklar**, Isparta — **Gönen**, Kastamonu — **Gölköy**, Samsun —Akpınar, Sivas — **Yıldızeli**, Kars — **Cılavuz**, Diyarbakır — **Dicle**, Erzurum — **Pulur**.

İlk Yıllardaki Durum :

Cumhuriyetin onuncu yılından sonra 1935'de nüfusun % 85'i köylü. Bu kitle cahil.. Atatürkün Yönergesiyle koşullar yerinde incelendi, Uyanışın ve gerçek kurtuluşun yolları arandı. 1935'de toplam nüfusun % 14'ü okuma yazma bilmekte. Öğrenim çağında 1.920.000 köylü çocuğu var. Bunun 347.071'i okul bulabilmekte... 40.000 köyden 35.067'sinde okul yoktur 16 bin köyün nüfusu 150'den az, 16 bin köyün nüfusu 150-400 arasındadır 8 bin köyün nüfusu daha çoktur. O sırada kentlerde çalışan öğretmen sayısı 8.099, köylerde çalışanlar 6.859'dur. Öğretmen sorunu kentlerde % 75, köylerde % 15 çözümlenmiştir. Köyler için ilk aşamada 38.000 öğretmen gerekli...

Bir Buluş: Köy Enstitüleri :

Kurtuluşun yolları aranırken Köy Enstitüleri doğdu. 1936 - 1946 arasında on yıllık hızlı çalışma dönemlerinde Eğitmen Kursları ve Köy Enstitüleri için yiyecek gideri olarak 45.099.041, öğretmen ve memur aylığı olarak da 5.627.939 lira harcanmıştır. 51 milyon liraya kurulmuşlar ve yaşatılmışlardır. Bunun gizi okulların tarlalarında üretim yapılması ve piyasada 120 kuruş olan buğdayı 5 kuruşa maletmesindedir. Et, süt, sebze kendi üretimidir. Öğrencilerin giyecekleri kız öğrencilerce dikiliyor, masa, sandalya, kapı, çerçeve, çatı ve binaların tüm yapımı öğrencilerin elinden çıkıyordu... Köy Enstitülerinde okutulan dersler üç kümede toplanabilir: **Kültür-Bilgi Dersleri**: Türkçe, tarih, / coğrafya, yurttaşlık bilgisi, matematik, fizik, kimya, tabiat bilgisi, sağlık bilgisi, yabancı dil, yazı, resim-iş, beden eğitimi, müzik, askerlik, ev idaresi, çocuk bakımı, öğretmenlik bilgisi, tarım işletme ekonomisi, kooperatifçilik. Her sınıfa haftada 22 saat...

Tarımla İlgili Dersler: Tarla ziraatı, bahçe ziraatı, sanayi bitki ziraati ve ziraat sanayii, zooteknik, kümes hayvancılığı, arıcılık ve ipek böcekçiliği, Balıkçılık ve su mahsülleri: Her sınıfa haftada 11 saat. **Teknik Ders ve Çalışmalar:** Demircilik (sıcak ve soğuk demircilik, nalbantlık, motorculuk)., Dülgerlik (dülgerlik, marangozluk, duvarcılık). Yapıcılık (yapıcılık, betonculuk, dülgerlik). Biçki-Dikiş (Dikiş, örgü ve dokuma, ziraat sanatları.) Seçmeli ve iş bölümlü olarak: :her sınıfa haftada 11 saat. Bugün tarım, müzik, resim gibi iş ve ifade derslerinin programdan çıkarılması öneriliyor). **Köy Enstitülerinin İlkeleri:**: Çevreye uygunluk, doğaya uygunluk, kendi kendine yönetim, iş içinde kendine yetme... **Yöntemleri:** Kent dışına kurulma, köye göre yetiştirme, köyden alıp köye verme, yaparken öğretme, demokratik eğitim, imece Enstitülerde 8.756 **eğitmen** yetişti. Öğrenci sayısı 20 dolayında olan 16 bin köyün 7.090'ında çalıştı eğitmenler. 1946-47 öğretim yılında eğitmenli okullarda 221.512 çocuk okumaktaydı... **İlk mezunlarını** 1942-43 öğretim yılında vermişler, 1938-1946 arasındaki sekiz yılda 17.321 öğretmen yetiştirmişlerdir. Bu dönemde 7.953 köyde yeniden okul açıldı. Köy okullarında öğrenci sayısı 380.238.'den 1.148.701'e yükseldi. Sağlık Kolu'ndan 521 sağlık memuru yetişmiş, 7.300 köy bunların bakım alanlarına girmiştir. Bu köyler, trahom, frengi, sıtma başta olmak üzere çeşitli hastalıklar yönünden kontrol altına alınmış, taranmış ve başarılı bir sağaltma, kurtarma çalışması yapılmıştır. Bir o kadar da ebe yetiştirilmiştir köyler için.

Dün ve Bugün Köyler :

Köy Enstitülerinin temel amacını, köyleri inceleyen kurulun üyesi ve Enstitülerin kurucusu Tonguç şöyle anlatmıştır kitabında: «Köy sorunu, bazılarının sandıkları gibi, (otomatik) mihaniki bir surette köy kalkınması değil, manâlı ve şuurlu bir şekilde, köyün içten canlandırılmasıdır. Köy insanı, öylesine canlandırılmalı ve şuurlandırılmalıdır ki, onu hiçbir kuvvet, yalnız kendi hesabına ve insafsızca istismar etmesin. Köyün sakinlerine uşak ve köle muamelesi yapmasın. Köylüler, şuursuz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler. Köy sorunu, köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere, bu demektir.» Enstitülerin kapanması, köyle kent arasındaki bağı yeniden koparmış, köylerin unutulmasına neden olmuştur. Aradan 35 yıl geçtikten sonra köylerdeki durumu iki örnekle vurgulamak yerinde olacak tır. Köyüme yakın iki köyün şimdiki durumu sayılarla şöyledir:

Bozcayurt (Mandama): 113 hane, 648 nüfuslu. Rakım 1500. 23 kız, 66 erkek olmak üzere 89 öğrencisi var. İki öğretmeni var. Camisi yüz yıllıktır. Almanya'da çalışan bir işçi yeni bir cami yaptırmıştır. Başka köyden gelme bir imamı vardır. Köylüden 140 teneke buğday alır. Şimdi tek sorun bu imama devletten kadro temin etmek... Köyde 50 inek, 20 öküz, 4 at, 50 eşek, 700 koyun, 300 kıl keçi, 200 tavuk var. Değirmen yok, fırın yok, akarsu yok, elektrik yok, traktör yok, ebe yok, hamam yok. Bir at arabası, 10 karasaban, 20 pulluk, 3 dükkan, bir kahve var. **Gaziemir:** 64 hane, 464 nüfuslu., Elektrik yok, telefon yok, hamam yok, kahve yok, kasap yok, nalbant yok, değirmen yok, ebe yok, sağlık kuruluşu yok, kamyon yok, hindi yok, güvercin yok, cami yok, imam yok., 300 tavuk var. Tek derslikli bir okulu var. Ulu bir yatırı var. En çok M.S.P.ye oy çıkmış son seçimlerde. Kaymakam, yatırın olduğu yere cami yaptırılmasını istiyor ve köyün en büyük sorununun bu olduğunu yazıyor yukarıya... **Köydeki en güncel konu,** Ankara"daki Meclis binasında tuvalette el silmek için kullanılan şeyin kağıt mı yoksa bez mi olduğudur. Çünkü köyden iki kişiyi Ankara'da yemeğe götürmüş bir milletvekili. Ellerini sildikleri şeyin ne olduğunu ayırdedememişler... Köyde okul ve öğretmen olsa da bir etkisi yok artık. Süs gibi. Köylülerin bazan Meclis'e, Meclistekilerin de 4 yılda bir oy için köye gelmeleri tek ilişki...

İki Türk Öğretmen:

Son yıllara kadar iki tip öğretmen okulu vardı. Kent merkezlerine kurulmuş olan birinci tip okullar, ortaokullardan öğrenci alır, lise dengi eğitim verirlerdi. Bu öğretmenler daha çok kent okullarına gönderilirlerdi. İlkokuldan öğrenci alan ve yine lise dengi (5-6 yıl) eğitim veren ikinci tip öğretmen okulları da eski köy enstitüleriydi. Sayıları toptan 50 kadardı. Yedi yıl önce öğretmen yetiştirme işi yeniden değişti. Adları «Eğitim Enstitüsü» oldu. Bazıları da öğretmen lisesi yapıldı. Öğretmen lisesini bitirenler, eğitim enstitüsünü bitirmeden öğretmen olamıyor. Yıl sayısı artarken eğitim düzeyi düştü. Mektupla öğretim falan yapıldı, öğretmenlik mesleği daha da yara aldı. Bir de, kimi buldularsa kaydettiler, sonradan üç yılı iki aylık hızlı eğitimle eş görerek toptan mezun ettiler. Şimdi yüzbin dolayında öğretmen fazlası var. Özdeki değişikliği de ozan öğretmen **Hasan Turan anlatsın:** «Köyden bazı öğrencilerimiz Düziçi Öğretmen Okuluna girdiler. Köye izinli geldiler Cumhuriyet Bayramında, tik-

sindim: Hepsine bir kurt rozeti vermişler, boyunlarına asmaları için. Bu rozeti yitireni okuldan atarız, demişler. Ağabeyler, akşam etütlerinde, kitabı kapayın, beni dinleyin, diyerek, Bozkurt, Ergenekon öyküleri anlatıyormuş. Çok rahatsız çocuklar. Öğrendik bunları, biraz da ders çalışalım, demeye yeltenen bir çocuğu ayak altına alıp çiğnemişler. **Okuma, düşünme,** yetişme işine gelince, Köy Enstitülerini kapatırken Kâzım Karabekir, «Size yabancı yazarları okutuyorlarmış» diyordu. Başbakan Demirel ise, Yaşar Kemal'i değil Hasan Paşa'yı okut, diyor... (Hasan paşa diye bir yazar yok.)

Orta-Teknik Öğretim:

Şu anda Eğitim Bakanlığı'nın, yurt gerçeklerine göre ve bilimin ışığı altında, hangi alan için ne kadar insanı hangi bilgi ve beceriyle donatmak gerektiği konusunda bir planı yok. Bu arada klasik ortaokullar bir müdür bir mühürle köylerde de açılmakta. 1946'da çok sayıda «Erkek Orta Sanat Okulu» açılmıştı. Hem genel kültür hem meslek bilgisi veriyorlardı. Sonradan kaldırıldılar. Yine o yıllarda «Muhtelif Gayeli Ortaokullar» açıldı, denendi. 1950'de onlar da kaldırıldı... Bu Muhtelif Gayeli Ortaokullar, klasik Ortaokul, Erkek Sanat Ortaokulu, Kız Sanat Ortaokulu, Ticaret Sanat Ortaokulunu bir yönetim altında toplayan, geleceğin ortaokullarıydı. Müfredat programları çağdaş bir görüşle hazırlanmıştı. İçinde, klasik ortaokul karşılığı Genel Kol, Teknik Kol, Ev Kadınlığı Kolu, Ticaret Kolu, Tarım Kolu, Yapı Kolu vardı... Gündüz ve akşam öğretim yapan orta dereceli teknik okullarda öğretim takrir yöntemiyle ve basit uygulamalarla yürütülmektedir. Donatımları ya yetersiz ya da hiç yapılamamıştır. Oysa, tarım için ve nüfusun sanayiye kayması açısından, teknik okulların en önemli kurumlar olarak ihmal edilmemeleri gerekir. Öğrencilerin eğilim ve yeteneklerini ölçerek kollara ayırıp yetiştirmek, mesleğe yöneltmek gerekir... Ayrıca Türkiye için, demircilik, marangozluk gibi birkaç değişmez koldan başka, kayık ve motor tekneleri yapımı, ağ örümü, balık konserveciliği, meyva konserveciliği, dokumacılık, halıcılık... gibi kolların, bölgelerin durumuna göre açılmaları ve çoğaltılmaları gerekir. Türkiyede, teknik öğretim bu görüşle yeniden ele alınmalı, Avrupa'daki gibi, bilimsel verilere göre hazırlanan plan ve programlara dayandırılmalıdır. Teorik ve pratik çalışmalar için gerekli işlikler, laboratuvarlar, ders araç ve gereçleri, gereksinimi karşılayacak düzeye getirilmelidir...

Klasik İlk Ve Ortaöğretim:

Türkiye'de, halen 43.719 ilkokul, bu okullarda 180.848 öğretmen ve 5.383.711 öğrenci vardır. 2.703 köyde okul yoktur. öğretmen sıkıntısı yoktur. Ama derslik sıkıntısı vardır.

Normal öğretim yapan okul sayısı çok azdır. Okulların büyük çoğunluğu üçlü, dörtlü öğretim yapıyor. Köylerdeki ilk ve ortaokullar bile çift öğretim yapıyor. İlköğretim müdürlerine göre, özellikle köylerde kız öğrencilerin okula devamında Almancıların etkisi büyük. İlkokullara emek derslerinin koyulması, işliklerin diriltilmesi, 8 yıla çıkarılması için çalışmalar var. İlkokullar, böylece ortaokullarla birleşmiş olacaklar... İlk ve orta okulların ders kitaplarını çocuklar kendileri edinir. Basımını özel kesim yapar. Bu kitapların türü 15, toptan sayısının 60 milyon olması gerekir. Ama zamanında yetiştirilememekte, kağıt durumu engel olmaktadır Fiyatları yüksektir. Üstelik her okul ayrı kitap seçtiği için, ailenin öteki çocuklarının sonradan yararlanması da olanaksızdır. Devletin, tek tip, tutarlı ve ucuz kitap üretmesi, kaçınılmaz bir gereksinimdir... Halen 1,5 milyon çocuk ilkokullara gidemiyor. 222 sayılı Eğitim Yasası İlköğretim Kurullarını getirmiştir, 4274'ün 16. maddesi yerine. Yani, ilköğretim zorunluluğu gevşetilmiştir... 27 Mayısçılar, 222'yi hazırlamışlar ve yenilik olarak ilkokul müdürlüğü yapmışlardır ilkokul başöğretmenliğinin adını... Öteyandan, ilkokula gidemeyenlerden bir milyon dolayındaki çocuk Kur'an kurslarına gitmektedir. Bu kursların olmadığı köy ya da mahalle kalmamıştır... Ortaokul çağındaki çocukların % 34'ü, lise çağındakilerin % 23'ü ancak bu okullara gitmektedir. Zorunluk yoktur. Bu okullarda 1979-80 öğretim yılı başında karma öğretime son verme kararı alındı. Özellikle İstanbul'daki bazı okullar için. Kız liselerine giden erkekler buradan alındılar. Sınıf geçme yönetmeliği bugünlerde yine değişiyor. Üç dersten bütünlemeye kalınabilecek, bunları eylülde veremeyenler de sınıfta kalacak...

Öğretmen Kıyımı:

1969-70 yıllarında 2.000, 1975-76'da 15 ayda 6.000 öğretmen kıyıldı. Kıyım, işinden atma, eşinden ayırıp sürme, tutuklama, yaralama, öldürme biçimlerinde oldu. 1979-80'deyse 100.000 öğretmen yerinden oynatıldı, tedirgin ve perişan edildi. Eğitim diye birşey kalmadı, alt-üst oldu. Malatya'da bir öğretmeni Vali tokatlayınca, beş ilçeye bağlı tüm köylerin muhtarları bir bildiri

yayınlamış ve şöyle demişlerdir: «Siz Valinin tokadından ve sürgünden korkmayınız. Halkın tokadından korkunuz. Halktan ayrılmayınız. Halkın bir sonra gelen tokadı ağır olur.» «Mersin'de Atatürkün Söylev'ini topluca okuyan öğretmenler (Bursu Söylevi) tutuklanınca da halk arka çıktı, ayaklandı. İzmir'de, kıyımların durdurulması için halk toplantılar düzenlemiştir. Manisa'nın Saruhanlı ilçesinde kıyıma karşı 7.12.1975'de düzenlenen toplantıda halk sözcüsü şunları söylüyordu: «Okullarımızın kumunu, taşını biz çektik. Parasını biz topladık. Ders araçları alınsın diye tuz paramızı okula verdik... Kışta soğukta çocuklarımızla en iyi şekilde ilgilenen, onları yetiştiren öğretmenleri Eğitim Bakanlığı sürüyor. Bizimle alay mı ediyor acaba? Kim okutacak çocuklarımızı? Öğretmen ailelerinin parçalanmasının, birini şuruya, birini buruya sürmenin hangi kitapta yeri vardır? Din bezirganları bunu çevaplayabilir mi? Biz öğretmenlerin yıllardır suçunu görmedik, siz Ankaralardan nasıl gördünüz? Hangi soruşturma ile anladınız? Eğer suçları, yakalarına kurt rozeti takmamaksa, Atatürk rozeti takmaksa, hepimiz suçluyuz...» **Gülünç sorulardan örnekler:** Öğretmenleri kıymak için sorulan ilginç sorulardan bazıları şöyle: İngilizce dersinde, «Karadenize bir Amerikan uçağı düştü» cümlesini neden yazdırdın (Hasan Kıyafet'e). «Kuru fasulyenini pahalandığını söylemişsin?» (Zeki Çar'a),. «Ramazan ayında çocuklara çay ısmarlamışsın?» (Mustafa Koç'a). «Köy Enstitülerini şiş göbekliler kapattı demişsin, mebusları mı kastettin?» (Mustafa Koç'a). «Dinin var mı?» (Mehmet Koç'a). «Petrolümüzü kendimiz işletsek iyi olur, demişsin?» (İlhan Alkan'a). «Türk güreşi konuşulurken neden öğretmen odasını terkettin?» (Mustafa Baydar'a). «Neden okulun demirbaşına kayıtlı olan Volney'in HARABELER'ini çocuklara tavsiye ettin?» (Mustafa Özer'e). «Sınıfta dramatizasyon konusu işlenirken neden 'gerçek edebiyat' deyimini kullandın, neden son zamanlarda yayınlanan eserlerin parçaları üzerinde durdun?» (Muzaffer Gürses'e). «Neden camiye gitmeyi sevmem dedin ve neden köylüleri birleştiren kooperatif kurmaya kalktın?» (Hasan Basri Aydın'a). «Neden dergilere yazılar yazarak fikirlerinizi yaymaya çalışıyorsunuz?» (Adil Gülvahap'a). «Neden Doğu Anadoluda toprak ağaları olduğunu söyledin?» (Nazım Bayata'ya)...

Öğrenciler Ve Öğretmenler:

İlkokul, ortaokul ve liseler ancak ezberci eğitim yapıyorlar.

Çıkan çocuklar hayatta hiçbir işe yaramamaktadır. Hiç okula gitmemişle ilk ya da ortaokulu bitirmiş arasında nerdeyse ayrım yoktur. Liseyi bitirip üniversite kapısına yığılan yarım milyon çocuğun ancak 40.000'i yüksek okul ve üniversiteye girebilmektedir. Mezun olduktan sonra da genellikle diploması bir işe yaramamaktadır. Tıpkı, bu tür eğitimin yapıldığı köyle okulsuz köy arasında bir ayrım olmadığı gibi. **Şimdi öğretmenler** ayda ortalama 7.000 lira alıyorlar. Yetmiyor. İşportacılık, emlakçı ya da halıcı dükkanlarında gel-git işlerine bakarak bir bu kadar para daha alıyorlar artan saatlarında. Kitap için para ve okuma vakti bulamıyorlar. Bir de, artık köy öğretmenleri köyde oturmuyorlar. Dolmuşlar sabah dağıtıp öyle sonu toplayıp kente getiriyor öğretmenleri...

Kültür Kurumları :

Yukarıdanberi eğitsel durumunu kısanın kısası özetlediğimiz bu ülkenin kültür kurumlarına da değinelim kısaca: Nüfusunun % 62'si okur-yazar. 623 kitaplık var. 261 ilçede kitaplık yok. (%46 yok). 64.763 kişiye bir kitaplık düşüyor. Karadeniz Bölgesinde 92.786 kişiye, Güneydoğu Anadoluda 214.168 kişiye bir kitaplık düşmektedir. Tüm kitaplıklarda toplam kitap sayısı 4.980.021'dir. Ortalama 8 kişiye bir kitap düşmektedir. Bölgeler olarak Güneydoğuda 18 kişiye, Doğuda 13 kişiye bir kitap düşüyor. Üç büyük şehirde 3 senfoni orkestrası var. İki büyük şehirde opera ve bale var. Yılda (1979) 58.121 kişi opera ve bale izlemiştir. 301.720 kişi orkestra izlemiştir. Devlet Tiyatrolarının 9, Şehir Tiyatrolarının 7, Özel Tiyatroların 11 olmak üzere ülkede toplam 27 sahne var. 1979'da 583.080 kişi tiyatro izlemiştir. (Yaklaşık %1)...

ELLİ YILIN ÖYKÜSÜ...

Turgut ÖZAKMAN

Elli yıl önce, 1 Eylül 1930'da Ankara'da, Cumhuriyet Tiyatrosu'na (1) bitişik bir evde doğmuşum. Babam Hikmet —Özakman— ile üveybabası, 1925'den 1933'e kadar bu tiyatro ile yanındaki yazlık gazinonun işletmeciliğini yapmışlar. Otello Kamil Othello'yu ya da Fantoma Memduh Makber'i oynamadan

önce bulgar Senkolar akrobasi, Genç Nuri ile karısı İclal hanım duetto yapar, Komik Zati'nin karısı Nevzat hanım kanto söylermiş. Direklerarası uslubu, yeni bir yaşam biçimi arayan Ankara'ya, giderek ters gelmeğe başlamış. Babaannem de ölünce, neleri varsa paraya çevirip İstanbul'a göçmüşler. Çengelköy'de güngörmüş bir yalı tutmuşlar. İlk anılarım o günler üzerinedir.

Ama İstanbul'da da yaşam değişmektedir. Babamla babası, nasıl bir iş tutacakları konusunda anlaşmazlığa düşerler. Aile parçalanır. Halamlar Ankara'ya dönerler. B. Babam gösterişli zengin bir kadınla evlenir. Biz Beşiktaş'a taşınırız. Babam ardarda girişimlerde bulunur. Ya telaşından ya gönül adamı olması yüzünden bir türlü başarılı olamaz. Hazır para kar gibi erimiştir. Bir gün pes eder ve karısının köyüne sığınmağa karar verir: Bakırköy'e. Anne yanım, «Nuri paşalar» diye bilinen geniş ve eski bir osmanlı ailesidir. Büyük anneannem, anneannem ve teyzelerinin yaşadığı eve taşındık. Bocalayan babama da «barutthane» de bir iş uyduruldu. Nuri paşaların damadı işe sefertası ile gidecek değil ya... Her öğle ya da akşam, fabrikanın kapısına, üzeri peçete ile örtülü bir tepsi içinde üç türlü yemek yollanır. Oysa paşaların yalnız sanı kaldığı için, evin tek gelir kaynağı vardır: Taşınmazları satmak, taşınırları rehine vermek.

Bu üç katlı, odaları tıklım tıklım eşya, dolabları tıka basa ıvır-zıvırla dolu, kadife perdeli, bol aynalı, avizeli, sarnıçlı, kuyulu, bahçesi çardaklı evde doyasıya mutlu oldum. Herşey oyun, herkes oyuncu gibiydi. B. Anneannem —aklı başında ve babam gececi ise—, tanıdığı sultanzadeleri taklit eder, renkli sürgün öyküleri anlatırdı. A. Annem — galiba kimseyle paylaşamadığı acılarını bastırmak için— arada bir, Peruz hanım gibi giyinir, başına tüyler takar, şarkı söylerdi. Ama anneannemin kızkardeşi ile kocası geldiler mi, roller değişirdi: B. anneannem, konuşmasına Mesnevi'den beyitler sıkıştırır, anneannem başını örter ve susardı. Çünkü «Enişte Bey», sert bir çerkes, bağışlamaz bir dindardı. Eğlence günah, gülmek ayıptı. Ailenin, artık en yaşlı erkeği olmasına karşın, kadınların har vurup harman savurduğu malvarlığı ile ilgilenmezdi. Titizlenen karısına «Karışma!» dermiş, «Para suyunu çekince, yüce Tanrı'ya dönerler.» Büyük anneannem, babamı da karıştırmazdı bu işlere. Ama faizci Emine hanım parasını istemeğe gelince burnu kızarır, elleri titrer ve aklı başından giderdi. O zaman, çoktaaaaan satmış olduğu dük-

kanlardan, evlerden kira toplamağa çıkar, gözlerinde derin bir şaşkınlıkla da geri dönerdi.

Çok geçmedi, babam işe iki katlı sefertası ile gitmeğe başladı.

1936 yılında annem beni Taş Mektep'e yazdırdı. İlk sevdiğim kadın Şükran öğretmendir.

Kış geceleri, genellikle durgun geçerdi. Annemin okuduğu romanları dinlerdik çoğunlukla. Yılbaşı geceleri toplanıp meyva yiyip tombala oynamak, fırdöndü çevirmek madalaşıyordu. Alişan beylerin, yılbaşı sofrasını süslü bir çam ağacıyla donattıkları söyleniyordu. Babam, yalnız Cumhuriyet bayramında canlanır, bayrak asar, kapının üzerini renkli ampuller ve defne dallarıyla süslerdi. Halkevinde de balo verilirdi. Dileyen katılırdı bu balolara. Ama bir kez terslik olmuş. Köyün serbest delisi Sarhoş Mustafa, Halkevini pırılpırıl görünce içeri girmek istemiş. Göğüslemişler. Mustafa'nın gücüne gitmiş:

«Burası Halkevi değil mi?»

«Halkevi...

«Öyleyse yol verin de evime gireyim, köftehorlar.»

Bakmışlar, deli azıtacak. Bacaklarına ip bağlayıp, soğuk su ayıltır diye denize sürüklemeğe başlamışlar. Mustafa da ellerini ensesinde kilitlemiş, Volga Mahkumları filminden kaptığı şarkıyı söylemeğe başlamış: «Volgaaa, Volgaaaaaaa...

Yaz gelince yaşama sevinci evlerden sokağa, bahçelere, denize taşardı. Enişte Bey, eski mabeyncilerden Müştak bey, komşumuz Saraylı Dilrüba hanım yılbaşı eğlencelerine, cumhuriyet balolarına diş gıcırdatırlarken o yaz Bakırköy'de deniz hamamı (plaj) açılınca, donup kaldılar. Kayıklara da yeni adlar takılıyordu: Karyoka, Ramona, Kukaraça... Gazinolar geç saatlere kadar dolup taşardı. Naşit, «Miltiyadi Bahçesinde», Dümbüllü «Bakır Sinemasında», Burhanettin bey ve karısı «Galib bey gazinosunda» temsil verirlerdi. Bu temsilleri kaçamak seyretmenin yüz yolunu öğrenmiştik. Mısır Tarlası'na da cambazlar gelirdi. İbişle arkadaşlarının çıkardığı oyunlara bayılırdık.

Evimiz, hele yazın, konuksuz kalmazdı. Çoğu, günlerce, hatta haftalarca yatıya kalır, denizin, ayazma gezmelerinin tadını çıkarırlardı. «Nuri paşalar düşkünlemiş...» dedirtmemek için odalara, sofalara şilteler serilir, saltanatlı sofralar kurulurdu. Sonunda sıra, evdeki eşyalara geldi. Önce, birinci kattaki geçmeli iki odanın eşyası satıldı. Bana da gün doğdu. Afacan, Çocuk Sesi dergilerinde okuduğum öyküleri, annemin anlattığı masalları,

büyük anneannemin tuhaflıklarını, babamın aktardığı oyunları kendimce birleştirir, bozar, oyunlaştırırdım. Arkadaşlarımın yarısı seyirciydi, yarısı oyuncu. Gelgelelim yaşam, ne benim oyunlarımdaki gibi olağanüstülüklerle doluydu ne de annemin, ev işlerinden çaldığı zamanlarda yazdığı öykülerdeki gibi (2) yumuşak ve duyarlı. Yasasınca yürüyordu. Teyzelerimden biri, Bakırköy'ün faltaşı gibi açılmış gözleri önünde, önemsiz bir işe girmek zorunda kaldı. Babamın sefertasısı tek kata indi.

10 Kasım 1938 günü Başöğretmenimiz —o demirden adam— Şükrü Kafaoğlu ağlaya ağlaya bir konuşma yaptı: Atatürk ölmüştü. Babamın ağladığını da ilk kez o gece, komşunun radyosu başında, —yanılmıyorsam— B.K. Çağlar'ı dinlerken gördüm. Bir yıl sonra da ikinci genel savaş patlak verdi.

Bir akşam babam, «Kırıkkale'ye naklimi istedim.» dedi, «Dört lira daha fazla alacağım.» Herkes taş kesildi. Benim içime işleyen, ayrılık değildi. Alişan beyin oğlu şişman Erdoğan haftada bir lira harçlık alırdı, annesinin «Memooo!.» diye çağırdığı Mehmet te. Bacak kadar çocukların dört haftalık harçlığı tutarında bir para için göç yoluna düşüyorduk. Sanırım, çocukluğum o gün sona erdi.

Babam, annem, kızkardeşim ve ben, iki denk ve bir tahta sandıkla Kırıkkale'ye geldik (1940). Babam çabuk ısındı çevresine. Biz de mutsuz olmadık. Tavuk 25, üzümün kilosu 3 kuruştu. Para arttırıp Bakırköy'deki borçları ödemeğe koyuldular. Bir gece sinemada A.N. Sekizinci'nin Hisse-yi Şayia adlı oyunu oynandı. Oynayanların, öğretmenler ve işçiler olduğunu sanmaktayım. Bu benim, baştan sona, dışarı atılmak korkusu olmadan seyrettiğim ilk oyundur. Çok heyecanlandığımı anımsıyorum.

Savaşın dalgaları gitgide büyüyerek Kırıkkale'ye kadar ulaştı. Fırının önünde kuyruklar oluştu. Şekerin kilosu 5 liraya çıktı. Ayakkabılarımızın altına, çabuk eskimesinler diye, kabara çaktırmağa başladık. Akşam sofrasında günlük konuşmaların yerini anılar aldı: Babam, dedesinin Rumeli'de kalan geniş çiftliğini anlatır, annem büyükbabasının köşkündeki hizmetçilerden, kalfadan, arabacıdan söz ederdi. Yoksullaşan sofranızın tatlısı, bu masallardı. Sonra babam bir türlü içinden çıkamadığı hesaplara oturur, annem çorablarımızı yamardı.

Beşinci sınıfı Kırıkkale'de okudum. Ortaokul pek derme-çatmaydı. Sonunda Ankara'ya, halalarımın yanına göndermeğe karar verdiler.

Büyük halamın kocası, tam bir Ankara bürokratıydı. Hergün gömlek değiştirir, traş olur, çantasını alır, sekizde evden çıkar, akşam altıda, barut gibi dönerdi. Gömleğini asar, ev pantalonunu giyer, ayakkabılarını kalıba koyardı. Bir zaman sonra anladım ki, milyonluk belgelere imza atan enişte'min de bir takım giysisi, bir çift ayakkabısı, benden fazla olarak üç gömleği vardır. Rakısını yudumladıkça gevşer, neşelenir, politikacıları anlatırdı. İki görevim vardı: Biri, okul dönüşü, sıraya ya da kavgaya girerek ekmek almak. İkincisi, babamın ezilmişliğini yaşamamak için deli gibi ders çalışmaktı. «İftihar listesine» geçtiğim gün enişte'm, ödül olarak bir kağıt elli kuruş verdi. Doğru, kiralık roman veren kitapçıya koştum. Bir romanın üç günlük kirası 5 kuruştu. Bu tutkum bürokrat enişte'min canını sıktı ama halam, suyuna giderek yatıştırdı. Ara sıra da roman kiralayayım diye para verdi.

Orta Okulun üçüncü sınıfına geçtiğim zaman, babam Ankara yakınındaki bir askeri fabrikaya atandı. Yeniden kavuştuk. Hamamönünde, eski bir Ankara evine taşındık. Ev sahibi, yangın çıkar diye evine elektrik almamıştı. Elektriksiz evlerin ayda bir litre gazyağı hakkı vardı. Babam, ustaydı artık, bir karpit lambası yaptı. Lambanın keskin ışığında okur, yazar, düş kurardım. Gözlerim bozuldu. Utana sıkıla gözlük takdım. Yararını da gördüm. Matematik öğretmenimiz Nuri bey «Uygar adam, gözlüklü olur.» der, gözlüklüleri kayırırdı. En uygarımız oydu. On numara gözlük camı kullanırdı.

I. Orta Okulu bitirenleri, Atatürk lisesine verdiler (1944). Değerli bir öğretim kadrosu vardı. Bir kaç öğretmenin adını vereyim: Nurullah Ataç, Fevziye A. Tansel; Cevdet Kudret Solok, Fethi Yücel, Emin Oktay, Hayrünnisa Köni vb... Benim en çok Fevziye A. Tansel'e gönül borcum vardır. Yazmanın önemli bir iş, ciddi bir uğraşı olduğunu ondan öğrendim.

O yıl, Devlet Konservatuarını bitiren sanatçılar Halkevi sahnesinde, Carl Ebert'in yönettiği Kibarlık Budalası'nı sergilediler. İlk kez bir başyapıt, üstün bir oynanış görüyordum. Bu oyunu 1945 ve 1946'da Yanlışlıklar Komedyası, Kahvehane, Bizim Şehir, Faust, Müfettiş ve Anasının Kuzusu izledi. Genellikle Halkevi kitaplığında ders çalışırdık. Bir kaç kez, gizlice, provaları izledim. Bu ne büyülü ve ne çetin bir sanattı. Cesaretim kırıldı. Oyun yazmaktan caydım 1946 yılında. Mezunlar Derneği'nin açtığı I. Edebiyat yarışmasına «Bir Bayram Sabahı» adlı öyküyle katıldım. (3). Birinci oldum. Öykü Pembe Evin Kaderi adlı oyunu-

mun bir çeşit snopsisidir. O hevesle bir öykü daha yazdım, canımı dişime takıp Ulus gazetesine koştum. Cemal Sağlam'ın odasına götürdü bir odacı beni. Kocaman bir masanın başına geçmiş bir devdi Cemal Sağlam. Başını kaldırmadı bile: «Evet?»

«Bir öykü yazmıştı da... Beğenirseniz...»

Eliyle bir sehpanın üzerini gösterdi: «Bırak oraya.» Öykümü, sehpadan taşan kağıtların yanına bıraktım. Çıktım. Hiç umud vermemişti ama yine de her sabah, gazeteyi heyecanla açar, adımı arardım. Yaz beklemekle geçti. Okul açıldı. Son sınıftaydım artık. Öğrenci Derneğine başkan seçildim. Çeşitli etkinliklerde bulunuyorduk. Bir de duvar gazetemiz vardı. Yazarları arasında Atila Sav, İlhami Soysal, Fehmi Özçelik, Aydın Aytaç, Erdoğan Ünver vb... bulunuyordu. Hiç hazırlıklı olmadığım bir sabah, Ulus'ta öykümü gördüm (4.12.1946). Uçarak okula geldim. Beklediğim tezahüratı görmedim ama sevincim büyüdükçe büyüyordu. O akşam Cemal Sağlam'a damladım. Yeni öyküler isteyecek sanıyordum. Oysa, bir kaç kısa soruyla beni tanımağa çalıştıktan sonra «Sanatçı olmak istiyorsan gazete öykücülüğüne özenme...» dedi. 260 kuruş telif ücreti ödedi ve savdı beni başından. Oyunlara birlikte gittiğimiz bir arkadaşım vardı, Münir Yazıcı, şimdi Manisa'da avukatlık yapıyor, ona koştum. Sağlam'ın sözünü aktardım. «Haklı.» dedi, «Sen bir oyun yaz da, okulda mokulda, bir yerde oynayalım.»

Rahmetli Sağlam'ın mı, sevgili Münir'in mi sözleri etkiledi beni, yoksa yüreğimde oluşan konu mu taşıp kabardı, bilemiyorum. Birgece, dayanılmaz bir iç baskısıyla oyun yazmağa oturdum. Haftalarca sürdü bu çalışma. Hiçbir yöntemim yoktu. Yalnız, yazdıklarımı yüksek sesle okur, hatta oynamağa çalışırdım. Okul yönetimi, Masum Katiller'i, okul adına oynamamıza izin verdi. Çalışmağa koyulduk. Provalardan birini izleyen lise müdürü rahmetli İhsan Üngüt, Halkevi Başkanı Ragıp Tüzün'le konuşur, sahneyi ister. Tüzün, yalnız sahneyi vermekle kalmaz, dekor giderlerini de üstlenir. 16 Mayıs 1946 günü. Masum Katiller, daha önce nice usta işi oyunlar seyrettiğim Ankara Halkevi sahnesinde oynandı. Münir, başroldeydi. Oyun bitti. Alkışlar bitmiyordu. Bir el beni çekti mi, itti mi, kendimi sahnede buldum. Yüzüme seyircilerin sıcak soluğu çarptı. Gözlerim kamaştı. Dizlerim titriyordu. Perde kapandı. Bir kazadan sağ-salim kurtulmuş gibi kucaklaştık. İki gün sonra Ulus gazetesinde «17 yaşındaki bir öğrencinin başarısı» başlıklı bir haber çıktı. Tümcelerinde, Cemal Sağlam'ın babacan sesi tınlıyordu.

Lise bitti. Çoğumuz Hukuk Fakültesine yazıldık. 1947 yazını, İncesu Halkodasında tiyatro çalışmaları yaparak geçirdik. Odanın bulunduğu tepenin eteğinde kurduğumuz kerpiç sahnede, cumartesi geceleri, halkevi oyunları oynardık. Arada bir de, Kemal İkibudak'ın öğrettiği kalıblarla doğmaca oyunlar. Seyircilerimiz, tepeden aşağı doğru sereserpe oturur, söz atar, oyuna karışırlardı. Bu çalışmalara katılan bir kaç kişiyi anmalıyım: Osman Daloğlu (Şimdi Devlet Tiyatrosu sanatçısı), Celal Hafifbilek (Şimdi Basın Ataşesi), K. İkibudak (Şimdi emekli albay).

Masum Katiller, 6 Nisan 1947'de, İncesu Halkodası yararına Ankara Halkevi sahnesinde bir daha oynandı. Koltuk 100, balkon 50 kuruştu. Ama kim para verip de seyrederdi bu oyunu? Başlama saatine kadar içim içime sığmadı. Soyunma odalarından birine kapandım. İkinci zil verildi. Kulise çıktım. Gözümü, portalde açılmış bir deliğe uydurdum: Salon tıklım tıklımdı. Yaşlı perdeci «Çekil oradan...» diye beni azarladı, ellerini tükrükledi, «Bismillah...» dedi, perde ipine asıldı. Hakkımdaki ilk eleştiri, 24.6.1947 günlü Bayrak gazetesinde yayınlanmıştır. Yazarı, Ayhan Hünalp'ti. Pek dostça bir eleştiriydi. Güç günlerimde okur, bilenirdim. Masum Katiller, Duvarların Ötesi'nin ilk basamağıdır.

1948 yazında on arkadaş, Polatlı'dan Afyon'a yürüdük. Amacımız, kurtuluş savaşıyla ilgili anılar toplamaktı. Yürüyüşün tadı damağımda kaldı. Ertesi yıl, yeni yürüyüşçülere de katıldım. Dönüşte hastalandım. Ciğerlerim su toplamıştı. Bir yıl, yatakda yatmak zorunda kaldım. Oyalanmak için bir oyun yazmağa başlamıştım. Arkadaşlar okur, eğlenirdik. Münir, bir akşam geldi. Yerinde duramıyordu. Yaptığı deliliği anlattı: Muhsin Ertuğrul'a gitmiş, yazdığım oyundan söz etmiş, dinlemesi için de diretmiş. Zavallı Muhsin bey de, bu deliden kurtulmak için «Peki, gelsin, okusun!.» demiş.

«Çarşamba akşamı, Büyük Tiyatroda bekliyor seni.»

Ateşim yükseldi.

İki gün vardı Çarşambaya. Oyunu temize çektim. Akşama doğru Münir geldi. Tiyatroya yollandık. Hava soğuktu. Sahne kapısındaki görevli, (Hüseyin Özcan. Hâlâ Devlet Tiyatrosunda çalışıyor) beni içeri aldı, Münir'i dışarda bıraktı. Sahne arkasının karışık yollarından geçtik. Sahnenin solunda bir küçük oda vardır. Muhsin beyle rahmetli Orhan Burian çıplak bir masanın çevresindeki tahta iskemlelerde oturuyorlardı. Birine de beni

oturttular. Muhsin bey rahatsızlığımla ilgilendi. Öğütlerde bulundu. Giderek rahatlıyordum.

«Bir de oyun yazmışın, doğru mu paşam?»

«Evet efendim.»

«Haydi öyleyse, oku da dinleyelim.»

Birinci perdenin yarısını okumuştum ki Muhsin bey «Dur! Dur!!» diye bağırdı, «En başından bir daha oku bakayım.» Okudum. Birinci perde bitince, soluk almak için durdum. Bakıştılar. İkinci perdenin başında Muhsin bey «Peki oğlum, yarın Küçük Tiyatro'ya gel, beni bul. Beşte.» dedi.

Çıktım. Münir, buz kesmiş bekliyordu. Niye yarıda durdurmuştu okumamı? İşin içinden çıkamadık. Ertesi günü, beşten önce Küçük Tiyatroya geldim. Muhsin beyi aradığımı öğrenen tatlı azerî şiveli bir adam —rahmetli Kerim Alhan—, beni odasına aldı. Çay söyledi. Edebi Kurul toplanmıştı. Toplantı bitince Muhsin beyi görebilirdim. Ama o yorgunluktan sonra, oyunun arta kalanını dinleyebilir miydi acaba? Nice yazarların oyunu sırada bekliyordu. Aman umuda kapılmamalıydım. Kolay mıydı oyun yazmak? Çaydan önce haber geldi. Edebi Kurul beni bekliyordu. Kerim beyin şaşkınlığını unutamam

R. Oğuz Arık —başkan—, Prof. İrfan Şahinbaş, Prof. Bedrettin Tuncel ve Muhsin bey büyükçe bir masanın çevresinde oturuyorlardı. Muhsin bey «Boyundan büyük işlere kalkışan delikanlı, işte bu!» dedi. Gülüyordu. Yanına oturttu. «Haydi paşacığım...» dedi, «Dinliyoruz.»

Okudum. Güle eğlene dinlediler Bitti. Ne yapmam gerektiğini kestiremiyordum. R.O. Arık «Teşekkür ederiz çocuğum, gidebilirsin.» dedi. Babam, annem, arkadaşlarım evde, üzerime saldırdılar. Olup-biteni, tadını çıkara çıkara anlattım. Gece yarısına doğru şu sonuca vardık: Bu değerdeki insanların oyununu dinlemesi, yeterli bir ödüldü benim için. Fazlasını beklemek, akılsızlık olurdu. Kapı çalındı. Eli fenerli, üniformalı bir adam beni arıyordu. Babam telaşlandı, «Yok.» dedi.

«Ama burada oturuyor değil mi?»

Babam, sonuca katlanarak boynunu büktü: «Evet.» Adam bir zarf bıraktı, çıktı gitti. Kimse zarfı açamıyordu. Münir, cesaretini toplayıp zarfı açtı, soluğumuzu kesmiş bekliyorduk. O dik sesiyle öyle bir nara attı ki camlar zangırdadı. Muhsin Ertuğrul «Pembe Evin Kaderi adlı oyunumun kabul edildiğini, hemen oynanacağını, oyunu daktilo ettirmem için sabah tiyatroda bulun-

mamı.» istiyordu. Yazı, şöyle bitiyordu: «İyi uykular dilerim Turgut paşacığım.»

Sabaha kadar uyumadık.

Deli Münir, o güzelim mektubu, afişler asılana kadar cebinde taşıdı, önüne gelene gösterdi, sonunda da yitirdi.

Pembe Evin Kaderi, 6 Mart 1951 akşamı, otuz yıl önce, Küçük Tiyatro'da oynandı. Üçüncü perde başlamadan önce, R.O. Arık beni yanına, ilk sıraya aldı. Oyun bitti. Tanımadığım yüzlerce kişi ayağa kalkmış oyuncuları alkışlıyordu. Ragıp Haykır sahnenin önüne geldi, elini uzattı, beni çekti sahneye çıkardı. Uzun süre yattığım için şişmanlamıştım. Çeketimin önü iliklenmiyordu. Ellerimi önümde kavuşturdum, eğildim, seyircileri selamladım. Prof. Kenan Akyüz, bu duruşuma bakarak beni, «en terbiyeli tiyatro yazarı» saydı. Ankaralı eleştiriciler de oyunu cömertçe övdüler. Oyunun ilk eleştirisi 9 Mart 1951'de, İstiklal Gökçer imzasıyla Hürses gazetesinde yayınlandı. Yazıyı okuya okuya yürüyordum. Bir fren sesiyle kendime geldim. Keyifle, kaldırımdan yola inmişim. Şöför «Ayıl oğlum...» diye bağırdı. Ayıldım. Muhsin Ertuğrul, dönemin M. Eğ. Bakanı ile anlaşmazlığı düşmüş, şapkasını alıp İstanbul'a dönmüştü. Bütün bilgisizliğim ve deneysizliğimle, yapayalnız kalmıştım. Nitekim Muhsin bey bir kez daha Devlet Tiyatrosuna dönene kadar benimle kimse ilgilenmedi.

Oyun, öyle inanıyorum ki Muhsin beyin etkisiyle Şehir Tiyatrosu repertuarına da alındı o yıl. İlgisini hiç eksik etmedi. Yurtdışında tiyatro öğretimi görebilmem için burs sağlamağa çalışıyor, yazmayı sürdürmemi öğütleyip duruyordu. Pembe Evin Kaderi, şaşırtıcı olaylardan sonra Ocak 1952'de İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanmağa başlandı. Oyunun yönetmeni İ.G. Arcan, görüşmek üzere beni İstanbul'a çağırdı. 1940'dan beri ilk kez İstanbul'a gidiyordum. İki kat heyecanlıydım. Şehir Tiyatrosu yönetimi, yıllarca önce R.N. Güntekin ile Süavi Tedü bir provada dövüştükleri için (4), yazarların provaları izlemelerini sakıncalı buluyormuş. Provaları izleyemedim.

İlk gece, babamla birlikte laciverd takımlarımızı giyerek, Komedi Bölümüne geldik. Fuayyede bir kıyıya çekilmiş, İstanbul seyircilerini tartıyorduk. Kulağımıza «Musahibzade Celal» adı çalındı. Üstadın Bir Kavuk Devrildi adlı oyununun provaları başlamıştı o sıra. Babam, birden, «Bak! Bak! Musahibzade Celal galiba şu bey...» dedi. Baktım: Uzun boylu, kabarık, beyaz saçlı bir adam. Biri «Celal bey!.» diye seslendi, adam da o yana se-

girtti. Öyle yazıldığı gibi hasta filan değil, turp gibiydi canım. Birinci zil çaldı. Mesleğin bu yaşayan büyük ustasının elini öpeyim, «destur alayım» dedim, koştum, elini yakaladım: «Ustadım,» dedim, «ben Turgut Özakman'ım. Şehir Tiyatrosuna ilk kez ulaşıyorum. Destur verin de içeri gireyim.» Saygı ile elini öptüm. Üstad ürktü, irkildi, sonunda «Peki oğlum», dedi, «peki buyur geç, bir yer bul, otur.» Giriş kapısına geçti, bağırmağa başladı: «Evet hanımlar, beyler!. Biletler lütfen, biletler...»

Adamcağız, Musahibzade Celal değil, kapı denetçisi Celal beymiş. Beni, yalvara-yakara, biletsiz tiyatroya girmeğe çalışan bir tiyatro sevdalısı öğrenci sandığı anlaşılıyordu. Oyun bitene kadar babamla gözgöze gelmemeğe çalıştık. Bir iki sanatçı dışında, diyebilirim ki bütün kadro «tuluat» yapıyordu. Oyun uzadıkça uzadı. Bitmeden kalkanlar oldu. İstanbullu eleştiriciler, Ankaralı meslektaşları gibi cömert te çıkmadı. Hele bazıları, oyun yazdığıma kızmış gibiydiler. Bir eleştiriciden destek gördüm: Tunç Yalman. Beş yıl sonra, Güneşte On Kişi'yi yolladım Şehir Tiyatrosuna. Geri çevirdiler. Bir daha Şehir Tiyatrosuna oyun yollamadım. Yirmi üç yıl sonra Ergin Orbey, kendiliğinden, Sarıpınar - 1914'ü sahneledi Fatih Tiyatrosunda.

Öğreniyordum: Tiyatroda yalnız sahnenin değil, —o derin, karışık, çapraşık— kulisin de yasaları vardır. Oyun yazmağa ara verdim. Sahne yasalarını öğrenmek için ustaların yapıtlarını incelemeğe koyuldum. Kulis yasalarını, yaşadıkça kavrayacaktım. Bugün de kavrayabilmiş değilim.

1952 yılında Hukuk Fakültesi bitti. Askere gittim. Askerden dönünce avukatlık stajını sürdürdüm. 1954 yılı Kasım ayı olmalı. Büyük Tiyatro gişesinden bilet alıyordum, bir sıcak el kulağımdan yakaladı: «Gel bakayım benimle.» Döndüm, Muhsin beydi. Yeniden dönmüştü Devlet Tiyatrosuna. Beni odasına götürdü. Konuşmamız beş dakika ya sürdü ya sürmedi: «Şimdi», dedi, «doğru eve gideceksin. Senden hemen bir oyun istiyorum. Perşembe günü edebi kurulu toplayacağım.»

Sıhhiye'de, Serçe sokakta oturuyorduk. Tezcanlılığımdan taksiye bindim. İki yüz metre sonra da evin önünde indim. Gülle gibi girdim eve: «Muhsin bey geri dönmüş. Benden bir oyun istiyor!» O akşam babamla ilk kez birlikte içtik.

Nezih Bayman adındaki bir arkadaşım baskısayısı düşük, günlük bir gazete çıkarırdı (İnkılap). Bir çok gazeteci, mesleğin abecesini o adsız-sansız, yoksul gazetede sökmüşlerdir Akşam-

ları uğrar, canlı sohbete katılırdım. Güneşte On Kişi adlı oyunumdaki gazete patronu Ragıp, biraz Nezih, biraz da Cemal Sağlamdır. Foto Suat ise, bir trafik kazasında yitirdiğimiz delişmen Necati Andiç'tir. Oyundaki Kenan'ın babası, G.S. Basımevi dizgicisi Hakkı Usta ile gözümüzün önünde çürüyüp biten İlhan Paniç'ten birşeyler taşır. Bir ayda ya da bir yılda yazsam daha iyisini mi becerirdim? Bilemem. Ama Güneşte On Kişi, gerçekten altı günde yazılmıştır. Perşembe günü oyun bitti. Evde duramadım. Bir terzi arkadaşım vardı, gözlerinde hâlâ Tuna'nın ışıltıları yanıp sönen bir göçmen, sözü de bol. Ona gittim. Dosyam kucağımda, oturdum, zamanın dolmasını bekliyorum. Kocakafa Ertuğrul geldi; Polatlı'dan Afyon'a yürüyen çılgınlardan biri. Bir bakanlıkta işi varmış, ayakkabısını verecek bir dost arıyor. Ayağındakiler, ağzı açık kalmış timsah leşi gibi. Benimkiler, zar - zor uydu. Giydi, gidiyor, «Aman,» dedim, «beşte tiyatroda olmam gerek.»

«Merak etme, tam dörtte buradayım.»

Koştu. Saat dört oldu, yok. Dört buçuk, yok. Beş oldu, yok. Terzinin ayakkabısı büyük geldi, çırağınınki küçük. Bir müşteri girmez mi o arada içeri? Tiril tiril giyinmiş, rugan papuçlu, ipek çorablı, pek havalı bir adam. Boyu da boyuma denk. Terzi arkadaş zıpladı: «Seni tanrı mı gönderdi Nuri bey? Nedenini sorma, bir saat için papuçlarını vereceksin!» Nuri bey, kuduz köpek görmüş ev kedisi gibi baktı. Çare yok, zora başvuracağız. Terzi, adamcağızı kafa kola aldı birden, ben ayaklarına saldırdım, çırak kapıyı tuttu. Ama sanatla, sanatçı duyarlığı ile zerre kadar ilgisi olmayan Nuri bey çırpındı, silkelendi, kurtuldu eli? mizden, dükkanın arkasındaki bölmeye kaçtı. Kapısını da kilitledi. Sonradan öğrendim: İki çorabının da topuğu yırtıkmış biçarenin. Kocakafa Ertuğrul (Bıyıkhan. TRT'den emekli oldu. Şimdi yoksullar için mezartaşı yapıyor mermerden, zenginler için şömine.) beş buçuğa doğru salına salına geldi. Öfkeme de pek şaştı. Dükkandan fırladım. Edebi kurul bekliyordu. Kurulu küçümser gibi gecikmem hepsinin canını sıkmıştı. Birşeyler geveledim. İşe yaramadı. «Şimdi durumu kurtarırım...» diye düşündüm, başladım canlı canlı okumaya. Birinci tablonun sonunda sesim çıkmaz oldu: Tablonun son sayfaları yoktu. Bir kaç tümce uydurarak gelecek tablo ile bağlantı kurmağa çalıştım. İkinci tabloyu okumağa başladım. Yine bir kaç sayfa eksikti. Sonunda kafama dank etti. Oyunu, telaşla döke saça gelmişim. Diyebilirim ki o gün oyunu okumadım, «tuluat» yaptım. Oyun, bana karşın ka-

bul edildi. İlk turda da bir yerli oyun sahnelemiş olan Sn. Mahir Canova, Güneşte On Kişi'yi sahneye koymak istemedi. Küçük Tiyatro açılana kadar ancak bir kez bir yerli oyun —A.K. Tecer'in Yazılan Bozulmaz'ını— oynamış olan sanatçılar oyunlarımızı yetersiz, hünersiz buluyorlardı; biraz da çekiniyorlardı yerli oyunları sahnelemekten, oynamaktan. Çoğu, sahnede bir türk gibi oturmayığ konuşmayı, durmayı, selamlaşmayı, susmayı öğrenmemişti. Oyunu Sevgili Nihat Aybars yönetti. Bu kez de sevgili Macide Tanır, rolünü yüzeysel bularak oyundan bağışlanmasını istedi Örnekleri çoğaltmak gereksiz. Bu tutum, «1950 kuşağı» diye adlandırılan tiyatro yazarlarından çoğunu hünerbazlığa itecek, içerikten çok biçime, teknik gösterilere önem vermeğe zorlayacaktır.

Güneşte On Kişi Ocak 1955'de oynandı. Nezih oyunu bastırıp ilk geceye yetiştirdi. Kitapların tümünü de bana aktarıp kırk para almadı. Babacan bir patrona modellik etmek, çocuğa pahalıya oturmuştu.

O günlerde tiyatroda çalışan Sevim San'la arkadaş olmuştuk. Bonn B. elçiliğinde bir iş bulmuş Almanya'ya gidiyordu. Muhsin bey, bu kez burs bulacağına güvence vererek «Evlenir, birlikte gidersiniz.» dedi; evlendik ve Bonn'a gittik (Nisan 1955). Köln Üniversitesi Tiyatro Bilimi Enstitüsüne bin güçlükle konuk öğrenci olarak gidiyor, almanca öğrenmeğe çabalıyor, mutfakta —yalnız mutfağı donatabilmiştik— oyun yazmağa savaşıyordum. Burs işi gerçekleşmiyordu bir türlü. Sahici Oyun'u bitirdim ve yolladım. Sn. L. Ay «oyunun ittifakla reddedildiğini» yazıyor (5). Bana resmi bir yanıt verilmedi. O kış Muhsin bey Bonn'a geldi. İki günümüzü birlikte geçirdik Sahici Oyun'dan ne o söz etti, ne ben. İlk olarak başarısızlığa uğruyordum. Ama edebi kurul, benim için o kadar saygıdeğer bir örgüt, o kadar şaşmaz bir topluluktu ki, kararı içime sindirdim.

Stern dergisinin iç kapağında bir haber yayınlandı; çat-pat almancamla söktüm: İki deli italyan, bir hastaneden kaçıp bir ilkokulu basarlar. Öğretmenlerin ve öğrencilerin yaşamlarına karşılık, bol şarab ve salam isterler. Kasabalılar da, ne yapsınlar, deliler ne isterlerse yerine gitirirler. Durum bana çok ilginç geldi. Masum Katiller'de bir arap filmi gibi işlediğim için beni rahatsız eden tema, ikidebir başkaldırıyordu: Suç olgusunda, toplumun ve doğanın (kalıtımın) rolü. Hukuk Fakültesinin ikinci sınıfında iken, yaptığımız iddialı bir münazarada, idam cezası-

nın yanlışlığını savunan ekipin başkanlığını yapmış, bir çok kaynağa başvurmuştum. Durumun ateşlemesiyle Duvarların Ötesi'ni yazmağa başladım.

Karımın ikizlere hamile olduğu anlaşılınca, 1956 yılı yazının sonuna doğru Türkiye'ye döndük. Devlet Tiyatrosu edebi kurul lektörlüğüne atandım. Yerli oyunların —bugünki terimiyle— dramaturgluğunu yapıyor, kurul toplantılarına katılıyor, provaları izliyordum. Kurul üyelerinin hepsi edebiyatçıydı. Bir oyunun değerini, edebiyat açısından tartıyorlardı. Tiyatronun, bambaşka bir anlatım türü olduğunu düşünmüyorlardı. Başka bir deyişle, bir satranç karşılaşmasına hakemlik yapan briç ustalarına benziyorlardı. Bir yolunu, yordamını bulup bu ters anlayışı yumuşatmayı başaramadım. 9 ve 10 Eylül 1956'd Can ve Kerem dünyaya geldiler. İki delikanlı babası olmak beni coşturdu. Bir iki gün sonra sevinçle kaygı arasında sallanmağa başladım. Nasıl bir gelecek bekliyordu bu insan civcivlerini? Duvarların Ötesi'ni bir yana bıraktım, Tufan'ı yazmağa verdim kendimi. Bittiği gün de, yakın dostlara okudum. Muhsin bey de duymuştu. «Tiyatro yazarları, meraklı terzi gibi, diktiği elbiseyi canlı insana giydirmeden edemez... Edebi kurula bir sokalım da oku.» dedi. Tufan'ı, tortusu dibe çökmeden, edebi kurula okudum. Hoşgörülü üyeler oyunu kabul ettiler. Sonra, düşünmüşler taşınmışlar, pişman olmuşlar. Kimse benimle açıkça, tokça konuşmadı. Anlatmak uzun sürer, alaturka dolaplar döndürülmeğe başlandı. Muhsin Ertuğrul ve çevresine karşı olanlar bu olayı, fırsat bildiler. Tiyatro fokurdamağa başladı. Sonucu şöyle özetleyebilirim: Tufan, en sonunda, Devlet Tiyatrosunda Muhsin beye karşın oynandı. Oysa Muhsin bey, André Obey'in Nuh adlı, oyununu anımsatarak Tufan'ı durdurmağa çalışanları şu nükte ile susturmuştu: «Canım, o oyunu Obey yazmış, bu oyunu bu bey.» Bir yazara verilebilecek en ağır ceza, oyununu seyircisiz kalana kadar afişte tutmaktır. Muhsin bey, Tufan'ı bu cezaya çarptırdı Oyunun yetersizliğini örtmeyi görev bilen yönetmen —Saim Alpago— ve oyuncular öyle şaşırtıcı bir başarı gösterdiler ki, Tufan 74 kez oynandı. Boş kalmadı. Sn. L. Ay, adı geçen yazısında «Günlerce, haftalarca direndiğimi, türlü yollardan giderek zayıf oyunumu sahneye koydurmanın çaresini bulduğumu...» ileri sürüyor. Yirmi bir yıl sonra olayı bir daha değerlendiriyor, doğru konuşmağa yemin etmiş bir tanık gibi, içtenlikle diyorum ki: Kulis yasalarının, sahne yasalarını bastırdığı olağanüstü dönemlerin, kimseye yararı olmaz; kimse de olayları göğüsleyemez. Olup bitenler, boyumu

aşıyordu. O kadar aştı ki, içim yanarak Devlet Tiyatrosundaki görevimden ayrılmak zorunda kaldım (15.7.1957). Avukatlığa başladım.

Muhsin beyle bu olaydan sonra bir kaç kez daha karşılaştım. Yalnız, adlarını koyduğu çocuklarımı sorardı. Beni, yazar olarak, defterinden silmişti. Yakın çevresinin etkisinde kalmak, duygusallık, zor benimseyip kolay bırakmak vb. yumuşak yanlarına karşın, sayın, sevgili Muhsin Ertuğrul'u, örneği çok az bulunur bir hoca, bir özendirici, bir esirgeyici olarak minnetle, özlemle anıyorum. Nur içinde yatsın.

O yıl Duvarların Ötesi'ni bitirdim. Oyunu okuduğum Cüneyd Gökçer Duvarların Ötesi'ni Muhsin beye götürdü. Sn. L. Ay, a.g. yazısında «Oyunun, altı kişiden dördünün oyuyla geri çevrildiğini» yazıyor.

1958 yılında Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesinde Tiyatro Enstitüsü kuruldu. Enstitünün ilk girişimi, Kenneth Macgowan'ın yönettiği «oyun yazarlığı semineri»dir. Seminere, soyadı sırasına göre şu yazarlar ve ilgililer katılmıştır: Ç. Altan, M. And, O. Asena, C. Atay, S. Batur, Z. Demirel, S. Engin, R. Erduran, M. İ. Garan, N. Kurşunlu, A Nesin, T. Özakman, H. Taner, S. Taşer, S. Şener, H. Uran... (6). Bugünkü Tiyatro Kürsüsü ile Ege Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümünün çekirdeği, bu Enstitü ile üç ay süren bu seminer çalışmalarıdır sanıyorum Duvarların Ötesi, bu seminerde tartışılan, irdelenen oyunlardan biridir. Oyunun, Devlet Tiyatrosuna ters ya da eksik gelen yanlarını öğrenmeğe çabalıyordum. K. Macgowan, birgün karısıyla birlikte kaldığı otele — Modern Palas — beni ve karımı çaya çağırdı. Belki başka yazarları da çağırmıştır. D. Tiyatrosunun, oyunu neden kabul etmediğine şaştığını belirtti, beni yüreklendirdi, üstelik oyunun dekorunun bir de planını yaptı. Bu planı saygı ile saklamaktayım. Yönetimi konusunda bazı öğütlerde bulundu. Bir yabancı dramaturgun, bir «tiyatro yazarlığı» kitabı yazarının bana, Devlet Tiyatrosu edebi kurulundan daha içtenlikle sahip çıkması, inanılmasını diliyorum, içimi kavurdu. Seminerin açılışından birlikte ayrıldığımız Prof. B. Tuncel, Haldun Taner'le bana, o babayani uslubuyla «Yahu,» demişti, «Adam, seminere katılanların, tiyatrodan anladıklarını sanıyor. Söyliyeyim de işin A'sından başlasın.»

1957/58 yılı, tiyatro yazarlarının, edebiyatçılara ve çevirmenlere karşı kendilerini savundukları yıldır. (7).

Hiç beklenmedik bir olay oldu: Muhsin bey, yine şapkasını aldı ve gitti. Yerine, C. Gökçer genel müdür atandı. Tiyatroda Gökçer yönetimi kuruldu. Bu yönetim, Dufy'ye «Sağ elim usta oldu, yaşasın sol elim!» dedirten acemiliğin sıcaklığını, güzelliğini taşıyordu. Tiyatro, yeni hevesle canlandı, köpürdü, taştı. Ben aynı coşkuyu, bir de Ergin Orbey genel müdür olduğu zaman yaşadım. Tiyatro yaşamında en görkemli dekor bile ikinci bir oyun için alabildiğine eskidir. Sanırım, bu kural, yöneticiler için de geçerli.

C. Gökçer, D. Ötesi'ni edebi kurula soktu. Kurul, bu kez oyunu kabul etti. Çalışma yöntemini, ölçütlerini yakından izlemiş olduğum edebi kurula karşı saygım kalmamıştı ama kararı, oyunun oynanacağı için sevinçle karşıladım. Görevinin, yazarla seyirci arasına girmemek; tersine, ulusal tiyatronun gelişmesi için yazara, teknik ve estetik bakımdan omuz vermek olduğunu kavrayacak bir edebi kurul nasıl, ne zaman oluşturulacaktı? Aç tavuk gibi hep arpa ambarı düşü mü göreceğiz, nedir? Duvarların Ötesi 25 Kasım 1958'de Küçük Tiyatro'da oynandı. Alçakgönüllülük göstermiyeceğim. O günlerin basını tanıktır: Çok az rastlanır bir ilkgece yaşandı Küçük Tiyatro'da. Bu oyunla ilgili anılar ne biter, ne tükenir. İlkgeceden kırk gün sonra Sn. L. Ay, 5 Ocak 1959 günlü Cumhuriyet'te (Devlet Tiyatrosundaki görevinden uzaklaştırılmıştı.) Duvarların Ötesi'ni «Ümitsiz Saatler» adlı bir Amerikan oyununun, bir çeşit türkçe çeşitlemesi olduğunu ileri sürdü. Ümitsiz Saatler, suçlulara karşı toplumu savunur. Kısacası, Duvarların Ötesi'nin savunduğu, ya da düşünülmesini istediğinin tam tersini. Duvarların Ötesi'nde ben, kendimce, suçluyu oluşturanın ya doğa ya toplum olduğunu belirtmeğe çabalıyordum. İstanbul'a, C.F. Başkut'a koştum. Cumhuriyet'in genel yayın müdürüydü. İki oyunu da önüne koydum. Bu tür sorumsuz eleştiricilere karşı söz hakkı istedim. Gittikçe kısılan sesiyle «Turgudum,» dedi —adımın sonundaki «t»yi, «d» gibi söylerdi hep—, «başımı derde sokma. Cevabını savcılık yoluyla gönder. Ben de itiraz etmem, yayınlarım.» Sonra oturdu, punto kayması olmasın diye yanıtımın başlığını kendi düzenledi. Savcılık kanalıyla gönderdiğim yanıtta adım, C.F. Başkurt'un yazımıyla yayınlanmıştır: «Turgud» (8). Bu tatsız tartışma ikişer yazıyla sürdü. Sonunda Prof. Bahri Savcı, Yeditepe'de yayınlanan ve iki oyun arasındaki temel ayrımları inceleyen ve belirten bir yazıyla tartışmayı noktaladı. Zamanla, bu tür duygusal eleştiricilerin yerini yeni bir eleştirici kuşağı aldı Ankara'da: Metin And, Ö

Nutku, Ömer Atila, Ergun Sav vb... Tiyatro yazarları da rahat bir soluk aldılar. Tiyatro, çağdaş bir ölçüyle değerlendirilmeğe başlandı.

Duvarların Ötesi, 1959 yılı Martında İstanbul'da Küçük Sahne'de de oynandı. Bu sonucu Refik Erduran'ın çabası ile Haldun Dormen'in anlayışına borçluyum. Bir özel tiyatro, çok uzun yıllardır ilk kez bir yerli oyun oynuyordu. Bu bir dönüm noktasıdır. Özel tiyatrolar, yerli oyunların varlığını yavaş yavaş keşfedeceklerdir.

Sahne Z. 18.5.1959'da, tek perdelik Hastane oyunumu Güner Sümer'in yönetiminde Ankarada; Gençlik Tiyatrosu, tek perdelik Karagöz'ün Dönüşü adlı oyunumu, Avni Dilligil'in yönetiminde İstanbul'da sergiledi. Sayın Aziz Nesin, Karagöz'ün Dönüşü için şöyle diyordu Akşam gazetesinde: «Eleştirmenlerimizin, K. Dönüşü için neden birşey yazmadıklarını hiç anlamıyorum. Bu kısa oyunun yazarı T. Özakman'ı da, Gençlik Tiyatrosunu da candan kutlarım. Özakman bu kısa oyunda büyük başarı kazanmıştır (9)».

Karagöz'ün Dönüşü'nü izleyemedimdi yazık ki. Bir haciz işlemi sırasında avukatlık yapamayacağını anlamış, memurluğa dönmüştüm. Basın Yayın G. Md.lüğünde İç Basın Şubesi'ne atanmıştım. 27 Mayıs olayı beni o şubede buldu ve Müdür Vekilliğine getirdi. 27 Mayıs yetkililerinin elleri altındaki tiyatro yazarıydım. Benden «27 Mayıs'ı» destekleyen bir oyun yazmam istendi. 27 Mayıs hareketini candan desteklediğim halde, buyrukla oyun yazmak gücüme gitti. Kaneviçe'yi yazdım. Devlet Tiyatrosu mevsimi, 1 Ekim 1960'da Kaneviçe ile açtı. Karagöz'ün Dönüşü gibi Kaneviçe'yi de izleyemedim. Nedeni ilginçtir; bir sürü kurullar kurulmuştu. Bir kurul da «resmi ilanlar» sorununu çözmekle görevlendirildi. Apdi İpekçi ile bir öneri hazırladık: Resmi ilanlar ya yalnız Resmi Gazetede yayınlanmalı ya da resmi ilan yayınından gelen gelirin bir bölümü basın derneklerine, sendikalarına aktarılmalı. Öneriyi, Adalet Bakanlığında toplanan kurula sundum. Bir hafta içinde kendimi, Bonn'da Basın Ataşe vekili olarak buldum. (Eylül 1960). Bir yıl sonra da geri çekildim, Ankara Radyosuna Söz ve Temsil Yayınları şefi yapıldım. Sarıpınar — 1914'ü, ben yazmayacaktım da kim yazacaktı?

1956 yılında edebi kurulca geri çevrilen Sahici Oyun adlı oyunumun adını değiştirdim, bir iki yerini düzelttim, Devlet Tiyatrosuna verdim. Edebi Kurul, yeni adıyla Ocak'ı oybirliği ile kabul etti. Oyun, Ergin Orbey'in yönetiminde 2 Şubat 1962'de

Bursa'da, 17 Mart'ta Ankara'da oynandı. Ocak, 1962 Kasımında İstanbulda Site Tiyatrosunda, 1963'de Adana Şehir Tiyatrosunda sahnelendi. Orhan Kemal'in Gurbet Kuşları romanı ile paçal yapılarak filme alındı. Film, 1964'de Altın Portakal ödülünü aldı. Şehir Tiyatrosu bugünlerde edebi kurul yöntemine dönüyormuş galiba. İki ileri, bir geri, mehter yürüyüşünü bir türlü uygun adıma çeviremiyoruz.

Devlet Tiyatrosu, 1963 mevsimini de, 1 Ekim'de Paramparça adlı oyunumla açtı. Paramparça, Devlet Tiyatrosunda oynanan 7 nci oyunumdur. Kimi zaman bilgisizliğim, deney eksikliğim, kimi zaman da koşulların itmesi ya da acele etmem yüzünden oyunlarım, türlü eksiklikler taşır. Savunma gödüsüne kapılmamağa çalışarak birşey açıklamak istiyorum: Ben, en talihli tiyatro yazarlarından biriyim. Yöneticilerden, yönetmenlerden, sanatçılardan çok destek gördüm. Yine de diyorum ki, eksikliklerim, salt yetersizliğimden kaynaklanmıyordu. Tiyatro yaşamımızın da bir eksikliği vardır: Yazarı, tiyatronun yetiştirdiği; tiyatroyu, yazarın ulusallaştırdığı gerçeğini sık sık gözden kaçırması. Yazar - tiyatro ilişkisini karakucak yöntemlerden kurtarıp belli bir düzeyde sistemleştirmeliyiz.

3 Ağustos 1964'de, İstanbul'da, I. Sahne ve Müzik Danışma Kurulu toplantıya çağrıldı. Ben de üye olarak katıldım. Devlet Tiyatrosundan kişisel hiçbir isteğim, yakınmam yoktu. Ama yazarlar adına, yukarıda özetlediğim düşüncemi, kurulda dile getirdim. Devlet Tiyatrosunun bir sözcüsü, sevgili Ziya Demirel, beni «nankörlükler» suçladı. Bu sorunun, kişisel sorunum olmadığını anlatmayı beceremedim. Kimse de anlamaya çalışmadı. Sonuç: C. Gökçer ve çevresi bana darıldılar. İnsanın tuhafına gidiyor. Sahneden gelen yöneticiler, neden duygusal, hatta çocuksu olur? Her rolü başarı ile giyinirler de, neden hiç yazar yerine koymazlar kendilerini?

Besteci Bülent Arel Ankara radyosuna girmişti. Birlikte bir müzikli oyun yazmağa karar verdik. Gündüz, iş için kavga eder, geceleri oyunu oluşturmak için sarmaş dolaş olurduk. Eskişehir İl Tiyatrosu Bulvar'ı, Ergin Orbey'in yönetiminde, müziksiz olarak; Dormen Tiyatrosu, Haldun Dormen yönetiminde, müzikli olarak oynadı (1964).

Eskişehir Belediyesi, ertesi yıl, 350.000 TL. ödeneği 1 TL. na indirmeğe, tiyatroyu kapatmağa karar vermiş. Orbey telefonla haber verdi. Bütçe, ertesi akşam Belediye Meclisinde görüşüle-

cekti. Radyonun tek ses alma aygıtını sırtlayıp Eskişehir'e koştum. Başkan Sabahattin Günday'a başvurarak, İstanbul'dan sonra ilk kez bir tiyatro açmış olan Eskişehir Belediyesinin sanata yaklaşımını kamuoyuna yansıtmak istediğimi söyledim. Başkan, telaşlandı. Akşam, oturumu, «tiyatronun önemine de değinen» genel bir konuşma ile açtı. Ankara radyosunun mikrofonunu gören parti sözcükleri, sözbirliği ile «tiyatronun çok yüce bir sanat olduğunu» belirttiler; ödenek, 350.000 TL. olarak geçti. Ama tiyatro, ertesi yıl, bir kaza sonucu, yandı. Eskişehir İTİA öğretim kadrosu (Prof. O. Oğuz, Prof. İ. Camalcılar, Prof. Y. Büyükerşen vb...) ve öğrencilerinin kan bağışında bulunarak oluşturdukları fonla kurulan Eskişehir İl Tiyatrosu, tarihe karıştı.

Ankara Başkent Tiyatrosu 1966'da Ulusal Kolej Disiplin Kurulu'nu, Ankara Komedi Tiyatrosu 1967'de Komşularımız'ı, Ankara Sanat Tiyatrosu 1968'de Sarıpınar - 1914'ü oynadı. Son oyun, Sanat Severler Derneğince yılın oyunu seçildi. Ama ben, gözümü Devlet Tiyatrosunda açmıştım. Ne biliyorsam o ocakta öğrenmiştim. O tiyatronun kulisini, sahnesini, seyircisini özlüyordum. Oysa Devlet Tiyatrosunda artık başka rüzgarlar esiyordu. Devlet Tiyatrosu istemedikçe, oyun vermemek kararını aldım. 1980 yılına kadar da bu kararımda direndim. Sabırlı tiyatro yönetimi de bir daha benden oyun istemedi.

TRT kurulmuş, ben de Can ve Kerem'in annesinden ayrılmış, Ayla Gökçekoğlu ile evlenmiştim. 1968 yılında kızım Elif dünyaya geldi. TRT Merkez Program Dairesi başkanı, sonra da Haber ve Program Genel Müdür yardımcısı oldum. Yazarlığın verdiği mutluluğu yayıncılıkta aradım. Buldum da. Ulusal ve çağdaş yayıncılığı kurmak, geliştirmek, olumsuz davranışlara ve ilkel düşüncelere karşı savunmak, diyebilirim ki, 24 saatimizi alıyordu. Karımın anlayışlı tutumunu unutamam. Ama 1969 yılı Mayısında işbaşına gelen yeni TRT Yönetim Kurulu çoğunluğu ile anlaşmazlığa düştük. Yeni Yönetim Kurulunun yayın sorunlarını ele alışında, gerçek yayıncıları şaşırtan, korkutan derin bir bilgisizlik vardı. Anlaşmazlığa düşen üst yöneticilerin büyük çoğunluğu, yayının yozlaştırılması ve «özerkliği meşrulaştıran tarafsızlığın» zedelenmesi pahasına, yeni Yönetim Kurulu ile uzlaşmayı doğru buldular. Ben, 1970 yılı başında TRT'den ayrıldım. Kısa bir süre sonra da TRT, yeni Yönetim Kurulunun kolları arasında özerkliğini yitirdi.

Senaryo yazarak (Keloğlan Aramızda, Yatık Emine, Tuzsuz

Deli Bekir, Sansaros vb...), reklamcılık, yapımcılık gibi işlerle uğraşarak yaşamımı sürdürmeğe çalıştım. 1976'da, sayın Prof. Sevda Şener'in önerisini sevinçle benimseyerek, DTC Fakültesi tiyatro kürsüsünde öğretim görevlisi olarak görev aldım. 1978 yılında Ergin Orbey, Devlet Tiyatroları Genel Müdürü oldu, ben de —isteğini geri çevirmek elimde değildi— Genel Müdür başyardımcısı. Bana, 1950 yılında, edebi kurula, Pembe Evin Kaderi'ni okuduğum eski genel müdürlük odasını ayırmışlar. Odaya, içim ürpererek girdim. Muhsin Ertuğurul'un, Cüneyd Gökçer'in oturduğu koltuğa, günlerce oturamadım. Ne olursa olsun, ikisinin de üzerimde büyük hakkı vardır, yadsıyamam. Yedi oyunumu, canla başla oynamış Devlet Tiyatrosu ailesine borcumu ödemek için kolları sıvadım. Gelgelelim yüreğim bu hızlı, yoğun çalışmaya dayanamadı. İki kez hastaneye kaldırmak zorunda kaldılar beni. Sevgili Özdemir Nutku'nun öğüdünü dinlemek zamanı gelmişti anlaşılan: İzmir'e yerleşmek.

İzmir'e yerleştim. Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümü'nde öğretim görevlisiyim şimdi. Biraz İzmir'in, biraz Bölümün havası beni yeniden tiyatro yazarlığına döndürdü. Seçiciler Kurulu, Fehim Paşa Konağı adlı son oyunumu, İşbankasının açtığı 1979 tiyatro yarışmasında, birinciliğe layık gördü. Yeniden doğmuş gibi oldum.

Fehim Paşa Konağı'nı Ankara Halk Tiyatrosu ile İstanbul'da Köşebaşı Tiyatrosu oynuyor. Oyunu, Başdramaturgun isteği üzerine Devlet Tiyatrosuna da verdim. İzmir Devlet Tiyatrosunun oynamasına olanak tanınacak mı, tanınmayacak mı, bekliyorum. Beklerken de, 34 yıldır, nice başarılı, başarısız sınavlardan geçerek öğrenebildiklerimi, sevgili öğrencilerime aktarmağa, anlatmağa çalışıyorum.

---

(1) Anafartalar Caddesinden Bendderesi Köprüsü'ne inen yolun solundaymış, tiyatro ile yazlık gazino. Gazinonun yanında «Bitlislinin Tiyatrosu» diye anılan bir salaş tiyatro daha varmış.

(2) Öykülerinden biri, 197 sayılı Yedi Gün dergisinde Münevver Hikmet imzasıyla yayınlanmıştır.

(3) 1947'de açılan II. Edebiyat Yarışmasında da birinci olmuştum. Ödül olarak verilen kitapları gözüm gibi saklarını.

(4) M. Ertuğrul anlatmıştı.

(5) Cumhuriyet, 24.1.1959.

(6) M. And, Kim Dergisi, 13.6.1958; M. Menemencioğlu, Varlık Dergisi, 15.6.1958.

(7) Akis Dergisi, 31.5.1958; Ankara Ses Dergisi, Temmuz-Ağustos sayıları, 1958.

(8) Cumhuriyet, 16.1.1958.

(9) Akşam, 27 Kasım 1959

DİZELER ARASINDAN YAŞ ELLİ

Tahsin SARAÇ

Dostluğuyla kıvandığım biridir. Aziz Nesin. Elli yaşım nedeniyle Nesin Yıllığı'na özyaşamımla ilgili bir yazı yazmamı istedi Ankara'da. Yazarım, dedim; ama vaktim yoktu, 16-22 kasım günleri arasındaki Berlin Şiir şenliğine gitmek üzereydim. «Almanya'dan yollarım» dedim. Oraya gidince de koşuşturmaktan vakit bulamadım. Sonra, nasıl olsa geciktim diye, yazmamayı, daha doğrusu atlatmayı düşündüm. Ama yılların Aziz Nesin'i kül yutar mı; gider ayak tutmuş şu mektubu yazmış: «Sevgili Tahsin, Almanya'dan çoktan dönmüş olmalısın. Ama senden yıllık için yazı gelmedi. Senin yazın olmadan yıllığı çıkarmak istemiyorum. Çünkü sen, benim için, olmasa da olan insanlardan değilsin. Neden bu denli boş verdin, anlamıyorum. Yazını ivedi beklemekteyim. 10 aralık sabahı Almanya'ya (Berlin'e) uçuyorum. Burda yıllık için çalışacak arkadaş var. Yazını postadan alıp yerine koyacak. Aman bekliyorum. Sevgiyle öperim. Resmini de göndereceksin, unutma. Aziz Nesin». Utandım doğrusu, bilge Nesin'in bu inceliği karşısında. Yazmaya karar verdim. Ama birçok yerde birçok vesileyle çıkmış bir özyaşamı yinelemek yerine, kendimi, değişik şiirlerimden alınmış değişik dizeler arasından yansıtmaya çalışmayı yeğledim; dizelerim yaşamımın kan dolaşımı olduğu hep çünkü.

VARLAMAK KENDİMİZİ
KAVGALARDA :

(...) Sen, kavgam
Yüreğimde taşıdığım yasak tabancam.

(...) Sofrada ekmek ve su, göğüste o gül duygu
Yığınların, mutluluğu kavgasında hep yerim
Tanrılar karşısında, doğa doğrultusunda

Ben ozanım
Devrim ateşlerini sonsuz yakacak odun
Toprakta kemiklerim.

(...) Demir zırhlar altındaki bu çiçek yürekle
En ufak bir gölgeyi bile ezemeyiz biz.
Silahlardan, kanlardan, vuruşmalardan uzak
Dingin yeşil sularda yıkanıp arınmaktır
Yıllardan özlemimiz.

(...) Ve de kavga: umutsuzluğun umudu.

(...) Yel ulur kar tozdurur bir kış
Yazı yabanda şu sıra içimiz.
Oysa sevmelerin ustasıyız biz
Bir de alçaklıklarla kavganın.
Alıcıkuş kesiliriz ve de ense kökünde
Göğsümüzdeki o sıcak güvercini
Kara dirgen elleriyle
Boğmaya kalkışanların.

(...) Senden ey Karanlık, senden
Ölümsü boyun buruşumuz
Acımasız kara balta gücünden
Hep şu yaslı orman duruşumuz.

(...) Gök gök olalı tanık, yer yer olalı
Dokunmuş hep aynı kan, aynı açlık, aynı kıyım
Çağlar gergefinde: ne mekik değişmiş ne el.

(...) Dönemeçler hayınlığın yılan soluğu
Ütülü, boyunbağlı bir kıya
Eski tutsak çağlardan sanki bir susku
Mutsuzluk kış getirmiş kapıya
Kılıç çekmiş tüm erdeme kuşku.

(...) Suçsuzluğun gelincik tarlası
Kora kesmiş kan ırmağı, yüzyıllar...
Ama işte emek ve güç, en sonu
Bir al başağa duruyordu.

(...) Ve erdemin ana kucağında
Kara taş duvarlar ardında adam
Yüreği ve inancıyla
Su verilmiş bir Türkmen çeliği.

(...) Ve ardımda sıradağlar gibi eski sevgiler
Yürürüm hiç eksilmeden
Geriye baş çevirmeden.
Tirşe ışınımlarıyla çağların
Taaa Mansur'dan, Nesimi'den, Pir Sultan'dan gelirken
Bir ölümle bincek göveririm ben.
Çün soyum ozan soyu
Uzarım uzay boyu.

(...) Budur senden gelen yolun töresi
Vuruşulur sonuna dek
Çıkıp ele karşı ağlanmaz.

(...) Ezanlar, çanlar, göğe yönelen kollar
Ardından keskin balta, ince kıl boyun,
Ve kocaman kurumuş bir kan göleği.
Ama ıssız dudaklarda, bakışlarda çöl çöl
Yine yılgın yığınların o taş dilsizliği
Ah o taş dilsizliği.

(...) Ben her baharla emeğin tunç gücünü
Al diriliğinde gelecek kuşakların

Yeşeren o yaprak yaprak
Ölüm artık nola ki?
Tüm yeryüzünün soluğu Ben
Evrenin sesi.

(...) Halk için bir kavgada açan kanıdır inancın
Yürek, tek gülümüz.

(...) Kıyıcılıktan utanan kafaya
Bir buyrukla beş el kurşun sıktılar.
Sevgisi serin sularla alacalanan yüreği
Töre diye, yasa kural diye dama tıktılar.
Mutluluğu sağnak sağnak yağmak dileyen kişiyi
Ala tanda ak direğe astılar.
Sıcak somun gibi hakka uzanan ellerine
Candarmalar çift kelepçe taktılar.

(...) Ay aydınlığında başak gibi biçilen
Gençecikler adına yaşamadan utanç.
Bin emekle bir lokmacık yiyemeyenler önünde
Bizi taşıyamayan gölgemizden utanç.
Bunca kan, bunca açlık, bunca kıyımdan sonra
Göğe yakarılarla uzanan ellerden utanç.
Göğsü erken söndürülmüş bir yangın yeri gibi
Bir dal genç kız adına, dallardan utanç.

(...) En doğulu kurnazlıkta her şey satıcıları
Hep gizlice surlardan anahtar sarkıtırken
Geceye karşı yine
Bu kenti biz bekleriz.

(...) Neden, güvercin kasapları, barışımıza kan bulasınız
Öyle kötüsünüz ki
İki gözden dört ölüm bakarsınız.

(...) Suçlamalar, korkutmalar, yasaklar denizini
Bir balina gibi yarıp bugünlere çıktım ben.

(...) Tüm geceleri biçen çağlardan, çağlardan
Ozan, gökgürlemesi ölümsüzlüğün.

(...) Yara gerçek :
Öldürür mutluluğuna vuruştuğun el seni
Gece patlar, o haykırmaz; sesi çıksa, ölümsek.

(...) Dört sürem varlanır birden en buzul içimizde

Ölümsüzlük otunu yılan ağzından almışız.
Korku, yılgı ve ürkü, çağlar gömütlüğünde
Göçebeler giysi yurken o bahar sularında
Sırt verip gelinciklere Türkmen tüfeğiyle
Biz ölümü alın çatından vurmuşuz.

ACI VE
YALNIZLIKLARDA :

(...) Sonsuz var
Ne denli incelirse incelsin sevilerle
Herkesi herkesten ayıran o taş duvar.

(...) Piç bir yazgı bu, varsa tümden piç
Şu bizim yalnızlığa çarmıha gerilmişliğimiz.

(...) Sonra her kavgada, her an yığınlarla
Herkesle yürek yüreğe, ve hep kendi kalmak
Ve açmak yorgunluklar, açlıklar üzre çiçek
Çoklu yalnızlık.

(...) Ve ben artık çağsız bir yalvaç

En çıkmaz sokağında yalnızlıkların
Yürek tüm sevilere bulutlu.

(...) Öyle bir yalnızlıkla dolu ki damla akmaz
Makinalı tüfeklerle biçseler yüreğimi.

(...) Ulu yalnızlığında dev soluklu Tek
Yaratılmış, tanrılara karşı.

(...) Konmasıdır bir dudağa iki yalın yalnızlığın
Öptüğümüz.

(...) Göçtür,
Dönüşsüz bir yöne ki
Değil kemiklerimiz
Düşümüz bile çürür.
Ve göçmüşüz...
Artık kentte
Dost bildikler
Sabah akşam, harıl harıl
Sokaklardan gölgemizi süpürür.

(...) Göç kalkmış yaylalarda titrer yalnızlığımı
Alaca serinliğinde akşamların bir kuru ot.

Gece eski kalelerde söner yalnızlığımı
Bir o bozgun sarılığında cılız bir ışık.

(...) Yollar uzayıban kaldı telsiz hemi topal turna
Yürek acıda yurt kurdu.
Telek kırmış, havalanmaz
Umudun alıngan kuşu.

(...) Kaç ölümler aştık da vardık ancak işte
Bir ölümsüz yalnızlığa, şimdi otağ kurduğumuz.

(...) Süser dalbudak boynuzlu geyikler
Pinekleyen karanlığı mağara duyarlarında
Kanlı toynakları kısrakların akın dönüşü
Utanır ezik otlardan Tatar ovalarında
Ve yenik bir yaşlı, onursuzlandırılmanın suskun onurunda
Kırık fidan bir gölge inerken içkilere
Acının kor mangalına bağdaş kurmuşuz.

(...) Ben acımı yudum yıkadım
Kan oluklu saz böğrüme tıkadım
Ondurursa bu acı ondurur beni.

(...) Öyle bir sessizlikte sönmeliyim ki
Toprak bile duymamalı gömüldüğümü.

VE DE SEVGİLERDE :

(...) Sevmek ölüşmektir bir özge benle
Büyütür tanrısalı kişi öldü mü.

(...) Kuşandım yüreğimi, bir de kalemimi
Ve de seni
Çıktım yollara
Vurabilirim artık tüm ölümleri.

(...) Yalnızlığımız kol kola
İki demek anlamsızca
Öyle yakınsın bana.

(...) Hep yasak çizgilerde barındı soy mutluluk
En yalın, en doyumlu, ne ki ölümcül.

(...) Öbür yanda uyur çiftler ayrı evrenlerini
Susar gecesini herkes, örer yalanını
Bir oyun, bir oyun, bir oyun ki çirkin
Tiksinti.

(...) Issızlık kokusunda biçilmiş tarlaların
Yitikliğinde çöllerde bir devedikeninin
Uzak anısından artık böğürtlenli göklerin
Nice bir yürekle nice sevdiğimizi ne bilsin
O yanından bir yaban ot kokusunda geçtiğimiz.

(...) Ve sen ey O, her akşam, üstüne göz kapaklarım
Bir cezair menekşesi kapanır, geceye.

(...) Ve
Susar da sessizlikler, susar da yankı yankı

Tan söker tüm karanlığıma gözbebeklerin.

Ve
Öper de uykunu yeller dağınık saçlarında
Isıtır tüm donmuşluğumu uzak ellerin.

(...) Sen ağırlığınca suskunluk edersin
Gömgök dirilik, bir dal aydınlık
O bozkır yazlarının yanıklığında türkü
Süt gibi ak uykularda akıp gitmek Sen
Sen. yürek patlattığım yoluna kaç kez.
Dizelerimdeki yerinle
Ölümsüzlüğümsün sen benim
Sen benim ölümsüzlüğümsün.

(...) Tüm yasakları şöyle en özünden yaşayıp
Seninle
Günahı kutlandırdık.

Bir yaygı gibi yaydığın o gül güzelliğinde
Seviştik
Sevgiyi boyutlandırdık.

(...) Soğuk bir Kars gecesinde gürül gürül
Yanan bir soba gibisin içimde.

(...) Bunca çirkinlik içinde mutluysam
Bil ki
Senli bir günümdür.

Bir senle, bir senle, ama bir senle
Solumada ancak yaşam tümdür.

(...) Ben sana ilk gelenim oysa sencek
İlk ama gecikmeli.

Birbirine yeni olmaktır en önemlisi
Yeni olmak birbirine
Nice yıllar ve yollar sonrası.

(...) Seni sencek sevmemek
Kirletiyor yüreğimi.

Kilitlenip kalmışım sevgine
Zincirde bir tanrı gibi.

(...) Sevginin denklemi iki üstüne kuruludur
Acınınki bir.

Yalnızlığın denklemi sonsuza kuruludur
Senin güzelliğinse ölümsüzlüğe.

(...) Senin güzelliğin bir erdemler sözlüğüdür
Ve de sevgin Zekeriya sofrası.

(...) Üzüm memeli eceler soyundan geldiğinden
Esriten bu verimcillik
Gül asma kollarında.

Ah ki
Bir sen gibi bir güzellik
Bir de ölüm var ya!

***

Bitirirken, bir noktaya değinmek isterim şu elli yaşımda. Yüreğimi kendilerine han kapısı gibi açık tuttuğum kale gibi dostlarım oldu yaşamım boyu, içimi hep sıcak tutan sevdiklerim. Bir de, durmadan paçama saldırıp durmuş, tutkuları yeteneklerini aşan cüceler. Aşağıdaki şiir de, bu kıskançlık kavruğu zağar tür yaratıklara:

SÜRÜNGENLER YILKISI

Yarısı İsa yüzünün
Yarısı tam Yehuda
Otuz dinar ve Roma.

Bakışı gök kirletir
Gül solar soluğunda
Boğar dostluğu uykuda.

Kara kıskançlıkta kuduz
Dişi, soğan erkeği
Peynir ekmekle bir güzel
Yemiş bitirmiş erdemi.

Mayası yaş, tuzu kuru
Gibi köyün kamburu.

Yeteneksiz sürüngenler yılkısı
Aptallıktan da aptallar
Maskeli ihanet gecelerinden
Gölgeme bıçak sallar.

Uçarım oysa bin kanat
Göklenirim ve bin daha
Kul kapısı köpekleri
Düşman kesildikçe bana.

Pisiğe deh demem, hayır
Sonra küheylanlanır.

FETHİ SAVAŞÇI

27.11.1980 Münih

Değerli Aziz NESİN,

6 tarihli mektubunu dokuz gün geçikmeyle aldım. Elli yaşında neler düşündüğümü yazmamı istiyorsun. Önce sıra bize gelmiş diye bir sevinç dalgası kapladı içimi. Yazdığımı daha geniş bir okuyucu topluluğu okuyacak diye de az sevinmedim.

Bu yaşa gelmezden önce içimde ellisine varmadan öleceğim diye bir korku vardı. Bu korkuyu otuz yıldır içimden söküp ata-

madım. Babam, 49 yaşında ölmüştü. Bu yaşta öleceğim korkusu içime sinmişti. Şimdi tehlikeli sayıyı atlattığım için, korku kalmadı içimde.

Dedemin babası yüz iki yaşında ölmüş. Ağzında ikinci kez dişleri çıkan bir yörükmüş. Çok güzel saz çalar, Harmandalı zeybeği oynarmış. Şimdi de dedeme öykünüyorum buralarda çalışırken. Bu yüzden sigarayı bıraktım, içkiyi azalttım. Daha uzun yaşayayım diye iyice disipline çektim kendimi. Buna biraz zorunluyum da... Çünkü, bu yıl İstanbul'da liseyi iyi dereceyle bitiren en küçük oğlum Özdil'in burada ağabeyleri gibi fakülteye başlaması, Almanca kursları bitirmesi, fakültelerden diploma alması için, en azından bir on yıl daha gerek. Eşim de işçi olarak yanımda çalışıyor. Ama kazancı çok az, olsun. Çocuklarımız için katlanıyoruz. Yorucu, ağır işlerde çalışıyoruz. Birimiz çalışmasa, çocuklarımızı okutamayız. Şimdi bu satırları yazarken gözlerim usuldan yaşlanıyor, yıllar öncesinin bir acı gününü anımsıyorum:

İlkokul dördüncü sınıfta Birgi Bucağı'ndayken, harita boyamak için boyalı kalem gerekti. 12 tür boyalı kalemin kutusu 20 kuruş, 6 türlüsünün 10 kuruştu.

Dünyada savaş vardı. Hitler canavarı yakıp yıkmıştı ortalığı. Yarı aç yarı tok okula gidip geliyorduk. Savaşın etkileri yurdumuzda da vardı. İşsizlik, sefalet, açlık bu üçünün doğurduğu salgın hastalıklar alıp başını gidiyordu.

Babam, kendi kendini eğitmiş, Mustafa Kemal'e inanmış, Rüştiye mezunu bir köy aydınıydı. Giritli bir Rumdan kunduracılık zanaatını öğrenmişti. Kunduralara çakılan demir çiviler Avrupa'dan gelmediğinden, aylardır işsizdi. Babama çekinerek 10 kuruşu varsa vermesini istemiştim. Babacığım zorla gülmeye çalışarak:

— Ah! Oğlum şimdi kesemde on kuruş olsa, bir paket sigara alıp içeceğim, dedi.

Babamın o gün ulu bir ağaç gibi yıkıldığını gördüm. Sanki benden utanmıştı. 10 kuruş verememenin acısını kimbilir nasıl çekti yıllarca. Ben de çok utanmıştım... Olanaksızlıklar içinde kıvranan bir aile reisinin acısına acılar kattığımdan, yıllarca kendimi hiç affetmedim.

Anam; pembe, mor, siyah, kahverengi, sarı, mavi renkleri ağaç köklerinden, meyvalardan, çalılardan, yapraklardan kaynatıp yapıverdi. Küçük şişelere doldurduğum renkleri, bir bez par-

çasına sürerek haritaları boyadım. Öteki çocuklar da öyle yaptı sonraları.

Anam, okuma yazma bilmeyen bir yörük kızıydı. Ama doğayı, insanları biliyordu. Hoşgörülü, doğayla iç içeliği seven, insanları, hayvanları, ağaçları seven, koruyan; uzun saçlı, orta boylu çok güzel bir kadındı. Yırtıcı, yalancı, çıkarcı, iki yüzlü insanlardan tiksinen, bu tip insanlarla çekinmeden savaşan, bir yörük güzeliydi.

Anam, okuma yazma bilmediği halde, yüzlerce türküyü, maniyi, nefesi, alkışı, kargışı, bilmeceyi öyle güzel okur, öyle güzel anlatırdı ki, onun gibi bilmek, onun gibi anlatmak, onun gibi dinlettirmek ateşi küçük yaşta içimi sarmıştı.

Babamın sandığından çoğu eski yazılı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Ömer Seyfettin'in kitaplarını çıkarır, babama okuması için, kış geceleri yalvarırdım.

Bir gün Ömer Seyfettin'in hikâyeleriyle süslü, yeni yazılarla basılmış bir kitabını babam, ilçeden alıp getirmişti. Bir hafta önce sünnet olmuştuk. Sünnet armağanı Ömer seyfettin'in hikâyelerini kaç kez okudum, kaç kişiye anlattım? Çalakalem yazdığım Ömer Seyfettin kokulu hikâyelerimi kaç kişiye okudum, şimdi iyice anımsayamıyorum.

Anama olan sevgim, babamın tarih ve okuma sevgisi, bende yazar olma tutkusunu ateşledi. Babam, genç yaşta ölüverince ilçedeki endüstri meslek lisesini yarım bırakmak zorunda kaldık. Benden küçük dört oğlan kardeşim, anamla tütün, patetes, tarlalarına, incir bahçelerine gele gide yol ettik.

Sonraları duvarcılık, sıvacılık, kalıpcılık, dülgerlik, soğuk demircilik öğrenerek yaşamımı sürdürdüm. İş bulamadığım zamanlar, Halkevindeki tüm klasikleri okumaya başladım. Param olunca da satın aldım. Çevrem kitap delisi gözüyle bana acıyarak bakıyordu. Gorki, Jack London, Istrati'yi okuyunca onlar gibi olmak istedim. Yaşantımı da onlara göre ayarladım. Yaşam fakültesinin bu üç devini çok seviyordum. Kazancımın yarısı kitaplara gidiyordu. Çevremin baskısından bıktığımda alıp başımı başka kentlere gidiyordum. Yapı gereçlerimi bir bavula, kitaplarımı da bir başka bavula yerleştirip şantiyelerde barınmaya çalışıyordum. Yazdıklarım bölgesel gazete ve dergilerin sayfalarında çıkmaya başlamıştı.

BİR ANI DAHA

Soğuk bir gün İzmir'de. Aralık ayının son haftasıydı. Yılbaşı

yakındı. Yapı işleri durmuştu. Parasızdım, ucuz, soğuk bir han odasında, yorganıma sarılıp bir yılbaşı hikâyesi yazdım. Günlük çıkan gazetelerden birine verdim. Hikâyem ertesi günü yayınlandı. İlk yayınlanan hikâyem olduğu için sevindim.

Bir gün sonra hikâyemin telif ücretini istemeye gittim. İri yarı yazı işleri müdürü, kalın çerçeveli gözlüklerinin üstünden bakarak, alay eder gibi güldü:

— Dünkü yılbaşı hikâyesini yazan sen misin?

— Evet!

Ütüsüz pantolonuma, gömleğime, kimbilir kaç aydır boya yüzü görmiyen kireçli papuçlarıma tiksinir gibi baktı:

— Peki ne istiyorsun?

Bir iki suçlu gibi yutkundum:

— Hikâyemin parasını!.

Yazı işleri müdürü öyle çınğıraklı bir kahkaha attı ki, yan odadaki muhabirler merdiven sahanlığına doluştular. Yazı işleri müdürü, pişkin, elini sallıyarak:

— Kardeşim, biz sana para veremeyiz!.

— Niçin?

— Senin bize para vermen gerek! Çünkü, senin reklamını yaptık... Bedava reklam olur mu?

Başımdan aşağıya kaynar sular dökülmüştü. Gazeteden sokağa çıktığımda gülmekle ağlamak arası bir havadaydım...

İşin en gülünç yanı da şu: Ayni gazetede yıllar sonra muhabirlik yaptım. Ama eski kadro yerine yenilerini bırakmıştı. Osmanlı tipi, tüccar yazı işleri müdürleri, kısa zamanda silinivermişti ortalıktan. Çekingen bakışlarını bir kaç yakalamıştım o yazı işleri müdürünün. Kordonboyu'ndaki kahvelerden birinde tavla oynarken, nargile içerken.

O zamanlar Halkevlerine Nurullah Ataç, Ziya Somar, Nezahat Somar, İsmail Hakkı Baltacıoğlu sık sık konferanslar vermeye gelirlerdi. Hiç birini kaçırmazdım.

Yine ortaokul öğretmenlerinden Sabih Özlü, Sabiha Özlü (Demir Özlü'nün Annesi Babası) Fikri Çiçekoğlu Halkevi salonlarını dolduran kalabalıklara konuşmalar yaparlardı. Ulusculuk akımının önde gelen aydınlarıydı bunlar. Yalnız Nurullah Ataç'taki bir çok çelişkiden birini bağışlıyamıyordum. Halkevinde iki saate yakın konuşuyor. Nedim'den, Fuzuli'den, Şeyh Galip'ten gazeller okuyordu. Ama dinleyenlerin büyük çoğunluğu genç olduğu için okuduğu gazelleri anlamıyordu.

Oysa ki o hafta Ulus Gazetesi'nde çıkan «Söyleşi»sinde Ataç,

dil devrimini öyle güzel savunuyor, yeni kuşakları öyle güzel yürüklendiriyordu.

ALMANYA

Geçim zorluğu nedeniyle eşimle birlikte geldik on altı yıl önce Almanya'ya. Bunca yıldır alışamadık gitti bu endüstri ülkesine. Hep köylü kaldım. Bir kaç örnekle anlatayım:

Eve bir İtalyan, İspanyol, Afrika kavunu karpuzu alıp kessem, bir tek kara sinek görünmüyor ortalıkta. Her yer pırıl pırıl sinek nerede barınacak? Ama gel gör ki bizim oraların kara sineğini bile özlüyor insan.

Sonra sebze, meyva kabuklarını çöp kutusuna atarken içim çız ediyor. Şimdi köydeki koyunumuz, eşeğimiz olaydı dökerdik önlerine bu artıkları. Memelerine süt gelirdi koyunumuzun. Anacığım nasırdan kıvrılmış parmaklarıyle, hem türkü söyler, hem süt sağardı. Sütü ilçepazarına götürüp satmazsa, belki de bir tencere sütlüaş yapardı. Beş oğlan kardeş, itişe kakışa, tahta kaşıklarla bitirirdik. Sonra güle oynıya, Birgi deresindeki kazları kovalamaya giderdik. Yollara düşen, kurtlu elmaları, çevizleri nasıl kapışır, nasıl iştahla yerdik. Belki de anacığım, sen artık büyüdün, oyun sana yasak deyip, elime urganı verip, dağa çalı toplamaya yollardı. Topladığım çalılarla evimizin içindeki küçücük fırından mis gibi çavdar, mısır, arpa, kum darı ekmeklerinin kokusu geliyor burnuma.

Eşim, üniversitedeki oğlanlarım köyü bilmiyorlar. Sıkıntıları bilmiyorlar. «Kocaköylü» diyen bakışları var... Onlara da söyliyemiyorum özlemimi. Hep Anadolulu kalacağım bu gidişle. Oysa ki buraları çok güzel. Münih, Orta Avrupa'nın en güzel, en temiz kenti. Çepeçevre dağlarla, göllerle, ormanlarla akarsularla kaplı her yanı. Ama bizim oralardaki kekik ve nane kokuları yok. O candanlık, o konukseverlik, o dilberim güneş, iklim, sebze, meyva yok... Bizim Birgi Deresi'nin sol yanını değişmem buralara. Bizim domatesimizin çekirdeği bile güneş kokar, güneş!..

Sonra kahve otamatları var işyerimizde. İstenilen parayı bir delikten atıyorsun, kahve bir plastik kap içinde eline geliyor. Hangi tür çay, kahve istersen hazır. Cola, limonata, bira otamatları da var... Şimdilerde üç yere, sıcak portakal suyu, kırmızı portakal suyu, çorba otamatlarını da yerleştirdiler. İnsan sigara paketini masanın üstüne atıp, kahveciye seslenemez duruma gelmiş. Ne kahveci var kulağının arkasındaki tebeşiriyle,

ne de beyaz şapkası, önlüğüyle yemek tencerelerinin başında bekleşen aşçı.

Otamatlardan aldığımız içeceklerin plastik kapları da öyle güzel ki, çöp kutularına atmaya kıyamıyor insan. Bunların içine bizim oralarda ne güzel tuz, biber, nane, limon tuzu, şeker konulur diye geçiriyorum içimden.

Bir iş arkadaşım var Antalya"lı. Hava gediklisiyken ordudan ayrılıp buralara çalışmaya gelmiş. Bir kaç yıl sonra emekli olacak. İyi bir öğrenim görmüş, askerlere has disiplinli, düzenli bir çalışması, yaşaması var... Aramızdaki yaş farkı on bir yıl. İki üç bira içince diyor ki: «Koçum, ben buralarda ölür kalırsam, benim ölümü uçakla Antalya'ya götür. Nara Burnu'nda bir deniz feneri var. Onun karşısında, denizimizin en güzel göründüğü bir yamaça göm beni olmaz mı? Cenaze gideriyle ilgili parayı senin hesabına şimdiden Alman bankasına yatırdım.» Diyor. Ağlamaklı oluyor insan...

Yine o arkadaş içkiyi azıcık kaçırınca binlerce kez tekrarladığı soruyu yeniden soruyor. «Koçum, kaç milyon köpek var Almanya'da biliyor musun? Ben diyeyim on milyon, sen de on beş milyon. Neden bu köpeklerin bir tanesi olsun havlamıyor?» Yine dişlerini gıcırtatıp, sağ elini sol avucunun içine vurup sürdürüyor konuşmasını: «Almanlar ne biçim terbiye ediyorlar ki köpeklerini bir kez olsun havlamıyorlar... Bizim köyde üç dört köpek var. Sabaha kadar havlarlar insanı uyutmazlar. İşte buna aklım şaşıyor en çok...» Diyor.

İŞÇİ YAZAR SORUNLARI

Buradaki Almanya'daki Türk işçilerinin yüzde doksanı okumuyor. Bunu rahatlıkla yazmakta bir sakınca yok... Burada günlük basılan dört İstanbul gazetesinin toplamı yüzde onu bulmuyor bile.

Oysa ki burada çalışan işçilerimizin yüzde doksanı en azından okur yazar. Türkiye'ye oranla ekonomik durumları daha iyi.. kitap da, gazete de, dergi de satın alıp okuyabilirler... Almıyorlar, okumuyorlar. Bilmiyorlar, bilmek istemiyorlar. Hem bir şey öğrenmeye düşman, hem bir şey öğretmeye çalışanlara. Büyük çoğunluk küçük bencil dünyaları içinde yok olup gidiyor. Bu durum 350 bin Türk çocuğunu da etkiliyor ister istemez.

Yüzde on okuyanın üstünde azıcık duracak olursak, durum şu: Okuyanların büyük çoğunluğu spor, pehlivan tefrikaları, magazin, dedikodu haberlerini izliyor. Sanat okuyucusu, izleyicisi yok... Var da göremedim, izleyemedim şimdiyedek

Arasıra açılıp kapanan kitapçılarda da dini ve seksi kitaplar egemendi. Bir kaç yıldır değişiklik var bazı kitapçılarda. Artık pek çoğu uçak, otobüs bileti satmıyor. Halı ticareti, eksportluk, importluk yapmıyorlar. Hep çağdaş yazarlarımızın kitaplarını satıyorlar artık. Kitap, gazete satışı, önce gözlerini, sonra da karınlarını doyurmuş olsa gerek.

Özellikle kadın işçilerimizin ellerinde kitaplar görüyorum. Ama bunlar hep kent kesiminden gelenler. Ellerindeki kitapların çoğunluğu ucuz çeviriler, çalakalem yazılmış aşk romanları hep. Olsun, kötüleri okuya okuya daha güzellerini okurlar ileride. Bu konuda iyimserim. Öyle yetiştik de ondan. Çağdaş yazarlarımızın kitaplarını okuyanlar çok az. İki elin parmakları kadar desem çevremde yalan olmaz.

Küçük bile olsa bu değişikliğin, bu okur sayısının artışının bir kaç nedeni var...

1: DGB (Alman İşçi Sendikaları Birliği) son yıllarda Türk sanatçılarına değer vermeye başladı. Kendi salonlarında Türk sanatçılarına az bile olsa konuşma okuma satleri düzenledi.

2. Türk Danış Örgütü Türk yazarlarından bazılarına yapıtlarını okumaları için çağrıda bulundu. Yazarlarımızın tüm giderlerini karşıladı. Okuma ücretlerini ödedi.

3: Alman Yazarlar Birliği, Türkiye'den ve burada yerleşik Türk sanatçılariyle daha sıkı ilişkiler içine girdi. Bu durum Alman yayın organlarına dolayısiyle Türkçe yayın organlarına yansıdı.

4: Almanya'daki ilerici Türk işçi Federasyonları Türk sanatçılarına toplantılarında şiir okuma, türkü söyleme olanağı sağladılar.

5: Köln kentinden her gün 40 dakika Türkçe yayın yapan WDR (Batı Alman Radyoları) konuk gelen Türk sanatçılariyle konuşmalar yapması, sanat haberlerini, olaylarını zamanında duyurması, yeni çıkan kitaplar hakkında kısacık bilgiler vermesi, çağdaş Türk sanatının, sanatçılarının tanıtılması bakımında çok yararlı oldu.

6: Almanya'ya yerleşik Fakir Baykurt'un Duisburg kentinde «Merhaba» adlı aylık bir gazete çıkarması, çevredeki okullarda, sendika binalarında, Türk Danış salonlarında Türk sanatını sevdirici eylemlerde bulunması, dikkatleri azıcık bile olsa Türk sanatı üstüne çekti. Çağdaş yazarlarımızı okuyanlar fazlalaştı.

7: Batı Berlin'e yerleşik Aras Ören, Stutgart'taki arkadaşı-

mız Yüksel Pazarkaya'nın yeni Türk sanatını tanıtıcı çalışmaları çok faydalı oldu.

Peki ama akla bir soru geliyor. Bizim kültür ateşelerimiz, Halkevlerimiz, Türk Evlerimiz ne yaptı Almanya'da? Hiç bir şey yapmadılar dersek yalan olur. Folklor ve spor çalışmaları, bir de anma günlerinden zayıf sesler duyuldu. Doyurucu olmaktan çok, yasak savar gibiydi bu tür eylemler.

KÜLTÜR POLİTİKAMIZ YOK

Bir kültür politikamız yok ki bizim. Bürokratik kuruluşlardaki görevliler bu konuda bir şeyler yapabilsinler. Çağdaş sanatçıyı düşman gözüyle gören, tepeden bakan, küçümsiyen, her tür eylemini engellemeye çalışan mevcut kadrosunun yetişme şekli bu.

Türkiye'mde kanunlar elli yıl önce yapılmış. Almanya'ya günün birinde işçi göndereceğiz. Bunların çeşitli sorunları yanında, birde kültür sorunları olacak dememişler.

Almanlar da yerleşik ulus. Kendilerine göre düzeni. Köklü kültürleri büyük sanatçıları var... Bizim de var... Var ama bizdeki sanatçı, yönetici kadro tarafından hep düşman gözüyle bakılmış. Almanlarda bu yok.

Durum böyle olunca, kırk elli kişilik daracık yerlerde, sigara dumanları içinde fırsat buldukça, çağdaş Türk sanatını anlatıp duruyoruz. Bu toplantılar faydalı da oluyor çok. Cumartesi pazarlarımız bu tür toplantılarda eriyip gidiyor çoğu kez. Haftanın beş günü fabrikada çalışan, cumartesi pazarlarını da işçilerimiz arasında, sanat çalışmaları yapmaya çalışan insan, zaman bulursa oturup yazacak... İğneyle kuyu kazmak deyimi bizim için mi söylenmiş? Diğer Almanya'ya yerleşik yazar arkadaşlarımın durumu da pek farklı değil.

Az önce kültür politikamız yok dedim. Türk sanatını tanıtıcı, sevdirici çalışmaların içinde tüm sanatçı arkadaşlarım. Devletin görevini üstlenmişler gibi. Her biri birer kültür elçisi oldukları yerde. Başka türlüsü yok... Paçaları sıvayıp, kendi sanatımızı, kendimiz anlatmak zorundayız.

Türkiye işçi sınıfının içinden çıkmış bir yazarım. İşçiler, önce yadırgıyorlar kendi içinden bir yazarın çıkmasını. Önce hangi kitaptan, ya da nereden kopya ettin der gibi bakıyorlar. Isı-

nıyorlar git gide. Beni ne zaman yazacaksın der gibi bakışları var... Yüzlerce yıllık çekingenliklerinin altından, güzelleştikçe güzelleşiyorlar. Yine de kendi içlerinden bir yazarın çıkmasını hayretle karşılıyorlar... Çokta seviniyorlar. Ben de biraz daha bir şeyler verebilmek umuduyla çırpınıp duruyorum. Kimbilir bu bir buçuk milyonluk vatandaşlarım arasından, kaç güçlü Türk yazarı çıkacak? Kimbilir ne bayındır yapıtlarla gelecekler? Nasıl baştaçı edilecekler? Bu sevgi, bu umut, bu coşku, yurt özlemimi azıcık yatıştırıyor diyeyim mi?

YAŞAMIM VE YAZINCILIĞIM

Kendime sesleniyorum:

Şevket YÜCEL

Günaydın Şevket Yücel!! Demek elli yaşadın bu yıl. İşte şu anda bütün yılların anılara dönüştü. Bir zamanlar usuna gelir miydi elli yaşayacağın? Geldi işte. Hem de Yunus'un bir şiirindeki şu dizeye göre: «Şol yel esip geçmiş gibi» Ne o, bir acı mı

duyuyorsun yoksa? Hayır, buna gerek yok. Çaresiz doğal sayacaksın bunu.

Bak dostum, seni anan K. Maraş'ın Süleymanlı Bucağında doğurmuş. Adını Şevket koymuşlar. Bir de bakmışsın ilkokul birde görmüşsün kendini. Ondan birkaç yıl öncesinde sünnet gibi, düğün gibi bazı önemli olayları anımsayabiliyorsun. Derken ilkokul ikiye geçtin. Toprak damlı bir okuldaydınız. Beş sınıfı tek öğretmen okutuyordu. Okula gelirken koltuğuna bir odun alarak düşüyordun yollara. Karın çok yağdığı bir kış mevsimiydi. O kış geceleri köye saldıran kurtlar köpeklerin çoğunu yemişti. Günlerin, ayların nasıl geçtiğini bilemedin. Birden kendini üçüncü sınıfta buldun. Öğretmeninin o yılki seslerini şimdi duyar gibisin değil mi? Nasıl olduysa o yıl da öyle geçti. Bir önceki yılın dinlencesinde köyün güneyindeki dere boylarında sığırlarınızı güttün. Yanında birkaç arkadaşın daha vardı. Berit dağından kaynaklanan ırmağın göllerinde yüzdünüz. Cevizlerin, söğütlerin gölgesinde, taşların üstünde dilli düdük çaldınız. Ceviz oyup yediniz. Dere boylarından böğürtlen, asmalardan üzüm topladınız. Bir keklik yavrusu büyüttün koynunda. Onun ötüşlerini sevdim. Öylece dinlence ayları da geçti. Bağ evinde pekmez yaptığınızdan, her yıl en az bir hafta geç gidiyordun okula. O yıl da yaprakların çoğunun döküldüğü günlerde okula başladın. Aylar geçti, kış geçti, bir bahar daha geliverdi. Sen gene sığırları gütmeye başladın. Yamaçlarda, tepelerde özgürdün. Öğle sıcaklarında ırmaktaki göllerden çıkmadın. Binlerce cırcırböceğinin öttüğü o derede senden nice anılar kaldı. Cevizler, çınarlar, söğütler türkülerini dinlediler. O taşlık yerlerde yılanlar öldürdün. Dutlara aşı yaptın. Dost olduğun hayvanları boynuzlarından tutarak sevdin. Sert taşlarla yumuşak kayaların üstünü oyarak adınla soyadını yazdın. Bir de baktın ki güz gelmiş.

Her yıl okula başladığında sabahları sığırları Narlı dereye bırakır, ikindin üzeri son dersten çıkınca toplar getirirdin. O Narlı derede ayakların güz günleri sarılı, morlu, kırmızılı yapraklara gömülürken çıkan hışırtıları severdin. Bazen asmalarda son kalan bir çiltim üzümü koparırken göğsüne yaşam sevincini duyuran sıcacık bir dalga vururdu. Sen o güz günleri kayaya yankılanan keklik seslerini de çok severdin. Hele eylül sonu kart ağaçlara çıkıp ceviz çırpmak, onları çalılıklar arasından toplamak hoşuna giderdi. Bir de kış sabahları erkenden kalkmak, babanla birlikte damın karını atmak değişik bir dünyada yaşatır-

dı seni. Gene o kış, öğretmeninin seninle aynı sınıfta oturan kızına baktıkça içinde sevi çiçekleri açıldı değil mi? Açılmıştı ya, o ilk seviyi hiç unutabilir misin? Onu her an görmek, sesini duymak istiyordun. Onun geçtiği yerler tanımsız güzelliklerle doluydu.

Okul bitti. Baban seni kentin ortaokuluna verdi. Bir tanıdığın evinde kalıyordun. Yalnızdın. Her şey sana yabancıydı. O yıl matematikten sınıfta kaldın. Ertesi yıl o matematik öğretmeni gene basıyordu zayıf notları. Sanki elinde bir kuyumcu terazisi vardı. Senin köyden geldiğini, hangi koşullar içinde olduğunu hiç düşünmedi. Sana umut vermedi. Var olanı da kırmaya çalıştı. Sen böylece öğretmenin dar görüşü yüzünden okuma haklarını yitiriyordun. Baban bu yüzden alabildiğine öfkeliydi. Gene bu yüzden seni her türlü işe koştu. Kır katırla evin odununu taşıdın. Ta Berit dağlarının eteklerinden sığırlara keven getirdin. Çift sürdün, harman dövdün. Saman, buğday taşıdın. Bağ budadın. Üzüm kestin. Tuluklarla yaya bir saatlık yoldan pekmez çektin. Bütün bu yükleri on iki basamaklı merdivenden çıkarırken belin iki kat kaldı.

O yıllar kent yolu yaya on saat sürerdi. Kimi kez ceviz satmak için gidiş geliş yirmi saatlık yol çekerdin. Bir yandan da köyde imece yoluyla yapılan işlere katılıyordun. Öylece iki yıl daha geçti. Yıl 1946 Bucaktaki öğretmen babanla çok yakından görüşüyordu. Bu öğretmenin düzenlediği öğrenim belgesiyle Köy Enstitüsüne gitme olanağını buldun. Haydi işin oldu Şevket Yücel. Şimdi düş bakalım yollara. O da oldu. Bir gün sabaha yakın horozlar öterken tahta bavulu kır katıra yükleyerek köyden biriyle yolculuk ettin. Maraş'tan öte bir arabayla Türkoğlu'na gittin. Oradan trene binerek Düziçi Köy Enstitüsünün yolunu tuttun. İlk kez trene biniyordun. Fevzipaşa, Ayran tüneli, Gâvur dağları, Yarbaşı istasyonu derken Düziçine vardın. Geri dönerim diye korkmuştun. Ama kaydın yapıldı. Birkaç gün yalnızlık çektin. Sonra alışıverdin her şeye. Orada ne varsa düzenliydi. Yapılan binaların yanında yeni yapılanlar vardı. Sana ayakkabıdan mendilinece hepsini verdiler. Ayağındaki asker potininin kokusunu çok sevmiştin. Şimdi tanınmış bir yazar ve ozan olan Antakya'lı Ali Yüce ile bir sırada oturuyordunuz. Günler geçtikçe onunla arkadaşlığınız büyüdü. Pazarları bile birbirinizden ayrılmadınız. Yoğun bir çalışma içindeydiniz. Öğretmenleriniz yetenekli, çalışkan, seçkin kişilerdi. Tüm derslerden başarınız üstündü. Ortaokula gittiğin yıllar matematik'ten zayıf alırken

Köy Enstitüsünde bu dersten çoğu kez on aldın. Bu ve öbür derslerdeki başarını daha çok kendilerini mesleklerine tam olarak veren öğretmenlerine borçluydun. O sırada Ali Yüce'nin bilgilerinden de yeterince yararlandın. Ali'yle kırlara açıldığınız günlerde bile koynunuzdan kitapları eksik etmediniz. Bunlar kimi kez ders kitapları, kimi kez kitaplıktan alınma roman, öykü, şiir ve tiyatro yapıtlarıydı. Arasıra gözleriniz Düldül dağının dumanlı doruklarına kayardı. Düziçi'nin uzayıp giden ovasına dalar giderdiniz. Ali Yüce huylarıyla, düşünceleriyle, sevgileriyle, acılarıyla tam sana benzeyen biriydi. Daha o zaman bile geniş bir düşün dünyası vardı. İçtendi, dürüsttü, özveriliydi.

Kültürle iş eğitiminin birlikte yürütüldüğü bir yerdi orası. Ders dışı zamanlarda inşaat, marangozluk, tenekecilik, demircilik, tarım işleriyle uğraşıyordunuz. Tüm giyitlerinizi devlet veriyordu. Akşamları, sabahları çalışma saatlarınız vardı. Büyük sınıflarda okuyan ağameylerinizin çaldıkları çalgılarla bin kişi elelden tutup ulusal oyunlar oynadınız. Daha önce okuduğun ortaokulla bu okul arasında kıyaslanmayacak kadar büyük ayrımlar vardı. Dersleriniz deneylerle, uygulamalarla ezber olmaktan kurtuluyor, oldukça yararlı oluyordu. Üstelik nöbet haftalarında mutfak, yemekhane, yatakhane gibi önemli yerlerde görev alıyordunuz. Okulun toplantı salonunda on beş güne bir sosyal etkinlikler oluyor, ay sonlarında birer eser temsil ediliyordu. Çok sayıda kitapların yer aldığı bir okul kitaplığınız vardı. Siz o kitaplardan nicelerini okuyup düşün gücünüzü arttırıyor, özetlerini çıkarıyordudunuz. Sanki bir arı kovanı gibiydi okulunuz. Orada yaşamın güçlüklerini yenecek, köylerimizi aydınlatacak şekilde yetiştiriliyordun. Tüm konular iyi öğretiliyordu. Gayrı derslerden dokuz aldığın zaman üzülüyordun. Tarım alanındaki çalışmalarınızla portakalından yeni dünyasına, yeni dünyasından kayısısına dek yetiştirdiğiniz ürünleri yiyordunuz. O yıllarda iş ve dersler öylesine yoğundu ki geceleri bile lüks ışığında çimento döktüğünüz oluyordu. Düzen, temizlik, çalışma, güven, sevgi, umut hepsi oradaydı. İşyerlerine, dersliklere, yemekhanelere girişleriniz düzgün sıralar halindeydi. O sıralı gidişlerde hep bir ağızdan marşlar, türküler söylerdiniz. Üçüncü sınıfa geçtiğinde tarih öğretmenine duyduğun sevgi aşk kesimine varmıştı.

Düziçi Köy Enstitüsünün üçüncü sınıfını bitirince değişik bir yer görmek dileğiyle Diyarbakır Dicle Köy Enstitüsüne gittin. İlk günler garipsedin, sonra alıştın. Aynı üstün başarıyı orada da sürdürdün. Öğretmenlerin sana olan sevgi ve güvenleri bü-

yüktü. Dümdüz bir ova vardı orada: Hoşat ovası... Olduğun yerden Zülküf dağı diye bir dağ görünürdü. Zülküf dağının eteğinde Ergani ilçesi uzanırdı. Düziçindeki çalışmalar orada da aynı biçimde sürdü. Öylece beş yıl gelip geçti. Okulu pekiyi dereceyle bitirdin. Köyüne dönerken çok sevinçliydin. Oysa eve geldiğinde tanımadığın bir kadınla karşılaştın. Anan daha otuz yedi yaşında ölmüş, baban kentten doğurmayan bir kadın almıştı. Öyle yalnızdın ki... Ekim 1951'de ilkokul öğretmeni olarak Maraş'ın Hartlap köyüne atandın. Burası büyük bir köydü. Kente gelmek için altı saatlık yolu yaya yürüyordun. Orada ancak yirmi gün çalıştın. Kendi köyündeki öğretmenle görev yerlerinizi değiştiniz. Köyünün okulunda seni Köy Enstitüsüne gönderen o iyi yaşlı öğretmen vardı. Seni kurtaran kişiydi o. Kendisine karşı büyük saygı duyuyordun. Köyünün okulunda ilk derse girdiğin gün eskimiş sıralarda kendi çocukluğunu görür gibi oldun. Burada Köy Enstitülerinde edindiğin ülkü, bilgi ve beceriyle çalışmalarını sürdürdün. Öğrencilerden çoğunun giyitleri eski, ayakları yalındı. 1. 2. 3. sınıfları okutuyordun. Orada asıl güçlüğü birinci sınıfta çektin. Okul çalışmasının dışında yaşlı öğretmenle birlikte bir de halk dersanesi açtınız. Her iki alandaki çalışmalarınla yapılan teftişler sonucunda üstün başarılı görüldün. İlk yıllar boş zamanlarını avcılıkla geçirdiysen de sonradan kitaplar, dergilerle dostluk kurarak okumaya başladın. Bu okuma alışkanlığı gittikçe kökleşti. İlk kez Varlık, Türk Dili, Eğitim psikolojisi, Köy ve Eğitim gibi dergilere abone oldun. Evdeki zamanın çoğunu okumakla geçiriyordun. Kitaplar, dergiler, gazeteler... O yıllar küçücük aylığından keserek yeni yeni kitaplar alıyordun. Sonra o yaşlı öğretmen karşı köyün okuluna atandı. O yıl köyünüze yeni bir okul yapıldı. Beş sınıfı tek başına yönetiyordun. Okula epeyce ders araçları getirttin. Çocuklarla bahçeye düzen verdin. Meyveler, kavaklar diktiniz. Bitkilerin yetişmesini gözlemek için toprağı parsellere ayırdınız. Seni orada fazlasıyla üzen şey bazı karakol çavuşları ve bucak müdürlerinin köylüden rüşvet yemeleriydi. Gerek buna gerekse karakoldaki dövmelere karşı çıktın.

Yıllar geçti. Tam altı yıl... 1957'dide Maraş merkezindeki Atatürk İlkokuluna atandın. Orada bir buçuk yıl çalıştın. Derken askerliğin çıktı. Askerliğinin altı ayı yedek subay Tank Okulunda, bir yılı da Ankara Zırhlı Eğitim Merkezinde geçti. Çoğu aylar Tuz gölünün kıyısında tank atışlarında bulundun. Bu arada Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümü yeterlik sınavlarına gire-

rek başardın. Askerlik bitimi Maraş Lisesi Edebiyat Grubu öğretmenliğine atandın. Bir yıl sonra lise müdür yardımcısı oldun. Bu görevin üç yıl sürdü. Okuma olanaklarından yoksun kaldığını görünce müdür yardımcılığı görevinden ayrıldın.

1957'dide ilk yazın Köy ve Eğitim dergisinde yayınladı. O sırada arada bir Maraş ilinde çıkan bazı gazetelerde yazdın. Gayrı önemli büyük sanat dergilerinde sesinin duyulmasını istiyordun. Bu nedenle Yaşar Nabi Nayır'a şiir, öykü türünde bazı yazılar postaladıysan da bir karşılık alamadın. Sonra Yaşar Nabi'ye yazdığın bir mektupla yazılarının yayınlanması için rica etmenin doğru olmayacağını, nasıl olsa bu çalışmaların sonunda değerlenerek kendi kendini yayınlatacağını duyuruyordun. Öylece ilk yazın 1964'de VARLIK DERGİSİNDE yayınlandı. Bunu izleyen yıllarda İmece, Türk Dili, Çaltı, Hisar, Kemalizm gibi dergilerde ara ara yazıların yayınlandı. O yıllar Maraş'ta çıkan bir gazetede «Öğrencime Mektuplar» konulu yazı dizisini sürdürdün. Toplumsal gerçekleri yansıttığın için tutucular tarafından tepkiyle karşılandın. Ancak bu davranışlar çalışma gücünü daha bir keskinledi. 1966'tıda «GÖRMEDEN GİDENLER» adlı öykü kitabın yayınlandı. Bu kitabı yayınlatmak için Yaşar Nabi'ye mektup yazmıştın. Ancak kendi olanaklarınla yayınlatmak zorunda kaldın. Ne ki Yaşar Nabi Nayır kitabı kendi matbaasında yayınlayarak giderinin ödenmesi için dört ay süre tanıdı. Bu yapılan iş gene de büyük bir iyilikti. Böylece kitap olarak ilk adımı atmış oluyordun. Bu öykü kitabı sanat çevresinde ilgi gördü. Ancak bulunduğun çevrede bağnazlar karşı çıkıp seni küçültmeye çalıştılar. Şu var ki, geniş bir öğrenci kitlesiyle veliler yapıttaki öyküleri çok beğendiklerini söylüyorlardı. Sonradan bu kitap yüzünden seni Vali Necmettin Karaduman'a duyurdular. Böyle bir duyuruyu kötü niyetle yapmış oluyorlardı. O zamanın Milli Eğitim Müdürü Nafiz Sumer valiye sunmak için bu kitabı senden istedi. Kitabı verdin. Henüz valiyi bilmiyordun. Fakat milli Eğitim müdürü okumaya karşı ilgisi olan, olumlu düşünen biriydi. Aradan bir hafta geçmişti. Bir gün yolda milli eğitim müdürüyle karşılaştın. Yaptığın konuşmada henüz valinin kitabı okumadığını anladın. Bir hafta daha bekledin. İçinden: «Okusun,» diyordun, «vali de okusun o kitabı.» Bu arada bazılarının dar görüşler yüzünden sana kara çalmaya çalışmalarına üzülüyordun. Acaba valiyi etkileyip seni bir başka yere mi attıracaklardı. Kimi kez, «Evet,» dedin, «ellerinden gelirse bunu da yaptırır onlar.» Derken bir gün valinin polisi okula telefon ederek

senin valiyle görüşmeni istemiş. Kafandaki karışık düşüncelerle yürüdün. Ama önce yazarlık görevini sanatla birleştirerek onurluca yaptığına inanıyordun. İl konağına vardın. Valinin kapısının önündeydin. Polis eliyle işaret ederek içeriye girmeni söyledi. Girdin. Vali masasının başındaydı Seni görünce ayağa kalktı Elini sıktı Yerine otururken, «Sayın hocam öykülerinizi okudum, sevdim. En içten duygularımla kutlarım. Üzerinde durduğun gerçekler yurdumuzun nice yerlerinde yaşıyor. Hem sen bunları sanatla emiştirmeyi iyi başarmışın. Bazı kara görüşlü kişilerden çatlak sesler çıkabilir. Onları umursamayacaksın. Haydi şimdi söyle bakalım kahveyi nasıl içersin?» dedi. Kahveler geldi. Birlikte içtiniz. O gün en mutlu günlerden birini yaşıyordun.

1967'dide «KUŞ GÖLGESİ» adlı şiir kitabın yayınlandı. Okurlar o şiirleri de ilgiyle karşıladılar. O sırada yazar Adnan Binyazar K. Maraşta askerliğini yapıyordu. Binyazar'la tanıştın. Onu kendine çok yakın gördün. Birden aranızda bir dostluk alışverişi başladı. Binyazar askerliğini bitirince. K. Maraş Kız Öğretmen Okuluna edebiyat öğretmeni olarak atandı. Onunla sık sık görüşüyor, sanat üzerinde sohbetler yapıyordudunuz. Sonra Binyar Ankara'ya gitti. Gitti ama gene de o sohbetleriniz mektuplarla sürdürüldü. Bu sırada Köy Enstitüsündeki sınıf arkadaşın Ali Yüce'den de mektuplar alıyordun. Onca yıllar geçtiği halde birbirinizi hiç unutmamıştınız. Bu mektupları nice okusan doyamıyordun. Öylesine içten, öylesine özgündüler. Kimi yerde bir öyküydü o mektuplar, kimi yerde bir şiir, kimi yerde bir sahne yapıtı... Bu arada İstanbul'dan bir mektup aldın. Dergilerden seni tanıyan bir kızın mektubuydu bu. Kendisi edebiyat fakültesini bitirmişti. Birkaç yıl onunla da mektuplaştın. O şiirli mektuplara karşı büyük bir sevi duyuyordun. Bu mektuplar sanat yaşamını olumlu yönde etkilemişti. Bu nedenle kalkıp İstanbul'a dek gittin. O kızla on gün kadar gezdiniz. Sohbetleriniz çoğunlukla sanat üzerine oldu. Bir gün eşin bu mektupları yanlış yorumlamaya durdu. Evde tartışmalar çıktı. Ve sonra son buldu o mektuplar.

1970'de «GÜNEŞİN PARMAKLARI» adlı öykü kitabını yayınladın. O kitabı da bastırmak için borçlanmıştın. Kitap K. Maraş gibi dar çevrede seni seven öğrencilerin ve öbür kişiler tarafından kısa zamanda harcandı. 1970'de TRT nin açtığı Kültür, Sanat ve Bilim yarışmasında DENEME BAŞARI ödülünü kazandın. O yıl ozan Gülten Akın Cankoçak K. Maraş'ta bulunuyordu. Ge-

rek onunla gerek vali yardımcısı olan Yaşar Cankoçakla tanışmaktan mutluluk duydun. O sırada TRT nin açtığı yarışmada Gülten Akın şiir başarı ödülünü kazanmıştı. Kendisi Maraş"tan ayrılmadan Maraş'ın ve Ökkeş'in Destanı adlı bir kitap yazdı.

Bay Şevket Yücel. Şu yaşamın ve yazın çalışmaların üzerinde biraz daha duralım bakalım: Türk Dili dergisinin 1973'de açtığı, «Cumhuriyet Yönetiminin Türkiye'nin Kalkınmasındaki Yeri» konulu deneme yarışmasında gönderdiğin yazı anılmaya değer bulundu. Bazı öykülerle şiirlerin Çukurova, Ankara, İstanbul radyolarında okundu. Şu antolojilere girdin: Genç Ozanlar Şiir Antolojisi 1966 Çağdaş Yayınları. Günümüz Türk Şiiri Özel Sayısı, (1973 Yansıma) Günümüz Türk Hikâyeciliği Özel sayısı, (1972 Yansıma) Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri, (Özel Sayı, 1976) Köy Enstitülü Yazarlar, Ozanlar, (1978 Özel Sayı) Denemeler Denemeciler Antolojisi, (1977) Çocuk Eğitimi ve Edebiyatı, 1975 Yansıma özel sayısı) Öğrenci Yazıları (1979, Çocuk özel sayısı) Şair ve Yazarlarımız nasıl yazıyorlar?

ŞİMDİYE DEK HANGİ DERGİLERDE YAZDIN?

Bunu da şöyle sıralamalı: Varlık, İmece, Hisar. Meltem, Ilgaz, Çaltı, Kemalizm, Türk Dili, Güney, Halkevleri, Yansıma, Soyut, Oluşum, Hakimiyet-Sanat, Dönemeç, Milliyet Sanat, Milliyet Çocuk, Edebiyat Cephesi, Öğrenci Yazıları, Yaba, Çağ, Form, Sesimiz, Saçak, Düşün, Türkiye Yazıları, Anadoluda Sanat gibi dergiler...

HANGİ GAZETELERDE YAZDIN?

Bunu da şöyle sıralamalı: Ulus, Cumhuriyet, Yeni Ortam, Öğretmenler Gazetesi, Yeni Gazete, Başkent Gazetesi, Eleştiri Gazetesi, Yansıma Çocuk Gazetesi (Bu gazetelerin sanat sayfalarında bazı yazıların yayınlandı.)

1976'tıda «KENDİNİ YENİLEMEK» adlı deneme yapıtın çıktı. Bu yapıtın telif ücreti olarak Çağdaş Yayınevinden yüz kadar kitap aldın. Ne yaparsın, başka çaren yoktu ki. Bir kez yazın çalışmasına adamıştın kendini, ayrılamazdın. Bundan böyle deneme çalışmalarına daha bir yoğunluk kazandırdın. Tinsel ve kültürel yapın kuşkusuz denemeye daha uygun düşüyordu. Sen böyle bir düşüncede olduğun gibi okurlar da aynı yargıyı paylaştılar. 1979'da gene denemelerle oluşan «BOŞTA BIRAKANLAR» yayınlandı. Bundan da telif ücreti karşılığında 150 kitap aldın. 1977' dide Çocukla Keklik, 1980'de Sakar Oğlak adlı çocuk yapıtların basıldı. Sakar Oğlak adlı yapıt Televizyonda resimleriyle, yazılarıyla tanıtılırken yazarı olan senin kısa yaşamın da anlatıldı

Böylece şimdiye dek tüm olanaksızlıklar içinde yedi yapıtının yayınlanması seni sevindirdi. Ne ki daha yazıp ta beklettiklerin vardı. Dilersen bunları da sayalım: Bir dosya roman, bir dosya öykü, bir dosya şiir, bir dosya öğrencime mektuplar, bir dosya deneme, bir dosya öğrencilerimden öyküler... Bunları nerede yayınlatacaksın? Kâğıt fiyatları almış gitmiş başını. Yayınevleri çok güç durumda. Sen K. Maraş'tasın. Sanat merkezleri uzakta. Aldığın aylık İstanbul'a gitmeni bile engelliyor. Tanımadığın kişilere yazdığın mektuplarla bu iş yürümez. Böyle olduğu halde umutlarını kırmıyorsun. Gene de sürdürüyorsun çalışmalarını. Bazı sanat dergilerinde yazıyorsun. Öyle ki bu durum ölünceye dek sürecek. Behçet Necatigil'in Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü, Şükran Kurdakul'un Şairler ve Yazarlar Sözlüğü, Seyit Kemal Karaalioğlu'nun Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, Milliyet Sanat Dergisi Yayınlarının Çağdaş Dünya Edebiyatı Ansiklopedisinde kısa öz yaşamın var.

Ekonomik nedenlerle dilediğin bir yere gidip yerleşemedin. Üstelik eşin de istemedi bunu. Bir yandan da on yıl önce Emlak Kredi Bankasına borçlanarak bir ev yaptırmış olman K. Maraş'ta kalmanı zorunlu kıldı. Bay Şevket, on yıl aylığının bir bölümünü vererek borç ödedin ama bir eve de sahip oldun ha. Yok, yok kızmayasın. Sen herkesin bir eve sahip olmasını dileyen birisin. Başkaları gönenmeyince bencil bir sevinçle yaşamayı anlamsız bulursun. Yirmi yıl kirada gezdin. Beş yıl bir tavan arasında oturdun. Aylığından gayrı hiç bir yan gelirin yoktu. Gün oldu sıkıştın, şundan bundan borca isteyemedin. İki kat elbisenden birini satmak zorunda kaldın. Şimdi çocuklarından biri yirmi yedi yaşında, ortanca liseyi bitirdi, en küçük ilkokul beşte. Sen ise bu yıl meslek yaşamının yirmi dokuzundasın. Bunca yıl öğrencilerini kendi çocukların kadar sevdin. Onları düşünen, duyan, sezen, gören, sevmesini bilen insanlar olarak yetiştirmek için neler çektin. Ama onca çekiler sana umut ve kıvanç verdi. Emeğinin karşılığında yetişen özlü insanları gördün. Onları da birer eserin saydın. Şimdi de aynı yolda çalışmalarını sürdürüyorsun. Senin için yaşamın anlamı insanlara sevinç dağıtmakla başlıyor. Şu anda kendi diktiğin ağaçlarla gülüyor bahçen. Hurmasından kayısısına, kayısısından çamına dek kendin diktin. Şimdi hepsi vişne ağacına dek dam boyunu geçtiler. Onlara baktıkça gülümsüyor, düşünüp kalıyorsun.

Bu yaşam ve yazın çalışmasıyla ilgili yazı biraz uzadı mı yoksa. Öyle de olsa bunların hepsi anlatılmak istenenlerin yanın-

da birkaç tümcecik olarak kalmaz mı? Evet yaşın elli. Ama gönlün daha yirmisinde. İçinde büngül büngül bir şeyler kaynaşıyor. Nice acılar içinde olunsa da yaşamak güzel değil mi? İşte böyle Şevket Yücel. Gel yaşını hiç düşünme. Yıllarının en olgun döneminde bulunuyorsun. Daha önceki yıllarda sevgilerin hamlığı içinde değil miydin? Böyle diyorum ya kimi zaman içine bir sızının girdiğine tanık olmuyor musun? Ne ki her dakika gereğince değerlendirilse. Sen ise yerinde boş kalamıyorsun. Ya bir şiir okuyacaksın, ya bir deneme, ya bir öykü, ya da başka yapıtlar... Onlar bitince gene boş geçiremiyorsun zamanı. Eline defteri, kalemi alıyor üst üste düşünceler doğuruyorsun. Öyleyse selam olsun o güzelim düşüncelere... Yaşını kutlayan Aziz Nesin'e; tüm dostlara selam... Gazi Ortaokulundaki Türkçe öğretmenliğini biraz daha sürdür bakalım.

1980 YILINDA TÜRKİYE'YE GELEN EDEBİYATÇI KONUKLARIMIZ

- Michael Scharang
- Stoyan Daskalov
- Liana Daskalova
- Peter Rühmkorf
- Michael Krüger
- Hüseyin Düzgün
- Dritero Agolli
- Dimitri Nikolaef
- Niko Nikola
- Radi Fiş
- André Helbo

MICHAEL SCHARANG

Avusturyalı Yazar Michael Scharang (1941, Kapfenberg doğumlu), 5 Aralık 1979 çarşamba günü 18.00'de Avusturya Başkonsolosluğu Kültür Ofisi'nde düzenlenen toplantıda 1976 ve 1979 yıllarında yazdığı iki kitaptan bölümler okudu.

DASKALOV

Mustafa BALEL

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın konuğu olarak ülkemizde bulunan «Büyük Mücadele», «Değirmen», «Yağmurlar Cumhuriyeti» ve «Tünel» adlı dört romanı dilimize çevrilerek ülkemizde yayınlanan ünlü Bulgar yazarı Stoyan Daskalov'la, kitaplarının çevirmeni arkadaşımız Mustafa Balel'in yaptığı bir konuşmayı sunuyoruz.

— Sayın Daskalov, yanılmıyorsam bu Türkiye'ye ikinci gelişiniz oluyor. İlki ile ikincisi arasında büyük bir fark var mı sizce?

— Birinci gelişimizde ilkyaz başlarıydı. oysa şimdi kışın dal ayazı. Renkler daha solgun, Şehir hattı gemileriyle o güzelim

Boğazı dolaşamıyor insan. Kaldı ki ilk gelişimizde turisttik; şimdiyse, TYS'nin konuğu olarak bulunuyoruz ülkenizde. İlk kez kendimize göre kaygılarımız vardı, şimdiyse bizimle ilgilenenlerimiz, sıcak bir dostlukla yol gösterenlerimiz var. Bence dostluktan değerli, ondan sıcak hiç bir şey olamaz yeryüzünde. Dostluğun sıcaklığını güneşin sıcaklığına benzetirim ben. Tatlı ilkyaz güneşinin sıcaklığına. Yakmadan, zarar vermeden yumuşakça sarar sarmalar insanı. Ilıtır içini. Onun için de ilk ziyaretimin hemen arkasından yazdığım öykümün adını «En Değerlisi» koydum.

— Ülkemizde dört kitabı yayınlanmış bir sanatçısınız...

— Bizde en az bir kitabı yayınlanmış olan yazarlar Bulgar Yazar Birliğine üye kabul edilir. Eğer kitaplarımdan dört tanesi, dilinize çevrildi okundu, Türkiye'de tanındıysa, kendimi bir Türkiyeli yazar olarak hissedebilirim. Bu benim için son derece sevindirici bir şey olur.

— Dilimize aktarılan kitaplarınız, sizin gerçek sanatınızı yansıtacak nitelikte yapıtlar mı?

— Kitapların seçimini, çevirmenim, burada kamuoyunun karşısında kendisine büyük bir minnettarlık duygusu ifade etmek istediğim yetenekli genç yazar Mustafa Balel'e borçluyum. Zira Türkiyeli okurlarımla benim aramda yaratıcı bağı ustalıkla kurmayı o başardı. Adı geçen kitaplardan «Büyük Mücadele», faşizmden kurtuluş'tan sonra son derece önemli tarihsel bir döneme bakıştır. Kitabın dördüncü basıma ulaşmış olması kitabın Türk okurlarınca sevilmiş olduğunu gösteriyor.

İkinci kitabım «Değirmen» de ilerlememizde önemli bir aşamayı sergiliyor. «Sizde, işçi sınıfıyla endüstriyel kuruluşlar (fabrikalar) da neler olup bitiyor?» Sorusuna yanıt getiriyor. Bu kitabın da kısa zamanda bitmiş olması yerinde bir seçimi kanıtlıyor.

Üçüncü romanım «Yağmurlar Cumhuriyeti», yeni insanın moral düzeniyle ilgili sorunların dile getirildiği bir roman. Bize geçmişten miras kalan zayıflıklarla, ilerleme içindeki yeni insanın toplumdaki savaşımı anlatılıyor. «Yağmurlar Cumhuriyeti»nde.

Gelelim son romanım «Tünel»e, o da önemli bir döneme damgasını basıyor. Başkişisi bir Türk olan bu romanda ise, kollektif emekle gençliğimizin yiğit tutumunu veriyorum.

— Biraz da bizim edebiyatımızdan sözedelim...

— Türk edebiyatı'nı pek yakından tanıdığımı söyleyemem.

Ama Sabahattin Ali, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, Orhan Kemal Fakir Baykurt vb. gibi romancı öykücülerinizi çok beğeniyorum.

— Teşekkür ederiz Sayın Daskalov. İsterseniz, konuşmanızı Türk okuyucularınıza söyleyeceklerinizle bağlayalım.

— Aslında söyleyeceğim pek fazla bir şey yok sanıyorum. Söyleyeceklerimi kitaplarımda söyledim. Halkımız faşizm belâsından kurtulur kurtulmaz yeni bir yaşam kurma çalışmalarına koyuldu. Köyler, kentler, yaratıcı kollektif emeğin gücü ile baştan sona değişti. **(Cumhuriyet - 19 Ocak)**

STOYAN DASKALOV

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın konuğu olarak, Türkiye'de bulunan ünlü Bulgar Yazar Stoyan Daskalov yaptığı basın toplantısın'da «Sanatçı için en büyük ve en tutarlı eleştirmen halktır» dedi.

Eşi Liana Daskalov ile 3 Ocaktan beri İstanbul"da bulunan yazar, yeni yazacağı kitabına döküman hazırlamk için burada bulunuyor. «Kitap, fikir silahıdır» diyen yazar Daskalov, sözlerine, Türkiye'de yoğun baskı sistemlerinin olduğunu, kapatılan kitle örgütlerinin de bunu kanıtladığını ekleyerek «ancak buna karşı demokrasi ve ilerici muhalefet çok yüksektir» şeklinde konuştu.

Bulgar yazar Stoyan Daskalov'un 12'si roman, toplam 35, ayrıca 15 çocuk kitabı da bulunmaktadır. Yazar ve şair olan eşi Liana Daskalov'un ise 5'i çocuklar için olan 20 şiiri ve 5 masal kitabı vardır. Bayan Daskalov'un «Kırmızı Küçük Balık» adlı kitabı daha önce türkçeye çevrildi. «Masal» ve «Kahraman Asker» adlı kitapları da Bulgar televizyonunca, çizgi film yapılarak, yayınlandı. **(Demokrat 21 Ocak)**

«KİTAP İDEOLOJİNİN BİR SİLAHIDIR»

Mehmet BARAK

Bir süre önce TYS'nin konuğu olarak Türkiye'ye gelen Nazım Hikmet'in yakın arkadaşı ünlü Bulgar yazarı Maskalov, «Sanat» ve «Savaşım» konularında Politika'nın sorularını yanıtladı. Kitabın, ideolojik mücadelenin silahı olduğunu vurgulayan Daskalov'la yaptığımız söyleşiyi aynen yayınlıyoruz.

Politika — Sayın Daskalov, kısaca kendinizi tanıtır mısınız?

Daskalov — Yakında 70 yaşına basacağım. Yazmaya 1935'lerde faşizmden kurtulma mücadelesi verdiğimiz yıllarda başla-

dım. Kalemim savaşın içinde olgunlaşmaya başladı. Bugüne kadar 35 büyük kitap yazdım. 13 de çocuk kitabım var, 35 kitabımın 12'si roman, diğerleri kısa ve uzun hikayelerden oluşuyor.

Politika — Yapıtlarınıza dayanak yaptığınız konular neler oldu?

Daskalov — Bulgaristan'ın özgürlüğüne kavuşması için halkın verdiği savaşı bütün gücümle destekledim. İlk yapıtlarımın konuları, halkın özgürlüğü için verdiği savaştı. Bu savaşı yansıtmaya çalıştım. Ülkemiz özgür olunca, yeni kurulmakta olan toplum düzeni, yazı konum oldu. Ama bu da bir savaştı. Yeni bir toplum kurma savaşıydı.

Politika — Sanat ve savaş... Bu iki sözcüğü biraz açar mısınız?

Daskalov — Sanat bir yetenek işidir. Eğer bir insanın yeteneği yoksa, edebiyatta bir yamacı olarak kalacaktır. Büyük yetenekli yazarlar, tema ve hayallerini birleştirerek yazarlar. Bir yazarın yeteneği de yaşamından kopuk olamaz. Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Demirtaş Ceyhun gibi Türk yazarları, koydukları ilkeleri fikri yetenekleriyle birleştirmişlerdir. Özgürlüğümüze kavuşmazdan önce Bulgaristan'da, karşı yazarlar da, demokrat ilerici yazarlar ve fikir veren yazarlarımız da verdi. İlerici yazarlarımız vuruluyor, hapislere atılıyordu. Ama bizi yıldıramadılar. Faşist Alman işgaline karşı, halk antifaşist cephede birleşti. İşgale ve faşizme karşı çıkan tüm demokrasi güçleri birleşti, büyük bir cephe oluşturuldu. Bu oluşuma işçi sınıfı yazarlarının büyük katkısı oldu. Onlar gerici fikirleri parçaladı. Komünistlerle savaşım halinde olan sosyalistler, demokratlar, liberaller hepsi birleşti. Halkın özgürlüğü için Vatan Cephesi oluşturuldu. Yazarlarımızın büyük bir bölümü de antifaşist cephede yer aldı Birçokları öldüler. Fakat halk güçlerinin birleştirilmesinde büyük görevleri başardılar. Ben de bu savaşın içinde yer aldım. Eğer o günleri yaşamasaydım, o savaşın içinde yer almasaydım, bugün Daskalov olamazdım. Yapıtlarım bu nedenle bütün ülkelerde okunuyor.

Politika — Bu konuda Türk yazarlarına ne öğütlersiniz?

Daskalov — Siz de bugün kapitalizme karşı bir savaş veriyorsunuz. Her gün yeni yeni kurbanlar veriyorsunuz. Bu aşamada Türk yazarlarının durumunu anlıyorum. Ancak durum Bulgaristan'ın özgürlüğüne kavuşmasından önceki duruma benziyor. İşçi sınıfı yazarlarına büyük görevler düşüyor. Onlar, halk güçlerini birleştirebilir, doğru yolu gösterebilirler.

Politika — **Bulgaristan'da yeni toplum düzeninin kurulmasında yazarların katkısından söz eder misiniz biraz?**

Daskalov — Kitap silahtır. İdeolojinin bir silahıdır. Dimitrov da kitabı bir silah olarak kullanmıştır. Bugün bizim ülkemizde en ucuz şeydir kitap. Çok sayıda yayınevi var ve her yıl binlerce kitap basılır. Okullarda, iş merkezlerinde büyük kütüphaneler vardır. Her yeni kurulan aile bir de kitaplık kurar. Okulları başarıyla tamamlayanlara ödül olarak kitap verilir. Yazarlar, ülkenin her tarafını dolaşarak fabrikalarda toplantılar yaparlar. Yazarlar, fabrikalardan özellikle çağrılır. Bu hem yazarın kendisini zenginleştirmesine, hem de işçilerin daha da bilinçlenmesine katkıda bulunur. Bizde okuma sevgisi, uzun süren bir esaretin, kitap düşmanlığının bir sonucudur. Kurtuluşun nerede olduğunu kitaplardan öğrendi halkımız.

Politika — Barış, dostluk ve dayanışmayla ilgili neler söylemek istersiniz?

Daskalov — Biz uluslararası işbirliği çerçevesinde, emperyalizme ve kapitalizme karşı özgürlükleri için savaşan insanlara her zaman yardım ediyoruz. O ülkelerin gençleri bizim üniversitelerimizde parasız olarak okuyor. Bugün bütün dünya insanları barış için haykırıyor. Ama barışı ve özgürlüğü sevmeyenler, emperyalistler, kapitalistler, onlardan başka sürüngenlerdir. Sadece onlar barışı sevmezler, özgürlüğü sevmezler.

(Politika — 23 Ocak)

STOYAN DASKALOV
«KÖY VAROLDUKÇA, KÖYÜ ANLATAN YAZARLAR DA VAROLACAKTIR...

Ülkemizde de tanınan ünlü Bulgar romancısı Stoyan Daskalov, TYS'nin konuğu olarak ocak ayı içinde eşiyle birlikte Türkiye'ye geldi. Romancının kişiliğini ve yapıtlarının genel karakterini belirleyici, 70. yaş günü törenleri dolayısıyla yaptığı bir konuşmanın bazı bölümlerini aşağıda yayınlıyoruz:

*
**

Stoyan Ts. Daskalov'un çağdaş Bulgar edebiyatında belirgin bir yeri vardır. Büyük bir yaratıcı yeteneğine sahip olan, insanı, insanın yaşamını, Bulgar köy gerçekliğini iyi tanıyan Daskalov, büyük bir okur kitlesince daima ilgiyle karşılanan yapıtlar yaratmıştır. Şimdiye değin «Magda Tepesi», «Avlu», «Yağmurluğun

Altında», «Sınırsız Tarlalar», «Köylüler» gibi öykü kitapları, «Sovyet Diyarında» ve «Güneşsiz Avrupa» başlıklı yolculuk izlenimleri, «Geçitteki Kız», «Topraksız Kuşak» vb. gibi büyük öyküleri, «Yol», «Lipovanski Değirmeni», «Öz Toprak», «Stublen Ihlamurları», «Fabrika Yakınındaki Köy» vb. romanları, «Manda Güden Çocuklar», «Roguşka'nın Çıngırağı» vb. çocuk kitapları, «Huzursuz Yol», «Yedilerin Gizli Akşam Yemeği», «Ters İnsan» vb. film senaryoları, «Yeteneğin Doğum Yeri» adlı deneme kitabları yayımlandı.

Daskalov'un bundan bir süre önce kutlanan 70. doğum günü törenleri sırasında yaptığı konuşmanın bazı bölümlerini aşağıda yayınlıyoruz.

— Köy varoldukça, toprak varoldukça, köyü ve toprağı yapıtlarında yaşatarak ölümsüzleştirecek yaratıcılar da varolacaktır. Köy konularını irdeleyen yapıtların, işçi, asker, yurtseverlik konularını ele alan yapıtlardan, serüven vb. yapıtlarından farklı olması doğaldır. Örneğin işçi, çalıştığı makinaya, fabrikaya, işletmeye, ya da kurduğu binaya bağlı kişidir. Bir bakıma öyle kolayca görülüveren bağlar değildir bunlar... İşçinin çalıştığı bu ortam düşünce ve duygularını etkiler. Yeni yeni alışkanlıklar edinir işçi bu ortamda...

— Köyle ise doğaya daha yakın bir ortamda, doğanın kucağında yaşar... Çocukluğundan itibaren toprakla içiçedir. Çiğli otlar arasında dolaşır, tozlu, çamurlu yollarda yürür, toprağın kokusunu hisseder, sabahları horoz ötüşleriyle, köpek sesleriyle uyanır, hayvanları sever... Köylü, dolunun ne demek olduğunu, kırağının bitkileri yakmasının, toprağın aç kalmasının ne demek olduğunu iyi bilir. Köylü, fabrikada çalışan işçilerin deyimiyle, açıkta çalışır. Gökyüzüdür çatısı. Toprakla sürekli mücadele içindedir. Bir avuç topraktan, bir ambar dolusu buğday almasını, sütten peynir yapmasını bilir. Herşey onun çabasının ürünüdür. Ruhu taze biçilmiş yoncanın, olgunlaşmış buğdayın, tek sözle toprağın kokusuyla doludur. Toprağın bereketi kalbine kıvanç verir.

— Bu konuda önemli yapıtların yaratılması için, yazarın kahramanlarını, yaşayıp çalıştıkları yerin özelliklerini, acılarını, kıvançlarını, sorunlarını ayrıntılarıyla tanıması gerekir... Bu, irdelenecek her konu için geçerli ve gerekli bir olgudur. Köye yapacağı turistik gezilerle kalıcı izlenimler edinemez, dolayısıyla bu temel üzerinde canlı ve zengin kişilikler yaratamaz yazar. Bunun

gerçekleşebilmesi için köyü ve köylüyü bütün ayrıntılarıyla, dünü ve bugünüyle tanıması gerekir... Bir zamanlar toprak özel mülkiyetti. Sonra ortaklıklar, daha sonra da Kooperatif Tarım İşletmeleri kuruldu. Şimdi Bulgar köylerinde Tarımsal Sınai Kompleksleri var, fakat bu sorunun yalnız bir yönü. Yani bu, köyde yaşayan insanların çalışma örgütü, toprağın gerçek efendilerinin çalışma örgütü. Bu olguları doğru biçimde, sanatsal açıdan inandırıcı şekilde betimleyebilmek için bu olguların ve değişikliklerin köylülere yaptığı etkiyi görüp hissetmek gerekir.

— Ben köylüyüm. Bugün olduğu gibi yarın da köylü kalacağımı daima gurur duyarak söyledim. Bundan az zaman önce «Plamık» (Alev) dergisinde yayımlanan bir söyleşide, önce köylü sonra yazar olduğumu vurguladım. Çocukluğumda hayvan güttüm, gençliğimde çift sürdüm, orak biçtim... Bir süre köy öğretmenliği de yaptım. Köylülerin acıları, kıvançları, sorunlarıyla yaşadım yıllar boyu. Köy okuma yurtlarında çalıştım, alkollü içki kullanmayanlar, sigara içmeyenler derneklerinin eylemlerine katıldım, köylerde kooperatif hareketinin ilk adımlarına tanık oldum. Sofya'ya geldiğim zaman da köylü kaldım. «Genç Kooperatifçi» gibi köy sorunlarına ışık tutan dergi ve gazetelerde çalıştım.

— Köylülerimiz 9 eylül 1944 zaferinden önce de hep böyle emeksever ve özgürlüksever kişilerdi. «Magda Tepesi», «Avlu», «Yağmurluğun Altında» vb. kitaplarımda köylülerimizin bu tarihten önceki yaşamlarını yansıtmaya çalıştım. Bulgar köylüsü adalet uğruna ayaklanıp kanını dökmeye hazırdır daima. Ama o dönemde karanlık ve ağır bir gerçekliğin kucağına terkedilmişti köylüler. Evlatlarının nafakasını düşünmek zorundaydılar. Omuzlarına yoksulluğun haçı yüklenmişti. Ve o dönem köylümüz, ayağını işçinin adımlarına uydurmaya çalışırken pek güvenemiyordu kendine. Çünkü, o bir parçacık toprağını aklından çıkaramıyordu bir türlü. Özel mülkiyetin kaldırılmasını, gerçek bir dram gibi yaşadı. Öylesine bağlıydı toprağa. «Öz Toprak» romanının başkahramanı Mito, bir parça toprağı için çocuk gibi ağlar. Köylülerimizin çoğu, toprağın kooperatifleştirilmesini acıyla yaşadı. Özel mülkiyetten kooperatif mülkiyetine götüren o yolu geçmeleri gerekti, kendi kişiliklerinde. Bu öyle, bir anda tamamlanan bir süreç olamazdı elbette. Yıllar gerekliydi buna. Daha sonra Kooperatif İşletmelerinin irileştirilmesi ve son dönemde Tarımsal Sınai Komplekslerinin kurulması sırasında da, kolay kolay alışamadılar yeni durumlara. Çünkü yaşamlarını, kendi kooperatiflerinin sınırları içinde görmeye başladıkları bir sıra-

da tarım işletmelerinin irileştirilmesiyle başka köylerin topraklarını da işlemeleri gerekti. Fakat bu bir dram değildi artık. Bu, hızla ilerlemenin neden olduğu bir yorgunluk belirtisiydi yalnız. Bunlar öyle yalnız kağıda geçmiş, gerçekle hiçbir ilintisi olmayan sözler değildir. Bunlar, yazgısal işaretlerdir. Sınır taşının, dün bir adımlık yerdeyken, bugün gözün görebildiği kadar uzaklara gitmiş olduğunu gösteren işaretlerdir. Yenilikler topraktan olduğu gibi, köylünün kişiliğinden de birçok zararlı «otları» kazıdı. Köylü bütün bunlara yiğitlikle katlandı. Şimdi, pekii, bu kişi köylü kaldı mı, diye soran olur. Evet, köylü kaldı. Gerçek özgürlüğüne kavuştuktan sonra, kendi geri kalmışlığına karşı yürüttüğü mücadeleyi tamamladıktan sonra da, tarımsal üretimde sosyalist çalışma ilkelerini uygulamaya ve en çağcıl tarımsal üretim araçlarından yararlanmaya başladıktan sonra da köylü kaldı...

— Aslı köylü olan bazı kimselerin, kalblerindeki o toprak sevgisini yitirmeleri, benim için endişe verici bir olgudur. Bir zamanlar köylünün göbek bağı tarlada kesilirdi. Toprak köylü için herşeydi, yaşamının özüydü. Şimdi toprakla ilintisini büsbütün kesmiş bulunanlar var. Buna, toprağın makinalarla işlenilmesinin neden olduğunu, aklımın köşesinden bile geçirmiyorum. Çünkü, ağır çalışma koşullarından kurtuluşuna içten seviniyordu. Büyük bir yükün omuzlarından inmesine seviniyordu. Fakat bazı kişiler, «bizim» demenin, aslında «benim» demek olduğunu anlayacak dende bilinçli değil henüz. Bu düzeye ulaşmamış olanlar var hâlâ. Bundan dolayı onlar toprağa devletin malı gözüyle bakmakta. Tarımın makinalaştırılması, birçok kişinin fabrikalara ve inşaat alanlarına yönelmesine yol açtı. Bu yoldan birçok kişi köyle ilintisini kesti. Köyle ilişkilerini «kestiler» derken içten üzülüyorum bu duruma. Bu ağır bir yargı. Bu kişilerden çoğu, köylü kişiliklerini koruyor gene de. Hatta geriye dönüş süreci gelişmeye başladı son dönemde. Bundan az bir zaman önce tamamladığım bir öyküme «Büyük Dönüş» başlığını verdim. Bu öykü, yeniden kaynağına dönmek isteyen dereciklerin, köyüne dönmek isteyen köylülerin, dönüş yollarını arayan köylülerin yaşamını sorunlarını, düşüncelerini irdelediğim yeni öykü kitabımda yer alacaktır.

(Edebiyat Cephesi — Ocak)

STOYAN DASKALOV

Haldun İLERİ

«Sizde soğuk var ama kahve yok». Bu sözler, paltosuna sı-

kı sıkı sarılmış, atkısını boynuna atmış ünlü Bulgar yazarı Daskalov'a ait. Kaloriferi yanmayan İstanbul Tabib Odası salonunda kendisiyle söyleşiyoruz. Daskalov'un ve eşinin Türkiye'ye ikinci gelişi bu. Birinci gelişi yaza ve kahvenin bol olduğu zamana rastlamış. İlkinde turist olarak gelmişler. Kahve bol ve güneş varmış ama dostları yokmuş. Kendilerini çok yalnız hissetmişler. TYS'nin çağrılısı olarak bu gelişlerinde ise sıcak bir dostlukla karşılaşmışlar. «Dostluğun sıcaklığını güneşin sıcaklığına benzetirim ben» diyor Daskalov. «Dostluktan daha sıcak bir şey olamaz yeryüzünde.»

Ve paltolar içinde, soğuk bir salonda olduğumuzu unutarak, sıcak bir sohbete dalıyoruz.

«Bulgaristan'ın küçük bir köyünde doğdum. Yani köylüyüm. Sonra burdan ayrıldım ve uzun yıllar şehirde yaşadım. Hâlâ yaşamaktayım. Ama ben bir köylüyüm, bunu asla unutmam. Romanlarımın çoğunda onların yaşantılarını anlatmışımdır.»

Yaşamını uzun bir süre öğretmen olarak sürdürmüş. Devrime etkin olarak katılmış. Çeşitli gazetelerde yazarlık, yöneticilik yapmış. Devrimden sonra sosyalist bir toplumun kuruluş çabalarını romanlarına, hikayelerine konu olarak almış. Özellikle «Kooperatif çiftliklerin kuruluşu sırasında köylülerin duydukları kuşkuları ,toprağa, özel mülkiyete olan bağlılıklarını anlatmaya çalıştım romanlarımda» diyor.

Şimdiki Bulgar edebiyatının nasıl bir gelişme içinde olduğunu sorduğumuzda ise, adeta yirmi yaşında bir gencin canlılığı içinde anlatmaya başlıyor Daskalov;

«Şimdi yepyeni bir kuşak yetişiyor Bulgaristanda. Yeni yeni yetenekler ortaya çıkıyor. Devrimden sonra edebiyatımız hızla gelişti. Devrim öncesi, devrimci havanın önü açıldı. Eskiden bizler, uzun yıllar işgal altında kalmış, burjuvazinin demir yumruğu altında ezilmiş bir toplumun ilişkilerini anlatırdık romanlarımızda, hikâyelerimizde, şiirlerimizde. Ama şimdiki genç yazarlar, sosyalist düzenin biçimlendirdiği bir toplumun ilişkilerini anlatıyorlar. Bu hava, yazarları öylesine etkisi altına aldı ki, devrim öncesi soyut, sadece kendileri için yazan yazarlar bile kendilerini yenilediler. E. Bagriyana devrimden önce aydınlar için yazarken, şimdi halk için yazmaya başladı. 90 yaşındaki Dore Gabe kendisini yeniledi. «Bekle Güneş» adlı bir kitabı çıktı. Bu kitabında sosyalist toplumu anlatıyor. Ve güneşe, batmaması için yalvarıyor. Bugünün genç yazarları, özgürlüğün şairleridir.

Burada anlatmasını keserek, masanın öbür ucunda başka bir gazeteci arkadaşımızla söyleşide bulunan şair ve yazar olan karısına sevecenlikle bakarak konuşmasına devam etti:

«Eşim Liana Daskalova şiir yazmaya evlendikten sonra başladı. Bir gün çalıştığım gazeteye genç bir kız girdi. Koltuğunun altında bir kitap vardı. O zaman ben direktördüm. Kitapta, yazdığı şiirler vardı. Okudum. Sonra ona dönerek «güzel» dedim. Ama şiire değil, kendisine. Sonra «kitabını çantana koy ve beni dinle. Yeteneğin var, ama kime yazacağını bilmiyorsun. Bunlar şiir değil. Yaşadığın bir şeyi yazman gerek. Eğer aşıksan aşk için yaz. Bak güzel kız, genç yazarlar gönüllü çalışma ekipleri için yazıyor. Oraya git. Yaşamı gör.» O da gitti. Ve ben de onun arkasından çalıştığı merkeze gittim. İşçi tulumunu giymiş, el arabasına toprak dolduruyor. Arabayı doldurdu ama itemiyor. Ben yardım ettim. O da gülümsemeyle ödüllendirdi beni. Akşama kadar işe devam ettik. Akşam bir şiir yazmıştı. Bu şiir diğerlerinden farklıydı, çok güzeldi. Gençliği çalışmayı anlatıyordu. Gençliğin arayışlarını anlatıyordu. Ben şiiri aldım Vatan Cephesi gazetesine götürdüm. Direktörü arkadaşımdı. Ona okudum. Nasıl bulduğunu sordum. «Çok güzel» dedi. O zaman yayınla bunu dedim. Vatan Cephesi'nde ilk defa genç bir şairin ilk şiiri yayınlandı.» Sonra gülümsiyerek ekledi. «ondan sonra evlendik.»

«Genç yazarlar, yaşamla sıkı sıkıya bağlı. Yaşamı, insanları anlatıyorlar. Çocuklar için yazılan edebiyat gelişti. Karı koca, çocuklar için de yazıyoruz. Roman da gelişti. Yeni klasik oluşturduk. Sösyalist klasik. Bu gelişmede Parti'nin ve Devletin yardımı çok. Özendirici ödüller çok fazla. En büyük ödül, Dimitrof ödülü. İki yılda bir veriliyor. Her dalda verilmekte bu ödül. Benim altı kitabım bu ödülü aldı. Ayrıca kongreler yapılıyor. Eskiden iki yılda iki defa yapılıyordu. Şimdi bu iki yılda yaklaşık dörde çıktı. Bu kongrelerde Romanın, hikayenin, şiirin nasıl geliştiği tartışılıyor. Adeta resmi bir hesaplaşma bu. Her yazarın kendisiyle de bir hesaplaşması aynı zamanda. Bu tartışmalar basında da yayınlanıyor. Her yazar kendi görüşlerini yayınlıyabiliyor. Herkesin kendi fikirlerini yayınlama hürriyeti var. Ayrıca her fabrika ve kooperatif çiftlikler, yazarları, şairleri belli zamanlarda çağırarak sohbet toplantıları düzenliyorlar. Bu toplantıların bizler için ayrı bir önemi var. Yaşamı ayakta tutan insanlarla sıkı bir bağımız oluyor böylece. Benim Bulgaristan'da gitmediğim fabrika ve çiftlik kalmadı gibi bir şey. Bu ilişkiler sonucu birçok roman ve hikaye yazdım.»

Bunları söyledikten sonra derin bir soluk alarak sözlerini şöyle tamamlıyor Daskalov:

«Edebiyat halkın yaşamıyla ilgili. İlkel toplumlardan başlıyarak (ki konuşmayla) masal gibi, dua gibi, edebiyat hep halkın yaşamının içinden çıkmış. Halktan kopuk, vatandan kopuk olan edebiyat yaşayamaz. Edebiyat yaşamında birçok akım çıkmış. Sembolizm, sürrealizm, sanat için sanat gibi ve daha bunun gibi bir çok akım. Ama şimdi bunlar arşivlerde kalmış. Ölü olarak. Edebiyat halkın ruhunu alıyor. Bu ruhu da aldığı için uzun yaşıyor.

Sohbetimiz burada noktalandı. Sıcak bir dostlukla, soğuk Tabib odası salonundan ayrıldık, karşılıklı başarılar dileyerek.

(Edebiyat Cephesi — 15 Şubat)

LİANA DASKALOVA İLE SÖYLEŞİ

Sennur SEZER

Liana Daskalova, ünlü Bulgar yazarı Stoyan Daskalov'un eşi Şair ve çocuk yazarı. Dilimize yalnızca bir çocuk kitabı çevrildi: Küçük Kırmızı Balık (Çeviren Mustafa Balel Öz Yayın Dağıtım) Daskalova'nın, Bulgarca adı Türk Terlikleri olan, bu kitabından başka 3 çocuk kitabı var. Daskalova, çocuklar için 5 şiir kitabı ve ayrıca 15 şiir kitabı yayınlamış. İkisi oğlan biri kız üç çocuğu ve bir torunu var. Türkiye Yazarlar Sendikasının Bulgar Yazarlar Birliği ile kültür Anlaşması çerçevesinde Türkiyeye gelen Daskalov ve Daskalova'nın İstanbula bu ikinci gelişleri. İlk gelişinden bir hikâye de yer alıyor Daskalova'nın bir çocuk kitabında: İncili Terlikler. Şöyle başlıyor hikâye: (İstanbul limanında ıninnacık terlikler aldım küçük kızıma. Aman ne güzel terlik bunlar, ne güzel terlik! Süslü püslü. Burunları sivri, hem de geriye doğru kıvrık, hani yassı burunlar olur ya şöyle geriye doğru basık, aynı onlara benziyor. Satıcı çok övmüş, çok dil dökmüştü ben de edememiş almıştım bu terlikleri. Yoksa koca İstanbul'da alacak başka şey yok değildi ya: «Harika terlikler bunlar: Çözsem Yüzerler denizde! Haydi alın, alın! Bir daha bulamazsınız eşini! Bunları bir kez ayağınıza geçirdiniz mi, güneşi, yıldızları görmek için başınızı göğe kaldırmanıza gerek yok. Bunun incileri yıldızlar gibi parlar, bülbüller gibi şakır, insanın içine neşe saçar.»)

Daskalova ile Mehmet Sünnetçi'nin çevirmenliğinde söyleştik.

Daskalova'dan, önce kendisini tanıtmasını istedim:

«1927 yılında Rodop dağlarının eteklerindeki Peruştitsa kentinde doğdum. Bir işçi kenti olan Pernik'te ilk öğrenimimi yaptım. Annem öğretmendi. Babamsa maden ocaklarında çalışıyordu: Sofya üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdim. Gönüllü Gençlik Çalışması Harekatına (Brigadirlik) katıldım. İlk şiir kitabım bu çalışmaların temasını taşıyan «Gençlik Yaşamı» Merkez Başkent yayınlarında yayınlandı. Aragon'dan çeviriler yaptım.»

Liana Daskalova'ya çocuk kitabı yazmasının nedenini soruyorum :

«Ben ya çok küçükler için ya da büyükler için yazıyorum. Gençlik çağındakiler için ayrı bir edebiyat yaratılamıyor. Daha doğrusu onlar yazarlarını kendileri seçiyorlar. Çocuklar için yazmak benim için çok çekici. Çünkü çocuklar dünyayı başkalarının etkisi altında kalmadan algılıyorlar. Sembollerle algılıyorlar şairler gibi. Dil kalıbımızın dışına çıkarak konuşuyorlar. «Güneş doğuyor» yerine «Güneş uyandı» diyorlar. Ben bir çocuk romanımı çocuklarımın okuduğu okula gidip ilk dört sınıftaki çocuklarla yaptığım konuşmalardan sonra, onlardan esinlenerek yazdım. Öyle anlatımları vardı ki onları kendim yaratamazdım.»

32 yıldır Daskalov'la evli olan Daskalova'ya iki yazarın evlilik içindeki ilişkilerini, evliliğin bir kadın yazara etkilerini soruyorum.

«Şiir yazmak bir kadın için ideal sanat. Hikaye ve roman, hem sinir sağlamlığı hem oturup çalışmak için zaman istiyor. Oysa kadınların bu kadar zamanı olamıyor çoğunlukla. Şiirde duygulanmaları oturup yazmak daha az zaman alıyor.

Birlikte çalışmalara gelince, Stoyanla evliliğimizin başlarında ondan ide'ler (fikirler) alıyordum. O çok ide yaratıcıdır. Şimdiyse bir şiiri bitirmeden ona okumuyorum. Ben Daskalov'u eleştirdiğimdeyse o hiç umursamaz gibi görünüyor. Ama sonra düzeltmeler yaptığını görüyorum. Sürekli yardımlaşıyoruz. Birbirimizi eleştiriyoruz. En katı biçimde gerçek düşüncelerimizi söylüyoruz. Birbirimizin daha iyi bir yere ulaşmasını istiyoruz. Sevgi olunca bu hiç de zor değil. İki meslektaş arasındaki kıskançlık bizim aramızda yok çünkü. Kısaca şöyle anlatayım 1948'de gönüllü gençlik hareketinde tanıştık. Benim ağır elarabalarını itmeme yardım ediyordu. Gidip evlendik bir gün. Yardımlaşma da sürüyor.»

Son olarak Liana Daskalova'ya şiirlerinin temalarını ve Bulgaristanda şiir kitaplarının nasıl yaygınlaştırıldığını soruyorum:

Şiirlerimin konuları analık, ana ve çocuk arasındaki bağ, barış, çağdaş hayatın kuruluşunda insan ilişkileri gibi genel çizgilerde özetlenebilir. Şiirin yaygınlaştırılmasına gelince Bulgaristanda her eylül ayında şiir bayramı yapılır. Bu bayramlar ünlü şairlerin doğduğu kentlerde yapılır. Eski Zagora'da Geo Milev, Çırpan'da Yagarov adına yapıldı örneğin. Biliyorsunuz, bu yıl da Blogoyevgrad'da Bansko'da Vapsarov'un 70. yaş günü kutlandı. Şiir bayramının yapıldığı kent bir haftalığına şiir başkenti ilan edilir. Şiir ateşini, yaşayan en yaşlı ozan yakar. Bayrama okullar, fabrikalar katılır. Ozanlara kitaplar imzalatılır. Şiirler okunur. Şiir kutlanır.»

Liana Daskalovaya söyleşimiz için teşekkür ederken Türk çocuklarına iletecek bir bildirisi olup olmadığını sordum. O da bir hikayesinin son bölümünü yineledi çocuklarımız için:

«Yarın balkonda güvercinlerin su içtiğini görünce sakın gürültü yapayım deme, uslu ol! Belki o güzelim, biricik barış güvercini de onların arasındadır. Belki yukardan, erik ağaçlarının arasından balkona ipek saçlarını, minicik başını görür de gelir o o minnacık, nazik omuzuna konuverir. Barış güvercininin senin omuzunda öttüğünü görmeyi ne kadar isterim yavrum.

Ve barış güvercininin insanların omuzlarına konduğunu gözlerimin önüne getiriyorum da, hepimizin mutlu olacağını düşünüyorum yavrum, hepimiz mutlu olacağız o zaman.»

(Edebiyat Cephesi 15 Şubat)

İKİ KONUK B. ALMAN YAZARI, «GERÇEK SANATI AŞAR MI?» TOPLANTILARINA KATILDILAR

Türk-Alman Kültür Enstitüsünün düzenlediği «Gerçek Sanatı Aşar mı?» konulu iki edebiyat toplantısı 26 ve 27 Şubat günleri yapıldı.

Bu toplantılardan ilki iki konuk Alman ozanının şiirlerine ayrılmıştı. Çağdaş Alman edebiyatının önde gelen sanatçıları olarak tanıtılan Peter Rühmkorf ve Michael Krüger izleyicilere önce Almanca üçer şiir okudular. Bu şiirlerin Tezer Özlü Kıral tarafından yapılan çevirilerini tiyatro sanatçısı Genco Erkal okudu. Alman ozanları aynı toplantıda sanat anlayışları ve şiirleri hakkında ön bilgiler de verdiler.

Programın ikinci günü Peter Rühmkorf ve Michael Krüger, Çetin Altan'ın da katılmasıyla «Gerçek Sanatı Aşar mı?» sorusuna yanıt aradılar.

Doğan Hızlan'ın yönetimindeki oturumda ilk sözü Peter Rühmkorf aldı. Alman sanatçı izleyicilere bu konuda açık görüşler belirtemeyeceğini, ancak kendisini de rahatsız eden bazı soruları birtakım tezlerle açıklamaya çalışacağını bildirdi. Peter Rühmkorf «Savaş sırasında edebiyat gelişebilir mi?» diye sorduktan sonra konuşmasını gözlemler getirerek sürdürdü:

«Vereceğim yanıtlar Almanya ile sınırlı olacak. Savaş ve Almanya, Almanya tarihinde 30 Yıl Savaşları diye bilinen bir dönem vardır. Bu dönem içinde sanatların gelişimine baktığımızda mimari, müzik gibi sanatların gerilediğini görüyoruz. Şiir biraz gelişti. 1. Dünya Savaşı geliyor sonra. Savaşa katılanların eserler verdiklerini görüyoruz. Ama gene de savaşın sanatı boğduğunu söyleyebiliriz.»

Peter Rühmkorf devamla, Kafka'dan bir örnek verdi. Bu sanatçının 1. Dünya Savaşına yalnız güncesinde bir tek satırla değindiğini, bunun şaşırtıcı olduğunu kaydetti. Rühmkorf, II. Dünya Savaşında durumun farklı olduğunu belirterek şöyle dedi:

«En yetenekliler yurt dışına gittiler ya da ülkeyi terketmek zorunda kaldılar. Almanya'da kalanların kaliteli oldukları söylenemez. Zararsız bir sanat yaptılar. Artık gerçek yoktu. Gerçeklik, yurtdışına giden Thomas Mann'dan Brecht'e kadar çeşitli sanatçılardaydı. Onlar savaş sırasında büyük eserler verdiler.»

Peter Rühmkorf, daha sonra gerçeklik ve etki kavramları üzerinde durdu. Sanat ve siyaset ilişkisi üzerine bazı açıklamalar getirdi.

Bu arada Rühmkorf'u arkadaşı Michael Krüger'in tartışmaya kısa konuşmalarla katıldığı ve Alman meslekdaşını desteklediği görüldü. Krüger bu kısa konuşmalarında gerçeklik ile sanat arasında eşitsiz bir mücadele bulunduğunu savundu.

Oturumda Çetin Altan'ın konuşması izleyicilerin yoğun ilgisini çekti. Çetin Altan tartışma sorusunu tutarsız bulduğunu belirtti. Bir benzetme yapan sanatçı «tavşan, ceylanı aşar mı» diye sordu. Çetin Altan bu itirazına karşın soruya sanatın işlevini açıklayarak yaklaşacağını, sanatın «bilinmezden bilinene aktarma yapan bir işlevi» olduğunu anlattı.

Çetin Altan felsefi alanda iki gerçeklik öne sürüldüğünü, bunların mutlak gerçek ve yerel gerçek olduklarını söyledi. Altan, «Birinci yanıt, Platon felsefesi açısından mutlak gerçek sa-

natı aşar. Peki güncel yaşamdaki gerçek sanatı aşar mı?» diye sordu.

Altan 19. yüzyılda, Alman ekonomisindeki gelişme örneğiyle belirttiği toplumsal gerçekliğin edebiyatı da etkilediğini, ancak sanatın da bu gerçekliğe etkide bulunduğuna değindi. Ülkemizle ilgili örnekler veren yazar «Bizde toplumsal içeriği olmayan yapıtlar pek makbul sayılmazlar, sanat değeri yok kabul edilirler» dedi.

«Sanatın zaten gerçeğin içinde» olduğunu söyleyen Çetin Altan, daha sonra «sanat insanın evrenle birleşmesidir, çağımızda, hiç bir şey sanatı aşamaz» diye konuştu.

(Aydınlık — 4 Mart)

GERÇEK, SANATI AŞAR MI

Ferda VOLKAN

Türk - Alman Kültür Enstitüsü'nün girişimleriyle 26-27 Şubat günleri Odakule Tiyatro Salonu'nda düzenlenen oturumda, 26/2 salı günü Michael Kruger ve Peter Rühmkorf'un şiirlerini Genco Erkal Türkçe sundu. 27/2 Çarşamba günü ise «Gerçek sanatı aşar mı?» konulu oturum düzenlendi. Doğan Hızlan'ın yönettiği oturuma Michael Kruger, Peter Rühmkorf ve Çetin Altan konuşmacı olarak katıldılar. Ardından katılanlarla izleyiciler arasında kısa bir söyleşi yapıldı. Konuşmacıların sunularını özetlemeye çalışırken, Krüger ve Rühmkorf hakkında da tanıtıda bulunmak istiyorum. Krüger, Münih'de yaşayan ozan-eleştirmen-çevirmen ve Hansen Yayınevi danışmanı Akzente yayın dergisinin yayımcılarından, Alman yazarlar birliği ve Pen Klübü üyesi. Yayınlarının yanı sıra «Reginapoly» ve «Didero'nun kedisi» isimli şiir kitapları var. Rühmkorf ise, Hamburg da yaşıyor. Alman Yazarlar Birliği ve Pen Klübü üyesi. Ozan ve deneme yazarı olan Rühmkorf, Hugo-Jacobi, Johann Henrick-Merck, Aleksander- Zinn ödüllerinin sahibi. Yapıtları arasında: «Vo'sinii burada ne anlama gelir?», «Sizlerin bildiği yıllar», «klopstock ve ben», «Bütün şiirler» sayılabilir.

Gerçek ve sanat ilişkilerinin, birbirleriyle olan bağlarının tartışıldığı oturumun sunuları şöyleydi:

Peter Rühmkorf «Gerçek sanatı aşar mı?» sorusunu sorabiliyorsanız sizler için, ya sanat ya da gerçek güncel bir hal almıştır... Gerçek sanatı boğar mı? Belli toplumsal olaylarla mı ilişkilidir? İdeolojik yönü var mıdır? gibi soruları düşündürüyor. «Gerçek sanatı aşar mı?» sorusu. Bu sorunun anlamı şudur:

Gerçek, yani toplumsal gerçek o derece önemli ki, sanat'ı arka planda bırakabiliyor. Acaba gerçeğin hangi yönleri insanları böyle etkiliyor ki sanat arka planda kalıyor. Benim aklıma savaş geliyor. Savaşta sanatın gelişmesi bilmem mümkün mü? Ben bu konuda Almanlar hakkında konuşabilirim, onları tanıyan biri olarak. Almanya'nın yeterince savaş deneyimi var. 1618-1648 yılları arasında ki 30 yıl savaşı sırasında biraz şiir gelişti. Diğer sanat dalları geriledi. 30 yıl savaşından sonra I. Dünya Savaşı'nda sanat boğuldu. Verilen bir çok eser var, ama gene de savaşın sanatı engellediği ve sanatçı kuşağını öldürdüğü bilinen bir gerçek. Kafka, günlüklerinde I. Dünya Savaşı'ndan ufacık bir not verir; Kafka banyo yapmaya bir yere gider, o gün savaş da başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nda en yetenekli sanatçılar Almanya'yı terketmek durumunda ya da zorunda kaldılar. Almanya'da savaştan habersiz, savaşın etkisinden yoksun gelişen sanatın iyi olduğunu söyleyemeyiz.

Sadece bir gerçek yoktur, farklı gerçekler vardır. Savaşta gerçeklerden biri savaş, diğeri insanların ülkeyi terkediyor olmasıdır. Gerçekten söz ettiğimiz de, etkiden de söz etmemiz gerekiyor. Birtakım sanatçılar Almanya'da Nazizm gerçeğinde çok etkilenerek intihar bile ettiler. Diğer açıdan gerçeklik —etki ilişkisi bilinçle de ilgilidir. Almanya'da bir süre önce öğrenci hareketleri yaşandı, bu dönemde gerçeklik— etki kavramları daima bir arada alındı. Bunu kanıtlamak için o dönemin sanatına bakmak gerekir. Belgesel tiyatro, belgesel edebiyat gibi... Muhalefet hareketleri belgesel edebiyat türü 1960'tan sonra ön plana çıktı ama önceden de vardı. Bu edebiyatta şu özellik var: Hem malzemesi gerçek, hem de edebiyat bunu etkilemek değiştirmek durumunda. Gerçeğe yönelik hareket kitlesel olduğunda, ozanlar yazamadılar. Çünkü gerçek onları aştı. Onlar da bu gerçekliği dile getiremez oldular. Ben de bu 10 yılda tek şiir yazamadım, tiyatroya yöneldim. Politik tiyatro yaptığım o günler kadar hiç etkisiz olmadım hayatımda. Daha önce şair olarak iyi tanınırdım.

Sanat-siyaset ilişkisi üzerinde de durmak istiyorum. Gerçekliğin sanatçılardan, yazarlardan niçin birtakım şeyler talep ettiğini sorduğumuzda aklıma iki cevap geliyor. İlk olarak toplumsal gerçekliğin sanatla ne ilgisi olduğunu bilmek gerekir. Edebiyatla toplumsal gerçeklik ilişkisi iki yönden gözalıcı. İlk olarak fikir özgürlüğü bu yolda kurbandır. Edebiyat sanatçıları da ilk kurbanlar olurlar. İkinci açı, edebiyatçıların dille uğraşanlar

olarak kendilerinde yalan söyleme hakkını bulmalarıdır. Sonuçta Almanya'da savaş sonrası edebiyatta (1945 sonrası) bir bölünmüşlük görülür. Sanatçılar bu korkuyla gerçeklikle ilgilenmek istemediler. Ancak bu ilgisizliği özdenetimleriyle engellediler, malalo yazmadılar.

Michael Krüger: Almanya'da gerçeklik sanatı boğmamıştı en azından arka plana itebilmişti. Ben bir süre önce Almanya'ya gittiğimde Türkiye hakkında düşündüklerimi öğrenmek istediler. Türkiye'nin yaşadığı sorunlarla ilgili makale yazmadım. Bununla ilgili şiir yazdım. Buradan, gerçeklik sanatı boğdu izlenimi çıkmaz ama gerçeklik insanı bazan sanattan başka şeylerle ilgilenmeye itebilir.

Çetin Altan: Gerçek sanatı aşar mı sorusu, koşuda tavşan ceylanı geçer mi sorusu gibi geliyor bana. Konuşan Alman ozan çok somutlaştırdı bu soruyu. Bana daha felsefi anlamda geliyor. Gerçek felsefede iki anlam taşır. Birinde gerçek, Platon'da olduğu gibi özü vermek iddiasındaki gerçek ikincisi özdeki gerçeklik. Sanatın işlevi üzerinde durulmalı. Sanat, insanın bildiği dünyadan bilmediği dünyalara aktarma yapma işlevidir. Bunu metodsuz sezgilerle aktarır. Bilinmezden bilinene, estetik ölçüler içinde aktarma yapar. Bunun dışında başka alternatif düşünülemez.

Felsefe, bilinenden bilinmeyeni bulmaya çalışır. Bilim ise labaratuvarda elle tutulur şeylerle uğraşır. Bu üçü birarada alınmalıdır. Biz yerel gerçeklerin yerel sanatı aştığını mı yoksa mutlak gerçeklerin mutlak sanatı aştığını mı konuşuyoruz. Bu ikincisi idealist olur. Tartışma da Platonien açıdan felsefe tartışması olur, sanat tartışması olmaz.

Güncel yaşamımızdaki gerçek, sanatı aşar mı? Gerçek, mizahı aşabilir Sanat deyince Mevcut gerçekle bağlantı kuramıyorum. Hitler gerçeği sanatın çok gerisinde kaldı aslında, sanatı aşamadı. Edebiyat geniş kitlelere hitap ettiğinde anlam kazandığından etkilenmesi sözkonusu oluyor.

Toplumsal gerçek sanatı etkiler, sanat da toplumu. Günümüzde çeşitli bakışlar var, bunlardan biri sanatsal çaba. Sanatın toplumsal içeriği olmadığında, sanat olup olmadığı hiç tartışılmaz.

Sanat olmayan, toplumla ilgili uğraş politiktir. Toplumla ilgisi sanat olmasına yetmez. Toplum sanatsız ilerleyemez. İlerde sanata toplumda ihtiyaç kalmaz mı düşüncesi felakettir. Amaç-

larla araçlar yer değiştirdiğinde insanlar havada kalır. Gerçek sanatı aşamaz. Sanat insanla evrenle bütünleşmelidir. Hiç bir şey sanatı aşamaz. Her şey sanat içindir.

(Demokrat — 4 Mart)

«SANAYİ ÜLKELERİNDE YAZININ İŞLEVİ VAR MI?»

Tezer Özlü KIRAL

ALMAN OZAN, ELEŞTİRMEN, ÇEVİRMEN, CARL HANSER YAYINEVİ DANIŞMANI, MICHAEL KRÜGER İLE CUMHURİYET GAZETESİ İÇİN KONUŞMA

Türkiye üzerine izlenimleriniz?...

— Çok duygulandım ve çarpıldım. Özellikle bir Alman'a karşı gösterilen yakınlık çok şaşırttı beni. Çünkü Almanya'da Alman halkı Türklere ikinci sınıf insan muamelesi yapar. Türklerin Almanya ve Alman kültürü üzerine bildiklerine de şaşıp kaldım. Almanya'da Türkiye hakkında çok az şey bilinir. Örneğin Türkiye'deki terorizmin boyutlarını Almanya'da kimse bilmiyor. Oysa ortak pazar ülkelerinde bu tür olaylar olduğu zaman tüm ayrıntısıyla yansıtılıyor.

— Yazar ve bir yayınevinin danışmanısınız, uğraşınız nedir?

— Bir yayınevinin yılda 120 kitabı kapsayan yazınsal, yazın-kuramsal ve politik yayımlarından sorumluyum. Günümüz Alman yazınında beni şu konu ilgilendiriyor: Ekonomik ve ideolojik baskıların harap ettiği dilimizde yazınsal bir dili nasıl geliştirebiliriz? Yazın kuramında beni şu soru ilgilendiriyor: Gelişmiş sanayi ülkelerinde yazının hâlâ bir işlevi var mı, yoksa tümüyle bir eğlence, zaman geçirme aracı haline mi geldi? Çünkü artık gelişmiş kapitalist dünya insanları ne yaşamlarında ne de boş zamanlarında bir anlam buluyorlar. Yaşamları anlamsız geliyor onlara. Eski aile gelenekleri yıkılıyor, ve artık kendilerine yaşamın ne olduğunu anlatacak öğeler arıyorlar. Televizyon tümüyle ticari bir araç haline dönüştü. Yazının büyük bir şansı var. Ama artık kimsenin yazını algılamadığından korkuyorum. Eskiden, şair olmak istemek çok doğaldı, oysa bugünün ozanı kendi sesini doğallaştıran aynı sosyal ve toplumsal ağlar içine düşürülmüştür.

Büyük bir geleneğe sahip AKZENTE dergisini çıkarıyorsunuz? Bu derginin yayımları üzerine neler söyleyeceksiniz?

— Almanyanın en eski yazın dergisi olan 26 yıldır yayımlanan Akzente'nin 7.000 tirajı olduğunu söylersem yazının Alman-

ya'daki anlamı için iyi bir örnek vermiş olurum. Ama derginin edebiyat ve kültür politikasında belli bir etkinliği vardır, bu etkinlik bugün için daha önemlidir. Türkiye'ye gelmiş olmam bir açıdan çok önemli oldu. Bir kaç yıldır düşündüğümüz bir Türk yazını ve yazın politikası özel sayısı için somut ilişkiler yaptım. Bu sayıyı önümüzdeki yıl yayımlayacağız. Bu çalışma beni çok mutlu kılıyor. Çünkü AKZENTE'nin Türk yazını özel sayısı, Alman yayınevlerinin dikkatini çekecektir ve umarım daha çok Türk yazınından kitap çevrilmesine, yayımlanmasına yol açar. Bu yazın da, Federal Almanya'da yaşayan Türk azınlığın daha iyi tanınmasına katkıda bulunur.

Yazınsal uğraşınız için ne söyleyeceksiniz...

— Son yıllarda yayınladığım iki şiir kitabıyla, Alman şiirini donup kalıplaştığı akademik eğilimden çıkarına çabasına eğildim.

Şimdilerde İstanbul'da yanan ve batan Romen tankeri «independentia» için uzun bir şiir yazdım, oturumda da okudum.

Alman şiirinin gelişmesi üzerine bir deneme kitabı yayımladım. Bunun dışında Alman çocuk şiirleri antolojisi çıkardım. Ayrıca haftalık «DIE ZEIT» gazetesinde edebiyat eleştirileri yazıyorum.

Bazen sıkılıyorum. Yazın, sanat felsefe dışı bir şeye yönelmek istiyorum. Bir gezintiye çıkıyorum. Ve bu denli değiştirdiğimiz doğanın, bir tekme atıp, kendini bize karşı savunmasına şaşıp kalıyorum.

(Cumhuriyet — 6 Nisan)

«DÜZENLEDİĞİM ANTOLOJİYE GERÇEKÇİ YAZARLARI ALDIM»

Mustafa BALEL

Sayın Düzgün, ülkemiz edebiyatını incelemek ve bu arada Çağdaş Türkiye Öyküleri adıyla bir antoloji hazırlamak üzere iki aydır İstanbul'da bulunuyorsunuz. Edebiyatımızı incelemek ve böyle boyutlu bir antoloji hazırlama düşüncesinin nerden kaynaklandığını öğrenebilir miyiz?

İran'da 20 milyona yakın Türk Dilli halklar ve yaklaşık 14 milyon Azerbaycanlı'nın yaşadığını sanırım biliyorsunuz. Ayrıca, geçmişte Cellat Mehmet Rıza Şah ve babasının 50 yıllık kanlı iktidarları döneminde tüm İran halklarına olduğu gibi Azerilere de kan kusturulduğunu da biliyor olmalısınız. Bu baskılar

elbette ki yalnızca fiziksel baskıyla, polis, jandarma, Savak baskısıyla kalmıyordu. Bu madalyonun yalnızca bir yüzüydü. Oysa asıl önemlisi madalyonun ikinci yüzü. Kültürel baskılar... Anlatmakla bitecek şeyler değil. Tahran ve Tebriz sokaklarında daha Şahlık döneminde özgürlük uğruna dövüşenlerin kanı kurumadı. Halkımız devrimi gerçekleştirmekle kendi sanat ve uygarlıklarını da geliştirme olanağı buldu. Bu arada Edebiyatın başta gittiğini söylememe, bilmem gerek var mı? Devrimden sonra pek çok sanat ve edebiyat derneği kuruldu. Kuşkusuz bu arada bizim derneğimiz, Azerbeycan Halk Medeniyeti Müstakil Ocağı da bunlar arasında önemli bir yeri olan, çalışmalarına başladı. Başkanlığını yaptığım bu derneğin amaçlarından biri de komşu halkların ilerici edebiyatlarını tanıtmak. Hatta bir yerde dernek bu amaçla bile kuruldu diyebiliriz. Haftalık Yoldaş dergisi. Azatlı gazetesiyle etkinliklerimizi sürdürürken bir yandan da toplantılar, konferanslar ve çeşitli kitap yayınlarıyla etkinliklerimizi sürdürüyoruz. İşte Çağdaş Türkiye Öyküleri antolojisi hazırlamak düşüncesi bu noktadan kaynaklanmıştır.

İran ve Türkiye toplumsal ve kültürel yönden hayli benzerlik gösteren iki ülke. Bu durumda okurlarınız yazarlarımıza yabancılık çekmeyecek. Hatta öyle sanıyorum, üstündeki imzaya dikkat etmemişse İranlı bir yazarın öyküsü sanabileceği kadar, yakınlık duyacağı öykücülerimiz çıkacak. Koskoca Türkiye Edebiyatı'nda çok değişik anlayış ve biçimde öyküler arasında Sait Faik, Sabahattin Ali, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Faik Baykurt, Bekir Yıldız, Füruzan, Demirtaş Ceyhun, Dursun Akçam, Adnan Özyalçmer, Ümit Kaftancıoğlu, Mustafa Balel, Celâl Özcan, Necati Güngör adlarını seçmeniz pek de kolay olmasa gerek.

Tabii, bir halkın ilerici öykücülüğünü simgeleyen antolojiler hazırlama pek de sanıldığı gibi kolay olmayabilir. Ama ben pek zorluk çekmedim.

Neden?

Nedeni basit, Derneğimizin kuruluş ilkeleri bana ışık tuttu... Hem şunu söyleyeyim, Türkiye ve İran halklarının yaşamları arasında pek öyle fark yok. Dil, kültür aynı kökten. Ekonomik ve politik yapı derseniz amenna. Batı politikalarının türettikleri durum iki ülkede de aynı. Doğal olarak edebiyatta da bu yakınlık yansıyacaktır. Burada sözünü ettiğim elbette ki ilerici edebiyat. İnanır mısınız, demin sizin de söylediğiniz gibi pek çok çağdaş öykücünüzü okurken, bir anda benim ülkemin yazarı yazmışçasına heyecanlanıyor. İranlı bir yazarı okumuşçasına yaşıyor, so-

luyorum. İşte güçlük çekmeyişimin nedeni burda yatıyor.

Tabii bu arada başka ölçütleriniz de olmuştur?

Elbette. Antolojide yer alacak öyküler, başta sosyalist gerçekçilik koşuluna uymak zorunda... Halkının dramını sergilemeyen, onun dertlerini kendine dert edinmeyen, bireysel çıkmazlar içerisinde bocalayan, kökeni ülkesinin gerçeklerinde kaynaklanmayan öykülerle işimiz yok bizim. İste baş ölçütüm bu oldu. Türkiye halkının mutluluk, özgürlük uğruna savaşımını sergileyen, insanlarının yaşadıkları çelişkileri vurgulayan, onlara bulundukları açmazdan kurtarmak için çıkış yolları arayan, hiç değilse böyle bir yol aranması gerektiğini beyinlere kazıyan öyküleri seçmemden doğal bir şey düşünülemezdi. Yani, her şeyden olduğu gibi antolojinin hazırlanmasında da kılavuzumuz bilimsel doğrular oldu.

Bir şey var, son bir kaç yıl içerisinde belki kendi ülkesinde bile bu denli geniş okur kitlesine ulaşamayan Samed Behrengi dışında nerdeyse hiç bir İranlı yazar tanımıyoruz. Acaba siz de bizim edebiyatımıza bu denli yabancı mısınız?

İran ve Türkiye halkları tarihi yakınlık ve kültür ortaklıklarını görmezden gelerek birbirinin çağdaş edebiyatlarına yabancı gibidirler. Türkiye'deki Batı'ya eğilim bir zamanlar aynen İran'da da görülüyordu. Yalnız Azerbeycan değil, İran, Hint ve başka halkların çağdaş ilerici edebiyatı ile yabancı gibisiniz. Bu durum bizde size oranla daha iyi diyebilirim. Nâzım Hikmet, Aziz Nesin başta olmak üzere bir çok yazarınız ve ozanınız İran'da büyük tirajlarla yayınlandı. Bunların ötesinde edebiyat tarihiniz hazırlandı.

Yani Türk Edebiyat Tarihi mi demek istiyorsunuz?

Evet. Farsça olarak hazırladığım Türkiye Edebiyat Tarihi'nin ilk iki cildi bitti. Önümüzdeki günlerde Tahran'da Amir Kabir Yayınevince yayınlanacak. Ayrıca çağdaş edebiyatınız üzerine başka çalışmalarım da olacak. Zaten doktora tezimi de Anadolu Türkçesi üzerine hazırlamıştım.

Bu Antoloji İranlı okurlara ne gibi bir yarar sağlayacak acaba?

Bence iyi düzenlenmiş antolojilerin halkların yakınlaşması açısından büyük yararları vardır. Kuşkusuz seçilen yapıtların niteliklerine bağlı... İnsan okuduğu bir öyküde, şiirde, kendini, çevresini, toplumunu bulmalı, aynı duyarlılığı tatmalı. Bizlere simgeçilik; imgelerin arkasına gizlenmiş söz kalabalıkları gerekli değil. Açık söylemek varken kapamak, tülle örtmek niye açık

sözü? Yalınlık, duruluk gibisi var mı!. Buram buram toplumu tütmeli yazılanlar. Yok bireycilikmiş, yok falanmış işimiz yok bizim. Formalizme ve yapısalcılığa kapılmış burjuva demokrat kültürü almış yazarların yapıtları dersen yine öyle. Yaşamın kaynak çeşmesinden su içen halk gerçekçiliği, bağımsızlık, özgürlük duygularıyle özleşmiş yapıtlar gerekli bize.

(Cumhuriyet — 22 Mayıs)

İRANLI TÜRKOLOG HÜSEYİN DÜZGÜN TÜRKİYE'DEN AYRILDI

Dört aya yakın bir süredir ülkemiz sanat ve edebiyatı üzerinde inceleme ve araştırmalar yapmak için İstanbul'da bulunan İranlı Türkolog Hüseyin Düzgün, pazar günü Türkiye'den ayrıldı.

İran'ın ünlü edebiyat tarihçisi, yazar ve ozanı Azerbaycan diliyle yayınlanan tek haftalık dergisi «Yoldaş»ın başyazarı ve yöneticisi Türkolog Hüseyin Düzgün, İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde «Çağdaş Türkiye Hikayeleri» adıyla Farsça ve Azerice her biri iki ciltlik büyük bir antolojinin ve ilk iki cildi bugünlerde yayınlanan «Türkye Edebiyat Tarihi»nin üçüncü cildi için gerekli hazırlıkları sürdürdü.

İran ve Türkiye gibi iki komşu ülkenin kültür ilişkileri kurma çabasıyla her iki ülkenin aynı yazgıyı paylaşan insanlarının sanat ve kültürünü tanıma olanağı bulmasının halklarının karşılıklı çıkarları açısından önemli yeri olduğunu belirten Düzgün'ün, pek çoğu Şah döneminde yasaklanan 35'i aşkın şiir ve inceleme yapıtlarından başka Nazım Hikmet, Aziz Nesin, Nevzat Üstün gibi sanatçılarımızdan yaptığı çevirileri de var.

Düzgün, ülkemizde bulunduğu süre içerisinde yazarlarla, dergi, yayınevi yöneticileri ile yaptığı görüşmelerin çok olumlu sonuçlar verdiğini, bunun semeresinin kısa sürede kendini göstereceğini belirtti. Çağdaş Türkiye edebiyatının İran'da hızla yayılmasına paralel olarak, çağdaş İran edebiyatının da ülkemizde yaygınlaşacağına inandığını, bu arada TYS ile ilerde gerçekleştirilecek ikili anlaşmaların ön görüşmelerini yaptığını, ayrıca Fakir Baykurt, Mustafa Balel, Mahmut Makal Demirtaş Ceyhun gibi yazarlarımızın kitaplarını Farsça ve Azericeye aktarmaya başladığını, bu çalışmalarını tamamladıktan sonra da «Türkiye Çağdaş Şiir Antolojisi», «Çağdaş Türkiye Tiyatrosu üzerine Bir

İnceleme» ile bazı ozanlarımızın kitaplarını çevirmeyi planladığını söyledi.

(Aydınlık — 24 Haziran)

ARNAVUTLUK YAZARLAR BİRLİĞİ BAŞKANI AGOLLİ

Feryal ÇEVİKÖZ

Haziran ayında Türkiye Yazarlar Sendikası ile ilk Kültürel Anlaşmasını imzalayan Arnavutluk Yazarlar Birliği'nin Başkanı yazar Dritero Agolli kendine yönelttiğimiz soruları yanıtladı.

— Sayın Agolli ülkenizdeki yayınevleri ve çalışmaları ile ilgili bilgi verir misiniz?

— Arnavutluk'ta üç yayınevi var. Bunlardan biri edebiyat yapıtlarını yayınlıyor. Diğeri eğitim, üçüncüsü de politik yayınlar yapıyor. Bu ayrım, yayınların daha iyi organize edilebilmesi ve bir ihtisaslaşma sağlamak için yapılmıştır. Sanat yapıtlarını yayınlayan yayınevi adını Arnavut Rönesansı'nın büyük ozanı, Naim Frasheri'den almıştır. Türkiye'de de yaşamış olan Naim Frasheri bildiğiniz gibi Şemsettin Sami'nin kardeşidir. Bu yayınevi kendi içinde de bölümlere ayrılıyor; çocuk yayınları, roman, şiir, öykü gibi. Yazarlar hazırladıkları yapıtları yayınevlerine sunarlar. Üç kişiden oluşan bir sanat kurulu yapıtı estetik ve sanat yönünden inceler ve yayınevine önerilerini belirtir.

Kitapların kaç baskı yaptığı ve buna bağlı olarak okur düzeyi hakkında açıklama yapar mısınız?

— Kitapların baskı sayısı göreceli olarak çok yüksek. Ülkenin nüfusu ile karşılaştırıldığında demek istiyorum. Örneğin bir roman 14 - 30 bin arası basılıyor. Bazı kitaplar için bu rakam çok daha yüksek olabilir. Dolayısıyla, kitap basımındaki bu yüksek sayı kültür açısından büyük bir okuyucu kitlesinin varlığını göstermekte. Ayrıca 40 bin öğretmen olması da bunu kanıtlamakta. Bu ülkemizin hareket ettiği nokta yani devrim öncesi gözönüne alınırsa bu sayılar daha da gerçekçi bir anlam kazanacaktır. Çünkü devrim öncesinde 1600 öğretmen vardı. Okur sayısı da çok düşüktü tabii. Bugün, kitap alımı ortalaması nüfusa oranla birçok Avrupa ülkesinden daha yüksek. Kişi başına her yıl ortalama dört kitap tüketilir. Ülkemizde bu gelişmeyi sağlayan sosyalizmin varlığı oldu. Çünkü bizde kültür salt dar bir çevreye ait görülmemekte, tüm bir halkın malı olarak ele alınmakta. Ülkemizde kişi; kültürün özümsenmesini engelleyen bazı nedenlerden kurtulmuştur. Kişinin sinirsel yapısını etkileyen pazarlar yoktur. Kadınlarımız çocuklarına bakamama, zaman ayıramama gibi sorun-

larla karşılaşmadıkları için kitap okumak da onlar için sorun olmuyor. Kişiler boş zamanlarını — bir yerde anlamsız diyebileceğimiz — biçimde değil, kültürel açıdan zenginleşecek biçimde değerlendirme eğilimindeler. Tabii, halkın kültüre, sanata olan bu ilgi ve saygısı yazarlarımızı, edebiyatçılarımızı daha çok ürün vermeye itiyor. Bu karşılıklı etkilenme sonucu çok daha üstün ve iyi yapıtlar oluşturulmakta. Yani okuyucu ile yazar arasında doğrudan bir yakınlaşma var. Ancak daha da ileri gidebilmek için de çaba gösterilmeli. Yapıtların sanat ve estetik açıdan daha yüksek düzeye getirilmesine çalışılıyor. En önemli unsur da yapıtlarda okuyucunun kendisini bulması. Yaşayan insan sorunları işlenmeli. Dünyada insanın temel sorunlarından ayrılan edebiyatçılar var; seksi ve psikoolojiyi anlatıyorlar. Aradan yüzyıllar geçse de bunlar var olacak. Ama o zamanın okurları tarihe baktıkları zaman bu halklar nasıl yaşamış, neye ilgi duymuş nelerle uğraşmış, sanat ve kültür düzeyinden nasılmış bunları merak edecekler. Yoksa sekste neler yaptıklarını değil. Edebiyatımızda bu tür sapmaların olmaması okuyucuyu olumlu yönde etkilemekte.

— Son zamanlarda sanatta gerçekçilik konusu çok tartışılıyor. Sizin bu konudaki görüşlerinizi alabilir miyiz? Gerçekçi nitelenen bir yazarın görevi ne olmalıdır?

— Bir yazarın sanatta gerçekçiliğe ulaşabilmesi için toplum yaşamı ile yoğunlaşması gerekir. Yoğunlaşma diyorum, bu çok geniş anlamda alınmalı. Toplumun her türlü sorunları ile içiçe olmalıdır. Yaşam da bunun böyle olduğunu kanıtlamıştır; Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal'in türlerinde en büyük olmaları, yaşamla içiçe olmalarından ileri gelmekte. Diğer yazar ve ozanlar sanatçılar da var olmuştur ancak onlar kadar değil. Yaşamı yoğun yaşayan yazar çok dar sınırlar içinde kalmaz. Genel olarak salt toplumsal sorunları değil kişinin iç dünyasını da toplumsal sorunlarla içiçe işlemelidir. Demek, şu ki, toplumsal sorunları anlatmak iyi ve gerçekçi bir yazar olmaya yetmez; her insanın içinde, yapısında bir dünya tarihi vardır. 50-60 yaşlarında bir kişinin bünyesinde, yaşantının savaşların bir yansımasını, etkilerini bulmak olası. Bu kişiye yaklaşan bir yazar için estetik sorunu ortaya çıkmaktadır. Yazar bunları bir röportaj gibi mi yazacak, tarihçi gibi mi anlatacak? İkisi de bir sanat eseri olmaktan uzak kalır. Sanatçı gerçeğin fotoğrafını çekmez onu yeniden yaratır. Kendi öz yapısından geçirdikten sonra ikinci ger-

çeği anlatır. Bu gerçek sanatçının gerçeği değildir; sanatçı ona şekil verir. Sanatçının görevi gerçeğe bu şekli verebilmektir. Yaşamın gerçeği sanattaki gerçekçilik üzerine baskı yaparak yeni biçimler aramaya itmiştir. Bütün sanat dallarında bu aynıdır.

(Cumhuriyet 17 Haziran)

DRİTERO AGOLLİ

Günümüz Arnavutluk şiirinin İsmail Kadare ile birlikte yaşayan en büyük ozanı olan Dritero Agolli, halen Arnavutluk Yazarlar Birliği'nin de başkanıdır.

1931 yılında Arnavutluk'un Davoll bölgesine bağlı Menkulas köyünde doğmuştur. Çok genç yaşta partizanlarla ilişki kuran Agolli, orta öğrenimini Arnavutluk'ta (Gjinokaster)'de, yüksek öğrenimini de 1957 yılında Leningrad Üniversitesi'nde tamamlamıştır.

Uzun süre gazetecilik yapmış ve kendisini ülkesinin en ünlü gazetecisi niteliğine yükselten büyük başarılar göstermiştir. Tiran Üniversitesi'nin Gazetecilik bölümünde de yöntem ve üslûp dersleri vermiştir.

1956 yılında yapıtlarını yayınlamağa başlayan Agolli'nin şiir; öykü ve romanları, bugüne dek İngilizce, Fransızca, Almanca, İsveççe, İtalyanca, Bulgarca, Romence, İspanyolca, Yunanca, Macarca, Norveççe, Arapça vb. gibi birçok dile çevrilmiştir. «Komser Memo» adlı romanı ve bazı şiirleri Türkçeye de çevrilmiş, romanı birkaç baskı yapmıştır

Dritero Agolli, dergi ve gazetelerde yayınlanan binlerce yazısının dışında, şiirlerini «Yola Çıktım 1958», «Asfalttaki Adımlarım 1961», «Kendim ve Babam İçin Şiirler 1963», «Dağ Yolları ve Kaldırımlar 1965», «Öğle Vakti 1969», ve «Pire 1971» adlı 6 kitapta toplamıştır.

Agolli'nin ayrıca, «Eski Rüzgârların Gürültüsü 1964» adlı bir öykü kitabı «Komser Memo 1970» adlı bir romanı, biri komedi, biri dram olmak üzere «İkinci Yüz - 1967» ve «Ak Yaş 1971» adlı iki oyunu vardır. «Açık Ufuklar» ve «Bronzdan 8. Yıl» adlı iki de Film Senaryosu yazmıştır.

(Edebiyat Cephesi — Temmuz)

AGOLLİ İLE KONUŞMA

Haldun İLERİ

28 Mayısta İstanbul'a gelerek uzun bir süre ülkemizde kalan ve TYS ile bir anlaşma imzalayan Agolli ile konuştuk.

1 — TYS ile yaptığınız anlaşma, yabancı bir ülke ile yaptığınız ilk anlaşma. Bu konudaki düşünceleriniz nelerdir?

— Bu anlaşmanın iki ülke arasındaki edebiyat ilişkilerinin gelişmesine katkıda bulunacağına inanıyorum. Gerçi, ilişkilerimiz bu anlaşma ile başlamış olmuyor. Bundan önce de çeşitli alanlarda birbirimizle ilişkilerimiz oldu. Bir çok Türk yazarının, şairinin eserleri ,bizim ülkemizde basıldı ve binlerce satıldı. Bildiğim kadarıyla ülkenizde de bizim yazarlarımızın eserleri yayınlanmış. Edebiyatın dışında, diğer sanat dallarında da karşılıklı ilişkilerimizi geliştirecek, daha sistemli hale gelmesini sağlıyacaktır.

Bu anlaşmanın imzalanmasına en büyük etken yaşamın kendisidir. Çünkü Türk halkı ile Arnavut halkı arasında köklü tarihi bağlar, ortak noktalar var. Arnavutluk yazarlarının bir çoğu İstanbul'da yaşamış ve Türk edebiyatından etkilenerek yazılar yazmışlardır. Başka bir gerçek daha var. O da Türk yazarlarının, sanatçılarının ilerici nitelikte olması. Sadece Türk halkının değil, tüm dünya halklarının insanca bir yaşama kavuşmaları için yıllarca büyük bir uğraş içindeler. Bunu yapıtlarında açıkça görebiliriz. İşte bu gerçek te bizim bu anlaşmayı imzalamamızı etkilemiştir Gerçi bu olmasaydı gene ilişkilerimiz olurdu. Ama bu anlamda olmazdı. Böylesine sıcak bir ilişki olmazdı. Bu anlaşma gerek bizim yazarlarımızın, gerekse Türk yazarlarının eserlerinin tanınmasına olanak sağlıyacaktır.

2 — **Türk edebiyatının Arnavutluk'taki durumu nedir?**

— Ülkemde Türk edebiyatının nasıl tanındığını anlatmak için küçük bir örnek vereyim. Aziz Nesin'in üç kitabı dilimize çevrildi. Yüzbin adet basıldı ve üç gün içinde tükendi. En açık örnek bu sanırım. Yaşar Kemal'in Orta Direk adlı romanı dilimize çevrilmişti. Ama bizim okuyucuya kitabın adı pek ilgi çekici gelmedi galiba. İlk iki gün kitap pek satmadı. Ama bu iki gün içinde kitap hakkında tanıtıcı yazılar çıkınca, üçüncü gün hepsi tükendi. Yakında İnce Memed adlı romanı basılacak.' İnanıyorum ki iki günde bu kitap tükenecek. Bir çok edebiyatçınızın eserleri dilimize çevrildi. Hepsini sıralamama imkân yok. Ama bir kaç isim söyleyeyim. Aziz Nesin, Reşat Nuri, Orhan Kemal, Orhan Veli, tabii bir de Nazım Hikmet. Ama O'nun ayrı bir yeri var. O, çok eskiden beri tanınıyor ülkemde. Bizim şairimiz gibi. Bir de yüzden fazla öykücünüzün, öykülerinden derlenmiş «Türk Öyküleri Antolojisi» yayınlandı.

3 — **Üç haftaya yakın Türkiye'desiniz. İzlenimleriniz nedir?**

— Türkiye'den çok olumlu izlenimlerle ayrılıyorum. Herkesten çok büyük bir konukseverlik gördüm. Sadece Türk yazarları, şairleri, sanatçılarından değil, herkesten. Kaldığımız otelin çalışanlarından tutun da, sokakta rastladığımız kişiye kadar Özellikle belirtmeliyim. Türk sanatçıları kendini beğenmiş, başkalarına tepeden bakan kimseler değil. Bunun da Türk toplumunun yapısından geldiği kanısındayım. Tüketim toplumunun çarpık gelişmesi etkilememiş onları. Bu da bize göstermektedir ki, çarpık gelişme insanların iyi unsurlarını yok edemiyor, insan soyluluğu herşeye karşın yok olmuyor. Bu da Türk sanatçısında belirgin olarak görülüyor. Yapıtlarında görülüyor. Bu durum iki ulus arasındaki yakınlaşmayı da etkilemektedir.

Bir yazar kendisini diğer insanlardan ne yukarıda, ne de aşağıda görmeli. Eğer bir yazar kendisini diğer insanlardan üstün görüyorsa, onun büyük yazarlığı, yazarlık nitelikleri yok olmuş demektir. Ama ben Türk yazarlarında, sanatçılarında böyle bir kompleks görmedim. Aksine yüce bir insan soyluluğu gördüm.

Genel olarak Balkan ülkelerinin halkları Batı ülkeleri karşısında uzun yıllar eziklik duymuşlardır. Eğer bir yazarın eseri ingilizce ve fransızca basılmamış ve batı ülkelerine satılmamışsa o eseri ve yazarı büyük saymamışız. Ama bu çok saçma bir düşünce. Çünkü okuyucu her yerde aynı. Bir eser hangi dilde basılırsa basılsın, insanlar tarafından okunuyor ve onları etkiliyorsa, bu o eseri değerlendirmek için yeterli. Türk yazarları kültürlü ve yaratıcı. Büyüklük kompleksine kapılmalarına da bu engel oluyor.

4 — **Arnavutluk Yazarlar Birliği'nin çalışmaları hakkında bilgi verir misiniz.**

— Bizim Yazarlar Birliği sadece yazarları değil, tüm sanatçıları kapsamaktadır. 1300 kadar üyemiz var. Bizim koşullarımızda büyük bir örgüt. Yürütme Kurulu 17 üyeden oluşuyor. Edebiyat, Görsel Sanatlar, Müzik dalında üç sekreter var. Yürütme Kurulu her ay bir toplantı yapmakta. Yalnız bu toplantılar günlük bir takım işlerin çözümlenmesi için değil, daha genel konular, sorunların çözüme ulaştırılması için yapılır. Örneğin; günümüz Arnavut romanının yapısı hakkında veya son iki yılda şiirin biçiminde yeni unsurlar konusunda yada senfonik müzikle hafif müzik arasındaki ilişki gibi. Bu toplantılara Yürütme Kurulunun üyelerinin yanısıra konu ile ilgili uzmanlar, kişiler de katılmaktadır. Diğer günlük sorunlar bölüm sekreterleri ve

ilgili kurullar tarafından çözümlenmektedir. Ayrıca yılda iki de plenum yapılır. Bu plenumlar, Yürütme kurulunun da üstünde olan Genel Yönetim Kurulu'nun denetiminde ilgili kişilerin de katılması ile yapılmaktadır. Bu plenumlarda genel konular tartışılır ve yönlendirici kararlar alınır. Her sekreter de kendi bölümlerinin işleri ile ilgili toplantılar yaparlar ve bunlarla ilgili kararlar alırlar.

Kitapların basımı Yazarlar Birliği'nin denetiminde değildir. Yayınevlerinin sorumluluğundadır. Yazarlar bizden bağımsız olarak yayınevlerinde kitaplarını bastırırlar. Eğer yayınevi ile yazar arasında bir anlaşmazlık çıkarsa bu anlaşmazlık Yazarlar Birliği tarafından çözümlenir. Bir yazar ortalama maaşın iki katından fazla bir telif ücreti alır. Eğer yazarın başka bir işi varsa, bu işindeki çalışma saatleri de ayarlanır. Örneğin; günde 4 saat çalışıp, 8 saat üzerinden ücret alır.

5 — Balkan Yazar Örgütleri toplantısı uzun bir aradan sonra geçen yıl Türkiye'de toplandı. Ve her yıl bir Balkan ülkesinde toplanma kararı aldı. Bir Balkan ülkesinin Yazarlar Birliği Başkanı olarak bu toplantılar hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

— Bu tür toplantılar tarafları ilgilendiren konular üzerinde, edebiyat, sanat konuları üzerinde olursa yararlıdır. Genel anlamda da bu gerçek. Eğer bu toplantılara katılan yazarlar örgütlerinin ilgi alanındaki konularda tartışmalar yapılıyorsa, bu hem yazar örgütlerine, hem de Balkan halklarına yararlı olur. Ama bu toplantılar konu dışına taştığı anda hiçbir yarar sağlamaz.

6 — Yapılan kültür anlaşması gereği ileride yapmayı düşündüğünüz şeyler nelerdir? Ne gibi projeleriniz var?

— Herşeyden önce bu ikili anlaşma kağıt üzerinde olmamalı. Bir de salt yazarların karşılıklı gidip gelmelerini sağlamamalı. Bunu turizm acentaları da yapar. Geniş anlamda bir ilişki olmalıdır. Edebiyat sorunları üzerinde görüşmeler yapılmalıdır. Karşılıklı yayınlanan eserler üzerinde toplantılar, seminerler düzenlenmelidir. Ancak böylesine bir işbirliği bu anlaşmanın hayata geçmesini sağlar. **(Edebiyat Cephesi — Temmuz)**

«DÜNYA BATMADI. ÇÜNKÜ GÜLÜYORDU»

Fuat KIRCALI

5 - 10 temmuz tarihlerinde Akşehir'de yinelenen Uluslararası Nasreddin Hoca Şenlikleri'ne katılmak üzere Türkiye'ye gelen Sovyet Mizah Tarihi Profesörü Dimitri Nikolaef, gülmece edebiyatına ilişkin sorularımızı yanıtladı.

— Sayın Dimitri Nikolaef, dünya mizah tarihi profesörü olduğunuzu öğrendik. Bize kendinizden ve mesleğinizden söz eder misiniz?

— 1952 yılında Moskova Üniversitesi Filoloji Bölümünü bitirdim. 1955 yılında tezimi verdim. Daha sonra «Edebiyat Gazetesi»nde çalıştım. «Edebiyat Sorunları» adlı başka bir dergiye yazılar yazdım. Edebiyat ve eleştiriyle uğraşıyorum. Yazının güldürü ve yergi türüyle ilgileniyorum. Bu türde hazırlanmış çeşitli yapıtlarım var. «Gülme Yerginin Silahıdır» adlı teorik bir kitap yazdım. Asıl inceleme alanım ise 19. yüzyıl klasik Rus Satiri, Bunun yanısıra Çağdaş Bulgar Güldürü Edebiyatı ile ilgileniyorum.

— Sovyetler Birliği"nde uluslararası düzeyde yapılan herhangi bir gülmece ve karikatür festivali yok.

— Sovyetler Birliği'nde gülmece festivali türünde şenlikler yerel olarak yapılıyor. Örneğin Ukrayna Fuarında gülmece bir bayram havasında gündeme geliyor.

Gabrovo Mizah Festivaline gelince;; ben festivalin 12 yıldır onur konuğuyum. 1968 yılında festival, Akşehir gibi bir kasabada düzenleniyordu. 12 yıl önce katılan yabancı konukların sayısı da üçü - dördü geçmiyordu. Şenlik bir karnaval olmaktan çıkıp, uluslararası niteliğe bürününce yabancı karikatürcülerin sayısı da artmaya başladı. Son bienale katılan yabancı konuk sayısı bini geçti.

Gabrova'nun sloganı, «Dünya batmadı, çünkü gülüyordu», sözüdür. Enstitü yakın zamanda beş dilde hazırlanmakta olan bir yergi ve güldürü yıllığı yayımlayacak.

— Sizin bir gülmece derginiz var. Krokodil...

— Krokodil, timsah demektir. Eski ve köklü bir dergidir. Devrimden hemen sonra yayımlanmaya başladı. Şöyle böyle 55 yıllık bir geçmişi var. Tirajı ise 6 milyonun üzerinde. Krokodil 10 günde bir yayımlanıyor. Yani ayda üç kez. Sovyetler Birliği'nin en ünlü karikatürcüleri burada çiziyorlar. Çok okuyucu mektubu geliyor. Dergi yöneticileri mektupların genel sorunlarla ilgili bölümlerini dikkatle inceliyorlar.

(Cumhuriyet — 22 Temmuz)

YEDİNCİ ULUSLARARASI AKŞEHİR NASREDDİN HOCA ŞENLİĞİNDE SOVYET MİZAH TARİHÇİSİ DİMİTRİ NİKOLAEF İLE BİR KONUŞMA

Sema ÜNDEĞER

Akşehirde her yıl 5-10 temmuzda yinelenen uluslararası Nas-

reddin Hoca şenliğine, bu kez iki Sovyet konuk da katıldı. Dimitri Nikolaef (19. asır Sovyet edebiyatı ve mizah teorisi profesörü.), Radi Fish (Türkolog ve çevirmen).

Türkolog Radi Fish'in sağlam türkçesi ve iyi niyetli yardımıyla mizah profesörü Dimitri Nikolaef'le bir konuşma yapabildim.

— **Akşehir için düşündükleriniz?**

— Bulgaristan'da Gabrovo, 1968 yılında sanat etkinlikleri başlatıldığı zaman tanınmamış bir kentti. Profesör Nikolaef Gabrovo şenliğine çağırılan ilk konuktu. Dimitri Nikolaef, Gabrovo ile çok ilgilenmiş ve gelişmesini sağlamıştır. Kendisi bu kentin şeref üyesidir. Birle başlayan yabancı konuk sayısı bu gün, artan ilgi ile bini aşmaktadır. Bizim dileğimiz Akşehirin de Gabrovo mizah kenti gibi gelişmesidir. Ve biz Akşehire gelen ilk Sovyet konukları Akşehirin de tanıtılmasında yardımcı olacağız.

— **Sovyetler'in en beğenilen karikatürcüleri kimlerdir?**

Kukriniski (Bu üç çizer yaşam boyu hiç ayrılmadan birlikte çizmişlerdi.)

Boris Yefimof (Siyasal karikatür çizeri), **Gorgi Yayef** (Güncel karikatür çizeri)

Boris Profief (Klasik karikatür çizeri), **Konstantin Rotof** **Mihail Çeremih.**

— **Sovyetler Birliğinde gençlerin sanat eğitimi konusunda bilgi verir misiniz?**

— İlk ve orta okul eğitimini bitiren her çocuk sanat okulunda öğrenimini sürdürür. Yüksek öğrenimini SURİKOF'DA tamamlar. SURİKOF sanat enstitüsüdür. Bu okullarda gençlerin çalışmaları için atölyeler bulunur ve sanatın her dalı öğretilir. Ayrıca RESSAMLAR BİRLİĞİ sergileri hazırlar, resim ve karikatürleri seçerler ve dersler dışında yetenekli gençleri çalıştırırlar. Bunun dışında yetenekli gençler için albümler hazırlanır.

— **Ülkenizdeki mizah yayınları konusunda bizleri aydınlatabilir misiniz?**

— Bildiğiniz gibi KROKODİL (TİMSAH) Sovyetler Birliğinin en tanınmış mizah dergisidir. On günde bir yayımlanan bu organın, on milyon tirajı vardır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği birçok milletten meydana gelen federal bir devlettir. Ülkemizde onbeş federal cumhuriyet vardır. (Rusya federal cumhuriyeti, Ukrayna, Beyaz Rusya, Estonya, Letonya, Litvanya, Moldavya, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Kızgızistan, Özbekis-

tan, Tacikistan, Türkmenistan) Ayrıca birçok federal cumhuriyetin içinde muhtar cumhuriyetler bulunur. Rusya Federal Cumhuriyetinde onaltı/Karelya, Tatar, Başkır, Dağıstan, Buryat, Kabarda, Balkar, Kalmuk, Komi, Mari, Mordovlar, Kuzey Otesya, Udmurt, Çuvaş, Çeçen, İnguş, Tuva, Yakut, Muhtar cumhuriyetleri gibi.

Sovyetlerde her cumhuriyetin veya federasyonun kendi dillerinde mizah yayın organları vardır.

Ülkede Ressamlar Birliği bienaller düzenler. Konu (BARIŞ VE İLERLEMEDİR.) Bu yarışmaya karikatür ve resimle katılınabilir. Ayrıca en başarılı sanatçılar için özel kataloglar hazırlanır. Bu katalogların sayısı beş, altıyı geçmez.

(Sanat Emeği — Ağustos)

NİKO NİKOLA

Arnavutluk'un 154 bin tirajlı en büyük mizah dergisi olan «Osteni»nin genel yayın müdürü olan Niko Nikola ünlü bir mizah yazarı ve gazetecidir.

(Edebiyat Cephesi — Temmuz)

«BİR ULUSLA YAPILAN ALAY HİCVİYEDİR AMA DÜŞMANA KARŞI YAPILIRSA BU DÜŞMAN İÇİN TRAJEDİDİR»

Geçtiğimiz ay Türkiye Yazarlar sendikası ile Arnavutluk Yazarlar ve Sanatçılar Birliği arasında imzalanan ikili kültür anlaşması için yurdumuz gelen Arnavut Sanatçılar arsında Arnavutluk'ta yayınlanan mizah dergisi «Hosteni»nin baş direktörü ve yazarı Niko Nikolla da bulunuyordu. Aşağıda sanatçı ile yaptığımız söyleşiyi sunuyoruz.

— Sayın Niko Nikolla, okurlarımıza kendinizi tanıtır mısınız?

1931'de Pogradets'te doğdum. 13 yıl partizan olarak savaştım. Kurtuluştan sonra gençlerin ülke kalkınmasındaki gönüllü çalışmalarına katıldım. 1951'de bir yıl siyasal bilgiler okudum sonra gazeteye geçtim. Hem çalıştım hem de öğrenimimi sürdürdüm. 1953-57 arası üniversitede Arnavutluk Dili ve Edebiyatı Fakültesi'ni bitirdim. 1957'den 1971'e dek Arnavutluk'un en büyük yayın organı olan «Halkın Sesi»nde çalıştım. Burada yüzlerce, binlerce hicviye, makale, röportaj yayınladım. Eğer orada yazdıklarım toplansa ciltler doldurur. Bunlar daha çok edebi hicviyelerdi. Daha sonra birkaç kitabım yayınlandı. Hazırladığım son kitabımda Arnavutluk'da II. Dünya Savaşının başlangıcını an-

latıyorum.

— Yönetmeni ve yazarı olduğunuz «Hosteni» dergisi, bildiğimiz kadarıyla bir mizah dergisi. Hosteni hakkında biraz bilgi verir misiniz.

— 22 Ağustos derginin kuruluşunun 35. yıldönümü. Dergi Arnavutluk'un Nazilerden kurtulduğu günlerde çıkmaya başladı. Memleket baştan başa yanmış yıkılmıştı Ekonomi mahvolmuştu. Arnavutluk'un sanayisi, endüstrisi yoktu. Bu durumda sorabilirsiniz, bu felaketler karşısında neden bir mizah dergisi çıkardınız diye. Bu dergi eksikleri eleştirmek, kötülüklerle savaşmak, düşmanların iç yüzlerini ortaya çıkarmak için çıktı. Çünkü o sarılarda Arnavutluk'un düşmanları «Milli Kurtuluş Ordusunun kurtardığı bugünkü Arnavutluk hiç bir şey yapamaz» diyorlardı. Biz onlarla mücadele etmek için çıktık. Bu derginin hicviyeciliği boşuna, boş vakit geçirmek için değildi. Büyük bir toplumsal hizmet yapacaktı. Yani bu bir «kara mizah» olacaktı. Hainlerin iç yüzleri ortaya çıkarılacaktı. Ama bu mizah yaşayan, canlı, moral veren bir mizah olacaktı. İnsana cesaret verecek, dinamizm kazandıracaktı. İnsanların, yeni yaşamın yeni insanları olması için. Mizah kaynağımız ne olacaktı? Bu ulusun özünde vardı. Gelenek, görenekleri güçlü olan bir ulusun elbette ki gülmece ve hicviye kaynağı da zengindi. Mizah ve hicviye bir ulusun akıllılığını, uyanıklığını, ileri görüşlülüğünü, iyimserliğini ifade eder. Hoşnutlukla söyleyeyim biz gazeteciler hicviyeyle uğraşırken bu folklorik değerleri halk yığınlarının içinde buluyoruz, gücümüzü oradan alıyoruz. Arnavutluk ulusu tarih boyunca özellikle kendini sömüren feodal sınıflara, dış düşmanlara karşı mizah ve hicviyeyi kullanmıştır. En kötü şey nedir bilir misiniz? Başkasının sizinle alay etmesidir. Bu nedenle de bu bir silahtır. Bir ulusla yapılan alay hicviyedir ama düşmana karşı yapılırsa bu düşman için trajedidir.

— Arnavutluk'ta mizah yazarlarına konu olan kaynaklar nelerdir, mizah en çok neleri işler, neye yöneliktir?

— Bizim sorunumuz yeni insanı yaratmaktır. Tutuculuk, tembellik, gerici gelenekler, kadın özgürlüğüne karşı çıkanlar, sonra bir takım aşırı modern olmak için saçmalayanlar bizde de yok mudur? Bunları ele alıyor eleştiriyoruz. Biz yabancı, gereksiz kapitalizmin lehinde hareket eden unsurları eleştiririz. Örneğin biz kimseye saçlarını uzat ya da kısalt demeyiz ama her şeyi serbest bırakırken bir insanın maymunlaşmasını da istemi-

yoruz. Neden başkalarını taklit edelim? Biz insanın kişilikli, aklı başında yetişmesini isteriz. Biz bir genç kızın kendine özgü yaşayışını, giyinişini ele almayız, onun toplumda iyi yetişmiş, saygın, seçkin birisi olması için çalışırız.

Tamamen özgür, kişilikli, akıllı, düşünen bir insan yaratmak istiyoruz. Vaktiyle bir İngiliz bana sormuştu: «Siz burjuvaziye karşısınız. O halde neden İngilizce öğreniyorsunuz?»

Ben ona güldüm ve dedim ki «Biz başkalarını sömüren burjuvaziye karşıyız. İngilizceye neden karşı olalım. O İngiliz halkınındır. Ben bir öğrencinin yabancı dil öğrenmediğini görürsem onu her zaman eleştiririm.

Bizde iki tür mizah var. Birisi halkı sömüren sınıfların iç yüzlerini ortaya çıkaran, onların maskelerini indiren, ikincisi bizim kötü gelenek ve göreneklerimize karşı olan mizah. Yalnız biz gelenekleri eleştirirken onu kötülemeyi değil ileri götürmeyi ve eğitmeyi amaçlıyoruz. Bizim mizahımız yaratıcı ve yapıcıdır, yıkıcı değildir.

Dünyanın her yerinde ilerici, halkın temsilcisi, olumlu mizah önderleri vardır. Örneğin Türkiye'de Aziz Nesin var. Aziz Nesin Arnavutluk'a geldiğinde birisi sordu «Size göre mizah nedir?» diye. Aziz Nesin şöyle yanıtladı: «Dün Tiran'da kukla tiyatrosunu gördüm. Eskiden bu tiyatronun bulunduğu yer «Mikro Karal Zogo» zamanında onun sarayı ve meclisiydi. Ne yazık ki bugün dünyada kukla durumunda olan meclisler var, İşte gülmece budur»

— **Türkiye gibi ülkelerde mizahın görevine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?**

— Mizah gerçeği, doğruyu ve halkın çıkarını savunmaktır. Çünkü o yazar o toprağın evladıdır, bu onun halkına karşı sorumluluğudur. Yazar bunu yapmazsa halk onu dışlayacaktır zaten, benimsemeyecektir. Yazar halkın dertlerini dile getirecek, yol gösterecek çare arayacaktır.

— **Sayın Nikolla, ülkemiz hakkındaki izlenimlerinizi de kısaca aktarır mıydınız?**

— Dost Türk ulusuna ilişkin izlenimlerim çok olumlu. Burada her yerde Türkiye halkı tarafından çok iyi karşılandık. Bu Türkiye ve Arnavutluk ulusları arasındaki yakınlığı ve saygıyı gösterir. Burada birçok değerli ve ilerici, ciddi, yetenekli, ileri görüşlü yazarla tanıştım.

(Demokrat — 2 Temmuz)

SOVYET TÜRKOLOG VE YAZARI RADİ FİŞ ÜLKEMİZİ ZİYARET ETTİ

Özellikle Nazım Hikmet üstüne yazdığı «Nazım'ın Çilesi» adlı kitabıyla ülkemizde tanınan Sovyet Türkolog ve yazarı Radi Fiş, şu sırada yazmakta olduğu tarihsel biyografi romanı Şeyh Bedrettin ile ilgili inceleme ve araştırmalarda bulunmak üzere ülkemize geldi. Akşehir Nasrettin Hoca Şenliklerini izledikten sonra İzmir'e geçerek Şeyh Bedrettin ve müritlerinin yaşayıp savaştıkları yerler olan, Aydın, Ödemiş, Manisa ve Karaburun'u gezen Radi Fiş son olarak da İstanbul'a geldi. Dergimiz bürosunu da ziyaret eden Radi Fiş, son çalışmaları üstüne yönelttiğimiz sorularımızı yanıtladı.

SANAT EMEĞİ: Sayın Radi Fiş, bizler sizi bir türkolog olarak tanıyorduk. Oysa bu gelişinizde Şeyh Bedrettin üstüne bir roman yazmakta olduğunuzu öğrendik. Bu sizin için bir alan değişimi mi oluyor?

RADİ FİŞ Şeyh Bedrettin benim ilk yazdığım roman değil. Bundan önce de Mevlana üstüne bir tarihsel biyografik roman yazmıştım. Mevlana ülkemde büyük ilgi topladı. Tacikçe ve Farsça'ya çevrildi. İran, Afganistan, Polonya ve Almanya'da da yayınlanmak üzere çeviri çalışmaları sürüyor. Bu nedenle bir alan değişimi sayılamaz. Ülkemde de Yazarlar Birliği üyesiyim.

SANAT EMEĞİ: Bedrettin'i seçmenizin özel bir nedeni var mı?

RADİ FİŞ: Elbetteki Nazım'ın destanı beni çok etkilemiştir, Bedrettin'i tanımama ve sevmeme neden olmuştur. Bedrettin Destanı Rusça'ya da tarafımdan çevrilmiştir. Nedenlerden biri budur. İkincisi ise Bedrettin'in Marks öncesi bilimsel olmayan sosyalizmin en parlak temsilcisi olmasıdır. Pek çok ülkede Marks'tan önce sosyalist düşünceleri savunan kimseler ortaya çıkmış ve bunlar kendi düşüncelerini hayata geçirmeye çalışmışlardır. Kanımca tüm dünyada bunların en parlak temsilcisi Bedrettin'dir. Başka ülkelerde çok kısa süreler ayakta kalabilen bu yönetimler Anadolu'da birbuçuk yıl devlet olabilmiştir.

SANAT EMEĞİ: Yazmakta olduğunuz romanın tarihsel biyografik bir roman olduğunu söylediniz. Buna göre romanda kişisel yorumunuz ne ölçüde yansıyacak?

RADİ FİŞ: Tarihsel biyografik romanda yazarın kendi yorumunun yansıtılmasının doğru olmadığı kanısındayım. Tarihsel gerçekler olduğu gibi, nasıl yaşanmışsa o şekilde yansıtıl-

malıdır. Yazar kendi yorumunu, bugünkü bilgiler ve bakış açısıyla yapıtına koyarsa gerçekçilikten uzaklaşabilir. Örneğin Bedrettin'e 20. yüzyılın bir sosyalisti gibi bakarsak yanılgıya düşmüş oluruz. Onu yaşadığı tarih ve dönem içinde, olduğu gibi anlatmanın daha doğru olduğu inancındayım.

SANAT EMEĞİ: Sayın Fiş, Türk ve dünya edebiyatını yakından tanıyan bir kişi olarak günümüz Türk edebiyatının dünya edebiyatı içindeki yerini nasıl değerlendiriyorsunuz?

RADİ FİŞ: Kanımca bugünkü Türk edebiyatı, dünya edebiyatı içinde yüksek bir yere sahiptir. Pek çok Türk yazarı dünya ölçüsünde yazarlardır. Bunlardan hemen aklıma geliverenler. Nazım Hikmet, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Yaşar Kemal'dir.

SANAT EMEĞİ: Genç Türk şiiri üstüne neler düşünüyorsunuz?

RADİ FİŞ: Bundan onüç yıl önce son kez Türkiye'ye geldiğimde 60 kuşağının genç şairleriyle tanışmış, yurduma döndükten sonra da onların şiirlerinden oluşan bir genç Türk şiiri antolojisi yayınlamıştım. Bu antoloji geniş ilgi topladı. Ancak daha sonra, özellikle de son on yılki yalnız şiir olarak değil, tüm edebiyatınızı çeşitli nedenlerle izleyemedim. Bu yüzden son on yılda yetişen yeni şair ve yazarları henüz tanımıyorum. Bu nedenle söyliyebileceğim pek fazla birşey yok.

SANAT EMEĞİ: Sovyetler Birliği'nde genç yazarların yayın hayatına girmeleri nasıl oluyor?

RADİ FİŞ: Her yıl toplanan Yazarlar Birliği Kongresinde genç yetenekler değerlendirilir. Ayrıca kitabını hazırlayan bir yazar da yayınevine gönderdiğinde kitap yayınevince benimsendiği takdirde yayınlanır.

(Sanat Emeği — Ağustos)

ÜNLÜ TÜRKOLOG RADY FİSH'LE 15 DAKİKA

A. BAHÇEKAPILI

BAHÇEKAPILI — Sayın Rady Fish, Sovyetler Birliği'nin ünlü gazetecilerinden ve Türkologlarından birisisiniz: Çağdaş yazınımızın belli başlı yapıtlarından birkaçını üstün bir başarıyla Rusçaya çevirdiğinizi, ünlü ozanımız Nâzım Hikmet'in Moskova'ya ayak basışından ölümünden az önceye değin yanında bulunduğunuzu, O'nun için biri Nâzım'ın Çilesi adıyla ülkemizde de basılan üç kitap yazdığınızı biliyoruz. Nâzım'ın Çilesi'ni «Büyük insan Nâzım Hikmet'e olan saygı ve vefa borcunuzu ödemek

«düşüncesiyle yazdığınızı belirttiniz bir yazınızda. Bu yapıt için iki kez ülkemize geldiğinizi de biliyoruz. Şimdi aradan 13 yıl geçtikten sonra üçüncü kez Türkiye'ye geliyorsunuz. Yeni bir çalışma mı, bir etkinliğe katılma mı yoksa başka bir şey mi şimdiki geliş nedeniniz?

FİSH — Öncelikle Türkiye'yi özlediğimi söyleyebilirim:: Arkadaşlarımı, dostlarımı, Türkçeyi konuşanları... Bir Türkolog için 13 yıl Türkiye'yi görmemek katlanılması zor bir iştir...

Sonra Uluslararası Nasreddin Hoca Şenliği var biliyorsunuz...

BAHÇEKAPILI — Var, 5-10 Temmuz tarihleri arasında Akşehir'de yapılacak her yıl olduğu gibi...

FİSH — Bu şenliğe arkadaşım Dimitri Nikolaef'le katılacağız, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın çağrılısı olarak. Arkadaşım Dimitri Nikolaef Sovyet Mizah Tarihi Profesörüdür üniversitede. Güldürü ve yergi üzerine yapıtları var. Biri, «Gülme Yerginin Silahıdır» adını taşıyor. Arkadaşım için Nasreddin Hoca ilginç bir kişi... Benim için de... Çünkü çocukluğumdan beri Hoca'nın fıkralarını okuyorum. Babam yazar olduğu ve güldürü yazını ürünlerini toplamaya meraklı olduğu için okumaya başlar başlamaz Hoca'nın Rusçaya çevrilmiş birçok fıkrasıyla karşılaştım, okudum, çok beğendim, çok güldüm. İkinci Dünya Savaşı'na katıldım belki biliyorsunuz, yaralandım. Bunun üzerine Moskova Üniversitesi Doğu Dilleri Enstitüsü'ne öğrenci olarak girdim. Orada, çocukluğumda okuduğum, çok beğendiğim, çok güldüğüm Nasreddin Hoca fıkralarını Rusçaya çeviren uzman Rovdevski'nin kürsüsünde okudum. Ve bitirdikten sonra doktora tezimi de onun kürsüsünde savundum. Bütün bunlardan dolayı Nasreddin Hoca ve fıkralarıyla bir yakınlığım oldu. Ancak biliyorsunuz işin aslı, sorun burada değil Sovyetler Birliği'nde Hoca Nasreddin çok ünlü bir kişidir. Önce bütün Türk dillerinde konuşan halklar için Hoca Nasreddin ortak, efsanevi bir kahramandır, Türkiye'deki gibi... Örnek olarak, Türkmenistan.da —Molla Nasreddin derler ona— ve Azerbaycan'da Türkiye'deki gibi ünlüdür Nasreddin Hoca. Ayrıca ünlü yazarımız Siloviyof Hoca Nasreddin hakkında iki ciltlik bir roman yazdı. Bu roman çok ilgi gördü. Birkaç film çevrildi. Özetle Nasreddin Hoca Sovyetler Birliği'nde çok tanınmış, efsanevi bir kişidir. Bunun için Uluslararası Nasreddin Hoca Şenliği halkımızı, okuyucularımızı yakından ilgilendirir, onlar için ilginç olabilir. Döndükten sonra Moskova'da

yayınlanan Edebiyat Gazetesi'nde burada gördüklerimizi, Şenlik'te geçen olayları anlatacağız, yazacağız. Edebiyat Gazetesi bizim haftalık bir dergimizdir. Burada Nasreddin Hoca'ya gösterilen ilginin, bizim okuyucularca da gösterileceğini umuyorum.

BAHÇEKAPILI — Peki sizce Nasreddin Hoca'yı bu denli ünlü yapan özellikler nelerdir?

FİSH — Hoca Nasreddin en çok Türkiye'de ve Sovyetler Birliği'nde ünlüdür, bilinir, okunur, anlatılır. Öteki ülkelerde bu denli ünlü değil. Belki size tuhaf gelecek söyleyeceğim: Biz birbirimize çok benzeriz. Yani Ruslar benim ummadığım kadar Türklere, Türkler Ruslara benzer. Türk halklarıyla Slav halkları birlikte yaşıyorlar bölgede. Ve esprinin kuruluşu, karakteri, psikolıojisi çok benziyor bu halklarda. Bunun için Hoca Nasreddin esprisiyle, nükteleriyle, psikolojisiyle Sovyetler Birliği'nde de yaşıyor: Yalnız Türk dillerinde konuşan halklar için değil, Slav halklara da —Sovyetler Birliği'nde yaşayan Slav halklara da— çok yakın görülüyor.

Ayrıca biliyorsunuz şimdi gelişmiş bir ülke olan Sovyetler Birliği, Ekim Devrimi'nden önce, «Asya tipi üretim tarzı» ya da «az gelişmiş» ya da «gelişmekte olan» bir ülkeydi Şimdi çok gelişti, bu başka. Toplumların psikolojisi ekonomileri kadar çabuk gelişmiyor. değişmiyor. Bu nedenle bürokratizme karşı, gericiliğe karşı nükteler yapan Hoca Nasreddin Ruslar için psikolojikman çok anlaşılan, çok sevilen bir kişidir. Ben hem Türkiye'de hem de Sovyetler Birliği'nde Nasreddin Hoca'nın çok ünlü oluşunu bu nedenlere bağlıyorum.

BAHÇEKAPILI — Hem Sovyetler Birliği'nde hem de ülkemizde ünlü olan, sevilen yalnızca Nasreddin Hoca değil kuşkusuz?

FISH — Doğal olarak Nâzım Hikmet en başta sayılmalı. En sevilen, en tanınan Türk yazarı Nâzım'dır Sovyetler Birliği'nde.

Ben Nâzım'ın ölümünden iki yıl sonra Türkiye'ye geldim. İlk gelişimdi bu. Bu ilk gelişimde müthiş bir hüzün duydum.

Nâzım Moskova'da oturduğu sürece onunla sık sık görüşürdük, çalışırdık. Ben yazılarını şiirlerini Rusçaya çevirirdim. Ayrıca Nâzım hakkında araştırma yapardım. O yaşıyorken Sovyetler Birliği'nde onun hakkında ilk kitabı yazan benim. 1960'da «Nâzım Hikmet» adıyla. Bu kitabımı Nâzım okudu, beğendi, kimi şeyleri eleştirdi, bu başka.

Ha, hüzün üzerinde durdum. Nâzım'ın ölümünden sonra Türkiye'ye gelişimde müthiş bir hüzün duydum. Şunun için Biliyorsunuz Nâzım büyük bir sıla özlemi içindeydi Moskova'da.

«Burası benim ikinci vatanımdır bu başka, ama birinci vatanıma duyduğum özlem müthiştir» derdi. Ve hep Türkiye'den konuşurdu. Sovyetler Birliği'nde herkese Türkiye'yi anlatıyordu. Ne güzel bir ülke olduğunu, neresinde ne olduğunu anlatıyordu, anlatıyordu, anlatıyordu. Nâzım'ın Türkiye'yi temsil ettiği, tanıttığı gibi hiç bir büyükelçi temsil edemez, tanıtamaz diyebilirim. Ve Nâzım Türkiyem Türkiyem, memleketim memleketim diye diye öldü gitti. O'nun ölümünden sonra Türkiye'ye gelince, hüzün duydum, şundan: Ben geldim, Türkiye'yi gördüm, döneceğim Nâzım yok, O'na Türkiye'yi anlatamam. Türkiye için O'na bir şey anlatabilecekken O yok. Bundan büyük hüzün duydum.

«Üstadım Nâzım ağabey, siz büyük bir şairsiniz» derdim ona. «Hayır» derdi, «atma. Ben büyük bir şair değilim, olabilirdim, fakat politik işlerle gereğinden çok uğraştım. Onun için büyük bir şair olamadım. İyi bir şair oldum. Öyle diyebilirsin.» derdi.

BAHÇEKAPILI — Bu sözleriyle sanatla politikanın birbirinden ayrılması gerektiğini söylemiyordu kuşkusuz?

FISH — Hayır hayır başka bir şey.

BAHÇEKAPILI — Zamansızlık!

FISH — Evet. Benim anladığıma göre zamansızlığı dile getirmek istiyordu. Yani «politik çalışmalar çok zaman aldı, büyük sanatçı olmak için hayatın büyük zamanını sanata vermek gerekir, hem politikayla hem de sanatla uğraşmaya zaman yetmez» anlamında söylüyordu bunları. Politikasız bir sanat olmadığını kendisi de söylüyordu, ama doğrudan doğruya örgütçü olarak, örgüt işleriyle uğraştığı için zaman yetmiyor demek isterdi bence.

BAHÇEKAPILI — Sayın Fish, Nâzım'ın yaşadığı mahallede 3 kitaplık varmış, bunlardan birinde 200 bin kitap varmış. Bu kitaplıkta Nâzım okurlarıyla ilişki kurar, onlarla tartışır, söyleşirmiş. Bu kitaplığa Nâzım Hikmet'in adının verileceğini 28 Ağustos 1979 günü aramızdan ayrılan büyük yazar Konstantin Simonof, 1976 Eylülünde ülkemize geldiğinde söylemişti. Acaba gerçekleşti mi?

FISH — Daha gerçekleşmedi. Yalnız O'nun oturduğu evin kapısına bir anıt-levha çakıldı: «Burada büyük Türk Şairi Nâzım Hikmet yaşadı» diye yazıldı.

BAHÇEKAPILI — Evinin müze durumuna getirileceği de söylenmişti.

FISH — Daha müze yapılmadı evi. Orada Nâzım'ın son karısı Vera hanım oturuyor.

BAHÇEKAPILI — Siz «Nazım Hikmet» adlı yapıtınızdan sonra, Güneş Bozkaya Kolontay'ın Türkçeye çevirdiği «Nâzım'ın Çilesi»ni yazdınız. Bir üçüncü yapıtınız daha var Nâzım hakkında, yanılmıyorsak.

FISH — Evet. «Gönül Aklı: Nâzım'ın Lirizmi» adıyla Sovyetler Birliği'nde yayınlanan bu yapıtım Türkçeye çevrilince kağıt bulunabilirse burada da basılacak.

Bu yapıtımda Nâzım'ın dünya şiirindeki yerini saptamaya çalıştım. O'nu etkileyen ve ondan etkilenen şairleri saptamak istedim.

BAHÇEKAPILI — Nâzım'ın etkisinde kimler kalmıştır?

FISH — Sovyetler Birliği'nde bütün genç şairler, diyebilirim. Başkalarının da etkisinde kalan bu şairler üzerinde Nâzım'ın etkisini görüyoruz. Örnek vermek gerekirse; Yevtuşenko: Kendisi bana Nâzım'dan çok etkilendiğini söyledi birkaç kez. Vuyzozenski: Bilinmiş bir şair, o da Nâzım'dan etkilenmiş. Nâzım yalnızca şiiriyle değil, kişiliğiyle, davranışlarıyla da genç şairleri etkilemiştir.

BAHÇEKAPILI — Sayın Fish, konuşulacak daha çok konu var, ancak siz 13 yıl aradan sonra ülkemize üçüncü kez yarım saat önce geldiniz. Sizi daha fazla yormayalım. Ülkemize hoşgeldiniz. İyi günler.

FISH — Hoş bulduk. Dostlara merhaba.

(Edebiyat Cephesi — Ağustos)

RADY FİSH'LE ON GÜN

Necati GÜNGÖR

Ülkemizde Radyo Fish'i tanımayan aydın kişi var mıdır? Özellikle «Nazım'ın Çilesi» adlı biyografik roman çalışması, onun, Türkiyeli sosyalist aydınlar ve okurlar katında tanınmasına neden olmuştur. Öte yandan, Mevlana'dan günümüzün en genç yazarlarına dek birçok kişi üzerine Sovyetler Birliği'nde kitaplar dolusu yazı yazmış, Sovyet okurlarının bilgisine sunmuştur. Sovyetler'de Nazım'dan sonra Türkiyeli edebiyatçıların gönüllü tanıtılıcılığını üstlenmiş uzmanların başında gelir Rady Fish.

Geçenlerde, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın çağrılısı olarak ülkemizi gezmeye geldi Fish. Yanında gülmece kuramcısı Prof. Dimitri Nikolayef vardı. Basına da yansıdığı gibi, Dimi Nikda

yef'in asıl amacı Nasrettin Hoca adına düzenlenen şenliğe katılmaktı.

Rady Fish ise ikinci kez Türkiye topraklarındaydı. Birinci gelişini Nâzım'ın yaşantısına adamıştı. Bu kez Şeyh Bedrettin'le ilgiliydi. Bedrettin üzerine yazacağı kitabın «malzeme»siyle ilgili. Gerek Akşehir Şenliği sırasında, gerekse İzmir, Manisa dolaylarındaki gözlem gezileri sırasında sürekli beraber olduk Rady Fish'le. Onun kişiliğiyle birlikte edebiyatımıza ilişkin genel ve özel kanıtlarını, Nâzım'la ilgili son yıllarda ortaya atılan savlar üstüne düşüncelerini ve devrimden sonra varolan Sovyet edebiyatı hakkındaki görüşlerini uzun söyleşilerimiz sırasında öğrenmek olanağını buldum.

Nâzım'ı genç yaşta tanıdığını, onun çırağı olduğunu söyleyen Fish, Türkiye edebiyatı yanında Türk geleneklerini, Türkiyeli insanın duyarlık alanlarını yine Nazım'ın «rahlei tedrisatından» geçerek öğrendiğini belirtiyor. Çevresindeki dostlara borç dağıtan, elinde para tutmayan bütün kazancını harcamasını seven Nâzım'ın harçlıksız kaldığı günlerin birinde bir iş için buluşurlar Moskova'da. Görüşüp konuştuktan sonra Nâzım'ın parasız olduğunu bildiği için Rady Fish hesabı ödemek ister. Nâzım hemen engel olur. «Bir de Türkolog olacaksın», der «Türklerin geleneklerini bilmiyorsun... Yaşlı biri dururken, gençler elini cebine atar mı hiç?»

Bir ara, Zekeriya Sertel'in tartışmalara yolaçan Nâzım'la ilgili anıları üstüne ne düşündüğünü de sordum Fish'e: Kimi olayların doğru olduğunu, ancak kişisel yorumlarında yanıldığını, dolayısıyla insanları yanılttığını söyledi. Aydın Aydemir'le yaptığı konuşmada Fish'in «Nâzım son evliliğini yapmayacaktı, bu onu ölüme sürükledi» gibi sözlerin yer aldığını gördük. Bu noktada Sertel'le aynı görüşleri paylaştığını anlıyoruz.

Birçok Türkolog gibi Rady Fish de edebiyatımızda dar bir çevrenin dostu gibi görünür. Bu görüntünün kendisini ne kadar sıktığını, bu yüzden «Türkolog» sıfatını taşımak istemediğini, yaptığımız konuşmalarda sık sık yineledi. Kendisinin, bir ülke edebiyatını, edebiyatçılarını bütünüyle kucaklamak amacında olduğuna inandım. Türkiye'ye ilk gelişinde ancak kalburüstü edebiyatçıları tanıyabildiğini, özellikle gençler hakkında bir şey bilmediğini, kimsenin bu konuda kendisine bilgi vermek gereğini duymadığını belirtiyor Fish. Edebiyatımızın genç yetenekleriyle ilk kez nasıl karşılaştığını unutulmaz bir anı olarak şöyle anlatıyor:

Rahmetli Nevzat Üstün'ün Şişli'deki evinde kalıyordum ilk gelişimde. Bana tanıştırılan kişilerle görüşüyor, başka kimseyi bilmiyordum. Bir sabah erkenden Nevzat'ın kapısı çalındı. Kimseyi beklemiyorduk. Daha kahvaltı bile yapmamıştık. Merak ettik, kim bu gelen diye. Nevzat üzerine birşeyler alıp kapıya koştu. Ve gür sesli bir hanımla tartışmaya başladılar. «Nerede Rady Fish?» diyordu kapıdaki «Onu saklıyorsunuz, bize göstermiyorsunuz...» Ben konuşulanları duyuyordum. Rahmetli Nevzat şaşırmış.

«Rady içeride buyurun» diyor. Ötekiler girmiyordu. Ben kapıya çıktım. Bizim Sennur'muş meğer. Tanıştık, dışarda bir kahvede buluşmak üzere ayrıldık. «Bütün genç arkadaşları toplayıp getirin» dedim Sennur'a. İlk tanışmamız böyle oldu. Sonra çok sevdim Sennur'un şiirlerini. Sovyetler'e dönünce bir antoloji hazırladık, gençlerin çoğuna yer verdik.

Genç öykü yazarlarımızı, roman yazarlarımızı daha tanıma olanağını bulamadığını açıkça belirtiyor. Ama sözgelimi bir Sevgi Soysal'ı tanımayışı doğrusu beni şaşırttı. Sanıyorum son yıllarda ustalığını kanıtlayan birçok yazarımızı daha tanıma olanağı bulamadı Fish. Öte yandan genç arkadaşların şiiri konusunda hiç iyimser değil. Bir pırıltı görmediğini söylüyor. Bir iki kitap çıkarmış olan Veysel Çolak gibi, İsmail Uyaroğlu gibi, A. Kadir Bulut gibi aklıma ilk gelen ozanlardan söz ettim. Bu arkadaşların adını henüz duymamış Rady Fish. Ama Fish'teki iyiniyet nesnellik ve dürüstlük edebiyatımızı bütün ayrıntılarıyla kavrayacağına inandırıyor bizi. Sözgelimi İsmet Özel'in dünya görüşüyle şiirindeki değişimleri kendisinden dinlemek için onunla ve onun kuşağının öteki ozanlarıyla bir toplantı düzenlenmesi gerçekten övgüye değer bir tutum. Başka bir Türkolog'un bu inceliği gösterdiğini gördünüz mü bilmem.

Yazarlarımızın dışarıdaki yazgıları üstüne ilginç bir anısı daha var Rady Fish'in; herkesçe bilinmesi yararlı olabilir sanıyorum. Ünlü bir roman yazarımız, kendisinden önce Moskova'ya çağrılan bir ozan hakkında şöyle konuşur: «Ben falancadan daha fazla sosyalistim, beni ondan sonra çağırdınız!»

Aldığı karşılığa ne dersiniz?

«Gebe iki kadından biri daha fazla gebe olamaz. Ya gebedir ya da değil... Ya sosyalist olunur ya da olunmaz..»

Rady Fish'le olan beraberliğimiz sırasında şunu da öğrendim ki gerek Sovyetler'de, gerekse Batı'da Türkiyeli yazarların

biricik tanıtıcısı Nâzım Hikmet olmuştur. Onun ölümünden sonra ise, kendini prezante etme yeteneğine sahip olamayan ya da böyle olmaya gönül indirmeyen kişiler, sahipsz kalmıştır. Sovyetlere gidenlerin çoğunun kendilerinden başka kimselerin tanınmasını pek fazla istemediklerini bizzat Rady Fich'ten dinlediğim için burada okurlar önünde rahatlıkla yazıyorum. Bunu bildiği için Fish, özellikle kendisinin bizdeki edebiyat gruplarının dışında olduğunu vurgulamak gereğini duyuyordu.

Rady Fish ve Dimoşka Nikolayef'le beraberliğimiz on gün kadar sürdü. Dimi'nin kurallara bağlı kişiliğine karşın Rady alabildiğine rind... Ama o rindliğin ardında şaşırtıcı bir gözlem gücüne yergi ve alay yeteneğine sahip. Herkesle dostluk kurabilir, her ortamdan mutluluk çıkarabilir; ama çevresine eleştirel gözlerle bakmasını da bilir Rady Fish. Onun kişiliğini en özlü biçimde kendi sözleriyle anlatabiliriz sanırım. «Rezalet var, problem yok... aslolan hayattır...

Rady Fish ve Dimitri Nikolayef'le birlikteliğimizin son gecesini Nâzım Hikmet'in kızkardeşi Samiye Yaltırım'ın evinde geçirdik. Gerçekten anmaya değer bir geceydi. Fish, Samiye hanımın benekli derisinde, mavi gözlerinde benim bilemediğim başka birçok çizgilerinde, bol bol terlemesinde, Nazım'ı bularak duygulanmıştı. Samiye hanım, abisinin gittiği günü anlatıyordu. «Dün gibi aklımda gidişi... Bilirsiniz böyle zamanlarda telaşlanırdı abim. Yine öyle telaşlıydı. Söyledi bana gideceğini haberin olsun, dedi. Sonra çekip gitti. Arkasından baktım giderken. Son görüşüm öyle oldu. ...Daha sonraları yurtdışına çıkma olanağım olmadığı için göremedim abimi...

Samiye hanım o gece gerçekten belge değeri olan Nâzım'ın çocukluk yıllarına ait elyazısı şiir, resim defterlerini, fotoğraf albümünü gösterdi. O belgelerin bir bölümünü Samiye hanım «NAZIM» adlı kitabında yayınlamıştı. Ama bu orijinal belgelerin bir aile çatısı altında kalmaktansa bir kurum tarafından korunması daha doğru olacaktı. Samiye hanım da bu görüşü paylaşıyor. TYS'nin Nazım Hikmet Kurulu bu konuda kendini görevli saymalı ve bizce gerekeni yapmalıdır.

Rady Fish, Moskova'ya yollanmadan önce, bu kış hep çalışacağını Şeyh Bedrettin romanını bitirmeye uğraşacağını söylüyordu. Ona çabasında kolaylıklar dileyerek, Şeyh Bedrettin romanını sabırsızlıkla beklediğimizi belirtelim.

(Demokrat — 3 Eylül)

ÜNLÜ YAZAR VE BİLİM ADAMI HELBO

Brüksel'de yayımlanan uluslararası göstergebilim dergisi Degrés'nin yöneticisi, ünlü yazar ve bilim adamı André HELBO, 10 temmuz 1980 perşembe günü İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulunda «Sémiologie du théatre» (Tiyatro göstergebilimi) konulu bir konuşma yapmıştır. Yazar göstergebilimin başka dallarına göre oldukça yeni sayılabilecek bu alanda denenmiş belli başlı yaklaşım biçimlerini gözden geçirdikten sonra, daha tutarlı ve daha kapsamlı bir yaklaşımın koşulları üzerinde durmuştur. «Sémiologie de la représentation», «Michel Butor, vers une littérature du signe», L'Enjeu du discours, lecture de Sartre» ve «Le Champ Sémiologique» adlı kitapların yazarı olan André helbo, tiyatro göstergebiliminin önde gelen uzmanlarından biridir. **(Cumhuriyet — 27 Temmuz)**

EDEBİYATÇILARIMIZ İÇİN YAPILAN KUTLAMA GÜNLERİ

- Hasan İzzettin Dinamo
- İlhami Bekir
- Sunullah Arısoy
- Fethi Savaşçı
- Enver Gökçe

HASAN İZZETTİN DİNAMO'NUN 50. SANAT YILI

Türkiye Yazarlar Sendikası (TYS) ile İstianbul Belediyesi Şehir Tiyatroları, tanınmış ozan ve yazar «Hasan İzzettin Dinamo'nun 50. sanat yılını ve doğumunun 70. yılını kutlama töreni» düzenlediler.

Harbiye Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu Salonlarında 24 Aralık Pazartesi günü saat 17.30'da yapılan törene Aziz Nesin, Yusuf Ahıskalı, Asım Bezirci, Aydın Hatipoğlu, Neriman Hikmet, Kerim Korcan, Şükran Kurdakul, Yaşar Miraç, Sennur Sezer, Vedat Türkali, Mustafa Alabora, Yalçın Boratap, Candan, Aliye Uzunatağan ve Sadık Gürbüz katılmışlardır. Töreni çok sayıda TYS üyesi yazar ve ozan da izlemiştir.

Kutlama töreninin açış konuşmasını Aziz Nesin yapmış konuşmasını Hasan İzzettin Dinamo ile söyleşiyle sürdürmüştür.

«BEN HİÇ DURAKLAMADAN ELLİ YIL YAZDIM»

Hasan İzzettin DİNAMO

«Elli yıl önce, ben yirmi yaşındayken, Nâzım Hikmet'in fırlattığı şiir bombası, Türk edebiyatının üstüne düşeli bir yıl oluyor, onun gürültüsü hâlâ kulaklarımızı dolduruyordu. On dört heceli toplumcu ya da sevda şiirleriyle özgür koşuklu devrim şiirleri itişerek uzun kâğıtlarımın üzerinde birbirini kovalıyordu. Şairler sultanı Faruk Nafiz susmuştu.

Türkiye'nin her yanında Türkiye'nin işçi sınıfını anan, onun şiirini yaratmağa çalışan bir coşkunluktur yükseliyordu. Ben, hiç

duraksamadan elli yıl yazdım, on bin şiir yazdım dediğimi alaya alanlar bile oldu. Ben, normal yaşam koşulları içinde yaşamak olanağını hemen hiç bulamadığımdan hep şiire, edebiyata yumularak avunmağa, bana benzeyenleri de böylece uyandırmağa, umutlandırmağa çalıştım.

Ancak, ben, on iki yaşından beri iki tutkunun arkasından gitmişimdir: Resim, şiir (Ressam ya da şair olmak) şiir tutkum, bugün de beni pençesinde bir kartal gibi taşımakla birlikte ressam olma şansını Gazi Eğitim Enstitüsünden mapusaneye giderken Ankara caddelerinde düşürdüm, bir daha da bulamadım. Şairlik, bir kalemle bir kâğıt parçasıyla olabilirken ressamlığın zengin malzemesine hiçbir zaman yanaşılamazdı.

Türk Edebiyatı devrimci düşünceden, duygululuktan yana bir çölden ayırtsızdı. İşte, benim ilk tehlikeyi göze alarak boşluğa fırlattığım savaş aleyhtarlığına barışa değgin coşkunca dizeler, çölün sessizliğini ilk kez dağıttı. Bugün bunu yinelemek yürekliliğini gösterecek dostlar çıkmadı her nedense. Hüsamettin Bozok, bu tarihi herkesten iyi bilir. Şundan ki bu başlangıçta onun da rolü vardı. «Vakti geldi artık yaz şair, yaz, diyordu. Öbür şiirleri bırak küçük burjuvalara!» yazdık, dostlar, çevremize koşuştu. Zindandaki büyük şair, öğütler yolladı. Abidin Dino, Celâl Sılay, Esat Adil, bana selâmla birlikte birçok dostça salık getirdiler. Ondan sonra, deluge! Nuhun gemisi, ancak 1960 da karaya yanaştı. Karaya ayak bastık. Ülkede uzun yıllar sürüp giden tufanın, öyküsü inzivada yetişmiş büyük büyük yazarların kalemleriyle ortaya döküldü. Romancılar, hikâyeciler, şairler yerden fışkırırcasına devrimci türküler söyleyerek güneş altındaki yerlerini aldılar. Türk işçi sınıfının yaratıcı insanları sanat alanında yeryüzü insanlarının imreneceği güzellikler yarattılar. Zindanlarda olgunlaşan bu insanlara benzer hiçbir burjuva sanatçı yetişmedi. Sanatın, şölen sofralarında yetişmediği de böylece bir kez daha anlaşılmış oldu. Şu sırada dünya romancılariyle, şairleriyle, hikâyecileriyle, mizahçılariyle boy ölçüşecek sanatçılarımız var.»

(Cumhuriyet 23 Aralık 1979)

74 YAŞINDA GENÇ ŞAİR: İLHAMİ BEKİR

Işıl ÖZGENTÜRK

Yeni çıkan «Unuttum» adlı şiir kitabının önsözünde İlhami Bekir şöyle diyor: «Size unutmadıklarımı anlatamam. Eğer cesa-

retle anlatabilseydim, belki nice söylenmemiş insansal gerçekleri ortaya koyardım. Oysa ki böylece, bir hayli makaslanmış, kopuk kopuk bir filim sergiliyorum. Bende ne o cesaret, ne de şairlik yeteneği var artık. Tükendi... Hoş görün, yaş yetmiş: bu yaşta bu bile bir şey.»

İşte hep bu yazıdaki gibi bir insan İlhami Bekir; yetmiş dört yaşında bile genç bir şair heyecanıyla şiirine alçakgönüllü ama sevgiyle sahip çıkan biri. «Unuttum» onun uzun hayat macerasının şiiri. Kahve köşelerinde, sarı yapraklı defterlere yazılan çok görmüş, çok yaşamış bir şiir.

Şiir mi hayat mı?

İlhami Bekir yaşlı çizgilerle dolu yüzünü aydınlatan genç bir gülümsemeyle anlatıyor:

«Hayatım şiirlerimden daha ilginçtir. Trablusgarp'ta doğmuşum. İlk şiirim 1924'te Milli Mecmua'da yayınlandı. Adı «Sessiz Ağlayış», aruz vezniyle yazmıştım. 18—19 yaşlarında hep aşk şiirleri yazdım. Daha sonra sosyalizme tutuldum. O sıralarda Nazım Hikmet serbest vezindeki ilk şiirlerini yazıyordu, dost olmuştuk, onun tekniğine uydum. Nâzım'ın en çok sevdiği şair arkadaşı benim. Serbest vezin şiire bir fırtına gibi geldi ve bütün vezinleri yıktı. Ne hece kaldı ne aruz. Ben her zaman sınıf şiirine inandım, bu inancı benimsedikten sonra şiir yazmanın da solumak cinsinden bir şey değil, sosyal bir ödev olduğuna inandım.»

Uzun yıllar unutulmak...

«Halkevlerinin açıldığı yıl CHP o zamanın gözde gençlerini kendi çevresinde toplamak girişiminde bulundu, ben de davet edildim. Yeni-Türk dergisini çıkardım. Atatürk devrimleri için en güzel şiirlerimi yazdım. 1933 yılında Mustafa Kemal adlı kitabımı halkevi yayınlayarak parasız dağıttı. Daha sonra Halkevleri yönetimi değişti, her yerde solcular halkevlerine sızdılar diye neşriyat yapıldı, ben de halkevinden ayrılmaya mecbur oldum. Ve unutuldum. 1970 yıllarına kadar sanat dünyasına meçhul kaldım. May Yayınevi «Şiirler» adlı kitabımı yayınladıktan sonra yeniden hatırlanmaya başladım.»

«Unuttum» neler söyler?

«Son şiir kitabım Unuttum bir çeşit senaryodur. Onu okuyunca benim hayatım ve hayatım boyunca Türkiye belirir. Doğumdan bugüne kadar hayatımı anlatıyorum. Kitabımı benim için en değerli kılan büyük dost, eşsiz sanatçı Abidin Dino'nun de-

senleridir. Unuttumdan çok söz etmek istemiyorum, okuyanlar son sözü söylesinler. Ben de bir kaç son söz söylemek istiyorum, biz unutturulmak istenen bir kuşağın şairleriyiz. Bunun için çeşitli yerlerde çok çaba harcandı. Yok sayıldık, antolojilere alınmadık, sendikamız bile hastalandığımda arayıp sormadı ama zarar yok, gene de hepsi sağolsunlar...»

(Cumhuriyet 12 Ocak)

OZAN SUNULLAH ARISOY'UN 55. YAŞ GÜNÜ

Değerli ozan Sunullah Arısoy'un gerek yedinci şiir kitabı «Sabrın Gülü»nün çıkışı, gerekse 55. yaş günü dolayısıyla Ankara Sanatsevenler Derneği, Kızılay'daki lokalinde geçtimiz 26 Mart Çarşamba günü bir tören düzenlemiştir.

Törende Ankara Sanatsevenler Derneği Başkanı Dr. Anıl Çeçen'in açış konuşmasından sonra, Sunullah Arısoy'un sanatı ve kişiliği üzerine çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Adnan Binyazar «Sunullah Arısoy'un Sanatsal Yönü»nü, Ahmet Telli «Sunullah Arısoy'un Şiiri»ni Remzi İnanç «Sunullah Arısoy'un Kimliği»ni anlatmışlar, daha sonra Sunullah Arısoy da dinleyicilerle bir söyleşi yapmıştır.

Ozanın kendisiyle birlikte Salih Kalyon, Çetin Öner ve Erkan Oyal'ın Sunullah Arısoy'un şiirlerinden örnekler sundukları toplantı, ozanın okuyucularına kitaplarını imzalamasıyla son bulmuştur.

(Edebiyat Cephesi — 15 Mart)

MÜNİH'TE SAVAŞÇI'NIN OTUZUNCU SANAT YILI İÇİN BİR TOPLANTI DÜZENLENDİ

Münih'te Sanatçılar Derneği tarafından 30 mart pazar günü 15.00'te Kurfürsten strasse'deki Theater K'da Fethi Savaşçı'nın otuzuncu sanat yılı nedeniyle bir toplantı düzenlenmiştir.

Toplantıda Fethi Savaşçı'nın yakın arkadaşları onun sanatı üzerine konuştular, kendisi de şiirlerinden örnekler sunmuştur. İki bölümden oluşan ve Savaşçı'nın ayrıca son çıkan kitabı «İş Arkadaşları»nı imzalayıp yaşam ve sanat öyküsünü anlattıktan sonra yapıtlarından örnekleri okuduğu toplantıda son olarak herkesin katılacağı bir sanat söyleşisi yapılmıştır.

ENVER GÖKÇE ONUR GECESİ'NE DOĞRU

Abdülkadir BULUT

Zaman zaman ülkemizin değişik yörelerinde yapılan sanat ve kültür etkinliklerinin sesleri gelir. Bu sesler kısa dalga radyo istasyonlarının sesleri gibi yanık, yiğit ve diridir. Ne ki, net olarak ulaşamaz kitlelere. Olanakları elvermez. Zeytin kökleri gibi sıkışıp kalırlar kayalıklar, taşlar arasında. Değişmiyen bir yazgı bu. Öylece duruyor ortada. Ama bu yazgıyı bozanlar da var. Sözgelimi Antalya bunlardan biri. Bilindiği gibi geçmiş yıllarda Antalya yoğun sanat etkinliklerine tanık olmuştu. Filmler gösterilmiş, sokakta heykeller, resimler yapılmış, ayrıca sanat ve kültür geceleri biribirini izlemişti. Ne var ki, bu olumlu adım engellendi. Tutucu siyasal iktidarlar ekonomik yönden Antalya belediyesini abluka altına almış, böylece de sanat ve kültür etkinlikleri kesilmişti. Ama önümüzdeki günlerde gene Antalya, eskiler gibi yoğun olmasa da, özlü ve onurlu bir sanat gecesiyle karşı karşıya. Kendi kültür ve sanat geleneğine yakışır bir biçimde, bir «Enver Gökçe Onur Gecesi» düzenlenecek.

İlkin aklımıza değişik sorular gelebilir. «Neden Antalyalı bir ozanın gecesi değil de, Erzincanlı bir ozanın gecesi...» Eh ben de böyle düşünmüştüm. Antalya Sanat Derneği yöneticisi ozan Metin Demirtaş'tan bir mektup aldım geçenlerde Mektupta Antalya'da bir sanat ve kültür gecesi düzenleyeceklerini ve benden de gecenin adı konusunda görüş istemişti. Hatırladığım kadarıyla Antalyalı ölmüş bir ozanın ya da yerel bir çiçeğin adının verilmesinde ısrar etmiş. Enver Gökçe adının bölgesel olmayacağı doğrultusunda imalarda bulunmuştum. Bu arada özgün bir ad bulabilirsem kendisine bildireceğimi de yazmıştım.

Ne var ki, dün hırım hışıma bir mektup geldi Metin Demirtaş'tan. Mektupta gece çalışmalarının yoğun bir biçimde sürdüğünü, büyük bir olasılıkla temmuz'un ilk cumartesi yapılabileceğini belirterek «Gecenin: ENVER GÖKÇE ONUR GECESİ» olduğunu bildiriyor ve şunları yazıyordu: «Biliyorsun Enver ağabi K. Esat İhtiyarla Düşkünler Yurdu'nda (3 yıldır) kalıyor. Kendini iki kere ziyaret ettim. Hep küskün ve konuşmaz buldum.»

Beynimden vurulmuşa döndüm. Bir kere Enver Gökçe'nin bir kimsesizler yurdunda kaldığını bilmiyordum. Bilmemek gerçekten ve özellikle benim için bağışlanamıyacak bir suçtu. Öte yandan Antalya'da gerçekleştirilecek olan bu gecenin sıradan

bir gece olacağını düşünüyordum. Oysa iş bambaşkaymış. Gecenin asıl amacının Enver Gökçe'nin şiirlerini kitlelere ulaştırmak, bir de geceden sağlanan geliri ozanın daha iyi bir ortamda yaşaması için kullanmak ya da kendisine sunmak. İşin ekonomik yönü bir yana, önemli olan Çit Köylü Enver Gökçe'nin şiirlerinin 'şiir - tablo' biçiminde ve imzalı olarak evlerin başköşelerine asılması, —Mektupta belirtildiğine göre Fikret Otyam ve Cengiz Bektaş Enver Gökçe'nin 15 - 20 şiirini artistik yazı ile bir kâğıda yazacak ve bu şiirler fotokopi ile çoğaltılarak renkli fon kâğıtlara yapıştırılıp 8 mm. suntaya monte ettirilecek. Gecede alıcılara ozanın imzasıyla sunulacak—.

Bütün bunlar bir yana, gelelim asıl soruna. Ülkesinin kurtuluşu için, yeni bir toplum ve yeni bir insanın yaratılması için şiirler yazmış, zindanlara düşmüş, işkencelerde, hücrelerde kalmış bir ozanın bugün kimsesizler yurdunda olması gerçekten üzülesı bir durum değil mi? TYS. bu alanda ne gibi bir özveride bulunuyor. Merak konusu doğrusu.

(Cumhuriyet — 3 Temmuz)

EDEBİYATÇILARIMIZI ANMA YAZILARI, TÖREN VE TOPLANTILARI

Yahya Kemal
Namık Kemal
Şeyh Bedrettin
Mehmet Akif
Nâzım Hikmet
Sabahattin Eyüboğlu
Osman Cemal Kaygılı
Hüseyin Rahmi Gürpınar
Bedri Rahmi Eyüboğlu
Ahmet Vefik Paşa
Sabahattin Ali
Bakî
Aşık Veysel
Adalet Cimcoz
Nurullah Ataç
Abdullah Cevdet
Kemal Tahir
Sait Faik
Orhan Kemal
Cahit Irgat
İbrahim Hakkı
Adnan Ötüken
Nurettin Topçu
İlhan Tarus
Tevfik Fikret
Ömer Faruk Toprak
Sermet Çağan
Şinasi
Nedim
Orhan Veli
Nevzat Üstün
Sevgi Soysal

ÖLÜMÜNDEN SONRA YAHYA KEMAL

Konur ERTOP

Yahya Kemal'in ölümünün üzerinden 21 yıl geçti. Öldüğünde 74 yaşındaydı. Yeni Mecmua"da, «Milli Edebiyat» akımına bağlı bu dergiye uzak görünecek yanları olduğu için «Bulunmuş Sayfalar» başlığı ile gazel ve şarkılarının ilk kez yayımlanışının üzerinden tam 40 yıl geçmişti. Yahya Kemal bu süre içinde şiirimizin en geniş okur topluluğuna seslenen temsilcilerinden biri olmuştun. Şiir tarihimizde yer alan klasik adlardan biri sayılıyordu.

İstanbul Üniversitesinde 1915'lerden Cumhuriyetin ilanına değin süren dersleri onun etkisinde geniş bir meslektaş ve öğrenci topluluğu oluşturmuştu. Mütareke yıllarında yayımlanan Dergâh dergisi Yahya Kemal'in tarihe ve topluma bakışından esinlenen taze düşünceler üretmişti. Bu düşünceler İmparatorluğun çöküşü sırasında geniş bir çevreye direnme gücü verdi ve yol gösterdi. Yeni devletin ilk aydınlar kuşağı üzerinde Yahya Kemal'in düşüncelerinin türlü etkileri oldu. Yahya Kemal'in kendi sanatını ve şiirini de şekillendiren düşünceleri bir tarih bilinciyle besleniyordu. Türkiye topraklarında oluşmuş bir uygarlık bileşiminin sözcüsüydü o. Bu yönüyle Türk tarihinin Ortaasya'daki temellerine karşı çağın koşullarına aykırı yaklaşımlar gösteren çağdaşı Ziya Gökalp'tan ayrılıyordu. Türkiye Türklerinin kültür, sanat ve uygarlığını bu topraklara özgü bir bileşim olarak görüyordu. Bu bileşimde «İslamlık» onun için türlü ögelerden ancak bir tanesiydi. Ve Türkler, değişik çevrelerde İslamlığı benimse dikleri IX - XI. yüzyıllardan başlayarak kendilerine özgü yeni bir din ve buna bağlı bir uygarlık oluşturmuştu. Yahya Kemal'in bu düşünceleri, İslam doğmalarına körükörüne bağlı çevrelerin anlayışına ters düşüyordu. Çünkü onlar İslamlığın on dört yüzyıl önceki tarihine, coğrafyasına ve düşüncesine bağlı kalıyordu. Yahya Kemal Ortaosya'dan gelen Türklerin Anadolu ve Rumeli toprakları üzerinde, İslamlıktan da türlü etkiler alarak yeni «vatan toprağı»nda yarattığı bileşimin savunucusuydu. Bütün bu görüşler yeni Türk devletinin «Milli Misak» (Ulusal Sözleşme) anlayışına yüzde yüz bağlı olduğu halde Yahya Kemal'in yeni rejime uzak düşmesi onun yapıtının dış çizgileriyle ele alınmasından ve onun tarih, yurt ve ulus sevgisinin sadece «Osmanlı hayranlığı» diye görülmesindendir.

Yahya Kemal'in Varşova, Madrid ortaelçiliklerinde, Pakistan Büyükelçiliğinde bulunduğu yıllar onu düşünce ve sanat gelişmelerimizin uzağına itmiştir. Emekliye ayrılıp yurda döndüğü yıllarda ise sanatınız etkin biçimde gerçekçi, halkçı, toplumcu nitelikler kazanmış ve geçmişte Türkçü Turancılara, İslamcılara ters düşen Yahya Kemal bu kez de toplumcu gerçekçilerin tepkileriyle karşılanmıştır.

Yaşadığı yıllarda Yahya Kemal'in hiç bir kitabı yayımlanmış değildi. Cumhuriyet kuşakları onu okul kitaplarına ve antolojilere geçen şiirlerinden tanıdı ancak. O, yazmayan, konuşup anlatarak bildirisini yayan Türk İslam ortaçağı düşünürleri gibi görüldü. Yazık ki onun yakın çevresinde yer alan, söyleyişlerine katılan övgücüleri ise onu anlayacak, çağdaş yaşama getireceği önerileri kavrayacak nitelikte kişiler değildi!..

Yahya Kemal'in kitapları ancak ölümünden sonra yayımlanabilmiştir. Bu kitaplar onun şiirlerini derleyen dört cilt dışında düzyazılarından oluşan sekiz ciltle 2500 sayfalık bir toplama ulaşmaktadır. Şiirler onun sanatını tarih, sevgi, doğa anlayışıyla temellendirerek ve dilimizin geçmişten günümüze kullanılışlarını güç ulaşılacak bir uyum içinde yansıtarak gözler önüne sermektedir. Ölümünden sonra yayımlanan kitapların tanıttığı daha ilginç bir portre ise düzyazı ustası ve düşünür Yahya Kemal'e aittir. Bir bölümü gazete ve dergilerdeki yazılarından derlenen, büyük bir bölümü ise bıraktığı elyazısı karalamalardan oluşturulan bu yapıtlar tarihimize ve sanatımıza özgün bakışlar getirmektedir.

Günümüzün okuru bu toplu yapıtları gözden geçirirken Yahya Kemal'in çağımıza ne kadar yakından bağlı olduğunu da kavrayacaktır.

(Cumhuriyet — 4 Aralık 1979)

ÖLÜMÜNÜN 22. YILDÖNÜMÜNDE YAHYA KEMAL VE «EYLÜL SONU»

Önder GÖÇGÜN

Günler kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları,
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.

Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...

İçtik bu nâdir içki'yi yıllarca kanmadık...
Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!

Ölmek kaderde var, bize ürkütü vermiyor:
Lâkin vatandan ayrılışın ıztırâbı zor.

Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir ölümden beter bile.

Bu şiirini de birçokları gibi «klâsik mısra»ın dar, fakat o nisbette derin ve anlamlı büyüsüne teslim eden Yahya Kemal'in; eski şiirimizden süzülerek gelen, —ancak bir ölçüde kendisine has ve yeni denilebilecek— lirizm'i, sanatının nirengi noktasını teşkil eder. Bu itibarla, «Eylül Sonu» şiiri; «elden giden»e karşı duyulan özlemin, «ölüm» denilen mukadder âkıbete doğru gün geçtikçe daha çok yaklaşmanın verdiği «hüzn» ün —tâbir câizse— âbideleşmiş bir nümunesidir.

Sonbahar yani, «Hazan»la birlikte terennüm edilen bu «melâl duygusu», Yahya Kemal'in diğer bazı şiirlerinde de kendini gösterir. Nitekim, tek başına «Hazan Gazeli» bu çerçeveye yerleştirilmiş bir madalyon gibidir:

Hazan ki durmadan evrâkı sü-be-sü dökülür
Hazinesinden eteklerle reng ü bû dökülür

Ne inkırâz-ı bahâran ki hân-ı yağmada
Şerâb mahzeni Cem'den sebû sebü dökülür

Nevâ-yı neydir esen bâd câm'r meydir gül
Çemende eşk ile sahbâ misâl-i cü dökülür

Makâm-ı pir-i mugandan akarken âb-ı hayât
Cihânda tâli'e bihûde âb-ı rû dökülür

Hazan da erse Kemâl el çeker cânândan
Lebinden ol mehe imâ-yı arzû dökülür

O, dillerden düşmeyen —ve merhum Selâhaddin Pınar'ın, Beyâti makamında, eserin ruhuna en uygun tarzda başarıyle bestelediği— «Şarkı»sı da; taşıdığı munis buruklukla ruhumuzu, hâtıralarla dolu bir hazzın ufkunda dinlendirir:

Kalbim yine üzgün, seni andım da derinden.
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden!
Üzgün ve kırılmış gibi en ince yerinden,
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden!

Senden boşalan bağrıma göz yaşları dolmuş!
Gördüm ki yazın bastığımız otları solmuş.

Son demde bu mevsim gibi benzim de kül olmuş,
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden!

«Eylül Sonu» şiiri, «hâlihazır»ın panoramasını; «geçmiş»e dönmek suretiyle:

Günlsr kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları,
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.

şeklinde veren mısralarla başlıyor. «Günler kısaldı.» ifadesi etrafında «tevriye sanatı» yapan şair, bu suretle 2 mânayı birden kastediyor:

1 — Eylül sonunda, fiziki olarak gecelerin uzamaya başlamasına karşılık, günlerin kısalması·

2 — Yaşlanan insanlara göre, artık «menzil»e gittikçe yaklaşılmakta olması...

Hiç şüphesiz, burada Yahya Kemal'i asıl alâkadar eden husus; insan tâlihinin en büyük realitesi olan «ölüm» temi etrafında, ihtiyarların psikolojik tavrını ve artık bir daha ele geçmesine imkân olmayan «mâziye hasret» ini ortaya koymaktır. O da; çok beğendiği Bâki'nin, rind mizâcının tabii akışına uyarak yazdığı Gazel'inin, bilhassa:

Nâm ü nişâne kalmadı fasl-ı bahârdan
Düştü çemende berk-i diraht i'tibârdan

Bâki çemende hayli perîşan imiş varak
Benzer ki bir şikâyeti var rüzgârdan

beyitlerinde anlattığı ruh hâlini tasvire çalışır.

İstanbul ve onun Boğaz'da şirin bir köşesi olan Kanlıca peyzajı, şiirin zeminini teşkil ediyor. Gerçi dekor ve bu ihtiyarlar başka bir yerde de pekâla olabilirdi. Ancak, tarihi perspektif içerisinde geçmişe duyulan özlemi, milli tarih şuuru ile İstanbul'da —ve tabiî bu şiirinde Kanlıca'da— birleştiren Yahya Kemal; duygularını ve düşüncelerini en yoğun şekilde, en tesirli bir tarzda verebileceği muhitte kalemini yokluyor. Bunun, neden böyle olduğunu; Yahya Kemal, merhum hocam Nihad Sami Banarlı'ya Karaçi Büyükelçiliği'nden —Palace Hotel'den— gönderdiği, 10 Temmuz 1948 tarihli ve Banarlı'nın evrakı arasında bulunan, —şu anda Yahya Kemal Enstitüsü arşivinde olabileceğini tahmin ettiğim— mektubunda şöyle açıklıyordu:

«Hâlis Türk oğlu, azîz ve yüksek yaradılışlı muhibbim Banarlı,

Güzel ve her zaman olduğu gibi, millî hava ile dolu mektubunuzu aldım. Birkaç def'a okudum. Teselliye ihtiyâcım olduğu dakikalarda tekrar okuyacağım.

Yalnız Boğaziçi'nin iki sâhil topraklarında, vatanın rûhunu uyandırmağa çalışmış mısrâlar, sizin kudretinizde bir anlayan buldukları için ne kadar mes'uddurlar. Siz bu mısrâları bana tekrâr etdikçe, ben onları başka bir duyuşla okuyorum, onları daha iyi anlıyorum. Bu mısrâlar ne kadar tâlihlidirler.

«Yalnız Boğaziçi'nin» dedim. Âh keşki vatanın her tarafının, Anadolu'nun, Rumeli'nin, Adalar'ımızın birçok köşelerini böyle teganni edebilseydik! Lâkin, bilirsiniz ki bu şiir cevheri de pek nâdir birşeydir; okkayla, batınanla bulunmuyor. Kanlıca'nın ihtiyarları'na dâir bir mısrâ, bazen Kanlıca'da bulunuyor. Bütün vatan olabiliyor! Üsküb'ün Yıldırım Bâyezid Hân diyârı olduğu ancak bu dört kelimeli söyleyişten anlaşılabiliyor. Yalnız Üsküp değil, Yıldırım Bâyezid Hân da bu dört kelimenin kılıcından parıldarsa parıldayabiliyor.

Gâlibâ şiir eskiden ve yeniden, dâ'imâ söyleyişden ibâretti. (...)»

«Eylül Sonu»nun kelime örgüsüne hakim olan «r» konsonunun, baştan sona kadar tekrarlanması ile sağlanan akustik; şiirin, musiki ahengi içerisindeki ritminin esasını meydana getiriyor.

«Ömrü ebedileştirme» temâyülünün, şairâne bir şekildeki ifadesi olan:

Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...

mısraları, Yahya Kemal'in titiz dikkatinin, enteresan diyebileceğimiz tezahürleridir. Yaşadığı dopdolu, canlı hayatı ve sahip olduğu rind mizacı dolayısiyle, «dış dünya»ya ,onun nimetlerine, güzelliklerine âdeta mistiklere yaklaşan bir çizgide derin ve ulvi bir hayranlıkla bağlı olan Yahya Kemal; «Kanlıca'nın ihtiyarları»ndan hareketle, aslında kendisinin ve kendisiyle birlikte yakın dost çevresinin duygularını, temayüllerini dile getiriyor.

Şairin müşahede ettiği «dış âlem»in; görünmeyen kendi «iç âlem»ini ne derece sükûta meyledip, hazinleştirdiğini ve bir nevi «murâkabe»ye sevkettiğini aksettirmesi bakımından, —bu vesile ile anmadan geçemeyeceğimiz— «Sonbahar» şiiri, bu vâdide yazılmış bir «kaside» hükmündedir:

Fâni ömür biter bir uzun sonbahâr olur
Yaprak, çiçek ve kuş dağılır, târümâr olur.
Mevsim boyunca kendini hissettirir vedâ;
Artık bu dağdağayla uğuldar deniz ve dağ.
Yazdan kalan ne varsa olurken haşır neşir;
Günler hazinleşir, geceler uhrevîleşir;
Teşrinlerin bu hüznü geçer tâ iliklere,
Anlar ki yolcu, yol görünür serviliklere.
Dünyanın ufku, gözlere gittikçe târ olur,
Hergün sürüklenip yaşamak rûha bâr olur.
İnsan duyar yerin dile gelmiş sükûtunu,
Bir başka mûsikiye geçiş farzeder bunu;
Teslim olunca va'desi gelmiş zevâline,
Benzer cihâna gelmeden evvelki hâline,

Yaprak nasıl düşerse akıp, kaybolan suya;
Rûh öyle yollanır uyanılmaz bir uykuya.
Duymaz bu anda taş gibi kalbinde bir sızı,
Farketmez anne toprak ölüm mâcerâmızı!

Bu şiirin bilhassa

Teşrinlerin bu hüznü geçer tâ iliklere,
Anlar ki yolcu, yol görünür serviliklere.

mısraları;; «dış âlem« den, insanın ruhunun derinliklerine dalga dalga inen ölüm senfonisini, tek başına terennüm eden bir nağme gibidir.

Yaşanmış hayata karşı duyduğu iştiyakı, ömrün kısalığına temasla

İçtik bu nâdir içki'yi yıllarca kanmadık...

Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!

şeklinde dile getiren Yahya Kemal; beytin sonundaki «yazık!» edatı ile, irade dışı bir ruh hâli içerisinde, lezzetine ulaşılmasına artık imkân kalmayana ve elden gidene hayıflanıyor.

Bu şiirinde de, —diğerlerinde olduğu gibi— Türkçe'nin ifade kudretini en geniş şekilde kullanan şair; «fatalist kaderci»lere yaklaşan, ancak «İslâmi tevekkül»ün kendisini çok daha net hissettirdiği «teslimiyet duygusu» ile, her zaman büyük bir hayranlık beslediği «vatan ideali»ni birleştiriyor:

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;
Lâkin vatandan ayrılışın ıztırâbı zor.

Vatan'ı; «hâlihazır»dan «geçmiş»e dönerek, derin surette id-

râk ve «istikbâl»e yönelerek idealize etme keyfiyeti, Yahya Kemal'in fikir dünyasının özünü teşkil eder. O, şiirini ve büyük ölçüde konuşmaya istinad eden nesrini; —meyvenin içinde hissedilen, ancak tefrik edilemeyen tat ve koku misâli— bu duygunun, bu düşüncenin emrine vererek, bir nakkaş dikkati ve titizliğinde «mükemmeliyet»e ulaşma gayret ve heyecanı ile sistematik bir tarzda kaleme alır.

Şairimiz:

Edemem terk Fuzûlî ser-i kûyin yârin;
Vatanımdır vatanımdır vatanımdır vatanım!

diyen ve «sevgilisinin mekânını, vatan telâkki eden...» Fuzûli gibi; ;şiir estetiğini, «vatan mefkûresi» ile birleştirdiği bu manzumesini

Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.

şeklindeki, «özlem»in son haddine ulaşan mısraları ile bitiyor.

Ölüm'ü, «gece karanlık» motifi etrafında gören bu duyuş tarzı ile şair; gene dönüşü olmayan eski günlere, hâtıralara karşı beslediği «hasret duygusu»nu;; nihayet, «ölümden beter» bir ruh hâli içerisinde terenümle sözlerini noktalıyor.

Bütünüyle, «Eylül Sonu»nda «zaman», «mekân» ve «insan» üçgeninden hareketle, «beşer»in bir cephesine, derinliğine inen Yahya Kemal; aşırılığa kaçmadan münis ve sâkin bir üslûpla konuyu işlemektedir. O, «kollektif duyuş ve düşünüş»ün ifadesi olan diğer bütün şiirlerinde de mülâyimdir, ağırbaşlıdır. Dolayısıyle, şairimizin sanat anlayışına hâkim olan «Klâsik tavrı»nı tesbitte, bu müstesna dikkatini ve üslûp hususiyetini gözden uzak tutmamak gerekir. (Hisar — Kasım)

ÖLÜMÜNÜN 91. YILINDA
NAMIK KEMAL'DEN HÜRRİYET DERSİ

Latif POLAT

«Yaşasın Hürriyet! Yaşasın Kemal!»

O gece Gedikpaşa'daki Güllü Agop Tiyatrosundan çıkanlar gecenin karanlığında dört bir yana dağılırken kendilerinden geçercesine böyle bağırıyorlardı. Bu yepyeni bir coşku, yepyeni bir duygu idi. Öyle ki, yıllardır padişahtan başkasına nasip olmayan «yaşasın» övgüsü, ilk kez. padişahla arası hiç de iyi olmayan bir kişi, bir «tebaa» için kullanılıyordu.

Neydi onları bu denli coşturan? Kimdi bu Kemal ve neden »yaşasın»dı hürriyet? Elbette Güllü Agop Tiyatrosundan çıkanları coşturan, onlara «Yaşasın Hürriyet» dedirten, bir Rum dilberinin kıvrak kantoları değildi.

O gece tiyatroda bambaşka bir oyun vardı. Vatandan, hürriyetten sözeden ortaya yepyeni kavramlar atan bir oyun: «Vatan Yahut Silistre». Yazarı ise gecenin karanlığında Abdülaziz'i muhteşem sarayında titreten «Yaşasın Kemal» haykırışındaki Namık Kemal'di. Siyah dalgalı saçları, gür siyah sakalları ve gerektiğinde silahşör ustalığıyla kullandığı kalemiyle bir hürriyet anıtı gibi duran Namık Kemal...

Büyük adamlar, çalkantılı dönemlerin adamlarıdır ve zaten bu dönemlerin ürünü olarak ortaya çıkarlar. Daha doğrusu büyük sosyal sorunlar, kendilerini çözecek nitelikte büyük adamlar yaratırlar. Bu politikada, edebiyatta ,sanatta büyük olan insanlar için hep geçerlidir. Alın Atatürk'ü, Gandhi'yi, Nazım Hikmet'i... Hepsi de fırtınanın, boranın içinden çıktılar.

Öyleyse Namık Kemal'i vatan şairi, hürriyet şairi yapan ortam ne idi? Namık Kemal'i anlayabilmek ve ondan bugüne kalan mirası kavrayabilmek için, onun yaşadığı dönemi, içinden geldiği fırtınalı günleri kısaca anmak gerekir. Bu aynı zamanda Namık Kemal'in 48 yıl süren yaşamında geçirdiği aşamaları izleyebilmek açısından da önemlidir. Öyle ise 1840'ların Osmanlı İmparatorluğuna dönelim.

Namık Kemal'in doğumundan iki yıl önce, 1838'de Osmanlı İngiliz Ticaret Anlaşması eski kapütülasyonlara ek maddeler getirerek, hükümlerini İngilizler lehine ağırlaştırıyordu. Kırım Savaşının çıkmasından bir yıl sonra 1854'te imparatorluk ilk kez İngilizlerden yüzde 6 faizle 2,5 milyon altın aldı ve borçlanma batağına düştü. Devletin maliyesi, bu yıllarda kurulan Osmanlı Bankası sayesinde yabancı kapitalizmin eline teslim edildi. Yeraltı-yerüstü kaynaklarının işletilmesi, demiryolu hakkı gibi ayrıcalıklar da alan yabancılar tekstil alanında yatırımlara başladılar. Oysa tam da bu noktada, özellikle tekstil alanında o yıllarda milli bir kapitalizm uyanışı da başlamıştı. Ve yeni oluşmaya başlayan milli ticaret ve endüstri burjuvazisinin hayati çıkarları, imparatorluğu ahtapot gibi saran dış kapitalizmle çelişmekteydi. Yabancılara verilen her imtiyaz da bu çelişmeyi bir bıçak gibi keskinleştiriyordu.

Namık Kemal kuşağı, yabancı kapitalizmin getirdiği bazı olanaklardan ve fikirlerden yararlandı. Çünkü yabancılar sömürüy-

le birlikte kültür olanaklarını, devlet. özgürlük, reform, insan hakları gibi kavramları da getirdiler. Bu ortamda Agah Efendi ile Şinasi'nin çıkardığı «Tercüman-ı Ahval» gazetesi özellikle aydın, sivil ve askerler içinde etkili oluyordu. Namık Kemal'in uzunca bir süre çalıştığı «Tercüme Odası» bu tür aydınların toplandıkları ve çalıştıkları bir merkezdi.

Özellikle Osmanlı bürokrasisinden ve köklü ailelerden gelen gençlerin oluşturdukları bu çevre. gelişmekte olan yerli burjjuvazinin ilk sözcüleri olarak feodal iktidarın despotluğuna karşı seslerini duyurmaya başladı. Bu sıralarda Namık Kemal, Şinasi ile tanışarak «Tasvir-i Efkar» da yazmaya başladı. Henüz yaşı 22' dir.

Bu aydın çevre mücadelelerinin daha sistemli olmasını sağlamak için, saraya karşı gizli «Yeni Osmanlılar» cemiyetini kurdu. Namık Kemal bu gizli örgütün İstanbul'daki ilk kuruluş toplantısına katıldığında 25 yaşında bir delikanlıdır. Ve Yeni Osmanlılar Cemiyeti'nin aldığı kararlara uygun olarak Tasvir-i Efkar gazetesinde yazılar yazar. Halkı aşağılayan ve ezen saraya karşı kalemini bir kılıç gibi kullanır:

«Hakir görüldüyse millet, şanına noksan gelir sanma,
Yere düşmekle cevher, düşmüş olmaz kadr-ü kıymetten.»

diyerek halkı savunurken, kalemini saraya satan kapıkullarını ve yaltakçıları şöyle yerer:

«Yardımcısı zalimin dünyada, alçak kimselerdir
Köpektir zevk alan insafsız avcılara hizmetten.»

Tasvir-i Efkar'daki yazıları «tehlikeli» görülen Namık Kemal, baskılardan nasibini almaya başlar ve Erzurum'a sürülür. Buradan daha rahat çalışma koşulları bulacağını düşünerek arkadaşlarının yanına, Paris'e kaçar. Aynı günlerde Paris'te toplanan Yeni Osmanlılar Cemiyeti ilk Yönetim Kurulunu oluşturur. Bu örgütte görev verildiğinde Namık Kemal 27 yaşındadır. O günlerin Parisinin mücadeleci havasını Nazım Hikmet, yıllar sonra şöyle hatırlatır:

«...
Paris'te kime çiçek götürdün yoldaşım?
Komünacıların duvarlarına
Bir de dal gibi bir dilbere.
Paris'te kimi gördün seninkilerden
Namık Kemal'i, Ziya Paşa'yı, Mustafa Suphi'yi
Bir de gençliğini anamın.

(Paris Üstüne Bilmeceler)

Paris'te bulunduğu dönem Namık Kemal uzun bir süre «Muhbir» adlı gazetede yazılar yazdı. Aynı zamanda hukuk, felsefe, edebiyat alanlarında kendini yetiştirdi, Jean Jasques Rousseau, Hobbes, John Locke gibi 1789 Fransız Devrimi'nin ön-teorisyenleri sayılan düşün adamlarını araştırdı. Daha sonra arkadaşlarından ayrılarak Londra'ya geçti. Burada da «Hürriyet» gazetesinde yazmaya başladı. 1870 yılında siyasi mahkumlara af çıkınca İstanbul'a döndü. «İbret» gazetesinde ancak 26 gün süren bir yazarlık dönemi geçirdi. Baskılar yoğundu. Abdülaziz yönetiminin en kötü günleri yaşanıyordu. Halkın ezildiği bu karanlık ortamda umutsuzluğa düşen aydınları cesaretlendirmek isteyen Namık Kemal, gür sesiyle şöyle haykırıyordu:

«Ne gam, ateş ve korku dolu olsa da özgürlük kavgası,
Kaçar mı merd olan bir can için gayret meydanından.»

Namık Kemal'in yazıları sarayı rahatsız edince «İbret» gazetesi yasaklandı. Padişah onu İstanbul'dan uzaklaştırmak için Gelibolu mutasarrıflığına atadı.

Oysa Namık Kemal böyle sürgünlerle, baskılarla yıldırılacak adam değildi. Nitekim Abdülaziz'in tüm istibdadına karşı çekinmeden meydan okuyordu:

«Felek her türlü acılarım toplasın gelsin
Dönersem kahpeyim millet yolundaki, gidişten.»

Ve atandığı Gelibolu'da da «eşref ve memurlarla padişaha karşı toplantılar» yaptığı gerekçesiyle azledilerek İstanbul'a geri döndü. (1872). «İbret» gazetesinde hükümeti eleştiren yazılarını sürdüren Namık Kemal, kovuşturmalara uğrayan gazetesinin yeniden yasaklanmasına rağmen sansüre ve yayın yasaklarına karşı mücadeleye devam etti.

Nihayet o önemli gün geldi. Gedikpaşa Güllü Agop Tiyatrosunda oynanan Vatan Yahut Silistre piyesi, padişaha karşı dolan bardağı taşıran son damla oldu. Büyük coşkuyla karşılanan oyun, Abdülaziz ve çevresini şaşkına çevirdi. Namık Kemal'in «Magosa Kalesine kalebent olmak üzere» Kıbrıs'a sürgün fermanı çıkarıldı. O yine kılıçtan keskin dizeleriyle cezayı yanıtlıyordu:

«Zalim ne pervasız rütbede de olsa
Yine zulmün temelini biz yıkarız
Toprağın merkezine atsalar da bizi
Kürre-i arzı patlatır çıkarız.»

İki yıl süren sürgünde, Magosa zindanları onun eserlerine bereket getirmiştir. Özellikle roman ve tiyatro türündeki eserlerinin çoğunu burada yazdı.

Bu arada İstanbul'da saray içi mücadele de iyice arttı. Abdülaziz yönetiminin değişmesi isteği, gün geçtikçe daha geniş çevrelerin harekete geçmesine yol açıyordu. Nihayet 29-30 Mayıs 1876 gecesi Abdülaziz tahttan indirildi. 5. Murat padişah yapıldı. Çıkarılan af sonucu Namık Kemal İstanbul'a döndü. Danıştay ve Anayasa'yı hazırlayacak kurulda yer aldı. Ancak bu sırada yeni bir iktidar değişikliğine sahne olan Bab-ı Ali'de padişahlığa 2. Abdülhamit geliyordu. Meşrutiyeti ilan edeceğine dair söz veren 2. Abdülhamit, bu sözünü tutmuyor ve ilk elde Namık Kemal ile Mithat Paşa'yı tutuklatıyordu. Hürriyet savaşçısı Namık Kemal için son sürgün başlıyordu. Bu kez Sakız'a gidiyordu. Ama oradan yeniden İstanbul'a dönemeyecekti. 2 Aralık 1888 yılında bu adada sürgün olarak yaşama gözlerini kapayacaktı.

Ölmeden önce yine en büyük tutkusu olan vatanı için yazmıştı bu büyük vatan şairi:

«Ah! Yaktık şu mübarek vatanın her yerini
Saçtık Eflak'e kadar dumanını, ateşlerini
Kapadı gözde olanlar, çıkacak gözlerini
Vatanın bağrına düşman dayamış hançerini
Yoğimiş kurtaracak bahtı kara maderini.»

Ve Namık Kemal'in arayışına, yıllar sonra bir başka Kemal, Mustafa Kemal cevap verecekti:

«Vatanın bağrına düşman dayamışsa hançerini
Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini!»

Susun! Dinleyin!...

Magosa zindanlarından bir türkü yükseliyor. Namık Kemal'in özgürlük türküsü bu. Hürriyet türküsü... Aradan onca yıl geçmesine karşın hâlâ çağıl çağıl akan nehir coşkunluğuyla kulağımıza doluyor ve ta beynimize çakılıyor:

«Dönersem kahpeyim millet yolundaki gidişten!»

(Aydınlık — 4 Aralık 1979)

NAMIK KEMAL

Tanzimat denilen yenileşme ve batılılaşma hareketinin öncülerinden, Türk tiyatrosunun önemli kurucularından, hürriyet kelimesini belleklere yerleştirmek için bir ömür harcayan vatan şairi, Namık Kemal öleli tam 92 yıl olmuş. Nerdeyse bir yüzyıla varacak bu tarih dilimi ülkemizin siyasal toplumsal, düşünsel ve edebi bir çok yeniliklerini kendinde taşıyan bir zaman kesimidir.

Tanzimat kuşağının simgesi olan Namık Kemal, bir çok işi bir arada başarmak zorunda kalmıştır. Yıkılma tehlikesi içindeki bir imparatorluğa payanda olmak, «hürriyet» fikrinin yerleşmesini sağlamak, tiyatro yoluyla birtakım düşünceleri halka yaymak, onun kaçamayacağı görevler toplamını oluşturuyordu.

Vatan şairi olarak nitelendirilen ve bu şiirleriyle edebiyat tarihindeki değişmez tahtına oturan Namık Kemal'in edebi olduğu kadar toplumumuza hizmeti asıl makale türündeki yazılarıyla olmuştur.

Bir gazeteci kimliğiyle o, ekonomik yaşamın aksaklıkları üzerinde durmuş, nüfus sorununu bir çok kez yazmıştır. Gazeteci olarak yaptıkları yalnızca meşrutiyet idaresinin gerçekleşmesi konusundaki mücadeleleriyle sınırlı değildir, ev düzeninden aile kavramına kadar bir toplumun bütün kurumlarını kapsar. Namık Kemal için edebiyat neydi? Edebiyatın amacını nasıl belirliyordu?..

Sanatla ahlâkı birleştirme amacını güden Namık Kemal Tasvir-i Efkâr'da yazdığı bir makalesinde «Divan şiirimizin çoğunun riyâkarca abartmalarla dolu olduğunu, kalenderce bir ruh haliyle yazılmış manzumelerin ahlâk bozukluğunu olağan gördüklerini» yazar.

Namız Kemal kuru kuruya verilen ahlâki nasihatin de etkili olamayacağını belirttikten sonra, edebiyatın asıl işlevinin bir ruh ve düşünce terbiyesi olduğu tezini savunmaktadır.

Hep tekrarlarız. Yazarları, şairleri, öncüleri yaşadıkları dönemin şartları içinde değerlendirmek gerekir. **Vatan Yahut Silistre**' nin oynandığı zaman kamuoyunda uyandırdığı heyecanı ve etkiyi düşünürsek, Namık Kemal'in tiyatro tarihimize ne kadar önemli bir katkıda bulunduğunu anlarız. **İntibah** romanı bugün için ilk örneklerden biri olarak başarısız bir roman sayılabilir ama 1876 yılında yazıldığını dlüşünürsek önemini bir kat daha artırabilir.

Bir yüzyıl geriye baktığımızda Namık Kemal'i yalnız öncülüklerin değil Tanzimat kuşağının bir simgesi olarak görüyoruz.

(Hürriyet, 8. gün — 30 Kasım)

ŞEYH BEDREDDİN ANILDI

Tünel Kültür Sanat Evi, 22 Aralık Cumartesi günü, Şeyh Bedreddin'in 560. ölüm yıldönümü nedeniyle bir anma toplantısı düzenledi.

Yapılan açık oturuma ozan Hilmi Yavuz, romancı Erol Toy ve öykü yazarı Osman Şahin konuşmacı olarak katıldılar.

Toplantıda ayrıca Nazım Hikmet'in «Şeyh Bedreddin Destanı»ndan, Hilmi Yavuz'un «Bedreddin Üzerine Şiirler'inden ve Erol Toy'un «Azap Ortakları» romanından müzik eşliğinde bölümler okundu. Pamir Tuğlu, Mine Özçay ve Cengiz Peksoy'un okuduğu şiirleri, halk ozanı Zinnur mey ve fülütle, Ali Rıza Saral ve Bülent Şen gitarla ezgilediler. Halk ozanları Nedret ve Ahmet Kaya da sazları eşliğinde Bedreddin üzerine türküler okudular. Toplantı Tünel Kültür Sanat Evinin küçük salonunda 100'e yakın kişi tarafından izlendi.

Açık oturumda ilk konuşmayı Osman Şahin yaptı. Sözlerine Bedreddin'in yaşam öyküsünü anlatarak başlayan O, Şahin, Simavna Kadısının oğlu Bedreddin'in iyi bir eğitim gördüğünü, şair ruhlu bir genç olarak dikkati çektiğini, hiç kimsenin etkisinde kalmayan bir insan olduğunu vurguladı; 12 yıl Mısır'da kalan Bedreddin'in Mısır Sultanının oğluna ders verdiğini, karşı olduğu tekke şeyhliğini bir süre yapmak zorunda kaldığını, Edirne'de kazaskerlik görevinde bulunduğunu, İznik'e sürgün edildiğini ve müritleri Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal'in önderliğiyle Anadolu'da görüşlerini yaydığını anlattı.

Bedreddin'in bir tertip sonucu yakalandığını ve halkı Osmanlı devletine karşı isyana teşvikten ötürü idam edildiğini belirten Şahin, daha sonra Osmanlı toplumunun yapısı üzerinde durdu. Bazı tarihçilerin Osmanlı toplumunda sınıfların ve sömürünün olmadığını, toprağın ve geniş mülkiyetlerin devletin tekelinde olduğunu yazdıklarını, kendisinin ise buna katılmadığını açıkladı. Osmanlı devletinin kuruluşundan Bedreddin'in asılışına (1420) kadar 100 yıldan fazla bir zaman geçtiğini, bu dönem içinde görülen çok önemli siyasal olaylar arasında Bedreddin olayının en önemlisi olduğunu vurguladı, «Hatta Türkiye tarihinin en önemli olaylarından birisidir» dedi.

Osmanlıların, İslamın Hanefi mezhebine bağlı olduklarını belirten Şahin, Bedreddin'in de dini ideolojinin çok etkili olduğu bir dönemde ortaya çıkarak farklı fikirler getirdiğini anlattı. Bedreddin'in tanrı ile insan arasındaki ilişkiler üzerinde özellikle durduğunu, insanı tanrının temsilcisi olarak gördüğünü, herşeyin insan için olduğunu savunduğunu, hangi ırktan, dinden, mezhepten olursa olsun insanların çeşitli biçimlerde başka insanlara hükmetmelerini doğru bulmadığını, buna karşı çıktığını söyledi; Bedreddin'in tanrı adına hareket ettiğini söyleyip başka

insanlara hükmetmeye çalışan din esnaflarına, kadılara karşı durduğunu belirtti.

Şahin, Bedreddin'in insan özgürlüğüne büyük değer verdiğini, bunun da toplumda din ve hukuk kurumlarının kimsenin baskı ve denetiminde olmamasıyla sağlanabileceğini savunduğunu vurguladı, «Bedreddin, 30 cüzden oluşan Kur-anın ancak bir cüzünün dünya işlerine ayrıldığını, öbür 29 cüzünün ise ahiretten sözettiğini belirtiyor ve bunu doğru bulmuyordu» dedi. O Şahin, Yine Bedreddin'in cenneti de cehennemi de bu dünyada gördüğünü, toprağın herkesin malı olduğunu söylediğini, devleti bir baskı ve zulüm aracı olarak gördüğünü, bu merkezi otoritenin halk üzerindeki baskısına karşı çıktığını, «tüm insanlar eşittir» görüşünü savunduğunu belirtti.

Bu fikri Jean-Jacques Rousseau'dan 350 yıl önce ileri sürdüğünü hatırlattı.

Şahin, Bedreddin'in ve onun fikirlerini halk arasında yayan müritlerinin Osmanlı yönetimi tarafından dinsiz olarak damgalandığını, Şeyh Bedreddin'e inananlara «kopuk takımı», «ayak takımı», «Başıbozuklar» gözüyle bakıldığını da sözlerine ekledi.

İkinci olarak konuşan Hilmi Yavuz sözlerine «Büyük devrimci Şeyh Bedreddin'in anısı önünde saygıyla eğiliyorum» diyerek başladı. Yavuz, birinci derecede dikkatini çeken bir sorun olarak, bizim toplumumuzda olduğu gibi başka toplumlarda da tarikatlar ya da bizim çerçevemiz içinde tasavvuf ile halk hareketleri arasındaki paralelliğe değindi.

Yavuz, sosyal ya da köklü birtakım taleplere dayanan fikirlerin, genellikle çağın hakim sınıfının fikirleri içerisinde ifade edilmek zorunda kaldığını belirtti. Büyük ölçüde dine dayanan Osmanlı ideolojisinin de kendisine karşı fikirleri ister istemez dinsel bir görünüme büründürdüğünü vurguladı.

Bedreddin'in yaşadığı 15. yüzyıl Anadolusunda hem pekçok tarikata, hem de buna paralel olarak yoğun halk hareketlerine rastlandığını söyleyen Yavuz, Hurufi tarikatından olan büyük şair Seyit Nesimi'nin 1408 yılında, Şeyh Bedreddin'in 1420'de, Bayrami tarikatının kurucusu olan Hacı Bayram'ın da 1430 yılında öldürüldüğünü, bu kişilerin hepsinin de birer halk önderi oldukları gibi birer tarikat üyesi bulunduklarını belirti.

«Gene küçük bir gözlemime değinmek istiyorum» diyen Yavuz, bu kez tarikatların iki büyük grupta toplandıklarını, bunlardan bir kısmının İslamcı şeriat tarikatları, bir kısmının da bazı bilim adamlarının heterodoks dediği sapkın tarikatlar oldu-

ğunu, İslamcı tarikatların daha çok kentlerde geliştiğini, buna karşılık İslamın doğmasına karşı çıkan, kelamı sorguya çeken tarikatların daha çok Bektaşilik, Bayramilik gibi köylü tarikatları olduğunu söyledi.

Hilmi Yavuz köylü tarikatlarının çok tipik bir özelliğinin panteist (kamu tanrıcı) bir nitelik taşıması olduğunu, daha açık ifadesiyle bunların tabiatta allahı görmek diye özetlenebilecek bir görüşün temellendiği tarikatlar olduğunu belirtti. Yavuz «bir başka ifadeyle söylemek gerekirse, bunlar dünyaya monist (tekçi) bir görüşle bakarlar. Tanrıyla doğa arasında bir ikiliğin bulunmadığını, böyle bir ikiliğin görünüşte olduğunu savunurlar. Tabiatta Allahı Allahta tabiatı görürler. Bu tutumları, onları ister istemez İslam doğmasının dışına düşürmüştür» dedi.

«Bu perspektif içinde, bana göre Bedreddin bir panteistti» yargısına ulaşan Yavuz, daha sonra bu görüşün başta sözünü ettiği köklü reformlarla, devrimci isteklerle ilişkisini araştırdı. Tasavvufcuların da, genelde tüm tarikatların da bilgiye bir bakış biçimleri olduğunu, söyledi. Yavuz dinsel bir deyimle ifade edilen bu anlayışın ardında bir sosyal görüşün yattığını, «hakkın bilgisi» denen bu görüşün aslında «gerçekliğin bilgisi» olduğunu savundu. Bedreddin'in «Varidat» adlı eserinde «Tasavvuf tamam olduğunda nifak hasıl olur» diye yazdığını, böylece insan gerçekliğin bilgisine vardığında artık nifakın ortadan kalkması, insanların iki yüzlü olmamaları gerektiği görüşünü savunduğunu söyledi. İnsan bu gerçekliğin bilgisi doğrultusunda artık pratiğe ve eyleme geçmek zorundaydı

Bedreddin olgusunun kendisini ilgilendiren bir yanının bu olduğunu belirten Yavuz, öte yandan Nazım'dan sonra Bedreddin üzerine şiir yazmış ikinci kişinin de kendisi olduğunu belirtti. Yavuz Nazım'ın Bedreddin'i yalnızca devrimci yanıyla gördüğünü, oysa arkasındaki tasavvuf düşüncesi olmadan Bedreddin'e yaklaşmanın doğru olamayacağına inandığını söyledi. Yavuz kendi şiirlerini bu yüzden tasavvuftan alınan, ama kuşkusuz başka anlamlar taşıyan imgelerle işlediğini anlattı.

Kendi şiirleri üzerine açıklamalarını sürdüren Yavuz, Bedreddin ve müritlerinin öldürüldüklerini hatırlatarak, 12 Mart'tan sonra yazdığı Bedreddin şiirlerinin güncel bir anlam da taşıdığını vurguladı. «Halis ve devrimci Türk şiirini yazacaksak, bizim kökenlerimizi ve kaynaklarımızı iyice bilmek ve özümsemek zorundayız. Ben acizane şiirimde bunu yaptığımı söylüyorum» diyerek konuşmasını bitirdi.

Son konuşmayı yapan Erol Toy, Bedreddin'in kendisini bilgin sayanların kaleminde, dilinde, gözünde ya yerden yere çalındığını ya da önemle ele alındığını belirterek Bedreddin üzerine olumlu ya da olumsuz yazılan her şey için sevinmek gerektiğini belirtti. Toy, Bedreddin üzerine çalışma yapanlardan» Abdülbaki Gölpınarlı'nın, İsmet Sungur Bey'in ve son zamanlarda çok ilginç bir araştırma yayınlamış olan Necdet Kurdakul'un da bu toplantıda bulunmasını çok isterdim» dedi. Şeyh Bedreddin üzerine yapılan bu ilk anma toplantısının gelecek yıllarda daha kapsamlı bir biçimde düzenlenmesi dileğinde bulundu.

Erol Toy Bedreddin dönemi halk hareketlerini tahlil ederken, Hilmi Yavuz'un da değindiği gibi bu hareketlerin hakim ideolojinin belirlediği tarikatlarda örgütlenmesinin doğal olduğunu belirtti. «Örgütsüz ancak anarşi yapılabilir» dedi. «Başkalaşma ya da kendi ideolojisini egemen kılma çabası ister istemez örgütü gerekli kılar» şeklinde konuşan Toy, egemen ideolojiyle çatışmaların ancak o örgütsel yapının gücü oranında belirginlik getireceğini belirtti. Bu konuda Bedreddin'in ve tarihin bize sunduğu çok önemli örnekler bulunduğunu söyledi.

Bedreddin döneminde Doğuda ve Batıda varolan felsefi görüşlere kısaca değinen Toy, bir yanda Keşani'nin başını çektiği ve Batıda Descartes'tan Henri Bergson'a kadar uzanan «Herşey Tanrıdan gelir, yaratan odur, yaratılan ona itaat, etmekle sorumludur» görüşünün, öte yanda da Muhhiddin-i Arabi'nin «Tanrıyı yaratan insandır» felsefesinin dikkati çektiğini vurguladı. Bu karşıt fikirlerin çatışması içinde H. Yavuz'un sözünü ettiği (tekci) görüşün de geliştiğini ve Bedreddin'e temel oluşturduğunu açıkladı.

Egemen sınıfların Sünnileri yanında tuttuğunu, buna ters düşen herkesi yokettiğini belirten Toy, yine de düşüncelerin yokedilemediğini vurguladı. «Bedreddin'in ve diğer halk önderlerinin fikirleri bugüne de ışık tutar» diyen Toy, 400 yıl önce Bedreddin'in, 600 yıl önce Hallacı Mansur'un, yine 400 yıl önce Nesimi'nin, Hacı Bayram Veli'nin, 380 yıl önce Pir Sultan'ın asıldığını söyledi. «Yarın kimin asılacağı belli değildir. Bizim amacımız bütün bu mücadele birikiminin sentezini yapabilmek olmalıdır» dedi. «Bu kişileri yetiştirmiş bir toplum olarak dünyaya borcumuz çok fazla» şeklinde konuştu.

(Aydınlık — 26 Aralık 1979)

ÖLÜMÜNÜN 43. YILDÖNÜMÜNDE MEHMET AKİF ANILDI

İstiklâl Marşı şairi Mehmet Akif Ersoy ölümünün 43. yıldönümü nedeniyle 27 Aralık Perşembe günü saat 18.30'da Ankara Halk Tiyatrosu Kültür Merkezinde düzenlenen bir açık oturumla anıldı. Aydınlık gazetesi yazarlarından Cenap Nuhrat'ın yönettiği açık oturuma, yazar Vecihi Timuroğlu, Yeni Devir gazetesi yazarlarından Mehmet Akif İnan ve eğitimci Zeki Saruhan katıldılar.

Vecihi Timuroğlu, Mehmet Akif'in devrimciler tarafından ilk kez böyle bir toplantıda anılmasını çok anlamlı ve olumlu bir girişim olarak değerlendirerek sözlerine başladı. Daha sonra Mehmet Akif'in İslam birliği konusundaki düşünceleriyle, anti-emperyalist tavrının birlikte geliştiğini söyledi. Şairin cılız bir dünya görüşüne dayandığını ileri sürerek toplum sorunlarının çözülmesinde yeterli fikir olmadığını, görüşlerinin temelini İslamın birliği ve Batı uygarlığı gibi iki ana noktada toplandığını belirtti. Sağlam bir dünya görüşüne dayanmamakla birlikte Mehmet Akif'in bağımsızlıkçı ve halkçı niteliklerinin çok güçlü olduğuna değinerek, Akif'in emperyalizme karşı mücadele bayrağını açan ilk şairimiz olduğunu vurguladı.

Zeki Saruhan ise, Mehmet Akif'in özelliklerini başlıca üç noktada topladı. Şairin bağımsızlıkçı niteliğini belirttikten sonra demokrat ve zulme karşı bir insan olduğunu söyleyerek, bir yandan Abdülhamit'e, Rus Çarına İran Şahına ve Batı emperyalizmine karşı çıkarken, aynı zamanda ezilen insanların dertlerini dile getirdiğini belirtti. Saruhan üçüncü olarak Akif'in bir İslam reformcusu olduğunu ileri sürdü. Mehmet Akif'in Abdülhamit zulmüne 31 Mart gericiliğine, mandacılığa karşı çıktığını, Kurtuluş Savaşına bütün gücüyle katılarak, iç ve dış düşmanlara karşı mücadele ettiğini vurguladı. Konuşmacı, bağımsızlık ve halkın birliği konusundaki düşünce ve eylemi yanısıra, geleceğe beslediği umut açısından da bugün Akif'ten öğreneceğimiz çok şey olduğunu belirterek hem Abdülhamit'ten hem de Akif'ten yana olmak mümkün değildir.» dedi.

Son olarak konuşan Mehmet Akif İnan, Akif'in İslamcı dünya görüşünün bir üyesi olduğunu ,ancak bir İslam ideoloğu olduğunu söyleyerek, zaten İslam düzeni içinde yetişen şairin yeni bir düzen araştırmasına gerek duymadığını belirtti. Akif'in bir din reformcusu olmadığını ileri süren konuşmacı, Akif'in düşüncesinin, sınırın, eyleminin belkemiğini İslamın oluşturduğunu

söylediği. Şairin 1923 sonrasını daha önceden göremediği yolundaki görüşlere katılmayan İnan, Mehmet Akif'in Atatürk devrimlerini onaylamadığının bir gerçek olarak kabul edilmesi gerektiğini belirtti. Konuşmacı son olarak Mehmet Akif'in Abdülhamit'e karşı çıkmasının şair adına bir yanılgı olduğunu sözlerine ekledi.

Daha sonra konuşmacılar ,izleyicilerin sorularını yanıtladılar. Toplantı, Vecihi Timuroğlu'nun okuduğu İstiklal Marşı şiirinin ayakta dinlenmesiyle son buldu.

(Aydınlık — 30 Aralık 1979)

NÂZIM HİKMET ANILDI

Ölümünün 17. yılı dolayısıyla büyük ozanımız Nazım Hikmet, 3 Haziran ve daha sonraki günlerde düzenlenen törenlerle anıldı.

3 Haziranda Türkiye Yazarlar Sendikası kendi binasında bir tören düzenledi. Tören, TYS İkinci Başkanı Demirtaş Ceyhun'un kısa bir açış konuşmasından sonra Başkan Aziz Nesin'in ve Server Tanilli'nin gönderdiği mesajların okunmasıyla açıldı. Daha sonra Kemal Sülker, ozanın kızkardeşi Samiye Yaltırım'ın aniden rahatsızlanması nedeniyle törene katılamadığını açıkladı ve Abidin Dino'nun gönderdiği mektubu okudu.

Gerek Abidin Dino'nun gerçekten ilginç bu mektubunu ve gerekse Aziz Nesin ile Server Tanilli hocanın mesajlarını yan sütunlarda belgesel değerleri dolayısıyla yayımlıyoruz.

Abidin Dino'nun mektubunun okunmasından sonra ozanın arkadaşlarından İlhami Bekir, anılarını anlattı.

Törenin ikinci bölümünde ise, Nazım Hikmet şiiri üzerine yaptığı bir incelemeyle geçtiğimiz yıl TDK ödülünü kazanan Afşar Timuçin, Aziz Çalışlar ve Vecdi Sayar, genç ozan Yaşar Miraç'ın yönetiminde düzenlenen bir çeşit açık oturumda, büyük ozanın şiirimize, sinema sanatımıza ve estetiğimize yaptığı etkiler üzerine ilginç birer bildiri sundular.

Çocuk korosunun «Nazım Hikmet'in şiirlerinden yapılmış besteler»i okuduğu gerçekten güzel bir konserle başlayan tören, oldukça kalabalık bir toplulukça izlendi.

NÂZIM İÇİN

Aziz NESİN

Aynı zamanda iki yerde birden bulunabilmenin gizine he-

nüz eremediğim için özellikle bugün çok üzgünüm. Bir yanda büyük ustamız Nâzım Hikmet'in ölümünün 17. yıl toplantısı bir yanda Türk Yunan halkları barış toplantısı çağrısı... Bunların ikisi de aynı güne geldi. Hangisinde bulunmalıydım? Bu soruyu sanki sağmış gibi Nâzım'a sordum. O'nun onurlu geçmişini, barış yolundaki savaşımını, yiğit davranışlarını, kısacası namus anıtı olan karakterini gözönüne getirerek nasıl bir yanıt verebileceğini kestirdim. Dünya barışının kurulması savaşımcılarının öncülerinden Nâzım Hikmet bana, Türk Yunan barış toplantısına gitmemi buyurdu. İşte bu nedenle şimdi aranızda değilim. Ama bu Nâzım Hikmet toplantısında beni aranızda bilmenizi dilerim.

Selamlar sana usta!

Saygılar sana Nâzım!

NÂZIM HİKMET'İN ÖLÜM YILDÖNÜMÜ İÇİN...

Server TANİLLİ

Sevgili arkadaşlarım.

Büyük ozanımız Nâzım Hikmet'in sonsuzluğa göçüşünü, koşulların daha da nankörleştiği bir ortamda anıyoruz: Egemen sınıflar, yeni bir «Sevr»e gitmişlerdir; yıllardır topluma dayattıkları «kapitalist kalkınma yöntemi»nin kesin iflâsının faturasını, işçi sınıfına, emekçi halka ve aydınlara ödetmek istemektedirler; Anayasa'yı değiştirerek, özgürlükleri daha da budayarak ve askıya alarak, «açık faşizm»e giden yolun son taşlarını döşemek niyetindeler.

Böyle bir ortamda, biz Türkiye'li aydınlara düşen nedir?

Kuşkusuz, direnmek.

Var gücümüzle direnmek.

Yarın, daha ileri mevzilerde savaşabilmenin yolu, bugün, bulunduğumuz mevzileri savunmaktan geçiyor.

Biz de öyle yapacağız.

İşçi sınıfımızla, emekçi halkımızla elele, onun öncülüğünde ve ona destek olarak kuracağımız sarsılmaz bir «demokrasi cephesi»nde, nice özveriler ve acılar bahasına kazanılmış mevzileri ne olursa olsun terketmeyeceğiz.

Bu tarihsel kavgada, Nâzım Hikmet, yaşamı ve sanatıyla, güzel ve aydınlık yarınlara olan inancımızı her an tazelemekte, direncimizi arttırmakta ve bileylemektedir. Unutmayalım, onun yaşamı ve sanatı, özgürlüğün, demokrasinin, sosyalizmin, giderek

halkın düşmanlarına karşı destanî bir direnişin öyküsüdür.
Ve O, bu direnişte yenilmedi.
Biz de yenilmeyeceğiz.
Selâm O'nun yaşamına bir kez daha!
Ve sanatına bir kez daha selâm!
Selâm Nâzım Hikmet'e!

NÂZIM'I ANMA TÖRENİNE KATILAN DOSTLARA

Abidin DİNO

Nâzım Hikmet, başka sözcük bulamıyorum, bütün dünyaya yansıyan bir şiir patlamasıdır. Böylesi bir yayılış, bir şiir salgını ne zaman görülmüş tarihimizde?

Bunu söylerken Yunus Emre'nin, ölümünden çok sonra, Luther ve Calvin'in kitaplarında yer aldığını unutmuyorum ama, ne Fuzuli ne Baki ne Nedim ne Şeyh Galip ve Namık Kemal ve Fikret ne de Yahya Kemal yada Hâşim, böylesi bir yaygınlığa ulaşamadılar tüm dünyada, gerçek budur.

Acemi dizelerle de olsa, şaşılası bir sezişle çocuk yaşta Nâzım Hikmet, bunu haber vermişti:

«Yine Türk'ün sanatı
Avrupaya taşacak»

Doğru, taştı, hem yalnız Avrupa'da değil, bir bütün olarak Türk sanatı Asya'da, Afrika'da, Güney ve Kuzey Amerika'da, Nâzım Hikmet adlı bir lokomotifin peşinden katar katar yol almakta dünyanın dört bucağına varmaktadır. Abartma sanılmasın ve ötesi yok, son birkaç gün içinde olan bitenlerden örnek verirsem, hak vereceksiniz:

Geçen hafta Paris'te açtığım sergiye, değerli şair, Viyetnam Kültür ve Haberleşme Bakanı sayın Cu Huy Can geldi. Hanoy Kentinde 1978'den bu yana 142 kez, evet 142 kez tekrarlanan «Aşk Efsanesi»nin, yâni Ferhat ile Şirin'in, geleneksel Viyetnam opera türü içinde oynanışını gösteren bir dizi fotograf getirdi.

Ayrıca sayın Huy Can, savaş yıllarından başlıyarak Viyetnam diline çevrilmiş ve yayınlanmış bir tomar şiir verdi.

Demek ki kahraman Viyetnam halkı Nâzım'ı çoktandır okuyor, seyrediyor, seviyor. Kıvanç duymamak elde mi? Devrimci bir ülkede başka türlü olur mu diyeceksiniz, peki, Federal Almanya'ya bir göz atalım isterseniz:

Stuttgart'da bulunan Ararat Yayınevi, Nâzım'ın «Allem Kallem» masalının provalarını gönderdi, kitap yakında çıkacak. Beri yandan Hamburg'da basılan «İnsan Manzaraları»nın üçüncü bölümü yeni çıkmış bulunuyor, daha elime ulaşmadı. Birinci bölümün ikinci baskısı ise tükenmek üzere, hem de çok kısa bir süre içinde.

Bir de Fransa'ya bakalım. Dünyaca ünlü Avignon Tiyatro Festivali bu yıl, Ulusoy'un sahnelediği «Benerci»si ile açılacak.

Le Havre kentinde ise «Düş Tiyatrosu» adlı topluluğun başlattığı şiirsel bir oyundan başka, bildiğim kadarı ile iki Fransız kentinde daha, Nâzım'ın şiirlerinden oluşan oyunlar hazırlanıyor genç Fransızlar tarafından.

Kitaplara gelince sürüsüne bereket, örneğin Güz Maspero Yayınevi yeni bir Nâzım Antolojisi yayınlayacak. Bir de bu sabah iki mektup aldım. Editeurs Français Réunis Kitabevi Jokond'un tükenmek üzere olduğunu haber veriyor. İkinci mektupta ise Almanya'da Şeyh Bedreddin'in, Pazarkaya'nın çevirisi ile yayınlanması söz konusu.

Anlattıklarım sadece birkaç günün haberleri. Kuşkunuz olmasın, daha birçok ülkede, çeşitli ülkede, Nâzım'ın yapıtları yayınlanıyor, oynanıyor, hazırlanıyor. Peki, bir şiir patlaması değil mi bu?

Devrimci Türk şiirinin dosta düşmana karşı, evet yalnız düşmana karşı değil, kimi acaip dosta karşı da dünyaya seslendiği ortaya çıkmıyor mu yeterince?

Ses dedim de aklıma geldi. Amerika'da Mimaroğlu, Almanya'da Livaneli, Fransa'da Ruhi Su, Timur Selçuk, Nâzım'ın dizeleri ile seslenmiyorlar mı binlerce dinleyiciye? Nâzım'ın müzikle yorumlanması konusunda şaşırtıcı güzellikte yenilikler duyacaksınız yakında Buri'nin yarattığı melodileri, Tülay'ın sesinden, Rabath'ın çalgısından dinleyeceksiniz. Yepyeni nitelikte bir plâk çıkacak gelecek ay, haberiniz olsun.

İşte böylesi bir şiir, ölümle alay edercesine oluk oluk akmakta, «abuhayat» akıtmakta...

Kolay bir şaka yaparak Fransızlar şöyle diyorlar son zamanlarda: «Bizde petrol yok ama düşünce var»... Biz de aynı kolaylığa kapılarak şöyle diyebiliriz: «Bizde petrol yok ama şiir var»...

Denebilir ki ekmek kavgası, can kavgası içinde bulunan bir ülkede şiir karın doyurmaz, kanı dindirmez...

Bilirsiniz, Nâzım sormuştu bir şiirinde:

«Sen mutluluğun resmini yapabilir misin Abidin?»

Karşılığını elbette biliyordu bunu sorarken, kaç kez mutluluktan söz açtık, sanatta mutluluk kavramını konuştuk. Besbelli hiç birimiz mutluluğun resmini çizemeyiz, mutluluğun imgesini yaratamayız daha, Emekçi Türkiye el kol yürek birliği içinde mutluluğa kavuşmadıkça. Doğru, doğru ya, Nâzım'ın taşıdığı, dizelerinin getirdiği anlam yükünde, dertlerimizi, acılarımızı, yaslarımızı dindirecek, giderecek çözümlerin varolduğunu hesaba katmak lâzım, gerçek şiir, şiirden öte değil mi?

İsterseniz, hep beraber şöyle diyelim: Mutlu, özgür, emekçileyin bir Türkiye'nin yaratılması yolunda ,hepimiz Nâzım'ın öğrencileriyiz.

Hepinize sevgiler. 30 Mayıs 1980

DOĞUMUNUN 78. YILINDA NÂZIM HİKMET'İ ANIYORUZ

Türkkaya ATAÖV

Nezaketi ve dostluğu kişiliğinin ayrılmaz parçaları olan Ekber Babayev, Bakû'da toplanacak Asya, Afrika ve Lâtin Amerika halkları konferansına katılmak amacıyla Moskova'ya ayak bastığım 20 Mayıs Cuma günü beni uçak alanından aldığı gibi, doğum günü kutlanan Vera Hikmet'in evine götürdü. Nâzım'ın karısı olduğunu her geçen gün biraz daha farkeden Vera, herzamanki gibi, cana yakındı. Kızını evlendirmiş olan Vera'nın olgunlaşan yüzünde gözleri eskisi kadar güzeldi. «Vatan» gazetesinde benim Nâzım'la ilgili olarak yayınladığım yazı serisi ve fotoğraflardan ötürü memnun gözüküyordu. Babayev, daha sonra kitap olarak basılan metni ona Rusçaya çevirerek okumuştu. Nâzım'ın çalışma odasına kolay seçilir bir yere koyduğu bir kitaptan bir tane daha bırakırken, kapak fotoğrafının aslında siyahbeyaz olduğunu, bu kadar güzel renkli basan MAY Yayınevini kutlamak gerektiğini söyledi.

Kitabı resim altlarına kadar iyi biliyordu. Gerek içeriği, gerek nefis baskısından ötürü teşekkür ederken, bir resim altının yanlış olduğunu belirtti. Resimlerin birinde Nâzım yuvarlak yüzlü, çekik gözlü biriyle görülüyordu. Bu fotoğrafın yazısı başka bir resimaltıyla karışmış olmalıydı. Bu Doğu'lu bir yazar değildi. Fransa'da Nâzım'ın sokakta rastladığı, onu durdurup birlikte resim çektirmek isteyen bir ayyaştı. Nâzım'ın kim olduğunu biliyor da değildi. Hattâ, resim çekildikten sonra Nâzım'a demişti ki: «İkimizden daha ünlüsü ben olmam gerekir. Beni bu-

ralarda tanımayan yoktu». Kimbilir, ünüm belki nerelere ulaşmıştır! Sana gelince; alelâde bir turist olmalısın. Benim gibi tanınmış biriyle resim çektirmene izin verdiğim için çık bakalım beş frangı!»

Vera'nın doğum günü nedeniyle Nâzım Hikmet'in evinde o akşam toplananlardan bir sahne ressamı Türk sinemasının bugünkü durumunu benden sorarken, Yılmaz Güney hakkındaki son bilgileri almayı da ihmal etmedi.

ŞÜKRÜ BABA

Nâzım'ın eski, ama çok eski dostlarından bir «Şükrü Baba» vardır. Tâ 1920'lerden tanıdığı ve gördüğünde kafiyeli «Merhaba, Şükrü Baba» diye karşıladığı... İki Lenin madalyalı Şükrü Baba bu «babalığı» gerçekten haketmiştir. Bütün tanıdıklarının bir sürü işini o yapar;; fikrince telefona ihtiyacı olana telefon bağlatır, hasta olan için en iyi doktoru o arar. Şükrü Baba'nın kendi yaşam öyküsü ilginç mi ilginçtir. Ama kendinden izin almadan yazmamı. Bana çeşitli vesilelerle anlatmıştır; başkalarına da. Yaşamı ibretlerle dolu, kişiliği fedakârlıktan kaynaklanan bir dosttur Şükrü Baba.

Belki kendi değer ölçüleri içinde fedakârlığın pek önemli bir yer tutmakta oluşundan ötürüdür ki, Nâzım'ın sekiz yıl birlikte yaşadığı ve kısaca Dr. Galya diye bilinen Rus hatununun tam hakkaniyetle değerlendirilmediği kanısındadır. Sanırım, Şükrü'nün Galya'yı sevmesinin nedeni onun uzun adı Galina Grigoryevna Kolesnikova olan bu kadını gerçek bir insan, bilgi ve tecrübesini Nâzım'ı kurtarmak için günbegün ve saatbesaat kullanan bir doktor olarak değerlendirmesidir.

Şükrü Baba Nâzım'ın Ekim Devrimi günlerinden beri dostudur. İlk sevdalanmağa başladıkları gençlik yıllarında bile bir arada olmuşlar, birlikte Moskova'da okula gitmişlerdi. Hattâ, Moskova'daki ilk günlerinde iki hanım kızla konuşmayı denemişler, biri koyu ve öteki açık renkli bu iki «dyevuşka»dan sarışın olanına gönlünü kaptıran Şükrü kızın koluna ilk girişinde sarışının kolunun takma olduğunu fark etmişti. Nâzım'ın uzaktan uzaktan ilk ilgilendiği bu sarışını Şükrü ricayla Nâzım'dan almış, ancak çok geçmeden takır-takır gerçekle karşı karşıya kalmıştı. Şükrü ayaküstü bu anısını tazeledi.

Bu yazının içinde yayınlanmak üzere gazeteye yolladığım Lena fotoğrafını da Şükrü'den aldım. Bu fotoğraf güzel Rus kızı Yurçenka Lena'yı Nâzım'la birlikte gösteriyor. İlk kez yayınlan-

maktu olan bu fotoğrafta görülen Lena Nâzım'ın ilk nikâhlı eşidir Şükrü Baba bu kızın kişiliğini ve güzelliğini methediyor.

Şükrü Nâzım'la «Siyasal Ekonomi» dersinde öğrenciydiler. Ancak, Rusçasını ilerletmiş olan Nâzım dersin çevirmenliğini de yapıyordu. Öğretmen anlatırken hiç not almaz, söylediklerinin hepsi aklında kalır, sonra düzgün cümlelerle ve dersin temel fikirlerini karıştırmadan anlatırmış. Şükrü bu örneği Nâzım'ın zekâsına bir kanıt olarak verdi.

Şükrü Nâzım'ın insan yanını tekrar tekrar vurgular. 1920'lerde, Nâzım'ın rejisör Nikolay Ek ile birlikte çalıştıkları bilinir. Nâzım 1950'de Moskova'ya tekrar geldiğinde, eski dostu Ek'i kötü bir odada düşük bir maaşla yaşar bulmuş. Doğru Moskova Valisine giderek Ek'e üç odalı bir yer almış kendi kazancından 10.000 ruble vermiş. Şükrü, «kim olursa olsun, yardım ederdi» diyor.

Şükrü'yü «halktan biri», «halk adamı» olduğu için severmiş. Şükrü, bugün, Nâzım'ın anısını yaşatmakla görevli bir komitededir. 1920'lerde, Nâzım'la birlikte okumuş olanların anılarından oluşan bir kitap yayınlanacak yakında. Ve içinde herhalde Pavel Çuvikov, Tamara Mesropyan, Teslime Boyasiyeva ve Ahiles Kafafov'un yazıları yeralacak.

Şükrü Baba, kendi hayatının da bir parçası olan Nâzım'a sekiz yılını fedakârca veren Dr. Galya'ya karşı takdir ve minnet duygularıyla doludur. Şükrünün kalbi, içine Galya'yı da, Vera'yı da sığdırabilecek kadar geniş ve kabulkârdır. Şükrü Nâzım'ın kalp krizlerinden sonra iyileşmesini Dr. Galya'nın bakımına bağlıyor. Galya Nâzım'a sigara ve içki içirtmiyor, aşırı yorulmasını engelliyor, temiz havada yürüyüşe çıkarıyor, düzenli bir çalışma ve yaşamın gereklerine bir tıp uzmanı olarak harfi harfine uyuyordu. Bir anma töreninde ünlü yazar Konstantin Simonov, «Nâzım ancak altmış yılda yazılabilecek olanları birkaç yıla sığdırdı» demişti. Şükrü Baba bu başarıda bir ölçüde Galya'nın payını görüyor.

BALABAN'IN TABLOSU ÜSTÜNE

Nâzım'ın geniş dost çevresi içinde İhmalyan'lar da vardı. Ressam Jak ve yazar Vartan İhmalyan Paris'te, Beyrut'ta, Bağdat'ta, Çin'de ve Polonya'da uzun yıllar kalmışlardı. Bir buluşmada Nâzım ressam Jak'a İbrahim Balaban'ın bahar tablosu üstüne söylediği şiiri kendi eliyle yazıp bıraktı. Ben de el yazısı orijinali eşinden, bu gidişimde, aldım. Bu yazıyla birlikte foto-

kopisini yayınlıyorum. İkinci sayfanın en altında, dizelerden ayrı gibi görünen iki satır Leh dilindedir.

HANLAROVA'NIN NÂZIM ŞARKISI

Bakü'da bir akşam Zeynep Hanlarova'yı Niyazi orkestrasının eşliğinde dinledik. Hanlarova'yı çok yerde birkaç kez dinlemiştim. Ama bu seferinde «Bu Dünyadan Nâzım Geçti» başlıklı yeni bir şarkı söylüyordu. Sanatçıları tanıtan görevli bu bestenin ilk kez okunmakta olduğunu belirtti. Sözleri 26 Ağustos 1974'de Timur Elçin yazmış, Fikret Emirer bestelemişti Şarkının tamamı şöyledir.

Bu dünyadan Nâzım, bir Nazım geçti.
Ellerin derdini doldurup içti.
Yandı ömrü, gözü kaldı. Nâzım'ın,
Yüreğinde sözü kaldı Nâzım'ın.

Ay dünya, dünya
Nâzım, Nâzım, Nâzım...

Gülhane'de gördüm bir ceviz bitmiş,
Yazığın derdi çok, hey fikre gitmiş,
Ceviz ağlar, yaman ağlar bilmezler,
Elâ gözün yaşlarını silmezler.

Ay dünya, dünya
Nâzım, Nâzım, Nâzım...

Bu dünyaya Nâzım, bir Nâzım baktı,
Yanardağa döndü, yandırdı, yaktı.
Yeryüzünde odu kaldı Nâzım'ın,
Bu dünyada adı kaldı Nâzım'ın.

Ay dünya, dünya
Nâzım, Nâzım, Nâzım.

NÂZIM PORTRESİ

Bu yazıyla birlikte Azeri ressam Tuğrul Nerimanbekov'un bir karakalem Nâzım portresini de sunuyorum. 1930'da Bakü'da doğmuş olan Nerimanbekov Sovyet Azerbeycan'ının önde gelen sanatçılarından biridir. Azimzade Güzel Sanatlar Okulundan sonra Litovski Enstitüsünü de bitirmiş ilk kişisel sergisini 1965'de Prag'da açmış, 1957'de Ekim Devriminin kırkıncı ve 1967'de ellin-

ci yıldönümlerinde açılan Sovyetler Birliği genel sergilerine katılmıştı. Bakü'dayken Nerimanbekov'un atelyesine de uğradım. «Azerbeycanım» adlı kitabındaki bazı resimlerin asıllarını orada gördüm. Nar kırmızılarıyla bezenmiş tablolar arasında yeni bir Anar portresine çalışıyordu. (Anar Rızayev Azerbeycan'ın tanınmış hikayeci, romancı ve oyun yazarıdır) Tuğrul'u ve öteki Azerbeycan ressamlarını başka bir vesileyle ayrıntılı olarak tanıtmak istiyorum. Nerimanbekov'dan bir karakalem Nâzım portresinin fotoğrafını aldım. Altında Nâzım'ın beğendiğini ifade eden «Aşk olsun» sözü ve imzası var.

(Demokrat — 16 Ocak)

78. YILINDA NÂZIM HİKMET

— Ortak Söyleşi —

Konuşmacılar :

Kemal Sülker — Türkiye Devrimci, İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)
Asım Bezirci — Türkiye Yazarlar Sendikası
Enis Coşkun — Barış Derneği
Orhan Apaydın — İstanbul Barosu
Afşar Timuçin — Türkiye Yazarlar Sendikası

YER : Muhsin Ertuğrul Tiyatrosu Harbiye İstanbul
TARİH 22 Ocak 1980 Salı Saat: 17.00

NÂZIM HİKMET TOPLANTI VE GÖSTERİLERLE ANILIYOR

Nâzım Hikmet yılı İzmit'te de yığınsal bir toplantıyla anıldı. Reks Düğün Salonu'nda yapılan anma toplantısının açış konuşmasını Tertip Komitesi adına M. Ali Alçınkaya yaptı. Geceye DİSK 5. Bölge ve Maden İş Sendikası 7. Bölge Temsilcisi Tayyar Elmas, Petkim İş Kocaeli Şubesi Başkanı Namık Başaran, Nafiz Bostancı, CHP Gençlik Kolları Başkanı İbrahim Aydın ve diğer demokratik kitle örgütleri ve sendika temsilcileri konuk olarak katıldılar.

Açılış ve kapanışında da «Enternasyonal» marşı söylenen Nazım Hikmet'i Anma Toplantısı'nda, Nâzım Hikmet'in yaşamı anlatıldı, yapıtlarından bölümler ve şiirler okundu. Anma toplantısında koro eşliğinde Nâzım'ın portrelerinden oluşan slayt gösterisi de yapıldı.

Geceye katılan yüzlerce kişi tarafından sık sık «**Nâzım Hik-**

met Aramızda», «Nâzım'lar Ölmez», «Yaşasın Proletarya Enternasyonalizmi» belgileri defalarca haykırıldı.

İzmit'te yapılan «Nâzım Hikmet'i Anma Toplantısı»nın açış konuşmasını yapan M. Ali Alçınkaya, Nâzım Hikmet'in tüm yaşamı boyunca işçi sınıfının mücadelesine yılmadan büyük bir kararlılıkla katıldığını, ulusal ve uluslararası üne kavuşan, yapıtları tüm dünya halkları tarafından okunan enternasyonalist bir şair, işçi sınıfının politik örgütünün yiğit bir neferi olduğunu anlattı. M. Ali Alçınkaya, konuşmasının son bölümünde Türkiye işçi sınıfının politik öncüsüne konan yasağın kaldırılmasını istedi. Konuşmacının bu sözleri «141-142'ye Hayır, İşçi Sınıfının Partisine Özgürlük» belgileriyle kesildi.

(Politika — 23 Ocak)

NÂZIM HİKMET ADAPAZARI'NDA DA ANILDI

Nâzım Hikmet doğumunun 78. yılında Adapazarı'nda düzenlenen bir geceyle anıldı. 26 ocak 1980 cumartesi günü yapılan geceye 600'den fazla kişi katıldı. Gece, Nâzım'ın «işçi sınıfına selam» şiiriyle açıldı.

Daha sonra «Nâzım'ı anma gecesi tertip komitesi» adına bir konuşma yapan Nuri Gündüz, Demirel Hükümeti'nin kurulmasıyla faşist terörün daha da yoğunlaştığını, Nâzım Hikmet'in eserlerine yeniden yasaklar konduğunu, burjuvazinin içine düştüğü ekonomik, sosyal ve siyasal bunalımını çözemez ve yönetemez duruma düştüğünü belirterek eylem birliğini savundu.

Geceye katılan ozan Sennur Sezer de bir konuşma yaptı. Sezer'in konuşması sırasında geceye katılanların sık sık, «Nâzımlar ölmez» şeklinde bağırdıkları gözlendi.

Gecenin yapıldığı salonu süsleyen çeşitli anti-faşist içerikli yazılar polisçe indirilmek istendiyse de geceye katılanların karşı koymaları üzerine bundan vazgeçildi.

«SELAMLAR SANA USTA! SAYGILAR SANA NÂZIM!...

Ferda VOLKAN

Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından düzenlenen «Nâzım Hikmet'i anma toplantısı» 3 Haziran salı günü yapıldı. Toplantı, TYS adına Demirtaş Ceyhun tarafından yapılan konuşmayla açıldı.

Demirtaş Ceyhun, açış konuşmasında sonra, TYS Başkanı

Aziz Nesin tarafından gönderilen mektubu okudu.

Daha sonra söz alan Kemal Sülker, konuşması içerisinde Abidin Dino'nun, «Nâzım'ı anmak için toplanan dostlara» başlığı ile Almanya'dan gönderdiği mektubu okudu.

KONUK YAZAR SİVRİEV

Kemal Sülker'den sonra söz alan konuk Bulgar yazar Sivriev, Nâzım Hikmet'le ilgili anılarını aktardı. Konuk yazar şöyle dedi:

«O, sanatı da düşüncesi de dünya çapında olan bir dünya şairiydi. Son şiirleri hâlâ aklımda. Vatanına bağlılığını son derece temiz bir biçimde dile getiriyordu. Onunla Sofya'da, Bükreş'te ve Prag'da karşılaştık. Bulgaristan'da benim bulunduğum bölgede de Türkler var. Onun türkülerinden bir bölümünü Bulgarca'ya çevirdim ve yanımda taşıdım. Bunları Nazım'a okuma fırsatını da buldum. 'Anladım senin içtiğin suyun kaynağı nereden geliyor' dedim 'Bizim yeteneğimiz, halktan geleni, onun olanı sezme' diye cevapladı. Dostluğumuz onunla görüşemediğimiz dönemlerde de sürdü...»

Konuşmasına, Nazım'ın geleceğe yönelik olarak da düşünebildiğini, insanları fanatikliğe düşmeden sevebildiğini anlatarak devam eden yazar, sözlerini «O, Türkiye'yi bazı yanlarını affetmeden seviyordu. Bulgaristan'ı da böyle seviyordu...» biçiminde tamamladı.

İLHAMİ BEKİR'İN SÖZLERİ

Nazım Hikmet ile ilgili anıların aktarıldığı bu bölüm, İlhami Bekir'in konuşmasıyla sona erdi.

Nazım Hikmet'in sanatımıza etkisi konulu ikinci bölüm, Afşar Timuçin'in konuşmasıyla başladı. Konuyu felsefi açıdan irdeleyen Afşar Timuçin, sözlerini «Nâzım Hikmet kendini yetiştirmek isteyen her devrimci için, gücü her an daha da artan bir okuldur» diyerek bitirdi.

AZİZ ÇALIŞLAR'IN SÖZLERİ

Bundan sonra söz alan Aziz Çalışlar ise konuyla ilgili olarak şöyle dedi:

«Nâzım Hikmet'i yalnızca bir sanatçı olarak değil, aynı zamanda bir sanat düşünürü ve estetikçisi olarak da düşünmek gerekir. Kendisi yalnız yapıtlarıyla değil, sanat üstüne yazı ve düşünceleriyle de Türkiye'de bilimsel maddeci estetiğin kurucusu

olmuştur. Bu konuda herhangi bir kitap yazmamasına karşın, onun yapıtlarında maddeci estetiğin bütün genel temel ilkelerini buluruz...»

Bu savını Türkiye'de Nazım'dan önce maddeci bir anlayışla sanat ürünleri verilmeyişine bağlayan Aziz Çalışlar, Nazım'ın bu alanda yalnız ulusal değil ,uluslararası bir değer taşadığını da ekleyerek, sözlerini şöyle bitirdi: «Nazım Hikmet, gerek sanatsal bilgi, kuramı, değer-bilgisi, sanatla gerçeklik arasındaki bağıntı, sanatsal gelişmenin yasallıkları, diyalektik (maddeci yöntemin sanata uygulanması ,toplumsal yaşamın yapısı ile sanatsal gelişmenin özellikleri ve gerekse sanat eleştirisi alanlarında, özlü, temel düşünceleriyle, çağdaş marksist estetiğin de başlıca bir temsilcisidir.»

VECDİ SAYAR'IN SÖZLERİ

Anma toplantısının son konuşmacısı Vecdi Sayar, Nazım Hikmet'in sinema sanatı ile ilişkisi konusundaki görüşlerini özetle şöyle açıkladı:

«Nazım'ın sinemacı kişiliği, yaşamı boyunca sanatçı kişiliğinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Nazım-sinema ilişkisini iki boyutta ele almak gerekir: Nazım'ın sinema alanındaki üretimi ve Nazım'dan kaynaklanan sinema ürünleri. Bu yapıtlar. Nazım'ın senaryolarından yapılan filmler, yapıtlarından yola çıkarak hazırlanan filmler ve hakkındaki belgesellerden oluşur. Büyük bir sinema tutkunu olan Nazım'ın sinemaya ilişkin bilgisinin de çok fazla oluşuna karşın o, sağlığında yapılan çalışmalardan fazla hoşnut değildi. Sinemasal anlatım hakkındaki bilgisi, onun sinemanın çeşitli dallarında çalışmış olmasından kaynaklanmaktadır. Şiirlerindeki görsel anlatım ve kurgu mükemmelliği de, onun bilgisinin en iyi kanıtıdır. Kendisi de «İnsan Manzaraları»nda, sinemanın olanaklarından yararlandığını belirtir. Sinema çalışmaları yapmasının temel nedeni de, sinemanın kitle iletişim aracı olarak gücünü kavraması ve bu güçten yararlanmak istemesinden kaynaklanır.»

Nazım'ın yapıtlarının pek çok ülkede filme çekildiği bir dönemde bizim sinemacılarımızın bu çabayı göstermemelerinin üzücü olduğunu da vurgulayan Sayar, sözlerini «Ülkemizde Nazım'a eğilinmemesinin nedenleri arasında 141-142'nin, polis sansürünün ve yeşilçam ekonomisinin de yeri vardır ama sinema sanatımızda Nazım'dan —gerek yapıtlarından, gerek estetik görü-

şünden— yararlanmayışımızın ana nedeni, Sayın Afşar Timuçin'in de dediği gibi, ondan etkilenmemiz için yeterli bilince ulaşamamamız olsa gerek...»

Vecdi Sayar'ın konuşmasından sonra, toplantıya Vedat Dalokay yerine yönetici olarak katılan Yaşar Miraç'ın toparlama konuşması, anma gününü sona erdirdi.

(Demokrat — 7 Haziran)

SABAHATTİN EYÜBOĞLU ÜZERİNE

Konuk: Azra ERHAT
Konuşan: Gülseli İNAL

Azra Erhat ile bir söyleşi yapmak için evine gittiğimde kendisini Sabahattin Eyüboğlu üzerine çalışırken buldum. Sabahattin Eyüboğlu'nun ölümünden yedi yıl sonra böyle bir çalışmaya girişmişti Azra Erhat. Bir kitap hazırlığı içindeydi ve yaşamı boyunca verdiği ürünlerini, yazılarını derlemişti bile. Uzun yıllar birlikte çalışmışlar, ülkemizin kültür yaşamımıza birlikte katkılarda bulunmuşlar, danışıp, tartışıp ortaya ürünler çıkarmışlardı. İki dost, iki çalışma arkadaşı, iki yoldaştılar kültür yolunda.

*

Sabahattin Eyüboğlu'nun yaşamına baktığımızda deneme, inceleme, çeviri, sinema, resim gibi alanlara eğildiğini görüyoruz. Bu çalışma alanları içinde ortak bir nokta var mı sizce?

— Sabahattin Eyüboğlu gerek toplumsal düzenin gerekse ona bağlı olarak Türkiye'de ki düşünsel ve sanatsal oluşumun yeni bir atılım ile gelişebileceğini görüyor ve bu alanların hepsinde «Yeni İnsan'a» yol göstermeyi amaçlıyordu. Kendisinin çok yönlülüğü de buradan kaynaklanıyor gerçekte. «Yeni İnsan»ın her alana yayılmasının gerekliliğini savunuyordu. Hümanizmasının dayanağı da bu ayaklar üstünde yükseliyordu. O yalnızca insanı yücelten ve karşılığı sevgi olan bir hümanizmayı değil, «Yeni İnsan»ı yaratacak olan hümanizmanın bir savunucusuydu.

— Buna karşılık kendisi klasik anlamda bir hümanizmanın sürdürücüsü olarak görüldü...

— 16 yy. da gelişen «Yeni insan» anlayışını kendisine örnek olarak seçmişti. Onu incelemek üzerinde enine boyuna düşünmeyi geliştirmek amacındaydı. Montaigne üzerinde durması dikkat çekicidir. Bildiğiniz gibi Montaigne de hiç bir tez ortaya atmış değildir. Ancak çağında çok yönlü bir düşünür, bir yazardı. Gerçekte Montaigne katı bir doktriner değildi. Tüm değerleri

alıp insancıl bir gözle eleştiren Montaigne her konuyu yeni baştan kendine göre düşünmeyi yeğleyen biriydi.

— Sabahattin Eyüboğlu ile Montaigne arasında kurduğunuz bu bağ gerçekten özdeş mi size göre?

— Kesinlikle evet. Sabahattin, Montaigne aktarmakla (Bu kabaca oturup çeviri yapmak değil kuşkusuz) hem Türkiye'deki olguları hem de hümanizmanın yolunu izlemek gibi bir amaç güdüyordu. Diyorlar ki Sabahattin Eyüboğlu büyük yapıt bırakmadı. Montaigne de bir tek kitap yazmıştı. Belki on, yirmi kitaptan daha çok bilgiyi içeren bir kitaptı bu.

— İsmet Zeki Eyüboğlu kendisinin bir yazın adamından daha çok bir yaşam adamı olduğundan ve geride yapıt bırakmadığından sözediyor.

— Buna hemen yanıt vermek isterim. Şu sıralarda Sabahattin Eyüboğlu üzerine bir kitap hazırlıyorum. Çalıştıkça şuna inandım ki işin içinden çıkmak güç. Çünkü bu denli çok yönlü bir insanın yapıp ettiklerini derlemek, ürünlerini toparlamak oldukça karmaşık bir iş. Yaşamı boyunca, Türkçemize, Türkçemizden de Fransızcaya kazandırdığı kitapların fişlerini derledim. Tam yetmiş bir kitap çevirdiğinden haberleri var mı acaba böyle söyleyenlerin? Düşünce yazıları, şiir, resim, edebiyat konusunda eleştiriler, incelemeler, tiyatro, Türk folkloru, halk şiirleri, Türk halk sanatları üzerine yazılarının dışında tam yetmişbir kitap çevirmiş Sabahattin Eyüboğlu. Tüm bunların dışında dokuz tane belgesel nitelikli film yapmış. Bu arada anımsadığım kadarıyla bir ara İstanbul sokaklarını gezip tek tek çocukların duvarlara yaptığı resimlerin Slaydlarını çekmişti. Bu konuda üç yüz kadar slaydı vardı. Nazım Hikmet'i ilk kez Fransızcaya çeviren Sabahattin'dir. Fransa'da ilk dadaist ozanlardan Tristan Tzara'nın Önsözü ile 1945'te yayımlanan Europe dergisinde Sabahattin Eyüboğlu'nun çevirdiği Nazım Hikmet'in Fransızca şiirleri basılır. Bundan on üç yıl sonra yine Fransa'da aynı şiirler ve buna ek olarak Şeyh Bedreddin'in şiirleri yeniden Fransızca olarak yayımlanır. Bu kez kitabın 'Önsözünü Philippe Soupault yazmıştır.

Sabahattin Eyüboğlu'nun önemli özelliklerinden biri hatta onu Sabahattin yapan hiç bir zaman tek başına çalışmaktan hoşlanmayan karakteriydi. Çevirdiği kitaplara bakarsanız hep yanında isimlere rastlarsınız. Ekip çalışmasını her şeyin üstünde tutuyordu. Bu adam öyle bir imece ki ben onu Homer'e benzeti-

yorum. Çok eski çağlara gittiği gibi bugünü de kucaklamış bir insan o... Bugünün burjuva kafaları gibi imza peşinde koşmuyordu. İmza sahibi entellektüellerden değildi o. Ne olduysa bu yüzden oldu. Kendisini geri planda tutması, daha sonra kendisi hakkında böyle değersiz yargılara vardıracak söylentilere yol açtı Yarının insanıydı o. Kollektif çalışma coşkusu duyan, kendini silen, herkesi harekete getiren, insanlara kaynak olan bir, yapısı vardı. Onun görevi sanki kültür yaşamımıza nitelikli tohumlar atmak, bu alanda çalışan insanlara ışık olmaktı. Onu karalamak isteyenlerin gözleri kapalı ne yazık ki. Dilimizi, edebiyatımızı hep o öğretti bize. Herşeyin başlangıcı onunladır kültür yaşamımızda. Bugün Türkiye'de sanat varsa, düşünce yazıları varsa hepsini o yarattı.

— **Sabahattin Eyüboğlu'nun özlemini duyduğu, yaratmak istediği «yeni insan» kavramı neyi içeriyordu, biraz açıklar mısınız?**

1933'te Fransa'dan döner. O sıralarda aydınlarımız Avrupanın hangi ülkesinden gelirse gelsin o ülkenin savunucusu olur çıkardı. Almanya'dan gelen Alman kültür ve düşüncesini savunmuş, Fransadan gelenler ise Fransız düşünce ve anlayışını yaymaya çalışmışlardır. Sabahattin tek insan ki Türk olarak gitti, Türk olarak geldi. Öğrendiklerini buraya aktardı. Onlardan metod öğrendi, gerisini ayıkladı. Bu dönem «Yeni İnsan»ı yaratmada aktarma dönemidir. Döndükten hemen sonra Tan gazetesinde ve Varlık dergisinde yazmaya başladı. Yazılarında amacı hep Batının ne olduğunu, kültürünü, düşüncesini insanlarımıza tanıtmaktı. Bu Batıya duyduğu hayranlıktan kaynaklanmıyordu kuşkusuz. Ancak «Yeni İnsan» ona göre tüm kültürleri özümlemiş, kültürlerle yüklü ama Türk olan, her alanda yaratıcılığını geliştirmiş, evreni geniş bakış açısı ile kavramış, yine insan sevgisi üstüne kurulu bir insan. İlk yayımlanan yazılarından biri de «Frenkten Türk'e Dönüş» başlığını taşıyordu. Yazısında savunduklarını yaşamı boyunca uygulamaya çalıştı ve onun tohumlarını ekti. Dışarıya bakmanın iyi olduğunu, ancak Batıdan yalnızca metod almak gerektiğini, asıl kendi kaynaklarımızı değerlendirmenin doğru olacağını savunuyordu.

— **Bu ilgi konusu içinde hangi alanlara eğildi, hangi araştırmaları yaptı?**

— Divan şiirini inceledi. Tanzimat edebiyatını derinlemesine araştırdı. İnceleme sonucu Tanzimat edebiyatının Batının kötü

bir taklidi olduğunu gördü. Namık Kemal üzerinde durdu. Yeni şiir ne olmalıdır sorusundan hareketle yeni şiir'in ne olacağını, nasıl olması gerektiğini araştırıyordu. Yeni bir şey söylemekle yeni bir ozan olunamayacağını ,yeni insanın ancak dili, biçimi ile yeni şiiri yaratacağını savunuyordu. Şiirin sözlü sanatların başında geldiğine inanıyordu. Her alanda yenilikten yana biriydi. O hiç bir zaman bir moralist, bir öğretici, bir teorisyen olmadı. Tüm bunları hep başkalarının arkasına gizleyip savundu. Kendini öne atıp, öne çıkarmak değildi niyeti. Öyle bir canlılıktı ki hepimiz için bir kaynaktı.

— Köy Enstitülerinde hocalık dönemleri var sanıyorum...

— 1940'tan sonra Sabahattin'in Ankara dönemi başlar. Kurulan bir çeviri bürosunda Batının tüm klasikleri çevrilmeye başlanır. O sıralarda çalışma arkadaşları Nurullah Ataç, Saffet Pala, Orhan Buryan, Enver Ziya Karal, Sabahattin Ali ve ben birlikte harıl harıl Batı edebiyatını Türkçe kazandırmaya çalışıyorduk. Üç-dört yıl gibi kısa bir sürede bine yakın yapıt çevrildi. Sabahattin bu çeviri etkinliğinin yanı sıra Köy Enstitülerinde çalışmaya başladı. Hasanoğlan'daki etkinliği görülmemiş bir şeydi. Batı düşüncesini açan dersler, Eflatun'un felsefesi üstüne dersler veriyordu. Biz fakültede kör topal, Eflatun'u anlamaya çalışırken bir de bakardık ki köy enstitülerinden talebeler Eflatun'u kavramış da, bizleri çoktan geçmiş, yarı yolda bırakmış.

Eyüboğlu'nun Anadolu uygarlıkları üzerine analizleri, çalışmaları var mıydı?

— Yerine girip yaptı bu işleri. Kuşkusuz nutuk atarak değil. Bu konuda filmler çekti. Bu alanda kitaplar yazmanın yetmeyeceğine inandı..

Etkilendiği kültür kaynakları olarak kabaca Batı ve Türk kültürü denebilir mi sizce?

— Halkından, ulusundan etkilenmiş bir yazardı. Hiç bir zaman öykünmeci olmadı. Batıdan yöntem alıp halkta birikmiş kültürü yeniden yaratmak istedi. Bu nedenle Anadolu'ya daldı, orada kendisini ve Türk aydınını besleyecek bir kültürün varlığına inanıyordu. Ama Yakup Kadri gibi, «Yaban» kalmadı. Dergilere, gazetelere yazdığı yazılara bir göz atarsak yeni devrimci Türk aydınının nasıl olacağı sezgisi ve araştırması içinde olduğunu görürüz. Sabahattin'in hümanizması bu işte. Hasanoğlan'da çalışırken eski Hitit, Yunan uygarlıklarının, heykellerinin kopya-

larını enstitünün bahçesine diktirmişti. 48'de enstitüden kovulduktan sonra Paris'e geçti. Bu benim yorumumla Sabahattin'in ikinci dönemidir. Paris'teyken Varlık dergisinde «Paris Mektupları» adı altında yazı yazmaya başladı. Bunlar savaş sonrasında Batının ne durumda olduğunu sergiliyordu. Gerek kültürel, gerekse politik, gerçekçi bir açıdan yaklaşıyor ve Batıyı seriyordu gözler önüne. Türkiye'ye döndükten sonra ise çevresine ozanları toplayıp 'Yaprak' dergisini çıkarmaya başladı.

— **Bu derginin içeriği neydi?**

— Yaman bir savaştı bu dergi. Bir satranç tahtasında üç nefer ve arkada kale gibi duran Sabahattin Eyüboğlu. O sıralarda başlayan dinci, gerici akımlarla savaşıyordu bu dergi. Slogancı bir tutumu ise hiç yoktu, ancak, dolaylı yoldan savaşıyordu. Çalışma arkadaşları ise Orhan Veli, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat'tı. Bu dergide öyle taşlamalar yazıyorlardı ki şimdiye dek hiç bir ozan, düşünür böylesini yazmamıştır. 53'ten sonra «Yeni Ufuklar»da yazmaya başladı. Yaprak Dergisi ise yalnızca 28 sayı çıkabilmişti. Orhan Veli'nin ölümü ile dergi kapanıyordu.

— **Yaşamının son dönemlerinden söz eder misiniz biraz?**

— 12 Mart dönemi gerçekten kendisini sarsmıştı. Ancak bu bireysel bir sarsılış değildi. Böyle bir uygulamanın Türkiye'de var olduğunu görmek ve yaşamaktan ötürüydü. Dışarıda neyse içeride de aynı Sabahattin'di. Onu huzursuz eden kısa süre de olsa Türkiye'de faşizmin uygulanışıydı. Kırıldı, neşesi kaçtı ve konuşmaz oldu. Emniyette parmak izinin alınışına bile son derece içerlemişti. **(Aydınlık — 31 Ocak)**

MEKTUPLARDAN KALANLAR

Vedat GÜNYOL

Üç dört yıl oluyor, haftanın belirli bir gününde, Bedri Rahmi'nin Kalamış'taki o güzelim evinde, Eyuboğlu kardeşlerinin birbirilerine yılmadan, yorulmadan bıkmadan usanmadan yıllar boyu yazdıkları (eski Türkçeyle yazdıkları), sevgi saygı, yerine göre coşku dolu mektuplarını okuyorum Mehmet Eyuboğlu'nun yanı başında, önce teype sonra daktiloya geçirtip, eski sözcükleri yenileriyle değiştirerek.

Yakınlarda bir kitap halinde çıkacak olan, bu iki eşsiz insanın, kardeşlik, kardeşlikten de öte dostluk arkadaşlık bağlarını, bağlantılarını yansıtan, sanat dünyasına, dünyamıza ışık

çan mektuplarından esinlenerek izlenimlerimi size aktarmak istiyorum.

Ne var bu mektuplarda? Her şey var: Bilgiye, sanata susamış iki insanın ,birbirine destek olarak, birbirini anlayıp eleştirerek, birbirine yol göstererek zenginleşme, olgunlaşma, kolaylıklardan kaçınıp gerçek sanatın içine, ruhuna dolu dizgin inip arınma, arındırma, yücelip yüceltme, insanlaşıp insanlaştırma çabaları.

Nerden nereye gelmiş bu kardeşler, Sabahattin ve Bedri adlı insanlar? Trabzon'un bir mahallesinde, bir bilge büyük baba, bir o kadar bilge baba ve de anne eğitiminde, Yunus Emre'ler, çeşitli halk bilgeleri ve şairlerinin dizeleriyle, ayrıca batı dünyasının (o günlerde geçerli olan sanatçılarından) yapılan ortak çerilerle beslenip gürbüzleşen bir aile ocağında yetişip gelişiyorlar.

Sonra, Sabahattin Avrupa sınavlarını kazanıp, kapağı Fransa'ya atıyor ,anlatılmaz bir bilgi susuzluğu içinde. Ama, Sabahattin, geleceğin en büyük bir ressamının tohumlarını taşıyan kardeşi Bedri'yi, yemesinden içmesinden kısıntılar yaparak yanına, dirseğinin, koruyucu kanadının altında almazsa, alamazsa, yok sayıyor kendini. Getirtiyor kardeşini yanına, odasını, yiyeceğini içeceğini paylaşarak.

İki kardeş, açlık susuzluk pahasına, batının düşünce ve sanat dünyasına dalıyorlar dolu dizgin. O kardeş sevgisidir ki, özverinin boşa çıkmayacağını bilerek, gözüpek, yılmaz yıldırılmaz bir atılımla göğüslüyor her şeyi. Sonunda, Türk dilinin eşsiz bir ustası Sabahattin, Türk resminin eşsiz bir ustası Bedri Rahmi çıkıyor ortaya.

Daha ortaokul, lise sıralarında, aile ocağında başlayan, birbirini bütünlemeye, birbirinde erimeye, ağabey-kardeş düzeyinden candan yürekten dostluğa dönüşen ilişkileri, birbirinden uzakta mektuplarla sürüp gidiyor.

Bedri Rahmi, daha 1935'lerde Çerkeş'e gider bir çeşit yarı resmi görevle, resim yapmaya. İki kardeş uzaklaşırlar birbirlerinden.

Şöyle yazıyor Sabahattin: «Çok göreceğim geldi seni... Çerkeş işinin ciddiliğine ancak inanmaya başladım. Şimdiye kadar bana şakacıktan bir yere gitmişsin gibi geliyordu.»

Öylesine, ayrılık acıları içindedir Sabahattin. Ama, çok geçmeden, Çerkeşten haber gelir. Dünyalar onundur artık. Yine aynı

mektupta şunları okuyoruz: «Bu akşam eve bir elimde bir paket elma, bir elimde elmacıdan aldığım yeşil bir dal, cebimde ve içimde senin mektubunla döndüm. Ne güzel kokuyordu mektubun...»

Bir kardeş mektubu ve onun getirdiği, anılar özlemler yüklü koku, dünyanın en güzel kokularından biri, belki de başlıcası değil mi?

Mektup, mektupla gelen haber, haberle gelip yüreğin ta ortasında oturan sevgi, ilgi, yakınlık Bedri'nin de en büyük özlemlerindendir. Akademide Çallı'nın öğrencisi olduğu yıllarda şunları yazıyor ağabeyine:

«... sen bana artık hemen hemen hiç yazmıyorsun kardeş... Ne zamandan beri doya doya bir mektubunu okuyamadım. Yaz ağabey... Bana çok şeyler yaz... Hiçbir şey okuyamayan kardeşine okuduğun şeylerden yaz... Onların özlerini göster. Hele onun bugünlerde bu şeye çok ihtiyacı var...»

İki kardeşin mektuplaşması, basmakalıp sözler, iyiyim, sen nasılsın denli sözlerle şişirilmiş, yasak savar türden bir mektuplaşma değil. Dünyaya açılma susuzluğu içindeki iki canciğer kardeşin aydınlanma, aydınlatma, birbirlerine bir şeyler katma katabilme kaygısında beslenen, gürbüzleşen bir mektuplaşma.

1939 Ağustosunda Sabahattin Bedri'ye yazdığı bir mektupta, bütün ömrünce, düşünüşü davranışı ile kıl payı ayrılmadığı, ciğerinde canında yüreğinde sürdürdüğü yaşam görüşünü şöyle açıklıyor:

«Sorun, köy, kır, dağ değil... Sorun, kendi kabını dolduran bir yaşam. Açık, aydınlık, herdem taze bir yaşam... Bu yaşama kavuşmanın yolu da şu bence: Güçlerimizi, elle tutulabilir bir biçimde başarabileceğimiz işlere harcamak. Bizi aşan amaçlara doğru değil, bizim aştığımız amaçlara doğru gitmek.

Biz, en iyi zamanlarımızda en olanaksız cennetlere âşıkız. Coştuğumuz anlar, yaşamdan en çok uzaklaştığımız anlar oluyor.

Coşkunluklarımızdan her birini, çorak bir köye su getirmek için harcayabilseydik. Her coşkunlukta olumlu bir adım atmış olsaydık!

Dostoyevsky, bütün güçlülüğünü belki de kurşuna dizilmek üzereyken kurtuluşuna borçludur. Marianne'daki tefrikada okudum: Dostoyevsky, tam beş dakika sonra kurşuna dizilme sırasının kendisine geleceğini hesaplıyor. Beş dakika... Gereksiz hiçbir şey düşünmeye vakit yok, her saniyenin açık ve olumlu bir

işe ayrılması gerek. Derhal karar veriyor: «İlk iki dakika dostlarımı düşüneceğim, iki dakika dua edeceğim, bir dakika da kendimi düşüneceğim» diyor. Bu hesabı yaparken ansızın yaşamın gizini yakalıyor. Bir dakikanın bir yıl kadar değerli ve zengin olabileceğini anlıyor. Gözleri karşısındaki bir kubbenin üstünde parlayan ışıklara takılıyor ve yaşam bütün genişliği ile ölümden önceki saniyelerin içine dolmaya başlıyor. Birden güneş kadar büyük ve yakıcı bir umut... Yeniden yaşama kavuşursam... Önümde beş bin değil, beş milyon dakika olursa... Yaşamak saniyelerle ve dakikalarla yaşamak... Bütün dava burda...

Büyük insanlar bence, nabızları ile düşünen, düşündüklerini yaşayan ve yaşadıklarını düşünen insanlardır. Tarihin en güzel dönemlerinde felsefe ile yaşam birleşmiş, filozofun sanatı yaşamak olmuştur.»

Sabahattin, en büyük coşkunluğunu, «olumlu bir adım atma»nın coşkunluğunu Hasanoğlan Köy Enstitüsünde, büyük eğitimci Tonguç'un yanıbaşında buluyor.

Bakın nasıl dile getiriyor bu coşkusunu Bedri'sine yazdığı bir mektubunda:

«Ben Hasanoğlan'da derse başladım. Haftada bir gün bir gece orada kalıyorum. Şimdiye kadar yaptığım işlerin en güzelini yaptığımı sanıyorum. Temiz ve gürbüz bir heyecan içindeyim. Dört saatlik dersimin dışında Enstitünün sanat, dil ve kitaplık işleriyle uğraşıyorum.»

Bir süre, uzun süre, amaç Sabahattin için köy gençlerini yetiştirip köyleri aydınlatmak, köylere su, ışık, bilgi getirmektir. Bu coşkusunu sevdikleri saydıklarıyla paylaşmak ister. Kızkardeşi mimar Muallâ çoktan Hasanoğlan'a yerleşmiş, eğer yerinde duruyorsa, Türk mimarlığının övüneceği bir köy kahvesi yapmıştır orada. Bütün ilerici aydınlar, şairler, öykücüler, Sabahattin'in sıcak çağrısına uyarak Hasanoğlan'a uzanmışlardır bir çeşit sanat, sevgi kâbesine gider gibi.

Sabahattin'in amaçlarından biri de Bedri'yi, kısa bir süre için de olsa, Enstitüye ısındırıp, kollarını sıvayarak çalışmasıdır orda. Bakın onu bu konuda yüreklendirmek için neler yazıyor bir mektubunda (1945):

«Bedros,

Hani uzun mektup? Hani büyük resim? Hani kendin? Sergiden sonra Ankara'ya gelmek istediğini söylüyorlardı. Ne iyi olurdu. İstersen Nusret gibi sana da bir aylık Hasanoğlan stajı yap-

tıralım! Nusret umduğumdan daha iyi çalışıyor. Geldi geleli Hasanoğlan'da kalıyor. Her hafta değişen onbir kişilik bir öğrenci ekibiyle sabahtan akşama kadar çalışıyor. Çocuklar yalnız başlarına her hangi bir heykelin kopyasını Mardik usta kadar çıkaracak hale geldi. Getirdiğimiz heykellerden birçoğunun kopyalarını dışarıya vermeye bile başladık. İlk kopyayı Tercüme Bürosuna hediye ettik. Fidyasları açık hava tiyatrosunun cephesine astık. Hiç soğuğa aldırdıkları yok.

Hasanoğlan'da matbaayı da kurduk. Küçük broşürler basabileceğiz.»

Ne mutluluk değil mi? Sabahattin artık nabzının düşüncelerine uygun atabilen yerini bulmuştur; Tercüme Bürosu Başkanlığını, Talim Terbiye üyeliğini, hatta hatta Fransız Edebiyatı doçentliğini hiçe sayacak denli kaptırmıştır kendini bu güzelim uğraşa.

Ankara'dır, Ankara'nın (o sevdiği deyimle) gürbüz atılım yaşamıdır onu çeken. Bir ara, İstanbul'a gelir «Yaprak»çılarla birlikte. Tarihsiz bir mektubunda şöyle dert yanıyor Bedri'ye:

«İstanbul'da herhangi toplu bir girişim yapılabileceğine artık çok az umudum kaldı... 'Yaprak'çılar bile buraya gelince teker teker yaşamaya başlıyorlar. Burada insanlar birbirini yaparak değil, yıkarak yaşamak zorundalar galiba. Hoş Ankara'da da öyledir ya. Orada bir aralık başka türlü havalar esti. Sen bir gün: 'Ben her an herkesten kuşkulanarak yaşıyorum' demiştin. Benden bile kuşkulandığını eklemiştin. O gün bir bıçak yemiş gibi olmuştum. Şimdi hastalandım artık. Bununla birlikte, hiçbir zaman İstanbullu olmayacağım inşallah.»

İşte bu kuşku ile bir gün Bedri, ağabeyine sorar, şiirlerini beğenip beğenmediğini. Sabahattin oldum bittim, Bedri'nin ressamlığını şairliğinden üstün görmektedir. Her ne kadar bunu açık açık söylememişse de, Bedri hep kuşku içindedir.

Sonunda, Sabahattin açar yüreğini, o yalan nedir bilmeyen temiz yüreğini ve şunları yazar Bedri'ye 11.2.1941 tarihli mektubunda:

«Benim düşüncemi soruyorsun. Gerçekten soruyor musun bilmem. Ama söyleyeyim. Daha doğrusu söylediğimi tekrar edeyim: Servetini bol keseden harcıyorsun. Şiiri kendin yapmıyorsun. 'İşte şiir için gerekli olan her şey, alın, ne isterseniz yapın' diyorsun. Cömert bir çeşme gibi akmanın zevkini bilmez miyim? Ama, sen bana her halde bunu sormuyorsun. Bu şiirler eser ola-

rak iyi mi diye soruyorsun. Hayır, eser olarak pek yapabileceğin kadar iyi değil. Akan su ne kadar lezzetli olursa olsun eser değildir. Eser, ancak bazı zorunlulukları kabul ederek, kendi tasarladığı bir yetkinliğe varmanın derdini çekerek, yontarak, törpüleyerek yapılır. Sanatta yaratmak, vermek gibi deyimlerin yerinde olmadığını anlamaya başlıyorum. Sanat eseri yaratılmaz, verilmez, sanat eseri yapılırmış meğer.

Örneğin, şiirde kompozisyon zorunluluğunu niçin kabul etmiyorsun? Niçin şiirlerin, istendiği kadar uzatılabilir hissini veriyor? Acaba şiirin zaman içinde bir kuruluşu olması gerekmez mi? Yoksa insanın ruhu ve kafası onu nasıl kavrayabilir?

Ölçü ve uyak ve biçimin yararı belki de şairi şiir üstünde durmaya, durdukça düşünmeye, düşündükçe derinleşmeye zorlamıştır. Özünde değeri olmayan bu zorunluluklar şairi akıcılıktan çok, yapıcılığa götürmekle şiire sağlamlık verir (galiba). İçinde bir şeyler olan şairin bu zorunluklara uymakla hiçbir şey kaybetmeyeceğini sanıyorum.

Kendisi yeni bir takım zorunluluklar getirirse, o başka. Her halde 'zorunluluğun olması' gerek. Bir insan için, eserinde olduğu gibi şiirinde de 'bir güçlüğü' yenmek şarttır (gibi geliyor bana).

Bütün bunları söylerken, bence doğru olanı söylemekle birlikte, söylediklerim hiç hoşa gitmiyor. Kural söyler gibi hissediyorum kendimi. Amacım hiç de o değil. Şiirlerindeki bütün zenginliğe, bahar ve bayram tazeliğine rağmen, beni tam anlamıyla doyurmayışlarını açıklamaya çalışıyorum. Bu şiirlerde gönlümün istediği her söz var, ama okuyunca bir bardak su içmiş gibi oluyorum. Büsbütün susuzluğum artıyor. Öbür yeni şairlerin sevdiğim bazı şiirlerini okurken de aynı şeyi duyuyorum.»

Hangi insan, yakını, canı gibi sevdiği, kendinden ayırmadığı bir başka insan karşısında bu denli tarafsız, bu denli nesnel olabilir.

Sabahattin budur işte! Gizlisiz saklısız, «dost acı söyler» sözüne yaraşır bir tutumdadır her zaman.

Bu tutumunu en iyi belirleyen belge, «Yaradana Mektuplar» dolayısıyle Bedri'ye aynı mektupta yönelttiği şu sorudur bence:

«Bir şey daha: Allah ile olan ilişkilerinde toptan bir hesaplaşmaya geçsen iyi olacak. Güzel olduğu için Allaha inanır gibi olmak, inananların sözlerini güzel diye benimser gibi olmak her halde sağlam iş değil. Var mı? Yok mu? Karar ver. Ya da ka-

rarsızlığını söyle... Her iki tarafın çekici yanlarından yararlanır gibi görününe. Böyle görünmekle çevrendeki kararsız ruhları bir an için doyurursun, ama zavallıları sadece avutmuş olursun.»

Sabahattin, tanıdığım kadarıyla, her türlü çabaya, uğraşa, alın terine, emeğe sonsuz saygı duyan bir insandı. Çok aksak, yanlış, acemice bulduğum kimi çevirileri kendisine gösterdiğim zaman, hemen şahlanır, iyi kötü, topal aksak çabaların bir kalemde, bir çırpıda hiçe sayılmasına karşı çıkardı. Yorumlarda insaf isterdi.

Bakın bu konuda Bedri'sine neler diyor (11.2.1941 tarihli mektubunda):

«Sabahattin Ali'nin romanı üstündeki düşüncelerin üstünde bir diyeceğim var. Yargında haklısın veya değilsin. Buna karar verecek durumda değilim. Ama söyleyişin Sabahattin Ali'yi değil beni bile kıracak kadar acı. Aşağı yukarı şu: 'Bu kitabı övdün diye ben de bir matah sandım. Meğer bir şey değilmiş. Sen aldandın. Okumasam ben de aldanmış olacaktım'. Fazla ağır bir yargı... Bunu, yargılarına en çok inandığım André'den bile duysam içim burkulurdu. Çünkü, bir insana kör olduğu bu kadar açık söylenmez. Nerde kaldı ki, bu romanın değeri öyle kolay kolay teraziye gelmez. Hem sonra, Bedrim olumsuz yargının çekiciliğinden kurtulmak gerek. İnsan benimsemediğini söylemekten ne kazanır. Beğendiği şeyden söz etmeli kanımca. Onu da söylerim ama, durup dururken 'beğenmedim' demekten ne çıkar. Beğenmediğimiz şeyi içimize almamak, kapı dışarı etmek yeter. Herkesi ondan korumaya çalışmak da hayırlı bir şey ama, o zaman yüzde yüz güven ve açık belgeler gerek.»

Bu tadına doyum olmaz mektuplardan, bu mektuplardaki kimi zaman kıyasıya sert, kardeş dost tanımadan, inandığını dobra dobra söyleyişlerden benden kalan en güçlü etki şu:

Sabahattin, sevdiğini ölesiye seven, yerine göre hırpalayarak, sarsarak, ama yine de insaftan ayrılmayan, eşine az rastlanır bir bilge, bir dost canlısı insandı. Dostluktu onun peşine düştüğü, aradığı. Bulunca da bırakmadığı, canını başını bu uğura koyduğu.

«İki insanın, en az iki insanın birbirini sevdiği yerde başlar uygarlık,» diyordu.

Sabahattin, önce aile sevgisinde, sonra kardeş sevgisinde, sonra da arkadaş, dost sevgisinde yaratmıştı uygarlığını, bizim, hepimizin, arayıp da bulamadığımız, bulamayacağımız uygarlığı.

(Sanat Dergisi — Mart)

SABAHATTİN EYÜBOĞLU'DAN BİR ANI

Mükremin TEKİN

12 Mart kıyım günlerinde Maltepe Askeri Cezaevindeydik. 75'lik Sabahattin Eyüboğlu da aramızdaydı. Ak saçı, aydınlık zekâsı ,ak alnı ile aramızda canlı bir anıt, derinlerden kaynayan bir belgeydi.

Her fırstta çevresini sarardık, o anlatırdı biz dinlerdik.

Bir gün sözü nasıl tutuklandığına getirdi, şiirsel diliyle ağır ağır anlattı. «Evde oturuyordum. Ankara'dan telefonla arandığımı haber verdi çocuklar. Daktilo başında cümleyi yarım bıraktım, koştum. Baktım bizim Osman Akol hoca, TÖS Genel Sekreteri. Osman neşesini yitirmiş, üzgündü. Hal hatır sormaya zaman vermeden hemen başladı. «Eyüboğlu» dedi, «düşündük, taşındık, seni aramaya karar verdik. Bu işi senden başka kurtaracak kimse yok.»

«Hangi işi?»

«Biliyorsun, TÖS'lü öğretmenleri kitle halinde gözaltına alıyorlar. Genel merkezde bizler de topun ağzındayız...»

«Ne yapabilirim?»

«Hemen atla Ankara'ya gel. Şu bizim İsmet Paşa'ya çık. Seni çok sever, seni kırmaz... Bu ters gidişin önünü ancak o alabilir. Dört bin öğretmeni birden içeri aldılar... Çabuk gel...»

Akol hocaya «olur» dedim, telefonu kapattım. Giyindim, kuşandım, Ankara'ya gitmek için yola çıktım. Birkaç adım yürüdüm. Tanımadığım bir kişi yanıma yaklaştı.

«Siz Sabahattin Eyüboğlu musunuz?» diye sordu.

«Evet» dedim.

«Ben polisim. Buyrun sizi Selimiye'ye götüreceğim.» dedi. Apar topar aldı, Selimiye'ye götürdü.

Sıkıyönetim Savcısı bekliyormuş. İçeri aldılar. Genç bir savcı idi. Adımı sanımı yazdı.

«Nazım Hikmet'i tanır mısın?» dedi.

«Tanırım» dedim. Sonra birkaç ad daha sordu. Hepsini tanıyordum. Bunlar demokrat, aydın kişilerdi. Bazılarının adı solcu'ya çıkmıştı. Savcı yanıtlarımdan memnun olmadı.

«Be hoca» dedi, «nerede tehlikeli kişiler varsa hepsini tanıyorsun.»

«Tehlikeli dediğin kişilerin hepsi öğrencilerim. Onlar gibi daha yüzlercesi var.» diye karşılık verdim. Yüzünün rengi hepten değişti.

«Kitap yazar mısınız» dedi.

«Yazarım.»

«Adlarını sayar mısınız.»

Aklıma gelenlerin birkaçını sıraladım. Genç savcı koltuğuna yaslandı, gülümseyerek, «sen de ömründe hiç durmamış, hep kitap yazmışsın» dedi. Ve sonra daha bir yığın sorular, kitaplar, düşünen adamlar, düşünceler üstüne...

İşte ben buraya böyle geldim çocuklar... diyerek sözlerini tamamladı.

Sabahattin Eyüboğlu yalnız çok kitap yazan kişi değildi, çok okuyan bir kişiydi. Biz gece uyurken, o hep okurdu.

(Demokrat — 12 Mart)

ÖLÜMÜNÜN 35. YILDÖNÜMÜNDE OSMAN CEMAL KAYGILI

Hikmet DİZDAROĞLU

Osman Cemal Kaygılı, çileli bir ömrün elli beş yıllık yükünü omuzlarında taşıyarak, otuz beş yıl önce dünyamızdan göçmüştü (9 Ocak 1945). Orta halli bir ailenin çocuğu olmak, kendisini ancak bir «kâtip» yapabilecek bir öğrenim görmek, küçük görevlerde günlerini tüketmek, onun değişmez yazgısı olmuştur.

Sürekli geçim sıkıntısı içinde idi. Yaşamak, yaşamını sürdürmek için bir şeyler yapmak zorundaydı. Yirmi sekiz yaşında sakatlığından ötürü emekli olan kişi, cılız bir emekli maaşıyla nasıl geçinebilirdi? Başka yollar aramak, başka geçim kaynakları bulmak gerekiyordu. İnek besledi, sütçülük yaptı. Sonunu getiremedi, iflâs etti. Yetiştiği ortam yaşamla savaşımı ona öğrettiği için, umutsuzluğa kapılmadı .Dağlardan kocayemiş toplayarak İstanbul'da sattı. Haliç vapurlarında biletçi oldu. Semt pazarlarında gezginci manifaturacılığı denedi. Hiçbirisinde dikiş tutturamadı. Hep zararla kapadı defterini.

Yaşam ona ne oyunlar oynamıştı ki! Küçük yaşta, mahalle bakkalı olan babası Mustafa Efendi'yi, birkaç yıl sonra da annesi Gülfet Hanım'ı yitirmişti. Öksüzdü, yapayalnızdı. Akrabaları elinden tutmasalardı, küçük Osman Cemal, kimbilir nasıl bir serüvenin kurbanı olurdu.

Yaşam onun yüzüne gülmemiş, bir gün olsun şöyle derinden bir «Oh!» diyememişti. Edirnekapı dışında, Otakçılar'da, baba-

dan kalma bir evi vardı. Orada kalıyordu. İnekçilik ve sütçülük serüveninden sonra, tek taşınmaz malı olan bu ev de yanınca, bir kez daha ortada kalakaldı.

Bu hay u huy arasında, yazarlığa da ilk adımını atmıştı. Ta-1910 yılında, Baha Tevfik'in sorumlu müdürü bulunduğu «Eşek» gazetesi yayımlanıyordu. Haftada iki kez çıkan bu gülmece gazetesi, Osman Cemal Kaygılı'nın yazın dünyasına girişini sağlar. Gazetenin başlığının altında şu satırlar görülür: «Eşek... kulaklarını gösterir, insanlara ders-i ibret verir, muti ve müteahammil hayvan gazetesidir.»

Demek ki, yaşamın ters yüzünü gösterdiği bu kişi, yazgının ona oynadığı oyuna bakınız, gülmece türünde yazarak yazın kervanına katılıyordu...

Soyadı bile, onun nasıl bir kara yazgısı olduğunu simgeler. Bilir misiniz ki, Soyadı Yasası çıktığı zaman, Osman Cemal, kendisine «Kaygısız»ı seçmişti. Gelin görün ki, nüfusça bağlı bulunduğu bölgede o soyadını başkaları almış bulunduğundan, ona, yazgısına uygun düşen «Kaygılı» kalmıştı!

Osman Cemal Kaygılı'nın yazma yeteneğinin gelişmesinde ona destek olanlar Refi Cevat Ulunay'la Refik Halit Karay'dır. Bu içine kapanık, kendi halinde, sessiz kişinin, bir gün, taşkınlıklar yaparak hükümeti kuşkulandırdığı için, sürgüne gönderildiğini düşünebilir misiniz? İkinci Meşrutiyet sonrasında, 1912 yılında, Tepebaşı Tiyatrosu'nda verilen bir müsamerede aşırı hareketleri görüldüğünden, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesinden sorumlu tutulanların arasına katılarak, Sinop'a gönderilir.

Sinop'ta geçen sürgün yılları ,yaşamının en karanlık ve en yoksul günleridir. Üst baş perişan, parasal durumu sıfır düzeyindedir. Öyle iken, yine de yazgısıyla alay etmekten geri kalmaz. O «pejmürde» kılıkla bir fotoğraf çektirir ve arkasına şunları yazar: «Siyaset mezarlığına destursuz abdest bozduğum için Peri-i Hürriyet tarafından çarpıldığımın resmidir.»

Sinop'ta, Refi Cevat Ulunay ve Refik Halit Karay'la tanışır, onlardan ilgi görür, yazı çalışmalarını sürdürür. En başarılı öykülerinden biri olan «Çuvalcı Şeyhinin Halefi», Sinop'ta iken yazılmıştır.

Sinop dönüşü, hızlı bir çalışma içine girer. Yazmadığı gazete ve dergi yok gibidir. Kimine gülmece koşuk, kimine fıkra, kimine öykü, kimine roman yazar. Biri bitmeden öbürüne başlar. Tam anlamıyla «çalakalem» bir yazar. Geçim sıkıntısının zorla-

masıdır bunlar. İster istemez de yazılarının düzeyini düşürecektir.

Verdiği ürünlere göre, Osman Cemal Kaygılı'nın kişiliğini dört ayrı bölümde ele almak gerekiyor.

ROMANCI VE ÖYKÜCÜ

Kitaba dönüşmüş üç romanı vardır: «Çingeneler» (1939, 1943, 1972), «Bekri Mustafa» (1944), «Aygır Fatma» (1944).

Bunların dışında, çeşitli gazetelerde bölünlenerek kitap haline getirilmemiş romanları da bulunmaktadır. «Son Telgraf» gazetesinde çıkan «Kovuk Palas» bunlarında biridir.

Romanları söz konusu olunca, «Çingeneler» ilk sırayı alır. Osman Cemal Kaygılı adıyla «Çingeneler» özdeşleşmiştir. «Çingeneler», onun en güçlü, en başarılı romanıdır. Ancak, bu roman, gereğinden çok abartılmış, nerede ise «başyapıt» katına yüceltilmiştir. Dengeli bir eleştiri, gerçeğin hiç de öyle olmadığını ortaya koyar.

Osman Cemal Kaygılı, Çingeneleri iki öbeğe ayırır: Oba Çingeneleri, İstanbul'da yaşayan çalgıcı ve şarkıcı Çingeneler. Bunlar dilleri, şiveleri, yaşayışlarıyla birbirlerinden ayrılırlar.

Oba Çingeneleri göçerdir, bir yerde sürekli kalmazlar, köşe bucak dolaşırlar. İçlerinde müziğe düşkün olanları, çalgı çalmasını bilenleri azdır. Çalgı ve şarkı, Sulukule ve Ayvansaray Çingenelerinin, kentlerde yerleşmiş Çingenelerin tekelindedir.

Kaygılı, romanında, oba çingenelerinden yola çıkarak, göçer ve yerleşik Çingenelerin yaşamlarını, törelerini, gelenek ve göreneklerini konu edinmiştir. Müzik düşkünü İrfan'ın «esmer, narin, tirşe gözlü» bir oba çingenesi kız'a, Nazlı'ya, daha sonra da Sulukuleli Çakır Emine'ye tutuluşu, romanın eksenini oluşturur. Aslında bu bir «vesile»dir. Amaç, İrfan'ın serüveninden yararlanarak Çingeneleri belgesel bir yapı içinde tanıtmaktır. Romanın en başarılı yanı da budur. Yoksa, roman tekniği bakımından, «Çingeneler» çok fire verir. Örgensel bir bütünlük yoktur. İstediğiniz sayfaları çıkarabilirsiniz; bu çıkarma, romanda bir eksikliğe yol açmaz. Roman, yan yana getirilmiş tabloların yığışması gibidir.

Romanı kurtaran, romancının gözlemleri ve betimlemeleridir. Bunlar, «Çingeneler»i belgesellik katına ulaştırır, bir «töre romanı» ortaya çıkar. «Çingeneler»in 1942 Cumhuriyet Halk Partisi Roman Yarışması'nda derece alması, gerçekçiliği ve belgeselliğinden ötürü olsa gerek.

Romanın birinci ve ikinci baskılarında şu notu okuruz: «Bundan yirmi beş otuz yıl önce yaşanmış ve gayet derin Çingene aşklarını gösteren bir maceradır.» Bu not, üçüncü baskıya alınmamıştır. Osman Cemal Kaygılı, bu tümcesiyle, «Çingeneler»in bir yanıyla «Serüven romanı» olduğunu anlatmak istemiştir. Nedir ki, serüvenler, kuru olayların aktarımıyla kalmamış, Çingenelerin yaşamları bütün özellikleriyle romana yansımıştır. «Töre romanı» oluşu bundandır.

«Çingeneler», ilkin «Haber» gazetesinde bölünlendi. Romanının yapısına dikkat edilirse, önceden tasarlanıp roman biçiminde yazılmadığı, günü gününe gazeteye verildiği izlenimi uyandırır. Bu çalakalem yazışın izlerini romanda bol bol görürüz. Ağırlık konuşmalara, Çingenelerin yaşamlarına, kavgalarına, çalıp eğlenmelerine kaydırılmıştır. İrfan ve gönül kaptırdığı Nazlı ile Çakır Emine'yi birçok sayfada bulamayız, ortadan silinirler.

Roman üç bölümdür. Birinci bölümde romancı ile yüz yüzeyiz. Anlatan odur. İkinci bölümde kalem, yazarın «okul ve gençlik arkadaşım» dediği İrfan'ın elindedir. Onun anı defterine yazdıkları aktarılır bize. Romanın üçüncü baskısında, bir de «Son Kısım» eklenmiştir. Öbür baskılarda bulunmayan yedi buçuk sayfalık «Son Bölüm»de, arkadaşı İrfan'ın anılarının nasıl ele geçtiği anlatılır.

«Çingeneler», mutsuzlukla sona eren aşk serüvenlerinin romanı gibi görünürse de, gerçekte, gözlemlere dayalı belgesel bir üründür. Çingeneler üzerinde inceleme yapacaklar için zengin bir kaynaktır.

İkinci romanı «Bekri Mustafa», roman diye sözü edilemeyecek bir yapıttır. Kendi deyişiyle: «Zaman, mekân, dekor gibi şeyler gözetmeden ve daha ziyade kendi muhayyilemden doğmuş fantazyaların mahsulü bir şeydir. Fakat, bunun içine Mustafa'nın bazı meşhur vakaları da serpiştirilmiştir.» (s. 142).

«Aygır Fatma», «Çingeneler»e benzeyen, fakat çevresi başka olan bir romandır. Öbürü gibi bu da yazarın gözlemlerinden ve yaşam deneyimlerinden çıkarılmıştır. Bir romandan beklenemeyecek ölçüde, rastlantılara dayalıdır. Bundan ötürü, inandırıcılık gücü zayıflamaktadır. Bununla birlikte, gerçekçi çizgiye bağlı kaldığı yerlerde, Osman Cemal Kaygılı'nın gücünü yansıtabilmektedir. Yazarın yaşamının kimi yanlarının bu romana girdiğini düşünebiliriz.

«Eşkiya Güzeli» (1925) ve «Sandalım Geliyor Varda» (1938) ciltlerinde topladığı öyküleri de romanlarının çizgisindedir. Bun-

lar, aslında, gülmece dergileri için kaleme alınmıştır. Bu yüzden, öykülerinde sanat kaygısı gütmemiştir; okuru güldürmek, yaşamın türlü kesitlerine güldürücü bir gözle bakmak istemiştir.

«Sandalım Geliyor Varda» cildinin iç kapağında «roman» sözcüğüne rastlanıyorsa da, bu bir yanılgıdır. Kitap biri uzun (Sandalım Geliyor Varda), öbürü kısa (Tekin Olmayan Kedi) iki öyküden oluşmaktadır.

Osman Cemal Kaygılı, romanlarında, Ahmet Mithat Efendi'den başlayarak Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'da gördüğümüz, gerçek yaşama ve halka yönelik akımın sürdürücüsüdür. İyi niyeti ve deneyimleri, roman ve öykülerini onların düzeyine çıkaramamıştır. Bu bir yetenek işidir; Osman Cemal Kaygılı, onlar ölçüsünde yetenekli bir yazar değildir.

Romanlarında ve öykülerinde anılar, geçmişe dönük gözlem ve izlenimleri ağır bastığından, bunlarda tam bir roman ve öykü kıvamı bulamayız. Bunlar anıların, geçmişte yaşanmış günlerin romanlaştırılmış ve öyküleştirilmiş, ama tam roman ve öykü yapısına bürünememiş ürünleridir.

Osman Cemal Kaygılı yoğunlaştırmaz, dağıtır, uzatır. Bir sayfada söylenebilecek şeyleri on sayfaya yayar. Çözümlemelere az rastlanır. Gazetecilikten gelme bir alışkanlık, onu, hızlı yazmaya, gereksiz ayrıntılara itelemiştir. Günü gününe yazdığı için, romanları ve öyküleri, yazma ustalığı yönünden yeterince doyurucu değildir.

Çabuk yazma, onun, işin sanat yönüne eğilmesine engel olmuştur.

Bunlara karşın, yaşamla içli dışlı olmuş, yaşadıklarını, gördüklerini, özellikle İstanbul'un kıyı semtlerini ve oraların insanlarını yapıtlarına canlı biçimde aktarabilmiş bir yazardır.

GÜLMECE YAZARI

Osman Cemal Kaygılı'nın yazılarının çoğu, gülmece türündedir. Yaşamın acı deneyimlerinden geçmiş bir kişidir ama, gülmece yazılarında ve koşuklarında, acımsı tat ve karamsarlık yoktur. Fıkraları ve koşukları, okuyucuyu güldürmeyi, ruh gerilimlerini yumuşatmayı amaçlar.

Bir yergisinde, şarkı biçimini yeğleyerek, sevgiliye sitem eder:

Bunca zamandır sana, aldandım, bel bağladım,
Karşında divan durdum, ağladım el bağladım,
Gönlümün yarasına saçından tel bağladım,
Yazıklar olsun sana, bu muydu yapacağın?

Yunus Emre havasındaki bir gülmecesinde ise, Yunus'un ünlü «şathiyye»sini örnek alarak, Ataç'a takılır, «Ben Bir Garip Ataç'ım» başlığı altında onu konuşturur:

Girdim zümbül bağına, kokladım, öptüm gülü...
Bağcı dedi: «—Ürküttün gene nazlı bülbülü!»

Reyhan diktim saksıya, pekmez ile suladım;
Bahçevanın kızını gül suyuna buladım!

Necip Fazıl duymasın bunları hey Nurullah,
Seni sıygaya çeker karışmam alimallah! !

Gülmece ve yergiye yönelmesi, bir öç alma duygusundan kaynaklanır sanki. Çektiklerini unutmak, geçmişin acıları üstüne gülmesenin örtüsünü sermek ister gibidir. Yaşamında yüzü gülmeyen Osman Cemal Kaygılı, başkalarını güldürmeyi görev bilmiştir.

OYUN YAZARI

Osman Cemal Kaygılı, bir oyun yazarı ve oyuncudur da. Oyun türünde dört yapıta imzasını koymuştur. Bunlardan «Üfürükçü», Basın ve Yayın Umum Müdürlüğünce bastırılmıştır (1935). İstanbul'un birkaç Halkevinde oynanan bu oyunun önemli rollerinden birini üstlenerek sahneye de çıkmıştır.

Basılmamış oyunlarından «Bana Benziyor mu?» yu Raşit Rıza sahneye koymuştur. Bu oyunda Osman Cemal Kaygılı rol almıştır.

İki de revü yazdı. Birisi, on tablodan oluşan «İstanbul Revüsü»dür. Sahneye koyucusu, Muhsin Ertuğrul'dur.

«Mezarlık Kızı» adındaki ikinci revüsü, 1927 yılında oynanmıştır.

Osman Cemal Kaygılı, Ortaoyunu'ndan gelme bir kişidir. Ortaoyunu'nda kavuklu ve pişekârı başarıyla oynamış, zenne'ye de çıkmıştır.

Şive taklitlerinin de ustasıdır. On yedi türlü şive taklidini bildiği söylenir. Karagöz ve kukla da oynatmıştır. Geleneksel Türk tiyatrosunu iyi bilmesi, onu oyun yazarlığına götürmüştür.

HALKBİLİMCİ

Osman Cemal Kaygılı, kendi kendini yetiştiren, yaşayan öğrenen bir kişidir. Bildikleri kitaba değil, yaşam deneyimlerine ve

gözlemlerine dayalıdır. Bu nitelikleri, bize halkbilimci Osman Cemal Kaygılı'yı kazandırır.

Semai kahveleri, Türk Saz Şiiri geleneğinin canlı tutulduğu yerlerdir. Oralarda saz şairleriyle meydan şairleri bir araya gelir, çalıp söylerlerdi. Bundan ötürü, semai kahvelerine çalgılı kahveler de denir.

Osman Cemal Kaygılı bu kahvelere gitmiş, oralarda bir çok saz şairiyle meydan şairini tanımıştır. Semai kahvelerinde geleneğe uygun fasılların nasıl yapıldığını, hangi türlerde, hangi ezgilerle şiirle söylenip çalındığını yakından görmüştür.

Gözlemlerinden kaynaklanan «İstanbul'da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri» (1937) adlı küçük cilt, bir hazine değerindedir. Orada anlatılanları bilmedikçe, «saz şiiri» geleneğimizin özelliklerini kavrama olanağı yoktur.

Halkbilimi alanında önemli bir yapıtı da «Argfo Lugati» dir. Yazık ki gazete sayfalarında kalmıştır.

Gelenek ve göreneklerimize, eski İstanbul yaşamına ilişkin birçok yazısı da kitaplarına girememiştir. Bunların derlenerek yayımlanması, ne denli yerinde bir hizmet olurdu. Kültür Bakanlığı, Osman Cemal Kaygılı'nın bu tür yazılarını bize kazandırabilir.

«Açıksöz» gazetesinde yayımlanan «Akşamcılar» adlı anıları da bir kitapta toplanmalıdır.

Osman Cemal Kaygılı, örneği kendisiyle sona eren bir yazar türünün son temsilcisidir. Ahmet Rasim ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan çok, Semnet Muhter Alus'a yakındır. İstanbul yaşayışının derinliğine gözlemlenmesi; töre gelenek ve göreneklerin dile getirilmesi; kişilerin doğal ortamları içinde verilmesi ve konuşmalardaki yerel hava, ikisinde de ortaktır. Başka türlüsünü de yapamazdı. Orta halli bir ailenin çocuğu olarak gerçeklerin içinde yaşıyordu ve onların acımasızlığını çok iyi biliyordu. Başka dünyalar tasarlamaya, düş gücünü zorlamaya gerek yoktur. Gördüklerini, gözlediklerini, yaşadıklarını vermesi yeterdi. Öyle de yaptı.

«Çingeneler» romanının başına, Ahmet Haşim'in «Çingene Bizzat Bahardır» fıkrasını alan Osman Cemal Kaygılı'nın bir gün onunla çatışacağını aklınıza getirir misiniz? Kimseyi kırmayan, saldırganlıktan hoşlanmayan, çatışmadan kaçınan Osman Cemal Kaygılı, bir yazısında Ahmet Haşim'e takılmış, o da buna öfkelenerek kendisinden «tarziye» istemiş, Süleyman Nazif'in araya

girmesiyle iş tatlıya bağlanmıştır. «Güneş» dergisinde çıkan «Üstat Nazif'e Dair Hatıralar» başlıklı yazısında (1 Şubat 1927), bu olayı tatlı tatlı anlatır.

Reşat Feyzi Yüzüncü'nün küçük kitabı dışında, Osman Cemal Kaygılı geniş bir araştırmanın konusu olmamıştır. Oysa o, geçmiş yaşamımızı belge değerinde bilgilerle bize ulaştıran bir kaynak kişidir. O kaynağa eğilmekte daha da geç kalmamayı dileyelim.

(Sanat Dergisi — Şubat)

36. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Konur ERTOP

Hüseyin Rahmi Gürpınar geçen yüzyılın sonu ile yüzyılımızın başındaki toplumsal gerçeklerimizin doğru sözlü bir yansıtıcısı olmuştur.

Türk toplumunun bu süre içinde geçirdiği büyük çalkantılar, sürüklendiği yıkımlar, geçirdiği acı deneyler onun roman ve öykülerine yansımıştır. Olayların içinde yoğrulan insanlarımız o romanların aynasında görünmüştür. Batılılaşmayı dışta kalan bir taklitçilikten öteye geçirememiş karikatür insanlar, ataerkil aile düzeni içinde hakları çiğnenen kadınlar, bu koşulların uğradığı değişmeler arasında bocalayan genç kızlar, boş inançların elinde oyuncak insanlar, savaşın açlığa, yoksunluğa ittiği büyük kitleler, sarsılan değer sistemleri arasında gününü gün eden fırsatçılar, sömürgenler Hüseyin Rahmi'nin canlandırdığı geniş panorama içinde yerlerini almışlardır.

Kendi yaşamında dikkat çekecek noktalar, önemli dönemeçler yoktur. 17 Ağustos 1864'te başlayan, 8 Mart 1944'te sona eren yaşam yolculuğu kendi kendini yetiştirmiş, geçim sıkıntısı çekmemiş bir İstanbullu'nun olağan sınırları içinde kalmıştır. Ölümünden kısa bir süre önce Ankara Üniversitesindeki öğrencilere yazdığı bir mektupta. «Şahsıma büyük önem vermediğim için yaşam olaylarımın çoğunu aklımda tutmadım. Ne olacak? Doğuş, yaşayış, ölüş yazgısında az çok ayrılıklarla temel bakımından insan insana benzer. Benim de başka insanlardan ayrı gayrı, ayrıcalıklı hallerim yoktur» demişti. Herkesinkine çok benzeyen bu yaşam öyküsü içinde onu başkalarından ayıran keskin gözlemciliği olmuştur. İçinde yetiştiği çevrenin, az-çok varlıklı büyük evlerin insanları, eski mahallelerin kendine özgü tipleri, ke-

mar semtlerin açları, çıplakları bütün özellikleri ve sorunlarıyla onun yapıtlarında kaynaşır.

Romanlarında, öykülerinde ayrıntıyla canlandırdığı yarım yüzyılın toplumsal yaşamımızdaki önemli sorunlarından biri «Batılılaşma»dır. Batı uygarlığını gereğince tanımayan, Batılıların yaşamının dış görünüşleriyle öykünen tipler eski Osmanlı toplumu için alay konusuydu. Karagöz'de, Ortaoyunu'nda, «Hoppa», «Çelebi», «Zampara» ve «Şık» diye adlandırılan bu tip daha önce Ahmet Mithat Efendi'nin «Felâtun Bey'iyle roman alanına geçmişti. Hüseyin Rahmi «Şık», «Şıpsevdi», «Mürebbiye» gibi romanlarında bu temelsiz ve özentili kahramanı türlü yönleriyle konu edindi. Onu eski ile yeninin çekişmesi içindeki yerine oturttu. İyi Fransızca bilen, Batı uygarlığını yakından tanıyan Hüseyin Rahmi, bizim toplumumuza yabancı olan bu değişik dünyanın üstünlüklerinin neler olduğunu kavramıştı. Bilimde, teknikteki ileriliklerin, «us»a, «özgürlük»e, insanlar arasında «eşitlik»e verdiği büyük değeri biliyordu.

Osmanlı toplumunda «alafranga»yı, «züppe»yi alaya alırken, eski toplum düzenimizin «bağnaz», «boş inançlı», «çıkarcı» tiplerini de sergiliyordu.

Hüseyin Rahmi, Batılılaşmayı yanlış anlamış özentili tiplerini yozlaşmış ahlakları kadar bencilliğe, çıkarcılığa, sömürüye dayanan ekonomik görüşleri ve tutumlarıyla da sözkonusu etmiştir. Bu tipler, «geçinmek için bu dünyanın gidişine uymaktan başka çare yok» diyerek «ticaret burjuvazisiyle» özdeşleşmeye koyulmuşlardır.

Hüseyin Rahmi'nin yapıtlarında dağılış dönemindeki eski Osmanlı ailesinin kadınları türlü yönleriyle konu edinilmiştir. Kadının ezilişi, kocanın ikinci bir kadınla kurduğu ilişkinin yol açtığı olaylar, gülünç ya da acıklı sonuçlar «sevgi» yerine «ekonomik çıkar»la temellenen evlenmeler, yeni koşullara göre yetişmiş, eğitilmiş kadının eski anlayış ve aile düzeniyle çatışmaları «İffet» «Tesadüf», «Kuyrukluyıldız altında bir izdivaç», «Kokotlar Mektebi» gibi yapıtları oluşturmuştur. Bu yapıtlarda kadınların eski aile kurumu içinde sürüklendiği mutsuzluklar sergilenir. Kadının eğitilmesi, «sırf erkeklere eğlence olmak için yaratılmış» sanılmaktan kurtarılması istenir. Kişiliğine, özgürlüğüne sahip yeni kadının oluşabileceği koşullar aranır.

Kadın sorunuyla yakından ilgilenirken, özellikle kadınlar dünyasını saran boş inançlar üzerinde de duran yazar, gerçekleri gözönüne sermek, akılcı insanlar yetiştirmek için bir dizi

roman vermiştir. Özellikle eğitimden yoksun kadınların inandığı cinler, cadılar, gulyabanilerin hiç bir gerçeğe dayanmadıkları üstelik bunlara inananları cincilerin, muskacıların, türlü çıkarcıların sömürüp durdukları bu romanlarda eğlendirici bir biçimde anlatılır. «Kuyrukluyıldız altında bir izdivaç» «Cadı», «Gulyabani», «Efsuncu Baba»... gibi romanlar geniş kitlelere olumlu düşünceyi benimsetme yolunda küçümsenmeyecek bir işlevi başarmışlardır.

Hüseyin Rahmi eski toplumumuzu türlü kesimleriyle ve türlü sorunlarıyla yansıtırken ekonomik, sınıfsal çelişkiler üzerinde de geniş ölçüde durmuştur. Varlıklı ile yoksul, sömürenler sömürülen, güçlü ile güçsüz arasındaki ilişkiler onun yapıtlarında zengin bir tipler ve olaylar dizisi içinde kendini gösterir. Özellikle Birinci Dünya Savaşının yarattığı yoksuluklar, savaşı kendi çıkarına kullanan vurguncular, halkın çıkarlarından kopmuş politikacılar geniş bir toplum sorunları tablosu oluşturmuştur. O, «Her dönemde aç kalan, yoksunlukta yaşayan halktır» der ve örneğin «Hakka Sığındık» romanında canlandırdığı ütopist sosyalist kahramanı Nüzhet Ulvi aracılığıyla «adil bir toplum düzeni» oluşturmanın koşullarını araştırır.

Hüseyin Rahmi dikkatli bir gözlemci ve akılcı bir aydın olarak yüz yıl önceki toplumumuzu özenle tanıtmıştır. Çağında okurlarını uyandıran, eğiten, bilinçlendiren bu kalem, günümüz için de önem taşımaktadır. Eski toplumumuzun geniş bir kesimini, yaşama biçimi, dünya görüşü, töreleri, diliyle ondan öğreniyoruz. Bugün yapılacak pek çok değerlendirme için bu kaynağın büyük değeri vardır.

(Aydınlık — 8 Mart)

EREN EYÜBOĞLU ANLATIYOR: «BEDRİ, ABİDİN VE BEN...

Zeynep ORAL

Gençtim, güzeldim, Paris'deydim... Ve aşk maşk istemiyordum. Çünkü aşkımı çoktan bulmuştum: Aşkım resimdi. Bunun dışında ne gözüm, ne gönlüm hiçbir şey görmüyordu.»

Bu sözler **Eren Eyüboğlu**'nun. Yıllardır çeşitli sanatçılar barındıran **Narmanlı Yurdu**'ndaki **Bedri Rahmi Galerisi**'ndeyiz. **Abidin Dino**'nun, **Bedri Rahmi Eyüboğlu**'nun ve **Eren Eyüboğlu**'nun gravürlerinden oluşan sergideyiz. Niyetimiz, bu üçlü sergi, bu gravürler üzerine Eren Eyüboğlu'nun söyleyeceklerine kulak

vermek... Bedri Rahmi artık bize yalnız geride bıraktığı şiirleri ve çizgileriyle seslenebileceğine göre, Abidin Dino'yla da Paris'ten konuşmak pek kolay olmadığına göre, bu sergiyle, bu gravürlerle ilgili olarak Eren Eyüboğlu'nu dinliyoruz. Gelgelelim Eren Eyüboğlu'nda resim, aşkla bütünleşince, aşk Bedri Rahmi'siz olmayınca, yukardaki sözlerle karşı karşıya buluverdim kendimi.

Resim dünyası, renk, çizgi dünyası yürekten geçtiğine göre haydi sürdürelim dinlemeyi:

«Yıl 1930. Paris'de Lhote'un atölyesindeyim. Günün birinde üstü başı, saçı başı darmadağınık bir genç girdi içeri Cemal Tollu'yu arıyordu. Bugün gelmez, cumaları gelir dedim. Genç, geldiği gibi çekip gitti. Cuma günü darmadağınık genç yine atölyedeydi. Herkesin resimlerine, çalışmalarına bakıyordu. İçlerinden biri üzerinde uzun uzun durdu. Çok beğenmişti. Kimin diye sorduğunda benim olduğunu söylediler. İşte ilk karşılaşmalar... Atölye çıkışlarında herkes bir arada kahvelere bir yerlere giderdi. Ben asla. Deliler gibi resim çalışırdım. Gençtim ama aşk maşk değil, resim yapmak istiyordum. Bedri bu nedenle beni deli gibi bir şey sandı. «**Rahibe mi olacaksın?**» diye sordu...

(Eren Eyüboğlu'nun çok sık kullandığı «deli» kelimesinin kendi sözlüğünde çeşitli anlamlara geldiğini belirtmeliyim.)

«... Bir gün hep birlikte Cemal Tollu'nun evine gidilecekti. Ali Çelebi'nin tablosu gelmiş, onu görmeye. Ben de gittim. Bizimki en yeni elbiselerini çekmiş geldi. Gelmesiyle boyaların içine girmesi bir oldu... Huyu, savrukluğu hep böyleydi. Ne zaman yeni bir şeyler giyse, hemen resim yapmaya koyulur, her bir yanını boya yapardı... O akşam da ceketi temizlemek, kadın olduğum için bana düştü. Ertesi sabah ağbeyinin yanına Dijon'a gitti. Bu da ilk yakınlaşmamız...»

Bir süre sonra Eren Eyüboğlu'na postahaneden haber geldi: Kendisine bir mektup vardı, ama mektup pulsuz olduğu için ancak, pul parasını verdikten sonra mektubunu alabilirdi. Verdi pul parasını Eren Eyüboğlu. Pulsuz mektubun sahibi tabii ki Bedri Rahmi'den başkası değildi...

«Sonra yeniden Paris'e geldiğinde hep bir aradaydık. İkimiz de 18-19 yaşında iki çocuktuk. Tüm dünyamız da resim, kitaplar, sergiler, röprodüksyonlar... 'O kitap sende var mı? Şu röprodüksyonu aldın mı? O sergiyi gördün mü?' dünyası... Ne bilirdik, hiç düşünmedik ki, evleneceğimizi ve günün birinde evi-

mizde her kitaptan, her röprodüksyondan çifter çifter olacağını...»

Ve 1936'da evlendiler...

Sergiyi geziyoruz: İşte Bedri Rahmi'nin otoportreleri, sarılı morlu kızları, gelinleri, ve kızıllara bürünmüş Karacaoğlan'ı, halay çeken yiğitleri... Bir başka köşede Abidin Dino'nun gravürleri: Bin bir kıvrımın içinden beliren kavgalar, yürüyüşler, bekleyişler Ve dipsiz kuyular gibi labirentler, yaşamın çıkmazları... Ötede Eren Eyüboğlu'nun gravürleri: Çeşitli dönemlerden. «İçinden nasıl geldiyse öyle resimlediği» kadınlar, gelinler, köylüler ya da İstanbul'dan görüntüler.

Gözümün önünde bu görüntüler, kulağımda sesi:

«Bedri, Abidin ve ben» diye başlayıp, Beyazıt Meydanı'ndaki kahvede bir arada nasıl resim yaptıklarından geçen, ve binbir anının yenilenmesiyle biten sözler...

«Bedri'yi yitirdiğimde korkunç sarsıldım. Dünyam karardı. İçim sızlıyordu hep. Hastalığının son dönemlerinde bir sürü şasi ısmarlamıştı. Öylesine çok resim yapmak istiyordu... Sonra yavaş yavaş onlara bez gerdim ve beni kurtarabilecek tek şeye, resme yeniden sarıldım... Zaten o da öyle isterdi, hep resim yapayım, yalnız resim yapayım isterdi...

Bedri Rahmi Galerisi'ndeki gravür sergisi gezintimiz bitmek üzere...

«Neden mi gravür? Acaba Rembrant niye gravür yaptı?.. Her sanatçının içinde bir kurt var, eseri daha çok basılsın, eseri yayılsın, yaygınlaşsın, daha çok kişi tarafından paylaşılsın, her yana, herkese ulaşsın diye... Herhalde ondan... Bedri, deliler gibi, çocuklar gibi severdi, keyif alırdı baskı yapmaktan...

Eren Eyüboğlu'nda resim aşkla, başlayıp aşkla bitiyor, söz «Bedri»yle başlayıp, «Bedri»yle bitiyordu...

(Milliyet — 30 Mart)

89. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE AHMET VEFİK PAŞA

Gazanfer ERYÜKSEL

Doğal önderler ve özellikle sanatçılar, çoğunluğun duyup dile getiremediği şeyleri çeşitli sanat biçimleriyle somutlayan, çağlarına damgalarını vuran, ürünleri zamanı aşan, çalışmalarında geleceğin tohumlarını taşıyan bireylerdir

Ahmet Vefik Paşa da bu kişilerden biridir. Olayları diğer birçoklere göre farklı yorumlayan, tepkileri çoğunlukla aşırı olan bu insanlar «deli», «tuhaf», «garip» vb. sıfatlarla damgalanmışlardır. Fuat Paşa, «Ahmet Vefik Paşa binek taşı cesaretinde bir elmastır, ne yüzüğe takılır, ne sokakta bırakılır» diyor, pek de hoşlanmadığı A.V. Paşa için.

Hak bildiği yolda tek başına da olsa giden pervasız bir devlet adamı, Doğu ve Batı dillerini bilen ama dogmatizmden ve taklitçilikten uzak bir aydın ve çağının Nasreddin Hocası olan A.V. Paşa 2 Nisan 1891'de 68 yaşında yoksulluk içinde öldü. Bakanlık, başbakanlık, elçilik, valilik yapmış bir devlet adamıdır yoksulluk içinde ölen. Türkiye'de uzun süre bulunan ve A. Vefik Paşa'yı yakından tanıyan Robert Kolej Müdürü George Washburn, «Birkaç sene evvel fakir bir adam olarak öldü. Silsilesinden nam ve nişan kalmadı. İçinde yaşadığı ev yıktırılmış, odun olarak sattırılmıştır» diyor. (Fifty Years in Constantinople)

A. Vefik Paşa'nın çalışmaları üç başlık altında incelenebilir. a) Bilimsel yapıtları, b) Tiyatro çeviri ve uyarlamaları, c) Roman çevirileri. Bilimsel çalışmalarımn ilki yayınlanması devletçe kararlaştırılan Salname-i Devlet-i Osmaniye (1847) adlı istatistik yıllığının düzenlenmesidir. Diğer bilimsel, çalışmaları ise tarih ve dil alanlarındadır.

TARİH ANLAYIŞI

A. V Paşa'nın yapıtlarından çok tarih anlayışı ve Türk tarihini ele alışı önemlidir. Türk tarihinin, yalnız Osmanlılara ve İslamiyete ait olmayıp, bütün Türklere ait olduğu tezini savunmuştur. Darülfünün'de Hikmet-i Tarih okuttuğu sırada, ders notları, Tasvir-i Efkar gazetesinde yayınlanır ve kitap olarak basılır. (1863). Üç bölümden oluşan yapıtın Mukaddemat-ı Tarih adlı ilk bölümünde tarih tanımlanır ve Adem'den Sam'a kadar onbir peygamberin doğum-ölüm yılları anlatılır, ayrıca hicri, miladi tarihler, tarih çağları ve kaynakları konusunda bilgi verilir. Fıtret ve Tufan adlı ikinci bölümde yaradılış ve Nuh tufanı anlatılır. Eski ulusların doğuşlarının anlatıldığı son bölümün adı ise, Teşekkül-i Milel-i Kadime'dir. Hikmet-i Tarih notları, bizde İbni Haldun'un «Mukaddemesi»nden sonra, bu konu üzerinde Batı düşün adamlarından da yararlanarak yazılmış değerli bir çalışmadır.

A. Vefik Paşa'nın tarih konusunda ikinci kitabı, Ebül Gazi Bahadır Han'ın Şeceret-i Türki adlı, Çağatay lehçesi ile yazılmış

kitabının Anadolu lehçesine çevirisidir. Bu çalışma da Tasvir-i Efkar gazetesinde bölüm bölüm yayınlanmış olup, A. Vefik Paşa bu yapıtıyla tarih planında Türkçülüğün ilk savunucusu olarak dikkati çeker.

Fezleke-i Tarih-i Osmani adlı kitabı ise altı bölümden oluşur. Ortaokullar için ders kitabı olarak hazırlanan yapıt, Osmanlı devletinin kuruluşu ile başlayıp «Vak'ay-i Hayriye» ve «Tanzimat-ı Cedide» ile biter. Osmanlı tarihinin kuruluş, gelişme, çöküş dönemleri, devlet örgütü ve anlatılan çağın uygarlığı konularında da bilgi vermiş, olayların neden ve sonuçlarını incelemeye çalışmıştır.

A. Vefik Paşa'nın tarih kitaplarında kullandığı dil Tanzimat döneminin diğer yapıtlarına göre daha yalın, açık ve akıcıdır.

«TÜRKÇÜLÜĞÜN MÜBEŞŞİRİ»

Dil anlayışı bakımından çağdaşlarından ileri bir durumdadır. A. Vefik Paşa'nın dil alanındaki çalışmalarının ürünleri, halkın konuştuğu Türkçenin ilk sözlüğü olan «Lehçe-i Osmani» ile «Müntehabat-ı Durub-u Emsal Atalar Sözü» derlemesidir. Bu yapıtlar Türk dilini, Osmanlıcanın sınırlarından çıkararak kaynaklarına yönelten çalışmalardır. Ziya Gökalp bu nedenle A. Vefik Paşa'yı «Türkçülük cereyanının mübeşşirlerinden» yani müjdecilerinden sayar.

Tanzimat yıllarında «dilde sadeleşme», «halk diline dönüş» hareketleri Şinasi ile başlar. Bu konudaki çalışmaları bilimsel yönde geliştiren kişi A. Vefik Paşa'dır. O, Osmanlıca ve İslam tarihleri dışında bağımsız bir Türk tarihi olduğu düşüncesini, dil alanına da uygulamıştır. Türkçe, Arapça ve Farsçanın karışımından oluşan Osmanlıcaya karşı Türkçeyi ilk kez bağımsız, ayrı bir dil olarak gören ve benimseyen A. Vefik Paşa'dır.

Lehçe-i Osmani'nin ilk bölümü 1876'da basılır. Bu bölümde Türkçe sözcükler ve deyimler yer alır. 1888-89'da yayımlanan ikinci bölümü ise, çok kullanılan Arapça, Farsça sözcükleri içerir. A. Vefik Paşa'nın Lehçe-i Osmani'deki Osmani sözcüğü ile kastettiği bizim kullandığımız Türkçedir. Nitekim sözlüğe yazdığı önsözde Türkçenin lehçeleri hakkında bilgi verir ve böyle bir sözlüğün bireyler tarafından değil kurullar tarafından oluşturulmasının önemine değinir.

A. Vefik Paşa Lehçe-i Osmani'nin önsözünde, imla konusunu da ele alır. Arapça kökenli sözcüklerin imlalarının kesinliğine karşılık, Türkçe sözcüklerin imlaları sorun yaratıyordu. A.

Vefik Paşa bu konuda sözcüklerin aslına göre yazılmasını savunur.

Bu sözlükte aslen Türkçe sözcükleri derlemiş, Arapça ve Farsça sözcüklerin bizim unuttuğumuz fakat yaşayan karşılıklarını gün ışığına çıkartmıştır.

Lehçe-i Osmani'nin bir diğer özelliği de ansiklopedi niteliğidir. Örneğin balık, bahçe, baş, çağatay, coğrafya, Türk, yeniçeri vb. sözcükleri hakkında ayrıntılı bilgi verir.

Türkoloji biliminin henüz gelişmediği o yıllarda A. Vefik Paşa şu gerçeklere ulaşmıştı: 1) «Osmanlıca» denilen «Türkçe» Türk dilinin bir lehçesidir. Oğuz lehçesinden doğmuştur. 2) Osmanlıcanın asıl kökü Türkçedir. İçine pek çok Arapça, Farsça sözcük, kural girmiştir. 3) Türk dilinin Osmanlıca dışında Çağatay, Kıpçak, Uygur lehçeleri gibi kolları vardır.

«Müntehabat-ı Durub-u Emsal - Atalar Sözü» adlı yapıtında A. Vefik Paşa, adından da anlaşılacağı üzere atasözlerini, deyimleri, tekerlemeleri, özlü anlamı olan, içinde bir gerçek bulunan beyit ve mısraları konu ayırımı yapmadan alfabetik sıra ile derlemiştir.

A. Vefik Paşa'nın Macar Türkoloğu Dr. Ignac Kunoş ile yaptığı konuşma, Paşa'nın dil konusundaki görüşlerini tam bir açıklığa kavuşturur. Dr. Kunoş, Paşa'ya İslam milletlerinin neden Batı edebiyatı üzerine yapıtları bulunmadığını sorar. A.V Paşa, bunun nedenlerini açıklarken, Osmanlı dilinin milli bir dil olmadığını, eski şairlerimizin ve ulemanın dilimizi, etkisinde kaldıkları Arap ve Fars edebiyatına ve diline uydurmaya çalıştıklarını söyler.

Dr. Kunoş. Türk dilinin doğal güzelliği ve zenginliğinden söz edince de Paşa, bu görüşe katılarak kendi «Atalar Sözü» derlemesini, Moliere çevirilerini, Namık Kemal'in «Gülnihal», «Zavallı Çocuk» ve «Vatan» gibi romanlarını, Ahmet Mithat Efendinin güzel milli romanlarını örnek verir. «Bunlar hep saf Türkçedir» der. (Bkz. Dr. I. Kunoş, Türk Halk Edebiyatı, İst. 1925, sf. 47-48)

UYARLAMANIN BABASI

A. Vefik Paşa için kullanılan sıfatlardan biri de «Moliere Mütercimi»dir. A.V Paşa'nın tiyatro anlayışı Namık Kemal ve Abdülhak Hamit gibi gerçek yaşantıdan uzak, soyut düşüncelerle yüklü tiyatro değil, yerli oyun geleneklerine bağlı, halkın dilini işleyen, halkın yaşantısını, gelenek ve göreneklerini yansıtan

bir tiyatro anlayışıdır. Bu doğru anlayıştır ki, uyarlamalarının zamanı aşarak günümüze ulaşmasını sağlamıştır.

Çeviri ve uyarlamalarının sayısı onaltıdır. Bir kısmı manzum, bir kısmı düz yazı olarak kaleme alınmıştır. Çevirilerde zaman zaman metinden ayrılmakla beraber, yapıtların özüne sadık kalmıştır. Çevirdiği ve uyarladığı oyunları gelişigüzel seçmemiştir. Toplum yapımıza ve geleneklerimize —yaşadığı dönem— uymayan oyunları doğrudan doğruya çevirmiştir. «Okumuş Kadınlar» ve «Kadınlar Mektebi» gibi yine o yılların bağnaz anlayışı, «Tartüf»teki iki yüzlü papaz tipini sahnede imam olarak görmeye katlanamazdı.

A. Vefik Paşa nazım biçimindeki çevirilerinde (5+5) duraklı hece ölçüsünü kullanmıştır. Az da olsa sekiz ve onüç arasında değişen hece ölçüsü kullandığı da görülür. Alışılmış bir biçim olan mesnevi yerine çoğunlukla bağımsız uyak kullanmıştır. Ses düzenini, çoğunlukla yarım uyak, döner uyak ve az da olsa tam uyak kullanarak sağlamaya çalışmıştır. Divan edebiyatında ve Tanzimat edebiyatında Abdülhak Hamit'e kadr süregelen beyit anlayışını yıkar. Anlam dizede tamamlanır ve yer yer dizelerin kırıldığı görülür.

Çeviriye göre hareket olanağı daha fazla olan uyarlamada Türk toplumundan aldığı tiplerde ve bunları bütün özellikleri ile yaşatmada büyük başarı göstermiştir: Uyarlamada, Moliere'den alınan yalnızca olay ve olayın kuruluşudur. Onun ötesinde bütün tipler kendi toplumumuzdan alınmış ve A. Vefik Paşa onları ikinci kez yeniden yaratmıştır. Oyun kişilerini, bilgi, görgü ve düşünüşlerine yani, kişiliklerine göre konuşturur.

«Lehçe-i Osmani»de ve «Atalar Sözü» derlemesinde sağladığı malzemeyi çeviri ve uyarlamalarında başarı ile kullanmıştır.

VE ROMAN ÇEVİRİLERİ

Yazınımızda ilk roman çevirisi XVII. yüzyıl Fransız yazarı Fenelon'un «Telemak» adlı yapıtının Yusuf Kamil Paşa tarafından çevirisi ile gerçekleşir (1862). Aynı romanı A. Vefik Paşa da çevirir ama bu çeviri yarımdır, tamamlanmamıştır. (1880-81). A. Vefik Paşa'nın çevirisi bugünküne yakın bir dil ve biçimle yapılmıştır. Daha sonra Victor Hugo'dan çevirdiği Ernani ve 1886'da Lesape'dan çevirdiği «Gil Blaş Santillani'nin Sergüzeşti» yayınlanır. Ve Voltaire'den çevirdiği «Hikâye-i Hikemiye-i Mikromega» (1871) ile yazın çevirileri son bulur.

«Le Grand Encyclopedie» Schiller ve Shakespeare'in önemli

yapıtlarını Türkçeye çevirdiğini belirtiyorsa da bugüne kadar bu yapıtlar bulunamamıştır.

Bunlardan başka, Belin ile birlikte Ali Şir Nevai'nin Mahbub ül Kulüb'ünü (Kalplerin Sevgilisi) yayınlanmış ve Vasilaki Efendi'nin Lucius'tan çevirdiği «Gülistan ile Dalkavuknameye»nin yayınlanmasına yardım etmiştir.

Kimilerince, «Her tarafı dikenli bir yuvarlak», kimilerinin «Sernigün (devrilmiş) kütüphane» diye nitelenen, dil ve tarih alanlarında Türkçülüğün tohumlarını atan, Türk tiyatrosunun temel taşı Ahmet Vefik Paşa'nın anısı önünde bir kez daha saygı ile eğiliriz.

(Aydınlık — 2 Nisan)

SABAHATTİN ALİ, ANKARA VE İSTANBUL'DA TOPLANTILARLA ANILDI

Türk edebiyatında gerçekçilik akımının başlıca temsilcilerinden Sabahattin Ali, ölümünün 32. yıldönümünde, Ankara Sanat Sevenler Derneği ve İstanbul Tünel Kültür-Sanat Evindeki iki toplantıyla anıldı. Ankara Halk Tiyatrosu Kültür Merkezindeki toplantı ise sıkıyönetimin engellemesi sonucu yapılamadı.

Geçtiğimiz hafta Ankara Sanat Sevenler Derneğinde yapılan ilk toplantıya Talip Apaydın, Fakir Baykurt ve Mahmut Makal konuşmacı olarak katıldılar. İlk olarak söz alan Apaydın, S. Ali'nin yapıtlarında diğer yazarlarımıza göre daha sıcak, daha içten bir dünya ile karşılaştığını, bunun nedeninin de konularını köy, kasaba ve Anadolu gerçeklerinden seçmesi ve bunları büyük bir ustalıkla dile getirmesi olduğunu belirtti. Türkiye'de toplumcu gerçekçi edebiyatın yolunu S. Ali'nin açtığını, onun en büyük 5 Türk öykücüsünden biri olduğunu söyledi. «1945-55 arasında Türükiye'de yasaklanan S. Ali'nin yapıtlarından tek bir cümle, tek bir kelime çıkarmak mümkün değildir» dedi.

Mahmut Makal, Sabahattin Ali'nin dergici yönü üzerinde durdu. 1940'larda çıkan Marko Paşa dergisinin temel direğinin S. Ali olduğunu, tek parti döneminde bütün yıldırımları üzerinde toplayan bu derginin 150-160 bin kadar sattığını, bu sayının halkın dergiye gösterdiği ilgiyi ortaya koyduğunu belirtti. Makal, S. Ali'nin 1947'de masal-öykü biçiminde yazdığı «Sırça Köşk» adlı yapıtın da hükümetin manevi kişiliğini tahkir ettiği gerekçesiyle Bakanlar Kurulu kararıyla aforoz edildiğini söyledi.

Fakir Baykurt, «Yalnızca Köy Enstitülü yazarların katıldığı bu toplantıda eleştirmen ve incelemeci arkadaşların da bulunması yararlı olurdu» dedi. Çeyrek yüzyıl S.Ali için susulduğunu ve yazarın bir çember içinde kaldığını belirterek şöyle konuştu: «Sabahattin Ali dünya edebiyatının en büyük yıldızlarından biridir. Ama tıpkı Lorca gibi çok genç yaşında öldürüldü. S. Ali için bir çağdaş klasik denilebilir ve bugün okullarımızda okutulması gerekir. O bir politikacı değildi ama büyük bir politikanın adamıydı.»

İstanbul, Tünel Kültür-Sanat Evinde yapılan açık oturuma ise iki eleştirmen Konur Ertop ve Atilla Özkırımlı katıldılar. Üçüncü konuşmacı Kemal Sülker mazereti nedeniyle toplantıya gelemedi. Açık oturum, Nur Deriş tarafından yönetildi.

İlk olarak söz alan Atilla Özkırımlı, Sabahattin Ali'nin yaşam öyküsünü özetledi. Almanya'ya gidişi, 1940'da «İçimizdeki Şeytan» romanını yayımlaması, vb. onun yaşamında dönüm noktası diye nitelediği olayları anlattı... Konur Ertop ise ilk konuşmasında, Sabahattin Ali'den önceki dönemde edebiyatımızdaki gerçekçilik eğilimlerinden söz etti. Tanzimat yazarlarının yetersiz çabalarına, Ahmet Mithat Efendi'nin, Hüseyin Rahmi'nin gerçekçi yönelimlerine değindi. Aynı konuda Özkırımlı da Yakup Kadri, Halide Edip gibi yazarların gerçekçi olmakla birlikte belli bir bakıştan yoksun olduklarını belirtti. S. Ali'yi Sadri Ertem'le aynı çizgide gören görüşlere de katılmadığını, Ertem'in yalnızca olay anlatan, insanı derinliğine yansıtamayan eserlerine karşılık S. Ali'de bu ikinci yönün de güçlü olduğunu söyledi.

Daha sonra Ertop, S. Ali'nin öykülerindeki, Özkırımlı da yazarın iki romanındaki gerçekçilik anlayışı üzerinde durdular. Ertop, S. Ali'nin eserlerinde köy çevresine, kente, işçilerin ve aydınların dünyalarına ait gerçeklerin sergilendiğini, toplumumuzun türlü özelliklerinin ve keskin çelişkilerin sergilendiğini belirtti. «O sanatı gerçeklerin yansıdığı bir ayna saymakla yetinmemekte, bu gerçeklerin değiştirilmesi için bir araç olarak da sanattan yararlanmak istemektedir» dedi. Ertop, S. Ali'nin öykülerinden örnekler vererek bu görüşlerini açıkladı. Köylülerin gerçeklerini, eşraf karşısında ezilmelerini, devlete karşı mücadelelerini, kentleri ele aldığında da yarı-aydınları yergiyle anlattığını söyledi.

Özkırımlı, S. Ali'nin «Kuyucaklı Yusuf» romanında Edremit çevresinde bir kasabayı başarıyla anlattığını, romanın, kahramanların sınıfsal yapılarından doğan bir iyi-kötü çatışması üzerine kurulduğunu belirtti. «İçimizdeki Şeytan»da da hem bir

aydınlar çevresinin hem de tek tek kişilerin ustalıkla yansıtıldığını vurguladı. Irkçıları, faşistleri daha derin toplumsal bağlarıyla veremediğini, bunun da o günkü siyasal koşullardan ileri gelebileceğini anlattı... Konur Ertop S. Ali'nin «Yeni İnsan» adlı öyküsünü onun olgunluk döneminin başarılı bir örneği olarak ele aldı ve olay örgüsü, insana yaklaşım, toplumsal eleştirisi ile ayrıntılı bir biçimde inceledi.

(Aydınlık — 11 Nisan)

ÖLDÜRÜLÜŞÜNÜN 32. YILDÖNÜMÜNDE SABAHATTİN ALİ

Celâl ÜSTER

Göklerde kartal gibiyim,
Kanatlarımdan vuruldum;
Mor çiçekli dal gibiyim,
Bahar vaktinde kırıldım.

Sabahattin Ali, 25 Şubat 1907'de Bulgaristan'ın Gümülcine kentinde doğdu. Babası piyade yüzbaşısı Ali Salahattin, özgür düşünceli ve edebiyatı çok seven bir insandı. Jön Türklerin görüşlerini savunduğu, Tevfik Fikret'in arkadaşı olduğu söylenir. Babasının bu nitelikleri, S. Ali'nin ilerici bir aydın olarak yetişmesinde ve sanata yönelmesinde etkili oldu.

1927'de İstanbul Muallim Mektebini bitiren S. Ali, o yıl Yozgat'taki Cumhuriyet Mektebinde ilkokul öğretmenliğine atandı. 1928'de Maarif Vekâletinin açtığı bir sınavı kazanarak Almanya'ya gitti. Orada geçirdiği dört yıl boyunca, devrimci düşüncelerle karşılaştı, Alman dili ve edebiyatını öğrendi, Rus edebiyatının büyük gerçekçilerinden Turgenyev'i ve devrimci yazar Gorki'yi okudu ve derinden etkilendi. Türkiye'ye döndükten sonra, Resimli Ay çevresindeki ilerici aydınlarla tanışarak devrimci düşünceye yöneldi.

Bundan sonra S. Ali, uzun yıllar hakim sınıfların halk üzerindeki ağır baskılarına yönelttiği keskin eleştiriler, uzlaşmak bilmeyen dürüst kişiliği yüzünden durmadan baskılara, kovuşturmalara, takiplere uğradı. Tutuklandı, yargılandı, hapse atıldı, ama her zaman boyun eğmez, namuslu bir aydın olarak kaldı.

S. Ali, uğradığı bir yığın suçlama ve saldırıdan sonra 1945'te Konservatuvardaki görevinden de ayrılmak zorunda kalınca, İstanbul'da gazeteciliğe başladı.

Onun bilinçli bir yazar olarak içinde yaşadığı bu dönem iktidardaki bürokrat burjuvazinin Alman emperyalizmine bağımlılığının hızla arttığı bir dönemdi. O yıllar, yurdumuzdaki faşist iktidarın, İkinci Dünya Savaşını bahane ederek emekçi halk kitleleri ve aydınlar üzerindeki baskılarını iyiden iyiye şiddetlendirdiği yıllardı. İşçiler ve köylüler en temel ihtiyaç maddelerinden yoksunken, işbirlikçi burjuvazi ve toprak ağalarının büyük vurgunlar vurduğu bir dönemdi.

İşte böyle bir dönemde S. Ali Gün dergisinde kısa hikâyeler, La Turquie ve Yeni Dünya gazetelerinde siyasî yazılar yazmaya girişti. Tam o sıralarda hükümet, saldırılarını ilerici gazete ve dergiler üzerinde yoğunlaştırmıştı. Faşizme karşı çıkan Tan gazetesine 4 Aralık 1945'te bir saldırı düzenlendi. Tan, Yeni Dünya, Görüşler ve La Turquie gibi gazete ve dergiler faşist saldırganlar tarafından yakılıp yıkıldı.

S. Ali bütün bunlara karşın, zulme, sömürüye ve haksızlıklara karşı kalemi ve düşüncesiyle mücadele etmekten vazgeçmedi. Önce, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz'la birlikte Marko Paşa dergisini çıkardı. Marko Paşa, hakim sınıfları öylesine güçlü bir dille yerip sergiliyor ve halkın öylesine büyük ilgisini çekiyordu ki, çok geçmeden kapatıldı. Bunun üzerine Sabahattin Ali birbiri ardı sıra Malum Paşa, Merhum Paşa ve Ali Baba dergilerini yayınladı. Daha sonra, Mehmet Ali Aybar'ın çıkardığı Zincirli Hürriyet'te keskin eleştirilerini devam ettirdi.

Sabahattin Ali belki de bir şövalye ruhuyla aralıksız mücadelesini sürdürürken, genellikle yalnız kalmayı seçti, örgütlü bir mücadele içinde düşüncelerini sistemleştirme yoluna gitmedi. Gericilikle hiç bir zaman uzlaşmadı, fakat her zaman birbaşına bir aydın olmayı yeğ tuttu. Belki de onun bu yönü, kendisine yöneltilen baskılar karşısında bunalmasına, bir süre için yurt dışına çıkmayı tasarlamasına yol açtı. İşte, onun etkili sesini susturmak isteyen hakim sınıflar bu durumdan yararlandı. Sabahattin Ali, sayın Rasih Nuri İleri'nin Vatan gazetesinde açıklığa kavuşturduğu gibi, 2 Nisan 1948'de yurt dışına çıkmak isterken Milli Emniyet tarafından yakalandı, sorgusu sırasında işkence edilirken öldürüldü.

Sabahattin Ali, özellikle hikâye ve romanlarında gözlemci bir gerçekçilikten yavaş yavaş sosyalist gerçekçiliğe yürüyen bir gelişme çizgisi izledi. Emekçi halk üzerindeki baskıları, devlet aygı-

ti içindeki bürokrat burjuvaziyi derin bir gözlem gücüyle ve ucuzsuz bir dille eleştiren eserlerinden, bağrında işçi sınıfının dünya görüşünün tohumlarını taşıyan ve edebiyatımızda sosyalist gerçekçiliğin habercisi denilebilecek eserlerine doğru ilerledi.

1937'de yayınlanan ilk ve belki de en büyük romanı Kuyucaklı Yusuf'ta İkinci Meşrutiyetin hemen sonraki günler arasındaki dönemde tipik bir taşra kasabasını anlattı. Edremit'i mütegallibesi, eşrafı, irili ufaklı bürokratları ve emekçileriyle gözler önüne serdi. Kasaba eşrafıyla bürokratların iç içe geçmiş yoz hayatını ve Yusuf'un bütün bu düzen ve hayata karşı isyanını usta bir anlatımla dile getirdi.

1940'ta yayınlanan ikinci romanı İçimizdeki Şeytan'da, özellikle üniversite ve sanat çevrelerindeki Alman işbirlikçisi, ırkçı yazarları ve sanatçıları amansız bir dille sergiledi. O günlerde yaşayan ırkçı yazar ve bilim adamlarını simgeleyen tipleri, ahlâki çöküntüleri içinde yansıttı.

1947'de yayınlanan son eseri Sırça Köşk, Sabahattin Ali'nin hem hikâyeciliğinin doruk noktası, hem de hakim sınıflara en keskin ve en bilinçli yergilerini yönelttiği bir kitaptır. Özellikle Sırça Köşk, Devlerin Ölümü ve Koyun Masalı adlı masal öykülerinde yalnızca yergi ve eleştiriyle yetinmiyor, hakim sınıfların baskı ve zulmünün yokolup gitmeye mahkum olduğunu ve bunun da bilinçlenerek harekete, geçen halk kitlelerinin mücadelesiyle gerçekleşeceğini ortaya koyuyordu.

Sabahattin Ali, kısa ömrü boyunca sanatını halkın hizmetine koştu. Her zaman Hasan Tahsinlerin onurlu, namuslu aydın geleneğini sürdürdü. Emperyalistlere yaltaklanan, hakim sınıflar karşısında eğilip bükülen bir yazar değildi.

(Yaba — Nisan)

ÖLÜMÜNÜN 380. YILDÖNÜMÜNDE «ŞAİRLER SULTANI» BÂKİ

Prof. Dr. Faruk K. TİMURTAŞ

16. yüzyılda devletimiz, dünyanın en güçlü, en büyük devletiydi. Osmanlı ülkesi mesut ve müreffeh insanların yurduydu. Göz kamaştırıcı bir medeniyet ve kültürün sahibiydik. Dâhi sanatkârlarımız vardı. Mimaride Koca Sinan eşsiz yapılar meydana getirirken, Fuzuli ve Bâki gibi şairler Türk dilinin en güzel eserlerini veriyorlardı.

Devrinde «Sultân-üş-Şuarâ» lakabıyla anılan, şöhreti daha sonraki asırlarda da devam eden ve bugün Divan şiirinin en büyük 5-6 üstadından biri olarak kabul edilen Bâki'nin ölümünün 380. yıldönümünü idrak etmiş bulunuyoruz. Asıl adı Mahmud Abdülbaki olan Bâki 1526 yılında İstanbul'da doğmuştur. Fatih Camii müezzinlerinden Mehmed Efendi adlı birinin oğludur. Fakir bir ailenin mensubu olması dolayısiyle, çocukluğunda saraç çıraklığına verilen Bâki, okumak ve öğrenmeğe karşı içinde büyük arzu ve heves taşıdığı için medreselere devam imkânı bulmuş ve iyi bir tahsil görmüştür. Devrin tanınmış âlimlerinden geniş ölçüde istifade eden Bâki, medresede talebe iken şiir söylemeye başlamış ve henüz 18-19 yaşlarında iken İstanbul şairleri arasında bir mevki kazanmış ve dikkati çekmiştir. Bâki'nin üstadı, ondaki şairlik kudret ve kabiliyetini keşfedip ona yol gösteren, devrin ileri gelen şairlerinden Zâtî'dir.

Medreseyi bitirdikten sonra ülkenin çeşitli yerlerinde ve İstanbul'da vazife gören Bâki, Kanunî Sultan Süleyman'ın dikkatini çekmiş ve onun alâka ve iltifatını kazanmıştır. Bu devirde refaha ve bütün imparatorluğa yayılan bir şöhrete erişen şair, Kanuni'ye ve devlet ricaline yazdığı kasidelerle ve güzel gazellerle takdir toplamıştır. Kanuni'nin vefatı üzerine çok güzel bir mersiye yazan Bâki, daha sonraki hükümdarlar II. Selim, III. Murad ve III. Mehmed tarafından da himaye edilmiştir. Müderrislik ve kadılıklarda bulunan şair, Anadolu ve Rumeli kadı askerliklerine kadar yükselmiş; fakat, çok arzu etmesine rağmen şeyhülislâm olamamıştır. Hayatının son yıllarını çeşitli hastalıklarla geçiren Bâki, 1600'de vefat etmiştir.

Fuzuli'nin Bağdad civarında yaşaması ve Azeri Türkçesiyle yazması dolayısıyla, 16. asır Türkiyesinin ve Osmanlı Türkçesinin en büyük şairi vasfını ve şöhretini kazanmış olan Bâki, Divan şiirine yeni bir ses getirmiş, Türkçeyi geliştirmiş çok kudretli bir sanatkârdır. Şiirlerine gerek iç, gerek dış bakımından erişilmesi kolay olmayan bir âhenk vermeye muvaffak olan Bâki'nin dili İstanbul Türkçesinin güzel bir nümunesidir. Bâki, zaman zaman ve hususiyle kasidelerinde ağır bir dil kullanmakla beraber, yer yer çok sade ve tabii Türkçe ile beyitler ve mısralar söylemiş, halk deyimlerine de bolca yer vermiştir. Aruz veznini başarı ile kullanan, imâlelerden mümkün olduğu kadar kaçınan şair, nazım tekniğini mükemmel hâle, şiir diline ahenk ve akıcılık getirmiştir. Kelimeleri seçmekte ve mısralara

yerleştirmekte büyük titizlik ve ustalık gösteren kelime oyunlarına, birkaç mânâ ifade etmesine ehemmiyet veren ve dikkat eden Bâki nusraları büyük bir hünerle işlemiştir. Şekil ve teknik yönlerinden Türk şiirini çok yüksek bir seviyeye eriştirmesi dolayısiyle, büyük bir şair olduğu kadar büyük bir sanatkâr olarak da edebiyat tarihimizde müstesna bir yer tutan Bâki, edebî sanatlara bilhassa şekil sanatlarına fazla ehemmiyet vermiştir. Fakat, ondaki bu sanat düşkünlüğü hiçbir zaman yapmacılığa, sun'iliğe varmamıştır. Kelime ve mânâ oyunlarını ön plânda tutan Bâki bir his ve heyecan şairi değil; renkli ve şa'şaalı imaj ve hayalleri, âhenkli ve ihtişamlı üslûbu bulunan bir şairdir. Fuzuli'ninki gibi çalkantılı bir ruhun derin heyecan ve duygularından uzak bulunan Bâki'nin şiirlerindeki aşk da Fuzuli'ninkinden farklıdır; plâtonik ve ilâhi değil, maddi bir aşktır. Renkli ve parlak tabiat tasvirleri de yapan Bâki'de lirizm (bir his coşkunluğu, derinliği ve zenginliği) pek de mevcut değildir. Bâki bir ihtişam şairidir. Üslubu ile, söyleyişi ve anlatışı ile, hayal ve tasavvurları ile bir ihtişam şiiri meydana getirmiştr. Kanuni devrinin mimarisinde ve diğer sanatlarında görülen ihtişam, Bâki'nin şiirlerinde de görülmektedir. Yaşadığı devirden bâzı hâdise ve levhaları da eserlerine aksettiren şair, bunlarda da ihtişamlı manzaralar çizmiştir.

Bâki'nin manzum olarak sadece Divan'ı bulunmaktadır. Çağdaşı olan veya daha önce gelen şairler gibi mesneviler yazmamıştır Kaside tarzında da başarı gösteren Bâki, daha çok gazele ehemmiyet vermiştir. Gazel sâhasında Osmanlı Türkçesinin en büyük üstadı sayılan şairin kudreti, daha sonraki asırlarda da kabul edilmiştir. Bâki Divanı, Türk edebiyatının en çok okunmuş, yayılmış eserlerindendir. Şairin eseri ve şöhreti Osmanlı İmparatorluğunun her köşesine ve öbür Türk ülkelerine uzanmıştır. Kendi devrinden başlayarak Bâki'yi taklid eden ve ona nazireler yazan şairler yetişmiş, bir «Bâki Mektebi» teşekkül etmiştir.

Bâki'nin mensur eserleri de vardır. Bunlar Fezâil-ül-Cihâd ve Hadis-i Erbain tercümeleri. Mekke Tarihi ve Mevâhib Tercümesi (Meâlim-ül-Yakîn)dir. Bu mensur eserler, önsözleri hâriç, sâde, açık, güzel bir Türkçe ile yazılmıştır.

Çok genç yaşında şöhret kazanan, üstadlığını kabul ettiren Bâki, dört padişah devrinde değer ve itibarını muhafaza etmiş; Fuzuli gibi çok büyük bir şairle çağdaş olmasına, devrinde büyük şairler yetişmesine rağmen, parıltılı ve âhenkli şiirleriyle bütün

bir 16. asra hâkim olmuş, «şairlerin sultanı» olarak tanınmıştır. Gazel tarzının erişilmez üstadı ve Divan şiirimizin zirvelerinden biri olarak kabul edilen Bâki'nin Tanzimattan sonra yenileşme devresinde de şöhreti devam etmiş, günümüze kadar gelmiştir. Bugün de bâzı kaside ve gazelleri ve Kanuni Sultan Süleyman için yazdığı terkibibend şeklindeki mersiyesi, edebiyatımızın en güzel şiirleri olarak vasıflandırılmaktadır. Kanuni mersiyesi, Yahya Kemal'in Yavuz Selim için yazdığı «Selimnâme»ye tesir etmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman'ın kendisi için «devrinde Bâki gibi bir şair yetiştiği için memnuniyet ve iftihar duyuyorum» dediği büyük şairimizi, ölümünün 380. yıldönümünde rahmetle ve saygıyla anıyoruz. (Tercüman — 11 Nisan)

AŞIK VEYSEL'İ ANARKEN

Hacı YETKİN

(Anadolu Halk Ozanları Derneği 2. Başkanı)

«Ben giderim adım kalır
Dostlar beni hatırlasın.
Düğün olur bayram gelir.
Dostlar beni hatırlasın»

demiş büyük ozan Aşık Veysel. Aslında bu mısralar belki unutulanlar için geçerli olabilir. Ama Veysel için asla. Çünkü Veysel unutulmamış ki hatırlansın. Halkımız kendi yetiştirdiği değerleri hiç bir zaman unutmamış. Aksine onları günlük yaşamına indirgeyip tarlada ekin biçerken, evde ıyım dokurken, düğünde-bayramda halay çekerken ya da cem'de semah dönerken hep onların deyişlerini söylemiş, onların türküleriyle ağlamış, onların türküleriyle gülmüş... İşte Aşık Veysel de halkımızın bu zengin folklor ve kültür hazinesi içinde yerini alanlardan biri artık.

«Gün ikindi akşam olur.
Gör ki başa neler gelir
Veysel gider adı kalır
Dostlar beni hatırlasın.»

21 Mart tarihi bize Veysel ustanın ölüm yıldönümünü hatırlatıyor. Ancak her yıl dönümünde onun ölümsüzlüğünü biraz daha anlıyoruz. Çünkü Veysel öldükten sonra toplumumuza yalnız adı değil çok şeyi kaldı. Kendi deyimi ile uzun, ince bir yolda 77 yıl süren çileli, fakat onurlu bir yaşam süreci içinde Vey-

nol bize gerçekten çok şey verdi. Anadolu'nun buram buram doğa ve insan kokan havasını kitlelere ulaştırdı. Gözleri olmamasına rağmen birçoğumuzun göremediklerini gördü. Dünü, bugüne getirip yarınlara ışık tuttu.

«Vatan sevgisini içten duyarlar / Sıtkıle çalışır benimseyerek / Milletine ulusuna uyanlar / Demez neme lazım neyime gerek...

Veysel usta, Şarkışla'da ozanlar yöresi olarak bilinen Emlek'in bir yayla köyünde (Sivrialan) dünyaya gelmiş (Yıl 1894). Anası Veysel'i koyun sağmaya gittiğinde şimdi mezarının bulunduğu yer olan Ayıpınarı mevkisinde doğurmuş. Göbeğini kendi eliyle kestikten sonra bebeğini sarıp sarmalayarak evin yolunu tutmuş. Birçoğunun garip karşıladığı bu durum, günümüzde bile Anadolu'da çokça yaşanan gerçeklerdendir. Ne var ki bir rastlantı da olsa böyle bir olaya toplumun ilgisinin Veysel'in adıyla çekilmesi düşündürücüdür.

İşte böylesine bir ortamda dünyaya gelen Veysel henüz 7 yaşındayken ortalığı kasıp kavuran bir çiçek salgınında gözlerini kaybetmiş. Babası bir saz almış Veysel'e, gönlünü şen etsin diye, Veysel böyle başlamış mesleğe. Fakat Veysel'in yöresi olan Emlek köyleri ozanlarla dolu. Veysel'in tanımıyla: «Ozan tohumunun sıkça ekildiği tarla». Aşık Agahi, Kemteri, Aşık Veli, Kul Sabri, Aşık Hüseyin gibi birçok halk ozanımız bu çevrede yaşamakta, Veysel her gittiği cem'de, cemaatte, her katıldığı toplantı ve aşıklar meclisinde bunları dinlemiş. Görmüş ki, halkımız Yunus'ça söylüyor. Kerem gibi yanıp, Dertli gibi inliyor. Karacaoğlan'la çağıldıyor, bazen Pir Sultan gibi öfke duyuyor haksızlığa. Bazen de Köroğlu gibi coşuyor türkülerde...

«Dalgın dalgın seyreyledim alemi / Renkler ne, çiçekler ne, koku ne, / Bir arama yaptım kendi kafamı / Görünen ne, gösteren ne, görgü ne»

«Cümle varlık bir kuvvetten varolmuş»

«Her nesnede vardır bir türlü ibret / Veyseli söyletir bir büyük kuvvet»

Bir bakıma türkülerle yeniden açıyor Veysel gözlerini dünyaya. Sahip çıkıyor halkımızın geçmişteki kültür mirasına. Kulak veriyor halkının sesine. Böyle böyle ışıklanıyor Veysel'in aydınlık bir dünyaya giden yolu.

«İbret ile bakarsanız / Bir varlık ki misli deniz / Irmak çaylardan var olur / Bir bir içinde sır olur / Denizde cümle bir olur» diyerek ozanca ışıyor Veysel'in kafası. Artık halkın içinde yalnız dinleyen değil, sazını çekip halkın arasında köy-köy, kent-kent dolaşan, çalıp-söyleyen, halktan aldıklarını potasında yoğurup oya gibi işledikten sonra tekrar halka sunan bir kültür ve sanat emekçisi var. Artık halktan yalnız öğrenen değil, öğrendiklerini yeni üslup ve biçimler içinde daha da yetkinleştirerek yurdun çeşitli okullarında, köy enstitülerinde halk türküleri ve aşık sazları konusunda dersler veren öğretmen Veysel usta var.

«Enstitü bir kovana misaldir/ Her türlü çiçekten alır bal yapar/ Yurdumuz içinde doğru bir yoldur/ Memlekete kanat takar kol takar/ Uyarın köylüyü varsın ayılsın/ Enstitü kuvveti yurda yayılsın/ Herkes yürüyecek yolunu bilsin/ Öğretmenler iz gösterir yol yapar»

«Enstitülü köylere yapacak neler/ Bu toplu fikirle dağları deler»

Bu büyük ozanımız hakkında şimdiye dek çok şey yazılıp söylendi. Doğal olarak bundan böyle de söylenecek. Kimi Veysel için «Halk ozanları zincirinin son halkası bu gelenek onun ölümüyle sona erdi.» gibi önyargılarda bulunurken, kimileri de çıkıp «O şişirilmiş bir balondu, onun tüm özelliği gözlerinin kör oluşu. Üne kavuşması da bundandır» şeklinde ipe sapa gelmez, iddialar savurdular. Asıl ilginç olanı da devrimcilik adına ortaya çıkıp Veysel'i güya değerlendiren kişilerden geldi. Hatta devrimci gözüken bazı ozanlar Veysel'i ölümünden sonra yeren ölçülerde şiirler yazdılar. Bunlara göre «Veysel burjuvazinin şairiydi, işlevini sürdüremedi. Düzenin bozukluğunu yeterince görüp silahını bu doğrultuda kullanmadı».

Aslında kavranılması gereken bir gerçek var. O da Veysel'i en iyi şekilde değerlendirerek onu layık olduğu yere oturtacak olanın halk olduğu, halkın büyük çoğunluğu olduğudur. Halk varolduğu sürece kültürü de varolacaktır. Doğal olarak halk kendi kültürünün ustalarını geçmişte olduğu gibi gelecekte de yaratacak ve yaşatacaktır. Aşık Veysel bu ustalardan biridir. O, tüm kaynağını halktan almıştır. O, halkın ne bir adım gerisindedir, ne de çok ilerisinde. Halktan kopuk değildir, halkla içiçedir. Her türlü haksızlığa ve sömürüye karşı Veysel'in savaşı hep halkın çizgisinde, halkla beraber olmuştur.

«Sardı her yanımı felek çemberi/ Zulmü mazlumadır öteden beri.»

«Aman kardeş çok üşüdüm/ Sen köşede ben dışarda/ Senin ile kardeş idim/ Sen köşede ben dışarda/ Sende deri bende deri/ Görüyon mu kör kaderi/ Sen tutmuşsun mevkileri/ Sen köşede ben dışarda/ Neler gördüm tezgahlarda/ Hiç gezmedim uzaklarda/ Hakkım vardır bu haklarda/ Sen köşede ben dışarda/ Sen gezersin halılarda/ Ben gezerim çalılarda/ Tepeleyip etme zulüm»

diye haykıran Veysel, gerçek anlamda bir devrimcidir. Her şeyden önce Veysel hakkında sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için onun sanat anlayışını iyi bilmek ve eserlerini derinlemesine incelemek gerekir. Şu dizeler sanırım ozan hakkında daha geniş bilgi vermektedir:

«Koyun verdi, kuzu verdi, süt verdi/ Yemek verdi, ekmek verdi, et verdi/ Kazma ile döğmeyince kıt verdi/ Benim sadık yarim kara topraktır.

Karnın yardım kazınayınan belinen/ Yüzün yırttım tırnağınan elinen/ Yine beni karşıladı gülünen/ Benim sadık yarim kara topraktır»

«Katre idim ırmağa karıştım/ Çalkalandım, çok bulandım, çok taştım/ Gide gide bir deryaya ulaştım/ Dalgalandım coştum oldu olacak/ Derya bende ben deryada birleştik/ Ayrılmağa imkan yoktur yerleştik»

«Yezit nedir ne Kızılbaş/ Değil miyiz hep bir kardeş/ Bizi yakar bizim ateş/ Söndürmektir tek çaresi/ Alevi Sünnilik nedir/ Menfaattır varvarası»

«İtimat edersen benim sözüme/ Gel birlik kavline girelim kardeş/ Elbirlikte çalışalım vatana/ Çok okul fabrika kuralım kardeş/ Çalışalım kurtulalım buhrandan/ Nedir senlik benlik usandık candan»

Görüldüğü gibi Veysel'de yalnız insan ve doğa sevgisinin uçsuz bucaksızlığı değil, toplumsal olaylara diyalektik bir açıdan bakarak, gerçekleri engin bir sanat anlayışı içinde halka yansıtma gücü vardır. Bunun yanında Veysel usta, ilerici, yurtsever, geliştirici ve halkı birleştirici yönleriyle de dikkati çekmektedir. Sanatı ve yaşamı boyunca her türlü gericiliğe ve aşırılığa karşı

çıkarak halkı bölen, parçalayan davranışların karşısında olmuştur.

Her bakımdan halk kültürümüze büyük katkılarda bulunduktan sonra aramızdan ayrılan değerli ozanı, inanıyoruz ki Türkiye halkı yalnız anmakla kalmayacak, onun fikir ve görüşlerinden yararlanarak gereken dersleri çıkaracaktır.

(Aydınlık — 24 Mart)

AŞIK VEYSEL ANILDI

Halk ozanı Aşık Veysel ölümünün 7. yıldönümünde Ankara Halk Tiyatrosu Kültür Merkezinde düzenlenen bir törenle anıldı.

Anma toplantısına yazar Ümit Kaftancıoğlu ile halk ozanlarından Müslüm Sümbül, Ali Dinçal, Mustafa Zengin ve geniş bir halk topluluğu katıldı.

Anma toplantısında bir konuşma yapan Ümit Kaftancıoğlu Aşık Veysel'in yaşam öyküsünü dile getirdikten sonra, Veysel'in kaynaklandığı ortama değindi. Veysel'in de diğer alevi-bektaşi ozanlar gibi tarikatın içinde olmasına karşılık onları aşarak Anadolu ozanı ölçüsüne vardığını, sanatında ve şiirinde üç aşama gözüktüğünü belirtti.

Kaftancıoğlu bu üç aşamayı şöyle anlattı:

«Tarikat ozanı Veysel, evrensel aşamada Veysel, kente inen, bir bakıma sanatının yüceliğini törpüleyen Veysel.»

Kaftancıoğlu konuşmasını şöyle sürdürdü:

«Kimileri Veysel'i işlerine gelen dar çizginin bir dizesiyle değerlendirerek bir soya, bir ırka hizmet eden ve dar bir Türkcü Orta Asya ozanı diye belirtirler. Bütün dünyanın tanık olduğu bir gerçek var ki, Veysel ulusal sınırlar içinde evrensel boyutlara ulaşmış halk içinde bir ayırım gütmeyen, hatta bu konuda birleştirici bir Anadolu ozanıdır.»

Daha sonra Veysel'in başarılarını dile getiren Ümit Kaftancıoğlu, «Asırlar boyu Anadolu halkını suçlamış olan padişahlık ve hilafet, Veysel'in savaşında yenik düşmüştür. Mansur'u astıran, Nesimi'nin derisini yüzdüren, Pir Sultan Abdal'ı astıran yönetim karşısında halkın zafer bayrağını açarak yönetimi dize getirmiş, kendisine anlamı büyük olan bir aylık bağlatmıştır. Bu her yönüyle Anadolu halkının ve halk sanatının binlerce yıl sonra değerini kanıtlamış ve yönetim karşısında başarıya ulaşmıştır. İkin-

ci büyük başarısı, asırlardır bu halkı tanımayan sultanların ve saltanatın bahçesine heykelini dikmiş olmasıdır. Geniş anlamda bu heykel Gülhane'de Anadolu halkının zafer anıtıdır.»

Veysel'in heykelinin asıl yerinin sazıyla, sözüyle, toprağıyla, havasıyla Anadolu kültürünün tarlası olan Sivas olduğunu belirten Kaftancıoğlu, «Veysel'i 10. ölüm yıldönümünde Sivas'da heykelinin önünde anacağız» dedi.

(Aydınlık — 25 Mart)

AŞIK VEYSEL ÜZERİNE

Adil GÜLVAHABOĞLU

Aşık Veysel, sözüyle, sazıyla canlı bir halk anıtıydı. Sanki yüzyılların Anadolusu onun kişiliğinde dile geliyordu. Dili, kültürü, geleneği, göreneği; tasası, acısı, özlemi, çilesiyle halk edebiyatı, Veysel'le sürdürüyordu soylu geleneğini. Bu gelenekte dalkavukluk yoktu. Zaman zaman sessiz bir ırmak gibi akıp gelmişti. Köpürmüştü, isyan bayrağını çekmişti kimi zaman da. Yunus'un dizelerinde bitmez tükenmez insan sevgisinin nakışlarını dokuyan bu şiir geleneği, Köroğlu'nda, Pir Sultan'da bir isyan bayrağına dönüşüyordu. Anadolu insanının, halkının özüydü bu şiir. Özentisiz, öykünmesiz, yapmacıksız yaratıcı bir damarı vardı. Bu damar kurumamıştı çağlar boyu. Kendi güzelini, çirkinini, acısını-tatlısını bu edebiyatın varlığında buluyordu halkımız. Ulusal olduğu için ulusun ömrüyle yürüyordu. Dilde olsun, yaratıda olsun, zevkte olsun öykünmeci edebiyatlar kalıcı olamazlar. Bu nedenledir ki, ulusal süreç başlayalı, halkımızın duygusuna, düşüncesine, derdine-kıvancına yaklaşmamış olan Arap-Acem karışımı bir edebiyat da can çekişmeye başlıyordu. Yani ulusallık gücü, ulusal olmayanı geriletiyordu. Çünkü devlet yaşamında, sanatta, edebiyatta, müzikte, felsefede, dilde... yeni bir evren görüşü gelişiyordu. Gerçek sanatçı döneminin olaylarını yansıtır. Öyle ki yüzyıllar sonra bile okunduğunda yaratıları tarihsel bir döneme, olaya çağrışım yaptırır. Halk edebiyatının ürünlerinde bu niteliği bilmek mümkündür de divan edebiyatının uzun süren geleneği öylesine katı kurallara bağlıdır ki, bu ürünlerde tarihi çok zor bulursunuz. Örneğin Yunus'ta tüm bir dönemin sosyal olayları insan denen varlığın perspektifi içerisinde canlandırılır. Köroğlu zalim padişahların, derebeylerin halka yaptığı zulmü simgeler. Pir Sultan, yerinde haklı bir başkaldırının oza-

nı olur. Karacaoğlan görkemli doğanın, erotik insan zevkinin, Torosların gezginci insanlarının karakalem resmini çizer dizeleriyle. Bayburtlu Zihni, bir işgal sonrasının perişanlığını anlatır...

Cumhuriyet dönemi, her şeyi yeniden keşfederken «ulusal»ı bulurken halk edebiyanının bu anıt adamını, Aşık Veysel'in bulunmasına da neden olmuştur. Fakat kendini bulan Cumhuriyet yönetimine asla ihanet etmemiştir Veysel. Öyle ki Cumhuriyet ve kurucusu Mustafa Kemal, yaptıklarıyla, tüm düşünsel kuramsal yapısıyla Veysel'in şiirlerine yansımıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi halk ozanlarının ortak niteliği sayılan «dönem yansıtma» geleneği Veysel ile daha bir somutlaşmıştır. O her şiiriyle halk denen ırmağın ve onun yönetimi olan Cumhuriyetin ozanı olmuştur. Cumhuriyetin ne demek olduğunu bilmeyen bir bilisiz, Veysel'i okuduğu zaman bu ozanın mutlaka yeni ve Cumhuriyetten yana birşeyler söylediğinin bilincine varır.

«Devri Cumhuriyet asrı yirmi/ Uyan bu gafletten uyuma yurttaş/ Dünya ayaklanmış aya gidiyor/Uyan bu gafletten uyuma yurttaş.

«Göklere fırlıyor bu kadar füze/ Bu işler bir ibret değil mi bize/ İstiyor aydaki sırları çöze/ Uyan bu gafletten uyuma yurttaş.

diyerek halkına uygarca bir çağrı çıkaran Veysel, Cumhuriyetin ne demek olduğunun bilincindedir. 29 Ekim 1933'te Cumhuriyetin onuncu yıldönümünde Ankara'da okuduğu şiirleri, Cumhuriyetin halktaki yansımasıydı. Onun bir köy çocuğu olması, 1942 1944 te, köy çocuklarının uyanma yeri olan Köy Enstitülerinde (Arifiye, Hasanoğlan, Çifteler) «halk türküleri» öğretmenliği yapması damarın damara bağlanmasıdır Eğitimin halk ile bütünleşmesinin bir sonucudur. Osmanlı yönetiminde gerçekçi bir eğitim yoktu ki, halk ozanlarına iş düşsün.

«İtimat edersen benim sözüme/Gel birlik kavline girelim, kardaş/Birlik çok tatlıdır, benzer üzüme/İçip şerbetini duralım kardaş.

Son verelim iftiraya bühtana/Kardeşane sevişelim can cana/ El birlikle çalışalım vatana/Çok okul fabrika kuralım, kardaş».

Veysel, Cumhuriyetin aynı zamanda «laiklik» devrimiyle birlik ruhunu da getirdiğinin bilincindedir. Çünkü laik düşüncede temel haklar ve özgürlükler korunur. Devlet, bir inancın gölgesine sığınıp bir başka inancı boğmaz. Yavuz Sultan Selim'in 40 bin Alevi vatandaşı katletmesinin yeri yoktur Cumhuriyette:

«Yezit nedir, ne kızılbaş/Değil miyiz hep bir kardaş/Bizi yakar bizim ataş/Söndürmektir tek çaresi.

Veysel'in sözleri kanun dışı mı/Mantığa uymazsa kesin başımı/Bana düşman etmiş vatandaşımı/ Sebebi ne ise soralım kardaş».

Bu dizelerdeki insancıl çağrıyı, düşünceyi sindiremeyenlerin yirminci yüzyılın son çeyreğinde Anadolu'yu ne duruma getirdiklerini hepimiz gördük. Tarihi büyük soykırımlarıyla inanç ayırımını ne derece körüklediklerini acı bir senaryo gibi yaşadık. Şu dizelerde 27 Mayıs Anayasasının temel haklar ve ödevler bölümünü, fikir, inanç, ibadet, düşünce, bilim ve sanat özgürlüğünü buluruz:

«Kim okurdu kim yazardı/Bu düğümü kim çözerdi/Koyun kurt ile gezerdi/Fikir başka başka olmasa».

Ne yazık ki çağımız Türkiyesinde «fikri balyozla öldürme» savları sürüp gidiyor. Ve de insanlarımız adeta Veyselce bir insanlık kültüründen yoksun olarak birbirlerini boğazlıyorlar. Yönetici niteliğindeki kimi kişiler de bunu alkışlıyor, göneniyorlar. Kuru bir (geçmiş) edebiyatının yani tarihle övünüp böbürlenmenin yeri yoktur Aşık Veysel'de:

...İleriyi gören geriye bakmaz/İnsanlık yolundan taşraya çıkmaz/ Allah cömert ama ekmek bırakmaz/Oturup geçmişi konuşanlara

Maziye karışmış yıllar da ay da/Onu tekrar etmek sağlamaz fayda/Gören göze ibret vardır her şeyde/Seyret gökyüzünde yarışanları.

Veysel oldukça geniş görüşlü, modern düşünceli bir insandır. Onu, zincirlerini parçalamış insanların ozanı yapan güç, kuşkusuz gürleyerek akıp gelen halk şiiriydi. Halkının katıksız, kirlenmemiş, yozlaşmamış, bozulmamış cevheriydi.

...İnsan bir deryadır, ilim de mahir/İlimsiz insanın şöhreti zahir/Cahilden iyilik beklenmez ahir/İşliği, ameli, hali yalandır.»

diyen ozanımız, mutasavvıfça bir yaklaşımla Yunus'un dizelerini anımsatıyor:

«İlim ilim bilmektir/İlim kendin bilmektir/Sen kendini bilmezsin/Bu nice okumaktır.»

Modern-çağdaş yaşamın ayırımında olan ozan, insanın yaratısını, özünü de ihmal etmiyor. «Kızılırmak» şiiriyle Anadolu'nun bayındırlık sorununu dile getirmekle kalmıyor. Enerji yoksun-

luğuna da değiniyor: ...Parça parça etsem seni/Fabrikaya tutsam seni/Deniz olsam yutsam seni/Kızılırmak seni seni

Üzerine köprü kursam / Arzun yerine getirsem / Seni cehenneme sürsem/ Kızılırmak seni seni...»

Yılda «üç beş cana kıyan», «gençler yiyen, koca yiyen», «gelin yiyen, kızlar yiyen» Kızılırmak'tan ozan öcünü yukarıdaki gibi alıyor. Bu gün baraj edebiyatı ile tozu dumana katanlardan daha önceleri, yıllarca önceleri enerji sorununa parmak basmıştır Veysel.

O halde, Veysel: Anadolu ihtilalinin getirdiği yeni devlet felsefesinin halk şiirindeki yankısıdır. Çağın, özgür düşüncenin, eşitliğin, kardeşliğin gerçek bir temsilcisidir. Laik ve insancıldır. İnsanın yaratıcı cevherine, emeğine inanır. Modern-çağdaş yaşamın bilincindedir. Yeniliğin yanındadır. Onu alkışlar, bağrına basar. Ve böylece akıp gelen ırmak-edebiyata, halk edebiyatına ihanet etmez. Onu, yeni boyutlarla, perspektiflerle geliştirir. Yeni aşamalara götürür:

Vatan bizim, ülke bizim, el bizim/Emin ol ki her çalışan kol bizim (Dostlar Beni Hatırlasın, 183)

İşte Veysel budur. Gerçek Veysel, sözün kısası budur. Toprak şiiriyle gerçek bir toprak devrimi yapan, tüm şiirlerinde kuru değil, yaşayan canlı kültürün hocalığını öğretici bir ruhla veren, yirminci yüzyıla damgasını vuran Atatürk devriminin sanattaki sözcüsü, onu çağdaş bir bakışla yorumlayan gerçek Veysel budur, kanımca! Durmayan, yürüyen, yürüdükçe üreten, ürettikçe var olan!

(Aydınlık — 3 Nisan)

AŞIK VEYSEL'İ ANARKEN

Yahya TÜRKELİ

«Ben giderim adım kalır
Dostlar beni hatırlasın
Düğün olur bayram olur
Dostlar beni hatırlasın»

Dostları, Aşık Veysel'i ölümünün 7. yılında saygı ile andılar... Zihinlerdeki anıları yine canlandı. Yarım yüzyıl çalıp söyledi. Halk için, dostluğu, sevgiyi, aydınlığı çok güzel bir şekilde anlattı. Yaşadığı sürece hayatın zorluklarına karşı yılmadan mücadelesini sürdürdü. Aşıklık alanında çığırlar açtı, kendinden

sonrakilere. Halkın aşığı, halkın ozanı oldu. Halkın malı olan ozan, halkla yaşar, halkla ölür, sonsuza dek.

Bir gün anası Gülizar onu, Ayınınar merasına koyun sağmaya giderken dünyaya getirmiş ve hemen oracıkta göbeğini taşla vura vura kesmiş, canından Veysel'ini koparmıştı. Bir çaputa sarıp sarmalıyarak köyüne dönmüştü. Babası Ahmet oğlunun varlığına çok sevinmişti, kulağına ezan okuyup adını Veysel koymuş. Veysel'in doğumu Anadolu'daki yüzbinlerce doğan insanların doğumu gibidir. Kesin doğumu olmamakla beraber, kendisi şöyle der:

«Üçyüzonda gelmiş idim cihana». Bu tarih 1894 yılına isabet eder. Sivas ilinin Şarkışla ilçesine bağlı Sivrialan köyünde Veysel'in doğum öyküsü böyle başlar.

Yedi yaşına geldiğinde Sivas ve çevresinde salgın çiçek hastalığı baş gösterir. Veysel'in hastalıktan, sol gözünde, çiçeğin beyi çıkar ve bu gözünü kaybeder. Sağ gözüne ise perde iner. Bilip tanıdığı dünyasını bulanık görmeye başlar. Anası ve babası Veysel'in bu haline üzülürler. Babası oğlunu Akdağ Madeni'ndeki göz doktoruna götürmek için para temin edemez, bugün yarın derken uzar gider.

Talihsizlik bir kez daha yakalar. İnek sağan anasının yanına sokulan Veysel birden dönünce burnunun dibindeki sivri kazığın ucu perdeli gözüne değer, deşer. İşte böyle başlar Aşık Veysel'in öyküsü.

«Bağlandım, bir köşede kaldım bir zaman
Nice kimselere dedim el aman
On onbeş yaşıma değdiğim zaman
Yavaş yavaş düzen ettim sazımı»

Gözlerini kaybeden Veysel'e babası bir saz bulur. Çamışlı Ali Ağa'dan saz dersleri aldırır. Önceleri, başkalarının şiirlerini çalıp, söylemeye başlar. Sivrialan'a gelip, giden aşıkları dinledikçe duyarlığı gelişir. 1920 yılında anasıyla babasını kaybettikten sonra ağabeysinin çocuklariyle birlikte kalır. 1928'den sonra Zara ve Hafik taraflarına giderek birkaç köyü gezer ve misafir olur. Sivas ve çevresinin aşıklara verdiği önemle Aşık Veysel de 1931 yılından sonra tanınmaya başlar. 39 yaşından sonra kendi deyişlerini söyler. Ahmet Kutsi Tecer en buhranlı döneminde gücüne güç katar. Veysel bundan sonra bir başka coşku ile mızraba ruh, tele anlam, sese bir başka coşku verir.

Karanlık dünyasını şöyle dile getirir:

«Sen petek misali, Veysel de arı
İnleşir beraber yapardık balı
Ben bir insan oğlu sen bir dut dalı
Ben babamı sen ustanı unutma»

İki kez evlenmişti. İlk karısı bırakıp gitmiş, altı aylık bir kız bebeği ile yalnız kalmış. Sonra yeniden evlenmiş. Bu karısından iki oğlu, dört kızı olmuş, 79 yıl yaşamış dünyada. Ünlü ozanın, görmez gözlerinde dünya apaydınlık, pırıl pırıldı. Sözlerinde ışıl ışıl bir dünyayı yaşadığını anlatır.

Bir geleneğin şairi olmakla beraber eskileri aynen tekrarlamamış, nazım tekniğini ve şiirin geleneğini sürdürmüş, günümüzün aşıklarına üstad olmuştur. Halkın ozanı olmuş, halkın dilini ve yaşıyan türkçeyi en güzel bir şekilde kullanmış, dostluğu, aydınlığı, sevgiyi «Dostluk pazara kadar değil, mezara kadar sürmelidir.» şeklinde söylemiş. Halkının acı tatlı günlerini onlarla birlikte yaşamış, onların derdini kendi derdi gibi dile getirmiş. Bostanını sel aldığı zaman da.

«Sekizinci ayın yirmi ikisi
Emeklerim zay eyledi sel benim
Sele gitti hasılatın hepisi
Emeklerim zay eyledi sel benim»

Gurbete çıktığı yıllarda etkilendiği her olayı dile getirmiş. Yarini düşünmüş gönlü gönenmiş, toprağı avuçlamış, imrenmiş. Doğanın yüce varlığını hissedip, söylemiş.

«Seherde ağlayan bülbül
Sen ağlama ben ağlayım...

Cumhuriyetin onuncu yıl dönümünde bir arkadaşının yardımiyle üç ay yürüyerek Ankara'ya gelmiş. İlk şiirlerini Ulusal bayramda Ankara'da söylemiştir. Ulusun varlığını ve bütünlüğünü şöyle dile getirmiştir.

«Son verelim iftiraya bütana
Kardeşane sevişelim can cana
Elbirlikle çalışalım vatana
Çok okul fabrika kuralım kardeş»

Atatürk döneminin halkevleri sahip çıkar, şiirlerini, sazını ve sesini yurda duyurmasına yardımcı olur. Arifiye, Hasanoğlan ve Çifteler Köy Enstitülerinde halk türküsü öğretmenliği yapar. 1965 yılında T.B.M.M. Aşık Veysel'e «Anadilimize ve ulusal bir-

liğimize yaptığı hizmetlerinden ötürü bir yasayla Vatani hizmet terkibinden aylık bağlar. Devletin «Resmi Şairi» olmuştur. Bir anlamda kara yazgısı ak olmuştur. Bu yazgının ardı kesilmiyerek Akciğer Kanserine yakalanır. 22 Mart 1973'de ebedi olarak ayrılır. Kendi deyimiyle kara toprağa verilir.

«Beyhude dolaştım boşa yoruldum
Benim sadık yarim kara topraktır...

Kısacası büyük ozanın öyküsü böyle başlar, böyle biter. Ama gönüllerde bir çiçek gibi taze ve canlı yaşar. Ölümünün 7. yıldönümünde bir kez daha saygı ile anarken Tanrı'dan rahmet dilerim.

(Edebiyat Cephesi - 30 Nisan)

MAYA VE CİM-DAL

Azra ERHAT

Adalet Cimcoz 13 Mart 1970 günü ayrıldı aramızdan. Bugün ölümünün onuncu yıldönümüdür demek. 1980 yılı ayrıca, Adalet Cimcoz'un kurduğu MAYA sanat galerisinin otuzuncu kuruluş yılıdır. Yıldönümlerini anmak neye yarar? İçimizde hiç dinmeyen acıları tazelemeye değil herhalde. Yitirdiğimiz insan ve kuruluşların yerini, değerini bilinç düzeyine çıkararak, bugün yaşadığımız ve yarın yaşayacağımız dönemler için birtakım dersler almaya, ileriye dönük birtakım görüşler, yorumlar, öneriler saptamaya yarar olsa olsa.

Adalet Cimcoz üzerine çok şeyler söylendi, çok şeyler yazıldı. Hepsi de tam bir içtenlikle söylendi ve yazıldı. Onu sevenler de çoktu, sevmeyenler de. Sevenler ve sevmeyenler ona tam bir açıklıkla yaklaştı. Bunun nedeni bence kendi açık, demokratik diyeceğim tutumuydu. Ama kimdi, ne biçim insandı bu «dublaj kraliçesi» dedikleri, kendisine «Fitne Fucür» adını takıp da, sanat çevrelerinin hepsine, yazına, sinemaya, tiyatroya, İstanbul sosyetesine, kısaca toplumun her türlü etkinlik alanına şaşılası bir canlılıkla katılan, her tuttuğunu koparan, her yerde kahkahasını çınlatan, güle oynaya ona buna iyilik eden, sözünü geçiren güçlü ve etkili kişi? Bir kişiliği türlü nitelikleri tanımlamak kolay iş değildir, yaşadığı sürece o kişi bir kül olarak tüm renkleri ve devinimleri ile vardır, ona her yaklaşan onun çok yönlü parıltısından faydalanır, gönül sıcaklığında ısınır, sonra anısı yavaş yavaş buğulanmaya başlar. Sorun, geriye ne kaldığını, ne

kalabileceğini kestirmektir. Adalet Cimcoz'a on yıllık bir zaman geçtikten sonra bakıldı mı, canlılığının iki alanda çığır açıcı olduğu sonucuna varılır. Biri dublaj yani yabancı filmleri seslendirme işidir, öbürü ilk sanat galerisini kurması. Bugün televizyonda gösterilen yabancı kaynaklı filmler öyle bir başarıyla Türkçeleştiriliyor ki, insan dünyanın hiçbir televizyonunda bu düzeyi bulamıyor bu zevki alamıyor. Laurel ve Hardy'nin görüntüsü sönük kalıyor Adalet'in ağabeysi Ferdi Tayfur'un sesi duyulmadıkça. Ferdi Tayfur — ne yazık ki bugün adı ona yakından uzaktan hiç benzemeyen bir mıymıy, ağlamaklı sesi tanımlar olmuştur — ile Adalet Cimcoz filmciliğimizin ölümsüz hocaları olmuşlardır. Bu olguyu övünçle anmak kaynaklarımıza saygıyı yansıtan bir borç olmak gerek. Ama ben asıl MAYA üzerinde durmak istiyorum bugün.

Vatan gazetesinin 22.12.1950 günlü sayısında şöyle ufacık bir haber görülür: «Beyoğlu'nda bir sanat galerisi açıldı. —Beyoğlu'nda Kallavi sokağında, 20 numaralı apartmanın 1 numaralı dairesinde Adalet Cimcoz tarafından bir sanat galerisi açılmıştır. Bu galeride tanınmış ressamlarımızın eserleri satışa arzedilecektir.»

Haber bile değil, ilan gibi bir şey. Kim aldırış eder bir sanat galerisinin açılışına! Şimdiki işsiz ve zengin hanımlarımızın açtıkları butikler gibi çiçeklerle filan da açılmıyor. Dört gün sonra, «Yeni İstanbul» gazetesinin BİR İSTANBULLU imzalı «Şehir Köşesi»nde Fikret Âdil «MAYA» diye başlık atmış, şöyle yazıyor:

«Dün şehrimizde sessiz sedasız bir 'hâdise' oldu. Beyoğlu'nda küçük bir sanat galerisi açıldı. — Memleketimizde ve sanat merkezi olan İstanbul'da güzel sanatların mahsullerini teşhir ve satışa arz için ne bir sergi salonu, ne de bir galeri vardır. Bundan on iki, on üç sene kadar evvel, Taksim Meydanı henüz bugünkü halini almamış, orada bir küçük dükkânda, yirmi sanatkâr birleşerek bir galeri açmışlardı ve eserlerini satmaya teşebbüs etmişlerdi. Burası bir hayli meraklı celb etmiş, pek az da satış yapılabilmişti. Fakat Taksim Meydanı genişletildi, dükkân da, ümitlerle beraber yıkıldı gitti. Ondan sonra bir ufak deneme daha yapıldı. O da tutmadı. Bu sefer, yeni bir hamle ile bu küçük galeri açılıyor. Belki tutar diye olsa gerek, adını «Maya» koymuşlar. Merhum Hoca'nın yoğurt mayası gibi. Fakat daha şimdiden tutacağa benzer, zira, dün akşam bu mütevazi galerinin açılma merasiminde şehrimizin birçok sanatsever şehsiyetleri

orada idiler ve teşebbüsü sadece sözle teşvik etmekle kalmadılar. Senelerdir Belediyenin vadettiği fakat yapamadığı bir işin küçük bir parçasını bu galeri tahakkuk ettirebilirse ne mutlu.»

Daha birkaç gün geçiyor, sonra «Son Saat», «Vatan», ve «Yeni İstanbul» gazetelerinde, bu kez geniş, fotoğraflı haberler var: Galeride Bedri Rahmi'nin yazmaları. Orhan Veli'nin «Karşı» şiiriyle yapılan bir resim, Balaban'ın bir tablosu, şark sediri, eski kilimler, mulajlar, abajurlar, vazolar, eski Mısır büstlerinin kopyaları görülüyor. Ayşe Nur imzası ile «Sanat insana yaklaşıyor, günlük hayatımıza giriyor» başlıklı, bol fotoğraflı bir yazı yazınışım ben de. Seviniyorum, bir yıl önce Paris'e gazetenin muhabiri olarak gittiğimde gördüğüm yüzlerce sanat galerisinden birinin de İstanbul'da açıldığına.

Öyle de tatlı, dostça bir havası var ki Maya'nın, işinden çıkan soluğa orada alıyor: :Adalet, Vâlâ kendi evlerinde konuk karşılar gibi karşılıyorlar her geleni. Bir sanat havası, bir dost sıcaklığı... Şevket Rado. Cemal Tollu, Ercüment Kalmık, Tunç Yalman, Şahap Balcıoğlu övgülü yazılar döktürüyorlar Sergiler birbirini kovalıyor: Nedim Günsür, Zühtü Müridoğlu, İsmail Altınok ve ilk kez bir karikatür sergisi: Altan. Sonra Azra İnal - Fethi Karakaş resim sergisi ve Füreya'nın İstanbul'daki ilk sergisi: Resimli, seramikli. Çini deniyor bunlara ve ne denli bir çığır açıldığının pek farkında görünmüyor eleştirmenler. Pindaros Platonidis iki mozayik sergisi, daha başka sergiler, gazetelerde artan yazılar. — Bunları nerden biliyorum diyeceksiniz: Adalet Cimcoz'un iki defterde kendi topladığı gazete kupürlerinden. O zamanlar çünkü derli toplu, iyi çalışır, sorumlu bir kupür acentesi vardı, adı İnterpres, yöneticisi yaşlı başlı bir Ermeni yurttaşımız. — Aloş'un tahta tabaklarını sergilemesiyle Safa M. Yurdanur diye yeni bir imza çıkmaya başlıyor «Vatan» gazetesinde. Zahir Güvemli yetkili kalemle eleştiriler yazıyor, kimini «Varlık»ta, kimini gazetelerde. 'Nuri İyem'in bir sergisi epey yankı uyandırmış besbelli, resim ustasını selâmlayan yazılar sayfalar dolusu. Bir karikatür sergisi daha: Semih Balcıoğlu'nun yapıtları. Bir de bakıyorsunuz İnönü gelmiş, sergiyi gezerken kahkaha ile gülüyor. Yaşar Nabi, Fikret Otyam, yazan yazana. Derken Fikret Otyam kendi de bir sergi açıyor, Arif Kaptan seramiklerini sergiliyor. Gazetelerin hemen hepsinde yazılar, röportajlar. «Akşam» var mı bu gazetelerin arasında, var ama Cim-Dal diye bir isme daha rastlanmıyor.

Kimdir bu Cim-Dal? Bedri Rahmi, «Cumhuriyet»te, 19.3.1953

tarihli bir yazısında şöyle diyor: «Nevin Demiryol (Bedri Rahmi atölyesinin bir genç öğrencisi) Maya sanat galerisinde bir sergi açtı. Bu sergi, grubu ören ressamların (ki bunlar 14'ler diye adlandırılıyor) yalnız başlarına da bir sergiyi âbâd edebileceklerini ispat etmiş oldu. Bizi asıl sevindiren, bu münasebetle çıkan yazılar oldu. Bu sergi üstüne Akşam gazetesinde Cim-Dal imzalı bir yazı okuduk ve: — Yarabbi çok şükür! dedik. Demek bizde bir resim sergisini ciddiye alan, üzerinde sevgi ve saygı ile duran yazıcılar varmış, dedik. Aynı sergi üzerinde Fikret Adil'in de dikkatle durduğuna sevindik. Akşam'ın Cim-Dal'mı tanımadım. Ama Fikret Adil'in bir yirmi senedir, resim sergilerini dikkatle dolaştığını bilirim. Bu dolaşmalardan hiç de zararlı çıkmadığı muhakkak. Mükemmel bir koleksiyon sahibi oldu. Darısı Cim-Dal'ın başına.»

Bunu yazan, Bedri Rahmi Eyuboğlu: Cim-Dal'ın kardeşi... Demek ağabeysi Sabahattin Eyuboğlu'nun Cim-Dal takma adıyla eleştiriler yazdığını o da bilmiyordu. Ben de bilmiyordum, kimse bilmiyordu. Sabahattin Eyuboğlu öldüğü zaman «Sanat Üzerine Denemeler» kitabını hazırlarken eşi Magdi Rufer, Adalet Cimcoz'un düzenlediği iki kupür defterini bana gösterdi, Cim-Dal'ın Sabahattin olduğunu ondan duydum, hatta bu eleştirileri «Denemeler»e alıp almamayı tartıştık, sonra almadık. Bunlar 1952'den 1955'e kadar on sekiz tane yazıdır, çoğu «Akşam»da çıkmış, 1954' ten sonra bir ikisi «Yirminci Asır» diye bir dergide mi ne yayımlanmış, 1955'lerde Maya geçim sıkıntılarına düşüp bir kurtarıcı sergiden sonra kapanınca, Cim-Dal'a da rastlanmıyor artık. Sabahattin Eyuboğlu başka, daha önemli işlere veriyor kendini, Mazhar Şevket İpşiroğlu ile birlikte o eşsiz, o biricik «Avrupa Resminde Gerçek Duygusu» kitabını yazmaya koyuluyorlar. Nitekim bu kitabı hazırlarken ikisi Mehmet Ali Cimcoz'un Tünel'deki evinin altındaki büroda buluşurlar çalışırlarmış. Böyle anlatıyor Mehmet Ali Cimcoz. Şimdi de son günlerde bugünkü Şişli'deki evine giderek teype aldığım bir konuşmasını vereceğim aşağıda. Eh, çünkü o gün bugün bilmedik Cim-Dal'ın kim olduğunu, ama şimdi de artık bilelim. Bunca yıl yazarı gizli kalan, Maya galerisi ile bunca içli dışlı olan kardeşinin de bilmediği bu eleştirileri hem açıklamalı, hem de bu gizliliğin sırrını öğrenmeli. Cimcoz nasıl konuştuysa, öyle yazıya aktarmaya çalıştım söylediklerini.

«Maya bir acayip kuruluştu. Haddizatında Maya"nın kuruluşunda Adalet öne çıktı, ona yol gösterildi, fakat arkasında Sabahattin vardı, Orhan Veli vardı. Orhan Veli kimlerden ne alabi-

liriz diye bir sigara paketinin arkasına bir liste yazmıştı. Dur bakayım, o listeyi bulursam, göstereyim sana, bilirsin ya Orhan Veli her şeyi, şiirlerini bile sigara paketlerinin arkasına yazardı...»

Derken Mehmet Ali kalktı, bir kutu dolusu fotoğraf ve yazı getirdi: Orhan Veli'nin sigara paketi kapağını buldu. Elim titreyerek okudum, elim titreyerek, o canım dostun el yazısıyla yazdığı on sekiz kadar sanatçının adını defterime aktardım. Kimler yoktu! Ne kadar ressam, yontucu varsa, tanınmış tanınmamış, hepsinin adını meğer biliyormuş Orhan Veli, hepsini biz tanımadan, onlar ortada hiçbir ün kazanmadan biliyormuş o her şeyi dibine kadar bilen şaşılası şairce. Mehmet Ali Cimcoz şaşkınlığımı dile getirmeme fırsat vermeden, şöyle sürdürdü konuşmasını:

«Evet... Orhan Veli, Orhan'la Sabahattin'di Maya fikrini ortaya koyan, Adalet onlara uydu, onların önerilerini uygulamaya girişti. Orhan Veli kendisi de bir görev almıştı: Anadolu'dan folklorik eşyalar getirecekti, kilimler, çoraplar, heybeler... Tünel'deki evimizde 1950 yılı sonlarında bu konular görüşülüyordu her akşam. Maya nerede açılacak diye düşünüyorduk, bir dükkân olsun istemiyorduk, sokak üstünde herkesin geçip girebileceği... Bir apartmanın birinci katı olabilirdi. Sonunda Kallavi sokağının 20 numarasında yeni yapılmış bir apartman bulduk. İki katlı bir şey. Birinci katını 200 liraya bize verdiler, iki küçük odası vardı, kalorifer yok, bir soba kurduk, çok güzel bir banyosu vardı, onu depo olarak kullandık, üst katını da Sabahattin'e yaptık. Magdi İsviçre'den gelecekti, Maya'nın üst katını onlara tuttuk. Merdivenin boşluğunda bir pencere vardı, ışık versin diye, Sabahattin onu bir vitrin haline getirdi, oraya arkadan giriliyordu zar zor bir ampul koyuldu, süslendi, kilim, röprodüksiyon, heykel, her serginin afişleri ile...

Gelelim şimdi Cim-Dal'a. Maya'nın bir kulisi vardı, öyle olması gerekti. Zamanla rağbet artıyor, birçok sanatçılar sergi yapmak için başvuruyor, aralarında iyisi, tanınmışı var, pek ne oldukları belirsiz olanları var. Ayrıca sanatçılar arasında geçimsizlik girla. Adalet onları idare etmekte güçlük çekiyor, kimin resmini alsın, kiminkini almasın, zor bir durum... O zaman dedik ki Adalet'e, de ki, Maya'nın ismini açıklayamıyacağımız bir jürisi var, sergilenecek resimleri o jüri seçer, her resim jüriye gösterilir, eğer kabul ederlerse sergileriz, yoksa geri çeviririz. Sanattan çok iyi anlayan birtakım insanlardır bunlar, ama adları-

nın bilinmesini istemiyorlar. Oysa jüri dediğimiz bir tek Sabahattin. Biz bu sistemle yürüyorduk, daha çok gençleri lanse edelim diye bir ilkeye sarılmıştık, ama yalnız onlar Maya'nın maddi durumunu karşılamıyordu, arada şöhretler de giriyordu. O zaman Akademiyi bitirmiş ama daha tanınmayan sanatçılar vardı, Mengü, Kuzgun gibi. Bunlar sonradan sahalarında büyük şöhret yaptılar. Sabahattin'in görüşleri, anlayış ve önsezisi o kadar sağlamdı ki, hiçbir zaman yaş tahtaya basmadı. Kimi tuttuysa, o sanatçılar bugün piyasanın en önde gelenleri oldu, hepsi pırıltılı ressamlar. Adalet sergilenen resimleri hatırı geçenlere öneriyor, şunu şunu alın diyor ve o zaman Adalet'in sözünü dinlemiş de resim almış olanlar büyük yatırım yapmış oldular, büyük spekülasyon... Sabahattin'le ben sergilerden bir gün öncesi geceleri geç vakitlere kadar sergileri hazırlamakla geçiriyorduk, ama açılışlarda hiç görünmüyorduk, biz hep gizli kalıyoruz. Gün geldi ki başka bir lüzum da duyuldu: Aklı başında bir resim kritiği. Biz o zaman dedik ki Sabahattin'e bu aklı başında eleştirileri sen yaz, ancak sen yapabilirsin. Ama Sabahattin üniversite profesörü, ayrıca bunu imzası ile yaparsa pek ele verecek işi, yani resimleri değerlendiren jüri foyası meydana çıkacak. Kendini gizlemesi lâzım. Kendisine Cim-Dal ismini buldu ve biz hiçbir zaman açıklamadık bu Cim-Dal'ın kim olduğunu, kimse bilmedi, biz de çaktırmadık. Sabahattin zaten kendini ele veren insan değil, sessiz, kendinden hiç söz etmez. Bu iş böyle sürüp gitti: Jüri diye bir şey yok, ama Adalet'in hangi resmi alsın almasın diye tereddütlerini Sabahattin kaldırıyor, iyisini kötüsünü görür, bize söyler, Adalet de kibarca idare ederdi.»

Mehmet Ali Cimcoz böyle konuştu, Maya'nın sırrı da otuz yıla yakın bir zaman sonra böylece çözülmüş oldu. Bununla birlikte daha birçok şey açıklığa kavuştu, biri Orhan Veli'nin sanat meraklı ve anlayışı ,ikincisi Sabahattin Eyuboğlu'nun görsel sanatlar konusunda derin, evrensel diyebileceğim bir bilgi ve görgü, şaşmaz bir görüş ve beğeni düzeyine erişmiş olduğu. Kendisini daha çok çeviri alanında tanıtan, tek başına eser yazmaktan hoşlanmayan, her etkinliğini imece halinde, başkaları ile işbirliği içinde ortaya koymayı yeğleyen, kendini elden geldiğince gizleyerek yapıt vermeye, daha çok da başkalarına yapıt verdirmeye özenen bu alçakgönüllü adam, isteseydi Türk yazın ve sanat tarihinin öteden beri özlemini çektiği büyük eleştirmeni olurdu. Bu sayfalarda verdiğimiz birkaç örnek bunu kanıtlamaya yeter. Ne var ki, Sabahattin Eyuboğlu adını bile koymak isteme-

diği bu eleştirilerle yetinmemiş, sanatta geniş kapsamlı araştırmalara gitmiş, karşılaştırmalı sanat açıklamaları ile bir yandan da sanatları birbirleriyle ilişkili olarak geniş halk kitlelerine tanıtma görevini sürdürmüş, böylece eleştiriden kitaba, kitaptan filme geçmiştir. Onun bu alanda izlediği gelişme öyle gözle görülür bir tutarlık içindedir ki, kişiliğinde Cumhuriyet döneminin yetkin ve özgün bir simgesi görülebilir.

(Sanat Dergisi — Nisan)

ATAÇ, YİRMİ ÜÇ YIL SONRA...

Orhan BARLAS

Ataç öleli yirmi üç yıl oldu. O gün bugündür onun için bir yazı yazmayı tasarlarım, bir türlü elim varmaz. Çünkü yazacağım yazıyı «beğenmeyeceğimi» içimden bilirim. Benim beğenmediğim yazıyı başkaları nasıl beğenir?

Ataç, bir arkadaş olarak, gerçekten sevdiğim saydığım biriydi. Aramızdaki yaş ayrımına karşın onu arkadaş saymam yadırganmasın... Ataç bir günler Yahya Kemal ile de arkadaşlık etmiş. Babamla da arkadaştılar. Bizim kuşaktan Necati Cumalı'yı, Yaşar Kemal'i sever, arkadaş sayardı. Benim tanıdığım Ataç, genellikle söylenenlerin, yazılanların tersine, çok saygılı bir kimseydi. Arkadaşlarını, sağı solu kırmaktan özenle kaçınırdı. Ne var ki bu duyarlığı karşıdan da beklerdi. Birinden birinin kendisine karşı saygısızlık yaptığına inandı mı fena bozulur, ardından nice süreceği bilinmeyen dargınlık başlardı. Burada uzun boylu Ataç anıları anlatmaya kalkışmayacağım; iki olayı anlatmak isterim yalnız...

Bir yazı yazmış, gerçekten sevdiğini, beğendiğini bir ozandan o yazıyı okuyup okumadığını sormuş. Yanıt şöyle: «Benim öyle yazılara ayıracak vaktim yok... Böylece dargınlık başlamış...

Öbür olayı bilirsiinz. Ataç, Turgut Uyar'ı gerçekten beğenir, tutardı. Ben okuyamadım ama, Ataç anlattı. Dergilerden biri bir soruşturma açmış. Sorulardan biri de «Ataç şiirden anlar mı?» Uyar'ın yanıtı: «Anlamaz.» Ataç, bu karşılığa alınmak şöyle dursun, içinden gelerek kıskıs gülerdi. Bu olayı neden yazdım? Gene de epey geçerli ya, Ataç'ın eleştirmenliğe başladığı günlerde «roman, şiir» tanıtma yazıları, eleştiriler, bütün bütüne hatır gönül gözetilerek yazılırdı. Ataç bu geleneğe ilk karşı ge-

len yazarlarımızdan biri... Bir başka olgu daha var. Bir günler Ataç, yazın ustası olarak nerdeyse «tek seçici», ali kıran, baş kesen bir eleştirmen. Eleştiri biçemi de belli: Beğendim beğenmedim... Çok güzel iki para etmez... Oysa o günlerde birçok genç yazar, ozan ondan iyi kötü bir ilgi, övgü beklerdi. Bu ikilem, çözümü güç denklem, birçok tatsızlıklara yol açardı. Sanırım Ataç da haklıydı, o günlerin genç ozanları, yazarları da... Oysa ben Ataç'la arkadaş olduğum günlerde «önemli yazar olma» umudumu bir yana atmıştım. Belki biraz da bu nedenle, ölene dek aramızda hiçbir sorun çıkmadı. Ölümünü duyunca, Ankara'ya gidince onu göremeyeceğim diye yüreğime kapkara bir sıkıntının çöktüğünü ansıyorum.

Gerçekten ben Ataç'a değgin iyi bir yazı yazamam, çünkü kendimi Ataç'a borçlu sayarım. Öyle kişisel bir borç değil... Çünkü «yazın» denilen eşsiz uğraşı az çok öğrenmemi, iyi kötü sevmemi büyük oranda Ataç'a borçluyum.

Onu bir yazar olarak tanımazdan önce de epey okumuştum. Ama (yanılmıyorsam ilkin «Akşam»da, sonra da «Haber»de) Ataç'ın yazılarını okumaya başladıktan sonra bir baktım ki «edebiyat» işi salt parlak, cilalı sözlerden, birtakım duygusal sızlanmalardan, çığlıklardan başka da olabilirmiş. İnsanoğlu, usul usul birtakım düşüncelerini de söyleyebilirmiş... Öyle sanıyorum ki Ataç, Türk yazınına «düşünceyi» getiren üç beş yazarımızdan biridir.

Ataç, birçok yazısında «kendini nasıl buluduğunu» anlatır, değeri üzerinde bir yargıya varır. Bu yazıların hiçbir karışık, karmaşık yanı da yoktur. Ama şöyle bir terslik olur: O yazılardaki kesinliğe, açıklığa karşın ,ona birtakım işlevler yüklenir, değerler verilir, sonra da «Ataç'ta bunlar yok» diye veryansın eleştiriler, suçlamalar savrulur. Neden böyle olur? Yazarlarımızdan bir bölümü onu gerçekten olduğundan büyük görmüşlerdir. Belki kırk yıl oluyor, bir «Allahın akıllısı» onu Türkiye'nin üç dâhisinden biri saydığını yazdı. Bir gün, şaka yollu bunu açmaya kalktım. Birden çılgına döndü. Öfkeden kekemeliği bir çizgi yükseldi, konuyu açtığıma bin pişman oldum. Bir başka yazar takımı ise (gene belki Ataç'ı çok yüksek gördükleri için) ondan az çok övgü, ilgi, en azından eleştiri beklemişler, bunu bulamayınca da ona yüklenme yolunu tutmuşlardır.

Ataç için yazacak çok şey var. Son söz olarak bir yönüne değineceğim: Nedense birçok yazarımız Ataç'ın Türkçe ile ilgisini salt yeni sözcük bulup kullanmak ya da bunda aşırılıktan çekin-

memek olduğunu sanırlar. Oysa Ataç'ın yazı diline asıl katkısı bambaşka yöndedir. Yıllar yılı kemikleşmiş, küflenmiş, durağan bir yazı dilinin yerine akışkan, devingen, canlı bir dille yazmaya özen göstermiş, bu amaçla da kaynak olarak «konuşma diline» başvurmuştur. Bugün Ataç'ın etkisi altında kalmış, onun yazın eğitiminden geçmiş yazarlarımıza bir göz atın, «okunma, anlaşılma kolaylıklarını» hemen farkedeceksiniz. Yazık ki, birçok seçkin yazarımız bugün dosdoğru Türkçe yazmıyorlar, yazamıyorlar... Arada bir ağdalı, arada bir kekre tümcelerini anlayabilmek için bazen üç beş kez okumak zorunda kalıyorum. Kimbilir, belki Ataç'ı okusalar böylesine güç anlaşılır, hem de Türkçenin yapısına, doğal akışına aykırı düşen bir dille yazmazlardı.

Günümüzde Ataç'ın çevirilerinin okunduğunu, ama söyleşilerinin, denemelerinin, eleştirilerinin yeterince okunmadığını sanıyorum. Oysa Ataç okunmalıdır. Okunabilir. Asık yüzlü olmayan, daha az resmi, daha alımlı bir yayın yöntemi ile Ataç yeni yeni okurlar kazanabilir O okurlar da (bu arada yazarlar da) Ataç'dan birçok şeyler alabilirler.

(Sanat Dergisi — Mayıs)

GEÇMİŞTEN BUGÜNE
ABDULLAH CEVDET

Vedat GÜNYOL

Yıl 1950 olmalı. Karaköy'de Velialemdar Hanı adıyla anılan bir büyük, bir harap handa küçücük bir odada. «Yeni Ufuklar»ı Orhan Burian'la ortaklaşa, mektuplaşa çıkarıyorum. Bir yandan da sözüm-ona avukatlık yapıyorum. Daha o günlerde TİP kurulmamış. Mehmet Ali Aybar da, üstümdeki katlardan birinde avukatlık bürosu açmış, yaşam kavgasına atılmış. Bir gün, çıkış kapısında rastlaşıyoruz. «Yeni Ufuklar»dan söz açıyor. Biliyorum «Yeni Ufuklar»ı sol savaşım açısından yetersiz, daha doğrusu ılımlı bulduğunu. Daha o söylemeden ben söylüyorum aklımdan geçenleri, geçebilenleri. Kendimi bir çeşit savunma isteğiyle. Geniş kültüründen, uygarlığından kaynaklanan o duyarlı inceliği ile sözümü kesiyor ve: «Değil mi ki derginiz gericiliğe cephe almakta, faşizme ödün vermemekte direniyor, çabanızı destekliyorum,» diyor. «Zincirli Hürriyet»in bu gözüpek, bu atak savaşçısından bu sözleri işitmek kıvandırıyor beni. Sonra bir uyarıda bulunuyor M. Ali Aybar: «Kuzum,» diyor. «neden Abdullah

Cevdet adında bir büyük düşünce adamımız üstünde durmuyorsunuz, onun yazılarını aktarsanıza derginizde.»

Bense, Abdullah Cevdet'e çoktan gönül bağlamış, babamın kitaplığında bulduğum dağınık eski Türkçe «İçtihat» dergilerindeki yazılarını içime sindirerek okumuştum. O gün bugün, Abdullah Cevdet girmişti içime, düşünceme. İstanbul Üniversitesi Kitaplığında, Belediye Kütüphanesinde bulduğum «İçtihat» dergilerini bir bir tarar olmuştum, seve sevine.

Bir rastlandı Abdullah Cevdet'in kızı Gül Hanımın oğlu ile karşılaştırmıştı beni bir ortaokul öğretmenliğimde. Orta boylu, yeşil gözlü ,güler yüzlü, sevimlinin sevimlisi bir gencecik, incecik insandı bu. Saint-Benoit Fransız okulunda geçen kısa bir öğrenimden kopup gelmişti öğretmeni olduğum ortaokula. Önceleri Fransızca öğretmenliğime saygı duyup uslu akıllı davranırken sonradan yan çizmeye başlamıştı derslerini.

27 Mayıs Devriminde, ortaokuldan ayrılıp liseye geçmiştim. Birkaç yıl sonra, gazetelerde görecektim delikanlının kolları bacakları fıtıklı şişkinliklerle, Türkiye ve Avrupa erkek güzeli seçildiğini belgeleyen resimlerini.

Ne garip, ne tuhaf bir rastlantıydı bu, Türk soyunu güçlendirme, gürbüzleştirme yolunda yabancı ülkelerden (Macaristan'dan vb. lardan) damızlık getirmeyi önerdiği ileri sürülen Abdullah Cevdet'in torunu dünyaya meydan okuyan bir erkek güzelliği ile çıkıyordu karşımıza. Ne getirmişti bu erkek güzelliği yurdumuza, bedence gürbüzlüğü ve yetkinlik dışında? Sağlam kafa sağlam bir bedende bulunur diyen Yunan filozoflarının yanılgısını yaşıyorduk bu olayda. Pascal, Descartes bedence güçsüzün güçsüzüydüler. Ama kafaları bütün dünyaya yön verecek yetideydi.

Abdullah Cevdet, Türk düşünce yaşamında bir olaydır. Akla, insan mantığına verdiği sonsuz saygınlık bakımından.

Abdülhamit zorbalığına kafa tutup, özgürlük uğrunda yadellere göçenlerin başında gelir Abdullah Cevdet. 1904'te Cenevre'de «içtihat»ı çıkarmaya başlar. Nedir içtihat? Fransızca karşılığı «libre examen»dir, yani özgürce düşünüp özgürce inceleme. Otuz yılı aşkın bir süre içinde, Abdullah Cevdet, dergisinde özgür düşünceyi savunmuştur.

Otuz yılı aşkın bir süre, Kılıçzade Hakkı, Rıza Tevfik, Celâl Nuri ile birlikte can cana, yürek yüreğe, yobazlığa, kör inançlara açtığı savaşımı simgeleyen «İçtihat» adlı dergisinde Türkiye'-

nin geçmişine geleceğine ışık tutmuştur, yiğitçe, insanca ve de yılgısızca.

Daha yirmi dörtlerinde, yirmi beşlerinde «İttihat-ı Osmani» adıyla kurduğu dernek sonradan «İttihat ve Terakki» adını alınca, kendini piyasa arenasında buluyor. Sonra sonra düşünce ayrılıkları yüzünden kopmuş koparılmıştır o ilk gönül ağrısı birlikten. Bunun ardından iftiralar, suçlamalar alıp yürümüştür. İtilaf Devletleriyle ilişki kurdu, İngilizlerle işbirliği yaptı diye, vur abalıya yüklenmişlerdir üstüne.

Oysa Abdullah Cevdet, bütün eleştirilerin üstünde, yükseğinde, düşünce bağımsızlığının doruğunda kalmış, kalabilmiş ender insanlardan biridir.

Dr. Adnan Adıvar (bence dünyanın en saygın adamı olan Adnan Adıvar) onun için şöyle demişti bana bir özel konuşma sırasında: «Mustafa Kemal önceleri onu tutmuştu, dinsiz diye. Sonra damızlık olayı ortaya çıkınca, atın şu keratayı demiş, kovmuştu meclisinden. Mebus yapmayın onu, demişti.» Dr. Adnan'a göre, «Abdullah Cevdet iyi Fransızca bilirdi. Rıza Tevfik gibi bir adam. Bilim yok, heyecan var .Okuduğunu anlıyor, düşüncesi kuvvetli, ama bilim yok.»

«Bilim yok» derken, Türkiye'nin yetiştirdiği en hak sever, en hak tanır insan Dr. Adnan Adıvar, onu küçültmek istemiyordu tabii. Abdullah Cevdet'in bir bilim adamı değil, bilgi adamı olduğunu vurgulamaktı niyeti, kuşkusuz. Bizde, öteden beri iyi kötü yaftalarla insanlarımız yüceltilir ya da alçaltılır. Abdülhak Hâmit'in adı «şair-i azâm»a çıkmıştır. Rıza Tevfik, filozof diye bellenmişti. Oysa ne Abdülhak Hâmit yüce bir şairdir, ne de Rıza Tevfik filozof. Bugün ikisinden de ne kalmıştır diye şöyle aranıp dursak, hiçbir şey bulamayız. Abdülhak Hâmit şiire, Rıza Tevfik de felsefeye gönül vermiş, ama bir yerde donmuş, hiçbir çığır açamamış, kendi gönül sarmallarında tükenip gitmişlerdir, dilleriyle de, dünya görüşleriyle de. Mehmet Akif'e yobaz yaftası vurulmuştur, bir yerde haklı, bir yerde haksız. Ama «Safahat»ın sayfalarından insan acısına, Türk insanının acısına, yoksulluğuna, terk edilmişliğine, terk edilmişliğin rezilliğine lânetler yağdıran, devrimci — evet, devrimci — dizelerini gözden ırak tutarsak, peşin yargıların tuzağına düşebiliriz kolayca.

Yahya Kemal için de aynı şeyi söyleyebiliriz, söylediler de. Eskiye bağlılığı söz konusu olunca... Ama Türk şiirine getirdiği

o büyük katkıyı, T.S. Eliot'lardan gelme o söyleşi rahatlığını, günlük konuşma dilinin içtenliğini «Tamburi Cemil Bey çalıyor eski plakta» gibi yalın, «Bitsin hayırlısıyla şu beyhude sonbahar» gibi insanı sanatla yaşam sarmaş dolaşlığı içine sokan, sokuveren iç açıcı, benimsenip özümsenebilen seslenişleri düşününce yargılarımızda daha bir insaflı olmamız gerekmiyor mu? Nâzım'dan önce, Nâzım'la birlikte gelişen Yahya Kemal şiirine sırt çevirebilir miyiz?

Nerden nereye geldim. Konumuz Abdullah Cevdet'ti. Ne diyordum? Abdullah Cevdet de, haksız birtakım yargılarla karşılaştı. Sanatı, düşünsel çabası unutulup politik ahlâkı üstünde ileri geri yargılar verildi.

Bu haksız yargılardan biri de, ne yazık ki, anılarında anımsamalarında fire vermiş, bu yönü Nâzım Hikmet'le ilgili yakıştırmalarında apaçık ortaya çıkmış bir insandan geliyor: Zekeriya Sertel'den.

Z. Sertel« Hatırladıklarım» adlı kitabının 68-69. sayfalarında şunları yazıyor:

«Beş-on arkadaş, ilk toplantıyı (1917 yılları olmalı) bizim evde yaptık. Aramızda Köprülü Fuat, sonraları Atatürk'ün Milli Eğitim Bakanlığını yapmış olan Hasan Âli Yücel, gene Atatürk'ün İçişleri Bakanlarından Ferit ve daha bazı gençler vardı.

«Ben o vakit Cağaloğlu'nda Abdullah Cevdet'in evinin birinci katında oturuyordum. Üstümüzde ev sahibi olarak kendisi oturuyordu. İkimizin de iki üç yaşlarında küçük kızlarımız vardı. Hakkında fena sözler işitmiş olmama bakmıyarak Abdullah Cevdet'e karşı saygı besliyordum. Ne de olsa belirli bir şeye inanan ve inandığı şey için savaşan bir insandı. Abdullah Cevdet ateist (dinsiz) idi. Halk arasında dinin nüfuzunu kırmak gerektiğine inanıyordu. Aynı zamanda Türkçenin Latin harfleriyle yazılması davasını ilk ortaya atan ve savunan oydu. Bu iki davası yüzünden Mısır'a sürgün edilmişti. Orada bile küçük bir dergi çıkararak bu davasını savunmaya devam etmişti. İstanbul'a döndükten sonra da, ilk işi, gene dergisini çıkarmak olmuştu. Aynı binada bulunduğumuz için aramızda iyi komşuluk ilişkileri vardı.

«Biz arkadaşlarla salonda toplu bir halde yeni kurulacak örgütün biçimini kararlaştırmak üzere hareketli bir tartışmaya dalmıştık. Birden kapı açıldı. Abdullah Cevdet'in küçük kızı babasının elinden kurtularak salona daldı. Babası da onun ardından içeri girdi ve bizi toplantı halinde buldu.

«Yirmidört saat sonra hepimiz İngiliz polisi tarafından tutulup 'Bekirağa Bölüğü'ne atıldık. Belli ki, Mütarekede İngiltere'nin ajanlığını kabul etmek alçaklığına düşen ve İngilizler tarafından himaye edilen Abdullah Cevdet, efendilerine yaranmak için bu toplantıyı haber vermişti.»

Abdullah Cevdet 28 Kasım 1932'de ölmüştü. Z. Sertel anılarını 1968'de yazıyordu. Bir insanın ölümünden 36 yıl sonra arkasından konuşmak ne kolaydı. Kendini savunamayacak bir insana böylesine ağır bir suç yüklemek için bir insanın bu denli sorumsuz olması üstünde düşünmemiz gerekir. Kaldı ki, Z. Sertel, belleğinin ne denli güçsüz olduğunu yakın bir tarihte ispatlamıştı.

Neyse, dönelim konumuza, yani Abdullah Cevdet adlı, iyi niyetli, zorbalık düşmanı, bilim adamı olmasa bile gününe çağına ışık tutmaya çalışan bir bilgi adamına, bir aydına, bir yılgısız düşünüre.

Abdullah Cevdet'in kör inançlara savaş açmış, Türk insanını olumlu bilgiye ulaştırma yolunda ne denli savaşkan bir insan olduğunu anlamak için, rahip Meslier'den «Aklı Selim» adıyla çevirdiği ve Atatürk döneminde (1923) yayınlanan çevirisinin bazı bölüm başlıklarına şöyle bir göz atmamız yeter:

Bölüm başlıklarını sıra gözetmeden veriyorum:

— Din, ahlâk ve erdem için hiç de gerekli değildir.

— Kötülük Allahtan gelmez demek saçmadır.

— Allahın varlığı ispat edilmemiştir.

— Her din bir saçmalıktır.

— Din vasıtasıyla, şarlatanlar, insanların deliliklerinden yararlanırlar.

— Din, cahileri mucize ile kandırır.

— Her din, egemen olma isteğinden doğmuştur.

— Evren yaratılmamıştır ve madde kendi kendine hareket eder.

— İman, akıl ile uzlaşmaz ve akıl imana müreccahtır.

— Kör inançların ömrü sınırlıdır ve gerçek, akıl ve hakkaniyet üzerine kurulmayan hiçbir saltanat yaşayamaz.

Örnekleri çoğaltabiliriz. Ama ne gereği var.

İşte, Abdullah Cevdet, Z. Sertel'lere, bilmem kimlere karşı varlığını, varlığının nedenini kendinde taşımış, taşıyagelmiş, yılgısız, düşüncesi uğrunda sürgünlerde yaşamış bir büyük aydın

örneği olarak çıkıyor karşımıza; suçlamalara, aşağılamalara karşın, bir anıt yüceliğiyle.

(Sanat Dergisi — Mayıs)

KEMAL TAHİR

Murat BELGE

Kemal Tahir'in ilginç bir özelliği var: karşısında «ılımlı» denebilecek bir tavır alınamıyor. Ya çok beğeniliyor, ya hiç beğenilmiyor. Kendi hesabıma ben ikinci sınıfa giriyorum; ama bu andığım özelliğin belli bir güçlülüğe dayanması gerektiğini kabul ediyorum. Kemal Tahir'in okurlarında gerilim yaratan bir gücü acaba nereden kaynaklanıyor.

Kemal Tahir ilk hikâye ve romanlarıyla böyle gerilim yaratmamıştı; özellikle Devlet Ana'dan sonra, yayımladığı her eseri yoğun tartışmalara yol açtı ve okurlarını kesin tavır almalara zorladı. Yazarın romanlarına doğrudan doğruya roman yapısına yönelik bir bakışla baktığımızda, ilk yazdıkları ile son yazdıkları arasında büyük bir fark görmüyoruz; hatta, bu fark belki olması gerekenden daha az. Temel anlatım tekniği aşağı yukarı aynı. Öyleyse Kemal Tahir adı çevresinde fırtınalar yaratan özellik, bir «romancılık» özelliğinden çok, yazarın ikinci döneminde geliştirdiği düşüncelere ve tezlere dayanıyor.

Bu da Kemal Tahir'e çok ender raslanan bir özellik veriyor. Bir düşünür, bir tarihçi mi, yoksa bir sanatçı, bir romancı mı? Gene onu beğenenlere göre ikisi de. Beğenmeyenlere göre ise ikisi de değil (başka ara tutumlar olabilir, ama asıl kalabalık bu iki kutupta toplanıyor).

Bence Kemal Tahir'in ürünlerinde beliren tartışmalı nitelik, büyük ölçüde, Türkiye tarihinin tartışmalı niteliğinin bu ürünlere olduğu gibi yansımasından ve Kemal Tahir'in de bu tartışmaya etkin bir taraf olarak azami ölçüde katılmasından ileri geliyor. Tarih, Kemal Tahir denilince akla gelen ilk kavram. Türkiye'de tarihin ne olduğu sorunu son derece dikenli bir konu olduğu içindir ki, Kemal Tahir tartışmasının da sessiz sakin bir biçimde yapılması mümkün olmuyor. Toplumsal mücadelenin bir kuralı vardır: Bir eğilimi ve etkilerini geriletmek için, karşıt yönde eldengeldiğince abanılır. Bir yana doğru kıvrılmış bir bastonu düzletmek için, onu düz tutmanın yetmeyeceği, öteki yana biraz eğmek gerektiği gibi. Kemal Tahir'in de bizim resmi tarihimize karşı böyle bir girişime geçtiği düşünülebilir. Bunda onun

tutanlar kadar, tutmayanlar da belki birleşeceklerdir. Bu kadar kolaylıkla birleşilemeyecek nokta, sopanın akıbetidir. Benim gibi düşünenlere sorarsanız, öbür tarafa bükme çabasının sonucunda sopa düzelmedi, kırıldı.

Kemal Tahir, herkesin olumlu karşılayabileceği bir noktadan işe başlamıştı:: Türkiye tarihinin özgüllüğünü görmüş, bunun kökenlerini araştırıyordu. Gerçekten de, Türkiye tarihi, Batı Avrupa toplumlarının tarihini açıklamak için kurulmuş kavramlara kolay kolay uymaz. Ancak bu özgüllük araştırması, bir özgünlük gösterisine dönüştü Kemal Tahir'de («spesifik» ile «orijinal» farkı). Neredeyse, doğru bir tesbit yapmaktan çok aykırı ve çarpıcı bir tesbit yapmaya çalışırcasına ,işe başlarken seçtiği teorinin temel öncülerini de sonunda bir kenara itti. Türkiye toplumunun özgüllüğünün araştırılması «Türk devletinin» yüceltilmesine yol açtı. Oysa bir Asya üretim tarzı modelinin, Kemal Tahir'in vardığı «kerim devlet» sonucunu işaret eden hiçbir özelliği yoktur. Üstelik, bu «kerim devlet» ideolojisi, zamanlar, «bize özgü» diye tanımlanan her şeyin şovenizminin yapılmasıyla sonuçlandı. Burada Kemal Tahir'in bir yapının nesnel analizinde, bir ahlak ideolojisine kaydığını görüyoruz. Bu noktaya gelinceye kadar başvurduğu, olduğunu iddia ettiği nesnel belirleyicilerin gerçekten varolduğunu varsaysak bile, bundan çıkacak sonuç, «bizim insanlarımızın» iyiliğini ve «başka insanların» kötülüğü olmamalıydı. Çünkü sorun bu şekilde tepetaklak edilince, kaçınılmaz bir şekilde ulusallık eksenine kaydırılıyor ve bir şeyin bizim açımızdan «ulusal» olması, baştacı edilmesine gerekçe yapılabiliyordu. Tarihi maddecilikten ödünç alınma terimlerle milliyetçilik yapılması, belki bazı sağcıları sevindirir ama ortaya çıkan şey ancak bir ucube olabilir.

Bir başka düşündürücü nokta, Kemal Tahir'in getirdiği tarih yorumunun eğemen sınıf açısından bakılan bir tarih olmasıdır. Bu tarihin öznesi, «kerim devlet» olunca, Bedreddin'in de ajan olması gerekmektedir.

Osmanlı ve Türkiye tarihinin özgüllüğü araştırılacaksa, bunun Kemal Tahir yaklaşımıyla yapılması gerekmiyor ve bu yaklaşımla zaten yapılamaz. Bugün için Kemal Tahir'i sağ rahatça kendi düşünüşüne eklemleyebilir; mümkün olan en «sol» yorumu ise, dünya görüşünde devlete bir «iyilikperver özne» olarak yer veren sosyal-demokraside mümkündür (nitekim, örnekleri de görülmüştür).

Son olarak, Kemal Tahir'in tarih yorumunu doğrudan doğruya tarihle ilgili birtakım tezlerle yapmayıp romanlarına yerleştirmeye çalışması da garip bir bileşim doğurmuştur. Devekuşunun «uç» deyince «deveyim», «yük taşı» deyince de «kuşum» demesi gibi, Kemal Tahir ve taraftarları bir yerde sıkışınca öbür tarafa kaçabilmekte, bir «tarih yorumcusu», bir «romancı» olabilmektedirler. **(Demokrat — 19 Mayıs)**

SAİT FAİK ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE ANIDI

Hikayeciliğimizin en büyük ustalarından Sait Faik, ölüm yıldönümü olan 11 Mayıs günü Burgazada'da yapılan bir törenle anıldı. Törende bir konuşma yapan Burgazada muhtarı Güngör Yıldırım her yıl düzenlenen Sait Faik'i anma törenlerini uluslararası boyutlara ulaştırmayı tasarladıklarını, bu amaçla da bir dernek kuracaklarını açıladı.

Daha sonra sözalan Türkiye Yazarlar Sendikası Genel Sekreteri Ataol Behramoğlu da TYS olarak, Güngör Yıldırım'ın görüşlerine katıldıklarını ve törenlerin uluslararası boyutlara ulaşabilmesi için tüm güçleriyle yardımcı olacaklarını ve gerekli entellektüel potansiyeli sağlayacaklarını söyledi. Daha sonra CHP İstanbul Milletvekili Metin Tüzün, Vedat Günyol, Afşar Timuçin, bu yıl Sait Faik Hikaye ödülünü kazanan Tomris Uyar, aynı ödülü 1976'da kazanan Selçuk Baran, 1962 ve 1978 de kazanan Adnan Özyalçıner ve Kemal Sülker birer konuşma yaptılar.

Aşağıda Vedat Günyol ve Afşar Timuçin'in konuşmalarını bulacaksınız.

SICAK İNSAN, SAİT FAİK

Vedat GÜNYOL

Sait Faik, dünyamızda ayrılalı 26 yıl olmuş. Aramızdan ayrılalı demiyorum. Çünkü aramızdan derken, sanki biz hep bu dünyada kalacakmışız, dünyaya kazık kakmışız gibi, bir safca anlam çıkıyor ortaya, avuntularla yüklü gülünç, biraz da acıklı, acınılası bir anlam.

Evet, Sait Faik dünyamızdan 26 yıl önce ayrıldı, genç denecek bir yaşta, çoğu sanatçılar, üstün yetenekli sanatçılar gibi, diyelim bir Orhan Veli, bir Cahit Sıtkı, daha niceleri gibi.

Bugün, bu 11 Mayıs gününde, Sait Faik'i anmak, daha doğrusu hâlâ yaşadığını, yaşamakta olduğunu ,içimizde bir soluk, bir

nefes tazeliğinde yaşadığını kanıtlamak, birbirimize bunu ispatlamak, hatta hatta yarışırcasına ispatlamak için toplandık. Bunda yanılmadığımı sanıyorum.

Mümtaz Soysal, Milliyet Gazetesinin 7 Mayıs tarihli sayısında, Tito'nun ölümü dolayısıyla yazdığı **Tito Yaşamaya Başlarken** adlı yazısında şunları diyor: «İnsanların gerçekten 'yaşayıp yaşamadıkları' ölümlerinden sonra belli olur. Canlıyken yaşamak pek o kadar önemli değil. Solucandan kartala kadar her yaratık yaşıyor. İnsanoğlu da, ne yaparsa yapsın, hemcinslerinden yirmi otuz yıl farkla, aşağı yukarı hep aynı süre içinde ömrünü tamamlayıp gidiyor. Gerçek yaşayış galiba ölümden sonra. Ama, öbür dünyada değil de, burada.»

Bu açıdan bakarsak, Sait Faik Yaşıyor, ta 26 yıl öncesinden yaşamaya başladı asıl, tam anlamıyla başladı diyebiliriz rahatça.

Sait Faik, bir sanatçı, her şeyden önce de bir insan olarak mutlu bir yaşam sürdü mü diye düşünürsek, buna verilecek tek karşılık «Evet» ten başka ne olabilir, oluşturduğumuz bu dost topluluğuna bakarak.

Sophokles: «Hiç kimseye ölümünden önce mutlu demiyelim» diyor. Bu açıdan Sait Faik, demek, mutlu bir insandı. Neden mi? Ölümünden sonra sevgiyle, saygıyla anılıyor da ondan.

Nedir aslında Sait Faik'in mutluluğu, yaşamından, yapıtlarından bizlere, aşıladığı bizden sonrakilere ve daha daha sonrakilere, aşılıyacağı insan sıcaklığından kaynaklanan bir güzel dünya umudundan başka?

Ben kendi halinde bir okur olarak, kendi halinde bir müzik dinleyicisi, bir resim seyircisi olarak, okuduğum yapıtta, dinlediğim müzikte, seyrettiğim resimde insanın içine umutlar salan bir insan sıcaklığı ararım. Bir saplantı bu bende.

Sanat dünyamıza insan sıcaklığı, öz varlığımızın sanat kaynağını oluşturan halk çocuğu Yunus, Pir Sultn, Köroğlu, Karacaoğlan gibi halk ozanlarının, ozanlarımızın bağlama eşliğinde dile getirilen dizeleriyle girmiştir diyebilirim. Onlardan sonra, yazın dünyamıza, Ahmet Rasim getirmiştir insan sıcaklığını, **Şehir Mektupları, Falaka** adlı yapıtlarıyla. Ama, Cumhuriyet döneminde, insan sıcaklığı, ilk kez 1936 yılında Sait Faik'in **Semaver**'iyle girmiş ve onu izleyen sayısız yapıtlarıyla sürüp gitmiştir, sürüp gitmekte de.

Sait Faik'in başlangıç noktası insan sevgisidir. «Bir insanı sevmekle başlar her şey», onun amentüsüdür. Başlangıç noktası diyorum, yanlış. Nokta değil, noktalar, sonsuza dek uzanan, so-

nu gelmiyen noktalar.

Bir öyküsünde şöyle der Sait Faik: «İnsansız hiçbir şeyin güzelliği yok. Herşey onun sayesinde güzel.» Sonra şöyle ekler: «...Hayır sevgilimden bahsetmiyorum. Onunla beraber, burası Allahın yaratamıyacağı bir cennettir.»

Yunus da demiş, Pir Sultan da demiş, yeryüzünde varsa var cennet, onu başka yerde aramayın diye. Dağlarca: «İki kez mutluyuzdur, biri bizi severken» demiyor mu, bu gerçeği somut bir anlama bağlıyarak. Ama Sait Faik daha öteye geçiyor, birini severken mutlu olmaya çalışırken.

Sait Faik öykülerinde, sevgiye hazırlığı olmayan okuyuculara gözdağı verir. İçlerinde taş gibi, ağır su gibi bir sevgi oturmamış olanlar okumasınlar öykülerimi der. Tıpkı «Kafasını işletmiyenler, işletmek istemiyenler okumasınlar kitabımı» diyen Rousseau gibi, «içinde sevgi birikimi olmayanlar benden uzak dursunlar» diyor Sait Faik.

Peki, kim bu insanlar, Sait Faik'in sevdiği ve bize sevdirdiği insanlar? Onaltı onyediden, birden bire elliye altmışa yetmişe uzanan, henüz kişiliğini bulmamış gençlerle, kişiliğini bulmuş, ekmek parasına başveren namuslu balıkçılar, ayakkabı boyacıları vb.

Bu insanlar, kimi zaman yanlarında yörelerinde yaşadığı, etleri kemikleriyle tanıdığı, kan can dolaşımlarında özümsediği genç yaşlı, parasız pulsuz küçük insanlar, Adalılar ,kentliler, ırgatlar, zanaatçılar. Kimi zaman da uzaktan uzağa gördüğü, düşsel bir yaklaşımla ruhunda ciğerinde sevgilere çağırdığı insanlardır bunlar. Bunlar, onun deyimiyle muhayyel arkadaşlardır. Onlardan içine durmadan yağmur gibi bir şeyler yağar.

Sait Faik bu işte.

Bugün, Burgaz'da toplanmamızın bir başka anlamı var. O da şu:: Burgaz deyince Sait Faik gelir akla, Sait Faik deyince de Burgaz gelir. Ama, biz Sait Faik deyince, her şeyden önce, Türk yazın yaşamına insan sıcaklığı getiren büyük bir usta sanatçıyı anımsarız. Sait Faik'siz bir Türk sanat yaşamı, hattâ hatta uluslararası bir sanat yaşamı düşünülemez, diyorum. Bilmem siz ne dersiniz?

SAİT FAİK İÇİN

Afşar TİMUÇİN

Sait Faik'i salt öykücü diye alırsak sanatının önemli bir yanını, sanatındaki o coşkun şiiri gözden kaçırabiliriz. Çok yerde Sait

Faik öykücü yanından çok şair yanıyla sarar bizi. Şiiri öykü gibi söylemeyi ustalık edinmiş güçlü bir şairdir o. Gerçekte sanat türleri hep birbirine karışır, bir sanatta bir başka sanatı görmek usta yapıtlarda şaşırtmaz bizi, ham yapıtlarda hem şaşırtır hem kızdırır. Kimi yazarlar şiirlerindeki öyküyle, kimi yazarlar öykülerindeki şiirle, kimi ressamlar resimlerindeki müzikle, kimi müzikçiler ezgilerindeki resimle öne geçerler. Sait Faik de deyim yerindeyse öykünün şairidir.

Onun bu yanları açıklıkla ve ayrıntılarıyla ortaya konmadı. Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da olağanüstü geç kalınmıştır. Sait Faik'le oyalanmak değil de Sait Faik'le insanlık durumlarının ve toplumsal durumların anlamlarına varmaksa amaç, bugünden tezi yok derinlikli bir Sait Faik araştırmasına başlamak gerekir. Yalnız Sait Faik'in öykülerindeki şiir yükü sorununda değil Sait Faik'le ilgili her konuda dişe dokunur çok az şey söylendi ne yazık. Onu anlamakta geç kalındığı bir yana, onu anlamakta ters yollara da sapılmıştır. Neredeyse, hani sıkılmasak, Sait Faik sanatıyla egemen sınıflara hizmet etmiştir diyecektik.

Dağınık sanatı bize önce batılı tipte bir özgürlükçünün bölük pörçük notları gibi geldi. Sanki biraz uğraşsak onda toplumsallığa aykırı düşen bir ruhu, evrime yabancı kalan bir kafayı, iyiye kötü kötüye iyi demekten tedirgin olmayan bir yüreği bulacaktık. Tüm bunlar ondaki yeninin kaba sezgilere yabancı, gelişigüzel yaklaşımlara kapalı, sanatı eğlence sayanlara bir çırpıda kendini bırakmayacak kadar incelikli olmasından geliyordu. Bizim kaba gerçekçiliğe ya da doğalcılığa açık duyarlılığımız ondaki toplumcu insan anlayışını kavramakta epeyce geç kalmıştır. Kısacası, Sait Faik'in usta sanatçı kavrayışı, toplumcu dünya görüşüne bağlı filozof bakışı düşünce dünyamızda ve sanat dünyamızda yapması gereken etkiyi henüz yapmış değil.

Kaba gerçekçiliği ya da doğalcılığı toplumculuğun zorunlu sanat anlayışı sayanlar ve onu toplumcu gerçekçilik yerine alanlar Sait Faik'in sanatını toplumcu dünya görüşü için bir tehlike saymışlardır. Çünkü o yaşadığı dünyayı kağıda olduğu gibi geçirmiyor, yaşadığı dünyada insan için önemli bulduğu anlamı dünyayı değiştirici bir biçimde sanatlaştırabilmek için kendi yöntemi olabilecek etkin ve özgün bir anlatım düzeni getiriyordu. Sait Faik hemen her öyküsünde ne yapacağını çok iyi bilen ilerici bir aydın tutumu içindedir, hemen her öyküsünde gerçekçi

bir yarın tasarısı içinde insanın gücül güçlerini edimliliğe dönüştürebilmek için hep olandan olması gerekene doğru olasılık hesapları çıkarır. Bir kaba gerçekçinin gözünde böyle bir çaba herhangi bir bozgunculuk çabasıdır ve burjuva özgürlükçülüğünün kendi iç çelişkileriyle ilgilidir. Bir kaba gerçekçi özgünü her zaman toplum için bir tehlike sayacaktır.

Toplumcu dünya görüşünü kabasabalığın dünyadaki açınımı olarak görmek isteyenler için Sait Faik sıradan bir burjuva sanatçısıydı, sanatındaki halk insanları da zoraki bir halkseverlikle yaratılmış birer süslemeden başka bir şey değildiler. Onlara göre Sait Faik herkesin vur patlasın çal oynasın yaşayabildiği bir dünyanın özlemini çekiyor, böylesi bir dünyanın öncülüğünü yapıyordu. Ülküsü olsa olsa herkesin kendini dağıtmaya hak sahibi olduğu bir dünya ülküsüydü. Sait Faik'i böyle anlamak en azından ona haksızlık etmektir. Sait Faik'i böyle anlamak demek onu hemen hiç anlamamış olmak demektir. Sait Faik'in sanatında burjuva sınıfı tüm değerleriyle açık ve kesin bir biçimde eleştirilir. Diyebiliriz ki, Nazım Hikmet'i saymazsak, edebiyatımızda ondan önce ve ondan sonra hiçbir yazar burjuva sınıfının değerlerini halk değerleri açısından böylesine etkili bir biçimde eleştirmemiştir. Sait Faik burjuva sınıfının değerlerini eleştirmekle kalmaz, bu değerlerin uygulamadaki yansılarını da irdeler. Gerçekte Sait Faik bir halk adamı olarak halkın yaşamını yansıtırken halk kesiminde gördüğü insani tutarsızlıkları da bir hekim gözüyle anlamaya ve açıklamaya çalışır.

Çünkü onun yaşama biçimi dünyadan maddi olarak çok az şey bekleyen sırdan bir insanın yaşama biçimi olmakla ödünlere kapalı bir yaşama biçimiydi. Sait Faik ne sermayeye yaltaklanmak ne devletten onur payeleri almak zorunda duyuyordu kendini. Haçı koltuğunda meslektaşları renksiz ve kokusuz ödün ilişkileri içinde günlerini ve geleceklerini kurtarmaya bakarken o yazarlık denilen ağır işin gereklerini yerine getirmeye bakıyordu. Burjuva sınıfı kendi değerleri açısından Sait Faik'e hoşgörür davranmakla büyük bir yanılgıya düşmüştür.

Sait Faik'in sanatında toplumcu gerçekçi bakış açısı çerçevesinde ortaya konulan insan yorumlarının sereserpeliği, iğneleyici ve hatta öldürücü gücü işte bu ödünsüz yaşama biçiminden beslenir. İyi bir gerçekçi sanatçıyla biz insanın evrensel boyutlardaki doğrularını öğreniriz, iyi bir toplumcu gerçekçi sanatçıyla da bu doğruların toplumsal ve tarihsel boyutlarına ulaşırız.

Toplumcu gerçekçilik ayağını yere basmış, yere ve zamana uyarlanmış, böylece tarihsellik değeri kazanmış gerçekçiliktir, demek ki zorunlu olarak sınıfsaldır.

Bu sınıf bilinci Sait Faik'in sanatının özünü oluşturur. Dünya savaşlarının şişirdikçe şişirdiği karaborsacı esnafı onun sanatında dünyanın en sefil yaratığı olmuşsa bu ne bir raslantıdır ne bir süslemeciliktir, bu doğrudan doğruya bir toplum eleştirisidir. Onun teknesinde avantacılar, sömürücüler, hazır yiyiciler bir yana ayrılır, dünyanın gerçek yaratıcıları yani işçiler, emekçiler, balıkçılar bir yana. Onun her kişisi toplumsal yeriyle ve tarihsel konumuyla karşımızdadır. Onun öykü biçiminde yazılmış olan şiiri çağdaş toplumcu dünya görüşünün gereklerine bağlı bir şairin şiiridir.

(Sanat Emeği — Haziran)

SAİT FAİK'İN ABASI

Vedat GÜNYOL

İlk kez 1936'larda çıktı ortaya Sait Faik. «Semaver» adlı öykü kitabıyla, soyadını kullanmadan. Sonraki yapıtlarında da kullanmadı soyadını. Oysa ne güzel, ne anlamlı, içeriği özü ile ne de kendine yaraşan bir soyadı vardı: Abasıyanık. Abası yanıktı, çünkü abayı yakmıştı oldum bittim, çevresinde, yakınında, kahvede vapurda, balıkçı teknelerinde, Hayırsızada kıyılarında, Beyoğlu caddesinde, yan sokaklarında, sinema gişeleri önünde, meyhanelerde, şurda burda karşılaştığı, göz tanışıklığından söz tanışıklığına varan ahbaplıklarda kadeh tokuşturduğu, tokuşturmaya can attığı insanlara. İçlerinin temizliği yüzlerine vurmuş, geçim kaygısındaki yaşlılardan, bıçkın, ele avuca sığmaz, ama ezilmiş, mutsuz gençlere kadar uzanan engin bir sevgi deniziydi Sait Faik'i saran bütün ömrünce.

Sait Faik, birbirini izleyen öyküleriyle yepyeni bir ses, bir insan sıcaklığı getiriyordu yazın yaşamımıza. Maupassant öykücülüğünün başı sonu belli, alışılagelmiş çerçevesini zorlayan öyküleri, özellikle 1950'lerden sonra, olay örgüsüne bütün bütün yan çizen, Çehov doğrultusunda, duygunun, duyarlılığın enginlerinde gezinen, gezindikçe özgürleşen bir rahat, bir sıcak anlatımla çıktı Sait Faik karşımıza.

Sait Faik üstüne ilk yazım 1944'lerde «Yeni Ufuklar»da çıkmıştı. Onu, «Mahalle Kahvesi» (1950) adlı yazım izledi. Kendi-

sini bir kez görmüştüm bir dost evinde. Yıl 1939 olmalıydı. Kalabalık dost toplantısında bizi tanıştıran olmamıştı. Salonun bir köşesinde, bir ayaklı abajur altında, ince yüzlü, açık mavi gözlü, sessiz sessiz oturan kırklarında bir genç adam ilişmişti gözüme, şöyle ilgisiz, kaçamak bir bakışla. Yıllar sonra Burgaz Adasındaki evine çağrılı olarak gittiğimde, birden anımsayıverdim o abajur altında oturan adamı: Sait Faik'in ta kendisiydi.

1953 sonlarında, şair Celâl Sılay'ın aracılığıyla, Sait Faik'in Burgaz adasındaki evine çağrılı olarak gittim. Bu, karşı karşıya ilk buluşmamız olacaktı Sait Faik beni vapur iskelesinde karşıladı. Eve gitmeden önce rıhtım boyunca dolaştık. «Bir Takım İnsanlar» (o zamanki adı «Medarı Maişet Motoru» idi) adlı yapıtın geçtiği yerleri, berber dükkânını gösterdi bana.

Bir ara, dükkânlardan birinin kapısından bir adam seslendi: «Sait Bey, yeni mi bu?» diye. Bir anlam veremedimdi buna. Baktım, Sait Faik rahatsız oldu, ezildi büzüldü, karşılık vermedi adama. Sonra, adanın kilisesine doğru yollandık. Hani, o ünlü papaz efendiyle konuşmasının geçtiği yer var ya, oraya gittik. Sevdiğim öykülerin geçtiği yerlerde yeniden yaşıyor gibiydim. Sait Faik'in gerçek yaşamından sayfalara dökülen izlenimleri, duyguları, özlemleri içime sindirerek.

Yemek vakti gelmiş çatmıştı. Bugün müze olan o güzelim köşke gittik. Kapıda, o çok sevdiği. yanından ayırmadığı köpeği «Arap» karşıladı bizi, kuyruk sallayarak. Bir sokak köpeğiydi, gösterişsiz ama cana yakın.

Salonun kapısında, öykücünün annesi, başında beyaz baş örtüsü, güler yüzü ile göründü. Yemek hazırdı. Hemen sofraya oturduk. Yanılmıyorsam, köfte dışında baş yemek mantıydı. Kahvelerinizi çalışma odasında içtik. Sait Faik bana kitaplarını gösterdi. Döner bir kitaplıkta, sayıları elli altmışı aşmayan yapıtlar vardı. Baktım, Sait Faik kitaptan çok yaşamdan, insan sürtüşmesinden, insan ilişkisinden, doğayla kurduğu yakınlıktan, içiçelikten alıyor olmalıydı esinini besinini, diye düşündüm. Sonra yanılmadığımı anladım.

Sonra indik bahçeye, çiçekler bitkiler arasında oturduk. Elinde iki kitap vardı, bana göstermek için yanına aldığı. Son zamanlarda elinden düşmeyen iki yapıttı bunlar: Jean Genet'nin «Pompes Funebres» adlı yapıtı ile Roger Peyrefitte'ın «Les Amities Particulieres» (Özel Dostluklar) adlı yapıtı.

Eve döndükten sonra, bu iki kitabın peşine düştüm, Sait Fa-

ik'in son gelişmelerini bulurum umuduyla. Sonunda buldum ve okudum kitapları. İki yazar da, eşcinselliği ile tanınan, Fransa'da baştacı edilen, okuyucusu bol, özlü kişilerdi. Özellikle Jean Genet, küçük yaşta anasız babasız kalmış, hırsızlıktan hapislere düşmüş, içinde yuvarlandığı çamur dünyasını şiirsel bir dille yüceltmeyi başaran bir yazardı. Jean Cocteau ile Sartre'ın koruyucu kanatları altında, yazın yaşamının baş köşesine oturtulan bir yaman yazardı Genet, özellikle, çağdaş dünyanın ırk ve toplum önyargılarını, tiyatro yapıtlarıyla yaylım ateşine tutan bir adam-Sartre, «Ermiş Genet» adı altında yedi yüz sayfayı aşkın bir inceleme yazmıştı.

R. Peyrefitte'e gelince, o da, kardeşiyle birlikte Fransız yazınında hatırı sayılır ,saygınlık kazanmış bir yazardı.

Bu yapıtlarla Sait Faik'in öykülerine yansıyan etkilerine değinmeyi bir kaç satır sonraya bırakarak, bahçede konuştuklarımıza dönelim.

Sait Faik için insanlar ikiye ayrılıyordu: Namuslu-namussuz, sömüren-sömürülen insanlar.

İnsan kesiminde iki katman vardı onun ilgisini çeken: On dört - yirmi yaş arasındaki gençlerle altmışını, yetmişini bulmuş, yaşamlarını alın teriyle kazanan yaşlılar. «Benim için bir genç, saçları yavaş yavaş dökülmeye başlayıp alnı açılıncaya kadar ilginçtir» dediğini sözcüğü sözcüğüne anımsıyorum.

Etine kemiğine dokunan, etinde kemiğinde sevdiği sarmaladığı gençler dışında, yaşlı boyacı ustalarına, balıkçı pirlerine duyduğu sonsuz ilgi ve sıcak sevgi, nereden kaynaklanabilirdi sapına kadar insancalığından başka?

Sait Faik, çıkarlı çıkarsız — aslında çıkarsız — bir insan sevgisinin havarisi, önderi, peygamberiydi bence.

«Alemdağında Var Bir Yılan», Mart 1954'te yayımlandı. Genet'nin «Cenaze Töreni» 1953 tarihini taşıyor. Genet'den Sait Faik'e neler geçti, ona bakalım, bu bir yıl arada.

Sait Faik, «Alemdağında Var Bir Yılan»la gerçeküstü bir yola girerken Jean Genet'den neler aldı sorusunu kurcalayalım. «Cenaze Töreni»nin başkişisi, öyküyü anlatan (bir bakıma Jean Genet olması gereken) kişi, Jean D. adında bir delikanlıya vurgundur. Bu delikanlı, 19 Ağustos 1944 barikatlarında, «sevimli» bir milis tarafından kurşunlanarak öldürülmüştür. Başkişi, Jean D. ile 1940'da rastlaşmıştır. Daha o zaman on dört yaşındadır Jean D. Tutkundur ona. Gel zaman git zaman Jean D. öldürülür.

Romanın başkişisi. onun mezarı başında «yüzünün güzelliği, bedeninin zarifliği beni bir cüzzam gibi sarınış sarmalamış» diye sızlanmaktadır. Birden, gelişigüzel elini ceketinin cebine koyar. Bir kibrit kutusuna değer eli. Kutu boştur Onu atacak yerde, dalgınlıkla tekrar koymuştur cebine.

«Bu, küçük bir kibrit kutusudur cebime koyduğum. Bir gün tutukevinde bir delikanlının, tutukluların almaya hakları olan kolilerden söz ederken yaptığı şu kıyaslamayı anımsamam doğaldır:: Bana şöyle demişti delikanlı: Haftada bir koli almak hakkındır. Bu, ister bir kibrit kutusu olsun ,ister bir tabut, fark etmez.» Sonra şöyle sürdürüyor yazar: «...Cebimdeki kibrit kutusu, küçücük tabut gitgide duyuruyordu varlığını, bana tebelleş olarak: Jean'ın tabutunu cebimde taşıyordum.»

«Alemdağında Var Bir Yılan»daki «Öyle Bir Hikâye»de şunları okuyoruz: Yazar, gece bir sinemadan çıkıyor. Önüne çıkan Atikali dolmuşuna biniyor. Yağmurlu bir gece. Küçükali'de iniyor dolmuştan. Sözümona bir bulvardadır. Aklı fikri sevgisi Panco'dadır. O Panco ki «Çilek isimli bir sokakta oturur. Futbol oyunları görür rüyasında.»

Yağmur altında yürü allah yürüyor yazar. Şişli'den uzaklaştıkça anasını, Panco"yu, bir de köpeği Arap'ı özlüyor. Birden, bekçi düdükleri kaplar ortalığı. Bir evden deli gibi birisi fırlar, üstüne çullanır:

«Dostumu öldürdüm abi,» der, «sakla beni.»

Paltosunun cebini gösterir yazar. Dikişlerinden yağmur girmiş, sabah yediği simidin susamları kokan cebini. Delikanlı cebe girip kaybolur. »Adın ne?» diye seslenir yazar cebine.

Adı Hidayet'tir delikanlının. Dostunu öldürmüştür, deli gibi sevdiği dostunu. Yol boyunca konuşurlar. Sonra Hidayet, yani cebindeki susam, pire olur. Fatih camiinin avlusunun çitlenbik ağacının dibine doğru fırlar. Karanlıkta bir kıvılcım gibi parıldar. Hidayet başından geçenleri anlatmak isterse de, yazar istemez. O, öyküyü, kendi gönlüne, hayal gücünün kanatlarına takarak, Panco'ya, sevdiği delikanlıya anlatma özgürlüğü içinde evinin yoluna düşer.

İşte, Jean Genet'nin Sait Faik'te yankısını bulan, bu gerçeküstü ayrıntının, kişiliğinden hiçbir şey alıp götürmediği, kişiliğine çok şeyler kattığı bir özgün yararlanma örneği.

Bakıyorum da, romancı ve oyun yazarı Genet ile öykücü Sait Faik'i birleştiren en önemli nokta, ikisinin de yaradılıştan şair olması. Dillerindeki şiirsellik, sevip anlattıkları, yaşamlarına

girmiş olan kişilerin bir çeşit yüceltilmesinde birleşiyor ayrıca.

«Romancı, herhangi bir konuya eğilebilir, herhangi bir kişiden hemen her zaman kılı kırk yaran bir kesinlikle söz edebilir ve çeşitlilik elde edebilirse de,» diyor Genet, «Şair, yüreğinin isteklerine bağlıdır (...) O yürek ki, mutsuz bütün varlıkları çeker kendine. (Onun için), kitaplarımdaki bütün kişiler birbirlerine benzerler, aynı anları, aynı tehlikeleri yaşarlar... Onlardan söz ederken, onlardan esinlenen dilim, aynı şiirleri aynı tona indirger.»

Sait Faik'te de, kişilerin çoğu birbirine benzerler, bir şiir havası içinde, aşağı yukarı aynı tonda dile gelirler. Genet'den ayrı olarak, Sait Faik'in öyküleri baştan başa insan sıcaklığıyla dolup taşmaktadır. Çünkü insanlara yakmıştır abasını. Yoksa «Bir insnı sevmekle başlar her şey» der miydi?

(Sanat Dergisi — Şubat)

ORHAN KEMAL ÖLÜMÜNÜN 10. YILINDA ANILIYOR

Orhan Kemal'i 2 Haziran 1970'te yitirdik. Ülkemiz emekçi halkının yetiştirdiği en değerli sanat insanlarından biri olan yazar, yüzlerce öykü, onlarca roman ve onurlu bir yaşam bıraktı ardında.

1914 yılında Adana'nın Ceyhan ilçesinde dünyaya gelen Orhan Kemal, yaşamını sürdürebilmek için pamuk toplayıcılığından, dokuma işçiliğine kadar uzanan bir işçilik süreci yaşadı. İlk gençlik yıllarını oluşturan bu dönemlerde yazdığı şiirler, aynı zamanda onun «mapusçuluğunun» da başlangıcı oldu. İnandığı doğruları, yani halkı ve sorunlarını yazdığı, bu tavrını sürdürmekte de direttiği için yaşamının önemli bir bölümünü cezaevlerinde geçirdi. Ne ki egemenlerin bu baskıları, O'nun üretkenliğini engellemek bir yana, kamçıladı bile.

O'nun yazarlığı, aynı zamanda yaşayabilmek için sürdürdüğü bir kavga olarak değerlendirildiğinde daha bir anlam kazanmakta, nesnelleşmektedir. Yazma nedenlerinden birinin de —geçim sorunlarını çözümleme— kaygısı olmasına karşın, hiç bir zaman ne inançlarından ne de dilinden ödün vermedi, onurunu sonuna kadar korudu. Bu tavrı ve eriştiği estetik düzey, O'nun yapıtlarını bir kat daha değerli kılmakta bugün.

Edebiyatımızın bu değerli işçisini, bu değerli emekçiyi, bu ödün vermemiş insanı saygıyla anıyoruz.

(Demokrat — 2 Haziran)

YAŞANTININ YÜREĞİNDE BİR YAZAR ORHAN KEMAL

Erol ÇANKAYA

Orhan Kemal kendi sanatsal yöntemini «Aydınlık Gerçekçilik» diye adlandırıyordu. Bu nitelemenin, sadece döneminin düşünsel kısıtlamaları yüzünden yapılmış olsa bile, aynı zamanda Orhan Kemal'in yapıtına oldukça uygun düştüğünü söyleyebilirim. O, insanlarına kıyamayan, en dar zamanlarında bile onlara yetişen aydınlık bir sanatçıdır. En kötü insanları betimlerken bile toplumsal koşulların altını özenli bir ısrarla çizer ve siz o insan'a kızamazsınız da, gözleriniz o insanı kuşatmış olan toplumsal duruma gider. Sadece bu yanı bile Orhan Kemal'i döneminin yazarlarından, hatta aynı düşünsel çizgi içinde olduğu birçok yazardan farklılaştırarak öne çıkarıyor. O «kötü» insanlara anlık bir kızgınlık duyulur belki, ama giderek o insanı atlayıp insan'ı bu tanınmaz, bu kendi özüne bunca aykırı yere iten toplumsal koşullara yönelir öfkeniz ve giderek bu dağınık öfke birikimi düzenli bir bilinçlenmeye dönüşür. Kötüler varsa bu yüzden vardır, bu toplumsal koşulları vurgulamaya yöneliktir varlıkları.

Ve «iyi»ler de vardır Orhan Kemal'de; 'insanın tükenmeyeceğine' olan o temeldeki inancın ve umudun kanıtları olarak vardır. Her zaman iyimser ve umutla dolu olan Orhan Kemal'in yapıtındaki özellikler aynı nesnel koşullardan kan alırken bu özellikler temelsiz ve sığ bir biçimde yansımaz; ayakları yere basar bu iyimserliğin. «Kardeş Payı»ndaki öncü işçinin bilinci, dönemin toplumsal - nesnel bilinçliliğinden bağımsız değildir. İşçi, bundan sonra kazandıklarını «kardeş payı» etmekten söz edecektir arkadaşlarına. Kendilerini satan Irgatbaşı'na karşı arkadaşlarına önderlik eden işçiyi siyasal-sınıfsal bir söylemle konuşturmaz. Bir başka deyiş gerekirse şunlar da söylenebilir:

Orhan Kemal'de kahramanların bilinçliliği dönemin bilinçliliği ile sınırlıdır, yazar bu çerçeveye dışardan mekanik bir biçimde müdahale ederek var olan kendiliğinden yapıyı bozmaz. Fakat bu kendiliğindenlik sözünün anlamının da belirlenmesi gerekiyor. Yoksa Orhan Kemal'in bütün sanatsal çabası yaşantının kendiliğinden bir tarzda akışına yapılan «müdahale»nin damgasını taşır bu kendiliğindenciliğin kırılmasına yöne-liktir.

Orhan Kemal direnmeyi ve değiştirmeyi elbette öğütlemektedir; ancak bu öneri, kimi sığ gerçekçilerde olduğu gibi kuram-

sal birtakım ilkelerden değil, bütünüyle yaşantının yüreğinden kan alır. Var olan gerçekliğin nesnel koşullarına inandırıcı olmayan bir biçimde müdahale ederek sığ bir iyimserlik peşinde koşmaz. Sözgelimi, «Bereketli Topraklar Üzerinde»nin Kürt Zeynel'i işçileri harekete geçirmek istediğinde yedikleri pilâvın taşlı olmasını kullanmak istese de başarılı olamaz. Evet, hiçbir şey «olamaz» değildir; ama bu inandırıcılık yapıtın temelinde yatan içörgü üzerine kuruludur ve bu yüzdendir ki içsel nitelemesine uygun düşer bu bakış açısı. Başka bir örnek vermek gerekiyorsa şunlar hatırlanmalıdır:

Orhan Kemal'in Çukurova'yı yansıttığı romanlarının önemlilerinden biri olan «Vukuat Var» da yer yer, bu bölgede kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bu yönelişten ürken kimi toplumsal kesimlerin kaygıları da görülüyor. Marshall yardımı fiilen başlamış ve bu yolla ülkeye giren tarım makineleri ağırlıkla Çukurova'yı etkileyerek bütün ilişkileri altüst etmeye başlamıştır. Çevre köylülerden akarak kente gelip yerleşmiş işçiler kadar düne değin çalıştıkları pamuk tarlalarının üzerinde patoz makinelerini gören köylü — işçiler de tasa içindedirler. Yasin Ağa da, (Muzaffer Bey'in yanında çalışan Yasin Ağa'nın «ağa»lığı bir »nam»dır sadece) işçi olmamasına karşın dini bütün bir müslüman olarak makineye aynı açıdan yaklaşır. Bir yerde şöyle çiziyor Yasin Ağa'yı Orhan Kemal: «Lâf diye burun kıvırdı, makina pamuğun çapasını nasıl yapar? Ğâvırın yalanı. Akıl var, yakın var. Böyle bir kolaylık olsa, gâvırın kendi kullanmaz da bize mi gönderir? Bir maksadı var çıfıtın tabii... Bizim budalalar da gâvırın yarım aklıylan...» Yasin Ağa'yı böyle konuşturan itkiler sınıfsal — siyasal bir bilinçliliğin değil, «diyar-ı küfr» biçiminde dışavuran bir tepkinin uzantılarıdır. Yasin Ağa'nın bu karşı çıkışı işte bu nitelikte bir sezgiselliğin ilkel bir biçimdeki sonucudur. Açık işsizliğin zaten büyük boyutlarda olduğu bir toplumda bu makineleşmeyi elbette kuşkuyla karşılayacaktır işçiler. Yasin Ağa işçi değildir ama dinsel güdülerle ve müslümanca «fakir fukaraya» acımakta, bu yönelişten onlar adına kaygılanmaktadır: «Bu makinalar bizim memlekete uğur getirmiyor bey. Neden dersen, fakir fukaranın ekmeğini alıyor elinden. Onlara da yazık. Onlar da Cenâballahın kulu...» Astığı astık pamuk ağası Muzaffer Bey bunları dinleyecek değildir, bu sözlerle dile gelen düşünce sonuçta savunulamaz elbette; burada şu düzeyde anlam kazanan nokta, Orhan Kemal'in gerçekliği veriş tarzıdır. Onun sanatsal yönteminin bu olmasıdır ki yazdıklarını «sahih»-

likle donanmış kılar, neredeyse otantik bir atmosfer yaratır.

Orhan Kemal gerçekliğe dışardan müdahale ederek iç ilişkilerin doğal akışını bozmaz. Ancak bu saptama, kendisinin kaba anlamda natüralizm yaptığı anlamına gelmemeli: Olması gereken verirken, kişilerine, kimi yazarlarda görülen bir tavırla birtakım erdemler, olmayacak olumlu nitelikler yükleyerek gerçekliği zedeleyen bir yazar olmadığı anlamına alınmalı bu. Her olgunun, romandaki iç örgünün, o dünya içindeki doğal ilişkilerin bir sonucu olarak ortaya çıktığı Orhan Kemal anlatısında her kişi / kahraman toplumsal ilişkilerinde gerçekte tuttuğu yerdedir ve bu yerin niteliğine uygun olarak konuşur, davranır, edimde bulunur. Orhan Kemal'in bilinçli işçilerinde de bu yüzden bir çizgi — dışılık, aykırılık görülmez; başkaldıranlar da inandırıcı, neredeyse otantik ve «sahih»tir.

Oysa bizde daha çok görülen ve yazık ki Orhan Kemal'den sonra bile görülen bir gerçekçilik yanılgısı ya kaba doğalcılığın dolaylarında sığ bir biçimde dönenme, ya da yazarın inandırıcı olmayan bir idealizasyona giderek ilişkilerin mekanik bir yorumunu yapması olmuştur. Özellikle, köyü konu almış olan Enstitülü yazarlardan çoğunluğunun yanlış bir olumlu kahraman saplantısının sonucu olarak, açıkça şematizme varan bir idealizasyon çizgisinde nedense direnmeleri oldukça zararlı olmuştur. Gerçi Orhan Kemal'in — kendisinin de söylediği gibi — bir «olumlu kahraman» anlayışı vardır, böyle tipler yaratarak okuyucuyu yönlendirir; ama bunlar öteki gerçekçilerden farklı nitelikte ilişkilerin üzerine kuruludurlar. Orhan Kemal'deki bu «olumlu tip»ler temelsiz yönelişler içinde olan «stereotip»ler değildirler. Koşullarının üzerine kurulu, bu sınırlarda kalarak davranan bu kahramanlar bir yandan Orhan Kemal gerçekçiliğini anlamlı çizgilerle belirginleştirirken öte yandan da olumlu tip yönteminin sağlıklı kullanıldığı zaman yararlı sonuçlar yaratabileceğini tanıtlarlar.

Orhan Kemal'in yapıtlarında kansız ve yaşamayan birtakım kartondan kişilerin olumlu kahramanlar olarak sunulması, romancının bu kişilerin ardına sığınarak kendi düşüncelerini onların ağzından sayfalar dolusu anlatması, böylesine bir yönlendirme çabası görülmez. Kendisi, «olumlu tip»in olduğunu, ancak bunun temelde romancının kendisi, yani romancının dünya görüşü olduğunu söylüyordu bir konuşmasında:

«Ne olacak insanlar? Suçlu düşecek, sefil, perişan düşecek, şunu yapacaklar, bunu yapacaklar Ben buna tahammül ede-

mem. Çünkü onları kendi çocuğum, kendi evlâdım yerinde görüyorum. Dünyanın yıkılmasını istemiyorum. Yüzyıllar boyunca gelip geçen insanları kastediyorum aynı zamanda. İnsanoğlu kolay kolay mahvolmuyor, yıkılmıyor. Sosyalist romancı siyasal buyrukları süsleyip püsleyeceğine yaşamın içine dalsın. Sanat yoluyla gördüğünü yansıtsın, gizleneni açığa vursun, gerçek nedenleri bulsun, toplumsal düzenin çarklarını, olayların karışıklığını, derin anlamlarını ve genel devinimini bulup gün ışığına çıkarsın. Ezbere, doğa kitabının kafasına kakılmasını değil, gerçeklerin açık anlatılmasını isteyen okuyucunun kendisi bir değişikliğin kaçınılmazlığına, gerekliliğine karar vermelidir.»

Orhan Kemal'in edebiyatımız içindeki önemi koca bir toplumun geçirdiği değişmeyi ustalıkla yansıtması, bu yapısal değişimin kişilerdeki sonuçlarını da sergilemesiyle sınırlı kalmıyor. Evet, Orhan Kemal'in bütün yazdıkları yan yana getirildiğinde ortaya çıkan mozaik, Türkiye'nin 40'lardan 70'li yıllara değin uzanan dinamik bir tablosudur, anlatıyla yazılmış bir «memleketimden insan manzaraları»dır da aynı zamanda. Bu değişken yapı içinde yüzlerce insan tipi yaşar, mücadele eder, sever, acı çeker, mutlanır; tüm dirimsellikleriyle gözlerimizin önündedirler. «Vukuat Var» (1958), «Bereketli Topraklar Üzerinde» (1954), «Eskici ve Oğulları» (1962) gibi romanlarıyla, tarımdaki makineleşmenin ve kapitalizmin hızla gelişmesinin özellikle altüst ettiği bir toplum kesiti olan Çukurova'yı yansıtırken, öte yandan da «Müfettişler Müfettişi» (1966) ve devamı olan «Üç Kâğıtçı» (1969) ile bürokrasi irdelemesi yapar. Bu mozaikin bir yanında özellikle 1950'lerde başlayarak kentlere akan «gurbet kuşları»nın öyküsü görülebilir; bunun yanı sıra da «arka sokak»taki «ekmek kavgası»nın çizgileri... Bereketli topraklar'dan koparak büyük bir kente, İstanbul'a göçen, orada tutunma, yeni bir hayat kurma uğraşı içine giren, büyük kentin çarkında öğütülmeye direnen Anadolu köylüsünün öyküsüdür bu. Yalnız şurasının vurgulanması da gerekir ki, bu öykü sadece çağdaş bir olayın toplumsal düzlemde betimlenmesiyle sınırlı kalmaz; bu öykü içindeki bireylerin öznellikleri de dirimsel bir biçimde sergilenir.

Romanları kadar yüzlerce hikâyesi ile de, aynı biçimde bu toplumsal coğrafya, bu koşullar içindeki insanın çağdaş serüvenini yansıtır Orhan Kemal. Bütün kahramanlar, ilişkiler, umutlar, başarısızlıklar, yoksulluklar ...Bütün bunların öyküsü bir koca ırmak — romanın kolları olarak genel toplumsal tabloyu oluşturur. Evet, bu binlerce sayfayla toparlayıcı bir sözcüğe in-

dirgemek gerekirse, «insan»ı anlatır Orhan Kemal; düşen, acı çeken, bocalayan ama umudu her zaman başat olan insanı... Horlanan, ezilen, yokedilmeye çalışılan insani özün, umutsuzluğa da zaman zaman düşebilen fakat her zaman ayakta kalma uğraşı içinde olan yıkılmayacak insanın yazarıdır. En kötü koşullar içinde bile o «insani cevher»ini korumasını bilen insanın bükülmez bileğinin, tükenmez özünün yazarıdır. «Betonundan bile ot bitiren» Çukurova güneşinin, sıtmadan ölüp giden bebelerin, gurbeti yurt bilip yurtsama duygusuna da kapılanların, çırçırda, tekstilde gençlikleri karartılan genç kızların... Özetle, koca bir halkın destanı yazarıdır. Aydınlık bir yazardır ve bu aydınlığı hiçbir zaman ödün vermediği bilimsel düşüncesinden kaynaklanır. Orhan Kemal'deki bu aydınlık, bu umut ve iyimserlik yükü hiçbir zaman elden bırakmadığı yöntemi olan sosyalist gerçekçi yönteminin sonucudur ve bu genel düşünce tabanında yükselir sanatı da.

Bütün bunlar, sanırım herkesçe paylaşılacak yargılardır. En soylu anlamda bir halk yazarı, halkın boyun eğmeyen özünün yansıtıcısıdır o. Ancak, Orhan Kemal'in büyük önemini bununla sınırlamak yanlış olacaktır. Gereksiz gibi görünse de, bunların yanı sıra roman ve hikâye konusunda çok yararlı dersler niteliğinde olan sanatsal tekniğinin de altını çizmek gerekmektedir. Orhan Kemal üslubunun en belirgin yanı olan ve eşsiz diyaloglardaki gücü ve şiveyi kullanmadaki başarısı, yazarı bütünüyle özgün kılmaktadır. Ahmet Mithat'ın «Ey kari,» diye başlayarak sayfalar dolusu ansiklopedik bilgiyi romanına aktarması, kahramanları konuşurken dayanamayarak araya girip «hakikati» söylemesi değildir elbette bu. Orhan Kemal'de yazarın birdenbire kahramanla özdeşleşmesi, yazarın araya girmesi bütünüyle bir üslup sorunudur ve okuyucuyu rahatsız etmez; giderek bir Orhan Kemal özgünlüğü oluşturur. Öte yandan bu, kahramanlarını konuştururken kişilik yapılarına değgin ipuçlarının da bu diyaloglarda ortaya çıkmasını yaratır. Kendisi buna «konuşmanın diyalektiği» diyordu: «...hikâye ve romanlarımda bir çeşit röportaj demek olan teknikle çalışıyorum. Yani roman kişilerimin psikolojik durumlarını ben değil, bizzat kendilerine yaptırıyorum. Bunun için de konuşmanın diyalektiğine başvuruyorum.»

Şive kullanımının romanda gereksiz olduğunu söylemiyorum; ancak, şive öykünmesine çok fazla ve neredeyse «israfkâr» ölçüde yer verilmesinin romanı / hikâyeyi çok dar ve özel bir ala-

na tutuklayarak zararlı sonuçlara yol açtığı da ortadadır. Fazlasıyla özel bir dilin edebiyatın dışına düştüğünü ve bir süre sonra kaçınılmaz olarak edebiyat tarafından dışlanacağını düşünüyorum. Beri yandan ise, kişilik yapısının kalın çizgilerle belirlenmesi, «mekân»a ve «zaman»a uyumun sağlanabilmesi gibi gerekler nedeniyle şiveye öykünmenin yararlı olduğu da ortadadır. Orhan Kemal'de, tiplemenin en belirgin olduğu «Murtaza»da bile, bu öge çok ölçülü kullanılmıştır ve okuyucu dilini bilmediği bir metnin içinde boğulmaz. Bütünyle şive ile kurulu bir metin bile yine de yalındır, özünü hemen ele veren bir «basit»likle oluşturulmuştur.

Bu «basit»lik, bu yalınlık —ki Orhan Kemal bütünüyle bu ana ilke üzerine kuruludur— aynı yere çıkarıyor bizi: Orhan Kemal'in, bileği bükülmez bir Halk Yazarı olduğu gerçeğine. Bu nitelemeye her açıdan uygun düşer onun yapıtı; Halk'ın özünü, bütün bir halkın «korkak, cesur, cahil, hakim ve çocuk» olan o derinlikli özünü az rastlanır bir gözüpeklikle yansıtmıştır. Halkın görece en geniş boyutlarda okuduğu bir yazardır da. Tekstildeki işçi kızların da, mahalle aralarında futbol oynanan ilk gençlik günlerinin de yazarıdır. İlk sevda coşkularının, ömürleri törpülenip duran «küçük adam»ların, patozda ve çırçırda alınterleri yağmalanan işçilerin, İstanbul'un «arka sokak»larının, «evlerden biri»ndeki kavgaların, gençlik tasarılarının, «arkadaş ılıkları»nın yazarıdır Orhan Kemal. Bütün bu saptamalar, gözlemler yığını bir araya gelerek Cumhuriyet Türkiye'sinin 1970'e değin uzanan serüvenini etkili bir fresk olarak karşımıza çıkarıyor. En umutsuz vaktimize kan taşıyacak, yaşantının yüreğinden aydınlıklar yüklenmiş bir yazardır Orhan Kemal. Romanımıza her zaman bir çıkış yolu sunabileceğine inanılmalı.

Orhan Kemal 1914 yılının 15 Eylülünde doğmuş, ölüm tarihi ise 2 Haziran 1970. Bu hesapla Orhan Kemal'in 10. ölüm yıldönümündeyiz. Ancak, Orhan Kemal niteliğinde bir sanatçının sadece yılın belirli aylarında anılacak biri olmadığına da inanılmalı. O, her gün, bıraktığı yapıtı üzerinde düşünülmesi gereken, dersler çıkarılması gereken bir yazar. Bu ayırdedici nitelik, özellikle şu toplumsal koşullarda ve edebiyat ortamında daha bir önem kazanıyor. Bu nedenle ölüm tarihi bir yana bırakılıp şu söylenebilir sanırım: Orhan Kemal 66 yaşında.

(Sanat Dergisi — Haziran)

ORHAN KEMAL'SİZ ON YIL

Nuriye ÖĞÜTÇÜ

On yılın sonunda düşündüğümde, geçenin sadece zaman olduğunu değişmeyen tek şeyin anılar ve eserlerine karşı duyduğum sonsuz saygıdır diyebilirim. Duyduğum bu saygı doğal olağal olarak önce ailem sonra kitapları ve onları okuyan işçi köylü emekçi halkımdı.

Herşeyden önce ilk tanışmamızı ve beni istemesini hiç bir zaman unutamıyacağım. Onunla ilk kez fabrika kapısında karşılaştım, o zaman yaşım onbeşti. O ilk karşılaşmadan sonra da giderek daha sık beni görmeye geldi. Orhan orada muhasebe memuru olarak çalışıyordu. Birkaç ay sonra da arkadaşlarıyla gelip babamdan beni istedi. Babam da —çok etkili konuşmuş olacak ki— beni verdi. Bir yıl sonra da evlendik.

Şimdi yıllar sonra o günü hâlâ taptaze olarak düşünüyorum. O kadar sıkıntı içinde, yaşam kavgasına atılmamız: hiçbir zaman ödün vermeden bunu başarmış olmamız, bizler için bir onur vesilesidir.

Öyle bir oluşum içindeydik ki, etrafımızdaki dost kişilerin gereğinde, bilinçsizce iftiraları, kötülemeleri ile karşı karşıya kalıyorduk. En güvendiği yayınevleri kitaplarını ucuza düşürüyor, gazete sahipleri çok az fiyata Orhan'ın romanını kapattıkları için gülümsüyorlardı. Filimciler bonolarla işi geçiştiriyorlardı. Ve işte bunca sıkıntı içinde —çok iyi anımsarım bazen akşam yiyecek birşey bile bulamazdık—, yaşamımız geçti. Hiçbir zaman da bu sıkıntılardan dolayı düşüncesine, sevdiği emekçi halkına ihanet etmedi. Her zaman onurlu yaşadı. Ailesi olarak da bunu devam ettirmek benim ve çocuklarımın bir ödevidir.

Geçen on yılın değerlendirmesini yapacak olursam, görürüz ki; halkın bilinçlendiği ve bircok değerlerine sahip çıktığıdır. Orhan'ın bir sözünü hiç unutmam: «Bir takım gizli eller işlerimi bozuyor,» derdi. Bu geçen zaman sonunda da yine bir takım ellerin engellemeleri ile karşı karşıya kalıyorum. Ama her seferinde anısına sahip çıkan, düşüncesine saygı gösteren geniş kitlelerin yanımda olduğunu düşündüğümde mutlu oluyorum. Çünkü Orhan onların daha iyi bir gelecekleri olması için savaşım verdi. Onu engellemek için kitaplarını sattırmadılar, sıkıntılı günler geçirttiler, sabahları gelip cezaevlerine götürdüler. Ama o daima milyonların yanındaydı; düşüncesi ,sevgisi ve tüm yüreğiyle.

On yıl evvel onu yitirdiğimde sanki içimden bir parça da yitip gitmişti. Dile kolay, tam otuz iki yıllık beraberlik bir anda yok olmuştu. Bir daha dönmeyeceğini bile bile yine de her kapı çalmışında karşıma dikilecek sanıyordum. Kapı çalmasından bile onu rahatça tanıyabilirdim. Öyle ki kapı tokmağı hafif çalındığında, tamam işler yine kötü, parasız üstelik de sinirli diye düşünür, ailecek hepimiz onun biraz sakinleşip kendine geleceği ve olanları anlatacağı ana kadar ağzımızı açmazdık. Ne zaman ki çocukları ile bir arada oturur, işte o zaman neşelenir ve dünya vız gelirdi.

Odasına her girdiğinde, sağda kütüphanenin üzerinde ters çevrili duran kallavi fincan gözüme takılır. En büyük zevklerinden biri günlük yorucu çalışmalarının sonunda seslenip kahve istemesiydi. Hemen köpüklü bir kahve yapıp da verdim mi yorgunluğu bir anda mutluluğa dönüşürdü. Bir kahvenin oluşturduğu mutluluk, tüm insanlar için onların daha iyi yaşamlara kavuşmaları için ömür boyu yaptığı çalışmalar, bitmek tükenmek bilmeyen çalışmalar 10 yıl önce sıcak bir haziran günü noktalandı. Arkasında Murtaza'ları, Bereketli Topraklar'ı, 72. ci Koğuşlar'ı ve daha nicelerini dimdik ve yaşam dolu olarak bırakarak.

Ölüm bir sondur, ama geride kalanlar daha yıllarca insanlara bir ışık olacaksa geçen on yıl içinde bence Orhan Kemal ölmedi, yaşıyor ve yıllarca da yaşıyacaktır .Onun sanat anlayışını ve amacını açıklayan şu cümleyle konuşmamı bitiriyorum: «Sanatımın amacı, insanlığın, insanlık tarafından, insanlık için yönetilme çabası adına sanat.»

(Cumhuriyet — 1 Haziran)

TAKIM ARKADAŞI ÇOBAN YURTÇU SEYHANSPOR'LU ORHAN KEMAL'İ ANLATTI

Tavşanbaşı büyükçe bir elmayı kaş, göz, ağız, burunla biçimlendirin, işte size ülkemizin şöhretli, romancı, öykücü, tatlı yüzlü, zeki bakışlı Orhan Kemal'i.

Bu ünü sınırlarımızın dışına taşan ve yapıtları yabancı dillere çevrilen, kitaplıklara zenginlik veren edebiyatçımızla yıllarca arkadaşlık etme kıvancına hâlâ doyabilmiş değilim. Sanırım tüm dostları da benim gibi O'na, onun esprilerine, güleç yüzüne doyamamışlardır.

Yaşantısı, çocukluğundan beri cefalarla dolu geçmiş, babası

tanınmış ünlü bir hukukçu olmasına karşın, ne Orhan Kemal, ne de annesi ve kardeşleri mutlu bir yaşantı sürdürebilmiş değillerdi.

Biz, ona «Raşit» derdik. Gerçek adı da Raşit'ti. Bir de «Mehmed»i olacak ya, biz bu adını hiç kullanmazdık. Namık Kemal İlkokulu'nun son, şimdiki Kız Lisesi'nin bulunduğu Adana Erkek Lisesi'nin orta bölümü birinci sınıfında beraberdik Raşit'le. Şimdi saçları ağarmış, memurluktan emekli olmuş bir çok kişilerle Doktor Orhan Toros, rahmetli Doktor Muzaffer Hocaoğlu, Doktor Arif Akçalı, Çukurova Holding'in şimdiki İdare Meclisi Başkanı Tekin Gücüm, emekli Agırceza Mahkemesi üyesi Yargıç Naime Atasü, Samime Baltacıoğlu gibi adlarını anımsayabildiğim akadaşlar da aynı sınıftaydılar. Sınıfımızın öğrenci tutarı kırkbeş kişi kadardı. Bu kırkbeş kişi içinde sanırım ne bir kişi Raşit'i incitmiş, ne de o, bir kişiyi incitmiş, gönlünü kırmış değildi.

Babası, avukat Abdülkadir Kemali Öğütçü adında tanınmış bir hukukçu idi. Mesleğinde tanınmıştı, üstelik gövde yapısı itibariyle de gölgeli, halk diliyle «Hoflu» bir kişi idi. Önünü hiç iliklemediği siyah paltosu, elinde çantasıyla yürürken bile insana korkuyla karışık saygınlık veren tiplerden biriydi. Abdülkadir Kemali, Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan sonra bir gün Adalet Bakanlığı'na getirilmiş, fakat bakanlığı ancak bir gece sürmüş. Bu kısa süre içinde bakan olarak bir evrak imzaladığını anımsayabiliyor, fakat o evrakın niteliğini anımsayamıyordu. Ömrü billah bu evrakı arayıp durdu, çünkü evrakı bulabilseydi, emekli maaşı almaya hak kazanabileceğini söyler dururdu.

İşte bu hukukçunun serüvenleri arasında bir de fırkaçılık vardı. Abdülkadir Kemali, merkezi Adana'da olan ve «Ahali» adını taşıyan bir de siyasal parti kurmuş, liderliğini de üslenmişti. Özellikle Maraş yöresinde hayli ilgi çeken partinin organı da «AHALİ» adlı gazete idi.

Babasını da, kendisine de böylece yakından tanıdığım Orhan Kemal'e İkinci Cihan Savaşı'nın sonlarına doğru askerlikten dönüşümde, kendisi ile Bursa Hapishanesi'nden salıverilmesinden sonra Adana'ya gelişinde karşılaştık. Ama O, belirli biçimde bizden eski dostlarından, tanıdık ve arkadaşlarından kaçıyordu. Sanki orta birinci sınıfında iken okulun kapalı teneffüshanesinde beton zemin üstünde çakıl taşlarıyla birlikte top oynamamıştık. Sanki O, bizlere zarif çalımlar atarak kıskıs gülmemiş, zekice alaylar etmemişti. O günlerde henüz bugünkü ününe de kavuş-

muş değildi. Ne var ki, Raşit, Kayseri'de askerliğini yaparken, bazı mektuplarından ötürü solcu görülmüş, Bursa Cezaevi'ne gönderilmişti. Orada Nazım Hikmet'le dostluk kurmuş, öykü ve roman yazmaya yönelmişti.

Ben «BUGÜN» gazetesinde çalışıyordum. Orhan Kemal de uzun bir süre işsiz kaldıktan sonra rahmetli toplumcu Doktor Ali Menteşoğlu'nun öncülüğüyle kurulan Seyhan Veremle Savaş Derneği"ne kâtiplik görevine alınmıştı. Derneğin binası, Erciyes sineması bitişiğinde bir dükkândan ibaretti. Orhan Kemal bu kuruluşun hem tahsildarlığını, hem kâtipliğini yapıyor, bu görevlerine karşın 60 lira aylık alıyordu.

Nitekim Orhan Kemal, «Sarhoşlar» adlı kitabındaki «Yaşasın Hürriyet» başlıklı öyküsünde bu konuyu şöyle anlatır:

«Dört ayrı müessesenin işlerine bakmak zorunda olduğumdan, yılbaşı ile birlikte iki ayağım bir pabuca öyle bir girdi ki, değil hikâye, şiir, roman, geceleri doğru dürüst uyumak bile hak getire... Bilançolar, yönetim kurulu raporları, daktilo edilecek tomar tomar raporlar, umumi muvazeneyi bozan karakuşların aktif veya pasif hanelerinde taharrisi, şu, bu yetmezmiş gibi, bir de VEREMLE SAVAŞ HAFTASI gelip çatınca, «Yangın var» diye bağırasım geldi.»

Ancak, sermaye ona bu görevi çok gördü. Derneğin o zamanki yetkililerinden Tevfik Kadri Ramazanoğlu, Orhan Kemal'in «komünist» olduğunu öne sürerek işine son verilmesinde ısrar etti, dediğini de yaptırdı.

İşte bu sıralardaydı. Bir gün Çakmak Caddesi'nin kaldırımlarından birinde ilerliyordum. Karşıdan Orhan Kemal geliyordu. Aramızdaki mesafe 25-30 metre kadar kalmıştı ki, Orhan, birden karşı kaldırıma geçti. Tuhafıma gitti, «Acaba benden mi kaçıyor?» diye düşündüm. Ben de o kaldırıma geçerek iki elimle omuzlarından yakaladım:

— Benden mi kaçıyorsun Orhan?

diye sordum. Soruşum, sitemli, Orhan Kemal'in gözü nemli, yüzü solgun ve üzüntülü idi:

— Ettiklerini duydun zahir. Adama ekmek mi yedirtiyorlar. Adım komüniste çıktı. Ben yandım, bari sizi yakmayım. Sizleri gördüğüm yerde kendimi, hiç olmazsa gözlerimi sizlerden kaçırıyorum»

diye yanıt verdi.

Orhan Kemal, kendisine kötülük edenlere bile küfretmezdi.

Bu zorlama değil, kibarlığının da gereği idi. Yalnız çok kızdırdıkları zaman:

— Haydi ulan silik!

diyerek öfke çıkarırdı.

Raşit yakışıklı ve de çok centilmendi. Sınıfının ve futbol alanlarının en centilmen kişisiydi. Yukarıda da dediğim gibi ne kimseyi incittiğini, ne kimse tarafından incindiğini hiç anımsamam.

1930'lardan sonra Kumluk alanı ,sâhipleri tarafından konut yapımı amacıyle işgal edilmeye başlanmıştı. Bu durum karşısında zamanın Beden Terbiyesi Bölge Müdürü rahmetli Rıza Salih Saray'ın girişimiyle şimdiki stadyumun yeri kamulaştırılmış, etrafı tahta perdelerle çevrilmişti.

Raşit, futbol karargâhını kumluktan yeni alana nakletmiş, futbolunu o zamanın ileri gelen takımlarına da kabul ettirmişti.

Şık çalımları, gol koklayan bilinçli oyunuyla önce siyah - beyazlı İdman Yurdu'nun ileri sağ kanadının güçlü bir elemanı olmuş, daha sonrada Seyhanspor'da birlikte oynamaya başlamıştık.

İşte Raşit, futbol karargâhını Kumluk'dan yeni alana naklederken, stadyumun karşısındaki şimdiki Yeşilova Kulubü'nün biraz batısında ekin tarlaları içindeki tek evde oturan ailenin kızlarıyle de ilişki kurmuştu. Sanırım ki bu ilişki, Raşit'in öğreniminin aksamasına neden olmuştur.

Vaka kendisi «Arkadaş Islıkları» adlı kitabında yaşantısını anlatırken «aslında okula futbol yüzünden tekmeyi atmıştım» der ama, biz asıl nedeninin flört olduğunu biliyorduk.

Orhan Kemal yine bir süre işsiz kaldı. Ne özel sektör, ne de kamu sektörü veya herhangi bir kuruluş iş vermiyordu kendisine. Yayın yaşamına da atılmamıştı henüz. Adana'da Halkevi'nin çıkardığı «Görüşler» adlı bir dergi vardı ama, Orhan Kemal'in öykülerini yayınlayamazdı. Vaka Yaşar Kemal'in «Ağıt» ve folklör denemeleri bu dergide yayınlanıyordu, ama, Yaşar Kemal'in adı henüz «komüniste» çıkmamıştı.

Orhan Kemal ise damgasını yemiş, bu damga ile ortada kalmış bir kişi idi. Bir deyime benziyordu hali: «Havada bulut, ana sen beni unut.»

İkinci Dünya Savaşı'nın ağırlığı Rusya üzerindeydi. Adana'da Güven Kardeşler tarafından yayınlanmakta olan «Türksözü» gazetesinin Yazı İşleri Müdürlüğünü Abidin Dino yapıyordu. Dino

solcu olarak tanınıyordu. Orhan Kemal'i de yanına muhabir olarak almıştı. Bu suretle de Orhan Kemal'le bir meslekte birleşmiştik.

Bir gün Adana'nın sarı-kırmızılı takımı Seyhanspyor'la Mersin'e futbol maçına gitmiştik. İdmanyurdu'nun şöhretli takımıyle karşılaşıyordu bizim Seyhanspor. Kafile başkanımız, Adana'daki spor tesislerinin kurucularından rahmetli Rıza Salih Saray'dı. Mersin'de futbol sahası o zaman şehrin göbeğinde bir çevrik içindeydi.

Ben Seyhanspor'un bir golünden söz ederken, «27. dakikada Talat'ın Mersin filelerine gönderdiği top gol olurken, Rıza Salih Saray'ın sigarasının dumanı halkalar çizerek havalanıyordu» diye yazmıştım.

Ertesi gün Orhan Kemal'le istasyonda rastlaştık. Gözleri gülüyor, yüzünde değişik bir tatlılık görülüyordu.

— Çoban, dedi. Bu cümleyi nereden buldun? Bir sevinç ancak bu kadar güzel belirtilebilir.

Kitaplarını halka inerek, örf ve geleneklerimizi gerçekleriyle dillendirerek zenginleştiren dostum, sevgili arkadaşım Orhan Kemal'i bu satırlarla anımsayarak anılarını yinelemek geldi de içimden... ve bunu da bir görev saydım kendime...

(Demokrat — 2 Haziran)

«BİZ İŞÇİLER, HATIRAN ÖNÜNDE SAYGIYLA EĞİLİYORUZ»

Nuriye KEMAL

On yıl o kadar çabuk geçti ki anlıyamıyorum. 1970 yılının ilk ayları gözümün önüne geliyor. O zaman hızlı bir şekilde çalışıyor, kalbinden devamlı şikayet ediyordu. Bulgaristan'a davet edildiğimiz zaman, o hasta haliyle gidişini unutamam. Ve orada 2 Haziran 1970 günü de öldü. Ölümünden bir gün önce hastaneye gittim, beni gördüğünde sadece gözyaşı döküyordu. Çünkü kendisine felç gelmişti, konuşamıyordu. Doğal olarak ben de kendimi tutamamış ağlamıştım. Akşam saat 21.00'de de gözlerini bir daha açınamak üzere kapamıştı. Ölüm haberi tüm dünyaya yayılmış, devamlı olarak dost ülkelerin yazarlarından, dostlarımızdan başsağlığı telgrafı alıyordum. Burada şunu belirtmek isterim, dost Bulgaristan Hükümetinin ve Yazarlar Birliği'nin gerçekten çok büyük fedakârlıkları ve yardımları olmuştur. Onlara ve bizi Bulgaristan'a kadar gelip yalnız bırakmayan dost-

larımıza çok teşekkür ederim. Şöyle ki: Bulgaristan'dan Orhan'ın naaş'ı bir pikaba konmuş Türkiye'ye gönderiliyordu. Türkiye'deki yazar ve dostlarımız, Edirne'den naaş'ının alınması için bir cenaze arabası istemişler. O zamanın yetkilileri bu isteği geri çevirmişler. İstanbula gelirken yol üstünde duygulandığım bir olay daha vardır. Onu da anmadan geçemeyeceğim: Cenaze arabası ve diğer arabalar ile İstanbul'a doğru geliyorduk. Babaeski'de bir grup işçi yolumuzu kesip, kendi el yazılarıyla yazdıkları bir pano verdiler: Bu panoyu hâlâ onun odasında saklarız. O panoda şunlar yazılıydı: «Biz işçiler, hatıran önünde saygıyla eğiliyoruz.»

Evet bu yıl onuncu yıl. İşte bir anda geriye dönüp, ölüm gününü bir çırpıda anımsadım. Bence zamanın geçmesi önemli değil. Önemli olan onun yarattığı düşünceyi, insan sevgisini, mücadeleyi ve direnmeyi toplum olarak anlıyabiliyor muyuz, değerlendirebiliyor muyuz? Ben bunun yapıldığı kanısındayım. Bugün tüm emekçiler veya daha genel olarak tüm ezilenler Orhan Kemal'i biliyor, okuyor ve anısını yaşatmak için birtakım gerici güçlere karşı mücadelelerini veriyorlar. Çünkü Orhan ezilen halkın, ezilmediği; insanların bir çıkar için değil, insanca sevilmeleri için; çocukların küçük yaşta çalıştırılmayıp, çocukluklarını yaşayabilmelerini sağlayan bir toplumun oluşmasını istediği için cezaevlerine gönderildi. Gereğinde bir takım kapılar düşüncelerinden dolayı yüzüne kapandı. Aç kaldığımız günler oldu. Ama o hiçbir zaman yılmadı, en son olarak da şunları kaleme aldı: «İnandığım doğruların adamı oldum, böyle yaşadım, karınca kararınca bu doğruların savaşını daha çok sanatımda yapmaya çalıştım, kursağıma hakkım olmayan tek kuruş dahi girmemiştir.»

Hakim sınıflar herzaman işlerini bozdular dedim. Bir ara Arka Sokak adlı kitabından dolayı Orhan mahkemeye verilmişti. Burayı Orhan'ın kendi yazdığı bir anısından sunmak isterim.

«Bir zaman 'Arka Sokak' öykü kitabım mahkemeye verilmişti. Hakim, savcıya uyarak: «Konularımı neden hep fakir fukaradan, işçilerden aldığımı, Türkiye'de varlıklı insanların, iyi yaşıyanların olup olmadığını sormuştu.» İlk bakışta evet, çok doğru bir soru. Neden hep bu insanları, bu insanların yoksulluğunu ele alıyorum?... O zaman Hakime «Ben gerçekçi bir yazarım.. En iyi bildiğim konuları alırım.. Varlıklı yurttaşların yaşayışlarını bilmiyorum, nasıl yaşadıklarından da haberim yok.» demiş ve beraat etmiştim.»

Bugün Orhan daha etkin bir şekilde anılmıyorsa, bundandır. Çünkü inandığı bildiği emekçilerin sorunlarını yansıttı yapıtlarında. Ne kadar engellenirse engellensin Orhan her zaman halkı ve dostları tarafından anılacak, sevilecek. Ve sanıyorum hiçbir zaman da unutulmayacak.

(Demokrat — 2 Haziran)

«ORHAN KEMAL HALKIN İÇİNDEN ÇIKMIŞ HALKINI ANLATMIŞ BİR EMEKÇİYDİ»

Bülent ŞERBETÇİOĞLU

Türkiye Yazarlar Sendikası'nın düzenlediği «Ölümünün 10. Yılında Orhan Kemal'i Anma Toplantısı», 2 Haziran günü Sendika Merkezindeki Union Française Salonu'nda yapıldı. Toplantıya İstanbul Belediye Başkanı Aytekin Kotil, Orhan Kemal'in sanatçı arkadaşları, konuk Bulgaristanlı yazar Stanislav Sivriev ve kalabalık bir dinleyici kitlesi katıldı. Toplantı bitiminde 1980 Orhan Kemal Roman Ödülü, yazar Adalet Ağaoğlu'na törenle verildi.

TYS adına Demirtaş Ceyhun'un yaptığı kısa bir açış konuşmasından sonra Belediye Başkanı Aytekin Kotil Orhan Kemal'in sanatçı kişiliğini anlattı. Bir emekçi olan Orhan Kemal'in, yapıtlarında içinden çıktığı insanları yansıttığını belirten Kotil, yazarın toplumcu gerçekçi sanatın temsilcisi olduğunu söyledi.

Daha sonra Orhan Kemal Ödülü Seçici Kurulu adına Konur Ertop, Orhan Kemal'in sanatını anlattı. Konur Ertop, «Bu salonda hepimizi birleştiren Orhan Kemal tutkusudur» diyerek başladığı konuşmasında sanatçının kendinin kaleme aldığı özgeçmişinden söz etti. Bu arada Konur Ertop sanatçının şu sözlerini aktardı: «İşçi sınıfı ve emekçiler, benim kaynağım, dayanağım oluyor. Köy emekçileri ve ırgatların direnişi, yaşam koşulları, benim yaşam koşulum oluyor.» Ardından Konur Erton, Orhan Kemal'in sömürüye ve baskıya direnin sanatçı kişiliğini değerlendirerek şöyle dedi: «Orhan Kemal 40 yılı dolduran bir olay örgüsü içinde toplumun çelişkilerini ve emekçilerin dramını sanatına yansıtmıştır. Ödülü'nün sanatını halktan yana kullanan sanatçılara verildiğini vurgulayan Ertop, bu yıl ödüle hak kazanan romanın yapısını şöyle tanımladı: «Gözlem gücü, yazı ustalığı ve kalabalık kahraman kadrosu başarılı bir olay örgüsü içinde bütünleşen bir roman.»

Daha sonra konuşan konuk Bulgaristanlı yazar Stanislav Sivriev, yaptığı konuşmada özetle, sanatçının kendi ülkesinde yaygın bir biçimde tanındığını ve sevildiğini belirtti. Sivriev ayrıca Orhan Kemal'in Türkiye halkının olduğu kadar Bulgaristan halklarının da yazarı olduğunu söyledi.

Konuk yazarın konuşmasının ardından iki kişilik bir söyleşi düzenlendi: Müjdat Gezen ve Orhan Kemal'in yakın arkadaşlarından Nurer Uğurlu sanatçıyla ilgili anılarını anlattılar. Müjdat Gezen dinleyicilere Orhan Kemal'in oğlunun anlattığı bir olayı aktardı: Orhan Kemal aç kaldığında çocuklarını hırpalarmış. Evde durum böyleyken birgün «Yeditepe» adlı bir edebiyat dergisinde «sert ve oğullarını hırpalayan kahraman baba» konulu bir öykü yayınlanmış. Orhan Kemal bu babanın kendisi olduğundan kuşkulanmış. Daha sonra oğlu Işık öyküyü kendisinin yazdığını söyleyince birlikte yanlışlarını da düzelterek yeniden yazmışlar.

Anlatılan bir diğer anı Orhan Kemal'in oyunculuğu üzerineydi. Anı şöyle: «Aksaray Ulvi Uraz Tiyatrosu'nda 'İspinozlar' oynanıyordu. Dışarda yoğun sis ve bardaktan boşanırcasına bir yağmur var. Oyunun başlamasına on dakka kala «Bayram»ı oynayan oyuncunun gelmediği farkedildi. Gelmeyen oyuncunun yerine Orhan Kemal makyajlı olarak ve arkadan suflör desteğiyle sahneye çıkmıştı. Oyun bittikten sonra Ulvi Uraz seyircilere «yazarı oyunda oynadı» deyince salondaki seyirciler olaya kahkahalarla gülmüşlerdi.»

Daha sonra iki halk ozanı. Sadık Gürbüz ve Erol Kar Orhan Kemal'in şiirlerinden bestelenen türküler söylediler.

Orhan Kemal'in arkadaşlarından olan Haldun Taner, sanatçı hakkında özetle şunları söyledi: «Orhan Kemal ekmek derdine düşmüş bir büyük hikayeci, yalnız kalemiyle yaşamış birkaç yazarımızdan biriydi. Neşeli bir insandı. İyimserdi, «Bir olay beni yirmidört saatten fazla üzmez» derdi. Ankara Caddesi'nin en fazla sömürülen yazarıydı. Onun için söylenecek en doğru söz şu olabilir: Halkın içinden doğmuş, halkla ömür olmuş, halkını anlatmış bir sanat emekçisiydi. Bu sözler birçok insana söylenebilir. Ancak bunların içinde bu tanıma en çok uyan herhalde Orhan Kemal olacaktır.»

Programın son bölümünde Adalet Ağaoğlu'na ödülün verilmesine geçildi. Ağaoğlu yaptığı konuşmada özetle şunları söyledi:

«Yayınevimden Orhan Kemal Roman Ödülüne katılmayı önerdiklerinde koşulsuz kabul ettim. Bu, Orhan Kemal'in benim olu-

şumuma olan katkısından ve ona olan saygımdan dolayıdır. Orhan Kemal, insanı gerçekten toplumsal varlık kabul etmiştir. Orhan Kemal'in toplumsal gerçekliğinin altını çizmek gerekir. Tarihsel ve toplumsal koşulları içinde insanı işlemesi onu Orhan Kemal yapmıştır. Orhan Kemal'le sadece 'İspinozlar' oyununun ilk gecesinde tanışmış ve konuşmuştum. İnsanlara en umutsuz zamanında bile yaşama direncini aşılayabilmesi beni en etkileyen yanlarından biridir. Edebiyat araştırmacılarına düşen görev, Orhan Kemal'in yapıtlarına eğilerek onları derinlemesine incelemektir.

Sendikamın ilk kez olarak Orhan Kemal ödülünde benim yanımda olması beni mutlu etti. Bunu Orhan Kemal'in büyük kişiliğine bağlıyorum. Orhan Kemal'in anısı önünde saygıyla eğilirim.»

Bitiş konuşmasında TYS İkinci Başkanı Demirtaş Ceyhun Orhan Kemal'in daha önceki konuşmalarda da vurgulanan iki yönünü belirtti. Bunlar işçi sınıfı mücadelesine olan inancı ve katkısı ile yaşamaya olan tutkusuydu.

(Demokrat — 6 Haziran)

ORHAN KEMAL ÖLÜMÜNÜN 10. YILDÖNÜMÜNDE SOFYA'DA ANILDI

Büyük Türk yazarı Orhan Kemal, 2 haziran 1970 yılında Bulgaristan'a yaptığı bir ziyaret sırasında Sofya'da ölmüştü. Bulgar Yazarlar Birliği 5 haziranda düzenlediği bir toplantıda bu acılı yıldönümünü andı.

Bulgaristan Yazarlar Birliği İkinci Başkanı Nikolay Hristozov, Yönetim Kurulu üyesi, değerli ozan Georgi Strumski, büyük romancı Stoyan Daskalov, şaire Liana Daskalova, Svetan Angelov, Gençe Uzunov, Vasil Tsonev ve birçok değerli Bulgar yazarı, radyo, televizyon, günlük gazetelerde çalışan gazeteciler, toplantıda hazır bulundular. Türkiye Yazarlar Sendikası adına Asım Bezirci, Adnan Özyalçıner, Şükran Kurdakul da orada idiler. Orhan Kemal'in ailesi de toplantıda hazır bulundu.

Toplantıyı idare eden Bulgar Yazarlar Birliği Sekreteri Liçezar Elenkov açış konuşmasında Bulgaristan'da Orhan Kemal'in yaratıcılığının okuyucular tarafından ilgiyle karşılandığını söyledi. Elenkov, konuşmasında «Orhan Kemal Bulgaristan'da en popüler Türk yazarlarından birisidir» dedi. «Yazarın birçok yapıt-

ları, Sofya'da hem Bulgarca hem de Türkçe yayımlanmıştır. Bulgar okuyucusu değerli yazarın «Murtaza»sını, «Bereketli Topraklar Üzerinde»sini, «Gurbet Kuşları»nı, «Eskici ve Oğulları»nı çok iyi tanımakta ve zevkle okumaktadır. Orhan Kemal'in birçok öyküleri ülkemizde çeşitli derleme ve antolojilerde de yayımlanmıştır.»

Asım Bezirci, Türkiye Yazarlar Sendikası adına toplantıya katılanları selamladıktan sonra Orhan Kemal'in yaratıcılığında işçi konusuna ilişkin bilimsel bir konuşma yaptı. TYS Yönetim Kurulu üyesi Şükran Kurdakul coşkulu konuşmasında Orhan Kemal'in yaratıcılığının bazı yönlerini anlattı. Adnan Özyalçıner de Fethi Savaşçı'nın Orhan Kemal'in ölümü üstüne yazdığı bir şiiri okudu. Fahri Erdinç de Orhan Kemal'e adadığı yeni şiirini okuduktan sonra toplantı son buldu.

CAHİT IRGAT'I ÖLÜMÜNÜN 9. YILDÖNÜMÜNDE ANIYORUZ

Doğan KEMANCI

Cahit Irgat, Cumhuriyetin kırklı yıllarından başlayarak, Milli Şef faşizmine karşı özgürlük için, şiirleriyle mücadele sürdüren ozanlarımızdan biri. Şiirinin kendine özgü üslubu, genellikle kısa oluşu onu dönemindeki ozanlardan ayıran bir biçim farkıdır. Özde ise gerçekçilik onun şiirinin temel özelliğidir.

1916 yılında Lüleburgaz'da doğan Cahit Irgat'ın şiirleri 1935 yılından başlayarak çeşitli dergilerde Cahit Saffet imzasıyla yayımlanır. Bu yıllar onun, ileride kendi yatağında akmak için geçtiği zorunlu yollardır. Ozanlığının ilk on yılında, bireyle ilgili duyguların ağır bastığı, kendine dönük, toplumsal olayları uzaktan izleyen şiirler yazar.

İlk şiir kitabı «Bu Şehrin Çocukları»nı 1945 yılında çıkarır. «Dost askerler, sıvacılar, garsonlar/ Omuz omuza bu hıncahınç insanlar»la yürümeye başlar. «El tetikte/ Göz gedikte/ Senin için/ Benim için/ Ve yarın için»dir bu yürüyüş. «Darağacını son uykuya salıncak yapan/Mağrur gözlü mahkumların», «Köprü altı, asfalt üstü çocuklarının» geleceğe umutla bakan bir ozanı vardır artık.

Bu geçiş ya da toplumcu gerçekçiliğe emekleyen özgün nitelikli şiir 1947'de basılan «Rüzgârlarım Konuşuyor»la delikanlıdır artık. Kitabın başında Irgat «Bu şiirler, istila görmüş şehirlere ve İkinci Dünya Harbi'nin sefaletlerine dairdir» der.

«Rüzgârlarım Konuşuyor»un yayımlanmasıyla, o 1947'nin savcıları da harekete geçer: Irgat tutuklanır, şiirler kovuşturmaya uğrar. Mahkemede hangi şiirinin suçlu olduğunu sorar; «Anne girmem ben bu oyuncakçı dükkanına/ Orda toplar, tayyareler, tanklar var» diye başlayan, kitabın onüçüncü parçasını gösterirler. «Ezilmiş insanların/Acı çeken, sancı çeken çocuğu/Irgatların ırgadı» mahkum edilir.

1952'de üçüncü şiir kitabı «Ortalık» yayımlanır. «Mapuslar»ın, «Açan Gülün», «Sokak Çocukları»nın özgürlük tutkunu Irgat'ı konuşmaktadır artık.

Ozanlığının yanısıra çeşitli tiyatrolarda aktörlüğünü de sürdürür. Ayrıca birçok filmde rol alır.

1971 yılında erken ölümünden önce bir arkadaşına yazdığı mektupta yaşam öyküsünü anlatırken kısaca çektiği zorluklardan da söz eder: «...çok işsiz kaldım süründüm. (...) Her kitabımdan sonra savcılıklar (...) mahkemeler, tevkifler...» der.

Şiirlerinde de sezilen bu olgu, onu dünyadan umut kesmeye değil, aksine umutla «En dar en karanlık sokaklar/Çok yakında birgün/ Çok yakında bir gün/ Bayramlaşıp ışıyacaklar/ Hürriyet giyecek aydınlık ayaklar.» demeye götürmüştür.

İlginç ki, döneminin bütün zorluklarından payını alan Cahit Irgat'ın, Soyadı Kanunu çıkmadan önceki adı Cahit MUTLU'dur.

(Aydınlık — 6 Haziran)

İBRAHİM HAKKI HAZRETLERİ ÖLÜMÜNÜN 200. YILDÖNÜMÜNDE

Büyük Türk-İslam Mütefekkiri ve Marifetname sahibi Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin ölümünün 200. yıldönümü bu yıl İstanbul'da anılacak.

Konu ile ilgili olarak bir açıklama yapan İbrahim Hakkı Hazretleri Camii ve külliyesini Yaptırma Yaşatma Derneği Başkanı Halis Güngör, 200. Ölüm Yıldönümü Anma Törenlerinin bu yıl İstanbul Harbiye Şehir Tiyatroları salonunda yapılacağını, anma törenlerine çok sayıda ilim adamının katılacağım söyledi...

ÖLÜMÜNÜN 200. YILDÖNÜMÜNDE ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI

Prof. Dr. Abdülkadir KARAHAN

İçinde yaşadığı 18. yüzyıl Osmanlı tarihi bakımından bir çö-

kültüye yöneliş dönemini simgelemekle beraber yaratılışındaki üstün yetenek, inançlarındaki içtenlik ve çalışma iradesindeki süreklilik nedeniyle, bugün bile, Anadolu'nun her tarafından eserleri zevkle okunan, ilâhileri heyecanla terennüm edilen **Erzurumlu İbrahim Hakkı** (18 Mayıs 1703 - 22 Haziran 1780)'nın kısaca hayatını, kişiliğini ve değerini - ölümünün 200 yıldönümünde - söz konusu etmek sosyal ve kültürel hayatımız bakımından yararlıdır. Bu münasebetle bunalım ve sıkıntı ile toplumun nefes almakta güçlük çektiği yıllarda, fırtınaların sahillere parlak sedefler içinde bırakıverdiği tertemiz incileri andıran irfan sahiplerinin de yetişebileceği ve onların duygu, düşünce ve inanç kaynaklarından beslenecek kuşakların daha umutlu bir geleceğin ışıkları olabileceği kanısının doğmasına, bir ölçüde, yol açılabilir.

İbrahim Hakkı, Pasinler Yaylasının yetiştirdiği büyük bir bilim adamı, tesir ve nüfuzu günümüze kadar uzanan mutasavvıf bir şair, öğretici ve yönlendirici bir yol göstericidir. Hayatı **Hasankale Erzurum Tillo** üçgeni arasında geçmiş, ilkinde doğmuş, ikincisinde öğretim görüp görev yapmış, sonuncusunda da asıl aradığını, manevi yükseliş ve amacını bularak mutluluk sırrına erişmiştir. Babası **Derviş Osman** oldukça aydın olup bazı ruh dalgalanmaları karşısında çıktığı seyahat sonunda huzuru, ancak **Siird yakınlarındaki Tillo**'da, **Şeyh İsmail Fakirullah**'ın huzurunda buluverir. **Hakkı** da, Şeyh'i görür görmez, «**Yüzü bana babamdan daha biliş ve tanış geldi**» demekle, ilk duygularını söze işlemiş olur. 6 yaşında iken anne, 17 yaşına basınca da baba yetimi kalan **Hakkı**, **Tillo**'dan ilk defa Erzurum'a dönünce, 8 yıl süre ile, kendini öğrenime verir. **Tillo**'ya ikinci gelişinde artık oldukça olgundur. Bu sefer 7 yıl saadet veren huzurunda zühd, tekke hayatı ve müridlerle haşr ü neşr olmaktan çok tefviz (üsterme), murakabe ve sabır ile yoğrulmuş olarak **Fakirullah**'a daha derinden bağlanır. Şeyhi fani hayata veda edince yine **Erzurum**'a dönen **İbrahim Hakkı**, imam ve hatiplik görevi üstlenir, evlenir Hacca gider. Hasankale'de kendine güzel bir ev de yaptırır. 1747 ve 1755 yıllarında, iki defa, İstanbu'u da ziyareti ihmal etmez. 1757'de en büyük ve en tesirli eseri **Marifetnâme**'yi Hasankale'de tamamlar. Ondan iki yıl önce de, yine önemli eserleri başında gelen **Divan**'ını ikmal eylemiştir. İslâm dininin müsaade ettiği ölçüde aldığı kadınlardan kız ve erkek çocukları olur, bazıları yaşar, bazıları da o daha hayatta iken vefat eder.

1763'te üçüncü ve sonuncu defa olarak **Tillo**'ya gidip yerleşir.

2. ve 3. defa hacca giden **İbrahim Hakkı**, vakitlerini **Tillo**'da ders vermek, bilimsel deneylerde bulunmak, kitap okumak ve halkı aydınlatmakla geçirir. Ve 22.6.1780'de kısa bir hastalıktan sonra dünyaya gözlerini yumar.

İbrahim Hakkı, 15 ve 16. yüzyıllarda ikbalinin doruğunu yaşayan, ancak 17. yüzyılın ortalarından başlamak üzere yavaş yavaş duraklama devrinden gerileme ve çökmeye doğru kayan Osmanlı İmparatorluğu'nun doğudaki büyük kültür ve uygarlık merkezlerinden biri ve askeri harekâtın da önemli bir mevkii olan **Erzurum** yörelerinin 18. yüzyıl başlarında doğmuş çocuğudur. Ama zamanı bir çok bakımdan çalkantılar, huzursuzluklar, bunalımlar dönemi olmasına rağmen onun eserlerinde bunun izleri pek görülmez. Bunun bir sebebi klâsik edebiyatla tasavvuf edebiyatımızın bünyesinde aranmak gerekirse de, diğer önemli bir nedeni de: yazarın dünya ve hayat görüşünde, inançlarında, teslimiyyet ve rızasındadır. Onun **Türkçeden** başka **Arapça** ve Farsçaya bu dillerde de eser verebilecek kadar geniş olan vukufundan başlayarak okyanuslar gibi engin kültüründe, kâmil insanlara has olan yüksek ahlâkî niteliklerinde saklı bulunan meziyetler: kendisine sarsılmaz bir güven kazandırdığı gibi, bir mürşit mütefekkir olarak insanlara ümit ve tevekkül duygusu da aşılamıştır.

O, her şeyden önce, **İlâhî aşkın nefhasını** gönlünde sezmiş ve onun lezzetini can evinde duymuş bir rehber şairdir.

Can illerinden gelmişem fâni mekânı neylerem
Ol mülke meylim salmışam
ben bu cihan neylerem

matlalı gazelinde

Aşkın şarabın içmişem dil
gülşenine göçmüşem

Ben varlığımdan geçmişem nam ü nişanı neylerem
Halkı cem-i halkdan müstağniyem billahi ben
Hallâk-i âlem var iken halk-ı zamanı neylerem

derken: gerçekten ilâhî aşkla kendinden geçip gönül bahçesine kavuşan, fâni varlığından vaz geçip dünyanın nimetlerinden kendisini sıyırmayı başaran ve Allah'tan başkasından hiç bir şey beklemeyen, ummayan kâmil bir insanın iç dünyasını aydınlatmaktadır. Burada bize büyük **Yunus Emre**'yi (1240 1320)'ne kadar yakından hatırlatmaktadır. Yunus da şöyle demiyor mu?

Mülk-i bakadan gelmişem fâni cihanı neylerem
Ben dost cemalin görmüşem hûr-i cihânı neylerem.

Hakkı'nın Yunus'a imrenen ve onu dört buçuk asır sonra aynı tasavvuf çizgisinde izleyen şiirlerine misal olmak üzere ünlü Tefviznâme'sinden küçük bir parçayı Yunus'la karşılaştıralım:

Nâçar kalacak yerde-Nâgah açar ol perde
Derman eder ol derde - Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler.

Mısralarını okurken Yunus Emre'nin şöyle başlayan şiirini hatırlamamak elde midir?

Allah diyelim dâim - Allah görelim neyler
Yola duralım kaim Allah görelim neyler.

İbrahim Hakkı'nın Mevlâna Celâleddin Rumî (1207 1273) ve Fuzulî (1480 - 1556) gibi İslâmî tasavvuf edebiyatının doruklarından da derinden etkilendiğini ve onların havasını bize de teneffüs ettirmeği başardığını da söylemeliyiz. Şefik Can, onun Marifetnamesinde bulunan ve Divan-ı Kebîr'den manzum olarak yapılan tercümeleri, Mevlâna ve Yaşama Sevinci (Konya Turizm Derneği, 1978) kitabındaki bir makalesinde göstermektedir. Fuzulî'den etkilenmeye de örnek niteliğiyle sadece Divan'ının gazeller bölümü sonunda bulunup şu beyitle başlayan gazeli, bir çok, kanıtlardan birinden ibarettir:

Sana ey dil iki âleme bir dildar yetmez mi
Yeter mağrur-i gayr oldun bu yârigar yetmez mi?

Umutmamak gerekir ki Fuzulî'nin gazeli de şöyle başlamaktadır:

Gönül yetdi acel zevkı ruh-i dildar yetmez mi
Ağardı müy-i ser sevdâ-yi zülf-i yâr yetmez mi?

İbrahim Hakkı'nın halka yönelik ve Müslüman Türk toplumunu iyiliğe, şefkata, müsamahaya, tahammüle, ümide bağlayan şiirleridir ki onu daha çok ünlü yapmış, bestelenmiş, dillere destan olmuştur. O, şu mısralarla tıpkı Yunus'un «Yaratılanı hoş gör yaratandan ötürü» öğüdü gibi, mahlûkata, Allah için şefkat gösterilmesini, kimseyi incitmemeği, gönül yapmağı salık vermektedir:

Ey gönül Allah için mahlûkatına hep şefkat et
Kimseyi incitme herkese münasip ülfet et
Çün Hudâ her kalbe nazırdır gönül yap rağbet et.
Kulları gönlünde ol Mevlâ'ya ancak hizmet et.

Burada Hafiz-i Şirazî (ölümü 1390)'nın şu anlama gelen bir

beytini hatırlamamak kusur olabilir: «Kimseyi incitmek peşinde koşma, ne dilersen yap. Çünkü bizim şeriatımızda, kâfirlik, adam incitmektir.»

İbrahim Hakkı, çoğu zaman, insanlara, onların akılları ve gönüllerine mülâyim gelen şekilde söz söylenmesini tavsiye eder. Çünkü dünyada aziz olmak ve rahat yaşamak için, böyle davranmak icabetmektedir. İşte bunun en veciz bir biçime koyup şiirleştirmesi:

Cümlenin aklınca gönlünce mülâyim söyle sen
Tâ cihanda bulasın izzetle rahat böyle sen.

Sade, samimi kurallarını, insan sevgisini, tasavvuf neşvesini şakıyan Erzurumlu büyük bilgin, ârif şair ve çağına göre ileri mütefekkir İbrahim Hakkı, bu tür öğütleri, örnek hayatı, etrafını aydınlatan irfanı ile Doğu ve Güney Doğu Anadolu'dan başlayarak, hemen hemen bütün Türk illerinde özellikle Divan'ı ve Marifetnâme'si ile - sadece bir bilim adamı ve tasavvuf şairi olarak değil, aynı zamanda kâmil bir mürşid, velilik mertebesine yücelmiş bir Hak ve hakikat eri niteliğiyle de sevilmiş, sayılmış ve eserleri de geniş halk yığınları tarafında özenle okunmuş, el üstünde taşınmıştır. Ona gösterilecek saygı, aynı zamanda, milli kültürümüze, halkımızın manevi eğilimlerine riayet anlamı da taşır. (Hürriyet — 21 Haziran)

YURT DOĞUSUNDA BİR YUNUS

Ahmet KABAKLI

Hasankale'de doğmuş, Erzurum'dan feyiz almış. Tillo (Bitlis civarı) da olgun ve yetkin tasavvuf günlerini yaşamış olan ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI HAZRETLERİ'nin (18 Mayıs 1703 - 22 Haziran 1780) tam iki yüzüncü vefat yıldönümündeyiz.

Onu, Türkiye'nin doğusunda bir Yunus Emre... Ve onun İslâm âleminde tanınmış büyük bilgin, Türk halkının gözünde ise telkinleri, eserleri, yaşayışı ile bir tasavvuf eri, bir kâmil insan, bir Allah yakını, hakkiyle bir mürşid olduğunu bilmeliyiz.

Milletimizin ve İslâm âleminin, tâ Fas'tan, Cezayir'den, Mısır'dan, tâ Tebriz, Semerkand, Buhara ve Belgrad'a, Budapeşte'ye kadar tanıdığı, tasavvuf ve ilim semasının son parlak yıldızlarından birisi olan İbrahim Hakkı, Türk İslâm ve insan dünyasını (Mevlâna, Yunus, Fuzuli gibi) birleştiren ,yeşerten, sevindiren dehâlardandır.

Matbaasız, gazetesiz, radyosuz, teypsiz, TV'siz olan geçmiş uzun devirlerde, ülkeleri birbirine belki üç aylık belki bir yıllık mesafede olan ve çok defa dilleri bile başka bulunan İslâm âleminde, maddî manevi kültürün, şu yayılışına bakınız:

Kendisinden 400 yıl önce yaşamış bir Sakarya boylu Yunus Emre'nin ruhiyle, imanıyle ve düşüncesiyle, aynen izindedir. Yunus Emre şöyle der:

Mülk-i bakadan gelmişem
Fâni cihanı neylerem
Ben dost cemalin görmüşem
Hur-ı cihânı neylerem

İbrahim Hakkı da onu şu mısralarla «tanzîr» eder:

Can illerinden gelmişem
Fâni mekânı neylerem
Ol mülke meylim salmışam
Ben bu cihanı neylerem

İbrahim Hakkı'nın, ansiklopedik, tasavvufî mahiyette büyük ve meşhur MARİFETNÂME'si başta olmak üzere, (kendi deyişine göre) 15 eseri vardır. Tillo'lu şeyhi «Fakirullah»a nisbet ile, «Fakirî» mahlâsını kullanarak bunu şöyle anlatıyor:

«**Fakirî** der ki, telifatımız on beş kitab olmuş
İlâhinâme nazmımdır ve nesrim Ma'rifetnâme
Ve İrfâniyye İhsaniyye vü Mecmuâ yazıp hâme
Bu beşten on kitab aldım ki cümle lübb-i ma'nidir.
«**Beşi ilm-i Şeriat'tır, beşi ilm-i ledünnî'dir.**»

İbrahim Hakkı tasavvuf'taki derinliği, İslâm'daki olgunluğu dolayısiyle mutlak ve ilâhi bir **ümid**'in şifasını, insanlığa tattıran bir velidir Allahın mutlaka görülecek ve onaracak lütûflarına bağlı bir **iyimserlik** görüşünün belki de en güzel, en ifadeli şiiri olan Tefviznâme'sinden sadece şu iki kıtayı, defterlerinize, manevi şifa diyerek kaydediniz:

Hak, şerleri hayreyler
Zannetme ki gayr eyler
Ârif, anı seyreyler
Mevlâ görelim neyler
Neylerse güzel eyler.

Nacar olacak yerde
Nâgâh açılır perde

Derman olur her derde
Mevlâ görelim neyler.
Neylerse güzel eyler.

Not: İbrahim Hakkı'nın, 200. vefat yıldönümü dolayısiyle, **Hasankale İbrahim Hakkı Hz'nin Camii ve Külliyesini Yaptırma ve Yaşatma** Derneği'nce bastırılmış şu iki eseri okumanızı dilerim: «Çeşitli yönleriyle **Erzurumlu İbrahim** Hakkı» (Şakir Diclehan 1960) Kenz'ül **Fütûh** (İ. Hakkı. Hazırlayan Ş. Diclehan)

(Tercüman — 24 Haziran)

ADNAN ÖTÜKEN ANILDI

Milli Kütüphane'nin kurucusu Adnan Ötüken, ölümünün 8. yıldönümü dolayısıyla Milli Kütüphanede yapılan bir törenle anıldı. **(Hisar — Haziran)**

NURETTİN TOPÇU'YA DAİR

Abdullah SATOĞLU

Siz bizi vurmak istiyorsunuz,
Biz sizi kurtarmak istiyoruz!..

Nurettin Topçu

Türk gençliğinin ve memleketin birçok mes'elelerine, milliyetçi bir görüşle koyduğu isabetli teşhisleri ve çeşitli konulardaki edebi ve ilmî yazılarını, 1950 den bu yana büyük bir zevk ve takdirle takibettiğimiz Nurettin Topçu'yu, 10 Temmuz 1975 günü kaybetmiş olmanın büyük acısı içindeyiz.

Büyük bir dâvâ ve fikir adamı olan Nurettin Topçu Bey'le, 1965 yılında bir dostumuzu Amerika'ya yolcu ederken Yeşilköy Hava Alanında tanışmış, bir daha da karşılaşamamıştık. Fakat daha ilk görüşte anlamıştım ki, yazılarında o kadar sert, cesur ve kabına sığmayan bir insan, hususi hayatında demek bu kadar mütevazi ve mütebessim olabiliyordu... Bir zamanlar Türk Gençlik Teşkilâtı'nın, sonra da kapatılan Türk Milliyetçiler Derneği'nin Kayseri Şubesi Yönetim Kurulunda bulunduğumuz sıralarda, O'nun hararetli yazılarından aldığımız feyz ve cesaretle, Türklük düşmanlarıyle mücadele azmimizi geliştirir, gençliğimizin en heyecanlı ve en zevkli anılarını, merhum Ord. Prof. Ali Fuad Başgil ve Dr. Nurettin Topçu'nun yazılarını okumakla geçirirdik.

Son yıllarda ise, Topçu'nun kurucusu bulunduğu «Hareket» dergisi ve yayınlarını, dolayısıyle Nurettin Topçu'nun da bu yayınlar arasında çıkan değerli kitaplarını yine aynı heyecan ve gururla takibediyorduk.

Topçu, bugün hayata atılmış ve her biri memleketin çeşitli bölgelerinde ve devlet kademelerinde görev almış milliyetçi ve mukaddesatçı bir neslin yetişmesinde; bir Ord. Prof. Ali Fuad Başgil, bir Üstad Necip Fazıl, bir büyük Türkçü Nihal Atsız ve hattâ Serdengeçti gibi önemli hizmet görmüş eşsiz ve bahtiyar dâvâ adamlarımızdan birisiydi..

Topçu, Sayın Ahmet Kabaklı'nın da belirttiği gibi, batı'dan bize yeni düşünceler getiren tam bir «filozof»tu. Fakat «bu yeni düşünceleri Anadolu halkında, Türk tarih ve medeniyetinde keşfettiği cevherle iyice kaynaştırmış, onları millî ölçülerde değerlendirmiş nâdir aydınlarımızdan birisiydi.»

Ailesi Erzurum'lu Topçuzâdelerden olan ve 1909 da İstanbul'da doğan Nurettin Topçu, eski Erzurum Milletvekillerinden meşhur Hüseyin Avni Ulaş'ın damadıydı. İstanbul Erkek Lisesini bitirdikten sonra, Fransa'da felsefe öğrenimi görmüş ve doktorasını Sorbon'da vermişti. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Doçenti olan ve aynı zamanda İstanbul Erkek Lisesi ve Robert Kolej'de felsefe öğretmenliği yapan Topçu, yayınladığı

Felsefe Psikoloji Mantık Sosyoloji gibi ders kitaplarıyle, (Kültür ve Medeniyet), (Türkiye'nin Maarif Dâvâsı), (Ahlâk Nizamı), (Yarınki Türkiye), (Devlet ve Demokrasi), (Irâde'nin Dâvâsı), Varoluş Felsefesi), (Taşralı roman), (İslâm ve İnsan), (Mehmet Akif) ve (Bergson) gibi sayısı yirmiyi bulan eserleri ve yüzlerce makalesinin dışında, konferans ve konuşmalarıyle de, Türk düşünce hayatının ve milliyetçilik dâvâsının önemli kişilerinden biri olarak şöhret kazanmıştı.

«Komünizmle Mücadele» Yayınlarının 2. cisi olarak, 1951 de basılan bir Beyannamedeki (**İnkılâp İrtica**) yazısında Nurettin Topçu şöyle diyordu:

«...Bizim asıl içimizi yakan şu: Millet varlığına insafsız ve şuursuzca saldıran zümrenin içinde büyük çoğunluğu teşkil edenler, bu milletin tertemiz çocuklarıdır. Bunlar, dünyaya geldikleri gündenberi yalan bir tarih okudukları, ilim ve hakikat aşkının ne olduğunu öğrenemedikleri, hayatın kıymeti hakkında, insan rûhunun değeri hakkında gerçek bir kültür sahibi olmadıkları, bütün bunlar kendilerinden insafsızca esirgendiği, iz'an

ve mantık kendilerinden gaddarca çalındığı için bu hâle getirilmiş masumlardır. Bizim herşeyden önce bunları kurtarmak, kendilerini sürükleyip götüren menfaat simsarları, millî mukaddesat düşmanlarından ayırarak selâmete kavuşturmak vazifemizdir.»

Topçu, bu görüşlerini belirttikten sonra «İnkılâp»çı geçinen «İrtica» yaygaracılarına şöyle hitabediyordu:

«Eğer bu memleketin, ruh ve vücudu bugüne kadar ihmal edilmiş olan fedakâr halkında herhangi bir gerilik göze çarpıyorsa, bugün inkılâbı temsil ediyoruz diyen sizler, bu zaaf ve sefalete garazkâr olarak onları yakmak veya Çarmıha germek istiyorsunuz. Biz ise, sefaletinin her türlü mes'uliyetini vicdanlarımızın üstünde duyduğumuz, bütün yokluğu içerisinde mukaddesatını ve varlığını koruyabilmiş Türk Anadolu halkını herşeyiyle beraber, her felâketiyle birlikte seviyor, kurtarmak istiyoruz. Onlarla birlikte sizin ruh sefaletiniz de bize ızdırap vermektedir. İşte farkımız burada: Siz bizi vurmak istiyorsunuz, biz sizi kurtarmak istiyoruz.»

Evet, kasıtlı ve yanlış bir eğitim sisteminin neticesi olarak, birbirini «vurmak» durumuna düşürülen aynı milletin çocuklarını, bu ruh sefaletinden «kurtarmak» için, hayatı boyunca mücadele eden Nurettin Topçu, bu mutlu günleri görmeden aramızdan ayrıldı. Ama, şurası mutlaka bilinmelidir ki, O'nun geride bıraktığı eserlerin nûru, karanlık kafaları aydınlatmaya ve aydınlıktan korkan yarasaların helâk olmasına yetecektir...

(Doğuş — Nisan)

İLHAN TARUS VE BİR AHLAK DERSİ

Vedat GÜNYOL

Hikayeci, romancı, oyun yazarı, fıkracı İlhan Tarus'u 1939 yılında tanıdım «Yücel» dergisinin Beyoğlu, Aynalı Pasaj'daki yönetim yerinde. Derginin sahibi Muhtar Enata, Atatürk canlısı bir genç adamdı. Amerikan Kolejini, İstanbul Hukuk Fakültesini bitirmiş; uzatmalı milletvekili dayısının etkisinde, Kurtuluş Savaşının coşkusundan Atatürk devrimlerinin dinamiğine tutkuyla geçerek, çevresinde topladığı arkadaşlarla yayın yaşamına atılmıştı. Bu gençler arasında Behçet Kemal Çağlar ön sırayı alıyordu. Ben, o günlerde Gazi Mustafa Kemal'e hayran, Atatürk'e ilgisizdim. Belki babamın etkisinde, belki yerlerinden yurtlarından edilen Diyarbakırlı akarabalarımın anama dek uzanan acılı

yankısında öbeklenen bilinçsiz bir duyarlıktan kaynaklanıyordu bu. Zamanla bu duyarlığım, yerini aklın ışığında gerçeğe varabilmenin sağlıklı yorumuna bıraktı ve ben, belki de, Atatürk'te Türk Rönesansının önderliğini bulan Orhan Burian'ın yumuşak, sıcak etkisinde Atatürk devrimlerinin savunucusu oldum, eleştirel tutumumu elden bırakmadan. Bu bakımdan, Behçet Kemal ile, Atatürkçülüğü bir bakıma çığırtkanlığa vardıran Behçet Kemal'le hiçbir zaman anlaşamadım, sevişemedim.

Muhtar Enata, Atatürk hayranlığında, dostluk kapısını, yandaşlık, ülküdaşlık (bugünkü anlamında değil tabii) ortamını, çevresini alabildiğine açık tutuyordu.

İşte böyle bir ortamda, bir gün İlhan Tarus çalıyor kapısını, yüreğinde Atatürk sevgisiyle. Bu öylesine bir sevgi ki, Atatürk'e toz konduranın amansız düşmanı kesiliyor. 1936'larda mı, 1937'lerde mi, pek anımsamıyorum, Kâzım Karabekir anılarını bastırıyormuş bir basımevinde. İlhan Tarus bunu duyunca harekete geçiyor ve basımevini bastırarak ,anıların ortadan kaldırılmasını sağlıyor.

Muhtar Enata, böylesi bir girişimde bulunmuş bir Atatürk yanlısını, canlısını nasıl bağrına basmazdı? Üstelik, bu Atatürk canlısı, yetenekli bir hikâyeci olursa...

İlhan Tarus, işte, böyle bir kişilik, böyle bir nitelikle çıkmıştı Muhtar Enata'nın karşısına. «Yücel» dergisinin 1939 yılını kapsayan sayılarında «Bir Kaza Meyhanesinde» «Bir Makinenin Göz Yaşları», «Dokumacılar» adlı güzel hikâyeleri yer alıyordu.

Hele «Harman Makinesi» adlı bir öyküsü çok ilgilendirmişti beni. Köy kadınlarını tarlalarda çalıştıran, çok karılı bir evlilik düzeninin yürekler acısı serüvenini dile getiriyordu bu öykü. Birden kanım kaynayıvermişti bu insana.

İlhan Tarus, orta boylu, tıknaz bir insandı. Kalın dudaklarından çıkan toksesiyle, inandırıcı bir kişiliği vardı. Gözlükler ardında fırıl fırıl dönen gözleri ,çevresinde olup bitenleri yakalayıp iğneleyici kalemiyle dile getirmekte usta bir sanatçıydı doğrusu.

Bir öyküsünde dediği gibi, «her şeye, herkese en insafsız köşeden bakmayı huy edinmiş» bir insan olarak, Türk toplumunun, özellikle bürokrasi kesimindeki insanların odaklarına eğilmekteydi insaflı insafsız eleştirileriyle.

İlk tanıştığımızda çok sevmiştik birbirimizi. «Doktor Monro'nun Mektubu» adlı ilk öykü yapıtını bana şu sözlerle sun-

muştu: «Yegâne münekkit Vedat Günyol'a sevgi ile takdim.» Sunuşun tarihi, 14.4.1940'tı.

1946 yıllarında, İlhan Tarus'u Ankara'da görecektim. Muhtar'la birlikte gitmiştik evine. O güne göre modern sayılabilecek ev döşeniminde, eşinin sevecen konukseverliğinde ağırlandığımız o güzelim yuvada, İlhan Tarus, maroken bir koltukta bağdaş kurup nargile safasında ,dört köşe bir sevinç içinde yüreğinin en içten yanını sergilemişti bize, sere serpe.

Atatürk Devrimlerine gönül vermiş bir insanın, nargileli, göbekli, alaturkanın danıskası bir görünümle karşımıza çıkması irkiltmişti beni o gün İlhan Tarus bir doğulu insandı. Atatürk'e inanmış olmakla birlikte, doğu alaturkacılığından kopmayan, kopamayan bir kişilik içindeydi. İçinde yaşayıp geliştiği bir bürokrasi ortamının çirkinliklerini, iğrençliklerini dile getirmekte usta bir insandı. Ama, kendisi, yaşamıyla, o ortamın kanıyla canıyla bir insanıydı. Nargilesi, tömbekisi, tesbihiyle.

Araya yıllar girdi. İlhan Tarus bir hukukçu olarak, yaşamını Adliye Bakanlığında bir görevde sürdürdü. Sonra sonra, DP iktidarının egemenlik kazandığı bir dönemde, DP yanlısı gazetelere attı kapağı. «Zafer» gazetesinde, «Ankara Telgraf» gazetesinde inanılmaz bir kıvraklıkla, kendini yadsırcasına yazılar yazmaya başladı.

Gel zaman git zaman, ayrıldık ayrılıştık. Bu ara «Köle Hanı», «Var Olmak», «Yeşilkaya Savcısı» adlı romanları yayımlandı. «Var Olmak» romanı, Kurtuluş Savaşı günlerinin unutulmaz anılarla yüklü bir kesitini dile getiriyordu, ustaca. Ama, İlhan Tarus'un çoğu yapıtlarında görülen bir saplantı, bu romanda korkunç bir boyut kazanmıştı. Davaya inanan, ama dava adamına inanmayan bir kuşku, insafsız bir kuşkudan kaynaklanıyordu bu saplantı. Bu romanın başkişisi, Reji Müdürü Hamdi Bey, Kuvayi Milliyetçilerin safında Anzavur'cularla elde silah, kurşun yağmurları altında yiğitçe savaşırken, evlerinde besleme olarak çalışan on üç, on dört yaşındaki bir kızın rahatçı ırzına geçebiliyordu. Fethi Naci bir yazısında bu konuyu ele almış, böylesine çarpık bir kanıyı yeterince kınamıştı.

Yine Fethi Naci, «Yeni Ufuklar»ın Eylül 1954 tarihli sayısında «Toplum Kaygısı, Sanat Kaygısı» başlığı altında, sanat kaygısından uzak bir edebiyatı savunan romancıyı eleştiriyordu.

İlhan Tarus, bu eleştiriye «Sosyal Endişe» adlı bir yazıyla karşılık veriyor ve yazının, Basın Yasasını ileri sürerek, eksik-

siz basılmasını istiyordu. Yazıyı «Yeni Ufuklar»ın Kasım 1954 tarihli sayısında olduğu gibi yayımladım ve yazının başına şöyle bir not koydum: «İlhan Tarus'un dergimize gönderdiği aşağıdaki yazıyı, Basın Kanunu gereğince yayımlıyoruz. Aynı Kanun gereğince, yazının üzerinde, iyi niyetle de olsa hiçbir değişiklik yapılmadığından, yabancı eserler ve yazar isimlerini Bay Tarus'un kaleminden çıktığı gibi muhafaza ediyoruz.»

Yazıda adı geçen yabancı yapıt ve yazar adları baştan başa yanlıştı. Yabancı dil bilmeyen İlhan Tarus, ders vermeye çalışırken, benden (az domuz değilimdir hani) ders alacağını düşünmemiş olacaktı.

Yazının başına koyduğum o nota tepki gecikmedi ve İlhan Tarus'tan şu mektubu aldım:

Ankara: 9.11.1954

Azizim Vedat Günyol,

Yeni Ufuklar dergisi dün geldi. (Sosyal Endişe) adlı yazıma eklediğin notta derin bir hiddet ve kinin akislerini buldum. Sebebini bir türlü tayin edemedim. Sana karşı, çok eski günlerden beri, hürmet ve sevgiden başka bir şey gösterdiğimi zannetmiyorum. Bu kast sebepsiz olamaz. Ama sebebi ben bilmiyorum.

Ayrıca bir de tahrif var. İmlâ yanlışlarını olduğu gibi bıraktığını söylediğin halde, yazının sonlarına doğru tekerrür eden bütün (mani) kelimelerini (mâni) haline getirmişsin. Yazının müsveddesine bakmaktan kendimi alamadım. Bittabi kelimenin tahrif edilmiş olduğuna kanaat getirdim.

Ruhundaki düşmanlığın sebebini bulmayı ileriye bırakarak, nottaki teminat hilâfına, (mani) kelimesinin aslındaki gibi doğru şekilde tashihini yapmazsan, o zaman kanun yoluna gideceğim. Çünkü bu tahrif, sırf okuyucu nezdinde beni küçük düşürmek için yapılmıştır. Tashih hatası olamaz. Çünkü kelime üç yerde (mâni) olarak çıkmıştır. Müsveddede her üçü de (mani)'dir.

En temiz ve en emin duygularına ihanet edilenlerin teessürü içinde olduğumu itiraf etmeliyim. Ama memleketimize hâs bir ahlâk dersi aldığım için de müteşekkirim.

İlhan Tarus

19 Kasım 1954 tarihinde İlhan Tarus'a şöyle yanıt verdim:

Azizim İlhan Tarus,

9.11.1954 tarihli mektubuna şaştım doğrusu. Sana karşı niçin «derin bir hiddet ve kin» besliyormuşum, anlayamadım. 'Sos-

yal Endişe' adlı yazının başına eklediğim o birkaç satır, asıl senin ruhunda düşmanlık yaratmış. Oysa ki ben o birkaç satırla sırf derginin tertip yanlışı sayılabilecek olan o korkunç hatalarla hiçbir ilişkisi olmadığını belirtmek istemiştim. O kadar. Bunda ne kinin yeri var, ne hiddetin. Hem, o yanlışların ikimiz arasında kalmasını istediğini ben nereden bilebilirdim. Böyle bir isteğin olsaydı, yazına bir pusula ekler, niyetini pekâlâ bildirebilirdin.

O sert mektubun beni yazar ahlâkı üzerinde daha etraflı düşünmeye zorladı. Kalemden çıkan her kelimenin sorumluluğunu taşımamak da acaba sence «memleketimize hâs bir ahlâk» dediğin konuyla sıkı sıkıya ilgili değil midir? Her tenkidin kin ve garazla yapılması gerektiğini değişmez bir kural olarak benimseyince, elbette ki, benim iyi niyetimi kötüye yoracaksın. Ama her şeye rağmen, şuna inanıyorum ki, yazı yazma sorumluluğu bakımından, o birkaç satırın sana ilerisi için büyük faydası dokunacaktır.

«Mani'lere gelince, onları Aralık sayısında düzelteceğim. Ben rahatsız olduğum için derginin son tashihini bir arkadaşım yapmıştı. Gözünden kaçmış. Yoksa bunda bir 'kasıt' yoktur.

Hoşça kal
Vedat Günyol

Aradan yedi yıl geçmişti. Bir gün posta kutusunda «Duru Göl» adlı romanını buldum. Dargınlıkların bitmesini isteyen bir dostluk çağrısıydı bu: «Vedat Günyol'a sevgiyle — Hatırlayalım mı? İlhan Tarus» sözleriyle içten bir çağrı. Ne yazık ki, bu çağrıya karşılık veremedim. Ama, bütün yapıtlarını yeniden bir bir gözden geçirdiğim şu günlerde, yetenekli bir yazardan, hadi söyleyeyim, bir yazar dosttan böylesine kırgın ayrılmış olmanın acısını duyuyorum içimde. Ayrıca, bu mektupları okuyanların, yazarlık ahlakı üstünde düşünmelerini de yürekten diliyorum.

(Sanat Dergisi — Temmuz)

ÖLÜMÜNÜN 65. YILDÖNÜMÜNDE TEVFİK FİKRET

Latif POLAT

«Kimseden mutluluk umut etmem, kanat dilenmem,
Kendi göğümde, kendi yıldızlarımla, kendim uçarım,
Eğilmek, ağırdır kölelik tasmasından boynuma
Fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür bir şairim»

Çankırı'nın Çerkez kazası ahalisinden Mutasarrıf Hüseyin Efendi ve Sakızlı bir Rum ailesinden gelme Hatice Refia Hanımın oğulları Mehmet Tevfik Fikret, kendini böyle tanıtır dizelerinde.

O, yazın yaşamımızın tanıdığı en başeğmez, en karakterli ve en heybetli şairlerdendir.

Fikret, yaşadığı yıllardan başlayarak, dost-düşman herkesin saygı ile andığı, «hürriyetçi, adaletçi ve eşitlikçi» yurtsever bir ses olmuştur.

Evine akşam yiyeceğini götüremeyen ihtiyar balıkçı, Galata Köprüsünde Ramazan sadakası dilenen yoksul çocuk, çöken Osmanlı düzenininin sokaklara düşürdüğü Nesrinler ilk onunla girdiler şiirimize. Yüzyıllardır, yaldızlı şallarla süslenen, ancak ömründe bir kez bile dilencilerin, düşmüşlerin ,açların yakınından geçmemiş olan Divan şiiri, Tevfik Fikret'le sarsıldı, Servet-i Fünun'un genç şairi Fikret gerek biçim, gerekse öz açısından tüm köhne alışkanlıkları altüst etti.

Fikret'i, Fikret'in değerini, iç gelişmelerini anlayabilmek için, yaşadığı tarihsel dönemi anımsamak gerekir.

Fikret'i Fikret yapan koşullar nelerdi?

Dönem 1800'lü yıllardır...

Şatafatlı ,debdebeli, laleli, Sadabadlı günler artık çok gerilerdedir. Yemen'den Viyana kapılarına, Kafkaslardan Cebelitarık'a saltanat sürülen, bir fermanla fethedilen, «Biz öyle bir devletiz ki, istersek gemilerimizin yelkenlerini atlastan halatlarını sırmadan yaparız» diyecek derecede mağrur olunan «Haşmetlü sultan'ın «Haşmetlü devleti» yoktur artık.

İmparatorluk saraya tutulmuş bir hasta gibi sarsılmakta, titremektedir. Avrupa'da gelişen kapitalizme ve burjuva devrimlerine ayak uyduramamak, daha doğrusu gelişmelere «ayak diretmek», sonunda ülkeyi onulmaz yaralar içine itmiştir.

Özellikle 1860'lı yıllar, yani Fikret'in doğumuna rastlayan yıllar, Balkan uluslarının ulusal hareketlerinin yoğunlaşmasına sahne olur. Birbiri ardınca Karadağ, Sırbistan, Romanya, Girit ve Mısır'da isyanlar patlak verir. Panislavizm hareketi Balkanları Osmanlıdan koparır alır.

Tüm bunlara karşın saray, hâlâ 1500'lerdeki «sefahat» havasıyla yaşamaktadır. Saray giderleri devlet giderlerinin beşte birini oluşturur. 1882'de kurulan Düyun-u Umumiye ise, Osmanlının kendi cenaze namazını kılması olmuştur.

Osmanlı aydını, aydın olmasının saptadığı toplumsal konuyla bu gelişmelere karşı duyarsız kalamazdı, kalmadı da. 1865 yılında aralarında Namık Kemal'in de bulunduğu bir grup aydın, saraya olan muhalefetlerini Yeni Osmanlılar Cemiyetinde örgütlediler.

Sürgünler, gurbetler, yazılar, yergilerle geçen yılların ardından Birinci Meşrutiyet gelir. Ancak gelmesiyle gitmesi bir olur bu özgürlük günlerinin.

Yeniden ihbar, sürgün, sansür dönemi, Abdülhamit'in otuz üç yıllık «İstibdat» dönemi başlar.

İmparatorluğun çöküşüne seyirci kalan ,ekonomik uygulamalarıyla ülkenin Avrupa ve özellikle Almanya'nın boyunduruğuna girmesine yol açan 2. Abdülhamit, saltanatını sürdürmek için, halk üzerindeki baskı ve zulmü artıracaktır. Ve bu, her baskı döneminde olduğu gibi genel bir karamsarlık yaratacaktır aydınlarda.

Fikret de, haksızlığa baş eğmeye alışmamış karakteriyle, bu karamsarlığa kapılır, uzunca bir süre, 1901 yılına dek sürecek olan bu dönem, Fikret'in yazılarında ve şiirlerinde yankısını bulur. Zamanın ve düzenin bozukluğunun getirdiği ahlak bunalımını şöyle anlatır bir yazısında:

«Herkes zamanın aşağılık süsüne bürünebiliyor, herkes namuslu geçinerek alçak yaşamanın kolayını buluyor, herkes bu bayağı ortamda nefes alabilmek için bir kolaylığa, bir çareye, bir büyüye sahip... Bilir misiniz, bu zamanda namus, zarfını kemiren bir cevherden başka bir şey değildir.»

Ahlak çöküntüsünden bu denli yakınan Tevfik Fikret, ilk şiirlerinde siyasal eğilim göstermez. Ancak dost meclislerinde ateşli bir düzen eleştiricisidir o. Halit Ziya Uşaklıgil, Fikret'in konuşmaları hakkında şunları yazar:

«... O vakit, idarenin her sahada bozuk, çatlak taraflarını bulur, hele rüşvet ve hırsızlık işlerine dokunan bahislerde kendini kaybeder, sanki bütün temiz yaratılışının mayası, birdenbire alevli bir nefesle kabararak taşardı. Böyle zamanlarda... bir ihtilal nutukçusu olurdu.»

Dost meclislerinin ateşli «ihtilal nutukçusu» Fikret, kendisindeki ve genel olarak yazın yaşamındaki karamsarlığın farkındadır. Ve sık sık bu karamsarlıktan yakınır da:

«Edebiyatımız sağlam bir bünyeye sahip değil. Yazılan şeylerin hemen hepsinde bir veremli bitkinliği var. derin bir sessizlik içinde uzun bir inilti. Yazışımızda bir şey var ki, yazdı-

ğımız en şuh ve neşeli konular bile içerik bakımından sanki ağlıyor.»

Fikret'in kişiliği bu yıllarda oğlu Haluk ve onun şahsında gençliğe duyduğu sevgi ve iyimserlik ile düzenin bozukluğunun verdiği karamsarlık duygularının çatıştığı bir yapı gösterir.

2. Abdülhamit artık iyice Alman işbirlikçisi durumundadır. Osmanlı maliyesinden ordusuna dek her resmi kademede Alman paşaları hüküm sürmektedir. Abdülhamit'in Almancı politikasını eleştiren yetmiş imzalı bildiri, imza sahiplerinin kovuşturmaya uğramasına yol açar. Fikret de bunlardan biridir.

1901 yılı, Fikret'in yaşamındaki en büyük dönüm noktasıdır. O, «Aşiyan»ına çekilir. Ancak onunki, yaşamdan bağlarını koparan bir «inziva» değildir. Fikret aşiyanında, o güne dek yaşadıkları ve gördükleri ile başbaşadır. Ve birbiri ardınca siyasal içerikli, toplumcu şiirler yazar. Fikret'i Fikret yapan dizelerdir bunlar...

Fakat Fikret'teki bu değişiklik, kısa dönemde oluşmuş bir değişiklik değildir. Daha Servet-i Fünun döneminde yazdığı bir yazısında, bugün bile tartışma konusu edilen «sanat sanat için mi, toplum için mi» sorusunu yanıtlıyordu O:

«Sanat kişisel olamaz, kendisi için sanat eserleri meydana getirenler olsa bile, sanatkarlar yalnız kendi şahısları için eser yaratan insanlar değillerdir. O halde, sanatkarın yaşamdan ayrılmaması, tam tersine onu süslemesi ve desteklemesi gerekir.»

Bu temelden yola çıkarak «Sis» şiirinde olgunlaşan değişme, Fikret'te biçimde farkedilmese bile özde oluşan büyük bir aşamadır.

1901 yılının rutubetli bir Şubat akşamı...

Bir yanda suları bile örten sis. öte yanda günlerdir evi gözetleyen polis.

Tevfik Fikret, doğanın ve Abdülhamit istibdadının duvarları arasında sıkıştığı bir günde yazar «Sis» şiirini. «Sis», İstanbul'un şahsında, bütün bir tarihin ve çürümüş bir düzenin yargılanmasıdır. «Bin kocadan arta kalan el değmemiş dul» dediği İstanbul, tüm çirkinliklerin, yolsuzlukların haksızlıkların, üzeri yaldızlı şalla örtülmüş yuvasıdır. Şöyle seslenir İstanbul'a ve Saltanata:

«Ey tutulmayan sözler, sonsuz yalan!
Ey mahkemelerden her gün kovulan hak!
Ey kuşkunun pençesinde kıskıvrak, duygusuz,
ta yüreklere dek uzanan gizli kulak,

senin korkundan ağızlar sımsıkı kilitli.
Seni hor görüyorlar, halkım için dökülen alın teri
Ey kalem ve kılıç, siyasi iki mahkum,
Ey doğruluk ve yiğitlik, unutulmuş yüzlersiniz artık!
(Günümüz Türkçesiyle söyleyen: A. Kadir).

Fikret'te «Sis» ile başlayan dirilik ve güvenç, Tarih-i Kadim şiiri ile sürer. Bu şiirini, Abdülhamit'in muhbirlerinden kurtarmak için şifreli yazılarla çoğaltıp, bayram ziyaretine gelenler aracılığı ile dağıtırlar.

Oğlu Haluk'a seslendiği ve gençliğe olan güvenini açıkça anlattığı «Sabah Olunca» şiirinde «Evet, sabah olacaktır» der ve şöyle bitirir sözlerini:

«Ümidimiz bu, ölürsek biz yaşar mutlak
Vatan sizinle şu zindan karanlığından uzak!»

Bu dizelerde koşulların değiştirileceğine dair, kesin inancını okumak mümkündür onun

Ve yıl 1908'dir.

Meclisin yeniden açılması ve Anayasanın uygulanmasını sağlayan 2. Meşrutiyet ilan edilmiştir Aydınların oluşturduğu İttihat ve Terakki Cemiyeti fiilen ülke yönetimindedir artık.

Tevfik Fikret, büyük bir coşkuyla karşılar Meşrutiyeti. Zaten bir süre önce İttihat ve Terakki Cemiyetine kaydolmuştur. Ve Meşrutiyet ihtilalinin şarkısı olan, «Millet Şarkısı»nı yazmıştır örgütünün isteği üzerine. Fikret'teki coşkunun doruğudur bu şiir. Şunları haykırır gür sesiyle:

«Zulmün topu var, güllesi var, kal'ası varsa,
Hakkın da bükülmez kolu, dönmez yüzü vardır,
Göz yumma güneşten, ne kadar nuru kararsa
Sönmez ebedi, her gecenin gündüzü vardır.»

Ve şiirinin her dörtlüğünü, Meşrutiyet ihtilalinin sloganı haline gelen şu dizelerle pekiştirir:

«Millet yoludur, hak yoludur tuttuğumuz yol,
Ey halk, yaşa, ey sevgili millet yaşa... var ol!»

Fikret, ihtilalden sonra boş durmaz, o coşkuyu sürdürerek, İttihat ve Terakkicileri uyarır, yol gösterir:

«Güzel düşün, iyi hisset, yanılma aldanma
Ne varsa doğrudadır, doğruluk şaşar sanma.»

Ancak İttihatçılar Fikret'in hayallerini yıkarlar. Onun gönlünde beslediği değişiklikler olmamıştır. Bu nedenle İttihat ve Terakkiye, her zamankinden adaletçi ve özgürlükçü tutumuyla

karşı çıkar. Fakat bu seferki karşı çıkışta karamsarlık yoktur. Oğlu Haluk'un şahsında yine gençliğe seslenir, yeni değişiklikler, ilerlemeler ister onlardan:

«Koşan elbet varır ,düşen kalkar
Kara taştan su damla damla akar
Birikir, sonra bir gümüş göl olur
Arayan hakkı en sonunda bulur»

Fikret gençliğe ve oğlu Haluk'a, yılmadan mücadele etme ve kurtuluş yolunu bulma çabalarında, Yunan mitoloji kahramanı Promete'yi örnek gösterir ve der ki:

«...daima düşün,
Onlar niçin semada, niçin ben çukurdayım?
Gülsün neden cihan bana ben yalnız ağlayayım?»

Hızla uçurumun dibine yuvarlanan Osmanlı, bir de saray oyunlarına, darbelere sahne olmaktadır. Bizanstan miras kalan entrikacılık, yönetimi büsbütün çıkmaza sokar. Sonuçta 31 Mart ayaklanması ve Abdülhamit'in tahttan indirilişi gerçekleşir. İttihat ve Terakki artık iktidara tamamen egemendir.

Önüne geçilmez şekilde dünya savaşına doğru ilerleyen uluslararası durum, İtalyanların Trablusgarp'a asker çıkarmasıyla daha da karışır. İttihatçıların başarısızlığı, ülke içinde baskıları artırmalarına yol açar. Ve uğruna nice kan dökülen Meclisi Mebusan dağıtılır.

Özgürlük aşığı Fikret, özgürlüklerin engellenmesi demek olan bu olayı kınar. Hem de Abdülhamit'in 1878'de Meclisi dağıtmasına benzeterek. Şöyle der «Doksan Beşe Doğru» şiirinde:

«Yaşamaz ulus, hakkı özleyip solurken
Sussun diye vicdanına yumruklar inerse
Ulus yaşamaz horlanırken Meclis
Aldatılıp, korkutulup titrer ve sinerse
Ulus yaşamaz, ulusun toplum özü boğulurken»

(Günümüz Türkçesiyle söyleyen: C. A. Kansu)

Meşrutiyet, «yasalara uygun davranma ve özgürlük» için yapılmamış mıydı? Oysa İttihat-Terakki Meclisi kapatarak otuz üç yıl önceye dönmüştür.

Fikret, Meşrutiyetin ilanında sonuna dek desteklediği İttihat-Terakkinin başarısızlıkları yanında, sefahata dalmasını da acımasızca eleştirir. Haksızlık kim tarafından yapılırsa yapılsın haksızlıktır onun gözünde. Şunları söyler «Han-ı Yağma» da:

«Yiyin efendiler, yiyin, bu han-ı iştiha sizin
Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!»

Yeniliğe giden yola, yarıdan başlamanın geçersizliğini görmüştür tüm yaşamı boyunca. Onun için yönlendirmenin baştan yapılması gerektiğine inanır ve son yıllarını çocukları eğitecek şiirler yazarak geçirir.

Fikret, umduğunu bulamama, hayal kırıklığı ve hastalıklarla geçen son yıllarında da karamsardır. O, artık ölmek ister, çünkü dünyayı yaşanmaz bulmaktadır. Ve sanki ecelle anlaşmış gibi, çok geçmeden 19 Ağustos 1915'de dünyadan geçer gider.

Ölümünün 65. yıldönümünde, bu özgürlük ve eşitlik şairini, Mustafa Kemal Atatürk'ün şu sözleri ile anıyoruz:

«O'nu biz mektep sıralarında okuduk. Ondaki heybet, ondaki vakur ahenk hiç bir şairimizde yok... Ben Fikret'e yetişemedim, onun sohbetinden yararlanamadım. Kendimi mutsuz sayarım. O hem büyük bir şair, hem de büyük bir insandır. Tevfik Fikret'in o Tarih-i Kadim'i yok mu, işte o, dünyada yapılması gereken tüm devrimlerin kaynağıdır.»

(Aydınlık — 18 Ağustos)

ÖMER FARUK TOPRAK İÇİN
«HEP ONSEKİZ AĞUSTOS HEP KIZGIN BİR BAKIR»

Fürüzan TOPRAK

İnsanı öteki canlı varlıklardan ayıran, ona üstünlük sağlayan onun duygu ve düşüncelerini söz ve yazıyla belirtebilmesi, başka deyişle onları simgeleştirebilmesidir.

İnsanların birbirleriyle anlaşmaları, birbirlerini olumlu olumsuz etkilemeleri, çeşitli türden yapıtlar yaratmaları ancak söz ve yazıyla olmuştur. İşte bu yetenek de insanda vardır sadece. Yürek atışlarımızın, kafamızda geçenlerin kitap biçiminde sunuluşu, ileri teknikle bantlara, plaklara aktarılışı, belirli duygu ve düşüncelerin kuşaktan kuşağa geçmesini sağlamıştır.

Aramızdan bazı ayrıcalıklı kişiler iç evrenlerini sanatın potasında eritebilecek ve böylece çeşitli yapıtlar yaratarak insanları etki alanlarına alabilecek, onları yönlendirecek yeteneğe sahiptirler. İşte bunlar sanatçı kişilerdir. Onların ölümleri de yaşamları gibi bir başkadır. Hasan Hüseyin, Ö. Faruk Toprak'ın ölümü üzerine yazdığı yazılardan birinde diyor ki:

«...Ölüm vardır tek kişiliktir. Ölüm vardır milyonlarca kişilik. Kendini topluma, toplumun halkın, halkların, insanların kurtuluşuna adamış bir kimsenin ölümüyle, bireyci bir yaşam sür-

dürmüş, hep kendi özü için yaşamış bir kimsenin ölümü aynı şey değildir. Ö. Faruk Toprak, K. Simonof da kendi benliklerinin dışına taşmış, insanlığın kurtuluşu uğrunda savaşım veren kimselerdi.»

Ö. Faruk Toprak, «Ozanlar ölmez» derdi. Hattâ çıkaracağı yeni şiir kitabının adını «Ozanlar Ölmez» koymak istemişti bir ara. Evet ozanlar ölmez, çünkü onları yaşatan dizeleri vardır. Onlar okundukça, ozan anılacak, anıldıkça yaşayacaktır.

Sanatını topluma, insanlığa adamış olan Ö. F. Toprak; «Her ozan insanların gözbebeklerindeki anlamları dizelerine getirebilmeli.» diyor. «Toplumsal gerçekçi ozanın şiirinin bütününde insanı daha iyi bir dünyaya iten bir orkestrasyon olmalı» diyor.

Gene Ö. F. Toprak: «Ozan halkına ışık tutmalı.» diyor...

*
**

Onu sıcak mı sıcak bir günde tanımıştım. Uyumlu fiziği, havayı yumuşatan, içaçıcı, anlamlı bakışları ve ölçülü davranışları nedeniyle hemen etkisinin çemberine girmiştim... Bu sıcak gün 18 ağustos! Ne güzel bir başlangıç!

O günün ve ona yakın daha sonraki günlerin iç dünyasındaki etkilerini «ATEŞE DÖNÜK» (1) şiiriyle dile getirmişti Ömer Faruk!

Gecede ayaklarım ağır kurşun mafsallarım
Yürüyorum bir dağ yolunda ateşe dönük

dizeleriyle başlayan şiir şöyle sürüyor:

Biraz yaklaşır mısın kır çiçeğim öksüz papatyam
Silahsızım çevrilmişim yalnız sana anlatacağım
İşte ateşledim cigaramı bir soluk aldım.
Tütün bastım yarama tuz koydum çaresiz
Oysa damarlarım vuruyor dağ başlarına
Eritiyor karanlığı ilkin gözlerin sonra dudakların
Yanan cigaramın dumanında görüyorum seni
Hep on sekiz ağustos hep kızgın bir bakır
Sonra bir Akdeniz sabahı aydınlık yüzün.

Kıyıda dolaşıyoruz, deniz çırpıntılı... Ömer Faruk güleç yüzüyle bir bana bir çevreye bakıyor:

Rüzgârlı bir denizle kolkola kıyıda sen
Kırık bir aynanın parçalarında sen
İlkin saçlarını görüyorum tanıyamıyorum

Sonra yüzünü dönüyorsun biraz temmuz güneşi
Öyle bir siluetin olmalı rüzgârda sarı
Tek tek ufak ufak çizgiler kağıtta
Eğilirim suya yaprakların arasından bakarım
Yüzünün bir yanı başlar konuşmağa

Ozan anılarının ağırlığını duymaktadır artık:

Omuzumu sarsıyor anılar yürüyelim biraz
Kolay mı çılgınlıklara yürek tutmak

Boğazda yenen balık, içilen sert içki...

Biraz zehir sert içki sonra bir yudum soda
Bir soluk daha tut beni düşeceğim

Çocukluğunun ve öğrenciliğinin geçtiği kenar mahalleyi unutabilir mi o hiç?

Yaklaştırıyor uzaklardan gelen bir türkü
Önce seni sonra bir kenar mahalleyi

Onu karamsarlığa iten nedir acaba

İki saattir karamsarım ayakta duramıyorum

Şiirin sonuna geldik. Sabah yaklaşıyor ,ozanımız karamsarlığı bir yana atmış, artık güçlü, mavi bir demir kadar serttir, dağ başlarının yolcusudur o!...

Doğrulacağım sabaha yaklaşırken dağ başında
Mavi bir demir kadar sert olacağım

*
**

Temmuzun başından beri kalbine saplanan ağrılar onu kıvrandırıyordu. Trinitrin isordil hapları bir süre rahat soluk almasını sağlıyor, ama sonra gene sancılar başlıyordu. Hekimlerin verdiği bir sürü ilaç hiç bir işe yaramamıştı. Sancılar diner dinmez hemen kaleme sarılıyor, bir şeyler yazıp çiziyordu. Yaşantısının tükenmek üzere olduğunu anlamıştı artık.

Temmuz bitti ağustos girdi, gözle görülür bir iyilik yoktu. Bazı geceler sekiz-on kez sancı geliyordu...

18 ağustos gecesi, saat 21 suları ,yemekten sonra televizyon seyrederken sancılar başladı gene. Aldığı hapların hiç biri yarar sağlamadı. Hemen arabaya atıp, pijaması üstünde olduğu halde, Haydarpaşa Göğüs Cerrahisi'ne götürdüm. Kapıda «Hastanede iki

doktor var, onlar da ameliyathanede kalp kapağı takıyorlar, bunun için Numune'ye götürün.» dediler. Oraya «Acil»e götürdüm. Sedyeye koyup, yukarı çıkardılar. İğneler, oksijen, serum... Pazar biraz iyileşir gibi oldu. Hayır gene acısı dinmiyordu. Pazartesi, «Fırıızan bunlar beni iyi edemiyecekler, konsültasyon yapılsın» dedi iniltisi arasında.

Koştum hekimleri buldum. Ama neye yarar? 20 ağustos pazartesi, öğleye doğru gözlerini kapadı hepten...

O güzelim 18 ağustos, benim için artık kapkaranlık, yüreğimi törpüleyen bir tarih oldu.

Sevgili ozanım benim, seni yitireli bir yıl olmuş. Takvim öyle söylüyor. Ama benim yüreğimdeki acı, seni yitirdiğim günkü gibi ...Yaşamında yapmak isteyip, çeşitli nedenlerle yapamadığın şeyleri ben yapmaya çalışıyorum. Adına bir ödül kurdum. 20 ağustos'da kazanan ilân edilecek. Ödül, Yazarlar Birliği'nde törenle verilecek.

Tüm şiirlerini toplayıp, her bir şiirin altına açıklamalı notlar yazarak, bir kitap hazırladım. ABeCe'de basılacak.

Yerinde rahat uyu! Önünde saygıyla ve de sevgiyle eğiliyorum. Evet evet, doğru diyorsun: «Ozanlar ölmez» Sen ölmedin!..

---

(1) Susan Anadolu, İstanbul 1966. Fahir Onger Yayınları. S. 20.

(Edebiyat Cephesi — 31 Ağustos)

SERMET ÇAĞAN ÖLÜMÜNÜN ONUNCU YILINDA ANILDI

5 Ağustos 1970 yılı yitirdiğimiz ünlü oyun yazarı ve yönetmen Sermet Çağan, geçtiğimiz 7 Ağustos 1980 günü, İstanbul Tabip Odası «Sevinç Özgüner Toplantı Salonu»nda düzenlenen bir törenle anıldı.

«Sermet Çağan ve Tiyatromuza Katkıları» adlı törende Günay Akarsu, Osman Arolat, Hayati Asılyazıcı, Seçkin Cılızoğlu, Aziz Çalışlar, Özdemir Nutku ve Cüneyt Türel birer konuşma yapmışlar ve toplantıyı Sanatçılar Birliği düzenlemiştir.

1929 yılında Amasya'da doğan Sermet Çağan, İstanbul Robert Kolej'de okumuş ve tiyatro çalışmalarına daha öğrencilik yıllarında başlamıştır. Daha sonra Ankara ve İstanbul'da çeşitli tiyatrolarda dekaratörlük ve oyunculuk yapmış, aynı zamanda

Öncü, Vatan ve Dünya gazetelerinde de muhabir olarak çalışmıştır.

Anamur köylülerinin yoksulluk yüzünden fink ekmeği yiyip kötürüm oluşlarından esinlenerek yazdığı «Ayak Bacak Fabrikası» adlı oyunu ile asıl ününü kazanmış, oyun hemen Fransızcaya da çevrilmiştir. «Ayak Bacak Fabrikası»nın sahnelendiği yıl Basın-İş Sendikası tarafından düzenlenen bir anket sonucu yılın en iyi oyun yazarı seçilmiştir. Oyun, 1964'de Almanya'da Erlangen'de düzenlenen Uluslararası Tiyatro Şenliği'nde de dördüncülük ödülünü kazanmıştır. Genç yaşta yitirdiğimiz ünlü yazarın ayrıca üç adet de radyo oyunu vardır. Radyo oyunlarından sadece biri, «Öyle Bir Oyun» 1961 yılında Değişim Dergisinde yayınlanmıştır.

SERMET ÇAĞAN
ÖLÜMÜNÜN 10. YILINDA ANILDI

Çok genç yaşta ölen Sermet Çağan hakkında anıların da derlendiği toplantıda, «yaptıklarıyla Türk tiyatrosundaki önemi» bir kez daha konuşmacılarca ele alındı.

Sözü ilk alan Seçkin Cılızoğlu şu görüşleri dile getirdi: «Tiyatro adamı olarak Sermet Çağan tiyatro yazarlığından daha önde gelir. Bir çok yöntemi Türkiye'de ilk kullanandır. Örneğin Piscator'un tiyatroda film kullanma yöntemini. Yine ilk olarak bir örgüt tiyatrosu olarak TÖS tiyatrosunu oluşturmuştur. Tek bir oyun yazmış olmakla birlikte bir çok oyunda imzası vardır. Çünkü o oyunları olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi ele almıştır. **Sacco ile Vanzetti, Polisler, Ah biz Eşşekler** oyunları için bu söylediğimiz geçerlidir. O aynı zamanda dramaturg, dekoratör ve iyi bir rejisördür.»

İkinci olarak söz alan Özdemir Nutku Sermet Çağan'ın daha çok kişiliğini vurguladı: «Türkiye'de kurumlar süreklilik taşımaz. Baştaki kişiler iyiyse kurum sürer, yoksa batar. Bu açıdan kişiler önemlidir. Sermet Çağan'ın kişiliği zaman aşımına uğramamıştır. Zaman aşımına uğramayan kişiliğini yaratıcılık, yorum esnekliği, kuşkucu araştırmacılığı, öğrenirken öğreten, öğretirken de öğrenen nitelikleri oluşturuyordu.

Cevdet Çapan'ın deyişiyle o, tek kişilik bir üniversite idi. Değerli bir insandı. Kimin samimi, kimin yapmacık olduğunu hemen anlar ve seçimini yapardı. Ben onu daha çok Meyerhold'a benzetirim. Meyerhold, yönetmeni ikinci yazar ilan etmişti. Oyun

tekstinin dokunulmazlığını kabul etmiyordu. Tiyatro kollektif bir sanattı ve tüm birimlerin uyum içinde olması gerekirdi. Ayrıca tiyatroyu yığınlara ulaştırmadaki çabasıyla önemlidir Meyerhold. İşte tüm bu nitelikler, Sermet Çağan için de geçerlidir. **Ayak Bacak Fabrikası**, ülkemizde tiyatroyu yığınlara ulaştırmada kanımca ilk diyalektik oyun örneğidir. Yine **Savaş Oyunu**, yığınlara ulaşabilmede naivitenin önemini ortaya koymuştur. Bugün de biz eğer seyirci çoğunluğuna hitap etmek istiyorsak, naiviteye önem vermek zorundayız.

Kurgu yöntemiyle yazıldığı için bu oyun yeni baştan ele alınabilir. Yine doğurgan, yaratıcı bir yönetmenin elinde Ayak. Bacak Fabrikası elli yıl sonra bile hem biçim, hem içerik açısından çeşitli sorunlara cevap verebilir. Geleneksel Türk tiyatrosu ilk defa Sermet Çağan'ın oyunlarında ifadesini bulmuştur.»

Daha sonra Hayati Asılyazıcı, Sovyet ve Polonya tiyatrosuyla Sermet Çağan'ın tiyatrosu arasında paralellik kurdu ve şöyle dedi: «Çok yoksulluk çekti Sermet Çağan, ama direndi ve hiç taviz vermedi. Pek az insan onun kadar direnebilir, gerilemeden yaşıyabilir. Hayatı boyunca dar olanaklarla yaşamak zorunda kaldığı için yurt dışına çıkma olanağı bulamadı. Ben dönüşlerimde gördüklerimi anlatır, üzerinde tartışırdık. Sovyetler Birliği'nde seyrettiğim Turandot oyununda Vaydangof'un kullandığı grotesk anlatımı **Polisler** oyununda kullandığını gördüm. Ayrıca Polisler'e bir üçüncü perde eklemişti. Önce oyun tekstine böylesine müdahaleyi garip karşıladım, ancak daha sonra Polonya'da seyrettiğim bu oyunun sonuç bölümü olmadan nasıl güdük kaldığına şahit oldum. Yorum için son derece gerekli idi o son bölüm. Polisler oyunu Türkiye'de faşizm tehlikesi filiz vermeye başladığında bir sinyal ışığı yakmıştır. **Ah Biz Eşekler** oyununa da diğer oyunlarda olduğu gibi bütünsel bir bakış açısıyla kolaj tekniğiyle yaklaşımı, Aziz Nesin'i bile şaşırtan sonuçlar yarattı. Çağdaş tiyatroda dekorun yerini kavramıştı. Küçücük olanaklarla şaşırtıcı sonuçlar alırdı. Örneğin Sacco ile Vanzetti oyunu için hazırladığı dekorun bir benzerini Siviniastı, çok daha sonra 1975'te ve çok daha geniş olanaklarla gerçekleştirmişti. Çok iyi bir araştırmacı idi. **Türkiye** 70'i yazarken, Cumhuriyet'in arşivinden son derece ilginç belgeler çıkarıyor, bir araya geldiğimizde ise bunlar üzerine son derece net yorumlar getiriyordu. Çok geniş açıyla bakardı dünyaya. Kapitalist toplumun çelişkilerini iyi yakalamış ve sergilemiştir.»

Cüneyt Türel, konuşmasında şunları dedi:

«20 yıldır tanıyorum Sermet Çağan'ı, ilk on yılı aramızdaydı, on yıldırsa aramızda yok. İlk olarak Arena tiyatrosunun kulisinde tanıştık ve sahne arkadaşlığı yaptık. İzlem yayınlarından çıkan Ayak Bacak Fabrikasının başında, sahneye ilk koyucu olarak ismim geçer. Bu doğru değil, herhalde onun isteğiyle bu şekilde çıkmış olmalı. Ben o zaman sadece onun yardımcısıydım. Oyunu sahneye ilk koyan o son olarak koyan benim. Bize Brecht'i, Piscator'u, Meyerhold'u Shakespeare'i tanıtan odur. Shakespeare çağdaşımız dediği zaman, bir Polonyalı yazarın henüz bu adla kitabı çıkmamıştı. Ancak, çok çalışkandı, diyemeyiz. Bize öğretip, anlattıklarını kaleme almış olsaydı, iyi bir miras bırakmış olacaktı.»

Verimsizliğinin «çalışkan olmadığı» gibi bir nedene dayandırılması üzerine, Ö. Nutku ve S. Cılızoğlu, yeniden söz alarak doktorların, «çalışmasını yasakladığını» ve son yazı çalışmalarının «12 Martta yok edildiğini» açıkladılar.

(Gerçek — 11 Ağustos)

SERMET ÇAĞAN 10. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE ANILDI

Türk tiyatrosuna oyun yazarı, yönetmen ve dekorcu olarak hizmet veren ve çağdaş Türk tiyatrosunun öncülerinden sayılan Sermet Çağan, ölümünün 10. yılı nedeniyle 7 Ağustos günü Sanatçılar Birliği tarafından düzenlenen bir açık oturumda anıldı.

«Sermet Çağan ve Tiyatromuza Katkıları» konulu açık oturuma katılan Günay Akarsu, Osman Arolat, Hayati Asılyazıcı, Seçkin Cılızoğlu, Aziz Çalışlar, Özdemir Nutku ve Cüneyt Türel, Çağan'ı çeşitli yönleriyle tanıtan ve Türk tiyatrosundaki yerini anlatan konuşmalar yaptılar.

Sermet Çağan (1929 5 Ağustos 1970), 1966 yılında Aziz Nesin'in aynı adlı yapıtından uyarladığı «Ah Biz Eşekler» oyununu Gen-Ar tiyatrosunda sahneye koyarken Osman S. Arolat'ın bir sayı çıkabilen «Aydınlık» dergisi adına yönelttiği soruları yanıtlamış ve o dönemde tanınmış yazarlarımızın yapıtlarından uyarlamalara («Teneke», «Yılanların Öcü», «Hababam Sınıfı» vb.) sık sık rastlandığı belirterek bunun nedenini soran Arolat'a şu yanıtı vermişti:

«Türkiye'de tiyatronun yüz yıllık bir oluşumu var. Fakat bu oluşumda tiyatro daha çok dereceli değil, tekrara dayanan bir gelişme göstermiştir. Gerek oyunculuk, gerek yöneticilik, gerek-

se teknik yönden zamansız işler yapılmıştır. Bu da, geçmişteki yanlış adımların bir sonucudur. Biz yeni yeni tiyatromuzu bulma çabaları içindeyiz. Bundan önceki, yüz yıllık çalışmalardan elimize, bugün kullanamıyacağımız aksak denemeler kalmış.

Bugün bilinçli olarak, özellikle tiyatro sahipleri repertuarlarında yerli oyunlara öncelik tanıyorlar. Bunun tek nedeni, her zaman haklı olan seyircidir. Seyirci, kendi sorunlarının sahnelenmesini ister. Yaşamına koşut noktalar arar sahnede. Bu bilinçlenme ülkemiz açısından bir gerçeği getirir kendinle birlik.

Türkiye'de tiyatronun gelişmesi, yazarlık alanında, teknik alanda, oyunculuk alanında ve yönetmenlik alanında farklılaşma gösterir. Tiyatro sayısı, yazar sayısı, oyun sayısı, yönetmen sayısı belli bir denge içinde bulunmadığından tiyatro bünyesine girecek her unsurun istemlerinin karşılanması sağlanamıyor. Örneğin bugün tiyatromuzda yeterli teknisyen yokken, oyuncu sayısı kurulu tiyatroların kapsamlarının iki-üç katına ulaşmışken, yine buna benzer olarak yazar sayısının parmakla sayılır derecede az olmasına karşın, hemen hemen her köşe başında bir tiyatro görmekteyiz. Bu tiyatroların yerli oyunlar konusundaki istekleri tabii ki az sayıda yazar tarafından karşılanamamaktadır. O zaman iş ister istemez hikâye, ya da romanlardan aktarmalara gitmektedir. Bu aktarmanın kolay görünen bir yanı olduğu gibi, tiyatro tekniği bakımından büyük sakıncaları vardır.»

Çağan'ın «Durum böyle olunca neyi getirmeli tiyatroya? Nasıl bir çalışma düzeni kurmalı?» sorularına verdiği yanıt da şöyle

«Bugün tiyatronun en başta gelen eksikliği, tümüyle teknik bir organızma olmasından ötürü, teknisyen noksanlığıdır. Teknisyen noksanlığı derken şunu demek istiyorum: Teknisyen - yazar, teknisyen - oyuncu, teknisyen - yönetici ve teknisyen - teknisyen yok.

Yazar var, dili güzel, ama tiyatro dili değil.

Yazar var, çok güçlü konular işlemekte başarılı ama konu tiyatronun konusu değil.

Yazar var, kişileri çok iyi seçmiş. Çok da iyi çizmiş. Ama bunlar sahneye çıkınca bütün bu niteliklerini yitiriyorlar.

Kalıplaşmış oyuncular var, çeşitli kalıplara canlılık ve renk verebilecek güçte oyuncumuz yok.

Yöneticimiz var ,eksik. Geniş bir bilgisi ,ondan da geniş sahne tekniği olan yöneticiyi mumla arasak bulamayız.

Elektrikçi var. Işıkçı yok.
Marangoz var. Sahne marangozu yok.
Ressam var. Sahne realizatörü yok.
Yok. Yok. Yok.

Şimdilik özü bir yana bırakarak, dilediğimiz özde oyunları yeter güçlülükte oynayabilmek için tiyatronun tüm unsurlarını, araçlarını diledikleri biçimde ve yücelikte kullanabilecek teknik bilgiye sahip kılalım.

Türk tiyatrosunun istenen özü seyirciye iletmek bakımından ancak bu yolda köklü bir varlığa kavuşacağına inanıyorum.»

(Sanat Dergisi — Eylül)

109. ÖLÜM YILDÖNÜMÜNDE ŞİNASİ

Gazanfer ERYÜKSEL

Az gelişmiş ülkelerdeki aydın oranı, ülkenin yapısı ile koşut olup bir hayli düşük düzeydedir. Aydınların karakteristik özelliği ise, sayılarının azlığı nedeni ile omuzlarına düşen görev ve sorumlulukların çokluğudur. Yani azgelişmiş ülke aydını çok yönlü olmak zorundadır. Yazar, sanatçı, araştırmacı, eleştirmen, gazeteci, siyaset adamı vb. çoğaltmak olası. Bu aydınlardan biri olan Şinasi, 13 Eylül 1871'de İstanbul'da Babıali, yakınlarında hem matbaa, hem ev olarak kullandığı bir odada tekbaşına, son yapıtı olan sözlüğü tamamlamaya uğraşırken, yakalandığı beyin hastalığından kurtulamayarak öldü. Şinasi, bütün yaşamının pusulası, yol göstericisi olan görüşlerini annesine yazdığı bir mektupta şöyle açıklıyor; «Biraz geçinecek ile, çok hüner.» Bütün ömrü boyunca parada, valilikte, padişahın ihsanlarında gözü olmadı, Şinasi'nin.

Tarihe «Vak'ai Hayriye» (hayırlı olay) olarak geçen Yeniçeri ocağının kaldırıldığı 1826 yılında Bolulu topçu yüzbaşısı Mehmet Ağa'nın bir oğlu olur. Adını, İbrahim Şinasi koyarlar. İki üç yıl sonra Şumnu savaşında babası şehit düşen Şinasi'yi annesi büyüktür. Mahalle okulunu bitirdikten sonra Tophane kalemine girer. Kalemin eskilerinden İbrahim Efendi'den Arapça ve Farsça, Reşat Bey'den ise Fransızca öğrenir.

Bu arada Türkiye'nin milli demokratik devriminin ilk sancıları olan Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Reşit Paşa yurt dışına öğrenim için öğrenciler gönderileceğini duyurur. İçine kapa-

nık bir çocuk olan Şinasi isteğini ancak Reşat Beye açabilir. Reşat Bey araya, Tophane Müşaviri Fethi Beyi koyar. Şinasi Paris'tedir. Fethi Paşa, Şinasi'nin Paris'ten kendisine yazdığı mektupları Reşit Paşa'ya gösterir. Şinasi'nin en büyük koruyucusu artık Reşit Paşadır. Maliye, matematik öğrenimi görürken, yazın ile ilgili bilgilerini artırır. İstanbul'a dönünce «Meclis-i maarif'e atanır. Reşit Paşa'nın sadaretten her ayrılışında Şinasi de görevinden alınır.

1859'da Fransız şairlerinden yaptığı çevirileri «Tercüme-i Manzume» adı ile yayınlanır. (Racine, Lamartine, Gilbert, La Fontaine ve Fenelone'den manzum çeviriler.) Çevirilerin doğruluğunu göstermek için karşılarına Fransızcalarını koyar. A. Hamdi Tanpınar, Şinasi'nin bu çalışmalarının ilerde A. Hamit üzerinde etkili olacağım söyler. Bu çeviriler ilerde Şinasi'nin şiirinin de yönünü belirleyecektir.

Reşit paşa altıncı ve son sadareti sırasında ölünce Yusuf Kamil Paşa Şinasi'nin koruyucusu olur. Onun hatırına, Ali ve Fuat Paşalar da artık Şinasi'ye ilişmemektedirler. Onların bu sessiz kabullenişlerine boyun eğmeyen Şinasi, memuriyetten istifa eder. Agah Efendi ile «Tercüman-ı Ahval» gazetesini çıkarır. Bu gazete, basın tarihimize ilk başyazarı kazandırır. (1860) Agah Efendi ile anlaşmadığı için altı ay sonra tek başına «Tasvir-i Efkar» gazetesini çıkarmaya başlar. Haftalık olarak çıkan gazeteye Namık Kemal yardım edinceye kadar, bütün yazıları Şinasi yazıyordu. İki bölümden oluşan gazetede «Payitaht» ve «Eyalet» başlığı ile iç haberler, kıtalara göre de dış haberler birinci bölümde veriliyordu. İkinci bölüm ise, yeni kavramların tanıtıldığı ve görüşlerin tartışıldığı bir yerdi. Cümleler kısa, dil süssüz ve olgundu. Gazete Namık Kemal gibi yenilikçi gençleri çevresinde topladı.

Şinasi, matbaacılığın da öncülerindendir. 18. yüzyılda parlayıp sönen İbrahim Müteferrika'nın matbaası sayılmazsa, Şinasi'nin «Tasvir-i Efkar Matbaası»ndan sonra oniki yıl içinde yüzelli Türk matbaası açıldı.

1860'da «Şair Evlenmesi» Tasvir-i Efkâr'da önce tefrika edilir, sonra yayınlanır. Bu oyun, yazın tarihimizde basılan ilk tiyatro yapıtıdır. Kendi tiyatromuzu yaratırken gelenekselimizden faydalanalım mı, fayadalanmayalım mı tartışmalarının sürdüğü günümüzde, Ortaoyunu, Meddah gibi geleneksel temaşamızdan yararlanarak yazılan «Şair Evlenmesi» ilginç bir örnektir. Oyun

kişileri ile kişilerin adları arasındaki koşutluk dikkati çeker. Dil ise, sadedir. Şair Evlenmesi aynı zamanda yayınımızda gerçekçiliğin kapısını aralayan ilk yapıttır. Oyundaki bestecisi belli olmayan şarkı, notası ile yayınlanır. Ebüzziye Tevfik, Şinasi'nin müzik bildiğini ve armonika çaldığını söyler.

Paris'te hazırladığı, «Durub-ı Emsal-i Osmaniyye» yani Osmanlı Atasözleri adlı derlemesi önce «Tasvir-i Efkâr» gazetesinde tefrika edilir, 1863 yılında ise basılır. 1500 atasözü ve 300 deyimin yer aldığı derlemenin başında, atasözlerinin önemini vurgulayan ve hazırlanış yöntemini belirten kısa bir açıklama bulunur. 1870 yılında yapılan ikinci basımında atasözlerinin sayısı iki bine, deyimlerin sayısı dörtyüze çıkar. Alfabetik yöntemle hazırlanan bu derleme, Şinasi'nin halk kültürüne olan yakınlığının kanıtıdır. Şinasi atasözlerini aruzun ritmi ile güçlendirmeye çalışmıştır. Bu çalışma sırasında atasözleri ile öyle içli dışlı olur ki kendi de atasözü değerinde dizeler söyler. «Milletim nev'i beşerdir, (insanlıktır) vatanım ruy-i zemin,» (yeryüzü) «Gül dikensiz olmaz, yar dahi engelsiz. «Bizim şeyhin kerameti olur menkul (taşınır) kendinden» 1872'de Ahmet Mithet Efendi'nin; «Şinasi: Durub-u Emsal-i Osmaniyesi Ahkamını Tasvir» adlı bir yapıtı yayınlandı. 1885'de ise, Atasözlerinin üçüncü baskısı yayınlandı. O dönemde bir kitabın üç baskı yapması ve üzerine yapıt üretilmesi, onun ne kadar ilgi topladığını göstermektedir.

(Aydınlık — 12 Eylül)

ÖLÜMÜNÜN 250. YILDÖNÜMÜNDE NEDİM

Konur ERTOP

Adını, günümüzden 70 yıl kadar önceleri Yahya Kemal'in koyduğu Lâle Devri, kültür ve sanat tarihimizin önemli aşamalarından biri olmuştur. Döneme damgasını vuran Nevşehirli İbrahim Paşa'nın sadrazamlık görevinde bulunduğu 12 yıl (1718-1730), Batı sınırlarında Pasarofça Antlaşmasını (1718) izleyen geçici bir barış döneminin, İran sınırında ise aldatıcı zaferlerin sağladığı bir rahatlık içinde geçmişti. «Edirne Vakası» adını taşıyan ayaklanma (1703) ile tahta geçen ve Patrona Halil ayaklanması ile (1730) tahtını yitiren 3. Ahmet, sadrazamına büyük güven göstermiş, geniş olanaklar tanımıştı. Saraya damat da olan İbrahim Paşa, bayındırlık ve kültür hareketlerine öncü olmuştu. Nedim,

padişahla sadrazamının yakın çevresinde yaşamış ve en ünlü şiirlerini bu ortamda kaleme almıştı.

Asıl adı Ahmet olan şair Nedim (1681? — 1730), baba ve ana tarafından bilginler ve devlet adamları yetiştirmiş bir aileden geliyordu. Medrese öğrenimi görmüş, öğretim görevinde bulunmuştu. Sadrazam Şehit Ali Paşa'ya ve daha sadrazam olmadığı yıllarda İbrahim Paşa'ya yakınlığı olmuştu. Sadrazamlığı sırasında, İbrahim Paşa'nın Şehzadebaşı'nda yaptırdığı kitaplığın yöneticisi olmuş ve onun esirgemesinde türlü görevlere atanmıştı. Mahmutpaşa Mahkemesi naipliğinden sonra, İstanbul'daki Mollakırımi, Sadiefendi, Nişancıpaşa, Sekbanali medreselerinde görev yaptı. İbrahim Paşa'nın olanak hazırladığı kültür çalışmalarına katıldı. Sahaif-ül-Ahbar, İkd-ül-Cüman gibi ünlü tarih yapıtlarının Arapçadan Türkçeye çevirisini hazırlayan kurullarda bulundu.

Padişahın ve sadrazamın esirgemesini görerek şiirlerinde, sonradan Lâle Devri diye adlandırılacak olan dönemin yaşantısını yansıttı.

1730 yılının 28 Eylülünde patlak veren Patrona Halil ayaklanması, Lâle Devriyle birlikte 3. Ahmet'in saltanatına, Sadrazam İbrahim Paşa'nın yaşamına son verirken Nedim'in yaşamı da noktalandı.

Geçici bir barış dönemi sağlayabilen, basımevinin açılmasına, çeviri hareketlerine öncülük eden, türlü bayındırlık işlerini yürüten, bozuk ekonomiyi yoluna koymaya çalışan, yeni ve düzenli bir asker ocağı kurmaya girişen İbrahim Paşa bir ayaklanmayı oluşturacak ve besleyecek güçlere karşı direnememişti. Bu güçler arasında ilerici hareketlerin çıkarlarını engellediği gerici çevrelerle birlikte sistemin ezip sömürdüğü halk kitleleri de vardı. Nedim, ayaklanmanın cephe aldığı çevrenin insanıydı. Bağlandığı İbrahim Paşa sarayda boğdurularak cesedi isyancılara verildiği sıralarda onun da yaşamı sona ermişti. Ölümünde 50 yaşlarındaydı. Ölümünü içki alışkanlığından doğan bir hastalığa bağlayan, cinnet getirdiğini ileri süren, ayaklanmada korkup kaçarken evinin damından düşerek öldüğünü ileri süren kayıtlar vardır. Ölümünden sonra kızını, kaynatasının esirgemesine bırakan belge 28 Ekim 1730'da düzenlendiğine göre bu tarihten önceki bir aylık süre içinde ölmüştür. Söz konusu belgeden evinin Beşiktaş/Ortaköy yolunda Tekerlekmustafa Camisi'nin bulunduğu mahallede olduğu da öğrenilmektedir. Mezarı Karaca-

ahmet'te Çiçekçi Camisi karşısında 8. adadadır. Annesi Saliha hatunun oralarda bulunan mezarı da sonradan Nedim'in mezarının yanına taşınmıştır. İkisinin eski yazılı mezartaşlarının bulunduğu kabre günümüzde konulan zevksizlik ve bilgisizlik örneği bir taşa da şunlar yazılmıştır: «Elbette Nedimaya gelirken susar ebcet/Bir lâle yeter başkaca tarihe ne hacet — B.S.E.» «Büyük Ahmet Nedim'in kârı öğretmek imiş her an/Şiir hem bilgi dünyasında usta bir insan/Bir akşam ansızın bir çağrı ermiş gel deyu Haktan/Ne can kalmış ne canan, yoldaş ancak tertemiz iman/Anarlar haşredek elbet şiirden zevkalan ahbab/Ölüm tarihi olmuş çün musalladır gün mihrab/Nedim ola nedim-işah-ı ceyş-i enbiya Yarab— A.S.»

Nedim'in bağlı olduğu Divan şiiri geleneği, yaşamdan kopuk, tasavvuf-din ve ortaçağ İslâm felsefesinden gelen öğelerle yüklü, kalıplaşmış anlatım özellikleriyle örülüydü. Canlandırdığı güzellik soyuttu, dile getirdiği sevgi platonikti. Anlatılan gerçekler, «değişmece»lerin (mecaz'ların) ardına gizlenmişti. Nedim de geleneğin bu türlü kimi izlerini sürdürmüştür. Ama ona asıl kişiliğini kazandıran yani, gelenekten ayrılan, yaşama bağlanan, içinde yaşanan çevreyi yansıtan, gerçek güzeli, gerçek sevgiyi ve sevgiliyi anlatan bir ozan olmasıdır. Bu nitelikler parça parça ondan önceki sanatçılarda ve Kâmi, İzzet Ali Paşa, Seyyit Vehbi gibi çağdaşlarında da kullanılmıştı. Ancak ilk kez Nedim'in şiiri bütün bunları güçlü bir sanat bileşimi içine toplayabilmiştir.

Nedim'in Divan'ı, Padişah 3. Ahmet'le Sadrazam İbrahim Paşa'nın, saray çevresinin yaşantısından yankılarla doludur. Bu yaşam cephelerden gelen haberlerin, düğünlerin, doğumların, ramazan ve bayram gibi çağın yaşamını etkileyen dinsel folklor belirtilerinin, çerağan eğlencelerinin, kışın yapılan helva sohbetlerinin canlı izlerini taşır. Onun şiirlerinde Kâğıthane'deki Sâdâbad, Alibeyköyü'ndeki Husrevâbad, Defterdar'da Neşetâbat, Beşiktaş'ta Saray-ı Asafi. Salıpazarı yöresinde Emnâbad, Salacak yöresinde Şerefâbad gibi yapılar, çarşılar, hamamlar, çeşmeler canlanır. Kâğıthane, Göksu, Üsküdar'daki Fener bahçesi gibi semtlerin, eğlencelerin, içkili-müzikli toplantıların, güzellerin tanımlamaları, övgüleri yapılır. Eski edebiyatımıza yüzyıllarca yön vermiş olan ve tanrısal sevginin yerine ayıpsız gizlisiz gerçek sevgi geçirilir. Bu yönüyle Nedim, Halk şiirinin ünlü temsilcisi Karacaoğlan'la karşılaştırılabilir. Divanı'nda Halk Edebiyatı yolunda söylenmiş bir koşmanın bulunması da bu bakımdan dikkat çekmektedir

Divan şiiri sevgiden, sevgiliden söz ederken kalıplaşmış anlatım özelliklerine başvurur. Nedim ise Namık Kemal'in eski şiri eleştirirken değindiği nitelikleriyle «boyu serviden uzun, beli kıldan ince, ağzı zerreden ufak, kılıç kaşlı, kargı kirpikli, geyik gözlü, yılan saçlı» sevgililer yerine yeryüzünde yaşayan canlı güzelleri kendi gözüyle gördüğü gibi anlatır. Yaptığı tanımlamalarda çağının giysilerini, modasını da dile getirmiş olur.

Nedim Divan şiirinin soyut kavramlarından ve mazmunlarından uzaklaşarak içinde yaşadığı ortamı gerçekçi bir gözle dile getirmiştir. Çağının ve toplumsal çevresinin kendisini tanık yaptığı gerçekleri canlı, hareketli bir anlatımla ortaya koymuştur.

Nedim'in şiiri zeki, alaycı, yaşamdan zevk alan bir kişiliği yansıtır. Savaş çağının geçtiğini, içki ve eğlence çağının geldiğini söyler. Hemen bütün şiirlerinde kendisi de bu çağrıya uymuş görünür. Saray adamlarının çevresindeki çerağan ve helva sohbeti eğlenceleri kadar Atmeydanı'nda, Eyüp'te, Tophane'de, Üsküdar'da halkın katıldığı eğlenceleri, içkili toplantılarda kendi özel ilişkilerini şiirine yansıtır. Yaşamdan alabildiğine tad almaya yönelmiş görünür Okuruna da bu tadı yaşama sevincini duyurur. Eski şiirin dış dünyadan kopup içe kapanan, ölmeden önce kendi isteklerinin tümünü öldüren kötümser dünya görüşüne karşı gülüp eğlenme, dünyadan zevk alma çağrısını duyuran Nedim büyük bir yenilikçi sayılır.

Divan şiirini belirleyen yönler arasında dilin toplumdan kopmuş olması da sayılmalıdır. Nedim'in bu alanda da gelenekle hesaplaştığı görülür. Sözlüğünde gelenekle büyük ölçüde birleşmiş görünür ama önemli yenilikler de uygulamıştır. Kendisinden söz ederken «Değildir öyle pek üstad şair gerçi kim amma/Yine eş'arı tab'a hoş gelir bilmem ne halettir» diyen Nedim, «Türk şiirine açıklık, anlaşılırlık getirdiğini», «yeni bir yol» açtığını, «ateş gibi bir dil» kullandığını söylemiştir. Onun dili, çağında halkın konuştuğu dilden çekici özellikler almıştır. Şu tür söyleyişler onun Divanı'nda çok sık görülen ve dönemi için sade dilli sayılabilecek çekici örneklerdendir.

«Gelmedin görmedin ahvalimi dad eylemedin/Görse kâfir benim ahvalimi imana gelir/Açılırsın güzelim sen dahi sabr eyle hele/Şimdicek şerm gidip meclise peymane gelir», «Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yare mutadım/Seni ey gül sever canım ki canana hitabımsın», «İlâhi sana hamdolsun yine bu günleri gördük», «Benim gibi âşık bulunmaz sana», «Gelir hem bezme

tenha hem peşiman gösterir kendin», «Bir söz dedi canan ki keramet var içinde/Dün giceye dair bir işaret var içinde...»

Nedim, Farsça ve Arapça sözcükleri alırken zaman zaman bunları sözlüklerdeki biçimiyle değil halkın konuşma diline geçmiş biçimleriyle kullanmıştır. Onun dili kullanışındaki asıl ustalığı sözcükler arasında kurduğu düzen ve sağladığı uyumdur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dikkatimizi çektiği »Mest kendi güler altındaki rahş (=at) oynardı/Gördüm ol âfeti bir düğün alayında» dizeleri bu uyumun ustalıklı örneklerindendir. Nedim'in şu tür dizeleri de imge ve anlatım yönünden başarıları arasında sayılmalıdır.

«Şöyle pinhan gidesin kûyuna cananın kim/Râh ola hemdemin amma o da habide gerek», «Bezme bir dahi dönüp gelmek değildi niyyetin/Gittiğin vakt anlamadım ömrüm şitabından senin», «Sen yine bir nevniyaz âşık mı peyda eyledin/Kûyuna yer yer dökülmüş âb-ı rûûlar var idi.»

Çağdaşları arasında Nedim'i, tarihçi ve ozan Çelebizade Asım gibi «kimsenin geçmediği bir yol açmış» sayanlar bulunmuştur. Ancak yaşadığı dönemde Osmanzade Taip «şair sultanı» tayin edilirken Nedim'in şiiri hakettiği değerlendirmeyle karşılanmamıştır. Daha sonraları Şeyh Galip, Ragıp Paşa, İzzet Molla, Vâsıf gibi ozanlar ondan türlü etkiler almışlardır. Ziya Paşa, Nedim'in «bütün incelik ve olanaklarıyla İstanbul şivesini kullandığını, söze yeni bir renk, bir kat daha parlaklık kazandırdığını» söylemiştir. Namık Kemal onu «Osmanlılar içinde şiirde en büyük kudret, güneş kadar parlak bir ozan» saymıştır. Tevfik Fikret portreler dizisinde Nedim'i canlandıran şiirinde onun için «şiirimizin taptaze genç yüzü» demiştir.

Nedim'in şiirindeki özelliklere dikkati çeken, onu yeni bir gözle değerlendiren, sevdiren sanatçı ise Yahya Kemal olmuştur. 1912'den önce Paris'te yazmaya başladığı «Mahurdan Gazel»le «Şerefâbâd», «Bir Saki», «Mükerrer Gazel», «Sene 1140», «Seyfiye Refakat» şiirleri okurunu Nedim'in şiiriyle bütünleşen görüntülere doğru çeker. Sevgiliyi, sevgiyi anlatırken Nedim'in şiirinden gelen dil ve biçim özellikleri yeni bir beğeniyle işlenir. Zevk, eğlence ve sevgi konuları arasından geçmişe özlem ve hüzün duyguları da kendini belli eder.

Bu şiirlerden ilk dizeler dillerde dolaşırken Osmanlı İmparatorluğu savaştan savaşa sürüklenmiş ve yıkımı gitgide artan bir hız kazanmıştır. Tam bu sırada Halit Fahri «Nedim» dergisini

yayımlamaya başlamıştır. İlk sayısı 15 Ocak 1919'da çıkan derginin önsözünde şu satırlar bulunmaktadır. «Tarihimizin bu önemli, bunalımlı dönemlerinde bir edebiyat dergisi çıkarmak ilk bakışta yadırgatıcı görünebilir. 'Şimdi edebiyatın sırası mı' diye yükselecek seslere karşılığımız sanatın kutsal ve iyileştirici sesidir... Kan ve ateş günlerinde, yıkıntılar önünde diz çöküp ağlayan şiir perileri ,alınlarında beyaz bir hâle ve ellerinde billûr sesli altın bir sazla ayrılık ufuklarından bizi teselliye koşuyorlar. Onların sevecen sesini dinlemeyecek miyiz?»

Mütarekenin acıları arasında yükselen bu çağrı kıt beğenili, kısır esinli birkaç şiirden başka bir şey getirmemiştir.

Günümüzde Divan şiirinin soyut anlatımı, yaşamdan kopuk dünya görüşü karşısında Nedim'in şiiri kolay kavranır, aydınlık bir yapıt olarak görünmektedir. Bu şiir, çağının canlı bir tanığı olarak önem taşımaktadır. Çağımız okuru toplumsal sorumluluk açısından ozanını bağışlayabilirse bu şiirde insanoğlunun özünde yaşayan eğilimlerin ustaca dile getirilmiş olduğunu görecektir.

(Sanat Dergisi — 15 Ekim)

CAN YOLDAŞI, GÖNÜLDAŞI, ESİN KAYNAĞI, SONUNA KADAR ARKADAŞI NAHİT HANIM, ORHAN VELİ KANIK'I ANLATIYOR

Zeynep ORAL

«Ben Orhan Veli,/ 'Yazık oldu Süleyman Efendiye'/ Mısra-ı meşhurunun mübdii.../ Duydum ki merak ediyormuşsunuz,/ Hususi hayatımı,/ Anlatayım:/ Evvela adamım, yani/ Sirk hayvanı filan değilim/ Burnum var, kulağım var./ Pek biçimli olmamakla beraber./ Bir evde otururum./ Bir işte çalışırım./ Ne başımda bulut gezdiririm,/ Ne sırtımda mühr-ü nübüvvet./ Ne İngiliz Kralı kadar/ Mütevazıyım,/ Ne de Celal Bayar'ın/ Ahır uşağı gibi aristokrat./ Ispanağı çok severim/ Puf böreğini hele/ Biterim./ Malda mülkte gözüm yoktur./ Vallahhi yoktur./ Oktay Rifat'la Melih Cevdet'tir/ En yakın arkadaşlarım./ Bir de sevgilim vardır, pek muteber:/ İsmini söyleyemem/ Edebiyat tarihçisi bulsun./ Ehemmiyetsiz şeylerle de uğraşırım./ Meşgul olmadığım «ehemmiyetsiz»/ Sadece üdeba arasındadır./ Ne bileyim./ Belki daha bin bir huyum vardır./ Ama ne lüzum var hepsini sıralamaya?/ Onlar da bunlara benzer.»

Orhan Veli'nin ne «hususi hayatını» ne de «bin bir huyunu» merak ettiğimden gittim Nahit Hanımla konuşmaya. Hayır. Okuduğum, sevdiğim bir ozanı, can yoldaşı ,gönüldaşı, esin kaynağı, sonuna kadar arkadaşı bir insanın gözleriyle, sözleriyle, düşünceleriyle ve düşleriyle tanıyabilme umuduyla gittim Nahit Hanıma.

Nahit Hanım kim mi?

«Beni bilen bilir. Nahit Hanım dersin yeter» diyor kendisi.

Zaten bilen de biliyor Nahit Hanımın Ankara Kız Lisesi, Edirne Lisesi ve Haydarpaşa Erkek Lisesi edebiyat öğretmeni olduğunu. Gerisini, yani kimliğini, kişiliğini, çevresini, etkilerini bırakalım edebiyat tarihçileri çıkarsın ortaya günün birinde, Ben yalnızca Nahit Hanımla iki gün boyu süren konuşmaların ışığında, «safi mantık» olduğunu sandığım Orhan Veli'nin, meğer «tepeden tırnağa duygu ve duyarlılık» olduğunu keşfedişimi aktarmaya çalışacağım sizlere... Ve daha hiç ama hiçbir şey söylemeden yada yazmadan önce, siz okurların huzurunda Nahit Hanıma sevgimi, saygımı ve sonsuz teşekkürlerimi sunacağım...

«Ölürsem bunları bastırır mısın Nahit Hanım?»

Bir sonbahar sabahı, güzel havalarda, Boğaziçi vapurunda tanımıştı, eşinin öğrencisi Orhan Veli'yi Nahit Hanım. Ve işte aradan zaman geçmiş ve elinde iki defterle çıkagelen genç ozan, ölümünden sonra bunları bastırmasını istiyordu, ondan. «Tabii, tabii bastırırım. Sen hiç merak etme. Yalnızca yazınana bak» olmuştu Nahit Hanımın tepkisi. Defterlerin ikisi de önümüzde. Sayfaları tek tek çevirip bana gösterirken, «önceleri, şiirlerini yaşarken bastımayı hiç düşünmemişti, düşünmüyordu.» diyor Nahit Hanım. Biraz sararmış, biraz solmuş yaprakları çeviriyoruz. Eski Türkçeyle, Orhan Veli'nin kendi çok güzel el yazısıyla, incecik, çok düzgün, mühiş titizlikle korkunç özenle yazılmış şiirler.

«Kendi gibi defterleri de tertemiz. Özenle, dikkatle, titizlikle yazılmış. Her yazdığını böyle yazardı. (Nitekim biraz sonra yüzlerce el yazısı —yine eski Türkçe— mektupta aynı titizliği görecektim.) Noktalama işaretlerine çok dikkat ederdi. Bütün tashihleri kendi yapardı... Temizliği, titizliği, kendine ve çevresindeki her şeye gösterdiği özen. incelik... Sonsuz nezaketi, terbiyesi, zarifliği... Bunlar hep onun bir parçasıydı... Ne kadar içkili olursa olsun nezaketsiz bir tek halini görmedim... En yorgun olduğunda bile, bir gün koltukta şöyle kaykıldığını görme-

dim. Öyle kendi dediği gibi «sereserpe» yayılmazdı. Başını usulca yastığa dayar uyurdu. Yalnız giyinişi ya da görünüşü değil, ne bileyim yemek yiyişi ya da konuşması bile zarifti... Annem hep, bu kadar terbiyeli bir insan görmediğini söyler dururdu... Bu terbiye, bu zariflik, nezaket, kendi içinde olduğu kadar aileden de geliyor olmalı. Babası, biliyorsunuz; Reisicumhur Orkestrası Şefiydi. Babasının yanında sigara bile içmezdi Orhan... Tabii karşısındakini incitmeme endişesinden de olabilir bu özellikleri. Ama öyle olsa bile, bir insan her zaman kendini kontrol edemez. Bir ipucu verir. Hani insan terbiyeli, nazik olmaya niyet eder de yapamaz... Onun içinde vardı bunlar...»

Kulağım Nahit Hanımda, çeviriyorum ilk defterin sayfalarını. Kimilerinin altına notlar düşmüş, hepsi 1936'da yazılmış. «Oaristys», «Ebabil», «Eldorado», «Odamda»... diye gidiyor.

«Bu ilk şiirler, hep çok duygusal şiirler... Hangisini mi en çok severdi. Bilmem. Hepsini çok severdi. Eldorado'yu, en çok da «Masal»ı...

Zaten bu ilk şiirlerde Orhan Veli hep bir masal dünyasında yaşamıyor mu ki:: «Aydınlık rüyaların peşine düşen gondol/Mavi bir denizde yüzer gibi yanan şamdan.» Onu hep «saadet dolu dünyalara» çekmektedir. («Ebabil»), «On dördüncü yaşın ilk güzel gecesine ithaf» ettiği «Eldorado» da ise «Ufkunda mavi bulutların uçuştuğu dağ»lar ülkesinde, «Akşamlar, ağzından harikulade bir şurup» gibidir. Bir kez daha «Masal»ı okuyoruz ilk defterden: «Çocuk gönlüm kaygılardan azade,/Yüzlerde nur, ekinlerde bereket,/At üstünde mor kâküllü şehzade;/Unutmaya başladığım memleket...

Ama bu ilk şiirlerinde masallar dünyasında bile hüzünlüdür, mahzundur Orhan Veli: «Devri tamam oldu pervanenin/Gökten bir beklediğim kalmadı./Tükendi artık içimde tadı/Yıldızlı küreler düşünmenin.» («Zeval»).

«Onu tek sözcükle anlatmaya çalışsam, hüzünlüydü derim. Hüzünlüydü... Mahzundu... Neden? Bence... Tabii başkasına, başkalarına göre başka türlü olabilir. Ama bana soruyorsunuz. Onun için bana göre, benim düşündüğümü söylemek zorundayım. Yapısından geliyordu bu hüzün... Her şeyi, ama her şeyi içine atmasından... fiziğinden... öfkesini bile içine atardı. Sıkıntılarını da... Hüzünlüydü. Ve sessizliğe gömülürdü. Konuşmazdı. Sıkıldığında, üzüldüğünde konuşmazdı. 'Şimdi gelirim' der, kalkar gider, ya yarım saat sonra, ya üç gün sonra gelirdi...» diyor Na-

hit Hanım ve ekliyor: «Örneğin, 'Mahzun Durmak' şiiri, onun tavrına, kişiliğine çok uygun bir şiirdir.»

Okuyalım ilk defterden: «Mahzun Durmak:: Sevdiğim insanlara/Kızabilirim./Eğer sevmek bana/Mahzun durmayı/Öğretmeseydi.»

Sayfaları çeviriyorum: Eski Türkçe yazıldığı için, hangi sayfada durmam, hangilerinde geçmem gerektiğini Nahit Hanımın yüzünden, tepkilerinden anlayabiliyorum ancak: İşte şimdi de bir sırdaşın gülümseyişini yakaladım gözlerinde, dudaklarında. Önümüzdeki sayfayı göstererek, bu hangisi dedim. «Yolculuk şiiri» dedi: Yolculuk niyetinde değilim/Fakat böyle bir iş yapmaya kalksam/Doğru İstanbul'a gelirim./Beni Bebek tramvayında görünce/Ne yaparsın acep?. «O sıralarda Bebek'te oturan bir hanıma aşıktı. İşte bu da onun ürünü» diye ekledi, gülerek. Uzun bir süre ikimiz de sustuk. Neden sonra şöyle dedi Nahit Hanım:

«Aşkları bir vesileydi. O hep şiir yazardı, hep yazdı... Yaşamdan bir ipucu alır, içinde biriktirir, zihinsel çalışma sürdürür, öyle yazardı.»

Birinci defterin sonlarına gelmek üzereyiz. Yine durdurmak gereğini duydum Nahit Hanımı. «Hayat Böyle Zaten» şiiri. «Bu evin bir köpeği vardı:/Kıvır kıvırdı,/Adı Çinçon'du, öldü./Bir de kedisi vardı: Maviş/Kayboldu./Evin kızı gelin oldu,/Daha böyle acı, tatlı/Neler oldu bir yıl içinde!/Oldu ya, onların hepsi böyle.../Hayat böyle zaten!»

Nahit Hanım yerinden kalktı, iki resim getirdi koydu önüme: «Annemin köpeği Çinçon ve benim kedim Maviş.» Böylelikle şiire geçen kedi ve köpekle de tanışmış oldum.

Şimdi ikinci defterdeyiz. Bu defter «Kitabe-i Seng-i Mezar» şiiriyle başlıyor: Hani «Hiçbir şeyden çekmedi dünyada/Nasırından çektiği kadar/ ...Yazık oldun Süleyman Efendi'ye.» 1937 ve sonrasında yazılmış şiirler bunlar. Hani ortalığı allak bullak eden, eski şiire meydan okuyan, tüm kalıpları yıkan, giderek şiirde, ölçü, uyak, imge ve tasvirleri yok eden, birkaç satırda koskoca bir öykü anlatan, yalın, dolaysız dolambaçsız, geniş okur kitlelerine yönelen şiirler bunlar. Ve bütün bu özelliklerine rağmen. bütün bu özellikleri nedeniyle şimşekleri üzerine çeken şiirler. Velhasıl «garip» şiirler bunlar: Orhan Veli'nin iki arkadaşı Melih Cevdet Anday ve Oktay Rifat'la başlattığı yeni bir şiir hareketinin ürünleri.

«Orhan'ın ilk şiirleri çok iyi karşılanmıştı. Hatta radyoda

bile okunmuştu. İlk şiir kitabı olan 'Garip'de yayınlanacak olan bu şiirler, çeşitli tepkiler aldı. Garip kitabının yayınlanmasından sonraki dönem, en çok eleştirildiği dönem oldu. Ama ne tür eleştiri: Çoğu karikatür esprisinde eleştirilerdi. Orhan'ın yazdığı şiirlerden çok, fiziğiyle falan uğraşmaya kalktılar... Yoo, hayır, o bunlara hayıflanmazdı. Hatta bunların bol bol sözünü de ederdi. Belki de hoşuna bile giderdi... Eleştirileceğini, tepkiyle karşılanacağını önceden bilirdi. Hazırlıklıydı. Cephe almaya, atak olmaya mecburdu...» diyor Nahit Hanım ve ekliyor: «Bir sanatçı, kilometre taşı olacaksa, elbet ki, kendinden öncekini yıkacak... O da öyle yaptı.»

«Garip» kitabına geçmeden önce, elyazısıyla yazıp Nahit Hanıma verdiği ikinci defterle ilgili bir nokta daha: Orhan Veli'nin savaşla, Hitler'le ilgili şiirleri de bu defterde. Kiminin yanına kendisi gamalı haçlar çizmiş. 1939'da yazdıkları. Nahit Hanım anlatıyor: «Bu şiirleri ve yine bu defterde, yanına 'ölümümden sonra neşelenmek için' diye not düştüğü lied'leri, hayattayken yayınlamak istemedi. Ölümünden sonra ben verdim yayınlamaya. Daha sonraki şiirlerinde de göreceğimiz gibi, Orhan toplumsal gelişimi, değişimi gördü, izledi, bu değişimle birlikte kendi de değişti... Nitekim 'Garip'den sonraki değişimlerin ipuçlarını bu şiirlerde de görüyoruz...»

İşte 1941 yılında Resimli Ay Matbaası'nca basılan, Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rifat'ın şiirlerini içeren «Garip» adlı kitabın ilk nüshası elimde. Birinci sayfada Orhan Veli, elyazısıyla Nahit Hanıma şu ithafı yazmış:

«İmzanın üstüne gelecek yazıyı, üç beş satıra sığdırmak imkânsız. Onları ayrı ciltler halinde takdim ederim. (İmza:) Orhan Veli.»

Susuyoruz... Ne çok şey söyleniyor bu sususlarda... Sonra, başka kitaplardaki öteki «ithaf»ları görüyorum. Burada yazamayacağım, belki de yazmamın pek gerekli olmadığı ithaflar... Kimi zaman, hani bir koyuversem kendimi, gözyaşlarım akıp gidecek... Ve Nahit Hanımla ben susuyoruz: Ne çok şey söyleniyor bu sususlarda...

«Ne güzel elleri vardı... İnce uzun uzun parmakları...»

Ne zaman ,nasıl, niçin söyledi bunu bilmiyorum, şimdi anımsamıyorum. Ama bir de baktım, sessizlik yırtılmış ve Nahit Hanım yeniden Orhan Veli'nin şiirlerinden söz ediyor:

«Garip'deki bütün şiirleri çok severdi. Zaten Orhan'ın bir özelliği de yalnız kendi şiirlerini değil, tüm şiiri sevmesiydi.

Kendi şiirlerinden çok başkalarının şiirlerini okurdu toplantılarda. Kendi şiirlerini, ya da yaptığı herhangi bir işi asla büyütmezdi. Yine böyle, başkalarını da asla küçümsemezdi. Hepsini severdi bu şiirlerin. Hayatta onu en çok etkileyen şeyi, güzel havaları da burada sokmuştu şiire: Beni bu güzel havalar mahvetti,/Böyle havada istifa ettim /Evkaftaki memuriyetimden./Tütüne böyle havada alıştım,/Böyle havada âşık oldum;/.../Şiir yazma hastalığım/Hep böyle havalarda nüksetti;/Beni bu güzel havalar mahvetti.»

«Garip»in yayınlanmasından hemen sonra askere gitti Orhan Veli. 1944 Nisanına dek Gelibolu'nun Kavak köyünde yedek subay olarak görevdeydi.

Nahit Hanım anlatıyor:: «Askerlik... Önceleri herkes gibi o da sık sık kaçardı. Ama Gelibolu'yu ve insanların çok sevdi. Kendine orada küçük bir dünya kurdu. Sonradan, ha bire askerlik hatıralarını anlatır dururdu... Orhan'ın şiirlerinde daha önce de var olan yolculuk tutkusu, seyahat teması ,bence askerlikten sonra daha da gelişti. Ancak ondaki bu tutku, uzak, bilinmeyen ülkelere yolculuk değildi. Yoo, bildiği, gittiği, gördüğü, yaşadığı, sevdiği yöreleri yansıtırdı bu şiirler... Ankara'nın ve İstanbul'un içini dışını hiç durmadan gezer dururdu. Hele İstanbul'u çok sevdi. Ama kartpostallardaki İstanbul'u, bir peyzajı değil, insanlarıyla, içinde yaşadığı, hareket içindeki, değişen İstanbul'u sevdi o.»

«Garip»den sonra yayınlanan ikinci kitabı «Vazgeçemediğim» (1945, İstanbul Marmara Kitabevi), kapağında Fahrünisa Zeyd'in, içinde Bedri Rahmi'nin desenleri ve birinci sayfasında Orhan Veli'nin, vazgeçilemeyen ithafıyla önümde duruyor şimdi. Yolculuk temasının hüzünle karıştığı, ha bire İstanbul'u söylediği şiirlerle karşı karşıyayız: «İstanbul'da Boğaziçi'nde, /Bir fakir Orhan Veli»nin (İstanbul Türküsü), garipliğine, «...Bir tren sesi duymaya göreyim/ İki gözüm,/ İki çeşme» (Tren Sesi), dediğine, «Ne var ki yolculukta,/ Her sefer ağlatır beni, / Ben ki yalnızım bu dünyada?» (Yolculuk) diye sorduğuna tanık oluyoruz... «Vazgeçemediğim»den sonra yayınlanan «Destan Gibi» (1946) yine yolları, yol türkülerini dile getirir. Bir yıl sonra, 1947'de «Yenisi» adlı kitabı, basılır. Bu kitabın da sayfalarını çeviriyoruz

«Ne cok severdi şu şiiri» diyor Nahit Hanım: «Alnımdaki bıçak yarası/ Senin yüzünden;/ Tabakam senin yadigârın;/ 'İki elin kanda olsa gel' diyor,/ Telgrafın;/ Nasıl unuturum seni ben,/ Vesikalı yarim? :(Tahattur) ve ekliyor:

«Orhan'ı hayatta en mutlu eden şey şiirlerinin yayınlanması, kitaplarının basılmasıydı, Sevinçten çılgına dönerdi. Ama belli etmemeye çalışırdı. Sevincini, başarısını asla büyütmezdi. Zaten onun tavrı tarzı öyleydi. Sevinci de üzüntüsü de abartmasızdı. Her şeyi sessiz sedasız. Belki de hayattaki tek abartmalı şeyi içkisiydi...

«Neden... neden mi içiyordu?... Önceleri... Evde içki içmezdi. Babasının önünde içmezdi, ondan giderdi meyhaneye. Herkes gidiyor ben niye gitmeyeyim diye. Hem meyhaneler o zaman kulüp gibiydi. Evde imkân olmayınca arkadaşlarıyla buluşmak için meyhaneye giderdi. Oktay ve Melih en yakın, taa çocukluktan beri arkadaşlarıydı. Onlar evlenince, yaşama tarzları değişince daha az bir arada olmaya başladılar. Yalnızdı, meyhaneye gidiyordu... Başlangıçta, her gençlikte arkadaşlar arasında olduğu gibi, çok içmek bir meziyetti... Sonradan alışkanlığa dönüştü... Ama bana sorarsan herkes kadar içerdi Orhan. Daha fazla değil... Nedense babası Veli Bey bu işin çok propagandasını yaptı ,adını çıkardı...»

Orhan Veli'nin yukarda belirttiğim kitapları basılırken, o, Milli Eğitim Bakanlığı Dünya Edebiyatından Tercümeler dizisine çeviriler yapmaktaydı: Moliere'den, Musset'den, Gogol'den...

«Çeviri yapmayı bazen severdi, bazen sevmezdi» diyor Nahit Hanım. «Acele, ya da belli bir tarihte yetiştirmek zorunda kaldı mı sevmezdi. O, en çok sözleri. sözcükleri, kelimeleri ve dilini severdi... Şiirlerinde olsun, çevirilerinde ya da düzyazıda olsun dil çok önemliydi onun için. Klasik, sağlam bir dil bilgisi vardı. Kelime seçiminde çok titizdi. Yalnız yazarken değil, konuşurken de öyle. En çok yaşayan dili, herkesin anladığı dili sever ve kullanırdı. Deyimlerle söylemeyi çok iyi bilir ve çok severdi. Müthiş bir hafızası vardı. Yaptığı çeviriler arasında en çok Musset'yi çevirmekten hoşlandı.»

Geldik 1947'ye. Ölümünden önce bir şiir kitabı daha («Karşı» - 1949) basılacak Orhan Veli'nin ama, ondan bir an için duralım. 1947'den, 1950'de ölümüne dek, Orhan Veli'nin yalnız sanat, şiir dünyasını değil, tüm dünyasını, her bir yaptığını, düşüncelerini ,duygularını (ah evet, en çok duygularını), düşlerini ve özlemlerini yüzlerce mektuptan izleyebiliyoruz. Nahit Hanıma yazılmış, kâh her gün ya da günaşırı ,kâh birer haftalık aralıklarla, birkaç satırdan ya da birkaç sayfadan, kimi zamn da yalnızca yazılmış son şiirinden oluşan mektuplar... Söylemeden edemeyeceğim: Edebiyat tarihçisinin bir görevi de bu yüzlerce mek-

tubu gün ışığına çıkarmak olmalı günün birinde. Biz yalnızca birkaç mektuptan birkaç alıntı yapıyoruz bu sayfalarda.

Bu mektuplarda neler mi var? Son yazdığı şiir, ve «nasıl buldun?» sorusu; zaman zaman minik sevinç pırıltıları (sevinç, genellikle Nahit Hanımdan alınan bir mektuptan üretilmiştir); günlük yaşantının ayrıntıları (hangi şiir üzerine çalışmakta olduğu, son şiiri, son çevirisi, okuduğu kitap, gördüğü arkadaşlar, ufak tefek dedikodular, gittiği yerler, yeni tanıdığı insanlar vb.); sitemler (en çok sitem, Nahit Hanımdan mektup alamamasından kaynaklanıyor, zaman zaman da kıskançlıktan...). Sonra at yarışlarından da bol bol söz ediyor mektuplarında Orhan Veli. (Yarışlarda kazandıkları, kaybettikleri, bir sonraki yarış için tahminleri, önerileri...) Gezintilerinden, yürüyüşlerinden söz ediyor...

Gözüm mektuplarda, kulağım Nahit Hanımda: «Ne severdi yürüyüşe çıkmayı. Ne çok yürüdük birlikte. Ama Melih Cevdet'le Çubuk Barajı'nda geçirdiği trafik kazasından sonra daha az sever oldu yürümeyi. 'Vazgeç Nahit Hanım, yürümeyelim, gel şu salaş kahvede oturalım.' derdi. Bedensel bir yorgunluk duyuyordu hep... At yarışlarına da gitmek büyük eğlenceydi bizim için. Ve hep kaybederdik. Bir gün Veliefendi'den yürüyerek yorgun argın Aksaray'a dönüyoruz. 'Ne güzel Nahit Hanım, yine kazandık değil mi' dedi. 'A, a ne kazanması. Kazandıysak ne diye yürüyerek bu yolu tepiyoruz. Bütün paramızı verdik' dedim. Gülerdik birlikte...»

Başka mektuplar: «Öyle ya bazen çocuk gibiydi... Mizacı öyleydi. Ne bileyim, mesela bana hediye olarak, bir avuç bilye hediye ederdi... Çok keyiflendi mi de türkü söylerdi. En çok 'keten gömlek' türküsünü söylerdi.»

Mektuplarda çok işlenen temalardan bir başkası da parasızlık. İşte bir mektubun dibine karalanmış «Cep delik cepken delik» şiiri... Ama üşümekten açlıktan ya da at yarışlarına meyhaneye gidememekten değildir yakınması. (Bir mektubunda Nahit Hanımdan nasıl votka imal edileceğini öğrenip kendisine yazmasını istiyor.) Hayır en çok Nahit Hanıma yazdığı mektupları postalayabilmek için pul parası bulamamaktan yakınmaktadır, öldüğünde cebinden 28 kuruş çıkan «Büyük Ozan»ımız Orhan Veli... Ve işte üç yıl boyunca yazılan, aralıksız yazılan mektupların candamarı: Özlem, Ayrılığın, sevdiğinden uzakta olmanın dayanılmaz acısı... Yalnız sözler, kelimeler değil, her satır arası bu duygularla yüklü. Karşılık bekleyen ya da beklemeyen, ama

bu duyguların, bu hüznün yoğunluğunu mutlak iletebilmek çabası...

Mektuplar bitecek gibi değil, ama bu yazı bitmeli: Mektuplarda söylenenlerin büyük bir kısmı, Nahit Hanıma yolladığı, »nasıl buldun?» diye sorduğu şiirlerin birçoğu 1949'da basılan şiir kitabı «Karşı»da yer alacaktır. Orhan Veli'nin gözleri kapalı İstanbul'u dinleyişi, «bir cana hasret»liği, gün olur, alıp başını gidişleri, ayrılışların çaresizliği hep bu kitaptadır. «Baka kalırım giden geminin ardından;/Atamam kendimi denize, dünya güzel;/Serde erkeklik var, ağlayamam.» Ancak «Karşı», «Garip»-den sonra başlayan bir gelişim çizgisinin, bireysel kaygulardan, toplumsal endişelere uzanan bir zincirin önemli bir halkasıdır da. Artık Orhan Veli, yalnız şiirde, şiir sanatında ya da şiirin biçiminde ilerici değil, aynı zamanda dünya görüşünde, siyasal düşüncelerinde de seçimini yapmıştır, ilerici toplumcudur.

«Karşı» kitabına geçmeden önce Nahit Hanımla bir an için «Karşı» şiirinin önünde duruyoruz: «...Bak! dünya renkler içinde!/Bu güzel dünya içinde/Sevin sevinebilirsen,/İnsanlığın haline karşı./Durmadan işleyen saatlerde/Dişli dişliye karşı;/Dişlilerin arasında,/Güçsüz güçlüye karşı./Herkes bir şeye karşı./Gerin bedenim gerin,/Doğan güne karşı.» Ve Nahit Hanım sürdürüyor konuşmasını:

«Özellikle 'Garip' kitabından sonra Orhan'daki değişiklik çok açıktır. Daha önce ipuçlarını verdiği bu değişiklik, çoğunluk tarafından anlaşılmama endişesinden kaynaklanırken, sonra mantığıyla da halkçı oldu. Önceki romantik tavrının yerine, gerçekçiliği benimsedi. Ama bu gerçekçilikte de sonsuz bir duyarlılık vardı. Nitekim sonradan 'Yaprak' dergisini çıkartması, bu dergide bir kavga, bir savaş vermesi, toplumsal düşüncelerini ortaya koydu.»

Yaprak dergisini 1 Ocak 1949'da çıkarmaya başladı Orhan Veli. Ve 15 Haziran 1950'ye dek çıkardı. Tam 28 sayı.

«Yaprak dergisini çıkarırken zaman zaman insanlara kırıldığı olurdu. Ama öfkelendiğini hiç görmedim. İnsanlardan anlayışlı olmalarını beklerdi. Nezaket isterdi. Kendi her zaman mesafeli olduğundan ve hiçbir zaman laubali olmadığından başkalarından da aynı şeyi beklerdi... Orhan için, bir insanda olabilecek başlıca nitelik doğallıktı. Yapmacıklığa tahammül edemezdi...»

Orhan Veli, 10 Kasım 1950'nin gecesinde, Ankara'da belediyenin kazdırmış olduğu bir çukura düştü. Başından yaralanmıştı.

Bir iki gün sonra İstanbul'a geldi. 14 Kasım günü olduğu yerde yığıldı kaldı. Hastaneye kaldırıldı. Hani çok içtiği biliniyordu ya: Kendisine alkol tedavisi yapıldı. Oysa beyin kanaması geçiriyordu. O gece öldü. 36 yaşındaydı. Yüreğinde sevdiği bir kadın, cebinde 28 kuruşu vardı.

«Pisi pisine öldü!» dedi öfkeyle Nahit Hanım. Sonra, daha yumuşak yineledi: «Pisi pisine...»

«Hiç düşünmüyordu ölümü. Hiçbir yere kayıt, mayıt koymamıştı... Kendini ölüme yakın hiç hissetmemişti... Son gördüğümde, iskelede, annesinin babasının sağlıklarından, hayatlarından endişe ettiğini söylüyordu. Hayatı öylesine seviyordu ki... 'Deli eder insanı bu dünya;/Bu gece, bu yıldızlar, bu koku,/Bu tepeden tırnağa çiçek açmış ağaç.' diyen insan hiç ölümü düşünür mü.»

«Peki, Nahit Hanım, siz... sizin etkiniz...» Sorunun gerisini nasıl getireceğimi bilemiyordum. O anladı. «Hayır, benim etkim metkim olmadı... Ben olmasam, başkası olurdu. Şiir yazacağı vardı, ve yazdı. Hayatta en çok istediği şey şiir yazmaktı, yazdı. Benim hiçbir etkim, rolüm falan olmadı.» İnanmamı öyle çok istiyordu ki, ben de söylediklerine inandım, ya da inanmış göründüm...

Hayır, bu yazıyı, Nahit Hanımı tanımamdan kaynaklanan bu yazıyı ölüm düşüncesiyle bitirmek istemiyorum. Onun için gelin, Orhan Veli'nin ölümünden sonra, müsveddesi, diş fırçası sarılmış bir kâğıtta bunlunan, tamamlamaya vakit bulamadığı son şiiriyle bitirelim. «Aşk Resmigeçidi» şiirinin son bölümü:

«Gelelim sonuncuya./Ona bağlandığım kadar/Hiçbirine bağlanmadım./Sade kadın değil, insan./Ne kibarlık budalası,/Ne malda mülkte gözü var./ Hür olsak der./Eşit olsak der./İnsanları sevmesini de bilir,/Yaşamayı sevdiği kadar.»

BİRAZ GARİP, BİRAZ ORHAN VELİ

Oktay RİFAT

Alain roman yazmak isteyenlere başlarından geçmemiş bir olayı yazmalarını öğütler. Başımızdan geçmiş olayı yazarken kolay kolay yansız olamayız. Yan tutmaksa en azından gerçeği zedeler. Garip hareketinin içinde ben de vardım. Alain'in öğüdü denememsi bir yazı için de geçerliyse susmam gerek. Ama boş

veriyorum ve elimden geldiğince yansız olmaya çalışarak söze başlıyorum.

On yıl kadar önce sıcak bir yaz günü, orta yaşlı bir köylü yolunu sormak için yanıma yanaştı. Üstünde partal bir palto, paltonun altında bir ceket, ceketin altında yelek, yeleğin altında da yakası iliklenmiş mintanı vardı. «Yolunu gösteririm ama önce üstünden şu paltoyu çıkart!» Onu da çıkarttı. «Şimdi de yeleği çıkart!» Çıkarttı. «Çöz mintanının yakasını!» Çözdü. «Sıva kollarını!» Sıvadı. «Senin sorduğun yere şurdan gidilir» dedim. Yürüyüp gitti. Giderken bir iki kez arkasına dönüp baktı. Kıssadan hisse Garip hareketi her şeyden önce bir havalandırma hareketidir. Bizde daha önce bu yapılmamış mıydı? Yapılmamıştı. Şiirin sırtından çıkarılan gereksiz partal yükler arasından vezni alalım. Vezin şimdilerde ölçü sözcüğü ile karşılanıyor iki doğru değil. Frenkler vezin karşılığı «rythme» sözcüğünü kullanıyorlar «Mètre» de var. Ama bu daha çok Yunan ve Latin dizeleri için geçerli. Türk Dil Kurumu'nun yayımladığı Fransızca-Türkçe sözlük «rythme» karşılığı düzün ve ritim sözcüklerini veriyor. Ölçü demek doğru değil, çünkü ölçü sadece hece sayısını düşündürüyor. Oysa vezin her şeyden önce bir ritim ve düzen sorunudur. Bu açıklamayı aşağıda söyleyeceklerimin daha iyi anlaşılması için yaptım. Evet, önce vezni ele alalım. Fransa'da ilk kez Rimbaud serbest vezinle iki şiir yazmıştır. (Düzyazıyla yazdıklarından söz etmiyorum.) Bunlardan biri «Marine» öbürü «Mouvement»dir. Bu iki şiirin yer aldığı kitap «Les Illuminations» ilk kez 1886'da basıldı. Ama şiirlerin yazıldığı tarih, yanılmıyorsam, 1873'lerde olmalı. Rimbaud'dan sonra Simgeciler serbest vezinle çok şiir yazdılar. Mallarmé ki titiz bir «alexandrin» ustasıdır, bir gazeteciyle yaptığı konuşmada serbest vezinden yana çıkar. Şunu söylemek istiyorum: Fransa'da serbest vezni ilk kez «Décadent»lar yaygınlaştırdı. Bizde Enis Behiç Koryürek ve başkaları. Ama asıl Nazım Hikmet serbest veznin öncüsü olmuştur. Serbest vezin de bir vezindir. (Hele Nazım Hikmet'in 1940'lara değin kullandığı serbest vezin.) Biz Garipçilerse serbest vezinle değil vezinsiz şiir yazdık. Mekanik birtakım hesaplara aldırmayarak, Fransızların iç musikisi (musique intérieure) dedikleri anlamdan gelen ahenge, daha çok edaya bağlı kıvraklığa önem verdik ve şiirin kulak için değil, göz için, kafa için olduğunu savunduk. Bu çok önemli bir ayırımdır.

Rimbaud «Cehennemde Bir Mevsim» adlı yapıtında «Sayık-

lama» adlı parçanın ikinci bölümünde «Söz Sinyası»nda şöyle der:

«Uzun zamandan beri görülebilecek bütün görünümleri elde etmiş olmakla övünüyor, çağdaş resmin ve şiirin ünlü örneklerini gülünç buluyordum.

Saçma sapan resimleri seviyordum, kapı üstü resimlerini, dekorları, resimli cambaz bezlerini, tabelaları, halk tezhiplerini, modası geçmiş edebiyatları, kilise Latincesini, imlası bozuk açık saçık kitapları, dedelerimizin romanlarını, peri masallarını, çocukluğun küçük kitaplarını, eskimiş operaları, salak nakaratları, çocukça ezgileri.»

Rimbaud'nun bu ve buna benzer sözleri, hele düşleri, sanrıları (hallucinations) çağdaş edebiyatın ve resmin öncüsü oldu, yirminci yüzyılın bütün sanat serüvenini çizdi.

Biz Garipçilerin Rimbaud'yu o zamanlar gereği gibi tanıdığımızı söyleyemem. Orhan Veli, «O saisons o chateaux» şiirini ezbere bilirdi ama, hepsi o kadar, yukarıya aktardığım satırları okumamıştık. Yine de Garip'le birlikte kendimizi Batıyı çoktan sarmış yenilikçi sanatın içinde bulduk ve köşesinden kıyıcığından, topluma yabancı düşmeden, yerli kalmasını bilerek bu hareketi memleketimizde başlattık. Demek Garip özde bir çağdaşlaşma hareketidir. Başka ne söyleyeyim! Yetmez mi? Ne var ki bir hareketi başlatmak, bütün dünyayı çoktan sarmış bir davranışın kendi ülkesinde öncüsü olmak iyi ozan olmak anlamına gelmez. Fransız gerçeküstücülerinin öncüsü, okulun kurucusu Breton iyi bir kuramcı ama kötü bir ozandır. Büyük ozan deyince kimileri sadece topluma yön veren ozanları anlıyorlar. Sözgelimi Namık Kemal büyük ozandır bunlar için. Namık Kemal bu anlamda belki büyüktür ya dişe dokunur şiir yazamamıştır. Bence büyük ozan diye iyi şiir yazan adama denir. Orhan Veli ise şiirin ne olduğunu, ne olmadığını anlamıştır. Onda her sözcüğün bir işlevi vardır. Anlamı besler. Gereksiz bir virgül bile bulamazsınız şiirlerinde. Derler ki şiir anlatılmazı (ineffable) duyurur. Bunlara göre düzyazıyla şiirin arasındaki ayırım biçimde değil özdedir. Orhan Veli ilk bakışta düzyazı yazmış gibi gelir kişiye ama öyle mi? «Bir tren sesi duymaya göreyim/İki gözüm iki çeşme». Akşam vakti uzaktan uzağa duyulan tren sesi neden ağlatır insanı? Özlemden, sevdadan, gariplikten. Nasıl anlatılır bunlar? Bunlar anlatılmaz. İşte Orhan Veli bütün o ezikliği bu iki dizeye diri diri hapsetmiş. Böyle yapacak yerde, bunu tıpkı

bir görünümü anlatır gibi anlatmaya çalışsaydı olmaz mıydı? Olmazdı, çünkü dil, insan bilincinin pek yüzeysel bir bölümünü karşılar, eziklik filan gibi şeyler dilsizdir. Sözcüklerle yetinmek zorunda olan ozansa ister istemez anlatılmazı sözle değil, türlü usullerle sözcüklerin arasına oturtur.

«'Ağlasam sesimi duyar mısınız/Mısralarımda/Dokunabilir misiniz/Gözyaşlarıma ellerinizle/Bilmezdim şarkılarını bu kadar güzel/Kelimelerinse kifayetsiz olduğunu/Bu derde düşmeden önce/Bir yer var biliyorum/Her şeyi söylemek mümkün/Epeyce yaklaşmışım duyuyorum/Anlatamıyorum.» Anlatamıyorum şiiri bir aşk şiiri gibi görünse de aslında ozanın anlatılmazın önündeki tutumunu yansıtır. Orhan Veli çok ustalıkla anlattığı anlatılmaz önündeki bu güçsüzlüğü birçok şiirinde yenmiş, bizlere ölümsüz satırlar bırakmıştır. «Gün olur başıma kadar mavi/Gün olur başıma kadar güneş/Gün olur deli gibi.» Kim daha iyi verdi yaşamdan gelen o anlatılmaz esrikliği? Böylesi yazıldı mı? Ya Pırpırlı şiir. «Uyandım baktım ki bir sabah/Güneş vurmuş içime/Kuşlara yapraklara dönmüşüm/Pırpır eder durur bahar rüzgârında.» Bahar rüzgârında pırpır eden yapraklara dönmüş, güneş vurmuş insan içini ancak büyük ozanlar bunca ustalıkla dillendirirler. Gerisi boş laf, edebiyat, şiir değil.

(Sanat Dergisi — 1 Kasım)

ÖLÜMÜNÜN BİRİNCİ YILDÖNÜMÜNDE NEVZAT ÜSTÜN

Sadun TANJU

Toplum, bir yazarını bir şairini bir düşünürünü bir sanatçısını yitirince, nasıl bir değerden yoksun kaldığını bilmelidir. Böyle bir ölüm, yaşamı güzelleştiren bir usta işçinin eksilmesi demektir. Emeği baş gözüstünde tutarız ,ama ustalığın kolay kazanılamıyacağını da biliriz.

Nevzat Üstün, bir usta idi.

Bir şiirinde, «Ben seni sevmenin / Irgadı olmuşum» der. Tanıdıklarım içinde, onun gibi bir «sevme ırgadı» var mıdır diye düşünürüm Yaşadığı dünyayı severdi... İnsanları severdi. Memleketi, kendi insanımızı, dertlerimizi, çelişkilerimizi, çocukluklarımızı severdi. Dünyayı bütünüyle görmek, bilmek isterdi. Yolculuğu severdi. Bir yolculukta ölüşü, bana, mutluluk içinde sonsuza doğru bir geziye çıktığı duygusunu veriyor.

Kazadan sonra uzun bir süre bilinçsizlik dünyasında gezen ve geri dönen karısına, ölümün Nevzat'a nasıl geldiğini sormuştum. Anlatmıştı. Güneşli bir gündü. Yolda, bir dağ lokantasında yemek yemişlerdi. Güz'ün hüzünlü güzelliği dayanılır gibi değildi. Yolun iki yanında bakır rengi yapraklar «cennet ırmakları» gibi akıyordu. Nevzat bir türkü tutturmuştu. Dönüşte Boğaza gidelim, Asos'a gidelim, bu güzel günlerin tadını çıkaralım diye planlar yapıp duruyordu. Birden sapsarı bir renk bürüdü gözümüzü diyor, Şükran, Yolun solunda karşı yönde gelen araba ların arasından, sarı renkli bir otomobil fırlayıp düşmüştür yollarının üstüne ve dünya sarı kesilmiştir. Başka ne acı duyulmuş, ne ses işitilmiştir.

«Sankt Eriks köprüsüne
Kar yağıyor,
Uzun beyazlarda yürüyorum,
Durmadan.»

Bu dizeleri bir Kuzey yolculuğundan getirmişti Nevzat. Düşündüm ki, uzun sarılarda yürüyerek durmadan, sonsuza doğru yolculuktadır benim sevgili dostum. Mutludur.

Nasıl da severdi yolculukları... Nevzat için her yeni yolculuk bir yeni dünyayı bulmak, orada yaşamaktı. Nereye gitse, kendi dünyasını da sırtında götürür; nereden dönse, başka dünyaları da sırtlanır gelirdi. Gördüklerini, duyduklarını, düşündüklerini öyle bir sevgiyle anlatırdı ki, derin bir soluk alırdınız, damağınıza yaşamın tadı gelirdi; içi sevgi dolu bir adamın sizin gözlerinizi, yüreğinizi, aklınızı gittiği her yerde gezdirişi ile mutlanırdınız. Her şeyi anlatırdı. Onu dinlerken, okurken, bilirdiniz ki; kötülük çirkinlik, düşmanlık, acımasızlık yoktur, iyiliğin güzelliğin dostluğun ve sevginin eksikliği vardır. İnsanlar mutsuz olmak istemezler, mutsuzluk yaratmak da istemezler. Onların hangi koşullar içinde biçimlendiklerini düşünmek, görmek, bizim insanlık görevimizdir. Öz'de var olan, yaşamın tadını çıkarmaktır. İnsanın bunu bilip de, başkasına yaşamı zindan etmeğe kalkması akla gelmemelidir. Bütün çirkinliklerde, kötülüklerde, zulümde insanın kabahati yoktur; ortak kültürümüzün eksiği bizi bu hallere düşürmüştür; öfke, kızgınlık, öc alma bu eksiği azaltmaz, çoğaltır: kolları sıvayıp yeni ortak değerler yaratmanın zamanıdır; hiç bir koşul içinde insan insana saygısız, sevgisiz davranmamalıdır.

Yolculuklardan böyle düşüncelerle gelirdi. En uygar dediğimiz toplumlarda bile eksik olan birşeyler vardı, Nevzat görürdü. Kuş sütüyle beslenen İsveçlinin mutsuzluğunu, kuru ekmek peşindeki Asyalının, Afrikalının yaşam sevgisini, filozofluğunu yakalardı. İnsanın uygarlık içinde bencilleşmesine de, yokluk içinde yabanileşmesine de yüreği acırdı.

Yıllarca önce, bir güneşli mayıs günü, Nevzat, Simonov ve ben, Boğaza karşı, daha sonra da Kilyos'ta Karadeniz'e karşı oturup, uzun uzun çağdaş insan üzerine, yazar sorumluluğu üzerine konuşuyorduk. Simonov içimizde en görmüş geçirmişimizdi. İkinci Dünya Savaşı denilen o büyük trajediyi hem yaşamış hem oynamıştı. Bütün gün onu dinlemiştik. Ağır konuşuyor, tercümanı Vera sözlerini bize aktarırken, gözleri uzaklara dalıp dalıp gidiyordu. Ben bir de Nevzat'ı seyrediyordum, Simonov çağımızın usta bir fikir işçisiydi. Onun yazar sorumluluğu üzerindeki düşüncelerinin Nevzat'ı nasıl sevinçlere boğduğunu görüyordum. Nasıl onurlu bir iş yaptığının kıvancını yaşıyordu. Kendini hep eksik hissetmişti. Tembelin biriyim ben, derdi. Yeteri kadar verimli olamadığından yakınırdı. Ağa oğluyum, eşraf çocuğuyum n'olacak diye kendini yererdi. Bazan kâğıt günlerce makinede takılı kalırdı. Anlaşıldı, ben yola çıkmalıyım, biryerlere gitmeliyim, yoksa tek satır yazamıyacağım diye dövünürdü. Şiir, hikâye, fıkra yığınla yazı yazmıştı. Her geziden bir kitapla dönmüştü. Yine de az geliyordu. Eğer ölümden sonra bir yaşama inansaydım, Nevzat'ın kendi ölümüne, artık hiç bir şey yapamaz hale geldiği için üzüleceğini düşünecektim.

Oysa bir yazar, ölümden sonra da duygusu ve düşüncesiyle uzun bir süre yaşamda kalan, kendisine uzun yaşamın «giz»i bağışlanmış olan bir ödüllendirilmiş âdemoğlu'dur. Bozkırda bir renk görse, Nevzat'a, «çığlığa durmuş» gibi gelirdi. Bir Ortaanadolu çocuğu olduğu halde, Martısız denizsiz yaşayamam sanırdı. Hep başını alıp gitmek istersin, deniz ve Martı sana bu duyguyu veriyor derdim. Her yolculukta, geriye dönmeyecekmişim gibi bir ayrılık duygusu gelip oturuyor şurama diye tatlı tatlı gülerdi. Panait İstirati de söyler bunu, ama yine de durup oturmaz derdim. Ben köylüyüm diye kahkahayı başardı. «köylü dedin mi, gözleriyle görecek, görmek gibi İrfan olmaz!». Ama köylü «portakal rengi bir güneş dolduruyor trenin içini...» diye yazmasını bilmez derdim. «Bizim Yavaş ovasında Köylüoğlu Duran diye bir büyücünün teki vardır, neler söyler bilir misin?» diye gözlerime bakardı. Doğu insanının yaşamdan payını alamayınca, bütün

zenginliklere inat, kendi dünyasını yaratma işçiliği üzerine bir söyleşidir tuttururduk. «Bir yeni yaradanı olsa şu koca dünyanın» diye iç geçirirdi. Şunca birikmiş acısı tatlısı, derdi sevinciyle bir yeniden düzenlemeye gücümüz yetseydi... Ortadoğuda gezerken, Beyrut'un bir sokağında, Kuzeyli sarışın kızların bir sıpaya sarılıp öpücüklere boğmalarını sarıklı bir Arap'ın nasıl gözlerini açarak seyrettiğini anlatır, arkasından da soruyu patlatırdı: «Sevgi bunca boldur da, neden insanları yokluğu ile delirtir? Belli ki bir düzensizlik var.»

Bir dostluğu öyle kolaycacık anlatmak gücü kimseye verilmemiştir. Nevzat Üstün'le şimdi çok daha iyi dostuz, bir yıldır görüşmüyoruz, artık hiç dönmeyecek biliyorum, ama düşüncesiyle duygusuyla ona çok daha yakın buluyorum kendimi. Nevzat, yaşamak yetmez derdi. «Yaşamı anlamlı, güzel, yararlı yapmak işidir, insan ömrü» derdi. «Yaşam, ben olmasam da vardır, benim varlığım onu iyileştirmekle, güzelleştirmekle ispatlanır» derdi. Şimdi onun yokluğunda var olan bir dünyada, işçiliğimizi sürdürüyoruz. Tek derdim, değerli br dostluğu özlemek.

(Cumhuriyet — 8 Kasım)

SEVGİ SOYSAL'I ANARKEN

Füsun AKATLI

Ölümünün dördüncü yıldönümünde Sevgi Soysal'ı anarken, yalnızca Barış Adlı Çocuk adlı kitabıyla ilgili olarak yayımlamış olduğum (1) bir eleştiri yazısını, onun öykücülüğünün bütününü kapsayacak biçimde genişletmenin anlamlı bir işlevi olabileceğini düşündüm.

Yazın yaşamına ilk kitabı **Tutkulu Perçem**'le atılması 1962'ye rastlıyor Sevgi (Nutku) Soysal'ın. Bunu 1968'de, Sevgi Salbuncu imzasıyla yayımladığı **Tante Rosa** izliyor. Sonra art arda üç romanı yayımlandı. 1970'de Yürümek, 1974'de Yenişehir'de Bir Öğle Vakti, 1975'de Şafak. Sevgi Soysal Yürümek'le 1970 TRT Roman Başarı Ödülünü, 1974'de Yenişehir'de Bir Öğle Vakti ile Orhan Kemal roman ödülünü kazandı. Son öykülerini, 1976'da yayımlanan Barış Adlı Çocuk'ta topladı. Aynı yıl, yazarın tutuklu luluk anılarını içeren Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu ve yazın dünyamız için büyük bir kayıp olan genç ölümünü (Kasım, 1970) izleyen aylarda gazete yazılarını bir araya getiren Bıkmak adlı kitabı yayımlandı.

Ben bu yazıda; Sevgi Soysal'ın, belki tam anlamıyla öykü sayılamayacak metinlerini derlediği Tutkulu Perçem adlı kitabıyla, iki öykü kitabını: Tante Rosa'yı ve Barış Adlı Çocuk'u ele alacağım yalnızca. Ama şunu da eklemek gereğini duyuyorum ki, Türk öykücülüğünün en sevdiğim ürünlerinden biri olan Tante Rosa'dan sonra yayımladığı üç romanı da gözönünde tutarak ve özellikle onları da hesaba katarak, Sevgi Soysal'ın aslında bir öykücü olduğunu, öykücülüğüyle özgün ve yazınımıza öykücülüğüyle katkıda bulunan bir yazar olduğunu düşünürüm. Her nedense bir öykü için «roman öğeleri taşıyor, romancı bakışıyla yazılmış» derseniz bu bir övgü sayılır da, bir roman için «öykücü kaleminden çıkmış, öyküsel özellikleri ağır basıyor» derseniz yergilerin en acımasızını yaptığınız sanılır. Hiç kuşkusuz yanlıştır bu. Nitekim, ne yandan bakılırsa bakılsın; Yürümek'in, Yenişehir'de Bir Öğle Vakti'nin birçok bölümleri, Şafak'ın özellikle «Baskın» ve «Çingeneler» bölümleri, duraksamasız birer öykü olarak da değerlendirilebilir ve bu onlardan hiçbir şey eksiltmez. Eksitmek şöyle dursun, en güzel, en başarılı bölümlerdir bunlar.

Bu genel girişten sonra, ilkin Tutkulu Perçem üzerinde biraz durmak istiyorum. Yaşları otuzdan küçük olan okurların pek tanımadıkları bu kitap, Hoş Geldin Ölüm adıyla 1960'de yayımlanan kitabın içinde, yazarın bitmemiş son romanıyla birlikte yer alıyor, ve böylece genç okurlar için Sevgi Soysal'ın bu ilk yapıtını tanıma olanağı da doğmuş oluyor.

Sevgi Soysal'ın öykücülüğünün, yazar kişiliğinin ilk tohumlarını bu kitapta yer alan kâh şiirsel, kâh öyküsel, kâh iki özelliği bir arada taşıyan on üç metinde buluyoruz. Yadırgatıcı olabileceğini bile bile, şunu söylemeden geçemeyeceğim: Sevgi Soysal'ın «İkinci Yeni» dönemidir Tutkulu Perçem; İkinci Yeninin yozlaşmamış ve yozlaştırılmamış özgün ürünlerinin düzyazıya bir tür izdüşümü olarak görülebilir. Genç bir yazarın ilk kitabında etkiler, esintiler aramak âdettir ya, bu kitapta o yılların (1962'lerin) önde gelen yerli ya da gözde yabancı roman-öykü yazarlarının değil de, örneğin bir Edip Cansever'in, bir Turgut Uyar'ın izlerini bulursunuz ararsanız Bunalım öyküleridir çoğunca bu metinler ama, henüz dilin olanaklarını bir edebiyatçı sevgisi ve sezgisiyle denemek, zorlamak, dille oynamak çok ayıp sayılmazken alabildiğine dile yaslanma özgürlüğünü tatmak, 1970 sonrasının Sevgi Soysal'ını, o Sevgi'nin ne yazarsa dil içinde yazmasını belirlemiş, biçimlendirmiştir. Yine bu metinlerde, Tante Rosa ve Barış Adlı Çocuk yazarının muzip alaycılığını, zekâyla

desteklenen gözlemciliğini, bir çocuk rahatlığındaki kuş gibi hafif sevinçlerden, iç buran hüzünlere, kökü derinde acılara gidipgelişinin «üsluplaşacağını» haber veren ip uçları bulunmaktadır.

Tante Rosa, 1968 yılı sonunda kitaplaşmasından önce, bölüm bölüm Dost dergisinde yayımlanmış ve öykücülüğümüze yepyeni, özgün bir tad getirmişti. Kasabalı bir Alman kadını olan Rosa'nın yaşam serüveninden kesitler aktaran, birbirine bağlı on dört öykücüğün bütünlüğünden oluşuyor. Tante Rosa'nın öyküsü. Hiç asık yüzlü olmayan, asık yüzlü olmak şöyle dursun, sevecenlikle dolu bir eleştiri satırların arasına gizlenmiştir bu öyküde. Okurken; hüznün, ironinin, şiirin, neşenin, gündelik tasaların, iyimserliklerin içiçe girdiği bu öykülerde, şematiklikle hiçbir alışverişi olmayan ince bir toplum eleştirisinin alt kanaldan sürekli akıp gitmekte, on dört öyküyü birbirine ulamakta olduğu ancak sezilir.

Tante Rosa; kapalı bir toplumsal çevrenin değer yargılarıyla, töreleriyle biçimlenen ve aynı değer yargılarına, aynı törelere baş kaldırmasıyla kişileşen, yaşam savaşımını bu kişiliğinden aldığı güçle, düşekalka sürdüren, hep yenilen, ama yalnızca yenilgiye yenilmeyen «hayat dolu» bir kadındır. İlkin «Sizlerle Başbaşa» dergisinin dolaylı güdümüyle başlayan at cambazlığı serüveni başarısızlıkla noktalanır. «Sizlerle Başbaşa» dergisinin simgelediği pembe dünyadan sonra Rosa'nın ikinci uğrağı, kara bir kurallılığı simgeleyen Rahibeler Okuludur. «Ahlâk»ın ilk silesini burada yer Rosa. «Tante Rosa'nın Hayvanları» öyküsünde Rosa ilk kez gerçekleri görmeye, «hiçbir şeyin 'Sizlerle Başbaşa' dergisindeki aşk romanlarında yazılanlara benzemediğini» anlamaya başlar. Sonraki öyküde Tante Rosa «ahlâk» bilincinin yetersizliğinin cezasını bulur ve aforoz edilir. Ölümüne kadar, uygunluuygunsuz çoğu «grotesk»-birçok işe girer çıkar. Hep prensler bekleyerek birkaç kez evlenir. Öldüğünde cesedine kimse sahip çıkmaz. Tante Rosa'nın sonu da, tüm yaşamı gibi acıklı bir güldürü öğesiyle vurgulanır öyküde: Son kocasına bir vazo içinde, Rosa'nın yakılan cesedinin külleri verilir ve Rosa'dan arta kalan son canlı, bir Siyam kedisi, vazoyu devirip bu küllerin üzerine çişini eder.

Öykücülüğümüzün özgün başarılarından biri olan bu yapıtta eleştirilen yalnızca, küçük kentsoylu, gelgeç gönüllü, yaşamı başkaldırı yenilgi gelgitleri arasında «Tante Rosa Yaşamakta Israr Ediyor» başlığıyla özetlenen bireşimin diyalektiğiyle çizilen Tante Rosa değil; daha çok, Tante Rosa'larla kedinin fareyle oy-

nadığı gibi oynayan ve sonunda onları yutan, kendini ancak törelerle, yasaklarla, kurallarla ayakta tutabilen sakat ve çirkin düzendir.

Birey-toplum diyalektiğinin birey bileşenine sırt çevirip, toplum bileşenini de bu tavırlarından ötürü eksik ve yanlış, değerlendirenler, yazın yapıtlarını değerlendirirken de aynı gözlüğü taktıklarında, Tante Rosa'yı ve onunla birlikte yazarını, «yabancı», «bireyselci», «yanlış» bulurlar. Sevgi Soysal'ı övmeleri, yüceltmeleri gerektiğinde, onu önce Tante Rosa'dan ötürü suçlayıp, sonraki kitaplarından ötürü yüce gönüllülükle bağışlarlar. Oysa kanımca Tante Rosa'nın Sevgi Soysal'ı ile Barış Adlı Çocuk'un Sevgi Soysal'ı arasında ne bir kopukluk, ne bir çelişki vardır.

Sözü Barış Adlı Çocuk'a getireceğim. Bu kitaptaki on dört öyküden en az yedisi, tekrar tekrar okunup, tekrar tekrar tadına varılacak, üzerlerinde düşünülecek kalıcılıkta. Herbiriyle Tante Rosa'nın acıklı güldürüsü arasında köprüler kurabileceğimiz öyküler bunlar Burada kendi seçme sıramla, sözünü ettiğim yedi öykünün adlarını anmak isterim: «Nasıl Öğreteceğim Köpeğe Aportu», «Deli Tank ve Çocuk», «Cellat Fuchs Kent Halkına Nasıl Karıştı», «Eskici», «Hanife», «Yapı» «Ay'ı Boyamak». Yabancılaşmayı, yabancılaştırılmayı, insancadan kopmanın etkin ve edilgin biçimlerini ,insancaya dönme özleminin ve savaşımının çıkar ve çıkmaz yollarını; hem tek tek öykülerin içerisinde, hem de bunların bütünselliğinde kavranan bir diyalektikle sergiler Soysal bu öykülerde. Anlatılanda bulduğumuz gibi ,anlatımda da buluruz bu diyalektik bakışın izlerini. Serinkanlı bir gözlemcinin nesnel, aktarıcı anlatımı, duygulu, sıcak ve coşkulu bir anlatımla içiçedir. Seçilen anlatım biçimlerinin birinden öbürüne geçişi ve öykülerin dokusuna organik olarak katılmasını sağlayan öğe ise, ironi. Kitabın hemen bütün öykülerinde rastlanan, hınçsız bir ironi bu; kaynaştırıcı işlevinde. Tutkulu Perçem'den, Tante Rosa'dan tanıdığımız alıştığımız, Sevgi Soysal'la özdeşlediğimiz ironi.

Özümlenmiş bir dünya görüşünden, bu görüşün kazandırdığı sağlam bir yöntemden ve öncelikle de gerçek bir edebiyatçının kaleminden çıkmış bu öykülerin, kalıcı olmalarına karşın güncel, hatta güncelliğin büyüsüne kapılmayan güncelliklerinden aldıkları güçten ötürü kalıcı olduklarını söyleyebilirim.

Sevgi Soysal'ın bütün yazdıklarında yansıyan öykücülüğünü vurgularken, hep öykücü damarıyla yazdığını söylemek isterken haklıydım. Yaşadığı çarpıcı, etkileyici, önemli olayları, dönem-

leri, yerleri yazmadan edememesinden de belli. Yani yaşarken de öykücü damarıyla yaşıyordu. Az önce güncelliğin büyüsüne kapılmaksızın güncel kaldıklarından söz ettiğim öykülerin yanısıra, kitapta On iki Mart'ı, sıkıyönetimi, hapishaneyi, hastahaneyi anlatan öyküler de var. Aslında yazılmayacak gibi değil bunlarda anlatılanlar, dürtmeyecek gibi değil yazarı. Ama o yedi öyküde yakalanan diyalektik denge, son beş öyküde kurulurken yitiriliveriyor yer yer. Yoğun yaşanmış bir güncelliğin büyüsü, yaşayan, duyan, eleştiren Sevgi Soysal'ı edebiyatçı kişiliğinin bütünlüğünden çekip koparmaya çabalıyor. Önceleri yer yer romanlarında da çabalamıştı. Gerçi ne o zaman başarmıştı, ne bu sefer, bu kitabın son beş öyküsünde başarıyor ama, kendini hissettiriyor yine de.

Röportaj gibi öykü yazmaya, öykü gibi röportaj ya da anı yazmak yeğ tutulur elbet ve bu son öykülerde bile röportajı çok aşan yerler, bir teli tınlatan edebiyatça yanlar var ama, adlarını andığım yedi öyküyle baş edebilecek, boy ölçüşebilecek derinlik ve yoğunlukta değil. Yine de son söz olarak, Sevgi Soysal'ın öykülerinin, üzerinde ileri- geri söz ettiğim öyküleri de dahil olmak üzere, öykücülüğümüze çok şey kazandırdığını, Tutkulu Perçem'den Barış Adlı Çocuk'a yepyeni, apayrı bir öykücülük çizgisi çizdiğini söylemek isterim.

---

(1) Füsun Altıok- **Niçin Diyalektik**, 2. basım, Aydın Yayınevi, Mayıs 1980, s. 207-209.

(Gösteri — Aralık 1980)

1980 YILINDA ÖLEN EDEBİYATÇILARIMIZLA EDEBİYATA VE EDEBİYATÇILARA İLİŞKİN KİŞİLER

İhsan Hınçer (11 Kasım 1979)
Cavit Orhan Tütengil (7 Aralık 1979)
Ekber Babayef (13 Aralık 1979)
Behçet Necatigil (14 Aralık 1979)
Mustafa Nihat Özön (2 Ocak 1980)
Rüknettin Resuloğlu (8 Şubat 1980)
Nusret Hızır (8 Mart 1980)
Zekeriya Sertel (11 Mart 1980)
Bedrettin Tuncel (19 Mart 1980)
Mehmet Ali Yalçın (1 Nisan 1980)
Ümit Kaftancıoğlu (11 Nisan 1980)
Suut Kemal Yetkin (18 Nisan 1980)
Ahmet Muhip Dıranas (21 Haziran 1980)
Tahir Nejat Gencan (3 Temmuz 1980)
Behçet Yazar (3 Temmuz 1980)
Tuğrul Deliorman (20 Temmuz 1980)
Naki Tezel (24 Temmuz 1980)
Emin Karakuş (22 Eylül 1980)
Nazım Kurşunlu (8 Ekim 1980)
İlhan Erdost (7 Kasım 1980)
Sedat Veyis Örnek (15 Kasım 1980)
Gündüz Akıncı (4 Aralık 1980)
İlhan Demiraslan (4 Aralık 1980)

İHSAN HINÇER'İ KAYBETTİK

Halkbilimimiz, vefakâr ve ve fedakâr bir fedaisini daha kaybetti. TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI dergisi sahibi İhsan Hınçer, 11 Kasım 1979'da Hakk'ın rahmetine kavuştu. Hizmetinde bulunduğu İstanbul Belediyesindeki yakın arkadaşları ve Türk folkloruna karşılıksız gönül veren bir avuç dostunun gözyaşları arasında Zincirlikuyu mezarlığında toprağa verildi.

İhsan Hınçer, 1916 yılında Konya'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini müteakip İstanbul'a geldi. Halk şiiri türündeki güzel deyişleri ile dikkati çekti. 1945 yılında Kemal Akça ile birlikte «Folklor Postası» adında aylık bir halkbilimi dergisi yayınladı. Bu derginin, ömrü, arkadaşının vazgeçmesi üzerine ancak 19 ay sürdü. 1949'da yayınına başladığı «Türk Folklor Araştırmaları» ise, halen devam ediyor.

İhsan Hınçer, bugünkü başarılı sonuca varabilmesi için bir karınca sessizliği ve sabrı ile durmadan çalıştı. Tam 30 yıl... Hem belediyedeki görevini aksatmadı, hem de dergiyi her ay biraz daha olgunlaştırarak — yalnız bizim değil —, yurdumuzun sınırlarını da aşan geniş bir çevrenin takdir ve hayranlığını kazandı. Onun bu faaliyetini yakından izleyen rahmetli Cahit Öztelli, bir gün söyle demişti «Doğrusunu söylemek gerekirse, Hınçer, heykeli dikilecek bir adam. Bugün değilse bile yarın, onun bu hakkı mutlaka teslim edilir.»

Öyle olacağına biz de inanıyoruz. Toprağı bol olsun...

(Türk Folkloru — Aralık 1979)

HALKBİLİMCİMİZ İHSAN HINÇER'İN ARDINDAN

Türker ACAROĞLU

Tanınmış halkbilimcilerimizden ozan ve yazar İhsan Hınçer dostumuz, uzun süre savaştığı kanser hastalığından 11 Kasım 1979 tarihinde İstanbul'daki evinde öldü.

İhsan Hınçer, 1916 yılında Konya'da doğdu. İlköğrenimini İstanbul'da Kabataş Lisesi'nde, Konya Lisesi'nde tamamladı

(1940). O tarihten ölümüne değin İstanbul Belediyesi hizmetinde çalıştı. Görevinin son 18 yılı, Varidat Tahakkuk Müdürü olarak geçti.

Hınçer, yazına şiirle başladı. Halk yazınının etkisiyle, ulusal ve devrimci şiirler yazdı. Bunları başlıca üç kitabında topladı: «Türklük Bir Yanardağdır» (1936); «İstiklalimin Menkıbesi» (1937); «İnkılap Türküleri» (1943). Son iki kitabının çıkış yılları arasında yazdığı şiirler «İnkılâpçı Gençlik» (1941-42) ile «Yücel» (1943) dergilerinde yayınlandı. Daha sonra «Yeni Türk», «Yurt», «Babacan» (1944-48), «Yeni İstanbul» (1972) dergi ve gazetelerinde inceleme ve tanıtma yazıları çıktı.

«Çoban Kızı» adlı büyük halk öyküsü 1946 yılında basıldı.

Halkbilim çalışmalarına ,daha öğrencilik yıllarında, Halkevlerinde başlamıştı. 1944 Kasımında arkadaşı Kemal Akça ile birlikte İstanbul'da «Folklor Postası» adlı aylık bir dergi çıkarmaya başladı. Sahibi Akça, Yazılışleri Müdürü Hınçer idi. Bu dergi ancak 1946 yılına değin 19 sayı çıkabildi.

Bizde ilk Türk Halkbilgisi Derneği 1927 Kasımında Ankara'da kurularak çalışmalarına başlamış, birkaç ay sonra, 1928 yılı başlarında, tek cilt (yıllık) biçiminde «Halkbilgisi Mecmuası»nı yayımlamıştır. Derneğin kurucularından Fındıkoğlu'nun Fransa'ya öğrenime gitmesi üzerine, Ankara'daki merkezin çalışmaları yavaşlamış, İstanbul'da açılan şubesi ise yoğun bir çalışma dönemine girmiştir. İlk çalışmalar, Belediye konservatuvarı binasında yapıldı. Dernek, bu arada, Anadolu'da derleme gezileri düzenlediği gibi, 10 tane de kitap yayımladı. 1 Kasım 1929 tarihinde de «Halkbilgisi Haberleri» adlı aylık bir dergi çıkarmaya başladı. 1 Mayıs 1931'e değin 19 sayı yayımlandı. 1933 Nisan ayında Prof. Köprülü İst. Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Kolu Başkanı olunca, M. Halit Bayrı'nın girişimiyle, iki yıl sonra, Eminönü Halkevi yayın organı olarak, yeniden sürdürdü yayınını, Dernek merkezi ve şubesi kapanıp Halkevlerine katılmıştı. Dergi, Eminönü Halkevi'nce 1941'e değin 121 sayı çıkarıldı, daha sonra kapandı. Beş yıl sonra, derneklerin yeniden etkinliğe geçişine izin verilmesi üzerine (1946) eski dernek üyeleri, Türk Halkbilgisi Derneği'ni yeniden kurdular.

Bir süre sonra, Hınçer, «Türk Folklor Araştırmaları» adıyle, tek başına aylık bir halkbilim dergisi çıkarmaya başladı. Derginin ilk sayısı, 1949 yılının Ağustos ayında yayınlandı.

1975 yılında Kültür Bakanlığı'nca İstanbul'da Galatasaray Lisesi'nde toplanan I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi bildirilerinin ilk cildinde yayınlanan, daha sonra «Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı»nda da yayımlanıp (1975) ayrı basımı yapılan «Türk Halkbilgisi Kaynakçası Üzerine» başlıklı bilimsel bildirimizin (süreli yayınlar) bölümünde bu dergi için şunları söylemiştik:

«Dergi yazı kadrosuna Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri halkbilgisi araştırmaları yapan değerlerle yeni genç bir kuşağı almıştı, bunları harekete geçirdi. Böylece, 1951'de Halkevleri ve Halkodalarının kapanmasıyla halkbilgisine sayfalarında geniş yer veren Halkevleri dergileri de kapanınca, tek başıma Türk halk kültürüne hizmete devam etti. Bütün olanaksızlıklara karşın, tek bir ay bile aksatmadan, 310 ayda (Mayıs 1975) 310 sayı yayımlandı (şimdi görüldüğü gibi 364, sayıya ulaşmıştır). Türkiye'de geniş bir yayın alanı bulan dergi, gençleri halkbilgisi alanına çekici yayınlar yaptı. Ayrıca, bütün dünyaya yaygın bir ilgi ve yankı yarattı. Hemen hemen bütün dünya üniversiteleri ile kitaplıkları ya abone oldular, ya da parasız yararlanmak için aramaya başladılar. Bugün yurdumuzda halkbilgisi alanında otorite bir yayın organı durumundadır.

İlk önceleri derginin hem sahibi, hem de yazı işleri müdürü olan İhsan Hınçer, daha sonra genel yayın müdürlüğüne geçerek, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü bitiren, mezuniyet tezini de halkbilgisi konusunda, «Ay Hakkında İnanışlar» olarak veren büyük oğlu Bora Hınçer'i yazı işlerinden sorumlu yönetmenliğe getirdi.

Öte yandan 1946'da ikinci kez kurulan Türk Halkbilgisi Derneği'nin başkanlığına İhsan Hınçer getirilmiştir. Halen de başkandır.» (ss, 27-28).

(Sanat Dergisi 24 Aralık 1979)

İHSAN HINÇER VE ULUSLARARASI KARACAOĞLAN SEMİNERİ

Vecdi YARMAN

Rahmetli İ. Hınçer olmasa 1975'de yapılan Uluslararası Karacaoğlan Semineri oluşturulamazdı. En küçük abartma söz konusu değil. Gerçek bu.

Tüm tanıyanların bildiği gibi; olağanüstü güçlü bir insandı rahmetli Hınçer. Her nerede toplumbilimi konusunda önemli bir

toplantı söz konusu edilse ayyıldızlı bayrağımıza renk vermiş taze kan gibi koşup yetişir, görev alırdı.

O yıllarda Mut ilçeliler — kulakları çınlasın —, Sıtkı Soylu'nun öncülüğü ve çabalarıyla her kaysı bayramında Karacaoğlan şenlikleri düzenlemekteydiler.

Sevgili Hınçer; Konyadan, Karamandan Sıtkı Soylu ile gönül gönüle idiler. İkisi de ötedenberi Uluslararası Karacaoğlan seminerini amaç edinmişlerdi. Tahir Kutsi Makal da yanlarından eksik olmazdı. Bir ikindi vakti Boğaz'daki yalının balkonundaydılar. Konuyu bir kez daha tazelediler. Oracıkta karar verdiler.

Yiğitler yiğidi İhsan Hınçer Silifke'den, Mut'dan, Erzurum'a, Kosova'ya, Belgrad'a kadar nice folklor toplantılarında en ileri gelen otoritelerimizden biri olmasaydı Sıtkı Soylu ile aynı konuda etkili bir anlaşmaya o kadar çabuk varamazlardı.

Ama iş seminer yapıverelim demekle bitmiyordu. Rahmetli o yüce yaratılışı ile, o herkesin övünç duyduğu ünüyle, şanıyle konuya ağırlığını koyuvermişti. Yönetim kurulunun hemen belirlenmesini sağladı. Kendisi de görev aldı.

Yeryüzünün her köşesindeki Türkologların adını ezbere biliyordu. Türkiyemizdeki arkadaşları da buyur etme yükünü o üzerine aldı. İnandırıcı, güvendirici kişiliğiyle dört ay içerisinde Uluslararası Karacoğlan Seminerinin ortaya çıkarılabilmesi için yönetim kuruluna geceli gündüzlü çaba harcadı. Sıtkı Soylu ve Mut Belediye Başkanı Yahya İnanıcı Torosların ötesindeydiler. Ancak yazışarak ve arasıra da Başkentte buluşarak güçlerinden yararlanabiliyorduk. Ama sevgili Hınçer'imizle değerli genel sekreterimiz İrfan Ünver Nasrattınoğlu en küçük bir gereksinmeyi karşılayabilecek özverideydiler. O günlerde onursal Başkanımız sayın Sadi Irmak cumhuriyet kabinesini yeni kurmuştu. Karacoğlan semineri ile aşırı ölçüde ilgileniyordu. Ne var ki nice eksikliklerimizi gidermekte en büyük dayancımız bilgisi, yeteneği ve deney birikimleriyle sevgili İhsan Hınçer'di.

Üç gün İstanbul'da, üç gün Ankara'da; 17 nci yüzyılı yansıtan etnoğrafya sergileri, geceleri yöresel sahne oyunları ve gündüzleri saat 10-17 arası bilimsel bildirilerle ve bütün yönleriyle Karacoğlan'ın yaşatılmasına İhsan Hınçer'in katkıları göğüs kabartıcı nitelikteydi. Baştan sona kadar kendim en çok ona dayanıyor, ondan güç alıyordum. Çok şey borçluyuz İhsan Hınçer'e, çok şey...

Ankara'dan sonra otobüslerle, otolarla mezarına varmak için dahi halk ozanımızın, Mut ilçesine gidildi. Karacoğlan tepesi askerlerin ünlü haritalarında görüldüğü üzere sarp bir dağın doruğunda bulutlarla, göklerle başbaşaydı. Konukların büyük çoğunluğu yükseklere tırmanmağı gözüne kestiremediği için aşağılarda bizleri beklemeğe koyulmuşlardı. Dik bayırlar, çamlı kayalıklar aşılacak gibi değildi. Fakat bir de ne görelim koca İhsan Hınçer önümüz sıra kartal konalgası ulu mezara tek ayağıyla ulaşmıştı. Hepimizin gözleri faltaşı gibi açılmış, gözyaşları içinde yüzüyordu. Otuzu aşkın ünlü halk ozanlarımız koca meydan sazlarını kucaklarına çekmişler, belli belirsiz taş yığını bir mezarın yöresinde, yürekleri tutuşa tutuşa ayrı ağızlardan pirleri sayılan büyük ustaya ağıt düzüyorlardı. Herkesin gözü İhsan Hınçer'de, İhsan Hınçer'in gözleri herkeste. Sevgi, saygı alışverişindeydiler.

Bir efsane kahramanıydı yiğitler yiğidi İhsan Hınçerimiz eksiksiz.

Şimdilerde ise ölümsüzlük ülkesinde nurlara gömülü, uçuyor olmalı...

Uluslararası Karacoğlan Seminerinin İstanbul ve Ankara tutanaklarından İhsan Hınçer'in etkili konuşmalarının örneğini eklice sunuyorum.

Ek :

Rahmetlinin bilimsel nitelik ve nicelik anlayışı Uluslararası Karacoğlan Seminerindeki önemli bir tartışmada olanca kesinliği ve keskinliği ile göze çarpmaktadır. O gün için Semineri yöneten çok değerli Prof. Başkanın küçük bir yanlışlığını atlamamış hemen düzelttirmek istemiş, çetin bir tartışmaya girişmiş ve olumlu sonuca ulaşmıştır.

Tutanağın 56 ncı sayfası şöyledir

— İhsan Hınçer (Beyefendi. Çok faydalı konuşuyorsunuz. Fakat bir Başkanın evvela semineri yönetmesi gerekir. Söz almak isterseniz bir başkan vekilini yerinize davet edersiniz. Siz söz alır konu ile ilgili olmak, bu kadar afâlcı olmamak üzre konuşabilirsiniz. Yoksa saat dörde geliyor. Daha 6 konuşmacı vardır. Yoksa bu ne bugüne, ne yarına yetişmez. Rica ediyorum. Başka bir gün özel konferansta sizi dinleyelim. Ama değerli bilgilerinizle diğer konuşmacıların hakkına, lütfen sınırlı süreyi aşmak suretiyle geçmeyelim. Bilhassa bunu hatırlatmak istiyorum.)

Başkan — (Peki, usul bakımından dedikleriniz yerindedir. Fakat ben arkadaşın sadece sözüne değil, konuşucuları, yani bu havaya sokmak için söylüyorum. Çünkü böyle bir yerde, hani böyle bir nezih topluluğa karşı hitap etmek, konuşmacıları bu hava içine sokmak da Başkanın vazifesidir. Ama dediğiniz husus doğrudur. Meselâ hakikaten usul bakımından söz almak...)

İhsan Hınçer — (Sözü keserek; efendim konu saptırılmamıştır. Ama siz buna ilâveler yapıyorsunuz. Biraz önce sayın Sait Danişmentgazioğlu'nun 5 dakikalık konuşma sınırını tecavüz etmesi karşısında 5, 6 kere ihtarda bulundunuz. Onun için bilhassa rica ediyorum selâmetle son bulması için konuşmacının söylediği yanlış, fazla yerler varsa ona dokunabilirsiniz. Yoksa siz derleyip toparlama işini özetleri çıkarırken yapın. Şimdi geniş kapsamlı olarak ilâveler yapmayalım. Onu rica edeceğim.)

Başkan — (Pekâlâ, pekâlâ. Afedersiniz. Ben konuşmalarımın faydalı olduğu kanaatında bulunduğum için konuşuyordum.)

İhsan Hınçer — (Ama zamanımız yok.)

Başkan — (Evet. Madem ki böyle söylüyorsunuz, hayhay ben de kesiyorum.)

Üstün yaratılışlı ve halkbilimci İhsan Hınçer'imizin ne denli anıtsal ve granitsel bir kişiliği olduğunu ve çok değerli bir Prof. olan seminer Başkanının da büyük bir kadirşinaslık ve nezaketle onu hangi ölçülerde öngördüğünü açıkça izleyebilmiş bulunmaktayız. Ne mutlu...

(Türk Folkloru — Mart)

PROF. DR. CAVİT ORHAN TÜTENGİL

Kurumumuzun Yönetim Kurulu üyesi, değerli bilim adamı Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, 7 Aralık 1979 sabahı, görevine gitmek üzere otobüs durağına gelirken, kimliği belirsiz kişilerce yaylım ateşine tutularak öldürülmüştür. Prof. Dr. Tütengil, Doğan Öz, Doç. Dr. Bedrettin Cömert, Prof. Dr. Yaşar Ümit Doğanay'dan sonra, ülkemizi karanlığa boğmak isteyen kişilerce silahlı saldırıyla öldürülen dördüncü üyemiz olmaktadır Atatürkçü, çağdaş düşünceli, yurtsever kişiler olmaktan başka bir eylemleri olmayan bu değerli aydın ve bilim adamlarımızın öldürülmesi, içimizi kan ağlatmaktadır. Ülkemizin bu karanlık gidişten kurtulacağına olan inancımızla, onların değerli anıları önünde saygı ile eğiliriz.

Prof. Dr. Tütengil'in yaşamöyküsü

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, 1921'de Tarsus'ta doğmuştur. 1944'te Yüksek Öğretmen Okulunun Felsefe Bölümünü bitirdikten sonra bir süre liselerde, köy enstitülerinde öğretmenlik yapmıştır. Daha sonra İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine toplumbilim asistanı olarak girmiş, 1960'ta doçent, 1970'te de profesör olmuştur.

Prof. Dr. Tütengil, bilimsel çalışmaları yanında yazınsal çalışmalarıyla da ülkemize ekinine (kültürüne) katkılarda bulunan bir aydındı. Arkadaşlarıyla birlikte çıkardığı **Değirmen** (1942-44) adlı yazın dergisinde, **Yenilik, Yeni Ufuklar** dergilerinde ve **Cumhuriyet** gazetesinde ekinsel ve yazınsal konularda pek çok yazıları çıkmıştır. **Montesquieu'nün Siyasi ve İktisadi Fikirleri** (1956) adlı yapıtıyla Türk Dil Kurumunun 1957 yılı «Bilim Ödülü»nü kazanan Prof. Dr. Tütengil'in öteki yapıtları şunlardır:

Ziya Gökalp Bibliyografyası (1945), **Köy Enstitüsü Üzerine Düşünceler** (1948), **Ziya Gökalp Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi** (1949), **Prens Sabahattin** (1954), **Ziya Gökalp Üzerine Notlar** (1956), **Montesquieu'nün Siyasi ve İktisadi Fikirleri** (1956), **Dr. Rıza Nur Üzerine Üç Yazı** (1965), **Diyarbakır Basını ve Bölge Gazeteciliğimiz** (1966), **Köy Sorunu ve Gençlik** (1967), **Ağrı Dağındaki Horoz** (denemeler, 1968), **İngiltere'de Yeni Osmanlılardan Bu Yana Türk Gazeteciliği** (1969), **Türkiye'de Köy Sorunu** (1969), **Az Gelişmenin Sosyolojisi** (1970), **Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak** (denemeler, 1975). **Temeldeki Çatlak** (denemeler, (1978).

(Türk Dili — Ocak)

CAVİT ORHAN TÜTENGİL, SAĞOLUN

Yalçın KÜÇÜK

Çok büyük bir yazar ,demeyeceğim. Çok büyük bir bilim adamı, demeyeceğim. Çok büyük bir devrimci bile demeyeceğim. Çok büyük bir düşünür, hiç demeyeceğim. Ama çok güzel olması için çok büyük olması gerekmiyor ki.

*
**

Cavit Orhan Tütengil'i aldılar. Çok az tanıyormuşum. Şim-

di anlıyorum. Ama çok iyi tanıyorum. Cavit Orhan Tütengil, çok az tanınıp çok iyi tanınan bir insandı. Cavit Orhan Bey bir insandı.

12 Mart'ın hemen öncesinde Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın hazırlığını yaptığı ikinci Devrimci Eğitim Şurası'nın komitelerinde beraber çalıştık. İstanbul'dan gelirdi. Güler yüzü ve elinde çantasıyla. Modaya uymadı; herkes james bond çantası alırken eski evrak çantasından şaşmadı. Caddenin ortasına yatmış aynı çantayı tutarken gördüm. Kolunda saati ile. Saate değilse de saatında gelmeye pek düşkündü.

Daha sonraları, Cumhuriyet'te yazdığım sıralar, arada bir Oktay Kurtböke'nin odasında görürdüm. Ben, tavrı ile, duruşu ile, güzele, doğruya, daha mutlu bir dünyaya böylesine çok özendiren ve böylesine çok yüreklendiren bir başka insan görmedim.

«Dünyanın en iyi insanından ne istediler?» Ne güzel ve ne acı! Bu sözleri, Cavit Orhan Bey'in yaşam arkadaşı Şükriye Tütengil söylemiş. Otuz bir yıllık bir beraberlik sınavından sonra «dünyanın en iyi insanı» sıfatına layık olmak, çok güzel. Böyle bir insanın şimdi olmaması çok acı.

Yalçın Sanalan, kurşunları içinde eritti. Yaşıyor. Server Tanilli sağlığına kavuşmaya çalışıyor. Ayrı bir kategoriden, Necdet Bulut, ölümüne gitti. Bedrettin Cömert şimdi yok. Bedri Karafakioğlu, Fikret Ünsal ve Ümit Doğanay gittiler. Bu zincirdir. Şimdi Cavit Orhan Tütengil'de koptu.

Kimse, ilericilik ya da başka bir gerekçe ile kendi düşmanımızı beraaet ettirmesin. Düşmanımız bizimdir. Öldürenler bizim düşmanlarımızdır ve bizim toprağımızdan çıkıyor. CIA'dan değil. Kimse, işi CIA'ye yükleyerek bizi kendi düşmanımızdan yoksun etmesin. Düşmanımızı sahnede gizleyerek düşmanımıza yardım etmesin.

CIA'nin parmağı yok mu? Kuşkusuz var. Türkiye'nin ahmak faşistleri, gözü dönmüş katilleri, Cavit Orhan Tütengil'imizin değerini nereden bilecek? Bilmezler. Bu uzmanlık CIA'den gelir.

Bu bir zincirdir. Devam ediyor. Ümit Doğanay'dan geçip Cavit Orhan Tütengil ile devam ediyor. Cavit Orhan Tütengil, bir köprüdür. Cavit Orhan Bey'i, Tütengil Hoca'yı, hep bir köprü olarak düşündüm. Kavganın şiddeti ile, ocaktaki ateş ile toplum arasındaki köprü olarak düşündüm. Gittikçe kendi içine kapanma hastalığına yakalanmış olan Türkiye sosyalist ha-

reketi ile Türkiye toplumu arasında köprü olarak düşündüm. Bunun için öldürüldü. Bunun için öldürülüyorlar.

Çok değerli oldukları için öldürülüyorlar. Kavganın içinde olanlar ve kavganın disiplinsizliği ile, ellerindeki değerlerin değerini anlayamıyorlar. Karşısında olanlar, anlıyor.

Halkımızın güzel bir deyişi var. Bir değerin zamanında değeri anlaşılmazsa «heykeli dikilecek adam» der. Cavit Orhan Tütengil heykeli dikilecek adamdır.

Bir gün mutlaka.

Cavit Orhan Tütengil, şükranlarımızı sunuyoruz. Cavit Orhan Hoca, şükranlarımı sunuyorum.

Cavit Orhan Tütengil, sağolun.

(Sosyalist İktidar — Ocak)

TÜTENGİL: NAMUSLU AYDIN, YÜREKLİ DÜŞÜN ADAMI, ÇALIŞMA İRADESİ, İYİ İNSAN, BENZERSİZ ÖĞRETMEN...

Rauf MUTLUAY

8 Aralık 1979 Cumartesi günkü gazetelerine bakanlar, aradan vakit geçmiş olsa da, ilk sayfalarda gördükleri o resmi sanırım hatırlayacaklar. Kin ve pusu kurşunlarına hedef olmuş bir masum insan, sabahın alacakaranlığında görevinin çağrısına giderken, kanının çoğunu içine akıtan on iki kurşun yarasıyla cadde ortasında yatıyordu. Sanırım Cavit Orhan Tütengil'i hiç tanımayanlar bile, onu bu tek bakış açısının içinde değerlendirebilirler. Savcının beş saniye süreyle açmaya izin verdiği, gazete ve komşu sevgisi çarşafların altındaki vücut, bize yalnızca yüzükoyun kapanmış apak saçlı bir güzel başı, bir kol saatini, derli toplu bir el çantasını gösterebiliyordu. Buradan yola çıkıyorum. Yunus Emre'nin dediği gibi «Biz dünyadan gider olduk/Kalanlara selâm olsun/Bizim için hayır dua/Kılanlara selâm olsun/ - Bilmeyen ne bilsin bizi/Bilenlere selâm olsun».

Cavit ve saati; birbirine bu kadar kaynaşmış iki şey zor bulunur. Bilirsiniz mitologyada Kronos (zaman anlamındaki khronos'la özdeşleşerek) hem yaratan hem yutan tutumuyla, zamanın akışını, geçişini simgeler ve elinde bir tırpanla gösterilir. Cavit'e göre en değerli şeydi zaman: Onunla oynanmamalıydı, o harcanmamalıydı, olanak içindeki bütün dikkatlerle kullanılmalı, her şey tam zamanında başlamalı ve bitmeli, hiç-

bir şeyin zamanı ötekininkine karıştırılmamalıydı. Tam Goethe'nin bilinç özdeyişindeki gibi: «Vazife, içinde bulunduğumuz zamanın bizden istediği şeydir». Eğer yaşadığımız anların, dakikaların hesabını tam verebilirsek, birbiriyle uyuşmaz olabilen vakit dilimlerinin haklarını birbirine karıştırmadan kullanabilirsek... iyiydik, sağlıklıydık, doğruyduk. Onun için de saat gerekliydi. Şaşmadan işlemeli, bizi tam vaktinde bulunmamız gereken yerde bulundurmalı, bizi hiç mi hiç yanıltmamalı, kimsenin zamanını çalmakta bizi haklı çıkartmamalıydı. Ben kolumda bir saat taşıdığımı unuttuğum, hatta bilerek hiç saat taşımadığını dönemler yaşadım, hatırlıyorum. Cavit'in saate bakmak için yaptığı o yumuşak kol hareketini ise ömür boyu unutamayacağım.

Cavit ve çantası; birbirinden bu kadar az ayrılan iki şey zor bulunur. Her şey yazılı olmalıydı, insan belleği nankördür. Hem sizin istediklerinizi not eder, hem sizden isteyeceğini yazardı. Yazıda ihmali, kabahati, eksiği, yanlışı kabul etmez; yazılı bir bellekle yaşardı. Onun için de-küçük de olsa-bir çanta gerekliydi. Her yerde, her zaman. Ne demiş atalar: «Âlim unutmuş, kalem unutmamış», ya da «Âlem unutmuş, kalem unutmamış». Aslında resimdeki o çantanın benzerleri birçoğumuzda var, 1971 Uluslararası Yunus Emre Seminerinde hediye edilmişti konuklara. Ne var ki, en çok Cavit yakıştırdı kendine, o kullandı gereğince. (Bu, duygusal bir anış yazısı olacak doğallıkla; acının bu kadar tazesinde başka şey gelmez elimden. Onun için de özgür bir çağrışımla, Tanpınar Hoca'nın Beş Şehir'deki Erzurum anılarına dolanıveriyor, belleğim, atlayamıyorum: «...Geniş atlet gövdesiyle her geçtiği yolu kendi etrafında bir tablo zemini gibi toplayan, karşısına çıkan her şeyi ikinci planda bırakan Edip Hoca, bir gün dostlarından birine uğrayarak çay bardağı istemiş. Çok güzel bir takımı beğenmiş. 'Hakkı! Bunları ayır, ben bir tekini alıyorum, bu akşam tecrübe edeceğim.' demiş. Fakat ertesi gün çay bardağını geri getirmiş. 'Hoca! Ne diye beğenmedin bu güzel bardakları?' diye soran dostuna o dik sesiyle: 'Hakkı!' demiş, 'bardaklar güzel, ama bana uymuyor. Sabahleyin çayla doldurdum, şöyle bir önüme koydum, bir kendimi düşündüm, bir ona baktım: Nisbetsiz. Hele Hakkı Can, sen bana biraz daha büyüğünü bul!»). «Üslûb-ı beyan ayniyle insandır.» gereği, Cavit de yakıştırmıştı o küçük çantayı kendine. Nasılsa hem evdeki hem üniversitedeki kitaplıkları iyice ayrılmış, dizilmiş, düzenlenmiş yapılarıyla is-

teklerine cevap vermeye hazırdırlar. Ona küçük, kısa, dikkatli notlar ve anımsatıcı fişler gerekliydi. Ne arayacağını bilen, nerede bulacağını da bilir. Tam bir bilim adamı titizliğiyle en küçük ayrıntıyı bile kovalayan yazılı notları, o küçük çantanın içinde yeterli yardımcıydı ona. Yakışırdılar birbirlerine. O çanta da kurşunlandı, öldürüldü şimdi.

Gözlüklerini atlıyorum; Cavit ve saçları. Bir çaba ömrünün sonucuydu onlar. Hiç dökülmeden aklaşmış, kısacık ve tertemiz, favorisiz, perçemsiz, tarak dostu, düzence içinde. Mütareke Tarsus'unun «kaç kaç» çocuklarından olduğunu anlatmış ve yazmıştı. «Türkiye'de Köy Sorunu» adlı eserinin önsözünde şöyle diyor:

«Köy sorunları, gençlik yıllarımdan beri, benim için sürekli bir ilgi konusu olmuştur. Bu ilginin nedenlerini aradığım vakit, bir köy öğretmeninin oğlu olarak dünyaya gözlerimi bir köyde (Tarsus'un Sebil Köyü) açmakta başlayarak, gene aynı nedenle ilköğrenimimin bazı yıllarını köylü çocuklarla birlikte köy okullarında geçirmiş olmamın bunda payı bulunduğunu düşünüyorum...» Biliriz biz İkinci Dünya Savaşı'nın karartmalı kıtlık yıllarını, Haydarpaşa Lisesi'ndeki parasız yatılı öğrenciliğin Yüksek Öğretmen Okulundaki yoksunluk devamını, Köy Enstitüleri'ndeki zor başlangıçlarla Anadolu liselerindeki öğretmenlik uğraşını, «Dar Çağ»lardaki dar gelirli ev külfetini, sonra üniversiteye yerleşebilmek için girişilmiş ikinci fakülte öğrenciliğini, asistanlık doçentlik profesörlük kademelerinde namuslu bir düşün adamı olarak yüklenilen sorumluluğun ağırlığını, gününe ve çağına tanık olmanın yüreklilik isteyen görev bilincini, dürüst ve özverili bir kocalık ve babalık mesleğinin sessiz sabrını... çoğumuz biliriz. O saçlar ne yüzden ağarmıştı ki?

İnanın hiçbir dostluk hakkını kullanmıyor, hepimizin gördüğü o gazete fotoğrafının her göze çarpması doğal öğeleriyle yetiniyorum. Ağarmış bir kültür başı, yere düşmüş çantası, kolundaki saat. Kimbilir hangi hainlerin kurşunlarıyla heder edilmiş bir ulusal zenginlik. Şu üç küçük görüntüyle özetlemeye çalıştığım elli sekiz yıllık bir Cumhuriyet ömrü, nice eseri nice eserle tamamlayacak ve kendisini iki bin yıllarının hesaplaşmasına hazırlayacak bir irade çabası. Çünkü 1979 tarihli «Sosyoloji Konferansları»nın on yedinci kitabında yakında yitirdiğimiz bir dostumuzu anarken şöyle diyordu: «İbrahim Olgun, 1979 yılında tanışıklığımızın 40. yılını kutlamaya hazırlanıyor-

du. Kırk yıl süren kesintisiz dostluğumuz Validebağ Prevantoryomu'nda başladı (Onların kuşağı hep oralardan geçip gelmişti), Yüksek Öğretmen Okulu'nda (heder edilmiş bir büyük kültür kurumu) pekişti ve yaşam boyunca da olgunlaştı... Kırk yıl boyunca beni hiçbir zaman yanıltmayan İbrahim Olgun, 2000 yılını birlikte karşılamamız için verdiği sözde durmadı. Geride kalmanın ağır bedelini, bütün yakınları gibi bana da ödeterek, uzun tartışmalarımıza konu olan öteki dünyaya göçtü.» (140).

Ortak dostumuz, yaşamımızın gerçek, bilge şairi Necatigil'in dizeleri nasıl gelmez akla: «Ben bugüne kaç kere Bıkmışım ölümlerden, ölmeyin benden önce/...Son ucu bir lâbirent/ Çekişmeler uyuşmalar iyi kötü/İşte oturuyoruz/Gitmeyin benden önce...»

Vakitsiz gidenlere alabildiğine hüzünlü, evinin ve kendisinin yaşamında da alabildiğine dikkatli, perhizli, ılımlı, ölçülüydü Tütengil. Neye yaradı? Bir toplumu var eden bütün sağduyulara, onu yok etmeyi amaçlayan karanlık pusu gözleri çevrilince doğrunun ne değeri kalır? Gazetelerde gördüğünüz o ölüm resmi kadar kim anlatabilir çaresiz yasımızı. Yere kapaklanmış ak saçlı bir baş, kolda saat ve kapalı çanta. Üstü gazeteler ve komşu çarşaflarıyla örtülü, kent asfaltında. Kendisini iki bin yılının hesaplaşmasına hazırlayan bir akıl, düşün, bilgi, çalışma gücü... Ve otobüs durağındaki ölü.

«Temeldeki Çatlak» adlı denemeler derlemesi ve «Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları» araştırması için yazdığım yazıya «Akıl Gözü Bilgi Bakışı» başlığını koymuşum (Cumhuriyet, 1975, Ağustos). Şöyle girerek: «Cavit Orhan Tütengil'i, soyadı Öz'ken tanıyanlar, otuz yıl önceki Yüksek Öğretmen Okulu'nun havuzbaşı sohbetlerini de hatırlayacaklardır. Herkesi şaşırtan şey, gelişigüzel konuşmalar yerine onun gündemli tartışmalar önermesi ve bunu büyük ustalıkla gerçekleştirmesiydi. Daha o günlerden kendine uyarladığı çalışma planı belliydi onun: Dikkat, yöntem, düzence... Tütengil'i okurken, gerçeklerin bütün acılığına karşın, iyimserlik ve güven duydum. Buna ne kadar gereksememiz var.»

Şimdi aynı iyimserlik ve güven duygusu içinde değilim. Tütengil gibi bir namuslu aydın, bir yürekli düşün adamı, bir çalışma iradesi, bir görev düzencesi, bir iyi insan, bir örnek koca, bir özverili baba, bir benzersiz öğretmen... böylesi ne kolayca, haince, sinsice... heder edilebiliyorsa ülkemizde... gü-

venecek pek az şey kalmış demektir «Gel gör ki sular batıya meyleder/Çağınız başlıyor ey hâtıralar.»

Bu kanayan yas yarasıyla ancak bir duygu yazısı yazabildiğimi yukarda söyledim. Şimdi sözü ona bırakıyor. hocası Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu için hazırladığı akıl ve hak satırlarına yaslanıyorum, özel adları atlayıp kendisi için doğru olan yargılara inanarak: «Prof. Dr. .....'in 7 Aralık 1979 Cuma günü İstanbul'da gözlerini yummasiyle sosyoloji tarihimiz ve fikir hayatımız büyük bir kayba uğramış bulunmaktadır. Arkalarında on binlerce öğrenci ve binlerce yazı bırakarak düşünce tarihimizdeki yerlerini alan H. Z. Ü. ve Z. F. F. gibi Onun hayat hikâyesi bile ulaştığı yüksek basamaklara adım adım ve güçlükleri yene yene ilerlediğini göstermeye yeter... (Oysa) bir yazı çerçevesi içinde onun yayınları üzerinde topluca durmak olanağı bile yoktur. Bunun nedeni, yayınlarının geniş bir alana uzanması kadar sayıca çokluğudur... Sınırlarını belirlemeye çalıştığımız yayın dünyası şu özellikleriyle dikkatimizi çekmektedir 1) İçinde yaşadığı yakından tanıdığı yurt köşeleri, çeşitli konularıyla ilgisini çekmiş, araştırma ve yazılarında gönül gözüyle baktığı bu konulara öncelik vermiştir (Ağrı Dağındaki Horoz, 1958; Temeldeki Çatlak, 1975). 2) Yurt dışı ve yurt içi gezilerinde görüp düşündükleri de gazete ve dergilerde yer alan yazılarının bir bölümünün ortak çizgisidir. Özellikle Anadolu kentlerinde yayınlanan gazete ve dergilerde çıkan yazılarında bir gözlemden yola çıkarak sorunları ele aldığı dikkati çeker (Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak, 1975; Türkiye'de Köy Sorunu, 1969;; Dr. Rıza Nur Üzerine, 1965; Diyarbakır Basın ve Bölge Gazeteciliğimiz, 1966; İngiltere'de Türk Gazeteciliği, 1969; ...) 3) Okuttuğu her dersin kitabını yazmış, kongrelere sunduğu tebliğleri yayınlamış; böylece sosyoloji, metodoloji, sosyoloji tarihi, basın tarihi, eğitim ve öğretim.. konularını kuşatan nice yazı ve kitap onun imzasını taşımaktadır (Köy Enstitüsü Üzerine Düşünceler, 1948; Ziya Gökalp Bibliyoğrafyası, 1949; Ziya Gökalp Üzerine Notlar, 1956, 1964; Prens Sabahattin, 1954; Türkiye'nin Karayolları, 1961; Montesquieu'nün Siyasi ve İktisadi Fikirleri (1957; T.D.K. Bilim ödülü); Az Gelişmenin Sosyolojisi 1970...)

Her büyük düşünce adamı gibi (onun da) yaşadığı çağın olaylarına etkileri ve tepkileri olmuş, ele aldığı her konuyu gerçeklerimize bağlama çabası ve sosyal konulara duyduğu ilgiyle düşünce tarihimizde kendine özgü bir yer almıştır. Kendisine

çok şey borçlu olduğumuz Hocamıza Tanrı'dan rahmet, geride bıraktığı kederli ailesine, arkadaşlarına ve öğrencilerine başsağlığı dilerim.» (Sosyoloji Konferansları 1975, 105 - 108, Bir Sosyologun Ölümü).

Büyük ve gerekli söz kimsede değil, her zaman şiirdedir, gene Necatigil konuşuyor: «Adı, soyadı/Açılır parantez/Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti/Kapanır parantez/O şimdi kitaplarda bir isim, bir soyadı/Bir parantez içinde doğum, ölüm yılları.../Parantezin içindeki çizgi/Ne varsa orda/ Ümidi, korkusu, gözyaşı, sevinci/Ne varsa orda/» Ama «O şimdi kitaplarda./ Bir çizgilik yerde hapis» olmamalı, şiir de bir yerlerde yanılmalı. Türkiye'nin geleceği; ona akıl gözü ve bilgi bakışıyla, ömür emeği ve alın teriyle, insan iradesi ve özel çabalarla olumlu değerler getiren evlâtlarına bir başka türlü bakmalı, onları yüceltmeyi, değerlendirmeyi bilmeli, bunun yollarını bulmalı... değil mi?

(Milliyet Sanat — 17 Aralık 1979)

TÜTENGİL HEM HALKA SESLENEN BİR BİLİM ADAMI, HEM DE DENEME YAZILARIYLA TANINAN BİR AYDINDI

Vedat GÜNYOL

Bu adı anarken, daha baştan, içimi bir sızıdır kaplıyor, sevgisinde bilgisinde cömert, saygısında sınırsız bir insan örneği olduğu için mi yalnız; hayır, yakın dostum, kaşla göz arasında öğrencim, sonra da arkadaşım, gönüldeşim olduğu için.

Türkiyemizi yirmi yıla yakın bir süredir egemenliği altına alan karanlık yeraltı güç odaklarının planlı, hesaplı ilerici aydın kırımının dumanı üstünde bir kurbanı oldu Tütengil'im, Tütengil'imiz birkaç gün önce. Üniversite'deki görevine gitmek üzere otobüs durağına giderken, sabah sabah çaprazlama kurşun yağmuruna tuttukları bu güzelim insanın gerçek kimliğinden, kafasının aydınlığında, yurt için çarpan yüreğinin sıcaklığından habersiz, beyinleri yıkanmış dört-beş genç, ne denli onarılmaz bir hainliğin, rezilliğin içine itildiklerinin bilincine varsalar, utançtan canlarına kıyabilirler, alçaklığın böylesine alet edildikleri için. Ama, bunun bilincine varamazlar, bu hayhuy içinde, yaşları da başları da elverişli değil buna. Onların eline silah veren, hedef gösteren, karanlık suratlı, kara yürekli, bir elleri murdar iliklerinin keyfinde, bir elleri para kasaları-

nın kilidinde, Türkiyemizi faşizm batağına sürüklemeye çalışanların buyruğunda, para pulla kandırılmış on yedi, on sekiz, on dokuz yaşın verdiği ataklıkta bir robotturlar çünkü.

Cavit Orhan Tütengil, Atatürk Türkiye'sinin binbir çileden geçe geçe yetiştirdiği sayılı aydınlardan, bilim adamlarından biriydi. 1944'te İstanbul Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdikten sonra, Diyarbakır ve Antalya'da lise öğretmenliği yaptı. O yıllarda Köy Enstitülerini yakından tanıdı, severek sayarak «Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler» (1948) adlı ufacık, ama içerikçe büyük yapıtıyla, ne denli bir halk dostu, halk yanlısı, bir eğitim gönüllüsü olduğunu ortaya koydu. Bilim tutkusu yüreğine işlemişti. 1956'da asistan olarak girdiği İktisat Fakültesi'ni başarıyla bitirip aynı fakülteye doçent oldu.

Cavit Orhan Tütengil ile ilk karşılaşmam, gerçek tanışmam, Ankara'da Yedek Subay Okulu'nda oldu. 1942 yıllarında olmalıydı. Okulun bahçesinde bir dinlenme saatinde, yanıma ufak tefek, sıcak bakışlı, içten yürekten davranışlı, alçak perdeden bir sesle biri yanaştı «Hocam» diyerek.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde iki yıllık asistanlık günlerimde, Yabancı Diller Okulu'nda Fransızca okutmanı olarak çalıştığım zaman, meğer Tütengil'lerin sınıfına ders vermişim. Öyle kısa bir süre ki, unutmuşum.

Ayaküstü başlayan bir tanışıp görüşme, ayaküstü sona erdi ve bizler birliklerimize dağıtıldık. Sonra sonra, sivil yaşamda rastlaştık, dostluk arkadaşlık ilişkilerinin sıcaklığında. Orhan Burian'la çıkardığınız (sonradan 'Yeni Ufuklar' adını alan) UFUKLAR dergisinin beşinci sayısında (Haziran 1952), «Tarlalar Yeşeriyor» adı altında, Köy Enstitüsü çıkışlı Hüseyin öğretmenin köye ışık, bilgi, sevgi ve saygı getirişinin öyküsünü şiirsel bir dille anlatıyordu. Türk köylerine, köylülerine gönlünü kaptırmış bir gerçek aydının, geleceğin onurlu bilim adamının, değme yazın adamına taş çıkartan kıvrak anlatımıyla çıkıyordu karşımıza.

Cavit Orhan Tütengil ile yeniden karşılaşıp sevişmemizin başlangıcı oldu bu güzelim yazı. Bu yazıyı Yeni Ufuklar'daki seviyeli yazıları izledi. Bilimsel konferanslar vermek için gittiği Anadolu'nun çeşitli kentlerinde, bu dergideki yazılarıyla adını duyurmuş olmak onun için bir kıvanç kaynağıydı. Bu sevinci bana aktarmış, birlikte mutlu olmuştuk. Bir bilim adamı olarak üniversite içindeki çabaları yanında, yurt aydınlarına bir dergi

kanalıyla seslenmenin, seslenebilmenin sevincini yüreğinin derinlerinde duyar ve taşır olmuştu. Bir bilim adamı, bir üniversite öğretim üyesi olarak, üniversitenin bir bilim odağı, bir bilim ocağı olma işlevi yanında, bilimi dışa taşırma, halka maletme, göz açma, uyandırma, uyarma işlevinin, görevinin önemini kavramış bir avuç profesörlerimizden biri, hem de en bilinçlisiydi Tütengil. Bilgileri, görgüleri, deneyimleriyle üniversitenin dışında halka seslenen kaç kişi sayabilirsiniz, H. V Velidedeoğlu, B. Savcı, M. Aksoy, E. Kongar, T. Z. Tunaya ve Tütengil yanında kaç kişi sayabilirsiniz, candan yürekten, bilgisini halka maletmeye çalışan?

Üniversite dışına taşan çabalarıyla Tütengil, «Ağrı Dağındaki Horoz», «Temeldeki Çatlak» adlı kitablarındaki usta işi deneme yazılarıyla olsun, konferanslarıyla olsun, gerçek, safkan bir aydın kişiliğiyle kendini tanıtmış, sevdirmiş bir insandı. Aydın olmanın özellikleri arasında, bütün varlığıyla yaşamıyla özümsediği nitelikler şunlardı: «Yurt sorunlarını kendine dert edinmek, en doğru çözüm yollarını arayıp bulmak, kişisel çıkarların buyruğundan kurtulmak.»

Neydi yurt sorunları onun için? Türkiye, her şeyden önce, Atatürk devrimleriyle batıya yani akıl yoluna, bilim yoluna baş koymuş bir ülkeydi. Akla, laikliğe dayanan bir dünya görüşüne karşı davranışlardı büyük dertlerimizden biri. Atatürk'ün kişiliğinde devrimleri çürütmeye çalışanlara karşı tetikte olmaktı Türk aydınına düşen görevlerin başlıcası. Bu görev bilinciyle Tütengil, Bibliotheque Nationale'deki araştırmalarında Dr. Rıza Nur'un, Atatürk düşmanı Rıza Nur'un, ölümünden sonra basılmak üzere bıraktığı anıların sapık, domuzuna yıkıcı yanlarını Türk kamuoyuna açıklamakla başladı işe. Sonra Nurculuğun sakıncaları, zehirleyici, geriletici etkinliğine karşı çıktı. Daha sonra politika ile ahlak ilişkileri üzerinde durdu önemle, dirençle. Politikanın ahlaka sırt çevirdiği, egemen olduğu, Cumhuriyetin kuruluş yıllarından bu yana her dönemde politikayı bir «leke sabunu haline getirerek ahlak duvarlarını aşanları» ele aldı. Politikaya ahlakın değil, kin ve nefretin egemen olmaya başladığına parmak basanların başında gelir Tütengil. Ne yazık ki, ne acınası bir durumdur ki Tütengil, bütün sakıncalarını önceden haber verdiği bu kin furyasının kurbanlarından biri oldu, ılımlı tutumu, insan sıcaklığıyla dolup taşan, karınca ezmezliğiyle.

«Siyasetin yıktığı ahlak, yaraladığı değerler düzeni bir sihirli değnekle birden gelişip gürbüzleşemez. Bireyler gibi toplumlar da kötü alışkanlıklarından kolay kolay vazgeçemezler» diyordu Tütengil. Bu kötü alışkanlıkların başında, anarşi geliyordu. Nice ilerici aydın, profesör bu kötü alışkanlığın kurbanı oldular, Tütengil gibi iyinin iyisi insanlara acımadan kıyarak.

(Sanat Dergisi — 17 Aralık 1979)

TÜTENGİL

Sami N. ÖZERDİM

Gazetede unutulmayacak, Türkiye için unutulmaması gerekli bir fotoğraf:

Yüzükoyun düşmüş. Akpak saçları, gözlükleri ile, ölüme teslim olmuş düşünen bir baş.. Örtüden dışarıya çıkmış olan bileğinde saati...

Bu görünüm, Türkiye'yi «mahkûm edecek» ağır bir utancın belgesi olarak, kimbilir kaç yıl, belki yüz yıl yaşayacak... Onu gazeteden kestim; bir kartona yapıştırdım; altına, Eşref'in bir dizesini (sadece: «şair» yerine «bilgin» sözcüğü ile) koyarak, duvara asacağım:

İŞTE, TÜRKİYE'DE BİLGİN OLANIN HALİ BUDUR.

Tütengil'i ne zaman tanıdım? Bendeki mektuplarına bakıyorum. 1953 yılında İstanbul'dan yazılmış bir posta kartı: «Sizden ayrıldıktan sonra... diye başlıyor. Anılarımda, bir yaz günü, Milli Kütüphane'nin tatilde olduğu ay içinde, bahçede otururak uzun uzun konuşmamıza ilişkin izler var. O gün tanıştık. Demek ki, dostluğumuz, Ağustos 1953'ten başlamış, koyulaşa koyulaşa, ölümüne değin, aralıksız, kesintisiz sürmüş. Geçen aylar içinde, eski dostu Turan Erol ile birlikte bizde oturmuş, o bir türlü doyamadığım söyleşilerle biraz dünyayı unutmuştuk.

Son mektubu, başkalarına da gönderilmiş «resmi» bir yazı... Unesco Türkiye Milli Komisyonu, ölümünün ellinci yıldönümünde Ziya Gökalp için bir kitap yayımlayacaktı. Tütengil: «Ortak bir çalışmamız olmasını isterim. Birlikte bir bibliyografya hazırlayalım!» dedi. Bibliyografyayı bırakmıştım; ama, onu kıramazdım. O, Gökalp'ın kitaplarını, ben de Gökalp için yazılmış kitapları saptayacaktık. Tasarlanan kitap -nedense- bası-

lamadı. Tütengil, benim hazırladığım bölümü, **Sosyoloji Konferansları**'nın 1979 sayısına koymuş. Resmi yazıda, ayrıbasımdan ve verilecek ücretten söz ediyor, aldırılmasını istiyordu.

Yabancı bir sözcük kullanacağım: «ekzakt» bir insandı; böylesi çok seyrek gelir dünyaya... (Tahsin Saraç'ın sözlüğünde, bu sözcüğü karşılamak üzere verilen Türkçelerden «şaşmaz» biraz uygun düşüyor.) Yazının yitmesine bu «şaşmazlığı» izin vermemiş, onu başka bir yerde değerlendirmiş; ayrıbasımlarını göndermişti. Yaşasaydı, Üniversite muhasebesinde bekleyen yazı ücretini de gönderecekti; kesin...

İşte, ilk ve son anı, ilk ve son mektupları, onun bu yanını belirten belgeler olarak kalın bir zarfın içinde bekliyor... Onun gibi bir gerçek, bir kesin insanın yöneteceği kitaplığa, arşive aktarılmak üzere...

Tütengil, saygı ile sevgiyi bir arada eriterek ortaya yeni bir erdem çıkarmış gerçek bir insan olarak, dostlarına sevgisini saygı ile yürütürdü. Ankara'ya gelir, hepimizi -hiç değilse telefonla- kesinlikle arardı. Sanırım hep uçakla gidip gelirdi. Onu, kentin ortasındaki terminale değin götürdüğümüz olurdu. O yakınlardaki «Karagöz» adlı tatlıcıya uğrar, çocuklarına baklava alırdı. Bu da onun, aile babalığının şaşmayan bir yanı idi.

Yazılarının teksirlerini, ayrıbasımlarını, basılan bütün kitaplarını gönderdi. İkinci, üçüncü, dördüncü basımlarıyla... Yer darlığından genellikle eski basımları kitaplıklara verdiğim halde onunkilere kıyamazdım. Hepsini bir kutuya doldurmuştum. Yine de vermeye kıyamayacağım. Yeni basımlar ve ayrıbasımlarla birlikte ileride değerbilecek bir yere vermek üzere saklayacağım.

Ortak yanlarımız vardı. Bu, gösterişten uzak gerçek bilim adamı, profesörlüğünü aldıktan sonra da bibliyografya çalışmalarını arkada bırakmamıştı. Benim okuttuğum yalınkat dersin içeriği ile onun **Sosyal Bilimlerde Araştırma** ve Metod adlı -bütün öğrencilerime salık verdiğim- kitabında ortak bölümler vardı. Elbette, benim çoğaltılmış notlarımdaki sıralama ile onun bilimsel dizgisi arasındaki ayrım unutulmamak koşulu ile...

Tütengil'in bilim adamı olarak en belirgin, en değerli, en örnek tutulacak yönü, yalın, anlaşılır, açık seçik yazması idi. Bir de, kısa yazması... Onun bilimsel yapıtlarını, yazılarını herkes anlayabilir. Bir lise öğrencisi de, bir başka bilim adamı da... yazısı, anlamı satırların gerisinde saklanan yazılardan;

yazarı, bu tür yazıyı hüner sayan bilimcilerden değildi... Her şeyden önce, bir yazardı. Bir deneme yazarı... **Ağrı Dağındaki Horoz** adı altında topladığı yazılarına ise «deneme» dememiş, «derleme» diye yazmıştı başlığın altına... Oysa, benim şu bir düziye yazılarım için bir kezinde: «Artık, bilgeliğe yaklaşıyor yazılarınız!» diye pek cömert bir beğeni harcayıvermişti. Demek ki, kendi yazılarına en gösterişsiz niteliği seçerken, «iltifat»ı başkalarına saklıyordu. «Arifane» (çok anlayışlı ve sezgili) bir takılma idi bu, ve, onun bilge, gerçek bilge kişiliğinin yansıması idi.

Bilimsel yansızlığın, bilim adamına yaraşır hoşgörünün simgesi idi. Sağcıların -bilir bilmez, anlamadan- tuttukları Ziya Gökalp için en yoğun yayın yapanlardan biri idi. Yakın dostu Şevket Beysanoğlu yanında... Sağ'ın, kendi adamları saydıkları Fındıkoğlu ile Hilmi Ziya Ülken'in ölümleri üzerine, onları değerlendirmek için yazı yazan, **Sosyoloji Konferansları**'nın özel sayılarını düzenleyen yine o idi. Ord. Prof. Dr. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu ile herhalde düşün arkadaşı değildiler. Ama, hocasının ölümü üzerine, **Cumhuriyet** gazetesinde onu saygıyla anan yine Tütengil olmuştu. Çünkü, ayrı düşünce evrenlerinin kişileri de olsalar, Fındıkoğlu'nun, Türk düşünce ve bilim yaşamındaki yerini, bu yaşama katkısını bilirdi ve bunu ortaya koyacak denli değerbilirdi. Pek az kimse, duygularından sıyrılarak bu denli «bilimsel» davranabilir.

Ölümünden sonra, boyalı gazetelerden biri, başlıkta, onun «sol eğilimli» olduğunu belirtiyordu. Bu, aslında, büyük bir **gaf**tı. Çünkü, bizde sola eğilimli olmak, komünist olmak anlamına gelir. Gazete -İstemeyerek- onu öldürenlere bir «mazeret» sunuyor, «günaha giriyordu.»- Tütengil, ne idi? İleri düşünen bir kişi olarak sağcı olamazdı. Ama, sağı'ın da -varsa- hakkını örtmeyen, bu hakkı veren kişi idi. Şaşmaz ve bilimsel niteliklerinin gereği idi bu; bir zorunluktu kendisi için... Bilim adamlarına, ama gerçek bilim adamlarına özgü bir uygar yüreklilik onun başlıca erdemlerindendi. Bir sağcıyı da, eğer bu topluma katkısı olmuşsa, ürkmeden ele alabiliyor, inceliyor, olumlu yanlarını ayırabiliyordu. İşte, robotlar, böyle bir kafaya kurşun sıktılar, böyle örnek bir bilim adamını yok ettiler.

Varlık Yayınları arasında **Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak** adlı bir kitabı vardır. Daha önce yayımlanmış yazılarından oluşur. Ancak, bunların kitapta dizilmesi bir bütün oluşturacak düzendedir. Düşünür Tütengil, Atatürk'ün anlaşılma

sı ve tamamlanması için yaşamı boyunca çaba göstermiştir. Onun, unutulmayacak, her zaman yararlanılacak bir yönü de budur. Televizyonda, 1978'in 10 Kasımında yaptığı konuşmada da bu konu üzerinde durmuş; geçici anmalar yerine, kalıcı çalışmalar önermişti.

Çok yazarım, ama anlatmak istediklerimi iyice belirtmiş olmaktan kuşkuluyum. İşte, Tütengil'i de, anlatmak istediğimi açıklayamadığımı görüyorum. Belki, tek bir tümce, yetecektir: Ona bir değer biçilemez. Bilim adamlığı, yazarlığı, insanlığı, dostluğu ve başka erdemleri ile, dar değer ölçülerine sığdıramıyorum onu...

Tütengil'in: **Az Gelişmişliğin Sosyolojisi, Kırsal Türkiye'nin Yapısı** ve **Sorunları** kitapları, karayolları, köy ve kent sorunları üzerindeki yayınları, eğitimle ilgili çalışmaları yanında, basın tarihimizi aydınlatan, yöntem getiren kitap ve yazıları da unutulmaz. **İngiltere'de Türk Gazeteciliği**, Diyarbakır basının üzerindeki araştırmaları, bölge basınına değinen incelemeleri, Sakarya Basını örneği yazıları bir dizi halinde uzanır, gider. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ndeki: **Sosyal Bilimler Araştırma** ve **Metod** dersleri, bir çoğaltmadan (teksir) sonra dört kez basılmıştır. Beşinci basımı hazırlanıyordu bildiğim kadarıyla; belki basılmaktadır. Bu kitabın, toplum bilimleriyle ilgili bütün öğrencilerin, öğrenci olmayan bütün okuyucuların elinde bulunması bir kazançtır. Konuyu, kuramlara boğmadan, uygulaması ile ele almıştır bu kitabında...

Denemeleri, yukarıda andığımla birlikte, bir de **Temeldeki Çatlak** adlı kitabında bir araya gelmiştir. Doğaldır ki, hepsi değil... Gazete ve dergilerde daha kitaba girmemiş yazıları var. Bu denemelerde, yazıncı Tütengil, yine o açık, süsten uzak, ama ince, nükteli, sırasında, karşısındakini bir fiskesi ile ayağa kaldıran bir usta yazar olarak belirir. «Atatürk'ün Pabucu», «Televizyon Sineği», bu türde, unutulmaz yazılarındandır.

Onun: Montesquieu, Prens Sabahattin, Prens Lütfullah gibi kişiliklerle ilgili araştırmalarını da analım. (Aslında, pek derine gitmiyorum; çünkü, ölümünü duyduğum gün, büyük üzüntü ve şaşkınlık içinde, kendimi avutmak için, bibliyografyasını hazırlamaya girişmiştim. Bir gün yayımlanması umudu ile...) (2)

Sırtımda bir gocuk, ayaklarımda bir örtü ile, bu yazıyı ya-

ziyorum. Elektrik yok, yakıt yok... Ama, bu yoklukların sorumlusu Tütengil ve benzerleri değil, onun ve benzerlerinin sözlerine kulak tıkayan, sözüm ona politikacılarda suç... Daha pek çok yıllar öğretecek ve yazacak olan Tütengil'i, çalışmaktan, bizi de öğrenmekten yoksun eden, Frankestein'ın yarattığı canavarlardan da sorumlu olan politikada!

---

(1) İslamlığı savunma çabasında bir yazar, bu din'in, ölüleri iyilikle anmayı öğütleyen kuralını da çiğneyerek, ölümü üzerine, Tütengil'i yeren bir yazı yazdı. Bu yazarın Kültür Bakanlığı'nın gözdelerinden olması düşündürücüdür.

(2) Tütengil'in ilk yazılarında (örneğin Değirmen dergisinde soyadı: Öz'dü). (Varlık — Şubat)

TÜTENGİL ÖĞRETMEN

Ahmet UZUN

Cavit Orhan Tütengil'i de 7.12.1979 günü yitirdik. Korkunç anarşinin acımasız kurşunu onu da aldı aramızdan. 1947 - 1949 yıllarından tanırım onu. Benim gibi o yılların Kepirlileri de. O yıllarda Kepir'de öğretmenlik yapmıştı.

1948 de Kepir mezunu olup ta yetiştirme kursuna gelen öğretmen ağabeylerden ikisi okulun bisikletlerine binip Murat Tepeye doğru asfaltta geziye gitmişler, karşıdan gelen tanklar altında kalarak trafik kazasında can vermişlerdi. Onların cenazelerini mütevazi bir törenle Eski Bedir köyü karşısındaki sırta gömdük. O törende C. O. Tütengil gözü yaşlı, sevgidolu sesiyle dinliyen okul kadrosuna ve bozkıra sesleniyordu. Bütün anlatımı kazazadelerin acılarıyle beraber, öğretmenliğin yüceliğini, sadeliğini, sabır ve sadakat mesleği olduğunu vurguluyordu.

Otuz bir yıl sonra kendi cenaze törenine, ailesi, meslektaşları, onu sevenler, dostları, öğrencileri katılamadı. Katılanlar da, beklenmedik kabaca davranışlar karşısında kaldılar. Hırpalandılar. Dövüldüler ve sövüldüler. 1979 larda ne tuhaf bir ülke oldu Türkiye. Otuzbir yıl önce gönül bağlılığı, sevgi, saygı dolu bir cenaze törenini yöneten kişiye, ölümünde dahi saygı gösteremiyen toplum.

Gene de davranışını Kepirliler anımsarlar onun. O yıllarda 25 - 27 yaşlarında bir genç olmasına karşın kol saati yerine cep saati kullanıyordu. (Kol saati gençliği, cep saati olgunluğu sim-

geliyordu). O derse zilin sesi ile girer, saatını çıkarır, masaya kor ve çalışmaya başlardı. Zilin ilk sesiyle onun da son kelimesi biterdi. Öyle ki, ayarlanmış bir elektronik beyin gibi çalışırdı.

Sonradan aynı dersleri ve konuları yıllarca ben de okuttum. Aynı yöntemi sınadım. Ama onun sadakatında uygulayamadım

O yıllarda kendi gözlemlerini içeren «Köy Enstitüleri» üzerine bir inceleme de yayımladı. Kitabında genellikle enstitü mezunlarının aynı işi yapan öğretmen okulu mezunu öğretmenlere oranla az maaş aldıklarını, bu tutumun olumsuz ve adaletsiz olduğunu savunuyordu. Bu savı Köy Enstitülerinin amaçlarına ters düştüğünden sonradan birçok eleştirilere konu oldu. Ancak sonradan yazdığı incelemeler, verdiği konferanslarda durumunu düzeltti. Sonuna dek Köy Enstitülerinin savunucusu kaldı. Nitekim 1975 te bastırdığı «Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak» incelemesinin «Cumhuriyet Türkiyesinde Milli Eğitim» başlığı altındaki yazısında Köy Enstitülerine ayrı bir yer verdi. Eğitimin amaçlarını Sebahattin Eyüpoğlu'nun «Mavi ve Kara» eserinden aynen aktarmış.

Doçentliği ve profesörlüğü yaşamında toplumumuzun sosyal içerikli konuları üzerinde yaptığı bilimsel ve sosyolog gözüyle incelemeler çok ilginçtir. Dr. Rıza Nur'u, Prens Sebahattin'i, hatta Ziya Gökalp'i onun incelemelerinden tanıdık.

1950-70 yılları arasında oluşan parlementomuzun yapısını, meslek kuruluşlarına göre dağılımını, kadın erkek sayı oranlarını, ihtisas yapmış elemanların durumunu (ki, % 2,5 geçmiyordu.) öğrendik. Bu devre içinde parlemento üyelerinin % 70 den fazlasının hukukçu olduğunu buna karşın bu yüce kuruluşun yasal görevini işlevini yapamadığını acı bir dille anlatıyordu.

Ya Dr. Şivazzer üzerine yaptığı inceleme. Onun insan sevgisi dolu evrensel kişiliğini simgeliyordu. Şivazzer tıp doktoru olduktan sonra kırk yaşında Kongo'ya gider. İnsan eti yiyen, yarı insan yarı hayvan ilkel kabilelerden Mau Mau'ların kırk yıl usanmadan, yılmadan tedavilerini yapar, yaralarını sarar ve ancak seksen yaşında Fransa'ya döner. Bu büyük yüce, ideal insana yapılan karşılamayı ve jübile törenini onun kaleminden, onun incelemelerinden tanıdık. Tıp Dergisinde de Şivazzer üzerine incelemeler yayımlandı. Ama hiç birisi C. O. Tütengil'inki kadar sosyal içerikli ve gerçekçi değildi.

Bunlar incelemelerinden birkaçı

1953'ten 1975 yılına kadar Atatürk üzerine yaptığı incelemeler neticesi yazdığı yazıları «Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak» yapıtında toplandı. Yapıtında 1975 lere gelindiği halde Atatürk'ü tam anlayamadığımızdan yer yer yakınmakta, tamamlanmasının Atatürkçü düşünce ile olacağını savunmaktadır.

Bu ideal öğretmene Yüce Tanrıdan ruhuna rahmet, aile ve dostlarına sabır diler, ideali karşısında saygı ile eğilirim.

(Varlık — Şubat)

SENİ VURANLAR BU ÜLKEYİ SEVMİYENLERDİR, CAVİT

Sami GÜRTÜRK

Yüzükoyun yerde yatan bir bilim adamı, bir eğitimci, bir Atatürkçü, Toplumumuza kalemiyle yol göstermek amacıyla okurken, yazarken gereksinim duyduğu gözlükleri gözünde. Zamanı değerlendirmede son derece titizlik gösterirken kullandığı saatı kolunda. Durmadan yararlı notlar toplayıp içine koyduğu çantası yanına düşmüş. Ve —bir bakıma— en acısı, tüm yaşamını araştırmaya adamış olan Cavit ağaran saçlarıyla yatıyordu sokak ortasında. 8 Aralık 1979 günü çıkan bütün büyük gazetelerde ve daha sonraki kimi ciddi dergilerde hep aynı fotoğraf vardı. Görevi başına giderken haince öldürülen C. Orhan Tütengil'in bu fotoğrafı. Doğrusu çok utanılası bir yere geldik.

Bir zamanlar halk kitaplıklarına devlet parasıyla satın alınacak kitapları incelemekle görevliydim. Uzun uzun düşündükten sonra şu kanıya varmıştım: Kitap sağcı da olabilir, solcu da. Yeter ki, değerleri, anıt kişileri karalayıcı, öldürücü olmasın. Cavit, Ümit Y. Doğanay ve benzerlerinin öldürülmeleri işte bu açıdan ülkemiz için korkunç bir kayıptır. Çünkü toplumumuz bu değerlerin vereceği yapıtlardan yoksun bırakılıyor.

Ama inanılsın, Cavit'in ölüm haberinin acısını sağcı basının karalamaları bastırdı. Bir zavallı kalem kalkmış Cavit'i Ziya Gökalp hayranı sanarak sağcı yapmış. Bu küçük adam ne Ziya Gökalp'ı tanıyor ne de Tütengil'i. Bir başkası, bir nurcu yazar, Cavit'i anarşistleri korumakla suçlayarak, sol anarşistlerce öldürüldüğünü ileri sürüyor ve «Oh olsun!» demeye getiriyor. Türkiye gerçekten acınacak bir çizgiden geçmekte. Çünkü bu denli seviyesiz kalemler var. Ve daha da acısı, bunları yazar sanıp okuyan bir çoğunluk var.

Cavit benim 44 yıllık arkadaşım. Onun yere serilişinden ibret almayıp da bu tür yazılar çıkınca gazetelerde, kısa da olsa birkaç söz söylemem namus borcu oldu. Onunla tanışmamız 1936 yazında, Mersin'de, parasız yatılı sınavları sabahında oldu. Böylece başlayan dostluğumuz Haydarpaşa lisesinde. İst. Yüksek Öğretmen Okulunda, felsefe bölümünde ve daha sonraki yıllarda sürüp gitti. Yani Cavit'i yalnız yazı ve yapıtlarından değil, çocukluğundan bu yana tanıyan birisi olarak söz alıyorum. Gerçekte insanları, özellikle bilim ve sanat adamlarını değerlendirirken onların özel yaşamlarına değil yapıtlarına bakmanın doğru olduğuna inanıyorum. Ne var ki, Cavit, eskilerin deyişiyle «fikri, zikri bir» insandı. Yani inandığı gibi konuşan ve yazan, yazıp söyledikleri gibi yaşayan bir kimse, kısacası dosdoğru bir insandı. Bunu belgeliyen en iyi örnek şu 12 Mart fırtınasının ilk günleriydi. Cavit'i M. Eğ. Bakanı yapmak üzre Ankara'ya çağırdılar. O sırada düzenlenen bir TV. açık oturumunda yer alan Cavit özetle şöyle dedi

«Türkiye sorunlarının temel çözümü toplumcu uygulamaya geçmekle sağlanabilir. Eğitimimizi de buna göre düzenliyerek solculuğun bir öcü olmadığını anlatmalıyız.» Daha sonra bu konuşmanın nedenini sorduğumda, «Tavrımı açıkca ortaya koydum ki, görev aldığımda herhangi sürtüşme olmasın.» dedi. İşte C. O. Tütengil böylesi açık sözlü bir bilim adamıydı. Ona kurşun sıkanların solcular olduğu sanısını yaratabilmek için Cavit'i sağcı göstermeye çalışmak boşuna bir çabadır.

Cavit'i anarşistlerden yana bir düşünür olarak nitelemek de yanlış. Üniversiteye polisin girmesini isetememek başka, anarşistin koruyucusu olmak başka şeydir. Bilime inanan her insan polisin üniversiteye girmesine karşıdır. Ve eğer bir kimse gerçek bir bilim eri ise anarşistten yana olamaz. Cavit ise sözcüğün gerçek anlamıyla bir bilim adamıydı. Onun inançlarını yansıtan kimi yazılarından kısa bir kaç alıntıyla bu gerçek vurgulanabilir. O, halkla aydının kaynaşmasını istiyor ve şöyle diyordu 1965 de: «Halka yakınlaşma ve onun önderi olma görevi gerçek aydına düşer.» Anarşiden değil akıldan yanaydı o. 1966 da şunu belirtmişti: «Bir ülkenin gelişmedeki aşamasını ölçenler (şuna bakmalıdırlar) toplum hangi oranda aklı yaşantısına katmaktadır.» Toplumların kötü yazgılarının akılla değişebileceğine inanıyordu. Ve ekliyordu: «Bu amaca adanan ömür yaşanmaya değer.» Ona göre aydınlar toplumlarına karşı sorumludurlar. Nitekim 1979 da bunu şöyle belirtmişti: «Sanat ve edebiyat adamlarının

da, bilim ve politika adamları gibi çağına ve toplumuna karşı sorumlulukları vardır.

Cavit, daha lise öğrencisiyken hastalanarak prevantoryumda yatmıştı. Öyleyken, orada tanıdığı rahmetli İbrahim Olgun'la sözleşmişlerdi. 2000 yılını birlikte karşılıyacaklardı. Ne ki, dostlar birer birer dünyamızdan göçüyorlardı. Bu tür acılar karşısında Cavit şöyle avunuyordu: «Can dostların ölümünden sonra yaşamanın bedeli dünyamızı güzelleştirme doğrultusundaki çabalardır.» Ölüm yeli Tanilli'ye yönelince daha bir içlendiydi. «Harcına kan, acı ve gözyaşları karışan «Uygarlık Tarihi» genç bir bilim adamının dramını da simgeliyor. Tanilli'nin vücudu her ne kadar yarısı felçli bedenini taşıyacak tekerlekli sandalye'ye bağımlı olsa da yaşadığı çağa ve topluma karşı, bir bilim adamı olarak sorumluluğunu yerine getiren bilinci, Tanilli'yi gözümüzde yüceltiyor ve anıtlaştırıyor.»

Sevgili Cavit, sen de yücelip anıtlaştın. Sen, Türkiye'nin geleceği «iyiliği» için çözümler arıyor, yollar gösteriyordun. Seni vuranlar bu ülkeyi sevenler olamaz... Bak ikimizin de öğrencisi olan meslekdaşımız Mehmet Karabulut ne yazmış senin için: «Yedi Aralık sabahı saat sekizi / Beş geçe tak, tak, tak / Böyle gitti Tütengil Hoca / **Daha da kirlendi yaşamak.**»

(Varlık — Mart)

CAVİT ORHAN TÜTENGİL'İN ÖĞRETTİKLERİ

Emre KONGAR

Toplum, insan ömründen uzun yaşayan, göreli bir kararlılığa sahip olan ve kendi kendini sürdüren bir insan topluluğudur.

Toplum, fizik olarak, üreme yoluyla kendini sürdürür. Kültür olarak kendini devam ettirmesi ise, üyelerinin katkı ve ürünlerine bağlıdır.

Her toplumda, kültür birikiminin iki kaynağı vardır: O toplumun tarihi ve üzerinde yaşadığı toprakların özellikleri.

İşte Cavit Orhan Tütengil, bir yandan özgün üretimiyle, öte yandan, tarihin ve coğrafyanın birikimini ortaya koymasıyla, toplumumuzu toplum yapan bilim adamlarından biriydi.

Türk toplumu, toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal olarak gerçek devrim geçiren tüm toplumlar gibi, zaman zaman, tarihinden kopma tehlikesini yaşayan bir toplumdur. Tüm toplumsal olaylar gibi, devrimlerin de bir maliyeti vardır. Bu ma-

liyet kimi zaman insan yaşamı, kimi zaman da tarihten ve coğrafyadan kopmak olabilir.

Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrim, yalnız başarı açısından değil maliyetinin düşüklüğü yönünden de dünya üzerinde tektir. Yeni Türkiye, hem tarihin karanlık mirasını reddetmiş, hem de geleceğini, yine tarihin derinliklerinden kaynaklanan kültür öğelerini Batı kültürü ile anlamlı bir bireşim içinde kaynaştırarak kurmaya yönelmiştir.

Atatürkçü niteliği, tüm öteki özelliklerinin önüne geçen Tütengil, işte bu kültür bireşimine büyük katkılarda bulunmuştu. Ziya Gökalp, Prens Sabahattin, Doktor Rıza Nur, Prens Lütfullah, Mustafa Şekip Tunç, Dr. Adnan Adıvar, M. Tekinalp, Hilmi Ziya Ülken, yeni kuşaklara tanıtmak için özel çaba harcadığı düşünür ve eylem adamları arasındadır.

Bugünlerde, başarılı örneğini Haldun Taner'de izlediğimiz bu «kültürel köprü» işlevini, yalnız özgeçmişimiz ile günümüz arasında değil, Batı kültürü ile Türk kültürü arasında da yapmaya çalışıyordu. Carle Zimmerman, G. Kessler, Fritz Baade gibi Batılıların Türkiye üzerindeki düşüncelerini irdelerken, özellikle Montesquieu'nun tanıtılmasında önemli yapıtlar verdi.

Tütengil, yalnız soyut ve spekülatif düşünen ve çalışan bir bilim adamı değildi. Toplumu tanımanın ilk görev olduğu bilinciyle, sayısız alan araştırması yapmıştı. Diyarbakır gazeteciliği ve İngiltere'deki Türk gazeteciliği, Köy Enstitüleri, Türkiye'nin karayolları, köy sorunu ve Türkiye'nin kırsal yapısı, örnek olarak köy incelemeleri, kentleşme ve gecekondu olgusu, yurt dışından gelen göçmenlerin durumları, nüfus sayımları ve sorunları, onun hep, yerinde yaptığı «uygulamalı alan çalışmalarına» örnektir.

Toplumsal bilimlerin çeşitli özellikleri vardır. Bunların en önemlilerinden biri, kendinden önceki çalışmaları çok iyi özümleyerek, tümdengelim yöntemiyle belli varsayımlar oluşturmaktadır. İşte Tütengil önce bu aşamaya erişmiş bir bilim adamıydı. Ancak, bu özümleme sürecinden sonra, alan çalışmalarının bir anlamı olacağını çok iyi biliyordu. Bu nedenle, kuram ile araştırmayı çok iyi bütünleştirmiştir.

Toplumsal bilimlerde, yeni öneriler, ancak, özümlenen bilginin alanda denenmesinden ve irdelenmesinden sonra ortaya konulabilir. Tütengil bunun da örnek bir uygulayıcısıydı. Azgelişmişlik konusundaki önemli katkıları, bir yandan özkültü-

rümüzün Batı kültürü ile birlikte özümlenmesine, öte yandan uzun yıllar sürmüş alan çalışmalarına dayalıydı.

Günümüzde toplumbilimin en önemli sorun alanlarından biri «azgelişmişlik» olgusu ve olayıdır. Bunun nedeni, dünyamızdaki değişmelerdir. Bir yandan «metropol ülkelerinin» «çevre ülkelerini» sömürüsü siyasal güncellik kazanırken, öte yandan, «Üçüncü Dünya» ülkelerinin uluslararası örgütlerde gittikçe etkinlik kazanması, «azgelişmişlik» konusunu canlı bir biçimde gündeme getirmiştir.

Türkiye'nin kendine özgü koşulları, azgelişmişlik olgusuna ayrıca iki nedenden dolayı da, özellik olarak eğilmesini gerektirmektedir. Birinci olarak, Türkiye de bu sorunun etki alanı içindedir. İkinci olarak, gerek Atatürk Devrimi, gerekse Kadro hareketi, bu sorunun ulusal düzeyde çözümü için uygulama ve kuram ilkeleri ve örneği ortaya koymuştur.

İşte Tütengil, azgelişmişlik olgusunu, hem tüm dünyanın yapısını göz önünde tutarak, bütüncü bir görüşle, hem de Atatürk'ün ve Türkiye'nin özel yerini belirleyerek, ülkemize ışık tutacak bir özgünlükte ele almıştır. «Az Gelişmenin Sosyolojisi» adlı kitabının, pek az bilimsel kitaba nasib olan biçimde, bugünlerde üçüncü baskısının yapılmış olmasının nedeni işte bu özgünlüğünde, doğruluğunda ve toplumsal yararındadır.

Tütengil, Atatürk'ü en iyi anlayanlardandı. Onun, «sürekli çağdaşlaşma» diye özetleyebileceğim dinamizmini yalnız çok iyi özümlemekle kalmamış, onu topluma en iyi anlatabilen bilim adamlarından da biri olmuştu.

Atatürk hakkında yazdığı kitaba, «Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak» adını vermesi onun «dinamik Atatürkçülük» anlayışının bir sonucuydu.

Bu kitabında uzun uzun açıkladığı haklı gerçeklerden sonra, Türk bağımsızlık savaşma ve onu izleyen Atatürk devrimlerine, «Türk Devrimi» denmesini öneriyordu. Bu önerisinde de haklıydı.

Tütengil, bütün tutarlı insanlar gibi, çalışmalarında ve düşüncelerinde tek bir bütünün oluşturulması peşindeydi. Bu nedenle gerek «azgelişmişlik» kuramı gerekse «Atatürkçülük» anlayışı, birbirini tamamlayan iki görüş niteliği taşıyordu. Azgelişmişlik kuramı ile konuya teşhis koyarken, tedaviyi de Atatürkçülük'te buluyordu.

Tütengil'in öldürülmesi üzerine «onu vuran silahları kullananlar, aslında kendi idam fermanlarını imzalıyorlar» dediğim

bir yazıyı «Aydınlık Türkiye mutlaka kurulacak. O Türkiye'de aynen bugün olduğu gibi, ölü ya da diri Tütengil'in ve onun gibilerin yeri olacak» sözleriyle bitirmiştim (Cumhuriyet, 3 Ocak 1980).

Sanıyorum ki, Tütengil Hoca son dersini ölümüyle verdi: Katillere de, bize de, başarının ve ölümsüzlüğün sırrının, silahın namlusunda değil, kalemin ucunda olduğunu bir kez daha kanıtladı. Hem de ölümünün üstünden daha bir yıl bile geçmeden katilinin yakalanması sonunda, olayların gerçek ve yanılmaz tanıklığıyla desteklenerek.

Ölüm, doğa yasasıdır. Er ya da geç, herkes ölür. Kurşun sıkan eller, bu açıdan anlamsız ve önemsiz birer zavallıdırlar. Zamanın ve evrenin sonsuzluğu içinde tüm insan ömrü nedir ki, üç-beş yıl daha az ya da daha çok savaşmak anlam taşısın. Fakat, Tütengil'in «Az Gelişmenin Sosyolojisi» adlı yapıtının üçüncü baskısı, eşi, değerli öğretmen Şükrüye Tütengil'in de dediği gibi «insanlığın değişmez yazgısı olan ölümlülüğe karşı, bazı kişilerin ölüm sonrası yaşam diyebileceğimiz bir mutluluğa erebileceklerini de gösteriyor.»

(Milliyet Sanat — 15 Aralık 1980)

TÜTENGİL, İKTİSAT FAKÜLTESİ'NDE ANILDI

Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil ölümünün birinci yıldönümünde İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde düzenlenin toplantıda anılmıştır.

Tütengil'in anısına yapılan saygı duruşundan sonra Fakülte Dekanı Prof. Dr. Nusret Ekin, İstanbul Üniversitesi Rektörü Cem'i Demiroğlu, İktisat Fakültesi Öğretim Üyesi Yüksel Ülgen, Prof. Amiran Kurtkan, Tütengil'in yapıtlarını anlatmışlardır.

Cavit Orhan Tütengil'in adının bir anfiye verildiği toplantıda ayrıca, Tütengil'in anısına bir kitap düzenlenerek armağan konulduğu belirtilmiştir.

Prof. Dr. Nusret Ekim, yaptığı anma konuşmasında Tütengilin yalnızca ideal bir hoca, disiplinli, düzenli, kalbi görev aşkıyla dolu bir öğretim üyesi olmadığını aynı zamanda saygı duyulan bir ağabey olduğunu söylemiş. «Kutsal görevini en içten ve en severek yaptığı bir sınıfımızın ismini sana sunuyoruz.» demiştir.

(Cumhuriyet — 7 Aralık 1980)

BİLİM ADAMI TÜTENGİL

Prof. Dr. Nuri KARACAN

Prof. Dr. C. O. Tütengil bir yıl önce öldürüldü. Günün sindirmeye yönelik koşulları altında, kolayı değil güçü seçen bu mücadeleci ve onurlu bilim adamının katli, ancak bir hareketin tırmanışına karşı duran bir bilim ve eylem anlayışıyla açıklanabilir.

Cavit Orhan Tütengil sade ders saatlerinde gözüken, derste alışılagelmişi tekrarlayan, öğrencisinden ve yurdunun gerçeklerinden kopuk bir öğretici değildi. «Kırsal Türkiye'nin Yapısı ve Sorunları» konulu yapıtı kırsal kesimin sosyo-ekonomik gerçeklerini saptamaya yönelikti. O'nun için saptamalar eylemin temelini ve yönünü oluşturuyordu.. Kırsal kesimde arazi mülkiyeti ve gelir bakımından büyük eşitsizlikler varsa, bu eşitsizlik nasıl giderilebilirdi?... Yalnız yazmıyordu, öğrencisiyle fikir alışverişi yapıyordu, açık oturumlara katılıyordu, işyerine gidip işçiyle, köye gidip köylüyle konuşuyordu.

Gerçeğin yaygın şekilde bilinmesi, saptamalardan eyleme geçilmesi ancak fikir özgürlüğüyle gerçekleşebilirdi. Onun için fikrini yayma özgürlüğünün savunucusuydu: «Bilgi bir değer teşkil ediyorsa, bilgi edinmeyi tehlikeye sokan bütün faktörler istenmeyen şeylerdir..» Aynı nedenle üniversite özerkliğinin savunucusuydu. Bilim adamının topluma karşı görevlerini yerine getirmesi, siyasal iktidarların hedefi olmaktan çıkarılmasıyla mümkündü. Üniversite özerkliği anlayışının temelinde, bilim adamını kişi olarak korumak kaygısından çok, onun görevini serbest olarak yapmasından topluma doğacak kazançlar yatıyordu.

Bilimsel saptamalardan politika önerilerine ve eyleme geçilmesi örgütlü mücadeleyi gerektirir. Bu nedenle, birlik kurma ve dernekleşme hakkı fikrini yayma hakkının ayrılmaz bir parçasıdır. Bunu çok iyi bilen Tütengil İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Sendikasında fiilen görev yaptı, Tüm Öğretim Üyeleri Derneği (TÜMÖD) kuruluş çalışmalarına katıldı, her zaman göreve hazır bir üye oldu.

21 Kasım 1979 sabahı Prof. Dr. Ümit Doğanay'ın öldürülüşünü kınayan basın açıklamasını birlikte yazmıştık.. Bir tümcesi şöyledir «Son iki yılda öldürülen, öldürülmek kastıyla silahla saldırılan bütün öğretim üyelerinin demokrasiden yana,

yurtsever kişiler olması saldırıların yönünü ve amacını gösterdiği gibi silahın tetiğine basanların arkasındaki faşist cinayet odaklarını da açıkça ortaya koymaktadır. Cinayet zinciri demokrasiden yana herkesin karşı çıkması ve kesin bir tavır alması gereken boyutlara varmıştır..»

8 Aralık 1979 sabahı ise arkadaşlarla O'nun basın bildirisi yazıyorduk. Bir gün kendisi için de basın bildirisi yazılabileceğini biliyordu. Ama korkmadı ve geriye adım atmadı.. Öyle yapması gerekiyordu ve O'nu yücelten de odur. Hep yapılması gerekeni yaptı..

TÜTENGİL'İ ANMAK

Doç. Dr. Toktamış ATEŞ

Bazı yerlerde bazı şeyleri yapmak kolaydır. Bazı şeyler ise ayrıcalıklı bazı kişiler için çok kolaydır. Ancak bazı kişiler için bazı şeyleri, bazı yerlerde yapmak çok zordur.

İşte Cavit Orhan Tütengil bu «çok zor»u başaran kişiydi. Sosyoloji geleneği olmayan bir toplumda, ustası olmayan bir alanda; karanlığı döve döve yolunu bulmuş ve tüm engellemelerin üstesinden gelerek kendini kabul ettirmeyi başarmıştı.

Az gelişmişliğin sosyolojisi denildiği zaman akla gelecek ilk isim hiç kuşkusuz Cavit Orhan Tütengil'dir. Tütengil sosyal bilimi entellektüel bir uğraşın, bir merakın dışında ve üzerinde; dünyayı değiştirme, anlayabilme ve denetleyebilme aracı olarak görürdü.

Gerek Ziya Gökalp üzerine olan çalışmaları, gerek İngiltere'deki Türk gazeteciliğini konu alan çalışmaları, gerek metodoloji dersleri; Cavit Orhan Tütengilin sabırlı ve titiz çabalarının somut göstergeleridir. Bu yönüyle Tütengil tam bir bilim işçisidir.

Hiçbir yere kolay gelmedi; hiçbir işin kolayına, ucuzuna kaçmadı. Attığı her adımı bin bir engeli aşarak atabildi. Yazdığı her satırı defalarca tartarak, ölçerek biçerek yazdı. Bir nokta, ya da virgülü yersiz kullanmamak için uzun uzun düşündü. Çevresi ve öğrencilerinden de aynı titizliği, aynı sabrı, aynı sorumluluk ve aynı bilim namusunu bekledi.

Bu tür anma yazılarında kişi çoğunlukla üzülür, burulur, acı duyar. Oysa ki Tütengil'i anmak çoğaltıyor insanı. O'nunla aynı safta olmanın mutluluğu yanında; önce öğrencisi olmuş ol-

manın ve sonra aynı yerde çalışmanın onuru, insanın inancını artırıyor. Elbette sorumluluğunu da.

O namuslu beynin ışığını söndürenler özledikleri karanlığa bu memlekette ulaşamıyacaklardır. Tütengil'i anmak bu yolda uğraşmakla ve bu inancı taze tutmakla olur.

(Cumhuriyet — 8 Aralık 1980)

SOVYET YAZARI BABAYEF ÖLDÜ

Ünlü Sovyet yazarı ve Sovyet Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü Profesörü Ekber Babayef, 15 Aralık günü, Moskova'da yaşamını yitirdi.

1913 yılında Azerbeycan'da doğan ve Bakü Üniversitesi'ni bitiren Babayef, Sovyet Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü üyesiydi. Babayef, ünlü şairimiz Nazım Hikmet'in Sovyetler Birliği'nde geçirdiği yaşam yıllarındaki en yakın arkadaşı olarak biliniyordu.

Nazım Hikmet'le ilgili olarak on ciltlik bir yapıt da hazırlamış olan Babayef'in ölümü üzerine TYS Genel Başkanı Aziz Nesin, Sovyet Yazarlar Birliği'ne bir başsağlığı telgrafı gönderdi. Telgrafta şöyle deniliyor:

«İlerici Türk yazarlarının dostu olan Ekber Babayef'in ölümünden dolayı TYS bütün üyeleri derin acı duymuşlardır. Yıllardan beri, özlemle Türkiye'yi ziyaret etmek istemesine ve bizim de bu yolda büyük çabalarımıza karşın, Türkiye'yi göremeden ölmüş olması, bu acımızı daha da artırmıştır. Üyesi bulunduğu Sovyet Yazarlar Birliği'ne başsağlığı dileriz.»

EKBER BABAYEF

Ekber Babayef 13 Aralık 1979 günü öldü. Ekber Babayef Sovyet Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü profesörüydü. Nazım Hikmet'in on ciltlik toplu yapıtlarını yayımlamış, onunla ilgili eserler yazmıştı. Türkiye'nin, Türklerin, Türk Edebiyatının en büyük dostuydu. Nasıl mı? Yazarlarımızın, ozanlarımızın dediği gibi

Haldun Taner : «Hepimizin dostu, en büyük yardımcımızdı. Onu hem hiç tanımıyoruz, hem de çok iyi tanıyoruz: Çünkü Nazım Hikmet'in bir parçası gibiydi. Nazım sevgisinden dolayı belki de biraz gölgede kaldı. Ama bu sevgiden, dostluktan, ya-

kınlıktan asla faydalanmaya çalışmadı... 1913 doğumlu olduğunu öğrenince şaşırdım. Hiç göstermezdi yaşını. Dinç, atik, her an herkesin yardımma koşan, her güçlüğe çare bulan, sanki yüz yaşma dek yaşıyacak insanlar gibiydi...»

Bekir Yıldız «Ekber Babayef, Nazım Hikmet'in Sovyetler Birliği'ndeki türbesidir. Buradan oraya gidenlerin önce onu tanımak istemeleri bu nedenledir.»

Cengiz Bektaş «Türk yazarları için Sovyetler Birliği'nde iki elçilik vardı. Biri resmî elçilik, diğeri Babayef'in evi. Öylesine dosttu... Sovyet yazarları, araştırmacıları, türkoloğları ve çevirmenleri ise onun için şöyle der: 'Ekber Babayef olmasaydı biz hiçbir şey yapamaz. Türk edebiyatını tanıyamazdık, O Türk edebiyatının ağzı, dili, kulağıydı...»

Aziz Nesin (Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı olarak, Sovyet Yazarlar Birliği'ne çektiği telgraftan:) «İlerici Türk yazarlarının dostu olan Ekber Babayef'in ölümünden dolayı, TYS'nin bütün üyeleri derin acı duymuşlardır. Yıllardan beri özlemle Türkiye'yi ziyaret etmesine ve bizim de bu yolda büyük çabalarımıza karşın, Türkiye'yi görmeden ölmüş olması, bu acımızı daha da arttırmıştır. Üyesi bulunduğu Sovyet Yazarlar Birliği'ne başsağlığı dileriz.»

EKBER BABAYEF PARİS'İ NE YAPAYIM. BEN TÜRKİYE'Yİ GÖRMEK İSTİYORUM.

Pr. Dr. Türkkaya ATAÖV

Başkent Ankara'da Moskova Radyosunun resmi temsilciliğini yapmakta olan İhsan Mustafayev'e Sovyetler Birliği'nden birkaç gün önce telefon eden kızı, «baba, artık yalnızsın!» deyince, Mustafayev içtikleri su ayrı gitmeyen ve çoğumuzun öz kardeşimizden fazla sevip saydığımız Ekber Babayef'i kaybettiğimizi anlamıştı. Mustafayev acıları feylesofça karşılayabilen biridir. Beyin ameliyatı olmadan önce, yaşama olasılığının az olduğunu anlatmağa çalışan doktora «o şanslı kişi ben niçin olmayayım?» diye kestirip atabilen yaradılıştadır. Ancak, herkesin yaşam dolu, sportmen görünüşlü, dost bildiği Ekber'in göçüşü o soğukkanlı Mustafayev'i bile bozguna uğrattı.

Ekber'in Azeriler, Türkologlar, Sovyetler ve biz Türkler için ne büyük bir kayıp olduğunu onu tanımış olanların hepsi idrak ediyorlar. Çok yönlü kişiliğinden ötürü bir o kadar acı gelen

kaybı, hele sırasıyla Sovyet tarihçisi Tveritinova, Doğu bilimcisi Ord. Prof. ve büyük insan Gafurov'dan ve gene Moskova'da yaşayan İstanbullu ressam Jak İhmalyan'ın göçüp gitmelerinden sonra, dostlarına daha da ağır geliyor.

Sovyetler'e giden Türk bilimcileri, yazarları ya da sanatçıları, sanırım, önemli bir ölçüde de Ekber'i görmeğe gider olmuşlardı. Türk aydınlarının gözünde önceleri Nâzım'ın gurbetteki en yakın dostu diye bilinen Ekber bu özelliğinden başka, Türk edebiyatı uzmanı, dört-başı-mamur bir aydın, bulunmaz bir arkadaştı. Orada ve bizde çok geniş bir tanıdık ve dost çevresi vardı. Moskova'ya yolu düşmüş, tüm Türklerin dili, eli, kolu, herşeyiydi. Ve biz de, eşim ve çocuklarımla birlikte, iki yıl kaldığımız Sovyet başkentinde sık sık buluşup onunla birlikte olma mutluluğuna erişmiştik.

Ekber'in akla ilk olarak Nâzım'la birlikte gelmesi doğaldı. Genç bir asistanken Baku'ya yerleşmeyi tasarlamış, ancak Türk ozanının çıkagelmesiyle Sovyet başkentinin bilim çevrelerinde kalmayı yeğlemişti. Bundan sonra da, Nâzım'a ilişkin tüm olayların en yakın tanığı, giderek onun sırdaşı olmuş, dizelerini ve oyunlarını yazarken yanıbaşında bulunmuş, yıllarca yazlık evde birlikte oturmuş, yapıtlarının çoğunu Rusçaya o çevirmişti. Gömütüne son toprakları Şükrü Martel'le birlikte o atmıştı. Birgün bana şöyle dediğini bugün gibi anımsıyorum; «Onun ölümü yaşamımın en büyük acısıdır; daha büyük bir acı tatmadım.»

Nazım'ın Novodeyviçi Manastırı bahçesindeki mezarına her gidişinde o acıyı bir daha yaşar, başka zamanlarda gülümseyen yüzü soylu bir ciddiliğe bürünürdü. Narodna Prosveta Yayınevi Nâzım'ın tüm yapıtlarının Türkçe olarak yeni baştan basılması işini ona vermişti. En son kitabı da gene Nâzım üstüne iyi bir incelemeydi.

Türkçeye, Türk yazınına vurgundu. Alkayeva ile birlikte yazdıkları Türk edebiyatına ilişkin kitaptan başka, ülkemiz yazarlarının sürekli tanıtıcısıydı. Sovyetler'e giden Türkleri ilk karşılayan, Türkiye'den oraya gidenlerin ilk aradıkları kişi Ekber'di. Bizden biriyle en yetenekli Sovyet yazarı arasında çevirmenlik yaparken bile, her iki ülke edebiyatını iyi bilen biri olarak bu ikisine denk olduğu kendiliğinden ortaya çıkardı. Ama yerine göre, delikanlıyla delikanlı, çocukla çocuktu. Moskova'nın efsanevi tiyatrolarını, müzelerini bir yana koyalım.

Gagarin'in mezun olduğu okulu tutar anlatır ya da birgün çıkagelir çocuklarımı Obraztsov'un kukla tiyatrosuna götürmek istediğini söylerdi. Koca Ekber, ünlü Babayef o zaman iki yaşında olan kızım Aslı için «Hektar Amca» idi. Bir keresinde, kızımı hayvanat bahçesindeki filin hortumu üstüne oturtmağa kalkmıştı. Fuzuli'yi, Nizami'yi, Çehov'u, Yesenin'i ve Mayakovski'yi okumaktan ne denli zevk alıyorsa, bir futbol maçını da aynı coşkuyla izlerdi. Ve konuk giden Türk takımlarını, Türk sporcularını tutardı.

Azerbaycan'dan kopamazdı. Moskova'ya saygı duyardı. Ama düşündeki sevgili diliyle ve edebiyatıyla uğraştığı, türlü dostlarının bulunduğu Türkiye idi. Böylesine derin bir tutku ve bunca çabaya karşın, Türkiye'yi göremeden göçüp gitmesini kendi başıma gelmiş bir acı gibi ömrümün sonuna dek anımsayıp üzüleceğim. Kimler ne istedi, iki ülkeyi de bu denli seven, bu olağanüstü insandan? Ekber, kendinin bu ziyaretini engelleyen tüm bürokratların bir araya gelerek yapamayacakları iyilikleri etmişti bu ülke insanlarına. Ve nihayet, Sovyet tarafı, «seni Paris'e yollayalım» demiş, Ekber ise, «Paris'i ne yapayım? Ben Türkiye'yi görmek istiyorum!» diye yanıtlamıştı. Ecevit te ona söz vermiş, başbakan olur olmaz özel çağrılısı olarak onu Türkiye'ye getirteceğini söylemişti. Tutulmayan sözlerden biridir bu da. Ve yıllar geçti, ülkemize en yakın, onun en seçkin dostlarından biri topraklarımızı göremeden göçtü. Ona rahmet, insanların böyle iyisini uzmanı oldukları ülkeyi bir kez görmesini çok görenlere de yazıklar olsun!

(Demokrat — 27 Aralık 1979)

BEHÇET NECATİGİL'İ KAYBETTİK

Türk edebiyatının tanınmış şair ve araştırmacısı Behçet Necatigil, bir süreden beri tedavi edilmekte olduğu Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Hastanesinde 14 Aralık 1979 akşamı vefat etti.

1916'da İstanbul"da doğan Necatigil, 1940 yılında İstanbul Yüksek Öğretmen Okulunu bitirdi. Bir süre Kars Lisesinde edebiyat öğretmenliği yaptıktan sonra İstanbul Eğitim Enstitüsünde 10 yıl görev yaptı. 1972'de emekliye ayrılarak öğretmenliği bıraktı.

Necatigil, «Kapalıçarşı», «Çevre», «Evler», «Eski Toprak», «Adada Yaz Dönemi», «Divance», «İki Başına Yürümek», «Zeh-

ra», «Beyler», «Sevgilerle» adlı şiir kitapları dışında «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü» ve «Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü» adlı iki önemli edebiyat sözlüğü ile edebiyat dünyasında haklı bir ün kazandı.

«Yıldızlara Bakmak», «Gece Aşevi», «Üç Turnalar» ve «Pencere» gibi tiyatro oyunları da yazan Necatigil, 1957'de «Eski Toprak» adlı şiir kitabı ile Türk Dil Kurumu şiir ödülünü kazandı.

Evli ve iki çocuk babası olan Behçet Necatigil, bir süredir akciğer kanserinden dolayı tedavi görmekteydi.

NECATİGİL ÖLDÜ

Ahmet KABAKLI

Behçet Necatigil öldü. Şairin ölümü, duygularımı kararttı. Dayanılmaz ölçülerde hazin geldi. Neden bu? Belki insanlığını çok sevdiğimdendi. Belki ölümle, hastalıkla, karamsarlıkla duygular, imajlar, kaygılar dolusu bir ömür sürdüğünü bilmemdendi.

Son görüşmemiz, 20 gün önceleri, Cerrahpaşa Hastanesinin bir koğuşunda oldu. Uyanık, huzurlu bir deminde idi. Beni görünce, yüzünde, memnunluk ışıkları gördüm. Dönülmez bir yolda olduğunu biliyor muydu? Ben iyi gördüğüm için, öyle olduğuna inanmadım.

Yatağında, elinde bir kitap, yine az konuşuyordu. Onu her yerde çekingen, kararsız, kaygılı görmüşümdür. Koğuştaki yatağında da öyleydi.

Korkunç, madenî bir gürültü ile koridorda bir yerleri oyuyorlardı. «Bu gürültü nedir?» diyecek oldum.

«— Herşeyi silip süpüren bir şey. Sonunda bizi de götürecek» dedi. Bu söz «şair Necatigil»in kendisiydi.

«— Buradan çıkışında çok güzel bir hastane şiirini okuyacağız» dedim. Gülümsedi, sustu.

Daha sonra, Turizm Bakanı Küntay'ın, hastanede onu ziyaret ederek

«— Hocam emrindeyiz. Buyurun, her hizmetinize koşmaya hazırız!» demesine sevinmiştim. Evet «hocaydı» da Behçet Necatigil. Şairliği kadar edebiyat öğretmenliği de sevilirdi.

Devlet ve hükümet, hayli zamandan beri, şairlerin, edipterin önünde eğilmeyi unutmuşlardı. Behçet'le, güzel bir geleneğe dönülebilirdi.

Yazık ki, hizmetine koşulacak zaman ve «aman» bulunamadı. Türk edebiyatı, eşsiz denecek değerde kültürlü son şairlerinden birini daha kaybetti.

Behçet'in insanlığı efendiliği ve hiçbir küçülüşe yatmayan mizacı, bilhassa yazılmaya değer, 15 yıl İstanbul Eğitim Enstitüsü'nde onunla beraber hocalık etmişiz. Bir gün kırılmamış, incinmemişiz. İmâ ile dahi «Gözün üstünde kaşın var» demeğe kıyamamışız. Kalabalıklara, basitliklere, zevksizliklere, merhametsiz, anlayışsız hallere karşı birlikte üzülmüş veya kızmışız.

Edebiyatın her türlüsüne, şiirin bütün yücelerine saygılı ve hayrandı. Türkçemizi canı gibi seviyordu. Haksızlık, yolsuzluk ve hokkabazlıkları, kendi mecaz dünyası içinde hicvediyordu. Kırarım ve kırılırım endişesiyle -şiirinde- açık konuşmayı sevmez, bunalışlarını, nefretlerini, şüphelerini kapalı söyler ama, anlayana çok ağır söylerdi.

Onda mutluluğu bulamamanın tasası, çevresine güvenmemenin sıkıntısı... Ama, mutlak şekilde güzel bir dünya arayışı, her şeye sevinçle bakma hasreti görülürdü. Istıraplarını içinde büyülttü; onlardan bir dünya kurdu; sonra döndü, o dünyayı şiirleştirdi.

Kendilerini «devrimin ve kavganın ozanı» sayanlar, bu yüzden ona da yan çizdiler. Hatta «sınıflarının düşmanı, burjuva şairi» gözüyle bakanlar oldu. Çünkü Behçet, derin kültüre, insanlığa ve iz'ana sesleniyordu. Kimilerinin ondan birşey anlamaları zordu. Kalabalık ve zulüm, Necatigil'in düşmanlarıydı. Her yaptığını bağırganlıkla değil, şiiriyle yapmak istemişti.

Son kitabı «SEVGİLERDE»yi karıştırmaktayım. «Uçurtma» adlı şu şiiri, Necatigil tarzında ölüm'ü anlatmaktadır:

«Bir el bütün sevdiği şeyleri
Gözlerde biraz hüzün, itiyorsa ölümdür.
Çok öncelerde aranan çocukça
Kırılmış duruyorsa ölümdür,
Bir kuşu boğazlar, bir avcı bir pınarda
Çoğalır kaynaklar, hangisiydi nerde
Kuşun dirildiği su--
Bulunamıyorsa ölümdür» (Tercüman — 16 Aralık 1979)

NECATİGİL'E SAYGILAR...

Adalet AĞAOĞLU

Çok zaman geçmedi. Behçet Necatigil'i hastanede gördüm.

İnceydi, derindi, çelebiydi; şairdi. Hep öyleydi. Beş altı gün önce yine gittim, hastane kapısından geri döndüm içimde bir dizi Necatigil şiiri : Sanki o kapıdan dönmem gerekiyordu. Ankara'ya gelir gelmez ona, kendi iç şiirimi gönderdim: Yetişmedi. Bugün ve her zaman onun için söylenebilecek en iyi, en doğru, en güzel şey, bence yine onun kendi sözleri, onun dizeleri, ta kendisi

Masallar olmalı yalnız sevenler için.
Kimse oturmamalı seyrek gelenler için.

Ve en acı insan gerçeğine değinirken, işte o bilgece gülümseyişi:

Duyguların yüksek geriliminde,
ölüm tehlikesi olsa acı çekenlerin sesi çıkmazdı.

Ancak, insanı hiç es geçmeyen çok yankılı sesiyle, ondan bize, şu da var:

Bir duman, bir koku. Bir yerin mi yanıyor buram buram.
İçim yanıyor. Üstelik, ne kötü,
asıl söylenecekler hep sonradan anımsanır.

(Cumhuriyet — 20 Aralık 1979)

«DÜNYA!.. YU ELERİMİ YALNIZLIK SULARINDA»

Hilmi YAVUZ

Behçet Necatigil öldü. Zaman denen tren, kör bir hatta duruyor şimdi. Karşı kıyıları karanlıklar sarmışken, bizi bize gösteren lambalar bırakarak geçti.

Behçet Necatigil! Şimdi neler söylenebilir, o herşeyi söylemişken? Ama gene de yarım kalmadı mı birşeyler? Hep o «yarımlık» duygusuydu sözünü ettiği: Herşey yarım yarım. Bir konuşmasında söylediği gibi «istediği halde birçok şeyi söyliyememiş, açıklıyamamış olmanın verdiği eksiklik, yarımlık duygusu». Nasılsa, siperlerden tam çıkmışken, pusudaki tepelerden bir kurşunun geleceğini bilmek değil midir bu? Herşey yarımdır; lehimin kopacağı, nişadırın uçup gideceği bilinir çünkü. Ama ah, ilk nereden delinir bu depo, bilinse!

Bir de şu; hep ödemek... Yük olmamak, bıktırmamak için. Hep birilerini düşünmek; sıkıldılar mı acaba? anlatamadım mı acaba? Üzüldüler mi acaba? Ve kalkıp gitmek. Sessizce ve hep ödeyerek. «Hocam, daha yeni geldik, biraz daha otursak?» Bilerek yarım bırakacaktır. Hiçbirşey tam değildir çünkü; ne yap-

sak, ne kadar ödesek... Hep birşeylerin yarım kalmasına yargılıyızdır: Biraz gülecek olsan, vay sen misin gülen, hemen yetişir hüzün. Neden yarım herşey? İnsanın her zaman bir anlayanı yoktur çünkü. Amıa bir şey vardır ki, o eksiksizdir. Adı şiir'dir onun, Necatigil için. Çünkü şiir, yarımları bütünler; ödenmemiş olanları öder. Hiçbir şey koyduğumuz yerde durmuyorsa, onu eklem yerlerinden perçinleyecektir şiir. Bir yerlerimiz sularda kaldıysa onu çekip çıkaracaktır.

Necatigil hep kuytuların, gece sefalarının açtığı saatlerin şairi oldu. Sıkıntının, hüznün ve pişmanlığın. Sıkıntı, sadık bir köpek gibi onu izledi hep. Yarım kalan şeyler yarım bırakılmışlar ona pişmanlığı getirdi. Sessizce merdivenlerden inip sokağa mı çıkmıştır, özlemini çektiğini yukarıda bıraktığını düşünür. İçerler kendine, kızar. Neyi kurtarmıştır kaçarken?

Necatigil'i bilmek gerekti. Tanımak. Niye suskundur Hoca? Anlatınca birşeylerin öldüğünü bildiğinden: «Susanlara hiçbir şey sormayınız! Arada, evet, arada konuşmalar olur. Çok kavunlar yenmiştir, çok beyaz peynirler, çok içkiler içilmiş. Şiirlerden söz edilmiştir. Ama dikkat etmişimdir, hoca, kendi şiirinden hiç doğrudan doğruya söz açmamıştır. Söze «bir şiirimde demiştim ki» diye başlamamıştır hiç. Birden bir sözcük, bir deyiş, bir dize. Çok yakınında olanlar bile, o sözcüğün o deyişin, o dizenin hocanın şiirinden bir bölüm olduğunu farketmemişlerdir. Söyler geçerdi; şiirinin o anda yaşama geçtiğini vurgulamak istercesine; şiirinde yaşamın her anını karşılayan bir deyiş, bir sözcük, bir dize olduğunu bize anlatmak istercesine. Söyler geçerdi; ama siz, o sözcüğün. o deyişin, o dizenin gerisini getirip, şiirinin o anda yaşama geçtiğini anladıysanız, yarım bir gülümsemeyle, öyle içten öyle bakardı. «Değil mi?».

Bir şair nasıl olmalı? Belki de, toy bir lise öğrencisiyken ilk gördüğüm büyük bir şairin o oluşundan, şairi hep Necatigil gibi düşünmüşümdür. İşini iyi bilen, kimsenin işine karışmayan bir alçakgönüllü zenaatkâr. Sürekli kendini eleştiren, kınayan. Derviş, melâmi, Asfalt ovalarda yürüyen bir abdal, Divân, şiirini sevmeyi o öğretmiştir. Anlayana!... Ben, şiiriyle kendisi böylesine birebir tutan bir başka şair tanımadım. Şiirinde yaşamına aykırı düşen hiçbir şey yoktu onun. Kimi şiirler, okunur arkasında kendi ateşiniz varsa. O'nun şiirinin arkasında da kendi ateşi vardı. Yıllar sonra soğuklarda gene ısıtacak bizleri.

Bile/yazdı'da şöyle soruyordu: «Bu şair, kemiren, aşındıran zamana ne ile karşı koyacaktır?». Zaman denen tren işte geç-

ti: ama o ağır demir raylar kaldı; geçip gitse de uğultusu trenlerin alnından düşen o soylu ter duruyor hocanın. O trende birlikte çok yolculuk ettik. Bana yolları gösterdi, kırları pusudaki tepeleri; kale burçlarını, hikmet burçlarını, limanlarını şiirin. Deniz fenerlerini; kurdukları hisarların harcında mıcır olmayanları. Kendi hisarları gibi. Kıyımıza eski diclelerden yanaşanları. Beni bana gösterdi. Sağolsun.

(Cumhuriyet — 20 Aralık 1979)

BÜYÜK BİR OZAN, EKSİKSİZ BİR İNCELEMECİ

Cahit KÜLEBİ

Behçet Necatigil ile (1936 1940) yıllarında aynı sıraya oturduk. Yazın alanına aynı günlerde çıktık. Kaldı ki, Necatigil, anıların da üstünde bir değer taşır. Necatigil, öğrencilik ve öğretmenlik yıllarında tanıdığım en yetenekli insandı. Çok istenildiği halde, üniversitede görev almadı, ozanlığı seçti. Yine de incelemelerinde çok özgün ve bilimseldi.

İki türlü kanser var, biri doğal kanser, öbürü toplum kanseri. Her ikisi de son yıllarda birçok sevgili arkadaşı aramızdan alıp gitti.»

(Cumhuriyet — 20 Aralık 1979)

MAHZUN BİR ÇOCUK

Zeyyat SELİMOĞLU

En güzel şiirini ararken, sigarasını dudağında unuturdu, altmış yaşlarında mahzun bir çocuktu.

(Cumhuriyet — 20 Aralık 1979)

BEHÇET NECATİGİL'E KIR ÇİÇEKLERİ

Selim İLERİ

«Gecenizde ansızın döktüğünüz yaştır bu.»

Beşiktaş'ın çarşıları, filelere açılan yollarında ölünceye kadar Behçet Necatigil'i aranacağız artık. Eski toprağa ektikleri, bize yadigâr kaldı. Yarının insanları, onu tanımadıkları için büyük bir eksiklik duyacaklar. Bizse, onunla söyleşmenin, sesini duymanın, bir çocuk sevinciyle gülüşünü bizimle paylaşmasının

onurunu taşıyacağız. Yalnızca Cumhuriyet dönemi şiirinin en ince sanatçısını yitirmedik; uygarlığı arayan Türkiye'nin belki de örnek alınacak tek şairiydi Behçet Necatigil. Eski toprağa ektiklerinden bütün bir yaşamı devşiriyoruz şimdi.

Gözleri hep de Ihlamur sırtlarındaki çökük Süslü Karakol Durağı'na çevrilmiş, biraz tutuk, biraz küskün konuşan bu aziz insan bize yaşamı ve insan olmayı gösterdi. Onun yapıtında bir giz perdesi açılıyor ve her şeyin duru aydınlıklara kavuştuğu görülüyor. Yorgun bezgin insanlar evlerden sokaklara, sokaklardan iş yerlerine dağılıyorlar. Hep paraya saygı dükkân vitrinlerinin önünde, ömürlerinin kırık bir yanını hissederek tekrar geceden ve karanlıktan ürküyorlar... Bana öyle geliyor ki, hiçbir şairimiz Türkiye'deki büyük çoğunluğun acısını böylesine içten dile getirmedi. Bir yanda orta tabakanın bocalayışlar içindeki kararsız insanı, bir yanda Türkiye atlasının dev yatırımlı, özel sektörlü borçluları. Sonra bizim Behçet Necatigil'e borcumuz: Büyük gönül borcumuz.

Ama nasıl da alçakgönüllüydü hocamız... Bir kitabının iç kapağına, «Pek çoğunuz benim için sıkıntıya girdi,» diye yazıyordu. Bizse bu şiirle soluduğumuz sayısız ölüm akşamını anımsıyoruz.

Çağın çok çiğlini ve zebralığımızı ondan öğrendik. Şimdi gizli bahçemizde onun için kır çiçekleri açıyor ve saklı bir suyla suluyoruz bu çiçekleri: Hiç solmasınlar!

Yeniden sesini işitiyoruz. Bizi iyiliklere, hüzünlerle karışık sevinç gözyaşlarına çağırıyor ve bizim için hiç ölmüyor. O kadar çok ve o kadar güzel şeyler ekmiş ki eski toprağa, beceriksiz ellerimiz devşiremiyor bir türlü...

Bana öyle gelirdi ki, yazmak istediğim her şey Behçet Necatigil'in dizeleri arasındadır. Yarın ve daha sonraki günler, neyi yitirdiğimizi büsbütün derinden kavrayacağız. Ve öyle sanıyorum ki, hiçbirimiz onun için sıkıntıya girmedik. Şiiri bundan sonra da suçlarımızı bağışlayacak.

Şiirden kulelerini deniz koruyor.

(Cumhuriyet — 20 Aralık 1979)

KILI KIRK YARAN, ARI GİBİ ÇALIŞAN

Konur ERTOP

Behçet Necatigil'in sanatı çok titiz bir işçiliğe dayanıyordu. Kendi yaşamından gelen izlerle, kişisel duygu ve düşüncelerle

ya da çevreye, küçük insanların serüvenlerine yönelen gözlemlerle oluşturduğu bütün şiirlerini kurarken dikkatli, özenli yapılar kurmuştur. Bu şiirler kimi zaman sade, basit görünüşlü bir öyküye yaslanır. Çok sevilen «Gizli Sevda», «Barbaros Meydanı» gibi şiirleri yalın çizgili yaşam öykücükleri canlandırmaktadır. Ailenin gizlerini saklayan evleri, ana-babanın «Bizler ki büyükken bu kadar yılmışız da/Ya onlar küçücük kalırsa ardımızda?» diye üstlerine titrediği çocukları anlatan şiirlerinde olağan, rahat, basit görünüşlü söyleyiş ustalıkları yakalanmıştır.

Yoğun ve zengin sanat yaşamının özenli çalışmaları onu konularına uygun yeni anlatımlara götürmüştür. İnsanın kendi yaşamıyla bir hesaplaşmasını veren «Kilim» şiiri imgelerin, sesin temayı yansıtmasında en ustalıklı örneklerden biridir.

Necatigil'in şiirlerini oluştururken ortaya koyduğu dikkat ve sabırlı çalışma, uğraştığı bütün alanlarda kendini göstermiştir. Almancadan çevirdiği otuzu aşkın yapıt iki dilin bütün olanaklarını gözeterek yapılmış çalışmalar sayılmaktadır. Özellikle Rilke ve Knut Hamsun çevirileri bir yazı ustasının kalemiyle Türkçeye kazandırıldıklarını belli eden örneklerdendir.

Onun titiz çalışmasının ürünlerinden biri olan «Küçük Mitologya Sözlüğü» ustaca hazırlanmış bir kılavuzdur. Bu yapıtın basıldığı tarihte yayımlanmış «Kuğulu Göl» şiirinde mitologya, ozanın sanatını besleyen ilginç kaynaklardan biri olarak görünür.

Necatigil'in kaleme aldığı iki kılavuz kitap sabırlı çalışmasının örnekleri arasındadır. Bunlardan «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü» edebiyatımızın başlangıçtan günümüze kadar gelen yüzlerce temsilcisinin yaşam öyküsünü en doğru biçimde dile getirmektedir. Mesleğinde başarılı bir edebiyat öğretmeni olan Necatigil bu el kitabında bilgili bir edebiyat tarihçisi kimliği göstermiştir. Günümüz yazarları için ilk elden sabırla bilgi derlerken eski edebiyatımız için de en güvenilir bilimsel kaynaklardan yararlanmıştır. Doğum, ölüm tarihleri, kitap adları, kitapların yazım ya da basım tarihlerinin yanlıştan uzaklığı bu sözlüğü benzerlerinden ayırmaktadır. Bir düzyazı ustası da olan Necatigil, sözlüğünde yoğun fakat aydınlık bir anlatım kullanmıştır. Kişilikler ve yapıtlar için sağlam değerlendirmeler getirmiştir.

Yayımlanmış ilk yapıtı Otto Spies'ten çevirdiği «Türk Halk Kitapları» adlı inceleme olan Necatigil, Türk edebiyatıyla ilgili

bilimsel araştırmaları monografileri, bilimsel makaleleri her zaman yakından izlemiştir. İsimler sözlüğü, bütün bu çalışmaları derleyip değerlendirmiştir. Bu sözlüğün ozana «Kitaplarda Ölmek» şiiri için esin kaynağı olduğu da hatırlanmalıdır.

Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü'nü bütünleyen ikinci bir yapıt. Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü'dür. Burada yüz yıllık roman ve öykümüzün zengin bir görüntüsü canlandırılmıştır. Pek çok yapıtı günümüz kuşaklarına ilk elden tanıtan sözlük, sanat dünyamızın dikkatlerini de bu yapıtlar üzerine çekmiştir. Fatma Aliye Hanımın Muhaderat (akılda kalan hikâyeler, faydalı bilgiler) adlı romanı bunlardan yalnız bir tanesidir...

Behçet Necatigil isimler sözlüğünde kendi sanatının özeliklerini şöyle belirlemiştir: «Şiirde kırk yılını doğumundan ölümüne, orta halli bir vatandaşın, birey olarak başından geçecek durumları hatırlatmaya; ev aile yakın çevre üçgeninde, gerçek ve hayal yaşantılarını iletmeye, duyurmaya harcadı.» Arı gibi çalışkan ozan, kendi tanımladığı bu içerikle etkili bir şiir dünyası oluştururken isimler ve eserler sözlüğü yapıtlarıyla kılı kırk yaran bir incelemeci olduğunu da göstermiştir.

(Cumhuriyet — 23 Aralık 1979)

BEHÇET NECATİGİL

Haldun TANER

Düz beyaz kâğıtlarda birkaç satır siyah
Bir zaman yaşadığımızı hatırlatır siyah»

diyordu bir şiirinde. Çok satırlar bıraktı yaşadığını hatırlatacak. Bir ömür boyu şiirle övür oluşun, şiir nefes alıp verişin, durmadan arayışın ürünü eşsiz bir yalınlıkta ve her okuyanın ta içine seslenen dizeleri ile...

Bir düzyazısında bunun sırrını açıklar gibiydi:

«Her ben, dolaylı, şekilde bir sen'i anlatış, bir senden yakınıştır. Çünkü benim yerim sen'le onun arasındadır ve o değildir. Bana yakın olan sensin. Ben ben olsam dilbilgisi kitaplarında tekil şahıs zamirini şu sıraya göre düzenlerdim: Sen, ben, o. Başta sen gelir, çünkü ben diye bir şey yok sen olmadıkça...»

Olağanüstü bir özdeşleşme ve sevecenlikle yöneldiği, küçük insanların evlerine, sevgilerine, düşlerine, düş kırıklıklarına, miniskül dünyalarının mutluluk ve mutsuzluklarına olduğu gibi, kendi kendine sorduğu ve cevabını aradığı yaşam, ölüm, yal-

nızlık, tedirginlik ve çeşitli kuşkular üzerine ne yazmışsa, hep ince, dikkatli, insancıl sıcaklığı ile, hep (ben)den yakın bulduğu (sen)i sevgisiyle kavrayan içtenliği ile yazmıştır. Niyetindeki bu yücelikten ibaret değildir şiirlerinin değeri. Bu büyük duyarlılığın sahibini niteleyen bence iki büyük meziyat daha vardır. Biri şiirlerinin sade ve yalın görünümlü içeriğine boyut katan zengin kültürü, öbürü Türkçe'yi kullanışındaki büyük ustalığı.

Zengin kültürünün kaynağı, edindiği yabancı dilbilgisinin önüne açtığı olanaklardır, özellikle dilimize kazandırdığı çeviriler nedeniyle haşır neşir olduğu Batılı düşünür ve yazarlardır. Bu arada onun kendi edebiyatımızın geçmişini en iyi bilenlerden biri olduğunu da hiç unutmuş değilim.

Kırk yıldır tanıdığım Necatigil'in edebiyat ve şiir kaygısı dışında başka bir uğraşı yoktu. Hocalığı, bunu daha somut olarak genç kuşaklara geçirmek olduğuna göre, yine aynı uzantıda bir uğraşı sayılırdı. Yine bu kırk yıl içinde onun boş konuştuğuna, konuşmak için konuştuğuna, kişiselliği ile ısıtmadığı hiçbir düşünüşüne rastlamadım.

Arı gibi çalışkandı. Şimdi ölümü dolayısıyla biyografisine bir göz atınca on iki şiir kitabı, dört radyo piyesi, kendi alanında ilk sayılacak isimler ve eserler sözlükleri ve Knut Hamsun'dan, Miguel de Unamuno'dan, Rainer Maria Rilke'den, Heinrich Heine'den, Gerhardt Hauptmann'dan, Hermann Hesse'den, Thomas Mann'dan. Strindberg'den Eichendorff'dan,, Lageriöf'den, Eich'den, Böll'den, yeni Alman yazarlardan otuzu aşkın çevirisinden oluşan yapıtlarının bolluğu, çeşitliliği ve hepsinden önemlisi değeri önünde saygıyla şapka çıkarmak gerekir.

«Siz geniş zamanlar umuyordunuz
Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek
Yılların telaşlarda bu kadar çabuk
Geçeceği aklınıza gelmezdi»

demesine karşın Behçet, bu çabuk geçecek zamanla, Fazıl Hüsnü'nün deyimiyle «İçimizden dışımızdan zalimce, zalimane geçen zaman'la yarışa çıkmış gibi idi. O sevimli dalgın gözleri, o ağzından eksik etmediği sigarası ile şu geçici hayatın en büyük ve en verimli oyalantısını elindeki kalemle öbür avucuyla altlık sağladığı bir kâğıda ya da bir sigara paketi arkasına hep bir şeyler karalamak, hep bir şeyler karalamakta bulmuştu.

Evinde yazardı, okulunda yazardı, otobüste yazardı, gece yolda sokak fenerinin altında durup yazdığına bile tanık olmuş-

tum. Ne yazarsa gönlünü koyup yazardı. Çevirilerine bir göz atın. Onları bunca başarılı yapan bence bir kere çevireceği yazarı benimseyip sevmesi, onunla özdeşleşmesi, bütün duygu ve deyiş ayrıntılarını sezmesi, sonra da bunların hepsini çok ustası olduğu Türkçe'nin en uygun, en yatkın, en açık-seçik kalıplarına dökmesi idi. Hocalığının başarı kaynağında da önce büyük sevgi yatardı. İşini yani edebiyatı çok ciddiye, en ciddiye —aslında da öyle değil midir ya?— alması, çok ama çok sevmesi, bu konuda ödün dinlememesi ve bu konuyu kendinden bir kuşak daha gençlere geçirirken, onları da yine evlâtları gibi sevmesi idi. Çocuklarına bu büyük sevgidir ki onu hocalığında böylesine sevimli, böylesine cömert yapıyordu. (Behçet Hoca) sözü onların ağzında sade kuru bir tanım olmaktan çıkıp bir saygı ve sevgi tınısı ile vurgulanıyorsa işte bundandı. Üstüne sinen bu hocalık Behçet'i genç yaşta, hele hele orta yaşta bir yaşlı adam havasına bürümüştü. Galiba bunu biraz da kendi isterdi. Bazen «Genç adamsın, bu yaşlı taklidi sana yaraşmıyor» diye takılırdım. Oysa aslında o kısa soluklu, kesik kesik tümceli konuşmaları, o bilhassa üstünden atmak istemediği dalgınlığı, bazen bir genç yazarın edebiyata karşı bir saygısızlık saydığı bir seviyesizliğini protesto ederken coşkulu ve sevimli hiddeti ona çok yaraşırdı. Pek çok jürilerde beraber bulunduk. Her seferinde de, azınlıkta bile kalsak, birbirimize hiç sormadan, danışmadan aynı aday üzerinde birleştiğimizi hayretle görürdük. Kıstaslarımız böylesine uyuşuyordu.

Ben Behçet'i hoca olarak değil, öğrenci olarak da tanıdım. Yüksek Öğretmen Okulu'nu bitirdikten sonra birkaç yıl kadar da Almanca'sını ilerletmek ve Alman edebiyatını daha iyi anlamak için iki yıl kadar da Edebiyat Fakültesi Alman Filolojisi'ne devam etmişti. Ünlü bir şair olmasına karşın orada alçakgönüllü bir öğrenci gibi rahmetli Burhaneddin Batıman'ın derslerini, Prof. Kranz'ın derslerini büyük ve olgun bir dikkatle izlerdi.

Bir şiirinde

«Ölüm sen beni aldatamazsın. Aklımda»

diyen Behçet Necatigil'e ölüm şu son aylarda yaklaşmıştı. Bunca ölmez şiirler yazan, dilimize en güzel çevirileri kazandıran, bir kuşak boyu öğrenci yetiştiren ve kendi isteğiyle erkenden emekliliğe çekilen Behçet Hoca hiçbir şey almadan vermiş, vermiş, ömrü boyunca bilgisini, sevgisini, sanatını, zevkini olanca cömertliği ile ortaya dökmüştü.

Giderayak Hasan Pulur'un ve Oktay Akbal'ın uyarısı ile harekete geçen devletin çok yerinde bir vefa duygusuyla kendini dışarıya tedaviye göndermek için pasaportlar çıkarttığı, döviz sağladığı bir anda da bunu kendine çok görmüş:

— Bu memleketin parasına yazık değil mi? Öleceksem burda ölürüm demek yüceliğini, tokgözlülüğünü, alçakgönüllülüğünü son nefesine kadar sürdürmüştü. Haklısın Behçet Necatigil.

«Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa
Ne kalıyor geriye yüzyıllardan»

Sen alçakgönüllü, iddiasız, süssüz, palavrasız, numarasız, hiç dikkati ve ilgiyi çekmemeye çalışarak hep olağanda kalmak isteyerek Doğan Hızlan'ın çok isabetli bir teşhisiyle (tek direnci olağanüstü olmamak direnci olan) herhangi bir Fatihli vatandaş gibi aramızda âdeta tebdil gezip büyüklüğünü, derinliğini, insancıllığını sadece sessiz ve derinden yaşamına sindirdin ve de **«yaşadığını hatırlatacak siyah'lara»** bıraktın.

Ölümün şimdi senin ve eserinin gerçek boyutunu herkese daha iyi öğretecektir.

Çünkü bizde hep böyle olur.

(Milliyet — 23 Aralık 1979)

1979 ŞİİRLERİYLE BEHÇET NECATİGİL, ÖLÜMÜ, BİZE SESLENDİĞİ SON ŞİİRLERİN KAPISINDAN GÖRÜLÜR GİBİ

Rauf MUTLUAY

15 Kasım 1979 Cumartesi günü Şişli Camiinin avlusundaki bir avuç aydını görünce, yirmi bir yıl önceki bir cenaze törenini anımsadım birden. Yahya Kemal Beyatlı'nın Fatih Camiindeki namazına kimler katılmamıştı? Beyazıt'a kadar eller üstünde taşınan tabutunu Rumelihisarı Mezarlığında toprağa verirken eksilen cemaat, yalnızca bando, asker ve polisten oluşuyordu, sanki bütün İstanbul oradaydı. Tek kitabı bile yayımlanmamış bir sanatçıyı toprağa veriyorduk, ama hakkıydı bu gösteriler şüphesiz. Onun için de «50 Yılın Türk Edebiyatı» adlı eserime bu törenin fotoğrafını «Şaire Saygı» başlığıyla koymaya özen göstermiş, mezarının, müzesinin... resimlerini de eklemiştim. Yirmi yıl sonra bugünlerde emeği Beyatlı'dan hiç de eksik olmayan bir başka şairi, Necatigil'i toprağa verirken yitirdiğimiz şeyler nelerdir diye düşünüyorum şimdi. Değer yargılarında bölünmüş bir Türkiye'nin paramparça olmuş kamuoyu. Binlerce öğrencisi, binlerce okuru, bir o kadar dinleyicisi olması gereken hemen

elli yıllık bir sanat emeği, dehşet kurşunlarıyla korkutulmuş bir toplumda ancak ailesini, dostlarını, yalnızca iki otobüslük bir cenaze cemaatini götürebiliyordu Şişli'den Zincirlikuyu'ya kadar. Bu Necatigil'in kusuru değildi kuşkusuz, bulunduğumuz durumun dramı.

Adını da Behçet koymuş yaşadığımız günlerin niteliğinin: KAN: «Çırpınan pıhtılar denizinde/Kanlarla çevrili bir adayım/ Bir yerime bir iğne batırılsa/Kan akıyor/-Sanki sade kan taşıyor kervanlar/Yollara sızan kan/Kan bankası insanlara/ Silahlar saldırıyor/-Yılgın, bezmiş canlar/ Kıyım, kaza/Kan tüter bacalardan, analar/Kanlı cesetler sarmış sırtlarına/-Kan verir, kan güderiz, kana kan/Kanda iki elimiz/Kan başa sıçrıyor, kan çıkıyor/Her kan grubundan/-Yerden göğe kısa yolumuzda/ Çokluk kan yürümeleri./Sonra kanamalar/Ve bu çağ mermileri.» (Varlık 862, Temmuz 1979).

Bu bir inceleme yazısı değil, bir eleştiri, bir tanıtma, hatta bir anış yazısı bile değil. Yaşarken ihmal ettiğimiz nice dikkatin, kusur ettiğimiz ilgilerin, geç kaldığımız ziyaretlerin, gözden kaçırdığımız ince durumların yerinisi belki. Çünkü hastaneye yattığı günden kırk gün sonra, otuz yıllık eşi Huriye'nin elleri arasında eriyiveren Behçet Necatigil'in ölümü, bize seslendiği son şiirlerinin kapısından iyice görülebilir gibiydi.

İşte Edebiyat Cephesi dergisinin ilk sayısında, 1979 Martında dedikleri: «Bir Hastalık ve Korku»: «Yazgıdan kopan kuş/Seni tam yazamam/Karartırsın evin camlarını/Zaman zaman/-Kıtık tıkalı bacalar/Gibi kanatlarından/Kısık hıçkırıklar ve gözyaşları/Odalar soluyamaz dumandan./-Ya çok yavş ya da fırtına gibi/İşler beyinler/Görülmesin, duyulmasın/Perdeler kıpırdar, kapılar susar/-Bir yanda sen zalim, despot/Güçsüz ellerini ovuşturan/Ev bir yanda/Gene çıkıp gidersin ya, ne zaman?/Öylesine çarparsın, değil gönüller/Sarsılır betonlar şaşkın/Ey hastalık, evleri/Depretme, yumuşak in!»

Ölüm temasını arasak, Necatigil'in ilk kitabına kadar geri gidebiliriz, ne var ki o yılların ortak konusudur bu, her ozan kendince dile getirir: «Uzayacağa benzer, tutuştuğumuz lâdes./ İşi gücü bırakıp/Mezarlığa nâzır/Bir eve taşındım/-Ölüm, sen beni aldatamazsın/Aklımda!» (Kapalıçarşı, 15, 1945). Son yıl içinde, hatta bir iki yıl öncesine kadar söyledikleri ise, apaçık bir duyuru. Hiç ölmeyecekmiş gibi çalışan ve yarın ölecekmişcesine (ibadet eden) uğraşan insan yazgısının bizlere seslenen kişisel selâmı gibi «Bilmeceler»ini düşünelim biraz: «Elimde ne var/

Elimde, avucumda/Gene ne var/ Yolların ucunda?/-Avucu alalım/Yüzük, değirmen taşı/Hançer, kama/Defne dalı?/-Buğday, karınca/Hangisi kimden/Süleyman'dan. Adem'den/-Yollara bakalım/Yolların sonu dağ/Bisütun mu yoksa/Ferhad'ın deldiği?/-Bilemem bildiğim/Zaman zaman zamanın/Bize neler verdiği/Bizden neler aldığı.» (Oluşum, 22/23, Ağustos-Eylül 1979).

O günlerde hep birlikteydik. Kent dışı bir yazlık yaşamında (o denizsiz ve güneşsiz) hiç olmazsa akşam yürüyüşlerinde biraz edebiyattaydık. Gene de vaktinde duymamışım dileğini. Benim eski bir yazımı (Kolay Ölmek, Yeni Ufuklar 227, Nisan 1971, Pas Demiri Yiyor, 1974, 32-36) sık sık andığını hatırlıyorum. «Nasılmış Selâhattin Pınar, nasıl gitmiş Ümit Deniz, ya Hemingway?» İşte onun şiiri: «Suçtur uzun yaşamak/İntihar/Batı için geçerli/-Ne denir/Bir ıstampa ve mühür/Hâlâ eskimedi» (Beyler, 103).

Ekim başlarında kente indik, iki gün arayla. Yalnızca on beş gün karşılaşmadık Beşiktaş komşuluğunda (kazamız Beşiktaş, köyümüz Levent). 22 Ekim 1979 Pazartesi akşamı Sedat Simavi Vakfı toplantılarına katılmadı Behçet. Evi Beşiktaş'ta, yemek Hilton'da. Niye ki? Ertesi günkü telefonumda kısık bir ses «müzmin bronşit» diyorlar havasındaydı. Uğursuz bir sezgi düştü içime, hem söyledim çevremdekilere, hem yazmışım takvimime bir berbat kuşkuyla. Edip Cansever'le ev ziyaretine gittiğimiz zamansa karı koca o bilinen hastalık oyununa çoktan girmiş gibiydiler: «Ama Behçet, tek gömlekle gezilir miydi o serin yaz akşamlarında?» «-Ne varmış ki ben bu sigarayı kırk yıldır içerim, şimdi bıraktım işte»... gibisine. Edip'in teşhisiyle «Hoca»nın yüzünde «Gün batımı» kızıllığı, bana göre sesinde kanser kısıklığı. Hastane bayram ertesine... Bu arada iki hekime, Doçent Doktor —edebiyat dostu— Suat Efe ile servisine almaya hazır olduğunu bildirmiş olan Prof. Dr. Husrev Hatemi'ye teşekkür yüklendiğini de söylemeden edememişti.

Sonrası hep bildiğimiz şeyler. Akciğerleri atar damar dolaylarından sarmış olan habis tümör, inanılmaz bir hızla hemen bütün vücuda yayılarak kırk gün içinde eritti Necatigil'i. Hiçbir hekimin bıçak atamayacağı bir ameliyatsızlık sınırında, ölüme çoktan razı bir varlık, son ziyaretimde «Bekliyoruz» demekle yetindi. «Bile/Yazdı»nın içinde şu cümleyi görürsünüz: «Ölümlerden ölüm beğen/beğendim/Yük olmadan, bıktırmadan kimseyi» (25). Birçok dostu ziyaret fırsatını bile kaçırdılar, o kadar hızla. Gerçi gelenlere pek teşne değil gibi görünüyorsa da «ihya ettin»

diye geçiriyor, bir kesin veda havasında hastane koridorunda el sallıyordu. Biraz öyle, biraz böyle, hafta sonralarında —hastanede doktor ve hemşire kalmadığı için— evine götürülerek, iki üç hastalık haftası yaşadı bilerek. 28 Kasım 1979 Çarşamba günü yapılacak son oylama için (Sedat Simavi Vakfı Edebiyat jürisi seçici üyesi göreviyle), yatağında doğrulup el yazısıyla bildirdi yargısını, bir vasiyet gibi (Açıklamada sakınca yok artık, bizim oylarımız gizli ve adsız, onunki tek ve tartışmasız yazılıydı); söyle yazmış, belgesi elimizde: «Rahatsız olduğum için 28 Kasım Çarşamba günkü toplantıya katılamayacağım. Aday kitaplar içinde bu ödüle en layık olan eserin Adalet Ağaoğlu'nun 'Bir Düğün Gecesi» isimli eseri olduğu sonucuna vardığımı, ödülü onun kazanmasını dilediğimi saygıyla arzederim». Hem sonuç yargısına varıyor, hem bunu söylemekle yetinmeyip dileğini tekrarlıyordu. Onun edebiyat namusu, sanat dürüstlüğü, hocalık onuru, Necatigil sorumluluğuydu bu, Cerrahpaşa yataklarında on sekiz kitabı okuyarak, ölümcül hastalıkta. Benzerini gösterebilir misiniz kolaylıkla?

Şiirinin giz kapılarını aralamak için yakın yaşamını bilmeli. Kim anlar şu kısacık şiirin gerçeğini: «Ayrılmalar birer kaçış gibidir/Alışmış bir kedi varsa/Kedi yokken gitmeli./Ya da bizden bıktığını/Bilmeli, gitmeli» (Beyler, 1978, 107). Konu şuydu: Parkköy'deki yazlık yaşama erken katılma isteğindeki gençler ve eşler bir an önce oraya koşar, ama Ayşe'nin kedisi Mıcır'ı —eğer yazlığa götürememişlerse henüz— Behçet beklerdi Beşiktaş'taki evde. (Tıpkı evindeki başka canları beklemiş olduğu gibi. bkz: Pencere, 1975). Onun için de «Temmuz Tikleri»ni yaşamış olmalı: «Yanda, altta, üsttekiler/Yirmi yedi daire apartman/Yatmış sanki ölüm uykusuna/Donmuş zaman/-Çıt yok/Eriyen camlardan/Kavrulmuş perdelerde/En ufak bir kıpırtı/-Ne sokaktan geçen taşıt/Su saatlerinde tıkırtı/Ne kapı önündeki ağaçta/Kuş sesleri/-Onca çocuk hiçbiri/İnsan loş bir odada çok eski/Bir uykuya yatsa da/Gergin saat, uyunmaz./-Bıkkın kapandığın hücrede/Gönlünce ölümleri düşle/Bir uçurum, otobüs/Yalnız sen kurtulmasan/-Tenha sokak, yürüyorsun/Dursa kalbin ve zaman/Bir kadın tam o anda/Tüller arkasından baksa/-Serseri bir kurşun/O kadar geniş bulvarda/Gelse seni bulsa ve yanında/Kimse olmasa/-Çıkmaz sokak, bir küçük kız/Daldığı tatlı oyunda/Yerde seni görse ve bunu da/Oyun sansa, hiç korkmasa./-Yirmi yedi daire apartman/Yatmış sanki ölüm uykusuna/Çıt yok/-Bekler gibi pusuda.» (Oluşum, Eylül 1979).

«Kanser Grafisi»ni bile yazmış Behçet Necatigil (Yazı, 1978/3), içtiği birinci sigaralarının —çünkü daha pahalılarına uzanmaya hak bulmazdı kendisinde— duman ve zifir birikintisini —şüphesiz— soluğunda duyarak: «Arkama bakıyorum/Dağ dağ ses/Deniz eritti/Önüme bakıyorum/Yanmış kâğıt, toz...» Selma ile Fatih'ten doğacak ilk torununu beklerken —umarım adı Mehmet Behçet olacaktır— «Dünya Çocuk Yılı»nın umutlarını seslendirmiş birkaç şiirinde. (Varlık, Türk Dili, 1979 sayıları) Ama asıl hüznü bana, «Bir İstanbullu'nun Not Defteri» dizibaşlıklı —ancak ikisini görebildiğim— çaresizlik şiirleri veriyor. Aynı dar çağda, aynı dar gelirli yurttaş olarak, aynı yorgunlukları yaşadığım için mi, bu gibi ince hastalığa benzer üzüntülerin kanser yapabileceğine inandığım için mi, bilemiyorum?

«Değişmedi/ Çocukken de/Emektar mum/Şimdi elektrik kesilmelerinde/-Kar çamur kışlar, bata çıka/Öğrenciyken de/İyi ki ayaklarım yürüyorum/Taşıtlar almayınca/-Semt semt belli günlerde/İyi ki hâlâ sergiler/Ucuzluk arıyorum/Ninemin pazarlarında/-Mumlar, çamurlar, çarşılar/Vura vura kendimi birinden ötekine/Böyle katı oldum./-Bıçkın arabalar sıyırıp geçer beni/Her an çiğnenme korkusu/Onca eğreti oldum/-Yazmıştı birisi/Hangi kitaptaydı/Onun anlattığı oldum.» (Varlık 857, Şubat 1979).

«Sokaklarda gerçeğin yüzleri/Park etmiş kaç yüz kaldırımlarda/Bir yol/Bulmaya çabalar arabasız./-Yalvarmalı izleyerek taşıtları/Bir araca bin de nasıl binersen bin/Zifoslar fışkırtarak üstüme/Basar gider arabalı./Bir mahşerde itile kakıla/Sindikçe sinerek/Ben bu yaşa gelmiş adam/Başka yere gidemem ki/Bu duraktan bu otobüs/Ne zamanları geçer?/- Sorarım, gülerler/Bekle Baba!/-Beklerim kış yaz ayaz/Kuyruklarda/ İstanbul'da yaşıyorum/Yaşamaksa.» (Varlık 859, Nisan 1979).

İşte böyle... Her şeyiyle küçük olanaklar içinde, bir büyük şair yaşadı gitti. Otobüslere binemeden ve taksilere para ödeyemeden, küçük meyhanelerin minik masalarında az yemekli dost sofralarında söyleşerekten sağlığında minnetimi kendisine sözle-yazıyla duyurmaya fırsat bulduğum için sevindiğim en ağır tarama-derleme inceleme araştırma çalışmalarını genel kitaplıklarda yürüterek: sanırım bir millet kitaplığına bırakılacak o zengin dergi ve kitap koleksiyonu biriktirerek, yeterince ağır kocalık, babalık, öğretmenlik çalışmalarını hiç aksatmadan ve... gerçekten büyük, içten, kendine sadık, doğru, zengin, zamana dayanacağı kuşku taşımaz bir şiir ve yazı toplamı bırakarak.

Kanser onun ciğerlerini yedi... Başka yerlerine dokunamayacak. İnanıyorum.

(Sanat Dergisi — 24 Aralık 1979)

O, BÜTÜN YAŞAMINI ADADIĞI OZANLIK KATINDA YÜCELECEK

Cahit KÜLEBİ

Behçet Necatigil kırk üç yıllık arkadaşım. 1936'da üniversitenin aynı bölümüne girdik. Yüksek Öğretmen Okulu'nda bir sıranın gözlerini paylaştık. Şiir alanında o benden birkaç yıl öncedir. O sıkılgan yapısıyla, küçük yaşta nasıl cesaret etmişti, şaşırdım. Yine de, okuduklarımız yazdıklarımız birlikte oluştu. Sonrası, kırk yıla yakın bir yaşam. Şimdi ,aynadan yansımanın birden çekilmesi gibi, dünyamızdan ayrıldığına inanamıyorum. Ölülerden söz ederken, kendimizi araya koymak tatsız olmasa, yer de elverişli bulunsa, binlerce yaşam parçası, binlerce anı... Belki de ilginç olabilirdi. Ama, bugün buna olanak yok.

Öte yandan, ölmüş bir arkadaşın, bir meslektaşın daha vücudu soğumadan şiirlerini irdeleyip anlatmak da bana güç geliyor. Kısa birtakım notlarla yetineceğim.

Necatigil, çocukluğunda, sanırım sıraca geçirmişti. Zayıf yapılıydı. Buna karşın çok çalışkan bir öğrenciydi. Ne zaman çalıştığı da görünmez, bilinmezdi.

Gece derslerini bizden büyük sınıflarla birlikte yapardık. Şimdi hemen yarısı üniversite öğretim üyesi olan büyük sömestrlerdekilerden hiçbiri, hiçbir konuyu ondan iyi, ondan eksiksiz bilemezdi. Üniversiteyi bitirdiğinde, Türkolojide, Arap, Fars Dilleri bölümlerinde, daha sonra Alman Dili ve Edebiyatı bölümünde ısrarla asistanlık önerilerinde bulundular. Hiçbirin kabul etmedi. Şairliğini sürdürmek istiyordu.

Necatigil, öbür ozanlarımız gibi gençliğinde parlayıp sonra yavaş yavaş ya da birdenbire sönenlerden değildi. Şiirlerini bilimsel temellere dayandıran gittikçe geliştiren, batılı bir ozandı. Sonraları, çevirilerinde çoğu kez yapıtların en güçlerini seçtiği gibi, yaptığı birkaç inceleme de, okuyanların da, o tür yapıtlar hazırlayanların da çok yararlandıkları kaynaklar oldu.

Necatigil beni, bense onu garip bulurduk. Ne var ki, o gerçekten özgün bir kişilikteydi. Bu kişilik hemen bütün şiirlerinde yansıdı. Konuşması gibi, kırık dökük, fakat sağlam temellere da-

yanan bir yapı. Alçakgönüllü, içe dönük, kendiyle de, başkalarıyla da bir bakıma alay eden acı bir dünya görüşü...

Necatigil'in şiirlerinde, «Güz Şarkısı» dışında, hemen hiç doğa yoktur, coğrafya da görülmez. Doğadan söz ettiğinde bile, yine kendini ve büyük kentin acılı insanını anlattı. Aslında, genel havası insansal, toplumbilimseldi.

Bir arkadaşımız, kent ozanı olmayı benimsemiş ve çevresine de öyle kabul ettirmiştir. Oysa, gerçek kent ozanımız Necatigil'dir. Oktay Rifat'la bir ara Zonguldak'da bulunmuşlardı. Oktay, Behçet'in denize arkasını dönerek oturduğunu gülerek anlatırdı Gerçekten de Necatigil kendi iç dünyasını, çevresindeki kişileri ve orta halli yoksul İstanbul halkını irdeleyip çözümlemeyi severdi. Doğaya ilgisizdi. «Kapalı Çarşı»dan sonra, gittikçe soyutlaşarak, kimi kez ise «Solgun Bir Gül Dokununca»da olduğu gibi parıltıların açıklığa kavuşturduğu şiirler de yazarak biçemini genişletti.

Çok duygulu bir kişinin, bu duyguları saklama çabası Necatigil'in şiir biçeminin bir başka özelliği olmuştur. Özlemler, iç sızlaması, bir acınma, hoşgörü işte Necatigil'in söylenebilecek özellikleri.

Eksiksiz kişi Necatigil'in, bütün yaşamını adadığı ozanlık katında, her geçen günle biraz daha yüceleceğine inanıyorum.

(Sanat Dergisi — 24 Aralık 1979)

«DİLEĞİM YOK BU CİHAN İÇRE ŞİİRDEN GAYRI»

Doğan HIZLAN

Kaç şair sayabiliriz, yazdıklarının gerekçeli hesabını verebilen. Şiir kuramını bilinçle oluşturup, şiir kavramının boyutlarını bilinç ve duyarlık katında kotarabilen.

Şiirin, kendi geleneğinden koparılamayacağını, özgün şiir ürünlerinin de ancak, geleneğin özümlenmesiyle gerçekleştirilebileceğini kanıtlayan, dizeleyen şairlerin başında Necatigil gelir. Gelenekte yaşayan ile ölen öğelerin neler olduğunu, bir şiir simyacısı gibi saptamıştır o. Necatigil, şiirlerinden radyo oyunlarına kadar çekilen bir çizgide değerlendirilirse; doğu edebiyatı ile batı edebiyatının yaşayan yanlarını bileşime kavuşturmuş, örnek bir Türk şairidir. Güzelliğin hiç bir türlüsüne karşı bağnazca davranmamıştır.

Necatigil, kendi yaşamının dürüst bir tanığı olmuştur. «Sadece kelimelerin saltanat ve sefasını sürmek» istememiştir. «Çağından kopmamış, çağının gölgesini satırlarda sürüklemiş»tir.

Konuşmalarında, şiir kitaplarına yazdığı «ithaf»larda Necatigil'in şiir dünyasının gizlerini açan anahtarını bulabilirdiniz.

Necatigil'de Yunus Emre arılığı ve ermişliğinin yanında klasik şiirimizin biçim disiplin ve çağdaş bir insanın bilinçli duyarlığı vardır. Genel çizgisiyle insanın evrensel tedirginliğini, yaşam cenderesinde sıkışmasını şiirleştirirken, toplumumuzda ezilen bir sınıf insanın da simgesel şiiridir.

Necatigil'de;; yaşama teğellenmiş, tedirginliğe yapışmış bir şairin dünyası bütün öğeleriyle varolur

Gündelik'in şiiri kalıcılığın ustalığında nasıl boyatar, Necatigil bu büyülü formülü buldu. Evler, çocuklar, bitmeyen kuyruklarda tükenen ömürler... Göze çarpmayan, küçük görülen ve gereksiz sayılan bir yaşam kesidinden doğan büyük şiir.

Necatigil'in şiiri;; yaşamın seyir defteridir. Bu defterde, insana yabancı olmayan herşey vardır, küçüklüğüyle yüceliğiyle yaşamın bütün sarmalları burada göz alıcı bir hızla döner. Belki şairin seyir defteri, yaşamın gökkuşağının renk zenginliğini yansıtır bize.

Klasik şiirimizin, şiir geleneğimizin ustaca, özgünce özümlenişidir. Necatigil'in şiiri. Bu geleneğin içinde yalnız bir şiir biçimi olarak yer almaz gelenek, tasavvuf da kimi zaman eser onun ürünlerinde. Doğanın egemenliğinden, arılığından teknolojik karmaşaya yuvarlanan çağın sıkıntısı da onun şiirinde yansımıştır. Kır Şarkısı'nın mutluluğu: güzelim çiçekler. Panik şiirinde birdenbire taşlaşmış, lavlar altında kalan bir doğa görünümüne dönüşmüştür.

Tedirginlikler, darboğazlar, yakın ve uzak çevrelerin tekdüzeliği... Yaşanır olmaktan çok yaşanmaz olanı getiren. Gene de Necatigil, böyle bir ateş çemberinin ortasında —her iyi şair gibi— «kendi iç aydınlığına tutunup» yaşamıştır.

Necatigil üzerine yazı yazarken onun radyo oyunlarına değinmemek olur mu? Necatigil her konuşmasında radyo oyunlarını bir sevgi cümlesiyle araya sıkıştırdığından mıdır, onlara üvey evlat muamelesi yapıldığını sandığından mıdır, nedir, Necatigil'i anan bir yazıda radyo oyunlarından da sözetmemezlik yapamadım. Radyo oyunları bütün bağımsızlıklarına karşın, şiirlerinin düzyazıyla bir açıklamasıdır. Şiirlerde kalan soru işaretlerinin bir başka soruya dönüştürülmesidir. Şiirine giren insan-

biçim, yaşamların izdüşümü şiirleşen insanların gerçekliğini radyo oyunlarında ortaya koydu.

Necatigil, nasıl şiirlerinde okuruna yorum hakkı verirse, oyunlarında da aynı yasayı geçerli kılar. Düşgücüne, imgeleme yıslandırır okurunu.

Necatigil'in ardından incelemeler, araştırmalar, eleştirmeler yayınlanmalı. Bunlarda da bir şairi iyi şair yapan öğelerin nasıl onda odaklandığı sergilenmeli.

Türk şiiri bir örnek ustasını kaybetti.

(Cumhuriyet — 26 Aralık 1979)

BEHÇET NECATİGİL : BÜYÜK BİR ŞAİR

Yüksel PAZARKAYA

Sevgili Üstadım!

Kafamın içi karmakarışık, kafam kazan. Akşam telefonun başına geçtim, çevirmeye başladım. İki kez düştü, ama sizin numara dolu. Biraz ara verdim. Bir daha denedim. Fatih çıktı. N'oldu, diyecektim. Ne zaman geleceğini soracaktım. Çağrıyı gönderdikten sonra, her gün beklemeye başlamıştık. Her gün önemliydi. Biraz da umut vermişlerdi bize burada. Nasıl sarıldıydık o umutçuğa. Bayağı sevindiydik.

Ama Fatih, «Bu akşam yitirdik», deyiverince, dilim tutuldu. Birkaç beylik sözü zorla, acıyla çıkarabildim ve kapattım. Her zaman bunca tez çıkmazdı telefon. Demek acelesi varmış. Taptaze yetiştirecekmiş 'gavur icadı', kara haberi. Beynim tutulmuş, odama yürüyebildim. Kurulu zemberekçesine boşalı verdim. Fırlayıp atacakmış gibi sonuna değin kurulu. Ya ne edecektim? Haftalardır, günlerdir içimizdeki bütün yayları geriyor, bütün zemberekleri kuruyorduk.

Ya gelecektin, o son günlerde dört elle sarıldığımız umutçuk sevince dönüşecekti, öyle boşalacaktık. Ya da o hep kafamızın bir ucundan beynimize yerleşmeye direnen kurtçuk, pattadak çöreklenivirecekti. Öyle oldu.

İnci'yi bilirsin. Bunca duyarlıdır, ama benden gerçekçidir. Huriye Hanım. «Behçet'i hastaneye yatırdık», dediği gün, o iki bin kilometrelik telleri bir anda aşıveren acının gücüyle, işte o akşam İnci'yi benim avutmam gerekmişti. Umut benim huyum, umut benim iram olmuştu. Ama, o, mumun hızla erimeye başladığını kavramıştı. Dün akşam da o beni avutmaya uğraştı.

Bütün gece gözlerimi taşıdım. Ne de ağırlarmış meğer. Düş değil, düşlem. Düş uykusaldır, düşlem ise uyanıkken olur. Nerelere taşımadım onları? Arabalarla Frankfurt'lara, Münih'lere mi, Villigen Schwenningen'lere, Parkköylere mi? Otobüslerle Yedikulelere mi? Bizim belediyecilerle birlikte Stuttgart turlarına mı? Biliyorum, şimdi ya gözlerini içe doğru gülümseteceksin, ya da biraz konuşkan bir anınsa, «Hatırlamaz mıyım, Yüksel?» diyeceksin. Trenlerle Berlin'lere taşıdım dün gece gözlerimi. Sen ne düşünürsün bilmem, ama benim yaptığım en güzel yolculuklardan biri, Berlin'e gidip geldiğimiz tren yolculuğuydu. Sonra o boğaza gidişler. Ya yürüyüşlerimiz? En çok Stuttgart'taki dereboyu yürüyüşleri, ya da senin o pek sevdiğin, sana galiba biraz da kapalı bir kutu içinde saklanıp korunmuş eski Beşiktaş parkı duygusunu veren Feuerbach parkı yürüyüşleri.

Sizin eve telefon açmazdan biraz önce Hermann Broch'tan «Der Urgefaehrte» (Epeski Yoldaş) şiirini çevirmeye başlamıştım. Bir raslantı mı şimdi bu da? Meğer tam gözlerini bize bir daha açmamak üzere yumduğun anmış, çeviriye oturduğum an:

Kapa ölüm saatimde eğil
elini elime sıcak,
sayıklamam sana haber değil,
boş bir dilsizlik olacak.

Peki ama, «Yalnızlık» derlemesi ne olacak şimdi, ne zaman çıkacak bu kitap? Oldu mu, bunun yerine bizi yalnız bırakman? Hamsun dizisine yeniden başlamıştın, o şimdi ne olacak? Nasıl bir sabırsızlık ve coşkuyla beklemeye başlamıştım, yazacağım, dediğin romanı. Şimdi o ne olacak?

Ya şiirler, yeni şiirler, ille şiirler? Yaşamla şiiri, şiirle yaşamı özdeşleştirmiştin. Bu yüzden, güzelden, iyiden, yararlıdan başka, sevgiden başka bir şey vermedin bütün yaşamınca çevrene. Sende bunlardan başka bir şey arayanlar, toy ve cahildiler ya. ya da kendi içlerinde bir kötülüğü besliyorlardı.

Bir ay bile olmadı Beşiktaş'taki son görüşmemizden bu yana. Hafta içinde Cerrahpaşa'da olduğun için sonmuştum, posta kutusu boşalıyor mu, yoksa doğrudan eve mi yazayım, diye ayrılırken. Sanki hiçbir değişiklik olmamışçasına, boşalıyor boşalıyor, demiştin. Şimdi daha iyi anlıyorum, sen her şeyi bizden iyi biliyordun, sanki sayrılığınla seni çok seven bizleri üzmenin yükünü de omuzlarına yükleniyordun; biz seni değil, sen bizi avutuyordun.

Sözde bu mektubu posta kutusuna gönderecektim, daha başka olacaktı içeriği de. Görüyorum, o senden bir parça olan sevilesi el sallayışınla, kim bilir hangi tramvaya, ne zaman... diyorsun.

Ama ille mektup olsun istedim, posta kutusuna, ya da eve gönderemesem bile, ille mektup olsun, konuşmamız, söyleşimiz yıllardır olduğunca sürsün istedim. Seni «Bir çizgilik yerde hapis» edecek türden bir yazıya gönlüm razı değil. Nasıl olsun? Yalnızca büyük bir şairimiz değilsin ki benim için. Yalnızca ömrüm boyunca yaraşmaya, utandırmamaya uğraşacağım ustam değilsin ki. Sen beni en doğal, en içten, en candan bir biçimde aynı zamanda hem oğul, hem de arkadaş mertebesine çıkardın.

Ben yaşadıkça, «bir çizgilik yerde hapis» edemem seni. Sığmazsın sen bir çizgilik yerlere. Şair olarak da sığmazsın, rind ve derviş olarak da, dost, arkadaş ve baba olarak da sığmazsın.

(Varlık — Ocak)

BEHÇET NECATİGİL ÜSTÜNE

Özdemir İNCE

Behçet Necatigil Cumhuriyet dönemi şiirimizin onurlarından biridir: büyük bir ırmağa akan en önemli kollardan biri. Kimi ozanlar vardır, büyüktür, ama çıkmaz sokaktır, Mersin istasyonu gibi demiryolunun bittiği yerdedir: hiçbir yere çıkmaz ve biter; tek başınadır. Necatigil'in şiirine böyle bakmak olanaksızdır, bir genç ozan ona bağlanıp boy atabilir, tıpkı onun da yaptığı gibi.

Behçet Necatigil'in şiirini ara renklerin şiiri gibi değerlendirmek de yanlıştır, çünkü o kendi rengini araya araya bulmuştur Bu dünyanın sokaklarından sessizce geçmiştir, ama bir savaşçının, bir kahramanın alçakgönüllülüğüyle; çünkü her büyük ozan gibi, yendiğini sandığı anda yenildiğini duyumsamış, tam eline geçirdiğini gördüğü anda «o» nun kaçıp gittiğini görmüştür.

Dış dünyayı tüm kuntluğuyla kim onun kadar şiirine batırmıştır ve hangi ozan onun kadar kendi özünü dizelerinde yerden yere çalmıştır?

Onun şiiri, dili, has ekmeğin damakta bıraktığı benzersiz tadın kardeşidir. Onun şiiri, taş yapıların arasına sıkışıp kalmış bir yangın yeri böğürtlenidir.

Ve şu şiirim de sanki bu ulu derviş düşünülerek yazılmış gibidir:

DÜELLO

Bir sokağa karşı tek başıma,
karşımda yalnız bir kulağını gösteren deniz,
burada oturmuşum,
yüzümde yıkandıkça çıkmayan keder:
ölüyorum.

(Hakimiyet Sanat — Ocak)

NECATİGİL VE TOPLUMCULUK

Muzaffer UYGUNER

Necatigil'in halktan kopuk olduğu, toplumculukla ilgisi olmadığı çeşitli tarihlerde birçok dergide yayımlanan yazıda belirtilmiştir. Bu yazılara karşı ise Necatigil'in, başkaları gibi öfkeye kapılmadığını biliyoruz. Yanıtları, oldukça sessiz olmuştur. Ama, kimi yazılarında ya da konuşmalarında bu savlara karşı savunmalarda da bulunmuştur.

Bile/Yazdı adlı kitabında toplanan yazılarını ve konuşmalarını incelediğimizde, bu eleştirilere karşı davranışını saptamamız olanağı vardır. Önce, şu satırları anmamız gerekiyor: «Ben kavga adamı değilim. Çatışacağımı anladığım anda bırakır, çekilirim. Geçer bütün tozkoparan fırtınaları. Çünkü her sanatçı ayrı bir ağıt yakar hayata (içtenlik sahibiyse)» (s. 122). Belki yeri tam burası değil; ama, bu satırların hemen altında, «kendi tutarlığımda yazıyorum, koroyu bozuyorum diye içerleyenler oldu. **Oysa ben de çağın tanığıyım.** Sığınakta da faydalı işler yapılır.»

Çağın tanığı olmak anlayışını daha birçok yerde yinelemiştir Necatigil. Sözgelişi, başka bir yerde şöyle der: «Bir şair, belli bir süre içinde moda olan yönelişe uzak kalıyorsa, bu onun **çağın sorunlarına sırt çevirmiş olduğunu göstermez.** Ama o, kendine göre bir iş bölümü yapmış, tezgâhını ona göre kurmuştur» (s. 120). Son yıllarda, özellikle devrimci bir sanatçı olmadığı yinelenmiş ve bu nedenle kimi böleklerce (kliklerce) bir yana itilmiştir. O, her şeyden önce bölekleşmelere karşıdır; ona gör, «klikleşmeler benzemeleri emretmektedir; ille bizim gibi yazsınlar demektir. Oysa hemen yanıbaşınızdaki arazide, en az bizimki kadar düşündürücü veya yararlı sanat fideliği olmaya elveriş-

lı besin ve bitki alanları vardır» (s. 121). Devrimcilikle ilgisi bulunmadığı yönündeki sözlere karşı da yanıtı kesindir: «Devrimci olmayan, öyle görünmeyen şairin de devrimcilerin varmak istedikleri insan gerçeğine varmadığını nasıl söyleyebiliriz?» (s. 120). Bu son sözü, gerçekten üzerinde durulması gereken bir sorunu açıklığa kavuşturmaktadır. Burada, bir yandan kendini savunurken, öte yandan da aynı suçlamalar yapılan daha birçok sanatçıyı, özellikle de kendini savunması olanağı bulunmayan ölmüş sanatçıları savunmaktadır.

Bir başka zaman, gerçekçilik, «benim için biraz da dürüstlüktür, onurdur. Yırtıcı, bencil, keyfine düşkün olmamak ve çıkarı için, yaranmak için, art niyetlerle sanatı bir maşa gibi kullanmamaktır. (...) Ben her dönemimde kendimi belki küçük, fakat toplumsal-yaygın realite ve yaşantıların şairi saydım» (s. 124).

«Günü gününe yaşıyoruz, hiçbir alanda büyük ihtiras besleyecek halde değiliz. Ben bundan, toplumun her an dağılıp çözülen ve eski malzemeye yenilerini ekleyerek tekrar kurulan, insanlararası tedirgin ilişkilerin şiirini çıkarabilirim. Hayat bölünmez, sağlam bir akış olmaktan çıktı, bir mozaik halini aldı: İçinde cam kırıkları, taş parçaları, dökün tüler, her şey var. Ben bu mozaikten renkli taşları, değişik maddeleri alıp alıp bırakıyorum» diyor bir yazısında (s. 87). Bir konuşmasında, toplum ve şiir konusunda şunları söylemiştir: «Şair, esasen bireysel ve toplumsal dertlerin azabını çeken adamdır. Bireysel-kişisel dertlerin de toplumsal unsurlardan yoksun olduğu iddia edilemez. Bir gözlemci olarak bir toplum tablosu çizen bir şair, bunu eğlenmek, zevklenmek için yapmıyor herhalde. Ama bu tablonun içinde politika yokmuş, ideoloji yokmuş, aktif realizm yokmuş; eh ne denir, herkesin yolu ayrı, her yiğidin bir yoğurt yiyişi var» (s. 89, 90).

Bu alıntıları art arda sıralamak istemiyordum. Ama, bunları belirtmeden, onun toplumculuğu nasıl anlatılabilir? Bir de halktan kopmuşluk konusu var Fahir Onger, Soyut dergisinin 29'uncu sayısındaki «Behçet Necatigil» adlı yazısına başlarken «halka yakın-halka uzak» ara başlığını kullanmıştır ilk olarak. Daha sonraki sayılarda da süren bu yazısında Onger, onun halktan uzak olduğunu ve halka inemediğini öne sürmüştür. Necatigil, 1970 yılında yayımlanan bu yazılardan çok önce, halka inmek sözünden anladığını şöyle belirtmiştir bir konuşmasında: «Halka inmek sözünden ben, halkın yaşayışını işlemeyi, halk dilini kullanmayı, halk duygu ve düşüncesini yansıtmayı anlıyorum. Hal

kın anlayabileceği şekilde olsun diye, sanatın imkânlarını kullanmayıp basitleştirmek, halka inmek değildir» (s. 90).

Necatigil'in şiirindeki toplumsallık ve devrimcilik, «sanatın imkânlarını kullanmak ya da kullanmamak» anlayışında toplanmaktadır. Bu nedenle, devrimci olmadığı, toplumsal bir öze önem vermediği yolundaki suçlamalar «her yiğidin bir yoğurt yiyişi»ndeki anlayışın kulak arkası edilmesinden kaynaklanmaktadır. Onger, Soyut'un 30'uncu sayısındaki yazısında, Necatigil'le yaptığı konuşmalardan alıntılar yaptıktan sonra, onun, «insana ve topluma öznel bir acıma duygusuyla eğildiği» vargısına ulaşır. Onger'e göre, bu, «varlıklı kişinin yoksul kişiye yukardan bakışındaki küçümsemeyle karışık bir acıma duygusu değildir. Kendisinin de acınacak durumda olduğunu bilen, bu nedenle konu aldığı kişilerle kendi arasında bir ortak nokta, bir benzerlik bulan kimsenin acıma duygusudur.» Yazıda, Çevre adlı kitabından alınan şu dizeler örnek olarak sunulur: «Seni işbaşında sırtına geçirdiğin / Siyah gömleğinle seviyorum / / Hayalimde ufak bir yuva kuruyorum / Sonra yaşamak zorluğu geliyor akla.»

Necatigil'in toplumla ilgilendiği ve toplumsa dönük şiirler yazmaya yöneldiği dönem Çevre'deki şiirlerle başlar. Kapalı Çarşı adlı kitabında böyle bir öze dönük şiir yoktur. Yukarıda dört dize alınan şiir «Kördüğüm» adını taşır. Çevre'deki «Zor Geçit» şiirinde de bu ana konuyu buluruz: «Sen, şu evvelce de yazdım: / Siyah gömleğinle, ince / Olmuyor ki ha deyince / Hayat bütün bütün zalim / Seni, beni üzen dertte / Çarpar bir milletin kalbi / Halkın çoğu bizim gibi / Bunun lâfını etmekte»

Aynı koşutluktaki birçok şiirini buluyoruz bu kitabında. Özellikle «Evler», «Sizin Hikâyeniz», «Barbaros Meydanı», «Evcik», «Alicengiz» ve daha başkaları bu kitabında yer alır. Biraz önce alıntı yaptığımız «Zor Geçit» adlı şiirdeki «Ama hayat dedikleri / Güçleşmekte günden güne» dizeleri, toplumun içinde bulunduğu bir ekonomik baskının bugünlerde de ezip boğan ağırlığının erkence bir tanısıdır. O günlerdeki karaborsacılığın bir tanıklığıdır bu dizeler. Aynı tanıklığı «Evler» adlı şiirinde de buluruz: «Vurulmuş vurgunların yücelttiği evlerde / Kalbi kara insanlar oturdu / Gündelik korkuların çökerttiği evlerde / O fıkara insanlar oturdu / ./ Çocukları işe koştu kalabalık aileler / Okul çağlarının kadersiz yavruları / Ufacık avuçlarından akşamları akan ter / Tuz yerine geçti evlerin yemeğinde / / Şu dünyada oturacak o kadar yer yapıldı / Kulübeler, evler, hanlar, apart-

manlar / Bölüşüldü oda oda, bölüşüldü kapı kapı / Ama size hiçbir hisse ayrılmadı / Duvar dipleri, yangın yerleri halkı / Külhanlarda, sarnıçlarda yatanlar».

Necatigil, evlilik sorununun pahalılıkla ilişkilerini, ekonomik bir nedenin toplumsal bir kurumu nasıl etkilediğini de bu kitaptaki birçok şiirinde belirtmiştir. Sözgelişi, «Sizin Hikâyeniz» adlı şiirde bu ana konuya ve «Siz de yuva kuracaksınız / Artık kararınız karar / Hayat pahalı, geçim zormuş / Olsun istediği kadar» dörtlüğünde durumu saptarız. «Barbaros Meydanı», her yönüyle bir çağın saptanmasıdır. O şiirdeki birçok saptamayı bugün göremeyiz belki; ama, şiirin yazıldığı sıralarda toplumsal bir olgudur onlar. Bu toplumsal olguyla karışık ruhsal bir olgu ya da saptama şu dizelerde çıkıyor karşımıza: «Utanır da belki / Anasının sırtındaki / Yeldirmeden / Kız bir adım önde gider / Sezdirmeden». Bu ev ve evlenme ana konusu, toplumsal bir bağlantı içinde «Evcik» adlı şiirde de söz konusudur: «Ayşeler büyür / Günün birinde / Oyun-ev'leri / Sahici olur / / Ama hepsinin mi / Hepsinin değil / Ayşelerin kimisi / Yuvadan, evden yoksul / Sert rüzgârlar önünde / Güz yaprakları gibi / Boşluklara savrulur». **Sevgilerde** adlı seçmeler kitabında bulamadığımız «Renkli Fener» adlı şiirinde, boşluklara savrulanları buluruz: «Kızlı kadınlı Beyoğlu geceleri / Gülüşleri bir tuhaf / Yürüyüşleri garip / Yollu oldukları belli / / Yerleri / Pastaneler, duraklar, sinema önleri / Allahın talihsiz kulları / Onlar, pazarlıkta uyuşulan / İnce eleyip sık dokunmadan / Alıp çıktığımız kadınlar» Sonra da «Kızlar»ın alınyazısına eğilir başka bir şiirinde: Size kem gözle bakamam / Kardeş bilirim hepinizi / Hattâ en âşiftenizi / Zavallı bulurum bulsam bulsam / / Kendi mahallesinde / Kurumuş kalmış kızlar / Nüfus kütüklerinde kocaya varmış kızlar / / Sevmiş sevilmemişler / Kadri bilinmemişler».

Necatigil, bu topluma yönelik ilk şiirlerinde, toplum içindeki aldatmacalar üzerinde de durmuştur. «Alicengiz» adlı şiir, toplumdaki Alicengiz oyunlarının şiiridir bir bakıma. Necatigil de Alicengize ilk kez masallarda rastlamıştır hepimiz gibi. «Alicengiz'e sonradan / Hayatta da rastladım / En çetin durumlarda / Zeki, hem de nasıl, / Cin gibi / Sıyrılıyordu kolayca / / Alicengiz'den bu işin / Sırrını sordum / Tehlike var baktın ki / Hemen kılık değiştir / Benim yaptığımı yap! / dedi Yerine göre tavşan ol / Yerine göre tilki / Benzemek istedim Alicengiz'e / Hayır, kolay değil, hayır». Böyle bir Alicengiz oyunu oynamak Necatigil'in işi değildi elbette. O da toplumun ekonomik

yönden ezilen kişileri arasında yer aldı ve ömrünü de böylece tamamladı. **Evler** adlı kitabında yer alan «Evlerle Savaş»ın «Emredilen ekmeği akşamları / Alın terlerimiz getirecektir» dizelerinde olduğu gibi, hep alınteriyle getirebilmiştir ekmeğini eve. Necatigil, «konularımı maddî, manevî cepheleriyle ya kendi hayatımdan, ya çevremden alırım. Ama verişlerimde bir prizmadan geçmişcesine aslî şekillerde değişmeler olur, neticeyi çok kere ben bile tanımakta güçlük çekerim» diyor bir konuşmasında. **Evler** adlı kitabındaki birçok şiir —elbette öbür kitaplarındakiler de— bunun çok güzel tanıklarıdır; bu şiirler, Necatigil'in durumunda olan, aynı ezilmişliği, aynı yaşam güçlüğünü çeken insanların şiirleridir. Çünkü, «Tencerenin azgınlığı başta / Sofralarla beraber: —Getir! / Dünya durdukça / Tencere pişirecek, sofra eritecektir». Bu, bir yaşam savaşımı, savaşım boyunca bir ekonomik olgudur; «evlerle savaşımız / savaşların çetini»dir.

Çevre'de başlayıp **Evler**'de süren bu anlayış **Eski Toprak**'ta da sürer. Belki bakış açısı değişir, belki de baktıklarının boyutları. Evlerin baskısının yerini kentlerin baskısı alır. Kişinin evlerle savaşımını, bu savaşla ilgili düşünce ve tedirginliklerini kentlerle, kent yaşamı ile ilgili tedirginlikler alır. Kentlerdeki bunaltıcı yaşamın bunaltıcılığında sessiz, temiz ve yeşil yerler düşler. «Yaz Akşamları Dinlenmek» şiirinde «Akşamları kalabalık taşıtlarda hep ayak üstü / Yorgunluktan sallanarak, yayan / Eve gelinceye kadar boş dinleniyorsun / Uzak, sessiz bir yeri çıkar aklından». Bu kentsel yaşam bunaltısı daha sonraki kitaplarında daha geniş boyutlar kazanacaktır.

Bu kitapta yer alan şiirler arasında «Elmalar» adlı şiiri özellikle anmak istiyorum. Çarık çürük elmaların ucuz olması gerçeğine yaslanarak varsıl ve yoksul yaşamı sessiz bir suyun akışındaki durgunluk, dinginlik ve berraklıkla verilmiştir: «Bu kadar ucuza / Yok bunun gibisi / Bitmeden almak / Kalmışların içinde / Biraz daha sağlamı / Biraz daha irisi / / Bir kenara yığılı / Elmaların başında / Çömelmiş dört beş kişi / Ayırıyorlardı / Biraz daha sağlamı / Biraz daha irisi / / Alacakaranlıkta / Kımıldayan ellerin / Birbirini itişi / Davranmak daha önce / Biraz dahah iyisi». Sanırım ki, bu şiirde, bağıran bir şiir yerine sanatın olanaklarına yaslanan bir söyleyiş içinde toplumu ve toplumsalı buluyoruz. Propaganda anlayışından uzak bir toplumsallık şiiridir bu.

Arada adlı kitabındaki «Çocuklar»da, yoksul çevrelerin ger-

çeğine değinir: «Kasaplarda manavlarda bazı yorgun kadınlar / Hep de tenha saatleri seçerler / Sonra yavaş bir sesle / Çocuk için hasta kaç gündür yemiyor / Biraz et biraz meyva isterler». Yoksulluk içindeki insanların, yalnız çocukları için alabildiği biraz et ve biraz meyvedir söz konusu edilen. Çocuklar olmasaydı bu kadar eğilmezdi belki onlar da; ama, gerçekte onları eğen, toplum içinde böyle ezen ekonomik nedenlerdir, çocuklar değil. Belki de bunun için **Dar Çağ** adını vermiştir 1960 yılında yayımlanan kitabına. Kitaptaki «Kuyruk» şiiri, günümüzde de güncelliğini yitirmeyen, bir ekonomik düzenin yarattığı kıtlıkların şiiridir. Bugün de aynı görüntü eksik değil yaşamımızda: «Bu bir yerden ötekine yetişmeler koşmalar / Bu taşıtlar bu ekmek bu et kömür yağ / Sizin böyle âdi konularla işiniz yok / Böyle küçük geçici / Ah siz ne cici / Süzülmek bulutlarda / Acaba». Gene bu kitaptaki «Su» şiirinde, büyük kentlerdeki karşıtlığa, bir yandaki bollukla öte yandaki yokluğa değinir. Bolluk içindeki insanların zavallılığı, süsler altındaki foyayı şiirleştirir. Şiirde bulunamayan «su»dur, su simgesi altında düşlenen şeydir: «Hani kimi kişilerin kolayca bulduğu / Milyonluk kentin türlü duraklarında / Durdu baktı şakırdayan yağmura / Yoktu ama su / / Sinemalar, toplantılar, eğlence yerleri / Kristal kadehlerde kımıldarken kahkaha / Ne kadar güzelsiniz için için gözyaşları / Bollerde altın sarısı, yoktu ama su / / Gözler altında torba, dikken sarkık / Ve kışlara saklanan meyvalarda / Hiç yazlardaki tad olur mu / Göçtü en güzel yerler, çentik diş / Kim gizleyebildi losyonlar, pudra, foya / Uçtu kuşlar, düştü yaprak, soldu pembe elâ».

Arada'daki «Güçsüz Dilek» şiirinde, Necatigil'in ozanca önerileri vardır diyebiliriz. O da bilir ki, bu dileklerin, bu önerilerin bir yaptırım gücü yoktur, bunlar güçsüz dileklerdir bu bakımdan. «Yok etmek gerekirdi yokluklar yoksulluklar / İçine düştükleri / Belli bir yaştan sonra nasıl olsa artıyor / Hayatın güçlükleri / / Gençlerden ölümleri gizlemek gerekirdi / Ne diye zehir olsun şimdiden içtikleri». Toplumsal içerikten çok biyolojik bir yaşama dönük gibi görünen bu dizelerde toplumsal bir tedirginliğin izlerini de buluyoruz. Bu biyolojik içeriğin toplumsal içerikle iç içe bulunduğu başka bir şiir de «Ödemek»tir. Necatigil, ekonomik temele yasladığı bu şiirinde güzel bir bileşime varabilmiştir: «Kat kat paçavralardan çıktı partal paralar / Bir kâğıtta âdi / Karşılıksız çek, bir ciro hileli / Sizi bir kumar gibi bir

cadılar / Bir koyan hep on aldı / / Ben derim ki insan son gününde / Bir bilânço yapabilmeli ömrüne / Büyük bankalar gibi aktif-pasif / Aldığından çoksa verdiği rahat / Gidebilir ölüme».

Halktan kopmuş olduğu söylenen **Divançe** adlı kitabındaki şiirlerinde de toplumsal bir katkı vardır. «Panik» adlı şiirinde, kent insanlarını tedirgin eden toplumsallığın acı bir eleştirisi görülür. «Artık ıssız kırları bıraktı Pan / / Blok apartmanların şahane katlarından / En çalımlı taşıtlara atlıyor / Devcileyin arkalar, koskoca bankalardan / Yanında yardakçılar, yaşıyor / / Sessiz dilsiz kimseleri kestiriyor gözüne / Dişlilerden kaçıyor / Fabrika duvarları sağır kale kapıları / Yılgın yorgun adamlar, bezgin ürkek kadınlar / Çullanıyor onların az ekmek sevincine». Necatigil, böylece tedirgin bir yaşam içinde buluyor kendini ve sonra da şiirin sonunda şöyle soruyor: «Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa / Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?». Apartmanların yozlaştırdığı kentlerde havasızlıktan bunalır. Birçokları da bunalır onun gibi ve kentlerin bunaltıcı havası içinde toplumun bunalımlarını dile getirir. «Apartman» şiiri, bu kitaptaki örneklerden biridir. **Zebra**'daki şiirlerden «Konuk İşçi», toplumsal bir yaranın, batıya işçi göçünün bir ağıtıdır.

Beyler'deki şiirlerinden çoğu toplumsal özü yansıtan şiirlerdir. «Vantuz»da, toplumun içine giren bir gergedanın yarattığı tedirginlikten söz eder («Bir yanda seks dilimleri / Kapalı gişe / Bir yanda sürgit / Çapraşık endişeler»). «Dar Gelir»de, dar gelirlilerin ezilmişliğini şiirleştirir bir kez daha; «Aile Durumu» önceki şiire bağlı olduğu gibi **Evler**'deki şiirlerle de bağlıdır ve asıl olan toplumsal bir düzen bozukluğu ve temeldeki ekonomik düzensizliktir. Gittikçe artan, ağırlığını her gün duyuran pahalılık ve önü alınamayan fiyat artışları etkiler Necatigil'i.

Beyler'de, yeşillik ve sessizlik duygusu ile yanan ozanın sızlanışlarını da buluruz. İşte, «Kaynar Kazan Temmuz» bunlardan biridir: «Betondan tüten duman ve kirli çevre / Dön dolaş bir fırın ağzı kent / Serinle serinlikse». «Çağın Tanığı Olmak», «Küçük Zaman Sözlüğü» ve üzerinde özellikle durulması gereken «Uygarlık Raporu», «Kent Sürgünü Bir Ana», gereksiz işlerle uğraşan toplumla alay eden «Spor» ve toplum içindeki yalnızlığı dile getiren «Kapı» bu kitaptaki toplumsal içerikli şiirlerden önemlileridir. «Uygarlık Raporu», buraya bütünüyle alınması gereken bir şiirdir bana göre. Uygarlığın yarattığı bunalımdan kurtuluşu, Necatigil, ölümde bulmuştur.

Bu kısa yazıda onun toplumsal anlayışını ve toplumsala dönük şiirini anaçizgilerle belirtmeye çalıştık. O, elbette devrimci şiirin dışındadır. Ona göre, «devrimci şiir, mesajını çok afişe eden, belli eden bir şiirdir. Söyleve, irşada kayar. Asıl estetik ağırlığını unutur. O tür şiirin, her zaman özlü, yoğun şiir olduğu kanısında değilim. Ben şiirin ürküten bir şey olmasını yadırgıyorum. Şiir ne kadar yumuşak, ne kadar derinden gelen bir güç olursa, o kadar ortak yaşantılara açık olur... Belli bir doktrinin sözcüsü olmaya kalktığı takdirde, tek doğrultu ürünü olacaktır» (s. 119). «Yazdıkları ister özgüvenin dev aynalarında büyüsün, ister özkonamanın kılpranga süzgeçlerinden geçsin, ben' diyen şairleri seviyorum. Kendi yazdıklarımdan da, bu ben'lerden birini yazdığım için memnunum» (s. 69).

Necatigil'deki toplumsal özü bilmem yansıtabildim mi? Belki yansıtamadım. Ama, onda bu toplumsal öz vardır. Başkası daha iyi yansıtabilir.

(Türk Dili — Şubat)

NECATİ/GİL

Oğuz DEMİRALP

Televizyona en çok çıkmış şairdir, sanırım, adı en çok bilinen şairlerimizdendir. Elinde fileyle evine giden yokuşu tırmanırken gözükmüştü bir kez. Sonra dayalı döşeli bir kata yönelmişti kamera, katın nice uğraşların sonucunda alınabildiği söylenmişti. Karısı, kütüphanesi ve mesleği öğretmenlik Mutlu bir yurttaşımız olarak Behçet Necatigil, çekilmiş sıcak yuvasına, şiirler yazıyor, yüksek sesle çevresindekilere okuyor. **En sahiciyi yansıtıyorum savı altında işleyen küçük kentsoylu ideolojisi!**

Bu izlencede B. Necatigil imgesi, şiiri ve şairi benimseyemeyen küçük kentsoylu ortamın bağrına yerleşiyordu. Yanlış toplumun bu yanlış sınıfı, şiiri ve şairi, yalnızca anlayamadığı için mi sevmemiştir, yazın eğitimi görmedikleri için mi? Hayır! Şiir sakıncalıdır, şiir sorgulamadır çünkü. Belediye sorunlarını tartışmaktan fazlasını beceremeyen bir zihin yapısının ötesindedir. öteye doğru aşmıştır bu yapıyı. Ama şiirin varlık nedenlerinden sayılabilecek bu aşma eylemi, bir kopuş değildir, gerçeklikle şiirin kaynama noktası arasında bir bağlantısızlığı imlememektedir. Tersine, gerçekliği küçümseyen, yalanını yanlışını sigaya çeken söylevdir şiir. Günlük dilin sınırları içinde günlük yaşam hep kendini doğrulayarak işler. Şiirin mantığı ise günlük dilin bit-

tiği yerde başlar. Günlük dil şiir ve şairi dışlar, şiir ise günlük yaşamı olumsuzlar.

Ne var ki, televizyon, Necatigil'i mutlu bir aile reisi olarak gösterince, yani şiir ve şair, günlük yaşamın mantığına göre açıklanınca, indirgenmiş olur Necatigil şiiri. Küçük kentsoylu bezeminin her hangi bir köşesine rahatça oturtulabilir artık.

Gelgelelim, o şiir hiç te rahat değildir. Uzaktan bakılırsa küçük kent soylu dünyayla sarmaş dolaştır. Necatigil'in nice yazısı, sözü de destekler bu imgeyi. Ya şiire iyice sokulursa okur? O düzenli dünyanın içinde sarsıntılar, yıkıntılar, haykırmalar olduğunu ayrımsayacak, gülen adamın derininde bir yerin acıdığını duyacaktır. Görecektir ki, şiirin öznesi kendisini çevreleyen somut ortamla pek uyum halinde değildir. Bu şiir şairine bile karşıdır. Küçük kentsoylu ortamı, şairce aşılamayacak bir durum, tevekkülle karşılanan yazgıdır. Benimsemekten çok dervişçe kabul ediş söz konusudur. Sysyphos o yokuşu boyunca çıkacaktır. Şiir çilenin eğrildiği çıkrıktır.

Necatigil'i şiir yazarken düşünmeğe çalışıyorum. Sanki bir adam aynanın karşısına geçmiş, özenle, yumuşak darbelerle yavaş yavaş kırıyor aynayı. Aynanın yansıttığı bütünlüklü, düzenli dünya paramparça oluyor. İnsanlar eşyalar kalın çatlaklarla ayrılıyor birbirinden. Birbirine sarılıyorlar oysa, üşüyorlar çünkü, içleri üşüyor. Fotoğraflarda mutlu insanlar vardır hep, her şeyin olması gerektiği gibi olduğunu sandıkları bir anı, bir pozu seçmişler, sonsuzlaştırmak istemişlerdir. Kamera yanılgımıza, yanılsamamıza arka çıkıyor. Necatigil'in kalemi negatif rötuş yapıyor ama, ideali tahrif ediyor.

Dolmuşta, Necatigil üzerine ne yazabileceğimi düşünürken, öncama asılı yazıya takılıyor gözüm: «Yalnızlık Allahındır / Her canlı bir eş arar / Taşın da kalbi yok ama / Onu da yosunlar sarar.» İnsan yalnız değildir demiyor bu dörtlük, tersine, insanın olmaması gerekeni olduğunu söylüyor gizlice, yalnızlığı yalnızlıktan kurtuluş çabalarına trajik bir anlam yüklüyor. Necatigil'i, onu sevenler, yanından eksilmeyenler arasında yapayalnız görüyorum birdenbire, yalnızlığın doruğuna:: kendi ölümüne tırmanırken. — Ölüm, biricik mutlak edim! — Sonra şiirini düşünüyorum: fotoğraflarda çıkmayan yalnızlığı.

«Ve şairler boyuna kime yazarlar?
Yıkılmış köprülerin başında
Ürkmüş, boşluktan biri inliyorsa
Ve şairler onlara geldimlere yazarlar.»

Münch okuyamadı bu dizeleri. Necatigil duyarlığını paylaşan uzaktaki okurlardan söz etmişti. İnsan o kadar çok ki, vakit kalmıyor biraraya gelip soruşmaya, yalnızlık gidermeye. Kimse kimseye gelmiyor aslında, «Çok kavunlar yeniyor, çok beyaz peynir, çok içkiler içiliyor.» Sonra kapanıyor ağızlar, şairin iç odası açılıyor, yazı'nın olmayan ilişkisi: Necatigil Necati'yi ağırlamaktadır, kederini altına dönüştürmektedir.

Oysa kimi kalın kafalılara göre, böyle bir şair gerçeklikten kaçmaktadır. Çünkü öylesine incelmiştir şiiri, keskinleşmiştir ki dili, Türk şiiri Şeyh Galib'ten beri bu denli süzme bir teknik görmemiştir. Necatigil, kılı kırk yararak çizdiği «Dar çağ» haritasında hep kendi üstüne gitmiştir. Adorno, sanat ile gerçekliği birbirinden ayrı tutar, sanatın özerkleştikçe deneysel gerçeklikten uzaklaştığını söyler, ekler: «sanat yapıtı, sanat olmayan şeye göre meydana gelir ve ancak bu yoldan bir yapıt olur.» İşte Necatigil gitgide yücelen şiiriyle yaşamı arasındaki alışverişin en soyut anlatımı.

«Ol hayat ehline hâyranım sessiz
Döşerler
Çok az kimse geçtiği kaldırımı
Sonra onca emeği sayarak hiçe
Toplar taşlarını bir karanlık gece
Yorgun yola çıplak
Düşerler.»

Uğurladık onu, ama şiiri bekliyor bizi.

(Oluşum — Şubat)

«BİLE/YAZDI» İÇİN YAZA/BİLDİM Mİ?

Füsün ALTIOK

Behçet Necatigil'in 20 Şubat 1979'da «Sevgiyle» diyerek adıma imzalamış olduğu **Bile/Yazdı**'yı elime aldığımda, okuyup bitirdiğimde ayrı ayrı heyecanlar yaşamış, bunların bir parçacığını olsun yazıya dökebilmeyi çok istemiştim. Düzensiz aralarla, sol üst köşesine «Bile/Yazdı için Yaza/Bildim-mi?» diye yazdığım boş kâğıtların önünde saatler geçirdiğimi, yazdıklarımı sakladığımı, kimilerini buruşturup attığını ansıyorum. Bir türlü elimden çıkamadıydı o yazı. Benzeri bir tutukluğu, Beyler için yazmaya kalktığımda da yaşamıştım. Bir parçası, şiir üzerine yazmanın —benim için— taşıdığı güçlükten geliyorduysa bu tıka-

nıklığın, bir parçası da —bunu bugün, şimdi anlıyorum ancak— Necatigil'in yazdıklarımı okuyacağı, acaba nasıl bulacağı, ne diyeceği endişesinden kaynaklanıyordu.

13 Aralık 1979 günü Necatigil'i kaybettik. Türk yazınının bu gercek bilgesi, duyarlığını ustalığıyla bileyen seçkin şairi, son yapıtı olan Bile/Yazdı'da, şiir dünyasına nasıl baktığı, bu dünyayı kendisi için nasıl yeniden biçimlendirdiği konusunda çok değerli tutamaklar veriyordu bize. Hiç yüzyüze gelmemiş olmama karşın, çok yakından tanıdığını duyumsadığım, yazına geçmez gönül vermiş olanların yoluna, belki göz kamaştırmayan ama ta ötelere uzanan yumuşatılmış aydınlığıyla ışık tutmuş olan Necatigil'i, ışığından yararlanmayı deneyen herkesin ve benim yazına yönelmiş ben'imin hocası bellediğinden, bu yazıyı saygın anısına bir tahrir ödevi olarak sunmayı, kayıtlara geçmemiş de olsa, ille ödenmesi gereken bir gönül borcu saydım.

*
**

Kitabında yer alan bölümleri Necatigil, önsözünde kendisi tanıtıyor. Birinci Bölümde «Türkçenin çok yönlü anlatım olanaklarına tanık, tek sözcükte ya da sözcükler arası anlam kaymalarına yaslanan şiircikler, şiir uçları var. Bir dizede, birkaç dizede bırakılmış bu şiirsiler boy atsalar, serpilselerdi geniş şiir boyutlarına ulaşırlardı. Bunlar Divan şiirlerinin müfred'leri, mısra-ı berces'leri gibi de düşünülebilir» diyor. Şiir uçları, abecesel düzenle sıralanmış. Bir kaç örnek almakla yetineceğim bu bölüm için:

* Ardımdan dökülen su ben gidince nem kalır
* Benim sizinle olmam kaç şiire oturdu.
* Bir kimse acıya saygısı yoksa, insan olası değil.
* Bir yerde olmayınca orada yoksak, ne yapayım önce olmaları.

Çok şey dışımızda geçer içimizden.
diye biliyorsunuz, bir şey demiyoruz.
Herkesin bir yeri olduğu yerde bir otel olmak.
Kim nereye yakınsa orası ona ufuk.
Şiire dizilip ölmeyenler... vurdumduymazlık.
Yazdımsa yazacağım varmıştır benden önce orada.

*
**

Bu şiir uçları iyice hazırlıyor okuru **Bile/Yazdı**'yı okumaya. Diliyle, düşüncesiyle, şiire bakışıyla kapı önünde bir sıcak tanışma ki, artık içeri girince iletişim soğumayacak, kapıyı bacayı açık bırakmazsanız. İkinci Bölüm, «Şiir tanımları ve gözlemleri» başlığı altında toplanmış özdeyişsel-şiirsel şiir tanılarından oluşuyor. Bir kaç örnek de bu bölümden alıyorum:

* **Şiir bir çıkartmadır uyuyan topraklara uyumayışlardan,**
* **Şiir, kapatmalarla dolu bir haremi ele güne açmak gibi.**
* **Yalnızlıklardaki gibi, şiirlerdeki kalabalık da bir uyumsuzluktur.**

Şiir yananlar ve kendini yakanlarla dolu dönemlerde içten bir yanışı gösterir.

Bazı şairlerin ölümüne yanarız, ancak onların şiirleridir ki yıllar sonra soğuklarda gene ısıtır bizi.

Bir şairin yakındığımız yanı ya dilidir, ya dilsizliği.

*
**

«Bir şiir binasının girdisi çıktısı» alt başlığını taşıyan Üçüncü Bölümdeki yazılar artık bize Necatigil'in düşünsel yapısını daha bir açıklıkla tanıtıyor, bundan da öte, ele aldığı her konu üzerinde derinden düşündürmekle, kimi tülden kimi abadan dokunmuş gözbağlarımızı aralıyor, biz ayak diremezsek bazen çöküyor bile.

«Ben» adlı ilk yazıda ben'in sen'le ilişkileri eşeleniyor, neler çıkıyor sen'in ardından, ben'in altından! «Ben sen yokuz biz varız ancak Epika ülkesinde geçer. Lirikada ise ben biz yokuz sen varsın demek daha doğru.» diyor şair. «Bütün şiir sen üzerine kurulu». Sen'in edebiyattaki içsel, hatta belki örtülü, yerini ilk olarak Sait Faik'e ilişkin bir kaç satır yazarken düşünmüştüm. Onu bireyselcilikle suçlayanlara karşı, Sait Faik ben'in değil, sen'in yazarıdır, gibi bir şeyler söylemeye çalışmıştım. Sonraları, edebiyatın (iyi ki) tüketemediği bu sen'i çok düşündüm. Şimdi, kısacık bir yazıda adeta sen'in poetikasını buluverince, gönlüm Necatigil'in öbür denemelerinde de hep bu çeşit, «felsefi» diyebileceğimiz bir boyutu aramaya durdu. «Sanatçının Ruh Sayısı»nda buldum bunu örneğin, «Şiir Burçları»nda da. Ama «Özeleştiri» yazısı, «Niçin Yazıyorsunuz?»la birlikte bize dürüst ve içtenlikli bir (bu kez) ben felsefesinin kapılarını açmakla, daha işlevsel bir yer tutuyor **Bile/Yazdı**'nın bütünlüğünde.

Eğer felsefeden, saltık ve sonsal hakikatlerden oluşan bir

dizge, ya da böyle hakikatlere ulaştıran bir yöntem anlamıyorsak - - ki ben hiç bir zaman kendimi bu felsefe şa (şaa) ma (tan) ta (na) sına kaptırmamakla olsun övünebilirim ve eğer felsefeden, gerçekliğin ancak dil düzleminde yansıdığı boyut ve ölçüler içerisinde çözümlenmesini (başka bir söyleyişle, dilsel bir anlam çözümlemesini) anlıyorsak - ki, (artık bunda da övünülecek birşey yok ya!), ben bunu anlıyorum - Necatigil'in «Şiirle Savaş», «Şiir ve Sözcükler» ve «Sesbilgisi Notları» adlı yazılarına rahatlıkla birer felsefe denemesi olarak bakabiliriz, yazınsallıklarına ek bir okuyuşla. O zaman görürüz ki, «Şiir burçları»nın «hikmet»inde sayılması gereken şair, felsefenin hikmetinin nice zamandır «hikmet» te değil, dilsel kuruluşta demirlediğini değme felsefeciden daha aydınlık, daha duru bir biçimde kavramıştır.

Gerek «şiir binasının girdisinde çıktısında» yer alan, gerek «Dünden Bugüne Konuşmalar» bölümünde derlenen düşünceleri, Necatigil'in daha düne kadar şiir savaşına, kendi deyimiyle «geri karakollarda» değil; hep şiiri, hep yeniden, hep her boyutuyla didik didik ederek, kurmay rütbesiyle ve ateş hattında katıldığını kanıtlamakta. Onun, söz gelimi, «Şiir Anlayışım. Dil Tutumum» gibi ya da «İkinci Yeni» gibi kimi yazılarında söylediklerine katıldığımı öne sürecek değilim ama; yazarın her sözüne, her görüşüne katılmamak, böylesi bir düşünce yapıtını çok önemli bulmaya, yazınsal bakış temelinde onunla anlaşmaya, tekrar tekrar okumalardan vazgeçilmez kazançlarla çıkmaya, engel değil. Kendi payıma benim **Bile/Yazdı**'dan sağladığım kazançların bir parçacığı, şiire ilişkin olarak beslediğim naçizane düşüncelerimin demek ki büsbütün karavana şeyler olmadığına güven getirmek idiyse, daha büyüğü; yaşamını şiirine ve neredeyse şiiri kadar da poetikasına adamış bir gerçek şairin düşün dünyasına, kâh açık tuttuğu, kâh araladığı yapılardan girebilmekti.

«Hayat bölünmez, sağlam bir akış olmaktan çıktı, bir mozaik halini aldı: İçinde cam kırıkları, taş parçaları, dökün tüler, herşey var. Ben bu mozaikten renkli taşları, değişik maddeleri alıp alıp bırakıyorum. Bence şiirde fevkalâdeliğe gitmek alelâdelik olmuştur. (...) Kısa insan ömründe hayattan daha orijinal ne olabilir.» diyerek kendi şiirini özetliyor bir bakıma Necatigil. İnsanlar için olan şiiri, kendi de bir insan olan (ve/yani bir tanrı olmayan) şairin şiirini yaşama böyle koşut tutarken; «Şiir için en önemli sorunun biçim sorunu olduğuna da değinmeliyim. Biçimi kusursuz bir şiir. Odise'de anlatılan kaptansız, dümencisiz,

yani özsüz, bildirisiz bir Phaiak gemisi gibi kolayca limana girebilir» demesi, başka bir yerde de buna «... şiir, kesin bir açıklama, bir bildiri değildir; şaşmaz doğru, doğrultu değildir, tek yön değildir. Dilediğimiz yollara, yolculuklara açık çeşitli yönlerdir, türlü doğrultulardır. Ben düşündürücü yanlarını çoğaltmış, yatırım ve çabaları çokça, çokgen bir şiirden yanayım. Şiiri ağırlaştırıp, atraksiyonlara, süslere yatırıp, özü havasızlıktan boğmak değil dir bu. Ve şiiri düşündürücü yapan şey, kimi sözcükler arasında, belki hemen görülemeyen hesaplı bir örgüdür, dikkatli bir trafiktir»i eklemesi, yaşam-yazın ilişkilerinin ne olduğunu, ne olmadığını en «inatçı» öğrenciye bile tek derste belletecek kadar açıkseçik, duru bir bildiri değil de ne?

Necatigil anlatıyor; Doğu söylencesinde Kaknus diye bir kuş varmış. Batı söylencesinin Phoenix'i benzeri bir kuşmuş bu anlaşılan. Ölümü, kanatlarını çırpa çırpa tutuşturduğu ateşten yanarak olurmuş. Külünden bir yumurta, bundan da yeni bir Kaknus oluşurmuş. «Her şair bildiği, hatta bilmediği uzak kaknusların kalıtım sürdürücüsü olarak, bu altın zincirde bir halka oluşturur» diyor. Şiirimizin (şiiri, yalnızca yazmasıyla değil, düşünmesiyle de) ata Kaknuslarından biri oldu Behçet Necatigil. Zincir bir yerinden kopmadıkça duracak, zincir bir de kopunca... zaten ne kalacak!

(Oluşum — Şubat)

BİR MEKTUP

Selim İLERİ

Sayın Nisa Kadıbeşegil;

Behçet Necatigil'in aziz anısı için yazmamı istediğiniz yazıyı, o kadar çabama karşın bir türlü hazırlayamadım. Beni, büyük şairimiz Necatigil'i anlayabilmişler arasında saydığınız için hem size, hem de benzeri bir öneri için mektup yazmak inceliğini gösteren Türk Dili dergisi yazı kuruluna teşekkür ederim. Ancak, «Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek.» dizesinin yarattığı kaygılarla, üç beş beylik sözden öteye geçemeyecek bir yazı yazmak istemiyorum.

Zaten, böyle bir zorunluluğa Sayın Doğan Hızlan'ın Cumhuriyet gazetesi için istediği yazıyla düşmüş bulunmaktaydım. Bir ölümün yanında kuşkusuz kimseleri ilgilendirmeyecektir; ;ama Cumhuriyet'te yayımlanan o yazıyı yazdığım gün, içinden çıkı-

lamaz telaşlar yaşıyordum. Bir gece önce, yıllardır hasta, yarı bilinçsiz, küçük bir çocuktan farksız annemi beklemiştim. Ertesi günse uykusuzlukla cenazeye yetişme arasında boğuşurken «Behçet Necatigil'e Kır Çiçekleri»ni yazdım. Oysa bu büyük insan için —bir değeri varsa— bütün yazarlığımı sunmak isterdim.

Gelgelelim,şu an, dar vakitlerde de bir sevginin söylenmesi gerektiğini duyumsuyorum. Necatigil, şiirinde, «Yıllar geçebilir anlamadan / Bir aşkı. / Kaybettiniz mi derinde / Seviyordum.» diyor. Hiçbir şeyin artık yitirilmemesi, hele sevgilerin en dar vakitlerde bile söylenmesi gereken şu acıklı ülkemizde; yazacağımız yazdığımız yazıların ille de ustalıklı olması gerekmiyor belki de. Bir içtenliği söylemek ve paylaşmak isteği de hoş karşılanacaktır umarım. Bu düşünceleri, Hakimiyet Sanat dergisinin Ocak 1980 tarihli, Necatigil'e ayrılmış sayısını tekrar tekrar okuduktan sonra düşündüm. Yürekten, alabildiğine içtenlikli hazırlanmış bu sayıda. Hakimiyet Sanat, Behçet Necatigil'e duyduğumuz saygıyı ifade edebilirken, öğretmenimiz Necatigil'in yazdığı bir mektup da edebiyatseverler için çok derin, çok ince bir anlam taşıyor.

Size ve Oluşum okurlarına bu mektuptan söz açmak istiyorum. Behçet Necatigil mektubu Sayın Abdülkadir Budak'a yazmış. Ocak 1978 tarihinde; 22/23 dendiğine bakılırsa, belli ki gece yazmış. İkide birde «Şiirlerinizi seviyorum, bırakmayın, sürdürün!» / «Neyse, siz şiirinizi sürdürün lütfen ve günlüklerinizi...» gibisinden bugün içimizi yakıp kavuran yapıcı cümlelerin yer aldığı bu mektup; yaşamını şiire ve edebiyat sevgisine adamış çok değerli bir insanı yeniden, eşsiz biçimde ifade ediyor. Bunun yanı sıra. Necatigil, ille okunması gereken o tansıksı mektubunda, o sıralar geçici olarak kapanmak zorunda kalmış olan Hakimiyet Sanat için üzüntülerini bildiriyor, her zaman bir anababa gibi koruduğu yerel edebiyatı bir kez daha gündeme getiriyor... İnsan yaşamının bozuk para değerine düşürüldüğü bugünkü Türkiye'de, üstyapı kurumudur diye sanata dudak büken aydınlarımızın sanırım ömrünün neredeyse bütününü edebiyata adamış bu aziz sanatçıdan öğreneceği pek çok şey var. Fakat ben, bugünün haklı olarak yakındığımız ortamı kadar, o ortamı değiştirmek ereğindeki birçok kişinin de Necatigil'le yitirdiğimizin ne olduğu konusunda hemen hiç düşünmediğini söylemek istiyorum. Böyle şeyler söylendiğinde sizi ve sizin gibileri yıldırmak isteyenler çıkabilecektir. Ama inceliklerden yalıtılmış

bir yarının hangi tehlikelere gebe olabileceğini tarihten bilenler, sanırım artık susmayacaklardır.

Büyü sanatçınız Behçet Necatigil'den geriye kala kala kitap sayısı yüksek bir kütüphane kalacağını düşünen kafanın yanında;; onun ardından yazdığımız sevgi yazılarının dar vakitlerde söylenmiş olması korkutmuyor beni şimdi; bir güzelliği yinelemek ve yansıtmak adına yola çıktığımız göz önünde tutulursa, yazılarımızın kusurları bağışlanabilir.

Ölümünün çevresindeki suskunluğu, ilgisizliği —bir tören bile düzenlenmedi Behçet Necatigil için— ürkünç bir siyasal olay olarak nitelediğim büyük şairimiz, tıpkı Sayın Abdülkadir Budak'a yazdığı mektuptaki gibi, beni de yıllar önce yüreklendirmiş, edebiyat sorumuyla donatmıştı. Onun, «Seni sözlüğe alıyorum, hikâyeyi bırakıp beni mahçup etme...» sözünü, yazarlık çabamın en büyük iltifatı saydım. Artık Behçet Necatigil yok. Bunu her düşünüşümde, nerede olursam olayım, gözyaşlarımı tutamıyorum. «Daha demin titrek dokuyordu aşkı / Konuşan bakışlar. ince gülüşler / Daha demin vardı.»

Bu çiziktirmeleri, uygun görüp Oluşum'da yayımlarsanız seveneğim. Sonsuz sayıglarımla.

BEHÇET NECATİGİL

Mazhar CANDAN

«Yalnızca bir odacık isterdim (çatı arasındaki aydınlık odayı.) Orada eski eşyalarımla, aile resimleriyle ve kitaplarla yaşardım. Ve bir koltuğum olurdu ve çiçekler ve köpekler ve taşlı yollar için kalın bir baston. Ve başka hiçbir şey. Yalnız fildişi renginde, sarımtırak deri ciltli, ilk sayfasında çiçekli eski bir resim bulunan bir defter: bu deftere yazardım. Çok şey yazardım, çünkü usuma çok şeyler gelirdi ve pek çoklarına ilişkin anılarım olurdu.

Ama Tanrı bilir niçin, böyle olmadı. Eski mobilyalarım, koymama izin verdikleri bir samanlıkta çürüyor; benimse, ah ey Tanrım, benimse üzerimde çatı yok ve yağmur gözlerimin içine yağıyor.» (1)

---

(1) M.L. Brigge'nin Notları — R.M. Rilke. Çev. B. Necatigil

B. Necatigil'in sözcükleriyle, Malte'nin o unutulmaz sızıldanışlarını bir kez daha okudum, ve daha birçok şeyi, ölümün değiştirdiği gözlerle...

«Yazdıklarımı duymak
Belki yalnız bana vergi,

Size işlemeyen şeyler
Derinden yaşamakla
İçerimde yer eder.» (2)

Ölümünün hemen ardından, yarım gülücüğü, kırık tümceleri, kaçıp giden bakışlarıyla karşımızdaydı bir kez daha. Ancak değişen birşey vardı, birşey, bu sevgi dolu ,alçakgönüllü yüzde, yürek burkan.

«Susanlara hiç bir şey sormayınız!» (3) der gibiydi bu yüz ve tıpkı dizelerindeki gibi söylemedikleriyle, anlatmadıklarıyla, söze başlayıp yarım bıraktıklarıyla çekilip gitti. Çekti gitti usulca, tıpkı yürüyüp gittiğince bırakılmış sokaklarından İstanbul'un.

«Her şey yokken daha / kesin» (4) şimdi...

---

(2) Çizgi — B. Necatigil
(3) İki Başına Yürümek
(4) Çoğul

BEHÇET NECATİGİL

Ahmet INAM

Behçet Necatigil ölmüş Şiir, ülkesindeki bir Türk vatandaşını daha yitirdi.

Kendisiyle bir kez olsun karşılıklı konuşamadım. Ama onu yıllarca içimde yaşattım, sevdim. Benim gibi bir denemecinin köklerinde o vardır.

Şiir yazdığım yıllarda, şiirlerimin bir bölüğünü çok sevdiğini söylermiş.

Susarak konuşmayı onun şiirinden öğrendim.

Dünyayı denerken, onun deneylerini de denedim. Ölmüş. Dünyayı deneyişi yaşıyor. En azından ben ölünceye dek.

(Oluşum — Şubat)

EŞİ VE KIZLARI BEHÇET NECATİGİL'İ ANLATIYORLAR

Yasemin SANER

Düzenlilik, program dışına çıkmamak, alışkanlıkları sürdürmek, uzun çalışma saatlerinden yorulmadan çıkmak ve sessizlik... Şair Behçet Necatigil'in kişiliğinin en belirgin özellikleriydi bunlar.

Düzen ve düzeni koruma çabası, içinden dışına taşmış, kullandığı eşyalara, verdiği öğütlere, tüm davranışlarına sinmişti. «Sabah herkesten önce saat yedide kalkardı babam. Hemen giyinir, ardından usturasıyla tıraş olurdu. — Elektrikli aletleri fazla sevmediğinden elektrikli tıraş makinasına hiç ilgi göstermemişti. — Çayını da koyduktan sonra çalışmaya otururdu. Geç kalkıyoruz diye bizlere darılırdı. İsterdi ki, herkes güne erken başlasın. Ama bu hiç gerçekleşmediği için kahvaltısını yalnız yapardı.»

Çalışmaya koyuldu mu odasından çıkmak bilmiyordu. Ta ki saat yarım olacaktı. İşte o zaman odanın kapısı açılırdı. Doğru mutfağa giderdi. Mutfak; çalışma odasından sonra günü en çok geçirdiği yerdi. Evde kimse yoksa — çocuklar ve öğretmen eşi okulda olduğu zamanlar— yemeğini kendi hazırlardı. Menüde nohutlu pilav ya da pilaki varsa dünyalar onundu. Yemeğini bitirse bile hemen çıkmazdı mutfaktan. En birinci merakı yemek pişirmeye koyulurdu. «Babam çok iyi yemek yapardı. Özellikle de pilavla, imambayıldı.» Yemek yaparken dinleniyordu, «aslında ben ya da çocuklar evde olsak bile o mutfakta yemek pişirirdi. İlk evlendiğimizde şaşırmıştım bu duruma. Sonraları alıştım. Bu merak, onun dalıp gittiği şiirlerinden çevirilerinden biraz uzaklaşmak ve değişik bir konuyla ilgilenmek istemesinden kaynaklanıyordu. Bir yandan yemek pişirirken, bir yandan da onu saatlerdir uğraştırmış mısrayı bir düzene sokar, aradığı sözcükleri buluverirdi.»

Mutfaktan çıkınca bir iki saat kestirirdi. Sonra? Sonra akşama dek süren çalışma saatleri yeniden başlıyordu. Bu arada bir dudak tiryakisi alışkanlığıyla ağzından sigarasını da düşürmezdi hiç. İçine sadece Birinci'nin dumanını çekerdi ve günde üç paketi bulurdu içtiği sigaralar. Buna bir de «varsa» altı fincan kahve, ya da 7-8 bardak çayı eklemek gerekirdi.

Akşam olunca çalışma odasına yavaştan amasonun kokusu yayılmaya başlıyordu. «Babam akşam olunca bir iki kadeh rakı

içer, yanına da sadece sarı lebiebi ve zamanın meyvasından alırdı.» Böylece yemek saatine dek demlenirdi.

Akşam yemeği sessiz geçerdi, hele de yorgunsa. Ama bir de gündüz güzel bir şiir yazmışsa, o gece çok tatlı geçecek demekti. Masadakilere takılır, güzel şeyler anlatırdı. Ama ender olurdu böyle geceler, çünkü, «aklı hep bir şeylere takılı olurdu.»

Böylece sessizlik içinde akşam yemeğini bitirmek... Yemekten sonra salonun bir köşesinde yıllardır yeri hiç değişmeyen koltuğa oturmak, gazete okumak ve ayağının dibindeki Mıcır kediyi sevmek —«Hiç istememişti bu kedinin eve gelmesini ama sonradan çok sevdi. Mıcır hâlâ yaşıyor. Aslında hayvanların eve hapsedilmesine üzülürdü babam»— ya da çok ender olarak bir ahbap ziyaretine gitmek. Ama hepsinden iyisi televizyon filan da izlemeden saat 10 oldu mu yatmak. Gece birden uykudan fırlamak, çalışma odasına koşup akla gelenleri not almak. Sonra yatağa dönüp hemen, sanki hiç kalkmamış gibi derin uykuya dalmak. Ve sabah erkenden güne başlamak. Tik tak, tik tak saat gibi düzenli bir yaşam.

Çalışma odası sadece evin içindeki dört duvar değildi. Bazen otobüste giderken, bazen de yolda yürürken durup, sokak lambasının ışığında aklına gelen mısraları yazardı. O anda elinin altında ne varsa, örneğin bir sigara kutusu, onun üstüne yazardı.

Bencil miydi? «Hayır. Her şeyin en iyisini bizlere, özellikle çocuklarına alırdı. Sofrada yemeğin, meyvanın en iyisini onlara ayırırdı, gerekirse yemezdi.»

Sadece titizdi, eşyalarını iyi kullanırdı. Başkalarının da kullanmasını istemezdi. Tırnak ve kâğıt makasına kimse dokunmasın isterdi. Hele, terliği, hep yerinde bulacaktı.

Çalışma odasına kimseyi sokmazdı. Raftan bir kitap mı alındı, masasının üzerindeki kalemler yer mi değiştirdi hemen farkederdi. «Çalışma masasının üzeri dağınıktı. Ama bizlere göre dağınıktı, oysa ona göre bir düzeni vardı masanın. Asla karıştırılsın istemezdi. Bu yüzden temizlikçi kadını odaya sokmazdı. Binbir ricayla odasına girer ortalığı temizlerdik.»

Hele kitaplarına olan düşkünlüğü bir başkaydı. Sayfalarının kıvrılmasına, yatarak okunmalarına, kitabın orta yerlerde bırakılmasına dayanamazdı. Kitaplar raflarda belli bir sıraya göre dizilmişti, her kitabın bir yeri vardı.

Çalışma odasındaki raflarda küçüklü büyüklü şişe kapakları, kutular, çiviler diziliydi. Atmazdı bunları. Paketten çıkan ipleri saklardı. Belki ilerde gerekli olur diyerek. Kurşun kalemi

küçülünceye dek tutar, sonra da bir dolmakalem sapına takardı ufalmış kalemi. Sınav kâğıtlarını saklar, boş kısımlarını müsvedde olarak kullanırdı.

Böylesine tutumluydu. Çok gerekirse taksiye binerdi. Dolmuşa kesinlikle binmezdi. Otobüstü onun aracı.

Borçlanmayı ise hiç sevmezdi. Satın aldığı evin borçlarını ödemek içine dert olmuştu. Taksitli satışlara da ayrıca kızardı.

Olası mıydı bir evde değişikliğin olmaması? Hiç yeni bir koltuk takımı, yeni bir elbise alınmayacak, ya da yeni bir eve taşınılmayacak mıydı? Behçet Necatigil'e göre 'evet'ti cevap. Olay olurdu evdeki bir değişiklik onun için.

«Yeni bir eve taşınmak istemezdi. 14 yıl önce bu eve taşınmamak için çok diretmişti. O iki katlı ahşap evimizin çatı katındaki dar odasında başı tavana değerek çalışmaya razıydı.

Salonun oturma takımlarının değiştirilmesi bir başka mücadele konusu olmuştu. Çünkü yeni eşyaya alışması güç oluyordu. Değişen koltukları çok yadırgadı, bir süre eskilerin iyiliğinden söz etti. Ve bunlara da hiç oturmadı. Sonuna dek, evde 15 yıldır yüzü değişmemiş koltukta oturmayı tercih etti, sırf eski olduğu için.»

«Zor bir insandı eşim. Günü güne uymazdı. Çok dikkatli olmam gerekiyordu onun karşısında.»

Belirliydi kızdığı şeyler aslında Mutfaktaki ve çalışma odasındaki eşyaların yerlerinin değiştirilmesine kızardı en çok. Hemen küser günlerce alınırdı. «Yine de bizlerle konuşmasını sürdürürdü. Ama bu biraz kırık bir konuşma olur, suratını asar, az konuşurdu.»

Alışkanlıklarına o denli bağlıydı ki, yıpransa, sökülse bile giysisini atmaya kıyamaz, yenisini almazdı. 4-5 yıl bir ayakkabıyı giyerdi.»

«Unutulacak bir insan değildi eşim. 19 yıl süreyle felçli annem bizde kalmıştı. Derste olduğum zamanlar anneme bakar, ona perhiz yemeğini hazırlardı.

Okulum eve uzak olduğu zamanlar, o, 1 saatlik teneffüste Kabataş Lisesi'nden eve gelir, çocuklara yemek yedirirdi.»

Programlı yaşamını hiç bozmazdı. O gün, 20 sayfalık çeviri yapmaya mı karar vermişti, akşama hepsi hazır olurdu. Eve kim gelirse gelsin, ne olursa olsun aldığı kararı değiştirmezdi.

Sadece yemek değildi yaptığı. Sigara tablasını kendi yıkar, sofradan kalkınca kendi tabağını götürürdü. Burnu rahatsız olduğu için —«gençliğinde sinüzit ameliyatı olmuştu birkaç kez

ve giderek de koku alma yeteneği azalmıştı»— sürekli mendil taşır ve onları sadece kendi yıkardı. «Kimseden bir şey istemezdi. Yapabiliyorum ya niye başkasından isteyeyim derdi. 30 yıllık evliliğimizde ona bir kere kahve yaptım, o da hasta olduğu için. İspirto ocağında yaptığı kahvesini eş dost çok beğenirdi. Sonra kimse rahatsız olmasın diye, zili çalmaz, anahtarıyla açar, girerdi.»

Çocuksu kalmış bir yönüydü çizgi filmler onun. Tom ve Jerry'nin yanı sıra Lorel Hardy'yi severdi. Ayrıca Red Kid, Ten Ten gibi çizgi kitaplara da meraklıydı. «Babam çocukluğumuzda bu kitapları bize aldığını söylerdi, ama aslında kendine de alırdı.»

Banyodan bir su dökünüp çıkmak. Üstelik 12-13 günde bir yıkanmak. Denize ise hemen hiç girmemek. Ailece Silivri'deki yazlığa gidildiğinde eve kapanıp çalışmak. Acaba genel bir su korkusu muydu bu? Eşi Huriye Necatigil bunun nedenini çok araştırmış ama belirli bir sonuca ulaşamamıştı.

Olsa olsa zaman kaygısı ile açıklanabilirdi bu durum. Zaman çok değerliydi onun için, çünkü yapacağı çok şey vardı, «son zamanlarda zaman azaldı, daha çok çalışmam gerekli derdi. Çok şeyi de yarım bıraktı gitti.»

Telefondan da bu nedenle nefret ederdi. O araç değil miydi zamanını alan, kullanmayacaktı onu.

Çok da dakik bir insandı, randevularına sadıktı, her şey zamanında yapılsın isterdi.

«Yeni insanlarla tanışmayı sevmezdi. Ama iyice tanıyınca da çok vefalıydı. Mütecessis ve bencilleri istemezdi. Eşimle seyahat etmek çok isterdim ama düzeni bozulacak, yeni insanlarla karşılaşacak diye çıkmazdı seyahate.

Yalnızlıktan çok hoşlanırdı, evde hiç sıkılmaz mutlu olurdu. Akrabalarına karşı ciddi ve uzaktı.»

Sanatçı dostlarıyla buluştuğu toplantılarda ise çok konuşkan, neşeli olurdu.

Üç eski arkadaşı ile sürdürdüğü bir alışkanlığı vardı; on beşte bir cumartesi günleri Kâmuran Şipal, Ali Tanyeri ve o bir kahvede buluşurlardı. Kâmuran Şipal'le 35 yıl öncesine uzanırdı dostlukları. Ali Tanyeri ile de 15 yılı bulan arkadaşlıkları vardı. Üç arkadaş bir araya geldikleri kahvede sanat konuşmalarına dalarlardı. Akşam, bir meyhanede son bulurdu. Bu alışkanlık son yıllarına dek sürdü gitti.

«Kendi uydurup anlattığı masalları dinleyerek geçti çocukluğumuz. Bana Cimbil ismini taktığı bir farenin öykülerini anlatırdı. Ablama da Sarman isimli bir kedinin başına gelenleri... 5-6 yaşlarındaydım, bir gün doğum günümde bana Cimbil'den gönderilmiş anmağan çikolata geldi. O zaman iyice inanmıştım Cimbil'in var olduğuna.»

Masal anlatılacak çağ bittiğinde, kopmuştu ilişkiler babayla. Çünkü hep uğraşıları vardı. Ama çikolata getirmeyi —kızları büyüdüğü halde— hiç unutmadı.

Çocuklarının kendisine ders için gelip soru sormalarını kesinlikle istemezdi. «Sadece ders konusunda değil, her zaman sorunlarımızı yalnızca kendimizin çözmemizi isterdi.»

«Babam sakarlıktan, düzensizlikten hoşnut olmazdı. Dişmacunu alttan sıkılsın, el sabunu çabuk erimesin diye lavaboda dik tutulsun isterdi. Bunları yapmayınca da 'öğretemedim gitti' diye söylenirdi. Hatta şaka yollu, biraz da sevecenlikle başımıza elini değdirirdi.»

Dayak atmamış mıydı hiç? Evet bir kere olmuştu bu evde. Sadece bir kere abla Selma Necatigil, ortaokulda iken babasının bir isteğine karşı çıktığı için olmuştu. «Ama bu olay ona çok dokunmuştu. Yıllar sonra bile üzüntüsünü belirtirdi.»

Yaradılışı bencil değildi ama sanatı için bencil olurdu. Zamanının çoğunu çalışmalarına ayırmıştı. Eğlence amacıyla yapacağı şeyler için çalışma saatlerinden hiç çalmazdı. «Onunla seyahat etmeyi, bazı ahbap ziyaretleri yapmayı çok istiyordum. Ama, o, önce şiir derdi. Yerini bil, bana ona göre katlan derdi. Bir sitemde bulunacak veya bir şey soracak olsam falanca şiir kitabımın filanca sayfasına bak, cevabımı orada bulursun derdi.»

Fazla ilgiden hoşlanmazdı. Duygular açığa vurulsun istemezdi. Ama bazen film izlerken evdekiler gözlerinin dolduğunu görürlerdi onun.

Dışa kapalıydı. Ancak, çok sevdikleri, onu yakından görebilirdi.

«Yalan Ses» adlı şiirinde şöyle anlatıyordu içe kapanıklığını ünlü şair. «Beni seni duvarların arkasına sakladım/Karşıdan düz taş./Varsın hepsi yanılsın, sevincime son yok:/Bahçem yalnız benimsin.»

«Çok renkli bir bahçesi vardı. Onu yalnız bana açtı eşim. Az kadının erişebildiği mutlu saatlerimiz oldu onunla. Bazen ayda bir gitmesini sevdiği Boğaz'daki bir lokantada, bazen sık

sık çıktığımız uzun yürüyüşlerde ererdim bu mutluluğa. Böyle zamanlarda açılır, konuşkan olurdu. Doyum olmazdı anlattıklarına.

Belki bir iki saatlik mutluluktu bunlar ama şimdi o saatlerin anılarıyla yaşıyorum.»

(Sanat Dergisi — Aralık 1980)

ÖLEN VE YAŞAYAN SANATÇILARIMIZ HAKKINDA

Erhan TIĞLI

Ömer Faruk Toprak'tan sonra Behçet Necatigil de öldü. Bu sanatçılardan söz etmek değil amacım. Edebiyat tarihine bir göz atarsak sanatçılara sağlığında değil de öldükten sonra daha çok değer verildiğini görürüz. Bu da sanatçıyı bunaltır, üzer, ölmeden öldürür. Namık Kemal niçin 48 yaşında öldü dersiniz? Zatürreden öldüğü söyleniyor. Acaba gerçekten öyle mi? İyi bir tedavi görseydi ölecek miydi o yaşta? Ve neden çoğu sanatçılar kırk elli yaşlarında öldü?

Realist öncülerden Nabizade Nazım daha DA GENÇ ÖLÜR. 31 yaşlarında. Kemik veremiden... Rüştü Onur, Muzaffer Tayip Uslu da veremden ölen ozanlarımızdır. Günümüzde ise verem öldürücü hastalık olmaktan çıktı. Unutmayalım. Mahmut Yesari de veremden ölen bir yazarımız. Günümüzde yaşasalardı ölmezlerdi böyle...

Kimi sanatçıların hangi hastalıktan öldüğü belirtilmiyor kitaplarda, ya da bilinmiyor kesinlikle. **80 yaşında ölen Halide Edip Adıvar'ın ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, 79 yaşında ölen Halit Ziya Uşaklıgil'in asıl ölümlerinin yaşlılıktan olduğu belli.** Abdülhak Hamit de çok yaşayan ozanlarımızdan. Ama şiirleri yaşamıyor. Çoktan öldü. Sağlığında ölmeye başlamıştı zaten...

Ahmet Mithat Efendi, Namık Kemal'den 20 yıl daha fazla yaşadı. 68 yaşında kalp sektesinden öldü. Acaba onun daha fazla yaşamasının nedenini «Genç Osmanlılar» savaşımından çabuk vazgeçmesine, padişahın baskısına boyun eğmesine, düzene baş kaldırmayıp rahatına bakmasına bağlayabilir miyiz? Şimdi hangisi daha çok yaşıyor belleklerde ve gerçek yaşamak hangisi?

Şöyle bir bakalım sanatçıları öldüren hastalıklara. Reşat Nuri Güntekin 67 yaşında akciğer kanserinden ölüyor. **Peyami Safa 62'sinde beyin kanamasından.** Tevfik Fikret 48 yaşında şekerden. Sait Faik de 48'inde sirozdan... Behçet Necatigil'in «Edebiyatı-

mızda İsimler Sözlüğü»ne bakıyorum. Pek belirtilmemiş hastalıklar ve ölüm nedenleri. Tek tük bilgiler var sadece. Yusuf Ziya Ortaç ani bir kalp krizi sonunda dünyaya veda ediyor. Ziya Gökalp'in hastalığı teşhis ve tedavi edilemiyor ?! Söz Ziya'lardan açılmışken bir de Ziya Osman Saba'dan söz edelim. O da 47 yıl ömür sürebiliyor. Bir yıl daha yaşasaydı 48 yaşında ölmeyi kimi ozanlar için bir yazgı sayacaktık neredeyse... Bir kalp hastalığı onunkisi de. Ozanlar kalplerini çabuk eskitiyorlar!...

Eceliyle ya da bir hastalık sonucu ölenlerin yanında bir de kendini öldüren sanatçımız var. Beşir Fuat 35 yaşında intihar ediyor natüralizm tutkusuyla... «Yaş otuzbeş yolun yarısı eder» diyen Cihat Sıtkı ne der bu ölüme? Kendisi 70 yaşı normal ölüm yaşı kabul ediyor ama 46 yaşında ölüyor yaban ellerinde, «Ağır bir hastalık»tan. (Bu ağır hastalıkda ne ola ki?)

Bir de öldürülen sanatçımız var. 41 yaşında kıymışlar ona, hem de en verimli çağında...

Aslında bakarsanız sanatçıları biz öldürüyoruz ilgisizliğimizle, değerbilmezliğimizle...

(Oluşum — Şubat)

BEHÇET NECATİGİL VE ALMANYA

Horst Wilfrid BRANDS

Behçet Necatigil bir ozan ve bir bilgindi aynı zamanda. Kendisinin boyun eğmediği bir uzlaşmacılık çağında bir bilge ozan (Poeta doctus). Moda kavram «Frustration» (yılgınlık), onun yetiştiği koşullar için abartıcı bir güzelleme olur. Babası bir din adamıydı, ama bu onun Singer dikiş makinaları temsilciliğine bir engel değildi. (Y. Pazarkaya: Behçet Necatigil, Gedichte, Stuttgart, 1972, 3.) Öte yandan ailesinin Osmanlı soyluluğu anlamında bir geleneği vardı. Gönül soyadını, Osmanlı şairi Necati'den (15. yy) geldiğini haklı olarak anıştıracak biçimde boşuna değiştirmedi Behçet Necatigil.

Behçet Necatigil yaşamı boyunca aşırı çekingen bir insandı, Nazım Hikmet'in en güzel şiirlerinden birinde geçen bir eğretilemeyi kullanırsak, bir midye gibi kabuğuna çekilmişti. Ama yardım etmek gerektiği yerde onun bütün insanlığı, sonsuz iyi yürekliliği gün ışığına çıkıverirdi: Derviş bir adamdı. Herhangi bir yerde kendisiyle ilgili en ufak bir övgü kulağına çalındığında, ola ki bu sevindirici bir eleştiridir, nerdeyse ürkeklik duyar-

dı. Kimi Nobel ödülcülerini cebinden çıkarabilecek bir kişiydi bunu yapan da. Behçet Necatigil kendisini «satışa» çıkarmadı; çıkaramadı, çıkaramazdı, işte bu onu asıl onurlandıran.

Özellikle W. Brang Kaup'un (1869 - 1934) damgasını vurduğu «Alman Türkoloji Okulu»yla pekala ilişkileri vardı Behçet Necatigil'in. 1937 yılında Türk Milli Eğitim Bakanlığının bursuyla bir sömestirliğine Berlin'de bulundu. Orada, Bang'ın usta öğrencisi A. von Gabain'in üzerinde çalışmalar yaptığı, Prusya Akademisindeki kutsal Turfan Hazinelerine de göz gezdirebildi. (Gabain'e dünya çapında ün kazbandıran «Eski Türkçe Dilbilgisi» (Alttürkische Grammatik) o zaman henüz yayımlanmamıştı.) Daha sonra, o günler için alışılmadık bir doktora çalışması olan Otto Spies'in «Türkische Volksbücher» (Türk Halk Kitapları) kitabını, 1929, Türkçeye çevirdi: Eminönü Halkevi Neşr. 19, İstanbul 1941. İki çevirmen sanırım yalnız bir kez kısaca karşılaştılar, ama bu iyi bir karşılaşma olduydu. Aslında Arabist olan Otto Spies'e borçluyuz çağdaş Türk edebiyatının daha 1920' lerde dikkate alınmasını. O zamanki baş kişiler artık bu dünyada olmadıklarına göre, Spies'in bütün gücüyle Breslau'da bir Türkoloji kürsüsünün (ilk özge kürsünün) kurulmasına uğraştığını açıklamak, boşboğazlık sayılmaz. Kendi o zaman, bazılarının tersine, gri cübbeyi giyinmek zorunda bırakılanlardı. Oysa Otto Spies'i'n yaşamdaki ereği, Arapça doğa ve tıp bilimleri elyazmalarını araştırıp incelemekti, umarız bu erek daha uzun süre böyle kalır.

Kabataş Lisesinde ve daha sonra Eğitim Enstitüsünde «hoca»yken de Behçet Necatigil Almanya'yla sıkı ilişkisini hiçbir zaman koparmadı. İstanbul Üniversitesinde Alman Filolojisi bölümünde birkaç sömestir boyunca bilgisini arttırmaya başladığında, şiir kitapları yayımlanmıştı çoktan. Öğretmen olarak atanmışlığı yanında, bir «Türk - Alman Kültür Derneği» kurucuları arasında olmak gibi, başında daha bir dizi başka görevler bulunduğu için, amaçladığı biçimde sonuçlandıramadı bu öğrenimi. Bütün bu girişim ve eylemlerin, içe dönük bir insan imgesine nasıl uyduğu sorulabilir haklı olarak. Bunun yanıtı ise, özellikle kendi «kozasında kapalı» bir insanın ilişkiler kurmak gereksinimi vardır, ama buna da açık sınırlar çekilmiştir, biçiminde bir yanıt olmak zorundadır. Kendimi de aralarında saymak istediğim, en yakın arkadaşları Necatigil'in, bu sınırları görmeyi ve buna saygı göstermeyi öğrendiler.

Alman yazınından çeviri uğraşına Behçet Necatigil 1946 yı-

lında Eichendorff ile başladı: Bir Haylazın Hayatı. Bunu izleyen çalışmalar şunlardı:: Rilke: Brigge (A. Tietze ile birlikte) 1948; Thomas Mann: Venedik'te Ölüm, 1952; Stefan Zweig: Korku, 1953; Albrecht Goes Tedirgin Gece, 1954; Erich Maria Remarque: Garp Cephesinde Yeni Bir Şey Yok, 1956; Wolfgang Borchert: Kapıların Dışında, 1962; Gerhard Hauptmann: Fareler 1962; Wolfgang Borchert: Fener, Gece Ve Yıldızlar, 1963; Hermann Hesse Gençlik Güzel Şey, 1963; Tankred Dorst: Dönemeç; 1964 ve Kara kız, 1965; Heinrich Böll: Ve o Hiç Bir Şey Demedi, 1966; Wilhelm von Scholz: İtiraf, 1966; Heinrich Heine: Şarkılar Kitabı, 1972.

Bu liste kesinlikle eksiksiz değil; Behçet Necatigil, en azından bir Böll daha çevirmiştir, ama bunu şimdi araştırmak olanağım yok. Ama özellikle çok sayıda, dergilerde kalmış şiir çevirilerini, yakın zamanda kitaplaştırılarak yayımlanmaları dileğiyle bunlara eklemek gerekir: Eich, Hagelstange, Krolow, Dagmar Nick, Piontek v.b. (Pazarkaya a.g. yapıtında bir derleme sunuyor s. 122) Almancasından Hamsun'un en az on iki kitabını Türkçeye çevirmiştir Behçet Necatigil, Selma Lagerlöf ve Strindberg'ten yaptığı çevirileri de bu bölümde anmak gerekir

1957 ve 1964 yıllarında Türkiye'nin iki önemli yazın ödülünü alan ozan, aynı zamanda Türkiye'de radyofonik oyunun öncüsüdür. Oyunları dört kitapta toplanmıştır; bazılarını sahneye de uyarlamak yerinde olurdu. «Yıldızlara Bakmak» (Hast du die Sterne gesehen?), 1965 ve 1975 yıllarında yayımlandı, ve «Emekli» (Der Pensionaer) adlı oyunları 1966 yılında biri Kamuran Şipal, öbürü H. Wilfrid Brands tarafından Almancaya çevrilerek aynı yıl Güney Almanya Radyosu (Süddeutscher Rundfunk) tarafından mikrofona getirildiler. Birinci oyun aynı zamanda Romanya ve Çekoslovakya Devlet Radyoları tarafından da yayınlandı (bk. Pazarkaya, a.g.y. S. 124).

1972 yılında, 56 yaşında Necatigil, «artık yalnız» ozan ve yazar olmak için, kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Bunun ne demek olduğunu «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nün dokuz baskısı ile «Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü»nün iki baskısından, en ince ayrıntılarına değin «titiz» bir çalışmanın işlevinde görmek mümkündür. Bu kişiliğiyle onu geniş çevreler tanımaktadır. Kendi yapıtı söz konusu olduğu zaman ise, yakınmalara yol açacak denli bir «alçakgönüllülük» gösterirdi. Burada bir kez daha Otto Spies'i alıntılamak istiyorum (Festschrift Jaeschke, Die Welt Des Islam, N. F. 15, 1974, «Beitraege zur Türkischen Literatur-

geschichte» (Türk Edebiyat Tarihine Katkılar, 216): «Alçakgönüllülüğü içinde Behçet Necatigil «Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü»nde kendi yapıtlarına yer vermemiştir. «Oysa, bu vazgeçilmez nitelikteki iki başvuru yapıtı yalnızca bir buzdağının görünen tepesidir; yalnızca sözlükçü olarak bile bu edebiyat bilimcisi övmekle bitirilemeyen kimi çağdaşlarının bütün yapıtlarından daha fazlasını yaratmıştır; bunlar arasında bir de «Mitologya Sözlüğü»nü unutmamak gerekir.

1976 yılında şiirlerinden bir seçme yaparak yayımladı. Bu kapsamlı kitabın dikkati çeken adı «Sevgilerde». Bu sanki vakitlice bir vedaydı. (İstanbul, Hürriyet Yayınları 126, 380 s.)

Behçet Necatigil gibi bir kişiliği kendi bütünlüğü içinde betimleyebilmek için, zamanı gelince elbette ortaya konulacak bir belgesel yapıta gereksinme vardır. Otuz yıllık bir dostluğun verdiği hakla, onunla ve onun üzerine yazışmalarımızdan alıntılarla bu alana bir öngiriş yapmak istiyorum. Mektupların asılları bu satırların yazarındadır. Tarih sırasına göre numaralayarak sunuyorum bu alıntıları:

1. (Necatigil'den Brands'a, 10 Eylül 1950).

Ben şahsen modern Alman şiir ve hikâyeciliği ile temasa gelmek istediğimden, fakat bu gibi eserlerin buradan tedarikinde güçlüklere uğradığımdan bana bu sahada yardım ederseniz minnettarınız olurum...

2. (Necatigil'den Brands'a, 14/12/1950).

Trakl'ın manzumeleri çok makbule geçti; bilmem, mukayese caiz mi, bizim Ahmet Haşim'le Trakl arasında insan bazı benzerlikler görür gibi oluyor.

Ernst Kreuder'in bir yazısı beni bilhassa ilgilendirdi. Mecmuadaki bir nota göre Schauhaus Bitterwein adında bir roman sahibi. Acaba bu romanını veya edebiyat meseleleriyle ilgili bir başka eserini tedarik kabil mi?.. Sizden bir başka rica: Bana Heine'nin seçme şiirlerini havi bir kitap gönderebilir misiniz?..

3. (Necatigil'den Brands'a, 3 Haziran 1951).

Borchert benim için çok kıymetli bir hazine oldu, bu kitap günlerce elimden düşmedi Himmetinize ne kadar teşekkür etsem azdır. Bu kıratta bir şairin cahili kalmak, cidden büyük bir eksiklik olurdu. Burada Baki'nin bir mısraı aklıma geliyor:

«Ehl-i dil birbirini bilmemek insaf değil!»

Borchert'in şiirlerine muazzam şeyler denemezse de piyesiyle hikâyelerindeki hava, şiddetli kasırgalar gibi sarsıcı. Kısa cüm-

leli, tekrarlı, tempolu nesrinde şiirlerin tahdidine isyan eden bir ruhun çığlığını işidip de ürpermemek imkânsız!...

4. (Necatigil'den Brand'a, 10 Haziran 1951).

Üstelik şiir tercümesi işin en zor tarafı! Ama ben bu işi öteden beri, biraz cesaretsiz, düşünmekteyim ve deniyeceğim bir kere! Değil mi ki Dagmar Nick ve Günter Eich beni şevke getiren iki şair çıktı karşıma! Borchert'i de unutmayalım!..

5. (Necatigil'den Brand'a, 3. 7. 1951)

Günter Eich'in şiirlerindeki zıtat (alıntı Y. P.), herhalde Hölderlin'in bir beyti olmalı; Garonne kelimesi hakkında bir açıklamada bulunursanız memnun olurum. «Der Mantel blieb in Opladen» mısraındaki Opladen neresi?.. Dr. Annemarie Schimmel, Nur Baba tercümesiyle birlikte bir de mektup yolladı. İçinde de büyük bir sürpriz: Benim 'Duman' şiirinin Almancasını görünce sasırdım. Bugün ona da bir mektup yazarak teveccühüne teşekkür etmek istiyorum...

6. (Günter Eich'tan, Geisenhausen bei Landshut, Bavyera, Brands'a. 1 Kasım 1951).

Türkçe dergi ve Bay Necatigil'in şiir kitabıyla birlikte gelen mektubunuzu büyük bir sevinçle aldım. Kendimi böyle vabanıl bir ortamda görmek, garip ilginçliğin ötesinde sevindirdi beni. Bay Necatigil'in şiirlerini giderek Türk şiirini yakından tanımak isterdim. Siz hiç çevirmevi denediniz mi?

7. (Necatgil'den Brands'a 22. 9. 1951, çeviri metinleriyle)

Günter Eich ismi muhakkak ki bir yankı yaratmıştır, bu değerli şairi tanımış olmak serefini size borçluvum. İkinci nüshayı Günter Eich'e gönderirken hayranlık ve bağlılıklarımı tekrar tercüman olmanızı rica ederim. Belki biraz garip karsılanacak, ama Eich'e benim Çevre'yi de göndermekten kendimi alamadım.

Çeviri örneklerinden:

Günter Eich. Abgelegene

Gehöfte, 1948, 38:

Wo blieben die Kameraden
Ach, bei Regen und Sturm
wollen zu mir sich laden
nur Laus und Regenwurm.

Arkadaşlar nerde kaldı?

Ah, yağmurda — yağışta
Tanrı misafirlerim bu gece vakti
Sade solucanlar, bitler iste!

Wolfgang Borchert, Laterne,
Nach und Sterne, 1946:

Wenn ich tot bin
möchte ich immerhin
so eine Laterne sein
und die müsste vor deiner Türe sein
und den fahlen
Abend überstrahlen.

Ben ölünce
Hiç değilse
Bir fener olsam
Kapında dursam
Solgun gecelerini
Aydınlıklara boğsam.

(Çevirinin, bozan düzeltmelerin sorunlarını işin içinde olanlar bilirler. «Sadık çeviri ya da serbest çeviri» gibi özellikle şiirde tartışılan sorunlara karşın, çevirerek yeniden yaratmanın aslından iyi sonuçlar vermesi seyrek bir olay değildir. Bu durum özellikle ikinci örneğimizde kuşkusuz gerçekleşmiştir.)

8. (Necatigil'den Brands'a, 15.1.1952).

Günter Eich'in samimi ve nazikâne satırlarına çok sevindim. Bayan Dr. Schimmel'in de iştirak ettiği antolojide Eich'in de Çinceden tercümelerini okumak benim için bir zevk olacaktır. Şimdi bizde tercüme işleri, Avrupa memleketlerindeki gibi, bazı kayıtlar altına girdi. Hattâ bu yüzden Yeditepe, Dagmar Nick'ten yaptığım tercümeleri şimdilik basmak istemiyor. Bundan böyle bizim için, müelliflerden müsaade almak çok zor; üstelik onları nerden, nasıl bulacağız? Mecmualarımız, bunca emeklerle meydana getirilen tercüme şiirleri zaten bilâbedel ve lûtfen basıyorlar...

9. (Rudolf Hagelstange'den, Unteruhldingen, Bodensee 118, Brands'a, 13.10.52).

Benim tabii, sizin Türk arkadaşınızın çevirmenlik niteliklerini düşünebilecek hiçbir olanağım yok ve bu yüzden tamamen size ve sizin yargınıza bağlıyım. (hemen gönderiyorum:) Bay Necatigil için düşündüğüm ilk yapıtımı şu ara elimde ne yazık ki bir 'Credo' yok - İlerde bir gün sizin ve arkadaşınızın çabalarınızın sonuçlarından bir şey görebilirsem, bunun için tabii gerçekten müteşekkir olurum. Bay Necatigil'in çalış-

malarının niteliği üzerine bir bilgi sahibi olmak için de, sizin belirttiğiniz kitaptaki Bayan Schimmel'in çevirilerini okumaya çalışacağım.

10. (Necatigil'den Brands'a, 10.3.1954).

Bu yıl bizim edebiyatımız için bereketli bir yıl. Yeni yeni yayın evleri kuruldu, piyasayı bir kitap bolluğudur kapladı. Ama çıkan kitapların çoğu tercüme. En revaçta olan yazarlar da Amerikan muharrirleri. Steinbeck, Hemingway, Caldwell moda, Kitapçılar yerli eser basmaktansa tercüme basmayı tercih ediyorlar, hattâ tercümelere teliften çok para veriyorlar. Yerli yazarların yabancılarla rekabeti şimdilik imkânsız görünüyor.

11. (Necatigil'den Brands'a, 10.11.1955)

Nüfus kütüğümdeki «Gönül» soyadını resmen sildirip yerine «Necatigil» soyadını aldım, bundan sonra bana göndereceklerinizi bu isme gönderiniz.

12. (Necatigil'den Brands'a, 2.8.1957).

Siz ve ben, mektuplaşmaya başladık başlıyalı yıllardır, birimiz Türkiyeye gelmek, birimiz Almanyaya gitmek istiyoruz, bir türlü olmuyor.

13. (Necatigil'den Brands'a, 5 Ekim 1959).

Kitapta (sözü edilen H. W. Brands'ın doktora çalışması) çok önemsiz bir tavassutuma karşılık benim de adımı hem de övgüyle - anmanız, beni minnettar bırakan bir nezaket eseridir. Keşki notunuzda işaret ettiğiniz gibi, Türkiye'nin belli başlı, tanınmış şairlerinden biri olabilsem!

14. (Dr. h. c. Ph. Rühl'den, Frankfurt, Brands'a 30.4.1960):

Tanıdığınız kişinin, üniversitenin konut dairesine başvurması dışında bir çare bilmiyorum ve böylece belki çok sayıdaki öğrenciden birinin vazgeçmesiyle bir öğrenci odası bulabilir

(1960 yılında bir Almanya yolculuğu tasarısı mevzuat hazretlerine takılarak gerçekleşemedi.)

15. (Brand'dan Necatigil'e, Fulda 24 Ekim 1960).

Pratik bir Türk - Almanca ders kitabına ilişkin olarak pek sevindirici tasarınız üzerine bilgi edindim. Bir süre önce Münih'te Babinger'in yerini alan Kissling'in Osmanlıca Gramer'i yayımlandığı için, yayımcılar yeni bir Türkçe ders kitabını pazarlamak konusunda pek hevessiz görünüyorlar ve Jansky'e, Rühl'e ve Jaeschke'nin de katkıda bulunduğu Metoula Dil Klavuzuna dikkati çekiyorlar. Bu gerçi yazık, ama belki henüz son söz söylenmemiştir. Belki bu konuda başak yerlere de başvurulabilir. Aynı posta ile size giden küçük paketin içeriğinden de

görüleceği gibi, İnce Memet sonunda artık Almanya'da da yayımlandı. Başarısının ne olacağını merak ediyorum! Bu başlangıçta, Türkiye Edebiyatına ilginin bu ülkede kısa sürede uyandırılması da olasıdır - o zaman yeni çevirilerle böyle bir ilgiyi uyanık tutmak ve desteklemek gerekir; ondan sonra yayınevlerimiz bu tür önerilere karşı da daha yatkın olurlar.

16. (Necatigil'den Brands'a, 11.4.1963).

Bu kış ben Alman radyo oyunlarına merak sardım. Epey radyo oyunu okudum. Beş tane çevirdim de: Eich'ten iki, Aichinger'den bir, Hildesheimer'den bir, Weyrauch'tan bir oyun, Kâmuran Şipal ile birlikte bir «Alman Radyo Oyunları Antolojisi» hazırlamak istiyorduk, ama hiçbir kitapçı yanaşmadı buna. Birkaç radyo oyunu da ben yazdım. İkisi hemen yayınlandı (Kadın ve Kedi, Yol) Tankred Dorst'un bir perdelik «Die Kurve» adlı oyununu da çevirdim. München'de yaşayan bu genç yazar, acaba oyununun «de yayınları» arasında çıkmasına, sonra da oynanmasına izin verir mi? Yine Tankred Dorst'un «Grosse Schmaehrede an der Stadtmauer» adlı oyunu «Sur Dibinde» ismiyle bu yıl Ankara'da oynandı. Bilmem, kendisinin haberi oldu mu?

Bana modern Alman tiyatrosundan tek perdelik veya birkaç perdelik hangi oyunları tavsiye edersiniz? Hem okumak, hem çevirmek için. Bizde Amerikan ve Fransız oyunları rağbette. Ama çeviren olursa iyi Alman oyunları da oynanabiliyor. Netekim bu hafta İstanbul Şehir Tiyatrosunda Dürrenmatt'ın «Fizikçiler» oyunu başladı. «Junges deutsches Theater von heute» (Langen Müller, München, 424 s.) adlı yeni bir kitap aldım. İçinde Kipphdrat, Hirche, Asmodi, Dorst, Hey, Ahlsen'in birer oyunu var, tek perdelik. Okuyacağım. Beckett ve İonesco'dan beri Türk seyircisi modern oyunların tadını aldı. Bu yola ben de girmek istiyorum. Radyo ve sahne oyunu yazmak! Şimdi zihnimde hep bu hayaller var.

17. (Brands'dan Tankred Dorst'a, München 13, Schraudolphstr. 2a, 6.7.1963).

Almancadan yaptığı çevirilerle önemli hizmet gören Bay Necatigil, tek perdelik oyununuz «Dönemeç»in Türkçesini seve seve yayımlatmak ve oyunu oradaki bir tiyatroda sahneye koydurtmak istiyor. (Öte yandan) «Grosse Schmaehrede an der Stadtmauer» oyununuz «Sur Dibinde» adıyla bu bahar Ankara'da oynanmış bulunuyor.

(Bu mektuba bir karşılık gelmedi, ama oyunlar sahnelendi; daha sonraları Dışilişkiler Dairesinin (das Auswaertige Amt)

aracılığıyla Tankred Dorst bir kaç kez kendisini Türk seyircisine tanıttı.)

18. (Necatigil'den Brands'a, 2.5.1964).

Tankred Dorst'a «Die Kurve» oyununu çevirmek istediğimi yazmışsınız. Dorst'tan 12.7.1963 tarihli bir mektup almıştım, memnun ve razı olduğunu bildirmişti. Sonra Günter Eich'in seçme şiirleri de, Borchert'in Laterne, Nacht und Sterne'si gibi asıl metinlerle karşılıklı basılmak üzere hazır. Kafka ve Brecht, şu iki üç yıldır bizde çok gözde Alman yazarları. Ama ben daha bilinmiyenleri tercih ediyor, meselâ Heinrich Böll'den henüz hiçbir kitap çıkmamış olmasına üzülüyorum.

19. (Necatigil'den Brands'a, 18.1.1966).

Bizde tanınmaya başlamış son Alman yazarı Heinrich Böll'dür: Kafka'nın «Dâva»sını, «Şarkıcı Josefine ya da Fare Ulusu» isimli kitapları çevirmiş ve «Şato»yu çevirmekte olan Kâmuran Şipal, Böll'den bir hayli hikâye çevirdi. Benim bu yaz çevirdiğim «Und sagte kein einziges Wort» romanı ile Zeyyat Selimoğlu'nun çevirdiği «Wo warst du, Adam?» romanı, şubat veya martta yeni kurulmuş bir yayınevinde çıkmak üzeredir. Türkçeye yeni Alman romanları henüz çevrilmiyorsa da yeni Alman piyesleri oynanıyor ara sıra. Bu ay başında göndereceğim «Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü»nde Adalet Cimcoz maddesinde Brecht'in birkaç kitabının Türkçede yayımlanmış olduğunu göreceksiniz. Yine Bayan Adalet Cimcoz, Günter Grass'ın Zehn Minuten nach Buffalo oyununu çevirdi (1964), Grass'tan Türkçede tek kitap. Ben, biliyorsunuz, son yıllarda çoğunlukla Alman radyo oyunları okudum, çevirdim (G. Eich: Geh nicht nach El Kuwehd, Das Jahr Lazertis, Die Brandung von Setubal;; Hlidesheimer: Herrn Walsers Raben; Jan Rys: Granzgaenger v.b.), bunlar İstanbul radyosunda oynandılar, ama yalnız ikisi dergilerde yayımlandı (İlse Aichinger:: Knöpfe / Düğmeler /, Yeni insan dergisi, sayı 17 - 20, 1964; F. Dürrenmatt: Abendstunde im Spaetherbst / Sonbahar Sonlarında Bir Akşam Vakti /, Tercüme dergisi, sayı 83, 1965). Kâmuran Şipal ile bir Alman radyo yunları antolojisi hazırlamak niyetimiz, böyle bir kitap alıcı bulamaz düşüncesiyle, yayınevlerinin umursamazlığı yüzünden gerçekleşemedi hâlâ...

(Varlık — Ağustos)

NECATİGİL

Enis BATUR

Opus İncertum demiş Latinler — uygunsuz parçaların bir-

araya geldiklerinde kurdukları uygun, uyumlu bütünlük. Behçet Necatigil'in şiiri bu soy bir girişimdi işte: Yıllar geçer, tek tek yapıtlar dizilir birbiri ardına ve (neredeyse) yolun bitiminde açıklık kazanır parçaları birbirinden söküp ayırmanın olanaksızlığı. Bu tür şairleri çekmez pek İkharos'un serüveni: En yükseği değil en tutarlıyı ararlar. Tenhadırlar; pek az şair yatağını hemen hiç değiştirmeden akmaya cesaret edebilir çünkü. Seçtikleri hava koridorunu fanusla çerçevelerler; onun için de şiir dilleri yalnız kendilerini etkileyebilir. Çocukları olmaz genellikle; doğanlar da gençölür.

Necatigil'in ardından konuşmak... Şiirin korkunç anıtı, dimdik sözüyle kararsız gözümüze bakıyor sanki. Şiir, nerede kesilirse kesilsin, yarıda kalmaz: Ölümün de bilmediği gerçekler vardır Necatigil'i yengeç söküp aldı yaşamdan. Oysa, o çıplak söz, yetkin temposuyla vazgeçilmez bir gölge gibi ardımızda dolaşacak. **(Oluşum — Ocak)**

NECATİGİL, İDGSA SİNEMA TV ENSTİTÜSÜNDE ANILDI

Şair Behçet Necatigil, ölümünün birinci yılında İDGSA Sinema ve TV Enstitüsünde düzenlenen bir törenle anıldı. Şair Behçet Necatigil'i anma töreni, Rauf Mutluay'ın açış konuşmasıyla başladı. İDGSA Tiyatro kolu öğrencileri, Necatigil'in «Pencere» adlı radyo oyununu sergilediler. Anma töreninde Selim İleri, Salah Birsel ve Adalet Ağaoğlu, Behçet Necatigil'in kişiliğini, eserlerini anlatan birer konuşma yaptılar. Daha sonra, Doğan Hızlan'ın «Yaşayan Edebiyat» adlı TV dizi filminden Necatigil'i konu alan bölüm izlendi ve şairin çeşitli şiirleri okundu. Törende, «Necatigil Şiir Ödülü»ne değer görülen İlhan Berk'e, ödülü verildi. **(Cumhuriyet — 20 Aralık)**

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN ÖLDÜ

Edebiyatçı, yazar ve sözlük çalışmalarıyla bilinen Mustafa Nihat Özön, 2 Ocak sabahı Ankara'daki evinde vefat etti. 84 yaşında ölen Özön, dün İstanbul'da toprağa verildi.

1931 yılında, «Dünya Muharrirlerinden Tercümeler» serisi adı altında çalışmalar yapan Özön, son yıllarda daha çok sözlük üzerine çalışmıştı. Özön'ün sözlük çalışmaları arasında «Büyük Osmanlıca - Türkçe Sözlük» «Resimli Büyük Türkçe Sözlük» ve «Ortaokullar İçin Türkçe Cep Sözlüğü» yer alıyor.

«HOCALARIN HOCASI» MUSTAFA NİHAT ÖZÖN

Konur ERTOP

Edebiyat tarihi alanında bugün de değerini koruyan araştırmaları, eski edebiyatın türlü ürünlerini günümüze yakından tanıtma amacıyla hazırladığı sadeleştirilmiş metinleri, eski kültürün kapısını açan sözlükleri ardında bırakarak, Mustafa Nihat Özön Hoca, 84 yaşında dünyamızdan ayrıldı.

İstanbul Üniversite Edebiyat Fakültesinin ünlü «Mütareke kuşağı» öğrencilerinden olmuştu. Birkaç yıl sonra çıkaracağı Dergâh dergisi, İşgal İstanbul'u aydınlarının Anadolu'daki kurtuluş hareketine bağlı inançlı ve özverili ulusçuluğunu dile getirecekti. 1923'ten 1961'e dek sürdüreceği öğretmenlik yaşamının en büyük bölümü Gazi Eğitim Enstitüsünde geçmişti. Böylece dikkatli, özenli, sevecen, özverili kişiliğiyle birçok öğretmen kuşakları yetiştirmiş ve «hocaların hocası» olmuştu...

Özellikle Tanzimattan Cumhuriyete dek uzanan dönemin edebiyat tarihiyle ilgili önemli çalışmaların sahibiydi. Bu alandaki incelemeleri çok zengin kitap, dergi, gazete kaynakları gerecine dayanıyordu. «Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi», yöntem bakımından ilk kez «Şiir - Tiyatro - Roman Tarih - Coğrafya ve Gezi Edebiyat tarihi ve Eleştiri Mektup ve Anı Felsefe Söylev ve Gazetecilik» gibi türler ayrımını getirmiş ve her türde tarihsel gelişmeleri geniş örneklerle tanıtmıştı. Bu yapıt Tanzimattan başlayarak yazarlarımızın verdikleri yapıtlar yanında sanatımızı ve düşüncemizi etkilemiş çevirilerin de çok geniş kaynakçalarını tanıtmıştı. Liseler için hazırlanmış bulunan bu yapıtı günümüze değin üniversite ölçeğindeki öğrenimin başlıca kaynaklarından biri olmakla kalmadı, edebiyat tarihi alanındaki en ayrıntılı çalışmalara da yöntemi, kaynakçaları, verdiği yaşam öyküleri, değerlendirmeleriyle kılavuzluk etti.

Mustafa Nihat Özön, basılı kaynakları dikkatle gözden geçiren, kalemini onları tanıtma ve değerlendirmeye adamış bir araştırmacıydı. «Namık Kemal ve İbret Gazetesi» adlı yapıtı bu geniş ölçekli kaynak ve belge araştırmalarının en tanınmışlarından biridir. «Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme» adlı kitabı da roman türünün bizim edebiyatımızdaki temellerini, bu alandaki başlangıç çalışmalarını ve ilk romancılarımızdan Ahmet Mithat Efendinin yapıtlarını konu edinen ayrıntılı ve özgün çalışmalarındandır.

Mustafa Nihat özellikle Tanzimat yazarlarının kitaplarının

notlu, açıklamalı, yeni harfli basımlarını hazırlamıştır. Bu yayımlar, temel olarak ana metni kendi diliyle sunmayı amaçlar. Metinler, oldukları gibi verilir, ayraç içine eski sözcüklerin en uygun karşılıkları yerleştirilmiştir.

Yayıma hazırladığı metinleri seçerken edebiyatımızın gelişmelerini, sahiplerini ve çağlarını en iyi yansıtan metinleri özenle seçmiştir. Tanzimattan önceki dönemle ilgili kaynaklar arasında yalnız «Silâhtar Ağa Tarihi» ve «Evliya Çelebiye» yer vermiş olması, edebiyatı doğrudan doğruya içeriğe, özgünlüğe, toplumsal çevreyle dinamik ilişkiye bağlayan tutarlı bir edebiyat anlayışının sonucu sayılmalıdır. Aynı dikkat ve özen, Remzi Kitabevi için hazırladığı ve yönettiği «Dünya Muharrirlerinden Tercüme ler Serisi»nde de kendini gösterir. Onun çalışmalarıyla gelişen bu önemli dizi, Milli Eğitim Bakanlığının çeviri hareketine öncülük etmiş sayılır.

Mustafa Nihat'ın çalışmaları arasında sözlükler de önemli yer tutmaktadır. Öğretime yardımcı olmayı, yeni kuşaklara eskiyi yeterince tanıtacak kılavuzlar kazandırmayı amaç edinen Mustafa Nihat Hoca, kullanışlı «Osmanlıca Sözlük»ler hazırlamıştır. Bunlarda Arapça ve Farsça sözcükler, doğrudan doğruya Osmanlıca metinlerde kullanılan biçimleri ve kazandıkları anlamlarıyla yansıtılmaktadır. «Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü», Tanzimattan sonra dilimize girmiş Batı kaynaklı sözcükleri edebiyat ürünlerinde kullanılış örneklerini de geniş taramayla yansıtarak anlamlandırır. «Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü», onun edebiyat tarihçisi ve sözlük yazarı kişiliklerini birleştiren yapıtlarından biridir.

Mustafa Nihat'ın bütün çalışmaları yalnızca imzasını taşıyan bir anı olarak kalmayacak, kaynak ve belge olma niteliğini de koruyacaktır. **(Cumhuriyet — 12 Ocak)**

ÖZÖN'E SAYGI

Atilla ÖZKIRIMLI

Siyasal çalkantıların, olumsuz koşulların hayatı çekilmez kıldığı, geçeni, eskiyi aratacağı daha ilk günlerden belli yeni yılda, 1980'de, Mustafa Nihat Özön sessizce ayrıldı aramızdan. Ölümün kol gezdiği, kanıksandığı bir ortamda yankılanamayan doğal bir ölümle... 84 yıllık yaşam, hepsi ilk olan bir o kadar araştırma-inceleme, ders kitapları, sözlükler, yetiştirilmiş yüzlerce

edebiyat öğretmeni yalnızca birkaç satırlık haber olabildiğine yazık ki! Yaşamını dağınık, unutulmaya bırakılmış bilgi kırıntılarını derlemeye, değerlendirmeye, Tanzimat sonrası Türk edebiyatını araştırmaya adamış bir edebiyat emekçisinin, renkli basının yatak odası dedikodularıyla şartlandırdığı ülkemizdeki dramı budur işte. Yıllarca edebiyatın hamallığını yaparsınız, dişinizle, tırnağınızla didinerek, kumunu, kirecini kendiniz taşıyıp harcını kendiniz kararak taş taş üstüne koymaya çabalarsınız... Ama bu kadardır işte size verilen değer. Ne güzel anlatır bu yazgıyı, daha bir ay önce yitirdiğimiz Behçet Necatigil: «Adı, soyadı / Açılır parantez / Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti / Kapanır parantez. / O şimdi kitaplarda bir isim, bir soyadı / Bir parantez içinde doğum, ölüm yılları.»

Bir edebiyat emekçisi dedim Mustafa Nihat Özön için. Bir öncü karınca da diyebilirdim. Mütareke yıllarındaki Edebiyat Fakültesi öğrenciliğinden başlayarak durmaksızın çalışan, biriktiren, biriktirdiklerini topluma sunan bir karınca. Bu karıncanın ilk atılımı da Dergâh adlı bir dergi. Milli Mücadele yanlışı, Anadolucu bir dergidir Dergâh. (1930'dan sonra Kalem ve Oluş dergilerini de yönetecektir.) Yahya Kemal ve Fuat Köprülü'den Halide Edip'lere, Ahmet Kutsi Tecer'lere kadar dönemin bellibaşlı edebiyatçıları bir araya gelirler bu dergide. Derginin sorumluluğunu yüklenen Özön de öyküler, incelemeler yazar. Ama ilk önemli incelemesi, edebiyatla dolaylı olarak ilgili bir alandadır: Yüz Senelik Gazeteciliğimiz. Bunu yeni harflerle çıkarılan (1930) ilk Bibliyoğrafya dergisindeki çalışmaları izler. Alanını belirlemiştir artık: Edebiyat tarihçesi olacaktır.

Beğenisi, Evliya Çelebi'ye olan ilgisi dışında, Tanzimat sonrasını seçmesine yol açar. Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı (1930, yeni bas. Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, 1941) Türkçede Roman (1936), Namık Kemal ve İbret Gazetesi (1938), Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü (1954) bu alandaki çalışmalarının başlıcalarıdır. Şinasi'den başlayarak Tanzimat sanatçılarının yapıtlarını açıklamalar ve notlarla yayıma hazırlar. Osmanlıca Türkçe Sözlük, Resimli Büyük Türkçe Sözlük gibi yapıtlarsa öğretmenlik yıllarının ürünüdür. Sanki her gördüğü boşluğu doldurmak ister gibidir. Amacı da bellidir: «Fırsatını bulduğun yerde yayımlayacaksın. (...) Zaten amaç ne, basılı olsun, aranınca bulunabilsin.» (Ulusal Kültür, s. 4, 1979).

Çeviriye de örnek vermek için bulaşır. 1937'de Remzi Kitabevinin başladığı Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisini

yönetir. Gorki'den, Şolohov'dan, Maupassant'dan çeviriler yapar.

Hepsinin üstünde bir öğretmendir o. Liselerde edebiyat öğretiminin çağdaşlaştırılması yolunda girişilen çabalara katılır istekle... Sabahattin Eyüboğlu ve Pertev Naili Boratav'la birlikte hazırladıkları Türkçe Metinler adlı ders kitabı ancak üç dönem okutulabilir (1944-47). O karanlık baskı yıllarında bu bile başarıdır. Hasan Ali Yücel'in bakanlıktan ayrılışından sonra yeni bakan Şemsettin Sirer'in ilk işlerinden biri olur Türkçe Metinler'i yasaklamak... Bu da bir yazgıdır... Kötü egemen olduğu sürece iyinin yazgısı...

Aralığın son günlerinde TV'de izlediğimiz Yaşayan Edebiyatçılar programında, 84 yıllık yaşamını özetlerken, ,alçak gönüllülüğü elden bırakmıyordu Mustafa Nihat Özön. Yaşlanmıştı belliydi... Güç konuşuyordu. Ama çalışmaları durmamıştı, duramazdı... Yaptığı işe hep inanmıştı çünkü, inanıyordu... Yaşamanın anlamı da bu değil midir? Yaşadım diyebilmek için, şunları yaptım da ondan demek gerekmez mi?

Özön'e saygı, Türk edebiyatına, karınca gibi çalışan nice edebiyat emekçisine saygıdır..

(Cumhuriyet — 16 Ocak)

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN

Emin ÖZDEMİR

Otuz yıl geçti aradan. İlk dersimizi şimdiki gibi anımsıyorum. Gazi Eğitim Enstitüsünün Edebiyat Bölümüne yeni girmiştik. Köy enstitüsü, ilköğretmen okulu, lise çıkışlı yirmi beş öğrenciydik sınıfta. Daha önce çevirilerini okumuş, kitaplarından tanımıştım Mustafa Nihat Özön'ü. Gorki'den çevirdiği **Stepte, Serseriler...** gibi öyküleri köy enstitüsündeyken okumuş, unutamamıştım. Maupassant'ı, Şolohov'u da onun çevirilerinden tanımıştım yine. **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi** adlı dev yapıtını biliyordum. Bundan olacak, çok merak ediyordum: Acaba nasıl bir öğretmendi?

Kapı açıldı. İçeriye yaşlıca. hafif kamburu çıkmış biri girdi. Saçları kısa kesilmişti; «alabros» denilen türdendi. Siyah çerçeveli, kalın gözlüğü vardı. Yana kaymıştı boyunbağı. Giyimine kuşamına özen gösterenlerden olmadığı ilk bakışta anlaşılıyordu.

Yüzümüze bile bakmadı. Kürsüdeki sandalyesini pencereye doğru çevirdikten sonra oturdu; bir gazete parçasına sarılı bir-

kaç kitaptan birini aldı. «Dinleyin!» deyip başladı okumaya. Bu, Halit Ziya Uşaklıgil'in «Ferhunde Kalfa» adlı öyküsüydü. Okul kitaplarına girdiği için hepimizin konusunu bildiği bir öykü. Şaşırmıştım. O güzel çevirileri yapan, sözlükleri olan Mustafa Nihat Özön bu muydu? Düşlediğimle karşımdaki birbirine hiç benzemiyordu.

Okumayı bitirince yüzümüze bakmadan öyküyle ilgili kimi sorular sordu bize. Yanıtlarımızı yüzünü buruşturarak dinliyordu. Birden patladı: «Ne dinlemesini biliyorsunuz, ne okumasını. Yazarın söylediklerini çarpıtarak yinelemeyi, anlama sayıyorsunuz. Bu değildir anlama. Yazarın söylediklerini kendi dilinize çeviremiyorsanız, kendi sözcüklerinizle deyimleyemiyorsanız okuduğunuzu da, dinlediğinizi de anlamış sayılmazsınız...» dedi. Sonra tahtaya şöyle bir tümce yazdı: «Hava kapalı değildir.» Ardından da ekledi: «Bakın, böyle bir tümceyi aynı sözcüklerle yinelediniz mi belleme olur bu. Böyle yapamaz da 'Hava açıktır' ya da 'hava güneşlidir...' biçiminde söylerseniz kendi dilinize çevirmiş olursunuz tümceyi. Anlama budur işte...»

Alıştığımız türden değildi dersleri. Belli bir kitap izletmiyor; not vermiyor, not tutmamızı da doğru bulmuyordu. «Tutanakçı (zabıt kâtibi) mı olacaksınız? Bırakın. Elinizi değil, kafanızı çalıştırın,» diyordu. Değişik metinlerle geliyordu sınıfa. Sözcüklerle, deyimlerle, bunların değişik anlam katlarıyla uğraştırıyordu bizi. Alışılmış, beylik ya da orta malı düşüncelerle konuşmaya, tartışmaya katıldık mı soruların ağında bunaltıyordu bizi: Neden? Nasıl? Nerede? Kim? Ne zaman?.. Bunaldığımızı sezince de ya bir romandan ya da bir öyküden parçalar okuyor; parçanın başarılı, başarısız yanlarını bize buldurmaya çalışıyordu.

Derslerinden bir şey öğrenmediğimizi sanırdık. İzlediği yöntemden olacak bize öyle gelirdi. Sonra sonra ne yapmak istediğini anlamıştık: Belleyimcilikten, basmakalıpçılıktan kurtarmak istiyordu bizi. Türkçe düşündürmeye çalışıyordu. Eskimiş, yaşarlığını yitirmiş sözcükleri kullandığı için söyleyiş ve vurgu yanlışları yapanlara kızışı da bundandı. Şu sözünü hiç unutmam: «Bana söverken bile Türkçe sözcükleri kullanın.»

Enstitüyü bitirdim. Bir süre ortaokullarda çalıştıktan sonra açılan bir sınavı kazanmış, bitirdiğim bölüme asistan olmuştum. Mustafa Nihat Özön'ün yardımcısıydım. O yıllarda çağdaş yazarları tarıyor, onların kullandığı deyimleri saptıyordu. Yeni bir deyimler sözlüğü hazırlıyordu. Bir konuşmamızda şöyle demişşti

bana: «...Ben yazıcı ya da sanatçı değilim. Sanatçılık ayrı bir iştir. Benimki dil ve yazın işçiliği. Onun için dilin ve yazınımızın her bölgesine uzandım. Bunda Türkçe öğretmeni yetiştiren böyle bir okulda (Gazi Eğitim Enstitüsü) uzun yıllar çalışmamın da payı vardır. Bir alana değil, birçok alana el attıysam öğrencilerimin, öğretmenlerin gereksinimlerini düşündüğümdendir.»

Mustafa Nihat Özön'ün eylemini, yapıtlarını bir bütün olarak düşününce bu sözlerin gerçekliğini daha iyi anlıyorum şimdi. Bir dil ve yazın işçisiydi o. Adlarının başında bilimsel sanlar taşıyanların, üniversitelerimizin dil ve yazın kürsülerinde çalışanların gereksiz sayıp el atmadıkları konulara Mustafa Nihat Özön sevgiyle eğilmiştir. Bir başına bir kurum gibi çalışmıştır. Yazın tarihçiliğinden sözlükçülüğe, çevirmenlikten dergiciliğe, araştırmacılığa değin değişik yönlerle çıkmıştır öğrencilerinin, okurlarının karşısına. Onun bu değişik yönlerini ve yönelimlerini besleyen, üretken kılan güçse, işine duyduğu bilinçli sevgidir. Yorulmazlığı da, yaşamının son yıllarındaki yalnızlığına yapıt adayabilecek bir davranışta bulunması da ancak bu sevgiyle açıklanabilir.

Bir dil ve yazın işçisi olarak neyi gerçekleştirmiştir Mustafa Nihat Özön? Neler bırakmıştır geride? Hangi alanlara el atmıştır? Ayrıntılara yönelmeden, sayıp dökme biçiminde de olsa kısaca değineyim bunlara.

Yazın tarihçiliğimizin yönünü ve yöntemini değiştirmiştir Mustafa Nihat Özön. **Metinlerle Muasır Türk Edebiyatı Tarihi**'nde açıkça görebiliriz bunu. Kitap hem yapı, hem de içerik yönünden birtakım temel yenilik getirmiştir. O zamana değin (1930) yazın tarihçiliği, yaşamöyküsel niteliği ağır basan, türlere ve bunların zamandizisel gelişimine yer vermeyen bir yol izlemiştir. Kitapta ilk kez bu yoldan çıkılmış, türlere öncelik verilmiştir. Türler de sınırlı tutulmamış; roman, öykü, şiir... gibi yaşantısal ürünlerin yanına tarih, coğrafya, gezi (seyahat), yazın tarihi, eleştiri (tenkit), mektup, anılar (hatırat), felsefe, hitabet, gazetecilik... başlıkları altında öğretici, bilgilendirici türler alınmıştır. Her bölümden sonra o bölümü kuşatan bir kaynakça verilmiştir. Yazarlar, ozanlar üzerine yapılan açıklamalar, onlardan seçilen değişik metinlerle pekiştirilmiştir.

Bu kitabında olsun, bundan sonraki yapıtlarında olsun Tanzimat ve Tanzimat sonrası yazınımızı inceleme alanı olarak seçmiştir. Divan yazınını doğrudan ele alan bir çalışması yok gibidir. Oysa bu dönemin ürünlerini sıkı bir taramadan geçirdiğini

Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü'nün tanıtlama tümceleri gösterir bize. Divan yazınını ele alan yapıtların da açıklama ve yorumlama adına, okuru divan ürünlerinin evrenine soktuğuna inanmaz. Çünkü eskimiş, düş dünyası donmuştur bu ürünlerin. Onlar üzerine çalışmaktan hoşlanmadığını da bir konuşmasında şöyle açıklar: «...Doğrusunu istersen eski edebiyattan hoşlanmam. Dişe dokunur bir şeyi yok. Bir dirhem tat almak için okkalarca keçiboynuzu çiğneyeceksin.»

Yazını, insanın düş ve düşünce evrenini genişleten, yaşantı birikimini zenginleştiren ana kaynaklardan biri olarak görür Mustafa Nihat Özön. Çalışmalarında; yazarları ve yaratılarını değerlendirmede öznelliğin dışına çıkmaya çalışır. Her yaratıyı çağı içinde, yaratıldığı toplumsal ortamın havasına bağlı kalarak inceler. 1936'da yayımlanan Türkçe Roman adlı yapıtı, düzyazımızda roman türünün başlangıcı üzerine nesnel ve sağlıklı bilgiler verir. Bilgileri, toplumsal ortamdan, roman türünün bizde oluşumundan önce var olan öyküleyici türlerin içinden damıtarak sergiler. Öyle ki bu yapıtına geleneksel anlatım türlerimizi tanımamızı sağlayan bir kılavuz gözüyle bakabiliriz. Bunu Türk Romanının Doğuşu adlı yapıtında Güzin Dino şöyle belirtir:

«Türk romanı üzerinde şimdiye dek pek az çalışılmıştır. 1930'da M. N. Özön'ün Türkçede Roman adıyla yayımladığı monografya, değerli bir bilgi aracıdır. Bu yapıtta roman türüne yakın ve bu türden önce varolan hikâye, masal, efsane, destanlar üzerine kısa tarihsel bilgiler bulunduğu gibi, Fransızca ve başka dillerden çevrilmiş ilk romanlarda bu çevirilerin özelliği üzerinde bilgiler, Osmanlı romancıları arasında tarih bakımından başta gelen Ahmet Mithat Efendi'nin romanları üzerine de bir kronoloji ve incelemeli açıklamalar vardır. ...Yol açıcı bu çalışma, Türk düzyazısında roman olayının başlangıcı üzerine toptan bir görüş edinmeyi sağlar.»

Sınırlı da olsa, değişik çalışma türlerinin yol açıcı, ilk örneklerini ortaya koyma Mustafa Nihat Özön'ün belirleyici yanlarından biridir. Türk tiyatrosu üzerine (Baha Dürder'le birlikte) bir ansiklopedi hazırlamıştır. Tiyatromuzun kuru bir tarihçesini sergileme yerine oyunlar, oyuncular, tiyatrolar sergilenir bu yapıtta. Tiyatro çalışmaları içinde «Ahmet Vefik Paşa'nın Moliére Küllüyatı»ndan yaptığı metin yayımlarını da anmak gerekir.

Metin yayımlama yöntemi çevirisel bir özellik taşımaz. Özleştirme ya da bugünün diline aktarma kaygısı yoktur. Öncelikle

metnin özgün biçimini verir. Ancak onun anlaşılmasını sağlayacak açıklamalara, sözlükçelere yer vermekten de kaçınmaz. Metni çarpıtmadan verme, metne sıkı sıkıya bağlı kalma temel ilkesidir Mustafa Nihat Özön'ün. Tanzimat ve Tanzimat sonrası yazınımızın kimi ürünlerini içine alan **Edebiyat Kütüphanesi** dizisi bu yöntemle oluşturulmuştur. Bu yöntemi Tanzimat öncesi yazınımızdan seçtiği **Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi** ile **Silâhtar Ağa Tarihi**'nde de görürüz.

Sözlük çalışmalarına **Türkçe Tabirler Sözlüğü**'yle başlar Mustafa Nihat Özön. Bunun nedenini oğlu Nijat Özön'le yaptığı bir konuşmada şöyle açıklar: «...Deyimleri bir bakıma en uzun ömürlü söz kalıplarıdır, bir bakıma da unutulmaya mahkûm. Çünkü sözlü dilin ürünüdür deyimler. Eee, edebiyatı bizimki gibi bir uzun süre sözlü dilin çok uzağında kalan bir edebiyatın yazıya geçmiş ürünlerinde bu deyimleri bulamazsın. Bulamayınca da zamanla unutulur bunlar. Nitekim ben bu deyimleri hep konuşma diline yakın yazılmış kitaplardan taradım. Her dönemde konuşma dili kendine özgü deyimler yaratıyor, yapıyor. Ama bunun kâğıda geçme, yazıya dökülme davası var. Bu da ancak yakın zamanlarda, sözlü dille yazılı dil arasındaki uçurum kalktığı zaman oluyor. Örneğin Hüseyin Rahmi. Benim taradığım deyimlerden çoğu onun romanlarındaki konuşmalarda geçer.» (**Ulusal Kültür**, sayı: 4, Nisan 1979).

Bir gereksinimden yola çıkma Mustafa Nihat'ın tüm çalışmalarında görülür. Yazınsal türlere yönelik çalışmalarında da, sözlük çalışmalarında da böyle olmuştur bu. **Büyük Osmanlıca Türkçe Sözlük, Resimli Büyük Türkçe Sözlük, Yeni Türkçe Lügat, Türkçe Cep Sözlüğü, Edebiyat** ve **Tenkid Sözlüğü**... gibi yapıtlarının, yaşamsal ve kullanımsal değeri varsa, biraz da değindiğimiz bu yönünden gelir. Sözlüklerinde kavramları adlandırır, tanımlarken metinlere yaslanır; her anlam ve tanımı tanıklarla sağlamlaştırır.

Kavramlardan kavram üretme işidir düşünme. Kavramların adı konmamışsa, sınırı çizilmemişse düşünme de açık seçik gerçekleşmez. Buna içtenlikle inanır Mustafa Nihat Özön. Bu inancı öğretmenliğinden kaynaklanır belki de. Nitekim **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**'nün önsözünde bunu şöyle vurgular.

«Tenkid fikrinin oluşu, gelişmesi her şeyden önce terimlerin tesbitine bağlıdır. Bir fikrin yazı ve sözle anlatışındaki başarı derecesi ancak belli ölçülerle belirtilebilir. Terimler, bu ölçülerdir. Yazı veya sözün iyi, aksak, ortahalli durumu böyle pozitif

ölçü olan bu terimlerle söylenmez, yani durumun adı konmazsa, söylenecekler söz kalabalığı, gevezelik olmaktan kurtulamaz. Terimler, kullanan ile işiten veya okuyan arasındaki ortak anlayış derecesinde işe yarar. Bu iki taraflı anlayış bunların neler anlattığının, ne demek olduğunun iki tarafça da bilinmesiyle meydana çıkar

Çeviri çalışmalarının başlamasında da öncülük yapmıştır Mustafa Nihat Özön. Remzi Kitabevince başlatılan «Dünya Muharrirlerinden Tercümeler Serisi»nin adını koymuş, bu dizinin temel örneklerini vererek yönünü çizmiştir. Denilebilir ki Milli Eğitim Bakanlığınca daha sonra gerçekleştirilen «dünya soyyapıtlarından çeviriler yaptırılması» işinde bu girişimin büyük payı olmuştur. Öte yandan Gorki'yi, Maupassant'ı, Şolohov'u gerçek boyutları içinde onun çevirilerinden tanımıştır Türk okurları. Bu çevirilerin, yazınımızın havasının ve dokusunun değişiminde önemli bir yeri olduğunu da söylemeliyim. Andığım konuşmasında bunu şöyle sezdirmeye çalışır:

...Benim bazı çevirilerim, bilhassa örnek vermek içindir. Örneğin, Yakup Kadri aşk dediği zaman Ankara'da, bunu Ankara Palas'tan çıkarıyor. Oysa Uyandırılmış Toprak'ta ortaya konan şu: Köyde de olur aşk, yani mutlaka Ankara Palas"ta doğmaz. Bir şey daha var. Köyde de aşk olacağını kimi biliyordu ama, nasıl olacağını bilmiyordu. Ben de 'bak işte böyle olur, böyle de olur' diye çevirdim o romanı. Köylünün de, işçinin de aşkı olur diye. Davidov işçi, hem de yirmi binlerden, köye giden...»

Dergâh, Kalem, Oluş... gibi dergilerin yazarları arasında yer almıştır Mustafa Nihat Özön Bu dergilerde bir yandan güncel yazın sorunları üzerinde durur, bir yandan da Tanzimat ve sonrası yazınımızın ürünlerini açıklamaya, tanıtmaya çalışır. Gerçekte terimsel anlamıyla bir yazın tarihçisi değildir o. Çünkü bizde yazın tarihçileri yazınsal olayları yirmi otuz yıl geriden izlerler. Canlı, solunan ve okunan yazından uzak durmaya çalışırlar. Mustafa Nihat Özön tutumu buna karşıttır. Bir ayağı dündeyse, bir ayağı bugünde olmuştur. Öğrencilerinin karşısına yaşayan yazarların metinleriyle çıkmaya özen gösterirdi Kemal Bilbaşar'dan Aziz Nesin'e; Kemal Tahir'den, Oktay Rifat'a değin... yazarları, ozanları sıkı bir taramadan geçirir, onlardan seçtikleri metinlerle sürdürürdü derslerini.

Türkçe öğretimi bir ölçüde ortaokullarda ereğine varacak bir çizgiye girmişse Mustafa Nihat Özön'ün büyük etkisi olmuştur bunda. Öğretimin canlı metinlere dayandırılması,

metinlerin dilsel ve düşünsel örüntüsünün eleştirel sorularla değerlendirilmesi onun verdiği ilk örneklerle başlamıştır dersek, yanılmış olmayız. Bir bakıma Türk diline en büyük katkısı bu yönüyle olmuştur. Başka **Yazmak Sanatı ve Kompozisyona Giriş** olmak üzere öğretmen ve öğrenciler için hazırladığı kitaplar somut bir örneğidir bunun.

Öğrencilerine damgasını vurmasını bilen iyi bir öğretmendi Mustafa Nihat Özön. Yardımcılığını yaptığım günlerde de izlemiştim derslerini. Öğrencilere eleştirel bir bakış açısı kazandırmaya, kendi us güçlerini kullandırmaya çalışırdı. Duygusallığa kapılmazdı, usçu ve gerçekçiydi. Ne ki emekliye ayrılacağı yıl son dersinde duygulanmış, anımsadığımca şunları söylemişti öğrencilerine:

«Bir ayakkabıcı olsaydım diktiğim ayakkabıları en iyi ve en güzel ayakların giymesini isterdim. Öğretmenim oysa; hem de öğretmen yetiştiren bir okulda. Yetiştirdiğim öğrencilerin iyi bir öğretmen olmasını isterim. Kimdir iyi öğretmen? Eğitimciler birçok tanım yapmışlardır bu konuda. Bana kalırsa iyi bir öğretmen işini sevendir, kendini yenileyendir...

Emeklilik yıllarında da çalışma gücünü ve isteğini hiç yitirmedi. Çünkü o işini seven bir dil ve yazın işçisiydi. Mustafa Nihat Özön'ün ölümüyle Türkçe inançlı, yorulmaz bir emekçisini yitirdi... **(Türk Dili — Şubat)**

MUSTAFA NİHAT ÖZÖN'ÜN ÖLÜMÜ ÜZERİNE

Konur ERTOP

1980'in ilk günlerinde 84 yaşında ölen Mustafa Nihat Özön, edebiyat tarihçiliğimizin en seçkin temsilcilerinden biriydi.

Edebiyatımızın uzun ve zengin geçmişine karşılık, edebiyat tarihçiliği bizde geç ve güç gelişmiş bir alandır. Eski edebiyatımızda edebiyat tarihinin verebileceği bilgileri içeren ürünler ancak «tezkire»lerdi. Bunlar ise yalnız «şiir» dalında ürün vermiş Divan yazarlarını konu ediniyordu. Eski edebiyatın şiir dışındaki sınırlı ürünleri ,halk edebiyatının temsilcileri tezkirelerin dışında kalıyordu. Tezkirelerde şairlerin yaşam öyküleri Osmanlı düzyazısının karışık anlamıyla birkaç satır içinde verilir; sanat özellikleri, birçoğu kalıplaşmış birkaç yargıyla belirtilir;; sonra sanatçının kimi beyitleri anılırdı. Sehi Bey, Lâtifi, Ahdi, Aşık Çelebi, Hasan Çelebi, Beyani, Sadıki, Riyazi, Rıza, Salim tezkireleri ve

onları izleyenler hep bu niteliktedir. Tezkirelerin, ele aldıkları dönemler için önemli bilgiler verdiklerini ,eski şiirimizin özelliklerini ve değerler sistemini yansıttıklarını kabul etmek gerekliyse de hiçbirinin bugünkü anlayışımıza uygun bir «edebiyat tarihi» niteliği göstermediği ortadadır.

Tanzimat'tan sonraki edebiyatımızda bir yandan eski tezkirecilik geleneği sürdürülmüş ve tezkirecilerin her kuşaktaki temsilcileri, kendilerinden öncekilerin bıraktığı tarihten başlayarak, yeni yazarları tanıtmışlardır Son dönemlerde bu geleneğin en ünlü temsilcileri «Hâtimetü'l-Eş'ar» yazarı Fatin ile «Son Asır Türk Şairleri» yazarı İbnülemin Mahmut Kemal İnal olmustur

Liselerde ve üniversitede edebiyat tarihi derslerinin okutulmağa başlamasından sonra ilk edebiyat tarihleri kaleme alınmıştır. Abdülhalim Memduh'un 1888 tarihini taşıyan ilk küçük çalışmasından uzun süre sonra, ancak II. Meşrutiyeti (1908) izleyen yıllarda Şahabettin Süleyman, Faik Reşat gibi yazarlar bu alanda eser verdiler. Çağdaş anlamda edebiyat tarihçiliğinin kurucusu ve en büyük ustası Fuat Köprülü olmuştur. Mustafa Nihat Özön, onun öğrencisidir. Köprülü'den yöntem ve bilgi olarak büyük yararlar sağlamıştır. Ancak, Köprülü'nün «Türk Edebiyatı Tarihi» başlangıçtan XIV yüzyıla kadar gelirken Özön, edebiyatımızın büyük yeniliklerle dolu olan Tanzimat sonrası dönemini konu edinmiştir. Onun «Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi», İbrahim Necmi Dilmen, İsmail Habip Sevük, İsmail Hikmet Ertaylan'ın aynı alandaki çalışmalarını izlemiştir. Böylece Özön, çağdaşı Agah Sırrı Levent'le birlikte edebiyat tarihçiliğimizin dikkatli, titiz, çalışkan, geniş ufuklu temsilcileri arasında yer almıştır.

Mustafa Nihat Özön doğrudan doğruya edebiyat metinlerine dayanan, yargılarını tek tek incelenmiş yapıtlara dayandıran güvenilir bir edebiyat tarihçisiydi. «Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi»nde Tanzimat'tan 1940'lara değin uzanan edebiyatın bütün ürünlerini, konuyla ilgili dergi ve gazetelerini tek tek incelemiş, taramış, değerlendirmiş, kitabının kaynakçaları arasına almıştı. Tanzimat'tan sonra edebiyatımızı büyük ölçüde etkilemiş olan çeviri edebiyatı üzerine de eğilmiş, yüz yıl boyunca dilimize çevrilmiş yapıtları sağduyulu ve belgeci bir araştırmacı kişiliği içinde tanıtmıştı.

Mustafa Nihat, 1923'ten emekliye ayrıldığı 1961'e kadar öğretmenlik yapmıştı. Meslek yaşamının 30 yıla yakın bölümü Gazi Eğitim Enstitüsü'nde geçti. «Öğretmen»lik niteliği onun bütün

çalışmalarında geniş ölçüde görülür. Bütün yazılarında yoğun, fakat aydınlık bir anlatımın sahibi olmuştur. Az sözle konu için en çok gerekli olan bilgileri vermiş, yardımcı gereçleri, kaynakları yeterince tanıtmıştır. Anlatım oyunlarının, tartışmaya açık kişisel yorumların hiçbiri yer almaz onun yapıtlarında. Kuru olmayan, zengin kaynakçaya dayanan, canalıcı noktalara değinen ve akılda kalan paragraflardan örülüdür yazıları.

Özön'ün öğretmen-yazar niteliğini kuvvetle yansıtan yapıtları bir yandan da «ilk» ve «yeni» oluşlarıyla dikkati çeker. Hemen her çalışmasında daha önce yapılmamış, denenmemiş yenilikleri araştırmıştır. Örneğin kendisinden önceki edebiyat tarihleri kronolojiyi temel alırken o edebi türlere dayanmıştır. Daha önce sözgelimi padişahların saltanat yıllarına göre bölümlenen edebiyat tarihleri karşısında onun edebi türlere dikkati çekmesi önemli bir çığır açmıştır. «Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi»nde edebiyat ürünleri «şiir» ve «düzyazı» olarak ikiye ayrılmış, «düzyazı»nın kapsamı içinde bazıları bir edebiyat türü olarak ilk kez işlenmek üzere «tiyatro-roman-tarih-coğrafya ve seyahat- edebiyat tarihi ve tenkit-mektup ve hatırat-felsefe-hitabet ve gazetecilik- dil meselesi» konuları geniş çizgileriyle işlenmiştir.

Öğretmen kişiliği, edebiyatımıza eski harfli yapıtların yeni harflerle açıklamalı ve geniş, tanıtıcı önsözlü metin yayınlarını kazandırmıştır. Şinasi, Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Ahmet Mithat, Ali Bey, Ahmet Vefik Paşa, Nabizade Nazım gibi yazarların yapıtlarını yeni kuşaklar onun yayınlarından tanımışlardır. Bu yayınlar dikkatle işlenmiş metinlerle birlikte önsözlerinde ayrıntılı yeni bilgiler getirirler.

Öğretici olma niteliği yanında yer alan yeni olma niteliği bu metin yayımlarında da kendini göstermektedir. Örneğin Evliya Çelebi'den yayımladığı metinlerden bir cilt, «onyedinci asır hayatından levhalar»ı yansıtır ve basılı «Seyahatname»den «sansürce çıkarılmış parçalar»ı bize tanıtır. «Gördüklerim» adını taşıyan iki cilt ise XVII. yüzyıl yazarının doğrudan doğruya kendisinin tanık olduğu ya da ilk ağızdan dinlediği olayların seçilmesiyle hazırlanmıştır.

Mustafa Nihat Özön'ün ilk bilimsel çalışmaları arasında 1928'de «Ayın Tarihi»nde yayımlanmış «Yüz Senelik Gazeteciliğimiz» adlı araştırma yer alır. Belgelere, kaynaklara yönelen ve «Takvim-i Vekayi»nin 100. yılı dolayısıyle kaleme alınan bu çalışma, onun dikkatli çalışma yönteminin ve ilgilerinin habercilerindendir. İlerki yıllarda bütün yapıtları aynı yolda gelişmiş ve

zengin kitaplık taramalarını geniş kapsamlı değerlendirme yeteneğiyle birleştirmiştir.

«Namık Kemal ve İbret Gazetesi» onun bu yöntem ve yetilerinin ürünlerindendir. Bu araştırmaya Namık Kemal'in yeni likçi sanat ve siyaset anlayışına bağlı olarak arkadaşlarıyla birlikte 1872-1873 yıllarında yayımladığı «İbret» gazetesindeki yazıları konu olmuştur. Kitapta vatan şairinin sanat ve siyaset alanındaki görüşleri konu edinilir. «Türkçede Roman Hakkında Bir Deneme» adlı yapıt da türün bizim edebiyatımızdaki gelişmelerini tanıtır. Bu incelemede roman türünün batı edebiyatlarındaki gelişimi özetlendikten sonra Divan ve Halk edebiyatlarındaki romana yakın türler ayrıntılı olarak ele alınmış, batıdan ilk çevirilerle ilgili bilgi verilmiş, romanımızın ilk büyük temsilcilerinden Ahmet Mithat Efendinin roman alanındaki bütün ürünleri geniş biçimde tanıtılmıştır.

Mustafa Nihat'ın yapıtları arasında sözlükler de önemli bir yer tutar. Bunlardan bir bölümü Osmanlıcanın ve çağdaş Türkçenin sözcüklerini öğrenciye, araştırıcıya tanıtma, yabancı sözcüklerin karşılıklarını öğretme amacıyla hazırlanmıştır. İçlerinde, «Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü» gibi, Tanzimattan günümüze basılı metinlerin taranmasıyla ve örnekler derlenmesiyle oluşturulmuş inceleme niteliğinde kaynaklar da vardır. Edebiyat tarihimizle ilgi terimleri, yapıtları, periyodik yayınları açıklayan, tanıtıp bilgi veren «Edebiyat ve Tenkit Sözlüğü» onun özgün çalışmaları arasındadır.

Mustafa Nihat Özön'ün yaşamı verimli ve örnek bir çalışmayla dolu olarak tamamlanmıştır. Edebiyat tarihçiliğimiz onun incelemelerinden, değerlendirmelerinden, verdiği zengin gereçlerden büyük ölçüde yararlanmıştır. Daha da yararlanacaktır.

RÜKNETTİN RESULOĞLU

Uzun süre «Yelken» dergisini çıkaran, edebiyat çevrelerinin yakından tanıdığı Rüknettin Resuloğlu 8 Şubat günü aramızdan ayrıldı. Resuloğlu, 10 Şubat günü Yenikozlu mezarlığında toprağa verildi.

NUSRET HIZIR ANLATIYOR

Konuşanlar: Bilge KARASU Füsun ALTIOK

1979 yılı sonlarında Türkiye Felsefe Kurumu tarafından «Onur

Başkanı» seçilen ve törenle kendisine «Onur Başkanlığı» plaketi sunulan Prof. Nusret Hızır, 1899'da İstanbul'da doğdu. Almanya'da Fizik-Matematik, Felsefe öğrenimi gördü. 1934'de Prof. Hans Reichenbach'ın asistanı olarak İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümüne girdi. 1937'den 1942'ye kadar Türk Tarih Kurumu'nda uzman olarak çalıştı. 1942'de dışardan sınav vererek doçent oldu. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin Felsefe Bölümüne girdi. 1960-62 yılları arasında üniversiteden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesinden biri olarak görevinden geçici olarak ayrılması bir yana, 1968'de emekli oluncaya kadar Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesindeki görevini Türk Tarih Kurumu danışmanlığıyla birlikte yürüttü. 1963'te bir dönem Paris'te, «Ecole Normal Superieur»de felsefe dersleri verdi. Bu arada 1941-48 yıllarında Platon Yarkurulu Başkanı olarak Klasiklerin çevirisinde çalıştı. Emekliliğinden sonra bir yıl Basın ve Yayın Yüksek Okulunda, iki buçuk yıl Orta Doğu Teknik Üniversitesinde, bir yarıyıl Hacettepe Üniversitesinde Felsefe ve Mantık dersleri verdi. 1971'den bu yana evinde, özel olarak küçük gruplarla bu derslerini sürdürmekte. Çeşitli dergilerde yayımlanmış olan felsefe ve mantık konularına ilişkin yazılarının bir bölüğünü «Felsefe Yazıları» adlı kitabında topladı. Bu yapıtı Türk Dil Kurumu 1977 Deneme Ödülünü aldı. Erasmus, Leibniz, Nietzsche gibi düşünürlerin kimi yapıtlarını dilimize kazandıran Hızır, Almanca, Fransızca, İngilizce bilmektedir.

— Türkiye'de felsefe eğitiminin dünü ile bugününü karşılaştırmak istersek nasıl bir tabloyla karşılaşırız sizce?

— Bu soruyu kendi deneyimle koşutluk içerisinde cevaplandırayım istersen. Hocalığa başlayışım 1934'lere dayanır. Emekli olduğum 1968 yılına kadar felsefe eğitiminin serüvenini içinde yaşayarak izledim. On bir yıldır da felsefe eğitimi veren ve gören kişilerle bağlantım sürmekte olduğundan, gelişme deyip diyemeyeceğimizi bilmediğim değişmelerden habersiz değilim.

— O halde izin verirseniz, sormak istediğim bir başka soruyla bu ilk soruyu birleştireyim: Bir felsefeci ve bir felsefe hocası olarak, kendi yürüdüğünüz yolu, aştığınız ve aşamadığınız engelleri, kişisel olarak mesleğinizde ne ölçüde doyum bulduğunuzu anlatır mısınız? Sanırım, Türkiye'de felsefe eğitimine ilişkin düşüncelerinizi de buraya bağlayabileceğiz.

Evet, ben de böyle bir bağ kurabileceğimi düşündüm. Özetle anlatıvereyim. Almanya'da esas disiplin olarak fizik-matematik, yardımcı disiplin olarak da felsefe öğrenimi görmüştüm. İstanbul'a döndüğümde, o zaman felsefede yeni bir anlayışı temsil eden Prof Hans Reishenbach'ın derslerini izlemeye başladım. Üniversiteye geçişim de bir rastlantıyla oldu. Reichenbach'ın derslerini çeviren Macit Gökberk o sıralar askere gitmişti, çeviri işini ben yürütmeye başladım ve hemen arkasından da Reichenbach'ın asistanı oldum. Hemen dersler de vermeye başladım. Yıl 1934. O zaman felsefe eğitimi yenilenmek istiyordu. Ciddi bir gereksinimdi bu.. Ama felsefe çevresinde bu yenilenmeye karşı bir direnç vardı. Belki bana öyle geliyordu, belki yanılıyordum, bilmiyorum. Felsefenin içinde hep bir mistik eleman vardır. Bir çeşit dokunulmazlık, bir çeşit yücelik atfedilir kimilerince felsefeye. Öyle sanıyorum ki, farkında olunmadan, felsefenin bu mistik elemanının etkisi altında kalınıyordu. İşte bu yüzden, Reichenbach'ın felsefe anlayışı, benim ona uymam ve felsefeyi her şeyden önce mistik elemandan kurtarmak gerektiği inancım direnç görüyordu. Meslektaşlarımla ilişkimde bir tür düalizm vardı. Bir yandan beni kabul ediyorlar, içtenliğime inanıyorlardı, bir yandan felsefeyi yanlış yola saptırmakta benim bir katkım olduğunu düşünüyorlardı. Ama şunu da minnetle anmadan geçmek istemiyorum: Mazhar Şevket (İbşiroğlu) Vehbi (Eralp), Macit (Gökberk) gibi arkadaşlarım, felsefenin Reichenbach'ın getirdiği anlayış açısından yorumlanışını kabul edememekle birlikte, iyi niyetli bir nötralizasyona yöneldiler ve dostluklarını, arkadaşlıklarını esirgemediler benden.

— **Hocam, felsefenin «mistik elemanı» derken nasıl bir şey kastediyorsunuz?**

— Efendim, böylesi bir eleman, bir ne idüğü belirsiz «derinlik», «yücelik» vehmi olarak hep karışagelmiştir felsefenin içine. Bilimlerin kraliçesiydi, bilimlerin üstünde idi felsefe bu elemanın etkisi altında kalanlarca. Evet, gerçekten de felsefe bilimlerin «üstünde»dir Ama nasıl üstünde? Bunun bilincinde değildik pek. «Üstünde» sözcüğünde bir değer yargısı vardı. Bense felsefenin, bilimlerin ve diğer insan etkinliklerinin yanında, onlardan ayrı bir yeri olduğunu görüyor, fakat bunu bir ayrıcalık, bir egemenlik saymıyordum.

— **Sizin anlayışınıza göre felsefenin bilimlerin «üstünde» olmasını anlamı nedir?**

— Bilimler doğrudan doğruya gerçeklikleri ele alan, onlar

üzerine söz söyleyen birer konu dilidirler. Felsefe ise konusu bu diller olan, bu konu dilleri üzerinde kurulan, bunları çözümleyen, eleştiren bir üst dildir. İşte bu anlamda felsefenin, bilimlerin «üstünde» olduğu söylenebilir ancak.

— Bu konuya yeniden dönmek üzere, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde başlayan meslek yaşamınızın sürecine dönelim isterseniz. Ben galiba tam bir dönüm noktasında kestim sözünüzü.

— İşte felsefenin ve benim durumlarımız bu merkezdeyken, 1937'nin sonlarına doğru, Reichenbach'ın bütün çabalarına karşın, tam Atatürk'ün hastalığının başladığı sırada, felsefeden koparıldım, Türk Tarih Kurumu'na alındım. II. Türk Tarih Kongresi için Dolmabahçe sarayında bir büro kurdular. Başına Ercüment Ekrem Talu geçirildi. Muzaffer Şerif, Ramazanoğlu, Sabahattin Ali ve benim gibi dil bilen asistan ve doçentlerden oluşan bir kuruldu bu. Kongre bitti, herkes dağıldı, beni alıkoydular. Böylece Türk Tarih Kurumu'na iyi dil bilen bir eleman kazanıp, onu ilerde çeviri işlerinin örgütlenmesinde kullanmak istiyorlardı.

— Bu kişinin Nusret Hızır olması da bir avantaj sağlıyordu, öyle mi?

— Şu bakımdan: Ben, İngilizce öbürlerine göre daha zayıf olmakla birlikte, üç dil biliyordum. Hiç olmazsa Fransızca ve Almancayı adamakıllı bildiğimi söyleyebilirim. En az iki kişinin yerini tutabilecektim.

— Daha sonraki yıllarda da bir çeviri kurulunda görev yaptınız, değil mi?

— Evet, 1941-48 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı çeviri kurulunda Platon Komisyonu başkanıydım. Daha doğrusu önceleri yalnızca başkandım, sonra öbür üyeler teker teker çekildiler, ben hem başkan, hem yazman, hem üye olarak tek başıma çalıştım. Her neyse. Tarih Kurumuna bir görevli olarak alındıktan sonra İstanbul'da kalmadım. O sıralar İstanbul Üniversitesi Pedagoji Kürsüsünde asistan olan Neriman Hilal'le evlendim, onun işini terketmesine sebep oldum. İngilizce bildiği için onu mecburi hizmetinden ötürü Cebeci Ortaokulu'na İngilizce öğretmeni yaptılar, ben de Ankara'ya geldim. Tarih Kurumunun bir bürokratı olarak çalışmaya başladım. Bu çalışmaların eğilimlerimle hiçbir ilgisi yoktu. Ama gene de sık ve uzun temaslar sonunda Tarih Kurumu aracılığıyla beni sevindiren birkaç iyi dostluk kurma olanağı buldum: Enver Ziya Karal, Şevket Aziz Kansu ve en çok Uluğ İğdemir'le olduğu gibi. Tek gerçek kazancım

bu oldu Tarih Kurumu serüveninden. O zaman Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde Felsefe Bölümü yoktu. Ben geldikten az sonra Prof. Oliver Lacombe bu bölümü kurdu, ama ben yoktum içinde. Ta 1942'de, Hasan Ali Yücel'in üstelemeleriyle dışardan doçentlik sınavı vererek yeniden Üniversiteye döndüm. 1960-62 yılları arasında 147'lerden biri olarak yirmi ay uzaklaştırılmam dışında, 1968'de emekli oluncaya kadar Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesinde Bilimsel Gelişim Tarihi, Felsefe, Mantık derslerini yürüttüm. Şimdi bu yaklaşık otuz beş yıllık dönemi gözönünde bulundurarak, buna 1968'den 1979'a kadarki on bir yılı da katarak, Türkiye'deki felsefe eğitiminin son kırk beş yılı için şunları söyleyebilelirim: Von Aster gibi, Reichenbach gibi, Lacombe gibi, Freyer, Pratt, Kranz gibi yabancı profesörlerin zamanında felsefe eğitiminde sanki bir düzelme, yenilenme, ya da düzelmeye, yenilenmeye yönelme varmış gibiydi. Ama bu yüzeysel ve pek etkenliği olmadığı sonradan görülen bir devinimdi. Felsefe eğitimi o zaman da kötü, yetersiz, verimsizdi; bugün, 1979'da hâlâ öyle. Yeni kuşaklar, sayıları pek az olan bir avuç kişi dışında, eskiyi sürdürdüler, bir çeşit metafizikçi olarak kaldılar. Aradaki fark, bugün felsefenin niceliksel bir yaygınlık kazanmış olmasında. Ben bu niceliksel yaygınlığın niteliksele dönüşeceğini beklemekte, ummaktayım

— Onca yıl üniversitede hocalık etmenize karşın felsefenin ya da felsefe eğitiminin düzelmesine, gelişmesine bir katkınız olmadı mı?

— Bir defa, türlü felsefe-dışı nedenlerle ben Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde rahat çalışma olanağı bulamadım. Az önce sözünü ettiğim düalizme, dirence karşın İstanbul üniversitesindeki ortamın daha içtenlikli, daha iyi niyetli bir ortam olduğunu düşünürüm zaman zaman. Kösteklemeler söz konusu değildi hiç olmazsa, belki zamanla daha da elverişli bir çalışma ortamı doğacaktı. Dil Tarih'teki Felsefe Bölümünde —Sosyoloji, Psikoloji bir yana— salt felsefeyi alırsak benim dışımda, geleneksel olanın ötesine geçen, geçmeyi düşünen, amaçlayan kimse yoktu. Etkim olmuştur bu memlekette olmasında. Ama büyük ölçüde fakültenin dışında olmuştur. Yazılarımla, konferanslarımla, emekliliğimden sonra türlü gruplarla yaptığım özel derslerle. Fakültede resmi ,eski hava fazla yerleşmişti. Bense yalnızdım. Tek başıma onu delip geçemiyordum. Felsefenin meslek edinmek için düzenlenmiş bir öğretim olarak anlaşılması, benim yapmak istediğimin yapısı üzerinde düşünül-

mesine bile fırsat vermiyordu. Öğrencilerim arasından açık fikirli olanlar, kafaları koşullandırılamayanlar benden bir şeyler alıyorlarsa, bunu kendi derslerinde, diğer etkinliklerinde kullanıyor, yaygınlaştırıyorlarsa, böylece dolaylı bir etkim oluyordu belki. Kırk yıllık hocalık yaşamımda böyle parlak öğrencilerimin sayısı da pek kabarık değil.

— Fakültede verdiğiniz savaşımın fakülte duvarları arasında kalması, düşüncelerinizin, etkinliklerinizin yaygınlık kazanamaması sizi yine de saltık bir umutsuzluğa, hele küskünlüğe sürüklememişe benzer. Mesleki bir doyum duygusunu hiç tatmamış da değilsiniz sanırım.

— Bir bakıma tatlı, bir bakıma acıdır benim için bu soruna vereceğim yanıt. Emeklilikten bu yana, bir yıllık bir Basın Yayın Yüksek Okulu intermezzosu vardır ki, o çok etkili olmadı sayılır. Ama Orta Doğu Teknik Üniversitesindeki iki buçuk yıllık hocalığım etkili oldu, gerçekten etkili oldu, ve beni doyurdu. Orta Doğu Üniversitesini öğrencileriyle, özellikle genç hocalarıyla Dil Tarih'ten daha çok sevdim. Onların etkisi ve ısrarı ile evimde yüksek aşamalı bir felsefe kursu açtım. Sekiz yıla yaklaşıyor, bu dersleri sürdürmekteyim. Ne gariptir, ancak yetmişimden sonra beni doyuran bir hocalık etkinliği içine girdim ve seksen bir yaşındayım, hâlâ bunu zevkle sürdürüyorum.

— Felsefe dışı ve felsefe içi etmenler engellemeseydi de, siz bir felsefe eğitimi programı düzenleyebilseydiniz, bu nasıl bir program olurdu?

— Ayrıntılara girmeden, kestirmeden söyleyeyim. Öyle bir program kurmak isterdim ki, felsefenin bir sistem olmayıp, metafiziğin hiçbir türlüsü olmayıp, bir etkinlik olduğunu, çok ciddi ve önemli bir etkinlik olduğunu bildirsin. Şimdiki programlar böyle olmaktan çok uzak. Tarih boyunca felsefe problemlerinin nasıl geliştiğini iyice kavrayıp, filozofun öne sürdüğünün gerisindekini, felsefenin ne yapmak istediğini kavramak asıldır. Bunu sağlayacak bir felsefe tarihi de yazılmış değildir. Felsefe, çünkü, Kant'ın, Comte'un ne dediği değildir. Felsefenin ne olduğunu iyice anlatmak, ne yaptığını saptamak olmalıdır felsefe eğitiminin amacı. Benim derslerimin esprisi yüzde yüz başarılı olmaktan bir hayli uzaksam da hep buna yöneliktir.

Felsefenin ne olduğunu anlamak, ne yaptığını saptamak dediniz. Peki nedir felsefe, ne yapar? Belki çok geniş kapsamlı ve belâlı bir soru bu. Ama küçük söyleşimizin sınırları içinde bu

konuda bir ipucu olabilecek birkaç söz söylemeniz mümkündür sanırım.

— Evet, geniş kapsamlı bir konu bu, ama pek o kadar belâlı, içinden çıkılmaz da değil. Bir dildir felsefe. Eline aldığını eleştirir. Üstüne oturduğu dili eleştiren, en etkin biçimde eleştiren bir dildir. Eleştirinin sonunda görülür ki, farkında olunmaksızın kabul ediliveren birtakım ilkeler, hakikat diye bellenen birçok önermeler düşünülmeden, irdelenmeden kabul edilmiştir. Ben bunları hem felsefede yetişecek, felsefeci olacak kişilere, hem de başka meslekler edinecek ya da edinmiş kişilere, bilimlerle uğraşanlara, sanatla uğraşanlara felsefenin ne katacağını, ne sağlayacağını kendimce anlatabilmek üzere söylüyorum. Felsefe bir bilinçlenme sağlar. Herkesin kendi yaptığı işin ne olduğu konusunda bir bilinçlenme. Bu da felsefenin, insanın her türlü entellektüel etkinliğiyle ne kadar sıkı sıkıya ilişkili olduğunu gösterir. Yineleyeyim istersen: Felsefe her insanın kendi kişisel etkinliğinin ne biçim bir etkinlik olduğunun bilincine varmasına yarar. Bu da büyük bir kültür ve uygarlık sorunudur. Çünkü insanlar sürüden olmadıkları zaman, sürüden olmadıklarını sandıkları halde bile yine de sürüye kapılmış olabilirler. Büyük topluluk olmak, elele verip destekleşmeli, dayanışmalı düşünmek ve etkinlikte bulunmak başka şeydir; kabullerle, eleştirilerek aydınlatılmamış kabullerle düşünmek başka şeydir. Bunların birincisi kültürdür. Kültür sosyolojisinin, kültür felsefesinin daima işaret ettikleri sürüleşme tehlikesine karşı etkili bir araçtır felsefe. Sürü insanından, sürüden çıkmış insandan söz ediyorum diye sanmayın ki bir yönünden Nietzsche'ye yaklaşıyorum. Hayır! En ufak bir metafizik yapmadan, seçkinlikle hiç ilgisi olmayan bir kaygıyla, elle tutulur, gözle görülür bir tehlike olarak, somut bir yabancılaşma olgusu olarak görüyorum sürüleşmeyi. Emansipe olmuşlukla iftihar eden insanlar vardır, aslında hiç de emansipe değillerdir. İsterim ki felsefe, işte orada rol oynasın.

— Felsefenin rolünü, işlevini felsefeciyle bilim adamı arasında bir ayrım gözetmeksizin, her ikisi için ortak geçerliliği olan tek bir işlev olarak açıkladınız. Buradan felsefe ile bilimler arasında, kendini kâh bir uzlaşmazlık, kâh bir çekişme kâh bir birbirini küçümseme olarak gösteren geçimsizliğe gelebilir miyiz?

— Bilimle felsefenin düşmanlığı yeniçağda başlamıştır. Kaskatı geleneksel felsefe bir yanda, böyle bir felsefeye gereksinimi olmayan bilim bir yanda yer alıyordu o zaman. Metafizik öğelerinden, yönelimlerinden arınmış çağdaş bilimsel felsefe söz konu-

su olduğunda böyle bir düşmanlığın, uzlaşmazlığın kesinlikle yerini bir yardımlaşmaya, bir alışverişe bırakması gerekmektedir. Felsefeci bilim adamının hizmetindedir. Bilim adamı da bu hizmetten yararlanmalı, o da felsefeciye yardımcı olmalıdır ki, elbirliğiyle bilinçlenebilsinler, bilinçlendirebilsinler. Felsefesiz olunamaz mı? Olunur. Herkes felsefesiz, işini tam olmamak üzere yapabilir. Ama felsefe, bu işin anlamının, işlevinin bilinçli bir biçimde belirlenmesine, işin temiz, arık yapılabilmesine yardım etmesi bakımından yararlı ve gereklidir.

— **Bu söylediklerinizi hem doğa bilimleri, hem insan bilimleri için geçerli sayabiliriz, değil mi?**

— Pek çok defalar söyledim, yazdım. Ben bilimler arasında temelde bir ayrılık görmüyorum. Benim felsefe ve bilim görüşüm monist bir görüştür. Bütün bilgi dizgeleri birlikte bir bütün oluştururlar. Kendi aralarında gereksinmelerden doğan iç yöntem ayrılıkları söz konusu olabilir yalnızca. Bir tek görüş vardır, bütün dizgeli insan etkinlikleri için geçerlidir. Nerede bir dil varsa, felsefe oraya gelir ve o dil üzerinde etkinliğini sürdürür. Bu dil, şu ya da bu bilim (sözgelimi fizik ya da psikoloji) olabildiği gibi, bir sanat, bir ahlâk, bir hukuk dizgesi de olabilir.

— **Sizin özellikle üzerinde çalıştığınız, hatta bir anlamda Türkiyeye getirdiğiniz Mantık'ın, Simgesel Mantık'ın bu bilgi dizgeleri ya da dizgeli insan etkinlikleri bakımından nasıl bir yeri ve önemi var? Kendi deneylerimizle de görüyoruz ki, öğrenciler bu mantığı kavramakta güçlük çekiyorlar. Onlara bu disiplini nasıl tanıtmalı, işe nereden girişmeli ki, mantıkla felsefe, mantıkla bilimler arasındaki bağlantı kurulabilsin kafalarında?**

– Düşünülmesi gereken bir sorun işte. Ben basitçe, şöyle bir yol önerebilirim; daha başlangıçta mantığı şöyle tanıtmak iyi bir yol olabilir; Bir defa mantık, bir dildir. Dilden kurtuluş yok;; ne mantıkta ne felsefede ne bilimde. Mantık nasıl bir dil, nasıl işler, bunu göstermeli. Dildeki günlük dildeki birtakım imler nesnelere nasıl tekabül ediyorsa, mantıktaki imlerin de dildeki birimlere öyle tekabül ettiği açıklanmalıdır. Biz nasıl anlaşırız? Dille değil mi? Sefertası gibi tabaka tabaka birbirinin üzerine kurulu konu dilleri ve üst dillerle. Konu dilleri, günlük dil ve bilim dili olmak üzere ikiye ayrılır. İşte bu dillerle iletişimin temiz yapılabilmesinde üst-diller, yani bu dillerin üzerine kurulu, bu dilleri konu edinen, eleştiren, arıklayan diller yardıma koşarlar. Mantık özel bir üst-dildir. Tam olan, yani hem bir sentaksı, hem bir semantiği olan üst-dil, felsefedir. Mantık, bunun da

üzerine eğilen, denetlemeye ve temizliğe yarayan, biraz genişletilmiş bir sentaks olan, yani semantiği tam olmadığı için tam sayamadığımız bir üst-dildir. Birer konu dili olan günlük dille bilim dilini düşünelim. Sözgelimi birincisindeki kurallar, ikincisindekine tam uymayabilir. Mantıkla işte böyle, gerçekten işe yarayan kuralla işe yaramayan, yani aslında kural olmayan kuralları, kimi esneklikleri açıklığa kavuşturabilir, temellendirebiliriz.

— **Terimler işin içine girince de kimi bulanıklıklar ortaya çıkabiliyor. Terimlerin anlamı daralabiliyor, genişleyebiliyor, hatta değişebiliyor. Mantık burada da bir açıklık sağlayabilir değil mi? Örneğin «çelişki» aklıma geldi şimdi. «Çelişki» denince genellikle «karşıtlık» düşünülüyor.**

— Güzel söylediniz. İşte anlatmak istediğimin çok uygun bir örneği olabilir «çelişki» kavramı. Diyelim bir savımız var, bunun çelişiği, bu savı yadsıyan bir sınıfın tümüdür. «Beyazdır»ın çelişiği «Beyaz değildir» biçiminde dile getirilir, yani bütün bir beyaz olmayanlar sınıfı söz konusudur. Bu sınıf içinden seçilen, örneğin bir «siyah», çelişik değil, karşıttır. Diyalektikte de söz konusu olan, çelişiklik değil karşıtlıktır. Çünkü çelişmeden bir sonuç çıkarılamaz, çelişik bir karşı-sav, savı olduğu gibi ortadan kaldırır. Oysa karşıtlık durumundaki bir karşı-sav, savla çatışır ve bir bireşime ancak bu yolla yönelinir. Savla çelişen bir sınıfın içinden neyin seçileceği ve savın karşısına konacağı, bir karar sorunudur. Bu ise mantığın değil, pragmatiğin işidir. Bu sorunun bir tarihçesi de var: Hegel de, Feuerbach da, Marx da «çelişki» deyip «karşıt»ı kastetmişler, bir hata işlemişlerdir. Onları devam ettirenlerin bir bölüğü olsun, karşı çıkanlar olsun, bir çelişik sınıf içinden seçme yapılarak karşı-savın belirlendiğini düşünmeden, çelişik olanla karşıt olanı ayırt etmeden, aynı hatayı sürdürmüşlerdir. Seçmeyi yapmak, hangi seçmenin yapılacağına karar vermek için en azından bir düşünür olmak gerekir. Karar verilirken bir idee preconçu (önceden kurulmuş bir tasarıma dayalı bir yargı) giriyor işin içine. Bakınır, benim «Kavram Çifti» olarak adlandırdığım düşüncem de buradan kaynaklanmaktadır. Birbiriyle çatışan, birbirini ortadan kaldırmaksızın birbiriyle çatışan kavram çiftleri arasında bir gerilim doğduğunu, bu gerilimin yeni atılımlara, yeni bireşimlere olanak verdiğini, böylece düşüncenin bir dinamizm kazandığını öne sürüyorum ben.

— **Belli bir yerde kullanılan bir terimin anlamı kaydığında**

oyunun kuralları altüst oluyor, ilk anlamı veren bir terim bulmak gerekiyor o zaman değil mi efendim?

— Ya da böyle bir kayma olduğunu mantık aracıyla göstermek, ayrımı belirlemek, terimin imlediği kavramı arıklamak gerekiyor hiç olmazsa. Deminden beri konuştuğumuz konuda, çelişki ile karşıtlık sorununda iş nerede sarpa sarıyor, bakın söyleyeyim. Yeterli sayıda olmayan ampirik durumlardan kalkarak, bir endüksiyonla, sözgelimi «Her türlü kavga sınıf kavgasıdır» deniyor. Böylece endüksiyonla elde edilen önerme, bu postülat gibi ortaya konuyor. Karşıtı yetersiz seri içinden seçmiş oluyorsunuz. O zaman da iş mantıktan çıkıyor, pragmatiğin alanına giriyor Bu seçmeyi yaptıran karar, her şeyi halleden karardır. «Burjuva»nın karşısına, burjuva olmayanlar serisi içinde «proleter»i seçip koyarak, karşıtı hep budur dersen, sosyalist oluyorsun. Bu anlamda, sosyalist olmak ya da olmamak, mantık ve bilgi kuramı bakımından bir karar sorunudur Tarihçi geliyor diyor ki, «Her türlü savaşım sınıf savaşımıdır». Ben derim ki, «Eğer yaptığın endüksiyon seni tatmin ediyorsa bunu söyleyebilirsin, yoksa bunu söylemeye hakkın yoktur.»

— Sizin kişisel kanınız bunun söylenmesine hakkımız olmadığı yönünde midir?

— Aksine, ben bu endüksiyonu mantıkçı olarak değil, ama biraz tarihten haberi olan bir adam sıfatıyla meşru görüyorum. Karar verenlerden biri olarak.

— Efendim, diyalektik yöntemle yakından bağlantısı olan, bir anlamda diyalektiğe yeni bir yorumla yaklaşmak sayabileceğimiz, kavram çiftlerine ilişkin görüşünüzden söz ettiniz demin. Kavram çiftleri arasındaki gerilimden doğan dinamizmin düşünceye sağladığı açılımlar konusunda bizler birkaç konferansınızı dinlemiştik. Ama sanırım bunları henüz yayımlamadınız. Acaba bunları yaymlamayı düşünüyor musunuz, bunun yanı sıra şu aralarda üzerinde çalıştığınız bu tür başka özgün konular da var mı?

— Yazmak!... Bana en sık sorulan sorulardan, açıktan açığa ya da üstü örtülü olarak en sık yöneltilen eleştirilerden biri niye yazmadığım, niye daha sık, daha çok yazmadığım üzerinedir. Yazılarımın bir bölüğünü 1975'da bir kitap olarak yayımladığımdan bu yana, bu sorular ve eleştiriler hızlarını yitireceklerine yoğunlaştılar, güçlendiler. En son üzerinde durduğum, kafamı kurcalayan, birtakım sonuçlara vardırdığım «Kavram Çiftleri» konusunu, bir de modeller ve ideolojilerle ilgili düşüncelerimi

yazıp yayımlamayı tabiidir ki ben de istiyorum. En kısa zamanda yapacağım bunu. Ama bunları yine bir dizi makale olarak tasarlamaktayım. Kitap yazmak, önüne geçilmez bir tutku değil benim için. Kuşkusuz Kavram Çiftleri konusunda olsun, Modeller - İdeolojiler konusunda olsun, pekâlâ birer kitap yazılabilir. Sonra efendim, örneğin genel anlamda etkinliği gösteren ve mantık aracından yararlanan bir bilgi kuramı pek güzel yazılabilir. Ama ben, ille de kitap yazayım diyen bir adam değilim Düşündüklerimi küçük yazılarda söylüyorum. Bu yazılar kimi zaman tek tek, kimi zaman birkaçı bir arada taşıdıkları bir çeşit iç bütünlük le, benim düşüncemi ifade etmeye yetiyorlar.

— İlgilendiğiniz, yazdığınız konular genellikle bilgi kuramı sorunlarına ilişkin. Bir de çoğunu kitabınıza almadığınız özgül mantık yazıları. Felsefenin başka alanlarıyla başınız pek hoş değil mi?

— Hep bilgi ile ilgili felsefe sorunları beni düşündürür. Salt mantıkta çalışmak muhakkak faydalıdır ,ama onu başkalarına bırakıyorum ve temiz çalışılmış mantık sonuçlarını kullanmayı yeğ tutuyorum. Estetikle de meşgul oldum ama, tam anlamıyla arıklaşmış, billurlaşmış, beni doyuran düşüncelere varmadım. Ahlak konusuna ise vaktim olmadı; daha doğrusunu istersen, çekinedi o alanın sorunları beni. Estetiğe de zaten, sanata olan ilgimden ötürü yönelmiştim.

— Ben de sözü oraya getirecektim hocam. Sanatların hemen hepsiyle yakından ilgilisiniz. Bu ilginiz bir vakit geçirme, bir çeşit hobi olmanın epeyi ötesine geciyor. Galiba özellikle de müziğin ve edebiyatın yaşamınızda ayrı birer yerleri var. Yanılıyor muyum?

— Yanılmıyorsun. Beni biçimlendiren başlıca öğelerden biri sanat duygum. Sanatçı değilim. Hoş, denemedim de değil. Gençliğimde müzisyen olmaya kalktım, beceremedim, bıraktım. Sanatçı değilim ama, sanatı seven, sanat duygusu kuvvetli adamım. Bütün sanat yapıtlarına bir eğilimim var. Bende sanatın her türlüsü açık bir kapı, bir eko buluyor Ama o ekonun yeğinliği farklı. Burada benim kişisel yapım sözkonusu. Beni adamakıllı sarsmaya, beni iyice titreşime katmaya müziğin dışındakilerin dinamizmi yeterli olmuyor anlaşılan. Tabii bir de edebiyat, şiir. Şiirde başka yönden gelen ilgilerim de işin içine giriyor. Bir problem olarak anlam ilgilendiriyor beni ve anlamın ulaşması, iletişim. Böylece bir uçta müzik, bir uçta edebiyat olmak üzere iki büyük duyarlığım olduğunu söyleyebilirim.

— Efendim, «sarsılmak», «titreşime katılmak» gibi ifadeler kullandınız. Bu beni çok düşündüren bir sorunu aklıma getirdi. Gittiğim bir konserde Kreutzer Sonatı çalıyorlardı. Dinlerken, dinlerken kayıverdim. Nedir bu yaptığımız diye düşünmeye başladım. Birçok insan oturmuş dinliyorduk; ne yapıyorduk? Hâlâ soruyorum. Birilerinin bir yapı kurmasına tanıklık etmek midir bu? «Müziğin Psikanalizi» diye bir kitap olduğunu anımsıyorum. Acaba bu soruya yanıt oralarda mı aranmalı?

— Bence bu soruyu her türlü kitabiliğin dışında konuşmak gerekir. Hepimiz biraz psikanalistiz ya! O kadarcığı yeter bize. Ben de bir soru sorayım; tuhafınıza gidecek: Sorum, soruyu yinelemektir. Ne yapıyoruz müziği dinlerken en içte bir yerde?

— Bir anlamda bir katılma oluyor belki kurulana efendim.

— Bu acaba müziğin öbür sanatlar arasındaki özel yerinden mi ileri geliyor? Müzik eğitimi görmüş bir insan için müzik, onsuz olunmaz bir şey; düşünceyi de, duyarlığı da belirleyen. Müzik bir paradoks üzerine oturan bir bina ama, uçup gidici bir bina. Hem uçup gidiyor, hem oturuyor. Edebiyata, şiire çok benziyor bu bakımdan. Onlarınki özel etki yönünden müzikten farklı olmakla birlikte.

— Çok özel bir anlamda en «ilkel» sanat sayılamaz mı müzik?

— Sözgelimi mimaride ya da yontuda hem teknik hem sanat söz konusu ve teknik maddeyi içeriyor. Müzikte, müziğin tekniğinde o yok. Boru var, var olmasına ama, üfleyip geçiyor. Maddesiz bir sanat müzik, bu bakımdan «ilkel» sayılabilir belki.

— Şiir, yazı, belli bir dile bağlı. Müzik o anlamda bir dile bağlı değil. Olsa olsa bir kültüre bağlı. Daha «ilkel» derken, etki açısından, insanın biraz daha ilkel bir yanına, ritm duygusuna, denge duygusuna dokunduğunu söylemek istiyordum. Edebiyat bütün bunları yapsa da, çok daha sofistike bir şey oluyor.

— Hakkınız var. Benzer etkileri ayrı dillerle yaratan, yapıları da ortaklıklarına karşın başka başka karşınıza çıkan iki sanat müzik ve edebiyat. Belki benim bunca çekim alanlarına girişim, bütün bu konuştuklarımıza bağlanabilir.

— Müzikten, edebiyattan konuştuk. Görülüyor ki, sanat konuları sizi en az felsefe konuları kadar heyecanlandırıyor. Acaba gerçek bir aydının donanımında sanatı ve felsefeyi, onlarsız olunmaz öğeler olarak mı görüyorsunuz?

— Aydının donanımına karışmam. Karışma hakkını kendimde görmüyorum. Sürüden biri olmamaya uğraşana, ya da sü-

rüden biri olmaktan kurtulmaya uğraşana aydın derim. Bunun ille de felsefenin yönlendirmesiyle olması şart değil; kendi sağduyusuyla da olabilir. Gerçek sanat etkinliğiyle, ya da gerçek sanat duyarlığıyla sürüdenlik zaten bir arada duramazlar. Kişilerin özel yetenekleri, yabancı dil bilme gibi özel olanakları da aydın olma yolunda ona yardım etmekten, işini kolaylaştırmaktan öteye gitmezler. Entellektüelliğin özü, bana sorarsanız, işi ciddiye almaktır. Tabii ciddi olmaktan asık suratlılığı kasdetmiyorum. Ciddilik bir attitude (davranış) değildir çünkü. Bakınız gerçek bir sense of humor (mizah duygusu) çok ciddi bir şeydir ve başkalarını değil ama onu, aydın donanımının gerekli aksesuarlarından sayabiliriz.

— Yabancı dil bilmekten söz ettiniz. Bunun entellektüel olmada, kültür kazanmada, işleri kolaylaştıran bir avantaj olmaktan öteye gitmediğini söylediniz. Ya kişinin ana dili, yani bizler için Türkçe?

— Ana dil söz konusu olunca iş kökünden değişiyor. İnsanın içinde ve onunla düşüneceği dili üstünkörü, yalan yanlış bilmesi, yani «dilsiz» olması, sadece aydın kişi olmaya değil, pek çok şeye engeldir. Aydın olma yoluna girmeye bile engeldir. Dilimiz için iki şey söylemek isterim. Birincisi kişilerin «düşünen» olabilmek için dillerini -ve dil bilinçlerini geliştirmeleri, yetkinleştirmeleri zorunluluğudur. İkincisi de, Türkçenin geliştirilmesi, yetkinleştirilmesi gerekliliğidir.

— Türk dilinin geliştirilmesi, arıklanması yolundaki çabalara ne diyorsunuz?

— Mantıkla meşgul olan bir insan olarak, haliyle dile yöneldim. Her türlü entellektüel etkinliği dile indirgediğimden ötürü dil benim için aktüel bir problem. Türkçeyi seviyorum. Türkçenin dipte sağlam bir yapısı var, çok olanaklı bir dil, ama ihmal edilmiş bir dil. İsteriz ki, söyleyebildiğinden fazlasını söylesin değil mi? İşte bunu yapıya bakarak sağlamak lâzım. Dil çalışmalarının tam doğru yolda yürütüldüğünden pek emin olmayışım, ya da yapılanları eksik buluşum buradan kaynaklanıyor. Yapıdan çok leksikoloji ile, leksikografi ile uğraşılıyor. Bunlar da gerekli tabii, yapılsın. Ama Türkçeyle ilgili dilbilim çalışmaları ihmal edilmesin. Filologlarımızda morfoloji esprisi yeterince gelişmemiş. Oysa bu gayet nazik bir iştir. Son zamanlarda dilbilime ilgi başladı ama genellikle İngilizceye, Fransızcaya dayanılıyor kuramsal çalışmalarda. Bence, Saussure'den bu yana yapısal dilbilim ekolünü iyi bilmeli ve bir yana koymalı.

Sonra Türkçenin yapısı için özel çalışmalara girişilmeli. Türkçenin dallı budaklı, çok güzel bir yapısı var, önce bu yapı saptanmalı. Bu yapılar bir ağaç gibidir, o ağacın, o ağaca uygun filizlenmeleridir verimli olan; Güneş-Dil Teorisi gibi yapmacıklar değil. Sakın yanlış anlaşılmasın, ağaç benzetmesi bir benzetmedir yalnızca; «Dil canlı bir organizmadır» falan gibi metafiziklerle alışverişim yok benim.

— Hocam, söyleşimizin sonuna geldik. Şöyle bir soruyla bitirelim diyorum: Yürüdüğünüz yolda sizinle birlikte yürüyenler oldu mu? Yolunuzda yürüyecek gençlere bir öğüdünüz var mı?

— Yürümek istediğim yolda tek başıma yürüdüm. Bunu ben istemiş, seçmiş değilim. Hani eskiler «teferrüt» derlerdi, benimki öylesi değil, kendiliğinden oldu bu. Çevremdeki gençlerden umuyorum birtakım yönelmelerimin daha ileri götürülmesini. Öğüt vermeye gelince, benim yapacağım iş değil bu. Bir genç, yaşlı bir adamdan gider öğüt ister, değil mi? O yaşlı adam, sklerozuna «tecrübe» adını takmışsa kendinde öğüt verme yetkisini bulur. Çok şükür benim beynim skleroza uğramadı, ununu elemiş de değilim. Gençlerin ben problem arkadaşıyım, dert ortağıyım. Gençlerin problemleri benim de problemlerim olduğu içindir ki onlarla iletişimim yaşlılarla olduğundan daha iyi. Gençliğim burada benim. Gencin sorunu beni de sarstığı için, ben başvurulan bir otorite değilim; olmak da istemem. Otorite sayılmaya başladığım zaman, skleroz başlamış demektir! Yine de otorite olarak değil, dostça bir öğüt vermem gerekirse, öğüdüm, yalnızca «içtenlik»tir.

(Sanat Dergisi — Mart)

NUSRET HIZIR

Oktay AKBAL

«Felsefe her insanın kendi kisisel etkinliğinin ne biçim bir etkinlik olduğunun bilincine varmasına yarar. İnsanı sürünün bir bireyi olmaktan çıkarır.»

Bu satırları çizdim okur okumaz. Daha başkalarını da... Sürünün bireyi olmak ya da olmamak konusunda düşünmüştüm. Bu «büyük bir kültür ve uygarlık» sorunuydu! Düşünen, duyan, anlayan, derinliğe inen kafalara göre «İnsanlar sürü olmadıkları zaman, sürüden olmadıklarını sandıkları halde bile yine de sürüye kapılmış olabilirler. Büyük topluluk olmak, elele verip des-

tokleşmeli, dayanışmalı düşünmek ve etkinlikte bulunmak başka şeydir, kabullerle, eleştirilerek aydınlatılmamış kabullerle düşünmek başka şeydir.»

Prof. Nusret Hızır, «Sanat» dergisinde Bilge Karasu ve Füsun Altıok'la yaptığı uzun ve ilginç konuşmasında böyle diyordu. Yaşı sekseni geçmiş, ama her zaman yeni, her zaman genç, her zaman eleştiriye, tartışmaya açık bir büyük aydın... Hatta çocuksu niteliğini hiç bir zaman yitirmemiş, her şeye, her konuya, her soruna sanki ilk kez yaklaşıyormuş gibi bakan, gören, ele alan bir kültür ve sanat adamı, gerçek bir felsefeci...

Birden o da yaşamdan çekti gitti... Öylesine inanılmaz bir şey ki ölümü!... İster seksene, ister doksana gelsin yaşı, Hızır gibi «genç»ler nasıl yaşlanıp ölümün yolunu tutabilirler? Daha iki üç yıl önce Türk Dil Kurumu deneme ödülünü kazanmamış mıydı «Felsefe Yazıları» adlı kitabıyla?.. Ödül töreninde genç yazarların, ozanların yanı sıra o da kürsüye çıkmamış mıydı? Oğlu, hatta torunu yaşındakilerle bir ve beraber olmaktan nasıl da gururluydu, sevinçliydi?

Son iki üç yıl içinde Nusret Hızır'la sık sık birlikte oldum. Kültür Yapıtları Danışma Kurulunun toplantılarına katılırdı. Sonra yemek yerdik, kimi zaman kaçamak bir iki kadeh atıştırırdık Tavukçuda ya da başka bir yerde. İçkiyi yasaklamışlardı, ama o arada bir kaçamak yapıyordu. Yaramaz bir çocuk gibi bizden bir öncülük, bir kışkırtma bekliyordu, haydi şuraya gidelim iki tek atalım dememizi!... O kadar çok şey bilirdi, ama bizlerden daha çok bilir görünmek istemezdi. Bir toplantıda sordu: «Sen Tolstoy'u mu Dostoyevski'yi mi üstün bulursun?» diye. İkisinin de büyük yazarlar olduğunu, ayrım yapmanın zorluğunu söyledim, ama Dostoyevski'yi daha yakın bulduğumu da... Bir konuşmasında aynı konuya değinmiş sonradan, şöyle yapmış açıklamasını: «Tolstoy'u Dostoyevski'den daha çok seviyorum, daha büyük buluyorum. Nedenine gelince roman kurgusu, yapısı bakımından daha romancı daha büyük geliyor Tolstoy bana. Belki kuru mantıkçılıktan gelen bir eğilim bu bende. Ama Dostoyevski'yi de pek çok severim.»

Artık Ankara'ya gidişlerimde Nusret Hızır hocayı bulamayacağım, göremeyeceğim. Toplantılarda masanın karşı yanından sevinçle gülümsemeyecek, yemeklerde iki kadeh atamayacağız, okyanuslar kadar engin zekâsı, düşüncesi, bilgisinin ürünü sorularına, yanıtlarına dinleyici olamayacağım. Bu dünyadan bir Nusret Hızır geçti, hiç yaşlanmadan, hiç «yaşlı» olmadan, hiç bir

noktada durmadan; hep arayarak, hep çalışarak, hep ileriye doğru yürüyerek, hep genç kalarak yaşadı, diyeceğim. Onu sevenler, okuyanlar, ondan ışık alanlar hep böyle diyecekler.

«Yürümek istediğim yolda tek başıma yürüdüm» demiş son konuşmasında.. «Gençlerin ben problem arkadaşıyım, dert ortağıyım.» demiş... Tüm yaşamı boyunca sürüden biri olmamayı öğütlemiş, bunun yolunu göstermiş: «Sürüden biri olmamaya uğraşana ya da sürüden biri olmaktan kurtulmaya uğraşana aydın derim» demiş... Nusret Hızır'ı, o seksen yaşındaki genç düşünürün; o kültür ve sanat adamının boşluğunu duyacağım yaşadıkça... Bu yokluğu duyanlar pek çok olacak, sürüden bir parça olmak istemeyen herkes...

(Cumhuriyet — 12 Mart)

HOCAM NUSRET HIZIR

Füsun AKATLI (ALTIOK)

Nusret Beyi tanıdığımda şimdiki yaşımın tam yarısındaydım. Yaşamımın önemli bir yarısını onun yanında, ışığında geçirdim. Bilimsel ve felsefi formasyonumu bütün bütüne, kişilik oluşumumun büyük bir kısmını ona borçluyum. Benim için yalnızca bir hoca değil, bir baba, bir dost, bir arkadaş olan bu yeri doldurulmaz insanı, artık hiçbir etkinlik gösteremeyeceği karanlıklara gömdüğümüzün üzerinden daha yirmi dört saat geçmeden, hakkında kuru ve nesnel bir yazı yazmak, benim için olanaksız denebilecek kadar zor. Burada ancak bende yaşayan Nusret Beyi kırık dökük sözlerle anlatmaya umutsuzca çabalayabilirim; beni yetiştiren Nusret Beyi.

Hepimiz pek çok değilse de, birkaç gerçek aydın tanımışızdır. Onlardan biri miydi Nusret Bey? Onların her birine tek tek baktığımızda göremeyeceğimiz bir şeyi, gerçek aydının ne olduğunu, kişileşmiş olarak görürdünüz onda. Aydınlardan biri değil, aydının ne ve nasıl olması gerektiğiydi. Böyle olunca da yetiştirdiği adama yalnızca felsefe, yalnızca mantık, yalnızca kültür tarihi öğretmekle kalmaz; bunlarla yoğrulmuş, bunların içinde anlamlanmış yepyeni bir dünyanın kapılarını açardı. Böyle bir dünyada yaşamanın üslûbunu —onun deyimiyle «modus vivendi»sini verirdi. Kant'ı, Hegel'i, Russell'i çok derinlikli bir biçimde kavramış, yorumlamış olmasında, bunları hayranlık uyandıracak bir açıklık ve seçiklikle anlatmasında, öğretmesin-

de değildir onun büyüklüğü. Bu iş iyi-kötü, zar-zor da olsa, Nusret Beysiz de başarılabilir. Ama bütün bir düşünce ve kültür tarihinin içinde, evindeymiş gibi dolaşmak ve orada buraca kilit sorunlar yakalayarak yeni ve anlamlı yorumlara, bireşimlere varmak öğrenilecek bir şey değildir.

Bilimin, felsefenin sorunlarını irdelemenin, çözümlemenin, apaçık, yalın, anlaşılır kılmanın yollarını, duruluğun, berraklığın vazgeçilmezliğini, ele alınan her soruna ayıklayan, eleştiren bir gözle bakmayı, düşünmede «şüphe»nin anlamını ve önemini, her eleştiriye açık, hep baştan başlamaya yeniden düşünmeye hazır olmayı şaşmaz bir yöntemle düşünmeyi, dizgeleştirmeyi, hoşgörünün enginliğini -ama sınırlarını da- yarattığı atmosfer içinde teneffüs ettirir yetiştirdiği insana, giderek bütün bunları bir ikinci tabiat olarak nakşeder, hâkkeder Nusret Bey.

Mantıkçılığının, bilim adamlığının, filozofluğunun yanında bir duygu, bir coşku adamıdır da o. Genç olmuştur, hatta zaman zaman çocuk olmuştur, bunları olurken bir yandan da yaşlanmıştır ama bir gün bile ihtiyar olmamıştır, durmuş oturmuş olmamıştır, ununu hiç elememiştir, ölünceye dek. Bir yandan da alabildiğine felsefeci davranışı egemendir tüm yaşayışına, soluk alıp verişine.. Yansıtır, sıçratır, bulaştırır bunu yakın çevresine. Bilimce, felsefece, dilce düşünmeyi, mantık aracının onsuz olunmazlığını öğrettiği gibi, nelere boşverileceğini, nelere boşverilemeyeceğini, nelerin değerli, nelerin değersiz olduğunu, nerede gülüneceğini, nerede öfkelenileceğini, nerede susulup geçileceğini de öğretir Nusret Bey. Felsefeci olmayı, düşünür olmayı öğretir...

Bütün bunları derslerinde de, ama en çok birlikte çalıştığımız, birlikte Baudelaire okuduğumuz, birlikte Beethoven'in son quartetlerini dinlediğimiz, birlikte politikadan konuştuğumuz, birlikte havaiyattan söz ettiğimiz sırada öğretmiştir bana... Benim hocamın rahlesi yoktu. «Rahle-i tedris»i yoktur. Çömezi yoktur. Bütün bunları hor görür, alaya alırdı. Ama, anılması hiç bitmeyecek kadar çok ve zengin anılarımızın her birini yokladığımda içlerinde hep birer «ders» bulurum.. Oysa bütün onları ne kadar sade, ne kadar gündelik, ne kadar doğal yaşamışızdır..

Nusret Bey hiçbir şeyi gözüme sokmadı, girdiğim hiç bir yoldan beni zorla çevirmedi, hiç bir düşüncesini, görüşünü bana empoze etmedi, beni hiç bir yola açıktan açığa yöneltmedi de. Ama, önceden kendisine danışmaksızın yaptığım bir şeyi anlattığımda, söz gelimi bir tartışmamı, bir kavgamı, bir hayran-

lığımı naklettiğimde çoğu kez doğrulardı beni. «Ben de öyle yapardım» ya da «Bana sormuş olsaydın aynı şeyi sahk verecektim» derdi. Ben de, «Ben uzaktan kumandalıyım hocam» derdim ona.. Gülerdik.. İncinip yüksünmeden bu şakayı yapabilmemize sevinirdi..

Peki şimdi hangi kapı çalınacak, «Hocam, şu Gödel teoremini bir daha anlatsanıza». «Hocam. Ferdınand Brodek'i tanır mısınız?... «Hocam, tezin metodoloji kısmını kısa tutsam olur mu?... «Hocam, bu tez artık benim çok canımı sıkıyor» diye?... Felsefe dünyamızdan inciler kime anlatılacak, dertler kime yanılacak, yeni bir şey «keşfetmenin» (!) coşkusu kiminle paylaşılacak?... Kime sorulacak ardı arkası kesilmeyen içinden çıkılamadık sorular?.» «Uzaktan kumandalı» olmak bana yetecek mi?...

Beni ben yapan, ama «şükran» gibi, «minnet» gibi sözcüklerden nefret eden, hiç ihtiyarlamadan ölen ve ölümü kendisine hiç mi hiç yakışmayan sevgili hocamı çok arayacağım.

(Cumhuriyet — 16 Mart)

BİR FELSEFECİ AYDININ ARDINDAN

İlber ORTAYLI

(SBF Türk Siyasal Hayatı Kürsüsü Doçenti)

«Nusret Hoca artık Avrupa'da da örneği bulunmayan bir aydındı. Müzikte, felsefede, doğa bilimlerinde, tarih ve toplum bilimlerinde derin ve geniş bilgisi, düşünen ve yaratan kişiliğiyle hepimizi etkiledi. ODTÜ'deki derslerinde başlayan öğrenciliğimiz, 10 yıldır evinde salı akşamı yaptığı derslere devam ediyordu. Öğrettiklerine doyamadık. Ama, mütevazi ve sıcak dostluğunu hep arayacağız. Hoca, her türlü metafizikten nefret eden, berrak düşünceli bir düşünürdü. Kafamızda karmakarışık bir halde bulunan birtakım kavram ve bilgileri bir araya getirmemizde tanıdığımız ilk günden beri büyük etkisi oldu. Her meslekten araştırıcıdan meydana gelen dostları son günlerine kadar çalışmalarında karşılaştıkları her sorunu kendisiyle tartışıp, çözmeye o kadar alışmışlardı ki, bu alanda yeri doldurulamayacak bir boşluk doğdu..»

Ionna **KUÇURADİ**

(Hacettepe Üniversitesi, Felsefe Profesörü)

«Nusret Hızır'ın Türkiye'de felsefeye yaptığı en önemli hizmet, felsefeye bunca ilgisiz bir ortamda, felsefeyi sevdirmesidir.

Dikkatimi çeken en önemli özelliği ise, öğrencilerinin ona duydukları sevgi olmuştur. İşte hocalarına duydukları bu sevgi, pek çok kişiye «felsefe»yi sevdirmiştir. Türkiye'de.»

İlhan TEKELİ

(ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Başkanı)

«Nusret Hoca ile yakın dostluğumuz ODTÜ Şehir ve Planlama Bölümünde verdiki iki buçuk yıldan fazla süren dersleri sırasında başladı. ODTÜ'nün çalkantılı yıllarında çok sevdiği bu derslerini kesmek zorunda kalınca, evinde vermeye başladığı salı gecesi dersleri ile pekişti.

Kendisinin yüksek aşamalı felsefe dersleri diye adlandırdığı ve ölümünden 10 gün öncesine kadar süren bu dersler, Ayşe Abla İlkokulunun sınıflarında yapılıyordu ve felsefe ile ilgilenen herkese açıktı. Hoca, bu dersleri özenle hazırlıyor ve zevkle veriyordu. Bu derslerinde genellikle bilgi felsefesi, sembolik mantık konuları üzerinde duruyor ve yeni katkılar yapıyordu. Nusret Hoca, bütün yaşamında olduğu gibi ,bu katkılarını da yayınlamakta çok zor beğenir davranıyordu. Nusret Hoca'nın bu derslerinde geliştirdiği yeni yaklaşımları yayınlamak her halde bu derslere katılanlara bir görev olarak kalıyor..»

(Cumhuriyet — 16 Mart)

GERÇEK BİR BİLİM VE KÜLTÜR ADAMI : NUSRET HIZIR

Uluğ İĞDEMİR

(Türk Tarih Kurumu Genel Müdürü)

8 Mart 1980'de yitirdiğimiz Prof. Nusret Hızır, gerçek bir bilim ve kültür adamıydı. Nusret Hızır'ı 1937'de tanıdım. O tarihten bu yana birbirini anlayan, birbirini içten seven iki dost, iki kardeş gibiydik. Herhangi bir konuda düşüncelerimiz yüzde doksan dokuz birbirine uyardı.

1937'nin yaz aylarında İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda II. Türk Tarih Kongresi'ni toplayacaktık. Bu kongre ilk kez uluslararası bir kongre olacaktı. Kongreye katılacak yabancı bilginlerin bildirileri Türkçe'ye, Türk bilginlerinin bildirileri de yabancı dillere çevrilecekti. Onun için Fransızca, İngilizce ve Almanca bilen çevirmenlere gereksinme vardı. Kurum Başkanı rahmetli Hasan Cemil Çambel, Nusret'i bir konferansı Türkçe'ye çevirirken görmüş ve hayran olmuştu. Almanca için, O'nu gözüne kestirmişti.

Nusret Hızır o tarihlerde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde ünlü filozof Hans Reichenbach'ın asistanıydı. Çevirmenler Kurulu, rahmetli Ercüment Ekrem Talû'nun başkanlığında işe başladı. Kurul'da o zaman doçent olan Prof. Sadi Irmak, Prof. Melahat Özgü ve şimdi B. Amerika'da bulunan Prof. Muzaffer Şerif ile Muzaffer Ramazanoğlu da bulunuyordu. Bunların arasında gerek Almancasının, gerekse Fransızcasının üstünlüğü ile Nusret Hızır önde geliyordu.

Birgün Prof. Reichenbach saraya geldi. Başkan Hasan Cemil Çambel'le görüştüler. Reichenbach şöyle diyordu:

«İzin verirseniz bugün Nusret'i götürerek sınavdan geçireceğim. Nusret birçok bakımdan profesörlere ders verecek kadar bilgilidir. Ama diploması yoktur. Sınav yaparak kendisine diploma vereceğim.» Gerçekten, Nusret İstanbul'da bir Fransız lisesini bitirmiş, mühendis mektebinin (Teknik Üniversite) bölümünde öğrenciyken Birinci Dünya Savaşı'nda askere alınmıştı. Savaş sona erince de Hızır, Almanya'ya gitmiş, fizik, matematik öğrenimi görmüştü. Einstein'in derslerini izlemiş, konserleri kaçırmamış ve böylece, dokuz yıl, çeşitli fakültelere devam ederek bilgisini artırmış, ama hiçbirisinden diploma almamıştı.

Kongre bittikten sonra, Nusret Hızır'ı Tarih Kurumu'na aldık ve Ankara'ya getirdik. Ankara'da iken İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde pedagoji asistanı olan Neriman Hilâl ile evlendi. Daha sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde kurulan Felsefe, bölümüne doçent ve profesör oldu, ama Türk Tarih Kurumu ile ilgisini ölünceye kadar kesmedi. Fahrî danışmanlığımızı yaptı.

Nusret Hızır, yalnız modern felsefe ve mantık alanında değil, tarih ve genel kültür alanında da, eşine az rastlanan bir bilim ve kültür adamıydı. Avrupa tarihini bir tarih profesörü kadar iyi bilirdi. Batı klasiklerinin tümünü daha lise öğrencisiyken okumuştu. Ölünceye kadar da öğrenme ve öğretme tutkusunu

yitirmedi. Oktay Akbal'ın dediği gibi, hiç yaşlanmadan, hiçbir noktada durmadan hep arayarak, hep çalışarak, hep ileriye doğru yürüyerek, hep genç kalarak yaşadı.

Nusret Hızır, Felsefe Tarihi okuturken doğal olarak Karl Marx'ı da okutuyordu. Bundan dolayı, ona komünist damgasını vuranlar oldu. Oysa, Nusret Hızır, iliklerine kadar özgürlükçü, demokrasiye inanmış, özgür düşünen, özgür konuşan ve özgür yazan bir insandı. O, katılaşmış doktrinleri ve ideolojileri sürekli reddetmişti. Atatürk ilkelerine «Atatürk ideolojisi» diyenlere kızardı. Çünkü Atatürk'ün her şeyden önce akılcı ve devrimci olduğunu düşünürdü. O'nun, «Biz daima hakikat arayan ve onu buldukça ve bulduğumuza kâni oldukça ifadeye cüret gösteren adamlar olmalıyız» sözlerine içten bağlıydı.

Nusret, doğru bildiğini hiç sakınmadan, başkalarının hoşuna gitsin ya da gitmesin, olduğu gibi söylerdi. Bütün kusuru geniş bilgisini, geniş kültürünü daha çok yazarak bizlere ve genç kuşaklara bırakmamış olmasındadır.

Nusret Hızır'ın müzik kültürü de değme müzik bilginlerinden üstündü. Bir gün Batı müziğini çok seven bir dostunun evine gitmiş, o zaman televizyon yok... Arkadaşı müzik zevkini, Avrupa radyolarının aylık ya da yıllık programlarını getirterek, her gece dilediği yerlerden bunları dinleyerek gideriyordu. Nusret'in bulunduğu o gece radyoyu açmışlar, güzel bir senfoni çalıyormuş. Arkadaşı Nusret'e, «Bu hangi senfonidir?» diye sormuş. Nusret, «Mozart'ın Sekizinci Senfonisidir. Viyana Flarmoni Orkestrası çalıyor, şef falandır» demiş. Arkadaşı hemen Viyana radyosunun o akşamki programını açmış ve «Evet, Mozart'ın Sekizinci Senfonisi, fakat şef o değildir» demiş. Nusret, «Hele sabret, konser bitsin, spiker ne diyecek» yanıtını vermiş. Konser bitmiş, spiker, «Bu akşamki konserimizi şehrimizde misafir bulunan Almanya'nın ünlü orkestra şefi falan idare etmiştir» demiş. Bu şef, Nusret'in söylediği şeftir.

Durumu kendisine sordum, «Bunları nasıl biliyorsun? dedim. Bana, «Bütün büyük bestekârların eserlerini ezbere bilirim. Dünyada tanınmış birkaç orkestra vardır, onların nasıl çaldıklarını izlerim. Yine dünyada ünlü birkaç büyük orkestra şefi vardır. Onların da nasıl çaldırdıklarını bilirim» yanıtını vermiştir. Yine bir akşam bir dostunun evinde radyoyu açmışlar, güzel bir piyano çalınıyormuş. Bir ara Nusret, «A! Bu falanın eşidir» demiş. «Nereden bildin?» sorusuna da, «Geçen akşam bu parçayı

bana çalmıştı. Bir yerde yanlış yapmıştı. Aynı yanlışı yineledi» yanıtını vermiş.

Evet, Nusret Hızır bir çalgı çalmazdı. Fakat inanılmaz bir müzik belleğine sahipti. Bilge Karasu ve Füsun Altıok'la yaptığı söyleşide, «Beni biçimlendiren başlıca öğelerden biri sanat duygum... Sanatçı değilim. Hoş denemedim de değil. Gençliğimde müzisyen olmaya kalktım; beceremedim, bıraktım. Sanatçı değilim ama, sanatı seven, sanat duygusu kuvvetli adamım» demişti.

Evinde zengin bir plak koleksiyonu vardı. Parasının önemli bir bölümünü kaliteli plaklar almaya harcardı. Son zamanlarda Beethoven'in yeni bulunan parçalarının plaklarını getirtmiş, bana da bunlardan seçme bir band doldurmaya söz vermişti. İhmal ettim. Şimdi elimde onun seçtiği özgün bir müzik demetim olacaktı.

Nusret Hızır'ın, felsefe dilinin arılaşmasına büyük katkısı olmuştur. «Olasılık» terimini o bulmuştur Prof. Suat Sinanoğlu'nun şu anısı da Nusret'in bu alandaki geniş yetki ve bilgisini gösterme bakımından ilginçtir:

Prof. Suat Sinanoğlu ve Prof. A. J. Greimas, Nusret Hızır'dan bir süre modern mantık dersi almışlar. Greimas bunu lenguistiğe uygulayarak yeni teoriler çıkarmış ve bu sayede Fransa'da meşhur olmuştur. Şimdi, Collège de France'da bu konuda ders vermektedir.

Nusret Hızır'ın kendi alanında yeni buluşları ve teorileri de vardı. Birgün bana, «Uluğ, ben galiba yetmişinden sonra bazı şeyler yumurtlamaya başladım» demişti.

Hızır, bilgisini büyük bir alçakgönüllülük içinde cömertçe, eski deyişle «ibzal» ederdi. Herkesin imdadına koşar, yüksünmez, seve seve, içtenlikle bildiklerini aktarır sorunlarını çözerdi. Başımız sıkıldıkça ona koşardık. Şimdi bu eşsiz hazineden yoksun kaldık.

Milliyet Sanat Dergisi'ndeki söyleşisini şöyle bitiriyor

«Gençlerin problemleri benim de problemlerim olduğu içindir ki, onlarla iletişimim yaşlılarla olduğundan daha iyi. Gençliğim burada benim. Gencin sorunu beni de sarstığı için, ben başvurulan bir otorite değilim; olmak da istemem. Otorite sayılmaya başladığım zaman skleroz başlamış demektir! Yine de otorite olarak değil, dostça bir öğüt vermem gerekirse, öğüdüm yalnızca «içtenlik»tir.»

Nusret Hızır'ın ölümüyle Türk bilim dünyası gerçek bir bilim ve kültür adamını, yüksek karakterli bir insanı, bizler de gerçek bir dostu yitirmiş olduk. Acımız sonsuzdur.

(Milliyet — 31 Mart)

NUSRET HIZIR İÇİN

Nilüfer İSVAN

Çoğu kez duyarız. Yitirilen birinin ardından yakınılır: «Vah vah! Gencecik adamdı. Kimin aklına gelirdi ki...»

Hiç şüphem yok. Prof. Nusret Hızır'ı biraz olsun tanıyan herkesin ortak tepkisi işte böyle olmuştur.

Seksen bir yaşında aramızdan ayrıldı Nusret hoca. Henüz gencecikti. Kendi deyişiyle «beyni skleroza uğrama'mış, henüz ununu elemişti.» Aksine, son gördüğümde şöyle demişti, bana: «Ben, iyi bir felsefeciyim. Ama şimdiye dek orada takılıp kalmış, filozof olamamıştım. Son zamanlarda bu atılımın eşiğinde olduğumu hissediyorum.» Ve eklemişti: «İşte şimdi ölmekten korkmaya başladım.»

Bilim kuramı hakkında bir kitap yazmayı tasarladığını belirtmiş, aynı zamanda, ideolojiler konusunda süregelen kuramsal tartışmalara getirmek üzere olduğu bir öneriden söz etmişti:

«Senin işin,» demişti, «sistemleri modellemek. Bir düşün bakalım. Doktrinleri birer sistem olarak kabullenirsek, ideolojiler, bu sistemlerin modelleri değil de nedir? Biraz düşün de tartışalım.»

Tartışmaya fırsat olmadı. Fakat içtenlikle inanıyorum ki geride bıraktığı genç dostları bu tartışmayı er geç gündeme getireceklerdir.

Nusret Hızır, uzun süre bir aile dostu, aile büyüğüydü benim için. Sonraları, okumaya, soru sormaya başladığımdan bu yana, arkadaşım oldu. O sıralar üniversitede bilgisayar bilimleri okuyordum. Bilgisayarların mantıksal yapısıyla yakından ilgilenir, aramızdaki iki nesillik yaş farkına rağmen içten sorular sorar, yanıtlarım karşısında heyecanlanırdı. Bir keresinde şöyle demişti bana:

«Sizler, mantığı somutlaştırdınız. Eline bir elektrik devresi alıp, bu bir 've'dir diyebiliyorsun. Yani sen, 've'yi elinde tutabiliyorsun. Çok heyecan verici bir şey olsa gerek!»

Bir gün ona Leibnitz'le ilgili bir soru sormuştum. Yanıt olarak, beni evinde verdiği ve «salı dersleri» adını taktığı felsefe derslerinden birine davet etti. Hep duyardım kürsüde değiştiğini, gençleştiğini, ama ilk kez o gece tanık oldum. Gerçekten de Nusret Hızır, gündelik yaşamında yumuşak, hoşgörülü, nazik, hatta biraz çekingendi. «Nusret Hoca» ise gençti, dinamikti, eylemciydi.

Dersten sonra, her zamanki içtenliğiyle nasıl bulduğumu sordu. Ders süresince kafamda biriken soruları sıralamaya hazırlanıyordum ki sözümü kesti:

«Bırak şimdi Leibnitz'i! Çocukları nasıl buldun?»

Öyle ya, çocuklardı önemli olan. O beraberce oluşturdukları aydınlık, özgür tartışma ortamı, o iletişimdi. Geç saatlere dek Leibnitz'i bir kenara bırakıp «çocuklar»ı konuştuk. Teker teker hepsi de birer dosttu. Ne öğrettiğini değil, onlardan neler öğrendiğini anlattı uzun uzun.

Özel dostları arasında sözcükler, terimler de vardı Nusret Hoca'nın. Kimini benimser, sevecenlikle kullanır, kimiyle de pek geçinemezdi. Benimsediği bir sözcükten söz ederken adeta bir kişilik kazandırırdı ona.

Bir gün dilde çağdaşlaşmayı tartışıyorduk. Yeni türetilen sözcükler arasında en zorlanmadan benimsediğimin «olasılık» olduğunu söyledim. Çok sevindi, «Şimdi kendimi gururlu bir baba gibi hissettim,» dedi. «Bilir miydin? 'Olasılık' benim çocuğumdur.»

Evet, «olasılık» sözcüğünü öneren, Türkçeye kazandıran Nusret Hızır'dır. Başka «çocukları» da vardır sözcükler, terimler arasında. Türkçeye kazandırdığı her sözcükle Türk düşününe de bir kavram kazandırmış, Türkçenin çağdaş bir bilim dili olması yolunda büyük katkıda bulunmuştur.

Hiçbir tartışmada uzman rolünü kabullenmez, konu ne olursa olsun, soruya, eleştiriye tümüyle açık, ortaya atılan her fikre hoşgörülü davranırdı. Soğukkanlılığını yitirdiğini, sinirlendiğini bir kez gördüm. Sonradan farkedip kendini frenlemesi, ince bir nükteyle ortamı yumuşatışı hiç aklımdan çıkmaz.

Bir aile toplantısındaydık. Ev sahibiyle Fransızca bir sözcüğün kökeni hakkında tartışmaya başladı. Tartışma uzadı, gerginleşti, sesler yükseldi, sonunda Nusret Hoca bağırdı

«Larousse'u getirin! Larousse yok mu bu evde?»

Ev sahibi, hocanın boşalmış kadehine şöyle bir göz atıp muzipçe gülümsedi

«Hayır. Viski var.»

«Öyleyse onu getir!»

Çağdaş bir bilim adamı olmanın yanı sıra bir sanatseverdi Nusret Hızır. Her sanat dalı ile yakından ilgiliydi; fakat sanırım müziğin yaşamında özel bir yeri olmuştur.

Çok soru sorulmuştur Nusret Hocaya, ama yanıtlamakta en güçlük çektiği soruyu, sanırım dört yaşındaki torunu Ömer sormuştur

«Dede,» demiş bir gün. «Sen ölmezsin değil mi?»

Nusret Dede epey düşünmüş, sonunda şu yanıtı vermiş: «Sana söz veriyorum, ölmeyeceğim. Çünkü seni çok seviyorum.»

Sonradan kendini suçlamış, tutamayacağı bir söz vermekten ötürü fena halde içerlemişti kendine. Oysa, bence kızgınlığı çok haksızdır. Küçük Ömer'e söylediği o «yalan»ın ardında çok ince, zarif bir gerçek saklı. Öyle ya, bunca sıcaklık, bunca aydınlık dolu birinin tümüyle yitmesi tükenmesi «olası» mı?

(Sanat Dergisi — Nisan)

NUSRET HIZIR, BİLGE KİŞİ

Vedat GÜNYOL

Türkiye'nin yetiştirdiği, yetiştirebileceği olağanüstü kafalardan birini daha yitirdik son günlerde. 81'inde kafa gençliğini koruyan, korumuş olan bir bilge kişiydi Nusret Hızır. Dünyanın neresinde olursa olsun, en ilkelinden en uygarına kadar bütün ulusların arayıp da bulamıyacakları kadar olgun, yetişkin, içtenliğin, iyi niyetin doruğuna varmış bir insandı Nusret Hızır.

Nusret Hızır'ı, Dil Tarih Fakültesi'nin o yeni kuruluş yıllarında, hani o Orhan Burian'ların, Saffet Korkut'ların, Şahinbaşların, Boran'ların, Benkes'lerin, Boratav'ların, Muzaffer Şerif'lerin, Şevket Aziz Kansu'ların, dört bir yanlarına bilinç ışığı saçtıkları yıllarda tanıdım. Sonra, Tercüme Bürosu'nun, bilgiye, yetkiye, sağduyuya, aydınlanmaya, aydınlatmaya önayak olduğu, saygılı, sevecen havasında, yakınında uzağında, yanında yöresinde izlemek fırsatını buldum bu güzel insanı.

Daha Tercüme Bürosu günlerinde, her çeşit, ama her çeşit konuda insanı şaşırtacak denli geniş bilgisi karşısında afalladığımı anımsıyorum. Eşine az raslanır bir bellek gücüne sahipti.

Hipimsi kılık kıyafeti, ütüsüz pantolonu, ensesine kadar sar-

kan kırçıl saçları, çocuksu gülüşü, her düşünceye —benimsesin benimsemesin— saygı gösterip merhaba diyen, diyebilen, o engin kültüründen gelme hoşgörüsüyle yaklaşımı, o sıcak yaklaşımı karşısında, sevgiyle yüklü bir saygıya, evet, saygıya kaptırmaması olanaksızdı insanın kendini.

Nusret Hızır'ın kırk yılı aşan hocalık yaşamında öğrencilerine «türlü mantık ve felsefe konuları üzerinde bilgi vermekten çok düşünme» ufukları açmaya, kafalarını işletmelerine yardımcı olmaya çalıştı. Hiç kimseye öğüt vermedi, öğüt verebilecek bir kafa yetkinliğine sahip olduğu halde. Bir soruşturmaya verdiği karşılıkta:

«Öğüt vermeye gelince, benim yapacağım iş değil bu» diyor ve şunları ekliyordu sözlerine: «Bir genç, yaşlı bir adamdan gider öğüt ister, değil mi? O yaşlı adam, sklerozuna 'tecrübe' adını takmışsa kendinde öğüt verme yetkisini bulur. Çok şükür benim beynim skleroza uğramadı, unumu elemiş de değilim. Gençlerin ben problem arkadaşıyım, dert ortağıyım... Yine de otorite olarak değil (ki, kendisi bir otoriteydi, hem de nasıl bir otorite!) dostça bir öğüt vermem gerekirse, öğüdüm, yalnızca 'içtenlik'tir.»

İşte, Nusret Hızır buydu, bir içtenlik adamıydı, adıyla sanıyla bir içtenlik havarisi. Nedir bu içtenlik, anlamı içeriği, özü canıyla nereye götürür insanı? Sürü içinde, bir birey olmamaya.

Sürü içinde «bir birey olmamak», Nusret Hızır'a göre, bir kültür ve uygarlık sorunudur.

Sürüden olmamak, sürünün dışına üstüne çıkmak, Nietzsche doğrultusunda bir üstün insan olmak anlamını taşımıyor elbette. Çünkü, Nusret Hızır'a göre sürüleşme insanlık için büyük bir tehlikedir. Şöyle diyor aynı soruşturma yanıtında: «En ufak bir metafizik yapmadan, seçkinlik ile hiç ilgisi olmayan bir kaygıyla, elle tutulur, gözle görülür bir tehlike olarak, somut bir yabancılaşma olgusu olarak görüyorum sürüleşmeyi. Emansipe olmuşlukla iftihar eden insanlar vardır, aslında hiç de emansipe değillerdir. İsterim ki felsefe, işte orada rol oynasın.»

Peki, nedir felsefe Nusret Hızır'a göre? Felsefenin görevi şu: «Felsefe bir insanın kendi kişisel etkinliğinin ne biçim bir etkinlik olduğunu gösterir... Felsefe her insanın kendi kişisel etkinliğinin ne biçim bir etkinlik olduğunun bilincine varmasına yarar. İnsanı sürünün bir bireyi olmaktan çıkarır.» Yani, felsefe, insanı, insan olmaya, kişiliğini koruyup geliştirme yolunda etkinlik kazandırmaya yönelik bir kafa uğraşıdır.

Çağdaş Yayınları arasında çıkan «Felsefe Yazıları» adlı o nefis kitap bu amaca yönelik yazılarla bezelidir.

Nusret Hızır, yaşamı boyunca, düşündüklerini —tıpkı Sabahattin Eyüboğlu gibi— küçük yazılarla, denemelerle dile getirmiştir. Bu yazılar, onun deyimiyle, kimi zaman tek tek, kimi zaman birkaçı bir arada taşıdıkları bir çeşit iç bütünlükle, düşüncelerini yansıtmıştır.

Hiç bir devletlinin kapısını çalmadığı, kapısını aşındırmadığı için, yıllar yılı, Fakültede doçent olarak kalmıştı. (Bugün İstanbul Üniversitesi Fransız Filolojisinde Adnan Benk de öyle. Aynı değerde bir yetenek doçentlikte duralamaktadır, kendini devletli sananların kapısından geçmediği için.)

Profesörlük katına erdikten sonra ayrılmıştı Dil Tarih'ten. 1966'te emekli olduktan sonra, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ne geçmişti. Bu Üniversitede geçen iki buçuk yılda hocalığın gerçek tadına varmıştı. Öylesine varmıştı ki, öğrencilerinin istekleri üzerine, kendi evinde yüksek aşamalı bir felsefe kursu açmış ve esenliğin doruğuna ulaşmıştı böylece.

Nusret Hızır evindeki bu özel kurslarda, çıkarsız, parasız pulsuz kurslarda, sevdiği öğrencilerle sürdürdüğü kurslarda buluyor mutluluğu yaşamının sonlarına doğru.

«Ne gariptir» diyor, «Ancak yetmişimden sonra beni doyuran hocalık etkinliği içine girdim ve seksen bir yaşındayım. hâlâ bunu zevkle sürdürüyorum.»

İşte, Nusret Hızır bu etkinlik ve mutluluk günlerinde ayrıldı dünyamızdan, ardında sonsuz hayranlıklar, özlemler bırakarak. Nusret Hızır gibi üstün bir yeteneğin dünyamızdan ayrılmasının acısı uzun çok uzun süreceğe benzer. Onu kaybetmenin acısını yüreğinde duyan dostlara merhaba...

(Cumhuriyet — 4 Nisan)

Çok sevgili ve değerli babamız,

ZEKERİYA SERTEL'İ

11 Mart salı günü Paris'te kaybetmiş bulunuyoruz.

Memleketini ve halkını çok seven babamızı yurt toprağına gömmeyi çok arzulardık. Ancak günün koşullarının yarattığı zorluklar, bu isteğimizin gerçekleşmesini engelledi. İlk fırsatta babamızı ve annemiz Sabiha Sertel'i yurt toprağına getirmek kararındayız.

Babamız Zekeriya Sertel'in cenazesi 20 Mart perşembe günü Paris Camiinde «Mosque de Paris» kılınacak öğle namazını müteakiben 16.45'de «Parisien Thiasis» Müslüman Mezarlığı'nda toprağa verilecektir.

Akraba, dost ve onu sevenlere duyurur ve hepsine başsağlığı dileriz.

Kızları

SEVİM VE YILDIZ SERTEL

Gazeteci ve Yazar Zekeriya Sertel salı gecesi Paris'te vefat etmiştir. Zekeriya Sertel, gazetemiz Cumhuriyet'in ilk yıllarında Genel Yayın Müdürlüğü yapmıştı. 90 yaşında olan ve bir süredir kızı Yıldız Sertel'in yanında Paris'te yaşayan Zekeriya Sertel, iki gün önce aniden rahatsızlanmış ve Salpeinere Hastanesine kaldırılmıştı.

25 yıl süreyle siyasi nedenlerle yabancı ülkelerde yaşamını sürdüren Zekeriya Sertel, 1977 yılında Türkiye'ye tekrar dönmüştür. Zekeriya Sertel'in yapıtları arasında anılarını oluşturan «Hatırladıklarım» kitabı ile Nazım Hikmet'in bir biyoğrafisi olan «Mavi Gözlü Dev» ile «Nazım Hikmet'in Son Yılları» başlıklı kitapları bulunmaktadır.

(Cumhuriyet — 13 Mart)

ZEKERİYA SERTEL PARİS'TE ÖLDÜ

Ünlü Türk yazarı ve gazetecisi Zekeriya Sertel, önceki gece geç saatlerde Paris'te tedavi edilmekte olduğu hastanede ölmüştür. Bir süreden beri Paris'te yaşamakta olan Zekeriya Sertel, geçtiğimiz hafta içinde düşerek başını çarpmış ve Paris Hastanesi'nin Nöroloji Servisi'nde tedavi altına alınmıştı. Kızı Yıldız tarafından devamlı ziyaret edilen Zekeriya Sertel'in sağlık durumu, bir süre önce ciddiyet kazanmış, önceki gece ise girdiği komadan çıkamayarak ölmüştür. Zekeriya Sertel'in cenaze töreninin yapılacağı yer ve zaman için yakınlarının henüz bir karar vermedikleri öğrenilmiştir.

1890 yılında Selânik'te dünyaya gelen Zekeriya Sertel, gençlik yıllarında İstanbul'a yerleşmiş, İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirmiştir Daha sonra Paris'e giden Zekeriya Sertel, burada Sorbonne Üniversitesi'ne devam ederek, sosyoloji öğrenimi görmüş, ABD'deki Columbiya Üniversitesi'nde gazetecilik öğrenimini tamamladıktan sonra, Türkiye'ye dönmüştür.

Zekeriye Sertel, Türkiye'de bulunduğu sırada Milliyet gazetesinde Nazım Hikmet'le ilgili anılarını yayınlamış ve bu yazı dizisi tartışmalara neden olmuştu. Bu anılar daha sonra Milliyet Yayınları arasında kitap olarak yer almıştır.

(Milliyet — 13 Mart)

ZEKERİYA SERTEL

Uzun bir ömür Paris'te noktalandı.

Zekeriya Sertel öldü.

Ben Zekeriya Sertel'i ilk kez Tan gazetesinde tanıdım. Evimize iki gazete alınırdı Birincisi Cumhuriyet'ti, ikincisi değişir, kimi zaman Son Porta, kimi zaman Tan, kimi zaman Vatan olurdu. Okul dönüşünde babam beni çağırır, elime gazeteleri tutuşturarak buyururdu:

— Oku bakalım.

Küçük yaşta Yunus Nadi'nin, Ahmet Emin'in, Zekeriya Sertel'in zoraki okuru olmuştum.

Üniversiteye girdiğim yıl Tan olayı patlak verdi; Tan gazetesi saldırıya uğradı; matbaası yağmalandı ve yıkıldı. Bazı gizli odaklar üniversite öğrencilerini kışkırtarak ve yönlendirerek bu işi yaptılar. Tan olayı, toplumsal yaşamımızın kara bir gününü simgeler. Devletin örgütlerini elinde tutanların fikirleri zorbalıkla susturma yöntemlerini kullanmaları Tan olayında vurgulanmıştır. Belki de bugün içinde yaşadığımız kara ortamda Tan gazetesine saldırının büyük payı vardır.

Olaydan sonra Zekeriya Sertel yurt dışına gitmek zorunda kaldı ve ancak 1978'de dönebildi.

*
**

Zekeriya Sertel'i ilk kez Bakû'da gördüm.

Yıl 1967.

Çağrılı olarak Sovyetler Birliği'ne gitmiştim. Bakû'da kaldığım otele geldi Zekeriya Sertel; çelimsiz, gösterişsiz;; bir «Küçük dev adam...» Öyle ya, İstanbul Hukuk Mektebi, Sorbonne Üniversitesi, ABD Columbia Üniversitesinde gazetecilik öğretimi, mütareke yıllarında Muhacirin Müdüriyeti Umumiyesi Şube Müdürü, Matbuat Umum Müdürü, Tuna gazetesi ve Resimli Ay dergisi sahibi. Hayat Ansiklopedisi, Son Posta gazetesi ve Tan...

Sonra da bütün dünya...

Zekeriya Sertel'in gidip görmediği yer kalmamıştı. 1950'den beri Türkiye'nin dışındaydı. Eskilerin «Daüssıla» dedikleri bir özleme kapılmıştı. Yurt toprağının kokusu benliğini sarıyor, Türkiye'ye kavuşmak tutkusu gözeneklerine işliyordu. Bakû, azçok İzmir'e benzeyen «neft» kokulu bir kentti. Neden burada yaşadığını bildiğim halde sordum. Gözlerimin içine bir süre baktıktan sonra:

— Türkiye'ye benziyor ve yakın, dedi.

Azerbaycanlı yazar ve ozanlara kızıyordu; benim de bulunduğum birkaç sohbette onlara çıkıştığına tanık oldum:

— Türk dilinin sentaksını bozuyorsunuz, bu yaptığınız doğru değil.

Çağdaş ve açık bir insandı Zekeriya Sertel, onu bunu dinlemez, koşulları hesaplamadan yazar ve konuşurdu. Ne var ki olaylara yaklaşırken olayı çevresinden ve nedenlerinden soyutlar, genel bir doğrunun terazisine vururdu. Oysa genel doğrular, zamanına ve yerine özgü ve özgül gerçeklerle harman edilerek denetlenmeliydiler ki geçerli olabilsinler...

Bu nedenle Zekeriya Sertel, bazan bir doğruyu söylerken bir yanlış yapmıştır.

Ama doğruyu söylemekti tutkusu...

19'uncu yüzyılın sonunda doğan bir insanın 1980'e ulaşması sık görülen bir olay değildir. Zekeriya Sertel uzun yaşadı, dolu yaşadı. Türkiye'nin basın ve kültür yaşamına çok önemli katkıları vardır. O, bu ülkeye çok şey verdi; fikir verdi, gazete verdi, dergi verdi, ansiklopedi verdi, kitap verdi.

Biz ona ne verdik?

Saldırdık, gazetesini parçaladık, matbaasını yıktık, kendisini sürdük, yurt özlemiyle çeyrek yüzyıl inlettik, canına okumak için elimizden gelen ne varsa yaptık. Şimdi öldü Zekeriya Sertel, hepimiz anısı önünde eğilerek bizi bağışlamasını dilemeliyiz.

İlk kez yurda dönemesine izin verildiğinde çok sevinçliydi; kendisine:

— Ne güzel, dedim uzun yaşadınız, haklı çıktınız, şimdi yurttasınız, saygı görüyorsunuz; ve size haksızlık edenlerin utanması gerekiyor.

Gülümsedi:

— Evet, dedi, bunu biliyorum

(Cumhuriyet — 14 Mart)

ZEKERİYA SERTEL

Emil Galip SANDALCI

Gazetesini, yazılarını, çıkardığı kitapları, çevirilerini okuyarak büyüdük. Tek parti döneminin güdümlü basınında, İkinci Dünya Savaşının pek çok kalem sahibinin yamanacak ve yanaşacak kamp arandığı dağdağalı yıllarında, gazetecilik mesleğine saygınlık kazandıran sayılı bir kaç kalemden biriydi.

Gerçek bir demokrat ve özgürlük savaşçısı idi.

Nazi Almanyasının ordularının Trakya sınırlarımıza dayandığı savaş yıllarında faşizmin karşısında yer aldığı gibi, savaş sonrasında zafer kazanmış «Demokrasi Cephesi»nin ardında saklı emperyalizm yılanını sergilemekten de geri kalmıyor ve ülkemizde gerçek bir demokrasi ortamının varolması ilkesini cesaretle savunuyordu.

Geride bıraktığı gazetecilik yıllarında üç kez tutuklanmış, gazeteleri sayısız kez kapatılmış, sonsuz kayıplara uğratılmış, yeterince tehdit edilmiş ve tahkir görmüştü. «Tan Gazetesi olayı» bu değişmeyen yaşam çizgisinin doruk noktası oldu. 4 Aralık 1946 günü, iktidarın kışkırtmacılığında, gazete ve matbaası yerle bir edildi. Yetmedi —günah kendilerinde imişçesine— eşiyle birlikte dördüncü kez tutuklandı.

Tek parti döneminde, çok partili parlamenter düzene geçiş ve Demokrat Parti'nin iktidara gelişi ülkenin düşünce özgürlüğü ortamını pek fazla değiştirmediğinden — Sabahattin Ali'nin öldürülmesi ve Nazım Hikmet'in yurt dışına kaçmak zorunda bırakılışını izleyerek — ailece yurt dışına çıktı.

Yurduna, ancak yirmi beş yıl sonra —uzun süre bir yasa kaçkını imişçesine ülkesine dönmesine izin verilmediğinden— binbir güçlükle dönebildi. Bu arada eşini yitirmişti. 85 yaşında yalnız bir adamdı.

*
**

Zekeriya Sertel'i yurda dönüşünde, 1976 yılında tanıdım.

Gazeteciliğine, döğüşken kişiliğine duyduğum saygı, sevgiye dönüştü.

Gözlüklerinin ardında oynaşan gözleri, taze belleği, pırıl pırıl zekâsı ile sanki genç bir insandı.

Oysa, iyice kamburlaşmış, ufacık olmuştu. Yürümekte güçlük çekiyordu. Şekeri vardı.

Gene de yaşamın içinde, yaşamla ilgili, capcanlı idi.

Ülke sorunları, sanat ve edebiyata ilişkin binbir konu kafasının içinde yanıt ve yorum arıyordu.

Her türden tutkuyu aşmış; alçak gönüllülükle kendine güveni, ödünsüzlüğü, sözünü esirgememeyi kişiliğinin olgunluğunda birleştirmişti. Ne yaşama sevincini yitirmişti ne de ölümden korkusu vardı. Güneşi ,denizi, çiçekleri, balık yemeyi, öğleden sonra yarım saat uyumayı seviyor, insanlara anlayışla bakıyor ve yanılmıyorsam, sözünü etmeden, ölümü bekliyordu.

Beklediği, 11 Mart 1980 günü saat 21.30 da Paris'de geldi.

Bu sözler onundur:

«Gazete bir aynadır. Gazeteci, toplumu, bütün istekleri, bütün dertleri ve kederleri ile bu aynaya yansıtır. Bunu namuslu bir gazeteci gibi sadakatle yaparsa yönetim başındakileri ürkütür. Bir çok hükümetler aynada toplumun hastalıklarını ve dertlerini görünce sinirlenir, aynaya kızarak ona düşman kesilirler. Toplumdaki bozuklukları düzeltmeye çalışacak yerde aynayı kırmaya kalkarlar. İşte o vakit kıyamet sizin başınıza kopar

Gazetecinin ikinci önemli ödevi, kötülüklerle savaşmak, halkı uyandırmak ve toplumu ileriye doğru götürecek yolu göstermektir. Bu biçim gazetecilik zordur, çetindir, tehlikelerle doludur. Fakat şerefli ve zevklidir. Uğrunda savaştığımız şeylerin zamanla gerçekleştiğini görmek kadar zevkli bir şey olamaz. Ben bütün gazetecilik hayatımda hep bu dikenli yolda savaştım. Onun zevkini ve acısını duydum, fakat hiç bir gün yılmadım, savaş yolundan ayrılmadım. Ne çektimse bu yüzden çektim. Ne gördümse bu sayede gördüm.»

Türk basınının bu yürekli ve dövüşken adının anısı önünde saygıyla eğiliriz. **(Demokrat — 14 Mart)**

ZEKERİYA SERTEL

Burhan FELEK

Ajans ve radyo haberleri, Türk gazetecisi Zekeriya Sertel Bey'in Paris'te bir kaza neticesi vefat ettiğini haber verdiği zaman, gerçekten çok müteessir oldum. Çünkü ben, Zekeriya Bey'le uzunca bir zaman çalışmış ve ondan gazeteciliğe dair çok şeyler öğrenmiştim. Bunun minnetini hiçbir zaman unutamam ve bu yazıyı hem o minneti bir kere daha ifade, hem de bazı insanların

hayatlarında yanlış tanınmış olmasının bir misali olarak Zekeriya Bey'i ölümünden sonra da olsa memlekete tanıtmayı vazife bildim.

Bilmem takip ediyor musunuz? Bizim gazetede eski büyükelçilerimizden Mahmut Beyefendi'nin meslek hayatına ait hatıraları çıktı. Bu hatıralar bana, gazeteci gibi haber alma ve öğrenme imkân ve vasıtası bol olan kimselerin bile zamanında dolaşan tevatürlerin ne kadar yanlış olduğunu, merhum Fatih Rüştü Bey hakkındaki yazılar gösterdi. Hepimiz bu Osmanlı Veziri gibi metin olan zat için her Batı ekonomik anlaşmasından %10 komisyon alırdı sanırdık. Ondan dolayı da, bu talihsiz devlet adamının adı İngilizce «Mister ten per cent» yani, «Mister yüzde 10» diye çıkmıştı. Serapa yalan olduğunu, arkadaşı Mahmut Bey anlatıyor ve merhumun idama giderken takındığı kahramanca ve dindarane tavır bunu teyid ediyor.

Bu misali neden verdim? Zekeriya Sertel de, böyle hayatında bir türlü iyi tanınmamış bir zattı. Ama başına gelenler veya başına getirilenler, adamı çileden çıkardı. Kim olsa ondan fazla bozulurdu.

Efendim, Zekeriya Sertel Bey, Hamdullah Suphi Bey'in Türk Ocağı'na mensuptu. Yani o devirde mutaassıp bir Türk milliyetçisiydi. Bu hal, zamanın makbul bulduğu bir tutum değildi. Bunlara o zaman «Türkçü» denildiği için, Süleyman Nazif gibi büyük yazarlar bile bunlarla «simitçi, muhallebici» gibi sözlerle alay ederlerdi.

O devirlerde Halk Partisi'nin İstanbul mutemedi veya temsilcisi orijinal bir zat vardı. Bu zatın zihniyetini anlatmak için, bir vakayı anlatayım. Bir gün bu zat bizi, yani imza sahibi ve gazete sahibi gazetecileri parti binasına davet etti ve «Yazıların ve haberlerin daha sıhhatli çıkması için gazetecilerin, kendisine yazılarını göstermelerini» teklif etti. Bize söz düşmeden merhum Necmettin Sadak ve Hakkı Tarık beyler güldüler ve öyle şey olmayacağını söyleyip toplantıyı terkettiler.

Zekeriya Sertel Bey, Türk Ocağı'na dahil ve Türk Milliyetçisi olurken, eşi Sabiha Hanım tam manasıyla bir solcu ve o devirde memleket iktidarına hâkim olan Halk Partili solcuların can düşmanıydı. Zekeriya Bey'in eşi Sabiha Hanım, kocasının gazetesinde yazdığı yazılarla basın aleminde solculuğun sesini duyururken, diğer gazetelerden üzerine yıldırımları çekiyordu. Bu hanımı hakkında yazılan yazıları bugün okursanız utanırsınız. Ben bu yazılardan dolayı günün birinde başımıza bir belâ

geleceğini, gazetenin müşterek sahiplerinden merhum Lütfü Bey'e söyler dururdum, o da beni tasdik ederdi.

Günün birinde, —galiba— Tan gazetesinin susturulması istendi. Bunu Halk Partisi merkezinin istemiş olduğunu sanmıyorum ve şimdiki Başbakanımızın ve merhum Tevfik İleri Bey'in de mühendis mektebinde talebe olduğu sıralarda bunlar tahrik edilerek Tan matbaasını bastılar. Bu hadisenin, o zaman Halk Partisi İstanbul mutemetliğinin malûmatı altında cereyan ettiğini öğrenmiştik. Zaten bu zat, bir müddet sonra Halk Partisi'nden istifa ederek kendi başına bir parti kurdu. Sonra da ismi cismi silindi gittiydi.

Evet, talebe Tan matbaasını bastı ve makineleri kırdı. Zekeriya Sertel kaçarak canını dar kurtardı. Hadiseden sonra Halil Lütfü Bey'e:

— Ben size demedim mi? dediğimi hatırlarım.

İşte Zekeriya Bey, böyle bir tahrip neticesinde memleketten kaçtı. Solcu oldu mu, olmadı mı? Bunun tayin edemem. Çünkü son defa Milliyet'te intişar eden «Nâzım Hikmet'in Son Günleri» adlı bir tefrikada Rusya ve demirperdedeki hayatı Nâzım'ın ağzından adamakıllı yermekteydi.

İşte bugün bir kaza neticesi vefat ettiğini teessürle öğrendiğimiz Zekeriya Bey de, böyle yaşadığı günlerde kıymeti ve düşüncesi iyice anlaşılamamış kimselerdendir. Ben kendisinden çok faydalandığım için bunu burada zikretmeyi bir vicdan borcu bilirim. Eğer Zekeriya Sertel bir solcuysa oraya, anlattığım şekilde zorla itilmiştir. Zekeriya Bey Türkiye'nin yetiştirdiği ve Amerika'da tahsile gönderilen birkaç gazeteciden en gazeteci olanıdır.

Zekeriya Bey bir ara, İstanbul'a gelmek istemiştir. Ben, bunun için uğraşmıştım. Fakat bir gazetenin yanlış bir takdiriyle pasaportsuz Türkiye'ye sokulunca, hükümet pasaportsuz girenlere yapılan muameleyi yaptı ve tekrar dışarı attı. Ondan sonra da Zekeriya Bey'in Türkiye'ye gelmesi imkânı kalmadıydı. Son defa İstanbul'a geldiği zaman, yüzyüze görüşemedikti. Yalnız buradan tekrar Avrupa'ya giderken:

— Bu sırada bir kazaya uğrarım, kim vurduya giderim, nemelâzım ben tekrar dışarı gideceğim! demiş.

Kaza eğer gelecekse Türkiye'de, Paris'te de geliyor ve evde yürürken düşüp, başını sert bir yere çarpmış. Belli ki bir beyin kanaması olmuş ve kurtulamamış. Hak rahmet eyleye!

Zekeriya Bey, hiç de kaygısı olmayan bir zattı. Ölüm ilânlarından öğreniyoruz ki, Sarbon'da okumuş. Halbuki Ben Zekeriya Bey'in Fransızca bildiğini zannetmezdim. O da derdini anlatamadan bu deni dünyadan göçüp kendi evvel giden ahbaba selâm olsun efendim. **(Milliyet — 21 Mart)**

ZEKERİYA SERTEL

Sina ÇILADIR

Türkiye ilerici basını, en eski, en çalışkan ve en mücadeleci mensuplarından birisini daha yitirdi. Zekeriya Sertel öldü. Herkesin başı sağolsun.

Bizim kuşak, Sertellerin mücadele dönemini yaşamadı. Biz, Sertellerin mücadelesini dolaylı yollardan öğrendik. Zaman zaman eski gazete ve dergi koleksiyonlarını karıştırarak bu konuda bilgilenme yolunu tuttuk. Yakınlarımıza, tanıdıklarımıza sorduk. Özellikle 1940'lı yıllarda, demokrasi bayrağına kimlerin sıkıca yapıştıklarını öğrenmeye çalıştık. İnönü-Saraçoğlu faşizmi karşısında kimlerin başını dik tutmayı başardıklarını araştırdık...

Sonucu şu şekilde özetlemek olasıdır

Şefik Hüsnüler, Reşat Fuatlar o dönemde de en baştadır. 1920'li yıllarda girdikleri devrimci mücadeleyi, 1940'lı yıllarda da onlar büyütmektedir. Devrimci mücadelenin bayrağı o dönemde de onların elindedir.

Ama, demokrasi mücadelesi içinde, özellikle 1940'lı yılların başlarında kabaran nazi hayranlığına ve uygulamalarına karşı kararlılıkla göğüs verenlerin içinde, bir Zekeriya Sertel de vardır.

Sertel'in 1950 yılında yurt dışına çıkmak zorunda kalışı ve 1978 yılına kadar yurda dönmesinin engellenmesi, onun demokrasi mücadelesi içindeki etkin yerini gösteren bir kanıttır sanırım.

*
**

Sertel'in ilerici, demokrat ve ilerlemiş yaşına rağmen mücadeleyi savsaklamayan canlı kişiliği, 1978 yılında yurda döndüğü sıralar, etrafında bir sevgi ve saygı çemberinin oluşmasına neden olduydu. Yanlış anımsamıyorsam, o tarihlerde, başta Aziz Nesin olmak üzere birçok tanınmış yazarımız, Sertel'i Türkiye'de rahat ettirmek için canla-başla kolları sıvadıydılar.

Ama, Sertel'in çevresinde oluşan saygı ve sevgi ağı, çok

sürmeden parçalanıverdi. Peki niye? Çünkü Sertel, Nazım Hikmet'e ilişkin anılarını yayınlamaya başlamıştı. Anılarında, Nazım Hikmet'in özel yaşamına ilişkin bazı iddialar ileri sürüyordu. Ama hepsi bu kadar değil, Sertel, anılarında, 'TKP'nin şimdiki şeflerine ilişkin çok ilginç bilgiler de veriyordu. Örneğin İ. Bilen'in ya da nam-ı diğer «Laz İsmail»in uzun yıllar Nazım Hikmet'in peşinde bir Gestapo Şefi gibi gezdiğini, Nazım'ı uzun yıllar gözhapsinde tuttuğunu belirtiyordu.

Bazı yazarların, 'TKP'ye büyük umutlarla bakan revizyonist çevrelerin, bunu hazmetmesi elbette pek kolay değildi. Nitekim öyle de oldu. Sertel, anıları daha tamamlanmadan en yakın arkadaşlarından Nazım Hikmet'e «hakaret ettiği» gerekçesiyle, Türkiye Yazarlar Sendikasının «Nazım Hikmet Kurulu»ndan uzaklaştırıldı. Bana kalırsa TYS'nin bu tepkisi, Sertel'in Nazım'a ilişkin ileri sürdüğü bazı iddialar değildi: Sertel'in asıl «suçu», İ. Bilenlerin gerçek yüzünü teşhir etmesiydi.

Nitekim, Sertel'in Nazım Hikmet'e ilişkin iddialarının benzerlerini daha önce «Vatan» gazetesinde TYS'nin Genel Başkanı Aziz Nesin de ileri sürmüştü. Gerçi Aziz Nesin'in yazı dizisi bir göz hastalığı ileri sürülerek kesilmiş iş bu kadarla kapatılmıştı. Ve uzunca bir mücadele geçmişi olan Aziz Nesin, ne düşündüyse düşünmüş, susup oturmuştu.

TYS'nin Sertel'e gösterdiği tepkiye karşı ilk göğüs verenin Aziz Nesin olması, bu usta yazarımız lehine önemli bir puandı. Ama, Aziz Nesin'in bir kez daha geriye basması, gerçeklerin üzerine kararlılıkla yürüyememesi, bir anlamda revizyonizme teslim olması, tek sözcükle acıydı. Çünkü Aziz Nesin, bu geriye attığı adımla, kendi kendisini de yalanlamış oluyordu, üç-beş revizyonisti göğüsleyip gerçeklerle bütünleşmek varken, Zekeriya Sertel'i yalnız bırakıyor, revizyonistlerin bir kere daha altına sürdüğü koltuğa usulca gömülüyordu...

*
**

Öyle sanıyorum, Zekeriya Sertel'in yurdundan uzakta, bir anlamda ölüme «yalnız» yürümesinde bu olayın da etkisi vardır.

Ama bu olay, Sertel'in 90 yıllık yaşamının onur hanesine yazılan bir olaydır da aynı zamanda. Sertel, ölümü soluklarken bile gerçekle bütünleşme azmini yitirmemiştir. Onu, daha çok uzun yıllar yaşatacak olan da budur sanırım.

(Aydınlık — 21 Mart)

KALIPLAŞMAMIŞ BİR KAFA: ZEKERİYA SERTEL

Sevgi SANLI

Zekeriya Sertel'den aldığım 1 mart 1980 tarihli mektup karşımda duruyor. Paris'ten yolladığı son mektuplardan biri, belki de sonuncusu... Yüce gönüllülük etmiş, Sabahattin Ali için yazdığım bir yazıyı övmüş... Herhangi bir konuda eksiğimi gediğimi görmesin, bir güzel paylardı beni... Hem övgüleri hem yergileri için minnet duyuyorum...

Yaşlılığı güzelleştiren üç kişiyi yakından tanımak mutluluğuna erdim: Muhsin Ertuğrul, Ninette de Valois, Zekeriya Sertel. Sağlam bir irade, büyük bir disiplin ve kendilerine duydukları güven... Daha ağızlarını açmadan güçlü kişiliklerinin manyetik alanına girdiğinizi hissederdiniz...

Zekeriya Sertel nice ateşlerin, nice yıkıntıların arasından geçmiş ama dimdik yürümeği sürdürebilmişti .İkinci Dünya Savaşında Alman orduları dışarda ülkeler, içerde gönüller fethederken, Türk basınında Faşizme karşı cesaretle savaşan tek önemli günlük gazete Tan gazetesi olmuştu. Zekeriya Sertel'in başında bulunduğu Tan gazetesi... Başkaları solcu yazarlara selâm vermeğe çekinirken o iş vermişti, evinin kapılarını açmıştı... Sessiz sedasız, lâfını bile etmeden. Doğru bildiğini yazmak uğruna yalnız düşmanlara meydan okumamış, daha zor olanını da göze almıştı: dostlarla kapışmayı. Bin bir güçlükle döndüğü yurdunda el üstünde tutulurken bir «küşei uzlet»e terkedilmeği.

Bir konuya değişik açılardan bakabilen, taze görüşler getiren, kalıplaşmamış bir kafası vardı... Tiyatro yazarı olsa çeşitli düşünceleri çeşitli kişilere söyletir çıkardı işin içinden... Kendi kendiyle çelişkiye düşmenin en onurlu yolu diyalog yazmaktır... Ama bir gazeteciden «tutarlı» olması beklenir. Adam bir cümleye başlayınca nasıl bitireceğini kestireceksin... Zekeriya Sertel'leri Prokrustez'in yatağına yatıramazsınız... Attika'lı bir haydutmuş Prokrustez. Eline geçen adamları bir demir yatağa yatırır, uzun gelenlerin şurasını burasını keser, kısa gelenleri gere gere uzatırmış... Kişileri dilediğimiz ölçülere sokmak çabası bizde de var...

Zekeriya Bey, şaşılacak kadar kendi kendine yeten bir adamdı... Başkalarıyla beraberken de dostluğunu dolu dolu vermesini bilirdi... Birlikte çok güzel günlerimiz oldu ...Tiyatrolara, gezmelere gittik... «Sevgili Doktor» oyunundan sonra Devlet Tiyatrosu sanatçılarının elini öpmesi. Zeliha Berksoy'dan «Taran-

tu Babu'ya Mektuplar»ı dinlemek, Muhsin Ertuğrul'la buluşup konuşmak onu çok duygulandırmıştı...

Son nefesine kadar, çalışkan, diri, cin gibi... Son nefesine kadar kimselere ağırlık vermemiş... Doksanıma böyle varabilsem hem yaşama hem ölüme minnet duyardım...

(Cumhuriyet — 23 Mart)

ZEKERİYA SERTEL

Cengiz ÇANDAR

Koca bir 90 yılı ardında bırakıp öte dünyaya göçen Zekeriya Sertel'le aramızdaki yaş farkı 60 yıla yakındı. Ama gene de Zekeriya Sertel ile iki arkadaştık. Arkadaşlığımız çeyrek yüzyıllık bir özlemden sonra yurda döndüğü 1977 yılından bu yana sık buluşmalar, uzun sohbetler ve mektuplarla sürdü.

Çileli ve yüklü bir 90 yıllık ömrün bilgeliği ve alçakgönüllülüğü ile aramızdaki derin yaş uçurumunu kapatmıştı. Zekeriya bey ya da Üstad, bizlerle heyecanlanır, bizlerle eğlenir, ağzımızdan dökülen her derme çatma görüşü ciddiye alır, önem verir ve saatlerce tartışabilirdi. O, bizlerden biriydi ve işte bunun için arkadaştık. Ve işte bunun için Zekeriya Sertel 90 yaşında bir gençti. Hiç yaşlanmadı. Bu yüzden de aramızdan vakitsiz ayrıldı.

Zekeriya Sertel'i tanımak bir büyük imtiyaz. hiç tanıyamamış olmak ise gerçekten bir daha ele geçmeyecek bir fırsat ve kayıptır.

Zekeriya Sertel'i tanımak öylesine bir imtiyazdı ki, onunla konuşmak bir anlamda Türk toplumunun yaklaşık yüz yıllık tarihiyle tanışmak demekti. Kurtuluş Savaşı öncesinden bugünlere tanımadığı yazar, gazeteci, sanatçı ve siyaset adamı neredeyse kalmamıştı. Sertel'le konuştukça, Meşrutiyet yıllarından 1980'lere Türkiye tarihinde gezintiye çıkardınız.

Ömrünün çeyrek yüzyılını dünyanın dört köşesinde zoraki sürgünde geçirmişti. Onunla birlikte, Avrupa'yı, Amerika'yı, Sovyetler'i, Çin'i de dolaşabilir, eşsiz belleğinden, keskin gözlemlerinden yudum yudum içebilirdiniz.

Ömer Seyfettin'i, Halide Edip'i, Nâzım'ı tanıyabileceğiniz gibi İlya Ehrenburg'la, Neruda'yla, isimlerini hiç duymadığınız Azerbaycan sanatçılarıyla da tanışabilirdiniz.

Aslında, salt Zekeriya Serteli tanımış olmakla da yetinebilirdiniz. Büyük ya da küçük, yaşlı ya da genç, kim olursa olsun, insana değer vermek, doğru bildiği düşünce ve davranışlar söz konusu olduğunda uzlaşma sözcüğünü sözlükten silmek. Bütün bunları erdem sayıyorsanız Zekeriya Sertel'i tanımalıydınız

Bu «dikkafalılığı», bu «sözünü esirgemezliği» değil midir Zekeriya Sertel'in başına onca çorap ördüren? Delicesine tutkun olduğu Türkiye'nin kapılarını onun yüzüne dile kolay 25 yıl bu yüzden kapamamışlar mıdır? İkinci Dünya Savaşının puslu ortamında faşizme karşı demokrasi bayrağı gibi dalgalanan gazetesini başına bu yüzden yıkmamışlar mıdır?

Bir kez anlatmıştı: Türkiye Cumhuriyeti ilk resmi basın kuruluşunu, Matbuat Umum Müdürlüğünü kuracaktır. Gazi Mustafa Kemal, Genel Müdürlük için ülkenin seçkin gazetecisi M. Zekeriya'yı düşünür. Zekeriya Sertel Ankara'ya çağrılır. İsmet Paşa ile Köşk'e çıkarlar... Yolda İsmet Paşa Sertel'e devrin tek partisinin organı Hakimiyeti Milliyet gazetesi hakkında ne düşündüğünü sorar... Zekeriya Sertel'in kafasında parti organı olmak ile gazetecilik kavramlarının buluşmasına yer yoktur... Yanıtı kısa ve kesin olur: «Ben, o isimde bir gazete duymadım...» İsmet Paşa'nın yüzü asılır, «Bunu sakın Gazi'nin yanında söylemeyin» der. Zekeriya Sertel bu. Mümkün mü söylemesin... Aynı soru Köşk'te de sorulur. Aynı yanıt verilir.

«Kafa tutmak» ya da «dilini tutmamak»ta uzmanlaşmış Zekeriya Sertel, kalemini tutamamakta da öylesine rakipsizdi ki, sağcısından solcusuna kim bilir, belki de düşmanı dostundan fazlaydı..

Gözlerinin dolduğuna ve boğazının düğümlendiğine iki kez tanık oldum... Eşi Sabiha hanımdan ve en yakın arkadaşı Nâzım Hikmet'ten söz edilirken.

Bu yüzden, Nazım'ın son yıllarıyla ilgili anılarını yayınladıktan sonra, kendisine yöneltilen ama saygı ve haklılık sınırlarını aşan bir takım eleştirilerden rahatsızlık duymuş ve dostsuz olmadığını kanıtlamak istercesine onu görmeye gitmiştim...

Tüm yaşamında ardı arkası kesilmeyen baskılar ve saldırılarla bunaltılmış, çeyrek yüzyıldır yurdunun dışında tutulmuş bu boyuneğmez özgürlük savaşçısına üzülmemesini söylemeyi amaçlıyordum...

«Aldırma» diye teselli etmişti beni ...«Biz bu ömürde neler gördük... Şerbetliyizdir. Üzme canını...

Daha 90 yaşındayken dostlar meclisimizi terkettin gittin. Şimdi beni kim teselli edecek?...

(Cumhuriyet — 23 Mart)

ARDINDAN

Niyazi BERKES

«Tan Olayı» diye bilinen vandalizmden birkaç gün sonra. Ankara Üniversitesindeki birkaç öğretim üyesi (ve aralarında ben) Eğitim Bakanlığına çağrılmıştık. Niye çağrıldığımızı bilmeden gittik. Bizi liselerde sınav günlerindeki sınıflara benzeyen genişçe bir odaya aldılar. Her birimizi birbirinden uzak sıralara oturttular. Başta zamanın başmüfettişi Besim Kadırgan bir kaç müfettiş sıralar arasında dolaşıp sınavdaki bu «özerk (!) üniversite» öğretim üyelerini denetliyorlardı.

Oturtulduğum sıranın üstündeki kâğıtta yanıtlanması istenen sorular vardı. Hepsini kolaylıkla yanıtladım, yalnız bir soruyu nasıl yanıtlayacağımı kestiremiyordum. Soru şuydu:

«— Zekeriya Sertel'i ne zaman, nerede, nasıl ve niçin tanıdınız?» Yanıtlamakta güçlük çekmemin nedeni onu uzun yıllar önce, çeşitli yollarla ve ağır ağır tanımış olmam. Onun resmini, ilk kez Cumhuriyet gazetesinin çıkma hazırlıkları dolayısiyle basılan fotoğraflarda görmüştüm. Galiba ortaokul öğrencisiydim. Lise öğrencisi iken Resimli Ay dergisinin önünden geçerken, onu Amerika'da tanıyan bir tanıdığım ansızın: «Haydi girelim, seni tanıştırayım» demişti. Bizi karşılayış ve konuşma tutumuna bakarak o gün onu bir Amerikalı şirket direktörüne benzetmiştim. Eşi Sabiha hanımı ilk önce Cağaloğlu'ndaki Türk Ocağında verdiği bir konferansta görmüştüm. Genç ve güzeldi. Amerika'da öğrenimini yaptığı Toplum Yardımı (Social Work) uygulamalarını tatlı tatlı anlatıyordu. Sabiha, yaşamı boyunca ezilen insanların (özellikle kadının) kurtuluşu davasını kendisine iş edinmişti. Böyle insanca bir davayı kendine dert edinene neler dendiğini bilirsiniz. Üniversite öğrencisi iken Kant üzerine yapılan seminerin dört kişilik üyelerinden biri ben, öbürü Sertel'in kızkardeşi olan Belkıs'tı (Cumhuriyet'te yazıları çıkan Gündüz Vassaf'ın annesi). Belkıs, üniversiteye beraber girip beraber çıktığımız en yakın arkadaşımdı. Üniversite hocası olduğum zaman Sertel'in gazetesinde yazılarım çıkmaya başladı ve yazları. Ankara'dan İstanbul'a geldiğim zaman gazetesinde, çok kez da-

vetlisi olarak evinde, kimi kez de ta Kadıköy'den yürüyerek geldiği Küçüksu'daki evimde görüşürdük. Uzun yürüyüşleri çok severdi. Basın çevresinde Peyami Safa gibi Sertel'lere düşman olanların düşün doğrultusunda olanlara göre, herhalde biz solculuk komploları düzmekle suçlandırıldık. Sabihi Hanım zengin bir burjuva ailesinden gelme bir hanımefendi. Üstün bir ev hanımı. Peyami'nin onu «bolşevik» diye tanıtmasına gülen bir konuksever. Eşi, eski Kırım muhacırı ailesinden gelme; hiç bir burjuvalık yanı yok. Candan bir arkadaş. Hiç bir «aydın» ukalâlığı yapmasını bilmezdi. En büyük zevki —sol ya da sağ, ya da ne o ne bu— birini parmağına dolayarak şakalaşmaktı. Aşırılığın her çeşidine, özellikle safdilce olanına karşı, hiç bir zaman ödün vermeyen sert bir liberal kişi modeli. İlk önce Selânik'te Ziya Gökalp'ın çevresinde toplanan, Yeni Felsefe Dergisi'nde yazıları çıkan bir çevrede yazarlığı gelişti. Evlenmelerini Türk Ocağı'nda düzenleyen Ziya Gökalp'ten sık sık söz ederlerdi (özellikle Sabiha H.).

*
**

Anlattığım acaip sınavdan birkaç gün sonra Sertel'i tanımak suçundan Bakanlık emrine alındık! Daha önceki ve bundan daha sonraki olayları Anılar'ında ayrıntılarla anlatıyorum, burada anlatmama yer yok. Yalnız iki şeyi anımsatmak isterim. Çünkü bunlar unutulmuştur ve ilk kez bugünlerde başlamış sorunlar sanılıyor. Hayır: «Bugün» denen tablo bütün görüntüleriyle, Milli Şef'imizin zamanında başlamıştı ve bunlar Nazi rejiminin Batı ve Sovyetler karşısında erimeye başlaması yüzünden oluyordu. En tepedekilerin inançlarının tersine giden sonuç, gözükmeye başlamıştı. Bu inançlara uymayan her insan ya solcu, ya komünist, ya Moskovacı yada vatan haini oluyordu. En aşağı düzeyde bunu Nihal adlı bir öğretmen, en yüksek düzeyde de içişleri bakanı Sökmensüer resmi tanınmışlığı olan bir gerçek biçimine sokmuşlardı. Hiçbirimiz böyle olmadığımız için, önceleri gülerdik. Fakat «öldürülme» korkusu denilen şey gelince işin rengi değişmişti. Tek kurban zavallı Sabahattin Ali oldu. Ötekiler, birer ikişer kendiliğimizden çekilerek daha başka cinayetler işlenmesini önlemiş olduk. Hiçbir hukuksal gerekliliği olmadan bunu yapanlardan biri Sertel olmuştu. O zaman hatırı sayılır bir kişiler «exodus»u içinde ben de uzun uğraşmalardan sonra ziyaretçi profesör olarak Kanada'ya gitme iznini alıp yola çıkınca

vapur değiştireceğim İtalya'da (Roma'da), Sertel, ünlü bir ressamımız ve eşi ile karşılaşmıştım. Onu en son gördüğüm gün, Villa Borghese'nin bahçesinde benden fotoğrafını çekmemi istemişti. Truman'ın hafiyelerinin onu Türk kaynaklarından aldıkları bilgilere göre sınıflandırdıklarını bildiğinden, Amerika'da bulunan büyük kızı Sevim'e sağ ve iyi olduğunu göstermesi için bu fotoğrafı ona göndermemi istemişti.

Kendimi başka bir dünyanın yaşamına verdiğim bir gün Bakü damgası taşıyan bir mektup geldi Merakla açtım. Ondan. Tarih koymayı unutmuş. Şöyle başlıyordu:

«Canım kardeşim Niyazi, yüzyıllar var selâmlaşamadık. Öyle hasret içindeyim ki. Eski dostlarım gözümde tütüyor. İstanbul'a dönebilsem, eski dostlarla hep bir arada bir sofra başında bir gece geçirsem, ve sonra orada ölüversem. Öyle hasret içindeyim. Bu yaşta bu gurbet hayatı yaktı beni, yedi beni. Son yıllarım hep hastalıklar içinde geçti. Birkaç defa ölüme kadar gittim geldim. Nihayet doktorlar iklimi kurak bir yerde yaşamam gerektiğine karar verdiler. Kalkıp buraya geldim. Bir yıldır buradayım. İklim yaradı. Şimdi iyiyim. Ama gurbet ve hasretin tedavisi yok Son zamanlarda Nâzım da sıla hastalığına tutulmuştu. Güzel hasret şiirleri yazmıştı Durup durup onları tekrar. ediyorum. Bereket burası bizim memleket gibi. Fakat ne de olsa erzast.

Sana kaç defa yazmayı düşündüm Fakat. şartlar müsait değildi. Kendi kabuğumuz içine çekilmiştik. Dış dünya ile alâkamız kesilmiş gibiydi. Umarım ki mektuplaşmamız senin için mahzurlu değildir. Seni unutmuş değilim. Çalışmalarını uzaktan uzağa izliyorum ve yaptığın çalışmaları duydukça hem seviniyorum hem de övünüyorum. En akıllımız sen çıktın. Biz daha ziyade akıntıya kürek çekerek vakit kaybettik ve ediyoruz. Kısmet böyle imiş. İstanbul ile mektuplaşıyorsan benden de dostlara selâm yaz. Ben onu bile yapamaz oldum. Sevgi ile gözlerinden öperim — Sertel.»

Yurt hasretinin ne olduğunu bilen benim gözlerim dolu dolu oldu mektubu okuyunca. İki şeye şaşmıştım: Bana o ülkeye en son gidecek kişi kim olabilir diye sorulsa «Sertel» derdim. Roma'da böyle bir şeyden hiç söz etmemişti. O orada mutlu olacak kafada bir kişi değildi. İkinci şaştığım şey, Batı dünyasında Sovyetler Birliği dünyasını kuş uçmaz kervan geçmez bir karanlık dünya gibi gösteren iddiaların tersine Sertel ile Bakû'dan ayrılışına değin mektuplaşmamızın sürdüğü dönem boyunca ne onun

yeni yazı ve daktilo ile yazılmış ve el ile imza edilmiş mektuplarının her hangi bir köşesinde bir bozukluk görebildim, ne de benim mektuplarım bir yerlerde takılıp kaldı. Arada açık kartlarla haberleştiğimiz de olmuştur. Yukarda değindiğim ölüm korkusu onu da oralara kadar itmişti.

İkinci değinmek istediğim ve bugünün ilerici kuşaklarından olan kişilerin kimilerinin bilmediği bir nokta. Sertel bir mektubunda Türkiye'ye gitmeyi isteyişinin bir yanını açmıştı ve bu bana çok yersiz görünmüştü: «Bugünün ilerici gençliği sosyalizm deyip duruyor. Ama onun ne biçim bir sistem olduğunu bilmiyorlar. Ben sosyalizmin uygulanmışının ne biçim bir şey olduğunu onlara tanıtacak bir kitap yazıyorum» diyordu. Ona:

«— Sakın ha. Senin günün geçti. Seni kimse dinlemez.

Bu kez de ters yandan olmadık suçlamalara uğrayacaksın» diye yazmıştım.

Bu konuyu açtığı zaman onun trajedisinin çift katlılığını düşünmeye başladım. Sertel'in kafa yapısı. Rusya'da gördüğü rejimin nedenlerini anlamaya elverişli değildi. Çoğu liberaller gibi, o da tarihe yabancı bir kişiydi. Ne, Osmanlı tarihi, ne Avrupa tarihi, ne de Rusya tarihi ile ilgilendiğini gördüm (burada «tarih» ile olay ezberciliğini söylemek istemiyorum). Tarihsel perspektife yabancı bir düşün için ne sosyalizmi, ne emperyalizmi, ne de Rusya'daki devrim üzerine Türkiye'nin yeni durumunu ve zorunluluklarını kavrama olanağı yoktur. Türkiye'nin bugünkü durumunu gördükten sonra, bu dediğimi kavradı mı bilmiyorum. Türkiye'nin büyük davasını özgürlük davası sanan bütün Osmanlı ve Türk liberallerinin, her şeylerini uğruna feda ettikleri toplum ve ülkelerinin hasreti içinde yana yana eriyip gitmelerinin düşünsel nedeni burada yatar. Onların bu kahramanca fedakârlıklarının, hiç değilse, eleştirisini yapmakla onlardan bir şey öğrenmek bize sundukları en büyük hizmettir.

(Cumhuriyet — 12 Nisan)

NAZIM HİKMET, SERTEL VE İ. BİLEN

Sina ÇILADIR

«Yeditepe» dergisinin Nisan 1980 tarihli sayısında, Kemal Sülker'in «Nazım Hikmet ve Sertel» başlıklı bir yazısı yayınlandı. Sayın Sülker, sözkonusu yazısını, ilk bakışta, Zekeriya Sertel'in ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmek için yazmış gibi.

Ama, biraz dikkatli okununca yazı, asıl amacın bu olmadığı anlaşılıyor. Sülker, «gözyaşı» ile birlikte, Zekeriya Sertel'i bir kere daha «mahkum» etmeye çalışıyor. Besbelli ki yazının asıl yazılış amacı bu... Sülker şöyle diyor:

«Paris'ten bu ünlü gazetecinin ölüm haberini alınca 1945'lere kadar adı ilerici saflarda bayrak gibi dalgalanan Zekeriya Sertel için gözyaşı döktük. 1978 sonlarında ise Zekeriya Sertel, içine düştüğü bunalımla kendi geçmişini karaladığı için bu sürenin Sertel'ini anımsamak istemedik. Zekeriya Sertel, son yıllarında kendi kendisine bunu yapmamalı, yakınları yazılarıyla intiharına engel olmalıydı. Ne yazık...

Peki, Sertel ne yapmış?

Sayın Sülker'in yazısında bunun yanıtı şöyle:

«...Zekeriya Sertel, hâlâ çözümlenemeyen bir giz olan, «Nazım Hikmet'in Son Yılları» adlı kitabını bir gazetede yayımladı ve Nazım'ı tanıyan, seven, anlayan herkesten büyük tepkiler gördü. Nazım Hikmet'e tümüyle gerçek dışı davranışlar, sözler yakıştırması ,onun anısını çiğnemesi ve gerçekleri apaçık saptırması karşısında şu yargı önem kazandı: Zekeriya Sertel bu yayınlarıyla kendi kendisinin geçmişini yıktı, yaktı...»

Kemal Sülker'in yukarıdaki sözlerinden, Zekeriya Sertel'in «suç»unun ne olduğu —özellikle konuya yabancı olanlar için— pek anlaşılmıyor. Hadi biz, bir-iki cümleyle, Zekeriya Sertel'in «kendi kendisinin geçmişini» nasıl yıkıp yaktığını anlatıverelim:

Zekeriya Sertel, «Nazım Hikmet'in Son Yılları» adlı kitabında, Nazım Hikmet'in gerekli-gereksiz yalan söylediğini, yıkanmayı sevmediğini, Rusya'da rahat olmadığını, «TKP»yi tutmadığını, vb. ileri sürmüştür. Sertel, Nazım Hikmet'e ilişkin bu ve benzeri iddiaları ileri sürerken, diğer yandan, onun sanatına hayran olduğunu sık sık belirtmiştir. Sertel'in savı, Nazım Hikmet'in bütün doğruları ve yanlışları ile ele alınmasıdır. Nazım Hikmet bir mit ya da put değildir, insandır. Her insan gibi onun da bazı zaafları vardır... Bana kalırsa, Zekeriya Sertel'in, Nazım Hikmet gerçeğine bakış açısı budur.

Peki bu bakış açısı sadece Zekeriya Sertel'e mi aittir? Daha önce, Aziz Nesin de, Nazım Hikmet'e ilişkin benzeri bazı iddialar ileri sürmemiş miydi? Bu iddialar «Vatan» gazetesinin ciltleri arasında yatmıyor mu? Ve bu iddiaların benzerlerini Kemal Tahir'in, Vâlâ Nurettin'in, vb. anılarında bulmak mümkün değil midir?

Devrimci tutum, insanları olsun, olguları olsun, olanca bo-

vutları, olanca gerçeklikleri ile ele alan tutumdur. Önemli olan gerçeği yakalamaktır. Gerçeği olanca açıklığı ile yakalamadan, hiç bir şeyi yerli yerine oturtabilmek olanaklı değildir. Zekeriya Sertel'in ve Aziz Nesin'in, Nazım Hikmet gerçeğine çıplak gözlerle bakma çabaları, kafası çalışanlar için, Nazım Hikmet'in anısına saygısızlık değil, tam tersi, Nazım Hikmet'in anısına ve sanat mirasına duyulan en duyarlı saygıdır.

Aziz Nesin'in, Nazım Hikmet'in özel yaşamını inceleyen notları, «Vatan» gazetesinde kesilmiş ya da kestirilmişti, Sertel ise büyük bir tantana ile «mahkum» edildi. Ama hiç kimsenin kuşkusu olmasın, er geç, namuslu sanat adamları, her türlü karalamayı göğüsleyerek, Nesinlerin, Sertellerin izinden yürüyecekler ve Nazım Hikmet gerçeğini olanca berraklığı ile insanlığa sunacaklardır. Ve bunu, «Nazım Hikmet'in gerçek «Dostları»na inad olsun diye değil, Türkiye'nin ve dünyanın yetiştirdiği en büyük şairlerden birisinin, Nazım Hikmet'in kişiliğine ve sanatına saygı duydukları için yapacaklardır. Gerçeğin tam kendisinin üstüne oturmayan hiç bir şey, gerçek değerini bulamaz.

Yarın, Nazım Hikmet gerçeği, olanca berraklığı ile ortaya konulduğu zaman, eğer Sertel biraz daha gerçeğe yakın düşerse, bugün Sertel'i karalamaya çalışanların zerresi ortada kalacak mıdır acaba? Hiç sanmıyorum.

*
**

Benim merak ettiğim bir nokta daha var:

Zekeriya Sertel, «Nazım Hikmet'in Son Yılları» adlı kitabında, «TKP» ye ve «TKP»nin şimdiki şeflerine ilişkin bazı bilgiler de veriyordu. Örneğin, İ. Bilen'in uzunca bir süre Nazım Hikmet'in peşinde gezdiğini, O'nu gözhapsinde tuttuğunu, Nazım Hikmet'in «TKP»den uzak durması için binbir dalavereye başvurduğunu söylüyordu.

Nazım Hikmet'in son yıllarında, kendisini sık sık görme olanağı olan Zekeriya Sertel'in anılarını, oturdukları yerde yalanlayanlar bu konuda ne diyorlar? Sertel, «TKP»ye ve onun şeflerine de mi «iftira» etmiştir? Bu soru yanıtlanmalıdır. Çünkü bu soru da N. Hikmet'in özel yaşamının içindedir.

Geçenlerde de yazmıştık, galiba Sertel'in asıl «suç»u, İ. Bilenlerin gerçek yüzünü açıklamasıydı. Ve galiba, gerçekte savunulan da, N. Hikmet değil, O'nu bir kalkan olarak kullanmaya çalışan revizyonist elebaşılar ve revizyonizmdir.

(Aydınlık — 13 Nisan)

ZEKERİYA BEY

Mehmet Ali AYBAR

«Doğruyu arayan Mevlâsını da, belâsını da bulur» derler. Öyledir. Üstelik belâlar öylesine belâlıdır ki, Mevlâyı bulma gibi paha biçilmez bir armağan vaadedildiği halde, doğruyu arayanların sayısı, hiç bir zaman küçük bir azınlığın sınırlarını aşmamıştır. Tarih boyunca doğrucular, en tehlikeli canilerle bir tutulmuş, doğruyu aramak ağır cezalarla karşılanmıştır... Doğruya karşı duyulan bu alerjinin bir nedeni, sanırım toplumsal ilişkilerde, yalanın bugüne dek önemli bir rol oynamış olmasıdır: efendilerimiz efendiliklerini yalanın büyüleyici etkisi ile sürdüregelmişlerdir. Bir başka neden de, doğrunun aynı zamanda yeni olmasıdır. Bu niteliği ile doğru, kurulu düzeni tehdit etmektedir... Alışkanlıklarımıza, gelenek ve göreneklere, kökleşmiş inançlara, çıkarlara ters düşer yeni doğrular. Kaldı ki, doğruya bir kez kapı açıldı mı, doğruların arkası gelmez... Bundan dolayı pek çok toplumda ,hele bizim gibi henüz çağdaş uygarlığın kapısını aşamamış olan toplumlarda, doğruculuk hâlâ bir suçtur..

Doğruyu aramak gerçekten belâlı bir iştir... Doğrunun ardına düşenler, önce kendileriyle, kendi kafalarıyla savaşmak durumunda kalırlar.. Eskimiş, taşlaşmış, bir zamanlar doğru sandığınız, bağlandığınız düşünlerden, inançlardan, kafanızı temizleyeceksiniz... Yeni doğrulara yer açacaksınız, hem de doğrunun noktalanamayacağını, doğruyu aramanın sonu olmadığını bilerek... Doğruculuğun en belâlı yanı budur kuşkusuz:: insanın kendi kendisi ile savaşımı. Bunun hemen yanısıra, doğruyu arayan kişinin ailesi ile, dostlarıyla ters düşmesi gelir. Çevreniz size karşı çıkar. Onlarla savaşacaksınızdır... Hem de amansız biçimde... Ömürleri boyunca etliye sütlüye karışmamış olanlar, sizi sizden korumaya kalkışacaktır... Hele bu işlere kıyıcığından hasbel kader karışmış olup da, hemen elini eteğini çekmiş, ama doğruculuğu, bilimciliği, devrimciliği de kimseye bırakmayanlar, oportünizmlerini tarihin gereğiymiş gibi göstererek, sizi doğruyu söylemekten vaz geçirmeğe kalkışacaklardır... Efendilerin şimşeklerine göğüs germek, çevrenin bu öğütleri, tarizleri, suçlamaları yanında, çok hafif kalır..

Zekeriya Sertel uzun yaşamını, bu belâların yılmadan göğüsleyerek sürdürmüş bir yiğit doğrucu, bizde emsaline çok az raslanan gerçek bir aydındı... Ve de sosyalistti hiç kuşkusuz; kimilerinin yakıştırmağa çalıştığı gibi, «liberal» falan değil. Ama etka-

falı, bağnaz sosyalistlerden de değildi... Yabancı hayranı, «model» ithalâtçısı sosyalistlerden hiç değildi. Sosyalizmin doğru'dan, doğruluktan ayrılamayacağına inanırdı. Yalanla, hileyle, zorbalıkla sosyalizmin bağdaşmadığını bilir ve bunların sosyalist politikada yöntem olarak kullanılmasını, tarihsel zorunluklarla açıklamaya kalkışanlara, her zaman karşı çıkardı. Zekeriya bey, basit şemaların, Stalinizmin, bilim diye yutturulmaya kalkışılmasına ,asla göz yummamıştır. Noktalanmış, tamamlanmış bir öğretinin, bilim sıfatına layık olamayacağını bildiği için, Stalinci şemaları reddederdi. «Emperyalizme karşıysan, Sovyetlerden yana olacaksın» biçiminde sunulan formüllere, hiç bir gün iltifat etmemiştir... Vitrinlenen bilimsel (!) görüşlerin, bilimle ilişkisini araştırmak, gerçeği yansıtıp yansıtmadıklarını bilmek, öğrenmek isterdi. Sosyalizme ancak doğrular ortaya konularak hizmet edilebileceğine inanırdı... Henüz Türkiye'den ayrılmadan, dost meclislerinde savunduğu bu görüşleri Zekeriya Bey, Doğu ülkelerini gördükten sonra da korumuştur. Bu konuda bir kitap yazdığını mı, yazacağını mı söylerdi; şimdi iyi hatırlamıyorum. Bu kitap yazılmışsa, Zekeriya Bey gibi namuslu bir sosyalistin kaleminden, doğruların dile getirilmesi, sosyalizm davasına olumlu bir katkı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Zekeriya ve Sabiha Sertel, Nazizme, Faşizme karşı kalemleri ile namuslu, yürekli bir savaş vermişlerdir. Nazi ordularının, Trakya sınırlarında mevzilendiği o karanlık yıllarda, Sertel'lerin TAN'ı her sabah bir umut güneşi gibi çıkardı. Zekeriya bey, söyleyeceğini lafı dolaştırmadan, kısa tümcelerle kestirmeden anlatan bir yazardı. Gerçekçi bir yazar. Çıkarcıları, işbirlikçilerini, dile getirdiği doğrular kadar, üslûbunun bu yalınlığı da çileden çıkarırdı. Anlatılanlar kadar, belki de anlatılanlardan çok, bu yalın üslûp herkesi etkiler, inandırırdı. Evet, Zekeriya Bey üslûbu ile de gerçekçi, doğrucuydu.

Türkiye'de terör, oldum olası yukardan aşağı uygulanagelmiştir. Osmanlılardan beri bizde, «yasal terör» hüküm sürer; «Kanun diye kanun tepelenir.» Sertel'lerin savaş boyunca yazdığı yazılar, Milli Şefli tek parti rejiminin duvarlarında çatlaklar meydana getirmişti. İçerde ve dışardaki gelişmeler, tek parti rejiminin günleri sayılı olduğunu göstermekteydi. Zamanın yöneticileri ,er geç çok partili rejime geçilmek zorunda kalınacağını biliyorlar ve halkı gene de vesayet altında tutmanın yollarını arıyorlardı. Yeni rejim, sola kapalı bir demokrasi (!) olmalıydı: Her şeyin açık açık yazılıp söylenemeyeceği, emekçilerin örgütlene-

meyeceği, kapalı, güdümlü bir demokrasi... CHP içinde çöreklenmiş ve Nazizmin çöküşü ile çılgına dönmüş, irili ufaklı Hitler hayranı, o günlerde bu amaca hizmet edecek planlar hazırlıyor, oyunlar tezgahlıyorlardı. Köy Enstitülerine, ilerici kalemlere saldıran yazılar yayınlanıyordu. İbret olsun diye bir büyük darbe indirilecekti. Böylece demokrasimizin boyutları ve sınırları iyice belirlenmiş olacaktı. İlk hedef TAN ile Vatan Gazeteleri idi. Sonradan VATAN paçasını kurtarmış ve TAN tek hedef haline gelmiştir. Kışkırtılmış bir büyük kalabalık, Vilayete ikiyüz metre mesafede bulunan TAN matbaasını, balyozlarla ve de herkesin gözleri önünde tahrip etmiştir. Bu vahşet olayı, demokrasinin ilk müjdecisi, ilk «yasal terör» örneğidir.

TAN olayından sonra Sertel'lerin çevresinde, bir kaç gerçek dosttan başka kimse kalmadı. Sertel'ler tutuklanmış, yargılanmış ve beraat etmişlerdi ama, şüpheli insanlar olarak görülüyorlardı. Gözetleniyorlardı. Bir de Menderes'in akrabası ve sonradan Milli Emniyet ajanı olduğu anlaşılan, insan irisi bir genç adam, Sertel'leri ve yakın arkadaşlarını hemen hiç yalnız bırakmıyordu. Yeni bir komplonun hazırlandığı besbelliydi. Bu genç adam, Mareşal Fevzi Çakmak'la Sertel ve arkadaşlarını, bir araya getirmek için çaba harcamaktaydı. Mareşal'ın evinde «emr-i vaki» şeklinde bir de toplantı yapılmıştı. Tarafların ihtiyatlı konuşmaları ile geçen bu toplantıda, daha çok mareşalin Çanakkale savaşı anıları dinlenmişti. Atılan ağların yavaş yavaş toparlandığı seziliyordu. O günlerde Zekeriya bey, haftalık Zincirli Hürriyet'e imzasız dış politika icmalleri yazardı. Ama bu da uzun sürmemiştir: Zincirli Hürriyet de Tan'ın akibetine uğramıştır. Yıllarca olayları günü gününe ele alan bir başyazar için, bu zorunlu suskunluk çok ağır gelmiştir. Türkiye'de artık yazı yazamayacağına inanmaya başlamıştı Zekeriya bey. Sabahattin Ali'nin öldürülmesi onu çok üzdü. Bu cinayet sanki meş'um bir işaretti. Bir süre sonra hapisten çıkan, ağır kalp hastası Nazım'ın, er olarak askere alınmak istenmesi de, bir başka kötü belirti sayıldı. Derken Demokratlar, faşist İtalya'dan aktarılan 141. ve 142. maddeleri yeterli görmeyerek, bunları hem daha lastikli hale getirdiler, hem de solculara verilecek cezaları idama kadar arttırdılar. İstiklâl Savaşı Türkiye'sini savunanlara, solculara yaşam hakkı tanınmak istenmiyordu. Türkiye, Amerikan emperyalizminin ileri karakolu haline gelmişti: Bir Amerikan heyetinin ardından bir başkası geliyor; Amerika'da sürekli kalan Amerikan misyonları çalışıyordu. Amerika'nın üzerimize göz göre göre çullan-

masına ses çıkarılmayacaktı. İstenen mutlak bir itaatti. Ne bir ses, ne bir nefes... Bu koşullardadır ki, bir süre için Türkiye'den ayrılmanın doğru olacağı düşüncesi, Zekeriya Beyin zihninde yavaş yavaş yer etmeğe başlamıştır. Sertel'ler İtalya'ya gittiler, Roma, sonu gelmeyecek sürgün yaşamlarının ilk durağı olmuştur. Sabiha Hanım Türkiye'yi bir daha görmeden, yurt dışında öldü. Zekeriya Bey, kısa bir süre yurduna dönebildi, ama o da Paris'te öldü. Her ikisi de yadellerde yatıyor.

Hazin bir öykü Sertel'lerin öyküsü. Doğrular için savaşta tükenmiş, iki namuslu, acılı yaşam öyküsü. Ve bir utanç duvarı yadellerdeki mezar taşları hepimiz için...

(Cumhuriyet — 7 Mayıs)

BABAMIN SON İSTEĞİ

Yıldız SERTEL

Babam son anına kadar Türkiye'ye ve Türk basınına ilgisini yitirmedi. Hatta ölümünden bir gün önce kendisini hastanede ziyaret ettiğim vakit, yarı komadaydı. Ayrılırken, «Bir istediğin var mı?» diye sordum, «Bana gazete getir» dedi. Oysa gazete okuyacak durumda değildi. Zaten son zamanlarda gözleri iyi görmediği için gazeteleri beraber okuyor, olayları birlikte yorumluyorduk. O da her aydın gibi, Türkiyenin durumuna, pahalılığa, paranın değerini yitirmesine, halkın sıkıntılarına, anarşik olaylara çok üzülüyordu. En çok canını sıkan şey, yeniden bağımlı duruma düşmüş olmamızdı. «Düyum-u Umumiye» günlerini yaşamış, İstanbulun işgalini görmüş, sonra da bağımsızlığa kavuşmanın gurur ve sevincini tadmış bir insan olarak, bu ona çok acı geliyordu. İMF ile ilk «Stand By» anlaşması imzalanmadan önce, Mümtaz Soysalın yazmış olduğu uyarı yazısı onu çok etkilemişti. Demek ki yeniden teslim oluyorduk, Türkiye'nin bağımsızlığını yitirmesi olayı ile karşı karşıyaydık!

Babam bu koşullarda dahi, umudunu yitirenlerden, her şeyi karanlık görenlerden değildi. Onca, çıkar yol vardı. Bu da her ne bahasına olursa olsun, önce bağımsızlığımız için direnmek, ödün vermemekti. Küçük ve yoksul bir ülkenin bunu yapamayacağı söylendiği vakit, önce Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki durumumuzu örnek verir, o günkü durumumuz, bugünkünden daha iyi değildi, der, sonra da Yugoslavya, Hindistan gibi bir takım bağlantısız, bağımsız ülkeleri örnek gösterirdi. İlhan Sel-

çuğun, çıkar yolun, düzen değiştirmek ve bağımsızlık yolunu tutmak olduğunu belirten yazıları çok hoşuna gitmiş, ona kısa bir mektup yazıp, «Aferin İlhan Selçuk», demişti.

Babamın en büyük umudu halkta ve gençlikte idi. Halka çok önem verir, halktan kopuk hiç bir eylemin başarıya ulaşamıyacağını söyler, halka tepeden bakan aydınları eleştirirdi. Onca, halk uyanmakta ve kaynaşmaktaydı. İlerici akımların bir çoğu ne yazık ki, bu kaynaşan yığınlarla, yeterli bağlar kuramamışlardı. Sık sık, halkın anlayamayacağı türde yazılmış, klişelere boğulmuş yazılar okuduğu vakit, «bunlarda iş yok. Bunlar kitabî. Hayat kitaba uydurulmaz. Hayatla, halkla uğraşmak gerekir,» derdi. Küçük ilerici akımlardan bir çoğunun da bu yolda olduğunu düşünüp üzülürdü. Silahlı eyleme kesinlikle karşıydı. Halk çocuklarının yetişmesini, halk içinde çalışmasını, halkla kaynaşmasını isterdi. Kendisine gelen gençleri hatalı yolda görürse söylerdi. Biz daha Türkiye'den çıkmadan önce, yani 1930'larda, sosyalistlerle konuşurken de «Sizde iş yok. Siz on tane beyanname dağıtmak için hapse girmeyi marifet sayıyorsunuz. Sorun binlere, yüz binlere ulaşmak,» dedi. Bu yüzden de sollar onun bir burjuva liberali olduğunu düşünürlerdi. Oysa, burjuvalaşmış tüccar dostlarımızla konuşurken, «Bu kapitalist rejimde iş yok. Dünya sosyalizme doğru gidiyor. Sizin sisteminiz çıkmazda,» derdi. Bu yüzden, burjuvalar da onun komünist olduğunu düşünürlerdi.

Aslında babam çok okuyan, olayları izleyip ileriyi görebilen bir kişiydi. Aşırı bir gazeteci namusluluğuyla her şeyi olduğu gibi vermeye çalışır, bu uğurda ortalığı kırıp dökmekten kaçınmazdı. Sık sık hapse düşmesinin, ve hatta memleketten çıkmak zorunda kalmasının temelinde bu davranışı da vardı. Bunca mücadele ve çileden sonra, yurdu gene uçurumda görmek acı geliyordu ona.

Ölümünden 15 - 20 gün kadar önce, İlhan Selçuk ile Oktay Akbal'ın yazılarını okuduktan sonra bir ilham geldi ona, «Bana Atatürkün gençliğe seslenişini bul, bir yazı yazacağım,» dedi, Fethi Naci'nin «Atatürk'ün temel görüşleri» kitabında, çağırının Türkçeleştirilmiş bir metnini bulup verdim. Ne yazık ki bundan sonra kötüleşen sağlık durumu bu yazıyı yazmasına müsaade etmedi. Ne yazacağını tam olarak bilmek zor. Ancak kesin olarak, Türk halkına bugünkü koşulların, Birinci Dünya Savaşı sonundaki koşullardan daha kötü olmadığını anımsatmak ve durum ne kadar kötü olursa olsun Türkiye'nin bağımsızlığı için savaşmanın bir ödev olduğunu yazmağa çalışacaktı sanırım. Babamın bu

istediğini, büyük Atatürk'ün şu sözlerini aktararak yerine getireyim: «Ey Türk Gençliği! Birinci ödevin. Türk bağımsızlığını, Türk Cumhuriyetini, sonsuzluğa değin korumak ve savunmaktır.

Varlığının ve geleceğinin biricik temeli budur. Bu temel, senin en değerli güven kaynağındır...

(Cumhuriyet — 4 Temmuz)

BEDRETTİN TUNCEL

Tanınmış kültür adamlarımızdan Prof. Bedrettin Tuncel, (19 Mart 1979) Ankara'da öldü.

1910 yılında Tirebolu'da doğan Tuncel, Lyon Üniversitesi Edebiyat Bölümünü bitirdi (1936). Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih — Coğrafya Fakültesine asistan olarak girdi, profesörlüğe yükseltildi, Fransız Dili ve Edebiyatı Kürsüsü başkanlığına getirildi.

Tuncel, daha çok çevirileri ve UNESCO çalışmalarıyla tanındı. Uzun süre (1940-1966) Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosu üyeliğinde bulundu. 1958'de seçildiği UNESCO İcra Konseyi Türkiye Temsilciliği görevinde aralıksız sekiz yıl kaldı. UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Yönetim Kurulu başkanlığına seçildi (1963). İki yıl da (1966 - 1968) UNESCO Genel Konferansı başkanlığında bulundu. 27 Mayıs'tan sonra kısa bir süre Milli Eğitim Bakanlığı yapan Tuncel, aynı dönemde üniversite temsilcisi olarak Kurucu Meclise katıldı.

Molière, Musset, Camus vb Fransız yazarlarından yirmiye yakın oyun çeviren Tunceli'in «Tiyatro Tarihi» (1938), «Fransızcada Yunus Emre» (1971) vb. gibi araştırmaları da vardır.

BEDRETTİN TUNCEL

Haldun TANER

Bir dostun ölümü haberi insanı gurbet elde daha çok vuruyor. Nedeni açık. Yurtta o acıyı paylaşanlar, sanki ağırlığını daha biraz hafifletirler. Aydın Gün, İstanbul Radyosu'nun verdiği acı haberi Viyana'da bana bildirdiğinde ikimiz de bunu daha yakından duyduk. Ölümleri vakitli vakitsiz diye ayırmak toyluğundan çoktan kurtulmuştum. O bakımdan henüz olgunluk çağındaki Bedrettin'i erken ölmüş saymadım. O da saymazdı, biliyorum. Ahmet Kutsi Tecer'i toprağa verdiğimiz gün yanımda idi, mezara doğru hafifçe eğilip:

— Uyu Kutsi'ciğim, ben biraz daha oyalanıp geleceğim, diye söylendiğini dün gibi hatırlıyorum.

Bedrettin Tuncel'le tanışıklığımız Galatasaray'daki öğrenciliğimiz yıllarına kadar sarkar. Bizden beş sınıf büyük olmasına karşın hepimiz onun adını ilkin okulda, Bülent Nuri Esen Reşit Baran grubunun oynadığı Durand Bijoutier adlı bir piyesin çevirmeni olarak duymuştuk. Lisenin son sınıfında iken daha başka piyesler de çevirdi. Bunların bazısı o sırada Şehir Tiyatrosu'nda bile oynandı, hocamız Muhsin Ertuğrul'la tanışması da o tarihten başlar. Mezun olduktan sonra yüksek eğitim için Lyon'a gönderilir, Lyon'da o tarihte Enver Ziya Karal, Sabri Esad Siyavuşgil, Sabahattin Eyüboğlu ile ve diğerleriyle bir grup oluştururlar, Bedrettin, Fransızca'sını daha da ilerletir. Sabri Esad'la birlikte bu dili en güzel konuşan Türklerden biri olur. Ünlü devlet adamı ve Türk dostu Edward Herriot o tarihte henüz Lyon belediye reisidir. Herriot daha sonra Radikal Sosyalist Parti'nin başkanı ve Fransız kabinesinin başbakanı olacaktır. Pek az başbakanın erişebileceği bir kültür seviyesinde bulunan ve Beethoven üzerinde unutulmaz bir de eser yazan bu büyük devlet adamının imajı ona hayran kalan Türk öğrencilerin belleğinde pek kolay varılamayacak ama yine de özenilecek bir örnek olmaktadır. Bedrettin, Fransa'da da tiyatro ve edebiyat bilgisini geliştirir, zevkini inceltir. Bir yaz tatili boyu gittiği İrfan Şahinbaş'ın okuduğu Cambridge'de İngilizcesini de ilerletmek ister. Ama Fransızcadaki büyük yeteneği yanında İngilizcesi, hele o çok özendiği Cambridge aksanı ve olur olmaz her fırsatta (büyük bir cesaretle) giriştiği konuşmalar onun sevimli kişiliğine ayrı bir parodi rengi katan bir çeşni olmaktan pek ileri gidemez.

Bedrettin'i daha sonra Karl Ebert'in zamanında Ankara Konservatuvarı'nda hoca olarak görürüz. Devlet Tiyatromuzun ilk mezunlarından başlayarak çoğu sanatçımıza hocalık eder. Sonra Dil ve Tarih Coğrfya Fakültesi'ne doçent ve giderek profesör olur. Tevfik Sağlam Paşa'nın başkanlığında UNESCO'ya da geçen Tuncel, buradaki olumlu çalışmaları ve yine özellikle güzel Fransızcası, yabancılarla kontakt kurma hassası ve kendine özgü sevimliliği ile Paşa'nın ölümünden sonra UNESCO Türk Milli Komisyonu Başkanlığı'nın en uygun adayı olur. O gün bugündür de bu ödevi başarı ile yürütür. Çoğu UNESCO konferanslarına birlikte katıldık. Dostumun başka UNESCO'cular arasında ne kadar sevildiğine sayıldığına yakından tanık oldum. Sokulganlığı ile, lafazanlığı ile büyük sempati yaratıyordu. Bu sempa-

ti onun Paris'teki UNESCO Genel Merkezi Assamle Başkanlığı gibi zor bir ödevin başına getirilmesini sağladı, iki yıl kadar bu ödevi başarı ile sürdürdü.

1954 yılında bir Almanya dönüşü orada yaptığım çalışmaların ürünü bir öneriyi, bizde de bir tiyatro enstitüsü kurulması önerisini, fakülteme sunmuştum. Başta Prof. Macit Gökberk olmak üzere Prof. Fricke'nin, Prof. Mehmet Kaplan'ın, Prof. Fahir İz'in ve rahmetli dostum Ahmet Hamdi Tanpınar'ın destekledikleri bu öneri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Profesörler Kurulu'na sunulduğunda yediye karşı yirmisekizle reddedilmişti. Avrupa'da bir bilim dalı olarak gelişen tiyatroyu, tarihi, tekniği, felsefesi, politik ve sosyo-ekonomik cephesi ile akademik bir disiplin halinde fakülteye getirmek istememiz bu işe henüz çok uzak olan bir çoğunluk tarafından «Tiyatro konservatuvarda olur» gibi malayani ve ilkel bir tepki ile karşılaşmıştı. Bizim İstanbul'daki bu girişimimizden bir yıl sonra, Tuncel, İrfan Şahinbaş ve Samim Sinanoğlu, buna koşut bir girişimi Ankara'da kendi fakültelerinde yinelediler ve hemen o yıl dört sömestrelik bir tiyatro enstitüsü kurdular. Benim ve beni destekleyen beş profesörün İstanbul girişimimiz yokuşa sürüklerken onların çok daha olumlu bir sonuç alması beni çok sevindirmişti. Bizim çabalarımız fakültede benim verdiğim (Tiyatro Tarihi) adlı ancak tek bir dersin ve seminerin kabul edilmesini sağlarken, onlar Amerika'dan da Kenneth McKovann, Dedford Grand gibi hocalar getirtecek bir enstitü yaratmış oldular. İstanbul'da 1954'den bugüne dek kopuksuz sürdürdüğüm Tiyatro Tarihi dersine ilâveten her ayın son haftası Ankara'ya gider ben de bu çok sevdiğim enstitüde konuk hocalık ederdim. Daha sonra Ankara'da bu enstitü daha da gelişti, kürsü haline geldi. Prof. Melahat Özgü'nün başkanlığında değerli yeni elemanlar katıldı. Metin And, Özdemir Nutku, Sevda Şener gibi övüneceğimiz bilim adamları yetişti. Yüzlerce genç oradan mezun oldu. Bu gelişmenin ilk harcını atanlardan biri olarak Bedrettin Tuncel'i burada minnetle anmak gerekir. Tuncel Milli Birlik kabinesinde kısa bir süre Milli Eğitim Bakanlığı da yaptı. Kültürel sorunlar için yurdun kültür ve sanat adamlarını ilk defa toplayıp fikir almayı akleden bir bakan oldu. Çok sevdiği Paul Valéry'yi çevresine sevdirdi. Nefis çevirileri ile tiyatro repertuvarımızı zenginleştirdi.

Şimdi bunlar nostaljik birer anı oluverdiler. Her ay Ankara'da yaptığımız UNESCO Yönetim Kurulu toplantıları gözümün önüne geliyor. Bedrettin Tuncel, sanırım bunları özlemle bekler-

di. Çünkü her toplantı ona (Başkanın Sunuşları) maddesi altında bol bol, tatlı tatlı, enine boyuna, bazen fazla enine boyuna, doya doya monolog yapmak olanağı sağlardı. Bazen hızına kapılıp —evet kabul etmeli— tatlı tatlı, esprili, cinaslı, o kadar konuşurdu ki, dört saatlik toplantı boyu, gündemin öbür maddelerine geçilemeden sadece başkanın sunuşlarını dinlemek zorunda kalınırdı. İtiraz edecek olunca,

— Ne yapalım başkanınız teferruatlı konuşur. Seçmeseydiniz, seçtiniz, çekeceksiniz, derdi. Rahmetli Kâzım İsmail Gürkan gibi sesine, konuşmasına, buluşlarına hayrandı. Herkes de kendini onun kendini dinlediği hayranlıkla dinlesin isterdi. Rahmetli ve sevgili dostum Seha Meray'la birlikte masanın tam öbür ucunda yan yana otururduk. Bu uzun konuşmaları savuşturmak için kâğıt üzerinde bazen yazı, bazen resimle aramızda bir konuşma tarzı tutturmuştuk. Arada bir espri yapar, konuşmayı sabote ederdik. Ama başkan aldırmazdı. Eski hukukuma dayanarak ben bazen daha da ileri gider, masanın öbür ucunda konuşan Tuncel'e bazen (özel mesajlar) yollardım, «Size bu kadar sübjektiflik yaraşmıyor», «Falan konuyu fazla büyüttünüz», «Falan sözünüzün Afet Hanım'ı gücendirdiğini sezemiyor musunuz?» gibi mesajlardı bunlar. Tuncel bir yandan konuşurken, gözünün altından önüne sürülen mesajı okur, hiç oralı olmamış gibi yapmasına karşın biraz sonraki cümlelerinde uyarıları kaale alıp ufak tashihler yapar ama yine de uzun konuşmasını bir yerde kesmeye kolay kolay razı olmazdı. Toplantı bittikten, konuşmanın verdiği gerilim gevşedikten sonra yanıma gelir, yüzünü aydınlatan gülüşü ile sarılır, darılmadığını gösterir.

— Senin bu özel mesajlarının hepsini saklıyorum, bilmiş olasın, derdi.

Bedrettin Tuncel Lyon'da edindiği tüm entelektüel nitelikleri yaşamı boyunca tavında tutmasını, muhafaza etmesini bildi. Her konuda bir seviye kaygısı, bir kolay beğenmeme, ince eleme-sık dokuma titizliği gösterirdi. İyi yemeği, iyi şarabı olduğu kadar, iyi üslûbu, özlü bir ifadeyi, bir fikir gourtmet'si gibi teşhis ederdi, delikanlılık döneminin okuma açlığını olgun yaşında da tavsatamamıştı.

Herkesle genel bir barışıklığı olmasına karşın dostları azdı Ama onlarla yetinmesini bilirdi, entelektüel düzeyi ve kişiliği ile UNESCO'ya da bir saygınlık getirmişti. Parlamento tartışmalarından, klüb dalaşlarından staj görmüş bir hatip, bir UNESCO kongresinde uluorta bir demagojiye girişince sabırlı, uzlaştırıcı

ve nazik Tuncel birden dayanamamış:

— Burası Şenesenevler Yapı Kooperatifi hissedarlar toplantısı değil, UNESCO çatısı altında başka bir söz dağarcığı, başka bir konuşma üslûbu, başka bir ölçü ve seviye kaygısı egemendir. Bu arkadaşımıza bu üslûbu edinmesini öğütlerim, demişti.

Evet şimdi bunların hepsi birer hatıra oldu

Bedrettin Tuncel'siz bir UNESCO bana şimdi çok eksik bir şey gibi geliyor. **(Milliyet — 30 Mart)**

May Yayınevi sahibi ve Yayıncılar Kooperatifi Başkanı, değerli arkadaşımız, merhum bilimsel sosyalist Halil Yalçınkaya'nın oğlu.

MEHMET ALİ YALÇIN'I

yitirmiş olmanın derin üzüntüsü içindeyiz. Yazar ve yayınevi örgütleri arasındaki işbirliğine çok değerli katkılarını hiçbir zaman unutmayacağımız arkadaşımızın cenazesi 3.4.1980 perşembe günü (BUGÜN) saat 11'de Gazeteciler Cemiyeti önünde düzenlenecek törenden ve Cağaloğlu Nuruosmaniye Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra Zincirlikuyu Mezarlığı'nda toprağa verilecektir. Ailesine, yakınlarına, tüm yazar ve yayıncı arkadaşlarımıza başsağlığı dileriz.

TÜRKİYE YAZARLAR SENDİKASI

MEHMET ALİ YALÇIN

yayıncıların kâğıt sorununu çözümlemek amacıyla, bir kurulla birlikte Ankara'da bulunduğu sırada kalp krizi sonucu ölmüştür.

Bugün, 3 nisan 1980 perşembe günü (BUGÜN) Nuruosmaniye Camii'nde kılınacak öğle namazından sonra Gazeteciler Cemiyeti önünde yapılacak bir törenle Zincirlikuyu Mezarlığı'na kaldırılacaktır.

Ailesinin, dostlarının ve meslekdaşlarının acılarını paylaşırız.

YAYKO S.S. YAYINCILAR VE TÜKETİM KOOPERATİFİ

Yazar ve yayıncı Mehmet Ali Yalçın 1 Nisan günü Ankara'da öldü. Yalçın, yayıncıların kâğıt sorununu görüşmek üzere üç arkadaşıyla birlikte gittiği Sanayi ve Teknoloji Bakanının odasında geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldü.

Mehmet Ali Yalçın, 1924 yılında Baku'da doğmuş, orta öğrenimini İstanbul Erkek Lisesi'nde tamamladıktan sonra da gazeteciliğe başlamıştı. 1964'te kurduğu May Yayınevi yönetmenliğini bugüne kadar sürdüren Yalçın, basın şeref kartı sahibi idi.

TEDİRGİN HAYAT

Burhan ARPAD

Bu bir roman adı değil, Türkiye'de son on yıllarda aydınlar için bir nitelik, bir deyimdir.

Türkiye'de aydınlar kesiminin tedirginlikleri ikinci dünya savaşı yıllarında ağırlığını duyurmağa başlamış, 14 mayıs 1950 «Demokrasiye geçiş» göstermeliğinden sonra daha da artmıştır. 27 mayıs 1960 dış görünüşlü değişim de, aydınların özgürlüğünü sağlıyamamıştır. Bir an için böyle umutlara kapılanlar 12 mart 1971 günü kendilerini zindanlarda, tutukevlerinde ve kışla avlularında bulmuşlardır.

Basacağı kitaplara kâğıt sağlayabilmek için Ankara'lara koşup bakan odasında yığılıveren Mehmet Ali Yalçın, Türk aydınları kitlesinde yeni bir yitiktir. Bu gidişle sayıları pek çok artacağa benzeyen tedirginlerden biridir

Mehmet Ali Yalçın'ın tedirgin dünyası, emekli bir ailenin çocuğu olmakla başlar. Ana, baba, kardeş, enişte ve pek çok yakını, tek parti döneminde ya da sonraları çoğu yıllarını zindanlarda geçirmiştir. Mehmet Ali Yalçın'ın gazetecilik, yazarlık ve yayıncılık hayatı, baskıcı yöneticilerin gözünde bu yanını unutturup bir şeyler yapabilmek için çırpınmalar ve didinmelerle yüklüdür. May Yayınları ,onun bu tedirgin çabalar sonu ulaşabildiği yeni bir atılımdı.

Mehmet Ali Yalçın adının baş harflerinden oluşan MAY simgesi önceleri sınırlı yayınlarda görüldü. Fakat özellikle son yıllarda değişik ve etken yayınlar MAY simgesini taşıdı. Mehmet Ali Yalçın, ansiklopediler, sosyal gerçekçi edebiyatın seçkin örneklerini yayınladı. Son iki yıldır «Sosyalist Kültür ansiklopedisini yayınlıyordu. Ne var ki, sağlığını gittikçe yitirmekteydi. Ölümünden birkaç gün önce karşılaştığımızda sesi yorgun ve bezgindi: «Herşeyin arkasından koşmak zorundayım,» diye yakındı «So-

rumluluk diye birşey yok bizim insanlarımızda.» Fakat iyimser mizacıyla yine de umutluydu: «Sosyalist ansiklopedinin sekizinci cildini yayınladıktan sonra yeni atılımlarım olacak.» diye eklemişti.

Mehmet Ali Yalçın, kırk yılı aşkın yazarlık ve çevirmenlik hayatımda işbirliği yaptığım editörlerin en insancılıydı;; kapitalist düzen koşulları, engellemesine rağmen eli açıktı ve her zaman anlayışlıydı.

Bunalımlar ve çalkantılar içinde Türk toplumuna yayınlarıyla ışık tutabilecek böyle bir insanı Zincirlikuyu mezarlığında çimentodan lahit kapakları altında toprağa verdik. Tedirgin Türk aydınlarından birini daha yitirdik. Fakat arkada bıraktığı yayınevi ayakta kaldığı, MAY simgesi yeni yeni yayınlarda canlılığını koruduğu süre, Mehmet Ali Yalçın adı da yaşayacaktır. Bir ömür boyu bunca tedirginliklerin ürünü bir yayınevi olarak MAY simgesi yaşatılmalıdır da.

(Cumhuriyet — 12 Nisan)

MEHMET ALİ YALÇIN ÖLDÜ

Hasan İzzettin DİNAMO

May Yayınları sahibi, kayınbiraderim Mehmet Ali Yalçın, beklenmedik bir zamanda kalbinin ihanetine uğrayarak aramızdan ayrıldı. Mehmet Ali, bana büyük bir iyilik yaparak yürekliliğinin kapılarını benim entellektüel ürünlerime açtı. On beş ciltlik Kutsal İsyan, Kutsal Barış kitaplarımı okuyucu, ona minettar olmalıdır. Mehmet Ali Yalçın, 1924 yılında Bakü'da doğdu. Çok küçükken İstanbul'a geldi. İstanbul Erkek lisesinde okudu. Daha onüç yaşındayken Cumhuriyet gazetesinin spor sayfasında açılan bir yarışmaya gönderdiği yazı kabul edildi. Bundan sonra spor yazarlığı hevesiyle çalıştı. Okulda futbol oynadığı gibi mahallenin kulübünde de forma giyiyordu. Ben, aile ile tanıştığımda durum böyleydi. İki yıl sonra evlendiğim kızkardeşi, bugün yaşam arkadaşım olan karım, o zaman Fenerbahçe, Mehmet Ali de Galatasaray yanlısıydı. Bütün maçlarda evde bunun gürültüsü sürüp gidiyordu. Bu sırada Yüksek Gazetecilik Enstitüsününe de gitti. Birçok gazetede ücretli çalıştı; birkaç da gazete yayınladı. Ancak, bunlarda büyük başarı kazandı denilemez. Enson Haber gazetesi deneyimi, onu gazetecilikten uzaklaştırdı. «Hasan abi, dedi artık, bu işlere paydos, ben yayın işlerine el

atmak istiyorum. Şimdi, fırsat da var, senin «Kutsal İsyanlar»ın günü. Son Havadis gazetesinde denedik, deneylerimiz de bizi yüreklendiriyor. İlk kez, satılma şansı olan senin bu kitaplarını bosarız.» İşte, May yayınevi böylece doğmuş, hiçbir yerde bastıramadığım benim yığınlarca müsveddem de böylece anlamlı kitaplar durumuna gelmişti. Mehmet Ali, çok çalışkan bir adamdı. İşlerini geceli gündüzlü kovaladığından gündüzleyin çok yorulduğu gibi geceleri de dinlenemiyordu. İş yaşamının umulmadık kırıntı hesapları bile usuna takılıyor, onu oradan oraya koşturup duruyordu. Basımevlerinin, kapalı çalışma yerlerinin sürekli kalıcısı olan Mehmet Ali, bu arada ölümün nereden geleceğini bilecek kertede acar ve zekiydi. Yazarlık heveslerinden ileri geçen iş tutkusu, onun yazarlık yeteneğini de kolayca aldı götürdü. Benim salt ekmek parasını erek alıp açık havada çoban türküleri söyleyişime her zaman imreniyor, 'senin gibi yazabilsem bunların hepsini bir yana bırakabilirdim' diyordu. Uzun yıllardır yazmak istediği bir kitap için onu pek çok heveslendirdiysem de iş canavarı, tutku zırhını giymiş olarak onun yanıbaşında yürüyor, avını kimseye kaptırmak istemiyordu. Yayın evini bir şirket yaparak, bir kenara çekilebilseydi, biraz dinlenebilseydi belki en aşağı bir on yıl daha yaşayabilirdi. Ne yazık ki, bu işin gecikmesi, onun ölümünü hızlandırdı.

(Cumhuriyet — 12 Nisan)

MEHMET ALİ İÇİN

Atilla TOKATLI

Adeta davetiye çıkarmıştı ölüme. Sürekli bir gerginlik ile de, patlamamak için hep kendini tutarak, durmadan çalışıyordu. En yakınlarının bile uyarmalarına kulak asmaksızın... «Altı yıllık bir yokuş kaldı önümde» diyordu, «onu da tırmandık mı bütün hepimiz kurtulduk demektir.» Güzel kitaplar tasarlıyordu. Kendi deyişiyle «Türkiye'nin en iyi ekibi»ni kurmaktı amacı. Yaptığı bir çok iyi şeyin yanı sıra ne yazık ki bunları yapamadan gitti. Aslında bu, Mehmet Ali'nin ikinci ölümüdür: Oniki yıl önce, ilk eşinin hastalığı sırasında ölmüştü ilkin. Ben ömrümde, bir kadının acısına bu denli özveriyle eğilen, o acıyı paylaşmaktan da öte yaşayan bir adam daha görmedim. Cömert, sözünün eri, iyi bir insandı. Ama çok yorgundu. Ellibeş yaşındaydı, diye yazmış gazeteler. Yalan! Bin yaşındaydı belki: Delikanlı kalmasını

beceren ender ihtiyarlardandı. Aslanım Mehmet Ali, sevgili arkadaşım benim, uğurlar ola...

(Cumhuriyet — 12 Nisan)

YAZAR ÜMİT KAFTANCIOĞLU ÖLDÜRÜLDÜ

Yazar ve TRT Kültür Yayınları Bölümü prodüktörlerinden Ümit Kaftancıoğlu 11 Nisan günü silahlı saldırı sonucu öldürülmüştür. Sabah saat 08.20 sıralarında evinden çıkıp otomobiline bineceği sırada silahlı saldırıya uğrayan Kaftancıoğlu aldığı kurşun yaraları sonucu ağır yaralanmıştır. Koma halinde Şişli Çocuk Hastanesine kaldırılan Kaftancıoğlu ameliyata alınamadan yaşamını yitirmiştir saldırı sırasında Ümit Kaftancıoğlu'nun yanında bulunan kızı ise yara almadan kurtulmuştur.

Yaşları 18-20 arasında olan saldırganlar daha sonra çalıntı olduğu sanılan bir otoya binerek hızla Beşiktaş, Ihlamur yönüne doğru uzaklaşmışlardır. Bu arada, görgü tanıkları ,olaydan hemen sonra 3 ayrı aracın daha aynı yöne doğru kaçtığını gördüklerini bildirmişlerdir.

İLK ARAMALAR SONUÇSUZ

Olaydan sonra güvenlik güçleri kaçan araçları bulabilmek için tüm çevreyi sarmışlar, ancak kaçtığı belirtilen araçları bulamamışlardır. Bu arada, şüpheli görülen bazı kişiler gözaltına alınmıştır. Olay yerinde yapılan araştırmada ise 6 adet 7.65 ve 9 mm. çapında beş mermi kovanı bulunmuştur:

Öte yandan. Ümit Kaftancıoğlu'nun her sabah aynı yerden arabasına bindiği belirtilmiş ve öldürülmeden önce uzun süre takip edilmiş olabileceği, katillerin planlı bir şekilde hareket ettikleri bildirilmiştir.

Olaydan hemen sonra kimliklerini belirtmeyen ancak kendilerini «Müslüman Kardeşler Birliği» üyesi olarak tanıtan bazı kişiler gazetelere telefon etmişler ve şu metni yazdırmışlardır:

«Şehit Gazetecimiz İsmail Gerçeksöz'ün intikamı için emperyalist uşağı Ümit Kaftancıoğlu tarafımızdan cezalandırılmıştır. Bundan sonra bütün küfür güçlerinin uşakları cezalandırılmaya devam edilecektir. Yaşasın Müslümanların ittihadı.»

Ümit Kaftancıoğlu daha önce de teröristler tarafından katledilen Prof. Cavit Orhan Tütengil'in cenaze töreni sırasında yaralanmıştı. 9 aralık 1979 tarihinde yapılan cenaze töreni sırasında, Zincirlikuyu'ya değin yürümek isteyen grubun başında bu-

lunan yazar Kaftancıoğlu, yürüyüşü engellemek isteyen askerler tarafından dipçiklenmiş ve bayılarak yere düşmüştü. Kaftancıoğlu daha önce ameliyat olduğu böbrekleri üzerine dipçik yediği için hastaneye kaldırılmış ve orada bir süre tedavi görmüştü.

KAFTANCIOĞLU KİMDİ?

Yazar Ümit Kaftancıoğlu, günümüz edebiyatının köy kökenli ve roman, öykü, çocuk öyküleri dalında seçkin ürünler vermiş bir yazarıydı. Ölümünden önce İstanbul Radyosu Kültür Yayınları Bölümünde prodüktörlük yapmaktaydı.

1935 yılında Kars'ın Saskara köyünde doğan Ümit Kaftancıoğlu, 1957 yılında Cılavuz Köy Enstitüsünü bitirmiş ve üç yıl Mardin'in Derik ilçesinde ilkokul öğretmenliği yapmıştır. Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Bölümünü bitirdikten sonra ortaokul öğretmeni olmuş, ancak daha sonra öğretmenlikten ayrılarak TRT'de görev almış, öldürülmesine değin de bu görevde kalmıştır.

Kaftancıoğlu, TRT'nin açtığı Sanat Ödülleri Yarışmasında «Dönemeç» adlı öyküsüyle Büyük Ödül'ü kazanmış, 1970'de kazandığı bu ödülle, edebiyat ortamında tanınmağa başlamıştı. İlk yapıtı «Dönemeç», köyünden kalkıp, parasız yatılı okula ulaşmak isteyen bir köy çocuğunun, yani kendisinin öyküsüydü, kendi yaşamından bir kesiti yansıtıyordu.

Daha sonra 1972 yılında «Hakullah» adlı röportajıyla Milliyet Gazetesinin Karacan Armağanını kazanan Kaftancıoğlu, ürünlerinde özellikle Doğu Anadolu yaşamını işlemiş, kitapları yanısıra halk edebiyatımızla ilgili programları büyük ilgi toplamıştı.

Kaftancıoğlu'nun ilk kitabı «Dönemeç»i romanı izlemiştir. «Tek Atlı Tekin Olmaz»da Doğu Anadolu'dan masalları okurlarına sunarken, «Köroğlu Kolları»nda halk destanlarımız üzerine bir metin araştırması yapmıştır. «Tüfekliler», «Çarpana» da önemli yapıtları arasında yer almaktadır. Yayınlanan son çalışması «Altın Ekin» adını taşıyan bir çocuk kitabıydı.

CENAZESİ

Evli, 2 çocuklu olan Kaftancıoğlu'nun cenazesi 12 Nisan günü 11.30'da Harbiye'deki İstanbul Radyosu önünde yapılacak törenden sonra Şişli Camisine götürülecek ve burada kılınacak öğle namazından sonra Zincirlikuyu Mezarlığında toprağa verilecektir.

TEPKİLER

Kaftancıoğlu'nun üye olduğu TYS, TRT-DER ve Çağdaş Gazeteciler Derneği olayı kınayan bildiriler yayınlamışlardır. TYS. «Asıl suçluların, katillere göz yuman, onları pervasızlaştıran, suçlulara cesaret veren yöneticiler ve sorumluları» olduğunu kaydederken, TRT-DER İstanbul Şubesi, «Faşist cinayetlerin ortaya çıkarılmasını» istemiş, Çağdaş Gazeteciler Derneği Başkanı da, «Kaftancıoğlu'nun programlarına, TRT yönetimi ambargo koydu, faşistler katletti» demiştir.

Gazeteciler Cemiyeti, Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası ve Türkiye Gazeteciler Sendikası temsilcileri ortak açıklamalarında, meslekdaşlarının eyleme dönüşmeyen fikirlerinden ötürü öldürülmelerinin saldırganlara bir yarar sağlamayacağını vurgulayarak, tüm anayasal kuruluşların bütünleşmesi istenmiştir.

DİSK Genel Başkanvekili Rıza Güven, TV'de Türkeş'in konuşmasının sabahı öldürülmesine dikkati çekmiştir.

Basın-İş, Ankara Gazeteciler Cemiyeti, TİKP Merkez Komitesi, TBP Genel Başkanı Timisi, SİNE-SEN Yürütme Kurulu, DGS-ÖTK olayı kınayan bildiriler yayınlamışlardır. CHP Genel Başkanı Ecevit, TRT Genel Müdürlüğü ve TYS Başkanlığına başsağlığı telgrafları göndererek, «Kanlı ellerini değerli TRT, basın mensupları ve yazarlara kadar uzatan demokrasi ve insanlık düşmanları her zaman Türk ulusu ve basınını karşısında bulacaklardır» demiştir.

ÜMİT KAFTANCIOĞLU TOPRAĞA VERİLDİ

Teröristlerce öldürülen yazar ve TRT Kültür Yayınları Bölümü Prodüktörü Ümit Kaftancıoğlu'nun cenazesi, Radyoevinin önünde yapılması kararlaştırılan törenin Sıkıyönetim Komutanlığınca iptal edilmesi üzerine Şişli Camiinde yapılan dini töreni takiben 12 Nisan günü Zincirlikuyu mezarlığında toprağa verilmiştir. Güvenlik kuvvetleri törende çok sıkı güvenlik önlemleri almıştır. Yürümeye izin verilmemiştir.

Önceki gün evinden işine giderken sokak ortasında kimlikleri saptanamayan kişilerce kurşunlanarak öldürülen yazar Kaftancıoğlu için Sıkıyönetim Komutanlığı sadece dini tören yapılmasına izin vermiştir.

Kaftancıoğlu için Harbiye Radyoevi önünde düzenleneceği açıklanan tören, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığınca dün sabah son anda iptal edilmiştir. İstanbul Radyoevi Müdürü, Kaf-

tancıoğlu için tören düzenleme izninin alındığını, ancak törenden bir saat önce kararın değiştirildiğinin öğrenildiğini belirtmiştir. Radyoevi önünde düzenleneceği önceden duyurulan tören için biraraya gelen Kaftancıoğlu'nun ailesi, yakınları, arkadaşları törenin yasaklanması üzerine topluca camiye gitmişlerdir. Özellikle TRT'de çalışan Kaftancıoğlu'nun yakın arkadaşları «Hunharca öldürülen arkadaşımıza son görevimizi yerine getirmekteydik. Bu görev de en iyi biçimde çalıştığı ve emek verdiği radyoevinin önünde olacaktı. Bu törenin yasaklanmış olması hepimiz için ayrı bir üzüntü oldu» demişlerdir.

TRT Vardiyalı Çalışanlar Derneği de törenin yasaklanmasını eleştirmiş ve Kaftancıoğlu'nun katillerinin bulunmasını istemiştir.

TÖREN — Kaftancıoğlu'nun cenazesi, Şişli Camiine askeri kuvvetler tarafından getirilmiştir. Dini törene katılmak isteyenler tek tek üstleri aranarak cami avlusuna alınmışlardır. Camide toplanan bir grup, yumruklarını kaldırarak Kaftancıoğlu'nun öldürülmesini yüksek sesle «Kahrolsun faşizm» diye protesto etmişlerdir. Bunun üzerine askeri birliklerden bir bölümü, cami avlusuna girmiştir. TRT-DER yöneticilerinin araya girmesi üzerine Bölük Albayı, «Bu son ihtardır. Bir daha gürültü duyarsam herkesi toplayıp götürürüm» demiş ve bölüğü geri çekmiştir.

Şişli Camiinde düzenlenen törene, Belediye Başkanı Aytekin Kotil, yayınevlerinin temsilcileri, TRT ve basında görevli yönetioi, yazar ve gazeteciler katılmışlardır. Bölgede polisin de panzerlerle çepeçevre sardığı cenaze, arabaya askerlerce konduktan sonra, caminin tüm kapıları kapatılmış ve araba Zincirlikuyu Mezarlığına hareket etmeden kimsenin dışarı çıkmasına izin verilmemiştir. Daha sonra minibüslerle Sıkıyönetimce daha önce saptanan kişilerin Mezarlığa gitmelerine izin verilmiştir.

ANKARA — Cumhurbaşkanı Vekili İhsan Sabri Çağlayangil, TRT Prodüktörlerinden Ümit Kaftancıoğlu'nun öldürülmesi nedeniyle eşine gönderdiği başsağlığı mesajında «Kanlı eylemlerle bir yere varacaklarını sananlar, kanunların pençesinden kurtulamayacaklardır.» demiştir.

CHP Denizli Milletvekili Mustafa Gazalcı ve Yozgat Milletvekili Veli Zeren, yaptıkları ortak açıklamada Kaftancıoğlu'nun faşist katillerce bundan önceki örneklerinde olduğu gibi pusu kurularak öldürüldüğünü bildirmişlerdir.

SDP Genel Sekreteri Hüseyin Savaş da, faşist çetelerin dur-

madan en değerli düşünür ve bilim adamlarını yoketme planı içinde bulunduklarını söylemiştir.

ÜMİT YOK MU ARTIK?..

Oktay AKBAL

«Yazdıklarımızın, kişi ve toplum, sınıflar, uluslar, çağ üstünde bir etkisi yoksa, bir değişiklik yapmayacaksa neden boşuna yorulalım. Elbette bir değişimi amaçlıyoruz.»

Gerçek adı «Garip»ti Ümit Kaftancıoğlu'nun... Bir çok öyküsünün kahramanı da bu Garip'ti. Yani kendisi... Kars'ın Hanak bucağının Saskara köyünde doğmuş bir Garip... «Dönemeç» adlı öyküsünde Garip'in köyünden nasıl kalkıp gündüzgece yürüyüp Cılavuz Köy Enstitüsüne gelişini, uzun uğraşlardan sonra okula girişini anlatır. Bir özyaşam öyküsüdür, ama binlerce, yüzbinlerce, milyonlarca Garip'in yaşamı vardır orada, özlemi vardır, serüveni vardır. Nice Garip'ler gelip geçer yaşamdan. Kaçı istediği amaca, yere ulaşır? Pek azı. Çoğu dökülür kalır tozlu, taşlı yollarda, o engeller acılarla dolu yaşam geçitlerinde...

Ümit Kaftancıoğlu öğrenimini tamamladı.. İlkokul öğretmenliği yaptı Mardin'in Derik ilçesi köylerinde... «Tüfekliler» romanında o günlerini başarıyla anlatır. Mardin köylerinin, insanlarının, ağalarının nerdeyse yüzyıllardır değişmeyen yazgısını buluruz orda... Sonra gider Gazi Eğitim Enstitüsüne, bu kez ortaokul öğretmeni olarak daha sonra da TRT'de uzman olarak görev yapar. Bir yandan da şiirle, düzyazıyla duygularını, gözlemlerini, daha doğrusu yaşamının renkli renksiz yanlarını kağıda geçirmektedir. Bir değişimi amaçlamaktadır yukarda aldığım sözlerinde de vurguladığı gibi... Bir değişim! Bireysel çıkışlarla kişinin kendinde yapabileceği değişimleri de aşan bir değişim, toplumda, bu yerleşik bozukdüzende yapılması gereken bir olumlu, bir yararlı değişim...

Ümit Kaftancıoğlu'nu cuma sabahı saat yedi buçukta evinin önünde vurdular. Yanında oğlu da vardı. Yedi kurşun yemiş, ameliyata götürülürken ölmüş. Bulunan kurşun kovanlarından anlaşıldığına göre, cinayet aracı olan silahlar da her yerde bulunmaz, alınmaz, satılmaz çeşitlenmiş. Akla neler gelmiyor neler. Hiç bir soruşturmanın ayrıntılarına kadar kamuoyu önünde açıklanmadığına, bir takım öldürmelerin gerçek nedenlerinin

anlaşılamadığına bakarak, Kaftancıoğlu'nu öldüren silahların ve kişilerin niteliği, kimliği de belki bir «sır» olarak kalacaktır, ama söylentiler kulaktan kulağa sürüp gidecektir. Özellikle cinayeti üstlenen Müslüman Kardeşler adlı yeni —büyük bir olasılıklı uydurma— bir örgütün ileri sürülmesi de gerçek katillerin, gerçek cinayet örgütlerinin kendilerini saklamak isteklerinin bir belirtisidir. Bir örgüt var elbet, Türkiye'yi alt-üst etmeyi amaçlayan, sağdan-soldan-ortadan kişileri bir biri ardınca vuran... Cesedin üstünde bırakılan kağıtta yazılı olan; yada telefonla kendini ihbar eden sol yada sağ bir takım uydurma örgüt adları değil bu korkunç cinayet örgütü!.. Bunu bilelim, kendimizi yanlış öfkelere kaptırıp, hedefi saptırmayalım.

Üniversite öğretim üyeleri, avukatlar, doktorlar, savcılar, emniyet müdürleri, polisler, askerler, subaylar, particiler, gazeteciler, başyazarlar, solcu sağcı gazete yazarları... Şimdi de ilk kez bir edebiyatçı, bir öykücü kurban gidiyor bu cinayet örgütüne... Bu bakımdan Kaftancıoğlu'nun öldürülmesi Türk edebiyatına yapılmış iğrenç bir saldırıdır. Yaşamı değiştirmek, daha iyi, daha doğru, daha ileri bir toplum düzeninin kurulmasından yana yazarlar, ozanlar. Türkiye'nin gerilik, ilkellik, çağ dışılık batağından çıkmasını istemeyenlerce tek tek kıyılmak tehlikesiyle başbaşadırlar artık... Türkiye'nin tüm ilerici güçleri bu alçakça cinayet karşısında tek bir yumruk gibi birleşmek zorundadırlar. Faşizm kapımızda değil, içimizdedir. Silahını üstümüze doğrultmuş durmaksızın kan ve ölüm kusuyor. Öldürdüklerinin arkasından da başsağlığı dilemeyi unutmuyor! Acılı yüzler, yaşlı gözlerle tabutların ardından yürüyor!.. Ama içten içe sevincinden kabına sığmayarak, Türk toplumunu faşizmin batağına bütünüyle çekip alacağı o günün yaklaştığını hayal ederek...

(Cumhuriyet — 13 Nisan)

KAFTANCIOĞLU'NUN ARDINDAN

Konur ERTOP

Bir sabah işine giderken saldırıya uğrayarak öldürülen Prof. Cavit Orhan Tütengil'in cenaze töreninde Ümit Kaftancıoğlu cop yemiş, itilip kakılmış, böbrek kanaması geçirerek hastaneye kaldırılmıştı. Beş ay sonra kendisi de Tütengil'i kurşunlayanların, ilerici aydın kanına girenlerin saldırısına uğradı; içinde yaşadığımız adı konmamış savaşın şehitleri arasında yer aldı.

Öldürülüşünden on gün önce son kitabını getirmişti gazeteye. «Altın Ekin» adını taşıyan bu yapıtı «Kültür Bakanlığı»nca bastırılmış, ama siyasal yönetimin değişmesinden sonra 15.000 kitap sakıncalı görülerek depoda tutsak edilmişti. «Altın Ekin» bir çocuk romanıydı ama kendisine kurşun sıkacak olanları çileden çıkarması beklenecek nitelikteydi. Hak yiyenlerin, çalışanları sömürenlerin karşısındaydı. Kül yutmayan, güçlükleri yenmesini beceren, ezilmeyen, hakkını koparıp almasını bilen bir çocuk-kahraman canlandırıyordu. Bunu yaparken gerçekçi bir romanın dokusunu, Keloğlan öykülerinin ipliğiyle örüyordu...

Kaftancıoğlu, Kars'ın Hanak İlçesinde Saskara köyünde doğmuş, Cılavuz Köy Enstitüsünde okumuştu. Yetiştiği ve yıllarca yaşadığı yerlerde folklorun, halk edebiyatının bereketli zenginliği, görmesini bilen gözler önüne seriliyordu. Kaftancıoğlu bu büyük kaynaktan yararlanmayı başardı. Yakından tanıdığı Alevi geleneğinin insana ve gerçeğe dönük sağduyusundan gelen uyarılarla beslendi. Öykülerinde ve romanlarında halk geleneğinin işlenmiş ustalığını yansıttı. Halkın törelerini, inançlarını tanıttı. Halkın yapıcı gücünü konu edindi.

Düşünen, araştıran, doğru bildiğini söylemekten kaçınmayan bir yazardı. Hakullah adlı röportaj dizisiyle ilerici aydınlar arasında yerleşmiş birçok yanlış yargılara da karşı çıkmıştı. Alevi geleneğini tanıtırken onun kendi içinde yer alan çıkarcılığı, sömürüyü ortaya koyup bir özeleştiri getirmekten çekinmemişti.

Sanatını besleyen folklor ve halk edebiyatı bir araştırıcı, bir derlemeci olarak bir dizi yapıt vermesini sağlamıştı. Derleyip düzenlediği masal örneklerini «Tek Atlı Tekin Olmaz» adlı bir kitapta yayımlamıştı. TRT'de program yapımcısı olarak çalışmaya başladıktan sonra halk hikâyeleri üzerinde çok daha geniş biçimde durdu.

Kaftancıoğlu Dünya Çocuk Yılında «Dört Boynuzlu Koç» adlı çocuk kitabını yayımlamıştı. Yakından tanıdığı köy yaşamını, köy gerçeklerini dile getirirken çocuk-okurları bilinçlendirmek istiyordu. Ona TRT ödülünü kazandırarak sanat yolunu açan «Dönemeç» adlı öyküsü de özyaşamından gelen çizgilerle böyle bir uyanışın eşiğindeki bir köylü çocuğunun öküz gütmekten kopup enstitü öğrencisi oluşunu anlatmıyor muydu?

Toplumumuzun yaşadığı deneyler Ümit Kaftancıoğlu'nun düşüncesini biledikçe başına açılan dertler çoğalıyordu. Son günlerde yaşamın gerçeklerini, toplumumuzun dertlerini sergile-

yen bir programı yayımdan kaldırılmıştı. Yazdığı kitap devletçe basıldığı halde depoya tıkılmıştı. Dinleyicisi gibi okurundan da koparılmak isteniyordu. Üzerine sıkılan kurşunlar onu sonunda dünyamızdan da uzaklaştırdı.

Şimdi onun anısı işleyip geniş kitlelere ulaştırdığı halk hikâyelerinde ezilenlerle yan yana olan, haksızlıklara direnen, «Kimsesizlerin, yalnızların, yoksulun, kolu kısaların hakkını uzun kollulardan almak için» dağbaşlarını tutan kahramanların dünyasındaki yerini alacaktır.

(Cumhuriyet — 15 Nisan)

YAZARLAR NE DİYOR?

Adnan BİNYAZAR

Ümit Kaftancıoğlu «Dönemeç» adlı öyküsüyle birden filiz vermişti. Köy romanının tartışıldığı, dönemini doldurduğu görüşlerinin irdelendiği bir dönemde, Ümit Kaftancıoğlu, Osman Şahin'le birlikte o topraktan filizleniverdi, Ümit, o büyük kaynağı her ürünüyle ortaya koydu. Halkın yaratım damarlarından besleniyordu. Masal birikimlerinin biçimlediği insanımızı gerçekçi bir boyutta ele alıyordu. Yapıtlarında toplumsal eleştiriyi insanın gerçekliğinin bir gereği olarak kullanıyordu. Önyargılı, katı eleştiriden kaçınıyordu. Bunu daha çok röportajlarında yapıyordu. Nerede neyi yazacağını bilen bir yazın dostuydu, Kaftancıoğlu. Nasıl birden uçup gittiğine inanamıyorum. Yazın emekçisi dostumu saygıyla anıyorum.

Cahit KÜLEBİ

Ümit Kaftancıoğlu'nun kişiliği çok dikkat çekiciydi. Yanımızda halkbilimle sanatı çok başarılı biçimde bir araya getirmişti.

Yelatan adlı ilk romanı bir destan gibiydi. Anadolu insanının acı çilesine gür ırmaklar gibi efsaneler ve şiirler katmıştır O.

İlk öykü kitabı olan Dönemeç'de, halkbilim ve efsaneye yer verdiği halde, yine de bir destan ortamı vardı. Bu yapıtı izlenimci büyük ressamların tabloları gibi renk renk, pırıl pırıldı. Uykudaki baba müdür, arkadaşım Nâzım Esen ve insanlık örneği öbür öğretmen arkadaşlar, iki üç karış boyunda bir bebe iken bağırlarına bastıkları Garip Tatar adlı bu yüce dağlar yiğidi için herhalde benim gibi yıllarca ağlayacaklardır.

Hikmet ÇETİNKAYA

Ümit Kaftancıoğlu Köy Enstitüsü çıkışlı bir yazardı. 12 Mart 1971 sonrası İzmir'e gelmişti. Fuarda bir iki öğretmen dostla birlikte oturup söyleşmiştik. Yüzünde her köy kökenli yazarın çizgileri vardı. Çocukluk yılları yoksulluk içinde geçmişti.

Ümit yaşam öyküsünü anlatırken Mehmet Bayrak'ın köy enstitülü yazarlar —ozanlar yapıtında— şöyle der:

«1934 yılı yazında, ya da güzinde doğduğumu söyler anam. Doğumda yanımda kimse bulunmadığı, ailede çok çocuk olduğu için doğumumuzun bilinmesi, önemsenmesi söz konusu olamaz.»

12 Mart sonrası görevinden alınmıştı. Örtülü MC döneminde de Doğan Kasaroğlu tarafından görevinden alınmak isteniyordu.

Ümit Kars'ın Saskara köyünde doğmuş, Cılavuz Köy Enstitüsünü bitirmişti. Ben askerliğimi Kars'ta yaptığım için o yöreyi çok iyi tanırım.

Bir sabah acınasızca öldürdüler Ümit'i. O halkı için yazan ve yaşayan bir kişiydi.

Rauf MUTLUAY

Doğal ölümüne bile yerineceğim, şimdi zalimce öldürülmüş olmasına sonsuz öfke duyduğum Ümit Kaftancıoğlu, edebiyatımızın haritasını zenginleştiren (Ömer Polat, Ahmet Arif, Dursun Akçam gibi) Doğu Anadolu'yu kendine özgü yerel dili zenginliğiyle canlandıran etkili yazarlarımızdan biridir. Edebiyat dünyasına çıkışı, adları gizli tutulan yüzlerce yarışmacı arasında «Dönemeç» adlı tek ve uzun hikâyesiyle olmuştu. Asıl adı «Garip Tatar» olan, kent kişiliğiyle Ümit İlhan Kaftancıoğlu diye tanınan yazarlığı 1971 TRT Hikâye Yarışması'na katılan dörtyüz örnek arasında, bir köy çocuğunun özel direnişini ve özlemlerini dile getiren, adı geçen hikâye ile çok başarılı idi. «Hakullah» adlı röportajı ise Doğu Anadolu Alevileri arasındaki özel dünyayı yansıttığı için Karacan Armağanı'nı kazanmıştı.

Talip APAYDIN

Onu iyi tanıyorum diyemem. Bir kaç kez görüştük. Yazdıklarını okudum. Bir ara mektuplaştık. Ardahan'ın bir köyünden gelmiş, Cılavuz'da okuyup öğretmen olmuş. Sonra eğitim enstitüsü'nü bitirmiş. Doğulu insanın açık yürekliliği, içtenliği ve yiğitliği ile donanmış, cana yakın bir arkadaştı.

TRT Büyük Ödülü'nü kazanan «Dönemeç»teki öyküleri nasıl sevmiştim. Karakış yolculuklarını ne güzel anlatıyordu. Bir yolculuk yazarıydı. O yapıtlarının hemen çoğunda bir punduna getirip yolculuğu anlatıyordu. Çocukluğunda karda kışta, yayan yapıldak o ıssız köy yollarında çok yürümüştü demek. Çok etkilenmişti bunlardan. Dede Korkut anlatım biçiminden gelen bir dille doğu insanının çekisini çok vurucu anlatıyordu. Derlemeleri ve araştırmaları ile halk kaynağına eğilmişti. Dolu birikim yapıyordu.

(Cumhuriyet — 15 Nisan)

AĞIT YERİNE BİLİNÇ

Oktay AKBAL

Boyuna ağıt yakıyoruz. Ölmek, doğmak kadar doğal bir olaydır. Bunu biliyoruz. Ama öldürülmek? O da doğal hale geldi son yıllarda. Hem de «meçhul» katiller tarafından. Öldürüyor, kaçıyor, yakalanmıyor bu katiller. «Biz devletin yardımcı güçleriyiz» diye bar bar bağıran, radyoları, TV ekranlarını inleten liderlerin çizgisinde yürüyen, eylem yapan, aşırı sağcı örgütlerin cinayet fedailerini yasal yollardan ele geçirmek iyice güçleşti, hatta olanak dışı bir şey oldu. Özellikle son altı aydır, yani Demirel'in MHP-MSP destekli azınlık iktidarının işbaşına geldiği günden beri aşırı sağcı katillerin, eylemcilerin yakalanıp adalet önüne götürüldüğünü hiç duymuyoruz. Tam tersine, yurttaki tüm hapishanelerin kapıları aşırı sağcı suçlulara, katillere alabildiğine açılmıştır. Ne kadar katil varsa hemen hepsi Demirel'in son iktidarı günlerinde özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Bu önemli gerçeği noktalayıp geçelim...

Son kurban, Yazar Ümit Kaftancıoğlu oldu. Cuma sabahı öldürüldü, cumartesi toprağa verildi. Çelenkler, üzüntü bildirileri, telgrafları, yazıları, gözyaşları arasında bir değerli aydınımızı daha yitirdik. Doğu Anadolu'nun bir köyünden büyük çaba, büyük direnç gücüyle çıkıp yetişmiş, öğretmen, yazar, inceleyici, TRT uzmanı olarak topluma yararlı olmuş, dürüst, toplumcu bir aydın... Kimler kıyar böyle birine? Elleri nasıl varır? Bu soruları çok sordu bu toplum, yanıt alamadı, sonra da gereksizliğini anladı bu tür soruların! Bir gizli güç var, bir büyük örgüt var, toplumun en değerli, en yetişkin insanlarını bir bir ortadan kaldıran. Bir gün iktidarı tam ele geçireceklerini

hayal eden bu adamlar kendilerine karşı çıkan, çıkacak olan insanları ustalıklı yollardan temizliyorlar. Cömert'ler, Doğanay'lar, Tütengil'ler, İpekçi'ler, Öz'ler, Karafakioğlu'lar, daha niceleri faşizmin önünde birer engeldi. Tıpkı Kaftancıoğlu gibi... Daha nice nice öğretim üyesi, yazar, bilim adamı, hukukçu, hekim, devlet görevlisi gibi... Bu durum, bu tutum sürüp gittikçe her hafta, her ay bilançosunu çıkaracağız yitirdiğimiz aydın gücünün... O da bu da gidecek, sonra içimizden kimileri (o bir türlü uyanamayan, bir türlü işin içindeki gizleri çözemeyen saf yurttaşlar) soracaklar, «Niye öldürdüler, ne yapmıştı, ne suçu, ne kusuru vardı?» diye... Unutmayın bu dediğimi, bu tek yanlı, tek bakışlı iktidar adamları görevde kaldığı sürece daha çok yurttaşa kıyılacak... Korkmayın bu sözümden; ölecek kişiler sırada bekliyorlar, belki beni atlarla diye kendilerini aldatarak!..

Ümit Kaftancıoğlu TRT'de prodüktördü, yani bir program yapıcısı.. En güzel, en ilginç programlarda onun adı, imzası vardı. Ama altı aydır bir yana itilmişti. Bugünkü TRT yöneticilerinde kuşku uyandırıyordu da ondan!.. İlerici bir aydın olması, halkçı, toplumcu bir yazar olması idi bir yana itilme nedeni... Bu kadarla da kalmadı TRT yöneticileri, Kaftancıoğlu'na bir de ceza verdiler! Bir yıllık ikramiyesini kestiler, bir yıl ilerlemesini durdurdular. İşte belgeler 27 Şubat 1980 tarihinde TRT Personel Dairesi Başkanı Gülşen Daldal imzasıyle Kaftancıoğlu hakkında İstanbul Radyosu Müdürlüğüne gönderilen yazıdan bir parça «Ümit Kaftancıoğlu'nun 'Cumhuriyet' gazetesinde yayınlanan demeci üzerine yapılan tahkikat neticesi düzenlenen rapor Makam'ın 22.2.1980 tarihli Olur'u ile kesinleşmiş ve Olur fotokopisi ekte gönderilmiştir. 440 sayılı Yasanın uygulanmasına ilişkin Tüzüğün 110. maddesine göre ilgili hakkında gerekli işlemin yapılması ve cezanın ilgiliyle duyurulması...

Ümit Kaftancıoğlu bu haksız cezaya direndi. 3 Mart 1980 günü Danıştay'a başvurdu yürütmenin durdurulması için... Dava dilekçesinde avukatı, Kaftancıoğlu'nun «Atatürkçü, ilerici düşüncesi ile bugünkü TRT yönetiminin ters düştüklerini belirtiyor, Kaftancıoğlu'nun gazeteye demeç vermediğini, yalnız sorulan soruları yanıtladığını, bu işi de pek çok TRT prodüktörünün yaptığını ekliyordu. Ayrıca soruşturmada üç ayrı görüş ve mütalaa bulunduğunu söyleyerek, diyordu ki: «Tahkikatı yürüten Yusuf Ateş 'uyarı' cezası ile yetinilmesini, Teftiş Kurulu Başkanı Erdoğan Bağlum ise (ki hiç bir araştırmayı yapmadığı halde), bir yıl ilerlemenin durdurulmasını ve Genel Müdür

Doğan Kasaroğlu ise dava konusu 'kınama' ile 440 sayılı Yasaya bağlı tüzüğün 110. maddesi gereğince cezalandırılmasını uygun görmüş ve onaylanarak da uygulamaya konulmuştur. Bunun sonucu olarak ağır pahalılık ve enflasyonist ortam içerisinde, 2 yetişkin çocuklu ve dört kişilik bir aile reisi bordro mahkûmu memurun ekonomik ve buna bağlı sosyal yaşantısı karartılmış, ağırlaştırılmıştır.»

Danıştay'dan daha yanıt alınmadan, faşist öldürme çeteleri eyleme geçti. Yasal yollardan hakkını arayan bir yazara tüm yollar kapatıldı. Ölüm, en kestirme susturma, yıldırma yoluydu elbet! Öldürmek, en iyi çözümdü. Hele, yakalanmak, cezalandırılmak tehlikesi de yoksa... Sabah karanlığında evin önünde bekle çalıntı bir arabayla, kurban seçilen adam kapının önüne çıktı mı, aç yaylım ateşi, sonra da karış kalabalığa... Her şey biter gider. Üç beş yazı, beş on telgraf, acıklı bir tören, parti büyüklerinin (üstelik de onunla uğraşan TRT Genel Müdürüne) çektikleri «baş sağlığı» telgrafı, her şey tamam!.. Bir hafta sonra Kaftancıoğlu olayı da silinir gider belleklerden, soruşturma dosyası da sonra dolaplarda, raflarda tozlanır!..

(Cumhuriyet — 16 Nisan)

KAFTANCIOĞLU İÇİN NE DEDİLER

Sedat Veyis ÖRNEK

Ümit Kaftancıoğlu'nun çocukluk yıllarını «Yelatan» romanında bütün ayrıntılarıyla buluruz. Orada anlattığı kendisidir, anasıdır, babasıdır, kardeşleridir, köyüdür. Yelatan bir «yoksulluk kültürü»nün edebiyata yansımış, çok ilginç, çok çarpıcı ve çok başarılı bir örneğidir. «Dönemeç»te bu yoksulluk ve umarsızlığın nasıl kırılıp, nasıl düzlüğe çıkıldığı büyük bir içtenlikle anlatılmıştır.

Türk yazınında önemli bir yeri olan «Ulgar» adlı öyküsü aydınlığa, ışığa, düzlüğe çıkmanın eşgalini simgeleyen «Ulgardağı»nın Kaftancıoğlu'nun kaleminde ve yüreğinde aşılışını anlatır, sonra öteki yapıtları «Tüfekliler», «Çarpana», «Tek Atlı Tekin Olmaz» radyoda dilimizi, sesimizi, bizi işleyen her biri birer halkbilimsel belge niteliğindeki dizi programları çocuklar için yazdığı öyküler, masallar Ve o çocuklardan biri olan kendi çocuğunun dehşetle açılmış çocuk gözleri önünde kurşunlanışı...

Onu, can dostluğunu bozkırda bir kültür şenliğinde sırtında teypiyle yapımcı, konuşmacı, düzenleyici, gerçek bir sanat ve kültür eri, yürekli bir aydın olarak tanıdım... O günlere değin «Dönemeç»in yazarı, kahramanı, okumak için çırpınan Anadolu'lu binlerce çocuktan biri, kardeşimiz, yol arkadaşımız Saskara'lı Garip'ti benim için... 70'li yıllarla ülkece girdiğimiz «Dönemeç» sürüyordu.

Bir avuç öğretmen, bir avuç bozkır çocuğu ile girişiğimiz güç ama onurlu savaşımda tanıdık onu... Yıllarca sürecek olan dostluğunu...

O el, o dost eli, cömert yüreği bizi hiç bırakmadı... Nice yeni dostların, nice ak yürekli, ak kafalı dostun ellerine uladı elimizi... O bozkır aydınlanmasını yazılarıyla, radyo antenleriyle «dilden dile» milyonlara aktardı... Zor günlerimizde, sevincin çiçeklenip, başarının büyüdüğü günlerde sürekli yanımızda oldu...

Şu, toprağı bir türkülü toplumun yurdu kılmak için didinen, yaratıcı, üretici, yazar, devrimci aydın, can gülüşlü dost yüreğin türküsünü kestiler...

Tümünün ağırlığı binlerle tümcesinin biri kadar etmeyenler onu yokedemezler... On yıla sığan onlarla roman, yurdun bir köşesinden bir köşesine milyonlarla insanımızın cankulağıyla dinlediği radyo yapımlarıyla, sayısız yazıları, can dostluğuyla yaşayacak o...

Kaftancıoğlunun o güzel insanın sürdürdüğü türkü, daha nice sabah dilden dile söylenip büyüyecektir...

Emin ÖZDEMİR

Halk ve insanlık düşmanı kirli ellerin aramızdan ayırdığı Ümit Kaftancıoğlu'nun, özgün bir yeri vardır yazınımızda. Kısa süre yazarlık yaşamından Türk öyküsünün, romanının coğrafyasını genişleten adlardan biri olmuştur. Kars ve Ardahan yöresi, taşı, toprağı, kurdu kuşu, börtü, böceği ile öykümüze, romanımıza onunla girmiştir. Yalnız bunlar mı? Bu yörede yaşayanlar, Dönemeç'in, Yelatan'ın kişileri Laf Hüseyin'ler Gıdaşır'lar, Gül Dene'ler, Güllü'ler, Dubacı'lar, Tilki İsmail'ler, boyunueğri Hamza'lar, Yarım Ağalar, Lal Ağalar, Binali'ler de. Bu yönden öykümüzün, romanımızın coğrafyasını olduğu kadar, insan manzaralarını da genişletmiş, zenginleştirmiştir Ümit Kaftancıoğlu.

İnsanın insanla, insanın doğayla o yaman savaşını yansıtırken, sematizmin, şablonculuğun kuruluğuna düşmemiştir. Bun-

da da, anlattığı bölgenin halkını, halkın zengin ekinsel birikimini içten tanımasının büyük payı vardır.

Bölgeselliği ve yöreselliği, ulusallığın dokusu içinde eriten bir sanatçıydı o. Halkın öz yaratışı olan deyimleri, övgü ve sövgü sözlerini, ilençleri, söylenceleri, masalları, roman ve öykülerinde gereç olarak kullanmıştır. Bu açıdan Ümit Kaftancıoğlu'nun öyküleri, romanları, röportajları, insanımızı değişik yönlerden tanımak isteyecek araştırmacılar için, insan bilimcileri, toplum bilimcileri, halk bilimcileri için, başlı başına kaynaklık edebilecek nitelikler taşır.

Yaşam serüvenlerini öyküleştirdiği, romanlaştırdığı kişilere araç gözüyle bakanlardan değildi Ümit Kaftancıoğlu. Sevgi ile bakar, sevgi ile yaklaşırdı, öykülerindeki, romanlarındaki kişilere. Onlarda canlılık, sıcaklık, yaşarlık da yaratıcılarının bu tutumundan gelir. Bir de şiirselliğinden, dilinin devingenliğinden, halk dilinin anlatı geleneğinin bitek toprağında yaratılanlarını üretmesinden gelir Ümit Kaftancıoğlu'nun özgünlüğü.

(Cumhuriyet — 16 Nisan)

ÜMİT KAFTANCIOĞLU'YLA KONUŞMA

Konuşan Adil GÜLVAHABOĞLU

(Bu konuşma, değerli yazarımızın, 11.4.1980 günü uğradığı silâhlı bir saldırı sonucu öldürülmesinden önceleri yapılmıştır. Şimdiye dek her hangi bir yerde yayımlanmamıştır.)

1 — Sanat erlerinin yaşamları çoğu kez, sanatlarına etki eder. Bu bakımdan yaşamöyküsünüzü dinlemek istiyoruz, ne dersiniz?

— Kıtlık, kırgın, açlık tırpan gibi. Yıl 1934. Ağustos ayı. Bir doğum. Hiç kimsenin bilmediği, duymadığı doğum. Ben doğmuşum. Göbeğimi anam kesmiş, kendisi. Kimsesiz, yalnız olduğu için de adımı «Garip» koymuş.

Toprak dağıtımı yapılacağı duyulmuş sonra. Babam nüfus'a yazdırmış. Nüfus kâğıdım, 5.4.1935 tarihini taşır Kars ilinin Hanak ilçesinin Saskara (yeni adı Koyunpınar) köyündenim.

Aç, susuz, çıplak, yalınayak geçmiş çocukluğum. Ot yediğimiz günleri biliyorum.

Âşık Kerem geçmiş elime. Okuma yazmayı 1939 - 1940 yılı kış ayları içinde öğrendim kendi kendime. Köy odalarında, ağaların dizinin dibinde cönkler, dini kitaplar okudum, dinlettim. Şah İsmailler, Âşık Garipler, Tahir ile Zühreler..

İlkokulu kendi köyümde bitirdim, bir çırpıda. O yıllarda adı çok duyulan, köylüye açık tek kapı Cılavuz'a başvurdum. Bir, iki, üç... Ses, soluk çıkmadı. Her şeyi yazıyordum. Sınav çok iyi geçiyordu. Üçüncü girişin sonunda da haber çıkmayınca, dört arkadaş yola düştük, bir güz günü; güz oralarda kış'ı da içerir zaman zaman. Kar, yağmur, don, kırağı... çırıl çıplak olduğumuz söylenebilir. Yaya. Yaklaşık iki yüz kilometre. Yola çıktık. (Bu yürüyüşü Dönemeç'te yazdım.) 1951 yılında Cılavuz'a girdim. Köy Enstitüsü olarak giriş, öğretmen okulu olarak çıkış. Burada geçen altı yılı, «ÇOBANGEÇMEZ» adıyla yazıyorum.

1957 Ağustosta Mardin/Derik ilçesinde ilkokul öğretmenliğine başladım. Burada üç yıla yakın kaldım. Türkçe bölümünü Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü'nde bitirdim. 1961 yılı Haziran. Rize/Pazar Ortaokulu'na atandım. Oradan Kangal'a geldim. Askerliğimi topçu yedek subayı olarak yaptım. Sonra İmranlı'da kaldım bir süre, ayrıldım. İstanbul'a 1964 Ekiminde ayak bastım. Bir yandan öğretmenlik yaptım özel yerlerde. Bir yandan da yeni bir öğrenciliğe başladım. TRT'nin açtığı sınavlara katıldım. 987 kişi arasında başarı gösterdim. Bugün TRT'de görevliyim. Evliyim, eşim edebiyat öğretmeni, iki çocuğum var. Kızım Pınar, oğlum Ali Naki.

2 — **Değişik bir çevrede doğup büyüseydiniz ilgilerinizin de değişik olacağına inanır mısınız?**

— Çocukluğum, anamın dizinin dibinde, uzun kış gecelerinde, tezek külüne ayak sokarak geçti. Kulağım masalda, destanda... Hep dinledim. Bizim halkın sözlü edebiyatı, yazılı edebiyattan çok çok üstün. Dedem Korkut'u çok dinledim. (Bayat Boyu'ndan olduğum, Dedem Korkut diye bilinen bölgede yaşadığımızı söyleyim.) Dil söyleyiş açısından yaşadığım bölgenin, dinlediklerimin etkisi vardır.

Asıl etki aldığım yer, Köy Enstitüsü olmalı. Orada, dilimize çevrilmiş olan bütün dünya klasiklerini okudum, karıştırdım. Yıllarım kitaplıkta geçti.

Türkçe öğretmenim Mehmet Dündar'ın bende çok büyük etkisi vardır. Benimle çok ilgilendi. Çok sert olarak hem de. Hiç yüz vermedi. (Karşılaşıp elini öpmeyi ne çok isterdim.)

Köy Enstitüsü'nde sık sık yarışma olurdu Ben ikinci sınıfta, ilk öykümü yazdım. Bir kır bekçisinin sopasını andırdı. Derece alamadım. 4. sınıf'ta Varlık'a bir öykü yolladım. «Bir Bahs» adını taşıyan bu küçük öykü yayımlandı. Şunu söyleyim ki,

1950'den bu yana Varlık ve Cumhuriyet okurum. Sanat denen şeyi bana Varlık, kültürü, açıyı, dünyayı Cumhuriyet tanıtmıştır. Varlık'a edebiyat üniversitem, Cumhuriyet'e kültür üniversitem, derim, ben. Her ikisine de birlikte başladım. Sürüp gidiyor daha.

1955'te küçük bir öyküm daha yayımlandı Varlık'ta. Bunlardan sonra yerel bazı gazetelerde yazdım, çok mu çok yırttım. İlle tanınacak şeyim olmadı. Bir yerden bir yere atanırken yükler, sandıklar dolusu yazı yırtardım. Kendimi sürekli olarak aşmaya çalışırdım. Demek ki kendimi denetleyebiliyor, eleştirebiliyormuşum.

Cumhuriyet'in «Yunus Nadi Yarışması»na hep katıldım. Üç kez finale kaldım. Gene çıkamadık ortaya. 1970 TRT öykü yarışması, bildiğiniz gibi elimizden tuttu. Osman Şahin'le birincilik aldım. 1972 yılı «Ali Naci Karacan» yarışmasında da birinciliği «HAKULLAH»la aldım.

3 — Yazarın yaşamı, ele aldığı konulara, ilgi ve düşüncelerine mutlaka etki eder mi? Sizi yazmaya iten temel nedenler neler olabilir?

— Yazar, yaşayandır. Yarattıklarımız bile yaşadıklarımızdır. Benim kaynağım, geldiğim, yönelik olduğum, yöneleceğim, **arasına katılıp öleceğim yer köyümdür.** (!) (Not Yazar, bana sık sık, emekli olunca köyüne döneceğini, doğal yaşamın burnunda tüttüğünü, ömrünün son günlerini köyünde geçirmek istediğini söylerdi) Elbet daha çok onları yazacağım. Benim Lala Paşa eğlendirmeğe ne elim varır, ne de dilim. Ne var ki, yıllarımızın en olgun çağı kentte geçiyor. Burada da yaşıyoruz. Birikim var. Bunları da istersem yazarım. İlle önce köy, oraya olan borcumu ödemeliyim. Onların yaşamına ışık tutmalıyım. Yazgısını, yapısını, kurgusunu değiştirmek istediğim yer orası, köy. Ben, Yaşar Kemal'in görüşünü benimserim «Yaşayan, izleyen, gören yazar.»

4 — Yazma'nın ne gibi zorlukları vardır? Öznel, nesnel olarak ayırmak mümkün mü? Yazmadan daha kolay yaşanmaz mı?

— Öyle bir çocukluk geçirdim ki, öyle sıkıntıların içinden geldim ki, büyük kente gelince, bizim, karıncalardan, sürüngenlerden ayrı yanımızın olmadığını, onlardan çok çok, bin kat, yedi bin kat aşağıda kaldığımızı anladım. Bir takımları eline geçirmiş kulpunu tavanın, geçmiş sofranın alt başına, işin üst başına: Ye babam, ye... Biz de, ölüler, salacalar gibi kalmışız.

Bırakmışlar bizi. Raskolnikov'u hep haklı bulurum. Babam yedi yıl, ağabeyim dört yıl askerlik yapmış, «vatan hizmeti» adı altında. Oysa İnönü'nün Köşkü'nü beklemişler hep. Pembe Köşk, Maçka, Taşlık Köşkü, Buğday Sokak, Heybeli, Çankaya...

Köy Enstitüleri'ni kapatanlar, Fransızla evlenip Amerikalıya kızını veriyor, Nataşa ile sevişiyor, Helgalarla koyun koyuna. Bu akılsızlığa, bu haksızlığa, bu alçaklığa başkaldırmak için nem vardı başka? Top mu, tüfek mi? **Tabanca mı? Yazacaktım. Benim silâhım kalemimde.** Çıkışımın asıl nedeni budur. Eğer yönetime el koyma olanağım olsaydı, buna gücüm yetseydi, istediğim ortamı yaratabilseydim benim yazmama da gerek kalmazdı.

Keşke yazar olmasaydım. Görmeseydim, bilmeseydim, çoban kalsaydım. Ne mutlu, ne acısız, ne bilinçsiz yaşamdı. **Şimdi, o mutsuzluk denen mutluluğu arıyorum.** Yok...

Bir kez gördüm. İçimdeki ordu ayaklandı. Başkaldırdı. Köroğlu, Pir Sultan, Şeyh Bedrettin, Raskolnikov ayakta, içimde, horlanan, kanı emilen köylü içimde, halk ayaklanmış bende. Ben artık ben olmaktan uzağım. İçimde başkaldıran orduya araç hazırlayan, tüfek, mermi, yiyecek veren bir hizmetçiyim ben, emir eri.

Her bir acı, her bir olay, her bir sömürü, ters olaylar, alçaklıklar, kahramana sıkılan (!) kurşunlar, benim başkomutanım. Ben onların emrini dinlerim artık Buna boynum eğik. «Vur, vurun ha» diyen ses içimde. İstemesem bile yazarım. Masa başına geçmesem bile. İçimde yazı, çizi, söz, öykü, konu. «bırakın beni» diyorum hep. Her gün bu savaş, gece gündüz... Bunlarla savaşırken, dolmuşlarla, insanlarla burun, buruna gelirim. Ezilip gideceğim bir gün!

Ekmek alan, meyva seçen, işini tıkırına koymuş, maçta, sinemada, şurada burada dolaşan gününü gün edenlerin arasına katılsam... çok istiyorum, geçti artık...

Yazarın sorumuna gelince: Yazar başı boş olmamalı. Hiçbir kuşkusu, korkusu, işi gücü olmamalı. Şurada yazar, burada günün adamı olmak zor, çok zor. Koca, baba, memur, iş, geçim, sonra da yazar. Bunu bir türlü aklım almaz. Kırka bölünüyorum. Başkalarını bilmem ama, ayakkabılarımı bile kendim çıkarmak istemiyorum. Merdivenleri çıkarken içime dizilen satırlar yitmemeli! Hemen yazılmalı, birisi ağzımı izlemeli, çıkanları yazıya geçmeli. Eve gel, soyun, giyin, öğretmenin istekleri, hanımın eksikleri, sebze, et, kasap, su, elektrik, odun, yakacak,

ısınmak, ekmek alınmamış, otur, ye, çocuklar, hoş geldin, hoş gittin, nasılsınız, komşumuza iade-i ziyaret, komşu gelmiş... Bu ne be? Ne bu? Sizler ikiye dörde bölünebiliyor musunuz? Ben param parçayım... Yazar, yazarlık atmosferinin içinden çıkmamalı. Eksen diye düşünülmeli. İstediği gibi dolaşmalı, paraca kaygusu bulunmamalı.

Öznel duruma gelince Yazar, bence yardımcısız olmamalı. Ben, elime kalem almak istemiyorum. İki elimi pantolon cebine sokmak, konuşmak istiyorum. Birisi yazmalı. Sonra okumalı, ben dinlemeliyim. Mektuplar, cevaplar, sorular, her bir şeyimi yönetecek birini ne kadar istiyorum.

5 — Her halde böyle bir isteğin kökleri de küçükken içine daldığınız sözlü halk yaratıları olsa gerek?

— Doğrudur.

Buna yardımcı demiyorum, ben, benim elim, kolum, kanadım, ağzım olmalı birisi. Bazıları bunları gülünç karşılar. Bazıları önemsemez. Benim için çok önemli. Ben, karanlığı incelemek isteyen birisinin lâmbayı yakması gibi açmazda, çıkmazda kalıyorum. Ulgar adlı öykümü, bir gece ortasında, Yansıma dergisinin boşluklarına yazdım. Bu ne demek? Demek ki, ben gözümü yumarak söylemeliyim, birisi yazmalı.

Benim yazmamı kısıtlayan iki şey daha var; Birisi yasaklar, birisi ayıplar.

6 — Bunları ortadan kaldırmak mümkün değil mi? Bu alanda devlet'e, sanatçılara, aydınlara, yazarlara düşen görevler neler olabilir?

— Bu güçlükleri ortadan kaldırmak kolay. Yasaklar, aşağıyukarı ayağımızın altında. 12 Mart da yasaklar koydu, ne yaptı? Dökerek geldi, toplayarak gitti. Demek ki yasaklar, aşmasını bilene hiç. Onu zorlamak, küçük insanları silmek, iş değil. Silindiler zaten. Ne kaldı? Eğer bugün küçük esintiler varsa yasaklardan, henüz yeterli olmayan kurum ve kişilerdendir. Kendine güveni olan kurum ya da kişilerin yasakla ilgisi olmaz. Yazarlara düşen görev, temelde dayanışmadır. Birimize küçük bir ayrıcalık tanındı mı, tümümüzün karşı olduğu duruma giriyoruz.

Ayıpları kaldırmanın yolu, halkın, tüm ulusların ekonomik bağımsızlığı. Halk, geçimini güven altına alırsa, yarınından kuşkusu olmazsa hiçbir şeye aldırış etmez. Kimse kimseye boyun eğmeyeceği için, ayıplara kimse kulak asmaz. Ayıp sayılanlar, yarın birer özellik, yetenek, beceri olarak çıkar karşımıza...

7 — «Dönemeç» adlı büyük öykünüzde «TRT. Büyük Hikâye Odülü»nü aldınız. «Hakullah» adlı (araştırma röportaj tipinde) çalışmanızla da «Ali Naci Karacan Röportaj Ödülü»nü aldınız. Sonra «Yelatan» yayımlandı. Halk öykülerinden oluşan «Tek Atlı Tekin Olmaz»la «Tüfekliler», «Köroğlunun Kolları» yayımlandı. Benim bildiğim gazetelerde ve dergilerde de «velûd» bir yazar olarak gözüküyorsunuz. Her halde sırada başka yapıtlarınız da olmalı? Kuluçkada, iskelet halinde, yayıma hazır vs. Bunlardan da sözeder misiniz?

— Sidiği Sarılar (roman), Çarpana (Öyküler), adını sonradan koyacağım bir röportaj kitabı (Hakullah, Canlar Sorguda, Sorgu Sizde) vb. Şu sıralarda «Çıplakoğlu» adında bir romanla «Paşa Pınarı» adlı bir destan üstüne çalışıyorum. Önce Çıplakoğlu bitecek. Arkasından DADANOĞULLARI (Yelatan'ın öncesi), sonra ÇOBAN - GEÇMEZ (Dönemeç'in arkası), sonra GÜNLERİN GERİSİ adıyla çıkarmayı düşündüğüm, YELATAN'ın sonrası var. Eh! Bunları hele bir koyalım ortaya da...

8 — Bütün bunlarla ne yapmak istediniz? Sanatçının kökeni ile amacı arasında bir ilişki olabilir mi? Yazma'nın kendisi bir amaç olabilir mi?

— Sayın kardeşim Gülvahaboğlu, bu soru saçma! Nedenine gelince: Yazma'nın kendisi bir amaç olur mu? Deliliktir bu. Yazma'yı amaç bilmek! Çok saçma. Yazı, yazmak, sanat bile, çöpçünün elindeki süpürge. Mikrobu, pisliği, çöpü, çalıyı, çırpıyı, vebayı vb temizlemek istiyoruz sadece. Bir şey demek, birşey söylemek, bir şey getirmek, yaşamı değiştirmek; olumlu, güzel yönde. Daha kötüye değil... Ben hep bu açıdan ele alırım konularımı ve düşünürüm, izlerim yazarım. Sanat nedir? Saksı çiçeği. Kaf dağındaki peri. Gelinin tül duvağı. Asıl amaç, varacağımız insandır.. Ona varan yoldur. Onu ayakta tutmak için gösterilen çabadır, değenektir, dayanaktır, çarıktır sanat, ötesi boş...

9 — Sanatın ve sanatçının yükümlülükleri nelerdir? Uygar ve uygar olmayan uluslara göre bir ayrım yapmak mümkün mü?

— Ben kendi payıma, uygar bir ülkenin yazarı olmadığımı kabul ederim. Esasen bunu kimse de savlayamaz. Ben, Etilerden beri, Urartulardan beri, Asurlulardan beri yaşamı değişmeyen ülkenin ,insanların yazarıyım.

Uygar ülkenin yazarının, sanatçısının, aydınının görevi nedir, ne değildir, bunu hiç düşünmek istemem. Ona ayıracak dakikam yoktur. Benim insanlarıma ne yapabilirim, diye düşünüyorum... Benim görevim, uygar olmayan, hakkı yenen, ezilen insanlara

haykırmak, elinden tutmaktır. **Gerekirse ölmektir.** Yılanı öldürmektir, başını ezmektir. Yok etmektir. Siz nedersiniz deyin, toplumun önünde yazarlar, ozanlar, sanatçılar yürür. Ruhi Su'ya bak Ruhi Su'ya, Yaşar Kemal'e bak! Dozer gibi açıyor önümüzü. Yazarı olmayan toplum ne vardır, ne de bilinir. Ayakta duramaz. Yok olur, silinir.. Ülkemizde, yazarın, sanatçının bir gömlek tüccarı kadar değeri yoktur halâ. Demek ki, fikrin ve düşüncenin kıymetini bilmemiz için daha çok çok somun yememiz gerekiyor. Çok geriyiz, çok çok çok çoooook, çok! Birazcık ışık geldiyse o da Atatürk sayesinde. O da olmasa Arap şeyhlerinin cirit attığı bir ülke olur çıkardık!! **(Varlık — Haziran)**

GARİP'İN ÖLÜMÜ

Ahmet KÖKLÜGİLLER

Kanlı terör, durmadan can almaya, ocak söndürmeye devam ediyor. Öğretmenler, işçiler, avukatlar, doktorlar, gazeteciler, bilim adamlarından sonra, şimdi de sıra yazarlara geldi. Karanlığın silâhlı elleri, en verimli çağında, Garip'i de aramızdan aldılar. «Ölümümde yakınlarım hiç gözyaşı dökmesinler. Ölüm hiç önemli değil.» demiş bir konuşmasında. Öyle demesine bakmayın siz. O, yaşamayı çok severdi. Sevmese, «Selâm olsun herkese. Yaşama, yaşama sevincine bin selâm» der miydi?

Yunus Emre, bir şiirinde: «Bir garip ölmüş diyeler/Soğuk su ile yuyalar» der. İnsan, bu beklenmedik kanlı ölümleri gördükçe, bu acıları yaşadıkça, öylesi ölümlere imreniyor. Bu gidişle, ecelle ölmek de bir mutluluk sayılacak! Vay Türkiye'm; yüreği sevgi dolu halkım! Yunuslar, Hacı Bektaşlar, Mevlânalar yetiştiren; yüzyıllardır Anadolu'yu sevgi beşiği gibi sallayan sen, bu kan gölünün içine nasıl düştün? Kimler düşürdü seni buralara? «Allah belâlarını versin» demek yeter mi, bu kan gölünden çıkmak için? Bildiri yayınlamak, demeç vermek yeter mi?

Anadolu toprakları yorgun, kıraç, susuz. Ağacın, otun, buğdayın bile bir karış boy atmadan kuruduğu bu topraklarda, insanın yetişmesi kolay değil. Hele okuyup yazması, yazar olması hiç kolay değil. Asıl adı. «Garip Tatar» olan Ümit Kaftancıoğlu, yirmi yıllık okul ve iş arkadaşımdı. Onun adam olmak, adam gibi yaşayıp ulusuna, toprağına bir yudum su olabilmek için nasıl cabalayıp çırpındığını yakından biliyorum. Garip, bir dilim ekmeğin zor bulunduğu, kardeşin kardeşten bir lokma ekmeği esirgediği yokluk, yoksulluk ortamında köyden geldi. Bi-

lenler bilir, köyden gelmenin ne demek olduğunu. Çoğu köylü çocuğu gibi, onun da ilkokula gidecek giyimi yoktu. Dizboyu karları yalınayak çiğneyerek gitmek zorundaydı okula. Karnı açtı. Yollarda yoruldu, düştü. Evine başkalarının yardımıyla gelebildi. Daha fazla dayanamadı. Üç ay sonra okulu bırakmak zorunda kaldı. Okuma yazmayı kendi kendine öğrendi...

Zor koşullar altında edindiği ilkokul diplomasıyla, o zamanki köy çocuklarının bir «kâbe» gibi gördüğü Köy Enstitüsü'ne gidebilmek için, günlerce aç susuz dağlarda, kırlarda yol aldı. Baba evinde bulamadığı sıcaklığı, sıcak ekmeği orada buldu. Kitabı, kitaplığı orada buldu. Köyünde «Kerem ile Aslı», «Köroğlu» öyküleriyle başlayan okuma özlemini, orada giderdi. Çehov, Tolstoy, Dostoyevski, Pasternak... gibi yazarları tanıyıp okudu.

Öğretmen olup Derik'in Haramiler köyüne gitti. Doğu'nun iki ünlü aşiretinin arasında yaşadı. Onların yaşamında feodalite denilen ortaçağ olgusunu gördü, inceledi.

Sonra Balıkesir Eğitim Enstitüsünde iki yıllık öğrenim; çeşitli yerlerde ortaokul Türkçe öğretmenliği ve TRT'ye geçiş, köy ve kültür programları yapımcılığı, yazarlık...

Sarp, dik bir dağı tırmanır gibi, soluk soluğa bir yaşam çizgisi. Bu çizgiden tek geçen elbette Ümit değil. Ama pek çoğu, dağın tepesine çıkınca unuttu geçtiği yerleri. Ümit unutmadı; arkadan gelenler kolay çıksın diye yol açmaya çalıştı. Gözü hep arkada oldu. Tepeye çıkınca sınıf değiştirmeye kalkmadı.

Ümit Kaftancıoğlu, öteki gerçekçi yazarlar gibi, yaşadığı olaylardan başladı yazmaya. Kendisini üne ulaştıran «Dönemeç» öyküsü, üç arkadaşı ile, «kuşların bile uçamadığı karlı bir havada ölüm yolculuğu» diye niteleidiği Cılavuz Köy Enstitüsü'ne gidişin öyküsüdür. «Yelatan» romanı, yakın aile çevresinin, varlıktan yokluğa düşen bir dirlik savaşını anlatır. «Hakullah» kitabında yer alan röportajlar, içinden geldiği alevi kesimin içyüzünü; adına «dede» denilen dinsel liderlerin halkı nasıl sömürdüğünü sergiler. «Tüfeklıler» romanı, konusunu öğretmenlik yaptığı Derik'ten, aşiret çatışmalarından alır. «Tek Atlı Tekin Olmaz» adlı kitapta topladığı masallar, kendi yöresinden derlenmiştir. «Altın Ekin», «Kekeme Tavşan», «Dört Boynuzlu Koç», «Kan Kardeşim Dorutay», «Çizmelerim Keçeden», «Hınzır Paşa» adlı çocuk kitaplarında da hep doğup büyüdüğü, yakından bildiği çevre, bu çevrede anlatılan yerel masallar vardır. «Köroğlu Kolları», onun uzun zaman üzerinde çalıştığı bir folklor derlemesidir.

Kars'ın kuzey kesiminden, Hanak Ardahan çevresinden alıyordu konularını. Burası, Dede Korkut'un, Bayat boylarının bilinmeyen, henüz yazılı edebiyatımıza kapalı bir yöresiydi. Kaftancıoğlu, eski Ortaasya Türk kültürünün kalıntılarının yaşandığı bu kapalı bölgeyi açmak, sergilemek istiyordu. Bir konuşmada, çalışmalarını şöyle özetlemişti: «Yelatan, Dönemeç'in kırk yıl ötesinden başlıyor. Dönemeç, araya giren küçük bir kesit. Bunun arkası Çoban geçmez olacak. Çobangeçmez'in arkası Sidiği Sarılar. Bu dizinin en eskiye, öteye yönelik olanı 1040 yıllarındaki Ortaasya'dan gelişimizi içerecek.»

«Yanar içim, göynür üzüm/Gök ekini biçmiş gibi.» Yunus'un bu dizeleri de son yıllarda dilimizden düşmez oldu. Kırkaltı yaşında bir yazar da başağa durmuş bir gök ekin sayılır. Bana göre, Kaftancıoğlu'nun asıl verimli dönemi bundan sonra başlayacaktı. Çağdaş düşünce ve edebiyatımız açısından yazık oldu.

Sadece yazılarında değil, günlük yaşamında da içinden geldiği insanlarla iç içeydi. Onlara yol gösterir, yardımcı olmaya çalışırdır. Hemşerileriyle onun kadar yakından ilgilenen, onların dertlerini kendine dert edinen başka insan az bulunur. Cenazesinin kaldırıldığı Şişli camisinin avlusunda toplanıp ağlaşan, öfkeyle yumruklarını sıkan köylüleri, hemşerileri, yazar-halk bütünleşmesinin eşine az rastlanan bir örneğiydi.

(Varlık — Haziran)

GARİP ÜMİT

Sadiye AKAY

11 Nisan 1980 öğle haberlerinden biri bıçak gibi saplandı içime birden. Öğrencimdi öldürülen; TRT yapımcılarından Ümitti. Şaşırdım, kalakaldım...

Acılar üstüste geldi «değerler» ardarda gitti. Saymakla tükenmez adları... Bir zincir sanki sonsuza, ölümsüzlüğe uzanan; aramızdan, dünyamızdan... Anıları içimizde yaşam boyu sürecek olan: 1970'li yılların Ekim başları bir günü, telefonla aranmışım, İstanbul Radyosu'ndan. Derste olduğum için çağırılamadığım, verilen numaradan Ümit Kaftancıoğlu ile görüşebileceğim duyurulunca okulda, açtım hemen telefonu. Genç bir ses: «10 Kasım Haftası için Atatürk ve Kadın konusunda bir konuşma hazırlar mısınız?» diye soruyordu. Sevinçle «olur» dedim. Gününü kararlaştırdık. O sabah, beni Radyoevinde hiç beklemediğim güzel bir şaşırtmaca karşıladı: İzlenceyi düzenleyen yapımcı, artık Ümit

Kaftancıoğlu adını almış olan GARİP'ti. Konuşmam banda alınırken o da, benim kadar coşkulu; sanki eski öğrencilik günlerinin anısını yaşar gibi biraz da geçmişteydi.

1960'lı yıllarda Balıkesir Necati Eğitim Enstitüsü Edebiyat bölümünde öğrenci GARİP TATAR olarak tanımıştım kendisini. Kozasını delmeye çalışan bir ipekböceği çabasında boyuna devingen, içinde büyüdüğü ortamın olanaksızlıklarını yırtıp durmadan aydınlığa, güzelliklere yönelen bir çırpınma içinde hep sorar, duyduklarını, öğrendiklerini sürekli yineler ve boyuna kendini yeniler bir gençti ders dışında da, sanat gecelerimizde de... Böyle geçti iki yıl o meslek ocağında. Sonra orta öğretim hizmeti için uğurlamıştık onu da, arkadaşlarıyla birlikte.

Yıllar geçti aradan... O, «DÖNEMEÇ»le, Türk yazın yaşamının onurlu yoluna girdi. Birikimi yapıt yapıt geliyordu elimize. Öykü, roman, derleme, araştırma; ardarda sürüyordu. 1974 mayısında kitabının içine koyduğu mektubunda: «Hocam YELATAN konusu ,içeriği ve dil yönüyle ,mutlaka okumanız için elinize eğilir... demiş, sonra da öğrencilerime TEK ATLI TEKİN OLMAZ adlı derlemesinin yararlı olabileceğine değinmiş, «DÖNEMEÇ» teki ULGAR hikâyesini size sunmak isterdim. Ellerinizden öpmece...» diye noktalamıştı sözlerini.

Ölümüyle dağlandı içim. Nasıl kıymışlardı ona?... Açtım yine DÖNEMEÇ'i: «Yoksuluz, açız. İlkokulu bitirdik, biz de okumak istiyoruz. Bizimde babamız ol. İyi okurum ben, çok okurum... Elini ayağını öperim. Bizi de alın buraya...» diye Cılavuz Köy Enstitüsü Müdürüne «Yelatan'dan esen yel gibi parlayıp boşanarak» yalvaran küçük GARİP canlandı satırlar arasından. Sonra da, yapılan sınavı kazanıp okula girmeyi başaran bu köy çocuğuna, başarısız arkadaşının: «Kazandın oğlum, sen artık Allah'ın kulu oldun, biz de keçinin kılı... Hiç değilse iki buçuğu ver de yol parası ederek köye dönek...» deyişinin anlamı büyüdü, derinleşti kafamda yüreğimde.

ULGAR'ı da bir kez daha okudum: «Ses soluk, haykırış, çırpınma... hepsi bitti gecenin karanlığına doğru. Artık Kollular kar denizinin altında boğulmuş kalmışlardı. Kar dinmemişti. Ertesi gün, ertesi gün, bir başka gün, aylarca, baharacak yağmıştı.

Bahar açtı. Dağlardan kar suları sökün etti. Ulgar'ın karları gittikçe toplandı toplandı çekildi tepesindeki yarıklara doğru... Koca Çelebi: «Bir daha bahara çıkar mıyız, çıkmaz mıyız, doya doya bir bakayım Ulgar'a» diyerek yaslandı arabanın te-

kerine, uzun sakalını düzeltti. Tepelere dikti gözlerini. Yavaş yavaş indirdi aşağıya. Kuşlar, kartallar kartallar... Sekseninci yaşında Ulgar'da bunu ilk kez görüyordu. Kalktı, at bindi, sürdü Ulgar'a... İkinci sırtı çıkınca, bulut gibi kuş «pırrr» diye havalandı. Birkaç kurt süzüldü Ulgar'a yukarı, Çelebi sürdü geldi kuşların kalktığı yere; darmadağınık, kol, bacak, çuval eskileri, parçalanmış kızaklar ...Öküz boynuzları... Yeşermiş arpalar, kemikler... Açılmış, dağılmış, yayılmıştı Ulgar'ın yüzüne yamacına...» diye biten öyküsünde Doğu insanlarımızın katı yaşam koşullarını, doğanın amansız sertliğine yenilerek yitip gidişlerini tükenmeyen acısıyle yeniden yaşadım.

Düşündüm, içim burkularak, Çalıştığı yerlerdeki gerici baskı yüzünden öğretmenlikten ayrılmak zorunda kalmıştı ama, girdiği TRT'de yaptığı «Kültür» izlenceleri ile halkımıza egitici katkıları unutulamaz. Kürsüde olmazsa da mikrofondan sürdürüyordu öğretmenliğini... Tüm gücüyle olanaksızlıklara, olumsuzluklara direnip gerçek aydın olmanın bedelini canıyla ödeyen Ümit Kaftancıoğlu, toplumumuzun nasıl korkunç garip bir çıkmaza sürüklenmek istendiğini de kanıtlıyor kuşkusuz. Onu da yitirmekle büyüdü acılarımız. Ama inanıyoruz ki, karanlık sürekli olmaz: aydınlık doğar mutlak Bu, toplumca umudumuz.

(Cumhuriyet — 6 Haziran)

Eski Urfa milletvekili Saffet Yetkin ile Hafize hanımın oğulları, merhume Zehra Yetkin'in kardeşi, merhum Kadri Kemal Yetkin ve merhume Sıdıka Arıkan'ın ağabeyleri, Kuray ailesinin damadı, Karahan ailesinin eniştesi, Şeyma ve İzzet Sedes'in amcaları, Öztrak ailesinin dünürü, Adalet Yetkin'in vefakâr hayat arkadaşı, Gülmen Öztrak'ın sevgili babası, Prof İlhan Öztrak'ın kayınpederi ,Kemal Öztrak'ın biricik dedesi,

Ord. Prof.
SUUT KEMAL YETKİN

18 nisan 1980 tarihinde vefat etmiştir. 21 nisan 1980 pazartesi günü Maltepe Camiinde kılınacak öğle namazını müteakip Cebeci Asrı Mezarlığında toprağa verilecektir. Allah rahmet eylesin.

AİLESİ

Tanınmış kültür adamlarımızdan Suut Kemal Yetkin, 1º Nisan günü Ankara'da bir kalp krizi sonucu öldü.

1903 yılında Urfa'da doğan Yetkin, yüksek öğrenimini Fransa"da tamamlamış! İstanbul ve Ankara üniversitelerinde estetik ve sanat tarihi dersleri vermiş, iki dönem Urfa milletvekilliği yapmıştı. Ankara İlahiyat ve Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğretim üyesi iken emekliye ayrılan Yetkin, denemelerini «Edebiyat Üzerine» (1952), Günlerin Götürdüğü» (1958), «Düşün Payı» (1960), «Yokuşa Doğru» (1963), «Şiir Üzerine Düşünceler» (1960) ve «Denemeler» (1972) adlı kitaplarında topladı.

SUUT KEMAL YETKİN

Oktay AKBAL

O sıcak yaz gününü diriltmek olanak dışı... Ama otuzüç yıl sonra o yaz gününe benzer bir başka günü yaşamak her zaman olası... Ah, şu geçici dünya sıkıntıları ,şu hızlı geliş-gidişle, şu araya giren zaman parçalarının verdiği tutuklular» demişim 4 şubatta çıkan «Yetkinli Geçmiş» başlıklı yazımda... 'Bir başka günü yaşamak' olası değilmiş! Gereğinden çok, hiç değilse gereği kadar zamana sahibiz sanıyoruz! Bugün olmazsa yarın, öbür gün derken yıllar geçmiş gidiyor! Ankara'dan Dr. Onaran, telefonla 'Suut hocayı yitirdik' dediği anda birşeyler üstüme devrildi. Birşeyler, yani acılar, anılar, pişmanlıklar, bir daha ele geçirilemeyecek değerler, yaşamlar...

Sesini dinliyorum şu satırları yazarken... 'Yaşayan Edebiyatçılar' TV programını teype almıştım. Şimdi anlatıyor, yaşamını duygularını, yanımdaymışcasına, çalışma odamın koltuğuna oturmuş her zamanki gibi tatlı tatlı konuşuyorcasına... Hastaydı, biliyordum. Son mektuplarında, «Ne dersek boş, yitirilmiş zaman yitirilmiştir» diyordu. Daha önceki bir mektubunda da 'O yaz gününü yeniden yaşamak' özlemini belirten satırlarıma şu yanıtı vermişti: «Dilerim öyle olsun.» Nisanın ortalarında Ankara'ya geleceğimi, söylemiştim onbeş gün önceki telefon konuşmamızda. Uzun zamandır görmemiştim. Göremeyecekmişim! Bir daha söyleşmemiz, karşılıklı konuşmamız olamayacakmış! Kişi, gereksiz yaşam oyunlarıyla, zaman nasıl olsa boldur avuntusuyla işte böyle yitirir en değerli şeyler!...

Herkes ölecek. Suut Kemal Yetkin 77 yaşındaydı. Yürek bunalımları geçirmişti. Bir gün nasıl olsa dünyadan gidecekti. Bunu herkes için, hepimiz için söylemek gerek. Gelen, bir gün gider!

Önemli olan ardında iyi anılar, dostça duygular, kalıcı yapıtlar bırakmıktır. Yetkin'i bu açıdan mutlu bir insan saymalı. Dostlar çevresi, öğrencileri, okurları pek çoktu. Onu yakından tanıyıp da etkisinde kalmamak güçtü. Ders vermezdi, bir şey öğretmek istemezdi, etkilemekten kaçınırdı ama görüşlerini, düşüncelerini, beğenilerini öylesine yumuşak, duygulu, inandırıcı bir biçimde dile getirirdi ki karşı çıkmak içinizden gelmezdi. TV konuşmasında altı yaşındayken yaşadığı bir olayı anlatmıştı. Urfa'da evlerinin bahçesinde oynarken bir serçe konmuş yanına, korkutmak için küçük bir taşı atmış istemeyerek serçeyi öldürüvermiş... Bunu, yaşam boyu unutmamış. Beş altı yaşlarında başlayan bu aşırı duygulu, duyarlı yaratılış 77 yaşına dek sürüp gitmiştir. «Bu benim karakterimi gösterir» demişti o konuşmasında...

Suut Kemal Yetkin bir sanat tarihçisiydi, bir estetikçiydi, bir ozandı, bir deneme yazarıydı, bir hocaydı, bir yöneticiydi, bir politikacıydı. Üniversite öğretim üyeliği, milletvekilliği, genel müdürlük, dekanlık, rektörlük, yabancı ülkelerde profesörlük... Hepsinde başarılıydı, hepsinde yetenekliydi. Ama bana öyle gelir ki, o, en çok yazını seviyordu; yazın evreninde yaşamak, ozanlarla, yazarlarla dostluk etmekten hoşlanıyordu. Köşesine çekilip, duygularını, düşüncelerini o kısa, özlü, derin ve kapsamlı denemelerini yazmayı herşeyin üstünde tutardı. Baudelaire'e olan düşkünlüğü, şiirlerini Türkçeye kazandıracak kadar ileriydi. Çağdaş yazınımızı yakından izleyen, ozanları, öykücüleri tanımak, onlarla görüşmek, onları yüreklendirmek, elinden geldiğince desteklemek isteyen bir yazın adamı, bir büyük aydındı o...

İş Bankası Kültür Yayınlarında yeniden basılan 'Denemeler'ini açtım okudum dün gece... Böylesine içtenlik dolu yazılar eskimek bilmiyor. 'Deyiş, kişinin kendisidir' özdeyişine uyan bir yazardı Yetkin. Yazdıklarının bir tek tümcesinde sahtelik, yalan, abartma bulamazsınız. Hepsi 'içinden doğmuştur' şiir yazarcasına... Zaten genç şair 'Suut Saffet' 77 yıl boyunca Suut Kemal Yetkin'in bilim adamı, milletvekili, dekan, rektör, denemeci kişiliğinin hemen gerisinde hatta içinde yaşamadı mı? Evet, bir ozanı yitirdik, bir bilim adamı, bir denemeci, bir aydın; ama gerçek bir ozanı... Baileau'nun 'Arasıra ekleyiniz, ama çok zaman siliniz' ilkesine herkesten çok yakışan bir yazar...

Şu geçici yaşam bitti işte. Savaşımlar, tartışmalar, kısır çekişmeler, üzüntüler korkular, özlemler, yıpratıcı çalışmalar dostluklar, dostluklardan kopmalar herşey herşey bitti. 'O yaz günü'

gibi bir gün de artık olmayacak. «Dilerim öyle olsun!» demişti mektubunda... Dilekler yetmiyor, özlemler, istekler yetmiyor... Yaşarken bilmeli değerini bu anıların... Kıymamalı birine bile. Hele içinde, sevgiler, dostluklar varsa...

(Cumhuriyet, Nisan)

SUUT KEMAL YETKİN'İN ARDINDAN

Emre KONGAR

Fatih Sultan Mehmet'ten beri Batı uygarlığı ile bütünleşmeye çalışır Türk İslam uygarlığı. Önce onu egemenliğine almaya çabaladı. Bunu yapamayınca, onu anlamaya çalıştı. Bunda da başarıya ulaşamadı. Sonunda öykünmeye razı oldu. Günümüzde ise, bir yeniden doğuş, bir kendine dönüş var.

Suut Kemal Yetkin'e sormuşlar: «Bir anket hazırlasaydınız, ilk sormak istediğiniz soru ne olurdu?» Yanıt gerçekten anlamlı ve düşündürücü:

«Çok eski bir uygarlığımız var, bu uygarlık çevresi içinde Sinan gibi bir mimar, Yunus gibi bir şair, İtri gibi bir besteci yetişmiş olduğu halde neden bugün bir Sinan'ımız, Yunus Emre'miz, İtri'miz yok? Bu daima kafamı kurcalamıştır benim» diyor Suut Kemal.

Batı uygarlığı, o bencil ve benmerkezci tutumu içinde, Türk-İslam uygarlığına ve onun ürünlerine sürekli haksızlık etmiştir. Siyasal alana da yansıyan, belki de ondan kaynaklanan bir haksızlıktır bu. Belki de kökeninde ortaçağ engizisyonunun simgelediği bağnazlığın yattığı, dinsel bir tutumdur.

Suut Kemal kimdi? Yazar, eleştirmen, estetikçi, düşünür, denemeci, sanat tarihçisi, yönetici, akademisyen? Belki hepsi belki de hiçbiri. Kanımca Suut Kemal'i Suut Kemal yapan özelliği ne hocalığı ne milletvekilliği, ne de Üniversite içindeki ve dışındaki yöneticiliğiydi. Onu tarihe mal eden olay, Türk sanatını, evrensel kamuoyunda layık olduğu yere yükseltmek için yaptığı çabalardı.

Suut Kemal Yetkin'in Türk Sanatını özellikle Batı dünyasına tanıtma çabaları, hem ürünlerine hem de yöneticiliğine ve örgütçülüğüne bağlıydı Bir yandan Türk ve İslam sanatı üzerinde özgün incelemeler ve araştırmalar yapıyor ve bunları yayımlıyordu. Öte yandan, uluslararası seminerler, toplantılar düzenliyor, kendisinin ve meslekdaşlarının ürünlerini buralarda sunma ve savunma olanaklarını hazırlıyordu. Uluslararası dü-

zende ilk Türk Sanatları kongresini yapmak, onuru onundur.

Türk kültür kalıtının derlenmesi ve değerlendirilmesinde, gerek ulusal, gerekse uluslararası planda onun kadar emeği geçmiş insan sayısı çok değildir.

Bütün yetenekli kişiler gibi çok yönlüydü. Hem araştırıcı, hem yazar hem de yöneticiydi. Seveni çoktu. Sevmeyeni de. Çünkü iş yapan, üreten insandı Suut Kemal.

Güzel adamdı. Güzeli severdi. Güzel'e düşkündü. «Çevremde çirkine ve çirkinliğe tahammül edemiyorum» derdi, tahammül kelimesini vurgulayarak.

Ellerini kullanırdı konuşurken. Mimikleri ile sözlerini desteklerdi, Sesini bile duymasanız, ellerinden ve yüzünden duygularını hemen anlardınız.

Son yıllarını, Hacettepe Üniversitesi'nde kurduğu Sanat Tarihi Bölümüne adamıştı İlahiyat Fakültesi Dekanlığı, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü gibi Akademik ve Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü gibi bürokratik yönetim görevlerinden sonra Sanat Tarihi Bölümü Başkanlığına nasıl bir hevesle, inançla ve kimi zaman da inatla sahip çıktığını gördükçe hayranlık duyar ve gıpta ederdim ona.

İtalya dönüşü Bedrettin Cömert'i Bölüme aldığı zaman nasıl heyecan duymuştu. Sonra, Bedrettin'i öldüren kurşunlar onu da yüreğinden yaraladı.

Kendisine «adam yetiştirmedin» diyenlere, yanına asistan alıp, ölümünden bir ay kadar önce profesörlüğünü gördüğü Günsel Renda'yı gösterirdi: «İşte bana haksızlık edenlerin yanlışlığını kanıtlayan canlı tanık» diye.

Dili arı ve güzeldi. Mantık bağlantılarına, gerek konuşurken, gerek yazarken büyük özen gösterirdi. Belki yanılırdı. Ama düşünce tutarsızlığına düşmezdi.

Ölümünden çok kısa bir süre önce, evinde görüşmüştük. Eşi çok ağır hastaydı. Kendisi de kalbinden çok yakınıyordu. Eşinin hastalığı onu çok etkilemişti. Genel bir yaşam muhasebesi yaptı. Belliydi. Ölüme hazırlanıyordu.

Ölüm düşüncesine yabancı değildi. Tolstoy hakkında verdiği son konferanslarından birinde, «Öldükten sonra mezarının üzerindeki çiçekleri gözünde canlandıran ve onlarla mutlu olabilen insan, ölümlülüğü içine sindirebilmiştir» diyordu.

(Cumhuriyet — 27 Nisan)

SUUT HOCA

Mustafa Şerif ONARAN

Uzun yaşamak, özlemi içindeyiz. Suut Hoca'nın sonsözü «Şu yaşam, ne de kısaymış be...» demek olmuş kızı Gülmen'e. Ufak tefek sıkıntıları vardı ya, ölüm yakınlarında görünmüyordu. Son beş on gün içinde, birdenbire yaklaştı ölüme.

Hoşgörülü insanları bile uzun yaşamak, kimi zaman yalnızlığa mutsuzluğa götürüyor. Yaşıtlarımız göçüp gitmiş. Gençlerle uyum içinde değilsiniz. Elinden tuttuklarınız küçük çıkarlar uğruna uzaklaşmışlar sizden. Yapay bir yabancılaşma. Artık ne okumak kurtarır insanı, ne de yazmak.

Suut Kemal Yetkin uzun süren yaşamında bu gerçeklerle çok karşılaştı. Yetiştirdiği üzerine titrediği nice gençlerin küçük bir çıkar için kendisinden kopuşlarına bakıp önceleri çok şaşırmıştı. Sonraları, doğal karşıladı bu davranışları, kanıksadı.

Gene de önemli değildi bunlar, evine bağlıydı en çok, karısına bağlıydı. Ne var ki Adalet Hanımın uzun süren hastalığı, sonra da bir kalça kırığı nedeniyle yatalak olması, kimi zaman belleğini bilincini yitirmesi, Suut Hoca'yı yaşamdan soğutan asıl nedenler arasındadır. Çalışma coşkusunu da yitirmişti artık. Anılarını yazmaya koyulmuştu. Ölüm birdenbire gelince anılar da yarıda kaldı.

Suut Kemal Yetkin'in çabasıyla varlığını koruyan «Edebiyat Evleri» toplantıları tadına doyum olmaz söyleşilerde sürüp giderdi, Suut Hoca giyimine özen gösteren insandı. Yüzünde hoşgören bir gülümseme, ince bir ilgiyle dinler, sonra da tane tane konuşurdu.

Bilimsel çalışmalarının ötesinde neden denemeci kişiliğinin yaşayacağını en iyi o söyleşi toplantılarında anladım.

Doğasıyla, insanıyla, dünyaya, kendine özgü bir yorumla yeniden bakarken, bize de görmeyi öğreten bir denemeciydi Suut Hoca.

Bir ölünün ardından önümüzü ilikler, içimizdeki izlere dalar mıyız? İçimizde ondan kalan izlere dalmak, kendimize çekidüzen vermek anlamına mı gelir?

İnsandaki güzel dünyayı görmeye çalıştı. Yazmadığı, söylemediği, yüreğinden bile geçirmediği görüşler için eleştirildi. Öfkelenmesi bile yumuşaktı.

Uzun da yaşasak ölüm erken geliyor. Çünkü gençlik kafamızdadır. Gövdemiz elayak çekerken dünyadan, kafamız sağlam,

güvenli adımlarla yürüyorsa yaşlı sayılır mıyız?

Bu nedenle olsa gerek «Şu yaşam ne de kısaymış be.» demesi yerindeydi Suut Hoca'nın.

Anısı çok uzun yaşayacak...

(Cumhuriyet — 27 Nisan)

«GÜZEL»İN ARDINA DÜŞEN

Doğan HIZLAN

Denemeleriyle, estetik dalında yaptığı çalışmalarla Suut Kemal Yetkin son 25 yılın etkin kişilerinden biri olmuştur. Belki de son 25 yıl deyişi biraz havada kalacaktır. Çünkü Yetkin'in estetik konusundaki ilk kitabının 1938 tarihini taşıdığı düşünülürse onun çalışmaları bu alandaki ilk ürünler sayılmalıdır. Yetkin'in estetik alanındaki çalışmalarını bugün eksik bulanlar, dönemini tamamlamış bulunduğunu söyleyenler çıkacaktır, onlara hak da verebiliriz. Ama unutulmamalı ki, çalışmaları kendi koşulları ve gerçekleri içinde değerlendirmek gerekir. Yetkin ,estetik birimlerinin yerleşmesinde büyük çaba göstermiş bir kişidir En azından bir resim izleyicisinin, bir okurun neyi güzel bulduğunu, bunun nedenini açıklayabilmesi için gerekli ön çalışmaları ve ölçüt birimlerini edinmesinden onun bu çalışmalarının etkisi olmuştur.

Denemelerinin önemli bir bölümü, şiire ilişkin düşüncelerinin yansıdığı ürünlerdir. Bu nedenle bir kitabına da Şiir Üzerine Denemeler adını koymuştur. Yetkin, yeniyi anlamak için çaba gösterirken, onun geçmişle olan bağlarını da irdelemiştir. Şiir üzerine ya da edebiyatın başka alanları üzerine yazdığı denemelerin bir özelliği vardır. Yetkin, bir sanat yapıtını, bir şiiri eleştirirken daha doğru bir deyişle değerlendirirken o ürünün niçin güzel olduğunu açıklamaya çalışır. Denemelerinin tamamını okuyunca onun güzeli anlamanın çeşitlemelerini yaptığını görürüz.

Yeniden yanadır Yetkin, bir yeniliğin neler getirdiğini saptamaya çalışırken, neler götürdüğünün de irdelenmesini yapmıştır.

Yetkin, bir sanat ürününde, özellikle şiirde aydınlık açık, anlaşılırlık beklemektedir. Şiir üzerine bütün denemelerinde bu görüşünü pekiştiren örneklere yer vermiştir. Gerçektn de şiiri, yalnızca kendi işlevini yüklenen ama başka bir yükümlülüğü olmayan bir tür olarak nitelendirmiştir. 1980'ler Türkiyesinde böylesi-

ne bir şiirin de edebiyatta yeri vardır.

Yetkin, 1942 yılında yayınladığı Estetik Dersleri kitabının Önsöz'üne Lachelier'nin şu cümlesiyle başlamış: «Hakikat adına layık sağlam tek hakikat, güzelliktir.» Şiir üzerine denemelerinde de salt güzellik kavramını açıklamaya çalışır.

Gerek estetik çalışmalarında gerek bunun bir bölümü olan edebiyat denemelerinde, onun sanatı ve edebiyatı anlayışının eklektik bir yöntemde ama bazı belirgin ilkelere ulaştığı saptanabilir. Du Bos'un «Son söz duygunun,» dediği gibi o da şiirde «Son söz düş'ün» der.

Hegel, nasıl estetik için, «güzelin bilimi» diyorsa, Yetkin de güzelin biliminden elde ettiklerini deneme kalıbına dökerek okurlarına sunar. Onun şiirde düşe verdiği ağırlık ilk çalışmalarında da kendini belli etmiştir. Sanatkârın «tahayyülü» hep ön planda gelmiştir.

Yetkin'in denemeciliği de, «estetik heyecanlar»da odaklanır.

Bir yazarın bir denemecinin sonraki düşüncelerinin ilk özü daha ilk kitabında belli oluyor sanırım. Estetik (1938)'in sonuna konulan «Kitapta Geçen Ecnebi İsimler» arasında Baudelaire maddesinde şöyle diyor Yetkin: «Büyük Fransız şairi. (Şer Çiçekleri)nin müellifi, şiir âleminde inkılâp yapan bu eser hamakat dünyasında skandaller uyandırmıştır.» Boudelaire'i beğenmeyenleri «Ahmaklıkla, budalalıkla» suçlamaktadır. Baudelaire'e duyduğu bu hayranlık bir yaşam boyu sürmüş, 1979'daki konuşmasında bu hayranlığını yinelemiştir.

Yazarları, çalışanları zamanın koşulları içinde değerlendirmesini bilelim. Bunu bilirsek Suut Kemal Yetkin'i iyilikle anarız.

(Cumhuriyet — 27 Nisan)

SUUT KEMAL YETKİN

Cemal SÜREYA

Suut Kemal Yetkin öldü. Gazete ve dergileri izlemekle yetinen bir okurda onun üstüne şöyle bir izlenim uyanmıştır herhal: Suut Kemal Yetkin, Cumhuriyet'in ilk kuşağı içinde en seçkin yazarlardan biridir; estetiği ülkemize o getirmiştir, sanat yazıları, denemeleri ve çevirileriyle edebiyatımıza ve düşünce hayatımıza olan katkıları hiç bir zaman unutulmayacaktır; ayrıca, o, birçok değerli kişiyi ve Bedrettin Cömert'i yetiştiren hocadır çok kişiye de büyük iyilikleri olmuştur (ölümü üzerine on-

dan en çok övgüyle söz edenlerin bu iyiliklerden yararlanmış olanlar arasından çıkması ilginç.)

Yedi sekiz yıl önce Suut Kemal Yetkin üstüne bir yazı yazmıştım. Sanat ve düşünce yönünden biraz didiklemiştim onu. Bu yüzden aynı konulara burda dönmek istemiyorum.

Ama, ölümü üzerine yayımlanan yazılardan sonra bir iki noktaya değinmeden edemeyeceğim.

Suut Kemal Yetkin, Yirminci Yüzyıl dünya edebiyatını da, Türk edebiyatını da yeterince izlememişti. Hele İkinci Büyük Savaş sonrası ortaya çıkan yazarları, şairleri, akımları, devinimleri hiç mi hiç bilmiyordu. Gelgelelim, kulaktan dolma bilgilerle ve ıkınarak kaleme alındığı hemeninden belli olan yazılarla bütün yeniliklere karşı eleştirel bir tavır almaktan da geri kalmıyordu. Açın, denemelerini, açın öbür kitaplarını, bunu çok açık bir biçimde göreceksiniz. 1943'te ikinci basımı yapılan «Edebi Meslekler» adlı kitabındaki tutamakları bir parmak öteye geçirmemiştir.

Düşünce yönünden de öyle. Dünyada son otuz-kırk yılda olup bitenlerden habersizdi Suut Kemal Yetkin. Sözgelimi bir yazarın faşist mi değil mi olduğunu bile ayırd edemiyordu. Hiç unutmam, birkaç yıl önce «Meydan» dergisinde D'Annunzio üstüne bir yazısını okumuştum; ;onun faşist olmadığını, faşist harekete hiç katılmadığını söylüyordu. Oysa faşist Roma usulü selamın «me ne frego» sloganının bulucusu odur. Faşistlerin safına Marinetti'den de önce katılmıştır. Suut Kemal Yetkin olayları bilmediği gibi, faşizmle sıkı ilişkisini onun yapıtlarından da çıkaramamakta, sözünü ettiğim yazısında «Asla ve kat'a! faşist değildi o!» diye bağırabilmekteydi. Edebiyat planında da düşünce planında da tavrı hep bu olmuştur Suut Kemal Yetkin'in

Kendisiyle «Türk Dili» dergisinin yazı kurulunda birlikte çalışmıştık. Orda da hep böyle bir tutumu vardı, ayrıca katı ve son derece yukardan alan bir davranış bütünü içindeydi: yazıları okumadan gelirdi, zaten yazarları, şairleri tanıdığı yoktu, belki de bundan eksikliğini o tutumla, o davranışla gizlemek ister gibiydi.

Gelgelelim, çevresinde (sözgelimi yazı kurulunda) hep ondan özel iyilikler görmüş kimseler bulunduğu için, o eksiklikleri farkedilmez, yaptığı yanlışlara karşın, kendisine büyük saygı gösterilirdi. Bir örnek vereyim: Türk Dil Kurumu'nun ödül seçici kurulunda bir keresinde Suut Kemal Yetkin de varmış: ilk oylama turunda tanınmış bir şairin yapıtı gerekli oyu toplamış

ve ödülü kazanmış: ama, Suut Bey nedense buna karşı çıkmış: ve verilen oylar yok sayılarak turlara devam edilmiş. Sonuçta o yıl şiir dalında kimseye ödül verilmedi. Suut Bey öyle istemişti.

Bütün yazılarında soyut ve adamakıllı bulanık bir kavrama, «sanat değeri» kavramına yaslanmıştır. Bunun ne olduğunu kendisinin de bilmediği kanısındayım. Kendi beğenisinin ayırdında olmayan bir yazardı Suut Kemal Yetkin. Bence, tıkız ve yeteneksizdi. Yine de, Cumhuriyet döneminin kaymağını yemiş aydınların arasında, hatta başında olmayı hiç bırakmamıştır. 1940'lardan sonraki edebiyatımıza karşı çıkışı da (bütün yazılarında görülüyor bu), o edebiyatı benimsemediği için değil, ona hakim olamadığı, hiç bir yönde söz geçiremediği içindir. Türk Dil Kurumu'ndan bir ara ayrılışını ve ondan sonra Kurum'a karşı çıkan yazılar yazışını da bununla açıklayabiliriz. Kurum'a niçin çatmaya başlamıştı? Onu sevmediği, benimsemediği için mi? Değil. Hakim olamadığı için.

İşte büyük iyiliksever Suut Kemal Yetkin'in serüveni.

(Aydınlık — 11 Haziran)

AHMET MUHİP DIRANAS

Şair Ahmet Muhit Dıranas 21 Haziran günü kalp yetmezliğinden Ankara'da öldü.

1909'da Sinop'ta doğan Dıranas Ankara Erkek Lisesini bitirince «Hakimiyet-i Milliye» gazetesinde çalıştı. Ankara Hukuk Fakültesinde sürdürdüğü öğrenimini yarıda bırakarak İstanbul'a geldi. Edebiyat Fakültesinin Felsefe Bölümüne girdi. Bir yandan da Güzel Sanatlar Akademisinde kütüphane müdürlüğü yaptı. Sonradan Ankara'ya dönerek CHP Genel Merkezinde Halkevleri kültür yayınlarını yönetti (1938-1942). Çocuk Esirgeme Kurumunun yayın müdürlüğünü ve başkanlığını yaptı; İş Bankası Yönetim Kurulu üyeliği vb. gibi görevlerde bulundu.

1928'den sonra çeşitli dergilerde yayımladığı şiirlerle adını duyuran Dıranas, Beaudelaire ve Rimbaud gibi Fransız şairlerinden esinlenirken değişik hece ölçülerini uygulayarak evren ve doğa karşısında değişik bireysel durumları derin duyarlık ve lirizmle işledi.

Şiirlerini «Şiirler» (1974) adlı bir kitapta toplayan sanatçının «Gölgeler» ve «O Böyle İstemezdi» adlı oyunları sahneye konuldu; 1947'de CHP Piyes Yarışmasında ikincilik kazanan «Gölgeler» aynı yıl basıldı.

BİR OZAN ÖLDÜ

Melih Cevdet ANDAY

Ahmet Muhip Dranas öldü. 71 yaşında imiş. Gazetede ölüm haberini okuduktan sonra düşüncelere daldım; ona ilişkin anılarım 1936 yılına dek uzanıyordu. Biz, ilk şiirlerimizi yayınlamıştık o yıl, Orhan Veli ile Ankara'dan İstanbul'a geldik. Ahmet Muhip Dranas ile Cahit Sıtkı Tarancı, o günkü çok dar gelirleriyle bizi bir kaç kez ağırlamışlardı. Ahmet Muhip Dranas, Tepebaşı ile Kasımpaşa arasında, bandodan emekli ozan İsmail Safa ile oturduğu küçük bir evde bize bir akşam sofrası hazırlamıştı. Cahit Sıtkı Tarancı da orada idi. O zamanki ozanların gelenek belledikleri üzere, şiirlerimizi okuyor, içiyor, konuşuyorduk. Binlerce şiiri olan İsmail Safa'ya şiir okuma sırası geldiğinde. Ahmet Muhip Dranas onu durduruyor, kendi okuyor, böylece de İsmail Safa fırsatı kaçırmış oluyordu. Yalnızca haksız değil, kırıcı bir davranış elbet. Ama Ahmet Muhip Dranas'ın hayranı olan İsmail Safa sabrediyordu. E.. sabrın da bir sınırı vardır. Nitekim bu böyle sürüp gittikçe İsmail Safa sinirlenmeğe başladı ve cebinden koca bir defter çıkarıp sırayı zorbaca yakaladı, uzun uzun okumağa başladı. Hiç unutmam, Ahmet Muhip Dranas, «Safa, sen galiba adlarını atlayıp bize üç dört şiirini birden okudun» demişti. Gece yarısına doğru içkimiz bitti, bir okuma sırası daha yakalamak umudunda olan İsmail Safa, Kasımpaşa'ya inip, açtırdığı bir dükkândan aldığı şişe ile döndü. Sofranız onun bu özgeçili davranışı ile bir kaç saat daha sürdü. Kırkdört yıl geçmiş.

Şiirde, yazında «kuşak» kavramını, biz nedense çok kısa zamanlı tutmağa alışmışızdır. Bu yüzden bizde kuşaklar beş altı yılda bir değişir. Bu gelenek uyarınca, Ahmet Muhip Dranas ile Cahit Sıtkı Tarancı, bizden önceki şiir kuşağının temsilcileridir. Daha lisede iken okurduk onları. Bir gün Oktay Rifat'ın, elinde bir kitap, «Bir ozan buldum» diye coşku içinde bizim eve geldiğini unutmam. Cahit Sıtkı Tarancı'nın «Ömrümde Sükût» adlı ilk şiir kitabı idi bu. Ahmet Muhip Dranas ise ilk şiir kitabını daha üç yıl önce yayımladı; «Şiirler» adlı bu kitapta bütün şiirlerini topladı. «Şiirler» adlı bu kitapta bütün şiirlerini topladı. «Şiirler» okunduğunda görülür ki, Ahmet Muhip Dranas, şiir yaşamını başladığı gibi sürdürmüş bir ozandır, değişmemiştir; öyle ki, onun şiirleri, ortaya çıkış tarihlerine bakmadan okunsa, yılların bu ozanda şiiri yeniden düşünmek hevesini hiç uyandır-

madığı göze çarpar. Aramadı, bulduğuna bağlı kaldı. Bunu bir yergi olarak söylemiyorum, sadece bir saptamada bulunuyor ve bundan kimi sonuçlara varmak istiyorum. Oysa Cahit Sıtkı Tarancı'da durum böyle değildir. Ahmet Muhip Dranas için yazarken, bu iki ozanımızı sık sık karşılaştırmaya kalkarsam, anlaşılacaktır ki, bunun nedeni, değişme değişmeme konusu değil, Dranas'ın ozan kişiliğini, bir ucundan da olsa, ortaya çıkarma amacıdır.

Mallarmé, arkadaşı ressam Degas'nın, ince duyguları olduğu gerekçesi ile şiirler yazmaya başladığını söylemesi üzerine, «Şiir sözcüklerle yazılır» demişti. O gün bugün sık sık yinelenir bu söz. Ancak ya anlaşılmamış, ya da iyi anlaşılmamış bir sözdür. Bütün şiirler ,sözcüklerle yazılmış değil midir! Ozan notalarla, boyalarla, taşlarla çalışıyor değildi ki bu sözün bir anlamı olsun! Oysa o ünlü Fransız ozanı, «Şiir sözcüklerle yazılır» derken, «Duygularla, yazılmaz» diye eklemeyi gereksiz bulmuştu. Degas, resimlerini duygularla mı, yoksa boyalarla mı yapıyordu? Başka bir Fransız ozanının «İyi duygularla kötü şiirler yazılır» sözü de bunu anlatmak için söylenmiştir. Müzikte duyguların itici gücünü bulmak ise büsbütün güç, neredeyse olanaksızdır. Hiç bir müzik yapıtının söze çevrilememesi de bunu gösterir. Nitekim şiir de düzyazıya çevrilemez. Peki ama, sözcükleri, duygulardan, düşüncelerden ayrı düşünmek kolay mıdır? Bir okur, şiirdeki sözcükleri, hiç bir duyguya, düşünceye kapılmadan nasıl değerlendirsin?

Konuya çağdaş dilbilim, inandırıcı bir açıklık getirdi. Anlaşma dilinde anlam, bir sözcüğün kulakta uyandırdığı sessel imge ile, o imgenin beyindeki karşılığı olan kavramla uyuşması demektir. Buna «gösterge» denir. Şöyle ki, diyelim «ağaç» sözcüğünün, artık doğadaki «ağaç» ile bir bağlantısı kalmaz. Ağaç sözcüğü, ağaca benzemez; toplumsal anlaşmaya dayalı bir göstergedir o. Şiir dilinin ne olduğu konusuna geçmeden, resmin durumuna da kısaca bir göz atalım. Bir ressamın doğaya bakarak, onu boya ile, çizgi ile yineler görünmesi, gerçekte bir doğa üretimi değildir; önce buna olanak yoktur, sonra da resim doğayı üretmek olsaydı, sanat sayılamazdı. Resim sanatı, (soyut resmi bir yana bırakırsak) doğadan alınma gereçlerle bir dil kurma sanatıdır. İmdi ozanın konusu ise dildir, dile bakarak yaratır o. Ama bu gereci kullanırken, günlük anlaşma dilimize hiç benzemeyen başka bir dil çıkarır ortaya; daha doğrusu, bilinen anlamı ile dil olmayan bir dil, dilinkine benzemeyen bir dizge ku-

rar. Öyle ki, orada dilin mantığını bulmak olanaksızlaşır, çünkü sözcükler tümce yapısından başka bir yapıya geçmişlerdir. Bir resimde doğa ne kadar varsa, şiirde de dil o kadar vardır. Ben şiiri, «kullanılan sözcüklerle kullanılmayan sözler yaratma sanatı» diye tanımlamak isterdim.

Ahmet Muhip Dranas da bir dil düşkünü idi; ama kullanılan sözcüklerle kullanılmayan sözler kurmaya değil, dil denilen konuşma aracındaki tadı yaratmaya bakardı. Bu açıdan, Cahit Sıtkı Tarancı ondan ayrılır, Cahit Sıtkı Tarancı'da duygular ağır basmıştır hep; oysa Ahmet Muhip Dranas yalnızca «deyişi» aramıştır; neyi sözlediğine değil, nasıl söylediğine bakmıştır ve bunun öylesine ustası olmuştur ki, kimi büyük ozanlarımızda sık-sık görülen dil uyumsuzluklarına onda hiç rastlanmaz. Bu bakımdan da, bir takım duygular, düşünceler eskidiği için şiirinden şöyle ya da böyle ziyan eden Cahit Sıtkı Tarancı yanında, Ahmet Muhip Dranas, değişmeden kalabilmiştir. Çünkü bir içeriği yoktu. Sadece düşünsel, duygusal içerik bakımından değil, elbette bir düşüne dayanması, hatta toplumsal bir başkaldırıyı içeren bir düşüne dayanması gerekli şiirsel yenilik açısından bakıldığında da, Ahmet Muhip Dranas'ın nasıl değerlendirileceği, yazın tarihçisi için güç bir sorun olacaktır kanısındayım. Bir zamanlar «halis şiir» denilen şiirin yolcularındandı o. Ama «halis şiir» sözü simgecilik anlamında alınırsa, Ahmet Muhip Dranas simgeci de değildi. Gerçi onun şiirini, yalnızca şiiri arayan Ahmet Haşim'in şiirine oldukça yakın bulabiliriz; ama Ahmet Muhip Dranas, öte yandan, kimi şiirlerinde konuşma dilinin şiirini bulan Yahya Kemal'e daha çok yaklaşır. Ahmet Haşim ile Yahya Kemal'in ortasında durur Ahmet Muhip Dranas. (Ama Yahya Kemal'in tarih yanını hiç yüklenmeden).

Yinelemekte bir sakınca görmüyorum; gerçi Ahmet Muhip Dranas, şiirin sözcüklerle yazıldığı gerçeğini anlamış ozanlarımızdan biri idi, ama bu anlayışın güzel örneklerini verirken sözü, tümceyi değiştirmeye hiç istek duymamıştır; şiirinden okurun birtakım duygular çıkarmasına kapıyı hep açık tutmuştur. «Fahriye Abla»nın bunca sevilmesi bunu gösterir. Oysa, duygulanmaya bunca elverişli olması, o şiirin dilsel başarısını arkaya itmiştir. Ancak burada şunu da söylemeden geçemeyeceğim, «Fahriye Abla»nın dilsel yapısı böylesine başarılı olmasaydı, o şiir, duygusal iletişimin gerçekleştiremezdi. Hangi başarılı yapı, duygusal yansımalara yol açmaz ki! (Siz kafesi hazırlayın, kuş nasıl olsa gelecektir). Ancak öteki güzel, hatta çok daha güzel

şiirlerinin, «Fahriye Abla» gibi ünlenmemesi, şiir sanatının özüne, okur çoğunluğunun uzak bulunduğunu gösterir.

Biz televizyon denilen aracın yapısını bilmeden, hiç düşünmeden, nasıl onda filmler, gösteriler izlemekle yetiniyorsak, şiir okurlarının büyük bir çoğunluğu da, bu sanatın özünü anlamadan onu bir duygulanma aracı yerine koymaktan bir türlü kurtulamazlar. (Yığınlarla şiir yazılması bundandır). Çağdaş şiir akımlarının, denebilir ki;; ortak temeli, okuru bu kolaycılıktan kurtarmak, Brecht'in tiyatroda yaptığına benzer bir «sarsma» yaratmaktı. Bunu yapmak için de çağdaş şiir akımları, «söz»ü sürekli kırmağa, değiştirmeye yöneldiler. (Bu çığırın öncüsü Rimbaud'dur). Yeniliklerin birbiri ardınca sürüp gitmesi bundandır. Dranas ise bu yenilikçi akımlarla ilgilenmedi;; değişmemesinin nedeni budur. Baudelaire başta olmak, sevdiği bir iki Fransız ozanının etkisi ile girdiği şiir yaşamını dil tadı ardında, değişmeden sürdürdü. Bunu onun kişiliği sayabiliriz.

Şiirlerini her zaman seve seve okuyacağımız usta bir ozanımız öldü.

(Cumhuriyet — 27 Haziran)

NE SABIRLI ŞAİRDİ DIRANAS...

«Hava keskin bir kömür kokusuyla dolar,
Kapanırdı daha gün batmadan kapılar.
Bu, afyon ruhu gibi baygın mahalleden,
Hayalimde tek çizgi bir sen kalmışsın, sen!
Hülyamdaki geniş aydınlığa gülen
Gözlerin, dişlerin ve ak pak gerdanınla,
Ne güzel komşumuzdun sen, Fahriye Abla!

Şu ak pak gerdanlı güzelim komşu Fahriye Abla, az mı dolaştı dillerde, yüreklerde ve hayallerde... Bu dizelerin yaratıcısı ve kendi adından çok «Ne güzel komşumuzdan sen Fahriye Abla» dizesiyle tanınan Ahmet Muhip Dıranas'ı, geçtiğimiz hafta yitirdik. Şakayla karışık öfkelenirdi ya da öfkelenir gibi yapardı: «Ne biçim iş bu böyle? Millet adımı bile bilmez Yıllar önce yazdığım bir şiirin, Fahriye Abla'nın yazarı diye tanır yalnızca...»

71 yaşında yitirdiğimiz Ahmet Muhip Dranas'ın ilk şiirinin 1926'da yayımlandığını («Bir Kadına» şiiri, Milli Mecmua, 15 Eylül 1926) düşünecek olursak, varım yüzyılı aşkın bir şiir çabası, şiir deneyi, şiir birikimi ve çalışması var sanatçının. Buna kar-

şın ilk şiir kitabı ilk şiirinin yayımlanmasından tam 48 yıl sonra 1974'de yayımlandı (İş Bankası yayınları). Günümüzde, her yazdıklarını anında kitaba dönüştürmek isteyenlerden ve dönüştürenlerden ne farklı bir tutum değil mi? Bu tutumun nedenini şöyle açıklamıştı bir konuşmasında:

«Şiiri bir bütün olarak düşünürüm. Hepsi bir araya geldiği zaman bir anlamı vardır. Yıllarca şiirlerimi bir kitapta toplamama nedenimi şöyle açıklayabilirim: İlkin hiçbir şiirimin dergilerde yayınlandıktan sonra beni doyurmamış olması, kusurlu ve eksik gibi gelmiş olması. İkincisi bilinçli ya da bilinçsiz, tek şiirlerimi zamanın sınavına terk etmiş olma. Şarap gibi. Eskisin bakalım, içilir mi içilmez mi? Üçüncüsü, Yaşarken, gereksindiğim zaman şiir yazabiliyorum. Uzun boşluklar sonucu. İsterseniz tembellikten deyin, ister tatminsizlikten, şundan bundan 45 yıl kitap yayınlamadım. 45 yıllık bir sabır...»

Şiirin yanı sıra iki oyun da («Gölgeler» ve «O Böyle İstemezdi») yazan Ahmet Muhip Dıranas için Behçet Necatigil şöyle der: «Şiirde, sese, şekil mükemmelliğine önem verişi, Baudelaire sembolizminden hareket edip Türkçe'de yeni bir şiir dili ve yapısı yaratmaya çalışması ile, şiirimizde kendine sağlam bir yer ayırdı. Dıranas.»

Sanatı her şeyden önce bir biçim olarak kabul eden Ahmet Muhip Dıranas yalnız «biçim mükemmelliğiyle» yetinen bir ozan değildi. «Ben şiirde biçim güzelliği içinde asıl bir şeyi arıyorum» diyordu: «İnsanı... Acıları, kederleri, uğradığı haksızlıkları, kendine ve yanılgılarıyla ve yücelikleriyle insanı... Eğer büyük sorunlarıyla insan bulunmayacaksa benim kitabımda, bu kitabımın derhal lânetlenmesini isterim. Ve gerçek öyleyse, derhal yırtıp atsınlar.»

Hayır o kitap ne lânetlenecek, ne de yırtılıp atılacak. Çünkü Dıranas'ın şiiri yalnız ve yalnız insanı söylüyor.

(Milliyet - Aktüalite — 29 Haziran)

AHMET MUHİP DIRANAS

Oktay AKBAL

«Sanırım, kitapta savaş sözcüğünü bulamayacaksın» demişti kitabının sunu bölümünde eşine... «Ben yaşantımı şiire, şiirimi de bu sevgiye verdim». Bu sevgi, insanların barış içinde yaşaması ve evrensel sevgiyi kurmasına duyduğu özlemdir. İşte

Ahmet Muhip Dıranas'ın sanatını ve kişiliğini özetleyen önemli nitelik...

Denecek ki, sanatın amacıdır bu: Barış ve sevginin evrensel bir boyutta kurulması... Ne var ki özlemek, istemek başka, yapmak, gerçekleştirmek başka... Dıranas'ın bir kitap tutan şiirleri bu 'sevgi'yi en başarılı, en kalıcı; ;en etkileyici bir biçimde duyurur. Bugün için de, yarın için de okurlara verir, yaşatır bu evrensel özlemi... İnsanlığın sonsuza dek yaşatacağı duyguyu... «Selam, sonsuzluğun aydınlık bahçesinden — Selam, senelerce, senelerce evvel — En sevgiliye, en iyiye, en güzele» der. Sonra şu dizelerle bitirir: «Hatırası kalbe ışıklarla dökülen — En güzele, en iyiye, en sevgiliye — Selam, sonsuzluğun aydınlık bahçesinden — selam senelerce, senelerce öteye.» Geçmişten gelip geleceğe giden bir 'selam'dır, bu, en iyiye, en güzele, en sevgiliye gönderilen...

Ahmet Muhip Dıranas da öldü. Yetmiş yaşındaydı. Yeni şiirleri var mıydı? Bilmiyorum, belki yazıyordu ,ama yayınlamıyordu. Başka yapıtları var mıydı hazırladığı? Bunları yakında öğreneceğiz. Bir avuç dizedir bize bıraktığı. Bir avuç!... /lle de binlerce şiir mi yazmalı? Zaman o binlercenin yüzlercenin içinde bir seçme yapacak nasıl olsa. Hiç bir ozanın arkasında kalmaz yüzlerce şiir; yaşamaz, etkilemez insanlığı, içlerinden beşi onu, en çok da bir kitaplık şiir kalır. Dıranas'ın «Şiirler» adlı kitabında önemsiz, değersiz, şişirme, aceleye gelmiş bir tek şiir bulamıyorsak, bu yüzden, bu sanatçı duyarlığından, bu ozan ustalığından...

İlk gençliğimden bu yana sevgiyle izlediğim bir ozandı Dıranas. Benim en sevdiğim sayılı ozandan biriydi. Özellikle Fransız şiirinin etkisini taşırdı dizeleri. Herkes bilir Dıranas'la Tarancı'nın Fransız ozanlarının, Baudelaire'in, Mallarmé'nin, Verlaine'in, Rimbaud'un çizgisinde, beğenisinde bir ozan olduklarını. Ama iki ozanımız da kendi kişiliklerini, kendi ülkelerinin, toplumlarının havasını da duyurmuşlardır dizelerine... Olsa olsa bir etkilenme vardır, ama bu etkiyi eritmesini, özümlemesini başarmışlardır. Yahya Kemal'de, Ahmet Haşim'de de görülür Fransız şiirinin etkisi... Önemli olan etkiyi aşmak, kendine vergi, özgü bir şiire ulaşmaktır. Adı geçen ozanlarımız bunu gerçekleştirmişlerdir.

Çoğunlukla ezberimizdedir Dıranas'ın dizeleri. 'Yeşil pencerenden bir gül at bana — Işıklarla dolsun kalbimin içi — Geldim işte mevsim gibi kapına — Gözlerimde bulut, saçlarımda

çığ» gibi; «Söylenmemiş aşkın güzelliğiyledir — Kâğıtlarda yarım bırakılmış şiir, — İnsan, yağmur kokan bir sabaha karşı — Hatırlar bir gün bir camı açtığını — Duran bir bulutu, bir kuş uçtuğunu — Çöküp peynir ekmek yediği bir taşı... — Bütün bunlar aşkın güzelliğiyledir»... Bunlar ezberimdeki dizelerinden bir kaçı...

Bizim kuşağın unutamadığı, anlayamadığı başka bir şey de, Diranas'ın 1946'dan bu yana neden tutucu bir siyasal eğilimden yana göründüğüdür... Demokrat Parti'den yana olmak belirli bir yere kadar yerilecek bir davranış sayılmayabilir, ama DP'nin, Bayar'ın Menderes'in gerçek yüzleri ortaya çıktıktan sonra Diranas gibi büyük bir ozanın bunu görmesi, anlaması, bu tür politikacılarla, onların tutumlarıyle her türlü ilgisini koparması gerekirdi. Oysa sonuna dek DP yanlısı kaldı Diranas... İki kez milletvekili adayı oldu Sinop'tan; ikisinde de yenik düştü, ama DP daha sonra AP iktidarlarının sanat alanında sözü geçen etkili bir kişisi olarak yaşadı. Etkisini de olumlu bir yönde kullanmadı. Bunlar, kişisel güçsüzlükler, kolay anlaşılmayacak, ya da yaşamın türlü oyunlarıyla açıklanabilecek şeyler... Yaşam biter, politik tutumlar sona erer geriye yapıtlar kalır; o yapıtlarda da Diranas'ın ölümü yenmiş sanatçı kişiliği ağır basar. Basacaktır da...

'Şiirler' kitabını 'sevgi ve dostlukla ta ötelerden' diye imzalamış... Ta ötelerden... Ozanlar, sanatçılar 'ta ötelerdedirler; o 'ta öteler' iki adım yakınımızda olsa da... Kendi güncel kişiliklerine de 'ötelerden' bakarlar, kimi zaman acıyarak, kimi zaman kızarak... «Zaman kesin, bağışlamaz — Bulur beni, ben ölürüm — Zaman kesin, bağışlamaz» diyerek... Evet, dizelerdir gerçek yaşamları ozanların. En güzele, en iyiye, en sevgiliye sundukları için bu dizeleri... (Cumhuriyet — 29 Haziran)

AHMET MUHİP DIRANAS'IN ARDINDAN

Ali PÜSKÜLLÜOĞLU

Ahmet Muhip Dıranas öldü.

Kimdi Ahmet Muhip Dıranas?

Günümüzün genç okurunun onu tanıdığını pek sanmıyorum.

Sanırım, son on yılın genç ozanları da onun şiirini tanımaz. Tanıyanlarsa onu kendilerine oldukça uzak bulur.

1970 öncesi, 50'li yılların ozanları olarak bizlerse, Ahmet Muhip Dıranas'ı has ozanlarımızdan sayarız.

Şiire gözümüzü açtığımızda, egemen şiir Orhan Veli ve arkadaşlarının kurduğu şiirdi, «Garip»ti.

Ancak, genç ozanları etkileyen bu şiir yanında, başka birkaç ozanın şiirleri de kendi yolunda akıp gitmekteydi. Ahmet Muhip Dıranas, bu ozanlardan biriydi.

Dıranas'ı biz, daha çok, şiir seçkilerinde yer alan şiirleriyle tanıyorduk. Ya da, tek tük, dergilerde çıkan şiirlerinden.

Onun şiirlerini bulmak, okumak için, tozlu dergileri karıştırdığımız çok olmuştur. Bulduğumuz her şiiri için bayram ederdik. O yıllarda şiirleri bir kitapta toplanmamıştı. Tek kitabı **Şiirler** 1974'te çıktı. Bugün artık, bir kitapçıya uğrayıp onun kitabını edinmek olanak içinde.

Ahmet Muhip Dıranas, yaşadığı toplumun sorunlarına, bir siyasacı olmasına karşın, gözünü kapamış bir ozandır. Onun anlaşılmaz yönüdür bu: Güncel anlamda siyasanın içinde olmuştur, bir partinin adamı olmuştur, ama şiirinde bu ülkenin sorunları yansımamıştır.

Onun derdi, yalnızca sözcüklerdi ve onlara dayalı bir şiir dili oluşturmaktı.

Bu dili oluşturmuştur.

Türkçe, Dıranas'ta yeni olanaklar kazanmıştır.

Hülyalı ve uzak bir dildir onda Türkçe. Olağan Türkçe değildir. Konuşma dilinin öğeleri, halk sözleri, deyim, hemen hemen hiç yer almaz onun şiirinde.

Öykünün ağır bastığı şiirlerinde bile böyledir bu.

Türkçeyi hep kırık dökük kullanan günümüz genç ozanlarının Ahmet Muhip Dıranas'ın bu yönünden yararlanmalarını çok isterdim.

Onun dilini tuttuğumdan değil, «disiplinli» bir şiir dilinin nasıl olması gerektiğini görmeleri için, okumalılar diyorum Ahmet Muhip Dıranas'ı.

Görkemine karşın, hiçbir ozanımız üzerinde bir etkisi olmamıştır, kimse izlememiştir Ahmet Muhip Dıranas'ı. Ozanlarca sevilmiştir, ezberlenmiştir şiirleri yalnızca; etkilenecek bir şiir olarak görülmemiştir. Hep özgün kalmıştır onun şiiri.

Bu yüzden olacak, hep iyi bir ozan sayılmıştır, has bir ozan sayılmıştır, ama kimse büyük ozan olarak görmemiştir onu.

Bir yerde, yazgısı, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yazgısına benzemiştir Biliyorsunuz, Ahmet Hamdi Tanpınar da, sağın benimsediği birkaç iyi ozandan biridir. Sağ, Dıranas'ı da kendinden bilir. Doğaötesi şiirin bu iki ustasını bilmek, gerçekçi, toplumcu

şiir yazmaktan alıkoymaz kimseyi. Kaldı ki, günümüzün genç ozanı Necip Fazıl'ı bile bilmek zorundadır.

Ahmet Muhip Dıranas'ı ise, daha bir başka gözle incelemelidir günümüz genç ozanı, saplantılarını bir yana bırakarak incelemelidir.

«Olvido», «Kar», «Atlıkarınca», «Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar», «Dağlara», o görkemli «Ağrı», Türk şiirinde her zaman yaşayacaktır.

«Fahtiye Abla» bile.

Onun güzel şiirleri yalnızca bu andıklarım değildir elbette. Daha bir hayli var. Bir yaşam boyu yazdıkları çok değil, yüzü aşkın şiir. İlk şiirleri 1930'lu yıllarda yayımlanan bir ozanın, 50 yıla ulaşan bir zaman dilimi içinde yazdıkları topu topu bir kitaplık. Dıranas'ın Şiirler'ini yeniden karıştırırken, bunları düşündüm. Az ama öz.

Ve iyi.

(Yusufçuk — Ağustos)

DIRANAS'LA 1962 YILINDA

Erdal ÖZ

Bir bıçak saplı durur göğsünde
Hangi su tasına uzansan boş
Hangi pencereye koşarsan koş
Hep aynı siyah güneş gök yüzünde.

Hep aynı siyah güneş, aynı siyah
Aynı susayış, aynı koşuş, aynı
Of be aynı şey, aynı şey, aynı şey
Aynı, aynı, aynı, aynı, aynı.

12 Martta Ankara Mamak Askeri Cezaevinin demir parmaklıklı arka hücrelerinde sürekli içimden mırıldandığım birkaç şiirden biriydi bu şiir. Küçücük hücrede uzanmak yasaktı, konuşmak, sigara içmek yasaktı. Hücrenin önündeki demir parmaklığın hemen ötesinde duran nöbetçi erin bakışları altında, hiç sesimi çıkarmadan, içimden yüksek sesle okuduğum Ahmet Muhip Dıranasın bu şiiri, yaşadığım umutsuz ortamın «bitmez tükenmez içsıkıntısı»nı içimden de olsa yüksek sesle haykırmamı sağlıyordu. Dıranasın, o aslan yeleli, yakışıklı ozanın o yiğit, o erkek sesine benzettiğim bir sesi içimde yaratarak okuyordum bu şiiri içimden, sessizce. Hele «Of hep aynı şey» diye başlayan dizeyi, tıpkı Dıranasın söyleyiş biçimiyle: «Oooo-fepay-nışey» di-

yerek okuyor, yeniden, yeniden okuyup, ozanın okuyuşuna yaklaşmaya çalışıyordum.

Sabah akşam, yani günde iki kez demir parmaklığın ortasındaki yüksek kapıyı açıp içeri giren, ne yapıp edip dayak atmanın bir yolunu bulan bu emir kulu nöbetçilerle sonunda ister istemez küçük dostluklar filizleniyordu aramızda. Çorumlu bir er vardı. Daha ilk dövüşünde elinin hafifliği dikkatimden kaçmamıştı. İsteyerek dövmediği belliydi. Zamanla, mırıldanarak da olsa konuşmalar başlamıştı aramızda. Yine onun nöbetine ratslayan bir gün, çekinerek de olsa, kalem kâğıt getirmesini istedim. Bir dahaki gelişinde bana birkaç dosya kâğıdıyla, minicik kalmış bir kurşunkalem getirdi. O ortamda dünyanın en güzel kurşunkalemiydi. Kurşunu iyi ki sert bir kalemdi. Böylece çabuk tükenmemiş olacaktı. O yarım parmak boyundaki kalem orada çok işime yaradı. O hücreden kurtulduktan sonra yazdığım «Kurt» ve «Güvercin» adlı iki öykümün ilk notlarını o kâğıtlara, o kalemle yazdım. Asıl oyunum başkaydı. Evet bir oyundu bu: belleğimi zorluyor, hatırlayabildiğim ne kadar şiir varsa o dosya kâğıtlarına karınca duası gibi minicik harflerle yazıyor, yazıyordum. Orada, belleğimden süzülüp çıkan şiirlerin çokluğu karşısında ne kadar şaşırmıştım. O ne kadar çok Nâzım, ne kadar çok Ahmed Arif, ne kadar çok Cemal Süreya, ne kadar çok Attila İlhan şiiriydi. Orhan Veli, Oktay Rıfat, Melih Cevdet, Edip Cansever, Turgut Uyar, Ece Ayhan, Ülkü Tamer, Kemal Özer ve daha nicelerinden şiirler, şiirler. Kimisinden bir dörtlük, kimisinden bir dize. Ve bütünüyle hatırladığım elliye yakın şiir. Ve gariptir, ne kadar çok beyit, ne kadar çok halk ozanlarımızdan deyişler. Ve Diranastan dört büyük şiir: Yukarıda andığım «Bitmez Tükenmez İç sıkıntısı» adlı şiirden başka, «Serenad», «Olvido», «Fahriye Abla» ve «Kar» adlı şiirler.

Burada ilginç bir olayı açıklamak istiyorum: «Kardır yağan üstümüze geceden» diye başlayan «Kar» adlı o güzelim şiirin bir dizesini, kendimi onca zorluyor ama bir türlü çıkaramıyordum. Şiir hep bir dize eksiğiyle çıkıyordu. İnatla o dizeyi hatırlamaya çalışıyordum. Türlü numaralarla sözde her şeyi unutup, sanki bütününü ezbere bildiğim bu şiiri yeni baştan okumaya girişiyor, ama sondan bir önceki dizeye gelince donup kalıyordu belleğim. O dize bir türlü çıkmıyordu. Bir ay kaldım o hücrede. Bir ay boyunca her gün kimbilir kaç kez «Kar» şiirini belleğimden söküp çıkarmaya çalıştım. Olmadı. Bir ay sonunda gözaltı süresi doldu. 12 Marttın Ali Elverdili o ünlü, evlere şenlik mah-

kemesinde iki dakika içinde tutuklanıp o hücreden kurtuldum. Tutuklanmak, bir bakıma özgürlüktü. Çünkü en azından büyük bir olasılıkla bir daha işkenceye götürülmemek vardı, gerektiğinde o pis şilteye uzanmak vardı. Koğuşlarda geçen tutukluluk süresi içinde zaman zaman yine «Kar» şiirini hatırlamaya çalıştığım oldu. Ama zamanla unuttum bu oyunu. Aylar sonra bir gün cezaevinden salıverildim. Cezaevinin dışına bırakıldım. Elimde küçücük bir çantam vardı. Sıcak, çok sıcak bir gündü. Uzun süre, evime gidebilmek için, o ıssız yoldan bir arabanın geçmesini bekledim. İşte orada ,birden Dıranasın «Kar» şiiri dudaklarımdan sesli olarak dökülmeye başladı. Kızgın güneşin altında, neden bilmem, hem de sesimi Dıranasın, o aslan yeleli güzel adamın o yiğit sesine benzeterek, «Kar» şiirini yüksek sesle okumaya başladım. Ve yine nedendir bilmem, şiirin tümünü bir solukta okuyuverdim. O takıldığım, belleğimden söküp çıkaramadığım dize de bir çırpıda dökülüverdi dudaklarımdan. «Kar» şiiri bütünüyle özgürdü artık o sıcak bozkır güneşinin altında. Tutuklu tek dizesi bile kalmamıştı şiirin.

Cezaevinden çıktıktan sonra Dıranasla karşılaşmayı çok istemişimdir. Ama olmadı. Belki kendisi, benim açıklayamadığım bu olayı kimbilir hangi boyutlarda açıklardı bana. Sevinirdi de sanırım.

Düşünüyorum da şimdi. Ankara'nın çok daha eski yıllarında, akşamüstleri, Kızılay'la Sıhhiye arasındaki o geniş kaldırımlarda, kalabalığın içinde sık sık rastlardım Ahmet Muhip Dıranasa. Olgun yaşının bütün yakışıklılığı içinde, ta lise sıralarında belleğime kazılmış o güzel şiirlerin şairi olarak, akşam dolaşmalarına çıkardı. Onunla tanışmış olmayı, onunla konuşmayı ne kadar isterdim. Rakı içmesini çok iyi bilen bir yüzü vardı. Yanık güzel yüzünü saran o güzel kül renkli saçlarıyla, gerçekten çok yakışıklı boylu poslu bir ozandı.

Ve sonunda bir gün tanışmıştık onunla.

1962 yılıydı. Ben o zamanlar Ankara radyoevinde, söz ve temsil yayınlarında prodüktördüm. Pek çok işimin arasında kendi kendime bir başka görev daha yüklenmiştim: Sanatçıların sesini banda almak. Banda almak ve radyoevinin o yoksul arşivine teslim etmek. O ara kimlerin, kimlerin sesini almadım ki. Aşık Veyselle hem de stüdyoda çok uzun bir söyleşi yapmıştık. Veyselle o kadar uzun, o kadar ayrıntılı bir konuşma sanırım yapılmamıştır. Sonra Halikarnas Balıkçısı, Falih Rıfkı, Refik Halid, Abdülhak Şinasi Hisar, Yakup Kadri. Bunlar şimdi yaşama

yanlar. Bir de kişilerin elinde bulunan ölmüş sanatçıların seslerini kopya edip arşive teslim ediyordum. Ataç, Halide Edip, Orhan Veli, Cahit Sıtkı, Aklımda kalmadı, ama bu adları çoğaltabiliriz. Elbette Nazım Hikmet. Ama o bandı arşive veremezdim, kendime sakladım. Ve bugün yaşamakta olan pek çok sanatçı. Onlarla uzun uzun konuşuyor, yazdıklarından örnekler de okutuyordum.

Ve sonunda olan oldu. İşime son verildi. Hiç unutmam, Altemur Kılıç genel müdürdü o zaman Radyoevinin stüdyolarına kapatılıp suratsız sivil polislere sözlü ve yazılı ifadeler verdim: Neden Orta Anadoluyu dile getiren bir programda halkın yoksulluğundan söz etmişim? Neden toprak damlı kerpiç evleri anlatmışım? Neden bir gün odamda toplanan halk müziği sanatçılarına Ruhi Sunun bandını dinletmişim? Ve asıl önemlisi: Neden yazarlarımızın seslerini banda alıp arşivde biriktirmişim? Evet, suçlamaların en önemlisi de buydu. Ben ayrıldıktan sonra, beni cezalandırmakla yetinmeyenler, genel müdür Altemur Kılıçın buyruğuyla, radyoevinin arşivine doldurduğum onca bandı da cezalandırdılar: O bantlardaki bütün sesleri sildiler. Şimdi hiçbiri yok o güzelim seslerin.

İşte ,arşiv için alınmış bu seslerden biri de Ahmet Muhip Dıranasındı. Silindi. Yok şimdi. Bu sayıda okuyacağınız konuşma, işte bu silinen bandın nasılsa yazıya geçirilmişidir. O da bir raslantı sonucu olmuştu. Şöyle:

Dıranas, bildiğim kadarıyla, konuşma yapmayı sevmeyen bir sanatçıydı. Kendisiyle radyo için bir konuşma yapmak istediğimde önce direnmiş, yanaşmamıştı. Sonunda konuşmayı kabul etti. Yıl 1962'ydi. Stüdyoya gelip konuşmaya yanaşmıyordu. Oysa stüdyoda alınan ses kayıtları çok sağlıklı oluyordu .Radyoevinin pille çalışır en iyi ses alma makinelerinden birini alıp Dıranasın evine gittim. Çok heyecanlıydı. Makineden korkuyordu. Makineyi bir yana bırakıp aramızda konuşmaya başladık. Sorular da tedirgin ediyordu onu. Tedirgin olmayacağı sorularda anlaştık. Birkaç gün sürdü bu gidip gelmeler Ve ses kaydına başladık. Ben soruyu soruyordum, Makineyi kapatıyordum. Soruyu en iyi yanıtı bulmak için uzun uzun konuşuyorduk. Elimde olsaydı da asıl bu aramızda geçen uzun konuşmaları banda alabilseydim. Neler anlatmıyordu Dıranas. Sonunda konuyu toparlayınca makinenin düğmesine basıyorduk ve Dıranas soruyu yanıtlıyordu. Ama güzelim konuşmaların ayrıntıları uçup gidiyor, sözcüklerin kanatları kopuyor banda alınan konuşmalarda sanki poli-

se ifade verir gibi resmi bir hava kalıyordu.

Dıranasın «Fahriye Abla», «Kar», «Olvido» adlı şiirlerini ezbere biliyordum. Dıranasın şiirlerini topladığı tek kitabı bile yoktu o zamanlar. Ama bu şiirler her yerde vardı :Ders kitaplarında, antolojilerde, takvim yapraklarında, her yerde. Dıranasın en büyük yakınması, bu şiirlerin sürekli olarak yanlış basılmasıydı. Şiirlerinin yanlış basılması, yanlış tanınması, adamcağızı deliye çeviriyordu:

«Fahriye Abla» adlı şiirinin bir yerinde şöyle bir dize vardı:

«Yaz kış yeşil bir saksı pencerede.»

Benim belleğimde de böyleydi bu dize. Oysa Dıranas dizenin doğrusunu şöyle okuyordu:

«Yaz kış yeşil bir saksı ıtır pencerede.»

Hele «Kar» adlı şiirindeki yanlışlık Dıranası deliye çeviriyordu::

«Göğe uzanır tek ü tenha bir kamış.»

«Kim uydurdu bu 'tek ü tenha'yı bilmiyorum» diyordu. Ve doğrusunu okuyordu:

«Göğe uzanır tek, tenha bir kamış.»

Sonunda konuşmayı tamamladık. Ama sonuç çok üzücüydü. Makineyi çalıştıran piller eskiymiş Bu yüzden makara yavaş dönmüş. Dıranasın sesiyle yüklü makaraları normal çalışan stüdyo makinelerine takınca Dıranastan çok daha başka, garip bir yaratığın sesleriyle karşılaşınca kahroldum. Paniğe kapıldım. Yapacak hiçbir şey yoktu. Olan olmuştu. Dıranası bulup durumu kendisine anlattım. O da çok üzüldü. Ama yeni baştan konuşma yapmaya da haklı olarak yanaşmadı. İşte o zaman başka bir çözüm buldum: O kötü kaydedilmiş bantları dinleyip günlerce yazıya geçirdim. Ortaya çıkan metni de Dıranasa verdim.

'Bu metin üzerinde gerekli değişiklikleri yaparsanız, ben yeniden yazı makinesiyle temize çeksem, ortaya çıkan son metni stüdyoya gelip okusanız, sonuç çok iyi olmaz mı?» dedim.

Sonunda Dıranas, bu önerimi kabul etti. Dediğim gibi, kendisine verdiğim metin üzerinde birçok eklemeler çıkarmalar yaptı. Ben konuşma metnini son biçimiyle temize çektim. Ve bir gün Dıranas stüdyoya gelip elindeki metni, insanı şaşırtacak bir rahatlık içinde, konuşurmuş gibi okudu. Sonuç gerçekten çok parlak oldu. Pek çok da şiirini okudu o gün. İyi bir günündeydi. Ne kadar güzel okurdu şiirlerini. Ne yazık ki arşive koyup sakladığım bu bant da benimle birlikte cezalandırıldı ve yok edildi.

İşte «Milliyet Sanat Dergisi»nin bu sayısında okuyacağınız

Diranasla Konuşma, Diranasın stüdyoda okuduğu bu metindir. Okuyunca göreceksiniz, radyoevinin arşivine gireceği düşüncesiyle Diranasa hiç de sivri sayılacak sorular sormamışım. Şairle bir tartışmaya da girmemişim. Üstelik şiirlerini çok sevdiğim bu şairle dünyalarımız apayrıydı. Ayrı inançlarda kişilerdik. Yine de birtakım işgüzar yöneticiler, silip yok ettiler bu bandı.

Yıllardır dosyalarımda beklemiş bu konuşmayı, ünlü şairimizin ölümünden sonra ortaya çıkarmaktan acı duyuyorum. Acıcıyla da olsa bu metni saklamış olmaktan, günışığına çıkarmaktan da gurur duyduğumu saklamıyorum.

Şiir yazmaya ne zaman, nasıl başladınız?

Bu sorunuz beni uzun yıllar öncesine çeker. Nasıl başladığımı da kesin olarak söyleyemeyeceğim. Çocukluğumu ele almak gerek. Benim çocukluğum zengin tabiatlı bir köyde geçti, kısmen. Kısmen de İstanbul şehrinin mütareke yılları içinde; İstanbul'da ve bir çeşit yoksunluk ve sıkıntılar içinde geçti. Hatırlıyorum, ilk defa elime bir şiir kitabı tutuşturan dayımı; Edirne Askeri Lisesinde öğrenciydi, sonra verem oldu ve öldü. İlk şiiri o zaman görmüş olacağım; bu bir antolojiydi ama şimdi ne olduğunu çıkaramayacağım. Sonra zamanlar geçti, Ankaraya geldik. Ankarada uzun zaman çocukluğumun tabiatını hatırladım.

Ve bir ara bir tesadüfle karşıma rahmetli Abdullah Cevdet çıktı. Ben o zaman bir kitapçının yanında akşamları çalışıyordum. Benimle ilgilendi. Ve o zaman yazdığım bir şiiri benim elimden aldı, beğendi ve «İçtihat» dergisinde yayımladı. O şiir de gene benim bu ölen dayıma ait yazılmış bir ağıttır. Şimdi şiiri hatırlayamayacağım.

Ondan sonra asıl şiire girişim olağanüstü iki tesadüfle olmustur. Ankara Lisesinin orta okulunun son sınıfında falan idik sanıyorum, işte, talih, bizim karşımıza Faruk Nafizi çıkardı, hoca olarak. Faruk Nafiz, o zaman, Ankaranın sokaklarında bir yarı şiir ilâhı gibi geziyordu. Yakışıklı da bir adam. Şiire asıl başlayışımın, ona bir özentiyle olabileceğini sanırım. Ve o zaman yazdığım bir şiiri bazı arkadaşlarım bu hocamıza götürmüşler. O, şiiri gerçekten mi beğenmemiş, yoksa benim derslerimden ayrı bir şeyle uğraşmamı istediği için mi, tabii bir hoca olarak,

«Yok yok,» demiş, «bunda iş yok. Boşu boşuna bunlarla uğraşmasın, derslerine baksın.»

Bu, tahmin edersiniz ki, o yaşta beni çok üzmüştü.

Sonra tesadüf, ondan bir iki ay sonra, bir başka büyük adamı çıkardı karşıma: Ahmet Hamdi Tanpınar. Bende asıl sanata girişimin büyük etkisi onunla başlar. Yine bu gayretkeş arkadaşlarım, aynı şiirimi alıp Ahmet Hamdiye götürmüşler. Ahmet Hamdi, lise kısmının edebiyat öğretmeniydi. Hemen alelacele beni aratıyor Ahmet Hamdi. Gidiyorum. Odası hâlâ gözümün önündedir. Küçücük bir bekâr odası. Okulun içinde. Lojman kısmında. Yerler kitaplarla dolu idi. Deyimi eski bulmazsanız: Mâlâmâl. Beni çağırdı, şiirimi çok beğendiğini söyledi ve benim elime bir kitap tutuşturdu.

«Bunu okuyacaksın,» dedi.

Kitabı açtım. Anlamaya imkân yok. Sonradan öğreniyorum ki, Fransız şairi Baudelaire'in «Le Fleur de Mal»i. Ve gerçekten ben o kitabı sonradan okudum. Ve tuhaftır, bir fizik öğretmenimiz vardı, bir fizik öğretmenimiz vardı, allah rahmet eylesin. Sabit Bey, «Fleur de Mal»i okuyabilme bahasına bir yıl sınıfta kaldım fizikten ve beni çok seven o öğretmenim, «Bu Muhip'i Ahmet Hamdi mahvetti,» der dururdu. Evet, o şiirden bir dörtlük hatırımdadır. Bakınız bana Baudelaire'in etkisi altında olduğumu da söylerler. Ama Baudelaire'in B'sini bilmediğim o zamanlarda yazdığım şiirin son dörtlüğü şudur. Yalnız bu dörtlük hatırımda kalmış

Kolum kanadım kırık
Çabalandıkça yazık
Beni pis bir bataklık
Kendisine çekiyor.

Ahmet Hamdinin hayran olup bende kabiliyet gördüğü şiir budur. Ve Faruk Nafizin de bende kabiliyet görmediği şiir budur Zaman onu mu haklı çıkaracak, berikini mi haklı çıkaracak, benim için en büyük problem bugün bu. Evet, bunun bir de tarihini söylemeliyim size, sanıyorum işte 1928 sıralarına falan rastlar bu tarihler. Bilmiyorum bu açıklamalarım yeterli mi? Tabi kısaca.

Şiirlerimi yayınlamaya başlayışım. Belki biraz tarihleri birbirine karıştırıyorum. Ama o sıralarda ben hikâye de yazıyordum. Bir ara İstanbula gittim. «Uyanış» dergisi çıkıyor. Onun çevresinde birtakım gençler toplanmışlar. Şair Halit Fahri Ozansoy, derginin başında. Bir gün onu ziyarete gittim, bir şey vereceğim. Fakat cesaret edemedim. Bir hikâye yazmıştım. Sümenin altına bir ara sıkıştırdım hikâyeyi ve çekildim gittim. İki haf-

ta sonra hikâyemin orada yayınlandığını gördüm. Bir takma ad kullanmıştım. Bu, beni çok sevindirdi tabii. Tekrar Halit Fahriyi ziyarete gittim ve hikâyeyi benim yazdığını kendisine söyledim. Beni teşvik etti ve orada Muhip Atalay imzasıyla bazı şiirler yayınlamaya başladım. Böylece girdim sayılabilir. Bu arada «İçtihat» dergisinde, sözünü ettiğim şiir de çıkmış bulunuyordu, fakat onun arkasını getirmiş değildim. Sonra tekrar Ankaraya döndüm.

Ankarada Ahmet Hamdi, Ahmet Kudsi'ler falan, «Görüş» diye bir dergi yayınlamaya başladılar. Bu, bizdeki Avrupai dergilerden biridir. İlk, yani «benim şiirlerim» diyebileceğim şiirlerim orda yayınlanmaya başlamıştır. Meselâ Serenad» gibi. Ondan sonra bizim bir topluluğumuz oldu. «Genç Türk Edebiyat Birliği diye bir edebi birlik, dernek kurduk. Ve bir de dergi çıkardık. Bu derneği kuranların kimlikleri ilgi çekicidir. Tuhaftır, o adları söyleyeyim, bakınız kimler: Behçet Kemal Çağlar, Hamit Macit Selekler, Zeki Kumrulu (şimdi senatör, Ordu senatörü), Hıfzı Oguz Bekata (Şimdi İçişleri Bakanı), ondan sonra Rüştü Atilâ, (şimdi sanırım Yargıtay üyesidir), Sıtkı Korkmaz, sonra Samet Ağaoğlu, ben, bir iki kişi daha. Görüyorsunuz ki bugünkü siyasi ortamda birleşebilmeleri tuhaf bir durum gösteren, fakat o zaman bir edebi heyecanını dolgunca sına yaşamış bir topluluktuk. Ve aşağı yukarı da bunların hepsi bir değerdiler. Bakın unuttum, bir de Sahir Kurutluoğlu var. İbrahim Saffet Omay. Bunlar da var. Ve hâlâ o dostluğu aşağı yukarı biz devam ettiririz.

Bundan sonra tabii yavaş yavaş ayrılmaya başladık ve ben Ankarayı bırakarak İstanbula geçtim. İstanbula geçişim, yeni bir edebi hayatın başlangıcıdır benim için. Orada yeni bir topluluk kurduk. Malum topluluk. Cahit Sıtkı'lar Sait Faik'ler, Şevket Rado'lar (o zaman Şevket Rado şiir yazardı), Orhan Veli'ler, hatta bir ara Fazıl Hüsnü Dağlarca (Pek genç göründüğüne bakmayın, bizim aramızdandır). Meselâ Baki Süha'lar... Bir topluluk...

İlk önemli şiirlerinizi, yani altına imzanızı attığınız için sonradan pişmanlık duymadığınız ilk şiirlerinizi yayınladığınız zamandaki edebiyat ortamını anlatır mısınız lütfen?

İlk önemli ve altına imzamı bugün de atabileceğim şiirlerimi, dediğim gibi, ilk olarak Ahmet Hamdi Tanpınarın ve arkadaşlarının çıkardığı «Görüş» dergisinde yayınladım. Dediğim gi-

bi, «Serenat» şiiri ve buna benzer birkaç şiir. Ondan sonra «Varlık» dergisine geçişimiz vardır. Ha, şunu da söyleyeyim, siz benim hatıralarımı da tazelediniz sorularla. Meşhur «Hayat» dergisinde de bir tek şiirim çıkmıştır. Ve gene onu, Faruk Nafiz o zaman derginin başındaydı, o hocam koymuştur. Şiir serbest nazımla yazılmıştır ve «Kafamda İhtilâl» adını taşır. Ve Faruk Nafiz de o zaman o şiiri beğenmişti. Ben, Faruk Nafizi büyük şairlerden sayarım. Özellikle «Han Duvarları» şairi olarak büyük bir şairdir. Bilmiyorum bu hocamın hâlâ benim hakkımdaki düşüncesi o zamanki halinde midir?

Asıl edebiyat hayatınızın, bu ilk şiirlerinizle değil de İstanbula gittikten sonra başladığını söylediniz. Bu arada sözgelişi Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Veli gibi adlar da saydınız. Orhan Veli ve arkadaşları, yani «Garipçiler» dediğimiz üçlü, bir şiirin kavgasını da yaptılar. Yani onlar, şiirlerini şiir olarak yapmadılar da bir kavganın ürünleri olarak verdiler bir süre. Sizin şiir hayatınızda sizi kavgacı bir şair olarak değil, yıkıcı bir şair olarak değil, yapıcı bir şair olarak görüyoruz. Bu konuda bir şeyler söylemek ister misiniz?

Bu Orhan Veli ve arkadaşları bu yeni tür şiiri getirmeden önce, daha doğrusu ilk denemelerini yapmış ve hazırlamış olarak, bir gün bana gelmişlerdi. Ben o zaman Dolmabahçe Resim ve Heykel Sergisinde, ressam Halil Dikmen müdürü ve ben de onun yardımcısı olarak orada çalışıyordum. Bana geldiler ve bu yenilikte kendi aralarına katılmamı istediler. Ben, kendilerinin bu yapmak istedikleri yeniliğin, bilmiyorum, o zaman zevkine mi varamadım, yoksa böyle bir ekol halinde, grup halinde ortaya çıkmak, yaradılışıma mı uygun gelmedi. Çünkü daima ben, edebiyat alanında yalnız kalmayı isteyen bir insanım. Onların bana gelişleri, belki de sadece bir yakın dostluğun verdiği bir hareket değildi. Çünkü o zaman, onlar bu yeniliği yapmadan önce, ben «Atlıkarınca» diye bir şiir yazmış ve yayınlamıştım. Bilmiyorum o şiirimi hatırlar mısınız? Kısa bir şiirdir, bir yargıya varabilmeniz için okuyayım. Evet, o şiir şu

Ne çektim böyle gülünceye dek
Eh şeniz işte hep bu düğünde
Karım şen, bir deliler evinde
Yirmisindeki hemşirem Van'da
Babam, tahta tezgâhının üstünde
Ben, bir hayal atının sırtında

Ve anam mahzun, ölünceye dek.

Evet, bu şiir. Ne diyorduk? Sonra onlar, bildiğiniz gibi o edebiyat akımını yürüttüler ve gerçekten de iyi ve hayırlı bir iş yaptılar. Denebilir ki, Türk şiirine yeni bir aşıdır onların yaptıkları. Bugün o yayınlamış oldukları eserlerin edebi değerleri hakkında bir söz söylemek bana düşmez, benim için mümkün değildir. Fakat muhakkak olan bir şey varsa, bugün Türk şiirinin vardığı Batı ile atbaşı gitme çabasının ilk tohumlarını o akımla. Orhan Veli ve arkadaşları atmıştır denebilir. Bana gelince, sizin de işaret ettiğiniz gibi, ben belki biraz fazla muhafazakârım. Ama ben, sanatta bu muhafazakârlığa inanmış bir adamım. Bence sanatta yenilik, kendi kendini inkâr eden, birtakım değişmelerle yapılan bir şey değildir. Bir sanatın yeniliği, bulunan bir küçük tohumun yeşertilebilmesi, büyütülebilmesi ve bir ağaç haline getirilebilmesi için sanatçının gösterdiği çabada gizlidir. Yani bir sanatçı, hangi alanda olursa olsun, eserine kendi kişiliğinin damgasını vurabilme sevdasında olmalıdır. Değişiklik, kendi ana teminin çevresinde olabilir ancak. Biçim değiştirmelerle, anlayış değiştirmelerle, efendim, renk değiştirmelerle olan şey değildir yenilik. Yani deyim yerindeyse, bir rengin kendine özgülüğünü arayıp bulma savaşıdır yenilik. Hatırlarım, bir yerde okudum Bir ihtiyara vaktiyle sorarlar, bir genç sorar, der ki: «Efendim, bu gözlerinizde ne kadar güzel bir bakış var. Ne kadar güzel bakıyorsunuz.» Ihtiyar der ki «Ben bu bakışları elde edebilmek için bütün bir ömrümü verdim.» Sanat da böyledir. Bir gözün bakışı bile, bir ömre değebilir gerektiğinde. İşte bu yüzden, bu anlayış içindeki ben, her zaman kendi başladığım yerden yürüyerek, kendi gelişimimi sağladım. Ben, klasik tarzda, kabaca söyleyeyim, klasik tarzda şiir yazarım. Yani benim şiirlerimde vezin vardır, kafiye vardır. Ama ben ne kafiye düşkünüyüm, ne de vezin mutaassıbı. Onun dışında herkes biliyor ki, bugün hatta «anlamsız» dedikleri gençleri bile seven ve zevkine varan bir adamım. Meselâ Ece Ayhan diye genç bir şairin «Fayton» diye bir şiirini okudum. Bir bakıma anlamsız, ama bana sorarsanız, son derece anlamlı. Ve harikulâde yeni. Bundaki zevke varabilecek ben, kabul edersiniz ki vezin ve kafiye üzerinde ayak direyişim, başladığım bir şeyi en iyi şekilde bitirme çabasından kendimi yoksun kılmamak içindir. Ve ben, vezinli ve kafiyeli şiirden de, yarınki anlayışı, yarınki zevki doyuracak bir sonuç elde edebileceğime yüzde yüz

inanıyorum. Buna benim gücüm yeter ya da yetmez. Ama bir güçlü adam bunu yapar. Yahya Kemal aruzu bugüne kadar getirdi. Aruz bugün kullanılan bir vezin midir? Hayır. Ama Yahya Kemal getirdi. Ve bugünün genç kuşağı bile, ne kadar inkârcı olursa olsun, bir noktaya gelip dayanıyor, ama Yahya Kemali inkâr edemiyor. Kaya gibi karşısında. Bilmem anlatabildim mi biraz?

Orhan Veli ve arkadaşlarının getirdiği şiir, eski şiir ölçülerini kökünden sarstı ve yıllarca Orhan Veli şiiri ve onun taklitçilerinin yürüttüğü bir şiir, eski değerleri unutturduydu. Bu arada sizin de adınız, bir ara, Orhan Veli şiirine yaklaşmadığı için, ikinci dereceye inmişti. Ama yıllarca sonra, bugün, şairlerimiz, gene vezinli kafiyeli dediğiniz, ölçülü uyaklı şiirler yazdılar ve bugün sizin adınız, birdenbire, onların vardığı şiirin durak noktası oldu. Yani yıllarca önce yazdığınız bazı şiirler: «Kar», «Olvido» gibi birtakım şiirler, bugünün şiirinin vardığı noktaya ulaşmıştı, yıllarca öncesinden ulaşmıştı. Şiirde eskimemenin, genç kalmanın, diri kalmanın yolu sizce nedir?

Bu sorunuz, daha doğrusu bu düşünceleriniz bana pek tatlı gelen düşünceler. Bilmem size nasıl cevap vereyim. Yalnız, biliniz ki, ben unutulmaya katlanan bir adamım. evet, unutulmak ya da unutulmamak, pek bir şey ifade etmiyor. Hayatımdaki denemeler de bana bunu gösterdi.

Önemli olan şu: Bir sanat eserini Ahmet yapar, Mehmet yapar, X yazar, Y yazar, bir sanatçı için asıl olan eserini iyi yapabilmesidir. Beğenilmek, onun arkasından gelen bir şeydir. Yaptığı şeyler beğenilmişse, sanatçı gene bu beğenilme üzerinde durmak ve beklemek zorundadır. Bu beğenilme suni midir, gerçek midir? Çoğu beğenilmeler sunidir, bir zaman için parlar ve sonra unutulurlar; çoğu zaman da ebedi olarak unutulurlar. Bu itibarla kendi işini, kendi mesleğini, kendi işçiliğini iyi bilen bir sanatçı, dıştan gelecek etkilerden, elden geldiğince kendini uzak tutmasını bilen adamdır. Bu itibarla, beni yakından tanıyanlar da bilirler, hakkımda yapılan övgüler de beni pek şımartmaz. Belki sevindirir biraz, ama aldattığı için sevindirir. Acaba mı, diye. Ama şımartmaz. Ve her ikisini de soğukkanlılıkla karşılarım. Orhan Veli ve arkadaşlarının şiiri ortaya çıktığı zaman, az önce sizin de belirtmiş olduğunuz gibi, bu doğrudan doğruya bir sanat iddiasından değil, bir yenilik iddiasıyla ve tartışmalarıyla birlikte ortaya gelmiştir. Nurullah Ataçın da

bunun içinde bir öncü. daha doğrusu bir orkestra şefi durumunda olması, bütün sanat havasını bu şeyle doldurdu. Tabii olarak ben o zaman bir kenarda kaldım ve bekledim. Ama ben kendi alanımda, kendi başıma çalışmalarıma devam ettim tabii. Zaman geçti.

Şimdi bugün diyorsunuz ki asıl güzel olan taraf, bugün en yeni gençler, sizi birdenbire doruğa çıkardılar, sizi birdenbire karşılarında buldular. Bu aslında güzel bir şey. Hatta bir deyim kullandınız: 'Aşırı' bir şekilde birinci plana çıktınız, diyorsunuz, evet ben de şüpheliyim böyle aşırı bir şekilde çıkmış olmamdan. Ama, kabul ediniz ki bunun güzel bir yanı da var: Demek yıllarca önce yazdığım bazı şiirler, bugün tamamıyla yepyeni bir anlayışta ortaya çıkan bir sanat kuşağı tarafından ele alınıp beğenilebiliyor. Bu, bir sanatçı için elbette ki bir mutluluktur. Yarının ne getireceği yine bilinemez. Şiirlerimi yayınlamayışımın sebeplerinden biri de budur; şiir bir çeşit eskitmeye bırakmak gereğine inanmışımdır. Yani, yerinde bir deyimle, şarap gibi. Şarap gibi. Bırakınız, üzerinden yıllar geçsin. İyi kaliteyse durur ve daha iyileşir. Değilse, ekşir, sirkeleşir. Bütün kaderi budur her sanatçının: Sirkeleşmek ya da sirkeleşmemek. Bir de şu var: Eserlerimin beğenilip beğenilmemesinden uzak duran bir insanım, dedim. Ve Ahmet yazar, Mehmet yazar, dedim. Bu ne demektir? Bu, şu demektir : Nedir? Biz gelir geçeriz. Benim yazdığım şiirler, bundan elli yıl sonra beğinilip okunursa, ben öldükten elli yıl sonra. Benim adım Ahmet Muhip. Mustafa Mutlu da olabilirdi, filan. Artık ben yokum ve hiçbir şey ifade etmez. Ama kalan şey bir gerçektir. Shakespeare nedir? Shakespeare var mıdır yok mudur bugün? Belli bile değil. Ama bir Shakespeare vardır, bir eserler kümesi ve o İngiltereye özgü bir şeydir. İngilterenin bir kazancıdır. Yani 'Made in England.' Bizde de böyle 'Made in Turkey». X efendi gerçekten Türk tarihine, Türk sanat tarihine değer kazandıran bir şey vermiş ise, mesele yok. Bu itibarla ben kendimi de silmişimdir orta yerden. Kaldı ki, şöhretin de bir anlamı yok. Ne getirir bize eserlerimizin ardına takılmak? Satış konusunda yani? Çevreye, eserlerimizi satma, kendimizi büyütme konusunda bize ne getirir? Şöhret getirir. Ben şöhretin de o kadar önemli bir şey olduğuna inanmıyorum. Asıl olan eserin kendisidir. Niye yazarsınız? Bir çeşit de kendi kendinizi tatmin içindir bu yazış. Bir çeşit insanlığınızın ihtiyacıdır, biraz da yaradılış özelliğinden gelen bir şey. İnsanlığınızın ve yaşamanızın bir ihtiyacıdır. Sizin yaşamınızı güzel-

leştiriyorsa, onun üzerine büyük bir ikramiye şeysi kalır, vurup vurmaması. Yani eserin ölmezliği ya da değil. Bilmem anlatabiliyor muyum?

Biraz önce sorduğum soruda, genç şairlerin bugün vardıkları noktada sizi bulduklarını söylemiştim. Yani bugünkü şiirle sizin şiiriniz buluşan bir şiir oluyor Şimdi siz, sizin şiirinize yaklaşan, yıllar sonrasında dönüp gelen yeni şiir hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu yeni şiiri, «Teroüman» gazetesine verdiğim anket cevabında da belirttim, ben gerçekten beğeniyorum ve anlamaya çalışıyorum. Bu yeniliğin Orhan Veli ve arkadaşlarının getirdikleri yenilikle bağlantısı olmadığı kanısındayım. Bu, tamamıyla daha orijinal diyebileceğimiz, Türkçenin imkânlarını daha zorlayan şiir anlamına yeni ifadeler getiren bir akım olarak kabul edilmelidir, kanaatimce. Kolay sanılıyor, önüne her gelen bu türde şiir yazabilirim sanıyor. Nitekim nonfigüratif resimde de aynı maraz vardır. Aslında geniş anlamda anlamlı bir şiirin ilk şeyleri üzerindeyiz, ilk yapıları üzerindeyiz. Ve bir bağlantı kurmak gerekirse, dediğiniz gibi, bu şiirin benimle karşı karşıya getirilmiş olmasında ben kendi adıma pek de yadırganacak bir nokta görmem. Ve çok yerinde bulurum. Ama bu şiir, Orhan Veli'nin falan getirdikleri şiirin gidişi içinde birdenbire bir hamle. Orhan Veli'yi de ilerde bırakan, geriye atlayarak, taa kökünü Ahmet Haşim'e, hatta Divan Şiirine dayıyor ve ondan sonra alıyor, bugünkü insanın, bugünkü toplum ve dünya düzeni içinde yaşayan insanın sıkıntıları, yeni bir dünyaya hazırlanışı ya da doğum sancıları içindeki ruhsal durumuna getirip dayıyor. Bu itibarla, bugünkü şiirin zevkine ya da anlamına varabilmek için taa Divan Şiirine gitmek, ordan Ahmet Haşime atlamak, bu arada benimle de karşı karşıya getirmek pekâlâ mümkündür.

Divan Şiiri, o kadar açık sanılan Divan Şiiri, bir bakıma, yenilerin yazdığı ve anlamsız diye kabaca adlandırılan şiirler kadar anlamsız sayılabilir. Nitekim Ahmet Haşim... (Bir çırpıda Ahmet Haşime sembolist damgasını vurmuşlardır. Bence sanat eserlerini bu kadar kaba kalıpların içine sığdırmak hatalıdır.) Ahmet Haşimin sembolist olmaktan ya da o şiirlerin sembolik olmakta daha ileri, daha geniş bir tarafları olduğunu kabul etmek gerekir. Yeni şiiri Haşimin, belki biraz benim kanalımdan Haşimin ve ordan Divan Edebiyatını toptan kapsayan bir özet,

ama bugüne çok daha yakın bir özet ve yeniden kendine özgü açmaya başlayan bir çiçek olarak kabul etmek gerekir. Tabii, bunları söylerken her saçma sapan, ille anlamsız olsun diye, hatta dilin en basit dilbilgisi kurallarını bile hiçe sayarak yazılan şeyleri söylemek istemiyorum. Bu arada meselâ Edip Cansever'in, bir «Masa»dan söz eden bir şiiri vardır: «Masa da masaymış ha,» diye başlayan... Ee, bu gerçekten bizde yazılmamış şiirlerden bir tanesidir. Bu şiire anlamsız demeye kimsenin hakkı yoktur. Buna benzer öbür arkadaşlar arasında meselâ Cemal Süreya'yı da çok beğendimiği söylemek isterim. Bana biraz daha da açık, biraz yalın olmakla birlikte daha da açık geliyor. Ama o da tabii aynı şeyin, konsepsiyonun içinde bir şair. Onları birbirinden ayırmak mümkün değil. Zamanla her biri kendi kişilikleri üzerinde gelişecekler. Gayet tabii. Bilmiyorum yani daha başka ne söyleyebilirim?

Bu arada Orhan Veli'nin şiirinin de etkisi oldu; yıllarca dağınık, şiiri dağıtarak yeni bir şiiri denemek, birtakım ölçülerin, uyakların ötesinde bir şiiri aramak yolunda çalışmalar yapıldı, genç şairlerimiz son yıllarda yeniden ölçülü ayaklı, hatta geleneksel şiirimize daha bağlı olan şiirler yazma yolundalar. Bu bir bakıma geriye dönüş de olabilir, bir bakıma şiiri daha iyi anlayış, daha ötelere götürüş de olabilir. Bu konuda neler söylersiniz?

Bu doğrudur. Ben de aynı düşüncedeyim. Gerçekten şiir, bir şeyin devamı olduğuna göre; bir varlığın devamı olduğuna göre, daima bir gelişme gösterecektir. Tabiidir bu. Yani köklerini geçmişinden kesemez. Orası da gelenektir. Uyaklı, yani kafiyeli, vezinli falan demek istiyorsunuz, şiire doğru bir akım olduğunu, bir ilgilenme olduğunu söylemek istiyorsunuz. Şimdilik ben, bunun açık olarak pek farkında değilim. Ama kabul etmek gerekir ki, sanat her şeyden önce bir formdur, yani bir biçimdir. Mutlak olarak birtakım kendisini zorluklara yöneltecek kuralların içinde, yani mümkünse, bir haddeden çekilmesi gereken güç bir meslektir. Yeni bir Divan Şiirine mi doğru gidiyor, diye bugünkü şiirden şüphe edilmesini bir bakıma sevinçle karşılarım. Ama öyle bir gidiş ki, bütün dünya edebiyatında gerçekten kendine özgü bir şiir dünyası diye kabul edilmek gereken Divan Şiiri, zaten sonsuza kadar bir kenarda unutulamazdı. Mesele taklit etmek değildir. Yahya Kemalin «Eski Şiirin Rüzgârıyla» adıyla bir kitabını yayınladılar. O Nedim tarzında, eski Divan Şiiri tar-

zında yazdığı taklitler ve kendisinin yazdığı şeyler hiç yeni sayılamazlar. Ama bugünkü «İkinci Yeni» dediğimiz topluluğun yapmak istediği işin bu derece bilinçli ve bir kolunu geleneğe ve Divan Şiirine atarak, bir kolunu da bugünkü dünyanın sanat anlayışına doğru uzatarak yaptığı bir iş ise —ki, ben de bunun böyle olmasını dilerim ve böyle olduğu kanısındayım— o zaman Türk Edebiyatı, büyük bir devreye girecek demektir.

Şiirlerinizde ünlü Fransız şairi Baudelaire'in etkisi olduğu çok söylendi. Giderek sizi bir ara Baudelaire şiirini ve Fransız Sembolizmini Türk şiirine getiren şair diye tanımlayanlar da çıktı. Bu konuda ne dersiniz?

Baudelaire ile olan bağlantımı, daha konuşmamızın başında, Ahmet Hamdi Tanpınarın elime tutuşturduğu kitap dolayısıyla söylemiştim. Elbette Baudelaire'in bende etkisi olacak. Ben Fransızcayı bile Baudelaire'i okuyup anlayabilmek için öğrendim denebilir. Ve gerçekten dünyanın da en büyük bir şairi olan Baudelaire'in etkisinde kalmak, benim için olsa olsa bir erdemdir, erdemliktir. Yalnız bu biraz nüanslı bir meseledir. Ben bugün Baudelaire'in Türkiye'deki bir temsilcisi olamam. Keşke olabilsem. Olamam. Bugün benim artık kişiliğimi ifade eden şiirlerimde Baudelaire'in en küçük bir benzerliğini, en küçük bir hatırlatmasını bulmak mümkün değildir. Yalnız, Baudelaire'i öğrenmeye başladıktan, okumaya anlamaya başladıktan sonra yazdığım ve yayınlamadığım birtakım şiirlerim vardır ki, onlarda gerçekten Baudelaire'in birçok kopyasını bile görebilirsiniz. Bir tek şiirim içinde biraz Baudelaire etkisi olduğunu kabul edebilirim: «Selâm» şiirinde. Onun dışında, bilinen şiirlerim, ne bileyim ben, herkesin çok sevdiği «Fahriye Abla», efendim «Kar», efendim «Bahar Gökleri», efendim «Darağacı», efendim, hatta «Olvido»... Bunlarda Baudelaire'in şiirinin b'sini bulamazsınız. Bunu bir övünç olarak söylemediğimi açıklamalıyım. Bilakis, keşke Baudelaire'in bir benzeri için ben olsaydım Türkiye'de, Baudelaire gibi büyük ve ulu bir şairin... Bakın Baudelaire'in etkisinde kalarak yazdığım ve yayınlamayı da hiçbir zaman aklımdan geçirmediğim bir şiir, ki hatırımdadır, çünkü o zaman, çok gençliğimde emek vererek yazdımdı, iki kafiye üzerinde, tam klasik anlamıyla 'sonnet' olarak yazılmıştır. Okuyayım bunu. «Afyon» adını taşıyan bir şiirdir. (Şair, konuşmanın burasında «Afyon» şiirini okuyor.) Baudelaire. Evet Baudelaire. Ben şiire Baudelaire'in içinden girdiğimi sevinerek kabul ederim. Ama

şiirlerim, yani asıl benim imzamı taşıyabilecek şiirlerimde Baudelaire'le bir benzerlik olabileceğini kabul etmiyorum. («Selâm» şiirini okuduktan sonra:) Evet, «Selâm» adlı bu şiirimde Baudelaire'in etkisini kısmen kabul ederim. Ama tek şiirim olarak kabul ederim.

İçinden sürüp geldiğiniz şiir ortamında sizinle birlikte ve sizden önce şiir yazan birtakım şairlerimizde görülmeyen bir şiir yapısı ve şiir dilini bu kadar sağlam olarak ilk siz gösterdiniz. Geçenlerde bir şairimiz, bir yazısında «Yapı»yı, «Şiirin Yapısı»nı, Ataç'ın bir cümlesini de anarak şöyle açıklıyordu: Yani bayağı bir binanın taşı, harcı, tuğlası gibidir; bu şiirin dengelerini, ağırlıklarını iyi dağıtabilmek, bütünlüğün içine iyi serpebilmek ve bütünlüğü yaratabilmektir, diyordu. Siz bu getirdiğiniz şiirin yapısı ve şiirin dili üzerindeki sağlamlaştırıcı yenilikleri ve bu konudaki düşüncelerinizi nasıl açıklarsınız?

Sanat bir içdüzeni meselesidir. Sanatçının bir içdüzeni meselesi. Yani bir sanatçı eserini yalnızca düşüncesiyle yapmaz. Yahut sadece fırçasıyla veyahut kalemiyle yapmaz. Bence sanatçı, eseri üzerinde bütün vücuduyla ve hayatıyla çalışır. Nasıl evrenin yaradılışı bile ve varlığı bile, bir ritm üzerinde mevcut ise, bir ahenk üzerinde mevcut ise, bir çeşit evrendeki bu esrarlı ritmi arayış demek olan sanatın da, bu düzene ve bu sağlam yapıya, bu ahenge ulaşabilmesi şarttır Ve sanki bu evren düzeninin ve ritminin özleminden başka bir şey değildir insanların sanat çabası. Bu yüzden, aksayan bir taraf olmaması için, sanatçının bütün vücudu çalışır. Bir bina görürsünüz. Bu iyi bir mimari eseridir veya değildir, dersiniz. Bunu söylemek için bir mimari kültüre bile ihtiyaç yoktur. Bir yapı size bir huzur veriyorsa, her şeyiyle kendi bütünlüğünü kendi içinde bulmuşsa, yani oranına erişmişse, o eser güzeldir; size verdiği huzurdan bunu anlamanız mümkündür. Bu yüzden Ataç'ın da söylediği gibi, ben, eserimin bilmem taşı, harcı, yapının öbür kaba çatısını meydana getiren şeyleri de kendi çalışmalarım içinde, daima, çoğu zaman farkında olmayarak, dediğim gibi vücudumla da çalışırım eserlerim üzerinde. Daima en sağlam tarafını aramaya çalışmışımdır. Şair olarak çoğu kimse bu bakımdan tembel olduğumu da söyler. Belki haklıdırlar. Ama ben yazdığım bir şiirimi uzun zaman ıstırap içinde takip ederim. Bir tarafı aksar, daima aksar. Onu bulamam. Bulamayınca bir tarafa atarım. Gene çalışırım, gene çalışırım. Bazan iki yıl, üç yıl bir şiirimin üzerine durdu-

ğum olur. Ama, günün birinde o şiirle karşı karşıya gelince bir huzura kavuşurum. O zaman bilirim ki saçımın ucundan, ayağımın tırnağına kadar her şeyim sakindir o şiirimin karşısında. Ben, kendimi, evrenin bir çeşit küçük çaptaki ritmi olan ben, insan olarak hayatta ritmi olan ben, kendimi sadık bir ayna gibi o şiire aksettirmişimdir Bu şu demektir Yani o çıkan şiir beni tatmin etti diye, benim vücuduma olduğu gibi intibak etti diye, yahut ben vücudumu ve ruhumu o şiirin içine tamamen, kılı kılına intibak ettirdim diye, o şiirin elbette bir şaheser olması gerekmez. Benim çapım neyse o şiirin değeri odur. Ama muhakkak olan bir şey varsa, sırf o şiir yahut o sanat eseri yaratıcısının bir çeşit kalıbı, veya yaratıcısı o şiirin bir çeşit kalıbı olmak zorundadır. Yani mutlak bir uyuşma gerekir. Çoğu zaman akılla yazılan şiirler vardır, bilir misiniz. Ve o şairler, istedikleri kadar da doğurucu olabilirler. Bu tarzda günde yirmi tane şiir yazılabilir. Günlük gazeteye fıkra yazar gibi, yahut, yazmaya pek meraklı olan mektup yazıcılarının mektup yazmaları gibi. Bir şey ifade etmez. Bir çeşit, gerçekten niye «Yaratma» demişler sanat eserine? Gerçekten bir doğum sancısı çeker sanatçı. Farkında olarak veya olmayarak çeker. Bilmiyorum, yani, benim anlayışım bu, belki bugünkü anlayışlara göre bu biraz da geri bir anlayış sayılabilir, geri bir çalışma tarzı sayılabilir. Ama ben kendi tatminimi bunda buluyorum ve anlayışımı da bu açının dışında göremiyorum.

Bir yandan da uzun süre gazetecilik yaptınız. Gazetecilik, bir bakıma aktif politikanın ta kendisi. Sanatla politikanın bağdaşması, birbirine yararlı ya da zararlı oldukları noktalar ve bunun size yararı mı zararı mı dokunduğu konusunda neler söylersiniz?

Doğrusunu isterseniz, bunun bizim memlekette bana zararı dokundu. Ama ben sanatçının her şeyden önce memleketin siyasetiyle birinci derecede ilgilenmesi gerektiğine inanmış bir adamım. Çünkü bir memleket varolmazsa zaten sanat varolmaz. Eski Grek'i, eski Yunan'ı düşününüz. O büyük sanatçıları yetiştirmiş olan Yunan, o memleket kaybolduktan sonra, bağımsızlığını kaybettikten sonra sanatını da kaybetti. Ve o büyük dehaları yetiştirmiş olan milletin sanatçıları birer partizan, yani sadece usta halinde gidip Romada, Romalıların zevkine göre, pek dejenere, pek kötü, kişiliğini kaybetmiş eserler yazarak bir zaman yaşadılar ve yeryüzünden kayboldular. Bir memleketin

bağımsızlığı varsa sanatı vardır. Bir memleketin sadece bağımsız olması da yetmez, sanatın varolabilmesi için, bir memlekette nisbi dahi olsa... (Bakınız 'nisbi' dahi olsa diyorum, çünkü eski Yunan'da bir de kölelik rejimi vardı. Ama hürriyetin ta kendisi vardı orda.) Evet, nisbi bile olsa, o bağımsız toplumun içinde bir de hürriyetin olması gerekir. Bana soruyorsunuz: 'Siz aktif politikaya girdiniz' diye. Haklısınız. Girdim. Niçin girdim? Politikadan herhangi bir yarar umduğumdan değil. Ama buna fikren, vicdanen ve ödev olarak girdim. Yani memlekette bir hürriyet rejiminin gelmesine gücünün yettiği kadar yardımcı olabilmek için ve bir hürriyet mücadelecisi olarak girdim. Ben, hürriyet nisbi bile olsa varolduğu zaman kendimi politikadan, hiç değilse günlük politikadan daima çekmişimdir. Hürriyet varolmadığı zaman, yahut tehlikeye düştüğü zaman, ben birçok çıkarlarımı da hiçe sayarak tekrar ortaya atılmışımdır. Yaşamanın başka ne anlamı vardır? Yaşamanın, kendimiz için, güzel, insanca yaşamayı sağlamak için çalışmadıktan sonra başka ne anlamı vardır? Bu yüzden, benim çoğu zaman çoğu kimseler tarafından suçlandırılan politikacılık tarafım, bir çeşit, böylece idealist tarafım sayılmalıdır. Hiçbir zaman günlük politikanın kötü, çirkin diyebileceğim tarafları içinde kendimi harcadığımı gören olmuş mudur? Daima hürriyetin soylu mücadelesi içinde politikacılık yaptım ve hayatımın en güzel safhası olarak bunun kalmasını isterim. Yani şiirlerim bir gün kalacaksa, şiirlerimin yanında hürriyet için mücadele etmiş bir adam olarak da kalmamı çok isterim.

Bunun sanatıma, aktif politika yaptığım zamanlar elbette zararı olmuştur, çünkü özellikle çok aksiyon isteyen ve günlük çaba isteyen politika mücadelesiyle şiirin zaten bağdaşmasına imkân yoktur. Şiiri politikaya karıştıranlar, şiirleriyle hürriyet mücadelesi yapanlar da vardır. Ben bunu daime ayırırım. Şiirle hürriyet mücadelesi mükemmel yapılır. Fakat yapılan şey büyük eser olarak da kalır. Benim anladığım anlamda sanat eseri değildir o. Binaenaleyh ben sanatımı bu tarafa alır, elden geliyorsa uyuturum. Ama toplumsal ve beşeri ödevimi, hatta ulusal ödevimi yapmaya devam ederim. Ve buna da, bu büyük ödeve de sanatı alet etmek istemem. Etmem. Bu yüzden sanatı bıraktığım olmuştur, uzun zaman

İlk şiirinizi Muhip Atalay imzasıyla 1928 yıllarında yayımladığınızı söylediniz. Otuz beş yıldır tek şiir kitabı çıkarmayı-

şınızı nasıl açıklarsınız?

Bunun aklımda fikrimde kesin bir sebebi yok. Çoğu zaman şiirlerimi bitmemiş sayarım. Çoğu zaman yazdığım sırada çok beğendiğim şiirlerimi sonradan beğenmez olurum. Bunları bir kitap haline getirip ortaya attıktan sonraki kaderlerini çok düşündüğüm için bir türlü cesaret edemem. Sonra, biraz önce de söylediğim gibi, şiiri bir çeşit şaraba benzetmek gerekirse, onları eskitmeye bırakmanın da faydalı olacağını düşünmüş olacağım. Nitekim bugün pişman da değilim şiirlerimi yayınlamamakla. Gerçi antolojilere alınan şiirlerimin hiçbir tanesi bana ait değil gibidir. O kadar yanlışlarla doludur. Bu tabii aleyhime bir nokta, benim şiirlerimin aleyhine bir nokta. Ama buna da katlanmak zorunluluğu var. Bunları yazdığım zamanlardaki gibi, ikide bir kitap halinde yayınlamış olsaydım, bugün o şiirlerimin birçoğundan belki utanacaktım. Kaldı ki şimdi kusurlarını yeniden düzeltmek imkânları da elimde. Bazan koca bir şiiri, yerinde kullanılmamış bir kelimecik bile mahvetmeye yeter. Bu bakımdan, Yahya Kemalin titizliğine hayranımdır. O da kitaplarını yayınlayamamıştı, biliyorsunuz. Kitap yayınlamayan şairlerden bir tanesi de rahmetli büyük şair Ahmet Hamdi Tanpınardı. Ölümünden biraz önce kitabını yayınladı. Buna rağmen bakıyorum da o kitaba, Hamdinin bile hâlâ acele etmiş olduğu duygusu uyanıyor içimde. Acaba bu acelesi ölümünün yaklaşmış olmasından gelme bir acelecilik miydi diye düşünüyorum. Vakitsiz öldü gitti. Şiirlerini, vakitsiz yayınlamış olduğu gibi bir duygu var içimde. Belki biraz da tembelliğimi ekleyebilirsiniz. Yani, şiirlerimi bir araya toplayıp kitap haline getirmek, onların rötuşlarını yapmak, dizgilerini düzeltmek falan filan bana pek şey, yani işin kötü tarafı geliyor.

Yani şiir yazıp bırakmak benim şeyim, beni tatmin eden şey. Eh, tembelliğimi de eklerseniz işte birtakım sebepler bir arada. Ama artık sanıyorum kitabı yayımlamanın zamanı da geldi. Yavaş yavaş çalışmalı. Kitaba bir ad düşünmedim. Bilmiyorum ki. Ne ad koymalı? Hangi şiirimin adını öteki şiirimin adına tercih edeyim? İyi şiirleri, yani benim sevdiğim şiirleri, birini ötekine tercih edemem. Kolay değil. Mahzun olurlar şiirler, belki de olsa olsa «Muhip Dıranas'ın Şiirleri» falan diye yayınlamalı.

Siz oyun da yazdınız.

Tiyatro, hakiki tiyatro, her şeyden önce bir şair işidir bence. Şiirin en güzel türlerinden birine tiyatro diyebiliriz hatta.

Yabancı dillerde tiyatro yazarının bir sıfatı «poet»tir, yani şairdir. Ama günümüzün tiyatro anlayışı biraz değişik hiç şüphesiz. Tiyatro daha kolaya gitmiş, daha geniş tabakaların ihtiyacına cevap vermek için yazılışı daha kolay hale getirilmiştir. Benim «Gölgeler» piyesim biraz evvel izah ettiğim anlayış içinde yazılmış bir eserdir. Bundan başka da var bir iki tiyatro eserim. Faraza «O Böyle İstemezdi» var. Ondan sonra başlanmış ve yarım bırakılmış bir iki eserim var. Son zamanlarda —vakit bulamamaktan mı demeli, yoksa şartlardan mı demeli— devam etmiyorum. Tiyatroya ben sanat hayatımın mühim bir kısmını verdim. Ben tiyatroya tercümelerle girdim. Ondan sonra adaptasyon yaptım. Bilhassa Jean Giraudoux'yu Türkiye'de ilk defa ben tanıtmışımdır. «Su Kızı» adaptasyonu ile ki, gerek İstanbulda gerek burada büyük bir başarı sağlamıştır. Sonra Abdülhak Hamitin «Finten»ini sahneye tatbik için uğraştım ve buradaki temsilinde de muvaffak olduğumu söylediler. Ve hakikaten Hamit bir heybetle orta yere çıktı. Bu itibarla zaten tiyatrodan vazgeçmeme imkân yoktur ki. Tiyatro hayata tatbik edilmiş en güzel söz sanatıdır. Ve tiyatro bir bakıma yapılabildiği takdirde sanatkârı şiir kadar tatmin eden bir sahadır. Ve elbette ki kitleye de tesir bakımından çok daha kuvvetli bir nevidir.

Son çalışmalarınız?

Beni tatmin edici olmamakla beraber, ucun ucun çalışıyorum. Şiiri terkettiğimi söyleyenler var. Bu doğru değil. Nitekim bu konuşmamız esnasında size neşredilmemiş ve yeni yazılmış sayılacak iki şiirimi de okudum. Doğrusunu isterseniz, şiirden ve sanattan vazgeçmek benim için mümkün değildir. Ama bu istediğim hızla olmuyorsa bunun birtakım sebepleri olsa gerek. Daima umuyorum, bir gün ümit ediyorum ki çok iyi bir çalışma ortamına gireceğim ve kendimi de tatmin edecek tarzda ve bambaşka şekilde asıl eserlerimi vermem kabil olacak. Bu ümit içindeyim. Ümit tükenmez derler ya.

(Sanat Dergisi — Ağustos)

SANATÇININ KADERİ

Münire DIRANAS

Sinop'ta, her yıl kiraladığımız, deniz kıyısındaki o küçük evdeyim. Duvar boyunca büyük camın önündeki iki kişilik masaya oturdum. Onun iskemlesi artık boş.

Sabahın çok erken bir saati. Gündüzden çok geceye yakın. Akşamdan kalma lambalar deniz atmosferinde daha bir kocaman daha bir parıl parıl görünüyor. Rüzgâr kara bulutları sıyırarak ağır ağır güneşe yol açıyor.

Buradan, yolun karşı kıyısında, onun yerettiği Kahvenin bahçesi görünüyor. Sanki orada o salkım söğüdün altındaki masada bir görünüp bir kayboluyor.

Her sabah, bu saatlerde kalkar, oraya giderdi. Hep o masadaki iskemleye yerleşir, balıkçıların ağları çekişini seyrederdi. (Balıkların ağlardan canlarını kurtarmağa çabalamaları) ona hep hüzün verirdi. Hüzün bir ömür boyu, her yerde, onun yakasını bırakmamıştır.

Olduğum yer de ki Sinop, de ki İstanbul,
Nasıl unuturum bir geceyi ki, pul pul,
Balıklar vardı yakamozlarla yıkanmış,
Bulutlardan ağlar içinde...

Elinde hep, artık içmemesi gereken sigarası. (Sigara içmeyen adam, bacası tütmeyen eve benzer.) Tedirgin, tatminsiz haliyle, sakin görünüşünün altında kaynayan ruhuyla çevreye dikkatle bakar, sessizce eleştirir, her şeyin güzel yönünü bir başka gözle görürdü.

Güzellikleri alır satarım gelişim bu,
Güzelle yüceltirim insanlığı işim bu.

Balıkçılar işlerini bitirince onun çevresinde toplanırlar, onlarla konuşur, şakalaşırdı. Bu saf, gıllığışsız, karşılık beklemeden seven insanların arasında bir rahatlık duyardı. Bulunduğu yerde çevreyi etkisi altına alacak bir gücü vardı.

Beklemedik zamanlarda Sinobun ünlü (Gün Doğrusu) rüzgârı denizden karaya doğru patlayınca Kahvenin içine sığınırdı. (Sinobun rüzgârı eşkiya gibidir. Hangi köşebaşında yolunu keser bilinmez.) Balıkçılar dağılınca yerlerini şehrin ileri gelenleri, öğretmenler, emekliler, her meslekten kişiler alırdı. Çoğunlukla sözü onlara bırakır, konuşmalarını sağlar, işine gelen şeyi dinler, gelmeyeni dinliyormuş gibi kendi düşüncesine dalardı. Çoğu kez kalabalıkta bile yalnızdı. Bazan Kahvenin kuytu bir köşesine çekilir, sanki her şeye arkasını döner, cebinde taşıdığı kitaba dalar, kendini unuttururdu. (Yer yuvarlağı içinde bir şehir seç deseler Sinobu seçerdim.) Sonra kalkar ağır ağır

hafifçe sağa sola dönen o özel yürüyüşüyle her yaşta güzel, heybetli, ürkütücü haliyle o tenha sokaklarda eski çağlardan kalma kale duvarının kapısından geçerek bir boydan bir boya gider gelirdi. Kahvaltıcıya uğrar, bir bardak süt içer ya da yoğurt yerdi. Yoğurdu çok sever, sofrasından hiç eksik ettirmezdi. Kitapçıya uğrar, gazetelere dergilere bir göz atar, onun verdiği havadisleri dinler, alış veriş için dükkânları dolaşır, bir şeyler alır, bir çocukla eve yollardı. Her seferinde balkondan bakmamı bekler, aşağıdan işaretle hatırımı sorar, bir isteğimin olup olmadığını araştırırdı.

Artık merdiven çıkmaktan kaçınıyordu. Sağlığı iyice bozulmuş, zayıflamış, nefes almakta güçlük çekiyordu. Müzmin bronşit anfizeme dönüşmüştü. (Soluk alamamak ne demektir bilir misin, ne demektir.) Arkasından kalp yetmezliği...

Gençliğinde bir Adonis (Yunan Mitolojisinde bir güzellik ilâhı) kadar yakışıklı olan, olağanüstü yeteneğiyle Türk Şiirine bir yenilik getirip, kalıpları değiştiren, dil ustası, bu dev sanatçı çöküyordu. Bir sona doğru çekilmekte olduğunu seziyor, direniyor, kıvranıyordu.

Biraz daha her şeyle hâşır neşir.
Biraz daha kendimle bilişmemiz.
Biraz daha seninle baş başa bir,
Biraz daha gök biraz daha deniz.

Ama heyhat, artık yapılacak şey yoktu. Bunu biliyordu, mahzun ve yorgundu.

Zaman kesin bağışlamaz
Zaman kesin ben ölürüm
Zaman kesin bağışlamaz.

Derken hırçın, karamsar, sisler dumanlar içinde bir dünyaya çekildi; ve de o zehir yalnızlık duygusu onu yuttu. (Bir sen kaldın Münire bir sen) Ama artık ne beni ne de çektiğim acıları görüyordu. Devrilen, ulu bir ağacın dalları altında ezilip kalmıştım. Artık benim yalnızlığım başlıyordu; ve çaresizliğim.

Ne kadar yalnızız şu akşam vakti,
Bir selâm bile yok artık verilen.

Neredeydiler? Niçin, nasıl olurdu bu? Ne kapıyı çalan vardı, ne de bir telefonla soran. Ne bir haber, ne bir mektup

Ama artık dünyayı ve insanları tanımıştım. Sorularımın karşılığını bulmak güç olmuyordu.

Artık bütün yollar sapa ve kilitlidir
Açmaz bu kilidi ne dua ne şiir.

Şimdi, şu hicranlı sabah saatinde düşünüyorum. Bu sanatçının kaderi, alın yazısıdır. Bunu Tanrı bile değiştirmez.

Giyinip mezarlığın yolunu tutuyorum. Şimdi o yollardan yalnız geçerek, iki yanı sessiz, gittikçe tenhalaşan evler ve bahçelerle uzanan, o dar yolda yürüyor, yürüyorum. Bir yarımadanın yalnız bir yerinde mezarı. Deniz tüm karamsarlığıyla ağlayıp, dövünüyor tepeciğin eteğinde. Oturup, zamanı unutuyorum ve anılar anılar...

Not Parantez içindeki cümleler Ahmet Muhip Dıranas'ındır.

(Hisar — Aralık 1980)

TUĞRUL DELİORMAN'IN ARDINDAN

Zihni ANADOL

Sofya'da Nâzım Hikmet şöyle der Fahri Erdinç'e:

«Senin 1946'da çıkan ilk şiir kitabında iki dize vardır aklımda kalan

Bazan doğduğu yerde yaşar
Bazan doğmadığı yerde ölür insanlar...

Öyle mi?»

«Öyle üstad. Kimlik belgesiydi galiba şiirin adı. Her neyse... Demem o ki bu dediğin benim de yazgım olacak. Aynen... Doğmadığım yerde öleceğim.»

«Bu karamsarlık niye üstad?»

«Yoo, kederlendim, hakkımdır da kederlenmek, ama hiç bir vakit karamsar olmadım.» (Kardeş Evi Fahri Erdinç.)

Nedir ki insanlar bazan kendi ülkelerinde bazan da istemedikleri halde başka ülkelerde ölüyor Nâzım istemiş miydi yurt dışına gitmeyi? Oralarda ölmeyi?

Hep biliyoruz, yaşama hakkı tanınmadı, ölüm tehditleri, ölüm tuzakları adım adım onu izledi. Dayanamadı gitti. Ve sonra Varna sahillerine çıkıp çıkıp bağırdı

KARŞI YALI MEMLEKET
OĞLUM SANA
SESLENİYORUM:
MEMET MEMET...

diye diye canından kopa kopa yurdunda rahatçı ölme hakkı bile tanınmadı ona. Karamsar değil kederliydi sadece...

1979 yılının eylülünde Sofya'nın ana caddelerinden birine balkan görkemli bir lokantada akşamın tatlı sisleri içinde gurbet özlemini duya duya şunları anlatıyordu Tuğrul Deliorman:

Onbeş gün evvel gelmişti haber. Turist şirketiyle yavrum geliyordu. Sofya'da Vitoşa dağında bir dağ otelinde kalacaklardır. Duyuruyu alır almaz günlerce evvel serdim postu o meşhur dağ oteline... Av kokusu almış hayvanlar gibi ayrılmam ne mümkün oralardan... Hava soğuk, hava karlı, kim dinler soğuğu, karı... Yavrum gelecek benim. Saatler geçiyordu yavaş yavaş... Çıktım balkona, bakıyorum karlı dağların tepelerinden düzlüklere, ovalara... Beş duyum beş görme duyusu kesilivermişti tümden... Dürbün oldu, teleskop oldu gözlerim... Bakıyorum uzaklara, köprülere, ağaçlara, top top, küme küme çamlara, fundalıklara, baltalıkların arasından geçip bir yanan bir sönen kedi gözlü araba ışıklarına... Gecenin sisi, karlı Balkan dağlarına ağır bir kuş kanadı gibi çöküyordu. Attım sırtıma battaniyeyi, çıktım balkona... Koşu beygiri gibi dolaşmaya başladım balkonda... Kar yağıyor üstüme... Kimin umurunda? Yavrum gelecek benim... Otuz senedir görmediğim yavrum... Ellerim ayaklarım buz... Yüreğim kazanlar gibi kaynıyor fokur fokur... Son kedi gözü ışıklar da göz kırpmaz oldu giderek... Kaybolup gitti onlar da. Gelen giden yok ortalıklarda. Ben bu karlı Balkan dağlarının otelinde bekliyorum hâlâ yalnız... Bekleveceğim... Yavrum gelecek... Yavrumdan hava, yurdumdan toprak kokusu gelecek... Sabaha yaklaşıyorduk artık yavaş yavaş...

Göklerde tek tük dolaşan yıldızlar da sönmeye yüz tutmuş. Derken taa uzaklarda iki göz, gittikçe büyüyen, gittikçe parlayan parıl parıl yanan iki göz zınk diye duruverdi otelin önünde... Otelin önünde değil yüreğimin tam ortasında bağdaş kurdu... Yığınla insan indi otobüsten. Sevinmek ile ağlamak arası bir şeyler doldu içime. O kalabalığın arasında birbirini görmeyen, tam otuz yıldır birbirini tanımayan bizler... Nasıl bulduk birbirimizi, nasıl gördük?... Bilemiyorum. Sadece:

— Yavrum!..

— Babacığım benim!..
Ve bir kenetlenme bir sarılma ki, konuşmadan, sormadan sabahlara kadar öylece birbirimizi koklaya koklaya, saçlarımızı, ellerimizi, giysilerimizi öpe öpe...»

Gözleri dolu doluydu Tuğrul'un... Sarışın yüzündeki çakırca gözlerinden önündeki erik rakısı dolu bardağına top top damlalar düşüyordu. Çekinmiyordu bundan... Bu dost, bu kardeş Balkan kentinin bir eylül akşamında yüksek tavanlı geniş alanlı cıvıl cıvıl insan kahkahalarıyla dopdolu meyhanesinde eşim, ben, Tuğrul ağlıyorduk. Sol tarafta Şopen'den hep bildiğimiz dokunaklı bir parçayı çalıyordu kemancı... Sözleri T. Fikret'ten uyarlanan:

Güzel çoban bir içim su bir yudum su testiden
Güzel çocuk olsa kıskanır mıyım senden...
Neden gözüm sana baktıkça yaşlanıyor

Hüzün dolu bu melodi sanki bizim için çalıyordu o akşam...

Tuğrul'la yaşlarımız beş aşağı beş yukarı aynı gibiydi. Çocukluğumuzu, buradaki dostlarımızı, ahbaplarımızı konuştuk uzun uzun... Kumkapı meyhanelerinde istavrit balığı ile rakı içtik, Galata köprünün altındaki kahvede çaylarımızı yudumlarken boğaza doğru açılan vapurların üstünde takla atan martıları seyrettik gülerek. Tünelin nemli havasını yuttuk ciğerlerimize. Balıkpazarı, Çiçek Pasajı, derken Cumhuriyet'te attık demiri... Gözyaşı gibi yakıcı buram buram yurt özlemi kokan duygularını anlatmaya devam ediyordu Deliorman:

«1936'da Balıkesir Öğretmen Okulu mezunu. Öğretmenlik, sonraları İzmir'de değişik gazetelerde yazarlık, yayın müdürlüğü... Daha sonraları da İstanbul'da Cumhuriyet Gazetesi'nde aynı işi sürdürüyordum. Yazılarım yurdumun gerçekleri doğrultusunda, emekçi sınıfımızın çıkarı yönündeydi. Gelen yazıları da, özellikle bu doğrultuda olanları, yayınlıyordum olanaklarım içinde. Bu biçimde giderken tehditler başladı. Evvelâ kulaktan kulağa, sonra sözlüye dönüştü, aldırmadım. Ve bir akşam gazeteden ayrılıp Kumkapı'daki evime yollandım. Kapıyı açtım, içeriye girer girmez arkamdan sopalar inmeye başladı. Yüzükoyun betona kapaklandım. 'Seni yaşatmayacağız... Yazdıklarının hesabını kanınla ödeteceğiz sana...' Sonsuz küfür ve tehditler... Gözlerim kan içindeydi. Ayılınca evvelâ gözlüklerime dokundum ellerimle, kırılmamışlar. Şükür gözlerim görüyordu, başımı gözümü

sardırdım, rapor aldım. Bu durumda gidemezdim gazeteye. Sorarlardı bunun hesabını adama...»

Ve bu üç saçayağı olmuş dostların serüvenlerinin gerisini Fahri Erdinç'in «Kardeş Evi» adlı romanında ayrıntılarıyla öğreniyoruz.

Bunlardan biri Fahri Erdinç, ikincisi Ziya Yamaç, üçüncüsü de Tuğrul Deliorman. Ben bunlardan sadece Fahri Erdinç'i tanımıştım 1947'de Ankara Cezaevinde. Reşat Fuat'ın seksen yedi arkadaşı olarak H. İ. Dinamo, romancı Suat Derviş ve diğerleri... Faşizme karşı örgütlü savaş verdiğimizden ötürü yargılanıyorduk 1944'de. Savunmalarımızı yapmış, cezalar kesinleşmiş, günlerimizi dolduruyorduk. Günlerden bir gün pattadak düşüverdi aramıza Fahri Erdinç politik tutuklu olarak. Nesini anlatmalı... Sıcacık, capcanlı, çakır çakır gözleri... Sarıya çalan yüzünde irice, her an gülmeye hazır dudaklar... Sırtında kahverengi çizgili, belki de bir şiirinde «emanet elbiselerimi sahibine versinler» dediği giysileri... Sıcacık bir dost... Kaynaşıverdik sorgusuz sualsiz... Hapishane avlularındaki voltalarımızda, kapılar kilitlendikten sonra mahpus içindeki mahpusluğumuzda geceyarılarına kadar sanattan, iktisattan, yönetimden, her şeyden... Hele hiç bilmediğimiz sanatın her çeşidinden. Şiirlerimizi okuduk karşılıklı birbirimize. Radyodaki piyeslerinden, spikerliğinden anlatırdı. Arada bir aynı yaşlardaki çocuklarımıza hapishane işi oyuncaklar gönderiyorduk. Bir gün bu oyuncaklara değinen başımdan geçen bir olayı anlatmıştım. Hemen o gece kalemi alıp görkemli bir öykü çıkarıvermişti ortaya. Altıncı koğuşun bahçesinde yapraksız kuru ağacın böğrüne çömelerek okurken gözlerimiz epey kurumadı. Bu öykü hapishane yaşamına ilişkin en gerçekçi en güzel öykülerinden biriydi Fahri'nin («Devrek Numara Bir» adındaki öykü) sonraları çok tutuldu, çok öğüldü birçok eleştirmen tarafından.

Buradaki anılarımızı Fahri Erdinç «Acı Lokma» adındaki yapıtında anlattı. Bir gün bu doyumsuz arkadaşımı yedi kilitli demir kapılar ardındaki ÖZGÜRLÜK (!)'e uğurlayıverdik. Dört ay sonra ben de cezamı bitirip iki görevlinin arasında paytak paytak uyuşmuş ayaklarımla yürürken Fahri ile karşılamayalım mı? Hem de en kalabalık yerde Kızılay'da. Elimdeki eski hapishane bavulu bir tarafa, ben bir tarafa... Fahri ile sarmaş dolaş. Şaşkına dönen görevliler bizi ayırırken Fahri bağırıyordu:

— Keçiören'de, verem dispanseri inşaatında...

Yalvar yakar karakoldan bir güncük izin. Gittim ki, mis gi-

bi kokan ak pak çam tahtalarından yapılmış küçücük inşaat kulübesinde Mehmet Kemal'la karşıladılar beni kucaklayarak. Tam üçbuçuk sene sonra kem gözlerden ırak iki arkadaşımın sıcacık nefesleri arasındaydım. F. Erdinç, içerde yazdığı öyküsünü, Mehmet Kemal de o sıralar pek ünlü olan «Hepinizi Seviyorum İnsanlarım» adlı uzun şiirini okuyarak bir edebiyat şöleni çektiler bana. Kucaklaşıp ayrıldık. Görüş o görüş Fahri'yi. O yıllar pek olaylı geçiyordu diğer yıllara göre. Faşizm ve beşinci kolların uzantıları bir yılan gibi dolandırılmak isteniyordu yurdun yörelerine. Sabahattin Ali olayı, onun hudutta öldürülmesi ve bu hengâme arasında 1949'da gerici gazetelerin birinci sayfalarını süsleyen üç gazetecinin hududu geçmesi olayı... Ağızlar dolusu küfürler... Faşist kalemlere gün doğdu. Sütunlar dolusu yazıldı çizildi. Her olay gibi bu yavelerden de bıkıldı usanıldı, tavsadı unutuldu. Gidenlerin ne yaptıklarından, ne ettiklerinden kimsenin haberi olmadı. Ancak, 1979'da yayınlanan F. Erdinç'in «Kardeş Evi» adlı yapıtından öğrendik oradaki yaşamlarını, eylemlerini.

Hepsi de çok zor şartların içinde oldukları halde antolojilere girecek kadar yazın alanlarında sürdürmüş yaşamlarını Ziya Yamaç birçok eleştiri, öykü, araştırmaların yanında (MEMET) adında çok değerli hacimli bir de roman yazmış. Fahri Erdinç gerek yurdumuzda gerekse yurt dışında şiirleri, öyküleri ve büyük romanlarıyla haklı bir üne kavuşmuş, eserleri sayısız dillere aktarılmış. 1980 yılının 20 temmuzunda yitirdiğimiz yazar Tuğrul Deliorman için (ayrıca otobiyografik roman da diyebileceğimiz) KARDEŞ EVİ romanında şöyle diyor Fahri Erdinç:

«Hukuk Fakültesi'ni bitirdi. Marksist literatür çevrisinde ondan başarılı olanımız yok. İyi bir gazeteci, iyi bir sanatsever, iyi bir sanat eleştirmeni de aynı zamanda.»

Ve Tuğrul Deliorman bir kitaplığı dolduracak kadar yapıt çevirisi kazandırdı dilimize. Bulgaristan Bilimler Akademisi Yayınevi tarafından bastırılan ve sekiz uzman tarafından hazırlanan sözlüğün baş redaktörlüğünü yaptı. Daha sonra bu sözlük yurdumuzda da yayınlandı. Ama Tuğrul, asıl adını görmek mutluluğuna erişemedi. Sayısız hikâyeleri, sağlam eleştirileri Bulgarca antolojilerde, basında yer almışken, bizde bir hayli kabarık çevirilerine kendi adını koymak özverisinde bulunamadılar bazı dostları... EDEBİYAT CEPHESİ'nin yöneticisi Demirtaş Ceyhun dostumuz dergisinde T. Deliorman'ın bir çeviri hikâyesi ile eleştirisini yayınladı. Son çevirisi Rusçadan 650 sayfalık

«Saat Onüçte Sayın Generalim» adıyla Sosyal Yayınlar tarafından basıldı çok temiz bir kapak içinde.

Bulgaristan Yazarlar Birliği'nin çağrısı üzerine geçen yıl Sofya'ya vardığımda, bu üç dostu doya doya görmek mutluluğuna erdim. Bu canım dostlarımın hepsinin anıları yanıp tutuşuyor içimde. Tuğrul'la pek haşır neşir oluvermiştik nedense... Orada kaldığımız sürece bir dakika yalnız bırakmadı eşimle beni. Evi Vitoşa dağlarının eteklerindeydi. Odasındaki masa da o dağlara bakıyordu. Üstünde çekik gözlü, elmacık kemikleri çıkık, geniş ağızlı kurnaz gözlü ustanın resminin yanında daktiloya sürülmüş yarı yazılmış bir öykünün başlangıcı duruyordu.

— Bak Zihni'ciğim şu dağa.. Eteklere doğru inen, resimlerdeki gibi güzel şu işçi villalarına... İşçi evlerine. Bu hava bu orman bu üstüste yığılmış yeşilliklerden kopup gelen çiçek kokuları, dağlardan ormanlardan kopa kopa gelip girer odama. Yeni taşınıp geldim bu eve şehrin içinden. Çok seviyorum şu dağları, bizim Uludağ'ı andırmıyor mu, ha? Yüzümü dönüverdim öte tarafa, gözlerimi görmesin diye, Eşim tutamadı kendini:

— «Işır dedi bizim memleketimizin de dağları, suları bir gün. Hep onun umudu içinde yaşıyoruz.» derken başındaki eşarp yavaş yavaş gözlerini örtüyordu.

Telefonda, kitabının kendi adıyla çıktığının, dergilerde yazılarının yayınlandığının muştusunu verirken ,sevinci yankılar yapıyordu o çok sevdiği odasının içinde:

— Havadislerin beni mutlu etti, çok mutlu etti Zihni'ciğim... Demek otuz iki yıl sonra öyle mi?... Buna da şükür Bu da yeter bize... Artık yeniden sarılalım kaleme... Hele şu hastane işini bir atlatayım da... Bavulları hazırladım, sana anlatmıştım; 1958'den beri yakamı bırakmadı bu şeker denilen meret... İhmale gelmez... Kucaklarım. Tüm dostlara bilhassa Demirtaş Ceyhun kardeşimize kucaklar dolusu sevgiler... Hadi hoşçakal... Bak ha!... Ben sana sık sık yazıyorum, sen de sakın ihmal etme...

Mektuplar gelmez oldu. Haftalarca haber yok. Sarıldım Tuğrul'un telefonuna... Ses yok, çın çın çınlıyor odalarda zil sesleri... Yok Tuğrul... O çok sevdiği odası bomboş artık... Hani Uludağ'a benzettiği dağlara bakan odalar...

(Edebiyat Cephesi — 15 Eylül)

TAHİR NEJAT GENCAN

Dilbilgisi çalışmalarıyla tanınan Tahir Nejat Gencan, 3 Temmuz günü İstanbul'da öldü.

1893 yılında Ahlat'ta doğan Gencan, öğrenimini Bitlis İlköğretmen Okulunda tamamladıktan (1912) sonra Diyarbakır Öğretmen Okulunda, İstanbul Erkek ve Darüşşafaka Liselerinde öğretmenlik yaptı. İstanbul Üniversitesi Yabancı Diller Okulunda Türkçe okutmanı ve üniversitede uzman olarak görev aldı.

İlk ve ortaokullarla liseler için «Dilbilgisi» kitapları yazan Gencan, daha sonra geniş bir «Dilbilgisi» kitabı yayımladı (1974). Öteki kitapları «Türkçe Öğreniyorum» (1964, 1971) ve «Manzum Küre Tarifnamesi» (1973)'dir.

GENCAN DA GÖÇTÜ

Ömer Asım AKSOY

Temmuz sabahı gazeteyi açıp da siyah çerçeve içinde, iri yazı ile Tahir Nejat Gencan adını görünce çarpıldım. Daha kırk gün önce, Dil Kurumunun Yönetim Kurulu toplantısında bir şeyciği yoktu. Öğle yemeğine birlikte çıkmıştık. Başka arkadaşlar da vardı. Bakırcılar'da caddeyi ve kaldırımı dolduran satıcılar ve taşıtlar arasından, delikanlıların bile güçlükle geçebildikleri bu karmakarışık yerden, kimileyin kalabalığı yararak, kimileyin yürüyüşümüze hız vererek ve birkaç kez karşıdan karşıya geçerek, her zamanki kebapçımıza gitmiş, kebap, lahmacun, kadayıf yemiş, ayran içmiştik. Bir tür savaşım olan gidiş - geliş güçlüğünü göğüslemekte de gençlerden geri kalmamıştı.

Yaşam ne anlaşılmaz şey! Günün birinde ipin kopacağını biliyorunz. 87 yaşındaki bir kişi için o «gün»ün pek uzun olmayacağı da belli. Ama ip, her zaman inceldiği yerden kopmuyor; sağlam yerinden de kopuyor.

Fenerbahçede'yim. Öğle namazında Şişli Camii'nde bulunmam gerek.

Karaköy'e geçtim. Şişli dolmuşlarının kalktığı yerde Prof. Tahsin Yücel'i gördüm. O da Gencan için Pendik'ten gelmiş. Şişli'ye namaz zamanından birbuçuk saat önce vardığımızdan, Tahsin Yücel'in camiye yakın olan evinde bir süre oturduk.

Günlerden cuma. Caminin içi ve avlusu cemaatla dopdolu. Önde sekiz on tabut. Biri Tahir Nejat Gencan'ın, biri de Behçet Yazar'ın. Avlunun doğusundaki üstü örtük yerde, törenlere katılmak üzere gelen sıkışık bir insan kalabalığı var. Gözlerimiz rahmetlinin yakınlarını ve tanıdıkları arıyor. Rastladığımız ilk

arkadaş, Satı Erişen oldu. Onun kılavuzluğuyla kalabalığı yara yara gözü yaşlı Bayan Gencan'ı bulup başsağlığı diledik. Biraz sonra Sami Karaören'i, İbrahim Minnetoğlu'nu, Enver Naci Gökşen'i, Bülent Aydın'ı, Prof. Sadettin Buluç'u ve başka tanıdıkları da gördük.

Uzun süren cuma ve cenaze namazları...

Birbuçuk saattir, kırk yıllık arkadaşımın yüce katında saygı ile duruyor, anıları tazeliyorum.

Güneş, olanca sıcaklığı ile cami avlusunu kavuruyor. Yorgun ve kan-ter içindeyim. Aziz ölü, eller üstünde cami kapısından çıkarılırken ayaklarım beni taşıyamıyor; mezarlığa gidemiyorum ve «Sıra bende» diyorum.

*
**

Tahir Nejat Gencan da —geçen yıl yitirdiğimiz Dilaçar için söylediğim gibi— «Dil Kurumu ailesinin yaşça ve başça en büyüklerinden biri idi». 1951 yılından beri seçilegeldiği Yönetim Kurulunun da en yaşlı üyesi idi Her dönem başında, yeni seçilen Yönetim Kurulunu o açar, başkan seçimini sonuçlandırıp yerini ona bırakırdı.

En yaşlımızdı, ama çok «genç» bir «can»dı. Gençliğini bedeninde de, ruhunda da son gününe değin korudu ve ayakta öldü. Gen canlı (geniş yürekli) olduğunu simgeleyen soyadı, aynı zamanda onu «genç» diye «anmamızı» da buyurur gibiydi.

Yumuşak huyluydu, iyilikçiydi, kimseyi incitmemişti. Sabırlı, anlayışlı, hoşgörülü, alçakgönüllü idi. En sinirlendirici durumlar karşısında soğukkanlılığını korur, en karışık konular görüşülürken bir çıkış yolu bulurdu.

Kendi alanında derin bilgili idi, ama övüngen değildi. Bu nitelikleriyle herkesin çok sevdiği, saydığı, güvendiği bir kişi, eşi az bulunur bir öğretmendi. Temiz ahlâkıyla, örnek davranışlarıyla, verdiği sağlam bilgilerle, öğrencilerini yaşamları boyunca kendisine bağlamıştı. Profesör, doktor, yargıç, mühendis, memur, iş adamı... Binlerce öğrencisi ,ileri yaşlarında bile, bu büyük eğitimen ve öğretmenlerini saygı ile anmışlar, aramışlar, ona hizmette bulunmak için birbirleriyle yarış etmişlerdir.

Gencan, Türk Dilbilgisi alanında uzmanlaşmıştı. Dilbilgisi kurallarını sıralayıp ezberletmeyi değil, ünlü yazarlardan aldığı örnekleri inceleyerek kuralları bunlardan çıkarma yöntemini uygulardı. Kitapları, yaşamı boyunca derlediği, dilbilgisi yönünden

çok değerli örneklere ve bunların bağlı bulunduğu kurallarla dolu olduğundan her zaman değerli kalacaktır.

Yapıtları, yıllar yılı ortaöğretim kurumlarında okutulmuş, her baskısını yeniden geliştirip genişlettiği Büyük Dilbilgisi kitabı da Türk Dil Kurumu'nca dört kez bastırılmıştır.

Kitaplarının bir özelliği de özleşen Türkçeyi dilbilgisi açısından değerlendirmesi ve buakımı savunan nitelikler taşımasıdır. Türk Dil Kurumu Yayınları arasında bulunan Yazın Terimleri Sözlüğü'nü de, birkaç arkadaşı ile birlikte o hazırlamıştı.

İnsanların yaşamı er, geç son bulur, ama kimi insanlarda bundan sonra sürekli bir yaşam başlar Gencan, bu «kimi insanlar»dandır.

TRT, geçenlerde bir ses sanatçısının geçirmekte olduğu rahatsızlığı günde birkaç kez yayın konusu yaptı. Bir engeli dolayısıyla oyuna giremeyen sporcuların adını ve özürünü duyurmakta da kusur etmez.

Kültür tarihimizin ölümsüzleri arasında yeri bulunan Gencan'ın ölümü ise ne radyoda, ne televizyonda verildi..

(Cumhuriyet — 18 Temmuz)

MEHMET BEHÇET YAZAR

Erebivat araştırmacısı ve şair Mehmet Behçet Yazar, 3 Temmuz günü İstanbul'da öldü.

1890 yılında Halep'te doğan Yazar, Mekteb-i Hukuk'u bitirdi (1910).

«Fecriâti» topluluğu sanatçıları arasına katılarak «bireysel duyguları işleyen, lirik, dili ve tekniği sağlam» şiirler yazan sanatçı, topluluk dağıldıktan sonra yapıtlarını «Şair», «Nedim» vb. gibi dergilerde yayımladı ve «Erganun» (1911), «Yumak» (1938) adlı iki kitapta topladı.

Yazar, daha sonra inceleme vo antolojiler hazırladı: «Genç Şairlerimiz ve Eserleri» (1936), «Genç Romancılarımız ve Eserleri» (1937).

BEHÇET YAZAR ÖLDÜ

Cemal SÜREYA

Radyo söyledi, Behçet Yazar ölmüş, Behçet Yazar benim Haydarpaşa Lisesinde edebiyat hocamdı, Eski metinler konusunda tam bir uzman kişiydi. Ortaasya dillerini ve sanırım bir iki Batı dilini iyi biliyordu. Fecr-i Ati şairlerindendi. Ama bir süre

sonra şiiri bırakıp araştırmaya yönelmişti. O alandaki uğraşının övgüye değer olduğu kanısındayım. Zaten Fecr-i Ati şairleri arasında yapıtı zamanı aşarak bugüne dek gelen tek sanatçı Ahmet Haşim. Öbürleri ya eridiler, ya da uğraş alanlarını değiştirerek oralarda varoldular. Mehmet Behçet Yazar iki de şiir kitabı yayımlamıştı. Aklımda kaldığına göre adları «YUMAK» ve «ERGANUN». Öğrencisiyken (1949-50), şiirlerinin hemen hepsini ezberlemiştik. Belirli bir arayış duygusu olduğunu düşünüyorum şimdi bu şiirlerde. Duygudan çok düşünceye dayanan şiirler. Yeni ve kullanılmamış sözcüklere yaslanmak isteyen, dış dünyaya yönelme çabasında olan şiirler. Ne var ki Behçet Yazar dış dünyayı bütünüyle hayat olarak değil de, tek tek nesneler, bir yerde ölü doğa olarak görüyordu. Onları da derleyip toparlayamıyor muydu ne? Giderek zekasını zorlayarak yazmağa başlamıştı. Bundan kendi de sıkıldı sonunda.

Hoca olarak büyük değerdi. Bize büyük katkıları olmuştur. Ama, akademik düzeyde konuştuğundan (sözgelimi bir sözcüğün tarih boyunca aldığı yüz biçimi ele alır anlatırdı), ancak çok meraklı birkaç arkadaş için öğretici oluyordu. Daha o sıralarda oldukça ileri bir yaştaydı. Görme sıkıntısı çekiyor ve üstüste birkaç gözlük birden takıyordu. Öbür öğretmenler de kendisine çok büyük saygı gösterirlerdi. O sıralar ünü henüz tazeydi. Görünümü, kılık kıyafeti ile de bir öğretmenden çok Türkistanlı bir Cumhurbaşkanı adayını andırıyordu.

Başka edebiyat hocaları da vardı lisede: Vasfi Mahir Kocatürk, Eflatun Cem Güney, Ali Sedat Oksal, Mahir İz, Yahya Saim Ozanoğlu, Enver Naci Gökşen vb. onlar da yazı çiziyle uğraşıyorlardı. Ama Behçet Yazar'ın ağırlığı başkaydı. Bir dönemi temsil ediyordu o. Şairlikle kalmamış, kendi dönemini ve kendinden sonraki dönemi değerlendiren çalışmalara girişmişti. «Münekkid»de deniyordu onun için. Yeni sayılabilecek bir yöntemle hazırladığı şiir güldestesinin (kendi çapında bir «panorama critique») değeri üstünde birleşilmişti. Bu güldestede en yeni yöntemlere, en genç şairlere yer veriliyordu. Bilimsel diyebileceğimiz bir sınıflama yapılmıştı.

Yahya Saim de şair kişiydi. Behçet Yazar'ın tersine bohem bir görünümü vardı onun. Kendi dönemindeki şair tipine, elbet, varsayılan şair tipine göre giyinirdi. O, aruzdan kalkıp sonunda halk şiirinde karar kılmıştı. Derslerde hep kendi şiirlerini okurdu. Ama yazdıklarını biz bile beğenmezdik.

Vasfi Mahir Kocatürk ise 1950'de Demokrat Partinin iktida-

ra gelişinden sonra, erken ama sert muhalif tavrıyla, okulun flaş adı olmuştu. Onun da şiir dışında geniş kapsamlı çalışmaları var. Ama fazla orijinal olma merakı (Yahya Kemal'i hiçliyor, buna karşılık Salih Zeki Aktay'ı ülkemizin en büyük şairi olarak göstermek istiyordu), şoven tarih ve uygarlık görüşü yüzünden, bütün o çalışmalar bugün fazla bir şey ifade etmemektedir. Orhan Seyfi Orhon'u da Yahya Kemal'den üstün görüyordu Vasfı Mahir Kocatürk, Nazım? Nazım'ı aşağılamak için ise bin dereden su getiriyordu.

Behçet Yazar öldü. Ne tuhaf beş on yıl önce öldüğünü sanıyordum onun. Bir sınıf arkadaşım öyle demişti. Hatta hocanın erdemlerinden söz etmiştik uzun uzun.

Ölüm kötü. Ama ölmüş sandığımız birinin gerçekte şimdi öldüğünü öğrenmeniz daha da kötü.

(Aydınlık — 9 Temmuz)

DEĞERLİ FOLKLORCU NAKİ TEZEL'İ YİTİRDİK

Kerim YUND

Çocuk edebiyatı ve folklorunun değerli yazarlarından Naki Tezel'in ölüm haberini üzülerek duydum. Kırk yılı aşkın dostum, hayat dolu, güler yüzlü, kıvrak canlı davranışları ile içimde şimdi de yaşıyor. Onun çeşitli devlet hizmetlerinde bulunduktan sonra emekliye ayrılıp İstanbul, Erenköy'e yerleştiğini biliyordum. Emekli olduktan sonra görüşmek nasip olmadı.

Naki Tezel'in folklordaki gücünü Ord. Prof. Rahmetli Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu (TFA. dergisi Haziran 1930'da çıkan «Çocuk Edebiyatı folklorunun değerlendirilmesi» yazısında) şöyle belirtir.

(Benim bildiğime ve folklor neşriyatını takip imkânlarıma göre çocuk masallarını takip etmekte muvaffak olanların başında genç bir folklorcu görüyoruz. Halk Bilgisi Derneğinin İstanbul merkezinde de çalışmış olan bu folklorcu Naki Tezel'dir. Türkçeyi çok iyi bildiği anlaşılan, İngiliz muharrir Dr. Kent tarafından ingilizceye çevrilerek zarif bir şekilde basılan bu masallar...) diye öğmektedir.

İkisi de rahmetli olan Naki'nin yazı gücünü Şair Behçet Kemal Çağlar şöyle anlatıyordu: Naki Hukuk Fakültesini, Ben Maden Fakültesini bitirdim. Naki Maden Genel Müdürü olduğunda, kendisine

— Her şeyde uygunluk olsaydı, senin şair benim de madenci

olmam gerekti, dedim. Gülüştük.

Naki ömrü boyunca, gürültüsüz, sessiz fakat başarılı adımlar atmıştır. Çoğu folklor araştırmalarına kaçan makaleler, eserler, kitaplar yazdı. Bunların ortalamasını söyliyecek olursak onun Türk çocuk edebiyatı ve folkloruna başarılı hizmetleri dokunduğunu görürüz. «Tezel Amca» yalnız çocukların değil o çağları aşanların da belleğinde silinmez izler bırakmıştır.

Temiz giyinimi, oturaklı konuşması, barışçı yapısı araştırıcımızı başarıya ulaştırmıştı. Çoğu kişilere iyiliği, yardımı dokunmuştur. Ulus gazetesinin haftada bir çıkardığı çocuk sahifesinin yöneticisi idi. Ben de buraya ara sıra çocuklar için Tabiat Hikâyeleri yazardım. Günün birinde bu yazılar o kadar arttı ki «Çocuklara Tabiat Hikâyeleri» başlığı altında bir kitap çıkarmaya neden oldu.

Naki Tezel'in mükemmel bir biyografisini sayın meslekdaşım Ali Rıza Önder, Türk Folklor Araştırmaları Dergisinin 209. sayısında yayımlamıştır. Biz bu makaleyi göz önünde tutarak yazımızı yürütüyoruz.

Rahmetli Naki Tezel, 24.7.1980 günü geçirdiği bir kalb krizi ile aramızdan ayrılmıştır. 26 Temmuz 1980 günü Edirnekapı Kozlu aile mezarlığına gömülmüştür. Naki fırsat buldukça folklorla ilgilenmeyi kendisine amaç edinmişti. Onun bu konuya kaymasına değerli Folklorcu Halit Bayrı ile İstanbul Belediyesinde bir ara birlikte çalışmalarının etkisi olmuştur. Maiyet memurluğu, Nahiye Müdürlüğü gibi görevlerle Ankara çevresinde çalışmalarda, derlemelerde bulunmuştur.

Elde ettiği folklor araçlarını değerlendirmiş makale, kitap, broşür halinde yayınlamıştır. N. Tezel'in Basın-Yayında en çok birlikte çalıştığı, çocuk şiirlerinin eşsiz ozanı Necati Öngay'dır. Onun ile yalnız çocuk konusunda değil, folklor, atasözleri, bilmeceler üzerinde de uzun süre birlikte çalışmaları vardı. Fakat bunların yayınlanabilenleri pek fazla değil sanırım.

N. Tezel'in verimli kalemi bir çok yazılarını takma adlarla yayınlamasına neden olmuştur. Bu takma adların başlıcası: Tezel Amca, Şerif Halil Başa, N. T., T.A., M. Korkusuz, Tezel sözcükleridir: Yazarımız yalnız Halk bilgisi konusunda çalışmamış öyküler, makaleler fıkralar türünde de yayınlarda bulunmuştur.

Tezel'in Biyografyası: Eski PTT. müdürlerinden İbrahim Cemal ve Fahriye Tezel'in çocuğudur. 6 Ağustos 1915'de İstanbul'da doğmuştur. Bayan Saide Tezel ile evlidir. Sülün ve Lâle adlı iki kızı vardır. Bunları evlendirip dede olmuştur. Tahsil ve memu-

riyeti: İlk öğrenimini İstanbul 16. İlkokulda, orta öğrenimini Gelenbevi Ortaokulunda, Pertevniyal lisesinde yapmıştır. Yüksek öğrenimini de İstanbul Hukuk Fakültesini 1945 yılında bitirmek suretiyle ikmal etmiştir.

Memuriyete İstanbul Belediyesi İstatistik ve Neşriyat Dairesi memuru olarak girmiştir. Altı yıl sonra hukuk mezunu olunca bu işini bırakmıştır.

1940 yılından sonra Ankara'da, mülkî görevlerde maiyet memuru, nahiye müdürü, kaymakam olarak çalışmıştır. 1943'de bu hizmetlerinden ayrılarak 1951 yılına kadar Basın Yayın Genel Müdürlüğünde çalışmıştır. Bir hayli süre ile iç yayın raportörlüğü, şube müdürlüğü görevlerini yapmış daha sonraki yıllarda da Ticaret Bakanlığı Maden İşleri Müdürlüğü yardımcılığında bulunmuştur. 1953 yılından sonra bu görevden de ayrılarak İşçi Sigortaları Kurumu İdare Meclisi üyeliği yapmış, daha sonra İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğünü 1961 yılına kadar yapmıştır. 1961 yılına kadar da Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü müşaviri olmuştur. 1965 yıllarında ise İş ve İşçi Bulma Genel Müdürlüğü hizmetlerini görmüştür.

Naki Tezel'in ilk yazısı 1935 yılında, İstanbul Belediye Dergisinde yayınlanmıştır. 1934-1940 yılları arasında, İstanbul Eminönü Halkevi Dil ve Edebiyat kolu yönetim kurulunda görev almıştır. Bundan sonra çok çeşitli dergilerde, gazetelerde yazılar yazmış, kitaplar çıkarmıştır. Yayınladığı kitapların kimisi İngilizce ve Fransızcaya çevrilmiştir.

Yurt içinde ve yurt dışında değerli yazıları ile basın ve yayın alanında ad yapmış olan Naki Tezel'in ölümü büyük bir kayıp olmuştur. Tanrı rahmet eylesin.

(Türk Folkloru — Ekim)

EMİN KARAKUŞ'U KAYBETTİK

Türk basınının renkli simalarından ve gazetecilik mesleğine yarım yüzyıldan fazla bir süre hizmet veren Emin Karakuş, 22 Eylül günü sabaha karşı evinde geçirdiği bir kalp krizi sonucu öldü.

Uzun yıllar Hürriyet Gazetesi Ankara Bürosu'nda da görev yapan Karakuş, son olarak Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu Başkan Vekilliği yapmıştı.

Karakuş'un meslek hayatındaki en ilginç olaylardan biri eski Başbakanlardan Adnan Menderes'i, Kızılay'da etrafını çevire-

rek ileri geri konuşan kalabalığın içerisinden çekip alarak özel otosu ile olay yerinden uzaklaştırmasıdır. Karakuş, bir olay nedeniyle de Milli Birlikçilerden Sezai Okan tarafından feci şekilde tartaklanmıştı.

1911 yılında Urfa'nın Birecik ilçesinde dünyaya gelen Emin Karakuş, ilköğrenimini Gaziantep Darüleytam'ında tamamladı, 1929 yılında da İstanbul Tophane İmalat-ı Harbiye Askeri Sanat Okulu'ndan mezun oldu.

Makine Kimya Endüstrisi Kurumu'nda iki yıl tornacılık ve frezecilik yapan, bunun ardından değişik işlerde çalışan Karakuş bu arada Ankara Erkek Lisesi'ni de bitirdi. 1937 yılında gazeteciliğe başlayan Karakuş, bir yandan da hukuk fakültesine devam etti ve burayı da bitirdi. 1940-1955 yılları arasındaki başarılarından dolayı AFP ve The Times'den yazılı takdirname alan Karakuş, 1970 yılında da haber dalında yılın gazetecisi seçildi. Vakit, Yeni Sabah, Tanin ve Hürriyet gazetelerinin Ankara temsilciliklerinde de bulunan Emin Karakuş, 1975 yılında emekliye ayrıldı. Ancak, meslekten kopmayan Karakuş, serbest olarak çalışmalarını devam ettirdi. 1978 yılında Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu üyeliğine seçilen Karakuş, kurulun yönetim kurulu başkan yardımcılığına getirildi. Karakuş bu görevini iki yıl sürdürdü.

Evli ve üç kız çocuğu babası olan Karakuş, Almanca biliyordu. Karakuş'un gazetecilik anılarını içeren, «İşte Ankara» adlı bir kitabı ile çeşitli inceleme ve araştırmaları bulunuyor. Karakuş'un ölümünden önce «İşte Ankara» adlık itabının ikinci cildini hazırlamakta olduğu öğrenildi.

NAZIM KURŞUNLU ÖLDÜ

Oyun yazarı Nazım Kurşunlu 8 Ekim günü 69 yaşında öldü. Yazdığı çeşitli oyunlar çeşitli dönemlerde Ankara Devlet Tiyatrosu'nda ve İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda sergilenmişti. Radyo oyunları da yazmış olan Nazım Kurşunlu'nun «Bir Haylazın Hikâyeleri» adlı bir de hikâye kitabı bulunmaktadır. Başlıca oyunlarını şöyle sıralayabiliriz: «Melekler ve İnsanlar» (1950), «Branda Bezi» (1952), «Fatih» (1953), «Çığ» (1953), «İpler Elimizde Değil» (1962), «Dumanlıda Telaki Var» (1964), «Merdiven» (1966) «Analar Babalar Okulu» (1967), «Gecikenler» (1968), «Kör Kadı» (1970).

NAZIM KURŞUNLU'NUN ARDINDAN

Atila SAV

Nazım Kurşunlu'yu yitirdik. Güneşli bir sonbahar günü onu

son yolculuğuna uğurlarken, gerçek bir insan'ı olduğu kadar, otuz yılı aşkın süredir tiyatroya emek vermiş bir yazarı yitirmenin de acısını taşıdık.

Kurşunlu'nun sahne ışıklarına çıkan ilk yapıtı, «Melekler ve Şeytanlar» 1950 yılında Küçük Tiyatro'da oynandı. Günümüz insanının, moral değerlerin eksikliği, inanç bunalımı karşısındaki durumunu ele alıyordu. Günümüzde toplumun bağlandığı değerler büyük bir değişim göstermiş; eski değerler yıkılırken, yerlerine yenilerini koymakta başarısız kalınmıştı. Kahramanlık bile anlam ve içerik değiştirmiş, çağdaş insanın kendi cinsine sevgisi azalmıştı. Kurşunlu, bu ilk yapıtından başlayarak hemen bütün oyunlarında «insan»ı anlamaya, analtınaya çalışır.

Ertesi yıl oynanan «Branda Bezi» de konut sorunu içinde insanı irdeleme çabasındaydı. 1953 yılında iki oyunu birden sahne ışıklarına çıktı: Çığ ve Fatih. Çığ, Kurşunlu'nun en dolgun oyunlarından biridir bence. Çığ nedeniyle yollar kapanınca, bir handa kalan, bir kapalı ortamda sıkışan kişileri anlatır. Fatih oyunu İstanbul"un alınışının 500, yıldönümü nedeniyle yazılmış olup, Kurşunlu'nun tek tarihsel konulu oyunudur.

Bundan sonra on yıl kadar susan Kurşunlu'nun sahneye çıkan beşinci oyunu «Dumanlıda Telaki Var»dır. Dağ başında bir tren istasyonunda görevliler arasında geçen bir aile dramı (1962). Bunu izleyen dönem Kurşunlu'nun en verimli dönemidir. Ardarda, Merdiven (1963-64), Yatık Emine (1965-66), Ana-Babalar Okulu (1967-68) ve Gecikenler (1968) sahne ışıklarına çıktı.

Yine on yıllık bir aradan sonra sahneye çıkan son oyunu «Baba Evi» geldi (1977-78). Daha sonra aile sorunları, sağlığa ilişkin sıkıntıları yüzünden Kurşunlu'nun içine kapandığı, yaşama bağlılığının azaldığı dönem geliyor.

Yetmiş yıla yaklaşan yaşamının, otuz yılını tiyatroya adadığını görüyoruz. Çalışkan bir ipekböceği gibi örüyordu kozasını. Bir ipekböceği gibi sessiz, gösterişsiz, reklamsız, propagandasız. Bir ipekböceği gibi ürün vererek.

Yazdıklarını bir gruba yaranmak, bir akımı desteklemek, bu sayede destekler sağlamak için yazmadı. O, var olabileceğini sandığı, daha değişmez bir gerçeği, insan gerçeğini arama çabasındaydı. Bu yüzden birbirini alkışlamaya alışmış, yaşamını, ününü böyle sürdüren bir yazarlar çevresi içinde hiç yer alamadı. Bu çevreler ,onu bilmezlikten, tanımazlıktan geldi. Ama Kurşunlu'nun bundan da yakındığı yoktu.

Kurşunlu, güncellik kaygısına kapılmamış bir yazardı. Top-

lumsal gelişmeler kimi zaman moda akımlarla oluşur. Bu akımlarda buluşanlar birden üne kavuşur. Çoklukla yüzeyde, haksız, yaldızlı, geçici ünlerdir bunlar. Modaların yaşamı gibi, zamanla solar, yaldızları dökülür, foyaları çıkar, Kurşunlu, modaların dışında kaldı.

Yapıtlarında iyiyle kötünün süreklı çatıştığını görüyoruz. İyilerin çoklukla ezildiğini de görüyoruz bunlarda (Melekler ve Şeytanlar, Branda Bezi, Merdiven, Yatık Emine). Bu onu karamsar gibi gösteriyor.

Belki, Kurşunlu'nun yapıtlarında büyük ve derin bir soluk getirmediği söylenebilir. Bilinmeyeni, buldurmuyor olabilir. Hoş, böylesi var mı? Varsa kaç tane? Ama kuşkusuz Kurşunlu bile bile ucuza, kolaya yönelmedi. Soyluluğunu, dürüstlüğünü, içtenliğini hiçbir zaman yitirmedi. Üne erişmek için ödün vermedi. Kurşunlu, yazdıklarını oynatmak için çırpınan, bunun için her yola başvuran baskınlardan da değildi. Yazdıklarının doğruluğuna, güzelliğine, içtenliğe inansa da yazarlığının onurundan özveride bulunmadı. Bu yüzden belki de yazdıklarının ancak yarısı sahne ışığına çıkabilmiştir. Buna karşın ötekileri oynatmak için birikimini, ününü, gücünü, ilişkilerini kullanmayı bile denemedi. Bunu bir «tenezzül» saydı. Tek oyunla ünlenmiş yazarların yanında, o çoktan sağlanmış, hak edilmiş ününü basamak diye kullanmaya kalkışmadı. Soyluluk da budur sanırım. Kurşunlu için soylu bir yazardı derken bunu amaçlamıştım.

Nazım Kurşunlu yapıtlarıyla, özellikle Çığ, Merdiven ve Yatık Emine gibi oyunlarıylaa Türk tiyatro tarihine ve ulusal tiyatro dağarcığına adını yazdırmış bir yazardır. Anısına saygı...

(Milliyet Sanat — 15 Aralık 1980)

İLHAN ERDOST

17 ARALIK 1944'TE
ARTOVA'DA DOĞDU

7 KASIM 1980 AKŞAMI
ANKARA'DA ÖLDÜRÜLDÜ

12 KASIM ÇARŞAMBA GÜNÜ
ANKARA'DA TOPRAĞA VERİLDİ

(AİLESİ)

DİRİLER VE ÖLÜLER

İlhan SELÇUK

Ben küçükken ellerim üşürdü
Annem derdi ki:
— Gel, ısıtayım...

Ellerimi avuçlarına alır, hohlar, uğuştururdu. Tenden tene yansıyan ısı, sıcağı soğuğa, soğuğu sıcağa dönüştürür; ellerimiz arasında bir iletişim gerçekleşirdi; sonra ellerimizden başlayan sıcaklık yüreğimize yükselirdi.

O günlerde bilmezdim; dirilerin sıcak, ölülerin soğuk olduklarını; büyüyünce öğrenecektim.

Evet, ölüler soğuktur.

İnsan sevdiği ölüyü okşadığı zaman hayatın sıcaklığı işlemez ölünün tenine; ölü dirilmez, sen biraz daha ölürsün.

Ama atalarımız demişler ki:
— Ölenle ölünmez.

Oysa yaşayanla yaşamak ve ölenle ölmek hayatın doğal sürecini oluşturur.

Yaşamla ölüm bir bütündür.

*
* *

İlhan Erdost geçenlerde dövülerek öldürüldü.
Toprağı henüz taze...
Kitap yayınlardı İlhan Erdodt
Başka suçu yoktu.
Güzel insandı.

«Çizgileri yumuşak, davranışları sıcak, bakışı güleçti; dış görünümü iç güzelliğini yansıtıyordu.» Gençti, aydındı; eşini çok severdi, tutkundu iki kızına...

Kızların büyüğünün adı «Türküler»...
Küçüğün adı «Alaz».
Şimdi yetim kaldılar.
Neden?

Bu «neden»in yanıtı kovuşturma sonuçlandığı zaman ortaya çıkacak; belki o zaman «İlhan'ın yaşamdan koparılışı, ölümünün anlamı, acının yakıcı yalazıyla aydınlanacak.» «Özgürlük tutkusunun, halk ve insan sevgisinin bedelini yaşamıyla ödemek» zorunda mı kaldı İlhan Erdost?

Başbakan Sayın Bülent Ulusu, İlhan Erdost'un ölümünden

sonra bu konuyu da kapsayan hükümet görüşünü şöyle açıklamıştır, tane tane okuyarak:

«— Yasalarımız işledikleri suç ne olursa olsun, tutuklulara karşı insan haysiyetine yakışmayan davranışlarda bulunulmasını ve onlara işkence yapılmasını kesinlikle yasaklamıştır. Hükümetimiz bu husus üzerinde dikkat ve hassasiyetle durmakta ve yasalarımızın öngördüğü bu hükümlerin titizlikle uygulanmasında kararlı bulunmaktadır.»

Devlet acı olaya el koymuş, suçluların cezalandırılacağı belirtilmiştir...

Bekliyoruz sonucu.

*
**

Diriler varsa doğada.

Ölüler de vardır.

Nice güzelim ölü vaktiyle yaşamış olmasaydı, dünyamızın yaşamaya değer yanı kalır mıydı?

Deyişlerimize bakalım; çoğunu vaktiyle yaşamış ölüler söylemişlerdir. Türkülerimize kulak verelim; en güzellerini vaktiyle yaşamış ölüler yakmışlardır. Okuduğumuz kitapları inceleyelim; en değerlilerini vaktiyle yaşamış ölüler yazmışlardır. İnançlarımızı ve bilgilerimizi gözden geçirelim; çoğunu vaktiyle yaşamış ölüler üretmişlerdir.

Ölüler yaşayanlardan güçlüdürler.

Ve soğukturlar.

Ne var ki yaşayanların hiç olmazsa yürekleri ölülerden sıcak olmak gerekir; acaba İlhan Erdost'u öldüren kişilerin tüm duyguları eksi sonsuz derecede donmuş muydu?

(Cumhuriyet — 23 Aralık 1980)

BİR YAŞAM BOYU TÜRK HALK BİLİMİ

Zeynep ORAL

Geçtiğimiz hafta önemli bir bilim adamımızı yitirdik: Sedat Veyis Örnek. İçinizden kaçı onu tanıdınız, kitaplarını okudunuz ya da adını duydunuz, bilmiyorum. Ben onunla hiç karşılaşmadım. Yalnız bildiğim, onun yazdıklarını, onun kitaplarını okuduktan sonra, çevreme, toplumuma yepyeni gözlerle bakmaya başladığım... Onu okuyanların, çevrelerini, bu ülkeyi, bu ülkenin insanlarını daha çok sevdiklerine, ya da daha çok sevmeye başladıklarına da inanıyorum. Eninde sonunda sevmek, daha çok tanımak değil de nedir ki. İşte onun yazdıkları ,bize yöreleri,

yörelerin insanlarını tanıtıyor, daha yakından tanıtıyordu.

Sedat Veyis Örnek, 15 kasım sabahı, 53 yaşında yaşama gözlerini yumdu. Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Halkbilimi Kürsüsü kurucusu ve başkanıydı. Başlıca yapıtları şöyle sıralanabilir. «Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla ilgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki» (1966), «Etnoloji Sözlüğü» (1971), «İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane» (1971), «Anadolu Folklorunda Ölüm» (1971), «Türk Halkbilimi» (1977) Başka bir deyişle tüm yaşamını halkbilimine vermişti Sedat Veyis Örnek.

«Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddî ve manevî alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir bireşime vardırmayı amaçlayan bir bilimdir» diye tanımlıyordu halkbilimi Sedat Veyis Örnek, (Türk Halkbilimi İş Bankası Kültür Yayınları).

«Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının bütününü kapsayan ve temelinde o halkı oluşturan insanların ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada,

Geleneksel ve töresel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, yaratıyı, töreyi, kurumu, kurumlaşmayı göz önüne sermede...

Bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla da zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, âdetler zincirini saptamada, bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirlemede...

Halk kültürünün atar damarını yakalayarak, bunlardan özgün ve çağdaş yaratmalar çıkarmada halkbilimi rolü ve önemi birinci derecededir.» diyordu. Sedat Veyis Örnek. Bırakın bunların tümünün önemini, yukarda paragraflara ayırıp sıraladıklarımın yalnız birinin bile ne müthiş bir önem taşıdığını düşünün. Ve isterseniz biraz geriye dönüp, yeniden okuyun şu son alıntıyı... İşte Sedat Veyis Örnek, tüm çalışmalarını bu müthiş yolda yoğunlaştırmıştı.

En çok «folklor» sözcüğünün asıl anlamını yitirip, yozlaşmasından yakınıyordu:: «Halkbilim, uzun bir süreden beri ülkemizde çoğu zaman sadece yerel halk oyunlarını, türkülerini, gösterilerini kapsayan, dar ve yanlış bir alana sıkıştırılmış, giderek yoz ve zararlı bir 'folklorculuk' modasının gelişip yayılmasına yol açılarak, 'folklor' terimi bilimsel anlamından saptırılmıştır...

Bunda, sözde 'folklorcuların', kurumların, derneklerin, sanayi kuruluşlarının, turistik büroların, basın, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının da bağışlanmayacak rolleri olmuştur, halen de olmaktadır» diyordu. Ve bu konularda devletin bir kültür politikası olmamasına dikkatleri çekiyordu.

Artık Sedat Veyis Örnek, yakınamıyacak, çeşitli konulara dikkatlerimizi çekemeyecek. Ama kitapları, eserleri, yazdıkları... onlar sürdürecek bu görevi bundan böyle. Ve bakalım biz, radyolarımız, televizyonlarımız, basınımız gibi iletişim araçlarımızla, turistik bürolarımızla, derneklerimiz, sanayi kuruluşlarımız ve devletimizle, biz neler yapacağız? Onun uyarılarına, onun önerilerine ne karşılık vereceğiz...

Halkbilimin, giderek yerellikten ve ulusallıktan evrenselliğe geçip, insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunmaya yöneldiğine inanan Sedat Veyis Örnek'in önünde saygıyla eğiliyoruz. **(Milliyet Aktüalite — 23 Kasım)**

SANATÇI, BİLİM ADAMI SEDAT VEYİS ÖRNEK'İ YİTİRDİK

Adnan BİNYAZAR

Ölüm ölüm hezen ölüm
Evden eve gezen ölüm
Her düzeni bozan ölüm
(Uşak, halk söylemesi)

Kimi kişiler vardır, doğanın tüm kaçınılmaz yasaları bilinir, gene de onlara «ölüm» yakıştırılmaz. Kişiliklerinde ölümsüz çizgiler vardır. Sesleri, soluk alışları, ses gibi sonsuz güleç yüzleri gözlerden, kulaklardan gitmez. Öyle bir «kul» idi Sedat Veyis Örnek.

Onu görünce dünyayı dolduran tüm seslerden daha etkili bir sessizlik ortamında bulurdunuz kendinizi. O sessizliğin yarattığı bir ağırbaşlılık ve erdemlilik. Sessiz dururdu ama konuşurdu. Dedikodu yaptığını gören olmamıştır ama insanoğlunu en iyi değerlendirenlerdendi. Çevresi hem insan doluydu hem de büyük kalabalıklar içinde yalnızdı.

«Pirinçler Yeşerecek» adlı oyunu ile tanımıştım Sedat Veyis'i. Oyun için şöyle demişim, 1969'da. «Olay 1955'te Kore'de geçer (Askerliğini Kore'de yapmıştı). Yaşamak için doymak zorunda olan kadınlar, bunu sağlamak için kendilerini satarlar işgal ordularının askerlerine. Bu durumdan yararlanan çıkarcılar belirir alanda. Bir asker, kadındaki insanlığı duyar yüreğinde;

ona, özellikle çocuğuna yardım etmek ister. Bu örgü içinde savaştan bir kesit alıyor Sedat Veyis Örnek. Nerde olursa olsun, savaşın getirdiklerinin değişmediği düşüncesini de işliyor bu yolla. En düşük kesimde bile, yitmekte olan insanlığı bulmaya çalışırdı. Hangi ortamda olursa olsun, insanın tükenmeyeceği kanısında idi. Onun tükenmediğini kanıtlamak için de yoğun ve köklü çalışmalara girişirdi. «Kurt» ve «Manda Gözü» adlı oyunlarında da aynı amacı gütmüştür. Kötülükleri sergileyerek «insan»ın tükenmeyen o evrensel varlığını yüceltmiştir.

En verimli çağında aramızdan ayrılan (15 Kasım) Prof. Dr. Sedat Veyis Örnek, sanatçılığı ile bilim adamlığını bağdaştırmış kişilerden biriydi. Halkçı görüşle yaklaşıyordu insana da, insanın ürettiklerine de. Bilimsel çalışmalarının temel konusu, halk birikimleridir. Onun halkçılığı, halk yanlısı görünmekten başka bir şeydir, gerçek halkçılıktır. Halkçı görünüp halkı sömürenlere gerçek halkçılığın örneklerini vermiştir. Daha ilk yapıtlarında, nasıl yüce bir amaç güttüğü hemen anlaşılıverir.

Örnek'in gözü, kişiyi bilgiç gösteren kuramsal bilgilerde olmamıştır. Anlaşılır olanı anlaşılmaz kılmamış, görünür olanların üstüne görünmezlik perdesini çekmemiştir. Araştırma ve incelemelerinde Anadolu güneşinin parlaklığı vardır. Halk tüm üretimiyle bu araştırmaların içine sinmiştir. İlk yapıtını kendi çevresini inceleyerek vermiştir: «Sivas Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin, Etnolojik Tetkiki» (1966). 1927'de Sivas'ın Zara ilçesinde doğan Örnek, kendi çevresinin kültürel değerlerini ortaya koyarak başlamıştır işe. Yani, kendi ürediği toprakta yeşermiştir, toprağını seven bir bitki gibi. Gittikçe alanını genişletmiş, kendi bilim dalıyla ilgili bir sözlük de hazırlamıştır: «Etnoloji Sözlüğü» (1971). Halkı bilgilendirmeyi amaçlayan «İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane» (1971) adlı yapıtı da, toplumların yaratıcılık kaynaklarını göstermesi yönünden önem taşımaktadır.

«Anadolu Folklorunda Ölüm» (1971), yaşamın bu son evresi üzerine halkın uygulamalarını, dilsel biçimlemelerini ve ölüm karşısındaki duyarlığının kaynaklarını içermektedir. Bu yapıtların ardından da «Türk Halkbilimi» (1977) ve «Geleneksel Kültürümüzde Çocuk» (1979) gelmiştir. Halkbilimini «bir ulusun ya da belirli bir bölge halkının, bir kentin, bir ilçenin, bir köyün maddi ve manevi alandaki geleneksel kültür ürünlerini ve yaşama biçimlerini bilimsel yöntemlerle derleyen, sınıflayan, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada bir bireşime vardırma-

yı amaçlayan» bir bilim dalı olarak tanımlayan Örnek, bu kavrama açıklık da getirmiştir. Toplumda yerleşik halkbilimi kavramını örneklerle genişletmesi yönünden bu yapıtın ayrı bir önemi vardır. «Geleneksel Kültürümüzde Çocuk» ise bu alanda yapılmış en özgün araştırmadır. Şimdiye değin benzeri de yapılmış değildir.

Sedat Veyis Örnek, çalışma alanının da gereği, kültürümüzü oluşturan ve böylece yaşam biçimimizi belirleyen tüm ulusal birikimlerimizin kökenine inmeyi amaçlamıştır. Ulusallaşma süreci yaşayan toplumlar için önemi büyüktür bu tür çalışmaların. Zengin kültürel kaynaklara sahip bulunan toplumlar, bu birikimlerinin bilincine vararak, başka toplumların yarattığı kültürel baskıdan kendilerini kurtarabilirler. Başka bir deyişle, kültür emperyalizminden kurtulmak için, onun yayılacağı yerlerde kültürel varlıkları gün yüzüne çıkarmak gerekir. Örnek'in araştırmaları bu yönden de değer taşır.

Halkın kültür üretimine çok değer verdiği içindir ki, halkın yaratıma geçtiği yer neresi ise, o orada idi. Görkemli törenlerden çok, Anadolu'nun ağaç diplerinde bir bardak ayran içmeyi yeğlerdi. Halkın soluğunu ülkemizin soluğuyla, bilimin soluğuyla birleştirmeye çalışırdı. Şimdiki deyimle, «güzel insan» diyorlar ya, o güzel insanların en güzeliydi. O yalnızca bir halk çocuğu değildi, çağdaş bir halk'tı. Onun gidişiyle, varsa eğer, öbür dünya daha halklaşacak, daha çağdaşlaşacak, daha insanlaşacaktır. Başınız sağ olsun ey dünyalılar! Gözünüz aydın olsun öbür dünyalılar!

(Sanat Dergisi — Aralık 1980)

DOLU DOLU YAŞAMIŞ BİR BİLİM ADAMI: SEDAT VEYİS ÖRNEK

«Ölüm ölüm hezen ölüm
Evden eve gezen ölüm
Her düzeni bozan ölüm.»

Sevgi SANLI

Odayla mutfak arasında mekik dokurken, müezzin akşam ezanı, spiker akşam ajansı okurken bir haber çalınıyor kulağıma. Olamaz... Sedat Veyis Örnek... Olamaz! Ellerim donuyor. Ellerime ölüm geldi. Gözlerim donuyor. Gözlerime ölüm uğradı. Ağlayamıyorum. Sabahın üçünde yatağımdan uğrayıncaya kadar, sel gibi taşıncaya kadar. Sedat Veyis'in o hafif puslu, kalın, sıcak sesini işitiyorum.

— Aklını başına al akıllıca yan.

Çoluk çocuğunun önü sıra az yan, saklıca yan,

— Sana akıllıca yanmanı nasıl beklersin Veyis? Daha on gün önce sapsağlamdın.

— Ölümle misafir, apansız gelir.

Ölüm de, kalım da bizim için.

— Biliyorum. Biliyorum ya, yakasız gömleği yakıştırmıyorum sana.

Gelmez yola gitmeğe acelen ne?

— Çok yaşa, az yaşa, akıbet gelir başa. Haydi sil gözünün yaşını. Ölenin ardından ölmüş mü var? Geç masanın başına, çalış. Nasılsa gözünü uyku tutmayacak.

Kendine bir salep pişir... Sonra başla yazmağa.

— Neye yarar? Sen okumayacak olduktan sonra...

Sedat Veyis Örnek'le, Ankara'daki Oda Tiyatrosu'nda ilk çevirisi oynandığı sırada tanışmıştım. Tanker Dorst'dan Türkçeleştirdiği «Sur Dibi» (1962 - 63 mevsimi) Dil ve Tarih — Coğrafya Fakültesinde, Etnoloji asistanıydı. Almanya'dan yeni dönmüş, tiyatroya çok meraklı genç bir asistan. Tübingen Üniversitesinde dinler tarihi ve halk bilim alanında doktora yapmıştı. «Sur Dibi» sanatçılarıyla sahne gerisinde çalışan bizlere Sivas işi birer ağızlık armağan ettiğini anımsıyorum. Daha sonra Mrozek'ten çevirdiği «Polisler» tiyatroda yankılar uyandırdı. Kendi oyunu «Pirinçler Yeşerirken»de Kore savaşının cephe gerisi dramlarından birini çok ince, çok etkili bir biçimde sergiliyordu. (Askerliğini Kore'de yapmıştı).

Sedat Veyis Örnek'in sağlam bir bilim adamı kadar, sağlam bir yazar oluşu, bilimsel yapıtlarının bilim çevreleri dışında da rahatça okunabilmesine yol açıyordu. «Sivas ve çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki 1966» sık sık başvurduğum kaynaklardan biridir. Bu kitaptan yararlanarak yazdığım bir masalı Sedat Veyis Örnek'e gönderdiğim zaman, şu sözlerle karşılık vermek inceliğinde bulunmuştu: «Çocukların dünyasına kocaman bir pencere açmışsın.» Elimin altındaki kitaplardan biri de «Anadolu Folklarında Ölüm 1971» Örnek bu etraflı araştırmaya girmeden önce, bir kalp krizi geçirmişti. Genç yaşta ölümle yüz yüze gelmek yeni bir boyut kazandırdı ona, derinleştirdi, güzelleştirdi. Kendini pamuklara sarıp sarmalamayacak kadar akıllı bir adamdı. Dolu dolu yaşadı. Dolu dolu eser verdi. Etnoloji Sözlüğü (1971) İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane (1971), Budun Bilim Terim-

leri Sözlüğü (1973), Türk Halkbilimi (1977).

Zekâsı, olgunluğu, dengesi ile Türk Dil Kurumunun en seçkin, en saygın üyelerinden biriydi. Üniversite'de profesör ünvanına onur veren öğretim üyelerinden biri olduğuna şüphe yok.

Altın yüzük parmağında
Kaput giyer tırnağında
Burda bir muallim ölük
Atatürk'ün örneğinde

(Cumhuriyet — 1 Aralık 1980)

PROF. AKINCI'NIN ARDINDAN

Şükrü KAÇAR

Yaşamın acımasız çarkları arasında eriyip gidiyor insanlar. Kimileri bir hiç olarak, kimileri de arkalarında unutulmaz anılar ve yapıtlar bırakarak.

Profesör Dr. Gündüz Akıncı, unutulmayacak ergin ve ilerici kişilerden biriydi. Çağdaş bilime tutkunluğu, görevine bağlılığı ile bilinirdi. Kendini bilime vermiş ve yurdunun hizmetine adamış böylesine insan az bulunurdu.

Profesör Akıncı, ayni zamanda Türk Dil Kurumu'nun etkin üyelerinden biriydi. Bir zamanlar, kurumun başkanlığını da yapmıştı. Arı dille konuşur, dilde özleştirmenin bir buyruk, bir Atatürk buyruğu olduğunu vurgulamaktan çekinmezdi. Sayın Hıfzı Veldet Velidedeoğlu kadar o da, gardrop Atatürkçülerine, dönme Atatürkçülere karşıydı. Ülkeyi, Atatürkçü kuşakların kurtarıp yükseltebileceklerine inancı tamdı. Atatürk'ten uzaklaşmanın, Türk toplumuna her zaman zarar getireceğini, ülkemizi içinden çıkılmaz bunalımlara götüreceğini söyledi. Atatürk yolunda yürümedikçe, toplumumuzun düzlüğe çıkacağına kendini bulup mutlu yarınlara ulaşacağına inanmazdı. Ona göre, Atatürkçü olmak, Atatürkçü görüş ve düşüncelerde kendimizi bulmaktı. O'nun devrim ve ilkelerinden ödün verenler, belli dönemlerde, belli yelpazelere göre hareket edenler, Atatürkçü olamazlardı. Atatürk Gerçeği'nde, Atatürk'ü yaşamak, Atatürkçü atılım ve girişimleri sonuna dek götürmek ülküsü vardı. Atatürk, sadece dar ve bunalımlı günlerde aranılan ya da bağlanılan insan değildi. Ülkede bu tür insanların bulunduğunu, ulusun başına ne gelirse, böylesilerden geleceğini yana yakıla anlatırdı. Bağımsızlık Savaşı'nın henüz bitmediğini, silah ile kazanılanın kalemle

sürdürülmesi gerektiğini yakınıp dururdu. Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi'nin hemen girişinde gözleri tırmalıyan «Yaşamda en gerçek yol gösterici bilimdir.» sözü, onun rehberi olmuş, bundan etkilenerek bilimselliğin yüceliğine erişmişti.

Onunla ilk tanışmamız, öğretim üyesi bulunduğu Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi'nde olmuştu. Tatlı gülüşleri ve ak saçlarının gölgelediği dolgun kafasıyla daha o anda bizo güven vermiş, bizi kendine bağlamıştı. Gerçekten bilim adamına yaraşır oldukça demokrat görüntülü bir yapısı vardı Gündüz Akıncı'nın.

Onu ziyaretimizin belli bir amacı vardı. O tarihlerde Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi'nin patronajı altında Elazığ'da bir Veteriner Fakültesi açılmıştır. Fakültenin dekanlığına da Profesör Dr. Mustafa Temizer atanmıştı .Elazığ, üniversiteyi çoktan hak etmiş bir kentimizdi. Atatürk Üniversitesi'nin ilk kurulacağı yer olarak belirlenmişti. Zaman zaman gönderilen bilim kurullarının bu konudaki raporları hep olumluydu. Üstelik Atatürk Üniversitesi için yaklaşık olarak 12.500 dekarlık arazi de sağlanmıştı. Doğunun bu kültür merkezi, üniversiteye olan özlemini gidermek için, her özveriye hazırdı. Ne var ki, o dönemde politika her şeyin başında ve önünde gidiyor, bilimsel gerçekler arka plana atılıyordu. Üniversite konusunda da öyle oldu. Bir gecede Atatürk Üniversitesi, bir başka doğu kentimize götürüldü, Elazığ'daki bu kadar arazi de çiftlik olarak kullanılmaya başlandı. Elazığ'a ve Elazığlılara politik bir darbe indirilmişti. Ama, onların üniversiteye olan inançlarını sarsmaya bu darbe yeterli gelmemişti. Onlar uğraşacak, dernekler, komiteler oluşturarak gene de üniversitelerini koparacaklardı. İşte bunun için Ankara'da bulunuyor, bunun için sayın Gündüz Akıncı'yı ziyaret ediyorduk.

Yürürlükteki yasalara göre, bir yerde en az üç fakülte açılır ve etkinliğe geçirilirse, orada üniversitenin kurulması olanak içerisine girerdi. Biz de buradan yola çıkarak, Atatürk, Hacettepe Üniversitelerine başvurmuş, ancak bunlardan olumlu bir sonuç alamamıştık. Bize kucak açsa açsa, gene Ankara Üniversitesi açacaktı. Üniversitenin Rektörü Sayın Tahsin Özgüç'ten hep yakınlık görmüş, istediğimizi koparabilmiştik. Profesör Dr. Gündüz Akıncı «Evet» derse, Ankara Edebiyat Fakültesi'nin patronajı altında Elazığ'da Edebiyat Fakültesi açabilme olanağı doğacaktı.

Profesör Dr. Gündüz Akıncı, bizi istediğimizden de başka bi-

çimde karşılamış, bir bilim adamına yaraşır olgunluk ve yakınlığı göstermişti. 1942'lerde İstanbul Üniversitesi Rektörü rahmetli Cemil Birsel'in söylediği artık gerçekleşiyordu. O günlerde üniversite haftasını açmak için bir yöntem uygulanmıştı. Bir inceleme yapılacak, üniversitede hangi ilden öğrenci fazla ise, üniversite haftası da o yıl orada açılacaktı. Ne ilginçtir ki, bu inceleme sonunda Elazığ başı almış ve üniversite haftası da Elazığ'da yapılmıştı. Elazığ her yönden üniversitenin açılmasına elverişliydi. Hele bir Tıp Fakültesi için geliştirilmiş bir laboratuar sayılırdı. Çünkü her tür hastane vardı bu kentte. Ne yazıktır ki bugüne dek açılamayan da Tıp Fakültesi oldu.

Gündüz Akıncı'nın yapıcı ve güven verici sözlerinden sonra Elazığ'da Edebiyat Fakültesi açıldı sonunda. Kendisi de, almış giden yaşına bakmadan, önceleri «Gelir-Döner» öğretim üyeleri gibi ders vermeyi kabul etmiş, daha sonra bunun yarar sağlamayacağına kanaat getirerek, başkentin göbeğindeki eski ve gelişmiş bir fakülteyi bırakarak, Elazığ Edebiyat Fakültesi'nin başına geçmeyi onurlu bir görev saymıştı. Bu gerçeği bilen Elazığlılar, Profesör Gündüz Akıncı'yı kolay kolay unutamazlar.

İmgelemi güçlü olanlar, Profesör Akıncı'nın, fakülteye epey ce uzaklıkta bulunan evinden, sabah-akşamı çamlıklar altından nasıl gelip gittiklerini anımsarlar. O yaşta bir insanın bu kadar yol çiğnemesi gerçekten dikkat çekiciydi. O, ayakta durmasını ve dinçliğini bu yol yürümeğe bağlıyordu. İnanmış ve yürekli kişilerdendi. Atatürk'ü ve devrimlerini onun kadar canlı anlatan, anlattığı vakit gözleri buğulanan bir insan daha görmemiştim. Atatürk döneminin dev insanlarıydı Gündüz Akıncılar. Onun için de hangi nedenle olursa olsun, Atatürk'ün sömürülmesine, kişisel çıkarlara araç edilmesine gönülleri razı olmuyordu. Atatürk bir gerçek simgeydi. O'nu örnek alanların da, en azından içtenli ve gerçekçi olmaları gerekirdi.

Profesör Akıncı, sanırım Elazığ'dan hoşnu olarak ayrılmamıştı. Fırat Üniversitesi, giderek olayların merkezi durumuna gelince ve çoğu öğretim üyeleri Elazığ'ı terkedince, Sayın Akıncı da olaylara bakıcı kalamamış, bir iki üzücü olaydan sonra Ankara Üniversitesine dönmüştü.

Gündüz Akıncı Hocanın ölüm haberini aldığımızda, içimizden vurulmuşa döndük. Onun ölümüyle Atatürkçü kuşaktan bir halka daha kopmuş oluyordu. Ondan geride kalan boşluğu doldurmak kolay değil. Öylesine açık görüşlü, çağdaş düşünceden yana, Atatürk yolunda yürüyen, güvendirici ve inandırıcı bir bi-

lim adamına, şu anda Tanrıdan rahmet dilemekten başka elimizden bir şey gelmez. Nur içinde yatsın.

(Cumhuriyet — 23 Aralık 1980)

ŞAİR İLHAN DEMİRASLAN ÖLDÜ

Şair İlhan Demiraslan, Trabzon'da öldü. 1928 yılında Gelibolu'da doğan Demiraslan, İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirerek, iç hastalıkları uzmanı oldu. Mesleğini Tunceli, Artvin, Tire ve Trabzon'da sürdürdü.

Şairliğe 1944-45 yıllarında, Folklor Postası'nda koşmalar yazarak başlayan Demiraslan, 1948'de yeni şiire katıldı. 1952 yılında yayınlanan ilk kitabı «İncir Ağacı»nda derlediklerinde çocukluk anılarından kuvvet aldığı, delikanlılık yıllarının dünyasını dile getirdiği; 1958 yılında yayınlanan «Eller Ekmeğe Doğru»da ise duygu şiirinden ayrılarak düşünce şiirine geçtiği görüldü. Kendi kaleminden ayrıntılı yaşamöyküsü Papirüs dergisinin Mayıs 1970 sayısından yayınlandı.

(Milliyet Sanat — 15 Aralık 1980)

İLHAN DEMİRASLAN İÇİN...

Dr. Gündoğdu SANIMER

Şimdiye dek ne ozanlar geldi geçti. Bazı çevrelerce elinden tutulup adeta göklere çıkarılan ozanlar oldu. Onlar ne yazsalar, ne çizseler ardında hikmet aranırdı. Dergilerin kapıları onlara açıktı ardına dek, ama öyleleri de oldu ki, yıllardır didinir durur da kimse elinden tutmazdı yeterince. Güzeli sonsuza dek aramanın çilesini çekerdi tek başına. İşte İlhan Demıraslan da bu yeterince değerlendirilememiş ozanlardan biri bence. Zaman zaman çeşitli dergilerde yayınlanmış şiirleri, ama acaba yeterince ilgi görebilmiş mi, hiç sanmıyorum. Oysa bugüne dek sayısız güzel şiir yazmış. Sıkıntılarla, üzüntülerle dolu koskoca bir yaşam boyunca, ancak bir tutam düğün çiçeği sunmasına olanak verilmiş.

«Küf kokar bütün anılar zamanla/Düşüncede gerçekleşmeyen umut»

diye başlıyor «Varlık» dergisindeki «Tabut» adlı şiiri. Son dört dize ise şöyle

«Gittikçe yoklara karışır anı/Varlığın bir ucu yokluğa hudud/Bir o kadar daha koysanız alır/Bu kadar anıyla dolmadı tabut.»

Oysa Demiraslan'ın tabutu o kadar sessiz o kadar yalın bir biçimde evinden alındı ki, sanırım içinde yalnızca kendisi vardı. Komşusu Köfteci Ali, Öğretmen Muharrem ve birkaç köylü vatandaş. Camiden alınıp, toprağa verildiği sırada ise, iyi ki, yirmibeş-otuz kadar doktor arkadaşı, tabutunun arkasından gitmeyi bildi.

AĞIT

Üzüntülerle yaşadı/Acılar içinde öldü Demiraslan/Bakımsızlar mezarlığında Akçaabatta/Ne de çabuk toprağa gömdük onu/Unutulur gider mi zamanda.

(Cumhuriyet — 12 Aralık 1980)

1980 YILINDA YAYINLANMIŞ YERLİ YAZIN YAPITLARI

Derleyen : **Öksel GÖÇMEN**

Sait Faik (Abasıyanık) Bütün Eserleri 10: Açık Hava Oteli -Konuşmalar- Mektuplar. Ankara 1980 Bilgi Y. 254 s. 90 TL.

Bilgin Adalı: Barışın Tarihçesi (Şiirler) İst. 1980 Yeni Ankara Y 50 TL.

Ahmet Rasim: Muharrir, Şair, Edip Hazırlayan **Kazım Yetiş.** İst. 1980 Tercüman Kitapçılık Y. 220 s. 40 TL.

Oktay Akbal: Geçmişin Kuşları. (1965-1969 Yılları; Günceler, Anılar, İzlenimler, Düşünceler) İst. 1979 Çağdaş Y. 431 s. 75 TL.

Nahit Ulvi Akgün: Eksilen Gökyüzü. (Şiirler) İst. 1980 Yeditepe Y. 90 s. 60 TL.

Gülten Akın: Kırmızı Karanfil. (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y. 71 s. 50 TL.

Gülten Akın : Seyran Destanı. (Şiirler) İst. 1979 Cem Y. 134 s. 60 TL.

Sina Akyol: Su Tadında. (Şiir) Ankara 1980 Genç Grafik Y. 80 s. 50 TL.

Erdal Alova : En Son Çıkan Şarkılar. (Şiir) İst. 1980 Sanat Emeği Y. 96 s. 40 TL.

Seyit Alp: Devran. (Roman) İst. 1979 Aydınlık Y. 129 s. 50 TL.

Çetin Altan: Al İşte İstanbul. (Anlatı) İst. 1980 Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi Y. 142 s. 70 TL.

İncil Aral: Ağda Zamanı. (Öyküler) Ankara 1979 Sesimiz Y. 182 s. 60 TL.

Oktay Arayıcı : At Gözlüğü. İst. 1979 Ok Y. 110 s. 50 TL.

Oktay Arayıcı: Bir Ölümün Toplumsal Anatomisi. (Oyun) Ankara 1979 Devlet Tiyatroları Y 25 TL.

Sunullah Arısoy: Sabrın Gülü. (Şiirler) Ankara 1980 Sun Y. 158 s. 60 TL.

İsmail Aşıkoğlu: Öfke Yutulmaz. (Roman) Ankara 1979 Uzman Y. 25 TL.

Hüseyin Atabaş: Yamarca. (Şiirler) İst. 1979 Derinlik Y. 62 s. 25 TL.

Falih Rıfkı Atay : Çankaya. İst. 1980 Bateş A.Ş. 586 s. 400 TL.

İdris Atmaca : Şafak Sökerken (Şiirler) Kutulmuş Matbaası, 64 s. 10 TL.

Mehmet Aydın : Halkın Soluğu. (Şiirler) (Kendi Yayını) 1979 38 s. 25 TL.

Özdemir Başargan : Gurbet Sofrası. (Roman) İst. 1979 Yeni Dünya Y. 400 s. 75 TL.

Enis Batur : Şiir ve İdeoloji; Çağdaş Batı Yazını Üzerine Denemeler. İst. 1979 Derinlik Y. 140 s. 60 TL.

Kemal Bayram : Emek Kartalları. Ankara 1980 Yenigün Y. 150 s. 100 TL.

Bedrettin Cömert'e Armağan : Hacettepe Üniv Sosyal ve İdari Bilimler Fak. Beşeri Bilimler Dergisi, Özel Sayı. Ankara 1980 Hacettepe Üniv. Y. 579 s. 500 TL.

Nihat Behram : Irmak Boylarında Turaç Seslerinde. (Şiirler) İst. 1980 Güney Y. 50 TL.

Ataol Behramoğlu : Bir Gün Mutlaka. (Şiir) İst. 1980 YAZ-KO Y 63 s. 50 TL.

Ataol Behramoğlu : Mustafa Suphi Destanı. (Şiirler) İst. 1979 Sanat Emeği Y. 141 s. 55 TL.

İlhami Bekir : Unuttum. (Şiirler) İst. 1979 Alaz Y 78 s. 40 TL.

Memet Fuat (Bengü) Tevfik Fikret. (İnceleme) İst. 1979 (De) Y. 208 s. 50 TL.

Aliye Berger : Yaşamı, Sanatı, Yapıtları. İst 1980 Ada Y 108 s. 300 TL.

İlhan Berk : İstanbul Kitabı. (Şiirler) İst. 1980 Ada Y. 72 s. 100 TL.

Asım Bezirci : 1950 Sonrasında Hikâyecilerimiz, Eleştiriler, Konuşmalar. İst. 1980 ABeCe Y. 289 s. 180 TL.

Asım Bezirci : Halk, Sosyalizm, Kültür ve Edebiyat. İst. 1979 Sanat Emeği Y. 189 s. 45 TL.

Kemal Bilbaşar : Bedoş. (Roman) İst. 1980 Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi Y. 208 s. 100 TL.

Recep Bilginer : Yunus Emre. (Oyun) İst. 1979 Cem Y 108 s. 35 TL.

1979 Başkent Ödülleri : (Ümit Kaftancıoğlu'nun Anısına) Ankara 1980 Ankara Belediyesi Basın Yayın Müdürlüğü Y. 166 s. 90 TL.

Salâh Birsel : Boğaziçi Şıngır Mıngır. Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 564 s. 200 TL.

Salâh Birsel: Dört Köşeli Üçgen. (Roman) İst. 1980 Ada Y. 137 s. 100 TL.

İsmet Bozdağ: Kemal Tahir'in Sohbetleri. Ankara 1980 Bilgi Y 250 s. 150 TL.

Ayhan Bozfırat: Sokak Lambaları. (Öyküler) İst. 1980 Okar Y 128 s. 70 TL.

Abdülkadir Budak: Şimdi Yaz. (Şiirler) H/S Y. 90 s. 30 TL.

Tarık Buğra: Bütün Eserleri 3 Üç Oyun (Ayakta Durmak İstiyorum Akümülatörlü Radyo Yüzlerce Çiçek Birden Açtı) İst. 1979 Ötüken Y. 256 s. 60 TL.

Tarık Buğra: Bütün Eserleri 4 Düşman Kazanmak Sanatı. (Dil ve Edebiyat Üzerine Yazılar) İst. 1979 Ötüken Y. 416 s. 100 TL.

Tarık Buğra: Bütün Eserleri 6 Dönemeçte. (Roman) İst. 1980 Ötüken Y. 310 s. 125 TL

Edip Cansever: Şairin Seyir Defteri. (Şiirler) İst. 1980 Ada Y. 51 s. 50 TL.

Ali Cengizkan: Senlere. (Şiir) Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y. 70 s. 50 TL.

Demirtaş Ceyhun Avşalı Çocuk. (Çocuklarımızın Öyküleri) İst. 1979 Işık Yayıncılık, 144 s. 50 TL.

Necati Cumalı: Aç Güneş (Şiirler) İst. 1980 Karacan Y. 352 s. 200 TL.

Cumhuriyet 80; Yıllık. İst. 1980 Cumhuriyet Gazetesi Y. 189 s. 150 TL.

K. Mustafa Çakmak: Yıldız Suyu. (Şiirler) Çağ Y. 80 s. 30 TL.

Celalettin Çetin: Bir Gazetecinin Not Defteri. İst. 1980 Cem Y. 426 s. 200 TL.

Veysel Çolak: Günlerin Yağmurunda. (Şiir) Ankara 1980 Yeditepe Y. 79 s. 50 TL.

İbrahim Agâh Çubukçu: İnsan ve Mutluluk Üzerine Denemeler. Ankara 1980 (Kendi Yayını) 101 s. 80 TL.

Nebi Dadaloğlu: Gardaşlarım Ellerimiz Gıllı Çarık. (Üç kitap birarada, Şiirler) İst. 1979 (Kendi Yayını) 128 s. 30 TL.

Güney Dal: E-5 (Roman) İst. 1979 Milliyet Y. 231 s. 90 TL.

Arif Damar: Ölüm Yok ki. Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y. 61 s. 35 TL.

Dünya Öykü Zenginlikleri I Çağdaş Amerikan Öyküsü. Derleyen **Tomris Uyar**. Ankara 1980 Yeni Ankara Y. 311 s. 150 TL

Burhan Günel : Başka Bir Yaz. Ankara 1980 Kerem Y. 136 s. 75 TL.

Necati Güngör : Sevgi Ekmektir. (Öyküler) İst. 1980 Aydınlık Y. 114 s. 50 TL.

Ziya Gürel : Hak Âşıklarından Deyişler. Ankara Ankara 1980 (Kendi Yayını) 192 s. 150 TL.

Nail Güreli Seçim Otobüsü. (Gülmece Öyküleri) İst. 1979 Gür Y. 128 s. 40 TL.

Muzaffer Hacıhasanoğlu : Eller. (Öyküler) İst. (1979 Aydınlık Y. 111 s. 35 TL.

Ruşen Hakkı : Çakmaktaşı Kav Kıvılcım. (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y. 64 s. 35 TL.

Selim İleri : Bir Denizin Eteklerinde. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 213 s. 100 TL.

Selim İleri : Cehennem Kraliçesi. (Roman) Ankara 1980 Bilgi Y. 331 s. 200 TL.

Atilla İlhan : Fena Halde Leman. (Roman) İst. 1980 Karacan Y 309 s. 200 TL.

Atilla İlhan : Hangi Sağ. (Anılar ve Avcılar) Ankara 1980 Bilgi Y. 312 s. 200 TL.

Nazan İpşiroğlu Mazhar İpşiroğlu : Sanatta Devrim (XX. Yüzyıl Sanatının Kaynakları, Hesaplaşmaları, Gelişme Çizgisi Sorunları) İst. 1980 Ada Y. 168 s. 400 TL.

Muzaffer İzgü Deliye Hergün Bayram. Ankara 1980 Bilgi Y. 220 s. 100 TL.

Muzaffer İzgü : Sen Kim Hovardalık Kim? Ankara 1980 Bilgi Y. 174 s. 100 TL.

Ferit Edgü : Yazmak Eylemi. Bir Toplumsal/Siyasal Olay Üzerine 101 Çeşitleme. İst. 1980 Ada Y. 147 s. 100 TL.

Osman Nuri Ekiz - Müslim Ergül Servet-i Fünûn'dan Cumhuriyet'e Kadar Yeni Türk Edebiyatı. İst. 1980 Toker Y. 627 s. 200 TL.

Gültekin Emre : Kurşuni Bir Siperde. (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y. 63 s. 25 TL.

Nazlı Eray : Geceyi Tanıdım. (Öyküler) İst. 1979 Ada Y. 152 s. 75 TL.

Turgut Erdem : Denize Karşı. (Şiir) İst. 1980 Kazancı Matbaacılık Sanayii. 76 s. 30 TL.

Feridun Cemal Erkin : Dışişlerinde 34 Yıl; Anılar, Yorumlar.

1. Cilt. Ankara 1980 Türk Tarih Kurumu Y. 310 s. 7 planş, 500 TL.

Konur Ertop: Emperyalizmle Savaşım. (Edebiyat İncelemesi) İst. 1979 ABeCe Y. 96 s. 50 TL.

İsmet Zeki Eyüboğlu: Şeyh Bedrettin ve Vâridât. İst. 1980 Der Y. 400 s. 200 TL.

Fuzulî: Leyla ile Mecnun. Günümüz Türkçesiyle anlatan **Aziz Nesin**. Ankara 1980 Türk Dil Kurumu Y. 88 s. 30 TL.

Naci Girginsoy: Mavinin Ölümü. (Öyküler) İst. 1979 Varlık Y. 203 s. 25 TL.

Macit Gökberk Değişen Dünya, Degişen Dil İst. 1980 Çağdaş Y. 174 s. 75 TL.

Halil İbrahim Göktürk: Çağlarını Aşanlar Yıllığı. İst. 1980 Kasnak Y. 197 s. 100 TL.

Yılmaz Gruda: Kuyumcular. (Şiirler) İst. 1980 Papirüs Y. 50 TL.

Burhan Günel: Aksayan. (Roman) Ankara 1979 Kerem Y. 168 s. 60 TL.

Tarık Dursun K. (Kakınç): Alçaktan Uçan Güvercin. (Roman) İst. 1980 (E) Y. 214 s. 100 TL.

Tarık Dursun K. (Kakınç): Kayabaşı Uygarlığının Yükselişi ve Birdenbire Çöküşü. (Roman) İst 1980 Remzi Kitabevi, 149 s. 75 TL.

Mehmet Kaplan: Oğuz Kaan Destanı. (Edebi Bir Tahlil) İst. 1979 Dergâh Y. 62 s. 15 TL.

Bilge Karasu: Göçmüş Kediler Bahçesi. İst. 1979 Milliyet Y. 242 s. 150 TL.

Mehmet Kemal: Sürgün Alayı. (Roman) İst. 1979 ABeCe Y. 338 s. 100 TL.

Kemal Tahir'den Fatma İrfan'a Mektuplar: İst 1979 Sander Y. 383 s. 80 TL.

Ülker A. Köksal: Adem'in Kaburge Kemiği. (Oyun) Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 95 s. 100 TL.

Ioanna Kuçuradi: Sanata Felsefeyle Bakmak. Ankara 1979 Şiir-Tiyatro Y. 132 s. 60 TL.

Necdet Kurdakul: Bütün Yönleriyle Bedreddin. (557 Yıllık Kaynaklarıyla) İst. 1979 Döler Y. 373 s. 120 TL.

Ayla Kutlu: Islak Güneş. (Roman) İst. 1980 Hür Yayın, 172 s. 80 TL.

Tahir Kutsi: Kamyon. (Roman) İst. 1980 Kalem Y. 35 TL.

Cahit Külebi Yangın. (Şiirler) İst. 1980 Derinlik Y. 61 s.

50 TL.

Mahmut Makal: Bir İşçinin Günlüğünden. İst. 1980 Tekin Y. 141 s. 75 TL.

Nezihe Meriç: Dumanaltı. (Hikayeler) İst. 1979 Cem Y. 254 s. 125 TL.

Ziya Mısırlı: Işıksız Yaşantılar. (Anı Söyleşi Güldürü Öyküler) İst. 1980 Görenkalp Y. 205 s. 50 TL.

Yaşar Miraç: Taliplerin Ağıdı. (Şiir) İst. 1980 YAZKO Y. 63 s. 50 TL.

Ahmet Miskioğlu: Sait Faik ve Yeni Türk Edebiyatı. İst. 1980 Gökçeyazın Y. 224 s. 65 TL.

Uğur Mumcu: Tüfek İcad Oldu... İst. 1980 Tekin Y. 249 s. 125 TL.

Murathan Mungan: Mahmut ile Yezida. (Oyun) Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 118 s. 100 TL.

Yaşar Nabi (Nayır): Radyofonik Öyküler. İst. 1979 Varlık Y. 251 s. 60 TL.

Süleyman Nazif: Malta Geceleri, Fırâk-ı Irak ve Galiçya. Hazırlayan **İhsan Erzi**. İst. 1979 Tercüman Kitapçılık Y. 133 s. 20 TL.

Behçet Necatigil: Söyleriz (Şiirler) İst. 1980 Cem Y. 123 s. 75 TL.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980. İst. 1980, 984 s. 300 TL.

Ölümünün 20. Yılında Musahipzade Celal. (İnceleme) İzmir 1980 Ege Üniv. Güzel Sanatlar Fakültesi ve Devlet Tiyatrosu Yayını. 76 s.

Turgut Özakman: Fehim Paşa Konağı. (Oyun) Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 119 s. 100 TL.

Nizamettin Özbek: İdare Et; A'dan Z'ye Memur Sözlüğü. (Gülmece Sozlüğü) 100 TL.

Işıl Özgentürk: Yokuşu Tırmanır Hayat. (Öyküler) İst. 1980 Cem Y. 50 TL.

Nuri Pakdil: Korku. Ankara 1980 Edebiyat Dergisi Y. 50 TL.

Nuri Pakdil: Put Yapımevleri. (Oyun) Ankara, 1980 Edebiyat Dergisi Y. 62 s. 50 TL.

Yüksel Pazarkaya: İncindiğin Nedir Gurbet. (Şiirler) Şiir-Tiyatro Y. 70 s. 30 TL.

Yalçın Pekşen: Suya Sabuna Dokunarak... İst. 1980 Çağdaş Y. 158 s. 50 TL.

Oktay Rifat: Bir Cigara İçimi. (Şiirler) İst. 1980 Ada Y. 50 TL.

Tahsin Saraç: Bir Sevgiyi Görüntüleme. (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y. 64 s. 50 TL.

Ahmet Say: Bingöl Hikâyeleri. İst. 1980 Milliyet Y. 124 s. 80 TL.

Vedat Saygel: Bombalı Paket. İst. 1980 Gür Y. 100 TL.

İlhan Selçuk: Sovyetler-İran-Amerika İzlenimleri. İst. 1979 Remzi Kitabevi, 330 s. 25 TL.

Zeyyat Selimoğlu: Soyunanlar. (Öyküler) İst. 1980 Hür Yayın 101 s. 50 TL.

Şahap Sıtkı: Orhan Peker'den Anılar, Sergiler, Mektuplar, Şiirler. İst. 1980 Fotografik Y. 55 s. 250 TL.

Sevgi Soysal: Hoş Geldin Ölüm Tutkulu Perçem. Ankara 1980 Bilgi Y. 125 s. 90 TL.

Kemal Sülker: Nazım Hikmet'in Bilinmeyen İki Şiir Defteri. (İnceleme) İst. 1980 YAZKO Y. 128 s. 70 TL.

Muhteşem Sünter: Gerilere Bakmak. (Şiirler) İst. 1980 Yeditepe Y. 90 s. 50 TL.

Abdullah Şanal: Bir Hüznün Sancısı. (Şiirler) Yapıt Y. 80 s. 50 TL.

Şeyh Bedrettin: Varidat. Hazırlayan **Vecihi Timuroğlu**. Ankara 1979 Türkiye Yazıları Y. 149 s. 50 TL.

Şeyhülislam Bahâyi Efendi Divânı'ndan Seçmeler. (Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla) İst. 1979 Tercümen Kitapçılık Y. 286 s. 40 TL.

Haldun Taner: Ölür İse Ten Ölür, Canlar Ölesi Değil. (Portreler) İst. 1979 Cem Y. 248 s. 125 TL.

Refika Taner Asım Bezirci Seçme Romanlar. (Genişletilmiş 2. bs.) İst. 1980 Yeni Dünya Y 356 s. 100 TL

Kâzım Taşkent: Yaşadığım Günler. (Anılar) İst. 1980 (Kendi Yayını) 357 s. 150 TL.

Ahmet Telli: Dövüşen Atlasın. (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y. 77 s. 50 TL.

Atâ Terzibaşı: Kerkük Havaları. İst. 1980 Ötüken Y. 271 s. 100 TL.

Afşar Timuçin: Gece Gelen Eski Dost. (Roman) İst. 1980 YAZKO Y. 128 s. 70 TL.

Meral Tolluoğlu: Babam Nurullah Ataç. İst. 1980 Çağdaş Y. 164 s. 75 TL.

Erol Toy: Iğrıp. (Roman) Ist. 1980 Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Kooperatifi Y. 152 s. 70 TL

Vedat Nedim Tör: Kemalizmin Dramı. (Yorumlar Dene-

meler Çizgiler) İst. 1980 Çağdaş Y. 158 s. 50 TL.

İsmail Tunalı: Estetik. İst. 1979 Cem Y. 318 s. 75 TL.

Bahtiyar Vahabzade: Şiirler İst. 1979 Ötüken Y. 245 s. 60 TL.

Varlık Yıllığı 1980, İst. 1980 Varlık Yayınevi. 430 s. 80 TL.

Murtaza Vural: Terimle Suladım Hollanda Lalelerini. (Şiirler) Ankara 1980 Türkiye Yazıları Y 63 s. 50 TL.

Mahmut Yağmur: Kutsal İmece. İst. 1979 Köyün Çocuğu Y. 75 s. 25 TL.

Fazlı Yalçın: Sevgi Yoksa. İst. 1980 H/S Y. 80 s. 40 TL.

İrfan Yalçın Ölümün Ağzı. (Roman) İst. 1979 (Ze) Y. 176 s. 60 TL.

İzzet Yaşar: Yeni Kuş Bakışı. (Şiirler) İst. 1979 Derinlik Y. 62 s. 30 TL.

Yaşar Kemal: Ağacın Çürüğü (Yazılar Konuşmalar) İst. 1980 Milliyet Y. 389 s. 250 TL.

Yaşayan Kosta. Derleyen **Athena Daponte**. İst. 1979 Çağdaş Y. 271 s. 50 TL.

Afif Yesari: Hengâme. İst. 1979 (E) Y. 195 s. 100 TL.

Çetin Yetkin: Topluma Karşı Türk Yazını. İst. 1980 Barış Y. 171 s. 100 TL.

Suut Kemal Yetkin: Estetik ve Ana Sorunları. İst. 1979 İnkılâp ve Aka Kitabevi, 80 s. 60 TL.

Bekir Yıldız: Halkalı Köle. (Roman) İst. 1980 Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim Kooperatifi Y. 154 s. 80 TL.

Hüseyin Yurttaş: Uzunçalar. (Şiirler) İzmir 1979 Dönemeç Y. 84 s. 35 TL.

Tahsin Yücel: Anlatı Yerlemeleri; Kişi Süre Uzam. İst. 1979 Ada Y. 193 s. 150 TL.

Sedit Yüksel: Şeyh Galip; Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri. Ankara 1980 Türkiye İş Bankası Kültür Y. 188 s. 175 TL.

1980 YILINDA YAYINLANMIŞ ÇEVİRİ YAZIN YAPITLARI

Michel Bar-Zohar: Üçgen. (Roman) Çev Hüseyin Baysan. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 334 s. 150 TL.

Vasil Bikov Darağacı. (Roman) Çev. **Metin Alemdar.** İst. 1980 Cem Y. 195 s. 100 TL.

Jonathan Black: Tepedeki Ev. Çev. **Cavit Sezer.** İst 1980 Hür Yayıncılık, 288 s. 150 TL

Norman Bogner: Arena. (Roman) Çev **Gönül Suveren.** İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 333 s. 150 TL.

Yuri Bodarev: Kıyı. (Roman) Çev. **Faruk Yener.** İst. 1980 Okar Y. 383 s. 200 TL.

Bertolt Brecht: Halkın Ekmeği. (Şiir) Çev. **A. Kadir A. Bezirci.** İst. 1980 YAZKO Y. 159 s. 80 TL

Joe Davit Brown: Üçkâğıtçılar (Roman) Çev. **Yıldız Yasemin Soıel.** Ankara 1980 (Çevirenin Yayını) 224 s. 100 TL.

Taylor Caldwell: İki Tanık. Çev. **Gönül Suveren.** İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 413 s. 100 TL.

Taylor Caldwell: Suç Yılları. Çev **Gönül Suveren.** İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 432 s. 150 TL.

Eduard Claudius: Acıyı da Yeneceğiz. Çev. B. Kayıhan. İst. 1980 Konuk Y. 346 s. 150 TL.

Robin Cook Heykel. (Roman) Çev. **Özay Süsoy.** İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 373 s. 100 TL.

Edvin Corley: Şeytan Denizi. (Roman) Çev. **Mehmet Harmancı.** İst. 1979 (E) Y. 311 s. 90 TL.

Avery Corman: Kramer Kramer'e Karşı. (Roman) Çev. **Gülten Suveren.** İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 239 s. 150 TL.

Peter Driscoll: Şifre. (Roman) Çev. **Azize Bergin.** İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 348 s. 150 TL.

F. Dürrenmatt: Şüphe. (Roman) Çev **Zeyyat Selimoğlu.** İst. 1980 YAZKO Y. 119 s. 60 TL.

Odiseas Elitis: Üç Kitaptan Şiirler. Çev. Herkül Millas. İst. 1980 Cem Y. 78 s. 50 TL.

Eluard'dan Şiirler. Çev. **Abdullah Rıza Ergüven.** İst. 1980 (Çevirenin Yayını) 80 s. 50 TL.

Oriana Fallaci: Bir İnsan. Çev. **Reşit Aşçıoğlu.** İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 343 s. 150 TL.

Ken Follett Üçlü Oyun. Çev. **Güler Dikmen.** İst. 1980 Hürriyet Y. 301 s. 160 TL.

Julio Fravieso: Kurdu Öldürmek İçin. (Roman) Çev. Savaş Temel. İst. 1979 Sanat Emeği Y. 168 s. 60 TL.

Marilyn French: Kadınlara Mahsus. (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1980 (E) Y. 628 s. 300 TL.

Marilyn French: Kanayan Yürekler. (Roman) Çev. Armağan İlkin. İst. 1980 (E) Y. 420 s. 200 TL.

Max Gallo: İnsanlar Aynı Gün Doğar. Çev. Aydın Emeç. İst. 1979 Hürriyet Y. 260 s. 100 TL.

Fatmır Gjata: Boyun Eğmeyeceksin. (Roman) Çev. Füruzan Toprak. İst. 1980 Oda Y. 150 TL.

Boris Gorbatov: Baş Eğmeyenler. (Roman) Çev. Yakup Şahan. İst. 1980 Sanat Emeği Y. 197 s. 70 TL.

Maksim Gorki: Bozguncu. (Öyküler) Çev. Mehmet Özgül. İst. 1980 Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Kooperatifi Y. 192 s. 90 TL.

David Grant: Final. (Roman) Çev. Esat Ören. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 364 s. 250 TL.

Knut Hamsun: Son Bölüm. (Şiir) Çev. Behçet Necatigil. İst. 1980 Tur Y. 421 s. 200 TL.

Willi Heinrich: Şebnem Gibi Yıllar. Çev. Zeria Karadeniz. İst. 1980 Hürriyet Y. 386 s. 150 TL.

İsmail Kadere: Şenlik Kurulu. (Öykü) Çev. Mahmut Kılıç. İst. 1980 Günce Y. 56 s. 40 TL.

A. Kadir: Dünya Halk ve Demokrasi Şiirleri. 3. cilt Bulgar, Romen ve Arnavut Şiiri. İst. 1980 (Kendi Yayını) 279 s. 150 TL.

Garson Kanin: Moviola. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 359 s. 200 TL.

Stephen King: Çağrı. (Roman) Çev. Esat Ören. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 408 s. 125 TL.

William Kuhns: İntikamcılar. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 405 s. 100 TL.

Abraham H. Lass: Dünya Edebiyatının Şaheserleri, 100 Büyük Roman. 1. cilt. Çev. Nejat Muallimoğlu. İst. 1980 Ötüken Y. 344 s. 125 TL.

Abraham H. Lass: Dünya Edebiyatının Şahaserleri; 100 Büyük Roman. 2. Cilt. Çev. Nejat Muallimoğlu. İst. 1980 Ötüken Y. 350, 125 TL.

Abraham H. Lass: Dünya Edebiyatının Şahaserleri, 100 Büyük Roman. 3. Cilt Özet, Teknik, Kritik, Karakter Analizleri, Yazar Biyografileri. Çev. Nejat Muallimoğlu. İst. 1980 Ötüken

Y. 400 s. 150 TL.

Norman Mailer: Barbarlık Kıyısı. (Roman) Çev. Aytunç Altındal. İst. 1980 Havass Y. 342 s. 250 TL.

André Maurois: Bir Gence Açık Mektup. Çev. Cevdet Perin. İst. 1980 Kervan Y. 115 s. 50 TL.

Mayakovski: Şiir Nasıl Yazılır? Çev. Yurdanur Salman. İst. 1979 Sergen Y. 80 s. 30 TL.

Anton Myrer: Açık Araba. (Roman) Çev. Azize Bergin. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 379 s. 125 TL.

Konstantin Pautovski: Bataklık. (Roman) Çev. Metin Alemdar. İst. 1979 Sanat Emeği Y. 176 s. 60 TL

Lee Raintree: Dallas. (Roman) Çev. Ali Doruk. İst. 1979 (E) Y. 352 s. 90 TL.

Wilhelm Reich: Dinle Küçük Adam. Çev. Şemsa Yeğin. İst. 1980 Payel Y. 172 s. 80 TL.

Pierre-Jean Remy: Doğu Ekspresi. (Roman) Çev. Meral Gaspıralı. İst. 1980 İnkılâp ve Aka Kitabevi, 430 s. 250 TL.

Yannis Ritsos: Boyun Eğmeyen Ülke (Şiirler) Çev. Özdemir İnce Herkül Millas. Ankara 1979 Çark Y. 102 s. 40 TL.

Harold Robbins: Bir Başka Günün Anıları. Çev. Özay Süsoy İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 480 s. 150 TL.

Emmanuel Roblès: Cezayirli Devrimci. (Roman) Çev. İrfan Yalçın. İst. 1980 Ze Y. 213 s. 100 TL.

Lawrence Sanders: Doyumsuzlar. (Roman) Çev. Belkıs Çorakçı. İst. 1980 (E) Y. 424 s. 200 TL.

Jean-Paul Sartre: Varoluşçuluk. (İnceleme) Çev. Asım Bezirci. İst. 1980 YAZKO Y. 109 s. 60 TL.

Sidney Sheldon: Gazap Rüzgârı. Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 345 s. 200 TL.

Stirling Silliphant: Vurgun. (Roman) Çev. Neşe Olcaytu. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 346 s. 200 TL.

George Simpson - Neal Burger: Uyarı. (Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1980 (E) Y. 480 s. 250 TL.

Isaac Bashevis Singer: Düşmanlar.)Roman) Çev. Mehmet Harmancı. İst. 1977 Altın Kitaplar Y. 268 s. 90 TL.

Ian Slater: Yanan Deniz. (Roman) Çev. Esat Ören. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 338 s. 125 TL.

Wilbur Smith: Bir Avuç Kum. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 376 s. 125 TL.

Wilbur Smith: Deniz Kadar Aç. (Roman) Çev. Gülten Suveren. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 347 s. 150 TL.

Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemeleri. Çev. Tatyana Moran Yurdanur Salman. İst. 1980 Cem Y. 277 s. 150 TL.

Stendhal: İtalya Hikayeleri. Çev. **Hamdi Varoğlu**. İst. 1979 Cem Y. 189 s. 50 TL.

Thomas Thompson: Kan ve Para. (Roman) Çev. **Özay Süsoy**. İst. 1980 (E) Y. 560 s. 300 TL.

Manuel Tiago: Yarın Bizimdir Yoldaşlar. (Roman) Çev. **Metin Alemdar**. İst. 1979 Sanat Emeği Y. 384 s. 150 TL.

B. Traven: Dinamit. (Roman) Çev. **Esat Nermi**. İst. 1979 Oda Y. 136 s. 50 TL.

Ülke Ülke Çağdaş Dünya Şiiri. (İngiltere A.B.D. Rusya - Latin Amerika - İtalya - Almanya Yunanistan'dan 164 Şairin Şiirleri) İst. 1979 Milliyet Y. 464 s.

Eric Van Lustbader: Son Yemin. (Roman) Çev. **Gülten Suveren**. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 390 s. 200 TL.

Helen Van Slayk: Böylesine Sevmek. Çev. **Gönül Suveren**. İst. 1979 Altın Kitaplar Y. 380 s. 100 TL.

Helen Van Slyke: Özel İlişkiler. (Roman) Çev. **Reşit Aşçıoğlu**. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 359 s. 200 TL.

Arkadiy Vasiliev: Saat Onüçte Sayın Generalim. (Roman) Çev. **T. Deliorman**. İst. 1980 Sosyal Y. 640 s. 250 TL.

Boris Vasilyev: Bu Toprak Onları Unutmaz. (Roman) Çev. **Fatih Erdoğan**. İst. 1980 Sanat Emeği Y. 251 s. 120 TL.

Kurt Vonnegut: Hapishane Kuşu. Çev. **Tomris Uyar**. İst. 1980 Altın Kitaplar Y. 290 s. 150 TL.

Morris West: Proteus -Tırmanma- (Roman). Çev. **Ayşe Alev**. İst. 1980 (E) Y. 320 s. 150 TL.

Alki Zei: Petros'un Savaşı. (Roman) Çev. **M. Yunus Şahin**. İst. 1980 Gözlem Y. 205 s. 100 TL.

Emile Zola: Germinal; Tohum Yeşerince. (Roman) Çev. **Bertan Onaran**. İst. 1980 YAZKO Y. 453 s. 200 TL.

NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI İÇİN ELEŞTİRİ, YORUM, TANITMA VE DEĞERLENDİRMELER

YILLIKLARIN İŞLEVİ VE YANLIŞLARI

Doğan HIZLAN

Edebiyat ve sanat olaylarının bir yıllık dökümünü yapan iki yıllık yayınlandı Varlık Yıllığı'nda edebiyat dışında diğer türlerin değerlendirilmesi yapılırken Aziz Nesin Yıllığı'nda yalnızca edebiyat olayları yansıtılıyor.

Toplumumuzdaki gerilim yıllık yazarlarını da etkilemiş olacak ki değerlendirmeler, tanıtmalar; hırçın bir tavır taşıyor. Çoğu değerlendirmeler; hem yazarların mensup oldukları grubun husumetini çekmemek, hem başkalarına tarafsız görünmek, hem de edebiyatın ilkelerini unutmadıklarını ispatlamak çabasını bir arada barındırıyor. Bir yılın dökümünü yapmak görevini üstlenenlerin, kimi yapıtlardan hangi gerekçeyle olursa olsun söz etmemeleri ,adını anmamaları garip bir tutum olsa gerek.

Varlık Yıllığı 1980'de, Yaşar Nabi Nayır'ın toplu bakışından sonra roman ve hikâyemizi Rauf Mutluay, şiirimizi Muzaffer Uyguner, deneme, eleştiri, inceleme, araştırma Adnan Binyazar, çocuk yazınımızı Emin Özdemir, Türkiye'nin «Gel-git»leri ve ufuktaki «Yeni İnsan»ı Cavit Orhan Tütengil, tiyatromuzu Selmi Andak, sinemamızı Atillâ Dorsay, plastik sanatları Adnan Turani, televizyonumuzu da Sami Bulak yazmışlar.

Yılın değerlendirmelerini yapan kalemler arasında okura yararlı nitelik taşıyanlar Rauf Mutluay, Adnan Binyazar, Atillâ Dorsay ve Emin Özdemir'inki. Özdemir'inkini daha çok tanıtma türüne sokarsak geriye üç ad kalıyor. Diğer yazarlar nedense bir yargı korkaklığı taşıyorlar. Yargılarına katılmasanız da saygı gösteriyorsunuz. Rauf Mutluay'ın yıl değerlendirmeleri içinde yüzde yüz katıldığımız yargısı Tomris Uyar'ın Yürekte Bukağı'sı için yazdıklarıdır. Hiç kuşkusuz yılın en başarılı hikâye kitabı sayabiliriz Yürekte Bukağı'yı. Varlık Yıllığı, biçiminde ve özde geleneksel yapısını koruyor. Değerlendirmeleri izleyen bir soruşturma ve gazetelerden seçilmiş düşünc yazıları. Binyazar, bir yılın değerlendirmesini yan tutmadan yapıyor.

Her iki yıllıktaki yazılar da bir yıl içindeki ödül kazanan kitapların değerlendirilmesine yönelik olmaktan çok ödüllerin işleyişine yönelik. Özellikle Türk Dil Kurumu Ödülleri, tartışma

arenasına getirilip orasından burasından çekiştiriliyor. Edebiyat anlayışları kadar kişisel yakınlıkların da tartışmaları alevlendirdiğini sanıyorum. Yıllıklarda yapılan ödül tartışmalarında gözden kaçan bir ögeyi bir kez daha hatırlatalım: Her ödülün ayrı bir işlevi ve işlerlik alanı vardır. Ödül değerlendirmeleri bu ayrım ilkesine göre yapılmalıdır. O zaman tartışmalara bir netlik gelir kanısındayım.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980'in gereksiz bir sayfa çoğalmasına uğratıldığını söyleyebiliriz. Sözgelimi mızıka günlerinin ne zaman yapıldığı ve kimlerin katıldığının Yıllık'ta nasıl bir yararı var, anlayamadım.

1979 Yılında Şiir başlığını taşıyan değerlendirmesinde Mehmet H. Doğan, şiirimizin bir yıllık dökümünü yaparken, gerçekten de katılacağımız bir sonuca varıyor. Yazısına aktardığı Oğuz Demiralp'ın savını birçok şaire ilelnudi «İkinci Yeni'yi biçimci diye kargılamak yerine ondan bir ders alınak gerekti di: Şiir dilini değiştirmek.»

Mehmet H. Doğan, edebiyatta çeşitliliğin bir zenginlik getirdiğini söylemek istiyor ve desteklediğimiz şu yargıyı ileri sürüyor: «1970 şiirinde, şiirin kaynağını başka başka yerlerde arayan Enis Batur da bir değerdir. Erol Çankaya da, benim için.

Bu şiirin bütün yanlışını 'toplumcu şiir'e yüklemek ne derece yanlışsa, bu toplumcu şiir dışında şiir olmadığını ileri sürmek de o derece yanlıştır.»

Belki, Mehmed Kemal'in dediği gibi, (Mehmet H. Doğan'ın aktarmış yazısına) «Bugün şairlerimiz var ama, bir tanıdığın gibi gibi elden ele, dilden dile dolanan şair yok...»

Atilla Özkırımlı, öykü ve romanımızın bir yılını değerlendirirken sağlık bir yöntem düşünmüş: Yapıtları tek tek ele alırken bütünü gözden kaçırmamalı. Böylece bir yılın belirgin özelliklerini saptayabilme olanağını bulmuş. Özkırımlı'nın Bir Düğün Gecesi'ne ilişkin övgülerine katılırken Ölüm Ilişkileri konusundaki eleştirisine çekimser kalıyorum. Özkırımlı'nın değerlendirmeleri tartışma getirecek. Tutarlı bir görüşe yaslanıyor.

Kemal Özer'in ödüller bölümü, Erdal Öz'ün çocuk edebiyatımızı irdeleyen bölümü Nesin Yıllığı'nın okunması gerekli bölümlerinden ikisi. Ne var ki kimi yazılar, görüşler ayrı ayrı bölümlerde yineleniyor, buna da gerek yok. Ödüllerde yer alan bilgiler başka bölümlerde de var.

Her yıl yinelediğimiz bir görüştür. Bir yılın edebiyatını, bütün sanat olaylarını ve etkinliklerini bir kişinin objektifinden izlemek sağlıksız bir yöntem. Yıllıklar kitaplara götürdüğü ölçüde işlevlerini yapmış sayılırlar.

(Cumhuriyet — 7 Şubat)

«1980 NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI»

Mustafa TÜTÜNCÜBAŞI

İzleyicisi olduğumuz, ya da uğraşıda bulunduğumuz bir alanda 365 gün içinde olup bitenlerin sıralanmış bir özetini, belli başlı olayların yankılarını, özgün değerlendirmelerle birlikte elimizin altında tutacağımız kaynak kitapların önemi her geçen yıl daha çok kavranıyor. Yıllıklar oluyor bu kaynak kitaplar Böylesi çalışmaların bir toplu bakış kazandırmaktan başka, araştırma ve inceleme yapacaklara sayısız yararlar da sağlayacağı açık. Edebiyatımız bu açıdan oldukça şanslı. Ülkemizde bu doğrultuda çabaların, yayınlanan yıllıkların, ya bütünüyle, ya ağırlıklı olarak edebiyatı temel aldıklarını görüyoruz

Bunlardan epey yol almış, Varlık Yıllığı 21. sayısına erişti. Mehmet Fuat'ın 1963'lerde çıkarıp 1970'lerin başında yayınını durdurduğu «Türk Edebiyatı» yıllığını da anmsıyoruz. Hayati Asılyazıcı'nın hazırladığı «Sinan Yıllığı» ise bir tek 1973'de yayınlanabildi. Sonrası gelmedi. Bugün yayınını sürdürenlerden Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı beş yıldır gittikçe daha çok ilgi topluyor. Nesin Yıllığı siyasi olaylara ve bu yöndeki yazılara da sayfa ayıran Varlık Yıllığından farklı olarak yalnızca edebiyata yer veriyor. Edebiyatımızın bir yıllık dökümünü ve değerlendirmesini kapsamlı biçimde Nesin Yıllığında bulabiliyoruz. Öte yandan gerek Varlık Yıllığı ve gerekse Nesin Edebiyat Yıllığı, kültür yaşamımızı derinden etkileyen kağıt karaborsasının, kağıt dağıtımında devletçe yürütülen haksızlıkların cehennemi baskısına rağmen salt alıcıların desteğiyle ayakta kalma savaşı veriyorlar.

Varlık Yıllığı tanınmış, bilinen bir çalışma. Biz bu yazımızda okuyucularımıza geçenlerde yayınlanan 1980 Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığını tanıtmaya ve değerlendirmeye çalışacağız.

*
**

1980 Nesin Yıllığı tam 984 sayfa. Bugüne kadar çıkanların en yüklüsü. Yıllığın şiir değerlendirmesini Mehmet H. Doğan, öykü ve romanı Atilla Özkırımlı, çocuk edebiyatını Erdal Öz,

edebiyat dergilerini Aslan Kaynardağ, Türk dili bölümünü Emin Özdemir ve edebiyat ödüllerini ise Kemal Özer hazırlamış. Halk edebiyatı ve şenlikler, 1979'da çeviri edebiyatı, Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı radyoda ve TV'de edebiyat, Türkiye'ye gelen edebiyatçı konuklar, yılın edebiyat olayları, anma toplantıları, yuvarlak yaşdönümlerinde edebiyatçılarımız ve yerli-çeviri yazın yapıtları gibi bölümler yıllığın içeriğini tamamlayan öteki unsurlar oluyor. Yine bu bölümlerin hazırlanmasında Öksel Göçmen, İrfan Ünver Nasrettinoğlu, Aziz Nesin, Oray Tuğlan ve Nurten Tuç'un emeği geçmiş. Bu yıl eleştiri ve deneme dalları yıllıkta yer almamış. Ama Emin Özdemir'in katkısıyla Türk Dili başlıklı bir bölümün düzenlenmesi yerinde ve sevindirici. Dildeki özleşme çalışmalarına değinilen bu bölümde tartışmalar da yansıtılıyor.

Nesin Yıllığında Balkan Yazar Örgütleri Toplantısına geniş yer ayrılmış. Yine ülkemizde düzenlenen çeviri toplantıları da yankılarıyla derlenmiş. Bu toplantılarda yapılan konuşmalar, sunulan bildiriler, tartışmalar günlük basına yansımaları da taranarak belgesel bir biçimde toparlanmış. Bu arada yıllığın «Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız» bölümünde 15 sanatçı tanıtılıyor. Sanatçılar kendi kalemleriyle yaşamlarının yuvarlak yaşdönümlerinde içlerinden geldiği gibi okurlara sesleniyorlar. Sıcak, aracısız yazılar bunlar.

*
**

Bir edebiyat yıllığında asıl ilgiyi değerlendirme yazılarının çektiği bilinir. İşin en zoru ve çetrefillisi bu değerlendirmeleri yazanlara düşer. Ülkemizde nesnel ölçüler arayan, dayatmalardan hoşlanmayan bir okur kitlesi yetişti. Nesin Yıllığının okur sağduyusunu gözeten tutumu, görev edindiği işleve de uygun bir tutum. Bununla birlikte içerik yönünden şiir değerlendirmesini doyurucu bulmadığımızı belirtmeliyiz. 27 Sayfalık bölümde Mehmet H. Doğan'ın kendi özgün yazısı üç-beş sayfayı geçmiyor. Üşenmeden saydığımızda 116 satır tuttuğu görülüyor. Oysa öykü ve roman değerlendirmesinde Atilla Özkırımlı 28 sayfalık derlitoplu bir bilanço çıkarıyor önümüze. Mehmet H. Doğan'ın hazırladığı bölüm yıllığın bütününden de kopuk kanısı uyandırıyor. «Yerli Yazın Yapıtları» bölümündeki şiir kitaplarını birkaç eklemeyle o da yinelemiş. Şiir ödülleri, şiir tartışmaları, dergilerde şiir gibi gereksiz şişkinlikler yaratmış yazısında. Oysa yıllıkta 200'ü aşkın sayfa tutan edebiyat ödülleri bölümü var. Edebiyat dergileri bölümü var.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığındaki edebiyat değerlendirmelerinde ileri sürülen görüşlere ve yargılara ayrı bir yazıda değineceğiz. Son olarak bir eleştiri ve bir öneri getirmek istiyoruz. Yıllığın edebiyat dergilerine özel bir önem vermesini bekliyorduk. Ancak Aslan Kaynardağ'ın 7 sayfalık bir yazısıyla yetinildiğini gördük. Bu özel önemden kastımız şu: Yıl boyunca dergileri edebiyatçılarımızın bile tümüyle izlediğini, izleyebildiğini sanmıyoruz. Bu nedenle dergilerde yayınlanıp yankı yapan yazılar yıllığa alınabilirdi. Öte yandan dergilerde ve gazetelerde yayınlanmış edebiyat yazılarının bir bibliyografyasının hazırlanması da yıllığın işlevini önemli ölçüde artırırdı. Bundan sonraki yıllıklarda bu eksikliklerin yeni biçim düzenlemeleriyle giderilmesi dileğindeyiz.

(Aydınlık — 12 Şubat)

1980 EDEBİYAT YILLIKLARI ÜSTÜNE

Abdülkadir BULUT

1980 edebiyat yıllıklarına geçmeden önce, yıllık sözcüğü neler içeriyor ona bir bakalım. T.D.K.'nun Türkçe sözlüğü yıllığın tanımını «Yılda bir çıkan ve o yılın olgularını anlatan kitap» demiş. Kuşkusuz bu doğru, doğru olduğu kadar da genel bir tanım. Bu tanımın içeriğine sanat, bilim, tarih vb. olguları da koyabiliriz. Çünkü sadece edebiyat yıllıkları yapılmaz. Hatta son yıllarda ülkemizde, il yıllıkları bile düzenlenir oldu. Bu bağlamdan sonra gelelim edebiyat yıllıklarına.

Bu yazının kaleme alındığı tarihe kadar, elimize iki edebiyat yıllığı geçti. Bunlardan biri «Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı», ikincisi ise «Varlık Yıllığı.»

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı

Bu yıllık beş yıldır kendine özgü geleneğini daha bir yoğunlaştırarak sürdürüyor. Bu gerçekten sevindirici ve gönendirici bir gelişim. Ne var ki, Aziz Nesin'in yıllığa yazdığı şu nu yazısında da belirttiği gibi, son üç yıldır artan kâğıt fiyatları karşısında, bırakın yıllıkları dört-beş formalık kitapların bile yaşamlarını sürdürebileceklerinden kuşkuluyuz. Hele hele üçüncü örtülü MC'nin kâğıt fiyatlarına yapmış olduğu korkunç zam, tüm diğer alanlarda olduğu gibi, bu alandaki en cılız düşlerimizi bile iyicene söndürmüş oluyor. Böylesine korkunç bir görünüm karşısında yıllıklar çıkmasa ne olur? gibi bir soru akla gelebilir. Bunun yanıtını Aziz Nesin, adı geçen sunu yazı-

sında şöyle yanıtlıyor: «Bugünkü edebiyat tarihlerinin eksikliğinde, yetersizliğinde hemen herkes birliktir. Eskiden (Nevsal) denilen yıllıklar, günümüze dek aralıksız sürebilmiş olsaydı, ya da Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı —ben buna Varlık Yıllığı'nı da ekliyorum A.K.B.— gibi bir yıllık eskilerden beri yayınlanabilmiş olsaydı, bugün edebiyat tarihi yazmak oldukça kolaylaşmış olacaktı; değişik açılardan yorumlarla birçok edebiyat tarihimiz yazılabilecekti.»

Bu görüşün ışığında Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığının yılın edebiyat sanat olaylarını ayrıntılı bir biçimde yansıttığına tanık oluyoruz. Bir önceki yılın şiir'ini hazırlayan Mehmet H. Doğan, geçmiş yıllıklarda olduğu gibi elini kolunu sallaya sallaya yazamamış. Demek ki, Sayın Nesin belli bir sayfa sınırı koymuş. Yoksa eleştirmen Mehmet H. Doğan, bir yılın şiir dökümünü bu denli dar tutmazdı kanısındayım.

Roman ve öykü bölümünü gene Atilla Özkırımlı hazırlamış. Özgün bir çalışmanın ürünü olduğuna sevinerek katıldığını bu değerlendirme yılın, öykü ve roman yapıtlarını ayrıntılı bir biçimde sergiliyor. Bu sergileme nesnel ölçülere dayanıyor

Geçmiş yıllıklarda deneme ve eleştiri üstüne de bir bölüm vardı. Ancak 1980 yıllığında buna rastlayamadık. Onun yerine «1979 yılında Türk Dili» bölümü girmiş.

Kemal Özer 1979 ödüller bölümünü büyük bir özen göstererek hazırlamış. Yıllığın bana göre en ilginç bölümü Çocuk Edebiyatı bölümü oldu. Erdal Öz'ün hazırladığı bu bölümde yılın çocuk yazını alanındaki önemli dergi, gazete yazıları ve ödüller yine yıl içinde çıkan çocuk yapıtları ayrıntılı bir biçimde sunulmuş.

Özetle söylemek gerekirse. Nesin Vakfı Edebiyat yıllığı büyük bir gereksinimi karşılıyor. Ancak, yıllıkta ürün yok. Bin sayfalık bir yıllıkta birkaç şiir, birkaç öykü olamaz mıydı? Umarız ki ileriki yıllıklarda bu boşluk giderilir Dileğimiz bu doğrultuda olsun.

Sonca

Gerek Varlık ve gerekse Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları bu yıl güç bela çıkabildi. Ya gelecek yıl? İşte düşündürücü bir soru. Ve özünde en çok «acaba» toplayan ağır bir soru. Bir çözüm bulunacak mı? Bu ise ayrı bir yazı konusu.

(Varlık — Mart)

NESİN VAKFI EDEBİT YILLIĞI 1980

Bülent AKKURT

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığının beşincisi, daha önce yayımlanmış olanlardan daha dolgun ve daha olgun bir içerikle çıktı. Beş yıldır düzenli bir şekilde hazırlanan ve her yeni yılın hemen ilk ayı içinde, geçmiş yılın tüm edebi ürünlerini ve olaylarını kendine özgü bir düzen içinde sunan Nesin Vakfı Yıllığı, bu konularda yakından ilgili olan her okuru doyurucu niteliği ile dikkati çekiyor.

1976'dan buyana hemen her yıl başta Aziz Nesin olmak üzere Yıllığı hazırlayan kurul, bazı eksiklikler saptayarak ya da daha bazı bölümlerin yıllığa eklenmesinin yararlı olacağını düşünerek gelecek senenin yıllığını hazırlarken bu bölümleri eklediği için giderek Yıllık bin sayfaya yaklaşmış bulunuyor. Örneğin 1980 Yıllığı 982 sayfa.

Kuşkusuz okumayı seven her insan için böylesine özenle hazırlanmış ve koskoca bir yılın olaylarını ve ürünlerini ve bunlarla ilgili bilgileri eli altında bulabileceği bir yıllık mutluluk verici bir şeydir Ancak, okumak için ayırabileceği zaman az olanlar kimi bölümlerin çok uzun tutulmuş olmasından yakınabilirler. Aradığı şeyi bulamamaktansa, aramadıklarının ya da «olmasada olabilir» denilebileceklerin bulunması, kişiye sadece bir tarama süresi kaybettirir ki, bu da her halde zor bir şey olmasa gerek.

Toplam bin sayfaya yakın 1980 Yıllığı'nın içeriği ile ilgili bir bilgi vermek de öyle sanıldığı kadar kolay değil. Biz şöyle özetlemeye çalışalım: Yıllık, bir Edebiyat Takvimi ile başlıyor. 1979 yılının Konuşma, Söyleşi ve Açıkoturumları ve Okurlara Kitap İmzası bölümleri ile sürüyor.

«1979 Yılında Şiir» bölümü Mehmet Doğan'ın çalışmasıyla sunuluyor. Bir önceki yılın, yani 1978'n son iki ayında yayımlanıp da geçen yıllık'da yer almamış olan şiir kitaplarına da yer verilen bu bölüm çok özlü ve doyurucu. Atilla Özkırımlı'nın hazırlamış olduğu «Öykü ve Roman» bölümü yıl içinde yayımlanan öykü kitapları ile romanların tek tek eleştirisi ile değer kazanmış oluyor. İrfan Ünver Nasrettinoğlu'nun hazırladığı «Halk Edebiyatı ve Kültür Şenlikleri» bölümü daha çok yılın kongreleri, sempozyumları, festivalleri ve şenlikleri ile ilgili bilgi veriyor.

«Çeviri Edebiyat» bölümü geçen yıl memleketimizde yer

alan «Birinci Çeviribilim Sempozyumu»na geniş yer vermiş. Bu bölümde «Yazınsal Çevirinin Sorunları Semineri» ile çeviri konusunda birkaç seçme yazı ve «Ediz Çeviri Edebiyat Ödülü» hakkında bilgi sunuluyor.

Kemal Özer'in büyük bir özenle hazırladığı «Armağanlar/Ödüller/Yarışmalar» bölümü 1979 yılının çeşitli yarışmaları ve ödülleri üzerine yazılan değişik görüşleri yansıtan yazılar taranarak ortaya çıkmış. Bu bölümde çeşitli dergilerden ve gazetelerden alınmış değişik imzalar yılın ödül kazanan eserleri ile birlikte bölümü zenginleştiriyor.

1979 yılının Dünya Çocuk Yılı olması nedeniyle daha bir önemli sayılması gereken bu yılda «Çocuk Edebiyatı» bölümünü Erdal Öz hazırlamış. Araştırarak ve ince eleyip sık dokuyarak. Bu konu üzerine yazılmış olanlar. Yayımlanan kitaplar. Ödül kazananlar ve ödül alanlarla ilgili yazılar.

Geçtiğimiz yıl memleketimizde yapılan önemli bir toplantı vardı. «Balkan Ülkeleri Yazar Örgütleri Toplantısı». Bu toplantıya önemi ile orantılı bir koca bölüm ayrılmış. Toplantı ile ilgili yazılar, toplantıya sunulan bildiriler, yabancı yazarlardan da alıntılarla bölüm zengin bir içerik taşıyor.

Daha sonra Arslan Kaynardağ'ın yazısı ile «Edebiyat Dergilerimiz» ve Emin Özdemir'in kaleminden «1979'da Dilimiz» bölümleri geliyor. Bu bölümleri Oray Tuğlan'ın hazırladığı «Türkiye Radyolarında Yazın» bölümü, Türkiye'ye gelen edebiyatçı konuklar ve bu konuklarla yapılmış söyleşiler izliyor.

«Edebiyat ve Edebiyatçılara İlişkin Olaylar» bölümünde ağırlık Türkiye Yazarlar Sendikası'nın Genel Kurul Toplantısında olmak üzere değişik konularda. Bu bölümü Edebiyatçılarımızı Anma Yazıları ile Tören ve Toplantılara ilişkin yazı ve düşünceler bölümü izliyor. Bu bölüm değişik ve değerli imzalarla hem güzel hem de çok anlamlı. Kaybettiğimiz pek çok edebiyatçıyı böylece bir kez daha anma fırsatını buluyoruz. «Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız» bölümünde bu kez 50, 60, 70, 75 ve 90 yaşındaki edebiyatçılarımızı Yıllık için yazmış oldukları yazılarla kendi kalemlerinden dinliyoruz. Bu bölümü geçen yıl yitirdiğimiz Edebiyatçıları anma yazılarının derlendiği bölüm izliyor. Anılmaya değer insanlar bir kez daha ve belki de çoğu, son kez anılmış oluyor bu bölümde.

Yıllığın sonuna doğru Öksel Göçmen'in derlediği «1979 Yılında Yayınlanmış Yerli Yazın Yapıtları» ile «Çeviri Yazın Yapıtları» ve Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı ile ilgili çeşitli yazılar

yer almakta.

Yukarıda da söylemiş olduğumuz gibi, bu, ilk sayfasından son sayfasına dek dolu dopdolu Yıllığı böyle 15 - 20 satırla tanıtmaya çalışmak olası değil. Biz aylarca gece gündüz uğraşarak bu yıllığı hazırlamış olanların bu büyük çabasına saygımızı belirtmeye çalıştık sadece. Bu arada Nurten Tuç başta olmak üzere adsız emekçileri de unutmuş değiliz. Bu Yıllığın hiç mi eksiği yok? Bu yıllığın daha iyi olması için yapılacak kimi şeyler yok mu? Kuşkusuz eksiği de var, yapılacak birtakım şeyler de var. Beşinci yılında eksiksiz bir Yıllık çıkarmak o denli kolay olsaydı belki de böyle bir çabaya gerek kalmazdı. Bizler gelecek yıl Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı'nın bu yılkinden daha güzel çıkacağına inanıyoruz. Ve değerli yazar Aziz Nesin ve yardımcı arkadaşlarına kitaplığımıza kazandırmış oldukları bu büyük eser için bir kez daha teşekkür ediyoruz.

(Çağdaş — Mayıs)

YILLIKLARIN ÖNEMİ VE AKSAYAN YÖNLERİ

Mehmet Yaşar BİLEN

Yayınlanan «her yıllık, girilen yılın tarihini taşır, —ama— gene de yansıttığı geride kalan yıldakilerdir.» (1) Yani, geçmişi bugüne yansıtırken, bugünü de geleceğe aktarır. Bu açıdan bakıldığında, yıllıkların edebiyat tarihi açısından derlenmiş çok önemli birer belge niteliğini taşıdığını görürüz. Ne var ki, edebiyat yıllıklarının köklü bir yayın geleneğine sahip olmadıkları da bir gerçek. Edebiyat tarihimiz, belki de en büyük eksikliğini, yetersizliğini bu belge yoksunluğundan çekmiştir. Aziz Nesin'in belirttiği gibi, «Bugünkü edebiyat tarihlerin eksikliğinde, yetersizliğinde hemen herkes birliktir. Eski Nevsal denilen yıllıklar, günümüze dek aralıksız sürebilmiş olsaydı, (...) bugün edebiyat tarihi yazmak oldukça kolaylaşmış olacaktı; değişik açılardan yorumlarla birçok edebiyat tarihimiz yazılabilecekti.» (2)

Bu belge eksikliği, yetersizliği edebiyat tarihimizi olduğu kadar, eleştirimizi de dolaylı olarak olumsuz açıdan etkilemiş ve onu köklü bir gelenekten yoksun kılmıştır. Bu nedenle günümüzde yayınlanan tüm yıllıklar, «edebiyat tarihine» somut birer belge olarak damgasını vuracakları için, gerçekten büyük önem taşırlar.

Bu bakımdan, «yıllıkları» hazırlayanlara büyük sorumluluklar ve tarihi görevler düşmektedir; bilhassa yazınsal türlerdeki

değerlendirmecilere. Eserlere, dergilere, sanatçılara, kısacası her edebiyat olayına karşı; titiz bir gözlemci, çok iyi bir okur ve amansız bir izleyici olmak gerekiyor. Ne var ki, yıllıklarda bu görevi üstlenen değerlendirmecilerin, titiz bir izleyici ve iyi bir okur olmadığına tanık oluyoruz yer yer. Dolayısıyla, değerlendirmeler! eksik yetersiz kaldığı gibi yüzeyden-aynı yargılarla - ezbere de yapılabiliyor. Böyle değerlendirmelerin, geleceğe, edebiyat tarihine önemli bir katkısı olmayacağı da bilinen bir gerek!

Dostlar gücenmesin ama, gerçeği yazmak zorundayız. Çünkü herşeyden önce yazar olarak bir görevin sorumluluğunu ve ciddiyetini taşıyoruz. Hele bir eleştirmen olarak!.

Kimi eksik, yetersiz gördüğümüz, saptadığımız konulara değineceğiz, ama, dikkati ilk planda çeken şu çelişkileri yazımızın başında vurgulayalım. Örneğin, **Nesin Vakfı 1980 Edebiyat Yıllığı**'nda, dergileri değerlendiren Arslan Kaynardağ, yazısının giriş bölümünde şöyle diyor: «Hemen söyleyeyim, sağ sol, ilerici, gerici ayrımı yapmayacağım. Demokrasi düşünceye saygı demektir.» Kaynardağ'ın demokrasi anlayışını tartışacak değiliz; saygı duyarız. Ne ki, bu anlayışın pratikteki yansımasını göremiyoruz. Çünkü sözünü ettiği sağcı, gerici dergilere; devrimci, ilerici dergilerden daha fazla yer ayırdığına tanık oluyoruz. değerlendirmelerinde. Kuşkusuz, onlara da yer verilmeli, değerlendirilmeli; ama, bir «**Diriliş**« ve «**Hareket**» dergisine ayırdığı yerin kapsamı: **Türkiye Yazıları, Sanat Emeği, Hakimiyet Sanat** ve **Dönemeç** gibi dergilerin toplamından neden daha fazla idi acaba! Bu edebiyat dergilerin tirajını ve Türkiye'deki etkinliklerini düşünürsek; Kaynardağ, sözünü ettiği demokrat tavrına ters düşmüyor mu? Türkiye'de sayısız dergi çıkıyor, doğru; ama bir derginin önemi; düşün ve yazın alanındaki etkinliğine göre değer kazanır. Eleştirmen, bu önem ve etkinliğe göre, o dergiye yer vermek ve ondan gerekli olduğu kadar söz etmek zorundadır. Üstelik, Diriliş, Hareket, Hisar, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Edebiyat ve Mâverâ gibi dergileri dikkatle izleyip değerlendiren Kaynardağ, İzmir'de yayınlanmakta olan **Küçücük**'ün sadece adını anmakla yetinirken, yine aynı ilde çıkmakta olan **Yeni Sanat**'tan söz etmiyor; dahası, dört yıldır yayınlanmakta olan bir **Yapıt** dergisini görmezlikten geliyor. Kendilerinin deyimiyle: «Hangi dergi olursa olsun, bir düşünceyi efendice bir tutumla dile getirebiliyor ve kültürümüze katkıda bulunabiliyorsa ona saygı duymalıyız.» Peki, bu dergiler bir dü-

şünceyi efendice bir tutumla dile getirmiyor ve kültürümüze bir katkıda bulunmuyor mu! Bu dışlanmanın ölçütü ve yargısı ne acaba!.. Kaldı ki, Kaynardağ'ın bu değerlendirmeleri, yıllıktaki önemiyle edebiyat tarihine ışık tutacak somut bir belge niteliğini taşıyacak!

Bunun yanında, **Dönemeç**'i iki cümleyle değerlendirirken çok şaştığım ve hayrete düştüğüm şu yargısına da rastlıyordum, Kaynardağ'ın: «**Dönemeç'in Aralık ayında çıkan 29'uncu sayısını görebildim. İlk bakışta insana kendini ısındıran bu güzel derginin daha önceki sayılarını da görmek isterdim.**» «Görebildim, görmek isterdim» ne demek? Diyelim ki, iyi niyeti taşıyor bu istekler! Ama unutulmamalı ki, bir eleştirmen (hele dergileri değerlendirme görevini bilerek üstlenen bir kişi) çıkan tüm dergileri-hiç olmazsa etkinliğine göre-titizlikle izlemek ve görmek zorundadır! !En azından sağcı dergilerin izlendiği kadar! Üstelik, «ısınma ve güzel» gibi sözcükler, bir derginin içeriği, niteliği kısacası işlevi hakkında; ciddi, nesnel bir yorum ve yargıyı da içermiyor. Kaynardağ'ın yazısını okuyan veya okuyacak olan bir kişinin, **Dönemeç** adına ilk kez rastladığını varsayalım; «ısınmak ve güzel» gibi sözcüklerle, Dönemeç hakkında nasıl bir değer yargısına sahip olabilecek, bu okur!

Bir derginin düşün ve yazın alanındaki yeri ve etkinliği; içeriği ve niteliğiyle kısa da olsa irdelenip, değerlendirilmeli. Hatta önemli görülen yazınsal ürünlerden ve yazarlardan da söz edilmeli, en azından...

Varlık 1980 Yıllığı'ndaki, Adnan Binyazar'ın dergi değerlendirmeleri de eksik ve yetersiz. Kimi dergilerin sadece adını anıyor veya bir iki sözcükle değinip geçiyor. Şu yargıyı ileri süreceğim:: Değerlendirmeciler, çıkan dergileri titizlikle izlemiyor, okumuyor (görevli olduklarını bildikleri halde) zamanında not tutmuyor! Bu nedenle yıllıklardaki dergi değerlendirmeciliği, basit ve kolay bir iş gibi geçiştiriliyor.

İşte örneği, **1979** yılı boyunca, **Hakimiyet Sanat'ta**» «**1970 ve Sonrası Şairleri**» üzerine birtakım çalışmalar, açıklamalar yapılıyor; giderek, diğer dergilere yansıyan bu çalışma, aylarca tartışılıyor. Ama nedense, ne Binyazar, ne de Kaynardağ hiç söz etmiyor bunlardan! Eğer bir dergi önemli bir edebiyat olayını gündeme getirmişse, (doğru veya yanlış) bunu görmek ve değerlendirmek zorundadır, eleştirmen! «Falan dergi şurada çıkıyor, filan dergi yayımını hâlâ sürdürüyor, geçen yıl yayınına ara vermişti de bu yıl yeniden çıktı, bu dergi güzel, ısındım

ona...» gibi sözlerle ne eleştirmenlik olur, ne de dergi değerlendirilebilir. Bu yavan, ezbere yargılar okura ne verebilir ki, edebiyat tarihine bir katkısı olabilsin!

Yıllıkların, edebiyat tarihine katkısından söz eden Aziz Nesin, «eksiklikten ve yetersizlikten yakınıyor; haklı olarak. Ne yazık ki, eksik ve yetersiz değerlendirmeler yer alabiliyor yıllığında. Sayın «Yıllık» sahiplerine, bu alanda sorumluluklar düştüğü gibi; eleştirmenlere de ciddi sorumluluklar ve görevler düşüyor.

Bu görev yıllıklarda gelenek haline gelmişse (ki gelmiştir), fazla ve gereksiz yazılardan birkaç sayfa çekilip, değerlendirme bölümü arttırılır ve hakkıyla yerine getirilir; eğer dergileri edebiyat dünyamızın candamarları kabul ediyorsak!... Yoksa her yıl aynı monotonluğuyla, şablon gibi aynı sözlerle yinelenip durulan şu dergi değerlendirmeciliği; işlevini yitirecek, ilgisini de yok edecek okurun, bir gün...

Nesin Vakfı 1980 Edebiyat Yıllığı'ndaki, Mehmet H. Doğan'ın «1979 Yılında Şiir» başlığı altındaki değerlendirmesinde, gerçekten nesnel ve titiz bir çalışmanın içinde bu görevi yürüttüğüne tanık oluyoruz. «Genel Görünüm» başlığı altındaki değerlendirmesi de yerinde ve tutarlı Doğan'ın. Birçok dergileri harmanlayıp oradaki görüşlerden genel bir yargıya varıyor. Doğan'ın nesnel ölçütler içindeki bu demokrat tavrı ve çabası takdire değer. Şiir alanındaki her türlü olayları, ürünleri (söylenenleri-yazılanları) dikkatle izlediğini, gözlediğini kanıtlıyor değerlendirmesinde.

Ne ki, yine de kimi eksikliklere rastlıyoruz. Örneğin, 1979 yılı içinde: Birikim'de (Tahir Abacı'nın) Hakimiyet Sanat'ta (M. Yaşar Bilen'in) şiir üzerindeki çalışmaları, «Şiir Üzerine Yazılar» bölümünde yer almıyordu. Kaldı ki, Doğan, tüm dergilerin adını veriyor ve bunları izlediğini açıklıyordu yazısının sonunda. Bu eksikliği şunun için yazıyorum: Yusufçuk dergisindeki şiir üzerine üç-beş satırlık yazıların ve yazarların adını anan Doğan, yukarıdaki adların da, çalışmalarını gözardı etmemeliydi.

«Tartışmalar» bölümüne yer vermesi de çok yerinde Doğan'ın. Biliyoruz ki, tartışmalar, durgun olan yazın dünyamıza bir canlılık, etkinlik kazandırır; birtakım değer yargılarını yıkarken, yenilerini kor ortaya, tartışır. Ama, 1979 yılı boyunca tartışılan ve hâlâ tartışılmakta olan, «Şiirimizde 1970 Kuşağı» konusuna yer vermemesi de şaşırtıcı doğrusu! Çünkü aynı konuda, Milliyet Sanat Dergisinde şunları yazıyordu, Doğan, «70 ku-

şağı diye bir kuşak var mı? Aylardır tartışılması yapılıyor...» Eğer bir konu, aylardır tartışılıyor ve sayın Doğan tarafından biliniyor da, «Yıllığa» alınmıyorsa; yazımızın başında övgüyle karşıladığımız nesnelliğine ve demokrat tavrına gölge düşürüyor demektir! Ne yazık ki...

Şiir kitaplarının değerlendirilmelerinde, yayınlanmış tanıtma ve değerlendirme yazılarından alıntı yapması uygun değil. Doğan, çalışmasında daha nesnel olabilme koşulunu düşünerek bu yola başvurmuş olabilir. Ne ki ozan, kendisi ve yapıtı hakkında daha önceki yazıları bildiği için, alıntı yazısının kendisi için yeni bir değeri olmaz. Dolayısıyle, «Yıllık» beklentisinin verdiği ilgi ve heyecan kırılabilir sonunda.

Bu küçük eksikliklere karşın, oldukça titiz ve nesnel bir çalışma yöntemiyle, «1979 Yılındaki Şiirimizi» bir yıllıkta yapılabilmesi gerekenin en iyi şekliyle değerlendirdiğine tanık oluyoruz, Doğan'ın.

Nesin Vakfı 1980 Edebiyat Yıllığı'nda, eleştiri-deneme, inceleme ve araştırma kitaplarının değerlendirilmediğini görüyoruz. Koskoca yıllıkta, böylesine önemli bir çalışma alanının «es geçilmesi» bağışlanacak gibi değil doğrusu! Yıllığın en eksik yanı da bu oluyor.

Folklor üzerine iyi bir araştırmacı olarak tanıdığım İ. Ünver Nasrettinoğlu, haberlerden çok, ilginç folklorik inceleme ve araştırmalarına girerse, çok daha yararlı olur yıllık için.

Nesin Vakfı 1980 Edebiyat Yıllı'nın en ilginç yanını, «1979 Yılında Yuvarlak Yaşdönümlerinde Edebiyatçılarımız» bölümü oluşturuyordu.

Fazlalıklarına gelince, yazarların kitap imzalama günleri, konuşma, açıkoturum, söyleşi gibi gün ve tarihleri sayfalar dolusu uzuyor. Bu haberler, gazete ve dergilerde yayınlanıyor. Bunun yerine, Türkiye'nin yaşadığı gün içindeki ekonomik ve siyasal açıdan genel bir eleştirisi yapılabilir; veya bu sayfalar dergi değerlendirme bölümüne ayrılabilirdi.

Tüm bunlara karşın, 1979 yılının düşün ve sanat alanını titiz bir emekle, geniş kapsamlı bir şekilde derleyen yazarlara; ve bize, bin sayfalık gibi bir «yıllığı» oldukça ucuz bir fiyatla sunan, sahibi Sayın Aziz Nesin'e teşekkür ederiz

---

(1) 1973 Sinan Yıllığı «Öndeyiş», s. 5.

(2) Aziz Nesin, Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1980, «Sunu», s. 9

(Dönemeç — Haziran

NESİN VAKFI'ndan MEKTUP

Nesin Vakfı, Aziz Nesin'in bugüne dek yayınlanmış 70 kitabından 59 kitabının geliriyle 1972 yılında kurulmuştur. Aziz Nesin'in ölümünden sonra, geriye kalan kitaplarıyla birlikte taşınır ve taşınmaz bütün kalıtı Nesin Vakfı'nın olacaktır. Daha sağlığında Aziz Nesin eşine ve çocuklarına miras haklarını vermiş olduğundan, bütün mirasçıları noter senediyle, Aziz Nesin'in ölümünden sonra ayrıca mirasından hak istemeyeceklerini resmi olarak bildirmişlerdir. Bu yolda noter senedi yapılmış ve mahkeme kararı alınmıştır. 1974 yılında Nesin Vakfı yapılarının kurulmasına başlandı. Başlangıçta Nesin Vakfı'nın kitaplardan geliri altı yüz bin liraydı. Para değerinin günden güne düşmesinden dolayı bu gelir her yıl sayı olarak artarak 1978 yılında bir milyon, 1980 yılında da iki milyon liraya yükselmiştir. Bugünkü para değerine göre, yılda iki milyon lira gelirle, altı yıldan beri Nesin Vakfı yapılarının kurulması bitirilememiştir. Her yıl, gelecek yılda yapıların kurularak kimsesiz çocukların alınacağı umudunu taşıdık. Ancak yapı gereçleri fiyatlarının ve buna göre de haklı olarak işçi ücretlerinin akıl almaz oranda yükselmesi sonunda, yapılar hâlâ kurulamamıştır. Nesin Vakfı'nın sahibi olduğu ve toplamı yetmiş bin metrekare yüzölçümünde olan dört araziden birinde büyüklü küçüklü beş yapı kurulmaktadır. Bunlardan üç yapı kurulmuştur. Büyük yapı da bitirilmek üzeredir. Şu anda Nesin Vakfı'nda sürekli olarak oniki kişi çalışmaktadır. Bugüne dek Nesin Vakfı'nda harcanan para on milyon liraya yaklaşmıştır. Ancak bugünkü para değerine göre, Nesin Vakfı'nın sahibi olduğu taşınır ve taşınmaz malların toplam parasal değeri yetmiş-seksen milyon lira olarak kestirilmektedir. 1981 yılında kimsesiz çocukların Nesin Vakfı'na alınacağını ummaktayız. İsteyenlere şu adresten Nesin Vakfı senedi gönderilir.

Nesin Vakfı, P.K. 5 - Çatalca, İSTANBUL